

3 6105 121 179 076

~~231 T
M 350~~

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AD ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST ANPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA. ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLECTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO ANPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXVIII.

SANCTUS GREGORIUS NAZIANZENUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

1862

30

~~281 T~~
~~M 6350~~

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST ANPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM
MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS
CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTI-
CAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUN-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUI
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO,
IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDIT
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLI-
CITUR, ET AD NOVE ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM
TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EM-
PTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272
PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVE VEL
PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XXXVIII.

SANCTUS GREGORIUS NAZIANZENSUS.

EXCUEDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

1862

↳

Bic 60
P4
v. 38

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rienement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 25 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées: aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait ni prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque universelle du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît au assez sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre.

Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme, reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, savoir, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés on trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine.

Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le barnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quart, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quart. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient toujours une révision et souvent il en vient deux ou trois, puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition.

De plus, les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent, le plus souvent, que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoir pu trouver, en dix-huit mois d'études, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoir pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin, soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonnetty, directeur des *Annales de Philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction.

Dans le Clergé se trouvent très-certainement de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques. Eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque véritable faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, mais surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est recorrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi-million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguent entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. le chevalier Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

SÆCULUM IV. ANNUS 389.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII THEOLOGI

VULGO NAZIANZENI, ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA,

AD MSS. CODICES GALlicos, VATICANOS, GERMANICOS, ANGLICOS, NEC NON AD ANTIQUIORES
EDITIONES CASTIGATA, MULTIS AUCTA ET ILLUSTRATA,
CURA ET STUDIO MONACHORUM ORDINIS S. BENEDICTI E CONGREGATIONE S. MAURI :

ACCEDUNT

VARIORUM COMMENTARII ET SCHOLIA IN OMNIA OPERA SANCTI GREGORII;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS ET ULTIMUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

1862

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XXXVIII CONTINENTUR.

(Stellula prænotantur quæ nunc primum inter Opera S. Gregorii comparent.)

S. GREGORIUS THEOLOGUS, CP. ARCHIEPISCOPUS.

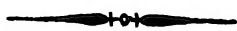
POEMATA. (Continuatio.)	col. 9
<i>Monitum in S. Gregorii Epitaphia et Epigrammata.</i>	9
EPITAPHIA.	11
EPIGRAMMATA.	81
<i>Appendix.</i>	
<i>Monitum A. B. Caillau in Tragœdiam : Christus Patiens.</i>	131
CHRISTUS PATIENS.	133
COSMÆ HIEROSOLYMITANI * Collectio et Interpretatio Historiarum quarum meminit divus Gregorius in Carminibus suis, tum ex Scriptura tum ex profanis Poetis atque Scriptoribus : opus Græce tantum ab Angelo Mai editum, et a nobis Latinitate donatum.	341
NICETÆ DAVIDIS * Paraphrasis Carminum arcanorum S. Gregorii, Græce ab Ern. Droncke, et a nobis Græce et Latine edita.	681.
ANONYMI * Paraphrasis Carminis S. Gregorii de Libris canonicis.	841.

S. CÆSARIUS, B. GREGORII FRATER.

<i>Notitia ex Galland.</i>	847
DIALOGI QUATUOR, in quibus continentur Explicationes Quæstionum quarumdam de rebus gravibus, Cæsario propositarum, quo tempore a secretis erat, et Constanti-nopoli docens.	85'
Indices amplissimi.	1191

BR 60
ms

256341

• V S A A N A L I O P O R T A T O

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ε Π Η.

S. P. N. GREGORII THEOLOGI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

CARMINA.

MONITUM IN EPITAPHIA ET EPIGRAMMATA S. GREGORII.

Quam bene de republica litteraria meritis sit doctissimus Muratorius, quod eam veterum scriptis, quæ in bibliothecarum casulis neglecta vel ignota delitescabant, ditaverit, norunt omnes. Hæc inter, nonnulla Gregorii Nazianzeni carmina nondum in lucem emissa vulgavit anno 1709 (a), nec modo Græce et Latine edidit, sed et doctissimis notis illustravit, additis etiam variis diversorum manuscriptorum codicum lectionibus. Monet Muratorius multa in his carminibus deprehendi ad illorum temporum historiam illustrandam perutilia; multa de præclaris hominibus Nazianzeno, aut sanguine, aut pietate conjunctis, quæ alibi frustra quærantur. Cum multa sint variâ in unam eandemque rem epigrammata, v. g. in patrem ac matrem, in sepulcrorum effractores, et in Syneisactos, arbitratur Muratorius nec immerito, amorem in illos, justam et legitimam iracundiam in istos, tam variæ carminum copiæ causam dedisse, cum nunquam satis argumento fecisse sibi videretur Gregorius, qui tam chara capita laudanda, aut tam impia exagitanda sibi proposuisset. In causa etiam esse potuit fecunda scriptoris vena, ex qua fluere nullo negotio poterant tam diversa poemata. Non male cum eodem Muratorio conjicias pleraque ex his carminibus non in eum finem composita, ut omnia vulgarentur, sed qualia ex opulento ingenio tumultuarie exciderant in tabellas, relata ad nos pervenisse. Hinc et incondita quædam, et ipsæmet phrases, ipsamet interdum sensa, tum heroicis, tum elegiacis, et iambicis etiam versibus tentata et reddita sunt, non alio, ut videtur, consilio, quam ut meliora e tot experimentis subinde eligerentur: neque vero cuiquam mirum esse debet, si quædam ex iis carminibus paulo sint incultiora. Non enim solent ii qui parentum et familiarium suorum mortem dolent, poeticas elegantias sectari, siquidem in luctu ambitiosum esse non oportet.

Quod autem attinet ad ea carmina quæ in immodestos martyrum cultores composita sunt, inquit idem Muratorius, ea Gregorius Nazianzenus, si scripsit, juvenis adhuc scripsisse videtur. Nam puerilem venam sapiunt, et prosæ quam versibus similiora, quæ ne apud poetam quidem comicum vel satyricum facile tolerarentur. Attamen, quia ad illius ævi, quo scripta sunt, notitiam pertinent, hoc ipso digna sunt, quæ reliquis addantur

(a) *Anecdota Græca*, in-4.

ΕΠΙΤΑΦΙΑ.

ΕΡΙΤΑΡΗΙΑ.

Α'. *Εἰς Ναυκράτιον τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Βασιλείου.*

Ἰχθυόβλεν ποτ' ἔδωκε λίον βυθίης ἀπὸ πέτρης
 Ναυκράτιος, δίναις ἐν ποταμοῦ βρύχιος,
 Καὶ τὸ μὲν οὐκ ἀνέλυσεν, ὃ δ' ἔσχατο. Πῶς ἀλιτῆα
 Ἐφρουσεν ἀνθ' ἀλιῆς δίκτυον; Εἰπέ, λόγε.
 Ὡ Ναυκράτιον, καθαροῦ βίου νόμον, ὡσπερ ἔισκω,
 Καὶ χάριν ἐλκίμεναι καὶ μὲρον ἐξ ὕδατων.

Β'. Ἄλλο.

Ναυκράτιος στροφάλιγγι θάναε φθονεροῦ ποταροῦ

Α Δεσμῶσιν βυθίης ἄρκυος ἐνσχόμενος.

Ὡς κε μάθης σὺ θνητὰ τὰ παίγνια τοῦδε βίου,
 Ἐνθεν ἀνηέρθη πῶλος ὄδ' ἄκρα θέων.

Γ'. Ἄλλο.

Ναυκράτιος πλεκτοῖο λίου δεσμῶσιν ἔλυσθεῖς
 Δεσμῶν τοῦδε βίου ἐξ ἀλιῆς ἐλύθη.

Δ'. *Εἰς Θεσπέσιον γραμματικόν.*

Αἶ, αἶ, καὶ σὺ θάναος, φθονερῆ δέ σε μοῖρ' ἐκαλύφεν,
 Θεσπέσιε· φθιμένον δ' ἀφθιτόν ἐστι κλέος.

1108-1109 I. *In Naucratiū Magni Basilii fratrem.*

Piscatorium rete dum profundo e scopulo solvere
 Naucratiū vellet, in aquarum vorticibus mersus,
 Et rete non expediit, et ipse est captus. Quomodo
 Pro piscatione piscatorem rete traxit? Dic, sermo.
 Ὡ Naucratiū puræ vitæ norma, uti conjicio,
 Tum beneficium, tum mortem ab aquis traxit.

II. *Aliud.*

Naucratiū obiit vortice invidi fluvii implicitus,
 Et vinculis demersi retis captus,
 Ut tu discas caducas esse delicias hujus vitæ,
 Unde sublatus est pullus hic velox.

III. *Aliud.*

Naucratiū torti lini vinculis involutus,
 Dum piscium prædæ inhiat, e vinculis hujus vitæ abiit.

IV. *In Thespesium grammaticum.*

Heu, heu! et tu mortuus es: invidum fatum te tumulavit,
 Thespesi; tibi autem mortuo perenne est decus.

* Scriptum an. 357. — Alias Murator. 127. ** Scriptum an. 357. — Alias Murator. 128. *** Scriptum an. 357. — Alias Murator. 129. **** Scriptum an. 368. — Alias Murator. 2.

I. TITUL. *Εἰς Ναυκράτιον. Naucratiū, juvenis eximius, tum ingenii, tum corporis dotibus præditus, vix annos viginii duos natus, vitam solitariam amplexus fuerat juxta fluvium Isim in Pontica provincia: illic senio confectis monachis victui necessaria suppeditabat. Quinque annis in hac solitudine peractis, cum retia piscibus posuisset, eaque latentibus implicata scopulis liberare vellet, in altum gurgitem delapsus ac metus vivere desiit.*

1 Ἐλυε. Reg. ἔλυσε.

6 Ἐκλύεσθαι. Reg. duo ἐκλύεσθαι.

II. 4 Πῶλος. Reg. θνητός.

IV. TITUL. *Εἰς Θεσπέσιον. Hieronymus scribit lib. de Script. eccles. quod Euzoius apud Thespesium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens eruditus est.*

1 Ἐκαλύψεν. Cod. Med. ἐδάμασσε.

METRICA VERSIO.

I. IN NAUCRATIUM.

(A. B. Caillau interprete.)

Innexum a scopulo dum solvere rete profundo
 Naucratiū vellet, vertice mersus aquæ,
 Non rete expediit captus. Dic quomodo, lingua,
 Prædonem prædæ rete loco tulerit.
 Naucratiū vitæ, pareat ut mihi, norma pudicæ,
 Gratiam ab invidis cum nece traxit aquis.

II. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Naucratiū periit, malefidi vortice rivi,

B Demersi et retis nexibus implicitus,
 Ut tu fluxa scias præsentis gaudia vitæ,
 Unde levis citius raptus abivit equus.

III. ALIUD.

(Bovinio interprete.)

Implicitum sub aquas, quem linea vincita trahebant,
 Corporis abruptit vincula Naucratiū.

IV. IN THESPESIUM GRAMMATICUM.

(A. B. Caillau interprete.)

Tu quoque mortuus es, teque invida fata tulere
 Thespesium: in tumulto permanet usque decus.

Ἀρτιπέποις ἐκείνου τόσος βρύξας · ἢ δ' ἐδόξα

Ἀτθίς· Τίς ποτ' ἐμῆς δόξαν ἔχει σοφίης ;

Ε'. *Εἰς Προαιρέσιον σοφιστήν.*

Μηκέτι, Κεκροπίη, μεγάλη' εὐχεο· οὐ θέμις ἐστίν

Ἡελίου τειθῆν ἄντα φέρειν δαίδα,

Οὐδὲ Προαιρέσιου ῥήτηρ βροτῶν ἄλλων ἐρῆζειν,

Ὅς ποτε ἀρτιπέποις κόσμον ἔσειαι λόγοις.

Ἐ Βροντήν Ἀτθίς ἔνευκε νεόκτυπον· ἀλλὰ σοφιστῶν

Πᾶν γένος ὑψιλόγων εἶχε Προαιρέσιω.

Εἶξε μὲν· ἀλλὰ μιν ἔσχε μόρω φθόσος· οὐκέτ' Ἀθῆ-

Κύδιμοι· ὦ νεότης, φεύγετε Κεκροπίην. [ναί

A

Γ. *Εἰς Καισάριον.*

Στέλιός ἐστιν ὁ τύμβος· ἔγωγε μὲν οὐ ποτ' ἐώληψ

Ὅς βα κατακρύψῃ τοὺς πυμάτους πατέρας.

Αὐτὰρ ὁ Καισάριον ἐρικυδέα υἷα, τοκῆων

Τῶν προτέρων πρότερον δέξατο. Ποία δίκη ;

Ἐ Οὐκ ἔσθ' ὁ τύμβος αἰτίας· μὴ λοιδορεῖ-

φθόσου τόδ' ἐστίν ἔργον. Πῶς δ' ἠνεγκεν ἄν

Νέον γερόντων εἰσορᾶν σοφώτερον ;

Ζ'. Ἄλλο.

Γρηγόριε, θνητῶν-μὲν ὑπείροχον Ἐλλαχες υἷα

Κάλλει καὶ σοφίῃ, καὶ βασιλῆϊ φίλον.

Nuper verbis tantus manabas : exclamavit autem

Attica : Quis nunc meæ decus possidet sapientiae ?

V. *In Prohæresium sophistam* *.

Ne jam, Cecropia, magnum gloriare : nefas est

Soli tantillam opponere facem,

Aut cum Prohæresii eloquentia mortalem alium contendere,

Qui nuperis mundum concutiebat orationibus.

Ἐ Tonitru Attica recens streperum tulit : sophistarum vero

Universum genus magniloquorum cedebat Prohæresio.

Cessit quidem : sed illum vicit invidium fatum : non amplius Athenæ

Illustres erunt ; o juvenes, fugite Cecropiam.

1110-1111. VI. *In Cæsarium* **.

Injustus est hic tumulus : equidem nunquam putarem

Ut natu posteriores conderentur primi.

Verum iste Cæsarium valde inclytum filium, parentibus

Prioribus prius excepit. Qualis hæc justitia ?

Ἐ Non est tumulus in causa ; ne conviciaris :

Sed invidiæ facinus est. Quomodo vero ea sustinisset

Juvenem senibus cernere sapientiosem ?

VII. *Aliud* ***.

Gregori, mortalium quidem præstantissimum sortitus es filium

Forma et sapientia, et imperatori charum.

* Scriptum an. 368. — Alias Murator. 1. ** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 52. *** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 53.

V. ΤΙΤΥΛ. *Εἰς Προαιρέσιον. Huic sophistæ Romani statuam erexere cum hac inscriptione : Regina Roma Regi eloquentiæ, ut scribit Eunapius in lib. De Vitis philosophorum et sophistarum.*

1 *Κεκροπίη.* Oppidum Athenas Cecrops a se appellavit *Cecropiam*. Non Atheniensis erat Prohæresius, sed Armenius. Athenas accitus fuerat, ut eloquentiam profiteretur. Exstat Juliani Apostatae epistola ad hunc Prohæresium. Ibid. *εὐχεο.* Ambros. habet *εὐχεο.* Rectius cod. Medic. *εὐχεο.*

Ἐ *Ἐρῆζειν.* Reg. Medic. *ὀρῆζειν.*

VI. ΤΙΤ. *Εἰς Καισάριον.* Cæsarium fratrem di-

lectissimum Gregorius publica oratione non contentus laudasse, versibus etiam defuncti tumulum exornavit. In Reg. cod. hi versus unico carmine continentur, quod Muratorius in quindecim epigrammata partitus est. In primo Gregorius pater inducitur mœrens et incusans sepulcrum, cui sepulcrum respondet, et se excusat. Ad hæc verba, *Εἰς Καισάριον*, Reg. 992 addit τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐλαγεία.

1 *Ἐώληψ.* Reg. 992 *εὐώληψεν.*

2 *Κατακρύψῃ.* Reg. 992 *κατακρύψει.*

3 *Καισάριον.* Reg. 992 *Καισάριόν γ'.*

METRICA VERSIO.

Manabas tantus verbis modo : at Attica dixit
Terra : Meæ quis habet grande decus sophiæ ?

B

V. *IN PROHÆRESIUM SOPHISTAM.*

(A. B. Caillau interprete.)

Cecropia, audaci tumeant ne pectora fastu :

Si soli opponas lumina parva, nefas.

Bella Prohæresio conferre quis audeat ore,

Qui mundum lingua concutiebat heri ?

Terra novum fulmen tulit Attica : garrula cessit

Cuncta sophistarum turba Prohæresio.

Cessit enim : at fatum vicit ; jam nullus Athenis

Restat honor : juvenes, linquite Cecropiam.

VI. *IN CÆSARIUM.*

(Eodem interprete.)

Hic lapis injustus. Quis talia credat ? Eritne

Posterior natu jam prior in tumulo ?

Patrem ante et matrem, prius iste prioribus alium

Cæsarium excepit. Qualia jura, precor ?

Non culpa busti ; parce duris vocibus.

Livoris hoc : quonam queat juvenem modo

Videre senibus qui foret sapiens magis ?

VII. *ALIUD.*

(Eodem interprete.)

Eximius tibi natus erat, pater inclyte : natus

Corpore, mente valens, regis amore sal.

Κραίσσονα δ' οὐκ ἔτι πάμπαν ἀπληγέος θανάτοιο
 Οὐ μὴν αὐτόμην. Ἄλλὰ τί φησι τάφος;
 5 Τέτλαθι· Καισάριος μὲν ἀπέφθιτο· ἀλλὰ μέγιστον
 Υἱός εὖχος ἔχεις, υἱός ἀντι φίλου.

Η'. Ἀλλο.

Ὅριοι ἐς τάφον ἤμεν, ἐτ' ἐνθάδε τοῦτον ἔθικαν
 Ἀδαν ἐφ' ἡμετέρῳ γήραϊ λαοτόμοι.
 Ἄλλ' ἡμῖν μὲν ἔθικαν· ἔχει δέ μιν οὐ κατὰ κόσμον
 Καισάριος, τεκέων ἡμετέρων πύματος.
 5 Ἐτλημεν πανάποτμα, τέκος, τέκος· ἀλλὰ τάχιστα
 Δίξαι ἐς ἡμέτερον τύμβον ἐπαγομένους.

Θ'. Ἀλλο.

Τόνδε λίθον τοκέες μὲν ἐδν τάφον ἐστήσαντο,

At fortiozem crudeli morte
 Nequaquam arbitrabar. Sed quid dicit sepulcrum?
 5 Sustine : Cæsarius quidem interiit ; sed maximam
 Filii gloriam habes pro dilecto filio.

VIII. Aliud *.

Maturi sepulcro eramus, quando hic istum posuerunt
 Lapidem nostræ senectuti lapicidæ.
 Sed nobis quidem posuerunt ; habet autem, non ut decebat,
 Cæsarius filiorum nostrorum novissimus.
 5 Toleravimus miserrima, filii, illi. Verum celerrime
 Excipe nos in tumulum nostrum properantes.

IX. Aliud **.

Hunc quidem lapidem parentes sibi in sepulcrum constituerant,
 Sperantes vitæ sortem se habituros brevem.
 Cæsario autem filio amaram gratiam nolentes
 Præstitere ; siquidem prior hac solutus est vita.

X. Aliud ***.

Senectus mea diu mansit super terram : pro patre autem
 Sepulcrum habes, filiorum charissime, Cæsari.
 Quæ lex ! qualis iustitia ! hominum Rex, quomodo hoc permisisti ?
 O diuturnam vitam ! o celerem mortem !

1112-1113 XI. Aliud ****.

Non laudo, non laudo donum hoc. Tumulum accepisti
 Unum e nostris, Cæsari, possessionibus.
 O senum parentum tristem lapidem ! Invidia sic
 Voluit. O vitam propter calamitates diuturnam !

* Scriptum an. 369. — Alias Murator. 54. ** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 55. *** Scriptum
 an. 369. — Alias Murator. 56. **** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 57.

VIII. TITUL. Ἀλλο. Hic producitur querela pa-
 rentis utriusque de eodem tumulo.

2 Ἀδαν ἐφ' ἡμετέρῳ. Vide tom. I, pag. 215,
 num. 24.

5 Ἐτλημεν. Cod. Ambros. Ἐπλη μὲν.

X. TIT. Ἀλλο. Datur hic iterum, ut in sequenti
 carmine, patris in filium defunctum planctus.

2 Ἐχσεις. Cod. Medic. ἔχειν.

XI. 1 Οὐκ ἄγαμ'. Horum versuum hic sensus
 esse videtur : « O Cæsari, inquit Gregorius pater
 Cæsarii, tumulum hunc dono dedi, quam usque
 rem post mortem possidere debebam. Non probo,
 non laudo munus istud. Nobis eripuisti, quod spe
 nunc possidebamus. » Sustulimus proinde pun-
 ctum, quod sequitur ἄγαμ'.

METRICA VERSIO.

Non tamen et fortem crudeli morte putabam
 Esse magis. Mæstus, sed quid ait tumulus ?
 Pax tibi : Cæsarius perit, sed prolis amatæ,
 Ecce tibi prolis gloria magna, loco.

VIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hunc jam maturæ morti tumuloque senectæ
 Artificis lapidem dextera considerat.
 Hic nobis positus : tenet hunc tamen, ordine verso,
 Nostra, heu ! progenies ultima, Cæsarius.
 Aspera pertulimus, filii ; mora nulla, sepulcro
 Nos, filii, nostro suscipe præcipites.

IX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hoc sibi condiderant marmor funebre parentes,

B Dum sortem sperant lucis habere brevem.
 Cæsario munus sed triste dedere coacti ;
 Nam vitæ solvit vincula grata prior.

X. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Longius hic senium mansit, charissime cunctos
 Nate super ; tumulum pro genitore tenes.
 Quæ lex ! Quod jus ! Sauxisti qui talia, Chriсте ?
 O stabilem vitam, præcipiteinque necem !

XI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Non certe laudo. Voluisti munus habere
 Tristem hunc, qui vere noster erat, tumulum.
 O livoris opus ! Bustum o funebre parentum !
 Longævam o vitam propter amara nimis !

IB'. Ἄλλο.

Πᾶσαν, ὅση σοφίη λεπτιῆς φρονῆς ἐν μερόπεσσι
 Ἄμφι γεωμετρίην, καὶ θέσιν οὐρανίων,
 Καὶ λογικῆς τέχνης τὰ παλαισμάτα, γραμματικὴν τε,
 Ἡδ' ἱστορίην, ῥητορικῆς τε μένος,
 5 Καיסάριος περὲντι νόψι μούνος καταμάρψας,
 Αἶ, αἶ, πᾶσιν ὁμῶς νῦν κόνις ἔστ' ὀλίγη.

II'. Ἄλλο.

Πάντα κασιγνήτοισι τοῖς λίπες, ἀντὶ δὲ πάντων
 Τύμβον ἔχεις ὀλίγον, κύδιμε Καισάριε.
 Ἡ δὲ γεωμετρίη, καὶ ἀστέρες, ὧν θέσιν ἔγνωσ,
 Ἡ τ' ἱστορίη, οὐδὲν ἄκος θανάτου.

A

IA'. Ἄλλο.

Κάλλιμον ἐκ πάτρης σε, μεγακλία, τηλεφανῆ τε
 Ἄκρα φέροντα πάσης, Καισάριε, σοφίης,
 Πέμπαντες βασιλῆϊ τὸν ἔξοχον ἱετήρων,
 Φεῦ κόνιν ἐκ Βιθυνῶν δεξάμεθ' αὐτὸ σε πέδου.

IE'. Ἄλλο.

Σεισμῶν μὲν κρυερῶν ἔφυγες στονόεσσαν ἀπειλήν
 Ἡνίκα Νικαίης ἄστου μέγη δαπέδῳ·
 Νούσῳ δ' ἀργαλήη ζωὴν λίπες. Ὡ νεότητος
 Σώφρονος! ὦ σοφίης, κάλλιμε Καισάριε!

IG'. Ἄλλο.

Γρηγορίου Νόννης τε θεοῦδος υἱά φέριστον,
 Τύμβος ἔδ', εὐγενέτην Καισάριον κατέχω,

XII. *Aliud* .

Omnem, quæcunque est sapientia, subtilis mentis inter homines
 Circa geometriam, coelestiumque positionem
 Et logicæ artis concertationes, grammaticamque,
 Aut medicinam, rhetoricæque vim,
 5 Cæsarius celeri mente cum solus comprehendisset,
 Eheu, eheu! æqua cum omnibus sorte nunc pulvis est exiguus-

XIII. *Aliud* .

Omnia fratribus tuis reliquisti, et pro omnibus
 Sepulcrum habes exiguum, inclyte Cæsari.
 Geometria vero, et astra, quorum positionem novisti,
 Et medicina, nullum remedium mortis.

XIV. *Aliud* .

Pulchrum e patria te inclytum, conspicuumque,
 Qui culmen attigeras totius sapientiæ, Cæsari,
 Cum misissemus ad imperatorem, præstantissimum medicorum,
 Heu! cinerem e Bithyniæ solo te rursus recepimus.

XV. *Aliud* .

Motuum quidem horribilium effugisti funestas minas,
 Quando Nicææ urbs solo æquata fuit:
 Morbo vero crudeli vitam reliquisti. O juventutem
 Prudentem! O sapientiam, optime Cæsari!

XVI. *Aliud* .

Gregorii Nonnæque piæ filium præstantissimum,
 Tumulus hic nobilem Cæsarium complector,

* Scriptum an. 369. — Alias Murator. 58. ** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 59. *** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 60. **** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 61. ***** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 62.

XIII. 1 *Τεοῖς*. Ambros., *νέοις*, male. Cæsario quippe senior erat Gregorius noster.

XIV. 1 *Τηλεφανῆ τε*. Ita Reg., Medic. Ambros. habet *τῆλε θανόντα, procul a patria mortuum*.

4 *Ἐκ Βιθυνῶν*. Ubi mortuus sit Cæsarius ex his constat.

XV. 2 *Νικαίης*. Is terræ motus contigit anno 368.

METRICA VERSIO.

XII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Mentibus humanis quidquid sapientius unquam
 De metris terræ sideribusque poli,
 De strictis logices pugnæ, aut arte medendi,
 Vel de grammatica rhetoricæque fuit,
 Cæsarius celeri collegerat omnia mente:
 Sed nunc cum cunctis, heu! levior cinis est.

XIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cuncta tuis moriens reliquisti fratribus; et nunc
 Pro cunctis parvum, chare, tenes tumulum.
 Metiri terram, cognoscere sidera cæli,
 Curare et morbos, pharmaca nulla necis.

B

XIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Te pulchrum a patria, celebri te nomine clarum,
 Qui cunctæ culmen contigeras sophiæ,
 Te medicum præstantem missum ad principis aulam,
 Te Bithynus ager reddidit, heu! cinerem.

XV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Fugisti horribilis funesta pericula motus,
 Arces Nicææ cum jacuere solo.
 Sed vitam dira liquisti febre: juventus
 O prudens! Frater, quanta tibi sophia!

XVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Gregorii Nonnæque piæ, funebre sepulcrum,
 Complector clarum Cæsarium sobotem.

Ἐξοχον ἐν λογιόισιν, ὑπείροχον ἐν βασιλῆος,
Ἄστροποῖν γαίης πείρασι λαμπομένην.

IZ. Ἄλλο.

Καίσαρῶν φθιμένοι, κατήφησαν βασιλῆος
Αὐλαί· Καππαδόκαι δ' ἤμυσαν ἐξαπίνης·
Καὶ καλὸν εἴ τι ληλείπτο μετ' ἀνθρώποισιν, ἔλωλεν·
Οἱ δὲ λόγοι σιγῆς ἀμπεβάλοντο νέφος.

III. Ἄλλο.

Εἴ τινα δένδρον ἔθηκε γόος, καὶ εἴ τινα πέτραν,
Εἴ τις καὶ πηγὴ βέυσεν ὀδυρομένη,
Πέτραι, καὶ ποταμοί, καὶ δένδρεα λυπρὰ πέλοισθε,
Πάντες Καίσαρῶν γείτονες, ἦδὲ φίλοι.

A 5 Καίσαριος πάντεσσι τετιμένος, οὐχὸς ἀνάκτων,
Αἶ, αἶ, τῶν ἀγέων! ἤλυθεν εἰς ἀθήν.

IO. Ἄλλο.

Χεῖρ τάδε Γρηγορίου. Κάσιν ποθέων τὸν ἀριστον,
Κηρύσσω θνητοῖς τόδε βίον στυγέειν.
Καίσαρῶν τίς κάλλος ὀμάλιος; ἢ τίς ἀπάντων
Τόσσοι ἔων τόσσης εἶλε κλέος σοφίης;
5 Οὐτε; ἐπιχθονίων. Ἄλλ' ἔπτατο ἐκ βιότοιου,
Ἦς ῥόθον ἐξ ἀκανθῶν, ὡς δρόσος ἐκ πετάλων.

K. Ἄλλο.

Γείτονες, εὐμενεῖτε καὶ ἐν κόλπαισι δέχοισθε,
Μάρτυρες, ὑμετέροις αἶμα τὸ Γρηγορίου,

1114-1115 Eximium in orationibus, eminentem in imperatoris aula,
Et fulgur usque ad terræ fines splendens.

XVII. *Aliud* *.

Cæsario extincto, dolore correpta est imperatoris
Aula: Cappadoces vero cecidere animis illico;
Et pulchrum si quid residuum fuerat inter homines, periit;
Sermones silentii nube involuti sunt.

XVIII. *Aliud* **.

Si quem luctus mutavit in arborem, si quem in lapidem,
Et si quis fons fluxit lugens,
Lapides, et flumina, et arbores mæstæ statis,
Omnes quicumque Cæsario vicini aut amici estis.
5 Cæsarius ab omnibus honoratus, imperatorum votum,
Heu, heu, proh dolor! ivit ad inferos.

XIX. *Aliud* ***.

Manus hæc Gregorii. Fratrem desiderans optimum
Prædico mortalibus, ut vitam hanc odio habeant.
Cæsario quis forma similis? aut quis ex omnibus hominibus
Ea ætate, tantæ gloriæ obtinuit sapientiæ?
5 Nemo terrestrium. Sed avolavit e vita,
Ut rosa e spinis, aut ros ex arborum foliis.

XX. *Aliud* ****.

Vicini martyres, estote propitii, et sinu
Excipite vestro prolem Gregorii,

* Scriptum an. 369. — Alias Murator. 63. ** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 64. *** Scriptum
an. 369. — Alias Murator. 65. **** Scriptum an. 369. — Alias Murator. 66.

XVI. 3 Ἐρ βασιλῆος. Subaudi αὐτῆ. Sic infra
carin. XLVII, Murat. x. Ibid., *λογιόισιν*. Reg., *λο-
γίοις καί*.

XVIII. 6 *Εἰς ἀθήν*. Parum digna Gregorio sen-
tentia.

XIX. 1 *Χεῖρ τάδε*. Supple *scripsit*. Ibid., *ποθέων*.
Reg. 992 et cod. Paris., *ποθέοντος ἀριστον*, *desi-
derantis optimum*, quæ lectio si admittatur, delen-

dum punctum post Γρηγορίου.

6 *Ἐξ ἀκανθῶν*. Cod. Ambr. *ἐξ ἀνθῶν*, quasi
significet Gregorius pulchritudinem rosæ, et brevi-
tatem habuisse Cæsarium. Metrum dedicere vi-
deatur.

XX. 1 *Γείτονες*. Martyres rogat ut benigne Cæ-
sarium excipiant.

METRICA VERSIO.

Sermone eximium, splendens in principis aula, B Principis, heu! votum, cunctis venerabilis, ivit
Omniq̄ue igniferum fulgur in orbe micans. Cæsarius tristem, proh dolor! in tumulum.

XVII. ALIUD.

(A. B. Callau interprete.)

Cæsario extincto ploravit principis aula,
Et cecidere statim Cappadoces animis;
Si quid erat mundo pulchri super, illico cessit,
Verbaque funerea nube relecta silent.

XVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Si quis fons marmor riguit, vel fronduit arbor,
Si fons traxit fons querulosus aquas,
Mæsta arbor fiat, lapidesque, et flumina, quisquis
Cæsario junctus corde domove fuit.

XIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Dextra hæc Gregorii. Fratrem fons tristis amatum,
Omnibus ingrata prædico vita: odium.
Cæsarium quis homo præstanti corpore vicit?
Quis talis meruit tale decus sophiæ?
Nemo super terram. Procul a tellure volavit,
Ut rosa de spinis, ros velut ex foliis.

XX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Martyris insignes, vicina e sede faventes,
Gregorii vestro germen habete sinu,

Γρηγορίου Νόννης τε μεγακλέος, εὐσεβῆ τε
καὶ τύμβοις ἱεροῖς εἰς ἓν ἀγειρομένους.

ΚΑ'. Ἄλλο.

Κλυθι, Ἀλεξάνδρεια· Φιλάγριος ὤλεσε μορφήν,
τῆς λογικῆς ψυχῆς οὐτι χειροσιτῆρην.

Καίσαριον δὲ νέον φθόνος ἤρπασεν· οὐποτε τοῖα
πέμψεις εὐίπκοις ἄνθρα Καππαδόχαις.

ΚΒ'. Εἰς Γοργόνιον.

Γρηγορίου Νόννης τε φίλον τέκος ἐνθάδε κείται
Γοργόνιον, ζωῆς μύστις ἔπουρανῆς.

A

ΚΓ'. Ἄλλο.
Οὐδὲν Γοργόνιον γὰρ λίπεν, ὅστις μοῦνα·
πάντα δ' ἔθηκεν ἄνω, μάρτυρες ἀθλοφόροι.

ΚΔ'. Ἄλλο.

Κτῆσιν ἔην, σάρκας τε καὶ ὀστέα, πάντ' ἀναθεῖσα
Γοργόνιον Χριστῷ, μόνον ἀφήκε πόσιν·
οὐ μὴν οὐδέ πόσιν δηρὸν χρόνον· ἀλλ' ἔρα καὶ τὸν
ἤρπασεν ἐξαπίνης κύδιμον Ἀλύπιον.
5 Ὅλβια ὀλίστης ἀλόχου πόσι, τοῖς ἔρα λοστροῖς
λύματ' ἀπωσάμενοι, ζῆτε παλιγγενεῖς.

Gregorii et Nonnæ insignis, et pietate
Et sacris tumulis in unum collectos.

XXI. Aliud :

Andi, Alexandria. Philagrius perdidit formam corporis,
Anima ratione prædita non deteriolem.
Cæsarium autem juvenem invidia rapuit; nunquam tales
Mittes equestribus flores Cappadocibus.

1116-1117 XXII. In Gorgonium **.

Gregorii et Nonnæ chara filia hic jacet
Gorgonium, cælestis sacerdos vitæ.

XXIII. Aliud ***.

Gorgonium nihil terræ reliquit præter ossa :
Omnia vero in cælo collocavit, o martyres victores!

XXIV. Aliud ****.

Possessionem suam, carnem et ossa, omnia cum obtulisset
Gorgonium Christo, solum reliquerat sponsum :
Verumtamen neque diu sponsum; sed profecto et ipsum
Rapuit ex improvise illustrem Alypium.
5 Beatissimæ conjugis marite, in lavacro
Sordibus abjectis, vivite renati.

* Scriptum an. 369. — Alias Murator. 67. ** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 68. *** Scriptum:
an. 370. — Alias Murator. 69. **** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 70.

4 Ἀγειρομένους. Placeret Muratorio legere ἀγειρομένοι, *collecti*, quæ vox ad martyres et Cæsarium simul collectos referretur.

XXI. 1 Φιλάγριος. Philagrius Cæsarii amicus cum ipso Alexandriae disciplinarum studio operam dederat.

4 Εὐίπκοις. *Cappadocia*, inquit Julius Solinus Polyhist. cap. 43, *ante alias terras altrix equorum*. Hi quatuor versus desunt in cod. Reg. Leguntur autem in Ambrosiano, eosque repetit Muratorius, ubi de carminibus in Philagrium.

XXII. 2 Γοργόνιον. Gorgonium perinde est ac

Gorgonia. Sic Eustochium, Glycerium, etc. Cæsarii mortem non longo secuta est intervallo mors Gorgoniæ ejus sororis, quippe mortua jam erat, cum Gregorius carmen i juxta Billium, nunc xi, lib. ii, sect. 1, condidit. Vide vers. 229. A Græcis et Latinis die nona Decembris colitur.

XXIV. 4 Ἀλύπιος. Ex hoc epitaphio Alypium, non Vitalianum, ut Baronius putavit, maritum Gorgonii fuisse intelligimus. Illud etiam constat ex epist. Gregorii nunc 86, olim 150, in qua Alypium una cum sorore sua invitat. Vide supra, pag. 75.

METRICA VERSIO.

Gregorii et Nonnæ dulci pietate celebris,
Quos simul, heu! tristis colligit hic tumulus.

XXI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Urbs audi celebris, cœli quæ dives ad auras
Surgis Alexandri nomine clara nitens :
Perdidit, heu! corpus formamque Philagrius, almīs
Non mentis sanæ dotibus absimilem.
Cæsarium juvenem rapuit sed livor : equestri
Cappadocone ferēs talia sarta solo ?

XXII. IN CONCONIUM.

(Eodem interprete.)

Gregorii et Nonnæ jacet hic charissima proles
Gorgonium, vitæ mysta beata piæ.

B

XXIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Nihil nisi sola, pii victores, ossa reliquit
Gorgonium terræ; cætera missa polo.

XXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cuncta suo dederat, carnem simul ossaque, Christo
Gorgonium; solum liquerat ægra virum.
Tempore nec multo liquit, sed mortua charum
Funere præcipiti sustulit Alypium.
Conjugis alme piæ conjux, jam sorde fugata,
Sacris nati vivite rursus aquis.

KE'. *Εἰς Λιβίαν.*

Εἰς δόμος, ἀλλ' ὑπένερθε τάφος, καθύπερθε δὲ σηκός·

Τύμβος δειμαμένοις, σηκός θελοφάροις.

Καί ρ' οἱ μὲν γλυκερὴν ἦδη κόκιν ἀμφιδάλοντο,

Ὡς σὺ, μάκαιρα δάμαρ Ἀμφιλόχου, Λιβίη,

5 Κἀλλιμέ θ' οὐρανῶν, Εὐφήμια· τοὺς δ' ὑπέδεχθε,

Μάρτυρες ἀτρεκέλης, τοὺς ἔτι λειπομένους.

ΚΓ'. *Ἄλλο.*

Ὀφελος, ὦ Λιβία, ζῶειν τεκέεσσι φίλαισιν,

Ὀφελος ἄγρι πύλαις γήραος ἐμπέλσασαι!

Νῦν δέ σε μοῖρ' ἐδάμασσαν ἄωριον εἰσέτι καλὴν,

Εἰσέτι κουριδίους ἀνθεσι λαμπομένην.

5 Αἶ, αἶ! Ἀμφιλόχος ἔτ' ταῖς πόσις ἀντὶ δάμαρτος
Ἐσθλῆς καὶ πινυτῆς, τλήμονα τύμβον ἔχει.

ΚΖ'. *Ἄλλο.*

Αἶ, αἶ! καὶ Λιβίαν κατέχει κόκιν! Ὀδοποι' ἔγωγε

Ὀδοποιῶν θνητῶν ἔμμεναι, εἰσορῶν

Εἶδος, μιλίχτην τε σαφροσύνην τε γυναικῶς,

Τοῖς φῶλον πασῶν καίνυτο θηλυτέρων.

5 Τοῦνεκα καὶ τοίφ' σε τάφῳ κύθηγε θανοῦσαν

Σῶν τε τριάς τεκέων, καὶ πόσις Ἀμφιλόχος.

ΚΗ'. *Εἰς Εὐφήμιον.*

Ἦν θυάς, ἦν ἱερῆ, ψυχὴ μία, σώματα διεσῶ,

Πάντα κασιγνήτω, αἶμα, κλέος, σοφίην,

XXV. *In Liviam.*

Una domus, sed inferiori parte sepulcrum, superiori templum:

Tumulus iis qui ædificaverunt, templum martyribus.

Et illi quidem dulci jam pulvere sunt contacti,

Ut tu, beata Amphilochoi uxor Livia,

5 Et tu, pulcherrime filiorum, Euphemi; vos autem suscipite,

Veritatis testes, eos qui adhuc supersunt.

XXVI. *Aliud.*

Utinam viveres, o Livia, dilectis natis,

Utinam usque ad portas senectutis pervenisses!

Nunc vero te mors rapuit immataram, adhuc formosam,

Adhuc juvenili flore coruscam.

5 Heu! heu! Amphilochoi vero, tuas conjux, pro uxore

Egregia et prudenti infelix sepulcrum habet.

1118-1119 XXVII. *Aliud.*

Heu! heu! et Liviam detinet pulvis! Nunquam ego;

Credidi mortalem esse, inspiciens

Formam, et mansuetudinem, et sapientiam mulleris,

Quibus omnium genus superabat feminarum.

5 Quapropter et tali te sepulcro illustravit mortuam

Et tuorum trias filiorum, et maritus Amphilochoi.

XXVIII. *In Euphemium.*

Erat binarius, erat sacer, anima una, gemina corpora,

In omnibus fratres, sanguine, gloria, sapientia,

* Scriptum an. 370. — Alias Murator. 17. ** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 18. *** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 19. **** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 20.

XXV. 2 Τύμβος. Videtur ille tumulus ab Amphilocho et Livia ejus uxore constructus fuisse.

4 Λιβίη. Corpus Liviae in aliqua martyrum basilica tumulo mandatum erat. Familiare siquidem erat primis Christianis, ut doctissimus Muratorius Anecd. tom. I, dissertatione septima decima ostendit, mortuorum cadavera sacris inferre templis, et prope martyrum tumulos eorum ossa componere, ibique quotannis saltem pro defunctis, quorum eo in loco condita erant ossa, sacrificium offerri solebat: cujus rei in oratione Gregorii *De obitu Cæsarii* præclarum est testimonium; quod vide, si placet,

tom. I, pag. 215.

5 Τὸς δ' ὑπέδεχθε. Commendat martyribus eos ex eadem familia, qui adhuc supererant.

XXVIII. Τίτ. *Εἰς Εὐφήμιον.* Is erat Liviae, de qua supra, et Amphilochoi, de quo postea, filius; Amphilochoi vero alterius frater fuit Euphemius, cujus mortem his versibus prosequitur Gregorius. Mortuo Euphemio, quem Amphilochoi amabat unica, dimidium Amphilochoi supervivisse ait Gregorius, quippe utriusque erat anima una. Vide epistolas Gregorii olim 114 et 149, nunc vero 230 et 83.

METRICA VERSIO.

XXV. IN LIVIAM.

(A. B. Caillau interprete.)

Una domus, bustum subter, sacrumque superne,

Bustum his, qui faciunt, martyribusque sacrum.

Illi autem dulci recubant jam pulvere tecti,

Ut pia tu conjux Amphilochoi Livia,

Euphemique puer pulcherrime: quique supersunt,

O veri testes, mox gremio accipite.

XXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

O Livia, o utinam charis charissima natis

Vixisses, seni limina sera tenens!

Sed te mors citius rapuit, cum vita decore

Atque juventutis flore nitescat adhuc.

B Heu! miser Amphilochoi conjux, uxeris amatæ
Prudentisque loco sebile maritorum habet.

XXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Heu! pulvis Liviam funebris detinet: illa

Non oculis unquam femina visa meis.

Juncta etenim formæ bonitas, sophiaque virili

Femineum vicit fortior omne genus.

Hinc te defunctam tali ornare sepulcro

Natorumque trias, sponsus et Amphilochoi.

XXVIII. IN EUPHEMIUM.

(Eodem interprete.)

Par sacrum et binum, duplici mens corpore sola,
Germaui sophia, sanguine, laude simul.

Υἱέες Ἀμφιλόχου Εὐφήμιος Ἀμφιλόχος τε,
 Πᾶσιν Καππαδόκαις ἀστέρες ἰκφανέες.
 5 Δεινὸν δ' ἀμφοτέρους φθόνος ἔδραξε, τὸν μὲν ἄμμερσε
 Ζωῆς, τὸν δ' ἔλιπεν ἡμισυν Ἀμφιλόχου.

ΚΘ'. Ἄλλο.

Ῥήτωρ ἐν ῥητήρσιν, αἰδοπόλος τ' ἐν αἰδοῖς,
 Κύδος ἔης πάτρης, κύδος ἔων τοκίων,
 Ἄρτι γενειάσκων Εὐφήμιος, ἄρτι δ' ἔρωτας
 Ἐς θαλάμους καλέων, ὠλετο φεῦ παθίων!
 5 Ἄντι δὲ παρθενικῆς τύμβον λάχεν, ἔς δ' ὕμεναίων
 Ἥματα νυμφιδίων ἡμαρ ἐπῆλθε γέων.

Λ'. Ἄλλο.

Εἰκοσέτης πᾶσαν Εὐφήμιος, ὡς μελαν οὖτις,

Α Ἑλλάδα, κ' Αὔσονίην μούσαν ἐπιπτάμενος,
 Στράπτων ἀγλαίη τε καὶ ἤθεσιν, ἦλθ' ὑπὸ γαίην.
 Αἶ, αἶ! τῶν ἀγαθῶν ὡς φθόνος ὠκύτερος!

ΛΑ'. Ἄλλο.

Χρυσίης γενεῆς Εὐφήμιος ἦν ἐτι τυτθῶ
 Λεῖψανον, εὐγενετῆς ἤθεα καὶ πραπίδας,
 Μείλιχος, ἡδυσπῆς εἶδος Χαρίτεσσιν ὅμοιος.
 Τοῦνεκα καὶ θνητοῖς οὐκ ἐπέδην ἐμίγη.

ΛΒ'. Ἄλλο.

Στράψε μέγ' ἀνθρώποις Εὐφήμιος, ἀλλ' ἐπὶ τυτθῶ
 Καὶ γὰρ ἀστεροπῆς οὐ μακρὸν ἐστι σάλας
 Στράφεν ὁμοῦ σοφίη τε καὶ εἶδει, καὶ πραπίδεσσι,
 Τὰ πρὶν Καππαδόκαις ἦν κλέα, νῦν δὲ γόος.

Filii Amphilochii Euphemius, et Amphilocheus,
 Omnibus Cappadocibus lumina splendida.

5 Crudeliter autem utrumque invidia asperxit, et hunc quidem privavit
 Vita, illum vero reliquit dimidium Amphilochii.

XXIX. *Aliud*⁴.

Rhetor inter rhetores, et cantor inter cantores,
 Decus suæ patriæ, suorum gloria parentum,
 Nuper pubescens Euphemius, nuperque amores
 Ad thalamos invitans, periit : prohi dolor !
 5 Pro virgine vero sepulcrum sortitus est, et in hymenæorum
 Diebus sponsalium dies supervenit luctus.

XXX. *Aliud*⁵.

Viginti annos natus totam Euphemius, ut unam nemo,
 Græcam et Latinam Musam pervolans,
 Coruscans et gratia, et moribus, humo traditus est.
 Heu ! heu ! quam bonis invidia velocior est !

XXXI. *Aliud*⁶.

Aureæ ætatis Euphemius erat adhuc exiguæ
 Reliquiæ, nobilis moribus et consiliis,
 Mansuetus, suaviloquus, forma, Gratiis similis.
 Idcirco cum mortalibus non diu versatus est.

1120-1121 XXXII. *Aliud*⁷.

Fulsit valde inter homines Euphemius, sed tempore exiguo :
 Etenim fulguris non diuturnum est lumen.
 Fulsit simul sapientia, forma, et consiliis,
 Quæ prius Cappadocibus erant gloriæ, nunc luctus causa.

* Scriptum an. 370. — Alias Murator. 21. ** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 22. *** Scriptum
 an. 370. — Alias Murator. 23. **** Scriptum an. 370. — Alias Murator. 24.

XXIX. 5 Ἐς δ' ὕμεναίων. Quo tempore Euphemius
 filiam Theodori, ad quem scripta est Gregorii epist.
 olim 114, nunc vero 230, uxorem ducere parabat,
 morte correptus fuit annos viginti natus. Edit. ἡδ'.

XXX. 4 φθόνος ὠκύτερος. Muratorius vertit :
 Quam subita est bonorum invidia ; nos autem : Boni
 velocior est invidia, quippe quæ bonorum consilia
 et prosperos successus præripit.

METRICA VERSIO.

Amphilochi soboles, Euphemius, Amphilochusque,
 Splendida qui cunctis lumina Cappadocis.
 Dirus utrumque tamen conspexit livor, et istam
 Stravit, dimidium liquit at Amphilochum.

XXIX. ALIUD.

(A. B. *Cællus interprete.*)

Rhetores verbis, cantores carmine vincens,
 Laus patriæ, stirpis gloria magna suæ,
 Cum, nuper florens, Euphemius almus amores
 Advocat ad thalamos, prohi dolor ! interiit.
 Heu ! male funereum reperit pro virgine bustum ;
 Sponsalem exceptit lux inamœna diem.

XXX. ALIUD.

(*Eodem interprete.*)

Peravolitans, natus viginti Euphemius annis.

Quam Latium Musam Græcaque terra tulit,
 Moribus et forma splendens descendit in orcum.
 Quam gratis currit promptior invidia !

XXXI. ALIUD.

(*Eodem interprete.*)

Tempora adhuc referens Euphemius aurea, parvæ
 Reliquiæ, vita consiliisque gravis,
 Mitis, suaviloquus, forma gratissimus ; unde
 Illi homines inter non mora longa fuit.

XXXII. ALIUD.

(*Eodem interprete.*)

Effulsit multum, at paucis Euphemius annis :
 Ignea namque brevi fulgura luce micant.
 Consiliis fulsit, forma, sophiaque superna :
 Cappadocis olim hæc gloria, nuncque dolor.

ΛΓ'. Ἄλλο.

Τίς, τίνος; Ἀμφιλόχου Εὐφήμιος ἐνθάδε κεῖται,
 Οὗτος ὁ Καππαδόκαις πᾶσι διὰ στόματος·
 Οὗτος, ὃν αἱ Χάριτες Μούσαις δόσαν· οἱ δ' Ὑμέναιοι
 Ἄμφι θύρας· ἦλθεν δ' ὁ φθόνος ὠκύτερος.

ΛΔ'. Ἄλλο.

Ἔρνος ἀμώμητον, Μουσῶν τέκος, εἶαρ ἐταίρων
 Καὶ χρύσειον Χαρίτων πλεῖγμα ἰοστεφάνων,
 ὦγετο ἐκ μερόπων Εὐφήμιος, οὐδέ τ' ἀνέσχευ
 Αἰ, αἰ, τοῖς θαλάμοις πυρῶν, ὃν ἤψεν ἔρωσ.

ΛΕ'. Ἄλλο.

Αἱ Χάριτες Μούσῃσι· εἰ τί βέλομεν; οὐκέτ' ἀγαλμα.

Α Χειρῶν ἡμετέρων Εὐφήμιος ἐν μερόπεσσι. >
 Χ' αἱ Μούσαι Χαρίτεσσιν· εἰ Ἐπεὶ φθόνος ἐστὶν ἀλιτρός,
 Τόσσον ἔχοι· ἡμῖν δὲ τὸδ' ὄρκιον ἐμπέδον ἔστω,
 ὃ Μηκέτ' ἀναστῆσαι τοῖον μερόπεσσι ἀγαλμα. >]

ΛΖ'. Ἄλλο.

Κρήναι, καὶ ποταμοὶ, καὶ ἄλατα, καὶ παλαγεῦντας
 Ὅρνιθες λιγυροὶ καλὸν ἐπ' ἀκρεμόνων,
 Αὔραι τε μαλακὴν συρίγματα κῶμα φέρουσαι,
 Καὶ κῆποι Χαρίτων εἰς ἐν ἀγειρομένων,
 ὃ Κλαύσατε, ὦ χαρίεσσ' Εὐφημίας! ὡς σε θανάων περ
 Εὐφήμιος κλεινὴν θῆκατ' ἐπνουμήν.

XXXIII. *Aliud* ·.

Quis, cujus? Amphilochii Euphemius hic jacet,
 Ille qui Cappadocibus omnibus per ora;
 Is ipse, quem Gratiae Musis dederunt; hymenaei vero
 Pro foribus: venit autem invidia celerior.

XXXIV. *Aliud* ··.

Germen irreprehensibile, Musarum proles, ver sodalium,
 Et aureus Gratiarum violis coronatarum nexus,
 Abiit e vivis Euphemius, neque extulit
 Heu! heu! thalamis facem, quam amor accenderat.

XXXV. *Aliud* ···.

Gratiae Musis: « Quid faciemus? non jam simulacrum
 Manuum nostrarum Euphemius inter homines. »
 Et Musae Gratias: « Quoniam fatum est crudele,
 Hoc tantum habeat: nobis vero firmum hoc sit iusjurandum,
 ὃ Nunquam excitare talem hominibus imaginem. »

XXXVI. *Aliud* ····.

Fontes et fluvii, et nemora, et sonori
 Volucres, suaviter canentes in ramis,
 Et auræ placidum susurris soporem ferentes,
 Et horti Gratiarum in unum congregatarum,
 ὃ Lugete. O venusta Euphemias! nam te moriens
 Euphemius inelytam reddidit cognominem.

* Scriptum an. 370. — Alias Murator. 25. ·· Scriptum an. 370. — Alias Murator. 26. ··· Scriptum
 an. 370. — Alias Murator. 27. ···· Scriptum an. 371. — Alias Murator. 28.

XXXIV. 2 *Πλεῖγμα ἰοστεφάνων*. Ita cod. Ambr.
 In Medic. legitur πλεῖγμα ἰοστεφάνων. — Lege πλε-
 γμα. SALVIN.

3 *Οὐδέ τ' ἀνέσχευ*. Cod. Medic. οὐδέ τ' ἀνέσχευ,
 αἰ, αἰ, τοῖς θαλάμοις πυρῶν, neque illuxit thalamis
 fax.

XXXV. 3 *Φθόρος*. *Invidia*, vel *fatum invidum*.
 Vox illa plus æquo familiaris Gregorio. Nimirum a
 Gentilibus manavit illa vox, quam usurpare sole-
 bant, invidiæ deorum et invido fato omnia sua in-
 fortuna tribuentes. Fateri cogimur virum sanctum;

quamvis probe senserit, minus probas aliquando
 adhibuisse locutiones. — Judicium istud paulo du-
 rior libenter dixerim. CAILLAU.

XXXVI. 1 *Παλαγεῦντας*. An legendum πατα-
 γεῦντας? EDIT. PATROL.

ὃ *Ἐδημίας*. Sic appellat terram in qua mortuus
 erat Euphemius. — Illic licentia usus, et coactis
 necessitate, Gregorius vocis *Εὐφημίας* quantitatem
 immutavit, longamque syllabam brevem reddere
 non est veritus; quod quidem eadem necessitate
 compulsi et nos imitari præsumpsimus. CAILLAU.

METRICA VERSIO.

XXXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Quis, cujus? Proles jacet hac Euphemius urna
 Amphilochi, cunctis gloria Cappadocis.
 Turba dedit Charitum hunc Musis: jam læda jugalis
 Splendebat; citior venit at invidia.

XXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Musarum proles, comitum ver, nobile germen,
 Florigeras Charites aurea vitta ligans,
 Exiit e vivis Euphemius, atque fideli
 Non tulit accensam sponsus amore facem.

B

XXXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sic Charites Musis: « Quid agendum? liquit imago
 Facta manu nostra mortalem Euphemius auram. »
 Sic Musæ ad Charites: « Quoniam crudelia fata,
 Hæc habeant; maneat nobis immobile votum:
 Tanta super terram nunquam formetur imago. »

XXXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Fontes, et fluvii, sylvæ, volucresque sonori,
 Qui tenui canitis gutture, fronde super,
 Tranquillumque ferens somnum molli aura susurro,
 Et virides horti quo coeunt Charites,
 Lugete. O præstans Euphemias! Ecce recedens
 Nomine te celebrem reddidit Euphemius.

Κάλλιμος ἤϊθαν Εὐφήμιος, εἰ ποτ' ἔην γε,
 Κάλλιμος ἐν χώροις χῶρος δὲ Ἥλύσιος.
 Τοῦνεκεν εἰς ἐν ἀγεσθεν, ἐπεὶ ζωὴν μὲν εὐεψεν·
 10 Οὐνομα δ' αὖ χώρῳ κάλλιπεν ἡγαθέψ.

ΑΖ'. Εἰς Ἑλλάδιον.

Αἰεὶ σοι νόος ἦεν ἐς οὐρανὸν, οὐδ' ἐπὶ γαίης
 Ἥρειδες χθαμαλῆς ἔχνοιον οὐδ' ὀλίγον.
 Τοῦνεκεν ὡς τάχος ἤλθες ἀπὸ χθονός. Εὐλάλιος δὲ
 Σὴν κόριν ἀμφιπέπει σὸς κάσις, Ἑλλάδιε.

ΑΗ'. Ἄλλο.

Τὸν νεαρὸν, Χριστῶ δὲ μέγαν, πολιὸν τε νόημα

Α Χῶρος δὲ ἀθλοφόρον, Ἑλλάδιον κατέχω.
 Οὐ νέμασις. Καίτοις γὰρ ὁμοίον ἄλγος ἀνέτη
 Σθενῆς ἀντιπάλου τοῦ φθονεροῦ μύθου.

ΑΘ'. Ἄλλο.

Μικρὸν μὲν πνεύσεως ἐπὶ χθονὶ σαρκὸς ἀνάγκη,
 Πλαστον δὲ ζωῆς ὑφῆθι μοῖραν ἔχεις,
 Ἑλλάδιε, Χριστοσὸ μέγα κλέος· εἰ δὲ τάχιστα
 Δεσμῶν ἐξελύθης, τοῦτο γέρας καμάτων.

Μ'. Εἰς Μαρτινιανόν.

Εἴ τις Τάνταλός ἐστιν ἐν ὕδασι αὐὸς ἀπίστατος,
 Εἴ τις ὑπὲρ κεφαλῆς πέτρος αἰεὶ φοβέω·

Pulcher inter adolescentes Euphemius, si quis unquam fuit,
 Pulcher in agris ager hic Elysus.
 Quapropter in unum convenere, siquidem vitam amisit;
 10 Nomen autem loco reliquit divino.

1122-1123 XXXVII. In Helladium*.

Semper tua mens versabatur in caelum, neque super terram
 Humilem firmabas vestigium vel paululum.
 Quam ob rem celerrime abiisti a terra. Eulalius vero
 Tuum cinerem amplectitur frater tuus, Helladi.

XXXVIII. Aliud**.

Juvenem, Christo autem magnum, senemque consilio,
 Locus hic martyrum, Helladium contineo.
 Nec indignandum. Illis enim similem dolorem sustinuit,
 Exstinguens inimici invidi pugnam.

XXXIX. Aliud***.

Parum quidem spirasti super terram carnis necessitate,
 Majorem vero vitae in caelis sortem habes,
 Helladi, Christi magnum decus; quod vero celerrime
 Vinculis solutus es, hoc praemium laborum.

XL. In Martinianum****.

Si quis Tantalus est inter infidas sitiens aquas,
 Si quis imminens capiti lapis semper terrens,

* Scriptum an. 371. — Alias Murator. 47. ** Scriptum an. 371 — Alias Murator. 48. *** Scriptum an. 371. — Alias Murator. 49. **** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 5.

9 Ἀγεσθεν. Gratia, ut placet Muratorio, vel potius Euphemius et locus, cui moriens nomen reliquit.

XXXVII. ΤΙΤ. Εἰς Ἑλλάδιον. Quamvis Billius in notis ad *Carmine Gregorii* quae edidit, non nisi unum Helladium agnoscat, alius is certe ab Helladio Basilii magni successore: alius, inquam, iste est, quandoquidem episcopus fuisse nunquam legitur, imo juvenis obiit. Quod ad Eulalium attinet, primum vitae monasticæ institutum sectatus, deinde ut verisimile est, Ecclesiae Nazianzenæ, cura Gregorii, praefectus est.

XL. ΤΙΤ. Εἰς Μαρτινιανόν. Gens Martinianorum

fuit illustris: plurimorum meminit Muratorius, quibus alios addere facile esset. Quis vero ille sit, ad quem pertineant epitaphia, non ausim asserere. Quidquid sit, is ille nobis esse Martinianus videtur, qui primum Africa, deinde Romæ, et postea toti praefectus Italiae fuit, ad quem exstat Basilii Magni epistola 74 novæ edit. (tom. III, pag. 168), olim 374, an. 371, qua eum rogat ut imperatorem adeat, et demonstrat quanta ex distractione Cappadociae consequantur incommoda. Omnia conveniunt, riri merita qualia Basilii commendat, ac patria quæ et in epist. et in epitaphiis in Martinianum Cappadociae nomine designatur: viri autem merita ea sunt de quibus epistolæ

METRICA VERSIO.

Formosus pulcher juvenes Euphemius inter,
 Pulcher et in agris hic ager Elysus.
 Illic ibi convenere simul; nam lumina clausit;
 Sed terræ nomen contulit eximium.

XXXVII. IN HELLADIUM.

(A. B. Casilian interprete.)

Semper mente polo praesens, vestigia terræ
 Fixisti nunquam sordida vel minimum.
 Inde cito mundum liquisti: amplexibus ossa
 Frater at Eulalius nunc colit Helladii.

XXXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Mente senem, magnamque Deo, juvenilibus annis,

B Victorum locus hic Helladium tenens.
 Nec subeat livor. Similes tulit ille dolores,
 Exstinguens hostis perfida tela mali.

XXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Spirasti paulum in terris, sic carne jubente,
 In caelis melior sed tibi vita datur,
 Helladi, honor Christi fulgens; quod vincula praesto
 Rupisti, hoc merces digna labore tibi.

XL. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Infidas si quis sinit inter Tantalus undas,
 Aut capiti terrens imminet usque lapis:

Δαπτόμενόν τ' ἔρηνισιν ἀγήραον ἦπαρ ἀλιτροῦ,
 Καὶ πυρραῖες ποταμῶς, καὶ ζόφος ἀθάνατος,
 Ἔ Tartarei τε μυχοί, καὶ θαίμονες ἀγριόθυμοι,
 Ἄλλαι τετραμύμων ἑστίαι εἰν ἀτῆν·
 Ὅστις Μαρτινιανὸν ἀγακλέα δηλῆσαιτο
 Τύμβον ἀνοχλίζων, δειμῶματα πάντα φέροι.

MA'. Ἄλλο.

Οὐρα σοί, καὶ πόντος, ἀτάσθαλι, καὶ παθίσαι·
 Τέρπη πυροφόροις, τετραπόδων τ' ἀγέλαις·
 Καὶ χρυσοῖο τάλαντα, καὶ ἀργυροῦ, εὐγενέες τε
 Λᾶες, καὶ Σηρῶν νήματα λεπταλέα·
 Ἔ Πάντα βίος ζώοισι· λίθοι δ' ἄλλοι τε φλοῖ τε
 Τοῖς φθιμένοις. Σὺ δέ μοι κἀνθάδε χεῖρα φέρεις,

A Οὐδὲ σὸν αἰδόμενος, τλήμων, τάφον, ὅστις ἐλίσσεν
 Ἄλλος, τοῖσι νόμοις, χερσὶ δικαιοτέραις.

MB'. Ἄλλο.

Ἦνίκα Μαρτινιανὸς ἔδω χθόνα μητέρα πάντων.
 Πᾶσα μὲν Αἰσονίων ἐστονάχησε πόλις.
 Πᾶσα δὲ Σικανίη τε καὶ εὐρία πείρατα γαίης
 Κείρατ', ἀπ' ἀνθρώπων εἰχομένης θέμιδος.
 Ἡμεῖς δ' ἄντι νυ σεῖο τάφον μέγαν ἀμφιέποντες,
 Ἀλλ' ἐπερχομένοις δεῖξομεν ὡς τι σέβας.

MG'. Ἄλλο.

Οἱ Χριστὸν φορέοντες, ἀκούσατε, οἳ τε θέμιστας
 Εἰδότες ἡμερῶν καὶ φθιμένων ἔσλην·

Laceratumque ab avibus immortale jecur impii,
 Et igneus fluvius, et caligo perpetua,
 Ἔ Tartareique recessus, et dæmones crudelissimi,
 Aliæ vexatorum pœnæ in inferis;
 Quicumque Martiniano glorioso nocuerit
 Sepulcrum submovens, hos omnes timores subeat.

XLI. Aliud'.

Montes tibi sunt, et pontus, improbe, et campis
 Frueris frugiferis, quadrupedumque gregibus;
 Et auri talenta, ac argentum, nobilesque
 Lapidés, et Serum tenuia fila;
 1124-1125 Ἔ Omnia vita præstat viventibus : lapides autem pauci et chari
 Mortuis. Tu autem mihi hic manum infers,
 Neque tuum veritus, miser, ne sepulcrum quis perdat
 Alius, tuis legibus manibus justioribus.

XLII. Aliud'.

Quando Martinianus terram sublit omnium parentem,
 Omnis quidem Italorum ingemuit civitas.
 Universa vero Sicilia, et spatiosi fines terræ
 Delonsi sunt, ab hominibus discedente justitia.
 Ἔ Nos autem pro te sepulcrum magnum complectentes,
 Semper supervenientibus ostendemus, ut quid sacrum.

XLIII. Aliud'.

Qui Christum fertis, audite, quique jura
 Nostis vivorum, et debitam mortuis reverentiam :

* Scriptum an. 372. — Alias Murator. 4. ** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 5. *** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 6.

cum epigrammatibus convenit, peritia rerum urbanarum varia ac multiplex, aulæ scientia, libera luendi juris constantia, facili ad imperatorem aditus, qui vitæ ejus totius instituto conveniret. Denique affecta Martiniani, quam ipse causabatur, ætas, et torpor senectutis, in annos multos obitum ejus et epitaphia rejicere non sinunt.

8 Δείμῶματα. Contra tumulorum violatores, τυμ-

ωρῶντος, leges sanctiæ sunt ab imperatoribus. Vide eod. Theod. et Justin., tit. De sepulc. violatoribus.

XLII. 7 Ὅστις ἐλίσσεν. Cod. Med. Ἐν τις ἐλίσσει, neque tuum curans, miser, sepulcrum, quod quis perdet.

XLIII. 1 Χριστὸν φορέοντες. Hoc nomine solet appellare Gregorius sacerdotes, imo et Christianos.

METRICA VERSIO.

Si volucres tundunt jecur immortale maligni,
 Si nox perpetua est, flumen et igniferum,
 Tartareique sinus, infernalesque ministri,
 Et pœnæ, si quas insuper orcus habet:
 Quisquis, Martiniane, tibi insultaverit audax,
 Bustum triste movens, hæc mala cuncta ferat.

XLII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Sunt montes portusque tibi, sunt, improbe, campi
 Fecundi frugum, quadrupedumque greges,
 Argenti pondus fulgens, aurique talenta,
 Perspicui lapides, serica fila quoque:
 Omnia vivus habet: pauci charique lapilli
 Defunctis. Audes in mea ferre manum;

B Nec, scelerate, times tua ne quis marmora perdat
 Alter, lege tua, sed meliore manu.

XLII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Martinianus ubi subiit terram omniparentem,
 Communes gemitus Italia terra dedit.
 Sicula sed tellus, et lati limina mundi
 Deposuere comas, dum fugit inde Themis.
 Sed pro te complexus ego nunc grande sepulcrum,
 Omnibus ostendam, pignora sacra velut.

XLIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Christiferi, quibus et vivorum cognita jura,
 Vitali et functis luce ferendus honos,

Πάντα λίπον, βασίλεια, πάτρην, γένος, εὖχος ὑπάρχων Ἀ. Πᾶσι τάδε ζωὸς ἐπιτέλλομαι· σὴ θέμις ἐστὶ
 ΑΙ, αἰ, πᾶσιν· ὄμως νῦν κόνις εἰμ' ὀλίγη, Τῶν ὀλίγων φθονέειν τοῖς φθιμένοισι λίθων.
 Ὡς Μαρτινιανὸς πᾶσι τετιμένος, ἀλλ' ἐπὶ τύμβῳ
 Βάλλειν ἡμετέρῳ δάκρυα, μὴ παλάμας.

ΜΑ'. "Α.Λ.Θ.

Μουσοπόδιον, βῆρητῆρα, δικασπόδιον, ἄκρον ἔπαντα,
 Τύμβος δὲ εὐγενέτην Μαρτινιανὸν ἔχει,
 Ναύμαχον ἐν τελέγεσσι, ἀρήτιον ἐν πεδίοισιν.
 Ἄλλ' ἀποτῆλε τάφου, πρὶν τι κακὸν παθεῖν.

ΜΕ'. "Α.Λ.Θ.

Μὴ πῶλεμον φθιμένοισι (ἄλις ζῶντες ἄλιτροι),
 Μὴ πῶλεμον φθιμένοις· Μαρτινιανὸς ἐγώ.

ΜΓ'. "Α.Λ.Θ.
 Ὡ θέμι, τῇ πολλῶν ποτ' ἐγὼ νόμησα τάλαντα,
 Ὡ φοβεραὶ ψυχῶν μάστιγες οὐχ ὁσίων!
 Οὗτος ἐμοῖσι λίθοισι φέρει στονόβητα σίδηρον·
 Οὗτος ἐμοῖ! φεῦ, φεῦ! ποῦ δὲ λίθος Σισύφου;

ΜΖ'. "Α.Λ.Θ.

Ὀλίβιος, εὐγῆρος, ἀνοσος θάνον, ἐν βασιλῆος
 Πρῶτα φέρων, ἱερῆς ἄκρον ἔχων σοφίης,
 Εἰ τινα Μαρτινιανὸν ἀκούετε· ἀλλ' ἀπὸ τύμβου,
 Μῆδὲ φέρειν ἐπ' ἐμοὶ δυσμενέας παλάμας.

Omnia reliqui, palatia, patriam, propinquos, cum decori essem
 Heu, heu! omnibus: nihilominus nunc sum pulvis exiguus,
 Ὡ Μαρτινιανὸς cunctis honoratus: sed tumulo
 Nostro lacrymas, non manus injicite.

XLIV. *Aliud*.

Poetam, rhetorem, judicem, summum in omnibus
 Tumulus hic generosum Martinianum teneo,
 Navali praelio in mari insignem, bellicosum in terris.
 Sed procul este a sepulcro, ne quid mali patiamini.

XLV. *Aliud*

Ne bellum mortuis inferas, sat viventes impii (quibus bellum inferas),
 Ne bellum mortuis inferas; Martinianus ego.
 Omnibus hæc vivis mando: æquum non est
 Paucos invidere mortuis lapides.

XLVI. *Aliud* ***.

O Themis, qua urbium ego olim agitavi lances,
 O terribiles animarum pœnæ impiarum!
 Iste meis lapidibus immittit lacrymabile ferrum;
 Iste mihi! heu, heu! ubi nunc lapis Sisyphi?

1126-1127 XLVII. *Aliud* ****.

Beatus in senectute felici, sine morbo obiit, in aula
 Primas ferens, sacræ culmen habens sapientiæ,
 Si quemdam Martinianum audistis; sed procul a tumulo,
 Nec contra me inferet hostiles manus.

* Scriptum an. 372. — Alias Murator. 7. ** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 8. *** Scriptum
 an. 372. — Alias Murator. 9. **** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 10.

3 *Ἐδος ὑπάρχων*. Cum decori essem omnibus,
 scilicet regibus, patriæ, propinquis, etc. Concedit
 ipse Muratorius vocem εὖχος commodè posse con-
 jungi cum verbo ὑπάρχων.

XLV. 1 *"Αλις ζῶντες*. Sat impiorum vivunt,
 quibus bellum inferre possis.

XLVI. 1 *Πολλῶν*. Ion. pro πολλῶν. Med. πολλῶν.

4 *Σισύφου*. Tria superiora epigrammata unum
 constituunt in cod. Ambr.

XLVII. 1 *Ἐν βασιλῆος*. Sabauditur αὐλῆ, ut
 sup. Epitaph. xvi.

3 *Ἀκούετε*. Pro ἡκούετε. Ambr. ἀκούσατε. In
 utraque voce, inquit Muratorius, est aliqua licentia
 contra leges prosodiæ.

METRICA VERSIO.

Cunctis, genus, patriam, præclara palatia liqui,
 Laus olim cunctis, nunc cinis exiguus.
 Martinianus ego cunctorum exultans honore;
 Non inferte manus, sed lacrymas tumulo.

XLIV. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hec tumulo rhetor, iudex, gratusque poeta,
 In cunctis summus, Martiniane, jaces,
 Clara movere potens terris aut æquore bella;
 Sed mala ne veniant, sis procul a tumulo.

XLV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sit pax defunctis; vivi sat crimine fœdi;
 Sit pax defunctis; Martinianus ego.

B Omnibus hæc vivis mando; paucissima mœstis
 Tollere defunctis marmora, grande nefas.

XLVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

O Themis, antè datum cujus librare bilancas!
 O tormenta nimis mentis acerba malæ!
 Iste meis ferrum immittit lacrymabile petris;
 Iste mihi! Væ! væ! petra ubi nunc Sisyphi?

XLVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Morbi expers obiit, seniorque beatus, in aula
 Prima ferens, sacræ culmen habens sophiæ.
 Este procul tumulo, notus si Martinianus;
 Nec turbet cineres impia dextra meos.

MH. "Αλλο.

Χάζσο, χάζσο τήλα· κακὴν τὸν ἄεθλον ἐγείρεις,
 Ἀδας ἀνοχλίζων, καὶ τάφον ἡμέτερον·
 Χάζσο. Μαρτινιανὸς ἐγὼ καὶ ζῶσιν θναίαρ,
 Καὶ νέκυς οὐκ ὀλίγον ἐνθάδε κάρτος ἔχω.

MH. "Αλλο.

Καππαδόκων μὲγ' ἄεσιμα, φαάντατε Μαρτινιανέ,
 Σειο, βροτῶν γενεή, καὶ τάφον αἰδόμεθα,
 "Ὅς ποτ' ἔης βασιλῆος ἐν ἔρκεισι κάρτος ὑπάρχων,
 Δουρὶ δὲ Σικανῆν κτήσαο, καὶ Λιθύην.

N. "Αλλο.

"Ὅμνυμεν ἀθανάτω θεοῦ κράτος ὑψιμέδοντος,

A Καὶ ψυχὰς νεκῶν, κῶδιμος, σὴν τε κόνιν.
 Μή ποτε, Μαρτινιανέ, τοίς ἐπι χεῖρας ἐνιγκαῖν
 Στήλη καὶ τύμφω· οὐδὲ γάρ οὐδ' ἱεροῖς.

NA. "Αλλο:

Ῥώμη, καὶ βασιλῆς ἔμοι, καὶ παῖρατα γαίης
 Στήλαι Μαρτινιανῶ, τὰς χρόνος οὐ δαμάσει·
 "Ἄλλ' ἔμπης ὀλίγω περιδείδια, μὴ τι πάτησο,
 Τῷδε τάφω· πολλῶν οὐχ ὄσαι παλάμαι.

NB. "Αλλο.

Μαρτινιανῶ σῆμα μεγακλῆος, εἰ τιν' ἀκούεις,
 Καππαδόκων Ῥώμης πρόθρονον εὐγένεων,
 Παντοίαις ἀρετῆσι κεκασμένον· ἀλλὰ κόνιν περ
 Ἀζόμενοι, στήλην καὶ τάφον ἀμφιπέπειν.

XLVIII. *Aliud* .

Discede, discede procul hinc : malum certamen excitas
 Lapidēs submovens, et tumulum nostrum ;
 Discede. Martinianus ego et vivis utilis,
 Et mortuus non parvas hic vires habeo.

XLIX. *Aliud* ..

Cappadocum magnum decus, splendidissime Martiniane,
 Tuum nos mortalium genus et tumulum veneramur,
 Qui olim eras imperatoris in arcibus præfectorum,
 Armis vero Siciliam tenuisti, atque Africam.

L. *Aliud* ***.

Juramus per immortalis Dei potentiam alte regnantis,
 Et animas mortuorum, tuumque, inclyte, cinerem,
 Nunquam nos, Martiniane, tuis manus illaturos
 Columnæ ac tumulo : neque enim fas est sacris inferre.

LI. *Aliud* ****.

Roma, et reges mihi, et fines terræ
 Monumenta sunt Martiniano, quæ tempus non tollet ;
 Sed tamen exiguo huic vereor, ne quid patiat,ur,
 Sepulcro : multorum non sanctæ manus.

LII. *Aliud* *****.

Martiniani monumentum inclyti, si quem audis
 Cappadocum Romæ præsidem nobilium,
 Omnibus virtutibus ornatum ; sed cinerem licet
 Venerantes, columnam et sepulcrum complectamini.

Scriptum an. 372. — Alias Murator. 11. ** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 12. *** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 13. **** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 14. ***** Scriptum an. 372. — Alias Murator. 15.

XLIX. 1 *Ἄεσιμα*. Cappadocia laus dicitur Martinianus sive a Cappadocia oriundus fuerit, sive hanc aliquando rexerit provinciam.

L. 4 *Στήλη*. Hoc nomine etiam cippus significari arbitratur Muratorius. Ibid. *οὐδὲ γάρ*, etc., subintelligendum, *manus inferendæ sunt*. Perinde est tuo tumulo manus inferre ac rebus sacris.

LI. 3 *Πάτησο*. Legendum forte *πάθητο*, vel *πάθοιτο*, vel etiam *πάθησῃ*. — Forte melius nihil immutandum et vertendum, *ne conculceris*. CAILLAU.

LII. 4 *Ἀζόμενοι*. Ex conjectura substituit Murat. In Ambr. legitur *ἐξόμενοι*. Ibid. *ἀμφιπέπειν*. Subaud. *ὀφειλετε*, vel *κελεύω*.

METRICA VERSIO.

XLVIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Sis procul hinc, procul hinc ; prava hæc certamina
 [tentas

Dejiciens tumuli marmora sacra mei.
 Martinianus ego, qui vivens utilis equi,
 Mortuus et grandi robore prævaleo.

XLIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Gloria Cappadocum, clarissime Martiniane,
 Nos humana tuum genus colimus tumulum,
 Qui regis quondam præfectis robur, et armis
 Rexisti Libyam Sicilianque tuis.

L. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sit mihi nunc testis virtus æterna Tonantis,

B Defunctique manes, ossaque, clare, tua ;
 Nunquam nostra tuam tangeat scelerata columnam,
 Martiniane, manus : tangere sacra nefas.

LI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Roma mihi, et reges, et terræ limina, testes
 Delendi nulla, Martiniane, die ;
 Sed tamen exiguo ne vis indigna feratur
 Huic tumulo vereor ; non pia quæque manus.

LII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cappadocum Romæ præses celeberrimus, audis
 Si fortasse, jacet Martinianus ibi ;
 Nulla cui deerat virtus ; sed et ossa colentes,
 Amplexu bustum stringite grande pio.

ΝΓ. Ἄλλο.

Ὁς ποτ' ἐγὼ φθιμένοισιν ἐπέκραον, οὐδ' ἀπὸ τύμβων
Ἔργον ἔγειρα· δίκην θνυμι, καὶ φθιμένους.
Τούνεκα μηδ' ἐπ' ἐμοῖσι φέρειν λάεσσι σιδηρον·
Εἰ δὲ φέροις, τὴν σὴν ἐς κεφαλὴν πιπέτω.

5 Μαρτινιανὸς ἐγὼ τάδε λίσσομαι· εἰ τις ἐμεῖο
Κύδεός ἐστι χάρις, τύμβος αἰὲ μανέτω.

ΝΔ. Εἰς Ἐμμελίαν τὴν μητέρα τοῦ μεγάλου Βα-
σιλείου.

Ἐρμῆλιον τέθνηκε. Τίς ἔφρασεν; ἢ γὰρ τοσοῦτων
καὶ τοίων τεκνίων δῶκε φάος βίωτι,
Υἱάς, ἥδ' οὐγατρὰς ὀμόζυγας ἀζυγίας τε,

Α Ἐύπαις καὶ πολύπαις ἦδε μόνῃ μερόπων.

5 Τρεῖς μὲν τῆδ' ἱερῆς ἀγακλίεος· ἢ δ' ἱερῆος
Σύζυγος· οἱ δὲ πῆλας ὡς στρατὸς οὐρανίων.

Θάμβος ἔχει μ' ὀρόνντα τόσον γόνον Ἐμμελλιο,
καὶ τοῖον, μεγάλης νηδύος ἔλθον ὄλον.

Ὅς δ' αὐτὴν φρασάμην Χριστοῦ κτάρ, εὐσεβὲς αἶμα
10 Ἐμμελλιο, τὸδ' ἔφην οὐ μέγα· ῥίζα τόση.

Τοῦτό σοι εὐσεβίης ἱερὸν γέρας, ὧ παναρίστη,
Τιμὴ σὺν τεκείων, οἷς πόθον εἶχες ἔνα.

ΝΕ. Εἰς πατέρα.

Ἐνθ' ἑκατονταέτης, ζωῆς βροτέης καθύπερθεν,
Πνεύματι καὶ οὐκω τεσσαραχονταέτης,

1128-1129 LIII. Aliud.

Nunquam mortuos violenter adorsus sum, neque ex sepulchris

Lucrum feci : justitiam juro, et mortuos.

Quapropter neque in meos immitte lapides ferrum ;

Sin autem immittas, tuum in caput cadat.

5 Martinianus ego hæc rogo ; si qua mei

Honoris est gratia, sepulchrum semper maneat.

LIV. In Emmelium matrem Magni Basilii.

Obiit Emmelium. Quis dixisset ? illa quæ tot

Ac talium natorum dedit jubar mundo,

Filios, et alias nuptas, innuptasque,

Felix et secunda una mortalium.

5 Tres quidem illi sacerdotes inclyti : ipsa autem sacerdotis

Compar : qui vero prope secuti sunt velut exercitus cælestium.

Stupor me habet videntem tantam sobolem Emmelii,

Et talem, gloriosi uteri integram opulentiam totam.

Ut vero ipsam appellavi Christi possessionem, pium sanguinem

10 Emmelii, hoc dixi non magnum : tanta est radix.

Hoc tibi pietatis sacrum præmium, o præstantissima,

Honor filiorum tuorum, quibuscum unum desiderium habuisti.

LV. In patrem.

Hic centum annos natus, supra vitæ humanæ cursum,

Spiritu et cathedra quadraginta annis exactis,

* Scriptum an. 372. — Alias Murator. 46. ** Scriptum an. 375. — Alias Murator. 130. *** Scriptum an. 374. — Scriptum an. 374. — Alias Murator. 71.

LIII. 2 Ἔργον. *Lucrum feci*, id est, *materiam fabricæ causa abstuli : opus aliquod erexi ablatiis scilicet e tumulo lapidibus.*

LIV. Τῆς. *Εἰς Ἐμμελίαν*. Reg. Ἐμμελίον. Sanctæ hujus mulieris mentio fit in martyrologio Romano die octava maii.

ἡ Πολύπαις. Decem habuit liberos, ex quibus Basilius magnus, Naucratius, Gregorius Nyssenus, Petrus Sebastenus. Quinti a Philostorgio memorati, et monasticam vitam professi

nomen nos latet. Quinque etiam filias, quarum non nisi unam novimus. Forte etiam Theosebia ex iis una fuit, quam Muratorius non sororem, sed uxorem Gregorii Nazianzeni, aut Nysseni, falso sibi persuasit.

6. Σύζυγος. *Compar, adjutrix, diaconissa, non uxor.*

LV. 1 Ἐκατονταέτης. Gregorius pater, annos natus fere centum, vivere desiit an. 373.

METRICA VERSIO.

LIII. ALIUD.

(A. B. Caillaux interprete.)

Defunctos nunquam læsi, fractisque sepulchris

Lacra tuli : testes jns cineresque voco.

Non ergo in nostros lapides immittite ferrum ;

Sia aliter, recidat percutiatque caput.

Martinianus ego precor hæc : jam restat honoris

Gratia si qua mei, sit super usque lapis.

LIV. IN EMMELIUM MATREM MAGNI BASILII.

(Eodem interprete.)

Emmelium cessit fato. Quis dixerit ? Illa,

Lumina quas mundo talia, tanta dedit,

Næpæ mares, junctasque viro, innuptasque puellas :

B Nulla beata magis, non magis ulla ferax.

Tres illi clari mystæ ; mystæ inclyta compar ;

Qui venere dehinc, ægmen ut angelicum.

Miranti stupor incubit, quæ quantaque proles

Emmelii, claræ ditis opes uteri.

Cum Christi proclamo bonum, sacrumque cruorem

Emmelii (est radix tanta), minora loquor.

Hoc munus pietatis adest, honor inclyte proliæ,

Quacum eadem semper vota fuere tibi.

LV. IN PATREM.

(Eodem interprete.)

Nata annos centum, mortali longior ævo,

Atque quaterdenis sceptra suprema gerens,

Μελιχος, ἠδυστής, λαμπρὸς Τριάδος ὑποφύτης,
Νήδυμον ὕπνον ἔχω Γρηγορίου δέμας.

5 Ψυχὴ δὲ περὶ ἔσση Θεὸν λάχεν. Ἄλλ' ἱερῆς
Ἐξόμενοι κείνου καὶ τάφον ἀμφέπετα.

NC'. Ἄλλο.

Ἐκ μὲ πικρῆς ἐκάλεσσα Θεὸς μέγας ἀγριελαίης·

Ποίμνης ἠγαμόνα θῆκε τὸν οὐδ' ὄλων
Ἔσχατον. Ἐκ πλευρῆς δὲ θεόφρονος ἔλθον ἐνεϊμέ.

Γῆρας ἐς λιπαρὸν ἰκόμειθ' ἀμφοτέροι.

5 Ἴρὸς ἐμῶν τεκίον ἀγανώτατος. Εἰ δὲ τελευτηῖ
Ἐτλην Γρηγόριος, οὐ μέγα· θνητὸς ἔην.

NZ'. Ἄλλο.

Εἰ τις ὄρους καθύπερθεν ἀγνῆς ὁπὸς ἐπλετο μύστης

Dulcis, suaviloquus, clarus Triadis Interpres,

Dulcem somnum carpo Gregorij corpus.

5 Anima vero evolans Deum invenit. At sacerdotes
Habentes illius sepulcrum complectimini.

LVI. Aliud'.

Me ex amaro vocavit Deus magnus oleastro,
Gregis ductorem dedit, qui neque ovium
Eram novissima. E costa autem pia felicitatem tribuit.
In senectutem beatam pervenimus ambo.

5 Deo sacer fuit meorum filiorum mitissimus. Si autem mortem
Oppetii ego Gregorius, non mirum; mortalis eram.

1130-1131 LVII. Aliud'.

Si quis supra montem puræ vocis arcanae fuit auditor
Moses, magni quoque Gregorii mens,
Quem olim, cum longe esset, gratia magnum pontificem
Posuit, nunc vero sacram prope est Triadem.

LVIII. Aliud'.

Ipsæ templum erexi Deo, et dedi sacerdotem
Gregorium puræ illustrem Triadi,
Nuntium veritatis magnisonum, pastorem populo,
Adolescentem sapientiæ utriusque consiliarium.
5 Fili mi, in aliis quidem, patre quoque præstantior sis,
Mansuetudine autem par: non quidquam amplius
Precari fas est: et ad maturam senectutem,
Qualem ego nactus sum, o felix, pervenias.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 72. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 73. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 74.

4 Ἐγω. Murat. mallet ἔγαι.

6 Ἐξόμενοι. Libenter legeret Murat. ἀζόμενοι.

LVI. 3 Ἐκ πλευρῆς. Ad Evam respiciens, costæ nomine uxorem significat.

LVII. 2 Νόος. Id est, *audivit quoque Gregorius.*

LVIII. 1 Ἐρεψα. Schol. *κατασκευάσα.*

4 Ἡθδεον. Mirum videri potest, quod se ipsum laudet. Ibid. *ἀμφοτέρης.* Schol. τῆς θύραθεν, καὶ τῆς ἡμετέρας, utriusque sapientiæ, externæ et nostræ,

profanæ et sacræ.

5 Τέκνον ἐμόν. Ita lib. II, sect. 2, eadm. v, vers. 11.

6 Τὴν δ' ἀγανοπροσύνην. Reg. 991 *πραότητα.* Schol. 991 τὴν δὲ *πραότητα* πλέον ἐκείνου γενέσθαι οὐκ ἀπάξιόν ἐστιν εὐξασθαι. *At quoad mansuetudinem, ut illum superes, optare nefas*

8 Τόλου κηδεμόνος. Tali duce. Mox *ἀντιάσαις.* Mallet *ἀντιάσαις.*

METRICA VERSIO.

Interpres dulci Triadis modulamine clara,
Gregorii somnos hic caro carpo leves.
Mens sublata Deum sed reperit. Alina, ministri
Sacra, amplexu busta fovete pio.

LVI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Me Deus agresi magnus præscidit oliva,
Præfecitque gregi, qui prius inter oves
Non extremus eram. Sancta mihi gaudia costa
Pura dedit; vitam duxit uterque senex.
Mysta Deo comis natus. Si morte quievi
Gregorius, non res mira; caducus eram.

LVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Si puræ audivit Moses mysteria vocis

B Monte super, magni mens quoque Gregorii,
Quem longe quondam stantem, sacra gratia ma-
Pontificem posuit, nunc habet alma Trias.

LVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Ipsæ templum erexi, statuique ministrum
Illustrem puræ Gregorium Triadi,
Magnisonum veri lituum, populoque bubulcum,
Qui juvenis sophiam suadet utramque sagas.
Patre tuo in cunctis, sili, præstantior esto,
Sed pariter mitis. Non mellior licet
Poscere: maturæ tu, fortunate, senectæ
Gaudia percipias, qualia nactus ego.

ΝΘ'. Ἄλλο.

Ὁὐκ ἔτι, εἴτ' ὄντων προφερέστατος, αὐτὸν ἔπειτα
Ποιμὴν, εἶτα πατὴρ καὶ νομεῦς νομέων,
Θνητοὺς ἀθάνατόν τε Θεὸν μέγαν εἰς ἓν ἀγέλρων,
Κεῖμαι Γρηγόριος Γρηγορίου γενέτης.

Ξ'. Ἄλλο.

Ὀλβίος, εὐγῆρος, εὐπαις, θάνον ἀρχιερῆος
Ἀρχιερεὺς τε πατὴρ Γρηγόριος. Τί πλέον;
Ὅτι μὲν ἐς πολυκαρπον ἀλώην ὄρθριος ἤλθον,
Ἐμπα δὲ τῶν προτέρων πλείονα μισθὸν ἔχω.

ΞΑ'. Ἄλλο.

Γρηγόριος, ποιμὴν τε καλὸς, καὶ πλείονα ποιμνῆν

Α Χριστῷ ἀναθρέψας ἦθεσι μελιχίοις,
Ὅυχ ὁσῆς βίξης μὲν ἐγὼ θάλος, εὐαγέος δὲ
Συζυγίης κεφαλῆ, καὶ τεκείων τριάδος,
5 Ποίμνης ἡγεμονεύσας ὁμόφρονος, ἔνθεν ἀπῆλθον
Πλήρης καὶ χθονίων, κ' οὐρανίων ἐτέων.

ΞΒ'. Ἄλλο.

Γρηγόριος, τότε θαῦμα, χάριν, καὶ Πνεύματος ἀγλήν,
Ἐνθένδ' αἰρόμενος, βίψ' ἐπὶ παιδί φιλῶ.

ΞΓ'. Ἄλλο.

Τυτθὴ μάργαρος ἐστίν, ἀτὰρ λιθάκεσσιν ἀνάσσει·
Τυτθὴ καὶ Βηθλεὲμ, ἔμπα δὲ Χριστοφόρος.
Ὡς δ' ὄλγην μὲν ἐγὼ ποιμνῆν λάχον, ἀλλὰ φερίστην,
Γρηγόριος. Τὴν σὺ, παῖ φιλε, λίσσομ', ἄγοις.

LIX. *Aliud* *.

Non ovis, deinde ovium prima, postea vero
Pastor, deinde pater et pastor pastorum,
Mortales immortalēque Deum magnum in unum colligens,
Jacet Gregorius Gregorii genitor.

LX. *Aliud* **.

Beatus, senectute bona, bonis filiis donatus, obii, pontificis mortuus sum
Pontifexque pater Gregorius. Quid amplius?
Non quidem in frugiferam vineam matutinus veni,
Attamen prioribus majorem mercedem habeo.

LXI. *Aliud* ***.

Gregorius, pastor egregius, et potioem gregis partem
Christo cum educassem moribus dulcibus,
Non sanctæ radicis equidem ego germen, sanctissimi autem
Conjugii caput, et trium liberorum,
5 Gregem cum gubernassem unanimum, hinc abii
Plenus et terrestrium et cælestium annorum.

1132-1133 LXII. *Aliud* ****.

Gregorius, id autem mirum, gratiam et Spiritus splendorem,
Hinc sublatus effudit in charum filium.

LXIII. *Aliud* *****.

Pusilla margarita est, sed gemmis imperat:
Parva et Bethlehem, attamen Christum tulit.
Ita ego parvum quidem sortitus sum gregem, sed optimum,
Gregorius. Hunc tu, dilecte fili, precor, regas.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 75. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 76. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 77. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 78. ***** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 79.

LIX. 3 Ἀγέλρων. Id est, adducens ad cultum Dei per hostias quas offerebat: διὰ τῶν τελομένων μοι θυμάτων. Schol. 991.

LX. 4 Εὐπαις. Schol. 991 καλλιπαις, *pulchra prole parens*.

2 Τί πλέον; Schol. Τί τούτων μείζον; *Quid his majus?*

LXI. 1 Πίστορα. Reg. 991 πίονα, et sup. lin. κατ' εὐσέβειαν.

4 Τριάδος. Sup. lin. 991 τρίτων.

6 Ἐτέων. Schol. 991 τῶν τε μενουσῶν (*sic*) ὁμοίως καὶ τῶν λυομένων.

LXII. Τίτ. Ἄλλο. Suspiscatur Murat. hoc distichon Theologo non ascribendum, maxime cum illud Scholiastes prætermiserit.

METRICA VERSIO.

LIX. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Non ovis, hinc ovium princeps, ac postea pastor,
Dein et pastorum duxque paterque gregis,
Mortales simul innectens Numenque perenne,
Gregorius jaceo, Gregorii genitor.

LX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Felici senio felix natisque subivi,
Mysta, pater mystæ, funera Gregorius.
Ad vineta quidem primo non mane cucurri,
Sed tamen in primis præmia magna fero.

LXI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Gregorius postquam formassem munere plures

PATROL. GR. XXXV:II

B Pastor oves sacro, moribus et placidis:
Non sanctæ germen radicis, sed caput idem
Sancti conjugii, triplicis et sobolis,
Unanimi grege directo, gravis inde recessi
His annis, quos dat terra polusque piis.

LXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Dona Dei, Flamenque nitens, mirabile! fudit
In charam moriens Gregorius sobolem.

LXIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Parvula gemma licet, Japidi tamen imperat omni:
Parva licet, Christum protulit et Bethlehem.
Sic mihi grex parvus, sed et optimus obtigit olim
Gregorio. Hunc, fili, tu, precor, usque regas.

ΣΔ'. Ἄλλο.

Ποιμενίην σύριγγα τεαῖς ἐνὶ χερσίν ἔθηκα
 Γρηγόριος· σὺ δέ μοι, τέκνον, ἐπισταμένως
 Σημαίνειν, ζωῆς δὲ θύρας πετάσειας ἅπασιν,
 Ἐς δὲ τάφον πατέρος ὤριος ἀντιάσειας.

ΣΕ'. Ἄλλο.

Στράψεν, ἐν οἷς τοπάρειθεν ἐν οὐρεὶ Χριστὸς ἀμεί-
 [φθη·
 Στράψε δὲ Γρηγορίου τοῦ καθαροῦ νόμῳ,
 Τῆμος ὅτ' εἰδώλων ἔφυγε ζόφον· ὡς δὲ καθάρ-
 [θη
 Ἦσι θυηπολαίαις, λαὸν ὄν εισέτ' ἄγει.

Α ΕΓ'. Εἰς τὴν μητέρα ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου
προσληφθεῖσαν.

Παντός· σοι μύθοιο καὶ ἐργματος ἦεν ἔρεισμα
 Ἥμαρ Κυριακόν· πένθει πένθος ἅπαν,
 Μῆτερ ἐμή, τίουσα, μόναις ὑπόεικας ἑορταῖς·
 Εὐφροσύνης, ἀγέων ἱστορα νηὶν ἔχεις.
 5 Χῶρος ἅπας δάκρυσι τεοῖς σφραγίζετο, μῆτερ,
 Μοῦνψ δὲ σταυρῷ πήγνυτο καὶ δάκρυα.
 Οὐ ποτε αἴτιο τράπεζα θυηδόχος ἔδρακε νῶτα,
 Οὐδὲ διὰ στομάτων ἦλθε βέβηλον ἔπος,
 Οὐδὲ γέλως μαλακῆσιν ἐφιζανε, μῦστι, παρειαῖς.
 10 Σιγῆσω κρυφίως αἴτιο, μάκαιρα, πόνους.
 Καὶ τὰ μὲν ἐνδοθι· τοια δὲ ἐκτοθι πάσαι πέφανται.
 Τοῦνεκα καὶ θεῖον σῶμ' ἀπέλειπες ἔδει.

LXIV. *Aliud*'.

Pastoritium lituum tuis in manibus deposui
 Gregorius. Tu vero, fli mi, scite
 Impera, vitæque portas omnibus aperi,
 In paternum autem sepulcrum maturus veni.

LXV. *Aliud*''.

Refulsit olim Christus, cum in monte transfiguratus est:
 Refulsit etiam puri Gregorii intellectui,
 Tunc cum idolorum fugit noctem. Ex quo autem mundatus est
 Suis sacrificiis, populum suum usque adhuc regit.

LXVI. *In matrem ex altari assumptam*'''.

Omnis tibi verbi et operis firmamentum erat
 Dies Dominicus. Luctu luctum omnem,
 Mater mea, honorans, solis cedebas festis:
 Lætitia et dolorum testem templum habebas.
 5 Omnis locus tuis lacrymis signatus erat, mater,
 Sola vero cruce configebantur et lacrymæ.
 Nunquam mensa sacrificii tua vidit terga,
 Neque per ora venit profanus sermo,
 Neque risus mollibus insedit, o sacris initiata, genis.
 10 Tacebo occultos tuos, o beata, labores.
 Et hæc quidem intus. Quæ vero foris, omnibus manifesta sunt:
 Quapropter et divino corpore reliquisti templo.

[* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 80. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 81. *** Scriptum
 an. 374. — Alias Murator. 82.

LXIV. 1 *Ποιμενίην*. Reg. Med. ποιμενικήν.4 *Πατέρος*. Reg. 991 πατέρων. Mox ὤριος. Schol.
991 πλήρης ἔλθοις ἡμερῶν.LXVI. ΤΙΤ. *Εἰς τὴν μητέρα*. Nonna, quo nomine
olim sanctimoniales appellabantur, uxor Gregorii,
ipsi et omnibus liberis superstes præter Gregorium
Nazianzenum, dum in templo oraret, improvisa
morte correpta est anno 374. Græci et Latini v Aug.
ejus festum celebrant.2 *Πένθει πένθος*. Nonnulla hic occurrunt, quæ
ut cum Muratorio loquar, Delio natatore videntur
indigere, atque in primis verba hæc πένθει πένθος

ἅπαν. Sic ea intelligi posse conjicit vir doctus:
 « O mater mea, luctum omnem, hoc e. t. dies mi-
 nime festos, sive dies jejunii luctu honorans, solis
 cedebas festis, id est, remittebas de luctu. Deinde
 gaudendi et flendi tempora e templo sumebas, sive
 omnibus diebus in templo orabas, tum diebus pœni-
 tentiæ, tum etiam lætitiæ. »

9 *Μύστι*. *Sacris initiata*; forte diaconissa erat.
 Eam ob causam supra epitaph. 22, Gorgonium dicit
μύστιδα, *sacris initiatam*, et epist. nunc 197, olim
 95, Theosebiam Gregorii Nyssemi sororem, τὴν ὄν-
 τως ἱερὰν, *vere sacram*, appellat.

METRICA VERSIO.

LXIV. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Eecce pedum moriens tibi pastorale renisi
 Gregorius. Scita, tu rege, nate, manu,
 Et vitæ cunctis felicia limina pande,
 Maturusque veni tu patris in tumulum.

LXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Monte olim Christus fulsit mutatus in alto;
 Gregorii puro fulsit et ingenio,
 Cum noctem erroris fugit: quo tempore sacris
 Mundatus propriis, dirigit usque gregem.

B

LXVI. IN MATREM EX ALTARI ASSUMPTAM.

(Eodem interprete.)

Omnis erat verbi columnen factique supremo
 Sacra dies Domino. Mater honore colens
 Luctum omnem luctu, cedebas non nisi festis;
 Lætitia testes templa; doloris item.
 Chara, tuis, mater, lacrymis loca cuncta madebant;
 Crux tristes lacrymas sistere sola potens.
 Mensa tuum nunquam vidit sanctissima tergum,
 Nec sermo venit pura per ora malus,
 Nec tumidis est visa genis proferre cachinnum.
 Occultum, o felix, lingua tacebit opus.
 Intus et illa quidem. Norunt extrinseca cuncti
 Hinc tua delubro membra relicta Dei.

EZ'. Ἄλλο.

A

ΣΗ'. Ἄλλο.

Πῶς ἐλύθη Νόννης καλὰ γούνατα; πῶς δὲ μέμυκε
 Χεῖλα; πῶς ἔσσαν οὐ προχέει λιβάδας;
 Ἄλλοι δ' αὖ βοῶσι παρ' ἡρίων· ἦδε τράπεζα
 Οὐκέτ' ἔχει καρπούς τῆς μεγάλης παλάμης.
 5 Χῶρος δ' ἐστὶν ἔρημος ἀγνοῦ ποδός· οἱ δ' ἐ-
 [ρῆες
 Οὐκέτ' ἐπὶ τρομερῆν κρατὶ βαλοῦσι χεῖρα.
 Κῆραι δ' ὀρφανικοὶ τε, τί βλέπετε; Παρθενίη δὲ,
 Καὶ γάμος εὐζυγέων κέρσατ' ἀπο πλοκάμους.
 Ἰοῖσιν ἀγαλλομένη, κάρτος φέρει πάντα χαμάζε,
 10 Τῆμος ὅτ' ἐν νηῖ ρικνὸν ἀφήκε δέμας.

Σάρβα σοφῆ τίουσα φίλον πόσιν· ἀλλὰ σὺ, μήτερ,
 Πρῶτα Χριστιανὸν, εἶθ' ἱερῆα μέγαν
 Ἐὸν πόσιν ἐσθλὸν ἔσθμας, ἀπόπροσι φωτὸς ἰόντα.
 Ἄννα, σὺ δ' οὐα φίλον καὶ τέκες εὐξαμένη,
 5 Καὶ νηῖ μιν ἔδωκας ἀγνὸν θεράποντα Σαμουήλ·
 Ἡ δ' ἐτέρη κἀλποὶς Χριστὸν ἔδεκτο μέγαν·
 Νόννα δ' ἀμφοτέρων ἔλαχε κλέος. Ἰστατίον δὲ
 Νηῖ λισσομένη, πάρθετο σῶμα φίλον.
 Εἶθ'. Ἄλλο.
 Ἐμπεδόκλεις, σὲ μὲν αὐτίκ' ἐτώσια ψυσίωοντα,
 Καὶ βροτὸν Αἰτναίοιο πυρὸς κρατῆρες ἔδειξαν.

1134-1135 LXVII. *Aliud*'.

Qui soluta sunt Nonnae bona genna? qui clausa
 Ejus labia? qui ex oculis non fundit lacrymas?
 Alii autem clamant circa tumulum: haec mensa
 Non amplius habet fructus magnae dexteræ.
 5 Locus iste vacuus est casto pede; hi vero sacerdotes
 Non amplius tremulam ejus capiti admovent manum.
 Viduae autem, et orphani, quid facietis? Virginitas quoque
 Et nuptiæ proborum conjugum comas totonderunt.
 His ornata erat; sed fortiter omnia in terram tulit,
 10 Tunc, cum in templo rugosum reliquit corpus.

LXVIII. *Aliud*'.

Sara sapiens dilectum coluit sponsum; sed tu, mater,
 Primo Christianum, deinde sacerdotem magnum
 Tuum sponsum bonum effecisti, cum longe esset a lumine
 Anna, tu filium dilectum et peperisti per preces,
 5 Et templo eum dedisti purum famulum Samuelem.
 Altera vero sinu suo magnum Christum complexa est:
 Nonna autem utriusque sortita est decus. Postremo autem
 Templo orans dilectum corpus deposuit.

LXIX. *Aliud*'.

Empedocles, te quidem improvise frustra superbientem
 Et mortalem Aetnaei ignis crateres ostenderunt.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 83. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 84. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 85.

LXVII. 1 Πῶς ἐλύθη. Genibus flexis obiit Nonna in templo.

2 Προχέει. Reg. Med. προχέεις.

3 Ἴδε τράπεζα. Mensa ista, altare oblationibus Nonnae non jam amplius onustum.

9 Κάρτος. Non vertit Muratorius, neque enim intellexit quis sit in hoc loco hujus verbi usus. Forte κρατερῶς.

LXVIII. 4 Ἄννα. Vid. I Reg. 1.

6 Ἡ δ' ἐτέρη. Altera Anna prophetissa, Phanuelis filia, quae non discedebat de templo. Luc. 11, 36.

LXIX. 1 Ἐμπεδόκλεις, etc. Empedocles, ut pro Deo haberetur, in Aetnae caminum se praecipitem dedit, ne quod corporis vestigium superesset. Verum ferreae illius crepidae per flammam rejectae, demeritis philosophi fraudem prodidere. Vide lib. 11, sect. 2, carm. vii, vers. 281.

METRICA VERSIO.

LXVII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Qui Nonnae genibus tacuerunt labra solutis?
 Qui non jam lacrymis lumina sicca madent?
 Exoritur clamor tumulo: Mensa ergo verenda
 Non habet augustae munera sacra manus.
 Iste locus castis pedibus vacat. Ergo sacerdos
 Non dextram ponit subtremulam capiti?
 Heu! quid agent viduae? quid et orphanus? Ecce
 [totondit
 Virginitas crines conjugumque probum.
 His ornata: tulit sed fortiter omnia terrae,
 Cum templo liquit membra caduca sacro.

B

LXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sponsum olim coluit dilectum Sara: maritum
 Christi ex discipulo, postea pontificem
 Tu, pia, fecisti, mater, cum lumen abesset.
 Natum per sanctas edidit, Anna, tuus
 Venter; dextra pium Samuelem vovit ad aras.
 Altera sed Christum fovit et Anna sinu.
 Nonna sed ambarum tenuit decus. Ipsa sed orans
 Membra sacro tandem liquit amata loco.

LXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Igniferae, Empedocles, subito te vana tumentem
 Mortalemque Aetnae demonstrare cavernae.

Νόννα δ' οὐ κρατῆρας ἐσέλατο· καὶ δὲ τραπέζῃ
 Τῆδέ ποτ' εὐχομένη, καθαρὸν θύος, ἔθθεν ἀέρθη,
 5 Καὶ νῦν θηλυτέρῃσι μεταπρέπει εὐσεβέεσσι
 Σουσάνῃ, Μαριάμ τε καὶ Ἄννας, ἔριμα γυναικῶν.

O'. Ἄλλο.

Ἡρακλῆς, Ἐμπεδοτῖμῃ, Τροφώνιῃ, λήξατε μύθων,
 Καὶ σύ γ' Ἀρισταίω κενεαυχέος ὄφρ' ἄπιστε·
 Ὑμεῖς μὲν θνητοί, καὶ οὐ μάκαρες παθέεσσι.
 Θυμῷ δ' ἄρβηνι Νόννα βίου τμήξασα κέλευθον,
 5 Χριστοφόρος, σταυροῖο λάτρις, κόσμοιο περιφρῶν,
 Ἦλατ' ἐπουρανίην εἰς ἄντυγα, ὡς ποθέεσκεν,
 Τρεῖς μάκαρ ἐν νηΐ σῶμ' ἀποδυσσαμένη.

Nonna vero crateres non insiluit : sed ad altare
 Hoc olim orans, pura hostia, hinc sublata est,
 5 Et nunc excellit inter pias mulieres
 Susannam, Mariam et Annas, columen mulierum.

LXX. *Aliud*'.

Hercules, Empedotime, Trophonie, temperate fabulis,
 Et tu, Aristæi vana jactantis supercilium insidum :
 Vos quidem mortales et nequaquam beati ob animi morbos.
 Masculo autem animo Nonna vitæ secans viam,
 1136 1137 5 Christifera, crucis cultrix, mundi contemptrix,
 Insiluit cœlestem in currum, ut desiderabat,
 Ter beata in templo corpore exuta.

LXXI. *Aliud*''.

Gregorium inclamans per floribus ornatas vineas
 Occurrebas, mater mea, peregre ventientibus,
 Manus extendens dilectas dilectis filiis,
 Gregorium inclamans. Fluxit autem sanguis matris
 5 Super utrumque filium, et maxime vero super alumnum uberis.
 Idcirco te his quoque carminibus, mater, decoravi.

LXXII. *Aliud*'''.

Fili mei uberis, sacrum germen, quantum te desiderans
 Abeo in vitam, Gregori, cœlestem.
 Etenim multa tolerasti, meam curans patrisque
 Senectutem, quæ et Christi magnus liber habet.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 86. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 87. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 88.

LXX. 1 *Μύθων*. Male μύθους ap. Muratorium. Secundum casum more Græco posuit etiam Horatius II, od. 9, 17, *desine mollium querelarum*. — MAI not. *ad Cosmam in hunc locum, infra*.

2 *Ἐμπεδοτῖμῃ*, etc. Hi veteratores, quo dii haberentur, atque in cœlum rapti existimarentur, in abditissimos specus sese receperunt, ibique fame periere. De his alibi mentionem facit Gregorius in orat. prima *ad Julianum imperatorem*, et in carm. mox citato, vers. 286.

LXXI. 4 *Βοδῶσα*. Conjicit Muratorius Gregorium narrare somnium aliquod, quo sibi visus est matrem intueri filios ad cœlum invitantem. Addit vir doctus forsitan etiam hic mendum aliquod latere. 5 *Ὁρέμματι*. Id est, quem ubere nutritivisti. Vide infra carm. LXXII, vers. 1.

LXXII. 1 *Τέκνον ἐμῆς θηλῆς*, id est, quem lactavi. Unum fortasse Gregorium, inquit Muratorius, lacte suo paverat Nonna : Gorgonium vero et Cæsarium nutricibus lactandos dederat.

METRICA VERSIO.

Nonna ignes non insiluit. Dum fundit ad aras,
 Hostia pura, preces, ex hinc sublata recessit,
 Nunque pias inter mulieres eminet, Annas,
 Susannam, Mariam, mulierum firma columna.

LXX. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hercules, Empedotime, Trophoni, parcite mythis,
 Tu quoque Aristæi fastus malefide superbi :
 Vos homines certe, fœda nec mente beati.
 Fortis Nonna secans generoso tramite vitam,
 Christo plena, crucis cultrix, mundanaque spernens,
 Insiluit currum cœlestem, ut vota ferebant,
 Liqueit et in templo membra beata sacro.

B

LXXI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Gregorium inclamans per splendida floribus arva
 Obvia tu, mater, peregre venientibus ibas,
 Dilecta extendens dilectis brachia natis,
 Gregorium inclamans. Fluxit parientis utramque
 In sobolem sanguis, præsertim in lactis alumnum :
 Hinc te funereo decoravi carmine, mater.

LXXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quantum te cupiens, sacer o flos, lactis alumno,
 Ingredior vitam, Gregori, in ætheream.
 Namque meam curans tolerasti plura senectam,
 Et patris, Christi quæ liber æquus habet.

5 Ἄλλα, φίλος, τοκέσσι ἐφέσπεο, καὶ σε τάχιστα Α
Δεξιμέθ' ἡμετέροις φάσει προφρονέως.

ΟΓ'. Ἄλλο.

Ἄλλη μὲν κλεινὴ τις ἐν οἰκιδίοισι πόνοισιν,
Ἄλλη δ' ἐκ χαρίτων, ἠδὲ σαοφροσύνης·

Ἄλλη δ' εὐσεβίης ἔργοις καὶ σαρκὸς ἀνίας,
Δάκρυσιν, εὐχολαίᾳ, χερσὶ πενητοκόμοις.

5 Νόνα δ' ἐν πάντεσσιν αἰοιδίμος. Εἰ δὲ τελευτῆν
Τοῦτο θέμις καλέειν, κάτθανεν εὐχομένην.

ΟΔ'. Ἄλλο.

Νόνναν ἐπουρανίοισιν ἀγαλλομένην φαέεσσιν,
Καὶ βίξης ἱερῆς πτόρθον ἀειθαλέα,

Γρηγορίου ἱερῆς ὀμόζυγα, καὶ πραπίδεςσιν,
Εὐαγέων τεκέων μητέρα τύμβος ἔχω.

ΟΕ'. Ἄλλο.

✧ Εὐχαί τε στονχαί τε φίλαι καὶ νύκτες ἄβνοι,
Καὶ νηοῖο πέδον δάκρυσι δευόμενον,
Σοί, Νόνα ζαθέη, τοίην βίοτοιο τελευτῆν
Ἦπασαν, ἐν νηῷ ψῆφον ἔλειν θανάτου.

ΟΖ'. Ἄλλο.

Ψυχὴ μὲν πτερόδεσσα πρὸς οὐρανὸν ἤλυθε Νόννης,
Σῶμα δ' ἄρ' ἐκ νηοῦ μάρτυσι παρθέμεθα.

Μάρτυρες ἄλλ' ὑπόδεχθε θύος μέγα, τὴν πολύμοχθον
Σάρκα, καὶ ὑμετέροις αἵμασιν ἐσπομένην·

ἰ Αἵμασιν ὑμετέροισιν, ἐπεὶ ψυχῶν ὀλετήρος
Δηναίοισι πόνοις κάρτος ἔπαυσε μέγα.

Οὐ μόνων θυσίην σκιοειδέα, οὐδὲ χιμάρθων,
Οὐδὲ πρωτοτόκων· Νόνν' ἀνέθρηκε θεῶ·

5 Verum, dilecte, parentes sequere, et te statim
Excipiemus in lucem nostram libentissime.

LXXIII. Aliud'.

Alia quidem celebris domesticis laboribus,
Alia gratis et sapientia ;
Alia pietatis operibus et carnis doloribus,
Lacrymis, precibus, larga in pauperes manu.

5 Nonna autem omnibus incluta. Si autem mortem
Hoc fas est appellare, obiit orans.

LXXIV. Aliud'.

Nonnam cœlestibus exsultantem luminibus,
Et radicis sacræ germen semper virens,
Gregorii præsulis conjugem, et comparem mente,
Sanctæ prolis matrem tumulus habeo.

LXXV. Aliud'.

Preces, et chari gemitus, et noctes pervigiles,
Et templi solum lacrymis irriguum,
1138-1139 Tibi, Nonna divina, talem vitæ finem
Præbuerunt, in templo mortis subire sententiam.

LXXVI. Aliud'.

Mens quidem Nonnæ evolans in cœlum ascendit :
Corpus autem e templo martyribus apponitur.
Martyres, igitur suscipite hostiam præclaram, multum fatigatum
Corpus, et vestro sanguini sociatum ;
5 Sanguini vestro, inquam, siquidem animarum perditoris
Perpetuis laboribus magnas vires repressit.
Non vitulorum victimam umbraticam, non hircorum,
Neque primogenitorum Nonna obtulit Deo :

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 89. ** Scriptum an. 354. — Alias Murator. 90. *** Scriptum
an. 374. — Alias Murator. 91. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 92.

METRICA VERSIO.

Tu vero, dulces sequere, o dilecte, parentes,
Nostraque te subito gloria suscipiet.

LXXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Ecce domus aliam celebrem fecere labores,
Gratia tunc aliam, claraque vis sophiæ :
Hanc sacrum pietatis opus, carnisque dolores,
Fletus, atque preces, largaque dando manus.
Nonna sed in cunctis fuit incluta. Dicere mortem
Talia si fas est, Nonna precans obiit.

LXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cœlesti Nonnam exsultantem lumine, necnon
Radicis sacræ germen adusque virens,
Gregorii uxorem mystæ, mentisque sequacem,
Sancta cui proles, nunc habeo tumulus.

B

LXXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

En chari gemitus vigili sub nocte, precesque,
Atque solum templi fletibus irriguum,
Hunc fragilis finem vitæ, divina, dederunt,
Nonna, tibi, in templo jura subire necis.

LXXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Mens Nonnæ, inde volans cœlum conscendit, et ar-
Jungimus a templi limine martyribus. [tus
Hostia clara datur: corpus, pia, suscipe, turba,
Exhaustum, fusi sanguinis et socium :
Sanguinis, hoc verum est, socium, vim iramque ma-
[lignam

Serpentis domuit nisibus assiduis.
Non vanam vitulos umbram, non obtulit hircos
Nonna, nec ex utero munera prima Deo.

Ταῦτα νόμοις προτέροιαι, δὲ εἰκόνας. Ἡ δ' ἄρ' ἑαυτὴν ἄ Γλώσσαν ἐπ' εὐφήμοιαι λόγοις κληῖδα βαλέσθαι.

10 Δῶκεν ὄλιφ βίωτω, μάνθανε, καὶ θανάτω.

ΟΖ'. Ἄλλο.

Ἄλλοις μὲν Νόννης τις ἀγνῶν ἐσθλοῖσιν ἐρίζοι,

Εὐχολῆς δὲ μέτροισιν ἐρίζεμεν οὐ θέμις ἐστίν,

Τέκμαρ καὶ βιώτοιο τέλος λιτῆσι λυθέντος.

Ἦ στοναχῶν δακρῶν τε καὶ ἐννουχίων μελεδωνῶν!

5 Ἦ Νόννης ζαθέης τετρομμένα γυῖα πόνοισι!

Ποῦ ποτ' ἔτη, νῆδς μόχθων λύσε γῆρας ἀκαμπτων.

ΟΗ'. Ἄλλο.

Εὐχομένη, βόωσα παρ' ἀγνοτάτησι τραπέζαις

Νόννα λύθη· φωνὴ δ' ἐδέθη, καὶ χεῖλα καλὰ

Γηραλέης. Τί τὸ θαῦμα; Θεὸς θέλεν ἐμνηστειραν

5 Καὶ νῦν οὐρανόνθεν μὲγ' ἐπεύχεται ἡμετέροιαιν

Εὐχολαῖς, καὶ πόντον ἐκοίμιστε Νόννα θεουδῆς

Οἷς τεκέεσαι φίλοις· καὶ ἐκ παράτων συνάγειρεν

Ἄντολῆς δύσιός τε μεγακλέας, οὐ δοκέοντας,

Μητρὸς ἔρωσ, νοῦσόν τε πικρὴν ἀποέργαθεν ἀνδρός.

10 Λισσομένη, τότε θαῦμα, λίπεν βίον ἐνδοθι νηοῦ.

ΟΘ'. Ἄλλο.

Ἡὼς θάνεν, ἥ περιβῶτον ἐμῆς τέλος ἐπλετο μητρὸς;

Εὐχομένης ψυχὴ πρὸς Θεὸν ἦλατ' ἄνω.

Π'. Ἄλλο.

Ἐνθα ποτ' εὐχομένης ψυχὴ δέμας Ἐλλίπτε Νόννης·

Ἐνθεν ἀνῆέρθη Νόννα λιποῦσα δέμας.

Hæc sub priore lege quando obtinebant figuræ. Hæc autem seipsam

10 Dedit tota vita, discito, et morte.

LXXVII. *Aliud* *.

Cum Nonna probus aliquis de aliis virtutibus certet,

Orationum autem ejus mensuram æmulari fas non est,

Quippe quæ metam et vitæ finem inter preces sortita est.

5 O suspiria, et lacrymæ, et nocturnæ curæ!

5 O Nonnæ divinæ attrita laboribus membra!

Ubi tunc erat, templum solvit senectutem laboris invictam.

LXXVIII. *Aliud* **.

Orans, exclamans ad sacratissimas mensas

Nonna dissoluta est; vox devincta est, et honesta labia

Grandævæ. Quid hoc mirum? voluit Deus hynnorum cantatricem

Linguam sanctis sermonibus claudere.

5 Et nunc in cælo multum illa orat pro nostris

Precibus, et pontum sedavit Nonna pia

Suis dilectis liberis: eos congregavit e sinibus

Orientis et Occidentis fama celebres, nihil tale expectantes,

Matris amor, morbumque amarum avertit a conjuge.

10 Orans, id autem mirum, vitam reliquit intra templum.

LXXIX. *Aliud* ***.

Quomodo obiit, aut celebris mææ matris exitus est expletus?

Orantis anima ad Deum avolavit sursum.

1140-1141 LXXX. *Aliud* ****.

Hic olim orantis Nonnæ anima corpus deseruit:

Hinc sublata est Nonna relinquens corpus.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 93. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 94. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 95. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 96.

LXXVII. 1 Ἄλλοις. Ita legimus cum Muratorio pro ἄλλος, quod habent mss., ut sit sensus.

LXXVIII. 6 Πόντον, etc. In carm. *De Vita sua*, vers. 135, etc., et in orat. funebri in *laudem patris*, tom. I, pag. 351, num. 31, narrat Gregorius se gravi tempestate jactatum. cum Athenas navi pe-

teret, et precibus matris se liberatum et tempestatem sedatam agnoscit.

10 Λισσομένη. Sic legendum putat Muratorius, nisi forte legatur, λισσομένης λίπεν βίος, *vita precantem reliquit*. Mss. λισσαμένης.

METRICA VERSIO.

Talia sub veteri viguerunt lege figuræ:

Hæc se viva dedit, se dedit et moriens.

LXXVII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Sit qui cum Nonna sanctus bona certet agendo;

Prolixæ vero nullus precis æmulus adsit:

Nam finem est vitæque metam sortita precando.

O vigiles noctis curæ, suspiria, fletus!

O Nonnæ sacro perdebita membra labore!

Templum, ubi nunc aderat, senium venerabile solvit.

LXXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Inclamans precibus sacræ mysteria mensæ,
Nonna heu! defecit. Siluit vox, vinciatque labra
Grandævæ. Quid in hoc mirum? divina canentis

B Ora sacris voluit Numen præcludere verbis.

Pro nostris et nunc precibus multum orat olympo,

Et charis tumidum natis compescuit æquor.

Hos fama celebres longe revocavit ab ortu

Occasusque, nihil sperantes tale, parentis

Dulcis amor: morbumque viri sanavit acerbum.

Liquit at in templo vitam, hæc quam mira! precando.

LXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quo defuncta modo? claræ quæ funera matris

Orantis petiit mens resoluta Deum.

LXXX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hic olim Nonnæ orantis mens exiit artus,

Artubus hinc cælum libera Nonna petiit

ΠΑ'. Ἄλλο.

Πολλάκις ἐκ με νόσων τε καὶ ἀργαλέων ὀρυμαγδῶν
Σεισμῶν τε κρυερῶν, καὶ ἄγρια κυμαίνοντος
Οὐρανοῦ ἐξεσάσασας, ἐπεὶ Θεὸν Πάτερ εἶχες.
Ἄλλὰ σώω καὶ νῦν με, Πάτερ, μεγάλας λιτῆσαι,
5 Καὶ σὺ, τεκοῦσα μάκαιρα, ἐν εὐχολῆσσι θανοῦσα.

ΠΒ'. Ἄλλο.

Νόννα, σοὶ φωνὴ περιλείπετο, Νόννα φαινή,
Πάντ' ἄμυδις ληνοῖς ἐνθεμένη μεγάλοις,
Ἐκ καθαρῆς κραδίης ἄγρον θύος. Ἄλλ' ἄρα καὶ τὴν
Ἰστατίην νηῖ λειπὲς ἀειρομένη.

ΠΓ'. Ἄλλο.

Ὅδ' ἔθανεν νηοῖο θυώδεος ἔκτοθι Νόννα.

Α Φωνὴν δὲ προτέριον ἤρπασε Χριστὸς ἀναξ
Λισσομένης· πόθειεν γὰρ ἐν εὐχολῆσσι τελέσσαι
Τόνδε βίον, πάσης ἀγρότερον θυσίης.

ΠΔ'. Ἄλλο.

Νόνν' ἱερῆ, σὺ δὲ πάντα Θεῷ βίον ἀντεινάσα,
Ἰστατίον ψυχὴν δῶκας ἀγρὴν θυσίην.
Τῆδε γὰρ εὐχομένη ζῶτην λίπες· ἡ δὲ τράπεζα,
Μῆτερ ἐμῆ, τῷ σὺ δῶκε κλέος θανάτω.
5 Τῆσδε πατὴρ μὲν ἐμὸς λάτρις μέγας ἦε τραπέζης
Μήτηρ δ' εὐχομένη πὰρ πόσι λῆξε βίου.

ΠΕ'. Ἄλλο.

Γρηγόριος Νόννα τε μεγακλέες, εὐχομ' Ἄνακτι
Τοῖην μοι ζῶτην καὶ τέλος ἀντίσσαι.

LXXXI. *Aliud*.

Sæpe me ex morbis, et gravibus turbis,
Motibusque terræ horribilibus, et immane undantibus
Procellis liberasti, quoniam Deum placasti.
Sed et nunc salva me, pater, magnis precibus,
5 Et tu, genitrix beata, inter preces mortua.

LXXXII. *Aliud*.

Nonna, tibi vox supererat, Nonna inclyta,
Omnia promiscue torcularibus imponens magnis,
E puro corde puram hostiam. Verum tandem et hanc
Extremam in templo reliquisti, inde sublata.

LXXXIII. *Aliud*.

Non obiit extra redolens odore templum Nonna;
Vocem vero prius rapuit Christus rex
Orantis: optabat enim, inter preces finire
Hanc vitam, omni puriorem sacrificio.

LXXXIV. *Aliud*.

Nonna religiosa, tu cum totam Deo vitam obtulisses,
Tandem animam dedisti puram hostiam.
Hic autem orans, vitam reliquisti. Illa vero mensa,
Mater mea, tuæ dedit gloriam morti.
5 Hujus sacræ mensæ pater quidem meus magnus cultor fuit,
Mater vero orans apud conjugem vivere desiit.

LXXXV. *Aliud*.

Gregorius et Nonna celebres, precor Deum,
Ut talis mihi vita et mors contingant.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 97. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 98. *** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 99. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 100. ***** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 101.

LXXXIV. 5 Τῆσδε, etc. Censet Muratorius duos istos postremos versus a superioribus sejungendos. Mallem duos sequentes addere.

METRICA VERSIO.

LXXXI. ALIUD.

(A. B. Caillan interprete.)

Me sæpe ex morbis gravibusque tumultibus olim,
Motibus et terræ, sævisque immane procellis
Salvastī, placidum quoniam tu Numen habebas.
Sed me nunc precibus salva, pater inclyte, magnis,
Tuque, beata parens, sancte defuncta precando.

LXXXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

En vox sola tibi super, inclyta Nonna, manebat,
Dum ponis prælis cætera sidereis,
Puri animi purum munus. Sed et ultima fugit
In templo, cum te sustulit inde Deus.

LXXXIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Non extra redolens obiit Nonna inclyta templum,

B Sed vox a Christo principe rapta prius
Orantis: namque optabat finire precando
Vitam, qua nulla est hostia pura magis.

LXXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cum totam Domino vitam, pia Nonna, dedisses,
Mens quoque nunc tandem victima pura data est.
Hic orans vitam posuisti. Mater, honorem
Mensa tuæ clarum contulit illa neci.
Mensæ hujus cultor quondam pater exstitit: orans
Desiit at mater vivere, juncta viro.

LXXXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Gregorius celeberrimus cum Nonna: te, Deus, oro,
Talis vita mihi, sit mihi mors similis.

ΠΓ'. Ἄλλο.

Πολλά, τράπεζα φιλῆ, Νόννης, καὶ δάκρυ' ἐδέξω·
Δέχυσσο καὶ ψυχὴν τὴν πυμάτην θυσίην.

Εἶπε, καὶ ἐκ μελέων κέαρ ἔπτατο, ἐν δ' ἄρα μῦνον
Παῖδ' ἐπόθει τεκέων τὸν ἐτι λειπόμενον.

ΠΔ'. Ἄλλο.

Ἐνθα ποτ' εὐχομένης τόσσον νόος ἔπτατο Νόννης,
Μάσφ' ὅτε καὶ ψυχὴ ἔσπετ' ἀειρομένη.

Εὐχομένη δὲ νέκυς ἱερῇ παρέκειτο τραπέζῃ.
Γράψατ' ἐπερχομένοις θαῦμα τόδ', εὐσεβέες.

ΠΕ'. Ἄλλο.

Τίς θάνεν, ὡς θάνε Νόννα, παρ' εὐαγέεσι τραπέζαις,

A Τῶν ἱερῶν σανίδων χερσὶν ἐφαπτομένη ;
Τίς λύσεν εὐχομένης Νόννης τύπον ; ὡς ἐπιθηρὸν
Ἦθελεν ἔνθα μένειν, καὶ νέκυς εὐσεβέων.

ΠΘ'. Ἄλλο.

Ἐνθα ποτ' εὐχομένη Νόννη Θεὸς εἶπεν ἀνωθεν·
Ἐρχεο. Ἡ δ' ἐλύθη σύμματος ἀσπασίως.
Χειρῶν ἀμφοτέρων, τῇ μὲν κατέχουσα τράπεζαν
Τῇ δ' ἐπιλιτισσομένη· Ἰλαθι, Χριστὲ ἀναξ.

Ι'. Ἄλλο.

Σάββα φιλῆ, πῶς τὸν σὸν Ἰσαὰκ λίπες, ἡ ποθέουσα
Τῶν Ἀβραὰμ κόλπων, ὡς τάχος, ἀντιάσαι,
Νόννα Γρηγορίου θεόφρονος ; Ἡ μέγα θαῦμα
Μηδὲ θανεῖν νηρῷ ἔκτοθι καὶ θυέων.

1142-1143 LXXXVI. *Aliud* *.

Plurima, pia mensa, Nonnæ, et lacrymas tulisti,
Excipe et animam extremam hostiam.
Dixit, et e membris cor avolavit ; unum autem solum
Filium desiderabat e reliquis liberis adhuc superstitem.

LXXXVII. *Aliud* **.

Hic olim orantis Nonnæ spiritus tanto impetu avolavit,
Ut et vita secuta sit spiritum avolantem.
Orans autem mortua ante sacram jacebat mensam.
Scribite posteris rem miram, viri pii.

LXXXVIII. *Aliud* ***.

Quis mortuus est, ut mortua est Nonna, prope sanctam mensam,
Sacras tabulas manibus contingens ?
Quis orantis Nonnæ formam dissolvit ? perinde ac diu
Volverit hic manere, et mortua pietati vacare.

LXXXIX. *Aliud* ****.

Hic aliquando oranti Nonnæ Deus e cælo dixit :
Veni. Illa autem soluta est corpore libenter.
Ambarum manuum altera quidem tenens mensam,
Altera opem implorans : Propitius sis, Christe rex.

XC. *Aliud* *****.

Dilecta Sara, quomodo tuum Isaac reliquisti, cupiens
In Abrahæ sinum quam citissime deferri,
Nonna Gregorii sacerdotis ? Certe magnum prodigium,
Ne quidem mori extra templum et sacra.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 102. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 103. *** Scriptum
an. 374. — Alias Murator. 104. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 105. ***** Scriptum an. 374. — Alias
Murator. 106.

LXXXVIII. 4 *Εὐσεβέων*. Forte *εὐσεβῶν*.

XC. 4 *Θυέων*. Hic istud epigramma in duo non
male dividi posse Muratorio videtur. Mox *μόρις*

μέγ. Putat Salvinius legi posse *μογεύσασα*, vel quid
simile.

METRICA VERSIO.

LXXXVI. ALIUD.

A. B. *Caillau interprete.*)

Plurima, cum lacrymis Nonnæ, pia mensa, tulisti;
Extremum munus, suscipias animam.
Dixit, et e membris fugit cor : nil nisi solum
Curabat natum, qui super unus erat.

LXXXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hic Nonnæ orantis tanto mens impete fugit,
Ut mentem fuerit vita secuta cito.
Orans ante sacram mensam defuncta jacebat.
Mirum hoc venturis scribite, sancta cohors.

LXXXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sacratam quis, Nonna velut, defecit ad aram,

B Contingens sanctas cum manibus tabulas?
Quis formam orantis solvit? Volutne manere,
Inque ipsa votis morte vacare piis?

LXXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hic Deus oranti clamavit ab æthere Nonnæ:
Adsis. Est membris illa soluta libens.
Sacratæ hærebant mensæ manus una : petebat
Altera præsidium : Sis mihi, Christe, favens.

XC. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Isaacum, dilecta, tuum liquisti quomodo, Sarra,
Inferri cupiens Abrahami gremio,
Gregorii mystæ conjux, o Nonna : stupendum
Non extra templum, vel pia sacra mori.

5 Μάρτυρες ἰλήκοιτε, μόγις μὲν, οὐτι χειρίων
 Νόννα φιλῆ, κρυπτῷ κάμφαδιῷ πολέμῳ,
 Τοῦνεκα καὶ τοίην κύρσεν βίῳ τοιο τελευτήν,
 Εὐχῆς καὶ ζωῆς ἐν τέλος εὐρομένη.

Ἰ.Α'. Ἄλλο.

Ῥίζης εὐσεβέος γενόμενῃ, καὶ σὰρξ ἱερῆς,
 Καὶ μήτηρ. Χριστῷ σῶμα, βίον, δάκρυα,
 Πάντ' ἐκένωσα φέρουσα. Τὸ δ' ἔσχατον ἔνθεν ἀέρθην,
 Νηῶ γηραλέον Νόννα λιπούσα δέμας.

Ἰ.Β'. Ἄλλο.

Πίστις Ἐνώχ μετέθηκε, καὶ Ἕλλαν· ἐν δὲ γυναιξί.
 Μητέρ' ἐμὴν πρώτην· οἶδε τράπεζα τόδε,

A Ἐνθεν ἀναιμάκτησιν ὁμοῦ θύεσσιν ἀέρθη
 Εἰσέτι λισσομένη σῶματι, Νόννα φιλῆ.

Ἰ.Γ'. Ἄλλο.

Οὐ νόσος, οὐδέ σε γῆρας ὁμοίον, εὐ σέ γ' ἀνίη
 Καίπερ γηραλέην, μήτερ ἐμῆ, δάμασεν·
 Ἄλλ' ἄτρωτος, ἀκαμπτos, ἀγνῆς ὑπὸ ποσσὶ τραπέζης·
 Εὐχομένη, Χριστῷ, Νόννα, ἀπέδωκας ὅπα.

Ἰ.Δ'. Ἄλλο.

Ἄωκε Θεῷ θυσίην Ἀβραὰμ πάντῃ, ὡς δὲ θύγατρα
 Κλεινὸς Ἰεφθάς, ἀμφοτέροι μεγάλην.
 Μῆτερ ἐμῆ, σὺ δ' ἔδωκας ἀγνὸν βίον, ὀσάτιον δὲ
 Ψυχὴν εὐχολῆς, Νόννα, φίλον σφάγτον.

5 Martyres, parcite; ægre quidem dicam: non inferior vobis
 Nonna dilecta occulto et aperto bello.
 Quapropter et talem sortita est vitæ finem,
 Orationis et vitæ exitum inveniens.

XCI. Aliud'.

Radice pia prodii, uxor sacerdotis fui
 Et mater. Christo corpus, vitam, lacrymas,
 1144-1145 Omnia offerens, exhausti. Postremo hinc sublata sum,
 Templo annosum Nonna relinquens corpus.

XCII. Aliud''.

Fides Enochum transtulit et Eliam: inter mulieres autem
 Matrem meam primam: novit hoc mensa
 Unde incruentis cum victimis sublata est
 Adhuc orans corpore, Nonna dilecta.

XCIII. Aliud''''.

Non te morbus, non te senectus similis morbo, nec te mæror
 Quamvis longævam, mater mea, domuit;
 Sed illæsa, nec curvata, sanctæ sub pedibus mensæ
 Orans, Christo, Nonna, reddidisti vocem.

XCIV. Aliud''''.

Obtulit Deo Abrahamus filium, ita et filiam
 Inclutus Jephthe, uterque magnum sacrificium.
 Tu vero, mater mea, obtulisti castam vitam, novissime autem
 Animam precis, Nonna, gratam hostiam.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 107. ** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 108. *** Scriptum
 an. 374. — Alias Murator. 109. **** Scriptum an. 374. — Alias Murator. 110.

7 Τολμ. Sic legendum videtur, ut respondeat voci
 τελευτήν. Murat. τολου. Edit. τολης. — Τελευτήν.
 Forte τελευτής. SALVIN.

XCI. TIT. Ἄλλο, etc. Hoc epigramma depromptum
 e codicibus regiis Paris., et acceptum a claro viro
 Boivinio, in 25 epigrammata partitus est Muratorius.

1 Ῥίζης εὐσεβέος. Christianis parentibus orta
 erat Nonna. Ibid. σὰρξ. Mss. σύζυγος. Conjux senior
 Gregorii et mater junioris.

4 Νηῶ. Cod. Reg. νηόν, templum simul et corpus

linquens.

XCII. TIT. Ἄλλο. Hoc carmen et quæ sequuntur
 usque ad 159 Muratorii, V. Boivinii Reg. biblio-
 thec. Paris. Muratorio communicavit; eadem reperit
 postea in cod. Medic. Salvinus.

3 Ἀναιμάκτησιν. Salvin. putat legendum ἀναι-
 μάκτουσιν.

XCIII. 1 Ὁμοίον. Schol. ἀνθρώπινον.

4 Ὅπα. Reg. 992 super lin. ψυχῆν.

XCIV. 4 Εὐχολῆς. Ita cod. Med. Reg. εὐχολῆς.

METRICA VERSIO.

Sanguinei Christi, dicam ægre, parcite, testes;
 Non fuit hæc vobis clamve palamve minor
 Repperit hinc talem vitæ clarissima finem;
 Idem illi vitæ terminus atque precum.

XCI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Radice sanctæ germen, quin mater et uxor
 Clara sacerdotis, membra, animam, lacrymas,
 Cuncta ferens Christo exhausti; sed denique Nonna
 Annosum liqui corpus in æde sacra.

XCII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Transtulit alma fides Enochum Thesbæque prophe-
 [tam;

B Transtulit et matrem; mensa scit ista Dei,
 Unita unde sacro, fusi quod sanguinis experts,
 Corpore fugit adhuc Nonna beata precans.

XCIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Non acer morbus, similisve senecta, dolorve
 Quamvis longævam te, genitrix, domuit.
 Haud læsa, haud incurva quidem, sub marmore
 Vocem emisisti, Nonna, precata Deum. [mensæ

XCIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Obtulit Abrahamus natum, natam obtulit audax
 Jephthe, grande nimis munus uterque, Deo
 Tu vitam primo castam, tandemque dedisti,
 Nonna, precis mentem: victima quanta datur!

ΙΕ'. Ἄλλο.

Ἡ Τριάς, ἦν ποθέεσκες, ἕμν σέλας. ἔν τε σέβασμα,
Ἐκ νηοῦ μεγάλου σε πρὸς οὐρανὸν ἤρπασε, Νόννα,
Εὐχομένην· ζωῆς δὲ τέλος καθαρώτερον εὔρες.

ΙΖ'. Ἄλλο.

Ὅσποτε χεῖλα μίξας ἀνάγνοις χεῖλεσιν ἀγνά,
Οὐδ' ἀθέω παλάμη καθαρὴν χέρα μέχρις ἑδωδῆς,
Μῆτερ ἐμή· μισθὸς δὲ λιπεῖν βίον ἐν θυέεσσι.

ΙΖ'. Ἄλλο.

Ἄγγελος αἰγλήεις σε φαάντατος ἤρπασε, Νόννα,
Ἐνθα ποτ' εὐχομένην καθαρὸν μελέεσσι νόμ τε·
Καὶ τὸ μὲν ἤρπασε σεῖο, τὸ δ' ἐνθάδε κάλλιπε νηψ̄.

ΙΗ'. Ἄλλο.

Νηὸς ὄδ', οὐ γὰρ ὄλην Νόνναν θέμις ἦεν ἐρύξει,
Ψυχῆς οἰχομένης, μούνον ἐπέσχε δέμας,
Ὡς πάλιν ἐγρομένη καθαρώτερον ἔνθεν ἀερθῆ
Σώματι τῷ μογερῷ δόξαν ἐφεσσομένη.

ΙΘ'. Ἄλλο.

Νόννη Φιλτατίου. Καὶ ποῦ θάνε; τῷδ' ἐν νηψ̄.
Καὶ πῶς; εὐχομένη. Πηνίκα; γηραλέη.
Ὡ καλοῦ βίωτοιο, καὶ εὐαγέος θανάτοιο!

Π'. Ἄλλο.

Ἄρματι μὲν πυρῶεντι πρὸς οὐρανὸν Ἠλίας ἦλθεν·
Νόνναν δ' εὐχομένην Πνεῦμ' ὑπέδεκτο μέγα.

XCv. *Aliud*·

Trinitas illa, quam desiderabas, unum jubar, et una majestas
E templo magno in cœlum te rapuit, Nonna,
Orantem: vitæ autem exitum puriorem sortita es.

XCvi. *Aliud*·

Nunquam labra miscuisti impuris labiis casta,
Neque gentili manui puram manum usque ad cibum,
Mater mea: merces autem liquisse vitam inter sacra.

XCvii. *Aliud*·

Angelus radians lucidissimus te rapuit, Nonna,
Hic quondam orantem pure corpore et mente:
Et hoc quidem tui rapuit: illud autem reliquit templo.

1146 1147 XCviii. *Aliud*·

Templum hoc, non enim totam Nonnam fas erat retinere,
Anima egressa, solum retinuit corpus,
Ut rursus excitata purius inde attollatur,
Corpore laborum consorte gloriam indutura.

XCix. *Aliud*·

Nonna Philtatii filia. Et ubi obiit? hoc in templo.
Et quomodo? orans. Quando? anus.
O pulchram vitam, et piam mortem!

C. *Aliud*·

Curru quidem igneo in cœlum Elias abiit:
Nonnam autem orantem Spiritus suscepit magnus.

* Scriptum an. 374.—Alias Murator. 111. ** Scriptum an. 374.—Alias Murator. 112. *** Scriptum an. 374.—Alias Murator. 113. **** Scriptum an. 374.—Alias Murator. 114. ***** Scriptum an. 374.—Alias Murator. 115. ***** Scriptum an. 374.—Alias Murator. 116.

XCvi. 2 *Ὁὐδ' ἀθέω*. Schol. ἀπίστῳ, ἢ ἀπλύτῳ. Nunquam Nonna gentilis feminæ etiam honestissimæ et propinquæ manibus manum junxerat. Vide orat. xviii, alias xix, in *Obitu patris*, tom. I, pag. 336, num. 10.

XCvii. 3 *Καὶ τὸ μὲν*, etc. Id est, animum quidem rapuit, corpus vero reliquit.

XCviii. 3 *Ἐγρομένη*. Ita Reg. 991 et sup. lin. ἀνιστάσα. Est syncope pro ἐγειρομένη, inquit Mura-

torius. Ex his verbis erui posse videtur Nonnam humatam fuisse in templo, ubi animam efflavit, hincque discimus Christianorum cadavera intra ædes sacras condendi consuetudinem olim viguisse. Edit. ἐγρομένη.

XCix. 1 *Φιλτατίου*. Philtatius pater Nonnæ fuit; quare non mirum cur sæpe Philtatius alibi laudavit Gregorius. Non tamen facile dignoscere possis, quis ille Philtatius Nonnæ pater.

METRICA VERSIO.

XCv. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hæc optata Trias, unum jubar, una potestas,
In cœlum e templo rapuit te, Nonna, precantem.
Sanctior hinc vitæ finem es sortita beatum.

XCvi. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Pura labris nunquam junxisti labra profanis,
Gentilive manum manui, convivia miscens,
Mater: at in sacris vitam exhalasse corona.

XCvii. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hinc te, Nonna, tulit clarissimus angelus olim,
Corpore dum puro, pura dum mente precaris,
Idque tui rapiens, illud sacra æde reliquit.

B

XCviii. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hic Nonnæ, nec enim totam retinere licbat,
Egrediente anima, nil nisi corpus adest,
Purius inde redux ut sustollatur ad auras,
Induat et decorem fracta labore caro.

XCix. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Philtatii Nonna hæc. Ubi decidit? Æde sacrata.
Qua ratione? Precans. Tempore quo? Senior.
O vitam insignem! Præclaræ o munera mortis!

C. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Ignito cœlum cursu conscendit Elias,
Orantem at Nonnam Flamen ad astra tulit.

Ἐνθάδε Νόννα φίλη κοιμήσατο τὸν βαθὺν ὕπνον,
 Ἦλαος ἐσπομένη ἦ πόσι Γρηγορίῳ.
 5 Θάμβος ὁμοῦ, καὶ χάριμα· πρὸς οὐρανὸν ἔβηεν ἀέρθη
 Εὐχῆς ἐκ μεσάτης Νόννα λιπούσα βίον.
 Εὐχῆς καὶ βίτου Νόννη τέλος· ἦδε τράπεζα
 Μάρτυς, ἀφ' ἧς ἦρθη ἄπνοος ἑξαπίνης.
 Νόννης ἦρτον εἰμὶ σάφρονος, ἧ ῥα πύλησιν
 10 Ἐχρημψ' οὐρανίαις, πρὶν βίωτοιο λυθῆ.
 Δακρύετε θνητούς θνητῶν γένος· εἰ δέ τις οὕτως,
 Ὡς Νόνν' εὐχομένη, κάθθανεν, οὐ δακρῶω.
 Νόννης ἀζόμενος ἀγνὸν βίον, ἄζωο μᾶλλον
 Καὶ τέλος· ἐν νηῶ κάθθανεν εὐχομένη.
 15 Ἐνθα ποτ' εὐχομένη πρηνῆς θάνε Νόννα φαιεῖν·
 Νῦν δ' ἄρ' ἐν εὐσεβῶν λίσσεται ἰσταμένη
 Στήλη σοι θανάτου μελιηδέος ἦδε τράπεζα,
 Νόννα, παρ' ἧ ἐλύθη εὐχομένη πύματα..

A Μικρὸν ἔτι ψυχῆς ἦν τὸ πνεῶν· ἀλλ' ἄρα καὶ τὸ
 20 Νόνν' ἀπέδωκε Θεῶ ἔνθα ποτ' εὐχομένη.
 Πέμψατε ἐκ νηοῦ θεοειδέα Νόνναν, ἅπαντες·
 Πρέσβειραν μεγάλην πέμψατ' ἀειρομένην.
 Ἐκ με Θεὸς καθαροῦ πρὸς οὐρανὸν ἤρπασε νηοῦ,
 Νόνναν ἐπειγομένην οὐρανίοις πελάσαι.
 25 Νόνν' ἀπανισταμένη νηοῦ μεγάλου, τὸδ' εἶπεν·
 Τῶν πολλῶν καμάτων μείζονα μισθὸν ἔχω.
 Νόννα, φίλης εὐχῆς ἱερῆιον, ἐνθάδε κεῖται·
 Νόννα ποτ' εὐχομένη τοῦδ' ἐλύθη βίτου.
 Ἐκ νηοῦ μεγάλοιο θύος μέγα Νόνν' ἀπανέστη·
 30 Νηῶ Νόνν' ἐλύθη· χαίρετε, εὐσεβέες.
 Ἦδε τράπεζα Θεῶ θεοειδέα Νόνναν ἐπεμψεν.
 PA'. Τῶν τοκέων θανόντων προσωποποιία.
 Εἴη σοι βλος ἐσθλὸς ἐπ' εὐλογίαισιν ἀπάσαις
 Ὅσατάι τοκέων υἱεῖσι γηροκόμοις,

Hic Nonna chara obdormivit profundum somnum,
 Libens secuta virum suum Gregorium.
 5 Terror simul, et gaudium; in cœlum hinc sublata est
 Prece e media, Nonna, linquens vitam.
 Precis et vitæ una Nonnæ finis fuit: sacra hæc mensa
 Testis, unde sublata est exanimis repente
 Nonnæ tumulus sum pudicæ, quæ ad fores
 10 Appulit cœlestes, antequam vita soluta esset.
 Deflete cæteros mortales, mortalium genus: si quis autem sic
 Ut Nonna orans, obiit, non desino.
 Nonnæ venerans castam vitam, venerare magis
 Et obitum; in templo mortua est orans.
 15 Hic quondam orans prona occubuit Nonna illustris:
 Nunc autem in piorum cœtu stans orat.
 Cippus tibi mellitæ mortis hæc mensa,
 Nonna, juxta quam soluta es postremum orans.
 Exiguus adhuc animæ restabat spiritus: sed et hunc
 20 Nonna reddidit Deo hic olim orans,
 Prosequimini e templo divinam Nonnam, omnes;
 Patronam magnam prosequimini sursum sublata.
 Me Deus e puro in cœlum rapuit templo,
 Nonnam festinantem ad cœlestes accedere.
 1148 1149 25 Nonna sursum sublata e templo magno, hoc dixit:
 Multis laboribus majorem mercedem habeo.
 Nonna, dilectæ precis victima, hic jacet:
 Nonna quondam orans hac soluta est vita.
 E templo magno victima magna, Nonna sursum sublata est;
 30 In templo Nonna soluta est: gaudete, pii.
 Hæc sacra mensa ad Deum divinam Nonnam transmisit.
 CI. Parentum mortuorum prosopopœia.
 Sit tibi vita prospera per omnes benedictiones,
 Quæcunque contingunt filiis parentum senectutem colentibus,

* Scriptum an. 374.— Alias Murator. 117.

METRICA VERSIO.

Hic obdormivit somnum dilecta profundum,
 Ultro Gregorium Nonna secuta virum.
 Lætitia et terror: petiit cœlum inde, relinquens
 In media vitæ lumina Nonna prece.
 Qui precis, hic finis vitæ: sit mystica testis
 Mensa, cui rapta est funere Nonna cito.
 Sum castæ tumulus Nonnæ, quæ limina pressit
 Ante poli, vita quam resoluta foret.
 Mortales alios, mortales, flete, sed inter
 Non defenda mihi Nonna preces moriens.
 Innocuam Nonnæ vitam venerare, magisque
 Funera; nam sacra deficit æde precans.
 Hoc orans obiit quondam Nonna incluta templo,
 Nunc stans in superis cœtibus orat adhuc.
 Hæc tibi mellitæ mortis sacra mensa columna:
 Hic cadis, extrema, Nonna, precata vice.
 Exiguus restabat adhuc super lialitus, illum

B Reddidit hic orans Nonna beata Deo.
 E templo cuncti divinam educite Nonnam,
 Quæ volat ad meritum fida patrona polum.
 Me Deus in cœlum pura raptavit ab æde,
 Nonnam, quæ cœli limina sacra peto.
 Nonna sacro sublata loco super æthera, dixit:
 Nunc majora gravi dona labore fero.
 Nonna precis jacet hic dilectæ victima; vita
 Hoc orans quondam Nonna soluta loco.
 Magna hoc e magno sublata est victima templo,
 Nonna sacris moriens: plaudite, sancta cohors,
 Transtulit ad Christum Nonnam sacra mensa beatam.

CI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Sit bona vita tibi, sint gaudia debita natis,
 Sanguinis auctores qui coluere senæ;

Καὶ κούφης βίβιοιο τυχεῖν, ὅστις τε τελευταῖος.

Ὄψην ἡμετέρῳ γῆραι δῶκεν Ἄναξ,

5 Ἡϊθέων, λογίων τε μέγα κράτος, ἡδ' ἱερῶν,

Καὶ πολιτῆς σκήπων, Γρηγόρι', ἡμετέρης.

PB. Ἄλλο.

Ἀσπάσιοι χθόνα τήνδε φίλαις ὑπὸ χεῖρεσι παιδὸς

Ἐσάμεθ' εὐσεβέες Γρηγορίου τοκέας,

Ἦς καὶ γῆρας ἔθηκεν εἰς μόχθοισιν ἐλαφρῶν

Ἠμέτερον, καὶ νῦν ἀμφιπέει θυσίαις.

5 Ἄμπνεε γηροκόμων καμάτων, μέγα φέρτατε παίδων,

Γρηγόρι', εὐαγέας μάρτυσι παρθέμενος

Σοὺς τοκέας. Μισθὸς δὲ μέγαν πατέρ' ἴλαον εἶναι,

A Πνευματικῶν τε τυχεῖν εὐσεβέων τελέων.

PG. *Εἰς Ἀμφιλόχιον.*

Ἥλυθε κ' Ἀμφιλόχοιο φίλον δέμας ἐς μέγα σῆμα,

Ψυχὴ δ' ἐς μακάρων ἔγχετ' ἀποπταμένη

Πηδῆς πάντα πέπασσο, μακάρτατε. Βίβλον ἔψας

Πᾶσαν ὄση θνητῶν, κ' εἰ τις ἐπουρανῆ.

5 Γηραλέος φίλτην ὑπέδυσ χθόνα. Τέκνα λέλοιπας

Κρεῖσσονα καὶ τοκέων, τὸ πλεον οὐ μερόπων.

PD. Ἄλλο.

Ἄσμενος ἦτε δάμαρτι καὶ υἱεῖσι πάρβετο σῶμα

Ἀμφιλόχος, λιπαροῦ γῆρας ἀντιάσας.

Et commo la vita frui, sanctumque finem consequi,

Qualem nostræ senectuti dedit Rex,

5 Juvenum eruditorumque magnum præsidium, et sacerdotum.

Et canitiei columen, o Gregori, nostræ.

CII. *Alia*.

Alacres terram hanc charis sub manibus filii

Induimus pii parentes Gregorii,

Qui et senectutem reddidit suis laboribus levem

Nostram, et nunc prosequitur sacrificiis.

5 Respira a laboribus senectutem sustentantibus, præstantissime filiorum

Gregori, pios martyribus apponens

Tuos parentes. Merces autem magnum patrem tibi propitium esse,

Spiritalesque nancisci pios filios.

CIII. *In Amphiloichium*.

Venit et Amphiloichii charum corpus in magnum sepulcrum,

Anima autem in beatorum sedes avolans abiit.

Necessarii omnia comparasti, beatissime. Librum explicuisti

Omnem, et qui de rebus humanis et qui de cœlestibus agit.

5 Senex amicam subiisti humum. Filios reliquisti

Præstantiores quoque parentibus, quod plerumque non est mortalium.

1150-1151 CIV. *Aliud*.

Lubens sane ad uxorem et liberos apposuit corpus suum

Amphiloichius, beatam senectutem adeptus.

* Scriptum an. 374. — Alias Murator. 118. ** Scriptum an. 375. — Alias Murator. 29. *** Scriptum an. 375. — Alias Murator. 30.

CII. 3 *Κούφης*. Muratorio placet κούφου.

4 *Ἄναξ*. Nempe *Deus*, vel *Christus*, inquit Muratorius.

5 *Ἡϊθέων*. Schol. ἱσοθέων.

6 *Σκήπων*. Reg. 991 sup. lin. βακτηρίων. Dubitat nec forte immerito clarus vir Boivinius an carmen istud cum sequenti tribuendum sit Gregorio, quod tanti viri modestiam non redolet. Hoc tamen in more est Gregorio, modo alios loquentes inducat.

CII. Ἄλλο. Cod. Med. παρὰ γονέων. Gregorius et Nonna filium suum Gregorium alloqui pergunt, commemorando labores, quos in parentum senectute sustentanda toleravit.

2 *Εὐσεβέες*. Reg. 1227 εὐσεβῶς. *Spiritalesque nancisci pios filios*.

4 *Ἀμφιπέει θυσίαις*. Gregorius in hoc carmine confirmat piam Christianorum consuetudinem offerendi preces et sacrificia pro iis qui dormiunt in somno pacis. Eandem consuetudinem in Occidente viguisse constat ex his verbis Ambrosii in epistola 39 ad Faustinum: *Itaque non tam deplorandam quam prosequendam orationibus, nec mortificandam lacrymis tuis, sed magis oblationibus animam ejus Domino commendandam arbitror.*

5 *Ἄμπεες*. Sic Reg. 1277. Male edit. ἄμπεε.

CIII. Tit. *Εἰς Ἀμφιλόχιον*. Amphiloichius maritus Livie et Amphiloichii pater, ab Amphiloichio Iconiensi, quem nunquam uxorem et liberos habuisse legimus, diversus fuit, Nonnæ frater.

CIV. 1 *Πάρβετο*. Murat. *commendavit*.

METRICA VERSIO.

Sint tibi felicesque dies finisque beatus,
Rex qualem nobis contulit æthereus,
Doctorum, juvenum, pastoralisque catervæ,
Et nostri senil, nate, columna diu.

CII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hanc, chara nati dextra curante, parentes
Gregorii terram lætius induimus:
Sedulius extremos dulces qui reddidit annos,
Nostraque nunc sacris funera prosequitur.
Sit tibi, nate, quies a sustentante senectam
Longævam studio, martyribusque pios
Luctores vitæ apponas. Sint præmia patris

B Vota, et cœlestis sanctaque progenies.

CIII. IN AMPHILOICHIIUM.

(Eodem interprete.)

Corpus et Amphiloichi tumulum descendit in altum,
Mens autem petiit regna beata volans.
Cognatis bona cuncta parans, solvensque libellum
Qui terrena tenet, si quis et ætherea,
Dulce solum senior subiisti, pignora linquens
Quæ (miranda loquor!) sunt meliora patre.

CIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Uxori membra apposuit natisque libenter
Amphiloichus, complens tempora longa senæ,

- Ἔσθιος, εὐγενέτης, μύθων κράτος, ἄλλαρ ἀπάντων, Ἄ Καὶ Χάριτες Μούσαισι μεμιγμέναι, Ἐσχα δ' αὖ σα
 Πηῶν, εὐσεβέων, εὐγενέων, λογίων,
 5 Καὶ μύθοιο δοτῆρ περιώσιος ἦν. Ἴδ' ἐταίρων
 Σῶν ἐνδς, ὦ φιλότης, γράμμ' ἐπιτυμβίδιον.
 ὦ μάκαρ, ὦ ξυὸν πενίης ἄκος! ὦ περρόντας
 Μῦθοι, καὶ πηγῆ πᾶσιν ἄρουμένη!
 Ἄσθματι πάντα λίπες πυμάτῃ, τόδ' ἄμ' ἔσπετο μοῦνον
 10 Ἐνθεν ἀειρομένη κῦδος αἰεὶ θαλερόν.
 Γρηγόριος τάδ' ἔγραψα, λόγῃ λόγον, ὃν παρα σεῖο,
 Ἄμφιλοχ', ἐξεδάην, ἀντιχαρίζομενος.
 PE. *Eis Ἀμφιλόχιον ἄλλο.*
 Ἄμφιλοχος τέθνηκεν · ἀπόλωτο, εἰ τι λείπειτο
 Καλὸν ἐν ἀνθρώποις ῥητορικῆς τέμενος ·

Beatus, nobilis, sermone potens, tutela omnium,
 Necessariorum, piorum, nobilium, litteratorum,
 5 Et divini verbi præco sanctissimus fuit. Vide ab uno
 Ex amicis tuis, o amicissime, elogium tumulo impositum.
 O felix, o commune paupertatis remedium! O alata
 Verba et fons omnibus haustus!
 Spiritu omnia reliquisti extremo. Te vero hoc unum secutum est,
 10 Hinc sublato tibi gloria semper virens.
 Gregorius hæc scripsi, orationi orationem, quam a te,
 Amphiloche, edidici, mutuam rependens gloriam.

CV. *In Amphilochium alium* ·

Amphilochius obiit; periit, si quod supererat
 Pulchrum inter homines rhetoricæ delubrum:
 Et Gratia Musis permisit, præcipue vero te
 Diocæsariensium luxit patria chara.

CVI. *Aliud* ··

Parvum quidem sum oppidum; tamen magnum virum dedi
 Tribunalibus juris Diocæsarea
 Amphilochium. Simul vero mortuo commortua et ignea
 Eloquentia, et decus patriæ, quæ optimum pepererat.

CVII. *Aliud* ···

Eum qui eloquentia ignea contra adversarios pollebat,
 Et qui melle dulcior erat moribus et pectore,
 Amphilochium teneo exiguus cinis extra patriam
 Filium Philtatii et Gorgoniæ magnum.

* Scriptum an. 375. — Alias Murator. 31. ** Scriptum an. 375. — Alias Murator. 32. *** Scriptum an. 375. — Alias Murator. 33.

CV. ΤΙΤ. ἌΛΛΟ. Forte ἄλλο. Vide tom. I, pag. 44.

Ἄμφιλοχος. Hic Amphilochius alter fortasse tam ab Iconiensi episcopo, quam a superiori, rhetoricam cum laude Constantinopoli docuit. Diocæsarea natus dicitur, Philtatii et Gorgoniæ filius: nec tamen

idcirco Gorgoniæ Gregorii sororis filius est existimandus; Gorgoniæ enim maritus fuit Alypius, non Philtatius.

CVI. 1 Ἀῶκα. Cod. Med. δῶκα.

CVII. 2 Γλυκίω. Attice pro γλυκίονα.

METRICA VERSIO.

Facundus, felix, præclarus origine, doctis,
 Cognatis, justis, nobilibusque favens,
 Inclytus et verbi præco. Charissime, busto
 Elogia a chara conspice scripta manu.
 O felix, cunctisque datum medicamen egenis!
 Pennatæ o voces, omnibus unda patens!
 Cuncta reliquisti supremo flamine; sola
 Gloria sublato permanet usque virens.
 Gregorius scripsi hæc, pro verbo verba rependens:
 Hoc a te didici; mutua dona fero.

CV. IN AMPHILOCHIUM ALIUM.

{A. B. Caillau interprete.}

Occidit Amphilochus; periit, si forte manebat
 Parvum aliquod terræ rhetorices adytum;

B Te Musis mistæ Charites, charissima luxit
 Patria præsertim te Diocæsarea.

CVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Magnum donavi, quanquam sim parva, ministrum
 Justitiæ solis, urbs Diocæsarea
 Amphilochum. Simul at periit vis ignea fandi,
 Et patriæ talem parturientis honor.

CVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Qui fandi ignita contra hostes arte valebat,
 Melle cui dulcis mos animusque super,
 Amphilochum cinis extorrem complector egenus,
 Philtatii natum Gorgoniæque bonum.

PH'. Ἄλλο.

Ῥητῆρες, φθέγγισθε· μεμυκῶτα χεῖλα σιγῇ
Ἄμφιλόχου μεγάλου τύμβος ἔδ' ἀμφὶς ἔχω.

PΘ'. Ἄλλο.

Ἦριον Ἄμφιλόχου μελιρρονος, ὃς ποτε ῥήτρῃ
Πάντας Καππαδόκας καίνυτο, καὶ πραπίσιν.

PF. *Eis Bássor.*

Βάσσε, φίλος Χριστῶν μεμελημένος ἔσοχον ἄλλων,
Τῆλε τεῆς πάτρης ληστορικῆ χειρὶ δαμάσθης,
Οὐδέ σε τύμβος ἔχει πατρώϊος· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
Πᾶσιν Καππαδόκεσσι μέγ' οὐνομα σεῖο λλείπεται,
Καὶ στήλαι παγίων μέγ' ἀμείνονες, αἷς ἐνὶ γράφῃς.
Γρηγορίου τόδε σοι μνημῆιον, ὃν φιλέσσεας.

A

PIA'. Ἄλλο.

Ὡς Ἀβραάμ, κλῆταισι τοῖς ὑποδέχνησο, Βάσσε,
Σὺν τέκος ἀτρεκέως πνεύματι Καρτέριον.
Αὐτὰρ ἐγὼ, εἰ καὶ με τάφος σὺν πατρὶ καλύπτου,
Οὐποτ' ἀφ' ὀμμετέρης στήσομ' ὁμοζυγίης.

PIB'. *Eis Nikomēdion.*

Ὀχρεσαι, ὦ Νικόμηδες, ἐμὲν κλέος· ἡ δὲ συνωρίς
Σῶν καθαρῆ τεκέων πῶς βίον ἐξανύσει;
Τίς δὲ τέλος νηῶν περικαλλεῖ χεῖρ' ἐπιθήσει;
Τίς δὲ Θεῶν πέμψει φρῆν τελέτην θυσίην;
Σεῖο, μάκαρ, μιχθέντος ἐπουρανίοις τάχιστα,
Ἄ γενεῆ τλήμων, οἶα πάδες, μερόπων!

CVIII. *Aliud*.

Oratores, loquimini; clausa silentio labra
Amphilochii magni ego tumulus contineo.

1152-1153. CIX. *Aliud* **.

Sepulcrum Amphilochii nielliti, qui olim eloquentia
Omnes Cappadocas superavit et consiliis.

CX. *In Bassum* ***.

Basse, amice Christo gratissime supra alios,
Longe a tua patria latronum manu oppressus es,
Neque te tumulus habet patrius. Verumtamen
Cunctis Cappadociibus magnum tui nomen relictum est,
5 Et columnæ infixis longe præstantiores, quibus inscriptus es.
Hoc tibi monumentum a Gregorio quem amabas.

CXI. *Aliud* ****.

Velut Abraham, sinu tuo suscepisti, Basse,
Tuum vere filium spiritu Carterium.
Atque ego, etsi me sepulcrum cum patre claudat,
Nunquam a vestra absistam societate.

CXII. *In Nicomedem* *****.

Discessisti, o Nicomedes, decus meum; purum autem par
Tuorum filiorum quomodo vitam conficiet?
Quæ vero finem templo splendidissimo manus imponet?
Quæve mens Deo offeret perfectam hostiam?
5 Te, beate, immisto cœlestibus citissime,
O stirps misera mortalium, qualia passa es!

* Scriptum an. 375. — Alias Murator. 34. * Scriptum an. 375. — Alias Murator. 35. *** Scriptum
an. 376. — Alias Murator. 43. **** Scriptum an. 376. — Alias Murator. 44. ***** Scriptum an. 376.
— Alias Murator. 36.

CVIII. 1 Ῥητῆρες, φθέγγισθε. Quasi Amphilo-
chii eloquentia, dum viveret, ipsis ora præclu-
sisset.

CXII. 1 ὦ Νικόμηδες. Vide carm. ad Hellenium,
lib. II, sect. 2, carm. 1.

METRICA VERSIO.

CVIII. ALIUD.

(A. B. Caillaux interprete.)

Rhetores, date verba; teغو sub marmore muta
Amphilochi tumulus labra silentis ego.

CIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Nielliti Amphilochi bustum qui splenduit omnes
Cappadocas verbis consiliisque super.

CX. IN BASSUM.

(Eodem interprete.)

Basse super cunctos Christo dilecte, latronum
Te manus, heu! longe patriis oppressit ab oris;
Nec te cippus habet patrius. Tamen omnibus alium
Cappadocis nomen manet alta mente repositum,
Illisque magis claræ quis gloria scripta, columnæ.

B Hoc a Gregorio monumentum surgit amato.

CXI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Tu, velut Abrahamus, cepisti felicibus ulnis
Natum, Basse, tuum flamme Carterium.
Ast ego, me quanquam claudat cum patre sepulcrum,
Nolo vestrum unquam linquere concilium.

CXII. IN NICOMEDEM.

(Eodem interprete.)

O mea, cessisti, Nicomedes, gloria: purum
Par sobolis vitam quomodo conficiet?
Quæ claro imponet finem manus incluta templo
Quæ mens sacra feret mystica dona Deo?
Te, felix, citius cœlestia regna petente,
O genus humanum, quæ mala dura tibi!

PIΓ'. Ἄλλο.

Ἄρκεο καὶ τύμβον Νικομήδεος, εἰ τιν' ἀκούεις,
 Ὅς νῆδον Χριστῷ δειμάμενος μεγάλην,
 Αἰσὼν μὲν πρώτιστον, ἔπειτα δὲ τὴν περιβωτων
 Δώκεν ἀγνὴν θυσίην, παρθενίην τεκέων,
 5 Φέριστερον οὐδὲν ἔχων ἱερεὺς γενέτης τε φέριστος·
 Τοῦνεκα καὶ μεγάλη δῶκα μίγην Τριάδι.

PIΔ'. Ἄλλο.

Ἵστατον ἐς βίον ἤλθες αἰδιμον· ἀλλὰ τάχιστα
 Ἐνθεν ἀνῆρθης. Τίς τὰδ' ἔνευσε δίκη;
 Χριστὸς ἀναξ, Νικόμηδες, ὅπως σέο λαὸν ἀνωθεν
 Ἰθύνῃς τεκέων σὺν ἱερῇ δουάδι.

A

PIE'. Εἰς Καρτέριον.

Πῆ με λιπῶν πολύμοχον ἐπὶ χθονί, φίλταθ' ἑταίρων
 Ἥλυθες ἀρπαλέως, κύδιμε Καρτέρει;
 Πῆ ποτ' ἔβης, νεότητος ἐμῆς οἴηια ωμῶν,
 Ἥμος ἐπ' ἀλλοδαπῆς μύθον ἐμετρεόμην,
 5 Ὅς βιώτω μ' ἐνέδησας ἀσάρκει; ἤρ' ἔτεόν σοι
 Χριστὸς ἀναξ πάντων φλιτερος, ὃν νῦν ἔχεις.
 Ἄστεροπῆ Χριστοῖο μεγακλέος, ἔρκος ἀριστον
 Ἥθιέων, ζωῆς ἡνίοχ' ἡμετέρης,
 Μνώεο Γρηγορίοιο, τὸν ἐπλάσας ἤθεσι κεδνοῖς
 10 Ἦν ὅτε ἦν, ἀρετῆς κοίρανε, Καρτέρει.

CXIII. Aliud'.

Vide et tumultum Nicomedis, si quem audis,
 Qui templum cum Christo exstruxisset inagno,
 Seipsum quidem primum, deinde et illam celebrem
 Dedit puram hostiam virginitatem filiorum,
 5 Nihil præstantius habens sacerdos genitorque optinus :
 Idcirco et magnæ cito mistus est Triadi.

1154-1155 CXIV. Aliud''.

Sero vitam amplexus es inclytam, sed citissime
 Hinc sublatus es. Quæ vero hæc permisit justitia ?
 Christus rex, o Nicomedes, ut populum tuum de caelo
 Regas cum sacris duobus filiis tuis.

CXV. In Carterium ''.

Quo me relinquens multis laboribus oppressum in terra, charissime amicorum,
 Raptim abiisti, inclyte Carteri ?
 Quonam abiisti, qui juventutis meæ gubernacula regebas,
 Quando in aliena regione verba admeiebar ;
 5 Qui vitæ me alligasti incorporeæ ? Vere tibi
 Christus rex omnium charissimus, quem nunc possides.
 O fulgur Christi gloriosissimi, tutela optima
 Juvenum, vitæ moderator meæ,
 Memento Gregorii, quem probis formasti moribus
 10 Jampridem, virtutis princeps, Carteri.

* Scriptum an. 376. — Alias Murator. 37. ** Scriptum an. 576. — Alias Murator. 38. *** Scriptum an. 376. — Alias Murator. 39.

CXIII. 3 *Δούτῶν μέρ.* Interpres Græcus, ipsam *adem.*

5 *Ἰερτύς.* Quia filios obtulit, non quod sacerdos esset, vel etiam episcopus, ut Muratorio visum est.

CXIV. 1 *Ἵστατον.* Int. tandem ad vitam avolasti æternam.

CXV. T. T. *Εἰς Καρτέριον.* Nihil de Carterio no-

vimus, quam quod suis epigrammatibus refert Gregorius, qui ejus etiam meminit in carm. ad *Hellenium.*

5 *Ἀσάρκει.* Vox est qua solet Gregorius vitam monasticam significare

10 *Ἦν ὅτε ἦν.* Jampridem. Vide lib. II, sect. I, carm. XIII, εἰς ἐπισκόπους.

METRICA VERSIO.

CXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Conspice præclari tumultum Nicomedis : Iesu
 Qui cum fundasset splendida templa Deo,
 Se primum oblato, natorum deinde suorum
 Corpora sacro munere casta dedit,
 Mysta nihil genitorque tenens præstantius : unde
 Mistus adorandæ protinus est Triadi.

CXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sero piæ datus es vitæ, sed promptius inde
 Sublatus. Quo res jure peracta fuit ?
 Hoc voluit Christus, superis, Nicomedes, ab oris

B Ut nato plebem junctus utrique regas.

CXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quonam cessisti, linquens, charissime, terram,
 Carteri amice, nimis quam mala dura premunt ?
 Quonam cessisti, primæ dux fide juventæ,
 Hospite metirer cum nova verba solo ;
 Qui mihi virgineæ strinxisti vincula vitæ ?
 Unus amor Christus, quem modo lætus habes.
 O clari fulgur Christi, tutela juventæ
 Firma meæ, et cursus anxia vela regens,
 Gregorii memor esto, probis quem moribus oliu
 Formasti, morum prima nitore tenens.

PIΓ'. Ἄλλο.

Ὡ πηγαὶ δακρῶν, ὧ γούνατα, ὧ θεύεσαι
 Ἄγνωτάτοις παλάμαι Χριστὸν ἀρεσσάμεναι
 Καρτερίου, πῶς λήξαι, ἡμῶς πάντεσσι βροτοῖσι;
 Ἦθελεν ὕμνοπόλον κεῖθι χοροστασίη.

PIZ'. Ἄλλο.

Ἦρπασας, ὧ Νικόμηδες, ἐμὸν κέαρ, ἦρπασας ὧ κα
 Καρτέριον τῆς σῆς σύζυγον εὐσεβίης.

PIH'. Ἄλλο.

Ὡ Σωλῶν ζαθέων ἱερὸν πέδον, οἶον ἔρσισμα,
 Στάυροφόρον κάλεσας Καρτέριον, κατέχεις!

A ΠΘ'. *Εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον ἐπιπέδεια, εἰς ἐπιτάφια.*

Σῶμα δίχα ψυχῆς ζῶειν πάρος, ἢ ἐμὰ σέο,
 Βασίλειε, Χριστοῦ λάτρι, φίλ', ὠύμην.
 Ἄλλ' ἔτλην, καὶ ζεμενα. Τί μέλλομεν; Οὐ μ' ἀναείρας
 θῆσεις ἐς μακάρων, σὴν τε χοροστασίην
 5 Μὴ με λίπης, μὴ, τύμβον ἐπόμνυμι, οὐ ποτε σέο
 Λήσομαι, οὐδὲ θέλων. Γρηγορίου λόγος.
 Ἦνίκα Βασιλλίου θεόφρονος ἦρπασε πνεῦμα
 Ἦ Τριάς, ἀσπασίως ἔνθεν ἐπειγομένου,
 Πᾶσα μὲν οὐρανὴ στρατιῇ γῆθησεν ἴοντι,
 10 Πᾶσα δὲ Καππαδοκῶν ἐστονάχησε πόλις.
 Οὐκ οἶον, κόσμος δὲ μέγ' ἔαχεν. Ὡλετο κήρυξ,
 Ὡλετο εἰρήνης δεσμὸς ἀριπρεπέος.

CXVI. *Aliud* .

O fontes lacrymarum, o genua, o victimis
 Sanctissimis manus Christum placantes
 Carterii, quomodo cessastis, uti cæteri homines?
 Voluit sacrum cantorem illic cœlestis chorus.

CXVII. *Aliud* ..

Rapnisti, o Nicomedes, cor meum, rapuisti cito
 Carterium tuæ socium pietatis.

CXVIII. *Aliud* ...

O Xolorum divinatorum sacra tellus, quale præsidium,
 Cruciferum vocans Carterium, tenes!

CXIX. *Basilii Magni epitaphia* ....

Corpus sine anima prius victurum, quam me sine te,
 Basili, amice, Christi serve, existimabam.
1156-1157 Et tamen hoc tuli et mansi. Quid moror in terris? non me hinc sublatum
 Collocabis in tuo, aliorumque cœlitum choro?
 5 Ne me, ne me linquas; sepulcrum adjuro; nunquam tui
 Obliviscar, ne quidem si velim. Gregorii hoc dictum est.
 Cum Basilii divina sapientis rapuit spiritum
 Trinitas, libentissime hinc excedentis,
 Totus quidem cœlestis exercitus gavisus est eunte;
 10 Omnis autem Cappadocum ingemuit civitas:
 Non solum autem illa, sed mundus voce clamavit: Periiit præco,
 Obiit pulcherrimæ pacis vinculum.

* Scriptum an. 376. — Alias Murator. 40. ** Scriptum an. 376. — Alias Murator. 41. *** Scriptum
 an. 376. — Alias Murator. 42. **** Scriptum an. 379. — Alias Bill. 65. pag. 152.

CXVI. 2 Ἄγνωτάτοις. Forte ἀγνωτάταις.
 CXVIII. 1 Σωλῶν. Nomen videtur esse aut po-
 puli, aut loci cuiuspiam, in quo sepultus fuit Car-
 terius. MURAT.
 CXIX. ΤΙΤ. *Εἰς τὸν Μέγαν*, etc. Reg. 993 ἐπι-
 γραμμα εἰς τὸν τάφον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. In

cod. Reg. 1277 epitaphium illud in plura divi-
 ditur.

5 *Ἀπης*. Reg. 993 λίποις.6 *Οὐδὲ θέλων*. Ita A. Colb. Edit. οὐδ' ἐθέλων.10 *Ἐστονάχησε*. Reg. 993 ἐστονάχισσε.

METRICA VERSIO.

CXVI. ALIUD.

(A. B. *Caillau interprete.*)

O lacrymæ, flexumque genu, donisque sacratæ
 Carterii placans dextera munda Deum,
 Quomodo cessastis, cunctorum more virorum?
 Cantorem superus jussit adesse chorus.

CXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cor nostrum citius, Nicomedes clare, tulisti,
 Carterium, similem religione tibi.

CXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quod intamen habes, Xolorum terra sacrata,
 Carterium vocitans, qui crucis arma gerit.

B

CXIX. BASILII MAGNI EPITAPHIA.

(Fed. *Morello interprete.*)

O Christi cultor, Basili, prius ipse putaram
 Absque animo corpus vivere, quam sine te.
 Usque tuli tamen, ac mansi. An cunctamur abire?
 Quin me hinc raptum ad te cœlicolasque vocas?
 Ah! neme hic linquas: testor tua, magne, sepulcra,
 Non te ultro excutit pectore Gregorius.
 Cum divini animam Basilii Numen olympo
 Evexit cupidam has deseruisse plagas,
 Cœlestes acies delectabantur eunte:
 Ast urbs et tellus Cappadocum ingemuit.
 Atque simul mundus vocem edidit: Occidit almus
 Pæco ille, et vinculum fœderis eximii.

Κόσμος ὅλος μύθοισιν ἔπ' ἀντιπάλοισιν ἀεικῶς

Σίεται, ὁ Τριῶδος κλῆρος ὁμοσθενέος.

15 Αἶ, αἶ! Βασιλίου δὲ μεμυκῶτα χεῖλα σιγῆ·

Ἐγρεο, καὶ στήτω σῶσι λόγοισι σῆλος,

Σαῖς τε θυηπολήσῃ. Σὺ γὰρ μόνος Ἰσὺν ἐφῆρας,

Καὶ βίστον μῦθον, καὶ βιότῃσι λόγον.

Εἶ; Θεὸς ὑψιμέδων· Ἐνα δ' ἄξιον ἀρχιερεῖα

20 Ἡμετέρῃ γενεῇ εἶδέ σε, Βασίλειε,

Ἄγγελον ἀτρεκίης ἐρετχέα, ὄμμα φαεινὸν

Χριστιανοῖς, ψυχῆς κάλλεσι λαμπόμενον.

Πόντου Καππαδοκῶν τε μέγα κλέος εἰσέτι καὶ νῦν,

Λίσσομ', ὑπὲρ κόσμου Ἰσασο δῶρ' ἀνάγων.

25 Ἐνθάδε Βασιλίου Βασιλίου ἀρχιερεῖα

Θέντο με Καισαρέες, Γρηγορίοι φίλον,

Ἄν περὶ κῆρι φίλησα· Θεὸς δέ οἱ διδία δοῖη

Ἄλλα τε καὶ ζωῆς ὡς τάχος ἀνιτάσαι

A Ἡμετέρης. Τί δ' ὄνειρα ἐπὶ χθονὶ θεθύοντα

30 Τήκεσθ' οὐρανίης μνωόμενον φίλιης;

Τυτθὸν ἔτι πνεύσεσας ἐπὶ χθονί· πάντα δὲ Χριστῶ

Δῶπας ἄγων, ψυχῆν, σῶμα, λόγον, παλάμας,

Βασίλειε, Χριστοῖο μέγα κλέος, ἔρμ' ἱερῶν.

Ἐρμα παλυσχίστου νῦν πλέον ἀτρεκίης.

35 Ἄ λόγοι, ὦ ξυνὸς φίλιης ὄμοσ, ὦ φίλ' Ἀθῆναι,

Ἄ θεῖου βιότου τηλόθε συνθεσάσαι!

ἴστε τὸδ', ὡς Βασίλειος ἐς οὐρανὸν, ὡς ποθέεσασ,

Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χεῖλεσι δεσμά φέρων.

Καισαρέων μὲγ' αἰεσμα, φαάντατε ὦ Βασίλειε,

40 Βροντῆ σέο λόγος, ἀστεροπῆ δὲ βίος.

Ἄλλὰ καὶ ὡς ἔβργν ἱερῆν λίπας· ἤθελεν οὕτω

Χριστὸς, ἔπως μίξῃ σ' ὡς τάχος οὐρανόσι.

Βένθεα πάντ' ἐδάξῃ τοῦ Πνεύματος, ὅσα τ' ἔασαι

Τῆς χθονίης σοφίης. Ἐμπνοον ἱρὸν ἔης.

Mundus totus doctrinis contrariis turpiter

Concutitur, dominium Trinitatis cuius una est potentia.

15 Eheu, ehui! Basilii clausa sunt labia silentio.

Excitare, ac cesset tuis verbis tempestas,

Tuisque sacrificiis. Tu namque solus illuminasti

Et vitam doctrina, et vita doctrinam.

Unus Deus alte regnans; unum autem dignum antistitem

20 Nostra aetas vidit te, Basili,

Nuntium veritatis magnisonum, clarissimum oculum

Christianorum, animæ multiplici pulchritudine fulgentem.

Ponti et Cappadocum magnum decus etiam nunc,

Supplico, pro mundo stes dona offerens.

25 Hic Basilii filium Basilium pontificem

Posuerunt me Cæsarienses, Gregorii amicum

Quem ex corde amavi: Deus illi prospera omnia tribuat,

Aliaque, et vitam quam primum consequi

Nostram. Quæ utilitas in terra diutius commorantem

30 Contabescere, cælestis memorem amicitia?

Modicum adhuc spirabas in terra: omnia autem in Christo

Dono obtuleras, animam, corpus, eloquentiam, manus:

Basili, Christi magna gloria, columnen sacerdotum,

Columnen in multas partes nunc sectæ veritatis.

35 O sermones, o communis amicitia domus, o claræ Athenæ,

O divina vitæ antiqua consortia!

Scitote hoc, quod Basilius in cælum, ut cupiebat, evolavit:

Gregorius autem in terris versatur, labiis vincula serenus.

Cæsariensium magna gloria, o illustrissime Basili,

40 Tonitruum erat oratio tua, fulgur autem vita.

Nihilominus tamen sacram sedem reliquisti; sic voluit

Christus ut jungeret te quam celerrime cælitibus.

1158-1159 Profunda omnia noras Spiritus, et quæcunque sunt

Terrenæ sapientiæ. Viva victima eras.

15 Βασίλειου. Ita legendum propter metrum, et pariter alibi. Edit. male Βασιλείου.

31 Ἐπὶ χθονί. Edit. male ἐπὶ χθονοί.

35 Ἄ λόγοι. Reg. 993, ὦ μῦθοι.

43 Τοῦ. Ita Reg. 1277. Edit. τὰ.

44 Τῆς χθονίης. Reg. 993 et A. Collb. τοῖς χθονίως.

METRICA VERSIO.

Adversis fæde quatitur sermonibus orbis.

Quæ Triadis pars est, viribus æquilibris.

Eheu! sunt Basilii clausa labella silentis:

Surge, age, consistat voce procella tua,

Hostia et augusta. In te consona namque fuerunt,

Sermoni vita, et moribus eloquium.

Altitonans, Deus unus; at unum nostra decentem

Te Basili, norunt, sæcula pontificem,

Clarum veri præconem, lumenque coruscum

Christicolis, animi nempe decore nitens.

Ponti et Cappadocum laus ingens, oro, beate,

Ut pro mundo stes, dona ferasque Deo.

Hoc me pontificem Basilium Cæsarienses

Ornarunt tumulo, Gregorii socium,

Es animo mihi dilectum, huic felicia cuncta

Dei Deus, ut vitam hanc obtineatque cito.

B Quid tabescentem juvat in tellure morari,

Oestro cælestis percitum amicitia?

Paululum adhuc terris spirabas, omnia Christo

Largitus, mentem, pectora, verba, manus,

O Basili, magnum Christi decus, arx sacra mystis,

Et vero secto in plura columnam patens.

O studia, amplaque amicitia domus, o bonæ Athenæ,

O vitæ sanctæ pacta beata diu!

Scitote ut voti compos Basilius in axe est,

Gregoriusque suis vincula fert labiis.

Cæsareæ, Basili, cultorum amplissima fama,

Sermo tuus tonitru, vitæque fulgur erat.

Sic tamen augustam liquisti, maxime, sedem,

Cum Christo placuit te petere astra cito.

Omnia Flaminis augusti penetralia noras,

Terrenæ et sophiæ, victima viva Deo.

45 Ὀκταέτης λαοῦ θεόφρονος ἤνθα τείνας·
 Τοῦτο μόνον τῶν σῶν, ὦ Βασίλει', ὀλίγον.
 Χαίροις, ὦ Βασίλειε· καὶ εἰ λίπες ἡμέας ἔμπης,
 Γρηγορίου τόδε σοι γράμμ' ἐπιτυμβίδιον,
 Μῦθος ἔδ', ὃν φιλέσκας· ἔχεις χρέος, ὦ Βασίλειε,
 50 Τῆς φιλίης, καὶ σοι δῶρον ἀπευκτότατον.
 Γρηγόριος, Βασίλειε, τεῆ κοινῇ ἀνέθηκα
 Τῶν ἐπιγραμματιῶν τῆνδε δωδεκάδα.

PK'. *Eis Makrinan tēn adelphēn tou agiou
 Basilaiou.*

Παρθένον αἰγλήσσαν ἔχω κόνη, εἴ τιν' ἀκούεις;
 Μακρίναν Ἐμμελίου πρωτότοκον μεγάλης,

45 Octo annos pii populi habenas tenuisti;
 Hoc solum in tuis rebus, o Basili, parvum est.
 Vale, o Basili; et licet nos reliqueris,
 A Gregorio hoc tibi est epitaphium,
 Hic sermo, quem amabas; habes persolutum tibi debitum, o Basili,
 50 Amicitia, et oblatum tibi donum tristissimum.
 Gregorius, Basili, tuæ favillæ obtuli
 Epigrammata hæc duodecim.

CXX. *In Macrinam sancti Basilii sororem.*

Virginem nobilem turulus habeo, si quam audis
 Macrinam Emmelii primogenitam magnæ,
 Quæ omnium virorum oculis latuit, nunc vero in omnium
 Lingua fertur, et omnium optimam gloriam habet.

CXXI. *In Eusebium et Basilissam.*

Eusebius et Basilissa, illustres hic jacent,
 Xolorum divinatorum alumni Christiferi,
 Et Nonnæ eximix sacrum corpus. Quicumque præteris
 Hos tumulos, animarum memento magnarum.

CXXII. *In Georgium.*

Tu quoque, Georgii amicum corpus, hic jaces,
 Qui multas Christo obtulisti puras hostias.
 Simul autem germana corpore et mente Basilissa
 Magna commune habet sepulcrum, ut vitam.

* Scriptum an. 380. — Alias Murator. 131. ** Scriptum an. 382. — Alias Murator. 46. *** Scriptum
 an. 384. — Alias Murator. 50.

49 Χρέος. Reg. 993, χειρός.
 51 Τεῆ κοινῇ. Reg. 995, τεῆ κόνη τῆνδ' ἀνέθηκα.
 A. Colb. τεῆ κόνη τῆνδ' ἀνέθηκα.
 52 Δωδεκάδα. Duodecim revera in partes divi-
 ditur carmen, quarum prima extenditur a primo
 versu ad septimum, secunda a septimo ad decimum
 tertium; tertia a decimo tertio ad decimum non-
 num; quarta a decimo nono ad vicesimum quin-
 tum; quinta a vicesimo quinto ad tricesimum pri-
 mum; sexta a tricesimo primo ad tricesimum quin-

tum; septima a tricesimo quinto ad tricesimum
 nonum; octava a tricesimo nono ad quadragesi-
 mum tertium; nona a quadragesimo tertio ad qua-
 dragesimum quintum; decima a quadragesimo
 quinto ad quadragesimum septimum; undecima a
 quadragesimo septimo ad quadragesimum nonum;
 duodecima a quadragesimo nono ad quinquagesi-
 mum primum; post quam sequitur conclusio.

CXXI. *In Basilissam.* Infra carm. sequenti Geor-
 gius Basilissæ frater appellatur.

METRICA VERSIO.

Octonis annis populi es moderatus habenas
 Christicolæ, inque tuis hoc fuit exiguum.
 O Basili, valeas; ut sint tibi nostra relicta,
 Hoc tibi Gregorii funebre carmen habes,
 Sermionemque olim tibi charum. Debita amoris
 Nempe soluta tibi tristia dona mihi.
 Gregorius, Basili, ecce tuo cineri ista sacravi,
 Quæ bis sex constant metra epigrammatii.

CXX. *IN MACRINAM SANCTI BASILII SOROREM.*

(A. B. Caillau interprete.)

Macrinam teneo claram ferale puellam,
 Marmor, quam primo protulit Emmelium:
 Quæ cunctos fugiens oculos, nunc fertur in ora
 Cunctorum, et magnum nomen ubique tenet.

B CXXI. *IN EUSEBIUM ET BASILISSAM.*

(Eodem interprete.)

Eusebius Basilissa, jacent hic, nomine clari,
 Divinæ Xolæ pignora Christifera,
 Et sacræ corpus Nonnæ. Quicumque sepulcris
 Obvius, ah! mentes mente repone pias.

CXXII. *IN GEORGIUM.*

(Eodem interprete.)

Hic caro tu recubas chari dilecta Georgi,
 Cujus dextra dedit munera pura Deo;
 Et tecum Basilissa simul; commune sepulcrum
 Possidet, ut vitam, corpore, mente soror.

PKΓ'. *Εἰς Θεοσεβίον ἀδελφὴν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.*

Καὶ σὺ γὰρ, Θεοσεβίον, κλεινῆς τέκος Ἐμμελίου,
Γρηγορίου μεγάλου σύζυγε ἀτρεκέως,
Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν ὑπέδυσ χθόνα, ἔρμα γυναικῶν
Εὐσεβέων· βίотου δ' ὄριος ἐξελεύθης.

PKΔ'. *Εἰς Φιλτάτιον.*

Ἦπθον μεγάλοιο μέγαν κοσμητορα λαοῦ,
Χθῶν ἱερῆ κεῦθω Φιλτάτιοιο δέμας.

PKE'. *Εἰς Γρηγόριον.*

Γρηγόριον μήτρως, ἱερεὺς μέγας, ἐνθάδ' ἔθηκεν,
Γρηγόριος, καθαροῖς μάρτυσι παρθέμενος

CXXIII. *In Theosebium Magni Basilii sororem* *.

Tu quoque Theosebium, inclytæ filia Emmelii

Gregorii magni vere compar,

1160-1161 Hic sacram subisti humum, columen feminærum
Piarum: vita vero mature excessisti.

CXXIV. *In Philtatium* **.

Adolescentem, magni magnum moderatorem populi,
Tellus sacra tego Philtatii corpus.

CXXV. *In Gregorium* ***.

Gregorium avunculus, sacerdos magnus, hic composuit
Gregorius, juxta puros martyres collocans
Juvenem, florentem, impubem. Antea vero
Conceptæ senectutis alendæ spes sunt cinis.

CXXVI. *In Maxentium* ****.

Sanguine illustri satus, regis in aula
Fui. Supercilium extuli superbum. Omnia evertit
Christus, cum me vocavit. Per varias vitæ semitas
Fixi vestigia, desideriorum arbitrio, donec inveni
Viam certam. Christo subegi corpus laboribus plurimis,
Et nunc levis in altum Maxentius illinc avolavi.

CXXVII. *Aliud* *****.

Palpitat mihi cor, Maxentie, tuum scribens
Nomen, qui duram confecisti viam vitæ,
Mortalibus inviam, excelsam, injucundam. Ad tuum, optime,
Sine tremore sepulcrum Christianus non accedet.

* Scriptum an. 385.—Alias Murator. 152. ** Scriptum incerto tempore.—Alias Murator. 45. *** Scriptum incerto tempore.—Alias Murator. 133. **** Scriptum incerto tempore.—Alias Murator. 134. ***** Scriptum incerto tempore.—Alias Murator. 135.

CXXIII. 2 Σύζυγε. Forte diaconissa fratris sui Gregorii Nysseni episcopi, quem Theologus *magnum* appellat. Mirum quam multas et quam falsas ex hoc epitaphio conjecturas faciat Muratorius, quem refellimus in Dissertatione de perpetua Gregorii nostri virginitate. Vide tom. I, Præfat.

CXXV. ΤΙΤΛ. *Εἰς Γρηγόριον.* Quis ille sit Gre-

gorius, et utrius, Gregorii Nysseni aut Nazianzeni, sit nepos, affirmare non ausim. De auctore carminis dubitat Muratorius.

CXXVI. ΤΙΤΛ. *Εἰς Μαξέντιον.* De isto Maxentio nihil aliud novimus, quam quod ex isto carmine Ciscimus.

METRICA VERSIO.

CXXIII. IN THEOSEBIUM.

(A. B. Caillau interprete.)

Theusebium Emmelii clarissima filia magnæ,
Eximii compar inclytæ Gregorii,
Corpus humo sacræ mandasti, gloria gentis
Feminæ; cecidit tempore vita suo.

CXXIV. IN PHILTATIUM

(Eodem interprete.)

Hic magnum magnæ rectorem plebis ephebum,
Philtatii corpus terra sacrata tego.

CXXV. IN GREGORIUM.

(Eodem interprete.)

Gregorium, sacer hic princeps, et avunculus olim
Gregorius posuit martyribus socium,
Florentem, impubem, juvenem. Concepta fovenda;

B Sed prius heu! senii spes abit in cineres.

CXXVI. IN MAXENTIUM.

(Boivinio interprete.)

Clara stirpe satus, regalem admittor in aulam.
Grande supercilium attollo. Mox omnia Christus
Dissipat, errantem revocans. Vestigia flecto
Per varias incerta vias, jaçantibus auris
Votorum, donec vitæ via certa repecta est.
Ærunnis corpus variis tibi, Christe, subegi.
Nunc levis alta super redeo Maxentius asira.

CXXVII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Cor tremis ecce tuo, Maxenti, nomine scripto,
Qui duram egisti per cava saxa viam,
Molibus ingratam abruptis. Quis, clare, sepulcrum,
Quis pius absque metu posset adire tuum?

PKH. *Eis Eupraxium.*

Κώρης τῆσδ' ἱερῆς Εὐπράξιον ἀρχιερῆα
 "Ἡδ' Ἀριανζείη χθῶν μεγάλη κατέχω,
 Γρηγορίου φίλον, καὶ φίλικα, καὶ συνοδίτην·
 Τόδενα καὶ τύμβου γέιτονος ἠντίασεν.

PKΘ. *Eis Παῦλον.*

"Ἀπορον βίου τὸ τέρμα· 5 Βλέπε πῶς τὰ πάντα
 Διὸ μὴ τρέχε ἀδήλωσ. [κόνις,
 Ἀρετὴν δίωξον, ἵνα Πάντα δ' αὖ πάλιν τέφρα.
 Ἐκεῖθεν ἔλθον εὐρήσῃς. "Ὅσα γὰρ κόσμος ἔχει,

A Τύμβος ὕψους ἀφέξει.

Βίος οὐ πέφυκε μένειν·

10 Πόα εὐμάραντός ἐστιν.

Ἀνύπαρκτός ἐστιν ἔλθωσ,

Ἀτύπωτόν ἐστιν ἔχνωσ.

Γοερὸν κενῶσα δάκρυ,

Ἐμὸν εἰς τάφον τεκοῦσα,

15 . . . . .

"Ὅπερ εἰ μόνον δοκεῖσαις,

Κραδίης πόνον συνέξεις.

Δακρύων γέμουσι τύμβοι,

'Απλέτων γέμουσιν οὐ-
[κτων·20 Ὁ γὰρ εἰς τάφον προ-
[κύψας,

Συνέλεξεν ἔνδον ἄλγος.

Ἐμὸν εἰς δέμας τὸν ὄμμα

Διάρας, σκόπευε γυῖα·

Ἐμὰ γὰρ ῥάδαμον ὠσπερ

25 Νέον ἐξέκοψεν φῶδης.

Ζοφερὸν δόμον πετάσας,

CXXVIII. *In Eupraxium.*

Provinciae hujus sacrae Eupraxium pontificem
 Arianzae tellus magna complector,
 Gregorii amicum, aetate parem, et synoditam :
 Propterea et tumulum vicinum consecutus est.

1162-1163 CXXIX. *In Paulum.*

Incertus vitae finis ;
 Quare ne in incertum curras.
 Virtutem sectare, ut
 Hinc discedens beatam vitam reperias.
 5 Cerne quomodo omnia pulvis,
 Omnia autem iterum cinis.
 Quidquid enim mundus continet,
 Sepulcrum sane sibi vindicabit.
 Vita non potest permanere :
 10 Herba est marcescens,
 Ficta est felicitas,
 Male impressum vestigium.
 Acerbas profundens lacrymas,

Meum in tumulum parens
 15 Cadaver intulit.
 Quod si solum attenderis,
 Anxias in animo curas habebis.
 Lacrymis referti sunt tumuli,
 Ingentibus referti sunt doloribus.
 20 Qui enim in sepulcrum prospicit,
 Acervat animo dolorem.
 In corpus meum oculos tuos
 Conjiciens, cerne membra ;
 Me etenim velut surculum
 25 Tenellum excidit orcus.
 Tenebrosam domum recludens,

* Scriptum incerto tempore. — Alias Murator. 51.
 pag. 179.

** Scriptum incerto tempore. — Alias Bill. 105.

CXXVIII. Τίτλ. *Eis Eupraxium.* Eupraxius ille
 est forsam de quo Gregorius scribit ad Eusebium
 Samosatensem episcopum in exilio argentam, epist.
 65, olim 30 : *Quantquam mihi semper charus fuit, at-*
que inter sinceros amicos venerabilis frater noster
Eupraxius, etc., sed diversus ab iis de quibus infra
in Epigrammate III, olim 184.

5 *Συνοδίτην.* Id est *cenobitam.* Socrat. *Hist.*
eccles., lib. IV, cap. 23, memorat τοὺς ἐν κοινοβίοις,
 ἢ συνοδίοις μοναχοῦς, *monachos cenobitas, aut sy-*
noditas.

4 *Γέιτονος.* Vicinus enim Arianzus pagus, ubi
 degebat Gregorius.

CXXIX. Τίτ. *Eis Παῦλον.* Quis sit hic Paulus,
 non satis constat.

4 *Εὐρήσῃς.* Forte legendum εὐρης propter me-
 trum. CAILLAU.

15 . . . . . Illic Billius credit unum deesse

versum, quam opinionem secuti Benedictini addi-
 derunt haec verba : *Cadaver intulit* ; utrum id fece-
 rint alicujus codicis auctoritate, an ex conjectura,
 prorsus nescio, cum in iis, quae supersunt, notis,
 nil tale appareat, lapsuque temporis perierit pa-
 gina quae locum hunc elucidare potuisset. Forte nec
 ipsi rigam deficientem repererant, imo et forte non
 desicit, cum hinc ea omissa versus quinquaginta
 habeat poema, et admissa numerus impar exsur-
 gat ; inde vero nihil quoad sensum desideretur,
 modo una tantum mutetur littera. Si enim legeris
 κένωσσε pro κενῶσα, sensum invenies planum, scilicet :
Acerbas profudit lacrymas meum in tumulum
mater. Id.

19 *Ἀπλέτων.* Sic legendum et exigit metri re-
 gula. Edit. ἀπλέτων in textu ; ad marginem vero
 ἀπλέτων. Id.

METRICA VERSIO.

CXXVIII. IN EUPRAXIUM.

(A. B. Caillau interprete.)

Qui fuit his pastor terris Eupraxius olim,
 Complector gremiis hunc Arianza meis.
 Gregorio charus, vitaeque et tempore compar,
 Vicino juxta conditus est tumulo.

CXXIX. IN PAULUM.

(Billio interprete.)

Incerta meta vitae : Recto stude, queas ut
 Fac certus ergo curras. Illic beatus esse.

B Ut pulvis et favilla
 Sint cuncta, cerne, quæ-
[so,

Quod mundo inest, id

Sane feret sepulcrum.

Est namque fluxa vita :

Marcescit instar herbæ,

Sors est nihil beata,

Signa pedis haud notata.

Tristi parens profuso

Fletu, dedit sepulcro

Fetens meum cadaver :
 Solum quod ipse cernens,
 Luctum gravem fovetis.

Fletu scatent sepulcra,

Magno scatent dolore.

Nam qui videt sepulcrum,

Luctus acervat intus.

Cernens meum cadaver,

In membra fige vultum :

Me namque scidit Orcus

Ranum velut tenellum.
 Nigram domum recludens

Ἀκρίεστο; εἶλε Πλούτων Ἴδε ποῦ τρέχεις, ἐπίσχεσ. A
 Ἐμὶ Παῦλον, ὡσπερ ἔρνος 35 Ἴδε πῶς φθορᾶ συν-
 Ἀπαλθὸν τε μῶν πρὸ ὤρας. [ἀπτη.
 30 Θᾶντος νέων τὸ κάλλος Κόνις ὡς πέφυκε κόσμος,
 Ὄλον, ὡς χλόην, θερίζει Ὀμίχλη, θύελλα, τέφρα.
 Ἀρεπᾶνη. Πέλει γὰρ οὔτος Δικην τὰ πάντα ἀέρος
 Ἀλεξέουτος ὄντως. ῥέουσι ἀθρόως μάτην.

40 Λαγόσι μ' ἔκρυψε γαῖα, Παλάμας ἔτευξας, ἄσπερ
 Λόγονοῦ φέροντα πάμπαν. Καθάρας δίκης με ρύσαι
 Φθορὰ γὰρ πέδησε γλώτ- ῥοθίου φλέγοντος. Ὁ μοι!
 Μέλεα σκέδασε πάντα. [ταν, Τότε πῶς ἀκαυστος ἔξω;
 Πάτερ, ὦ Πάτερ, Θεέ μου, 50 Ὅν ἐγὼ ρύπον συνῆξα;
 45 Ὅς ἔχεις πνοὴν ἐκά- Καλάμησ γὰρ ἔσχον ἔργα.
 [στού.

Insatiabilis Pluto rapuit
 Me Paulum, ut plantam
 Tenellam præcidens ante tempus.
 30 Mors juvenum decorem
 Omnem, velut herbam, metit
 Falce. Est enim illa
 Vere inevitabilis.
 Cerne quo pergas, siste.
 35 Intuere quomodo morti conjunctus sis.
 Ut pulvis est hic mundus,
 Nubes, procella, cinis.
 Omnia velut aer,
 Confertim fluunt incassum.

40 Sinu suo abscondit me terra,
 Verbum non proferentem ullum.
 Mors enim meam ligavit linguam,
 Membra sparsit omnia.
 Pater, Pater, Deus meus,
 45 Qui contines flatum uniuscujusque ;
 Dexteras formasti, quarum sordes
 Mundans, erue me a pœna
 Fluvii ardentis. Heu mel
 Quomodo tum, ita ut non ardeam, habeo
 50 Quas ego sordes contraxi ?
 Stipula enim sunt opera inea.

33 Ὀδοσ. Ita vertere Benedictini, et ratio postu-
 lit. Edit. ὄντως in textu ; ad marginem οὔτος. CAIL.

46 Ὅσ. Legendum ita videtur cum Benedictinis
 in versione. Edit. ὄν περ. Id.

METRICA VERSIO.

Me lureo cepit Orcus :
 Plantam velut tenellam
 Præcidit ante tempus.
 Juvenum metit decorem
 Falx mortis, instar her-
 [bæ.
 Nam nemo prorsus illam
 Vitare possit unquam.

Quo pergis ipse cernere,
 Sistens gradum tuere
 Mors ut sibi liget te.
 Ut pulvis orbis hic est,
 Nubes, cinis, procella.
 Hic quidquid est, ut aer
 Levis, fluit repente.
 Tellus sinu tegit me,

B Sic ut loqui negetur.
 Nam labra mors ligavit,
 Et membra cuncta spar-
 [sit.
 Pater, pater, Deusque
 Cujusque qui creasti
 Mentem, manusque,
 [quando

Volvetur amnis ardens,
 Meas ab igne sordes
 Quis, quæso, vindicabit ?
 Mea acta stuppa nam sunt.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ.

EPIGRAMMATA.

A. Εἰς Γιγάντιον οἰκοδόμον.

* Ἄλλος μὲν Βαβυλωνίος ἐπιδρομον ἄρμασι τείχος,
 * Ἄλλος δ' Αἰγύπτου δειματο πυραμίδας.

C Καὶ πόντον περὶς τις ἐπήλασε, καὶ διὰ γαίης
 Νῆας εὐσσήλους ἤγαγε Θρηκίης.

5 Αὐτὰρ ἐγὼ σκοπιῆν τε καὶ οὖρεα μικρὰ τινάξας.
 Χεῖρὶ γιγαντεῖν, κῆπον ἔνυδρον ἔχω.

1164-1165 I. In Gigantium domorum ædificatorem.

Alius quidem Babylonis pervia curribus mœnia,

Alius autem Ægypti fabricavit pyramidas :

Alius per pontum processit, et per terram

Thraciam naves bene transtratas perduxit.

5 Verum ego speculam et exiguos montes concutiens

Manu gigantea hortum irriguum habeo.

* Alias Murator. 225.

I. ΤΙΤ. Εἰς Γιγάντιον. Muratorius suspicatur,
 nec immerito, scriptum pro Sigantio qui eremicola
 erat amicitia cum Gregorio conjunctus, ad quem
 existat carmen cum isto non parum conveniens, in-
 fra u, alias Bill. 106. — Scravimus titulum cum

nomine Gigantii, propter ultimum versum, in quo
 alludit evidenter poeta ad nomen Giganti, χεῖρὶ γι-
 γαντεῖν. Forte Gregorius scripsit Γιγάντιον pro Σι-
 γάντιον, ut gratior ludus evaderet. CAILLAU.

METRICA VERSIO.

I. IN GIGANTIUM DOMORUM ÆDIFICATOREM.
 (A. B. Caillau interprete.)

Condidi hic muros Babylonis curribus aptos,
 Ægypti moles fecit at ille graves :

D Ille pedes sulcavit aquas, Thraciasque per oras
 Perduxit solidæ ligna stupenda ratis.
 Ast ego concutiens speculam, montesque pusillos
 Arte gigantea, fonte vireta rigo

B. *Εἰς Σιγαντίων ἐρημίτην.*

Καιρῶν μὲν ἦλθον, ὡς πόθου σθέτων φλόγα,
 Τῆς σῆς δὲ εἶχον ἐνθέου συνουσίας.
 Ἐπαὶ δὲ κρήνας εὗρον ἀκρήνους σαφῶς,
 Πηγῆς ἀπούσης ἐμοὶ ποτιμωτάτης,
 Ὡς Ἀπῆλθον αὐθις καὶ μάλ' ἐστυγνασμένος,
 Ἐν προσλαβῶν· τί τοῦτο; διψῆσαι πλέον.
 Εὐχῶ δ' ὁμῶς μοι δευτέραν συντυχίαν,
 Ὅπως κατασβέσαιμι τὴν πολλὴν φλόγα,
 Λαβῶν τι, καὶ δεῖ, τῶν Θεοῦ νοημάτων.

Γ. *Εἰς Εὐπραξίους.*

Οὐδὲ μὲν ἐν πυράτοις Εὐπράξιος, οὐδὲ μὲν ἕλλος·
 Ὄνομα' ἐν ἀμφοτέροι, θυμὸν ἔχοντες ἕνα,

A. Γρηγορίου ἱερῆος ὑποδραστήρες ἄριστοι,
 Τοῦ καὶ νῦν λάτριες, καίθι παρεσταάτες.

Εἰς Φιλάγριον, καὶ πρὸς ὑπομονήν.

Ἔστιν Ἐπικτητίοιο μέγα κλέος ἐν προτέροισιν,
 Ἔστιν Ἀναξάρχου· ὧν ὁ μὲν ἀγνύμενος
 Τὸ κλέος οὐκ ἀλέγξειεν· ὁ δ' ὄλμου χεῖρας ἔχοντας
 Κοπτόμενός γ' ἔβρα· Πίσσαστε τὸν ὄυλακον.
 Ὡς Ἄλλὰ σὺ καὶ δηναῖά, Φιλάγριε, σώματι κάμνων
 Δαπτομένῳ, ψυχῆν αἰὲν ἀπληκτον ἔχεις.

Ε. Ἄλλο.

Εἰ μὴ σοι δέμας ἦε, Φιλάγριε, τόσων ἀκιδόν,
 Οὐποτε σῆς ἀρετῆς κάρτος ἀν ἐφρασάμην.

II. *In Sigantium eremitam.*

Gaudens quidem veni, ut flammam desiderii exstinguerem,
 Quo flagrabam, caelestis tui congressus.
 Verum postquam fontes reperi, qui reipsa fontes non erant,
 Siquidem aberat fons mihi dulcissimus;
 5 Statim recessi magno mœnore affectus,
 Rem unam consecutus: quænam illa? ut sitirem magis.
 Precor tamen mihi alterum congressum,
 Ut exstinguam ingentem flammam,
 Accipiendo et impertiendo aliquid divinarum cogitationum.

III. *In Eupraxios.*

Neque inter ultimos Eupraxius, neque alter;
 Nomen unum ambo, animum habentes unum.
 Gregorii sacerdotis ministri optimi,
 Ejusque etiam nunc famuli, illic adstantes.

IV. *In Philagrium et ad patientiam.*

Est Epicteti magna gloria inter primos,
 Est Anaxarchi; quorum ille contractus
 Gloriam non curabat: hic vero mortario manus tenente,
 Cum tunderetur clamabat: Tundite utrem.
 5 Sed tu quoque diaturna mala, Philagri, corpore ferens.
 Lacerato, animum semper impercussum habes.

1166-1167 V. *Aliud.*

Nisi tibi corpus fuisset, Philagri, tam imbecille,
 Nunquam tuæ virtutis vires deprehendissem.

* Alias Bill. 106, pag. 180. ** Alias Murator. 184. *** Alias Murator. 196. **** Alias Murator. 197.

II. ΤΙΤΛ. *Εἰς Σιγαντίων.* Probabile est hunc eundem esse ac præcedentem. CAILLAU.

III. ΤΙΤΛ. *Εἰς Εὐπραξίους.* Duo illi Eupraxii inservierant in sacro ministerio Gregorio, quem Muratorius putat esse Gregorium seniorem, sed nullo nixu fundamento. Hos etiam versus ab integro aliquo carmine Nazianzeni avulsos censet, quale illud est *ad Hellenium de Monachis*, ubi de

multis viris piis agitur. Illic pene simile distichum unius exordium occurrit. Vide lib. II, sect. 2, carm. I, vers. 171.

IV. ΤΙΤΛ. *Εἰς Φιλάγριον.* Philagrium, ex intimis Gregorii familiaribus, multis gravissimisque morbis afflictus miram exhibebat patientiam. Exstant plures ad eum Gregorii epistolæ.

METRICA VERSIO.

II. IN SIGANTIUM EREMITAM.

(Billio interprete.)

Lætus quidem ipse veneram, ut restinguerem
 Sittim, videndi quæ tenebat me tui.
 Ast ut carentem fonte fontem repperi
 (Aberat enim tum fons mihi dulcissimus),
 Tristi recessi mente rursus admodum,
 Hoc nactus unum, major ut premat sitis.
 At tu precare, rursus ut mi copia
 Fiat tui, quo maximum ignem comprimam,
 Deique sensa dem tibi, sumam et simul.

III. IN EUPRAXIOS.

(A. B. Caillau interprete.)

Non apud extremos Eupraxius, unus et alter:

B Unum ambo nomen, mens habet una duos.
 Gregorii mystæ sacri fideique ministri,
 Hic famuli stantes illius estis adhuc.

IV. IN PHILAGRIUM ET AD PATIENTIAM.

(Eodem interprete.)

Fulget Epicteti super inclyta gloria cunctos,
 Fulget Anaxarchi. Fractus enim ille decus
 Despexit, dura vero hic calcante cruentas
 Mole manus, tensus: Tundite, dixit, utrem.
 Tu quoque, tu lacero portans mala longa, Philagri,
 Corpore, vim firmi pectoris usque tenes.

V. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Si tibi non fuerint tam languida membra, Philagri,
 Non tua virtutis vis mihi nota foret.

Νῦν δὲ τὸ μὲν διώλωλε, σὺ δ' ἔμπεδος. Ἦ ρ' ἔτεδόν γε Α

Τοῖς ἀγαθοῖσι θεὸς φάρμακον ἄλλος ἀγει.

Γ'. Ἄλλο.

Ἐξέφαγεν νοῦσός σε, Φιλάγριε· ὅσ' ἐκάλυψεν·

Ψυχὴ δ' ἐκ παθῶν ἐστὶ φαινοτότερη.

Πάσης μὲν σοφίης σε δαήμονα οἶδα, φέριστε,

Τούτου δ' οὐδὲν ἔχω φέρτερον ἄλλο λέγειν.

Z'. *Εἰς Λοιδωρον.*

Πολλὰ λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε· εἰ μὲν ἄριστος

Αὐτὸς εἶν, τάχα τι καὶ πείσομαι· εἰ δὲ κάκιστος,

Λίσσομαι· αἶε με λέγοις καὶ πλεονα. Ὡδ' ἂν ἔγωγς

Πᾶσιν ἀριστεύοιμι. Κακοῖς ἔχθεσθαι· ἀμεινον.

Η'. Ἄλλο.

Πολλὰ λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε. Δρᾶς δὲ σεαυτὸν.

Τόνδε λογισμὸν ἔχω φάρμακον εἰς τὸ πάθος·

Εἰ μὲν σοὶ παρήσῃ θεὸς μέγας, ἔστιν ἃ κάμοι·

Εἰ δ' ἀγανακτήσῃ, τί πλέον ἐστὶ δίκη;

Θ'. Ἄλλο.

Πολλὰ λέγεις με κακῶς, ὦ φίλτατε. Εἰ μὲν ἀληθῆ,

Αἴτιος, ὅς τῃν σὴν γλώσσαν ἐφειλκυσάμην.

Εἰ δ' ἀδίκως ψευδῆ τε, τί πρὸς ἐμέ; πλὴν λέγε πᾶσιν·

Ἦδε ἄρ' ἂν μελιζω πῶσιν ἔχοις θεόθεν.

I'. *Εἰς ἀγαπητούς.*

Ἦδη μοι πολὴ· δάπτω δέμας, ὄμμα δαμάζω·

Nunc autem illud deperit, tu vero integer. Quam vere
Bonis Deus in medelam ærumnam adducit.

VI. *Aliud*·

Exedit te morbus, Philagri; oculos texit:

Anima autem ex malis est splendidior.

Omnis quidem sapientiæ te peritum novi, optime;

Hoc autem nihil aliud melius habeo dicere.

VII. *In maledicum*·

Plurimum mihi maledicis, charissime. Si quidem optimus

Ipse es, fortasse et in aliquo tibi credam; sin autem pessimus,

Græcor semper mihi maledicas et gravius. Sic equidem

In omnibus vicero. A malis odio haberi melius.

VIII. *Aliud*·

Plurimumque mihi maledicis, charissime. Facis autem tibi ipsi.

Hoc argumentum habeo remedium calamitatis:

Si quidem tibi indulgeat Deus magnus, sunt et in quibus mihi indulgeat:

Si autem indignetur, quæ major est vindicta?

IX. *Aliud*·

Plurimum mihi maledicis, charissime. Si quidem vera,

Causa ego ipse, qui linguam contra me traxi.

Si autem injuste et falsa, quid ad me? quin imo dic omnibus:

Ita enim majorem ultionem consequeris a Deo.

X. *In agapetos*·

Jam mihi canities est; lacero corpus; oculum domito;

* Alias Murator. 198. ** Alias Murator. 187. *** Alias Murator. 188. **** Alius Murator. 189.
***** Alias Murator. 201.

X. TITUL. *Εἰς ἀγαπητούς.* Agapeti, seu dilecti, quos hoc carmine et sequentibus exagitat Gregorius, isti erant qui postquam castitate Christo dicaverant, ac sese monasticæ vitæ addixerant, cum virginibus plerumque Deo sacris cohabitabant, animorum tantummodo, non corporum amorem communionemque præ se ferentes. De agapetis

synisactisque longam et doctam disquisitionem instituit vir doctissimus Muratorius. Ex his autem carminibus quæ hic edidit, animadvertit ipse nonnulla vulgata, sed Latine tantum a Billio ad calcem tom. II, et Græca quoque antea ab Aldo in vetusta editione, quæ prodit an. 1504.

METRICA VERSIO.

Nunc perit corpus, manet at mens integra. Numen B
Quam vere sanat percutiendo bonos!

VI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Exeso, Philagri, clausit tibi lumina morbus,
Sed mens clara magis facta dolore fuit.

Omnis te sophiæ novi, dilecte, peritum·

Hoc autem melius dicere non habeo.

VII. IN MALEDICUM.

(Eodem interprete.)

Tu mala plura mihi dicis, charissime. Justus
Si fueris, tibi forte fides; sin pessimus, oro,
Usque mihi et gravius maledic. Mihi clara manebit
Sic palma in cunctis. Lucrum fert ira malorum.

VIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Tu mala, chare, mihi dicis. Tibi sed facis ipsi

Est argumentum hoc certa medela mali,

Si parcat tibi Numen, adest unde et mihi parcat·

Si manet ira, gravis quæ tibi pœna magis?

IX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Tu mala, chare, mihi dicis. Si vera, reatus

Est mihi, cum linguæ dira flagella traham.

Si vero facta injuste, quid pertinet ad me?

Dic cunctis. Feriet durior ira caput.

X. IN AGAPETOS.

(Eodem interprete.)

Jam mihi canities; corpus domo, lumina scido;

Φροντίειν ἡματίησι, καὶ ἐννοχίησι τέττηκα
Ψυχὴν τὴν τριτάλαιναν, ὅπως πυρὸς ἐξερούσαιμι·
Ἄλλ' ἔμπης κρατέω τοῦ σώματος οὐκ ἀμογητί.
5 Πῶς δὲ σὺ καὶ νεότητα φέρων, καὶ τάρκας ἐγείρων
Εὐρυτέρας ἐλέφαντος, ἔπειτα δέ μοι διαθρόπη
Ὡς δὴ τις καθαρός, καὶ πνεύματι τὴν ἀγαπητὴν
Στέργων; Ὡ φευκτικῆς ἀγάπης, ἢ Χριστὸν ἀτίζει!

IA'. Ἄλλο.

Παρθένε, Χριστὸν ἔχεις αἰεὶ ζῶντ' ἐπίκουρον,
Νυμφίον ἱμερόεντα, τῆς ζηλήμονα μορφῆς
Θύρανίης. Μὴ σάρκα πάλιν, σαρκὸς τε ταλαινῆς
Δέξη κηδεμένα· γλώσσας δ' ἀλείνει κακίστων.
5 Μὴ Χριστοῦ χιτῶνα τὸν ἄσπιλον ἀτρεῖσι μίξης.
Πάσαις παρθενικῆσιν ἐλεγχεῖτην ἐπιθίσα.

Curis diurnis et nocturnis absumo
Animam ter miseram, ut ab igne eripiam :
Sed nihilominus aigre corpori impero.
1168 1169 5 Quomodo autem tu, et juventutem ferens, et carnes erigens
Ampliciores elephanto, deinde vero te mihi jactas
Tanquam sane quis purus, et spiritu dilectam
Amans ? O fugienda dilectio, quæ Christum inhonorat!

XI. Aliud'.

Virgo, Christum habes semper vivum adiutorem,
Sponsum amabilem, tuæ amatorem formæ
Cælestis. Ne carnem rursus, carnisque miseræ
Admitte moderatorem; linguas vero improborum declina.
5 Ne Christi tunicam immaculatam probris misce,
Omnibus virginibus opprobrium imponens.

XII. Aliud'.

Ignis prope stipulam, non est tutum. Neque mulierem
Virginem, o monache, habere contubernalem.
Masculum et feminam separavit spes melior :
Natura autem occultum intus morbum habet.
5 Si ablueris longe, favilla manet; si autem congrediaris,
Excitabis incendium ex vento modico.

XIII. Aliud'.

Agapetis hæc prædico et agapetabus :
Abite in malam rem, Christianorum corruptores; perite, furoris
Fures naturalis; nam oculi meretricium habent quidpiam.

XIV. Aliud'.

Masculum omnem devita, synisactum vero maxime,
Uti mirrhæ amarulentam aquam, virgo, crede mihi.

* Alias Murator. 202. ** Alias Murator. 203. *** Alias Murator. 209. **** Alias Murator. 211.

XII. 5 Ἀπέχης. Male edit. ἀπέχης. Ibid. *sl δ'*.
Edit. ἢ δ'.

XIV. 2 Μηρῶς. Intelligit poeta aquas amaras,
quarum sit mentio Exod. xv, 25.

METRICA VERSIO.

Ter miseram curis animam noctuque diuque
Absumo ut diri solvatur ab ignibus orci :
Sed vix justa tamen carni do frena rebelli.
Tu qui flore vigens ævi, carnesque superbo
Majores barro extollens, te postea jactas,
Ut quis amans puro dilectam a flamine purus?
O fugiendus amor, Christo qui dedecus infert!

XI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Virgo, tibi purum vivens in sæcula Christus,
Sponsus amans servat formæ cælestis honorem.
Ne carnem infelix rursus, carnisque misella
Rectorem admittas; linguam fuge cauta malorum.
Ne puræ Christi sordescat gloria vestis,
Virgineumque chorum labe turpissima sædet.

B

XII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Culmo ignis propior, res est non tuta; puellam
Nec retinere tuis ædibus, o monache :
Spes longe melior sexum divisit utrumque,
Sed naturæ intus morbus opertus inest.
Si fugias, scintilla manet; si proximis adstes,
E flatu modico flamma micabit edax.

XIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hæc agapetorum clamat mea lingua catervæ :
O morum tineæ, furesque, perite, furoris
Mentibus ingeniti. Sapiunt nam lumina scortum.

XIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Vita omnem, mihi crede, virum, super omnia vero,
Virgo, synisactum : myrrha timenda minus

Αἰνῶ σωφροσύνην, καὶ σώφρονας· οἱ δ' ἀγαπητοὶ
 Μίσγουσιν τι χολῆς, ὧ φθόνε, τῷ μέλιτι.
 5 Δίγαμον, ἢ ἀγαπητόν. Ὁ μὲν γάμος οὐδὲν ὄνειδος·
 Τῶν δὲ συνεισάκτων φείδεται οὐδὲ λίθος.

IE. *Peri tōn συνεισάκτων.*

Λευκοῦ καὶ μέλανος μικτὴ φύσις ἐστὶ τὸ φαῖόν·
 Ζωὴ καὶ θάνατος οὐδὲν ἔχουσι μέσον.
 Τοῦς δὲ συνεισάκτους, ὡς δὲ φάσκουσιν ἅπαντες,
 Οὐκ οἶδ' εἶτε γάμῳ δώσομεν, εἶτε ἀγάμους
 5 Θήσομεν, εἶτε μέσον τι φυλάξομεν. Οὐ γὰρ ἔγωγε,
 Κἄν με λέγῃτε κακῶς, πράγμα τὸδ' αἰνέσομαι.
 Οἱ πλείους ἀκόλαστοι· καὶ ταχύς εἰς ὄπνοισιν
 Ἐκ τῶν οικείων ἐστὶν ἅπας ἑτέροις.
 Σάρκα φέρων συζῆς ἀγαπητῆ σάρκα φερούση.

A 10 Καὶ τί φρονεῖν οἶει τοὺς βυπαροῦς περὶ σοῦ;
 Ἔστω, μὴ τι λέγειν τοὺς σώφρονας· ἀλλὰ τίς οἶσα
 Τὸν παρὰ τῶν πολλῶν μῶμον ἐγειρόμενον;
 Ἐννομὸν ἐσθ' ὁ γάμος καὶ τίμιον· ἀλλ' ἔτι παρῆς·
 Κρεῖσσον δ' οὐκ ὀλίγω παρῆς ἐλευθερία.
 15 Εἰ δ' ἐστὶν παρὰ ταῦτ' ἀγαμος γάμος, ὧ ἀγαπητοί,
 Ἐν ταῖς ἀμφιβόλοις ζήσατε συζυγίας.

IC. *Ἄλλο.*

Πρῶτον ἀληθῶς σπουδάζετε σώφρονες εἶναι·
 Δεύτερον αἰσχροτάτων μὴδ' ὀπνοῖαν ἔχειν.
 Εἰ καθαρὸς, χρυσοῦ καθαρώτερος· ἀλλ' ἐμὲ κλήσσεις,
 Τῇ ἀγαπητῇ σου σῶμα καὶ ὄμματ' ἔχων.
 5 Ἡ ἀγαπητῆ σου, καὶ τοῦνομα τοῦτο τὸ σεμνόν·
 Φεῦ, φεῦ! μὴ τι ἔχη καὶ βυπαρῆς ἀγάτης.

Laudo pudicitiam et pudicos. Sed agapeti

Miscent aliquid fellis, o invidia, mellis.

5 Bigamum potius quam agapetum. (laudo). Conjugium quidem nihil affert probri;
 Synisactis autem nequidem parcunt lapides.

XV. *De synisactis*.

Albi et nigri mista natura est color fuscus;

Vita et mors nullum inter se habent medium.

1170-1171 Synisactos vero, ut eos omnes appellant,

Nescio an inter conjugatos, an inter cœlibes

5 Posuerimus, an vero medium aliquod servabimus. Non enim ego,

Quamvis male de me dicatis, rem hanc laudabo.

Multi sunt intemperantes; et velox ad suspicionem,

Ex propriis rebus est quilibet erga alios.

Carnem ferens convivis cum dilecta carnem ferente.

10 Et quid sentire putas inquinatos de te?

Esto, nihil obloquantur honesti homines; sed quis ferat

A multis livorem excitatum?

Legitima res et honorabilis, nuptiæ sunt; sed adhuc carni serviunt:

Res autem longe melior, carnis libertas.

15 Si autem præterea innuptæ nuptiæ sunt, o dilecti,

In ambiguis vivetis conjugitiis.

XVI. *Aliud*.

Primo studete vere pudici esse:

Deinde turpium neque suspicionem injicere.

Es purus, auro purior; sed me vulneras,

In dilectam tuam corpus et oculos intentos habens.

5 Est dilecta tibi, et nomen hoc honestum;

Heu, heu! cave ne quid habeat impuræ dilectionis.

* Alias Murator. 204. ** Alias Murator. 205.

5 Δίγαμον. Murat. mallet legere δύσγαμον. Forte
 ἢ γάμον. Profecto nuptias potius quam Agapetum
 laudo.

XV. ΤΙΤ. *Peri tōn συνεισάκτων.* De synisactis,
 seu cointroductis, idem dicendum ac de agapetis.

Utrique enim erant qui, licet castitatem professi,
 cum feminis ejusdem propositi cohabitabant.

16 Ζήσατε. Forte legendum est ζήσατε.

XVI. 5 Σου. Melius poneretur σοι.

METRICA VERSIO.

Laus sit virtuti, sit castis. Ast agapeti
 Immiscent mellis fellis amara favo.
 His potior bigamus; thalamo nil turpe, sed ipsa
 Dura synisactis parcere petra nequit.

XV. IN SYNISACTOS.

(A. B. Caillau interprete.)

Album junge nigro, fuscus color exsilit inde:
 Nil mediæ vitam separat atque necem.
 Turba synisactos solito quos nomine signat,
 Suntne tori sociis, virgineove choro
 Censendi, an medium quoddam datur? Ast ego
 Non laudo hoc, de me sint male dicta licet.
 Sunt multi infrenes; velox et pendere rebus
 Quilibet ex propriis non sua facta solet.

B Carnalis charæ carnem convivis habenti:
 Corruptos de te credere quid reputas?
 Esto, nihil dicant justî; quis tanta moveri
 Invidiæ a multis murmura ferre queat?
 Est rectus sanctusque torus, sed vernula carnis:
 Carnis libertas, res celebranda magis.
 Nuptiæ at innuptæ si dentur, chara caterva,
 Vos patet in dubiis vivere conjugitiis.

XVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sit primum votis studium vere esse pudicos,
 Nec labiis detur postea suspicio.
 Munditia superas aurum: mihi vulnus at inferis,
 Attenta in charam lumina, corpus habens.
 Est agapeta tibi; nomen sonat istud honestum:
 Sed ne subjaceant sensa profana cave

Ὁὐδὲν τῆς ρυπαρᾶς. Ναί, πείθομαι. Ἄλλ' ὁδὸς ἄλλοις Α

Γ' ἴνη τοῦ συζῆν οὐχ ὁσίως ἐτέραις
 Χῶ βόρβορός ἐστιν ἀνήρ, καὶ σῶφρονι σῶφρων
 10 Συζῶν· τοῖ, ἀγάμοις, ταῖς τ' ἀγάμοις προλέγω.
 Ἔστω καὶ τὸ συνειδὸς ἐλεύθερον, ἀλλ' ἀποφεύγειν
 Δεῖ γλώσσαν· γλώσσης οὐδὲν ἐτοιμότερον.
 Τίς θῆσει φλογέτην βομφαλίαν ἐμῷ παραδείσῳ ;
 Τίς δώσει μεγάλης παρθενίης φύλακα ;
 15 Ὡς μὴ τις ἀγαπητὸς ἔστω, καὶ γλώσσα παρέλθῃ
 Τῶν φθονερῶν. Μῦθος φεῖδεται οὐδ' ὁσίων.

IZ'. Πρὸς παρθένον.

Ὀβρανίη, μεγάθυμε, φασαφόρε, ὑψιθέουσα,
 Ἄγγελικῶν μονάδων σύνθρονε ἀζυγέων,
 Παρθένε, μίμνε θεοτο, χόος δ' ἔλεινε βέλεμμα.
 Μηδὲ συνεισάκτω σὸν βίον ἐξυβρίστῃς.

Nihil (ais) impuræ. Etiam; credo. Sed aliis exemplum

Evadis, vivendi non sancte cum aliis.
 Cum cæno cœnum est vir, etiamsi castus cum casta
 10 Vivat: innuptis viris, innuptisque mulieribus prædica;
 Etiamsi conscientia sit integra, tamen effugere
 Oportet linguam; lingua nihil promptius.
 Quis ponet flammeum gladium meo paradiso?
 Quis dabit magnæ virginittatis custodem?
 15 Ne quis dilectus intra, et lingua transeat
 Invidorum. Livor ne sanctis quidem parcit.

XVII. Ad virginem.

Cœlestis, magnanima, lucida, sublime currens,
 Cum angelicis unitatibus injugatis communem habens sedem,
 Virgo, memento Dei, terræ autem devota tela,
 Neque cointroducto vitam tuam contumelia afficias.

1172-1173. XVIII. Aliud.

O virgo, virgo esto tum palam, tum occulte,
 Neque introducas virum curatorem.
 Christum habes dilectum. Respue viros omnes.
 Quid opus habes letale venenum intus habere?
 5 Oculis oculos misce, sermoni sermonem, caste et casta;
 Deinde te pudicitia cingemus coronis.
 Casti est neque simulacra tolerare terræ insanientis.
 Cohabitatio autem morbum habet proxime.

XIX. Ad monachos.

Quam difficile est effugere tumultum corporibus prope existentibus!
 Quapropter, monachi, procul mihi a feminis estote.

*Alias Murator. 206. **Alias Murator. 208. ***Alias Murator. 207.

9 Χῶ. Legendum videtur γῶ γάρ, ut stet metrum, quod aliter claudicat. Muratorius putat commodius non posse emendari, quam legendo χῶς καὶ βόρβορος.

XVIII. TITUL. Ἄλλο. Hoc carmen in duas partes

III'. Ἄλλο.

Παρθένε, παρθένος ἴσθι καὶ ὄμμασι, καὶ κρυφίωσιν,
 Μηδὲ συνεισαγάγῃς ἄρσενα κηδεμένα.

Χριστὸν ἔχεις ἀγαπητόν. Ἀπόπτυσον ἄνδρας ἕταυ-
 [τας

Τί χρῆσις θανάτου φάρμακον ἔνδον ἔχειν ;
 5 Ὅμμασιν ὄμματα μίστε, λόγῳ λόγον, ἀγνὴ καὶ
 [ἀγνή -

Ἐτά σε σωφροσύνης δῆσομεν ἐν στεφάνοις.
 Ἄγνού μηδ' εἰδῶλα φέρειν χόος ἀπράδειντος.
 Ἢ δὲ συνοικεσθίη τὴν νόσον ἐγγύς ἔχει.

IX'. Πρὸς μοναχοῦς.

Ὡς χαλεπὸν σάρκεσσι φυγεῖν κλόνον ἐγγύς ἐύσσαι ;
 Τοῦνεκά μοι, μοναχοί, εἴλ' ἀπὸ θηλυτέρων.

dividi posset. Cujus pars prior ad agapetas pertinet, posterior ad agapetos. Hæc eadem, sed aliis plerumque verbis, leguntur in carmine cui titulus. *Præcepta ad virgines*, lib. 1, sect. 2, carm. 11. δ' Ἄγνή. Ita cod. Med. Edit. ἀγνὴ καὶ ἀγνή.

METRICA VERSIO.

Nulla profana. Libens credo. Persuadet at anceps B
 Non sanctum vitæ ducere vita genus.
 Cum cæno cœnum, castæ sic castus adherens.
 Innuptos moneo, virgineumque chorum :
 integra corda licet maneat, tamen ora loquentis
 Sunt fugienda mali. Promptius ore nihil.
 Ense meum rutilo Eden quis servare valebit?
 Custodem decori quis dare virgineo?
 Non charum intus habe, ne te premit invida lingua;
 Invida nec sanctis parcere lingua solet.

XVII. AD VIRGINEM.

(A. B. Caillau interprete.)

Cœlica, magnanimis, lucens, currensque per altum,
 Innuptis adstans mentibus angelicis,
 Virgo, memento Dei, vita sed spicula terræ,

Cumque synisacto gloria non pereat.

XVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Virgo palam, virgo occulte sis, virgo; nec intus
 Sit tibi vir, teneat quem pia cura tui.
 Charus adest Christus. Turbam fuge cauta virorum.
 Quid letale intus virus habere juvat?
 Casti, oculis oculos, verbis et jungite verba;
 Nectemus capiti sarta pudicitia.
 Nec terræ feret insanæ simulacra pudicis.
 Proximus his morbus, quos domus una capit.

XIX. IN MONACHOS.

(Eodem interprete.)

Non facile fugies vicinus carne tumultum.
 Hinc, monachi, a cœtu cedit femineo.

Πολλὰ γάρ ἐστι γάμου, μυστήρια, καὶ πρὸ γάμου, Α ΚΑ'. Ὅτι οὐκ ἀπὸ πιπτόντων χρὴ τοὺς ἀγνοῆς διαβάλλειν.

K'. Ἄλλο.

Οἱ μοναχοί, μοναχῶν βίον ἔλατε. Εἰ δ' ἀγαπηταῖς
 Συζήτ', οὐ μοναχοί. Ἡ δὲ ἀλλοτριῆ.
 Ἀγγελικῆς δόξης εἰκὼν μονάς. Εἰ δ' ἀγαπηταῖς
 Τέρπεσθε, θνητῆς ἔστε φίλοι δυάδος.
 5 Πείθομαι, ὡς ἀγνῆ συζῆς ἀγνός, ἀλλὰ γυναικί·
 Σήμερον εἰ σῶφρων, αὐριὸν ἔστι φόβος,
 Τῶν Χριστῶ ζώντων, καὶ τερπομένων ἀγαπηταῖς
 Μή που τοὺς μεγάλους αἶρα φέρει καμάτους.
 Ἡ πῦρ, ἢ πυρὸς σημήια τοῖς ἀγαπητοῖς·
 10 Τὴν εἰκαζομένην φεύγετε σωφροσύνην.

Τί φησ; Οἱ μὲν ἀγνοὶ καὶ σῶφρονες, οὐδὲν ἀνάγκου
 Κλέπτουσιν κακίης οὐδενός, οἱ πλείονες.
 Εἰς δὲ κακὸς σεμνοῖς, καὶ πλείουσιν, ἔστιν οὐκ εὐδός·
 Ὡστε τί μὲν συζῆν ἄρσει τὰς ἀγάμους;
 5 Φείδεσθε γλώτσης, φθονερῶν γένος. Ὅτε κακίστοι
 Πάντες, οὐτ' ἀγαθοί· καὶ τι φύσει δοτέον.
 Εἰ τις ἀγνεύοντων ποτ' ἀπώλετο, τοῦτ' ἐπὶ πάντων
 Οἴσσετε; τὰς δὲ χρέας χωρὶς ἕκαστος ἔχει.

KB'. Ἄλλο.

Ἄγγελος ἦν ὁ πονηρὸς Ἐωσφόρος. Ἄλλὰ πεσόντος,
 Ἀγγελικῆς οὐδὲν χάριτος πέσεν. Οὐδὲ μαθηταῖς

Multi enim sunt conjugii mysteria, et ante nuptias,
 Quibus inquinat mentem captus oculus.

XX. *Aliud* *.

Monachi monachorum vitam ducite. Si autem cum agapetabus
 Vivitis, non estis monachi. Bimarius alienus (a vobis est).
 Angelicæ gloriæ imago est unitas. Si autem agapetabus
 Delectamini, mortalis estis amici dyadis.
 5 Credo, cum casta castus vivis, sed tamen cum femina;
 Hodie si pudicus, cras est timor,
 Hominum Christo viventium et gaudentium agapetabus
 Ne magnos aura ferat labores.
 Aut ignem, aut ignis indicia habent agapeti;
 10 Fictam fugite temperantiam.

XXI. *Quod propter lapsos non decet criminari castos* **.

Quid ais? Pudici quidem et temperantes, qui nihil foedum
 Clam committunt unquam, plures sunt,
 Unus autem malus castis et pluribus est dedecori;
 Quare quid attinet convivere maribus innuptas?
 5 Parcite linguæ, invidorum genus. Neque pessimi omnes,
 Omnes nec boni; et aliquid naturæ dandum.
 1174-1175. Si quis castorum aliquando perit, an in omnes
 Transfertis crimen? colores suos unusquisque seorsum habet.

XXII. *Aliud* ***.

Angelus fuit malus Lucifer. Sed illo cadente,
 Angelicæ nihil gratiæ decedit. Neque discipulis

* Alias Murator. 212. ** Alias Murator. 213. *** Alias Murator. 214.

XX. 8 φέρει. Legendum videtur φέρη.

XXI. ΤΙΤ. Propter agapetos a malevolis male
 audiebat universum monachorum genus. Quapropter
 Gregorius istorum contra obtrectatores causam

suscipit.

XXII. 1 Ἄγγελος, etc. Vide lib. 1, sect. 2, carm.
 1, vers. 680, ubi Gregorius Judæ et angeli mali
 commemorat lapsum.

METRICA VERSIO.

Multi vel ante torum, sociæ mysteria tædæ,
 Quæc menti sordes lumina capta ferunt.

XX. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

O monachi, sitis monachi. Si vivitis autem
 Cum sociæ, haud monachi. Namque aliena dyas.
 Angelici decoris typus est monas. Ast agapetæ
 Si placeant, vobis sit male grata dyas.
 Castæ hæres, credo, castus; tamen illa puella est;
 Sis hodie castus, cras timor ille tibi,
 Ne si convivas Christo devotus amicis,
 Sudores magnos dissipet aura levis.
 Intus habent flammam, flammæ vel signa futuræ
 Dilecti. Virtus sit tibi ficta procul.

B XXI. QUOD PROPTER LAPSOS NON DECET CRIMINARI
 CASTOS

(Eodem interprete.)

Quid dicis? Plures sunt qui casti atque pudici,
 Sordida committunt nulla, vel in tenebris.
 Pluribus at castis malus unus dedecus infert.
 Quid juvat innuptas vivere cum maribus?
 Invida lingua, sile. Non omnis pessimus, omnis
 Nec bonus est; aliquid detur et ingenio.
 Si quis castorum perit, num crimen in omnes
 Transfertis? Proprio quisque colore nitet.

XXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Lucifer e cælis cecidit malus angelus olim;
 Nec turbæ angelicæ lapsus maculavit honorem.

Ἔστιν Ἰούδας θνείδος, ἐπεὶ πέσεν. Ἄλλὰ σὺ πάντας α

Ἄγνους ἐξ ὀλίγων ὑβρίζεις· τοῦτο δίκαιον;

ΚΓ'. Ἄλλο.

Μήτ' εὐπλοοῦσι ναυαγοῦντας προττίθει,

Μήτ' εὐ βιοῦσι τοὺς σφαλέντας ἐν βίῃ.

Χωρὶς τὰ καλῶν καὶ κακῶν ὀρίοματα.

Ἵλέσθαι τοὺς πίπτοντας ἐκλέγω μόνον.

5 Τῶν δ' εὐδρομούντων οὐδαμοῦ μεμνημένος.

Λέγεις πεσόντας· τοὺς κατορθούντας δ' ἐγώ.

Σὺ τοὺς κακίστους, ὡς κακός· καλοὺς δ' ἐγώ.

Χωρὶς τὸν αἰσχρὸν, τὸν τε σῶφρονα τίθει.

Μή κρῖν' ἀνάγνους πάντας ἐξ ἐνός κακοῦ.

10 Αἰδοῦ τὸν ἀγνὸν μᾶλλον, ἢ μίσει κακόν.

ΚΔ'. Περὶ γάμου.

Εἰ σοὶ τι κρεῖσσον καταφοίνεται (οὐ γὰρ ἔμοιγε)

Οἰκέτις, ἢ γαμετή; εἰπέ μοι, ὦ φιλότης.

Σαρκὸς γὰρ ἔσμεν δεσμῶται πάντες ἀληθῶς,

Μοίρης θειοτέρης χεῖροσι κυρναμένης.

5 Τί κρεῖσσον; ψυχὴν τὴν τλήμονα σαρκὸς ἀνέλκειν,

ἢ προσεπιφύγγειν ἄμμασι δεινοτέροις;

ΚΕ'. Ὅτι καὶ παίζειν ἔστι σεμνῶς.

Παίζει καὶ πολὴ· τὰ δὲ παίγνια, παίγνια σεμνᾶ,

Μιγνυμένης Χριστοῦ τῆς ἀταλαφροσύνης.

Καὶ βλοσυρὸν γελῶν, τέρπω φρένας. Οἱ δ' Ἐλικῶνες

Ἐρῆετε, καὶ δάφναι, καὶ τριπόδων μανταί.

Probro fuit Judas, licet ceciderit. Sed tu omnes
Castos e paucorum (lapsu) vituperas. Estne hoc justum?

XXIII. Aliud.

Neque feliciter navigantibus naufragantes annuera;

Neque recte viventibus errantes in vita.

Seorsum sunt bonorum et malorum termini.

Perire lapsos duntaxat dico.

5 Tu vero feliciter currentium nullatenus mentionem faciens,

Commemoras lapsos; ego vero bene operantes;

Tu pessimos, malus cum sis; bonos ego.

Impudicum a casto secerne.

Ne judices impuros omnes ex uno malo.

10 Reverere castum magis, quam odio habeas malum.

XXIV. De nuptiis.

An tibi quid melius videtur, non enim mihi,

Ancilla, quam uxor? dic mihi, o amice.

Carnis enim captivi sumus revera omnes

Divina parte deteriori immista.

5 Quid melius est, animamve miseram a carne abducere,

An astringere nodis gravioribus?

XXV. Quod et honeste joculari licet.

Jocatur et canities, sed lusus, lusus sunt graves,

Mista Christo simplicitate.

Et grave ridens oblecto animum. Helicones vero

Abite, et lauri, et tripodum furores.

Alias Murator. 215. **Alias Murator. 216. ***Alias Murator. 217.

XXIV. 4 Κρεῖσσον. Cod. Amb. et Med. χρηστόν.

2 Οἰκέτις, ἢ γαμετή. Ancilla, et uxor, id est, corpus et anima.

XXV. Tit. Ὅτι καὶ παίζειν, etc. Fortasse Gregorius hic canit quomodo se condendis carminibus

oblectaret, et ethnicorum poetarum fabulas irridet.

3 Ἐλικῶνες. Ἐλικῶν, musicum fuit instrumentum novem chordis constans. Gregorius potuit etiam Heliconem montem intelligere.

METRICA VERSIO.

Discipulos lapsus Judas non læsit; at omnes
Tu culpas castos, uno peccante. Quid æquum?

XXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Non prosperis conjunge nautis naufragos,

Nec devios reclam tenentibus viam.

Procul bonorum et improborum termini;

Solos perire dico qui lapsi cadunt.

Tu nulla dicens de probe currentibus,

Lapsos recensens; ast ego memoro bonos;

Tu pessimos, cum sis malus; justos ego.

Pravos ab innocente justis separa.

Omnes ab uno sortidos ne judices.

10 Αἰδοῦ κἀστὸν, μᾶλλον, ἢ μίσει κακόν.

B

XXIV. DE NUPTIIS.

(Eodem interprete.)

An tibi, namque mihi non sic, præstare videtur

Ancilla uxori? dic mihi, chare, precor.

Deteriori etenim commista parte superna,

Captivi carnis, gens miseranda, sumus.

Quid melius, carnisve jugo subducere mentem,

An gyris gravibus stringere viucula magis?

XXV. QUOD ET HONESTE JOCARI LICET.

(Eodem interprete.)

Est jocus et senio; verum gravitate decorus,

Cui juncta est Christi candida simplicitas.

Risu oblecto gravi mentem. Vos, cedite, musæ,

Laurique, et tripodes, vaticidique furor.

ΚΖ. Πρὸς τοὺς ἐν μαρτυρίοις τρυφῶντας.
 Εἰ φίλον ὀρχησταῖς ἀθλήματα, καὶ φίλον ἔστι
 Θρόνους ἀεθλοφόροις· ταῦτα γὰρ ἀντίθετα.
 Εἰ δ' οὐκ ὀρχησταῖς ἀθλήματα, οὐδὲ ἀθληταῖς
 Ἡ θρίψις· πῶς σὺ μάρτυσι δῶρα φέρεις
 5 Ἄργυρον, οἶνον, βρώσιν, ἐρεύγματα; Ἡ βὰ δίκαιοι,
 Ὅς πληροὶ θυλάκου, καὶ ἀδικώτατοι ἦ;

ΚΖ. Ἄλλο.

Μάρτυρες, εἴπατε ἄμμιν ἀληθῶς, εἰ φίλον ὑμῖν
 Αἱ σύνοδοι. Τί μὲν οὖν ἦδιον; Ἄντι τίνοιο;
 Τῆς ἀρετῆς· πολλοὶ γὰρ ἀμείνουσι ὅδε γένοιεν· ἄν,
 Εἰ τιμῶν ἀρετῆ. Τοῦτο μὲν εἰς λέγετε.
 5 Ἡ δὲ μέθη, τὸ τε γαστροῦ ὑπάρχειν τοὺς θερα-
 [πευτὰς,

Α Ἄλλοις· ἀθλοφόρων ἔκλυσις ἀλλοτρίη.

ΚΗ. Ἄλλο.

Δαίμοσιν εἰλαπίνιαζον, ὅσοις τοπάρουθε μεμψίλει
 Δαίμοσιν ἦρα φέρειν, σὺ καθαρὰς θυσίας.
 Τοῦτου Χριστιανοὶ λύσιν εὐρομεν. Ἀθλοφόροισι
 Στησάμεθ' ἡμετέροις πνευματικὰς συνόδους.
 5 Νῦν δὲ τί τάρβος ἔχει με, ἀκούσατε, ὦ φιλόκωμι·
 Πρὸς τοὺς δαιμονικούς αὐτομολεῖτε τύπους.

ΚΘ. Ἄλλο.

Μὴ ψεύδεσθ', ὅτι γαστροῦ ἐπαινέται εἰσὶν ἀθληταί.
 Λαιμῶν οἶδα νόμοι, ὦ γασθὸν, ὑμετέρων.
 Μάρτυσι δ' ἐς τιμὴν ἐν ἐπίσταμαι, ὕβριν ἐλαύνειν
 Ψυχῆς, καὶ δαπανῶν δάκρυσι τὴν πιμελήν.

1176-1177 XXVI. *Ad eos qui in martyrum basilicis genio indulgent.*

Si grata saltatoribus certamina, gratæ sicut etiam
 Deliciæ athleticis : hæc enim sunt opposita.
 Sin vero neque saltatoribus certamina, neque athleticis
 Deliciæ; quomodo tu martyribus dona fers
 5 Argentum, vinum, escam, ructationes? Num justus fiet,
 Qui impleat folles, etiamsi injustissimus sit?

XXVII. *Aliud.*

Martyres, dicite nobis, vere an grati sint vobis
 Conventus. Quid enim jucundius? Cujus rei causa?
 Virtutis; multi enim meliores evadent,
 Si virtus honoretur. Hoc quidem recte dicitis.
 5 Ebrietas autem, et ventris esse cultores
 Aliorum sit: a martyribus intemperantia aliena.

XXVIII. *Aliud.*

Dæmonibus opiparas mensas parabant, quibus antea cura erat
 Dæmonibus grata offerre, non puras hostias.
 Hujus nos Christiani anem invenimus. Martyribus
 Statuimus nostris spirituales conventus.
 5 Nunc autem quis me timor habeat, audite, comessatores:
 Ad dæmoniacas transfugitis formas.

XXIX. *Aliud.*

Ne mentiamini, quod ventris laudatores sint martyres.
 Gularum hæc leges sunt, o boni, vestrarum.
 Martyribus autem honori unum esse scio, dedecus expellere
 Animæ et consumere lacrymis pinguedinem.

* Alias Murator. 218. ** Alias Murator. 219. *** Alias Murator. 220. **** Alias Murator. 221.

XXVI. Τῆς. Πρὸς τοὺς ἐν μαρτυρίοις, etc. Poe-
 ma istud et tria quæ sequuntur de eodem argumen-
 to, in Reg. Cod. 992, unico poemate continentur.
 In his culpat Gregorius convivias, quæ intra basili-

cas fiebant in festis sanctorum martyrum.

5 Ἡ βὰ δίκαιοι. Id est: Num per ista convivias,
 implendo ventrem justus fiet, qui antea injustus
 erat?

METRICA VERSIO.

XVI. AD EOS QUI IN MARTYRUM BASILICIS GENIO
 INDULGENT.

A. B. Caillau interprete.)

Solanti si bella placent, oblectat athletas
 Mollities: ambo scilicet opposita.
 Solanti sin bella placent, nec ridet athleticis
 Mollities, qui das munera martyribus.
 Viam, escam, argentum, ructus? Justusne nitebit,
 Qui repleat folles, patret iniqua licet.

XXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Conventusne placent? fortissima, dicite, turba.
 Quæ jucunda magis? Cur placet ista cohors?
 Virtutis causa: virtus nam crescet, honorem
 Si capiat virtus. Hæc bene dicta quidem.
 Sint autem ebrietas aliis ventrisque voluptas;

B Namque ingrata gulæ gaudia martyribus.

XXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Dæmonibus posuere dapes, qui grata solebant
 Sed non pura, malis tradere dæmonibus.
 His nos christicolæ damnatis, fecimus almo
 Conventus dignos flamine martyribus.
 Nunc quis me teneat timor, auscultate, gulosi:
 Dæmonis ad formas non bene transfugitis.

XXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Falsa procul. Non turba favet fortissima ventri:
 Ista, boni, vestræ lex malesana gulæ.
 Sanctis unus honor, sordes expellere mentis,
 Conficere et fletu pinguis membra nimia.

5 Μαρτύρομ', ἀθλοφόροι καὶ μάρτυρες· ὕβριν εὐτρικαν Α Τύμβον τοσοῦτον, καὶ τόσης ἔργον χερδς,

Τιμάς ὑμετέρας οἱ φιλογαστροδίαι.

Οὐ ζητεῖτε τράπεζαν ἐϋπνου, οὐδὲ μαγείρους·

Οἱ δ' ἐρυγὰς παρέχουσ', ἀντ' ἀρετῆς τὸ γέρας.

Α'. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου κατέμενε, μετα-
σημαιοθεῖσιν παρ' αὐτοῦ· ἦν γὰρ ναὺς εἰ-
δῶλων.

Ἄρχαία πόλις εἰμι δαίμοσι καμοῦσα,

Αὔθις ἀνηγέρθη παλάμαις Γρηγορίου.

Ναὺς ἐτύχθη Χριστοῦ· δαίμονες, εἴξατέ μοι.

ΛΑ'. Κατὰ τυμβωρύχων.

Ἐπεὶ σε κευθμῶν ἐντὸς εἰσεδέξατο,

Ῥήξαντα τύμβον, ὦ κάκιστον θηρίον,

Τὴν τυμβοζόντην, τὸν τάφων ἀλάστορα,

Τὸν πάντα χρυσοῦ δούλον, ὃς τὸν σημάτων

Ἐξάρτ' ἀκούω καὶ πόσιν συγκαίμενον·

Εἴτ' οὐκ ἔρευσαν σάρκες; Εὐτρικας ἐξέτι;

Οὐδὲν, δικαίως οὐδέν. Ἄλλ' ἔχεις ἄγος.

Ἄπελθ', ἀπελθε, νερτέροις δώσων δίκην.

40 Ζώντων δ' ἀπόσχου· πρὶν θανεῖν δεδούκαμεν.

ΛΒ'. Ἄλλο.

Τὸν πάντα χρυσοῦ δούλον, ὃς τὸν σημάτων

Ἐξάρτ' ἀκούω καὶ πόσιν συγκαίμενον·

Εἴτ' οὐκ ἔρευσαν σάρκες; Εὐτρικας ἐξέτι;

Οὐδὲν, δικαίως οὐδέν. Ἄλλ' ἔχεις ἄγος.

Ἄπελθ', ἀπελθε, νερτέροις δώσων δίκην.

40 Ζώντων δ' ἀπόσχου· πρὶν θανεῖν δεδούκαμεν.

5 Testor vos, victores et martyres; contumeliam reddiderunt

Honores vestros ventris amatores isti furconum filii.

Non queritis mensam odoram, neque coquos:

Hi vero ructus exhibent, pro virtute praemium.

1178-1179 XXX. In ecclesiam, ubi manebat, quæ transformata fuit ab eo; erat enim idolorum tem-
plum.

Urbs antiqua sum, quæ sub dæmonibus collapsa,

Rursus excitata sum manibus Gregorii.

Templum Christi exstructum est: daemones, cedite mihi.

XXXI. In sepulcrorum effossores.

Postea quam latibulum istud intus excepit is,

Qui fregisti sepulcrum, o pessima bellua,

Sepulcrum tale, et tot manuum opus,

Quid vidisti? Dicito, edissere: putrida

5 Mortuorum capita, et simulacra eorum qui olim fuere.

Uxorem audio et maritum hic simul compositos.

Nonne horrore carnes effluxere? Quid autem reperisti?

Nihil, et quidem merito nihil. Sed patrasti scelus.

Abscede, abscede, inferis daturus penas.

10 Sed a vivis abstine: ante mortem enim timemus.

XXXII. Aliud.

nunc tumulucidam, sepulcrorum perniciem,

Auri prorsus mancipium, qui hoc monumentis

Omnibus praestantius effodit sepulcrum,

Hunc qui occiderit, justitiæ erit arbiter erga eos

* Alias Murator. 226. ** Alias Bill. 138, pag. 202. *** Alias Bill. 139, pag. 202.

XXIX. 6 Φιλογαστροδίαι. Gulusorum filii, id est, gulosi.

8 Οἱ δ' ἐρυγὰς. Id est, hi autem, virtutis loco, vos ructibus munerantur.

XXX. Τίτ. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν, etc. Quod sit hoc versuum genus, non satis constat. Muratorius putat aliqua hic desiderari et mancum esse aliquem versum. Planudes Περὶ ἑγκαιρίων, sic carmen

istud Gregorii expressit:

Δαίμοσιν ἱρὰ κ' ἀρχαία πόλις εἰμι καμοῦσα·

Αὔθις ἀνηγέρθη Γρηγορίου παλάμαις,

Οὐτινος ἦ πραπίσιν περικαλλῆς ναὺς ἐτύχθην,

Ἴδρυμαι δὲ Χριστῷ· δαίμονες, εἴξατέ μοι.

— In versione metrica hoc exemplum secuti duobus

distichis tres poetæ versus expressimus. CAILLAU.

XXXI. 4 Ἐσοηπότα. Codices aliqui σοσηπότα.

METRICA VERSIO.

vos nece, vos palmae celebres contestor honore:

Turparunt vestrum ventris amore decus.

Non lautas petitis mensas, artemque coquorum,

Præstant hi ructus, præmia pro merito.

XXX. IN ECCLESIAM, UBI MANEBAT, QUÆ TRANSFORMATA FUIT AB EO; ERAT ENIM IDOLORUM TEMPLUM.

(A. B. Caillau interprete.)

Urbs antiqua, jugo cecidi submissa maligni;

Sed me restituit dextera Gregorii.

Surrexere sacri ditissima moenia templi,

Christus ubi colitur; sis procul inde, Satan.

XXXI. IN SEPULCRORUM EFFOSSORES.

(Billio interprete.)

Ad ima, sæva bellua, admissus loca,

B Rupto sepulcro maximo, quod tot manus

Tanto labore struxerant, tot sumptibus,

Quid crania præter putrida est visum tibi,

Hominumque tristes reliquias, quosdam et typos,

Virum jacentem et conjugem, velut audio?

Fluxere carnes quin tuæ? Quidnam invenis?

Nil, jure prorsus tu nihil: scelus ast habes.

Abscede, nequam, mortuis pœnas dabis.

At parce vivis; nam melius vivos tenet.

XXXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hunc tumulucidam, busta qui ferus rapit,

Aurisque prorsus servus est, quique omnibus

Bustum sepulcris majus effodit, neci

Si quis det ex his, triste qui bustum hoc habent

5 Οὐ τὸνδ' ἔχουσι τύμβον, εἰ τὸδ' ἔστ' ἔχειν.
 Δικαίων; τί τοῦτο; καὶ βαλῶν κρημνῶν ἄπο.
 Βαλῶν; τί τοῦτο; καὶ τεμῶν ἄμφω χεῖρε.
 Τεμῶν; τί τοῦτο; μηδὲ τυμβεύσας νέκυν.
 Ὅδ' ἂν πάθοι δίκαια, ἀφλήσει δ' ἔτι,
 10 Τὸ ταῦτα χρυσοῦ τοῦ κακοῦ δράσαι χάριν.

ΑΓ'. Ἄλλο.

Τις οὗτος, δεσπότηρα, καὶ τυμβωρύχους
 Ἐμοίσι χεῖρας ὀστέοις ἤκεις ἄγων;
 Οὐδ' αὐτὸ (φεῦ, φεῦ!) τοῦδε τοῦ τάφου, τάλας,
 Κάλως τοσοῦτον καὶ τόσον τιμῆν θέλων.
 5 Ὡς ἄξιόν σε τοῖσδε χωσθῆναι τάφοις!

ΑΔ'. Ἄλλο.

Φρὸς ἦν ὁ Μίδα, δεσπότηρα πάντα χρυστον

A Ἦτε γενέσθαι. Τυγγάνει· λιμῆ δέ γε
 Θνήσκει μὲν, εὐχῆ πλοῦσιος, θνήσκει δ' ὄμως.
 Τοῦτ' ἦν παθεῖν σε τὸν τάφον ὀρύκτορα,
 5 Ὡς ἂν μάθωσι πάντες αἰδεῖσθαι τάφους.

ΑΕ'. Ἄλλο.

Κάνταῦθα χεῖρας, ὦ κακοί, βεβλήκατε;
 Κάνταῦθα χρυσὸς ἦγαγ' ὕμᾶς ὁ πλάνος;
 Ἄλλ' οὐδ' ὁ χρυσὸς, ἐλπίδες δὲ χρυσαίου.
 Τοιαῦτα πάσχειν τοὺς κακοὺς ἦν ἔνδικον.

ΑΖ'. Ἄλλο.

Ὁ τύμβος οὐκ ἐγγχυστος· εἰ δέ σοι φίλον
 Πλουτεῖν, ἔχεις λήσταρχον εὐπορον βίον·
 Νεκρῶν δ' ἀπόχαυ· καὶ σέ τις μένει τάφος.

5 Qui hunc habent tumulum, si hoc est habere.
 Qui occiderit? quid istud? etiam dans præcipitem.
 Dans præcipitem? quid istud? etiam secans ambabus manibus.
 Secans? quid istud? nequidem humo condens cadaver.
 Sic justas dabit pœnas, et tamen debebit adhuc,
 10 Quod hoc facinus perpetraverit vilissimi auri gratia.

XXXIII. Aliud *.

Quis es tu qui fossorem, et tumuli violatrices
 Meis ossibus manus venis adhibiturus?
 Neque heu! heu! bujus sepulcri, miser,
 Tantam pulchritudinem, et tantum decus reveritus.
 5 Quam æquum erat bis te defossum obrui lapidibus!

1180-1181 XXXIV. Aliud **.

Erat olim Midas Phrygius, qui omnia aurum
 Rogabat fieri. Consequitur quod optabat, fame autem
 Moritur; pro desiderio dives, moritur tamen.
 Hoc æquum erat te pati sepulcrorum effosorem,
 5 Ut discerent omnes revereri sepulcra.

XXXV. Aliud ***.

Huc etiam manus, o improbi, misistis!
 Huc etiam fallax perduxit vos aurum?
 Imo nec aurum, sed spes duntaxat auri.
 Talia pati improbos æquum erat.

XXXVI. Aliud ****.

Sepulcrum hoc aureum non est. Si autem cupis
 Ditescere, habes latronum principis vitam parandis opibus idoneam.
 Mortuis autem parce: te quoque manet sepulcrum.

* Alias Bill. 140, pag. 203. ** Alias Bill. 141, pag. 203. *** Alias Bill. 142, pag. 203. **** Alias Bill. 143, pag. 203.

XXXII. 10 Κακοῦ. Ita legendum. Edit. καλοῦ.

METRICA VERSIO.

(Hoc si est habere), justus hic iudex erit.
 Necesse? quid istud? Arce mittat si edita.
 Mittat? quid istud? Si manu gemina secet.
 Secet? quid istud? Si cadaver non humet.
 Supplicia digna sic dabit: pœna hæc quoque
 Levīs erit, auri cum siti hæc patraverit.

XXXIII. ALIUD.

(Billio interprete.)

Quis tu ligonem, quiq; sacrilegas manus
 Et ossa mittas in mea. Huc gressus ægis,
 Heu, heu! nec ipsum talis et tanti decus
 Veritus sepulcri? Dignus es, post hoc scelus,
 Lapidibus hisce, dignus es certe obrui.

XXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Midas petebat quidlibet in aurum sibi

B Verti; petitis potitur; at dira fame,
 Dum dives esse gestit, infelix perit.
 Patiaris utinam paria, qui busta effodis,
 Discant sepulcris parcere ut cuncti dehinc.

XXXV. ALIUD

(Eodem interprete.)

Misistis, homines improbi, huc etiam manus?
 Fallax et huc vos duxit aurum, perditit?
 Imo nec aurum, spes sed auri scilicet,
 Pati ista sœne par fuit parvos viros.

XXXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Haud dives est hic tumulus. At ditescere
 Si vis, latronem, (dives hæc vita est,) age.
 At parce nobis; te quoque sepulcrum manet.

AZ'. "Αλλο.

Ἐξηπάτημαι τὸν τάφον δὲ γ' ὄβριον
 Χώσας τοσοῦτον, αἰδέσθαι βροτῶν γένος.
 Οἱ δ' ὡς νεκρῶ μοι προσδραμόντες πλουσίω,
 Ἔχουσι τύμβον· οὐ γὰρ εἶχον ἄλλο τι.

AH'. "Αλλο.

Ὅρουσα, ἔρυσσε τύμβον. Ὡς αὐτῇ βόθρον,
 Εὖ ἴσθ', ὀρύσσεις, χρυσὸν ἐκ νεκροῦ φέρων,
 Εἰς δὲ βαλεῖ σε καὶ ποθ' ὑστερον δίκη·
 Ὅπισθόπους μὲν, σὺν τόκῳ δ' ἐπέργεται.

AΘ'. "Αλλο.

Πέπονθε δεινὸν τύμβος· ὁ σκάψας, πλέον.
 Ὅ μὲν ἄρ' οὐδὲν ὦν πέπονθ' αἰσθάνεται·
 Σὺ δ' εἰ λάλημα παῖν, ὧ χρυσοῦ λάτρυα,

A Ὅν οὐδὲ τύμβος δέξεται τεθνηκότα.

M'. "Αλλο.

Ὅλοιτ', ἔλοιτο χρυσὸς ἐκ μέσου βροτῶν,
 Ὅς ἐξέμηνε καὶ τάφους τοῖς πλουσίοις.
 Ὅ δ' ἔστι μάρτυς, οὐκέτ' ὦν τάφος τόσος.
 Ἄνδρες, βοθηεῖτ', ἢ κακὸν τις λήφεται.

MA'. "Αλλο.

Ὡς ἀσβόλη σοι χρυσὸς, ἂν καὶ τις φανῇ
 Τάφῳ, γένοιτο. Τοῦτ' ἂν ἐνδικον πάθοις,
 Τάφους διεγλῶν τῶν παλαιοῦ τεθνηκότων.

MB'. "Αλλο.

Σκόπει τίν' ἠδίκησας, ἢ γυμνοῖς τίνα,
 Τάφους ὀρύσσων, καὶ κόνιν διφώμενους,

XXXVII. *Aliud* :

Deceptus sum; existimabam, cum tantum
 Struerem sepulcrum, illud reverituros homines.
 Ipsi vero in me mortuum irruentes, tanquam divitem,
 Habent meum sepulcrum: non enim habent aliud quidquam.

XXXVIII. *Aliud* ..

Fode, fode sepulcrum. Sic tibi ipsi foveam,
 Id certo teneas, fodis, aurum mortuo eripiens,
 In quam te tandem aliquando conjiciet justitia divina,
 Quæ tardo quidem pcedo, sed cum fenore redditura supervenit.

XXXIX. *Aliud* ***.

Perpeusus est gravia tumulus; sed qui illum effodit, graviora.
 Ille enim nihil ex iis quæ tulit, sentit:
 Tu vero fabula es omnium, o auri cultor,
 Quem tumulus ne quidem excipiet defunctum.

XL. *Aliud* ****.

Pereat, pereat aurum e medio mortalium,
 Quod in furorem vertit tumulos divitibus.
 1182-1183 Hujus rei testis est, qui jam non est tumulus tantus.
 Viri, ferre auxilium: sin minus, mali aliquid aliquis accipiet.

XLI. *Aliud* *****.

Instar fuliginis fiat tibi aurum, si quid auri appareat
 In tuo tumulo. Hoc juste patiaris,
 Tu qui tumulos deturbas hominum pridem mortuorum.

XLII. *Aliud* *****.

Considera quem læseris, aut quem nudaveris,
 Tumulos effodiens, et cinerem perscrutans,

* Alias Bill. 144, pag. 203. ** Alias Bill. 145, pag. 203. *** Alias Bill. 146, pag. 203. **** Alias Bill. 147, pag. 203. ***** Alias Bill. 148, pag. 203. ***** Alias Bill. 149, pag. 203.

XXXVIII. 4 Ὅπισθόπους. Sic legendum censet codicibus legitur. Deinde τοῖς πλουσίοις. Edit. τοὺς πλουσίους.
 Billius pro ἐπὶ σκάψας quod habent codices.
 XL. 2 Ἐξέμηνε. Sic Bill. pro ἐξέμηνε, quod in

METRICA VERSIO.

XXXVII. ALIUD.

(Billio interprete.)

Deceptus ego sum. Bustum enim tantum struens,
 Existimabam nemini id prædæ fore.
 At irruentes improbi in me, ut divitem,
 Habent sepulcrum. Nil enim, id præter, mihi.

XXXVIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Fode hoc sepulcrum. Sed tamen, dum mortuo
 Prædaris aurum, tu tibi scrobem fodis,
 Inmittet in quam te Dei vindex furor,
 Qui sero punit, sed tamen cum fenore.

XXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Læsum est sepulcrum: fossor at læsus magis
 Nil namque bustum sentit ex his quæ tulit:

B Tu vero, avare, fabula es cunctis simul,
 Qui nec sepulcro mortuus donaberis.

XL. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Aurum utinam ab orbe pereat omni fuditus,
 Busta ad superba divites quod impulit.
 Testatur istud tumulus hic, dispar sui.
 Juvate: ne quid quispiam accipiat mali.

XLI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Tibi si quid auri forsan in bustis siet,
 Fuligo fiat. Hoc tibi juste accidet,
 Qui mortuorum sævus in tumulos ruis.

XLII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quem lædis, aut quem barbarus nudas, vide,
 Fodiens sepulcrum, et pulverem scrutans levem

Ὅς οὐδ' ἄ πάσχει ζῶσιν ἐξαιρεῖν ἔχει,
Ἦς ἂν κατέσχε τῷ τάφῳ χρυσοῦ πέρι.

ΜΓ. Ἄλλο.

Σκαίρων τίς οὗτος, ἢ Τυφωεύς, ἢ γίγας
Ἦκει τυραννῶν νερτέρους, τύμβον τ' ἐμόν;
Τί ταῦτα; καὶ ποῦ μῆνης ἐκδικίος τάφον;
Νῦν δεῖ κεραυνός τοὺς κακοὺς τεθνηῆναι.

ΜΔ. Ἄλλο.

Νεκροὶ, βοηθεῖτε. Ἄλλὰ τί σθένος νεκρῶν;
Οἱ γειτονοῦντες. Τίς δέ μ' ἄλλος ὤλεσεν;
Δίκη, σὺ μέλλεις; Καὶ τάφῳ χρυσοῦς φθορεύς.

A Ἐστῆσομ' οὕτως ἀχρὶς ἐσχάτου πυρός.

ΜΕ. Ἄλλο.

Δίκη, δικασταί, καὶ νόμοι, καὶ βήματα,
Κακοὶς ἀρήγετ'. Οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἔδα
Τάφος διώλετ' ἐξ ἀναρσίας χειρὸς,
Ἦ καὶ πάλαι θανόντας αἰτεῖ χρυσοῖον.

ΜΓ. Ἄλλο.

Καρπούς ἄρουρα, χρυσοῖν ἢ ψάμμος φέροι,
Σῆρες δὲ λεπτὰ νήματ', οἱ τάφοι κόνιν.
Εἰ δ' ὁστέων σοὶ χρυσοῦς ἐκπορίζεται,
Τὰ πάντ' ἄναττα · χρυσοῦς ἐκ πάντων βόαι.

Qui neque quod patitur, vivis narrare potest,
Nec quid in tumulto conditum sit auri.

XLIII. *Aliud*.

Quis iste Sciron, aut Typhoeus, aut gigas,
Venit sævire in mortuos, et in tumulum meum?
Quidnam hæc? et ubi ira ultrix tumulorum?
Nunc fulminibus par est improbos perimi.

XLIV. *Aliud*.

Mortui, juvate. Verum quænam mortuorum vires sunt?
Vicini. Et quis alius, nisi ipsi, me perdidit?
Vindicta, tu moraris? Tumulo etiam aurum est noxium.
Sic stabo usque ad extremum ignem.

XLV. *Aliud*.

Justitia, iudices, leges, tribunalia,
Impios jувatis. Non enim aliter illud
Sepulcrum periisset per sceleratam manum,
Quæ et ab olim defunctis poscit aurum.

XLVI. *Aliud*.

Terra fructus, aurum fert arena,
Vermes eximia fila serica, tumuli pulverem.
Si tibi etiam ex ossibus aurum subministratur,
Ardua omnia; aurum vero ex omnibus fluit.

* Alias Bill. 150, pag. 205. ** Alias Bill. 151, pag. 205. *** Alias Bill. 152, pag. 205. **** Alias Bill. 153, pag. 205.

XLII. 3 Ἄ πάσχει. Edit. male ἄ πάσχειν. Mox ἦς ἄρ. Hic aliquid vitii inesse videtur, quod difficile sanari potest, nec Græco respondet versio Benedictinorum qui forte legerint οὐδ' ἂν, quamvis in textu retinuerint ἦς. Sed nec ita planus sit sensus, quem alibi se nonprehendere fatentur ingenue.
CAILLAUD.

XLIII. 1 Σκαίρων. Sciron, nomen est insignis

latronis a Theseo interfecti: Typhoeus autem gigantis cujusdam, qui cum Jovem de regio solio deturbare conaretur, fulmine ab eo interemptus est.

4 Νῦρ δεῖ. Ita Vatic. Edit. νῦν καί.

XLVI. 1 Ἄρουρα. Ita Vatic. Edit. ἄρουσα.

4 Ἄναττα. Per contractionem pro ἀνάττα. Hinc, Billio invicta, solvitur difficultas.

METRICA VERSIO.

Narrare qui nec, quæ ferat, vivis potest,
Quidnam nec duri conditum tumulus gerat.

XLIII. ALIUD.

(Billio interprete.)

Sciron quis iste, vel Typhoeus, aut gigas,
Spoliare venit mortuos, bustum et meum?
Quidnam hæc? et ira, tumulorum vindex, ubi?
Dignus trisulco fulmine est hic obrui.

XLIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Manes, juvate. Mortui sed quid valent?
Vicina turba. Quis, nisi hæc, me perdidit?
Ultio moraris? Busta quoque ob aurum ruunt.

PATR. GR. XXXVIII.

B Sic stabo donec ardeat flamma ultima.

XLV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Leges, tribunal, iudices, ultrix Dice,
Pravos jувatis. Non enim bustum secus
Periisset istud ex manu nefaria,
Aurum quæ ab olim mortuis etiam petit.

XLVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Fert terra fructus, aurum arena, et serica
Eximia tellus fila, tumuli pulverem.
Quod si tibi aurum ex ossibus quoque carpitur,
Scrutare cuncta: Plutus ex cunctis fluit.

4

MZ'. 'Αλλο.

Τρισθανέες, πρῶτων μὲν ἐμίξατε σώματ' ἀνάγνω
 Ἄθλοφόροις, τύμβοι δὲ θυηπόλον ἀμφὶς ἔχουσι.
 Δεύτερον αὐτε τάφους τοὺς μὲν διεπέρσατ' ἀθέσιμος,
 Αὐτοὶ σήματ' ἔχοντες ὁμοίᾳ· τοὺς δ' ἀπέδοσθε
 ἢ Πολλάκι, καὶ δις ἕκαστον. Ὁ δὲ τρίτον, ἱεροσυλεῖς
 Μάρτυρας, οὐς φιλέει. Σοδομίτιδες, εἴξατε, πηγαί.

MH'. 'Αλλο.

A. Παῖδες Χριστιανῶν, τὸδ' ἀκούσατε. B. Οὐδὲν ὁ
 [τύμβος.
 A. Πῶς οὖν ὑμετέρους χώνυυτ' ἀριπρεπέας;

A B. Ἄλλ' ἔστιν καὶ πᾶσι γέρας τὸδε. A. Μήτε τάφοισι
 Βάλλειν ἄλλοτρίοις δυσμενεάς παλάμας;
 ἢ Εἰ δ', ὅτε μὴ νέκυς οἶδε τὰ ἐνθάδε, τοῦτ' ἀδίκαστον,
 Πείθομαι, ἦν σὺ φέρης πατρὸς ὕβριν φθιμένου.
 Συμβολέται, γάστρωνες, ἐρυγῶδιοι, πλατύνωτοι,
 Μέχρι τίνος τύμβοις μάρτυρας ἄλλοτρίοις
 Τιμᾶτ', εὐσεβήοντες ἂ μὴ θέμις; ἴσχετε λαυμοῦς,
 10 Καὶ τότε πισταῦσα μάρτυσιν ἦρα φέρειν.
 Γ. Τιμὴ μάρτυσιν ἔστιν ἀεὶ θηήσκειν βίωτητι
 Αἵματος οὐρανοῦ μνωομένου μεγάλου.
 Τύμβοι δὲ φθιμένοι. Ὁς βήματα δ' ἄμμιν ἐγείρει
 Ἄλλοτρίοις λίθοις, μὴδὲ τάφοισι τύχοι.

1184-1185 XLVII. *Aliud*.

Ter morte digni, primum miscuistis corpora profanorum
 Martyribus, et sepulcra sacerdotem utrinque habent.
 Deinde autem tumulos, alios quidem evertistis nefarie,
 Ipsi sepulcra habentes similia: alios autem vendidistis
 ἢ Saepe et bis unumquemque. Tertio denique, sacrilegio lædis
 Martyras, quos amas. Sodomitici, cedite, fontes.

XLVIII. *Aliud*.

A. Filii Christianorum, hoc audite. B. Nihil est tumulus.
 A. Quare igitur vestros tumulatis insignes?
 B. At est etiam omnibus (commune) hoc præmium. A. Item ne tumulis
 Injicere (liceat) alienis hostiles manus?
 ἢ Quod si ideo, quia non novit mortuus, quæ hic sunt, id inultum (credis),
 Credo (tibi) si tu feras patris ignominiam mortui.
 Compotores, ventri dediti, quorum vita vomitus est, homines lato dorso,
 Usquequo tumulis martyras alienis
 Honoratis, pii quatenus non licet? Compescite gulas,
 10 Et tunc credam vos martyribus glorificari.
 C. Honos est martyribus (gratus) semper mori vitæ,
 Sanguinis cælestis memores, magni (inquam sanguinis).
 Sepulcra autem mortuis (honori sunt): qui autem suggesta nobis exstruit
 Alienis lapidibus, is nec sepulturam consequatur.

* Alias Murator. 137. ** Alias Murator. 138.

XLVII. ΤΙΤ. Ἄλλο. In Ambros. Scholiastis ms. legitur hic titulus: Κατὰ τυμβορύχων, contra sepulcrorum effosores. In cod. Reg. 2891, Εἰς τοὺς ἀνορύττοντας τάφους προφάσει μαρτύρων. In effodientes sepulcra prætextu martyrum. Carmen istud laudatur a D. Mabillonio in Euseb. Rom. ad Theophilum Gallum Epist. de cultu SS. ignotorum, tanquam anonyμί poetæ. Hos tamen antiquus Scholiastes Nazianzeno tribuere videtur, quamvis frustra in iis ejus elegantiam quæseris.

1 Τρισθανέες. Schol. Reg. 991 τρισκάταροι.

2 Ἄθλοφόροις. Idem Schol. τοῖς σώμασι τῶν ἡγῶν. Μοχ τύμβοι. Idem Schol. βεβήλων δηλονότι μέσον πολλάκις κειμένων.

4 Σήματα. Forte σώματα.

6 Εἴξατε. Salvinius felici conjectura legit ἤξατε, quod valde placet Muratorio. Venite, prosilite, sulphurei fontes, qui Sodomam evertistis. Reg. 991

Schol. ὑποχωρήσατε, μείζονος χρεῖς κολάσεως τὰ γενόμενα. Cedite, majora supplicia talibus debentur sceleribus.

XLVIII. ΤΙΤ. Ἄλλο. Dialogus est inter poetam A, sepulcrorum violatores B, et martyres C, vel Γ, ex interpretatione clarissimi viri Boivinii, regis Bibliothecæ curatoris. Doctissimus Muratorius hoc poema Gregorio ascribere non est ausus.

ἢ Οἶδα. Schol. αἰσθάνεται. Μοχ ἀδίκαστον. Schol. ἀτιμώτερον.

7 Συμβολέται. Cod. Medic. τυμβολέται. Μοχ ἐρυγῶδιοι. Id. cod. ἐρευγῶδιοι. Deinde πλατύνωτοι. Sic Reg. 992. Editi. πλατήνωτοι.

10 ἦρα. Sup. lin. 991 χάριν.

12 Αἵματος. Schol. τοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας χυθέντος. Sanguinis cælestis, uenipe Christi, qui pro salute nostra effusus est.

METRICA VERSIO.

XLVII. IN EFFODIENTES SEPULCRA, PRÆTEXTU MARTYRUM. B B. Hic cunctis communis honor. A. Sint præmia [cunctis,

(A. B. *Caillau* interprete.)

Ter nece vos digni: primo copulastis iniquos
 Martyribus cineres; suus astat cuique sacerdos.
 Dein per vos quedam sunt terræ æquata sepulcra,
 Cui similes vobis tumuli. Sunt vendita quedam,
 Sæpius et bis idem. Charas tumi crimine testes
 Sacrilego lædis; Sodomæ, prorumpite, fontes.

XLVIII. ALIUD.

(*Eodem interprete.*)

A. Christicolæ, præbete aurem. B. Nil petra sepulcri.
 A. Cur vestris surgunt splendida busta viris?

Non bustum hostilis verbera ferre manus.
 Hoc credis, quia non sentit defunctus, inultum?
 Defuncti ergo patris tu quoque probra feras.
 Vita queis vomitus, pingues, et potus, et alvus,
 Externis tumulis, quo decus usque, pii,
 Quatenus haud licitum, turbæ confertis ovanti?
 Martyribus laus est mittere frena gula.
 C. Est laus martyribus semper continere vitam
 Cælestis nunquam sanguinis immemores.
 Defunctis tumuli: tumulos qui marmore vobis
 Furato condit, non habeat tumulum.

15 A. Μάρτυρες, αἷμα θεῶ μεγάλης ἐσπίεσατε λοιθῆν, Ἄ
 Καί μέντοι θεοθεν ἄξια δῶρ' ἔχετε,
 Ἐμῶν, ὕμνους, λαούς, ψυχῶν σέβας. Ἄλλ' ἀπό τύμ-
 φεύγεται, νεκροκόμοι, μάρτυσι πειθόμενοι. [ὄων
 ΜΘ'. Ἄλλο.

Ἡκέτι πηκτῶν ἄροτρον ἀνήρ ἐπὶ γαίαν ἐλαῖνοι,
 Μὴ πύλατος κλώσι, μὴ δόρυ θεῶν ἔχει·
 Ἄλλ' ἀφ' ἑσέων σκαπάνην τε καὶ ἀγρίων ἐν φρέσι θυμῶν,
 Ἐς τύμβους πατρῶν χρυσὸν τοι ποθέων,
 Ὡς ὕπνοιο καὶ τοῦτ' ἵς ἐμὸν περικαλλέα τύμβον
 Σάβην ἀτασθαλίῶν, εἰνεκα κερδοσύνης.

Ν'. Ἄλλο.

Ἐπὶ βίῳι κέλει τάδε θαύματα, τεῖχος, ἀγαλμα,

Κῆποι, πυραμίδες, νῆς, ἀγαλμα, τάφος.
 Ὅγδοον ἔσπον ἔγωγε πελώριος ἐνθάδε τύμβος,
 Ὑψιπαγῆς, σκοπέλων τῶνδ' ἀπο τῆς θέων.
 Ὡς Πρῶτος δ' ἐν φθιμένοιισιν ἀοιδίμος, ἔργον ἀπληστον
 Τῆς σῆς, ἀνδροφόνε, μαινομένης παλάμης.

ΝΑ'. Ἄλλο.

Ἦν δτε ἦν ἀτίνακτος ἐγὼ τάφος, οὔρεος ἄκρη
 Πουλῆς ὑπερτέλλων, τηλεφανῆς σκόπελος.
 Νῦν δέ με θῆρ' ἐτίναξεν ἐφέστιος εἰνεκα χρυσοῦ,
 Ὅδε δ' ἐτινάχθη γείτονος ἐν παλάμαις.

ΝΒ'. Ἄλλο.

Τοῦ τύμβοιο τόσου ἡλιθιωτα, ὅν περὶ πάντῃ
 Ἀάων τετραπέδων ἀμφιθέει στέφανος,

15 A. Martyres. cruorem Deo magnam libastis libationem,
 Et quidem a Deo digna præmia habetis,
 Suggesta, hymnos, conventus, animarum reverentiam. Sed a tumulis
 Fugite, mortuorum curatores, martyribus obedientes.

XLIX. *Aliud* .

Ne quis amplius compactille aratrum in terram agat,
 Ne mari naviget, neque hastam bellicam teneat,
 1186-1187 Sed ferens ligonem truncemque corde animum,
 Ad tumulos patrum vadat, aurum inhians,
 5 Quandoquidem et hunc quis meum splendidum tumulum
 Effodit improbe agens, lucri causa.

L. *Aliud* ..

Septem in orbe sunt mira, mœnia, simulacrum,
 Horti, pyramides, templum, simulacrum, sepulcrum.
 Octavum sum ego vastus hic tumulus,
 Sublime compactus, scopulis ab his longe procurrens.
 5 Sed qui primus inter mortuos decantatus, opus nunc sum insatiabile
 Tuz, o homicida, furentis manus.

LI. *Aliud* ***.

Eram olim inconcussus ego sepulcrum, montis verticem
 Plurimum super imminens, longe conspicua moles.
 Nunc autem me bellua domestica evertit auri causa,
 Hicque sum eversum vicini manibus.

LII. *Aliud* ****.

Tanti prædonem sepulcri, quod circum undique
 Quadratorum lapidum ambit corona,

* Alias Murator. 139. ** Alias Murator. 140. *** Alias Murator. 141. **** Alias Murator. 142.

17 Ἐθήματα. Schol. ναοὺς τερούς. Sacras œdes.
 XLIX. ΤΙΤ. Ἄλλο. Codic. Κατὰ τυμβωρύχων.
 Tempore Gregorii Theologi crudelis invaserat con-
 vento na tumuli vel splendidissimi everterentur,
 quod ibi thesauri reconditi crederentur. Plurima
 condidit epigrammata Gregorius ad incutiendum
 tumulorum effractoribus terrorem. Nonnulla jam

edidit Billius pag. 202, quæ supra retulimus : post-
 ea Leuvenklaius. Plura vero Muratorius e ms. co-
 dice Mediceæ bibliothecæ S. Laurentii vulgavit
 accepta et descripta a claro viro Antonio Maria
 Salvini.

L. 5 Ἔργον ἀπληστον. Opus quod explere nequit
 furentem manum tuam.

METRICA VERSIO.

A. Libavit, magnum textis pia dextra cruorem,
 Sanguinei, atque Deo præmia digna tulit,
 Busta, lysanos, cultum, populos. Procel este, se-
 [pulcra
 Quis curæ; dociles cedite martyribus.

XLIX. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Ne quis compacto terram jam sulcet aratro,
 Vel mare, nec vibret bellica tela manu :
 Sed durum portans sæva cum mente ligonem,
 Aurum inhians, patrum busta verenda petat ;
 Hæcce meum siquidem prævo quis pessimus actu
 Effodit tumulum, turpia lucri parans.

L. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Miranda in mundo septem sunt : mœnia, signum,

B Horti, pyramides, cippus, imago, sacrum.
 Octavum sum vastus ego compactus in altum
 Præruptis tumulus rupibus exsiliens :
 Defunctos inter primus, non, improbe, possum
 Tantus ego rabides exsatiare manus.

LI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Inconcussus eram, montis sublime cacumen
 Exsuperans tumulus, conspicuusque procul :
 Nunc auri, conjuncta domo me bellua, causa,
 Stravit : præcipitem proxima dextra dedit.

LII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Prædonem tumuli, quem circulus undique tantum
 Quadratus cingit, vastaque saxa ferunt.

Ἄξιον αὐτίκα ἔην αὐτῶ ἔνι σήματι θέντας,
 Αὐθις ἐπικλείσαι χάσματα δυσσεβέει.

NI'. Ἄλλο.

Ἔργον ἀλιτρὸν ὄπωπα, κεχρηγόντα τύμβον, ἐδεύων
 Χρυσοῦ ταῦτα πέλει ἔργματα τοῦ δολίου.

Εἰ μὲν χρυσὸν ἔχεις, εὖρες κακόν. Εἰ δ' ἄρα κεινὸς
 Ἐνθὲν ἔβης, κενεὴν μήσαο δυσσεβίην.

ND'. Ἄλλο.

Ὅσσάτιον παρὰ μείψα βροτῶν βίον! οὐδ' ἄρ' ἐμελλον
 Ἐκφυγέειν παλάμα; γέιτονος οὐλομένου,

Ὅς μὲ καὶ αἰπὺν ἐόντα χαμαὶ βάλε νηλεῖ θυμῷ,
 Οὐτε θεὸν δείσας, οὐθ' ὄσιν φθιμένων

NE'. Ἄλλο.

Τὸν τύμβων κακόςργον ἀλάστορα φεύγετε πάντες.

A Εἰ δὲ τόσην σκοπιὴν ῥήξατο ῥηϊδίω;
 Οὐ μὲν ῥηϊδίως ἐρρήξατο. Ἄλλ' ἀποτῆλε
 Χάζεσθε· φθιμένοις ὧδ' ἄν ἀρεσσάμεθα.

NG'. Ἄλλο.

Αἰ, αἰ! ὧ τί κακὸν προτιόσσομαι ἔγγυθεν ἤδη
 Τοῖσι τε τυμβορῶχοις, τοῖς τε περικτίοισιν,
 Σήματος ὑψιθέτονος ὀλωλότος! Ἄλλα τὸν ἐχθρὸν
 Ὄξε δίκη. Δακρῦειν δ' ἡμέτερον φθιμένων.

NZ'. Ἄλλο.

Μαυσώλου τάφος ἐστὶ πελώριος, ἀλλὰ Κάρεσαι
 Γίμιος. Οὐτις ἐκεῖ τυμβολέτης παλάμη.
 Καππαδόκεσσιν ἔγωγε μέγ' ἐσοχος. Ἄλλα δέδορκα;
 Οἶα πάθον. Στήλη γράφατε νεκροφόνον.

Æquum statim fuit eodem sepulcro ponentes,
 Rursus claudere hiatus super impio.

LIII. Aliud .

Facinus sceleratum vidi, hiantem tumulum, iter faciens :
 Auri hæc sunt opera fraudulentæ.
 Si aurum habuisti, reperisti malum. Si autem vacuus
 Hinc recessisti, inutilem molitus es impietatem.

LIV. Aliud ..

Quot præterii hominum ætates ! neque potui
 Effugere manus vicini nefarii,
 Qui me licet sublime positum humi stravit fero animæ,
 Neque Deum veritus, neque mortuorum sanctitatem.

LV. Aliud ***.

Tumulorum perditum depopulatorem fugite omnes :
 Si autem tantum scopulum rupit facile,
 1188-1189 Non ipse facile diruptus est. Verum procul hinc
 Discedite : mortuis ita rem gratam faciemus.

LVI. Aliud ****.

Heu ! heu ! quale malum præsentio jam appropinquare
 Tum tumulorum effossoribus, tum finitimis habitatoribus,
 Perdito in altum excurrente monumento ! Sed inimicum
 Novit pœna. Il lacrymare nostrum est mortuis.

LVII. Aliud *****.

Mausoli sepulcrum est ingens, sed Caribus
 Venerandum. Nulla hic tumulorum perditrix manus.
 Inter Cappadoces ego valde præcellens. Sed vidisti
 Qualia peritij Cippo inscribitæ mortuicidam.

* Alias Mnrator. 145. ** Alias Murator. 144. *** Alias Murator. 145. **** Alias Murator. 136. ***** Alia Murator. 147.

LV. 4 Ἀρεσσάμεθα. Forte ἀρεσσόμεθα.

LVI. Οἶδς δίκη. Justitia novit inimicum. vœnas infligit.

METRICA VERSIO.

Protinus hoc ipso decuisset ponere cippo,
 Et reparata reum claudere saxa super.

LIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Dum sit iter, vidi tumulum, mens horret ! hiantem;
 Auri patravit crimen iniqua fames.
 Hinc si lucra tibi, lucra hæc sunt pessima ; lucri
 Si nihil hinc, vanum sit tibi grande scelus.

LIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Humanae quot ego transcurri tempora vite !
 Sed fera vicini non fugienda manus,
 Qui me stravit humi, quamquam sublime repostum,
 Sævus, nec Dominum, sacra nec ossa timens.

LV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Oui vastat tumulos, hominem vitate nefandum

B Si facili rupit talia saxa manu,
 Non ipse est facile diruptus. Sed procul este :
 Sic res defunctis gratior eveniet.

LVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quod quantumque malum tumulos spoliantibus in-
 fstat,
 Et quis sunt propius mœnia juncta domus
 Dejecto grandi busto ! Sed novit iniquum
 Pœna : piis oculi fletibus ossa rigent.

LVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Mausoli sacro molem veneratur honore
 Gens Caria. Hic tumulis noxia nulla manus.
 Cappadocis magnus, vidisti quanta subivi.
 Mors et defunctis, scribite saxa super.

NH. "Αλλο.

Τίχος ἐνὶ προπύλαισι, καὶ ὄρθιος, ἔνθεν ἔπειτα
 Ὑπτιος ἐκ λαγόνων εἰς ἐν ἀγειρομένω,
 Τύμβος ἦν, καθύπερθε λόφου λόφος. Ἄλλὰ τί ταῦτα;
 Οὐδὲν χρυσοφλοῖς, ὃ μ' ἐτίναξαν ὄλον.

NH. "Αλλο.

Νεκρῶν νεκρὰ πᾶσι καὶ μνήματα. Ὅς δ' ἀνεγείρει·
 Τύμβον ἀριπρεπέα τῇ κόνι, τοῖα πάθοι.
 Οὐ γὰρ ἂν οὗτος ἀνὴρ τὸν ἐμὸν τάφον ἐξαλάπαξεν,
 Εἰ μὴ χρυσοῦν ἔχειν ἤλπετο ἐκ νεκρῶν.

Σ. "Αλλο.

Τίς, τίνος; Οὐ κενεὴ στήλη· πρὸ γὰρ ὤλετο τύμβου.

A Τίς χρόνος; Ἀρχαίη σήματος ἐργασίη.
 Τίς δὲ ἐνήρατο, εἰπέ, φθόνος τόδε; Χεῖρες ἀλιτραὶ
 Γείτονος. Ὡς τί λάβοι; Χρυσὸν ἔχει σκοτίην.

ΣΑ. "Αλλο.

Ὅστις ἐμὸν παρὰ σῆμα φέρεις πόδα, ἴσθι με ταῦτα
 Τοῦ νεοκληρονόμου χερσὶ παθόντ' ἀδίκως.
 Οὐ γὰρ ἔχον χρυσὸν τε καὶ ἀργυρον, ἀλλ' ἐδοκίμησεν,
 Κάλλει μαρμαίρων τσοσατίων λαγόνων.

ΣΒ. "Αλλο.

Στῆθι πέλας, καὶ κλαῦσον ἰδὼν τόδε σῆμα θανόντος·
 Εἴποσ' ἔην· νῦν (μὴν) δὲ τάφου δηλήμονος ἀνδρὸς

LVIII. *Aliud* .

Murus in montis radicibus, et erectus, hinc deinceps
 Supinus ex lateribus in unum collectis.
 Tumulus eram, collis supra collem. Sed quid hæc?
 Nihil aurum amantibus, qui me totum excusserunt.

LIX. *Aliud* .

Mortuorum mortua quoque sunt monumenta. Qui autem erigit
 Tumulum magnificum cineri, talia patiatur.
 Non enim iste vir meum sepulcrum vastasset,
 Nisi aurum habere sperasset ex mortuis.

LX. *Aliud* .

Quis, cujus? Non inanis cippus: ante enim tumulem eversus est
 Quodnam tempus? Antiqua est monumenti structura.
 Quis autem hoc livor sustulit, dic? Manus scelestæ
 Vicini. Ut quid caperet? Ut aurum haberet in tenebris conditum.

LXI. *Aliud* .

Quicumque meum ad tumulum fers pedem, scito me hæc
 Novi hæredis manibus passum injuste.
 1190-1191 Non enim habebam aurum et argentum, sed visus sum habere,
 Pulchritudine renidens tantorum parietum.

LXII. *Aliud* .

Siste gradum propius, et luge intuens hoc monumentum mortui;
 Aliquando eram; nunc autem sepulcri miseri viri

* Alias Murator. 148. ** Alias Murator. 149. *** Alias Murator. 150. **** Alias Murator. 151. ***** Alias Murator. 152.

LVIII. 4 *Χρυσοφλοῖς*. Ms. χρυσοφλοῖς.

LX. 1 *Τίς, τίνος*; Dialogismus est in quo verba Græca, non in uno corrupta loco, locum divinationibus cedere, inquit Muratorius.

LXI. 1 *Φέρεις*. In manuscriptis codicibus legitur *φαι*.

LXII. 2 *Τάφου*. Ms. τάφον, pro quo posuit Muratorius τάφου, nec immerito. Loquitur tumulus, et inquit se olim viri mortui fuisse monumentum, at nunc se esse infelicis tantum sepulcri monumen-

tum. Quod si τὸ δηλήμονος interpretaris *perditissimi ac nefarii viri*, sensus erit: Olim testabar hic hominem jacere sepultum; nunc dejectus viatores moneo de execrabili effossoris facinore. Ita Muratorius. — Quidquid sit, certum est hic inesse mendum aliquod, cum versus secundus una syllaha deficiat: *Εἴποσ' ἔην, νῦν δὲ τάφου*, etc., cui mendo ut occurrerem expletivam intra parenthesisim posui (μὴν). Addè quod libenter crediderim aliter disponendum esse punctorum ordinem ita ut in primo

METRICA VERSIO.

LVIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Montis in extremis murus stat, deinde supinus
 Cum surgens in idem tendit utrumque latus,
 Magnus eram cippus, collisque in colle. Quid ista?
 Nil cupidus, quorum me manus egit humi.

LIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Et defunctorum tumuli periere. Sepulcrum
 Magnificum cineri qui facit, ista ferat.
 Namque meum nunquam bustum vastasset iniquus,
 Ni lucri gelido spes foret ex cinere.

LX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Quis, cujus? Non vanæ fuit, bustum ante columna

B Diruta. Quæ tumuli tempora? Forma vetus.
 Quis tulit hunc livor? Vicini dextra scelesti.
 Ut quid haberet! Opes, quas cava celat humus.

LXI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Istum quisquis adis tumulum, me scito recentis
 Ausibus hæredis tanta tulisse mala.
 Non aurum intus habens, frustra sum visus habere,
 Ad celsum tollens mœnia pulchra potum.

LXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sis propius, ploraque videns. Sacrum antea bustum
 Defuncti stabam: miseri sum triste sepulcri

Σῆμα πέλω, μὴ τύμβον ἐγείρειε βροτὸς ἄλλος·
Τὶ πῶλον, ἢ παλάμησι φιλοχρήσῃσιν ὑλεῖται;

ΣΓ. Ἄλλο.

Αἰὼν, καὶ κληῖδες ἀμειψήτου θανάτοιο,
Καὶ λήθης σκοτίας βένθεα, καὶ νέκυας,
Πῶς ἔτλη τύμβον τις ἐμὸν ἐπὶ χείρας ἐνεγκαῖν;
Πῶς ἔτλη; φθιμένων κήδεται οὐδ' ὁσίη.

ΣΔ. Ἄλλο.

Τέτρωμαι πληγῆσιν ἀεικελίησιν ὁ τύμβος,
Τέτρωμ', ὡς τις ἀνὴρ ἐν δαί' λευγαλέη.
Ταῦτα φίλα θνητοῖσι; τὸ δ' ἀκτιον ὡς ἀθέμιστον!
Τὸν νέκυν, οἶον ἔχων χρυσόν, ἀποξίομαι.

Α

ΣΕ. Ἄλλο.
Πρὸς τε Θεοῦ ξενίου σε λιτάζομαι, ὅστις ἀμείβεις
Τύμβον ἐμὸν, φράζειν· Ταῖα πάθοις ὁ δράσας.

ΣΖ. Ἄλλο.

Πάντα λιπῶν, γαίης τε μυχοῦς καὶ παίρατα πόντου,
Ἥλθες ἔχειν ποθέων χρυσὸν ἐμοῦ νέκυος.
Νεκρὸν ἔχω, καὶ μῆνιν ὀλωλότος· Ἦν τις ἐπέθῃ,
Ταῦτα λιλαιομένῳ δώσομεν ἀσπασίως.

ΣΖ'. Ἄλλο.

Εἴ σοι χρυσὸν ἔδωκα μόνῳ, οὐκ ἐφύλασσε
Τουῦθ' ὅπερ εἰλήφεις; ἢ κακὸς ἦσθ' ἂν ἔγαν.
Εἰ δὲ τάφον σκάπτεις, τὴν αἰδέσιμον παραθήκην,
Καὶ τόδ' ἐπὶ χρυσῷ, ἀξίως, εἶπέ, τίνας;

Monumentum sum, ne tumulum erigat mortalis alius :
Quid aliud faciet, quam quod a manibus auri cupidus destruat?

LXIII. *Aliud* *.

Ævum, et claustra torvæ mortis,
Et oblivionis tenebræ profunda, et mortui,
Quomodo quis meo tumulo ausus est manus inferre?
Quomodo ausus est? neque sanctitas mortuos defendit.

LXIV. *Aliud* **.

Sauciatus sum plagis indignis tumulus,
Sauciatus sum, ut vir in funesta pugna.
Hæc grata sunt hominibus? causa autem quam nefaria!
Mortuum, velut aurum, habens, effringor.

LXV. *Aliud* ***.

Per Deum hospitem te rogo, quicumque pertransis
Tumulum meum, dic: Talia patiare, qui hæc perpetrasti.

LXVI. *Aliud* ****.

Omnia relinquens, et terræ abdita, et fines maris,
Venisti habere desiderans aurum mei mortui.
Mortuum habeo, et iram extincti. Si quis adoriatur,
Hæc desideranti dabimus libenter.

LXVII. *Aliud* *****.

Si tibi aurum dedissem soli solus, nonne servares
Hoc quod accepisses? aut scelestus nimium esses.
Si vero tumulum effodis, sacrum depositum,
Idque auri causa, quo dignus es, dicito.

* Alias Murator. 153. ** Alias Murator. 154. *** Alias Murator. 155. **** Alias Murator. 156. ***** Alias Murator. 157.

versu sit punctum post τὸδε. Unde ita legendum :
Σῆμα πέλω, καὶ κλαῦσον ἰδὼν τὸδε. Σῆμα θανόντος
Εἶποτ' ἔην: νῦν (μὴν) δὲ τάφου, etc.
Siste gradum propius, et luce hoc intuens. Monu-
[mentum mortui

Aliquando eram; nunc autem, etc.
Sic in versione metrica vertere præsumpsi, quæd,
lector, iudices. CALLAU.

METRICA VERSIO.

Nunc hominis signum. Tumulum non erigat alter. B
Quid faciet, nisi quod manibus quatiatur avaris?

LXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Ævum, claustra necis torvæ crudelia, manes,
Immemoremque animum nox tenebrosa premens,
Quæ manus ausa meum temere violare sepulcrum?
Quæ manus? Extinctis nec pietate quies.

LXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Vulnera suscepti nimis heu! probrosa, sepulcrum
Vulnera suscepti, miles ut arma movens.
Humano grata hæc generi? Quam causa nefanda!
Franzor oves ut habens, cui cinis intus inest.

LXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Te per mite rogo Numen, quicumque sepulcrum
Pertransis, clama: Qui facit ista, ferat.

LXVI. ALIUD.

(Billio interprete.)

Venisti, pelagus, telluris et abdita linquens,
Defunctum cupiens exspoliare meum.
Mortuus, extincti furor et mihi: si quis inique
Me lædat, cupidus talia suscipiat.

LXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Si tibi solus ego præstassero munera soli,
Non data servares, nisi scelerata manus?
Si vero effodiat tumuli mala dextra sacratum
Depositum, qualis debita pœna tibi?

ΕΗ. *Αλλο.

Τοὺς ζῶντας κατόρυσσε · τί γὰρ νεκροὺς κατορυσ-
[σεις ;
*Αἱετοὶ εἰσι τάφων, οἱ σε ζῆν εἶσαν οὕτω,
Τῶν τῶν οἰχομένων ὕβριστήν, καὶ φιλόχρυσον.

ΕΘ. *Αλλο.

Καὶ σὺ, τάλαν, παλάμησι τεαῖς ἢ μύστιν ἐδώδη
Δέξη βαρσαλέως, ἢ Θεὸν ἀγκαλίσεις ;
Χείρασιν, αἷς διόρυξας ἐμὸν τάφον ; ἢ ῥα δίκαιοι
Οὐδὲν ἔχουσι πλέον, εἰ σὺ τάλαντα φύγοις,
5 Φησὶ, δίκης. Τίς πίστις, ὅτ' ὤλεσαν δὴ λαγόνεσσι
Σῆσιν ἔδωκα νέκυν, γαῖα φιλῆ, φθιμενον ;

A

Οὐ γαίη μ' ἐτίναξεν · ἀτάσθαλος ὤλεσεν ἀνὴρ ·
Καὶ φιλοκερδείης εἶνεκα τοῦτον ἔχω.
Πρόσθετα δ' ἦεν ἄουλα, Θεός, νέκυς. Ἄλλὰ Θεὸς μὲν
*Παός. Εἰ δὲ νέκυς, ὄψεθ' ὁ τυμβολέτης.

ΟΑ. *Αλλο.

*Ἡ ῥά σε δινήσουσιν Ἐρινύες · αὐτὰρ ἔγωγε
Κλαύσομ' ἀποφθιμένους, κλαύσομ' ἄγος παλάμη ;
Λήξατε, τυμβοχόοι, καὶ λήξατε βένθεσι γαίης
Κεῦθει τοὺς φθιμένους. Εἴξατε τυμβολέταις.

ΟΒ. *Αλλο.

Νεκρῶν καὶ τὰδε γ' ἐστὶ σοφίσματα, ὡς φιλόχρυσος
Εὐρωσιν παλάμην, σήματα τοῖα χέειν.

1192-1193 LXVIII. Aliud .

Viventes sepeli. Quid enim mortuos tumulas ?
Digni sunt, qui sepeliantur, qui te sic vivere passi sunt,
Te in mortuos contumeliosum, et aurum inbiantem.

LXIX. Aliud **.

Et tu, infelix, manibus tuis, aut mysticum cibum
Sumes confidenter, aut Deum amplecteris,
Manibus quibus effodisti meum tumulum? Justi ergo
Nihil iniquis amplius habent, si lances effugias
5 (Dicet quis) iustitiæ. Quæ fides, quando perdidit, quem visceribus
Tuis commendavi mortuum, terra amica, extinctum ?

LXX. Aliud ***.

Non terra me excussit; vir impius me perdidit;
Et avaritiæ causa illum intus habeo.
Sacra sunt asyla, Deus et mortuus. Sed Deus quædam
Propitius. An et mortuus, viderit tumuli destructor.

LXXI. Aliud ****.

Te certe agitabunt Furia: Ego vero
Plorabo mortuos. Plorabo tuæ dexteræ scelus.
Cessate, tumulorum aggestores, cessate profundis terræ
Ucculere mortuos. Cedite tumulorum perditoribus.

LXXII. Aliud *****.

Mortuorum hæc quoque commenta sunt, ut auri cupidam
Inveniant manum, hujusmodi monumenta exstruere.

* Alias Murator. 158. ** Alias Murator. 159. *** Alias Murator. 160. **** Alias Murator. 161.
***** Alias Murator. 161.

LXIX. 2 Ἀγκαλίσεις. Ita per conjecturam scribendum existimavit Muratorius, cum in ms. legatur ἀγκαλέσει. Namque antiquitus, inquit, mos fuit, ut ad sacram mensam accedentes manibus acciperent corpus Domini e manibus sacerdotis.

LXX. 3 Θεός, etc. Nempe *templa et sepulcra*.
LXXI. 3 Καὶ addidit Muratorius, deest in codice.
4 Κεῦθει... τυμβολέταις. Sic emendavit Muratorius pro κεύθει... τυμβολέταις, quæ leguntur in ms.

METRICA VERSIO.

LXVIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete)

Viventes tumula : tumulo quid mortua condis
Corpora? Sunt digni tumulo, te vivere passi,
Te male cadentem cineres, aurumque petentem.

LXX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Tu, miser, audebis supremum stringere Numen,
Sumere vel sæda mystica dona manu,
Quæ sacrum effodit tumulum? Nihil ergo maligni
Majus habent justis, si fugienda bilæx
Est tibi iustitiæ. Cum consumpsere cadaver,
Quod tibi, terra, dedi, quæ manet æqua fides?

B

LXX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Non me stravit humus, sed vis me perdidit audax :
Hunc habeo sædam propter avaritiam.
Numen et extinctus res sunt intacta : sepulcri
Destructor videat, num sit uterque favens.

LXXI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Te certe quatient Furia: Sed nunc ego manes
Flebo, tuæ plorans crimina flebo manus.
Qui struitis tumulos, terræ cessate profundis
Claudere defunctos. Cedite sacrilegis.

LXXII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Hinc illuduntur manes. Ut dextra rapacem
Vim scelerata ferat, splendida busta nitent.

Τί σ' ἀνίηκεν, ἀπληθετε, τόσον κακὸν ἀντὶ γόντου
Κέρδεος ἀλλάξει, μὴδὲ παρεστατός;

ΟΓ'. Ἄλλο.

Στήλαι καὶ τύμβοι, μέγα χαίρετε, σήματα νεκρῶν.

Οὐκέτι κηρύξω μνήμασι τοὺς φθιμένους.

Ἦνίκα τὸν περίφαντον ἐμὸν τάφον ὤλεσε γελῶν,

Γαῖα φίλη, σὺ δέ μοι δέχυσσο τοὺς φθιμένους.

ΟΔ'. Ἄλλο.

Στήλαι, καὶ πλακόντες ἐν οὐρεσιν, ἔργα γιγάντων,

Τύμβοι, καὶ φθιμένων ἀφθιτε μνημοσύνη

Σεισμὸς πάντα βράσειεν, ἐμοῖς νεκύεσσιν ἀρήγων,

ΟΙ, ἐπὶ χεῖρ ὅλη ἤλθε σιδηροφόρος.

ΟΕ'. Ἄλλο.

Ἦνίκα τὸν περίβωτον ἐπ' οὐρεος, ἔργιε Τιδάν,

Α Τύμβον ἀνεβῆρξαι, πῶς εἰσθες νέκυας

Ἵς δ' εἰσθες, πῶς χεῖρες ἐπ' ὄστρα; ἢ τάχα μὲν σε

Τῇ σχέθον. εἰ θέμις ἦν τοῖσδ' ἕνα τύμβον ἔχειν.

ΟΓ'. Ἄλλο.

Σήματα, καὶ σποδῆ, καὶ τυτία, οἱ τε πάρεδροι

δαίμονες, οἱ φθιμένου ναλετε τόνδε λόφον,

Τόνδ' ἀλιτρὸν τίνυσθε, ἃς ὑμέας ἐξαλάπαξεν.

Τῶν δὲ περικτιόνων δάκρυον ὑμῖν ὄσον!

ΟΖ'. Ἄλλο.

Τύμβοι, καὶ σκοπιαί, καὶ οὐρα, καὶ παροδίται,

Κλαύσατε τύμβον ἐμὸν, κλαύσατε τυμβολέτην.

Ἦχῶ δ' ἐκ σκοπέλων πυμάτης ὅπως ἀντιαχείτω

Τῶνδε περικτιόνων· Κλαύσατε τυμβολέτην.

Quid te induxit, inexplebilis, tantum malum cum *fluxo*
Lucro, quod nequidem adest, commutare?

LXXIII. *Aliud* *.

Cippi ac tumuli, longum valete, indicia mortuorum.

Non amplius indicabo monumentis extinctos.

Quandoquidem illustre meum sepulcrum perdidit vicinus,

Chara tellus, tu mihi excipe extinctos.

1194-1195 LXXIV. *Aliud* **.

Cippi, et lapidei in montibus, opera gigantum,

Tumuli, et extinctorum inexstincta memoria:

Terræ motus universa subruat, meis opem ferens mortuis,

Quos ferro adorta est funesta manus.

LXXV. *Aliud* ***.

Quando celebrem in monte, ferox Titan,

Tumulum perregisti, quomodo inspexisti mortuos?

Simul ac autem inspexisti, quomodo manus tuæ adversus ossa? Forsitan te

Hic retinuisent, si fas esset cum his unum sepulcrum habere.

LXXVI. *Aliud* ****.

Monumenta, et cinis, et ossa, et assessores

Genii, qui extincti tumulum hunc incolitis,

Hunc scelestum ulciscimini, qui vos depopulatus est.

Finitiuorum autem quot vobis lacrymæ!

LXXVII. *Aliud* *****.

Tumuli, et speculæ, et montes, et viatores,

Deflete tumulum meum, deflete tumuli eversorem.

Echo e rupibus extremam vocem resonet

Finitiuorum: Deflete tumuli eversorem.

* Alias Murator. 162. ** Alias Murator. 163. *** Alias Murator. 164. **** Alias Murator. 165. ***** Alias Murator. 166.

LXXII. 3 Ἀντὶ γόντου. Malim ἀντὶ βέοντος.

4 Παρεστατός. Muratorius neque permanente. Melius sane, quod ne adest quidem.

METRICA VERSIO.

Quid te grande malum cum falso induxit, avare,
Commutare lucro, quod neque certus habes?

LXXIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Signa necis, cippi, longum, tumulique, valete.

Non monstrent cineres jam monumenta pios.

Cum mihi subvertit vicinus nobile bustum,

Tu, chara, extinctos suscipe, terra, mihi.

LXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Saxosi tumuli, molesque in monte gigantum,

Exstinctæ cippi lumina clara facis,

Quassa juvet manes subvertens omnia tellus,

Invasit ferro quos scelerata manus.

LXXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cum magnum excelso fregisti in monte sepulcrum,

B Ossa, ferox Titan, quomodo visa tibi?

Quomodo visa manus tetigit? Te forte tenerent,

Si bustum oppositis esse deceret idem.

LXXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Ossa, cinis, tumuli, lapides, geniique superni,

Qui sacram hanc sedem manibus incolitis,

Qui vos subvertit, pœna multate nefandum.

Quot fundunt lacrymas, quis prope iuncta domus!

LXXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

O tumuli, speculæ, montes, plebs obvia, bustum

Flete meum, diræ crimina flete manus.

Extremam e scopulis populi vocem insonet echo

Vicini: Diræ crimina flete manus.

OH. "Α.Λ.Ι.Ο.

Κταίνετε, ληΐζεσθε, κακοί, κακοκερδέες ἄνδρες ·
 Οὐτίς ἐτι σήσασι τὴν φιλοχρημοσύνην.
 Εἰ τὰδ' ἔτλης, κακόεργε, κακόφρονος εἵνεκα χρυσοῦ
 Πᾶσι σὴν ἐπ' ἔχεις ἀρπαλέην παλάμην.

OΘ. "Α.Λ.Ι.Ο.

Οὗτος ἔπερσεν ἐμὸν φίλον τάφον ἐλπίδι κούφῃ,
 Ὅν μῶνον κτεάνων ἔνθεν ἀπῆλθον ἔχων.
 Καὶ τοῦτόν τις ἀλιτρὸς εἰς παλάμαις ὄλεσειεν,
 Ἐκ δ' ὄλεσας τύμβου τῆλε βάλαι πατέρων.

Π. "Α.Λ.Ι.Ο.

Τίς τὸν ἐμὸν διέπερσε φίλον τάφον, οὐρεὸς ἀκρης
 Τῆσδ' ἀνασιρόμενον ἤλικον ὄσατις;

Α Χρυσὸς ἐθηξε μάχαιραν ἐπ' ἀνδράσι. Χρυσὸς ἀπλήστον
 Κύμασι χειμεριῶσι ὤλεσε ναυσιθάτην.
 Ὡ Καὶ με χρυσὸς ἔπερσε μέγαν περικαλλέα τύμβον
 Ἐλπισθεῖς. Χρυσοῦ δεύτερ' ἄπαντ' ἄδικοις.
 Πολλάκι ναυηγοῖο δέμας κατέχωσεν ὀδύτης
 Κύμασι πλαζόμενον, πολλάκι θηρολέτου,
 Ἦδη καὶ πολέμῳ τις ὄν ὤλεσεν. Ἄλλ' ἐμὲ γείτων
 ἸΟ Χωσθέντ' ἄλλοτρίαις χερσὶν ἔπερσε τάφον.

ΠΑ. "Α.Λ.Ι.Ο.

Ὁ χρυσοῦ δολιοῖο πόσον κακὸν ἐπλετ' ἀνηλοῦς!
 Ζῶσιν, καὶ φθιμένοις χεῖρα φέρεις ἄδικον.
 Οἷς γὰρ ἐμὸν τύμβον τε καὶ ὄστέα δῶκα φυλάσσειν,
 Τῶνδ' ὑπὸ ταῖς ἀλιτραῖς ἐξολόμην παλάμαις.

LXXVIII. *Aliud* *.

Occidite, diripite, improbi, improbi lucri viri;
 Nemo jam coarcebit avaritiam.
 Si autem hæc ausus es, malefice, malignum propter aurum
 Omnibus tuam injicis rapacem manum.

LXXIX. *Aliud* **.

Ille vastavit dilectum meum tumulum inani spe,
 Quem unum e possessionibus habens inde abii.
 Hunc etiam aliquis scelestus suis manibus interficiat,
 Et interfectum procul projiciat a tumulo parentum.

1196-1197 LXXX. *Aliud* ***.

Quis meum evertit dilectum tumulum, in montis vertice
 Sublimis erectum altius?
 Aurum acuit gladium mortalibus. Aurum insatiabilem
 Fluctibus hibernis perdidit nautam.
 Ὡ Et me evertit ingens perpulchrum sepulcrum, aurum
 Speratum: auro viliora sunt omnia improbis.
 Sæpe naufragi corpus humavit viator
 Fluctibus ejectum, sæpe et a feris interfecti,
 Etiam et quem quis bello peremit. Verum me vicinus
 ἸΟ Aggestum alienis manibus tumulum evertit.

LXXXI. *Aliud* ****.

Auri dolosi quantum malum est immisericordis!
 Viventibus et mortuis manum affers violentam.
 Quibus enim et meum sepulcrum et ossa dedi servanda,
 Horum scelestis perii manibus.

* Alias Murator. 167. ** Alias Murator. 168. *** Alias Murator. 169. **** Alias Murator. 170.

LXXXI. 1 Ἀνηλοῦς. Ita scribit Muratorius ex conjectura doctissimi Salvini. Cod. ms. habet ἀνηλοῖς.
 2 Ἄδικον. Codices manuscripti habent ἄδικων.

METRICA VERSIO.

LXXVIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Ferte necem, furtum, pravi, exercete nefandum;
 Frenabit foedam nullus avaritiam.
 Talia si propter nummos, scelerate, malignos
 Ausus es, invadit dextera cuncta rapax.

LXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Subruit iste meum, sperat dum vana, sepulcrum,
 Quod solum a cunctis raptus ab orbe tuli.
 Hunc nece crudeli mactet mala dextra, paterno
 Et tumulo abijciat mortua membra procul.

LXXX. ALIUD.

(Salvino interprete.)

Quis nostrum evertit tumulum, qui vertice montis

B Arduus excelso celsior erigitur?

Aurum acuit gladium miseris mortalibus. Auri
 Nautam avidumque undis horrida mersit hiems
 Me, speratum aurum, perpulchrum ingensque se-
 pulcrum

Rupit. Nil auro charius improbulis.
 Corpus humare undis ejectum sæpe viator,
 Enectumque feris corpus humare solet,
 Et quem quis bello occidit. Tumulum me alienis
 Aggestum manibus, proximus eripuit.

LXXXI. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Insidi quam grande malum est immitibus auri!
 Vivos, defunctos lædit avaræ manus.
 Ossa quibus servanda dedi sacrumque sepulcrum,
 Ipsorum pravo crimine decerpi.

ΠΒ'. Ἄλλο.

Πάντ' ἔθανεν. Νεκρώσειν ἐπαίζομεν. Οὐτις ἐτ' αἰδώς
Ἐκ ζώντων φθιμένοις. Δέρκω τόνδε τάφον,
Ὅν γ' ἔλπις χρυσοῦ διέβλεπε τόσσον ἔοντα,
Θαῦμα παρερχομένου, θαῦμα παρεκτιόσιν.

ΠΓ'. Ἄλλο.

Λίσσομαι, ἦν γε θάνα, ποταμῷ δέμας, ἧε κύνεσσω
Ῥίψατε, ἧε πυρὶ δάφατε παντοφάγῳ
Λάωτον, ἧε καλάμησι φιλοχρύσειν δλέσθαι.
Δείδια, τόνδε τάφον τοῖα παθόνθ' ἀρώων

ΠΔ'. Ἄλλο.

Δήποτε Κῦρος ἀναξ, βασιλῆιον ὡς ἀνέψην
Τύμβον ἐπὶ χρυσῷ, γράμμα τόδ' ἤγυρε μόνον
«Ὀφγειν ἀπλήστοιο τάφους χειρός.» Ὡς δὲ σὺ τόσσον
Σῆμα τόδ' οὐχ ὄσαις οἴζας, ἀνερ, παλάμαις.

A

ΠΕ'. Ἄλλο.

Ὅς κακὸς οὐ φθιμένοις, τάχα φθιμένοισιν ἀρήγοι·
Ὅς δ' οὐδὲ φθιμένοις, οὐποτ' ἂν οὐ φθιμένοις.
Ὡς δὲ σὺ, τοῖς φθιμένοισιν ἐπεὶ τάφον ἐξαλάπαζας.
Οὐποτ' ἂν οὐ φθιμένοις χεῖρα φέροις ὄσην.

ΠΓ'. Ἄλλο.

Μαρτύρομ', οὐδὲν ἔχω· πτωχὸς νέκυς ἐνθάδε κείμαι
Μῆ με τεαῖς ἀτίτης τυμβοφόνοις παλάμαις.
Θυδὲ γὰρ οὗτος ἔχεν χρυσὸν τάφος· ἄλλ' ἔδατθη.
Πάντα φιλοχρύσοις ἀμβάτα· φεῦγε Δίκη.

ΠΖ'. Ἄλλο.

Οἱ τύμβοι φθιμένοισιν· Ἀρήξατε, εἶπον ἅπαντες,
Ἦνίχ' ὁ λυσσῆεις τόνδ' ἐτίναξε τάφον.
Οἱ νέκυες τύμβοισι· Τί βέξομεν; αὐτὸς ἀέρθη,
Ὡς ἐπὶ βουκτασίῃ γαῖαν ἀφείσα Δίκη.

LXXXII. *Aliud* *.

Omnia periire. Mortuis insultamus. Nulla jam verecundia
Mortuis a viventibus. Intuere hunc tumulum,
Quem spes auri perdidit, cum tam ingens esset,
Miraculum prætereuntibus, miraculum finitimis.

LXXXIII. *Aliud* **.

Precor, cum mortuus fuero, corpus in fluvio, aut canibus
Projicite, aut igne consumite omnivoro.
Id melius, quam manibus auri cupidis perire.
Timeo, hunc tumulum talia passum intuens.

LXXXIV. *Aliud* ***.

Olim Cyrus rex, regium cum aperuisset
Sepulcrum auri causa, scriptum hoc tantum invenit :
Aperire tumulos avaræ est manus. » Ita vero tantum
Monumentum hoc non sanctis aperuisti, o homo, manibus.

1198-1199 LXXXV. *Aliud* ****.

Qui malus est viventibus, fortasse mortuis proderit :
Qui vero neque mortuis, nec vivis quidem unquam.
Tu igitur, mortuorum quandoquidem sepulcrum vastasti,
Nunquam viventibus manum feres sanctam.

LXXXVI. *Aliud* *****.

Fateor, nihil habeo; mendicus mortuus hic jaceo.
Ne me tuis inhonora tumulicidis manibus.
Neque enim iste habebat aurum tumulus; nihilominus direptus est.
Nihil auri cupidis inaccessum; aufugit Justitia.

LXXXVII. *Aliud* *****.

Tumuli mortuis : Opem ferte, aiebant omnes,
Cum rabidus quidam hunc concussit tumulum.
Mortui tumulis : Quid faciemus? rursus sublata est,
Ut in boum cæde terram relinquens Justitia.

* Alias Murator. 171. ** Alias Murator. 172. *** Alias Murator. 175. **** Alias Murator. 174. ***** Alias Murator. 175. ***** Alias Murator. 176.

METRICA VERSIO.

LXXXII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Perdita cuncta; cinis spretus. Non præstat honorem
Vivens defunctis; huncce vide tumulum,
Spe dejectum auri; mirus cum surgeret istis
Qui procul adveniunt, quis prope juncta domus.

LXXXIII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Extinctum fluvio canibusve emittite corpus,
Ignis et omnivori tradite membra rogo.
Id melius cupidis manibus quam triste perire,
Hunc passum timeo tanta videns tumulum.

LXXXIV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Regali tumulo quondam rex Cyrus aperto,
Nummorum causa, talia scripta tulit :
« Pectoris est cupidi tumulos aperire : » sepulcrum
Ergo tua expandit prava, scelestæ, manus.

B

LXXXV. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Qui malus est vivis, defunctis forte favebit :
Nil dabit et vivis, sacra nec ossa pulsan.
Ergo, extinctorum tumuli destructor inique,
Non vivis unquam tu bona dona feres.

LXXXVI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Nil habeo, fateor; jaceo pauperrimus illic :
Sacrilægis manibus ne mihi probra feras.
Non aurum intus habens, est hic direptus : avaris
Nil sacrum manibus. Fugit ab orbe Dice.

LXXXVII. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Huc ferte auxilium, tumuli dixere sepultis
Omnes, cum tumulum stravit acerba manus.
Extincti tumulis : Quid agendum? Ablata superne
Ut, cæsis bovis, cessit ab orbe Dice.

ΠΗ'. Ἄλλο.

Ἴηλιδεν εἰς ἄθῆναι τῆς ὀδ' ἑπτατο, ἄλλος εἰσασεν
Θῆρας, ὃ δὲ πλεκτὸν οὐδὲ ταῦξεν δόμον.
Τούτων οὗτος ἀνὴρ οὐ δεύτερον ἔργον ἔρεξεν,
Τόνδε τάφον βήξας χεῖρασιν οὐχ ὀσάει.

ΠΘ'. Ἄλλο.

Εἰ τόσον ἔργον ἔγειρας ὀλωλότι, οὐ μέγα θαῦμα·
Εἰ δὲ τόσον διέπερασας, ἀόδιμος ἐσσομένοισιν,
Καὶ σέ τις ἐν μεγάλοισιν ἀριθμήσει κακοεργόισι,
Τύμβον ἀναβήξανθ', ἐν καὶ προμέουσι φονῆας.

Ι'. Ἄλλο.

Χρυσὸς μὲν Ῥοδίοισιν ἐπέκλυσε. Σοὶ δ' ἀπὸ τύμβου
Χρυσὸν φέρει σίδηρος, ὃς κακὸν φέρει.

Δ Ὀρυσσ', ὄρυσσε πάντας. Ἢ τάχ' ἐν σέ τις
Τύμβος ἢ ἐξολέσειε πεσὺν, νεκίεσαι δ' ἀρήγοι.

ΙΑ'. Ἄλλο.

Τύμβος ἔην, νῦν δ' εἰμι λῆθον χύσις, οὐκ ἔτι τύμβος.
Ταῦτα φιλοχρύσοισι εὔεδα. Ποῖα δίκη;
Αἰ, αἰ! καὶ τέφρη γενώμην, καὶ χεῖρας ἀλιτρῶν
Οὐκ ἔφυγον. Χρυσοῦ τί γε χερεύτερον;
5 Ἄζομαι ἀνδρομέτης γενεῆς ὑπερ, εἰ σέ τις ἔπλη,
Τύμβε, χαμαὶ βαλέειν οὐχ ὀσάει παλάμαις.
Τύμβος ἐγὼ, σκοπή τις ἀπ' οὐραοῦ· ἀλλὰ με χεῖρες
Θῆκαν ἴσον δαπέφῳ. Τίς τὰδ' ἄνωξε νόμος;
Οὗτος ἐμὸς δόμος ἦεν ὀλωλότος. Ἄλλὰ σίδηρος
10 Ἦλθ' ἐπ' ἐμῷ τύμβῳ. Σὺν δόμον ἄλλος ἔχοι.

LXXXVIII. *Aliud* *.

Descendit in infernum quidam : alter volavit : alius occidit
Feras, hic vero plexilem filio fabricavit domum.
His iste vir non secundum opus fecit.
Hoc sepulcrum perfringens sceleratis manibus.

LXXXIX. *Aliud* **.

Si tantum opus erexeris mortuo, non valde mirandum :
Si autem tantum opus vastaveris, famosus eris apud posteros,
Et te quispiam inter magnos recensebit sceleratos,
Quando sepulcrum evertisti, quod etiam verentur homicidæ.

XC. *Aliud* ***.

Aurum quidem in Rhodiis pluit. Tibi autem e tumulo
Aurum affert ferrum, quod malum affert.
Effode, effode omnes. Fortasse te quis
Tumulus perdat decidens et mortuis opem ferat.

1200-1201 XCI. *Aliud* ****.

Tumulus eram : nunc autem sum acervus lapidum, non jam tumulus :
Ita avaris placuit. Quæ justitia ?
Eheu, eheu ! et cinis evasi, et manus impiorum
Non effugi. Auro quid pejus ?
5 Timeo pro humana stirpe, si te quis ausus sit,
Tumule, in terram dejicere sceleratis manibus.
Tumulus eram ego, specula quædam de monte, sed me manus
Æquavere solo. Quæ lex talia jubet ?
Hæc mea domus erat defuncti. Sed ferrum
10 Meo supervenit tumulo. Tuam domum alius habeat.

* Alias Murator. 177. ** Alias Murator. 178. *** Alias Murator. 179. **** Alias Murator. 180.

XC. 1 Ῥοδίων. Hujus fabulæ, inquit Muratorius, vestigia sunt apud Pind. in *Olymp.*, od. vii, ubi de Rhodiis loquens poeta hæc habet : Καίνοισι μὲν ξανθὰν ἀγαγὼν νεφέλην, πολλὴν ἕσε χρυσόν, id est, illis quidem (Jupiter), flavam adducens nubem, multum pluit auri. Ut Rhodiorum opulentiam de-

prædicarent poetæ, hunc aureum imbrem anxere. Ibid. ἐπέκλυσε. Cod. ἐπέκλυσεν. Mox idem habet τύμβον pro τύμβου, quod correxit Muratorius. XCI. 2 Ποῖα δίκη; Quas pænas dabunt, vel, quæ justitia!

METRICA VERSIO.

LXXXVIII. ALIUD.

(A. B. Caillau interprete.)

Hic orcum, ille polum petiit, monstra ille peremit,
Implexam nato struxit et iste domum.
Hic istis certe non facta secunda peregit,
• Effringens pravis hunc tumulum manibus.

LXXXIX. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Non mirum tantam defunctis condere molem ;
Sed vastare locum, dabit hoc tibi nomen in ævum
Grandius, infamesque viros numeraberis inter,
Destructor busti, quod et ipse homicida veretur.

XC. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Sicilicet in Rhodios aurum pluit. At tibi ferrum

B Fert e sepulcro cum thesauris et malum.
Cuncta effode. En fortasse quis te decidens
Perdet, et auxilium tumulus feret ossibus æquum.

XCI. ALIUD.

(Eodem interprete.)

Cippus eram ; sed nunc lapidum congestus : avaris
Sic animis placuit. Qualia jura, precor !
Ipse cinis factus pravæ vitare nequivi
Dextras. Quid nummis pejus adesse potest ?
Pro genere humano vereor, si te qua, sepulcrum,
Ausa sit in terram vertere prava manus.

(Salvinio interprete.)

Celsus eram tumulus, specula et de monte. Sed
[æquum
Me fecere solo. Hoc quæ pia jura jubent !
Nostra fuit domus hæc defuncti. Venit in ipsam
Ferrum. Vestram alius sic habeatque domum.

Τὴν σκαπάνην ἐπ' ἄρουραν ἔμοῦ δ' ἀποχάζεο τύμβου, Ἀ
 Χάζεο. Οὐδὲν ἔχω πλὴν ζαχότων νεκίων.
 Εἰ σ', ἀπληστε, τάφων δηλήμονα τοιοῦν ἐόλπαιν,
 Πάσσαλος ἂν τῆδε καὶ τροχὸς ἐκρέματο.
 15 Τίπτε μ' ἀνοχλίζεις κενὸν τάφον; Ὅστ' ἐὰ μόνον
 Κεύθω, καὶ σποδὴν τοῖσιν ἐπερχομένους.
 ἡΒ'. Ἄλλο.
 Τύμβος ἐγὼ τύμβων πανυπέρτατος. Ἄλλὰ μ' ἔφξεν
 Ὡς τίνα τῶν πολλῶν ἀνδροφόνος παλάμη.
 Ἄνδροφόνος παλάμη με διώλεσε. Λήξατε τύμβων,
 Θνητοὶ, καὶ κτερέων. Δεῦτ' ἐπὶ νεκρὰ, κύνας.
 5 Δεῦτ' ἐπὶ νεκρὰ, κύνας. Χρυσοῦ διζήτορες ἄνδρες
 Ἦδη καὶ νεκίων χρυσαλογοῦσι κόνιν.
 ἡΓ'. Ἄλλο.
 Ἄλλος τύμβον ἔγειρε· σὺ δ' ὤλεσας. Ἄλλος ἔγειρε.

Σὸν τάφον, εἴ γε θέμις· ἄλλος ἔραζε βάλου.
 Ἦδη καὶ νεκύεσσιν ἐπέκρσαν οἱ φιλόχρυσοι·
 Φεύγετε δ' ἐκ τύμβων, εἰ σθένος, οἱ φάιμενοι.
 5 Τίπτε μ' ἀνοχλίζεις; νεκίων ἀμενηνὰ κάρηνα
 Μόνον φέρω! Τύμβων ὄστ' ἐὰ, πλοῦτος ἄπας.
 Δαίμονας, οἱ με ἔχουσιν, ἀλεύσο. Οὐτε γὰρ ἄλλο
 Τύμβος ἔχω. Τύμβων ὄστ' ἐὰ, πλοῦτος ἄπας.
 Εἰ χρυσοῦ δόμος ἦεν ὄλος τάφος, ὦ φιλόχρυστε,
 10 Οὐποτ' ἔδει τοίην χεῖρα φέρειν φθιμένοις.
 Λήθη καὶ ἀγῆ νεκίων γέρας· ὡς ἀλάπαξεν
 Οὗτος, ἔμην πολλοῖς θήκεν ἄεσμα τάφον.
 Πάντ' ἔχετε ζῶντες. Ἐμοὶ δ' ὀλίγοι τε φίλοι τε
 Ἄδες τῷ φθιμένῳ. Φεῖδω σὺ νέκυος.
 15 Οὐ χρυσοῦ δόμος εἰμὶ· τί τέμνομαι αὐτὸς ἔγωγε;
 Τύμβος, ὃν ὀχλίζεις, πλοῦτος ἐμοῦ νέκυος.

Ligorem mitte in arva : sed a meo procul esto sepulcro,
 Esto procul. Nihil aliud habeo præter valde iratos mortuos.
 Si te, avare, tumulorum effosorem huc sperassem,
 Palus hic certe et rota pependisset.
 15 Quid me vexas, vacuum tumulum? Ossa sola
 Tego, et cinerem accedentibus.

XCII. Aliud.

Tumulus ego tumulorum præstantissimus : sed me rupit
 Ut aliquem e multis homicida manus.
 Homicida manus me destruxit. Cessate tumulis
 Mortales, et exsequiis. Venite ad cadavera, canes.
 5 Venite ad cadavera, canes. Auri conquistores viri
 Jam et mortuorum aureum colligunt cinerem.

XCIII. Aliud.

Alius tumulum erexit : tu vero destruxisti. Alius erigat
 Tuum tumulum, si tamen æquum est; alius humi sternal.
 Jam et mortuos invadunt auri cupidi;
 Fugite e tumulis, si potestas, o mortui.
 5 Quid me vexas? mortuorum imbecilla capita
 Tantum contineo. Tumulorum ossa, divitiæ omnes.
 Genios, qui me possident, fuge. Nihil enim aliud
 Tumulus contineo. Tumulorum ossa, divitiæ omnes.
 Si aurea domus esset totum hoc bustum, o avare,
 10 Nec fas quidem esset mortuis vim talem inferre.
 Oblivio et silentium mortuorum præmium : quandoquidem vastavit
 Iste, meum multis fabulam fecit sepulcrum.
 1202-1203 Omnia habete, viventes. Mibi et pauci, et chari
 Lapides mortuo. Parce tu extincto.
 15 Non aurea domus sum : quid diripior ipse ego?
 Tumulus, quem dejicis, mibi mortuo sunt divitiæ.

* Alias Murator. 181. ** Alias Murator. 182.

12 Ζαχότων, etc. Valde iratum cadaver.

METRICA VERSIO.

Arva ligo pulset. Nostro procul esto sepulcro,
 Esto procul. Cineres possidet ira meos.
 Si te huc sperassem, tumulorum effosor avare,
 Hic palus pendens, et rota sæva foret.
 (A. B. Caillau interprete.)

Quid vacuum vexas tumulum? Venientibus ossa
 Sola tego, et cinerem quem levis aura rapit.

XCII. ALIUD. |

(Salvinio interprete, a nobis emendato.)

Sum tumulis tumulus longe sublimior : at me
 Rupit ut e multis unum homicida manus.
 Destruxit me homicida manus. Cessate sepulcris
 Exsequisque, homines. Quærite membra, canes,
 Membra, canes rabidi, conquiritæ mortua. Bustis
 Auratum cinerem gens sitibunda petit.

B

XCIII. ALIUD.

(Salvinio interprete.)

Erigit hic tumulum : tu contra destruis ; unus
 Erigat, atque alter destruat huncce tibi.
 Vita auri cupidi defunctos aggrediuntur,
 Aufugite, extincti, si pote, de tumulis.

(A. B. Caillau interprete.)

Quid tu me vexas? Insunt mihi mortua tantum
 Corpora. Divitiæ scilicet ossa meæ.

Astantes fuge tu genios. Nil amplius illic
 Est mihi. Divitiæ scilicet ossa meæ.

Aurea si totum hoc bustum domus esset, avare,
 Nec vi defunctos fas agitare foret.

Præmia defunctis sunt alta silentia noctis;
 Fit modo sed bustum fabula vana cadens.

Omnia sint vivis. Pauci charique supersunt
 Mi lapides. Functio parcite luce, precor.
 Aurea non sedes ego sum. Quid vastor inique?
 Quem lædis, solæ sunt mihi cippus opes.

Τύμβος ἐγὼ κλέος ἦα περικτιόνων ἀνθρώπων·
 Nūn δ' εἰμὶ στήλη χειρὸς ἀλιτροτάτης.
 Εἰ λήην φιλόχρυσον ἔχεις κέαρ, ἄλλον ὀρύσσειν
 20 Χρυσόν. Ἐμοὶ δ' οὐδὲν πλὴν φθιμένων κτερέων.
 Μὴ δειξῆς μερόπεσαι γυμνὸν νέκυν· ἢ σὲ γυμνώσει
 Ἄλλος. Ὁ δὲ χρυσοῦς πολλάκις ἐστὶν θναρ.
 Οὐχ ἄλις ἦε βροτοῖσι βροτοῖς ἐπι χεῖρας ἰάλλειν·
 Ἄλλὰ καὶ ἐκ νεκρῶν σπεύδετε χρυσοῦν ἔχειν.
 25 Ὑμετέροις τύμβοισιν ἀρήξατε, οἱ τὸδ' ὀρώντες
 Σῆμα δαίτην. Ὅσον λεύσσετε τυμβολέτην!
 Τίς με τὸν ἐξ αἰῶνος ἀκινήτοισι λίθοισι
 Κευθόμενον, θνητοῖς δεῖξε πένητα νέκυν;
 Τίπτε τάφον διέπερσας ἐμὸν, τάλαν; Ὅς διαπέραψ
 30 Σοὶ γε θεὸς βιοτήν. Ἐ φιλόχρυσον ἄγος!
 Ὄμοσα τοῦς φθιμένους, καὶ ὠμοσα Τάρταρον αὐτὸν,
 Μήποτε τυμβολέταις εὐμενὲς ὄμμα φέρειν.
 Οὔρεα καὶ πρῶνες, τὸν ἐμὸν τάφον ὡς τιν' ἐταίρων

Sepulcrum ego decus eram finitimarum gentium :
 Nunc vero titulus sum manus impiissimæ.
 Si valde auri cupidum cor habes, aliud effode
 20 Aurum : mihi nihil præter mortualia.
 Ne ostendas mortalibus nudum mortuum : nam te nudabit
 Alius. Aurum vero sæpe somnium est.
 Non satis erat mortalibus mortales manus injicere ;
 Verum etiam et a mortuis studetis aurum habere.
 25 Vestris sepulcris ferte opem, hoc videntes
 Monumentum discerptum. Quam magnum cernitis tumulicidam !
 Quis me e longo tempore immobilibus lapidibus
 Occultatum, mortalibus prodidit egenum cadaver ?
 Cur sepulcrum evertisti meum, miser ? Sic secet
 30 Tibi quoque Deus vitam. O nefanda auri cupiditas !
 Obtestor mortuos, obtestor et ipsa Tartara,
 Nunquam tumulorum eversoribus placidum aspectum præbeant.
 Montes et colles, meum tumulum ceu aliquem sodalium
 Deplete. Omnis autem cadat in eum, qui te cecidit, lapis.
 35 Dives, sum pauper, tumulo magnificus, intus absque auro :
 Scito te contumelia afficere mortuum, rem maxime inviolabilem.
 Quamvis perstes, ad fundum usque mea latibula effodiens,
 Labor erit tibi finis. Ossa tantum habeo.
 Secate, secate hic. Multum enim auri possidet sepulcrum
 40 Desiderantibus lapides ; cætera vero omnia cinis.
 Terra chara, ne tuo mortuum excipe sinu,
 Qui e tumulorum effossione lucrari delectatur.
 Contumeliosum in me irrui non viventem ferrum,
 Et aurum oppetens, reperit pauperem mortuum.

XCIV. *Aliud* *.

Fabula Tartarus est : si quidem tumulum non reserasset
 Iste vir. Eheu ! quam tardipes tu, Vindicta !
 Quam tu tardipes, Vindicta ! et Tartarus non est gravis !
 Non enim iste vir hunc reserasset tumulum.

* Alias Murator. 185.

METRICA VERSIO.

Gentis honor tumulus vicinæ nobilis olim,
 Nunc titulus fœdæ crimine surgo manus.
 Si tibi cor auri cupidum nimis, effode bustum
 Nunc aliud. Solum frigida membra mihi.
 Defunctum nudare cave, ne nudus et ipse
 Exponaris. Opes somnia sæpe volant.
 Mortales vim ferre gravem mortalibus ergo
 Non satis ? A tumulo vultis habere lucrum.
 Vestra sepulcra cito visis servate ruinis ;
 Quæ tumulos vertens dextra videtur ibi !
 Quis magnis longo tectum me tempore petris,
 In lucem est ausus prodere corpus egens ?
 Cur dejecisti tumulum ? Sic, improbe, vita
 Te spoliēt Numen. Quam malus ardor opum !
 Obtestor manes, obtestor Tartara : nunquam
 Sacrilegos placidus aspiciant oculis.
 Hunc, montes, tumulum ceu quem deplete sodalem ;
 In te cædentem saxa revulsa cadant.

B Dives, inops, tumulo splendens, expersque metalli ;
 Extinctum offendis rem super omne sacram.
 Funditus usque meas perstes aperire latebras ;
 Nil tibi præter opus. Nam cinis usque adest.
 Perge, seca ; bustum multos habet hocce thesauros
 Optanti lapides : cætera cuncta cinis.
 Chara, tuo extinctum gremio ne suscipe, terra,
 Qui tumulos fodiens gaudet habere lucrum.
 Percussit ferro defunctum armata nefando,
 Et quærens aurum, reperit ossa, manus.

XCIV. ALIUD.

(Salvinio interprete.)

Fabula sunt manes ; tumulum namque haud reserasset
 Iste vir ; eheu ! quam tu pede clauda, Dice !
 Quam pede clauda, Dice ! Manes quam fabula !
 Iste modo hunc tumulum non reserasset homo.

APPENDIX

1204-1205 MONITUM NOVI EDITORIS (a) IN TRAGŒDIAM: *CHRISTUS PATIENS*.

Pervolventi mihi, et quidem attentius, qui in manus, divina favente Providentia, devenere, Benedictinorum Sancti Mauri manuscriptos codices, unum tantummodo defuisse visum est, nempe monitum de tragœdia, cui titulus *Christus patiens*. Hoc autem eo gravius mihi accidit, quod hic de litteraria simul et religiosa quæstione non parvi momenti agatur. Sed huic defectui resarciendo plenius affuerunt omnes criticæ peritissimi viri, qui usque ad hoc tempus in Ecclesia floruerunt. Hanc enim tragœdiam Theologo non esse ascribendam uno ore consentiunt Tillems. tom. III, pag. 559; Dupin, tom. II, pag. 372 et 651; Baillet, *Jugement des savants*, tom. IV, part. II, pag. 457; Baron., tom. I, ad ann. 44, § 129; Rivet, *Critic. sacr.*, pag. 343; Vossius, *Instit. poetic.*, lib. II, cap. 14, pag. 72; Bellarm., *De scriptor. eccles.*; Labb. *De scriptor. eccles.*; et post eos D. Ceillier, *Hist. des auteurs sacrés, etc.*, tom. VII, pag. 196 (b).

Hæc sunt autem argumenta quibus ista nititur sententia, quæ difficile posset abjici. 1° quidem silent auctoris nomen veteres manuscripti codices, et adducitur solummodo codex unus qui nomen Theologi habet, alterque Suidæ, nec multum vetus, nec magni ponderis, ubi hæc tragœdia operibus sancti Gregorii subjungitur. 2° Non reperitur in præfato opere certa doctrinæ puritas, quam in cæteris Theologi carminibus, epistolis et orationibus admirantur omnes. Ibi enim (vers. 439, etc.) sanctissima Virgo inducitur, modo scandalum patiens audita Filii nece; modo timore indigno dejecta, quæ juxta (vers. 469, etc.) sancti Ambrosii verbum (c), *stabat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida*; modo gemitibus lacrymisque nimium indulgens, de qua idem sanctus doctor dicebat (d): *Stantem lego; flentem non lego*; modo tandem vesano furore correpta, et Filii inimicos ita gravissimis lacessens injuriis (vers. 272, etc.), ut et insuper omnes istis calamitates imprecetur. Adde quod auctor ex apocryphis sane falsas deducens historias, sanctam dicat Virginem (vers. 1349, etc.) *manibus angeli fuisse enutritam, et ab universo senatu conjugem viro modesto traditam*: quod Christus sanctissimæ Matri statim post resurrectionem apparuerit (vers. 2095, etc.); quod ecclesiæ multæ in beatæ Virginis honorem tunc fuerint erectæ (vers. 965, 966), solemnique celebrata festa, quod non factum videtur, nisi circa medium quinti sæculi, post Ephesini concilii decretum, anno 431 emissum. 3° In hoc dramate frustra quæsieris sancti Gregorii elegantiam styli, variumque colorem, necnon et gravitatem sermonis, et metri rectitudinem, et similitudinum copiam, quibus omnibus illustrantur cætera beati doctoris carmina. Unde patet huic non prorsus esse ascribendum hoc poema.

Cui autem sit tribuendum, non satis constat. Sunt nonnulli qui Apollinariū hujus operis scriptorem prædicaverint; sed immerito, ut demonstrat tum temporis circumstantia, cum eodem sæculo vixerit ac Gregorius noster, tum aliqua operis fragmenta, quibus utraque in Christo natura astruitur, cum (vers. 1792) Mariam vocet matrem τοῦ Θεοῦ, ejus qui est duplicis naturæ.

Hinc probabilius forte videbitur hoc poema restituere Gregorio cuidam, propter facilem musam decantato, qui, ad episcopatum Antiochensem circa an. 572 evectus, propter nominis similitudinem, Theologus male creditus est.

Cum tamen antiquissimus sit ille fetus, nec in omnibus respuendus, ita ut Benedictini novam ejus versionem prosaicam elaborare non dubitaverint, hunc cum versione præfata, in appendice repræsentare, addita in oram marginis versione metrica, a Roilleto concinnata, operæ pretium esse duximus.

(a) d. A. B. Caillan.

(b) Cf. Wækenæer, Præf. ad Euripidis *Hippolytum*.

(c) *De insit. virgin.*, cap. 7, pag. 261.

(d) *De obit. Valentini*, p. 1185.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ, ΤΡΑΓΩΔΙΑ.

CHRISTUS PATIENS, TRAGÆDIA.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἐπεὶ δ' ἀκούσας εὐσεβῶς ποιημάτων,
Ποιητικῶς νῦν εὐσεβῆ κλύειν θέλεις,
Πρόφρων ἄκουε· νῦν τε κατ' Εὐριπίδην
Τὸ κοσμοσωτήριον ἐξερῶ πάθος,
5 Ὅθεν μαθήσῃ πλείστα μυστικῶν λόγων
Ὡς ἐκ στόματος Μητροπαρθίνου κόρης,

Α Μύστου παφιλμένου τε τῷ Διδασκάλῳ.

Πρώτην γὰρ αὐτὴν νῦν παραστήσει λόγος.
Μητροπρεπῶς θρηνοῦσαν ἐν κατῷ πάθους
10 Πότμου τε τὴν πρόφασιν ἀρχῆς ἀπ' ἀκρῆς
Στένουσαν, ὡς φανείσαν ὄντως αἰτίαν
Τοῦ μητέρ' αὐτὴν τοῦ Λόγου χρηματίσαι,
Καὶ νῦν ἰδεῖν πάσχοντα τοῦτον ἀδίκως·

1206-1207 PROLOGUS.

Cum, auditis pie poematibus,
Poetice nunc pia auscultare velis,
Alacri animo excipe : nunc quoque Euripidis more
Mundi salutem eloquar passionem,
5 Ex qua edisces plerosque mysticorum sermonum,
Nempe ex ore Matris Virginis,
Et discipuli Domino dilectissimi.
Priorem namque ipsam nunc proferet sermo,
Ut matrem decet, lugentem tempore passionis,
10 De mortis origine mundo coæva
Ingemiscentem, quæ mors vere causa exstitit,
Cur ipsa parens Verbi nuncupata fuerit,
Et nunc ipsum inique patientem viderit :

Τῆς Χριστὸς πάσχων. Unus e duobus mss. codicibus quos doctissimus Combefisius excussit, sic habet : Τραγωδία εἰς τὸ σωτήριον πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ita vero alterum : Ὑπόθεσις δραματικὴ κατ' Εὐριπίδην περιέχουσα τὴν δι' ἡμᾶς γενομένην σάρκωσιν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ κοσμοσωτήριον πάθος. *Dramatica lucubratio, Euripidis more, complectens Salvatoris nostri Jesu Christi, nostri causa, incarnationem, et, qua parva mundo salus, ab eo susceptam passionem.* Alius titulus apud Leuvenklaium legitur : Γρηγορίου τοῦ θεολογικοῦ ἐνδιαπρεπήσαντος ὑπόθεσις δραματικὴ κατ' Εὐριπίδην περιέχουσα τὴν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἀρρήτων σάρκωσιν, καὶ τὸ αὐτοῦ κοσμοσωτήριον πάθος. Verum hic titulus qui in libro mediocriter antiquo, ut ait Leuvenklaius, occurrit,

ipsi videtur recentioris alicujus ingenii, quod sub nomine Gregorii affectare voluerit ex Euripidis imitatione gloriolam, cum parum profecto respondeant hæc vel illius tragici scriptoris, vel Gregorii accuratis poematibus. Nullam hic Leuvenklaius asserit legum haberi rationem quæ versibus iambicis præscriptæ sunt, et a Gregorio sane quam accurate observantur iambicis in poematibus.

Prol. 3 *Nῦν τε κατ' Εὐριπίδην. Nunc quoque Euripidis more ejus stylo ac cothurno.* Bene mihi Roill. : *Nunc secundum Euripidem.*

9 *Μητροπρεπῶς. Matrem, ut decet, lugentem passionis tempore.*

11 *Ὡς φανείσαν ὄντως αἰτίαν. Ut quæ vere causa exstiterit, nempe peccatum Adæ, tam Christi ex Maria incarnationis, tam quod passus sit*

METRICA VERSIO.

CHRISTUS PATIENS, TRAGÆDIA.

(Cl. Roilleto Belnensi interprete.)

PROLOGUS.

Audita quando post pie poemata,
Etiam poesim tu piam audire expetis,
Audi animo alacri : nunc secundum Euripidem
Jam passionem orbi salutarem eloquar,

B Ut pleraque inde dicta discas mystica
Ex ore tanquam Matris atque Virginis,
Suoque Domino apostoli charissimi.
Nam prima jam prodibit in proscenium
Confecta magnis luctibus, matrem ut decet
Prodire casus tristioris tempore,
Mortisque causam ab initio ingemens, caput
Quod verum ut ipsa dicta sit Verbi parens,
Et immerentem videat ipsum percepti.

Εἰ μὴ γὰρ ἐσφάλημεν ἀπροσεξίῳ,
 15 Οὐκ ἂν κατεκρήθημεν ἀρχῆθεν μόρον·
 Κἂν μὴ διεφθάρημεν ἐρπετοῦ δόλῳ,
 Μῆδ' ἢ φθορά τ' εἰσῆλθε θηρὸς ἀπάτη,
 Καὶ πότμον ὑπέστημεν ἐνδίκῳ κρίσει,
 Ὡς μὴ τὸ κακὸν ἀδιάφθορον μένη,
 20 Οὐκ ἦν βροτωθῆναί τε καὶ τλῆσαι μόρον,
 Τὸν ζωοποιὸν Δεσπότην, Θεὸν Λόγον,
 Ἄφθαρτίσοντα τὸ φθαρὲν φιλαγάθως,

A Καὶ ζωοποιήσοντα τὸ βροτῶν ἅπαν·
 Μένοντος αὐτοῦ δ' ἀκενώτου τοῦ Λόγου,
 25 Ἥ δ' οὐκ ἂν ἐκπέφνηε μήτηρ Δεσπότη,·
 Καὶ τόνδε νῦν ὀρώσα πάσχοντ' ἀδίκως,
 Θρηνοῦσ' ἀηγάλαξε τετρυχωμένη.
 Πρόσωπα γοῦν δράματός εἰσὶ μοι τάδε·
 Μήτηρ πάναγνος, παρθένος μύστις, κόραι
 30 Αἱ συμπαραῶσαι μητρὶ τῇ τοῦ Δεσπότη.

Nisi enim in errorem socordia inducti fuisset,
 15 Neque a principio morte multati fuisset;
 Et nisi corrupti fuisset serpentis dolo,
 Neque labes introisset feræ deceptione,
 Aut mortem subiisset justo judicio,
 Ne malum maneret integrum,
 20 Opus non fuisset, ut homo fieret, et mortem obiret
 Vitæ auctor Dominus, Verbum Deus,
 Incorruptibile reddens benignitate sua, id quod erat corruptum,
 Et vividicans omne hominum genus :
 Nisi seipsum exinanisset Verbum,
 25 Nec ipsa exstitisset parens Domini,
 Neque ipsum nunc intuita tolerantem iniqua,
 Lugens ejularet, vivido afflicta dolore.
 Personæ igitur hujus tragœdiæ mihi sunt hæc .
 Mater intacta, virgo discipulus, virgines
 30 Assistrices parenti Domini.

23 Βροτῶν ἅπαν. Γρ. βροτῶν γένος.
 24 Μένοντος αὐτοῦ δ' ἀκενώτου τοῦ Λόγου.
 Nisi se Verbum exinanisset majestatem divinam deprimendo ad humanam vilitatem, ut vere idem Deus

et homo sit, quo nihil detractum Deitati. Apostolicam vocem non reddit Roill. hisce verbis : Imminutum parte non ulla sui.

METRICA VERSIO.

Nam nisi dedisset culpa causam lapsui,
 Injecta mortis non foret necessitas :
 Et ni impulsisset nos vafri in fraudem dolo
 Serpentis, astu bestię, corruptio
 Non subsequuta, morbi ut inde addiceret
 Nos lege justa, et ne malum esset integrum,
 Manensque, non esset opus, ut Verbum Deus [cens
 Vitæ auctor, hominem indueret, et mortem inno-
 Pateretur, ut contaminatum quod, fuit

B Integritati liberaliter asserens,
 Mortale totum redderet vitæ genus.
 Quod si imminutum parte non ulla sui
 Verbum fuisset, ipsa jam Domini parens
 Non exstitisset, nec videns innoxium
 Dira tolerantem, animi ægra flecteret ejulans.
 Personæ igitur hæc fabulæ hujus sunt mihi :
 Casta ipsa Mater, castus atque apostolus,
 Quæque Domini assistunt parenti virgines.

CHRISTUS PATIENS.

ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΩΠΑ.

ΧΡΙΣΤΟΣ.
ΘΕΟΤΟΚΟΣ.
ΙΩΣΗΦ.
ΘΕΟΛΟΓΟΣ.
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ.
ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

ΑΓΓΕΛΟΣ.
ΠΙΛΑΤΟΣ.
ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ.
ΧΟΡΟΣ ΠΑΡΘΕΝΩΝ.
ΗΜΙΧΟΡΟΣ.
ΝΕΑΝΙΣΚΟΣ.
ΦΥΛΑΚΗ.

Θεοτόκ. ΕΓΩ' ὠφελ' ἐν λειμῶνι μηδ' ἔρπειν ὄφις, A 10
Μηδ' ἐν νάπαισι τοῦδ' ὑφεδρεύειν δράκων
Ἄγκυλομήτης! Οὐ γὰρ ἐκ πλευρᾶς φῶμα,
Μήτηρ γένους δύστηνος ἠπατημένη,
B Τόλμημα τολμῶν παντότολμον ἀνέτλη,
Ἔρπουσ' ἔρωτι θυμὸν ἐκπεπληγμένη,
Θεώσεως πεισθεῖσα τυχεῖν αὐτόθεν·
Ὅδ' ἂν φαγεῖν πείσασα καρποῦ τὸν πόσιν,
Τοῦ μηδὲ συμφέροντος αὐτίκα σφίσι,

Λύμην κατακριθεῖσα, καὶ λυγρὸν μῦρον,
Μήτηρ τέκνων τ' ἤκουσεν· Ἐκ δυσκοιτίας
Μογροστοκοῦσ', ὠδίσι τ' ἐμπαρειμένη,
Ἰδρῶτ' ἂν ὤκει τήνδε γῆν θλεθρίαν,
15 Σὺν ἀνδρὶ καὶ τέκνοισιν ἀρᾶς ὑστάτης,
Ἄπειρ τεκείν ὄριστο λύπαις καὶ στόνοις,
Διαδοχὰς τε παραπέμπειν τῷ βίῳ,
Διαλλάγας τ' ἐντεῦθεν εὐρεῖν ἐξόχους·

1208-1209 TRAGŒDIÆ PERSONÆ.

CHRISTUS.
DEIPARA.
JOSEPH.
THEOLOGUS.
MAGDALENE.
NICODEMUS.

NUNTIUS.
PILATUS.
CONGREGATIO PONTIFICUM.
CHORUS VIRGINUM.
SEMICHORUS.
ADOLESCENTULUS.
CUSTODIA.

Deipara. Utinam in horto nunquam irrepsisset serpens.
Neque in hujus saltibus dolos struxisset draco
Versipellis! Neque enim e latere orta,
Infelix humani generis parens decepta,
5 Scelus audacissimum aggredi ausa fuisset,
Rami cupidine animum percussa,
Divinitatis exinde consortem se futuram persuasa:
Neque, postquam conjugi suasisset ut comederet de fructu
Nihil ipsis mox profuturo,
10 Ex horto exsulasset felici,
Exitioque damnata et sæva morte,
Mater filiorum (hæc) audisset: Ex inauspicato toro
In partu laborans, doloribusque implicita partus,
Sudore terram hanc exitialem colito,
15 Cum sponso et natalis execrationi extremæ devotis,
Quos gignere decretum est in luctibus ac genitibus,
Seriesque transmittere ævo,
Eximiamque exinde invenire reconciliationem;

1 ΕΓΩ' ὠφελ'. Ita Med. 1.

2 Μηδ' ἐν νάπαισι. Ibid. 3.

3 Ἐκ πλευρᾶς. Legit Combefisius ἐκ et ἂν.
Utraque lectio melior quam in editis ἐν.

6 Ἐρωτι. Sic Med. 8.

15 Σὺν ἀνδρὶ καὶ. Ibid. 11.

18 Διαλλάγας τ'. Christus enim Adæ filius secundum carneni homines Deo reconciliavit.

METRICA VERSIO.

Deip. O utinam in horto callidus nunquam et B
Reptasset anguis, nec dolos in saltibus [vafer
Struxisset hujus fraudis artifex draco!
Non lateris unquam germen, infelix parens
Mortalium, decepta, tantæ audaciæ
Ausa esset ausum, capta rami primulum
Fructu decoro, et attonita animo, ex eo
Ut spem sibi divinitatis sumeret;
Non et vocato fraudem in illam conjuge,
Ut ederet ille de arboris fructu nihil
Mox profuturo, pulsa felici ex loco

Addicta sævæ morti, et æternis malis
Inauspicato audisset e toro parens
Tristis sobolis: Ægre tuum ventrem levans,
Doloribusque implicita partus, cum tuo
Sudore terram hanc colito duram et asperam:
Accedat illis, et tui consors tori,
Unaque miser et execrati liberi,
Quos sic ut olim pareret in suspiria
Tantum et dolores, qui manerent posteros
Vitam in sequentem, jam Deus præscripserat,
Eximia ut esset hinc reconciliatio:

Οὐδ' ἂν γένος ἔλωλεν ἀνθρώπων ἅπαν,
 20 Καὶ τὸν Δυνατὸν ἀλθανεῖν ἔπεισέ πως,
 Ἄγαθότῃ δαπέδῳ κατιέναι,
 Καινώς βροτωθῆναι τε καὶ τλῆναι πάθος·
 Οὐδ' ἂν ἐγὼ πέφυκα μήτηρ Παρθένος,
 Καὶ νῦν ἔκλυον Ἰὶδὸν ἔλκεσθαι χρίσει
 25 Οὐράνιον, γήϊνον· ἀκραιφνῆ γοναῖς,
 Ἴδειν τ' ἔφριττον τόνδε καθυβρισμένον,
 Ἄτερ δαλῶν φέρουσα, φεῦ! δεινὴν φλόγα,
 Ἦ σφῶδρα μαιμάσσει με καὶ στροβεῖ κέαρ,
 Καὶ καρδίαν δεισιν, ὡς βόπτερον μέγα,
 30 Ὡς νητρεκῶς ἤϊσε Συμεῶν γέρον,
 Τηλεσκόποις ὄμμασι πάντως προβλέπων.

Neque universum periisset hominum genus,
 20 Neque Omnipotentem mederi quodam modo coegisset,
 Præ sua benignitate in terram descendere,
 Novo modo hominem induere, et subire mortem :
 Neque ipsa exstittissem Virgo parens,
 Neque nunc audirem ad supplicia trahi Filium
 25 Cœlestem, terrenum, purum natalibus :
 Aut horrerem videns ipsum injuriis lacessitum,
 Absque face ferens, eheu ! diram flammam,
 Quæ vehementer me absumit, evertitque animam,
 Et pectus transfigit, ingentis gladii instar,
 30 Ut vere vaticinatus est Simeon senex,
1210-1211 E longinquo cernentibus oculis omnia prospiciens.
 Certe maxima salus est (conjugi),
 Quando conjux e marito non dissidet,
 Ipsum adjuvans in omni re, ut decet,
 35 Nec ad alio, quo decipiatur, quidquam audit,
 Sed genuino sponso assentitur.
 Nunc vero omnia sunt inimica, et laborant præcipua,
 Ex quo suum prodidit virum, sui que imperii decus.
 Solet enim injuria vctus parere novam.
 40 Lacrymæ stillant ex lacrymis,
 Quarum neque modus, neque numerus est.
 Ex malo enim malum in pugnam advenit.
 Hinc alma natura dedecore confecta,
 Ingemiscit deflens varia calamitatum agmina,

21 Δαπέδῳ κατιέναι. In terram descenderet, novo-
 que modo factus homini mortem ferret, ut suæ be-
 nignitati sa isfaceret.

28 Μαιμάσσει με. Absumit, καταδαπανᾶται, κατα-
 ναλάσκει. Μοχ στροβεῖ, donē, turbat, evertit ani-
 mum.

29 Βόπτερον. Clava, manus ferrea.

31 Τηλεσκόποις. Edit. mendose τηλευκόποις.

32 Ἦ ποῦ μεγίστη, etc. Ita Medææ nutrix apud
 Euripid. vers. 14, 15.

34 Τὰ πάντα συμφέρουσα, etc. In omnibus illi
 obsequens : in rem ejus omnia conferens, ejusque

A Ἦ ποῦ μεγίστη γίνεται σωτηρία,
 Ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχοστατῇ,
 Τὰ πάντα συμφέρουσα τῷδ', ὡσπερ θέμις,
 35 Μηδὲ πρὸς ἄλλου πάρφασίν τινα κλύῃ,
 Ἄλλ' ἔστι συμφρονοῦσα γνησίῳ πόσει.
 Νῦν δ' ἐχθρὰ πάντα, καὶ νοσεῖ τὰ καίρια,
 Αὐτῆς προδοῦσης ἄνδρα, καὶ κράτους κλέος.
 Φιλεῖ γὰρ ὕβρις ἢ πάλαι τίττειν νέαν.
 40 Ἐκ δακρῶν δάκρυα καταλείβεται,
 Ὅν οὔτε μέτρον, οὔτ' ἀριθμὸς ἐστὶ τις.
 Κακῷ γὰρ κακὸν εἰς ἄμειλλον ἔρχεται.
 Ὅθεν πότνια φύσις ἠτιμωμένη
 Στένει κλάουσα συμφορὰς πεφυρμένας,

commodis studens. Genuina hujusce vocis acceptio.
 Non ita se gessit Eva. Sic Med. vers. 13, etc.

35 Μηδὲ πρὸς ἄλλον. Neque fallaci ulli sermoni
 aurem adhibet.

37 Νῦν δ' ἐχθρὰ. Med. vers. 16.

40 Ἐκ δακρῶν δάκρυα. Sic apud Euripid
 Troad. Hecuba, vers. 601, 616 et 617.

42 Κακῷ γὰρ κακόν. Sic Hec. vers. 608 :

Ἔτερα δ' ἀφ' ἐτέρων
 Κακὰ κακῶν κυρεῖ.

Alia ab aliis mala malis incident.

METRICA VERSIO.

Jam non genus hominum occidisset perditæ,
 Nec qui mederi tam gravi morbo potest,
 Impulsus esset ut nova clementia
 Delapsus isthunc in locum, novo modo
 Factus homo, nostræ se cruci submitteret :
 Nec mater essem Virgo, nec cœlo satum,
 Terraque natum, innoxium, natalibus
 Purum, trahi jam ad supplicia, misera parens
 Audirem, et illo lacerum eum aspicerem modo,
 Quo nunc inhorreo videns, illa, illa ego
 Quæ porto flammam magnam, et ardentem,
 [face
 Nulla, quæ adurit, quæ meum cor trajicit,
 Figitque tanquam gladius alti cuspide,
 Fatidico ut ore cuncta prævidens procul

B Vates Simeon protulit vere senex.
 Tum magna certe tutaque est salus, suo
 Si dissidens nunquam uxor a viro, omnia
 Illius affert in sinum, atque, ut addecet,
 Nullius alterius in aures quam viri,
 Concors cui sit, verba prudens excipit.
 Infesta contra cuncta nunc lethaliter
 Ruunt, maritum ex quo suum et sui imperii
 Decus perenne, gloriamque prodidit.
 Quando vetus injuria parere novam solet,
 Et subsequuntur lacrymas lacrymæ alteræ,
 Quis nec modus sit, nec numerus ullus : malo
 Nam semper aliud crescit in pugnam comes.
 Hinc dedecore confecta natura ingemit.
 Veneranda, deflens casuum mista agmina,

45 Διαδοχὰς τε τῶν ἀφερτάτων πόνων,
 Τὸν πάντα συντήκουσα δακρυόεις χρόνον,
 Ἐπεὶ πρὸς ἔχθροῖς ἦσθε· ἥδικημένη,
 Καὶ μητρὸς αὐτῆς πρωτοπήμονι βλάβῃ,
 Πατρός θ' ὑποκλινατός οὐκ ἀμείρι,
 50 Ἴαν πάντες ἐσμὲν οἱ κατὰ χθόν' ἔχγονοι.

Βοῶ μὲν ὄρκους, ἀνακαλεῖ δεξιᾶς,
 Πίστιν μεγίστην καὶ Θεὸν μαρτύρεται·
 Ἔγνω καὶ ἡ τάλαινα συμφορῶν ὕπο,
 Οἷον πατρίαν μὴ λιπεῖν ἐσθλὸν χθόνα·
 55 Στυγεῖ δὲ κόσμον, οὐδ' ὄρω' εὐφραίνεται.

A Eius tōto γὰρ νῦν ἐκέδετ' ἀλγηθόνος,
 Ἦσθ' ἡμερὸς μ' ὑπέλλε. γῆ τε καὶ πόλις
 Λέξαι· μολούσας δεῦρο φύσεως βλάβας.
 Οὐπω γὰρ ἡ τάλαινα παύεται γόνων,
 60 Τίττουσα, μὴ τίττουσα, φεύγουσ' αὐτόκους.
 Δύστην· ἐμαυτὴν γὰρ λέγω, λέγουσά σε,
 Τίττουσαν, οὐ τίττουσαν, ὡς ὑπὲρ λόγον.
 Τόκον γὰρ ἔγνω ἀτοκον· τί γὰρ φράσω;
 Πόνους φυγούσα καὶ φθορὰν νῦν καὶ πάθη.
 65 Οὐκ οἶδα τέρψιν, οὐδ' ἐπίψογον φάτιν
 Τινὸς πρὸς ἀνδρὸς μᾶλλον, ἢ χαλκὸς βεφᾶς.

45 Successionesque intolerabilium malorum,
 Omni tempore lacrymis contabefacta,
 Postquam ab hostibus animadvertit se injuria affectam,
 Et ipsius parentis primum damnum sibi afferentis labe,
 Seductioneque patris aures accommodantis matri,
 50 Quorum omnes terram colentes sumus posteri.
 Clamat jusjurandum, vocat et dexteram;

Maximam fidem et Deum testatur:
 Et agnovit misera ob calamitates
 Quam sit utile patriam non deserere terram:
 55 Odit autem mundum, neque lætatur ejus aspectu.
 Eo enim nunc perveni doloris,
 Ut mihi venerit desiderium terræ et cælo
 Dicere, quæ hinc damna proveniunt naturæ.
 Necdum misera desinit parere,
 60 Pariens, non pariens, rursus abnuens partum.
 Infelix: me ipsam enim dico, dicens te,
 Quæ pariam, et non pariam, partu qui rationem superat.
 Nam partum sum experta sine partu; quid enim eloquar?
 Laboris expertæ, et corruptelæ nunc et passionis.

1212-1213 65 Neque voluptatem novi, neque ab ullo viro rumorem
 Magis famæ aliquid inurentem, quam æri tinctura.

45 Διαδοχὰς τε. Successionesque intolerabilium
 malorum, malaque intolerabilia sibi succedentia; ita
 fere ibid. 588.

46 Τὸν πάντα. Ita fere Medæe nutritrix, vers. 25,
 26.

48 Πρωτοπήμονι βλάβῃ. Reg. Med. πρωτοπήμο-
 νος βλάβῃ, primæ parentis labe.

49 Πατρός θ' ὑποκλινατός οὐκ ἀμείρι. Hunc
 versiculum, qui deerat in editis, suppediavit cod.
 Med., sicque planus plenusque sit sensus.

51 Βοῶ μὲν ὄρκους, etc. Juramenta clamat, re-
 vocat dexteram, fidem maximam Deumque testem ap-
 pellat. Ibid. vers. 21, 22... 34, 35, 36... 56, 57, 58,
 59, qui iisdem fere constant vocibus.

54 Μὴ λιπεῖν. Quam bonum paternis non ex-
 cere sedibus.

55 Οὐδ' ὄρω' εὐφραίνεται. Nec ejus mundi
 aspectu delectatur. Roill. Nihil eo gravius videt, quæ
 verba auctoris mentem sane non exprimunt.

• 56 Ἐκέδετ'. Ilanc vocem in tertia persona ac-
 cipit Combefisius, et de Eva intelligit: non quod

Roillet., sed in prima persona, quem sequimur.

57 Ἦσθ' ἡμερὸς, etc. Hinc subit animus, ut
 terræ cæloque narrem, etc. Ita prophetæ in sacris
 Scripturis cælum et terram contestantur, et quasi
 in illorum aurbus loquuntur, ut animi πάθος exag-
 gerent. Male Roill. vertit: Incommoda, quot habet
 genus e cælo et terra.

59 Οὐπω γὰρ ἡ τάλαινα παύεται γόνων. Nec-
 dum parere desinit Eva. Male Roill.: Nondum lucti-
 bus finem facit, quasi legeret γόνων, ut in Med.
 vers. 59.

60 Τίττουσα, μὴ τίττουσα. Pariens, non pariens
 eo partu, qui vim omnem rationis excedit, ὡς ὑπὲρ
 λόγον, qui sui laboris expertæ integra virginitate. Quam
 in his insulse ludit Roill. Modo ventris edens, modo
 repente supprimens partum! quam prorsus præstat
 carminis modos spernere, quam sic sacra teme-
 rare!

61 Ἐμαυτὴν. Sic Hecuba, vers. 736.

64 Νῦν καὶ πάθη. Reg. Med. sup. lin. νῦν καὶ
 πάλαι. Et nunc et pridem pudoris exempta labe.

METRICA VERSIO.

Et non ferendam semper insurgentium
 Novam laborum plus satis propaginem,
 Tabescit omni misera lacrynis tempore,
 Quod, alia præter gravia duraque, ipsius
 Primum parentis læsa noxa, injurias
 Sensit, colentes quæ globum istum posterus
 Manent: datamque jurejurando fidem
 Dextramque clamat, et Deum testem vocat:
 Miseraque didicit a malis, quam sit grave
 Durumque patrio se solo subducere:
 Exosa mundum, nil eo gravius videt.
 Eo doloris nunc enim tota efflor,
 Naturæ ut illuc omnia velim incommoda

B Referre, quot habet e cælo et terra genus.
 Nam misera nondum luctibus finem facit,
 Modo ventris edens, modo repente supprimens
 Partum, modo etiam eum misera rursus abnuens.
 Nam sic voco me eum quasi supra nodum
 Partum ferentem, nunc prementem te voco.
 Nam partum ego sum experta sine partu: qui enim
 Nomine alio vocari possim, ut quæ parens
 Expertæ laboris et doloris exaltati
 Integra, et incorrupta, nescia illius
 Etiam voluptatis, viri quæ ex copula est?
 Neque magis ullam sentiens viri notam
 Famam exedentem, quam excedere durum solet

Ὁὐ γὰρ κορείης ἄμμα διέφθειρέ τις ·
 Καὶ παῖδα πῶς ἔτικτον; ὦ θάμβος μέγα!
 Ὑβρισμένον δὲ τὰ νῦν πῶς οἶσω βλέπειν;
 70 Πόνους φυγοῦσα, πῶς ὀδυνῶμαι κέαρ;
 Ἀηγάλαξα πῶς πάλαι χαρᾶς ὕπο,
 Ὅτ' ἦλθεν εὐάγγελος ἀγγέλλων τόκον,
 Φράζων ἄλυξιν δυσμενῶν βροτῶν γένει,
 Καὶ γηθόσυνον χάρμα μοι φέρων μέγα!
 75 Λόγοις δὲ τοῦδ' εὐπλαγκτος οὐκ ἐφαινόμην,
 Πεισθεῖσα τῷ φέροντι θέσκελον φάτιν,
 Οὐχὶ σφάγιον μηνύουσάν μ' ἔκτεκεῖν,
 Ἄλλ' ὡς ἄνακτα γῆς τε καὶ παντὸς πόλου
 Ὅμως δ' ἔθυον καὶ γυναικεῖν νόμῳ,

A 80 Ψυχῆς τ' Ἐπεμπον ἀλαλαγμὸν ἐκ μέσης ·
 Λάκουσ', ἀνευφημοῦσα τὴν ἀγγελίαν,
 Θυηφάγον φέρουσά τ' εὐώδη φλόγα,
 Οἶαν θύειν φράζουσιν οἱ θεοπρόβοι,
 Ζῆλον ἔμπυρον, πνεῦμα συνετριμμένον,
 85 Ἐρωτά τ' εὐκάθεκτον ἔνθερον λίαν,
 Ἄ θυσίαν οἶδαμεν εὐφημουμένην.
 Καὶ πῶς στροβεῖ μοι σπλάγχνα νῦν θριμύ βέλως;
 Κάγῳ πρόθυμος ἔννυχος δραμεῖν θέλω,
 Ἴδειν τε Παιδὸς ἦν καχοσύνην πάθοι ·
 90 Αὐταὶ δ' ἔπεισάν μ' ἡμέρας μίμνειν φάος.
 Chor. Δέσποινα, νῦν πύκαζε σὸν δέμας τάχει.
 Θεοτό. Ἄνδρες τρέχουσιν ἐμφανεῖς ἔξω πύλης.

Nemo enim virginitatis florem mihi sustulit :
 Et filium qui genuerim? O stuporem maximum!
 Sed injuria affectum quomodo nunc potero intueri?
 70 Nullos partus dolores experta, cur animo crucior?
 Quomodo exsilivi olim gaudio,

Cum auspicatus advenit angelus nuntians partum,
 Indicans effugium ab hostibus mortalium generi,
 Miraque lætitia animum exhilarans meum!
 75 Hujus autem verbis decipi minime videbar,
 Fidem adhibens ferenti cœleste oraculum,
 Significans me parituram fore non victimam,
 Sed quasi regem terræ et cœli :
 Muliebri tamen legi obsequabar,
 80 Et ex intimo corde hymnum emittebam,
 Clamans gaudio, faustis omnibus prosequens nuntium,
 Incensis ferens suffumentis redolentem flammam,
 Quæ sacrificia præscribunt divini vates,
 Accensum zelum, spiritum contritum,
 85 Modestumque amorem præservidum,
 Quæ victimam novimus laudabilem.
 Sed cur perturbat mea viscera nunc truculenta cuspis?
 Ego quidem prompta sum etiam noctu currere,
 Ut videam, quæ mala patiatur Filius :
 90 Hæc vero mihi suaserunt diei expectare lucem.
 Chor. Dumina, nunc cito corpus tuum contege.
 Deip. Viri conspici currunt e porta.

70 Πόνους φυγοῦσα. Quæ partus dolores nullos
 senserim : quod vers. 64 lucem avert. Male Roill. :
 Cum sim jam meis laboribus defuncta : quæ verba
 innuerent in iis quandoque Mariam fuisse, ac ceterarum
 more peperisse; quod amolitur auctor et improbat fides.

75 Εὐπλαγκτος. Codex Reg. Medicus habet
 ἀπλαγκτος, erroris expertus.

81 Λάκουσ'. Reg. Med. λάκουσ', quod idem est,
 clamans gaudio.

84 Ζῆλον ἔμπυρον. Quæ omnia spiritalis sunt
 sacrificii.

88 Κάγῳ πρόθυμος ἔννυχος δραμεῖν θέλω. Sic
 Rhés. vers. 65, Hector ait :

Κάγῳ μὲν ἦν πρόθυμος ἰέναι δόρυ
 Ἐν νυκτί. . . . .

Ego quidem etiam promptus pugnare
 Etiam noctu. . . . .

91 Δέσποινα, νῦν πύκαζε, etc. Ibid. vers. 90 sic
 Hector Æneam excitat :

Αἰνέα, πύκαζε τεύχεσιν δέμας τὸ σὸν.
 Ænea, munias armis corpus tuum.

METRICA VERSIO.

Tinctura ferrum. Nemo sustulit mihi
 Florem pudoris integrum : et qui filium
 Enixa credar? O stuporem maximum!
 Injuria affectum modo quo cernere
 Nunc potero? cum sim jam meis laboribus
 Defuncta, qui sit ut cruci r animo tamen?

Ut exsilivi gaudio, quando angelus
 Sese auspicatus obtulit primum mihi,
 Partum futurum nuntians, atque omnium
 Soluta veteris cum genere mortalium
 Vincula inimicitiae sua voce indicans,
 Miraque lætitia animum exhilarans meum!
 Tuâ non videbar hujus ore decipi,
 Cœleste cui fidem faceret oraculum :
 Partu edituram me meo interea tamen
 Non victimam præsiagens, at lotius
 Regem quasi terræ, polique : concita
 More muliebri gaudii vocem indicem

B Expectoravi, prosecuta nuntium
 Et voce, et ominatione deferens
 Ignes odoros thuris accensi, pii
 Quo genere se suffire mystæ prædicant
 Zelum æstuantem, et spiritum Deo sacrum,
 Modestum amore charitatemque igneam,
 Qua nulla superis victima cadit gratior.
 At nescio quæ pectus effodit meum
 In me acta cuspis. Et ego vel silentio
 In noctis alta, prompta festino gradu
 Eram videre quæ mihi charissimo
 Injecta Nato crux : at auctores mihi
 Istæ fuerunt ne prius quam se dies
 Prima extulisset, hinc meum efferrem pedem.

Chor. Compone corpus nunc, hera, oculos, ut
 [decet.
 Deip. Quidnam hoc? Frequentes se viri cursu eff-
 [ferunt

Τί δ' ἐστί; μῶν γε δυσμενῶν ἀγγέλλεται
 Λόγος κρυφαίος ἐσάναι κατ' εὐφρόνην;
 95 *Χορ.* Ἐννυχος ὄχλος ἐν θορόδῳ συρρέει·
 Στρατῶν πόλιν τε πᾶσαν ἄν ὄφρα βλέπω,
 Λαμπτήρα; εἰσφέροντα καὶ πολλὰ ξίφη.
Θεοδ. Καὶ νῦν πρὸς ἡμᾶς νῦν τίς ἐν σπουδῇ ποδῶς
 Στείχει, νέον τι πρᾶγμα ἔχων ἰσως φράσαι;
 100 Ἴδω, τί λέξει, καὶ τί' ἀγγελεῖ λόγον.
Χορ. Πότνια, πότνια, σεμνοτάτη Παρθένε,
 Αἶ, αἶ, αἶ, αἶ!
 Πολλὴ μὲν ἐν βροτοῖσι, κοῦκ ἀνώνυμος,
 Ἄγνη κέκλησαι, τῆσδε γῆς ὄσοι πέδον
 105 Ναῖουσι, λαμπρὸν φῶς ὀρώντες ἡλίου·

A Τὰ νῦν δὲ τάλαιν', ἡ πάλσι μακαρία.
Θεοδ. Τί δ' ἐστίν; ἢ ποῦ τίς μ' ἀποκτεῖναι θέλει;
Χορ. Οὐκ, ἀλλὰ Παῖς θνήσκει ὄσ' ὑπ' ἀλαστορῶν.
Θεοδ. Οἱ μοι! τί λέξεις; ὡς μ' ἀπόλεσας, γύναι!
 110 *Χορ.* Ὡς οὐκέτ' ὄντος Γιέως φρόντιζε δὴ.
Θεοδ. Ὡ δεινὰ λέξασ', οὐχὶ συγκλείσεις στόμα;
 Καὶ πᾶν μεθήσεις ἀπρεπὲς ῥῆμα φέρειν;
 Τὸν ὄντ' αἶψα γάρ, μηκέτ' εἶναι πῶς λέγεις;
 Εὐφημος ἴσθι, κἄν τί σοι χρεῖα λέγειν,
 115 Λέγ' ὡς προσήκει, μηδ' ἀτιμᾶσθαι Θεόν.
 Γονᾶς γὰρ ἀπὸ χρυσέας ἔβλαστέ μοι·
 Καίνων δὲ πιτνεῖν αἶμα ὑπ' ἀνέρων Θεοῦ.
 Θανεῖν τὸ ἀθάνατον, οὐκ ἔχει λόγον.

Quid vero est? num quæ hostium nuntiatur
 Cohors occulta stare per noctem?
 95 *Chor.* Nocturna turba cum tumultu confluit;
 Exercitum universamque urbem in obacuro intueor,
 Faces et plurimos gladios ferentem.
Deip. Et nunc ad nos quis pede concito
 Venit, novam aliquam rem forsans habens, quam nuntiet?
 100 Noverim, quid loquatur, et quem ferat nuntium.
 1214-1215 *Chor.* Veneranda, veneranda, castissima Virgo,
 Heu, heu, heu, heu!
 Celebris quidem inter homines, et non ignobilis,
 Casta vocaris, quicumque hanc tellurem
 105 Habitant, fulgidum videntes lumen solis;
 Nunc misera, quæ prius beata.
Deip. Quid igitur? num quis me vult occidere?
Chor. Nequaquam, sed tuus Filius scelestorum manu perit.
Deip. Heu me! quid dicis? ut me perdidisti, mulier!
 110 *Chor.* De Filio tuo tanquam mortuo cogita.
Deip. O atrocia locuta, non claudes os?
 Nec omnem omittes indecorum sermonem loqui?
 Æternum naniq̄, quomodo jam non existere ais?
 Fausta precare: et si quid loquendum habueris,
 115 Dic, ut decet, neque Deum injuria afficias.
 Ex stirpe enim aurea mihi germen effloruit;
 Novumque id esset, ut Dei cruor efflueret manu mortalium.
 Fieri non potest ut immortalis moriatur.

93 *Τί δ' ἐστί; μῶν γε δυσμενῶν, etc.* Sic ibid.
 vers. 91 Æneas iisdem fere vocibus Hectorem inter-
 terrogat.

94 *Κατ' εὐφρόνην. Noctu, per noctis silentia.*

98 *Ἐν σπουδῇ ποδῶς.* Ibid. chorus Æneæ ad-
 ventum nuntiat. Male Roillet. *pede turbido.*

101 *Πότνια, πότνια.* Reg. Med. *πότνια, πότνια.*

103 *Πολλὴ μὲν ἐν βροτοῖσι. Præclara, eximia,*
inter mortales celebrata es. Nec bene Roillet. vertit
crebro, siquidem ὁ πολύς, idem est ac clarissimi ge-
aeris, quod exponit vox sequens, κοῦκ ἀνώνυμος.
 Ita prologus Hippolyti apud Euripid. incipit: sic

enim satur Venus vers. 4, 2 et 4.

109 *Οἱ μοι! τί λέξεις; Sic Phædra suam nutri-*
cem alloquitur, vers. 353, et apud Med. Jaso mu-
lieribus respondet vers. 1510.

110 *Ὡς οὐκέτ' ὄντος.* Sic ibid. vers. 1314 cho-
 rus Jasonem de cæde filiorum suorum edocet:

Ὡς οὐκέτ' ὄντων σῶν τέκνων φρόντιζε δὴ.

Cogita igitur tanquam de mortuis liberis tuis.

111 *Ὡ δεινὰ λέξασ', etc.* Sic Phædra nutricem
 suam increpat vers. 498 et 499.

113 *Τὸ ἀθάνατον. Reg. τὸν ἀθάνατον. Fieri non*
potest, ut qui est immortalis, moriatur.

METRICA VERSIO.

E porta anhelī: quid rei? An quod nuntius
 Venit cohortis hostium irrepentium?
Chor. Nocturna turba cum tumultu confluit:
 Exercitum totam per urbem conspicio
 In nocte opaca plurima armatum face
 Et ense multo. *Deip.* Nescio quis etiam pede
 Contendit ad nos turbido, forte ut novi
 Quid nuntiet nobis: juvat resciscere
 Ecquid novarum nuntius rerum advenit.
Chor. Pudica o Virgo, casta, veneranda, ah, ah, ah!
 Crebro quidem tu casta magui nominis
 Has inter omnes dicta, quas suo e sinu
 Produxit olim terra, quæque hanc incolunt
 Hoc intuentes candidum solis jubar:
 Nunc jam misera, beata quæ fueras prius.
Deip. Quid ista trepidatio quæbit? Num quod sua

B Manu parat me aliquis scelesta tollere?
Chor. Non id quidem, verum tuus quod Filius
 Misere a scelestis tollitur. *Deip.* Vah! quidnam ais?
 Ut perdidisti me, mulier! *Chor.* Ego jam quasi
 Non amplius Nato manente prospicio tibi.
Deip. O non ferenda proferens, non impudens
 Us continebis, indecensque desines
 Efferre dicium? Namque eum qui semper est,
 Quoniam ore dicis esse jam non amplius?
 Bona verba, quæso, et si tibi est usus datus
 Aliquis loquendi, loquere sicut te decet,
 Nec indecora voce debonesta Deum.
 E stirpe germen aurea hoc cedit mihi:
 Novumque id esset, ut manu mortalium
 Effunderetur sic Dei sanguis; mori
 Qui possit autem, cui mori nunquam datur?

Ἐπιπτον αὐτὸν, οἶδα δ' ὡς ἐγεινάμην.

120 *Chor.* Ὁ τλήμων, οὐκ οἶσθ' ὅς κακῶν ἐλήλυθας,

Καὶ τοῦσδε κινεῖς κάναμοχλεῦεις λόγους.

Ἦοῦς φανείσης, γίλωσ γ' ἔψει μόνον·

Ὅς πάννουχον κρινούσιν οἱ μαιφόνιοι.

Καὶ τοὶ δέδορκ' ἐνθάδε τῶν Παιδός τινα

125 Στείχοντ' ὄπαδῶν, πενυμά τ' ἤραθισμένον,

Σπουδῇ πρὸς ἡμᾶς τόνδ' ἰθύνοντα δρόμον,

Δείκνυσι δ' ὡς τι καινὸν ἀγγέλλει παρών.

Θεοτό. Τί δή ποτ' ἄρα σημάει νέον θέλει;

Chor. Ἴδω, τί λέξει πνευστιῶν οὗτος θέλει.

130 Ἄγγ. Ὅττοτο!

Καλλίστα, πότνα, σεμνοτάτα Μαρία,

Ipsum genui, novi autem quomodo genuerim.

120 *Chor.* O infelix, nescis quo malorum veneris,

Et hosce moves atque rejicis sermones.

Cum aurora illuxerit, Filii mortem videbis :

Totam noctem, ut ipsum capite damnent, scelesti absumunt.

Et jam video hic unum e Pueri famulis

125 Venientem spiritu irritato (anhelo),

Properanter suum cursum ad nos dirigentem,

Vultuque profert se quid novi mox nuntiatorum.

Deip. Quid igitur novi significare cupit ?

Chor. Videam, quid eloqui velit anhelus iste.

130 *Nunt.* Papæ! heil!

Eximia, veneranda, castissima Maria,

Eheu, eheu, eheu, eheu!

Perimus, neque tamen ab ullo hostium.

Deip. Quam edis vocem? quem nuntium profers?

135 Age, dic, quis te novus rumor iterum terret?

1216-1217 *Chor.* Audisti, eheu! audisti, eheu! audisti,

Quis tuum Natum sceleratis prodidit?

Deip. An adhuc aliud novum annuntias malum?

Ecquis est? num quis est ex intimis?

140 *Chor.* Qui pecuniam accipiebat, pravus discipulus, ait,

Pecuniæ custos, imo potius vorax.

Deip. Hei mihi! quale hoc aliud malum ad malum accessit,

Si ab ipsis, qui videntur amici, prodimur?

An igitur ausus est miser hanc turpissimam rem?

120 Ὁ τλήμων, οὐκ οἶσθ'. Sic *Med.* vers. 1306, chorus de Jasono loquitur.

121 Κάναμοχλεῦεις λόγους. Addit Roill. *inscia*, ad explendum metrum: sed bene minus pro reverentia qua mulieres Deiparam prosequiebantur. Sic *Melea* vers. 1317, Jasonem furibundum irridet:

Τί τόσδε κινεῖς κάναμοχλεῦεις πύλας;

Quid hæcce moves, et vectibus removes portas?

124 Τὸν Παιδός. Ita *Reg.* Edit. τὸν Παιδός. Sic *ibid.*, vers. 1118, 1119, 1120.

133 Ἀπωλόμειθ', etc. Ita fere auriga *Rhesi* vers. 867:

Ἡμεῖς δ' ὑπ' ἐχθρῶν οὐδενὸς πεπλήγημεθα.

Nos vero a nullo hostium percussi sumus.

A Αἰ, αἰ, αἰ, αἰ!

Ἀπωλόμειθ', οὐ δυσμενῶν τάχ' ὑπὸ του.

Θεοτό. Τίνα θροεῖς αὐδάν; τίνα βοᾷς λόγον;

135 Ἄγγ, εἰπέ, τίς φοβεῖ σε φήμ' αὐθις νέα;

Chor. Ἐκλυες, ὦ ἄιες, ὦ ἡκουσας ἔς,

Ἦος Παῖδα σὸν προδῶκε ταῖς μαιφόνιοις;

Θεοτό. Πρὸς τοῦτο δ' ἄλλο καινὸν ἀγγελεῖς κακόν;

Τίς ἐστι; μῶν τις τῶν φιλεῖν ἠλπισμένων;

140 *Chor.* Ἀργυροδέκτης, δύστροπος μύστης, λέγει,

Ἀργυροφύλαξ, ἀργυροτρόκτης πλέον.

Θεοτό. Οἱ μοι! τὸδ' οἶον ἄλλο πρὸς κακῶν κακόν,

Εἰ τοῖς φιλεῖν δοκοῦσι κατεργάσμεθα;

Ἢ που τετόλμηξ' ἔργον ἀτολμον τάλας;

134 Τίνα θροεῖς αὐδάν; Sic *Orest.* vers. 1250, chorus Electram interrogat.

135 Φήμ'. Alii legunt *φημί*, et interpretantur: Quis terret te, o puella, dico iterum: non recte, ut nobis videtur: νέα namque hic puellam non significat, sed ad φήμη refertur.

142 Οἱ μοι! τὸδ', etc. Sic Hippolyti ancillæ ingemiscunt, vers. 874.

144 Ἢ που τετόλμηξ', etc. Ita fere Ægeus Medeam de conjuge suo querentem alloquitur, vers. 695:

Ἢ που τετόλμηξ' ἔργον ἀσχιστον τόδε;

An igitur ausus est hanc turpissimam rem?

METRICA VERSIO.

Illi ut parens sim, sorte qua tamen scio.

Chor. Miseranda, nescis quo malorum veneris,

Et ista verba tu tamen seris inscia.

Aurora postquam illuxerit, mortem tui

Nati videbis, nocte quam tota viri

Contaminati sanguine una sanciant.

Et ecce video de grege tui Filii

Sectaque quendam, turbido qui pectore

Properanter ad nos dirigat cursum suum,

Vultuque profert quid novi quod nuntiet.

Deip. Et quid novi jam, cuius hic sit nuntius?

Age, ergo, videam anhelus iste quid velit.

Nunt. Eheu! pudicas inter et pulcherrimas, Atque venerandas prima, virgo eadem et parens, Maria, ah, ah, ah, ah! nos perimus, nec tamen Quidquid mali hoc est, ab aliquo hostium venit.

B *Deip.* Quænam ista vox est? Sermo quis, quænam {detonas?

Age, expedi hoc mihi, o puella, inquam, novus

Quis terror animum sic paventem concutit?

Chor. Audisti? An etiam nunc misellam præterit

Te, qui catervæ destinatæ sanguini

Cædique, natum prodiderit innoxium?

Deip. Ecce aliud autem de integro referes malum.

Quisnam ejus auctor? Num quis est ex intimis?

Chor. Ille, ille, vita perditæ, tum moribus,

Discipulus, ille, inquam, ille qui pecuniæ, et

Ærarii magister, aut potius vorax.

Deip. Eheu! quid hoc est, quod novum malis malum

Accedit ad cumulum, si ab his quos credimus

Nobis amicos, nos dati pessum sumus?

Certe ille facinus ausus est audax miser?

145 Τί δ' ἐγκαλῶν προῖδωκε παντευρεγέτην ;

Ἥ τις λαθὴ θράματος ἦν τῷ μαινῶλῃ ;

Χορ. Ἄκουε τοῦδ', ὅς σοι τραυῶς πάντ' ἀγγελεῖ.

Ἄγγ. Ἄκουε, τλήμων, ἢ τὸ πρὶν πανοῤῃβία,

Ἄκουε οὖς σοι δυστυχεῖς φέρω λόγους.

150 Θεοῦδ. Αἰ, αἰ! διοιχόμεσθα, ὄηλος εἰ λόγῳ,

Κακῶν γὰρ ἦκαίς, ὡς ἔοικεν, ἄγγελος.

Ἄγγ. Κακῶν μὲν, ἀληθῶν δ' ὄμῳ. Τί γὰρ φράσω;

Ἐπεὶ τὸ πάσχα καινὸν, ὡς-ἔφη, φάγοι,

Μύσταις ἀριστον παραθεῖς, δειπνον μέγα,

155 Δείξας τ' ἐν αἰνίγμασι τὸν αὐτοῦ πράτην·

Ἐπειτα νήφας τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας,

Ἐξέσις, ὡς εἶθις, ἐλαῖων εἰς ὄρος,

Εἰπῶν τε μύσταις πάνθ' ἄπερ τανῦν πάθοι,

A Καταρτίσας πάντας τε μυσταγωγίαις,

160 Πολλοὺς ἔν ἄλλοις καὶ τὰδ' εἶπε πρὸς Θεόν·

« Πάτερ, μέγιστόν νῦν πόρασέ μοι κλέος·

Τὸ παρὰ σοὶ γὰρ μὴ λιπῶν ποτε κλέος,

Εἰς μείζον ἤξω, δυσμενῆ κτανῶν βροτῶν·

Ἐθνη τε δίδοξ πάντ' ἔχοντι πρὸς σέθεν·

165 Λαβὼν δὲ πάντας, χ' ὡς ἀριστεῖον σφέων

Ἵπερ κρεμασθεὶς αὖτε σαῖν χερσῶν νέμω.

Κυθρούμενος δὲ τοῖς ἀριστεύμασί μου,

Κάλει φίλους εἰς δαῖτα. Μακάριος εἰ,

Μακάριος τοιάδε διειργασμένος. »

170 Ὁ δ' αὖθις ἀφίησιν ὡς βροντῶν ὄπα,

Δηλῶν κλεισμὸν αἰθεροτρόμῳ βοῆ·

Καὶ πρὶν κλεισας, νῦν κλεισῶ σε κλειόν.

145 Quo crimine autem omnium bonorum largitorem prodidit?

Aut quam facinoris ansam furibundus arripuit?

Chor. Audi hunc, qui tibi aperte omnia referet.

Nunt. Audi, o misera, quæ prius eras felicissima,

Audi, quos infelices tibi fero sermones.

150 Deip. Hei, hei! perimus, significas hoc oratione:

Nam, ut videtur, venis nuntius malorum.

Nunt. Malorum equidem, at cestorum. Quid enim eloquar?

Postquam pascha novum, ut ipse dixit, edisset

Discipulis prandium apponens, grandem cœnam,

155 Designassetque per modum ænigmatis sui proditorem,

Ac deinde abluisset suorum discipulorum pedes,

Egreditur, juxta morem suum, ad montem olivis consitum,

Cumque suis omnia sibi ferenda enuntiasset,

Cunctosque sacro firmasset mystico,

160 Inter plura alia, ad Deum hæc precatus est:

« Pater, maximam nunc præbe mihi gloriam;

Qui eam quam apud te habeo, nunquam reliquerim gloriam,

Ad majorem evadam, hoste mortalium perempto:

Omniaque ex te possidenti da mihi gentes:

165 Cumque omnes acceperim, et ut ipsarum præmium

Suspensus fuerim, tuis iterum manibus rependam.

Gloriosior effectus ex præclaris facinoribus meis,

Invita amicos ad convivium. Beatus es;

Beatus es, qui talia perfeceris. »

170 At ipse rursus, ut tonans emittit vocem,

Testatus gloriam clamore cœlum commovente:

1218-1219 Jam te glorificavi, nunc amplius te glorificabo.

140 Ἄκουε οὖς, etc. Sic apud Euripid. nuntius qui sententiam mortis adversus Orestem et ipsius sororem Electram, ab Argivis latam narrat, v. 855.

150 Αἰ, αἰ! διοιχόμεσθα, etc. Sic ibid. præ dolore exclamat Electra, vers. 856, 857.

158 Εἰπῶν τε. Ita legendum videtur. Edit. εἰπῶν τοῖς.

162 Τὸ παρὰ σοὶ. Qui eam, quam apud te habeo,

nunquam reliquerim gloriam, ad majorem evadam, quasi novo eam cumulo complebo, meæ passionis triumpho et animarum lucro. Nec bene Roill.: Quæ ante tota profuit, quasi legeret παρὰ σοῦ. Ita fere iisdem verbis, at diverso sensu Eurip. Bacch. vers. 1235, 1237, etc.

171 Κλεισόμεν. Auctor tragœdiæ seriem rerum gestarum non observat. Orante quidem Domino,

METRICA VERSIO.

Quo crimine autem agens reum illum prodidit,

Perspecta in omnes cujus est benignitas?

Aut quæ furoris causa tam magni fuit?

Chor. Audi hunc, aperte qui tibi omnia disseret.

Nunt. Nunc misera, paulo et ante felicissima,

Audi tibi quæ infausta dicta nuntio.

Deip. Occidimus, heu! quantum ex tuis verbis liquet;

Malorum adest, ut est verisimile, nuntius.

Nunt. Esto malorum, vera quæ novi tamen.

Quid enim eloquar? Postquam novo pascha modo,

Ut dixit ille, edisset, apposito suis

Apostolis epulo hilari et cœna, suo

Et indicato venditore ænigmatæ

Verborum, et inde pedibus ablutis gregis,

Ille ex recepto more sibi, montem ocus

Petiit olivis consitum, cumque omnia

Sibi ferenda enuntiasset, et sacro

Firmasset omnes, quotquot essent, mystico,

B Ut cætera taceam, ad Deum hæc precatus est:

« Nunc jam, Pater mi, gloriam quæ maxima est,

Hanc exhibe: nam quæ perennis gloria,

A te illa tota profuit, mortalium

Hoste perempto, clariorem consequar

Et ampliorem: quas tuo beneficio

Gentes ego habeo, da mihi, quas præmium

Tanquam rei gestæ bene acceptas, tuis

Reddam vicissim manibus actus in crucem,

Meaque factus clarior victoria

Invita amicos gratus ad convivium.

O te beatum, ter beatum, inquam, et quater,

Cui datum sit omnia hæc exsolvere. »

At ipse vocem rursus edit ut tonans,

Clamore cœlum permovente, gloriam

Testatus illam Filium qua cingeret,

Hac voce: Jam te gloria insignem prius,

Majore multo et ampliore ornavero.

Ἐπί δὲ μύσταις ταύτ' ἐνηχθήθη ξένως,
 Ἦκει πρὸς αὐτοὺς ἐν τόπῳ τοῦ χειμάρου,
 175 Πρὸς κήπον, ἦχι πολλάκις συνήγετο.
 Ὅν οὐδ' ὁ πρῆτης ἀγνοῶν, νυκτῶν μέσον
 Ἐφθασεν, ἔχλον τῶν μαιφόνων ἄγων,
 Σιφηφοροῦντας καὶ φρονούντας ἐν θράσει·
 Ὅς καὶ προσίων, ὡς φίλος, Διδασκάλῳ,
 180 Ῥαβί, προσειπὼν, χαῖρ', ἐφίλει δυστρόπως.
 Θεοσδ. Φεῦ, φεῦ! τί χειρὸν τοῦδε τολμήσειε τις;
 Τί γούν πρὸς αὐτὸν ἀντέφησε Παῖς ἐμός;
 Ἄγγ. Οὐκ εἶπεν οὐδὲν, κλήν· Ἐταῖρ', ἐφ' ᾧ πάρει;
 Ἄφαρ δ' ἔβαλον χεῖρας οἱ μαιφόνοι.
 185 Ἄμμες δ' ἀφέντες ἄλλος ἄλλη φεύγομεν.

A Πέτρος δ' ὁ κλεινὸς καὶ λόγοις ἀπέπειτο.
 Μόνος δ' ἐπιστήθιας εἶπετ' ἀτρέμας,
 Ἐδοξε δ' αὐτὸς ὑπὸ τοῦ παπυθῆναι,
 Σιγῇ λέγοντος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἡρέμα
 190 Τὸν δύστροπον πρᾶτην γε τοῦ Διδασκάλου·
 Ἐ Τῆς ἀσεβείας! ὦ τάλ', οὐ φοβῆθ' Θεόν;
 Οὐ θεσμὸν αἰδῆ τῶν βροτῶν τῆς οὐσίας;
 Ἄδάμ τε τὸν σπείραντα γηγενῆ στάχυν,
 Καὶ πατριάρχας ἐκλελεγμένους γένους;
 195 Μύστης φανεῖς, σὺ συμμαθητὰς αἰσχύνεις·
 Τὸν Μυσταγωγὸν, φεῦ! προδοὺς ἀργυρίου
 Προῦδωκας αὐτὸν εἰς φρόνον μαιφόνους.
 Οὐκ εἶπεν, οὐ σῆς προνοήσατο φρονός,

Cum autem hæc insolito modo discipulorum aures perculissent,
 Venit cum illis, ad locum torrentis,
 175 Ad hortum, quo sæpius se conferebat,
 Quem haud nesciens venditor media nocte
 Prævertit, agmen scelestorum ducens,
 Sicarios, et audaciam spirantes:
 Qui et accedens, ut amicus, ad Magistrum,
 180 Dicens: Ave Rabbi, eum osculatus est perfide.
 Deip. Eheu, eheu! quid atrocius quis ausus fuisset?
 Ecquid ad hunc respondit Filius meus?
 Nunt. Nihil dixit, nisi: Amice, ad quid venisti?
 Statimque ipsi manus injecerunt scelerati.
 185 Nos autem, eo relicto, alius alio efugimus.
 Petrus inclytus ipsum verbis abnegavit.
 Solus, qui pectori inculuit, secutus est quiete;
 Et ipsi visum est aliquem audisse,
 Qui submissa voce, et veluti solum sic alloqueretur
 190 Perditum Magistri sui venditorem:
 Ἐ Vah! impium scelus! o miser, neque times Deum?
 Neque ullam vereris legem generis humani?
 Neque Adam terrigenæ spicæ satorem,
 Neque patriarchas electi generis?
 195 Discipulus habitus, tuos sodales dedecore afficis;
 Mysteriorum magistrum pecunia venditum
 Ad ipsam mortem barbaris prodidisti.
 Nonne præcavit tibi, præmonuitque animo

venit vox de cœlo, Joan. xii, 29, sed nihil tale contigit, cum oravit post ultimam cœnam, nec ullus evangelistarum hoc narrat contigisse.

174 Ἦκει πρὸς αὐτοὺς. Venit cum illis (discipulis); rarior equidem talis hujus præpositionis acceptio. Sed nihil aliud sane vult auctor quam quod refert Joan. xvii, 1.

177. Τῶρ. Male edit. τοῦ.

186 Ὁ κλεινός, etc. De suo addit Roill. audax.

187 Ἀτρέμας. Quietè, silentio. Roillet.: Nihil timens.

192 Τῆς οὐσίας. Roillet., Juris.

193 Σπείραντα. Ita Reg. cod. Edit. σπείραντα. Ita Iere Med. vers. 479:

... Καὶ σπερούντα θανάσιμον γῆν.

... Et seminantes lethalem segetem.

194 Ἐκλελεγμένους γένους. Electi, id est, Israeliticæ gentis; nec bene Roill., Generis antiqui cæros.

METRICA VERSIO.

Hæc insueto cum modo comitum omnium
 Aures perculissent, sæpius quo cogeret
 Omnes ad hortum, parte qua torrens aquæ
 Præterfluebat, huc coegit: perditus
 Quem non et ipse callidusque venditor
 Oblitus, alta nocte prævertit, manum
 Sicariorum cæde multa insignium
 Audaciaque dux trahens: qui postquam eo
 Venit, ut amicus ad magistrum: Ave Rabi,
 Dicens, eum ipsum est osculatus perfide.
 Deip. Eheu! quis unquam facinus hoc atrocius
 Patrasset? age, quidnam meus in hunc Filius?
 Nunt. Nil gravius in eum quidquam, at id solum
 Intulit:
 Amice, quidnam huc advenis? Tum protinus
 Injectæ in illum barbaræ hinc atque hinc ma-
 ius.

B Ipso relicto, nos alius alio fugam
 Arripimus. Quin iste Petrus inclytus
 Audaxq; je, verbis abnegavit hunc suis:
 Solus secutus, nil timens, qui pectofi
 Incubuit hujus: quin mihi videor quoque
 Audisse quemdam, clanculum qui perditum
 Et veluti solum venditorem Heri sui
 His conveniret vocibus demurmurans:
 Ἐ Vah! impium scelus! o miser, nec tu Deum
 Metuis nec ullam juris humani times
 Legem, et satorem terræ spicæ Adamum,
 Et patriarchas generis antiqui viros?
 Discipulus habitus, tu gregem socium nota
 Inuris inhonestæ, sic sacrorum principe
 Aurum ob avarum vendito, ut tu proderes
 Eum cruentis ad necem diram viris.
 Nonne illo mentem dixit, et scivit tuam,

Σωπῆν ἐφ' οἷσι νῦν ἐκῶν ἀλγύνεται ;
 200 Σὺ δ' οὐκ ἀνέσχου· τοιγαροῦν γνοίης τάχ' ἴ.
 Ἐἴ γ' ἴσθι, πατρὸς εὐσεβὲς θάλλει γένος.
 Εἰ μὴ γὰρ ὄρκους Ἀβραάμ ὑπεσχέθη,
 Οἷκ ἂν ποτ' ἔσχε μὴ τὰδ' ὑπεξίειναι,
 Κάντεῦθεν ὑμῖν ἀποδοῦναι τὴν δίκην.
 205 Δοκεῖς γὰρ αὐτὸν τὰδ' ὑποστῆναι πάθῃ,
 Εἰ μὴ τε κερδαίνοντα κάντεῦθεν μέγα ;
 Νῦν δ' ἐκ χθονὸς μὲν ὧκ' ἂν ἔρχεται πάλιν,
 Καίνως ἄνεισι. Σίγα, δέξεται χριστίν, .
 Ἐρῶν καθ' ὁμῶν Πατρὶ σὴν ἀμαρτίαν.
 210 Λαοῦ τε τοῦδε μαινόλου τολμηρίαν,
 Ἴς καὶ προεῖπε Δαυΐδου γλώσση πάλαι

A Οὐκ ἀγνοῶντι, καὶ πρὸ τῆς τολμηρίας·
 Πλήσει τε πᾶσαν γαλαν ἐνδόξων λόγων,
 Ἐργῶν τε κλεινῶν, μυρίων θαυμασιῶν·
 215 Ὅψεσθε δ' ἐν Πατρὸς μολοῦντ' αὐθις κλέει,
 Κρίσιν φέροντα ζῶσι καὶ τεθνηκόσιν,
 Καὶ πᾶσι παρέχοντα τὸ κατ' ἀξίαν.
 Πῶς γοῦν προσόψει σύ τε καὶ μαιψόνῳ,
 Ἥ ποίαν οὐκ ἐκτίσῃτ' ἐνδικὸν τίσιν ;
 220 Πλὴν καὶ πρὸ τοῦδε τίσῃτ' ἐνδικὸν τίσιν,
 Εἰ μὴ χέρας νήψεσθε τὰς μαιψόνους,
 Ἄς, ἦν θέλητε κἂν ταῦν ξυνιέναι,
 Αὐτὸς ῥυτοῖς νόμασις ἀπομυρξεται.
 Ἥ σῆς γε τόλμης νῦν μάθῃς γεγευμένως,

Inspicere ea quorum gratia volens in dolore versatur ?

200 Tu vero noluisti ; igitur mox senties.

Certo scias, patris pium fovet genus.

Nisi enim Abrabæ jurejurando fuisset astrictus,

Nunquam hæc inulta sivisset,

Ac vobis pœnam confestim irrogasset.

205 An etenim putas ipsum talia passum fuisse,

Nisi magnum exinde perspexisset emolumentum ?

At nunc quidem mox ille terra se effert,

220-221 Mirabiliterque ascendit. Sile, judicium arripit,

Declarans adversum vos Patri tuum scelus,

210 Plebisque hujus cruentæ audaciam,

Sicut olim ore David prædixit

Haud ignoranti, priusquam hæc facinora evenirent ;

Totamque replebit terram claro fidei præconio,

Operibusque magnificis, innumerisque miraculis :

215 Videbitis autem in Patris gloria iterum venientem,

Mortuis ac vivis judicium ferentem,

Et omnibus juxta sua merita rependentem.

Quomodo igitur ipsius vultum sustinebitis, tu et scelesti,

Aut qualem justam non exsolvetis pœnam ?

220 Sed ante hunc diem æquum subibitis supplicium,

Nisi manus sanguine infectas abluetis,

Quas, si velitis nunc etiam intelligere,

Ipse liquidis fluentis abstergeret.

Intelliges sane, cum tuam degustaveris audaciam,

204 Ἰμῶν. Ita legit Combefisius, melius quam ἴμῶν, ut in editis.

205 Δοκεῖς γάρ, etc. In isto versu et seq. imitatur auctor noster Eurip., apud quem Medea vers. 368 et 369 sic loquitur de Jasone :

Δοκεῖς γὰρ ἂν μὲ τόνδε θεωπεῦσαι ποτ' ἂν,

Εἰ μὴ τε κερδαινουσάν ἢ τεχνωμένην ;

Putas enim me blandis verbis compellaturam fuisse [nunquam,

Nisi aliquid lucri captarem aut machinarem ?

207 Ἐρχεται. Melius quam in edit. ἔρχεται.

208 Δέξεται χριστίν. Combefisius hæc verba junxit sequentibus, Πατρὶ σὴν... οὐκ ἀγνοῶντι. Cum Patris judicium accipiet, cui notum est scelus tuum, etc.,

ad quod auctor accessit Davidis auctoritatem ex ps. 108, qua sic Dei præscientiam contestatur : legit etiam in cod. Reg. pro ἀλγῶν, ἀθυμῶν, quæ in editis, ἐρῶν καθ' ὁμῶν, quæ lectio vera ipsi videtur : nam Christo in cælum recepto dolere et mœrere non convenit.

213 Ἐνδόξων λόγων. De Evangelii prædicatione hæc profecto sunt intelligenda.

215 Ἐν Πατρὸς μολοῦντ' αὐθις κλέει. In Patris gloria venientem ac majestate : nec bene Roill. : Patris hinc ad gloriam sui reversus. Id ante dixerat, καίνως ἄνεισι, sed hic de extremo judicio loquitur poeta.

METRICA VERSIO.

Es meditari, quæ lubens propter, cruces
 Perferi ? At animo qui tuo nullum modum
 Tunc adhibuisti, postea jam senties.
 Pium ille certe sustinet patris genus.
 Nam nisi is Abraham jurejurando foret
 Astrictus, ista non subiret quæ subit ;
 Nec inde pœnas innocens exsolveret,
 Nisi certa magni hinc surgeret spes com-
 [modi.

At nunc quidem mox ille se terra effert,
 Mirabilisque ascendit in cælum : sile,
 Judicium et idem suscipiet una suo
 Cum Patre mœrens et dolens ob noxiam
 Solamque populi insaniam audacem sui,
 Davidis olim ut ore prædictum fuit,

B Quem non et ausum etiam ante quidquam præterit,
 Qui, qua patebit terra, sermone hanc potens,
 Immensus opere, magnus et mirabilis
 Totam replebit, Patris hinc ad gloriam
 Sui reversus, ille mortuis sedens
 Vivisque judex digna factis omnibus
 Æquus rependet. Ergo qui vultum illius
 Et tu, et tui isti sanguine aspersi viri
 Tum perferetis ? justa quæ non perdit
 Solvetis illi supplicia ? Quin ei diem
 Hunc ante, pœnas vos luētis debitas,
 Nisi abluatis sanguine infectas manus,
 Quas, si velitis nunc vel etiam attendere,
 Hic ex fluente sibi liquore abstergerit.
 At tu brevi nunc cum scelestorum grege

223 Σὺν σοὶ δὲ καὶ πᾶς τῶν ἀλαστώρων ὄχλος.

Νῦν δ' εἰ μένειν δεῖ, μίμν' ἐφ' ἡμέραν μίαν,
Ἦν μὴ τι πάθης, ὧν φόδος πολὺς κρατεῖ,
Κἀγὼ προφήτης τῶν λόγων γενήσομαι.

Ἄλλ' ἐκποδῶν ἀπιθί, καὶ σαυτοῦ πέρι
230 Φρόντιζε· τ' αὐτοῦ δ' αὐτὸς εὐ γε θήσεται.

Σὺ δ', ὥσπερ εἰκόξ, καθανῆ κακὸς κακῶς,
Πρώτως κρεμαστοῖς ἐν βρόχοις ἠρτημένος.

Πέδημ' ἐς ἄδην κραιπνὸν ὀρμήσας τάχα,
Λύπη παχνοθεὶς, ὡς παροδὸς ἄργυρου.

235 Καὶ νῆμα πυρὸς παμφάγου σε δέξεται.

Οὐ γὰρ θέλεις νῦν ἐκφυγεῖν τιμωρίαν.

Καὶ τῶνδε τεύξη, προύνεπω δέ σοι τάδε·

A Οὐ σ' ἡ πῖουσα λαμπὰς ἕεται Θεοῦ·

Οὐ νεκρεγέρτου νεκρέγερσιν κατίθεις.

240 Ἐς γὰρ τοσοῦτον μωρίας ἀρικάνεις,

Ἦς τ' ἐξδὸν αὐθις δεῖν' ἐλεῖν βουλευόμενα,

Καὶ πάντ' ἀφέντα προσπασεῖν διδασκάλῳ,

Καὶ τῶν βλεφάρων θερμὰ χῦσαι δάκρυα,

Βρόχον κρεμαστὸν ἐξανάψεις ἀγγόνης,

245 Ψυχὴν ἀφείναι τοῖς βροχώμασι τρέχων.

Ἵμως δὲ κἂν τοῖσδ' οὐκ ἀπειρηκῶς; σέ πως

Σῶσει, τὸ σὸν γε προσκοποῦμενος κέαρ·

Οὐ γὰρ δύναιτ' ἄν ἀγαθὸς που μὴ μένειν.

Ἄλλ' οὐ σε μὴ θέλοντα κερθᾶνα θέλει·

250 Οὐ γὰρ νόμον τίθησιν ἐν βροτοῖς βίαν·

225 Ft tecum omnis execrandorum cohors.

Nunc igitur si oportet te manere, mane ad unum diem,

Si non quid patiaris eorum, quæ vehementer metuo,

Et ego hosce sermones vaticinatus fuero.

Verum de medio secede, et de teipso

230 Sis sollicitus : sua ipse recte constituet.

Tu vero, ut decet, male malus occides,

Primum pendulis e laqueis suspensus,

Saltu incito in inferos statim rues,

Mœrore constrictus, ut qui innoxium pecunia prodiderit,

235 Et fluvius ignis omnivori te excipiet.

Neque enim vis nunc effugere pœnam.

Et hæc consequeris, et hæc tibi prædico :

Postera Dei lux non te videbit :

Neque redivivum ex mortuis conspicias :

240 Eo enim insanitæ devenies,

Ut cum liceat de novo matura capere consilia,

Et omnibus relictis, ad gœna Domini procidere,

Et calidas ex oculis profundere lacrymas,

1222-1223 Laqueum pensilem appendes,

245 Ut ad ipsum properans animum demittas.

Ne his quidem spem abiciens, tibi salutem

Præstaret, si tuum pœnitentem animum intueretur :

Neque enim benignitate sua potest excidere.

Sed te nolentem non vult lucrari ;

250 Neque enim vini pro lege sancit hominibus ;

226 *Nῦν δ' εἰ μένειν, etc.* Ita fere Med. vers. 355, 356.

229 *Ἄλλ' ἐκποδῶν ἀπιθί.* Sic apud Eurip. Phædra nutrici suæ respondet, vers. 708, 709 :

Ἄλλ' ἐκποδῶν ἀπέλθε, καὶ σαυτῆς πέρι
Φρόντιζε. Ἐγὼ γὰρ τὰ μὰ θεοῦ καλῶς.

Quamobrem de medio secede, et de teipso

Sis sollicita. Ego enim mea recte curabo.

231 *Σὺ δ', ὥσπερ εἰκόξ.* Ita Med. vers. 1386.

233 *Πέδημ' ἐς ἄδην.* Sic Hippolyt. apud Eurip.

vers. 826. Ibid. *τάχα.* Reg. *τάχος.*

238 *Οὐ σ' ἡ πῖουσα.* Combef. legit, quasi foret unica vox; vertit enim : *Non blande mulcens lumen affulgebis.* Verum errat vir doctissimus; conflatur

enim ex articulo ἡ et participio ἐπιούσα, ut videre est apud Euripid. *Med.* vers. 350, 351, ubi leguntur isti duo versus fere iisdem vocibus expressi, et *Orest.* vers. 630, ubi οὐπίων apponitur pro ὁ ἐπίων.

242 *Προσπασεῖν.* Reg. Med. προσδραμεῖν.

244 *Βρόχον κρεμαστὸν.* etc. Ita Hippolyt. v. 802.

245 *Ψυχὴν ἀφείναι.* Ut in laqueis dimittas animam.

247 *Ἵμως δὲ κἂν τοῖσδ', etc.* Ne his quidem repulsus, ne victa quidem ipsius pœnitentia, salutem præstabit, animum tuum pœnitentem videlicet intuens.

Alia prorsus diversa reddit Roillet. Ita fere Jaso *Medeam* alloquitur vers. 459; hunc versum et duos sequentes omisit Fabricius.

METRICA VERSIO.

Expertus istam intelliges audaciam.

Si differendum est, unicum differ diem,

Eventum ad horum quæ metuo valde tibi,

Verumque vatem me omnium tibi videris.

Jam proripe hinc te, dum licet; curam tui

Ipsius habe; sua ipse recte viderit.

Tu certe, ut æquum est, jam male malus occides,

Primumque laqueo in nexili pendens, rues

Inas in umbras manium, saltu incito,

Mœrore confectus gravi, ut qui innoxium

Prodideris argento; ibi voracis te impetus

Sorbabit ignis. Quando pœnam vindicem

Effugere non vis, te manent hæc omnia.

Quin ista tibi prædico: non fulgor Dei,

B Qui consequetur, ora lustrabit tua,

Neque redivivum ex mortuis cernes miser.

Eo ipse nam procedis hinc amentia.

In posterum ut cum firma tibi capere et bona

Consilia liceat, et relictis omnibus

Ad gœna Domini procidere, largas genis

Stillare lacrymas, pensilem contra implices

Laqueum, viam omnem vocis ut tibi obstruas.

Ut ut sit, ille, si modo nullo excidas

Spe firma, et altum pectus insonet manum,

Servabit, ut qui gentium nusquam sibi

Exuere possit insitam clementiam.

Verum, ut repugnes, non, repugante. n sibi

Asciscet ille: non enim legem viris

ἤμιστα τοῦδε λῆμμ' ἔφω τυραννικόν.
 Ῥαγεὶς γὰρ αἰσχροῦς πάγκρακον ῥήξεις κίαρ.
 Ἄλλ' ὀδοὶ ταύτη ταῦτα (μὴ σοὶ που δόκει),
 Ἐτ' εἰς ἀγῶνας σὺ τε καὶ μαιφόνου,
 255 Καὶ πᾶσι συνδράσασιν οὐ σμικροὶ πόνοι·
 Αἰσθητοὶ δ' αὐτῶν δῆμος ὕβριστῆς ἄπας,
 Ἢ τοὶ θανόντος, ἢ φάος δεδορκότος,
 Ὅς νῆμα πυρρὸς αὐθις ὑποδέξεται.
 Ὀρθῶς λέλεκται μῦθος ἀψευδῆς ἔδε·
 260 Ἄκου', Ἰούδα, σὺν κακῶν κατάστασιν,
 Καὶ τοὶ προκόψω γ' οὐδέν, ἢ σκῆψιν μόνην.
 Οὐ γὰρ θεός σε σωφρονεῖν ἀναγκάσει·
 Ἐν τῇ προαιρέσει δὲ καὶ γνώμῃ βροτῶν

Ejus lucrum in tyrannide haud positum est.
 Crepans enim turpiter pessima rumpes viscera.
 Verum neque eatenus hæc erunt (ne tibi usquam illud persuadeas),
 Adhuc te et sceleratos bella manent,
 255 Et omnes conscios mala gravissima,
 Quæ sentiet omnis plebs proterva,
 Sive cum mortuus fuerit Christus, sive cum lucem redivivus aspexerit,
 Quam deinceps ignis fluvius excipiet.
 Recte editum est istud infallibile oraculum:
 260 Audi, Juda, statum tuorum malorum,
 Etsi nihil proficiam, nisi quod excusationem habeam.
 Neque enim Deus te ad saniozem mentem coget:
 Penes arbitrium et voluntatem mortalium
 Sapere est semper ad omnia.
 265 Hæc protulit, angelus an homo, incertum,
 Ad hunc, ut dixi, Verbi venditorem.
 Deip. O terra mater, cælique plagæ,
 Qualium sermonum infandam audivi vocem!
 Forte ab illo discipulo, Fili, facinus perpetratum est,
 270 Quem sæpe dilectis obscure designasti;
 Neque enim te latuit, quis auctor esset malorum.
 O nequissime, sic enim te appellare queo,
 Hæc fecisti, cum tuum benefactorem prodideris:
 Dæmon, tua hæc sunt; quis enim unquam alius
 275 Fecisset, auctorve fuisset inimicus?
 Pereat auctor sceleris: imminet autem vindicta,

254 Τοῦδε λῆμμ' ἔφω. Reg. τοῦδ' ἔφω λῆμμα. Sed claudical metrum. Sic Eurip. Creon Medææ repōnit vers. 348:

ἤμιστα τοῦδὸν λῆμμ' ἔφω τυραννικόν.
 Animus meus minime est tyrannicus.
 257 Ἢ τοὶ θανόντος, etc. Legit Combesisius θανόντας, et δεδορκότες, sive mortui, sive lucis usura fruentes. Minus bene Roill.: Solis æternum jubar.
 260 Ἄκου', Ἰούδα. Ita Hippol. vers. 1296 chorus Theæum de malis suis certiozem facit.
 261 Ἢ σκῆψιν, etc. Nisi tantum ut officio functus ridear, vel moneam. Minus accurate Roill.: Verba nihil præter perit.
 262 Οὐ γὰρ θεός, etc. Hæc mutatio requirit affirmativum gratiæ, nec aliter in nostra voluntate et au-

Τὸ σωφρονεῖν ἐνεστὶν εἰς τὰ πάντ' ἀελ. »
 265 Ταῦτ' εἶπεν, οὐκ οἶδ' ἀγγελὸς τις ἢ βροτὸς
 Πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰρηκα, τὸν Λογοπράτην.
 Θεοτό. Ὡ γαῖα μήτηρ, ἡλλου τ' ἀναπτύχαί,
 Οἶων λόγων ἐρρήτητον εἰσθήκουσ' ἔπα!
 Τάχ' ἐξ ὀπαδοῦ δρᾶμα, Παί, κατηρτύθη,
 270 Ὅν πολλάκις ἐδειξας αἰνιγμῶ φίλοις·
 Οὐ γὰρ σ' ἔλαθε τῶνδ' ἔς αἴτιος κακῶν.
 Ὡ παγκάκιστε, τοῦτο γὰρ σ' εἶπεῖν ἔχω,
 Σὺ ταῦτ' ἔδρασας, σὺν προδοῦς εὐεργέτην·
 Σὰ ταῦτα, δαῖμον· τίς γὰρ ἂν ἄλλος ποτὲ
 275 Ἔδρασεν, ἢ βούλευσε δυσμενῆς ἀνὴρ;
 Ὅλοιθ' ὁ δράσας· ἢ δίκη δ' ἐφίσταται,

ma est sapere ac respiscere, quidquid auctor videatur sentire. Combesisius. Ita fere Bacch. vers. 314, etc.

267 Ὡ γαῖα μήτηρ, etc. Ita Hippolyt. vers. 601, 602, exclamat ob incestum Phædræ amore stupefactus. Ibid. ἡλλου τ' ἀναπτύχαί, cæli plagæ, immensus circuitus, solis explicatio, quæ naturæ thesauros explicat, gelu concreta calore resolvens, etc.
 270 Ὀν. Mendosus editi, ὄ.
 271 Οὐ γὰρ σ' ἔλαθε, etc. I: a Medea, vers 352 Jovem deprecatur:
 Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ἔς αἴτιος κακῶν.
 Jupiter, non lateat te is qui auctor est horum [malorum].
 272 Ὡ παγκάκιστε, etc. Ibid. vers 465.

METRICA VERSIO.

Vim sancit, a quo sit procul tyrannica
 Omnis libido: raptus et sædissime
 Etiam ipsa rumpes viscera medius crepans,
 Sed ista (ne tu forte tibi persuadeas)
 Non sic abibunt: te et tuos adhuc manent
 Viros cruentos bella, conscios manet
 Ingens calamitas, quam scelestæ sentiet
 Plebs omnis, sive mortuos tumulus tegat,
 Sive intuentes solis æternum jubar,
 Quos rapidus ignis corripiet in posterum.
 Vox illa certo fluxit ex oraculo:
 Audito, Juda, quis tui infortunii
 Status sit, at qui verba nil præter perit;
 Nam te, ut respicias, non Deus coegerit:
 Mortalium mens sola quæ re in qualibet

B Libere agat, et semper modeste deligat. »
 Hæc venditori (ut retuli) Verbi, Angelus,
 Incertum, an homo quis dixerit, dixit tamen.
 Deip. Pærens, o tellus, lucidi plagæ ætheris.
 Quæ vox nefasque, quod meam aurem percudit?
 Potuerit istud a tui assecta gregis
 Admitti, o Fili, facinus, olim quem tuis
 Sub involucro ostenderis? neque enim artifex
 Horum malorum te latuit unquam. Improbe,
 Scelerate, namque id libere de te queo
 Efferre, patraisti hæc, ut hunc bene meritum
 Sic proderes? tua omnia hæc, nequissime
 Dæmon, tua hæc sunt. Nam quis a te tam ferum
 Dirunquæ fecit, vel animo agitavit scelus?
 Male hujus auctor, quisquis est, pereat; n. auct

Αἰσχρὸς τε μύστις ἄξιαν τίσει δίκην.
 Ἄργυραμοιβὴ, ποῦ συνελθῆ τῷ λόγῳ;
 Ἄρ' εἰσέτι ζῆς, δεῖνὰ ταῦτ' εἰργασμένος;
 280 Οὐδ' ὑπὸ γῆς τάρταρα σὸν κρύπτεις δέμας;
 Δεῖ γὰρ τὰ νῦν ἢ γῆς σε κρυβῆναι κάτω,
 Ἥ πυρὸς ἐν ριπαῖσιν αἰθέρος θανεῖν.
 ὦ μύσος, ὦ μέγιστον, ἐχθιστον κακόν!
 Τὸν Δεσπότην προδοῦσαν ἐξαιδῶ κάραν.
 285 Ἐτλης προσελθεῖν, ὡς φίλος, Διδασκάλῳ;
 Ἥθηες πρὸς αὐτὸν. ἤλθεες ἐχθιστος γεγώς;
 Καὶ Πατρὶ, καὶ τῷ, παντὶ τ' ἀνθρώπων γένοι;
 Πῶς, πῶς προσεῖπας; πῶς κατησπάσω προδοῦς;
 Γλώσση προσηύδας, καρδίᾳ μίλασμι' ἔχων;

A 290 Καὶ ταῦτα δράσας, ἤλιόν τε προσβλέπειν,
 Καὶ γαῖαν, ὦ κάκιστε, τολμᾶς εἰσέτι;
 Ταῦτ' οὔτε θάρσους ἐστίν, οὔτ' εὐτολμίας,
 Εὐεργέτην πρὸδόντα τολμᾶν προσβλέπειν.
 Ἄλλ' ἡ μεγίστη τῶν ἐν ἀνθρώποις νόσων
 295 Πασῶν ἀνάδει'. Εὐ δ' ἐπεμνήσθη σέθεν,
 Καὶ τοι πρὸς οὐδὲν κέρδος, αἰσχύνην δέ σου,
 Καὶ μὴ παρόντος, κἂν θάνης, κἂν φῶς βλέπης.
 Ἐγὼ τε γὰρ λέξασα, κουφισθῆσμαι.
 Ψυχὴν, τάληθῆ. Σὺ δὲ κοῦ κλαίων μάθοις;
 300 Μάθοις γὰρ, εὐρῶν τὴν κατ' ἄξιαν τίσειν.
 Ἐκ τῶν δὲ πρώτων, πρώτων ἄρξομαι λέγειν.
 Ἄκου', Ἰούδα, τὰ πρὸς αὐτεῖ καλὰ σοι.

Et infamis discipulus meritam exsolvet poenam.

O argentarie, an conscius eras Verbi?

1224-1225 Adhuc vivis, cum talia admiseris facinora?

280 Nondum sub ima terræ loca tuum abscondis corpus?

Oportebat enim nunc aut in terræ visceribus sepeliri,

Aut ætherei ignis ictibus mori.

O scelus, o maximum, invisum facinus!

Eum alloquor, qui suum prodidit Dominum.

285 Sustinuisti, ut amicus, ad Dominum accedere?

Venisti ad eum, venisti, cum infensissimus jam fueris

Et Patri, et ipsi, et omni hominum generi?

Quomodo eum compellasti? quomodo complexus es quem prodebas?

Ore allocutus es, in corde piaculum habens?

290 Cumque hæc perpetraveris, solem aspicer

Et terram, o nequissime, adhuc audes?

Ista non est audacia, neque fortitudo,

Cum traditor benefactorem audeat intueri:

Sed gravissimus inter homines morborum

295 Omnium est impudentia. Tui autem bene meministi,

Quamvis nihil lucri inde accipias, sed ad tuum dedecus,

Licet absis, aut mortuus, aut adhuc luce fruens.

Ego enim levabor animo, dicens

Tibi verum. Et tu etiam lugens non edisces?

300 Disces enim, cum debitam inveneris poenam.

Sed ab iis quæ prima sunt, primum incipiam dicere.

Audi, Juda, quæ bona tibi ab eo fuerint.

278 Ἀργυραμοιβέ, etc. O argentarie, mercator, an noceras te Verbum vendere? Mox, ποῦ συνήθη σὺ δόλω, quæ lectio multum arridet Combelsio qui sic reddit: *Tuo fraeris dolo, ex illo utilitatem capis.* At in margine ut in textu.

282 Ἡ πυρὸς, etc. Male Roill. : *Solis calor et lampade.* Non enim solis ardor, sed fulminis impetus et vibrata tela significantur.

285 ὦ μύσος, etc. Ita fere Eurip. vers. 1323 Jaso Meleam imprecatur:

ὦ μύσος, ὦ μέγιστον ἐχθίστη γούνα!

O acelasta, o maxime invisâ mulier!

290 Καὶ ταῦτα δράσας, etc. Sic ibid. vers. 1527.

292 Ταῦτ' οὔτε θάρσους, etc. Ita Med. vers. 469, etc., conjugem suam perstringit.

293 Τολμᾶν. Melius quam editi, τολμᾶς.

294 Ἄλλ' ἡ μεγίστη, etc. Sic ibid. vers. 471, 472.

297 Βλέπης. Ita Reg. Henr. II. Editi βλέπειν. Eo loci plures iterum versus omisit Fabricius.

299 Σὺ ἐξ ἐκὸς κλαίων. Melius κοῦχ ἐκόν. *Etiam invitus; ipse nimirum debita poena periculo; nec aliter auctor videtur scripsisse, nisi interrogationem supponas.*

301 Ἐκ τῶν δὲ πρώτων, etc. Sic Med. vers. 475, etc.

METRICA VERSIO.

Sed poena vindex, turpis et Domini comes
 Supplicia sceleris debita exsolvet suo.
 Qui sic iniqua conscius pecunia
 Mactare Verbum sustines, etiamne adhuc
 Admissa post hæc tam gravia, vitam trahis,
 Nec triste condis sub specum terræ caput?
 Nam te vel imo defodi teræ aggere
 Oppressum oportebat, vel igneo aurei
 Solis calore et lampade ardentem emori.
 Proh! facinus atrox, impium, infandum, et grave!
 Eum alloquor, herum qui suum male prodidit.
 Tu, tanquam amicus, non refugisti tui
 Præsentiam Domini; ad eum pedem inferens
 Venisti, et ita venisti, ut infensissimo
 Esses animo in ipsum, et Patrem, ac hominum
 Quonam ore compellasti eum quem tu male

B Jam prodidisses? corde tu piaculum
 Tegens, es ore eum allocutus subdolo.
 Et auctor horum sustines solem tamen
 Terranque, o scelus, hanc intueri, perditæ.
 Non ista fortem, non virum magnam decent,
 Os sustinere ejus, merentem quem bene
 Prodideris, hujus sed mali primum caput
 Est ipsa, quæ longe malorum est omnium
 Inter homines gravissimum impudentia.
 Ut verba perdam, cominor de te tamen
 Hæc dicta, namque hæc ad tuum omnia dedecus,
 Absis ut hinc tu, sive vitam adhuc trahas,
 Sive occidas, animum meum his levavero.
 At tu ipse disces non licet deflens tamen:
 Disces enim te digna supplicia ferens,
 Jamque adeo ab illis prima quæ sunt ordiar.
 Juda, audi ab illo quæ bona tibi accesserint.

Ἐλάσων ἐκ σκότους σε τῆς ἀγνωσίας,
 Ἔσωσέ σ', ὑπέδειξε φῶς σωτηρίας.
 305 Δέδωκέ σοι χάρισμα πολλῶν θαυμάτων.
 Μύσταις ἔφησε καὶ σὲ συνεδριάζαι,
 Κρίναι τε φυλάς Ἰσραὴλ παντὸς γένους.
 Ἔθθηεν ἀργύρια πάντα χερσὶ σου,
 Ἐκαφέ σου πρόφασιν ἀναργυρίας.
 310 Ἐκλεπτες ἀεὶ, μὴ δόκει λελθῆναι.
 Ὅδ', ἄτε πανάγαθος, οὐκ ἤλεγχε σε
 Λόγοισιν, οὐδὲ πρὸς σέθεν κακούμενος,
 Εἰδώς σε σαφῶς, καὶ πρὸ τῆς τολμηρίας.
 Ἐνύψε καὶ σοὺς δυσμενεστάτους πόδας,
 315 Ἄρτου τρύφος τ' ἔδωκε δυσμενεστάτῳ.
 Καὶ ταυθ' ὑπ' αὐτοῦ, παγκάκιστ' ἀνδρῶν, παθῶν.

A Προβδωκας αὐτὸν, δῶρα δ' ἐκτίσω φόβου,
 Πολλῶν προσόντων. Εἰ γὰρ ἦσθ' ἀνάργυρος,
 Λαθὴν γ' ἂν εἶχες τῶνδ' ἐρασθῆναι τάχα.
 320 Νῦν δ' οὐκ ἔχεις πρόφασιν, οὐκ ἔχεις λόγον
 Χελεὴ διδραῖ, καὶ κατειπεῖν αἰτίαν.
 Οὐ γὰρ τοσοῦτον σὺ δυνήσῃ κώποτε,
 Οὐδ' εἰ γένος πᾶν δαιμόνων σοι συνδράμῃ,
 Καὶ γῆν ἅπασαν βημάτων πλήσῃ κακῶν.
 325 Ἐπεὶ μιν ἐσθλὸν ὄντ' ἐπίσταται κτίσις,
 Καὶ πάντες ἐγνώρισαν ἐκ τῶν πρυγμαμάτων.
 Ἄλλ' ἤγξεν ἀγχόνῃ σε φιλαργυρίας,
 Ἡ ρίζα πάντων τῶν κακῶν πέφυκε πως.
 Φρούδη δὲ πίστις, ἣ πρὶν ἀποδωλέ σοι.
 330 Τοιοῦτο δὲ φανείς, φῶς ὄρῃν τολμᾶς, τάλα;

Eduxit te ex ignorantiae tenebris,
 Salvum fecit, ostendit lumen salutis.
 305 Plurimum miraculorum tibi donum contulit.
 Promisit fore ut tu cum aliis discipulis sederes,
 Tribusque Israel cujusque sexus judicares.
 Omnem pecuniam tuis manibus concredidit,
 Inopiae praetextum tibi abstulit.
 310 Furabaris semper, ne putes id ipsum latusisse;
 Is autem, utpote benignus, te non arguebat
 Verbis, nequidem a te injuria affectus,
 Cum te plane noverit, et ante tuam audaciam.
 Tuos et abluit pedes infestissimos:
 315 Panis et frustum tibi dedit insensissimo.
 1226-1227 His tamen beneficiis affectus, o nequissime hominum,
 Prodidisti eum, et caedis pretio dona acquisivisti,
 Cum tibi omnia forent abunde. Si enim pecunia caruisses,
 Fortassis argenti cupido tibi ansam praebuisset;
 320 Sed nequidem istum habes praetextum, nullam habes rationem,
 Quam, diductis labiis, queas opponere.
 Neque enim tantum unquam tu poteris,
 Etiamsi genus omne daemonum tibi astipuletur,
 Omnemque terram malis impleat verbis;
 325 Quandoquidem creatura scit eum esse probum,
 Et ex ipsius operibus omnes noverunt.
 Verum tibi gulam fregit avaritiae restis,
 Quae fere omnium malorum est radix:
 Evanuitque fides, quam prius amiseras.
 330 Talis autem effectus, lucem conspicerre, miser, audes?

304 Ἔσωσέ σ'. Melior versio quam in editis
 ἔσωσέ θ'. Sic apud Eurip. vers. 482, Medea istud
 beneficium Jasoni exprobrat.

315 Ἄρτου τρύφος τ' ἔδωκε δυσμενεστάτῳ. Pro
 δυσμενεστάτῳ habet cod. Reg. H. II: μυστικωτάτου,
 sensu mystico plenissimi.

316 Καὶ ταυθ' ὑπ' αὐτοῦ, etc. Ita fere Medea
 conjugem suum objurgat, vers. 488, etc.

322 Ὅδ' γὰρ τοσοῦτον, etc. Ita fere Hippolyt.
 vers. 1250 et seqq. nuntius, qui Theseum de morte
 filii sui edocet, Hippolytum a crimine vindicat:

Ἄτὰρ τοσοῦτον οὐ δυνήσομαι ποτε,
 Τὸν σὸν πιθέσθαι παῖδ' ὅπως ἐστὶν κακός,
 Οὐδ' εἰ γυναικῶν πᾶν κρεμασθεῖν γένος,
 Καὶ τῆν ἐν Ἰδῷ γραμμᾶτων πλήσειέ τις
 Πεύκην, ἐπεὶ μιν ἐσθλὸν ὄντ' ἐπίσταμαι.

Sed tamen eo nunquam adduci potero,
 Ut credam tuum filium esse improbum;
 Neque si totum genus mulierum suspendatur,
 Et aliis litteris impleat omnem in Ida monte
 Sylvam, quandoquidem scio eum esse probum.

METRICA VERSIO.

Eduxit hic te erroris e caligine,
 Servavit idem praefereus vitae facem.
 Miraculorum contulit donum tibi.
 Promisit olim sic futurum ut tu sedens
 Cum grege suorum diceres sententiam
 Israeliticam in tribum iudex: tuas
 Omnem pecuniam in manus concredidit,
 Praetextum et omnem sustulit inopie tibi,
 Dum semper aliquid non ei hujus inscio
 Furto efferebas: verum, ut is bonus fuit,
 Non te arguebat voce, vel ne tunc quidem
 Injurius cum maxime esses, scilicet
 Jam te penitus ante facinus et audaciam
 Noscens, pedesque lavit infestissimos,
 Jurati in hostis dexteram panem ingrens.
 His auctus illi rebus, iugratissime,

B Hunc prodidisti et caedis ejus munera
 Es ancipatus, cum tamen abunde foret.
 Quod si te egestas compulisset aspera,
 Poteras, et illa te movente cupidius,
 Tunc forte ferri; nunc miser praetextere
 Causae nihil possis, ratio nec suppetat,
 Qua tu recludens os, tuum excuses scelus.
 Nam posse nunquam dabitur id tantum tibi,
 Non si genus totum tibi malorum advolet
 Geniorum, et omnium impleat sermonibus
 Terram dolosis, quando nulli non bonus
 Est notus, ipso quod opere omnibus probat.
 Sed suffocavit te pecuniae sitis,
 Radix malorum quae fere exstat omnium,
 Priorque frustra est quae tibi perit fides.
 Hac mente cum te constet esse, audes, miser,

Ἦ τὸν πρὶν οὐκ ἄρχειν Θεὸν δοκεῖς εἶναι,
 Ἦ ζυγὰ δικῆς ἐν κενοῖς κείσθαι τὰ νῦν;
 Ἦ κακὸν ἔρνος, οὐ ποτ' εἰ ῥιζῆς βροτῶν,
 Ηικρῶν δὲ ῥιζῶν φημί σ' ἐκπεφυκέναι,
 335 Ἀλάστορος μὲν πρῶτον, εἶτα δὲ φθόνου,
 Φόνου, πότμου θ', ὅσα τε γῆ τρέφει κακά.
 Οὐ γὰρ ἔρω ποτ' ἐκ Θεοῦ φύναί σ' ἐγώ,
 Εἰδύια καίπερ, ὡς τὸ πᾶν προαίρεσις·
 Θεὸς γὰρ οὐκ ἄκοντα σάωζει βίᾳ.
 340 Ἦ δῶστροπ', ὦ κάκιστε, καὶ μαιφόνε,
 Οἶον πέπρακα, πεπρακῶς εὐεργέτην!

An Deum, qui prius erat, jam non regnare existimas,
 Aut irritas jam nunc evasisse justitiæ lances?
 O noxium germen, nunquam ex radice mortalium pullulasti,
 Sed ex amaris radicibus exortum te assero,
 335 Primum quidem ex dæmone, dein invidia,
 Cæde, et morte, et quæcunque mala enutrit tellus.
 Neque enim dicam te unquam a Deo genitum fuisse,
 Cum noverim a libera voluntate existere, quidquid mali est
 Neque enim Deus ulli vim infert, ut salutem consequatur.
 340 O maligne, o nequissime, homicida nefarie,
 Qualem vendidisti, cum benefactorem vendideris!
 Ipse te, quem spes est filii fore parentem,
 Radicitus extirpet percussus fulmine.
 Peri, o turpia perpetrans, qui amicitie leges infregisti;
 345 Exsecrande, nec cum absente movendus serivo.
 Dolosum enim et Deus abominatur.

O Fili, quare auri quidem, quod sit adulterium,
 Clara signa hominibus dedisti?
 1228-1229. Sed quo oporteat discerni malum virum,
 350 Nullum signum inest corpori,
 Hæc autem cum tu noveris, nos omnes vis nescire.
 Pereat, pereat justissime scelestus!

331 Ἦ τὸν πρὶν οὐκ ἄρχειν Θεόν, etc. Sic Medea vers. 493 Jasonem redarguit:

Ἦ θεοῦς νομίζεις τοὺς τότε' οὐκ ἄρχειν εἶναι,
 Ἦ καινὰ κείσθαι θέσμι' ἀνθρώποις τὰ νῦν;
 An existimas deos qui tunc regnarunt, non amplius

[regnare,
 An vero putas nova jura constituta esse hominibus nunc?

334 Πικρῶν δὲ ῥιζῶν, etc. Ita fere Troad. vers. 762, s. 411, Andromache Helenam objurgat:

Πολλῶν δὲ πατέρων φημί σ' ἐκπεφυκέναι,
 Ἀλάστορος μὲν πρῶτον, εἶτα δὲ φθόνου,
 Φόνου τε θανάτου θ', ὅσα γῆ τρέφει κακά.
 Οὐ γὰρ ποτ' αὐγῶ Ζηνά γ' ἐκφύναί σ' ἐγώ.
 Dico enim te natam esse ex nullis patribus,
 Primum quidem ex patre malo genio, deinde vero ex

[invidia,
 Et cæde, et morte, et ex aliis, quæcunque tellus alit
 [mala.

Non enim unquam ego ausim dicere Jovem te pro-

[duxisse.
 338 Ὡς τὸ πᾶν προαίρεσις. Quidquid mali est,
 a libera voluntate existit. Quæ dictorum optima
 correctio est, ut, quia talis est, scelestissimus non

A Αὐτός σ', ὃν ἐλπὶς παιδὸς εἶναι πατέρα,
 Πρόβριζον ἐκτρέψειεν οὐτάσας πυρὶ.
 Ἐρῶ', αἰσχροποιῆ, φιλίας διαφθορεῦ,
 345 Ἀπέπτυσ', οὐδ' ἀπόντι σοι δεῖ συλλαλεῖν.
 Τὸν γὰρ δόλιον καὶ Θεὸς βδελύσεται.

Ἦ Παῖ, τί δὴ χρυσοῦ μὲν, δε κίβδηλος ἦ,
 Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὕπασας σαφῆ,
 Ἀνδρῶν δ' ἔτω χρῆ τὸν κακὸν διειδέναι,
 350 Οὐδεὶς χαρακτήρ' ἐμπέφυκε σώματι;
 Ἄλλ' αὐτὸς εἰδῶς, ἀγνωστὸν πάντας θέλεις.
 Ὅλοιτ', ὄλοιτο πανδίκως κακεργάτης.

sit a Deo, quamvis nemo, nisi Deo auctore, sit.

342 Αὐτός σ', ὃν ἐλπὶς, etc. Ipse te, quem spes est filii fore parentem, igne cominus feriens radicitus extirpet. Alludere videtur ad ps. cviii, quem de Juda proditore divus Petrus exponit. Inscite vertit Roill.: Te genitor ipse, etc.

343 Πρόβριζον ἐκτρέψειεν, etc. Sic Phædra vers. 684 nutricem suam diris devovet.

345 Ἀπέπτυσ'. Sic Hecuba vers. 1276 Poly-
 mestori respondet.

347 Τί δὴ χρυσοῦ μὲν, etc. Eximia sententia
 quam Medea profert vers. 516:

...Τί δὴ χρυσοῦ μὲν, δε κίβδηλος ἦ,
 Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὕπασας σαφῆ,
 Ἀνδρῶν δ' ἔτω χρῆ τὸν κακὸν διειδέναι,
 Οὐδεὶς χαρακτήρ' ἐμπέφυκε σώματι;

...Quare auri quidem, quod sit adulterium,
 Clara signa hominibus dedisti,

Sed quod oporteat discerni malum virum,
 Nullum signum inest corpori?

350 Σώματι. Sic Medea vers. 519. Editi σώματος.

352 Ὅλοιτ', ὄλοιτο πανδίκως κακεργάτης. Sic
 Ulyssis necem imprecatur chorus, Rhæ. vers. 720.

METRICA VERSIO.

Convexa cæli cernere. Annon et Deum
 Tenere credis scepra quæ tenuit prius?
 Vel justitiæ etiam manum vanam putas?
 O noxium germen, nec unquam pullulans
 Mortalium ex radice, verum ex robore
 Arboris amaræ, quod malus dæmon prius,
 Deinde invidia, cædesque, morsque, et quas alit
 Terra alnia pestes protulit. Nam te Deo
 Nunquam fatebor esse prognatum patre,
 Ignara quavis non sim, in hominis libero
 Posita omnia esse arbitrio: neque enim Deus
 Servare quemquam non volentem sustinet.

B Perverse, nequam, sanguinem merum crepans,
 Quod bene merente vendito admisti scelus
 Te genitor ipse, certa quæ spes, filii
 Flamma peremptum tollat hinc radicitus.
 Male pereas, qui, turpiter violans fidem,
 Nullius ore dignus, exspuendus es.
 Nam fraudis etiam respuit virum Deus.
 Quid, nate, in auro sigis indices notas
 Adulterini, in homine nullam qua queat
 Dignosci an is sit pravus, insculpis notam?
 Has ipse noscens, nos latere omnes jubet.
 Pereat scelestus, pereat, ut petit æquitas:

"Ἐρβ', ἔρβε, παγκάκιστε καὶ μαιζόνε,
 "Ὀλλοι'· ἐγὼ δὲ ζῶντα Παῖδ' ἐπόθομαι,
 355 Κἀν νῦν στένουσα πολλά, καὶ πεπληγμένη
 Κέντροις ἄντας, ἢ παντλήμων θακρῶ.
 Γυνὴ γάρ εἰμι κατὰ θακρούς ἐφυν.
 Χορ. Αἶ, αἶ, αἶ, αἶ!
 Σίγα, σίγα, Παῖδ' οὐκέτ' ὄψει ζῶντα σόν.
 360 Θεοτό. Οἱ μοι! τί θρηγεῖς; τίς δὲ δράματος λαβή;
 Χορ. Οὐκ οἶδ'· εἴκοις δ' οὐ μακρὰν ὄδ' ἄγγελος;
 Λέξειν τάκειθεν σοῦ φίλου Παιδὸς πέρι.
 Ἄγγ. Ἔδοξε θανεῖν Παῖδα σὸν τῆδ' ἡμέρῃ,

A Γραμματέων ψήφω τε καὶ πρῆσβυτέρων.
 365 Θεοτό. Οἱ μοι! προσήλθεν ἔλπις, ἣν φοβουμένη
 Πάλαι, τὸ μέλλον ἐξετηχόμεν γόοις.
 Χορ. Ἄτὰρ τίς ἀγών, τίνας Ἑβραίων λόγοι
 Καθεῖλον αὐτὸν, κάπεκῦρῶσαν θανεῖν;
 Θεοτό. Γυναῖκες, αἶ τῆσδ' ἐγγύς ἐστε ζυμωρᾶς,
 370 Γυναῖκες, οὐκ ἀνέξετ', οὐκ ἀνέξομαι·
 Ἴψω, μεθήσω σῶμ', ἀπαλλαγίσομαι
 Βίου θανούσα· χαιρέτ', οὐκέτ' εἰμ' ἐγώ.
 Σὺ δ' εἰπέ τίνι κέκριται τρόπῳ θανεῖν
 Παῖδ'· ἄρα λευσίμῳ χειρὶ φῆφος θανεῖν,

Peri, peri, nequissime, homicida nefarie,
 Peri; ego autem vivum Filium meum intuebor,
 355 Eisi nunc plurimum gemebunda, dolorisque
 Percussa stimulis, omnium miserima lugeam.
 Mulier enim sum et ad lacrymas proclivis.
 Chor. Ah, ah, ah, ah!
 Sile, sile, non amplius viventem Filium tuum videbis.
 360 Deip. Hei mihi! quid ploras? quæ luctus occasio?
 Chor. Nescio; sed iste qui prope astat nuntius, videtur
 Dicturus ea quæ ibi tuum dilectum Filium spectant.
 Nunt. Statutum est ut hodie moriatur Filius tuus,
 Scribarum et seniorum decreto.
 365 Deip. Hei mihi! venit spes, quam metuens,
 Olim propter futurum contabescebam luctu.
 Chor. Sed quod certamen, quæ orationes inter Hebræos
 Damnaverunt ipsum, et suffragium tulerunt de morte?
 Deip. Mulieres, quæ statis prope hanc calamitatem,
 370 Mulieres, non sustinebitis, non sustinebo;
 Proficiam, dimittam corpus, discedam
 Ex hac vita moriens; valete, non vivo ego amplius.
 Tu vero dic, quo mortis genere damnatus fuit
 Filius meus: decretumne fuit ipsum mori manu saxi petente,

354 "Ὀλλοι'. Ita Reg. Med.; sed H. II, 610'.
 357 Κατὰ θακρούς ἐφυν. Sic infra vers. 747, et
 apud Eurip. Medea vers. 928. Male editi ἐφην.
 361 "Εοικε δ' οὐ μακρὰν ὄδ' ἄγγελος
 Λέξειν τάκειθεν σοῦ κασιγνήτου πέρι.
 ...Sed videtur iste nuntius cito
 Dicturus, quid sit tibi factum de tuo fratre.
 363 Ἔδοξε θασεῖν, etc. Ita fere Orest. vers.
 859, etc:
 Ἄγγ. Ψήφω Πελασγῶν σὸν κασιγνήτον θανεῖν,
 Καί σ', ὧ τάλαιν', ἔδοξε τῆδ' ἐν ἡμέρῃ.
 Ἐλέκτ. Οἱ μοι! προσήλθεν ἔλπις, ἣν φοβουμένη
 Πάλαι, τὸ μέλλον ἐξετηχόμεν γόοις.
 Ἄτὰρ τίς ἀγών, τίνας ἐν Ἀργείοις λόγοι
 Καθεῖλον ἡμᾶς, κάπεκῦρῶσαν θανεῖν;
 Nunt. Calculo Argivorum, ut interficiatur tuus frater,
 Et tu, misera, statutum est hodie.

Elect. Hei mihi! venit spes, quam metuens,
 Olim propter futura contabescebam luctu,
 Sed quod certamen, quæ orationes inter Argivos
 Damnaverunt nos, et suffragium tulerunt de morte?
 369 Γυναῖκες, αἶ τῆσδ' ἐγγύς ἐστε, etc. Sic
 apud Med., Jaso, vers. 1293.
 370 Γυναῖκες, οὐκ ἀνέξετ'. Sic Phædra vers.
 354.
 371 Ἴψω, μεθήσω, etc. Sic ibid. vers. 358, etc.
 Parum erga Mariam decenter vertit Roillet.: In præ-
 ceptis dabo.
 373 Σὺ δ' εἰπέ, etc. Orest. vers. 864, etc. Sic
 Electra apud Orest. vers. 864, etc.:
 Δέγ', ὧ γεραῖέ· πότρε λευσίμῳ χειρὶ,
 Ἢ διὰ σιδήρου πνεύμ' ἀπορρήξαι με δεῖ;
 Dic, o senex, utrum lapidante manu,
 An per ferrum oportet me abrumpere spiritum?
 Sic ibid. Elect. vers. 50, 51.

METRICA VERSIO.

Abi in malam rem, perditæ, effere, barbære,
 Peri, male: at ego Filium jam videro
 Vivum, licet nunc ingemiscens plurimum,
 Et icta pectus altius pungentibus
 Doloribus, ego cæteras miseris supra
 Ærumnosa fundam lacrymas: nam feminam
 Natura fecit promptiorem ad lacrymas.
 Chor. Ah, ah, ah, ah!
 Actum est, o virgo, actum, omnis ablata est
 [tibi
 Vivi, videndi in posterum spes Filii.
 Deip. Eheu! quid hæc lamenta? quid suspiria?
 Chor. Nescio, sed iste qui prope astat nuntius
 Novi aliquid assert de tuo quod nuntiet.

B Nunt. Scribæ istud uno omnes senesque calculo
 Sanxere, luce hac, Natus ut tuus occidat.
 Deip. Eheu! futuri quem mihi timui metus,
 Timensque luctu intabui dudum, accidit.
 Chor. Quæ vero evin his gentis Hebrææ, neci
 Addixit, aut quæ justa contestatio?
 Deip. O feminæ, quas casus hic etiam manet,
 O feminæ, inquam, non feretis, nec feram
 Ego ipsa: quin prosternam, et in præceps dabo
 Corpus, meaque functa vita concidam.
 Valete jam, valete, nulla sum amplius.
 At tu refer quo genere mortis Filii
 Damnatus. Anne hic calculus fuit, ut manu
 Saxi petente concidat misere obrutus;

375 Ἡ τῷ σιδήρῳ πνεῦμ' ἀποβῆξαι κρίσις·

Ἄγγ. Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πυλῶν ἔσω
βαίνων, πυθέσθαι δ' ἤθελον τοῦ δὴ πέρι·
Σὺ γὰρ αἰεὶ ποτ' εἶχον εὐνοϊαν τέκνῳ,
Ἠλέπων μιν οἷ' ἔρεξε θαύματ' ἐν βροτοῖς·
380 Κάμου δὲ διήνοιξεν ὀμμάτων κόρας.
Ὅρῳ δ' ἔχλον δραμόντα, καὶ φθάσαντ' ἄκραν,
Ἄστων δὲ δὴ τιν' ἠρόμην, ἄθροισμ' ἰδῶν·
εἰ τί καινὸν ἄσσει; μῶν τι δυσμενῶν πάρα
Ἄγγελμ' ἀνεπτέρωκεν Ἑβραίων πλιν;·
385 Ὅ δ' εἶπ'· « Ἰησοῦν κείνον οὐχ ὄρξῃ πέλας,
Ἐστῶτ', ἀγῶνα θανάτου δραμούμενον;·
Ὅρῳ δ' ἄελπτον φάσμ', ὃ μὴ ποτ' ὤφελον!

A Τὸν μὲν κατηφῆ, καὶ σιγῶνθ' ἔστηκότα,
τοὺς δ', ὥστε κύνας αἵματος διψαλέους,
390 Κύκλι περιτρέχοντας, ἔγκληκτότας.
Ἐπεὶ δὲ πλήρης ἦν Ἰουδαίων ἔχλος,
Δελλαῖος ἀγὸς διχόμυθ' ἐφθέγγετο,
λόγους ἔλισσων ἀλλοτρίους ἀφρόνως.
τέλος δ' ἔφη σὸν γῆν ἐκπαγλοῦμενος,
395 Ὅς ἀκέραιον, ἀνεπίπληκτον βλέπων,
καὶ ξυνετῶς χωροῦντα πρὸς πάντα λόγον,
τοὺς δ' οὐκ ἐπαίνω ὡς φωνῶντας ἀνόμως·
καθ' οὐπερ οὐχ εὐρισκότ' αἰτίαν ποθοῦ·
Ἐλεξε γοῦν, ἔλεξε· « τίς χρήξει λέγειν,
400 Ὅς ἄρ' Ἰησοῦν κατθανεῖν, ἢ μὴ χρεῶν;·

375 An ferro animam ipsius divellendam judicatum fuit?

Nunt. Eram ex agro intra portas
Vadens; audire autem de eo volebam;
Tuum enim erga Filium semper habui benevolentiam,
Intuens quot apud homines confecerit miracula:
380 Et ipse mihi oculorum pupillas aperuit.
Video populum currentem, et ad arcem properantem:
1230-1231 Videns concursum, interrogavi aliquem ex civibus:
« Quid novum urbi? num quis ab hostibus
Nuntius excitavit urbem Hebræorum? »
385 Ille dixit: « Nonne vides Jesum illum prope
Astantem, mortis periculum subeuntem? »
Video insperatum spectaculum, quod utinam nunquam vidissem!
Hunc tristem et in silentio stantem;
Illos, veluti canes sanguinis sitiētes,
390 Circum undique currentes ac inhiantes.
Postquam frequens astilit Judæorum turba,
Timidus præses ambigue loquebatur,
Insulse sermones involvens alienos.
Tandem dixit, tuum Filium admiratus,
395 Et pro sua innocentia imperterritum videns,
Ac in omni solerter sermone procedentem,
Neque iniquos eorum clamores probans:
Nullam in eo, ait, mortis causam invenio.
Hæc igitur ait, addiditque: « Quis velit dicere,
400 Utrum oporteat Jesum mori, an non? »

376 Ἐτύγχανον μὲν, etc. Sic Elect. nuntius
vers. 867:

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πυλῶν ἔσω
βαίνων, πυθέσθαι δεόμενος τὰ τ' ἀμφὶ σοῦ,
τὰ τ' ἀμφ' Ὁρέστου. Σὺ γὰρ εὐνοϊαν πατρὶ
Ἄει ποτ' εἶχον.
Ὅρῳ δ' ἔχλον στείχοντα, καὶ θάσσοντ' ἄκραν.

Eram ex agro intra portas
Vadens, volens audire de te
Et Oreste. Nam erga tuum patrem benevolentiam
Semper habui.

Video populum euntem et insidentem tumulto.

Vide ibid. vers. 876-880, etc., unde narrationis
series desumpta est.

393 Ἀλλοτρίους ἀφρόνως. Reg. II. 2, ἄλλοτ'
ἄλλους ἐν φόβῳ. Etiam Med. in marg.: Sibi non con-
stantes in metu.

394 Ἐδρ' γῆν ἐκπαγλοῦμενος. Ita fere Oresi.
vers. 891.

396 Χωροῦντα, etc. Non bene Roill., Occurren-
tem calumnias; non enim occurrit qui nihil tes-
pondet.

METRICA VERSIO.

An potior illa credita est sententia

Ut ferro adacto exbalet animam innoxius?

Nunt. Ego commodum, me rure in hanc urbem
De filio tuo aliquid audire expetens. [intui,
Fui etenim in illum semper affectus bene,
Ex quo illa nota quæ edidit miracula,
Et, pulsa ab oculis nocte, lumen reddidit.
Cerno inde turbam concito gradu editum
Locum occupantem; civium quemdam rogo:
Concursu in isto quid novi: num quæ hostium
Hebræorum in urbem fama concurrentium
Trepidum excitasset hunc tumultum. « Num vides,
Ait ille, Jesum illum prope astantem, crucis
Jamjam in periculum vocatum? » Conspicor
Tum præter omnem spem novum spectaculum.
Et non ferendum: fronte demissa tuum

B Mæstaque stantem tacitum; et hos tanquam canes
Avide inhiantes sanguini, circum undique
Cursu strepentes: turba Judæorum ubi
Frequens ibi astilit sibi non consona,
Pronuntiabat prætor, aliena implicans
Temere, animoque concitus, tandem tuum
Qui Filium videret extra noxiam
Culpamque, sincerum, integrum, calumniis
Prudenter occurrentem, et hos contra minus
Probari, ut qui morti iniquæ incumbere,
Quam nulla causa, nec ratio prætexeret,
Pronuntiavit: « Ecquis hic vestrum neget
Id satius esse, non cadere Jesum, et manu
Dimittere illum, quam cruciatum cæditibus
Vinculis latronem præpedire publicis? »
Id unum ope una animi ut in ligno crucis

Καὶ τόνδ' ἀφείνα: μᾶλλον, ἢ μισιφόνον
 Ὦν εἶχον ἐν δεσμοῖσι ληστῆρων ἕνα.
 Ἐπεβρόθησαν, ὡς θανεῖν σταυρῷ δέον,
 Ἀρσῆρα δ' ἀφείναί τε τὸν κακεργάτην.
 405 Ὁ δ' ἠγεμῶν ἔφησε τοῖσδ' ἐναντία,
 Ἄλλ' οὐκ ἔπειθ' ὄμιλον, εὖ δοκῶν λέγειν.
 Ἄλλος γὰρ αὐθις εἶπε τῷδ' ἐναντία,
 Κραυγῇ πίσυρος, κάμαθει τολμηρίᾳ.
 Ἥ δ' οὐκ ἐπῆνει· κάπλ τῷδ' ἀνίσταται
 410 Ὁχλοῦ θόρυβος ἀθυρογλώσσου μέγας,
 Ὅς δὴ κέκραγε, Παῖδα σὸν θανεῖν θέμις·
 Καῖνος δὲ νικᾷ κακῶς ἐν πλήθει λέγων,

A Ὅς εἶπε δεῖν σὸν Παῖδα κατθανεῖν ξύλῳ.
 Ἦδη δ' ἔως πέφηνεν, ἐκρέει κνέφας,
 415 Καὶ δὴ μιν ἐλκύσουσιν ἐξω τῆς πύλης,
 Ψυχῆς ἀγῶνα τὸν προκειμενον πέρι
 Δραμούμενον, καθ' ὃν θανεῖν ἐστὶ κρίσις·
 Ἐν ἡμέρᾳ γὰρ τῆδε λείψει τὸν βίον.
 Θεοτό. Αἶ, αἶ! κακῶν φρηγῆν ἐκφαίνεις λόγον.
 420 Ναί, ναί, κακῶν πέλαγος ἢ τάλαιν' ὄρω
 Τοσοῦτον, ὅσον μήποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν,
 Μηδὲ περᾶται κύμα τῆσδε συμφορᾶς.
 Φεῦ τῆς Ἑβραίων ποί προθήσεται φρενός;
 Τί τέρμα τόλμης, καὶ θράσους γενήσεται,

Hunc enim potius dimittere satius est, quam scelestum
 E latronibus unum, quem in carcere tenebant.
 Assenserunt Jesum crucifigendum esse,
 Dimittendumque latronem maleficum.
 405 Præses autem iis contraria locutus est :
 Sed non persuasit turbæ, cum quidem videretur recte dicere.
 Alius enim iterum ipsi contraria dixit,
 Clamore confidens et stulta audacia.
 Neque laudabat præses : at contra ipsum insurgit
 410 Ingens turbæ tumultus, lingua effreni
 Vociferantis, jure Filium tuum mori :
 Et vincit ille malus dicens in multitudine,
 Qui dixit Filium tuum crucifigendum esse.
 Ubi aurora surgens dispulerit noctis tenebras,
 415 Hunc profecto trahent extra portam,
 De vita propositum certamen
 Decursurum, quo ipsum mori decretum est :
 Hac enim die vita excessurus est.
 1232-1233 *Deip.* Heu, heu ! profers sermonem auctorem malorum.
 420 Haud dubie, misera, intueor pelagus malorum
 Tantum, ut ego nunquam possim retro natare,
 Nec superare fluctus hujus calamitatis.
 Heu ! quo progredietur Hebræorum mens ?
 Quis finis temeritatis et audaciæ erit,

405 Ἐφησε. Ita Reg. Editi ἔφησε.
 406 Εὖ δοκῶν. Ita Reg. Editi. εὐδοκῶν. Sic et
Orest. vers. 944.
 408 Κραυγῇ πίσυρος, κάμαθει τολμηρίᾳ. *Orest.*
 vers. 906 :
 Θορύβῳ τε πίσυρος, κάμαθει παρρησίᾳ.
 In tumultu confidens, et stulta audacia.
 412 Καῖνος δὲ νικᾷ, etc. Sic *Orest.* vers. 945,
 etc. :
 Νικᾷ δ' ἐκαῖνος ὁ κακῶς ἐν πλήθει λέγων,
 Ὅς ἠγόρευε, σύγγονόν σέ τε κτανεῖν.
 Et vincit ille malus dicens in multitudine,
 Qui dixit interficiendum te et fratrem.
 416 Ψυχῆς ἀγῶνα τόν, etc. Ita sup. vers. 386,
 et infra vers. 442, ubi Roill. parum commode ver-

tit : *Et suæ penetrantem imminens certamen animæ.*
Sic Orest. vers. 848.
 417 Ἀραμούμερον. Quasi qui animæ stadium es-
 set decursurus, dira tollendus a morte, diræ necis
 stadium.
 419 Αἶ, αἶ! κακῶν, etc. Ita chorus Theseo Hip-
 polytum accusantis Phædræ litteris nimium pro-
 peram fidem habenti, et ingemiscenti respondet
 vers. 881.
 420 Ναί, ναί κακῶν, etc. Ita Theseus crudele
 conjugis suæ fatum lamentatur, vers. 822 et seqq.
 425 Φεῦ τῆς Ἑβραίων, etc. Sic *ibid.* *Thes.* vers.
 936, etc. :
 Φεῦ τῆς βροτείας ποί προθήσεται φρενός ;
 Τί τέρμα τόλμης καὶ θράσους γενήσεται ;
 Heu ! quo progredietur humana mens ?
 Quis finis temeritatis, et audaciæ erit ?

METRICA VERSIO.

Extrema ferre illum, at latronem perditum
 Potius oportet solutum emittere.
 At prætor ista cuncta contra insistere :
 Non hæc tamen sacundia vis exstitit
 Et gratia, ut vulgum frementem fleceret.
 Alius enim clamore fretus maximo
 Et imperita audacia, contra intulit.
 Minus approbante iudice tamen ac minus,
 Contra repente insurgit ingens maximæ
 Turbæ tumultus, voce quæ effreni potens
 Altum insonabat occidentium Filium,
 Ac in malorum multitudine, improbi
 Sententia illa evicit, in ligno tum

B Extrema Natum perpeti quæ censuit.
 Aurora pulsa nocte vix jubar esseret.
 Cum limen extra januæ eductum trahent.
 Certatim eo turba affluente quo loco
 Addictus est morti, dies quando hæc ei
 Decreta summa est, qua suam exhalet animam.
Deip. Eheu ! malorum quod aperis primum caput ?
 Haud dubia video pelagus ingens casuum,
 Tantumque, quantum præteragere denuo
 Non detur olim, aut calamitatis servidum
 Trajicere fluctum. Hebræa, vah ! quonam loci
 Mens evolabit ? meta confidentiæ
 Quæ jam futura illius atque audaciæ,

425 Εἰ καὶ Θεοῦ τολμῶσι τεκταίνειν φόνον ;
 Καυτοῦ μὲν οὐ μοι φροντίς· οὐ γάρ που μόρος
 Κατακρατήσει θανατοῦντος τὸν μόρον.
 Ἐτικτον αὐτὸν, οἶδα δ' ὡς ἐγεινάμην,
 Στεφρῆς φυγοῦσα τῶν τόκων ἀλγηδόνας.
 430 Αὐτοὺς δὲ πενθῶ συμφορᾷ κεχρημένους·
 Ἔσται γάρ, ἔσται ποινάτωρ δίκη φόνου,
 Ὅν δυσσεβεῖς τολμῶσιν ἀνόμωκ φθόνῳ.
 Αἶ, αἶ, αἶ, αἶ !
 Οὐ νῦν τὸ πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις φθόνος
 435 Ἔβλαψε πολλοὺς, οὐ τόσον δ', ἔσον φίλους
 Αὐτοῦ, τὰ νῦν βλάψειεν Ἑβραίων ἕλκον.
 Χορ. Τί τοῦσδε κινεῖς, κάναμοχλεύεις λόγους ;

A Ὀλωλέ σοι Παις, καὶ κινεῖς πολλοὺς λόγους.
 Θεοσδ. Ὡ δεινὰ λέξασ', οὐχὶ συγκλείσεις στόμα ;
 440 Σωτήρα κόσμου σὺ δοκεῖς ὀλωλέναι ;
 Χορ. Βραχὺ προδῶσα Παιδὸς ἔψαι σου πάθη,
 Ψυχῆς ἀγῶνα τὸν προκειμένον πέρι
 Τρέχοντος, ᾧ ζῶντ' ἦ θανόντα νῦν ἴδοις.
 Θεοσδ. Οἱ μοι ! τί λεύσω ; χεραὶ τῶν ἀλαστόρων,
 445 Θετηγένης μοι Τέκνον, ἔλκη καὶ φέρη.
 Εἰς δέσματ' ἤλθες, καὶ θέλων ἀγῆ σφίσιον,
 Ὁ δεσπολύτης τοῦ γένους τῶν δεσμιῶν.
 Αἶ, αἶ, αἶ, αἶ !
 Ταῦτ' οὐ ξυνοδὰ τοῖς πρὶν ἀγγέλου λόγους,
 450 Οὐδ' ἔλπισι σύμφωνα ταῖς ἐμαῖς, Τέκνον.

425 Si Dei ipsius necem audent struere?
 Non enim de ipso sum sollicita ; neque enim unquam mors
 Dominabitur necis interfectori.
 Ipsum genui, novi autem quomodo genuerim,
 Quæ duros partus dolores effugerim :
 430 Hos lugeo calamitatibus obruendos :
 Erit enim, erit ultio vindex mortis,
 Quam impii injusta invidia perciti intentant.
 Ah, ah, ah, ah !
 Invidia non nunc primum, at sæpius
 435 Pluribus nocuit, sed non tam graviter, ac
 Dilectis suis, Hebræorum genti nocuit.
 Chor. Quid hocce moves, ac rejicis sermones ?
 Perit tibi Filius, et plura verba moves?
 Deip. O atrociam locuta, non claudes os ?
 440 Mundi salvatorem putas interiisse ?
 Chor. Paululum progressa, tui Filii cruciatus videbis,
 Qui ad propositum animæ discrimen
 Currit, in quo ipsum vivum aut mortuum nunc videris.
 Deip. Hei mihi ! quid video ? sceleratorum manibus,
 445 O Nate, Deo genite, traheris et raperis.
 In vincula venisti, quibus ultro duceris,
 Tu qui captivorum generis vincula solvisti.
 Ah, ah, ah, ah !
 Hæc non consentiunt cum prioribus angeli sermonibus,
 450 Neque meis consonant expectationibus, o Fili.

426 Καυτοῦ μὲν οὐ μοι φροντίς. Sic Med. vers.
 346 :

Τοῦμοῦ γάρ οὐ μοι φροντίς.
 Non enim de me sum sollicita.

428 Ἐτικτον αὐτόν, etc. Hic versus sæpius apud
 auctorem nostrum recurrit.

429 Στεφρῆς φυγοῦσα, etc. Ita fere Med. vers.
 4031 :

Στεφρῆς ἐνεγκοῦσ' ἐν τόκοις ἀλγηδόνας.
 Ferens duros dolores in partu.

437 Τί τοῦσδε κινεῖς, etc. Ita sup. vers. 121.

439 Ὡ δεινὰ, etc. Ita supra vers. 111.

441 Πάθη. Cruciatu, etc. Ita fere Med. vers. 1313,
 chorus Jasonem alloquitur :

Πύλας ἀνοίξας, σὼν τέκνων ἔψαι φόνον.

Aperi fores, et videbis cædem tuorum liberorum.

449 Ταῦτ' οὐ ξυνοδὰ τοῖς, etc. Ita fere Med.
 vers. 1008 :

Τὰδ' οὐ ξυνοδὰ τοῖσιν ἐξηγγελημένοις.

Hæc non consentiunt cum illis quæ nuntiavi tibi.

METRICA VERSIO.

Audet scelestas si Dei lethum manu ?
 Sed hujus ulla cura non habet anxiam,
 Mors vincet illum nulla, qui mortem necat.
 Enixa sum illum, sed scio quonam modo,
 Partus dolores quæ graves effugerim,
 Hos calamitosos lugeo tantum impios,
 Quos cædis hujus, quam nefarie invidi
 Nunc moliantur, ultio vindex manet.
 Ah, ah, ah, ah !
 Invidia non nunc primum, at alias sæpius
 Offendit innumeros, tamen non tam gravi
 Plaga, ac amicos jam suos, Hebraicæ
 Offendet illa posteræ stirpis genus.
 Chor. Quid ista verba spiritu tanto moves,
 Serisque? perit Filius tibi, et tamen

B Tam crebra jactas. Deip. Vox o dira quæ exci-
 [dit :
 Annon premes os? tu putas mundi istius
 Perisse servatorem? Chor. Abhinc tu paululum
 Progressa non dignam tui Nati crucem
 Videbis, et suæ penetrantem imminens
 Certamen animæ ; licet in illo cernere
 Tantisper eum adhuc mortuum aut vivum semel.
 Deip. Heu ! quid video? mihi sate Deo, o Nate mi,
 Nefariorum traheris et raperis manu.
 In vincula venisti, et volens tu duceris,
 Abena solvis vincula qui mortalium.
 Ah, ah, ah, ah !
 Non, Nate, sunt hæc quæ mihi primum angelus
 Pronuntiavit : non ea expectatio.

Χορ. Ἀλλὰ ζυνοῦναι τοῖς προηγορευμένοις,
 ὡς εἶπε παθεῖν χροσὶ τῶν ἀλαστέρων.
 Θεοτό. Αἰ, αἰ! τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται.
 Πῆ, πῆ πορεύη, Τέκνον; ὡς ἀπολλόμεν!
 455 Ἐχθρὸν τοῦ νῦν τὸν ταχὺν ταλεῖς δρόμον;
 Μὴ γάμος αὖθις ἐν Κανᾷ, κἀκεῖ τρέχεις,
 Τὴν ἐξ ὕδατος οἰνοποιήσης ξένως;
 Ἐρῶμαι σοι, Τέκνον, ἢ μενῶ σ' ἔτι;
 Δός, δός λόγον μοι, τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῃ
 460 Μὴ δὴ παρέλθῃς σῖγα δούλην μητέρα.
 Νῦν γὰρ στόματος φίλιου χρήζω σέθεν
 Θωνῆς ἀκούσαι, καὶ προσειπεῖν, ὦ Τέκνον.
 Δός μοι, πρὸς αὐτοῦ Πατρὸς, ὦ Τέκνον, σέθεν,

A Σοῦ θεοπεισίου χρωτὸς διψασθαι χροσὶν,
 465 Ψαῦσαι ποδῶν τε, καὶ περιπτύξασθαι σε.
 Φεῦ, φεῦ! τί δράσω; καρδία μου τήχεται.
 Ὡ δεῦτε, φιλαι, δεῦτε, λίπωμεν φόβον·
 Προσέλθατ', ἀσπάσασθε, καὶ προσείπατε
 Λάξεσθε χειρὸς δεξιᾶς. Ὡ τάλαιν' ἐγὼ,
 470 Ὡς ἄρτι θακρῦσαιμι καὶ φόβου πλέα.
 Αἰ, αἰ! πανώλης ἡ τάλαιν' ἀπόλλυμαι.
 Γυναίκες, βῆτε στουγνᾶν ὡς εἶδον Τέκνον,
 Ποθῶ τεθνᾶναι, ζῆν δέ τ' οὐδαμῶς φέρω.
 Οἴμοι! τί δράσω; πῶς λάθω λαῶν χέρας;
 475 Ἐχθροὶ γὰρ ἐξίσαι πάντα δὴ κάλων,
 Κούκ ἐστιν ἄτης εὐπρόσοιτος ἔκβασις.

Chor. Verum consentiunt vaticiniis
 Quibus ipse prænuntiavit se nefariorum manibus occidendum fore.

Deip. Ah, ah! quid faciam? cor enim mihi deperit.
 1234-1235 Quo, Fili, quo abis? ut perii!
 455 Cujus rei gratia celerem conficis cursum?
 Num nuptiæ iterum in Cana, et illuc contendis,
 In quibus novo modo aquam in vinum mutabis:
 An te sequar, an adhuc te præstolabor?
 Alloquere me vel unico verbo, tu qui Dei Patris es Verbum,
 460 Neque silens præteri ancillam parentem.
 Nunc enim oris tui dilecti cupio
 Vocem audire, teque alloqui, o Fili.
 Da mihi per Deum Patrem tuum, o Fili,
 Ut possim divinum tuum corpus manibus attingere,
 465 Pedesque tuos contrectare, temet osculari.
 Hei mihi! quid faciam? cor meum tabescit.
 Venite, dilectæ, venite, metum exuamus;
 Accedite, amplexamini, sermonibus excipite,
 Prendite manum dexteram. O miserrima,
 470 Ut nunc ingemiscam multo repleta metu.
 Heu, heu! prorsus misera perii.
 Mulieres, ex quo tristem Filii mei vultum vidi,
 Cupio mori; vivere ultra non sustineo.
 Hei mihi! quid agam? quomodo plebis manus effugiam?
 475 Inimici enim expediunt omnem rudentem adversum me,
 Neque est effugium commodum hujus mali.

451 Τοῖς προηγορευμένοις. Non bene Roill. Va-
 tidus qui cecinerit; sed iis consentiunt quæ Christus
 ipse passurum prædixit. Sic infra vers. 866.

455 Αἰ αἰ! τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται. Sic
 infra vers. 466, 683 et 868. Ita et Medea vers. 1042.

461 Νῦν γὰρ στόματος φίλιου χρήζω σέθεν. Ita
 legit apud Med. Jaso vers. 1399:

Αἰ, αἰ! φίλιου χρήζω στόματος
 Πατρὸν ὃ τάλας προσπτύξασθαι.

Heu, heu! cupio charum os
 Miser ego liberis admovere.

Et vers. 1402 et 1403

. . . . . Δός μοι, πρὸς θεῶν,
 Μαλακοῦ χρωτὸς ψαῦσαι τέκνων.

. . . . . Da mihi per deos
 Ut possim attingere tenerum corpus liberorum.

471 Αἰ, αἰ! πανώλης, etc. Sic Medea vers. 277.

472 Γυναίκες, etc. Sic infra vers. 697 et 698.

475 Ἐχθροὶ γὰρ, etc. Ita Med. vers. 278 et 279:

Ἐχθροὶ γὰρ ἐξίσαι πάντα δὴ κάλων,
 Κούκ ἐστιν ἄτης εὐπρόσοιτος ἔκβασις.

Inimici enim expediunt jam omnem rudentem ad-
 [versum me,

Neque est effugium commodum hujus mali.

METRICA VERSIO.

Chor. At ipsa saltem vatibus consentiunt,
 Cecinere quodam qui scelestorum manu
 Esse subeundam hanc Filio tuo crucem.
 Deip. Ah! misera quid agam? cor dolore deficit.
 Et quoniam, o Fili, quoniam abis? ut ego occidi!
 Cujus rei jam gratia tam concito
 Cursum evolas? nuptiæ nunquid tibi
 Sunt rursus in Cana, ac eo idcirco pede
 Contendis alacri, quo novo vinum modo
 Mutas aqua? an te consequar, Fili, anne adhuc
 Te præstolabor? fare vel verbo unico,
 Tu fare saltem, qui Dei es Verbum Patris,
 Nec præterito cum silentio tuo
 Ancillulam tuam parentem. Nunc tuas
 Et ore grato cupio voces, Nate mi,
 Audire notas, et vicissim reddere.
 Accede mihi per ipsum eum tuum Patrem

B Obtestor, o Fili, mea corpus tuum
 Tractare divinum manu, sacros pedes
 Deosculari, amplexibus tuis frui.
 Eheu! quid hic jam consili captem? meum
 Exsangue mihi cor concidit. Agite, comites,
 Agite, timorem omnem exuamus oculus:
 Accedite, amplexamini, sermonibus
 Excipite vestris, prendite manum dexteram.
 O me miserrimam, ut fleam multo metu
 Repleta: ah, ah! pessumdata misera perii.
 Amicæ o comites, Filii ut vultum mei,
 Os triste vidi, me emori cupio: gravis
 Est omnis illa, quam traho, vitæ mora.
 Eheu! quid ego agam? qui manus misera populû
 Fugiam? rudentes hostis omnes explicat,
 Tenditque; non est expedita mihi via
 Memè extricandi. Quid igitur faciam? modò

Τί γοῦν δράσω; πῶς φύγω τόσους βρόχους;
 Χορ. Οὐκ οἶδ', ἀδελφὴ φιλάττῃ, δέδοικα γάρ,
 Κάμολ κατ' ὄσσων θερμὸν ὠρμηθῆ δάκρυ.
 480 Ὅπισθόπους δ' ἔξιθι, καὶ σιγῇ βάθι.
 Ἔρπ' εἰς τὰ δεινὰ· νῦν ἀγῶν εὐψυχίας·
 Ἡμεῖς τ' ἐφεσόμεθα δειλάτα βάσει.
 Ὅχλος γὰρ αὐτὸν μαινόλης περιτρέχει,
 Κοῦ δεῖ πελάζειν ἐγγύς ἐνθυμουμένοις.
 485 Βαρσία γὰρ φρὴν οὐδ' ἀνέξεται βλέπειν.
 Ὅμιλος ἐχθρὸς, δυσμενής, μαιφόνος,
 Ὅρμην τε δεινὸς στυγεράς γνώμης ῥοπή
 Ἄγριον ἦθος, βαρβάρου φύσις φρενός.
 Δέδοικα δ' αὐτὸν, μὴ τι βουλεύσας νέον,
 490 Δριμυτέραν σοὶ συμφορὰν συσκευάσῃ·

A Καὶ κάρτα τόδ' ὀρώσα δειμαίνω πλέον,
 Μὴ θηκτὸν ὦση φάσαγον δι' ἥπατος,
 Κάπειτα μείζω συμφορὰν δέξῃ νέαν,
 Ἔγκατα Παιδὸς εἰ λειψώροιο λάβῃ.
 495 Ἄλλ' ἐκκλίναςαι βραχὺ τῶν ἀλαστόρων.
 Ἐπισκοπῶμεν ὄραμα τῶν μαιφόνων.
 Ἴωμεν οὖν, Ἴωμεν, ἦχι που νάπος.
 Θεοτό. Νικᾶτ', ἐπειδὴ ταῦτα πάσαις ἀνδάνει·
 Καὶ λοιπὸν ἀπλωμεν, ἐνθ' ὁμῖν δοκεῖ.
 500 Χορ. Ἐντεῦθεν ἀθρεῖν ὡς ἐξ ἀπόπτου δέον.
 Θεοτό. Δεῖλατ', ἐγὼ δύστηνος, εἰ Παῖδ' οὐχ ἔρω
 Πάσχοντα δεινὰ, μέχρι καὶ τύμβος λάβῃ.
 Ὅχλους δ' ἐφυγον, ἵνα μὴ τι καὶ πάθω.
 Τί μοι δ' ἔτι ζῆν κέρδος; ἔστιν ἐν βίῳ;

Quid igitur agam? quomodo tot effugiam laqueos?

Chor. Nescio, dilectissima soror; vereor enim,
 Et ex oculis calidæ mihi defluunt lacrymæ.

480 Pone secuta (Christum) exi, et silenter progredere:

Perge ad gravia; nunc magnanimi pectoris certauer

Nos timido gressu subsequemur.

Nam turba furibunda circa ipsum currit,

Neque his ira æstantibus oportet accedere.

485 Mens enim ipsius molesta ne feret quidem aspectum nostrum,

Neque inimica cohors, infensa, cruenta (sinet videre),

Impetuosa, in odium implacabile propensa,

1236-1237 Moribus effera, ingenio feroci prædita.

Metuo ipsam, ne quid novi molita,

490 Atrociorē tibi struat calamitatem;

Et certe quo magis ipsam intueor, magis et metuo

Ne acuto gladio pectus illius transverberet,

Et deinde novam et acriorem feras calamitatem,

Visceribus Filii per viam publicam effusis.

495 Verum a sceleratis paululum remotæ,

Inspiciamus atrox efferae gentis scelus.

Eamus igitur, eamus, quo saltus est.

Deip. Vincitis, quandoquidem omnibus hæc placent:

Eamus proinde, quo vobis videtur.

500 Chor. Exinde, velut e specula, contemplari oportet.

Deip. Timida, ego infelix, nisi Filium meum videro

Gravissima tolerantem, donec ipsum tumulus excipiat.

Sed turbam effugi, ne quid et mali paterer.

Quid me juvat amplius in hac vita degere?

480 Ὅπισθόπους, etc. Roill. Tu nos secuta pone;
 at male profecto, siquidem subjungit poeta, ἡμεῖς
 τ' ἐφεσόμεθα, nos subsequemur.

484 Ἐνθυμουμένοις. Ira æstantibus. Sic pro-
 fecto vertendum esse, verba quæ sequuntur ostendunt.
 ὄμιλος ἐχθρὸς, ἄγριον ἦθος.

485 Βαρσία γὰρ, etc. Ita fere Medea vers. 38:

Βαρσία γὰρ φρὴν, οὐδ' ἀνέξεται κακῶς

Πάσχοντα . . . . .

Nam animus ejus est vehemens, nec sustinebit mala

Pati . . . . .

489 Δέδοικα δ' αὐτόν, etc. Ita fere Med. nutrix

vers. 37:

Δέδοικα δ' αὐτὴν μὴ τι βουλεύσῃ νέον.

Metuo vero ipsam, ne quid novi molitur.

492 Μὴ θηκτόν, etc. Sic eadem nutrix Medea
 ipsismet verbis, vers. 40.

494 Ἐὶ λειψώροιο, etc. Ita Reg. H. u. Editi τὴ λει-
 ψώροιο.

498 Νικᾶτ', ἐπειδὴ, etc. Sic Hector Rhes. v. 157:

Νικᾶτ', ἐπειδὴ πᾶσιν ἀνδάνει τάδε.

Vincitis, quandoquidem omnibus hæc placent.

504 Τί μοι δ' ἔτι ζῆν, etc. Ita fere Med. vers. 145
 et 798.

METRICA VERSIO.

Quonam tot obductos mihi laqueos premam?

Chor. Ne istud quidem video, soror clarissima;

Itaque timeo, et id propter ex oculis mihi

Oborta lacryma defluit calentibus.

Tu nos secuta pone, clam te proripe:

Contende ad ardua, et gravia; certamen est

Bene præparati, maximique pectoris:

Nos subsequemur te gradu timido; cohors

Nam multa circum cingit hunc animo furens:

Nec est quod illuc ore recto cominus

Nos inferamus. Ipsa enim mens turbida

Non jam feret nos, nec tuum sinet

Videre turba hostilis, atrox sanguine,

Pronoque in odium animo nimis, acris impetu

Natura, mentis barbaræ ingenium serox.

Ego adco vereor ne quid illa in te insolens

B Statuat, acerbiusque quidpiam struat:

Attentiusque hunc intuita, metuo magis

Ne gladio acuto medium hepar transverberet;

Acerbiorem hinc insolens casum ut feras,

Visceraque Nati publicam spargant viam.

Nos paululum a nefariis hiuc avia;

Cernamus atrox efferae gentis scelus.

Eamus ergo, eamus hac qua saltus est.

Deip. Quando omnibus nobis placent hæc, vñ-

[citis:

Abeamus itaque quo videlitur ocinus.

Chor. Nos inde ut e specula edita speculabimur.

Deip. Sum misera plane, Filium nisi video

Summa tolerantem, tumulus antequam hunc legat.

Sed me expedivi plebe, ne quid perferam.

Producta vero vita quid me juverit?

505 Α:0', αἴθε πότμον καταλούσαιμ' ἐν τάχει,
 Εἰ μὴ μεγάλως καταγρᾶσκειν ἔχω,
 Ὡς ἑλπίς ἐστι, Παιδὸς ἀνισταμένου,
 Ἔθνη τε συνάγοντος ἐνδίκῃ κρίσει,
 Ὅν συγγενεὺς κτείνουσιν Ἑβραῖοι φθόνῳ!
 510 Ναὶ συγγενεῖς μου τλήμονος μητρὸς λέγω,
 Οὐ Πατὴρ ἀυτοῦ τοῦ βροτωθέντος Λόγου,
 Ὅν ἀσπύρωσ ἐτικτον, οἶδ' ὑπὲρ λόγον,
 Στερῆράς τ' ἔφυγον ἐν τόκοις ἀλγηδόνας.
 Πέποιθα γὰρ, πέποιθα, κἀν πολλὰ στένω,
 515 Πάσχοντα μὴ φέρουσα τοῦτον οὖν βλέπειν·
 Ἐτικτον αὐτόν, οἶδα δ' ὡς ἐγενάμην.

505 Utinam, utinam fato celeriter concederem,
 Si non honeste mihi datur senescere,
 Ut sperandi locus erat, cum Filii a mortuis exsuscitatus fuerit,
 Et gentes in unam fidem congregaverit justo iudicio,
 Quem consanguinei Hebræi invidia occidunt!
 510 Namque mihi miseræ parenti sunt consanguinei,
 Non autem Patri Verbi hominis facti,
 Quod absque semine, et miro modo genui, ut novi,
 Molestosque partus dolores effugi.
 Confido enim, confido etsi plurimum ingemiscam,
 515 Eo quod ipsum patientem nunc intueri non sustineam;
 Eum genui, novi autem quomodo genuerim.
 Verum nequeo scite eloqui mysteria.
 Tamen necesse est, veniente calamitate,
 Linguam me solvere. Primum autem incipiam dicere,
 520 Unde factum est ut primum evaderem mater,
 Ferens immaculatum usque in hanc diem corpus.
 Neque voluptatem novi, nequidem verbis audiens,
 1236-1239 Aut pictura cernens: neque enim hæc spectare
 Prompta sum, habens animum virginealem.
 525 Testor eum qui omnia clare novit,
 Neque voluisse, neque in mentem hoc mihi venisse;
 Alioquin peream in gloria, infamis,
 Et neque mare, neque terra, neque cælum

508 Ἐνδίκῃ κρίσει. Justo iudicio, nempe Judæis deicidis rejectis.

513 Στερῆράς τ' ἔφυγον, etc. Ita sup. vers. 429.

516 Ἐτικτον αὐτόν, etc. Ita supra vers. 428.

518 Ὅμως δ' ἀνάγκη, etc. Ita Hippol. apud suum patrem se immunem a crimine, quod ipsi impudatur, esse prorsus evincit vers. 990, etc.:

Ὅμως δ' ἀνάγκη συμφορᾶς ἀφίγμένης,
 Γλώσσάν μ' ἀφείναι. Πρῶτα δ' ἄρξομαι λέγειν,
 Ὅθεν μ' ὑπέπληθε.

Λέγους γὰρ εἰς τόδ' ἡμέρας ἀγνὸν δέμας·

Οὐκ οἶδα πᾶξιν τήνδε πλην λόγῳ κλύων,

Γραφῇ τε λεύσσω. Οὐδὲ ταῦτα γὰρ σκοπεῖν

Πρόθυμός εἰμι, παρθένον ψυχῇ ἔχω.

Tamen necesse est, veniente calamitate,
 Linguam me solvere, ut loquar. Primum autem incipiam dicere,

Unde me prius, etc. . . . .

A thalamo in hunc enim diem meum corpus est [purum];

A Ἄλλ' εἴμ' ἀκομφοῦς ἐκφέρειν μυστήρια.
 Ὅμως δ' ἀνάγκη, συμφορᾶς ἀφίγμένης,
 Γλώσσάν μ' ἀφείναι. Πρῶτα δ' ἄρξομαι λέγειν
 520 Ὅθεν μ' ὑπέπληθε πρῶτων εἶναι μητέρα,
 Φέρουσαν ἀγνὸν εἰς τόδ' ἡμέρας δέμας·
 Οὐκ οἶδα τέρψιν, ἢ λόγῳ κλύειν φέρω,
 Γραφῇ τε λεύσσειν. Οὐδὲ ταῦτα γὰρ σκοπεῖν
 Ἐγὼ πρόθυμος, παρθένον ψυχῇ δ' ἔχω.
 525 Ὅμνυμι τὸν σύμπαντα σαφῶς εἰδῶτα,
 Μηδ' ἂν θελήσαι, μηδ' ἂν ἐννοίαν λαβεῖν·
 Ἦ κατολοφμην ἀκλεῆς, ἀνώνυμος,
 Καὶ μήτε πόντος, μήτε γῆ, μήτ' αὖ πῦλος

Neque novi hunc Veneris actum, nisi verbis audiens,
 Picturaque cernens. Neque enim hæc spectare
 Promptus sum, habens animum virginealem.

522 Ἦ λόγῳ κλύειν. A voluptate tam abhorreo,
 ut nequidem verbum quod delinuit audire, aut pictam
 tabulam, quæ grata sit oculis, cernere queam.

525 Ὅμνυμι τόν, etc. Ita fere Hippol. vers. 1026, etc.:

Ὅμνυμι τῶν σῶν μήποτ' ὄψασθαι γάμων,

Μηδ' ἂν θελήσαι, μηδ' εἰς ἐννοίαν λαβεῖν.

Ἦτ' ἂν γ' ὀλοίμην ἀκλεῆς, ἀνώνυμος,

Καὶ μήτε πόντος, μήτε γῆ δέξαιτό μου

Σάρκας θανόντος....

Juro me nunquam attigisse tuam conjugem,
 Neque voluisse, neque in mentem hoc mihi venisse.
 Alioquin peream inglorius, infamis,
 Et neque mare, neque terra recipiat meas
 Carnes defuncti, etc.

METRICA VERSIO.

O liceat utinam morte quam primum abripi,
 Si non honeste mihi datur senescere,
 Sperata ut est spes suscitato Filio,
 Qui jus coactis reddat olim gentibus:
 Hebræus ipse quem invidus sanguis necat,
 Sanguis propinquus matris infaustissimæ?
 Non Patris hujus hominis quod carnem induit
 Verbi; supra omnem quod, scio, mortalium
 Legem, ipsa mater, semine absque ullo viri,
 Peperi dolorum nescia in partu omnium.
 Sum fortis animo plurima in spe, ut tunc tamen
 Multa ingemiscam, cernere hunc pati impotens.
 Ego huic parens sum, lege qua tamen scio.

B Sed sum imperita ut esseram mysteria.
 Cogit tamen me vis doloris anxii
 Laxare linguam. Jam loco primo eloquar,
 Id unde factum, mater ut primum integrum,
 Purumque corpus usque in hunc diem geram.
 Expers Veneris omnis ego sum, quæ vel meæ
 Verbo esset auri vel oculo in tabula gravis.
 Aversor etenim hujusmodi omnia penitus,
 Ut virgineam animam gerens; testemque eum
 Facio, latere quem potest rerum nihil,
 Quod nec libido me ulla cepit, nec meum
 Invasit animum: ut mentiar, peream male
 Infamis atque ignobilis, non et mare,

Τὸ σῶμά μου δέξατο, καὶ ψυχὴν χέρες
 530 Πάσχοντος Υἱοῦ, ὡς κατ' εὐχὴν ἐστὶ μοι.
 Ἐλπίς τρέφει τε, κοῦ καταισχύνηϊ δέ με.
 Ταῦτ' οἶδα· νῦν γὰρ οὐ πέρα θέμις λέγειν
 Ἐθρηνοῦσαν, ὡς δεῖ. Δακρυῶν γὰρ ἄξια
 Πάπονθα πολλ', οὐκ οἶδα δ' εἴ τι προσπάθω.
 535 Πρῶτον δ' ὄμωσ μοι τὰ γὰθ' ἐτάσαι δέον·
 Τοῖς γὰρ κακοῖσι πλείον' οἶκτον ἐμβαλῶ.
 Ἥμην ἀνανδρὸς καὶ μένουσα παρθένος.
 Ἄ γὰρ γυναικὶ σώφρον' ἐσθ' εὐρημένα,
 Ταῦτ' ἐξεμόχθουν, τοῦ Θεοῦ πολλὴν χάριν
 540 Μετροῦντος ἀεὶ, καὶ νέμοντος ἀφθόνης.

A Πρῶτον μὲν οὖν γε κἄν προσῆ, κἄν μὴ προσῆ
 Ὑόγος γυναιξίν, αὐτὸ τοῦτ' ἐφέλλεται
 Κακῶς ἀκούειν, ἥτις οὐκ ἔνδον μένει·
 Οὔπερ πόθον παρεῖσα, ἔμιμον ἐν δόμοις
 545 Εἶσω μελάθρων· κομψὰ θηλειῶν δ' ἔπη
 Οὐκ εἰσεφροῦμην· τὸν δὲ νοῦν διδάσκαλον
 Αὐτῆς ἔχουσα χρηστὸν, ἐξήρουν ἔμοι.
 Τὸ σωφρονεῖν ἐν πᾶσιν εἰδυῖ' ὡς καλὸν,
 Καὶ δόξαν ἐσθλὴν πανταχοῦ κομίζεται,
 550 Γλώσσης τε σιγῆν πᾶσιν, ὄμμα θ' ἤσυχον
 Παρεῖχον· ἔξδειν δ' οἷς μ' ἐχρῆν νικᾶν κόρας,
 Καὶ τίσι νίκην, ὣν τ' ἐχρῆν παριέναι.

Corpus meum excipiat, neque animam manus
 530 Patientis Filii, ut exopto,
 Et me spes alit, neque me confundet.
 Hæc novi; nunc enim ultra me loqui nefas est
 Flentem, ut decet. Lacrymis enim digna
 Plura patior, neque scio an aliquid præter hæc perferam.
 535 Primum tamen mihi bona inquirere oportet;
 Malis enim majorem commiserationem injiciam.
 Eram viri expers, virgoque manebam.
 Quæ enim modestam feminam decent,
 Hæc exercui, Deo uberem gratiam
 540 Admetiente semper, et copiose distribuente.
 Primum enim, sive adsit, sive non adsit,
 Probrum mulieribus, hoc ipsum afferit
 Malam famam, ei quæ domi non manet:
 Cujus desiderium abjiciens, domi mansi,
 545 Intra atria; lepidos mulierum sermones
 Non intro admisi; sed mentem magistræ
 Mihi probam habens, mihi ipsa satis eram.
 Edocta plane, quam præclara res sit modestia,
 Veramque gloriam ubique afferat,
 550 Linguæque silentium omnibus, oculumque placidum
 Exhibui: et noram in quibus oportebat me vincere puellas,
 Et quibus, quorumque victoriam conveniebat cedere.

531 Τρέφει τε, κοῦ καταισχύνηϊ. Ita Reg. H. II.
 Editi τρέφει τε, κοῦ καταισχύνηϊ.
 535 Πρῶτον δ' ὄμωσ, etc. Ita fere Troad. vers.
 472 et 473, Hecuba:
 Πρῶτον μὲν οὖν μοι τὰ γὰθ' ἐξῆται φρον.
 Τοῖς γὰρ κακοῖσι πλείον' οἶκτον ἐμβαλῶ.
 Primum igitur mihi gratum est placetque bona
 [recensere.
 Malis enim, eorumque narrationi majorem commi-
 [serationem inferam.
 538 Ἄ γὰρ γυναικί, etc. Ita fere Troad. vers. 640
 et seqq. Andromache:
 Ἄ γὰρ γυναιξὶ σώφροσ' ἐσθ' εὐρημένα,
 Ταῦτ' ἐξεμόχθουν Ἐκτορος κατὰ στέγας.
 Πρῶτον μὲν ἔνθα κἄν προσῆ, κἄν μὴ προσῆ,

Ὑόγος γυναιξίν, etc.
 Quæ enim decant modestas matrem...
 Hæc exercui in domo Hectoris.
 Primum enim, sive adsit, sive non adsit,
 Probrum mulieribus, etc.
 544 Οὔπερ πόθον, etc. Cujus desiderium, nempe
 vagandi foras, abjiciens, vel quod probrum vitare
 cupiens.
 545 Κομψὰ, etc. Lepida, mollia seminarum dicta
 non excipiebam.
 546 Νοῦν. Ita Reg. H. II. Prave edit. νῦν.
 547 Χρηστόν. Ita Reg., quæ lectio melior, ut-
 pote magis consentanea Euripidi unde hic versus,
 sicut et alii præcedentes, videtur excerptus. Editi
 Χριστόν, sicque vertit Roill.

METRICA VERSIO.

Non terra corpus, ipse non adeo polus
 Meum recipiat, non mei Natæ manus
 Animam, perinde ac exspecto, et me spes alit,
 Quæ vana nunquam me, scio, deluserit.
 Hæc certa cuncta sunt mihi, neque enim loqui
 Ultra ista fas est flentem ut addeceat; mala
 Nam perfero, quæ lacrymas justas trahunt:
 Atque haud scio, an quid præter hæc post perfe-
 [ram.
 Primum tamen mihi bona explicanda sunt,
 Miseranda magis ut sim malis tot obruta.
 Expers tori, eadem virgo permanens eram,
 Et quæ modestas feminas artes decent,
 In his meam operam collocabam suaviter,
 Deo suam mihi semper in rebus meis

B Admetiente et largiente gratiam.
 Hoc itaque probrum feminis impingitur
 Sive illud insit, sive non insit, tamen
 Male ut audiat quæ se domi non continet.
 Hoc ego laborans effugere, primum domi
 Me continebam intra atria ipsa, mulierum
 Lepidas repellens cantiunculas, eo
 Contenta præceptore Christo, quem mei
 Nunc ipsius doctorem habeo mihi, satis
 Edocta, quam res pulchra sit modestia
 Et quam reportet veram ubique gloriam:
 Atque ut meæ linguæ silentium, meo
 Sic imperabam oculo quietem, haud inscia
 Quibus oculos evincerem, quibus etiam
 Nonnulla rursus victa placide admitterem.

Ἀκήρατον δέ μ' ἐκ Θεοῦ λαβὼν ἀνήρ,
 Αὔθις τὸ παρθένειον ἔμμ' ἀκήρατον
 555 Τηρούσαν ἀπέδωκεν· οὐδ' ἔστι λόγος,
 Τὰ πράγματ' αὐτὰ καὶ γὰρ ἀπήλεγγέ με.
 Οὕτω δ' ἔχουσα, τῷ Θεῷ μνηστεύομαι.
 Κάντεῦθεν Υἱὸν, πῶς, ἔρεϊς, ἐγεινάμην.
 Ὅπως γυνὴ τις οὐ κομπάση τεκεῖν ποτέ.

560 *Chor.* Καλλίστα, πότνα, σεμνοτάτα παρθένη,
 Ἄνανδρον ἦδ' ἀνυμφον ἴσμεν μητέρα,
 Μόνην σε πασῶν τῶν κατὰ γῆν μητέρων.
 Μαιευσάσης χεῖρ, κλῆρον οὐ δεδεγμένη,
 Κατηγόρησε πιστὰ σοῦ θεοῦ τόκου,
 365 Θεόν τε φῶτ' ἐκλυες ἀγγέλου τεκεῖν.

Accipiens autem me intactam ex Deo vir,
 Iterum virgineo flore illæso
 555 Immaculatam reddidit : hæc non sunt mera verba ;
 Etenim res ipsæ prodidit.
 1240-1241 Dum sic se haberent res meæ, Deo spondeor :
 Exinde Filium, quomodo, inquires, genui,
 Quemadmodum nulla mulier se peperisse jactaverit.

560 *Chor.* Optima, castissima virgo,
 Innuptam et absque sponso te scimus matrem,
 Unicam ex omnibus quæ in terra degunt.
 Obstetricis manus, cujus nullæ in eo partes,
 Divini tui partus fidem prædicavit,
 565 Deumque hominem parituram te ex angelo audisti.
 Opera, quæ edidit, humano generi non competunt :
 Et stupendum erit, quod mortalium more patiat.
Deip. Rem miram dixisti : si ita sit Patri placitum,
 Ut hinc mortalibus bona proventiant.
 570 Nec enim aliud remedium est, quo ab iis mors depellatur,
 Quo miseri corruptionis malis liberentur.
 Et ego docebo, quam hoc se pulchre habeat.
 Verbum enim, quod hominem scientiam docet,
 In me inhabitavit, et gratiam largitur.
 575 Postquam hominem e terra formaverit Conditor,
 Posueritque in paradiso plantarum cultorem,
 Exinde volens ad cælum perducere,
 Serpens festinavit, mulieris fraude,

553 Ἀκήρατον δέ μ', etc. Ita fere *Troad.* vers.
 670, *Andromache* :

Ἀκήρατον δέ μ' ἐκ πατρὸς λαβὼν δόμων.
 Accipiens autem me intactam ex domo paterna.
 556 Τὰ πράγματ', etc. Alludere videtur ad ea
 quæ habet liber apocryphus, Jacobi fratris Domini
 inscriptus *De integra virginitate Mariæ probata et*
agnita, etiam postquam prolem, Filium Dei, susce-
pit.

564 Πιστὰ σοῦ θεοῦ τόκου. Ita Reg. H. II. Male
 editi θεοῦ τόκος. Hæc ex apocrypho illo descripta,
 quod jam observavit Combefisius in *Andrea Cre-*
tensi et Zenone Veronensi, e cujus sermonibus nunc
sunt expuncta.

565 φῶτ'. Prave editi φῆς.

A Ἔργα δ', ἅπερ δέδρακεν, οὐ θνητοῦ γένους·
 Καὶ θάμβος ἐστὶν, εἰ πάθῃ θνητῶν πάθος.
 Θεοῦ δ' ἄθυμαστον εἶπας, εἰ τὸδ' εὐδοκεῖ Πατήρ,
 Ὡς διὰ τοῦτο τοὺς βροτοὺς ἀγάθ' ἔχειν.
 570 Οὐκ ἄλλο γὰρ φάρμακον ἐν θνητοῖς μῦθου,
 Φθορᾶς δ' παύσει τοὺς ταιλαιπῶρους κακῶν.
 Κάγῳ διδάξω, ὡς καλῶς ἔχει τόδε.
 Ὅ γὰρ διδάσκων γνῶσιν ἀνθρωπῶν Λόγος,
 Ἔμοι κατεσκήνωσε, καὶ χάριν νέμει,
 575 Ἐπεὶ βροτὸν πέπλακεν ἐκ γῆς ὁ Πλάσας,
 Λειμῶνι τ' ἐντέθεικε φυτῶν ἐργάτην,
 Ἐντεῦθεν εἰς ὄλυμπον ἀνάγειν θέλων,
 Ἀράκων δέ νιν ἔσπευσε, γυναικὸς πλάνῃ,

568 *Εὐδοκεῖ.* Ita Reg. H. II. Editi ἔξαρχεῖ. Sic
 fere *Hippol.* choros nutricem alloquitur vers. 278 :
 Θαυμαστὸν εἶπας, εἰ τὸδ' ἔξαρχεῖ πόσει.
 Rem miram dixisti, si hæc placeant marito.
 569 *Βροτοὺς ἀγάθ' ἔχειν.* Ita fere *Bacch.* v. 285 :
 Ὅστε διὰ τοῦτον τὰγάθ' ἀνθρώπους ἔχειν.
 Ut homines habeant bona propter ipsum.
 570 Οὐκ ἄλλο γὰρ, etc. Minus recte Roill. *M*
dicina nulla potior, quasi alia esset minus efficax.
Non est in alio aliquo salus. Non enim aliud nomen
est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos
salvos fieri (Act. IV, 12). Male profecto redderetur :
Non est aliud potius nomen. Vide ibid. Bacch. vers.
 285 et seqq.

METRICA VERSIO.

At me maritus cum viri expertem a Deo
 Et integram accepisset, idem etiam sacri
 Me vincula servantem pudoris reddidit.
 Hæc verba non sunâ, testis eventus fuit.
 Cum sic haberent se meæ res, spondeor
 Deo : inde miro Filium peperî modo,
 Quo nulla se peperisse jactet femina.

Chor. Veneranda virgo, honesta, casta, to uni-
 (cam)

Has inter omnes terra matres quas habet,
 Matrem absque sponso scimus et viro. Suas
 Hic nulla partes et suam manum obstetric
 Deprædicavit ; partus hic divinus est.
 Deumque partu te edituram nuntia
 Vox angeli testata, tum quæ ille editus

B Fecit, genus mortale non præ se ferunt.
 Proin stupendum hoc, tale si detur pati
 Huic, quale generi contigit mortaliū.
Deip. Mirum quidem istud, sed Pater si sic jubet,
 Ut majus in homines bonum sese efferat :
 Medicina nulla potior in mortem fuit,
 Qua cuncta tollens sordium contagia
 Primo nitore assereret humanum genus.
 Et jam optime rem cedere indicavero.
 Nam verbum id, a quo scire mortali inluit,
 Me matrem obumbrans, gratiam omnem contulit.
 Ex quo ille Agulus sinit e terra patrem,
 Hunc arborum cultorem amœna per loca
 Errare jussit, quem polo post redderet.
 At ipse serpens, femina in fraudem excita,

Λειμῶνος ἐκβαλεῖν τε , καὶ ρίψαι πόλου.
 580 "Ὁδ' ἀντεμνηχανήσαθ', οἶα δὴ Θεός,
 Γυναικὸς ἐκφύναί τε , καὶ Θεὸς μένων,
 Βροτὸς γενέσθαι , καὶ βροτῶν ἀναιρέτην
 Σφαγεὶς κατασκάψαι τε καὶ ρίψαι ποσίν.
 Οὕτω σὺ πείθου , καὶ Θεὸν πρὸς γῆν δέχου
 585 Ἐλθόντ' ἀγαγεῖν πρὸς πόλον βροτῶν γένος·
 Καὶ σπένδε , καὶ κλιῖζε , καὶ τόνδ' εὐλόγηαι.
 Αὐτὸ γὰρ νιν ἔβηε πρὸς χθόν', ὡς ἐκ παστάδος,
 Θρώσκοντα τύμβου , καὶ γ' ἀνιόντ' εἰς πόλον,
 Ὡς αὐτὸς εἶπε , καὶ πρὸ τοῦ θεοπρόποιο.
 590 Ἐλπὶς δέ μοι σύνεστιν ἀσφαλεστάτη.
 Ἔμοι γὰρ ὑπὲρ πάντας , οἷσι λείπεται,

A Σύνεστιν ἐλπὶς , οὐδὲ κλέπτομαι φρένας.
 Ἐξείν τι κεδνόν· ἡδὺ δ' ἐστὶ καὶ δοκεῖν.
 Ὅταν δὲ μᾶλλον ἐλπὶς ἀσφαλῆς μὲνη,
 595 Τὸ χάριμα ποῖον! ἀλλὰ νικῶμαι πόνοις,
 Καὶ προβλέπω μὲν ταῦθ', ὅπως ἔσται τάχα·
 Λύπη δὲ κρείσσων τῶν ἐμῶν ἐλπισμάτων.
 Chor. Πάγκλυτε , παγκαλλίστα κούρη , παρθένα,
 Ἐμδρυον , ὡς φῆς , τὸν Θεὸν πλουτήσασα,
 600 Σὺ ταῦτ' ἐπέγνω· καὶ τὰ λοιπὰ νῦν σκόπτει.
 Σοφωτέραν γὰρ ἴσμεν οὐτάν σε βροτῶν,
 Καὶ ταῦθ' ὄρωσαν συνιέναι καὶ τέλος·
 Ὡς φορικτὰ πάντα καὶ βροτῆσι γένει.
 Πλὴν τῇ τεκούσῃ δυσμαθῆ ξυνιέναι.

E paradiso eum expellere, et e caelo projicere.
 580 Verbum autem e contra excogitavit, dignum sane Deo,
 E femina nasci, et Deus permanens,
 Homo fieri, et mortalium eversorem
 Mactatus funditus evertere, pedibusque allidere.
 Hæc tibi certa sit fides, ac Deum in terram excipere,
 585 Qui venit, ut hominum genus ad caelum perduceret.
 Libaminibus, et hymnis, et benedictionibus ipsum prosequere.
 Rursum enim visurus es in terram, velut e thalamo,
 Prosilientem tumulo, et in caelum redeuntem,
 Ut ipse dixit, et ante ipsi divini vates.
 590 Hæc spes est mihi certissima.
 Etenim præ omnibus, quibus est residua,
 1242-1243 Me sovet spes, neque me meus fallit animus,
 Aliquid commodi mihi obventurum; dulce vero est hæc opinari.
 Cum autem spes securior evaserit,
 595 Quanto gaudio efferar! sed malis obruor,
 Et prævideo quam mox sint hæc futura;
 Et mæror spes meas exsuperat.
 Chor. Gloriosa, optima puella, virgo,
 Cui obtigit ut Deum infantem in utero gestares, sicut ais,
 600 Hæc nosti; et reliqua nunc inspicere.
 Cæteris enim mortalibus sapientiozem te novimus,
 Et ea mentis sagacitate, ut et illa et extrema intelligas:
 Quam horrois plena hæc omnia sint humano generi,
 Et intellectu difficilia, te, quæ genueris, excepta.

583 Κατασκάψαι. Sic Reg. H. II, quæ lectio melior quam in editis κατασφάξαι.
 587 Ὁψεί. Roill., pugnante sensu, rem quasi præteritam exponit: *Quem jam videris*.
 590 Ἐλπὶς δέ μοι, etc. Sic infra vers. 613.
 591 Ἔμοι γὰρ ὑπὲρ πάντας, etc. Sic Andr. Troad., vers. 676, etc., at sensu diverso:
 Ἔμοι γὰρ οὐδ', ὃ πᾶσι λείπεται βροτοῖς,
 Σύνεστιν ἐλπὶς· οὐδὲ κλέπτομαι φρένας
 Πράξιν τι κεδνόν. Ἠδὺ δ' ἐστὶ, καὶ δοκεῖν.

Mihi enim nulla, quæ omnibus relinquitur mortalibus, Superst spes: nec animo decepta puto Me illo modo rem commode gesturam. Incautum [tamen est hæc opinari.
 592 Οὐδὲ κλέπτομαι, etc. Pulchra hæc in Maria, in qua dolor certam proximi gaudii ex Filii gloria expectationem non imminuit.
 599 Πλουτήσασα. Deum, ut ais, tantum thesaurum gestasti.

METRICA VERSIO.

Properavit illum sic loco illo excludere,
 Ut et viam omnem, spemque caeli occluderet.
 Oppositus illi callido prudens Deus,
 Id statuit, ut sic feminae ex alvo editus
 Mundum hunc subiret, ut manens idem Deus
 Indueret etiam membra morti obnoxia:
 Mactatus ipse hunc morte mactaret sua
 Victor triumphans, et pede urgeret suo,
 Invecta per quem mors foret mortalibus.
 Hæc certa tibi fides sit; in terram excipe
 Sic commeantem tu Deum, ut genus homi-
 num
 Cælo bearet; hunc honora, suscipe,
 Thurisque liba odore, quem jam videris
 Hic et sepulcro prosilire, non secus
 Ac e toro, mox lucidum in caelum eveli,
 Ut ipse dixit, et sacer vatum chorus
 Prædixit: hæc spes est mihi certissima,

B Hos inter omnes quibus aliqua menti insita:
 Nec fallit animum jam futurum quidpiam
 Quod gloriosum esfulgeat: suave id quoque
 Est cogitare. Ac tuta cum permanserit
 Mibi spes magis, vah! gaudio quanto efferar!
 Ut res sit, ipsis obruor malis tamen.
 Prævideo quam mox sint futura hæc omnia;
 Validior at spem mæror insurgens premit.
 Chor. O virgo, formæ quæ nitore cæteras
 Præis, puella nobilis, quæ bajulans
 Infantem in utero, ut tu refers, tuo, Deum
 Thesaurum eodem bajulasti maximum:
 Ut noris ista, reliqua nunc etiam vide.
 Nam qua præis tu cæteris prudentia,
 Hoc certius te prima quæ prævideris
 Est ultima æquum nosse; et omnia generi
 Hominum ardua hæc sunt inviaque, soli tibi
 Quæ nota matri, scire cui datur abdita.

- 605 Θεοτό. Ὡς δυστάλαινα τῶν ἐμῶν ἀλγημάτων! A Πῆ γάρ μ' ἀπαγγέλεις ἀκούειν δειμάτα,
 Ὡς οἶδα μὲν πόλλ', οἶδ' οὐχ ὅπως φράσω.
 Πείθεις τε πολλὰ δειματοῦσθαι τοῖς λόγοις·
 Ὡς θάμβος ἐστὶ τοῦτον ἠωρημένον
 620 Πῆ δὲ θρασύνεις, κωδὲν ἄρα καθαρῶς.
 Θεοτό. Οὐ μακρὰν ἔσται τέρμα τῶν ἠλιτισμένων.
 Ἦμι. Αὐτὴ μὲν οὐκὰς ναὸς εἰσέβην σκάφος,
 Ἰω μοι, ἰὼ! Αἶ, αἶ!
 Γραφὴ δ' ἰδοῦσα καὶ κλύουσα ἐπίσταμαι·
 610 Ἦμι. Τί γοῦν, τί δράσεις, ὦ παθοῦς ἀμήχανα;
 Ναύταις γὰρ ἦν μέτριος ἢ χειμῶν φέρειν,
 Θεοτό. Οὐκ οἶδα πλὴν τοῦ κατθανεῖν, εἰ μὴ τάχει
 τῶν νῦν παρόντων πημάτων ἄκος λάβω.
 625 Προθυμίαν ἔχουσι σωθῆναι πόνων·
 Ὡς ἐστὶν ἐλπίς λιαν ἀσφαλεστάτη.
 Ὅ γὰρ παρ' οἰαχ', ὁ δ' ἐπὶ λαίφει βεβῶς,
 Ἦσαν μόνην μείναι με δεῖ τὴν αὖριον,
 Ὅ δ' ἄντιλον εἰργων ναός· ἦν δ' ὑπερβάλη
 615 Ὡς συμπερανθῆ φροντίς, ἢ με νῦν τρύχει.
 Πολὺ παραχθὲς πόντος, ἐνδόντες φορᾶ,
 Ἄλλ', ὦ φῶ! Ἰὲ, μὴ μ' ἔρημόν σου λίπης.
 Παρήξαν αὐτοὺς κυμάτων δρομήμασιν.
 Ἦμι. Αἶ, αἶ!] θρηνοῦσα πολλὰ, τρανὸν οὐδὲν δεικνύεις. 630 Οὕτως δὲ κατῶν δειν' ὄρωσα πῆματα,

605 *Deip.* O misera, quam meis doloribus obruor!
 Quia scio quidem multa, nescio quomodo hæc efferam,
 Quam stupeo hunc sublimem in cruce
 Intueri, et morientem, etsi sponte sua.
 Hei mihi, hei! ah, ah!
 610 *Semi.* Quid igitur, quid ages, o tu quæ impossibilia tolerasti?
Deip. Nescio, præter mori, nisi cito
 Malis præsentibus accipiam remedium.
 Hæc spes est mihi certissima.
 Unicam diem posteram me oportet manere,
 615 Ut exitum habeat cura quæ me nunc afficitat.
 Verum, o Fili charissime, ne me deseras.
Semi. Ah, ah! plurimum ingemiscendo, nil planum facis:
 Hinc enim nuntias plura quæ metu aures implcant,
 Verbisque tuis magnum terrorem suades:
 620 Illinc in spem nos erigis, sed omnia sunt obscura.
Deip. Non in longum differetur speratarum rerum terminus.
Semi. Ipsa quidem nondum intravi scapham navis,
 Sed ex conspectu picturæ et auditu scio;
 Si nautis enim tempestas mediocris sit ad tolerandum,
 625 Habent promptitudinem laborum ut serventur,
 Hic quidem ad clavum, ille vero ad vela vadens,
 Alius vero sentinam hauriens: si vero superaverit eorum vires
 1244-1245 Vehementer turbatum mare, cedentes fortunæ,
 Permittunt se fluctuum cursibus, ac jactationibus.
 630 Sic et ego gravissima intuens mala,

606 Ὡς οἶδα μὲν πόλλ', etc. Sic *Hippolyt.* vers. 1091:

Ὡς οἶδα μὲν ταῦτ'· οἶδα δ' οὐχ ὅπως φράσω.
 Quis scio quidem hæc; nescio tamen quomodo hæc
 [efferam.

613 Ὡς ἐστὶν ἐλπίς, etc. Ita supra vers. 590.
 614 *Μίαν μόνην μείναι*, etc. Ita fere *Medea* rogat Jasonem vers. 340 et 341:

Μίαν με μείναι τῆνδ' ἑασον ἡμέραν,
 Καὶ συμπερᾶναι φροντίδ', ἢ φευξοῦμεθα.
 Concede mihi ut possim tantum hunc diem manere,
 Et perficere deliberationem qua fugiam, etc.

616 Σοῦ. Forte σύ.

617 Αἶ, αἶ! Hæc verba in versu abundant.

621 Οὐ μακρὰν ἔσται τέρμα τῶν, etc. Ita *Reg. H. II.*, quam lectionem optimam esse, merito censet *Combesius*. Editi οὐ μακρὰν ἐστὶ πημάτων, et non longe estis a calamitatibus expectatis.

622 Αὐτὴ μὲν οὐκὰς, etc. Sic *Troad.* a vers. 681 usque ad vers. 691, *Hecuba* iisdem fere vocibus utitur.

628 Ἐνδόντες φορᾶ. Ita *Reg. H. II.* Editi ἐνδὸν τις φορᾶ. *Eurip.* ἐνδόντες τύχη.

METRICA VERSIO.

Deip. Quam misera magnis obruor doloribus!
 Quam nosco multa, quæ eloqui laud tamen scio!
 Quam stupeo ut illum video sublimem in cruce
 Prædentem, ut ipse sponte concidat sua!
 O ter quaterque miseram, ah! ah!....
Semi. Quid ergo? quid jam summa perferens ages?
Deip. Nescio, nisi quod unicum solatium
 In morte sit mihi, nisi calamitatibus
 Tot me præmentibus modum aliquem invenero.
 Spes adeo firma crastino concluditur
 Solo die, expectare quem me oporteat,
 Ut cura cedat illa quæ misere me habet.
 Sed tu, Nate mi chare, ne me deseras.
Semi. Lamenta quorsum hæc, si nihil planum
 [facis?

B Nam et illa dicis quæ metu aures implcant,
 Et cogis ut paveam misera; mox adjicis
 Quæ me erigunt in spem, sed obscura omnia.
Deip. At jam novæ vos proximæ hæc clades manent.
Semi. Nunquam carinam ingressa sum navis; tamen
 Picta ex tabella edocta, verbisque id scio:
 Si quando nautis incubat, quam perferant,
 Lenis procella, quisque tum pro se id studet,
 Ut a periculo emergat; hic clavo insidet.
 At scandit ille vela, malosque ocius,
 Sentinam alius exhaurit; at supra modum
 Si pontus intumeat ira exæstians,
 Navi procellarum arbitrio et casus data,
 Credunt se aquarum fluctibus turgentium:
 Sic mala videns horrenda, muta sum, et loqui

"Αφθογῶς εἶμι, καὶ παρεῖο' εἴω στόμα.
 Νικᾷ γὰρ, ὡσπερ οὐκ Θεοῦ, δεινὸς κλύδων.
 Σὲ δ' ἑλπίς ἀσφαλῆς εἶθε τρέφοι,
 Δέσποινα παγκοίρανε, μήτηρ Κοιράνου.
 635 Ἄλλ' ἐκ λόγου γὰρ ἄλλος ἐκβαίνει λόγος.
 Τίν' ὧδα δ' αὐ δίδορκ' ἰθύνοντα δρόμον;
 Ἄ, ἄ! τίνα σταίχοντ' ἀθρῶ νῦν ἐνθάδε
 Στυγνοπρόσωπον, βακρῶν πεπλησμένον;
 Ἄγγ. Δέσποινα κούρη, δεσπότου μήτηρ Λόγου,
 640 Μή με στυγήσης. Οὐχ ἐκὼν, ἐκὼν δ' ὅμως,
 Λύπερ' ἀγγελῶ σοι πρός παλαιοὺς καὶ νέας.
 Θεοτό. Τί δ' ἐστίν; ὡς μοι φροίμων ἄρχη κακῶν.

Muta sum, et omitto eloqui ista.
 Vincit enim me infelix tempestas, quæ divinitus venit.
 Te vero tuta spes utinam nutriat,
 Domina præpotens, Domini mater.
 635 Verum alius alium trahit sermo.
 Quem iterum huc video cursum dirigentem:
 Ah, ah! quem huc accedentem nunc aspicio,
 Vultu tristem, lacrymis madentem?
 Nunt. Domina virgo, Domini Verbi parens,
 640 Ne me odio habeas; invitus, volens tamen,
 Novas præter veteres annuntio tibi calamitates.
 Deip. Quid vero est quod tam malum exordium incipis?
 Nunt. Domina virgo, quomodo dicam? quomodo tibi loquar?
 Nam tibi fero sermonem, qui curam tibi,
 645 Vehementem tristitiam, et amarus excitabit dolores.
 O veneranda puella, castissima Virgo,
 Ut te deploro, tenuis, discipulus tamen
 Magistro fidelis, etsi eum patientem intueor.
 Deip. Quid est? num quid novi de Hebræis indicas?
 650 Nunt. Filius tuus amplius non est, ut ita dicam;
 Exiguo temporis momento adhuc videt lucem.
 Deip. Quomodo dicis? Quid locutus? Scisne ex isto loco?
 Dic mihi, declara, quonam mortis genere obit?
 Loquerisne de Christo Patris æterni Filio,

635 Ὅσπερ οὐκ Θεοῦ. Legit Combefissius ὡς οὖν. Ipsi quippe visa durior lectio, quæ in Reg. H. u linea notatur. Minus apta ratio, inquit, vincere gravem tempestatem, ut quæ non sit a Deo, imo vero, ut quæ sit ex Deo, Deique consilio, sicque tota patientis Christi tragædia, Patris εὐδοκία, etsi illi ministrarunt Judæi propria malitia. Deus nimirum, quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, sic implevit. Verum censemus legendum, ut apud Eurip. Troad. vers. 691 οὐκ, contractivè pro ὄκ. Ut autem stet metrum, posuimus ὡσπερ.

635 Σὲ δ' ἑλπίς, etc. Uno pede claudicat hic versus. Forte legendum σὲ δ' ἑλπίς αὐτὸν ἀσφαλῆς εἶθε τρέφοι. CAILLAU.

Α Ἄγγ. Δέσποινα κούρη, πῶς ἐρῶ; πῶς σοι φράσω;
 Σοὶ γὰρ μερίμνης ἄξιον φέρω λόγον,
 645 Σφοδρὰς τ' ἀνίας καὶ πικρῶν ἀλγηδόνων.
 Ἦ πότνα κούρη, σεμνοτάτα παρθένε,
 Ὡς σε στενάξω λυπρὸς ὢν, μύστης δ' ὅμως
 Τῷ Μυσταγωγῷ πιστὸς, κἂν πάσχοντ' ἄρῳ.
 Θεοτό. Τί δ' ἐστίν; Ἑβραίων τι μηνύεις νέον;
 650 Ἄγγ. Παῖς νῦν σὸς οὐκ ἔτ' ἐστίν, ὡς εἰπεῖν ἔπος.
 Δέδορκε μὲν τοι φῶς ἐπὶ σμικρὰς ῥοπῆς.
 Θεοτό. Πῶς φῆς; τί τοῦτ' ἔλεξας; οἶδας δ' αὐτόθεν;
 Ἄγ', εἰπέ μοι, φράσον, τί μοι θνήσκει μόρω;
 Χριστὸν τὰ νῦν φῆς Παῖδ' ἀθανάτου Πατρὸς,

635 Ἄλλ' ἐκ λόγου, etc. Sic ibid. Troad. vers. 701.

640 Μή με στυγήσης, etc. Quæ lectio melior quam in editis μή τε, utpote magis consona Euripidi, ex quo videtur excerptus ipse versus, Troad. vers. 705.

642 Τί δ' ἐστίν, etc. Ibid. vers. 707.

644 Σοὶ γὰρ μερίμνης, etc. Sic Hippol. vers. 1157, nuntius Theseum alloquitur.

647 Ὡς σε στενάξω, etc. Ita Bacch. vers. 1026.

650 Παῖς νῦν σὸς, etc. Ita fere Hippol. vers. 1162 et 1163, nuntius Theseum de filii sui morte certiore facit.

653 Φράσον, etc. Editi φάσον, a φάω pro φημί. Sic Bacch. vers. 1039, chorus a Nuntio sciscitatur quo mortis genere obit Pentheus.

METRICA VERSIO.

Dum conor, hæret lingua faucibus meis.
 Nam vincit ille, qui ex Deo non profluit,
 Exæstuantis calamitatis impetus.
 At te, parentem cui datum est fieri Dei,
 Præesse cunctis, tuta semper spes alat.
 Dicto sed ex alio aliud dictum incidit:
 Quisnam ille, rursum quem video recta pedem
 Huc ferre? vultu ah! quam severo lacrymas
 Stillante multas prodeuntem conspicio?
 Nunt. O præpotentis filia et mater Dei
 Verbique, me æqua mente nuntium excipe:
 Invitus, idem tibi tamen bene cupiens,
 Præter vetera, malorum ero novus nuntius.
 Deip. Quidnam hoc? Inauspicatum id est proce-
 [nium.]

B Nunt. O virgo, quid jam, quid loco primo eloquar?
 Acerba, dura, tristitia, horrenda, aspera,
 Et quæ tua sunt digna cura nuntio.
 Puella casta, augusta virgo, quam dolet
 His me molestum lacrymis te prosequi!
 Quamcunque Doctor perferat meus crucem,
 Tamen manebit discipuli constans fides.
 Deip. Ecquid novum de gente Judæa indicas?
 Nunt. Natus tuus, si sic mihi fas est loqui,
 Nunc amplius non est, vel uno temporis
 Momento is animam efflavit extremam occidens.
 Deip. Quæ verba sunt hæc? unde scis? anne ex eo
 Ipso loco? age, dic, cedo, quonam tollitur
 E luce mortis genere? Christum illum ipsum ais
 Patris perennis Filium, quem spes erat

655 Ὅν ἐλπὶς ἦν καὶ τὸνδ' ἀθάνατον μένειν,
 ῥύσθη τ' ἔσθαι παντὸς Ἰσραὴλ γένους ;
 Ἄγγ. Ἐπεὶ πόλιν γε τήσδε Σολύμων χθονὸς
 Λιπόντας, ἀφίκανον ἐς Στρατοῦς Αἰθούς,
 Ἄνακτ' ἐμὸν σύροντες ἀλάστωρ ὄχλος,
 660 Αὐτίχ' ὄμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
 Ἀνήγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος·
 Ὁρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
 Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
 Ἐτεινον, ἐξέτεινον, ἤλωσαν χέρας,
 665 Πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.
 Ὡς δ' ἔσχον οὕτω Δεσπότην ἠρτημένον,
 Ἄλλοι μὲν αὐτὸν καλὰ μῶφ κραταῖδολιμ

A Ἐβαλλον, ἀντίπυργον εἰσδάντες πέτραν·
 Ἄλλοι δ' ὑσώπων σπύγγον βέβουσι ἐμπλεον
 670 Χολῆ κακραιμένου δ' ἀνήγον ἐς στόμα.
 Οἱ δ' ὡσὶν ἠχὴν οὐ σαφῶς δεδεγμένοι,
 Οὐτ' εἶδον οἱ ἔραξ θαύματ' ἐν βροτοῖς,
 Ἄλλως διήγον, καὶ διήνεγκαν κάρας·
 Καὶ στέρν' ἐτυπτον ἀμαθῶς ἀγκωσιζ.
 675 Ἐγὼ δὲ πόρρω (Δεσπότη γὰρ εἰκόμην),
 Πρῶτον μὲν εἰς χλοηρὸν Ἰζὸν που νάπος.
 Τὰτ' ἐκ ποδῶν σιγηλά καὶ γλώσσης ἀπο
 Ἐσωζον, ὡς ὀρῶν νιν, οὐχ ὀρώμενος
 Ὅχλω κακουργάτη τε καὶ μαιφόνῳ.
 680 Σί τ' αὐ δακρυχέουσαν ἐστῶσαν ἰδῶν,

655 Quem spes erat fore ut et ipse maneret immortalis,
 Et omne genus Israelitarum liberaret ?

Nunt. Postquam, urbe Jerosolymorum
 Relicta, in Lithostrotos pervenisset
 Scelerorum agmen, regem meum trahens,
 660 Statim sublimi cruce extulerunt,
 Sursum egerunt, et ad ultimum sustulerunt.
 At ille rectus in altum ætherem firmabatur.
 1246-1247 Protinus in alterum arboris ramum
 Manus extenderunt, clavisque confixerunt,
 665 Et pedes in fixo stipite defixerunt.
 Cum autem ita Dominum suspendissent,
 Alii ipsum arundine caput percussit
 Verberaverunt, ascendentes rupem oppositam ;
 Alii byssopo oblitam spongiam aceto impleverunt
 670 Felle permisto, et ipsius ori admovent.
 Hi, qui vocem auribus non clare perceperant,
 Neque viderant quot miracula inter homines edidisset,
 Temere se habebant, et capita in diversa ferebant :
 Illi vero inscite pectus ignorantia tundebant.
 675 Ego autem a longe (sequebar enim Dominum),
 Primum quidem virenti in saltu sedi,
 Eaque pedibus quietus, et tacitus lingua
 Observabam, illum videns, neque visus
 A nefaria et cruenta cohorte.
 680 Verum ubi te hic stantem, lacrymisque fluentem vidcro ,

658 Ἀφίκανον ἐς Στρατοῦς Αἰθούς. Lapsus hic
 memoria tragœdiæ auctor ; non enim Lithostrotos,
 sed Calvariæ mons dictus est locus, ubi fuit Chris-
 tus affixus cruci. Lithostrotos erat prætorium, sive
 ejus atrium, in quo Pilatus posito tribunali senten-
 tiam mortis in Servatorem dixit : non urbe egressus
 est Pilatus, sed e prætorio.

662 Ὁρθὸς δ' ἐς ὀρθόν, etc. Ita fere Bacch. vers.
 4071, 4093, 4095, ubi tragicum poetam haud sano
 feliciter auctor voluit æmulari.

667 Καλὰ μῶφ κραταῖδολιμ, etc. Hæc contigerunt,

non ubi Christus in patibulo fuit suspensus, ut auc-
 tor confundit, sed ubi lata mortis sententia, irri-
 sorie eum purpura induerunt, sceptri loco calamus
 in manu dederunt, et caput ipsius spinis coronatum
 percusserunt, Matth. xxvii, 30. Frustra igitur eos
 ἀντίπυργον εἰσδάντες πέτραν, ejusdem ac ipsamet
 crux altitudinis petram conscendentes, inducit auc-
 tor, ut ita percuterent, quod ab omni probabilitate
 excidit.

671 Οὐ σαφῶς, etc. Sic H. n. Edit. ὡς σαφῶς.

674 Καὶ στέρν' ἐτυπτον, etc. Ut centurio.

METRICA VERSIO.

Semper futurum, nulla quem mors tolleret,
 Judæa quem gens sibi putaret vindicem ?

Nunt. Postquam urbe Solymorum relicta, in edi-
 [tum

Venere stratum plurimis saxis locum,
 Regem trahentes impiæ turbæ meum :
 Statim caterva molis ingentis crucem
 Cælo minantem egere sursum perditæ,
 Egere sursum, et sustulere ad ultimum.
 At ille clarum rectus os in æthera
 Est actus, uno et altero ramo arboris
 Dextram et sinistram extensus, et fixus manus
 Clavis acutis, partemque infusa pedes.
 Sic cum omnium rerum potentem altam in crucem

illi impulissent, saxæ mole editum

B Locum occupantes, alii eum aeri arundine
 In os petebant, alii aceto spongiam
 Plenam offerebant felle commisto, oblitam
 Hyssopo in illius siti. At vero suis
 Qui facta tantum hausere vocemque auribus,
 Neque testibus oculis fidelibus edita
 Videre magna miraque, caput hi suum
 Movere frustra, et contudere pectora
 Ignara crebro verbere et planctu eiminus.
 Hunc ego sequebar ut mihi Dominum, sedens
 Saltu in virente, qua locus sese dabat,
 Pedibus quietus, tacitus et lingua omnia
 Servans, vidensque, visus a nullo tamen
 Dixit cohortis impiæque. At te simul
 Vidi ut fluentem lacrymis, stantem, illico
 Huc veni, ut illa indigna quæ cognoscerem

"Ηλυθον εἰπεῖν οὐ καλῶς πεπραγμένα.

Θεοτό. Ἰὼ μοι, ἰὼ!

Αἰ, αἰ! Τί δράσω; καρδία γὰρ οἴχεται,

Πῶς, πῶς δ' ἔτι ζῶ, καὶ φέρω ταῦτα κλύειν;

685 Ἴδειν καὶ ταῦτα πῶς ποί' οἴσω παντλήμων;

Ἴτ', ὦ γυναῖκες, τὰς Γαλιλαίας τέκνα,

Προσείπατ' αὐτὸν, καὶ προπέμψατε χθονός

Ἦ δεῦτε φίλαι, δεῦτε, λίπωμεν δέος.

Χορ. Σὺ γὰρ φύγης τὸν δῆμον, ὥστε μὴ πάθης.

690 Θεοτό. Κἀγὼ τόνδε λιπούσα εἰς τί καὶ τρέσω;

Ἰωμεν οὖν, ἰωμεν, ἀπέστω φόβος.

Τί γὰρ ἔτι ζῆν κέρδος ἡμῖν ἐνθάδε;

Ἄλλ' ἀπίωμεν, ὡς ἴδω Παιδὸς πάθη.

Ἰὼ μοι, ἰὼ!

695 Γυναῖκες, ἔψιν παιδρὰν οὐχ ὀρῶ Τέκνον.

Α Χροῖαν γὰρ ἠλλάξατο καὶ κάλλος ἔβενον.

Γυναῖκες, ἕμμα στυγνὸν ὡς εἶπον Τέκνου,

Ποθῶ τεθνάναι, ζῆν δ' ἔτ' οὐδαιμῶς σθένω·

Χωρεῖτε, χωρεῖτ', οὐκέτι τὸ ζῆν φέρω.

700 Ἦ κοινὸν ὠφέλημα θνητοῖσι φανεῖς,

Τέκνον τοθεινὸν, τοῦ δικῆν πάσχεις τάδε;

Ποινὰς δὲ ποίων ἀμπλακημάτων τίνεις;

Ἄγνάς γὰρ, ἀγνάς χεῖρας αἱμάτων φέρεις,

Ἄγνά τε χεῖλη, καὶ μέλος πᾶν, καὶ στόμα,

705 Ψυχὴν πάναγνον, ἄδολόν τε καρδίαν.

Καὶ πῶς ὀρῶ ληστὰς σε συνηρημένον,

Οὐδ' ἐξ ἑκακτοῦ τινὸς ἐχθρῶν πημονῆς;

Φίλος δ' ἀπόλλυσ' οὐκ ἄκονθ' ἐκουσίως

Μύστης, δν ὑπέδειξας ἄρτω σοῖς φίλοις,

710 Φειδευόμενος τάλανος, ὡς φύγη κακόν·

Veni, horrendorum flagitiorum nuntius

Deip. Ehe! mihi, ehe!

Ah, ah! quid agam? mihi cor deficit.

Quomodo, quomodo adhuc vivo, et hæc audire sustineo?

685 Et qui feram, o miserrima, ut hæc unquam videam?

Ite, o mulieres, Galilææ filix,

Illum salutate, et e terra deducite:

Venite, filix, venite, metum exuamus.

Chor. Quin potius plebem fuge, ne quid mali patiaris.

690 *Deip.* Et ipsum deserens, quo trepidans confugiam?

Eamus igitur, eamus, metus omnis exsulet.

Ecquid enim nobis exinde lucri vivere?

Abeamus, ut Filii tormenta conspiciam.

Hei mihi, hei!

695 Mulieres, hilarem Filii mei vultum non video.

Colorem enim et exiniam pulchritudinem immutavit.

Mulieres, ex quo tristem Filii mei oculum vidi,

Mori cupio, neque amplius vivere possum:

Recedite, recedite, non amplius vivere sustineo.

1248-1249 700 O tu, qui commune hominibus emolumentum visus es,

Fili exoptate, cujusnam jure hæc pateris?

Qualium autem peccatorum poenas exsolvis.

Mundas enim, mundas a sanguine fers manus,

Munda labia, omne membrum, et os,

705 Mundissimam animam, cor fraudis nescium.

Et quomodo cum latronibus te suspensum video,

Neque ab aliquo hostium incursante?

Amicus te volentem ultro perdidit

Discipulus, quem, pane ipsi porrecto, amicis indicasti,

710 Huic misero sic indulgens, ut malum fugeret;

οὐκ ἠροπεμψάτε. etc. *Deducite emigrantem humanis : officiose prosequimini.* Vide infra vers. 1495, ubi sermo est de Christi sepultura.

689 Ἄστρε. Melius quam in edit. ὅς τι.

696 Χροῖαν γὰρ ἠλλάξατο, etc. Ita Iere vers.

4168 Nuntius de Medea loquitur :

Χροῖαν γὰρ ἀλλάξατο, λεγρία παλιν, etc.

Num mutato colore, obliqua retro, etc.

701 Τοῦ δικῆν. Ita Reg. Editi τοῦ δικῆς. *Cujusnam accusatione? a quo in iudicium vocatus?* cui interroganti mox respondetur vers. 708.

710 Ὡς φύγη. Melius quam in editis ὅς.

METRICA VERSIO.

Admissa, fidus indicarem nuntius.

Deip. Hei! hei! mihi infelici, hei! hei!...

Ah! misera, quid agam? Cor mihi omne deficit.

Ecquid ego adhuc vitam trahens hæc audio?

Et qui feram, isthæc ut misera videam parens?

Ite, Galilæa feminæ terra satæ,

Ite, ite, et illum voce vestra adducite

In terram : agite jam vos, sodales, hunc metum

Omnem exuamus. *Chor.* Quin fuga te sustrabis

A plebe potius, ne mali quid accidat?

Deip. Hoccine ego sublato, mihi quidquam horream?

Eamus ergo, eamus, hinc absit pavor:

Hic vita nobis esse quæ suavis potest?

Quin eferamus hinc pedem ut videam mei

Tormenta Nati. Hei! hei! mihi miserrimæ.

Charæ o sodales, cerno nil hic Filii;

Usque adeo forma rara mutata et color.

B Dilectæ o, inquam, Filii ut vultum mei
Squalore vidi plurimo, et sanie obsitum,
Mors sola votum est; vita, mors tantum mihi:
Agite jam, agite vos, non sero vitam amplius.
Qui vita cunctis est datus mortalibus
Communis, o dilecte Fili mi, quid hæc,
Aut quo jure nunc pateris? Admissum tibi
Quale istud ob quod tam graves poenas luis?
Maculata nullo sanguine est tibi manus,
Sunt munda labra, membra singula, os doli
Expers, animaque casta, fraudis nescium
Cor omnis; et qui cum latronibus tamcum
Te video in alto pendulum ligno, dolo
Non hostis alicujus tibi, aut injuria?
Amicus heu! te discipulus olim tuus
Volens volentem perdidit, quem tu tuis
In pane amicis indicasti, perdidit

Κἄν οὐ συνῆκε, κάμπισόν βρυχώμασι.
 Τίος δ' ἔκητι, σέ γ' ἀποστέλλει Πατήρ ;
 Τίς σ' ὧδ' ἀτίμως θήλησε τεθνάναι,
 Δύστηνος ; οἶον, οἶον ἔργον νῦν βλέπω
 715 Οὐ τλητὸν, οὐδὲ λικτόν. Ἄλλ' ἀπαλλύμην,
 Αἰ, αἰ, Τέκνον, σὼν πανταδίκων σφαγμάτων !
 Αἰ, αἰ, μάλ' αὔθις ! ὡς κακῶς διόλλυσαι,
 Οὐκ ἐξαμαρτῶν αὐτός, ἀλλ' ἁμαρτίας
 Πρώτης γυναικὸς ἐξιόμενος βλάβην !
 720 Οἶδ', οἶδα μὲν τὰδ', οἶδα οὐχ ὅπως φράσω,
 Καὶ συνῶ μὲν, οἶα ταῦτ' ἔσται τάχει,
 Ἄλγος δ' ὑπερθεν τῶν ἐμῶν ἐλπισμάτων,

Neque illud novit, cadens in retia.
 At cujus gratia huc te misit Pater?
 Quis tibi tam ignominiosam mortem inflixit,
 O miser? quale, quale facinus nunc intueor!
 715 Intolerandum, infandum. Verum interii.
 Ah, ah, Fili, quam prorsus iniqua tua occisio!
 Ah, ah, iterum! quam male desperis,
 Nec eo quod peccaveris, sed ut delicti
 Primæ feminae labem abstergeres!
 720 Novi, novi quidem hæc, sed quomodo eloquar, nescio,
 Neque id me fugit quam brevis erit rerum exitus,
 At miser spes meas longe exsuperat;
 Ingemisco acerba calamitate domita,
 Calidisque lacrymis madent oculi.
 725 Semper enim est muliebre genus
 Suspiriorum et fletuum plurimorum capax.
 Christ. O mulierum omnium optima,
 En tibi adest virgo novus filius.
 Ecce autem tibi, o discipule, parens virgo.
 730 Quid igitur, quid, mulier, lacrymis oculos perfundis?
 Cur oculos demittis et lacrymaris?
 Cur stas perturbata, cum feliciter rem geris,
 Nec tranquillioram meo exemplo induis habitum?
 1250-1251 Hæc consona sunt oraculis

713 Τίς σ' ὧδε. Reg. H. II, τι σ' ὧδε, legitque
 Boillet. : at vox δύστηνος Patri non convenit. Reg.
 Med. τίς ὧδε ; quis, miser, sic infamem, vel ut in
 editis τίς σ' ὧδε : quis te, miser, in animum induxit,
 ut tam ignominiosam mortem subires? Sic vultus
 vers. 1207 et 1208 patrem Medæe de ipsius morte
 ingemiscantem refert.

..... Ὁ δύστηνε παῖ,
 Τίς ὧδ' ἀτίμως, δαιμόνων σ' ἀπώλεσε ;
 ..... Ὁ misera filia,
 Quis deorum tam turpiter te perdidit?
 715 Οὐ τλητὸν. Sic Theseus Hippolyti. vers. 846 :
 Οὐ τλητὸν, οὐδὲ ρητόν· ἀλλ' ἀπωλόμαν.
 Non ferendum, neque dicendum ; sed perii.
 716 Αἰ, αἰ, Τέκνον, etc. Ita fere Troad. vers.
 624, 625, Hecuba Polyxenæ immolationem luget :
 Αἰ, αἰ ! τέκνον, σὼν ἀνοσίων προσφαγμάτων,
 Αἰ, αἰ, μάλ' αὔθις ! ὡς κακῶς διόλλυσαι !

A Στένω τε πικρᾷ συμφορᾷ νικωμένη,
 Δάκρυσι τε βλέφαρα θερμοῖς τέγγεται.
 725 Ἄει γάρ ἐστι τὸ γυναικεῖον φῦλον
 Πολύστονόν τε καὶ πολύδακρυ πλέον.
 Χρι. Ἴδ', ὦ γυναικῶν ἐξ ἀπασῶν βελτιῶν,
 Ὁ παρθένος, πάρεστιν υἱός σοι νέος.
 Ἴδού δὲ καὶ σοί, μύστα, μήτηρ παρθένος.
 730 Τί γοῦν, τί, γύναι, δακρῶσις τέγγεις κόρα;
 Τί δ' αὖ κατηφείς ἔστηκας, ἦνίξ' εὐτυχίας,
 Καὶ συγχυθεῖσ' ἔστηκας, ἦνίξ' εὐτυχίας,
 Κούκ' εὐμενῆ τόνδ' ἐξ ἐμοῦ δέχη τρόπον;
 Ταῦτα ξυνωδὰ τοῖς προηγορευμένοις,

Heu, heu! filia, ob tuam immolationem.
 Heu, heu, iterum! quam male periisti.
 719 Πρώτης. Ita Reg. H. II. Mentione editi πρώτος.
 722 Ἄλγος δ' ὑπερθεν, etc. Sic et supra vers.
 597 et infra 744.
 728 Υἱός σοι νέος. Ita Reg. H. II. Editi ὡς Υἱός
 φίλος.
 729 Παρθένος. Ita Reg. H. II. Editi παρθένου.
 730 Τί γοῦν, τί, γύναι, etc. Sic Medeam alloqui-
 tur Jaso vers. 922 et seqq. :
 Αὐτὴ τί χλωροῖς δακρῶσις τέγγεις κόρα,
 Κούκ' ἀσμένη τόνδ' ἐξ ἐμοῦ δέχη λόγον;
 Quid tu rigas pupillas teneris lacrymis,....
 Neque libenti animo a me accipis hunc sermonem
 731 Τί δ' αὖ κατηφείς, etc. Ita pædagogus ibid.
 vers. 1012 Medeam interrogat. Sic et vers. 1005
 734 Ταῦτα ξυνωδὰ, etc. Ita supra vers. 451 et

METRICA VERSIO.

Parens, ut omne sic malum effugeret : quod is
 Minus etiam novit, cadens in retia.
 Ac cujus huc te gratia misit Pater?
 Et qui te in latud mortis infamis genus
 Adegit infelix? Facinus heu! quam grave,
 Infandum, et atrox video, verum actum illicet!
 Iniqua, Nate, ab! quam tua hæc mactatio!
 Ah! inquam, ah, ah! mi Nate, quam misere occidis,
 Nullius in te conscius, verum eluens
 Quam muller olim prima fecit noxiam.
 Scio, scio ista, verum ut eloquar haud scio :
 Nec id fugit me quis brevis rerum exitus
 Harum est futurus : spes meas vincit dolor
 Victaque malorum mole repetito ingemo.

B Madentque nostræ lacrymis crebris genæ ;
 Ut molle mulierum omnium est semper genus,
 Suspiriorum et fletuum omnium capax.
 Christ. O inter omnes mulier optima, en tibi
 Qui virginali dote præditus, loco
 Hunc filii chari habueris tibi. En quoque,
 O discipule, virgo, parentis in loco
 Quam reverearis. Quid, o quid, o mulier, tuos
 Sic spargis oculos lacrymis humentibus?
 Quid demittis os triste, tam longum ingemens?
 Perplexa quid stas fronte penitus turbida,
 Cum te secunda hac sorte maneant omnia?
 An me cæterorum expendis ex mortalium
 Ritum modoque? Congrua hæc sunt omnibus

735 Οἱς αὐτός τ' εἶπον, καὶ θεοπρόπων στόμα.
 Νῦν καιρὸς ἐχθρὸν γηγενῶν τίσαι δίκην.
 Τί δῆτα λοιπὸν ὡς ἐπιστένεις Τέκνω ;
 Θεοῦ. Οὐδὲν λαοῦ τοῦδ' ἔνοουμένη πέρι
 Ἐγὼγ' ἑμαυτῇ πρὸς λόγους ἀφικόμην,
 740 Καὶ τοῦδε θρηῶν συμφορὰ νικαμένη,
 Ἐμωξά θ', ὅσον ἔργον ἔστ' ἐργαστίον
 Τοῦντεῦθεν αὐτοῖς, οἱ σ' ἀνήρτησαν, Τέκνον,
 Καραδοκῶ τε πάνθ', ὅπη προβήσεται.
 Ἀόπη δὲ κρείσσων καὶ βεβαίας ἐλπίδος.
 745 Τὸν μὲν γὰρ ἡμῶν δυσμενῆ βροτοκτόνον

A Ἦρον κτενεῖς σὺ, καὶ καταβαλεῖς μέρον,
 Θάπτον δ' ἀνίων τοῖς ἀλάστορας τίσαις
 Γυνή δὲ θῆλυ καπὶ δακρυοῖς ἔφυ
 Ὅθεν καγὼ στένουσα, καὶ πεπληγμένη
 750 Κέντροις ἀνίας, ἢ τλάμων ἰδύρομαι.
 Εἴμ' εὐκλεῖς μὲν, ἀλλ' ἔμωξ ἀπόλλυμαι,
 Στερουμένη σῆς θεοσπίου μοι θέας.
 Ὅς γὰρ ἀελλπτον δρῆμα προσπαῶν τόδε
 Ψυχὴν διέφθαρχεν! οἴχομαι ροῦν· βίω
 755 Χάριν μεθεῖσα, καταναεῖν χρῆζω, Τέκνον.
 Καὶ γὰρ ἔρημος, ἀπολῖς τ' οὔσα τρύχομαι.

735 Quæ ipse vaticinatus sum, et os prophetarum.
 Nunc tempus est ut hostis generis humani luat pœnas.
 Quid igitur de cætero tanquam Filii causa luges?

Deip. Nihil de hoc populo cogitans
 Ego mecum ipsa rationem inii :

740 Et hæc lugubriter profero, calamitate superata,

Flevique, videns quale exitium imminet

Exiinde iis qui te, Fili, interfecerunt,

Exspectoque omnia, quo evenient.

Luctus autem spem vel firmam vincit.

745 Infestum quidem nobis homicidam

Facile occides, et mortem proteres,

Moxque redivivus hostes ulcisceris.

Tenera mulier ad lacrymas promptissima.

Inde gemens et percussa

750 Tristitiæ aculeis, misera lugeo.

Sum equidem gloriosa, sed tamen pereō,

Orbata tuo mihi venerando vultu.

Quantum enim hæc calamitas, quæ præter spem contigit,

Animum labefactavit! plane morior; vitæ

755 Posthabita luce, mortem, Fili, exopto.

Deserta enim, et extorris afflictor,

452. Sic et pædagogus vers. 4008, diverso sensu,
 Medeam alloquitur :

Τὰδ' οὐ ξυνφῶδ' τοῖσιν ἐξηγγελμένοις.

Hæc non consentiunt cum illis quæ nuntiavi tibi.

736 Ἐχθρὸν, etc. Ita Reg. et bene Scholiastes :
 Τουτέστι τὸν διάβολον, scilicet diabolum. Est nimirum
 istud oraculum Christi et prophetarum. Nunc tem-
 pus est ut diabolus hostis humani generis pœnas luat.
 Male Roill. *Illa nunc venit dies, pœnas ut insons
 debitas terra satis luam hostibus.*

737 Τί δῆτα λοιπὸν, etc. *Filii necis causa.* Male
 Roill. *Tanquam ob filii culpam ; quod sane fidei
 repugnat.* Sic et *Med.* vers. 929

738 Οὐδὲν λαοῦ τοῦδ', etc. *Nihil mecum de po-
 pulo hoc cogitans verba extulit.* Ita fere *Med.* vers.
 872 :

Ἐγὼ δ' ἑμαυτῇ διὰ λόγον ἀφικόμην.

Ego enim mecum ipsa rationem inii.

741 Ἐμωξά θ', ὅσον, etc. Sic *ibid.* vers. 791 et
 792 :

Ἐμωξά θ', ὅσον ἔργον ἔστ' ἐργαστίον

Τοῦντεῦθεν ἡμῖν τέκνα γὰρ κατακτανῶ.

Lugeo autem, quale facinus est faciendum

Deinde nobis : interficiam enim liberos meos.

743 Καραδοκῶ, etc. Sic et *Med.* vers. 4117 :

Καραδοκῶ τάκειθεν, οἱ προβήσεται.

Exspecto quales progressus res inde habitura sūt.

747 Ἀλάστορας τίσαις. *Dæmones maxime qui a*

Christo reditivo sunt contriti.

748 Γυνή δὲ θῆλυ, etc. Ita *sup.* vers. 357 et

Med. vers. 928.

750 Κέντροις ἀνίας, etc. Sic et *supra* vers. 330.

753 Ὅς γὰρ ἀελλπτον, etc. Ita *Med.* vers. 225,

227, 255, 257, 258, 716, 948 : hos enim versus,

aut de integre transcripsit eo loci, aut emulatus

est auctor noster

754 Οἴχομαι ροῦν. Reg. H. II forte melius, οἴχο-
 μαι γοῦν.

METRICA VERSIO.

Propheta quondam quæ ore vero protulit,
 Quæque ipse prædixi. Illa nunc venit dies
 Pœnas ut insons debitas terra satis
 Luam hostibus. Quid ergo tanquam ob Filii
 Culpam, profundo e pectore gemitus trahis?
Deip. Ego ista fateor, tale nihil animo agitans
 De plebe, dixi; tum meo casu excita
 In lacrymas prorupi, et id quod jam imminet
 Triste subeundum flevi, ea notans omnia
 Quæ jam hos manebunt, Nate mi, qui te in crucem
 Hanc extulerunt. Sed dolor firma mihi
 Potentior spe. Nam id quidem de te scio:
 Infesta nobis cuncta dæmonum agmina

B Facile fugabis, morte mortem destruens.
 Mox inferorum e tartaro ut caput efferes,
 Tibi perditorum hominum hoc genus pœnas dabit
 Tenera mulier ad lacrymas promptissima.
 Suspiria inde sic trahens quamplurima,
 Magni doloris icta stimulo lugeo.
 Ut pervagetur fama nominis mei,
 Orbata simul ac sum tuo aspectu mihi
 Miro sacroque, concido. Nam ex quo accidit
 Præter meam spem facinus animus exulcerans,
 Sensim meus mihi sanguis in vita effluit:
 Nil deprecata, Nate, jam cupio mori.
 Deserta, sola, extorris agitor, nec mihi

Οὐ μητέρα, οὐκ ἀδελφόν, οὐδὲ συγγενῆ
 Μεθορμισσασθαι τῆσδ' ἔχουσα συμφορᾶς·
 Κἂν μὴ τάχιστ' ἴδω σε, πῶς οἶσω, Τέκνον.
 760 Ἄλλ', ὦ φίλ' Ἰῆ, μή μ' ἔρημόν σου λίπης.
 Χριστ. Θάρσησον· εὖ γὰρ τῶνδ' ἐγὼ θήσω περί·
 Τὸν σὸν δ' ἄρα γε μᾶλλον ἐξηγοῦ Θεόν·
 Εὐρημα δ' οὐκ οἶσθ' οἷον εὐρηκας· τόδε.
 Θήσω γὰρ αὐ σοι δῶρ', ἃ καλλιστεύεται
 765 Ἐν οὐρανῷ, γαίῃ τε, καὶ πάσῃ κτίσει.
 Πολλῶν δ' ἔκητι τήνδε σοὶ δώσω δόσιν.
 Θεοτό. Πέποιθα, κοῦτι σοὶς ἀπιστῶ τοῖς λόγοις.
 Κάμολ τὰδ' ἔστι λῶστα, γινώσκω καλῶς·

A Ἐγὼ σ' ἔτικτον, οἶδα δ' ὡς σ' ἐγεινάμην·
 770 Ὑπερτερὲ δ' ἄλγημα τῶν ἐγνωσμένων.
 Ἄλλ' ἄντομαί σε, τοῦδε πρὸς σωτηρίου
 Πάθους, φέροντος ἀπάθειαν τῷ γένει,
 Μητροπρεπῶς δὲ σὼν ποδῶν ἐπάπτομαι·
 775 Καὶ μή μ' ἔρημον ἐκπεσοῦσάν σου λίπης.
 Δέξαι δὲ χώρα καὶ δόμοις ἐφέστιον.
 Ἦν θάσσον οὐ βούλοιο σὴν δίκην κρίναι·
 Οὕτως ἔρωσ σοὶ πρὸς Πατρός τελεσφόρος
 Σκοποῦ γένοιτο, καὶ θανάθ' ἐκουσίως
 780 Ἴδοιμι νεκρογέρτην ἡματι τρίτῃ.

Neque matrem, neque fratrem, neque cognatum habens,
 Qui me in portum ducat hujus calamitatis ;
 Et nisi te brevi videro, quomodo feram, Fili ?
 760 Verum, o Fili dilecte, ne me orbam deseras.

Christ. Confide nunc ; ego enim bene curabo hæc ;
 Tuum enim potius consistere Deum :
 Lucrum autem nescis quantum inveneris hic.
 Tribuam enim tibi dona, quibus nihil præstantius
 765 In cælo, in terra et in omnibus rebus creatis.
 Hoc autem munus tibi dabo plurimorum gratia.
 1252-1253 Deip. Confido, neque tuis verbis fidem denego.
 Et mihi hæc sunt optima, cognosco bene :
 Genui te, et quomodo te genuerim, novi ;
 770 At dolor exsuperat quæ comperta habeo.
 Verum supplico te per hancce salutarem.
 Passionem, quæ meo generi passionis liberationem præstat,
 Et quatenus matrem decet, tuis advolvor pedibus :
 Miserere, miserere mei infelicis ;
 775 Neque desertam et inopem tui me deseras,
 Sed recipe me hospitam in tuam regionem et domum,
 Nisi tuam citius causam judicare volueris :
 Votum hoc, præstante Patre, tibi cedat
 Ex animo, et te ultro morientem
 780 Conspiciam tertia die ex mortuis redivivum.

758 Μεθορμισσασθαι. Med. vers. 258, ὡς μεθορ-
 μισσασθαι, etc.

761 Θάρσησον. Ita Jaso Medeam hortatur, vers.
 326 :

Θάρσει νῦν· εὖ γὰρ τῶνδ' ἐγὼ θήσω περί.
 Confide nunc ; ego enim bene curabo hæc.

763 Εὐρημα δ' οὐκ οἶσθ'. Sic et ibid., vers. 716
 Medea Ægeum alloquitur :

Εὐρημα δ' οὐκ οἶσθ' οἷον εὐρηκας τόδε .
 Lucrum autem non scis quantum inveneris hic.

764 Θήσω γὰρ αὐ, etc. Sic et ibid. Med. vers
 947 :

Πέμψω γὰρ αὐτῇ δῶρ', ἃ καλλιστεύεται.
 Nam mittam ei dona quæ pulchritudine superant res.

766 Πολλῶν δ' ἔκητι, etc. Ibid. Ægeus Medææ
 pollicetur : Propter multa tibi hanc gratium dare pa-
 ratus sum.

768 Κάμολ τὰδ' ἔστι λῶστα. Sic et Med. vers.
 955. Ægeus respondet.

771 Ἄλλ' ἄντομαί. Ita Reg., petitque metrum :
 Edit. ἀλλ' αἰτοῦμαι. Sic et fere Medea rogat Ægeum
 vers. 709 et seqq. :

Ἄλλ' ἄντομαί σε τῆσδε πρὸς γενεάδος,
 Γονάτων τε τῶν σῶν· ἰκασία δὲ γίγνομαι.
 Οἰκτειρόν, οἰκτειρόν με τὴν δυσδαίμονα,
 Καὶ μή μ' ἔρημον ἐκπεσοῦσάν εἰσίδης·
 Δέξαι δὲ χώρα καὶ δόμοις ἐφέστιον.
 Sed rogo te supplex per genas has
 Et tua genua ; supplex jam tibi fio.

Miserere, miserere mei infelicis,
 Neque me desertam ac ejectam aspicias ;
 Sed recipe me hospitem in tuam regionem et domum.

778 Οὕτως ἔρωσ, etc. Sic et fere Medea vers. 714.
 Οὕτως ἔρωσ σοὶ πρὸς θεῶν τελεσφόρος, etc.
 Sic tibi amor a diis secundus, etc.

METRICA VERSIO.

Cognatus ullus, frater hic est aut parens,
 Ad quem in procella ut portum ad aliquem me ap-
 [plicein :

Quod si videndum te mihi diu neges,
 Qua mente tandem perpeti id, Fili, queam ?
 Orbam, o Nate mi, quæso, ne me deseras.

Christus. Esto bono animo, nam probe hæc cu-
 [ravero.

Quin tu stude id potius tuum ut semper Deum
 Testere, voce qua decet eum prædicans.
 Ignara certe es nacta quid tibi sis novi.
 Sed dona rursum terra que prima et polus
 Id quæso, detur quod scopum attingat : die
 Illis te beabo plurimorum gratia.

B Deip. Credo, tuisque maximam dictis fidem
 Habeo, probe jam edocta quam usui.
 Obstestor unum hoc te tamen, per hanc tuam
 Omnem fugantem filii terræ anxii
 Metum doloris, et mali duram cruceam,
 Per hos tuos sacros pedes quos osculor
 Materno amore, te misereat nunc mei.
 Misereat, inquam, neve desertam omnibus
 Miseraui me et inopem tu vicissim desere.
 Ascribe me tu jam tuæ domesticam
 Regioni et ædibus ocuis : quod si haud lubet
 Præstare quod tu sanxeris, te per Patrem
 Id quæso, detur quod scopum attingat : die
 Te tertio videram reviventem et rede

Ἦς αὐτῆς εἶπας πολλάκις πρὸς σοὺς φίλους·
 Τὸ πᾶν γὰρ οὕτως ἀσφαλτέστερόν ἐ μοι,
 Εὐ τ' αὐτὸς ὢν ἑλισσὸς ὀλίβιον Πατρὸς
 Γνωσθεὶς, ἀνυμνησθῆς γε πάση τῇ κτίσει.
 785 Μὴ γαῦν διάξω λυπρὸν ἐς μακρὸν βίον
 Ὅχλος δ' ἀλαστόρων γε τίσει τὴν δίκην,
 Τὸν Δεσπότην κτείνεις γε γῆς τε καὶ πόλου.
 Οὔτοι γὰρ, ὡς ἔδρασαν, εὐρωσι κακὰ,
 Ἄ τοῖσι δυσσεβοῦσι γίνεται βροτοῖς.
 790 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτῶν φροντιδ' ὡς τέκνων ἔχω,
 Μὴ πως πάθωσιν οἱ προσήκοντες σφίσι,
 Πατρῶν ἐκφράσσοντες ἀσεβῆ φόνον.

Sic et tu ipse tuis dilectis prædixisti;
 Sic enim omnia mihi erunt tutiora.
 Et te ipsum beatum beati Patris Filium
 Agnitum, omnis creatura hymnis prosequetur.
 785 Non igitur diu vitam in mœrore protraham;
 Sed pœnas exsolvet scelestorum turba,
 Quæ terræ cœlique Dominum interfecit.
 Hi enim, ut perpetrarunt, experientur mala,
 Quæ mortales sacrilegos manent.
 790 Illorum enim, ut filiorum, curam habeo,
 Ne aliquid patiantur eorum cognati (posterii),
 Qui impiam patrum cædem nuntient.
 Sed tu, viscera dilecta, suavissima lux,
 Reprime, seda, nece exime,
 795 Quidquid prædilecti seminis reliquum est.
Christ. Probo hæc, mulier, neque illa improbo.
 Propter multos, tibi hanc gratiam dare
 Paratus sum, o mulier, nec voto frustraberis,
 Te enim prorsus adjuvabo circa hunc scopum,
 800 Ipsa quoque damna in contrarium versa noveris,
 1254-1255 Hacce tristitia libera
Deip. Heu! mentem tuam piam et bonam!
 O Fili, in quam calamitatem incidisti!
 Sed generosus animus ille tuus manet integer.

788 *Εὐρωσι.* Reg. M. sup. lin. *εὐροσαν.*
 790 *Ἄλλ' οὐ γὰρ,* etc. Particula negativa οὐ hic
 Græcos non est infrequens. *Combesius*, qui addit:
 « Crederem vero libentius auctorem nostrum, in
 hacce tragedia passim Euripidis plagiarium, non
 satis animadvertisse hæc a Medea sensu diverso pro-
 lata fuisse. » Vide *Med.* vers. 1301, 1304, 1305, etc.
 Male Roill. Mariam mala omnia, Mænadis furore
 imprecantem traducit, quæ e contra tenerimis
 visceribus veniam mox ita deprecatur: *Tu ergo, sua-
 vissima lux, reprime, seda, nece exime, quidquid præ-
 dilecti seminis reliquum est.* Ita fere *Med.* vers. 1258.
 — Sic Benedictini. Mihi autem melior sensus videretur,
 vim particulae negativæ reservando, ita ut sic ver-
 tatur: *Horum quidem ut filiorum curam non habeo,
 sed curo ne aliquid patiantur eorum posterii, qui im-
 piam patrum cædem nuntient, nempe eam impro-
 bando.* CAILLAU.

A Ἄλλ' αὐτὸς, ὦ σπλάγχχνον φίλον, γλυκὴ φάος,
 Κάτειργε, κατάπαυσσον, ἔξειργε φόνου
 795 Ἐγκατάλειμμα σπέρματος περιλιμένου.
Χριστ. Αἰνῶ, γύναι, τὰδ', οὐκ ἐκεῖνα μέμφομαι
 Πολλῶν δ' ἔκητι τήνδε σοι δοῦναι χάριν
 Ἐγὼ πρόθυμὸς εἰμι, κοῦκ ἂν ἐκπέσης.
 Συλλήψομαι γὰρ τοῦδ' εἰ πάμπαν σκοποῦ,
 800 Αὐτὴ τε γνοίης ζημίας ἀντιστροφῆν,
 Ἀπαλλαγείσα τῆσδε τῆς ἀθυμίας.
Θεοτό. Ὁμοι, φρενὸς σῆς εὐγενοῦς τε κάγαθῆς!
 Ὡ Τέκνον, οἷα συμφορὰ συνεζύγης!
 Τὸ δ' εὐγενές σου τῶν φρενῶν σῶον μένει.

796 *Αἰνῶ, γύναι,* etc. Ita Jaso Medæ respondet
 vers. 908.
 800 *Αὐτὴ τε γνοίης,* etc. Sic Reg. H. II. Male
 editi αὐτόν τε. Sic et Medeam nuntius alloquitur
 vers. 1223.
 802 Ὁμοι, φρενός, etc. Sic *Hippol.* vers. 1454,
 Theseus filium suum admiratur:

Ὁμοι, φρενός σῆς εὐσεβοῦς τε κάγαθῆς!
 Heu, mentem tuam piam et bonam!

803 Ὡ Τέκνον, etc. Ibid. vers. 1389 et 1390 hanc
 alloquitur Diana:

Ὡ τλήμων, οἷα συμφορὰ συνεζύγης!
 Τὸδ' εὐγενές σε τῶν φρενῶν διώλισεν.

O infelix, in quam calamitatem incidisti!
 Generosus animus ille tuus te perdidit.

METRICA VERSIO.

Mortem triumphali prementem, olim ut tuis
 Dixisti amicis æpius: ita tutior
 Mihi videbor, tuque gloriosior
 Factus, beati Filius felix Patris
 Tandem approbatus, omnium laudaberis
 Et voce, et ore, cura sancta posteris.
 Ne tristis ergo pensa vitæ longius
 Ego protraham. At crudelium manus hominum
 Cruenta, Dominum quæ poli et terræ neci
 Demisit, ex merito suo mala sentiat
 Olim illa, justa lance quæ impios manent.
 Nam non ego illos ut satos mihi liberos
 Materno amore curo, ne clades premat
 Qui posterii horum sunt futuri, qui impiam

B Cædem suorum nuntient patrum, et scelus.
 Sed ipse, o animæ pars meæ longe optima,
 Effice fruatur luce ne læta ætheris
 Purum micantis, nec patere quid reliquum
 Seminis amati a cæde tranquillum trahi.
Chr. Admitto, mulier, hæc, nec illa etiam improbo.
 Et gratiam istam ut largiar tibi promptius,
 Quæ vana non sit, plurimæ causæ inovent:
 Hunc ad scopum me dirigens prorsus, tibi
 Nusquam abero, damni videris me vindicem
 Illati, ab omni libera et cura et metu.
Deip. Papæi inclytam mentem tuam, altam, mobilem!
 O Nate, quam te nunc gravis dolor premit!
 Invicta mentis sed manet constantia.

805 Ὅσον αἰεὶ μοι τῆ τρομφήθειαν φέρεις!

Ταῦτ' ἐννοηθεῖς, ἡσθόμεν ἄβουλιαν

Πολλὴν ἔχουσα, καὶ μάτην λυπούμενη,

Μάτην θ' ἑαυτῇ πρὸς λόγους ἀφικόμενη.

Ἦμι. Ἄ, ἄ! πολυστόνων ἄϊων ἰαχὰν γόων,

810 Φωνὴν ἔκλυον, ἔκλυον βοᾶς στόνων.

Θεοκλυτεῖ τις δ' ὡς κακὸν βέβησας μέγα,

Θεοκλυτεῖ δ' ὡς ἄρα δεινὰ τις παθῶν·

Καὶ μὴν ὁ κλεινὸς ἀπὸ δὴ στείχει Πέτρος

Σκυθρωπὸς, οἰκτρὸς, καὶ κατανευγμένος.

815 Θεοτό. Τί, Πέτρε, θρηνεῖς; δεῖν' ἔπραξας, ἀλλ' ὅμως

Ἔτ' ἔστι καὶ σοὶ τῶνδε συγγνώμης τυχεῖν.

Ἦ Τέκνον, ὦ φίλατον, ὦ Θεοῦ Λόγε,

A Σύγγνωθ', ἀμαρτεῖν δ' εἰκὸς ἐνθροσκον, Τέκνον·

Καὶ Πέτρος ἐξήμαρτε τοὺς ὄχλους τρέσας·

820 Χρισ. Στείχουσα νῦν ἄπιθι, μήτερ Παρθένε·

Λύω δὲ Πέτρῳ σφάλμα, χρῆζούσης σέθεν.

Καὶ γὰρ πάροιθεν σοὺς ἐπειθόμεν λόγους,

Σῆς εὐσεβείας κάγαθῆς φρενὸς χάριν.

Καὶ μοι τὸ μὲν σὺν ἐκποδῶν ἔστω λόγος·

825 Ἐλκει δὲ καὶ δάκρυα πολλὴν μου χάριν,

Καὶ πάντα λύει δεσμῶν ἀμπλακτμάτων.

Σοὶ τ' αὖ παραινῶ μὴδένα βροτῶν στυγεῖν,

Μηδ' οἱ μ' ἀπηρώρησαν ἀνόμως, ξύλη.

Θεοτό. Ὁμοι, φρενὸς σῆς εὐαγεστατῆς αἰεὶ!

830 Ὡς οὐδὲ πάσχων δυσμεναίνεις τῷ γένει,

805 Quantam mihi semper curam impendis!

Hæc animo cogitans, agnovi imprudentiam

Magnam me habere, et frustra contristatam fuisse,

Frustraque his sermonibus me sum allocuta.

Semi. Ah, ah! lamentabilem audivi sonum gemituum,

810 Vocem audivi, audivi clamorem ingementium.

Deum invocat quis, quasi grande scelus admisisset

Deum implorat, ut qui gravia passus fuerit.

Et insignis quidem Petrus abhinc prosiliit,

Vultum tristem gereus, flebilis, contritus.

815 *Deip.* Quid fles, Petre? atrociam fecisti, sed tamen

Adhuc potes horum veniam consequi.

O Fili, o dilectissime, o Dei Verbum,

Ignosce, Fili; consentaneum est homines errare:

Et Petrus deliquit turbam metuens.

820 *Christ.* Abi nunc, recede, Virgo parens;

Te rogante, suum Petro delictum remitto,

Nam et ante tuis obtemperavi verbis,

Propter tuam pietatem, bonamque mentem.

Et quatenus ad te pertinet, nulla sint amplius verba:

825 Lacrymæ autem plurimam ex me gratiam obtineant,

Et omne peccatorum solvunt vinculum.

Teque admoneo, nec ullum hominem extimescas,

Nequidem eos qui me iniquo ligno suspenderunt.

Deip. Hei mihi! quam tua mens semper sanctissima!

830 Ut etiam patiens, non es infenso erga homines animo,

806 Ταῦτ' ἐννοηθεῖς, etc. Sic Medea vers.

882, etc., se ipsam redarguit:

Ταῦτ' ἐννοηθεῖς, ἡσθόμεν ἄβουλιαν

Πολλὴν ἔχουσα, καὶ μάτην θυμουμένη.

His animo agitatis, agnovi imprudentiam

Magnam me habere, et frustra iratam fuisse.

815 Δεῖν' ἔπραξας, etc. Sic Hippol. vers. 1325,

etc. Diana Thesem, ob crudele filii sui fatum sibi diras imprecantem, affatur.

818 Σύγγνωθ', etc. Ita fere vers. 615 Phædræ autrix Hippolytum iratum demulcere conatur.

821 Λύω δέ, etc. Sic Hippol. Dianæ consillis obtemperans vers. 1444 et 1445:

Λύω δὲ νεῖκος πατρὶ, χρῆζούσης σέθεν

Καὶ γὰρ πάροιθε σοὺς ἐπειθόμεν λόγους.

Rixas vero cum patre susceptas dimitto, sic te ro-

lente:

Nam et ante semper tuis obtemperavi verbis.

824 Ἐστω λόγος. Reg. et Eurip. in *Med.* vers. 1222, unde hic versus desumptus est in sensum diversum, ἔστω λόγου, quasi, *desine rogare*, quippe cujus exaudita est oratio.

METRICA VERSIO.

Ut tu usque profers quæ mihi ad prudentiam

Faciunt magis! quæ propius expendens scio

Supra modum me stultam, et hinc animum meum

Frustra dolore macerasse et lacrymis,

Dixisse frustra verba quæ dixi impotens.

Semi. Ab! qui frequentes usque adeo gemitus meas

Volant in aures, triste tam longum insonans

Hic unde planctus? audio certe, audio

Vocem doloris indicem tristissimam.

Deum aliquis isthuc, dira tanquam admiserit,

Implorat; aliquis dura tanquam perferens,

Miserabili fletu Dei auxilium invocat.

Atqui iste clarus Petrus olim, prosilit

Vultu horrido atque flebili, animo saucius.

Deip. Quid, Petre, luges? triste dirumque id quidem

Quod perpetrasti, non tamen venia excidit.

O Nate chære, o Nate mi, o Verbum Dei,

B Peccare cum sit insitum homini, ignoscito

Quod Petrus in te admisit: admissum id metu

Turbæ irruentis, et frementis turbidum.

Chr. Jubeo nihil te hic anxiam, o Virgo parens;

Condono Petro quidquid est lapsus tua

Vel unius causa; nam et ante etiam tibi

Es me obsequentem experta semper Filium.

Quæ tui erat animi gratia integri et pii.

Hæc verba porro a me tua hinc aufer, parens.

Hoc scito, lacrymis gratiam meam elici,

His arcta scelerum vincla dissolvi omnium.

Proinde te hortor et moneo, mortalium

Ne in quemquam odia geras, vel etiam non in

[hos

Qui me tam iniquam sustulerunt in crucem.

Deip. O, o stupendum nobilis mentis gemen!

Sic compares te extrema patiens, ut tamen

Οὐδέ προσηλώσασιν ὀργίζῃ ξύλω!
 Τίς γάρ ἄν ἐτλη θυμὸν ὀργῆς σου, Τέκνον;
 Ἥ τίς ἀγανάκτησιν ὑπέστη σέθεν;
 Χρι. "Απιθ', ἀπιθι δυσμενῶν νῦν ἐκ μέσου.
 835 Ὀνπερ γάρ οὐνεκ' εἰς ἐμοὺς ἤκεις λόγους,
 Τὰ μὲν πέπρακται, τῶν δ' ἐγὼ μνησθήσομαι.
 Ἐνταῦθα μὲν σε τῶνδ' ἀπαλλάσσω λόγων.
 Θεοτό. Ἄραρεν, ὦ; ἔοικεν, ὦ τάλαιν' ἐγώ!
 Αἰ, αἰ! τίν' ἐκφωνεῖς φρικώδη τήνδ' ὄπα,
 840 Πλυκατῆρος ὦν, ὄλωσ δὲ καὶ θυμηθῆαι;
 Τίνος γε διψῶν ἀπεγεύσω πικρίας;
 Αὔθι; τε διψῶν κάρτα κέκρυγας μέγα.

Neque iis qui te crucifixerunt, irascaris!
 Quis enim, o Fili, iræ tuæ ferat impetum?
 Aut quis indignationem tuam sustinuit?
 Christ. Elahere nunc e medio inimicorum.
 1256-1257 835 Quorum enim causa me allocuta es,
 Alia peracta sunt, aliorum ego recordabor.
 Hic autem hisce sermonibus te libero.
 Deip. Statutum est, ut videtur, o me miseram!
 Ah, ah! quam tremendam exprimis vocem,
 840 Tu ipsa dulcedo, ipsa voluptas animi?
 Quidnam amari sitiens degustasti?
 Iterum te silire magnopere inclamasti.
 Chor. Clamorem audivi, me miseram! metu percellor.
 Quid est, quo nunc ingemiscis?
 845 Nescio, cuperem vero ex te audire.
 Alloquere igitur, respice: he! mihi! quæ mala!
 Qui tuus oculus, et oris tui color jam nunc contabuerunt?
 Deip. Silete, mulieres, perditæ sumus,
 Cohibete vocem; Filium meum volo interrogare:
 850 Nam morti eum jam proximum video.
 Jam jam venerandum caput demittentem intueor,
 Quem pauca illa loquentem sermo defecerit.
 Eia! quid video? tuum corpus mortuum, Fili,
 Contemplor; hoc dignum est maxima admiratione:

835 Ὀνπερ γάρ, etc. Ita fere Medea vers. 932,
 etc., Jasoni respondet:
 'Ἄλλ' ὄνπερ οὐνεκ' εἰς ἐμοὺς ἤκεις λόγους,
 Τὰ μὲν λέλεκται, τῶν δ' ἐγὼ μνησθήσομαι.
 Cæterum quorum causa mecum in colloquium ve-
 [nisti,
 Ea partim quidem dicta sunt, partim vero dicentur.
 838 Ἄραρεν, etc. Sic fere Hippol. vers. 1090,
 Thescum patrem suum alloquitur:
 Ἄραρεν, ὡς ἔοικεν, ὦ τάλας ἐγώ!
 Statutum est, ut videtur, o me miseram!
 839 Ἐκφωνεῖς. Ita Reg. H. II. Edit. ἐκφωνεῖ.
 843 Κραυγῆς ἀκούσασ', etc. Ita fere Hippolyt.
 irato patri suo occurrit his verbis, vers. 902, etc.:
 Κραυγῆς ἀκούσας σῆς, ἀφικόμεν, πάτερ,
 Σπουδῆ. Τὸ μὲν τοι πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ τινε νῦν στένεις,
 Οὐκ οἶδα· βουλοίμην δ' ἄν ἐκ σέθεν κλύειν.
 Audiens tuum clamorem, pater, veni

A Chor. Κραυγῆς ἀκούσασ' ἐκπέπληγμα παντλάμων
 Ἐγώ. Τὸ μὲν τί πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ τὰ νῦν στένεις;
 845 Οὐκ οἶδα, βουλοίμην δ' ἄν ἐκ σέθεν κλύειν.
 Φθόγγαι τι δεῦρ', ἀδρησοῦ; ἰὼ μοι κακῶν!
 Τί τὸ σὸν θυμμά, χρώς τε συντέτθηκε νῦν;
 Θεοτό. Σιγήσατ', ὦ γυναῖκες, ἐξεργάμεθα,
 Ἐπίσχετ' αὐδὴν· Παῖδ' ἐρωτῆσαι θέλω·
 850 Ὀρῶ γάρ ἤδη τόνδε πλησίον μόρου.
 Ναί, ναί βιλέπω κλίναντα πάντιμον κάραν,
 Μικρὰν λιπόντα ῥαδίως ὄμιλλαν.
 Ἐα! τί λεύσσω; σὸν δέμας νεκρὸν, Τέκνον,
 Ἄθρῶ· μεγίστου θαύματος τὸδ' ἄξιον·

Celeriter. Sed tamen rem, propter quam nunc ge-
 [nis,

Non novi: cuperem autem ex te audire.
 848 Σιγήσατ', etc. Sic ibid. Phædra fere iisdem
 vocibus, Hippol. vers. 565:
 Σιγήσατ', ὦ γυναῖκες, ἐξεργάμεθα.
 Ἐπίσχετ' αὐδὴν τῶν ἰσθδεν ἐκμάθω.
 Tacete, mulieres, perditæ sumus.
 Cohibete vos, ut cognoscam clamorem illorum qui
 [intus sunt.

852 Μικρὰν. Ita Reg. H. II, quæ profecto optima
 est lectio. Non enim μακρὰ ὄμιλλα, longum collo-
 quium fuit Christi in cruce pendentis. Per pauca
 namque locutus est. Aptè sensum expressit Roill.
 Linguam suam pressit. Edit. μακρὰν.
 854 Μεγίστου θαύματος, etc. Sic et Hippol.
 vers. 906, etc., Phædræ intuens mortuam stupet.

METRICA VERSIO.

Non sis iniquo animo in eos, qui te neci
 Dedere, nihil his excitus succenseas,
 Quorum manu sis fixus in ligno crucis?
 Nam quis furoris sustineat iram tui,
 O Nate? vel quis turbidum vultum ferat?
 Chr. Quin hinc abi jam, atque hostium ex medio
 [eripe.
 Peracta jam sunt de quibus mecum modo
 Es collocuta, nec mihi unquam illa excident:
 Et te his molestis vocibus levavero.
 Deip. Ita video factò esse opus, o miserima!
 Ah, ah, quid istam, mel merum, et suavitatis
 Jucunda totus, tam tremendam detonas
 Vocem? quid istud quod gravi oppressus siti

B Gustasti amarum, quod sitire te edita
 Sic es professus voce? Chor. Qui me percussit
 Exceptus aure clamor, omnem sustulit
 Mihi pene sensum, et ego inscia id sum quod gemis:
 Didicisse vellem; loquere, tum ad me respice;
 Hei mihi! colorem sic tui oris, et oculi
 Contabuisse quæ fuisset gratiam?
 Deip. Silete, o mulieres, perimus funditus:
 Comprimate vocem, Filium ut ego interrogem
 Nam morti cum jam proximum video, et caput
 Demisit ille nobile, et linguam suam
 Pressit. Age, quid video? tuum, o Fili, tuum
 Exsanguè corpus mortuumque conspicio
 Res mira, voce qui sua clamans Patrem,

855 Ὅς ἀρτίως κέκραγε πρὸς τὸν Πατέρα,
 Φωνῇ κραταίῃ γείσσα γῆς ταραξάση,
 Οὐ πῖσα μὲν χθῶν φθέγματος πληρουμένη
 Φρικῶδες ἀντεφθέγγατ'· εἰσορῶσι δὲ
 Θάμα κρεῖσσον ὀμμάτων ἐφαίνετο·
 860 Ὅν ἀρτίως ἔδρακον ὡς φάος τότε.
 Ὀδῶ χρόνον παλαιὸν εἰσεδέρκετο.
 Τί χρῆμα πάσχεις; τῷ τρόπῳ διόλλυσται,
 Τέκνον; πυθέσθαι βούλομαι σέθεν πάρα.
 Ἥ γὰρ ποθοῦσα καρδία πάντ' εἰδέναι,
 865 Κάν τοῖς καχοῖσι λήχνος γ' οἷσ' ἀλίσκεται.

A Ἐ, ε, ε, ε, ε!
 Τάδε ξυμφῶν τοῖς προηγορευμένοις·
 Αἴ, αἴ! τί δράσω; καρδία καὶ οἴχεται.
 Γυναῖκες, ἔψιν οὐχ ὀρῶ φαιδρᾶν Τέκνου·
 870 Χροῖαν γὰρ ἠλλάξατο, καὶ κάλλος ἔξενον.
 Δεινὸν θέαμα· καὶ φόβος νεκροῦ θίγειν.
 Διδάσκαλον φέρω γὰρ ἀστέρων πάθος,
 Γῆς γείσσα σαλευθέντα, βαγείσας πέτρας.
 Χωρεῖτε, χωρεῖτ', οὐκ ἔτ' εἰμι προσβλέπειν
 875 Οἶα πρὸς αὐτόν· ἀλλὰ νικῶμαι πόνοις.
 Καὶ ξυνῶ μὲν, οἶα ταῦτ' ἔστα τάχει·

855 Qui modo clamavit ad suum Patrem
 Ingenii voce telluris penetralia concutiente,
 Cujus voce plena omnis terra
 Horridum reboavit: omnium autem
 Aspectus ejus oculos superare videbatur:
 860 Quem modo, ut solis jubar, videbam.
 Nondum ad veteres et seniles annos pervenerat.
 Quid tibi accidit? quomodo perlisti,
 Fili? volo ex te audire:
 Animus enim cupiens omnia audire,
 865 Et in malis aliorum audiendis avidus esse deprehenditur.
 E, e, e, e, e!
 Hæc consona sunt iis quæ fuerunt prædicta.
 1258-1259 Ah, ah! quid faciam? cor enim mihi deperit.
 Mulieres, lucidam Filii faciem non video;
 870 Colorem enim et eximiam pulchritudinem immutavit,
 Horrendum spectaculum; metuunt omnes mortuum attingere.
 Docent me astrorum luctus,
 Concussa terræ viscera, et illisa saxa.
 Ite, ile, non amplius intueri
 875 Ipsum queo; sed laboribus fatisco.
 Novi equidem, quæ brevi sint eventura:

856 Φωνῇ κραταίῃ, etc. In editionibus Hervæ-
 gii et Wechelii sic versiculus iste legitur: φωνῇ
 κραταίῃ δὲ γείσσα γῆς σπαραξάσης. Qua lectione
 constat metrum, quod in Paris. Edit. vitiosum est.
 Uaa namque syllaba longior est versus. Delevimus
 δὲ, quod redundat, et legimus ut in Reg. cod. τα-
 ραξάση.

859 Θάμα κρεῖσσον, etc. Ita splendescibat, ut
 ejus fulgorem oculi ferre non possent.

860 Ἐδρακον. Ita Reg. Mendose editi Ἐδραμον.
 Ita fere ibid. Hippol. at sensu diverso de Phædra
 ait:

Ἐν ἀρτίως εἰπεῖν εἰς φάος τότε.

Quam modo reliqui in hac luce.

861 Ὀδῶ χρόνον, etc. Int. Eurip. ibid. vers.
 908: Non multo ante intuebatur hanc lucem.

862 Τί χρῆμα πάσχεις; Ita fere Hippol. de Phæ-
 dra, ibid. vers. 909, Theseum interrogat:

Τί χρῆμα πάσχει; τῷ τρόπῳ διόλλυσται;

Πάτερ, πυθέσθαι βούλομαι σέθεν πάρα.

Quid accidit ei? quomodo perit?
 Pater, volo ex te audire

864 Ἥ γὰρ ποθοῦσα, etc. Sic infra vers. 2119,
 et Hippol. vers. 912 et 913, ipsismet verbis.

867 Τάδε ξυμφῶν, etc. Ita supra vers. 450, 451,
 754.

868-Αἴ, αἴ! τί δράσω, etc. Ita supra vers. 452
 et 682.

869 Γυναῖκες, etc. Ita supra vers. 694 et 695.

871 Δεινὸν θέαμα, etc. Ita fere Med. vers. 1202
 et 1205, nuntius cædem Glauccæ quam duxerat
 Jaso, a Medea perpetratam refert:

Δεινὸν θέαμα· πᾶσι δ' ἦν φόβος θίγειν
 Νεκροῦ. Τύχην γὰρ εἴχομεν διδάσκαλον.

Horrendum spectaculum: omnes vero metuebant
 [attingere
 Cadaver. Fortunam enim habebamus magistram.

874 Χωρεῖτε, χωρεῖτ'. Sic Medea vers. 1076 et
 seqq. ipsismet verbis filios suos compellat.

876 Καὶ ξυνῶ, etc. Ita supra vers. 730, etc.

METRICA VERSIO.

Penetravit ima terræ hiantis viscera,
 Ut tota tellus plena clamore, horridum, et
 Triste reboaret, cujus aspectus modo
 Omnium oculos vincebat aspectantium,
 Ut lumen ejus solis æquaret jubar,
 Repente toto lumine extincto occidit.
 Quid pateris, aut quo jam modo, o Fili, peris?
 Responde, id a te fac supremum tu audiam.
 Nam nosse dum mens omnia expetit, in malis
 Avida notatur, et satis non provida.
 A, e, e, e, e, e!

B At ista vatam congruunt sermonibus.
 Ah, ah! quid inceptem? occido misera penitus
 Jam non sereneum cerno vultum Filii:
 Sic forma rara, sic decens pulchri color
 Mutatus oris, o ferum spectaculum!
 Quin corpus etiam exsangue tractare horreo.
 Id ipsa luctu perdita astra me docent,
 Concussa saxis erutis terræ specus.
 Vos, ile, procedite: neque illum amplius
 Sic intueri: casibus vincor meis.
 Et ut futura post brevi quæ sint sciam,

Αὐπὴ δὲ κρείσσων καὶ βεβαίας ἐλπίδος.
 Παῖ Παντάνακτος πῶς εἰς ἕδου νῦν δόμους
 Οἴχῃ, μόρων ἔκρηι τῶν πρωτοσπόρων ;
 880 Αἰφνης δ' ἀπέπτῃ, ὡς μεθεὶς ἔκουσιώς
 Ψυχὴν· μόρος γὰρ οὐποτ' ἦν ὑπέρτερος,
 Εἰ μὴ μεθήκας Πατρὶ πνεῦμ' ἔκουσιώς.
 "Ἡκουσ", ἔκλυον σὴν ἑπα πρὸς Πατέρα.
 Τίνος δ' ἔκρηι γῆς σ' ἀποστέλλει Πατὴρ;
 885 Τί σ' ὧδ' ἀτίμως ἠθέλησε τεθνάναι ;
 Τί τὴν τεκοῦσαν μητέρ' ὄρφανὴν σέθεν
 Τέθεικας ; οἴμοι ! συνθάνοιμί σοι, Τέκνον.
 Ἰδοὺ τέθνηκας, τίς με δέξεται πόλις ;

A Τίς γῆν ἄσυλον, καὶ δόμους ἐχεγγύους
 890 Ἔενος παρασχῶν, βύσεται δέμας τίδε ;
 Οὐκ ἔστι. Μείνω σ' οὖν εἰ σμικρὸν χρόνον,
 Ἦν τριττὸν ἡμᾶρ λαμπροφεγγῆς εἰσίδω.
 Ὡς αὐτὸς εἶπας νεκρέρεσιν μηνῶν,
 Κἀγὼ πέποιθα, καὶ στέγω ταῖς ἐλπίσι.
 895 Κἂν νῦν νέκυν βλέπουσ' ἀπηρηρημένον,
 Στένω μὲ μᾶλλον, ἢ σὲ, τῆς ἀπουσίας·
 Ἀπόλεσας γὰρ μᾶλλον, ἢ κατέφθισο.
 Εἰ γὰρ γενοίμην, Τέκνον, ἀντὶ σοῦ νεκρὸς !
 Ὀλωλα, Τέκνον, οὐδὲ μοι χάρις βίου.
 900 Αἶ, αἶ ! κατ' ὄσσων κίχάνει μ' ἤδη σκότος.

Luctus autem spem vel firmam vincit.
 O Fili supremi Regis, quomodo nunc in inferi domos abis,
 Ut protoparentes morte sibi debita eximas?
 880 Evolasti derepente, ut qui sponte dimiseris
 Animam : nunquam enim mors praevaluisset,
 Nisi Patri ultro spiritum tradidisses.
 Audivi, audivi vocem qua Patrem allocutus es.
 Cur a terra te ablegat Pater?
 885 Cur te ita ignominiose voluit emori?
 Cur matrem, quæ te genuit, orbatam te
 Facis? hei mihi! tecum, Fili, commoriar?
 Te mortuo, quæ urbs me excipiet?
 Quis angulum terræ inviolabilem, tutasque domos
 890 Præbens hospes, corpusculum hoc deinde tuebitur?
 Nullus erit. Paululum ergo te exspecto,
 Cum tertiam diem claro sidere radiantem videro.
 Sic ipse dixisti, resurrectionem tuam significans;
 Ita etiam confido, et spe innitor.
 895 Etiam si te mortuum ac pensilem intuear.
 Doleo magis meam vicem, quam tuam, ob tui absentiam.
 Perdidisti enim mortem potius, quam ipse corruptus es.
 Utinam pro te, Fili, mortuus essem!
 Perii, Fili, nec ulla mihi voluptas est vitæ.
 900 Ah, ah! jam oculos meos apprehendunt tenebræ;

877 *Αὐπὴ δὲ κρείσσων.* Ita supra vers. 743.
 881 *Μόρος γάρ.* Ita fere Med. vers. 1219, nuntius
 Ægei ipsius parentis necem luget :

. . . Κακοῦ γὰρ οὐκέτ' ἦν ὑπέρτερος.
 . . . Non enim amplius malo erat superior.

Hic plura omisit Roill., alia male reddidit.
 884 *Γῆς σ' ἀποστέλλει.* A mundo amandat, non
 ut Roill. Huc misit.
 885 *Τί σ' ὧδ' ἀτίμως,* etc. Ita supra vers. 712 et
 Med. vers. 1208.

886 *Τί τὴν τεκοῦσαν,* etc. Ita fere Med. vers.
 1209 et 1210, nuntius Ægeum ingemiscientem de
 tristi filix suæ fato, inducit :

Τίς τὸν γέροντα τύμβον ὄρφανὸν σέθεν
 Τέθεικας ; οἴμοι ! συνθάνοιμί σοι, τέκνον !

*Quis me senem silicernium orbatum te
 Facit? hei mihi! utinam tecum moriar, filia!*
 892 *Λαμπροφεγγῆς εἰσίδω.* Ita Reg. H. II. Editi
 λαμπροφρεγγῆς εἰσίδω.
 896 *Ἦ σὲ, τῆς.* Ita legendum pro ἦ σὲ γάρ, quod
 est vitiosum in editis. Ita fere vers. 1409 Hippol.
 Theseum patrem suum alloquitur :
 Στένω σὲ μᾶλλον, ἢ μὲ, τῆς ἀμαρτίας.
Doleo magis tuam vicem quam meam, propter hoc
erratum.
 897 *Ἀπόλεσας.* Combefisius mallet legere ἀπ-
 ὄλεσα, ἀμισί, potius quam ipse corruptus es. Exstat
 ἀπόλεσας apud Furip. Hippol. vers. 839.
 898 *Εἰ γὰρ γενοίμην.* Ita Theseus Hippol. vers.
 1410 et 1408.
 900 *Αἶ, αἶ ! κατ' ὄσσων.* Ita fere Hipp. ad The-
 seum patrem suum, vers. 1444 et 1447.

METRICA VERSIO.

Tristitia tamen est spe mihi solida prior.
 O Nate summi Regis, ecquid nunc abis
 In Ditis ædes, debita ut primo patri
 Æterna mortis supplicia detorqueas?
 Atque hinc repente, ut sponte dimissus tua
 Quasi avolasti? audita vox tua ad Patrem.
 Cujus rei te gratia huc misit Pater?
 Cur te tam abhorrenda cruce voluit mori?
 Et cur eam, quæ te dedit luci parens,
 Orbam esse cogis? commori liceat tibi
 O chare Fili. Mortuo te quis locus
 Excipiet, et quæ terra asylum erit mihi?
 Quis hospes ædes in ruentis impetum
 In me recludens, corpus istud proteget?

B Nullus erit. Ergo paululum exspectans diem
 Hunc candidum, illustremque tertium, excitus
 Quo te e sepulcro et morte, redivivus mihi
 (Dixisti ut olim) appareas, sulca optima
 Spe duro. Quamvis in cruceum actum et mor-
 tuum
 Te, Nate, cernam, non tua tam gratia
 Nunc ingemisco, quam mea, quando tui
 Mihi carendum fuerit. Hinc nam verius
 Sublatus, aliqua parte quam corruptus es.
 Atque utinam, o Nate, morte mutassem mea
 Quam tu subisti. Jam occidi, o Fili; mihi
 Vitæ voluptas nulla restat funditus.
 Ah! oculus atra obducitur caligine.

Ὀϊάλα, καὶ νῦν νερτέρων ποθῷ δόμου.
 Τὸ κατὰ γὰρ θέλω, τὸ κατὰ γὰρ κνέφας
 Τὸ νῦν μετοικεῖν, σῆς θέας στερουμένη.
 Δύστηνος, ὅσον ἔσχον ἄρ' ἄλγημ' ἐγὼ |
 905 Οὐ τλητὸν, οὐδὲ ρητόν. Ἄλλ' ἀπωλόμην.
 Πῶς δ' ἐξ ἀναύδου, καὶ μύσαντος ὄμματα,
 Ἐξω πηρηγόρημα, μήτηρ παντλάμων ;
 Ἄλλως σ' ἄρ' αὐτῆ, Τέκνον, ἐξεθρεψάμην,
 Ὅς τὴν τροφὴν ἅπασι δαφιλῶς νέμεις ;
 910 Μάτην τ' ἐμόχθουν, καὶ κατεξάνθηθ' ἰόνους,
 Φεύγουσα χεῖρας τῶν φονόντων σου, Τέκνον,

A Ἀρχῆς ἀπ' ἀκρης ὧν ξένων γενεθλίων,
 Ἄλλ' οὐκ ἐγῶμαι, κὰν στένω, κὰν δακρῶω.
 Ἐγὼ σ' ἔτικτον, οἶδα δ' ὡς ἐγενάμην.
 915 Ὅθεν ποθ' ἢ δύστηνος εἶχον ἐλπιδας
 Ἐν σοὶ μεγίστας, γηροβοσκήσειν τ' ἐμὲ,
 Καὶ κατανοῦσαν χερσὶν εὐ περιστελεῖν,
 Ζηλωτῶν ἀνθρώποισιν. Ἡ δ' ὀλωλέ μοι
 Ἐλπίς γλυκεῖα, σοῦ, Τέκνον, τεθνηκότος.
 920 Ὁ φθέγμα γλυκὺ, γλυκὺ χάρμα μοι φέρον,
 Ὁ φιλάτη πρόσσις, ὃ ποθουμένη
 Ὀραιοῦτος ἀρῆτος ὑπὲρ πᾶν γένος,

Perii, et jam desidero portas inferorum.
 1260-1261 Sub terra volo, sub terra caliginem hinc
 Migrans habitare, tuo aspectu privata.
 Infelix, qualem experior dolorem !
 905 Intolerandum, infandum. Verum interii.
 Quomodo ex eo qui mutus est, et oculos clausit,
 Solatium habebō, parens miserrima.
 Frustra igitur te, o Fili, educavi,
 Qui omnibus escam munificentissime distribuis ?
 910 Frustra igitur laboravi, et confecta sum laboribus,
 Effugies manus eorum qui tibi necem, Fili, machinabantur,
 Ab ipsismet incunabulis tui ortus inauditi ?
 Haud arbitror, etiamsi gemam, etiamsi lacrymer.
 Genui te, et quomodo genuerim, novi.
 915 Unde olim infelix habui spes
 In te magnas, foret ut senio gravem me nutrirēs,
 Et mortuam manibus recto componeres
 (Felicittatis causa) æmulandam hominibus. Verum periit mihi
 Spes dulcis, te mortuo, Fili.
 920 O dulce colloquium, suave gaudium mihi asferens,
 O vultus dilectissime, o valde exoptata
 Pulchritudo ineffabilis, genus omne exsuperans,

902 Τὸ κατὰ γὰρ θέλω. Sic Hippol. præ nimio dolore Theseus ait :

Τὸ κατὰ γὰρ θέλω, τὸ κατὰ γὰρ κνέφας
 Μετοικεῖν, εἰς.

Sub terra volo, sub terra caliginem
 Hinc migrans habitare.

905 Οὐ τλητὸν. Ita supra vers. 715. Ita Theseus exclamat Hipp. vers. 846.

906 Πῶς δ' ἐξ ἀναύδου, καὶ. Sic infra vers. 1330, et Med. vers. 1183, nuntius Glaucen Creontis suam jamjam morituram describit :

Ἡ δ' ἐξ ἀναύδου καὶ μύσαντος ὄμματος.
 Illa ex muta, et quæ clauserat oculos.

908 Ἄλλως σ' ἄρ' αὐτῆ. Ita fere ibid. Medea suos alloquitur vers. 1029 :

Ἄλλως ἄρ' ὑμᾶς, ὦ τέκν', ἐξεθρεψάμην.
 Frustra igitur vos, o filii, educavi.

910 Μάτην τ' ἐμόχθουν. Sic infra vers. 1334, et ibid. Med. vers. 1030 : sic et Troad. vers. 755

queritur Andromache.

912 Ἀρχῆς ἀπ' ἀκρης. Sic infra vers. 1355 et 1822.

915 Ἄλλ' οὐκ ἐγῶμαι. Hoc versu patet proxime superiores per interrogationem dictos reddendos-que esse.

915 Ὅθεν ποθ' ἢ. Ita fere Medea filios suos compellat vers. 1032 :

Ἡ μήν ποθ' ἢ δύστηνος εἶχον ἐλπιδας
 Πολλὰς ἐν ὑμῖν, γηροβοσκήσειν τ' ἐμὲ,
 Καὶ κατανοῦσαν χερσὶν εὐ περιστελεῖν,
 Ζηλωτῶν ἀνθρώποισι. Νῦν δ' ὀλωλε δὴ
 Γλυκεῖα φραντίς.

Profecto quondam infelix habui spem
 Magnam in vobis sitam, fore ut sentio gravem me

[nutrirētis,
 Et mortuam manibus recte componeretis
 Felicittatis causa æmulandam hominibus. Nunc
 [vero jam periit

Hæc dulcis cura.

METRICA VERSIO.

Interii, et imas noctis æternæ domos
 Exspecto cupida: nunc mihi nil est prius,
 Quam quæ in obscuro manium latent specu
 Terram sub ipsam obducta tenebris plurimis
 Sabire, quando privor aspectu tuo.
 Quam non ferendum, et quam nefandum pertuli
 Misera dolorem modo! vah! occidi, occidi.
 Et qui parentem me suam miserrimam
 Soletur ille, cui gellida mors lucidos
 Occlusit oculos morte, vocem sustulit?
 Te, Nate, larga cæteris qui suggeris
 Alimenta dextra, Nate mi, frustra parons
 Eduxi, et olim stulta me laboribus
 Non profutaris defatigavi, fuga

B Vitare tentans, quos tuæ vitæ, tuum
 Primum sub ortum, perditii struerent viri
 Enses manusque: verum id absit, tristius
 Ut multa ducam lacrymans suspiria.
 Ego tibi mater, more quo tamen scio :
 Unde erigebat maximam in spem, ut me senem
 Adultus aleres ; morte defunctam, manu
 Pia involutam linteo urnæ traderes,
 Quondam beatam habitam, o supra mortalium
 Natos decore, sed mihi te Filio
 Extincto, illa spes dulcis omnis concidit.
 O sermo suavis, gaudium merum mihi
 Semper procurans, lumen o lepidissimum,
 O expetita, et singularis caudidi

Εἰκὼν ἀγραφὸς ἀγράφου μορφώματος,
 Πῶς νῦν στυγνάσεις; οὐ φέρω βλέπουσά σε.
 925 Πῶς, πῶς σιγῆς νῦν, οὐδ' ἀπανοίγεις στόμα;
 Ἄδς φθέγμα μοι, ὄδς, ὄδς παρηγόρημά μοι·
 Φθέγγει τι μικρὸν μητρὶ δυστήνῳ, Τέκνον.
 Ναί, Τέκνον, οἶδα τὸν Θεὸν μου, κἂν φέρῃς
 Θάνατον οἰκτρὸν, ἀθανατίζοντά με.
 950 Θάνατον, ἀθάνατον ἄγοντα κλέος,
 Καὶ χάριμα παντὶ τῷ βροτῶν γένει μέγα.
 Θεολ. Τέτλαθι, παγκοίρανε, μαιμῶσα κλάειν·
 Ἐκὼν γὰρ ἔτλη πότμον, οὐκ οὖν ἀέκων,
 Ὡς παμφάγον νῦν καβδάλων αἶσαν, γένει
 955 Ἐκδικὸς εἰθῆ, Δεσπότης παντεργάτης.

A Λέβητι χρυσέῳ δὲ πέπτων μοι δίμας,
 Σοφῆ προμηθεΐα με ξενίσθη ξένους.
 Αυγρὸν γὰρ ἀπὸ γῆρας εὐφρῶς ξέσας,
 Ἀνθρωπολοιοῦ παμπάλαια μοι λύπης,
 940 Κούρον φίλον θῆσαιεν ἡδονάτα με·
 Ὡς νῦν χάριστον γῆρας ἀπαντας τρύχει,
 Ναί, ναί, τρύχει γῆρας με πημάτων βάρει
 Λύθης παλαιᾶς μητρὸς ἡπατημένης·
 Ἄλλ' αὐτὸς ἀλύξαι με πημάτων ἔφη,
 945 Αὔθις πρὸς αὐτὴν μητέρα στρέψαιτ' ἐμῆ,
 Καὶ γαίαν, οἶκόν θ', ὃν προδοῦς ἀφίκετο
 Βουλαῖς ἀνάγκοις θηρὸς ἡγριωμένου,
 Ἐς τήνδ' αἶσαν, μητέρα στεναγμάτων,

Imago, quam pingere nemo possit, formæ quæ nullis ducta sit lineis,
 Quomodo nunc afficeris tristitia? te intueri non sustineo.

925 Quomodo, quomodo nunc siles, neque os aperis?

Da mihi verbum, da, da mihi solatium:

Alloquere paululum miseram parentem, o Fili.

Namque te, Fili, Deum meum novi, etsi subeas

Necem miserandam, quæ mihi præstat immortalitatem,

950 Necem, quæ gloriam æternam largitur,

Et lætitiâ ingentem universo hominum generi.

Theolog. Esto forti animo, omnium domina, animi anxia et exæstiuans.

Libens enim, et non invitum mortem subiit,

Ut mortem omnia vorantem proculcans, hominibus

1262-1263 955 Vindex adsit, Dominus omnium benefactor,

Et in vase aureo corpus hoc meum coquens,

Sapientia providentia me novo modo renovet.

Cum enim tristem senectam optime radens liberaverit

Ab hoc meo vetusto dolore, qui hominibus nocet,

940 Juvenem amabilem ac repubescentem me exhibebit;

Senectus enim pessima nunc omnes opprimit,

Et me senium gravat, malorum pondere,

Quibus ortum dedit antiqua seductæ matris noxa;

Sed ipse promisit ut me malis eximeret,

945 Iterumque ad ipsam parentem meam reduceret,

Et ad terram, domumque ex qua ob peccatum ejecta fuit

Scelestis effræ bestię consiliis,

Ad hancce terram, suspiriorum matrem,

925 *Εἰκὼν ἀγραφὸς. Imago non picta, ejus formæ quæ nullis ducta pictaque sit lineis; Deus scilicet ex Deo, in quem nihil ejusmodi cadit.*

945 *Αὔθις πρὸς αὐτήν. Editi αὐτὴς τὴν πρὸς αὐτήν. Versus uno pede redundat. Ita fere nutritrix Medææ vers. 30 et seqq.:*

Ἦν μὴ ποτε στρέψασθ' ἀλλελευκὸν δέσπον,
 Αὐτὴ πρὸς αὐτὴν πατέρ' ἀποιμῶξ' φίλον,
 Καὶ γαίαν, οἶκόν θ', οὐς προδοῦς ἀφίκετο

Μετ' ἀνδρὸς ὅς σφε νῦν ἀτιμᾶσας ἔχει.

Ἔγνωκε δ' ἡ τάλαινα συμφορᾶς ὑπο,

Οἶον πατρώας μὴ πολεῖπεσθαι χθονός.

Nisi quando vertens candidam cervicem

Ipsa apud sese deploraverit patrem suam,

Et terram, et ades, quibus relicta, venit huc

Cum marito, qui nunc contumelia affectit eam

Et misera agnovit ob ipsam calumitatem,

Quid sit non deserere terram patriam!

METRICA VERSIO.

Oris venustas, nulla qua generis prior
 Humani, imago picta nunquam lineis
 Ductis ad aliquem pictæ imaginis typum,
 Ut nunc ex ore tetro et aspectu horreo
 Te conspicata, nec pati aspectans queo.
 Quid ore clauso, Nate, mutus obtices?
 Tu redde vocem aliquam mihi, da quod meam
 Soletur ægritudinem: matrem unico
 Affare verbo, Nate, miseram atque anxiam.
 Agnosce te certe Deum meum, ut feras
 Nunc mortem acerbam, vindicem natum mihi
 A morte: mors hæc quam subis est gloriæ
 Nunquam occidentis causa, et hujus gaudii
 Quod nuncat ingens stirpis humanæ genus.
 Theol. Ponito dolori et luctui modum, o hera:
 Nam non coactus, sponte sed sua occidit,

B Ut morte victa, cuncta quæ prosterneret,
 Vindex benignus adsit, et rex præpotens
 Et vase in aureo corpus hoc meum coquens
 Renovansque, docta me novum prudentia
 Miraque faciat arte: ubi detererit
 Pestem senectam carnificis acerrimi
 Doloris, is me pube grata vestiet:
 Nam nunc senectus pessima omnes opprimit,
 Et me malorum pondere senium gravat
 Noxa ex parentis veteris. At se liberum
 Me redditurum dixit omnibus a malis,
 Meque rediturum esse ad meam matrem, et domum,
 Terramque, quam cum perdidisset, impiis
 Diræ effræque bestię dolis, in hanc
 Terram parentem luctuum venit, suo
 Cum conjugē, ante quem gravi cum injuria

Μετ' ἀνδρὸς, ὃν πρὶν ἤδ' ἀτιμάσασ' ἔγνω·
 950 Ἐγὼ γὰρ ἡ τάλαινα συμφορῶν ὕπο,
 Οἶον τὸ λιπεῖν οὐδ' ἀρούρης πάθος·
 Καὶ τοῦδ' ἔκητι πᾶνθ' ὑποστῆναι θέλειν
 Αὐτὸς προεῖπε, καὶ θέλων ἔτλη μόρον·
 Ἦματι τριτάτῳ δ' ἀνέγρεσθαι τάφου,
 955 Μύστιαις φίλοις φέροντα χάρμα καὶ μέγα.
 Εἰδὼς τε ταῦτα πάντα, πρὶν σαφῶς ἔφη.
 Ἦδη δ' ἔχει σύμπαντα ταῦτα νῦν τέλος,
 Λεῖπει δὲ γηθόσυνον ἡμᾶρ καὶ μόνον,
 Καὶ τοῦτο νῦν μελοῦμεν, ἔσαι δ' ὡς ἔφη.
 960 Ὅ γὰρ τὰ λυπρὰ νητρεκῆ νῦν γνωρίσας,
 Καὶ χάρμα δέξει λαμπρὸν ἡματι τρίτῳ.
 Οἰδάζ' τε σὺ μάλιστα τέρμα δρωμένων·

A Θήσει δὲ, λύπης ἀντὶ τῆσδε καὶ γάων,
 Τιμὰς μεγίστας ἀνὰ γῆν σοὶ καὶ πόλον,
 965 Πλήσει τε πάσαν γαῖαν ἐνδόξων λόγων,
 Ναοὺς τέ σοι τεύξουσι τὸ βροτῶν φύλον.
 Θάττον γὰρ ἀντὶ τοῦδε δυσσεβοῦς φόνου
 Σεμνὴν ἑορτὴν τῆδε γῆ προσάφεται,
 Καὶ γῆν Σολύμουν ἱερὸν τεύξει πέδον·
 970 Ὅν οὐνεκα χρὴ μὴ μέτρου θρηγεῖν πέρα.
 Μὴ δῆτα γοῦν, δέσποιν', ἀφέρτατα στένε,
 Οὐτ' ὄμμα' ἐπαίρουσ', οὐτ' ἀπαλλάσσοῦσα γῆς
 Πρόσωπον, οὐ βλέφαρα δακρῶν ῥοῆς.
 Ἔως πότε στρέψεις δὲ κάτω τὴν δέρην,
 975 Ῥοαῖς καταρδεύουσα τὴν γῆν δακρῶν;
 Ἐνδικὸν ὄμμα παντεπόπτου Δεσπότου

Cum viro, quem prius probro affectum cognovit ;
 950 Novit enim miseris edocta,
 Quam durum sit terram uberem linquere :
 Et hujus gratia omnia pati velle
 Ipse dixit, ac volens mortem subiit.
 Tertia autem die promisit se e tumulo redivivum fore,
 955 Ingentemque lætitiā dilectis discipulis allaturum.
 Cum autem hæc omnia plane noverit, prius dixit.
 Jam vero nunc omnia suum habent exitum,
 Superatque sola dies lætabunda,
 Hancque nunc exspectamus, eveniet autem sicut dixit.
 960 Qui enim tristitia tanquam certissima manifestavit,
 Et die tertia splendidum ostendit gaudium.
 Nosti quem exitum sortitura sint ea quæ sunt ;
 Pro mœrore hoc et suspiriis concedet
 Tibi maximos honores in terra et in cœlo,
 965 Universumque orbem replebit insigni fidei præconio,
 Et tibi templa dicabit mortalium genus.
 Cito enim pro ista dira cæde
 Venerandum huicæ terræ festum applicabit,
 Solumque sacrum efficiet Solymorum regionem :
 970 Quocirca ultra modum defflere non oportet.
 Ne igitur, domina, intolerandos pro me gemitus
 1264-1265 Defixis in terram oculis, demissoque
 Vultu, lacrynisque palpebras irrigans.
 Quousque tandem caput tuum demittes,
 975 Lacrymarum rivulis terram madefaciens ?
 Vindex oculus Domini, qui omnia conspicit,

949 Ἐγὼ. Combessius addit, *velut dominum,*
juxta illud Gen. 11, 16 : Sub viri potestate eris.
 965 Πλήσει τε πάσαν. Ita supra vers. 212.
 972 Οὐτ' ὄμμα' ἐπαίρουσ'. Ita Iere Medæe nutrix,
 v. 27, etc. :

Οὐτ' ὄμμα' ἐπαίρουσ' οὐτ' ἀπαλλάσσοῦσα γῆς
 Πρόσωπον....
*Neque oculos tollens, neque avertens a terra
 Faciem....*

METRICA VERSIO.

Notasset ipsa, edocta misera casibus,
 Quam dura res sit fertili terra bonis
 Excludi ; et ejus gratia rei omnia
 Tolerare sese velle prædixit : lubens
 Hinc passus ipse mortem et idem tertio
 Sese, sepulcri carcere effracto, die,
 Cum sciret ista protulit palam prius,
 Fore redivivum, morte devicta gregem
 Charum ut suorum gaudio perfunderet
 Magno. Suo jam cuncta præscripta exitu
 Hæc indicantur ; una nunc superest dies
 Et læta et hilaris ; nos eam exspectabimus :
 Non fallit ; aderit, ut dixit ; nam tristitia
 Qui vera nobis sine declarat suo,
 Ostendit idem, tertius postquam dies
 Cælo emicabit, gaudium solidissimum.
 Tuque adeo nosti certius certo omnium
 Rerum futurus quis sit olim terminus.
 Certe ille luctum, et lacrymas quæ te anxiam

B Nunc ulcerant, honoribus clarissimis
 Pensabit ; illa parte qua sese polus
 Tellusque pandit, fama nominis tui
 Splendida per omnes orbis oras præpete
 Penna evolabit : sacra delubra exstruent
 Tibi posteri omnes. Cædis in diræ locum
 Istius, olim terra solemne offeret
 Festum, sacrumque quod profanum ante exsti-
 [tit
 Manu piorum fiet in Solymis solum.
 Sic indecentes quæ supra modum fluunt
 Lacrymæ. Quid ergo tam impotentes, o hera,
 Gemitus ab imo pectore educis, neque
 Oculos gravatos fletibus sursum erigis
 Defixa vultus in solum, et madidas genas
 Imbre lacrymarum plurimo stillantium ?
 Quousque tandem lacrymis rigantibus
 Terram, caput sic luctuosum deprimes,
 Cum vindicem oculum cuncta cernentis Dei

Εἰδυῖα θάπτον χάρμα σοι φέρειν μέγα,
 Πρὸς δὲ σε τείνειν ἔμμα καὶ μόνον, δέον.
 Οἶδας γὰρ, οἶδας· ἔψεται τοῖς φροίμοις
 980 Καὶ τέρμα φαῖδρον, γηθόσυνός θ' ἡμέρα.
 Μίαν μόνην μείναι σε δεῖ τὴν αὐριον,
 Ὡς συμπερανθῆῖ φροντίς, ἢ κάμῃ τρύχει.
 Θεοτό. Ὑἱὸς σὺ μοι πέφηνας ἄλλος, παρθένε.
 Αὐτὸς γὰρ εἶπεν Ὑἱὸς, ὅς μοι καὶ μόνος.
 985 Οἶδάς τε ταῦτα πάντα, τίς χρεῖώ λέγειν;
 Ὡς ἀσπόρως ἔτικτον, ὠδίνων ἄτερ,
 Στερόβας τ' ἐφυγον ἐν τόκοις ἀλγυθόνας,
 Θεοῦ τε Παῖδα τοῦτον ἀγγέλας ἔφη,
 Καὶ πόλλ' ἔδρασεν, οἶα καὶ μόνου Θεοῦ.
 990 Καὶ πῶς τανῦν οἶσασμαι γυμνὸν καὶ νέκυν,

A Ἐν ἰκρίῳ βλέπουσ' ἀπηρωρημένον,
 Ὅς γαῖαν ἠώρησεν ὀδάτων ὑπερ,
 Δι' οὐ τὸ φάος ἠλίου συνεστάλη,
 Αὐτῆς σελήνης τ' ἐσκοτίσθη πᾶν σέλας,
 995 Καὶ ῥῆξιν ἀνέτηλσαν αἱ πέτραι φόβῳ,
 Μνημιᾶ τ' ἠνοίγησαν εἰς δεῖγμα κράτους,
 Αὐτοῦ παθόντος, ὑπερτάτου αἰτίου;
 Θεολ. Δέσποινα παγκοίρανε, μήτερ τοῦ Λόγου,
 Αὐτὸς καγὼ τέθηπα μὴ φέρων βλέπειν,
 1000 Φρικτὸν θέαμα, Δεσπότην τεθνηκότα,
 Ἄπνουν, τὸν ἐμπνέοντα τοῖς ζῶσι πνοήν.
 Στένω τε πυκνὰ, καὶ χέω πικρὸν δάκρυ.
 Ἐλπὶς δ' ὅμως τρέφει με, καὶ θρηνῶν φέρω.
 Οὐ γὰρ ἀπιστῶ τοῖς λόγοις τοῦ Δεσπότη.

Ut nosti, brevi ingens tibi afferet gaudium,
 Ad quem et solum te oculos dirigere oportet.
 Nosti enim, nosti; hæc præmia subsequetur
 980 Splendidus exitus hilarisque dies.
 Unicam diem posteram te oportet præstolari,
 Ut exitum habeat cura quæ et me afficiat.

Deip. Filius alter tu mihi es, virgo.
 Ipse enim dixit, qui unicus mihi Filius est.
 985 Hæc omnia nosti; quid necesse loqui?
 Quomodo absque semine genui, absque doloribus,
 Moléstosque partus dolores esugi,
 Et hunc esse Dei Filium dixit angelus,
 Et multa confecit, quæ solius Dei sunt.
 990 Et quomodo nunc eum feram nudum et mortuum,
 In ligno videns suspensum,
 Qui terram supra aquas levavit,
 Per quem solis lumen convolutum fuit,
 Et ipsius lunæ fulgor tenebris obscuratus,
 995 Scissæque sunt rupes metu,
 Apertaque sunt monumenta, ut ipsius potentiam manifestarent,
 Eo moriente, qui supremus est rerum auctor?
Theol. Domina potentissima, Verbi mater,
 Ego etiam obstupeo, neque sustineo videre
 1000 Horrendum spectaculum, Dominum mortuum,
 Exanimem, qui mortalibus spiritum afflat.
 Frequenter ingemisco, et amaras effundo lacrymas.
 Spes tamen me nutrit, et suspiria tolero.
 Neque enim Domini verbis ullam fidem detraho.

981 *Μίαν μόνην.* Ita supra vers. 614 et 615.
 987 *Στερόβας.* Ita supra vers. 428 et 512.
 997 *Αὐτοῦ παθόντος,* etc. *Eo moriente.* Quibus
 alia substituit Roill., quæ neque sunt auctoris,
 neque secum cohærent.
 1001 *Προήγ.* RR. πνεῖ.

1003 *Θρηνῶν φέρω.* Reg. Med. θρηνῶ φέρων.
 1004 *Οὐ γὰρ ἀπιστῶ τοῖς,* etc. Ita Jasoni re-
 spondet Medea vers. 927 :
 Δράσω τάδ', ὅστι σοῖς ἀπιστήσω λόγοις.
Faciam hæc, non diffidam tuis verbis.

METRICA VERSIO.

Scias tibi jam ingens parare gaudium,
 Ad quod oculos solum referre oporteat?
 Nam prima dura hæc, ut probe nosti, omnia
 Iucunda pulchro sine concludet dies.
 Una, una tantum crastina est lux, quæ tibi
 Expectanda superest, quæ tuæ curæ modum
 Afferat, et illi quæ meum pectus coquit.
Deip. Tu natus alter es mihi, o castissime,
 Ut ipse dixit, qui mihi unus Filius.
 Hæc cuncta nosti; quid repetere juverit?
 Ego ut viri expertus et dolorum qui solent
 In partu acerbi consequi, mater fui,
 Eumque peperit quem Dei Natum angelus
 Sua vocavit voce, tum facta edidit
 Hæc ille genitus, solius quæ sint Dei.
 Et qui feram nunc carne nuda, alta in cruce
 Hunc conspicata pendulum, exsanguem, vagas
 Qui jussit eminente terra circum agi

B Aquas fluentes, cujus ad numen nitor
 Obductus omnis solis, et lunæ jubar
 Sparsum tenebris, præ metu durissima
 Disrupta saxa, aperta monumenta omnia
 Quæ numen hujus indicarent et manum,
 In cujus unum corpus aliena expetunt
 Admissa cuncta, ut innocens pœnas luat?
Theol. Regina vere o omnium, et domina, et
 [parens
 Verbi, vel ipse non ferens spectaculum
 Tam dirum et atrox, morte sublato mihi
 Rerum potente; cassum ut illum lumine
 Vidi, unde ducunt viva cuncta spiritum.
 Horrore stupui, et crebro nunc suspiria
 Ducens, amaras pruruo in lacrymas miser.
 Dura hæc sed inter firma me spes roborat,
 Neque Domini ullam detraho verbis fidem.
 Jam tertia illa lux micans affulserit,

1005 Ἡ καλλιπεργῆς ἡμέρα δὲ τριτάτῃ
 Τὸ τέρμα δείξει τῆς τρεφεύσης ἐλπίδος.
 Ἡ μὴ παρέλθοι, καὶ θανεῖν μοι συμφέρει.
 Θεοῦ. Τριτάταν ἡμέραν μὲν εἰδυῖα κλύω,
 Αἰθέρις φθορᾶς πᾶναγρον ἀνίσχειν δέμας ·
 1010 Νῦν δ' ἐχθρὸν ἤμαρ, ἐχθρὸν εἰσορῶ φάος.
 Ὁ δυστάλαιναν, τὴν πάλαι μακαρῖαν!
 Ὅθεν τὰ θνητῶν μάλλον ἠγοῦμαι σκιάν,
 Κεῖ δ' ἂν τρέσας, εἰποίμι τοὺς σοφοὺς βροτῶν
 Δοκῶντας εἶναι, καὶ μεριμνητὰς λόγων,
 1015 Τούτους μεγίστην ζημίαν ὀφισκάνειν.
 Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν ἔλθιος φῦζει,

1005 Tertia illa lux valde lucida

Aimæ spei declarabit exitum.

Quæ nisi advenerit, mori mihi expedit.

Deip. Audio, et quidem non inscia, die tertia

Iterum a corruptione sanctissimum ipsius corpus esse eximendum :

1266-1267 1010 Nunc vero diem inimicam, inimicam lucem intueor.

Ὁ με miseram, quæ prius beata!

Unde res mortalium maxime arbitror umbram,

Neque trepidans dixerim, illos qui de mortalibus sapientes

Videntur esse, et indagatores artificesque sermonum,

1015 Hos maxime mulcta dignos esse judicandos.

Nemo enim mortalium natura est beatus,

Opibus vero affluentibus, celebrior

Alio fieri potest alius, beatus vero nequaquam.

Semi. Omnium autem, quæcunque sunt animata et animo prædita,

1020 Nos mulieres sumus, miserima propago,

Quæ peperimus, et mortuos vidimus filios.

Ter ego maluissem mori, quam semel peperisse.

Et filii a me nutriti mortem videre.

Verum non eadem ratio de me ac de te,

1025 O summe potens, veneranda, beata Virgo,

Quæ plurimum genus mortalium antecellis.

Ego enim viri voluptatem experta,

Pro voluptate dolores in lucu nutritio,

1007 Ἡ μὴ παρέλθοι, etc. Hæc sunt ingentis de-
 siderii, non desperantis. Combef. legit ei μὴ. Male
 Boillet : *Illaposito nulla mors veniet gravis.*

1009 Αἰθέρις. Coniicit Combef. legendum esse
 ἀθέριον pro αἰθέρις.

1012 Ὅθεν τὰ θνητῶν, etc. Eximia sententia ex
 Euripide desumpta, Med. vers. 1224-1230 :

Τὰ θνητὰ δ' οὐ νῦν πρῶτον ἠγοῦμαι σκιάν.

Οὐδ' ἂν τρέσας εἰποίμι, τοὺς σοφοὺς βροτῶν

Δοκῶντας εἶναι, καὶ μεριμνητὰς λόγων,

Τούτους μεγίστην μωρίαν ὀφισκάνειν.

Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν εὐδαίμων ἀνήρ,

Ὅλθου δ' ἐπιβρυέντος, εὐταίστερος

Ἄλλου γένοιτ' ἂν ἄλλος, εὐδαίμων δ' ἂν οὐ.

Res vero mortalium non nunc primum arbitror
 [esse umbram.]

Neque trepidans dixerim illos qui de mortalibus
 [sapientes]

A Ὀλθου δ' ἐπιβρυέντος, εὐταίστερος

Ἄλλου γένοιτ' ἂν ἄλλος, ἔλθιος δ' ἂν οὐ.

Ἡμι. Πάντων ὄσ' ἐστ' ἐμψυχα, καὶ γνώμην ἔχει,

1020 Γυναῖκές ἐσμεν, ἀθλιώτατον φυτόν,

Ὅσαι τεκοῦσαι, καὶ θανόντ' εἶδον τέκνια.

Ὡς τρεὶς θανεῖν θέλοιμ' ἂν, ἢ τεκεῖν ἅπαξ,

Καὶ πότμον ἰδεῖν ἐντραφέντος μοι τέκνου.

Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς πρὸς σὲ κάμ' ἔχει λόγος,

1025 Ὁ παγκοίρανε, πότνα, παρθέν' ὀλβία,

Ἡ πολλὰ παντὸς εἶ διάφορος γένους.

Ἐγὼ γὰρ ἀνδρὸς τέρψιν εἰσδεξαμένη,

Ἄνθ' ἡδονῆς ὀδύνας ἐν λυπαῖς τρέφω,

Videntur esse, et indagatores artificesque sermo-
 [num.]

Hos maxime stultos esse judicandos.

Nemo enim mortalium est beatus vir.

Opibus vero affluentibus, fortunator

Alio fieri potest alius, beatus vero nequaquam.

1019 Πάρτωρ ὄσ', etc. Ita mulieres Corinthias
 alloquitur Medea ipsismet verbis vers. 250 et 251.

1022 Ὡς τρεὶς θανεῖν, etc. Ibid. vers. 251, 252 :

Ὡς τρεὶς ἂν παρ' ἅπιστα

Στήναι θέλοιμ' ἂν μάλλον, ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Quare ter ad clypeum

Stare malim, quam semel parere.

1024 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς, etc. Sic ibid. Medea
 vers. 252, ipsismet verbis.

1026 Ἡ πολλὰ παντὸς, etc. Sic ibid. vers. 579
 Medea de se ipsa loquitur, at sensu diverso :

Ἡ πολλὰ πολλοῖς εἶμι διάφορος βροτῶν.

Profecto multum a multis dissentio mortalibus.

METRICA VERSIO.

Quæ grata læto spem coronet exitu :

Illaposito nulla mors veniet gravis.

Deip. Ipsum, ego quidem non inscia, diem ter-
 [tium]

Audio futurum, qui illum ab omni vindicans

Corruptione, corpus integrum esserat :

Sed hanc acerbam jam video lucem, et diem,

Quæ me beatam olim, facit miserrimam.

Sic omnium res nunc puto mortalium

Nil præter umbram, et libere id dicam : gravi

Quos vulgus hodie ponit in sapientium

Namero, laboris, et operæ, faciundia

In laudem multum qui locant, illi incidunt

In magna damna. Lex enim hæc terra satis,

B Ut nemo natura beatus debeat

Dici : affluente sorte, si celebrior

Contigit uni fama quam cuidam alteri,

Non is beatus nomine hoc censebitur.

Semi. Nos omnia inter illa quæ terra edita

Animata vivunt, sentiunt, matres sumus

Et triste, et infelix genus plane, quibus

Incumbit ea necessitas, ut liberos,

Postquam pepererint, conspicerent mortuos.

Nam ter ego malim funere efferi parens,

Quam parere semel, et prolis eductæ mihi

Properata fata cernere. At te non idem

Ac me, o beata Virgo, spectat, omnium

Ut feminarum quæ præcis sexum, et genus.

Καὶ θνητὸν ὡς ἔτικτον, εἰδοῦσα στέγω·
 1030 Κούφως φέρειν γὰρ συμφορὰς θνητοῦς δεόν.
 Σὺ δ' ἀνδρὸς οὐκ ἔγνωκας εὐνήν, Παρθένε.
 Θεὸν ταχεῖν τ' ἔκλυες ἀγγέλου λόγοις,
 Καὶ νεκρὸν αὐτὸν νῦν ὀρώσα, πῶς φέρεις;
 Θεοτό. Ἐὰν μ' οὐτε φίλα μοι τὰ μὴ φίλα·
 1035 Ἥγγειλεν, οἶ' ἤγγειλεν· οὐ μομφὴν ἔχει,
 Εὐάγγελος δόξης τε τῆς εὐαγγέλου.
 Ἦν ἐσφάλην ἐγὼ δὲ τῆς ἀγγελίας,
 Οὐκ οἶδ', ὄχυράς ἐμφέρω γὰρ ἐγγύσας.
 Θρηγεῖν δὲ δεῖ με· δακρῶων γὰρ ἄξια
 1040 Πέπονθα πολλὰ, καὶ στένω, καὶ δακρῶω,

A Ἔως ἴδοιμι ζῶντα τὴν τανῶν νέκυν.
 Ἦμι. Μίσποινα κούρη, δεῖ σε συγγνώμην ἔχειν·
 Εἴ τις ὑφ' ἡθῆς σπλάγγχων εὐτόνως φέρων,
 Μάταια βάζει, μὴ δόκει τούτων κλύειν.
 1045 Σοφωτέραν γὰρ ἴσμεν υἱάτν σε βροτῶν.
 Θεοτό. Αἶ, αἶ!
 Ἐπλὴν μεγάλων ἄξια θρήνων ἐγώ.
 Ἦ πάθος οὐ μετρητὸν, οὐδ' οἶόν τ' ἰδεῖν,
 Φόνον ταλαίνας χερσὶν ἐξειργασμένον!
 1050 Τὰν καλλίνικον, κλεινὸν ἐξεπράξατε
 Εἰς θρήνον, εἰς δάκρυα· παγκαλῆς ἀγών,
 Ἐν αἵμασι σπάζουσιν εἰσφέρειν χέρρα.

Cumque mortalem genuerim, haud inscia fero :
 1030 Oportet enim homines leviter ferre calamitates.
 Tu vero viri thalamum, Virgo, non cognovisti.
 Ex angeli verbis audisti te Deum parituram fore,
 Et ipsum nunc mortuum videns, quomodo sustines?
 Deip. Sinite me; minime mihi jucunda, quæ sunt injucunda :
 1035 Nuntiavit qualia nuntiavit; minime culpabilis
 Faustissimi nuntii faustus nuntius.
 An ego fuerim nuntio delusa,
 Nescio, sed valida fidei pignora fero.
 Oportet autem me lugere; lacrymis enim digna
 1040 Plura perpessus sum, et ingemisco, et lacrymor.,
 Donec redivivum intuear eum qui nunc mortuus est.
 Semi. Domina puella, ignoscere te oportet;
 1268-1269 Si quis ob juventutem firma ferens viscera,
 Temere loquitur, ne illos audire videaris.
 1045 Cæteris enim mortalibus sapientiore te novimus.
 Deip. Ah, ah!
 Experta sum mala maximis luctibus digna.
 O immensam mali vim, quam nec oculus ferat,
 Sceleratis manibus patratam cædem!
 1050 Victoria inclytam, inclytam fecistis
 In luctum, in lacrymas; egregia pugna,
 Cruore stillantem inferre dexteram.

1029 *Στέγω. Tolero, nempe mortem Filii. Non recte Roillet prolego.*
 1030 *Κούφως φέρειν, etc. Ibid. vers. 1018, Παδagogus hortatur Medeam :*
 Κούφως φέρειν χρὴ θνητὸν ὄντα συμφορὰς.
 Oportet hominem leviter ferre calamitates.
 1035 *Οἶ' ἤγγειλεν.* Ita Reg. Sic Medea vers.
 1011 *Παδagogos* respondet :
 Ἥγγειλας, οἶ' ἤγγειλας, οὐ σε μέμφομαι.
 Nuntiasti, quale nuntiasti, non tibi vitio verto
 1037 *Ἦν ἐσφάλην, etc. Ita fere ibid. Med. vers.*
 1009 *Παδagogos :*
 . . . Μῶν τιν' ἀγγέλλων τύχην
 Οὐκ οἶδα, δόξης δ' ἐσφάλην εὐαγγέλου;
 . . . An aliquem casum nuntiavi
 Insciens, et spe læti nuntii frustratus sum?
 1045 *Ἦφ' ἡθῆς, etc. Minus dolens, ut solent juvenes parentum suorum morte minus dolere,*

seu indolis firmitate, seu potius quod mali magnitudinem minus sentiant. Ita fere Hippol. vers. 118, ancilla veniam a Venere deprecatur :
 Εἴ τις γ' ὑφ' ἡθῆς σπλάγγχων ἔντονον φέρων,
 Μάταια βάζει, μὴ δόκει τοῦτο κλύειν·
 Σοφωτέρους γὰρ δεῖ βροτῶν εἶναι θεοῦς.
 Si quis propter adolescentiam habens vehementio-
 [rem animi impetum,
 Stulta loquitur, dissimula te eum audire :
 Sapientiores enim hominibus oportet esse deos.
 1050 *Τὰν καλλίνικον, etc. Regii habent τὸν, sed præstant editi. Ita fere Bacch. vers. 1159, etc., Bacchus Pentheum ulciscens inducitur :*
 Τὸν καλλίνικον κλεινὸν ἐξεπράξατο,
 Εἰς γόν, εἰς δάκρυα. . . .
 Illum inclytum (Pentheum) præclaræ gloriæ cæ-
 [pidum (Bacchus ulciscens) conjicit
 In luctum, in lacrymas. . . .

METRICA VERSIO.

Nam quæ voluptas ex viri lecto mei
 Percepta, nunc jam penditur doloribus
 Quos ego laborum foveo; mortalem edidi
 Non inscia, ut fetum parens, sic protego :
 Et nos iniqua mente non pati decet
 Natura casus nostra quos non edocet.
 Tu vero, o Virgo, quæ viri nescis torum
 Quæque parituram te Deum audisti angeli
 Verbis, eum ipsum mortuum quo fers modo?
 Deip. Me sinite; minime grata mihi, quæ ingrata
 [sunt :
 Quæ nuntiavit nuntius felix mihi,
 Quæ, quantaque? Illa extra notam sunt omnia
 Annuntiantis gloriæ lætissima.
 Delusa vero hoc sim, nescio,
 At certe saltem pignora fidei fero :

B Lugere casus lacrymis dignus tamen
 Me cogit ægram; ploro multa et ingemo,
 Donec resurgens redditus Natus mihi,
 Nunc morte ademptus, lacrymas premat meas.
 Semi. Unum te, o Virgo, ignoscere istud convenit
 Florenti nisi quis pube, et ætate intumens
 Robustiore, vana garrit impotens,
 Fac istud aures ut tuas prætervolet,
 Quanto præire cæteris mortalibus
 Prudentiæ te laude nosti et gloria.
 Deip. Ah, ah! acerba passa sum, et luctu gravi
 Digna. Miserandam o cladem, et immensam! mæana
 Usque adeo misera qui necem feram videns?
 Egregia certe et nobilis victoria,
 Quæ parta vobis, pugna nobilis, manum
 Totam cruore diffluentem in lacrymas

θεῦ, φεῦ! φρονήσαντες μὲν οἱ δ' ἐδράσατε,
 Ἄλγησετ' ἄλγος δεινόν· εἰ δ' ἔως τέλους
 1055 Ἐν τῷδ' ἀεὶ μενεῖτ', ἐν ᾧ καθέστατε,
 Οὐκ εὐτυχούντες, δόξετ' οὐχὶ δυστυχεῖν·
 Ἄλλ' οὐκ ἐγῶμαι ταῦτ' ἀνατὶ παρβέειν.
 Τί γὰρ καλόν, τί δ' ἀσεβῶς τῶνδ' οὐκ ἔχει;
 Ὀλλοισθ', ἄλλοισθε, στυγεροὶ μαιφῶνοι,
 1060 Οἱ Δεσπότην κτανόντες οὐ φροντίζετε,
 Πῆσαν τρέμουσαν εἰσορώντες τὴν κτίσιν,
 Ἄλλ' ἔσπετ' θήρα τοῦ φόνου γαυρούμενοι.
 Χορ. Κακῶς πέπρακται πανταχοῦ, τίς ἀντιρεῖ;
 Ἄπας δ' ἀληθῶς ὁ βροτῶν λυπρὸς βίος.
 1065 Στέργουσι δ' αὐτὸν συμφοραῖς νικῶμενοι.
 Ἐὼ δ' οὐχ ὄμοιον ἄλγος ἀνθρώποις, κόρη,

Α Κἄν οὐ μόνη αὐτῶν δ' ἀπεζύγης Τέκνου.
 Οὐ γὰρ ὁμοίως οὐδ' ἴσους καὶ τοῦ γένους·
 Ὅμως δὲ πάντα τλησικαρδίως φέρειν
 1070 Τὰ νῦν προσήκει, κάρτα τ' αὐτῶν ποιθέναι.
 Θεοτό. Αἴ, αἴ, αἴ!
 Δέδορξά τινα τῶν ἀλαστόρων, κόραι,
 Οἱ συνέτριψαν τῶν μαιφῶνων σκέλη,
 Κατευθύνοντα Παιδὸς εἰς ἡπαρ δόρου.
 1075 Δέδοικά τ' αὐτόν, μὴ τι βουλεύων νέον,
 Καὶ δευτέραν μοι συμφορὰν δράση πάλιν,
 Παῖδ' ἦν ἴδοιμι καὶ νέκυν ὕδρισμένον.
 Ἴω μοι, μοι!
 Θέαμα δεινὸν ὄμμασι βλέπω νέον.
 1080 Κατίδεντ', ἰδεθ' αἶμα νυγέντος νεκροῦ.

Eheu, eheu! cum attenderitis ea quæ patrastis,
 Acerbo premeremini dolore : si vero usque ad finem
 1055 In effero perstatis animo, quem induistis,
 Non prospera sorte usi, ne videbimini quidem malam habere :
 Verum non arbitrator hæc impune cessura.
 Quid enim honesti? quid non impium in his facinoribus?
 Peretis, percatis, nefarii homicidæ,
 1060 Qui Dominum occidere non veremini,
 Universam creaturam tremementem videntes,
 Sed properato scelere gloriâmini.

Chor. Ubique male actum fuit : quis contradicet?
 Vere omnis hominum vita est luctuosa.
 1065 Eam tamen diligunt, etiam malis oppressi.
 Verum tibi non eadem est, quæ hominibus afflictio, puella,
 Quamvis nec etiam sola a Filio tuo separata fueris.
 Alius enim est tuus partus, quam qui mortalium.

Omnia tamen forti animo tolerare
 1070 Nunc oportet, et firmiter confidere.

Deip. Ah, ah, ah!
 Cerno, puellæ, quemdam e satellitibus
 Qui latronum crura confregerunt
 In Filii mei pectus hastam dirigentem.
 1075 Vereor ipsum, ne quid novi molitus,
 Novam quoque mihi iterum struat calamitatem.
 Cum Filium licet exauimem injuria affectum viderim.
 Eheu mihi, mihi!

1270-1271 Spectaculum horrendum, iusitatumque oculis intueor.
 1080 Conspicite, cernite cruorem ex cadavere percusso fluentem.

1062 Ἄλλ' ἔσπετ' θήρα, etc. Ita fere Bacch. vers.
 1142, Agave describitur, cum filium suum Pentheum
 occidisset :

Ἴωρεῖ δὲ θήρα δυσπότημο γαυρούμενη.
 Ἰσκέδαι αὐτὴν ἰσφιελὶ πρᾶδα superbiens.

1063 Κακῶς πέπρακται, etc. Ipsismet verbis
 Medea suam sortem lugei vers. 364.

1064 Ἄπας δ' ἀληθῶς, etc. Ita lamentatur Phæ-

dra nutrix, Hipp. vers. 189 :

. . . Πᾶς δ' ὀδυνηρὸς βίος ἀνθρώπων.
 . . . Omnis enim hominum vita est plena dolore.

1067 Σοῦ δ' ἀπεζύγης. Ita legendum. Male edit.
 σοῦ δι' ἀπεζύγη.

1075 Δέδοικά τ' αὐτόν, etc. Ita supra vers. 488
 et 489.

METRICA VERSIO.

Adhibere testes, luctuosaque omnia.
 Quæ vos ut illa facta, quæ sunt impia,
 Consideretis, crux manet? quod si effero
 Perstatis animo, nil alentes mollius
 Quam nunc, secunda sorte vos putabitis
 Adhære, quando adversa contra deprimet.
 Non ista certe impune cessura arbitrator.
 Nam quæ hic honesta forma? quid non impium
 Hoc facinus in se continet? quin jam male
 Perite, quotquot perdidit et nefarii,
 Verum omnium potente mactato, nihil
 Curatis usquam; cuncta cum metu infremant,
 Ipsa superbi cæde cristas tollitis.

Chor. Hinc inde certe culpa, quis negaverit?
 Mortaliumque vita tota obnoxia est
 Caris molestis, quæ licet inole ingruant
 Magna malorum vivere tamen expetunt.

B Idem at dolor te non manet, Virgo, ac genus.
 Mortale, quamvis non tibi id soli accidit,
 Ut mors tui te a Filii amplexu abstrahat :
 Nam partus alius est tuus, quam qui solet
 Mortalium esse; proinde te ferre omnia
 Forti animo oportet, et magis confidere.
 Deip. Ah, ah, ah!
 Vidi, o puellæ, de numero satellitum
 Quemdam, latronum crura qui penduntium
 Fregere, stricta Filii cor sanca
 Tentare : timeo ne quid insolens agat,
 Novaque miseram me calamitate obruat,
 Ut Filium etiam mortuum cernam parens
 Petulantæ expositum hominum, atque injuriis.
 Hei mihi miserrimæ!
 Quam dirum et immane istud est spectaculum,
 Quod insolens video! videte, sanguinem

Ἵδρα, ὁρᾶτε πῶς διπλοῦς κρουνὸς ἔστι.
 Πλευρᾶς γὰρ αἱμᾶ τε καὶ πεφυρμένον ποτόν
 Ἐβλυσεν εὐθύς, ὡς ἐνδύη· τῷ ξίφει
 Ἡβώντος ἐκδρόχῃ φημιμένων ἐξ Αὐσόνων.
 1085 Διπλοῦς ἔτι βλύζει τε κρουνὸς αὐτόθεν·
 Αὐτός δ' ὁ νόσας ἐκπλαγείς, κίεραγέ πως·
 Ὡς ἔστιν ἄνωγας Παῖς Θεοῦ νέκυς ὄδω!
 Τρέχει δ', ὁρᾶτε, καὶ γὰρ προσπιτνεῖ ξύλω,
 Πίπτει τ' ἐπ' οὐδας τῇ θέξ νικώμενος.
 1090 Στῆθός τε παῖσι, καὶ περιπτύσσει πέδον,
 Ἐνθ' ἰκρίον πέπηγεν, ἐμπαφυρμένον
 Ρεῖθρω καταβρέοντι τῆς πλευρᾶς ἔτι,
 Ἀρύεται τε χερσὶ κρουνοῦ, καὶ κέρως

A Ἐχρυσεν, ὡς ἔοικεν, ὡς ἄγνισμ' ἔχη.
 1095 Χορ. Ἔοικεν, ἄναξ, πολλὰ τῆδ' ἐν ἡμέρᾳ
 Κακὰ συνάπτειν ἐνδίκως μαιφόνους.
 Αὐτοῦς τε μὲν τοι μὴ φίλους δράσειέ τι
 Ἐκδικον ἔμμα Δεσπότης παντεργάτου.
 Ἴτω δὶκ', ἴτω φανερώς, ξιφηφόρος,
 1100 Καὶ πυρφόρος, τάχιστα τοῖς μαιφόνους.
 Ἔστι γὰρ ἔντως θαῦμα φρικτὸν εἰσορᾶν.
 Ὁ μὲν γὰρ ὥσε κατὰ πλευρᾶς που ὄδω,
 Πλευρᾶς νενυγμένης δὲ θαυμαστὸν νᾶμα
 Ἔσταξεν εὐθύς, αἷματ' οὐ πεφυρμένον.
 1105 Φρικτὸν θέαμα, καὶ τρόμος μ' ὄραν ἔχει.
 Διδάσκαλον φέρω γὰρ αὐτὴν τὴν χτίσιν,

Videte, videte, quomodo stillat fons geminus.
 E latere sanguis et aqua non commista
 Scaturiit, statim atque percussus fuit lancea
 Juvenis, unius ex infensis Ausoniis.
 1085 Inde geminus adhuc fons ebullit;
 Is autem, qui percussit, obstupefactus, quomodo exclamavit:
 Vere hic mortuus est Filius Dei!
 Currit autem, cernite, et ad pedes crucis concidit,
 Et spectaculo domitus, cadit in terram,
 1090 Suumque ferit pectus, soloque devolvitur,
 In quo infixum fuit lignum, quodque irrigat
 Fluentum e latere adhuc dimanans,
 Manibusque e fonte exhaurit, et oculos
 Unxit, ut seipsum haud dubie purificet.
 1095 Chor. Videntur, o regina, plurima hac die
 Mala carnificibus merito imminere.
 Contra ipsos quippe inimicos sæviet
 Vindex oculus Domini omnium creatoris.
 Veniat ultio, veniat aperte, gladium vibrans
 1100 Et flammam, celerrime cadat in sceleratos.
 Vere etenim spectaculum est visu horrendum.
 Namque hastam in latus ille impulit,
 Et e latere percusso mirabile fluentum
 Stillavit derepente cruori non permistum,
 1105 Horrendum spectaculum, mihi que cernenti timorem incutiens.
 Edocet me et ipsa natura,

1082 Πλευρᾶς γὰρ αἱμᾶ τε καὶ πεφυρμένον, etc.
 Ita Reg. H. II. Optima lectio et consona Evangelio
 Joannis, qui duplicem seorsum hunc laticem imper-
 mistum advertit: *E latere sanguis et aqua non com-
 mista scaturiit*. In Reg. Med. deest hic versus. Editi
 πλευρᾶς αἱμᾶ τε καὶ πεφυρμένον ποτόν. Sed pugnant
 cum evangelista. Idem infra, vers. 1104, occurrit
 mendum in editis, in quibus legitur αἱματι πε-
 φυρμένον, etc., quod ita reddit Roill.: *E fossa la-
 tere mistus latex sanguine repente effluxit*. Emend-
 avimus ope codd. Reg. qui habent αἷματ' οὐ πε-
 φυρμένον, sanguine quoque non mistus, quod est
 stupendum prorsus miraculum in corpore ex-
 stincto. Denique vers. 1217 editi cum mss. consen-
 tiunt, et ita habent ὕδωρ ἔσταξεν εὐθύς αἷματ' οὐ πε-
 φυρμένον. Unde pronum est concludere in aliis ver-

sibus mendum aliquod irrepsisse. Hic observat
 Combefisius auctorem nostrum nullatenus e Scri-
 ptura sanisque dogmatibus, vixque a decoro quid-
 quam abscedere. Conjicit eos non satis anim-
 advertisse aut legisse, qui poema istud tam facile
 Gregorio nostro indignum judicant, putatque fore
 ut, quemadmodum multos abstersit ipse nævos,
 viri docti, vel acriori ingenio præditi, vel meliori-
 bus codicibus fulti, alios emendarent minus auctori
 imputandos, quam antiquariis imperitius exscri-
 bentibus, ut sæpe sit in iis quæ satis ardua, cultaque
 sunt ac proluxa et crebro usu teruntur. Vide tamen
 quæ in Monito diximus.

1106 Διδάσκαλος. Ita scire supra vers. 872 et
 873.

METRICA VERSIO.

Videte fossi corporis, et ut fons duplex
 Scaturiit: ejus e latere vis sanguinis
 Prociuit, et aquæ, lancæ ictum cuspidē
 Juvenis ut Ausonii fuit, quin nunc quoque
 Inde geminus fons bulliens exæstuat;
 Ipse adeo sacrum qui latus fixit, pavens
 Hortensque fato nescio quo, Filium
 Vere Dei istum mortuum voce edita
 Clamavit, et jam cernere hunc licet gradum
 Ut celerat ipse, et ante lignum procidit,
 Premittitque terram, victus hoc spectaculo,
 Pectusque tundit, et solum ipsum amplectitur,
 Ubi fixit hastam defluentis sanguinis
 Tinctam liquere: et ecce ut utraque e manu

B Haurit, oculosque hoc ungit, hinc ut scilicet
 Detergat oculum nocte quæ cæca obtegit.
 Chor. Nisi meus me fallit animus, imminet
 Hoc vel die ipso plurima a Deo mala:
 Et jure certe, his qui manu nefaria
 Hunc sustulerunt: verum utinam in ipsos nihil
 Vindex amicos oculus æterni Dei
 Tentet! at in istos sanguine aspersos viros
 Festinet igne et ense districto minax
 Ultio. Stupendum visu id est miraculum,
 Adegit ille lancem in dextrum latus,
 Sed mirus e fossa latere mistus latex
 Sanguine repente effluxit. O spectaculum
 Horrendum et atrox! corpus invadit tremor

Γῆς γαῖσα σαλευθέντα, βαγεῖσας πέτρας.
 Τάφους τε νεκρῶν ἀφαν ἠνεργημένους.
 Αὐτὸς δ' ὁ νύξας ἔντρομος πεσῶν θίγει.
 1110 Θεοτό. Ὡ τέκνον, ὦ φίλιτον, ὦ θεῖον κάρα,
 Ὅσπως ἐφάνης πᾶσι, καὶ τοῖς μὴ φίλοις.
 Σφόδρα ποθεινὴ θακρῶσαι συμφορᾷ,
 Κεῶν τὸ καθάρσιον αἷμα τοῦ γένους!
 Καὶ θυσιμενεῖς φρίττουσιν, ἀθροῦντες ξένα,
 1115 Θεοῦ τε κεκράγασι τρανώς σ' Ἰλέα.
 Πάντα τρέμουσιν, ἅτε μὴ γνώσιν ἔχει,
 Οἱ δ' ἐγγενεῖς σ' ἔκτειναν ἀλόγῳ φόνῳ,
 Ἐξ ὧν γ' ἐχρῆν στέφανον εἰς κάραν λαβεῖν,

A Οὐχ ὄν ἐμπαίζοντες ἔστεφόν σέ πως·
 1120 Οἱ δ' οὐδὲ φροντίζουσι σ' ἐμβεῖναι τάφῳ.
 Πῶς οὖν ἐγὼ σε τοῦ ξύλου καταγάγω;
 Ποῖψ δὲ τύμβῳ καταθειμῆν σου δέμας;
 Ποῖσις τε πέπλοις κατακαλύψω σοι μέλη;
 Τίνος σε κηδεύσουσιν, ὦ Τέκνον, χέρες;
 1125 Οἱ μοι! τί δράσω; τίς γένομαι παντλάμων;
 Τί ταῦτ' ἄλλῳ; πειστήον τοῖς σοῖς λόγοις,
 Ἔργοις θ', οἷς ὑπέδειξας εἰς μαρτυρίαν,
 Ὃς δ' ἔστιν ἅπαν σοι θελητόν, δυνατόν.
 Πολλῶν ταμετόν ἔστιν ἀέλπτων θεός,
 1130 Πολλὰ τ' ἀέλπτων πολλακίς κραίνει θεός,

Elocent concussa terræ viscera, et illisa saxa,
 Et tumuli mortuorum statim aperti.
 Percussor autem tremens, et ad crucem procidens ipsam amplectitur.

1110 *Deip.* O Fili, o dilectissime, o divinum caput,
 Talis est tua erga omnes, etiam inimicos, benignitas.
 O valde digna lacrymis calamitas!
 Sanguinem effundis, qui genus hominum expiet.
 Contremiscunt et inimici, nova intuentes
 1115 Et aperta voce te Filium Dei proclamant.
 Tremunt ipsa quoque ratione destituta.
 Propinqui autem te cæca rabie occiderunt,
 Ex quibus coronam in caput accipere debuisses,
 Non ut impudenti ludibrio te cinxerunt:
 1120 Neque illi te tumulto condere curant.
 Quomodo igitur de ligno te demittam?
 Quomodo corpus tuum in sepulcro deponam?
 Quibus linteis tua membra involvam?
 Cujus manus, o Fili, tuo funere fungentur?
 1125 Ehei mihi! quid agam? quid evadam, infelix?
 Sed quid animum despondeo? tuis verbis adhibenda fides,
 Et operibus quibus tanquam testibus, indicasti
 Id omne, quod vis, fieri posse.
 Multarum rerum præter spem promptuarium est Deus,
 1130 Multaque præter spem sæpe perficit Deus,

1112 Ποθεινὴ, etc. Ita Med. vers. 1221.
 1113 Κεῶν τὸ, etc. Reg. κενοῖς τε.
 1118 Ἐξ ὧν γ' ἐχρῆν. Ita fere Troad. vers 937
 Helena:
 Ἐξ ὧν ἐχρῆν με στέφανον ἐπὶ κάρα λαβεῖν.
 Ὁβ quæ oportuit me coronam in caput accipere.
 1123 Κατακαλύψω σοι μέλη. Edit. Bas. νέκυν,
 et addit hunc versum:
 Πῶς καὶ τ' ἐπιχωρῆα μέλψω σοι μέλη;
 Quomodo more patrio concinam tibi lugubre car-

1126 Πειστήον. Reg. Med. πιστόν.
 1129 Πολλῶν ταμετόν, etc. Ita fere Med. vers.
 1145 chorus:
 Πολλῶν ταμίας Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ,
 Πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοὶ,
 Καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτετέσθη,
 Τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον εὗρεν θεός.
 Multarum rerum Jupiter est dispensator in celo,
 Multaque præter spem perficiunt dii,
 Et sperata non fiunt,
 Eorum vero, quæ non sperantur, Deus exitum invenit.

Eadem sententia legitur Andromach. vers. 1288,
 Bacch. vers. 1386, et Helen. vers. 1791.

Versum hunc ut insulsam laciniam atque auctori
 minime tribuendam repudiat Combessius. Illum
 autem in sua versione transtulit Roillet, licet desit
 in textu Græco.

METRICA VERSIO.

Dum cerno. Rerum mihi magistra est omnium
 Natura, terræ evulsa ab imo viscera,
 Disrupta saxa, mortuorumque eruta
 Sepulcra. Quin is qui latus fixit tremens
 Ante ora fixi tristis idem procidit.
Deip. O Nate, mihi charum et sacrum in primis
 [caput,
 Hæcæcine tua ista est etiam in inimicos tibi
 Propensa bonitas? casus hic quas non ciet
 Ex ore lacrymas, mortuus quod sanguinem
 Effudit illum qui genus hominum expiet?
 Etiam inimici, ut ista tam mira et nova
 Vident, tremiscunt misere et horrent: Filium
 Dei latentur voce te clara, timent
 Et cuncta, rerum ut abditarum nescia.
 At generis ejus turba quæ te sustulit
 Non cogitanda corde, quæ tuum caput

B Cinxisse debuit corona, non modo
 Quali impudenter cinxit in ludibrium,
 Curam sepulcri nullam habet prorsus tui.
 Et quomodo te de crucis ligno eruam?
 Qua corpus urna contegam? quo linteo
 Involvam, et illi more patrio occinam
 Lugubre carmen? cujus, o Fili, manus
 Tibi justa solvent? quid misera agam? quo meæ
 Tandem loco res? Sed quid ita despondeo
 Animum? tuis parere me sermonibus
 Facisque fas est, teste quæ longe optimo
 Certissimoque id indicant, quidquid tibi
 Est velle, et illud posse idem. Penu Deus
 Est plurimorum, nulla quæ mortalium
 Spes pollicetur; multa quæ speraveris
 Nunquam, ille forti sæpe dextra perficit,
 Decreta porro quæ jam erant, nondum suo

Τὰ δ' αὖ δοκηθέντ' οὐκ ἐφεῦρα καὶ τέλος.
 Σὺ δ' ἀδοκῆτων αὐτὸς εὐροὶς μοι πόρον.
 Θεολ. Καὶ μὴν ὅδ' Ἰώσηπος ἐν σπουδῇ ποδῶν.
 Στείθει, νέον τι πρᾶγμα' ἔχων ἰσως φράσαι.
 1135 Αὖ δ' ἄλλο θαῦμα καὶ παρ' ἑλπίδα βλέπω,
 Μύστην νύχιον τῷδε συντρέχοντά περ
 Σκευὴ φέροντα προσφῶ τῇ καθόδῳ.
 Ὁ μάκαρ, ὃς τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια
 Εἰδὼς, ἀγιστεύει θ' ἑαυτοῦ βιοτάν,
 1140 Καὶ θιατεύεται καθαρμοῖσι ψυχάν,
 Δέμας τε παντὸς ἀνατινάσσων ῥύπου,
 Κύκλῳ τε πασῶν ἀρετῶν στέφων κάραν,
 Ἄει θεραπεύειν θεάζει τὸν Θεόν.

A Τὸ σωφρονεῖν γὰρ, καὶ σέβειν τὰ τοῦ Θεοῦ,
 1145 Κάλλιστον οἶμαι δ' αὐτὸ, καὶ σωφώτατον
 Θνητοῖσιν εἶναι χρῆμα τοῖσι χρωμένοις.
 Ἰωσ. Ὁ φίλαθ', ὡς σὴν γῆρυν ἡσθόμην κλύων
 Σοφῆν, σοφοῦ παρ' ἀνδρός. Ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ
 Ἦκω δ' ἔτοιμος, τήνδ' ἔχων σκευήν, τάχει,
 1150 Ὅπως νέκυν θάψαιμι τὸν πεφιλμένον.
 Δεῖ γάρ νιν ὄντα καὶ πάρος σεπτὸν, φίλοι,
 Ὅσον καθ' ἡμᾶς, καὶ νέκυν τοῦτον σέβειν.
 Πῶς δεῖ καταγεῖν; πῶς δὲ πρὸς τύμβον φέρειν,
 Πέπλοις ἐνεειλῆαι τε; νῦν ἡγοῦ σύ μοι
 1155 Νέος γέροντι, Παρθένος (σὺ γὰρ σοφός),
 Ὡς οὐ κάμοιμ' ἄν, εἴθ' ἕως, εἴθ' ἑσπέρα.

Et ea, quæ sperantur, sum non habent exitum.
 Tu quorum nulla facultas datur, mihi viam expedias.

Theol. At ecce Josephus celeri pede
 Progreditur, aliquid novi forte nuntiaturus.
 1135 Aliud quoque, rem miram inexpectatamque video,
 Nocturnum discipulum cum isto currentem,
 Qui affert instrumenta corpori e cruce deponendo congrua.
 O felix, qui Dei mysteria
 Edoctus, sanctam exigit vitam,
 1140 Et animam purgationibus consecrat,
 Omnique labe corpus suum abluens,
 Omniumque virtutum corona caput redimitus,
 Semper Deum colere properat!
 Modestum enim esse, et Dei partes colere,
 1145 Illud pulcherrimum sapientissimumque puto,
 Et utilissimum hominibus qui his incumbunt.
 Joseph. O charissime, ut lætatus sum audiens tuam vocem
 Sapientem ex viro sapiente; ex longo itinere
 1274-1275 Venio paratus et cito, hunc habens ornatum,
 1150 Quo dilectissimum mortuum sepeliam.
 Oportet enim ipsum jam prius venerandum, amici,
 Quantum possumus, et etiam mortuum venerari.
 Quomodo eum demittemus? quomodo conderemus in tumulo
 Peplisque involvemus? præi nunc mihi tu
 1155 Juvenis seni, Virgo (tu enim sapiens es),
 Ita ut non defatiger, neque noctu, neque interdiu,

1137 Σκευὴ φέροντα. Rudius Roillet *In humeris gestans, quasi vir tantus non potuisset tam ponderosam myrrhæ et aloes misturam per famulos deferre.*

1139 Ἀγιστεύει θ' ἑαυτοῦ βιοτάν. Ita Reg. Gloss. ἀγιάζει. Mendose editi ἀγιστεύει θεῖαν αὐτοῦ.

1144 Τὸ σωφρονεῖν γὰρ, etc. Ita fere Bacch. vers. 1148, etc., nuntius cædis Penthei a matre sua peractæ narrationem concludit hac eximia sententia.

1147 Ὁ φίλαθ', etc. Sic ibid. vers. 178, etc., Cadmus Tiresiam salutat:
 Ὁ φίλαθ', ὡς σὴν γῆρυν ἡσθόμην κλύων,
 Σοφῆν σοφοῦ παρ' ἀνδρός ἐν δόμοισιν ὦν

Ἦκω δ' ἔτοιμος, τήνδ' ἔχων σκευήν Θεοῦ.
 O charissime, ut lætatus sum, audiens tuam vocem
 Sapientem ex viro sapiente, cum domi essem;
 Venio autem paratus, hunc habens ornatum dei.

1151 Δεῖ γάρ νιν, etc. Sic Bacch. vers. 181, etc.
 1154 Νῦν ἡγοῦ μοι σύ, etc. Sic ibid. vers. 185,
 prosequitur Cadmus:

Ἐξηγοῦ σύ μοι
 Γέρον γέροντι, Τειρεσία (σὺ γὰρ σοφός),
 Ὡς οὐ κάμοιμ' ἄν, οὔτε νύκτ', οὔθ' ἡμέραν.

Dux viæ sis tu mihi,
 Senex seni, Tiresia (tu enim sapiens es),
 Quia non defatigabor, nec noctu, nec interdiu.

METRICA VERSIO.

Conclusa sine : tu rei ergo fac viam
 Mihi recludas, quæ supra fidem datur.
 Theol. At ecce celeri progreditur ad nos pede
 Josephus, et habet forte quid nobis novi
 Quod nuntiet : tum mirum et id video, meam
 Spem præter, una accurrere socium viæ
 Qui nocte tantum discipulus hujus fuit :
 Quin illa et humeris gestat omnia quæ juvent,
 Demissum ut illum ligno ab erecto eruant.
 Virum o beatum, qui Dei juxta sui
 Arcana vitam commode sanctam exigit,
 Et expiatum pectus omnino offerens,
 Tum corpus omni sordium labe abluens,
 Virtutum honesta cinctus omnium caput
 Suum corona, colere festinat Deum !

B Nam sobrium esse, et colere Numen, judico
 Id omnium longe esse sapientissimum,
 Pulcherrimumque generis humani decus.
 Joseph. Audita simul ac vox tua, o charissime,
 Prudente prudens ducta de viro, loco
 Adsum a remoto, gnavigator mecum afferens
 Omnem apparatus quo mihi charissimo
 Extremæ solvam justa quæ sunt funeris,
 Nam nos eum olim tot viris cultum, decet
 Nunc, o amici, quantum opes nostræ ferent,
 Amare cassum lumine, et colere. Modo
 Sed quo alligatum solvere licebit cruce?
 Et quo sepulcro trahere hunc? quo linteis
 Involvere? Et tu me præi, juvenis senem,
 Ætate florens, et potens prudentia.

Ἔως νέκυν θήσασιμ καινῶ μου τάφῳ.
 Ὅσον δέον γάρ, μὴ γένους κοινωvίαν
 Ἔχοντα μύστην, τοῦτον οἰκτεῖρω κἀγῶ.
 1160 Θεοσδ. Ὁ αὐτὸς δ' ἀπόνως δ' ὑμῶν ἠγῆσεται,
 Καὶ πᾶσαν εὐμάρειαν ἐν χερσὶν διδοῖ.
 Ἰωσ. Ὁ χρέμα παγκαλέστατον! δέσποιν' ἐμή,
 Τί Παῖδα πρὸς σὸν τόνδ' ἄγουσ' ἐρημίαν,
 Ἔστηκας, θαμβουμένη τὰ σαυτῆς λυγρὰ;
 1165 Καὶ σοὶ μόνος πάρεστι μύστης παρθένος,
 Αἰπῶν ἀδελφῶν ἐν χορῶ μυστηπῶλων·
 Ἄλλω δ' ὀπαδοὶ τῶν γούων πεπλησμένοι.
 Φεύγουσι, πολλῶ τῶ φόδῳ πεφρικότες,

A Οὐδ' εἶδον οὐδὲν τῶν νεωτέρων κακῶν.
 1170 Σὺ δ' οὐ πέφρικας δυσμενῶν ἀβουλίαν.
 Ἐγὼ δέδοικα, μὴ τι βουλεύσῃ νέον
 Ὅμιλος ἐχθρὸς, δυσμενῆς, μαιφρόνος.
 Βαρεῖα γάρ φρην οὐδ' ἀνέξεται κλύειν,
 Κἂν νεκρὸν ᾗν δόημεν ἐντίμῳ τάφῳ.
 1175 Θεολ. Οὐπω γάρ οὐκ ἔληξαν, οὐδ' ἔσχον κόρον
 Μαιφρονίας, καὶ κακῆς ἀβουλίας.
 Ἰωσ. Ζηλῶ σ' ἐν ἀρχῇ πῆμα, κούδέπω μεσοῖ.
 Θεολ. Τί δ' ἔστιν, ὦ γεραῖέ; μὴ σίγα, φράσον.
 Ἰωσ. Ἦκουσά τῶ λέγοντος, οὐ δοκῶν κλύειν,
 1180 Θῶκος προσελθῶν, ἔνθα δὴ παλαίτερος

Donec mortuum novo meo tumulo condiderim.
 Quantum enim me oportet generis affinitatem
 Non habentem discipulum, hunc ego misercor.
 1160 *Deip.* Ipse absque labore vos præbit,
 Manusque vestras juvabit, facilia omnia faciens.
Joseph. O pulcherrimum opus! mea domina,
 Quid, ope destituta, prope Natum tuum
 Astas, tuis calamitatibus obstupefacta?
 1165 Ac tibi solus adest discipulus virgo,
 Relicto fratre sacrorum in discipulorum cœtu :
 Alii vero ipsius assecleæ lacrymis perfusi,
 Fugere, nimio terrore perculti,
 Nihilque malorum recentium viderunt.
 1170 Tu vero inimicorum vesaniam non exhorrescis
 Ego autem vereor ne quid novi machinetur
 Turba hostium infensa, cædis anhelans.
 Obstinata quippe mens odio, minime consentire volet,
 Ut nobili tumulo mortuum sepeliamus.
 1175 *Theol.* Nondum enim cesserunt, neque sitim expleverunt
 Nefariæ cædis, et dira vesaniæ.
Joseph. Exarsere a principio, necdum dimidia pars libâdinis nocendi exsatiata est.
Theol. Quid est, o senex, ne celaveris, loquere.
Joseph. Audivi dicentem, cum audire minime viderer,
 1180 Ad locum accedens ubi seniores

1158 Μὴ γένους κοινωvίαν. Quasi velit Josephus : *Etiamsi Judæus non esset, tamen ob amicitiam se id præstiturum* : attamen suam affinitatem cesserit vers. 1281, 1698 et 1710. Fortasse quoddam membrum hunc in locum irrepsit.

1160 ἠγῆσεται. Ita Reg. Editi ἠγῆσατο. Sic *Bocch.* vers. 194, Tiresias habet :

Ὁ θεὸς ἀμοχθεὶ κείτῃ νῶν ἠγῆσεται.

Ipse deus sine labore illuc nos deducet.

1162 Παγκαλέστατον. Reg. παγκαλές Θεοῦ, quasi *reculium Dei pulcherrimum ac monile.*

1164 Θαμβουμένη, etc. Reg. Med. θεωμένη σαυτῆ ἰσγρὰ. Alt. σαυτῆς. *Tuorum te malarum conspectu exsatians.*

1166 Αἰπῶν ἀδελφῶν, etc. Non bene Roill. *Quos nunc sacrorum cura, etc.*, imo quos luctus ingensque occupabat pavor.

1171 Ἐγὼ δέδοικα, etc. Ita supra vers. 488 et 1074.

1172 Ὅμιλος ἐχθρὸς, etc. Ita supra vers. 483 et 485.

1173 Βαρεῖα γάρ, etc. Ita supra vers. 485.

1177 Μεσοῖ. Ita Reg. II. Editi μέσον. Sic fere *Med.* vers. 60, nutrix Pædagogum alloquitur :
 Ζηλῶ σ' ἐν ἀρχῇ πῆμα, κούδέπω μεσοῖ.

Laudo te : malum inchoatum est; nondum est in medio.
 1178 Τί δ' ἔστιν, ὦ γεραῖέ. Ita fere nutrix *Med.* vers. 65 :

Τί δ' ἔστιν, ὦ γεραῖέ; μὴ φθόνει φράσαι.

Quid vero, o senex? ne graveris dicere.

1179 Ἦκουσά του λέγοντος, etc. Ibid. vers. 67 *Pædag.* :

Ἦκουσά του λέγοντος, οὐδοκῶν κλύειν,

METRICA VERSIO.

Nam sive lucis, sive noctis nuntia
 Premet, molestus nullus accedet labor,
 Donec cadaver hoc loco concluderem,
 Novum sepulcrum quo mihi jussi erigi.
 Quam convenit me non genere junctum affici
 Discipulum, ego hujus desseo casum, et vicem.
Deip. At jam is præbit optimus dux, et manus
 Vestras juvabit, facilia omnia faciens.
Joseph. O rem omnium pulcherrimam! quid tu, o herba,
 Conlecta luctu Filium juxta tuum
 Sic atas, tuorum attonita mole casuum?
 Discipulus et pudicus hic solus tibi
 Adest, relicto fratre cum grege comitum,
 Quos nunc sacrorum cura, cultusque occupat :
 Aliorum at istum turba consectantium,
 Errore magno lacrymisque perditum,
 Fugere pavidi præ metu grandis, coma

B Horrente, nihil ut cernerent recentium
 Quidquam malorum. Tu hostium, contra, manum
 Nil horruisti temeritate turbidam.
 Horrore quatuor turba quo vergat timens,
 Ne infesta spirans sanguinem, dira, effera,
 Aliquid novi tentet. Nam ut animus est gravis
 Odio obstinato, hæc ore non æqua audiet,
 Condi sepulcro morte functum nobili.
Theol. Sic est, furor nam modum nondum suo
 Posuere : durat dira sanguinis sitis
 Expleta nondum, tristia audens omnia.
Joseph. Recte quidem id tu, sed mali non id tamen
 Vis æqua parte est. *Theol.* Ecquid autem, mi senex,
 Ecquid, rogo, istud? ne quid hic celaveris.
Joseph. Audivi id, ipsi me inserens turbæ,
 Quo grandiores considens natu, sacram [loco

Θάσσοισι, σεμνῶν, ἀμφὶ Σολομῶν στοῶν,
 Ὡς τόνδε νεκρὸν οὐκ ἐξ̄ πρεσβυτέρων
 Ὀχλος, προσελθὼν τῆσδε κοιράνῃ χθονὸς,
 θάπτειν. Ὁ μὲν τοι μῦθος εἰ σαφὴς ὄδε.
 1185 Οὐκ οἶδα, βουλοίμην δ' ἂν οὐκ εἶναι τάδε.
 Ἐμοὶ γὰρ αὐτὸν ἐξέδωκεν ὡς φίλῃ,
 Αὐτὸν ἐσωπῆσαντι λαβεῖν τὸν νέκυν.
 Θεολ. Τὸ πᾶν ἔλωλεν, εἰ κακὸν προσοίσωμεν
 Νέον παλαιῷ, πρὶν τὸδ' ἐξηνηληχέαι,
 1190 Ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἤματι τρίτῃ πέρας
 Τὰ λυτρά λαβεῖν γηθοσύνη καρδίας.
 Ἰωσ. Οὐ τοῦθ' ὁ Πατὴρ Πατὴρ ἀνέξεται παθεῖν.
 Παλαιὰ καινῶν λείπεται βουλευμάτων,

A Κούκ' ἐκεῖνος τοῖσδε φίλος δόγμασιν.
 1195 Αὐτὸς γε μὴ δράσειεν, οὐ γὰρ παύσεται
 Χόλου· σάφ' εἶπε καὶ κατεμπροῆσαι πόλιν.
 Ἐχθροὺς γε μὲν τοι, μὴ φίλους, δράσειέ τι
 Ἐκδικῶν ἕμμα Πατρὸς ἀμυντήριον.
 Θεολ. Οὐ γὰρ μὰ τὴν δέσποιναν, ἦν ἀεὶ σέδων,
 1200 Ἐξ̄ Γιάως νῦν εἰλόμην ὡς μητέρα,
 Καίρων τις αὐτῶν τοῦδε διάξει φόνου.
 Θεὸς γάρ, ὡς ἐγνωμεν ἐκ τῶν τεράτων,
 Ὡν καὶ τὸς οἶδας πολλὰ, καὶ τὰ νῦν βλέπεις.
 Οὐδ' ἠγνόησας ἡλίου τόσον σκότος,
 1205 Ἐπειδ' ἐκλινε, καὶ μεθῆχ' ἔκουσιως
 Ψυχῆν. Μόρος γὰρ οὐποτ' οὖν ὑπέρτερος,

Sedent, circa venerandam Salomonis porticum,
 Futurum ut hunc mortuum sepelire non sinat seniorum
 1276-1277 Turba, ad hujusce regionis præfectum accedens.
 Utrum verus sit iste sermo
 1185 Nescio; vellem sane talem non fore.
 Mihi enim ipsum exoranti, ut amico,
 Mortuum ut acciperem, tradidit.
 Theol. Actum est de nobis, si addamus malum
 Novum veteri, priusquam illud exhaustum sit,
 1190 Ut ipse prædixit, die tertia finem
 Lætum et hilarem exceptura fore luctuosa.
 Joseph. Istud pati Filium non sinet Pater.
 Antiqua novis cedunt consiliis,
 Et illi amica non sunt hæc edicta.
 1195 Ipse profecto aget, neque enim iram suam
 Remittet: clare prædixit se urbem flammis traditurum fore.
 In adversarios potius quam in amicos quidquam gesserit
 Ultor et vindex Patris oculus.
 Theol. Haud dubie per dominam quam semper veneratus,
 1200 A Filio nunc genitricem accepi,
 Nemo ex iis qui hanc cædem perpetrarunt, lætus vitam traducet.
 Deus enim est, ut novimus ex prodigiis,
 Quorum plura et ipse nosti, et nonnulla nunc vides;
 Neque enim te latuit tam densa solis caligo.
 1205 Cum caput demisisset, et ultro tradidisset
 Spiritum; nunquam enim mors prævaluisset,

Πασσοὺς προσελθὼν, ἔνθα δὴ παλαίτατοι
 Θάσσοισι, σεμνῶν ἀμφὶ Περὴνης ὕδωρ.
 Audivi quemdam dicentem, cum non viderer audire,
 Accedens ad locum ubi luditur tesseri, ubi natu grandes
 Sedent, ad sacram aquam Pirenes.
 1184 Ὁ μὲν τοι μῦθος, etc. Ita fere Pædagogus
 Med. vers. 72 et 73.
 1188 Τὸ πᾶν ἔλωλεν, etc. Ita nutrix Med. vers.
 78, etc.
 1193 Παλαιὰ καινῶν, etc. Ita fere Med. vers.

76, etc., Pædagogus nutricem alloquitur:
 Παλαιὰ καινῶν λείπεται κηδευμάτων,
 Κούκ' ἐστ' ἐκεῖνος τοῖσδε δώμασι φίλος.
 Veteres novis cedunt affinitatibus,
 Et ille non est amicus his ædibus.
 1197 Δράσειέ τι. Editi δράσειε τι. Sic supra vers.
 1097 et 1098, et Med. vers. 96:
 Ἐχθροὺς γε μὲν τοι, μὴ φίλους! δράσειέ τι.
 Utinam tamen inimicis, non amicis, aliquid faciat!
 1206 Μόρος γάρ, etc. Ita supra vers. 881.

METRICA VERSIO.

Ad porticum Salomonis, ut nullis tamen
 Audire visus, non futurum ut mortuum
 Permittat istum turba seniorum dari
 Tumulo, illiusque gratia rei, modo
 Adivit illum quem penes loci istius
 Omnis potestas: non tamen plane scio,
 An iste certa sermo sit dignus fide.
 Mallem carere; precibus id tamen meis.
 Et tanquam amici, dedit ut extinctum efferam.
 Theol. Actum est, ferendum si, vetus præter malum
 Novum, priusquam nos id expedierimus,
 Quod pollicetur tertius nobis dies,
 Ut luctuosa sine læto et exitu
 Inde geminato foeneremus gaudio.
 Joseph. Non ista Natam perpeti feret Pater.

B Antiqua cedunt consilia novis, procul
 Cuncta hæc facessunt quæ rata voluit prius.
 Persistet ille, nec aberit justus furor
 Ejus, quod olim dixit, urbs ut ardeat:
 Jam non amicos, sed sibi hostes fecerit,
 Qui lance justa vindicet pressos Pater.
 Theol. Sic me illa matris quam loco habui a Filio,
 Quam semper unam filius colam, adjuvet,
 Ut nemo cæde infamis illa protrahet
 Jucunda vitæ pensa, nam vere Deum
 Prodigia quæ tu multa vidisti et vides
 Hunc indicarunt: nocte sol tota obtegens
 Jubar decorum visus est tibi, ac simul
 Efflavit animam sponte deprimens caput
 Jussa venire mortis nutu, quæ nihil

Εἰ μὴ κελυσθεὶς ἦκε τῆ καρδὸς κλίσει.
 Τοῦνθένδε μᾶλλον φρικτὸν ἦν θέαμ' ὄρᾶν.
 Ἰῆς γείσσα σαλευθέντα, βαγείσας πέτρας,
 1210 Τάφους τε νεκρῶν εἶδες ἠνευγμένους·
 Ὡς δ' αὖθις ἦκεν ἀνατινάσσων δόρυ,
 Νύσσει παραστάς νειάτην πλευρὰν ξίφει
 Ἀκμαῖος ἀνὴρ. Τῆς τομῆς γὰρ ἠσθόμην
 Πληγὴν βαθεῖαν, ὧλα τραύματος βλέπεις.
 1215 Οὗτος μὲν ὧσε κατὰ πλευρᾶς που δόρυ.
 Πλευρᾶς νενυγμένης δὲ θαυμαστῶς ὕδωρ
 Ἔσταξεν εὐθύς, αἷμά τ' οὐ πεφυρμένον.
 Διπλοῦς γὰρ ἐστάλαξε κρουὸς αὐτόθι,

Α Φρικτὸν θέαμα· πᾶσι δ' ἦν φόβος θίγειν.
 1220 Αὐτὸς δ' ὁ νύξας ἐκπλαγεὶς κέκραγε πως
 Ὅττωσ δ' παρῶν νεκρῶς ἐστὶ Παῖς θεοῦ.
 Τλήμων τε μήτηρ ἐμπαραστῶσ' ἱκρίψ,
 Πίπτει στένουσα, καὶ γε προσπιτνεὶ ξύλῳ,
 Ἔμωξε δ' εὐθύς, καὶ περιπτύσσει πόδας,
 1225 Καὶ χερσὶν ἠρύσατο δικρούου βροῆς,
 Κυνοῦσά τ' αὐδᾶ τοιάδ'· « Ὡ θεῖον κάρα,
 Βροτῶν μὲν αὐτὸς κατθανὼν κήδη σαφῶς,
 Κενοῖς τε καθάρτιον ἀνθρώπων γένους·
 Σὲ δ' οὐδὲ φροντίζει τις ἐνθεῖναι τάφω. »
 1230 Ἐπεὶ δὲ θρήνων καὶ γῶν ἐπαύσατο,

Nisi jussa capitis inclinatione accessisset.
 Postea vero spectaculum erat visu valde horrendum :
 Concussa terræ viscera, illisa saxa,
 1210 Mortuorum monumenta vidisti reserata.
 Ut autem iterum venit vibrans hastam,
 Infimum latus adacto mucrone pungit
 Vir ætate florens ; incisionis autem sensi
 Plagam profundam, et tu vulncri sulcum intueris.
 1215 Ipse quidem hastam in latus impulit.
 E latere autem percusso, mirabiliter aqua
 Effluxit statim, et cruor non permistus.
 Geminus quippe fons exinde stillavit,
 Horrendum spectaculum : omnes autem metuebant attingere.
 1278-1279 1220 Ille autem percussor obstupefactus exclamavit :
 Vere hicce mortuus est Filius Dei.
 At ipsa mater infelix, cruci prope astans,
 Cadit gemens, et ligno procumbit,
 Ejulatque statim, et pedes amplectitur,
 1225 Manibusque gemini fontis profluvium exhaurit,
 Adoransque istius modi affatur : « O divinum caput,
 Et ipse mortuus manifeste mortalium genus curas,
 Fundisque, quo genus humanum expiatur ;
 At te nemo satagit condere sepulcro. »
 1230 Postquam autem lamentationum et luctuum finem fecit,

1207 Κλίσει. Mendose edit. κλήσει.
 1208 Τοῦνθένδε, etc. Ita fere Med. vers. 1167,
 nuntius filix Creontis mortem narrat :
 Τοῦνθένδε μὲν τοι δαινὸν ἦν θέαμ' ἰδεῖν.
 Postea vero erat miserabile spectaculum videre.
 1209 Γῆς γείσσα, etc. Ita supra vers. 1107 et
 1108.
 1215 Οὗτος μὲν ὧσε. Ita supra vers. 1074.
 1219 Φρικτὸν θέαμα. Ita fere Med. vers. 1202
 nuntius tristem filix Creontis obitum exponit :
 Δαινὸν θέαμα· πᾶσι δ' ἦν φόβος θίγειν
 Νεκροῦ· τύχην γὰρ εἰχόμεν διδάσκαλον.
 Horrendum spectaculum : omnes vero metuebant
 [attingere
 Cadaver : fortunam enim habemus magistram.
 1220 Αὐτὸς δ' ὁ νύξας. Ita supra vers. 1086, etc.

1222 Τλήμων τε μήτηρ, etc. Ita fere Med. vers.
 1204, nuntius Creontis dolorem exponit :
 Πατὴρ δ' ὁ τλήμων, συμφορᾶς ἀγνωστῆ,
 Ἄφνω προσελθὼν δῶμα, προσπιτνεὶ νεκρῶ.
 Sed infelix pater, ignoratione mali,
 Statim ingressus domum, irruit in eam jam mor-
 [tuam.
 1225 Καὶ χερσὶν, etc. Ita supra vers. 1093.
 1226 Κυνοῦσά τ' αὐδᾶ. Sic Med. vers. 1207, etc.,
 Creon lamentatur :
 Κυνεὶ προσαυδῶν τοιάδ'· Ὡ δύστηνε παῖ !
 Osculabatur his eam compellans : O misera filia !
 1229 Σὲ δ' οὐδὲ φροντίζει, etc. Ita supra vers.
 1190.
 1230 Ἐπεὶ δὲ θρήνων, etc. Ita fere Med. vers.
 1211, etc.

METRICA VERSIO.

Juris aliter habitura fuerat. Tunc magis
 Spectare dira contigit miracula,
 Evulsam ab imis manibus terræ solum,
 Monumenta mortuorum aperta, saxaque
 Prædura ubique fracta. Cum vero manu
 Adesset hastam qui suam vibrans, latus
 Peteret, acutam florida ætate impulit
 Ferrum vir astans (hisce nam excepi auribus
 Ictum sonorum, tuque adeo plagam gravem et
 Sulcum profundum vulncri ducti vides),
 Et ille certe lancea sicut latus :
 At latere fixo fluxit illico insolens
 Non temperatus sanguis, et mirabilis
 Aqua, ut flueret e fonte duplici liquor,
 Res mira visu : tum pavidus omnes timor
 Invasit in contactu. At is cui larcea

B Fixus erat, horrens, turbidum exclamans, ait :
 Iste, iste præsens mortuus, Natus Dei est.
 At ipsa mater misera cominus cruci
 Astans profundumque ingemens, curvo genu :
 Procumbit, et se lignum ad erectum applicat,
 Triste ejulans, miserumque in amplexum pedum
 Fertur, et utraque haurit manu qui profluens
 Geminus ab uno fonte manabat latex,
 Affata verbis talibus post oscula :
 « Divinum o caput, et tu vita hac functus, ta-
 [men
 Curas aperte quæ genus mortalium
 Spectant, levasque pondere imposito, expians
 Quod facinus illi perpetratum : at mortuum
 Te nemo curat nunc sepulcro condere. »
 Postquam illa finem lacrynis et luctibus

Χρήστου ἄχραντον ἐξαναστῆσαι δέμας,
 Προσείχεθ', ὥστε κισσὸς ἔρνεσι δάφνης.
 Χρόνῳ δ' ἀπαλλαγείσα τῶν γούων, ἔφη·
 « Τί ταῦτ' ἄλλω; πειστέον Παιδὸς λόγοις,
 1255 Ἔργοις θ', ὅσ' ὑπέδειξεν εἰς μαρτυρίαν,
 Ὡς ἔστιν αὐτῷ πᾶν θελήτων, δυνατόν·
 Καὶ τῶν ἀέλπτων τὸν πόρον αὐτὸς διδοί. »
 Ταῦτ' εἶπε, καὶ παραυτίχ' ὠράθησιν σύ μοι.
 Ἰωσ. Θαυμάστ' ἔφησας, καὶ τὸ πρᾶγμα δεικνύει.
 1210 Ἀτὰρ σύ τ' (οὐ γὰρ καιρὸς εἰδέναι τάδε),
 Δέσποινα, ἡσύχαζε, καὶ σίγα λόγον,
 Καὶ θάπτον ὡς μάλιστα τῶνδ' ἔρημά γε,
 Καὶ μὴ πελάζετε ἔγγυς ἐνθυμουμένοις.

A Μηδὲ προσέλθιτ', ἀλλὰ φυλάσσεσθε που
 1245 Ἄγριον ἦθος, στρυγεράς φύσιν φρενός.
 Θεοτό. Ὡ καλλίνικοι, χαίρετ', ὦ φίλοι δύο,
 Ὁ Νικόδημος σὺν Ἰωσήφῳ διψ·
 Εἰς καιρὸν ἦκατ', εὐγε δ' εὐπεπράχατε.
 Πιστοὶς φίλοις γὰρ συμφοραὶ, τὰ τῶν φίλων
 1250 Πίπτοντα κακῶς, καὶ φρενῶν ἀνοιάπτεται.
 Σπεύσατε, νῦν σπεύσατε, καταγάγετε.
 Πρὸς τοῦτο γὰρ ἤκοντα; ἄμφω νῦν βλέπω.
 Ἄνιτ', ἄνιτε θῆσσον, ὡς ἂν μοι νέκυν
 Καταγάγητε, δεσποτείας ὀλένας
 1255 Ὅπως κατασπάσαιμι, καὶ σύμπαν μέλος,
 Κυνοῦσα σάρκα, ἄσπερ ἐξέθρεψάμην.

Expetens immaculatum excitare corpus,
 Adhæsit, sicut hedera ramis lauri.
 Functa tandem luctibus, dixit :
 « Sed quid animum despondeo? Filii verbis adhibenda fides,
 1235 Et operibus, quibus tanquam testibus, indicavit
 Id omne, quod vult, fieri posse ;
 Et rebus insperatis ipse viam faciat. »
 Hæc elocuta est, et te confestim vidi.
 Joseph. Mira dixisti, et res ipsa manifestat.
 1240 At tu (neque enim tempus est, ut hæc sciantur),
 Domina, quiesce et retice sermonem,
 Tuque ab his quam citissime procul abscede ;
 Neque vos appropinquate his ira æstuantibus.
 Ne igitur accedite ; præcavete autem
 1245 Ab esseris moribus, ab animi cruenti natura.
 Deip. O generosi victores, salvete, o duo amici,
 Nicomedes cum generoso Josepho ;
 Commode venistis, et optime peregistis.
 Fidelibus enim amicis calamitates, res amicorum
 1250 Male cedentes, et pectus anxium tenent.
 Festinate, nunc accelerate, corpus demittite.
 Propter enim hoc utrumque vestrum nunc venisse video.
 Ascendite, ascendite propere, ut mihi mortuum
 Demittatis, ut Domini sinum
 1260-1261 1255 Amplectar, et unumquodque membrum,
 Oscula figens carnibus, quas enutrivim.

1234 Τί ταῦτ' ἄλλω; Ita pariter legitur supra
 versus 1126, etc.

1238 Ἐλεσ. Combelsisius mallet εἶπα, Hæc ubi
 dixi, ut series ipsi videtur postulare.

1240 Ἀτὰρ σύ τ'. Ita Med. vers. 80 et 81 nutrix
 pædagogum alloquitur :

Ἀτὰρ σύ γ' (οὐ γὰρ καιρὸς εἰδέναι τάδε
 Δέσποιναν), ἡσύχαζε, καὶ σίγα λόγους.

At tu (non enim commodum est scire hæc
 Dominam), quiesce, et retice hos sermones.

1242 Τῶνδ' ἔρημά γε. Al. τῶν ἐρημώσας ἔγε.
 Sic ibid. vers. 90, etc., nutrix pædagogum moneat,
 ne pueros Medææ ad ipsam adducat :

Σὺ θ' ὡς μάλιστα τοῦδ' ἐρημώσας ἔγε,
 Καὶ μὴ πελάζε μητρὶ δυσθυμουμένῃ.

Tuque tene hos quam longissime abductos,
 Neque adducas ad matrem mæstam.

1243 Ἐρθυμουμένοις. Sic supra vers. 483.

1256 Κυνοῦσα. Adorans.

METRICA VERSIO.

Modumque fecit, maxime hoc unum expetens,
 Ut corpus omnis labis expertis redditum
 Vitæ videret, non secus ei ac brachiis
 Lauri videret, sicut hedera ramis lauri.
 Functa tandem luctibus,
 Hæc inquit : « Ecquid sic dolore exulceror ?
 Habenda verbis Filii mei fides
 Factisque, quibus id testibus fidelibus
 Probavit? illi velle nil, quod non idem
 Et posse detur. Quin et his ipse omnibus
 Viam dat omnem quæ supra fidem locant.
 Hæc elocuta est cum illico visus mihi es.
 Joseph. Miranda narras, ipsa sed quæ res docet.
 Tu vero, o domina (nam neque hæc scire expedit),
 Nunc jam quiesce, et verba comprime quam potes :
 Hæc omnia absint hinc procul ; ne cominus

B Vos admovete concilia ineuntibus,
 Neve sociate, sed cavete denuo
 Pravam superbæ mentis et feræ indolem.
 Deip. O strenui heroes, salvete una, duo
 Idemque amici, Nicodeme, et candide
 Josepho, salvete : optime vos huc quidem
 Et commode venistis ; ut enim res male
 Cedant amicis, ita et amicorum fide
 Bona integraque pectus anxium tenent.
 Agite jam, agite : demittite isthinc ocius.
 Nam video nunc utrumque vestrum propter hoc
 Venisse. Propere ascendite, ascendite, mihi
 Reddatis illum ut mortuum, Domini ut sinus
 Amplectar, artus, membraque omnia, admovens
 Carni oscula illi, lacte quam eduxi meo.

Ἰωσ. Ἐξίθ', ἀπῆθι, μὴ σέ τις μαιφόνων
 Κακῶς δράσειεν, οὐδ' ὄραν ἀνέξεται.
 Ἡμεῖς δ' ἄνιμεν, ὡς ὄραξ, καὶ τὸν νέκυν
 1260 Καταγάγωμεν χερσὶν ἰδίαις τάχει.
 Ναί, φῶλε Νικόδημε, σὺ πρώτος τάχει
 Ἐμβαίνει, πηχτῆς κλίμακος πρὸς ἀμβάτεις,
 Ἐκπασσαλεύων διγλύφου δοκῶ λέμας
 Λέοντος, ὃν γέγηθε θηράσας λαῶς.
 1265 Σὺ δ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα, καὶ θρηνοῦσά περ.
 Ὡς ταῦτ' ἄραρεν, κοῦκ ἔχεις ἰσχύν, ὅπως
 Ταῦτ' ἀνατρέψῃς, κἄν στένης, κἄν δακρύῃς.
 Θεοῦ. Δεῖλαί' ἐγὼ, δύστηνος, εἰ Παῖδ' οὐχ ὄρω
 Ἡ ἔν τεθνεῶτα, μέχρι καὶ τύμβος λάβῃ.

*Joseph. Recede potius, recede, ne quis carnificum
 Tibi vim inferat, aut videre prohibeat.
 Nos vero ascendimus, ut cernis, et mortuum
 1260 Celeriter propriis manibus demitteremus.
 Ita, dilecte Nicodemus, tu prior celeriter
 Subi compactos scalæ gradus.
 A trabe duplici ligno compacta detrahe corpus
 Leonis, quem tanquam prædam nacta plebs exsultat.
 1265 Tu vero propere abi licet gemebunda,
 Cum ita statutum sit, nec habes vim, qua
 Hac immutaveris, etiamsi gemas et lacrymeris.
 Deip. Timida ego et infelix, nisi meum videro Filium
 Etiam mortuum, usque dum tumulus eum excipiat.
 1270 Verum effugio plebem, ne quid et mali patiar.
 Absque enim Filio, quæ mihi vitæ voluptas?
 Sine me lugere mortuum Filium et sepelire,
 Ipsius pedes tangere, et membra deosculari.
 Age, o miserrima manus mea, mortuum suscipe.
 1275 Joseph. Ne, ne manum admoveas, ne mortuum attingas,
 Nequaquam; si quidem eum nunc bis manibus sepeliam,
 Laboris socium admittens Nicodemem,
 Qui maximam unguentorum copiam attulit,
 Ne quis hostium ipsum contumelia afficiat,
 1280 Peplum revellens, corpusque e sepulcro eruens.
 Quantum enim convenit mihi generis cognationem
 Habenti, mortuum quoque amicum veneror.*

1261 Νάλ, φῶλε, etc. Ita Reg. H. II, nec dubium
 quia vera sit lectio. Editi καί.

1262 Ἐμβαίνει, πηχτῆς, etc. Ita fere Bacch.
 vers. 1210, etc., Pentheus invitatur:

Ἀπρέσθω λαθὼν
 Πλεκτῶν πρὸς οὐκὼν κλίμακων προσαμβάσεις,
 Ὡς πασσαλεύση κράτα τριγλύφους τὸδε
 Λέοντος, ὃν πάρειμι θηράσασ' ἐγὼ.

Surgat corripiens
 Ex ædibus compactarum scalarum gradus,
 Ut clavis affigat sculptis laquearibus caput hoc
 Leonis, quem in venatione captum hæc ego fero.

1269 Μέγρι καί. Ita Reg. II. II. Editi μέχρι γάρ.

1272 Κλαῦσαι νεκρὸν, etc. Ita Med. vers. 1377,
 Jaso liberos suos sepeliendi licentiam postulat:
 Θάψαι νεκροῦς μοι τοῦσδε καὶ κλαῦσαι πάρες.

A 1270 Φύγω δὲ δῆμον, ἵνα μὴ τι καὶ πάλω.
 Παιδὸς γὰρ ἄνευ τίς ἔρωσ μοι τοῦ βίου;
 Κλαῦσαι νεκρὸν μοι Παῖδα καὶ θάψαι πάρες,
 Ψαῦσαι ποδῶν τε καὶ κατασπάσαι μέλη.
 Ἄγ', ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμῆ, νεκροῦ λαοῦ.
 1275 Ἰωσ. Μή, μὴ προσόσης χεῖρα, μηδ' ἔψη νεκροῦ,
 Μή δῆτ', ἐπεὶ μιν νῦν ἐγὼ θάψω χερσίν,
 Τὸν Νικόδημον εἰσφέρων συνεργάτην,
 Μύρων χύσιν φέροντα δαψιλεστάτην,
 Ὡς μὴ τις αὐτὸν δυσμενῶν καθυδρίσῃ,
 1280 Πέπλους τ' ἀνασπῶν, σῶμά τ' ἐκφέρων τάφου.
 Ὡς γὰρ προσῆκέ μοι γένους κοινωνίαν
 Ἐχοντι, κἀγὼ τὸν νέκυν τιμῶ φίλον.

Sine me nos mortuos sepelire et lugere.

1273 Κατασπάσαι. Al. κατασπᾶσαι.

1274 Ὁ τάλαινα. Ita fere ibid. vers. 1266, at
 sensu diverso Medea sese excitat ad carnem filiorum
 suorum perpetranda:

Ἄγ', ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμῆ, λάβε εἴφος.

Age, o misera manus mea, arripe gladium.

1276 Ἐπεὶ μιν, etc. Ita fere ibid. Jasoni respon-
 det Medea circa suos liberos:

Ἐπεὶ σφας τῆδ' ἐγὼ θάψω χερσίν.

Quia ego sepeliam eos hac manu.

1279 Ὡς μὴ τις αὐτόν. Sic ill. d. vers. 1380 Medea
 de liberis suis sollicitam se exhibet.

1281 Μοι γένους. Reg. H. II, μή. Ita legit inter-
 pres, et in textu supra vers. 1158, quod vide, et
 infra vers. 1698 et 1710.

METRICA VERSIO.

*Joseph. Quin hinc recede, ne male aliquis cædibus
 Multis cruentus te excipiat, et non suo
 Dignetur oculo. Sit satis quod, ut vides,
 Ascendimus jam reddituri propriis
 Manibus cadaver illico. At prior ocuis,
 Bone Nicodeme, scalæ in impactos gradus
 Insiste, clavis ac refixis altius
 Corpus leonis, nacta quod prædam suam
 Plebs ipsa gaudet, bis trabe a sculpta erue.
 Tu vero abi, inquam, sparsa sletu et lacryma
 Non indecenti, non tamen mutaveris
 Quæ facta, quamvis multa ploras ingemas.
 Deip. Miserrimam, me Filium nisi video,
 Ut mortuus sit, antequam sit conditum
 Corpus sepulcro. Sed quid? an ue quid ferum*

B Contingat, ego me plebis a turba eximam?
 At absque Nato, cura quæ vitæ mihi?
 Concede saltem Filium mihi mortuum
 Lugere liceat, condere urna, tangere
 Pedes, et artus osculari. Age, mea, o manus,
 Age, mea, et ut datur tibi extinctum tene.
 Joseph. Hoc absit, absit ut manum illi admoveris,
 Vel mortuum attigeris: ego manibus meis
 Hunabo, socio Nicodemo tradito
 Laboris hujus, copiam qui maximam
 Affert odorum, ut nullus hostium male
 Proculcet illum, turpiter peplum abstrahens,
 Corpusque mole de sepulchrali eruens.
 Nam quod genere non proximum etiam convenit,
 Honoro amicum morte sublatum et colo.

Πῶς γοῦν κομίζειν, ἢ τί χρῆ δεδρακότας
 Τὸν νεκρὸν ἡμᾶς, σὴ χαρίζεσθαι φρενι,
 1285 Φρόντις'. Ἐμοῖς δὲ χρωμένη βουλευμάσι,
 Σιγῆ φέρ'. Ἔσται γὰρ τὸ σύμπαν εὐπρεπές.
 Οὐδ' ὤμῶν εἰς σὸν Παῖδα τεθνεῶντ' ἴδης.
 Εἶναι γὰρ Ἰουδαῖος οὐκ ἀναίνομαι.
 Ἄτάρ τοσοῦτον οὐ δυνήσομαι ποτε
 1290 Τὸν σὸν πιθέσθαι Παῖδ', ὅπως οὐκ ἐσθλὸς ἦν,
 Οὐδ' εἰ τὸ σύμπαν τὸ βροτῶν λέγῃ γένος,
 Καὶ τὴν ὄρσινην γραμμάτων πλησιέ τις
 Ὑλῆν, ἐπεὶ μιν ἐσθλὸν ὄντ' ἐπίσταμαι.
 Ἐκτεῖν' ὄμως, ἀνασσα, χεῖρας σὺν κόραις,
 1295 Δέξαι τε νεκρὸν Παῖδα σὸν πεφιλμένον,
 Καὶ κλαῦσον, ὡς βούλοιο, καὶ ψαῦσαι μελῶν.

A Θεοτό. Κάλλιστον εἶπας μῦθον, ἐν δ' εὐεργέταις
 Τὸ λοιπὸν ἦδη, καὶ φίλοις ἔση πλέον.
 Ὡς καλλίνικος εἰς κλέος ἦκεις μέγα.
 1300 Οὐκοῦν, γερατὲ φίλιτατ' Ἰωσήφ, λαβέ,
 Ἐναγκάλισαι Παῖδα, καὶ προσέλκυσαι.
 Λαβοῦ, λαβοῦ νῦν, καὶ κατόρθωσον δέμας,
 Ὅρθου κεφαλὴν, πῆχυν ἐνθεὶς ἀγχένη
 Ἐν δεξιᾷ, πλευρὰν δὲ τοῦδ' ἀείρατε.
 1305 Θεολ. Ἐκτεῖν', ἀνασσα, χεῖρας, αἱ τ' ἄλλαι
 Δέξασθε νεκρὸν, ὅς νεκροῖς ζωὴν διδοί, [κόραι·
 Κἀγὼ δ', ὅση δύναμις, ὑποδέξομαι.
 Θεοτό. Ἄγ', ὦ τάλαινα χεῖρ ἐμή, νεκρὸν λαβέ.
 Φεῦ, φεῦ! τί λέύσω; ταῖν χερῶν τί νῦν φέρω;
 1310 Τίς ἐστὶν οὗτος, ὃν γέκυν χερῶν ἐχω;

Quomodo igitur efferre, aut quid oporteat nos facere
 Huic mortuo, ut gratificemur animo tuo,
 1285 Cogita. Meis autem obsecuta consiliis,
 Silenter tolera; hæc enim omnia in melius cedent.
 Neque ullum aliud scelus erga Filium tuum exanimem videris.
 Ex Judæa quidem gente me esse non inficior;
 1289-1293 Attamen nunquam eo adduci potero,
 1290 Ut non credam Filium tuum fuisse optimum,
 Nequidem si contradiceret universum genus humanum,
 Aut aliquis montanam litteris impleat
 Silvam, quando quidem scio esse probum.
 Extende manus simul cum puellis, domina,
 1295 Excipe mortuum Filium tuum dilectissimum,
 Et luge, ut volueris, et membra deosculare.
 Deip. Optimum dixisti verbum: inter promerentes
 Jam deinceps, et amicos præsertim eris.
 Ut strenuus heros, insigne famam consequeris.
 1300 Igitur, senex dilectissime Joseph, accipe,
 In ulnas excipe Filium meum, et complectere.
 Accipe, accipe nunc et corpus erige,
 Attolle caput, cervici illius cubitum inserens
 Ad dextram, latusque extollite.
 1305 Theol. Expande, domina, manus, cæteræque puellæ,
 Excipite mortuum, qui mortuis præbet vitam,
 Et ipse, pro viribus, excipiam.
 Deip. Age, o misera manus mea, mortuum excipe.
 Eheu, eheu! quid video? quid fero nunc manibus?
 1310 Quisnam ille est quem mortuum in manibus habeo?

1283 Πῶς γοῦν κομίζειν, ἢ τί χρῆ. Ita legendum
 videtur. Sic et Hippolyt. vers. 1261, nuntius Theseo
 exponit quam anxia sit ipsius mens, etc.
 1288 Εἶναι γὰρ Ἰουδαῖος, etc. Hæc videntur
 parum consentire iis quæ supra leguntur vers.
 1158. Vide infra vers. 1698 et 1710.
 1289 Ἄτάρ τοσοῦτον, etc. Ita fere Hippolyt.
 vers. 1250, ipsius innocentiam Theseo nuntius as-

serit. Vide supra vers. 322.

1295 Δέξαι τε νεκρὸν, etc. Ista dissonant iis
 quæ leguntur supra vers. 1275, μηδ' ἀψη νεκροῦ.

1308 Ἄγ', ὦ τάλαινα. Ita supra vers. 1274, et
 Medea vers. 1244.

1309 Φεῦ, φεῦ! τί λέύσω; Ita fere Bacch. vers.
 1279.

METRICA VERSIO.

Vide ergo, qui nos hoc eum efferre e loco
 Possimus, et qui mortui nil nomine
 Non providentes facere tibi placeat.
 Quod si monenti mihi aliquis apud te est locus,
 Ferto moderate quidquid est. Nam jam optime
 Belleque cedent omnia, neque videris
 Quid triste Natum in mortuum admitti amplius.
 Judæa ut esse me haud negem ex gente, id tamen
 Non potero tantum ut Filium inficiam tuum
 Probum integrumque, non si in unum confluant
 Id denegantes, quotquot hodie sunt viri,
 Contraque clamet litteris plena omnibus
 Montana silva; nam bonum hunc virum scio.
 Extende tamen huc cum tuis puellulis,
 Regina, dextram: Filium charissimum
 Tibi, mortuum ulnis excipe, et lacrymis tuis
 Multis rigata membra contracta, ut cupis.

B Deip. Pulchre quidem tu me mones, in postera
 De me inter omnes promerentes optime
 Fidosque amicos arctius locaberis,
 Victoriaque nobilis, famæ inclita
 Te consecrabis. Age, igitur, gratissime
 Senecio Joseph mi, cape ulnis Filium.
 Amplectere, et propius ei teic applica.
 Tene, tene nunc, corpus crige, et caput
 Attolle, cervici illius cubitum inferens
 Ad dextram: ejus subdite lateri manum.
 Theol. Tu porrigere manus, domina; vos, puellulæ,
 Excipite nunc jam mortuum, qui mortuis
 Vitam procurat; ego quoque hunc pro viribus
 Excipiam. Deip. Age jam, o misera mea manus,
 Prehende. Quidnam heu, heu video? quid nunc manu
 Gesto? quis iste est, mortuum quem in manibus

Πῶς καὶ νιν ἡ δύστηνος εὐλαβουμένη
 Πρὸς στέρα θῶμαι; τίνα θρηνησῶ τρόπον;
 Αὐτὸς δὲ δοίης καὶ προσεπιπείν σ' ὡς νέκυν
 Καὶ πᾶν κατασπάσαιμι σὸν μέλος, Τέκνον.
 1315 Κατ' ὕστατον σ' ὄρωσα νῦν προσεβέγγουμαι,
 Ὅν μήποτ' αὐτὴ φύσασ' ὤφελον νέκυν
 Τὰ νῦν ἰδέσθαι, φθιμένον θ' ὑπ' ἀνόμων.
 Δὸς ἀσπάσασθαι μητρὶ δεξιᾶν χέρα.
 Ὡ φιλάτῃ χειρ, ἤς ἐγὼ πόλλ' εἰχόμεν,
 1320 Προσειχόμεν δ', ὡς κισσὸς ἔρνεσι δρυός!
 Ὡ φίλον ὄμμα, φίλατον δέ μοι στόμα,
 Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς Τέκνου!
 Ὡ γλυκυτάτῃ προσβολῇ τῶν χειλέων!

A Ὡ θέσκελος χρῶς, πνεῦμα δ' ἤδιστον Τέκνου.
 1325 Ὡ θεῖον ὀσμῆς ἄσθμα! καὶ γὰρ ἐν κακοῖς
 Οἶσ' ἠσθόμεν σου, κάγκευφίστην κέαρ.
 Τί δ' ὦδ' ἀτίμως ἠθέλησας τεθνάναι;
 Τί τὴν τεκούσαν μητέρ' ὄρφνην σέθεν
 Τέθεικας; Οἶμοι! συνθάνοιμί σοι, Τέκνον.
 1330 Θανεῖν με κρεῖττον, ἢ θανάτῃ σε βλέπειν.
 Πῶς ἐξ ἀναίδου καὶ μύσαντος διμματος
 Ἔξω παρηγόρημα; πῶς δ' οἶσω μένειν;
 Ὡ χρωτὸς ἡδὺ πνεῦμα! μάτην ἄρα σε
 Ἔθρεψε, Τέκνον, μαζὸς οὐμὸς σπαργάνοις;
 1335 Μάτην δ' ἐμόλθουν, καὶ κατεξάνθην πόνοις,
 Ἀρχῆς ἀπ' ἀρκῆς σὺν ξένων γενεθλίω;

Quomodo eum, o infelix, venerabunda
 Pectori admovebo? quonam modo ingemiscam?
 Da mihi ipse, ut te tanquam mortuum compellem,
 Omnesque tuos artus, Fili, complectar.
 1315 Salve, ultimum te cernens nunc alloquor.
 Quem a me genitum nunquam debuisssem mortuum
 Nunc intueri, et a sceleratis occisum.
 Da parenti dextram manum deosculari.
 O charissima manus, quam sæpe tenui,
 1320 Cui inhæsi sicut hedera ramis quercus!
 O dilecti oculi et os mihi charissimum,
 Et species, et vultus generosus Filii!
 O suavissima laborum admotio!
 O divina cutis, suavissimeque Filii halitus!
 1325 O divina odoris fragrantia! nam et malis oppressa,
 1284-1285 Te sensi, et cor meum fuit allevatum.
 Cur tam ignominiose voluisti mori?
 Cur matrem, quæ te genuit, orbatam te
 Posuisti? Hei mihi! tecum, Fili, commoriar.
 1330 Mori mihi satius esset, quam te mortuum cernere.
 Quomodo ex eo, qui mutus est, et oculos clausit,
 Solatium excipiam? Quomodo illud ferre poterō?
 O dulcis halitus corporis! frustra igitur te
 In fasciis lactaverunt, Fili, ubera mea?
 1335 Frustra etiam laboravi, et confecta sum laboribus,
 Ab ipsismet incunabulis tui ortus inauditi?

1315 Ὑστατον. Ita Reg. Editi ὑστάτιον, sed desinit metrum.

1318 Δὸς ἀσπάσασθαι, etc. Ita Medea vers.

1070, etc., suos liberos alloquitur:

Δότ' ἀσπάσασθε μητρὶ δεξιᾶν χέρα.

Ὡ φιλάτῃ χειρ, φίλατον δέ μοι στόμα,

Καὶ σχῆμα, καὶ πρόσωπον εὐγενὲς τέκνον.

Dare matri dextram manum, salutate matrem.

O charissima manus, et mihi charissimum os,

Et species, et vultus generosus liberorum.

1320 Προσειχόμεν δ'. Ita supra vers. 1232. Sic et vers. 398, Hecuba Ulyssem alloquitur de Polyxena:

Ὅποια κισσὸς δρυός, ὅπως τῆσδ' ἔρημαι.

Ut hedera quercui, sic huic adhærebo.

1327 Τί δ' ὦδ' ἀτίμως. Ita supra vers. 885, et Med. vers. 1208, etc.

1331 Πῶς ἐξ ἀναίδου, etc. Sic et supra vers. 906.

1333 Ὡ χρωτὸς ἡδὺ πνεῦμα! Sic Troad. vers. 753, etc., Andromache filium suum jamjam periturum delect:

Ὡ χρωτὸς ἡδὺ πνεῦμα! διακενῆς ἄρα

Ἐν σπαργάνοις σε μαστὸς ἐξέθρεψ' ὄδε.

O dulcis halitus corporis! frustra igitur

In fasciis aluit te hæc mamma.

METRICA VERSIO.

Teneo? Quid autem misera timidaque applico
 In pectus ipsum? quomodo nunc jam ejulem?
 Mi Nate, Nate, jam mihi hoc dones velim,
 Ut te ipsa tanquam mortuum affari queam,
 Amplexer artus singulos. Nunc te ultimum
 Compello cernens, et vale longum ingemo.
 Ego ipsa, quæ te mater in lucem edidit,
 Te perditorum scelere mactatum et manu
 Cerno, et quod æquum non fuit, nunc mortuum.
 Cede o potentem dexteram matri osculum
 Ad dulce, suavis o manus toties mihi
 Tractata, cuique non adhæsi lentius,
 Quam lenta ramis hedera quercus assolet.
 Jucunda o visu lumina, os gratissimum,
 Vultusque, faciesque generosa Filii,
 O pressa nostris labra labris suaviter!
 O dignus ipso vel Deo color, halitus

B Suavissimus Nati, o odoris cœlica
 Fragrantia, malis sæpe quæ pressam imbuens
 Percepta toto me relecti pectore!
 Et quid tulisti morte tam infami emori?
 Quid te parentem destitutam Filio
 Fecisti? o utinam commori detur tibi,
 Mi nate. Longe suavius mori mihi
 Esset, jacentem quam videre et mortuum.
 Nam qui me et impos vocis, et oculos premens
 Suos profunda nocte consolabitur?
 Quæ vita poterit esse non gravis mihi?
 O corporis dulcem et suavem spiritum!
 Frustra ergo, Nate, præbui tibi ubera,
 Frustra laborans te puellum fasciis
 Involvi, et in te matris operam perdidit.
 Jam prima ab illa luce, qua mirabilis
 Illuxit ortus edito tibi, o Dei

Ἥ πολλὰ μὲν ζῶν, πολλὰ δ' εἰς ἄδου μολῶν,
 Παγκράτορος Παῖ, τῆς ἐμῆς ἡψω φρενός.
 Ἐκ τῶν δὲ πρώτων, πρώτον ἀρξομαι λέγειν.
 1340 Ὑβρις μὲν, ἦ τ' ἔσφηλε πάντων μητέρα,
 Καὶ πατέρα πρώτιστον, ὃς βροτῶν γένος
 Ἐσπειρε καξήμησε κάλλιστον θέρος,
 Τεκεῖν μ' ἔθηκε παραδόξως σ', ὦ Τέκνον,
 Εὐδοξόν, ὡς ἔδοξε σὺ Γεννήτορι,
 1345 Πρὶν ἢ γενέσθαι κάμῃ, καὶ πᾶσαν κτίσιν.
 Κάπελ δ' ἐτέχθην, Πατρὸς, οἶμαι, σοῦ κρῖσει,
 Τρέφει με πατὴρ οὐ βροτείαν ἐσχάραν,
 Μήτηρ τ' ἔδωκεν ἱεροῦς ἀμφὶ δόμους,
 Ἐνθ' ἐκτραφεῖσαν χερσὶν Ἀγγέλου ξένως.

A 1350 Εἰς καιρὸν ἀνδρὶ σῶφρον' ἐκτέθεικέ με
 Γερουσία σύμπασα, τηρεῖν ἐννόμως,
 Οὐκ ἄθεε καὶ τοῦτο, θεία δὲ κρίσει,
 Ὡς εὐλόγως ἔλεγγον εἰς καιρὸν φέρω,
 Καὶ παιδαγωγὸν Παιδὸς, οὐ γονὴ ξένος.
 1355 Μένω γὰρ αὐθις παρθένος τεκοῦσά σε,
 Αὐτὴ θ' ἑαυτὴν οἶδ', ὅπως ἀγνὴ μένω,
 Σὺ τ' αὐτὸς οἶδας, ὡς τὰ πάντ' εἰδὼς σαφῶς.
 Σοῦ δ' ἐξ ἐμοῦ τεχθέντος, ἐκ Πατρὸς Θεοῦ.
 Οὐκ εὐπρεπεῖς ἔθεντο πολλοὶ μοι λόγους,
 1360 Ψευδεῖς, τακεῖν βάζοντες ἐκ τινος βροτῶν.
 Κοῦκ ἤρκασάν μοι ταῦθ' ὑδρισηθῆναι μόνον,
 Ἄλλ' ἔδραμον φεύγουσα κ' εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Profecto multum quidem vivens, multumque inferos subiciens,
 Omnipotentis Filii, meum cruciasti animum.

Sed ab his quæ prima sunt, primum incipiam dicere.

1340 Superbia quidem quæ omnium matrem fecellit

Primumque parentem, qui mortalium genus

Seminavit et optimam messem collegit,

Fecit me parere te miro modo, Fili,

Te gloriosum, ut tuo Genitori placuit,

1345 Priusquam et ego fuerim, et universa creatura.

Cum autem tui Patris voluntate, ut arbitror, genita fuerim,

Alit me genitor non ad mortalem focum,

Et mater ædi sacrae me tradidit :

Ibi modo insolito Angeli manibus enutritam

1350 Pro tempore viro modesto tradidit me

Universus senatus, in cuius fide et custodia essem,

Nec istud absque Deo. divinaque providentia,

Ut pro tempore convenienter mea vindex castitatis esset,

Infanaque pædagogum haberet, cuius partus est inauditus.

1355 Permaneo etenim iterum virgo, etsi te genuerim,

Memet ipsamque novi, quo modo intacta maneam.

Tu ipse nosti, cui omnia sunt aperta.

Cum autem ex me, ex Deo Patre natus fuerim,

Indecoros contra me multi disseminaverunt sermones

1286 1287 1360 Falsos, dicentes me ex aliquo viro genuisse.

Neque satis fuit ut tali calumnia lacesseer :

Sed fugiens in Ægyptum cucurri,

1357 Ἥ πολλὰ μὲν ζῶν, etc. Ita *Rhes.* vers. 915
 et 916, Musa ingemiscit de cæde Rhesi filii sui et
 Mivii Strymonis.

1359 Ἐκ τῶν δὲ πρώτων, etc. Ita supra vers.
 301, et *Med.* vers. 475.

1340 Ὑβρις μὲν, etc. Ita *Rhes.* vers. 917 et 918,
 loquitur Musa :

Ἑβρις γὰρ, ἦ σ' ἔσφηλε, καὶ Μουσοῦν ἔρις

Τεκεῖν μ' ἔθηκε τόνδε δούστηνον γόνον.

Tua enim arrogantia quæ te perdidit, et contentio

[cum Musis

Fecit me parere hanc infelicem sobolem.

1347 Τρέφει με πατὴρ, etc. Sic fere ibid. Musa
 refert quomodo Rhesus alitus fuerit :

. . . Τρέφειν δὲ σ' οὐ βροτείαν ἐσχάραν
 Στρυμόν διδούσιν, etc.

. . . Te vero alendum non ad mortalem focum

Dat Strymon pater. . .

1348 Μήτηρ τ' ἔδωκεν, etc. Tota hæc narratio,
 vel siavis, fabula, descripta est ab apocrypho
 libro *De ortu Beatae Virginis*, sub nomine sancti Ja-
 cobi fratris Domini. Cum autem liber ille Apollinario
 recentior sit, vel inde constat recentius quoque
 Apollinario esse carmen istud, Damasceno autem
 antiquiore inde patet esse totam illam de educa-
 tione Mariæ fabulam.

1353 Εὐλόγως. Ita Combef. ex duobus Regiis. Editi
 ἀλόγως, quæ lectio servari posset legendo οὐκ ἀλόγως.

METRICA VERSIO.

Omnia potentis Nate, tu vitam trahens
 Idemque descendens ad imam tartari
 Sedem nigrantis, pectus anxisti meum.
 Ego autem ab ipso capite rein totam ordiar.
 Superbia quidem quæ omnium matrem impulit
 In fraudem, et antiquum patrem mortalium,
 A quo propagatum genus, pulcherrima
 Demessa messis, fecit ut contra omnium
 Spem, Nate, parerem gloriosum te, ut tunc
 Decrevit olim Genitor, antequam edita
 Essem, vel isto quidquam in orbe viveret.
 Simul atque nata sum Patris tui, ut arbitror,
 Ex mente summa, me meus nutrit pater,
 Non inter illos quos colunt homines lares,
 Sed me sacratæ mater ædi destinat.
 Sic manibus eductam Angeli insolito modo

B Totus senatus, comoda legens tempora,
 Viro modesto conjugem me tradidit,
 In cuius unius fide et custodia
 Essem : nec istud absque divum numine
 Prudentiaque, ut inde tempore debito
 Certissima esset Filii probatio,
 Et testis ejus quem novo parerem modo.
 Nam partu ab ipso viro adhuc maneo, mihi
 De me ipsa testis casta nunc ut sim pareus,
 Tuque ipse testis nota cui sunt omnia.
 Sic te, parente me, Deo Patre edito,
 Absurda multi et vana mihi sermonibus
 Disseminarunt, dictitantes ex viro
 Meum esse partum; nec satis calumnia
 Hæc visa, nisi me Ægyptus etiam mox suum
 Profugam videret in sinum, et laboribus

Ἐτλην τε πολλὰ, καὶ κατεξάνθην πόνοις.

Ἄλλ' εἶδον ἐξαισά σοι πεπραγμένα,
1365 Καὶ πάντα συμβάλλουσα, καὶ θαμβουμένη,
Οὐ θνητὸν ἦμην σ', οὐδ' ἐδειμαινον θανεῖν.
Ἄλλὰ σε πατρός Ἀβραάμ σύνθημά τι,
Πρέσβευμά σ', αἶ τε μυρία γερουσίαι,
Ὅρκος θ' ὄντερ ὠμοκας, εἰς σωτηρίαν
1370 θανεῖν ἔπεισαν, κάπικουρῆσαι γένοι.
Ἐντεῦθεν ἔτλης καὶ τόκον τε καὶ πότμον.
Κάγῳ δὲ μισθὸν τῶν ἀφερτάτων πόνων
Ἐν ἀγκάλαις κρατούσα νεκρὸν σ', ὦ Τέκνον,
Θρηγῶ σε πικρῶς, καὶ στένω, καὶ δακρύω.

A 1375 Θρηγῶ, σοφιστὴν δ' ἄλλον οὐκ ἐπάξομαι.

Πέπλοις δ' Ἰωσήφ εὐπρεπῶς ἀμφιάσαι
Ἐτοιμός ἐστι, πρὸς δὲ καὶ τεύξαι τάφον,
Καὶ ξυγκενῶσαι μυρίων χλιδὴν μύρων,
Ἦν Νικτόδημος ἦλθεν εὐφύχως φέρων,
1380 Βαῖδν φιλοφρόνημα νεκροῖσι φίλοις·
Τί γὰρ τὸ κέρδος ἐκ μύρων τεθνηκόσιν;
Τὰ δ' ἐν νεκροῖσι φροντιεῖ Πατῆρ σέθεν,
Οὐς πάντας αὐτός, ὡς σκυλεύματ', ἐξάγοις,
Ἄϊδος οὐς καθείρξεν, οὐς συνήρπασε,
1385 Κἀδδῆσεν ἐν δεσμοῖσι πανζόφου στέγγος.
Μυστηρίων δὲ τῶν ἀπ' ἁρρήτων φάνας

Pluraque mala pertuli, laboribusque fui oppressa.

Verum vidi prodigia a te confecta.

1365 Et omnia conferens, et obstupefacta,
Te mortalem non existimabam, neque tuam mortem reformidabam.

Verum percussum cum patre Abrahamo pactum,
Ac supplicatio, patrumque innumerabilis coetus,
Et jusjurandum quod jurasti, te pro salute nostra
1370 Mori suaserunt, et humano generi subvenire.

Hinc et partem et mortem sustinui.
Et ego mercedem intolerabilium laborum
In ulnis ferens te mortuum, o Fili,

Lamentor te amare, et lugeo, et lacrymor.
1375 Lugeo, nec alium qui scite lugeat adducam.

Jamque Josephus decenter pepis involvere
Paratus est, et exstruere sepulcrum,
Et effundere plurima pretiosaque unguenta,
Quæ liberali animo ac munifico attulit Nicodemus,
1380 Exilis officii præstatio amicis defunctis impensa:

Etenim sparsa unguenta quid prosunt mortuis?
Rebus autem mortuorum consulit Pater tuus,
Quos omnes ipse, ut spolia, eduxeris ex inferno,
Quos infernus carcere tenebat, ac rapuerat,
1385 Tartarique tetra caligine vinxerat.

Mysteriorum autem arcanorum manifestationem

1366 Οὐδ' ἐδειμαινον. Ita Rhes. vers. 973, Musa ait de Rheso filio suo:

. . . . . Οὐκ ἐδειμαινον θανεῖν.
. . . . . Non meluebam moriturum esse.

1367 Σύνθημά τι. Mallet Combef. σύνθημά τε.

1368 Πρέσβευμά σ', etc. Ibidem vers. 935 eadem

Musa ait:

. . . . . Ἄλλὰ σ' Ἐκτορος
Πρέσβευμα, ἧ τε μυρία γερουσία
Ἐπειὸ ἀνελεθῖν, κάπικουρῆσαι φίλοις.

. . . . . Sed te Hectoris
Legationes, et frequentes senatus nuntii
Induxerunt ut huc ascenderes, et opem ἔρρες amicis.

1372 Κάγῳ δὲ μισθόν, etc. Ita fere ibid. vers.

947 etc.:

Καὶ τῶνδε μισθὸν παῖδ' ἔχουσ' ἐν ἀγκάλαις
Θρηγῶ. Σοφιστὴν δ' ἄλλον οὐκ ἐπάξομαι.
Et horum mercedem nunc filium in ulnis gestans
Lamentor. Alium vero lamentatorem non adducam.

1377 Ἐτοιμός ἐστι, etc. Ita fere ibid. Hector vers. 959 etc.:

Καὶ νῦν ἔτοιμος τῷδε καὶ τεύξαι τάφον,
Καὶ συμπυρῶσαι μυρίων πέπλων χλιδῆν.
Et nunc sum paratus ei facere sepulcrum,
Et simul incendere delicias multarum vestium.

1384 Καθεῖρξεν, etc. Sic infra vers. 1925 et 1926.
Ita fere Bacch. vers. 443 et 444, famulus Pentheum alloquitur:

Ἄς δ' αὐ σὺ, Βάκχος, εἶρξας, ἄς συνήρπασας,
Κἀδδῆσας ἐν δεσμοῖσι πανδήμου στέγγος.
Quas vero tu, Bacchus, incluseras, quas rapueras,
Et ligaveras in vinculis publici carceris.

1386 Μυστηρίων δὲ, etc. Ita fere Rhes. vers. 912

Musa sic habet:

Μυστηρίων τε τῶν ἀπορρήτων φάνας
Ἐδειξεν Ὀρφεὺς ἀτανέψιος νεκροῦ.
Et mysteriorum arcanorum revelationes
Docuit Orpheus consobrinus cadaveris.

METRICA VERSIO.

Attrita multis, paterer indignissima.

Miranda vidi facta tibi, quæ dum stupens
Mecum notarem, te grege ex mortalium
Unum extimebam, cui nefas esset mori.
Ut enim quod olim pactum Abrahamo patri,
Quod deprecanti multitudini datum
Patrum piorum, longa quos ætas graves
Faceret, et hæc quam jurejurando fidem
Dedisti, eo te perpulerunt, ut mori
Non grave putares, cuncta quo mortalium
Generi ad salutem cerneres in posterum:
Sic inde legem mortis humanæ, ut prius
Partus subisti. Sed ego gestans præmium
Meis in ulnis non ferendi incommodi,
Te, Nate, mortuum gravi fletu ingeniens

B Ploransque prosequor, meas in nœnias
Nil artis addens præter ora lacrymis
Uda. En paratus qui decenter amicit
Te veste Joseph, qui super tumulum exstruat,
Unaque multa unguenta fundet optima,
Quæ Nicodemus afferens huc advenit,
Hoc uno amoris candidi in amicos sibi
Pignus relinquens non grave, at pium tamen:
Unguenta nam quid sparsa prosunt mortuis?
Quin mortuorum consulit rebus Pater.
Quos ipse cunctos, tanquam spolia, ex in-

Trahes, in arctum carcerem arreptos, loco
Caliginoso deligatos vinculis.
Arcana Pater hæc Filio mysteria

Ἔδειξε πατήρ, παῖδ' ἀποσφάξας μόνον.
Ἔφησε μύστης αὐτανέμσιος σέθεν,
Μεϊζῶν ἀπάντων, ὡς ἔφησ, θεηγόρων,
1390 Ὅν δήμος ἐκδέδωκεν Ἑβραίων σφαγῆ,
Σεμνὸν πολίτην, κάπτι πλείστον ἀνδρ' ἕνα
Φανέντα φοῖδον, γυμνὸν, ἄσιτον, μόνον.
Τροφῆ δ' ἀμεμφεῖ πᾶσιν ἦν κεχρημένος,
Ἐσθῆτ' ἀπροστρόπαιον ἐγγλαινούμενος
1395 Μόνους δ' ἀπροστρόπαιος οἷς πέλει χλιδῆ.
Αὐχμῶν, πινώδης, λυπρὸν ἀμπνεύσαν βίον,
Ἦχι ξυνοικεῖ δαψιλῆς ἐρημία,
Ῥεῖθροισιν ὠκύς ἐνθ' Ἰορδάνης ῤέει.

Ostendit pater, filium unicum occisurus.
Prænuñtiavit discipulus tuus consobrinus,
Omnium, ut dixisti, prophetarum maximus,
1390 Quem internecioni tradidit plebs Hebræorum,
Gravem civem, et quem unum virum maxime
Visum castum, nudum, ne vescentem quidem, solitarium.
1395-1400 Cibo autem nulli culpando utebatur,
Et veste horrorem incutiente erat indutus;
1405 Exhorrescebant autem ii soli qui voluptati sunt dediti;
Squalens, horridus, tristem trahens vitam,
Qua existit vasta solitudo,
Et Jordanis alveo rapidissimo disfluit.
Sic et tui tumuli aperta signa dedit
1400 Vates qui in profundo maris tres exegit dies.
Cuniquè ista plane noverim, voluptate perfundor,
Expectans et tumuli exitum cernere.
Sic igitur, o Fili, necem jam passus es,
Et illa eorum quæ nunc peraguntur, tibi causa existere,
1405 Ut mori, et hominibus auxiliari festinares.
Verùm neque Judas, neque miser Pilatus
Duplicem vindictam effugient, sed illos puniet
Ultor et vindex Patris oculus,
Totamque urbem et carnificum turmam.
1410 Fecisti, fecisti, ne putes latere,

1387 Πατήρ, etc. Reg. H. II, addit Ἀβραάμ, quæ quidem vox glossa est, sed optima sene, ne quis, ut Roill. et alii, intelligat de Patre æterno, qui morienti Filio nota hæc fecerit, quasi vero Filium ignoraverit; quod fidei profecto adversatur. Abraham igitur filii immolatione mortem Christi, cujus eximia fuit signa, notam fecit et Joannes præcursor prædicavit.

1388 Αὐτανέμσιος, etc. Non legitur in Evangelio Joannem Baptistam Christi fuisse discipulum, aut internecioni traditum a plebe Hebræorum.

1391 Σεμνὸν πολίτην, etc. Sic Rhes. vers. 946 de Musæo:

Σεμνὸν πολίτην, κάπτι πλείστον ἀνδρ' ἕνα. . .

Gravem civem, et quem unum virum maxime, etc.

1392 Ἀσιτῶν. Ita duo Regii. Mendose editi ἄσιτον.

1395 Τροφῆ δ' ἀμεμφεῖ, etc. Eo quod summis fruticibus herbisque vesceretur. Ita innuere auctorem

A Ὅς τῆς ταφῆς ἔδειξε φανὰς αἰσίας
1400 Τρισημερεύσας ἐν βυθῷ θεοπρόπος.
Καὶ ταῦτα μανθάνουσα, τέρψιν ἐμφέρω,
Καραδοκούσα καὶ ταφῆς ἰδεῖν τέλος.
Οὕτως ἄρ' ἔτλης, Τέκνον, ἦδη τὸν μόνον,
Κάκεινα τῶν νῦν δραμάτων ἀκτῖα σοι,
1405 Σπεύσαντι θανεῖν, κάπτικουρῆσαι βροτοῖς.
Ἄλλ' οὐκ Ἰούδας, οὐδ' ὁ τάλας Πιλάτος
Διπλῆν δίκην φύγωσιν, ἀλλὰ σφᾶς ἴσσει
Ἐδικὸν ἔμμα Πατρὸς ἀμυντήριον,
Πόλιν τε πᾶσαν καὶ στρατὸν μαιφόνον.
1410 Ἐδρας, ἔδρασας, μὴ δοκεῖ λελθῆναι,

putat Combefissius, nec locustas specialiter velle, ad quæ ambo vox Græca Matth. III, 4, ἀκρίδες est ambigua: æque quadraret ἀθήει, insolito, inquit Combefissius.

1394 Ἐσθῆτ' ἀπροστρόπαιον. Mendose editi ἐσθῆτα προστρόπαιον.

1395 Οἷς πέλει χλιδῆ, etc. Reg. H. II, οἷς πέμφεῖ χλιδῆ, quibus anima vitæque deliciæ.

1403 Οὕτως ἄρ' ἔτλης, etc. Scilicet in persona eorum, qui erant ipsius figuræ.

1407 Διπλῆν δίκην. Interitus animæ et corporis, non ut Roill. Quæ utrumque jam certa manent.

1408 Ἐδικὸν ἔμμα, etc. Ita supra vers. 1198.

1410 Ἐδρας, ἔδρασας. Qui ex cuniculis egeris clam, doloque vitæ insidiatus sis. Ita fere loquitur Musa Rhes. vers. 940:

Ἐδρασε· δράσας μὴ δοκεῖ λελθῆναι.
Fecit; si fecisses, ne putes tem me latere potuisse.

METRICA VERSIO.

Aperta voluit occidentij. Haud inscius
Mysteriorum, sanguine affinis tibi,
Longe inter omnes mentis altæ interpretes,
Te teste, primus dixit, Hebræum genus
Quem destinavit in necem, civem gravem,
Auctoritate plurimos qui inter viros
Præ se tulit virum pium atque innoxium
Et nudum, et unus abjectus semper fuit.
Irreprehensus cibus, amictus huic vilis quidem:
Sed vilis illis tantum et horrens, dediti
Qui sunt voluptati: ille squallore horridus,
Et sorde multa duriter vitam trahens,
Qua solitudo vasta terræ panditur,
Jordanis-alveo disfluit rapidissimo.
Sic qui dies tres in profundo fluctuans

B Fuit propheta olim, sepulturæ edidit
Signa auspicata: quæ omnia ut prudens scio
Simul et sepulti cernere exspecto exitum,
Et me futuri gaudij spe recreo.
Sic ergo, Fili, passus extrema occidis.
Hæc causa rerum nunc præsentium,
Morte properata dum studes mortalibus.
Non ipse Judas, non miser tamen interim
Pilatus illa supplicia vitaverit,
Quæ utrumque certa jam manent: vindex Patris
Hos justus oculus, totam et urbem, atque ef-
[feram
Rabie cohortem lance justa puniet.
Hæc culpa, o Ponti, culpa te quoque, ut nihil
Credas latere justitiæ oculum omnia

Πόντιε, δικης ἔμμα πανδερχέστατον,
 Κἄν χεῖρας ἀπένιψας, ὡς ἔξω φόνου·
 Οὐχ ὁ προδούς ἔρριψε μισθὸν τοῦ φόνου,
 Ὅπερ δέον μὲν ἐν δέρη θείναι ξίφος,
 1415 Δέον δὲ λυγρὸν αὐχέν' ἐνθεῖναι βρόχοις,
 Ἦ κύμασι γλαυκοῖς ἀφανίσαι δέμας,
 Ἦ ψῆφαι πρὸς θάλασσαν ἰχθύσι βοράν;
 Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς ἀνδρ' ἐπέωλησας, τάλα
 (Στρέφω γὰρ εἰς σὲ τὸ πρόσωπον τοῦ λόγου),
 1420 Εἰ μὲν τιν' ἐξέδωκας ἄλλον εἰς φόνον,
 Νόμῳ πολιτῶν συμφορὰν ὑπέσχεσθαι.
 Νῦν δ', ὅς σε πολλῶν ἤξιωσε χαρίτων,

Pontie, justitiae oculum omnia prospicientem,
 Etsi manus ablueris, velut extra culpam caedis;
 Annon proditor caedis mercedem projecit,
 Quem jam oportet cervici gladium infligere,
 1415 Aut miserum guttur laqueis innectere,
 Aut caeruleis in fluctibus corpus absumere,
 Piscibus maris, ut escam, projectum?
 Si enim purum hominem vendidisses, o miser
 (Ad te quippe sermonem converto),
 1420 Si quempiam alium caedi tradidisses,
 Jure civium poenam subiisses.
 Nunc autem eum, qui te plurimis cumulavit beneficiis,
 Qui a Patre venit, ut universum genus humanum erueret,
 Vendidisti, invidiaeque ad necem tradidisti;
 1425 Quales poenas te subire aequum non est?
 Joseph. Jam judicatus est aequissime omnium iniquissimus
 Discipulus, omnium nequissimus, Domini sui traditor.
 A seipso pendulo fune suspensus.
 1290-1291 E laqueo cui pensilis erat, statim in terram dilapsus.
 1430 Cadit in solum cum sexcentis ejulativibus.
 Malo enim cum vicinus esset, miser non cognovit;
 Juste profecto judicatus est, et suum exitum habuit ultio.
 Deip. O Fili, quam vere est tibi Pater supremus,
 Qui recte audiit meas deprecationes.

1424 Ἐξέδωκας εἰς φόνον φθόνῳ, καὶ τίσιν.
 Legit Combefissius τίσιν, ac vertit: *Dedisti nece tollendum invidiam, id est, diabolo*; frequens enim apud Gregorium talis acceptio vocis, φθόνος, et quibus? furoris aëstro percitis Judaeis. Male Roillet, invidia excitus, eam invidiam in Judam retorquens.

1428 Ἀυτοκρεμαστοῖς. Edit. male ὀπτοκρεμαστοῖς. Ita fere Hipp. vers. 779, chorus Theseo respondet Phædrae mortis genus referens

. . . . Κρεμαστοῖς ἐν βρόχοις ἡρητημένη.

. . . . Pensilibus in laqueis suspensa.

1429 Ἐρῶχῳ δὲ θάσσῳ, etc. Ita fere Bacch. vers. 1109, nuntius Penthei obitum narrat:

Ἦψῳ δὲ θάσσῳ, ὑψόθεν χαμαιπετῆς

A Ῥύστης τε παντὸς ἦχε Πατρόθεν γένους,
 Πέπρακας, ἐκδέδωκας εἰς φόνον φθόνῳ·
 1425 Καὶ τίσιν σὺν σ' οὐχ ὑποστῆναι θέμις;
 Ἰωσ. Ἦδη κέκριται παντάδικος ἐνδικῶς
 Μύστης ὁ παγκάκιστος, ἐκδοῦς Δεσπότην,
 Ἀυτοκρεμαστοῖς ἐν βρόχοις ἡρητημένον.
 Βρόχων δὲ θάσσῳ ὑψόθεν χαμαιπετῆς
 1430 Πίπτει πρὸς οὐδας μυρλοῖς οἰμώγμασι.
 Κακοῦ γὰρ ἐγγύς ὢν, ὁ τάλας οὐκ ἔγνω·
 Εὖ γ', εὖ κέκριται, καὶ κατάρθεται δικῆ.
 Θεοτό. Ὡ Τέκνον, ὡς ἀρ' ἐστὶ σοὶ Πατὴρ μέγας,
 Ὅρθῶς ἀκούσας τῶν ἐμῶν κατευγμάτων.

Πίπτει πρὸς οὐδας, μυρλοῖς οἰμώγμασι,
 Πενθεύς. Κακοῦ γὰρ ἐγγύς ὢν ἐμάνθανε.
 In alto vero sedens, ex alto in terram delabens
 Cadit ad solum, cum sexcentis ejulativibus
 Pentheus. Malo enim se vicinum esse cognovit.
 1433 Ὡ Τέκνον, ὡς ἀρ' ἐστὶ, etc. Ita fere Hippolyti. vers. 1169, etc., Theseus Neptuno gratias agit ob immeritam filii sui necem:
 Ὡ θεοί, Πόσειδον, ὡς ἀρ' ἦσθ' ἐμὸς πατήρ,
 Ὅρθῶς ἀκούσας τῶν ἐμῶν κατευγμάτων...
 Ἐπαῖσεν αὐτὸν ῥόπτρον ἀσχύναντά με.
 O dii, o Neptune, quam vere es pater meus,
 Quia recte audivisti meas imprecationes...
 Clava percussit eum qui me dederore affect.

METRICA VERSIO.

Penitus videntem, te premit, quamvis tuas
 Tanquam hujus expertis caedis ablueris manus;
 Annon et ipse proditor pecuniam,
 Quae caedis esset praemium, abjecit manu,
 Quem jamjam oportet ense jugulum solvere,
 Miserumque guttur nectere laqueo, aut aqua
 In fluctuante corpus absumi, cibum
 Praeceptis in aequor piscibus cum fecerit?
 Si vendidisses sorte vel nulla virum
 Et diguitate (jam te enim, miser, alloquor),
 Si prodidisses ad necem alium quempiam,
 Ut aequa lex est civium, periculum
 Etiam subires. Nunc eum qui dotibus
 Te judicavit plurimie dignum, a Patre
 Qui venit, esset generis ut mortalium

B Assertor, invidia excitus, diram ad crucem
 Tu venditum etiam dedisti; et quas, scelus
 Ob hoc, subire non licet poenas tibi?
 Joseph. Sententiam jam passus est aequissime
 Injustus idem discipulus atque impius,
 Qui prodidit Dominum suum, modo pensili
 Pendere visus fune, mox ex ipso eo
 In terram ab alto lapsus, illicque incubans,
 Cum mille ductis pectore ejulativibus.
 Nam cum malum illi instaret, infelix tamen
 Non novit: aequa lege sic sententia
 Est lata, felix justa cessit ultio.
 Deipara. O Nate, Pater est quam potens tibi,
 Admisit aure qui preces! malleus bene [moas

1435 Ἐπαισεν αὐτὸν βρόπτρον, ὡς προβόντα σε,
Ἄπιπτον, ἄθειον, παράνομον, ἄδικον.
Κλέπτην γὰρ ἦντα, καὶ Θεοῦ βράπτην φόνου,
Καὶ μὴ θέλοντ' ἐπιστρέφειν πονηρίας,
Οὕτως ἔδει νιν τῷδε καθθανεῖν μόρω.
1440 Ὅλλοιτ', ἄλλοιτο πανδίκως κακαργάτῃ·
Κέρδος μέγιστον τῆς ἐπιστροφῆς φυγεῖν.
Ἔστι Θεός τις, ἔστιν ἄλιμος, μέγας·
Ἔστι δὲ καὶ Πρόνοια, καὶ κρίσις Θεοῦ.
Ἄπέπτυσ' οὐδεὶς ἀσεβῆς Θεῷ φίλος.
1445 Ἀδ' οἴσθ', ἀγοντας εἰς κελύκη λοιπὸν τάρον.
Χωρεῖτε, θάπτετ' ἄλιψ τῷμβω νεκρῶν.

A Ἐχει γὰρ, οἷα δεῖ, γεννητέρων πέπλα,
Βαῖν παρηγόρημα τοῖς τεθνηκόσι.
Δοκῶ διαφέρειν τοῖς θανοῦσι βραχῦ,
1450 Εἰ πλουσίως τις τεύζεται πτερισμάτων·
Κενὸς δὲ κόμπος ἐστὶ τῶν ζώντων τάδε.
Κρύψατε γοῦν πρόσωπον ὡς τάχος πέπλοις,
Ψάυσατε χερά, θάψατ' ἐνταῦθα νέκυν,
Τὸν καθθανόντ' ἀνακτ' Ἰουδαίων ὕπο.
1455 Ἄφρειν φορᾶθην τὸν νεόδητον χρεῶν.
Ἦ Παῖ, παναιτίου Θεοῦ παντεργάτα,
Τί γὰρ τελεῖται τοῖς βροτοῖς ἀναυ σέθεν;
Τί δ' οὐ θεόκρατὸν γε τῶνδ' ἐστίν; Ἰώ.

1435 Clava percussit istum proditorem tuum,
Impium, impium, iniquum, nefarium.
Furem enim, et Dei cædis machinatorem,
Neque a nequitia sua resipiscere volentem,
Sic et tale genus mortis oportuit subire.
1440 Male pereat, male pereat justo iudicio iniquus;
Maximum est lucrum vindictam fugere.
Exsistit aliquis Deus, furis, supremus:
Est etiam Providentia, et Dei iudicium.
Abominor: nullus impius Deo amicus est.
1445 Apprehendite, et in tumulum recens excisum ducite.
Discedite, locupleti mortuorum sepulcro condite.
Habet enim, quæ oportet, allata a parentibus velamina,
Exile mortuis solatium.
Existimo autem non multum interesse mortuorum,
1450 An ampla quis nanciscatur parentalia:
Hoc enim tantum est inanis pompa viventium.
Peplis igitur quam celerrime os tegite,
Manibus tangite, et hic mortuum sepelite,
Quem suum regem interfecerunt Judæi.
1455 Efferre nunc modo domitum convenit.
O Fili, Patris omnium auctoris summe opifex,
Quid enim absque te perficiunt homines?
Equid hic est, quod Dei imperio non sit subditum? Ah!

1440 Ὅλλοιτ', etc. Ita supra vers. 352.
1441 Κέρδος μέγιστον, etc. Alio: *Maximum conversionis animæ lucrum pœnam effugere.*
1444 Ἀπέπτυσ', etc. Ita fere Hippolytus vers. 614, cognito pravo Phædræ consilio. nutricem ejus vehementer objurgat:
Ἄπέπτυσ' οὐδεὶς ἄδικός ἐστι μοι φίλος.
Abominor; nullus enim sceleratus est mihi amicus.
Sic et Hecuba vers. 1276.
1446 Χωρεῖτε, etc. Ita fere Troad. vers. 1246 etc.,
Hecuba chororum adhortatur:
Χωρεῖτε, θάπτετ' ἄλιψ τῷμβον νεκρῶ·
Ἐχει γὰρ, οἷα δεῖ γε νετέρων, στέφη.
Discedite, facite tumulum misero cadaveri;
Habet enim coronas, quænamadmodum inferis con-
[venit].
1447 Οἷα δεῖ, γεννητέρων, etc. Quæ oportet, id est, quæ decet vita sanctos. Roill. vertit: *Quæ de-*

*cent honesto loco natos: quasi legeret edgencatō-
ρων. Melius legeret cum Eurip. loco supra citato,
δεῖ γε νετέρων, etc.*
1448 Βαῖν παρηγόρημα. Ita supra vers. 1380.
1449 Δοκῶ διαφέρειν, etc. Ita fere Hecuba Troad.
vers. 1248:
Δοκῶ δὲ τοῖς θανοῦσι διαφέρειν βραχῦ,
Εἰ πλουσίως τις τεύζεται πτερισμάτων·
Κενὸν δὲ γάρωμ' ἐστὶ τῶν ζώντων τάδε.
Existimo autem non multum interesse mortuorum,
Si quis sortiatur locupletes inferias:
Hoc enim tantum est inanis pompa viventium.
1450 Εἰ πλουσίως. Ita Reg. Med. At. Reg. II. II,
πλουσίως ut apud Eurip. Utraque lectio melior,
quam in edit. ἐχουσίως.
1455 Τὸν νεόδητον. Vel a δέμω, vel a θαμῶν.
Modo domitum et intersectum, vel recens composi-
tum, nimirum fasciis sepulture.

METRICA VERSIO.

Hunc proditorem perfidum, nefarium,
Impium, et iniquum contudit: namque impie
Qui cædis auctor esset, et domesticus
Fur, nulla ratio quem sua deduceret
A pravitate, sic oportuit emori.
Male pereat, pereat uti meritis optime,
Jure sceleratus. Ad mali fugam tamen
Medicina magna, mentis est mutatio.
Est Numen aliquod, est idem magnum et potens,
Divina cura quæ futuri provida.
Nefarium execror: impius odit Deus.
Vna cæterum istud prendite, et rapite recens
Factum in sepulcrum. Ite, sepelite mortuum

B Tumulo besto. Nam quæ honestos addecet
Natos honesto de loco velamina,
Leve mortuis solatium assecutus est.
Referre cuiusquam haud puto qui mortuus,
Post fata summa quo esseratur funere;
Hæc vana tantum pompa sit viventium.
Velate peplis ora quam celerrime,
Manum admovete, mortuumque involvite,
Judæa quem gens sustulit regem impie.
Efferre nunc jam morte sanctum convenit
O Nate summi opificis omnium, et Dei
Rerum parentis, vita quæ mortalium
Te sine? Quid hic est, numini quod non Dei

Ἰὼ, ἰὼ!

1460 Ὁ Βασιλεῦ, Βασιλεῦ, πῶς σε θαυμάσω;

Ὁ Θεέ μου, Θεέ μου, πῶς σε καλέσω;

Φρενὸς ἐκ φιλίας τί σοί ποτ' ἄρ' ἔπω;

Κεῖσαι γὰρ ὑφάσμασι τοῖσδ' εὐλιγμένους,

Ἐν σπαργάνοις πρὶν ἐνεσπαργανωμένους.

1465 *Nicod.* Φέρ', ὦ γεραῖ, κρᾶτα τοῦ τρισουλίου.

Ὅρθως προσαρμύσωμεν, εὐτονον δὲ πη

Σῶμ' ἐξακριβώσωμεν εἰς ὅσον πάρα.

Ἰωσ. Ὁ φίλατον πρόσωπον, ὦ νέα γένυς,

Ἰδοὺ καλύπτρα τῆδε σὴν κρύπτω κάραν.

1470 Τὰ δ' αἰμόφυρτα καὶ κατηλακισμένα

Ἐβέρη σὰ καὶ μέλη πέπλοις καινοῖς σάπτω,

A [Κα'] πλευρὰν νυγείσαν κίτταν ἤματωμένην.

Θεοῦ. Ναὶ πρὸς Θεοῦ, συνέρπει· ἐν ὄνοτι γάρ,

Ὡς ἔγγυς ἐστὶ νυκτὸς ἡδὴ καὶ κνέφας.

1475 Ὅρθῶσαι' ἐκτείναντες ὄλιβαν δέτρην·

Μικρὸν τὸδ' οἰκούρημα φίλων Δειπτότη.

Κομίζετ' αὐτὸν, ὡς ἰδοῦσ' ἐν ἑμμασιν

Ποῦ κείσεται Παῖς, κείσε θρηνοῦσα μενῶ.

Ἔως τρίτον λάμψειν ἡμᾶρ γλυκύ μοι.

1480 Ὁ πένθος ὄϊον, οἷον ἐκράνθη, Τέκνον!

Κοινὸν τὸδ' ἄχος πᾶσιν ἠγοῦμαι βροταῖς.

Κοινὸν τὸδ' ἄχος πάντας ἀλείπτως φθάνει.

Φθάσει δὲ καὶ πάγκοινων εἶθε χάσμα μοι.

Ἰωσ. Ἐπισθὲ μοι, φέρωμεν ἄλιον βάρος,

Ah, ah!

1460 O Rex, o Rex, quomodo te lugebo?

O Deus meus, Deus meus, quomodo te vocabo?

Amico ex animo qui tibi tandem canam?

1292-1293 His enim in linteis involutus jaces,

Qui prius in fasciis eras involutus.

1465 *Nicod.* Age, senex, caput ter beati

Recte accommodemus, integrumque

Corpus in loculo accurate disponamus.

Joseph. O dilectissimum os, o teneræ genæ,

Hocce linteo tegmine tuum caput obvelo:

1470 Hæcque sanguine conspersa atque sulcata

Crura tua et membra novis obtego peplis,

Et omne latus percussum sanguine conspersum.

Deip. Sane per Deum, operi incumbite: res exigit;

Nox enim et crepusculum jamjam innisat.

1475 Rectum collocata extendentes beatum caput;

Exiguum est hoc ministerium dilecto Domino.

Afferre ipsum, ut videns coram,

Ubi jaceat Filius, ibi lugens maneam,

Donec tertia dies mihi jucunda illucescat.

1480 O luctus qualis, qualis accidit, o Fili!

Huncce communem omnibus hominibus dolorem puto.

Hicce communis dolor præter spem omnes occupat.

Utinam et universis sicut et mihi gaudium superveniat!

Joseph. Sequimini me, deferamus beatum pondus,

1465-1467 ΑΙ. male κρᾶτα προ κρᾶτα, et σορόν προ ὅσον.

1469 *Καλύπτρα τῆδα.* Inutile quod addit Roill., muliebri.

1475 Ὅρθῶσαι', etc. Ita fere *Hipp.* vers. 786 etc., nuntius chororum adhortatur, ut exsequias Πηδρέτῃ absolvat:

Ὅρθῶσαι' ἐκτείνοντες ἄλιον βάρω.

Πικρὸν τὸδ' οἰκούρημα διασπάτας ἐμοῖς.

Rectam collocata, extendentes miserum cadaver;

Acerbum est hoc ministerium dominis meis.

1477 *Κομίζετ' αὐτόν,* etc. Sic *Hippol.* vers. 1265,

Theseus jubet ut filii sui cadaver ad se deferatur:

Κομίζετ' αὐτόν, ὡς ἰδοῦν ἐν ἑμμασιν...

Adferre ipsum, ut videns coram, etc.

1484 Ἐπισθὲ μοι, etc. Ita fere *Bacch.* vers.

1214, Cadmus famulis suis imperat, ut se Pentheci cadaver ferentem comitentur:

Ἐπισθὲ μοι φέροντες ἄλιον βάρω.

Πενθέως, ἐπισθε, πρόσπολοι, δόμων πάρος

Οὐ σῶμα μογθῶν μυριοῖς ζητήμασι, etc.

Sequimini me ferentem miserum onus

Penthe, sequimini, famuli, ante domum:

Cujus corpus laborans longa inquisitione, etc.

METRICA VERSIO.

Arbitrioque obnoxium sit? ah, ah, ah!

Et quomodo te, Rex, o Rex, delevero?

Quo nomine, Deus, o Deus, vocabero?

Amico ex animo qui tibi tandem canam?

Et involutus linteis istis jaces,

Prius involutus qui puer eras fasciis.

Nicod. Age, o senex, et jam beatum ter caput

Accommodemus optime; namque hic ades

Quo corpus ipsum demus urnæ commode.

Jos. Jucundum o vultum, o tenera tempora et ge-

[nas,

En tegmine lato muliebri obvelo caput,

Parteque corporis novis peplis tego.

Et quod cruore plurimo tinctum est latus.

Deip. At obsecro vos quotquot hic estis, manu

B Una hoc in unum incumbite omnes ocus:

Nam res requiri, noctis et crepusculum.

Collum beatum protrahendo attollite.

Domus ista, aliquod ad tempus est custodia

Domino optimo. Hunc efferte, quo palam videns

Qui Filium meum locus habeat, in eo

Manens dolori et lacrymis indulgeam,

Dum tertia dies dulcis illucet mihi.

Prob! Nate, quale, quale, quod factum est scelus!

Quam luctuosa pertrahit secum omnia!

Communis iste est omnibus mortalibus,

Ut credo, dolor: at idem ut omnes occupat

Non opinantes, sic velim me gaudium

Commune quod sit omnibus mox occupet.

Joseph. Vos me sequimini, deferamus graviter

1485 Ὁ πολλὴ ἀνατλάς, μυρίοις αἰτήμασιν
Ἔσχον, τὸδ' εὐρῶν κοιράνου δωρήματι,
Γυμνὸν, τρισήλω κείμενον ἕξω λαθῶν.
Φεῦ, φεῦ! πρὸς αὐτοῦ τοῦδε φῶτος, ἀτρέμας
Χρωτὸς χεροῖν ἄπτεσθε τοῦ Θεοδρότου.
1490 Καὶ πρόσφορ' αἰρεθ', ἔλκετ' αὐ γε ζύντονα.
Ἰδοῦ γάρ, ὡς ἔοικεν, ἔγγυς καὶ τάφος.
Ἄμοι! γυναῖκες, γῆς Γαλιλαίας τέχνα,
Ἦδη τέθειται, καὶ καλύπτεται λίθω.
Δεῦτ', ἴτε, κοῦραι, καὶ κατιδοῦσαι νέκυν
1495 Προσεῖπατ' αὐτὸν, καὶ προπέμψατε χθονὸς,
Ὡς οὐποτ' ἄλλον τοῦ γένους ῥύστην. Ἰὼ!

1485 Propter quod multum fatigatus, mille precibus obtinui,
Illud inveniens praesidis dono,
Nudum tribus clavis ligno defixum accipiens.
Eheu, ehue! per hunc ipsum virum, leniter
Manibus atrectate corpus Homini Dei:
1490 Convenienter extollite, et aequali vi simul trahite.
Ecce enim, ut convenit, prope est sepulcrum.
Eheu! mulieres satæ de stirpe Galilææ,
Jamjam depositus est, ac lapide occluditur.
Venite, venite, o puellæ, cumque mortuum videritis,
1495 Illum salutate, et e terra deducite,
Tanquam solum humani generis liberatorem. Ah!
1294-1295 Jacentem videbitis: hæc Judæis placuerunt.
Pergite, procedite, non amplius cernere sustineo
Tumulo impositum, et lapide opertum,
1500 Qui patribus aquam e silice profluentem dedit,
Et modo rupes suspensus abscidit,
Et mortuorum sepulcra sua virtute aperuit.

Deip. Paululum hic sistamus, ut mortuum alloquar:
Descendis in inferni domos, Fili amantissime,
1505 Latebrasque subis, quas tu subire velis.
Cum autem veneris sub inferni valde tenebrosi tecta,
Acerbissimum aculeum inferno infliges.
Subis mortuorum penetralia, et tenebrarum fores.

1488 Φῶτος, ἀτρέμας, etc. Ita Reg. H. II. Edit.
φῶτ' ἔστ' ἀτρέμας.

1489 Ἀπτεσθε, etc. Ita legit Combefisius. Editi
ἄπτεσθαί. Ita fere Hipp. vers. 1358 etc., jamjam
moriturus ait:

Φεῦ, φεῦ! πρὸς θεῶν, δμῶς, ἀτρέμας
Χροδὸς ἐλευθέρους ἄπτεσθε χεροῖν.

Heu, heu! per deos, servi, placide

Contrectate manibus corpus laceratum.

1490 Καὶ πρόσφορ', etc. Ita idem Hippolyt.
vers. 1361:

Πρόσφορὰ μ' αἰρετε, σύντονα δ' ἔλχετε.

Apte me attollite, celeriter autem me domum trahite.

1495 Προσεῖπατ', etc. Ita supra vers. 687, et
Hipp. vers. 1098 etc., suum exsilium fens an-
nuntiat:

Προσεῖπαθ' ἡμᾶς, καὶ προπέμψατε χθονὸς,

A Ὀψεσθε κείμενον· ταῦτ' Ἰουδαίοις δοκεῖ.
Χωρεῖτε, χωρεῖτ', οὐκέτι βλέπειν φέρω
Τάφω τεθέντα, καὶ καλυφθέντ' ἐν πέτρῃ,
1500 Ὅς ἐκ πέτρας ἐδλουσεν ὕδωρ πατράσι,
Καὶ νῦν πέτρας ἐβήξεν ἠωρημένος,
Νεκρῶν τε τάφους ἠνέμψε δυνάμει.

Θεοδ. Στάμεν δὲ μικρὸν, ὡς προσεῖπω τὸν νέκυν·

εὐχὴν, ποθεινὸν τέκνον, εἰς ἔδου δόμους,

1505 Κρύπτη δὲ κρύψιν, ἣν σὺ κρυθῆναι θέλεις.

Ἦκων ἐς ἀδαο πανζόφου στέγην,

Ἄδη δὲ πικρότατον κέντρον ἐμβαλεῖς.

Ὀχλῆ νεκρῶν κευθμῶνα, καὶ σκότου πύλας,

Ὡς οὐποτ' ἄλλον ἄνδρα σωρρονέστερο·

Ὀψεσθε, καὶ μὴ ταῦτ' ἐμῷ δοκεῖ πατρί.

Salutate nos, et deducite ex hac terra,

Quia non alium me castiorem hominem unquam

Videbitis, etiamsi hæc non videantur patri meo.

1505 Κρύπτη δὲ κρύψιν, etc. Ita fere Bacch.

vers. 953, Bacchus Pentheum alloquitur:

Κρύψη σὺ κρύψιν, ἣν σε κρυθῆναι χρεῖν.

Occultaberis in occultatione, qua te decet occultari.

1506 Ἦκων ἐς ἀδαο, etc. Sic infra vers. 1513

et 1519.

1508 Ἦκων, etc. Sic *Heo.* vers. 4, Polydorus

ipsius filius a Polymnestore occisus in scenam

prodit:

Ἦκων, νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας...

Venio defunctorum latebra et caliginis portis relictiis.

METRICA VERSIO.

Onus beatum, mille post preces mihi
Vix impetratum principis dono, tribus
Quod habet clavis edita fixum in cruce
Nudumque. Ah, ah! vos ego per hunc ipsum obse-
[cro,

Estote fortes nunc viri, corpus manu
Attingite hujus, qui Deus et homo est simul.
At vos decenter tollite, atque aequaliter
Contentione virium trahite hunc simul:
Nunc jam sepulcrum, ut vos videtis, proximum est,
Heus! o satæ de stirpe Galilææ, loco
Suo datus, nunc lapide magno occluditur.
Agite, o puellæ, ile et videte mortuum,
Hunc voce vestra convenite, adducite
In ima terræ, qualis olim non fuit,
Hunc vindicem humani datum generis. Ah, ah!

B Vos hunc jacentem nunc videbitis: placent
Hæc civitati. Pergite et procedite;
Non hunc diutius sepulcro conditum
Tectumque saxo cernere queo, patribus
E silice quondam profluentem qui dedit
Aquam, crucique traditus durissimos
Lapides revulsit, mortuorum, numine
Suo, sepulcra urnasque reclusit cadens.
Deip. At paululum sistamus hic, rogo, mortuum
Ut voce compellem mea: εὐχὴν ὀφείλω, nunc in inferi domos
Desiderate, nunc in inferi domos
Ditis recedis, et quod arcanum cupis
Occultum, id ipsam tu quoque occultis: at ubi
Veneris in atram nocte Plutonis domum,
Infernum acerbo spiculo defixeris.
Tu mortuorum vadis in nigram specum,

Θάλων φαίνειαι καὶ καταυγάσαι γένος,
 1510 Ἄδὰμ ἀναστήσει τὰ πατέρα βροτῶν,
 Ὃν οὐνεκ' εἶδος προσλαβῶν θνητὸν φέρεις.
 Ἥκεις τ' ἐς ἤλου τὸν βαθύγυφον σκότον,
 Θανῶν πρὸς ἐχθρῶν, ματέρ' ἀθλίαν λιπῶν.
 Ἡ δ' εὐμένεια τοῦ Πατρὸς σ' ἀποκτείνεται,
 1515 Ἡ τίσις ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
 Τό τ' ἐσθλὸν, ὡς εἰς πότμον ἤλθέ σοι, Πατρός,
 Ὅδυρμα πικρὸν. Γῆ σε, Τέκνον, λαμβάνει
 Ἥκοντ' ἐς αἶδα πανζόφου πύλας.
 Ἄδη τὸ δριμύτατον ἐμβαλεῖς βέλος·
 1520 Καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷδε κατέρχη μόνος,

A Λήψη δὲ νεκροῦ, οὐ συλληφθήση νεκροῦ.
 Ῥύση τε πάντας, ὦν ἐλεύθερος μόνος.
 Μόνος γὰρ ἀνὴρ ταῦτα θαρρῶν ἰκάνεις.
 Ἔσχον δ' ἀγῶνες, οἱ ἐμμένον σου τέλος,
 1525 Νίχην τε λοιπὸν κατ' ἐναντίων ἔχεις,
 Ἄδην, ὄφιν, θάνατον ἰσχυρῶς πατῶν.
 Σοφὸς, σοφὸς σὺ, καὶ σοφῶς ἔτλης πότμον.
 Ὡς κοινὸν οἶτον σὺ καταβαλεῖς μόρφ,
 Κἂν τῇ χθονὶ στηρίζων, ἐνδύσεις κλέος,
 1530 Γῆς ἐξανίσχων, καὶ φέρων σωτηρίαν.
 Εἰς συγγένειαν Πατρός ἀμείψας δέμας.
 Αὐθις γὰρ Ἐλθῆς, κλεινὸς, ἀρπάτας γένος,

Volens hominibus lucem et splendorem asserre,
 1510 Mortaliumque genitorem Adamum a mortuis exsuscitare,
 Pro quibus formam humanam assumpsisti.
 Ingredieris densissimas inferni caligines,
 Ab inimicis occisus, miseram matrem relinquens.
 Benignitas autem Patris tui te occidit,
 1515 Quæ mors aliis saluti sit.
 Bonitas autem Patris, ut tibi cessit in mortem,
 Gravis luctus. Terra te, Fili, excipit
 Venientem ad inferni valde tenebrosi fores.
 Inferno acerrimum indiges telum;
 1520 Propter enim hoc ipsum isthuc solus descendis.
 Mortuos capies, neque a mortuis capieris;
 Omnes liberabis, qui unus liber existis.
 Unus enim ex omnibus mortalibus audens hæc præstare sufficia.
 Detinuere autem labores qui tuum manebant exitum,
 1525 Et alioquin victoriam de hostibus reportas,
 Infernum, serpentem, mortem fortiter conculcans.
 Sapiens, sapiens es tu, et sapienter necem tolerasti.
 Sic communem mortem tua proteres nece,
 Ipsaque in terra hærens, decus indues,
 1530 E terra promicans, et asserens salutem,
 1296-1297 Mutato corpore, ut Patri sit affine.
 Iterum enim redeas, illustris, cum hominum genus rapueris,

1513 Θανῶν πρὸς ἐχθρῶν, etc. Ita fere *Troad.*
 vers. 736 etc., Andromache filii sui sortem lu-
 gens ait:
 Θανῆ πρὸς ἐχθρῶν, μητέρ' ἀθλίαν λιπῶν.
 Ἡ τοῦ πατρὸς δὲ σ' εὐγένει' ἀποκτενεῖ,
 Ἡ τοῖσιν ἄλλοις γίνεται σωτηρία.
 Moriere ab hostibus, matrem miseram relinquens.
 Nobilitas autem patris tui te interficiet,
 Quæ aliis saluti fuit.
 1516 Τό τ' ἐσθλὸν, ὡς εἰς πότμον ἤλθέ σοι
 Πατρός. Legit Combes. πάρος, et ita reddit: *Præ-*
clarum hoc, quod e vicino, mortis tibi comes gravis
luctus venit, quod infernum triumphaturus, etc. Li-
 bentius crederem auctorem scripsisse Πατρός, ut
 Euripid. *Troad.* vers. 739:
 Τό δ' ἐσθλὸν οὐκ εἰς καιρὸν ἤλθέ σοι πατρός.
 Hæc patris gloria tibi non opportune venit.
 1520 Μόνος. Malim cum Combesio μόνως, quasi
 una hæc sit causa descensus Christi ad inferos.

1522 Ῥύση τε πάντας, ὦν ἐλεύθερος μόνος.
 Legit Combesius ῥύση πάντας, ὡς μόνος ὦν ἐλεύ-
 θερος, ut qui unus liber existas. Male Roill. ut ipse
 unus liber sis. Rationem affert auctor noster versu
 sequenti, qui legitur *Bacch.* vers. 960, ubi Pen-
 theus de seipso ita loquitur:
 Μόνος γὰρ εἶμ' αὐτῶν ἀνὴρ τολμῶν τόδε.
 Solus enim ex ipsis *Thebanis sum vir hoc audens.*
 1529 Στηρίζων, ἐνδύσεις, etc. Reg. II. II, et
 Med. στηρίζων ἐνθάσις. Sic ibid. fere vers. 970
 Bacchus ait Pentheo:
 Ὅστ' οὐρανῷ στηρίζων εὐρήσεις κλέος.
 Itaque invenies gloriam innitentem caelo.
 1530 Γῆς ἐξανίσχων, etc. Ita fere *Troad.* vers.
 748, Andromache de sponso suo Hectore, Astyanacti
 filio loquitur:
 Γῆς ἐξανελθῶν, σὺ φέρων σωτηρίαν.
 Ex terra reversus, tibi ferens salutem.
 1531 Εἰς συγγένειαν Πατρός ἀμείψας δέμας.

METRICA VERSIO.

Portasque noctis, ut generi hominum asseras
 Lucem, patremque hinc omnium Adamum excites,
 Hoc propter ipse corpus humanum induens,
 Opaca tenebris tartari subis loca
 Ab hostibus casus, parente miserrima
 Relicta. At ipsa te Patris benignitas
 Cecidit. Istud supplicium aliis salus.
 Istud bonum ingens quod Patre a tuo tibi
 Morti paratur luctus et dolor gravis.
 Nunc terra, Fili, te capit, dum tu tuum
 Inferi in atri regna Plutonis pedem.
 Tu telum acutum indiges et grave inleris.
 Solus ob id ipsum in ima descendis, manu
 Victrici ut inde mortuos tandem eruens,

B Et mortuorum exemptus a grege asseras
 Omnes, ut ipse liber unus sis, tamen
 Uni reclusit se tibi audenti via.
 Passi dolores qui tuæ crucis exitum
 Hunc sunt morati; hinc obtines victoriam
 Ex hoste veteri, tartarum dum fortiter
 Serpentem et ipsum vincis, et mortem premis.
 Prudenter ipse tu subisti, quæ tua
 Prudentia fuit, mortis istius genus.
 Nam morte mortem sternis ex æquo omnibus,
 Et terra in ipsa permanens, laudem invelis,
 Terraque rapta emergis, et vitam paris,
 Mutatus ad Patris tui formam inclutus:
 Post liberatum hominum genus, aderis itorum,

Ἰναξ, Ἄναξ ἀφθιτε, σὺ θεὸς μένων,
Μορφή τε σὴ συνήψας ἀνέρος φύσιν.
1535 Ἐ Καὶ νῦν ἐς ἄδραο κατέρχη δόμους.
Σπυῖδων φαίνειν καὶ καταυγάσαι ζόφον.
Εὐ δ', εὐ τε λίποις τήνδ' δυσμενῶν χθόνα,
Εἰς ἣν γε πρῶτον ἦκες, Ἰσραήλ δόμους,
Ὀλωλότα πρόβατα ποιμέναν θέλων,
1540 Καὶ συνθεσίας ἐκπαρᾶναι πατράσι,
Μορφή συνάψας τοῦ θεοῦ βροτῶν φύσιν.
Σὰ γὰρ Πατὴρ γενεῆ μὲν ἀβρεύστως ἀεί·

A Ἐγὼ δ' Ἰπικτόν σ' αὐθις ἀγγεῖουσ' ἀει,
Μορφήν λαβόντα πρὸς θεοῦ βροτησίαν.
1545 Ἄλλ' ἔγγενεις σῆς μητρὸς, εὐς ἦμισ' ἐχρῆν
Ἄρρητ' ἀμύητοις εἰδέναι βροτοῖς,
Θαυμαστά πολλά σφίσιν ἐξεργασμένον,
Σωτηρὰ σ' οὐκ ἔφασκον ἐκφύναί θεοῦ,
Ἄλλὰ με νομφευθείσαν ἐκ θνητοῦ τινος
1550 Τεκεῖν σ' ἐλήρουν, καὶ γάμου ψευσαμένην
Λέχους ἀμάρτημ' ἐς θεὸν μ' ἀναφέρειν.
Οἱ δὲ κτανεῖν σ' ἔσπευσαν ἀνόμως φθόνα,

Rex, rex immortalis, tu Deus permanens,
Qui tuæ formæ conjuxisti hominis naturam.

1535 Ἐ Et nunc in inferni domos descendis,
Properans lucere et caligini fulgorem infundere.
Bene, bene igitur desere hancce hostium terram,
In quam primum venisti, Israeliticam domum,

Oves amissas pascere volens,
1540 Et fœdera cum patribus inita stabilire,
Dei formæ humanam innectens naturam.

Te enim Pater generat semper incorrupte:
Ego autem te genui semper intacta,
Qui a Deo humanam formam accepisti.

1545 Verum consanguinei tuæ genitricis, quos minime oportebat
Nosse ea quæ profanis mortalibus sunt arcana,

Te quamvis plura ipsis miracula peregisses,
Salvatorem ex Deo genitum esse negarunt,
Sed me compressam ab aliquo viro

1550 Te genuisse nugati sunt, et nuptias ementitam
Stupri culpam in Deum me contulisse.

Illi autem te necare studuerunt inique per invidiam

Mutato corpore, quod naturæ corporeæ mutationem minime asserit, sed tantum in spirituale corpus animale esse mutandum: donato scilicet corpore immortalitatis majestate et claritate, qua spirituale fit et affine Deo Patri. Spiritus enim, ait Gregorius contra Apollinarium, συγγενῆς ἐστὶν *divinæ naturæ*. Quod Petavius in *Dogm. Theol.* vertit: *Ad imaginem Dei corpus conformatur*. Unde Ambr. *totus Deus*, inquit, de Christo loquens, postquam resurrexit.

1534 *Μορφή τε σὴ συνήψας*, etc. Ita fere Bacchus in *Bacch.* vers. 54:

Μορφήν τ' ἐμὴν μετέβαλον εἰς ἀνδρὸς φύσιν.

Et meam formam mutavi in virilem naturam.

1541 *Μορφή συνάψας τῷ θεοῦ*, etc. *Dei formæ copulans naturam humanam*. Male Roill. *Cœlitum formam implicans*; quis enim iis vocibus explicet Christi incarnationis mysterium, aut cœlitum nomine, in Verbum Deumque intelligat? Ita fere *Bacch.* vers. 4.

1542 *Ἀβρεύστως*, etc. *Sine fluxione*. Insulse vertit. Roill. *Firmum et sine motu perenni*.

1544 *Μορφήν λαβόντα*, etc. Vertit Roill. *Formæ humanæ ut etiam accederet divina*. Melius *divinæ humanæ*, etc., siquidem potestate divina humanam formam assumpserit, Deusque homo factus fuerit. Ita fere ibid. *Bacch.* vers. 4, Bacchus:

Μορφήν δ' ἀμείψας ἐκ θεοῦ βροτησίαν.

Formam vero permittens ex deo humanam.

1545 Ἄλλ' ἔγγενεις, etc. *Consanguinei*, id est, Judæi. Ibid. *οὐς ἦμισ' ἐχρῆν ἀρρητ'*, etc., quibus Christi mysterium non erat vulgandum. Ita jungendi versus, ut planus sit sensus. Hinc enim adulterii crimen Mariæ impeggerunt, ut patet ex apocrypho Jacobi, eo quod Joseph sponsam accepisset custodiendam virginem, non maritali copula subigendam, obstante parentum voto, ipsaque virginis professione.

1546 Ἄρρητ' ἀμύητοις εἰδέναι βροτοῖς. Ita fere *Bacch.* vers. 472 Bacchus Penthemum memet: Ἄρρητ' ἀβακχεύτοις εἰδέναι βροτῶν.

Nefas est scire non initiatos Bacchi sacris mortales
1548 *Σωτηρὰ σ' οὐκ ἔφασκον*, etc. Sic ibid. vers. 27, etc., de seipso loquitur Bacchus:

*Διουσίσιον οὐκ ἔφασκον ἐκφύναί Διὸς,
Σεμέλην δὲ νομφευθείσαν ἐκ θνητοῦ τινος
Εἰς Ζῆν' ἀναφέρειν τὴν ἀμαρτίαν λέχους,
Κάδμου σοφισμῶδ', ὧν νιν οὐνεκα κτανεῖν
Ζῆν' ἐξεκαυχῶνθ'.*

*Dionysium negabant ex Jove natum,
Sed Semelem compressam ab aliquo mortali
In Jovem contulisse culpam stupri,
Idque Cadmi commentis, quorum causa ipsam
Interfecisse Jovem gloriantur.*

Tota hæc fabula ex apocrypho Jacobi libro desumpta.

METRICA VERSIO.

O Rex perennis, Rex, Deus tu permanens
Mortale formæ corpus innox tuæ.

• Nunc in nigrantes nocte descendis domos,
Lucere properans, lucem et inde infundere
Caligini. Bene, bene te terra auferas
Illic hostium, in quam tu pedem primum infe-

[rens

Venisti, et Israelis hospitam domum,
Reducere volens perditas oves, sacra
Firmare pacta quæ fuissent patribus,
Naturæ ut hominum, cœlitum formam implicans.
Nanique ipse generat te Pater firmum et sine

B Motu perenni: ego te usque casta permanens
Enixa, formæ humanæ ut etiam accederet
Divinæ. Sed proh! quem minus decuit, tuæ
Sanguis parentis crebra te miracula
Sibi præferentem, arcans cognitu ardua
Generi profano, qui salutem ad omnium
Demissus esses, te negabat editum
Deo esse, sed connubii junctam face
Peperisse mortali ex viro, et leges thori
Et jura fallentem, mei lecti probrum
Etiam referre tanquam ad auctorem Deum;
Mentitus in fas omne et invidia exitus

Ἐθροῦ σοφίσμαθ', ὧν νιν οὐνεκα κτανῶν,
 Ἄλλων τε πάντων παγκράτων σοφισμάτων,
 1555 Παύσεις στροβοῦντα κόσμον ἐν σοφίσματι,
 Καί μιν σιδηραῖς ἀρμύσας ἐν ἄρκυσι
 Στήσεις κακοῦργον τῆς κακοῦργίας, Τέκνον.
 Ἰράς δ' αὐθις αὐτοῦς ἐκ χθονὸς τῆσδ' ἐκβαλεῖς.
 Ἄλλοις δὲ θώσεις καὶ πόλιν τε καὶ κράτος,
 1560 Ὡς συμβόλοις εἰρηκας ἦδη τοῖς φίλοις.
 Ἐν οἷς χορεύσεις καὶ καταστήσεις τὰ σὰ
 μυστήρι', ἐν ᾗς ἔμφανως θεὸς βροτοῖς,
 Ὡς ἐν πόλει ξύμπασιν. Ἐς δ' ἄλλην χθόνα,

Et hostis dolos, propter quos, et cetera
 Alia scelestissima consilia, ipsum interficiens
 1555 Prohibebis quominus suis fraudibus mundum circumveniat,
 Et ipsum ferreis constringens in vinculis,
 Coercebis nequitiae artificem a nequitia, Fili.
 Ipsos autem iterum ex hac terra ejicies,
 Aliisque et urbem et imperium trades,
 1560 Quemadmodum tuis amicis jam praenuntiasti.
 Ipse dux chori eris, staturesque tua
 Mysteria, ut manifeste sis Deus hominibus,
 1296-1299 Sicut omnibus in caelo. In aliam regionem,
 Cum recte, quae hic sunt composueris, regni sceptrum transferes.
 1565 Oportet enim hanc urbem scire, etsi nolit,
 Nunc ipsam tuorum mysteriorum esse igaaram,
 Omnemque aliam hominum coloniam,
 Quae Deo pugnat in his quae ad te pertinent, et a libationibus
 Repellit te, nec ullam facit mentionem tui in precibus :
 1570 Nondum enim miseri te agnoverunt Filium
 Patris e caelo in terram devenisse.
 Quam ob rem ipsis te Deum esse demonstra.
 Demonstrabis autem omni modo : si vero Judaeorum genus
 Per iram cum armis e terra expellere velis

1556 Καί μιν σιδηραῖς, etc. Ita fere ibid. vers. 231, etc., Pentheus minas intentat iis quae Bacchationi se tradebant.

1557 Στήσεις κακοῦργον, etc. Vi nimirum subiciens, ac ne quid jam nocere possit, majori potentia detinens. Male Roill. dirum expiatorum.

1560 Ὡς συμβόλοις, etc. Ut jam vaticinatus amicis dissidi.

1561 Ἐν οἷς χορεύσεις, etc. Sic et Bacch. vers. 21, etc., Bacchus :

Κάκει χορεύσας, καὶ καταστήσας ἐμὰς
 Τελετάς, ἐν ᾗς ἔμφανως θεῶν βροτοῖς.
 Illique versatus agens choros, et constituens mos
 Sacra, ut ima manifestus deus hominibus.

1563 Ἐς δ' ἄλλην χθόνα, etc. Sic et Bacch. vers. 48 etc., Bacchus :

Εἰς δ' ἄλλην χθόνα,
 Τάνθενδε θέμενος εὖ, μεταστήσω πόδα.
 In aliam vero regionem,
 Rebus hic bene constitutis, transferam pedem.
 1565 Δεῖ γὰρ πόλιν. Sic ibid. vers. 39 et 40 :

A Eὖ διαθείς τάνθενδ', ἀναστήσεις κράτος.
 1565 Δεῖ γὰρ πόλιν τήνδ' ἐκμαθεῖν, καὶ μὴ θέλει,
 Νῦν δ' οὖσαν ἀμαθῆ τῶν γε σῶν μυστηρίων,
 Ἄλλην τε πᾶσαν γηγενῶν παροικίαν,
 Ἡ θεομαχεῖ τὰ κατὰ σέ, σπονδῶν τ' ἄπο
 Ἄφεῖσ', ἐν εὐχαῖς δ' οὐδαμοῦ μνεῖαν ἔχει.
 1570 Οὐπω γὰρ οἱ τάλανες ἔγνωσαν γόνον
 Ἦκοντα Πατρός ἐκ πόλου πρὸς γῆν κάτω.
 Ὅν οὐνεκ' αὐτοῖς δεῖξον, ὡς εἰ σὺ θεός.
 Δείξεις δὲ πάντως ἦν δ' Ἰουδαίων γένος
 Ὅρηϊ σὺν ὄπλοις ἐξάγειν χθονὸς θέλεις

Δεῖ γὰρ πόλιν τήνδ' ἐκμαθεῖν, καὶ μὴ θέλει,
 Ἀτέλεστον οὖσαν τῶν ἐμῶν βαχχευμάτων.
 Oportet enim hanc civitatem scire, etsi nolit,
 Se non innotitam esse meis sacris.

1568 Θεομαχεῖ τὰ κατὰ σέ, etc. Sic ibid. vers. 45 et 46, de Pentheo ait Bacchus :

Ὅς θεομαχεῖ τὰ κατ' ἐμὰ, καὶ σπονδῶν ἄπο
 Ὄθει μ', ἐν εὐχαῖς τ' οὐδαμοῦ μνεῖαν ἔχει.
 Qui gerit bellum mecum, et a libationibus
 Repellit me, nec ullam sacri mentionem mei in precibus.

1572 Ὅν οὐνεκ' αὐτοῖς, etc. Ita ibid. vers. 47 :
 Ὅν οὐνεκ' αὐτῶ θεός, γεγώς ἐνδείξομαι.
 Quam ob rem ipsi me deum esse demonstrabo.

1573 Δείξεις δὲ πάντως, etc. Sic ibid. vers. 50 :
 Δεικνὺς ἐμαυτόν ἦν δὲ Θηβαίων πόλις
 Ὅρηϊ σὺν ὄπλοις ἐξήρους Βάκχας ἄγειν
 Ζητῆ, συνάτω Μαννάσι στρατηλάτων.
 Ubi ostendero me ipsum : si vero Thebanorum civitas
 Per iram cum armis Bacchas in exilium pellere
 Conetur, exercitus ducem Manadibus addam.

METRICA VERSIO.

Et hostis astu, te mora posita abstulit.
 Lam suffocato hoc callido doli patre,
 Et sceleris omnis atque fraudis, comprimes,
 Qui cuncta miris concitat versutis,
 Versatque technis, ferreaque compedo
 Ipsum alligatum, Nate, criminum omnium
 Ithum expiatorum locabis : exiges
 Hos contra terra e patria : at dabis aliis
 Et urbem et imperium potens, ut tu tuis
 Saepe indicasti. Te ducem his rebus dabis,
 Et arma tua mysteria et rata facies,
 Et te Deum aequae norint et terrae incolae
 Caelique celsi. Quin futurum ut, omnibus

B His bene peractis, sceptrum regni transferas.
 Namque istam oportet civitatem discere,
 Ut nolit etiam, se tuorum esse omnium
 Mysteriorum nunc rudem, et coloniam
 Quamcumque barbaram, Deo quae dissidet
 In rebus his quae ad te attinent, et te sacris
 Expellit a libationibus, tui
 Voto votendae, et precibus omnino immemor.
 Nam misera nondum novit ex alto peto
 In ima terrae Patris aeterni genus
 Venisse. Proin tu fac Deum te intelligat.
 Id assequeris, si suo exturbas solo
 Iratus, armis impium Judae manum,

1575 Ἄρδην, ἐλάσεις Αὐσόνων στρατηλάτων,
 Οὐδὲ σφῶν ἀνάσσειν ἤρετσαντ' ἀφρόνως,
 Σὴν δεσποτειάν ὡς ἀπηγορευκότες.
 Ποιήν γὰρ ἀθρῶ σὺ πότμου ζωηφόρου,
 Πῦρ ἐγγὺς ὀκων, καὶ δόμων ἐρείπια
 1580 Τεφρούμεν' ἤδη, πυρὸς ἀσβεστον φλόγα,
 Ἄθανάτον Θεοῦ πόλιν πρὸς τήνδ' ὕβριν·
 Αἰνῶ δὲ κρίσιν, ἔβατον ἢ πέδον τότε
 Τίθῃσι πᾶσι τοῖς φονευταῖς σου, Τέκνον,
 Ὅς τὰς Λυδῶν πανευκλειεῖς λιπὼν πόλεις,
 1585 Φρυγῶν τε, Περσῶν τ' ἠλιοδλήτους πλάκας,
 Βάκτρηα τείχη, τήνδε δύσχειμον χθόνα
 Μήδων παρελθῶν, Ἀρβάδων τ' εὐδαίμονα

1575 Funditus, profligabis Romanorum imperatorum armis,
 Quos ut sibi imperarent, insane provocaverunt,
 Quasi tuum dominatum abnegantes.
 Ultricem enim poenam video tuæ mortis vivificæ,
 Ignem prope domos, et ædium ruinas
 1580 In cinerem redactas, inextinguibilem ignis flammam,
 Perpetuam Dei erga hanc civitatem vindictam;
 Laudo autem iudicium, quod inhabitabile solum istud
 Reddit omnibus tuis interfectoꝝibus, Nate,
 Qui Lydorum valde gloriosas linquens urbes,
 1585 Et Phrygum Persarumque apricos campos,
 Bactrianorum muros, et hiemalem terram
 Medorum præteriens, et Arabum felices
 Populos longinquos et caliginibus immersos,
 Et Asiam universam, quam ad salsum mare
 1590 Græcis et Barbaris simul jacere aiunt,
 Multas habentem turribus bene munitas urbes,
 Ad hanc primum venisti Hebræorum regionem,
 Quæ te exanimem morte violenta in tunulo ponit.
 « Ah! Dei sanctuarium, et civitas dilecta,
 1595 O pulchris turribus instructa Davidis terræ urbs,
 O contubernium antiquorum prophetarum,
 1300-1301 Quomodo Dei interfectoꝝibus evasisti spelunca!
 Quomodo te lugebo? quomodo te ob hanc cædem plangam? »
 Verum, o relinquentes Galilææ solum,
 1600 Sodalitium meum, quas comites mihi

1575 *Στρατηλάτων*. Sic duo Regii. Male editi
στρατηλάτας.

1577-1578 Al. intercalatur versus integer, qui
 nonnullis omissus fuit propter homœoteleuton :

Ἄρακτα τὸν Καίσαρ' ἀπηγορευκότες.

1578 Σοῦ πότμον ζωηφόρου. Ita duo Regii.
 Tuæ mortis ad salutem mundi susceptæ. Editi sὺν
 πότμω ζωηφόρου.

1579 Πῦρ ἐγγύς, etc. Ita Bacch. a vers. 7, usque
 ad vers. 20.

1582 Ἄδατον, etc. Id est, quo patriæ suæ finibus
 ejiciuntur interfectores tui, etc.

1586 Δύσχειμον. Ita Reg. et Eurip. ibid. vers.
 15, et interpres vertit *hiemalem*. Combelsius legit
δυσχειμῶν, ac reddit *frigoris impatientium*. Impro-

A Ἔθνη τὰ μακρὰν καὶ σκότιν βεβυσμένα,
 Πᾶσάν τ' Ἀσίαν, ἣν παρ' ἄμυράνθ' ἄλα
 1590 Ἑλλησι κείσθαι φασι βαρβάρους θ' ὁμοῦ,
 Πλήρεις ἔχουσαν καλοπυργώτους πόλεις,
 Ἐς τήνδε πρῶτον ἦλθεσ' Ἑβραίων χθόνα,
 Ἦ σ' ἐς τάφον τίθῃσιν ἐκ σφαγῆς νέκυν.
 « Ἰὼ! Θεοῦ μελαθρα, καὶ πόλις φιλια,
 1595 Ὡ καλλιπυργον ἄστου Δαυίδου χθονός,
 Ὡ θαλάμειμα τῶν πάλαι θεοπρόπων,
 Θεοκτόνων σπῆλαιον ὡς νῦν ἀνέφυς!
 Πῶς σε στενάξω; πῶς σε θρηνήσω φόνου; »
 Ἄλλ', ὦ λιποῦσαι Γαλιλαίας χωρίον,
 1600 Ἐμὸς θίασος, ἄς συνεμπόρους ἔμοι

bat Roilletum qui sic habet : *Terram rigentem*; vult
 enim hanc regionem esse calidam et temperatam,
 ut innuunt fructus, qui exinde ad nos deveniunt,
 neque asperas hiemes possunt ferre.

1595 Ὡ καλλιπυργον, etc. Ita fere Bacch. vers.
 1200, etc. :

Ὡ καλλιπυργον ἄστου Θηβαίας χθονός νατοντες.
 O qui pulchris turribus instructam urbem Thebani
 [soli habitatis.

1599 Ἄλλ', ὦ λιποῦσαι. Sic Bacch. vers. 55, etc.,
 Bacchus ait :

Ἄλλ', ὦ λιποῦσαι Τρωῶν, ἔρμα Λυδίας,
 Θίασος ἐμὸς, γυναίκες, ἄς ἐκ βαρβάρων
 Ἐχόμεσα παρέδρους, καὶ ξυνεμπόρους ἔμοι,
 Αἰρεσθε τάπιχώρι'.

METRICA VERSIO.

Simulque in illam, quos habet sibi duces
 Ausonia, cogis, quos, tuum stulte jugum
 Pertæsa, dominos imperantes maluit.
 Mortem ad salutem video cui olim sit comes
 Poena, et minantes ædibus flammæ, domos
 Eo redactas solus ut restet cinis,
 Globosque flammæ nulla quos aqua obruat,
 Et destinatam urbem sacrum in cultum Dei
 Obnoxiam illi video jamjam injuriæ.
 At laudo, justam sententiam,
 O Nate, solum poena quod in eos cadit,
 Qui polluerunt sanguine tuo dexteram,
 Tuo, inquam, Nate, qui relinquens nobiles
 Quos Lydus et Phryx occupans urbes alit,
 Persarum apricum campum, et alta micenia
 Bactrianorum, et Mediæ prætervolans

B Terram rigentem, Arabumque felices domos,
 Gentes remotas, et quasi obscura in specu
 Mersas, et omnem Asiam, ut ferunt Græcis si-
 [mul

Et barbaris, salsi ad maris fluctus sitam,
 Pulchris superbam turribus, ditem urbibus,
 Hinc, hinc decoris te intulisti in hoc solum
 Sanguinis Hebræi, qui necatum turpiter
 Te cogit urna. Eheu! Dei palatia,
 Urbs grata terræ regii Psalmographi,
 Turrita civitas, prophetarum o domus
 Antiqua, qui nunc facta es illorum specus,
 Qui sustulerunt impia manu Deum?
 Quo, misera, gemitu cædem ob hanc te prosequar?
 Quo te ore plangam? Sed mearum, o optima,
 Chorus sodalium, relictis finibus

Ἐκείθεν ἔλκει μυστίδας μυστηρίων
 Ὁ νῦν νέκυς, φεῦ! τῷ λάκκῳ τεθειμένος,
 Ἐδτε τάπιχῳρι' ἐν νεκροῖς μέλη,
 Λεπτοῖς δὲ θρήνοις νῦν μιν ἀνυμνήσατε,
 1605 Ἐπειτ' ἀνακτα ζῶντ' ἀνευφημήσατε,
 Ὡς ἐστὶν ἐλπὶς ἀσφαλεστάτη γ' ἐμοί.
 Χωρεῖτε, χωρεῖτ', οὐκέτ' εἰμὶ προσβλέπειν
 Οἶα πρὸς αὐτοῦ καὶ τάφον καὶ τὸν λίθον.
 Εἴκωμεν οὖν, εἴκωμεν, ὦ φίλαι κόραι.
 1610 Ἴτ', ἴτε, κἀπίωμεν ἡσύχῳ βάσει
 Εἰς δῶμ', ἐν ᾧ θηλυγενὲς μένει γένος,
 Μήτηρ ὅπῃ μάλιστα Μάρκου Μαρία,
 Μύστην ὅπου θίσσον ὄϊμα συντρέχειν
 Κάκει μενούμεν γλυκεροῦ φάους δρόμον.

Huc trahit mysteriorum haud inscias
 Hicce mortuus, eheu! in monumento positus,
 Omittite consuetos pro mortuis modulos:
 Exilibus autem gemitibus nunc ipsum excipite,
 1605 Deinde regem vivum lætis vocibus prosequimini.
 Hæc spes est mihi certissima.
 Pergite, procedite, non possum aspicere
 Quali tumulo conditus sit, et quali lapide obstructus.
 Cedamus igitur, cedamus, o dilectæ puellæ.
 1610 Ite, abeamus placido gressu
 Domum ubi manent mulieres,
 Imprimis Maria, Marci parens,
 Quo discipulorum cætum concurrere arbitror;
 Ibi que expectabimus lucis optatæ reditum.
 1615 Quin potius abeamus in domum novi filii,
 Quem mihi filium Filius unicus tradidit.
 Chor. Etiam, etiam id decet, æquum est, neque temere loqueris.
 Eo nunc, domina, oportet convenire,
 Ut propiores tumulo omnia conspiciamus,
 1620 Et diem subsequentem quiete traducamus,
 Ut lex præcipit, et crepusculum expectemus,
 Crepusculum lucidum tertix diei,
 Utque clam venientes justa ei persolvatis.
 Eamus, eamus igitur, tumulo secedamus,
 1625 Priusquam hostium aliquis adsit, nosque comprehendat.
 Designemus locum, ubi nox tota sit transigenda.
 Deip. Ecce te, Fili, solum relinquentes
 Abimus, ubi stat mulierum mansio,

*Sed, o relinquentes Tmolum, propugnaculum Lydiæ,
 Sodalitium meum, mulieres, quas ex Barbaris
 Adduxi socias, et comites mihi,
 Tollite consueta.*
 1606 Ὡς ἐστὶν ἐλπὶς, etc. Ita supra vers. 590 et 613.
 1607 Χωρεῖτε, χωρεῖτ', etc. Ita supra vers. 874
 et 1498.

A 1615 Ἡ μᾶλλον ἀπίωμεν ἐς παιδὸς νέου,
 Ὅν μοι τέθεικεν υἱὸν Τίός μοι μόνος.
 Chor. Ναί, ναί, δίκαιον τοῦτο, κοῦκ ἄλλως λέγεις.
 Ἐκεῖτε δεῖ, δέσποινα, νῦν ἀπιέναι,
 Ὅστ' ἄσπον οὔσας τοῦ τάφου πάντα σκοπεῖν,
 1620 Πᾶσαν δὲ τὴν αὐριον ἡσύχως ἔχειν
 Τῆς ἐντολῆς ἔκρηι, καὶ μένειν κνέφας,
 Κνέφας φαινόν τῆς τριτάτης ἡμέρας,
 Ὡς ἂν ἰοῦσαι λάθρα πληρώσῃτ' ἔθος.
 Ἴωμεν οὖν, ἴωμεν, εἴκωμεν τάφου,
 1625 Πρὶν δυσμενῶν τις παριῶν καταλάβῃ.
 Δείξωμεν χώρον, ἐνθα νυχθεῖσαι δεόν.
 Θεοσὶ. Ἴδοῦ σε, Τέκνον, καταλείπουσαι μόνον
 Ἄπιμεν, ἔχι σταθμὰ θηλειῶν γένους,

1617 Κοῦκ ἄλλως λέγεις, etc. Ita fere Rhes
 vers. 164, Hector Doloni respondet:
 Ναί, ναί δίκαια ταῦτα, κοῦκ ἄλλως λέγω.
 Sane et hæc æqua sunt, nec aliter contrave dico.
 1626 Δείξωμεν. Forte λειπώμεν. Linquamus lo-
 cum, ubi nox tota transigenda foret.

METRICA VERSIO.

Quas Galilææ, ille, ille qui jam mortuus
 Nunc ah! locatus in cava specu mihi,
 Mysteriorum haud inscias comites trahit,
 De more solitas occini aliis nœnias
 In morte vos jam omittite, at eum exilibus
 Excipite tantum planctibus: lætissima
 Hinc, certa ut est spes, voce plausuque omnium
 Regem Deumque prosequemini inclytum.
 Abscedite hinc jam, abscedite, neque amplius
 Ipsum intueri, nec sepulcrum, nec super
 Quod grande saxum proximum devolvitur.
 Cedamus igitur, o amicæ virgines,
 Cedamus omnes. Agite, agite placido gradu
 Domum petamus feminis fidissimis
 Sociisque nobis hospitam, ubi Marci parens
 Maria agit, et quo, ut credo, concursus frequens
 Chori futurus, sacra qui professus est.
 Ibi operiemur lucis optatæ exitum.

PATROL. GR. XXXVIII.

B Aut potius hinc nos conferamus in domum
 Ejus, quem adoptatum mihi meus unicus
 In filium juvenem esse voluit Filius.
 Chor. Probe mones tu, nec secus quam dixi
 Fiet. Eo nunc nos, o hera, ire convenit,
 Ut a sepulcro non remotæ longius
 Quidquid erit observetæ, et totum diem
 Demus quieti crastinum, ut lex præcipit,
 Lætumque lucis tertix crepusculum,
 Crepusculum, inquam, nos moremur; clanculum
 Cernite profectæ hinc vos ut obsequamini
 Mori recepto. Eamus, et demus locum
 Prius sepulcro quam hostium aliquis proximus
 Nos deprehendat. Indicemus quo loco
 Nox transigenda tota nobis integra.
 Deip. En te relicto, Nate, solo excedimus
 Eam ipsam in ædem destinatam feminis,

9

Ἦρὸς οἶκον υἱοῦ, τῷ με παρέθου. Τέκνον,
 1630 Δέον μένειν πρὸς νότος ἐγγύς τοῦ τάφου.
 Ἰωσ. Ὡ φιλάται ἀνδρῶν, καὶ θανῶν, ἐμοὶ δ' ὄμως
 Τῶν φιλάτων αἰεὶ γ' ἀριθμῆση πολὺ·
 Καῖρ' ἵστατόν σε νῦν ἐγὼ προσφθέγγομαι.
 Θεολ. Γενέθλιον ἐσθλὸν οὐκ ἐν αἰνιγμοῖς φράσω.
 1635 Ἄνηρ ὅδ' ἐστὶ καὶ Θεὸς Θεοῦ γόνος.
 Σαφῶς γὰρ αὐτὸν τοῖσιν ἐξεργασμένοις
 Θεὸν νομίζω, τοῦ δὲ θανάτου περί
 Σοφῆν πρόνοιαν αἰτιῶμαι καὶ χρίσιν,
 Δι' ἧς ὁ πότμος τοῦ γένους λυθήσεται.
 1640 Αὐτὸς δ' ὁ χαμαισυρτος ἐχθρὸς τοῦ γένους
 Συντριβεται νῦν, θανατοῦται, κτείνεται.
 Κτανεὶ γὰρ αὐτὸν, κἀντιπορθήσῃ γένος

Ad domum filii cui me, Fili, commendasti,
 1630 Cum in saltu prope sepulcrum manere nos oporteret.
 Joseph. Charissime hominum, etsi mortuus, meos inter
 Tamen dilectissimos plurimum semper numeraberis.
1302-1303 Vale! postremum enim te videns alloquor.
 Theol. Nobilem generationem non verborum ambage tradam.
 1635 Est enim homo et Deus Dei Filius.
 Evidenter enim cum ex iis, quæ peregit,
 Deum existimo; illius autem mortis
 Causam attribuo sapienti providentiæ et decreto,
 Quo generis humani mors destruetur.
 1640 Ipse autem hominum inimicus humi reptans
 Nunc conteritur, occiditur, interficitur.
 Illumi enim occidit, et ad vitam homines transferet
 Jesus cæli rex valde inclytus,
 Ultionemque fratrum suorum et protoparentis sumet,
 1645 Antiqui senis, qui mortaliūm genus
 In terra sevit, expulsus horto
 Per fraudem draconis versipellis,
 Quemque in urbe felicissima collocabit.
 Atqui hæc sunt, quæ mors ejus efficit,
 1650 Et propter hæc natus est homo.
 Hic autem homo visus in hoc mundo
 Stupenda peragens miracula, quorum plurima tu ipse nosti :
 Cumque vir optimus apparuerit, morte multatur,
 Iterum vero redivivus et Deus videbitur.
 1655 Quod si in cælis permansisset, ignota fuisset ejus bonitas.
 Solo cælitum choro fuisset celebratus,

1631 Ὡ φιλάται, etc. Ita fere Bacch. vers. 1515,
 Cadimus Pentheum luget :
 Ὡ φιλάται ἀνδρῶν· καὶ γὰρ οὐκετ' ὦν, ὄμως
 Τῶν φιλάτων ἐμοὶ γ' ἀριθμῆση τέκνων. [sis,
 O charissime virorum: quamvis enim non amplius
 Tamen numeraberis inter meos charissimos liberos.
 1633 Καῖρ' ἵστατόν, etc. Ita fere vers. 1097 Hip-
 polytus, quem Theseus diris devoverat, Athenas,
 quis janijam relicturus erat, compellat :

A Ὁ τῶν πόλων πάγκλυτος Ἰησοῦς ἀναξ,
 Ποινὰς τ' ἀδελφῶν καὶ πατρὸς πρώτου λάβη.
 1645 Παλαιφάτου γέροντος, ὃς βροτῶν γένος
 Ἔσπειρεν ἐν γῆ, κλίματος ῥιπίεις ἀπο
 Ἐξ ἀπάτης δράκοντος αἰολοσκόπου,
 Πόλει δὲ θήσει τῆ μακαριωτάτη.
 Καὶ ταῦθ' ὁ τοῦδε πότμος ἐξεργάζεται,
 1650 Καὶ τῶνδ' ἔκητι καὶ βροτῶν πέφυκε πως-
 Φρικτῶν δ' ὅδ' ἀνήρ θαυμάτων ὄππο πλέω,
 Ἐς τόνδε κόσμον, ὧν σὺ πολλ' οὐκ ἀγνοεῖς·
 Φανεὶς δ' ἀνήρ ἀριπτος, οἴχεται θανῶν,
 Αὔθις δ' ἀναστὰς καὶ Θεὸς φανήσεται.
 1655 Εἰ δ' ἐν πόλοις ἦν, ἐσθλὸς ὧν ἐλάνθανε,
 Ταῖς στρατιαῖς ὑμνοῦμενος μόναις ἄνω,

Καῖρ' ἵστατόν γάρ σ' εἰσορῶν προσφθέγγομαι.
 Vale. Postremum te videns alloquor.
 1633 Οὐκ ἐν αἰνιγμοῖς, etc. Non obscuris sermo-
 nibus. Male Roill. sermone longo.
 1634 Θεὸς φανήσεται. Deus patebit, se Deus
 probabit.
 1655 Εἰ δ' ἐν πόλοις, etc. Id est, Si e cælo non
 descendisset, etc.

METRICA VERSIO.

Et filii ædem, cujus in provinciam
 Me tradidisti, Nate, cum nos æquius
 Esset sepulcro in valle juxta adistere.
 Joseph. Charissime o vir, mortuus licet, tamen
 Longe inter omnes qui mihi charissimi
 Sum, es futurus : dico supremum vale.
 Theol. Non hic quam honestus ortus est natalibus
 Sermone longo edisseram. Iste certe homo est,
 Idem et Deus Deo satius : namque hunc Deum
 Ex rebus his quas ipse gessit judico.
 Quod spectat autem mortem, ego causam illius
 Esse sapientem providentiam arbitror,
 Ut vindicetur morte ab æterna genus
 Mortale. Quin et noxius serpens humi
 Qui repit, hostis generis humani occidit
 Calcatus, et jam traditus neci ruit.

B Jugulavit ipsum rex poli gemini inclytus
 Jesus, hominum quo genus contra evehat ;
 Supplicia fratrum tollet et primi patris
 Senisque, sevit qui genus mortaliūm,
 Deditque terræ, expulsus astu callidi
 Serpentis olim, quem beabit mox loco
 Situm in beato. Mortis hujus hoc opus,
 Hæc vis. Id ipsum propter ipse natus est,
 Miraculis vir obstupendis inclytus,
 Quæ tu ipse nosti mundum in hunc : cumque optimus
 Vir visus esset, interemptus occidit ;
 At jam resurgens se Deum probaverit.
 Quod si beato a cælitum solum choro
 Celebratus hymnis perstitisset incola
 Cæli, excidisset hoc quod est præsens bonum,
 Tacitaque celso gloria in cælo fruens

Σιγώμενόν τε κύδος εἶχεν ἐν πόλει ·
 Αἴτια ταῦτα τοῦ τόκου καὶ τοῦ πότμου.
 Τὸ πᾶν δ' ἐρῶ σοι τῶν βροτῶν σωτηρίαν.
 1660 Τοίγῃρ τέθνηκεν, ὧν ἐχρῆν ἦκισθ' ὕπο,
 Εἰς δεσμά τ' ἦλθε, καὶ λόγους ἐμπαιγμάτων.
 Τοιαῦτα λαὸς ὁ πρὶν ἠγαπημένος,
 Ἐξεργέτην ἔδρασε, πηρωθεὶς φθόνῳ ·
 Καὶ ταῦτα μὲν πέπονθεν οὗτος οὐκ ἄκων.
 1665 "Α δ' αὖ παθεῖν δεῖ λαόν, οὐ κρύψω κακά.
 Αἴποι πόλισμα, βαρβάρους εἶκων, ἄκων,
 Δούλος, μέτοιχος. Ἔστι γὰρ τὸ θέσφατον,
 Εἰς πᾶσαν αἰᾶν Βαρβάρων ἀποτρέχειν,
 Αἰχμαῖς ἄλωτους, πόλλ' ἀνατλάντας κακά.

A 1670 Ἄναιρέταις γὰρ πᾶσιν ἀντὶ παγγενῆ
 Λιπεῖν πόλιν τῆνδ', ἀνοσίου μιάσματος
 Δίκας τίνοντας τοῦδ', ὃν ἔκτειναν φθόνῳ,
 Καὶ μηκέτ' ἰδεῖν πατρὶδ'. Οὐ γὰρ εὐσεδῆς,
 Μένειν φονευτᾶς ἐν τάφοις νεκρουμένων.
 1675 Πόλεις δὲ πολλὰς εἰσαφίκωνται, ζυγὸν
 Δούλειον ἀνέλκοντες οἱ δυσδαίμονες,
 Αἰχμαῖς ἄλωτοι, χρησιμὸς ὡς λέγει Θεοῦ,
 Πάντη διασπαρέντες, οὐ νόστον δ' ἔτι
 Οἱ τάλανες σχήσουσιν, οὐδ' ἐπάνοδον,
 1680 Ἄφ' οὗ τᾶδ' ἐκπέρσει γ' ἀναριθμῷ στρατῷ,
 Ἠγούμενος λόγχασιν Αὐσώνων δραμῶν.
 Ταῦτ' οὐχὶ θνητοῦ πατρὸς ἐκγεγῶς, ἔφη

Tacitamque in cælo gloriam obtinisset :

Hæ sunt causæ ipsius ortus et mortis.

Summatim vero hominum salutem tibi dicam.

1660 Etenim mortis traditus, a quibus minime debuisse',
 Et in vincula coniectus est, ac verba subsannationum audiit.

Hæc populus antea dilectus,

Invidia excæcatus, benefactori rependit :

Et hæc quidem non invitatus toleravit.

1665 Quæ autem mala populum pati oportet, non celabo.

Urbe[m] relinquet, Barbaris cedens, invitatus,

Servus, alio extorris. Id enim divinitus est decretum,

Eos in omnem Barbarorum terram prope abituros,

Armis subactos, pluraque perpeasos mala.

1304-1305 1670 Omnes qui sustulerunt, istud manet, ut plebs universa

Urbe[m] deserat, et hujus infandi sceleris causa

Pœnas ei luat, quem per invidiam occidit,

Nec ultra patriam videat : nefas enim est

Homicidas in tumulis eorum, quos occiderunt, permanere.

1675 Multas in urbes deducuntur, jugum

Servile protrahentes, miseri,

Armis subacti, ut cecinit oraculum Dei,

Ubique dispersi, neque amplius erit

Infelicibus spes in patriam redeundi,

1680 Ex quo cum exercitu innumerabili irruet

Advolans Romanarum cohortium imperator.

Non patre mortali natus, sed a Deo genitus, hæc egit,

1667 Ἔστι γὰρ τὸ θέσφατον. Ita fere Bacch.
 v. 1352, etc., Cadmus exsilium suum lugens, Agaven
 quæ Pentheum filium suum necaverat, alloquitur :

... Ἔτι δέ μοι τὸ θέσφατον

Εἰς Ἑλλάδ' ἀγαγεῖν μὴάδα βάρβαρον στρατόν.

... Et adhuc mihi hoc est fatale

In Græciam ducere mistum barbaricum exercitum.

1678 Οὐ νόστον, etc. Sic Bacch. vers. 1335,

Bacchus :

... Νόστον δούλιον πάλιν

Σχῆσουσι. . . . .

... Reditum infelicem retro

Habebunt. . . . .

1680 Ἐκπέρσει γ' ἀναριθμῷ στρατῷ. Ibid. vers.

1335, Bacchus Cadmo prædicit fore ut multas urbes
 sit eversurus :

Πολλὰς δὲ πέρσεις ἀναριθμῷ στρατῷ

Πόλεις. . . . .

Multas autem evertes cum maximis copiis

Urbes. . . . .

1681 Δραμῶν. Duo Regg. δράκων. Reg. Med. sup.

lin. imperator Romanorum, draco. Sic Bacch. vers.

1357: ἠγούμενος λόγχασιν, dux exercitus.

1682 Ταῦτ' οὐχὶ θνητοῦ, etc. Ita fere ibid. vers.

1338 Bacchus de seipso loquitur :

Ταῦτ' οὐχὶ θνητοῦ πατρὸς ἐκγεγῶς λέγω.

Hæc non mortali patre natus dico.

METRICA VERSIO.

Ignotus esset. Causa nascentis fuit
 Hæc, et cadentis : utque summatim efferam,
 Prima et suprema generis humani salus.

Coniectus ille in verba subsannantium,
 Et vincla, ab illis a quibus non debuit
 Mactatus idem : populus huic clarus prius
 Livore motus hæc bene merenti dedit.
 Lubens quidem ista passus ille, sed pati
 Quæ contra oporteat mala populum, nihil
 Celabo : cedens is coactus Barbaris
 Urbem relinquet, servus, extorris : ratum
 Hoc fata statuunt ; multa post mala profugi,
 Armis subacti, deferentur exteris
 In Barbarorum linites. Istud manet

B Omnes patratæ cædis auctores, sua
 Ut urbe pulsi generis omnis incolis
 Pulchre referta, sceleris infandi et viri
 Cæsi per invidiam graves pœnas luant.
 Omnis videndæ spes adempta patriæ
 Quando in sepulcris qui ceciderint omnium,
 Eos manere qui peremerunt nefas.
 Multas in urbes pertrahentur, et jugum
 Servile miseri perferent, manu hostium
 Capti, huc et illic divagantes, ut Dei
 Vox certa cecinit : nulla jam spes amplius
 Futura reditus aut regressus, Ausonum
 Dux ex quo in illo agmine infesto irruens
 Magnoque, deprædabitur eos insolens.
 Non patre natus ista mortali edidit,

Εἰπὼν τις, ἐκ Θεοῦ δὲ, καθὼς ἄς' ἔδε
 Ὁ νῦν νέκυος εἶρηκε πάντ' ἐν δυνάμει,
 1685 Οὐδέν τι μαθὼν τῶν θεοπρόπων ἄπο,
 Αὐτὸς δὲ μᾶλλον πάντα διδάξας πάρος.
 Οὗτος δ' ἂ μέλλει πῆματ' ἐκπλήσειν, φράσαι,
 Ἄπεμπολητῆς αἰσχρὸς ἐξ ὀπαδῶν.
 Αὐτὸς μὲν εἶπε, ὡς μανείας ἀλγους ὕπο,
 1690 Βρόχοις κρεμαστοῖς ὑπερβαλεῖ τὴν δέρην,
 Πησῶν δ' ἔπειτα διγαλακῆσει τάλας,
 Ἴθοι τε δεινὸν ἤμαρ· οὐδὲ παύσεται
 Κακῶν ὁ τλήμων, οὐδὲ, τὸν καταβάτην
 Ἄδην διαβάς, ἥσυχος γενήσεται,

A 1695 Στένων ἀλγικτα, καὶ βοῶν σφοδροῖς πόνοις,
 Καὶ νῆμα πυρὸς τόνδε ὑποδέξεται.
 Ἴωσ. Ὁ φίλος, ὡς εἰς δεινὰ φῆς ἔλθειν κακῶν,
 Πάντας, καὶ μ' αὐτὸν, συγγόνους τ' ἄρδην ἐμούς!
 Κἀγὼ δ' ὁ τλήμων βαρβάρους ἀφίξομαι;
 1700 Ἡ ποῖ τράπωμαι, πατρίδος πορθουμένης;
 Ὁ πάμμεγ' ἐμπνέουσα βαρβάρους ποτὲ
 Πόλις, τὸ κλεινὸν οἶνομ' ἀφαιρῆ τάχα.
 Χαῖρ', ὦ μέλαθρον, χαῖρ', ὦ πατὴρ πάλις·
 Λίτω, λίτω σε, δυστυχῶς δοῦλος γεγώς,
 1705 Αἰχμαῖς ἄλωτός· βαρβάρων δ' ἴσω πέδον,
 Εἰ μὴ γέροντ' ὄντα με προφθάσει πότμος,

Dixit aliquis, quemadmodum et ipse
 Nunc mortuus, omnia prædixit in virtute,
 1685 Nihil a prophetis eductus,
 Cum ipse potius ante cuncta docuerit.
 Quod autem supplicium debeat subire
 Infamis ille discipulus venditor, eloquar.
 Ipse prædixit, ut dolore insaniens,
 1690 Laqueo pensili cervicem sibi frangeret,
 Et deinde lapsus miser medius creparet,
 Luctuosamque diem videret : neque quiesceret
 A malis infelix, neque cum declivem
 Infernum penetraverit, quietus erit,
 1695 Absque intermissione suspirans, et propter vividos dolores exclamans,
 Et igneus fluvius hunc excipiet.

Joseph. O amice, in quot et gravissima deventuros esse ais

Omnes, et me ipsum, omninoque meos affines!

Et ego infelix ad barbaros ibo?

1700 Quo enim me vertam, patria eversa?

O urbs altiores spiritus gerens erga barbaros,

Brevi tuo insigni nomine spoliaberis.

1306-1307 Vale, o domus, vale, o patria civitas;

Desero, desero te, infeliciter servus factus,

1705 Vi captus; barbarorum autem videbo solum,

Nisi me senio confectum mors præveniat,

1684 Ἐν δυνάμει, etc. In virtute, id est, penes
 quem potestas implendi, quæ prædixit.

1692 Οὐδὲ παύσεται, etc. Ita sere Bacch. vers.

1357, etc., Cadmus habet:

... Οὐδὲ παύσομαι

Κακῶν ὁ τλήμων. Οὐδὲ τὸν καταβάτην

Ἀχέροντα πλεύσας, ἥσυχος γενήσομαι.

... Nec liberabor

A malis infelix, nec ad infernum

Acheronta navigans, quietus ero.

1694 Καταβάτην. Ad quem facilis via.

1696 Καὶ νῆμα, etc. Ita supra vers. 235 et alibi.

1697 Ὁ φίλος, ὡς εἰς δεινὰ, etc. Sic Bacch. vers.

1349, Cadmus suam filiam alloquitur, sortem utriusque lugens:

Ὁ τέκνον, ὡς εἰς δεινὸν ἤλθομεν κακῶν,

Σὺ θ' ἢ τάλαινα, σύγγονοί τε σαί φίλοι.

Ἐγὼ θ' ὁ τλήμων βαρβάρους ἀφίξομαι.

O filia, ut venimus in triste malum,

Tuque misera, sororesque tuæ charæ.

Ei ego infelix ad barbaros ibo.

1700 Ἡ ποῖ τράπωμαι, etc. Sic ibid. vers. 1358,

filia Cadmi:

Ποῖ γὰρ τράπωμαι, πατρίδος ἐκβεβλημένη;

Quo enim me vertam ejecta ex patria?

1703 Χαῖρ', ὦ μέλαθρον, etc. Sic Bacch. vers.

1365, etc., eadem Cadmi filia:

Χαῖρ', ὦ μέλαθρον, χαῖρ', ὦ πατὴρ

Πόλις· ἐκλίτω σ' ἐπὶ δυστυχίᾳ.

Vale, o domus, vale, o patria

Civitas; desero te propter infortunium meum.

METRICA VERSIO.

At ex Deo ipso natus, ipse idem Deus
 Qui mortuus prædixit omnia edocens
 Longè ante vates, non ab ipsis vatibus
 Edoctus. At quam turpis iste venditor
 Stipator unus perferet cladem, id quoque
 Dicam : futurum ut e dolore insaniens
 Is fune collum pendulo et strieto implicet :
 Tum deinde lapsus medius infelix crepet,
 Diemque videat luctuosam : non miser
 Quiescet unquam, viscera effractus, locum
 Ingressus atra nocte nigramem, inferum,
 Semper agitatus, ingemens semper graves
 Propter dolores, triste clamabit, vorax

B Quem flamma rapidis carpit æternum ignibus.

Joseph. Quam gravia, amice, nos manent omnes
 [mala,

Meque adeo, ut ipse dicis, atque omnes meos!

Etiam subibo barbaras gentes miser.

Quod jam redacta patria in prædam hostium

Iter capessam? o urbs gerens in barbaros

Olim haud subactum pectus, antiquo excides

Illoque magno, quod parasti, nomine.

Vale, o palatium, vale, o urbs patria,

Jam te relinquam turpiter servi jugum

Subiens, relinquam victus armis; barbararum

Solum videbo, nisi senem prævererit

Ὦν εἶθ' ἴδοιμι πατριδὸς μένων πέδῳ.
 Σὺν ἡμῶν γὰρ, θέσφατον ὡς οὕτως ἔχει.
 Θεολ. Τὸ μὲν σὸν εὐδόκιμον, εὐσεβὲς γέρον·
 1710 Ὁ δ' ἐγγενὴς σοι λαὸς ἐκτίσει δίκην,
 ἢς ἄξιαν μὲν λιβαν, ἀλγεινὴν δ' ὄμωσ.
 Ἀπὸς δ' αὐτὸν αἰτιάζω τῆς δίκης.
 Οὐ γὰρ τι λέξει πρὸς πρόφασιν, ὡς τάχα
 οὐκ ἦλθεν, οὐκ ἤμυνεν, οὐδ' ἐπεστράφη,
 1715 Εὐεργετῶν πάλαι τε καὶ νῦν εὐτρόπως.
 Τίνας γὰρ οὐκ εἴστειλε κήρυκας πάλαι;
 Ὄλων δὲ δῶρων οὐκ ἐπλάκει ἐν ξένων,
 Ὦν ἑξαγαγὼν τῆς πικρᾶς τυραννίδος,

Quam utinam videam, in patriæ solo residens !
 Intellexi enim hæc a Deo esse prænuntiata.
 Theol. Quæ tua sunt, pie senex, laudem merentur ;
 1710 Verum iste populus, qui tibi cognatus est, pœnas luet,
 Quas sane bene meritus est, sed tamen gravissimas.
 Verum ipse suam sibi calamitatem attribuat.
 Non enim dicet ad sui excusationem, quod forte
 Non venerit, nec opem tulerit, nec curaverit,
 1715 Olim et nunc summa benignitate benefaciens.
 Quosnam enim præcones olim jam non præmiserit ?
 Qualibus donis stupendis eum non cumulaverit,
 Quem ex acerba servitute eductum,
 Populorum regem potentissimum posuit,
 1720 Cum in Basan et Amorrhæorum terra
 In fortissimas gentium irruens in prima acie,
 Confregit peltam, et illi subactum exercitum
 Præstitit, quorum magnam gratiam calcibus repellens,
 Carnificibus ipsum ad cædem tradidit.
 1725 Ipse quidem sero venit, tamen adhuc satis tempestive :
 Prophetæ enim et lex, diuturnis temporibus
 Sudantes, et dimicantes exitum non invenerunt.
 Sed unica dies satis erit Christo,
 Ut inferni domos evertat, et altera rursus
 1730 Ad terram redeat, sine laboribus hominum imposito.

1713 Οὐ γὰρ τι λέξει, etc. Ita fere *Rhes.* vers. 399,
 huic improbat Hector :

Ὦ γὰρ τι λέξεις, ὡς ἀκλήτος ὢν φίλοις,
 οὐκ ἦλθες, οὐδ' ἤμυνες, οὐδ' ἐπεστράφης.
 Τίς γὰρ σε κήρυξ, etc.
 Non enim dicet, quod non vocatus ab amicis,
 Non venerit, neque opem tulerit, neque curaverit nos.
 Quis enim præco, etc.
 1717 Ὄλων δὲ δῶρων, etc. Ibid. vers. 403, Hector
 eundem objurgat :

Ὄλων δὲ δῶρων κόσμον οὐκ ἐπέμψαμεν ;
 Καί τοι σε μικρᾶς ἐκ τυραννίδος, μέγαν
 Ἑρηνῶν ἀνακτα τῆς δ' ἔθηκεν ἐγὼ χειρὶ.
 Quorum vero donorum ornatum non misimus tibi ?
 Aique te ex parvo imperio, magnum
 Tyrannum regem feci ego hac dextera.
 1720 Ὁ γὰρ ἀμφὶ Βασάν, etc. Ita fere ibid. vers.
 403. etc.

1722 *Μέλιτηρ.* Genus est scuti, quod pro gentis

A Ἐθνῶν ἀνακτ' ἔθηκε πανθενῶς μέγαν,
 1720 Ὁ γὰρ ἀμφὶ Βασάν, τὴν τ' Ἀμορραίων χθόνα,
 Ἐθνῶν ἀρίστοις ἐμπεισῶν κατὰ στόμα,
 Ἐρρήξες πέλτην, τῷ δὲ δουλώσας στρατὸν
 Παρέσχεον, ὧν περ λακτίσας πολλὴν χάριν.
 Προῦδωκεν αὐτὸν εἰς φόνον μαιφόνους·
 1725 Ὁς ὕστερον μὲν ἦλθεν, εἰς καιρὸν δ' ὄμωσ·
 Θεοπρόποι γὰρ, καὶ νόμος πολλοῖς χρόνοις
 Ἰδρῶντες, αἰχμαζόντες οὐχ εὔρον πέρας.
 Χριστῷ δὲ φῶς ἐν ἡλίου καταρχέσει
 Ἄδου δόμους πέρσαντι, θ' ἡμέρα πάλαι
 1730 Πρὸς γαίαν ἔλθειν, συντεμόντ' ἄλγη βροτῶν.

cujusdam nomine accipiens interpret vertit : *Basan,*
 et *Amorrhæus,* et *pelta.*

1725 Ὁ γὰρ ὕστερον μὲν ἦλθεν, etc. Sic vers. 443,
 Rhesus removet a se culpam sibi ab Hectore im-
 putatam :

Ἄλλ' ὕστερον μὲν ἦλθον, ἐν καιρῷ δ' ὄμωσ.
 Sero quidem veni, tamen adhuc satis tempestive.
 1729 θ' ἡμέρα. Forte melius θ' ἡτέρα, ut videre
 est apud Euripidem, ex quo ista mutuatus est auctor
 noster. Sic enim ait Rhesus vers. 447, etc. :

Ἐμοὶ δὲ φῶς ἐν ἡλίου καταρχέσει,
 Πέρσαντι πύργους, ναυστάθμοις ἐπισπεσεῖν,
 Κτεῖναι τ' Ἀχαιούς, θ' ἡτέρα τ' ἀπ' ἡλίου,
 Πρὸς οἶκον εἶμι, συντεμῶν τοῦς σοῦς πόνους·
 Mihi vero lux unica solis sufficiet,
 Expugnanti Græcorum turres, ad irrupendum in
 [eorum navalia,
 Et ad cœdendos Achivos; altera vero die ab Illo
 Domum redibo, brevi finitis tuis laboribus.

METRICA VERSIO.

Me mors, quam, o utinam, olim mea videam manens
 In patria potius ! Id ex oraculo
 Denuntiari sic futurum intelligo.
 Theol. Tua quidem, o mi senex, voluntas optima.
 At hic populus, qui tibi cognatus est,
 Pœnas luet, se non quidem indignas, tamen
 Pœnas doloris. Quidquid at mali luet,
 Non hujus ipse se sibi negaverit
 Caput esse primum, nec aliquid causæ asseret,
 Quod forte non venerit, opem negaverit,
 Nusquam se ad ipsos liberalis flexerit
 Olim merendo, nunc quoque benignissime :
 Quis non ad illos missus est præco prius ?
 Quo non adauxit ille munere populum ?
 Quem eductum acerba gentium e tyrannide

B Regem potentem fecit et magnum, manum
 Cum gente forti conserentem, quo loco
 Basan est, et Amorrhæus, et pelta, adjuvans
 Perfregit hostem et servituti subdidit :
 Hæc ille tanta contulit, quorum inmemor
 Calcans inauditam pede suo gratiam,
 Illum cruentis posuit in cædem viris.
 Qui postea venit tamen ut oportuit :
 Namque et prophetæ, et lex gravi ut certamine
 Longaque pugna dimicantes, nec modum
 Finemve repperint, tamen lux unica
 Solis satis erit Christo ut inferni ædibus
 Penitus revulsis, et sua e sede erutis,
 Terras revisat, et hominum mortalium
 Omnem dolorem perimat. Horum gratia,

Τῶν γὰρ ἔκρητι, πτωχικὴν λαβῶν στολήν,
 Εἴσεισιν ἕδην, πολλὰ δ' ἔκειθεν σκύλα
 Ἄρας, φανεῖται νερτέρων ἐπίσκοπος,
 Κτανῶν τε φρουροῦς, καὶ παραστάτας πυλῶν,
 1735 Ἐκεῖθεν ἔλθοι, πᾶσι τε γνωσθήσεται
 Ἄρωγς, αὐτόρριζος ὧν εὐεργέτης,
 Ὅν ἐγγενὴς ἔκτεινε λαὸς ἐν φθόνῳ.
 Οἱ δ' οὐδὲν αὐτῷ συγγενεῖς πεφυκότες,
 Καθέντες αὐτοῦ, τοὶ μὲν ἐν χωστοῖς τάφοις,
 1740 Οἱ δ' ἐν τ' ἔρει τε καὶ σπέει, καὶ γῆς βάθει
 Ψυχρὸν ἄημα, δίψιόν τε πῦρ θεοῦ
 Μανοῦσι, καρτεροῦντες οὐκ ἐν δεινίοις,
 Οὐδ' ἐν χιτῶσι τρυφεροῖς ἔγκαίμενοι,

A Οὐδ' ἐν ζαχρῦσοις δώμασι κοιμώμενοι·
 1745 Τοὶ δ' ἐν μαχαίραις καὶ σπάθῃ τε καὶ ξίφει
 Πίπτοντες, ἐμφανοῦσι πίστιν ἀσφαλῆ,
 Οὐχ ἦν ὁ πρᾶτης, καὶ σφαγεῖς εὐεργέτου,
 Οὐς ἔκτισαι δίκαιόν ἐστι τὴν δίκην.
 Σὲ δ' ἐξαναστάς εὐεργῶς ἐκρύσσεται,
 1750 Ὅν εὐπρεπῶς τέθεικας ἐν καινῷ τάφῳ,
 Καὶ μακάρων ἐς αἶαν ἐγκαθιδρύσει,
 Σάλπιγγος ἤχη νεκρέγετον δεικνύων.
 Δεῖ γὰρ σε τὴν φονῶσαν ἐκλιπεῖν πόλιν,
 Καὶ πρᾶτων οἰκεῖν σε δάπεδον, μάκαρ,
 1755 Θεὸν φανέντα, θνητῶν ἀμείψαντά σε
 Πάχος, βρότειόν τ' ἀποβαλόντα φθορᾶν,

Horum enim gratia, pauperem sumens vestem,
 Infernum subit, et multa exinde spolia
 Tollens, inferni apparebit explorator,
 Occisique custodibus, et portarum excubitoribus,
 1735 Inde redibit, omnibusque notus erit
 Ultor, a se suoque munere beneficiis largus,
 1308-1309 Quem populus sibi affinis ob invidiam mactavit.
 Ex iis vero qui, ipsi nulla affinitate conjuncti,
 Ei adhæserunt, alii in aggestis tumulis,
 1740 Alii in montibus et speluncis, altaque voragine
 Auram refrigerantem, sitimque facientem Dei ignem desiderabilem
 Expectabunt, sustinentes non in stragulis,
 Non vestibis mollibus operti,
 Non in deauratis domibus decumbentes,
 1745 Sed in gladiis, spathaque et ferro
 Cadentes, certissimæ fidei dabunt specimen
 Non cujus venditor, ac qui bene merentem nece sustulerunt,
 Quos æquum est pœnas luere.
 Te vero redivivus facile liberabit
 1750 Is quem in novo tumulo decenter composueris,
 Et beatorum in terra tuam collocabit vitam,
 Tubæ sono e mortuis exsuscitatum ostendens.
 Te enim oportet urbem cædis anhelantem relinquere
 Et mitium solum te incolere, o beate,
 1755 Cum deus evaseris, exuta mortali
 Crassitudine, depositaque humana corruptela,

1738 Οἱ δ' οὐδὲν αὐτῷ, etc. Hæc ad eos qui Christum in tumulo condiderunt, refert interpres. Verum hi Judæi erant, ut et qui interfecerant. Itaque id potius intelligendum videtur de gentibus quæ Christi fidem amplexæ sunt, seu de Christianis, qui sic ubique latitabant in cavernis et speluncis, etc.; hæc, inquam, de gentibus, quæ in Christum crediderunt, dicta sunt, non de uno et altero, qui Christi funus curarunt. Vide *Rhes*. ubi Hector ita fere Rhesum alloquitur.
 1739 Καθέρτες. Reg. II. 11, κτανθέντες, ejus

martyres, ejus causa occisi.

1741 Ψυχρὸν ἄημα. Reg. Ψυχρὸν ἄημα, sicut apud Euripidem vers. 417 et 459, quos imitatus videtur auctor noster.

1745 Τοὶ δ' ἐν μαχαίραις, etc. Vide Epistolam ad Hebræos, 11, 37.

1747 Σφαγεῖς. Sic duo Regg. *interfectores*. Editi *σφαγεῖς*.

1751 Καὶ μακάρων, etc. Ita fere *Bacch.* vers. 1337, Bacchus Cadmo meliora prædicat.

1756 Φθορᾶν. Ita legit Combef. Edit. φθορᾶς, etc.

METRICA VERSIO.

Indutus ille pauperis vestem, pedem
 Infert in imas tartari sedes, et hinc
 Spolia reportans multa, vindex inferi
 Lustrator antri visus, isthinc effert
 Sese, subactis portitoribus omnibus
 Custodiisque, tum juvenis vere pater
 Et liberalis judicabitur, suus
 Quem populus olim gentis ejusdem invidus
 Mactarit. At qui gente non juncti tamen
 Urnæ hunc dederunt et sepultura: edita
 Partim in sepulcri mole, monte:que arduo,
 Specuque partim in abdita et voragine
 Terræ profunda, frigidum afflatum, et Dei
 Igneum calcem concupiscent, non toro

B Dulci incubantes, vestibis vel mollibus
 Operti, in oro lucidis tectis suum
 Somnum trahentes, ense, gladio alii at cadent :
 Sic et fidem illi sancient verissimam
 Firmissimamque, non eam quam scilicet
 Venditor, et idem carnifex bene meriti
 De se habet : eum æquum luere pœnas, te quidem
 Facile resurgens ille liberaverit,
 Novo sepulcro quem decenter clauseris,
 Ac excitatum a mortuis tubæ sono
 Clangentis, olim te beatorum in gregem
 Ascribet. Urbe nam relicta cædlbus
 Fluente, felix fas piorum ut incolas
 Solum, solutus mole qui humana, exuens

Ἦν ἐξ ἀπάτης ἴσχεις, ὡς Θνητὸς γεγώς.
 Τὸνδ' οὐδὲν ἦδειν ἐκ λόγων θεοπρόπων·
 ἀπαρχάλω δ' ἔργων αὐτοῖς στέρνοις κλιθεῖς,
 1760 Ὅπως ἔσται τοὺς θεῶν φιλουμένους.
 Ἐγὼ συνῆκα Δεσπότης στέρνοις πεσών,
 ὅτι' ἐξ ἀβύσσου πᾶλλ' ἀπαντήσας σοφά.
 Ἰωσ. Σοφοῦ παρ' ἀνδρὸς χρῆ σοφὸν τι μανθάνειν.
 Πέποιθα αὐτὸν δ' αὖθις ἰδαίν ἐν χθονί;
 1765 Θεολ. Πέποιθα· δείξει τούτων σέλας Θεοῦ.
 Μὴν μόνην μείναι με δεῖ τὴν αὐρίον
 Ἰωσ. Ἥμιν μὲν ὡς μέγας τις ἦκων ἐκ Θεοῦ,
 Ἄπλῶς τε θανῶν, ὡς βροτὸς τυμβεύεται.

A Ἐν σινδόνι, μύροις τε, μητρὸς ἐκ θνατᾶς.
 1770 Φανείς· τὸν ἐκ κείνης γὰρ ἦν θανεῖν χρέως.
 Εἰ δ' ὡς Θεὸς νῦν κυριεύσει καὶ μέρου,
 Ἔσται τὸ λοιπὸν, ὡς Θεοῦ Πατρὸς καὶ μόνος,
 Ἄπασι σεπτὸς τοῖσιν εἰδόσιν Θεός.
 Πένθος δὲ βαῖον ὄντι μητρὸς ἐκ θνατᾶς·
 1775 Κεῖσθω· τὸν ἐκ κείνης γὰρ ἦν θανεῖν χρέως.
 Ἥμιν μὲν οὕτω νῦν τετίμηται φίλος.
 Ὅς δ' εἰ τι πράσσειν, ὡς Θεός, θέλων σθένει,
 Καιρὸς πάρεστι· φῶς γὰρ ἡμέρας τρίτης
 Οὐ μακρὰν ἔστι, καὶ τὸ πᾶν φανήσεται.
 1780 Θεολ. Πέποιθα πᾶσιν ἡμέραν ἐλευθέραν

Quam ex fraude habuisti, qui mortalis genitus fueris.
 Nihil novi ex prophetarum oraculis,
 Recumbens in Magistri sinu didici
 1760 Ita fore Deo prædilectos.
 Sic intellexi Domini gremio jacens,
 Velut ex abyso plura sapientiæ consona hauriens.
 Joseph. A sapiente viro decet aliquam sapientiam ediscere :
 Sperasne eum in terra iterum videre ?
 1765 Theol. Confido ; dies sequens manifestabit gloriam Dei.
 Unicam diem posteram me oportet manere.
 Joseph. Equidem nos, ut virum optimum a Deo profectum,
 Simpliciterque mortuum, ut hominem tumulavimus
 In sindone et unguentis, tanquam ex mortali genitrice
 1770 Procreatum : namque filium ejus mori necesse erat.
 Verum si tanquam Deus inorti dominetur,
 1310-1311 Erit deinceps, ut Dei Filius et unicus,
 Deus ab omnibus, qui noverint, colendus.
 Brevi tempore lugeatur, ut qui ex matre mortali
 1775 Sit genitus : filium enim ejus mori necesse est.
 Sic ejus exsequias cohonestavimus, ut amici.
 At, si ut Deus, potentia sua quid agere velit,
 Tempus adest : lux enim diei tertiæ
 Proxima est, et omnia suum sortientur exitum.
 1780 Theol. Confido omnibus diem liberam

1758 Ἥδειν. Sic duo Regii. Mendose editi ἦδεν.
 Ita fere Rhæs. vers. 952 choro respondet Hector.
 1759 Διδασχάλου. Mendose editi διδάσκαλος.
 1762 Ἀπαντήσας, etc. Mendose edit. ἀπαν-
 αἰτίαις.
 1763 Σοφοῦ παρ'. Ipsismet verbis Rhæs. vers. 106
 chorus Doloni respondet.
 1765 Πέποιθα δείξει, etc. Sic ibidem Hector ad
 choram, vers. 331.
 1766 Μὴν μόνην μείναι, etc. Sæpe recurrit iste
 versiculus.
 1770 Τὸν ἐκ κείνης γὰρ ἦν, etc. Sic infra vers.
 1775, et apud Euripidem Rhæs. vers. 975, non aliter
 Musa loquitur de Achille :
 Θανεῖν γὰρ καὶ τὸν ἐκ κείνης χρέων.
 Fatale enim est et illius filium mori.
 1774 Πένθος δὲ βαῖον, etc. Bene minus Roill.

Eundem consequi luctum addeceat parvum jacentem.
 Ita fere Rhæs. vers. 947, etc., Musa ait se luctum
 brevi futurum Tethidi, ob Achillis mortem, allatu-
 rum fore :
 Βαῖον δὲ πένθος τῆς θαλασσίας θεοῦ
 Οἴσω. . . . .
 Brevem autem, id est brevi futurum, luctum marimæ
 [deæ Tethidi
 Afferam. . . . .
 1780 Πέποιθα πᾶσιν, etc. Sic ibid. vers. 991, etc.,
 Hector confidens ait Trojanos ab obsidione jamjam
 liberandos fore :
 Πέποιθα Τρωσὶ θ' ἡμέραν ἐλευθέραν
 Ἀκτίνα τὴν στελεχουσαν ἧλω φέρειν.
 Confido et Trojanis diem liberam
 Radios accedentes solis allaturos.
 Id est, cras Trojanos obsidione liberaturum iri spero

METRICA VERSIO.

Mortale quidquid ipse mortalis dolo
 Serpens olim obnoxium morti attrahis,
 Fies deus jam. Horum omnium mihi nihil
 Præceptor ex vatum canebat vocibus,
 Verum recumbens hujus ad pectus sacrum
 Didici futuros sic Deo clarissimos.
 Ego ista, Domini pectoris cum initerer,
 Cognovi, abyso ex maxima multa hauriens
 Quæ aut sacræ et reconditæ sapientiæ.
 Joseph. Sapientis e penu nihil nisi sapiens.
 At, tunc speras id futurum ut redditum
 Terris videri detur ? Theol. Id spero, Dei,
 Quæ lux sequetur, lumen indicaverit,
 Hæc unam oportet me manere crastinam. [a Deo
 Joseph. At nos quidem illum magnum ut aliquem, et

B Ipso profectum, morte sublatum virum
 Et matre mortali editum, atque hinc debitum
 Morti, involutum linteo atque unctum, damus
 Ipsum sepulcro. Si Deus tanquam, imperet
 Morti, ille posthac ut Dei censebitur
 Filius, et idem his omnibus qui noverint
 Deus colendus unus. At matre editum
 Mortali, eundem consequi luctum addeceat
 Parvum jacentem, ut qui parente illa satus
 Sit, ipsa cui lex mortis olim incumberet.
 Nos eum ut amicum quo decuit excepimus
 Honore functum. At ut Deus, si quid volet
 Post agere, promptum est illi, et instat jam dies :
 Prope tertia est lux quæ rei dabit exitum.
 Theol. Spero futurum ut libera omnibus dies

Ἀκτίνα τῆν τριταίαν ἤλιου φέρειν.
 Ἰωσ. Ἰδοίμ', Ἰδοίμ' γλυκερὸν ἤμαρ τόδε.
 Εἶθ', εἶθε, φίλος, θαῦμα τοῦτ' Ἰδοίμ' ἐγώ!
 Νῦν δ' ἀπίωμεν, Νικόδημ' εὐεργέτα,
 1785 Στείλωμεν ἡμεῖς, φίλα τ' ἐξαιτώμεθα
 Ἰπέρ τε λαοῦ, καὶ παρ ἔντος ἀγρίου,
 Ἰπέρ τε πάτρης, τὸν Θεὸν μηδὲν νέον
 Δρῶν, κἄν ἕως πάρεσμεν ἄμφω τῷ βίῳ.
 Καὶ σὺ δὲ, φιλῆ Παρθένε, ξὺν παρθένῳ
 1790 Πρὸς ταῦτα ξυνάρηξον ἡμῖν τοῖς φίλοις·
 Ναί, ναί, σὺ συνάρηγε καὶ θρηνοῖσά περ,
 Δέσποινα, μητὲρ τοῦ διφυοῦς, ὡς λόγος
 Τοῦ παρθένου πείθει με μύστου σοῦ Τέκνου.
 Θεοτό. Ἄπιθι, καὶ δύναμιν ἄγγελε βροτοῖς,
 1795 Σὺν Νικοδήμῳ νυκτέρῳ μύστη πάρος,

A Τὰ νῦν δὲ σὺν σοὶ παμφανεστάτῳ φίλῳ.
 Θεολ. Χαίροντες ἴτε, μήτι που πτοοῦμενοι.
 Ὁ βιαγὴς γὰρ τῆς καλῆς ἡσυχίας,
 Καὶ τῆς ἀκραίφουος ἀγάπης καὶ φιλίας,
 1800 Τό τε φρονεῖν εὖ, σωφρονεῖν τ' ἐν τῷ βίῳ,
 Τηρεῖ τὰ πάνθ', ὡς ἀσάλευτα προσμένειν·
 Θεὸς γὰρ οἶδε πάντα, καὶ σοφῶς κρίνει.
 Ἰωσ. Σὺ τοί με πειθείς, σοῖς τε πιστεύω λόγους.
 Τάξιν τε τηρῶν, εἰμ' ἐλεύθερος φόβου
 1805 Θεολ. Χωρεῖτε, μέλειν πάντα οἱ δοκεῖ ὧλων·
 Αὐτοί τ' ἐπιγνώσεσθε τοὺς ἐμοὺς λόγους.
 Ἰμεῖς δ' ἔπεσθε νῦν, κόραι, σὺν μητρὶ μου
 Ἐπεσθε, Χριστῷ καρδίαις ὠπλισμένοι,
 Πτοοῦμεναί τι μηδὲν, ἀλλ' ἔπεσθέ μοι.
 1810 Δεῖξω γὰρ οἶκον ἔνθα νυχεῦσαι δεόν.

Radius solis tertio orientis allaturos fore.

Joseph. Videamus, videamus hanc gratissimam diem.

Utinam amice, utinam ego istud miraculum intuear!

Nunc autem, Nicodeme, optime operis adjutor, abeamus,

1785 Secedamus, et amica deprecemur

Pro isto populo, licet animis esserato,

Pro patria, ut nihil novi Deus

Persiciat, saltem donec ambo superstites erimus.

Et tu, dilecta Virgo, cum virgine (discipulo)

1790 Ad hæc auxiliare nobis, qui vos amore prosequimur .

Age, age, auxiliare, licet gemelunda,

Domina, mater Hominis-Dei, quemadmodum sermo

Virginis, discipuli tui Filii, mihi suadet.

Deip. Ito, et hominibus miram annuntia potentiam

1795 Cum Nicodemo antea nocturno discipulo,

Nunc autem, tecum, manifestissimo amico.

Theol. Ite alacres, nihilque reformidatis.

Nostræ enim vitæ moderator, qui optimam tranquillitatem

Largitur, et sinceram charitatem et dilectionem,

1800 Et sapere recte, et continentes esse in vita,

Ita conservat omnia, ut immota permaneant;

Deus enim omnia novit, et sapienter judicat.

Joseph. Tu quidem mihi rem persuades, et tuis crelo verbis,

Ordinemque servans, ab eo liber a metu.

1805 Theol. Ite, res amicorum quo videntur curandæ;

Ipsi meos sermones veros esse cognoscetis.

Sequimini vos etiam, puellæ, cum matre mea,

Sequimini, Christo, tanquam lorica, animos indutæ,

Et impavidæ meis insistite gressibus :

1312-1313 1810 Ostendam enim vobis domum, qua pernoctare oportet.

1799 Καὶ τῆς. Editi καὶ τοῖς.

1805 Σὺ τοί με πείθεις. Ita Rhes. Paris Hectori
 respondet vers. 663, etc.

1810 Δεῖξω γὰρ οἶκον, etc. Sic Rhes. vers 519

Hector Rheso locum designat, in quo pernoctaturus
 sit ipsius exercitus.

METRICA VERSIO.

Tertia, nitentis proferat solis jubar.

Joseph. Videam diem istam, cupio, jucundissimam,

Videam utinam, utinam amicus ego miraculum!

Nunc, Nicodeme, adjutor operis optime,

Abeamus hinc propere, et huic populo, licet

Sævo impioque, patriæque ipsi optime

Precemur, aliquid ne Deus struat novi,

Uterque saltem dum trahit sææ diem

Vitæ moramque. Cum juvene castissimo,

Tu, chara Virgo, nos amicos adjuva,

Confecta luctu sis licet, domina tamen

Et mater ejus cui datum unam atque alteram

Discipulus ipse mihi suadet, adjuva.

Deip. Ito, comitatus Nicodemo, qui antea

Discipulus illi nocte visus, omnium

me quotquot exstant, in fide notissimus

B Tecum probatur : ito jam, atque enuntia

Miram omnibus mortalibus potentiam.

Theol. Læti ite, nec vos aliquis invadat pavor.

Nam vitæ honestæ nec metu ullo turbidæ,

Et charitatis integræ, et placidissimæ

Concordiæ, et sapientiæ, et modestiæ

Dux, cuncta servat, concuti ut nullo modo

Fraugique possint; omnia ut novit Deus,

Sapienter idem semper omnia judicat.

Joseph. Mihi persuades, et tuis dictis fidem

Habeo, metu jam liberor servans modum.

Theol. Ite, ut videtur, res amicorum interim

Curatum; at ipsa re, mea expertemini!

Jam verba. Sed vos, o puellæ, cum mea

Matre sequimini et in Christo animo hilari exciteæ,

Et pectus armatæ, nihil pavescite.

Quin me sequimini, hic indicavero domum,

Ὀύκοῦν ὁ δ' ἐνδέξιος οἶκος ἐνθάδε.

Τὰ νῦν καταυλίσθητε· καὶ γὰρ εὐφρόνης
Ὀὐ βραχὺ παρήχηκεν, ὡς ὄρω, μέρος,
Ἦδη δ' ἕως πάρεστιν, ἐκρέει κνέφας.

1815 Θεοῦ. Ἰὼ μοι, Ἰὼ!

Ψυχῆς μελούσης, καρδίας παχνομένης.

Ἵπνος βλεφάροις τοῖς ἐμοῖς πῶς ἐμπέσει:

Ὀἱ μοι! Τέκνον μου, σῆς σφαγῆς πανταδίκου!

Ἵ μοι ταλαίνῃ δραμάτων ἀντιστρόφων!

1820 Ὀὐ γὰρ συνφῶν ταῦτα τοῖς ἠλπισμένοις,

Κἂν συνᾶδωσι τοῖς προηγορευμένοις.

Ἐτλην μεγίστας συμφορὰς καὶ πρὶν, Τέκνον,

Ἀρχῆς ἀπ' ἀκρῆς ὧν ξένων γενεθλίων·

Α Ἀλλ' εἶπετ' εὐθύς συμφοραῖς θυμηδίᾳ,

1825 Σοῦ συμπάρντος, καὶ λόντος ἀνίας.

Νῦν δ' ἀπέρτατον ἄλγος, οἱ μοι! πῶς φέροι;

Τί γούν, τί δράσω, φεῦ! παθοῦσ' ἀμήχανα;

Θέλξει δ' ἔδραν δυματος ἕπνος πῶς ἄρα;

Ἔμ. Ἄμμες μὲν, ὧ δέσποινα, χαμαιοστρωτιά

1830 Ἄνεκλίθημεν, σώμασι παρειμῆναι,

Νέαι, παλαιαί, παρθέναι τ' ἐτ' ἄζυγες,

Ἄλλαι πρὸς ἄλλων γούτ' ἐρεῖσαι κάρας,

Αἱ δ' ἐν παρειαῖς ὑποθαλοῦσαι χέρας,

Καὶ βαίον ἔρπάζαμεν ἕπνου βραχὺ τι.

1835 Σὺ δ' οὐχ ὑπνωσας, οὐδ' ἀνέπασσας δέμας,

Πανύχιον στένουσα κ' ὠδυωμένη·

Ad dexteram sita est in proximo domus illa :

Huc nunc divertite ; noctis enim

Pars maxima, ut videtur, praeteriit,

Jamque illucescit aurora, dimittuntque tenebrae.

1815 *Deip.* Eheu mihi ! eheu !

Dum curis mens agitur, premiturque animus,

Quomodo somnus palpebris meis illaberetur ?

Eheu mihi ! o Fili mi, quam iniqua fuit caedes tua !

Heu ! quam misera nunc sum, rebus in contrarium versis !

1820 Neque enim haec iis consentiunt, quae sperabam,

Etiamsi convenient cum iis quae praedicta fuerunt.

Maximas perpessa sum calamitates, et antea, Fili,

Ab ipsismet incunabulis tui ortus inauditi :

Verum laetitia calamitates statim subsequabatur,

1825 Cum adesses, et mœrorem dilueres.

Sed nunc intolerabilis dolor, eheu ! quomodo sustineam ?

Quid autem agam, eheu ! cum intoleranda patiar ?

Quomodo sedem oculorum demulcebit somnus ?

Semi. Nos equidem, o domina, humi stratae

1830 Recubuimus, corporibus solutae,

Juvenes, senes, virginesque adhuc innuptae.

Aliae ad aliarum terga fulcipientes capita,

Aliae manus genis submittentem,

Exiguam aliquid somni saltem arripuimus.

1835 Tu vero neque dormiisti, neque ullam corpori requiem praebuisti,

Tota nocte ingemiscens, et mœrore oppressa :

1812 Τὰ νῦν καταυλίσθητε, etc. Sic ibid. Hector
vers. 518 :

Νῦν μὲν καταυλίσθητε· καὶ γὰρ εὐφρόνη.

Nunc quidem capite locum castris ; nox enim jam est.

1819 *Ταλαίνῃ.* Legit Combefissius *ταλαίνα.*

1820 Ὀὐ γὰρ συνφῶν, etc. Ita supra vers. 449

et 867

1825 Ἀρχῆς ἀπ' ἀκρῆς. Ita supra vers. 912

et 1336.

1827 Παθοῦσ' ἀμήχανα. *Quae nec ullo consilio,*

nec ulla arte levari possunt.

1828 Ἐδραν δυματος, etc. *Sedem oculorum, etc.,*

imo ipsos oculos, vel palpebras quibus insidere somnus dicitur, ut infra vers. 1847.

1831 Παρθέναι τ' ἐτ' ἄζυγες. Male distinguit Roill.

Virginesque et innuptae simul : ut interpret Eurip.

ex quo ista desumpta sunt *Bacch.* vers. 682, 683,

et 693, ubi nuntius sic habet :

Ἐἶδον δὲ πάσα: σώμασι παρειμῆναι·

Αἱ μὲν πρὸς ἐλάτης γούτ' ἐρεῖσαι γούθην...

Νέαι, παλαιαί, παρθέναι τε κ' ἄζυγες.

Dormiebant vero omnes corporibus solutae ;

Aliae quidem inclinantem terga ad frondes abietis..

Juvenes, anus, virgines et innuptae.

METRICA VERSIO.

Qua tota nobis transigatur nox : manum

Ad dexteram illa in proximo hic sita est domus.

Divertite huc jam ; nam ut video pars maxima

Praeterita noctis, ipsaque aurora emicans,

Tenebris fugatis, aurea luce appetit.

Deip. Eheu mihi ! eheu !

Exulcerata anima mea et tot anxia

Curis, dolore turbidum pectus gerens

Captare somnum qui queam ? aut quonam modo

Influat in oculos luctibus tantis graves ?

Heu ! dira, Fili, atroxque tua mactatio !

Quam misera nunc sum, praeter optata, omnia

Cui contingere ! nam licet consentiant

His quae prophetis ante dicta sunt, tamen

Fallunt eam spem quam prius conceperam.

Acerba, Nate, passa sum et gravia prius

Jam luce ab illa qua dies mirus tui

B Natalis illuxit. Sed haec dura omnia

Laetitia subita consequabatur, meas

Dum praesto curas et dolores solveres.

Dum nunc dolore tam gravem qui perferam ?

Quid igitur hinc jam moliar ? vah ! quae incidi

In perferenda quae levari non queant

Vel consulendo vel juvando ! et nunc meas

Somnus aliquis tandem genas demulceat ?

Semi. Nos certe, o domina, nos humi stratae, senes.

Juvenesque, virginesque, et innuptae simul

Membris relaxatis reclinatae, caput

Aliae aliarum fulcipientes corpore,

Aliaeque nixis dexteram in suam genis,

Somni aliquid ad tempus aliquid percepimus.

Te nulla contra cepit afflictam quies,

Nullusque somnus membra laxavit tua.

Quin nocte tota triste longumque ingemens

Πῶση γὰρ ἄνθρωπος εὐφρόνη στρέφει.
 Ἔως τίνος μείνης δὲ προσκαθημένη
 Ἄπνος, ἄνθρωπος μὴδ' ἔλως μύουσα σου ;
 1840 Ἦώς, ἰδοῦ, πέφηνε, καὶ λεωφόρον
 Περιτρέχουσι δῆμος ἄνω καὶ κάτω·
 Ἦγος τ' ἀναδραμῶν ἤλιος φασσφόρος,
 Ἄκτινας ἐξήσει θερμαίων χθόνα.
 Θεοτό. Ὑπὸν θεθέντα νεκρὸν ἰδοῦς ἐν τάφῳ,
 1845 Οὐ δεῖ με θρηγεῖν, καὶ στένειν, καὶ δακρύειν,
 Ἔως ἰδοίμι ζῶντα πάλιν ἐκ τάφου ;
 Ὑπνος δ' ἄρα μου πῶς βλεφάροις ἐμπέσει ;
 Ἥμι. Κἀγὼ μελούσῃ καρδίᾳ λήγουσ' ἕπνου
 Κεῖμαι, παιδοστιθῆς γε, χαμαιστρωτῆα,

A 1850 Κούτ' ἔβρισ', οὐτ' ἐκοίμησα, σφοδρῶν γῶν
 Σῶν, Παρθένε, κλύουσα καὶ στεναγμάτων.
 Θεοτό. Ἐγρεσθ', ἐγρεσθε, τί, γυναῖκες, μέλλετε,
 Ἐξίτ', ἅπτε βαιὸν ὡς πρὸς τὴν πόλιν,
 Ὅσον προβαίνειν ἐντολὴ δίδωσι ποῦ·
 1855 Ἴσως τι μαθήσεσθε καὶ νεώτερον.
 Πολλοὶ γὰρ ὑμᾶς ἀγνοοῦσι, κοῦ δέος.
 Χορ. Καὶ μὴν ὀπαθῶν εισορᾶν τινα δοκῶ,
 Σπουδῇ σκυθρωπὸν ἐνθάδ' ἐφωρημένον,
 Δοκεῖ δὲ καινῶν ἀγγελος μηνυμάτων.
 1860 Ἀγγ. Πῆ νῦν μολῶν εὐροιμ' Ἰησοῦ μητέρα ;
 Εἰπατέ μοι, γυναῖκες, εἴπερ ἴσται, μολ
 Σημήνατ' ἄρα τῶνδε δωμάτων ἔσω ;

Tota enim nocte oculum vigilem circumagis.
 At usquequo permanebis assidens,
 Insomnis, nullatenus tuos claudens oculos ?
 1840 Ecce illuxit aurora et viam publicam terens
 Sursum ac deorsum concurrat populus ;
 Et terram ambiens sol lucem asserens
 Suos emittit radios, humum calefaciens.
 Deip. Filium meum exanimem in sepulcro positum videns,
 1845 Nonne debeo lugere, ingemiscere et lacrymari,
 1314-1315 Donec cum a monumento redivivuum aspiciam ?
 Quomodo sopor palpebris meis illaberetur ?
 Semi. Et ego sollicito animo desinens a somno
 Jaceo, humi strata, solo adhærens,
 1850 Nec dormitavi, nec dormivi, tuos luctus
 Acerbos et gemitus audiens, o Virgo.
 Deip. Surgite, surgite, quid moramini, mulieres ?
 Exite, pergite paululum versus urbem,
 Quatenus lex procedere permittit :
 1855 Fortassis et aliquid novi ediscetis.
 Cum enim plerique vos nesciant, nihil metucndum.
 Chor. Et certe unum e conitibus cernere mihi videor
 Tristem ac festino gressu huc properantem ;
 Videtur autem nova rei nuntius.
 1860 Nunt. Quo nunc vadens Jesu matrem videbo ?
 Dicite mihi, mulieres, si quidem nostis, mihi
 Indicate jamjam ; nonne in istis ædibus ?

1847 Ὑπνος δ' ἄρα, etc. Ita supra vers. 1828.
 1848 Κἀγὼ μελούσῃ, etc. Ita fere auriga Rhæ.
 vers. 770 Thracii exercitus stragem annuntiat.
 1849 Παιδοστιθῆς. Male edit. παιδοστιθῆς.
 1850 Κούτ' ἔβρισ', οὐτ' ἐκοίμησα. Roill. vertit :
 Nullus sopor cibo gravatæ obrepsit. Non recte, quippe
 oculi ejus mærore potius quam cibo gravabantur.
 Non male tamen redderes : Nec somni, nec cibi quid-
 quam cepi, quod in graviore luctu accidit. Ita fere

chorus Rhæ. vers. 824, etc. :
 Ἐπεὶ ἀγρυπνῶν ἄνθρωπος ἐν εὐφρόνῃ
 Οὐτ' ἐκοίμησα, οὐτ' ἔβρισεν.
 Quia vigilans oculus in hac nocte
 Neque sopitus est, neque comixit.
 1857 Καὶ μὴν ὀπαθῶν, etc. Ita Hipp. vers. 1154,
 etc., semichorus.
 1860 Πῆ νῦν μολῶν, etc. Ita fere ibid. vers. 1154
 etc., nuntius sciscitatur ubi Theseum possit invenire.

METRICA VERSIO.

Dolensque vigiles huc et huc oculos agens,
 Sedisti : at usquequo misera tandem assidens
 Expersque somni, nilque connivens tuis
 Oculis inanebis ? Ecce jam emicat aurea
 Aurora, populus publicam viam terens
 Sursum ac deorsum fertur, et terram ambiens
 Phœbus, suaque luce lustrans, exserit
 Jubar, colorem rebus infundens suum.
 Deip. Natum in sepulcro mortuum cernens meum,
 Quin in dolores, lacrymas, suspiria
 Gravesque luctus debeam prorumpere,
 Donec sepulcri mole fracta appareat
 Victor resurgens ? somnus autem qui mihi
 Tot inter anxios metus irperet ?
 Semi. Etiam ego pectore anxio, somno carens,
 Humique fusa jaceo servili in toro
 Gramineo et herbido ; sopor nullus tamen

B Cibo gravatæ obrepsit, o Virgo, neque
 Dormivi, ut aures ad meas luctus tui
 Volant frequentes, planctibusque verberant.
 Deip. Jam surgite, o vos, surgite, inquam, feminæ,
 Unde mora tanta ? exite, abite qua via
 Tenditur ad urbem, quam licet procedere :
 Forte aliquid excipietis insolentius.
 Vos vulgus ipsum nesciet, proin nihil
 Est quod metus vos habeat hac in re anxias
 Chor. At, at videre videor ex sectantium
 Quemdam caterva, tetrico vultu, et gradu
 Celeri citoque huc se ferentem : nuntius,
 Quantum videtur, is novæ rei advenit.
 Nunt. Quo jam ibo ? qua insistam via, ut charissimam
 Inveniam Jesu matrem ? at, o vos feminæ,
 Si modo potestis scire, dicite, et mihi
 Jamjam indicate ; nonne in istis ædibus ?

Ἦμι. Ἡδ', αὐτὸς ἀθρεῖς, δωμάτων ἐντὸς μένει.
Ἄγγ. Δέσποινα μήτηρ Μυσταγωγῶ μοι φίλου,
 1865 Καὶ νῦν μερίμνης ἄξιον φέρω λόγον,
 Σὸλ, καὶ μαθηταῖς, καὶ γυναιξὶ σαῖς φίλαις.
 Θεοτό. Εἰς καιρὸν ἦεις, καὶ περ ἀγγέλλων φόβον.
 Τί δ' ἔστι; μὴν τις συμφορὰ νεώτερα;
Ἄγγ. Πολλὴ φάλαγξ ἔνοπλος εἰς τάφον μολεῖ,
 1870 Τίνος δ' ἔκρητι, συμβαλεῖν σάφ' οὐκ ἔχω.
Ἦκω δ' ἀκούσας οὐ τορῶς· φήμη δέ τις
 λαοσίν ἐμπέπτωκεν, ὡς κατάσκοποι
Ἦκουσι τάφου· χ' ὁ μὲν οὐκ ἰδὼν, λέγει·
Ὁ δ' εἰσιδὼν μολοῦντας, οὐκ ἔχει λέγειν·
 1875 Ὁ δ' εἰδέναι λέγων τι, φράζειν οὐ θέλει.

Α Πλὴν εἰς τις εἶπα γραμματεῖς προσείναι,
 Καὶ ταῦτα πείσαι κοίρανον τῆσδε χθονός,
 Πέμψαι φύλακας, καὶ σφραγίσαι τὸν τάφον,
 Ὅς μὴ τάχα κλέψωσι μύσται τὸν νέκυν·
 1880 Ὅν οὖνεκ' ἦλθον πρὸς σὲ ταῦτ' ἀπαγγεῶν
 Θεοτό. Ὡ ράπτα κακῶν τῶν ἀφερτάτων ἐμοί,
 Γραμματέων ὄμιλε καὶ πρεσβυτέρων!
 Ὡ τῆς φωνῶσης ἐργάτα τολμηρίας!
 Ὡ δραματοουργὲ τοῦ φόνου τοῦ Δεσπότου!
 1885 Ὅς συνιεῖς μὲν οἷα τολμῆς ἀφρόνης,
 Λέξῃ βέλος θριμύ τι κατὰ καρδίαν,
 Πάνδεινον ἀλγῶν ἀλγος. Ἦν δ' ἄρ' εἰς τέλος
 Ἐν τοῖσδε μένης, οἷς τὰ νῦν κακῶς μένεις,

Sem. Ipse cernis, ipsa est intus domi.

Nunt. Domina parens Magistri a me plurimum dilecti,
 1865 Et nunc affero sermonem, qui te merito anxiam curaque
 Sollicitam habeat, et discipulos, tuasque charissimas mulieres.

Deip. Opportune venisti, quanquam terrorem denuntiaus.

Quid autem? an aliqua nova calamitas ingruit?

Nunt. Numerosa cohors armata ad tumulum perguit,

1870 Qua vero de causa, facile conjicere nequeo.

Venio autem audita re non perspicue: rumor autem

Populum pervasit, quod exploratores

Tumuli veniunt; et qui quidem non vidit, hæc dicit;

Qui vero venientem vidit, id non potest loqui;

1875 Et qui se scire ait aliquid, non vult dicere.

Unus tamen dixit scribas accessisse,

Idque hujusce regionis præsidi persuasisse,

Ut custodes mitteret, et monumento sigillum apponeret,

Ne forte mortuum furarentur discipuli;

1316-1317. 1880 Quam ob rem ad te veni nuntiaturus.

Deip. O sarcinator malorum mihi intolerandorum,

Scribarum et seniorum coetus!

O audaciæ cædes perpetrantis opifex!

O machinator necis Domini!

1885 Quale, cum noveris quantum nefas insane patraveris,

Acutum telum in corde excipies,

Vehementi confectus dolore! si vero usque ad finem

In his permanecas, in quibus nunc male insistis,

1865 *Δωμάτων ἐντὸς μένει.* Ita ibid. chorus nuntio
 respondet vers. 1156:

Ὁδ' αὐτὸς ἔξω δωμάτων πορεύεται.

Ille ipse egreditur ex ædibus.

1865 *Καὶ νῦν μερίμνης* etc. Ita supra vers. 644,
 et *Hippol.* vers. 1157, nuntius Theseo filii sui obi-
 tum refert.

1867 *Εἰς καιρὸν,* etc. Ita fere *Rhes.* vers. 52
 Hector choro respondet.

1871 *Ἦκω δ' ἀκούσας,* etc. Sic ibid. vers. 656,
 etc., Paris Minervam alloquitur:

Ἦκω δ' ἀκούσας οὐ τορῶς· φήμη δέ τις

Φύλαξιν ἐμπέπτωκεν, ὡς κατάσκοποι

Ἦκουσι Ἀγαθῶν· χὼ μὲν οὐκ εἰδὼς λέγει,

Ὁ δ' εἰσιδὼν μολόντας, οὐκ ἔχει φράσαι.

Venio autem audita re non perspicue; rumor enim

[quidam

Custodes pervasit quod exploratores huc

Venerint Græcorum: et qui quidem eos non vidit,

[hoc dicit,

Qui vero venientes vidit, non potest dicere.

1880 *Ὅν οὖνεκ' ἦλθον,* etc. Sic *Rhes.* vers. 660

Paris ait hac de causa ad tentorium Hectoris se
 contulisse.

METRICA VERSIO.

Sem. Ut ipse cernis, ipsa ea est intus domi.

Nunt. Doctoris o mei parens charissimi,

Et domina, cura nunc tibi et tuo hinc gregi

Apporto dignum, et providendum nuntium.

Deip. Metuenda quamvis nunties, bene advenis.

Quid autem? an aliqua calamitas nova ingruit?

Nunt. Armata prodit ad sepulcrum maxima

Phalanx virorum; cujus autem gratia,

Non conjicere plane queo: advenio tamen

Non ipse certe nuntius rei auribus

Perceptæ, at ejus, lama quam in vulgus serit,

Adesse jamjam qui ad sepulcrum Filii

Custodientes excubent: unus quidem

Il dicit, ut non viderit tamen; alius

Qui vidit illuc recta euntes, ne id quidem

Dicere potest. at rursus ille qui asserit

Se scire, non vult quod scit eloqui: unus est

B Tantum istud addens, Pontii scribas domum

Petuisse, et illum quem penes jus est loci

Istius, eo impulsisse, quo obsignans suo

Signo sepulcrum, illius et custodiam

Decerneret, ne discipuli ea forsitan

Cadaver aliquo nocte clanculum efferant.

Hoc propter hujus nuntius veni tibi.

Deip. O mihi malorum non ferendorum omnium,

Consutor audax, turba scribarum et senum

Letalis auctor perditæque audaciæ,

Cædisque Domini dire confector! gravi

Ictus dolore, quam subibis pectore

Tunc telum acutum, cum scies quantum nefas

Patraris. At si pergis hæc, quo tu pede

Cœpisti, eodem prava quæ nunc sunt sequi,

Ut stulta tibi mens plane et aversa, integra

Tibi sinistre judicabis omnia:

Οὐκ εὐπραγῶς ὄξεις γε μὴ κακῶς ἔχειν.
 1890 Ἐξ ἀφροσύνης καὶ κακῆς ἀβουλίας·
 Γνοίης δ' ὁμῶς ἐπιθί', ὅτ' οὐ κέρδος τί σοι.
 Πῶς γὰρ ἔσονται νεκροφῶρες, οἱ μόγις
 Μαιζόνους σφῶν χεῖρας ἐκπαρευγότες;
 Προσεγγίσει πείσει δὲ τίς σφᾶς τῷ τάφῳ,
 1895 Οὕτω τρέσαντας καὶ λιβαν πεφρικότας;
 Ἄπιθ', ἀπιθι, καὶ φύλασσε τὸν τάφον.
 Ναί, ναί, φάλαγξ, ἀπιθι, κάσφαλῶς βλέπε.
 Μάρτυς γὰρ ἴσως τῆς ἐγέρσεως ἔση.
 Ἥμι. Ἄμμες δὲ, φίλοι, τῆδε μίμνωμεν πάλιν.
 1900 Ναί, ναί μένωμεν ἡσύχως ἐν οἰκίᾳ,
 Μηδ' ἀπίωμεν ἐς τάφον τοῦ Δεσπότης,
 Ἄλλ' ἵναί μινωμεν εὐφρόνης κνέφας.
 Θεοτό. Καὶ μὴν ἰδοῦ, πρέβειν δρῶν τὸ κνέφας.

A Λοιπὸν μάθωμεν ἡσύχως ἐκ φυλάκων.
 1905 Πῶς γὰρ τις δρῶν δυσμενῶν ἀνὰ στρατὸν
 Ἐλθὼν, μυρίζει τόνδ' ἀκινδύνως μολίων;
 Κατάσκοπον δὲ πρὸς τάφον μολεῖν ἔδει
 Τίν' ἐξ ὑπαδῶν ἀγρυπνον Διδασκάλου·
 Ναί, ναί προσήκει τόνδ' ἀπίεναί τάχει·
 1910 Κἂν μὲν τινα κρυφαῖον οὐ γνοίη ἄλλον,
 Βῶμεν πρὸς θρῆρον τύμβον ἐς ζωηφόρον,
 Δέμας νέκυος τοῦ μυρίσαι κατ' ἔθος.
 Ἐλευσόμεθα, τῆνδ' ἔχω γνώμην ἐγώ.
 Ἦν δ' αὖ τιν' ἐχθρῶν μηχανῆν συθώμεθα,
 1915 Τῆς καλλιγεγούσας ἡμέρας τὴν ἀκτίνα
 Σιγῇ μενούμεν, οὐδὲ χρεῖα μυρίσαι
 Τὸν καίμενον νῦν· οὐ γὰρ ὑπὸ γῆς ὄφον
 Φθορὰ κατασκήσει τις εἰς δέμας Λόγου.

Non male agere tibi infelice videberis,
 1890 Propter tuam amentiam et consilii pravitatem :
 Cognosces tamen subinde, nihil utilitatis tibi fore.
 Quomodo enim mortui furatores crunt ii, qui vix
 Cruentas eorum manus effugerint?
 Quis iis suadebit ut ad tumulum accedant,
 1895 his, quos tam vividus pavor, horrorque concutit?
 Abi, abi, monumentum custodi.
 Age, age cohors, abi, et tuto inspic.
 Testis enim forsitan eris ejus resurrectionis.
 Semi. Nos autem, dilectæ, eo loci iterum consistamus ;
 1900 Etiam, etiam secure domini remaneamus,
 Neque ad Domini sepulcrum abeamus,
 Sed expectemus donec veniat noc:is diluculum.
 Deip. Et quidem ecce procedit noctis diluculum.
 Quod superest, tranquille discamus ex custodibus.
 1905 Quomodo autem aliquis noctu hostium exercitum
 Pervadens, et absque periculo accedens, Filium meum unguentis perfundet?
 Debuisset tamen ad monumentum accedere, tanquam explorator,
 Aliquis pervigil ex discipulis Domini :
 Certe, certe expedit aliquem ire propere ;
 1910 Et si nullum esse dolum occultum noverit,
 Mane abeamus ad tumulum, qui vitam includit,
 Ut, iuxta morem, mortui corpus condiamus.
 Ihimus, hæc est mea opinio.
 Sin autem aliquam hostium machinationem audiamus,
 1915 Diei valde lucidæ radios
 Quiete expectabimus ; neque nunc opus est ungere
 Jacentem : neque enim sub terræ nigra caligine
 Verbi corpus ulla invadet corruptio :

1891 *Κέρδος τί σοι*, etc. Edit. nonnulli *κέρδες*.
 1903 *Ὅρῶν τὸ κνέφας*. *Noctis diluculum*, ceu
 ultima pars noctis, crepusculum. Non enim *tenebras*
noctis altæ, ut male reddit Roillet, sed *auroram* ex-

spectabant mulieres, ut se ad sepulcrum conferrent.
 1907 *Κατάσκοπον*, etc. Sic. edit. Wechel. Pa-
 risiensis autem κατὰ σκότον.

METRICA VERSIO.

Sed ipse tandem postea damno tuo
 Nil inde fructus esse senties tibi.
 Nam quomodo furto cadaver efferant
 Illi qui cruentas vix manus effugerint?
 Aut quis propius hos ad sepulcrum accedere
 Impellet, horror quos trepidus habet et pavor?
 Abi jam, abi tu, et quam voles, phalanx, sede
 Custos sepulcri : abi jam et illi prospice
 Tuto, futurus testis ejus forsitan
 Molem sepulcri qui resurgens dissipet.
 Semi. At nos moremur interim hic, charissima,
 Moremur hic, inquam, quiete, nec domo
 Pedem efferamus ; ad sepulcrum progredi
 Tantum in tenebris noctis altæ juverit.
 Deip. Caligo certe subita noctis labitur
 Quod restat id discamus a custodibus.
 Nam quomodo aliquis nocte tam obscura hostium

B Per arma penetrans progredi tuto queat,
 Unguento amica ut corpus imbuat manu ?
 Quin ad sepulcrum aliquem grege ex sectan-
 [tium
 Quondam Magistrum, diligentem ire expedit,
 Qui cuncta recte exploret ; et certo expedit
 Hunc ire propere, qui subesse si dolum
 Non norit aliquem, mane nos summo ocus
 Petamus urnam vita qua concluditur,
 Ut condiamus more solito aromate
 Corpus sepulti. Eamus : hæc sententia
 Mea est. At hic nos si dolum deprehendimus
 Aliquem hostium, clarissimum lucis jubar
 Nos clanculum expectabimus ; nam nec jacens
 Etiam opus unguento ullo habet, corruptio
 Cum nulla terræ sub nigra caligine
 Verbi in cadaver ingruet : nec qui vorat

Οὐτ' οὖν λαβέξει ψυχὴν ἄδης παμφάγος
 1920 Ἐκὼν γὰρ ἔτλη πότμον, οὐκ ἔφαλμ' ἔχων
 Ἴνα καθειρηθῆ κατ' ὄφειλῆν εἰς ζόφον.
 Ἐξ ἀφθίτου γὰρ ἀφθιτον πεφυκότα
 Πῶς νῦν φθερεῖ ταμίας ἄδης νερτέρων,
 Ὅν καὶ λάφυρ' ἐκείθεν ἔλαχύσαι δοκῶ,
 1925 Ἴσους βροτῶν καθειρῆζεν, οὐς ξυνήρπατεν,
 Κιβδησεν ἐν δεσμοῖσι πανζόφου στέγης.
 Ἡμι. Ὅρθῶς μολεῖν χρὴ πρῶτον εἰς κατασκοπὴν·
 Πέμψ' ὡς τάχιστα· νῦν γὰρ ἀφαλῶς λέγεις.
 Σὺν σοὶ δέ μ' ἔπει καρτεροῦσαν, ὡς θέλεις.
 1930 Θεοτό. Τίς δῆτα φίλων, αἱ πάρεστιν ἐνθάδε,

A Θέλει κατόπτis ἔννουχος τύμβω μολεῖν ;
 Τίς ἂν γένοιτο νῦν ἐμδς δ' εὐεργέτης ;
 Μύσται γὰρ οὐ πάρεσαι τοῦ διδασκάλου,
 Φεύγοντες ἔρμην ἄλογον μαιφῶνων.
 1935 Οὐ γὰρ ἴσως πνεύσει θυμοῦ καθ' ὄλων·
 Περιφρονοῦσι καὶ γὰρ ἡμῶν τοῦ γένους,
 Μύστας δὲ θυώκουσιν ἀλόγῳ θράσει.
 Μαγδ. Ἐγὼ πρὸς ὑμῶν τόνδε κίνδυνον θέλω
 Ῥίψατα, κατόπτis σοροῦ θείου μολεῖν.
 1940 Ἄπαντ' ἐκείθεν ἐκμαθούσα δ' ὡς ἔχει,
 Ἦξω πρὸς ὑμᾶς πρὶν φάος μολεῖν χθόνα·
 Ἦξω δὲ ὀάττον, τόνδ' ὑψίσταμαι πόνον,

1318-1319 Neque ipsius animam omnivorus cohibebit infernus :

1920 Libens enim mortem subiit, nullum habens delictum,

Ut mors ipsa ex merito in tenebras recondatur.

Ex immortalis enim immortalem natum

Quomodo nunc corrumpet mors inferorum dominatrix,

Quem exinde, veluti spolia, educturum fore puto,

1925 Quotquot hominum inclusit, quos rapuerat,

Et vinculis domus valde tenebrose constrinxerat?

Semi. Prudenter primum ad rei explorationem oportet ire :

Mitte quam celerrime : recte enim sentis.

Tecum vero videbis me tolerantem, ut vis.

1930 *Deip.* Quanam igitur dilectarum, quæ hic astant,

Vult exploratrix noctu ad tumultum ire?

Quis istud mihi beneficium rependet?

Neque enim adsunt Domini discipuli,

Qui insanam carnificum rabiem effugerunt.

1935 Hi vero non eundem erga omnes spirant furorem ;

Aspernantur quippe nostrum sexum,

Sed insana discipulos audacia persequuntur.

Magd. Ego a vobis hoc periculum removens,

Ire volo tumuli divini speculatrix.

1940 Cum autem omnia, qualia sint, edidicero,

Ad vos redibo, priusquam lumen redeat supra terram :

Veniam cito, hunc subeo laborem,

1927 Ὅρθῶς μολεῖν χρὴ, etc. Combefisius ita
 interpungit : ὀρθῶς· μολεῖν χρὴ, etc., ac vertit :
Recte : eundem prius ad explorandum, quod est
approbatio verbi quod dixerat Maria, non modi
præscriptio, ut Roill. reddit. Sic Eurip. Bacch.
vers. 856 Pentheus ait :

Ὅρθῶς μολεῖν χρὴ πρῶτον εἰς κατασκοπὴν.
Prudenter primum ad rei explorationem oportet ire.

1928 Πέμψ' ὡς τάχιστα, etc. Ita Tere *Rhes.* vers.
 147, etc., Æneas Hectori consulit ipsismet verbis,
 ut aliquem Græcorum castra exploratum mittat.

1930 Τίς δῆτα φίλων, etc. Sic. *ibid.* vers. 149, etc.,
 Hector Trojanos hortatur, ut quis exploratoris ni-
 nus audeat subire :

Τίς δῆτα Τρώων, οἱ πάρεστιν ἐν λόγῳ
 Θέλει κατόπτis ναῦς ἐπ' Ἀργείων μολεῖν ;

Quisnam igitur Trojanorum, qui adsunt in isto con-
 silio,

Vult explorator ad naves Græcorum ire?

1938 Ἐγὼ πρὸς, etc. Ita fere *ibid.* vers. 151, etc.

Dolon sese offert iisdem verbis :

Ἐγὼ πρὸ γαῖας τόνδε κίνδυνον θέλω

Ῥίψας, κατόπτis ναῦς ἐπ' Ἀργείων μολεῖν,

Καὶ πάντ' Ἀγαίων ἐκμαθίων βουλευµατα,

Ἦξω πρὸς τούτους. Τόνδ' ὑψίσταμαι πόνον.

Ego pro patria huc periculum volo

Subiens, speculator ad naves Græcorum ire,

Et omnibus Græcorum cognitiss consiliis

Redibo huc : hunc laborem in me recipio.

1941 Ἦξω πρὸς ὑμᾶς πρὶν φάος, etc. Sic *ibid.*
 vers. 225, idem Dolon ipsismet verbis suum ex-
 primit reditum postquam Ulysem et Diomedem
 necaverit.

METRICA VERSIO.

Cuncta oreus, animam carceris claudet specu.
 Mortem ille passus, nullius sceleris reus,
 Est sponte, tenebris ut quod inde est debitum
 Coerceatur. Nam satum illo qui neque t
 Corrupti, et illum nescius qui sit quoque
 Corruptionis, quomodo umbrarum locus
 Corruptet oreus promus et condus, manu
 Victrice quem jam spolia tracturum puto,
 Quotquot hominum conclusit et rapuit sibi
 Tectisque strinxit in nigrantis vinculis?

Semi. Cauta sit oportet omnis exploratio :
 Jam mitte quam celerrime, quando mones
 Probe : videbis me hic tibi sociam ut iubeas.
Deip. Et quæ nearum hic quas video sodalium,

B Onus hoc subibit, noctis ut silentio,
 Petens sepulcrum, exploret optime omnia?
 Quæ me beneficium hoc sibi devinciet,
 Discipuli ut absunt hinc Magistri, qui fuga
 Vitant furentem perditorum in se impetum?
 Nam non furorem illi æquo in omnes spiritu
 Perflant; habentes despiciatui genus
 Nostrum, feruntur in gregem sectantium
 Furore cæco, stulto et audente impetu.
Magd. Ego istud a vestro capite periculum,
 Parata abire speculer ut tumultum sacrum,
 Propulso; jamjam cognito rerum statu
 Omni, revisam vos priusquam redditu
 Terris sit almæ lucis illustrans nitor.
 Atque adeo citius rediero. Subeo libens

Ἐκheti πολλῶν, ὧν ἀπηλλάγην, κακῶν.
 Κάντευθεν ἰσως εὐκλειότερον δόμα
 1945 Αὐτὸς παράσχη νεκρὸς, οὐ νεκρὸς δ' ἔμοι·
 Εὐδεῖν δοκεῖ δέ, καὶ μένειν μ' ἔτι κνέφας.
 Εὐδωμεν οὖν, εὐδωμεν, οὐ μακρὰν ἔως,
 Ἦν εἶθ' ἴδοιμι τάχιόν γε, Παντάναξ.
 Ἄτὰρ πρὸς ὄρθρον ἀπίω ταχυδρόμος·
 1950 Ἰσως κάδελφαῖς συντρεχούσαις ἐντύχω,
 Αἱ προσμένειν εἶλοντο, καὶ βλέπειν τάφον·
 Πᾶσαι γὰρ ἠπείγοντο συμφώνως ἔμοι,
 Ἐννουχίσαι νῦν πρὸς τὸ μυρίσαι νέκυν.
 Ἦμι. Ἄπιθ', ἀπιθι νῦν δραμοῦσ', ὡς τι μά-
 [θης.
 1955 Ἀνδρῶν εἰσφέρουσα τὴν τολμηρίαν·

A Ἄμμες δ' ἐφεσόμεσθα σὺν ἀστῆσι κόραις,
 Ἄλλαι τε πολλαὶ Γαλιλαίας θερεμμάτων.
 Πάσας γὰρ οἶμαι συνδραμεῖν σοι πρὸς τάφον,
 Ἰδεῖν ποθοῦσας τέρμα τῶν ἠλπισμένων.
 1960 Μικρὸν δ' ἀφυπνώσωμεν, τῶς οὐκ ἀπο.
 Μαγδ. Σφοδρῶς πονεῖν με χρῆγ, πονοῦσαν δ' ἄξιον
 Μισθὸν προαθρεῖν· παντὶ γὰρ προκειμένον
 Ἄθλον πρὸς ἔργον τὴν χάριν τίκτει διπλῆν,
 Ἦν πολλὰ πρὶν εἰληφα, καὶ πάλιν λάθω.
 1965 Θεοτό. Ναί, ναί, δίκαιον τοῦτο, κοῦκ ἄλλως
 [σκοπεῖς,
 Σὺ τ' εὖ παραινεῖς, καὶ σὺ καιρῶς λέγεις.
 Λέγεις δὲ μισθὸν καὶ χάριν, ὄσσην ἔχεις,
 Πρὸ τῶν πόνων λαβοῦσα, καὶ πάλιν λάθοις·

Ob multa, quibus liberata sum dæmonia.

Atque hinc fortasse donum insignius

1945 Ipse mihi præbebit mortuus, quamvis eum non putem mortuum;

Sed mihi videtur dormiendum, expectandumque adhuc crepusculum.

Dormiamus igitur, dormiamus, longe non abest aurora,

Quam, o rex omnium, utinam ocius videam!

Verum ubi diluxerit, properanter ibo:

1950 Forsan in sorores illuc occurrentes incidam,

Quæ remanere, et tumulum inspicere decreverunt;

Omnines enim animo mihi concordī studebant

Totam noctem traducere in urgendo mortuo.

1320-1321 *Semi*. Abi, abi nunc celeri cursu, ut quid ediscas,

1955 O tu quæ viriles gestas animos.

Subsequemur autem nos cum hisce puellis,

Aliæque plures e Galilæa ortæ.

Existimo enim cunctas ad tumulum tecum concursuras esse,

Expetentes spei nostræ exitum cernere.

1960 Obdormiscamus paululum: haud proelut aurora.

Magd. Vehementer me laborare oportet, et laborantem decet

Mercedem intueri: cuilibet enim propositum

Operi præmium geminam parit gratiam,

Quam sæpe antea percepi, et iterum percipiam.

1965 *Deip*. Sane et id æquum est, nec aliter videbis,

Tu vero bene admiones, et opportune loqueris.

Loqueris de mercede, et gratia, quantam obtinuisti,

Etiā priusquam laborares, et quam iterum accipies:

1945 Ἐκheti πολλῶν, ὧν, etc. *Septem*, nempe, *dæmonia* quæ *Christus* ex ea expulerat, Marc. xvi, 9. Edit. ῥ.

1961 Σφοδρῶς πορεύω, etc. Ita fere *Rhes*. vers.

161, etc., Dolon Hectorem alloquitur:

Οὐκοῦν πονεῖν με χρῆ, πονοῦντα δ' ἄξιον

Μισθὸν φέρεσθαι· παντὶ γὰρ προκειμένον

Κέρδος πρὸς ἔργω, τὴν χάριν τίκτει διπλῆν.

Ideo me laborare convenit, sed laborantem decet *Mercedem* auferre; additum enim omni *Negotio* *lucrum*, voluptatem parit *duplicem*.

1965 *Nal*, ναί, δίκαιον, etc. *Ibid*. vers. 164 respondet Hector:

Nal, ναί, δίκαια ταῦτα, κοῦκ ἄλλως λέγω.

Sane et *hæc* aqua sunt, nec aliter *contra*ve dico.

METRICA VERSIO.

Istum laborem, haud immemor eorum omnium

Periculorum, quibus is olim liberam

Me fecit, atque hinc forte et idem mortuus

Me clariore munere exornaverit;

Quin mortuum illum non puto. Verum mihi

Adhuc videtur dormiendum, et paululum

Hic immorandum plena dum nocte omnia.

Jam dormiamus, dormiamus, non abest

Aurora longe, quam, o omnium rex, ocius

Utinam ego videam! Verum ubi diluxerit

Properanter ibo; forsitan etiam incidam

Cursum in sororum, quibus id officium fuit

Prius, ut manerent et sepulcrum cernerent.

Illæ enim in id omnes mente concordī mihi

Tantum studebant, corpus ut sanctum ungerent,

Noctemque totam sic simul traducere.

Semi. Abi, o virilem quæ mulier audaciam

B *Æquas*, abi jam propere, ut aliquid rescias.

Nos consequemur cum puellarum hoc grege,

Aliæque Galilæa satæ quam plurimæ.

Nam credo, comites quotquot illæ sunt, tui

Cursus futuras ad sepulcrum: ita expetunt

Videre quis sit insitæ spei exitus.

Nunc excitemur paululum, aurora haud procul.

Magd. Labore mihi opus strenuo, quo præmium

Dignum laboris ante cæteros queam

Videre: namque cuilibet quod pouitur

Præmium ad opus, geminam parit sibi gratiam,

Quam sæpe percepi ante, quamque denuo

Percipiam. *Deip*. Et æquum est id quoque, nec un-

[quam secus

Videbis, et probe mones et commode.

Vis autem id, ut quod præmii atque gratiæ

Adepta es ante tuos labores, denuo

Πλὴν οὖν τί μείζον τῶνδ' ἀπαιτήσεις γέρας;
1970 Δώσει δ' ὅμως σοι δῶρ', & καλλιστεύεται
Τῶν νῦν ἐν ἀνθρώποισιν, οἷδ' ἐγὼ πολὺ,
Μακαρία τ' Ἐπιτα κυρήσας' ἔση.

Μαγδ. Ἴδου, τὸ σὺν γε προσκοπούμενη δράμω.

Πρώτη δ' ἴδουμὴ τὴν ἀνάστασιν κόρη!

1975 Μισθὸν γὰρ αἰτῶ τῶν πόνων λαβεῖν τόδε.

Ἄθρεις γὰρ, ἀθρεις τὴν ἐμὴν προθυμίαν.

Θεοδ. Ὅρα κατ' ὄρφναν μὴ φύλαξιν ἐντύχησιν.

Μαγδ. Φυλάξομαι τι, καὶ πόδ' ἤσυχως βαλῶ.

Ἄλλ' εὐτυχοῖται, καὶ τύχοιμι δ' ὧν ἐρᾷς.

1980 Ἐρᾷς δὲ πάντως Ἰῶν ἰδέσθαι τάχει,

Ὅπερ ποθοῦσα, βίψικινδύνως τρέχω.

Α Θεοδ. Βάθ' ὡς τάχιστ', ἐμοὶ δὲ θᾶπτον, ὧν ἐρῶ,
Εὐάγγελος γένοιτο, τυχεῖν ὡς ἐχω.

Μαγδ. Εἶκω κελευσθεῖσ', οὔσα γὰρ μοι τιμία

1985 Οὐκ ἂν ἀμάρτοις τοῦδέ γ', ἀλλὰ πείθομαι.

Θεοδ. Ἐφέσομαι κάγω δὲ σὺν σοι, Μαρία.

Ἄλγῳ γὰρ, ἀλγῷ καὶ μένειν σου κατόπιν.

Οὕτω μέλουσα, πῶς ποτ' οἴσω νῦν τλάμων,

Μαγδ. Καὶ λοιπὸν ἀπίωμεν, ὧ φιλα κόρα.

1990 Σὲ γὰρ ἔχουσα συνοδὸν χαίρω μέγα.

Αἰ δ' ὕπνον οὐ βάλλουσιν ὀμματων ἀπο.

Ἐγρεσθ', ἔγρεσθε, γυναῖκες· τί μέλλετε;

Γοργωπὸν ἔδραν τῶν βλαφάρων λύσατε.

Οὐ λεύσσειτ' ἐς μῆνιδος; ἀγλαν παμφασῶ;

Verum quid hisce melius præmium postulabis?

1970 Dabit tamen tibi dona, quæ maximo in pretio

Sunt apud homines, valde ego novi,

Et beata deinceps eris, eo invento.

Magd. Ecce quod tua interest prospiciens curro.

Prior ex inuuptis resurrectionem videam!

1975 Idque, pro mercede laborum, accipere exopto.

Cernis enim, cernis meam alacritatem.

Deip. Cave ne per tenebras custodibus incidas.

Magd. Istud cavebo, et pedes tacite movebo.

Verum id mihi feliciter cedat, et fruam iis quæ desideras.

1980 Omnino enim desideras Filium tuum cito videre,

Quod et exoptans, abjecto periculi metu, curro.

Deip. I quam celerrime, nihiq;e ocius eorum, quæ cupio,

Jucunda sis nuntia, ut voti sim compos.

Magd. Jussis tuis obtemperans abeo, cum enim mihi sis plurimi,

1985 In hac re non tibi deero, sed obsequar.

Deip. Quin et ego tibi subsequar, Maria;

Doleo enim, doleo post te remanere.

Hic autem ita subsistens, quomodo infelix nunc feram?

Magd. Abeamus igitur, o dilecta Virgo;

1322-1323 1990 Te enim sociam habens, plurimum gaudeo.

Istæ vero ex oculis somnum non excutiunt.

Surgite, surgite, mulieres; quid cessatis?

Trucem palpebrarum sedem solvite;

Non aspicietis in lunæ fulgorem, quæ tota lucet?

1969 Πλὴν οὖν τί μείζον, etc. Sic ibid. vers. 181.
Hector a Dolone sciscitatur:

Τί δῆτα μείζον τῶνδ' ἐμ' ἀπτήσεις γέρας;

Quod igitur majus his a me petis munus?

1984 Ἐφέσομαι κάγω δὲ σὺν, etc. Ita Reg. II.
II, et petit metrum. Edit. ἐφέσομαι δὲ κάγω. Idem
optinatur auctor noster, quod et pariter Græci plures,
alteram videlicet Mariam, quæ Magdalensæ comes
astitit sepulcro, fuisse ipsam Deiparam, et
sequentibus declarat. Vide infra vers. 2419.

1989 Φίλα κόρα. Dorice pro φίλη κόρη, quæ ipsa
Maria; nec bene Roill. ut metro serviat, amicæ virgines.

1993 Γοργωπὸν ἔδραν, etc. Sic editi Basil. et
Wechel. Par. autem γοργωπῶν, quod horrendum
aspectu vertunt interpretes: legitur γοργωπῶν apud
Enrip. Rhæ. vers. 8, ubi chorus Hectorem a somno
excitat:

Λύσον βλαφάρων γοργωπῶν ἔδραν.

Solve trucem sedem palpebrarum.

1994 Παμφασῶ. Quæ tota lucet: quippe luna erat
pleno orbe, cum Christus passus est. Nec bene Roill.
Nitorem qui micans est omnibus in lunæ nitore vos
videbitis, quasi ipse Christus sit, παμφανής ἀγλα.
Edit. παμφανῆ.

METRICA VERSIO.

Tibi responat. Verum age, et quod grandius
His postulabis munus? At dabit tamen
Hæc dona primas quæ tenent facile, omnia
Hæc inter homini quæ feruntur maxima.
Non falsa dico, novi ego hæc, in posterum
Quod est supremum munus, illud auferes.
Magd. Ecce id procurans, Virgo, quod tua interest,
Curram. Puella sic resurgentem omnium
Videbo prima: præmium hoc solum expeto
Mei laboris. Videris jam, videris
Quam pes citus sit ut capessam quod jubes.
Deip. At tu caveto, nocte ne lusa, incidas
Illorum in arma qui excubant ad mortuum.
Magd. Istud cavebo, tum gradum placide premam.
Bene cedat utinam quod subeo, et id assequar
Quod expetis. Id autem scio primum, expetis
Natum, videre quam citissime: et idem ego

B Dum cupio, curro vel metu periculi
Spreto imminentis. Deip. I cito, et mihi nuntia
Fac expetite sis rei læta ocius,
Ut quidquid erit id assequar. Magd. Jussis tuis
Obtemperavero lubens; nam cum mihi
Sis plurimi, hac re non deero, quare obsequor.
Deip. Quin ego tibi me, Maria, dabo sociam viæ.
Nam cor dolore dum gravi tota ulceror,
Usque adeo sollicita manere qui feram
Nunc misera tandem Virgo, ubi dixcesseris?
Magd. Quod restat, abeamus, o amicæ virgines;
Te comite sola gaudeo supra modum.
At læ soporem non ab oculis eximunt,
Surgite, quid istud est moræ, inquam, o feminæ?
Surgite, oculorum palpebras resolvite.
Non hunc nitorem qui micans est omnibus
Lunæ in nitore vos videbitis? prope

1995 Ἄως πέλας, ἄως ἔδ' ἀστὴρ ἔγγις,
 Θέλγει δ' ἔδραν ὀμματος ἀδιστός γ' ὕπνος.
 Ἄδιστος, ἀδιστος γὰρ ἐν τοῖς βλεφάροις,
 Ἡδὺς ἔθα παχνομέναις ἐν καρδίαις.
 Χορ. Ἐγὼ μέλουσα καρδίᾳ παχνομένη,
 2000 Ἄγρυπνον ὄμμα πάσαν ἂν ὄφρα στρέφω
 Ἄμμες τάχει στελιώμεν, ὦ φίλα κόρα.
 Μαγδ. Σφοδρῆ μελήσει καρδίας δεδηγμένης,
 Στελιώμεν οὖν τάχιστα τοῦ τύμβου πέλας.
 Αἰ δ' ἀποβαλοῦσαι τὸν ὕπνον ὀμμάτων,
 2005 Ἦρουν ὡς τάχιον ἡσύχῃ βάσει.
 Θεοσό. Ναί, ναί, τάχει στελιώμεν· εὐ δ' εἴη τυχεῖν.
 Πέποιθα πᾶσιν ἡμέραν ἔλευθέραν

A Ἀκτίνα τὴν στελιώσαν ἡλίου φέρειν.
 Ἄπιμεν οὖν, ἀπιμεν· αἱ δὲ κατόπιν
 2010 Νῦν ὡσὶν ἡχὴν ἡρέμα δεδεγμένοι,
 Οἶμαι, πελείας ὠκύτη· οὐχ ἦσσονες,
 Ποδῶν δράμωσι συντόνοις δρομήμασιν.
 Αὔτις γὰρ ἀφίημι βαδινὴν ὄπα,
 Σαπῆ κελευσθὲν, συντρέχειν πρὸς τὸν τάφον·
 2015 Ὅρθαι δ' ἰδοὺ γε· θαῦμα ἰδεῖν εὐχομαι
 Αἴ, αἴ!
 Τέκνον, ποθεινὸν ἡμᾶρ ἰδοὺ τὸ τρίτον,
 Τριταῖον ἦδη φέγγος, ἐλπίς σοῖς φίλοις.
 Μὴ δὴ παρέλθοι, καὶ θανεῖν με ξυμφέρει.
 2020 ὦ Τέκνον, ὦ φίλατον, ὦ θεῖον κάρα,

1995 Aurora prope est, proximus est lucifer,
 Et sedem oculorum suavissimus demulcet sompnus.
 Suavissimus, suavissimus enim in palpebris,
 Snavis cordibus dolore constrictis subrepsit.
 Chor. Ego sollicita animo, quem mœror constringit.
 2000 Per totam noctem oculum pervigilem circumfero,
 Acceleremus cito gressum, o dilecta Virgo.
 Magd. Gravissimis curis exeso animo,
 Incedamus igitur quam celerrime versus tumulum.
 Istæ vero ex oculis somnum excutientes,
 2005 Brevi gressu quieto devenient.
 Deip. Sane, celerrime progrediamur : bene autem contingat.
 Confido omnibus diem liberam
 Radios solis accedentes allaturos.
 Abeamus igitur, abeamus : istæ vero retro
 2010 Nunc auribus vocem sensim accipientes,
 Columbibus, ut arbitror, non inferiores celeritate,
 Pedum concitatis cursibus current.
 Rursus enim emitto tenuem vocem,
 Claram cohortationem, ut ad tumulum simul properent ;
 2015 Verum ecce sunt erectæ, eorum decor visu mirabilis.
 Ah, ah !
 Fili, ecce dies tertia, valde exoptanda,
 Jam tertia lux, quam tui expectant amici.
 Hæc spes non effluat, vel mori mihi expedit.
 2020 O Fili, o dilectissime, o divinum caput,

1996 Θέλγει δ', etc. Ita semichorus *Rhesi* vers.
 551, etc. :
 Θέλγει δ' ὀμματος ἔδραν
 Ἄπνος· ἀδιστος γὰρ ἔθα
 Βλεφάροις πρὸς ἄως.
 Demulcet vero oculorum sedem
 Sompnus ; dulcissimus enim is tenit
 Palpebris circa auroram.
 2004 Αἰ δ' ἀποβαλοῦσαι, etc. Ita fere *Bacch.*
 vers. 691 :
 Αἰ δ' ἀποβαλοῦσαι θαλερὸν ὀμμάτων
 Ἄπνον. . . . .

*Hæc vero abstergentes humidum ab oculis
 Sompnus.*
 2007 Πέποιθα πᾶσιν, etc. Ita supra vers. 1780
 et 1781, et *Rhes.* 991, etc.
 2010 Νῦν ὡσὶν ἡχὴν, etc. Ita fere *Bacch.* vers.
 1084, etc. :
 Αἰ δ' ὡσὶν ἡχὴν οὐ σαφῶς δεδεγμένοι...
 Ἦσαν πελείας ὠκύτη· οὐχ ἦσσονες,
 Ποδῶν ἔχουσαι συντόνοις δρομήμασιν.
*Hæc vero non manifeste vocem auribus accipientes...
 Festinauerunt columbis non inferiores celeritate
 Pedum ruentes concitatis cursibus.*

METRICA VERSIO.

Aurora lucis nuntia est, prope lucifer :
 Demulcet interim tamen oculum sopor
 Dulcis : suavis ille, gratus palpebris
 Insedit, et subrepsit altius gravi. et
 Dolore magno lancinatis cordibus
 Chor. Sollicita corde turbido noctem integram
 Vigilem oculum huc et huc circumfero :
 Celeremus ocium gradum, o charissima.
 Magd. Nos pectore exeso anxioque gravissimis
 Curis, eamus ad sepulcrum ocissime.
 Aliæ ubi somnum palpebris excusserint,
 Nos mox quietis consequentur passibus.
 Deip. Properemus omnes ocium, cursu assequi
 Percommodum erit : ego omnibus credo diem
 Hunc emicare, qui iubar clarum exerens

B Solis nitentis libera faciat omnia.
 Eamus ergo, eamus : illæ quæ viam
 Premunt sequentes pone, simul aliquantum
 Exceperint vocem, celeritate, ut puto,
 Pares columbæ concito cursu pedum
 Current : et iterum voce summissa excito,
 Clare cohortans ut sepulcrum nos simul
 Omnes petamus. Sed video eas exirtas,
 Stantesque. Papæ ! quam iuvat pulchrum ordinem
 Hunc, et decorum conspiciere miraculum !
 He, he, he, he !
 Desiderate o Nate, tertius eni dies,
 Lux spes amicis tertia est, non effluat,
 Vel tu me eidem commori simul jube.
 O Nate, mihi charum et sacrum imprimis caput,

Πότε ἄρ' ἐγώ σ', ἢ ποῦ σ' ἡ παντλήμων ἴδω ;
 Ὡ Τέκνον, εἴθε τάχος ἔλθοις μοι φάους !
 Ἐλθοῖς νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
 Λιπῶν, ἴν' ἄδης χωρὶς φικταῖ φάους,
 2025 Νῦν δ' εἶδε φῶς μέγιστον ἐν σῆ καθόδῳ.
 Ἐλθ', ἐλθὲ, φάνηθι, παραδῶν ἡοῦς σέλας.
 Θεὸν, Θεὸν σ' ὀλύμπιον τὰ πάντ' ἔχει.

Μαγδ. Ἄ, ἄ !

Εὐνά; ἐρήμους τὰς γε φυλάκων ὄρω.
 2030 Θεοτό. Τί δῆτ' ἂν εἴη; μῶν λόγος βέβηχέ ποι,
 Ἴσως ἐφ' ἡμῖν μηχανῆν τεύχων τινά;
 Θρασύς γὰρ ὄχλος, νῦν δ' ἐπεὶ κρατεῖ θρασύς.
 Μαγδ. Τί δῆτ', ἀδελφῆ, ὀρώμεν; οὐ γὰρ εὐρομεν
 Ὡς ἠλπίσαμεν, ἐλπιδῶν δ' ἡμάρομεν.

A 2035 Θεοτό. Πείθου, πάλιν στείχωμεν· εὐ δ' εἴη τυχεῖν
 Τὸν νεκρὸν αὐτὸν καρδίαις ὠπλισμέναις !
 Σώζει γὰρ αὐτὸν, ὅστις εὐφρόνως Θεῷ
 Ἀνατίθῃσι· καὶ γε νῦν βροδιστέον.
 Ἄμμιν δὲ λίθον τίς ἄρ' ἀποκυλλοῖ ;
 2040 Μαγδ. Ὅττοισί !
 Ἄναξ ἔφθιτε, τίς δ' ἐστὶν ὅδ' ὁ κίονος ;
 Πῶς δ' ἐκκυλισθεὶς ἀθρόον γ' ὤπται λίθος ;
 Κενὸς δ' ἐράται καὶ τάφος τοῦ Δεσπότητος.
 Οὐκοῦν ἄπειμι, καὶ φίλοις μύσαις ἐρῶ
 2045 Ἄρασιν νέκυος, αὐ δ' ὑποστρέψω τάχει·
 Εὐροίμι δ' ὠδε σὺν γυναιξί σ' αὐ, κόρη.
 Θεοτό. Εὐγ', εὐγ', ἐπανῆκας τάχιστα νῦν, φίλη·
 Ἐγὼ δὲ λίθον ἡρμένον βλέπουσ', ἔτι

Quando, et ubi te videro, misera?
 O Fili, utinam æque cito, ac lux advenias!
 Veni, defunctorum latebra et caliginis portis
 Relictis, ubi colitur infernus lucis expers,
 2025 Nunc autem in tuo descensu maximam vidit lucem.
 1324-1325 Veni, veni, appare, auroræ splendorem præveniens.
 Deum, Deum cœli te prædicant omnia.

Magd. Ah, ah!

Tumulum absque custodibus intueor.
 2030 Deip. Quid istud sit? num alicubi insedit cohors,
 Fortasse aliquem dolum adversum nos struens?
 Audax enim est populus, præsertim cum dominatur.
 Magd. Quid agemus, soror? neque enim invenimus
 Quemadmodum speravimus; spes nobis excidit.
 2035 Deip. Confide, iterum procedamus: faxit ut nos
 Ipsum mortuum animis præparatis inveniamus!
 Senet enim ipsum servat, quisquis Deo sapienter
 Se committit: et nunc incalendum nobis est.
 Sed quis lapidem nobis revolvat?
 2040 Magd. Hei, hei!
 Rex immortalis, quisnam est iste strepitus?
 Quomodo der repente visus est lapis revolutus?
 Vacuus autem Domini tumulus inspicitur.
 Abeo igitur, dilectisque discipulis dicam
 2045 Mortui raptum, et statim redibo;
 Teque, o virgo, cum mulieribus hic inveniam.
 Deip. Age, age, quam celerrime nunc redi, o amica;
 Ego autem lapidem revolutum cernens, adhuc

2023 Νεκρῶν κευθμῶνα, etc. Ita fere Hecub.
 vers. 1 et 2 Polydorus Hecubæ filius prologum inchoat:

Ἦκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας
 Λιπῶν, ἴν' Ἄδης χωρὶς φικταῖ θεῶν.

Veni defunctorum latebra et caliginis portis
 Relictis, ubi Pluto in sedibus collocatus est seorsum
 [a diis.]

2024 Ἴρ'. Hic adverbium est. Ibid. Hec. vers. 2.
 2025 Ἐρ σῆ. Ita Reg. H. II. Edit. ἐν σῶ.
 2031 Τεύχων. Edit. στείχων.
 2032 Θρασύς γὰρ, etc. Audax, ferus, procar.
 Non bene autem Roill. posuit fidens, quæ vox in
 meliorem partem solet accipi.
 2035 Εὐ δ' εἴη τυχεῖν. Ita supra vers. 2006.
 2036 Καρδίαις ὠπλισμέναις. Ita supra vers.
 1808.

METRICA VERSIO.

Ecquando misera ego te, aut ubi vidabo parens?
 O utinam, o Fili, tu mihi in lucem cito
 Venias, relictis mortuorum januis,
 Specuque, quam nunc lucis expertem colens
 Pluto micare luce vidit maxima,
 Primum ut subisti. Ades, ades, appare, et præzi,
 Jubar aureum auroræ, Deum quando te habent
 Omnia, Deum, inquam, cœlitus missum.
 Magd. Ah, ah, ah!
 Deserta cerno cubilia vigilum omnia.
 Deip. Hoc quid sit? anne aliquo abiit custodia?
 Excessit autem forte, nobis ut dolum
 Aliquem struat? Populus enim fidens, ubi
 Rebus potitur, redditur fidens magis,
 Magd. Quid factio opus, o soror? neque enim ita jam
 Res, ut volumus; cuique spes sua excidit.

PATR. GR. XXXVIII.

B Deip. Confide, rursus longius firmo pede
 Pergamus. Utinam reperire mortuum
 Bene præparato pectore liceat! Deo
 Quicumque se committit, is sese optimo
 Custode servat: quin eundem protinus.
 Sed unde nobis qui sepulcri maximum
 Lapidem revolvat? Magd. Ah, ah! o rex et Deus
 Æterne, quænam hæc subita motio? aut lapis
 Qui tam repente de sepulcro volvitur?
 Quin et sepulcrum cernitur vacuum meo
 Domino. Abeo jam, et nuntio charissimo
 Apostolorum cœtui, sublato
 Quæ facta Domini; mox revertar, et grege
 Cum sæminarum hic, virgo, te jam invenero.
 Deip. Bene, bene, sane quam celerrime redi.
 Amica: ego autem devotum sic videns
 Lapidem, etiamnum stupeo inhorrescens, et id

Θαμβουμένη πέφρικα. Πῶς ὧδ' ἄθρόον
 2050 Ὄφθη κυλισθεὶς τῆς θύρας πρὶν τοῦ τάφου ;
 Ἄ. ἄ! σίγα, σίγα.
 Ὁ λαμπροπυρόμορφος οὗτος τίς δ' ἄρα,
 Ὃς καθύπερθεν ἕξεται νῦν τοῦ λίθου,
 Πανευπρεπῆς, ἐσθῆτι λευκῇ χαρίεις ;
 2055 Στίλβει γάρ, ὡσπερ ἀπαλὴ χιών νέα.
 Ἴδοὺ δὲ καὶ φύλακες, ὡς νεκροὶ, κάτω.
 Ἄγγ. Ὑμεῖς δὲ, μὴ θροεῖσθε, μὴδ' ἔστω φόδος ·
 Ζητούμενος γὰρ οὐκέτ' ἐστὶν ἐν τάφῳ,
 Ἄναξ Ἰησοῦς τῆτες ἐσταυρωμένος.
 2060 Ὅδ' οὐκέτ' ἐστὶν ἐν τάφῳ νεκρὸς μένων,
 Ἄλλ' ἐξεγερθεὶς εἰς Γαλιλαίαν πρέχει,
 Ὡς εἶπε, μύσταις ὀπτανέσθαι τρεῶν.
 Κενὸν δ' ἰοῦσαι τὸν τόπον κατίδετε.

A Ἄπιτε γοῦν, ἄπιτε, καὶ ταῦτα σφίσειν
 2065 Εἶπατε τρανώς · πάντα γὰρ ἔγωγ' ἔφην,
 Καὶ παντάπασιν εἶπατε ζῆν τῷ Πέτρῳ ·
 Ὡς φροῦδος ἤδης, Χριστὸς ἀνέστη τάφου,
 Τάφου δὲ λίθος εὐσθενῶς ἀπηλάθη ·
 Φρουροὶ τ' αἰδοὺς θύρατρ' ἀνείσαν φόδῳ
 2070 Λελυμένοι, νεκροὶ δὲ πρὸς φάους χθόνα
 Σχιρτώσι, σῶκον ἐκκαλοῦμενοι θεόν ·
 Τῷ δ' αὐτόματα δεσμὰ πάντ' ἐπεβράγγη.
 Θεοτό. Ὡ καλλιφεγγές ἤλιου σέλας τόδς
 Πέφθακεν, ὡς ἤλπιστο, τέρμα φροντίδων.
 2075 Πέπτωκεν ἐχθρὸς, Χριστὸς δ' ἀνέστη τάφου.
 Ἡοὺς παρούσης τίς ποτ' ἄρ' ἠδυτέρα ;
 Τί δ' ἂν ἐμοὶ γένοιτο χαριέστερον ;
 Πῆ γοῦν τὸν ἄδην καθβαλὼν βαίνει, Τέκνον ;

Stupore horresco. Quomodo autem confestim
 2050 Visus est revolutus ab ostio prius quod erat sepulcri?
 Ah, ah! sile, sile.
 Verum quis est ille cujus facies rutilo splendore coruscet,
 Qui nunc supra lapidem sedet,
 Totus decorus, alba veste gratiosus?
 2055 Fulget enim, ut nix recens et tenera.
 Ecce autem custodes tanquam mortui jacent.
 Angelus. Vos, ne pavefe, procul animis sit timor ;
 Quem enim quaeritis, jam non est in sepulcro,
 Rex Jesus modo crucifixus.
 2060 Ille jam non est in monumento exanimis,
 Sed exsuscitatus in Galilæam se confert,
 Ut dixit, discipulis suis se volens manifestare.
 Eunt autem tumulum vacuum. Inspicite.
 Ite igitur, ite et hæc ipsis
 1326-1327 2065 Aperte dicite ; omnia enim vobis dixi,
 Et discipulis omnibus dicite cum Petro,
 Quomodo evanuit infernus, Christus e sepulcro surrexit,
 Lapisque monumenti valde remotus fuit ;
 Custodesque inferorum januas reliquerunt metu
 2070 Soluti, et mortui lucis ad terram
 Saliunt, Deum salvatorem invocantes :
 Ipsi autem vincula sua sponte confracta sunt.
 Deip. O pulchram lucem spargens solis jubar istud
 Jam devenit, ut fuit spes nostra, curarum finis.
 2075 Concidit hostis, Christus autem e monumento surrexit.
 Hac aurora quæ fuit unquam jucundior ?
 Quid mihi unquam foret gratius ?
 Quo igitur vadis, o Fili, conculcato inferno ?

2066 *Ἐν τῷ Πέτρῳ.* Non bene Roill. primo loco, Petro. In prima illa angeli apparitione, de qua Matth. xxviii, vers. 7, nulla occurrit Petri mentio : lapsus proinde memoria videtur auctor noster.

2075 *Ὡ καλλιφεγγές,* etc. Ipsismet verbis et sensu diverso Menelaus Troad. vers. 860 salutis diem, qua Helenam suam uxorem se capturum sperat.

METRICA VERSIO.

Miror, repente qui sepulcri ab ostio
 Sic sit revulsus. At sile, mea tu, sile.
 Quem credis hunc cui forma fulget splendida
 Ut ignis, et qui nunc super lapidem sedet
 Totus decorus veste pulcher candida ?
 Nivem recentem et candidam suo refert
 Candore : et ecce qui excubant omnes humi
 Fusi huc et illuc, mortui tanquam, jacent.
 Ang. Vos ne pavefe, sit procul animis timor.
 Nam quem petitis, hoc in sepulcro nullus est.
 Jesus ille rex, cruci modo qui datus,
 Non in hac urna clauditur jam mortuus,
 Verum resurgens ille Galilæam petit,
 Ut præmonuit olim, suis eo in loco
 Videndus idem luce clara apostolis
 Accedite, et vacuum sepulcrum cernite.
 Abite igitur, abite, et ipsis dicite

B Cuncta hæc aperte, quæ ipse vobis nuntio :
 Vos dicite, inquam, hæc omnibus, primo loco
 Petro, subactum tartarum, Christum excitum
 Suo ex sepulcro, tum revulsum ab ostio
 Magno impetu saxum, inferorum principes
 Metu solutos, jam relicti ostiis
 Cessasse, at umbras lucis ad terram alacres
 Salire, quæ nunc et potentem et maximum
 Deum canentes prædicant, cujus cruce
 Manuque fracta sponte vincula omnia.
 Deip. O lucidum hoc solis jubar, nunc jam, ut fuit
 Spes nostra, curis omnibus finis datus.
 Mactatus hostis cecidit, e tumulo caput
 Christum triumphans et resurgens extulit.
 Et quæ die ista lætior fuit dies ?
 Quid evenire gratius possit mihi ?
 Quoniam ergo, Fili, sic subactis inferis

Πῆ, πῆ δ' ἐγώ σε, καὶ πότ' ἂν ἴδω, Τέκνον;
 2080 Ἐλθ', ἐλθὲ, καὶ φάνηθι σὴ μητρὶ τάχει.
 Μαγδ. Ὅφει γε θάπτον, ὡς ἐγ' ὄψμαι, πλειόνων.
 Ἄλλ' ἀπίωμεν, ὡς ὁ λευχείμων ἐφη,
 Μύσταις φίλοις ἅπασι χάριμα μηνύσαι.
 Πρῶτον δ' ἄπειμι πρὸς Πέτρον καὶ παρθένον,
 2085 Ἐδάγγελον φέρουσα βάζιν τοῖς φίλοις.
 Ὅ γὰρ φανείς εἰρηκεν εἰπεῖν καὶ Πέτρω.
 Ἄπειμι γοῦν κένωσιν εἰπεῖν τοῦ τάφου.
 Καὶ τὴν ὄρασιν τοῦ φανέντος καὶ λόγους·
 Οὔτοι δ' ὅμως ἔδραμον ἰδεῖν τὸν τάφον,
 2090 Οἶμαι δὲ πάντα σφᾶς θεωρῆσαι καλῶς.
 Ἄλλ' ὦ! τίν' ἄθρῳ, Δεσπότην καινῆ θέα;
 Θεοτό. Οὐκ οἶδ' ἀκριβῶς· εἰκάσαι γε μὴν πάρα,
 Μορφῆ γὰρ οὔτι φαῦλον εἰσφανεῖν τινα.

Ubi, et quando te ego, Fili, intuebor?
 2080 Veni, veni, et cito tuæ matri te ostende.
 Magd. Citius quam cæteræ, ut puto, videlîs.
 Verum abeamus, ut dixit vestibus albis indutus,
 Et dilectis omnibus discipulis gaudium denuntiemus.
 Primo ad Petrum et Joannem pergo,
 2085 Amicis lætum ferens nuntium.
 Qui enim apparuit id Petro indicari monuit.
 Aheo igitur, vacuumque sepulcrum dicam,
 Et illius qui apparuit visionem et sermones:
 Ipsi tamen et cucurrerunt ad videndum monumentum,
 2090 Et existimo ipsos accurate omnia inspexisse.
 Verum quem intueor, Dominum sub nova forma?
 Deip. Haud plane scio: licet tamen conjicere:
 Forma enim indicat non vilem et nullius pretii aliquem esse.
 Christ. Salvete.
 2095 Deip. Salve, tu optime optimi Fili, rex omnium rex,
 Qui ultimum hostem tua morte una evertisti.
 Rex, rex immortalis, tu, Deus supreme,
 Tuos pedes cum tremore amplecti nobis tribue.
 Ecce enim nos humi prosternimus, ipsos osculaturæ,
 2100 Gaudio simul et terrore perculsæ.
 1328-1329 Christ. Nolite timere, nullusque vobis sit metus.
 Ite, et cito fratribus meis annuntiate,
 Ut in Galilæam proficiscantur, et me quodam modo
 Ibi videant, sicut dixi illis.
 2105 Deip. O splendor ineffabilis solis radii,
 Quam jucunda nunc illuxit adora!

2079 Πῆ, πῆ δ' ἐγώ, etc. Ita supra vers. 2021.
 2084 Παρθένος. Virginem, id est, Joannem, qui
 virgo erat et Christo virgini peculiariter charus
 inter discipulos.
 2093 Εἰσφανεῖν. Sic legendum. Editi εἰσβαλεῖν,
 alii εἰσφαλεῖν.
 2095 Χαῖρ', ἐσθλός. Rhesus vers. 389, sic He-
 ctorem alloquitur:
 Χαῖρ', ἐσθλός ἐσθλοῦ παῖ, τύραννε τῆσδε γῆς.

Α Χριστ. Χαίρετε.
 2095 Θεοτό. Χαῖρ', ἐσθλός ἐσθλοῦ Παῖ, βασιλεῦ παντ-
 [ἀναξ,
 Ἐσχατον ἐχθρὸν συγκατασκάψας πότιμα.
 Ἄναξ, ἀναξ ἄφθιτε, σὺ, Θεὸς υἱέτας,
 Ποδῶν δὲ σῶν ἀμμιν δὸς ἀψασθα φόδω.
 Τοὺς γὰρ ἐπ' οὐδας νῦν κυνοῦσαι πίτυομεν,
 2100 Καταπλαγεῖσαι τῇ χαρᾷ καὶ τῷ φόδω.
 Χριστ. Μὴ δὴ φοβεῖσθε, μηδ' ὑμῖν ἔστω φόδος.
 Ἄπιτε δ', ἀγγεῖλατ' ἀδελφοῖς μου τάχει·
 Ἐς Γαλιλαίαν ἀπικέσθαι, καὶ με πως
 Ἐκεῖσε κατέδωσιν, ὡς ἐφην σφίσιν.
 2105 Θεοτό. Ὡ φαειρότης ἀβήητος ἡλίου βολῆς,
 Ὡς ἀνέτειλε χαρίεσσα νῦν ἔως!

METRICA VERSIO.

Contendis? ubi te, Nate, ubi, et quo tempore
 Videbo? ades, ades, et mora posita tuæ
 Offer parentis te videndum aspectui.
 Magd. Citius videbis, ut puto, quam cæteræ.
 Sed veste amictus candida ut monuit, viam
 Carpamus, hoc ut gaudium ingens omnibus
 Denuntiemus apostolis charissimis.
 Aheo itaque hinc primo loco ad Petrum, atque cum
 Juvenem, pudore qui suo notissimus,
 Lætum ferens illis amicis nuntium.
 Nam et ipse nobis qui modo hic apparuit,
 Id indicari jussit et Petro. Ocius
 Aheo igitur, ut et corpore vacuum locum
 Dicam sepulcri, et candida visum angelum
 In veste, et ejus verba. Jamque illi tamen
 Sese ad sepulcrum conspicandum concito
 Cursu tulerunt: credo ego illos omnia
 Luatrasse pulchre. Sed, rogo, quem conspicor

B Dominumne forma mihi nova? Deip. Haud plane
 [scio;
 Conjicere tamen istud licet. Namque haudquaquam
 Accedere aliquem nullius pretii virum
 Vilemque, vel forma ipsa vultusque indicat.
 Chr. Salvete. Deip. Salve tu, optime o Fili optim.
 Rex omnium rector supreme, cui datum
 Cum perditio hoste mortem et una perders
 Sincere rex, rex integer, Deus potens,
 Permite saltem ut cum metu pedes tuos
 Tractemus: ecce enim simul prostrabimur,
 Et gaudio attonitæ, et metu, ad pedum oscula.
 Chr. Ponite timorem, nihil et expavescite.
 Quin potius ite, nuntiate fratribus
 Meis, ut in Galilæam iter nectant, ibi,
 Ut ante dixi, possea me viderint.
 Deip. O splendor alme solis, et fulgens decor,
 Quam grata nunc aurora diluxit mihi!

Ἦ λαμπρότης ἁφ' αὐτῆς ἀκτίνων,
 Ἦ χάριμα παγκόσμιον, ὧ θυμηθία,
 Ἦ τέρψις εὐφρόσυνος, ὧ γῆθος μέγα,
 2110 Πῶς ἂν τις εἴπῃ, πῶς ἀπαγγελῆ λόγῳ
 Ἐμῆς ἀγαλλιᾶματα νῦν καρδίας;
 Ἄλλ' ἀπίωμεν, ὡς ὁ Δεσπότης ἔφη.
 Μαγδ. Ἐγγὺς ἰδοῦ, Δέσποινα, φιλαι σοι κόραι,
 Ἄλλαι τε πᾶσαι Γαλιλαίας θρεμμάτων.
 2115 Πρὸς τὸν τάφον τρέχουσι μυρίσαι νέκυν,
 Τὴν ἐξέγερσιν ἀγνοοῦσαι τοῦδ' ἔτι.
 Οὐκοῦν σὺν αὐταῖς βῶμεν αὐδίας ἐς τάφον.
 Οὐ γὰρ κόρος τίς ἐστι θαυμαστά βλέπειν.
 Ἦ γὰρ ποθοῦσα καρδία πάντ' εἰδέναι,
 2120 Ἐν τοῖς ἀγῆτοις λῆνος γ' οὐσ' ἀλλασκεται,
 Ἄθρεῖν τε ταῦτα συχνάκις λιχνεύεται.

A Ἄλλ' ὦ! τίς ἐστὶν εὐπρεπέης νεανίας,
 Ὃς λευκοχίτων δεξιὸς ἔχει τάφου;
 Θάμβος μ' ἔχει βλέπουσαν ἀστραπὴν θέα.
 2125 Near. Μὴ δὴ θροεῖσθε, μὴδ' ὄμιν ἔστω φόβος.
 Τὸν Ναζαρητὸν, οἶδ', Ἰησοῦν, ὧ κόραι,
 Ζητεῖθ', δὲ οὐκέτ' ἐστὶν ἐν τάφῳ μένων,
 Ἄλλ' ἐξανέστη, καὶ κενὸς τόπος μένει.
 Ἄπιτε γοῦν, εἶπατε μύσταις καὶ Πέτρῳ,
 2130 Ἐς Γαλιλαίαν σφίσιν ὀφθῆναι τάχει.
 Μαγδ. Ἐγὼ τρέμουσα, καὶ φόβῳ κρατουμένη,
 Πρὸς τὸν Πέτρον νῦν εἶμι καὶ λοιποῦς φίλους,
 Εὐάγγελον φέρουσα βᾶξιν καὶ πάλιν.
 Ὃ γὰρ φανεῖς εἰρῆκεν εἰπεῖν καὶ Πέτρῳ.
 2135 Ημι. Ἀμμεῖς δὲ θάμβει καταπλαγεῖσαι, φίλαι
 Ἐκστασιν ἐκστασαι τε τῇ καινῇ θῆξ,

O inenarrabilis splendor radiorum fulgoris,
 O gaudium universi mundi, o lætitia,
 O suavissima voluptas, o exsultatio maxima,
 2110 Quomodo quis dicat, quomodo verbis nunc annuntiet
 Animi mei jubilationes?
 Verum abeamus, ut dixit Dominus.
 Magd. Ecce proximæ, Domina, dilectæ tibi puellæ,
 Omnesque aliæ e Galilæa ortæ;
 2115 Ad monumentum currunt, ut mortuum condiant,
 Ipsum esse redivivum adhuc nescientes,
 Et cum ipsis igitur ad tumultum redeamus.
 Nulla quippe satiæta prodigia intueri.
 Animus enim avens omnia scire,
 2120 In rebus mirabilibus etiam avidus deprehenditur,
 Eademque sæpius inspicere gestit.
 Verum quisnam est decorus juvenis,
 Qui alba veste indutus sedet ad dexteram sepulcri?
 Exterreor enim videns aspectus fulgorem.
 2125 Adol. Ne quid expavescite, procul sit omnis timor.
 Jesum Nazarenum, scio, puellæ,
 Queritis; hic autem jam non est in monumento,
 At surrexit, et vacuus remanet locus.
 Ite igitur, dicite discipulis et Petro,
 2130 Cito in Galilæa obvium ipsis se daturam.
 Magd. Ego tremens et metu subacta,
 Ad Petrum nunc eo et reliquos discipulos,
 Iterum felicem ferens nuntium:
 Qui enim apparuit, jussit dicere et Petro.
 2135 Semi. Nos stupore percussæ, dilectæ,
 Et de mentis statu dejectæ ob novum spectaculum,

2114 Ἄλλαι τε πᾶσαι. Ita supra vers. 1957.
 2125 Μὴ δὴ θροεῖσθε. Ita pariter legitur supra
 vers. 2057 et 2104.
 2132 Καὶ λοιποῦς φίλους, etc. Non bene Roill.

cæteros huic, scilicet Petro, amicos.
 2133 Εὐάγγελον φέρουσα, etc. Ita pariter legi-
 tur supra vers. 2085.

METRICA VERSIO.

O, o stupendum splendidæ lucis diem,
 O orbis ingens gaudium, o suavissimam
 Lætamque cunctis hanc voluptatem, modo
 Quis possit ullo dicere, aut verba assequi,
 Perfusa quo mens gaudio mea exsilit?
 Sed nos, ut ipse Dominus edixit, pedem
 Hinc efferamus. Magd. En tibi charissimæ
 Adsunt, o Domina, virgines quam plurimæ,
 Aliæque Galilææ puellæ, quæ cito
 Gradu ad sepulcrum se ferunt, ut mortuum,
 Quem morte victa non adhuc intelligunt
 Esse excitatum, corpus ungant: nos simul
 Comites eamus ad sepulcrum denuo.
 Nam nulla nobis satiætas possit dari
 Illis videndis, adeo quæ mira et nova
 Nunc contigere, et animus omnia expetens
 Novissc, totus his datus quæ prodiga
 Natura profert mira cum luxu, frequens

D Spectare gaudet. At, at, o quisnam hic, candida
 Qui veste amictus, ore formoso, puer
 Dextrum sepulcri considens cornu occupat?
 Stupore tota exhorreo vultum videns
 Fulgore nitidum. Adol. Ne quid expavescite,
 Procul omnis absit terror. Hoc enim scio:
 Vos, o puellæ, Nazarenum queritis
 Illum, illum Jesum; sed sepulcri se exserens
 E mole surrexit: locum ecce cernite
 Vacuum. Ergo abite, et nuntiate apostolis
 Petroque, Galilææ illum in oris se obvium
 Ipsi daturum. Magd. Contremiscens, ac metu
 Correpta, Petrum nunc adeo, et hinc cæteros
 Huic amicos, jam secundo deferens
 Lætum quod ipsa nunc habeo mihi nuntium.
 Nam qui ante paulo apparuit, jussit quoque
 Petro indicari. Semi. Nos stupore territæ,
 Animisque consternatæ, amicæ, ob insolens

Φεύγωμεν ὡς τάχιστα μνημείου ὄραμψ.
 Σιγῇ φέρουσαι πᾶν δραμ', ἀκουσμά τε,
 Καὶ μηδὲν ἐκφέρωμεν ὡς πρὸς μηδένα,
 2140 Μνηεῖαν ἔχουσαι τῶν λογοπράτου δόλων
 Φοβούμεναι τε τῶν βρόχων τὴν ἀγγρόνην.
 Νεκροπρεπὲς ὡς μνήμα τῶν αὐτῶν τρόπων,
 Τὸ μυστικὸν παίζαντος ἐχθρῶν ἐς μέσον.
 Φύγωμεν, ἐξέλθωμεν ἐκ μνειῶν κάτω,
 2145 Καὶ δυσμενέσαι μηδὲν ἐξεγνωσμένων
 Εἰποῖμεν ἄμμες, πλὴν φίλις μύσαις μόνων -
 Κακὸν γὰρ οὐδὲν οὐδεὶ· ξυτὸν δὲ τι
 Ἄρὸς πανάληθες ἀγαθῶν ἀγγελμάτων·
 Καὶ ψεῦδος οὐδὲν· ψεῦδος δ' ἄμμιν οὐ φίλον,

A 2150 Νεκροφρόνων φρόνημα φυγούσαις καλῶς,
 Καὶ παγκάλην ἑκστασιν ἑκστάσαις φόβῳ,
 Ἦ πᾶς κακίας ἐκκλίνει θεοφρόνως.
 Τοιοῦτον οὐδὲν οὐδεὶ φράζειν θέμις
 Ταῖς ἐξιούσαις, ὡς ἔφην, τῶν μνημάτων,
 2155 Μηδ' ἐμφερούσαις μνημόσυνον εἰσέτι
 Νεκροπρεποῦς τρόπου γε τοῦ ζῶντος πέρι,
 Ἰσχημέναις φόβῳ τε καὶ πολλῷ τρόμῳ
 Ἐπιθλέποντος πρὸς τρέμοντ' αὐτοῦ λόγους.
 Οὕτως φύγοιμεν ἀπὸ μνημείου, κόραι,
 2160 Ὡς μηδὲν εἰπεῖν μηδενὶ ξενοτρόπῳ.
 Κακοῦ γὰρ ὑπόστασις οὐκ ἔνσσι πως·
 Ὅθεν τὸ κακὸν οὐδὲν εἶναι μανθάνω,

Celeri cursu a monumento fugiamus.
 Quidquid vidimus aut audivimus, silentio tegentes,
 Nec cuiquam vel minimum referamus,
 1330-1331 2140 Verbi venditoris dotos reminiscentes,
 Et laqueorum suffocationem reformidantes,
 Ejus animi, ex demortui ratione, monumentum,
 Qui, quod arcanum erat ac mysticum, ad ludibrium exposuit in medio hostium.
 Fugiamus, egrediamur ex inferiori sepulcro,
 2145 Neque eorum, quæ expiscatæ sumus, quid hostibus
 Dicamus, nisi tantummodo dilectis discipulis:
 Nullum enim cuiquam malum; sed aliquid commune
 Ad veritatem nuntii lætissimi:
 Et nullum mendacium; mendacium vero nobis displicet
 2150 Eos fugientibus, qui apparitionibus mortuorum sunt nimium creduli,
 Optimamque mentis perturbationem a metu excipientibus,
 Quo quilibet malum impulsu divino devitat.
 Nihil ejusmodi cuiquam loqui fas est
 Nobis egressis, ut dixi, e monumento,
 2155 Neque adhuc monumentum deferentibus
 De mortui aut viventis conditione,
 Compressis metu, et plurimo illius tremore
 Qui respicit ad eum qui ipsius tremit sermones.
 Sic effugiamus a monumento, puellæ,
 2160 Ut nihil cuiquam mirabiliter dicamus.
 Mali enim nulla est quodam modo subsistentia:
 Unde malum nihil esse edisco,

2142 Τῶν αὐτοῦ τρόπων, etc. Ejus animi, etc. Ita intelligit Combefisius. Sanctæ etenim mulieres veritæ scelus perdidit Judæ, qui, quod arcanum erat, nefande prodidit, Christi resurrectionem non nisi discipulis ejus nuntiandam, periculum esse, si aliis nuntiaretur, existimabant.

2144 Ἐξέλθωμεν ἐκ μνειῶν κάτω. Ita legit Combefisius. Editi ἐνωϊῶν, quod nullum exhibit sensum: sic infra vers. 2154. ταῖς ἐξιούσαις, ὡς ἔφην, τῶν μνημάτων. Totus hic locus valde intricatus est, nec planiora sunt quæ sequuntur.

2148 Πρὸς παράληθες, etc. Nisi hæc de solis discipulis intelligantur, sequentia non conveniunt. Nec enim hostibus efferunt boni vel mali quicquam. Tanto verborum circuitu et ambagibus nihil aliud mihi videtur significari, nisi bonum istud nuntium solis Christi amantibus, hostium nulli revelandum; hostibus enim non nisi mala, aut potius nulla esse nuntianda.

2150 Νεκροφρόνων, etc. Vel mortuum adhuc Christum jacere credentes.

2158 Πρὸς τρέμοντ', etc. Editi προστρέμοντ'.

METRICA VERSIO.

Spectaculum, cursu cito nos ocius
 Hoc a sepulcro distrahamus, quidquid est
 Et visum, et auditum tegentes, nec viro
 Effutientes cuiquam, alto pectore
 Dolos prementes illius qui vendidit
 Verbum, et timentes gutture eliso exitum,
 Dignum sepulcrum perditæ vitæ, cadens
 Que mortuum ornat, qui sacras res hostium
 Exposuit ad ludibrium in medio; fugam
 Carpat hinc jam, et ista pellamus procul;
 Properemus, hosti nil penitus horum omnium
 Quæ nota nobis dætegentes, sed gregi
 Apostolorum; nullum enim cuiquam malum
 Privatum, at aliquod forte commune est tamen
 Ad veritatem nuntii lætissimi
 Veri atque amici. Nullum hic est mendacium.
 Quando illud omnes odimus, animum bene

B Exultæ eorum vana qui et mortalia
 Sapiunt. Stupore concitæ, pulchro et metu,
 Quo cum Deo ipso pectus armatum gerens
 Prudentia, omne defugit vitium et scelus·
 Efferre tale cuiquam nos nunc nefas,
 Ut ipsa dixi, dum sepulcrum linquimus;
 Nefas et his efferre quoque, qui mortuos
 Modo quo oportet pectore excipiunt suo,
 Grati bene et memores: sed ejus gratia,
 Qui vivit et cuncta aspicit, multo metu
 Tremoreque affectas pavere ad omnia
 Quæ dixit ipse. Proinde nos, o virgines,
 Hoc a sepulcro submoventes nos fuga,
 Nil insolenter dixerimus cuiquam,
 Nullo modo hic ut insit aliqua vis mali;
 Unde et malum esse disco nullum, non ta-

[men

καὶ τῶδε μὴδὲν μυστικὸν θέμις λέγειν.
 Πρὸς δυσμενῆ γὰρ μυστικὸν τίς ἐκφέρει ;
 2165 Δοκεῖ δὲ καλῶ δυσμενὲς τούναντιον,
 Ὡς ἡμέρα νύξ , καὶ σκότος· πάλιν φάσι.
 Ὡς ἀντίκειται ψεῦδος ἀληθεῖ λόγῳ.
 Ἄλλ' ἀπίωμεν θάττον ἐς μυστηπόλους ,
 Εὐαγγέλιον χάριμα δηλοῦσαι φίλοις.
 2170 Ἄλλ' ὦ ! τίς ἄθρῳ νυκτὸς ἤχοντ' ἐνθάδε ;
 Ἄγγ. Δέσποινα , μῆτερ Παιδὸς , οἷον οὐδέπω
 Ἄλλην γυναῖκα ἔκλυον ἐκτεκεῖν ποτε.
 Θεοτό. Τῶν συμφρόνων τίς αὐτὸς εἶ ; κατ' εὐφρόνην
 Ἄμβλωπες ἀγαθὰ , κοῦ σε γινώσκω τορῶς.
 2175 Ἄγγ. Εὐνοῦς αἰεὶ σοι , καὶ σφαγέντι σοι Τέκνῳ,
 Γῶν θαυμασίῳ κάγαθῆς φρενὸς χάριν.

A Θεοτό. Νέον τί δ' ἀγγελλεῖς ; τί ; τάχιστα φράσον.
 Ἄγγ. Δέσποινα , χαῖρε · τοῦτό σοι πρῶτον λέγω,
 Πάγκαρτε χαῖρε · τοῦδε γὰρ προοίμιον ·
 2180 Κάλιον οὐδεὶς οἶδε προσφωνεῖν βροτῶν,
 Ἄλλ' οὐδὲν ἤσόν σοι φέρω , κεδνοῦς λόγους·
 Οἶαν γὰρ ἀγγελλαν ἦκω σοι φέρων.
 Θεοτό. Ὦν φανέντ' αἰδοῦς ἀγγελεῖς νέον ;
 Ἄγγ. Ἐγῶνος , λόγῳ με οἶς τόσον μ' ἐκούφισας·
 2185 Ἦλυθε , καὶ πάρεστιν , ὡς αἰρεῖ φάτις
 Κἂν γῆ τὸν ἄδην ἐκφυγῶν πορευέτα.
 Τοιαῦτ' ἐγὼ γὰρ ἀγγελεῖν ἐλήλυθα.
 Θεοτό. Ἄμμες μὲν ἴδμεν τοῦτο· σὺ δ' οἶδας πόθεν ;
 Ἄγγ. εἰπέ , πῶς φῆς ; πῶς λέγεις ; οἶδας δὲ πῶς ;
 2190 Τί τ' ἄρ' ἐναργὲς τοῦδ' ἑρεῖς τεκμήριον ;

Et huic nihil arcani fas est loqui.
 Ecquis enim hosti deteget arcanum ?
 2165 Bono autem inimicus videtur pugnare,
 Ut nox diei, et iterum tenebrae luci.
 Sic apponitur mendacium vero sermoni.
 Verum celeriter ad apostolos eamus,
 Ut amicis boni nuntii gaudium deferamus.
 2170 Sed quem huc noctu properantem video ?
 Nunt. Domina, mater Filii, qualem nunquam
 Audivi ullam mulierem peperisse.
 Deip. Quis amicorum es tu ? per noctem
 Caligant oculorum radii, neque te plane agnosco.
 2175 Nunt. Sum amicus semper tibi, et occiso tuo Filio,
 Ob miracula quae edidit, et optimum ipsius animum.
 1332-1333 Deip. Novine aliquid auuntias ? quid ? cito loquere.
 Nunt. Salve, Domina ; hoc tibi primum dico,
 Gaude gestiens ; sermonis hoc proœmium est :
 2180 Nullus homo novit dignius compellare,
 Sed nihil minus tibi affero. venerandos sermones.
 Consonum enim huic proœmio tibi nuntium porto
 Deip. Nuntiabisne mihi Filium ex inferis modo reducem ?
 Nunt. Nosti, hoc sermone me duplo levioerem reddidisti :
 2185 Surrexit, et adest, ut rumor serpit,
 Et inferos fugiens super terram graditur.
 Talia enim tibi nuntiare venio.
 Deip. Nos equidem id scimus ; sed unde tu nosti ?
 Age, dic, quomodo ais ? quomodo dicis ? quomodo nosti ?
 2190 Quale evidens hujusce rei affers indicium ?

2174 Ἄμβλωπες, etc. Sic Reg. Med. Edit. ἀλῶ-
 πες. Ita fere Rhes. vers. 756, etc., chorus aurigam
 Rhesi interrogat iisdem verbis.

2180 Κάλλιον. Ita Reg. quam unam veram le-
 ctionem censet Combefisius, qua admissa, vox illa
 σέ delenda erit ; alioquin syllaba una longior esset
 versus.

2182 Οἶαν, pro ὀμοίαν. Videtur alludere ad illud
 Isaiae LXVI, vers. 2: Ad quem respiciam, nisi ad
 pauperculum, et contritum spiritu et tremantem ser-
 mones meos ? Verum intricata nimium et obscura
 est littera ; neque satis expressit Roill.

2184 Τόσον. Reg. Med. τόσου.

2185 Αἰρεῖ. Reg. Med. ἔρει.

METRICA VERSIO.

Arcana fas est sacra temere prodere.
 Nam quis suo hosti proferet quod abditum est ?
 Honesti pugnanti turpidus semper, dies
 Ut nocti, et ipsa lux tenebris, vanitas
 Et veritati. Verum eamus ocibus
 Ad apostolos, ipsis amicis nuntio
 Ut ingeramus gaudium lætissimo.
 At, at, quis hic est nocte quem cerno gradum
 Recta huc ferentem ? Nunt. O Domina, mater Filii,
 Qualem ulla nunquam mulier enixa est parens.
 Deip. Tunc aliquis ex nostro grege es nocte ambu-
 [laus ?
 Nam visus infirmus mihi, nec te optime
 Agnosco. Nunt. Amicus et tibi, et tuo modo
 Qui cæsus est Nato, integram atque innoxiam
 Ob vitam, et illa quæ edidit miracula.

B Deip. Ecquid novi affers ? quid ? loquere celeriter.
 [me.
 Nunt. Hoc dico primum nunc tibi ; læta exsili.
 O Domina, gaude gestiens, proœmium
 Sermonis hoc est : nemo te mortalium
 Compellat alio dignius, nam nuntius
 Adsum, stupenda miraque omnia afferens.
 Deip. Nempe reducem Natum nigra ex Ditis domo
 Mihi nuntiabis ? Nunt. Nosti, et hoc levaveris
 Sermone nuntium. Tuus venit, tuus
 Ut fama constans, Filius præsto ; inferi
 Specu relicta, figit in terris pedem :
 Hæc ipsa propter venio tantum nuntius.
 Deip. Nos scimus hoc quidem ; sed unde tu id tenes ?
 Agedum loquere, quid dicis ? aut quonam modo
 Id scis ? quid hujus ad fidem certam dabis ?

Ἄγγ. Στρατὸς φυλάκων πᾶσαν ἂν ὕρψαν μένων, Ἀ Εἶρην οὖν, εἶρηκε πρὸς πρεσβυτέρους
 Καὶ τάζον ἀθρῶν ἀσφαλεῖ προμηθεΐα,
 Νῦν ἐννύχιος ἐν θορόβῳ συρρέων,
 Πρὸς ἱερεῖς ἔδραμεν ἐν πολλῷ τρόμῳ,
 2195 Νέαν ἔδοξε βάζειν ἐμφαίνειν φίλοις.
 Νυκτιγοροῦντές τ' ἦσαν ὡς πεφρικότες.
 Οὐκ εἰς κε λὸν δ' ἄρ' ἡ φάλαγξ ὑπέτρεμε·
 Τρόβῳ δ' ἔμαθον αἰτίαν παρ ἐλπίδα,
 Νύκτωρ κατ' ἄστου τειγῶν εἰσω μολῶν·
 2200 Καὶ τήνδε μαθὼν, ἦχον ἡσύχῳ βᾶσει,
 Στρατοῦ κατόπιν ἀκρωμένους λόγων.
 Ὁ δ' εἶπεν οὕτως ἐμφρόδιῳ τοιμηρίᾳ,
 Μακρηγορῶν ἅπαντα θάμβη τοῦ τάζου.

Nunt. Turma custodum, quæ per totam noctem remanserat,
 Et diligenti sollicitudine super tumultum invigilaverat,
 Nunc cum tumultu nocte diffluens,
 Ad sacerdotes cum maximo tremore cucurrit,
 2195 Visaque est novum rumorem amicis manifestare.
 Nuntii autem nocturni valde horrescebant.
 Neque frustra reformidavit cohors;
 Timoris autem causam præter spem didici,
 Noctu in urbem intra muros ingressus:
 2200 Eaque cognita, accessi placido gressu,
 Et a tergo cohortis sermones audivi.
 Illa autem sic locuta est cum audacia trepida
 Ambage multa, stupenda quæ ad sepulcrum contigerant.
 Dixit igitur, dixit ad presbyteros,
 2205 Et principes sacerdotum, cædis auctores,
 Congregatos et ea de re consulentes:
 « O vos qui horrendam cædem perpetrastis,
 Scribarum et seniorum cœtus,
 Veno vobis et urbi nuntiare plura stupenda,
 2210 Quatenus omnino nova et prodigiis accensenda,
 Quæ mortuus ostendit, cujus noctu custos
 Ego delectus sum, et nunc adhuc exhorreo:
 Quod si adfuisses, hunc ipsum quem ut mortuum
 Ad custodiendum in tumulto nos misisti,
 1334-1335 2215 Tuis precibus obsecrasses, hæc inaudita videns.
 Sed cupio prius audire, utrum tibi libere

2203 Μακρηγορῶν. Reg. II, 11, λαβραγορῶν.
 Di. l. θάμβη τοῦ τάζου. Alii legunt θάμβη τοῦ τά-
 ζου.

2209 Ἦκω φράσαι, etc. Ita fere Bacch. vers.
 665, etc., nuntius Pentheum alloquitur:

Ἦκω φράσαι σοὶ καὶ πόλει χρήζων, ἄναξ,
 Ὡς δεινὰ δρῶσι, θαυμάτων τε κρίσσονα.

Venio cupiens nuntiare tibi et urbi, o rex,
 Quam dira faciant, et miraculum superantia.

2216 Θέλω δ' ἀκούσαι πρῶτον, etc. Forte πρῶ-
 τρον, ut apud Eurip. Bacch. vers. 667, etc., unde

hæc desumpsit auctor noster:

Θέλω δ' ἀκούσαι πότερά σοι παρρησίᾳ
 Φράσω τάξειθεν, ἢ λόγον στειλώμεθα.
 Τὸ γὰρ τάχος σου τῶν φρενῶν δίδοιξ', ἄναξ,
 Καὶ τοῦξυθύμον, καὶ τὸ βασιλικὸν λίαν.

Sed cupio audire utrum tibi libere
 Dicam res illic gestas, an sermonem contrahere
 [debeamus.

Metuo enim celeritatem animi tui, o rex,
 Et iracundiam, et mores nimium tyrannicos.

METRICA VERSIO.

Nunt. Qui nocte tota perstitit custos vigil,
 Et diligenter providens tumulto astitit,
 Modo per tumultum nocte densa confluentis,
 Sese ad sacerdotes citissimo intulit
 Cursu, novum tunc nescio quid creditus
 Aperire amicis: quin et ipse maximo
 Horrore tactus excubitor, et quæ cohors
 Assedit, omnis non quidem abs te expalluit:
 Palloris autem causa quæ foret, meam
 Spem præter ipse ingressus urbis mœnia,
 Cognovi, eaque cognita placido gradu
 Veni, cohortis omnia a tergo audiens
 Quæ verba firma non satis fiducia,
 Ambage multa, præ stupore illa implicans,

B Proferret. Ergo hæc ad sacerdotum gregem
 Senumque turbam, cædis auctorem, locum
 Coactam in unum ut quidpiam decerneret,
 Effatus: « O vos turba scribarum et senum,
 Qui cæde dira perpetrata, sanguine
 Vos polluistis, adsum, ut et vobis, et huic
 Urbi recludam multa inaudita, et nova,
 Et mira, morte quæ modo extinctus dedit,
 Is cujus ego sum nocte delectus vigil
 Custosque, quem nunc propter etiam exhorreo:
 Quod si adfuisses, tu quidem cui et mortuo
 Nos compulisti assistere ad tumultum, et eum
 Servare, cernens quod novum est atque insolens,
 Adortus esses hunc precibus. At id volo

Φράσω τάχειθεν, ἢ λόγον στείλωμαθα.
 Ταρβῶ γὰρ εἰπεῖν σοὺς λόγους ἐναντίον
 Πρὸς τὸν τύραννον, τὸ φρενῶν πτήσων τάχος.
 2220 Τὸ τ' ὀξύθυμον, καὶ τὸ λαν ἡρμένον. »
 Ταῦθ' ἢ φάλαγξ ἔφησε πρὸς προσδυτέρους.
 Οἱ δὲ στραφέντες καθ' ἑαυτοὺς, τοιάδε
 "Ἐλεξαν ἄμφω, καὶ προσεῖπον ἀθλιῶς ·
 « Ἦδη τὸδ' ἐγγὺς ὡσπερ πῦρ ἐφάπτεται
 2225 "Υβρισμ' Ἰησοῦ, νῦν φόβος θ' ἡμῖν μέγας.
 Ἄλλ' οὐ μένειν δεῖ, δεξιῶσθαι δὲ στρατῶν. »
 Αὐτὸ δὲ στραφέντες πρὸς φάλαγγ' εἶπον τάδε ·
 « Ἄκουε, φάλαγξ, ὡς ἔχω γνώμης ἐγώ,
 Χ' ὄσ' οὐ κατὰ γνώμην ἔρεῖν ἡμῶν ἔχεις,
 2230 Κρύφθ' ὡς ἀθῶος δι' ἐμοῦ πάντων ἔστη,

A 'Ἐρῶσ' ὀπαδοῦς τὴν νέκυν κλέψαι λάθρα.
 Δώσω δέ σοι καὶ δῶρ', ἀ καλλιτεύεται.
 Οὐ γὰρ χρεῶν ἀνακτεῖ ταῦτά σε φράσαι.
 "Α πρὸς κλέος βέπουσι τοῦ ταθαμμένου,
 2235 "Αμμιν δὲ κατῆφειαν εἰσφέρουσι που,
 "Ὀχλω τε θυμὸν ὑπανάπτουσι σφόδρα,
 Πάντων τ' ἀγανάκτησιν εἰς ἡμᾶς ἔχει. »
 "Ἦδ' ἀντέφησεν ἢ φάλαγξ τῶν φυλάκων·
 « Ἐγὼ μὲν οὐκ ἐρῶ τε τῶν ἐγκασμένων,
 2240 Ἐπεὶ δοκεῖ σοι, καὶ με βύεσθαι λέγεις
 Πρὸς τὸν τύραννον · σοὶ δ' ὁμῶς εἰρήσεται.
 Ταφεὶς δδ' ἦσσαν οὐδενὸς θεοῦ δοκεῖ,
 Ἐξ ὧν τε πρὶν πέπραχε καὶ νῦν θανάτων
 "Ὅς ἐξαναστάς κειμένου λίθου τάφω,

Dicam ea quæ illic gesta sunt, an sermonem contrahere debeamus.

Metuo enim his sermonibus alloqui infensum
 Tyrannum, animi ipsius celeritatem reformidans,
 2220 Et iracundiam, et mores nimium superbos. »
 Hæc ad seniores dixit phalanx.

Illi autem ad semetipsos conversi, ista
 Dixerunt mutuo, secum invicem misere colloquentes :
 « Jamjam prope ut ignis succenditur
 2225 Injuria Jesu facta, nobisque ingens nunc incutitur metus.
 Verum nulla sit mora : milites bene excipiamus. »

Rursus conversi ad phalangem hæc dixerunt :
 « Audite, milites, quæ nostra sit sententia :
 Quæcunque ex mente nostra loqui non potestis,
 2230 Tegite ; quia, quantum in me erit, prorsus eritis innocii.
 Cum dixeritis discipulos clam mortuum furatos fuisse.
 Dabimus autem vobis munera præstantissima.

Neque enim oportet præsidii ista te nuntiare,
 Quæ ad sepulti gloriam vergant,
 2235 Nobis autem pudorem inurant,
 Et plebis furorem vale accendant,
 Omniumque indignationem contra nos excitent. »

Custodem vero turma respondit :
 « Nihil eorum, quæ mihi sunt cognita, dicam,
 2240 Siquidem ita vobis videtur, et me immunem fore dicitis
 Apud præsidem ; sed tamen vobis dicentur.
 Qui sepultus fuit, minime Deo inferior videtur.
 Ex iis quæ antea patravit, et ex miraculis recens editis.
 Qui de sepulcro, cui lapis erat impositus, sese exserens,

2229 Χ' ὄσ' οὐ κατὰ γνώμην ἔρεῖν ἡμῶν ἔχεις.
 Ita habent duo Regii. Editi vero sic eundem ver-
 sum exhibent : *Et τὰ κατὰ γνώμην ἔρεῖν ἡμᾶς ἔχεις.*
 Ita fere infra vers. 2270.

2230 Ὅς ἀθῶος δι' ἐμοῦ, etc. Ita fere loquitur
 Pentheus *Bacch.* vers. 671, ut nuntio loquendi
 fiduciam ingerat :

Ἀέγ', ὡς ἀθῶος ἐξ ἐμοῦ πάντως ἔσθ.

Dicito, quia quod ad me attinet, prorsus eris sine
 [pæna.

2232 Δώσω δέ σοι, etc. Ita pariter legitur supra
 vers. 764 et 1970, etc.

2241 Πρὸς τὸν τύραννον, etc. Ita fere *Bacch.*
 vers. 774 :

Ταρβῶ μὲν εἰπεῖν τοὺς λόγους ἐλευθέρους
 Ἐς τὸν τύραννον, ἀλλ' ὁμῶς εἰρήσεται ·
 Διόνυσος ἦσσαν οὐδενὸς θεῶν ἔφυ.
Metuo quidem libera verba dicere
Ad tyrannum, sed tamen hæc dicentur :
Bacchus inferior nullo deorum est.

METRICA VERSIO.

Audire primum, libere an detur mihi
 Narrare quæ illic facta sunt, an quidquid est
 Silentio premere : metuo enim dicere
 Coram tyranno, pertimescens impetum
 Subitum, et ferocem pectoris superbiam,
 Iramque nimiam. » Hæc ad senum turbam phalanx.
 At hi susurro colloquentes mutuo,
 Hæc inserebant expaventés, leniter :
 « Injusta Jesu insontis hæc mactatio,
 Ingens ut ignis nunc quasi succenditur,
 Non parvus unde nos maneat omnes timor.
 Ergo mora omni nunc adempta, exercitus
 Prensandus omnis. » Rursus ad vigilum manum
 Ora referentes ista dixere : « O phalanx,
 Audito quod ego te velim : si dicere
 Quæ grata nobis sunt potes, ne detege
 Rem : quidquid inde poterit esse inconvulsi

B Damnique, nos præstabimus, si dixeris
 Apostolorum clanculum ablatum manu
 Cadaver : addam dona quæ tu censeras
 Equanda nullis. Proinde non est. principi
 Quod efferas aliquid quod ad laudem queat
 Verti sepulti, et omnibus nobis paret
 Quod ad dolorem vergat, et populi animum
 In nos furentem et turbulentum concitet. »
 Custodem ad illa sic cohors : « Quando id placeat,
 Et apud tyrannum quidquid hinc culpæ est mihi
 Præstas, eorum nota quæ mihi, nihil
 Narrabo ; nam mox illa dicentur tibi.
 Hic qui sepultus non Deo ipso creditur
 Minor, vel illis rebus omnibus prius
 Onas fecit olim, vel recens miraculis
 Nunc editis, qui de sepulcro se exserens
 Quod grande saxum obstruxerat, manentibus

2215 Καὶ τῶν σφραγίδων ἐμμενουσῶν εἰσέτι,
 Ἡμῶν τ' ἀθικτων ἐγκαθημένων κύκλω,
 Τὲ πάντα κατηύρασαν, ἡμᾶς δὲ τρώμω,
 Ὡσεὶ νεκροῦς τέθεικεν, ἐκπαπληγμένους.
 Ἦς γείσο' ἐσαλεύθη γὰρ ἀσχήτω τρώμω,
 2250 Αἰφνης δ' ὁ λίθος ἐκκεκύλισται τάφου·
 Καὶ τοῦτο δ', ὡς δοικεν, ὡς δ' ὄραβν ἔχω,
 Συνίεναι τε πάνθ', ἐώρων τὸν τάφου·
 Ἐκ δ' αἰθέρος φωνή τις, ὡς μὲν εἰκάσαι,
 Θεὸς Πατήρ ἤχησεν ἐν φωνῇ ξένη.
 2255 Ταύτη θ' ἄμ' ἐβρόντησε, καὶ πρὸς τὸν πόλον
 Καὶ γαίαν ἐστήριξε φῶς σεμνοῦ πυρός·
 Σίγησε δ' αἰθήρ, σιγᾷ δ' ὕλιμος νάπη

A Φύλλ' εἶχε, καὶ ποῦ τ' οὐκ ἂν ἤκουσας φέρον.
 Τὸν ἄνδρα γοῦν τόνδ', ὅστις ἐστίν, ὦ φίλοι,
 2260 Δέχεσθε κἂν νῦν· πάντα γὰρ δοκεῖ μέγας.
 Κάκεινὸ φασιν, αὐτὸν, ὡς ἐγὼ κλύω,
 Τὴν παυσίκακον δωτήνην δοῦναι βροτοῖς,
 Καὶ τοῦδ' ἄνευ μηδὲν καλὸν τ' εἶναι ποτε,
 Μῆτ' αὖ γενέσθαι· κἂν ἀληθεύῃ λόγος,
 2265 Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
 Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ἄνθεψ.
 Συγ. ἀρχ. ε. Σὺ πόλλ' ὑπνωσας, καὶ λαλεῖς ὀνειράται.
 Ἐκλεψαν, ὡς ὑπνωσας, μύσται τὸν νέκυν,
 Καὶ τοῦτο πρὸς τύραννον εἶπε καὶ μόνον.
 2270 Ὅ δ' οὐ καταθύμιον ἡμῖν, σὺ εἶγα,

2245 Sigillis adhuc integris remanentibus,
 Nobisque circa vigilibus,
 Omnia illustravit, nos autem tremore
 Perculso, ut mortuos posuit.
 Terræ enim fundamenta inauditò mota concussa sunt,
 2250 Statim lapis a monumento revolutus fuit :
 1336-1337 Atque ut istud videtur, et quantum assequi possum,
 Et omnia intelligere, cernebam tumulum :
 Ex æthere autem exsiliit vox aliqua, et, ut suspicor,
 Deus Pater inusitata voce intonuit.
 2255 Hac autem simul intonuit, et ad cælum
 Et terram firmum emisit fulgorem sacri ignis :
 Siliiit autem æther, taciteque nemus frondosum
 Folia continuit, nec ullum audivisses sonum.
 Hunc igitur hominem, quisquis sit, amici,
 2260 Excipite nunc; prorsus enim videtur magnus.
 Quin et hoc dicunt ipsum, ut audio,
 Propulsatricem malorum gratiam hominibus largiri,
 Et absque illo nihil unquam boni esse,
 Neque unquam fuisse : et si verus esset sermo,
 2265 Potius illi sacrificarem, quam furens
 Calcitrarem adversus stimulum, Deo pugnans mortalis. »
 Cong. Pont. « Tu multum obdormisti, et somnia loqueris.
 Discipuli, dum somno indulgebas, mortuum furati sunt
 Et id unum præsiidi loquere.
 2270 Quæ autem minime nobis sunt jucunda, sile,

2252 Συρίεσαι, etc. Ita Regg. duo. Editi συνέναι.
 2255 Ταύτη θ' ἄμ' ἐβρόντησε, etc. Sic Bacch.
 vers. 1080, etc., nuntius de Baccho hæc ait :
 Καὶ ταῦθ' ἄμ' ἠγόρευε, καὶ πρὸς οὐρανὸν
 Καὶ γαίαν ἐστήριξε φῶς σεμνοῦ πυρός·
 Σίγησε δ' αἰθήρ, σιγᾷ δ' εὐλειμος νάπη
 Φύλλ' εἶχε, θηρῶν δ' οὐκ ἂν ἤκουσας βοῆν.
 Hæc autem simul dixit, et ad cælum
 Et terram firmum emisit fulgorem sacri ignis ;
 Tacuit autem æther, nemusque frondiferum tacite
 Folia continuit, nec audivisses ferarum vocem.
 2259 Τὸν ἀόρα. etc. Ita fere Bacch. vers. 768,
 etc., nuntius Pentheos vult suadere, ut Bacchum
 tanquam deum recipiat :
 Τὸν δαίμον' οὖν τόνδ', ὅστις ἐστ', ὦ δέσποτα,

Δέχου πόλει τῆδ', ὡς τά τ' ἄλλ' ἐστίν μέγας.
 Deum igitur hunc, quisquis est, o domine,
 Recipe in istam civitatem, quia et in reliquis mo-
 [gnus est.
 2264 Κάκεινὸ φασιν, etc. Ita fere ibid. vers.
 770 de Baccho :
 Κάκεινὸ φασιν αὐτὸν, ὡς ἐγὼ κλύω
 Τὴν παυσίκακον ἀμπελον δοῦναι βροτοῖς.
 Et illud aiunt ipsum, ut ego audio,
 Curarum sedatricem vitem dedisse mortalibus.
 2265 Θύοιμ' ἄν αὐτῷ, etc. Ita Reg. H, n. Editi
 θύοιμ' ἂν αὐτόν. Sic ibid. nuntius hortatur Pen-
 theum ipsismet verbis, ut Baccho præstet obse-
 quium.

METRICA VERSIO.

Etiam sigillis, obsidentibus locum
 Vigili oculorum lumine in gyrum, omnia
 Fulgore complevit, novo tum nos metu
 Exanimavit omnes. Terra ab imo funditus
 Convulsa fundo contremuit, ingens lapis
 Statim a sepulcro devolutus corruit :
 Quodque adeo veri simile, quantumque assequi
 Possam et videre, urnam videbam; ex æthere
 Vox sparsa quædam vox, et ut ego suspicor,
 Deus ipse sonuit voce non solita Pater.
 Cæleste tonitru vocis auditæ comes,
 Et flamma fulsist ignis in terram sacri :
 Continuit æther spiritum, densum nemus
 Repressit omnem frondium auram, ut nuspian
 Quosque esset strepitus. Hunc ergo virum

B Recipite, quisquis est, amici, numine,
 Quantum videtur, qui potest quam plurimum.
 Quin hoc et aiunt, ipse ut audio, hominibus
 Hunc vim dare illam quæ mala premat omnia,
 Quo sine secundum nil sit, olim nec fuit.
 Si certa fama teste vero spargitur,
 Ego sacra facerem potius illi, quam Deo
 Pugnans, furore percitus, contra datum
 Stimulum agerem calces. » Cong. pont. « Profundus
 [te sopor
 Tunc occupavit : ista sunt mera omnia
 Somnia. Sepulto te sopore, mortui
 Clam corpus ipsi sustulere apostoli :
 Sic est, et istud te tyrannum dicere
 Tantum unum oportet. Ergo tu tace interim,

Σιγῶν δὲ τοῦτο, δεξιῶσεις σὺ λάβῃς.
 Ἴπ γουν ἐκόντες ἐπράσατε τὸν νέκυν,
 Κἂν μὴ σιγῆς, τοῦτο τύραννος μάθῃ. »
 Φυλ. ε Πείθῃ μὲν οὐδὲν τῶν ἐμῶν κλύειν λόγων ·
 2275 Ἐγὼ δὲ, καίπερ πρὸς σέθεν κακῶς κλύων,
 Οὐ φημι χρῆναι κατεπαίρεισθαι σ' ἔτι,
 Ἄλλ' ἥσυχάζειν · οὐ γὰρ ἂν ἀνέξεται.
 Ὡς δ' οὐδὲν ἐπράσαμεν, ἡ σφραγίς μόνῃ
 Ἐδειξε σαφῶς, καὶ πρόφασιν οὐκ ἔχεις ·
 2280 Τηρουμένης γὰρ, κειμένου τε τοῦ λίθου,
 Ὁ θαῦμα καινόν, ἐξανέστη τοῦ τάφου. »
 Συν. ἀρχ. ε Ἐὰ τὰ πολλὰ, καὶ δέχου τὰς θωπίας. »
 Φυλ. ε Ἐπειπὼρ οὐ πείθῃ σὺ τοῖς ἐμοῖς λόγοις,
 Ἐγῶγε τοῖς σοῖς, ὡς λέγεις, πεισθήσομαι.

A 2285 Σὺ δὲ σκόπει τὸ, πῶς με τυράννου βύση. »
 Συν. ἀρχ. ε Μὴ σοι μέλησις τοῦδὲ τις ἔστω πέρι.
 Πείσω γὰρ αὐτὸν νῦν φρονεῖν ἀδελφά σοι,
 Ὡς ἐγγενῆ σοι, καὶ χθονὸς τῶν Αὔσωνων.
 Ἄλλ' ἀπίω μὲν τάχιον · μὴ σοι δέος.
 2290 Ἐρεῖς δὲ · Μύσται τοῦδε, νυκτέρω ποδῖ,
 Λαθόντες ὄμμα τοῦμόν, ἤραν τὸν νέκυν. »
 Φυλ. ε Ἰὼ μοι, ἰὼ, αἶ, αἶ! »
 Ηιλιάτ. ε Τίς ἴστιν, δὲ θρηγῶν γούν τ' ἔξω στένει; »
 Συν. ἀρχ. ε Φάλαγξ φυλάκων τοῦ κατακρίτου νεκροῦ,
 2295 Ἄναξ, πάρεσσι, καὶ φόβῳ πολλῷ στένει. »
 Ηιλιάτ. ε Εἰς καιρὸν ἦκεις, καίπερ ἐμφαίνουσά τι.
 Τί γὰρ, τί' ῥηνοῦσ' ἀλαλάζει καὶ στένει;
 Τίνος θ' ἔκρητι τὸν φόβον φέρει; λέγε. »

Et in gratiam hujus silentii munera accipies.

Profecto mortuum sponte vendidisti;

Et nisi tacueritis, illud ediscet praeses. »

Cust. ε Eo non adduceres ut meos auscultes sermones :

2275 Ego vero, quamvis apud te male audiam,

Dico te non debere adhuc efferre,

Sed quiescere ; non enim tolerabit.

Nos autem minime vendidisse, sigillum solum

Manifeste ostendit, nullamque habes criminandi ansam. »

2280 Sigillo enim illaeso, superimposito lapide,

O novum prodigium, e sepulcro surrexit. »

Cong. Pont. ε Omitte plura : excipe munera. »

Cust. ε Cum meis sermonibus nolis obtemperare,

Tuis ipsemet, ut dicis, persuadebor.

2285 Vide autem, quomodo me a praeside liberaveris. »

1338-1339 Cong. Pont. ε Minime sis sollicitus qualiter circa istud sit affectus.

Suadebo enim ipsum, ut tibi amica sentiat,

Cum sit tibi affinis, et ex Ansonia tellure ortus.

Verum celeriter abeo ; nihil metuas.

2290 Dices autem : Illius discipuli, nocturno pede,

Latentes oculum meum, mortuum sustulerunt. »

Cust. ε Hei mihi misero ! ah, ah, ah ! »

Pilat. ε Quis ille qui ad fores ingemit et luget ? »

Cong. Pont. ε Milites qui morte afflicti corpus custodiebant,

2295 Adsunt, praeses, et praemaximo metu suspirant. »

Pilat. ε Opportune venis, licet indicans nescio quid.

Cur isti flentes ejulant et ingemiscunt ?

Quae causa tanti metus ? dic. »

2271 Σὺ λάβῃς. Reg. H, II, νῦν λάβῃς.

2274 Πείθῃ μὲν οὐδὲν, etc. Ibid. vers. 786 :

Πείθῃ μὲν οὐδὲν τῶν ἐμῶν λόγων κλύων,

Πενθεῦ. Κακῶς δὲ πρὸς σέθεν πάσχων, ὁμως

Οὐ φημι χρῆναι σ' ὄπλ' ἐπαίρεισθαι θεῶ,

Ἄλλ' ἥσυχάζειν. Βρομῖος οὐκ ἀνέξεται.

Nihil quidem obtemperans audiens meos sermones,

Pentheu. Male vero a te quamvis tracter, tamen

Dico te non debere arma inferre deo,

Sed quiescere. Bromius enim non patietur, etc.

2291 Λαθόντες ὄμμα, etc. Ita fere Rhes. vers.

54, Hector de Graecis loquitur :

Λαθόντες ὄμμα τοῦμόν, αἰρεσθαι φυγῆν

Μέλλουσι.....

Latentes conspectum meum, arripere fugam

Statuerunt.

METRICA VERSIO.

Accepta nobis quae minus sentis ; tacens

Munus etiam grande auferes, licet tamen

Tu sponte corpus vendideris : at si palam

Feceris, id a te jam tyrannus audiet. »

Cust. ε Ut multa dicam, non tibi persuadeo :

Ego tamen, a te nunc licet male audiam,

Hoc dico, jam non esse quod in posterum

Sic efferas te, paululum sed comprimam.

Nam quis ferat te ? corpus autem venditum

Non esse nobis vel palam istud indicat,

Ut nil rependas, integrum quod cernitur

Sigillum. Eo ipso nam integro, et lapide super

Posito, stupendum o omnibus miraculum,

Surrexit et sepulcro. » Cong. Pont. ε Omitte plurima

Haec verba : dona, quae tibi dantur, cape. »

Cust. ε Quando meis tu non sinis dictis locum,

B Tuis, ut ipse dicis, obsequar : vide

Sed gnaviter, qui me a tyranno liberares. »

Cong. Pont. ε Haec cura nil te reddat hac in re anxium.

Efficiam ut in te fratris affectum induat,

Gentilis ut qui sit tibi terra Ausonium

Pronatus. Ergo abeamus ocius ; interim

Ne quid timeto ; verum id unum dicito :

In nocte multa clanculum, et tacito pede,

Me nescio, corpus tulere apostoli. »

Cust. ε Hei mihi misero, ah, ah, ah ! »

Pilat. ε Quis ille, qui flens ad fores sic ingemit ? »

Cong. Pont. ε Illa ipsa certe est mortui custodia.

Adest, o princeps, et metu praemaximo

Suspirat. » Pilat. ε Opportune ades, licet indicans

Nescio quid ore. Quidnam ea ejulans dolet

Gemitque ? fare : causa quae tanti metus ? »

Συν. ἀρχ. « Αὐτοὶ παρόντες τοὺς λόγους ποιησάτων. »
2500 Φυλ. « Μύσται γάρ, ἀναξ, τοῦδε, νυκτέρῳ ποδί,
 λαθόντες ἄμα τούμην, ἤραν τὴν νέκυν. »
Πιλᾶτ. « Πῶς, ὦ μέγιστα πῆματ' ἐξειργασμένοι,
 Μύσται μολόντες εἰς τάφον εἰσείσααν,
 Ἵμαδ' λαθόντες, καὶ νέκυν ἀφῆρπασαν,
2305 Κοῦτ' εἰσιόντας πρὸς τάφον συνήκατε,
 Οὐτ' ἐξιόντας; πῶνδε τίς τίσει δίκην
 Πλὴν σοῦ; σὲ γὰρ φύλακὰ φημ' εἶναι τάφου·
 Ὅφλῃν τέθεικας τοῖς βροτοῖς γέλωτά με,
 Πρὸς αἰσχύνῃ δὲ καὶ δίκην τίσω φόνου.
2310 Κλέπται σ' ἔλαθον, ἐγγελῶντες πολλὰ μοι;
 Τίς γὰρ πρόφασις τοῦ νεκρὸν κλέψαι δέμας;
 Πῶς δ' ἂν ἐτόλμων φυλάκων μέσον τόσων,

Cong. Pont. « Ipsi adsunt : verba faciant. »

2500 Cust. « Princeps, illius discipuli, pede nocturno,
 Conspectum meum latentes, mortuum sustulerunt. »

Pilat. « Quomodo, o vos qui fecistis maxima mala,

Discipuli accedentes ad tumulum introierunt,

Vobis inscii, et mortuum rapuerunt?

2305 Neque eos tumulum introeuntes animadvertistis,

Neque egredientes! horum quis luet pœnam

Præter te? Te enim tumuli custodem esse dico;

Tu fecisti, ut omnibus hominibus sim ludibrio,

Et præter ignominiam pœnam cædis solvam.

2310 Te sefellerunt fures, mihi multum irridentes?

Quæ autem ratio corpus exanime furandi?

Quomodo ausi sunt, tot in mediis custodibus,

Quos et accensas faces ferre dicunt

(Et aliunde nox decurrit pleno lunæ orbe),

2315 Quomodo ausi sunt pavidi accedere, et lapidem revolvere,

Quem non absque labore tota cohors posuit,

Et cui a foris sigillum posuit,

Confertim vobiscum ipse cœtus seniorum?

Haud discipulos novi, quos mortuum furatos esse ais.

2320 Tu hæc fecisti; neminem recipiemus :

Animum meum decipere conaris, fingens sermones.

Verum tibi opus esset longa et vehementi oratione,

1340-1341 Qua mihi persuaderes te non falsa enarrare.

Non enim tibi constat sermo veritatis;

2325 At sermonibus mutationem afferunt consilia,

Neque consiliis intærent sermones. »

2300 Ταῦδε, νυκτέρῳ ποδί, etc. Ita supra vers.
2290, etc.

2302 Πῶς, ὦ μέγιστα, etc. Sic apud Eurip.
Rhes., Hector gravissimas exercitus custodibus
 minas intentat, ob cædem Rhesi et istius militum,
 ipsi inscii, ab Ulyssæ et Diomede Græcorum ex-
 ploratoribus. Vide *Rhes.* vers. 808, etc.

2306 Διχηρ. Πᾶν, videlicet, capitis. Nec de-
 buit Roill. ad verberum pœnam ita restringere :
Cujus in viri tergum, etc.

2317 Τέθεικὲ τε σφραγίδας, etc. Roill. *Mecum*

Οὐς φασὶ καὶ πῶς λαμπάδων πυρὸς φέρειν
 (Καὶ τῶνδ' ἄνευ δὲ πανσέληνος νύξ τρέχει),
2315 Ἐλθεῖν τρέμοντας, καὶ κυλίσαι τὸν λίθον,
 Ὅν ἀπονητὶ στρατὸς οὐκ ἔθηχ' ἔσος,
 Τέθεικὲ τε σφραγίδας ἐκτὸς τοῦ λίθου,
 Ἰαθὸν ὑμῖν, καὶ χορὸς πρεσβυτέρων ;
 Οὐκ οἶδα μύστας, οὐς νέκυν κλέψαι λέγεις.
2320 Σὺ τοῦτ' ἔδρασας· οὐδὲν ἂν δεξαίμεθα·
 Γνώμην δ' ἀφαιρῆ τὴν ἐμὴν, πλάττων λόγους.
 Ἄλλ' οὖν μακροῦ σοὶ καὶ σφοδροῦ δέη λόγου,
 Ὅτω με πείσεις μὴ λέγειν ψευδηγόρως.
 Οὐ γὰρ μένουσι τῆς ἀληθείας λόγοι·
2325 Ἄλλὰ τρέπουσι τοὺς λόγους βουλευμάτα,
 Οὐδ' ἐμμένουσιν οἱ λόγοι βουλευμάσιν. »

obsignavit ; minus recte : non enim Pilatus, sed, ipso
 permittente , Judæi sepulcrum obsignarunt, Matth.
 xxvii , 65 : *Ait illis Pilatus : Habetis custodiam,*
ite, custodite, sicut scitis. Illi autem abeuntes mu-
nierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodi-
bus.

2320 Σὺ τοῦτ' ἔδρασας, etc. Sic auriga Rhesi
 Hectorem incusat, quasi domini sui necis auctorem.
 Vide vers. 834, etc.

2325 Ἄλλὰ τρέπουσι τοὺς, etc. Male Roill., ut
 metro serviat : *Sermo mutat consilia.*

METRICA VERSIO.

Cong. Pont. « Quin illi, ut adsunt, quidquid est B
 [disserant. »

Cust. « In nocte multa apostoli, o rex, clanculum,
 Me nesciente, sustulerunt mortuum. »

Pilat. « Et quomodo istud, perditii, tantum mali

Vos intulistis? qui sepulcrum apostoli

Ingressi, ut inde clanculum vi mortuum

Efferre possent? qui neque sepulcrum ingredi

Didistis, aut exire? cujus in viri

Tergum istud omne, nisi in tuum tandem ex-

[petet?

Nam te sepulcri dico custodem; facis

Adeo me eo ipso fabula dignum omnibus;

Quia præter ipsam quæ fuerit infamiam,

Accedet illud, mortis ut pœnas luam.

Et sic habentes despiciatui mea

Imperia fures te sefellerunt? Age,

Quæ causa tandem efferendi mortui,
 Custode posito tam frequente? qui, rogo,
 Quos ferre dicunt splendidis flammis faces,
 Quos ipsa præter luna nocte splendida
 Detegeret, ausi istud fuissent, ut locum
 In hunc venirent, et manu devolverent
 Saxum, quod ipsa tota vix turba addidit,
 Et cœtus ipse plurimus mecum senum
 Suo sigillo obduxit? Haud apostolos
 Novi, quibus tu clam cadaver asseris
 Raptum. Tua hæc fraus, nil eorum admisero.
 Tu vana fingens, me mea sententia
 Dejicere tentas? At tibi longa atque acri
 Oratione opus fuerit, ut mihi
 Non falsa te narrare persuadeas :
 Nam veritatis sermo non constans tibi;
 Sed sermo mutat consilia, neque permanet .

Φυλ. ε Ὅρθως, ἀναξ, εἰρηκας, ὡς τὸ δρᾶμ' ἔχει. A
 Ἐγὼ γὰρ ὄμμ' ἀγρυπνον εἶχον εὐφρόνη,
 Κοῦτ' ἔδρις, οὐτ' ἐκοίμησ', οὐ νῆ σὴν κάραν,
 2350 Εἶδόν τε πάντα, καὶ δραμῶν ἤλθον λέγων.
 Κἀγὼ μὲν ἦν πρόθυμος ἔννυχος δραμεῖν,
 Καί σοι τὸ πᾶν εἰπεῖν τε καὶ φυγεῖν δίκην·
 Ἄλλ' οἱ σοφοί γε, καὶ τὸ θεῖον εἰδότες,
 Μείναι μ' ἔπεισαν ἡμέρας λαμπρὸν φάος·
 2355 Οὐ γὰρ φαεῖνοι μοι συνέσχον ἡλίου
 Λαμπτήρες, ἀλλ' ἔδραμον ἐς σφᾶς αὐτίκα,
 Καὶ σφίσιν εἶπον πᾶν ὄραμ', ἔκουσμά τε·
 Οἱ δ' οὐ μένουσι τοῖς ἐμοῖς ὀρθοῖς λόγοις. »

Πιλᾶτ. ε Δέδοικα, φάλαγξ, μὴ μάτην ψευδαγορῆς.
 2340 Μύσται γὰρ ἦν ἔκλεψαν, οὐκ ἴσμεν τορῶς·
 Καὶ γὰρ ὑποπτόν ἐστι κάρτ' ἐμῆ φρενί.
 Τί γὰρ ἐναργῆς τοῦδ' ἐρεῖς τεκμήριον; »
 Φυλ. ε Ἄναξ, ταχύνοις, πρὶν μαθεῖν τὸ δρώμενον.
 Ὁ κλώψ ἐν ὄρῳ πάντῃ πάμμεγα σθένει.
 2345 Ἄλλ' ὡς τάχιστα χρῆ παραγγέλλειν στρατῶ,
 Ὡς ἂν τις αὐτῶν καὶ ταχύτους τυγχάνων,
 Φάλαγγ' ὑπερβάς νυκτὸς ἐν καταστάσει,
 Ὡς ἐν βρόχοισι δέσμιος λεημημένος,
 Πληγαὶς χαραχθεῖς, ἐκμάθη τὸ πρακτέον.
 2350 Αἰσχροὺν γὰρ ἡμῖν, καὶ πρὸς αἰσχύνῃ κακῶν,

Cust. ε Optime locutus es, princeps, quemadmodum res se habent :

Ego enim nocte oculum pervigilem habui,
 Neque dormitavi, neque obdormivi, testor tuum caput,
 2350 Et cuncta vidi, et nuntius veni illuc currens.
 Ego quidem eram promptus noctu accurrere,
 Et tibi omnia narrare, et pœnam effugere :
 Verum sapientes et divina scientes
 Mihi suaserunt expectare fulgidum diei lumen.
 2355 Neque enim me cohibuerunt lucidæ solis
 Faces, sed ad illos statim accurri,
 Et ipsis dixi quæcumque vidi et audivi :
 Ipsi autem meis sermonibus, etsi veris, fidem non adhibent. »
 Pilat. ε Vereor, cohors, ne hic vanam seras fabulam.
 2340 An enim furati fuerint discipuli, non liquide noviinus,
 Et meo tamen animo res hæc est suspecta.
 Ecquod enim manifestum rei affers indicium ? »
 Cust. ε Princeps, properas, priusquam scias quid sit gestum.
 Fur nocte plurimum valet.
 2345 Verum quam valent oportet indicere exercitui,
 Ut quis eorum maxima pedum celeritate fretus,
 Cohortem præteriens in silentio noctis,
 Veluti in laqueis vinctus deprehensus,
 Plagis cæsus, ediscat quid sibi agendum sit.
 2350 Turpe enim nobis, et præter turpitudinem damnosum,

2328 Ἐγὼ γὰρ ὄμμ' ἀγρυπνον, etc. Ita Rhes.
 vers. 824, chorus se excusat apud Hectorem.
 2351 Κἀγὼ μὲν ἦρ, etc. Sic ibid. vers. 63, etc.,
 Hector fere iisdem vocibus suam alacritatem et
 dimicandi pruriginem prodit.
 2353 Ἄλλ' οἱ σοφοί γε, etc. Sapientes qui Deum
 noverant, scribæ et seniores atque pontifices, qui
 Christum Pilato crucifigendum tradiderant. Bene
 minus Roill. : Qui plus sacra prudentia possunt
 apud te, quasi Pilatus Judæorum religioni fuisset
 addictus. Vide Rhes. vers. 65, etc., ubi eandem
 rationem exhibet Hector, cur etiam noctu Græcos
 non sit adortus.
 2355 Οὐ γὰρ φαεῖνοι, etc. Ibid. vers. 59, etc.
 2340 Μύσται γὰρ ἦν ἔκλεψαν, etc. Ibid. vers.
 77, etc., ita chorus Hectori respondet :
 Ἄνδρες γὰρ εἰ φεύγουσιν οὐκ ἴσμεν τορῶς,
 Οὐκ οἶδ' ὑποπτόν δ' ἐστὶ κάρτ' ἐμοὶ φρενί.
 An enim viri Græci fugiant, non liquide scimus :
 Nescio : meo tamen animo res hæc est valde suspecta.

2342 Τί γὰρ ἐναργῆς τοῦδ'. Ita supra vers. 2190,
 et Rhes. vers. 94, Ἄνεας Hectorem interpellat :
 Τί τοῦδ' ἂν εἰποῖς ἀσφαλῆς τεκμήριον ;
 Quod huius rei dicere potes certum signum ?
 2345 Ἄναξ, ταχύνοις, etc. Ibid. vers. 76, cho-
 rus Hectorem nimium properantem moratur :
 Ἐκτορ, ταχύνοις, πρὶν μαθεῖν τὸ δρώμενον.
 Hector, properas, priusquam scias quid agatur.
 2344 Ὁ κλώψ ἐν ὄρῳ, etc. Ibid. vers. 69.
 Hector :

. . . Ἐν ὄρῳ δραπέτης μέγα σθένει.
 . . . Noctu fugitivus multum valet.
 2345 Ἄλλ' ὡς τάχιστα χρῆ, etc. Ibid. vers. 70.
 2348 Ὡς ἐν βρόχοισι, etc. Ibid. vers. 74, etc.
 Vide etiam vers. 72 et 75, quos eo loci proprios
 quodam modo sibi fecit auctor noster.
 2350 Αἰσχροὺν γὰρ ἡμῖν, etc. Sic ibid. vers.
 102, etc. Hector :
 Αἰσχροὺν γὰρ ἡμῖν, καὶ πρὸς αἰσχύνῃ κακῶν,

METRICA VERSIO.

Consilio in uno quod semel cœptum est loqui. »
 Cust. ε Nam noctem ego insonnem integram vigil,
 Nihilque stertens, testor hoc tuum caput,
 Et cuncta vidi, et nuntius veni illico,
 Necnon paratus nocte multa veneram,
 Ut rem tibi omnem detegens, pœnam quoque
 Vitarem : at hi qui plus sacra prudentia
 Possunt apud te, me impulere ut splendidam
 Lucem operirer solis. At non me tamen
 Oppressit altus lucidi Phœbi niton,
 Quin cursu anhelio protinus me contuli
 Illos ad ipsos, indicans quidquid mihi
 Et visum et auditum fuisset : nil mihi
 Tamen acquiescunt, vera cum narrem omnia. »

B Pilat. ε Vereor, o custos, ne mihi vanam hic seras
 Inutilemque fabulam : nam non adhuc
 Id constat etiam, sitne corpus apostolis
 Sublatum, et ipsa res tamen valde mihi
 Suspecta : sed quid ad fidem hujus afferes ? »
 Cust. ε Præceps nimis es, o rex, priusquam rem audias
 Ut gesta : nocte qualibet nil non potest
 Fur grande. Verum id, ut reor, primum expedit,
 Ut si quis ex his celeritate maxima
 Pedum suorum fretus in silentio
 Noctis, phalangem præterierit, vinculis
 Astrictus et cæsus præterenti verberet,
 Ediscat inde quid sibi facto est opus.
 Nam turpe nobis illud, atque infamiam

θεοῦ δίδόντος, ἀνῶν τις ἀπόνως,
 Λαθεῖν ἔβασιν δρᾶμα δράσαντας τόσον. »
 Πιλᾶτ. « Οὐκ οἶδα τοὺς σοὺς, οὐς νεκροῦ φῶρας λέγεις.
 Οὐκ οἶδ', ὑποκτ' ἔστιν, ὑποκτον δ' ἐμοί.
 2355 Πῶς γὰρ ἂν οἱ φεύγοντας ἐκλεψαν νέκυν,
 Ὅν ζῶντα κατέλιπον ἐν πολλῷ φόβῳ ;
 Οἶδ' ἐς τοσοῦτον ἀφύπνωσεν ἡ φάλαγξ,
 Καὶ τῆς φυλακῆς τοῦ τάφου κατεφρόνει,
 Οἶδ' οἶδε γ' ἐξήμαρτον εὐτόλμῳ θράσει,
 2360 Ὅς καταστῆσαι καὶ θεραπευῆς ἔπα
 Ἐκλυον, ὡς μιν ἀπανήνασθαι φόβῳ. »
 Συγ. ἀρχ. « Ὁ πᾶνθ' ἔδρατος, νῦν κλονῆ τῇ καρδίᾳ,
 Καὶ ταῦτα κλύων, πᾶνθ' ὑποπτειύεις μάτην.

A E10' ἦσθ' ἀνῆρ πρόβουλος, ὡς δράται χερσί !
 2365 Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς πάντα δύνασθαι βροτῶν
 Πέφυκεν· ἄλλῳ δ' ἄλλο δίδοται γέρας·
 Σοὶ μὲν μάχεσθαι, ταῖσδε δ' αὐτὸ κρύπτει εἶδέναι.
 Ὅς νῦν πυρὸς λαμπτήρας ἐξήρθης κλύων,
 Κλέψαι τ' ἀπιστεῖς τοὺς ὀπαδοὺς τὸν πλάνον·
 2370 Ἀπλοῦς ἐπ' ἐχθροῖς μῦθος ὀπλίζειν χέρας. »
 Πιλᾶτ. « Στρατὸν σὺ κλέψας, κάμει πειρᾶ συστρέφειν.
 Σὺ πάντ' ἔδρασας· καὶ τὰ λοιπὰ σὺ σκόπει. »
 Συγ. ἀρχ. « Σὺ γοῦν νόμιζε ταῦτ', ἐπιπέτερ σοῖδοκαί,
 Πράττειν ἔχοντι καὶ λέγειν μέγα σθένος. »
 2375 Ἄγγ. Τοιαῦτα μαθῶν ἀνόμων τολμήματα,
 Τῆν νεκρέγεσιν κατορουσσόντων ὄδω,

Deo concedente, ut facile vindictam sumamus,
 Multos dimittere tanti facinoris reos. »
 Pilat. « Nescio tuos mortui raptores, quos dicis;
 Non novi; res est suspecta, mihi suspecta.
 2355 Quomodo enim fugitivi mortuum furati essent,
 Quem viventem præ nimio tremore deseruerunt?
 1342-1343 Neque enim adeo gravis sopor habuit custodes,
 Neque tumuli custodiam spreverunt,
 Neque isti audacia animorum plena deliquere,
 2360 Quos et ancillæ vocem eo impulisse
 Audivi, ut ipsum præ metu abnegarent. »
 Cong. Pont. « Qui in omnibus es inconcussus, nunc animo fluctuas,
 Et hæc audiens, omnia incassum suspicaris.
 Utinam esses tam sapiens, quam manu promptus!
 2365 Verum nulli homini omnia posse dedit
 Natura: alii enim aliud datur munus;
 Tibi quidem fortiter pugnare, et aliis abdita nosse.
 Qui nunc ignis faces accensas audiens, suspensus es,
 Neque putas seductorem a discipulis captum fuisse:
 2370 Simplex est oratio: adversus hostes armare manus oportet. »
 Pilat. « Tu cohortem lusisti, et me ipsum abducere tentas.
 Tu omnia peregisti; quæ supersunt, tu videris. »
 Cong. Pont. « Hæc igitur omnia crede, sicut et tibi videtur,
 Qui agendi et dicendi vi maxima polles. »
 2375 Nunt. Cum talem edidicerim audaciam iniquorum,
 Qui dolo Christi resurrectionem prorsus obruant,

θεοῦ δίδόντος, πολεμῶν ἀνευ μάχης
 φεύγειν ἔβασιν, πολλὰ δράσαντας κακὰ.
 Turpe enim nobis, et præter turpitudinem damnosum
 [erit,

Deo concedente, hostes absque pugna
 Dimittere fugientes, qui nos affecerunt multis malis.
 2359 Εὐτόλμῳ. Metum et sensus postulant ut
 et legamus. Editi ἀτόλμῳ.
 2364 E10' ἦσθ' ἀνῆρ πρόβουλος, etc. Ita fere
 Lucæ Rhes. vers. 105, etc. Hectorem alloquitur:
 E10' ἦσθ' ἀνῆρ εὐβουλος, ὡς δράσαι χερσί!

Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτὸς πᾶντ' ἐπίστασθαι βροτῶν
 Πέφυκεν, ἄλλῳ δ' ἄλλο πρόσκειται γέρας·
 Σὲ μὲν μάχεσθαι, τοῖσδε βουλεύεται καλῶς.
 Utinam esses tam sapiens, quam es manu promptus!
 Verum non unus et idem mortalium omnia scire
 Natura potest: alii enim divinitus aliud attributum
 [est munus;
 Te quidem pugnare fortiter, alios vero recte consilere
 [Deus voluit.
 2370 Ἀπλοῦς ἐπ' ἐχθροῖς, etc. Ibid. vers. 84,
 choro respondet Hector.

METRICA VERSIO.

U omnem omittam, maximum malum, Deo
 hi jam sinente, ut supplicia facili manu
 Merta exigamus, qui grave adeo admiserint
 Facinus, inultos leniter dimittere. »
 Pilat. « Fures ego illos quos mihi cadaveris
 Tu dicis esse, nescio; plane, inquam, ego
 Nescio; animo suspecta res valde meo:
 Suspecta certe. Nam fugam qui carperent,
 Et quomodo illi sustulerunt mortuum,
 Quem vivum et ipsi maximo trepidi metu
 Laqueare? Quid quod non adeo gravis sopor
 Custodiam habuit, ut sepulcri sperneret
 Curam: nec illi quos vel una ancillula
 Audita tantum eo impulisset ut metu
 Ipsum abnegarent, id sua ex audacia
 Sumpserunt. » Cong. Pont. « Mirum quod nunc
 [fluctuas,
 In rebus aliis firmus, atque hæc audiens,
 Suspecta nullam ob rem tamen habes omnia.

B Utinam vir esses providus animo, ac manu
 Agende promptus! Sed viro non cuilibet
 Natura ab ipsa id est datum ut queat omnia,
 Ast aliud alii munus est datum; tibi
 Pugnare, at aliis nosse quæ rerum abdita.
 Iratus equid audiens vultu cies
 Ignem furentem, nec putas aliquem ex grege
 Sectantium, illum sustulisse clanculum
 Et vafrem et astutum: manu ut tu vindice
 Utaris istud hostibus tantum expetit. »
 Pilat. « Tu cum cohortem luseris, id etiam studes
 Me abducere? horum causa tu sola omnium:
 Quæ reliqua nunc sunt, ipse jam cognoveris. »
 Cong. Pont. « Quantum voles tu crede, quando istud
 [placet,
 Atque ut loquendi, sic tibi hic primum data
 Æqua atque agendi, quod voles, potentia. »
 Nunt. Hæc cuncta fides cum recepisse auribus,
 Et perditorum audaciam, qui suppressunt

Ἐδραμον, ὦ Δέσποινα, νῦν σοι μὴνύσαι.
 Μὴ γοῦν ἀπίσται· πάντ' ἀληθῶς γὰρ κλύεις,
 Καὶ πᾶσαν οἶμαι τὴν πόλιν φάμαν φέρειν.
 2380 Κουστῶδίας γὰρ τινες ἐκφέρουσι που,
 Καὶ θαῦμα κηρύσσουσιν ἐν μυστηρίοις·
 Ἥξουσι σοι πολῖται, καὶ τὸ πᾶν μάθοις.
 Θάπτον γὰρ αὐτὸς ἄγγελος μὴνυμάτων
 Ἐδραμον, ἔλθειν γηθοσύνη καρδίᾳ,
 2385 Καὶ σοι κομίσει χάριμα καὶ θυμῆδιαν.
 Θεοτό. Εἰς καιρὸν ἦκαις, καὶ χάρις σοι κείσεται·
 Εἰς καιρὸν ἦκαις, καίπερ ἀγγέλλων ἔτην
 Αὐτῶν γε μᾶλλον ἀνόμων πρεσβυτέρων,
 Ψευδῆ τε καὶ μάταια πόλλ' εἰργασμένων

A 2390 Πῶς γὰρ ἂν εἶρξαι τάφος, ἢ σφραγὶς λίθου,
 Ἡ φυλάκων φάλαγξ τις, ἀλήπτου Λόγου
 Εἰς συγγένειαν Πατρὸς ἀλειφθὲν δέμας;
 Ὅ καὶ πρὶν ὤπτα, βαινῶν ὑγρὰν, ὡς πίδακον,
 Τὸν αὐτόρριζον, αὐτοπλάστην Δεσπότην.
 2395 Φέροντα τὸν φέροντα πᾶν κράτει·
 Ὅς κλεῖθρα παρθένα μηδαμῶς λύσας,
 Ἐξῆλθεν, ἀνέτειλεν ἐνθέψ σθένει·
 Οὐ γὰρ κορείης ἄμμα διέλυσε πως.
 Ἐτικτον αὐτὸν, οἶδα δ' ὡς ἐγεινάμην.
 2400 Ἡ φυλάκων φάλαγξ δὲ πῶς ἂν ἤσθετο
 Τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαθόντος ἀγγέλου;
 Πῶς ἐκ βροτειῶν αἱμάτων πλάττει δέμας;

Cucurri, Domina, ut istud tibi indicarem.
 Ne fidem deneges; quæ enim audis, sunt omnino vera,
 Et arbitror hunc rumorem per totam urbem spargi.
 2380 Quidam enim custodes etiam hunc efferunt,
 Et miraculum in secretis conventibus enuntiant;
 Ad te venient cives, et omnia scies.
 Celeriter enim ipse nuntius indiciorum
 Accurri, animo veniens hilari,
 2385 Ut te ipsam suavissima perfundam lætitia.
 Deip. Opportune venis, et tibi gratia rependetur,
 Opportune venis, quanquam scelus denunties
 Ipsorum seniorum valde iniquorum,
 Qui plura falsa et vana peregerunt.
 2390 Quomodo enim cobibisset sepulcrum, et lapidis sigillum,
 Aut custodum phalanx aliqua, Verbi, quod capi non potest.
 1344-1345 Ad cognationem sui Patris unctum corpus?
 Dominum qui antea visus est gradiens super aquas, quasi terram,
 Qui a se ipso est, sui ipsius auctor,
 2395 Ferentem eum, qui omnia virtute sua portat;
 Qui virginale claustrum minime rumpens
 Egressus est, divina virtute emicuit;
 Neque enim virgineum nexum ullo modo solvit.
 Eum genui: novi autem quomodo genuerim.
 2400 Sed quomodo custodum phalanx eum sensisset
 Redivivum, qui ipsos latet angelos?
 Quomodo mortali ex sanguine corpus fingit?

2381 Ἐν μυστηρίοις, etc. *Obmurmurando clamantibus*, ne quid inde sibi noxæ a principibus adsciscant.

2386 Εἰς καιρὸν ἦκαις, etc. Ita supra vers. 1867, et *Rhes.* vers. 52, Hector ita choro respondit:

Εἰς καιρὸν ἦλθες, καίπερ ἀγγέλλων φόβον.

Opportune venisti, quanquam errorem denuntians.

2391 Ἀλήπτου Λόγου. *Verbi quod capi non potest ac comprehendī, qua Patrem cognatione attingit, divina generatione, et ut est Verbum Patris.*

2394 Τὸν αὐτόρριζον, αὐτοπλάστην Δεσπότην. *Quasi, qui sui ipse factor. vox minus idonea, ut Patris ἀναρχον inanifestetur.*

2395 Φέροντα, etc. Hic versus uno pede deficit.

2399 Ἐτικτον αὐτόν, etc. Sæpe recurrit: ista versus.

2402 Πῶς ἐκ βροτειῶν αἱμάτων. *Fingit sibi, nimirum assumit, non quod reddit Roill.: Qui corpus ipse fingat, ad excubitozem male referens.*

METRICA VERSIO.

Astu doloque ex mortuis Christum exci-
 tum, Vitæque certæ redditum, accurri illico
 Ut indicarem, o Domina, quidquid est tibi.
 Ergo quod a me suscipis tu nuntio
 Id tibi suade, quo nihil sit verius,
 Quod credo et ipsam vel per urbem spargere
 Famam frequentem, quando custodum ex grege
 Non desit et qui vulgus in multum efferat,
 Totumque factum prædicans, miraculum
 Efficiat illud publicum quod contigit.
 Quin civis ore, qui frequens huc venerit,
 Rem omnem audies jam: nam primus veni rei
 Nuntius, ut essen re nova acceptissimus,
 Et gaudio te maximo perfunderem.
 Deip. Bene tu quidem advenis, et ejus nomine
 Habebo gratiam tibi quam maximam.
 Ades optime, inquam, maximi quamvis mali

B Nuntius, at ejus improbos quod in senes
 Magis redundet, falsa qui quam plurima
 Et vana frustra cogitarunt perditæ.
 Nam qui sepulcrum turba vigilum, aut additum
 Saxo sigillum premeret, et Verbi, capi
 Quod mente nulla possit, ad Patris sui
 Cognationem corpus unctum, quod mari
 Visum ire in ipso, non aliter ac in solo
 Firmo, ferenti ex se satum patrem omnium,
 Suoque alentem quidquid usquam est numine?
 Qui natus ex me, virginis claustrum integro,
 Emicuit illo qui Deum spirat modo?
 Nam nec mihi ille virginis nexum abstulit:
 Peperi ego eum: at quonam modo peperi scio.
 Excubitor autem morte qui tandem exci-
 tum Sensisset illum, qui vel ipsos angelos
 Latet? satusque sanguine ex mortali-
 um

Ὡς σὰρξ πέφυκεν, ὡν ἄσκαρος, πρὶν Λόγος ;
 Ὡς καὶ μένων δὲ σὺν Πατρὶ πρὸς τὸν πόλον,
 2405 Ὅλος τε παντὶ, πρὸς τ' ἐμὴν ἦν γαστέρα ;
 Ταῦτ' ἐφρούραξαν ἱερεῖς μάτην φόβῳ.
 Ἡμεῖς δὲ, φίλαι, νῦν δρᾶμωμεν πρὸς τάφον
 Στελιχόμεν ὡς τάχιστα τοῦ τύμβου πέλας,
 Πάντ' ἐξακριβώσωμεν ἀσφαλῶς ἔτι,
 2410 Καὶ πάντα δηλώσωμεν, ὡς ἔχει, φίλοις·
 Αὐτοὶ τε συνδραμοῦντες, οἴχονται πλέον.
Χορ. Καὶ μὴν ὁ Πέτρος σὺν Ἰωάννῃ φίλῳ,
 Θᾶπτον δραμόντες πρὸς τάφον ζωηφόρον,
 Καὶ πάντ' ἀκριβώσαντες, εἶπον τοῖς φίλοις,
 2415 Ὡς Μάγδαλ' εἶπε Μαρία πιστουμένη,
 Πρώτῃ δραμοῦσα, πάντ' ἀκριβωσαμένη,
 Καὶ τὴν κένωσιν μηνύσασα τοῦ τάφου.

A Θεοτό. Ναί, ναί, πρὸ πασῶν ἡδ' ἔδραμεν εἰς τάφον.
 Ἐγὼ τε ταύτῃ ξυνέδραμον αὐτίκα.
 2420 Καὶ τὴν κένωσιν εἶδομεν πρὶν τοῦ ταφου,
 Ἄρσιν τ' ἔδειξε τήνδε νεκροῦ φιλάτου.
 Καὶ πρὸς τόπον σώματος ἄλλων που θέσιν.
 Ἄλλ' εὐθέως ἐγνωμεν, ὡς τὸ πρᾶγμ' ἔχει,
 Καὶ τοῦτο μύσταις Μαρία δραμοῦσ' ἔφη.
 2425 Πέτρος δ' ἀναστάς, ἔδραμε πρὸς τὸν τάφον,
 Συνέδραμ' αὐτίκα τε μύστης παρθένος,
 Εἶδόν θ', ἄπερ εἶρηκε Μαρία σφίσι.
 Αὐ δ' ἄμμες ἐλθεῖν κατόπιν γ' ἐδράμομεν·
 Ἐγγὺς δ' ὅμως πάρεσθιν ἡδ' ἡ Μαγδάλα,
 2430 Φήσεε τ' αὐτῇ πᾶν ὄραμα δρᾶμά τε.
Μαγδ. Τί φῆς, κόρη Δέσποινα, χάρμα τοῦ γένους ;
Θεοτό. Ἄττα προῖδεῖν, καὶ προειπεῖν τοῖς φίλοις

Quomodo qui carnis expers, ac Verbum prius erat, caro factus est ?
 Quomodo permanens in caelo cum Patre suo,
 2405 Qui rerum hanc universitatem totus implebat, meo fuit inclusus utero ?
 Haec incassum invidia sacerdotes frenduerunt.
 Nos vero, amicæ, nunc ad tumulum curramus,
 Eamus quam celerrime prope sepulcrum,
 Et tuto iterum omnia perscrutemur,
 2410 Et ea quatenus se habent, nostris manifestabimus amicis :
 Et ipsi simul accurrentes nos anteverunt.

Chor. Et Petrus quidem cum dilecto Joanne,
 Festinanter currentes ad tumulum qui vitam in se continet,
 Et omnibus diligenter perpensis, dixerunt discipulis,
 2415 Quemadmodum et dixit Maria Magdalene, cui fides fuit adhibita,
 Quæ prior occurrerat, et omnia sedulo consideraverat,
 Et vacuum esse tumulum indicaverat.

Deip. Sane ante alias ista cucurrit ad monumentum,
 Et ego illi socia protinus astiti,
 2420 Et locum, qui prius erat sepulcrum, vacuum esse vidimus,
 Tum sublatum oculis dilectissimi mortui corpus ostendit (angelus),
 Et ubi fuerat corpus, alios positos.
 Verum statim cognovimus, prout res se habet,
 Et istud discipulis Maria properans nuntiavit.
 2425 Surgens autem Petrus ad sepulcrum cucurrit,
 Et una cucurrit discipulus virgo,
 Et viderunt ea quæ ipsis dixerat Maria ;
 Et nos iterum eorum vestigia prementes accessimus.
 Sed prope astat ipsa Magdalene,
 1346-1347 2430 Ipsa loquatur, quidquid auditum aut actum fuit.
Magd. Quid ais, Virgo domina, gaudium generis humani ?
Deip. Quæcunque te vidisse, et discipulis pertulisse

2405 Ὅλος τε παντὶ. Qui totus erat in orbe universo, etc.

2413 Ζωηφόρον. Ita supra vers. 1911.

2419 Ἐγὼ τε ταύτῃ, etc. Quod eo loci ait sancta Virgo, plane confirmat id quod dictum fuit supra

not. in vers. 1986.

2422 Ἄλλωρ που θέσιν. Alios positos, nempe duos angelos, ut refert Joan. xx, 12. Editi ἄλλων. Legi etiam posset ἄλλου. Alia scilicet linteamina.

METRICA VERSIO.

Qui corpus ipse fingat? aut quonam modo
 Verbum caro ille visus, expers qui fuit
 Carnis? suo qui cum Patre in caelo manet,
 Qui ventre totum bajulans tuli meo?
 Hoc propter ipsi exæstuantem perditio
 Livore scribæ frenduerunt. Nos tamen,
 O charæ amicæ, nos ad urnam denuo
 Propereamus: accedamus ad tumulum prope;
 Timoreposito cuncta noscamus, sinum
 Quæ in amicorum congeramus postea,
 Ut sese habent. At nos suo cursu quoque
 Ipsi anteverunt. *Chor.* Quin et ipse apostolo
 Cum juvene casto Petrus ad tumulum ocios
 Vitalem ut accessere, et omnia gnæviter
 Videre, amicis indicarunt omnibus,
 Ut Maria nobis retulit, cui fides
 Est habita, prima quæ concurrat omnia
 Scrutata, deinde nuntiavit corpore

B Vacuum sepulcrum. *Deip.* Et illa certe prævio
 Prævertit omnes cursu; ego illi protinus
 Socia astiti, vacuumque vidi una locum
 Sepulcri, et ille qui ad sepulti corporis
 Caput sedebat, mortui charissimi
 Jamque redivivi signa certa protulit.
 Nos ergo primum ut novimus quo se modo
 Res ipsa haberet, Maria festino gradu
 Properans, idem hoc apostolis dixit, simul
 Et Petrus ipse cum juvene casto exitus
 Contendit ad sepulcrum, ubi haud alio omnia
 Videre, quam quo Maria dixerat modo.
 At nos enites pone, rursus assequi
 Dabamus operam. Sed Maria nunc optime
 Illa ipsa prope adest, quæ quod auditum simul
 Visumque dicet. *Magd.* Quid ais, o castissima
 Virgoque generis lætitia nostri, et salus!
Deip. Quæcunque dixi te ante vidiase, et prius

Εἶρηκα, αὐτὴ ταῦτ' ἀπαγγέλλου κόραις.
Magd. Οὐτως ἔχει, Δέσποινα, καθάπερ λέγεις.
 2435 Οἶδας γάρ, οἶδας τῷ τάφῳ με πρῶταί,
 Ὅσα τ' ἔφη, ἔκλυες. Οὐ χρῆμ' αὐ λέγειν,
 Ἄπερ δραμοῦσα πρὸς πανόλιον τάφον
 Μόνη τὸ πρῶτον, εἶτα σὺν μύσταις δυοῖν,
 Κάκει δακρυχέουσα, παρισταμένη
 2440 Ἀνιστόρησα, κάκριβωσάμην τρανώγ.
 Λευχειμονοῦντάς τ' εἶδον ἀγγέλους δύο.
 Ἄνω κάτω τε τοῦ τάφου καθήμενους,
 Τὸν μὲν κεφαλῇ, τόνδε δ' αὐ πρὸς τοὺς πόδας·
 Καὶ τοῖσδ' ἀπαστρέπτοντας ἰδοῦσ' ἐνθῶς,
 2445 Ἔστην καταπλαγεῖσα χαρᾶ καὶ φόβῳ.
 Εἶτ' αὐ δι' ὤτων γῆρυν, οὐκ ἦν εἰκάσαι,
 Ἐδεξάμην γε, καὶ μετεστράφην δρόμῳ·

A Αὐτίκα δ' ἄρῳ Χριστὸν ἐν καινῇ θάμ.
 Μορφῇ γάρ οὐ φαῦλόν τιν' εἰσβαλεῖν ἔφη,
 2450 Πιτῶν τε πρὸς γῆν, καὶ ποδῶν ἐφηπτόμην·
 Ὅ δ' ἀπέπειπε, καὶ φίλοις ἐπεμπε με·
 Καὶ τῶνδ' ἀκούσασ', ὧν ἐμαίτην μαθεῖν,
 Ὅς πρὸς πόλον γ' ἄνεισι καὶ τὸν Πατέρα
 (Ὅπω δ' ἀναβέβηκεν, ὡς ἔφη, τέως,
 2455 Ἐν γῇ μένων δὲ πρὸς Γαλιλαίαν φιλους,
 Ὅς σφίσι εἶπα, προφθάνει καὶ προσμένει)·
 Μύσταις ἅπαντα ταῦτα τοῖς φίλοις ἔφη.
 Οἱ δ' οὐδὲν ἠγγήσαντο τοὺς ἐμοὺς λόγους,
 Ἄλλ' ἦλθον αὐτοὶ πρὸς τάφον ταχυδρόμοι,
 2460 Εἰδόν θ', ἄπερ ἔκλυες. Οὐ χρῆ δ' αὐ λέγειν,
 Ἄτε ξυνοῦσης καὶ σθένος πρὸ βραχέως
 Ἐκλυον· ἱστορήσασ', οἶδας παγκάλως.

Ego dixi, hæc ipsa puellis renuntia.
Magd. Res ita se habet, Domina, quemadmodum dicis.
 2435 Nosti enim, nosti me ad tumulum prævisse,
 Et quidquid dixi, audivisti. Opus non est iterum ea dicere,
 Quæ currens ad hunc tumulum omnium bonorum fontem
 Sola prior, deinde cum duobus discipulis,
 Et ibi uberem lacrymarum copiam fundens, et assidens,
 2440 Interrogavi, et diligenter scrutata sum.
 Vidi duos angelos vestibus albis indutos,
 Supra et infra sepulcrum sedentes,
 Hunc ad caput, istum ad pedes :
 Et utrumque divinitus radiantem videns,
 2445 Steti gaudio simul et tremore percussa.
 Deinde auribus vocem, cui nihil est quod comparare queam,
 Excepi, et cursu sum conversa :
 Confestim vero sub nova specie Christum conspicio.
 Aliquem vero præstantissimum forma exhiberi dixi,
 2450 Ad terramque concido, et pedes amplecti gestiebam :
 Abnuebat autem ille, et ad discipulos me mittebat ;
 Et iis auditis, quæ scire avebam,
 Nempe quod ad cælum et ad Patrem suum redit
 (Nondum vero ascendit, ut dixit,
 2455 Sed in Galilæam discipulos, in terris dogens
 Ut ipsis dixit, prævertit, et exspectat) ;
 Hæc omnia dilectis discipulis suis nuntiavi.
 Illi autem meos sermones nihili pependere,
 Sed ipsi pernicipi cursu ad tumulum venerunt,
 2460 Et viderunt ea quæ audisti. Sed non opus est ea iterum loqui,
 Quæ a temetipsa teste oculata summam
 Audierunt ; cum sciscitata fueris, optime nosti.

2433 *Εἶρηκα. Dixi.* Ita videtur legendum. Edit. autem *εἶρηκας*.

2441 *Λευχειμονοῦντας.* Ita legendum postulat metrum. Edit. *Λευχειμούντας*.

2449 *Μορφῇ γάρ οὐ φαῦλον*, etc. Ita fere legitur supra vers. 2095.

2456 *Προσμένει.* Ita legendum videtur. Edit. autem habent *προσμένειν*.

METRICA VERSIO.

Dixisse amicis, virginum effer in chorum.
Magd. Ut dicis, ita se, Domina, prorsus res habet.
 Et testis ipsa, testis es mihi optima,
 Venisse manē me ad sepulcrum, et tu tenes
 Quæcunque dixi, quæ repetere nil juvat.
 Certe beatam sola cum primo urnulam
 Cursu attingissem virgine una atque altera
 Comitata, fundens lacrymarum copiam
 Ingentem, et illic assidens, atque alius
 Scrutata cuncta, candidis stolis duos
 A parte summa tumuli et intima angelos
 Vidi sedentes, hunc quidem ad caput, alterum
 Pedes ad ipsos; quos sine Dei numine
 Cum non putarem luce tanta splendidos,
 Percussa simul et gaudio et metu astiti :
 Ibi aure vocem non sonantem quidpiam
 Mortale penitus hausit, et ad vocem illico
 Conversa, Christum conspicer vultu novo :

B Ego forma ab ipsa quidpiam non iudicans
 Vile æstimandum, procido in terram, pedes
 Prehendo : at ipse me statim ablegans, sinus
 Mittit ad amicos, non tamen ab ipso rudem
 Eorum, ab ejus ore quæ contenderim
 Audire, nempe quod sit in cælum ad Patrem,
 Ut ipse dixit, jam efferendus : nondum enim
 Ascendit ille, sed ut amicos antea
 Monuit, futurum cursu ut anteverteret
 Galilæa in ora, unaque degeret, pede
 Hæc ima figens. Omnia hæc apostolis
 Detexi : at illi verba nihili pendero
 Mea, venientes ad sepulcrum præpete
 Celerique cursu, et hæc videntes omnia
 Quæ rescisti : nam quid illa juverit
 Repetere, quæ tu noris antea optime
 Audita ? et ipsa tu tenes quæ videris.
 Nam prima quando cum tibi charissimis

Τὰ πρὶν γὰρ ἀκούσασα σὺν φίλαις κόραις,
 Θάμβει καταπλαγείσ', ἐμοὶ ξυνηίαναι
 2465 Ἐὺν δυοῖν ἄλλαις Μαριαῖς φιλομέναις,
 Ἐδραμες ἰδεῖν, ἄπερ ἔκλυες πάρος,
 Εἰδές τε πάντα, καὶ σὸν Υἱὸν, ὡς ἔδει.
 Ἐγὼ δὲ κλύω καὶ φίλων ἄλλους δύο
 Νῦν, ἀπιόντας ὡς πρὸς ἀγρὸν, τόνδ' ἰδεῖν,
 2470 Καὶ πάντα μαθεῖν, ὧν μαθεῖν εἶχον πόθον,
 Οἱ καὶ τρέχουσι τοῖς φίλοις εἰρηκέναι·
 Κάκει συνελθεῖν θάπτον ἡμᾶς νῦν δέον.
 Ἴσως ἴδωμεν αὐτε καὶ τὸν Δεσπότην.
 Ἴδοῦ γὰρ ἦδη καὶ κνέφας τῆς ἑσπέρας.
 2475 Δράμωμεν σὺν, δράμωμεν ἤχι τοὺς φίλους
 Τὸ νυκτερινὸν συνάγειν οἶμαι κνέφας.
 Ἴδοῦ κατειλήφαμεν οἶκον Μαριας,

A Ὅση παρεῖναι καὶ φίλους μύστας κλύω,
 Ἐντὸς πυλῶν μένοντας ἐγκεκλεισμένους,
 2480 Πάντας τρέμοντας τοὺς μαιφόνους ἔτι.
 Καὶ κλειθρα πυλῶν ἠσφαλισμένα μένει·
 Πῶς δ' εἰσώμεν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων;
 Ἦδη δ' ἔκλυεν, ὑπανοίγει τ' ἠρέμα
 Μαρία φίλῃ, συγκαλεῖ τ' εἰσίσταει.
 2485 Ἄλλ' εἰσώμεν ἡσύχῃ ποδὸς βάσει,
 Ὡς μὴ θορυβήσωμεν ἐμφόβους φίλους.
 Ἴδοῦ συνηθροίσθημεν ἕνδεκα φίλοις,
 Ἄλλοις τε πᾶσι τοῖς συνοῦσι φίλοις.
 Αὐθις δὲ πύλας ἀσφαλίζει Μαρία.
 2490 Οὐκοῦν σίγα κλύωμεν εὐτοῦ Κλέοπα·
 Πάρεστι καὶ γὰρ, ὡς ὀρώ, καὶ πόλλ' ἔδει
 Τὸν Δεσπότην φῆναι τε καὶ δρᾶσαι σφίσι,

Cum enim ea prius audieris cum dilectis puellis,
 Meu percussa, te mihi sociam dedisti,
 2465 Adhibitis duabus aliis dilectis Mariis,
 Cucurristi ad videndum ea quæ prius audieras,
 Vidistique omnia, etiam tuum Filium, ut decebat.
 Quin et audio duos alios e discipulis
 1348-1349 Nunc, cum rus quasi profecti essent, ipsam vidisse,
 2470 Et omnia didicisse quæ nosse valde exoptabant,
 Qui et currunt, ut cæteris discipulis id eloquantur :
 Et illuc nos nunc cito convenire oportet.
 Forsitan et rursus Dominum videbimus.
 Ecce enim jam et crepusculum vespertinum.
 2475 Curramus igitur, curramus, ubi discipulos
 Ob nocturnas tenebras congregandos fore arbitror.
 En pervenimus ad domum Mariæ,
 Ubi dilectos discipulos adesse audio,
 Foribus occlusis manentes,
 2480 Adhuc omnino a carnificibus metuentes.
 Et fores sunt diligenter obseratæ :
 Quomodo autem, januis clausis, ingrediemur ?
 Jam vero audiit, et sine strepitu aperuit
 Dilecta Maria, utque subeamus invitat.
 2485 Ingre diamur proinde leni pedum gressu ;
 Ne amicis paventibus novum tremorem incutiamus,
 Ecce congregatæ sumus undecim discipulis,
 Et aliis omnibus qui se ipsis immiscuerunt.
 Fores iterum diligenter obserat Maria.
 2490 Itaque silenter ipsum audiamus Cleopham ;
 Adest enim, ut video, et plura narrat,
 Quæ Jesus ipsis dixit et egit,

2469 Ὡς πρὸς ἀγρὸν, etc. Non bene interpres,
 in agrum se contulisse, ut quidquid est, intelligant,
 quasi rus petissent, ut de Jesu audirent et intelli-

gerent, quod neque textus sacer, neque ullus interpres
 inuunt.

2497 Συνηθροίσθημεν. Mendose ed. συνθροίσθημεν

METRICA VERSIO.

Ille audiisses, attonita mirabilis
 Hac re novæque, me tibi comite, adhibitis
 Mariis duabus, tu cucurristi illico.
 Visura certo quæ ante tantum audiveras.
 Hinc visa cuncta, visus et tibi tuus,
 Ut addecebat, Filius : quin et duos
 In agrum amicorum ex grege alios audio
 Se contulisse, ut quidquid est, intelligant,
 Cernant, et animi de sui sententia
 Discant ; et ecce jam futuri nuntii
 Ipsis amicis, concito cursu evolant.
 Omnes eo nos convenire commodum.
 Nam forte nobis Dominus iterum se offerret
 Etiam videndum. Et ecce jam micat hesperus,
 Instantque tenebræ. Ergo oculus quin tendimus
 Quo nunc amicos noctis in caligine
 Puto coactos ? Ea domum pervenimus

B Mariæ, ubi charos audio occlusa fore
 Adesse apostolos, timentes scilicet
 Adhuc latronum barbaram et diram manum.
 Quin et serræ omnes januæ obductæ, et fores ;
 Et quomodo autem, foribus occlusis, domus
 Patebit aditus ? Audiit certe, et sine
 Strepitu reclusit Maria chara clanculum,
 Utque subeamus provocat. Quare domum
 Suspensa paulatim pedum vestigia
 Sensim ferentes, ne metu jam perditos
 Turbemus, ingrediamur. En nos undecim
 Nobis amicis, et aliis, qui se gregi
 Immiscuerunt, congregatæ venimus.
 Tu denuo ipsas, Maria, communi fores.
 Itaque silentium imperans volo, Cleopham
 Nunc audiamus ; namque adest, et plurima,
 Ut video, narrat quæ Dominus ipsis palam

Ὅπως τέ μιν συνῆκαν ἄρτου τῆ κλάσει.

Ἄ, ἀ! σίγα, σίγα.

2495 Ἔστηκεν ἰδοῦ Δεσπότης θυρῶν ἔσω,

Ὅντως μεγίστου θαύματος τόδ' ἄξιον.

Πῶς, πῶς πάρεστι, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ;

Τάχ' ὡς ἀνέστη καὶ τάφου κεκλεισμένου,

Καὶ πρὶν προῆλθεν ἐκ πυλῶν τῆς παρθένου,

2500 Ἄλυτα τηρῶν κλειθρα μητρὸς πανάγνου.

Χριστ. Εἰρήνη ὑμῖν.

Τί δὴ θροεῖσθε ; χεῖρας ἰδοῦ καὶ πόδας,

Αὐτὴν τε πλευρὰν τῆν ἐμὴν νεφυγμένην

Τρανῶς ἰδόντας, γνῶτέ μ' ὡς ἐγὼ πέλων

2505 Ἐγὼ αὐτός· οὐ γὰρ πνεῦμα σάρκα πως ἔχει,

Οὐδ' ὁστέα ζῆνεσσι τῷ πνευματί που,

Καθάπερ αὐτὸν νῦν ὁρᾷ· ἔχοντά με,

Καὶ ψηλαφῆσαντές μ' ἴδασθ', ὡς πάντ' ἔχω.

Καθὼς δ' ὁ Πατὴρ ἐνθάδ' ἀπέσταλά με,

A 2510 Οὕτως ὑμᾶς πρὸς κόσμον ἐκπέμπω κήγῳ,

Καὶ Πνεῦμ' ἅγιον ἐμπνέω φίλοις ὑμῖν,

Ὅπερ λαβόντες παντὶ κηρύξατέ με

Σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι τῷ παναγίῳ.

Ἄπιτε γοῦν, ἄπιτε, κήρυκες φίλοι.

2515 Ἄσατ' ἐπὶνικί' ἀνά πάσαν χθόνα,

Καὶ βασιλείους ἀμφιδραμόντες δόμους,

Ἐρεῖτε Δαυίδου πόλιν, πᾶσ' ὡς ἴδη

Σωτήριον τάχιστ' ἀνίοντ' ἐκ τάφου.

Ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν πάσῃ χθονί.

2520 Σώσει δ' ἑαυτὸν, ἔς λόγον δεδαγμένος

Ἀσπάζεται βάπτισμα, ρύσιον λύθρου·

Ὅς δ' ἀποδιώξει τοὺς ὑμῶν λόγους,

Ὅδ' ὡς ἄπιστος ἐμπέσει κατακρίσει.

Ἐφ' ᾧ δίδωμι Πνεύματος θείου χάριν.

2525 Οὐ δ' ἂν λύσητε δεσμὸν ἀμπλακημάτων,

Καὶ δεσμώλυτος εὐρεθήσεται τότε·

Et quomodo enim in fractione panis cognoverint.

Ah, ah! sile, sile.

2495 Stat ecce Dominus intra fores,

Res vere maxima admiratione digna.

Quomodo, quomodo, foribus oclclusis, adest?

Fortē, quemadmodum et e sepulcro obsignato surrexit,

Et antea ex virginis alvo prodiit,

2500 Intacta castissimæ matris vincula servans.

Christ. Pax vobis.

Quid obstupescitis? ecce manus et pedes

Ipsumque meum latus perforatum

Clare videntes, agnoscite me, quia ipse

2505 Sum ego; neque enim spiritus ullatenus carnem habet,

Neque uspiam ossa spiritui inhærent,

Quemadmodum me ipsum nunc videtis habere,

Et manum admoventes cernitis me omnia habere.

1350-1351 Sicut autem Pater huc me misit,

2510 Ita et vos ego in mundum mitto,

Et vobis, dilecti, Spiritum sanctum insufflo,

Quem accipientes ubique prædicate me,

Cum Patre meo et sancto Spiritu.

Ite igitur, ite, charissimi præcones,

2515 Decantate carmen triumphato per totum orbem terrarum,

Et regias circa domos accurrentes,

Davidis urbi nuntiate, ut tota videat

Sui salvatorem ex tumulo modo redivivum.

Testes mihi eritis in universa terra.

2520 Salvus erit, qui sermonem excipiens

Amplexabitur baptismum, mei sanguinis pretium;

Qui autem vestros sermones repulerit,

Ut infidelis damnationem incurret.

Quapropter vobis largior divini Spiritus gratiam.

2525 Cujus delictorum vincula solveritis.

Et ipse a vinculis solutus tunc invenietur:

METRICA VERSIO.

Et dixit, et fecit, ut eum ipsum noverint,

In fractione panis. A, a! tace, tace.

Stat ecce Dominus has fores intra: novum hoc

Dignumque vere maximo miraculo.

Et quomodo autem foribus oclclusis adest?

Quin forte et idem sic sepulcro condito

Clausoque surgens exiit, velut antea

Virginis ab alvo prodiit, matris suæ

Infracta servans claustra quam castissimæ.

Christ. Pax omnibus vobis. Quid obstupescitis?

Jam vos manus has, jam pedes hos cernite:

Videte propius quod mihi est fossam latus,

Certumque habete, quod ego sum ipse. Spiritus

Sine carne et osse, quæ tamen mihi omnia

Manum admoventes vos adesse cernitis.

Ut huc Pater me misit, ego sic vos quoque

Amando in orbem, et Spiritu imbuo.

recepto, vos in omnes spargite

B Et me, et Patrem ipsum, et Spiritum sanctum. Ite jam

Vos, ite, chari buccinatores, sinus

Per orbis omnes, regiasque per domos

Canite epinicia, et triumphii lauream;

Davidis urbem rumor hic totam impleat:

Ut norit illum, cujus in manu est salus,

Victo sepulcro et morte, vitæ redditum.

Vos eritis hujus cuncta per terræ loca

Testes mihi. Qui verba vestra audiverit,

Qui sacra aqua se laverit baptismatis,

Quæ purgat omni sordē, se tandem locum

Is vindicabit in beatorum gregem:

At qui recusans, verba vestra spreverit,

Hic infidelis, in locum amandabitur

Atrum et calentem continentibus ignibus.

Hoc propter in vos spiro sancti Spiritus

Cœlestē numen. Cujus, hoc, cunque loco

Vincula scelerum solvetis, hic liber quoque

Ὁὐ δ' ἂν κρατῆτε δεσμὸν ἀμπλακημάτων,
 Δεσμοῖς ἀλύτοις κεκρατημένος μενεῖ.
 Τοῦνδε δεσμῶν ἀλύτων με, παντάναξ,
 2530 Ὁ δεσμολύτης αὐτὸς ἂν, Σῦτερ, λύσον,
 Οἷς, φῶ! με κατέδησεν ἄπροσεξία.
 Ἐχθρὸς δ' ὁ πλάνος κατεδάρυσε φθόνῳ,
 Ὅρων με τῶν πρὶν ἀλύτων λελυμένον
 Τῆ πρὸς σὲ πίστει, δωρεᾶ φιλαγάθῳ.
 2535 Χαῖρ', ἐσθλὸς ἐσθλοῦ Παῖ, Βασιλεῦ πιντάναξ,
 Τὸν ἀρχέκακον καταπατήσας ἔφιν,
 Ἐπατον ἐχθρῶν καδβαλῶν τε τὸν πότμον·
 Οἷς μὴ μ' ἑάσης κυριευθῆναι πάλιν,
 Ἄναξ, Ἄναξ ἄφθιτε, σὺ θεὸς μόνος;
 2540 Κριτῆς τε πανένδικος ἔρχῃ με κρίνων.
 Πῶς γοῦν ἐγὼ σε τῷ τότ' ἄθρήσω, Λόγες;

A Ὅμμασί θ' οἷς ἀτενίσω σὸν θρόνον,
 Ἐμαυτὸν ἀνάξιον ἐνδείξας τάλας
 Πόλου τε καὶ γῆς, σῆς τε δημιουργίας;
 2545 Ὁ δυσμενῆς ἤρπασε, κατήγαγέ με
 Εἰς βόθρον, εἰς τάρταρον, εἰς χάος μέγα.
 Σφοδρῶς διώξας κατέλαβέ μ' ὁ πλάνος,
 Ὅλον με κατέπτωσεν εἰς ἕδου ζῆφον.
 Ἔλεε, θεὲ, νέμε χέρε, φέρε με,
 2550 Καὶ μὴ μ' ἑάσης χάρμα τῷ βροτοκτόνῳ.
 Σὸν εἰμι πλάσμα, σὺ με παιδεύσον μόνος,
 Καὶ πληξον αὐτὸς φιλαγάθῳ; ἐνθάδε,
 Καὶ μὴ γεένῃ παραπεμφθῆναι λίπης.
 Ῥύσει, λισσόμεσθ' ἄ, ἠδικήσαμεν,
 2555 Καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴ τε καὶ νοῦς ἀθλῶος.
 Ἠμάρτομέν σοι, πολλά τ' ἠνομήσαμεν.

Cujus autem peccatorum nexus retinueritis,
 Insolubilibus nexibus remanebit astrictus.

His autem vinculis insolubilibus, omnium Rex,
 2530 Qui nexus ipse solveris, o Salvator, me libera,
 Quibus, eheu! me constrinxit segnitias.
 Hostis seductor invidia oppressit,
 Cernens me viuculis antea insolubilibus liberum
 Per fidem in te, et tua munificentissima benignitate.
 2535 Salve, o optime optimi Fili, Rex supreme,
 Qui mali principem conculcasti serpentem,
 Et novissimum hostem mortem evertisti:
 Quibus ne iterum me opprimi sinas,
 Rex, Rex immortalis, tu Deus unice,
 2540 Qui et iudex omnino æquus, venies me judicaturus.
 Quomodo igitur te nunc intuebor, o Verbum?
 Quos oculos in tuum thronum defigam,
 Qui memetipsum indignum exhibui miser
 Cælo, terra, tuaque providentia?
 2545 Infensus hostis me rapuit, detrusitque
 In foveam, in tartarum, in chaos immensum.
 Acriter persequens seductor me corripuit,
 1352-1353 Et me totum in tenebras inferni demersit.
 Misere, Deus, præbe manus, et sustenta me.
 2550 Neque me hominum interfectori ludibrium sinas:
 Sum tuum figmentum, tu me-solus corripas;
 Et hic me tu ipse benigne percutias,
 Neque me ad gehennam mitti permittas.
 O Redemptor, te deprecamur, inique egimus,
 2555 Et corpore, et mente, et animo infeliciter.
 Peccavimus tibi, et in pluribus te offendimus.

2529 Τοῦνδε δεσμῶν, etc. Votum poetæ, et conclusio operis.

2535 Χαῖρ', ἐσθλός, etc. Ita supra vers. 2095, etc., et *Rhes.* vers. 389.

2554 Ῥύσει, λισσόμεσθα, etc. Ita fere *Bacch.* vers. 1342 Cadmus Dionysium deprecatur:
 Διόνυσε, λισσόμεσθ' ἄ, ἠδικήκαμεν.
Bacche, supplices tibi sumus, peccavimus.

METRICA VERSIO.

Tunc est futurus: cuius autem vincula
 Premetis arcta crimina, idem vinculis
 Astrictus erit his, quæ resolvī non queant.
 Vinculis ab illis quæ manu nulla queant
 Solvi, supreme Rex, salus certa omnium,
 Qui vincula ipse solveris, me libera,
 Quibus mea negligentia miserum, o dolor!
 Innexuit me: callidus vero invidens
 Seductor impulit altius me, munere
 Tuo benigno, per fidem in te maximam,
 His cum videret ante firmis liberum.
 Salve, bone o Rex, sate bono, Rex omnia
 Regens, mali omnis capite calcato invido
 Serpente, mortem quæ hostium summam opprimis:
 Ne me iugo horum rursus indigno premi
 Permitte. Tu, Rex interger, Rex et Deus
 Tu solus æquus huc mei iudex venis.
 Et quomodo, o Verbum, te ego illo tempore

B Intuear? oculos quos tuum in thronum eri-
 [gam,

Qui me polo, terraque non dignum, et tua
 Miser fabrica prodidi? Ille perditus
 Infensus hostis me profundum in tartarum
 Foveamque misit, et chaos vastum: improbus
 Impostor ubi me nactus est, sic jugiter
 Est persecutus, ut me in oeci pallidam
 Sedem tenebris, improvidum merserit.
 Miserere mei, o Deus, manus cape, et rege:
 Ludibrium me non sine hominum pestibus.
 Figmentum ego tuum sum, o Deus, tu me quoque
 Punito solus, tu feri me leniter
 Viventem, et hinc me ne relegari sinas
 Æternum ad ignem. Te, o Redemptor, poscimus,
 Egimus inique, mente, corpore, et animo;
 Gravissimum istud quod tibi peccavimus,
 Quod sæpius nos devii te offendimus.

Ὁψ' ἐμάθομεν, δε' ἐχρῆν οὐκ εἰδότες,
 Κούδ' ἐκ τῆς ἰδράσαμεν, ἄπερ σοι φίλα.
 Γινώσκομεν σφάλματα, σὺ δὲ παρόρα.
 2560 Ἴσμεν δὲ σ' ὄργαν οὐχ ἀνοουθεῖαι βροτοῖς.
 Οἰκτεῖρον, ὦ Σῶτερ, μὲ, μηδὲ ταῖς ἐμαῖς
 Ἀμπλακίαισιν ἀπολέσθαι καλλιπῆς.
 Παῖς γὰρ ἐγὼ σός, καὶς τε παιδίσκη σέθεν,
 Ἐμοῦ δ' ἐκτηί πότμον ὑπέστης, Ἀδγε,
 2565 Καὶ δυσμενεῖ με χάρμα μὴ καταλίπῃς.
 Ῥάδδω δὲ σῆ παιδεύε, πλῆν φιλαγάθως.
 Πρέσβιν δίδεξο μητέρα σὴν, ὦ Ἀδγε,
 Σφᾶς θ', οἷς ἔδωκας δεσπολότιν σου χάριν.

Sero didicimus, nescientes quando oportuisset,
 Et nequidem deinceps egimus ea quæ tibi placebant.
 Errores nostros agnoscimus; tu vero remitte.
 2560 Scimus autem te minime mortalibus ira esse similem:
 Misereare, o mi Servator, neque propter mea
 Peccata nos internecioni nostræ derelinquas.
 Tuus enim sum filius, filius et tuæ ancillæ,
 Et mei gratia, o Verbum, mortem subisti,
 2565 Et inimico me gaudium ne dimittas.
 Virga tua percute, sed benigne,
 Tuæ Matris intercessionem admitte, o Verbum,
 Et eorum quibus solvendi gratiam tribuisti.
 Veneranda, colenda, omnino beata Virgo,
 2570 Tu quidem cœlestes beatorum sedes incolis,
 Exuta quidquid est fecis humanæ,
 Immortalitatis pallio amicta,
 Seniique in perpetuum, ut Deus, expers agnita:
 Verbis autem meis superne sis propitia.
 2575 Sane, Virgo inclyta, meos excipe sermones.
 Tibi enim soli inter mortales hic honor competit,
 Ut Verbi parenti, etsi supra modum.
 Quo fretus ego, hisce compellare sermonibus audeo,
 Et tibi coronam contextam ex illibato
 2580 Prato, o Domina, floribus ornatam, tibi fero,

2557 Ὁψ' ἐμάθομεν, etc. Sic ibid. vers. 1343
 respondet Bacchus:

Ὁψ' ἐμάθεσθ' ἡμᾶς, δεῖ δ' ἐχρῆν, οὐκ ἤδετε.
 Sero cognovistis nos, et cum oportebat, non noratis.
 2561 Οἰκτεῖρον, ὦ Σῶτερ, etc. Sic ibid. vers. 1118
 Penitens matrem suam deprecatur:
 Οἰκτεῖρε δ', ὦ μήτερ, μὲ, μηδὲ ταῖς ἐμαῖς
 Ἀμπλακίαισι παῖδα σὺν κατακτάνης.
 Misereare igitur me, o mater, neque propter mea
 Peccata tuum filium interficias.
 2573 Ὡς Θεός. Roill. ut dea habita, quæ vox
 pietati Christianæ minus consentanea. Comparatio
 namque vox est, non denominatio. Cæterum hæc
 ad Mariam apostrophe longior, cum omnibus hono-
 ris titulis, qui Filio conveniant, παντάνασσα, et
 imo assumptio corporis beatæ Mariæ, Damasceni
 sæculum saltem redolent, vel etiam viii^o et ix^o longe
 posterius. Hæc enim honoris nomina multiplicata,
 et cætera quæ hic habentur, recentiorum sunt in-

A Πότνια, πότνα, παμμάκαιρα Παρθένε,
 2570 Σὺ μὲν μακάρων δάπεδον ναίεις πόλον,
 Ἄπαν πάχος βρότειον ἀλλαξαμένη,
 Ἀφθαρσίας τ' ἀμφιον ἐστολισμένη,
 Ἄει τ' ἀγήρω, ὡς θεός δ' ἐγνωσμένη.
 Λόγοις δ' ἐμοῖς ἄνωθεν εὐμενῆς ἔσο.
 2575 Ναί, ναί, Ἐδρη πάγκλυτε, τοὺς λόγους δέχου.
 Μόνον γάρ ἐστι τοῦτό σοι βροτῶν γέρας,
 Ὡς τοῦ Λόγου σοι μητρὶ, κἄν ὑπὲρ λόγον.
 Ὅθεν πεποθῶς σ' ἐν λόγοις ἀμείβομαι,
 Καὶ σοι στέφανον πλεκτὸν ἐξ ἀκηράτου
 2580 Λειμῶνος, ὦ Δέσποινα, κοσμήσας φέρω,

venta. Unum est in tota Tragedia, quod tantillum
 sapit Gregorium, quod scilicet ludit in verbo, λόγος.
 — Sic Benedictini quorum iudicium posset infir-
 mari, adhibitis multis sancti Ephremi precibus,
 quæ honoris titulos et plures et splendidiore con-
 tinent. Quod ad Assumptionem spectat multa pos-
 sint etiam adferri, quæ hanc durior sententiam
 debilitare queant. Cur autem hæc Tragedia Gre-
 gorio videatur abjudicanda, vide in Argumento.
 CAILLAU.

2576 Μόρον. Forte melius μόνη: sic Hipp. vers.
 84 sensu diverso, juvenis iste Minervæ, suæ pa-
 tronæ, ita gratias agit:

Μόνω γάρ ἐστι τοῦτ' ἐμοῖ γέρας βροτῶν.
 Soli enim mihi est hoc munus ex mortalibus.

2579 Καὶ σοι στέφανον, etc. Sic ibid. vers.
 73, etc., Hipp. suum erga Minervam promit obse-
 quium ipsismet verbis.

METRICA VERSIO.

Sero didicimus quid deceret, inscii;
 Neque tamen illo ex tempore edocti, tibi
 Præstitimus unquam grata quæ cognovimus.
 Lapsum fatemur, tu remittens parcito.
 Nam quæ ira pectus concoquit mortalium,
 Hæc nulla (scimus) te premit talis. Mei
 Miserere, o servator Deus, neve in meis
 Perire sinito noxiis. Nam filius
 Tuus ego sum, ancillæque filius tuæ.
 Quin tu ipse, Verbum, gratia mea unius
 Mortem tulisti: proinde ne ludibrium
 Permite me hosti, sed tua virga tamen
 Humaniter me corripe: et Matrem tuam
 Venerandam, o Verbum, admitte, et hos omnes quibus

B Ut vincla solverent delisti gratiam.

Veneranda, o Virgo, casta, felicissima,
 Quando beata nunc beatorum in polo,
 Exuta quidquid fecis humanæ, sedes,
 Æternitatis pallio ornata, ut dea
 Habita, senectæ expers, supremo ex æthere
 Benigna adesto vocibus meis: preces
 Admitte, Virgo o inclyta, hic, quando tibi
 Verbi parenti, sed supra modum tamen
 Legemque, solus inter omnes contigit
 Honor. Ego fretus his, tibi me audentius
 In verba supplex offeram, et suavissimo
 Contextam ab horto qua tuum exornem caput
 Coronam, o Domina, proferam, ut quæ, gratia

Ἄνθ' ὧν με πολλῶν ἤξιώσας χαρίτων.
 Ἄει τε βύη συμφορῶν πολυτρόπων,
 Ἐχθρῶν ὀρατῶν, ἀοράτων τε πλόν.
 Τέλος δὲ κάμψαιμ', ὡσπερ ἠξιάμην, βίου,
 2585 Πλουτῶν ἀεὶ σε προσάτην παντός βίου,
 Καὶ πρέσβιν εὐπρόδοκτον ἐς ὄν Γίεα,
 Σὺν εὐαρεστήσασιν αὐτῷ φιλόνοις.
 Μὴ γοῦν ἐάσῃς ἐκδοθῆναι βασάνοις,
 Καὶ χάρμ' ἴσασθαι δυσμενέϊ βροτοφθόρῳ·
 2590 Πρόστηθε, καὶ ρῦσαι δὲ πυρὸς καὶ σκότους
 Πίστει δικαιοσύνη με, καὶ χάριτί σου·

A Ἐν σοὶ γὰρ ὄπται χάρις ἡμῖν ἐκ Θεοῦ,
 Καὶ σοὶ χαριστήριον ὕμνον νῦν πλέκω.
 Χαῖρ', ὦ Κέρρη πάγχαρτα, μήτηρ παρθένε,
 2595 Κάλλιστα πασῶν παρθένων ὑπερτάτη,
 Οὐρανίωνων ταγμάτων ὑπερτέρα,
 Δέσποινα, παντάνασσα, χάριμα τοῦ γένους.
 Ἄει ποτ' εὐ φρονόουσα τυγχάνοις γένει,
 Κάμοι μέγιστη πανταχοῦ σωτηρία.
 2600 Δός μοι, Κυρία, τὴν λύσιν τῶν πταισμάτων,
 Καὶ με παράσχε ψυχικῆς σωτηρίου.

Pro pluribus beneficiis, quibus me dignata es,
 Et tu semper a multiformibus calamitatibus me libera,
 1354-1355 Ab hostibus visibilibus, et plerumque invisibilibus.
 Finem autem vitæ habeam, ut optavi,
 2585 Te semper omnis vitæ præside fruens,
 Et acceptissima apud Filium tuum patrona,
 Cum virginibus quæ ipsi placuerunt.
 Ne igitur sinas me tradi tormentis,
 Et inimico hominum corruptori esse ludibrio.
 2590 Tuere me, et ab igne et tenebris erue me,
 Fide quæ justitiam parit, tuaque gratia :
 Ex te enim nobis gratia illuxit a Deo,
 Et tibi eucharisticum hymnum texo.
 Salve, o puella, omnium lætitia, mater virgo,
 2595 Decora super omnes virgines,
 Cælestibus ordinibus eminentior,
 Domina, omnium regina, generis humani gaudium.
 Benevola semper esto tuo generi,
 Et mihi utique maxima salus.
 2600 Tribue mihi, Domina, delictorum expiationem,
 Et mihi præsta animæ salutem.

2584 Τέλος δὲ κάμψαιμ', etc. Sic et hisdem fere
 verbis Hipp. vers. 87.

2587 Σὺν εὐαρεστήσασιν, etc. Hunc versum
 acquisit Rotilet.

2599 Κάμοι μέγιστη, etc. Ita fere Med. vers. 14
 nutrix ait maximam esse salutem conjugii, quæ non
 dissidet a marito :

Ἦπερ μέγιστη γίνεται σωτηρία.

Quæ maxima salus est.

2600 Δός μοι, etc. Hi duo versiculi desunt in
 edit. Vechel., necnon et in versione metrica.

Monitum. Sedulo a lectore notandum est Euripi-
 dis versuum numeros citatos fuisse a Benedictiis
 juxta editionem Pauli Stephani, an. 1604. Varius
 est enim in variis editis versuum numerus. CAILLAY.

METRICA VERSIO.

Modum supra omnem me tua semper levans,
 Me genere quovis casuum eruis omnium,
 Hostes apertos, quodque longe majus est,
 Illos latente machina qui me petunt,
 Avertis. At tu, quod precor summum, id mihi
 Concede, vita sic ut excedam, illius
 Ut tantum habens te præsidem semper, velut
 Ingentem opum vim, te tuum erga Filium
 Mihi patronam sentiam acceptissimam.
 Ne me ergo tradi tu sinas tanquam ad crucem,
 Ludibrioque illius exponi, omnium
 Juratus hostis qui sit, et mortalium

B Pestis ; tuere me atque ab æterno assero
 Igne, et tenebris, per fidem qua justior
 Sum factus, et per gratiam tuam inclutam,
 Qua nusquam ulla notior nobis fuit.
 Hoc propter, ecce texo nunc tibi memor,
 Gratumque carmen. O puella, gratia
 Equanda nullis, mater virgo, et supra
 Omnes decora virgines, et maxima,
 Quæ vincis omnes cœlitum jure ordines,
 Regina, Domina, generis humani bonum,
 Amica semper esto tu mortalibus,
 Maximaque quovis in loco mihi salus.

COSMÆ HIEROSOLYMITANI

COMMENTARII

IN SANCTI GREGORII NAZIANZENI CARMINA.

ANG. MAI PRÆFATIO.

(Spicil. Rom., II, xv.)

Ut Cosmæ ante hanc diem incognitos commentarios ad S. Gregorii Nazianzeni carminibus imprimendos curarem, multæ me causæ perpulerunt. 1. Codicis Vaticani raritas, qui fortasse unus id opus nobis conservavit, cui codici si qua forte labe aut calamitas aliquando accideret, præclaram Cosmæ lubricationem perire funditus necesse foret. 2. Cum multi exstant ad Nazianzeni orationes commentarii, nullus hactenus ad ejusdem carmina typis commendatus videtur, cum alioquin beati Patris egregia poemata, et nulli fere ethnicorum secunda, interpretationis honore dignissima sint. 3. Homo sæculi octavi, S. Joannis Damasceni, ut postea dicam, a pueritia hospes et condiscipulus, ac melodorum sacrorum facile princeps, non sine piaculo negligi mihi videbatur. 4. Multa sunt in hoc opere, quæ Testamenti utriusque historiam illuminant, quædam etiam ecclesiasticam tangunt, et civilem ac philosophicam. 5. Postquam ego Latinos mythographos ex Vaticanis codicibus extuli, valde optabam Græcarum quoque fabularum congeriem aliquam, si qua mihi forte conspicienda se daret, classicis auctoribus associare. Nunc ex his plurimis fabulosarum rerum atque ætatum historiis, quas plena manu Cosmas suppeditat, nec non ex adjunctis Nonni abbatis ad duas Nazianzeno orationes novis item historiis mythicis, mediocri corpus fabularum Græcarum conficitur, quod Apollodoro, Phornuto, Ant. Liberali, cæterisque hujusmodi, comitari jam poterit.

Age vero de auctore hujus operis Cosma paulo accuratius dicendum videtur. Nam duos eodem seculo octavo fuisse, litterarum gloria fulgentes, tradit diserite in Vita S. Joannis Damasceni Joannes biographus apud Lequinium t. I, p. v seqq. Narrat enim biographus, Cosmam monachum, ex Italia oriundum, omni sacra et profana disciplina exquisitissime excultum, a Suraenis Damasci dominis in cursu piratico fuisse captum; qui cum a barbaris occidendus Damasci foret, intervenit S. Joannis Damasceni parens, qui, summa Cosmæ doctrina cognita, impetravit eum a principe Suraenorum, deductumque domum erudiendis præfecit Joanni filio, nec non juniore cuidam Cosmæ, Hierosolymis nato, sed tunc parentibus orbo, quem sibi veluti filium adoptaverat. Pergit autem narrare biographus, quod uterque puer, tam Joannes scilicet quam hic Cosmas Hierosolymita, sub senioris Cosmæ magisterio mire profecerint in grammaticæ, dialecticæ, rhetoricæ, ethicæ, aliarumque disciplinarum studiis; sed tamen in scientia harmonica eos præcipue excelluisse, id demum ex ipsorum canticis, ab iis qui poetices periti sunt, comperiri.

En itaque duos Cosmas, seniore quidem Italum præceptorem, juniorem autem discipulum Hierosolymis ortum, cujus postremi laus multo præcipua, poesis musica fuit. Porro cum Vaticanis operis auctor bis se dicat Hierosolymitanum, in fronte scilicet et in calce codicis, patet omnino hunc esse juniorem illum, S. Joannis Damasceni adoptivum fratrem contubernalem et condiscipulum, eundemque auctorem canticorum illorum, quæ Latine partim in Bibliotheca Patrum exstant, Græce vero in codicibus haud raro occurrunt. Suidas autem apprine consonat, qui voc. Ἰωάν. Δαμασκ. ait, Cosmam Hierosolymitanum æqualem fuisse Joannis Damasceni (imo vero cum eo adolevisse, συνήμαρτος), melodum suavissimum, cujus nempe ac Joannis cantica nemo ullo tempore exæquaturus sit: Συνήμαρτος δ' αὐτῷ (Ἰωάννῃ) καὶ Κοσμάς ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ εὐφροστάτος, καὶ πνεύων μουσικῆν ὅλως τὴν ἐναρμόδιον· οἱ γοῦν ἁρματικοὶ κανόνες; Ἰωάννου τε καὶ Κοσμά σὺγκρισις οὐκ ἐδέξαντο οὐδὲ δέξαντο, μέχρις ἂν ὁ καθ' ἡμᾶς βίος παραωθήσεται. Denique idem Joannes Damasceni biographus p. xx, Cosmam pari cum laude rursus commemorat, et Μαίμαρ urbis factum dicit episcopum, Petri martyris successorem, quod circa annum Christi 743 contigisse scimus. Itaque constat de junioris Cosmæ, quem nunc divulgamus, ætate patria, disciplina ac denique dignitate, ne quis eum cum doctis aliis incaute Cosmis confundat.

Quamquam vero Vaticanum opus neque a Suia commemoratur, neque ab iis qui de Nazianzeni interpretibus verba fecerunt, titulus tamen et clausula dubitare nos nullo modo sinunt. Jam in proœmio ipse Cosmas ait se triplicem operis partem moliri; primam de sacris profanisque historiis; alteram de physicis apud Nazianzeni poemata rebus. Denique tertiam grammaticalibus observationibus et didascaliiis constabat, atque in his modos quoque poseos septuaginta duos, rhetoricæ autem quatuor supra septuaginta exponebat. Verumtamen tertia hæc pars operis in codice desideratur, sive ea reapse composita fuit, sive secus; nam codex certe Vaticanus secunda parte, quæ de rebus physicis est, concluditur.

Cosmæ commentarii eruditus, ut puto, jucundus accidit. Namque in primis hi qui Maurinam Nazianzeni editionem continuabunt, id est alterum tonum edent, in quo beati Patris carmina expectantur, hunc ut auguror commentarium Cosmæ subterent. Quid quod Cosmas nova aliquot Nazianzeni fragmenta exhibet? Ordo tamen carminum, ut est apud Cosmam, mirum quantum ab editis differt! Mihi certe permolestum fuit Nazianzeni locos sua deque perturbatissimos, in editionibus vestigare, sedemque eorum ob commoditatem lectoris demonstrare. Ne quid hic dicam de lectionibus variis, quas multas occurrere necesse est. Jam de sua Nazianzeni recensione loquitur ipse Cosmas in proœmio, p. iii. Titulum quoque modo illum ponit, quem codex præ se fert, modo hunc: Ἀρχὴ ἢ βιβλίος ἱστοριῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Μαργαρίτης δὲ ὁνομα ταύτης. Codex vero Cosmæ, ob raritatem pretiosus, ex testamento Antonii Caraffæ cardinalis bibliothecarii Vaticanis pluteis accessit, in membrana scripto sæculo, ut reor, duoderimo, mendis tamen plurimis adeo inquinatus, ut carminum certe fragmenta sine editionum subsidio vix sanari potuissent. Exciderunt autem, vetustatis culpa, quaternio unus cum aliquot duernioribus, ut suis locis accurate adnotari. Sed enim commode accidit, ut ex adnexo codicis indice cognoscere saltem liceat, quænam vel quot operis capitula desint, quamquam et ipse index sine truncatus est.

ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΩΝ ΕΜΝΗΣΘΗ ΙΣΤΟΡΙΩΝ.

Ο ΘΕΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΜΜΕΤΡΩΣ ΑΥΤΩ ΕΙΡΗΜΕΝΟΙΣ ΕΚ ΤΕ ΤΗΣ ΘΕΟΠΝΕΥΣΤΟΥ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΕΞΩΘΕΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ.

ΚΟΣΜΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ

ΠΟΝΗΜΑ ΦΙΛΟΓΡΗΓΟΡΙΟΥ.

COLLECTIO ET INTERPRETATIO HISTORIARUM QUARUM MEMINIT

DIVUS GREGORIUS

In carminibus suis tum ex S. Scriptura tum ex profanis poetis atque scriptoribus.

OPUS

COSMÆ HIEROSOLYMITANI COGNOMENTO PHILOGREGORII.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τοὺς βυθίους διψήτορας τῶν θαλαττιῶν μυχῶν, τοὺς κευθμῶνας διφωμένους, οὐδαμῶς ἀνακωχούσι τῆς προθυμίας οἱ παρεπόμενοι κίνδυνοι, τῶν ἐν ἐλπίσι κειμένων ἐπιτυχιῶν, δευτέρας τιθεμένων τὰς ἀτυχίας, καὶ τὸ ἐκ τινος χαλεπῆς συγκυρίας ἐπισυμβαίνον, κουφότερον ἄπαν εἶναι νενομικῶτας ἀμέλει τὸν πολύτιμον ἔσθ' ὅτε μαργαρίτην ἀνιμῶμενοι, καὶ τοῖς ἐπιγείοις βασιλεῦσιν ἄλθρον προσκομίζοντες τὸν τριπτόθητον, ταύτῃ μείζονσι εὐδοξίαις ἀντιτιμῶνται· πολλάκις μὲν οὖν καὶ τῶν εὐτελεστέρων ἔνεκεν, ἕως τῆς αὐτῆς ἔχονται προθυμίας, οὐδὲ πρὶν ἢ τῶν ποθουμένων κατατύχειεν ἀπολήγουσιν· ἐγὼ δὲ τῆς μὲν ἐκεῖνων εὐψυχίας οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἑμαυτὸν ἢ πλεον ἀντιμετρήσας, εἴτ' οὖν καταδεέστερον, ἀφελὲς λέγειν τὴν ἴσῃ ἐκείνοις ἐκ μεγαλοψυχίας ἐλοίμην εὐδοξίαν· ἄρτι δὲ μοι τοῦ Ἰωνίου πυθμένος, εἰ τίς ἐστι, τοῦ πληρώματος δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οικειότερον τοῦ οὐρα-

νίου, φημί δὲ τῶν Γρηγορίου λόγων τὸν πολύτιμον μαργαρίτην ἀρουμένῳ, καὶ τῶν ἐνδομύχων θησαυρῶν τὸν ἐγκόλπιον πλοῦτον παραγυμνοῦντι ἐπιστάς, μὴ μέ τις οἴσῃται τούτων χάριν οὐκ ἀγεννῶς βεβουλεῦσθαι, ἀλλὰ καὶ μάλα γε μὴν νεανικῶς, ὅτι καὶ λίαν ὀρθῶς φιλοδικήσας· εἰ γὰρ δὴ που τοῦ τῆς εὐφροσύνης κεράσματος κόνδου χρυσοῦν ὁ Λόγος προῦθηκε τὸν Γρηγόριον, καὶ μυρίπνοον ἄγγος τὸ Πνεῦμα τοῦτον κατεσκεύασε τὸ πανάγιον, ἢ τε χάρις ἐπτάκαυλον ἔθηκε πάντοθεν σελασφορούμενον λαμπάδιον καὶ πυρσοῦμενον, οὐ μικρὸν εἰς εὐδοξίαν τὸν ὀπωσοῦν εὐφροσύνης κρατῆρα μηδαμῶς χρηματίσαντα· τὸ γοῦν κερνᾶν τοῦ κρατῆρος τὴν εὐφροσύνην, οὐδ' ἂν, οἶμαι, εἰς ἀποφασίλοιστο, μύρον μὲν οὐχ ὑπάρχοντα, τῷ μυριπνόῳ δὲ παρεπόμενον· οὐχ ἦττον γὰρ τῆς εὐωδίας ἀντιλήψεται, τὸ Σολομώντειον εὐ εἰδώς, Ὅπισω σου, φάσκον, εἰς ὄσμηρ μύρων σου δραμοῦμαι· καὶ μέντοι τῷ λαμπάδι τὸν προσφάουοντα

Eos qui profundos maris recessus perquirunt ac latebras explorant, nequaquam a proposito deterrent imminetia pericula, utpote qui prospero, quem sperant, successui casus adversos et quidquid minus fauste acciderit postponere omniaque ad felicem exitum satis facile perductum iri persuadere sibi soleant, scilicet usquedum, pretioso potiti margarito, thesaurum desideratissimum terræ regibus obtulerint atque inde majorem nacti sint gloriam: imo haud raro, vel leviorum rerum causa, eodem studio tenentur nec prius quam rei desideratæ compotes sint facti, labori finem imponunt. Ego autem, ubi cum illorum audacia me comparo atque magis minusve fortem me sentio, tacendo fortasse eandem quam isti ex magnanimitate sibi pepererunt gloriam consequi posse videbor: attamen cum nunc Ionici, si quis est, abyssi, aut potius, uti dicere fas est, cælestis plenitudinis, hoc est Gregorii sermonum pretiosum margaritum exhaurire et reconditas thesaurorum interiorum divitias in lucem proferre aggredior, ne quis me illorum lepores contra quam decet, quamvis juvenili more, investigasse existimet, siquidem recte judicare maxime mihi in propositis fuit. Nam si verbum proposuit Gregorium lætitiæ propinantiæ aureum receptaculum, et Spiritus sanctus eum fecit vas odoriferum, et gratia [Dei Patris] eum constituit lampadem septem ramis instructam, undique lucentem et radiantem, eum, inquam, qui, cum magna sua laude, qualiscunque lætitiæ poculum haurire noluit: nemo, opinor, contemnet eum, qui poculi lætitiæ miscuerit, siquidem, quamvis non sit verum unguentum, tamen ad unguenti odorem quam proxime accedat. Neque enim minus bonum sentiet odorem, si illud Salomonis dictum bene noverit: *Post te in odorem unguentorum tuorum curram*¹: prope lampadem enim constitutum luminis expertem esse, stultorum est. Nos autem, quamvis indignos, pro-

¹ Cant. 1, 3.

μή-η; λαμπρότητος μετασχεῖν, τῶν ἀμηχάνων· οἷς μὲν οὖν ἀναξίους περ οὖσιν ἡμῖν ἐτίμησεν ὁ Θεὸς ταῖς ἐκείνου μεσιτείαις, τοῖς ἀφθόνης μετέχουσι πολυτρόπως ἐγνωρίσθημεν, καὶ γε μειζόνως, εὖ ἴσμεν, φωνησόμεθα· τὸν δὲ τῆς εὐεργεσίας μεσίτην οἷς ἂν ἀνταμείβεσθαι πρέπειν ἐστὶ τῆς προθέσεως ἡμᾶς, τῶν μάλιστα τούτων τῶν καλῶν κοινωνεῖν ἡμῖν ἐθελόντων ἕκαστος ἀποδέξεται· *Murbarétwosai* γάρ, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι· *τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ.*

Τοιγαροῦν ὅπερ ἂν εἰς Γρηγόριον εὐφημον εἴποι τις ἢ δράσει τοῖς ἐκείνου λόγους ἀδρυνόμενος, εἰς Χριστὸν καὶ λέγει καὶ δρᾷ· Χριστοῦ δὲ τιμῆ, Πατρός ἐστὶ προδήλως τοῦ γενήσαντος· ὁ μὲν οὖν Γρηγόριος, τὸ θεολόγος εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι λέλογχε κατ' ἀξίαν· ἄλλοι δὲ καὶ μόνον Γρηγοριολόγοι γεγονότες, ἤσαν τὸ κλέος· ὁ γὰρ λαλῶν τὰ Γρηγορίου, λαλεῖ τὸν Χριστόν· Χριστοῦ δὲ λάλησις θεολογία σαφῶς· θεολογία δὲ Τριάδος ἐστὶν ἀψευδестаτή, παρ' ἧς ἐκείνῳ τὸ λαλεῖν ἐνήρηται, καὶ δι' οὗ λαλεῖσθαι τεθέσπισκεν· ἡμῖν μὲν οὖν τὰ μὲν πρῶτα τὸ σπουδαζόμενον ἦν, τοὺς Γρηγορίου λόγους ἐς ταυτὸν ἀθροῖσαι, τοὺς ἐμμέτρως αὐτῷ φημι πεποιημένους, ἔπειτα μίᾳ φαινομένης ἐν ἀντιφράσει βιβλίου, καὶ τὰς ἄλλας τοῖς ἐντυγχάνουσι εὐλήπτους ἐφάμωλον καταστήσαι, τὰς μὲν λέξεις καταμερίζειν ἐπιτηδεύσαντες, καὶ γε τοῦ εἰκότος οὐχ ἀμαρτόντες, αὐθις τὸ διαλεῖν τὰς συντάξεις, καὶ τούτων καθ' ἑκάστην παραθέσθαι τὴν ἐξηγήσιν, τὸ διὰ τινος πρὸς τούτοις εὐφροῦς σημασίας τοὺς στίχους μὴ φυρομένους, αὐτοῖς μὲν τὴν εὐκοσμίαν, τῇ δὲ συντάξει τὴν ἀρμονίαν, καὶ τῇ ἐξηγήσει τὸν ἀπαρτισμὸν περιποιῆσαι· τὸ δὲ πάντων ἔμοι δοκεῖ τοῖς ἐντυγχάνουσι προσφι-

λέστερον, τοῦτο δὴ τὸ πλατυτέρως τὰς ἱστορίας διεκφᾶναι· τοῦτο μὲν οὖν βουλευθὲν, εἰς ἀμηχανίαν ἀψευδῶς (εἰρήσεται γὰρ) κατέστησεν ἡμᾶς πρὸς τὸ πλήθος τῶν ἱστοριῶν ἀποβλέψαντας· οὐ γὰρ ᾤθημεν ἔξαρκεῖν πρὸς τοσοῦτον, ἀλλ' ὕμῳ τῶν ἐλπιδῶν τοσοῦτον ἐτύχομεν, ὡς μηδὲ σχεδariois δεῖσαι προτυπῶσαι· ἀλλ' ἅμα καὶ παρεκβάλλειν καὶ σχεδιάζειν, καὶ μηδὲ ταῖς ὅθεν ἐχρῆν τὸν νοῦν τῆς ἱστορίας λαθόντας παρατίθεσθαι βιβλίου ἐπικύπτειν, ὡς περ βιβλίου παρουσίας, καὶ γραμματέως παρεστηκότος· οὐ γὰρ ἂν ἀοράτως αὐτὸν ἀπιστήσαιμ' ἂν, τὸν δι' ὃν ἡμῖν παρῆναι τὸ σπουδαζόμενον· οὐδὲν τοιγαροῦν ἀνήνυτον ἡμῖν τῶν εἰς Γρηγόριον μέχρι δεῦρο βεβουλευμένων, ταῖς ἐκείνου πρεσβείαις τεθαβήροισιν· ἐπεὶ καὶ τὰς λέξεις ἠνίκα στιχηρᾶς ἐπεμερίζομεν βιβλίου, οὐδὲ μέχρι λέξεως διημάρομεν, καὶ τὰς ἀντιφράσεις ἐκ τοῦ τῆς ἐνοίας εἰρμού παραθέμενοι, καίπερ τότε τυγχάνοντες ἄπειροι, τῆς ὀρθότητος οὐκ ἐσφάλημεν· ταύτας ἔπειτα παλιλλεξίαις γυμνάσαντες· καὶ τὸ θαυμαστὸν ὅτι μετὰ τὸ γράφειν ἐρωτώμενοι ἠπορούμεν, εἰ μὴ πόνυ καὶ σχολῇ μετέπειτα μαμαθήκαμεν, ἅπερ ἀπόνως αὐτοσχεδίως γεγράφαμεν· τσαυτὰ Γρηγόριος ἡμῖν, μάλλον διὰ τῷ Γρηγορίου Θεῶς, ταῖς τοῦ θεράποντος πρεσβείαις πιεθόμενος εὐμένεστατα· μέλι μὲν τὸ γλυκύτατον καὶ πᾶσι προσφιλέστατον, ὄσπρακινῷ σκεύει καταθέμενος, ἢ χρυσῶν ἐγκαταθήσας ἐσθήτος εὐτελοῦς ἐβρικωμένῳ τμήματι κοπριοσυλλέκτω, μονονουχί δὲ τοῖς πᾶσιν ἐπιδοῦμενος· Γεῦσασθε τῆς γλυκύτητος τοῦ μέλιτος κορεσθέντες, καὶ τὸ σκεῦος συντρίψατε (ὄσπρακινον γὰρ καὶ λίαν εὐτελές)· ἐμφορήθητε τοῦ ἐντὸς, καταπτύοντες τοῦ ἐκτὸς· δέξασθε λύσαντες τὸν χρυσόν, τὸ δὲ βάκος ἐν ᾧ περισφίγγεται, παροικτρώσατε· τοῖς ὑμετέροις ἐντίμως ἀπόθεσθε τα-

per illum dignatus est, ut iis, qui abunde facti sunt participes, multis modis innotuerimus atque magis etiam, sine dubio, in futurum innotescamus: quod vero beneficii mediatori pro merito gratias referre nobis proposuerimus, omnes illi imprimis qui horum bonorum participes fieri cupimus, laude dignum. *Discent enim, divinus inquit Apostolus, mutuam vicem reddere: hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo* ¹.

Quidquid igitur boni in Gregorium quis dixerit fecerit, illius sermonibus delectatus, in Christum dixit et fecit: Christi autem gloriam, qui ipsum genuit, Patris esse apparet. Itaque Gregorius jure meritoque est et appellatur Theologus: alii autem solummodo Gregoriologi dicti sanam nacti sunt. Qui enim Gregoriana profert, Christum loquitur: Christum autem loqui vere est theologia: theologia autem Trinitatis est verissima, per quam loqui illi concessum est et per quem se celebratum iri prædixit. Nobis igitur hoc primo curæ fuit, ut Gregorii opera in unum colligeremus, ea nimirum quæ versibus numerisque astrinxit; deinde, cum unus liber antiphrasibus constaret, etiam cæteros sic ut cuius faciles essent intellectus, in lucem protulimus, simulque id egimus ut phrases interperungeremus et, ubi id bene processerat, iterum capita divideremus, et ad unumquodque explicationem apponeremus: nec minus, ne versus turbarentur, singulis bene distinctam affiximus notam, ut ipsis ordo capitibus harmonia, explicationibus concinnitas constaret. Omnium autem gratissimum lectoribus erit, quod historiae fusiis explicuimus. Hoc igitur cum ageremus, magna historiarum silva laud levem sane (fateri enim lubet) nobis injectit curam, quippe qui huic rei sufficere nos posse diffideremus, quamvis spes subiret fore, ut schedis supersedere ac potius allegare simul et excerpere nobis liceret, quam libros, unde historiae sensum deprimeremus continuo inspicere, veluti liber adsit libariusque astet. Eum enim, propter quæsum hoc suscepimus opus, nobis invisibili modo esse adfuturum, certissime credo, ita ut, quæcumque, illius ope freti, hucusque in Gregorium suscepimus, ad finem perducturi simus. Cum nimirum versibus distinxerimus libri textum, ne unam quidem phrasinomisimus, et antiphrases, quamvis minus adhuc perspexissemus, tamen ita e sententiæ nexu apposuimus, ut bene recteque illud fecisse nobis videamur: nec minus omnem repetitionem elisimus. Ac profecto mirum quod post finitum opus interrogati nesciremus, annon quæ facile ac festinanter scripsimus, multo cum studio et labore addidicissemus: ita enim Gregorius vel potius per Gregorium Deus, servi sui precibus commotus omnia reddiderat facilia, quasi mel suavissimum omnibusque gratissimum in vas testaceum colligens, vel ad particulam vilis vestimenti inmundam despectamque aurum a-suens, omnibus fere dicat: Custantes mellis dulcedinem satianimi, vas autem confringite, quoniam testaceum est ac vilissimum: interiora haurite, exteriora despiciate: aurum accipite, pannum, quo involvitur, dedignamini: thesaurum honorificate, in penu vestro recondite, cento-

¹ 1 Tim. v. 4.

μειος τὴν πλοῦτον, τὸ ρυπῶδες βράκος εἰς ἀτίμους μαγείρων ἀποβρίψαντες χεῖρας· οὐκ ἔμφορος γὰρ ἐστρακίῳ προσφερόμενον ἀποπέμπεσθαι σκευεῖ, τὸ γλυκύτατον μέλι καὶ βρωσιτικόν, οὐδὲ χρυσὸν ἀποσιτίεσθαι βράκει προσαγόμενον εὐτελεστάτῳ. Ἐξάτε Γρηγορίῳ, Χριστὸς φησι, τῷ ἐμῷ, δι' ὃν ἡμῖν ἐπιγίνεται· κἄν ὅτι μάλιστα μέγιστος ὢν, οὐκ ἀπάδει λαλεῖσθαι δι' εὐτελῶν· οὐ γὰρ ἐκεῖνος, ἐγὼ δὲ, φησίν, ὁ λαλούμενος, ὅς τοσοῦτον ὢν ἀγαθὸς οὐδὲ τοὺς κακοὺς ἀποπέμπωμαι, δίδωμι δὲ καὶ χάριν τοῖς αἰτούσι, κἄν ὅτι λίαν ὡσι τῶν εὐτελῶν. Αὕτη ἡ βίβλος ἱστοριῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Μαργαρίτης* δὲ ἔνομα ταύτης.

Πάντων δὲ μέχρις ἐσχάτου χιτῶνος καὶ σπειρατος, ἔνον ἀντιλέδοιτο τοῦτον ἔμπορος, ὅστις πυκνὸς τὰ βουλεύματα καλῶς εἰδὼς πραγματεύεσθαι, τοῖς τῆς ἰξίας ἐνστερνισάμενος δὲ καρδίας ἐναποθήσει ταμαίς, ὡς ἂν κεκτημένος μόνον πλοῦτον παρὰ πάντας, ὡς πάντων δόξαν σφοδρὰ μεγάλην· βίβλος ἱστοριῶν ἂν ἐμνήσθη Γρηγόριος ὁ Θεοβόρῃμων, ἐν τοῖς ἐπιπέτρως αὐτῷ εἰρημένους, ἐκ τε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς καὶ τῶν ἔξωθεν, κατὰ τὸν προτεταγμένον εἰρμόν· πρῶτον μὲν οὖν σημειώσασθαι χρὴ ὡς ἐκάστῳ λόγῳ καθ' εἰρμόν εἰσιν ἰδιωτρόπως αἱ ἱστορίαι· καὶ γὰρ ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν μετὰ τῶν οἰκείων ἱστοριῶν ἀφύρισται· σημεῖον δὲ τῆς διαφορᾶς ὅθεν παρῆται ἡ ἱστορία, τοῦτό ἐστι· κατὰ κεφαλῆς, αἱ μὲν τῆς θείας Γραφῆς ἔχουσι τὴν κατ' ἔθος συγμῆν· αἱ δὲ τῶν ἔξωθεν ὁμοίως, τὸν κατ' ἔθος ὀβελίσκον ὡπὲρ κεφαλῆς· ἐν δὲ τῇ ἐξηγήσει, πρόδηλός ἐστιν ὁ λόγος ἐν ᾧ περ ἡ ἱστορία· πᾶσαι δὲ καθ' εἰρμόν ὑποτεταγμένα· κείνται προτεταγμένου τοῦ στίχου, δι' οὗ τὴν ἱστορίαν παρήγαγεν ὁ Θεοβόρῃμων Γρηγόριος· σκοπῶ δὲ τὸ τοῖς παιδευομένοις εὐληπτον καταστήσαι τὸ πρᾶξιμον.

Τριστὴν γὰρ ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ὁ Γρηγορίου ταῖς βίβλοις ἐντυγχάνων καρποῦται· πρῶτον τὴν πείραν τῶν λέξεων καὶ τῆς καλλιτελείας τὴν μουσάν· δευτέρον τὸ μετὰ τῆς καλλιτελείας ταῖς θείαις καὶ οὐρανίαις ἐνοίαις οὐρανοπορεῖν συγγινόμενον, καὶ πάντα τοῖς νοεροῖς ὁμμασι βλέπειν, ὅσα καθ' ὑπερουρανοῦ στερεώματος μέχρις αὐτῆς (εὐμένης γενοῦ μοι, Χριστέ) τῆς πρώτης ὑφ' ἑαυτῆς καὶ μόνης γνωριζομένης ἀκτίνας, τῆς τρισσοφανοῦς ἐν μιᾷ φωτὸς μαρμαρυγῇ συνερχομένης θεότητος, λέγω δὴ καὶ τῶν μετ' ἐκείνην καὶ παρ' ἐκείνης τὰ δεύτερα τῆς φωταυγείας κεκληρωμένων, οὐρανοῦ τε μὴν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ θεουργικῶς ἰδρυμένων· γῆς τε καὶ θαλάσσης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ζῶων τε καὶ καθύγρων, ἐναλλίων, χερσαίων, ἀμφιβίων, ἀερίων, μέχρις αὐτῶν ὑποθονίων, καὶ τῶν ἐπι· τρίτον δὲ τὸ ταῖς ἱστορίαις ἐντυγχάνειν, καὶ τῇ προγραφῇ τῶν στίχων δξύτητι νοδὸς πρὸς πᾶσαν ἀνατρέχειν τὴν κατασκευὴν, καὶ τῇ τῶν ἱστοριῶν συναμιχῇ τέρπεσθαι κατὰ ψυχὴν ἡδόμενον, καὶ πείραν οὐκ αναβροῖσειν, καὶ πρὸς τὸ λέγειν γυμνάζεσθαι, πάντων τε τῶν ἀπ' αἰῶνος θαυματούμενων πειραθῆναι, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ πάντα προνοίας τε καὶ διεξαγωγῆς, καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀνεκφράστου φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος ἐπιγνώσασθαι· δι' ὃν ἀπάντων ἐπιτυχεῖν δύναται· ἂν τοῦ Θεοῦ· φῶς γὰρ ὁ Θεός, ἐν δὲ τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως ὀφεται τις φῶς· ταῦτα μὲν τοῖς φιλογρηγορίοις, οὗς καὶ φιλοθέους ὁ τῆς ἀληθείας σαφῶς ἐξεπίσταται λόγος· αὐθις δὲ πρὸς ἄλλο βλέπομεν πόνημα ταῖς Γρηγορίου πρᾶσεβείας τεθαβῆχότας· ἔστι δὲ τὸ συναγαγεῖν ἐς ταυτὸν ἄσπερ αὐτὸς μέμνηται φιλοσοφίας· εἰθ' ἐξῆς ὅσα περὶ διχρόνων καὶ τέχνης καὶ ποιότητος στοιχείων συμφώνων, καὶ διαίρεσεως φωνηέντων, καὶ ἄλλων ὀνομάτων διαφόρου σημασίας, ἐπιχωρίων τε λέξεων Ἀττικῶν, καὶ ἐπιτετθευμένων, καὶ τῶν ἐξ

nam sordidum impuris coquorum relinquite manibus : haud enim sapientis est, mel dulce ac corroborans, in vase testaceo oblatum respuere, nequa aurum vili panno involutum repudiare. Imitamini, ait Christus, Gregorium meum, qualem vobis sese praeberit, siquidem, quantumvis magnus, humiliter loqui non recusat : non ille enim, ait, sed ego loquor, qui in tanto perfectionis fastigio collocatus malos non rejicio, sed rogantibus, etiamsi periculi sint pretii, veniam concedo. Hic liber historiarum Gregorii Theologi nomine margariti venire meretur.

Hoc margaritum quovis pretio, etiamsi vestis ac tunica jactura fieri debeat, sibi comparat emptor et ut consiliis recte uti queat, imis pectoris recessibus recondat : sic enim eximium praefer omnes thesaurum possidens magno prae cunctis honore afficietur. Liber historiarum, de quibus Gregorius Theologus disseruit in *Carminibus* suis, ex Scriptura divinitus inspirata et aliunde est compositus, prout nexus rerum postulabat. Primum igitur ostendendum, quomodo cujusque capituli historiae singulari modo cohaereant : singula enim cum suis historiis capita in semetipsis concluduntur : ut autem indicetur unde quaevis historia deprompta sit, ad eas, quae e Scriptura sacra sunt desumptae, signum quod Graece νυγμῆ dicitur, ad initium apponimus, his autem, quae aliunde originem ducunt, veru anteposimus ; porro in explicatione citavimus librum, quo quaevis historia continetur : denique singulae historiae ita sese invicem excipiunt, ut semper citetur versus, a quo Gregorius Theologus historiam exorsus est. Ceterum viris doctis operam meam haud improbatum iri confido.

Triplicem enim, quisquis Gregorii libros legerit, exinde fructum percipiet : primum quidem, verborum intellectum et faciliarum ingenium ; secundum, ut cum verborum elegantia ad meditandas res divinas abrepus in caelum ascendat et animi oculis aspiciat quaecunque in caelesti firmamento existunt, et ipsum (propitius mihi esto, Christe) primum, a semetipso solum perspectum radium trinae Divinitatis, in unum luminis focum coeuntis, praeterea etiam ea quae post et per illam secundas luminis partes tenent, caelum dico ipsum et quae in eo divinitus firmata sunt, denique terram et mare et quaecunque ibi sunt animalia, maritima, terrestria, amphibia, volucra, atque adeo quae sub terra reperiuntur et vivunt ; tertium, ut, in legendis historiis, versuum dispositione omnem nexum cito mente assequatur, historiarum varietate deleatur, experientiam colligat, ad dicendum exerceatur, quaecunque admirationi usquam fuere cognoscat, denique Dei ad omnia spectantem curam et providentiam, nec non amoris ineffabilis vim persentiat. Quae omnia efficiunt ut possit ad Deum accedere : Deus enim est lumen, et in scientiae lumine videbit aliquis lumen. Haec quidem Gregorii amicus, quos etiam Dei amicos aperte appellat veritatis sermo. Jam vero nos Gregorii ope freti, aliud dispiciemus opus, nimirum ut ejus disputationes ad physiologiam pertinentes in unum redigamus ; deinde dicemus de ancipitibus et grammatis

ἑτοιμοὺς συγκειμένων, καὶ τῶν διασυρτικῶν ἐκπληκτικῶν, δυσφορουμένων, σχετλιαστικῶν, τῶν τε συνφδουσῶν τῇ ὑποκρίσει, ἐκκοπῶν, ἐκλείψεων, συναλοιφῶν, καὶ ὧν παρὰ πᾶσαν τὴν τῶν Ἑλλήνων συνήθειαν οἱ Ἀττικοὶ κέχρηται, τῶν τε συντόμων ἐν τοῖς ὅροις, καὶ τῶν ἀνθ' ἐνικου πληθυντικῶς λεγομένων ἐπιζεύξεων, ἀντὶ δὲ τοῦ παθητικοῦ ἐνεργητικῶν, τῶν τε ἐπιτρεπτικῶν ἐν τῷ μὴ παρόντος τινός,

τῶν τε ὑφ' ἐν καὶ τῶν συνθέτων, καὶ τῶν ἐπὶ τῶν λίαν κἀπὶ τῶν ἀδυνάτων λαμβανομένων, τῶν τε δισῶς καὶ τρισῶς ἐκφερομένων, ἰσοτύπων τε καὶ ἰσοδυναμῶν, καὶ τῶν ἑβδομηκονταδύο τῆς ποιήσεως τρόπων, τῶν τε ἑβδομηκοντα τεσσάρων τῆς ῥητορικῆς τρόπων, τὰ προειρημένα πάντα παρεκβάλλοντες ἰδιοτρόπως, ἕκ τε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τῶν λόγων τοῦ θεοῦ Γρηγορίου.

titæ et prosodiæ elementis consonis, de vocalium divisione aliorumque nominum varia significatione, tum de indigenis usitatique apud Atticos vocabulis, de iis quæ in promptu sunt, quæ vituperium continent, metum injiciunt, mœrorem vel luctum indicant, et quæ responsionibus inserviunt, de excisione, omissione et contractione, de vocibus quibus Attici omnino præter Græcorum consuetudinem utuntur, de concinnitate in juramentis, de periodis in quibus pro singulari pluralis, pro passivo activum ponitur, de enuntiatis in quibus aliquid conceditur quamvis haud existat, de hyphen et de compositis, de iis quæ, quamvis sicut impossibilia, accipiuntur, de iis quæ bis terre proferuntur, de iis quæ eandem figuram et quæ eandem significationem habent, de septuaginta duabus poetices, et de septuaginta quatuor grammatices figuris, ita ut hæc omnia partim e Scriptura sacra, partim e divini Gregorii operibus ea, qua par est, ratione explicemus.

ΚΟΣΜΑ ΜΟΝΑΧΟΥ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΦΙΛΟΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ (1).

ΛΟΓΟΣ Α'. Περὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸν βίου (2).

- 1 Χριστὲ ἀναξ, ὃς ἀγαθαῖς ποτ' ἀειρομένδης παλάμῃσι,
- 2 Σταυροτύποις Μωσῆος ἐπ' ὄβρει σου θεράποντος,
- 3 Ἐκλίνας Ἀμαλὴν ὁλοὴν σθένος.

Τῆς Αἰγυπτίων πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ἐπειγομένῳ τῷ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἔρημον πρῶτος Ἀμαλὴν συναντᾶται, ἔθνος πρῶτον τῇ Γραφῇ κατονομαζόμενον. Ἀρχὴ γάρ, φησὶν, ἐθνῶν Ἀμαλῆν· ἢ διὰ τὸ πρῶτος τὸν Ἰσραὴλ πολεμήσαι· ἢ τὸ πρῶτον ἐν ἔθνεσιν ὑποστῆναι τούτων διαρπάζοντα τοὺς εἰκὸς τοῦ λαοῦ καθυστεροῦντας, εἰς παράταξιν Ἰσραὴλ ἀντικαθίσταται· τῆς γοῦν μάχης ἐφ' ἱκανὸν διακρατούσης, ὁ Μωϋσῆς προφήτης δὲ καὶ τοῦ λαοῦ καθηγούμενος, οὗτος σταυροτύποις χερσὶ τροποῦται τὸν Ἀμαλῆν· συνέθη δὲ τῷ μὲν ταῖς χερσὶν ἐπαιρομέναις εἰς ὕψος, τὸ τρίπιον συνεπαίρεισθαι, καθηκο-

μέναις ὡς περ οὖν συγκαθήμεσθαι· ταύτῃ τοι τῶν Ἀαρῶν καὶ Ὀρ προφῆτας καὶ αὐτοὺς ὄντας, ἐπίτινος βουνοῦ τοῦ Μωϋσέως ἀμφοτέρωθεν τὰς χεῖρας ὑποστηρίζειν· (τύπος δὲ τοῦτο τοῦ σωτηριώδους πάθους·) εἶτα δὲ καὶ λίθους ἐπιθέτοισ ἐπερείδειν, μέχρι παντελοῦς τῶν ἐναντίων τροπῆς· καὶ τῆς μὲν μάχης σταυρότυπον σχῆμα προηγείτο· τῶν μαχομένων δὲ τοῦ λαοῦ παῖς Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ· μέμνηται δὲ τούτων συνεχῶς Μωϋσῆς τῷ Ἰσραὴλ λέγων· Ἐχθρανεῖς τῷ Ἀμαλῆν, ὅτι, φησὶν, τὴν οὐραγίαν σου διήρπαξεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ οὐκ ἠλέησέ σε· οὐραγία δὲ πληθους ἐστὶν ὑστέρημα μέγθων τῆς ὁδοπορίας κεκμηκός καὶ τεμνόμενον, ἢ πλάνη φερόμενον.

5. Χάσματα καὶ φρικτὰς ἐνύχων ἐπέδησας [ἀκωκός.

Ἐν Βαβυλῶνι τοῦ Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα πρότερον

CARMEN I. De vita sua.

Cum Israel ex Ægyptio ad terram promissionis tenderet, primum eis occurrit Amalec, qui primus populus a Scriptura vocatur. Principium enim, ait, gentium est Amalec. Hic igitur aut quia primus Israeli bellum intulit, aut quia gentium prima fuit, quæ turbam Israelis subsequenter aggrediretur: Israel in aciem assistit. Cum autem prælium satis exarsisset, Moses propheta simul et populi dux manibus in crucis formam sublatis Amalec in fugam convertit. Accidit porro ut cum manibus in altum sublatis tropæum simul extolleretur, et cum delabentibus illud quoque descenderet, quare Aaron et Or, qui et ipsi prophetae erant, in colle quodam manus Moysis utrinque suffulserunt (est autem hic typus passionis salvatoricæ), et postea etiam lapidibus congestis sustentarunt, usquedum hostes punitas fugati essent. Et aciei quidem signum crucis præfuit, populo autem pugnanti Jesus filius Nave. Cujus rei mentionem persæpe Moyses injicit, ad Israel dicens: Odio habebis Amalec, inquit, quia turbam tuam depopulatus est in deserto nec tibi pepercit. Turba autem est subsequens multitudo, itineris labore fatigata ac separata, aut vagabunda.

Cum Israel et Juda a Nabuchodonosore et postea a Nabuzardan in exilium abducti et Hierosolymæ

¹ Num. xxiv, 20.

(1) Versus citatos in interpretatione nostra omitimus, cum jam ea Latine versa ad manus habeat Lector in præsentī editione. Paginæ indignantur novæ recensionis Benedictinæ quæ typis crassiori-

bus textui insertis, ut moris est nostri, repræsentantur. EDIT. PATR.

(2) Ed. nov. p. 630, περὶ τῶν καθ' ἑαυτῶν.

ὅτι Ναβουχοδονόσορ καὶ Ναβουζαρδάν τὸ δεύτερον ἀποικισθέντες, ἐμπρησθείσης τε τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς τοιαύτης αἰχμαλωσίας Δαυιτικῆ διαπρέπντες γίνεαι παῖδες Ἰσραὴλ, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ ὑπὲρ ἄλλων· τούτους εὐσεβῶς κατὰ τὸν πατρῶον νόμον πολιτευομένους, προφητικῶς τε διαλάμποντας χαρισματι, τῶν Ἀσσυρίων οἱ προδύοντες τοῖς βασιλεύσιν ἐνδιαβάλλουσι, ταῖς Περσικοῖς ἅτε δόγμασιν ἀντικαθισταμένους· ὁ μὲν οὖν Δαυιὴλ ὑπὸ Βαλτάσαρ βασιλέως βορὰ λάκκῳ βίφεις, χεῖρας πρὸς Θεὸν διαπετάσας, τῶν ὠμοφάγων θηρῶν τὰ τε ἀνευγμένα στόματα καὶ τοὺς σπαρακτικούς ἐπέσχευεν δυνάσας, σώος δὲ μεθ' ἡμέρας ἐπάνεισι τοῦ βοθῆου.

6 Ὅτι διὰ καὶ μεγάλου ἀπὸ κήτους ἐκθορ' Ἰωνᾶς.

Προφήτης ὁ Ἰωνᾶς, ὑπὸ δὲ Θεοῦ προφητεύσει τῇ Νινευῆ μεγάλῃ Νίνου βασιλέως Ἀσσυρίων πεμφθεὶς, φεύγει τὸ πρόσταγμα, τὴν ἐπὶ Θαρσεῖς δὲ στέλλεται θαλασσοπορίαν· κλύδωνος δὲ γερόντος, καὶ παρὰ καιρὸν τῶν ναυτικῶν οἰομένων τὴν ζάλην, ὑπ' αὐτοῦ τε μεμαθηκότων ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ φεύγων ἐστὶ, κλήρω καταδικασθέντα καὶ τῇ θαλάσῃ βεβλημένον, ἐκ προστάγματος θεοῦ κήτος θαλάσσιος θῆρ ὑποδέχεται· τριῶν δὲ τούτων ἡμερῶν ἐν τοῖς σπλάγχθοις ἄτριτον πεφυλαγμένον, δι' εὐχῆς κἀντεῦθεν τῷ Θεῷ προσομιλοῦντα τριταῖον τὸ κήτος ἀπήμεσεν ἐν ξηρᾷ, μυστηρίου τύπον ὑπογράφοντα τῆς Χριστοῦ μετὰ ταῦτα γενησομένης ἀναστάσεως.

8 Ἐν φλογὶ δ' Ἀσσυρίῃ ὄρασαν νέφος ἀμφεκάλυψε·

9 Θαρσαλέους τρεῖς παῖδας, ἐπεὶ χέρας ἐξεπέτασαν.

Τρεῖς παῖδες εἰσιν Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ, ὧν ἀνωτέρω μεμνήμεθα· Ναβουχοδονόσορ τὸν οὖνον ποτὲ τοῦ βασιλέως εἰκόνα στήσαντος χρυσῆν, ἣ προσεκύνουν πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐκ τινος συγκαλούμενοι μουσικῆς συμφωνίας, τοὺς μὴ λατρεύοντας ἀπειλου-

μένου προστάγματος παμφάγῳ παραδοθήσεσθαι πυρὶ, προσάγονται τρεῖς οὗτοι παῖδες· τοῦ δὲ βασιλέως πείθειν αὐτοὺς πειρωμένου, καὶ τῇ τῆς καιομένης ἐπ' ἔβησι καμίνου τιμωρίᾳ ἐκδειματούντος, ἐπεὶ μὴ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα διωμολόγουν Θεὸν, κάμινος τούτους ὑποδέχεται προστάγματι τοῦ κρατοῦντος· οἷς ἄγγελος Θεοῦ συγκατείσιν· ἐκ δὲ πυρὸς δρόσος ἦν τοῖς παιδαρίοις· ἀλλ' οἱ μὲν ὕμνοι θεοπρεπέσι τὸν Θεὸν μελιτοσόμνοι, τῆς καμίνου πρόεισιν ἄρτιοι θαῦμα πᾶσι τοῖς ὄρωσι· περὶ δὲ τὴν κάμινον ἐπὶ πῆχεις τεσσαρακονταεννέα ἢ φλόξ διαχέθεισα, τοὺς παρατυχόντας ἔλλυσι Καλδαίους· θέν τὸν βασιλέα τούτους μὴδὲ θριξὶ τοῦ ἀκαμάτου πυρὸς συνειλημμένους ἐκπληττόμενον δογματίσαι τὸν εἰς τὸν ἐκείνων Θεὸν βλασφημήσαντα πανοικίᾳ ἐβίβλυσθαι.

10 .... Ζελοῦσαν ὑπερ ἅλα περὶς ὀδεύσας,

11 Κύματα καὶ ἀνέμων μένος ἠνύσασας.

Τοὺς μαθητὰς ἐν πλοῖῳ προπέμφας Χριστὸς, αὐτὸς τῷ παρεπομένῳ διαλεγόμενος πλῆθει, ταῖς ὄχθαις προσμένει τῆς θαλάσσης· κλύδωνος δὲ τούτους συνεσχικότος, μέλλουσι ὑποβρυχίοις ἀπολίσθαι· πάρεισι Χριστὸς ὄψιας, τὴν ὑγρὰν ποσὶν ἐπιπατῶν Ὀάλασαν· θροηθεῖσι δὲ καὶ κεκραγόσι προσφωνήσας τοῖς μαθηταῖς θαρβεῖν τε παρακελευσάμενος, σύμπλους ἦν αὐτοῖς τὸν μὲν ὄλον κατενόησας, ἐπιτιμήσας δὲ τοῖς ἀνέμοις, καὶ τῷ Πέτρῳ βυθίζομένῳ ἐπορεύσας τὴν χεῖρα.

13 Πολλοῖς δ' αὖ ψυχὰς τε καὶ ἄψυχα λύσασα
| ρούσων.

Συλλήθδην πάντων τῶν Χριστοῦ μέμνηται θαυμάτων, ὡς ἐν διαφόροις κάμνοντες νόσοις καὶ ψυχαῖς καὶ σώμασι, τῶν θείων ἀπήλαυσαν ἄνθρωποι δωρεῶν.

329 Οὐδ' ὀπότε ἀξφαίνονται νόφ λυθὸν ἀμφεκάλυψε.

Τῇ ψυχῇ διαλεγόμενος, μεταγωγικῶς τὴν παροῦ-

Incendio deletæ essent, tres filii Israel, Ananias, Azarias, Misael, e genere Davidico oriundi, Babylone degebant, quos, utpote pie secundum patriam legem viventes et prophetiæ dono excellentes, Assyriorum satrapæ apud reges accusaverunt, quod Persicæ religioni refractarent. Postquam igitur Daniel a Baltasar rege tanquam esca in foveam conjectus erat, manibus ad Deum expansis apertos bestiarum crudivorarum rictus crudelesque unguis sustinuit et, luce aborta, salvus e fovea prodiiit.

Jonas propheta missus a Deo, ut prædicaret Ninive magnæ Nini Assyriorum regis urbi, mandatum effugere ei in Tharsis navigare constituit. Exorta autem tempestate quam nautæ præter consuetudinem evenisse opinabantur, ipse eis dixit se e conspectu Dei confugere: quare sorte condemnatum marique traditum, secundum administrationem divinam, cetera, quod est bellua marina, excepit. Cum autem per tres dies incolumis in ejus visceribus conservatus esset et precibus deinde Deum imploraret, tertio die cetera evomuit eum in terram, quod est figura mysterii resurrectionis Dominicæ quæ postea evenit.

Tres pueri sunt, Ananias, Azarias, Misael, quorum paulo ante mentionem fecimus. Cum Nabuchodonosor rex aliquando statuam auream erigendam curasset, quam concentu musico convocati cuncti simul adoraverunt, cunisque edictum esset ut illi qui adorare recusarent, voraci flammæ traderentur, etiam tres illi pueri adducti sunt. Quoniam autem, quamvis rex ipse permovere eos et pæna fornacis coram ipsis accensis terrere conaretur, posthabita creatura tantummodo Deum creatorem sese adoratores profitentur, jussu regis fornaci traduntur: ingressus vero cum ipsis est angelus Dei, atque ex igne refrigerium contigit pueris, ita ut piis carminibus Deum celebrarent et integri e fornace progredirentur, quod omnes videntes admirati sunt et eo quidem magis cum flamma camini ad quadraginta novem cubitos exurgeret et Chaldæos accedentes hauriret. Rex autem miratus, quod ignis vorax ne capillos quidem attigisset, edicto pronuntiavit, ut quicumque illorum Deum conviciis impetiturus esset, cum tota familia extirparetur.

Discipulis navigio abire jussis Christus, cum multitudinem ipsum comitantem peroraturus, in litore maris remanet. Cum autem tempestas exorta esset, in eo jam fuere, ut maris gurgitibus submergerentur: tum vespere Christus advenit, pedes in mari incedens. Perturbatos autem et vociferantes discipulos allocutus bono animo esse jussit, eorumque nave conscensa fluctus sedavit, ventos increpuit et Petro periclitanti manum porrexit.

Breviter omnia Christi miracula commemorat, quibus homines, variis animæ corporisque morbis oppressi, divinorum munerum participes facti sunt.

Cum anima colloquens hanc historiam Theologus tanquam exemplum profert dicens: Nondum rationi

σαν ὁ θεολόγος ἱστορίαν ἐξ ὑποδείγματος παρεισάγει· φησὶν οὖν, ὅτι Οὐπω τῷ λογισμῷ ἀνοηταίνονται περιέληκα ἱμαντῶδες φυτόν· λέγεται γὰρ τοὺς Ἰππου; τοῦ Ἀδράστου μυρικής ἕξω συσχεθέντας, τὸν Ἀδραστον ἀποβαλεῖν· ὃν εὐρών Μενέλαος καὶ ζωγρῆσαι βουλόμενος, οὐ συγχωρεῖται, καὶ γὰρ Ἀγμέμων ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεὺς ἐπιστάς τούτον ἀναιρεῖ· μεταφορικῶς οὖν φησὶν ὁ θεολόγος, ὅτι Τὸν μὲν ἄλωτὸν τοῖς πολεμίοις συσχεθέντες δεδώκασιν οἱ Ἰπποι, μικροῦ δέ με τοῖς πάθεισι πάρεργον παρέσχεν ὁ λογισμῶς ἀνοηταίνων, οὐκ ἔχων ὅποι σπῆ τῆς ἀτάκτου φορᾶς, μηδ' ὕψ' οὐτινος τούναντιον ἐπ' ὠφελείῃ ψυχῆς συσχεθῆ.

352 Φεύγων Αἰγύπτου μέλαν πέδον, ἔργα τὰ

353 Καὶ Φαραὼ βασιλεῖα, πάτην δ' ἐπὶ θείαν
[πικρά,
[δδευῆ].

Μέλα; μὲν ὁ τῆς Αἰγύπτου φύσει χῶρος, ἔργα δὲ πικρὰ τὰ τοῖς Ἑβραίοις πάλοι προστεταγμένα, πλινθοποιία καὶ τινα οἷς αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι κατεδουλοῦντο· διὸ καὶ τῷ Μωϋσῆι παραγενομένη τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ διὰ θεοῦ προστάγματος τῆς Αἰγυπτίων χειρὸς ἐξελεῖσθαι, πικρότερος καθίσταται Φαραὼ τῶν Αἰγυπτίων ὁ βασιλεὺς· κατὰ γοῦν τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον μέλαν πέδον, τὴν ἐν ἀμαρτίᾳ διατριβὴν ὁ θεολόγος φησὶ· Φαραὼ δὲ τὸν διάβολον λέγει· πικρὰ δὲ τὰ ἔργα, τὰ παρ' ἐκείνου τῆ ψυχῆ προσεπινοούμενα· πατρίδα δὲ θείαν, τὸν μέλλοντά φησὶν αἰῶνα, καθ' ὃν ἐπιείσθαι τὴν ψυχὴν ὡς αἰθίου θέμις ταμίειον ζωῆς δ' ἀρετῆς καταπαύουσιν.

354 Μηδὲ μένει Βαβυλῶνος ἐνὶ κρηναῖς κ-

355 Δουριαλῆς δαχθησι κυρεζόμενος ποτιμοῖο,
[δίοισι,

356 Ὡδῆς ὄργανα πάντα παρακλίνας ἀτίνακτα,
357 Δακρυόεις σπεύδει θ' ἱερῆς ἐπὶ τέρμα γαίης.

Βαβυλῶνος τραχῆς μὲν ὁ χῶρος, ἐνθα τὸν λαὸν ἀποικισθέντα, ταῖς δαχθαις λέγεται τοῦ ποταμοῦ καθῆσθαι, καὶ τὴν ἀποικίαν ὀδύρεσθαι, τὴν τε ψῆθην ἐπ' ἄλλοτριᾶς μὴ θέλειν γῆς φθεῖν, ἀλλ' ἀκίνητα καὶ ἀργὰ τῆς ψῆθς φυλάττειν τὰ ὄργανα· μεθ' ἐβδομήκοντα δὲ χρόνους τῆς τοιαύτης ἀφεθέντες αἰχμαλωσίας, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέεινα πατρίδα· καὶ τοῦτο γοῦν ἀναγωγικῶς ὁ θεολόγος φησὶ· Βαβυλῶνα μὲν τὴν αἰχμαλωτίζουσαν ἀπὸ θεοῦ καλῶν ἀμαρτιῶν ὄργανα δὲ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ὑποληπτέον, εὐχὴν φημι καὶ τὴν εἰς θεὸν ὑμνωδίαν, ὣν ἡ ψυχὴ ἐξατονήσασα, τὸν δούλειον ζυγὸν ἀπδύρεται· γῆ δὲ ἐστὶν ἱερὰ, τῶν πράξεων ὁ χῶρος, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἣν ἐστὶ καταλαβεῖν, τῆς τραχείας ἀμαρτίας ἀποδεδρακτότας.

359 Καὶ νηοῦ μεγάλιο θεμέλια χερσὶ βάλεται.

Δαρείος ὁ Μήδων βασιλεὺς μεθ' ἐβδομήκοντα χρόνους τῆς θεοσεβείας ἀγάμενος τοὺς Ἑβραίους, τῆς αἰχμαλωσίας ἀφίησι· προστάσσει τε τὸν ναὸν Σολομῶντος καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνοικοδομηθῆναι· τότε γοῦν ἐπανελθὼν ὁ λαὸς Ἀσσυρίων, τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἐπανορθοῦται· θεμέλια τοίνυν ὁ θεολόγος, τοῦ ναοῦ, τὰς ἰσχυράς φησὶν ἀρετῆς, αἵτινες τὴν ψυχὴν ναὸν κατασκευάζουσι τοῦ θεοῦ, κύκλιον περιχωδομημένα.

367 Οἶον δ' ἐξ ἱερῆς Σολομῶν κατιόντα πόλιος

368 Ἱερηχοῖς ποτὸν ἐπὶ κλυτὸν, ὡς ἐπέκου-
[σιν,

369 Φῶρες ἐδηλήσαντο κακοὶ λοχῶντες ὀδίτην.

Παραβολὴν ὁ Σακερὶ ταύτην φησὶν ἐν ταῖς Εὐαγγελίοις, ὅτι τις ὀδοπόρος κατέβαινε ἀπὸ Ἱερουσα-

insanæ rainum frenatorem adstrinxit. Adrasti enim equi ramo tamarinthino coerciti illum excussisse feruntur, quem cum Menelaus invenisset et vivum capere aggredereetur, non potuit, Agamemnon vero Graecorum rex accessit eumque trucidavit. Metaphorice igitur Theologus hoc dicit : Captum quidem equum colligati hostibus tradiderunt, me autem parum abfuit quin ratio male sana cupiditatibus traderet, utpote quæ nec haberet ubi cæcum impetum sisteret, nec rursus a quo in animæ emolumentum cohiberetur.

Natura quidem Ægypti terra est nigra, acerbi porro labores qui olim Hebræis imponebantur, ut latebrum fabricatio et reliqua quibus Ægyptii eos subigebant : et ideo Moysi qui secundum divinum mandatum Israelitas ex Ægyptiorum manu liberaturus erat, acerbius existit Pharaonem rex Ægyptiorum. Sensu igitur anagogico terram nigram Theologus dicit perseverantiam in peccato : Pharaonem intelligit diabolum : labores acerbos ea quæ per illum in anima procreantur : patriam divinam denique vocat futurum sæculum, ad quod veluti vitæ æternæ receptaculum anima in virtute requiescens contendere debet.

Aspera est Babylonis terra, ubi populus extorris dicitur ad fluvii ripas consedissee, et exilium delivisse, et canticum in terra peregrina cantare noluisse, sed organa immota et otiosa conservasse, post septuaginta autem annos ex hac captivitate liberati in patriam suam rediisse. Sensu igitur anagogico Theologus hoc dicit : Babylonem vocat peccatum quod a Deo abducit in captivitatem : organa sunt animæ virtutes, nimirum preces et cantus in Dei honorem oblatis, a quibus anima sese abstinens servile jugum deplorat : terra denique sancta est ditio mansuetorum, regnum cælorum quo potentur quicunque acerbi peccati tramitem deseruerunt.

Darius rex Medorum, post septuaginta annos, Hebræos ob pietatem admiratus ex captivitate dimisit simulque templum Salomonis et Hierosolymas reedificari iussit. Tunc igitur populus, ex Assyria revertens, templum atque urbem Hierosolymorum reconstruxit. Theologus autem fundamenta templi dicit egregias virtutes quæ animam circumcingunt et templum Dei reddunt.

In Evangeliiis hanc Salvator enarrat parabolam : quidam descendit Hierosolymis et in itinere incidit in latrones qui exspoliatum eum multisque vulneribus laceratum deserere semianimum. Forte autem levita et sacerdos præterierunt et immisericordi animo illum neglexerunt. Samaritanus autem, cum propius accessisset eumque conspexisset, misericordia commotus vulneribus medicinam larga manu suppeditavit, jumento suo imposuit et cum necessaria cura cauponi tradidit. Ex iumento Theologi igitur viator est anima quæ per hanc vitam transit : quod autem ex Hierosolyma descendit, hoc de virtute intelligendum : latronem dicit diabolum qui olim Adam a Deo abalienavit omnesque ex Adam oriundos eodem modo excipit et a Deo removere studet.

Salvator in Evangeliiis hanc quoque proposuit parabolam : Duo viri precandi causa in templum ascen-

λήμ και ληστοῖς ἐπερίεπειν, οἱ καὶ ἐκθύσαντες αὐτὸν καὶ πληγὰς πολλὰς ἐπιθίνοντας κατέλιπον ἡμιθανῆ· κατὰ συγκυρίαν δὲ αὐτῆς καὶ ἱερεὺς παρίστων, κατέλιπον αὐτὸν ἀνηλεεῖ ψυχῇ· Σαμαρεῖτης δὲ πλησίον ἐλθὼν καὶ τοῦτον ἰδὼν ἠλέησε, πολλὰ δὲ ταῖς πληγαῖς ἐπιθέμενος φάρμακα, καπὶ τὸ ἴδιον ἐπιθιδάσας κτηνός, τῷ πανδοχεῖ μετὰ καὶ τῆς δεούσης ἐπιμελείας καταλιμπάνει· τὸν γοῦν ὁδοιπὸρον τὴν ψυχὴν φησιν ὁ Θεολόγος, τὸν βίον τουτονὶ διαπερῶσαν· ἀπὸ τῆς Ἰερουσαλήμ κατιούσαν δὲ τῆς ἀρετῆς φησι· ληστὴν δὲ τὸν διάβολον λέγει, πάλαι μὲν ἀπογυμνώσαντα τοῦ Θεοῦ τὸν Ἀδὰμ, τοῖς δὲ ἐξ Ἀδὰμ πᾶσι τὸν αὐτὸν ἐπαναδεδεγμένον, καὶ Θεοῦ γυμνοῦν ἀμιλλώμενον.

[σαῖος,
393 Πυρθάνου· ὡς δύο φῶτες, μέγα πνεύμων Φαρι-
394 ..... ἡδὲ τελώνης,
396 Εἰς ἱερὸν ἀναβάτρες, ...]

Παρολοκῶς καὶ τοῦτό φησιν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτι δύο ἄνδρες ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἰς Φαρισαῖος, ὁ δὲ ἔτερος τελώνης· ἀλλ' ὁ μὲν Φαρισαῖος, νηστειαῖς καὶ δεκάταις καὶ ταῖς ἄλλαις νομίμοις ἐντολαῖς μεγαλαυχῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις συγκρίνων ἑαυτὸν ἀνθρώποις, λόγους δὲ καὶ τὸν τελώνην ἀποφαλλίζων, ἄτιμος ἀποπέμπεται· ὁ δὲ τελώνης τὸ στήθος ταῖς χερσὶ πατάσων, ἐκπροχέων τε δάκρυα θερμὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτῷ τοῖς ἐπιαισμένοις εὐμενῆ γενέσθαι λιτούμενος, ἀφέσεως κατηξίωται, τοῦ Θεοῦ τῷ ταπεινουμένῳ μᾶλλον, ἢ τῷ τυφουμένῳ, προσεσηχότος.

426 .... Ἰερῆς Ἄννης ἐμμήσατο φωνῆν.

Ἄνα μήτηρ ἐστὶ Σαμουὴλ τοῦ προφήτου, στείρα δὲ οὖσα καὶ πικρῶς ὀδυρομένη, κατέστη εἰς Σηλὼμ, ἔνθα ἦν ἡ κιβωτὸς διαθήκης Κυρίου· προσευξαμένης δὲ ταύτης, τὸν Σαμουὴλ αὐτῇ παρέσχεν ὁ Θεός· αὐτὸς δὲ καθ' ὑπόσχεσιν τῆς μητρὸς λειτουργεῖν ἀφιερῶται Θεῷ, καὶ τῇ σκηνῇ προσάγεται τοῦ μαρτυρίου νῆπιος ὢν· Ἐλκανὰ ὄνομα τῷ πατρὶ αὐτοῦ.

432 .... Nūn δ' αὖτ' ἐναριθμὸς εἰμι βεβήλοισ,

433 Ἢλεὶ σοῦ θεράποντος ἀγαλλέος υἱοῦ μαρ-
[γοῖς·

434 Οἱ θυσιῶς καθαρῆσιν ἐπέχραον ἄρροι θυμῷ,

435 Χερσὶν ἐγαπτόμενοι θέλων Ἀλγρησὶ λεβήτων·
436 Τοῦτεκα καὶ χαλεπῆς κύρσαν βιότοιο τελευ-
[της·

Υἱοὶ τοῦ ἱερέως Ἢλεὶ Ὀφνεὶ καὶ Φινεὲς ὕπῃρχον παρανομώτατοι σφόδρα, τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου μὴ γινώσκοντες παρὰ τοῦ θύοντος λαοῦ· πρὶν ἢ γὰρ τὸ στέαρ θυμιαθῆναι, καθῆκαν τριβόντα εἰς τὸ χαλεῖον, καὶ πᾶν ὅπερ ὁ τριβόδους ἀπέσπα τῆς χύτρας, ὁ παῖς ἐλάμβανε τοῦ ἱερέως· αὕτη τοῦτοις ἀμαρτία λελογιστο μεγίστη· διὸ καὶ τῷ πατρὶ αὐτῶν διὰ τίνος τῶν εὐσεβούντων ὁ Θεὸς δηλοῖ, τὸ δι' αὐτοὺς σὺν αὐτοῖς μέλλον αὐτῷ τέλος οἰκτρὸν ἐπελευσεσθαι, καὶ διὰ Σαμουὴλ ἔτι παιδὸς ὄντος, καὶ κατὰ πρόσωπον ἐκείνου τῇ σκηνῇ λειτουργούντος· ὁ καὶ συνέθη· τῶν γὰρ ἄλλοφύλων ἐπιθεμένων, μετὰ τῆς κιβωτοῦ ἔξειτιν Ὀφνεὶ καὶ Φινεὲς οἱ τοῦ Ἢλεὶ παῖδες· κρατυνθέντος δὲ τοῦ τῶν ἄλλοφύλων ἐπ' αὐτοὺς πολέμου, καὶ τῆς κιβωτοῦ ἀλωθείσης, ἄμφω πεπτῶκασι στόματι ξίφους· τινὸς δὲ τὴν ἀγγελίαν τῆς τε κιβωτοῦ καὶ τῶν παίδων καὶ τοῦ λαοῦ τῷ Ἢλεὶ ἀπαγαγόντος, δίφρω τοῦτον καθεζόμενον ἐς τοῦπίσω πεσεῖν συνέθη καὶ συντριβῆναι, καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγῆναι· καὶ μέντοι καὶ τὴν τοῦτου γυναικόπαιδα κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν ἄμα τεκεῖν τῷ πένθει καὶ σὺν τόκῳ μορῆσαι· ὡς πληρωθῆναι τὸ ῥῆμα τὸ δηλωθὲν ὑπὸ Θεοῦ· ἡμέρα μὲν, παντὸς οἴκου τοῦ Ἢλεὶ τὸν τὸ θυμίαμα προσφέροντα τῷ Θεῷ ἐξολοθρευθήσεσθαι.

440 Ἦδη τις φλόγῳ υἷα θεοδότορ ἤγαγε βωμῷ,

442 Σάρβας ὄνυξοκυιο γόνον ῥίξαν τε γενέθλης,

444 Ἀβραάμῃν ἱερῆς, ἀμνὰς δὲ τε κιδίμοις Ἰσαά.

Ἀβραὰμ τίκει τὸν Ἰσαὰκ ἐξ ἐπαγγελίας ἐν γῆρᾳ, Σάρβας στείρας καὶ αὐτῆς οὖσης καὶ γηραλέας· τοῦτῳ προστάσων τὸν ἐκ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ μονογενῆ υἱὸν, θυσιᾶν ὁ Θεὸς προσάγειν ἐπὶ τινὰ τόπον ὑψηλόν· ἐλθόντι δὲ σὺν τῷ παιδί τῷ Ἀβραάμ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τὸ θυσιαστήριον οἰκοδομήσαντι, τὰ τε τῆς ὀλοκαρπώτους ἐπιστοιβάσαντι ξύλα, πεδῆσαντι δὲ καὶ τὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὴν μάχαιραν ἐπ' αὐτὸν σπασαμένῳ, φωνήσας οὐρανῶθεν ὁ Θεὸς τῆς ἐπὶ τῷ παιδί σφαγῆς ἀνατρέπει τὴν πρόθεσιν, εὐ μάλα προσεδεδ-

derunt, alter Pharisæus, alter publicanus. Jam vero Pharisæus, qui de jejuniis et decimis aliisque legis præceptis magnopere glorificabatur, cum cæteris hominibus se comparabat et verbis quoque publicano detraxerat, sine honore discessit: publicanus autem pectus manibus percutiens, et acerbis lacrymis profusus Deum, ut peccatorum veniam sibi concedat, implorans, remissione dignus habitus est, siquidem Deus cum qui sese humiliat magis respicit quam qui se extollit.

Anna est mater Samuelis prophetæ: quæ cum propter sterilitatem amare flevisset, in Silo descendit, ubi arca fœderis Domini erat, et precibus ibi factis Samuelem Deus ei donavit, qui ex matris voto sacerdos Dei constitutus est, cum adhuc puer esset, ad tabernaculum testimonii adductus est. Pater autem ejus Elcana vocabatur.

Filii Eli sacerdotis, Ophni et Phinees, admodum impii erant, legis præcepta, sacrificante populo, haud observantes: priusquam enim adeps incenderetur, immiserunt fuscinulam tridentem in lebetem, et quidquid tridens arripisset ex olla, sacerdotis puer sibi sumpsit. Et hoc quidem ut gravissimum peccatum eis imputatum est. Quare etiam patri eorum non modo per pium quemdam virum Deus prædixit, ipsum propter eos et eorum eis miserabili morte interiturum esse, sed etiam per Samuelem qui admodum juvenis coram illo in tabernaculo sacrificia offerebat. Quod etiam accidit. Cum enim exteri terram invaderent, Ophni et Phinees, Eli filii, cum arca egressi sunt, et postquam hostes victoriam reportaverant arcamque abstulerant, uterque gladii acie interit. Nuntio autem de arca, de filiis et de populo ad Eli perlato, ipse in sella considens retrorsum occidit fractisque cervicibus mortuus est, ejusque nurus gravis, terrore percussa peperit et cum partu extincta est, ita ut verbum a Deo revelatum impleretur, nimirum omnes, qui sacra offerrent Deo ex tota Eli familia, uno die perituros esse.

Abraham senex factus gignit Isaac secundum promissionem, quamvis Sara ipsa et sterilis et decrepita esset. Illi autem præcepit Deus, ut in loco quodam edito filium quem habebat ex promissione unigenitum, in sacrificium sibi offerret. Cum igitur Abraham in illo loco advenisset cum puero, et altare construxisset, et, lignis ad faciendum holocaustum comportatis, Isaac ipse instaret, cumque in eo esset ut illum gladio transigeret, Deus voce cœlitus emissa a filio trucidando revocat, magnopere delectatus

γμένως, ὡς οὐδὲν Θεοῦ τῷ Ἀβραάμ ποθεινότερον κρινόν δὲ φυτῷ τινι σαμὲκ λεγομένῳ τοῦ παιδὸς ἀντιδοῦς αὐτομάτως τῶν κεράτων κατεγόμενον, τὴν θυσίαν προστάσσει καθιερώσαι· τούτου δὲ γανομένου, πρὸς τοὺς οικεῖλους ἐπάνεισι, ὧν ἐπιφερόμενος τὸν μονογενῆ παῖδα.

480 Οὐδὲ μεταστρέφεται Σοδόμων ἐπὶ τέφρῳν ^[ἐρημῳν]

481 Ἦν διὰ μαργούνην ξείνῳ πυρὶ θηλώθεντων
482 Φεύγει δ' ἐσσυμένως ἐς ἔρος, πατρὸς δὲ λέλειψαι ^[σαι]

483 Μὴ μῦθος καὶ λᾶς ἀλλος μετόπισθε λίπηται.

Σοδόμων τόπος ἐστὶ τις περὶ τὸν Ἰορδάνην· ὑπῆρχον δὲ πέντε πόλεις· ὁ δὲ χώρος πρὸ τοῦ καταστραφῆναι, τερπνός τε ἦν καὶ λίαν εὐθαλής, ποτιζόμενος ὡσπερ ἡ τῆς Αἰγύπτου γῆ· τούτου ἕκαστος Λῶτ τὸν χώρον· πρὸς γένους δὲ τῷ Ἀβραάμ οὗτος· σὺν αὐτῷ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐνεγκαμένης πρὸς τὴν Χαναανίαν μετοικήσας, τούτου ἔλαχεν οἰκεῖν τοῖσδε τὸν τρόπον πολλῶν οὐκων τῶν κτημάτων αὐτῷ τε καὶ τῷ Ἀβραάμ, ἐπεὶ χωρεῖν αὐτοὺς τὴν γῆν οὐχ ὄον ἦν, μάχην οἱ ποιμένες πρὸς ἀλλήλους συνάπτουσι· τοῦ τοίνυν Ἀβραάμ εὐλαθηθέντος, τὴν τε προτίμησιν εἰ Οἴλοι τῆς γῆς ὑποχωρήσαι τῷ Λῶτ παρεσχικότος αὐτοῦ, πανοικίᾳ μετατίθεται· τῶν δὲ τόπων οἱ ἄνδρες ἀδικώτατοι λίαν παντοίαις ἐμφυρόμενοι σαρκὸς ἀσιγείαις· τῆς τοίνυν αὐτῶν ἀσεβείας πληθυνθείσης, εἰκὸς τὴν θεῖαν ἐπ' αὐτοὺς μετιέναι ὀργήν· αὐτοῦ τε τοῦ Θεοῦ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τῷ δικαίῳ περὶ οὗτου διαλεχθέντος Ἀβραάμ, ἐν τῇ παρὰ τῇ θεῷ Γραφῇ θρυλλημένη ξαναγωγίᾳ· δύο τοιγαροῦν τοῖς Σοδόμων ἀποσταλέτων ἀγγέλων εἰς τὸ καταστρέφαι, τὸν μὲν Λῶτ αὐτίκα τῇ πύλῃ προσκαλεζόμενον, ἄτε φιλόξενον οὖτα καὶ ἄνδρα δίκαιον, εἰσοικίσασθαι τούτους συνέθη· τῶν δὲ γεγονότων εἰσω τῶν οἰκων, ἅπαντας θύραζε τοὺς Σοδομίτας πρεσβυτέρους ἅμα καὶ νέους τὸν Λῶτ ἐκκαλουμένους, ἀναγώνιον εἶναι· καὶ ὁ μὲν δίκαιος Λῶτ ἠπίως αὐτοὺς καταστέλλειν ἐπειράτο, δυσὶν παιδὲ προβαλλόμενος τοῖς ἀκολάστοις εἰς ἐπιθυμίας ὑπηρεσίαν ἀνδρῶν καθεστηκυίας ἐν συνουσίᾳ μηδέπω ἀπωσθεῖ· δὲ καὶ κινδυνεύσας ὑπ'

αὐτῶν συντριβῆναι, τοῖς οικείοις προσαγεῖς κατὰ τὰς θύρας, ἐπικουρίας τῆς παρὰ τῶν ἀγγέλων τυχῶν, εἰσω χωρήσας διεσώθη· τοὺς δὲ τις πρὸ τῶν θυρῶν ἐπήχλυσεν ἀορασία προσευχθεὶς αὐτῶν· παρελύθησαν γὰρ καὶ ταύτας περιάγοντες οὐκ ἤδυναντο γῶναι· τότε δὴ τὸν Λῶτ οἱ θεοὶ κατέσπευδον ἀγγελοι, πανοικὶ αὐτὸν αὐτῶσε διαδράσαι, μὴ προσδέξαι δὲ πορευόμενον εἰς δεξιὰ ἢ ἐπ' ἀριστερά· τισὶ δὲ τῶν ἐγγυρῶν ἐπιγαμβρευθεῖσιν αὐτῷ διαλεχθεὶς, καὶ νομισθεὶς γελιάζειν, ὑπὸ τε τῶν ἀγγέλων ἐξελεῖν συνωθούμενος, δυσὶν ἅμα κορτοῖς ἀμωμήτους ἕξεισι καὶ τῇ γυναικὶ· πυρὸς δὲ θεῖου κατὰ τῶν Σοδόμων οὐρανὸθεν ἐπομβρισθέντος, εἰς τοῦπίσω τὴν γυναῖκα τοῦ Λῶτ ἐπιστραμμένην πρὸς θεωρίαν, ἄψυχος ἕξεικονίζει στήλη ἀλός· μὴ τι δὲ συμπαρηληφθεῖ τῷ Σοδομιτικῷ πυρὶ δεδιττόμενος ὁ δίκαιος Λῶτ, ἐπεὶ μὴ πῶς προσαγαγεῖν εἰς τε τὴν τῷ θραί, πολιδριον αὐτόσε Σηγῶρ προσαγορευόμενον, προσφύγιον ἐξητήσατο· τούτου δὲ γεγονότος αὐτόθι διασθεῖς, ἀνεῖσιν ἐπὶ τὸ ἔρος εὐκαιρίας λαβόμενος· Σόδομα τοιγαροῦν ὁ θεὸς Γρηγόριος τὴν ἐν ἀμαρτίας φησὶ διατριβὴν, Λῶτ δὲ πρόσωπον εἶναι τῆς ἀρετῆς λέγει· τὸν τοίνυν ἐξ ἀμαρτίας ἀναχωροῦντα, μὴ πάλιν ἐπ' αὐτὴν ἐπιστρέψειν· τούτο γὰρ ἐστὶν εἰς τοῦπίσω βλέψαι καὶ στήλην παγῆναι ἀλός· πρὸς γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιστραμμένην τὴν τοῦ Λῶτ γαμετὴν, εἰκὸς τοῦτο παθεῖν· στήλη δὲ δράματός ἐστιν ἐμφανὲς κατηγόρημα, διατρέχον εἰς τὸ διηνεκές· πόλιν δὲ Σηγῶρ, τὴν ἰδρυμένην ὑπ' ἀρετῆς ψυχῆν ὑποληπτέον, τὴν πρὸς ὕψος τελειότητος κατεπίγεισθαι ταῖς κατὰ θεὸν ἀναβάσειν, ἀλλὰ μὴ μένειν πρὸ ποδῶν· βαθυμίας γὰρ καὶ τοῦτο καταδίκην κίεκτηται.

577 Τειρόμενος κάμπτω σοὶ γούνατα, κέμψον ^[ἐμοιγε]

578 Δακτύλῳ ἰκμαλέῳ ξηρῆν φλογὶ Ἀδάρων ὄκα

579 Γλώσσαν ἀναψύξεντα, χάος δὲ με μηπέτ ^[ἀρύκοι]

580 Μηδ' Ἀβραάμ μεγάλων κόλπων ἀπὸ τηλόθ ^[βάλλοισι]

581 Πλευσίον ἐν παθέσσει. Τετὴν δ' ἐπὶ χεῖρα κρα- ^[ταίην]

quod Abraham super omnia Deum diligeret, et arietem ad arborem, quæ samec vocatur, cornibus implicatum pro filio traditum sacrificari jussit. Quo facto ad suos reversus est salvumque reduxit filium unigenitum.

Sodoma est regio ad Jordanem sita, ubi quinque urbes fuerunt. Erat autem, priusquam everteretur, terra amœna ac fertilissima, Ægypti instar irrigata, eamque Lot habitavit. Cum enim Lot cognatus esset Abraham et cum eo a teneris Chananzæam incoluisset, accidit ut illic sedem ligeret, hoc modo : Et ipse et Abraham numerosos habebant greges adeo ut terra capere eos non posset, ideoque pastores sese invicem infestarent. Quare cum Abraham prudenti consilio copiam ei faceret eligendi quamcunque vellet terram, Lot illic transmigravit cum tota familia. Incolæ porro regionis illius admodum erant impii, variis corporis libidinibus inquinati. Quia impietate ad summum fastigium evecta non potuit fieri, quin iram divinam experirentur : et hac de re Deus ipse in faciem Abraham collocutus est, cum ab eo, ut Scriptura sacra dicit, hospitio illo sæpe laudato exciperetur. Duos autem angelos qui ad Sodomitas convertendos missi erant, Lot ad portam considens, utpote vir hospitalis ac justus, in domum suam recepit. Qui cum ingressi essent, omnes Sodomitæ et seniores et juvenes Lot foras evocarunt et cum eo litigaverunt : justus autem Lot, ut erat mansuetus, satisfacere iis conabatur, et scelestis obtulit duas filias nondum virum expertas, quibus libidinem suam explerent. At vero repulsus ac pene oppressus, nonnisi a suis ad januam retractus angelorumque auxilio sustentatus domum suam incoluimus ingressus est : qui autem foris erant, oculorum acie defecerunt, ita ut hac et illic errantes januam reperire haud possent. Tunc igitur divini angeli compulerunt Lot, ut illinc discederet, in itinere autem nec ad dextram nec ad sinistram prospiceret. Cum autem nonnullos affines hac de re moneret, eum ludibria agere opinati sunt, quare ab angelis ad fugam concitatus, cum duabus filiabus omnino integris et uxore discessit. Quoniam porro, igne divino cœlitus in Sodoma delabente, uxor Lot retrorsum oculos convertit, exanimis in columnam salis transmutatur : justus Lot autem, ne perterritus etiam flammis Sodomiticis hauriretur, cum ad montem pertingere non posset, in urbem Segor nominatam sese recepit. Quo facto conservatus,

Ταύτην ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις τὴν παραβολὴν εἰ-
ρηκεν, ὅτι πλοῦσίς τις ἦν πορφύραν ἐνδιδυσκόμενος,
καὶ καθ' ἡμέραν εὐφραίνόμενος· τοῦτου δὲ προσέ-
βητο ταῖς πύλαις πτωχός τις Λάζαρος τοῦνομα
ἠλωμένος τῇ πτωχείᾳ· τῷ γούν πλοσίῳ διακεχυ-
μένῳ τρυφῇ τε καὶ ταῖς κατὰ τὸν βίον εὐθηνίαις
εὐρούντι, φροντίς οὐδεμία τοῦ πένητος ἦν· καὶ ταῦτα
χαλεπῶς περὶ τὸ σῶμα διακειμένου καὶ τῶν τῆς ἐκεί-
νου τραπέζης περιτετευμάτων ἐντετηκτός· οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τοὺς κύνας λέγεται τοῦ πλοσίου τὰ τοῦ
πτωχοῦ τραύματα καταλεῖπειν, προσθήκην ἄλλους
ἐμποιοῦντας τῷ μηδεμιᾶς θεραπείας ὑπὸ τῶν κυρίων
αὐτῶν ἠξιωμένῳ· ταύτη τὸν πλοσίον ἀπηνῶς δια-
κειμενον, εὐχαρίστως δὲ τὸν πένητα διακαρτεροῦντα,
ἀμφοτέρους ἀναρπασθῆναι, καὶ πρὸς τὸν ὠρισμένον
καταστήναι τόπον, ὅθεν τὸν πλοσίον κατεῖχε· τὸν δὲ
μικρὸν ἀνανεύσαντα (πῦρ δὲ ἦν ὑποσούχον καὶ σκώληξ
πικρότατος διερεθίζων), τὸν πένητα Λάζαρον θεάσασθαι
λέγεται πατριαρχικοῖς πλατέως ἐπικαθεζόμενον κόλ-
ποις, πολλαῖς τε δορυφορίαις παρακαλούμενον· φωνῆ-
σαι τε τὸν δορυφόνον Ἀβραάμ, ἐκείνον αὐτῷ τὸν πρῶτον
παρωραμένον Λάζαρον ἀποστellaί βανίδος, ὥστε τῷ
σμηχομένῳ δίγυρόν τι μικρῷ δακτύλῳ προσεπιστάξαι·
τὸν δὲ πατριάρχην μὴ δυνατόν εἶναι πρὸς λόγον
ἀπαμειβόμενον, τοῦ πένθους αὐτῷ τῆς ἀπροσδοκῆτου
σωτηρίας, περισσώτερον ἄλλως τῆς βασάνου προσκα-
ταστήσαι· καὶ χάσμα δὲ περὶ αὐτοὺς μέγιστον ἠὲ ῥα-
θαί φησι, τῶν ὄρων αὐτοῖς ἀδιεσχάτων ὄντων, καὶ
ἀδάτων πρὸς ἀλλήλους καθεστῆκτων, πέρας ὧδε
τῆς κακίας ἐπεσφραγίσθαι, τοῖς οἷος ἐκείνος ἀπ-
ηγήσει διαβεβαίουμενος· πλοῖσιον ἐν πάθει φησι, τὸν

πολλαῖς ἐμφυρόμενον ἀμαρτίαις· Λάζαρον δὲ τὸς
ἐλέους ἠξιωμένον βανίδα, τὸν θεῖον ὑποληπτέον λόγον
ταῖς καιομέναις πάθει ψυχαῖς, ὑπὸ τῶν θεοφύρων
σταζόμενον· χάσμα δὲ τὴν ἀμετάθετον ἐκ κακίας
βραθυμίαν, ἣν συνέκδημον λαβοῦσα ἡ κναθλία ψυχῆ,
χάσματι καὶ πυρὶ βυθισθῆναι, σωτηρίας ἐλπίδα μη-
κέτι κεκτημένη· κόλποι δὲ νοθηθῶνται τοῦ Ἀβραάμ,
αἱ τῶν ἁγίων διατριβαί· τοῦτ' γὰρ τὴν τῆς ἐπαγ-
γελίας ὑπέσχετο γῆν ὁ Θεός, ἥς γάλα καὶ μέλι δι-
εκρέει· Θεὸς θεοῖς συγγινόμενος, καὶ πρὸς αὐτῶν ἀν-
υμνούμενος ἀσιγήτως, πλατέως τε καὶ ἀπεράντως
θεολογούμενος.

584 *Εἰπέ, καὶ αἱματώδessa ῥύσις λήξειε τάχιστα.*

Τῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις θαυμάτων ἀναγωγικῶς
μεμνημένος, πρὸς Χριστὸν αὐτὸν διαλέγεται· Λόγῳ
γὰρ εἰπέ, φησι, καὶ τῆς ψυχῆς ἡ αἱματώδης στή-
σιτα· ῥύσις· ῥύσις αἱμάτων δὲ προκαταβεδλημένον
τραύματος πληγῆν ὑποδείκνυσι· τῷ γὰρ τερωμένῳ,
τῆς ὠτειλῆς ἐκροῆ τις παρέπεται· τάχιστην δὲ λῆξιν
φησιν, ἐκ παραγῶτης σχήματος· αἰμόρους γὰρ τις
γυνὴ δυσκαίδεκα χρόνων τῷ πάθει κατεχομένη, τῶν
κρασπέδων τοῦ Χριστοῦ λαθραῖως ἀψαμένη, παρα-
χρήμα τῆς νόσου ἀπηλλάγη.

585 *Εἰπέ, καὶ ἐκμήνσει οὐὼν ἀγέλην λεγεῶνος*
586 *Πρεῦμι, καὶ ἐν πελάγεσσι πέσοι.*

Τῶν ἐν Εὐαγγελίοις θαυμάτων καὶ τοῦτο· κατὰ
γὰρ τὴν τῶν Γεργεσηνῶν χώραν ἦν τις δαιμονῶν ἐν
τοῖς μνημείοις· δι' ὃν ἄβωτος ἦν ὁ τόπος, πολλῶν
διαφόρων ὑπ' αὐτοῦ κατατρθέντων· τοῦτον Ἰησοῦς
ὄγιη καταστήσας, χοίρων αὐτόθι νεμομένων, ὑπὸ τῶν
δαμόνων ἀξιοῦνται τοῖς χοίροις αὐτοὺς ἐπιτρέψαι τὸ

opportunitate concessa, in montem ascendit. Sodoma nempe divinus Gregorius esse perseverantiam in peccatis, Lot autem personam virtutis sustinere dicit : qui porro a peccato discessit, ne amplius ad illud revertatur, admonet, hoc enim est retrorsum videre et in columnam salis transmutari : nam quia uxor Lot ad cupiditatem respexit, merito hoc passa est : columna autem est aperta facti accusatio, in perpetuum duratura : urbs Segor denique explicanda est per animam virtute confirmatam, quæ secundum Deum gradatim ad perfectionis fastigium ascendere, neque vero in ostio remanere debet, quia hoc quoque socordiae crimen pœna afflictor.

In Evangeliiis Salvator hanc parabolam proposuit : Erat dives purpura indutus et quotidie laute vivens, ad cuius portas proolvebatur pauper quidam, nomine Lazarus, summa egestate laceratus. Jam vero dives qui luxuria diffinebat omnibusque vitæ bonis abundabat, nullam pauperis habuit curam, quamvis hic quoad corpus pessime se haberet et vix micis, quæ ex illius mensa supererant, male nutrireretur. Præterea vero etiam divitis canes ulcera pauperis linxisse ejusque dolores auxisse dicuntur, dum eorum domini nullam omnino illius rationem haberent. Cum igitur dives tam inhumane se generet, pauper vero cum gratiarum actione perferret, ambo decesserunt et ad locum determinatum pervenerunt, unde ille divitem conspexit. Illic autem paululum aspiciens (erat nimirum ignis hauriens et vermis acerbissimus stimulan), pauperem Lazarum in sinu patriarchali requiescentem et satellitum agmine solatioque ornatum conspexisse, Abrahamque satellitem rogasse dicitur, ut illum Lazarum olim despectui habitum mitteret qui adusto guttam aquæ vel parvo digito instillaret. Patriarcha vero ei respondit hoc fieri omnino non posse, atque subita et inexpectata doloris medela cruciatum etiam intolerabiliorum ei postea fore, necnon per magnam abyssum dicit circa ipsos stabilitum esse, et terminos quibus neque egredi liceat neque invicem convenire. hic esse constitutos affirmat tanquam fines peccati iis qui, sicut ille, animi duritie laborent. Divitem cruciatibus vexatum dicit animam multis peccatis pollutam. Lazarus, qui misericordie guttam afferre implorat, intelligendus est de verbo divino, quod a viris divinitus inspiratis in animas passionibus adustas instillatur : abyssus est socordia pertinax e peccato contracta, quam misera anima, omni spe salutis destituta, sociam assumit et sic abysso et igne submergitur : sinus Abraham est sanctorum consuetudo, huic enim Deus promissionis terram sponponderat, in qua lac et mel fluunt : Deus cum diis conversans, et ab eis alta voce laudatus et multum ac semper celebratus.

Miracula Evangeliorum anagogice commemorans ad Christum ipsum convertit sermonem : Verbo enim dic, ait, et anime profluvium sanguinis consistet. Profluvium autem sanguinis significat accepti vulneris plagam, siquidem e vulnere inflicto profluvies quædam emanare solet : celerrimam autem, sensu anagogico, adesse ait medelam : mulier enim, quæ per duodecim annos sanguinis profluvii morbo laboravit, postquam subriam Christi clam letigerat, extemplo morbo est liberata.

Hoc quoque in Evangeliiis narratur miraculum : In terra Gergesenorum erat quidam dæmoniacus, in sepulcris degens, qui, cum multos varie læsisset, effecit ut nemo regionem istam adire amplius vellet : per Jesum autem sanitatem recuperavit. Et cum ibi porcorum multitudo pasceretur, dæmones veniam

λοιπὸν ἀναμιχθῆναι· τούτου δὲ γενομένου, κατὰ τῆς θαλάσσης οἱ δαίμονες τοὺς χοίρους ἐλάσαντες, ἄπανται ὑποδρυχίους ἀπέωλεσαν.

587 *Καὶ λέπρην ἐλάσειας ἀτερπέα.*

Μένηται τῆς τοῦ λεπροῦ καθάρσεως ὑπὸ Χριστοῦ γενομένης· τὴν πολλὰς δὲ κατεσιγημένην ἀμαρτίας ψυχὴν ἀπεικάζει λεπρῶ· τὸ γὰρ πάθος ἐστὶν ἀτερπές, κατὰ τοῦ σώματος διαεχυμένον.

Καὶ φάος ἔλθοι

588 *Ὅμμασιν οὐχ ὀρόωσι.*

Βαρτιμαῖον αἰνίττεται· τούτῳ γὰρ ἔλεον ποθοῦντι, παρέχει Χριστὸς φῶς αὐτῷ χαρισάμενος, τυφλότητα δὲ φησὶν ὁ Θεολόγος τὴν ἄγνοιαν· ἥς ἐκτὸς γενομένη ψυχὴ τὸ φυσικὸν ἐπιδοῦσα ποθοῦσα φῶς· οὐ γὰρ ἔτι τὸν εὐεργετὴν ὡς υἱὸν εὐφημαῖ Δαβὶδ, ἀλλ' ὡς Θεὸν προσκυνῆσαι μεγαλοδότην.

Καὶ ὄματα φθόγγον ἀκούοι.

Κωφῶ καὶ μογιάλῳ δεηθεῖσι τὴν λύσιν ἄμφω παρέχει Χριστὸς· κωδὸς δὲ λέγεται κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον, ὅστις ἔχει πρὸς τὸ τὰ θεῖα δέχεσθαι, βαρύτερην τὴν φυσικὴν ἀκοήν.

589 *Καὶ ξηρὴν τανύσειας ἐμὴν χέρα, δεσμὰ τε*
590 *ῥήξαιας.*

Καὶ ταῦτα τῶν Χριστοῦ θαυμάτων καθέστηκε· διὸ καὶ λοιδορεῖται, σαθβάτῳ ποιούμενος τὴν θεραπείαν· τούτοις γὰρ ἀνθρώπων τοῖς πάθεσι κάμνοντι, μέσον προστάσει τῆς συναγωγῆς τὴν χεῖρα διεκτείναι, καὶ τῇ γλώσσῃ διηριθρῶμένον διαλέγεσθαι· χεῖρα δὲ ξηρὰν φησὶν ὁ Πατὴρ, τὸ πρὸς τὰς θείας ἐντολάς ἀργῶς διακεῖσθαι, δεσμόν τε γλώσσης ἢ τὸ μὴ ταῖς ἐντολαῖς ἐντυγχάνειν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὸ δεσμεῖν ἄλλοις τὸ τῆς ὠφελείας λαλητικὸν ὄργανον.

Στήσαις δὲ ποδῶν βᾶσιν ἀδρανέουσιν.

Πολλῶν παραλελυμένων κοινῇ τῆς Χριστοῦ θεραπείας ἀπολαυκῶτων μνήμην ποιεῖται· παρειμένην δὲ λέγει ψυχὴν, ἢ τῷ πολέμῳ κατατρωθεῖσαν τεῦ ἐχθροῦ, ἢ τῷ βῆθουλιᾳ κείσθαι καὶ μὴ δύνασθαι τῆς νόσου, τουτέστι τῆς ἀμαρτίας ἀνανεῦσαι.

591 *Ἐκ δ' ἄρτου κορέσαις ἄλιγον.*

Πέντε Χριστὸς ἄρτοις κατὰ τὴν ἔρημον καὶ θυρὴν ἰχθυοῖσι χιλιάδας πολλὰς διατρέψας τὴ πρότερον, καὶ λειψάνοις δώδεκα κροφῶν τὸ μέγιστον τοῦ θαύματος πιστωσάμενος, ὡσαύτως τὸ δεύτερον ἄρτοις ἑπτὰ χιλιάδας εἰς κόρον ἐμπλήσας, τῆς θείας δυνάμεως σαφεῖς παρέσχε τὰς ἀποδείξεις· ἀλλὰ τούτῳ Γρηγόριος ὁ θεῖος τῇ ψυχῇ διαλεγόμενος μνημονεύει, καὶ γὰρ τὸν λόγον ἄρτων οἶδε πολλαχοῦ τῆς ψυχῆς τροφήν κατονομάζειν· ἐκείνον τοιγαροῦν τῇ λιμωτούσῃ ψυχῇ πρὸς Θεοῦ παρασχεθῆναι λιτάζεται.

Στορέσαις δὲ θάλασσαν

592 *Δειμαλέτην.*

Ταύτην ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου παρεθέμεθα τὴν ἱστορίαν Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς κατὰ τὴν φοβεράν συγενομένου θάλασσαν· θάλασσαν δὲ τὰς βιωτικὰς εἴποι τις ἂν τρικυμίας, πολλαῖς συμφοραῖς τὴν ἀθλίαν ψυχὴν βυθίζειν ἀλλεπαλλήλοισ βράσμασιν ἐπιγυόμενας· τὸ δὲ καταστρώσαι φησὶν, ἀντὶ τοῦ καθομαλίσαι· γαλήνην γὰρ εἰκὸς καὶ ζάλης ἀπαλλαγῆν, ἐνθα Χριστὸς, ἐπιγίνεσθαι.

Στροφῆσαις δὲ φάντερον ἡλλιο.

Τῶν μαθητῶν τοὺς προειρημένους παραλαβόντων Ἰησοῦς, ἐπ' ὄρους ὄψησάτου μετεμορφώθη, Μωϋσῆν αὐτοῖς ὑποδείξας καὶ Ἥλιον· τῆς δὲ τῶν μαθητῶν ὄψεως, ἐκεῖνο μικροῦ τὸ φῶς καὶ στεβρότερον ἦν· Λάμπραις τὸνυν, φησὶ, ταῖς διανοαῖς, ὡς τοῖς μαθηταῖς ἐν βρεῖ ποτὲ λαμπρότερον ἤλιου.

porcis sese immittendi a Jesu petierunt, qua impetrata porcos in mare compulerunt, ita ut cuncti fluctibus submergerentur.

Sanationem lepræ a Christo factam commemorat : animam nimirum multis peccatis inquinatam cum lepra comparat, quæ est morbus gravis per totum corpus diffusus.

Bartimæum subindicat, cui misericordiam imploranti Christus lucem benigne concessit. Cæcitate autem Theologus vocat ignorantiam, qua excussa veram lucem anima appetet : neque enim amplius benefactorem tanquam filium Davidis celebrat, sed tanquam Deum, magnorum donorum largitorem, adorabit.

Surdus et mutus, precibus factis, a Christo medelam adipiscuntur. Surdus autem sensu anagogico dicitur, quicumque ad divina excipienda difficilem a natura accepit auditum.

Etiam hæc inter Christi miracula recensentur, et conviciis petitus est quod Sabbati die medelam adhibuerit. Hominem enim his morbis laborantem in media synagoga manum extendere et linguæ articulos sonos proferre jubet. Manum autem aridam dicit Pater socordiam circa divinas leges, et linguæ vinculum, vel si quis Dei præcepta neglexerit, vel si organum, quo aliis prodesse debet, penitus cohibuerit.

Multorum paralyticorum per Christum sanatorum mentionem injicit : paralyticam autem animam dicit vel eam quæ in bello adversus hostem vulnerata est, vel quæ socordia constringitur et morbo, hoc est peccato oppressa erigi non potest.

Primo quinque panibus ac duobus piscibus in deserto multa millia hominum Christus nutrit et fragmentorum cophinis duodecim magnitudinem miraculi comprobavit ; secundo autem septem panibus plura millia abunde satiavit et manifesta divinæ potentiae miracula edidit. Divinus Gregorius ad animam verba faciens illa commemorat et Verbum panem pluribus locis animæ cibum appellat precans, ut Deus animæ esurienti illud suppeditare dignetur.

Hanc sub initio libri apposimus historiam, uti nimirum Christus per mare exagitatum ad discipulos accesserit. Mare autem dicere poteris vitæ procellas quæ miseram animam invadunt undisque circum se excipientibus demergere conantur : sternere porro dixit pro sedare, non potest enim non adesse serenitas et tempestatis ōnis, ubi Christus versatur.

Discipulos potiores secum dicens Jesus in excelso monte transfiguratus est, eisque Moysen et Eliazam ostendit. Lucis autem illius sustinendæ discipulorum visus pene imposuit : Illumines igitur, inquit, mentes, ut olim in monte sole splendidior discipulis apparuisti.

583 Πήξιας δὲ μέλι βεβαρητά.

Τῆς τοῦ παραλύτου μέμνηται ἱστορίας· τοῦτον γὰρ τοῖς μέλισσι βεβαρημένον, προστάγματι συσφίγγει Χριστός· μέλι τοίνυν βεβαρημένα, τῆς ψυχῆς τὰ ὄργανά φησι, μόχθῳ τοῦ πρὸς τὸν ἀόρατον τοῦ Ἐχθροῦ πόλεμον, ἀκίνητά τε καὶ παντελῶς ἀργὰ καθεστηκέναι.

Ἐκ νεκρῶν δὲ

590 Ἀδύς ἀναστήσειας ὁδωδότη.

Λάζαρον τεταρτάτον τοῦ τάφου Χριστὸς ἐκκύσας, ζῶντα παρίστησιν· οὗτος δὲ φίλος αὐτῶν καὶ τῶν αὐτῶν πεφιλημένων γυναικῶν ἀδελφός, Μαρίας φημι καὶ Μάρθας· ὡρμητο δὲ τῆς Βηθανίας κωμυδρίου, μικροῖς διαστήμασι τῆς Ἱερουσαλὴμ καθεστηκός· τοῦτον ἀβρωσίζ τὸν Λάζαρον περιελθόντα, τοῖς μαθηταῖς ἀλλαχόσε διατριβῶν προλέγει Χριστός, εἶτα δὲ καὶ θανόντα· πένθους δὲ περὶ τὸν τοῦ τεθνηκότος οἶκον οὐ τοῦ τυχόντος ὑπάρχοντος, κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν· σὺν τοῖς μαθηταῖς πάρεσι Χριστός, ὧ συναντήσασαι Μάρθα καὶ Μαρία τοῦ τεθνηκότος αἱ ἀδελφαὶ καταδακρυμένα· τῆς βραδύτητος ἐνεκάλου· ἡ γὰρ ἂν τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς οὐχ ὑπήχθη Λάζαρος παρόντος Ἰησοῦ· τὸν γοῦν ἀδελφὸν ἀναστήσειν ἐπαγγελαμένου Χριστοῦ, θάπτον τε τῷ τάφῳ παραπάντος τοῦ τεθνηκότος, ἀποτρέπειν τὰς ἀδελφὰς λέγεται τὴν τοῦ μνήματος ἀνακάλυψιν τεταρτάτου τοῦ τεθνηκότος ὑπάρχοντος, ὅτε δὴ καὶ σεσηπτός· ἀλλὰ Χριστὸς φωνήσας κειραίας αὐτὸν, ὡς ἔθος τοῖς θαπτομένοις, περιελγμένον, ἀσυνήθως βαδίζοντα πρὸς τὸν τάφου παρίστησιν· θαύμα μέγιστον τοῖς ὁρώσι, νεκρὸς τεταρτάτος ἀνεμποδίστοισ βαδίζων δεσμοῖς· λυθέντα δὲ τὸν πρὸς βραχέος νεκρὸν, αἰκοι τε πεπορευμένον, παμπληθεῖ τῆς Ἱερουσαλὴμ τοῦ θαύματος διαδραμόντος, τῶν τε τῆς πόλεως οἰκητόρων καὶ τῶν παρατυχόντων ἀλλαχόθεν νεηλύ-

Innuit historiam paralytici, cujus membra diffluentia jubente Christo confirmantur: membra autem diffluentia dicit animæ organa, quæ certamine contra invisibilem hostem suscipiendo defatigata motu carent et omnino segnia sunt.

Lazarum quatríduanum e sepulcro evocatum vitæ restituit Christus. Erat autem ille amicus ejus et frater seminarum ab eo dilectarum, Mariæ nimirum et Marthæ, oriundus Bethania pago prope Jerusalem sito. Hunc Lazarum Christus, alibi degens, morbo implicatum, deinde etiam mortuum esse discipulis prædixit. Cum autem magnus luctus esset in domo mortui, quarto die cum discipulis accedens Christus, cui Martha et Maria, defuncti sorores, obviam factæ cum fletu tarditatem objecerunt, quandoquidem Lazarus mortis vinculis non fuisset constrictus, si Jesus adfuisset. Fratrem porro in vitam esse revocaturum esse promittens Christus ad sepulcrum defuncti progreditur, sed sorores Jesum cohibuisse dicuntur, quo minus sepulcrum aperiri juberet, siquidem ille jam ante quatuor dies mortuus fetorem contraxisset. At vero Christus illum fasciis, uti sepultus fieri solet, circumvolutum evocavit atque præter morem consuetum e sepulcro prodire jussit, ita ut mortuum quatríduanum libere incedentem conspiciat summa admiratione percellerentur. Cum igitur hoc miraculum, quod mortuus nuper resuscitatus in domum suam redierit, non solum inter omnes Hierosolymæ incolæ, sed etiam inter eos qui undique confluxerant, advenas (erat enim festum Paschatis) innotuisset, evenit ut Jesus super asino advenientem cum ramis et bajis exciperent et hymnum Davidicum in Deum canerent, siquidem Christum regem futurum esse filium Davidis scriptum est. Animam autem peccatis emortuam Christi auxilio vinculis letiferis liberari divinus ait Gregorius.

Cum Christus e Bethania ad Jerusalem iret, in itinere esuriens ad ficum accessit, ut inde cibum caperet, et quia omni fructu illa carebat, uno verbo severo eam arefecit. Sub ficu autem intelligenda est anima socors sterilitate et asperitate oppressa, quæ quia in tempore fructuum haud reddit, Christus uno verbo arefacit. Lignum autem aridum et sterile denique igni tradendum esse apparet.

Hoc dictum de promptum est e propheta Amos, qui dicit: *Væ desiderantibus diem Domini, enque est tenebræ, et non lux.* Quænammodum enim si quis leonem fugiens in ursum incidat, et hunc effugiens ingrediat in domum, et immitat manibus suis super parietem et mordeat cum coluber: nunquid non tenebræ dies Domini, et non lux? et caligo, et non splendor?

CARMEN II. De virginitate.

In exordio libri, quem in virginitatem conscripsit divinus Gregorius, cum sibi proposuerit magnis

(1) Ed. nov. p. 299.

PATR. GR. XXXVIII.

δων (ἦν γὰρ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα), πάλω παραγενησόμενον Ἰησοῦν σὺν κλάδοις καὶ βαλοῖς ὑποδεχομένων. ὕμνον εἰς Θεὸν εἰπεῖν αὐτοῦτον, ὡς υἱὸν τοῦ βασιλέως καθομολογήσαι Χριστὸν γέγραπται· ψυχὴν οὖν τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρωμένην, τῶν θανατηφόρων ἀπολυθῆσθαι δεσμῶν ἐπιστάσια Χριστοῦ, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος.

Μηδὲ μ' ἄκαρπον

595 Ὅλα συκῆν τὸ ἀρούρεν ἰδῶν, ξηρὸν τελείσσιαι.

Ἐκ Βηθανίας· ἐπὶ τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ὁδοιπορῶν Χριστὸς, καθ' ὁδὸν κεινήσας προσάγει συκῆν, βρώσιως ὀρεγόμενος, ἐν ἣ μάλιστα καρπὸν οὐχ εὐρών, ἀποτόμως ταύτην τῷ λόγῳ ξηραίνει· συκὴ δὲ νοηθήσεται ψυχὴ ὀφθαλμῶς ἄκαρπις καὶ τραχύτης πιεζομένη, ἣν μὴ κατὰ καιρὸν τὸν καρπὸν ἀποδοῦσαν τῷ λόγῳ ξηραίνει Χριστός· ξηρὸν δὲ ξύλον καὶ ἄκαρπον, πυρός ἐστι κατάβρωμα δηλονότι τελευταίου.

616 Ὡς δ' ὅτε τις τε λέοντα λιπῶν, ἄρκτω πειλάσσει

617 Μυιομένη, καὶ τήνδε φυγῶν ἐς δῶμα πέσσει

618 Ἀσπασίως, καὶ χεῖρα ἔην πρὸς τοῖχον ἀρείσσει,
619 Ἐνθεν δ' ἐκπροθορῶν μιν ἐρις τύψησιν ἀλείπτως.

Τοῦτο τὸ παράδειγμα τοῦ προφήτου ἐστὶν Ἀμώς· φησὶ γάρ· *Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου, καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φέγγος*· ὡς γὰρ ἂν τις λέοντα καταλιπῶν, ἄρκτω προσεγγίσῃ καὶ ταύτην ἐκφυγῶν, εἰσπέσῃ εἰς οἶκον, καὶ ἀπείρῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ δέξῃται αὐτὸν ἐρις· *Οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ οὐ φῶς; καὶ γνῶφος οὐκ ἔχων φέγγος;*

ΛΟΓΟΣ Β'. Περὶ καρθενίας (1).

Ἀρχόμενος ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦ εἰς καρθενίαν λόγου, καὶ μεγάλως βουλόμενος αὐτὴν ὑπερεξῆσαι,

δεῖξαι τε ἀμυδρῶς ἐν τοῖς προτέροις φαινομένην, λαμπρύτερον δὲ διαλάμπουσαν ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως, ἐκ θεολογίας εἰσβάλλει τὴν σεπτὴν Τριάδα καὶ ἀδιάρητον, πρῶτην ἀποδεικνύς καρθόνον, μεθ' ἣν τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις τὰς περὶ τὴν πρῶτην ἰδρυμένας ἀκτίνα· θεολογήσας δὲ καὶ ὡς ἐνὸν παραστήσας ἐξηγηματικῶς, τὴν τε τῶν ἀγγέλων παρεισάγει δημιουργίαν, καὶ τοῦδε τοῦ παντός· ἀρχόμενος ἀπὸ φωτός, ὡς πρῶτον ὑπέστη τὸ φῶς ἂν φησι πλήρη φωτός γένοιτο τὰ ἔργα καὶ χαρὴν· τὸν τε οὐρανὸν παρεισάγει καὶ τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν τε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρων, καὶ ζῶων παντοίων εἶδη παντοδαπὰ, τὴν τε τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν, καὶ τῆς ἐκ πλευρᾶ; αὐτοῦ ληφθείσης γυναικὸς τὴν πᾶσαν δημιουργίαν συντόμῳ λόγῳ περιλαβών.

131 Καὶ πολλοῖσι πάρος παιδεύμασι πλάσμα δα-
[μασθέν,

132 Γλώσσαις τετρομέησι, καὶ ὕδασι καὶ πυρὸς
[δμβροῖς.

Μέμνηται τοῦ κατακλισμοῦ καὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ τῶν Σοδομιτῶν. Τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων εἰς πλήθος ἐληλαχότος, καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν ἀπληγῆκτων, ἐκάστου τε πονηρὰ καθ' ἑαυτὸν διαπραττομένου, πορνεῖαι τε [καὶ] μοιχεῖαι καὶ ἀσελγείαι, γοητεῖαι τε καὶ εἰδωλοατρίαι τῶν πάντων διακεχυμένων, Νῶε τινι δικαίῳ κατὰ τὴν γενεάν ἐκείνην προστάσσει κιβωτὸν ὁ Θεὸς κατασκευάσαι ξυλίνην· ἐν ἣ πανοικία γενόμενον τοῦ γεννητομένου κατακλισμοῦ φυλαχθήσεσθαι. Νῶε τοίνυν ἐν ἑστέρι ὄλοις ἑκατὸν τὴν κιβωτὸν ἀπαρτίσας, εἰσελθὼν τε πανοικίᾳ, καὶ τῶν θηρίων καὶ ζῶων, πτηνῶν τε καὶ ἔρπετων πᾶν γένος κατὰ συγγίαν ἑαυτοῦ συναποκλείσας, τὸ παγκόσμιον ἐκείνο διαδιδράσκει ναυ-

άγιον· τοῦτου γὰρ γενομένου, τὴν γῆν σύμπασαν ὁ Θεὸς δμβροῖς ἀπειροῖς κατέκλυσε, τοὺς οὐρανίους ἐπανοίξας καταβράχτας, καὶ τῆς γῆς ὑποκάτωθεν τὰς ὀδύσσους διαβρήξας· τότε δὴ τῶν ὀρέων ὑπερχυθέντος τοῦ ὕδατος ἐπὶ πηγὰς πεντεκαίδεκα, πᾶσαν σάρκα καὶ πᾶν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς ἀνάστημα ἄρδην ἐκλῆς ἀπολέσθαι· Νῶε δὲ διασωθέντος μετὰ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῇ θῆκῃ ἐγκατακλειστων, ἀρχὴν ἐντεύθεν τῶδε τὸ πᾶν καὶ αὖθις κομίζεται, τοῦ Θεοῦ μεταμοληθέντος, διαθεβαιωσαμένου τε μὴ δεῖν εἶ κατακλισμὸν ἐπαγαγεῖν, κἂν οἱ πλείστον εἰς αὐτὸν ἀσεδήσασιν οἱ ἄνθρωποι· τὸν ἐπὶ Θεοῦ μετάμελον στροπὴν οἰεσθαι, ἀλλ' ἀγαθότητος ἔμφασιν· τὸ γὰρ ἠπειλημένον μᾶλλον ἐκφοβεῖ, τὸ δ' ἀνοχὴν ὑπισχεῖσθαι· ναὶ πταίουσι τῆς ἀνωτάτω φιλάνθρωπίας τεκμήριον· ἄλλοτε δὲ πάλιν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς πληθυνθέντος, καὶ πολλὰς ταῖς εἰς Θεὸν ὕδρουν ἐνασχολουμένου, μῆς ὄσης τῆς κατὰ φωνῆς καθ' ὅλου τοῦ γένους, ματαιοποιίας ἐργασίαν αὖθις ἄνθρωποι περιποιούντι, τὸ μηχανάζει τισι πρὸς οὐρανὸν ἀνορμησάι. Πλὴθον σὺν καὶ πλὴθον κατασκευάσαντες, πύργον οἰκοδομεῖν ἐπιχειροῦσιν· ἀλλ' ὅτε πρὸς ὕψος ἐδόκει καθορῆν τὸ μηχανήμα, τότε δὴ τῶν γλωσσῶν διαίσεις τις ἀθρῶς τοῖς ματαιοπόνους προσγιναται· διαχυθέντες δὲ καὶ πρὸς ἄλλον ἄλλος ὁμοσεῖν οὐ δυνάμενοι, τῆς εἰκαίως αὐτοῖς ἐργαζομένης ἐργασίας στάσιν εἰλήφασιν ὡδε· μόνος δὲ τις· Ἔθερ τοῖσιν αὖ, τῇ τοῦτων λέγεται ματαίᾳ μὴ συνδέσθαι ἐργασίᾳ· δμβροῦς δὲ πυρὸς τοὺς Σοδομιτικούς φησι κεραυνούς.

166 Πρὸς ζωὴν καλλιτροσον Ἀδάμ καὶ ἡδὸς ἀνδρῆς.

Ἀδάμ πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ κατ' εἰκόνα δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος, πάντων βασιλεύειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς λα-

laudibus eam efferre necnon demonstrare, quod olim quidem minus insignis fuerit, a nostri autem Salvatoris incarnatione ad summum splendoris fastigium evecta sit, ex theologia introducit sanctam et indivisam Trinitatem ut primam virginem, post quam potestates angelicas primario radio innixas collocat. Dum autem ea, quae ad Deum pertinent, edocet et pro virili explicat, angelorum et hujus universi oeconomiam simul exponit, et a lumine quidem extorsus enarrat, quam originem lumen habuerit et quomodo lumine laetitiae impleta sint opera. Porro adducit caelum et terram ac mare et quae in ea continentur, solem, lunam, stellis, bestiarum omnigenarum varias species, hominis creationem et mulieris e costa illius depromptae formationem, et haec omnia breviter attingit.

Inundationem et turris ex-structionem et Sodomitas commemorat. Postquam enim genus humanum in immensum numerum accreverat et omnia, ut ita dicam, desperata erant, et quivis scelesti secum agitata, et cuncti, scortationibus et adulteriis, nec non intemperantiis, fascinationi atque idololatriae in ulgebant, Noe quidam justus illius aetatis vir arcam ligneam construere a Deo jubetur, in qua cum tota familia, quando diluvium ingrueret, servaretur. Noe igitur in arcam intra centum integros annos confectam cum omni familia ingressus est, et par cujusvis speciei animalium, ferarum, volucrum et reptilium secum introduxit atque sic illud generale diluvium effugit. Cum enim hoc accideret, Deus universam terram infinitis inatribus inundavit, cataractas caelestes reclusit et abyssos subterraneas perfregit, ita ut illo tempore aqua quindecim cubitis montes superaret et omnis caro omnesque res creatae de facie terrae abolerentur. A Noe autem, qui cum omnibus in arca inclusis conservatus erat, hodiernum genus humanum denuo originem duxit, et Deus poenitentia captus spondit, nunquam rursus diluvium fore, quamvis valde in ipsum homines peccata commissuri essent. Poenitentia autem in Deo non est mutatio, sed benignitatis argumentum: minae enim magis terrent, promissio vero indulgentiae vel peccatoribus exhibenda summum erga homines amorem indicat. Alio autem tempore, cum genus humanum in terra increbuisse, et multa in Deum impie ageret, et una tantum lingua ubique esset, ineptum quid excogitarent homines, scilicet machinis quibusdam in caelum ascendere, quare luto lateribusque comportatis turrim aedificare aggressi sunt. Sed cum aedificium in altum exsurgere videretur, linguarum confusio quaedam subito accidit stolidis illis, adeo ut perturbati, quia jam se invicem intelligere haud poterant, operi incepto finem imponere cogentur. Caeterum unus tantum vir, Eber dictus, illorum amenitiam improbasse dicitur. Igneam autem pluviam noster fulmina Sodomitica appellat.

Adam primus a Deo ad suam ipsius imaginem creatus homo, cui imperium in totam terram concessit.

χόν, καὶ θεῶν ἐνοπιῶν ὑπάρχων ἐργάτης, τρέψων τε νοήμασιν ἀπλοῖς τὴν ψυχὴν, καὶ βοηθὸν κεκτημένος τὴν ἐκ πλευρᾶς αὐτοῦ ληφθεῖσαν γυναῖκα, παράδεισον ἔκτισεν ὑπὸ Θεοῦ πεφυτευμένον· ἐντολῆς δὲ πρὸς Θεοῦ δοθείσης αὐτῷ, πάντων τῶν ἐν παραδείσῳ φυτῶν ἀφρόνως ἀπολαύειν, ἐνὸς δὲ μόνου ξύλου ἀπέχεσθαι τελεωτέρας τροφῆς, ἀγώνισμα τοῦτο θεμένου τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὸν ἀντίπαλον κινήσει δαίμονα, τῆς βρώσεως ἡττηθεὶς ἐξόριστος γίνεται τῆς τρυφῆς· ὄφει γὰρ ὁ Σατανᾶς ὄργανον χρῆσάμενος, εἰσοῦς ἀνθρωπίνως τῷ Ἀδὰμ, τῇ δὲ γυναικὶ συμβουλευσας τε καὶ τοῦ καρποῦ μετασεῖν ἐξαπατήσας, καὶ διὰ τῆς γυναικὸς τὸν πρωτόπλαστον ἀνατρέψας, γυμνοὺς καταλιπὼν ἔρχετο· φύλλα δὲ συκῆς περιθέμενοι, καὶ τῆς φωνῆς ἀκούειν τοῦ Θεοῦ μηκέτι φέροντες, εἰσέδυσαν οἱ προπάτορες ἐπὶ τὸ ἄλσος· ἀλλ' ὅτε κληθέντες Θεῷ παραστῆναι, διὰ τὴν γύμνωσιν οὐχ οἰοί τε καθεστῆκασιν, τοῦ μὲν Ἀδὰμ αἰτιωμένου τὴν γυναῖκα, τῆς δὲ τὸν ἔριν ἀναιτιωμένης, ἀπέφασιν τῷ μὲν δ, εἰ τὴν γῆν ἐθέλειν, τῷ στήθει δὲ καὶ τῇ κοιλίᾳ χαμαὶ φέρεσθαι δίδωσιν ὁ Θεὸς, ὑπὸ κατάραν θέμενος διὰ παντός, ἐχθρεύειν τε τῷ τῆς γυναικὸς σπέρματι καὶ πτέρναν αὐτοῦ ἐπιτηρεῖν, ὑπὸ δὲ τούτῳ κεφαλὴν διαθλάσθαι· τῇ δὲ γυναικὶ ὠδίνειν καὶ πονεῖν ἐν τῷ τεκεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα ἐπιστρέφειν, ὑπ' αὐτοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ κατακυριεύεσθαι· τῷ δὲ Ἀδὰμ ἰδρῶν καὶ βιοῦν καὶ μόγιον τὸν ἄρτον ἐσθίειν, τῆς γῆς ἀκάνθας αὐτῷ καὶ τριβόλους ἀναβαλλούσας, φθειρέσθαι τε καὶ πρὸς τὴν μητέρα γῆν ἐπιστρέφειν, καὶ χροὶ ἀνωθεν οἴος· ἦν περ τοῦ γενέσθαι τῆς ψυχῆς αὐτῷ διασχευθείσης· ὑπάρξει· χιτῶσι δὲ τὴν αὐτῶν γύμνωσιν δερματίνους καλύψας ὁ Θεός, τοῦ τῆς τρυφῆς ἀτίμως ἀποπέμπεται κτήματος· τάξας δὲ χερουδιμ καὶ φλογίνην βρομφαίαν φυλακὴν τῷ παραδείσῳ, τὸ

τῆς ζωῆς αὐτοῖς ἐν μέσῳ τῷ ἄλσει πεφυτευμένον ἀπρόσιτον ἔθηκε ξύλον.

309 Πιστις Ἐνώχ μετέθηκεν, ὁ δ' ἐξ ὕδατων

[ἐσώσων

310 Κόσμον ὅλον, ψυχαῖς ὀλλγαῖς καὶ σπέρμασι

[πλωτοῖς,

311 Νῶε μέγας.

Ἐνώχ ἐδοξος ὢν ἀπὸ Ἀδὰμ τῷ Θεῷ εὐηρέστησε· τῶν γὰρ ἀνθρώπων ταῖς ἀσεβείαις μαινομένων, ἐπίτινος αὐτὸς ἄρως ἑαυτῷ ζῆν καὶ Θεῷ λέγεται· λόγος δὲ τις καὶ ἄλλος· ἐστὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτον ὁ Ἄβραμ ἀνήρ τὰ πάντα πονηρὸς ἀνελεῖν ἐπειράθη, τὰς αὐτοῦ τυραννικῶς ἀφελόμενος γαμετάς· τοῦτον ἀγαθὸν ὄντα τὸν Ἐνώχ καὶ Θεῷ εὐηρεστηκότα μετατίθησιν ὁ Θεὸς ζῶντα μέχρι νῦν, καὶ τῶν ὠδίνων ἀνώτερον τοῦ θανάτου διαφυλάξας. Νῶε δὲ καὶ αὐτὸς δίκαιος ὢν, κατακλισμοῦ τὴν γῆν ἀφανίσαντος, πανοικίᾳ διεσώθη.

Ἀβραὰμ δὲ πατὴρ πολλῶν τε καὶ ἐθνῶν,

312 Καὶ θυσιῇ Χριστῷ παραβώμιον ἴλα καθήσας·

313 Μωσῆς ἤγαγε λαὸν ἀπ' Αἰγύπτου βωρηῆς

314 Θαύμασι σὺν μεγάλοισι, νόμον δ' ὑπέδεδεξατο

[πλάξιν,

315 Ὑψόθε λαίτησι, Θεὸν δ' εἰσέδρακεν ἄντην.

Μωϋσῆς Ἰσραηλίτης ἦν ἐν Αἰγύπτῳ τεχνεὺς, προστάγματος τότε τοῦ Φαραὼ τοὺς τικτομένους παῖδας τοῖς Ἑβραίοις ἀπειλουμένου τῷ ποταμῷ βίπτεσθαι, τρίμηνον ὑπὸ τῶν γονέων φυλαχθεὶς, ἐπεὶ μὴ τέλειον δυνατὸν ἦν ἀποκριθῆναι αὐτὸν, ἐκτίθεται· ὅθην γὰρ οἱ γονεῖς περιχρῖσαντες ἀσφάλτῳ πίσση, τὸ παιδίον ἐκβάλλουσι καὶ ταῖς ὄχθαις τοῦ ποταμοῦ προσρίπτουσι, τὴν ἀδελφὴν νεάνιν οὖσαν ἐπιτηρεῖν προστεταχότες· τῆς δὲ θυγατρὸς Φαραὼ κατὰ συγκυρίαν λούσασθαι παραγενομένης, τὴν ὅθην αἰ ταύτης ἄβραι τῶν ποταμίων ἔχθρῶν ἀνελέμεναι, τῆ

sum fuit, divinorum præceptorum exsecutor, cogitationibus simplicibus animam nutriens et mulierem ex ipsius costa desumptam possidens, paradisi a Deo plantatum habitavit. Qui cum a Deo præceptum accepisset, ut, licet de omnibus paradisi arboribus pro lubitu vesceretur, unius tamen ligni fructu perfectiore abstineret (voluit autem Deus ut hoc certamine dæmonem adversarium vinceret), vescendi cupiditate superatus et loco amœno exterminatus est. Satanas enim serpentis organo usus, hominis instar in Adam ingressus, mulieri persuasit ut de fructu comederet, et decepto seductoque per mulierem primo homine eos nudos relinquens discessit. Folia autem ficulnea circumligantes cum Dei vocem audire haud amplius sustinerent, primi homines in nemus se receperunt. At vero Deo vocante, quamvis ægre ferentes propter nuditatem, comparuerunt, et Adam quidem mulierem, hæc autem serpentem incusavit, quare Deus in serpentem, quem execrabilem fecit, hanc tulit sententiam, ut humo vesceretur et pectore ac ventre dorsum ferretur, et mulieris semen infestaret ejusque calci insidiaretur, caput autem ipsius ab illo confringeretur. Mulieris autem pœna hæc fuit, ut in parturiendo doloribus cruciaretur, ad virum inclinaret ab eoque regeretur et subigeretur. Adam denique hæc contigit sententia, ut in sudore et labore panem comederet, siquidem terra spinas et tribulos ei germinatura foret, porro ut corrumperetur et ad terram genitricem rediret atque iterum fieret pulvis qualis fuerat, antequam animam accepisset. Postquam autem nuditatem eorum vestibus pelliceis contexerat Deus, cum infamia ex amœna possessione eos expulit et angelo cum igneo gladio in paradisi custodiam collocato prohibuit, quo minus lignum vitæ in medio nemore plantatum in posterum adirent.

Enoch, qui septimus fuit ab Adam, Deo perplacuit, quia improbitate hominum ingravescente in monte quodam sibi et Deo vixisse dicitur. Præterea narrat, quod Lamech vir omnino improbus eum interficere voluerit ejusque uxores per vim abduxerit. Hunc pium Deoque placentem Enoch constituit Deus vivum ad hoc usque tempus et mortis doloribus eum defendit. Sic Noe, qui etiam justus erat cum terra diluvio submergeretur, cum tota familia conservatus est.

Moses Israelita in Ægypto natus, cum illo tempore secundum edictum Pharaonis omnes infantes ab Hebræis progeniti undis suffocari deberent, per tres menses a parentibus conservatus, deinde quia jam occultari haud amplius poterat expositus est. In fiscellam nimirum bitumine piceo linitam parentes infantem incluserunt, et ad ripam fluvii appositum sorori juvenculæ custodiendum tradiderunt. Cum autem Pharaonis filia lavandi causa forte advenisset, ancillæ ejus fiscellam e ripa sublatam ad dominam apportarunt, quæ, arca aperta et infante lacrymabundo conspecto, misericordia commota est, et sororem ad vocare mulierem nutricem jussit. Et ita quidem educatus est. Postquam autem adoleverat, nutrice dimissa, regis satellitibus stipatus et omni Ægyptiorum sapientia imbutus a filia Pharaonis adoptatus

κυρία προσάγουσι· ταύτης δὲ τὴν ὀφθὴν ἀνευξάσης, καὶ παιδίον κλαυθμυριζόμενον θεασαμένης, συμπαιθείας τρόπῳ κινήθεισας, ἐγνωνκυίας τε τῶν Ἑβραίων εἶναι τὸ παιδίον καὶ φεισαμένης, τῇ τε ἀδελφῇ τροφεύουσιν καλέσαι γυναῖκα διαταξαμένης, ἐκδεδυκυίας τε πρὸς γαλακτοτροφίαν, ἀνδρυνθέντα τῆς θρεψαμένης ἀντιλαβοῦσα, τοῖς βασιλεῖσις ἀγούσα δορυφοραῖς καὶ πάσῃ σοφίᾳ παιδεύουσα τῶν Αἰγυπτίων, οὐδὲν οἰκίσθιν ἀναγορεύει· χρόνον δὲ παρηκμαπτότος, ἦδη ταῖς ἀνδρείαις φρεσὶ τοῦ Μωϋσέως τελευθθέντος, καὶ πρὸς τὴν προγονικὴν εὐσέβειαν πυρπολουμένου, συνέθη τινὰ τῶν Αἰγυπτίων τύπτειν Ἑβραίων τῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν· ὁ δὲ Μωϋσῆς εὐκαιρίας λαθόμενος ἀναίρει τὸν Αἰγύπτιον, ὑπὸ δὲ ψάμμῳ καλύπτει· τῇ τε ἐξῆς ἀδελφοῖς Ἑβραίοις πρὸς ἀλλήλους διαπληκτιζομένοις ὄφθεις, τὰ εἰς εἰρήνην συναλλάσσειν ἐπειράτο· τοῦ δὲ τὸν πλησίον ἀδικούντος ἀπωσαμένου αὐτὸν, καὶ τὸν πρὸ βραχέος ὑπομήσαντος, φόνον, ὃν οὐκ αἶτι τῷ Φαραῶ κρύπτεσθαι δυνατὸν ἦν, δείσας, τὴν ἐπὶ Μαδίᾳ στέλλεται τρίβον· ἐν ἣ γεγωνὶς τῷ παρακειμένῳ προσκαθέζεται φρέατι· τῶν δὲ κατὰ συνθήθειαν συνειλεγμένων ποιμένων τὰ πρόβατα ποιρίζειν τὰ οἰκεία, νεάνιδας τοῦ ἱερέως παρθένους θυγατέρας παρούσας μετὰ τῶν ἀπολλῶν τοῦ φρέατος ἀποδιωκόντων, τυραννίδι δὲ τῶν παρθένων ἐπικρατούντων, αὐτὸς ἀναστὰς τοὺς μὲν ἀδικούντας καὶ αὐθις ἐμάστιζεν, Ἰσὴν ἔχων τοῖς κακοῖς τὴν ἐκ προθέσεως διάπυρον ζηλοτυπῆαν, κατοικτεῖρας δὲ καὶ πλέον τὰς παρθένους, αὐτοχειρὶ τῶν ὕδατων τὰς δεξαμενάς ἀναπλήσας, ταῖς ληνοῖς τῶν ποτιστηρίων τὰ θρέμματα προαγαγεῖν ἐγκελεύεται· τάχιστα δὲ τῶν κορίων πρὸς τὸν πατέρα παρ' Ἐθὸς ἀφικομένους, ἐκείνου μὲν τὴν ταχύτητα καταπλάγαντος, τῶν δὲ τὸ αἶτιον ἐιρηκυῶν, προφάσει συνάπτεται τῷ ἀνδρὶ καὶ παρ' αὐτῷ κατακλιζέται, καὶ οὕτως τῶν θυγατέρων γήμας τὴν πρεσβυτέραν (Σεπφώρα δὲ ταύτης τὸνομα), τσσαρα-

κονταετῇ χρόνον αὐτὸς διατρίβει· μετ' ὃν προσάγει ποιμαίνων κατὰ τὸ Χωρηθ Ἰρως, ὅπου βάτος ἦν, ἢ προσεγγίσας θεοπτείας ἀξιώεται, πῦρ γὰρ ἰδοκεῖ τῇ βάτῳ συμπεφύρθαι, ἣ δὲ οὐκ ἐκαίετο· θουμάσαντα δὲ τὸν Μωϋσέα, καὶ πλέον κατανοῶσαι προθυμούμενον φωνῇ τις ἀπειργεῖ θειοτέρα τῆς βάτου ἐξ ενεχθεῖσα, ἣ δὲ ἦν λύειν παρακελευομένη τὰ τῶν ποδῶν ὑποδήματα· Ἐγὼ δὲ, φήσαντος, εἰμι, τοῦ λαλοῦντος, ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ· Ἐμφοβοῦ δὲ γενόμενος Μωϋσῆς, ἠύλαβετο κατανοῶσαι· πολλῆς δὲ τῆς ἐκ τοῦ λαλεῖν παρρησίας ὑπαρχθείσης, τοῦ μὲν θεοῦ προστάσσοντος τὴν Αἰγυπτίων καταλάβοντα τὸν Μωϋσέα, τῆς Αἰγυπτίων ἐξελεῖσθαι δουλείας τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, εἰς τέλος τε τῆς κακώσεως ἀναδιβάσαι· τοῦ δὲ τὴν ἀφίξιν ἀναβαλλομένου, καὶ μὴ πρὸς τοῦτ' ἐφαρκεῖν διαβεβαιουμένου, τῆς τε γλώσσης τὴν βραδύτητα προσιθεμένου, καὶ τῆς φωνῆς τὸ δύστηνον προφασιζομένου, θυμωθέντα τὸν θεὸν ἐπ' αὐτῷ, χαλεπῇ θεοῦ ἀντικοιτούντος ἀπειλῇ, τὰς μὲν οἷας ἐφαμεν προφάσεις ἀφείλ, ὅτι μὴ παρ' αὐτοῖς ἔλεγε πιστωθήσεται· βάδδον οὖν ἐν τῇ χειρὶ κατέχων προσβρίσας τῇ γῆ τούτο προτάξαντος αὐτῷ τοῦ λαλοῦντος, εἰς ἔρακοντα ταύτην μετελθοῦσαν, μάλα δείσας διδράσκει· τῆς δὲ κέρκου λαβέσθαι καὶ αὐθις προστεταχότος θεοῦ, ταύτην εἶχεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθοῦσαν· ἀλλ' ἔτι διαπιστῶν τὴν χεῖρα τῷ κόλπῳ προσαγαγεῖν ἐγκελεύεται· ἀφ' οὗ λεπρώσαν αὐτὴν ἐξαγαγόν, αὐθις τε εἰσαγαγόν, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν χροίαν ἀποκαταστᾶσαν ἀπολαβόν, τὴν ἐπ' Αἴγυπτον ἰδοιορίαν στέλλεται, σὺν τῇ γε μετῇ καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς αὐτῷ τσθεῖσαι παιδίοις, τῷ πενθερῷ καὶ τοῖς προσημίσις ἐξέδρα προσομιλήσας καὶ μάλα φιλικᾶ· γενομένης δὲ τῆς ἰδοιορίας ἀγγελος ἐπιστὰς τὸν πρωτότοκον οὐδὲν Γηραμ οὕτω λέγόμενον τοῦ Μωϋσέως, μικροῦ δεῖν ἀναίρει· κληθῆναι εἰ μὴ δραμούσα τοῦ παιδὸς ἡ μήτηρ, καὶ ψήφον

est. Jam procedente tempore, cum Moyses ad animum virilem proventus eximio in majorum religionem studio ferretur, accidit ut Ægyptius quidam Hebræum verberaret: Moyses autem opportunitatem nactus Ægyptium enecavit et sub arena occuluit. Postero vero die Hebræos fratres invicem rixantes conspicuas ad pacem reducere voluit, et cum is, qui proximo injuriam inferbat, eum repelleret et cædis quam Pharaonem celare non amplius licebat paulo ante factæ mentionem injiceret, metu compulsus ad tribum Madian abiit. Ibi cum prope puteum consedisset, ad quem pastores greges suos potatum adducere solebant, cumque sacerdotis filia juvenula, quæ et ipse cum pastoribus aderant, ab illis utpote fortioribus a puteo arceretur, assurgens iterum insolentes percussit, siquidem ferventiori animi impetu contra omnem improbitatem ferebatur, misertusque virginum ipse cisternas aquis replevit et greges ad canales potatorios adduci jussit. Cum igitur puellæ solito citius ad patrem reverteretur, et hic cleritatem miratus ab illis causam didicisset, amicitia cum eo contracta, Moses apud eum habitavit, et filiarum natu maxima, Sephora nomine, in matrimonium ducta per quadraginta annos ibi vixit. Post hoc tempus greges pascens ad montem Horeb pervenit, ubi rubus erat cui appropinquans Dei aspectu dignus habitus est: rubus enim licet ignis et incense videretur, neuiquam comburebatur. Moysen autem admiratione percussum et propius aspicere cupientem vox divina ex rubo emissa retinuit et calcementa deponere jussit his verbis: *Ego patrum tuorum Deus sum, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob*. Quare Moyses timore correptus aspicere non ausus est. Cum autem libere loqui posset, et Deus ei præciperet, ut in Ægyptum descenderet, et filios Israel e servitute Ægyptiorum liberaret et molestiæ suam imponeret: Moyses abire noluit, utpote qui ad hoc perficiendum neuiquam sufficeret, et linguam tardam et vocem haud sonoram prætexuit, deinde, quoniam Deus ira exacerbatum ei comminaretur, relicto illo prætextu, se fidem non esse inventurum addidit. Virgam igitur quam manu tenebat in terram projicere a loquente jussus et in serpentem commutatam videns præ metu aufugit: sed ejus caudam arripere iterum Deo jubente, eandem quam prius habebat virgam tenuit. Jam vero adhuc dubitans manum in sinum immittere jussus est, quam leprosam recepit, iterum vero inmissam priori coloris restitutam retraxit. Tunc igitur, socero amicisque valere jussis, cum uxore et quos ex ea genuerat liberis in Ægyptum profectus est. Cum autem in itinere esset, angelus comparens primogenitum Moysis filium, Gersam nomine, pene occidit, nisi mater arrepto lapide præputium filii amputasset et sanguinem præputii stetit, ita ut angelus ei parcens discederet. Moyses autem, postquam ad montem Seir venit, fratris

¹ Exod. iii, 6.

ἀνελομένη, τὴν ἀκροβυστίαν ἀπέκοψεν αὐτοῦ, στῆνα· φήσας τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου· ὡς ἐντεῦθεν τὸν ἄγγελον φεισάμενον ὑποχωρήσαι· τοῦ δὲ Μωϋσέως κατὰ τὴν Σηαῖρ ὄρος γενομένου, τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἐκ τινος χρηματισμοῦ κατὰ τὴν ἔρημον αὐτῷ συναντήσαντα (Ἰακώβ δὲ νομομα τούτῳ), τῶν ὑπὸ Θεοῦ προστεταγμένων αὐτῷ κοινοσάμενον, ἀμφοῖν ἐμφανίσει λέγεται τοῖς Ἰσραηλιταῖς· καὶ ταῖς μὲν πρώταις χρηρῆσθαι τούτους, εἰ μὴ τοῦ Φαραῶ τοῦ προστάγματος ἀπενεχθέντος, ἢ τῶν ἀχρῶν τοῖς κλινοῦργοις ἀποστέρησις, πικροτέρων τοῖς κέμουσι παρεῖχε τὴν ἀληθῆνα· μεμαστιγμένοι τε καὶ πρὸς ἀπορίαν παντελῆ ἐληλακότες, τὸν Μωϋσέα διαλοδοροῦνται καὶ τὸν Ἰακώβ· τοῦ δὲ Θεοῦ παρορμῶντος αὐτούς, σημεῖοις τε καὶ τέρασιν οἷς καθεξῆς τῶν λόγων προϊόντων κατ' εἶδος σηματοῦμεν καθοπλιζόντες, πολλαῖς μὲν Αἴγυπτον συμφοραῖς μεμαστιγμένην, πολλαῖς δὲ πληγαῖς πάντοσε τετραμένην, ὅψε γοῦν πανσυδῆ τῆς Αἰγυπτίων κικώσεως σὺν χειρὶ κραταιᾷ καὶ βραχίονι ὑψηλῷ, ταύτην ἐν ἐσχάτοις καιοῖς ἀφέντες, ἀπηλλάγησαν· ἐντεῦθεν θάλασσαν μὲν ὁδοιπορήσαντες· μέσθην ἀδρόχοις ποσιν, ὅπ' ἐκείνῳ δὲ τὸ Χωρθεῖ ὄρος ὀδηγηθέντες, θείας ἀξιοῦνται νομοθεσίας· τοῦ Μωϋσέως φανερῶς, ὡς ἰδεῖν εἰκός, τῆς Θεοῦ θεωρίας ἀξιοῦντες.

316 Πιστός ἐνὶ προτέροισι θυηπόλις ἔσκειν
[Ἰακώβ.

Οὗτος Ἰακώβ Μωϋσέως ὦν ἀδελφός, ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ Θεοῦ προφήτης ὑπάρχων, καὶ τοῦ λαοῦ σὺν τῷ Μωϋσῆι καθηγούμενος.

317 Μῆτηρ δ' ἡμεῶν τε δρόμον σχέθεν ἡὲς Ἰησοῦς.

Τοῦ Μωϋσέως μεταστάντος καὶ Ἰακώβ, τούτου Ἰησοῦν υἱὸν ὄντα Ναυῆ, τοῦ λαοῦ προηγεσθαι πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας γῆν ὁ Θεὸς διατάσσεται· ἐν ἣ γυγονῶς, πέντε βασιλέων τὴν Χαναταίων οἰκούντων

γῆν ἐπιθεμένων ὀμοθυμαδὸν αὐτῷ τοῦ πολέμου κρατήσας, μέλλοντα δύναι τὸν ἔλιον ἐπέχει, στήσας ἐπὶ τοῦ ὄχηματος αὐτὸν τριῶν ἐφ' ὠρῶν διάστημα, μέχρι παντελοῦς ἀπωλείας τῶν ἐναντίων· τῷ μὲν ἡλίῳ κατὰ Γαδαὺ κώμην, βραχὺ τῆς Ἱερουσαλήμ διεσθηκυῖαν, τῇ δὲ σελήνῃ κατὰ φάραγγα Σελῶν, τὸν δρόμον κατασχών· συλλαβὼν δὲ καὶ τοὺς πέντε βασιλεῖς ἐν σπηλαίῳ τιμὴ καταδύνας, ἐπὶ ξύλων κρεμάσας ἀνέλιε· τῆς δὲ γῆς κατακρατήσας, ταύτην κληροδοτεῖ ταῖς ὑπολειφθεῖσαις φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ.

319 Καὶ σὺ, μάκαρ, χριστοῖσι φέρων κέρας, ἀγγεῖ
[Σαμουὴλ.

Οὗτός ἐστι Σαμουὴλ ὁ κριτής, ὁ μὲθ' ἠλὲ τὸν ἱερέα κρίνας τὸν Ἰσραὴλ· ὅς τὸν μὲν Σαοὺλ πρῶτον βασιλέα χρεῖε τῷ Ἰσραὴλ, δεύτερον δὲ τὸν Δαβὶδ μετ' ἐκείνων· οὗτος δὲ χριτὸν τοὺς βασιλεῖς, κέρως ἔχων μετὰ χεῖρα ταῖς κεφαλαῖς τῶν χρισμένων ἐπετίθει, ἐξ οὗ αὐτομάτως ἔλιον ἀνεβλύστανε, τῆς κεφαλῆς τοῦ χρισμένου καταχόμενον· ὡς ἐντεῦθεν χριστὸν τὸν βασιλέα κικεῖσθαι.

320 Δαβὶδ ἐν βασιλευσίν αἰδοῖμος ἦεν ἄπασιν.

Οὗτός ἐστι Δαβὶδ ὃν ἐμαρτύρησε ὁ Θεὸς λέγων· *Εὐδρον Δαβὶδ τὸν τῷ Ἰεσσαί, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου*· ὅς ἐν ποιμῆν προβάτων, βασιλεύς Ἰσραὴλ ψήφῳ θεῶς καθίσταται, πάντων τε τῶν ἀπ' αἰῶνος βασιλευσάντων ὑπάρχει διάδηλος, προφήτης τε καὶ θεοπάτωρ· τούτου γὰρ ἀπὸ τοῦ σπέρματος, Χριστὸς ἀναγορεύεται κατὰ σάρκα.

321 Καὶ Σολομῶν σοφίης πρῶτον κλέος.

Τὸν Σολομῶνα τίκει Δαβὶδ καὶ τῆς αὐτοῦ διάδοχον βασιλείας καθίστησι· τούτῳ καθ' ὕπαρ φανείσθαι Θεὸς, καλεῖται βούλοιστο τῶν κατὰ κόσμον παρ' αὐτοῦ ἐξαιτῆσαι προτρεπόμενος, σοφίαν αὐτῷ δοθῆναι πρὸς τὴν χρηματίζοντος ἐξηγήσατο, πρὸς τὸ δύνασθαι τὸν λαὸν θεοπρεπῶς ἔχειν, καὶ κρίσειν ἔμφρονα τοῖς ὅπ' αὐτῷ τεταγμένοις διεκφαίνειν· ταύτην τὸν Θεὸν ἀρεσθέντα,

omnino (cui Aaron nomen) ex prophetia in deserto accepta occurrit atque mandata Dei communicavit, quo facto ambo Israelitis ea patefecerunt, qui magnopere quidem gavisii essent, nisi Pharaeo, ubi mandatum divinum audivit, retento stramine ad lateres conficiendos necessario, etiam acerbiorem molestioremque laborem reddidisset: itaque verberati et ad desperationem omnino adacti Moysen et Aaron diris execrati sunt. Deus vero iis animum addidit, signis et miraculis, de quibus procedente sermone accuratius dicemus, fortis reddidit, Ægyptum multis calamitatibus afflixit variisque modis vulneravit, ita ut, licet sero, cum toto populo Ægyptiorum crudelitatem effugerent, et per validam manum et brachium excelsum terram summis malis immersam relinquerent. Hinc medium mare sicco pede trajecerunt, et ubi ad montem Horeb pervenerunt, divina lege donati sunt: unde apparet, Moysen Dei aspectu dignum habitum fuisse.

Hic Aaron, Moyses frater, summus Dei sacerdos et propheta, simulque cum Moysese populi dux fuit.

Moyses et Aaron mortuos hunc Jesum, qui filius Nave erat, populum in promissionis terram ducere Deus jubet. In quam ingressus de quinque Chanaanæorum regibus, qui ad bellum ei inferendum sædus pepigerant, victoriam reportans solem occasurum retinet, per tres horas in curru stans, usque dum adversarii penitus interissent. Et solis quidem cursum versus Gabao pagum, hand procul ab Hierosolyma, lunæ autem versus valem Helon cohibuit. Quinque illos autem reges, qui in speluncam confugerant, captos crucisque affixos enecavit. Denique terram expugnatam inter tribus Israel superstitis divisit.

Hic est Samuel iudex qui post Eli sacerdotem Israel iudicavit, qui Saul primum regem Israel unxit, et post illum Davidem. Hic quando reges ungebant, cornu manu gestans capiti ungenderum imponebat, ex quo una sponte oleum distillabat et in capite unguendi diffundebatur: quare Χριστός, unctus, rex appellatur.

Hic est David cui Deus testimonium exhibuit dicens: *Inveni David filium Jesse virum secundum cor meum*. Qui cum ovium pastor esset, divino suffragio rex Israel constitutus, inter omnes qui ab initio regnaverunt, eminet utpote propheta et Dei atavus: ab ejus enim senine Christus secundum carnem originem duxit.

David genuit Salomonem et regni successorem constituit. Cui cum Deus in somnio comparisset et quidquid vellet honorum terrestrium ab ipso petere permisisset, rogavit ut sibi sapientiam concederetur, qua populum ad Dei voluntatem gubernare et de iis qui ipsius imperio subjecti essent, justam sententiam terre posset. Deus autem precibus adveniens præter reliquam gloriam et sapientiam, qua et prioribus et

πρὸς τῆ λοιπῇ δόξῃ καὶ σοφίαν ὑποσχέσθαι· παρασχέειν τῶν προβεβασλευκότων καὶ τῶν ἔπειτα γεννησομένων, λόγος ἔχει· διὸ τὸν Σολομῶντα σοφίης πρώτης δόξαν εἰκότως ὁ θεοπέσιος ὀνομάζει Γρηγόριος.

322 *Ἡλίαν δὲ πρὸς οὐρανὸν ἤρπασεν ἄρμα.*

Προφήτης ὁ Ἡλίας· ζήλην δὲ τῷ πρὸς θεὸν πυρπολούμενος, πολλὰς μὲν πληγαῖς ἀμαρτάνοντα τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν ἐκ θεοῦ νοσοῦντα ἀποστασίαν, πολυτρόπως δαμάζει· τριῶν χρόνων καὶ μηνῶν ἕξ τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, καὶ τὴν γῆν ἀνομβρία καταξηράνας, πολλοὺς δὲ τῶν ἀσεβούντων εἰς θεὸν ἀνελὼν, ἔμπνοος μεταστάς ἄρματι πυρίνῳ χαίρων ἐπιβὰς, οἱ θεοὶ προσέταξε μετετέθει, θάνατον οὐκ ἰδὼν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὄρων ἐν σαρκὶ μέχρι δεῦρο διάγων ὑπεράνεχε.

323 *Τίς δὲ νόμιμο μέσον καὶ πνεύματος οὐχὶ τέθηπεν.*

324 *Φωτὸς Ἰωάννην ἐρηγήκα πρόδρομον ἄκρου·*

Μίσος Ἰωάννης τοῦ νόμου λέγεται καὶ τοῦ πνεύματος, ὅσῳ μὲν προφήτης ὑπάρχων καὶ προφητῶν ἀποσφράγισμα, αὐτὸν δὲ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον· πρόδρομος δὲ λέγεται κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὸ κήρυγμα· ἕξ γὰρ μηνῶν προγεννᾶται Χριστοῦ σαρκικῶς τιχτομένου· οὗτος δὲ ὁ Ἰωάννης Ζαχαρίου πατρὸς ὑπάρχων τοῦ ἱερέως ἕξ Ἐλισάβετ στερίας εὐσης, τῷ Ζαχαρίᾳ κατὰ τινα χρησμὸν θυμῶντι τὸν θεὸν ναὸν τίχεται· οὗ χάριν ἀναίρεθεις ὑπὸ Ἡρώδου Ζαχαρίας ἐν τῷ ναῷ, τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν Ἰωάννην ὑπονοῶντος, ὡς τὸ πέρασ εἴληπε τῆς ἐν σαρκὶ βιοτῆς· Ἰωάννην δὲ διασωθέντα τῶν Ἡρώδου χειρῶν, χρόνος· ἐπὶ τριάκοντα κατὰ τὴν ἔρημον βοτάναις καὶ τοῖς τῶν καλάμων ἀκροδρούσις ἀσχοῦμενον, προκηρύξει Χριστὸν φανησόμενον ὁ θεὸς ἀποστέλλει, ἧς ἑλθῶν προκαταγγέλλει Χριστοῦ τὴν ἐπιφάνειαν· τοῦ δὲ πλήθους συβρέοντος, πρὸς αὐτὸν καὶ βαπτίζομένου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, παραγίνεται μέσος τῶν δῆμων Ἰη-

σοῦς, ὃν Ἰωάννης οὐκ ἠγνόησεν· ἀξιοῦντα δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθῆναι διακωλύει, μὴ πρόπον εἶναι· τοῦτο διανοούμενος· ἐπιμένοντα δὲ Χριστὸν καὶ ταύτῃ πρόπον πᾶσαν πληροῦν δικαιοσύνην αὐτὸν διαθεσίουμενον, μόλις ὁμως βαπτίζει· θεοῦ τε Πνεύματος σωματικῶς ἐπιδημούντος αὐτῷ ἐν εἶδει περιστερᾶς, τῆς θεοπτείας ἀξιωθεῖς, καὶ πατρικῆς οὐρανῶθεν φωνῆς ἀντιλαβόμενος, αὐτὸν εἶναι τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ θεοῦ μαρτυρήσας, τῷ τε πλήθει τὰ εἰκότα διαλεχθεῖς, τὴν ἐπὶ τὸ πέραν ἀπασάμενος ἔρημον, μετ' οὐ πολὺ τῇ Ἡρώδου τοῦ τετραρχοῦ περιτυχῶν μαιφονίᾳ, τῆς ἐν βίῳ διατριβῆς τὴν οὐρανίαν ζωὴν ἀντηλλάξατο.

325 *Τίς δὲ θυωδεκάδα κλεινῶν μετέπειτα μαθητῶν;*

Δώδεκα Χριστὸς μαθητὰς ἐκλεξάμενος, ἐπίσημοις τοῖς θείοις χαρίσμασι δι' ὧν ἐνήργουν δυνάμεων τοῖς πᾶσιν ἀνέδειξεν, οἷς καὶ τὴν οἰκουμένην διανείμας, τοῦ σωτηρίου κηρύγματος προστάττει καθηγεῖσθαι.

326 *Τίς Παύλοιο μένος μεγαλήτορος οὐρανοφοῦτου;*

Παῦλος οὗτος Ἑβραῖος τὸ γένος καὶ ζηλωτής, πολλοῖς διωγμοῖς τὴν Ἐκκλησίαν πορήσας, καὶ περιττῶς τῶν μαθητῶν ἐμμανόμενος, μετὰ γραμμάτων καὶ τῆς τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀρχιερέων ἐξουσίας, τὴν Δαμασκὸν μετελεύσεσθαι προθυμεῖται, εἰ τινὰς αὐτὸς τῆς ὁδοῦ εὐροῖ γυναϊκάς τε καὶ ἀνδρας, ἔξω ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ τιμωρηθσομένους· ὥστιν τῇ Δαμασκῷ προσεγγίσαντι Χριστὸς οὐρανῶθεν ἄμα μὲν καταστράπτει, ἄμα δὲ καὶ πρὸς λόγους συγκαταβαίνει· πυθθανομένου δὲ τῷ φανέντι τί ποτε τοῦτον διώκει, κάκεινῳ ἀντεπάγοντι τίς ἂν εἴη, μαθόντι τε τὸν Ἰησοῦν ἐκείνον εἶναι ὃν αὐτὸς διώκειν προθυμεῖται, τοῦ φανέντος τὰς ὄψεις κσκορασμένας φωτὸς ἐπιφερόμενος, Ἀνανίου τινὸς τῶν αὐτῶν καθηγουμένου μαθητῶν ἐμφανισθέντος αὐτῷ, καὶ τὰς αὐτῷ πεπληγυίας ἀποκαταστήσαντος ὄψεις, τοῦ τῆς ἀναπλά-

posterioribus regibus antecelleret, se daturum esse promisit, quare Salomonem primas sapientie tenuisse divinus Gregorius jure meritoque contendit.

Elías propheta magno in Deum fervore excellens Israelitas multoties peccantes et idololatriæ morbo laborantes vario poenarum genere castigavit. Postquam hic per tres annos et sex menses caelum occubavit, et terram siccitate exarefecit, et multos adversus Deum impie agentes sustulit, vivus abiit curram igneo hilari animo conscenso, secundum Dei voluntatem transpositus est, ita ut mortem non videret; et sic humana sorte superior usque ad hunc diem superstes in carne versatur.

Joannes mediator dicitur inter legem et spiritum, eo quod propheta prophetarum agmen clausurum ipsumque quem annuntiabat corporeis oculis viderit. Praecursor vero ob suam vitalitatem atque praedicationem dicitur; sex enim mensibus ante Christum corporaliter concipitur. Hic autem Joannes Zachariae sacerdotis filius ex Elisabeth quæ sterilis erat, Zachariae juxta quoddam oraculum divinum incensum in templo sacro offerenti nascitur, quam ob causam Zacharias, in templo occisus ab Herode, qui Joannem Christum esse suspicabatur, hunc suum in carne sua vitæ recepit; Joannem ex manibus Herodis salvatum, postquam triginta circiter annis in deserto plantis vescens fructibusque calamorum vixisset, ad praedicandum Christum Deus mittit. Cum ergo ad annuntiandum Christi adventum venisset, turbaque multa ad eum conflueret ut baptizaretur in Jordane flumine, in medio turbarum venit Jesus, qui Joannem non latuit. Jesum autem ab ipso baptizari volentem prohibet, hoc non decere existimans; Jesum vero instantem atque asseverantem sic decere omnem impleri justitiam, nihilominus baptizat. Cum Spiritus sanctus corporaliter columbae specie illi apparuisset, sicque divinis visionibus dignatus fuisset, de caeloque vocem Patris audivisset, ipsum esse electum Dei testificatus est, salutaria verba turbis dispensavit deinde ad charum suum desertum rediit. Multo post ab Herode occisus, conversationem hujus vitæ cum caelesti vita permutavit.

Postquam Christus duodecim discipulos elegisset, insignes divinis donis per quæ virtutes operabantur omnibus manifestavit. Illis quoque orbem terrarum dividens, ut salutare nuntium suscipiant praecipit.

Hic Paulus Hebraeus genere atque æmulator, postquam multis persecutionibus vastasset Ecclesiam, amplius in discipulos furens, cum accepta epistola ac potestate a principibus sacerdotum Jerusalem, Damasco ut transeat appetit, ut, si quos invenisset hujus viae mulieres ac viros in Jerusalem perduceret puniendos; Damasco appropinquantem Christus de caelo fulguribus perstrinxit simulque alloquitur. Quærenti quid ipsum perscrutatur cum Paulus respondisset quis esset, cognoscit Jesum esse quem tam ardentem persequitur. Illius fulgore quo perstringuntur oculi obvoluto quidam Ananias, ibidem princeps

αεως ἀξιώθεις ὕδατος, κέρυξ χρηματίζει Χριστοῦ, πᾶσαν τε τὴν οἰκουμένην σχεδὸν τὰς Χριστοῦ δικτύοις ἐμβαλὼν, τρίτον οὐρανὸν ἐν σώματι ὧν οἰεῖται, εἰς δὲ τὸν παράδεισον ἀρπασθεὶς, ἀρρήτων κατηξιώθη ῥημάτων ὧν ἀνθρώποις βουλομένοις εἶπειν οὐκ ἐξόν.

304.. Ψυχὴ δὲ Θεοῦ κρατέειτος ἀνιμι.

305 Ἐκτοθεν εἰσπίπτουσα Θεοῦ πλάσει, εἶδεν ὁ μίξις.

306 Πῶς τὸ πρῶτον ἐκνευσε καὶ εἰκόνη μίξατο ἡγάγη.

Τὴν ψυχὴν ἐμπνοίαν λέγει Θεοῦ· τὸν γὰρ ἀνθρωπον ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς ἐκ γῆς λαβὼν καὶ χερσὶν ἀχράντοις διαπλάσας, ὑστερον ἐμφυσήσας πνοὴν αὐτῷ παρέχει ζωῆς· ὡς γενέσθαι ψυχὴν ζώσαν, δι' ἧς ἐμφύχον καὶ τὸ σῶμα καὶ πρὸς τὰς κινήσεις ἐπιτήθειον.

412 Ὁρ πάς ἀθανάτιο πατὴρ ἐστῆσαι ἀνωθεν,
413 Ἐκπεργῶς ἀδέκαιο καὶ ἀφίτιος, οὐ φθινύθοντος.

Τῆς θείας γεννήσεως μέμνηται· τὸν γὰρ Υἱὸν ὁ Πατὴρ ἀνωθεν ἀχρόνως καὶ ἀδιώως ἐγέννησεν, αὐτὸς μὲν ἄζυξ ὑπάρχων καὶ ἀσύνδετος ὁ Πατὴρ, ἄζυγα δὲ παῖδα γεννήσας τὸν μονογενῆ Λόγον αὐτοῦ.

416 Καὶ τοκετούς ἐκάθηρε νόμῳ.

Τῷ Μωσῆϊ προστάσων ὁ Θεὸς καὶ νόμον διδοῦς, τοῖς υἱῶν Ἰσραὴλ τοὺς τοκετούς ἐκάθηρεν, ὁρίσας προστεταγμένας ἡμέρας αἷς ἐχρῆν τὰς τικτούσας καθαίρεισθαι, καὶ θυσίας περὶ καθαρῶν καὶ τινὰς ἀγνισμούς καὶ παρατηρήσεις.

Καὶ νῆδον ἔτισε,

417 Σώμασιν ἀγνοτάτοισιν ἀμοιβαδίωρ ἱερῶν.

Τοὺς ἱερεῖς προστάσει Θεὸς μὴ πρῶτον τῶν θυσῶν ἔπιθεσθαι καὶ τῶν ἁγίων ἐπιβαίνειν, εἰ μὴ τὸ σῶμα νάμασι θαντίζοντο καθαροῖς, τὰς τε στολὰς ἀμείψαιεν, καὶ τὰ ἰμάτια πλύνωσι, καὶ γυναικῶν ἀπόσχοντο, καὶ τῆς ἄλλης σωματικωτέρας ῥύπτιοντο κηλίδος.

418 Μάρτυς Ἰωάννου πατὴρ μέγας, οὐτὶ ἀφροῦθε.

419 Σπερμήνας φίλον υἱοῦ, τὸν ἐνδοθὶ δέξατο ἡγῶν.

Σκοπὸς τῷ διδασκάλῳ παραστῆσαι, μὴ χωρὶς ἀγνισμοῦ θεοπτίας δυνατὸν ἀξιώθηναι, καίτοι πρὸ βραχέως.

422 Τοῦ δὲ νόμοιο τέλος, Χριστοῦ μερόπεσοι κερ- [ρασθεὶς.

423 Παρθενικῆς ἀπὸ γαστρὸς, δπως γάμος ἐς [χθόνα τεύση.

Παρθένος ἡ Μαρία θυγάτηρ Ἰωακείμ καὶ Ἄννης, ἀνδρῶν εὐλαβῶν τὰ πάντα καὶ λευτῶν τὸ ἀξίωμα· ταύτῃ στελερῶ οὖση τῇ Ἄννῃ καὶ πολλὰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ γονῆς λιταῖς ἐξευμενιζομένη, Μαρία τίκεται ἡ Θεοτόκος· ἢ καὶ καθ' ὑπόσχεσιν τῶν γονέων τῷ θεῷ ναῦ δῶρον προσάγεται· ἀνδρυνθεῖσαν οὖν κατὰ τινα θεϊότερον κλήρον Ἰωσήφ Δαυίδος μνηστεύεται, ἣν πρὸ τοῦ συναφθῆναι κατὰ γαστρὸς ἔχουσαν, Ἰωσήφ ἐξ αὐτοψίας οἰηθεὶς τὸ συμβᾶν, ἄλλως τε δὲ δικαίως ὧν, οὔτε παραδειγματίζουσα τὴν παρθένον, οὔτε κατέχειν ἠνάεσχετο, πλὴν εἰ μὴ θεοπτίας ἰξιώθη, τὸν φόβον αὐτοῦ τὸν περὶ τὴν παρθένον καὶ τὰς ὑπονοίας ἀφαιρουμένης· καὶ γοῦν ἡ παρθένος ἐκ Πνεύματος ἁγίου συνεληφύα· Γαβριὴλ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγγελος ἐπιστάς χαίρειν καὶ θαρρῖν προσετασεν, ἅτε τὸν Βασίλεα τοῦ παντὸς ὡς παιδίον μέλλουσαν τίκεται· ἀπιστοῦση δὲ τῇ παρθένῳ καὶ τὸ μὴ χωρὶς ἀνδρὸς συναφείας τεκεῖν προβαλλομένη, παρθένον ἑαυτὴν καὶ τῆς ἀνδρῶν ὀμιλίας μακρὰν ἰσχυριζομένη, τὴν ἀμφίβολον ὑπόνοιαν ὁ Γαβριὴλ ὡδε λύει· Πνεῦμα γὰρ ἁγίον ἐπελεύσεσθαι τῇ παρθένῳ, καὶ δύναιεν ἐπισκιάσειν Ἰησοῦ φησὶν· ὁ μὲν οὖν οὕτως εἰπὼν ἔρχετο· τῇ δὲ τὸ λεχθὲν ἔργον ἦν· κατ' αὐτὰ γὰρ ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλλαβοῦσα, Χριστὸν ἀπεκύησε Σωτῆρα Θεὸν, παρθένος καὶ ὡδε μετὰ τόκον φυλαχθεῖσα.

430 Τίς δ' ἀγορήσι γέγηθε, καὶ οἰδημασι; καὶ τίς [ἀγῶσιν

431 Οὐδὲ μύθοισιν ἐπηξαν ἐπ' ὠκυμύροισιν ἐρη- [βοῖς;

discipulorum apparatus visumque ejus restituit. Dignus ut aqua regeneretur cum judicatus fuisset, praeo Christi consecratur, universum pene orbem terrarum retibus Christi capit, in corpore ad tertium caelum transfertur, raptusque in paradisi arcana verba audit quae non licet homini loqui.

Animam afflatum Dei dicit; in principio enim, terra sumpta, cum puris manibus hominem formasset, inspiravit deinde illi spiraculum vitae, ita ut esset anima vivens, per quam animaretur corpus atque ad motum habile esset.

De generatione divina loquitur; etenim Filium in caelis ante saecula et ex aeternitate genuit Pater. Ipse autem Pater, virgo nec conjugio adjutus, puerum caelibem, unigenitum Verbum suum genuit.

Moyse praecipiens Deus dansque legem, filiorum Israel partus mundavit, determinans certos dies quibus mulieres mundare se debebant, hostias pro immunditia, purificationes atque observationes.

Sacerdotibus praecipit Deus ne prius hostiam turgent sanctaeque ingrediantur, nisi corpus puris undis laverint, togas mutarint, laverint vestimenta, a mulieribus abstinerint maculasque alias deterferint corporeas.

Magister ostendere conatur, fieri non posse ut quis Dei conspectu dignus sit, nisi antea sanctificatus, ut paulo ante dictum est.

Virgo Maria filia fuit Joachim et Annae, hominum omnino piorum Levitarumque dignitate. Annae, quae sterilitas erat quaeque multas preces ad Deum iulerat ob impetrandam progeniem, Maria mater Dei paritur. Promissionis parentum gratia templo divino devotetur; nubili quadam divina sorte Joseph, filius David, desponsatur. Illam autem, antequam convenirent, cum ex visu intellexisset Joseph in utero habere, cumque justus esset, nec contumelia Virginem afficere nec eam retinere volebat, nisi visio divina timorem atque suspicionem ejus de Virgine sustulisset. Virgo igitur de Spiritu sancto conceperat; Gabriel enim, angelus Dei, illi apparet, ut lactaretur ac fiduciam haberet suadebat, puerum, qui foret omnium Rex, pariturae. Cum autem non crederet ac partum sine copulatione carnali agnoscere vellet, seque longe a commercio viri vivere assereret, rem ambigam Gabriel sic enodat: Spiritum enim sanctum superventurum esse in Virginem, virtutemque Altissimi obumbraturum dicit. His dictis discessit. Quod autem illi dictum fuerat factum est; secundum enim verba haec, de Spiritu sancto cum concepisset, Christum peperit Salvatorem Deum, post partum permanens virgo.

Ἀγῶσι χαίροντα τὸν Ἡρακλέα φησίν· οὗτος γὰρ δώδεκα διανύσαι λέγεται ἄλλους· πρῶτον ἐν Νεμαίᾳ τῇ χώρᾳ τὸν βριαρὸν ἀπέπιψε λέοντα· δεύτερον, ἐν Λέρνῃ τὴν πολυαύχενον ὤλεσεν ὕδραν· τρίτον, τὸν Ἐρμάνθιον κουφίσας ἐβίβησε κάπρον· τέταρτον, ἤγγρευσε τὸν χρυσόκερον Ἐλαφόν· πέμπτον, τὰς Στυμφαλίδας ἐξεδιώξεν βριθάς· ἕκτον, τὸν λαμπρὸν ζωστῆρα τῆς Ἀμαζονίδος ἐκόμισεν· ἕβδομον, Ἀγέου τὴν κόπρον ἐξήνυσεν ὀπιστάς· ὀγδοον, ταῦρον ἐκ τῆς Κρήτης ἐξήγαγεν ὀλέθριον· ἑνάτον, ἐκ Θράκης τὰς Διομήδους ἤλασεν ἵππους· δέκατον, ἐξ Ἐρευθείης [Ἐσπερίας] ἑκατὸν βόας ἤλασε τοῦ Γηρούνου· ἑνδέκατον, ἐκ τοῦ ἄδου τὸν Κέρβερον ἐλκυσσε κύνα· δωδέκατον, εἰς Ἑλλάδα τὰ χρύσεια ἤνεγκε μῆλα· μύθους δὲ τὰς Ὀμήρου περιθρείας καλεῖ, μηδὲν ἔχούσας ἐπάξιον λόγου· οὗτος γὰρ τὸν Τρωϊκὸν ἱστορήσει πόλεμον, εἴ τις ποτε ἦν πόλεμος· πολλῶν ἐς ταυτὸν βασιλείων καὶ στρατοπέδων συνειλεγμένων πόρνης χάριν τινὸς τῆς Ἑλένης· ἀγῶνάς τινας ἐφῆδων καὶ θεῶν θηλάνδρων διηγείται, καὶ τινὰς Πηλοπίδας ἐκ Πέλοπος μεγαλαυχεῖ, καὶ Κεκροπίδας ἀπὸ τινος Κέκροτος, Αἰακίδας τε καὶ Ἡρακλείδας ἐξ Αἰακοῦ καὶ Ἡρακλέους τὴ γένος καταγομένους, κοινῇ δὲ πάντων καὶ θεῶν καὶ ἡρώων τρώσεις καὶ πτώσεις, ἀνατροπὰς τε καὶ καλιμβόλων ἀπάτας θεῶν· ἐφῆδους δὲ ταχυθανάτους, τοὺς περὶ τὸν Πριαμίδην Ἕκτορα τε καὶ τὸν Πάριδα καὶ Αἰνείαν, Ἀδραστον καὶ Σαρπηδόνα, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Τρώων ἀρεστίας· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων, Αἰάντε δύο, τὸν Τελαμώνιον, καὶ ὃν καλοῦσι Λοκρὸν, καὶ τὸν Τυδίδα Διομήδην, Πάτροκλον τὸν Μενοίτιον, καὶ Λαερτιάδην Ὀδυσσεύα, καὶ Πηλεῖδην αὐτὸν φησιν Ἀχιλλέα, καὶ τοὺς τῶν Ἀτρείως παίδων ὑπασπιστάς· οὗς ἐξῆς τῶν λόγων προϊόντων, πλαυτέρου γέλωτος, οὐ γὰρ ἀξιώσωμεν λόγου.

433 *Τις σοφίην κενναυχέα ἦ τ' ἐνὶ χερσίν,*

434 *ἢ τ' ἐν ἀραχναίοισι λόγοισι καὶ πλέγμασι*

[*κείται*]

435 *Αὐτοῦ τιχομένοισι, καὶ ἡέρι λυομένοισιν·*

Τὴν Ἑλλήνων σοφίαν τῇ ἀράχνῃ Γρηγόριος ἀπεικάζει· ματαίως δὲ ταύτην καυχωμένην φησὶ, μόνως γὰρ ἀραχναίοις λόγοις καὶ πλέγμασι κείται, οὐδὲν δὲ ἀράχνης ἐστὶν ἀσθενέστερον· ἐπὶ δὲ τόπου ἐκτεθεῖσθαι ταύτην φησὶ καὶ ἐν τῷ ἀέρι λύεσθαι· δεικνύς τὸ κενὸν αὐτῆς καὶ ἀνωφελεῖς, καὶ πάσης ἀλογιστίας ἀλογώτερον.

438 *Ταῦτα μὲν οὐτε γάμοιο διδάγματα τῆς θ'*

[*Ἀδάμοιο*]

439 *Τίσιος ἀρχαίης τυτθὸν μέρος ὄσιν ὕστεραι·*

440 *Πέτρῳ ἐμὴν δουκὼν κικέρεις θεις [κίτται ἢ*

[*κατὰ τὸν Ἀδάμ.*]

448 *Ῥίζα Κύν, Σοδόμων τε, καὶ οἱς ἐσκέβασσ'*

[*ἐπὶ πύργῳ.*]

449 *Χριστὸς ἀτασθαλέοντις, ὕβριν θ' ὧν ἐσθε-*

[*σεν ὄμβρος.*]

Ῥίζα τῆς κακίας ὁ Κύν· οὗτος δὲ πρῶτος ἐξ Ἀδάμ τίκτεται· ἔχων δὲ ἀδελφὸν τὸν Ἄβελ καὶ αὐτὸν δεύτερον ἐξ Ἀδάμ γεγεννημένον, βληθείς ὑπὸ δαίμονος φθόνου, τὸν ἴδιον ἀδελφὸν ἀναιρεῖ· αὐτὸς μὲν ὁ Κύν γεωργικὸν ἐπαρηρημένος βίον, τῆς ἴσπερ εἰργάζετο γῆς τὰ καλλιστεύοντα μετασχῶν, τῷ Θεῷ προσάγει τὰ δεύτερα· τοῦ δὲ Ἄβελ καὶ αὐτοῦ ποιμενικὸν ἄγοντος βίον, τῶν ἀκροδινῶν τὰ τε καλλιστεύοντα καὶ πύνα προσάγει τῷ Θεῷ· τοῦ Θεοῦ προσεσχηκός τῃ τούτου θυσίᾳ, τὴν δὲ τοῦ Κύν ὡς βδελυρὰν ἀπωσαμένου, λίαν τε λυπήσαντος αὐτὸν, ἐπὶ τούτων βασκανίᾳ βληθείς, ὡς ἐπ' ἄλλῳ τὸν Ἄβελ κατὰ τὸ παδίον παραλαμβάνει· τὸν δὲ παρπόμενον ἀκάκως, ἐπιτηρήσας λίθον κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀγαγὼν ἀναιρεῖ· πρῶτος οὗτος μαιφόνος· διὸ καὶ ρίζα τῆς κακίας ὠνόματται· πυθόμενον δὲ περὶ Ἄβελ τὸν Θεὸν, λανθάνειν ἐπειράτω· τῆς δὲ τὰδελφοῦ μνήσας ὁ Θεὸς αἰμοχυσίας, ὡς πάσης ἰσχυρότερον φθέγγεται γλώσσης, στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς· πάσαν αὐτῷ καταδικάζει τὴν βιοτήν, μήτε δὲ τὸν ἀναιρησόντα αὐτὸν εὐρίσκειν, ἢ γὰρ ἂν ἐκδικήσεις ἐπὶ τὰ παραλύσεις ἀπειλεῖται· οὕτω μὲν οὖν τὸν μαιφόνον καταδικαζόμενα, καὶ Θεοῦ πόρρω βεβλη-

Luctis gaudentem dicit Hercules; hic enim duodecim certamina perferisse dicitur: primum, in Nemea regione fortem leonem suffocavit; secundum, hydram multis capitibus delevit; tertium, Erymanthium agrum discerpit arreptum; quartum, cervum cornibus auratis cepit; quintum, Stymphalides aves fuit aucupatus; sextum, fulgentem zonam Amazonas retulit; septimum, Angiae stercora ejicere satiegit; octavum, taurum e Creta perniciosum expulit; nonum, ex Thracia Diomedes equos abegit; decimum, ex Hesperia centum Geryonis boves abegit; undecimum, ex inferis canem Cerberum extraxit; duodecimum, in Graeciam mala aurea asportavit. Narrationes autem Homeri fabulas vocat, nihil sermone dignum continentes. Narravit enim Trojanum bellum, si quoddam bellum unquam fuit. Ad hoc multi reges atque exercitus convocati sunt ob quamdam meretricem Helenam; quaedam praefia adolescentium deorumque hominum nutritiorum refert, quosdam Pelopidas ex Pelope, Cecropidas e quodam Cecrope, Ajacides atque Heraclides ex Ajace Herculeque exortos laudibus effert, permistaeque narrat deorum atque heroum plagas et casus, subversiones fallaciumque deorum deceptiones; juvenes improvisa morte creptos, Hectorem Priami filium, Paridem et Aeneam, Adrastum ac Sarpedonem, atque alios Trojanorum fortissimos; similiter autem et qui ex Graecis, Ajaces duos, Telamonium, et quem vocant Locrum, Tydiden Diomedem, Patroclum Menœtii filium, Laertis filium Ulysem, Achilles filium Pelei filium, tandemque armigeros Atrei puerorum, quos omnes suo loco refert, vere risu dignos, de quibus autem nobis melius videtur tacendum.

Græcorum philosophiam araneæ assimilat Gregorius. Vane ipsam gloriantem dicit, solum enim constat araneosis sermonibus ac telis, nihil autem aranea infirmius. Vanitatem ergo illius ac inutilitatem demonstrat, omnique stultitia stultiozem.

Radix nequitiae fuit Cain. Hic primus ex Adamo oritur, ejusque frater fuit Abel secundus ex Adama genitus; cum autem invidia jactaretur a diabolo, suum fratrem occidit. Cain, cum elegisset agricolæ vitam, optima terræ quam colebat sibi reponens, Deo deteriora offerebat. Abel vero, vitam pastoralem agens, primitiarum optima pinguissimaque Deo offerebat. Deo ad hujus munera respiciente, munera autem Cain ut injuriam repellente, hic mœrore valde afflicto, invidianque concipit. Itaque, quasi ob quamlibet causam, ducit Abel in campum, ingenueque sequentem, lapide obvio cervicem percussit, occidit. Sic primus homicida fuit; unde radix iniquitatis appellatur. Inquirentem de Abel Deum, celare

μένων, γενεαλογίας ἢ θεόπνευστος Γραφή ἀπηξίωσε· τοῦ δὲ Ἄβελ τοῦτον οἰχομένου τρόπον ἀσπέρμου, τῆς τοῦ Σήθ (τρίτος οὗτος· δὲ παῖς ἐξ Ἄδᾶμ) γενεαλογίας ἀπάρχεται· λόγος ἔχει δὲ τὸν Λάμεχ ἐκεῖνον, οὗ τῆς· κατὰ τὸν θεῖον Ἐνῶχ ἱστορίας ἐμνήσθημεν γεγονότος, τὸν Κάιν ἀναλεῖν εὐρηκότα· διὸ καὶ ταῖς ἑαυτοῦ γυναίξιν εἰπεῖν λέγεται ὡς ἀντίον ἀνδρα εἰς τραῦμα ἑαυτῷ, ὅτι, φησὶν, ἐκ Κάιν ἐκδεδίχεται ἑπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά· μὴ πιθανῶς ἔχειν δέ μοι δοκεῖ ταῦτα· καὶ γὰρ τῷ τὰς γυναικας ἀφελείν τοῦ Ἐνῶχ, κἀκεῖνον μετατεθῆναι τὸν Λάμεχ εἰς μετάμελον, εἰκὸς ταῦτα φάσκειν ἐληλυθότα, ἐπεὶ καὶ μετὰ φόνον καὶ δίκην ἄρπαξ ἦν καὶ μισθὸς καὶ τῇ προθέσει φονεύς· τὸν δὲ τοῦ κατακλισμοῦ λόγον καὶ τῶν Σοδομιτῶν τῆς τε πυργοποιίας, εὐρήσεις ἀνωτέρω.

451 Τίς Φαραὼ κακόμητιν.

Φαραὼ βασιλεὺς ὑπάρχων Αἰγύπτου, τὸν Ἰσραὴλ πικρῶς καταδουλούμενος, ἔργους σκληροῦς δαμάζων καὶ βία καταδυναστεύων, πρὸς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Θεοῦ τὰς διὰ Μωϋσέως αὐτῷ πεμπομένας καταφρονητικῶς ἔχων, καὶ τῆς δουλείας τὸν Ἰσραὴλ ἀπολύσειν σκληρυνόμενος ὑπερηφάνῳ γνῶμη, κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν πανταρταῖα γενόμενος ὄλασαν, τοῖς Ἰσραηλιταῖς τμηθεῖσαν τὸν ἴσον ἐπιθάς τρόπον, ὑποδρόχως ἔλλυται, τοῦτο τέλος τῆς ἀνοίας ἄξιον κληρωτάμενος.

Ἀχάβ θράσος, Ἀσσυρίων τε

452 Πικροτάτους βασιλέης.

Ὀὗτος Ἀχάβ ὁ θρασύτατος, βασιλεὺς γέγονε πανομώτατος Ἰσραὴλ· ὃς τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ Θεοῦ ἀποστήσας, τῷ Βάαλ λατρεύειν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκδιδάσκει, τὰς τε χρυσὰς ἐν Ἰεζραὲλ δαμάλεις προσκυθεῖν παρασκευάζει· τούτου σύμβιος ἢ πόρνη ἦν

Ἰεζάβελ, ἥτις τὸν δίκαιον κατελιθοβόλητε συκοφαντήσατο Ναβουθά, τοὺς τε προφήτας ἐξωλόθρευσε ἀποκτείνασα Κυρίου, καὶ τράπαζαν ἐσθίειν βασιλικὴν τοὺς τῆς αἰσχύνης παρεσκευάσατο προφήτας· τούτων κατὰ τοὺς χρόνους Ἠλίας ὁ Θεοδότης ὑπῆρχεν, ὃς τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, τὴν γῆν ἀνυδρεῖν χρόνοις τρισὶ καὶ μισὶν ἐξήρανεν ἐξ· προστάξαντος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐμφανισθῆναι τῷ Ἀχάβ, ὥστε γενέσθαι ὑπερὸν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐμφανισθέντα τὸν προφήτην Ἠλίαν, καὶ τῷ βασιλεῖ προστάξαντα τοὺς τῆς Βάαλ προφήτας εἰς τὸ Καρμηλίον ὄρος συναθροῖσαι, πεισθεὶς Ἀχάβ τοῦτο ποιεῖ· παντὸς δὲ τοῦ Ἰσραὴλ παραγενομένου, κατ' ὄφθαλμοῦς πάντων ὕσϊαν ἐξουρηγῆσαι τοῖς προφήταις προστάσσει τῆς αἰσχύνης, καὶ τὰ μὲν ζῦλα στοιβάζει, καὶ τὸν βούν κρεανομησαι, καὶ τοῖς ζῦλοις ἐπιστοιβάσας, μὴ πῦρ ἐπιθεῖναι, ἀλλὰ τὸν Βάαλ ἐπικαλέσασθαι, καὶ πρ' αὐτοῦ πῦρ αὐτομάτως ὑφαπτόμενον καὶ τὴν ὕσϊαν ὀλοκαυτῶν ἐξαιτήσασθαι· τούτου δὲ γενομένου, καὶ τῶν τοῦ Βάαλ προφητῶν ἀφ' ἑυθεν ἕως δειλινοῦ τὴν Βάαλ ἐπιφρονουμένων, καὶ ὡς ἔθος αὐτοῖς τεμνομένων μαχαίραις καὶ σειρομάσταις, ἕως ἐκχύσεως αἵματος ἐπ' αὐτοὺς, φωνῆς δὲ μὴ οὕσης μῆδ' ἀκρόσεως, τὸν προφήτην Ἠλίαν ἐκείνουσ μὲν μυκτριόσαντα καὶ τῆς λύσσης ἀποστήσαντα, ὕσϊαν ὀλοκαρπώσεως τελέσαι λέγεται τοιῶσδε· πρῶτα μὲν ὕσϊαττήριον οἰκοδομήσας ἐκ λίθων ἀπελεχῆτων, καὶ τούτῳ θάλασσαν ὑποτυπώσας, καὶ ζῦλα τῆς ὀλοκαρπώσεως ἐπιστοιβάσας, ἐπιθεὶς δὲ καὶ τὰ κρέα, καὶ τὴν θάλασσαν ὕδατος πληρώσας, ἐπικαλεσάμενός τε τὸν θεόν, οὐράνιον παρέστισε πῦρ, τὰ μὲν ζῦλα κατεδόμενον καὶ τὰ κρέα, τὸν δὲ χοῦν ἐκλείψαν σὺν τῷ ὕδατι, καὶ τὸν Ἀχάβ σὺν παντὶ τῷ Ἰσραὴλ ἐκδειματίσαν· ἔπειτα τοὺς τῆς αἰσχύνης (ὄκτακῶσι

tentavit. Memor autem Deus sanguinis fratris ejus, cujus vox omni voce potentior est, ad gemendum tremendumque super terram omnibus diebus vitæ suæ illum damnat; prohibet vero ne enim quisquam occidat, ultionemque septemplex minatur. Sic ergo damnatum homicidam atque a Deo longe projectum, genealogia sacra Scriptura non dignata est. Abel autem hoc modo sine semine mortuo, a genealogia Seth, qui tertius erat filius Adami, incipit. Narratur hic Lamech, cujus historiam secundum divum Enoch (Vide SS. Cura. compl. tom. XXV, col. 99b) tradidimus, Cain occidisse; propterea uxori- bus suis dixisse fertur, cum virum occidisset in vulnus suum, quia septemplex ultio dabatur de Cain, de Lamech vero septuagies septies daretur. Non autem hæc tantum verisimilia sunt; nam postquam priores rapuisset Enoch, hincque ad poenitentiam cum convertisset, sine dubio verba protulit, cum post homicidium ac ultionem, latro erat, impudicus, atque ex arte homicida. Hæc diluvio autem, Sodomitis ædificationeque turris vide supra.

Pharao, Ægypti rex, Israel em in duram servitutem redegerat, labores intolerabiles imposuerat, vique oppresserat eum. Minis quas Deus per Moysen miserat contemptis, contra liberationem a servitute Israelis arroganter insurgens, cum omni exercitu ad mare Rubrum venit, quod Israelitis divisum fuerat, eodem modo, quo illi, ingreditur, peritque submersus, hunc finem insipientia sua dignum recipiens.

Hic audacissimus Achab, rex fuit Israel pravisimus. Hic Israel a Deo postquam avertisset, Baal deœrvire ac lucidocet, vitulosque aureos Jezrael proponit adorandos. Uxor impudica ejus erat Jezabel, que Naboth injuste accusatum lapidavit, interfecit prophetas Domini, mensamque regiam fornicationis prophetis apponebat. Hoc tempore fuit Elias Thesbites, qui cœlum claudens, tribus annis et mensibus sex arefecit terram. Cum autem Deus Eliæ præcepisset ut se ostenderet Achab, ut fieret pluvia super terram, Elias præcepit etiam Achab ut congregaret in monte Carmeli prophetas Baal, quod fecit Achab. Omni Israel congregato, coram omnibus ut offerant sacrificium prophetis fornicationis præcipit, ligna disponant, dividant bovem imponantque lignis, non vero supponant ignem, sed Baal invocent atque ab eo ignem, qui ex seipso incensus consumat sacrificium, impetrent. Hoc facto a mane usque ad vesperum prophetis ad Baal clamantibus, juxtaque ritum suum se incidentibus cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine, nemi respondeute nec attendente, prophetam Eliam eos irridentem atque a furore avertentem, hostiam holocausti sic obtulisse dicitur: primum altare ex lapidibus non sectis erigit, mare suffulcit, disponit ligna holocausti, carnes imponit mareque replet aquis; cum Deo invocato, cecidit ignis de cœlo et voravit holocaustum et ligna, pulverem quoque et aquam lambens, Achabque cum omni populo perterrefaciens. Deinde prophetas contumeliæ apprehendens (erant autem octingenti quinquaginta-

ὅτι τὸν ἀριθμὸν καὶ πενήκοντα οὗτοι, τράπεζαν ἐσθιοντες Ἰεζάβελ) συλλαβόμενος ἀναίρει πάντας ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ τοῦ Ἀγαθὸ ἀποκλειομένου, ἐξαποστέλλει τῇ γῇ τὸν θυμὸν δι' εὐχῆς καὶ οὕτω παρασχόμενος· ταῦτα μὲν οὖν τῆς Ἰεζάβελ ἀκουσάσης, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν Βαβαλεῖμ ἐγνωκυίας, ἀπαιλαῖς τὸν προφήτην ἐκδαιματούσης, τὸ Χωρθὲ ὑποδέχεται ὄρος, τεσσαράκοντα ἡμερῶν καὶ τοσούτων νυκτῶν ὁδοιπορήσαντα βρώσεως ἄνευ καὶ πόσεως· αὐτοῦ δὲ γενόμενον, καὶ θεοπτίας τὸν Ἥλιον ἤξιωμένον, πάλιν εἶχεν Ἰσραηλιτικὴ γῆ τὴν κακίαν ἀποτρέποντα, τῆς εὐπεθείας δὲ προσετηχότα. Ἀσσυρίων δὲ πικροτάτους λέγει βασιλεῖς, τοὺς κατὰ Σενναχηρείμ καὶ Ναβουχοδονόσορ, οἵτινες τὸν Ἰσραὴλ ἀποκίσαντες καὶ Ἰουδαίαν, τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πάσας τὰς πόλεις ἐνέπηρσαν Ἰσραήλ.

Τίς δὲ δικαίω

453 *Αἷμα πότῳ μάχῳις κινήμασι δόντα θυγατρὸς;*

Τὸν Ἡρώδη ἐνταυθὰ φησιν, οὐ τὸν παιδοκτόνον, ἀλλὰ τὸν Ἰωάννην ἀνελόντα· οὗτος γὰρ ὁ Ἡρώδης τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ μοιχεύων, ἐλεγχθεὶς ὑπὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, συλλαβὼν εἶχεν αὐτὸν ἐν βίρατι· γενεσιῶν δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου, ἡ θυγάτηρ Ἡρωδιὰδος ὠρχήσατο· τοῦ δὲ Ἡρώδου ἀρεσθέντος, καὶ συνθεμένου παρέξειν ὅπερ ἂν τὸ κίριον ἐξαίτησαιτο, ταύτην προδιδασθεῖση ὑπὸ τῆς μητρὸς. τὴν τὸν προδορῶνον κεφαλὴν αἰτήσας προστάσσει μέσον ἐνεχθεῖσαν ἐπὶ πίνακι παρασχεθῆναι· τῷ πότῳ δὲ μίξει τὸ προφητικὸν αἶμα, φιλιθονίας καὶ τῆς ἀνωτάτω παρανομίας ἐστὶ κατηγόρημα.

454 *Ὁδλιον Ἡρώδη παιδοκτόνον, ἡδὲ φονίῃς*

455 *Χριστοῦ παμβασιλῆος, ὅσοι τ' ἐγένοντο διώχεται,*

456 *Πρόσθεν καὶ μετέπειτα.*

Ἐνταυθὰ τὸν παιδοκτόνον Ἡρώδη φησιν· οὗτος δὲ τῆς Ἰουδαίας παρανομῶς βασιλεύσας, Χριστοῦ

σαρκὶ τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ, καὶ μάγων ἐξ ἀνατολῶν ἀστέρος ποδηγία παραγεγονότων, τὸν τεχθέντα τὰ ἀναζητούντων βασιλεῖα, δέει τὸν Ἡρώδη συσχεθέντα, καὶ τοὺς Ἰουδαίων ἱερεῖς πυνθανόμενον οἱ γεννᾶται Χριστὸς, ὅτι τὸ ἐν Βηθλεὲμ μεμαθηκότα, τοῖς μάγοις προσεταχότα τὸ παιδίον διερευνησάντας ἐμφανίσαι· ὁ μὲν ἀσὴρ τοῖς νεηλοῦσι, ὡς ἔθος, τὴν ἐπὶ τὸ παιδίον ἡγεμονεύει τρίβαν· τῶν δὲ γενομένων ἐνθα Χριστὸς, καὶ δώροισι αὐτὸν ἀμειψαμένων, ὑπὸ ἀγγέλου τε χρηματισθέντων μὴ πρὸς Ἡρώδη ἀνακάμψαι, δι' ἄλλης τε ἀναχωρησάντων ὁδοῦ, Ἡρώδης μεμνηγὸς αὐτῶν ἐμπαιχθεὶς, τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἀναιρεῖ παῖδας ἀπὸ διετοῦ καὶ κατωτέρω, καὶ ὄν παρὰ τῶν μάγων ἠκριβώσα χρόνον· φοβεῖς δὲ Χριστοῦ Ἄννας ἐστὶ καὶ Κατάφας, Ἡρώδης τε καὶ Πιλάτος, καὶ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων ὁ δῆμος· οἱ δὲ μετέπειτα διώχεται, τῶν Ῥωμαίων εἰσὶν οἱ βασιλεῖς, οἵτινες τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας ἀνέλιον· πρώτους δὲ τῶν Ἑβραίων φησὶ βασιλεῖς παρανόμους, ὡς τῶν προφητῶν ἀναιρέτας.

457 *Τὸν πύματον πρῶτον τε κακὸν Βελλίνο βέρ-*

458 *Δεινὸν Ἰουλιανοῦ κράτος ψυχῶν ἐλετήρος,*
459 *Ὁδ θεόθεν πληγῆτος ἐπὶ μύθον ἤματο Χρ-*
[στῷ.]

Δεινὸν φησὶ τὸν Ἰουλιανὸν βάρβαρον εἶναι τοῦ διαβόλου· οὗτος γὰρ Χριστιανῶς ὢν καὶ πρὸς γένους Κωνσταντίνου τῷ πρώτῳ Χριστιανῶν βασιλεῖ (φεῦ τῆς ἀθλιότητος!) εἰς δεισιδαίμονα πλάνην ἀπάγεται, τῶν ἀθλίων εἰδώλων ἀθλιώτερος λάτρις καταστάς· οὗτος αὐτῷ Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ ἐν Ἀθήναις παιδευσόμενῳ συμπαρῆν, λόγων καὶ αὐτῆς μυθωσόμενος· ἢ καὶ ὡς βασιλικῷ σεμνυνημένῳ γένει καὶ πρὸς λόγους ἐπιτηδεῖν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες προσέτρεχον ὁμηλικας, μόνος δὲ Γρηγόριος τῆς ἐκείνου συνουσίας ἀπεπήδα, προβλέπων αὐτοῦ τὸ τῆς ψυχῆς μάρωτατον, καὶ προφανῶς αὐτοῦ τὸ βδελυρὸν προαγο-

ginta numero qui de mensa Jezabel comedebant) omnes in ipso loco interfecit. Achab quoque gemitus extollente, super terram pluviam mittit, suis precibus hanc impetrans. Porro cum hæc audisset Jezabel, interfectosque prophetas cognovisset, minis exterruit Eliam, quem mons Horeb recepit, postquam ambullasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus nec manducans nec bibens. Postea visione divina dignatus, Elias iterum venit in terram Israel ad avertendum a malo, atque ad pietatem prædicandum. Assyricum autem rexes crudelissimos fuisse dicit (Gregor. Naz.), scilicet Sennacherib ac Nabuchodonosor, qui postquam transplantassent Israel et Judam, Jerusalem et omnes civitates Israel incenderunt.

Hic de Herode loquitur, non infanticida, sed Joannis interfector. Hic enim Herodes cum duxisset uxorem Philippi fratris sui, atque a Joanne redargutus fuisset, tenuit eum ac vinxit in carcere. Facta vero natalitia die Herodis, saltanteque filia Herodiadis, valde lætatus est Herodes promissitque se daturum quidquid petisset puella. Huic, a matre monitæ ut peteret caput Præcursoris, in disco dari jubet. Hic sanguis prophetæ inter pocula fusus, voluptatum ac prævaricationum legis damnatio est.

Hic de Herode infanticida loquitur. Cum ille regnaret injuste in Judæa, Christus corporaliter natus est Bethlehem, Magice, stella duce, ab Oriente venerunt ut viderent regem natum. Audiens autem Herodes, a sacerdotibus Judæorum sciscitatur ubi natus sit Christus; cum in Bethlehem audivisset, Magis, ubi puerum invenerint, ut ipsi notum faciant præcipit. Stella autem peregrinorum, ut mos est, viam ad puerum dirigit. Cum pervenissent ubi erat Christus, eique munera sua obulissent, ab angelo moniti sunt ne redirent ad Herodem, atque per aliam viam reversi sunt. Herodes furcens en quod illus esset, occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, a bimatu et infra, serundum tempus quod exquisierat a Magis. Interfectores vero Christi sunt Anna et Caipha, Herodes et Pilatus, prævaricatorumque Judæorum turba. Qui fuerunt postea persecutores, Romanorum sunt reges, qui apostolos ac martyres interfecerunt. Primos autem reges Hebræorum dicit (Naz.) injustos eo quod prophetas occidebant.

Horribile barathrum diaboli dicit esse Julianum. Cum esset enim Christianus, et ex genere Constantini primi Christianorum regis (heu infeliciter!), in errorem superstitionis abducitur, miserabilium idolorum miserabiliorum cultorem se constituens. Ille cum Gregorius Theologus Athenis educaretur, adlerat, litteras etiam discens. Ob venerationem generis regalis, eorumdemque studiorum gratia, omnes ceteri ætate pares ad eum concurrebant, Gregorius vero solus a societate illius fugiebat, anima ejus crimina prævidens, palamque viros pravos ejus prædicens. Cum regnare voluisset a Constantino Magno

ρῶτων. Οὗτος ὑπὸ μὲν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως ὡς τυραννῆσαι βουλευθεὶς ὑπερορίζεται, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνου τυγχάνει φιλανθρωπίας, ὡς εἶθε μὴ ἔτυχε τῶν δὲ Κωνσταντίνου παίδων μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλικοῦ κράτους ἐδραγμένων, οἳ τις κάκιστος θῆρ, τὴν μὲν πρόθεσιν ἔχων τοίμνιον διαρπάσαι, οὐ δυνάμενος δὲ τῇ τῶν ποιμένων ἐπαγρῦσιν φυλακῇ. οἴκοι μένει, καιρὸν τῆς κακίας ἐπιτηρῶν, εἴργεται μὲν ὁ ἀτίθαστος ἐκεῖνος θῆρ, ἕως μεταστάντων τῶν Κωνσταντίνου παίδων, συνεργεῖ τὸ βακχεύοντος αὐτὸν ἀνδροφόνου δαίμονος; τῶν βασιλικῶν ἀντελάβετο σκήπτρων. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα πειθολογῶν ὑπασπιστῆς ὑποκλήψας, εἰς τὴν ἰδίαν ὑποσύρει δεισιδαίμονα πλάνην· ἔπειτα δὲ προφανῆ διωγμὸν τοῖς Χριστοῦ φίλοις κινήσας, πᾶσαν ὁ τὴν ψυχὴν ἀπηλλαγκῶς τὴν οἰκουμένην ἐσάλευσεν· πλείστον δὲ τοῖς πιστοῖς ἐπιμαϊνόμενος, καὶ τὸν κατὰ Χριστοῦ πόλεμον ἐπαναδεδεγμένους, ταχέως, ἀλλὰ καὶ κακῶς τοῦ ζῆν ἀπαλλάττεται, πολλὰ μὲν εἰς Χριστὸν ἀσεθήσας, τῶν δὲ Περσῶν ὡς τάχος· ἀναρπασθεῖς. Περσικῶν γὰρ πόλεμον συνάπτειν ἐπιειγόμενος, κατὰ τοὺς τόπους ἐπελθὼν, αἰρυνιδίως θεόπληκτος ὁ θεομάχος καθίσταται. μέχρις ἀναπνοῆς τῆς αὐτοῦ μουσαρωτάτης ψυχῆς, εἰς Χριστὸν βλασφημεῖν μὴ πυστάμενος. Πολλὰς μὲν οὖν καὶ ἄλλων πολλῶν τὰς περὶ τούτου συγγραφὰς εὗροι τις ἂν ἐρευνώμενος, μάλιστα δὲ τοῦ πάντων σοφῶ καὶ λόγῳ προδεδημημένου, Γρηγορίου φημι τοῦ θεολόγου, τοῦ καὶ πλείστοις τὸν θεομάχον ἐν ζῶσι καὶ μετὰ θάνατον βέλσει κατατρώσαντος.

489 Πέτρος ἀρραγῆς γενέτης κληῖδα λαχόντος.

Πέτρος τῶν Χριστοῦ μαθητῶν ὁ κορυφαϊστάτος ἐστίν· ἢν δὴποτε ἐρομένην Χριστῷ, τίνα φασὶν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι, τῶν μὲν ἄλλων μαθητῶν ἕκαστος τὸ δοκοῦν ἀπεκρίνατο, ὡς οἱ μὲν Ἥλιον, ἄλλοι Μωσέα φασὶν, ἢ Ἰερεμίαν, ἢ τίνα τῶν προφητῶν· ἐρω-

τήσαντι δὲ κακίνοις, τίνα φασὶν αὐτὸν εἶναι, προπηδῆσας ὁ θερμῶτατος ἀπεκρίνατο Πέτρος· *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*· καὶ πρὸς αὐτὸν Ἰησοῦς· *Μακάριος εἶ, Σίμων βῆρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ γὰρ σοὶ λέγω, φησί· Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οικοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄβου οὐ κατασχύσουσιν αὐτῆς· καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δέσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Τούτου χάριν οὖν τὸν Πέτρον λαχεῖν τὴν κλεῖδα φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος.

498 Ἐμπαλιν ἢ Παύλοιο μέγα σθένος ἀμφοτέρω-

499 Ὅς Χριστὸν μὲν ἔτιζεν, ἔπειτα δὲ κάσιν

500 Τρέψας εἰς ἀγαθὸν ζῆλον κυρόεσαν ἐρωτήν.

Τοῦ θεοῦ Παύλου τῆς μεταβολῆς ἤδη προδεδηγημένης, λείπεται τῆς προθέσεως ἀποδείξει τὸ μέγεθος. Οὐ γὰρ τὸ πιστεῖσαι Χριστῷ, πρὸς σωτηρίαν τῇ θεολήπτῳ Παύλου ἐπήρκει ψυχῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταποιῆσαι τοῦ ζήλου τὴν διάπυρον ὁρμὴν πρὸς Χριστοῦ λειτουργίαν· ἐνεψύθεν αὐτῷ τῆς οἰκουμένης πάσης ὁ δρόμος κύκλω ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀρχαῖς δεσμούμενος τῇ προθέσει βραχὺς ἐνομίστο, εἰ μὴ καὶ πάσων ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ καθ' ἡμέραν ἀποθνῆσκων, ἀκόρεστον εἶχε τὴν ἔφρασιν, προπιδῶν ἀεὶ τοῦ κηρύγματος καὶ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πάθειν ὡς ψυχρὸς στομούμενος σίδηρος. Ἄλλ' ἐκείνου μὲν τὸ ἔργον, τὸ παγκόσμιον γίνεται κήρυγμα, ζῆλος θερμότητι καὶ προθυμίᾳ, τῶν Χριστοῦ δικτύων εἶσω βυλλόμενον· Γρηγόριος δὲ πυρίπνοον ὁρμὴν τὸν ἐκείνου ζῆλον εἰκότως κατονομάζει, μεταπεποιημένην ἐς τάγαθόν. Οὐ γὰρ διωγμὸν εἶποι τις ἂν τὸν Παύλου κατὰ

rege. (id est Constantio) in exsilium ejicitur, sed cum illo in gratiam rediit; utinam nunquam rediisset! Post Constantium cum potestate regalem filii Constantini occupassent, sicut fera quadam, discernere gregem volens, si nequit ob vigilantem pastorem custodiam, domi manet, tempus opportunius expectans, detinetur quidem hac indomita fera usquedum filii Constantini discessissent, tunc adjutorio daemonis homicida, qui eum impellit, regia sceptrata occupat. Primum armigeros dolose concilians, in errorem suae superstitionis attrahit, deinde apertam persecutionem movens adversus discipulos Christi, de nulla anima curans orbem terrarum exagitavit. Plerumque in fideles sapiens, contraque Christum bellum suscipiens, a brevi sed prava vita amovetur; nam multa impie meditans in Christum, a Persis perquam celeriter rapitur. Et enim Persicum bellum gerere festinans, cum in ea loca devenisset, subito a Deo percussus impius sistitur, usque ad ultimum balitum suae detestabilis animae, in Christum blasphemare non cessans. Multa de illo scripta multorum aliorum inveniet quicumque inquisiverit, praesertim, qui omnes sapientia et eloquentia superat, Gregorii dico Theologi, qui vita et post mortem multis telis confodit.

Petrus discipulorum Christi est princeps. Quadam die eum interroganti Christo, quem dicunt homines ipsum esse, unusquisque aliorum discipulorum quod sibi videbatur respondit, scilicet: alii Eliam, alii Moysen dicunt, vel Jeremiam, aut unum ex prophetis. Illos vero interroganti quem dicunt ipsum esse, praeveniens ardentissimus Petrus respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Dixit autem ei Jesus: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non prevalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni caelorum et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis*¹. Propterea igitur Petro dari clavem dicit divus Gregorius.

De conversione divi Pauli cum jam dictum sit, reliquum est nobis illius sanctitatem ostendere. Non enim quod Christo solum crediderit, magna anima Pauli consecuta est salutem, sed quod ad servitium Christi impetum ardentem zeli verterit. Unde peragrato orbe, repletisque evangelicis, pauca perfectissae existimabat, nisi pateretur pro Christo, quotidieque moreretur, inexcipibili desiderio flagrans, semper ad praedicandum atque ad patiendum pro Christo festinans, sicut gladius semper evaginatus. At opus ejus, universalis praedicatio sit, zeli calore atque animo, Christi replens relictus. Gregorius autem igneam impetum, zelum ejus recte vocat, in bonum conversum. Qui enim recte judicat, persecutionem, quam primum adversus Christum moverat, non dicit esse, sed quemdam divini zeli impetum. Moysen

¹ Matth. xvi, 13 seq.

Χριστοῦ πρότερον κακινημένον, εὐ εἰδὼς διακρίνειν, ἀλλὰ ζήλου τινὸς ὀρμὴν θειοτέρου. Τὸ γὰρ Μωσῶα καὶ προφήτας καὶ νόμον ἀθρόον παυθήσεσθαι, παντὸς τῷ Παύλῳ θανάτου πικρότερον ἦν· ἀλλ' ὅσον εἰκὸς μεταποιοθῆναι τὸν τοσοῦτ' οὐκ εὐεργετικῶν ὑπεραγωνιζόμενον, αὐτὴν ἀριδῆλως τὴν ἀλήθειαν ἐπεγνωκότα. Τὸ γὰρ ἀντὶ τοῦ μετ' ἐξουσίας πράττειν, μᾶλλον πάσχειν, καὶ τοῦ κτρώματός ὑπεραποθνήσκειν, ἀντὶ δὲ τοῦ τύπτειν τύπτεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, προθυμώτατα φέρειν, τοῦ ζήλου παρίστηεν τὸ διάπυρον, καὶ τὸ τῆς ἀνωθεν ψυχικῆς εὐγενείας ἀδούλωτον. Παῦλον δὲ καὶ τὸν τοῦτου ζῆλον Γρηγόριος φυσιολογήσας, συντόμῳ φράσει παρέστησεν· οὐ γὰρ Γρηγόριον θέμις τὸν Παῦλον φυσιολογήσειν, ἐπειπερ τις ἄλλος Παῦλος μικροῦ καὶ Γρηγόριος.

492 Ἐκ δ' ἐνὸς ἀρχηγόνου Κάιν καὶ Ἀβελ ὑπ-
[έστιασ].

493 Ζηλήμων θυσιῆς τε θεουδέος ἐσθλὸς ἀρητιῆρ.

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Κάιν καὶ Ἀβελ ἱστορία, ὡς ὁ μὲν Κάιν ζῆλότυπος ἦν καὶ φονεὺς, ὁ δὲ Ἀβελ θεοσεβῆς θυσίας ἀγαθὸς ἱερεὺς.

494 Ἰσακίδαι δ' Ἡσαῦ τε κακὸς Ἰακώβ τε φέ-
[ριστος].

495 Καὶ κλέον· ἐκ γὰρ ἐνὸς διδυμοῦ γόνος οὐδὲν
[ἴμοιος].

Ἰσακ υἱὸς ὢν Ἀβραάμ, ἔγγημε Ῥεβέκκην πρὸς γένους οὔσαν αὐτῷ, ἐξ ἧς διδύμοις τίκτει τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ. Ἀλλ' ἔτι τῶν ἐμδρῶν ἐν τῇ μητρικῇ νηδύϊ τυγχανόντων, ἐβρέθη τῇ Ῥεβέκκῃ ὡς δύο λαοὺς ἐν τῇ κοιλίᾳ φέρει, καὶ ὅτι τῷ ἐλάσσονι δουλεύσειεν ὁ πρῶτος. Κατὰ καιρὸν δὲ ταύτης κυϊσκούσης, τῆς γαστρὸς ἐκπροκύπτει πρότερος ὁ Ἡσαῦ, παραχρῆμα δὲ ὀλισθήσας ἔξεισιν Ἰακώβ τῆς Ἡσαῦ πτέρνης ἐπιλημένος· εἰς μέτρον δὲ ηλικίας καταστάντων, ὡς μὲν ἀπλαστός Ἰακώβ, παρῖσκει Θεῷ συζῶν καὶ εὐσεβεὶς τρεφόμενος, Ἡσαῦ δὲ πονηρότατος

ἄτε καὶ ἀντρεχῆς, ἔχον φυσικὴν ἀκαμώτητα, θηρευτῆς τε ἦν καὶ τοξότης καὶ τὰ πάντα φιλοπόλεμος. Γεγηρακότες δὲ τοῦ πατρὸς αὐτῶν Ἰσακ καὶ βαρυωπούντος καὶ πρὸς τὸ βωτικὸν τέλος ἀποβλέποντος, καλ' αὐτὸν διανοοῦμενοι προφάσει τὸν πρεσβύτερον εὐλογῆσαι παῖδα, κεκληκότες δὲ καὶ θηρεύσαι θῆραν αὐτῷ προστεταχότες, ἧς γευσάμενος εὐλογῆσεν προεθυμείτο τὸν ἐπὶ τὴν θῆραν ἱππευμένον τὸν Ἡσαῦ· τοῦτον ἡ μήτηρ περνίζει τὸν τρόπον. Τῷ νεωτέρῳ γὰρ παιδὶ φιλικῶς πῶς διακειμένη, τῆς ποιμνῆς θάπτον ἐρίφους ἀγαγεῖν ἐπιτάσσει λίαν ὅτι καλοῦς δύο καὶ ἀπαλοῦς, τὴν εὐλογίαν αὐτῷ πανούργως ἐμπορευομένη· τὸν δὲ νέον (καὶ γὰρ εὐλαθεῖς), τὸν πρεσβύτερον ἀπαθήσειν εὐλαθηθέντα, μήπως ἀντ' εὐλογίας κατάραν ἐπισπάσοιτο, λόγοις πολλοῖς ὄμως ὀψέ ποτε τὸν προσφιλεῖ παῖδα τὸ καλῶς αὐτῇ παραστὰν διακράξασθαι κείθει. Καὶ ὅτ' τῶν ἐρίφων ἀχθέντων, ταχέως ἡ Ῥεβέκκα τὰ κρεῖα δίσεφθα τῷ παιδὶ προσκομίσειν ἐπὶ κανοῦ τῷ πατρὶ διατάσσεται. Ἀλλ' ἔτι τὸν Ἰακώβ τοῖς λογισμοῖς ἀγωνιῶντα, καὶ τῶν κατὰ φύσιν αὐτοῖς τὰς αἰτίας προβαλλόμενον, ὡς αὐτὸς μὲν λαῖὸς ἔστιν, Ἡσαῦ δὲ δασύς, καὶ μήποτε τὸν πατέρα ψηλαφήσαντα καὶ τὸ δρᾶμα μεμαθηκότα, κατάραν ὡς πατὴρ καταφρονήσαντα ἐπαγάγη δειδοκῶτα, τῶν ἐρίφων ἡ μήτηρ εἰς δορὰς ἀμφιθεμένη τῶν βραχιόνων τοῖς γυμνοῖς τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ τραχήλου, τὴν τε στολὴν Ἡσαῦ τὴν καλὴν ἐνδύσασα, τῷ πατρὶ παρίστησι τῆς αὐτοῦ θῆρας μετασχόμενον· ἐκπλαγέντα δὲ καὶ τὸ τάχος ἀγάμενον τὸν πρεσβύτερον, ἠδέως τε τῆς βρώσεως ὄμως ἐμορφηθέντα, προσαγαγεῖν αὐτῷ τὸν παῖδα φήσαντα, καὶ φιλήσαντα καὶ τῆς τῶν ἱματίων ὀσμῆς ἀντιλαβόμενον, τίς τε εἴη πυθανόμενον, καὶ ὅτι Ἡσαῦ ὁ παριστώς ἐστιν ἀπατῶμενον, ἔτι τε θαυμάζοντα καὶ τοὺς βραχίονας διερευνόμενον, ἐκπλήξως γέμοντα τὸν πρεσβύτερον

enim, prophetas atque omnem legem sinem habere, omni morte Paulo amarius erat; sed hoc omne zelum quem umbram defendendo ostenderat, ad veritatem cognitam mirabiliter convertit prædicandam. Et enim cum agere posset cum potestate, potius patitur, causæque prædicationis verbi moritur, nequam percutiat percutitur, taliaque huiusmodi fortissima sustinendo, ardorem zeli ostendit, libertatemque originis cælestis. De Paulo zeloque illius loquens Gregorius, breviter locutus est; non enim æquum erat Gregorium de Paulo discernisse, prorsus enim alius Paulus ipse Gregorius.

Jam dictum est de Cain et Abel, quomodo Cain invidus patricidaque fuerit, Abel vero, pius sacerdos, digna sacrificia obtulerit.

Isaac, Abraham filius, Rebeccam, ex genere suo, uxorem duxit, ex qua geminos habuit Esau et Jacob. At cum adhuc essent in utero matris suæ, Rebecca dictum fuit duos populos in utero portare, ac fore ut minori serviret major. Tempore autem partus, ex utero prior prodit Esau statimque apparet Jacob, calcem Esau tenens. Cum ad quamdam ætatem pervenissent, cum Jacob esset vir simplex, domi manebat, Deo serviens, pietateque nutritus; Esau vero pessimus erat, acer, natura maturus, venator, sagittarius omninoque cupidus præliorum. Cum autem jam esset senex Isaac, pater suus, oculique ejus caligarent, ac sinem vitæ provideret, cogitavit de occasione qua filio benediceret. Illum vocat, venationem ei præcipit, quam cum gustaverit, filio suo Esau, qui ad venationem festinaverit, benedicturus est. Sed hunc isto modo supplantat mater: Minori enim puero, quom valde adamabat, præcipit ut ex græge afferat duos hædos optimos, dolose sic illi benedictionem lucrifaciens. Juveni autem (erat enim timoratus) ne senem deciperet timenti, ne pro benedictione maledictionem super se induceret, multis verbis vix nihilominus charissimo puero, ut hoc quod placet sibi faciat persuadet. Hædis allatis, brevi carnes coctas Rebecca puerum jubet in disco ad patrem ferre. Sed Jacob adhuc hæsitante, huiusque hæsitacionis causas afferente de natura sua, scilicet quia ipse lævis esset, Esau autem pilosus, timen- teque ne patre attractante dolumque cognoscente, maledictionem, tanquam patri illudens, peteretur, mater pelliculas hædorum circumdedit manibus et colli nuda protexit, veste pulchra Esau induit, cumque sistit ante patrem ut illi offerat de venatione quam petierat. Attonitus celeritatemque mirans senex, libenter tanquam cibo vescitur, tum appropinquare sibi puerum jubet. Postquam illum amplexatus esset atque vestimentorum illius sensisset fragrantiam, quis sit sciscitatur; cumque ei dolose Esau adesse re-

¹ Gen. xxvii, 16.

ἀναδοῆσαι λέγεται, ὡς ἡ μὲν φωνὴ Ἰακώβ, αἱ δὲ χεῖρες, χεῖρες εἰεν Ἡσαῦ. Πολλὰς τοίνυν τὸν Ἰακώβ πατρικαῖς εὐλογίαις στηριχθέντα, τῆς τοῦ πρεσβύτου παραστάσεως τάχος ἐκβάλλει Ῥεβέκκα. Τῆς δὲ θήρας αὐτίκα τὸν Ἡσαῦ παρόντα καὶ τῷ πατρὶ προσελθόντα, μεμαθηκότα δὲ πρὸς τοῦ πατρὸς, ὡς πανούργως ἐλθὼν τὰς εὐλογίας ἀφειλατο Ἰακώβ, στένοντα βαρὺ μετὰ φωνῆς τὸν Ἡσαῦ ὀδυρόμενον κατοικτειρας Ἰσαὰκ, τὰς μὲν εὐλογίας ἐπαύξει τῷ νεωτέρῳ Ἰακώβ, τῷ δὲ Ἡσαῦ ζῆσειν ἐν τόξῳ φησὶν αὐτοῦ καὶ μαχαίρα, ὑπὸ δὲ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ τελεῖν καὶ δουλεύειν αὐτῷ προαγορεύει. Ταύτην τοι τὸν Ἡσαῦ πεπονημένον, καὶ τῷ Ἰακώβ ἀντικοιτοῦντα, καὶ καιρὸν ἐπιτηροῦντα τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν, εἰς Μεσοποταμίαν τὸν νεώτερον ἢ Ῥεβέκκα πέμπει παῖδα τοῖς συγγενέσιν αὐτῆς μιχθησόμενον, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν εἰς γάμον ληψόμενον.

496 Καὶ Σολομῶν τὰ πρῶτα σοφός, μετέπειτα ἀ-
[κιστος,
497 Ἡρῖκα θηλυτέρῃσιν ἐρωμάρτησεν ἀλιτραῖς.

Εἶρηται ἡμῖν περὶ τοῦ Σολομῶντος ἦδη, καὶ τῆς θεοθεν αὐτῷ παρασχεθείσης σοφίας τὸ αἴτιον· ἀλλ' ὅπως σοφώτατος ὢν ἐξηπάτηται, χρεῶν εἰπεῖν, ταύτης ἐπιμνησθέντος τῆς ἱστορίας τοῦ Θεηγόρου. Σολομῶν τοίνυν ὁ σοφώτατος τῆς Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας ἐπιλημμένος, σοφῶς τε διεξάγων τὰ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῶν προδεσβασιευκότων σοφίᾳ, πλοῦτις καὶ δόξῃ προκεκριμένος, γυναικειαῖς οἰστρηλατούμενος ἦδοναῖς, τοῦ ὄντως λήθην λαμβάνει Θεοῦ. Τὸ μὲν γὰρ πονηρὸν γενέσθαι τοῦτον, τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ σεσημειῖται αἰνιγματωδῶς, πλέον δὲ καὶ τὸ μὴ τοῖς εὐσεβέσι συναριθμεῖσθαι, τοῦθ' ὑποφαίνει· τινὸς χάριν δὲ οἶμαι τοὺς θεοκινήτους οἰκονομίας μὴ τραυγῶν ἐκείνου κατηγορεῖν, τῷ

πρὸς τοὺς σοφοὺς φίλτρῳ φυσικῷ ὑπηγμένῳ τῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ μόνον φιλοῦσι τοὺς σοφοὺς ἀνθρώποι κατορθοῦντας, ἀλλ' ἔστιν ὅτε συμπάσχουσι καὶ προσπατοῦσι. Τοῦτον λόγος ἔχει τὸν Σολομῶντα πολλὰς γῆμαντα γυναῖκας, καὶ τὴν Φαραὼ θυγατέρα πασῶν ὑπομάζιον ἐνηγκαλισμένον, τῶν ἄλλων αὐτῷ προκεκριμένην, ὑπ' αὐτῆς τῷ πρὸς αὐτὴν ἀπατηθῆναι φίλτρῳ, καὶ τοῖς ἐκείνης θεοῖς ἱερὰ τελῆσαι, προφανῶς τε τοῖς ἄλλοις θυμῶν καὶ τοῖς ὑψηλοῖς. Τοῦτου Σολομῶντος παροιμιῶν πλήρεις εἰσὶν ἐνθεοὶ βιβλίοι, δι' ὧν συμβουλεύει γυναικῶν πολυτρόπως ἀπέχεσθαι, προφανέτατα κράζων· *Οἶνος καὶ γυναῖκες ἀπώλεσαν σοφούς*· ὅς τοιαῦτα φεγγγόμενος, τρυφῇ καὶ γυναιξὶν ἀλλίως ἀλούς, λήθην φεῦ λαμβάνει τοῦ σοφοῦ του Θεοῦ.

680 Ἄγγελος ἦν τὸ πάροισιν ἐωσφόρος· ἀλλὰ
[πεσότος
681 Οὐρανοῖς παρέμμενεν ἔδν [cod. vob.] κλέος.

Ἐωσφόρος ὁ Σατανᾶς λέγεται· οὕτω γὰρ φησι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· *Πῶς ἔπεσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐωσφόρος ὁ πρῶτ ἀνατέλλων*; αὐτὸς δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ὁ προφήτης τῆς πτώσεως ἐπάγει· *Σὺ δὲ εἶπας, τῷ πεισόντι λέγων, ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Ἀναθήσομαι εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπάνω τῶν νεφελῶν θήσω τὸν θρόνον μου, καὶ ἔσομαι ὁμοιος τῷ Ἰψίστῳ· σὺ δὲ βίβησθαι εἰς ἦδου. Ταύτης δὲ δι' ἐπῶν καὶ Γρηγόριος παρακατωῶν αὐτολεξεῖ τῆς προφητείας μνήμην ποιεῖται, τὴν αἰτίαν τῆς τοῦ διαβόλου πτώσεως ἐξηγούμενος, ὅτι φῶς ἔχων καὶ δόξαν μεγάλην, τὴν βασιλικὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀφελῆσθαι σκεψάμενος, ἄτιμος πέπτωκεν, βλος σκότος γενόμενος ἀντι φωτός.*

Ὅς δὲ μαθηταῖς
682 Οὐδὲν Ἰούδας δρεῖδος ἐπαὶ πέσεν.

spondetur, adhuc mirans attractansque manus admiratione repletus senex exclamasse dicitur: *Vox Jacob est; sed manus, manus sunt Esau*¹. Porro multis benedictionibus paternis confortatum, cito a conspectu senis amovet eum Rebecca. Statim autem a venatione adveniens Esau, patrique appropinquans, cum audivisset a patre, Jacob dolose subripuisse benedictiones, flevit amare ac vociferavit. Motus Isaac dolore illius addit minori Jacob benedictionem. Esau vero dicit fore ut vivat in arcu et gladio, prædicitque illi fratri suo tributa soluturum ac subjiciendum. Inde cum Esau, mærore afflictus, adversaretur Jacob, occidendique eum tempus expectaret, in Mesopotamiam juniorem mittit Rebecca, ut viveret cum parentibus suis, ex eorumque filiabus uxorem duceret.

Jam de Salomone et sapientiæ illi a Deo datæ causa dictum est. Sed quomodo, quantumvis sapiens, erraverit, dicendum est nobis, in memoriam revocando historiam Theologi. Salomon igitur sapientissimus, cum regnum David patris sui accepisset, sapienter regebat Israel, regesque, qui ante illum fuerant, sapientia, divitiis et gloria superaret, muliebribus insanis voluptatibus, Dei vivi obliviscitur. Illum autem pravum factum fuisse non aperte Scriptura sacra nobis significavit, sed quod cum piis haud adnumeretur, hoc amplius patet. Propter quamdam causam opinor criticos non aperte illum condemnasse, quod scilicet philtro naturalis ad sapientes trahuntur homines. Non solum enim homines diligunt sapientes proficientes, sed etiam sæpe compatiuntur iisque adherent. Fertur hunc Salomonem multas duxisse uxores, filiamque Pharaonis, cujus ubera maxime omnium exaltantur, ab illo cæteris præpositam fuisse, ab illa philtro seductum fuisse, diis illius sacrificia obtulisse, palam in nemoribus montibusque sacrificasse. Hujus Salomonis proverbii repleti sunt Libri sacri, quibus omnino a mulieribus abstinentum esse dicit, alta voce clamitans: *Vinum et mulieres perdiderunt sapientes*². Idem vero, licet talia effata protulisset, tamen luxuria et mulieribus misere captus, proh dolor! Dei qui ipsi sapientiam concesserat, oblitus est.

Lucifer Satanas dicitur; sic enim dicit Spiritus sanctus per Isaiam prophetam: *Quomodo cecidit e caelo, Lucifer, qui mane oriebatur?* Ipse vero casus causam propheta inducit: *Tu quidem, ait cadenti. In corde tuo dixisti: Conscendam in caelum, super nubes ponam solium meum, et similis ero Altissimo*³. *Ventum tamen ad infernum projicies.* Carminibus suis Gregorius ad litteram rediens hujus prophetie mentionem facit, causam casus diaboli commentans, scilicet quod lucem habens et gloriam magnam, regiam Dei gloriam rapere volens, inglorius cecidit, totus tenebrosus factus qui antea lux erat.

¹ Gen. xxvii, 22. ² Eccl. xiv, 2. ³ Isa. xiv, 12 sqq.

Οὗτος Ἰούδας τῶν δωδεκα Χριστοῦ μαθητῶν εἰς ὑπάρχων, καὶ τῶν ἄλλων κατ' ἰσότητά τῶν θείων ἀπολαύων χαρισμάτων, φιλάργυρος ὢν καὶ ζηλότοπος, ἀργυρίων ἕνεκα καὶ κέρδους οἰκτροῦ, φεῦ τῆς αἰωνίου διήμαρτα ζωῆς, τὸν εὐεργέτην Χριστὸν καὶ διδάσκαλον προδοῦς τοῖς παρανόμοις Ἰουδαίοις εἰς θάνατον.

ΛΟΓΟΣ Γ'. Ὑποθήκαι παρθένους (1).

- 51 Μηδὲ σύ γ' ἐκ Σοδόμων προζυγῶν καὶ τέφρων
 52 Τοῦδε βίου, θείου τε πυρὸς ^[ἀλύξας] στυνδένουσαν
 53 Εἰς Σόδομα βλέψαις, ἐπει μὲν αἴψα παρήσει,
 54 Στήλη καὶ κακίης καὶ ἀργαλέου θανάτου·
 55 Μηδ' ἐκ μὲν Σοδόμων κλέψης πόδας, ἐν πε-
 56 Γίττοισι θηθύνειν ἄσπον πυρὸς· ἀλλὰ τὰ-
 57 Σώζεσθαι πρὸς ἕρος, μὴ σε πυρὸς ἄμβρος ^[χιστά]
^[ἐπιστή].

Πᾶσα μὲν ἡ παρούσα ἱστορία κεῖται ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον ἐξεσμένη· ἥτις κατὰ τοὺς πονηροὺς Σοδομίτας, καὶ τὸν Λῶτ, καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὴν παγεῖσαν εἰς στήλην γυναῖκα τοῦ Λῶτ, καὶ τὴν ἐν πεδίοις Σηγῶρ πόλιν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ ἕρος ἀνάβασιν ἔπειτα σημαίνει· ἀλλ' ἐνταῦθα τῇ παρθένῳ ψυχῇ διαλεγόμενος ὁ θεολόγος ὑποθήκας παρέχει, τοῦτ' ἐστὶ συμβουλίαν· ὑποθήκη γὰρ ἐστὶ τὸ παρακατατιθέμενον. Ὅπως μὴ, φησὶν οὖν τῇ ψυχῇ, βλέψης εἰς Σόδομα, τοῦτ' ἐστὶν εἰς τὸν βίον· στήλη γὰρ ἂν κακίας γενήσῃ κατήγορον ἔχουσα ἐκτύπασιν· μηδὲ τὸν βίον ἀποφυγοῦσα πλησίον ἴστασο τῶν βιωτικῶν, ὡς ἂν μὴ συμπαραλτφθῆις (τὸ γὰρ πλησιαστέρον, εὐχείρωτόν πως τῷ πυρὶ)· ἀλλὰ πρὸς τὸ ἕρος σώζου, φησὶ, καὶ μήκοθεν ἰδρυμένη καὶ τοῦ πυρὸς ἀνωτέρα. Χθαμαλωτέρην γὰρ

καὶ γαιτιῶταν, σύνυλον καταναλώσει βῆον· πόβησ δὲ καὶ τῆς ὕλης ἀνωτέραν, ἀμήχανον προσπελάσαι. 97 *Μεθρῆς πικρὸν ὕδωρ.*

Μεθρῆς τόπος ἐστὶν ἐν Ἐλεῖμ, ἐνθα τὴν θάλασσαν τὴν Ἐρυθρὰν οἱ Ἰσραηλίται περάσαντες, τῆς Αἰγυπτίων κακώσεως ἀφέντες κατέπαυσαν. Ἐνταῦθα δώδεκα πηγαὶ ὕδατων καὶ φοινίκων ἔβδομηκονταῦο ὑπῆρχον στελέχη, ἐνθα δὴ τὴν λαὸν καταπαύσαντα καὶ διψεῖ ἐκλυόμενον (πικρὸν γὰρ τὸ παρακείμενον ὕδωρ), ξύλον τι τῷ Μωϋσῇ δείκνυσιν ὁ θεός, οὗ ὁ λαὸς καὶ προσρίψας τοῖς ὕδασιν, εἰς γλυκύτητα μεταποίησας τὴν ἔμφυτον αὐτοῖς πικρίαν, ἡδὺ καὶ μάλα καλὸν τῷ διψῶντι παρέχει λαψ. Τοῦτου χάριν πικρίαν τὸν τόπον ὠνόμασεν ἐκείνον· τὴ γὰρ Μεθρῆ τῇ Ἑβραϊκῇ διαλέκτῳ πικρία προσαγορεύεται.

127 *Χρῦσει γαλιεῶν διαμείβει, εἰ γινώσκως*
 128 *Ἄρτι βίου μικρὴν καὶ δεικίει τέργιν ἐδέξω.*

Ταύτην ὁ θεολόγος τὴν ἱστορίαν τῆς Ὀμήρου συγγραφῆς οὖσαν, μεταφορικῶς πηρεῖσάγει τῇ ψυχῇ δεαλεγόμενος. Γλαῦκος γὰρ ὁ Ἰππολόχου, καὶ Διομήδους ὁ τοῦ Τυδέως, κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον εἰς μέσον παρήλθον ἀμφοτέροι διαγωνιούμενοι· ὡς δὲ ἦσαν ἐγγὺς ἀλλήλοις ἐπιόντες, τὸν Διομήδην προφωνῆσαι λέγεται τῷ Γλαύκῳ, τίς ἂν εἴη τυθόμενον τοσοῦτον αὐτὸν τῇ τόλμῃ τῶν ἄλλων προπεπτηδέκτα· οὐ γὰρ παυ, φησὶν, ἀνὰ τὴν δοξοποιὸν μάχην πρό γε τούτου ἀνδριζόμενον ἐωράκει. Γλαύκου Βελλεροφόντειον τὸ γένος καὶ θεϊότερον ἢ κατ' ἀνδρωπον εὐχομένου. Διομήδης ἐπιγνοῦς, προγονικὸν ἄτε κατασπάζεται φιλον· ἄμφο δὲ ἀρμάτων ἀποικηθέντες, ἀλλήλους τὰ τεύχη παραχωρήσαντες τὴν πρὸς ἀλλήλους ὡδε διέλυσαν μάχην· ἀλλ' ὁ μὲν ἦρος τὸν Γλαῦκον τεύχεσσι χαλκείοις φιλοτιμησάμενος, χρυσεῖς ἀντεφιλοτιμήθη· οἷς ἐνδεῦσθαι τούτον συνέθη. Ταύτην, ὡς ἔφαμε, μεταφορικῶς τὴν ἱστορίαν τῇ ψυχῇ Γρηγόριος ὑπο-

Iste Judas duodecim discipulorum Christi unus et aliis ad æqualitatem divinis fruens charismatibus nimmi avidus et invidus, propter pecuniam et vile lucrum, longe a vita æterna erravit, benefactorem Christum et magistrum impiis Judæis tradens ad mortem.

CARMEN III. Ad virgines præcepta.

Tota hæc historia primo in sermone adest et secundum anagogicum sermonem explicata : quæ de malis Sodomitis, et de Lot, et de angelis, et de uxore Lot in columnam coagulata et de urbe Segor in campo, et de ascensione ad montem postea significat. Sed hic virginem animam alloquens Theologus subsidia præbet, id est vitæ consilia ; subsidium enim est reconditum. Ne ergo, inquit, vere aspicias in Sodomam, id est, in sæculum, columna enim feres malitia accusatricem habens formam ; ne, quæ sæculum fugisti, propius accelas ad sæculares, ne simul tollaris (quod enim propius est, igni quodam modo obvium), sed ad montem effugias, inquit, et nullo modo remanens et supra ignis contactum : quippe quæ ad terram hærens et vicina cum materia facile consumpta esses, dum materiam superans, proxima inveniri non potes.

Merra (Mara) locus est vicinus Elim : ibi trajecto mari Rubro Israelite ab Ægyptiorum malitia exeuntes cessaverunt : ibi duodecim fontes aquarum et palmæ septuaginta duo, ibi populo cessante e' siti consumpto (amara enim erat aqua) lignum quoddam Moysi ostendit Deus, quod apprehendit et in aquas jecit, et in dulcedinem mutata est naturalis amaritudo, et dulcis bonaque valde aqua oblata est sitienti populo ; ideo amaritudinem vocavit, locum istum : Merra enim Hebraica lingua amaritudo interpretatur.

Hanc Theologus historiam ex operibus Homeri metaphorice apponit, animam alloquens. Glaucus Pippolochi filius, et Diomedes Tydæi in Trojano bello in medium ambo pugnaturi processerunt, cumque propius ad invicem accessissent, narratur Diomedes a Glauco petiisse quis esset, utpote qui alios impetu et audacia superaret : Neminem enim, inquit, in gloriosa pugna fortius agentem vidi ; Glaucum Bellerophontem genus et divine homines superans gloriantem Diomedes ut agnovit, avis suis prævalentem osculatur tanquam amicum ; et ambo e curribus desilientes, arma invicem mutaverunt ; sicque a pugna retro cesserunt ; sed heros iste Glaucum armis æneis honoravit, ipse aureis honoratus, quibus instrui ipse obtinuit. Hanc, ut diximus, historiam Gregorius metaphorice animæ applicat ;

(1) Ed. nov., p. 339.

τίθεται· τὴ γὰρ λαμπρυνομένου τοῦ ἀντιπάλου καὶ μικρὰν τινα γοῦν παραδέξασθαι τέρψιν, καὶ τὸν τόνον παραγαλάσαι, χαλκεία χρυσίων ἐστὶν ἀντιδέχεσθαι, τρυπέται τῶν εὐτελῶν τὰ πολλῶν ἀντιπρόθεσθαι τιμῶν τερα.

131 *Καὶ δόμον αἰγλήεντα, καὶ Ἀλκινόοιο τρά-
[πεζαν.*

Ἀλκίνος τοῦ Φαιάκων ἔθνους βασιλεὺς ὑπάρχων, φιλότιμός τε ἦν τὰ πάντα καὶ φιλόξενος. Οὗτος πλουσίαις ἀμειβόμενος τοὺς παρατυγχάνοντας ἑωρεαίς, οἴκους τε λαμπροὺς κεκτημένος, καὶ τράπεζαν τῶν πώποτε βασιλέων θαψιλοτέραν, Ἰδυστέα πλάνη φερόμενον ναυηγὸν καὶ οἰκτρὸν ἀλήτην, κατὰ τὴν αὐτοῦ γενόμενον πόλιν, φιλοφρόνως ἐτίμησεν. Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο συμβέβηκε, τῶν λόγων προϊόντων λελέγεται· τούτων γὰρ ἐν πλάτει παρακατιῶν ὁ Θεολόγος μνημονεύει.

135 *Φύλλα συκῆς μ', ὡς πρόσθεν Ἀδὰμ ἔδωκεν τε,
[καλύπτου.*

Κεῖται ἡ παρῶσα ἱστορία ἐν τῷ β' λόγῳ.

138 *Ἢ τινα πὰρ πυλωῶνα βεβλημένος ἀχθος
[ἀρούρης*

139 *Ἀνδρὸς ὑπερφυῶλοιο, πένης καὶ Λάζαρος
[ἄλλος.*

Κεῖται ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ.

152 *Καὶ σὺ φίλοις τεκέσσιον Ἰωνάδῶδ ἔβοχε
[μήτιν.*

Ἑβραῖος ἦν τὸ γένος καὶ Θεοσεβῆς ὁ Ἰωνάδῶδ· οὗτος δὲ τοῖς τέκνοις ἐνετετατο μὴ γῆν ἀρῶσαι, μηδὲ φυτεύσαι ἀμπέλων, οἴνου δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸ ἀβρῶδιαιον ἀπέχεσθαι πάντων· ἐν σκηναῖς δὲ κατοικεῖν, καὶ Θεῷ ζῆν καὶ τούτῳ μόνῳ προσανέχειν. Ἑσπάρους δὲ τούτους ἡ Γραφή κατηνώμασεν.

164 *Ὀὐρα δ' ἐγὼ καὶ λαὸν ὑποσχέσθης ἐπὶ γαίαν*

165 *Ἰέμερον, τοῦ πρόσθε στύλος πυρὸς ἤγε-
[μῶνευ,*

166 *Καὶ νεφέλης ἔλκοντος ἀσημάντου δι' ἐρήμης.*

Λαὸς προθυμούμενος ἐπὶ τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν ὁ Ἰσραηλίτης ἐστίν, ὃν ἐξ Αἰγύπτου ἐξαγαγὼν ὁ Θεὸς, ἐν στύλῳ πυρὸς ὠδήγησε καὶ νεφέλης ἐπὶ χρόνων τεσσαράκοντα ἔτη. Ἢ δὲ τῆς ὑποσχέσεως ἐστὶν ἡ Χαναανα· ταύτην γὰρ εἰς κατάσχεσιν τῷ Ἀβραὰμ δίδουσι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, εἶπεν ὁ Θεός. Ταύτην ἔκουν τὴν γῆν ἔδωκεν ἑπτὰ, Ἀμορραῖοι, Χανααναῖοι, Χετταῖοι, Φερεζαῖοι, Γεργεσαῖοι, Εὐαῖοι, Ἰεθουσαῖοι. Τούτους πάντας ἐξελὼν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου Ἰσραὴλ, τὴν γῆν αὐτῶν τῷ τοῦ Ἀβραὰμ κατεκληροδότησε σπέρματι, ὡς ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν.

167 *Ἢ κόντος ὑπέειρε καὶ οὐρανὸς εἶδαρ ἔδωκεν.*

Τὴν Ἐρυθρὰν Ἰσραὴλ διατηρηθεῖσαν διελοῖον θάλασσαν, κατὰ τὴν ἔρημον γεγονῶς οὐρανὸθεν τροφὴν ὑποδέχεται· ἡ δὲ ἦν ὡς ἐγκρὺς μέλιτος, μάννα δὲ ταύτην ὁ Ἰσραὴλ κέκληκε. Γογγύσαντι δὲ τῷ λαῷ καὶ κρεῶν ἐφεμενῶ, ὀρυγομήτρων εἰς πλήθος, ὁ Θεὸς ἐξαποστέλλει· ὄρνειον δὲ τοῦτο περωτῶν, ἥτις πεσοῦσα πολλή, κόρον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας παρέσχε τοσοῦτον, ὡς εἰς χολέραν μετατραπῆναι· οἷον γὰρ ἐστὶ πάσχειν τοὺς κοιλίας ὑποφόρους, ἀπλήστως τῆς ὀρυγομήτρων ἐμφορηθέντες, νόσῳ περιελθόντες κακῶς τοῦ ζῆν οἱ πλείους ἀπῆλλάγησαν· ὡς θανάτου τὸν λαὸν κατανεμηθέντος, ἐπιθυμίας μνήματα τὸν τόπον κατονομασθῆναι.

168 *Καὶ κέτρην βλάστησεν ὕδωρ.*

Τοῖς Ἰσραηλίταις κατὰ τὴν ἔρημον οὔσιν, ἀνδρὶζ ἔρημνομένοις, ἐκ πέτρας ὕδωρ ἐβλυσεν ὁ Θεός· ἐπιστάντι γὰρ Μωϋσῆ τῷ λαῷ, καὶ τοῦτον μέλλοντι καταλεῦσαι, προσέταξεν ὁ Θεὸς τῇ βάρβῳ κροτῆσαι τὴν πέτραν· οὐ γενομένου ζῶν ὕδωρ ἀνεβόη. καὶ διψῶντα κορένυσαι τὸν λαόν. Τοῦτο τῆς ἀντιλογίας ἐκλήθη τὸ ὕδωρ· ἐκεῖσε γὰρ ὁ λαὸς ἀντίπεσε Μωϋσῆ, Μωϋσῆς δὲ τῇ βάρβῳ τὴν πέτραν κροτῆσας, Μὴ,

nam ab hoste refulgente vel minimum acceptare oblectamentum, et morem enervare, hoc est ænea pro aureis mutare, hoc est pro vilibus quæ magis digna sunt rejicere.

Alcinous Phæacum rex magnificentiam præ se ferebat et hospitalitatem. Unde ab ultrò offerentibus cum donis abundantius locuples evasisset, splendidas domos possedit et mensam quam summe regale habuit: mox Ulysssem in navi factatum et miserabiliter errantem qui ad ejus urbem appulerat, benigno vultu et honore excepit; quomodo autem illud acciderit, infra dicitur: nam in ista fuscè redit memorant Gregorius.

Hebræus genere erat et colens Deum Jonadab. Ille filiis præcepit ne terram ararent, ne vitem colerent, vino et omni quod voluptati favere potest abstinere mandans, et in tabernaculis habitare et Deo vivere, in ipsorumque solum fiducia habere. Hos Essæos Scriptura vocavit.

Populus cupide promissionis terram appetens Israel est quem ex Ægypto eduxit Deus, in columna ignis ductor et nubes per quadraginta annos. Terra promissionis Chananaea est, quam in possessionem Abraham et semini ejus post eum promisit Deus; quam habitabant populi septem, Amorrhæi, Cnaanæi, Chetæi, Pheresæi, Gergesæi, Hevæi, Jebusæi. Hos omnes destruxit Deus a facie Israel, horumque terram semini Abraham dedit in hæreditatem ut pollicitus est et juravit.

Rubrum Israel divisum transiit mare, mox in eremo escam de cælo accepit delicatam quamdam quasi mel, quam manna vocavit Israel. Murmuranti vero plebi et carnes desideranti ortygomietram in abundantia misit Deus: avitium illud volatile quod copiose cadens satietatem eis desiderii talem attulit, ut in choleram inciderent; jumentum enim est ut ventris dolores patiantur qui abunde ortygomietra impleti sunt, et morbis involuti miserabiliter plerique vivere desinant. Itaque morte vastato populo desiderii monumenta locus vocatus est.

Israelitis in deserto siti laborantibus e petra aquam produxit Deus: irruente enim in Moysem populo et jam ipsum fere lapidaturo, Moysem jussit Deus virga petram percutere. Quo facto, aqua viva data est: quæ sitientem populum satiavit. Vocata est hæc aqua contradictionis: ibi enim contradixit populus Moysei, qui virga petram percutiens: Num, inquit filiis Israel, de petra hac vobis (aquam) eji-

φησι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἐκ ταύτης ὑμῖν ἐξάξω τῆς πέτρας, ὡ ἀπειθεῖς; Ὅτου χάριν τῆς ποθομένης καὶ αὐτῆς εἰργάζεται γῆς. Γενόμενος γὰρ κατὰ τὴν Μωαβιτῶν χώραν, ἀνεισιν ἐπ' ἄβρους ὑψηλοτάτου, καὶ πᾶσαν τὴν ἀγαθὴν γῆν κατοπτεύει, ἦν τῷ Ἀβραάμ εἰς κατάσχεσιν παρασχεῖν ὑπέσχετο ὁ Θεός· πλεῖστα δὲ λιταζόμενον τὸν Μωσῆα ταύτης ἀξιώθηται. οὐ κατένευσεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἅμα τοῦτον τῶν σαρκῶς ἀπολυθῆναι δεσμῶν διατάξατο, *Τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς ἐώρακας*, εἰπὼν, *ἐπ' αὐτήν δὲ οὐκ ἐπιθήσῃ, ὅτι, φησὶν, οὐχ ἡγίανός με ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς ἀριτολογίας.*

Ὁ δ' ἐχάσασα' ὀπίσω

169 *Εὐρὸν βέρον ποταμὸς.*

Τὸν Ἰορδάνην φησί. Μετὰ γὰρ τὴν Μωσείως τελευτήν, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καθηγουμένου τοῦ Ἰσραὴλ, μέλλουσι τὸν Ἰορδάνην διαβαίνειν, προσέταξεν ὁ Θεός τῷ Ἰησοῦ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης Κυρίου τοῖς ἱερεῖς λαβόντας, μέσον στήναι τοῦ Ἰορδάνου· τούτου δὲ γενομένου, τὸ μὲν ἐς πρηνῆς φερόμενον ὕδωρ, ἐπὶ τὴν τῶν ἄλιων ὠρμητὴ θάλασσαν, τὸ δὲ βέρον ἀνωθεν ἔσθη πῆγμα, καθ' ὅλης τῆς κρηπίδος πληρούμενον· ξηρανθέντος δὲ τοῦ Ἰορδάνου, διήλθεν ὁ λαὸς ἀθρόοις ποσίν, ἐκάστω δὲ τῶν φυλάρχων ἀνελάσθαι λίθον προσέταξεν ὁ Θεός καὶ τοῖς ἐπιγενησομένοις μνημόσυνον ἀποθέσθαι, ἀλλὰ καὶ θύδικα ἀντ' αὐτῶν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ θεῖναι τῆς διαδόσεως, τοὺς καὶ μέχρι νῦν ἰδρυμένους αὐτοῖς.

Καὶ ἡλιος ἔσχευε διέσπον.

Κεῖται ἡ ἱστορία ἐν τῷ β' λόγῳ.

170 *Καὶ παλάμησι τρόποιον ἀνήρ ἔστησε τα-*
[*θείσας*]

171 *Σταυρὸν ὑποσκιάων.*

Κεῖται ἡ ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

Πίστις δ' ἐπέδησεν ἀνωκός.

Κεῖται ὁμοίως ἐν τῷ α' λόγῳ.

172 *Ἥλιος δὲ κόραξι τρώξη καὶ γραιὴν εὐρεψεν*
173 *Σιδονίην τυτθῶσιν ἐπὶ ψακάδεσσι βίου.*

Ὅτε τὴν οὐρανὸν Ἥλιος ἀπέκλεισε, προσέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός εἰς χειμάρθρον πορευθῆναι Κορράθ καὶ κελθὲν πιεῖν ὕδωρ· ἐνεταίλατο δὲ τοῖς κόραξιν ὁ Θεός κομίζεσθαι αὐτῷ τὴν τροφήν. Ἐφῆρον μὲν οὖν αὐτῷ πρῶτ' ἄρτον, τὸ δευτέρου δὲ κρέας· ξηρανθέντος δὲ τοῦ χειμάρθρου, πάλιν εἰς Σάρεφθα τῆς Σιδωνίας πρὸς τινα χήραν αὐτὸν ὁ Θεός ἀποστέλλει· αὐτὴ δὲ τὸν μὲν βίον πάντων ὑπῆρχε μετριωτέρα, φιλόθεος δὲ, καὶ τὴν πρῶθισιν μάλα πλουσίαν κεκτημένη. Ταύτην ἐλθὼν ὁ Ἥλιος ξυλευομένην εὐρίων, καὶ προσφωνήσας, ἄρτον αὐτῷ ποιῆσαι προστάσσει ἐγκρυφίαν· τῆδε γὰρ ὕδωρ αὐτῷ κομισαὶ προσέταξε πρότερον, ἀφ' οὗ πεπωκώς, ἄρτον αὐτῷ φησὶ λήψεσθαι. Τῆς δὲ μὴ πλέον δρακὸς ἀλεύρου κεκτηθῆσαι φησάσης ἐν τῇ ὕδρῳ, καὶ μικροῦ ἐλαίου ἐν τῷ καμψάκῃ, τούτου χάριν τε συλλέγειν τὰ ξυλάρια, καὶ τὸν ἀλευρον πύσασαν, ἅμα τῷ παιδί μονογενεῖ αὐτῇ ἔντι μεθέξειν καὶ παραχρῆμα τεθνήξεσθαι, ὁ προσήτης, Πορσεύου, φησὶν, *ὅτι τὰδε λέγει Κύριος· Ἢ ὄθρια τοῦ ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψαι, καὶ ὁ καμψάκης τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττοῦσιν, ἕως τοῦ δοῦναι Κύριον τὸν ἕσθον ἐπὶ τὴν γῆν.* Ἄμα εἶπε, καὶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκολούθει. Παρ' αὐτῇ γοῦν ξενισθεὶς διακαρτέρει· τὸν δὲ παῖδα τῆς γυναικὸς νοσηλευθέντα, πολλὰς εἰκὴς τὰς ὑπὸ τῆς γραβῆς λουδοβλαίας βαλλόμενος, ὡς ἐλθὼν καὶ τὰς αὐτῆς ἀναμνήσας ἀμαρτίας τὸν υἱὸν ἐθανάτωσε, κατοικησέμενος ἐκεῖνης πῆλον, *Οἱμοι*, λέγων, *Κύριε, ὁ μάρτυς τῆς χήρας, μεθ' ἧς ἐγὼ κατοικῶ, σὺ ἐθανάτωσας τὸν υἱὸν αὐτῆς.* Ἐν τοσούτῳ δὲ τὸν Θεὸν δυσωπήσας, ἐμψύσθας τὴν τῷ παιδαρίῳ, ζῶντα παραχρῆμα δίδωσι τῇ μητρὶ. Τούτου δὲ τινὲς φασὶν εἶναι τὸν Ἰωνᾶν· καὶ πιθανὸς γὰρ ὁ λόγος, ἔπει καὶ τύπος τῆς Χριστοῦ ὁ Ἰωνᾶς γέγονεν ἀναστάσεως.

ciam, o increduli! Itaque a desiderata et ipse arcetur terra. Cum enim esset ad Moabitaram regionem, ascendit in montem excelsum valde, et universam bonam terram circumspicit, quam Abraham in possessionem se daturum pollicitus est Deus; multum autem precantem Moysen ut illa dignaretur, non exaudivit Deus, sed contemnit ipsum jussit a vinculis carnis solvi: Oculis vidisti, inquis, in quam non intrabis; quia, inquit, non me sanctificasti coram filiis Israel ad aquas contradictionis.

De Jordane agitur. Etenim post Moysis mortem, Josue filio Nave populum Israel decedente, per Jordane transeundum erat; tunc Josue jussit Deus ut arcam fœderis Domini tollerent sacerdotes et in medio Jordane starent: quod cum facerent, quæ inferiores ferebantur aquæ in mare salissimum decurrerunt, aquæ vero superiores coadunatæ steterunt in toto alveo superabundantes; exsiccato autem Jordane, transit populus siccis pedibus; singulis vero tribuum principibus petram tollere jussit Deus, et postea nascituris monumentum erigere; sed etiam duodecim eorum in loco transitus erigere, quæ usque nunc ibi manent.

Cum cœlum clausit Elias, præcepit ei Deus in torrentem Chorrath (Carith) vadere, et de eo aquam hiberi; præcepitque corvis Deus ut escam afferret ei. Deserebant ergo ei mane quidem panem, vespere vero carnem. Siccato autem torrente, iterum Deus in Sarephtha Sidoniorum ad viduam quamdam cum misit. Hæc pauperrima omnium vitam degebat, sed hospitalis et bona voluntate dives valde. Quam vadens Elias ligna colligentem invenit et clamavit præcipiens ut subinceritium panem ipsi faceret; ei enim aquam ipsi afferre primum dixit, qua hausta, panem dixit se accepturum. Qua dicente se non habere plus quam quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, et paululum olei in lecytho; ideo se ligna colligere, ut farinam coquat, et cum filio unigenito dividat, et statim moriatur, propheta ait: *Vade, quia hæc dicit Dominus: Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur usquequo dabit Dominus pluviam super terram.* Simul dixit, et sermoni opus adjunctum est. Apud ipsam ergo hospitatus parce vivebat. Et mulieris filius ægrolavit, et multis ut verisimile est a muliere objurgationibus impetitur propheta, quasi veniens et iniquitates ejus rememorans filium interfecisset, animo plus quam ipsa commotus miseretur: *Vae mihi, inquit, Domine, testis viduæ cum qua inhabeto, in filium ejus interfecisti.* His placatus est Deus, et Elias in puerum insufflavit, et viventem confestim dedit matri: quem quidam dicunt esse Jonam; et admitti potest sermo siquidem typus Christi Jonas evasit resurrectionis.

¹ Deut. xxxii. 49 seq. ² III Reg. xvii, 15 seq.

177 Ἐβραῖοι δὲ τε παῖδες ἦν ποθέοντες ἐδωδὴν,
178 Ὅφρα κὲ μὴ βασιλῆος ἐνὶ χρανθῶσι τραπέζῃ.

Παῖδες οὗτοι Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ καὶ Δανιήλ, ὧν ἀνωτέρω μεμνημένα. Τούτους ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ τῆς αὐχμαλωσίας τῶν Ἑβραίων ἐπιλέξασθενος μετὰ καὶ ἄλλων ὠραίους ἄτε καὶ τὸ γένος βασιλικούς, τῷ τῆς τραπέζης αὐτοῦ παραδίδωσιν ἄρχοντι, ἐντειλάμενος αὐτοὺς ἀπὸ τῆς βασιλικῆς διατρέφεσθαι τραπέζης, ἀφ' ὧν αὐτοὺς ἦσθιν ὁ βασιλεὺς· τῶν δὲ παίδων εὐλαθεῖα συζώντων, καὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης τοῖς παντοδαποῖς ἐδέεσσι μὴ χρανθῆναι βουλομένων, τὸν ταῦτα προστεταγμένον δι' ἀξιώσεως τούτων μὲν αὐτοῖς παραχωρῆσαι, τῶν ἐκ γῆς δὲ φρομένων ἐπιτρέψαι μετασχεῖν δυσωπούσι, δεδοκῶτα δὲ μὴ σκυθρωπούς αὐτοὺς ἰδῶν ὁ βασιλεὺς τοῦτον ἀπάξοι, μὲ φροντίζειν περὶ τούτου πείσαντες, τῶν ἀθρῶν μὲν οὐκ ἐχράνθησαν, τῶν δὲ προσφῶν ἐν ἀπολαύσει γεγῶσσι τροφῶν· μάλιστα δὲ τῶν ἐκ βασιλικῆς τρεφόμενων διαίτης ὠραῖοι τε ἦσαν καὶ μᾶλλον χαρίεις, ὡς καὶ τὸν βασιλεῖα τῆς ὥρας αὐτοῦ καὶ τῆς συνέσεως καταπλήττεσθαι, τοῦ πατρῷου Θεοῦ χάριν αὐτοῖς παρεσχῆκός.

181 Καὶ Δανιήλ λέουσι βίφεις βορὰ μαινομένοισιν,
182 Θρέψεν οὐ τε λέοντας, ἐπεὶ χειρας ἐξεπέτασ-

[σεν·

183 Ἐρίτην δ' ἐνὶ χερσὶν ἐδέετο δαῖτα πρόσρητον.

Δανιήλ λέουσι βορὰ βίφεις ὑπὸ Βαλτάσαρ τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων, τοὺς μὲν λέοντας οὐκ ἔθρεψεν, αὐτοὺς δὲ τροφὴν θεόπεμπτον ὑπέδεξατο. Τὸν γὰρ τροφήτην Ἀδακούμ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔντα, καὶ τοῖς ἰδίῳι ἀμηταῖς τροφὴν κομίζοντα (φακοῦ δὲ ἦν ἔψημα), ἀγέλος τῆς κόμης ἀφῆρπασεν, ἐν βίτῃ τε ἀπαγαγὼν εἰς Βαβυλῶνα, κατήγαγεν ἐν τῷ λάκκῳ. Μεταλαβὼν οὖν τροφῆς ὁ Δανιήλ, αὐθις ἀνάγει τὸν Ἀδακούμ, τὰς βασιλικὰς ἀμφὶ τὸν λάκκον τυγγανούσας σφρα-

γίδας σῶας φυλάξας· ἀναγαγὼν τε πρὸς τὰ οἰκία, πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαθίστησι γῆν.

184 Σπ.λάγγων δ' ἐκ μεσάτων ἀπερσεύετο θεῖον
[Ἰωάνν

185 Θῆρ ἀλδς οἶον ἔδεκτο τριήμερον.

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἰωάνν ἐξήγησις ἐν τῷ α' λόγῳ.

187 Ἀκρις Ἰωάννου δὲ τροφή καὶ κηρλον ἦεν
188 Ἀγριον, ὑψηλόφων ἔε ἐρίχες ἐσθημακιμήλων.

Τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἀκριδὲς ἦν ἡ τροφή, καὶ μέλι ἄγριον (1)· τὸ δὲ ἐνδύμα εἶχεν ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνη δερματίνη περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ. Κεῖται δὲ ἐν τῷ β' λόγῳ ἡ ἐξήγησις.

190 Τίς Θέκλαν ἐδάωσεν ὑπὲκ αὐρός; ἢ τίς ἔδθησε
191 Θηρῶν ὠμοδόρων κρατερὸν μένος;

Θέκλα κόρη παρθένος ὑπῆρχε τῶν ἐνδόξων, πόλεως οὔσα Ἰκονίου· ταύτης μήτηρ Θεοκλεία τοῦνομα· καὶ Θάμυρις τῶν ἐν τέλει ἐπιχωρίων μνηστῶν καθιεστήκει. Παύλου τοῖνον τοῦ ἀποστόλου κατὰ τὴν Ἰκονιαίων εἰς οἶκον Ὀνησιφόρου γενομένου, καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον τοῖς προσιούσι καταγγέλλοντος, περὶ τε ἀγναίας διαλεγομένου, καὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς παρθενοῦσι μακαριότητος, ἠσθεῖσα ἡ παρθένος (τῷ γὰρ οἴκῳ τοῦ Ὀνησιφόρου συνομοροῦσαν εἶχε τὴν οἰκίαν), ἐπὶ τινος ἐπεπάγη θυρῆδος. Οἰομένη δὲ παραπληξίᾳ τὴν παρθένον ἢ μήτηρ ἐάλωκέναι, τὸν τε Θάμυριν μεταπεψυμένη, καὶ πολλαῖς πιθάνοις Θεκλαν ἐπιστρέφειν ἀμιλλωμένη καὶ μηδὲν ὠφελούσα, τῷ τῆς πόλεως ἡγεμόνι καυθησομένην ὡς ἀνομῶν παραδίδωσι παρθένον. Πολλῆς τῷ Παύλῳ τούτου χάριν στάσεως γενομένης, πυρᾶς δὲ ὑπαναφθίσεως, καὶ μέσον τῆς Θεκλας βληθείσης, νεφέλη τις ἐροσώδης ἐπισκιάσασα, τὸ μὲν πῦρ ἔπαυσε, τὴν παρθένον δὲ διεφύλαξε σώαν. Ταύτης δὲ τοῦ πυρὸς ἐκφυγούσης καὶ Παῦλον ἀναζητούσης, σὺν αὐτῷ τε κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν γενομένης, τῶν ἐν ἀξιώμασιν ἄλλος, Ἀλέ-

Pueri quos supra memoravimus, sunt : Ananias, Azarias, Misael et Daniel ; hos rex Nabuchodonosor ex Hebraeorum captivitate elegit cum aliis coetaneis ex stirpe regia, et rei culinariae praefecto commisit cum mandato ut de mensa regia alerentur iisdem cibis quibus rex vesceretur ipse. Cum igitur pueri sobrie viverent et exquisitis cibis vesci recusarent, is, cui hoc negotium erat mandatum, verebatur ne pueri modice nutriti macilentam praese ferrent faciem coram rege, ad eos comparati qui mensa regia fruerentur ; accidit autem ut, communibus vescentes cibis, nihilominus facie et habitu praestarent, quod regis admirationem movit ; Deus enim patrum ipsorum gratia sua eos cumulaverat.

Daniel leonibus in praedam projectus a Balthasare Assyriorum rege, superstes evasit cibumque a Deo missum recepit. Habacuc propheta tum forte in Judaea messoribus pulmentum portabat ; hunc angelus capillis arreptum sublimem Babylonem versus usque ad fossam leonum perduxit. Satiato Daniele, idem angelus, regis sigillis circa fossam servatis, prophetam in patriam reduxit.

Joannis Baptistae cibus erant locustae et mel silvestre, vestimentum pili cameli, zona pellicea circa lumbos. Haec leguntur in carmine secundo.

Thecla virgo illustri genere oriunda in urbe Iconio matre utebatur Theoclea, et desponsata erat Thamyri, uni contribulium. Paulus itaque apostolus cum in illa urbe Onesiphori domum intraret verbum salutare annuntiaturus, et de castitate ac felicitate qua virgines castas manent, sermocinaretur, Thecla quae omnia audierat (domum enim habitabat contigua), ad portam immobilis stetit. Mater quae filiam dementia captam suspicabatur, Thamyrim accessit, ut illius nova studia irrita faceret. Frustra. Tum mater filiam ut infamem urbis praefecto ad flammam condemnandam permisit. Orta seditione contra Paulum, cum virgo rogo accenso injiceretur, pluvia caelitus delapsa ignem exstinxit virgine incolumi servata. Haec porro flammis erepta cum Paulum in urbem Antiochiae secuta esset, vir quidam, Alexander nomine, procerum unus, puellae amore incensus vi rapere eam conatus est, a qua egregie spreus, seditione

(1) Congruit haec explicatio cum Latina Vulgata ; discrepat autem ab illa quam dedit ad vers. 324 car-

minis *De virginitate*, p. 299, quae ad Sophronianam in Anacreont. v accedit.

ξανθρός τῆ προσηγορίαν, τῆ τῆς Θέκλῃς ἐπιμανίς· ὄρη, ταύτην βιαίως ἔλκειν ἐπειράτο. Καὶ τούτου δὲ πρὸς αὐτῆς ἀτίμως ἀποπεμφθέντος, στάσιν τε κατ' αὐτῆς διεγείραντος, θηρίους βορὰ μέσον σταδίου τὴν παρθένου καταδικασθεῖσαν, εἶχον μὲν οὐχ ἄλωτον οὐ θῆρας, αἰδέσιμον δὲ· οὐ γὰρ σπαρακτικῶς τοῦ σώματος τῆς παρθένου, θωπευτικῶς δὲ μᾶλλον προσήγγιζον.

194 Οὐδὲ μὲν οὐδ' ἀγγίξῃς ἐπιλήσομαι (οὐ γὰρ εἰσὶς)

195 Σουσάννης, εἰ καὶ μιν ὑπὸ ζυγὸν ἤγαγεν ἀνήρ,

196 Σωφροσύνης· ἢ τόσον ἔχειν ἰσθμὸν, ὥστε φυ-

197 Χείρας ἀδυσμοτάτας. ψῆφοις δ' ἀδίκουσι δικα-
[στῶν]

198 Ἐς μόρον ἐλκομένην ποθ' ὑπὲρ θανάτου
[σάωσεν]

199 Πνεῦμα νέου, πολιοῖο φρένας, καὶ μήθεα πικρὰ,

200 Ὀρθοδικου δῆσαντος ὑπὸ σφετέροισι λόγοισι

201 Πρεσβυτέρους Βαβυλώνος, ἀλειροτάτους, ἀδει-
[μιστους.]

Σουσάννα θυγάτηρ ἦν Ἰωακείμ τοῦ Χελκίου. Αὕτη σὺφρων ὑπάρχουσα καὶ γε ὥραία, τῷ μὲν Θεῷ τὴν συνείδησιν, τὴν σωφροσύνην δὲ τῷ ἀνδρὶ διὰ σπουδῆς εἶχε φυλάττειν. Ταύτην ἐν παραδείτῳ τῷ οἴκῳ αὐτῆς συνεχῶς εἰσιούσαν δύο τινας τῶν πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ θεασάμενοι, τῆ ὥρᾳ ἐπιμανέντες αὐτῆς, ἐνήδρευον· συνεχέστερον δ' ὑπαναχωροῦντες καὶ πάλιν γινόμενοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ, τὸν εἰς τὴν Σουσάνναν ἀλλήλους ὑποκαίνοσαι· δύο στροπὸν ὀστρον. Τότε δὴ κοινῇ τῆς βουλῆς ἔχουσαι τοῦ ταύτην ἐκκαίρωσ κατασχέειν, καὶ τὸ σπουδαζόμενον ἐπ' αὐτῇ πληρῶσαι μύθος· ἐπιλαθόμενοι δὲ ταύτης ἐν ἡμέρᾳ λουομένης, ὅτε μὴ παρῆσαν τῶν νεανίδων αὐτῆς σὺν αὐτῇ, πρὸς αἰσχρὰν μίξιν συνελθεῖν αὐτῆς ἐβιάζοντο· ἢ καταμαρτυρήσειεν ἔλεγον αὐτῆς, ὡς μετὰ νεανίσκου ταύτην κατέλαβον. Ἄλλ' ὅτε μὴδὲ οὐτις πείθειν εἶχον αὐτὴν, αὐτῆς μὲν βοῶσας, τῶν δὲ ἀντεπιβουμένων, τοῖς συγγενεῖσι παροῦσι καὶ τοῖς περὶ αὐτὴν, ψευδῆ τῆς Σουσάννης καταμαρτύρουσαν. Αἰ-

δεσθέντων δὲ τῶν περὶ αὐτὴν καὶ ὑποχωρησάντων, τῆ ἐξῆς οἱ πρεσβύτεροι τὸν λαὸν ἐκκλησιάσαντες, τοιαῦτα τῆς Σουσάννης καταμαρτύρουσαν· οἱ δὲ ταύτην ὡς μοιχαλίδα καταλευθῆναι κρίναντες ἀπήγαγον. Μέλους δὲ πρὸς τοῦτο χωρεῖν, Δανιὴλ πατρίδιον ἔτι, τῶν ἀπαγόντων ὡς ἀκρίτων κατεπιβούμενος, εἰς τὸ κριτήριον ἐξ ὑποστροφῆς συγκαλεῖται· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὑπὸ τοῖς ἰδίοις δῆσας λόγοις, ψευδεῖς τε κατὰ πάντα τοῖς πᾶσιν ἀποδείξας, τὴν μὲν Σουσάνναν τῆς παρανόμου κρίσεως σώσας, καὶ θανάτου λυτρωσάμενος, τοῖς οἰκείοις ἀποδίδουσι σώων· ἐκείνους δὲ τῷ ἴσῳ παραδοὺς θανάτῳ, παραδειγματίας ἀπόλεσε. Πρεσβυτέρους δὲ Βαβυλωνός φησιν, ἐπεὶ περ ἐν Βαβυλῶνι γέγονε ταῦτα, τῆς αἰχμαλωσίας Ἰσραὴλ αὐτὸς διετριβούσης· ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ τὴν τῆς ἀναγωγῆς λόγον, Βαβυλῶν ἐστὶν ἡ ἁμαρτία. Τῆς τοίνυν ἁμαρτίας, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πρεσβυτέρους ἐκείνους εἰκότως ἐκάλεσε τοὺς παρανόμους.

202 Παύλου δ' αὐτὸς ἀκουσας ὅσης κακότητος δε-

203 Ὀσσατίων μόχθων τε καὶ ἀργαλέων μελεδόνων.

Ὀσάκις ἐκὼν Παύλου Γρηγόριος ἐπιμνησθῆ, τῆς ἐκείνου μέρος ἀρετῆς ἐξηγεῖται· καὶ γὰρ πρὶν ἀλλαγῆναι περὶ Παύλου διαλεχθεὶς, αὐτῶς παρειαγεί. Φησὶν οὖν ὅτι πολλοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ πόνους ὁ Παῦλος ἀνέτηλ. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, τῆς τε συγγραφῆς τοῦ Λουκᾶ καὶ τῶν αὐτοῦ Παύλου Ἐπιστολῶν ἐν πλείρ τις καταστάς, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἐπιμοχθῶν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πάθεισιν εὖρο· διὸ καὶ γράφωντος ἔστιν αὐτοῦ Παύλου Κορινθίοις ἀκοῦσαι, ὡς ἐν κόποις καὶ φυλακαῖς καὶ κινδύνοις τὸν βίον διήνησεν. Ὑπὸ γὰρ Ἰουδαίων, φησὶ, πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν τετύφθαι, τρὶς ναυαγήσασθαι, ἀπαξ λιθασθῆναι, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποικηκέναι, ὁδοπορταῖς εἶτα πολλᾶκις ὁμιλῆσαι, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν,

excitata id egit, ut virgo ad bestias damnaretur; quæ non incolumem tantum eam servarunt, sed blandæ et quasi venerabundæ eam circumierunt.

Susanna, filia Joacim Helciæ filii, moribus integris et eximia venustate Deo innocentiam, marito autem castitatem servaverat. Quam cum duo senes Israelitici in horto suo ambulantes vidissent, amore incensi insidias puellæ parabant. Cum unus et alter in eadem via plus semel, simulato mentis affectu, sese vidissent, postremo uterque Susannæ illecebris se captum confessus est. Communicato igitur consilio inter eos convenit quomodo illam libidinis ergo explendæ prehenderent. Quadam die lavantem sine ancillis cum deprehendissent, suadere cœperunt ut ipsis morem gereret, minis interpositis se, nisi annueret, propalam dicturos quod ipsam in flagrante cum adolescente delicto deprehenderint. Cum illa ne sic quidem obtemperaret, sed alta voce clamaret, senes et ipsi clamoribus sublatis parentes et ancillas virginis recessiverunt falsumque contra Susannam testimonium protulerunt. Jam pedisequæ erubescens recedunt; jam senes concioni convocatæ eadem mendacia obrudunt; jam populus Susannam ut adulteram lapidibus obruendam judicaverat. Cum ad supplicium duceretur, Daniel, admodum adolescens, innocentem duci clamat, concionem iterato convocat; senes propriis ipsorum sermonibus illaqueati, mendacii convicti Susannam ab injusta sententia prolinusque morte liberarunt; facinus scelestum ipsi sanguine suo expiaverunt. Senes a Babylonia, ubi Israelitæ tum temporis captivi serviebant, dicti; sensu dein metaphorico Babylon pro peccato dicitur. Ad peccatum igitur i. e. Babyloniæ, non ad Israel senum tanquam exlegum denominatio referenda erit.

Quoties de Paulo mentionem facit Gregorius, virtutem aliquam in ipso laudandam suscipit, semperque ejus memoriam revocat, tormenta indicans quæ pro Christo passus est, teste Luca, ipsisque Pauli Epistolis affragantibus; quas qui legerit, omnem ipsius vitam Christo consecratam inveniet. Vides ipsum Paulum ad Corinthios scribentem, in laboribus se, in carceribus, in periculis omnis generis vitam transexisse. Dicit enim a Judæis quinque quadragenas, una minus, se accepisse, ter naufragium fecisse, semel lapidatum fuisse, nocte et die in profundo maris fuisse, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis in mari, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in falsis fratribus, in labore et ærumna, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vinculis et multimodis mortis periculis, persecutionibus et verberibus, et postremo martyrio persanguinem.

κινδύνοις ἐν θαλάσῃ, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἔρημῳ, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐν ψευδο-ἀδελφοῖς, κόπῃ καὶ μόχθῳ, ψύχει καὶ γυμνότητι, λιμῷ καὶ δίψει, θανάτοις πολυτρόποις καὶ δεσμοῖς, διωγμοῖς τε καὶ μάστιγι, καὶ τέλος τῷ δι' αἵματος μαρτυρίῳ.

205 . . Καὶ τριτάτωιο πόλου πρὸς γῶρον ἰκέσθαι.
206 Καὶ θεῖναι γλυκερῆσιν ἐν ἄρκυσι κόσμον
[ἄπαντα].

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

213 Τοῦτο καὶ δολόμενος ἐπὶ Χριστοῦ βασιλῆος
214 Ἐς πείραν καθέτηκε, θεὸν βροτὸν ἄμυγα λεύ-
[σων]

215 Πεινάοντ' ἐκέλευσε λίθους εἰς εἶδαρ ἀμείγνυι.

Μετὰ τὸ βαπτισθῆναι Χριστὸν, νηστεύσαντα τεσσαράκοντα ἡμερῶν κατὰ τὴν ἔρημον, πειράζει προσελθὼν ὁ Σατανᾶς. Πεινάσκει γὰρ φησι τῷ Ἰησοῦ· *Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ Ἴνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται*. Χριστὸς δὲ, ὡς οὐκ ἐπ' ἄρτων μόνον ζήσεται ἄνθρωπος, εἰρηκῶς, ἄτιμον τὸν πειραστὴν ἀποπέμπεται. Δεύτερον δὲ καὶ τρίτον πειράσας ὁ δαίμων, διὰ τε δόξης, ὡς αὐτῷ πάσας προσκυνῆσαντι τὰς βασιλείας παρέξει τῆς γῆς, τὸ τε τρίτον, ὡς βαλεῖν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ὕψους κάτω τῆς θεότητος ἐπιδεικτιῶντα, ἀπωσθεῖς, ἕως καιροῦ ἀνεχώρησε. Καιρὸν δὲ φησιν ὧδε πάντως τὸν καιρὸν κατὰ τὸ πάθος, ὅτε σφοδρὸν ἐπιθέμενος, τὸ μετ' ἤχου ὑπέμεινε πτώμα, πάσης ἐλαθείς τῆς οἰκουμένης, καὶ πᾶσιν ὁ ἀλιτῆριος δαίμων γέλως καταστάς.

571 Δεῖδω μὴ βιώτωιο θεμέλιον ἐν ψαμάθοισι,
572 Βαλλόμενος ὄμβρῳ ποταμοῖς ἀνέμοις τε
[σκεδασθῶ].

Περὶ τῆς ἐπὶ πέτρῃ παγείσης οἰκίας καὶ ἐπὶ ψάμμου, τοῦ τε πεσόντος εἰς τὴν γῆν σπόρου, καὶ τῶν ζιζανίων, περὶ τε τῶν παρθένων, τοῦ τε γάμου τοῦ ἐτοιμασθέντος, καὶ τῶν κεκλημένων καὶ παραιτησάμενων, τοῦ τε ρυπαρὰν ἔχοντος στολῆν, τοῦ τε γρηγορήσαντος δούλου καὶ τῶν ταλάντων ταῦτα μὲν

Christus baptizatus cum quadraginta diebus in deserto jejunasset, Satanas accessit ut tentaret eum. Esurienti enim Jesu dixit: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*. Christus respondit: *Non in pane solo vivit homo, et tentatorem dimisit*. Secundo dæmon ambitionis fovendæ prætextu, ut putabat, Christum tentavit, omnia se ei daturum pollicitus, si ipsum adoraret; tertio, divinitatem Salvatoris tentans suavitati ei ut ex alto se dejiceret; repudiatus denuo aliquantisper destitit. Tempus porro innuit passionis quo cum fragore expulsus ex universa terra ab omnibus pro ludibrio est habitus.

De domo super petram vel super arenam ædificata; de semine quod super terram cecidit, de zizaniis; de virginibus, de nuptiis apparatus; de vocalis qui se excusarunt; de homine immunda induto veste; de servo prudente et de talentis: hæc omnia parabolarum Servatoris argumenta sunt, quæ interpretatione singulari exponuntur.

De Heli ejusque filii agitur in primo sermone.

Mortuo Salomone filius Roboam in regno successit. Populus dein congregatus cum suppliciter oraret ut vectigalia imminueret, e patris consiliariis quesivit quidnam responsum dari expediret. Qui cum populi benigne habendi auctores essent, juniores itidem in consilium adhibuit. Hi opinati sunt populum cum duritia tractandum esse. Quo facto populus in decem tribus abiit, dicens: *Non est nobis pars in Juda; Revertere Israel, in tabernacula tua*. Inde ex filiis Salomonis Jeroboam, filius Nabat, a decem tribubus rex ungitur. Hic ut populum a templo Hierosolymitano arceret, vitulos aureos et Baal idolum aliaque multa in Jezrael, et in Samaria Baalimis altaria erexit, ubi populus sacra faceret. Itaque Samariam loco Jerusalem Israeli constituens, Jeroboam, filius Nabat a cultu divino et lege patrum recessit. Sæpe vero Scriptura innuit quomodo primus peccare fecerit Israel. Id quoque notatu dignum ex Salomone, ubi dicit, per tria terram moveri, et quartum non posse sustinere, nempe servum regem. Salomonis enim servus erat Jeroboam domi suæ natus. Metaphorice id divinus Gregorius allegat: non enim Jerusalem et Samaria æquiparanda.

Ananias ex eorum numero erat qui apostolorum doctrinæ credebant Hierosolymis. Uxor ejus Sapphira. Illo vero tempore Christi fidelibus omnia erant communia, omnes argentum quæ ex rebus venditis redibat, ad pedes apostolorum deponabant; singulis autem distribuebatur secundum necessitatem. Accidit ut

¹ Matth. iv, 5 sqq.

² Prov. xxx, 22.

τος θούλος ἦν οικογενῆς Ἰεροβοάμ. Ἀναγωγικῶς οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος ταῦτά φησιν· οὐ γὰρ τῇ Ἰερουσαλήμ τὴν Σαμαρείαν οἶόν τε ἐξισούσθαι.

432 *Τίς δ' ἄν Σάπφειραν ἀτάσθαλον Ἀνανίαν τε,*
433 *Κέρθεος οἱ σφετέραιοι κακὸν μόρον ἠλλά-*
[*ξαντο;*

Ἀνανίας ἦν τῶν πεπιστευκῶτων ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐν Ἰερουσαλήμ, Σάπφειρα δὲ τούτῃ γυνή. Τοῖς δὲ πιστεύουσι τότε πάντα κοινά· τὰ γὰρ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις πιπράσκοντες, ἔφερον καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, ἐκάστω δὲ διεδίδοτο καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. Ὑπάρχοντος δὲ τῷ Ἀνανίᾳ χωρίου, πιπράσας, τὸ μὲν ἤγαγε, τὸ δὲ νοσηρῶς κατέσχεν· ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Πέτρου, καὶ ψευδόμενος, λαβὼν ἀπόφασιν ἐξέψυξεν, εἰπόντος τοῦ Πέτρου· *Διὰ τί τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐψεύσω πειράσας;* Κομισθέντος οὖν Ἀνανίου πρὸς τῶν νεκροτάφων καὶ ἀποτεθέντος, οὐκ εἶδύα τὸ γεγονός ἢ Σάπφειρα παραγενομένη, ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐρωτηθεῖσα καὶ ψευσαμένη, καὶ αὐτῆ δεξαμένη τὴν ἀπόφασιν, παραχρῆμα ἐξέψυξε· καὶ ταύτης μετ' ἀνδρὸς συναποτεθείσης, φόβος ἐπέπεσεν ἐπὶ πάντας τοὺς ὄρωντας ταῦτα.

435 *Καὶ γλώσσαν χρυσεὴν τις ἔπει νοσηρῶς*
[*λάθρη*

436 *Ἀνδράσιν ἐν προτέροισι, παρέκ νόσον ἤγε-*
[*μορῆος,*

437 *Εἰμά τε χρῆμά τε βαίδν, ὄλον δηλήσατο λαόν.*

Ἄχαρ ὁ τοῦ Χαρμὶ (οὗτος δὲ τὸ γένος ἦν Ἰσραηλίτης) τοῦ ἀναθέματος ἀφελόμενος, ὄλω βλάβην ἐποίησε τῷ λαῷ. Διαβετηκῶτος γὰρ τοῦ λαοῦ τὸν Ἰορδάνην καὶ τὴν Ἰεριχὼν πολιορκούοντας, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τῷ λαῷ παντὶ διετάξατο, πάντα τῷ θεῷ ἀναθέσθαι καὶ μηδὲν τῶν ὑποπιπτομένων λαφυραγωγῆσαι. Γενόμενοι δὲ τῆς πόλεως εἰσω, τῶν τευχῶν αὐτομάτως πεπτωκῶτων, τὸν μὲν ἐν αὐτῇ λαὸν ἀνήρουν, οὐ μὴν τῶν σκύλων προτέψαυον δέ. Χρυ-

σίον τοῖνον θεασάμενος ὁ Ἄχαρ, γλώσσαν τε χρυσεὴν καὶ ψιλὴν, ἀφείλατο καταφρονήσας· τῶν δὲ λοιπῶν ἐμπρησθέντων λαφύρων, ταῦτα ἦν παρὰ τῷ Ἄχαρ. Ἐν τοσοῦτῳ τοῖς ἀπὸ τῆς Γάτης (πόλις ἐκ τῆς ὀρεινῆς αὐτῆ) ὁ λαὸς παρετάξατο, καὶ ἐτράπη. Ἰησοῦς οὖν πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον ἀπυδύρετο λιττόμενος τὸν θεὸν ἀποκαλύψαι τὸ αἴτιον. Χρηματισθεὶς δὲ περὶ τοῦ ἀναθέματος, ἔδωκε κλήρους κατὰ φυλὴν· ἐπὶ δὲ τὴν φυλὴν Ζαρὲ ἔπεσεν ὁ κληρὸς, αὐτῇ κατὰ δῆμους δίδωσι κληρὸν· κληροῦνται δὲ δῆμος οὗτος κατὰ πατριάς, πίπτει δέ. Οὕτω μὲν οὖν φωραθεὶς Ἄχαρ ὁ κλέπτης σὺν παντὶ κατελιθοδόληθη τῷ ὄκῳ αὐτοῦ, καὶ πάντα δὲ τὰ προσόντα αὐτῷ ἐνεπυρίσθη, καὶ πᾶσαν τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ κατανάλωσε πῦρ.

485 *Ὡς δὲ δίκη τὸ πάροιθε βοὸς κταμένου ἀρο-*
[*τήρος*

486 *Δείδια μὴ κοτέησι θεὸς ψήφοις ἀνίσκοισι.*

Βουθίνας ὁ Ἡρακλῆς λέγεται, ταύτης χάριν τῆς αἰτίας· Ὁ Ἡρακλῆς τὴν Δρουπίδα γῆν παρήσει, βασιτάων καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ὑλλον· εἶτα τοῦ Ὑλλου πεπεινακῶτος, καὶ αἰτούντος τροφήν, ἀροτριωντά τινα θειοδάμαντα οὕτω καλούμενον θεασάμενος, ἤτησεν ὁ Ἡρακλῆς ἄρτον· ὅς δὲ οὐκ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισεν· ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἔνα τῶν ἀροτριωντικῶν βοῶν λαβὼν, ἔσφαξε, καὶ ἐθονήθη αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκλήθη διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν Βουθίνας, ἐπειδὴ τὸν βοῦν ὄλον ἐθονήθη· ἐνθεν αὐτῷ τῷ Ἡρακλεῖ γέγονεν ὁ πρὸς τοὺς Δρύνας πόλεμος. Τοῦ γὰρ θειοδάμαντος ἀνελλόντος ἐν τῇ πόλει καὶ εἰπόντος, ὡς πολέμιος ἐκλήθη ἐν τῇ χώρα, ἐξῆλθον κατ' αὐτοῦ καὶ νενίκηκε πάντας ὁ Ἡρακλῆς. Ὁ τοῖνον θεὸς Γρηγόριος πρὸς τοὺς κωλύοντας παρθενεύειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας ταύτην φησὶ τὴν ἱστορίαν. Ὅσπερ γὰρ αἰτήσαντος ἄρτον τοῦ Ἡρακλεῖος ὁ θειοδάμας μὴ δοῦς, τὸν ἀροτήρα βοῦν καὶ τὴν ἰδίαν

Ananias partem pretii ex agro vendito erogati sibi servaret. Petro interrogante, factum negat. Dixit autem Petrus: Cur mentiri tentavisti Spiritui sancto? Et subito Ananias humi lapsus exspiravit. Quo elato ad sepulturam, Sapphira uxor ejus, nesciens quod factum erat, introivit, et interrogata a Petro et ipsa mentita est et repentina morte extincta. Postquam ad maritum fuisset recondita, timor cepit omnes qui ista viderunt.

Achar, filius Charmi (hic genere Israelita erat) peccavit in furto anathematis et toti populo maculam inussit. Postquam enim populus Jordanem trajecisset jamque Jerichuntem oppugnaret, Josue, filius Nave, populo præcepit ut omnem prædam depositam uni Deo consecrarent. Cum igitur urbem ultro collapsam intravissent, viros ibi obvios trucidarunt, præda omni neglecta. Cum autem multitudinem in auream aliquam supellectilem incidisset, contra fas abstulit, hoc unum ex spoliis combustis servans. Inde Gae (quæ est urbs montana) incolas aggressus populus cladem accepit. Josue ergo præ dolore humi prolapsus Deum suppliciter oravit ut sibi istius calamitatis causam revelaret; monitusque quod anathema subesset, sortes duxit tributim; et cecidit sors super Tare. Achar in furto deprehensus cum omni domo sua lapidatus est, omniaque quæ ei erant, igne consumpta.

Hercules Buthernas cognominatur hac de causa. Hercules Dryopidem peragrans Hylum filium humeris portabat. Qui cum esuriret et cibum postularet, Hercules a Theodamante quem forte campos arantem conspexerat, panem petiit. Qui cum repulsæ convicia quoque addidisset, Hercules unum ex ipsius bobus maciatum cum filio manducavit; unde nomen Buthernas a βοῦς, θοινάω. Ea res belli inter Herculem et Dryopes causa fuit. Cum enim Theodamas in civitatem famam pertulisset, hostem patriæ supervenisse, egressi oppido ab Hercule ad unum omnes sunt superati. Gregorius ad eos hæc verba facit parentes, qui liberos utriusque sexus a calibe vita arcent. Hercules panem petiit, quem Theodamas negat, et sic bovem una cum civitate sua Herculis iræ sacrificavit. Metuendum igitur, ne Deus obstinatum parentum animum propter illam agendi rationem ulciscatur.

Caini posteritas quorum recensum genealogicum non habemus in Scriptura sacra, genus est hominum innumeris flagitiis inquinatum. E contra Sethi nepotes justi Deoque obtemperantes angeli nuncupantur.

πλιν ὀργισθέντος τοῦ Ἡρακλέους ἀπώλεσεν· οὕτω φέβος ἐστὶ μὴ καὶ αὐτοῖς, φησὶ, τοῖς γονεῦσιν ἀντικοπήσοι θεὸς ταύτης ἕνεκεν, καὶ ἀπόλωνται τῆς προσίτου.

491 Ἦλιτε δ' ὅστις ἔμμεξε φύσιν σάρκεσιν
[σάρκον,
492 Ἀγγελικῶν τε πόθων κρατεροῦς ἀνέγκε γί-
[ραντας.

Τοὺς ἀπογόνους τοῦ Κάιν τῇ μὲν θείᾳ Γραφῇ μὴ γνεαλογουμένους, ὅμως δὲ πονηροῦς ὄντας καὶ πολλαῖς πεφυρμένους ἁμαρτίαις, ἀνθρώποις ἀπεικαζομένους· τοὺς δὲ ἐκ τοῦ Σὴθ ἀναφυέντας δικαίους, ἅτε καὶ Θεῷ ἀνακειμένους, ἀγγέλους φησὶν ἡ Γραφή. Τοὺτους ἐπ' ὁρέων ἰδιοτροποῦντας γυναικεῖος ὕπεσπυρον οἰστρος τῶν θυγατέρων τῶν ἀνθρώπων· κατεβάνας δὲ συγγίνονται ταύταις, συμφυρέντες τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὀργισθεὶς τοίνυν ὁ Θεὸς, τοὺς ἀγγέλους ἰδὼν ταῖς γυναῖξι συνερχομένους· ἐντεῦθεν σημεῖον αὐτοῖς τῆς εἰς τοῦθ' ἁμαρτίας οἱ γίγαντες ἐτίκτοντο. Γίγαντες δὲ εἰσιν οἱ ἀπ' αἰῶνος ὀνομαστοὶ ἄνδρες, ὑπερμεγέθεις τῇ τε ἔξει καὶ τῇ θέσει, καὶ ὅτι μάλιστα ἰσχυροί. Τὸ δὲ τίνα τίκτεσθαι τοιοῦτον, σημεῖον ἦν τῆς τῶν ἀγγέλων πρὸς τὰς γυναῖκας συναφείας. Ἀσάρκους δὲ φησὶν ὁ Θεολόγος, τῷ γράμματι παρεπόμενος, αὐτὸς τε ἐπὶ τὸ ἀναγωγικώτερον ἄγει. Καὶ γὰρ, φησὶν, ἤμαρτεν ὅστις τὴν ἄσαρκον φύσιν συνέμιξε τῇ σαρκί, τουτέστι τὴν ἀπάθειαν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ τῷ γάμῳ τὴν παρθενίαν.

493 Καὶ γαῖαν ἐκάθηρον ἁμαρτίαις οὐρανόων.

Κατηγορεῖ τῆς Ἑλλήνων ἀφροσύνης. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῖς ὑπ' αὐτῶν προσκυνουμένοις θεοῖς τὰ μυσαρὰ προσένεμουσι πάθη, καὶ αὐτοῖς δὲ χάριν τοῖς πάθεσι φέρουσιν.

494 Ἑλλήνων τάδε κείσιν, ἐπεὶ παθέσσαν ἐκείνοι
495 Ἀλαυροῖς μήσαντο θεοὺς στήσασθαι ἀλιτροῦς,
496 Κλέπτας, ἀνδρογότους, μοιχοῦς, ἀλιτήμο-
[νας ἄνδρας,
497 Ἀνδρογότους, τεκέων δηλήμονας ἡδὲ τοκίων.

Κλέπτης ὁ Ἐρμῆς· κερδῶν γὰρ θεὸν αὐτὸν καλοῦσιν, ὡς Ἀριστοφάνης (1) ὁ κωμικὸς, Ἐμπολαῖον αὐτὸν, φησὶν, ἰδρυσόμεθα, τοῦτ' ἐστὶ κέρδους ἔφορον. Οὗτος δὲ καὶ κνίσαις ἤδεσθαι κωμυδεῖται· λέγεται δὲ καὶ δηλακρίων, ὡς ἐπιδεικνυμένῳ αὐτῷ κρεαδίῳ κατέρχεσθαι ἐπὶ τὰ κρέα· καὶ μαραιππιον αὐτὸν ποιοῦσι βαστάζοντα, ὡς τῆς κλοπῆς ἔφορον ὄντα· διὸ καλεῖται Κερδῶς, Κνίσις, Δηλακρίων, καὶ Κλώψ, καὶ Λόγιος· αὐτὸν δὲ φασὶν Ἑλληνας καὶ Πομπῶν, τοῦτ' ἐστὶν ἄγγελον.

Ἀνδρόγυνος ὁ Διόνυσος· τοῦτον γὰρ φασὶ καὶ τὰ ἀνδρῶν ποιεῖν, καὶ τὰ γυναικῶν πάσχειν, καὶ τὰς βάρχας περὶ αὐτὸν καὶ μαιναδίας γινομένης ἐκβακχεύειν, καὶ τοὺς σατύρους καὶ τοὺς σειληνοὺς ἐξορχουμένους περὶ αὐτόν. Μυθεύονται δὲ τοῦτον ἔφορον εἶναι τοῦ οἴνου, καὶ ὅτι δέδωκε καὶ ταῖς γυναῖξι καὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ ἔπιον καὶ ἐμεθύσθησαν· καὶ μεθύσαντες, μετὰ τῶν γυναικῶν χορεύουσι περὶ αὐτόν. Σατύρους δὲ λέγουσιν εἶναι ποιμένας· οἱ δὲ φασὶ τινὰς περὶ τὸν Διόνυσον δαίμονας.

Μοιχὸς ὁ Ἄρης ἐστίν. Οὗτος δὲ τὴν Ἀφροδίτην ἐμολχευεν· Ἀφροδίτη δὲ γυνὴ ἦν Ἡφαίστου τοῦ καὶ Ἄμφιγύου. Ἡφαιστος οὖν χυλὸς θεὸς λέγεται καὶ χαλκεύς· γυνὸς δὲ μοιχευομένην τὴν Ἀφροδίτην ὑπὸ τοῦ Ἄρεως, ἔστησε τῷ Ἄρει παγίδα, ἐν αἷς ἐμπαγεῖς ὁ Ἄρης ἐκρατήθη· Ἡφαιστος οὖν συγκαλεσάμενος πάντας τοὺς θεοὺς, μέγαν αὐτοῦ κατέγεε γέλωτα. Λέγουσι δὲ τὸν Ἡφαιστον, Θεραστήν Ὀλύμπιον.

Dum verò montanam agerent vitam, filiaè hominum illecebris eos pellexerunt. Relictis itaque montibus cum his congressi peccati societatem inierunt. Deus videns angelos eo usque degenerasse, permisit ut gigantes inde nascerentur, qui peccati magnitudinem corporum immensitate æquarent. Sunt autem gigantes viri, quibus corporis magnitudo et statura præcipue autem vires id nominis fecerunt; adde quod, qui tales essent, angelorum cum mulieribus commercii documentum dabant. Incorporeos eos vocat Theologus, nominis respectu philosophico. Dicit enim: Ejusmodi est quicumque naturam incorpoream cum carne, i. e., virtutem cum peccato, virginitatem cum matrimonio, miscuit.

Gentilium vesaniam accusat qui diis quos adorant, nefandas cupiditates attribuunt, imo vitia ipsa in honore habent.

Fur Mercurius, et deus lucrificus audit, ut apud Aristophanem qui ita dicit: «Negotiatorem eum ponemus, i. e. lucri studiosum. Eundem carnium pinguedine delectari dicunt; carnis saltem adeo est amans, ut ubicunque ejus vestigia odoratur, totis viribus eo feratur. Marsupium portat, nam furti patrociniū exercet. Audit denique *lucripeta, catillo, carnivorus, fur et calculator*; apud Græcos item *missus*, i. e. nuntius.

Bacchus qua Androgynus et virilia agit, et muliebria patitur; cum Bacchis et Mænadibus orgia celebrat, salutate Satyris et Silenis stipatus. Vinum ei sacrum; quod ubi feminis et viris bibendum obtulit, hi ebrii facti cum mulieribus in choro saltantes Bacchum sequuntur. Satyros alii pro pastoribus, alii pro dæmonibus Bacchi quasi satellitibus habere consueverunt.

Mars adulter vocatur ob Venerem constupratam. Venus uxor Vulcani pede claudi et fabri ærarii erat: qui audit Martis eum conjugæ suæ illicito commercio, laqueis eum comprehendit, et ita captum diis convocatis irridendum tradidit. Nomen eidem est Thersites Olympii. Thersites autem Græcorum exercitum non dimicandi gratia, sed ut visum præberet aliis, sequebatur. Erat enim pede claudus, strabo, gibbosus, calvus, ad hoc temerarius; de quo Homerus:

Thersite stultiloque, vocalis licet sis concinator.

Thersitem, ut diximus, Olympicum, i. e. cœlestem vocant Vulcanum, Græci; erat enim pede claudus et ob fumum nigra semper facie; adde quod et petulans et ob ridiculos mores aliorum risum perpetuo

(1) *Plut.* 1135.

Ἦν γάρ τις Θεοσίτης, ὃς τῶ τῶν Ἑλλήνων στρατοπέδῳ παρείπετο, οὐ πολέμου χάριν, τοῦ δὲ γελᾶσθαι· οὗτος δὲ χλωδὸς τε ἦν καὶ στραβὸς, κυρτὸς, μαδαρδός, ἀλλὰ καὶ προπετής, ὡς φησὶν Ὀμηρος (1).

Θεοσίτῃ ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἑὼν ἀγορητής.

Θεοσίτην τοίνυν Ὀλύμπιον, τοῦτ' ἔστιν οὐράνιον, τὸν Ἰφαιστον Ἑλληνες καλοῦσιν· οὗτος γὰρ χλωδὸς ἔστι καὶ αἰθαλώδης ὡς ἐκ τῆς ἀνορακιάς· χαλκεὺς γάρ· καὶ προπετής καὶ γελωτοποιός· ὡς γὰρ ταῖς πάγαις τὸν Ἄρεα τῆς μοιχείας ἔρριψε, συγκαλέσας ἐπ' αὐτὸν τοὺς θεοὺς, γέλωτα μέγαν ἐποίησε, μὴ φοβηθεὶς τὸν Κυδοιμὸν καὶ τὸν Δειμὸν καὶ τὸν Φόβον, οἵτινές εἰσιν υἱοὶ τοῦ Ἄρως· Ἄρης γὰρ ὁ πόλεμος λέγεται· ὁ αὐτὸς δὲ Ἄρης λέγεται καὶ ἀνδροφόνος, ὡς Ὀμηρος (2).

Ἄρες! Ἄρες βροτολοιγέ.

Βλαπτικὸς τῶν γονέων ὁ Ζεὺς ἔστιν· οὗτος γὰρ τὸν ἴδιον ἔρριψε πατέρα τὸν Κρόνον, διὸ καὶ τυραννοκτόνος καλεῖται· Κρόνος γὰρ μισόστικνος ὢν, ἐκ τῆς Ῥέας τοὺς τικτομένους αὐτῷ κατέπεινε. Ἡ Ῥέα τεκοῦσα τὸν Δία, λίθον ἱματίῳ περιελέξασα, τῷ Κρόνῳ καταπιεῖν ἐπιδίδωσιν· ὁ δὲ καταπιὼν τὸν λίθον, ἐξήμεσεν ἅπαντας σὺν αὐτῷ τοὺς προκαταποθέντας· ὥστε πικρὸν λίθον λέγεται καταπιεῖν. Ὁ οὖν Ζεὺς γνοὺς τοιοῦτον εἶναι τὸν ἴδιον πατέρα Κρόνον, ἐπέστη αὐτῷ, καὶ ἐξέτεμεν αὐτοῦ τὰ αἰδοῖα, καὶ τὴν βασιλείαν ἀπέβλατο.

Κεῖται περὶ τῆς καταπόσεως ἀλλαχοῦ.

Ὀμοίως ὁ Κρόνος, ὄντινα καλοῦσιν Οὐρανίδην, βλαπτικὸς ἔστι τῶν τέκνων· ὡς ἔφημεν γὰρ, ὅτι τοὺς ἐκ τῆς Ῥέας αὐτῷ τικτομένους κατέπεινε· καὶ τὸν Δία πανούργως ἔσωσεν ἡ Ῥέα, εἰς Κρήτην φυγαδεύ-

σασα, καὶ περὶ αὐτὸν αὐλοῦς τάξασα καὶ κορὺδαντας, ἵνα κλαίοντος Διὸς ἤχον ποιῶσι τινα καὶ σέπωσι τὸν κλαυθυρισμὸν· ταύτην δὲ πυβρίχην ἔρηχσίν φασὶ τινες· ἄλλοι ὀπλιτικὴν, ἐπειδὴ ταῖς ἀσπίσιν ἀλλήλων ἔτυπτον οἱ κορὺδαντες· δαίμονες δὲ οὗτοι.

499 Ἄθροι δὲ πρότιστον ὃς ἔπλετο μαργοσόννησι,
500 Ταῦρος, κύκνος, χρυσός, ὄφις, πόσις, ὄρ-

501 Ὅσσα μιν ὠκὺς ἀνωξεν ἔρωι, ^{νις, ἅπαντα}
[κύκνος τ' ἀλα-
παδρός.]

Ταῦρος ὁ Ζεὺς γίνεται διὰ τὴν Εὐρώπην· ἐρασθεὶς γὰρ αὐτῆς, εἰς ταῦρον μεταβληθεὶς αὐτῇ συνεπλανᾷτο.

Κύκνος γέγονε διὰ τὴν Λήδαν· ποθήσας γὰρ αὐτὴν καὶ τὴν Νέμεσιν, κύκνος γενόμενος αὐταῖς συνεγένετο.

Χρυσὸς γέγονε διὰ τὴν Δανάην· λέγεται γὰρ χρυσὸς γενέσθαι, καὶ ρυθῆαι, καὶ οὕτως αὐτῇ συγενέσθαι.

Ὀφίς γέγονε διὰ τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν Ἀλεξάνδρου μητέρα· λέγεται γὰρ μεταμορφωθῆναι εἰς δράκοντα καὶ οὕτως αὐτῇ συγενέσθαι, διὸ καὶ δρακοντιάδης λέγεται ὁ Ἀλεξάνδρος. Ἄλλοι δὲ φασὶ τὴν Ὀλυμπιάδα μοιχεύσαντα Νεκταναβῶ τὸν Βαβυλωνίων· ὅμως Φιλίππου λέγεται παῖς.

Ἄνηρ γέγονεν ὁ Ζεὺς, διὰ τὴν Σεμέλην τὴν Διονύσου μητέρα· ταύτη γὰρ ὡς ἄνθρωπος συνεγένετο. Ἡ δὲ Ἥρα μαθοῦσα καὶ ζηλοτυπήσασα, εἰς λόγους δῆθεν ἔρχεται μετὰ Σεμέλης, ὡς ἀπατωμένης καὶ μὴ ἐρωμένης ὑπὸ Διός· διὸ ταύτη συμβουλεύει, τῷ Διὶ παραγενόμενῳ πρὸς αὐτὴν αἰτῆσαι μετὰ κεραυνῶν καὶ βροντῶν συγενέσθαι αὐτῇ, ὥστερ οὖν καὶ

mōvens. Scimus enim quo stratagemate Martis adulteria revelaverit, et quo modo, spectante toto Olympo, immortalium risum excitaverit, nulla ratione habita Timultus, Metus, Terroris, qui omnes Marte patre utuntur. Mars autem bellum significat, itemque carnifex, teste Homero :

Mars, Mars, homicida...

Jupiter patris Saturni inimicus hunc ipsa manu de caelo dejecit, unde ei tyrannicidae nomen venit. Saturnus tanto in filios suos odio agitabatur ut eos quidem vix editos a Rhea devoraret. Haec quidem Jovem enixa, ejus loco lapidem paucis involutum Saturno devorandum obtulit ; hic devorato eo statim omnes, quos prius intus susceperat, evomuit, quare saxum amarum deglutivisse cantabatur. Jupiter cognito, patrem suum illud patravisse, et pudendis ferro, et regno armorum vi eum spoliavit.

Eadem historia aliter narratur : Saturnus, Caelo prognatus, ex se natos persequabatur. Nam, ut diximus, quoscunque peperisset Rhea, vita privavit ; Jovem tamen servavit in Cretam relegatum, ubi Corybantes sonitu instrumentorum ope et saltationibus clamoris excitato effecerunt ne infantis lacrymantis vox exaudiretur. Pyrrhicæ ei saltationi nomen est. Corybantes enim scutis inter se collisioni armati chorum agebant. Dæmonibus accensentur.

Tauri formam sumpsit Jupiter propter Europam, cujus amore captus ejus investigandæ causa circumerrabat.

Cynus factus est ob Ledam ; hujus enim et Nemesis desiderio correptus hac sub forma eis cohabitavit. Aurum factus est Danaes ergo, cum eaque sub pluviae aureæ simulacro est congressus.

Serpentis forma se circumdedit Olympiadis gratia, matris Alexandri. In draconem namque transmutatus illam compressisse putatur, unde Alexander Dracone satus audit. Alii Olympiadem ex Nectanebo rege eum suscepisse dicunt, nec tamen minus Philippi filius creditur.

Sub humana dein forma ad Semelem, Bacchi matrem, accessit. Juno autem, re audita, invidia instigante Semele persuasit ipsam ab Jove haud amari, imo decipi. Quare ab ipso postularet ut sibi Tonantis sub specie se monstraret, ut Junoni consueverit in oculos venire. Quo facto Semele fulmine tacta occubuit. Jupiter feum in femore suo abscondidit, donec, novem mensium spatio elapso, eum in lucem edidit. Hinc Bacchus etiam *femur parturiens* et *solus imperfectus* vocatur. Sunt qui Androgyui nomine eum ornent, quod in Semeles utero et in Jovis femore nutritus fuerit. Quod non ita ; causa est quod, ut paulo antea diximus, agit ut vir, patitur ut mulier.

(1) *Iliad.* II, 246.

(2) *Od.* VIII, 115.

τῆ Ἥρα· τούτου δὲ γενομένου, μὴ ἐνέγκασα ἡ Σεμέλη ἐκεραυνώθη· Ζεὺς δὲ λαβὼν τὸ ἐν αὐτῇ ἔμβρυον, σχίσας τὸν μηρὸν ἔβαλεν αὐτό· πληρωθέντων δὲ τῶν ἐννέα μηνῶν, ἐξήγαγεν αὐτό· διὰ τοῦτο καὶ μηρὸς ὠδίνων λέγεται, καὶ ἀτελεὲς κύημα ὁ Διώνυσος· τινὲς δὲ ταύτῃ καὶ ἀνδρόγυνόν φασιν, ὡς ἐν κοιλίᾳ Σεμέλης καὶ ἐν τῷ μηρῷ τραπέντα τοῦ Διὸς· ἔχει δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς ἔφαμεν φθάσαντες, ὅτι καὶ τὰ ἀνδρῶν ἐποίει, καὶ τὰ γυναικῶν ἔπασχεν.

Ὅρνις πάλιν ὁ Ζεὺς γίνεται· ἐρασθεὶς γὰρ τοῦ Γανυμήδους, γενόμενος ἀετὸς ἤρπασε τούτον· Φρύξ δὲ ὁ Γανυμήδης. Ὁ δὲ μῦθος ἔχει, ὅτι ὁ Ζεὺς αὐτὸν ἤρπασε τὸν Γανυμήδην, ἵνα αὐτὸν οἰνοχόον ποιήσῃ ἡνίκα τοῖς θεοῖς ἀριστοποιεῖ· οὐχ οὕτως δὲ, ἀλλ' ἐρασθεὶς αὐτοῦ, πρὸς παιδεραστίαν ἤρπασεν αὐτὸν ὁ Ζεὺς. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἡρακλῆς ἐν μιᾷ νυκτὶ ταῖς πεντήκοντα θεοῦσι θυγατράσι συγγενόμενος, καὶ ταύτας πάσας ἐγγαστρίσας, ὁμοῦ θεὸς ἀνηγορεύθη· τούτον δελέγουσι καὶ τριώσπερον, ὡς οἶα διὰ τριῶν γεννηθέντα νυκτῶν.

Ταῦτα, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, σέβοντες, ἀτιμάζουσι τὴν παρθενίαν.

510 Ὡς πάρος αἱματόετα βόον σχέθεν αἰμορο-
[ούσης]

511 Ἀψαμένης, κλέφθη γὰρ ἐκὼν θεός, ἡ δὲ βέβ-
[θρων]

512 Αὐαλέη πηγὴ τῆμος θάλας, εὖτ' ἐμαράνθη.

Κεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

[(1)688 Ἰλαος, Ἰλαος ἄμμιν.

Εὐμενῆς, εὐμενῆς ἡμῖν, ὦ καθαρὰ Τριάς, εἰς τὸ αὐτὸ πορευομένη ἐξ ἑνός, ὀφθαλμοῖς βλέπουσα λαμπροῖς σήμερον, τελευταῖον δὲ λαμπρότερον, οἷσισιν ἐλαμφάς, εἰς θεὸς ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ εἰς τὸ μέγα Πνεῦμα Ἰσαμένης τῆς θεότητος ἐν τελείῳ τελείας.]

ΛΟΓΟΣ Δ'. ΛΟΓΟΣ Ε' (2).

Εἰς ἐμαυτόν (3).

3 Ὅτε μόρον παῖδων τις ἔων ἐκλαύσατο τόσσον,
4 Ἥ κεδνῶν τοκέων, ἡὲ φιλῆς ἀλόχου.

Μέμνηται τῆς μὲν φυσικῆς πρότερον διαθέσεως· ὀνάτατον δὲ λέγει *παῖδων* καὶ *κλαυθμόν*, ὃν Ἰακώβ ἐκλαύσατο τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Τοῦτον γὰρ κάλλιστον ἦντα, καὶ τῷ πατρὶ προσφιλέστατον, ὠραῖόν τε τῇ βίῃ, ζηλώσαντες οἱ ἀδελφοί, πρῶτα μὲν ἀποκτείναι βουλεύονται· ὁμοῦ εἰς αὐτὸν φιλοφρονότερον διατεθέντες, Ἰσραηλίταις ἀπέδοντο κατάγουσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, οἱ καὶ αὐτοὶ τῶν Αἴγυπτίων ἀπέδοντο τινι σπάρδοντι Πεντεφρῆ καλουμένῳ· ὅπου δὴ καὶ σωφροσύνης ἀντιποιοῦμενος κατ' οἰκονομίαν τοῦ κρείττονος, τῆς Αἴγυπτίων κατεκράτησε γῆς, ἀλλαχού δηλωθήσεται. Ὅμως τὸν χιτῶνα λαβόντες οἱ ἀδελφοὶ ὃν ἐνεέδυτο Ἰωσήφ (οὗτος δὲ ποικίλος ἦν), αἰμάξαντες προτιφέρουσι τῷ πατρὶ· ὁ δὲ τοῦτον ἐπιγνοὺς, ὑπολαβὼν τε τὸν υἱὸν θηριάλωτον γεγονέναι, πένθος εἶχεν ἀπαρηγόρητον ἐπ' αὐτῷ. *Τιμῶν δὲ γονέων*, φησὶν, ὡς Ἰωσήφ ἐπένησεν ἐπὶ τῷ ἰδίῳ πατρὶ· τοῦ γὰρ Ἰακώβ πανοικίᾳ καταλθόντος εἰς Αἴγυπτον μετὰ τὸ τὸν Ἰωσήφ βασιλεύσαι, περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, μὴ ταφῆναι κατ' Αἴγυπτον Ἰακώβ ἐνετείλατο, τελευτήσαντα δὲ πρὸς τὴν Χαναναίαν ὁ Ἰωσήφ ἀποκομιζέει, θάψας πρὸς τοῖς πατράσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ διπλῷ, ὃ ἐκτίησατο τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμάρ Ἀδραάμ ἐν Συχέμ, ἐνθα πρώτη τέθαπται Σάρρα· συνανέθη δὲ τῷ Ἰωσήφ πλῆθος ἱκανὸν ἐξ Αἰγύπτου. Ἐκείσε δὲ Ἰωσήφ ἐπένησε τὸν πατέρα ἐν τῇ ἄλφ, καὶ ἐκόψαντο οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι κοπετῶ μεγάλῳ καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου *Πένθος Αἰγύπτου*. *Γυναικὸς δ'* φησι *προσφιλοῦς*

Avis denique factus est Saturnius; Ganymedis enim amore incensus sub forma aquilæ eum rapuit. Ganymedes e gente Phrygia oriundus raptus esse dicitur ut cœnantibus diis pocillatoris munere fungeretur. Sed aliter se res habet: Jupiter eo potitus est ut amasio eo ute retur. Similiter Hercules una nocte Thirstii filias gravidas reddidisse fertur, et tamen deus vocatur. *Trivesperum* eum appellant, quia trium noctium spatium conceptus est. Qui talia exercent, ait divinus Gregorius, virginitatem flocci habent.

Sis nobis benigna, sancta Trinitas, quæ ex uno in idem procedis, claris hodie visa oculis, clarioribus postmodum videnda iis quibus apparueris: Unus Deus ex Patre per Filium in Spiritum sanctum; nam divinitas in perfectis perfecta.

Carmina IV, V. Ad seipsum.

Memorat primum naturales animi affectus. *Mortem* igitur cum dicit, ad natorum luctum respicit, quo filium suum luxit Jacob, quem pulcherrimum facie et patri præ omnibus dilectum primo interficere voluerant, postea humanitatis voce audita Ismaelitibus vendidere, qui spadoni alicui Ægyptio, cui nomen Petephre, pretio accepto, tradiderunt. Quibus porro rationibus, virtute scilicet qua eminebat, domui hujus viri præpositus ad summam inter Ægyptios dignitatem pervenerit, post hæc narrabitur. Interea vestem Josephi versicolore sanguine tinctam fratres patri apportarunt; qua cognita Jacob filium a feris discerptum credens, luctui omnis consolationis experti inlulsit. *Charos* autem dicit *parentes*, luctum innuendo quo Joseph patrem suum deserit. Nam cum Jacob cum tota sua familia in Ægyptum venisset, ubi Josephus jamjam regnabat, mortique proximus esset, ne in Ægypto sepeliretur, vetuit. Igitur Joseph mortuum in Chananzam deportavit ibique ad patres deposuit in caverna duplici, quam Abraham in Sichem a filiis Emmor pecunia soluta emerat, et in qua Sarra dudum condita fuerat. Multitudo vero ingens Josephum ex Ægypto sequebatur. Illic Josephus patrem in area luxit, et planxerunt eum filii Israel et Ægyptii magno cum luctu; unde loco nomen *Luctus Ægypti* inditum. *Chara conjux* Sarra est. Nam, teste Scriptura, Abraham luxit uxorem suam summo luctu, et cum eo Sichemitarum et Chebronitarum.

Respicit ad Lamentationes Jeremiæ. Hic enim propheta, Jerusalem ab Assyriis incensa et multitudo in

(1) Ex cod. Vat. 225, *Spicil. Rom.* t. VI, Præf. p. xxxiii.

(2) Dinceps diversum ab editionibus ordinem carminum sequitur Cosmas. Hic quidem in editionibus nihil est præter quartum carmen.

(3) Ed. nov. p. 919.

περὶ τῆς Σάββας· καὶ γὰρ φησιν ἡ Γραφή, ὅτι ἐπέ-
θησεν Ἀβραὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ πένθος μέγα, καὶ
οἱ Συχεμίται δὲ σὺν αὐτῷ καὶ οἱ Χεθρωνῖται.

5 *Ὁὐ πᾶτερην γλυκερὴν μιλερῶ πυρὶ τεφρωθεῖ-
[σαρ.*

Μέννηται τῶν Ἰερουσαλήμων θρήνων· οὗτος γὰρ ἐμπρη-
σθεῖσθαι τῆς Ἰερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, τοῦ
λαοῦ ἀπαχθέντος, ἐθρήνησε σφόδρα, καθήμενος ἀπ-
έναντι τῆς Ἰερουσαλήμ, αὐτῆ δὲ ἐμπεπύριστο.

6 *Ὁυτε νόσφ στυγερῇ ἄψευ τευρόμενα.*

Τῆς Ἰὼβ μένηται συμφορᾶς· οὗτος γὰρ δίκαιος
ὦν ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς πειρασμὸν ἐξητήθη, καὶ
πάντα μὲν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα διακενήσθαι ὁ διάβολος
ἀπολέσας, θανατώσας δὲ τούτου καὶ τοὺς παῖδας ἐν
μῆ καίρου βροχῇ, τούτον χαλεπωτάτῃ νόσφ περιβάλ-
λαι¹. Ὁ δὲ τὸν ἰχῶρα ζῶν τοῦ σώματος ὀστράκω,
ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐν τοῖς προπυλαίοις καθήμενος,
ἔστανεν ὀδυρόμενος· ὁμῶς εὐχαριστῶς φέρων, περισ-
σῶς ἔσταφανώθη.

99 *Πατρός τ' ἀρχηγόνιο πλάνην καὶ μητρὸς ἀλι-
[τρῆν*

100 *Πάρφασιν ἡμετέρας μητέρα μαργουσῆς*

101 *Καὶ σκολιοῖο δράκοντος ἀτάσθαλον αἰμοδό-
[ροιο.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἀδάμ ἱστορία ἐν τῷ δευτέρῳ
λόγῳ.

168... *Καὶ κρημνὸς ὡς λεγῶν ποθέει.*

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

175 *Ὁυτε λόγον τιοντες, ὃν ἐνδοθι γινομένοισι*

176 *Θῆκε Θεός.*

Κεῖται περὶ τοῦ ἐμφυσήματος ἐν τῷ β' λόγῳ.

177 *Ὁυτε νόμον τρομέοντες, ὃν ἐν ποτε λατρήσι*

178 *Γράμματι ἀτρεκλήν Χριστὸς ὑποσκιάων*

179 *Πλαξίν ἀναξ ἐχάραξ, καὶ ὕστατον ἐν κρα-
[δίησι.*

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μωσῆα δι-
τῆγῆσι.

captivitatē abducta, valde lamentatus est, sedens in conspectu urbis, cum maxime igne consu-
meretur.

Jobi infortunium commemorat. Hic enim vir justus diaboli interventu in tentationem adductus, unius
horæ momento et bona quæ possidebat et liberos amisit, et gravissimo ipse morbo afflictus est ita, ut
saniam corporis testa corradens et in sterquilinio extra civitatem sedens gemitus ederet profundos. Quæ
omnia postquam forti animo pertulisset, insignem martyrii coronam adeptus est.

CARMEN VI.

Ad me ipsum post reditum.

Am pauca quædam de Jobo sunt dicta; sed alia quædam addere non piget. Job vir erat justus e terra
Ausitide oriundus, Arabs genere, Esau nepos. Deus ipse ei testimonium reddidit his verbis: *Non est in
terra homo, innocens, verax, sine crimine, justus, colens Deum, ab omni malo abstinens, sicut ille.* Eum
diabolus omnibus modis tentandum a Deo expostulavit. Igitur omnibus eum bonis spoliavit; possidebat
autem septem millia ovium, ter mille camelos, quingenta boum juga, asinas in pascuis quingentas,
plurimos servos, cum latifundis late patentibus; ipse vir nobilis inter omnes ab ortu solis excellens. Filii
ei erant septem, tres filia; quos omnes dæmon malignus interemit, bonisque omnibus privavit ad blasphemiam
ipsum provocare volens. Cum autem Job æquo et grato omnia hæc animo pateretur, diabolus tor-
mentis addenda tormenta ratus, id obtinuit ut vir justus magis etiam excrucians permittetur. Dirum
itaque ei immisit morbum, ita ut ulcera terribilia ejus corpus a pedibus ad caput usque occuparent. Cum
igitur extra urbem super sterquilinio sedens saniam corporis testa scaberet, uxori ipsius auctor fuit, ut
mariti miserissimi blasphemias provocaret, pristini temporis secundam fortunam cum adversa præsentis
status malitiose comparando. Diu eum excrucians, non destitit eum commovere, quod omni spe salutis,
amicis, imo servis destitutus derisui et opprobrio omnibus esset, uno verbo acerrima pharetræ suæ tela
Jobi capiti objectavit. Quæ omnia martyrii ejus gloriam augendo majoribus quam antea bonis dignum
reddidere. Re vera Deus remuneravit justus omnia ei reduplicavit. Tentator cladem passus foedissimam
et risu dignissimam turpiter aufugit.

¹ Job 11, 8.

αὐτῶ τῶν πειρασμῶν ἀπεκένωσε βελοθήκην· ὡς ἐὰν τὸν ἀλλήτην οἱ πλεονες εὐδοκιμώτερον κατέστησαν πειρασμοί, τῶν μὲν ἀγῶνων αὐτὸς τὸ ἑπαθλον περιφανέστερον πρὸς τοῦ τῶν ἄλλων ἀρίστου διανομῆως ὑποδέχεται, διπλοῖς τιμηθεὶς τοῖς ἀντιδύοις· καὶ γὰρ αὐτῶ διπλὰ πάντα παρέσχεν ὁ Θεός· τῆς ἡττης δὲ χαλεπὸν καὶ γέλωτος ἄξιον τὸ πτώμα μετ' ἤχου ὁ πειρασθῆς ἀπενεγκάμενος, ὄχεται κατησχυμμένος.

91 *Τρεῖς βίβλοισι τεῖσι μετακλίεες εἰσι τελῶνας, 92 Ματθαῖος τε μέγας, τῆψ ἔ' ἐπὶ δάκρυα λείψας, 93 Ζαχαρίας ἔ'.*

Ματθαῖος τελώνης γέγονε. Τοῦτον ἰδὼν Ἰησοῦς καθεζόμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, εἶπεν αὐτῶ· Ἀκολουθε μοι· ὁ δὲ ἀναστὰς καὶ πάντα καταλιπὼν, ἠκολούθησεν αὐτῶ, καὶ γέγονεν αὐτοῦ μαθητής· οὗτος δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον συνεγράψατο. Τελώνης δὲ ἐστὶν ὁ τέλην τινὰ κομιζόμενος παρὰ τὸ εἰκόσ. Ὅλον δὲ τὸ πρῶγμα πλεονεκτικόν ἐστι καὶ ἐφάμαρτον.

Ἄλλος ἐστὶ τελώνης ὁ δακρύσας ἐν τῶ ναῶ, ὅστις παρὰ τὸν μέγαλον Φαρισαῖον κατῆλθε δεδικαιωμένος. Κεῖται δ' ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία ἐν τῶ α' λόγῳ.

Ζαχαρίας δὲ καὶ αὐτὸς τελώνης ὑπάρχων, Ἰησοῦν ἰδεῖν ἐπαθύμησε· καὶ τοῦτον παριόντα θεάσασθαι μὴ δυνάμενος, διὰ τε τὸν παρεπόμενον ὄχλον καὶ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας (μικροφύης γὰρ τὴν ἡλικίαν ὁ μεγαλόφυχος Ζαχαρίας), ἐπὶ συκομοραίας ἀνήλθε θεάσασθαι τὸν παθοῦμενον· ὃν Ἰησοῦς καλέσας, παρ' αὐτῶ τε ξενισθεὶς, μαθητεύει· καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα τοῖς ἐνδεέσι καὶ πλεονεκτικῆσι τετραπλῶς ἀποδοὺς ὁ Ζαχαρίας, Χριστοῦ μαθητῆς ἐχημάτισεν.

94 *Τρεῖς δ' ἄρα λυσιμελεῖς, ὁ τε λέκτριος, ὁς ἔ' ἐπὶ πηγῆ, 95 Ἦν τε πνεῦμα πέδησεν.*

Πρώτος ἐστὶ παράλυτος ὁ ἐν Καπερναοῦμ θεραπευθεὶς· ἐκέλευε γὰρ διὰ τὸν ὄχλον μὴ δυνάμενοι

αὐτὸν προσαγαγεῖν τῶ Ἰησοῦ, τὴν στέγγην ἀνακαλύψαντες τοῦ οἴκου, καθῆκαν αὐτὸν ἐπὶ κλίνης· Χριστὸς δὲ τὴν πίστιν αὐτῶν θεασάμενος, ἀμφω, τῆς τε νόσου καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, τὸν κάμοντα λύσειν εὐράμενον, τῶ λόγῳ τοῦ στόματος ἀπέλυεν ὑγιῆ.

Ὁ δὲ ἐπὶ τῆ πηγῆ παράλυτός ἐστιν ὁ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρόνους τῆ τῆς προβατικῆς ἐγκαρτερῶν κολυμβήθρα· ταύτης γὰρ ἄγγελος κατιῶν καὶ σαλεύων τὸ ὕδωρ, τῶ πρώτῳ κατιόντι τῆς οἰασοῦν κατέλεχτο νόσου τὴν λύσειν παρείχετο· δι' ἣν αἰτίαν πολλῶν διαφορῶν καμνόντων πάθεισι παρόντων, ὁ παραλελυμένος οὗτος, ἄτε πτωχὸς καὶ μηδὲνα τὸν βάλλοντα κεκτημένος ἐν τῶ ὕδατι, πρὸς τῆ νόσῳ καὶ τῶ χρόνῳ τρυχόμενος τῆς ἀτυχίας, διεκαρτέρει μάλα νεανικῶς. Τοῦτον ἰδὼν Ἰησοῦς ὁ φιλόθρωπος, ἔκτειρε σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῶ, καὶ πυθόμενος εἰ ἔθει γενέσθαι ὑγιῆς, ὅτι Ναὶ ἀκούσας, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα χρόνους τοῦτου χάριν προσκαρτερεῖ τῆ κολυμβήθρα, σύντομον τὴν ὑγείαν αὐτῶ τῶ λόγῳ τοῦ στόματος χαρισάμενος, τὴν ἰδίαν ἄρατα κλίνην τῶν αὐτῶν βαδίσειν παραχρήμα προσέταξεν. Ἦντινα δὲ ἔδῃσεν ὁ Σατανᾶς, ἐκεῖνη ἐστὶν ἦν ἐν τῆ συναγωγῇ ἔλυσεν ἐν σαββάτῳ, δι' ἣν καὶ λοιδορούμενος, πρὸς τοὺς Ἰουδαίους φησὶν ὁ Ἰησοῦς, *Τίς ἐξ ὑμῶν ἔχει πρόβυτον, ἢ κτήνος, καὶ οὐκ ἀφήσιν αὐτὸ πλεῖν ὕδωρ ἐν σαββάτῳ; Ταύτην δὲ χρόνους ἡ θυγατέρα οὖσαν Ἰσραὴλ ἦν ἔδῃσεν ὁ Σατανᾶς οὐκ ἔδει λυθῆναι;* Καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, ἐπιμύθησαν.

96 *Τρεῖς δὲ σοι ἐκ νεκῶν χάος ἔδρακον· ὡς γὰρ ἄνωγας*

97 *Ἄρχοντος θυγάτηρ, χίρης πάϊς· ἐκ δὲ τάφοιο*
98 *Λάβρος ἡμυδαίκοσ.*
Θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ἑκατοντάρχου ἦν ἀνέστησεν ὁ Ἰησοῦς· οὗτος γὰρ βασιλικὸς ὢν ἀνὴρ εὐλαθῆς, ἤρωτα· ὃν Ἰησοῦν περὶ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ· κατα-

Matthæus publicanus; quem videns Jesus in telonio sedentem dixit ei: *Sequere me. Et surgens, velictis omnibus secutus est eum*, et discipulus ejus evasit. Evangelium scripsit. Publicanus dicebatur qui vectigal præter debitum exigebat: quod negotium avaritia et iniquitate haud carebat.

Alius est publicanus qui lacrymas in templo fudit et præ Pharisæo glorioso abiit justificatus. Leg. in primo carmine.

Zacchæus, qui et ipse publicanus erat, Jesum videndi cupidus, cum ipsum prætereuntem videre non posset propter turbam et corporis sui parvitatem (Zacchæus enim iragnanimus exiguæ erat staturæ), in sycomoruum ascendit ut desiderium suum expleret. Jesus advocavit eum et hospes hospitum de rebus sacris edocuit. Hic omnibus quæ habebat, in stipem erogatis, postquam iis quos defraudaverat quadruplum reddidisset, Jesum elegit magistrum.

In Capharnaum primum paralytici sanati exemplum occurrit. Hic cum ob turbam appropinquare Jesu non posset, domo resecta, in lecto cubans ad pedes Jesu depositus est. Qui ubi fidem eorum pernoisset, uno oris verbo hominem ægrum et morbi et peccati vinculis solutum suis restituit.

Paralyticus ad fontem idem est qui per triginta octo annos prope piscinam probaticam moratus erat, cujus aquæ ab angelo motæ sanitatem ei dabant, qui primus intrasset, quocunque genere morbi laboraret. Multi variis morbis ægri tum aderant; noster autem quia pauper erat, ab omnibus derelictus, in longum traxit et morbum et patientiam. Jesus misericordia ductus ex eo quæsitivum num bene valere mallet. « Etiam, » responsum fuit; nam ob id ipsum per triginta octo annos hic sedeo... » Salvator salvum eum fecit mandavitque ut grabatum tolleret, ad suos rediret.

Mulier quæ diaboli laqueis irretita erat, et quam Jesus in synagoga vinculis suis liberavit, eadem est propter quam Judæus increpavit: *Quis ex vobis bovem habens aut orem, Sabbato non solvit et ducit adquire? Hanc autem filiam Abrahamæ quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die Sabbati?* Et cum hæc dixisset, omnes obmutuerunt.

Filiam centurionis suscitavit Jesus. Pater, homo generosus, Jesum ob illam adierat. Jesus postquam centurionis tectum intrasset, filiam invenit mortuam; represso itaque luctu eorum qui aderant, puellæ manum arrepta, ipsam resuscitavit et parentibus vivam restituit. Vidua habuit filium in civitate Nain.

1 Matth. ix, 9. 2 Luc. xiii, 16.

63: δὲ Χριστὸς ἐν οἰκίᾳ, καὶ τὴν παῖδα τεθνηκυῖαν εὗρον, καὶ κοπετὸν ἐπ' αὐτῇ καταστειλάς ἅπαντα, αὐτὸς λαβόμενος τῆς παιδὸς, ἀνέστησε, καὶ τοῖς γουνοῦσι ζῶσαν παρέστησε. Παῖς δὲ τῆς χήρας ἐστίν, ὁ ἐν τῇ πόλει Ναῦν· τοῦτον γὰρ προκομιζόμενον καὶ τὴν μητέρα κατολοφυρομένην ἐπ' αὐτῷ συναντήσας Ἰησοῦς, ἀψάμενος αὐτοῦ τῆς κλίνης, ἤγειρε καὶ τῇ μητρὶ παρέδωκεν ἐκ νεκρῶν ζῶντα. Λάζαρος δὲ ἐστὶν ὁ ἐν Βηθανίᾳ νεκρὸς τετραήμερος, ὃν Ἰησοῦς ἀνέστησε φωνήσας ἐκ τοῦ μνήματος, οὐ καὶ μνήμην ἐν τῷ πρῶτῳ πεποιήμεθα λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

Εἰς ἐπισκόπους (1).

53 Καὶ θηροὺς ζῴοντο ἐν ἰσραήλ ὡς ἐρθεῖς
54 Κήτεος εἰσάλλου ὡς ποτ' Ἰωῦᾶς ἔδου.

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

65 Οὐδὲ χέρας φορίους προσπτύξομαι, οὐδὲ γε-
66 Δράξομαι, ὡστ' ὀλίγη ἀντιτυχεῖν χάριτος.

Μέμνηται τῆς κατὰ τὸν Πρίαμον συμφορᾶς· οὗτος γὰρ τῆς Τρωάδος ὢν βασιλεὺς, τίκει παῖδας πεντηκοντα, ἐν οἷς Ἔκτορα καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν καὶ Πάριδα. Ἀλέξανδρος δὲ ταχεῖας ναῦς κατασκευάσας ὤχετο κατὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐνιπθεις παρὰ Μενελάῳ τῷ Ἀτρείῳ παιδί (βασιλεὺς δὲ τῆς Ἑλλάδος οὗτος καὶ Ἀγαμέμνων ὁ ἀδελφός), τὴν τούτου γυναῖκα Ἑλένην ἀρπάσας, εἰς Ἴλιον τὴν ἰδίαν ἀπάγει πόλιν, τῆς Τρωάδος προκαθεζομένην. Μενελάος δὲ καὶ ὁ τούτου ἀδελφός Ἀγαμέμνων, τούτου χάριν καταστρατοπεδεύσαντες τῆς Τρωάδος, σὺν δυνάμει παρῆσαν πολλῇ· παρῆν δὲ σὺν αὐτοῖς καὶ Ἀχιλλεὺς ὁ τοῦ Πηλέως, Αἴας Τελαμώνιος, Αἰακίδαι λεγόμενοι, καὶ τῶν παρ'

Ἑλλῆσι θαυμαζομένων ἠρώων οἱ πρόκριτοι. Πριάμου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῖς Ἑλλῆσιν ἀντιπαρταττομένου, καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, μάλιστα Ἔκτορος, κατὰ τὴν μάχην ἀριστευόντων, πολλοὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ταῖς χερσὶν ἀνῆμῆθησαν Ἔκτορος, αὐτὸς δὲ ταῖς Ἀχιλλέως χερσὶ διεφώνησεν· ἀμφοτέρων γὰρ ἀγωνισαμένων, πεσῶν Ἔκτωρ εἴλετο ὑπ' Ἀχιλλέως. Πρίαμος οὖν πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενος, ἤτησας τιμήσας χρήμασι τὸν Ἀχιλλεῖα, τὸν τεθνηκότα λαβεῖν καὶ ταφῆς ἀξιώσαι· τοῦ δὲ βαρέως φέροντος καὶ ἀπαναινομένου, Πρίαμος τῶν αὐτοῦ προκυλινδούμενος ποδῶν δακρυχέων, τὰς μὲν φορίους χεῖρας ἀσπαζόμενος, καὶ τῆς γενειάδος δραττόμενος, ἐλίπετο τῆς ἀξιώσεως ἐπινεύσαι τὸν Ἀχιλλεῖα. Καὶ τῷ μὲν Πριάμῳ χάρις ἦν μεγάλη τὸν υἱὸν καίτοι νεκρὸν ἀπολήψεσθαι, Ἀχιλλεῖ δὲ τῷ ἀνδροφόνῳ τοῦτο κατανεύσαι. Φορίους δὲ χεῖράς φησιν, ἐπεὶ περ αἴται τὸν ἐκείνου διώλεσαν παῖδα, ἃς ἠναγκάζετο Πρίαμος ὡς χρηστοδότους προσπτύσσειν. Μικρὰν τοίνυν χάριν ὁ Γρηγόριος φησιν ἔνεκεν ἔδξης ἀνθρωπίνης κολακεύειν καὶ σχηματίζεσθαι, πρὸς τὴν ταύτης ἐπιτυχεῖν διδ καὶ ἀλλαγῆναι φησιν· « Οὐ γὰρ ἐμῆς ἐστί πολιὰ; παίζειν, καὶ λάτριν εἶναι ἀπρεπῶς ἀντὶ θρόνων. » λέγεται δὲ καὶ ἡ θέτις, κατ' Ὀλυμπον γεννημένη, τοῦ Διὸς τῶν γονάτων καὶ τῆς γενειάδος δράξασθαι λιταζομένη περὶ Ἀχιλλέως.

67 Οὐθ' ἱερὴν ἐπὶ δαῖτα γενέθλιον, ἢ θανόντος,
68 Ἢ τινα τυμπαδὴν σὺν κλισίῳσσι θέωρ.

Δοκεῖ μοι τῶν παρ' Ἑλλῆσι τιμωμένων γενεθλίων μνησθῆναι· καὶ γὰρ Ἡρόδῳν εἶπεν γενετία λέγεται· καὶ θανόντος ὡς ἐπὶ Πατρόκλου θρηνοῦσι, καὶ τυμπαδὴν δαῖτα μάλιστα πᾶσι περιπούδαστον· ἐν τούτοις γὰρ πᾶσι ἀποκαγεῖνται κλισίαι. Εἰ δὲ τις ταῦτα

Cumque is mortuus esset et jam ad sepulcrum efferretur, cum magno matris luctu, Jesus obviam factus ad lectulum accessit, resuscitavit, cum matri ex mortuo vivum reddidit. Lazarum quatruiduanum in sepulcro Bethaniae voce divina e mortuis revocavit Jesus. De quo supra.

Carmen VII. Ad episcopos.

Vide carmen primum.

Priami infortunium in medium profert, regis Trojanorum, qui quinquaginta filios genuerat, e quibus Hectorem et Alexandrum qui et Paris. Illic navibus petivit Græciam, et hospitio exceptus a Menelao Atrida, fratre Agamemnonis, uxorem ejus Helenam raptam in Ilii urbem traduxit. Menelaus et Agamemnon frater ob eam causam Trojam adorti sunt cum magno exercitu, et cum Iis Achilles Pelides et Ajax, Telamonijs, Æacidae, uno verbo præstantissimi ex Iis quos Græci heroes appellant. Priamus ipse cum filiis in acie dimicavit, Hectore ante cæteros qui magnum Græcorum numerum morti dedit, donec ipse ab Achille interficeretur. Profligato enim inter ambos duello Achilles adversarium currui alligatum foede circa urbis moenia traxit. Priamus postea Achillem supplicem oravit ut pretio accepto Ilium exanimem sepulture tradere liceret. Achilles animo obstinato renuit; tum rex ad ejus pedes provolutus lacrymans, manus homicidas osculatus, mentum prehendit manu, ad captandam Pelidæ benevolentiam. Priamus satis habuit si Ilii corpus mortuum recuperaret; postremo Achilles annuit. Sanguineas manus dicit, quippe quæ Hectorem interfecerat et quas Priamus quasi propitias osculari cogebatur. Igitur parvum favorem dicit Gregorius, eum consequi, qui ambitione ductus adulatur et personam induit fictitiam. Idem alibi ita scribit: « Parum decet me, canus qui sum, res ludicras facere, et regibus turpiter adulari. » Legimus Theitum quoque Jovis genua et mentum tetigisse pro Achille supplicem.

Videtur mihi dies natalitios innuere magno cultu a Græcis celebratos. Sic et Herodes diem natalem celebrasse dicitur, ejusque obitum non minus luxerunt quam Patri-cii, epulis nuptialibus, non feralibus. Multa in Iis contra fas et morem fiunt. In Scriptura vero luctum potius quam epulas invenies.

Gregorius cum gruum atque anserum cœtu, ubi omnia confusa, omnia clamoribus plena, eos comparat, qui illis temporibus gubernacula tenebant; quorum si insaniam spectes, recte cum gruibus et anseribus composueris. Exemplum et imaginem tum ex se ipso, tum ex Homero sumpsit.

(1) Ed. nov. p. 849.

καὶ παρὰ τῆ θεῆς Γραφῆ ἐπιτηρήσοι, μᾶλλον εὐρήσει
πένθος καλούμενα, καὶ οὐκ εὐχίαν.

91 Οὐδέ τί σου συνόδοισιν δμόθροτος ἔσσομ' ^[ἐγώ]

92 Χηρῶν ἢ γερῶν ἀκριτα μαρναμένων.

Τὰ τῶν γερῶν καὶ χηρῶν συνέδρια, ἀκριτόφωνα
τε ὄντα καὶ μάτην μαινόμενα, τοῖς κατ' ἐκεῖνο και-
ροῦ προεδρεύουσιν ἀπεικάζει Γρηγόριος· διδ καὶ τῆς
τούτων ἀποπηδήσας ἀλογιστίας, τὸ μετ' ἐκείνων
συνεδριάζειν, ἴσον ὑπενόει τῆς μετὰ χηρῶν καὶ γε-
ρῶν συνδυάσεως· τοῦτο δὲ τῶν ἑαυτοῦ καὶ Ὁμήρου
μνημονεύσας ἐπῶν (1) παρεισάγει παράδειγμα.

401 Ταῦτα μὲν, οἷσι φίλον, καὶ κερκῶπων κρι-
[τος εἶη.

Ταύτην εἶτε μεταφορικῶς οὖσαν τὴν ἱστορίαν,
εἶτε φυσικῶς παρενηνεγμένην, ἀκριτῶς οὐκ ἴσμεν·
πλὴν σχόλιόν τι παρ' αὐτῷ κείμενον τῷ Θεολόγῳ ἀν-
έγνωμεν οὕτω περιέχον· «Οἱ γὰρ κερκῶπων παῖδες
δόλιοι, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ζῶον (ἀλώπηξ δὲ), ὡς ἀπὸ τῆς
κέρκου» μεγάλην γὰρ ταύτην ἔχον, κέρκωψ καλεῖται·
φύσει δὲ δόλιόν ἐστι καὶ πανούργον· διδ καὶ πολ-
λοῖς τοῖς μυθεύμασι γελωτοποιεῖς θρυλλοῦσι τοῦτο
πολλοί· καὶ γὰρ λέοντα τὸν βασιλικώτατον ἀπατή-
σειν καὶ πετεινὰ καὶ κτῆνη καὶ θῆρας φασί· καὶ ὅτι
φυσικῶν ἔχει τὸ πανούργον, λέγουσι σχηματίζεσθαι
θάνατον, καὶ ἐξογκοῦσθαι πρὸς ἀπάτην τῶν πετεινῶν,
ἦνίκα δὲ καθήκονται ὡς ἐπὶ πτώματι, διασπῆν αὐτὰ
καὶ κατεσθῆιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς κύνας πρὸς μίξιν
ἀπατῆν ἦνίκα ταχυδρόμοις ἄλμασιν αὐτοῦ κατατύ-
χοιεν. Τοὺς δόλιους οὖν καὶ ἀπατεώνας ἔχει τὸ κρά-
τος κατὰ τῶν εὐλαδῶν, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος·

Ἔστι δὲ καὶ τὶς ἑτέρα διήγησις περὶ Πασσάλου καὶ
Ἀκλήμονος τῶν Κερκῶπων· καὶ οὗτοι γὰρ δόλιοι καὶ
λίαν ἀδικώτατοι.

Κεῖται δὲ ἡ κατ' αὐτοὺς ἱστορία ἐν τῷ ριθ' λόγῳ
περὶ Μελαμπύγου.

ΛΟΓΟΣ Η'.

Περὶ εὐτελείας τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου (2).

17 Οὗτος ἔην θαλερός τε καὶ ἀλκιμος, εὐχος ἔ-
[ταίρων,

18 Ὑψιθεῖς, μελέεσσιν ἐριζώοισι πεπηγώς·

19 Οὗτος κάλλιμος ἦεν ἑσφόρος, ὄμματι πάντων

20 Ἐλκων, εἶλαρος ἀνθες ἐν ἀνδράσιν, οὗτος ἀγῶσι

21 Κύδιμος, ἔντεσιν οὗτος Ἀρήιος, οὗτος ἀριστορ

22 Θηροσφόνων σταδίοισι καὶ οὐρεσι κάρτος ἔ-
[γείρων.

Πολλαῖς ἐπῶν χιλιάσιν Ὅμηρος καὶ τῶν Ἑλλήνων
οἱ ποιηταὶ τὰς βίβλους τοιοῦτοις ἐμέλαινον ἐγκωμίους,
ἄρτι μὲν Ἀχιλλέα χολούμενον παρειαγόντες, καὶ τῆς
ἐκείνου μῆτιδος παραίτιον τὰς τῶν ἐφήθων ἀωρίας
καὶ πτώσεις πιστούμενοι, πολλοῖς τε λόγων κῆλοις,
τῶν ἐταίρων αὐτῶν εἶναι καύχημα καὶ τῆς κατρίδος
ὑπέρμαχον παριστῶντες, ἄρτι δὲ μέλει πεπηγότα
μεγάλων ζῶων τὸν Τελαμώνιος Ἀλάντα καὶ ταῖχος τοῖς
προσφιλῆσι καθεστηκότα θαυμάζοντες. Ὡσαύτως ἐν
τοῖς ἀγῶσιν ἔνδοξον τὸν Τυδέως Διομήτην. Ἀρήιον
Ἐκτορά φασὶ τὸν Πριαμίδην· τοῦτον γὰρ κατὰ τὴν
μάχην σὺν τῷ Ἀραῖ δεδοξασμένον τοῖς τεύχεσι λέ-
γουσιν ὡς Ὅμηρος (3)·

Ἦρχε δ' ἄρα σφιν Ἀρης καὶ πόττι' Ἐνω·
καὶ αὖθις (4),

Τῷ δ' αἰεὶ πάρα εἰς γε θεῶν, ἃς λοιγὸν ἀμύσει,

Καὶ νῦν οἱ πάρα κείνος Ἀρης, βροτῷ ἀνδρὶ
[ἔοικώς.

Nequimus statuere, utrum hæc historia sensu figurato intelligenda, an vera sit; nihil enim nisi scholium
novimus sequens quod ipse Theologus præbet: nam cercopum filii dolosi sunt et animal ipsum (ἀλώπηξ)
propter caudæ (κέρκος) longitudinem cercops vocatur. Vulpes porro natura est callida et dolosa ob idque
multis fabulis et facetis narrationibus locum dedit. Leonem ipsum, regem animalium, avesque, peccora et
feras artibus suis decipere creditur. Quod autem sit natura solers, inde probant, quod mortuam simulet
et ad aves decipiendas velut in globum convolvatur, ut incaute accedentes eo tutius deprehendat et
devoret. Canibus eam etiam molestam dicunt tentaminibus adulterinis. In universum, dicit Gregorius, callidi
et impostores in simplices et probos homines dominantur.

Alia narratio ad Passalum et Aclemouem spectat qui in cercopum numero; hi namque et ipsi dolosi
atque artificiosi perhibentur.

Habeas hanc hîstoriā in 110° sermone.

CARMEN VIII.

De vilitate hominis externi.

Homerus et cæteri Græcorum poetæ innumeris carminibus hujuscemodi viros celebrantes sine numero
libros compleverunt, nunc Achillis iram canentes, casibus adversis incensam, heroemque ipsum ut patriæ
gloriam et propugnaculum exaltantes. Ex alia parte Ajacem Telamonium, qui belluarum viscera gladio
transfodit, et amicorum præsidium exstitit, certatim laudibus efferunt; item Diomedem Tyridem certami-
nibus illustrem; virum denique Mavortium Hectorem, Priami filium, nominant. Hunc enim cum Marte
congreredientem prævaluisse memorant, teste Homero:

Præerat autem ipsi Mars et veneranda Bellona:

Huic enim semper adest unus deorum qui mortem avertit;

Et nunc et adest Mars viro mortali similis.

(1) *Iliad.* III, 5.

(2) *Ed. nov.* p. 879.

(3) *Iliad.* v, 592.

(4) *Iliad.* v, 603, 604.

Πλεστοις δὲ τὸν Ἀμφιτρώωνος Ἡρακλία τιμῶσιν Ἑλληγες ἄλλοις, πολὺν ἀγῶνα περὶ τὰ τοιαῦτα τιθέμενοι καὶ σποῦδῆν. Διὸ τὴν τῶν ἀνθρώπων εὐτέλειαν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποδείξει βουλόμενος, ἐκ τῶν κατὰ τὸν βίον λαμπρῶν τὸν λόγον πιστοποιεῖται. Καὶ γὰρ καὶ εἰ τινες, φησὶ, ποτὲ τοιοῦτοι γέγονασι κατὰ τὸν βίον, ἀλλὰ γοῦν ἐπαύθησαν καὶ τοῖς ἀνοήτοις παρισώθησαν κτήνεσιν· ἐκοιμήθησαν γὰρ καὶ οὐκ ἀναστήσονται· ὡστε τὴν ἀρετὴν, ἀολιδιμον κλέος, κτήμα διακονίζον· εἰ τις ἤρατο τῶν ἐκ γῆς διαπλάσθεντων, ἐπίδοξος καὶ ζηλωτὸς τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ δὲ τις καὶ παρὰ τῆς θεῆς Γραφῆς τοιαῦτα λέγει γεγράφθαι, σκοπέτω, ὅτι εἰς δόξαν Θεοῦ ταῦτα γεγράφασιν οἱ ἄγιοι· ἢ γὰρ Ναζωραίους εὐρήσει τοὺς τοιούτους κεκλημένους, ὡς τὸν ἀριστέα Σαμφίων· ἢ θεοθεν χινομένους, ὡς Δαβὶδ γυμναῖς ταῖς χεροῖς συμπλεκόμενος ὑπὲρ τοῦ εἰς Θεὸν ὀνειδισμοῦ· καὶ ὅσα τριαῦτα πρὸς δόξαν εὐροῖς τοῦ Θεοῦ γεγραμμένα.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Εἰς ἐμμαντὸν καὶ τῆς κακοπαθείας (1).

- 14 Ἡ βῆ μ' ὁ λυσώδης καὶ βάσκανος οἶά τι·
 15 Ἐς δὴριν καλίει· σὺ δ' ἀλείφατι σὲν με πα-
 16 Τρίψας εὖτε πάροιθε μέγαν γυμνοῖς πρὸς
 17 Ὡς κερ ἀσθελεύσαρι γέρας καὶ κῦδος ὀπίσσης.

Τῆς κατὰ τὸν Ἰώβ πολλαχοῦ μεμνημέθα ἱστορίας, ὅτι τοῦτον ἐξαιτήσας εἰς πειρασμὸν ὁ διάβολος, προσβαλὼν αὐτῷ πολυτρόπως, αὐτὸν μὲν οὐ κατήγαγεν, ἑαυτὸν δὲ μετ' ἤχου ἔπτωσε, καὶ τῆς νίκης ἐκείνῳ περιζανέστερον γέγονε τὸ ἀγώνισμα, διπλοῖς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ τιμήσαντος, τοῖς ὁσπερ αὐτὸν κατὰγωνίασθαι προσεδόκησεν ὁ Ἀντίπαλος.

In honorando Hercule, Amphitryonis filio, Græci magnopere desudant. Gregorius, quam villa sint humana monstrare volens, non inepte ea memorat quæ hominum iudicio splendida habentur. Bona, dicit, aliqui fundamenta jecerunt, sed facti degeneres jumentis insipientibus se assimularunt : sopor eos occupavit, et non resurgunt. Unde virtutem bellicam, magnam gloriam, opes immensas, si quis eorum qui e terra sunt formati, adeptus esset, illustris erat et cœlestibus invidendus. Quod si quis dicit similia in Scriptura sacra referri, recordetur, ad Dei gloriam hæc a sanctis referri. Nazareus enim illos appellatos invenies, ut Samson, vir fortis, aut numine divino ductos; ut David, qui Deum vindicaturus quasi incermis contra Goliathum prodiit, et sic quæcumque ad divinam gloriam conscripta reperies.

Carmen IX. Ad meipsum et adversitates meas.

Plus una vice Jobi historiam retulimus. Hunc diabolus cum tentandum suscepisset et omnibus modis afflisset, perdere eum non valuit, ipse autem infamiae sibi notam inussit. Jobo certamen quod subiit, majori fuit honori quam victoria, quam reportavit. Deus per duplum restituit ei quæ seductor eripuerat.

Carmen X. Ad meipsum.

Omnium futuram esse resurrectionem, justorum et injustorum, et actionum remunerationem Scriptura divinitus inspirata confirmat. Flumen ignis coram Deo fluere dicitur secundum verba Danielis : *Et flumen ignis fluebat coram eo. Nigra* appellat ima Tartari. Ἄδης autem (inferi) appellatur locus invisibilis (ἀειδής); Græci deum eundem esse suspicati sunt. Cum Græci Trojam obsiderent, ægre ferens Neptunus Trojanos a Jove adjuvari, Jovem increpans velut tyrannum, maris et inferorum imperia affectantem ab Homero producit his querens verbis : Saturnus Jovi et Neptuno et Plutoni imperium ea lege transtulit ut Jupiter terræ et omnibus quæ in ea sunt, imperaret, addit in super aere; mihi omnia quæ in mari deputavit; Plutoni in inferos et mortuos imperium impertivit. Nugæ! Gregorius divinus *Tartara nigra* appellat tenebras exteriores, quæ incredulis cum diabolo, Deo testante, paratæ sunt.

Carmen XI. Ad Ecclesiam Anastasiam.

Χριστοφόρος Bethlehem, quando quidem Salvator ibi natus est. Bethlehem autem civitas David. David autem dicitur pater Christi secundum carnem. Bethlehem novam Gregorius vocat Anastasiam. In hæc

¹ Jud. xiii, 5. ² Dan. vii, 10.

(1) Ed. nov. p. 911.

(2) Ed. nov. p. 913.

ΛΟΓΟΣ Ρ.

Εἰς ἐμμαντὸν (3).

- 28 Ἐν δὲ τῷ αἰδίῳ καὶ δεϊδίῳ, βῆμι θεοῖο,
 29 Καὶ ποταμοὺς πυρρόντας, ἀσφγγέα τ' αἰνὰ
 βέρεθρα.

Πάντων ἀνάττασιν ἔσεσθαι δικαίων τε καὶ ἀδικῶν, καὶ τῶν ἐνθάδε βεβωμένων ἀναπόδοσιν, ἡ θεόπνευστος πιστοῦται Γραφή. Ποταμὸς δὲ πυρρὸς ἔλκειν λέγεται κατὰ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ὡς φησὶ Δαυὶδ· *Καὶ ποταμὸς πυρρὸς ἔλκειν ἔμπροσθεν αὐτοῦ*. Ἀσφγγη δὲ φησὶ τὰ τοῦ ἔδου κατώτατα· ἔδης δὲ λέγεται τόπος ἀειδής κατ' ἐπωνυμίαν κεκλημένος, ὃν καὶ θεὸν Ἑλλήνης ὑπέτόπασαν. Ὅμηρος γὰρ τοῖς Ἑλλησιν κατὰ τὸ Ἴλιον μαχομένους, Ποσειδῶνα μυθεύεται διαλεγόμενον παρεισάγων, καὶ βαρέως φέρει τῆς ὑπὲρ τῶν Τρώων τοῦ Διὸς εὐεργεσίας ἔνεκα, λέγοντα τύραννον εἶναι τὸν Δία, ἔτι κατασχεῖν θαλάσσης καὶ τῶν καταχθονίων ἀμιλλόμενον, ὅτι (3) Ἐκρόνος, φησὶ, Διὶ καὶ Ποσειδῶνι καὶ Ἄδῃ τοῖς τρισὶν υἱοῖς τῆς ὑπ' οὐρανὸν βασιλεύειν προσέταξε· τὸ μὲν Διὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βασιλεύειν καὶ ἕϊρος τὸ κράτος ἀπένειμεν, ἐμοὶ τε λέγων τῶν ἐν ὕδασι πάντων, Ἄδῃ δὲ τῶν ὑπὸ χθόνα καὶ νεκρῶν ἐμβασιλεύειν. Ἄλλ' ἐκείνῳ μὲν ταῦτα ληρέϊτωσαν· Γρηγόριος δὲ ὁ θεὸς ἀσφγγῆ βάρβαρῶ φησὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ τοῖς ἀπίστοις σὺν τῷ διαβόλῳ κατὰ τῆς θείας ἀπόφασιν ἐξητοίμασται.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀραστασίαν (4).

- 61 Ἄλλ' οὐ τόσσοις ἐμοιγε πόθοις καὶ ἀλγος ἐκείνων,
 62 Ὅσσοις Ἀραστασίης Βηθλεὲμ ὑστατίης.

Χριστοφόρος ἡ Βηθλεὲμ· ἐν ταύτῃ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐτέχθη. Πόλις δὲ ἡ Βηθλεὲμ τοῦ Δαβὶδ. Δαβὶδ δὲ Χριστοῦ πατὴρ λέγεται κατὰ σάρκα. Βηθλεὲμ δὲ βέαν,

την Ἀναστασίαν Γρηγόριος καλεῖ· ἐν ταύτῃ γὰρ τὸν Λόγον ταῖς τεθνηκυῖαις ἐγέννησε ψυχαῖς. Ταύτην μικρὰν οὖσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ἧ βραχεῖς συναθροισμένους καὶ λίαν σπανίους τῶν ὀρθοδόξων εὐρηκῶς (ἦν γὰρ ἡ τῶν Ἀρειανῶν δυσσεβῆς τὸ τηνικαῦτα πάντων αἵρεσις κατακρατούσα), διδάξας ἠξήσῃ, καὶ πάντα τὰ πλήθη τὰ τὴν βασιλίδα εἰκονῶντα πόλιν . . .

Desideratur in codice folium unum, id est paginæ duas.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ' (1).

. . . [νε]φέλης χωρῆσαι προσέταξε καὶ φωνῆς ἀκοῦσαι Θεοῦ, καὶ ὡς ἀνθρώπῳ θεάσασθαι δυνατὸν ἦν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἅπαντας ὑπὸ τὸ ὄρος προσμένειν, ἀγνοῦς μὲν ἀπὸ κοίτης γυναικῶν, ἐν ἱματίοις καθαροῖς, ἐβραντισμένους τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, καὶ τῆς θείας φωνῆς μόνον ἀκοῦειν· κἀν θηρίον δὲ θίγγῃ τοῦ ὄρους καταλιθοβοληθήσεται. Ταύτην δὲ Γρηγόριος τὴν ἱστορίαν παρεισάγει, τὴν τινῶν ἀποτρέπων αὐθάδειαν, ὡς ἀναξίως τοῖς ἱεροῖς προσέρχονται, οὐδὲν τῶν ἱερωσύνης ἐπιτηδίων κειτημένοι, μόνης δὲ χάριν καταλαζονεῦμενοι κενοδοξίας.

124 *Δείδω δ' αὖ παῖδων Ἀαρῶν μόνον, οἱ γὰρ*

[θυηλὰς

125 *Θέντες ἐπὶ ξείνιο πυρὸς, ξείνως καὶ δλοτο.*

Τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου προστάξας ὁ Θεὸς Μωσαῖ κατασκευάσαι, καὶ τὸν Ἀαρῶν ἱερατεύειν αὐτῷ ἐκλεξάμενος, ὅπως χρῆ θύειν προσέταξε. Τῶν δὲ θυσῶν τελεσιουργομένων, ἦν ὅτε πῦρ ἐξήρχετο καὶ ταύτας αὐτομάτως κατήσθιε. Ποτὲ γοῦν πυρὸς ἀναδοθέντος ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, λαβόντες Ναδάβ καὶ Ἀβιούδ οἱ τοῦ Ἀαρῶν παῖδες καὶ ἱερεῖς· τὰ πυρεῖα, προσήγαγον πῦρ ἄλλότριον ἐνώπιον Κυρίου· ὠργίσθη δὲ Κύριος τοῖς παιδαρίοις, ὅτι πῦρ ἄλλότριον προσεκόμισαν, καὶ ἐπαφῆκεν αὐτοῖς ἐν τῇ σκηνῇ πῦρ παρὰ Κυρίου, καὶ ἀνήλωσεν αὐτοὺς παραχρῆμα· τῷ δὲ Ἀαρῶν ἐν τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐτι χρίματι ὄντι, μὴ πενήσῃαι τὸν ἐμπυρισμὸν τῶν υἱῶν αὐτοῦ προσ-

έταξεν ὁ Θεός. μήτε τῆς σκηνῆς ἐξείναι, μήτε μὴ τὴν κεφαλὴν ἀποκιδαρῶσαι.

128 *Ὡς δὲ καὶ Ἡλείδῃσιν ἐπέχρας λυγρὸς βλεθρος,*
129 *Ἡλείθωις, ὅτι μόνον ἔχον ἄδον· ἡ γὰρ ἐβαλλόν*
130 *Ὀὐχ ἱεράς παλάμας ἱερῶν καθύπερθε λεβήτων.*

Τῶν υἱῶν Ἡλεί καὶ ἀλλαχοῦ μεμνήμεθα ἐν τῷ α' λόγῳ· Ὅφει δὲ καὶ Φινεὲς ὄνομα τούτου. Οὗτοι δὲ λαίμαργοι ἦντες, τὴν θυσίαν ἐνύδριζον τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπαρχὴν ἀγιάζόμενοι· διὸ καὶ χαλεπῆς τελευτῆς ἔτυχον· οὐχ ὅσας γὰρ ἐβαλλόν χειρας ὑπεράνω τῶν ἱερῶν λεβήτων.

131 *Οὐδὲ μὲν οὐδὲ Ἡλεί χόλον ἐκφυγεν, ἀλλὰ*
[καὶ αὐτὸν

132 *Ὀὐχ ἐσίγη γαστήρ παιδῶν ἐχάλεψε δικαιο,*
133 *Καίπερ ἀεὶ βρίσαντα ἐνείδειοις ἐπέεσσιν.*

Πολλάκις τοὺς υἱοὺς ὠνείδιζεν ὁ Ἡλεί, ἀμαρτάνειν εἰς Θεὸν παραινῶν αὐτοῖς· ἀλλ' ὅτι τὸν ζῆλον οὐ προπόντως διεξήγαγεν, οὐ φείσεται γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, ὁ ὀφθαλμὸς σου ἐπὶ τῷ υἱῷ σου τῷ ἀποστατοῦντι Θεοῦ· τούτου χάριν καὶ αὐτὸς ἱερεὺς τῶν καὶ ταῖς ἄλλαις διαπρέπων ἀρεταῖς, ὅμως τὴν ὀργὴν οὐκ ἐξέφυγεν, ἀλλ' οἰκτρὴν ἔλαχε τέλος, τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν τῶν παιδαρίων ἐπακαταλαβούσης· Ὅτι, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, τοὺς υἱοὺς σου ἐδόξωσας ὑπὲρ ἐμὲ, ἀπαρχὴν Ἰσραὴλ καὶ θυσίαν ἀγιάζεσθαι ἀναίδει ὀφθαλμῷ.

136 *Καὶ σὲ κιβωτὸν ἀνασσαρ ὃς ἤδρασε χεῖρ*
137 *Κλινομένην, θάρεν αἶψα.* [βεδήλω

Δαδὶδ ὁ βασιλεὺς τὴν κιβωτὸν διαθήκης Κυρίου ἀναγαγὼν ἐξ οἴκου Ἀβεδδαρά [ἢ Ἀμιναδάβ], ἐξ ἀγροῦ εἰς πόλιν Δαδὶδ Σιών λεγομένην, θυσίας καὶ χαρμοσύνην ἐπιτελών, ὠρχεῖτο κατὰ πρόσωπον τῆς κιβωτοῦ διαθήκης Κυρίου καὶ ἔπαιξε· τότε δὲ συστραφεῖσαν ἐπὶ τὴν ἄμαξαν τὴν κιβωτὸν καὶ κεκλιμένην, Ὁσᾶς ὁ τοῦ Ἀμιναδάβ ἐπιλάβετο τοῦ ἀνορθῶσαι· Ὁργίσθη δὲ Κύριος καὶ ἔκαισεν αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ ἀπέθανεν ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ παραχρῆμα· οὐ γὰρ ἤρεσε τῷ Θεῷ τὴν κιβωτὸν διαθήκης Κυρίου ὑπὸ Ὁσᾶ ἀν-

enim ortum est Verbum animabus emortuis. Parva erat in principio hæc Ecclesia, pauci enim tum inveniebantur doctrinæ sanæ participes (Arianorum enim tum hæresis dominabatur); ipse autem doctrinæ sanæ augmentum dedit, et multitudinem quæ urbem regiam incolebat...

Carmen XII.

(Moysi licuit) nubem penetrare, et, quantum homini licebat, vocem Dei audire, ipsumque videre. Cæteri omnes in imo monte, ab omni cum mulieribus commercio puri, lavatis induti vestimentis, corpore lavato, non nisi vocem Dei audiverunt. Lapidanda erat omnis bestia quæ montem tetigisset. Hæc porro in memorat Gregorius, ut quorundam audaciam reprimat qui indigne ad sacra accedunt, sacerdotii dotibus haud instructi, iuani tantum vanitate elati.

Deus postquam Moysi præceperat ut tabernaculum testimonii construeret, Aaron vero sacerdotem instituerat, qua ratione sacra facienda essent, edocuit. Confectis igitur sacrificiis sæpe liebat ut ignis exiret et omnia devoraret. Quod cum accidisset aliquando, Nabad et Abiud, filii Aaron iidemque sacerdotes, ignem coram Deo alienum obtulerunt. Deus offensus quod ignem alienum obtulissent, in tabernaculo ipsis immisit suum ignem, quo extemplo consumerentur. Aaroni autem qui tum maxime munere sacerdotali fungebatur, ne filios interemptos lugeret, neve e tabernaculo recederet, neve caput cidaratum denudaret, interdixit.

In primo sermone de Heli filiiis Ophni et Phinee locuti sumus, qui pro ea qua erant gulositate sacrificia Deo destinata, nulla sanctimonix habita ratione, profanabant; impuras enim in lebetes sacros cum manus imposuissent, miserabiliter interierunt.

Heli filios suos sæpe ob peccata in Deum commissa reprehendit; attamen ob nimiam indulgentiam, Non parceret, dicit Deus, oculus tuus filio tuo qui defecit a Deo. Quapropter ipse Heli quamvis sacerdos esset cæterisque nullo modo careret virtutibus, Dei iram non effugit, sed ob filiorum culpam tristem vitæ exitum

ορθωθῆναι, ἐπεὶ μήτε ἱερεὺς ἦν μήτε Λευΐτης, οἷς μόνους τοῦτο ποιεῖν καὶ λειτουργεῖν κατὰ πρόσωπον τῆς κιβωτοῦ διαθήκης Θεοῦ Ἰσραὴλ.

Θεοῦ δὲ τε νηὸν ἐθήκεν,
138 Ἀψαυστον καλάμησιν, ἐρείσματα τάκτοθι
[τοίχωρ.

Ἐπειδὴ πρώτη σκηνὴ καὶ δευτέρα ἦν, ἡ μὲν βατὴ πᾶσιν, ἡ δὲ μόνῳ τῷ ἀρχιερεὶ καὶ ἅπαξ κατ' ἐνιαυτὸν, ἥτις Ἁγία ἄγων ἐλέγετο, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ· ἐν ἧ στάμνος χρυσοῦ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἁαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης. Ὡσαύτως ὁ τοῦ Σολομῶντος ναὸς, ἄψαυστος ἦν τοῖς πολλοῖς τὰ ἐντὸς, ὅπου ἦν ἡ κιβωτὸς καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ δύο χερουβὶμ ἐκ χρυσοῦ.

149 Ὡς ὕψελον Γετθαλαρ ἀναπλήσαιεν ἀνίην,
150 Ἐνδικον ἐδρήσασαν ἐψ' ἔδρη τίσιν ἔχοντες.

Ὅτε τοῖς ἀλλοφύλοις ἀλωτὸς ἡ κιβωτὸς γέγονε διαθήκης Κυρίου, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ παρεθέμεθα, τῆς κατὰ τοὺς παῖδας Ἡλὲι τοῦ ἱερέως ἱστορίας μεμνημένοι, τότε δὴ πρὸς τοῖς σφῶν εἰδώλοις καταφρονητικῶς ἔχοντες, παρῆρτίπουσι· Δαγῶν δὲ τῷ θεῷ αὐτῶν ὄνομα. Ἐωθεν οὖν ἀναστάντες οἱ ἀλλοφύλοι, τὸν θεὸν αὐτῶν Δαγῶν ἐπὶ πρόσωπον εὔρον πεπτωκότα ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ, καὶ τὴν τοῦτου κεφαλὴν ἀφηρημένην, τὰ τε ἴχνη τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν διηρημένα· ἀνορθώσαντες δὲ αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἀτίμωτος εὐρόντες πεπτωκότα, τὴν κιβωτὸν ἀπάγουσιν εἰς Γέθ· τῶν σατραπειῶν δὲ αὐτῶν ἐξαιρέτως ἡ Γέθ· γενομένης ἐκεῖσε δὲ τῆς κιβωτοῦ, θάνατος

κατενόμοτο αὐτοῦς. Ὡσαύτως ἐν διαφόροις διακομιζομένη τόποις, τοὺς ἀλλοφύλους ἐθασάνιζε· φλυκτιδες οὖν ἐν ταῖς ἔδραις αὐτῶν ἀνέβαινον καὶ ἐλύπουν αὐτοὺς ἱκανῶς. Τότε δὴ μὴ φέροντες τῆς κιβωτοῦ τὰς βασάνους, βουλευόνται τῆς γῆς αὐτῶν ταύτην ἐξαποστελεῖν πρὸς γῆν Ἰσραὴλ· ὡς ἂν δὲ γνοῖεν εἰ δι' αὐτὴν αὐτοῖς ἡ βάσανος γέγονε καὶ ὁ λοιμὸς, μῦας χρυσοῦς καὶ ἔδρας κατὰ τὰς σατραπείας αὐτῶν ποιήσαντες, τῇ κιβωτῷ προσφέρουσιν εἰς τιμὴν τῆς βασάνου· δύο δὲ νομάδας πρωτοτοκούσας βόας ἔλκειν τὴν ἄμαξαν τῆς κιβωτοῦ ζεύξαντες, εἰ μὴ ἐπιστρέφοιντο πρὸς τὰ οικεῖα τέκνα, ἀλλ' ἐξ εὐθείας τὴν ἐπὶ τὴν Ἰσραηλῆτιδα γῆν βαδίζουσιν τρίβον, αὐτῆς χάριν ἐπεσθαί τὴν ἐπὶ ταῖς ἔδραις αὐτῶν τιμωρίαν ἐτεκμήραντο. Τοῦτου δὲ γενομένου, εἰλκον ἐξ εὐθείας τὴν ἄμαξαν, μὴ ἐπιστρεφόμενοι πρὸς τὰ τέκνα, ἀλλ' ὡς ἄγοντος ἀγόμενοι προθυμότατα· οὕτω τὴν κιβωτὸν τοῖς ἰθίοις ἀποκαταστήσαντες τόποις, μετὰ καὶ τῆς βασάνου ἀβλαβεῖς τὸ λοιπὸν διέμενον καὶ ἀτιμώρητοι. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι τοῖς καταφρονηταῖς τῶν θείων, καὶ ἀναξίως ἱερωμένοις, αἴθε βάσανος Γετθαλα ὑπήρχθη, καὶ τίσις ἐδρικὴ ἐψ' ἔδρας ἐτιμωρήσατο.

177 Πέτρον δ' Ἰσα φέροιο θεοκτόνος Ἰσκαριώτης,
178 Καὶ Σολύμοις ἱεροῖσιν ἀλιτροτάτη Σαμάρεια.

Ταῦτα πρὸς σύγκρισιν ὁ θεὸς Γρηγόριος παρεσιάγει, διὰ τοὺς αὐτομολούντας τοῖς ἱεροῖς ἀξιώμασιν· αἶε γὰρ τῶν θεοειδοτέρων εὐλαβουμένων, οἱ μᾶλλον κακοθέστεροι τῶν ἱερῶν κατορχοῦνται. Κατὰ γοῦν τὴν παρ' ἐκείνοις κρατήσασαν ἀνοίαν, ἴσως γένοιτ' ἂν ὅστις ὡς Ἰούδας κακώτροπος τῷ κατὰ Πέτρον θεοειδεῖ τὴν ἀρετὴν, ὡσαύτως τῇ φιλοθέῳ ψυχῇ καὶ

habuit. Quia, dicit ei Deus, filios tuos glorificasti super me, ita ut primitias Israel et sacrificia impudenti oculo violares.

David rex cum arcam testamenti e domo Abeddaræ (Aminadab), ex agro nempe in civitatem David, Sion, deduceret, inter sacrificia et ludos festos ante arcam testamenti Dei saltabat. Dein cum arca plastro imposita inclinaret, Oza, filius Aminadab extendit manum ut illam retineret. *Indignatus autem Dominus percussit eum ibi, et exspiravit coram arca*¹. Displcebat enim Deo arcam testamenti Domini ab Oza retineri, quippe qui nec sacerdos nec levita erat, præter quos nulli hoc facere et ministeria peragere licebat ante arcam Dei Israel.

Duo erant tabernacula quorum unum cuius patebat, alterum nemini nisi summo sacerdoti, nec plus semel per annum. Hoc vocabatur *Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, et arcam testamenti obiectam undique auro; ibidem et urna cum manna, et virgo Aaron, quæ fronderat, et tabulæ testamenti*². Interiora porro templi Salomonici multitudini inaccessa erant; ibi enim stabant arca et altare et Cherubim aurei.

Postquam alienigenæ arca testamenti Domini potiti essent, sicut in primo carmine retulimus, filiorum Heli historiam narrantes, juxta idolorum simulacra illam præ contemptu locarunt. Dagon est nomen dei quem præcipue colebant. Accidit ut, cum mane surrexissent, Dagonem deum suum, ante arcam humi prolapsum capite mutilato, manibus ac pedibus laceratis invenirent. Huic in pristinum statum repositum cum denuo in terram projectum invenissent, arcam in Geth deduxerunt, quod oppidum primas tenebat in istis regionibus. Quod ubi factum, mors in incolas grassata est. Arca dein ubicunque ponebatur, incolæ istas tribulationes, arcam in terram Israel deducendam statuerunt. Ut autem scirent, utrum propter arcam ista tormenta pestemque perpessi forent, mures fingunt aureos et nates aureas et arce, in rei in memoriam, apposuerunt. Dein duas vaccas quæ lactabant vitulos plastro junxerunt, bene augurantes, si non versus vitulos relictos reclinarent, sed recta versus terram Israel progredirentur. Atque ita evenit; in directum enim plastrum traxerunt, nullo vitulorum desiderio, sed alacriter procedebant, atque ita arcam in proprium suum locum restituerunt. Nihil proinde vexabantur, sed in posterum tormentis exempti vixerunt. Addit Gregorius: Utinam rerum divinarum contemptores Gethæo morbo vexarentur, et posterioribus suis iustam pœnam darent!

Divinus hæc Gregorius comparandi gratia profert propter eos qui maximas sæpe dignitates appetunt; sæpe enim homines nullius frugi res sacras vilipendere audent. In tanta igitur eorum insania fieri potest ut homo aliquis Judæ compar, Petro virtutibus divinis conspicuo, antepostatur, animæque piæ, quæ est quasi Jerusalem pura, impia, quæ est sicut Samaria impura et adultera, superior ducatur. Nam Samaritanam,

11 Reg. vi, 7. 2 Hebr. ix, 4.

τῆ Ἱερουσαλήμ ἀπεικαζομένη ἢ βέβηλος καὶ τῆ πόρνη Σαμαρείαν, ἐξομοιουμένη· Σαμαρείαν γὰρ ἀντι τῆς Ἱερουσαλήμ λατρύεσθαι Ἱεροβοὰμ ὁ τοῦ Ναβὼτ παρεσκύασε. πρῶτος αὐτὸς ἐξαμαρτῶν τὸν Ἰσραὴλ.

Κεῖται ἐν τῷ γ' λόγῳ.

184 *Ἦν δ' ὅτε Μωαβίταις γὰρ μέγας οὐ βατὸς ἦεν,*
185 *Οὐδὲ μὲν Ἀμμωνίτησιν ἐπὶ στρατὸν ἤκαχον*
[ἦθρ.]

Τοῦ Ἰσραὴλ τὴν Μωαβίτιδα γῆν ἐξ Αἰγύπτου παρ-
ιόντος, Βαλὰκ ὁ τοῦ Βεὼρ [f. Σεπφὼρ] βασιλεὺς
ὑπάρχων Μωὰβ, τὸν Βαλαὰμ μεταπέμπεται (νεκρο-
μάντης δὲ οὗτος) εἰς τὸ καταράσασθαι τὸν Ἰσραὴλ
παρὰ τὴν Μωαβίτιν παρεμβληκῶτα. Τοῦ δὲ παρ-
αιτησαμένου, ὁ Βαλὰκ καὶ αὐθις δῶροις αὐτὸν τι-
μήσειν ἐπαγγεῖλάμενος, ἔπεισε πορευθῆναι. Κατὰ δὲ
τὴν ὁδὸν ἄγγελος Θεοῦ ἐπιστάς μετὰ βρομφίας, ἀν-
ελεῖν αὐτὸν ἐπειράτο. Τῇ μὲν οὖν ὑποζύγιον ἐξέκλινε
τῆς ὁδοῦ· καὶ γὰρ ἔβλεπεν, αὐτὸς δὲ οὐχ εὔρα. Τυ-
πτήσας οὖν τὴν θνὸν εἶλκεν ἐπ' εὐθείας. Ὡς δὲ μικρὴν
προφει, πάλιν ἐξέκλινε τῆς ὁδοῦ, καὶ Βαλαὰμ ἔπαισεν
αὐτὴν τὸ δευτέρον. Ἐλοοῦσι δὲ κατὰ τινα τόπον,
ἔνθα οὐκ ἦν ἐκκλίνειν, πάλιν τὸν ἄγγελον ἡ θνὸς θεα-
σαμένη, καὶ μὴ ἔχουσα ποῦ ἐκκλίνειν, κατὰ τῶν τοί-
χων ἀπέκνισε τοῦ Βαλαὰμ τὰς κνήμας· ὁ δὲ ὀργι-
σθεὶς, ἔπαισεν αὐτὴν τῇ μάστιγι μετὰ θυμοῦ· ἡ δὲ
θνὸς ἀνοίξασα τὸ στόμα αὐτῆς ἀνθρωπίνῃ φωνῇ
πρὸς αὐτὸν *Τι, φησὶν, ἔπαισάς με τοῦτο τρίτον;* —
Ὅτι τῆς ὁδοῦ ἐξέκλινας, ὁ Βαλαὰμ ἀπεκρίνατο
καὶ εἰ μάχαιρα ἦν μοι, τάχα ἂν ἐξεκέντησά σε.
Καὶ ἡ θνὸς φησὶν· Οὐχὶ ἐκ νεότητός σου ὑπο-
ζύγιόν ἐμι σοῦ καὶ ἐπ' ἐμὲ ἐπίσθηχας; μὴ ποτὲ
σοι τοῦτο πεποίηκα; καὶ γινὼ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου
κατὰ τὴν ὁδὸν ἔσπασται βρομφίαν ἀνελεῖν σε
τοῦτο τρίτον, εἰ μὴ ἐξέκλινα τῆς ὁδοῦ. Καὶ δι-

ανοιχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν, εἶδε τὸν ἄγγε-
λον, καὶ σπεύσας προσεκύνησε. Καὶ ὁ ἄγγελος, *Εἰ*
μὴ, φησὶν, ἐξέκλινεν ἡ θνὸς, ἄρα ἂν ἀπέκτανκά
σε· καὶ νῦν περὲυο καὶ μὴ καταρῶση τὸν
Ἰσραὴλ, ὅτι εὐλογημένος ἐστί. Πορευθεὶς δὲ πρὸς
Βαλὰκ καὶ μᾶλλον εὐλογήσας ἢ καταρασάμενος τὸν
Ἰσραὴλ, θυμωθέντα τὸν Βαλὰκ ἐπ' αὐτῷ καὶ συμ-
βουλεῦσαι κατὰ τοῦ λαοῦ τι προτρεπόμενον, ὁ Βαλαὰμ
φησι, ὅτι *Ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν δίκαιος μισῶν ἀνο-*
μιαν. Ὑμεῖς οὖν τὰς θυγατέρας ὁμῶν καλλωπίσαν-
τας, ἀπολύσατε τῷ λαῷ· οἱ δὲ ἐκπορνεύσουσιν αὐτάς
καὶ ἐκκλινούσι τοῦ Θεοῦ αὐτῶν· αὐτὸς δὲ θανατώσει
αὐτούς, ὅτι ἔθνος οὐκ ἰσχύει πρὸς αὐτούς ἐπὶ τῆς
γῆς. Ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· Βαλὰκ δὲ ταῦτα πε-
ποίηκεν· ὁ δὲ λαὸς ἐξεχύθη πρὸς τὰς θυγατέρας Μωὰβ
καὶ ἐξεπόρνευον εἰς αὐτάς, καὶ *ἐτελέσθησαν τῷ*
Βεελεφεζὼρ. Ἀνήφθη οὖν ἡ ὄργη, καὶ ἦν θάνατος
ἐπὶ τὸν λαόν, ἕως φινεὶς ὁ τοῦ Ἀαρὼν ἱερεὺς ἔσθη,
καὶ ἐξιλιάσατο διελθὼν τὸν Ἰσραηλίτην καὶ τὴν Μα-
διανίτην ἐν τῷ σειρομάστῃ, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραύσις.
Μωϋσῆς οὖν φησὶν· *Ἐχθραρεῖτε τοῖς Μωαβίταις.*
Καὶ τῷ Μωϋσῇ φησὶν ὁ Θεός· *Ἐδίκησον τὴν ἐκ-*
δίκησίν μου ἀπὸ Μωαβίτου καὶ Βαλαὰμ, καὶ τότε
προστεθήσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου.

Οἱ δὲ Ἀμμωνίται, τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ ἐκ Βαβυλῶνος
μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπακελθόντος καὶ τὸν ναὸν
οἰκοδομοῦντος, ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπέβαινον, καὶ διήρπα-
ζον αὐτούς, καὶ ἀνήρουν στόματι ξίφους, καὶ διεκώ-
λυον τῆς ἐργασίας αὐτούς ἀνακόπτοντες, ἕως ξιφί-
ρεις καὶ αὐτοὶ εἰσθήκεισαν ἐργαζόμενοι· ἦνίκα δὲ
παρεγένοντο πολεμίαι, τὴν μὲν οἰκοδομὴν κατελλί-
πανον, ἀντιπαρετάττοντο δὲ τοῖς Ἀμμωνίταις εἰς πό-
λεμον. *Μωαβίται, φησὶν οὖν ἡ Γραφή, καὶ Ἀμμωνί-*
ται οὐκ εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ.

non autem Jerusalem, maximis honoribus colli jussit Jeroboam, filius Nabat primusque pravi hujus exempli auctor exstitit.

Leg. in tertio carmine.

Cum Israel, relicta Ægypto, terram Moab adiret, rex Balac, filius Beor (S. phor) accessit Balaam (necromantix hic operam dabat) ut incantationibus suis Israelitas et Moabide ejiceret. Qui cum id se facturum negasset, Balac misso iterum nuntii ac pollicitationibus ad iter suscipiendum eum permovit. Cernens asina angelum stantem in via, evaginato gladio, avertit se de itinere; eamque Balaam verberando ad semitam reducere voluit. Iterum asina a via deflectit, iterumque vapulavit. Ubi in locum venissent unde deviare non licebat, asina videns angelum non poterat deviare, et attrivit insidentis pedem contra parietem: qui iratus vehementius fuste cædebat latera ejus. Asina autem aperiens os, voce humana ad eum: Quid, ait, percussisti me erce jam tertio? Respondit Balaam: Quia de via declinasti; utinam haberem gladium, ut te percuterem! Dixit asina: Nonne animal tuum sum, cui semper insidere consuevistis a juventute tua? Numquid simile unquam tibi feci? Et ecce angelus Domini gladium evaginatum in manu gerens, te interfecisset, ni declinasset de via. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, et vidit angelum, et extemplo adoravit eum pronus in terram. Cui angelus: Si asina non declinasset, te interfecissem; nunc autem vade et noli maledicere Israel; nam benedictus est. Hinc Israeli benedicendo potius quam maledicendo ad Balac contra ipsum irato et mali quiddam adversus populum machinanti dixit Balaam: Deus est eorum justus, iniquitatis asor; vos autem exornate filias vestras et ad populum mitite. Et illi fornicabuntur cum iis, et deflectent a Deo suo, et Deus morti eos tradet; nam nulla gens insuper terra eis subigendis par est. Et fecit Balac quod dictum fuerat. Et exiit populus ad stuprandas filias Moab, et initiatus est Israel Belphegor, et iratus Dominus occidit populum, donec Phinees, filius Aaron surrexit et arrepto pugione ambos simul perdidit, virum scilicet Israelitam et mulierem e Madian, cessavitque plaga ab Israel. Dixit igitur Moyses: Hostes vos gerite contra Moabitas. Et Deus dixit ad Moysen: *Exp̄ia me super Madian et Balaam, et convocaberis ad patres tuos.*

Postquam populus ex captivitate Babylonica rediisset templumque restaurare cœpisset, Ammonitæ, Jerusalem expugnata, incolas omni re spoliatis interfecerunt, et, deterrentes eos ab opere faciendo, populum eo redegerunt, ut non nisi armati ei incumbere possent, sicque Ammonitæ resisterent. Hinc Scriptura dicit: *Moabitæ et Ammonitæ non intrabunt in Ecclesiam Dei.*

Generatio eorum parum nobilis. Nam filix Lot patrem inebriatum accesserunt ex eoque conceperunt. Natu major peperit Moab, patrem Moabitarum; minor Ammon in lucem edidit qui est pater Ammoni-

¹ Num. xxi, 28 seqq. ² Deut. xxiii, 3.

"Ἐστὶ δὲ καὶ ἡ γέννησις αὐτῶν ἀθέμιτος· αἱ γὰρ Ουγατέρης Ὄωτ ὄνῃ τὸν πατέρα μεθύσασαι, εἰσῆλθον πρὸς αὐτὸν καὶ συνέλαβον ἐξ αὐτοῦ· καὶ ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἔτεκε τὸν Μωᾶθ (οὗτός ἐστι πατὴρ Μωαβιτῶν), ἡ δὲ νεωτέρα τὸν Ἀμμᾶν ἔτεκεν (οὗτός ἐστι πατὴρ Ἀμμωνιτῶν). Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι Μωαβίταις καὶ Ἀμμωνιταῖς τὸ θεῖον ἄδωτόν ἐστι θυσιαστήριον, τοῦτ' ἐστὶ τοῖς βεβήλοις καὶ ἀθεμίτοις.

186 Ἄλλους δ' ὑδροφόροισιν ἐνηριθμήσεν Ἰη-
187 Καὶ ξυλοφορήτοισιν, ἐπεὶ ῥά μιν ἐξόχα (ita
ced.) φῆσαν.

Πόλις ἐστὶ Γαβαὼν, τῆς Ἱερουσαλήμ ὡσεὶ δέκα σημείων διεστηκυῖα, ἦντινα κατόκει τὸ ἔθνος τῶν Χανααλιῶν. Οἱ οὖν Γαβαωνῖται ὡς ἐγκωσαν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τῆς Ἱεριχώ καὶ τῶν συνέγγυς πόλεων κεκρατηκότας, ἦλθον πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ περιεσχισμένους ἐνδεδυμένοι χιτῶνας, καὶ παλαιὰ περιβόλαια καὶ διεβρωγότας ἄσκούς ἐπιφερόμενοι, καὶ ἄρτους εὐρωτιῶντας, καὶ σανδάλια πεπαλαιωμένα ἐνδεδυμένοι, ὡς ἀπὸ γῆς μακρόθεν ἐληλυθότες, καὶ προσελάλουν τὰ εἰς εἰρήνην. Ἀπατήσαντες δὲ τὸν Ἰησοῦν τοὺς τε φαينوμένους καὶ τοὺς λεγομένους ὑπὲρ θαυτῶν καὶ τῆς ἰδίας πατρίδος, διαθέσθαι αὐτοὺς παρεσκεύασαν. Γνοὺς δὲ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα, καὶ τὸν ὄρον μὴ δυνάμενος ἀθετῆσαι, ξυλοφόρους καὶ ὑδροφόρους τοῦ λαοῦ τοὺς Γαβαωνίτας ἔταξε, καὶ ἐδούλευον ἐν τούτοις τῷ Ἰσραὴλ πάσας τὰς ἡμέρας Ἰησοῦ.

188 . . . Λευὶ δὲ ῥόνον μεγάλιο γερῆραν·
189 Σκηνῆς γάρ μιν ἔθηκεν ἐπουρανίης θεράποντα·
190 Κἀνθάδ' ὄροι θυνέων τε καὶ οὐδέος ἠδὲ πόνοιο·
191 Ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀτήρ χέρας εἶχον ἐπ'
[ἔργοις,

192 Ὅσσα γε ἦν νηοῖο, καὶ ἐκτοθερ ἐγκονέοντες.
Τὴν Λευὶ φυλὴν ὁ θεὸς εἰς λειτουργίαν ἑαυτῷ ἐξ-
ελέξατο· καὶ πᾶσαν μὲν αὐτοῖς τῶν θυσιῶν καὶ τῆς

σκηνῆς τὴν λειτουργίαν τοῖς Λευῖταις ἀπένειμα, κληρονομίαν δὲ ἐν Ἰσραὴλ οὐκ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἡ μόνον δεκάτας ἐκ πάντων τῶν ὑπαρχόντων τῷ λαῷ. Οἱ οὖν Λευῖται τὰς τε θυσίας ἤσθιον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὰς δεκάτας ἐκομίζοντο· ἐκάστη δὲ τῶν Λευιτῶν πατριά λειτουργίαν ἀφωρισμένην εἶχον ἐν τῇ σκηνῇ· οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἱερεῖς οἱ κατὰ τὸν Ἀαρὼν, οἱ καὶ δεκατῶν δεκάτας ἐκομίζοντο· οὗτοι δὲ τὰς περὶ τὸ θυσιαστήριον ἔλαχον λειτουργίας, ὅσα τε τῆς σκηνῆς ἐντιμότερα, καὶ τὴν κιβωτὸν οὗτοι κατείχον· ἄλλοι τὰς δέβρεις καὶ τοὺς μοχλοὺς, ἕτεροι δὲ τὰς ἐπαρυστρίδας καὶ θυσκάς· οἱ δὲ τὰ πυρεῖα καὶ τὰς μαχαίρας, καὶ ὅσα σκευὴ τῆς λειτουργίας καὶ τῆς σκηνῆς· ἕκαστος δὲ φυλάττων τὴν ἰδίαν ἐπεγίνωσκε τάξιν. Ταῦτα δὲ φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τῆς τότε καταβοῶν ἀταξίας· οὐ γὰρ διάκρισις ἦν τῶν κακίστων, ἀλλὰ τῷ βουλομένῳ τὰ τῆς ἱερωσύνης εὐχέλρωτα ἦν· καὶ τοῖς Λευῖταις τὴν ἀρετὴν, οὐδὲν πλέον ὑπῆρχε τῶν δουλοτρόπων Γαβαωνιτῶν.

206 Ζητῶ Νῶε κιβωτὸν, ὅπως μύρον λυγρὸν ἀλύξω.
Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

208 Καὶ Σοδόμων πυρόντα πικρὸν καὶ ἀθέσφα-
τον ὄμβρον.

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Εἰς ἐπισκόπους (1).

19 Οὐ γὰρ ἴης γενόμην μοῖρης θρασυῶς ἀσπιδιώτης·
Ὅμηρος ὁ ποιητὴς τὸν Ἄρεα λέγων (2) ἔγορον τῷ πολέμῳ, μυθεύεται τι τοιοῦτον, ὅτι τὸν Τυδέως Διομήδην Παλλὰς Ἄθηνᾴ καθοπλίζουσα (Διὸς δὲ θυγάτηρ αὕτη καὶ πολεμικωτάτη), παρῶρνε κατὰ τοῦ Ἄρεως· οὗτος γὰρ ἔκτορι τῷ Πριαμίδῃ συμπαρῶν κατὰ τὴν μάχην, πολλὴν δόξαν παρείχε, καταπληκτικὸν αὐτὸν δεικνύς τοῖς πολεμίοις. Παλλὰς οὖν, ἡ καὶ Ἄθηνᾴ, Διομήδην ἐπελθεῖν τῷ Ἄρεϊ παροτρύ-

taram. Dicit igitur divinus Gregorius, altare inaccessum esse Moabitibus et Ammonitis, i. e. profanis et improbis.

Urbs est Gabaon, decem circiter a Jerusalem miliaribus distans, a gente Chanaanæorum habitata. Gabaonitæ igitur ubi adissent, filios Jerusalem Jericho et vicinas urbes expugnasse, ad Jesum filium Nave accesserunt, scissis induti tunicis, portantes vestimenta vetera, utres disruptos, panes deterioratos, sandalia detrita, quasi e regione longinqua venissent, pacemque rogarunt. Jesus, quem veri specie et verborum simulata sinceritate fefellerant, et cui patriam non suam mentiti erant, pacem cum iis fecit. Fraude detecta, juramentum violare nolens Jesus jussit ut Gabaonitæ ligna et aquam portarent pro populo; atque ita quidem servi fuere Israelitarum, quamdiu Jesus viveret.

Tribum Levi Deus sibi in ministerium elegit, omnemque Levitis circa sacrificia et tabernaculorum cultum commiserat; interdicta tamen in Israel hæreditandi facultate præter decimam omnium quæ ad populam spectabant. Levitæ igitur sacrificiis ab Israel oblati vescabantur, et decimas reportabant. Omnis porro familia peculiari in tabernaculo munere fungebatur; alii sacerdotes erant secundum Aaron et decimarum decimas recipiebant; alii ministerium circa altare obtinebant; hi cilicia et vestes, illi haustra ac mortariola, alii denique thuribula et gladios, omnisque generis vasa quæ ad cultum et tabernaculum pertinent, suo quisque ordine. Gregorius inconditos eorum mores redarguit. Non enim vel pessimæ notæ homines a muneribus excludebantur; cuius ad sacerdotalia munera aditus patebat, nec majore virtute conspicui erant Levitæ, quam Gabaonitæ.

Carmen XIII. Ad episcopos.

Homerus in carminibus suis de Marte belli præside loquens hæc ait: Quondam Diomedem Tydidem adversus Martem Pallas Athene Jovis filia eademque pugnarum amantissima excitavit. Tunc quidem Hectori præsentia sua summam comparaverat gloriam reformidandum hostibus omnibus eum reddendo. Pallas igitur Diomedem persuasit ut congredi non dubitaret cum Marte, quamquam deo et homicida. Prior

(1) Ed. nov. p. 673.

(2) *Iliad.* v, 815-898.

νει, μήτε αἰδοί τὴν Ἄρεα κατευλαθηθῆναι, κἄν ὅτι θεὸς οὗτος καὶ ἀνδροφόνος. Προσεγγίσαντι δὲ τούτῳ καὶ Διομήδην ἀνελείν προθυμωμένῳ, τὸ βέλος ἢ Παλλὰ; ἐπέσχε, κενὸν ἀποστρέψασα. Διομήδης δὲ κατὰ τοῦ Ἄρεως ἐνέγκας τὸ δόρυ, ἔτρωσε τῆς λαγόνος ἔνθα ζώννυται κατὰ τὸ ἔσχατον. Ὁ δὲ μέγα, φησὶν, ἤχησεν ὡσεὶ χιλιάδας ἑννέα ἢ δέκα φωνῆσι, πάντας δὲ φόβος συνέσχεν Ἄρεος ἀνακεκραγόντος· ταχυτάτοις ἄρμασι δὲ νεφῶν εἰς Ὀλυμπὸν ἀνελθῶν, τῷ πατρὶ Διὶ τὰ κατὰ τῆς Ἀθηνᾶς διελέγετο, ὡς ὑπερήφανον καὶ θρασὺν ἄνδρα τοῖς ἀθανάτοις μάχεσθαι θεοῖς παροτρύνει· καὶ γὰρ ἔτρωσε, φησὶ, καὶ Ἀφροδίτην τῷ καρπῷ τῆς χειρὸς, ὡς δὲ κάμει μικροῦ γὰρ ἢ ταῖς δειναῖς ἐνηριβμήθην τάξεσι τῶν νεκρῶν διαφωνήσας, ἢ ζῶν ἀσθενῆς ἐκαίμην τοῖς μέλεσι. Ζεὺς δὲ βλοσυρὸν Ἄρει προσεσηκῶς, μέμψεις ἐπέγγαγεν, ἀνδροφόνον αὐτὸν καὶ φιλοπλεμον καλέσας, τὸν τε θυμὸν ἐιοκίασε καὶ τὴν θρασύτητα τῇ τεκούσῃ αὐτὸν Ἥρᾳ, παλίμοδόν τε καὶ μίαν ἀσπιδιώτην μοίρας ἀποκαλέσας. Γρηγόριος τοῖνυν ὁ Θεολόγος, ὡς οὐδὲν Χριστοῦ προτιμότερον ἡγεῖται βουλόμενος ἀποδείξει, τούτων ἐκ μεταφορᾶς μέμνηται. Οὐ γὰρ, φησὶ, μίαν μοίρας τῆς μὴ πρὸς Θεὸν ἀφορώσης θρασυῦς ὑπέρμαχος γέγονα· ταῦτά μοι φίλως, φησὶν, οὐ φρονούσιν οἱ κριταί, ἀμαρτίαν δὲ λογίζονται τὸ μὴ κατ' ἰσότητά πάντων ἀμαρτεῖν, καὶ τοῖς καιρῶς ἐπιβρόπον ἔχειν με τὴν ψυχῇ.

25 Ἄλλὰ τὰ μὲν λήθης κεύθοι βυθός.

Μῦθος καὶ οὗτός ἐστι τῆς λήθης ὁ βυθὸς παρ' Ἑλληνιστῶν προσθευόμενος. Οἱ μὲν γὰρ λήθης καλοῦσι βυθόν, οἱ δὲ σιγῆς, ὡς Μαρκίον καὶ Μάνης· Πυθαγόρας δὲ καὶ Πλάτων, οἷς ἠκολούθησεν Ὀριγένης, προὔπαρχειν λέγουσι τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων, ἀπὸ δὲ τῶν

κρειττόνων εἰς τὸ χεῖρον κατενεχθῆναι· τὸ γὰρ σῶμα δεσμὸν εἶναι λέγουσι καὶ φυλακὴν τῆς ψυχῆς. Ὅτε γοῦν, φησὶν, αἱ ψυχαὶ πρὸς σῶμα καθικνούντο, λήθης πεπώκασιν πόμα, ἢ ὅπερ πάσχουσιν ἀγνοοῦσιν· οὗτοι δὲ καὶ μεταγγίξεσθαι ταύτας ληροῦσιν ἐκ σωμάτων εἰς σώματα, ὡς περὶ τούτου πλατύτερον ἐν τῷ Περὶ ψυχῆς παρακατιῶν λελέξεται λόγῳ. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι εἰ τίς ποτε λήθης βυθός ἐστι, τὰς ἐμὰς συμφορὰς κατακρυπτεύτω· πολλὰ γὰρ καὶ παρὰ τῶν Θεῶν λατρεύειν οἰομένων, μέχρις ἢ τελευταία πάντων ἡμέρα τὰς προθέσεις ἀπογυμνώσει.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

Περὶ φύσεως ἀνθρωπίνης (1).

57 Ἐξ ἔτι τοῦ ὅτε μοι πικρὴν ἐπομόρξατο ποιηρὴν
58 Γεῦσις τ' οὐλομένη, καὶ φθόνος ἀντιπέδιλον,
61 . . . Πυρὶ ψύχοντι τὸ θαῦμα.

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

Ταύτην οὐκ ἂν τις ἐκλάβοι τὴν ἱστορίαν εἶναι, τὴν κατὰ τὸν Τάνταλον, ἢ τὸν Ἡρακλῆα· ὁ μὲν γὰρ Τάνταλος, ἀνυδρία ζηρᾶνεσθαι λέγεται ἐν μέσοις τοῖς ὕδασι· ὁ δὲ Ἡρακλῆς τοσοῦτον φλεχθήσεσθαι τῷ αἵματι τοῦ Νέσσου, ὡς καὶ τὸ ποτάμιον βεῦμα εἰς φλόγα μεταγαγεῖν· κεῖνται δὲ παρακατιῶν αἱ ἱστορίαι. Σὺν ἀληθείᾳ τοῖνυν πυρὶ ψύχοντι τὸ θαῦμα, περὶ τῆς δρόσον πηγασίας τοῖς παιδαρίοις καμίνου τὴν ἱστορίαν ὑποληπτέον· κεῖται δὲ ἐν τῷ α' λόγῳ.

71 Εἰκὼν εἰμι θεοῖο, καὶ ἀσχεος νιδὸς ἐτύχθην.

Πᾶσαν ὁ Θεὸς τὴν κτίσιν δημιουργήσας, ὑστερον τὸν ἀνθρωπὸν ἐποίησε κατ' εἰκόνα ἰδίαν καὶ καθ' ὁμολωσιν· γέγραπται γάρ· Καὶ εἶπερ ὁ Θεὸς· Ποιῆσωμεν ἀνθρωπὸν κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμολωσιν, καὶ ἀρχέτω τῆς κτίσεως· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρωπὸν, χροῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν

emisit hastam Mars, qua Diomedem interficeret; telum autem summovit Minerva, ut incassum ferretur. Vicissim deinde direxit Diomedes hastam in Martem, et vulneravit infimum ventrem ubi cingebatur balteo. Qui autem, ait, clamorem edidit quantum novies vel decies mille, et, clamante Marte, tremor occupavit omnes. Rapidissimum tunc nebularum curru in caelum elatus, Minervam apud Jovem patrem incusat, quod audacem et impudentem virum ad debellandos Deos adhortetur. « Nani Venereim, inquit, primum cominus vulneravi manu, postea in me ipsum irrui. Parum absuit quin horrendis mortuorum ordinibus annumerarer, aut vivens inembra languida vix sustinerem. » Jupiter autem Martem torvis oculis intuitus r-prehensionibus eum increpavit, homicidiam eum et caelis factorem vocans, ferocitate et audacia matri Junioni similem, dolum et unius partis sectatorem. Theologus ergo Gregorius refert haec per metaphoram, ut ostendat se nihil Christo pluris facere. Non ego, inquit, unius partis audax fautor, quae ad Deum non conduceret; at haec mihi iudices acerbè exprobrant, peccato mihi vertentes quod non peccatis suis consentiam, et quod anima mea aequalium libidinibus non indulgeat.

Finxerunt Graeci abyssum dari oblivii; quem quidem alii gurgitem oblivii, alii gurgitem silentii appellant, ut Marcion et Manes. Pythagoras et Platon, quibus Origenes assentit, asserunt animas existere ante corpora, et a melioribus ad peiora deferri; nam corpus dicunt esse vincula et carcerem animae. Ante igitur, aiunt, quam animae ad corpora dilabantur, potant aquas oblivii, ut quod patiuntur ignorent. Iii igitur stulte putant animas e corporibus ad alia corpora transire, uti fusus in sermone De anima relatum. Dicit ergo divus Gregorius: Si qua oblivii abyssus existit, calamitates meas tegat; multa enim patiuntur vel ii qui Deo servire creduntur, donec ultima omnium dierum intimos animorum sensus revelet.

CARMEN XIV. De natura humana.

Noli cogitare quod hic Tantalus aut Hercules sors innuat. Dicitur enim Tantalus vel medio in flumine siti arsisse; Hercules autem propter sanguinem Nessi tantum concepisse ignem, ut vel fluminis undas incenderet. Reperies vero historias.

Attamen illud frigidus ignis significat rorem qui media in fornace pueros refrigeravit. Refertur autem in primo carmine.

Perfecta creatione, Deus effecit demum hominem ad imaginem et similitudinem suam. Et dixit Deus: faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem¹, et habeat principatum creationis. Et finxit Deus hominem, pulv. rem sumens de terra, et insufflavit in eum flatum vitae, et factus est homo in animam

¹ Gen. 1, 26 sqq.

(1) Ed. nov. p. 675.

εις αὐτὸν προὐν ζωῆς· καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος
Ἄδὰμ εἰς ψυχὴν ζωσαν. Πῶς οὖν, φησὶν ὁ θεός;
Γρηγόριος, εἰκὼν ὑπάρχων Θεοῦ, ἀσχύνης υἱὸς
ἐγενόμην; Πάντως διὰ τῆς ἀμαρτίας ἦν ἔτεκεν ἡ
παρακοή.

Ἰ Πλάσμα Θεοῦ, παράδεισος, Ἐδέμ, κλέος,
[ἐλπίς, ἐφετημή.

Ἔπερ φησὶ τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι εἴπερ μοι μάτην
θεῶθεν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἢ οὐκ ἐστὶ μάτην μοι τὸ πλάσμα
εἶναι Θεοῦ, καὶ ὁ παράδεισος, ἢ τε Ἐδέμ καὶ ἡ δόξα
καὶ ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἐντολή;

88 Ὁμβρος ὁ κοσμοκλέτης.

Ὁ ἐπὶ τοῦ Νύε. Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

Ὁμβρος ὁ πυρσοπόλοιο.

Ὁ ἐπὶ Σοδόμων. Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

89 Αὐτὰρ ἔπειτα νόμος τραπτὸν ἄκος.

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

Αὐτὰρ ἔπειτα

90 Χριστὸς ἐὼν μορφήν ἡμετέραν κεράσας.

Κεῖται ὁμοίως ἐν τῷ β' λόγῳ.

91 Ὡς κεν ἐμοῖς παθέσσι παθὼν Θεὸς ἄλλα
[ὁπάλοιο.

Χριστὸς ἐνανθρωπήσας ἀνθρώποις, παθὼν ἐσταυ-
ρώθη καὶ ἐτάφη καὶ ἀνέστη, ὡς ἀν τοῖς ἀνθρωπίνους
πάθει παθὼν Χριστὸς παράσχοι βοήθειαν, καὶ θεὸν
τὸν ἀνθρώπον κατασκευάσῃ τῷ εἶδει τῷ ἀνθρωπίνῳ
ὁ προσελήφεν.

102 ...Σὺ δὲ μοι δαίματα πάντα λέγε,

103 Τάρταρον ἠερόεντα, Πυριφλεγέθοντα,
[ἰμόσθλας.

Μέννηται καὶ Πλάτων τῶν ἐν ἔδου κολάσεων, ἐν
τῷ Φαίδωνι λέγων περὶ τῶν λήξεων καὶ τῶν ἀποκλή-
ρώσεων τῶν ψυχῶν, ὅτι οἱ ἀδίκως βεβιωκότες κολάζον-
ται ἐν τῷ Κωκυτῷ καὶ ἐν τῷ Πυριφλεγέθοντι καὶ ἐν
τῷ Τάρταρῳ· ποταμὸς δὲ ὁ μὲν Κωκυτὸς ψυχρότατος,
ὁ δὲ Πυριφλεγέθων θερμότατος· ὁ δὲ Τάρταρος μέσος
τις τόπος, ἐν ᾧ ἀνιμήσις ἐστὶ καὶ κατάποσις ὑδάτων

καὶ καπνὸς, ἀφεγγής δὲ ὁ τόπος· ὁ δὲ Ἀχέρων καὶ
αὐτὸς μέσος, φησὶ, καθαρσίῳ εἰκότως, οὐ κολάζων, ἀλλὰ
ρύπτων, φησὶ, τὰ ἀμαρτήματα.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

Περὶ εὐτελείας τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου (1).

79 Ἄμψω καὶ πινυτοῖσιν ἐφήρμοσε ταῦτα πύ-
[ροιο.

80 Τῷ μὲν κλανθμὸς ἐην τὰνθάδε, τῷ δὲ γέλως.

Ἡράκλειτος καὶ Δημόκριτος οὐκ ἐν τῷ αὐτῷ γε-
γονότες χρόνῳ, φυσικοὶ δὲ ὄντες, ὁμοίως τὴν τοῦδε
κόσμου ἀλλεπαλληλίαν διέπαιξαν, ὁ μὲν γελῶν, ὁ δὲ
κλαίων· ὁ μὲν γὰρ Δημόκριτος ἐγάλα συνεχῶς τὰ
πράγματα, ὁ δὲ Ἡράκλειτος ἐκλαίεν· ἦν δὲ ὁ Δημό-
κριτος Ἀδελφίτης, ὁ δὲ Ἡράκλειτος Ἐφέσιος.

81 Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θερόντες

82 Δήιον ἀλλήλους εἶνεκα ποριδίον.

Ἀλέξανδρος ὁ καὶ Πάρις, καὶ ὡν Πριάμου βασι-
λέως Τρωάδος, ἀφικόμενος εἰς Ἑλλάδα, καὶ παρὰ
Μενελάῳ τῷ Ἀτρέως παιδὶ ξενισθεὶς, μοιχεύει τὴν
τούτου γυναῖκα Ἑλένην, καὶ ταύτην ἀρπάσας, εἰς
Ἴλιον τὴν ἰδίαν ἀπάγει πόλιν. Ἕλληνας οὖν, τῆς
Τρωάδος καταστρατοπεδεύσαντες, ἐπ' ἔτεσιν ἰκανοῖς
Τρῶας κατέκοπτον, καὶ ὑπ' αὐτῶν κατεκόπτοντο ἐνε-
γεν τῆς Ἑλένης ὕστερον δὲ πορβήσαντες καὶ αὐτὸ τὸ
Ἴλιον εἶλον, ἐκείσε μέντοι οἱ πλεῖστος τῶν ἡρώων
ἀνααιρεθέντες, παμπληθεὶ δὲ τὴν Ἴλιον ἐξολέσαντες
πόλιν.

Ἰ γὰρθεσις τῆς ποιήσεως. Σχόλιοιο.

Ἦ δὲ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου αἰτία αὕτη· Ζεὺς
ἐρασθεὶς Θέτιδος τῆς Νηρέως θυγατρὸς, αὐτὸς μὲν
ἐκωλύθη συνελθεῖν αὐτῇ, Προμηθεὺς μαντευσαμένης,
ὡς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, ἐκδῶλλει τὸν πατέρα τῆς
βασιλείας· δίδωσι δὲ τῷ Αἰακοῦ Πηλεῖ, οὐ πατήρ ἦν
αὐτὸς ὁ Ζεὺς. Τῶν δὲ γάμων γενομένων ἐν τῷ Πηλεΐφ
ὄρει παρὰ Χείρωνι τῷ κενταύρῳ, πάντες εἰς τὴν

viventem. Qui ergo, ait divus Gregorius, effigies Dei cum sis, illius dedecoris ortus sum? Propter peccatum quod admisit negligentia parentum.

Sic sonat quod hic habetur: Licet mihi frustra caelestis anima, num parvi mea refert quod plasma sis Dei, et Paradisus et Eden et gloria et spes et lex?

Christus homo inter homines factus, passus est et crucifixus et sepultus ac resurrexit, ut humanis morbis ipse affectus nos sanaret, et hominem Deum efficeret, formam humanam ipse adeptus.

Loquitur etiam Plato de mortuorum suppliciis, dum in Phaedone suo sortem et conditionem animarum distinguit. Iniquos dicit poenas dare in Coccyto, in Phlegethonte et in Tartaro. Coccytus autem fluvius frigidissimus; Phlegethon, fluvius calidissimus; Tartarus vero intermedius locus, quo aquae corrumpunt et unde defluunt, ubi et fumus: locus quidem niger. Acheron, ipse quoque in medio inferorum, purgatorius, quo peccata solvantur non puniuntur.

CARMEN XV. De vilitate externi hominis.

Heraclitus et Democritus non ejusdem aetatis, sed aequae physici, profitebantur ambo mundi hujus vanitatem, alter ridendo, alter flendo. Democritus quidem deridebat usque res humanas, Heraclitus autem desebat eas semper. Democritus erat Abderites, Heraclitus Ephesius.

Alexander qui et Paris dicitur, filius Priami regis Troadis, venerat in Graeciam, et apud Menelaum Atriden hospitio receptus, Helenam conjugem ejus violaverat, raptamque deduxerat in domum suam Ilium. Graeci igitur Troada aggressi, per plurimos annos propter Helenam Trojanos vexaverunt, et sunt ipsi vexati. Postremo tandem Ilium ceperunt et vastaverunt. Ipsi perdidierant plerosque heroum, urbs autem Ilium funditus eversa est.

Propositio poematis. Scholion.

Belli Trojani haec causa: Jupiter amore in Thetida filiam Nerei incensus, cum ipse adire prohibebatur, quia praedixerat Prometheus, natum ejus patrem de regno ejecturum. Dedit autem illum Peleo filio Aiaci, quem ipse genuerat. Factis autem nuptiis in finibus Pelei apud centaurum Chirona, dii deaque omnes vocati sunt ad convivium praeter Discordiam. Quae ira mota statuit gaudium corrumpere, et

(1) Ed. nov. p. 477.

εὐωχίαν ἐκλήθησαν οἱ θεοὶ καὶ αἱ θεαὶ, πλὴν Ἑριδος. Ἡ δὲ ὀργισθεῖσα στάσων ἐπεχείρησεν ἐμβαλεῖν τῷ συμποσίῳ, καὶ χρυσῷ μῆλιν ἐπιγράψασα, Τῆ ΚΑΛῈ, ἐβρίψεν εἰς τὸ μέσον, περὶ οὗ τρεῖς ἀνέστησαν φιλονεικοῦσαι, Ἡρα καὶ Ἀφροδίτη καὶ Ἀθηνᾶ, ἐκάστη φάσκουσα ἑαυτὴν εἶναι καλὴν. Ὁ δὲ Ζεὺς δυσωπίας βουλόμενος ἀπαλλάξει τὰς θεάς. πέμπει δι' Ἑρμοῦ κριθησομένας πρὸς τὸν ἐν Ἴδη ποιμένα Πάριν· πρὸς δὲ ἀφικόμεναι ἐπιγγεῖλαντο τὰ τῆς κρίσεως δῶρα, ἡ μὲν Ἡρα βασιλείαν αὐτῷ παρέξειν, Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ἐν πολέμοις ἀριστείαν, Ἀφροδίτη δὲ τὴν Διὸς καὶ Ἀθήδας θυγατέρα Ἑλένην, κάλλιε διαφέρουσαν πασῶν τῶν γυναικῶν· ὁ δὲ ἐπιθυμῆζ κρατηθεὶς, προέκρινε τὴν Ἀφροδίτην· ἡ δὲ εἰς Λακεδαίμονα πλεύσαντα κελεύει τὴν Ἑλένην ἀρπάσαι, Μευλάδου τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰς Κρήτην ἀποδεδημηχότος.

83 *Κουρητῆς τ' ἐμάχοτο καὶ Αἰτωλοὶ μενεχάρμυαι,*
84 *Ἀμφὶ σὺδς κεφαλῇ θριξί τε χοιριδαίαις.*

Μελέαγρος ὁ τῶν Αἰτωλῶν βασιλεὺς, Ἀρτέμιδος καταφρονήσας, τὰς κατ' ἔθος αὐτῇ θυσίας οὐ προσέφερε, μικρὰν εἶναι ταύτην καὶ μηδενὸς ὑπονόησας ἀξίαν λόγου. Ἀρτεμιν δὲ φασιν οἱ μῦθοι τῶν θηρίων καὶ ζῶων κρατεῖν· ὀρεσιτῆς γὰρ αὕτη, διὸ καὶ ἐλαφθόλος καλεῖται· βάλλει γὰρ εὐστόχως τὰς ἐλάφους. Τῷ γούν Μελέαγρῳ σύαγρον ὑπερμεγέθη πέμπει, καὶ τὴν τοῦτου κατέδραπε χύραν· Μελέαγρος δὲ τοὺς Κουρητῆτας εἰς θυμμάχϊαν καλέσας, ἀναιρεῖ τὸν ἄγρον σύα· λαβῶν δὲ τὴν τοῦ σὺδς κεφαλὴν καὶ τὰς τρίχας, τῇ Ἀταλάντῃ ξένιον παρέσχεν· αὕτη δὲ παρθένος γυνὴ καὶ τοξότις. Τοῦτο γινόντες οἱ Κουρητῆται, πόλεμον συνάπτουσι μετὰ τῶν Αἰτωλῶν, καὶ οὕτως ἀλλήλους κατέκοπτον ἀντὶ σὺδς κεφαλῆς καὶ χοιριδίων τριχῶν. Ὅμηρος μὲν οὖν φησι κεφαλὴν καὶ δορᾶν· ὁ μέγας Γρηγόριος δὲ ἀντὶ τῆς δορᾶς, τρίχας φησίν, εἴτε τοῖς μέτροις ἐπόμενος· ἐλεγείον γάρ,

injecit in medium assidentium ualnam aureum cui inscriptum illud : *Pulchræ*. Quod repetierunt tres deæ, Juno et Venus et Minerva; utraque contendebat se pulcherrimam esse. Litum ut componeret Jupiter, misit eas cum Mercurio, ad montem Ida, a pastore Paride dijudicandas. Certamine instructo, promiserunt ei tanquam iudicii mercedem Juno regnum, Minerva virtutem in preliis illustrem, Venus Helenam, filiam Jovis et Ledaæ, præ cæteris mulieribus pulchritudine præstantem. Qui igitur libidine victus, decrevit præmium Veneri. Hæc ideo jubet eum Spartam adire, et Helenam rapere, dum conjux ejus Menelaus apud Cretenses peregrinaretur.

Meleager, rex Ætolorum, Dianam contemnens, solemnia ei sacrificia denegabat, ratus eam imbecillam esse et parvi faciendam. Dianam autem fingunt feris dominari et bestiis; nam montana ipsa, atque ideo cervorum Venatrix vocatur; ejus enim solertissime jaculo figit. Misit igitur adversus Meleagram pergrandem arum, qui terram ejus vastaret. Meleager, vocatis in auxilium Curetibus, interfecit arum. At accipiens qui caput et crines, dedit ea munere Atalantæ, quæ et ipsa virgo et venatrix. Re autem audita, Curetes moverunt bellum Ætolis, atque ita se mutuis cladibus læserunt propter caput et crines agrestes. Homerus dixerat caput et pellem; magnus vero Gregorius loco pellis crines dicit, seu numeris inseruiat, seu veritatem rei observet: aper enim non exiuit pelle.

Æacus hic erat filius Jovis, et justitia splendidissimus. Quapropter siccitate quondam in Græcia facta, venerunt ad eum undique ex urbibus homines, hortantes eum ut a patre suo pluviam rogaret. Dum autem staret et oraret, soluta est per precationes siccitas, et pluvia delapsa est perabundans. Quo proximis inclaruit Æaci pietas. Hic ergo duos filios peperit, Pèleum et Telamonem, quorum prior Achillem genuit, et posterior Ajaxem; unde hi quoque Æacidæ vocantur, hoc nomine propter avum honorati. Achilles, interfecit Hectore, uxorem ducere cupiens Polyxenam filiam Priami, intravit in urbem, et per insidias in templo Apollinis a Paride sagitta confixus est. Postea autem filio suo Pyrrho, Trojam obvi-denti, dicitur apparuisse, et iurperasse ut sibi Polyxena immolaretur propter quam ipse ceciderat. Pyrrhus igitur, oppugnata urbe immolavit Polyxenam super tumulum patris sui Achillis. Ajax virtute et armis inter omnes clarus, interfectus est, ut dicit divus Gregorius, in bello vsana manu; aut, ut narrat alii, sese ipse peremit. Referunt enim, defuncto Achille, Ajaxem et Ulysscem irruisse ad tollendum Achillis corpus; at Ulysses, utpote callidus et solers, suavitè Ajaci ut corpus auferret Achillis, dum ipse

Ἀμφὶ σὺδς κεφαλῇ θριξί τε χοιριδαίαις,
προεῖρηται· εἴτε φυσικῶς παριστῶν· οὐ γὰρ σὺς ἀποδοροῦται.

85 *Διακίδαι μὲτ' αἰσῆμα θάνον γε μὲν, δς μὲν ἐν*
λεχθοίαις,
86 *Μαινομένη παλάμη, ἀντάρ ὁ μαχλοσύνη.*

Αἰακὸς οὗτος υἱὸς ἐγένετο τοῦ Διὸς, δίκαιος τὰ μά-
λιστα· διὸ ποτε ἀβροχίας γενομένης ἐν τῇ Ἑλλάδι,
ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ κατ' ἐξοχὴν τῶν πόλεων ἄνδρες
παρακαλοῦντες εὐξασθαι τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἵνα γένηται
δετὸς· ὁ δὲ στάς καὶ εὐξάμενος, ἔλυσε διὰ τῆς εὐχῆς
τοὺς αὐχμοὺς καὶ κατεβρῦν ὕδωρ πολὺ· μάλιστα δὲ
καὶ ἐκ τούτου ἐδεῖχθη ἡ εὐσθέβεια τοῦ Αἰακοῦ. Οὗτος
οὖν γεννᾷ δύο υἱούς, τὴν Πηλέα καὶ τὸν Τελαμῶνα·
ὧν ὁ μὲν Πηλεὺς τίκτει τὸν Ἀχιλλέα, ὁ δὲ Τελαμῶν
τὸν Αἴαντα, ὅστινες ἐκαλοῦντο Αἰακίδαι. τὴν ἀπὸ τοῦ
πάππου τιμὴν ἔθυεν προσφερόμενοι. Ἀχιλλεὺς οὖν
μετὰ Ἑκτορος ἀναίρεσιν, Πολυξένην τὴν Πριάμου
θυγατέρα βουλευθεὶς γῆμαι, εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει, καὶ
κατὰ λόγον τινὰ τοξευθεὶς ἐν τῷ ναῦ τοῦ Ἀπόλλωνος
ὑπὸ Πάριδος θηήσκει. Ἀχιλλεὺς οὖν μετὰ χρόνον
Πύρρῳ τῷ ἰδίῳ υἱῷ κατὰ τὴν Τροίαν ὄντι, φαίνεται
λέγων δεῖν αὐτῷ τυθῆναι τὴν Πολυξένην, δι' ἣν καὶ
ἀπώλετο. Πύρρος οὖν μετὰ τὴν νίκην Πολυξένην λα-
βῶν παρὰ τὸν τάφον ἔθυσσε τοῦ ἰδίου πατρὸς Ἀχιλ-
λέως. Αἴα· δὲ ὁ τοῦ Τελαμῶνος ἀριστεύσας καὶ πρώ-
τος ἐν τοῖς προμάχοις, ὡς μὲν Γρηγόριος ὁ θεὸς φη-
σιν, ἐν πολέμῳ μαινομένην χειρὶ ἀνῆρθεῖ· ὡς δὲ τι-
νες, ἑαυτὸν ἀνείλε. Λέγουσι γάρ, τοῦ Ἀχιλλέως
ἀναιρεθέντος, ὡς Αἴας καὶ Ὀδυσσεὺς εἰσῆλθον τὸ
πτῶμα τοῦ Ἀχιλλέως λαβεῖν, καὶ Ὀδυσσεὺς, εὐμή-
χανος ἄτε ὧν καὶ πανούργος, Αἴαντα μὲν τὸ σῶμα
λαβεῖν Ἀχιλλέως ἠπάτησεν αὐτὸς δὲ τοὺς πολεμίους
ἀπείργει τοῖς ὄπλοις πεφραγμένους. Γενομένοις δὲ
κατὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ κρινόμενοις περὶ τῶν ὄπλων,
Ὀδυσσεὺς τὴν ῥοπήν Ἑλληνες ἐχαρίσαντο. Αἴας δὲ
μανεὶς καὶ παραπλήξ γενόμενος, δι' ὅλης νυκτὸς τὰ

τῶν Ἑλλήνων κατέσφαττε ποίμνια καὶ τὰ κτήνη, οἰόμενος αὐτοὺς ἀποκτείνειν· ἡμέρας δὲ γενομένης, γνοὺς ἑαυτὸν ἐξεστακέναι, καὶ τὸν παρὰ πάντων αἰδούμενος γέλωτα, ξίφει λέγεταί ἑαυτὸν ἀνελεῖν. Διὸ καὶ Θαυμάζουσιν Ἑλληνες, ὡς Ἀίας μὲν ἐν τῷ τοῦ Ἔκτορος ἀνηρέθη ξίφει, Ἔκτωρ δὲ ἐν τῷ τοῦ Ἀλάντος ἀνεικλύσθη ζωστήρι, ὑπ' Ἀχιλλεύς ἀναιρεθεὶς. Καὶ γὰρ τὸν Ἔκτορά ποτε προσκαλεσάμενον τοὺς Δαναοὺς εἰς ἀγῶνα, Ἀίας ἐξῆλθεν· ὡς δ' ἐπ' ἀλλήλοισι ἦσαν σχεδὸν ἀλλήλους τιτρώσκοντες, τοῖς ἑαυτῶν ἀμφοτέρω πεισθέντες ἑταίροις, τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπαύσαντο μάχης· δῶρα δὲ λαμπρὰ παρέσχον ἀλλήλους. Ἔχει δὲ τὸ ἐπος ὧδε (1).

*Ὡς ἄρα φωνήσας, δῶκε ξίφος ἀργυρόηλον,
Σὺν κελῶ τ' ἐφάρων καὶ εὐτημήτῳ τελαμώνι·
Ἀίας δὲ ζωστήρα δίδου φοινικί φαινόν·*

ἐφ' ὃν ζωστήρα νεκρὸς ὑπ' Ἀχιλλεύς ἐξ ἄρματος εἴλακετο· Ἀίας δὲ τῷ τοῦ Ἔκτορος ξίφει, κακῶς τοῦ ζῆν ἀπὸ πλάγῃ.

87 Ἀμπεριτυρωῖθιο μέγα κλέος, ἀλλ' ἑδαμύσθη,
88 Ἐίματι σαρκοφάγῳ κείνος ὁ παντολέτης.

Ποῦς μὲν ὁ λόγος θρυλλεῖ τὸν Ἡρακλέα, ὅτι υἱὸς ὦν τοῦ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης, ἦρως τε ὦν τοὺς δώδεκα ἄθλους ἐξήνυσεν.

Ἡ δὲ παρούσα ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Οὗτος ὁ Ἡρακλῆς εἶχε γυναῖκα ὀνόματι Δηϊάνειραν, ἣν ἔλαβεν ἐξ Οὐλέως ἀντ' Ἐρας τῆς γενομένης Ἀχελύῳ τῷ ποταμῷ, ἐξ ἧς ἔτεκε καὶ τὸν Ὑλλον. Ταύτην τοίνυν τὴν Δηϊάνειραν ἄμα τῷ λαβεῖν καὶ ἀποφέρειν ἐν τῇ οικίᾳ πατρὶδι, ἰδὼν ὁ Νέσσος εἰς τῶν κενταύρων ἠράσθη, καὶ κατὰ τινα ποταμὸν ἠβουλήθη αὐτῇ συγγενέσθαι. Ὁ οὖν Ἡρακλῆς μαθὼν, κατατοξέζει τὴν Νέσσον· ἀποθνήσκων δὲ ὁ Νέσσος, τοῦ αἵματος αὐτοῦ δίδωσι τῇ Δηϊάνειρᾳ, ὑπειπὼν τε καὶ ἀπατήσας, ὅτι Ἔσται

σοι τοῦτο αἶμα πρὸς φίλτρον τοῦ Ἡρακλέους, ἵνα, φησὶν, ἐὰν μάθῃς ὅτι ἄλλῃς ἐρᾷ, χρήσις ἐκ τοῦ αἵματος τούτου τὸ ἐνδύμα τοῦ Ἡρακλέους, καὶ μαθησθᾶς αὐτὸν εἰς τὸν ἑαυτῆς πόθον. Τοῦτο οὖν τὸ αἶμα εἶχεν ἡ Δηϊάνειρα. Τοῦ οὖν Ἡρακλέους τῆς Ἰδίας τῆς Εὐρύτου θυγατρὸς ἐρασθέντος, καὶ λαβόντος καὶ διὰ τῆς τοῦ Λίγα πέμφαντος· ὡς αἰχμάλωτον πρὸς τὴν Δηϊάνειραν, εἰς ἔνοιαν καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἐκινήθη ἡ Δηϊάνειρα· καὶ βουληθεῖσα τὸν ἔρωτα μεταστῆσαι εἰς ἑαυτὴν, τὸν χιτῶνα τοῦ Ἡρακλέους χρεῖε τῷ αἵματι τοῦ Νέσσου καὶ δίδωσιν ἐνδύσασθαι τῷ Ἡρακλεῖ· τὸ δὲ ἦν ἀνδροφόνον τὸ αἶμα. Ἐνδύσασμένου δὲ τοῦ Ἡρακλέους, ὑψήφην ὁ χιτῶν καὶ κατέφλεξε τὸν Ἡρακλέα· οὗτος δὲ καϊόμενος καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἐν τῷ πλησίον ποταμῷ, θερμὸν τὸ ὕδωρ ἐποίησεν· ἐξ οὗ λοιπὸν αἱ Θερμοπόλαι μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Φωκίδος.

89 Κύροί τε, Κροῖσοί τε κακὸν ἴδρον οὐχ ὑπέκλυ-
ξαν.

Κροῖσος Λυδίας ἦν βασιλεὺς πλούσιος σφόδρα, ὡς ἐντεῦθεν δειχθήσεται· Σόλων νομοθέτης ἦν Ἀθηναίων. Οὗτος αἰτούμενος νομοθετῆσαι τοῖς νέοις, ἀπήτησε τοὺς πολίτας ὄρκον, ὅτι περ δεκαετίαν φυλάσσοι καὶ στέργουσι τοὺς παρ' αὐτοῦ τιθεμένους νόμους, καὶ λοιπὸν εἰ μὴ συναρέσουσι αὐτοῖς, τὸ τῆρικήδε λύουσι. Τοῦτο δὲ ἐπέθηκεν, ἕνα τέως προέβησιν αὐτοὺς ἐμμεῖναι ἐπὶ ὀλίγον χρόνον τοῖς δόγμασιν· ἤδει γὰρ, ὡς εἰ γεύσονται τῆς νομοθεσίας, λοιπὸν δυσμεταθέτως σχήσουσι αὐτῶν. Λαβὼν τοίνυν ὁ Σόλων τὸν ὄρκον παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ νομοθετήσας αὐτοῖς, ἐξῆλθεν ἀπ' Ἀθηνῶν, ὀφελῶν τὴν δεκαετίαν ἔξω ποιῆσαι. Περιπολῶν οὖν τὰς πόλεις, ἦλθε καὶ εἰς Λυδίαν παρὰ Κροῖσον τὸν βασιλέα· ἐν ἐλθόντα ὁ Κροῖσος εἰς θαῦμα ἕλῶν κινήσας, ἐπεμψεν

hostes armis tectus repelleret. Convocata igitur concione, et contentione de armis orta, palmam Ulyssi decernerunt Græci. Ajax re amicus et furens, per totam noctem Græcorum oves et pecora mactavit, ratus ipse interficere; at die facta, amentia conscius, horruisse dicitur omnium risus, et gladio suo ultro se peremisse. Mirantur ideo Græci, quod Ajax Hectoris gladio interierit, et Hector ab Achille cæsus Ajax balteo tractus fuerit. Nam quadam die provocaverat Hector Danaos ad certamen et processerit in eum Ajax; cum autem jam invicem se vulneraturi erant, persuaserunt eis comites, ut prælium cessarent, et mutuo incluta dona darent.

Quo balteo tractus est Hector ab Achille cæsus, atque hoc ense Hectoris periit misere Ajax.

Ea est præsens historia: Hercules ille uxorem habuit nomine Dejaniram quam sumpsit ab Œneō patre, pugnavit pro ipsa cum Acheloo flumine, ex qua genuit et Hyllum; hanc igitur Dejaniram cum sumeret et duceret in propria patria, videns Nessus unus e centauris adamavit et juxta fluvium quemdam cum ipsa commercium habere voluit. Quod audiens Hercules sagitta Nessum perimit; moriens Nessus de sanguine suo dat Dejaniræ monens in dolo quod erit tibi sanguis iste philtrom pro Hercule, ita ut, inquit, si audieris quod aliam amaverit, de sanguine isto linias Herculis tunicam et illum in tui amore reducias. Sanguinem istum igitur servavit Dejanira. Itaque cum Hercules Iolam Euryti filiam adamasset, et captam misisset per Licliā tanquam belli prædam ad Dejaniram, suspicione et zelotypia commota est Dejanira, et amorem in se ipsam reducere volens, tunicam Herculis Nessi sanguine linit et Herculi dat induendam. Letalis porro erat sanguis. Indutus Herculem ussit tunica et cremavit; hinc conflagrans se in vicinum flumen projecit, cujus aquæ calidæ factæ sunt; inde remanent Thermopylæ Thessaliam inter et Phocidem.

Cræsus Lydiæ rex erat dives valde ut ibi ostendetur. Solon Atheniensium legislator erat. Hic rogatus ut junioribus leges daret a concivibus petivit jusjurandum, scilicet constitutas leges ab ipso decem annis conservandi et diligendi, et deinde si non placent ipsis, tunc illud solutum habeant. Hoc autem fecit ut illos assuefaceret decretis per aliquod tempus; sciebat enim, quod si de legibus gustavissent, deinde absque mutatione remansuri essent. Accepto igitur ab Atheniensibus jurejurando Solon ipsis leges dedit et ab Athenis profectus est decem annos peregre transacturus. Urbes igitur peragrans, venit et in Lydiam apud Cræsum regem: qui advenientem admiratione volens commovisse, suos misit conspecturum thesauros, ostendens ei quanto auro dives Cræsus; redeuntem vero a thesauris Solonem interro-

(1) *Iliad.* vii, 303-305.

εις τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, δεικνύς αὐτῶ, ὡς πολὺ-
χρυσος ὁ Κροῖσος· ἐπανήκοντα δὲ ἀπὸ τῶν θησαυ-
ρῶν τὸν Σόλωνα ἤρετο ὁ Κροῖσος, ὄντινα νομίζοι πάν-
των ἀνθρώπων εὐδαιμονέστερον, ὑπολαμβάνων ὅτι δὴ
αὐτὸν πρὸ πάντων εἶποι. Ὁ δὲ Σόλων ἀπεκρίνατο,
Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον· ὠρίζετο γὰρ ὁ Σόλων, οὐ τὸν
πλοῦτον καὶ τὴν ὑπερφηφάναν, ἀλλὰ τὸ ἀπαθῶς ζή-
σαντα, ἀποθανόντα δὲ, ἀριστεύσαντα. Νῦν οὖν ἀπλη-
στον καλεῖ τὴν Σόλωνα, ὡς πλεονα πλοῦτον τοῦ Λυ-
δίου χρυσοῦ ὀρεγόμενον θεάσασθαι· καὶ ὁ πλοῦτος
εὐδαιμονία τις περὶ τὰ ἐκτός. Τρεῖς δὲ εὐδαιμονίας
οἶδεν ὁ λόγος, τὴν ἐν τῇ ψυχῇ ἀπάθειαν, τὴν ἐν σώ-
ματι ὑγείαν, τὴν περὶ τὰ ἐκτός πολυτέλειαν. Ἐχρῆν
οὖν τὸν Σόλωνα προσθεῖναι, ὅτι εἰ καὶ τῇ ψυχῇ ἦς
ἀριστος, ἱκανὸς σοὶ καὶ ὁ πλοῦτος περὶ τὴν ἐκτός
εὐδαιμονίαν. Οὗτος οὖν ὁ Κροῖσος ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ
Ἀπόλλωνος, κακὸν μῦρον ὑπέμεινεν. Ὁ γὰρ Ἀπόλ-
λων Λοξίας λέγεται χρησμολόγος· μαντευόμενος γὰρ,
οὐ σαφῶς οὐδὲ διαβρήδην τοὺς χρησμούς τοῖς χρη-
σμωδομένοις ἔλεγεν, ἀλλ' ἀσαφῶς καὶ λοξῶς· διὸ
ἤκουσε Λοξίας, ὡς τάναντία τῶν ἐκποσμένων χρη-
σμῶδων. Ἐκ τούτου οὖν ἠπατῶντο πολλοὶ, μεθ' ὧν
καὶ ὁ Κροῖσος. Ἦν γὰρ αὐτῶ δοθεὶς χρησμὸς οὗτος·

Κροῖσος Ἄλυν διαβάς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

Νομίσας οὖν ὁ Κροῖσος, ὅτι τὴν τῶν ἐναντιῶν λίγει
ἀρχὴν, ἐπέρασε τὸν Ἄλυν ποταμὸν, καὶ τὴν ἰδίαν
κατέλυσεν ἀρχὴν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Κροῖσου τοῦ
Λυδίου. Λεκτέον δὲ καὶ περὶ Κύρου, οὗ καὶ μέμνηται
Γρηγόριος ὁ θεσπέσιος· Δαρεῖος ὁ μικρὸς υἱὸς Σέρξου
γεννᾷ υἱὸς ἐκ τῆς Παρυσάτιδος Κύρον καὶ Ἀρτα-
ξέρξην· ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δαρείου, ἠμφισβήτησαν
οἱ δύο περὶ τῆς βασιλείας· καὶ τὸν μὲν Ἀρταξέρξην
ὡς πρεσβύτερον ἤγεν ὁ χρόνος ἐπὶ τὸ βασιλεῦσαι, τὸν
δὲ Κύρον ὡς νεώτερον καὶ φιλοῦμενον ἢ μήτηρ προ-

εβάλλετο· ἐπικρατεῖ δὲ ὁ Ἀρταξέρξης διὰ τὸν χρό-
νον, καὶ βασιλεύει αὐτός. Ὁ οὖν Κύρος μὴ θέλων
ὑπείκεν τῷ Ἀρταξέρξει, αἰτεῖ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν
δούναι αὐτῷ τὴν τῆς Ἀσίας σατραπείαν, οἷον ἐπαρ-
χότητα· ὁ δὲ λαθῶν κατήλαθε περὶ τὴν Ἰωνίαν, κά-
κεισε καθεζόμενος, εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν πάλιν τῆς βα-
σιλείας, καὶ ὑποπέισας Λακεδαιμονίων ἀνδρας τινὰς,
καὶ ἄλλους Ἑλληνας ὡς μυρίους, πείθων αὐτοὺς συν-
ακολουθεῖν αὐτῷ, τοῦτων συνακολουθούτων ἀνήλθεν
ἄχρι Περσίδος, καὶ συμβολῆς γενομένης μεταξὺ τῶν
Ἀρταξέρξου καὶ τῶν Κύρου, νικῶσιν οἱ Κύρου, καὶ
ταῦτα ὄντες πολὺ ἐλάχιστοι πρὸς τὴν Ἀρταξέρξου
στρατιάν. Οἱ γὰρ Ἑλληνες ἤδεισαν καλῶς πολεμεῖν,
καὶ ὀλίγοι ὄντες τέχνη τοὺς πολλοὺς ἐνίκων. Ὁ οὖν
Κύρος ἐπαρθεὶς τῇ πρὸς ὀλίγον νίκῃ, ἐφορμᾷ ἀπὸ τῆς
αὐτοῦ φάλαγγος ἐπὶ τὴν Ἀρταξέρξου φάλαγγα, ὡς
δῆθεν αὐτὸν κατασφάζων τὸν Ἀρταξέρξην· καὶ μῶ-
νος ὧν, διαφθείρεται, καὶ οὕτως τελευτᾷ μὴ βασι-
λεύσας. Ἔ οὖν θεὸς Γρηγόριος τῶν παρόντων τὸ
μάταιον βουλόμενος ἀποδείξει, τὰς ἀκρας εὐδαιμο-
νίας παρεισάγει, δεικνύς, ὅτι καὶ τῶν ἐλπίζομένων
εὐδαιμόνων, καὶ αὐτῶν τῶν κειμένων ἔστιν ὅτε
προαρπάσσονται οἱ ἀνθρώποι, πάντων τῶν ἐν βίῃ καὶ
θνῶν καὶ ἐλπίζομένων ἀθρόως ὑπεξιδόντες.

*91 Καὶ σὲ Δρακοντιάδῃ, μένος ἀσχετῶ, ὠλεσσε
[Ιόνος.*

Δρακοντιάδης ἐστὶν ὁ Ἀλέξανδρος· ὁ γὰρ Ζεὺς
βρεῖ ἐξομωθεὶς, τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν Φιλίππου γυ-
ναῖκα ἐμολίχευσεν. Ὁ οὖν Ἀλέξανδρος ἐπιτηδεύοντα
πολλὴν ἐκ φύσεως κεκτημένος καὶ φρόνησιν, πάσης
σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐκράτησεν· ἦν δὲ καὶ σώφρων,
ἀλλ' ὁμως οἰνόφλυξ. Οὗτος οὖν τοῦ ζῆν κακῶς ἀπλη-
λάγη, τῇ μεθῇ διαφθαρείς· τινὲς δὲ φασιν, ὅτι καὶ τὸ

gabatur Cræsus quem omnium hominum arbitraretur feliciorum, opinans quod Cræsum diceret supra omnes. Solon autem respondit Tellum Atheniensem; æstimabat enim Solon non divitias et magnificientiam, sed absque cupiditatibus viventem, pro mortuo illum qui virtute majori præcelluisset. Tunc inenarrabilem vocat Solonem qui divitias supra aurum Lydium desiderans invenitur. Et divitiarum sollicitudini cuidam sunt exteriori. Tres enim exposuit felicitates sermo, animam a cupiditatibus immunem, sanitatem in corpore, opulentiam de externis. Solonem addere oportebat, illi qui anima optimus est, expedire divitias ad externam felicitatem. Itaque Cræsus ille ab Apolline deceptus triste fatum sustulit. Namque Loxias Apollo vocatur oracula edens; prædicens enim nec aperte nec dilucide oracula profabatur consultantibus, sed obscure et flexiloque; ideo nuncupatus est Loxias quasi contraria eventui prædicens. Quo fiebat ut deciperentur multi, et in his Cræsus. Cui enim pronuntiatum est oraculum illud: Halym transmeans Cræsus magnum imperium destruet. Arbitratus Cræsus quod de hostium diceret imperio, Halym flumen transmeavit et proprium destruxit imperium. Et hæc quidem de Cræso Lydio. Loquendum est et de Cyro quem memorat Gregorius divinus. Darius parvus, filius Xerxis ex Parysatide filios Cyrum et Artaxerxem gignit. Mortuo Dario, contendebant ambo de regno, et Artaxerxis natu majoris regnandi sors erat, dum juniorem et dilectum Cyrum mater anteponebat; præsertim Artaxerxes secundum tempus et regnat ipse. Itaque Cyrus Artaxerxi subesse repugnans a fratre petit ipsi dari Asiæ satrapiam tanquam regnum: qua concessa vadit in Ioniam, ibique confortatus in mentem redit regnum, devincit sibi Lacedæmoniorum quosdam et alios Græcos quasi numero decem millia; illis suadet ut ipsi comitentur; quibus comitibus usque ad Persidem redit et commisso Artaxerxis inter et Cyri exercituum prælio, vincit Cyrus, licet exercitus longe minor numero esset quam Artaxerxis exercitus. Etenim belligerare valde noverant Græci et minores numero arte multos superabant. Cyrus ergo de victoria cum tali minoritate superbiens extra ordines in agmina Artaxerxis irruiat quasi ipse Artaxerxem maclaturus, et solus qui erat opprimitur et sic moritur absque regno. Itaque divus Gregorius præsentium vanitatem ostendere volens summas felicitates percurrit, monstrans quod et homines qui felices æstimantur quandoque a felicitate cadunt ante humiles, et omnino cedunt absque omnibus quæ in vita habebant et sperabant.

Filius Draconis est Alexander; Jupiter enim serpenti similis cum Olympiade Philippi uxore commercium habuit. Alexander ergo habitatem multam et prudentiam et natura hauriens omnem fere terram domuit: erat prudens, sed et vinosus. Illic a vita male decessit, ebrietate victus; quidam et aiunt ipsius

σώμα κελώδητο ὑπὸ τῆς τρυφῆς. Ὁ τοίνυν τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, καὶ πάσης κρατήσας τῆς γῆς, οἰκτρῶ τέλει τὸν βίον κατέστρεψεν.

94 Ἦρωσ Ἀτρείδης, Ἴρος ἀλητοβόρος.

Ἦρωσ ἐστὶν ἡμίθεος ἀνήρ· Ἀτρείωσ δὲ παῖς ὁ Ἀγαμέμνων. Οὗτος τῆς Ἑλλάδος βασιλεὺς ὑπάρχων, τὸν Τρωϊκὸν συνεκρότησε πόλεμον, καὶ τὴν Ἴλιον ἐπόρθησε πόλιν. Τάνταλος γὰρ Φρυγίας γέγονε βασιλεὺς· οὗτος δὲ πόλεμον ἐσχηκὼς μετὰ Ἴλου τοῦ κτίσαντος τὸ ἐπὶ Τροίης Ἴλιον, καὶ φοβούμενος τὴν ἤτταν, ἐπέτρεψε τῷ Πέλοπι τῷ ἰδίῳ παιδί, λαβόντι χρήματα, ἐπὶ τὴν ἠπειρον ἀπάραι, εἰπὼν ταῦτα, ὅτι Ἐὰν μὲν νικήσω ὑποστρέφεις πάλιν εἰς τὴν Φρυγίαν, ἐὰν δὲ ἤττηθῶ μανείς εἰς τὴν Εὐρώπην. Λαβὼν οὖν ὁ Πέλοψ χρήματα, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν χώρῃ Ἀπίρ καλουμένῃ, ἧς ἐβασίλευεν Οἰνόμαος· οὗτος δὲ εἶχε θυγατέρα Ἴπποδάμειαν ὀνόματι. Ἐνταῦθα ἀγωνισάμενος ὁ Πέλοψ ἱππικὸν ἀγῶνα μετὰ Οἰνόμαου, καὶ νικήσας, ἔλαβε γυναῖκα τὴν Ἴπποδάμειαν. καὶ κατέσχε τὴν χώραν ἀντὶ δὲ Ἀπίας ἐκάλεσεν αὐτὴν Πελοπόννησον, τοῦτ' ἐστὶ νῆσον τοῦ Πέλοπος. Πελοπίδαι τοίνυν εἰσὶν, Ἀτρείδς, Θησεύς, Ἀγαμέμνων, καὶ Μενέλαος, καὶ τελευταῖον Ὀρέστης. Ὁ οὖν Ἴλος Πέλοπα τῆς Φρυγίας ἐκβαλὼν, καὶ τὸ Ἴλιον οἰκοδομήσας, ὑπὸ τῶν Πελοπιδῶν ὑστερον κατεστράφη. Καὶ γὰρ Ἀγαμέμνων ὁ Πελοπίδης τὴν Ἴλου πόλιν πορθήσας ἀπώλεισεν. Ἴρος δὲ ἐστὶν ὁ πλάνη τρεφόμενος, ὅστις γέλωτος χάριν οἰκτρότατος ὦν ἐπάλαισε τῷ Ὀδυσσεῖ. Γρηγόριος οὖν ὁ θεὸς φησιν, ὅτι καὶ ὁ ἡμίθεος Ἀγαμέμνων ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ πλάνη τρεφόμενος οἰκτρότατος Ἴρος, ὁμοίως ἀπέθανον, μηδὲν παρισσὼν ἢ κενὸν ὄνομα ἐν ἀνθρώποις καταλιπόντες.

95 Κωνσταντίνος ἀναξ, θεράπων ἐμός

Κωνσταντίνος Ῥωμαίων γέγονε βασιλεὺς. Οὗτος θεοσεβῆς ὑπῆρχε καὶ πρῶτος ἐν βασιλευσὶ Χριστιανός· διὸ καὶ πάσης σχεδὸν τῆς ὑπ' οὐρανὸν περικρατήσας, ὅμως ἀπέθανε. Γρηγόριος οὖν ὁ θαυμάσιος, τοῦ βίου παρισσῶν τὸ ἀδίδακτον, καὶ τοῦτό φησιν, ὅτι Ὁ τοσοῦτος βασιλεὺς Κωνσταντίνος καὶ ὁ δοῦλος ὁ ἐμός ἴσως ἀπέθανον· οὐδὲν δὲ πλέον ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις τῶν ἐκ τοῦ βίου, ἢ μόνον θρήνον τυχεῖν περισσοτέρου, καὶ κενὸν ἐν τοῖς λίθοις ἐπιτυμβίδιον καταλιπεῖν γράμμα· καὶ κενὸν ἐν τῷ ἀρετῆν πάντων εἶναι τῇ ψυχῇ περιφανέστερον κτήμα, καὶ ταύτην ἐχρῆν σπουδαίτερον μεταδιώκειν.

97 Καὶ τὰ μὲν ἐνθάδε, τοῖα· τὰ δ' ἄλλοθι. τίς κ'

98 Ὅσπασα τοῖς ἀδικίαις ὄσαστον ἡμῶν ἀγει;

99 Πῦρ βρόμσον, σκότος ἀνδρῶν, ἀπόπροθι φωτὸς ἐσοῦσιν.

100 Σκώληξ ἡμετέρης μνησὶς ἀεὶ κακίης.

Ἦδη μὲν εἰρηται περὶ τῶν ἐν ἔδω κολάσεων, ὡς καὶ τῶν Ἑλλήκων οἱ σοφοὶ τούτων ἐμνημόνευσαν· καθὼς Πλάτων, καὶ περὶ Κωκυτοῦ καὶ Πυριφλεγέθοντος καὶ Ταρτάρου καὶ Ἀχέρωντος· καὶ ὁ Ἡσαίας δὲ ὁ θαυμάσιος, ὅτι πῦρ ἐστὶ καὶ σκώληξ φησὶν· Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὄρυον πάση σαρκί· καὶ Δανιὴλ ὁ θαυμάσιος· Ποταμὸς κυρὸς εἴλεκεν ἐμπροσθεν αὐτοῦ· Χριστὸς δὲ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τοῖς ἀσεβέσι φησὶ· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· καὶ αὐθις· Τὸν ἀρχεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὁδόντων.

105 Ποῦ μοι πρωτογόνοιο μέγα κλέος; ὦλετ' ἐδωδῆ.

106 Ποῦ Σολομῶν πινυτὸς; ἀλλὰ γυναῖξί δάμα.

corpus delictis depravatum. Talis igitur et tantus, ait d.vus Gregorius, qui universam terram domuerat, miserabili fine vita decedit.

Heros vir est semideus. Filius Atræi Agamemnon, qui Græciæ rex Trojanum paravit bellum et urbem Ilium destruxit. Tantalus Phrygiæ rex fuit, qui bellum habens cum Ilo ædificante Ilium ad Trojam et cladem timens, Pelopi filio suo bona commisit, eum in continentem remittens, hæc dicens quod, Si victor evassero, redibis in Phrygiam; si autem devictus ero, in Europam remanebis. Bona itaque sumens Pelops in Græciam appulit in regione cui nomen Apia in qua regnabat Œnomaus, qui filium nomine Hippodamiam habuit. Ibi in ludo equestri decertans Pelops cum Œnomao, victor uxorem accepit Hippodamiam et regionem obtinuit, et loco Apia vocavit eam Peloponnesum, id est, Pelopis insulam. Porro Pelopidæ sunt Atræus, Theseus, Agamemnon, Menelaus et tandem Orestes. Ilus ergo Pelopem a Phrygia deturbans et Ilium ædificans a Pelopidis vicissim turbatus est. Etenim Agamemnon Pelopida Ilium urbem vastavit et destruxit. Irus vero est vagabunde vivens, miserissimus, risus causa citatus qui in Ulyssem luctavit. Gregorius ergo divus ait quod et semideus Agamemnon rex, et vagabunde vivens miserissimus Irus, pariter mortui sunt, nihil amplius quam vanum nomen apud homines relinquentes.

Constantinus Romanorum rex factus est. Pius ille et regum primus Christianus, ideo et fere omnium quæ sub cælo sunt imperium obtinuit, similiter mortuus est. Gregorius ergo admirabilis vitæ asserens instabile et hoc ait quod Tantus rex Constantinus et servus meus pariter mortui sunt; nihil vero amplius est hominibus de iis quæ in vita cadunt quam luctum majorem obtinere et sepulcrum illustrius et vanum in lapidibus epitaphium relinquere; ideo inquit virtutem animæ esse omnium illustriorem possessionem et illam oportebat diligentius appetere.

Jam mentio facta est de tormentis in inferno, sicut Græcorum sapientes memoriæ tradiderunt, velut Plato, et de Cocyto et Phlegethonte et Tartaro et Acheronte. Et Isaias admirabilis, quod ignis est et vermis, inquit: Etenim vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguatur, et erunt in spectaculum omni carni¹; et Daniel admirabilis: Fluvius igneus egrediebatur a facie ejus². Christus autem vita nostra impitis ait: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus³; et iterum: Inutilem servum mittite in tenebras exteriores, ibi erit fletus et stridor dentium⁴.

¹ Isa. lxxvi, 24.

² Dan. vii, 10.

³ Matth. xxv, 41.

⁴ Matth. xxi, 50.

Κρίνται ἀμώτερα ἐν τῷ β' λόγῳ.

197 Πού δὲ δουδεκάδος συναριθμῶμος ἦν δε' Ἰού-
δας
108 Ἐβρῶδες ἀνε' ὀλίγου ἀμπεχούθη σκοτίην;
Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'. ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Διαφόρων βίων μακαρισμοί (1).

37 Καὶ Ῥαββ εὐκοσμον ἔχεν βίον, ἀλλ' ἄρα καὶ τῆρ
58 Κλεινήρ ἀκροτάτη ὄηκε φιλοξενίη.

Ὅτε τοὺς κατασκόπους ἀνδρας δύο ἐκ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἀπέστειλεν Ἰησοῦς εἰς Ἱεριχώ τὴν γῆν κατασκοπεῦσαι, τούτους Ῥαββ ὑπεδέξατο ἢ πόρνη. Ὁ οὖν βασιλεὺς Ἱεριχώ γνοὺς, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὴν λαβεῖν αὐτούς· ἢ δὲ φίλξενος οὐσα συμπαθείας τρόπω, ὑπὸ τὴν λινοκαλάμην κατέκρυψεν· ὄφλας δὲ γενομένης καθῆκε διὰ θυρίδος, παραγγείλασα μὴ τὴν εὐθεῖαν ἀλλά τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος ὄδον πορευθῆναι. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐποίησαν· τῶν δὲ κατ' εὐθεῖαν ἐπιδιωκόντων ἐπανεθόντων, αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἰδίους διασωθέντες, τὰ κατὰ τὴν Ῥαββ διεσάφησαν. Ἰησοῦς οὖν τὴν Ἱεριχώ καταδαψίνας, τὴν Ῥαββ πανοικίᾳ ζωγρήσας περιεποίησατο· καὶ γὰρ αὐτῇ κατέθεντο οἱ κατασκόποι ἀνδρες μηδένα τῶν προσκόντων αὐτῇ διαφῆσαι· τὸ γὰρ σπαρτίον ἐπὶ τῆς θυρίδος δι' ἧς καθῆκεν αὐτοὺς ὑπόδησασα, πανοικίᾳ σὺν παντὶ τῷ γένει διεσώθη.

39 Ἐκ δὲ μόνης πλέον ἔσχε Φαρισαῖοι τελώνης
40 Τῆς χθαμαλοφροσύνης τοῦ μέγ' ἀερομένου.

Κεῖται ἢ παρούσα ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'. ΛΟΓΟΣ ΙΘ'.

Κατὰ τῆς σαρκός (2).

6 Ἀνδροφόνοιο φυτοῦ πάντοτε γενομένη.

Μέμνηται τῆς Ἀδάμ παραβάσεως καὶ τῆς πικρᾶς βρώσεως, δι' ἧς ἐκδέβληται παραδείσου, πονεῖν καὶ βιοῦν καὶ θνήσκειν κατακτριθεῖς. Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

26 Τῶν καθαρῶν Χριστοῦ δραξαμένη θυσάνων.

CARMEN XVI, XVII. *Diversæ vitæ beatitudines.*

Quando exploratores viros duos a Jordane, antequam transiret, misit Josue in Jericho terram inspecturos, hos recepit Rahab meretrix. Quod cum novisset rex Jericho misit apud eam qui caperent illos; quæ hospitalis præ miseratione, sub stipula lini eos abscondit; vespere autem facto, per fenestram demisit, monens ne per publicam sed per montanam viam incederent. Sic ergo fecerunt; revertentibus autem qui per viam publicam persecuti illos fuerant, illi ad propria incolumes salvati quæ per Rahab audierunt, nuntiaverunt. Josue ergo, destructa Jericho, Rahab cum omni domo salvatæ pepercit; etenim ipsi consisterant exploratores viri, neminem propinquorum ejus aliter tractandum; quæ quidem fune in fenestra qua dimisit eos alligata cum omni domo et familia salvata est.

CARMEN XVIII, XIX. *Adversus carnem.*

Memorat Adam transgressionem et amaram manducationem, propter quam ejectus est e paradiso ad laborandum et vivendum et moriendum damnatus.

Sensus est, cum Adam e paradiso ejectus sedit ad manducandum, flevit amare. Christus autem ideo novus Adam factus est ut eum ad pristinam reduceret beatitudinem. Adest in 2º carm.

Manasse rex Juda fuit pessimus nimis; iste quadriforme idolum in Salomonis templo collocavit et Judam a Deo apostatare fecit; unde si quis ad sanctum ascenderet, ante idolum prosternere se præcipiebat. Multa igitur et narrationem superantia mala operatus est, et prophetam Isaiam peragrante viam aquarum Siloam lignea serra resecati jussit.

Hæc et alia ultra mala cum fecisset, similiter Deo confessus est conversus ab iniquitate; et Deus (quis enim pro plasmate suo magis illo misericors?) iniquitatem ei dimisit propter penitentiam.

David, Dei pater, cui Deus testimonium perhibuit dicens: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet* ¹. Hic virtutis omnis cultor et magister, mansuetus et injuriarum immemor, et, uno verbo, similis Deo effectus quantum hominibus fas est, venustate seductus aberravit. In solarium enim domus regie deambulans vidit mulierem lavantem se et purificantem decoram aspectu et pulchram valde; Bethsabæe nomen erat mulieris. Quam curiosis oculis intuens, mente captus est et accersivit et cognovit eam, quæ concepit. Quo cognito David de aculeatis hominum dictis

¹ Act. xiii, 22.

(1) Ed. nov. p. 487.

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

39 Τίς πρόγονον κακίης τε καὶ αἵματος ἡμετέροιο
40 Δέξαι', ἐπεὶ γεύσιν μύρατο καὶ ἀπάτην;

Λόγος ἐστίν, ὡς Ἀδάμ ἐκδιτθῆς τοῦ παραδείσου, καθίσας ἀπέναντι τῆς τρυφῆς, ἔκλαυσε πικρῶς. Χριστὸς δὲ νέος διὰ τοῦτο γέγονεν Ἀδάμ, ἐν ἐκείνῳ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναγάγη μακαριότητα. Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

41 Τίς σκολιὸν βασιλίη γόοις ἐκάθηρε Μανασσῆ;

Μανασσῆς, βασιλεὺς γέγονεν Ἰουδα πονηρότατος λίαν· οὗτος δὲ τετράμορφον εἰδωλον ἐν τῷ ναῷ Σολομῶντος ἔστησε, καὶ τὸν Ἰούδαν ἀπέστησεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὅθεν εἰ τις ἀναβῆ κατὰ τὸ ἱερὸν, προστάξας προσκυνεῖν τῷ εἰδώλῳ· πολλὰ μὲν οὖν καὶ λόγον ὑπερέχοντα κακὰ πεποίηκε, καὶ τὸν προφήτην Ἰσαΐαν δὲ πατεῖν διέξοδον τῶν ὑδάτων τοῦ Σιλωὰμ ξυλίνῳ κατέπρισε κριόνι. Τοσαῦτα δὲ καὶ πλέον πονηρὰ πεπραχῶς, ὁμῶς ἐξωμολογήσατο τῷ Θεῷ ἐπιστρέψας ἐκ τῆς κακίας· ὁ δὲ Θεὸς (καὶ τί γὰρ αὐτοῦ περὶ τὸ πλάσμα συμπαθέστερον;) ἀφῆκεν αὐτοῦ τὰς ἀμαρτίας ἕνεκεν τῆς μετανοίας.

42 Τίς Δαυὶδ μεγάλης λύστοιο ἀμπλακίης;

Δαυὶδ ὁ θεοπάτωρ, ᾧ ὁ Θεὸς ἐμαρτύρησεν εἰπὼν· *Εὗρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰσσαι, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου*· οὗτος ὁ πάσης ἀρετῆς ἐργάτης καὶ διδάσκαλος, ὁ πρῶτος καὶ ἀμνησικακος, καὶ ἅπαξ εἰπεῖν ὠμοιωμένος Θεῷ κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις, ὁμῶς συναρπασθεὶς τοῦ εἰκότος ἀπεσφάλῃ. Ἐν ὑπερφῶ γὰρ διάγων εἶδε γυναῖκα λουομένην ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῆς, ὠραῖαν τῷ εἶδει καὶ σφόδρα καλὴν· Βηθσαβὲθ δὲ ὄνομα τῆς γυναίκας. Ταύτην ὀφθαλμοῖς περιέρχως κατανοήσας, ἐκλάπη τὸν νοῦν, καὶ μεταπεμφόμενος εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν, καὶ ἔλαβεν ἐν γαστρὶ. Τοῦτο γνοὺς ὁ Δαυὶδ, καὶ τὸν ἐξ ἀνθρώπων μυκτη-

(2) Pag. 937.

μισῶν ἐντροπέμενος, τὸν ἄνδρα μεταστέλλεται τῆς μοιχειθείσης. Οὐρίας ἄνομα τούτω, Χετταῖος ἄνθρωπος, ἐν προμάχοισι ἀριστείας δὲ κατὰ τὸ στρατόπεδον ἀριστεύων· ᾧ τηνικάδε παραγενομένῳ, πυθόμενος τὰ κατὰ τὴν μάχην ὁ Δαυὶδ, οἴκοι καταλύσαι προσέταξεν. Οὐρίας δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠθέλησε, μὴ δεῖν λέγων, τοῦ στρατεύματος Ἰσραὴλ αὐλιζομένου κατ' ἀγρὸν καὶ πολεμοῦντος, αὐτὸν οἴκαδε καταλύσειν καὶ ταῖς ἀγκάλαις ἔχεισθαι τῆς προσφιλοῦς γαμετῆς. Δαυὶδ οὖν τοῦτο μαθὼν, αὐθις πρὸς Ἰωάβ τὸν ἀρχοντα τῆς δυνάμεως ἀποστέλλει τὸν Οὐρίαν, αὐτόχειρα τὸν ἴδιον ἐπαγόμενον θλεθρον. Βιβλίον γάρ ἐγγράπτου πρὸς Ἰωάβ συνάψαι τοῖς πολεμίοις, ἀνά δὲ τὴν ἰσχυρὰν στήσαι μάχην πρὸς τῷ τείχει τὸν ἀνδρείον, καίπερ προθυμούμενον, Οὐρίαν ἀντικρυ τῶν πολεμίων, ὑποχωρήσαι τε, καὶ τοῦτον ἀλωτὸν τοῖς ὑπεναντιοῖς παραχωρήσαι. Τοῦτου δὲ γενομένου, λήσεσθαι τὸ τοσοῦτον κακὸν ὁ συνετὸς Δαυὶδ ὑπετόπαζεν· ἀλλὰ Θεοῦ τίς τὸν μέγαν λήσεται ὀφθαλμὸν; Ὁ μὲν οὖν ταῦτα πεποίηκεν· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ τὸν προφήτην Νάθαν ἀποστείλας, ὡς πλοῦσιος, ἐπιξενωθέντος οὕτω τινὸς ὀδοπόρου, ποίμνιον ἀμνάδων ἑκατὸν κεκτημένος, ἐφέστατο θῦσαι, καὶ πένητος ἀμνάδα μίαν ἀρπάξας ἐν τῷ κάλπῳ τοῦ κυρίου τρεφομένην, αὐτῆς συνενοήθη τῷ ξενισθέντι, ταύτῃ τὸ δρᾶμα διεξήει. Δαυὶδ μὲν οὖν ὁ θερμότατος ζήλω τῷ πρὸς εὐσέβειαν πυρπολούμενος, ἦ μὴ κακῶς τὸ ζῆν ὁ τοῦτο διαπραξάμενος καταστρέψει, καὶ τὴν ἀμνάδα τοῦ πένητος ἀποκτείνει δεκαπλασίονα, τὸν Θεὸν ὀξέως ἐπαμύσατο. Νάθαν οὖν πρὸς αὐτὸν, Σὺ εἶ, φησὶ, βασιλεῦ· καὶ γοῦν ὁ Θεὸς τὰ καὶ τὰ φησι περὶ σοῦ. Εἰς αἴσθησιν τοίνυν ἐλθὼν ὁ Δαυὶδ καὶ μνήμην Θεοῦ, Ἠμέρηκα εἶπὲν Κυρίῳ, φησὶ. Καὶ Νάθαν πρὸς αὐτὸν· Καὶ Κύριος ἀρεῖλατο τὸ ἀμέρημά σου. Κλαύσας δὲ πικρῶς,

καὶ σποδὸν καὶ σάκκον ὑποστρωσάμενος, ἰκανῶς ἐξομολογησάμενος, τῆς ἀφέσεως κατηξιώθη.

43 *Τίς χθυμαλὴ θρήνησιν ἰδὼν ἐδάωσε Νινευτῆ;*

Πόλις ἦν Νινευὴ μεγάλη. Ταύτης ἡ κραυγὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβέθηκε· καὶ δὴ τὸν προφήτην Ἰωνᾶν ὁ Θεὸς ἀποστέλλει, προφητεύσαι τῇ Νινευτῇ, ὡς καταστραφήσεται τάχος. Ἰωνᾶς οὖν τὴν ἐπὶ Θαρσεῖς ὀδοπορεῖ, φεύγων τὸ πρόσταγμα· σάλου δὲ γενομένου, κλήρω καταδικασθεὶς, εἰς βυθὸν ἐμβάλλεται· κήτος αὐτὸν ὑποδέχεται, τριταῖον ἀπήμεσε θῆρ. Πάλιν προστάσσεται, καὶ δὴ πορεύεται καὶ κηρύσσει, ὡς μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται Νινευὴ. Νινευτῆται γοῦν τῆς προφητείας ἀκούσαντες τύλαβήθησαν, οὐδὲ τοῖς λεγομένοις ἠπειθήσαν, ἀλλ' ἕκαστος τῆς πονηρᾶς ἀπέστη πορείας, νηστεύσαντες παμπληθεῖ, σάκκους τε περιθέμενοι, τὰ τε βρέφη σὺν τοῖς κτήνεσι τῇ νηστείᾳ δαμάσαντες, τῆς ἠπειλημένης ὀργῆς τὴν συμφορὰν ἐφυγον, τοῦ Θεοῦ φιλανθρώπου ἔλεος καὶ εὐμνεῖ τὸ ἴδιον κατοικτεῖραντος πλάσμα.

44 *Τίς δ' ἐπὶ παιδί βάλειν δάκρυον ἀπλοτέρῳ;*

Τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις θείας παραβολῆς μὲνηται τῆς κατὰ τὸν ἄστυον παῖδα. Καὶ γὰρ ὁ Σωτὴρ παραβολικῶς τάδε φησίν, ὅτι Τίς ἀνθρώπος δύο υἱοὺς εἶχεν· ὁ δὲ νεώτερος τῷ πατρὶ προσελθὼν, αἰτήσας τὸ τῆς οὐσίας αὐτῷ ἐπιβάλλον μέρος καὶ λαβὼν ἔφυγε· καὶ τὸν πλοῦτον ἐπ' ἀλλοδαπῆς δαπανήσας αἰσχροῶς, τελευταῖον ἐπιπώχευσε. Πενθηθεὶς οὖν ἰσχυρῶς, τοῖς πολιτάρχαις τῆς χώρας οἷς ἔτυχε κολληθεὶς, βόσκειν χοίρους εἰς ἀγρὸν ὑπ' αὐτῶν πέμπεται. Τοσοῦτον δὲ λιμῷ πιεζόμενος, ὡς μὴ δύνασθαι τῶν κερατίων, ὧν ἦσθιον οἱ χοῖροι ἐμφορηθῆναι, τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν, ἐβουλεύσατο πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐπανελθεῖν πατέρα, καὶ παραγίνε-

sollicitus virum adulteræ accersit. Urias nomen ejus. Hethæus vir, inter audacioris fortitudinis viros in exercitu optimus: quem astantem interrogavit de bello David jussitque domi quiescere; Urias autem sic agere non sustinuit dicens, non oportere dum exercitus Israel solo recubaret et bellaret se domi quiescere et in sinu dilectæ uxoris dormire. Quo audito David iterum ad exercitus ducem Joab mittit Uriam propriæ nuntium mortis manibus suis ferentem. Nam epistolam scripsit ad Joab ut cum hostibus congregaretur, et invalidum prælium prope murum poneretur fortis Urias licet fortitudine major, in conspectu hostium, et recedentibus aliis hic absque defensione hostibus relinqueretur. Quo facto, ignote deleri tantum flagitium prudens David intendebat; sed Dei quis magnum fugiet oculum? Ille sic egit, Deus vero illi Nathan prophetam misit quasi dives, hospitante apud ipsum viatore, de grege centum ovium quas possidebat occidere parcens ovem unicam pauperis rapuisset in sinu domini ejus manducantem, quam in cibum hospitantis apposuisset; hoc factum narrabat propheta. David igitur fervida indignatione præ pietate ardens, pessime vivere qui ita fecit sortiatur et ovem pauperis reddet decuplam (*Bibl. quadruplam*), et ardentem per Deum jurabat. Nathan ergo ad eum: *Tu es, inquit, o rex; et hæc dixit Deus ad te. In intelligentiam igitur rediit David et Dei memoriam; Peccavi Domino, inquit. Et Nathan ad ipsum: Et Dominus transtulit peccatum tuum. Et amare flens et in cinere et sacco cubans, convenienter confessus est et veniam meruit.*

Civitas erat Ninive magna. Cujus clamor ad Deum ascendit; et prophetam Jonam mittit Deus prædicere Ninive quod brevi subvertetur. Jonas itaque viam facit ad Tharsim fugiens mandatum; tumescens fluctibus, sorte damnatus in profundum projicitur; cete illum recipit, tertio dieque evomit bellum. Rursum mandatum datur, et iter agit et prædicat quod post tres dies subvertetur Ninive. Itaque Ninivitæ prophetiam audientes pie egerunt, verbis increduli non fuerunt, sed unusquisque a via mala declinavit, una jejunantes et saccis induti, infantibus et jumentis jejunium imponentes, et sic ab ira calamitates imminentes fugerunt, Deo erga homines bono oculis misericordibus et mansuetis proprium plasma respiciente.

Memoratur divinam in Evangeliiis parabolam de prodigo filio. Salvator in parabolis hæc dicit: Homo quidam habuit duos filios. Et adolescentior patrem adiens petivit substantivè portionem quæ ipsum contingebat, quam congregans abiit et divitias turpiter ad aliam regionem dissipans ad extremum pauper evasit. Et cum multum egeret, loci in quo vivebat divitibus adhærens, pascere porcos in agro ab illis missus est. Et fame cruciatus, quia non valeret de siliquis quas manducabant porci satiari, paternam bonam in mentem reducens, ad patrem revertere volebat et redit. Animo destinabat ad pædes patris procum-

ται. Σκεπτόμενος δὲ τοῖς ποσὶ τοῦ πατρὸς ἐπικαμ-
φθῆναι, καὶ ὡς οὐκ ἄξιος εἶη πατέρα τοῦτον ὀνομά-
σαι, δέξασθαι δὲ καὶ τοῖς μισθίοις συναριθμῆσαι λέ-
γειν διαλογιζόμενος, φθάσας ὁ πατήρ καὶ μακρόθεν
τὸν υἱὸν οἰκτρὸν θεασάμενος ἀλήτην, ῥυκτεῖρε, καὶ
δάκρυα σπείσας ἐπ' αὐτῷ, περιπλάκεις τε τοῦ κακοῦ
παιδὸς τῷ τραχίῳ, καὶ λαδόμενος αὐτοῦ τῆς χειρὸς,
εἰς τὰ ἴδια χαίρων πάλιν ἔλκει δώματα· τοὺς τε δού-
λους συγκαλεσάμενος, χαίρειν διετάξατο τῇ τοῦ παι-
δὸς ἀφίξει· χρυσῷ δὲ τοῦτον δακτυλίῳ τιμήσας,
στολῇ τε λαμπρᾷ κατακοσμήσας, καὶ τῆς πρὸ βρα-
χέος δυσκλείας ἀπαλλάξας, μόσχον θύσας τοῖς φίλοις
ἐπ' αὐτῷ σιτευτὸν, εὐωχίαν ἐποίησε, συμφωνίαις τε
καὶ μουσικαῖς χορείαις ἐπαίδρυνε τὸ συμπόσιον· καὶ
παιδὸς ἄνθος ἀγαθοῦ λυπηθέντος, ὡς αὐτὸς τῷ πα-
τρὶ τοσοῦτον προσκαρτερήσας, δευτέρα τοῦ κακοῦ υἱοῦ
παιδὸς ἔλαχε γέρα, λόγους ἑμαλοῖς ὁ πατήρ τὴν λύ-
πην μεταβάλων, ὅτι χαρῆται ἔδει πέπεικε καὶ εὐ-
φρανθῆναι, ὡς ὁ ἀπολωλὸς υἱὸς εὐρέθη, καὶ ὁ θανὼν
ἀνεβίω.

45 *Τίς χαίρων καθαρῶσιν ἐκὰς βάλεν οὐδὲ τελώ-
[ρας:]*

Κεῖται ἡ παροῦσα ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

46 *Τίς πρόβυτον ὅμοις ἄνθετο πλαζόμενον;*

Παραβολὴν καὶ ταύτην ὁ Σωτήρ ἐν τοῖς Εὐαγγε-
λίοις φησὶν, ὅτι Ποιμὴν τις ἑκατὸν ἔχων ἀμνάδας,
μιάς ἀπομονωθείσης καὶ πλανηθείσης ἀνά τὰ ὄρη,
τάς ἐνενηκόντα ἐννέα λιπῶν, κατ' ἔχνος ἐκείνης πο-
ρεύεται· ἦν εὐρῶν κ' ἐπ' ὤμων ἄρμενος, χαίρων
ταῖς ἄλλαις ἐνηρίθησε δεκάσι. Χαρεῖται, φησὶ, χαρᾷ
ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τῇ τοῦ ἀπολωλὸτος εὐρέσει, τῶν
πολλῶν μᾶλλον καὶ ἁπλανῶν.

47 *Τίς λεπρούς ἐκάθηρς;*

Χριστὸς δέκα λεπροὺς τὴν κάθαρον ἐχαρίσατο, ὡν
εἷς Σαμαρεῖτης ὑπῆρχεν.

*Πικρὰς δ' ἀποέρχασθαι τοῦσιν,
48 Σώμασι καὶ ψυχαῖς ἐσθλά χαρίζομενος;*

Χριστὸς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν θερα-
πεύσας, ταῖς ψυχαῖς καὶ σώματι ἀγαθὰ ἐχαρίσατο.

49 *Σεῖο, μάκαρ, τὰδε δῶρα, βροτῶν χάρις· ἀλλ'
[ἐπιβαίης]*

50 *Οὐδματος ἡμετέρου, καὶ σάλος ἀΐψα πέσοι.*

Τοῖς μαθηταῖς κλυδωνιζομένοις ἐπιστάς Ἰησοῦς
κατὰ κυμάτων πεζοπορῶν, γαλήνην ἐποίησε. Ταύ-
την τὴν ἱστορίαν ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ παρεθέμεθα.
Γρηγόριος τοῖνον ὁ θεηγόρος, κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς
λόγον, μετὰ τὴν Ἰκωνῶς ἐξομολόγησιν, τῷ ἡμετέρῳ
φησὶν, ἐπίθῃσι κύματι, τοῦτ' ἔστι τοῖς παραχοποιεῖς
πάθεισι· ὁ δὲ σάλος (λέγει δὲ τὸ μέλαν ἔπαρμα τῆς
ἀμαρτίας) παραχρήμα θραυσθήσεται.

ΛΟΓΟΣ Κ', ΚΑ', ΚΒ', ΚΓ', ΚΔ', ΚΕ', ΚΖ', ΚΖ' (1).

Αἰνιγματωδῶς ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ὁ θεὸς Γρηγό-
ριος περὶ τοῦ Ἀδάμ φησὶ καὶ τοῦ τῆς βρώσεως ξύλου,
περὶ Σοδόμων, περὶ ταρτάρου, περὶ τῶν Ἱερειῶν θρη-
νῶν καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀλώσεως, περὶ Ἑλλά τοῦ
προφήτου, περὶ Μωυσέως καὶ τοῦ παιδοφόνου δόγματος
Φαραῶ, περὶ Ἰωνᾶ, περὶ Δανιήλ· τούτων δὲ πάντων
τὴν ἱστορίαν ἐν τοῖς προλαβοῦσι παρεθέμεθα λόγοις.
Μνημονεῦει δὲ πάλιν τοῦ τῆς λήθης νέφους, ὃ καλύ-
φαι τὰς αὐτοῦ φρένας εὐχεταί, οὐκ ὡς τοῖς Ἑλλή-
νων δόγμασι τὴν ῥοπήν χαρίζομενος, τῶν αὐτοῦ δὲ
μᾶλλον συμφορῶν τὸ βάρος ὧδε λέγων σκεπασθῆναι.
Εἰ ποτε γὰρ εἶεν ἐμοί, φησὶ, τῷ πληθεὶ βαρουμένῳ
τῶν συμφορῶν, ἀγαθὸν τε εἶη καὶ μάλα προσφιλές.

bere et quasi indignum qui patrem eum vocaret, precari meditabatur ut numeraretur inter mercenarios, sed præveniens pater et a longe filium aspiciens miserrimum, errantem, misertus est, lacrymas fudit super ipsum, brachiis collum filii mali amplexus est et manum ejus stringens, in propriam domum gaudens iterum attraxit; servos vocans gaudere jussit de filii reditu; annulo aureo illum decoravit, splendida stola ornavit et cito a sordibus abstersit; vitulum occidens pro amicis saginatum convivium fecit, symphoniis et choreis musicis epulas ornavit; et filio optimo indignante quod ipse patri tam amanter adhærens secundum post filium vita licentioris locum obtinisset, benignis verbis pater dolentem mutavit suadens quia gaudere oportebat et lætari quod qui perierat filius inventus sit, et mortuus revixerit.

Parabolam et istam Salvator in Evangeliiis dicit, quod pastor quidam centum habens oves, una in montibus derelicta et errante, nonaginta novem linquit et vestigiis ipsam persequitur; quam inventam super humeros portat gaudens et cum aliis numeravit. Gaudio gaudet, inquit, pastor bonus qui invenit illam quæ perierat magis quam de aliis multis quæ non erraverunt.

Christus decem leprosis munditiam donavit, quorum unus Samaritanus erat.

Discipulis procella jactatis supervenit Jesus ambulans super fluctibus et serenum factum est; hanc historiam in primo sermone exposuimus. Itaque Gregorius divine loquens secundum analogicum sermonem de convenienti confessione, Super nostros, inquit, gradere fluctus, id est, tumultuosas cupiditates, et agitatio (dicit peccati tenebrosium tumorem) confestim serenabitur.

CARMEN XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII.

In ænigmate in his sermonibus divus Gregorius de Adamo loquitur et de manducatione de ligno, de Sodomis, de Tartaro, de Jeremiæ lamentationibus et Jerusalem destructione, de Elia propheta, de Moysæ et de Pharaone qui jussit mortem infantium, de Jona, de Daniel; horum omnium historiam in præcedentibus exposuimus carminibus. Memorat autem iterum de oblivionis nube, qua involvi mentem exoptat, non dogmatibus Græcorum hac sententia indulgens, potius vero calamitatum onus sic involvi dicens: Si forte, inquit, illud abundantibus sub calamitatibus gravato mihi tribueretur, bonum mihi esset et jucundum valde.

(1) Ed. nov. p. 155 seq.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'.

Ἔσσα ἐνδιάθεται (1).

Τὴν ἐνδιάθετον Γραφὴν ἀπαριθμεῖται, ὄσον, Γένεσις, Ἐξόδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς, Κριταί, Ῥοῦθ, Βασιλεῖαι, Παραλειπόμενα τῶν βασιλείων, Ἐσθρας, Ἰώθ, Ψαλτήριον Δαβὶδ, Παροιμίαι Σολομώντος, Ἐκκλησιαστής, Ἄσματα ἁσμάτων, Ὠσὴ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ἀθδίου, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀμβακούμ, Σοφωνίας, Ἀγγαίος, Ζαχαρίας, Μαλαχίας, Ἡσαίας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ· ἀρχαῖαι μὲν αὗται βίβλοι. Νέαι δὲ, Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς, Ἰωάννης, Πράξεις ἀποστόλων, Παύλου δεκατέσσαρες Ἐπιστολαί, Καθολικαί καὶ ἑπτὰ, ὧν Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

Μάστιγες (2).

Τὰς ἐπενεγθείσας ὑπὸ Θεοῦ μάστιγας τοῖς Αἰγυπτίοις, ὁ θεὸς ἀπαριθμεῖται Γρηγόριος· εἰσὶ δὲ αὗται· αἶμα, βάτραχοι, σκνίπες, κυνόμυια, πτηνῶν θλεθρος, φλυκτιδές, χάλαζα, πῦρ, ἀκρίς, σκότος ψηλαφητῶν, θλεθρος πρωτοτόκων.

ΛΟΓΟΣ Λ'.

Δεκάλογος (3).

Τῶν δέκα λόγων, ὧν ἐν πλαξὶ λιθίναις ὁ θεὸς ἐτύπωσε τῷ Μωϋσῇ, μνήμην ποιεῖται Γρηγόριος ὁ θεόληπτος· εἰσὶ δὲ οὗτοι· Οὐ γνώσῃ θεὸν ἄλλον, οὐ στήσεις εἰδωλὸν ἄπροον ὁμοίωμα κενόν, οὐδέ ποτε ματαίως μνησθήσῃ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, Σάββατα φυλάξεις, τιμὰ τὸν πατέρα σου καὶ μη-

τέρα σου, οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις.

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'.

Πατριάρχαι (4).

Μέμνηται τῶν δώδεκα πατριαρχῶν ὁ μέγας Γρηγόριος τῶν ἐξ Ἰακώβ ἐξεληλυθῶτων· εἰσὶ δὲ οὗτοι· Ῥουβείμ, Συμεὼν, Λευὶ, Ἰούδας, Δάν, Νεφθαλεὶμ, Γάδ, Ἀσήρ, Ἰσαχάρ, Ζαβουλὼν, Ἰωσήφ, Βενιαμίν.

ΛΟΓΟΣ ΛΒ'.

Μαθηταί (5).

Τῶν δώδεκα Χριστοῦ μαθητῶν ὁ θεὸς μνημονεύει Γρηγόριος· εἰσὶ δὲ οὗτοι· Πέτρος, Ἀνδρέας, Ἰωάννης, Ἰάκωβος, Φίλιππος, Βαρθολομαῖος, Ματθαῖος, Θωμᾶς, Ἰάκωβος Ἀλφαίου, Ἰούδας, Σίμων, Ἰούδας ἄλλος.

ΛΟΓΟΣ ΛΓ'.

Περὶ Γενεαλογίας Χριστοῦ (6).

Τὴν δοκοῦσαν τῶν εὐαγγελιστῶν διαφωνίαν ἐν ταῖς γενεαλογίαις ὁ θεὸς ἐρμηνεύει Γρηγόριος. Φθαιν οὖν, ὅτι Λουκᾶς μὲν τὴν ἱερατικὴν γενεάν ἀπαριθμεῖται, Ματθαῖος δὲ τὴν βασιλικήν· Χριστὸς δὲ, βασιλεὺς δηλαθὴ καὶ ἱερεὺς, ὡς μὲν ἐκ μητρὸς, ἐκ γένους Λευὶ καταγόμενος· ὡς ἐκ δοκοῦντος δὲ πατρὸς, Δαυϊτικὸν ἐπιγραφόμενος ἀξίωμα. Ὁ μὲν οὖν Ἰωσήφ, τοῦ μὲν Ἠλεὶ παῖς ἐπεγράφετο κατὰ τὸν νόμον, τοῦ δὲ Ἰακώβ κατὰ τὴν φύσιν. Μωϋσεὺς γὰρ ἦν νόμιμος, ἀσπέρμου τινὸς ἀποθνήσκοντος ἀδελφοῦ, τινὰ τῶν συγγενῶν τὴν γαμετὴν λήψεσθαι τοῦ τεθνηκότος καὶ τὸν οἶκον, καὶ σπέρμα τῷ τετελευτησάντι ἀνιστᾶν. Οὕτω τοῦ Ἠλεὶ τεθνηκότος ἀσπέρμου τὸν

CARMEN XXVIII. *Quoi quot sinceræ.*

Sinceram Scripturam numerat, scilicet : Sunt Genesis, Exodus, Leviticum, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judices, Ruth, Regna, Paralipomena regnorum, Esdras, Job, Psalterium David, Salomonis Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Osee, Amos, Michæas, Joel, Abdias, Jonas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, hi veteres libri : novi autem Matthæus, Marcus, Lucas, Joannes, Actus apostolorum, Pauli quatuordecim epistolæ, Catholicæ septem, nimirum Jacobi una, Petri duo, Joannis tres, Judæ una.

CARMEN XXIX. *Plagæ.*

Allatas a Deo plagas Ægyptiis divus numerat Gregorius, quæ sunt : sanguis, ranæ, sciniphes, cænomia, in jumentis pestis, ulcera, grando, ignis, locustæ, tenebræ palpabiles, primogenitorum strages.

CARMEN XXX. *Decalogus.*

Decem leges, quas in tabulis lapideis insculpsit Deus et dedit Moysi, memorat Gregorius divine sapiens, sunt autem istæ : Non cognosces Deum alium ; Non constitues idolum inanimum, vanam similitudinem ; Nequaquam in vanum memorabis nomen Dei ; Sabbata servabis ; Honora patrem tuum et matrem tuam ; Non occides ; Non adulterabis ; Non iuraberis ; Non falsum testimonium dices ; Non concupisces.

CARMEN XXXI. *Patriarchæ.*

Memoratur duodecim patriarcharum Magnus Gregorius e Jacob orientium ; sunt isti : Ruben, Simeon, Levi, Judas, Dan, Nephthalim, Gad, Aser, Issæchar, Zabulon, Joseph, Benjamin.

CARMEN XXXII. *Discipuli.*

Duodecim Christi discipulorum divus Gregorius mentionem facit. Sunt isti : Petrus, Andreas, Joannes, Jacobus, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Jacobus Alphæi, Judas, Simon, Judas alter.

CARMEN XXXIII. *De genealogia Christi.*

Apparentem evangelistarum dissonantiam in genealogiis divus interpretatur Gregorius. Dicit ergo quod Lucas quidem sacerdotalem generationem, Matthæus vero regiam supputat ; Christus rex sane et sacerdos, ex matre originem a Levi dicens, ex putativo patre, Davidica inscriptus dignitate. Joseph igitur Heli filius inscribatur secundum legem, Jacobi filius secundum naturam. Erat enim in lege Moysis quod si moreretur frater sine semine, e parentibus quidam uxorem mortui duceret et domum et semen mortuo suscicaret. Sic mortuo Heli sine semine Joseph ex uxore ejus genuit Jacob. Et demonstrat

(1) Ed. nov. p. 259.

(2) Ed. nov. p. 263.

(3) Ed. nov. p. 263.

(4) Ibid.

(5) Ed. nov. p. 273.

(6) Ed. nov. p. 267.

Ἰωσήφ ἐκ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐγέννησεν ὁ Ἰακώβ. Πιστοῦ δὲ τῶν δύο φυλῶν τὴν συνάφειαν ὡς· Ναασσῶν ἄρχων Ἰούδα πρὸς γάμον ἠγάγετο τοῦ μεγάλου Ἀαρῶν τὴν θυγατέρα. Λευίτης δὲ ὁ Ἀαρῶν. Λύθεις δὲ καὶ τὸ Περσικὸν ὄδρου φησὶ τῶν φυλῶν συγχύσαι τὴν τάξιν διὰ τῆς ἀποικίας· Χριστοῦ δὲ βντος θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, παρθένου δὲ μητρὸς ἀποκυθηέντος, τῇ προφῶρῃσει πεισθέν Ἰσαίου, ἡ φησι· *Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ εἰς διηγήσεται;*

ΛΟΓΟΣ ΛΑ'.

Γενεαλογία (1).

Υἱὸς οὖν θεοῦ καὶ θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ Δαβὶδ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς. Τῶν ἐξ Ἀδὰμ ἔμπαλιν ἢ κατὰ Λουκᾶν γενεαλογιών, ὁ θεορῆμων μνημονεύει Γρηγόριος οὕτως· Ἀδὰμ, Σῆθ, Ἐνὼς, Καϊνάν, Μαλελεὴλ, Τάρεδ, Ἐνώχ, Μαθουσάλα, Λάμεχ, Νῶε, Σῆμ, Ἀρφαξὰδ, Καϊνάν, Σάλα, Ἐθερ, Φαλῆγ, Ραταῦ, Σερούγ, Ναχώρ, Θάρα, Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, Ἰούδας, Φαρές, Ἐσρώμ, Ἀρῆμ, Ἀμιναδάδ, Ναασσῶν, Σαλμών, Βοθζ, Ὀθῆδ, Ἰεσσαί, Δαβὶδ, Νάθαν, Μαθάν, Μεννὰς, Μαλεὰς, Ἐλιακεῖμ, Ἰωαννάν, Ἰωσήφ, Ἰούδας, Συμεὼν, Λευί, Ματθὰτ, Ἰωρήμ, Ἐλιζερ, Ἰωσήφ. Ἡρ, Ἐλμῶδ, Κωσάμ, Ἐδδελ, Μελχελ, Νηρεῖ, Σαλαθιήλ, Ζοροβάβελ, Ρησά, Ἰωαννάν, Ἰούδας, Ὄσοκ, Σεμεῖν, Ματθαίας (2), Ἰωσήφ, Ἰαννά, Μελχελ, Λευί, Ματθὰτ, Ἡλεῖ, Ἰωσήφ. Οὕτω μὲν ὁ θεὸς Λουκᾶς· ὁ δὲ Ματθαίος ὁ θαυμάσιος ἐξ Ἀβραάμ μέχρι Δαβὶδ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ἀπὸ δὲ Δαβὶδ ἐπὶ τοὺς Σολομωντιάδας καταγεῖ οὕτως τὸν αἰρμάν· Δαβὶδ, Σολομών, Ροδοάμ, Ἀβιάς, Ἀσά,

Ἰωσαφάτ, Ἰωράμ, Ὀζίας, Ἰωθάμ, Ἀχαζ, Ἐζεκίας, Μανασσῆς, Ἀμών, Ἰωσίας, Ἰεχονίας ὃν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμάλωτον ἤγαγον, Σαλαθιήλ, Ζοροβάβελ, Ἀβιοῦδ, Ἐλιακεῖμ, Ἀζῶρ, Σαδώχ, Ἀχίμ, Ἐλιοῦδ, Ἐλεάζαρ, Ματθάν, Ἰακώβ, Ἰωσήφ.

ΛΟΓΟΣ ΛΕ'. Κατὰ Ματθαίον θαύματα (3).

ΛΟΓΟΣ ΛΓ'. Τοῦ αὐτοῦ παραβολαὶ (4).

Τῶν θείων θαυματουργιῶν καθ' ἕναστος τῶν ἱερῶν εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν παραβολῶν μέγας μνημονεύει Γρηγόριος. Φησὶν οὖν, ὅτι Ματθαῖος τοσοῦτων ἐμνημόνευσε θαυμάτων· τοῦ λεπροῦ, τῆς πενθερᾶς Πέτρον, τοῦ παιδὸς τοῦ ἑκατοντάρχου, τοῦ κλύδωνος τῶν ἀνέμων, τοῦ λεγεῶνος, τοῦ παραλύτου, τῆς αἰμορροούσης, τῆς τοῦ ἀρχοντος θυγατρὸς, τῶν ἐνοδίων τυφλῶν, τοῦ βωβοῦ, τοῦ τὴν ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα, τοῦ τυφλοῦ καὶ κωφοῦ, τῶν πέντε ἀρτων καὶ τῶν δύο ἰχθύων, τῆς ἐν θαλάσῃ πεζοπορείας, τῆς Χαναναίας, τῶν ἑπτὰ ἀρτων, τῆς μεταμορφώσεως, τοῦ σεληνιαζομένου, τῶν Ἱεριχὼ τυφλῶν, τῆς ἀναβλέψεως τῶν τυφλῶν, καὶ τῆς ἰάσεως τῶν χωλῶν τοῦ ἱεροῦ, καὶ τῆς τῶν μαρῶν ἐξελάσεως, τῆς συκῆς, τοῦ σταυροῦ, τῆς ταφῆς, τῆς ἐγέρσεως. Παραβολὰς δὲ Ματθαῖος ταύτας γράφει· τοῦ πῆξαντος τὴν οἰκίαν εὐπαγῶς καὶ τοῦ ψαφαρῶς, τοῦ εἰς τέσσαρας φύσεις πεσόντος σπόρου, τοῦ νοθευθέντος σπόρου, τοῦ νάπυος, τῆς ζύμης, τοῦ ἐν ἀργῷ ἠθασαυροῦ, τοῦ μαργαρίτου καὶ τοῦ ἐμπόρου, τῆς σαγήνης, τοῦ προβάτου τοῦ πλανηθέντος, τοῦ μικροῦ ὀφειλέτου, τῶν μισθῶν καὶ τῆς τοῦ μισθοῦ ἰσομοιρίας τοῖς ἐσχάτοις καὶ πρώτοις, τῶν κακῶν γεωργῶν, τοῦ

duorum tribuum conjunctionem sic : Naasson princeps Juda in matrimonium duxit magni Aaron filiam et Levites erat Aaron. Iterum et Persicum bellum dicit tribuum permiscuisse ordinem per captivitatem ; Christus autem cum sit Deus et homo, et virgo mater peperit eum, Isaia: prophetia: credendum est, quae dicit : *Generationem ejus quis enarrabit ?*

CARMEN XXXIV. *Genealogia.*

Itaque Filius Dei et Deus Christus, et David filius, ipse et sacerdos et rex. Genealogiarum ex Adam secundum Lucam, retrorsus, divine dicens mentionem facit Gregorius sic : Adam, Seth, Enos, Cainan, Maleleel, Jared, Enoch, Mathusala, Lamech, Noe, Sem, Arphaxad, Cainan, Sala, Heber, Phaleg, Ragau, Serug, Nachor, Thare, Abraham, Isaac, Jacob, Judas, Phares, Esron, Aram, Aminadab, Naasson, Salmon, Booz, Obed, Jesse, David, Nathan, Mathan, Mennas, Maleas, Eliakim, Joannan, Joseph, Judas, Simeon, Levi, Matthat, Jorem, Eliezer, Joseph, Her, Elmod, Cosam, Addi, Melchi, Neri, Salathiel, Zorobabel, Resa, Joannan, Judas, Osoc, Semei, Mattathias, Joseph, Janne, Melchi, Levi, Matthat, Heil, Joseph. Sic quidem S. Lucas. Verum Matthæus admirabilis ex Abraham secundum Lucam usque ad David, et a David per Salomonis progeniem seriem sic ducit, David, Salomon, Roboam, Abias, Asa, Josaphat, Joram, Ozias, Jonatham, Achaz, Ezechias, Manasses, Amon, Josias, Jechonias, quem in Babylonem captivum duxerunt, Salathiel, Zorobabel, Abiud, Eliacim, Azor, Sados, Achim, Eliud, Eleazar, Mathan, Jacob, Joseph.

CARMEN XXXV. *Miracula secundum Matthæum.*CARMEN XXXVI. *Ejusdem parabolæ.*

Sanctorum evangelistarum miracula atque parabolæ singulorum refert Magnus Gregorius. Hæc ergo miracula retulisse Matthæum dicit : Leprosi, socrus Petri, pueri centurionis, tempestatis, legionis, paralytici, hæmorrhoiisæ, filia: principis, cæcorum in via, muti, manum habentis aridam, cæci ac surdi, quoque panem et duorum piscium supra mare ambulationis, Chananææ, septem panum, transfigurationis, lunatici, cæcorum Jerichuntinorum, visus redditi cæcis et sanationis claudorum in templo, ex eoque sacrilegorum expulsionis, ficus, crucis, sepulturæ, resurrectionis. Has vero parabolæ tradit Matthæus : ædificantis domum stabiliter et instabiliter, seminis in quatuor loca cadentis, seminis adulterati, sinapis, fermenti, thesauri in agro, margaritæ et negotiatoris, sagenæ, ovis errantis, crudelis debitoris, opre-

1 Isa. LIII, 8.

(1) Ibid.

(2) In margine supplietur : Μαθθ, Ναγγαλ, Ἐλεῖμ, Νασοῦμ, Ματθαθ:ας.

(3) Ed. nov. p. 275.

(4) Ed. nov. p. 277.

πεμπόμενου υιοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς· εἰς ἀμπέλωνα, τῶν ἐν τῷ γάμῳ σχεδίων, τῶν δέκα παρθένων, τῆς διανομῆς τῶν ταλάντων, τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐρίφων.

ΛΟΓΟΣ ΑΖ.

Ἰωάννου θαύματα (1).

Ἰωάννης δὲ τούτων ὁ Θεολόγος ἐμνημόνευσε τῶν θαυμάτων· τοῦ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας γάμου, τοῦ υιοῦ τοῦ βασιλικοῦ, τοῦ ἐπὶ τῆς πηγῆς παραλύτου, τῶν ἐ' ἄρτων, τῆς ἐν θαλάσῃ πεζοπορίας, τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, τοῦ τετραήμερου Λαζάρου, τοῦ πάθους, τῆς ταφῆς, τῆς ἐγέρσεως, τῆς πρὸς τοὺς φίλους ὁμιλίας, τῆς Θωμᾶ ψηλαφῆσεως, τῆς μετὰ τὴν ἐγερσιν βρώσεως.

ΛΟΓΟΣ ΑΗ'. Λουκᾶ θαύματα (2).

ΛΟΓΟΣ ΑΘ'. Παραβολαὶ τοῦ αὐτοῦ (3).

Λουκᾶς δὲ τοσοῦτων αὐθις ἐμνημόνευσε θαυμάτων· τοῦ δαιμονίωντος, τῆς πενθερᾶς Πέτρου, τοῦ λεπροῦ, τοῦ παραλύτου, τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα, τοῦ παιδὸς τοῦ ἑκατοντάρχου, τοῦ υιοῦ τῆς χήρας, τῆς ἀμαρτωλοῦ γυναικὸς, τῶν ἀνέμων, τοῦ λεγεῶνος, τῆς αἱμορροῦσης, τῆς θυγατρὸς Ἰαείρου, τῶν ἐ' ἄρτων, τῆς μεταμορφώσεως, τῆς τοῦ μονογενοῦς ἰάσεως, τοῦ βωθοῦ, τῆς δεσμηθείσης ὑπὸ δαίμονος γυναικὸς, τοῦ ὕδριωντος, τῶν δέκα λεπρῶν, τοῦ Ἰεριχοῦντος τυφλοῦ, τῶν ἐν τῷ σταυρῷ σημείων, τῆς ταφῆς, τῆς ἐγέρσεως, τῆς εἰς οὐρανὸς ἀναλήψεως. Παραβολῶν δὲ τοσοῦτων ἐμνήσθη· τοῦ θέντος ἀσφαλῆ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τῆς πέτρας, καὶ τοῦ παθόντος εὐκλήον καὶ κλέον ἀγαπῶντος, τοῦ πεσόντος εἰς τέτ-

σαρας φύσεις σπόρου, τοῦ τοῖς λησταῖς περιπασόντος, τοῦ παρὰ καιρὸν θυροκρουστούντος καὶ κατὰ κομιζομένου, τοῦ εἰσοικισθέντος πνεύματος σὺν ἄλλοις ἑπτὰ, τοῦ λογιζομένου καθελεῖν τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομησαί, τῶν παρθένων καὶ τοῦ νυμφῶνος, τοῦ καλῶς τοῖς ὁδοῦλοις χρησαμένου, τῆς κοπριζομένης συκῆς, τοῦ νάπτου, τῆς ζύμης, τῶν ἐν γάμῳ πενήτων, τῆς δραχμῆς, τοῦ πλανηθέντος προβάτου, τοῦ ἀσώτου, τοῦ τῶν χρεῶν περικόψαντος οἰκονόμου, Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, τῆς εὐτόνως λιταζομένης χήρας, τοῦ τελώνου καὶ Φαρισαίου, τοῦ μερισμοῦ τῶν μῶν, τῶν κακῶν γεωργῶν καὶ φονετῶν τοῦ δεσπότη.

ΛΟΓΟΣ Μ'. Μάρκου θαύματα (4).

ΛΟΓΟΣ ΜΑ'. Τοῦ αὐτοῦ παραβολαὶ (5).

Μάρκος δὲ τοσοῦτων ἐμνήσθη θαυμάτων· τοῦ δαιμονίωντος, τῆς πενθερᾶς Πέτρου, τοῦ λεπροῦ, τοῦ παραλύτου, τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα, τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης, τοῦ λεγεῶνος, τῆς αἱμορροῦσης, τῆς θυγατρὸς Ἰαείρου, τῶν ἐ' ἄρτων, τῆς ἐν θαλάσῃ πεζοπορίας, τῆς Συροφοινικίσσης, τοῦ κωφοῦ καὶ ἀλάλου, τῶν ζ' ἄρτων, τοῦ μογιάλου, τοῦ Βαρτιμαίου, τῆς ἀκάρπου συκῆς, τῶν ἐγγύς τοῦ ναοῦ τυφλῶν καὶ χωλῶν ἰαθέντων. Παραβολῶν δὲ τοσοῦτων ἐμνήσθη· τοῦ πεσόντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀνίσου σπόρου, τῶν ζιζανίων, τοῦ νάπτου, τοῦ θανόντος κληρονόμου χειρὶν ἀδίκων.

ΛΟΓΟΣ ΜΒ'. Παραβολαὶ τῶν τεσσάρων (6).

Κοινῇ τῶν παραβολῶν ὁ θεὸς μνημονεύει Γρηγόριος, ὧν οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ συνεγράψαντο·

rariorum mercedisque æqualitatis novissimis et primis, malorum agrorum, filii a patre missi in vineam, libellorum in matrimonio, decem virginum, partitionis talentorum, ovium atque hædorum.

CARMEN XXXVII. Joannis miracula.

Joannes autem Theologus hæc miracula tradidit : nuptiarum in Cana Galilææ, filii reguli, paralytici piscinæ, quinque panum, supra mare ambulationis, cæci ex nativitate, Lazari quatruiduani, passionis, sepulturæ, resurrectionis, ad amicos sermocinationis, contactus Thomæ, post resurrectionem manducationis.

CARMEN XXXVIII. Lucæ miracula.

CARMEN XXXIX. Ejusdem parabolæ.

Lucas vero hæc quoque tradidit miracula : dæmoniacy, socrus Petri, leprosi, paralytici, manum aridam habentis, pueri centurionis, filii viduæ, peccatricis mulieris, tempestatis, legionis, hæmorrhoidis, filii Jairo, quinque panum, transfigurationis, filii unici sanationis, muti, mulieris inclinatæ ob colligationem Satanæ; hydropici, decem leprosoꝝ, cæci Jerichuntini, in cruce signorum, sepulturæ, resurrectionis, in cælos assumptionis. Has autem parabolâs tradidit : firmiter super petram ædificantis domum, quo majora passi eo plus diligentis, in quatuor loca seminis cadentis, qui incidit in latrones, importune pulsantis et bene exauditi, domum ingredientis spiritus cum aliis septem; horrea sua destruere cogitantis et majora facere, virginum et sponsi, recte agentis cum conservis suis, ficus circa quam mittuntur stercora, sinapis, fermenti, pauperum in cœna nuptiarum, drachmæ, ovis amissæ, prodigi, villici iniquitatis, Lazari mendici, viduæ instantè orantis, publicani et pharisæi, mnarum partitionis, malorum agrorum et sui domini interfectorum.

CARMEN XL. Marci miracula.

CARMEN XLI. Ejusdem parabolæ.

Hæc vero miracula tradidit Marcus : dæmoniacy, socrus Petri, leprosi, paralytici, manum aridam habentis, tempestatis et maris, legionis, hæmorrhoidis, filii Jairo, quinque panum, supra mare ambulationis, Syrophœnissæ, surdi ac muti, septem panum, balbi, Bartimæi, sterilis ficus, cæcorum et claudorum prope templum sanatorum. Has autem parabolâs tradidit : quod ceciderat super terram inæqualis seminis, zizaniorum, sinapis, hæredis qui inter manus iniquorum perierat.

CARMEN XLII. Parabolæ quatuor evangelistarum.

Quas easdem parabolâs retulerunt quatuor evangelistæ tradit divus Gregorius. Hæc sunt autem : domus

(1) Ed. nov. p. 277.

(2) Ed. nov. p. 275

(3) P. 279,

(4) P. 275.

(5) P. 279.

(6) Ed. uov. p. 281.

εἰσὶ δὲ αὐταὶ οἶκος ἐπὶ ψάμμου πηγνύμενος, σπόρος ἀνιως ζιζανίων, σίτος συμφυῆς, ἐμπυρισμὸς τοῦ σὺν ζιζανίοις σπόρου, σίνηπι, μαργαρίτης, θησαυρὸς ἐν ἀγροῦ κεκρυμμένος. σαγήνη, ἀμπελίων, υἱοὶ πεμπόμενοι παρὰ πατρὸς· εἰς ἀγρὸν, κακοὶ γεωργοί, γάμος παιδὶ παρὰ πατρὸς· γάμου ῥιπτόμενος ῥυπαροχίτων, δέκα παρθένου γρηγοροῦσαι, αἰφνίδιος ἐπιστάσις δεσπότη, ἐρίφων μερισμὸς καὶ προβάτων, λύχνος φαίνων ἐπὶ λυχνίας, αἶε προσδεχόμενος θεράπων τὸν δεσπότην, λησταῖς περιπεσὺν, ἑπτὰ σὺν ἄλλοις εἰσοικιζόμενον πνεῦμα, συκὴ ἀκαρπος, δραχμή, πρόβατον, υἱὸς ἄσματος, πικρὸς δεσπότης ἀχαρίστη δούλω, συνετὸς οἰκονόμος, προκίχρων, Λάζαρος πένης, Φαρισαῖος καὶ τελώνης, χήρας ἀξίωσις εὐτνος, ἄρτος τέκνοις διδόμενος καὶ ἰχθύς, ἀποθήκαι σφραγιζόμεναι, καὶ πλοῦσιος ἐλπίδων προαρπαζόμενος, ταλάντων διανομή, μῶν μερισμὸς, δούλος ἐπαινούμενος, ὡσαύτως· ἄλλος κατακρινόμενος.

ΛΟΓΟΣ ΜΓ'. *Εἰς τὴν ἐν ταῖς νηστειαῖς σιωπῆν (1).*

71 *Μέλω δ' οὐ Τροίην οὐκ εὐπλοον οἷά τις Ἀργῶ.*
Ὀδυσσεὺς ὁ Λαερτιάδης, μετὰ τὸ πωθήσασθαι τὸ Ἴλιον εἰς τὴν Ἑλλάδα γῆν ὑποστρέφων, πολλὰ πλανηθεὶς, γυμνὸς, ναυηγὸς εἰς Φαίακας ἔλθων, τῇ θυγατρὶ θεαθεὶς τοῦ Ἀλκινόου παρθένῳ τυγχανούσῃ, καὶ λόγοις ἀξίῃσιν συνετοῖς καταιδέσας, ὑπ' αὐτῆς τοῖς Φαίαισι δεικνύται καὶ τῷ βασιλεῖ Ἀλκινόῳ, ξένος μὲν καὶ γυμνός, ὁμῶς αἰδέσιμος καὶ τῶν ἄλλων ἐντιμώτατος. Γενόμενος δὲ κατὰ τὸ συμπόσιον, ἤκουσε τῶν ἐν Τροίῃ συμφορῶν λυριζομένων καὶ ἀριστείων· πωθόμενος δὲ τοῦ θεουρίου χάριν ἔππου, εἰ τι τοῦτοις ἔγνωσται, μαθὼν ὅτι νολί, καὶ λεγόντων ἀκούσας, δακρυχέων ἔστανε βραχὺ, τοῖς ὁρώσιν ἔκπληξιν ἐμποιών· μὴ τοῦτο

πράττειν δὲ πρὸς ἐκεῖνον παραινόμενος (οὐ γὰρ καθήκει τὴν εὐωχίαν δάκρυσι πολυστόνοις ἀνασκευάζειν), μόλις ἔξεῖπε τὸ ἀπόβροχτον, ὡς αὐτός ἐστιν Ὀδυσσεὺς ἄχρι δεῦρο φερόμενος πλάνη.

72 *Οὐδὲ σὺδς κεφαλῆν, οὐ πολὺν Ἑρακλέα.*

Κουρήτες καὶ Αἰτωλοὶ περὶ χοίρου κεφαλῆς ἀλλήλους κατέκοπτον. Κεῖται ἐν τῷ ιε' λόγῳ ἡ ἱστορία. Ἑρακλῆς δὲ τοὺς δώδεκα διήνυσεν ἄθλους. Κεῖται ἐν β' λόγῳ.

99 *Καὶ πῦρ ξείνον ἐλεσσε θηπέδου ἐν προτέ-*

100 *Παῖδας, μὴ καθαρῶς ἀπτομένους θυσίης.*

Κεῖται ἐν τῷ ιβ' λόγῳ.

101 *Τὴν δ' ἱερὰν ποτ' ἀκουσα θεοῦ μέγαισι κ-*

102 *Ὡς καὶ κλινομένη κτεῖνε τὸν ἀψάμενον.*

Κεῖται ἐν τῷ ιβ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΜΔ'. *Εἰς τὴν σιωπῆν.*

(2) *Πυρθάνομι', ὡς Σαμίων τις ἀναξ φθόνον ὡς*

Δείσας εὐδρομίην, μῆσατο τοῖον ἄχος·

Πόρκτην δὲ φιλέσσκε πατρώϊον, ἐμδαλε πότῳ.

Πολυκράτης ὁ τῶν Σαμίων βασιλεὺς εὐτυχῆς ὢν, καὶ πάντα εὐδρομῶν, φοβηθεὶς τὴν εὐδρομίαν (οὐδέποτε γὰρ ἔλυπθη), βουλόμενος ἑαυτῷ λύπην ποιῆσαι, τὸν πατρώϊον δακτύλιον δὲ ἐφέλει λαθῶν, εἰς θάλασσαν ἐβρίβεν· ἐδόκει δὲ λυπεῖσθαι περὶ τούτου· καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ προσφιλές τὸ βιβλίον [αἰ. manu φιθλίον]. Ἰχθύς οὖν ὑπέδέξατο τὸν δακτύλιον, ὃς ἔδεσμήθη λίμῳ. Τὴν μὲν σὺν ἄγραν ὁ ἰχθυοδόλος τῷ βασιλεῖ, τῷ θεράποντι δὲ τὸν ἰχθύν ὁ βασιλεὺς παρέσχεν· ἀνατεμῶν δὲ καὶ δακτύλιον εὐρών ἔνδον, τὸν μὲν ἐν

super arenam ædificata, semen inæquale zizaniorum, triticum congenitum, crematio seminis cum zizaniis, sinope, margarita, thesaurus absconditus in agro, sagena, vitis, filii a patre missi in agrum, mali agricolæ, nuptiæ factæ filio suo a patre, non habens vestem nuptialem ejectus, decem virgines vigilantes, adventus inexpectatus domini, hædorum et ovium separatio, lucerna lucens super candelabrum, semper exspectans dominum servus, qui incidit in latrones, cum aliis septem domum ingrediens spiritus, ficus sterilis, drachma, ovis, filius prodigus, immisericors dominus erga servum immisericordem, prudens villicus, fenerans, pauper Lazarus, pharisæus et publicanus, viduæ instans oratio, panis filiis datus et piscis, thesauri tui, et dives omnem sibi spem arripuens, distributio talentorum, innarum partitio, servus laudatus, eodem modo alter condemnatus.

CARMEN XLIII. *In silentium jejunii.*

Ulysses Laertius, diruta Troja, in Græciam revertens, postquam multum errasset, nudus, e naufragio ereptus, in Pheacos devenit. Filiam Alcinoi, quæ erat virgo, vidit atque sapientibus suis verbis commovit. Hæc ergo eum, quamvis alienigenam et nudum, Pheacis regique Alcinoi nihilominus reverentia dignum atque cæterorum æstimabilissimum ostendit. Cum cibum sumeret, gesta belli Trojæ celebrata illustriatque audivit. Cum ab eo quæsisset de equo ligneo, an quidquam eorum audivisset, non negavit, et loquentes audiens multasque fundens lacrymas, valde astantes commovit. Ne ita ageret erga eos admonitus (non enim decet epulas multis lacrymis conturbare), vix secretum declaravit: scilicet se esse Ulysses usque ad fortuna allatum.

CARMEN XLIV. *De silentio.*

Polycrates, Samiorum rex, cum ei faveret fortuna, et omnia prospere ageret, felicitatem extimuit (nuncquam enim mæstitia fuerat affectus). Sibimet volens mæstitiam creare, annulum paternum, quem amabat, in mare jecit. Ex hoc tristitiam se esse percepturum videbatur; nam fibula illi pretiosissima erat. Annulum autem, qui lineæ adhærebat, sorbitur piscis. Hauc capturam piscator regi, qui servo piscem dedit.

(4) *Ei. nov. p. 883.*

(5) *Hæc pars sunt præcedentis Carminis, vers.*

493-195, et in editis sine distinctione sequuntur. *Ed. 17.*

τῆ χειρὶ πάλιν εἶχεν, αὐτὸν δὲ τὸν ὑποδεξάμενον ἰχθῦν, ἢ τοῦ βασιλέως θυγάτηρ ὑπεδέξατο. Οὕτως ἐκείνῳ, καὶ βουλομένῳ περ, οὐ συνέβη λυπηθῆναι.

ΛΟΓΟΣ ΜΕ'. ΛΟΓΟΣ ΜΓ'. Ἐπος ἠρωϊκῶν καὶ λαμβείων.

Γερῶς (1) ὁ Πρωτεύς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων.

Πρωτεύς Θρᾶξ μὲν ἦν τὸ γένος, εἶχε δὲ υἱὸς Μῶλον καὶ Τηλέγονον. Τούτους ληστὰς ὄντας ὁ Ἡρακλῆς ἐλθὼν ἀπέκτεινε, ἀπεχθόμενος διὰ τοὺς Γηρυόνοιο βούς. Τοῦτον οὖν ἀθυμοῦντα τὸν Πρωτέα διὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν τέκνων, καὶ βίβαντα ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ θεοὶ ἐλεήσαντες ἀπηθανάτισαν, καὶ γέγονεν ἐνάλιος δαίμων, καὶ ἐρχεται καὶ οἰκεῖ τὴν Φαρίαν νῆσον. Οὗτος λέγεται καὶ μετὰ φωκῶν ἐνδιδαιτᾶσθαι· οὗτος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν Ἑλένην ἐλαβεν ἐλθόντος ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸ εἶδωλον τῆς Ἑλένης. Ὑστερον δὲ Μενελάου μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον μόντος, ὡς εἰς Αἰγυπτὸν ἔστιν ἢ Ἑλένη, καὶ ἐλθόντος παρὰ τὸν Πρωτέα, δέδικμεν αὐτὴν αὐτῷ. Λέγεται δὲ αὐτὸς ὁ Πρωτεύς μεταμορφοῦσθαι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ ποτὲ μὲν φαίνεσθαι τοῖσδε, ποτὲ δὲ τοῖσδε· καὶ γὰρ καὶ μάντις ἦν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Φάρων μετεμόρφου τοῖς πλησιάζουσιν, ἵνα μὴ αἰτῆται λέγειν μαντείας καὶ προγνώσεις. Ὅμοιος δὲ καὶ ὁ Μελάμπους μάντις ἦν καὶ ἱεροφάντης. Οὗτος ἐξέφηνε τὰ ἱερὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς Ἕλλησιν, ἅπερ ἐμμήσαντο Ἕλληνας· καὶ οὗτος δὲ τῶν μεταμορφουμένων ὡς μάντις ἦν. Οἱ γὰρ μάντις οὗτοι τληκαύτην εἶχον, φησὶ, δύναμιν, ὥστε μεταμορφοῦσθαι εἰς ὅπερ ἂν θελήσωσιν,

ὥστε μὴ γινώσκεισθαι παρὰ τῶν προσδιαλεγόμενων. Λέγει δὲ τοῦτον ὁ θεὸς Γρηγόριος παρακατιῶν ὧδε μεμνημένος δι' ἰαμβίων (2).

Πρωτεύς σοφιστὴς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων,

ἢ καὶ Μελάμπους, ἢ τις ἄλλος ἀστὸς·

Χριστὸς ἐπιλυθεὶς ἄλλοις ἀλλοις ἐμείο,
Ὅς καὶ μαθητὰς ἐκ Ἰάλης ἐβρύσατο,
καὶ πολλοὺς κινέων καὶ δαιμονίων ἀπὸ θεσμών
ἠλευθέρωσε, τῷ θελήσει δοῦς χάριν.

Κεῖνται αἱ παροῦσαι ἱστορίαι ἐν τῷ α' λόγῳ.

Δόλοισ ἐκλεψε τὸν γένους ἀρχηγέτην.

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ (3).

ΛΟΓΟΣ ΜΖ'. Ἐνόδια (4).

Ἐν τούτοις τοῖς ἐνοδοῖς λόγοις ἐν σχηματι εὐχῆς ὁ θεὸς Γρηγόριος πασῶν τῶν ὑπὸ Θεοῦ γενοῦσιν εὐεργεσιῶν τοῖς Ἰσραηλίταις μέμνηται, ὡς πυρὶ καὶ νεφέλῃ τούτους καθωδήγησεν ἐλθεῖς, ὅτι τὴν Ἐρυθρὰν αὐτοῖς τεμὼν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς δέησεν, ὅτι τὸν Φαράων παστρατιᾶς κατεπόντισεν, ὁμολῆν τὴν ὕγραν καὶ ποδιδάτον τοῖς προσφιλέσι κατασκευάσας, οὐρανὸν δὲ αὐτοῖς ἄρτον ὤμβρησε ξένον καὶ ἀσυνήθη, πέτραν ἀκρότομον διέβρηξε καὶ πηγὰς ἀνέβλυσε, τῶν ἐθρῶν τὴν δύναμιν ἔτρεψε χερσὶν σταυροτύποις Μωϋσέως, τῇ σελήνῃ καὶ τῷ ἡλίῳ τὸν ἔρμον κατέσχε δι' εὐχῆς Ἰησοῦ, τὰ Ἰορδάνεια βεῖθρα τοῖς ἐπιγενομένοις ὑπεχώρησεν, ἢ δὲ ὅδῳ ῥαδία κατασκευάσθη· αὐτὸς δὲ τοῖς ἀνθρώποις ὁμοιωθεὶς, τὴν οὐρανίαν ὑπέδειξεν ἄνοδον, ἀναστραφεὶς ἐπὶ γῆς, εἰς οὐρανὸν κουφισθεὶς, ἤξει τοῖς ἐπιθυμοῦσι λαμπρότερον ἢ τὸ πρῖν, ὅς καὶ πελάγους ἐπέθη, πόντος δὲ τοῖς ποσσὶν ὑπεχώρησε τούτων. Ἐκάστη τῶν ἱστο-

Cum exenterasset annulumque intus invenisset, in possessione sua illum iterum habuit; piscem vero, qui cum sorbuerat, filia regis accepit. Sic illi, etiam volenti, mœstitia non evenit.

CARMEN XLV, XLVI. Poëma heroicum et iambicum.

Natus Proteus ad effingendus formas.

Proteus, genere Thracius, Molum Telegonenique filios habebat. Hi, cum essent latrones, ab Hercule ob Geryonis boves invisio interfecti sunt. Dolore fractus ob occisionem filiorum Proteus in mare se præcipitavit; sed dii, misericordia moti, immortalē illum fecerunt, et unus ex deis æquoris factus est, insulam Pharium incolens. Dicitur quoque cum phocia vivere, et Græcia venienti Helenam rapuisse eique ejus imaginem dedisse. Deinde, cum Menelaus, post Trojanum bellum, Helenam esse in Ægypto audivisset Proteumque adisset, eam illi dedit. Dicitur idem Proteus vertendo faciem adentes se decipere, modoque hic, modo ille videri: cum enim etiam esset vates, hanc insulam Pharium invisentibus transformavit, ne vaticinia aut prophetiæ ab eo postularentur. Itidem erat quoque vates Melampus atque hierophanta. Hicce sacra in Ægypto Græcis revelavit, quæ imitati sunt Græci. Hic quoque erat quasi transformatorum vates. Vates enim hujusmodi tali, inquit, potestate sunt præditi, ut in quodcumque voluerint se vertant, ita ut ab astantibus non agnoscantur. Cænit autem illum divus Gregorius in Iambis.

CARMEN XLVII. Precatio ante iter suscipiendum.

In his carminibus, in orationis specie, divus Gregorius omnia beneficia a Deo collata Israeliticis tradidit, quomodo igne, et nube duxerit illos Deus, cum mare Rubrum dividens ante eos, quasi per siccum traduxit, cum Pharaonem cum omni suo exercitu submersit, æquali facilique via populo dilecto parata, de cælo pluit illis panem insolitum et prodigiosum, duram rupem dirupit et fluxerunt aquæ, hostium vires fregit manibus Moysis in modum crucis elevatis, solis et lunæ cursum stare fecit ad orationem Josue, Jordanis fluentia a facie populi recesserunt, viaque facilis parata fuit. Ipse, hominibus similis factus, cælestem viam demonstravit, in terra conversatus est, atque in cælum ascendit, unde desiderantibus adventus gloriosus quam ante. Supra mare ambulavit et a pedibus eorum fugerunt fluctus. Singulæ historiæ in his jam lectis præponuntur. Dicit ergo divus Gregorius modo deprecatorio: « Rex Christe, igne style,

(1) Cod. γελῶς. Est versus 10 carminis LXXIII, cui titulus *De demone pugnis*, p. 976. Edit.

(2) Priores duo versus leguntur in carmine *De se ipso et de episcopis* inscripto, vers. 728 et 729, p. 816; posteriores et tertius qui mox sequitur, unde sint non videmus Edit.

(3) Ne quid interim dicam de hoc et de præcedente Gregorii carmine, Protei certo et Melampodis historia iisdem propemodum verbis legitur apud Eliam Cretensem in scholiis ad quartam ejusdem Gregorii homiliam. Mat.

(4) Ed. nov. p. 295.

ριῶν ἐν τοῖς ἤδη λεχθεῖσι προτάταται. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἰκετευτικῶς· Χριστὲ βασιλεῦ, πύρινε σὺλε, τοῦ Γρηγορίου τῆ πλανωμένη ψυχῆ διὰ τῆς ἐρήμου τοῦ βίου τῆς πικροτάτης, ἐπίσχες τὸν Φαραῶν καὶ παῖσον, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον τὸν κακὰ βουλευόμενον, καὶ τοὺς πικροὺς ἐργοδιώκτας, τοῦτ' ἔστι τοὺς δαίμονας, καὶ τοῦ πηλοῦ με τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς πλινθείας τῆς ῥυπαρᾶς ἐργασίας ἀπάλλαξον, πληγαῖς ἀπρεπέσι τοὺς ἐμοὺς ἐχθροὺς ὑποτάξας, οἱ πλήττονται ταῖς καθαραῖς καὶ θεοειδέσιν ἐννοίαις, καὶ τῆ τῶν ἐντολῶν ἐργασίᾳ (ταῦτα γὰρ τοῖς δαίμοσι μάλιστα εἰσὶν ἀπρεπεῖς)· ὁμαλὴν δὲ παράσχοις ὄδον τὴν βιωτικὴν, δι' ἧς βαδίζω πρὸς τὴν πατρίδα τὴν θείαν κατεπειγόμενος· εἰ δέ με καταλάβῃ σπεύδων ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ σὺ μοι καὶ τὴν θάλασσαν διατμήξῃς, ἄγων δι' ἧς οἶδας ἀσυνήθους καὶ θειοτέρας ὁδοῦ· ἰσχυρὰν δὲ τὴν ἄβατον διαπεράσοιμι τρίβον, σπεύδων εἰς τὴν ἐπιγγελεμένην γῆν, τοῦτ' ἔστι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὸν ἔμδον κληρον ὄν ὑπέσχου καὶ κατένευσας· καὶ ποταμοὺς στήσειας. ἔμπαθῆ βεύσεως ἀπογεννήματα· καὶ πολέμους ἀλλοφύλων, ἐνθυμῆσεων πονηρῶν εἰς φυγὴν τρέψεας, τὸ πολυστένακτον ἀμβλύνας τῆς ἀμαρτίας βέλος· εἰ δὲ τῆς γῆς ἐπιβῶ τῆς ἱερᾶς, τοῦ σώματος ἀπολυθεὶς, καὶ τὰ προειρημένα παρελθὼν, ἕλξ τὴν τῶν πράξεων καταντήσας· χῶραν καὶ κληρονόμος ἀναδειχθεὶς, Χριστὲ βασιλεῦ, φῶς τῶν ἀνθρώπων, ἐκέλευε διηνεκέσιν ὑμῶν ἀσιγήτως δοξολογῆσω.

ΛΟΓΟΣ ΜΗ'. Περὶ ἀρχῶν (1).

11 Ὁς θῆρες, Χριστοῖο κατ' ὄφρος ἀκροτόμοιο
12 Λαμπομέτου, Μωσῆϊ νόμον τ' ἐνὶ πλαζῖ
[ἡράφοτος,

Gregorii erranti animæ in deserto vitæ amarissimo compesce cessareque fac Pharaonem, id est diabolum mala suadentem, atque importunos instigatores, id est dæmones. E limo peccati laterariaque sordidæ operationis eripe me, cum plagis in jucundis meos inimicos subjugaveris, qui puris et divinis cogitationibus castigantur, et observatione mandatorum (hæc enim sunt castigationes dæmonibus injucundæ) : planam autem præbe viam hanc mortalem, per quam ambulem ad patriam cœlestem festinanter. Si vigilans inimicus me comprehenderit, tu tamen æquora etiam ante me divide, per viam, quam noscis, insolitam divinamque ducens. Semitam munitam et inaccessam trajicere possim; ad terram promissam festinans, id est regnum cœlorum, meam hereditatem a te propositam et præparatam. Consistere fac etiam flumina, turbidum semen fluxus. Bella exterorum, pravaram cogitationum in fugam converte, telo luctuosissimo peccati retuso. Si, corpore solutus, in terram sanctam ingressus fuero, ad prædicta pervenero, atque regionis dulcedinis hæres institutus fuero, rex Christe, lux hominum, ibi te sempiternis hymnis sine fine glorificabo. »

CARMEN XLVIII. De principiiis.

Cum Dominus legem suam daret filiis Israel, Moysi præcepit ut sanctificaretur populus, staret ad radicem montis, ad audiendam vocem divinam, ne autem nubi appropinquaret aut in montem ascenderet; etiamsi jumentum tetigisset erat lapidandum. Præcepit autem Moysi Dominus ut in nubem et divinam caliginem ingrederetur; mons enim ardens erat igne, quia Dominus in igne et in nube descenderat. Moyses, in caligine nubemque ingressus, a Deo tabulas accepit in quibus erant scripta præcepta justificationesque Dei, *Decalogus*. Gregorius ergo Theologus, de sancta Trinitate loqui volens, carmine suo interdicat non iniunctis, atque quodcumque animale et indomitum persequitur, Moysen et Isaiam imitans, omni populo testificantes : *Audite, cœli*, inquit prior. *et loquar, audiat terra verba oris mei*¹; alter : *Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est*². Sicque autem Gregorius: præsertim Spiritu, inquit, sancto Dei : tu vero mentem et linguam mihi suscita, ut sint tuba veritatis magna annuntians : cum enim de numine locuturus, omnes tota anima lætentur toti Divinitati tam conjuncti.

CARMEN XLIX. De Filio.

Homo Christus et Deus priorem naturam ex Patre habuit nullo modo passibilem, alteram vero ex no-

¹ Deut. xxxii, 1.   ² Isa. i, 2.

(1) Ed. nov. p. 207, Περὶ τοῦ Πατρὸς.

(2) Ed. nov. p. 209.

Πνεύματος δὲ ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου. Ἐξ ἡμῶν δὲ λέγεται· καὶ γὰρ ἄνθρωπος ἡ Παρθένος, Θεὸν σεσαρκωμένον ἀμιάντως τεκοῦσα, καὶ συνουσίας ἐκτὸς ἀνδρός.

Δαβὶδ γένος, ἀλλ' Ἀδάμιοιο.

Τῷ Δαβίδ ὁ Θεὸς ἐπηγγεῖλατο τὸν Χριστὸν ἐκ καρποῦ τῆς ὄσφύος αὐτοῦ ἀναστήσειν κατὰ σάρκα· Δαβὶδ δὲ βασιλεὺς Ἰσραὴλ υἱὸς Ἰεσσαί, Βηθλεεμίτης φυλῆς Ἰούδα. Πρῶτος οὖν Ἰακώβ φησιν· *Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ οὗτος προσδοκία ἐθνῶν.* Υἱὸς οὖν Δαβὶδ ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ὁ πλάστης Ἀδάμ, Ἀδάμ δὲ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκτίσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν.

65 Καὶ φάτηρ μὲν ἔδεκτο.

Τοῦ δόγματος παρ' Αὐγούστου Καίσαρος ἐξεληλυθότος, τὴν οἰκουμένην ὅλην ἀπογράψασθαι, καὶ πάντων εἰς τὴν ἰδίαν πατριδα καταπειρομένων, Ἰωσήφ υἱὸς ὦν Δαβὶδ ἀπὸ Ναζαρεθ εἰς Βηθλεὲμ ἀνῆλθεν εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἀπογράψασθαι σὺν Μαρίᾳ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ οὐση ἐγκύῳ· καὶ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.

Μάγοις δὲ τὸ ἡγεμόνευεν

66 Ἄστηρ, δωροφόροι δ' ἄρ' ἔβαν, καὶ γούνατ' ἔκυψαν.

Χριστοῦ γεννηθέντος, μάγοι παρεγένοντο ἀπὸ ἀνατολῶν ὑπὸ ἀστέρος ὀδηγούμενοι, καὶ Χριστὸν προσκυνήσαντες, δῶρα παρέσχον αὐτῷ χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

67 Ὡς βροτὸς ἦλθ' ἐκ' ἀγῶνα, ὑπέσχεσθε δ' ὡς ἰδάμαστος

68 Πειραστὴν τρισσοῖσι πάλαισμασιν.

Τρισὶ προσβολαῖς ὁ διάβολος Χριστὸν πειράζει· Πεινῶντι λίθους εἰς ἄρτον προβάλλεται· τὰς βασιλείας τῆς γῆς αὐτῷ δείκνυσι, ταῦτα παρέξειν εἰ γε πεσὼν προσκυνήσοι, διαβεβαιούμενος· εἰς δὲ τὸ περιέργιον ἀγαγὼν τοῦ ἱεροῦ, βλαβεῖν κάτω φησὶν εἴπερ Υἱὸς εἴη τοῦ Θεοῦ· πάντων δὲ διαμαρτῶν, οἴχεται κατησχυμμένος. Κεῖται ἐν τῷ Υ' λόγῳ ἡ ἐξηγησις.

Ἐἶδαρ ὑπέστη,

69 Θρέψε δὲ χιλιάδας.

Τροφῆς μὲν ὡς ἄνθρωπος μετέσχεν ὁ Σωτὴρ, ἀλλ' ἐξ ἄρτων πέντε χιλιάδας ἐκόρσεν. Κεῖται ἐν τῷ γ' λόγῳ.

Ἦδωρ τ' εἰς οἶνον ἄμειψεν.

Χριστὸς ἐν Κανᾷ γενόμενος τῆς Γαλιλαίας, εἰς γάμον ἐλθὼν, καὶ λείψαντος οἴνου, τοῦτο τῆς μητρὸς αὐτῷ διασαφηνάσης, τοῖς παρεστώσι τὰς ὑδρίας ὕδατος πληρῶσαι προστάξας, οἶνον ἐξ ὕδατος κερνᾶν ἰλαρὸν τοῖς δαιτυμόσι καὶ μάλα ἡδὺν παρεσκεύαζεν.

70 Λούσατο, ἀλλ' ἐκάθηρεν ἀμαρτάδας, ἀλλ' ἔβροθη

71 Πνεύματι βροταιῆς φωτῆς ἔπο, υἱὸς ἀνδρ- [χοῦ.

Χριστὸς ἐν Ἰορδάνῃ βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, παρὰ μὲν Πατρὸς ὦ, Υἱὸς ἀγαπητὸς μεμαρτύρηται, Πνεῦμα δὲ τὸ πανάγιον σωματικῶς εἶδει κατῆλθεν ἐπ' αὐτὸν ὡσεὶ περιστερά. Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

72 Ὡς βροτὸς ὑπνον ἔδεκτο, καὶ ὡς Θεὸς εὐνασε [πόντον.

Χριστὸς καθεῖδων ἐν τῷ πλοίῳ, κλύδωνος τοῦς μαθητὰς ἐκταράττοντος, ἀναστὰς ἐπιστίμησε τοῖς ἀνέμοις· ἡ δὲ θάλασσα γαληνῶς ὑψήπλωσε τῷ προστάγματι τὰ νῦν.

73 Γούνα κάμεν, παρέτοις δὲ μένος καὶ γούνατ' ἐπηξεν.

bis, atque hanc non ex aliquo semine, sed ex Spiritu sancto et Maria Virgine. Ex nobis vero dicitur : homo Virgo, Deum incarnatum munda pariens, incognito viro.

David Deus promisit de fructu ventris ejus se Christum secundum carnem suscitaturum esse; David autem erat rex Israel, filius Jesse, ex Bethleem, ex tribu Juda. Dicit autem primus Jacob : *Non auferetur scriptum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium* ¹. Filius David est ergo Christus secundum carnem, factor Adami, Adamus autem factus est ad imaginem et similitudinem Dei.

Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, et ibant omnes in suam civitatem, Joseph autem, filius David, ascendit de Nazareth in Bethleem civitatem David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Impleti sunt autem dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit et reclinavit eum in præsepio; quia non erat eis locus in diversorio ². Cum Christus natus fuisset, magi, stella duce venerunt ab Oriente, Christumque adorantes obtulerunt ei aurum, thus et myrrham.

Ter diabolus tentat Christum : ei jejuno lapides in panem convertendos proponit; regna terræ illi demonstrat, quæ se illi esse daturum, si cadens adoraverit, promittit; statuens autem illum super pinaculum templi, ut mittat se deorsum illi suadet, si Filius Dei est. Cum nihil profecisset, ignominiose discessit. In tertio carmine expositio legitur.

Cibus autem ut homo vescitur, sed ex panibus quinque millia satiat. Legitur in tertio loco.

Cum Christus esset in Cana Galilææ atque ad nuptias vocatus, deficiente vino, hoc ei mater notum fecit. Tunc astantes jussit implere hydrias aqua, vinumque ex aquâ factum apponi convivis generosum ac suavissimum.

Christus a Joanne in Jordane baptizatus a Patre accepit testimonium quod esset Filius ejus dilectus. Spiritus vero sanctissimus corporali specie sicut columba descendit in ipsum. In secundo carmine legitur.

Christus in navicula dormiens, tempestate tremefactis discipulis, surrexit et imperavit ventis, statimque mare obediens iratos fluctus sedavit.

¹ Gen. xlix, 10. ² Luc. ii, 7 sqq.

Χριστὸς κεκμηχῶς ἀπὸ τῆς ὁδοπορίας, παρὰ τὴν πηγὴν τὴν ἐν Συγῆμ καθίσας, διελέχθη Σαμαρείτιδι· ταύτῃ δὲ προσιπὼν τὰ πεπραγμένα, καὶ ὑπ' αὐτῆς μνηθεὶς τοῖς πολίταις, πρὸς αὐτὸν ἀφικομένους τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐκήρυξεν, αὐτὸς τε γόνατα παραλλοιμένα ἐστερέωσε, καὶ χεῖρας ἀνειμένας ἐνίσχυσε, καὶ μέλη ἐπῆξε λελυμένα, καὶ χυλοῦς ἐκώρθωσε, καὶ πᾶσαν ἐθεράπευσε νόσον.

74 *Εὐξάτο· τίς δ' ἐσάκουσε λιταζομένων ἀμνη-
[των.*

Χριστὸς σταυροῦσθαι μέλλων προσύξατο· Πάτερ, παρελλόθω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· πλήν εὐχὴ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. Ἦξάτο μὲν ὡς ἄνθρωπος, τῶν ἀσθενῶν δὲ εὐχομένων εἰσέχουσεν ὡς Θεὸς Χριστὸς τὸ συναμφοτέρον.

Θῦμα Χριστὸς καὶ ἀρχιερέυς· αἶμα Θεῷ ἀνέθηκε, πόσιμον ἐκάθηρεν· ἐσταυρώθη, τὴν ἁμαρτίαν καθήλωσε· νεκροῖς συνανεμίχθη, ἀλλ' ἀνέστησε τοὺς νεκρούς· ἐκεῖνα μὲν τῆς σαρκὸς, ταῦτα τῆς θεότητος. Βίη τοίνυν, φησὶ Γρηγόριος ὁ Θεσπεσίως, τοῖς ἀνθρωπίνως πάθει τὴν Χριστοῦ καθυδρίσθη θεότητα.

ΛΟΓΟΣ Ν.

Περὶ ἀγίου Πνεύματος (1).

Ὅτι τὴν σωτήριον Χριστὸς οἰκονομίαν πληρώσας ἀνελήφθη, τὸ πανάγιον Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς, ὡς ἐπηγγελίατο, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς ἐξαπέστειλεν· ὤφθη δὲ ὡς ἦχος πνοῆς βιαίας φερομένης, καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ τούτοις ὤφθησαν διαμεριζόμενοι γλώσσαι ὡσαύτῃ πρὸς πληρωθεῖσι τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου. Ἐκάθισε γὰρ ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ. Παρῆσαν δὲ τῶν

Christus fessus itinere ad fontem in Sichem consedit et cum muliere Samaritana locutus est. Cum ei omnia quae ipsa fecerat revelasset, mulier civibus suis Christum prope esse nuntium attulit. Quo audito cum ad eum venissent Evangelium iis Regni annuntiavit, pedes debilitatos firmavit, manus paralyticas restituit, membrorum torporem amovit, claudos erexit, omnem denique morbum sanavit.

Christus cum in eo esset ut cruci affligeretur, hoc modo precatus est : *Pater, transeat a me calix iste. Verum non ut ego volo, sed sicut tu.* Oravit ut homo, ut Christus et Deus autem infirmorum preces exaudivit.

Christus victima et summus sacerdos sanguinem suum Deo obtulit, mundum purgavit; cruci affixus peccatum una affixit; cum mortuis sepultus, mortuos resuscitavit: illud carnis, hoc deitatis est. Noli ergo, dicit Gregorius, passionibus humanis Christi deitati insultare.

Carmen L. De Spiritu sancto.

Consummato redemptionis nostrae opere cum Christus in caelum ascendisset, Spiritum sanctum, sicut promiserat, die Pentecostes a Patre misit. Et factus est repente de caelo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt iis dispartitae linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et loquebantur linguis magna Dei. Erant autem Hierosolymis viri religiosi ex omni gente qui audientes glorificabant Deum et crediderunt in Dominum nostrum Jesum Christum.

Postquam Deus Adamum e limo creasset eique inspirasset spiraculum vitae, in exstasim eum et somnum induxit et ex costa ex corpore eius sumpta formavit Evam. Ex Adami cum Eva commercio natus est Seth. Eva autem non processit ex Adam, sicut Seth. Ambo igitur quamvis originem ex Adamo duxerint, non tamen mulier τριτῇ et τεκτῷ; Seth ex uno patre, nati indiscriminatim dicuntur.

Carmen LI. De mundo.

Graecorum opiniones refellens Theologus et de Providentia verba facere volens demonstrareque mundum universam Dei imperio administrari, illorum dementiae brevi sermone et comparationibus utendo exponit. Graeci sideribus providentiam attribuunt, fortunam inde, sortem, generationes deducentes. Gregorius econtra eorum errores detegit. Haud absurdum est de astris bene disserere; illi autem re improbedenter instituta in huiusmodi errores delapsi sunt.

¹ Matth. xxvi, 39.

(1) Ed. nov. p. 215.

(2) Ed. nov. p. 219.

(3) Ed. nov. p. 225.

30 *Εἰ μὴ καὶ θεὸν αὐτὸν ὑπ' ἄστρασι σοῖσιν ἐλίξης*
 31 *Εἰ δ' οὐ τις κρατέων, πῶς στήσεται; οὐ γὰρ*

[*δρακῶνα*·

32 *Κεῖνοι μὲν τοιοῖσι λόγοις θεὸν ἐκτὸς ἔχουεν*·

33 *Ἡ γὰρ δὴ θεὸς ἐστίν, ἢ ἀστέρες ἡγεμονίης.*

Ἑλλήνων οἱ σοφοὶ πολλὰς περὶ πολλῶν δόξας ἐκθέμενοι, καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἄστρον, τῶν πολλῶν ἀπεσφάλησαν· ἐκεῖνοι δὲ ταῖς εἰμαρμέναις συνηγορεῖν ἐθέλοντες, ὧδε περὶ ἀστέρων ἐξέδωκαν. Λέγουσιν Ἀριάδνης τινὰ στέφανον καὶ Βερονίκης πλόκαμον, ταυαῦτά τινα παραληροῦντες· Ἀριάδνη, φησὶ, θυγάτηρ Μίνωος ὑπῆρχε τοῦ Κρητῶν βασιλέως, ἐλθόντος Θησέως ἐπ' ἀναίρεσει τοῦ Μινωαυάου. Ἐκ τοῦ οὖν Θησέως ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος καὶ ἀνήγαγεν αὐτὴν ἐν τῇ Νάξῳ, καὶ συνεμίγη αὐτῇ, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῆς στέφανον ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἄστρον ὑπεζωγράφησεν. Ἡ δὲ τοῦ πλόκαμου τῆς Βερονίκης ἐστὶν αὕτη· Βερονίκη γυνὴ τις ἦν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου καλουμένου. Τοῦ οὖν ἀνδρὸς αὐτῆς Πτολεμαίου ὄντος ἐν πολέμοις, ἤρξατο, ὅτι εἰ ὑποστρέψει ἄρρωτος, τὸν πλόκαμον ἀποκείρασα τὸν ἑαυτῆς, ἀναθήσει ἀνάθημα ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ἀνέθηκεν ἡ Βερονίκη. Κόμων οὖν τις ἦν ἀστρονόμος ἐπὶ τῶν ἑαυτῆς χρόνων, καὶ πρὸς κολακείαν αὐτῆς φησιν, ὅτι οἱ θεοὶ τὸν πλόκαμον τοῦτον ἐν ἄστροις ἐπέθηκαν· καὶ νῦν μὲν ἐστὶ τις βοτρυειδὸς τεθεὶς ἀστέρων ἐν τῷ οὐρανῷ, ὃ καλοῦσιν πλόκαμον Βερονίκης. Ὁμοίως φασὶ περὶ κύκνου· Ζεὺς ἔρασθεις, ὡς μὲν τινὲς φασὶ, τῆς Νεμεσῶος, οἱ δὲ τῆς Λήδας, βουλόμενος συγγενέσθαι καὶ μὴ δραθῆναι ὑπὸ τῆς Ἥρας, ἐξωμοιώθη κύκῳ καὶ συνεγένετο τῇ ἐρωμένη. Νῦν οὖτος ὁ κύκνος κατεστηρίχθη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἔστι, φησὶν, ὑποζωγραφηθεὶς καὶ ἄστρον ὁ κύκνος. Περὶ δὲ ταύρου φασὶ· Ταύρος τις ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἀνεδόθη περὶ τὴν Ἑλλάδα· οὗτος ἐλυμαίνετο τὴν χώραν καὶ εἰσίνετο πολλὰ. Ἐπὶ ταῦτον ἐλθὼν ὁ Θησεὺς ἀνέειλεν αὐτόν·

καὶ βουλόμενοι οἱ θεοὶ, φησὶ, μάγα δεῖξαι τοῦ Θησέως τὸ ἔργον, καὶ θεραπεῦσα· καὶ τὸν Ποσειδῶνα, κατεστηρίξαν τὸν ταῦρον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐστὶ δι' ἀστέρων ὑποζωγραφηθεὶς. Περὶ δὲ λέοντός φασιν, ὅτι λέων τις ζῶν ἄγριον ἦν ἐν τῇ Νεμείᾳ (χώρα δὲ αὕτη τῆς Πελοποννήσου)· οὗτος οὖν ὁ λέων ἐλυμαίνετο τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ. Εὐρυσθεὺς οὖν βασιλεύων τῶν Μικητῶν καὶ μηνῶν τῷ Ἡρακλεῖ, πέμπει τὸν Ἡρακλέα ἐπ' ἀναίρεσει τοῦ λέοντος· καὶ ἐλθὼν ὁ Ἡρακλῆς ἀνέειλε αὐτόν. Οἱ οὖν θεοὶ, φησὶ, βουλόμενοι τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἡρακλέους ἐπίδοξον ποιῆσαι, δι' ἀστέρων αὐτὸν τὸν λέοντα ἐν τῷ οὐρανῷ ἐζωγράφησαν. Περὶ δὲ τοῦ ὀρνίθου φασὶν· Οὗτος ὁ ὀφιοῦχος Ἀσκληπιὸς ἐστὶν ὁ τῆς Ιατρικῆς ἑφορος· σύμβολον δὲ ὁ ὄφις τοῦ ἀγῆρω· λέγεται γὰρ ἀποδύεσθαι τὸ γῆρας· ὁ ὄφις, καὶ ἀνανεοῦσθαι. Ἐπει οὖν ὁ Ἀσκληπιὸς διὰ τῆς Ιατρικῆς ἀνανεοῖ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ποιοῦσιν αὐτὸν μετὰ τοῦ δρακόντος. Θέλοντες οὖν αὐτόν, φησὶν, οἱ θεοὶ ἀντὶ ἀγάλματος ἀνιερώσαι, δι' ἄστρον ἀνέθηκεν ἐν τῷ οὐρανῷ. Περὶ Οὐρίωνός φασιν· Οὐρίων οὗτός ἐστιν ὁ καταστριχηθεὶς· ἐστὶ δὲ οὗτος ὁ ἐκ τοῦ ὀρῆσαι τοὺς θεοὺς ἐν τῇ βύρσῃ τοῦ βοῦς, τοῦ σπαγέντο· ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν φιλοξενίᾳ ὑπὸ Θηβαίων βασιλέως, γεννηθεὶς. Ὁ ἱερεύς τις τῆς Βουτιᾶς ἦν βασιλεύς. Οἱ θεοὶ βουληθέντες ἰδεῖν εἰ φιλοξενεῖ, ὡς ἀνθρώποι ἦλθον πρὸς αὐτόν ὡς φιλοξενισθέντες ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ δέδεξάτο καὶ ἔθυσε βοῦν, καὶ ἐξέμισεν αὐτούς. Ξενισθέντες καὶ ἐξερχόμενοι οἱ θεοὶ, εἶδον τὴν βύρσαν τοῦ σπαγέντος βοῦς κειμένην κάτω, καὶ οὐρήσαντες οἱ θεοὶ εἰς αὐτὴν, ἐποίησαν ἐξ αὐτοῦ τοῦ οὐραοῦ καὶ τῆς βύρσης τὸν Οὐρίωνα. Οὗτος γενόμενος ἱεράζου τῆς Ἀρτέμιδος· αὕτη δὲ σκορπιὸν ἀνήγεγε κατ' αὐτοῦ, καὶ κρουσθεὶς ἐν τῶν σφυρῶν ἀπέθανεν. Οἱ οὖν θεοὶ ἐλεήσαντες αὐτόν, ὑπεζωγράφησαν ἐν τῷ οὐρανῷ μετὰ τοῦ σκορπιῶ. Περὶ δὲ Ἡριγόνης φασὶν, ὅτι

Græci dum inter alias res, astra explicare studebant, in multos et graves errores inciderunt. Ii qui sortes explicandas susceperunt, hæcæ de astris opinantur. De Ariadnes corona et Berenices coma loquentes mirum in modum fabulantur. Ariadne, dicunt, Minois, Cretensium regis filia eo tempore vivebat, quo Theseus Minotauri interficiendi causa in illam pervenit insulam. E Thesei manibus eam accepit Bacchus, et in Naxum reduxit, eamque compressit, et in ejus honorem coronam in cælo inter sidera collocavit. Hæcæ porro de Berenices capillo fabulantur; Berenice uxor erat Ptolemæi cognomine Evergetis, in urbe Alexandria. Ptolemæus cum in castris et bello versaretur, conjux votum fecit, quando incolumis rediisset, comam se præcisuram inque templo consecraturam. Quod et fecit. Tum temporis Comon astronomus, Berenicen adulaturus declaravit, deos ipsos illius comam inter astra posuisse; et revera est constellatio racemi formam referens, quam Berenices comam appellavit. Simile quid de Cyeno dicunt. Jupiter aniore incensus, dicunt, Nemeæos aut Ledæ, eique clam Junone adesse desiderans, in Cyncum transformatus cum ea rem habuit. Hic igitur Cyncus in cælo collocatus est, et reapse Cyncus inter astra est depictus. En quæ de Tauro referunt: Taurus quidam a Neptuno in Græciam missus, totam regionem devastare et destruere cœpit. Theseus eum interfecit: dii autem glorificantes opus Thesei, et honorem Neptuni augentes, Taurum in cælo collocarunt, et revera Taurus inter sidera suum occupat locum. Leonem porro ferocem in Nemeæ regione Peloponnesi fuisse tradunt. Eurystheus, rex Mycenarum, Herculi incensus, hunc ad interimendum animal mittit. Quod Herculis factum cum dii debito honore ornare vellet, Leonem inter astra posuerunt. Quoad Anguiferum, Æsculapii eum dicunt esse medicinæ præsidem; serpens autem symbolum est ejus quod nunquam senescit; semper enim serpens rejuvenescit. Æsculapium itaque quod hominum corpora quasi renovat, draconi similem faciunt. Hinc dii decorare volentes Serpentem in cælo inter astra locum habere jusserunt. De Orione hæc narrant: Orion inter sidera positus is est quem dii, super bovis in eorum honorem a Thebarum rege mactati corium mingentes genuerunt. Rex Bœotizæ tam temporis idem et sacerdos erat. Hujus hospitalitatem tentantes dii sub forma humana ad eum venerunt. Rex in receptorum honorem taurum mactando hospitalitatis munera exsequitur. Postea exeuntes dii in pellem bovinam, quæ humi jacebat, minxerunt, et sic Orionem genuerunt. Orion cum Artemidis amore flagraret, dea serpentem contra eum misit, a quo in clavicula vulneratus animam efflavit. Eum dii misericordia moti inter astra cum Scorpio fulgere voluerunt. — Apud eosdem auctores Erigone Icarii Atheniensis audit. Bacchus porro vini inventor perhibetur inter Græcos. Nam cum Athenas venisset, Icario cuidam quem obvium habuerat, vitis sarmentum dedit; quod cum plantas-

αὕτη θυγάτηρ ἦν τοῦ Ἰκαρίου· Ἰκάριος δὲ Ἀθηναίος ἐστὶ τὸ γένος. Λέγεται μὲν οὖν ὁ Διδόνυσος ἐξευρεῖν τὸν οἶνον· αὐτὸν γὰρ φασιν Ἑλλήνες ἐφορον τῆς ἀμπέλου. Οὗτος ὁ Διδόνυσος ἐλθὼν ἐν Ἀθήναις, Ἰκαρίῳ τιλὴ περιτυλῶν, δέδωκε, φησὶν, αὐτῷ κλημα ἀμπέλου φυτεύσαι· καὶ ἐφύτευσε καὶ ἐγεύργησεν οἶνον, καὶ αὐτὸς ἔπιε καὶ ἔδωκε ποιμέσι πιεῖν. Οἱ δὲ ποιμένες μεθυσθέντες, διὰ τὸ ἐκ παραδόξου πρῶτον πιεῖν, νομίσαντες φαρμαχθῆναι παρὰ τοῦ Ἰκαρίου, ἀποκτείνουσιν αὐτόν. Ἡ δὲ τούτου θυγάτηρ Ἡριγόνη διὰ τῆς κυνὸς τοῦ Ἰκαρίου γνοῦσα, ὅτι τέθνηκεν, ἐπονητάτο καὶ ἠσχαλλε· ταύτην δὲ, φησὶν, ἐλεήσαντες διὰ τὸ πάθος, μετέθηκαν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀστροῖς ἐστὶν ἡ Ἡριγόνη. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἀνατεθέντων, ὡς Ἑλλήνες ληροῦσιν, ἱκανῶς ἔχει.

Λεκτὸν δὲ περὶ οὗ φασὶ ζωοφόρου κύκλου· Πρῶτος μὲν οὖν Ζαραθρούστης περὶ τούτου διεσκέφατο, βίβραρος ὢν. Ζάμης δὲ μετὰ τούτον καὶ Δαμοίτας οἱ τούτου παῖδες· ἔπειτα Ὀροίησος ὁ Δαμοίτου παῖς· ἔξης δὲ μετὰ τούτους, Ὀστένης. Οὗτοι τὸν ζωδιακὸν κύκλον διεῖλον εἰς οἴκους καὶ θεοὺς καὶ συνοικεσίας καὶ διαφορὰς ἀέρων· ἐπὶ μὲν ἔδοξαν εἶναι θεοὺς, τὸν Ἡλιόν φημι καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς πέντε πλανήτας, ἐντεῦθεν ἐπιπόροδον καὶ τὴν λύραν ἰστοροῦντες. Φασὶ μὲν οὖν ἄλλιον εἶναι θεὸν πάντων ὑπέριστατον, ἐξ οὗ πάντα εἶναι τοὺς ἄλλους διαδεδαιούμηναι, τοὺς Τιτάνους καὶ δαίμονας, καὶ γηγενεῖς, καὶ Κουρήτας, καὶ ἤρωας, καὶ εἰδῶλα θεῶν, καὶ δαιμόνια, τῶν ἀνθρώπων, ὡς φασὶ, βασιλεύοντα. Ἐπὶ μὲν ἐφόρους φασὶ, δι' ὧν τὰ ἀποτελεσματικὰ συμβαίνει, Ἄρεα, Ἀφροδίτην, Δήμητραν, Διδόνυσον, Ἀθηναῖαν, Ἡραίστον, Ἄρτεμιν· τινὲς δὲ καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν προστιθέσσι, τοῖς νοσοῦσιν ἐπαμύνοντα. Ἄλλοι δὲ ζῶνας

ὀνομάζοντες τοὺς ἐπὶ τὰ, οὕτως ἀριθμοῦνται· Κρόνος, Ζεὺς, Ἥλιος, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἐρμῆς, Σελήνη. Περὶ δὲ τῆς ζωδιακῆς οἰκίσεως, φασὶν εἰς ἕξ οἴκους διηρηθῆαι τοῦτον τὸν τρόπον· Κρόνου μὲν οἶκοι, αἰγόκερος καὶ ὕδροχόος· Διδὸς δὲ, τοξότης καὶ ἰχθύς· Ἄρεως, σκορπίος καὶ κριός· Ἀφροδίτης, ζυγὸς καὶ ταῦρος· Ἐρμοῦ δὲ, παρθένος καὶ δίδυμος· Ἥλιου δὲ, λέων καὶ καρκίνος. Σύνοικοι δὲ τούτων, Ἥλιου μὲν Ἀπόλλων· Ἐρμοῦ, Μοῦσα· Ἀφροδίτης, Ἀντέρως· Ἄρεως, Ἄτη· Διδὸς, Ἥρα· Κρόνου, Ῥέα. Οὗτοι μὲν τούτων σύνοικοι ἐπὶ τῶν ἕξ ζωδίων, οἷον λέοντος, παρθένου, ζυγοῦ, σκορπίου, τοξότου, αἰγόκερος· καὶ ἔξης, Διδὸς σύνοικος, Ποσειδῶν· Ἄρεως, Πλούτων· Ἀφροδίτης, Ἴμερος, Ἄρτεμις Νεφέλη, Σελήνης μὲν οἶκος οὐκ ἐστὶ, κατὰ δὲ συμπάθειαν. Οὕτως Ἥλιος σύνοικοι, λέων καὶ καρκίνος· καὶ οὗτοι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕξ ζωδίων, οἷον ἰχθύων, κριοῦ, ταύρου, καρκίνου, διδύμου, ὕδροχόου. Τῶν δὲ διηρημένων εἰς ἀέρα λεζθεῖων τὰ ὀνόματά φασὶν ὕδα· Ἀιδωνεὺς, Περσεφόνη, Ἐρως, Χάρις, Ὠραὶ, Λιταὶ, Τιθύς, Κυβέλη, Πραξιδίκη, Νίκη, Ἡρακλῆς, Ἐκάτη, Ἡφαιστος, Ἴσις, Σάραπις, Θέμις, Μοίραι, Ἐστία, Ἐρινός, Κοῦρος, Νέμεσις, Νύμφαι, Ἀητώ, Καίριος, Λοίμη, Φόρη, Ἀνάγκη, Ἀσκληπιός, Ὑγεία, Τόλμα, Δίκη, Φόδος, Ὀσίρις, Ὀκεανός, Δόλος, Ἐλπίς· ἀφ' ὧν ἐξήκοντα ἄλλους εἶναι φασὶν· ἐκ δὲ τούτων, τὴν ἄπειρον κίνησιν τοῦ ζωοφόρου κύκλου καὶ τῶν πλανήτων. Τὰς μὲν οὖν περὶ τούτων δόξας ὁ θεῖος Γρηγόριος συντόμως ἀνατρέπων (καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ ἀποτελεσματικὰ συμβαίνειν ἐφαντάσθησαν, ἀδέικατον ὁδὸν πλανηθέντες), ὡδὲ φησὶν, ὅτι τοῖς ἀστράσι ἀστέρεις εἰσὶν ἐναντίοι, δι' ὧν ἄριστος ἐστὶ προνοίας, ἤτις δυναταίς ἐστὶ τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ τρεπόμενον καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν δοῖη τις ἄν, ὑπ' ἀστρασιν ἐλίσσων. Ὅτι

sci, vindemix tempore vinum et ipse bibit et pastoribus bibendum dedit. Hi ebrii facti, quippe qui tum primuni hunc potum gustassent, venenatos sese ab icario rati, hunc interfecerunt. Erigone, ejus filia, per canem certior facta de nece paterna, ejulavit. Dii, ejus miseri, inter astra repoauerunt. Hæc hæc.

Reliquum est ut de cyclo quem appellant zodiacum disseramus. De eo Zathrustes, homo barbarus, primus inquisivit; post eum Zames et Damtas, ejus filii, dein Orasius, Damastæ filius, denique Ostanes. Hi omnes zodiacum in domus diviserunt et deos et habitacula et aeris regiones diversas. Deos numero septem esse censuerunt, solem, lunam et quinque planetas, additis heptachoride et lyra. — Deum æternum, super omnia positum, ex quo cæteri omnes procedant, existere asserunt, Titanes deinde, Dæmones, Gigantes, Curetes, Heroes, idola divina, Geniosque hominum gubernatores. Septem præsidēs numerant, per quos fata implentur; Martem, Venerem, Cererem, Bacchum, Minervam, Vulcanum, Dianam. Addunt quidam Æsculapium medicum. Alii hoc modo recensum faciunt: Saturnus, Jupiter, Sol, Mars, Venus, Mercurius, Luna. Alii deinceps cyculum zodiacum in sex domus dividentes ita scribunt: Saturnus, (cum domo sua), Capricornus, Aquarius, Sol, Jupiter, Sagittarius, Pisces; Mars, Scorpius, Aries; Aphrodite, Libra, Taurus; Mercurius, Virgo, Gemini; Sol, Leo, Cancer. Horum synœci: Solis quidem Apollo, Mercurii Musa, Veneris Anteros, Martis Ate, Jovis Juno, Saturni Rhea. Hi quidem synœci sunt in sex signis: Leone, Virgine, Libra, Scorpio, Sagittario, Capricorno; Jovis socius est Neptunus; Martis Pluto; Veneris Cupido; Dianæ Nubes. Lunæ non est domus secundum sympathiam. Solis synœci: Leo, Cancer, et sequentes in cæteris zodiaci signis: Piscibus, Ariete, Tauro, Cancro, Geminiis, Aquario. Trīginta sex deorum per aerem residentium hæc sunt nomina: Pluto, Proserpina, Amor, Gratia, Horæ, Preces, Tethys, Cybele, Praxidice, Victoria, Hercules, Hecate, Vulcanus, Isis, Serapis, Themis, Parca, Vesta, Erinnyes, Curoes, Nemesis, Nymphæ, Latona, Tempus, Pestis, Phore, Necessitas, Æsculapius, Hygæa, Tolma, Justitia, Timor, Osiris, Oceanus, Dolus, Spes. Sexaginta alios existere volunt, qui zodiaci circumvolutionibus planetarumque rotationi præsideant. Has igitur de his omnibus opiniones refellens divinus Gregorius (nam errore perpetuo et superstitioso ea interpretabantur) sic ait: Astris sunt contraria astra, quorum motus ad Providentiam et numen ipsum est referendus. Sane versatilem fingeret Deum quicum circa astra circumvolventem se somniaret. Merito igitur Græcorum qui talia delirabant errores innumeri in lucem protrahuntur. Quo minus vero homines postmodum eodem modo peccarent, Gregorius diserte in carminibus suis monuit.

μὲν οὖν οὕτως Ἕλληνας ἐφαντάσθησαν, εἰκότως ἢ κολυσεθῆς αὐτῶν δέδεικται πλάνη· ὡς ἂν δὲ μὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς αὐτοῖς ὑπαχθεῖεν ἄνθρωποι, προαναστῆλαι ὁ θεὸς Γρηγόριος, φησὶ δὲ ἑπὶ τῶν·

32 *Κεῖνοι μὲν τοιοῖσι λόγοις, Θεὸν ἐκτός ἔχουσιν·*

33 *Ἦθη γὰρ Θεὸς ἐστίν, ἢ ἀστέρες ἡγεμονῆες.*

34 *Αὐτὰρ ἐγὼ τὸδε οἶδα, Θεὸς τὰδε πάντα κυβερνᾷ,*

35 *Νυμῶν ἐνθα καὶ ἐνθα Θεοῦ Λόγος, ὅσσα θ' ὑπερ-*

θεν,

36 *Ὅσσα τε νέρθεν ἔθηκε νόημασι, τοῖς μὲν ἔδωκεν*

37 *Ἀρμονίην τε, θρόνον τε διαρκέα, ἔμπεδον αἰεὶ·*

38 *Τοῖς δὲ βίον στρεπτόν τε καὶ εἶδεν πολλὰ φέ-*

ρορτα·

39 *Ὅν τὰ μὲν ἡμῖν ἔφησε, τὰ δ' ἐν πνευμάσι φυ-*

λάσσει

40 *Ἦς σοφίης, θνητοῦ δὲ θέλει κενὸν εὐχος ἐλέγ-*

χεῖν.

Καὶ ἄλλαχού (1) δὲ φησιν αὐτὸς ὁ θεὸς ἀνήρ·

Σοὶ μὲν, ἀναξ, φάσθων ὑψίθρομος ἀστρα καλύπτει,

Κύκλον ὑπερτέλλων ἔκφυρον, ὡς σὺ νόσας.

Σοὶ ζῶσι, φθινύθει τε ἀμοιβαδίς ἔμμα τὸ νυκτός (2)

Μήτηρ πλησιφαῆς αὐθις ἐπαρχομένη.

Σοὶ δὲ ζωφόρος τε κύκλος καὶ μέτρα χορείης,

Ἵπραι μέτρα φέροι ἡπια πινραμένταις.

Ἀπλανέες τε πλάνοι τε καλλιμπορον ἀΐσσοντες,

Ἀστέρες ἡγαθέης εἰσὶ λόγος σοφίης.

Ταῦτα μὲν ὁ μέγας Θεολόγος, τὴν δεισιδαίμονα πλάνην ἀνασκευάζων· οὕτω δὲ καὶ Βασίλειος ὁ μέγας παρὶ τῶν ζ' ζωνῶν καὶ κάδων, ὧν Ἕλληνας ληρούσι, συλλήθεον· τὸ δὲ ἐσφάθαι τοῦ εἰκότος αὐτοῖς διαβεβαιούται.

53 *Σιγάσθω Χριστοῖο μέγα κλέος ἄγγελος ἀστήρ,*

54 *Ἄντολλίθε μάγοισιν ἐπὶ πόδιν ἡγεμονεύσας,*

55 *Ἐνθα Χριστὸς ἔλαμψε βροτοῦ γόνος ἀχρονος*

υἱός.

56 *Οὐ γὰρ τῶν τις ἔην, ὄσων φραστῆρες ἔασιν*

57 *Ἀστρολόγοι, εἰσίνος δὲ καὶ σὺ πάρος ἐξεφαάνθη.*

Χριστοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐξ ἀνατολῶν παρεγένοντο μάγοι ὑπὸ ἀστέρος ὀδηγούμενοι. Γρηγόριος οὖν φησιν ὁ θαυμάσιος, ὅτι ξένος ἦν ὁ ἀστὴρ καὶ μὴ πρότερον φανεῖς, ὅστις τὴν ἐπὶ Βηθλεὲμ ἰδὼν τοῖς μάγοις ἡγεμόνευσεν. Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι πῶς ψευδοῦς οὐσίας τῆς παρὶ τῶν ἀστέρων δόξης,

*Hæc quidem Theologus; sed Basilium quoque magnus Græcorum de septem zonis vel cadis somnia re-
tat, eosque de via veritatis aberrasse demonstrat.*

Christus cum natus esset in Bethlehem Judææ, magi ab Oriente, stella duce, venerunt. Hanc stellam Gregorius plane novam nulloque antea tempore visam magis viam commonstrasse exponit. Quod si quis dicat: Quomodo, cum falsa est de astris opinio, stella nascente Christo apparuit? Qui ita quærit in mentem inducat, apud Hebræos eam non esse visam. His enim Christi generatio per prophetas prædicta fuerat addito loco ubi nasceretur, et unde veniret. Chaldæis autem, qui totam vitam in rebus astronOMICIS transigunt sidus illud apparere computo suo adversarium; insolitum enim erat et male cum magistrorum horoscopiis quadrabat. Gregorius, omni rerum sacrarum scientia imbutus, illam stellam apparuisse dicit, quando astrologorum somnia credi desiissent, eo scilicet tempore quo cœlestia in colaudando Dominico cum cœlestibus se associare cœpissent. Alii aliter de Pythia, de tripode, de cæteris Græcorum diis meditantur. Cum Christus in lucem editus esset, alii gaudebant quod Venerem peperisse putabant; alii in propatulo maximopere dolebant quod non Venus, sed Maria quædam partum euidisset, cum scilicet qui ipsos ab erroribus suis foret deliberaturus. Quod clare patet: iis enim rationibus persuadetur, quibus certitudo nobis stare videtur. Antiquis Græci temporibus diem festum agere solebant, ubi media nocte initiarentur, et unde peractis solemnitatibus, exeuntes magna voce clamarent: Virgo peperit, lux augmentum capit! — Epiphanius summus Cypriorum sacerdos, Sarracenos memoriæ proditi festum agere Veneri, quam præcipuo cultu venerantur, et quam sua ipsorum lingua Chamarræ nomine appellanti.

Carmen LIII. De anima.

Græcorum sapientes in iis quæ de anima docent, inter ipsos differunt. Sic autem argumentantur: Aníma egressa ex aliquo corpore in aliud ingreditur, et sit fera, aut planta, aut homo, aut avis, aut serpens, porcus, asinus, et, ut breviter dicam, illius, cujus corpus intravit, naturam recipit. Hæc transitio

(1) Carm. 55, nunc 38 v. 15 nov. edit. p. 897.

(2) In cod. conjunctim ἑμματούνοκτος.

(3) Ed. nov. p. 241.

καὶ διακοσάκις, καὶ χιλιάκις, εἰ τύχοι, καὶ λεθαργεῖ, ποίαν δορὰν ἀφῆκε καὶ τίς αὐτὴν κατεῖχε δερματίς. Πρὸς οὖν τὸν τοιοῦτον λῆρον ὁ θεοφάντωρ Γρηγόριος φησι, ὅτι τὴν Ἰξίονος περιφορὰν, ἣν Ἕλληγες μυθεύονται, εἴ ψυχῇ προσπορίζουσι· ἄστατος γάρ. Φασὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἰξίονος τάδε. Ἰξίων ἠράσθη τῆς Ἥρας, ἣ δὲ Ἥρα προσαγγέλλει τῷ Διὶ. Ζεὺς οὖν βουλόμενος γνῶναι εἰ οὗτος ἐρᾷ αὐτῆς, ἐξομοῖ νεφέλην τῇ Ἥρᾳ, καὶ ἕστησεν αὐτὴν· ὁ δὲ Ἰξίων νομίσας αὐτὴν εἶναι τὴν Ἥραν, συμμειγνυται αὐτῇ τῇ νεφέλῃ· καὶ ὀργισθεὶς ὁ Ζεὺς καλᾷζει αὐτὸν οὕτως· Τροχῶ διατείνας αὐτὸν, ἐποίησεν ἀεὶ φέρεσθαι τὸν τροχόν, καὶ ἔστιν ἀεὶ οὕτως ἀνακυκλούμενος· καὶ καταφερόμενος, ταύτην τίκων τὴν τιμωρίαν· βοιζοῦται δὲ τῷ τροχῷ διατεταμένους καὶ κυλινοῦμενος βιαίᾳ φορᾷ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βοιζοῦσθαι. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι τῷ περὶ ψυχῆς δόγματι τῶν Ἑλλήνων ἢ τοῦ Ἰξίονος ἀρμόσει περιφορά.

ΛΟΓΟΣ ΝΕ', ΛΟΓΟΣ ΝΓ', ΛΟΓΟΣ ΝΖ' (1).

Οἱ προκαίμενοι λόγοι εἰσὶν οὗτοι· Περὶ Διαθηκῶν, περὶ ἐπιφανείας Χριστοῦ, περὶ βαπτίσματος. Οὗτοι μὲν οὖν καὶ μέρος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐξηγητικοὶ εἰσιν· αὐτὸς γὰρ ὁ θεολόγος τὴν τοῦ παντός δημιουργίαν ἐξηγεῖται· καὶ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, τοῦ τε γραπτῆς νόμου, καὶ τῆς χάριτος, τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τούτοις, καὶ τῶν βσιλευσάντων αὐτοῖς, καὶ τοῦ νεοκληρονόμου λαοῦ, τούτ' ἐστὶν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· ἐν τῷ περὶ βαπτίσματος Γρηγόριος ὁ θεὸς φησιν, ὅτι περ ἦν τοῖς Ἑβραίοις πάλαι χροῦμενον ταῖς φλιαῖς τὸ τοῦ προδάτου αἷμα κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἀπωλείας τῶν Αἰγύπτου πρω-

τοκόων. Τοῦτο καὶ ἡμῖν ἢ σφραγὶς καὶ τὸ βάπτισμα· δεκάτη γὰρ πληγὴ ἢ τῶν πρωτότοκων ἀπώλεια. Τῷ Μωσεί τούτων ὁ θεὸς περὶ τοῦ Πάσχα διαταξάμενος, ὅπως θύειν χρῆ καὶ πρὸς τὴν ἔξωθεν εὐτρεπίζεσθαι (μετὰ γὰρ τὴν τοιαύτην κλητῆν, καὶ κτεὶ μένειν εἰς Αἴγυπτον ἐφησεν), ὅμως τῆς αἰτίας μέχρις αὐτῆς μὴ προλέγει προσέταξεν, ἀλλ' οἶκον παθόντων τοῦ Πάσχα μεταλαβεῖν· κρέα δὲ ἦν ὀκτὰ μετὰ ἀζύμων ἐσθιόμενα καὶ πικρίδων. Τούτων αἵματος τοῦ ἀμνοῦ προσέταξεν ὁ θεὸς προσεῖναι ταῖς φλιαῖς τῶν ἐν αἷς ὑπάρχον θυρῶν, σημεῖον τοῦ μὴ θίγειν αὐτῶν τὸν ὀλοθρευτῆν. Τούτου δὲ γενομένου, κατέβη Κύριος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀπόλετο πᾶν πρωτότοκον ἐν αὐτῇ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἐπὶ δὲ ταῖς οἰκίαις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐπάταξεν ὀλοθρεῖν· τὸ γὰρ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ, σημεῖον ἦν ἐπὶ τὰς φλιαῖς αὐτῶν. Τούτου δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις συμβεβηκότος, κατέσπευδον αὐτοὺς ἐξελεθεῖν τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ἐξῆλθον. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι καθὼς ἐκεῖνοις ἦν σημεῖον τὸ αἷμα τοῦ ἀμνοῦ, οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρίσμα.

ΛΟΓΟΣ ΝΗ'.

Περὶ ἐνανθρωπήσεως κατὰ Ἀπολλινάριου (2).
 Εἰ μὲν δὴ μοι κείθε τὸ λῶλον· εἰ δὲ μελαινεῖς
 τὸν χάρτην κολλιᾶς χιλιάσιν ἐπέων,
 Δεῦρ' ἀγέ πλάξῃ ταῖς ἐλιγύσσιγα ταῦτα χαράξῃ
 Γράμματ' ἐμῇ γραφίδι, ἢ μέλαν οὐδὲν ἔχει.
 Ὁ θεοπικνῶτατος Γρηγόριος πρὸς Ἀπολλινάριον τὸν Λαοδικεῖα ταῦτα φησιν ἀποτεινόμενος. Οὗτος γὰρ πρεσβύτερος ὢν, τῆς Ἑλλήνων ἐξομώμενος παιδεύσεως, τῶν Ἑλληνικῶν ἐξηγητῆς ἦν καὶ θεωρητικῆς. Πολλάκις οὖν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας παραινόμενος μὴ ἐξηγεῖσθαι τὰ τῶν

adeo multiplex est, at centies, ducenties, millies si fors ita voluerit, contingat: aliquando vero obliviscitur quam qualemve pellem exuerit indueritve.

His nugis Gregorius Theologus respondet dicendo, Græcos tormenta Ixionis in animam traducere, quæ secundum ipsos instabilis sit. Hæc est Ixionis vita: Ixion amore Junonis ardebat, quæ Jovi rem denuntiavit; qui cum rei experimentum facere vellet, nubem format Junoni similem Ixionique opposuit, qui ita deceptus nubem pro Junone comprimit. Iratus pater deorum Ixionem rotæ astricum mobilis una cum ea circumvolvi jussit. In sempiternas igitur abreptus rotationes circumactus rotæ supplicium patitur; id enim est βοιζοῦσθαι. Græcorum igitur de anima doctrinam rotæ Ixionis comparat.

Carmina LV, LVI, LVII.

Carmina de quibus agitur sunt: De Testamentis; de Epiphania Christi deque ejus Baptismate. Hæc igitur et pars carminis de anima exegetica sunt; Theologus enim mundi universi creationem more exegético exponit, ut etiam de Christi incarnatione, de lege scripta, item de gratia Hebræis præstita, de eorum regibus, de populo recens electo, id est, de nobis Christianis. De baptismo loquens Gregorius dicit Hebræorum superflinaria sanguine tincta suisse illa nocte, qua primogeniti in Ægypto immolarentur. Nobis quoque sigillum et baptismus supersunt; quandonom decima plaga primogenitorum nex fuit. Deus Moysi præcepta dedit circa Pascha, monendo quomodo sacrificia offerre fas esset, et qua ratione ad evitum se jam tum accingere deberent (post hanc enim plagam longius in Ægypto morandi locum non iis fore). Domos relinquere porro iis interdixit, imo in ipsis domibus Pascha manducari voluit, carnes assas igne cum panibus azymis et lactucis agrestibus. Præcepit Deus ut sanguine agni superflinaria domorum suarum aspergerent, in signum, ne tangerent eos angelus exterminator. His ita ordinatis Dominus descendit in Ægyptum et omne primogenitum interfecit ab homine usque ad pecus; domibus autem filiorum Israel nihil mali fecit exterminator: sanguis enim agni signum erat in postibus eorum. Post hanc plagam Ægypti Israelitas e terra sua expulerunt: et exierunt. Dicit igitur Gregorius, quemadmodum agni sanguis iis pro signaculo esset, ita et nobis baptismum et chrisma.

Carmen LVIII.

Gregorius Spiritu divino illuminatus ad Apollinarium Laodicensem verba peculiaris pronuntiat. Erat hic presbyter, apud Græcos eruditus, eorumque doctrinæ interpret et doctor. Admonitus sæpe ut Græcorum opiniones, presbyter quia esset, divulgaret, negavit se obtemperatum. Ad postremum episcopi eum excommunicarunt æcerisque functionibus arce constituerunt. Apollinarius hæresim amplexus eo

(1) Carmen unicum, p. 249 nov. edit.: Πρὸς Ἑλλήνιον περὶ τῶν μοναχῶν προτρεπτικόν.

(2) Ed. nov. p. 235.

Ἐλλήνων δὲ τὸ πρεσβύτερον εἶναι, κατεφρόνησεν· ὑστερον δὲ τοῦτον τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἐπίσκοποι ἀφώρισαν, παύσαντες αὐτὸν τοῦ λειτουργεῖν. Ὁ δὲ παραζηλωθεὶς εἰς ἀρσεῖν ἐτρέπη· τὴν γὰρ ἑὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἄνουν ἔδογματίσεν ὁ παράφρων. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα τὰ Γρηγορίου τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Ἀπολιναρίου νεανειύματα, μέγιστον δὲ τὸ τῶν ἐμμέτρων ἐπῶν ἐκ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δῶρημα δι' αὐτοῦ παρασχέθεν. Τοῦ γὰρ Ἀπολιναρίου κατὰ τὴν Καππαδοκίαν γῆν ἐν τοῖς ὄρεισις Γρηγορίου γεγονότος, πῶς τῷ πρὸς τὸν λόγον οἱ πλείους ὑπεκλίπτοντο, καὶ πρὸς ἐκείνον αὐτομολοῦντες, τῆς ἐκείνου μετελάμβανον λύμης. Τοῦτο γνοὺς ὁ γέρον, ὁ ἀθλητῆς, ὁ πολλὰς ἐν βίῳ λαθῶν Ὀλυμπιάδας, τῆς σταγῶν ἢ τῷ Θεῷ πολλὴν ἀρμύσσα κόσμον, τὸ τῆς ἀγγελίας ἀμάραντον βλάστημα, καὶ τῆς σωφροσύνης ἀνόθευτον γέννημα, ὁ καθαροὺς ἀπαθείας χεῖλεσι τὰ χεῖλη μίξας τὰ καθαρὰ, καὶ πρὸς τὴν ἀσώματον ἐν σώματι φύσιν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ λελογισμένος, ὁ τῷ νῷ νοῦς ἀνακραθεὶς, καὶ τῷ λόγῳ λόγον ἱερουργήσας, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐγκυμονήσας, τῶν θεηγορικῶν ἐμμέτρων ἐπῶν τὰς βίβλους κατεσκεύασε, πρεσβύτης λίαν ὑπάρχων καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐν σαρκὶ βιωτῆς ἀποδλέπων. Ὁ γὰρ Ἀπολιναρίως τινα καὶ αὐτὸς ἔμμετρα ἐξετίθετο, ὑποκλίπτων τὴν τιων περὶ αὐτοῦ δόξαν· ὡς τῆς Ἑλληνικῆς γὰρ παιδείσεως προασπιστὴν, οἱ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἡγεμόνας ἐβδελύσσοντο. Βουλόμενος τοίνυν ὁ μέγας Γρηγόριος ἄμφω τοῦτον κατὰ τε θείαν σοφίαν καὶ μένοι καὶ ἡς ἐδόκει προασπίσειν, ἀνόητον ὅτι μάλιστα καὶ λίαν ἀπαίδευτον ἀποδείξει, τὸν εἰς αὐτὸν πεποιημένον σίχον ὑστάτιον, μετὰ τοῦ παρεισενηγεμένου ἐλεγείου, ἐκ τε παλαιῶν τῶν ἔξωθεν ἱστορίας, καὶ μὴν καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγγραφῆς θαυμασιῶς συν-

έθηκε· καὶ τί γὰρ οὐκ ἐκπλήξεως γέμει τῶν Γρηγορίου; Ὅμως φησὶν, Εἰ πολλὰς χιλιάσι λόγων, ὡ αὐτός, μελαίνεις τὸν χάρτην, δεῦρο ταῖς σαῖς πλαξίν ὀλιγόστιχα ταῦτα χαράξω τῇ ἐμῇ γραφίδι, ἥτις μέλαν οὐδὲν ἔχει.

Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν *Μελαίνεις τὸν χάρτην*, τῆς ἐκ τῶν ἔξωθεν συγγραφῆς ἐστὶν ἱστορία· λέγεται δὲ τῆς Σαμίων τυραννίδος· ἐστὶ δὲ αὕτη Ἰστιαῖος Σάμιος μὲν ἦν τὸ γένος, φίλος δὲ γενόμενος Δαρτείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐληφθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν Περσίδι, καὶ ἐκεῖ διαιτῶμενος ἐπιθύμει ἰδεῖν τὴν ἰδίαν πατρίδα· μὴ ἀπολυόμενος δὲ, γράφει τῷ ἰδίῳ ἀνεψίῳ τῷ Ἀρισταγόρῃ μελετῆσαι ἀποστασίαν, καὶ πείθει αὐτὸν τινὰς τῶν Ἰωνίων ἀποστῆναι· γράφει δὲ οὕτως· Λαθῶν πιστὸν οἰκέτην, καὶ τοῦτο τὴν κεφαλὴν ξυρήσας, ἐγχαράττει τῇ κεφαλῇ ὁ θεοῦλετο δρῶσαι, εἶτα μελαίνει τὴν χάραξιν, καὶ ἀφήκας ἀνενεγκεῖν τὰς τρίχας, καὶ μετὰ τὸ κομᾶσαι αὐτὸν ἀποπέμπει, λέγων τῷ οἰκέτῃ πάλιν ἐκεῖσε ἀποξυρηθῆναι, ἵνα ἀναγῶν Ἰστιαίου τὰ γράμματα. Ἀναγνοὺς τοίνυν ὁ Ἀρισταγόρας καὶ μαθὼν, ἐποίησε τὴν ἀποστασίαν σχεδὸν πάντων τῶν Ἰωνίων. Εἶτα μανθάνει ἐν Πέρσας ὁ βασιλεὺς, καὶ σύμβουλος γίνεται τῷ Ἰστιαίῳ ὡς Ἕλληνη τί δεῖ ποιῆσαι· καὶ συμβουλεύεται παρὰ τοῦ Ἰστιαίου, αὐτὸν πέμψαι εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς ἰκανὸν ἔσται διαλύσαι τὰ περὶ τῆς ἀποστασίας. Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἰστιαῖος ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ ὡς ὑπατοὺς γενόμενος ἔλου τοῦ πράγματος, παρὰ τοῦ Ἀρταφέρνηου ὑπάρχου Σάρδεων ἤκουσε· Τοῦτο τὸ ὑπόδημα ἐβράβην Ἰστιαῖος, ὑπέδησατο δὲ Ἀρισταγόρας· ὑπόδημα δὲ τὴν ἔλην κατασκευῆν ἔλεγεν.

Ὁ τοίνυν Θεολόγος Γρηγόριος τῶν ἐπῶν ταῖς χιλιάσι τοῦτον τὸν τρόπον μελαίνει τὸν χάρτην τῷ Ἀπολιναρίῳ φησὶν. Ἡ γὰρ ἐκείνου διδασκαλία, τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἀποστασία. Τὸ δὲ λέγειν, ἔτι Γράξω ταῖς

dementia processit ut Dominum nostrum Jesum Christum mente carere asserere sit ausus. Sic Gregorius divinus multa contra Apollinarium impium, quem emendare studebat, pietatis specimina edidit. inter quae carmina divinitus inspirata et hominum piorum usui destinata maxime elucent. Cum Apollinarius in finibus Cappadociae Gregorii vicinus viveret, multi ejus audiendi cupidī scholam ejus frequentarunt, veneni quod ille evomebat, participes facti. Senex athleta, qui tot e certaminibus coronas reportaverat, pretiosa illa gutta, quae mundum ipsum irroravit, gemma munda castitatis, fructus ille sapientiae incorruptus, qui puris innocentiae labiis purissima sua admovit labia, qui de spirituali hominis natura meditatus est, qui intellectui infinito suum adjunxit intellectum, qui Verbo verbum consecravit, qui Spiritus sancti gratia impletus egregia de rebus sacris carmina composuit, qui denique in limine sanctae de ratione de vita terrestri reddenda cogitavit. Nam Apollinarius quoque versus aliquot concinnavit ut famae suae laboranti inserviret. Cum enim Graecorum disciplinae atque eruditioni faveret, primores Ecclesiae eum odio habebant. Gregorius igitur hujus doctrinam, aut potius incredulitatem, dementiae et ignorantiam demonstraturus carmen apologeticum contra ipsum admialis elegiis, materia tum ex veterum profana, tum ex ecclesiastica historia sumpta, atque mirum in modum composuit. Quid mirum? Nonne quidquid ab eo proflucit admiratione dignum est? Si tu, inquit, sexcentis versibus chartam illinis, tibi meum offero opus, ubi nihil nigri, nihil maligni obruditur.

Quod si chartam atramento illinere dicit, historiam profanam innuit, tyranni, inquam, Samii, quae haec est: Histiaeus e Samo oriundus, amicitia postea junctus cum Dario, Persarum rege, hunc in Persidem secutus est, sed patriae desiderio aeger, quam revidere gestiebat, Aristagorae germano scripsit ut deficeret, et simul aliquot lones ad defectionem permovit epistola, quam tali modo fecit. Servum elegit fidum, ejusque capiti, postquam capillos lotonderat, inscripsit quae fieri vellet. Illitis porro litterarum duetibus tempus exspectavit quo comena renata esset; tum misit eum cum mandato ut capite tonso quae ibi scripta essent legerentur. Quae ubi Aristagoras cognovisset, omnibus fere Ionibus, ut desciscerent a rege persuasit. Hoc nuntio accepto rex Histiaeum ut Graecum rogat, quid facto opus esset. Hic ei dat consilium ut se in Asiam mitteret ut qui apissimus ad res esset ordinandas in ea regione. Cum in Asiam pervenisset, et omnibus in suspicionem venisset, ex Ariapherne Sardiūm satrapa haec verba audivit: Histiaeus hunc resarcivit calceum, Aristagoras pedem calceavit; conspirationem ea locutione iuvendo.

Reprehendit Gregorius Apollinarium, quod in hunc modum sexcentis versibus chartam foetasset, quippe

πλαξιν ἀμελάνῳ γραφίδι, τῆς θείας διδασκαλίας παρίστανται τὸ λαμπρόν. Πλαξί γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς δέκα λόγους τῷ Μωϋσῆ γράψας, μέλανος οὐκ ἐδέησε· γέγραπται γάρ, ὅτι ἡ γραφή Θεοῦ, καὶ τὸ ἔργον Θεοῦ. Οὐκ ἀμφίβολον δὲ τὸν τοῖς τοῦ Γρηγορίου λόγους τε καὶ δόγμασιν ἐπόμενον, τῆς λαμπρᾶς καὶ ἀπριλήπτου θεότητος ἐν μεθέξει γινόμενον, οὐράνιον τινα δοκεῖν, οὐ χαμαίζηλον.

ΛΟΓΟΣ ΝΘ΄.

Εἰς Ἑλληγίον τὸν ἐξισωτήν (1).

145 Καὶ θυσίην μεγάλιοι πατρὸς ζηλώσε πα-
[λαίην.

Κεῖται ἡ κατὰ τὴν Ἀβραὰμ ἱστορία ἐν τῷ α΄ λόγῳ.

183 Ἦν δὲ πάρος γαλήθεν ἐς οὐρανὸν εἶδε ταθε-
[σαν

184 Ἰσαακίδης Ἰακὼβ ἡμέτερος προπάτωρ
185 Κλίμακα, τήνδ' ἀνίων ὡς κεν Θεὸν αὐτὸν
[ἴδῃται.

Μετὰ τὸ εὐλογηθῆναι τὸν Ἰακὼβ ὑπὸ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τὰς εὐλογίας κομισασθαι μετὰ δόλου, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ γεγράφαμεν, ἀντικοιτούτος αὐτῷ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ προσδοκῶντος τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς εἰς τὸ τὸν Ἰακὼβ ἀποκτεῖναι, ἡ τούτων μήτηρ Ῥεθέκκα βουλομένη τὸν νεώτερον περιποιήσασθαι παῖδα, προσοχθήσασα δὲ τῇ ψυχῇ τῶν μεθ' ὧν κατέκον Χαναναίων τὰς θυγατέρας, πρὸς τοὺς αὐτῆς ἀδελφούς ἐν Μεσοποταμίᾳ πέμπει χρόνον αὐτοῖς συμπαραμείναι, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν ἀγαγεῖν πρὸς γάμον ἑαυτῶν. Γενόμενος δὲ κατὰ Λαμμουῦς οὕτω καλούμενον τὸν τόπον, εἶδεν ἐν τῇ γῆ ἔσθριγμένην κλίμακα, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, οἱ δὲ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς, ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτήν. Ἀνέστη δὲ πρωὶ καὶ θαυμάσας ἔφη, ὅτι Ἔστι Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν, καὶ εἶπεν· Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος! Οὐκ ἔστι

τοῦτο ἀλλ' ἡ οἶκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. Ἔλαβε δὲ τὸν λίθον ἐν ἔσθρῃ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ κατέχευεν ἔλαιον ἐπ' αὐτὸν, καὶ εἶπεν· Ἐάν ἢ Κύριος ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ διαφυλάσσω με ἐν τῇ ὁδῷ ἢ πορεύομαι, καὶ ὄψι μοι ἄρτον φαγεῖν· καὶ ἰμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἀποστρέψῃ με μετὰ σωτηρίας εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἔσται Κύριός μοι εἰς Θεὸν καὶ ἡ στήλη αὕτη ἦν ἔσθησα, ἔσται μοι σημεῖον, καὶ πάντων ὧν ἔάν μοι ὄψι, δεκάτην ἀποδεκατώσω αὐτὰ σοι· καὶ εὐξάμενος, εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἦχeto.

225 Παρθενικὰς δὲ γυναῖκας ὄσαι κλείουσιν
[ἀνακτα

226 Νυμφίον ἀγροτάταις μιγνύμενον κραδίαις,
227 Αἱ Χριστὸν δοκῶσιν ἀκοιμήτους φάσεισιν,
228 Οὐδὲ μαραιομένης λαμπάδας ἀψύμεναι.

Μέμνηται τῶν φρονίμων παρθένων, αἱ τῷ Δεσπότη Χριστῷ συνεισῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα λαμπάσαι πυρσουμέναις. Δέκα γὰρ παρθένοις τὴν βασιλείαν ὀμοιοῦσθαι τῶν οὐρανῶν φησιν ὁ Σωτὴρ· ὧν αἱ μὲν πάντες φρόνιμοι, αἱ δὲ πάντες μωραὶ. Τὰς μὲν οὖν μωρὰς μὴ τροφήν πυρὸς ἔλαιον ἐπιφερομένης, λαμπάσαι σθενυμέναις, ἐπεὶ μὴ τῷ νυμφίῳ συναντήσῃ οἶόν τε ἦν, τὸν καιρὸν τῆς παρασκευάσεως εἰς τὸν τοῦ πρίασθαι καταναλωσάσας, ἔξω τῶν γάμων εἶχε τὸ πέρασ· τὰς τοῦναντίον ἐμπαρασκευούσας, δὲ καὶ φρόνιμους, ἔλαιον τὰς λαμπάδας, ὁ μεθ' ἑαυτῶν εἶχον ἐπιφερόμεναι, κατακοσμησάσας, ἐξ ἐτοίμου φαίδρας ὁ νυμφῶν εἰσεδέχeto· καὶ γὰρ τῆς θύρας προβοῶσας τὰς ἀθλάς, ὕστερον ἐπικαταλαθοῦσας, ὅτι μὴ ταῦτας οἶδεν ὁ λαλῶν ἐνδοθεν ἐπαμειβόμενος, τῆς χαρᾶς τοῦ νυμφῶνος ἀκλεῶς ἀποπέμπεται.

233 Ναὶ μὴν καὶ τῆσιν γε μέγας νόσος ἀρρῶσι
[θυμῷ

231 Πικτούσαις δολερὴν Εὐὰν ἀπὸ κραδίης.

cujus doctrina esset defectio a Deo. Dicendo autem : Tibi meum offero opus ubi nihil nigri, maligni nihil intruditor, divinæ doctrinæ splendorem demonstrat. Cum enim Deus legis tabulas Moysi conscriberet, atramento haud eguit ; scriptum enim est : Dei scriptura, et opus Dei. Non denique dubium quin in Gregorii verbis et dogmatibus cæleste quid et non terrestre spiret, quando de Divinitate gloriosa et incomprehensibili loquitur.

Carmen LIX. Ad Hellenium.

Postquam Jacob ab Isaac benedictiones obtinuisset dolo partas, ut in secundo carmine cecimus, et Esau patris mortem expectaret, ut eo facilius fratrem occideret, Rebecca mater minoreni servare volens filiolum et parum favens filiabus Chananzæis, ad fratres suos in Mesopotamiam eum misit ut ibi tempus aliquod maneret et uxorem duceret. Cumque in locum, cui nomen Lammaus, venisset, videt scalam in terra stantem, cuius caput cælum tangebatur ; angeli autem Dei per illam ascendebant et descendebant ; in cacumine Dominus erat. Postridie mane surgens admirandus dixit : Vere Dominus est in isto loco, et ego nesciebam ; additque : Quam terribilis est locus iste ! Non est hic aliud nisi domus Dei et porta cæli. Sublato denique lapide, quem capiti suo supposuerat, fusoque desuper oleo, dixit : Si fuerit Deus mecum et custodierit me in via per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum, reversusque fuero feliciter ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi, erit mihi in titulum, sanctorumque quæ dederis mihi decimas offeram tibi.

Prudentes commemorat virgines quæ intraverunt cum Christo Domino ad nuptias cum accensis lampadibus. Salvator enim regnum cælorum decem virginibus simile esse dicit, quarum quinque prudentes et quinque fatuæ. Porro fatuarum, quia oleum non sumpsissent ad alendum ignem, lampades extinctæ sunt, ita ut sponso obviam ire non possent ; nam tempore apparatus ad emendum consumpto, a nuptiis exclusæ sunt. Prudentes autem quæ preparatæ erant et lampades oleo munitas apportaverant, lætas statim sponsus introduxit. Fatuæ et infelices quæ clamabundæ ante portam stabant et quibus sponsus respondit se eas nescire, a thalamo nuptiali fœde exclusæ sunt.

(1) Ed. nov. p. 997.

Εὐλαδῶν μεμνημένος γυναικῶν ὁ Θεολόγος, ἀνδρείαν ἔχειν ταύτας ψυχὴν διεσχυρίζεται· τὴν δολίαν δὲ φησὶν Εὐαν, βίπτουσας ἀπὸ καρδίας. Ἡ γὰρ Εὐα γυνὴ τοῦ πρωτοκλάστου δὲ τῆ τοῦ θραυος πεισθεῖσα συμβουλίᾳ, τοῦ καρποῦ γευσαμένη προύριον, καὶ τάνδρῃ παρασχούσα, τῆς πικρᾶς καταδίκης πεπειραται. Διὸ τὰς εἰς ἀνδρῶν ἐννοίας τῆ τῆς ἀρετῆς αὐστηρότητι ληξάσας, τὴν ἀπαλωτέραν Εὐαν, ἣ τὸ γυναικεῖον· ἀδρανὲς κατοπτέυεται, τῆς δουλοῦσης κακίας μηκέτι δεκτικὰς τυγχανούσας ἀποδύεσθαι, καὶ τῆς προμήτορος ἀνορθοῦν τὸ σφάλμα διαγορεύει.

245 Οὐ μέγα· καὶ Χριστὸν γὰρ ἀπ' οὐρανοῦ

246 *Σαρκὶ σὺν ἀνδρομῆ γαίᾳ ἐπερχόμενον,*

247 *Καὶ τέκον ἡμερίους ἀγγῆς διὰ μητρὸς ἰόντα*

248 *Παρθένου, θύρα νόμον ἀνδρόμορον τελέση*

249 *Ἀχράντοισι γοησί, καὶ ἐκ τύμβουιο θορόντα*

250 *Ἦματι ἐν τρίτῳ θερμότεροισι πόθοις*

251 *Πρώται θηήσαντο, φίλοις τ' ἠγγειλαν ἔται-*

252 *Γενόμεναι Χριστοῦ γεῦσιν ἄκος προτέρης.*

Πάνυ τῶν εὐλαδῶς διαχειμένων τουτωλῶ γυναικῶν φροντίζων ὁ Θεολόγος, εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἐληλακέναι φησὶν, ὡς μὴ θαυμάζειν ἐν γυναιξὶ τοσαύτην ἀρετὴν ὀρωμένην· ἐπεὶ γυναικῶν Χριστὸς ἐξεγεννήθη σαρκικῶς ἐπιδημήσας ἡμῖν, καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀναστάντα πρώται τοῦ τάφου θεβάνται. Πόθῳ γὰρ διανυκτερευούσας καὶ τὴν ψυχὴν περὶ τοῦ νεκροῦ τετηκνύσας, οὐκ ἔτι νεκρὸς, ἀλλὰ ζῶν ὁ θανόν ἐμφανίζεται· τοσοῦτον γυναικες εἰς ἀρετὴν ἐπιτήδειαι, καὶ μύρου πνοῆς ζωτικῆς ἐκ τάφου νεκρῶν ἀντελάθοντο, βίπτουσαι τῆς ἀρχαίας δυσώδους ἀμαρτίας τὸ ρυπῶδες. Χαίρετε δὲ πρώταις ἐκεῖναις, αἷς πονεῖν καὶ λυπεῖσθαι προσέταξε Χριστὸς μέγα φωνήσας, καὶ τοῖς φίλοις μηνύειν τὴν χαρὰν διετάξατο.

265 *Χρῦσα μὲν Λυδοῖσι δόμοις ἐχαρίζετο μῦθος*

264 *Φήματα, καὶ ποταμοῦ ὀλδοδότιο ῥόον·*

265 *Χρυσοφόροι δ' Ἰνδοῖσι μελαγχρότεσσιν*

266 *Μύρμηκας κολίης πλοῦτον ἀπὸ ψαμάθου.*

Πακτωλὸς ἐστὶ ποταμὸς ἐν τῇ Λυδίᾳ, ἐν ᾧ χρῦσαμμος γίνεται· ἐν αὐτῷ δὲ βοτάνη τίς ἐστίν, ἥς ὑπὸ τὴν ῥίζαν ὁ χρυσοῦς. Ταύτην μὲν οὖν τὴν βοτάνην ἀποσπῶντες, τὴν χρῦσαμμον ἐν τῇ ῥίζῃ μετὰ χρυσεῶν ἀποκομμάτων ἔφερον· εἰ δὲ τις ἀνευ τῶν βρώων ματαιοπονῶν ἦν, εἶχε τῶν ἐλπισθέντων οὐδέν. Ἀσαύτως ἐν τῇ Αἰθιοπίᾳ γῆ χρῦσαμμὸς ἐστίν· ἐν τισὶ κοιλώμασι ψάμμου, εἶθεν οὐδὲν ἄνδρες πορῖσασθαι δύνανται· μύρμηκας δὲ ἔντες πολλοὶ ἐν τῷ τόπῳ, ταύτην ἀπὸ τῆς κολίης ἀνάγουσι ψάμμου· τῶν δὲ μυρμηκῶν τὴν χρῦσαμμον Αἰθίοπες ἀπολαμβάνοντες, τὴν δόκιμον ἔψουσι χρυσοῦν. Ταύτην ἡ θεὰ Γραφετὴ τὴν γῆν Εὐλάτᾳ κατονομάζει· τὸ δὲ χρυσοῦν φησὶ τῆς γῆς ἐκεῖνης καλόν.

357 *Καὶ Χριστὸς μερούεσσι φόρου παρεόντος*

358 *Ἦνικα γαίᾳ δὴν Καῖσαρ ἀπετράφετο*

359 *Καὶ τέλος αὐτὸς ἔδωκε.*

Τὸ μὲν ἀπογραφῆναι Χριστὸν, γέγονεν ἐπὶ Αὐγούστου, παρ' οὗ δόγμα πᾶσαν ἀπογράψασθαι τὴν οἰκουμένην ἐξήλθε. Τότε γὰρ Ἰωσήφ ἀνῆλθεν ἐν Βηθλεὲμ ἀπογράψασθαι σὺν Μαρίας τῇ μεμνησθευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ ὄσῃ ἐγκύβῃ, καὶ πληθεισῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ τεκεῖν αὐτὴν, ἔτεκε Χριστὸν θεὸν Σωτῆρα τὸν Κύριον. Τότε δὲ φόρου παρόντος Καίσαρι δοῦναι τέλος ἐπὶ τῶν Ἡρωδιανῶν, γέγονεν ὅτε Χριστὸς δὲ τῷ Πέτρῳ κατὰ τὴν θάλασσαν γενομένῳ, προσέταξε τὸν ἀγρευόμενον ἰχθῦν ἀνατρεῖν, καὶ δύο θηνάρια ἐν τοῖς ἰχθατοῖς κείμενα τοῦ ἰχθύος εὐρηχότα, ὑπὲρ ἀμφοτέρων τοῖς πράκτορσι παρασχεῖν· ὃ καὶ γέγονεν.

345 *Οὐχ ἄλις ἔστι βροτοῖσι βαρὺν τυρὸν ἠγάγε*

346 *Ἀρχηγόνου κακίη, καὶ φυτὸν ἀνδροφόνον,*

347 *Βασκυρίη τε δράκοντος, ἀτασθαλίη τε γι-*

348 *Γεῦσις τ' οὐλομένη γνῶσις ἀντιπάλου.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἀδάμ ἱστορία ἐν τῷ β' λόγῳ.

Theologus de feminis piis loquens, virilem iis attribuit animam, Evæ matris dolositate exemptam. Hæc enim, primi viri uxor, ubi, a serpente seducta, fructum intempestive gustasset, dedissetque Adamo, gravem poenam incurrit. Ideo mentem virilem austeritate imbutam cum Evæ indole molliore comparat, quæ non apta est exuendo animum qui vitiiis servit, Evæ sic peccatum excusans.

Gregorius de tot feminis piissimis disserens, virtutem iis quæ in aliis ejusdem generis non reperitur, attribuit. A muliere natus est Christus et secundum carnem in nobis habitavit; mulieres enim resuscitatum primæ viderunt. Postquam enim ejus desiderio illa nocte pervigilasset, non jam mortuus, sed vivus iis apparuit Salvator. Hæc mulieres virtuti colendæ maxime idoneæ myrrham saninis vitalis, sordibus veteris peccati abjectis retulerunt. Gaudete iis primis quæ pati et dolere debebant Christus dixit, amicis suis illud gaudium annuntiare jubendo.

Pactolus fluvius Lydiæ arenam vehit auream. Planta in eo crescit, cujus ad radices aurum reperitur. Hac planta extracta, arenam auream radices cum auro solido reportabant; si quis autem musco neglecto laborabat, operam perdebat, spe frustrabatur. Ita etiam in Æthiopia terra arena est aurea in quibusdam speluncis arenosis, unde nihil in lucem protrahere valent. Formicæ econtra quibus ea regio abundat, hanc arenam e cavernis protrahunt; quam recipientes Æthiopes igne probant. Eam regionem Scriptura *Evilat* vocat, auro ejus laudato.

Quod refert Christum censitum esse; animadvertendum est id sub Augusto accidisse, a quo edictum exiit ut totus orbis describeretur. Tum igitur Joseph Bethlehem adiit ut in censum ferretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Et impletis diebus peperit Christum Deum, Salvatorem, Dominum. Cum tributum esset solvendum (Cæsari enim tributum ab Herodi subjectis solvebatur), Christus Petro juxta mare stanti præcepit ut piscem captum aperiret, denariaque duo intus reperta pro duobus daret exactori; idque factum est.

ΛΟΓΟΣ Σ΄.

Εἰς Ἰουλιανὸν τὸν ἐξισωτήν (1).

1 Ὁμοίωθ' διψάδα γαίαν ἀπέκλυσον, ὅς μιν ἔδῃσεν.

Ἦλιον τὸν Θεοσίτην. Οὗτος γὰρ προσευξάμενος, τὸν οὐρανὸν ἀπέκλεισε χρόνους τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ, καὶ τὸν ὕμνον δι' εὐχῆς ἤγαγε μετὰ τὸ καθιερώσαι τὴν θυσίαν, καὶ τοὺς προφῆτας παραδειγματίσαι τῆς αἰσχύνης, τὸ ἴσον οὐ δυνηθέντας ἐκ τῆς προκλήσεως. Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

2 Ἄλλος τ' ἐξ ὑδάτων ἤρπασε κόσμον ἔλον.

Τὸν Νωὲ φησιν. Οὗτος γὰρ ἐκ πάντων τῶν θηρίων καὶ κτηνῶν καὶ ἔρπυστων συναποκλείσας εἰς τὴν κιβωτὸν ἐαυτῷ, τοῦ κατακλισμοῦ διέσωσεν. Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

3 Καὶ τοῦσόν τις ἄρηξεν.

Ἐλισαίον φησι τὸν προφήτην. Πρὸς αὐτὸν γὰρ Νεεμμάν ὁ Σύρος λεπρὸς ὢν παρεγένετο, καὶ διὰ προσταγματος τοῦ προφήτου λουσάμενος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ἀφῆκε τὴν λέπραν αὐτοῦ καθαρισθείς.

Ὅς δ' ἐκ πολλῶν ἐσώωσεν.

Λέγει τὸν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦν. Οὗτος γὰρ τὸν ἦλιον στήσας καὶ τὴν σελήνην, τοὺς πολεμίους διώλισε καὶ Μωσῆς ἐν τῷ ὄρει σταυροειδῶς τὰς χεῖρας τετυπωμένος, τὸν Ἀμαλὴν ἔτρεψεν.

Ἰκλίν τὸν Γεδεὼν αἰνίττεται. Οὗτος γὰρ τὸν Μαδιὰμ ὡσεὶ ἑκατὸν χιλιάσι εἰκοσι, ἄμα τριακοσίοις ἐπάταξε. Σὺν αὐτῷ γὰρ ἀθροισθέντος λαοῦ πρὸς παράταξιν Μαδιὰμ, προσέταξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς τὸν λαὸν καταγαγεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τῶν λαπόντων τῇ χειρὶ κυνὸς τροπῶν ἐπισχεῖν· τὸν δὲ λοιπὸν λαὸν ἀποστρέψαι. Τοῦτου δὲ γενομένου, τριακοσίων μόνων τῶν λαφάντων ὑπαρχόντων, κατῆλθεν ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν νυκτὸς ἐν λαμπάσι καὶ κερατιναῖς· καὶ ταῖς μὲν κερατιναῖς ἐσάλπισαν αἱ τρεῖς ἀν' ἑκατὸν ἀρχαί, καὶ

τὰς ὕδριας ἐν αἷς ὑπῆρχον αἱ λαμπίδες, ταῖς ἐξετίναξαν, καὶ τὴν παρεμβολὴν Μαδιὰμ μετέστησαν ἐκταράξαντες· καὶ μάχαιραν ἀνὴρὸς ἐπὶ τὸν κλησίων αὐτοῦ Κύριος ἔδωκε, καὶ ἀπώλετο πᾶσα ἡ παρεμβολή· καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν τὸν Ζεβεὶ καὶ Σαλμανῶ, καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν τὸν Ὀρθῆ καὶ τὸν Ζηβ συλλαβόμενος, ἐν στόματι ξίφους ἀνεῖλεν.

Καὶ Βαρὰκ καὶ Δεδωῖρα γυνὴ τὸν λαὸν κακοῦμενον ὑπὸ Μαδιὰμ ἐξέλιοντο, καὶ Σισάρη πολεμὸν συνάψαντες, καὶ τοῦτον τροπωσάμενοι. Τὸν δὲ Σισάρη γυναικὴ προσφυγόντα, καὶ δέψῃ φλεγόμενον, Ἰαθὴλ δὲ θνομα τῇ γυναικὴ, ὑπὸ τὴν σκηνὴν δεξαμένη, γάλα ποτίσασα, καθευδῆσαι τοῦτον καὶ διαναπαύσασθαι πείθει· καὶ τῆς ἐκ τοῦ ὕπνου λαβομένη εὐκαιρίας, ἰσχυρῶς ἐπισκελίσασα, τὸν πάσσαλον τῆς σκηνῆς ἤγαγε κατὰ τοῦ γνάθου Σισάρη, καὶ προσήλωσε τῇ γῇ οἰκτρῶς ὑποτρύζοντα καὶ τοῖς ταύτης μηροῖς ὑποσκαρίζοντα.

Καὶ Σαμψὼν Ναζωραῖος Θεοῦ, λέοντα διέσπασεν ὡσεὶ ἔριφον, καὶ χιλιούς ἀνέλεν ἄνδρας θνομ σιαγόνι, παρ' ἧς καὶ διψόντι ψυχρὸν ὕδωρ αὐτῷ καὶ μάλα γλυκὺ ἀνεδδόθη· καὶ πύλας πόλεως ἰσχυρῶν χειρῶν ἀπέσπασε, καὶ φέρων εἰς ὄρος ἀνέτρεχεν ὕψηλόν νωτοφόρος· καὶ χιλίας ταῖς κέρκοις ἀλώπεκας προσδήσας, λαμπάδας ἀμφὶ τὰς κέρκους ὑφάψας, τῶν ἀλλοφύλων ἐνέπρησεν ἀμειψοῦς· καὶ πασσάλους ἐπὶ τοὺς βοστρύχους καινοῖς· κάλωσι συνυφασμένους, ὡς οὐδενὸς ὄντος ἐξέλιετο, καὶ δεσμοῖς χειρῶν καὶ ποδῶν διέβρόηξε κραταῖως, εὐχῆς χάριν ἀκερσεκόμητος. Ναζωραῖος γὰρ ἦν. Ἄλλ' ὅτε γυναικὸς ἠττηθεὶς ἐξεφῆντο ἀπόβροχον, ἄλωτὸς ἦν, τῆς κόμης ἀποκαρθεύσης αὐτῷ· καὶ γε τῶν πολεμίων ὑπορυχθεὶς διμματα, δέσμιος ἐν οἰκῷ καθήμενος φυλακῆς, πυροῖς βοίτην δὸν ταχυδρόμον μῦλον ἐφεῖλκεν ἀείστροφον· μικρὰ

Carmen LX. In Julianum exæquatorem.

Elizæ Thesbitæ mentio fit. Hic postquam Deum adorasset, cælum per tres annos, menses sex clausit, atque iterum precando imbrem deduxit post hostiam immolatam et sacerdotes ad pudorem adductos, quorum preces nihil tale producere valebant.

De Noe sermo est. Hic cum ex omnibus bestiis, jumentis et reptilibus paria singula in arca inclusisset, diluvii tempore ea servavit incolumia.

Elisæus propheta. Ad eum Naaman Syrus lepra ægrotans venit, ejusque jussu obediens, postquam corpus in Jordane lavisset, a lepra purgatus est.

Josue, filius Nave, sole et luna stare jussis, hostes cecidit, sicut et Moses, manibus crucis ad instar extensis, regem Amalec fugavit.

Gedeonis mentionem facit qui cum trecentis viris Madianitas, centum viginti millia numero, pervicit; cumque omnem populum belli causa contra Madian gerendi ad se convocasset, præcepit ei Dominus ut omnes ad flumen duceret, et eos seorsum separaret qui lambuerint aquas sicut solent canes lambere, caeteram autem multitudinem retro mitteret. Cum trecentis igitur, iot enim lambuerant aquam, ea nocte ad castra descendit, et dedit lampades in manibus eorum et lagenas. Et cum buccinis clamassent tres centuriones hydrasque cum lampadibus agitassent, castra Madian confusa sunt præ timore: unius in alterum gladium vertit Dominus, totaque castra perierunt. Gedeon autem cum reges eorum Zebæ et Salmana cepisset una cum ducibus Oreb et Zeb, in ore gladii interfecit.

Barac et Debora mulier populum vexatum e manibus Madian eripuerunt, postquam illato Sisaræ bello hunc regem fugassent. Cum igitur Sisara ad mulierem confugisset, siti que laboraret, mulier, cui Jabel nomen, eum introduxit, et cum lac potandum dedisset ad somnum capiendum hortata est. Tum momento temporis opportuno clavo tentorii dormientis tempus humi transadegit, misere gementis et subsultantis.

Samsou Nazaræus Dei, Iconem sicut hædum dilaniavit, sumptaque asini maxilla mille viros interfecit, ex qua debine sitienti aqua dulcissima erupit. Urbis quoque portas brachiis avulsit humerisque impositas in montis cacumen portavit. Mille idem vulpes caudis alligatas lampadibus messes alienigenarum suc-

(1) Ed. nov. p. 1017.

τῆς κόμης ἐπανθούσης, εὐξάμενος δὲ, μέσος ἦν ἀλοφύλων, ὅτε παιζόμενος (ἰδρυμα δὲ τῶν σεβασμίων αὐτοῖς ὁ τόπος), ἀμφω τῶν ἐν οἷς ἴδρυτο στύλων ὁ σῆκος χερμάδην λαβόμενος, καὶ σφοδρῶς περικλονήσας, ὅλοις ὁμοῦ τὸν σῆκὸν τοῖς ἀλοφύλοις τάφον ἔθηκε εἰς ταχὺ μορῆσας.

Καὶ Δαβὶδ παιδάριον ἀπαλὸν, ἰσχυρὸν πολεμιστὴν ἐτροπώσατο, τεύχεσιν ἀστράπτοντα καὶ μέλεσι γαυρούμενον μεγαλοζώοις. Ἦρωκ ἐκ Γεθ Γολιάθ, τὴν παράταξιν ὠνειδίσειεν Ἰσραὴλ, οὐκ ἦν διζγωνιούμενος ἐκείνου προσκαλουμένου. Μέγα φρονῶν ὁ ἀλλόφυλος, εἰς θεὸν τὸ στόμα καθώπλιζεν ἐπαρόμενος· καὶ Δαβὶδ παρεζήλωσεν, οὐδὲ ζῆν ὠνειδίζομένου Θεοῦ κατεδέχετο, καὶ τὸν λῆν Ἰσραὴλ ὡς ἔλαφος ὑπερφίλατο, καὶ ὡς δορκὰς ἀντιπαρέτρεχε, λεόντειον ἔδρουε, ὡς ἀετὸς ὑπερίπτατο· ῥάβδον ἐξησκημένον, καὶ λίθους τρεῖς καὶ σφενδόνην καὶ τὸ πρὶν ὕδροφόρον κἀδιον, λιθοφόρον εὐστόχως τοῦ κράνουσ δὲ Γολιάθ καταλεύσας, πρηγῆ βαλὼν, ἔδραμε καὶ τὴν κίραν ἀπέτεμε, καὶ κράτος τοῖς ὁμοφύλοις ἐποίησεν, ἀνὰ τὴν μάχην τὴν ἰσχυρὰν πάντων ἀνδρείως ἀποδυσκμένων, καὶ τῶν ἀντιπάλων τὰς παρεμβολὰς κατατεινάντων.

4 "Αλλος δ' οὐρανόθεν λαὸν ἔδρεψε μέγαν.

Μιουσῆς οὗτος. Μάννα γὰρ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς οὐρανόθεν παρέσχε καὶ ὄρυγομήτραν.

Κεῖται ἐν τῷ γ' λόγῳ.

11 Ἀάλαρος ἐν προθύροις, ὁδὸς ψίχας ἀλλοτρίας.

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

15 Καὶ Χριστὸς μερόπασσι φόρου παρεδόντος [ἐμίχθη].

Κεῖται ἐν τῷ θ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΣΑ'.

Παρὰ Νικοβούλου πρὸς τὸν πατέρα (1).

122 Εἰδὸς τε μέγεθος τε παλαιοτάτοισιν ὁμοῖος

123 Λιακίδησιν ἔης, ἡ Αἰτωλῶ Μελεάγρῳ.

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἀχιλλεῖα καὶ Αἰάντα ἱστορία ἐν τῷ ιε' λόγῳ· ὁμοίως καὶ ἡ κατὰ τὸν Μελεάγρον περὶ χοίρου κεφαλῆς.

127 Κλήρον ἔχειν ποθέω πατρώϊον ὡς ποτε λόγγην
128 Σπαρτιάται.

Οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τοῦ Κάδμου σπαρέντες ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ Ἄρεως δράκοντος, ἐν ἐν τῇ πηγῇ ἀπέτεινε, ἀνεφύησαν ἐνοπλοὶ, ὡς ὁ μῦθος. Ἐἴτα χρησάμενοι ἑαυτοῖς ἔλιγοστοὶ ὑπελείφθησαν· οἰκήσαντες δὲ τὴν Λακεδαίμονα, τοῖς ἐξ αὐτῶν τὰ τε δπλα καὶ τὴν τούτων παρέδωκαν χρῆσιν.

Πέλοπος τε γένος Πελοπιῶν ὤμων.

Τάνταλος Φρυγίας ἦν βασιλεὺς. Οὗτος γεννᾷ τὸν Πέλοπα. Τούτῳ τῷ Ταντάλῳ ποτὲ οἱ θεοὶ ἐπεξενώθησαν. Λαβὼν οὖν τὸν Πέλοπα τὸν ἴδιον υἱὸν ὁ Τάνταλος, κατασφάττει καὶ κρεουργεῖ καὶ ἐφει καὶ παρατίθησιν εὐωχίαν τοῖς θεοῖς. Τούτων δὲ τῶν κρεῶν ἡ Δημήτηρ λαβούσα τῇ χειρὶ, ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ὤμου· οἱ δὲ ἄλλοι θεοὶ ἔλουσιν τὸν Τάνταλον καὶ θαυμάσαντες, ὅτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατεφρόνησε, συντιθέασιν τὰ κρέα καὶ ἀποτελοῦσι σῶον τὸν Πέλοπα· ἦν δὲ παρὰ τὸ σαρκίον ἐκεῖνο, ὃ ἔφαγεν ἐκ τοῦ ὤμου ἡ Δημήτηρ. Προσθέντες οὖν ἐλεφάντινόν τι κατὰ τὸν ὤμον, ἐπλήρωσαν σῶον τὸν Πέλοπα. Οὕτω λοιπὸν ἅπαν τὸ γένος τῶν Πελοπιδῶν, ἐκ τούτου ἦν ἐπίσημον, ἐχόντων πάντων ἐν τοῖς ὤμοις τὸν ἐλεφάντινον τύπον.

129 Καὶ σκῆπτρον πατέρων εἰς υἱέας αἰὲν ὀδεῦον.

Σκῆπτρόν φησι τὸ τοῦ Ἀτρείως, ὅπερ ἐν τῇ αὐτῇ ὀδεῦον γενεᾷ, διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, καὶ ἤρξατο μὲν ἀπὸ Ἡφαίστου καὶ Διὸς, ἔληξε δὲ εἰς Ἀγαμέμνονα, ὡς Ὅμηρός φησι.

130 Κεκροπίδαι τέττιγα πλόκωρ ὑπερ υἱέα γαίης
131 Γηγυρέες.

caendit. Circa clavos septem crinibus novo licio plexis, quasi nihil esset, extraxit, vinculaque manuum et pedum dirupit, crines habens intonsos voti causa; erat enim Nazareus. Sed postquam a muliere victus secretum revelasset, crines ejus resecurerunt, ipsumque comprehenderunt. Inimici oculos ejus eruerunt, vinculum catenis in carcerem conjecerunt, ubi molere cogebatur.

Capillis autem paulatim renascentibus cum in medio esset alienigenarum, et adductus coram illis luderet (in loco consecrato) apprehendens duas columnas, fortiter concussit, totam dumum sepulcrum alienigenis fecit.

Dauides, puer adhuc delicatulus hostem fortissimum armis fulgentem devicit corporis statura superbientem. Goliath, vir Gethæus, exercitum Israel probris laceraverat et nemo cum eo congressi audebat. Alienigena superbus Deum ipsum alta voce insultabat. Quare Dauides indignatus jam noluit auram spirare, dum Deus ita contemneretur: Dauides qui sicut cervus populum Israel cursu antevertebat, qui pedibus æquabat capream, rugiebat sicut leo, volabat sicut aquila, baculo se armavit, tres lapides, et fundam et vas quod aquarium in promptu habuit, percussitque Goliathi capite, contribulibus regum confirmavit; itaque fortiter pugnantes hostes victos spoliavit et adversariorum castra expugnavit.

Moyses, Deus filius Israel manna cœlitus pluce fecit, et ortygometræ.

Carmen LXI. Nicobulus ad patrem.

Achillis atque Ajacis historia in XV carmine legitur, sicut et Meleagri de capite porcino.

Spartiatæ a Cadmo ex dentibus draconis Mavortii quem ad fontem occiderat, armati prodierunt, ut in fabula. Inde mutuis vulneribus pœne omnes interierunt. Lacedæmone condita arma et usum eorum posteris suis tradiderunt.

Tantalus, rex Phrygiæ Pelopem habuit filium, quem diis ejus hospitium reclamantibus epuli loco coctum proposuit. Ceres forte humeri partem assam comedit; cæteri dii horrore et misericordia moti patris, qui filio non pepercisset, membra Pelopis reformant et Pelopem redintegant, excepta ea parte quam Ceres manducaverat et quam dii eburneam resecurant; et sic omnes postea Pelopidæ articulum in humero eburneum, hac re præ omnibus insiguiti, habuerunt.

(1) Ed. nov. p. 1017.

Κέκροφ βασιλεύς γέγονεν Ἀθηῶν, οὗτος μεγάλως τὴν Ἀττικὴν κατεκόσμησεν· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ καλούμενος διφυής, ὅτι δύο φωνὰς ἦν ἠσκημένος, μίαν τῆς Ἑλλάδος, μίαν δὲ τῆς Αἰγύπτου. Λέγεται γάρ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀποικοὶ εἰσὶν Αἰγυπτίων ἀπὸ Σάεως πόλεως. Ἦγμων οὖν ἐστὶ τῆς ἀποικίας οὗτος ὁ Κέκροφ, καὶ ἔλθων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔμαθε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, ἔχων καὶ τὴν Αἰγυπτίαν. Ὁ δὲ λόγος ὁ λέγων αὐτόχθονας εἶναι τοὺς Ἀθηναίους, μῦθος ἐστὶ, λαθὼν τὸ πλάσμα ἀπὸ τοῦ μηδέποτε μεταστῆναι, μᾶλλον καὶ ἀναστῆναι τοὺς οἰκήσαντας εἰς τὴν Ἀττικὴν. Λεπτόγειος γάρ οὗσα ἡ χώρα, οὐ πάνυ ἦν ζηλωτὴ, ὥστε τοὺς θύτας ἐκδιωχθῆναι, καὶ ἄλλους μτοικισθῆναι. Κεκροπίδαι τοίνυν λέγονται οἱ Ἀθηναῖοι, τὴν ἐκ τοῦ Κέκροπος ἐπιπερόμενοι τιμῆν. Τὸν δὲ τέττιγα λέγονται φέρειν ἐπὶ τῶν πλοκάμων, ὡς μὲν ἐστὶ νοεῖν τὴν εὐγλωττίαν. Ὁ γὰρ τέττιξ ἀεὶ λάλος ἐστὶ καὶ ἡδύς, ἡλίου δὲ φίλος, καὶ παρ' ἀνθοκόμοις οἰκῶν ἀρούραις.

140 *Αὐτὲρ ἐγὼ κέλομαι σε τὰ μὲν κάλλιστα πο-*

141 *Ἔπεσθαι, καὶ χεῖρα φέρειν, Πάτερ· εἰ δὲ*

142 *Τερπολιμν, παιδῶν με τῶν ἀπὸ τηλόθι ῥήψον*

143 *Ὡς νόθον, εὐγενέος Ῥήνου κρηθῆντα βεβήροις,*

144 *Ἢ κούρων ἀετῶν ψευδῆ γόνον ἀκίτνεσσιν.*

Ἐνταῦθα μὲν τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ διακρίνειν τοὺς εὐγενεῖς τῶν παιδῶν ἐκ τῶν νόθων τὰ βεύματα, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος· ἀλλαγῶ δὲ εἰς Κυνόσαργες τοῦτο γίνεσθαι φάσκει. Τόπος γὰρ ἦν ἐν Ἀθήναις Κυνόσαργες οὕτω λεγόμενος, ἐν ᾧ οἱ νόθοι ἐκρίνοντο, εἰ τοῦ δέοντος γέγονεν υἱός. Ἐκαλοῦντο δὲ παρὰ Ἀθηναίους καὶ οἱ ἀπελευθέροι νόθοι· νόθοι δὲ καὶ οὗτοι ὡς πρὸς τοὺς ἀπελευθέρους ἐκ γεννητῆς, καὶ οὗτοι δὲ ἐκρίνοντο καὶ ἔδοκιμάζοντο, εἰ ὄλωσ ἡλευθερώθησαν. Κυνόσαργες δὲ ἤκουσαν ὁ τόπος ἀπὸ τοῦτου· Θυσία· πλησίον ἐν ἱερῷ γενομένης, εἰσελθὼν ὁ

κύων ἤρπασε κρέα τοῦ θύματος, καὶ ἤγαγεν ἐν τῷ τόπῳ τοῦτου, καὶ ἐκτίσθη τις ναὸς, καὶ ἐκλήθη Κυνόσαργες. οἰοεὶ κυνὸς ἀρκεῖς, ἀπὸ τῶν σαρκῶν καὶ τοῦ κυνός· ὕστερον δὲ τοῦ κάππα ἐξελεθόντος, εἰσῆλθε τὸ γάμμα. Οἱ δὲ ἀετοὶ κρῖνονσι τὸν ἴδιον γόνον ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἡλίου. Ὅτ' ἂν γὰρ τοὺς νεοσσούς ἡ ἀετὸς τῶν ὠν ἐξαγάγῃ, ὁ Πατὴρ παραγίνεται, καὶ τὰ μὲν ἴδια τέκνα ἐπιγινώσκει, τὰ δὲ νόθα τῆς καλλιᾶς ἀπαβάλλεται. Τινὲς διότι καὶ τὴν ἀετὸν φασὶν ἀναίρειν νόθον, εἴπερ εὐροί, γεγεννημένον· τὴν δὲ διάκρισιν ταῖς ἀκτίσι ποιεῖται τοῦ ἡλίου.

ΛΟΓΟΣ ΕΒ'.

Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱόν (1).

83 *Εἰ δὲ πένης φρενοπλήξ τε καὶ οὐ μαλέεσσι*

84 *Τι κρήξεις; οὐ χεῖρα τεῖρη σπήλωνι παρέξεις;*

85 *Ὅκ ὠμοισιν ἰοῖσιν ἀσιρόμενός με σαώσεις,*

86 *Ὡς Ἀγχισιάδης γενέτην ἐὼν ἐκ πολέμοιο;*

Ὁ μὲν θεὸς Γρηγόριος τὸν Ἀγχισίου Αἰνεῖαν· οὗτος δὲ Λύκιος ἦν, εἰς συμμαχίαν Τρώων παραγεγῶνως, τὸν ἴδιον πατέρα Ἀγχισὴν ἐπ' ὤμων ἀράμενος, πόρρω κομισαὶ φησὶ τοῦ πολέμου. Καὶ τοῦτο μὲν πάντως γέγονεν, εἰ καὶ διαφεύγει· πλην αὐτὸς τὸναντίον Αἰνεῖας λέγεται πόρρω τοῦ πολέμου ὑπ' Ἀφροδίτης κεκομισθαι (ταύτης γὰρ υἱὸς ἐξηρημάτιζεν, ὡς ὁ μῦθος), ἢ τῶν Διομήδους χειρῶν ἀραμένη. διέσωσεν ἀποθεμένη μακρόθεν τῆς μάχης· διὸ τὸν Διομήδην λέγεται ταύτην κατεπιδιώκοντα, κατ' ἄκρας τρῶσαι τῆς χειρὸς τῷ ἐξυτάτῳ δόρατι· ἔχει δὲ τὸ ἐπος·

Ἄλλ' ὅτε δὴ β' ἐκίχατε κολὴν καθ' ὄμιλον ἐπέων,
Ἔνθ' ἐπορεξάμενος μεγαθύμου Τυδέος υἱός,
Ἄκρην οὐκ ἔσχε χεῖρα μετάλιμος ὀξέει δουρὶ
Ἀβληχρῆν· εἴθαρ δὲ δόρυ χροδὸς ἀντετόρησεν
Ἀμβροσίου διὰ πέπλου, δν αὐ Χάριτες κάμον

Πρυμνὸν ὑπὲρ θέταρος, βέε δ' ἀμβροστον αἶμα
[αὐταὶ
[θεοῖο (2).

De Atrai sceptro loquens ait per eandem id generationem transmissum inde a Vulcano et Jove ad Agamemnona descendisse, teste Homero.

Cecrops, rex Atheniensium, Atticam terram optimis dotavit legibus. Duplicem ei naturam ascribebant, quod duas callebat linguas, Græcam et Ægyptiam. Athenienses etenim coloni Ægyptiorum ab urbe Saitica esse perhibentur. Cecrops, hujus colonie moderator, cum in Græciam pervenisset, Græcam linguam Ægyptiacæ adjecit. Errant qui Athenienses aborigines dicunt. Cum enim terra illa sit sterilis, ejus incolendæ non adeo cupidi erant, ut incolas inde expellere eis que succedere vellent. Cecropidarum itaque nomine appellantur Athenienses, et vere de Cecrope gloriari poterant. Cicadas eos capillis innectere constat id quod eloquentiam significat; cicada enim loquax et grata hominibus, solis amans, in campis habitat floridis.

Rheni aquis pueros legitimos a spuris discerni dicit divinus Gregorius, quod idem de Cynosarge dicebatur. Erat Athenis locus quidam hoc nomine insignis, ubi nothi discernabantur. Nothi porro apud Athenienses liberati quoque nominabantur. In spuriorum enim natales inquirebatur. Cynosarges nomen inde duxit: Fit quondam sacrificium in templo; canis autem ingressus furtim carnem sacrificio destinatam huc asportavit. Templum igitur conditum est eo loco sub Cynosargis vicabulo, κυνὸς σάρκες, ita tamen ut x postea in γ immutaretur. Aquilæ pullos suos in præsentia solis radorum discernunt. Ubi enim mater pullos ex ovis educit, adest pater et genuinos quidem agnoscit filios, spurios autem e nido extrudit. Secundum alios, mater quoque aquila prolem spuriam, ubi invenit, destruit; hanc recognitionem ad solis radios fieri constat.

Carmen LXII. Nicobulus ad filium.

Divinus Gregorius de Ænea, Anchisis filio. Æneas genere Lycius post Trojam expugnatam patrem Anchisen humeris impositum et proelio tullis canitur. Quod factum, licet fugæ simile sit, vere evenit; contra autem Æneas a Venere ex pugna remotus dicitur (ea siquidem se matre natum gloriabatur); illa e Diomedis manibus ereptum conservavit incolumem longe ab acie in tuto repositum. Diomedes nihilominus eam persecutus digitos extremos lanca vulnerasse memoratur.

(1) Ed. nov. p. 1041.

(2) Iliad. E., 554 sqq.

Ἄς ὁ μῦθος, αἵματι καὶ δάκρυσι σταζομένην ὡδὸς τῆς μάχης ὁ Διομήδης ἀπέπλυσε. Κατ' ἀντίφρασιν οὖν παρῆται τῷ Θεολόγῳ ἡ ἱστορία· τοῦτο δὲ ποιεῖν ἔθος αὐτῷ, καὶ μάλιστα πάντων ὡς δὲ ἂν λέγῃ· *Ἦ σκιάδ' ὡς στερεὴν, ἢ ἀχλύδ'.* Τὸ γὰρ στερεὸν ἀντὶ τοῦ ἀσθενοῦς εἰληφεν ἐνταῦθα· τοῦτο δὲ ποιεῖν τοῖς σοφοῖς σύνηθες. Ἔστι δὲ καὶ τις ἕτέρα περὶ πατρὸς καὶ παιδὸς ἱστορία τοιαύτη· Σικελία νήσος ἐστὶ μεγίστη κειμένη περὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἐν ταύτῃ πόλις ἐστὶ Κατάνη, οὕτω λεγομένη. Ὑπεράνω τῆς Κατάνης, τόπος ἐστὶν ἕρος, ἐξ οὗ ἀναδίδεται πῦρ πολὺ καὶ διηνεχῆς· καλεῖται δὲ Αἴτην· παρὰ δὲ Ἑλλησιν, Ἠφαίστου κρατῆρες. Τοῦτο δὲ πῦρ ἐστὶν ὅτε τοσοῦτον ὑπερβλύξει, ὥστε καὶ ποταμῶν φέρεσθαι, καὶ ρεῖν ὡς ὕδωρ μετὰ τῆς ἀναδιδόμενης αὐτῷ ὕλης· ἐστὶ δὲ τι καὶ θεῖον τὸ πῦρ τοῦτο. Λέγεται γάρ, ὅτι ποτὲ τις πατὴρ μεθ' υἱοῦ εὐρέθη ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, καὶ ἄφνω ἐρβύη ποταμῶν τὸ πῦρ, καὶ ἄπορον αὐτοῖς γέγονε τὸ παραθεῖν· ὁ δὲ παῖς ἔλαβε τὸν πατέρα καὶ ἐδάστασε, καὶ τὸ πῦρ αἰδεσθὲν τὴν προξίν τοῦ υἱοῦ, ἀνεκλόπη τῆς ἐπιβροχῆς, καὶ παρῆθεν ὁ πατὴρ καὶ ὁ παῖς ἀβλαβεῖς.

193 Ὅρφεϊν κισθάρη μῦθος πέλειν, ὡσπερ εἶπω, 194 Πάντας ἄγων μελέεσσιν ὁμῶς ἀγαθοῦς τε καὶ καύς τε.

Ὅρφεὺς Θρᾶξ μὲν ἦν τὸ γένος, ὅθεν καὶ τὸ θρησκείην λέγεται, τοῦτ' ἐστὶ τοῖς θεοῖς εὐσεβεῖν· οὗτος δὲ πρῶτος λέγεται τὰς τελετὰς εἰσηγήσασθαι, κατὰ τὸν τρόπον τῶν τελετῶν· οὗτος δὲ ἐστὶν Ὅρφεὺς, ὁ λεγόμενος διὰ τῆς λύρας θέλειν καὶ τὰ ἄψυχα, καὶ διὰ τῶν τῆς λύρας κρουσμάτων ἐξημεροῦν καὶ τὰ ἀγρία· λέγεται δὲ, ὅτι οὕτως προσηνῶς καὶ ἡδέως ταῖς λύραις αὐτοῦ καὶ αἱ δρῦς καὶ τὰ ἄλογα ζῶα ἤγοντο, καὶ ἴβια καὶ ποταμοὶ· τοῦτο δὲ ποιήματα φέρονται, ἅτινα ὡς θεολογίας ἔχουσιν Ἑλληνας. Φησὶν οὖν ὁ θεῖος Γρηγόριος, ὅτι εἰ τις ποτὲ ἦν κισθάρη τοῦ Ὅρ-

φέως, λόγον ταύτην εἶναι ὑπολαμβάνω, ὅτι, φησὶ, τοιαύτην δύναμιν λόγων εἶχεν Ὅρφεὺς, ὥστε μεταποιεῖν τὰς ψυχὰς τὰς σκληρὰς καὶ πετρῶδεις καὶ ἀντιτύπους.

195 Ὅς δ' Ἀμφιονίη λύρη καὶ λῦας ἐπειθεν, 196 Ψυχὰς ἀντιτύπους, πετρώδεις.

Κάνταῦθα τὴν λύραν Ἀμφίωνος, λόγον εἶναι φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος, μεταποιούσαν τὰς λιθώδεις ψυχὰς. Λέγεται δὲ, ὡς ὑπὸ Ἀμφίωνος καὶ Ζήθου αἱ τῆς Ἑλλάδος ἐπτάπυλοι διὰ κισθάρης ὑποδομήθησαν πύλαι· εἰσὶ δὲ αὐταὶ θαύματος ἄξια.

Σχόλιον (1). Χρῆ εἶδέναι, ὡς Ἐπιμηθεὺς τὴν λύραν ἐρευρεῖν καὶ τὰλλα τῆς μουσικῆς λέγεται· ὅθεν καὶ πλάστης ὁ Προμηθεὺς ἀνθρώπων μυθολογεῖται διὰ τὸ τοὺς ἄγαν ἰδιώτας εἰς παιδείαν μεταβάλλειν τῇ προσοῦσῃ αὐτῷ σοφίᾳ.

Οἶδα δὲ πομποῦ

197 Φάρμακον, ὡς λόγος ἦεν, ὃν ἐρχομένην κατὰ Κίρκην

198 Λαρτιάδῃ πόρε δῶρον, ὅπως κε σῦνεσθ' ἀρήξῃ. 199 Οἷς ἐτάροις, μὴ δ' αὐτὸς ἔδοι συοθρέμματα [σορβήν.

Πομπός ἐστὶν ὁ Ἑρμῆς· οὗτος δὲ τῷ Ὀδυσσεὶ κατὰ Κίρκην πλανωμένῳ (γυνὴ δὲ αὕτη, τὴν οἰκίην ἐν ἐρήμῳ νήσῳ κεκτημένη, καὶ φαρμακίς, συοτρόφον παρέχουσα βρῶσιν) συναντήσας, δέδωκε φάρμακον ὅπως τοῖς ἰδίους ἐταίροις χοίροις οὔσει βοηθήσῃ, μηδὲ αὐτὸς τὴν χοιροποιὴν ἔδειται βρῶσιν. Ἡ γὰρ Κίρκη τοὺς παρεμπίπτοντας αὐτῇ, βρῶσιν τινα παρέχουσα, χοίρους ἐποίησε· ἢ καὶ Ὀδυσσεὺς περιέτυχεν ἐν τῇ πλάνῃ. Αὕτη δὲ τοῖς ἐταίροις αὐτοῦ τὴν τοιαύτην παρασχρῶσα τροφήν, πεποίηκε χοίρους· ἔχων δὲ τοῦ πομποῦ τὸ φάρμακον Ὀδυσσεὺς οὐ γέγονε χοῖρος, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐταίροις ἐβοήθησε τοῦτο γεγονόσι. Δούς γὰρ αὐτοῖς τοῦ πομπαιῶν φαρμάκου πάλιν εἰς ἀνθρωπείαν αὐτοῖς μετεποίησε φύσιν. Ὁ μὲν οὖν μῦθος βρῶσιν τινα λέγει τὴν τῆς Κίρκης χοιροτρόφον· ἄλλοι

Teste fabula, Diomedes pugnae finem imposuit cum Venerem sanguine et lacrymis perfusam vidisset. Gregorius autem factum per antiphrasim narrat, quod ei solemne est, sicut quando dicit: *Aut umbram densam, aut nebulam*, solidum pro debili sumendo, quod solent facere viri docti. — Est quoque alia narratio de patre aliquo ejusque filio. Sicilia insula est praegrandis prope Italiam. Urbs ibi est Catania, et prope montis ignivomus, Aetna nomine, apud Graecos autem Vulcani crateres. Flammæ hujus montis quasi amnis efferruntur cum omnis generis fossilibus, ignisque verae divini aliquid habere credi potest. In hoc monte patrem quemdam cum filio suo fuisse narrat; cumque ignis undæ instar submotus projiceretur nullaque spes salutis ostenderetur, filius patrem inde extulit; quo facto ignis erubescens ob filii pietatem, flumen igneam coercendo fecit ut pater et natus incolumes evaderent.

Orpheus genere Thrax τῷ θρησκείην i. e. deos colere, nomen et locum dedit. Is primus caeremonias et ritus cultui adjecisse dicitur; idem est qui lidibus inanimata demulsisse et feras erudivisse traditur, imo adeo dulces et suaviter cecinisse, ut quercus et bruta, lapides, amnes allicerentur. Poemata ejus tanquam dogmata theologica a Graecis coluntur. Divinus ait Gregorius: Si quando fuit cithara Orphei, verbum eam interpretor, quia Orpheus tantam verbis suis vim addebat, ut animas duras, saxneas, recalcitrantes perdomaret.

Amphionis quoque lyram verbum esse asserit Gregorius, quod animas ferreas emollit. Ab Amphione et Letho septem portas Thebarum admiratione dignas ædificatas esse fabulantur.

Memento, Epimetheum lyram aliaque musica instrumenta invenisse putari; Prometheum autem homines incultos ea, quam ipse possidebat, sapientia donasse legitur.

Mercurius nuntius Ulyssi oberranti Circei (mulier est quæ, habitans in insula deserta, veneficium exercet homines porcos reddendo) obviam factus medicamen dedit quo socios in porcos transmutatos reformaret, ipse vero Circeas artes effugeret; hæc enim dea porcos faciebat quicumque eam adirent, cibo aliquo dato. Cum igitur Ulysses quoque in ejus insula appulisset, eo quo diximus modo socios ejus mutavit; Ulysses, a Mercurio præmunitus non tantum formam servavit suam, sed sociis etiam corpora humana restituit. Hinc fabulæ de Circe quodam comestibili loquitur, quod manducantes in suos transformantur. Alii in eo remedio concupiscentiæ carnalis stimulum vident, cui Mercurii medicamen statim me-

(1) Ex margine.

δὲ τὴν πρὸς αἰσχρὰν μῆξιν ἐπιθυμίαν εἶναι φασιν· ὡσαύτως δὲ τὸ τοῦ πομπῶ φάρμακον, αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν, τὸ λυτήριον ταύτης. Μυθεύεται γὰρ, ὅτι τοσοῦτῃ τῆς Κίρκης κατεκράτησεν Ὀδυσσεύς, ὥστε πείσαι συγκαθευθεῖσαι, καὶ πρὸς αὐτοὺς μῆξιν συνελθεῖν αὐτῷ. Ὁ δὲ θεὸς Γρηγόριος, λόγον εἶναι τὸ φάρμακον διαβεβαιούται. Τοσοῦτον γὰρ Ὀδυσσεύς, φησὶ, πυκινῶρων ὑπάρχων καὶ περὶ λόγους ἐντρεχῆς, οὔτε χείρονος γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ φρενοπληξίας τεκμήριον, ἀλλὰ γὰρ ἐβοήθησε καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν τοῦτο πεπονθῆσι κατὰ φρένας.

200 Μῦθον καὶ Πολυδάμνα κεράσσατο θῶνος ἀκοι-
[τις
201 Αἰγυπτίη, δῶκε δ' Ἑλένη ξειρήιον ἐσθλόν, [αλήτην,
202 Νηπενθές τ', ἀχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον [ἀπάντων.

Ἑλένη ἐστὶ περὶ ἧς ὁ πολυθρόλλητος ἐπὶ πλείον ὑπήρχθη πόλεμος ἀμφὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ Φρυγίους. Αὕτη δὲ πᾶν μεταμεληθεῖσα τῷ συμπαρεῖναι Ἀλεξάνδρῳ, δεινῶς κατὰ ψυχὴν ἐπασχεν, ὡς Ὅμηρος ἐν τῇ πρὸς Ἑκτορα ταύτης διαλέξει δι' ἐπῶν ὠδε φησιν (1).

Τὸν δ' Ἑλένη μῦθοισιν ἡμίθετο δια γυναικῶν·
Δίερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης,
Ὡς μ' ὄφελ' ἦματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ,
Οἴχεσθαι φέρονσα κακῇ ἀνέμοιο θύελλα
Εἰς ὄρος, ἢ εἰς κύμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
Ἐρῆα με κύμ' ἀπέροσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι.
Αὐτὰρ ἐπεὶ τάδε γ' ὠδε θεοὶ κυκὰ τεκμήρατο,
Ἄνδρος ἔπειτ' ὄφελ' ἄλλον ἀμείνονος εἶναι ἀκοιτις,
Ὡς δ' ἤδεινέμοισιν τε καὶ αἰσχεῖα πόλλ' ἀνθρώπων.
Τούτῳ δ' οὐτ' ἄρ' ἔνν φρένας ἐμπεδοί, οὐτ' ἄρ' ἰόπισσω
Ἔσσονται· τῷ κέν μιν ἐπαυρήσεσθαι ὄλω.
Ἀλλὰ γε γῆρ' εἰσελθε, καὶ ἔξο τῷδ' ἐπὶ δίφρῳ,
Δίερ, ἐπεὶ σε μέλιστα πόνοσ φρένας ἀμειβέθηκεν
Ἐνεκ' ἐμεῖο κυνός, καὶ Ἀλεξάνδρου ἐνεκ' ἄτης·
Ὅσιν ἐπεὶ Ζεὺς θῆκε κακὸν μόρον, ὡς καὶ ὀπίσσω
Ἀνθρώποισι παλάμῃ δαιδύμοι ἐσσομένοισι.

Ταύτη λυπηρῶς τὴν Ἑλένην διακειμένην, ἡ Πολυδάμνα φάρμακον πειν παρέσχετο, λήθην τῶν κακῶν ἐμποιοῦν. Ὁ μὲν οὖν μῦθος οὕτως ἔχει· Γρηγόριος δὲ φησιν ὁ θεὸς, ὅτι λόγος ἦν παρηγορικὸς τῇ Πολυ-

δάμνα, δι' οὗ τὴν τοσαύτην λύπην τῆς Ἑλένης ἰδύνατο παραμυθεῖσθαι· Αἰγυπτίαν δὲ φησιν εἶναι τὴν Πολυδάμναν. Καὶ γὰρ εἰς τὴν νῆσον Φαρίαν τὴν Ἑλένην εὐρεῖν λέγεται Μενέλαος παρὰ τῷ Πρωτῆϊ, μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον.

Σχόλιον (2). Χρῆ εἰδέναι, ὡς Ὅμηρος κυκεῶνα τὸ φάρμακόν φησι, τὸ ὑπὸ τῆς Κίρκης ἐνέργειαν ἔχον τοιαύτην, ὡς δύνασθαι μεταβολεῖν ἀπ' ἀνθρωπίνων σχημάτων εἰς θηριώδεις μορφὰς τοὺς ἐσθιοντας.

208 Τεκμαίρου δ' Ὀδυσσῆϊ τὸν ἐκ πότῳιο φυ-
[τόντα

209 Γυμνὸν καὶ μελέεσσι τετραμμένον αἰπὴν
[ἀλήτην,

210 Μῦθοισιν πυκινῶσιν ἰκέσσιον ἀντίδοντα.

211 Παρθενικῇ περ' ἐοῦσ' ἠδέσσατο καὶ βασιλεια,

212 Φαιήκεσσι τ' ἔδειξε καὶ Ἀλκινόω βασιλῆϊ

215 Ξειρον, ναυηγόν, πάντων γεραιώτατον ἄλλων.

Ὀδυσσεύς ἐν τῇ πλάνῃ ναυηγὸς εἰς Φαλακας κατήχθη· τῶν δὲ Φαιάκων Ἀλκίνοος ἦν βασιλεὺς ὁ φιλόφρων· Ἡ τοίνυν Ἀλκίνοου θυγάτηρ παρ' αἰγιαλὸν κατελθοῦσα, τὸν Ὀδυσσεῖα γυμνὸν ὑπὸ τινα σκέπην ἐθεάσατο καθεζόμενον· προσαγαθοῦσα δὲ καὶ τί ποτε τὸ συμβῆν αὐτῷ πυθθανομένη, καίπερ οὔσα παρθένος, τοσοῦτῳ τὸν Ὀδυσσεῖα ἠδέσθη λόγον, ὥστε τοῖς τοῦ ἔβλου πατρὸς αὐτὸν βασιλικὸς ἀμφιθέμασι περιστοιχίσαι, καὶ ὡς μέγα τι τῷ βασιλεῖ δεικνύειν Ἀλκινόω καὶ τοῖς ἄλλοις Φαίαισιν, ὅτι τῶν ἄλλων πάντων ἦν ἐντιμώτατος ὁ ξένος καὶ γυμνὸς καὶ ναυηγὸς ἀλήτης, προῦχων τοῖς τε λόγοις καὶ τῇ συνέσει.

254 Δαίφρις δ' εὐδιδῶσαν ὑπερδῆλα ρῶτα φαινοῖς

255 Γυροῖς ἐγὼ γάμπεοισιν ἐλισσόμενος πνιμάτοι-
[σιν,

256 Σκιρτῶν κατὰ κύμα τῶν βίον ἡγεμονεύων

257 Ὡς ποτε καὶ νῶτοισιν δαιδύμον ἦγα; δαιδύον.

Κιθαρωδὸς ἦν ὁ Ἀρεῖων.

254 Ὅλα γέρον μεγάλοισιν ἀσθλητῆρος κλεῦωνι-

255 Ἀμφὶ πόρῳ Πισαίω ἐπισταμένοισι λόγοισι.

Σχόλιον ἀνέγκωμεν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ θεοῦ Γρηγορίου περὶ τῆς Πισαίας κόνεως, ὡς παρ' Ὅμηρον κεῖται. Γέροντα μὲν ἐγκλεουόμενον τοῖς μεγάλοις ἀθληταῖς, Νέστορά φημι. Καὶ γὰρ εἰς ἀγῶνας πα-

detur. Namque fabula Ulysses tantam dicit in Circen vim exercuisse, ut Veneris dona læte gustarint. Gregorius id remedii verbum esse affirmat. Ulysses enim, ut idem dicit, animi solertia atque eloquentia insignis, porcus non evasit, quod stupiditatis signum est, sed socios etiam qui talia passi essent in pristinum statum restituit.

Helena fuit propter quam famosum inter Græcos et Phryges bellum exarsit. Hæc enim femina ubi eam commercii cum Alexandro initi pœnitere cœpisset, maximopere anima cruciatur, teste Homero, qui eam cum Hectore hæc de re querentem introducit.

Helene gravissimis animi doloribus affectæ Polydamna Pharmacum dedit quo dolores lenirentur. Sic quidem fabula. Gregorius Polydamnam verba dicit consolatoria, ut id faceret, adhibuisse. Polydamna Ægyptia fuit, eodem teste, nam in Pharo insula Menelaus Helenam invenisse legitur apud Proteum, bello Trojano confecto.

Scholium. Scito potum veneficium (κυκεῶνα) ab Homero relatum in Circas manu tantam vim exercuisse ut qui eum gustassent, brutorum formis induerentur, hominesque esse desinerent.

Ulysses naufragus et errabundus ad Phæaces devertit, quorum rex Alcinoos bona indole gaudebat. Forte filia regis ad littus venerat, ibique Ulysses nudum inter juncos viderat sedentem; et cum propius accessisset et quid rei esset ex eo quæsisisset, virgo cum esset, adeo admirata est Ulyssis sermonem, ut vestimenta paterna apportari in ejus usum jusserit, iisque indutum Alcinoos et Phæacibus ostenderit. Hospes enim Ulysses, nudus, naufragus, erro, inter omnes eloquentia et ingenio excellebat.

Scholium legitimum apud Gregorium de cinere Pisano, de quo etiam Homerus. Nestorem autem dico, ut attinet fama celebres exhortatur. Etenim Hector cum Græcorum optimates provocasset, omnesque congreddi cum eo timebant, ipse lamentabatur.

(1) *Iliad.* 2, 343 sqq.

(2) Ex margine.

φακαλούμενος Ἐκτωρ, τοὺς τῶν Ἑλλήνων Δαναοὺς ἀριστῆς, πάντων εὐλαβηθέντων, αὐτὸς σχετικίτας διελέγτο, τὰ κατὰ τὸν κορονήτην Ἐρευθαλλῶνα τὸν Αὐκούργου παρεισάγων, ὡς αὐτὸς ἀνελεῖν ἀγωνισάμενος ἔτι νέος ὢν παρὰ πάντας τῆ ἡλικίᾳ ἐν τῇ κατὰ συστάθην πρὸς Ἀρκάδας μάχῃ. Γέρων δὲ λέγεται παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ποσειδῶν· ὃς ὁμοιωθεὶς τῷ Κάλχαντι πρὸς τοὺς Διαντας πρώτους εἶπε, καὶ αὐτοὺς προθυμωμένους· ἔχει δὲ τὸ ἔπος ὧδε·

*Ἄλλὰ Ποσειδάων γαιήοχος ἐνροσίσταος,
Ἄρσειους ὤτρυνεν, βαθείης ἐξ ἄλλος ἔλλων.
Εἰσάμενος Κάλχαντι δέμας καὶ ἀτειρέα φωνήν·
Αἴαρτε πρώτω προσέφη μεμῶυτε καὶ αὐτῷ (1).*

Καὶ ἐξῆς·

*Βῆ δ' ἴερνι παρὰ τε κλισίας καὶ νῆας Ἀχαιῶν
Ἵτρυνέων Δαναοὺς, Τρῶεςσι δὲ κήδε' ἔτευχεν.
Ἰδομένους δ' ἄρα οἱ δουρικλυτὸς ἀρτεβόλησεν (2).*

Τούτῳ μὲν οὖν πάλιν ὁ Ποσειδῶν διαλέγεται ὁμοιωθεὶς τῷ Θῶαντι κατὰ τὴν φωνήν, καὶ ἐξῆς·

Ἄλλ' Ἐροσίχθωρ

*Ῥεῖθ' μτεισάμενος, κρατερὰς ὤτρυνε φάλαγγας·
Τεῦκρον ἐπὶ πρώτον καὶ Αἴητον ἤλαθε καλεῦσθ,
Πηλέων δ' ἦρωα, Θασαῖτ' αὖτε, Δίκευλόν τε,
Μηριόνην τε καὶ Ἀντίλοχον μῆστορας αὐτῆς.*

Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος ὡς παρὰ Νικοβούλου πρὸς τὸν υἱὸν περὶ λόγους προθυμούμενον, ὅτι δὴ Μἄλλον πρὸς οἷς οὐκ ἀπειργῶ, ἀλλὰ καὶ προθυμούμενον πλὴν διεγείρω προτρεπόμενος, οἷα γέρων τοῖς λόγοις τοῖς ἐμπείροις μεγάλους ἀθλητὰς διεγείρων, ἐγκλευόμενός τε πρὸς ἀγῶνα. Κεῖται δὲ πλατυτέρως ἐν τῷ ριθ' λόγῳ περὶ τῆς Πισαίας κόνεως. . .

ΛΟΓΟΣ Εἴ' (3).

. . . (4) Κρήνη μελάνυδρος. Τῶν δὲ Σαοὺλ ὀφθαλμῶν ταῦτα βλεπόντων, σκότος περιεχύθη δε-

νόν. Αὐτὸν δὲ πλανώμενον, εὐστόχους οἱ τοξόται κατὰ τῶν ὑποχονδρίων βεβληχότες, ὡς ἐπὶ θήραν προθυμούμενοι κύνες ταχεῖς ἔσπευδον ἐπ' αὐτόν. Ὁ δὲ τὸν ὀπλοφόρον ἐπ' αὐτῷ σπάσασθαι τὴν βομφαλὴν ἠντιβόλει· μὴ πειθομένῳ δὲ τὸ ξίφος ἑαυτοῦ τοῖς κενεῶσι περιπείρας τὸ ἴδιον, πικρὸν ὁμοῦ καὶ μακρὸν τὸν θάνατον ἐπεσπάσατο. Ταῦτά τις Ἀμαληκίτης ὡς ἄτε φίλιπ τῷ Δαβὶδ ἀπαγγεῖλαι σπουδάζων τὸν χλιδῶνα τὸν ἐπὶ τοῦ βραχίονος Σαοὺλ καὶ τὸ κατὰ κράνας βασιλεῖον φέρων ἔρχεται τῷ Δαβὶδ, καὶ χάριν ὡς ἐψέκει κατατιθέμενος, τὰ μὲν ἄλλα σὺν ἀληθείᾳ διεξείσιν, ὅτι δὲ καὶ τὸν Σαοὺλ αὐτὸς ἐπάταξε, κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἀπεφῆνατο ψεῦδος. Αὐτίκα μὲν οὖν ὁ φιλόθεος Δαβὶδ ὑπὸ συμπαθείας ἐλκόμενος, ἐπὶ μὲν τῷ Σαοὺλ καὶ τῷ Ἰωνάθαν ἐπένησεν ἰκανῶς, ἐπειπὼν τ' ἀπαγγεῖλαντι, Πῶς οὐκ Ἐφοβήθης τὸν Θεὸν ἐπετεγκῶν τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὸν χριστὸν Κυρίου; προστάξας καὶ τινι τῶν ὁπασπιστῶν ἀνελεῖν αὐτόν, καὶ τοῦτό φησι· *Τὸ αἷμά σου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου· θύει τὸ στόμα σου κατὰ σοῦ ἀπεφῆνατο, ὅτι σὺ ἐπάταξας τὸν χριστὸν Κυρίου.* Οὕτω δὲ καὶ τοῦ Ἀβεννήρ ἐπιβουλεύθέντος ὑπὸ Ἰωάβ, ἐκλαυσε Δαβὶδ· καὶ τῷ Σολομῶντι τελευτῶν ἐντείλατο καταγαγεῖν τὸν Ἰωάβ ἐν αἵματι εἰς βῆδου ἀνεῖ τοῦ Ἀβεννήρ· καὶ τοῖς υἱοῖς Ῥεμμὸν τοῖς Βηρωθείοις τῷ Βαανᾶ καὶ τῷ Ριχὰβ κακῆν δίκην παρέτεγεν, ὅτι τὸν Ἰεσοσθὲ κατέκτειναν ἐν τῷ κοιτῶνι, τῷ Δαβὶδ τὸ δοκεῖν χαριζόμενοι, τὴν κεφαλὴν Ἰεσοσθὲ πρὸς αὐτόν εἰς Κεδρών ἀπαγαγόντες, θάπτον δὲ στόματι ξίφους ἀναιρεθέντες καὶ παρὰ τὴν κρήνην κρεμασθέντες. Ἀρετὴ γὰρ καὶ πραότης ἦν τῷ Δαβὶδ περισπουδασιότερον ἤπερ βασιλεία.

327 Οὔτε σε πατρός ἀπεμέρσαμεν, ὡ ἄνα, τιμῆς.

Ereuthalionem clavigerum, Lycurgi filium introducens, quem vicerat dimicans valde adolescens in pugna stataria contra Arcades pugnata. Senis nomine Neptunus quoque apud Homerum insignitur; qui Calchanti assimilat. Ajacem utrumque, fortissimos viros allocutus est.

Cum eo rursum Neptunus colloquitur, Thoantis vocem simulans.

Gregorius, ut in Nicobulo, ad filium discendi cupidum dicit: Nihil hoc impedio, imo magis ad id exhortor; senex enim cum sim, fortiores me ad certamen exhortor. De his fasius in carmine CIX de cinere Pisano.

CARMEN LXIII.

... Fons aquæ nigrae. Cum Saul hæc vidisset, oculi ejus nefandis tenebris circumfusi sunt. Cum eum errantem sagittarii invenissent, jaculis vulneratum ut canes inter venandum eum persequuntur. Armigerum orat ut se gladium invenissent, et cum hic nollet id facere, proprium gladium in viscera sua defixit, et mortem oppetiit amarum et longam. Vir quidam Amalecita Davidi hunc nuntium festinans armillam simul e brachio Saulis detractam, et diadema eidem apportavit, gratum facturus, ut opinabatur. Hoc quidem secundum veritatem; sed mentitus est, se interfectorem Saulis dicens. Tum David misericordia commotus de morte Saulis ac Jonathæ nuntio dixit: Quomodo non timuisti Deum, ita ut manum in christum Domini injiceres? Uni igitur satellitium ut illum necaret præcepit hæc fatus: *Sanguis tuus super caput tuum, quod os tuum locutum est adversum te, quasi Domini unctum percussisses*. Pari modo David Abner flevit a Joab per insidias occisum, et moriens Salomoni præcepit ut Joabam Abneri causa necatum in infernum demitteret. A Remmon quoque filii Baana et Richai gravem vindictam sumpsit, quod Iesbosethe in cubili interfecerat; nam cum gratum se facturos obtinuerant Iesbosethi caput detruncatum Davidi in Hebræa apportassent, extemplo interfecti, super fontem suspensi sunt. Virtus enim et mansuetudo Davidi amplius cordi erant quam regnum et dominatio.

¹ Reg. 1, 14.

(1) *Iliad.* N, v. 43 sqq.

(2) *Ibid.* v. 208 sqq.

(3) *Ed. nov.* p. 1017.

(4) Deest in codice quaternio integer, id est paginae sexdecim. Est autem hoc carmen in editionibus 51, nunc 2.

Τὰς παρὰ τέκνων ἐπαγομένας τοῖς γονεῦσιν ἀτιμίας, αἱ καὶ ὁ νόμος ὑπαιτίας τίθησι τῆς πατρικῆς αὐτοῦ ἀποκληροῦν γνησιότητος, οὐδαμῶς ἐπενεχθήσονται τῷ χολουμένῳ πατρὶ παρὰ τῶν τέκνων φρεσίν· Ὁ πατρικῆς ἀπεμερίσαμέν σε τιμῆς, ὅσα πολλάκις παρὰ τῶν παίδων προσάγεται τῷ πατρὶ. Ὁ γὰρ Ζεὺς τὸν ἴδιον πατέρα ἐκ τῶν οὐρανῶν βίψας, ὡς ὁ περὶ τοῦτου μῦθος, τῆς βασιλικῆς αὐτὸν τιμῆς ἀπεμέρισε· καὶ τὸν Δαβὶδ τυραννήσας Ἀβεσσαλώμ τῆς βασιλείας ἐδίωξεν.

328 Οὐδὲ μὲν ἀσταχέουσιν ἐπεχράομεν σέο χάριτος.

Τοῦ μὲν Ἰωάβ τὸν ἀμητὸν ἐνέπρησεν Ἀβεσσαλώμ, οὐ μὴν πατρὶ πρὸς παιδὸς ὑπῆρχθαι πώποτε ἀκηκόαμεν. Δύναται ἂν δὲ καὶ ὕδω νοηθῆναι, ὅτι τῶν ἀθαρδαιῶν ἔργων πρῶτόν ἐστι, καὶ τῆς ἐσχάτης σύμβολον ἐμβρονησίας.

330 Οὐδὲ λέχους ἐπέβημεν, ὃ μὴ φίλον, ἀφρα-
[δέορτες.

Τὰς μὲν παλλακὰς Δαβὶδ πατρὸς Ἀβεσσαλώμ ἐταπεινῶσεν, ἐντρέψαι τὸν πατέρα βουλεύμενος, καὶ τῆς πατρύσας τιμῆς ἀποχωρῶσαι κατεπειγόμενος. Ρουβειμ δὲ τοῦ Ἰακώβ ὁ πρωτότοκος τὴν παλλακὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Βάλλαν ἐταπεινῶσεν, αἰσχύνῃν τοῦ πατρὸς καταχέας, ὡς αὐτὸς ἐν ταῖς εὐλογίαις Ἰακώβ περὶ Ρουβειμ, *Σκληρῶς φέρεσθαι καὶ σκληρῶς ἀθρόθης· ἀνέβης γὰρ ἐπὶ κοιτῆν πατρός σου, τότε ἐμίνας τὴν στρωμνὴν οὐ ἀνέβης.*

331 Οὐδὲ δόλον φρασάμεσθα σὺν ἀνδράσι δυσμε-
[νέουσιν.

Δόλον τῷ Ἰακώβ οἱ περὶ τοῦ Ἰωσήφ κακατεκτηνάμενο· ἐσκέψαντο ἀδελφοί. Τοῦτον γὰρ ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεφιλημένον, ἐνυπνίους τε θειωτέροις τῆς ἡσπερ τιμῆς ἀξιωθήσονται ἡμελλε προβλέποντα τὴν ἀπόθασιν, οἱ ἀδελφοὶ βαλλόμενοι φθόνῳ, θανατώσασιν βουλεύονται· καὶ δὴ ποτε κατὰ τινα ποιμαίνουσι χώρον ἀποστειλίας τὸν Ἰωσήφ Ἰακώβ εἰς ἐπισκοπὴν τῶν ἄλλων οὐτοῦ παίδων, ἐλθόντα βοθῶν καταβάλλουσιν

Opprobria quæ e liberis in parentes cadunt, et quæ lex ipsa sancit ut patri ascribenda, ab irato patre non tolerantur. Sæpe filius patrem hac voce offendit: Non ego te honore paterno exclusi. Nam Jupiter patrem e cælo humi detrusum, ut in fabula est, dignitate regia spoliavit; Absalom usurpato regno, Davidem ex eo ejecit.

Joabi messem Absalom igne delevit, nec unquam patri cum filio commune quid fuisse audivimus. Forsitan dixerit aliquis, id et arrogantia et impudentia opus et signum habendum esse.

Absalom Davidis patris concubinas male tractavit, ad patrem deprimendum, et dignitatem paternam flocci faciens. Ruben primogenitus e Jacob filii patris concubinam Ballam pro ludibrio habuit, probra in caput paternum cumulans, ita ut Jacob ipse Ruben ita alloquatur: *Effusus es sicut aqua, non crescas, qui ascendisti cubile patris tui, et maculasti viratum ejus* 2.

Fratres Josephi invidia incensi, qua ratione Jacob fallere possent diu meditabantur. Pater eum præ cæteris diligebat, et Joseph ipse per somnia divinitus missa de futura sua magnitudine agurabatur; quare fratres invidia stimulantem eum occidere quæsierunt. Jacob filium dilectum in locum quemdam, ubi gregem pascabant, misit ad cognoscendum quid egerent. Hi vi arreptum in cisternam aqua carentem projecerunt in deserto. Sed paulo post respiscences fratrem Ismaelitis iter in Ægyptum habentibus triginta denariis vendiderunt. Vestem deinde ejus sanguine tinctam patri, dolum parantes, attulerunt, Josephum a fera devoratum mentientes, unde senex summo dolore affectus est. Ductus igitur Josephus in Ægyptum, et Pharaonis præfecto venditus dominæ cupidinem in se vertit (erat enim pulchra facie). Nemo nescit eum restituisse tentationibus, accusatum, in vincula coniectum, regis ministris somnia explicuisse. Et cum aliquanto post ipsi regi somnia quædam interpretatus esset, beneficiis cumulatus omnem Ægyptum gubernavit, toti populo præpositus, et fratrum qui ipsum prodiderant, dominus exstitit. — Scimus Absalom cum Achitophel Davidi insidias struxisse.

CARMEN LXIV. Ad Nemesium archontem Græcum.

Leg. in carm. I.

Leg. in carm. III.

1 Gen. XLIX, 4.

(4) Ed. nov. p. 1071.

ἀνδρῶν κατὰ τὴν ἔρημον· καὶ τι χρηστέτερον αὐτῶν βουλευσάμενοι, μὴ καλὸν εἶναι τὸν ἀδελφὸν θανατώσασιν φήσαντες, Ἰσραηλιταὶ εἰς Ἀγυπτὸν κειτούσι, τριάκοντα θηναρίων ἀπέδοντο, τὸν δὲ περὶ αὐτὸν αἰμάξαντες ποικίλον χιτωνίσκον, δόλον τὸν πατέρα λαβόντες, ὡς ὑπὸ θηρὸς ὤλετο, πένης αὐτῷ παρεῖχον ἀφόρητον. Ὁ δὲ καταχθελὶς εἰς Ἀγυπτὸν, καὶ τῶν Φαραῶ τῷ προέχοντι ὠνήθει· ὑπὸ τε τῆς κυρίας ἐρασθεὶς (καὶ γὰρ ὠρατὸς ἦν), καὶ σωφροσύνης ἀντισχεθεὶς, λοιδορηθεὶς, εἰρχθεὶς, ἐνύπνια συγχρίνας τοὺς παισὶ Φαραῶ, καὶ αὐτῷ μετέπειτα Φαραῶ προφητεύσας, χάριτος πληθεὶς, πάσης βασιλεύσας τῆς Ἀγυπτίων, προστάτης ἦν τοῦ γένους, καὶ τῶν ἐπιβούλων κύριος ἀδελφῶν. Δόλον δὲ τῷ Δαβὶδ σὺν τῷ Ἀχιτόφελ καὶ Ἀβεσσαλώμ ἐβουλεύσατο.

ΛΟΓΟΣ ΞΔ' (1).

Πρὸς Νεμέσιον ἀρχοντα Ἑλληνα.

83 Ἡ σταυροῦ μεγάλιο χαράγματι, μηδὲ μένοντι

84 Ἡέρα μέσον ἐτραψέ, τύπος δ' ἔσθησε τρό-
[παιον,

85 Ὡς τὸ πάρος Μωσῆος ἀγακλέος ἐν παλάμῃσιν.

Κεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

91 Οἱ πωλέουσιν

92 Ἄλλαρ ἰοῖς μῆσασθε, θεοὺς στησασθαι ἄλι-
[τρούς,

93 Ψεύστας, πατροφόνους, σκολιούς, ἐπιλοκκον
[δμοῦντας,

94 Ἀρπυγιας, ἀνδρογύνους, μοιχούς, ἐπιθιήτορας
[ἀνδρῶν.

95 Ἄθροι δὲ πρῶτιστον ὃς ἐπλετο μαργουήνησι,

96 Ταῦρος, κύκκος, χρυσός, ἔφρις, πόσις, ἀρκετός,
[ἅπαντα

97 Ὅσσα μιν ὠκὺς ἀνωγεν ἔρωσ, κοῦρός τ' ἄλι-
[παδρός.

Κεῖνται αἱ πᾶσαι προκειμένα ἱστορίαι ἐν τῷ γ' λόγῳ.

105 Ἐκέπτεθ μοι στρατὸν ἄλλον ἀγακλιτῶν ἐπι-
[κούρων,

104 Ἰουφάλους κερθόοντας ἀναύχενας ἡμιδρι-
[κοντας

105 Θῆρας θηρομυγεῖς τε γελῶτον εἶδος ἔχοντας.

Ἰθυφάλλοι εἰσιν οἱ περὶ Διόνυσον γενόμενοι. Ἐν γὰρ τῇ Διονύσου δορυγῇ, φαλλοὺς δερματίους σχηματιζομένους εἰς αἰδοῖα ἀνδρῶς περιετίθεισαν Ἕλληνες ἑαυτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ· καὶ τινες τῶν φαλλῶν ἀπὸ τῶν τραχύλων ἑαυτῶν, ἄλλους δὲ περὶ τὴν ὄψιν τὴν ἑαυτῶν ἰθυτενῶς περιεδέσμον, μιμουμένους αἰδοῖον ὄρθιον, οὗς καὶ ἰθυφάλλους ἐκάλον· ὡς εἶναι τῶν φαλλῶν τοὺς μὲν ἰθυφάλλους, τοὺς δὲ πλαγιοφάλλους· τοῦτο δὲ ἐποίουν τιμῶντες τὸν ἑραστήν τοῦ Διονύσου. Λέγεται γὰρ, ὅτι ἠράσθη μαιράκιον τοῦ Διονύσου· εἶτα τοῦτο πρὶν ἐπιτύχῃ τῆς ἀσελγείας ποτισθὲν περὶ τὴν Λέρνην ἀπέθανεν. Ὁ οὖν Διόνυσος ἀφοσιώσασθαι βουλόμενος τὸν ἔρωτα τοῦ ἀποθανόντος μαιρακίου, οὐκίνον αἰδοῖον πελεκίσας, περιήψεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ τράχηλον, καὶ οὕτως περιήει· καὶ ἐκ τούτου τιμῶντες τὸν Διόνυσον Ἕλληνες, τοὺς φαλλοὺς περιετίθεισαν ἑαυτοῖς.

Ἀναύχνοι δὲ εἰσιν οὗτοι· τὴν Ἐκάτην θεὸν νομίζουσιν Ἕλληνες, καὶ οἱ μὲν αὐτὴν εἶναι λέγουσι τὴν Ἄρτεμιν, οἱ δὲ τὴν σελήνην, ἄλλοι Ὀδικήν (ita cod.)· τινὰ θεὸν ἐν φάσμασι ἐκτόποις φαινομένην τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὴν· μάλιστα δὲ φαίνεται τοῖς καταρωμένοις· τὰ δὲ φάσματα αὐτῆς δρακοντοκέφαλοι φαίνονται ἀνθρωποὶ, καὶ ὑπερμήχεις καὶ ὑπερμεγέθεις, ὥστε ἐκ μόνῃς τῆς θεᾶς καταπλήξαι καὶ δειματῶσαι τοὺς ὄρῳνας. Ἡμιδράκοντες δὲ εἰσιν οὗτοι· λέγουσι τὴν Ἀθηναίαν Ἕλληνες παρθένον οὔσαν, τεκεῖν δρακοντόμορφον ἀνθρωπον τοῖωσθε· Ὁ Ζεὺς, φησὶ, βουλόμενος ἀποκυτῆσαι τὴν Ἀθηναίαν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ, εἶδετο συνεργοῦ τοῦ λαβόντος καὶ πλῆξοντος τὴν κεφαλὴν ἵνα ἀποκυτῆθῃ· καὶ λόγους προσφέρει τῷ Ἡφαίστῳ περὶ τούτου· ὁ δὲ Ἡφαίστος οὐκ ἄλλως εἶλετο σχῆσαι τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, εἰ μὴ τὴν γεννωμένην διαπαρθευούσῃ· καὶ ἠνέσχετο ὁ Ζεὺς· λαβῶν δὲ ὁ Ἡφαίστος τὸν βου-

πλήγα, τέμνει τὴν κεφαλὴν τοῦ Διὸς, καὶ ἐξῆλθεν ἡ Ἀθηναίη, καὶ ἐπέδιωκεν αὐτὴν ὁ Ἡφαίστος ἵνα αὐτῇ συγγένηται, καὶ ἐπιδιώκων ἐπεσπέρμαινεν ἐπὶ τὸν μηρὸν τῆς Ἀθηναίης· ἡ δὲ Ἀθηναίη λαβούσα ἔριον, ἐξαιμάξε τὸ σπέρμα καὶ ἔρριψεν ἐν τῇ γῆ, καὶ ἐγένετο ἐκ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἔριου ἀνθρωπος δρακοντόπους ὃς ἐκαλεῖτο Ἐριχθόνιος, ἀπὸ τοῦ ἔριου καὶ τῆς χθονὸς λαβῶν τὸ ὄνομα.

Θῆρές εἰσι καὶ θηρομυγεῖς οἷε· Φασὶν Ἕλληνες, ὅτι ἐσπάρησαν καὶ ἀνεφύησαν αὐθημερὸν γίγαντες· ἔστι δὲ ἡ ἱστορία αὕτη· ἐν Θήβαις τῆς Βοιωτίας λέγεται ὁ Κάδμος ἢ ἄλλος τις, ὃς λαβῶν τοὺς τοῦ δελφίνου δράκοντος ὀδόντας, ἔσπειρεν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἀνεδῶθησαν ἔνοπλοι ἄνδρες· ἀνεδῶθησαν δὲ ἀπὸ μηροῦ ἕως ἄνω, καὶ οὕτως ἰστάμενοι ἐπολέμουν ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους. Γέλοισιν δὲ λέγει εἶδος τούτους ἔχοντας, ἐπαίπερ συντίθενται πολυμόρφως ἐκ διαφόρων ζῶων τε καὶ κτηνῶν καὶ θηρίων. Καὶ γὰρ καὶ Τριπτόλεμος δρακόντων ἐπιτερωμένων ἐπιβάς, συμπαραλαβῶν καὶ τὸν Κελεὸν, ἐφιλοτιμείτο τὰ σπέρματα· Ἡ γὰρ Δημήτηρ πλανωμένη περὶ τῆς θυγατρὸς Περσεφόνης, ἦλθεν ἐν κώμῃ Ἐλευσίῃ, καὶ παρὰ τοῦ Τριπτολέμου μαθοῦσα, ὡς Πλουτεὺς αὐτὴν ἤρπασεν, ἔστη τῆς πλάνης· ὄθεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος, τὰ σπέρματα τῷ Τριπτολέμῳ δέδωκε, καὶ τοὺς ἀνθρώπους σπαιρόντας τὰ ἀπὸ γῆς εἰδιδάξεν ἐσθίειν· βαλάνους γὰρ πρὸς τούτου ἤσθιον σπέρμα φηγοῦ, ὄθεν καὶ τὸ φαγεῖν ἐκλήθη. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα τινὰ παρ' Ἕλλησιν ἀγαλμάτια μινρά, ἐν οἷς ἦν κεφαλὴ κυνὸς, καὶ παραφυομένη ἄλλη κεφαλὴ αἰλοῦρου, καὶ ἑτέρα ἰέρακος, καὶ ἔσθεον Ἕλληνες ταῦτα, καὶ ἐν οἴκοις ἔγραφον· οὐ μόνον δὲ τοιαύτην φύσιν ἔγραφον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα θηριόμορφα τινὰ, ἃ ἐσέβοντο οἱ Αἰγύπτιοι.

134 Ἀποτοῖς δ' αὐτῶν ἐστὶν ὑψιμέρος εἶδος ἰμάχλω.

Ithyphalli in Dionysiaciis habentur. Hoc enim festo Græci phallis pelliceis ad instar membri virilis factis in dei honorem accinguntur. Alii phallos et collo suspendebant, alii ithyphallum i. e. membrum erectum lumbis alligabant. Ithyphalli igitur et plagiophalli distinguuntur, et in honorem amasii Dionysi adhibentur. Adolescens etenim Bacchum ardebat, et priusquam voti compos esset factus, in Lernæ fluentis interit. B echus in memoriam hujus adolescentis præmature erepti, phallum sicutineum collo adaptavit, et sic prodibat. Tali igitur ornamento in Dionysi honorem Græci utebantur.

Anaucheni (collo privati). Hecaten Græci deam esse credunt, alii sub Artemidis nomine, alii Lunæ, alii Odicæ, quæ quidem sub formis insolitis se invocantibus apparet, imprimis execrantibus, sæpius ut femina, cum capite draconis, longissima et maxima statura, ita ut solo intuitu stupescas horum semidraconum. Græci Minervam, dum esset virgo, hominem cum capite draconis peperisse dicunt hoc quidem modo : Jupiter Minervam et capite in lucem editurus adiutorem rogavit ut caput sibi perculeret parituro; adit Vulcanum; qui percussurum se promittit ea lege, ut recens nata sibi defloranda concederetur. Jove annuente, Vulcanus spiculo caput Jovis aperuit, exitque Minerva. Accidit ut, persequens recens natam ad libidinem explendam, Minervæ femur semine suo pollueret. Dea lana semen expunxit humique projecit. E terra igitur et lana homo prodiit anguipes, nomine Erichthonius ab ἔριον et χθών.

De bestiis, θῆρες, et de mixtis cum bestiis, θηρομυγεῖς, hæc dicenda : Græci narrant seminatæ productione esse eadem die gigantes. Etenim Thebis Bœotix Cadmus, aut quidam alius draconis dentes seminavit, indeque nati viri in armis, qui a cruribus usque ad verticem et terra eminentes inter se dimicabant. Formæ iis diversissimæ ex variis animalibus collatæ. Triptolemus draconibus alatis vectus, Celeo sibi adiuncto seminare fruges homines docuit. — Ceres filiam Proserpinam raptam querens in pagum Eleusineum adventavit, et cognito per Triptoleum, quod Pluto eam rapuisset, ab iuthere destitit. Ceres Triptolemo semina dono dedit, mortalesque fructus et terra productos edere docuit. Antea enim glandes, semen fagi manducabant, unde vox φαγεῖν. — Alia quoque apud Græcos simulacra reperiebantur, canis, felis, accipitris caput præ se ferentia, in domibus depicta. Sed non hæc tantumangebant Ægyptii, sed alia quoque θηριόμορφα.

435 Σεινότερος, κυντοῖσιν ὀρώμενος ἀμφιπρόσ-

436 Ἑρμῆς διγλυφός, οἶα πρόσω τὸ μὲν, ἄλλο δ' ^[ωπος] _[δυσισθεν]

Τοῖς τοιούτοις φησὶ ψευδωνίμοις θεοῖς, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτὸ κατηφές τῇ πορνικῇ μορφῇ συγκεχυμένον, ὡς τοῖς συνετοῖς ὀρῆται περιπρόσωπος ἐκείνοις· καὶ ὁ μὲν Ἑρμῆς διγλυφός ἐστιν, ἄλλο τι ἔμπροσθεν, ἄλλο δὲ δυσισθεν· οὕτως γὰρ Ἕλληνες τὸν Ἑρμῆν ἀνατιθέασιν.

448 Τίς Σκύλλης σκοπέλους σε διεκπλώοντα κ-

449 Σπεύδειν εἰς Ἰθάκην, μὴ πως πάρος ἐνθάδ' ^[λευε] _[δολίαι]

Μυθεύεται κατὰ τὸ Τυρσηνικὸν πέλαγος θηρίον ἐπ' ὀρέων, ὅπερ ἐστὶ γυνὴ μὲν περικαλλῆς μέγρις ὀμφαλοῦ, ἔνθεν καὶ ἔνθεν δὲ κυνὼν κεφαλαὶ προσπεφύκασιν αὐτῇ ἔξ, τὸ δὲ ἄλλο αὐτῆς σῶμα ὀφιδέες· ὅπερ θηρίον, φησὶ, τοὺς παραπλέοντας τὰ πέλαγος ταῦτα κατῆσθιν ἀφειδῶς καὶ θηρωδῶς. Ὀδυσσεύς οὖν Ἰθακῆτιος ὦν τὴν ἐνεγκαμένην, μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον πολλὰ πεπλάγχθαι λέγεται. Καὶ γὰρ Ὀμηρος ὡς φησι περὶ αὐτοῦ δι' ἐπῶν·

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μῦθου, πολύτροπον, ὃς μύλα

Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερ- ^[πολλὰ] _[σεν (1)]

Οὗτος οὖν κατὰ τοὺς σκοπέλους γέγονε τῆς Σκύλλης· πρὶν ἢ δὲ παραγενέσθαι, συμβουλευκῶς ἡ Κίρκη πρὸς αὐτὸν τάδε φησὶ, βουλομένη παρ' αὐτῇ κατασχέειν αὐτὸν, καὶ τὸν ἐκ τῆς Σκύλλης κίνδυνον ὑποφαίνουσα, δι' ἧς παραπλέον ὁ Ὀδυσσεύς ἐξ τῶν ἑταίρων ἀπώλεσεν, ἀνωθεν τῆς Σκύλλης πρὸς αὐτὴν ταῖς ἐξ κεφαλῆς τοσοῦτους ἀνελευσάσας καὶ δεινῶς κασαθρωσάσας, καὶ τῶν μὲν ἐπιβιωμένων, Ὀδυσσεὺς δὲ βλέποντος καὶ βοηθῆσαι μὴ δυναμένου.

450 Τίς δ' ὀλοήν σε Χάρυβδι ἀπήρα; τίς δ' ἐπ' ^[πληγῆν]

451 Τῆς καθαρῆς θεότητος ἐν Λίλι δηθύνοντα;

152 Ἴλὺς πρόσθ' ἐπέδησε, τὸ δ' ἐκφυγεν ἀγλαὸν ^[ὑδωρ]

Περὶ τὸ Σικελικὸν τοῦτο καὶ Τυρσηνικὸν πέλαγος ἐστὶ τις τόπος ἐν ᾧ ἡ θάλασσα γίνεται ἀμπωτις καὶ ῥαχία, καὶ διίσταται τὸ ὑδωρ, ὥστε τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, εἶγε δυνατὸν, ὀρᾶσθαι. Ἀμπωτις δὲ ἐστὶν οἶον ἀνάπτει τις καὶ ἀναρρόφῃσι· τὸ δὲ ὑδωρ ὑπονοστεῖ ἐν τισὶ κοιλώμασι τῶν πετρῶν, καὶ πάλιν ἐκρήγνυται, ὃ καὶ καλεῖται ῥαχία. Ἦν δὲ ὁ τόπος οὗτος τοῖς πλέουσιν ἄβατος, ἐπικίνδυνός τε καὶ θανάτου μεστός. Ὀλοβόρχιον γὰρ ἐγίνετο ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τὸ πλοῖον, εἰ συνέθη πλέοντος τοῦ πλοίου, γενέσθαι ῥαχίαν καὶ ἀμπωτιν. Μέννηται τούτων καὶ Ὀμηρος ὡς λέγων δι' ἐπῶν·

Ἐνθεν μὲν Σκύλλη, ἐτέρωθι δὲ διὰ Χάρυ- ^[βδεις (2)]

ἀντίθετον δὲ ἐκάλεσι τὴν Χάρυβδι πρὸς τὴν Σκύλλαν παραβαλῶν.

241 Ὀρφεὺς οἴηρας ἀγοι, Πέρση δ' Ἀσκραῖος ^[αείδοι]

242 Ἥσιδος, Τροίην δὲ καὶ ἄλγισα πηρὸς Ὀμηρος,

243 Μουσαῖός τε, Λιγός τε, θεῶν ἀπο μέτρα φέ- ^[ροισιν]

244 Οἱ ῥα καλαιστέτησιν ἐπικλέες εἰσὶν δαιδαῖς.

245 Ἑρμῆς ὁ τρισάριστος ἐμοῖς ἐπέεσσιν ἀρήγοι,

246 Οὐδὲ θέλων, σταυρὸν δὲ σέβοι μέτροισι Σι- ^{[δύλλα,}

247 Τῆς μεγάλης θεότητος ἐλαυνομένη βελέσσο- ^[σιν]

248 Οὐδὲν ἐπιστρέφομαι, καὶ εἰ τινες ἄσσον ^{[ἴκοντο,}

249 Οὐ θεόθεν, βίβλων δὲ παρακλέψαντες ἐμῶ.

Ἦδη μὲν περὶ Ὀρφέως ἡμῖν εἰρηται, ὡς Ὀρφέης ἦν τὸ γένος, καὶ ὅτι λύραν αὐτὸς λέγεται κρούειν εὐστόχως, ἢ τοὺς λίθους εἴλκε, καὶ θῆρας ἐκοίμιζε, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ τῆς κιθάρας τὸν τρόπον, κατὰ τὸν περὶ χειρὸν καὶ μέντοι καὶ τὸν ἀναβεθηκότα νοῦν εὐκρινῆ κατεστήσαμεν.

Καίται ἐν τῷ ἕγ' λόγῳ.

Omnes falsi dii turpi sunt facie et forma ignobili, ut viri docti probe norunt. Mercurius duplex est, alius a parte anteriori, alius a posteriori, in effigibus, quas Græci in ejus honorem faciunt.

Ad mare Tyrrhenum animal montanum invenitur, quod mulier est formosissima ad umbilicum usque; utrinque dein sex capita canina inserta sunt; corpus reliquum serpentis est. Hæc fera crudeliter devorant eos qui per id mare navigant. Odysseus Ithacesius post bellum Trojanum multum huic mari inersasse dicitur, teste Homero.

Ulysses cum prope Scyllæ scopulos jactaretur, priusquam appropinquaret, Circe ejus apud se retinendi cupida de periculo imminente eum monet; sed nihilominus has rupes pernavigavit, sex e sociis amissis. Scylla enim sextuplice fauce illos ad se traxit absorbitque, dum misere clamarent, omni humana ope, Ulyssis ipsius auxilio, plane destituti.

Juxta Siculum ac Tyrrhenicum pelagus locus est ubi mare fluit ac refluit et velut scinditur, ita ut, si fieri omnino posset, fundus posset oculis videri. Mare autem sic fluctans est quasi sorbitio et resorbitio. Unda in cavernis se alidit et rupibus, et iterum prorumpit, id quod vocatur ῥαχία. Hic igitur locus navigantibus inaccessus erat, periculosus et omni mortis generi expositus: navis ibi tota absorbebatur, si navigantes ῥαχίας tempore præteribant. Cf. Hom.

Jam Orpheum diximus Thracem fuisse genere, lyram doctissime pulsasse, saxa, feras demulsisse et alia his similia. Citharæ etiam, in qua tractanda ingenium ille vir divinum ostendit, naturam descripsimus.

(1) *Odys.* A. 1 sq.

(2) *Odys.* M 255.

Ἀσκραῖος δὲ ἐστὶν Ἡσίοδος, οὗ διὰ πτωχείαν ὁ πατήρ Ἀσκραῖον ὤκησε κώμην· ἄδει δὲ Πέρση· τὰ δὲ ἕματα λόγῳ τινέσιν εἰσι πρὸς ψόγον, καὶ ὡσπερ φησὶ τὸ θρησκευεῖν Θρακῶν ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ θύειν θεοῖς· Χαλδαῖοι ἐφεύρον, ἦτοι Κύπριοι (διφορεῖται οὖν ἡ ἱστορία)· Χαλδαῖοι δὲ ἔθνος ἐστὶ Περσικόν. Τὴν δὲ ἀστρονομίαν λέγονται πρῶτοι εὐρηκέναι Βαβυλώνιοι διὰ Σωροθρῦστου· δεῦτεροι δὲ ἐδέξαντο Αἰγύπτιοι. Τὴν δὲ γεωμετρίαν εὗρον Αἰγύπτιοι, ἐκ τοῦ ἀπλείτου τῆς γῆς καὶ τῆς διαιρέσεως τῶν χωρῶν προδιδαχθέντες, καὶ εἰθ' οὕτως συγγράψαντες καὶ χρώμενοι. Τὴν δὲ μαγείαν, φησὶν, εὗρον Μῆδοι πρῶτοι, εἶτα Πέρσαι· διαφέρει δὲ μαγεία γοητείας· ἡ μὲν μαγεία ἐπίκλησις ἐστὶ δαιμόνων ἀγαθοποιῶν πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν· ὡσπερ τὰ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως θεσπίσματα δι' ἀγαθῶν γέγονασι. Γοητεία δὲ ἐστὶν ἐπίκλησις δαιμόνων κακοποιῶν περὶ τοὺς τάφους ἐιλουμένων ἐπὶ κακοῦ τινος σύστασιν· γοητεία δὲ ἤκουσεν ἀπὸ τῶν γόνων καὶ τῶν θρηγῶν τῶν περὶ τοὺς τάφους γινομένων. Φαρμακεία δὲ, ἔν' ἂν διὰ τινος σκευασίας θανατηφόρου πρὸς φίλτρον δοθῆι τινὶ διὰ στόματος. Ἰστέον δὲ, ὡς Ἀτλαντὰ φασὶ τὸν Προμηθεὺς ἀδελφὸν ἐφευρεῖν τὴν ἀστρολογίαν, ἐπιστήμησιν δὲ ἔνεκεν φέρειν πεφημισαὶ τὸν οὐρανὸν αὐτόν· Εὐριπίδης δὲ ὁ τραγικὸς ὄρος ὑπερνήφελον ἔφησε τὸν Ἀτλαντα. Ἡσίοδος θεογονίας λέγει τινὰς· ἐστὶ δὲ καὶ αὐτὸς τῶν πραττομένων ποιητῶν, οὗτινος τρία ποιήματα πράττονται, ἡ καλουμένη *θεογονία*, κατὰ τὴν καλούμενην *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, καὶ ἡ καλουμένη *Ἀσπίς*, Ἐν τῇ οὖν *θεογονίᾳ* Ἡσίοδος ἀρχεται καταριθμῆσθαι τὰς γενέσεις τῶν θεῶν· καὶ γὰρ φησὶν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ἔρεβος καὶ

χάος, τοῦτ' ἐστὶ ζόφος καὶ βυθός· ἐκ τοῦ χάους καὶ τοῦ αἰθέρος ἐγενήθη οὐρανὸς καὶ γῆ· ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ Κρόνος· ἐκ τοῦ Κρόνου, Ζεὺς, Πλούτων, Πλούτων· εἶτα κατὰφέρει σειράς γενῶν καὶ θεῶν καινοτέρων ὀνομάτων, καὶ ὅτι οἶδε οἱ θεοὶ μετὰ τῶνδε ἐπολέμησαν, καὶ οἶδε ἠττήθησαν, καὶ οἶδε διεσπάραξαν τὸνδε ἢ τοῦσδε. Οἱ γὰρ Τιτῆνες λέγονται τὸν Διόνυσον διασπαράξαι· Τιτῆνες δὲ εἰσιν ὑποταρτάριοι τινες, ὡς Ὀμηρος·

Τοὺς θ' ὑποταρτάριους, οἱ Τιτῆνες καλέονται (1).

Μέμνηται δὲ καὶ τούτων ὁ προφήτης Ἰεζεκιὴλ λέγων, ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν Τιτῶν· Τιτῆνες καλῶν τοὺς περὶ τὸν Ἀντίχριστον συμμάχους, ἐξ ὑποδείγματος τοῖς ἐρμηνευταῖς ληφθέν. Καὶ γὰρ πολλοὶ κέχρηται τοῖς τῶν ἔξωθεν, καὶ μάλιστα τοῖς ἐξ αὐτῆς φύσεως τοῦνομα λαχοῦσιν, ὡς ἄδης καὶ ἀμειδίητος· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀηδὴς καὶ ἀγέλαστος ὁ χώρος. Πλουτεὺς δὲ πάλιν ὅτι πάντοτε δεχόμενος, οὐδέποτε δίδωσι· καὶ ὅσα τοιαῦτα φερωνύμους, ἢ μεταφορικῶς ἐκλήθη. Καὶ γοῦν Ἡσίοδος τοιαῦτά τινα ὀνόματα παρεισάγει· Κόττον καὶ Βριάρεων λέγει τινὰς γενναῖσθαι ἀπὸ ἑκατὸν χειρῶν ἔχοντας. Οὗτοι, φησὶ, τοὺς γίγαντας ἐπολέμησαν μετὰ τῶν θεῶν. Οἱ γὰρ γίγαντες μυθεύονται κατὰ τῶν θεῶν ἐπαναστήται, ἕως ἂν ἔκαραύνωσεν αὐτοὺς ὁ Ζεὺς· ὁμοίως δὲ περὶ τῶν δρακοντοπόδων ὁ Ἡσίοδος λέγει, ὅτι ἐγενήθησαν ἀνθρωποὶ δρακοντοπόδες. Μέμνηται δὲ τῶν κεραυνοφόρων ὁ θεοὶ Γρηγόριος τῶν ἑαυτοῦ λόγων καὶ ἀλλαγῶν· καὶ τὸν μὲν Δία κεραυνοφόρον φησὶν, ὅτι τοὺς γίγαντας κεραυνοῦ ἐπαφῆκεν· οὗτος δὲ καὶ τὴν Σαμῆλην ἀνίλωσε τὴν Διονύσου μητέρα. Φασὶ δὲ παραληρούντες Ἕλληνας, Ἀστεροπὴν καὶ Βροντὴν τινὰς,

Ascræi nomine venit Hesiodus, cujus pater ob paupertatem Ascræam habitabat vicum. Carmina ejus mores castigant, et quemadmodum θρησκευεῖν a Thracibus venit, sic θύειν θεοῖς ad Chaldaeos referri debet aut ad Cyprios (utrumque enim dicitur). Chaldaei gens Persica sunt. Babylonii primi astronomiam invenisse creduntur per Sorothrustem, ab iisque acceperunt Ægyptii. Ægyptii geometriam invenerunt, per agrorum partitionem edocti, quam doctrinam scriptis tradidit. Magiae inventores Medii, deinde Persæ. Differunt autem *μαγία* et *γοητεία*· illa enim invocatio est geniorum bonorum, ad bonum aliquod opus; sic Apollonii Tyanei oracula utilia fuisse; hæc autem est invocatio geniorum malorum circa sepulcra in malum aliquem finem; *γοητεία* derivatur a γόος, gemitus et lamentationes circum sepulcra; *φαρμακεία* audit, cum mistura aliqua letifera philitri instar propinatur. Nota eum dicere Atlantem, Promethei fratrem astrologiam invenisse et ob profundam harum rerum scientiam cœlum humeris portare. Euripides tragicus Atlantem montem esse dicit nubibus altiore. Hesiodus Theogonias aliquas (deorum orig.) refert; est autem numero magnorum poetarum. Tria ejus exstant poemata: *Theogonia*; *Opera et dies*; *Scutum*. In *Theogonia* poeta deorum generationes exponit, dicens: In principio Erebus erat et chaos, i. e. tenebræ et abyssus; ex chaos et æthere factum est cœlum et terra; e cœlo et terra, Saturnus; ex hoc, Jupiter, Neptunus, Pluto; dehinc generum et deorum seriem repræsentat novis quibusdam nominibus insignem; posthæc bella recenset eorundem vincientium aut victorum aut invicem se dilaniantium. Sic Titanes Dionysum dilacerasse feruntur. Titanes porro in Tartaro degunt, ut ait Homerus.

De iis Ezechiel etiam loquitur quando dicit: *In valle Titanum*, Titanes vocans qui cum Antichristo dimicant; qua voce interpretes usi sunt, qui multa a rebus externis sumperunt, præcipue vero ea quæ ex rei natura nomen traxerunt, sicut ἄδης et ἀμειδίητος; ἄδης enim locus est ἀμειδίητος. Pluto (πλεόν) vocatur quia recipit semper, nunquam reddit; quod idem se habet circa res significative aut metaphorice expressas. In Hesiodo quoque similia invenimus; Cotum enim et Briareum cum centum manibus natos fugit, qui deorum auxiliares facti contra gigantes belligerrant; nam contra deos armare se ausi sunt donec Jovis fulmine necarentur. Huc addit homines anguipedes. Gregorius alibi etiam in suis libris κεραυνοφόρους citat, ut Jovem, qui gigantes fulmine necavit, ut Semelen, Bacchi matrem. Græci desipientes Asteροπην et Βροντην et tonitru et fulminis fabros nominant, et pestem, mortem et alia mala a diis illi dicunt.

(1) II. Σ, 279.

(2) Hæc sententia Cosmæ peculiaris est. Titanes non leguntur in Ezechiale.

οἵτινες τὴν ἀστραπὴν καὶ τὴν βροντὴν ἐχάλκευσαν τῷ Διὶ καὶ τοὺς κεραινοὺς· ὅθεν καὶ τὰς νόσους καὶ τοὺς τάφους καὶ βλάη τινὰ ἐπαφείσθαι λέγει παρὰ τῶν θεῶν. Ταῦτα τοίνυν Ἡσιόδος μυθολογεῖ· τὰ δὲ τούτων πικρὰ γεννήματα λέγει· ἐκ δὲ τοῦ τῶν γιγάντων αἵματος ταῦτ' ἀφ' οὗ γεγονέναι τὰ θανατηφόρα ζῶα, οἷον ἄπερ αὐτὸς καταριθμεῖται, τὴν περὶ τὴν Λέρνην ὕδραν· αὕτη δὲ ἐστὶν ὁ ἔννεακέφαλος ὄφις, οἱ δὲ πεντήκοντακέφαλος, ὃν λέγουσιν ἀναίρεθηναι ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους· καὶ τὴν Χίμαιραν ἥς μέμνηται Ὁμηρὸς δι' ἐπῶν οὕτω λέγων·

Πρῶτον μὲν βρα Χίμαιραν ἀμαιομακέτην ἐκέλευσε
Πεγνόμεν'· ἢ δ' ἄρ' ἔην θεῖον γένος οὐδ' ἀν-

Πρόσθε λέων, ἐπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ Χί-
[θρόκων·
[μαιορα·

Δεινὸν ἀποκνεύουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο (1).

Ταύτην ἀνεῖλεν ὁ Βελλεροφόντης εὐρών ἐκ θεοῦ τὸν Πήγασον ἵππον ἐν Πάτραις τῆς Λυκίας. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Κέρβερον φησὶν· οὗτος δὲ κύων ἦν περὶ τὴν πύλην τοῦ ᾗδου τρεῖς κεφαλὰς ἔχων· καὶ τοὺς μὲν κατιόντας περὶ τὸν ᾗδον ἔσαινε, τοὺς δὲ ἀνιόντας κατήσθιεν· ὃν ἐφόνευσεν ὁ Ἡρακλῆς ὅτε διὰ τὴν Περσεφόνην κατέβη συναρπάσαι τῷ Πειριθῷ ἀνιών. Καὶ περὶ Γοργόνων δὲ φησὶν, ὅτι τρεῖς ἦσαν γυναῖκες, φοβερὰ τοσοῦτον τὰ πρόσωπα ἔχουσαι, ὥστε τοὺς θεωμένους αὐτὰς ἀποθνήσκειν· λέγεται δὲ ὁ Περσεὺς τὴν μίαν τούτων ἀνελεῖν τῷ λόγῳ δρεπάνῳ· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἡσιόδου θεογονίας.

Ὁμηρὸς δὲ πολέμους καὶ σφαγὰς ἄνω καὶ κάτω τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἱστορεῖ, καὶ μυρίων κακῶν συμφορὰς γεμοῦσας παρεισάγει, καὶ τινα ληρήματα, ἅτα δὲ τὸ πλῆθος οὐκ εὐκαιρὸν καθ' ἐν διηγήσασθαι· βραχέα δὲ καὶ τῶν αὐτοῦ παραθήσομεν ληρημάτων. Καὶ γὰρ ἐν τῇ πολυθρῦλλῆτι τούτου ἱστορεῖ τῶν ποιημάτων, Δία καὶ Κρόνον περιστρέφει μυθολογῶν, Ἡραν τε καὶ Ἀφροδίτην, Ἀθηναίαν ἐπὶ τούτοις,

Ἀπόλλωνά τε καὶ τὴν πικρὴν Ἐνυώ, καὶ δσους ἀπλῶς ἐκ τῆς ποιήσεως ἴσμεν. Ἔστι δὲ ποτὲ μὲν κωμωδοποιὸς, ποτὲ δὲ τραγικός· κωμωδὸς μὲν ὡς ὅτ' ἂν ἐνὶά τινα εἰς θεοὺς εἰρημένα παρ' αὐτοῦ ἀποσκώμματα παρεισάγει, οἷον ὅτι Ἡρα φορήσασα καὶ καλλωπισσάμενη ἀπέπλεε παρὰ τῷ Διὶ, καὶ ἠπάτησεν αὐτὸν, καὶ συνεκαθεύδησεν αὐτῇ, καὶ εἰ τι τοῦτου γελοιοδέτερον φάσκει· τραγικός δὲ, ὅποιος ὅτε ἐνια πένθημα περὶ τῶν θεῶν μυθολογεῖ, οἷον ὅτι τὸν Ἡρακλῆα κατεκρήμινεν ἐν Λήμνῳ, καὶ τὴν Ἡραν αἰθέρι καὶ νεφέλαις ἐκρέμασε, σιδηροῖς ἄκμοσι καθελκομένην, καὶ χρυσαῖς ἀλύσει δεδεμένην· ὅτι πρὸς ὕπνον, φησὶν, αὐτὸν ὑπέσυρε, τὸν ὕπνον ἐπέλθειν αὐτῷ παρακλευσσάμενη· καὶ κατὰ τοῦ Ἡρακλέους τὸν σάλον ἐξεγείρασα τῆς θαλάσσης, ὅτε τῆς Τροίας ὑπέστρεψε, τοῦτον σὺν τῷ Τελαμῶνι πορθήσασα. Καὶ γὰρ λέγεται ζῆλον ἔχειν πρὸς τὸν Ἡρακλῆην τὴν Ἡραν, καὶ τούτου χάριν ὑποσύρει πρὸς ὕπνον τὸν Δία, ὡς ἐκείνου ἀπολλυμένου, μὴ τάχος ἀναστὰς ὁ Ζεὺς βοηθήσει· καὶ τοῦτ' οὖν φησὶν ἀφυπνισθέντα τὸν Δία μαθεῖν, καὶ τοιαύταις τὴν Ἡραν ὑποβαλεῖν τιμωρίας.

Καὶ ἐτέρωθι, ὡς Ἀφροδίτη καὶ Ἄρης ὑπὸ Διομήδους ἐτρώθησαν· καὶ αὐτὸς Ἀπόλλων ἐκινδύνευσε τοῦτο παθεῖν· ὅτι τε τὸν Ἄρεα Ὀτος καὶ Ἐφιάλτης ἐν κεράμῳ χαλκῷ δέσμιον κατέσγον. Οὗτοι γὰρ Ἄλωέως ὄντες παῖδες, περὶ τὴν Θετταλίαν οἰκοῦντες, τύραννοι τὴν φύσιν ὑπάρχοντες, ἀνταρσίαν ἐμελέτησαν κατὰ τῶν θεῶν. Ὁ οὖν Ἄρης, φησὶν, ἐπέπλεε κατ' αὐτῶν· εἶτα ἤρτηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἐδέθη χαλκῷ κεράμῳ· χαλκὸς δὲ κέραμος ἢ πόλις ἐστὶν οὕτω καλομένη. ἢ εἶδος δεσμοῦ δυσχεροῦς καὶ δυσλύτου. Λέγονται δὲ οἱ περὶ Ὀτον καὶ Ἐφιάλτην, ὡς ἔννεα τεῖς ὄντες, τὸ μὲν μῆκος εἶχον τῆς ἡλικίας ὀργυιῶν ἔννεα, τὸ δὲ πλάτος ἔννεα πηχῶν· ἠΰβανον δὲ κατ' ἐνιαυτὸν κατὰ μὲν τὸ μῆκος πῆχυν ἕνα, σπιθαμὴν δὲ κατὰ τὸ πλάτος. Ἐβουλεύσαντο οὖν τὴν Ὀσσαν

Horum alia fabulosa, alia vere calamitosa, quæ ex sanguine gigantum prodierunt, ut hydra Lernæa cum novem capitibus, aut secundum alios, quinquaginta gerens capita, quæ ab Hercule interfecta.

Chimæram occidit Bellerophon, Pegaso, quem Patris Lyciæ ab Apolline acceperat, ascenso. — Cerberus canis ad portam inferni stabat triceps, eis qui intrabant orcum blandiebatur, devorabat redeuntes. Postremo ab Hercule interfectus est ex orco revertente, in quem Proserpinam rapturus, descenderat. -- Gorgones feminae tres adeo tetra facie, ut qui eas intuebantur, morte plecterentur; earum unam Perseus per insidias, falce armatus, occidit. Hæc de Hesiodi Theogonia.

Homerus multus est in præliis, stragibus, innumeris denique casibus adversis, quæ singula profert locus non est; pauca tamen quædam recensēbimus. Constat eum in cursu carminum sæpe sæpius poetico more fabulari de Jove, Saturno, Junone, Venere, Minerva, Apolline, de atra Erinny, aliis innumeris. Homerum modo comædiam, modo tragœdiam peragit; comædiam, ubi facete de diis loquitur, ut cum Juno ornata Jovem adit et, non sine fraude, preces ejus exaudit, et si alia risu digna refert. Tragicum agit, ubi quæ dura aliquis deorum passus est memorat, ut Vulcanum in Lemnum dejectum; quando Junonem in nubibus suspensam ostendit ferreis astricam incudibus, vinculis aureis ligatam, item quando eadem Somno ut visitet aliquem imperat; quando fluctus maris in Herculem incitat a Troja reversum, ut eum una cum Telamone perderet. Nam Herculi succensere dicitur Juno, et Jovi ideo somnum immisisse, ne Herculi periclitanti auxiliari posset. Sed poeta nos docet, ab Jove exprecto post fraudem cognitam, eo quo diximus modo, Junonem castigatam fuisse.

Compertum ex aliis locis habemus quomodo Venus ac Mars a Diomede vulnerati fuerint, et Apollo ipse in eodem periculo versatus sit; narrat, Martem in vase æreo inclusum fuisse ab Oto et Ephialte, qui Aloi filii, prope Thessaliam habitantes, indolis indomptæ, seditionem adversus deos machinabantur. Mars eos aggressus, et ab eis superatus et in vase inclusus æreo, i. e. urbe, aut genere vinculi solido et indissolubili. Oti et Ephialtis socii novem annos nati sepuntur novem ulnas longi, novem cubitos lati,

(1) *Iliad.* Z, 179 sqq.

τῷ Ἄθῳ περιθεῖναι (βρῆ δέ εἰσι περὶ τὴν Θράκην), ὅπως εἰς οὐρανὸν ἀναβάντες τοῖς θεοῖς πολεμήσωσι· διὸ καὶ αὐτοὺς ὁ Ζεὺς ἐκεραυνώσῃ, προδοθέντος χρησμοῦ τῆ μητρὶ αὐτῶν Μολιόνῃ, ὅτι διὰ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν κεραυνώθησονται. Ὑψ' ὦν ὁ Ἄρης, ὡς ἔφαμεν, ἠττηθείς, χαλεπῶς κατεπονείτο· ὡς αὐτοῦ λέγοντος Ὅμηρου δι' ἐπῶν ἔστιν ἀκούσαι·

*Χαλκῶ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρεῖς καὶ δέκα μῆνας·
Καὶ νῦ κεν ἔνθ' ἀπόλοιο Ἄρης ἄτος πολέμοιο,
Εἰ μὴ μητρὶν ἡ περικαλλίης Ἥερθιοιο,
Ἐρμῆα ἐξήγγιλεν....*

Ἡδὲ τειρόμενον, χαλεπὸς δέ ἐ δεσμός ἐδάμνα (4). Ὡσαύτως περὶ Ἡρας καὶ Ἡρακλέους, ὡς ἀκίδι ταύτην ἐβεβλήκει κατὰ τοῦ δεξιῦ μαζοῦ· ἔχει δὲ τὸ ἔπος ὧδε·

*Τλῆ δ' Ἠρῆ ὅτε μιν κρατερὸς παῖς Ἀμφιρύωνος
Δεξιτέρῳν κατὰ μαζῶν ἐστῶν τριπλώχινι βέβληκε.*

Πάλιν τε παρῆσαντα τὸν Διόνυσον τὴν ἀπειλὴν τοῦ Λυκούργου φεύγοντα, κατὰ θαλάσσης ἐσιπηδήσαι, ὃν ὑπεδέξατο σύντρομον ἢ Θέτις· ἔχει δὲ τὸ ἔπος·

*Οὐδὲ γάρ οὐδὲ Ἀρύαντος νίδς κρατερὸς Λυκούργος
Δὴν ἦν, ὅς βα θεοῖσιν ἐπουρανίοισιν ἔριξεν·
Ὅς ποτε μαινομένοιο Διωνύσοιο τιθήνας
Σεῦε κατ' ἠγάθειον Νυσοπήιον· αἰ δ' ἅμα πᾶσαι
Θύσθλα κατέχευαν, ὅπ' ἀνδροφόνοιο Λυκούργου
Θεινόμεναι βουπλήγῃ· Διωνύσσος δὲ φοβηθείς
Δύσει' ἀλός κατὰ κύμα, Θέτις δ' ὑπεδέξατο κόλπῳ
Δειδιότα· χαλεπὸς γάρ ἔχε τρόμος ἀνδρὸς ὁμοκλή (2).*

Ταῦτα δὲ ὄθεν δακρῶν ἀξια, καὶ τῆ μὲν τραγῳδίᾳ τὸ δάκρυον ἔπεται, τῆ δὲ κωμῳδίᾳ γέλω· τοσαῦτα δὲ συμβῆναι κακὰ φησιν, ὥστε καὶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς φοβηθῆναι τὰς συμφοράς. Τοῦ γὰρ Ἀχιλλεῖος, φησὶ, κατὰ κράτος ἀριστεύοντος, φόβος ἔλαβε τὸν Δία, μήπως κατὰ τὸ εἰμαρμένον Ἀχιλλεὺς πορθήσῃ τὸ ἴλιον· τοῦτο δὲ φοβούμενος, φησὶ, τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπει τὸν βουλούμενον ᾧ βούλεται ἀπελθεῖν καὶ

βοηθῆσαι, ἵνα οἱ μὲν τοῖς Τρωσίν, οἱ δὲ τοῖς Ἑλλησιν βοηθήσωσι. Τούτων ἐπιτραπέντων, ὁ μὲν Ζεὺς βροντᾶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, φησὶν, ὁ δὲ Ποσειδῶν σείει τὴν θάλασσαν. Ἄδης δὲ, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ σαλευθέντων, ἐφοβήθη μὴ πως καὶ τῆς γῆς σεισθείσης, ἐξανάρρηξις γένηται τῶν καταχθονίων, καὶ δημοσιευθῇ τὰ κατ' αὐτῶν· ἔστι δὲ τὰ ἔπη ταῦτα·

*Δείσας δ' ἐκ Ὀρόνου ἦλτο καὶ λαγῆ, μὴ οἱ ὑπερθεῖν
Γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων (3).*

Μουσαῖος καὶ Λίνος, παλαιοὶ μὲν εἰσι καὶ τῶν περὶ Ὀρφέα σύντροφοι καὶ τῷ χρόνῳ, οἱ καὶ λέγονται τὰ μέτρα παρὰ τῶν θεῶν μαθεῖν, καὶ πρῶτοι ὕπ' αὐτῶν ἐμπνευσθῆναι· εἰσὶ δὲ παρὰ ταῖς ἀρχαιοτέρας ἱστορίαις ἐπίδοξοι· καὶ περὶ τούτων ἀρκτεὸς ὁ λόγος. Ἀλλαχοῦ δὲ τῶν μέτρων, καὶ τῆς δάφνης, καὶ τῶν μαντικῶν πομάτων, καὶ τῶν μουσικῶν ποιησῶμεθα μνήμην, καὶ τὰς περὶ τούτων λεπτομερέστερον παραθήσομεν ἱστορίας. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τοῖς κατὰ Μαξίμου τοῦ κωνικοῦ, τούτων ἀπάντων ἐμνημόνευεν.

Ἐρμῆς τῶν θεολόγων τῶν παρ' Ἑλλησίν ἐστιν ἡ ἀκρότης, ὅθεν καὶ τρισάριστος λέγεται· καὶ γὰρ εἰς Τριάδα καὶ σωτήριον οικονομίαν πολλὰ προφητεύειν δοκεῖ τηλαυγῶς τε λίαν καὶ θαυμασίως. Οὗτος δὲ ὁ Ἐρμῆς, ἐν τοῖς τοῦ θεοῦ Μωϋσέως χρόνοις ὑπῆρχε· σὺν αὐτῷ δὲ Μωϋσῆ τῆς Αἰγυπτίων ἐμυθήθη σοφίας. Καὶ οἱ μὲν τὸν Ἐρμῆν αὐτὸν εἶναι Μωϋσέα διαβεβαίονται· Μωϋσῆς μὲν οὖν οὐκ ἐστὶν ὁ Ἐρμῆς, Μωϋσέως δὲ σύγχολος, καὶ παρὰ τῶν Μωσαϊκῶν βιβλίων τὰς ὑποθέσεις λαθῶν, ἀπορρήτοτερος μὲν ἐστὶ θεολογῶν· τρισάριστος δὲ κέκληται, τρισένα γὰρ θεῶν λέγειν πρῶτος ἐφεύρε. Σιδύλλα βασίλισσα μὲν ὑπῆρχε, φιλόσοφος δὲ μέτροις λόγων εὐδοκίμησασα, καὶ πολλαῖς ἄλλαις κατὰ τὴν βίον φιλοσοφίαις. Αὕτη προφα-

unoquoque anno in unā altitudinem crescentes, in partem autem latitudinem. Hi igitur Ossam Atho (monies sunt Thraciae) superinjicere voluerunt, ut in caelum ascendentes diis ipsi bellum inferrent. Jupiter fulmine eos percussit, oraculo matri Molionae prodito, filios arrogantiae debitas poenas daturus esse. Ab iis, ut supra dictum, Mars superatus graviter tractatus, teste poeta.

Item de Junone et Hercule, qui illam in dextra mamilla vulneravit, videsis poetam.

Haec vere sunt lacrimis digna; tragœdia enim lacrimas movet, comœdia risum. Tantum dicit malorum accidisse, ut dii ipsi commoverentur. Sic Jupiter Achillem timuit factum potentem, ne invitis fati illum igne destrueret, ideoque diis permittit cuicumque voluerint, Trojanorum Graecorumve, auxilio irent. His ita constitutis Jupiter de caelo tonat, Neptunus mare agitat, Pluto, caelo marique agitatis, veretur, ne terrae motu subterranea scindantur et regnum infernum patefiant.

Musæus et Linus veteres sunt Orphei collectanei coævique. Dicuntur a diis artem metricam didicisse, inspiratique a diis primi evasisse. Eorum nomina in antiquissimis historiis celebrata hic memorasse satis erit. Alio enim loco de prosodia, de laurea, philtris et iis qui a Musis inspirantur, nobis sermo erit, deque his omnibus fusius disseretur. Gregorius enim in dissertatione contra Maximum Cynicum horum omnium mentionem fecit.

Hermes, quotquot sunt inter Graecos theologorum princeps, ter optimus dicitur; nam de Triade et redemptione salutifera acute et mirum in modum loqui videtur. Hic Hermes temporibus divini Moysis vixit, cum ipso Moysē in Aegyptiorum mysteria initiatus. Sunt qui Hermem et Moysē eundem esse asserant; quod falsum. Hermes, Moysis condiscipulus, in hujus libris scientiam hausisse videtur; certe theologorum subtilissimus est. Ter optimus autem dicitur quod primus Deum trium nomina dedit. Sibylla fuit

(1) *Iliad.* E, vers. 387 sqq.

(2) *Iliad.* Z, vers. 130sqq.

(3) *Iliad.* Y, vers. 62, 63.

τῶς περὶ τοῦ σταυροῦ προηγόρευσε, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς πάντων τῶν ἐθνῶν ὑστερον σωτηρίας· τούτους δὲ καὶ ἐναυθ' οὕτως εἰρήκασιν.

Ὅμως ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀποτρέπεται· οὐ γὰρ ἀξίους κρίνει θεολογίας, ἀλλ' ὡς κλέπτας διελέγχει. Καὶ γὰρ Ἑλλήνων οἱ σοφοὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων παρακλέψαντες, τοῖς ἑαυτῶν μύθοις προστεθείκασιν, ὡς Ὅμηρος. Πᾶσαν γὰρ τὴν κατὰ τὸν Σαοὺλ καὶ Δαβὶδ συγγραφὴν, τοὶ ἑαυτοῦ ληρήμασι μετεποίησε. Καὶ γὰρ τοῦ Δαβὶδ εἰσιν αἱ πᾶσαι ἀριστεῖαι, αἷς Ὅμηρος τοὺς οἰκείους ἀνθρωπίζειν ἀμιλλάται κώνωπας· καὶ μὴν καὶ τῶν δυνατῶν παίδων Δαβὶδ, οἵτινες θεόθεν κραταιούμενοι, τῶν ὑπερφυῶν ἀνεδείχθησαν ἐνδοξοί. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ θεὸς Ἀπόστολος μαρτυρεῖ μονονοῦχι λέγων· Ἐπιλείψει με διηρούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεὼν, Βαράκ, Σαμφών, Ἰεφθάε, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυρον ἐπαγγελιῶν, ἔγραξαν στόματα λέόντων, ἔδωσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἐκλίναν ἄλλοτριῶν, ἔλαβον γυνυίκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. Ταῦτα γὰρ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ Χαλεβ, Ἰεφθάε τε καὶ Γεδεὼν, Βαράκ καὶ Σαμφών, καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἰωνάθαν, καὶ οἱ κραταίτατοι παῖδες Δαβὶδ· ὁ μὲν εἰς μέρος ἀπειργων τὴν δύναμιν πᾶσαν τῶν πολεμίων, καὶ μόνος εἰς μυριάδας ἀνθιστάμενος, καὶ τούτοις ἄβατον εἰς τὸ πρόσω τὴν ὀρθὴν ἐπισχόν· ὁ δὲ μὲν φορᾷ καὶ προθυμίας ἄλλασι ὀκτακοσίους ἀνελῶν, καὶ τὴν σπάθην ἕλλος τῶν πολεμίων τοσοῦτον φορούσας, ὡς ἔχειν δυσσάπαστον τῆς παλάμης· οἳ τε κομίζαντες ὕδωρ ἐκ τοῦ λίκκου Βηθλεὲμ καὶ πᾶσαν ἀναβρῆξαντες

τὴν τῶν ἐναντίων παρεμβολὴν, οἳ τε διασπῶντες λέοντας ὡσεὶ ἔριφον, οἳ τε τοῖς γίγασι γυμνοὶ προσιόντες καὶ δαμάζοντες τούτους, οἳ τε βῆδρι καὶ λίθοις καθύπερθεν τὴν παράταξιν μεταστήσαντες, ὅσα τε ἄλλα σὺν ἀληθείᾳ τοῖς θεοφόροις ἤρριστευται. Ταῦτα γὰρ Ὅμηρος τονορούσων καὶ βληγόμενος τοῖς ἴοις μεταπλάττεται μύθοις· τεκμήριον δὲ τοῦ ψεύδους, καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ σύνθεσις. Καὶ γὰρ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ καὶ τὰ πατρωνυμικά συντιθέμενα εὐφωῶς ἴδοι τις ἄν. Οὐ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς τοσοῦτοις ὀνόμασι κῶλον εὔροι τις, ἀλλὰ καὶ τὰς βραχείας καὶ τὰς μακράς, ὡς ἀπὸ συνθέσεως κειμένας· ὅπερ ἐστὶ τοῖς εὐφρονούσιν ἀρίστηλον, ὅτι μεταγαγὼν τὴν ἀληθῆ ὁδὸν εἰς πλάσματα, τοὺς μηδέπω γεγονότας ὡς ὄντας μωκᾶται, κολοῖων ἀμφιθέμενος τρέπον, ἄλλοτριῶς τε καλλωπιζόμενος ἔνθεσι. Μὴ τοίνυν ἀντωπῆσθαι τις τοιούτοις ῥήμασιν (οὐ γὰρ θέμις), τῆς βροντῆς φωνῆς τὰ θεῖα ἀκούων Γρηγορίου λέγοντος·

248 Οὐδὲν ἐπιστρέφουμαι, καὶ εἰ τινας ἄστρον ἴκοντο,

249 Οὐ θεόθεν, βίβλων δὲ παρακλέψαντες ἐμῖο.

253 Φοῖβος μαρτυροῖτο θεῶν μόνον οὐκέτ' ἐόντων.

Ἦδη μὲν εἰρηται περὶ τοῦ Λοξίου θεοῦ Ἀπόλλωνος, ὅτι τοὺς χρησμοὺς ἀσαφῶς παρεῖχεν, ὅθεν εἰς τούναντιον τοῖς χρησμοφδομένοις ἀπέβαινε, διὸ καὶ Λοξίας ἐκλήθη. Ἔστι μὲν οὖν Φωκίας χώρα ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἐν ταύτῃ πόλις ἐστὶ καλουμένη Δελφοί· ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ὃ καλεῖται Πυθῶ· ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους, καὶ αἱ μαντεῖαι, καὶ φῆφοι ἦσαν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ τρίποδος. Ἦνίκα οὖν ὁ μαντευόμενος ἤρῳτα περὶ τῆς μαντείας, αἱ φῆφοι ἤλλοντο καὶ ἐκινούοντο ἐν αὐταῖς. Τότε οὖν ἡ μάντις ἐνεφροεῖτο καὶ ἔλεγεν ἄπερ ἦθελεν ὁ Ἀπόλλων. Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ προφῆτις Πυθία, ἣν ἀλλαχοῦ

regina, artis metricæ peritissima, ut multarum artium humanarum. De cruce quidem manifeste prophetauit, de Christo et de salute omnium populorum.

Gregorius eos derelinquit; non enim collegio theologico eos dignos censet, sed ut latrones reprehendit; Gregorii enim libros sacros suffurati, profanos suos inde locupletarunt, ut Homerus. Omnia quæ de Saule et Davide scripta sunt, de suo, inque suum usum convertit. Fortiter facta certo ad Davidem spectant, et his factis Homerus culices suos in homines vult transformare; re enim vera filii David fortes, divino auxilio adjuti, virtutem supernaturalem demonstrarunt. Divinus enim Apollolus sic dicit: Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel et prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, exstinctunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra terterunt exterorum, acciperunt mulieres de resurrectione mortuos suos¹. Namque sic egerunt Jesus filius Nave, Chaleb, Jephthe, Gedeon, Barac, Samson, David, Jonathas omnesque filii fortes David. Unus enim omnium potestatem hostium ad parvitatem redegit, se unum contra decem et decem millia opposuit, illorumque impetum ex adverso compeescuit. Alter uno impetu et aggressu octingentos delevit, lanceam ita in hostium latere figens, ut extrahere nequiret. Alii aquam ex lacu Bethlehemiaco portant, et tota exterorum castra evortunt; alii leones dilaniant ut hædos; alii nudi immania gigantum corpora vincunt; alii virga et lapidibus armati hostium aciem dissipant, et quæ alia ab hominibus divinis secundum veritatem peraguntur. Hæc omnia Homerus mussitando ac balando cum suis fabulis miscet. Signum sane fraudis ipsorum nominum compositio est; facile enim videtis, appellativa eum et patronymica scienter miscere: non enim in tot nominibus apex est visibilis, sed nec breves videris cum longis; viri autem docti clare vident quod veram gloriam in fictiones transformat, nullo discrimine habito inter præteritum et præsens, graculi more aliorum pennis sese ornans. His verbis animum ne attendas, Gregorius voce tonante divina prohibet.

Jam supra dictum est, Apollinem Loxiam oracula s. ambigue pronuntiasse, eamque ambiguitatem in res ipsas derivasse. Loxias hinc nomen. Regio in Grecia quædam Phocis appellatur: ibi Delphi oppidum cum templo Apollinis Pythii; in eo tripodis, super quo oracula et sententiæ. Quoties igitur de oraculis aliquis consulebat deum, latrunculi saltu movebantur. Tum vates voluntatem Apollinis proferebat. — Prophetissa vocabatur Pythia, quam Gregorius alibi inspiratam et exstasi abreptam indicat, ita ut omnis

¹ Hebr. xi, 32 seq.

τῶν αὐτοῦ λόγων ὁ θεὸς Γρηγόριος πληροῦσθαι καὶ ἐμπορεῖσθαι φησὶ ἐνθουσιᾶν, μηκέτι τοῖς συνήθεσι κεχρησθῆναι δυναμένην. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησὶν ἀνδριάντα φθεγγόμενον· καὶ οὗτος δὲ ἦν ἐν Δελφοῖς τὸ τηλικῶδες φωνὴν ἐναρθρον ἡκριθωμένως ἀπολύων. Καὶ γὰρ ἀναρθροὶ τῶν δαιμόνων εἰσὶν αἱ φωναί, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὄργανα πρὸς διατύπωσιν τῆς ἐξερχομένης φωνῆς. Πῶς δὲ, φησὶ, θεῶν μηκέτι ὄντων μαντεύεται θάνατον; οἶμαι τὸν χρησμὸν ὃν Ἀπόλλων ἐν Κυζίκῳ παρέσχε τοῖς πυθομένοις, περὶ δὲ τοῦ ναοῦ τίνας ἂν ἔσται φήσας· τὸν μὲν δόμον Μαρίας ἔσεσθαι, τινὸς παρθένου ἀδαοῦς, ἐφετμεύσας τρισέα θεὸν ὕψιμέδοντα, οὐτίκων ἔγκυος ὁ λόγος ὀφθήσεται· ὥσπερ δὲ πυρρῶτον τόξον μέσον διαδραμῶν, κόσμον ἅπαντα ζωγρήσει· καθεξῆς φάσκων αὐτογενῆς θεός, αὐτεξούσιος, ἀγαθός, θεὸς πρὸ αἰώνων γνωριζόμενος.

256 *Κασταλίη τε, Δάφνη τε, δρυὸς μαντεύματα*
 κείσθω,
 257 *Μηκέτ' ἀριστεύοντα μετ' ἀνδράσιν ἄγρα-*
 δέσσιν.

Ἔστι τις ἐν Ἀντιοχείᾳ πηγὴ, Κασταλία λεγομένη, ἐν ἣ λέγεται τὸν Ἀπόλλωνα παρεδρεῦειν, καὶ μαντείας καὶ χρησμούς τοῖς ἐρχομένοις περὶ τὸ ὕδωρ λέγεσθαι· λέγεται δὲ, ὅτι ἡνίκά ἐμαντεύετο τις, αὐρας λεπτάς καὶ πνοὰς τὸ ὕδωρ ἀνεδίδου, καὶ ἀναδιδομένων τῶν τοιοῦτων πνευμάτων, οἱ ἱερεῖς οἱ περὶ τὴν πηγὴν ἔλεγον ἃ θέλει ὁ δαίμων. Ἡ δὲ Δάφνη κόρη τις ὑπῆρχεν ἐκ Λάδωνος τοῦ ποταμοῦ καὶ γῆ· τὴν γέννησιν εὐτυχήσασα. Αὕτη, φησὶ, περικαλλῆς τε οὖσα τῷ εἶδει, καὶ ὠραιζομένη ταῖς ὕψεσιν, εἰς ἔρωτα ἐκίνησε τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ δὲ Ἀπόλλων κινούμενος ἐκ τοῦ ἔρωτος ἐπέδιωκε τὴν Δάφνην, εἰ πως ἰσχύσει συγγενέσθαι τῇ κόρῃ. Ἡ οὖν κόρη τὴν παρθενίαν ἐθέλουσα φυλάσσει, τῇ οικείᾳ μητρὶ τῇ Γῇ προσηύξατο βοηθῆσαι αὐτῇ· ἡ δὲ Γῆ διανοίζασα

τοὺς αὐτῆς κόλπους ἐδέξατο τὴν παιδα, καὶ ψυχαγωγῆσαι θέλουσα τὸν Ἀπόλλωνα, φυτὸν ἀνήκεν ὀμνύμον τῇ κόρῃ, ὅπερ λαβὼν Ἀπόλλων, στέφεται παρὰ τὸν τρίποδα μαντεύμενος καὶ ψυχαγωγούμενος ὑπὲρ τῆς ἐρωμένης αὐτῇ Δάφνης.

Δρυὸς δὲ μαντεύματά εἰσι ταῦτα· Δωδώνη πόλις ἐστὶ περὶ τὴν Ἠπειρον· ἐν ταύτῃ ἦν δρυς ἐν ἣ ἐλέγετο ὁ Ζεὺς ἐπισκιάζειν καὶ μαντείας δίδόναι τοῖς χρήζουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς δρυὸς κινήματα τινα ἐξηχοῦμενα. Ὁμηρος δὲ περὶ τοῦ Δωδωναίου μαντείου φησὶν, ὅτι Σελλοὶ Δωδωναίων ἔθνος, ἱερεῖς τῆς φηγοῦ προεβάλλοντο, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ φηγοῦ, μαντεῖον ἦν τοῦ Διὸς ἡ καλουμένη Δωδωναία δρυς. Οὗτοι οὖν οἱ ἱερεῖς, οἱ αἰ θεοῦ τυγχάνοντες θεραπευταί, ἀγνεύοντες αὐτοὺς, οὔτε ἐλούοντο, οὔτε ἐπὶ κλίνης ἐκάθευδον, ἀλλὰ χαμαὶ, ὡς αὐτὸς Ὀμηρὸς ὧδε φησὶ δι' ἐπῶν, ὡς παρ' Ἀχιλλῆως εὐχομένου·

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε, Πηλεΐτικέ, τηλέθι ναίων.
Δωδώνης μεδῶν δυσχειμέρου. ἄμφι δὲ Σελλοὶ
Σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες, χαμαιῦ-
ραι·(1).

Ἄλλος δὲ φησὶν, ὅτι τὸ μαντεῖον τοῦτο τὸ λεγόμενον Δωδωναία δρυς, τὸ τοῦ Διὸς, γυναικῶν ἦν, ἐκείνων οὐσῶν τῶν προφητῶν. Καὶ εἰσῆσαν οἱ μαντεύμενοι περὶ τὴν δρυῖν· ἡ δὲ δρυς ὄρθην ἐκινεῖτο, καὶ λοιπὸν αἱ γυναῖκες ἐφθέγγοντο, ὅτι τάδε προλέγει ὁ Ζεὺς. Ἐκεῖσε δὲ καὶ λέβης ἐν Δωδώνῃ ἦν· καὶ γὰρ ἀνδρὶς ἐφ' ὕψους τις εἰστήκει βασιτάζων βάρδον, καὶ παρ' αὐτὸν ἴστατο λέβης. Οἱ οὖν μαντεύμενοι ἤρχοντο παρὰ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ τρυχοντο. Ὅτε οὖν ἤθελε, φησὶν, ὁ θεὸς χρησιμωδῆσαι, ὁ ἀνδρὶς ἐκεῖνος ἔπαιε τῇ βάρδῳ τὸν λέβητα, εἶτα ἤχει ὁ λέβης, καὶ ἐκ τοῦ λέβητος ἤχος τις ἀπετελεῖτο ἐναρμόνιος, καὶ ἐνεφοροῦντο αἱ προφῆτιδες, καὶ ἔλεγον ἃ αὐταῖς ὁ δαίμων ἐνέβαλεν.

cum cæteris commercii expers fiat. — De statua porro aliis in locis 1094itur sonum edente, quæ tum Delphiis spectabatur; vox vero ejus plane articulata erat; dæmonum e contra voces inarticulatae sunt; carent enim organis ad articulandam vocem aptis. Quomodo tandem, dicit, diis deficientibus, mortem indicat vates? Puto oraculum quod Apollo Cyzici edidit consulentibus, cujus futurum sit templum aliquod: domum spectaturam esse ad Mariam, virginem obscuram, indicans Deum triumum unde Verbum prodibit; id Verbum ut telum igneum totum mundum captabit; deinde addit: Deus a se ipso, omnipotens, bonus, Deus ante sæcula notus.

Fons est Antiochiæ nomine Castalium, ad quem sedens Apollo oracula ac vaticinia consulentibus circa aquam edere perhibetur. Quoties enim quis oraculum consulebat, aqua halitus et status evomebat, eoque ipso temporis momento sacerdotes qui fontem circumstant dæmonis sententiam patefaciebant. Daphne autem virgo fluvio Ladone Terraque prognata, cum pulchra esset forma et oculis fulgentibus, Apollinem in sui amorem pertraxit; qui Daphnen insequitur, votique composit fieri studet; Illa virginitatem conservare volens, Terræ matris auxilium implorat. Terra filiam in gremio recepit, et, consolari cupiens Apollinem, arborem eduxit ejusdem, quo amasia, nominis. Quo accepto Apollo vaticinans circa fontem et inter amplexus Daphnæ amicæ coronatus est.

De quercus vaticinio hæc habeto: Dodona urbs est Epiri; ibi quercus erat, in cujus umbra Jupiter oracula edere credebatur consulentibus per sonum foliorum. Homerus (1), de Dodona loquens, Sellos nominat sacerdotes qui oracula in glandibus quercus Dodonæ involuta evulgabant. Hi sacerdotes, dei ministri, caste vivebant, ilotique semper, humi, neque vero in lectis, cubabant, teste Achille apud Homerum preces faciente. Alius oraculum, quod vocatur quercus Dodonæ, a prophetissis edī asserit. Qui oraculum consulebant, ad quercum accedebant, cujus folia protinus mota, quæ Jovis voluntas esset declarabant. Lebes etiam Dodonæ erat, et juxta eum statua quæ virgam gerebat. Consulentes igitur deum huc veniebant preces facturi. Quando igitur deus vellet oracula edere, statua lebetem virga percutiebat; inde proveniens sonus quidam harmonicis prophetissas ad voluntatem dei enuntiandam conducebat.

(1) *Iliad.* II, vers. 235-235.

258 *Δαίμων τ' Αἰγύπτιοι θεὸς κενεγηγός Ἀμμων.*

Ἄλεξανδρος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐπὶ τὰ Περσικὰ στρατοπεδεύων, τὴν μὲν Λιδίην παρελθὼν, ἐπὶ τὴν Ἀμμωνιακὴν χώραν παραγενόμενος, ἱερὰ τελέσας Ἀμμωνι τῷ ἐγγυρίῳ θεῷ, χρησμὸν αὐτὸν φῆναι λιτάζεται· τοῦτον δὲ πατέρα πρὸς τῆς οἰκείας μητρὸς Ὀλυμπιάδος εἶναι πυθόμενος, ὡς πατρὶ τὸ προσευχόμενος ἐξελιπάρι. Τὸν μὲν οὖν χρησμὸν ὡς ἤτησε καθ' ὑπνοῦ παραστρόμενος, προσέταξε τέμενος καὶ πόλιν αὐτῷ δέμασθαι, κατὰ τὴν Πρωτείδα Φαρίαν νῆσον, ἧ καὶ πεποιηκεν ἐκ τοῦ Περσικοῦ ἐπανελθὼν πολέμου. Γρηγόριος οὖν ὁ θεῖος κενεγηγόνου τοῦτ' ἔστι· ματαιολόγον, τὸν Ἀμμωνα διαγορεύει, διότι καὶ τὸν χρησμὸν κατὰ μίμησιν Ἀπόλλωνος ὑποφαίνει.

259 *Βραγχίδαί δ' ἐπὶ τοῖσι καὶ ὄφρυσις Ἐπίδαι-
[ρος.*

Ὅτι, φησὶν, ἰχθυόμορφοι ὄντες οἱ τῶν Αἰγυπτίων θεοὶ, βράγχην ἔχουσι καὶ λόφον ὑπὲρ κεφαλῆς· λόφος δὲ ἔστιν ὁ Ἐπίδαιρος ἀνατεταμένους καὶ ὑψηλός.

260 *Καὶ τελεταὶ κρυπταὶ τε καὶ ὄμμασις ἀντι-
[ωσαι,*

261 *Κλεινῆς ἐν κροτέροισιν Ἐλευσίνας ἀίσχρα
[ρυκεός.*

Κρυπταὶ τελεταὶ εἰσιν, αἱ κατὰ τὸν Κελεὼν καὶ Τριπτόλεμον. Ἡ γὰρ Δῆμητρα εἶχε θυγατέρα τὴν Περσεφόνην· ταύτην ἤρπασεν ὁ Πλούτων· περιούσα δὲ ἡ μήτηρ καὶ ζητοῦσα τὴν θυγατέρα, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ καταλύει παρὰ Τριπτολέμῳ τινὲν ἐν κώμῃ Ἐλευσίνοι, οὕτω καλούμενην. Μανθάνει οὖν παρὰ τοῦ Τριπτολέμου, ὅτι Πλούτων ἤρπασε τὴν Περσεφόνην, καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς εὐεργεσίας δίδωσι τῷ Τριπτολέμῳ τὰ σπέρματα, λέγω δὴ σίτον καὶ κριθὴν, ἐντεταμένη μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ περιελθεῖν καὶ σκορπίσαι πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ σπέρματα, ἵνα μάθωσι τὸ σπεῖρειν καὶ γωργεῖν καὶ ἔσθιεν τοὺς ἡμετέρους καρπούς. Πάλαι γὰρ ἦσθιον τὰς βαλάνους ἐκ τῶν φηγῶν, ὅθεν ἀπὸ

τῆς φηγῶ τὸ φαγεῖν εἴρηται. Λέγεται δὲ, ὅτι Τριπτόλεμος λαβὼν ἄρμα δρακόντων πτερωτῶν, καὶ συμπαραλαβὼν καὶ τὸν Κελεὼν, οὕτως ἐπλανᾶτο, καὶ φιλοτιμούμενος τὰ σπέρματα δέδωκεν· ἀλλὰ καὶ θεσμὸν τινα μυστηρίων ἐδίδαξεν, ἅτινα τελοῦνται οἱ Ἕλληνες. Ὡς γὰρ παρὰ τοῖς θεοδιδάκτοις Χριστιανῶν ἔστι τὸ φῶτισμα, οὕτως καὶ παρ' ἐκείνοις ἡ τοιαύτη. Ἡ δὲ τοιαύτη τῶν Ἑλλήνων ἑορτὴ λέγεται μυστήρια καὶ Ἐλευσίνα καὶ Δημήτρια. Εἴρηται δὲ τῷ Θεολόγῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς τὰ μὲν εὐ ποιῆσαι, τὰ δὲ εὐ παθεῖν τὴν Δῆμητραν. Τὸ μὲν οὖν εὐ παθεῖν ἔστι τὸ παθεῖν περὶ τῆς Περσεφόνης καὶ στήναι τῆς πλάνης, τὸ δὲ εὐ ποιῆσαι τὸ παρασχεῖν ἀντὶ τῆς τοιαύτης χάριτος τοῖς ἀνθρώποις σπέρματα.

262 *Αὐλῶν τε Φρυγίων ματὴρ τόκος ἔκτομος ἡχῆ.*

Ἐν τῇ Φρυγίᾳ Ῥέα ἡ μήτηρ τῶν θεῶν ἐσεβάσθη. Διὸς μὲν καὶ Ποσειδῶνος καὶ Πλούτωνος καὶ Ἥρας μήτηρ ἡ Ῥέα τούτων τῶν θεῶν, γυνὴ δὲ Κρόνου. Ταύτη οὖν ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐγένοντο τελεταὶ τινες, καὶ ἐνθουσιῶντες οἱ τελοῦντες καὶ τελοῦμενοι καὶ ἐξιστάμενοι ἑαυτῶν, κατέτεμον τὰ μέλη ὑπὸ ξίφους, μὴ αἰσθανόμενοι, ὅτι τέμνουσιν ἑαυτούς· καὶ αὐλοὶ τινες ἤυλον καταθέγοντες αὐτούς καὶ παρζείροντες περὶ τὴν ἔκτομην. Ἄχρι δὲ τοῦ παρόντος τινὲς περὶ τὰ δρη τῆς Καρίας Ἕλληνες ἀλόγιστοι κατατέμνουσιν ἑαυτούς, ὡς λόγος, τῷ παλαιῷ τούτῳ κρατούμενοι θεοί. Οἱ μὲν οὖν Φρύγες, ὡς ἔφημεν, κατέτεμον ἑαυτούς μαχαίραις, οὐκ ἀποκτείναν θέλοντες, ἀλλὰ μόνον αἰμάξαι· τοῦτο δὲ ἐποιοῦν κηλούμενοι αὐλοῖς. Ἰνα καὶ ἀπλῶς φέρωσι πληττόμενοι· μετὰ δὲ τὰς πληγὰς, πρὸς ἀκαθάρτους μίξεις ἐχώρουν, γυναικῶν δὴ λέγω, οὐκ ἀνδρῶν.

263 *Δικταῖοι κορύθωντες ἐνόπλιαι μαργαίνοντες.*

Κρόνος τῇ Ῥεᾷ γενόμενος σύνοικος, ἄπειρ ἔτικτεν αὐτῇ παῖδια λαμβάνων αὐτὸς κατέπινε· καὶ οὕτως

Alexander, rex ille Macedonum, contra Persiam movens exercitum, Libyam penetrans, in regionem pervenit Ammonis; cui deo postquam sacra fecisset, oraculum ab eo petiit, certior factus a matre Olympiade, quod Ammon pater ipsius esset. Apparuit in somniis Alexandro eique præcepit, simul dans oraculum, ut templum et urbem in Proteide Pharo insula conderet; quod fecit e bello Persico redux. Gregorius Ammonem vaniloquum inanemque Apollinis imitatore[m] vocat.

Ægyptiorum dii quod piscium formam habent, branchias et cristam in capite gerunt.

Mystici ritus sunt secundum Celeum et Triptoleum. Ceres filiam habebat Proserpinam; quam cum Pluto rapuisset, mater illius investigandi gratia venit in Atticam et in pago, cui nomen Eleusis, Triptoleum convenit. Ille ubi eam certiore[m] fecit de raptus auctore, Ceres semen tritici et hordei tradidit, monens, ut sine mora homines seminandi, arandi, metendi artem edoceret, eum in sinem ut mortales, relictis glandibus, pane vescerentur. Antiquitus enim glandes e fagis comedebant, unde φαγεῖν rei nomen inditum. Triptoleum deinde draconibus vectus alatis, socioque Celeo assumpto, terram peragravit seminaque cuiusvis nitro obtulit. Iluc accedit quod ritus quosdam mysticos edocuit Græcorum filios. Quemadmodum enim verum lumen penes theologos est Christianos, ita initiati Græcorum vulgum illuminandi munere funguntur in Eleusiniis s. Cerealiibus. Theologus passim refert Cererem hominum benefactricem seminibus communicatis exstitisse, et dura perpersam esse a filix suæ raptore.

In Phrygia Rhea coli est solita mater decorum Jovis, Neptuni, Plutonis et Junonis, uxor ipsa Saturni. In ejus honorem mysteria per Phrygiam peragebantur; qui autem quasi æstro citi inter sacrificandum circumdabant, membra sua cultro incidebant nescii quod in se ipsos firerent. Erant qui tibiis canendo aut dolore[m] mitigarent, aut ad nova vulnera excitarent; qui antiquus mos ad nostra usque tempora traditus viget in regione Carix montana, ubi Græci inconsulto se ipsos isto modo laniant. Phryges igitur, de quibus sermo, non interfecturi se, sed sanguinis eliciendi causa cultros sibi admovent, idque faciunt inter tibiaram cantum. Postea ad coitus impuros procedunt.

Saturnus Rheæ maritus quotquot ex ea suscepit: liberos, deglutiit, ac tali modo quæ mulier exiit

ἐπὶ πολλῶν τούτου γενομένου, ἀτεκνος ἔμενον ἡ Ῥέα. Ὅτε οὖν ἐγέννησε τὸν Δία ἡ Ῥέα, φοβουμένη μὴ πως καὶ τούτο τὸ βρέφος καταποθὲν ἀπόληται, λίθον μὲν σπαργανώσασα δέδωκε τῷ Κρόνῳ ὡς βρέφος καταπιεῖν, τὸν δὲ Δία ὑπεξέθετο ἐν τῇ Κρήτῃ, καὶ παρέταξε τῷ βρέφει τούτῳ τοὺς κορύδαντας καὶ τοὺς κουρήτας ὀρχεῖσθαι, καὶ κροτεῖν καὶ κτυπεῖν τὰ ὄπλα αὐτῶν, καὶ γίνεσθαι τινα ἦχον, τὸν δυνάμενον ὑποκλέπειν καὶ παρακροῦειν τὸν ἐκ κλαυθμοῦ τοῦ παιδίου ἦχον, ἵνα μὴ, φησὶν, ὁ Κρόνος μαθὼν ποῦ κρύπτεται τὸ παιδίον, τοῦτο λαβὼν καταπίη. Τούτων μὲν οὖν μνησθῆναι τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀλλαχοῦ, φάσκων ὧδε· « Οὐ Διὸς ταῦτα γοῖαι καὶ κλοπαὶ τοῦ Κρητῶν τυράννου, κὰν Ἕλληνας ἀπαρέσκωνται· οὐδὲ κουρήτων ἦχοι καὶ κρότοι, καὶ ὀρχήσεις ἐνοπλοὶ θεοῦ κλαίοντος ἤχην συγκαλύπτουσαι, ἵνα λάθῃ πατέρα μισότεχνον; ἰ Δεινὸν γὰρ ἦν ὡς παιδίον κλαυθυρίζεσθαι, τὸν ὡς λίθον καταποθέντα. Πατήρ μὲν οὖν μισότεκνος ὁ Κρόνος, ἐπεὶ τοὺς τιχομένους ἐκ τῆς Ῥέας κατέπινε· παιδίον δὲ κλαυθυρίζομένον ἔστιν ὁ Ζεὺς· κουρήτες δὲ καὶ κορύδαντες οἱ παρὰ τῆς Ῥέας ὀρχεῖσθαι τεταγμένοι· πυρρήχην γὰρ ὀρχήσαν τούτῃν καλοῦσι· κτύπον γὰρ τινα ἐν ταῖς ἀσπίσιν ἐποιοῦν οὗτοι, πρὸς τὸ ὑπερῆχεσθαι τὸν κλαυθμὸν τοῦ παιδίου. Οἱ μὲν οὖν σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, θεὸν εἶναι τὸν Δία φασί. Γρηγόριος δὲ ὁ θεὸς Θεολόγος τὴν δημῶδη ἱστορίαν εἰ καὶ τίθεται τοῦτον Κρητῶν τύραννον ποιούμενος οὕτως λέγει· ὅτι Ζεὺς τύραννος ἦν Κρήτης, καὶ θέλοντες αὐτὸν θεραπεύειν οἱ ὑπήκοοι, ἐμυθολογοῦν, ὡς ἐκ Κρόνου τινὸς καὶ Ῥέας τὴν γέννησιν ἔσχεν, ἐπεὶ γόης ἀνθρώπος ἦν καὶ λίαν ἀσεβέστατος, διὰ καὶ ἐπάγει· « Κὰν Ἕλληνας ἀπαρέσκωνται. » Καὶ γὰρ οὐ βούλονται τοῦτον Ἕλληνας ἀνθρώπων εἶναι, ἔλλα θεόν. Στηλιτεύων δὲ τὴν τούτων ἄνοιαν ὁ μέγας

θηγῆρος Γρηγόριος, καὶ τὸν τάφον ἐν Κρήτῃ εἶναι λέγει τοῦ Διός. Ὁ γὰρ Ζεὺς ἐκεῖσε τραφεῖς καὶ ἀποθανὼν, εἰς τάφον ἐτέθη, ὅστις τάφος ἐπιγραφὴν ἔχει, τὸν Δία κατακεῖσθαι αὐτόθι, ἔλεγχον ὄντα τῶν λεγόντων θεὸν αὐτὸν εἶναι. Καὶ γὰρ ἐλέγχονται, ὅτι καὶ ἀνθρώπος ἦν καὶ τέθηκε, καὶ κεῖται ἐν Κρήτῃ. Ὡς δὲ τινες, ὅτι καὶ σκηπτὸν δεξάμενος ἐκεραυνώθη, τοῦ ὄντως Θεοῦ τῷ δυσσεβεστάτῳ καὶ ψευδυνύμῳ θεῷ πῦρ καὶ θεῖον καὶ πνεῦμα καταιγίδος μερῖδα ποτηρίου ἀπ' οὐρανόθεν ἐπομῆρήσαντος τῷ ἀμαρτωλῷ.

264 Βάκχοι τ' ἀμφὶ γόνον Σεμέλητον οὐρεσιφοῖται.

Βάκχοι καὶ Σείληνοι δαίμονες τινές εἰσιν ὅπαδοι καὶ ἰμοκίλευθοι τοῦ Διονύσου· μνησθῆναι δὲ τούτων καὶ ἄλλοσε Γρηγόριος ὁ θεὸς ὧδε φάσκων· « Οἶδε Διόνυσος ταῦτα, καὶ μηρὸς ὠδίνων ἀτελὲς κύημα· ὡσπερ ἄλλο κεφαλὴ πρότερον, καὶ θεὸς ἀνδρόγυνος, καὶ στρατὸς ἐκλυτος, καὶ χορὸς μεθούτων, καὶ Θηβαίων ἄνοια, καὶ Σεμέλης κεραυνὸς προσκυνούμενος. » Σεμέλη μὲν θυγάτηρ γέγονε Κάδμου τοῦ Θηβῶν βασιλέως. Ταύτης ἠράσθη ὁ Ζεὺς καὶ συνεγένετο αὐτῇ, καὶ εἰς ζῆλον καὶ φθόνον ἐκίνησεν Ἥραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ζηλοτυπήσασα οὖν ἡ Ἥρα, ἀπέρχεται πρὸς τὴν Σεμέλην καὶ λέγει αὐτῇ, ὅτι Ἄπατᾶ σε τὸ ὄλον· οὐδὲ γὰρ Ζεὺς ἔστιν ὁ συγγινόμενός σοι. Ἐμοὶ γὰρ, φησὶν, ὅτε συγγίνεται, μετὰ ἀστραπῶν καὶ κεραυνῶν συγγίνεται. Ἐάν οὖν ἔλθῃ πρὸς σὲ ὁ Ζεὺς, εἰπέ αὐτῷ, ὅτι Ὡς συγγίνῃ τῇ Ἥρᾳ οὕτως σύνελθέ μοι· καὶ εἰ μὲν συγγίνεται σοι μετὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν, τῷ ὄντι ὁ Ζεὺς σοι συγγίνεται· εἰ δὲ ἄλλως πως, οὐκ ἔστιν ὁ Ζεὺς. Ταῦτα ὑποσμείνης τῆς Ἥρας, ἐλθόντος τοῦ Διὸς πρὸς τὴν Σεμέλην, ἡτήθη παρ' αὐτῆς συγγενέσθαι αὐτῇ ὡς τῇ Ἥρᾳ συγγίνετα· εἴτα συγγενομένου μετὰ κεραυνοῦ, ἀπέθανεν. Ὁ οὖν Ζεὺς θάπτον τὸ ἔμβρυον ὃ ἦν ἐν τῇ Σεμέλῃ

erat fetus, orba liberis fuit. Igitur Jovis recens nati vitæ metuens Rhea lapidem Saturno obtulit pannis involutum, quem pueri loco deglutiret; filio ipso in Creta occultato ubi Corybantæ et Curetes saltare, instrumenta pulsare, arma concutere jussi erant ne puer vagiens a patre audiretur, quominus, ut ceteri, ab eo devoraretur. Gregorius hujus rei alibi meminit dicens: Nonne vides Jovis Cretensium tyranni generationem, furta, pace Græcorum dixerim, Curetum clamorem et strepitum et saltationis armatas ut pueri vagientis vocem exstinguerent, ne pater, prolis osor, ejusdem domicilium pervestigaret? Mirum sane, puerum vagire, qui ut lapis est devoratus! Saturnus certe liberorum inimicus fuit, siquidem eos deglutivit! Puer porro vagiens Jupiter est; adde Curetes et Corybantæ Rheam circumsaltantes (pyrriches ei saltationis generi nomen est), scuta concutientes, ne pueri vagitus auribus percipiatur. Vides Græcorum philosophos pro deo habere Jovem. Gregorius secundum vulgarem narrationem dicit Jovem Cretæ tyrannum esse, et a suis pro Saturni et Rheæ filio haberi, eundemque indole perquam dolosa et impia fuisse; quare etiam addit: Pace Græcorum dixerim. Græci enim deum esse volunt, neque vero hominem. Gregorius irridens eorum insipientiæ, Jovis sepulcrum in Creta esse dicit; ibi enim nutritum et mortuum, postremo sepultum, ejusque nomen monumento sepulcrali inscriptum esse, quo reprehendit eos qui eum pro deo habeant, cum sit homo mortalis in Creta depositus. Secundum alios fulmine ictus periit; sed solus Deus omnipotens huic deo impio, falso, ignem et sulphur cœlitus immisisse credendus erit.

Bacchi et Sileni, Dionysi dæmones et asseclæ, a Gregorio memorantur: « Dionysus hæc scit, femur parturiens, fetus immaturus; adoratus ut androgynus, exercitus dissolutus, ebriorum turba, Thebanorum insaniam, ut Semeles denique fulmen. » Semeles, Cadmi, Thebanorum regis filix amore incensus Jupiter, cum libidinem expleset, Junonis iram non effugit. Hæc enim Semelem convenit eique dicit: Decepta es; non enim cum vero Jove rem habuisti; mihi quidem semper fulmine et tonitru armatus apparet. Quare dic ei: Adsis mihi ut Junoni! nam ea tantum conditione verus Jupiter haberi poterit. Jupiter ubi venit ad Semelem, voluntati ejus obediens, fulmine armatum se præbuit; et periit Semele. Jupiter fetum e Semele extractum et in femore reconditum ad nonum usque mensem retinuit. Fuit igitur Bacchus fructus iminaturus in femore reconditus. Alius etiam poeta Bacchum bis genitum vocat his verbis:

λαβών, ἔβαλεν εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἔρραψεν ἕως οὗ γέννηται τῶν ἐννέα μηνῶν. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Διόνυσος ἀτελής μὲν κῆρυμα, τοῦτο τὸ ἔμβρυον τὸ βληθὲν εἰς τὸν μηρὸν. Καὶ ἄλλος δὲ ποιητὴς δίστοκον καλεῖ τὸν Διόνυσον ὧδε λέγων· *Ἐίπε δὲ φύτιον Βάκχου δισσοτόκιο*· τὸ δὲ λέγειν, ὡς περ ἄλλο κεφαλὴ πρότερον, ὡς περὶ τῆς Ἀθηνᾶς φησι· ταύτην γὰρ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὁ Ζεὺς ἀνέδωκε καθωπλισμένην· οὕτω δὲ καὶ περὶ ταύτης ὁ προλαβὼν ἔφησε ποιητῆς·

264 *Τεύχεσιν ἀστράπτουσιν ἀνηρόνιζον Ἀθήνην.*

Τοῦτον μὲν τὸν κεραυνὸν, ἢ τῶν Θηβαίων ἄνοια σέβει καὶ προσκυνεῖ. Καὶ γὰρ ἐπὶ μωρῶν διαβάλλονται Θηβαῖοι, καὶ ἔστι παροιμία ἢ λέγουσα· ἢ Βουωτία ὕς. Προσκυνῶσι δὲ τὸν κεραυνὸν, ὅτι τὴν Σεμέλην κατέφλεξεν ἥτις ἦν Κάδμου θυγάτηρ τοῦ βασιλέως αὐτῶν. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Διόνυσος λέγεται τοῦ οἴνου καὶ τῆς μέθης ἔφορος εἶναι, καὶ αὐτὸν δὲ μέθυσον ποιοῦσι, καὶ τοὺς Βάκχους καὶ Σειληνοὺς σὺν αὐτῷ μεθύσους ἀναγορεύουσιν· Ἦρα γὰρ αὐτῷ τὸ μεθύσκεισθαι εἰσηγήσατο, ἵνα γένηται παράφρων· ὠργίζετο γὰρ αὐτῷ ἢ Ἦρα ὡς υἱῷ τοῦ Διός· ἐζηλοῦσθε γὰρ τοὺς ἐκ Διὸς γεννωμένους.

265 *Καὶ νυχλῆς Ἐκάτης κακὰ φάσματα*

Τὴν Ἐκάτην θεὸν εἶναι νομίζουσιν Ἕλληνας, καὶ οἱ μὲν αὐτὴν λέγουσιν εἶναι τὴν Ἄρτεμιν, οἱ δὲ τὴν σελήνην· ἄλλοι δὲ φιδικήν τινα θεὸν ἐν φάσμασιν ἐκώποι· φαινομένην τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὴν, μάλιστα δὲ φαίνεται τοῖς καταρωμένοις· τὰ δὲ φάσματα αὐτῆς δρακοντοκέφαλοι φαίνονται ἀνθρώποι, καὶ ὑπερμήκαι· καὶ ὑπερμεγέθεις, ὥστε ἐκ μόνης τῆς θέας καταπληξαι καὶ δειματῶσιν τοὺς ὀρώντας.

Ὡς δὲ ναοῖο

266 *Μίθραλον κακὰ ἔργα καὶ ὄργια οὐκέτ' ἀπιστα.*

Τὸν Μίθραν ἄλλοι μὲν ἄλλως ἐνόμισαν· οἱ μὲν γὰρ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὸν ἔφορον τοῦ πυρός, ἄλλοι δὲ φιδικήν τινα δύναμιν. Γίνονται δὲ τοῦτω τῷ Μίθρα τινὲς τελεταὶ καὶ μάλιστα παρὰ Καλδαίους· οἱ δὲ τελούμενοι τῷ Μίθρα, κατὰ βαθμὸν τινα κολάσεων ἐτελοῦντο· πρότερον δὲ τὰς ἐλαφροτέρας κολάσεις παρελάμβανον, καὶ εἶθ' οὕτως τὰς δραστικωτέρας, οἷον πρότερον ἐλμωττον αὐτοὺς τοὺς τελουμένους ἐπὶ πεντήκοντα τυχὸν ἡμέρας· εἶτα εἰ ἤγαγον καρτερικῶς, ἐποίουν αὐτοὺς πάλιν ξυσθῆναι ἐπὶ δύο ἡμέρας· εἶτα πάλιν εἰς χιόνα ἐμβλήθηναι ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέρας. Λέγονται δὲ τοῦ Μίθρου αἱ κολάσεις ὄγδοῦσκα εἶναι, ἅς κατὰ βαθμὸν δεῖ τὸν τελεσθησόμενον παρελθεῖν. Πρὸς μὲν οὖν αἴς ἔφαμεν, καὶ διαντῆσθαι ὕδωρ πολλὰς ἡμέρας, εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν ἑαυτὸν, ἐν ἐρήμῳ διαιτηθῆναι, καὶ ἀσιτῆσαι, καὶ ἄλλα πολλὰ, ἄκρις οὗ τὰς ὄγδοῦσκα κολάσεις παρέλθοι· ἀδύνατον δὲ παρ' αὐτοῖς τὰς τοῦ Μίθρου τελεῖσθαι τελετὰς τὸν μὴ διὰ πασῶν παρερχόμενον τῶν κολάσεων, καὶ δεικνύοντά τινα ἑαυτὸν ὄσιον καὶ ἀπαθῆ.

267 *Γαλλίας Κυβέλης ὀλολύματα.*

Αἰγύπτιοι μὲν κνώδαλα τιμῶντες καὶ ἔρπετά, τὰς ἴβεις ἐσέθοντο, καὶ τοὺς κροκοδείλους καὶ τοὺς ὄφεις, τὰς αἰλούρους καὶ γαλάς, καὶ τινα γένη τῶν ἰχθύων, ἐξ ἀλόγου τιμῆς ἑαυτοῖς ἀτιμίαν πορίζομενοι. Τῆς δὲ τῆς Γαλλίας ἐναλλαγῆς κραυγὴν, ἀπὸ διηγῆσεως παρελάβομεν· ὅτι κατὰ τινα τόπον ἐπίσημον ἦν ἀγάλμα τοῦ Διός· τοῦτω δὲ τῷ ἀγάλματι θυσίας τινὰς προσέφερον, καὶ φωνῆς Γαλλίας ὡς ἀπὸ τοῦ ἀγάλ-

Generationem dixit Bacchi bis gentii. Quod si eum prius caput appellat, ad Minervam allu. lit. quæ armata e capite Jovis prosiluit.

Hoc autem fulmen Thebanorum insania veneratur et adorat. Nam stultitiæ accusantur Thebani, et vulgo dicimus « Porcus Bœoticus. » Adorant autem fulmen, quia Semelæ mortis causa fuit. Porro Dionysus viui atque ebrietatis patronus habetur. Certe eum ebrium et cum eo Bacchos et Silenos ebrios depingunt. Juno ei persuasit ut vino indulgeret, quod dementare cum volebat, ei succensens quod esset Jovis filius; omnes namque e Jove prognatos odio habebat Juno.

Hecaten Græci deam esse putant. Eam alii Artemidem vocant, alii lunam; alii pro dea infernali habent quæ singularibus induta formis cum invocantibus semper ostendit, imprimis execrantibus. Iste figuræ draconis caput plerumque gerunt, suntque magnitudine et altitudine tanta ut spectantium animi horrescant.

Varia fuit de Mithra opinio: alii solem, alii ignis præsidem, alii deinde potestatem aliquam infernalem eum crediderunt. Mystera in ejus honorem celebrabantur, imprimis apud Chaldaeos, quorum initiati per scalam, ut ita dicam, castigationum gradiebantur, primo levium, sed postmodum duriorum. In principio per quin-quaginta iis dies esuriendum erat, additis per duos dies frictionibus. Post hæc viginti dierum spatium in nive versantur. Octoginta erant per quæ initiandi transgredi debebant gradatim. Citra ea quæ supra memoravimus, in aqua multos dies natare, in ignem se iucicere, vivere in solitudine, jejunare; omnia enim hæc tentamina ei subeunda erant qui in societatem mysteriorum ascisci volebat, donec se virum integrum et purum exhibuisset.

Ægyptii in bestiarum numero reptilia, ibiles crocodilos serpentes, feles, mustelas, quædam piscium genera in sui dehonestamentum venerabantur. Alia ex Galliis ad aures nostras religio pervenit. Ibi in edito quodam loco statua Jovis est, e qua, inter sacra, vox Gallica prodire audi-batur. Sacerdos autem in minarium dispositionem fecit ita ut lumen ex statua prorumpere videretur. Quando igitur mulieres venirent in templum, æquam iste prætextu Jovis earum amore capti, animos earum terrefaciendo luminibus clamoribusque insolitis, corpora stupravit, manes deinde foras misit. Econtra a muliere casta et fideli summum aliquando tulit opprobrium. Hæc Galla est genere; nam Gallus cum cantando et tympa-

ματος ἐρχομένης ἀνταλαμβάνοντο · ὁ δὲ τούτω προσκαρτερῶν ἱερεὺς, λυχναφίας τινὰς καὶ φωταυγίας κατὰ τινα λόγον ποιῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀγάματος ἐρχομένας προσγινομένας ὑπέφθειρε γυναίκας τούτου τὸν τρόπον · Ἔλεγε, φησὶν, αὐταῖς, ὅτι Ὁ Ζεὺς ἐρασθεὶς βούλεται σοὶ συγκαθευθῆσαι · τῆς δὲ προθύμως ἐπομένης, τοιαῦτα· φωνὰς καὶ λαμπάδας ἐπολεῖ, ὥστε δειματώσται τὴν παρούσαν · αὐτὸς δὲ σχηματιζόμενος τὸν Δία, τὴν τοιαύτην διὰ πάσης ὑποφθεῖρων νυκτὸς, προδύπεμπεν ἔω. Ὁψὲ δὲ γυναικὶ σώφρονι περιτυχῶν καὶ φιλόδρῳ, φωραθεὶς τῆς ἐσχάτης ἀπέλαυσεν αἰσχύνῃς. Γαλλαίη δὲ ἐστὶν ἡ Ῥέα. Γάλλος γάρ τις ἔσων καὶ τυμπανίσων ἐπὶ τὸ ταύτης ἱερὸν ἐπορεύετο · δριμέος δὲ χειμῶνος τούτου καταλαβόντος, σπηλαίῳ κατέφυγεν ἔχων μὲθ' ἑαυτοῦ τὰ κύμβαλα, καὶ τὸ τύμπανον ἀνασείσας, τὸν μὲν θῆρα ἐκφοβεῖ· ναὸν δὲ ἀναθεὶς αὐτῇ, Γαλλαίης Κυβέλης ἐπονομάζει· ταύτη γὰρ οἱ Θεοφόρητοι ἀνετίθεισαν.

Ἄσση τε Νεῖλον

268 *Καρποδότην τίουσιν ἐν αἰσχρίῳ, ἀνδρογύνοιςιν.*

Τὸν Νεῖλον Αἰγύπτιοι ὡς θεὸν τιμῶσιν ἐν τῇ ἀναβάσει, καὶ τούτου εὐφήμουν ὡς εὐφορίας αἰτίον, αὐτὸ τὸ αὐξήμενον ὕδωρ οἰόμενοι θεὸν εἶναι. Φησὶν οὖν Ἀρισταίνετος ὁ ἱστορικὸς, ὅτι ἑορτάζουσιν Αἰγύπτιοι τῷ Νεῖλῳ ἑορτὴν πανδημεῖ πάντας καὶ πᾶσαι ἐρχόμεναι παρὰ τὰ θέατρα τῶν πόλεων, κάκεισε θοινῶνται ἕκαστος ὃ ἔχει, χοροῦς τε συστησάμεναι γυναῖκες ἄδουσι τῷ εἰδῶλι ὡδὸς, ἃς τῷ Διὶ ἄδονται ὡς τῷ Νεῖλῳ, τοῦ Διὸς ἔργον ποιοῦντος καὶ ἄρδοντος τὴν χώραν. Ἀνδρογύνων δὲ φησὶ τιμὰς, τῷ πανδημεῖ τούτῳ ἄρβενας ἅμα γυναῖξιν ἐκβακχεύεσθαι, καὶ πολλάκις ὡς ἐν μέθῃ καὶ ἀτελγαίνειν.

269 *Ἴσιδος Ὀσίριδος τε μυκήματα δακρυόεντα.*

Αὕτη ἡ Ἴσις ἐνομίσθη τῇ Ἴοι τῇ ἀρπασθείσῃ ἀπὸ τοῦ Διὸς. Ὁ γὰρ Ζεὺς, φησὶν, ἤρπασε τὴν Ἴω, καὶ

φοβοῦμενος τὴν Ἥραν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, μετέβαλε τὴν Ἴω εἰς βοῦν, καὶ ποτὲ μὲν εἰς λευκὴν, ποτὲ δὲ εἰς μέλαιναν, ποτὲ δὲ εἰς ἰάζουσαν, καὶ οὕτως ἐπλανᾶτο μετ' αὐτῆς. Ἦλθεν οὖν καὶ ὁ Ζεὺς μετὰ τῆς Ἴους πλανώμενος· καὶ τιμῶσιν οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Ἴω, ἣτοι τὴν Ἴσιν· διὸ ἐπὶ τοῦ ἀγάματος αὐτῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κέρατα βοῦς ἐγγλύφουσι, σημαίνοντες τῆς κόρης τὴν ἐπὶ βοῦν μεταβολὴν. Ὁ δὲ Ὀσίριος παρ' Αἰγυπτίους ἐνομίσθη Θεός· καὶ οἱ μὲν λέγουσιν αὐτὸν εἶναι τὸν Διόνυσον, οἱ δὲ ἕτερον. Τούτου οὖν τὸν Ὀσίριν ὑπὸ τοῦ Τυφῶνος ἐσπαράχθαι φασὶ, καὶ μέγα πένθος γενέσθαι τοῖς Αἰγυπτίοις, ὥστε ἐπὶ πάντα χρόνον μνήμην ποιέσθαι τοῦ σπαραγμοῦ τοῦ Ὀσίριδος. Ὡς περὶ δὲ φασὶ τὸν Διόνυσον ὑπὸ τῶν Τιτάων ἐσπαράχθαι, οὕτως καὶ Ὀσίριν ὑπὸ τοῦ Τυφῶνος· δαίμων δὲ καὶ οὗτος ὁ Τυφῶν. Μυκήματα δὲ φησὶ δακρύων ἄξια, τὸ τὴν Ἴσιν εἰς βοῦν μεταβληθῆναι καὶ μυκάσθαι, καὶ τὸν Ὀσίριν διεσπαράχθαι καὶ πενθεῖσθαι.

270 *Καὶ Σάραρις ξύλον ἄσσην ἐχὼν δηλήμονα μύθοι.*

271 *Καὶ μόσχος πολύσαρκος Ἄπις καὶ Μεμζίς ἀροῖα.*

Τοῖς Αἰγυπτίοις ὑπὲρ χρόνον τινὰ κατὰ περίερον ἐγεννᾶτο βοῦς, ἐκ σέλατος σελήνης συλληφθεὶς ὁ βοῦς· ἐκαλεῖτο δὲ παρ' αὐτοῖς Ἄπις· ἔχει δὲ καὶ τινα σημεῖα περὶ τὴν οὐρὰν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐξ ὧν σημείων ἐγνωρίζετο, ὅτι ὁ Ἄπις ἐστὶ. Τούτου οὖν τοῦ βοῦς γεννωμένου, ἑορτὴν ἐποιοῦν οἱ Αἰγύπτιοι, ὡς θεοῦ αὐτοῖς ἐπιδημήσαντος, καὶ παρετίθεισαν τῷ βοῖ ἐν φάτῃ πανδαίσιαν πολλὴν εὐωχοῦντες τὸν θεὸν Ἄπιν.

272 *Καὶ σὺ, Λάκαινα τάλαινα, διασταδὸν ἔνθα καὶ ἔνθα*

273 *Τεμνομένων μῦστιξι νέων ἐπιθῶμιος ἀλλή.*

Λακεδαιμόνιοι πρὸς καρτερίαν γυμναζόμενοι, ἑορτὴν ἐποιοῦν, ἐν ἣ ἐμάστιζον ἀλλήλους καὶ ἀνδρείαν τινὰ ἐκ τούτου ἐπαιθεύοντο, ἵνα καρτερικῶς ἔχοιεν

nizando ad sacra accederet, tempestate subito orta, in speluncam confugit et tympanis pulsatis, f ras inde fugavit, templumque ibi aedificatum Cybele Gallie consecravit.

Nilum Ægyptii divino cultu prosequuntur quo tempore crescit, celebrantes illum ut fertilitatis causam, ipsamque aquam crescentem deum esse existimantes. Aristænetus historicus refert : Ægyptii omnes Nilo festum celebrant, ad quod undique ad urbium theatra concursu facto, de suo penu quisque vivunt. Dein mulieres per choros constitutæ carmina canunt in Jovis, dein Nili honorem qui Jovis voluntatem exsequendo terram irrigat. Isti festo virorum cum feminis immoderatæ coitiones omneque genus luxuriæ nomen fecerunt infame.

Isis eadem credita est quæ Io a Jove rapta. Jupiter enim rapuit Io, et timens Junonem, uxorem suam, in bovem mutavit modo albam, modo nigram, modo violaceam, sicque itinerum sociam habuit. Cum ea Jupiter in Ægyptum venit, et Ægyptii eam venerantur ut Isin. Hinc capiti ejus cornua asserunt, virginem in bovem mutatam significantes. — Osiris apud Ægyptios divino honore afficitur, quorum aliqui eum pro Baccho habent. Hic Osiris a Typhone dilaceratus esse dicitur, id quod Ægyptiis magni luctus causam dedit per omne tempus ejus necem descendentibus. Quemadmodum Baccium a Titamibus dilaceratum narrant, ita Osirim a Typhone qui et ipse dæmon fuit. Lacrimis sane dignum est, Isin in bovem mutatam esse, Osirim autem dilaceratum lugeri.

Interjectis temporum intervallis bos Ægyptiis nascebatur, conceptus e lunæ jubare, Apis nominatus. Apim autem esse, e signis aliquot circa caudam et linguam cognoscunt. Quoties autem nasceretur, festum agebant, quasi deus ad eos venisset, ejusque præsepe cibus lautissimis replent.

Lacedæmonii ad cogroboranda corpora nudi festum agebant, quo se invicem verberantes animum ad bella futura præparare videbantur. Hoc festum μαστιγῶν in honorem Artemidis institutum erat deæ et virginis, cui timor et cupido ignota erant. Theologus dicit, Lacedæmonios luxuriam et audaciam exer-

περὶ τοὺς πολέμους. Ἐτίμων δὲ οἱ Λάκωνες ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν μαστιγιῶν τὴν Ἄρτεμιν. Ταύτην γάρ φασι παρθένον θεῶν· καρτερικὴ γὰρ ἡ παρθένος καὶ ὑπεράνω πάσης δειλίας καὶ ἐμπαθείας. Μαλακίαν δὲ λέγει τετιμηκέναι τοὺς Λάκωνας καὶ θρασύτητα, ἀλλαχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων ὁ θεολόγος ὧδε φάσκων. Οἱ γὰρ αὐτοὶ καὶ μαλακίαν ἐτίμησαν καὶ θρασύτητα ἐσεδάσθησαν· μαλακίαν μὲν, ἣ ὅτι ἐποίουν καὶ τινα ἑορτὴν συσσιτίαν καλουμένην, ἐν ἣ κοινῶς πάντες ἡσθιον καὶ εὐωχοῦντο καὶ ἐθλούνοντο, ἣ ὅτι κάκει τὸ τῆς παιδευρατίας ἐπενέμετο πᾶθος, ὡσπερ ἔχομεν περὶ τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Ἀργιλίου, ἔτι παιδικὰ ἦν ποτε Ἀργίλιος τοῦ Πausανίου. Τὸ δὲ θρασύτητα σεβάσθηται, περὶ τῆς καρτερίας καὶ τῆς ἀνδρείας ὁ λόγος ἦν· τῷ γὰρ πλέον καρτεροῦντι ἄλλον ἐδίδοτο. Ἡ μὲν τοι θεὸς Ἄρτεμις παρθένος, οὐσα καὶ αἰψων, ὅμως ἔχειρε τοῖς ἐπιθωμίαις αἵμασι καὶ τοῖς τῆς ξηνοκτονίας.

274 Καὶ Γετικὸς Ζάμολξις ὀιστεύων δι' ὀμίλου.

Ἔστι δὲ τις καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, ἣς ἐπιμέμνηται ἱστορίας, τὸν Ἀβάριδος τοῦ ὑπερβορείου ὀιστόν· οὗτος δὲ ὁ Ἀβάρης, ὡς Ἡρόδοτός φησιν, ἐξ ὑπερβορείων ἦν ἀνθρωπὸς τις· οἱ δὲ ὑπερβόρειοι ἀρκτικώτεροι εἰσι καὶ ἐνδότεροι τῶν Σκυθῶν. Οὗτος οὖν ὁ Ἀβάρης λέγεται ἐθνους γενόμενος, περιτέναι τὴν Ἑλλάδα κύκλῳ μετὰ βέλουσ, καὶ χρησμούς τινας καὶ μαντείας λέγειν ὡς ἐθνους. Λυκούργος δὲ ὁ βῆτωρ μέμνηται τοῦ Ἀβάριδος ἐν τῷ κατὰ Μενεσαίχμου λόγῳ λέγων, ὅτι λιμοῦ γενομένου ἐν τοῖς Ὑπερβορείαις, ἦλθεν ὁ Ἀβάρης ἐν τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐμισθώτευσεν τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ τὸ χρησμολογεῖν, καὶ οὕτως κρατῶν τὸ βέλος ὡς σύμβολον τοῦ Ἀπόλλωνος (τοξότης γὰρ οὗτος ὁ θεός), περιεψε: χρησμολογῶν δὲ τὴν Ἑλλάδα.

275 Πάντα θεῶν ταύρων τε κακὴ ξείνοις θυηλίη.

Ταῦροι ἔθνος ἐστὶ περὶ τὴν Σκυθίαν. Ἐν τούτοις μετετέθη ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἡ θυγάτηρ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια ἐν τῷ μέλλειν αὐτὴν θύεσθαι ὑπὲρ Ἑλλήνων ἐν τῇ Αὐλίδι, ὑπὲρ ἧς ἔλαφον ἡ θεὸς ἀμείψατα δέδωκεν θύσαι. Αὕτη οὖν ἡ Ἰφιγένεια οὐσα ἐν τοῖς Ταύροις διὰ τὸ μὴ γνωσθῆναι παρὰ τῶν ἐπιξενομένων τίς ἐστίν, ἐπέτρεπεν αὐτοὺς θύειν τῇ Ἀρτέμιδι· καὶ αὕτη ἦν ἡ ξηνοκτονία ἣν λέγει ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀλλαχοῦ φάσκων ἐπὶ λέξεως· Οὐ δὲ Ταύρων ξηνοκτονία· καὶ αἴτις· Καὶ τὴν ἀντιδοθεῖσαν ἔλαφον τῆς παρθένου. Ὑστερον δὲ Ὀρέστης (οὗτος δὲ καὶ αὐτὸς Ἀγαμέμνονος) δειματούμενος ὑπὸ τῶν Ἑρινύων, καὶ ἐλθὼν παρὰ τοῖς Ταύροις καὶ συλληφθεὶς ὡς ξένος ἐπ' ἀναιρέσει, καὶ προσενεχθεὶς ὡς ἱερεὶα τῇ Ἰφιγένειᾳ, ἐπεγνωσθὴ διὰ τοῦ ἐλεφαντινοῦ ὤμου, καὶ ἀφείθη τῆς θυσίας. Οὕτως λοιπὸν λαβὼν ὁ Ὀρέστης τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, λέγω δὲ τὴν Ἰφιγένειαν, κομίζει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

276 Καὶ Πολύμνοιο (1) καλοῖο θεὸς φαλὸν ἀμφ-
[αγυπάζων]

277 Δουράτωρον.

Λέγεται μεираκίον ἐρασθῆναι τοῦ Διονύσου· εἶτα τοῦτο πρὶν ἐπιτύχη τῆς ἀσελγείας etc., ut supra λόγῳ ΞΔ', paulo post iniiium. Μέμνηται δὲ τούτων ὁ θεὸς Γρηγόριος καὶ ἀλλαχοῦ φάσκων· Οὐδὲ φαλλοὶ τινες καὶ ἰθύφαλλοι αἰσχροὶ καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασιν· ἐν γὰρ τῇ τοῦ Διονύσου ἑορτῇ, φαλλοὺς δερματίνους, etc., ut loc. cit. Τοῦτο δὲ ἐποίουν τιμῶντες τὸν ἐραστὴν τοῦ Διονύσου· — οὗτος δὲ ὁ παῖς Πολύμνος ἐκαλεῖτο.

Μάχλην τε Κύπριν τίονσα ἑορτή.

Τὴν Κύπριν εἶναι φασὶ τὴν Ἀφροδίτην, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος· « Οὐ δι' Ἀφροδί-

cuisse; luxuriam: συσσιτίαν enim celebrabant, ubi epulas inter et res venereas genio indulgebant, masculorumque concubitum exercebant uti fecit Pausanias cum Argilio amasio. Audaciam, ἢ fortitudinem et magnanimitatem: fortissimus enim quisque coronabatur. Verum Artemis, virgo cum esset tenera, sanguine exterorum super aris mactatorum delectabatur.

In carmine aliquo Gregorii historia legitur de Abaridis Hyperborei jaculo conscripta. Secundum Herodotum Hyperborei Scythias versus septentrionem sunt positi. Hic Abaris, deo aliquo in eo calescente, totam Græciam peragrasset telo armatus, et oracula edidisse dicitur. Lycurgus rhetor de Abaride in oratione contra Menesæchmum dicit, eum, cum Hyperboræi fame laborarent, in Græciam venisse et ab Apolline mercede conductum ab hero vaticinandi artem edidicisse. Atque ita jaculum manu tenens, quod symbolum est Apollinis jaculo armati, per omnem Græciam cucurrit vaticinans.

Est prope Scythiam Taurorum gens. Huc Iphigenia, Agamemnonis filia, translata est ab Artemide, cum in eo esset ut pro Græciis in Aulidis portu immolaretur. Dea ipsi cervam substituit. Cum itaque inter Tauros esset Iphigenia, quæ esset, ignorantes, se Dianæ sacrificari permisit. De hac igitur re Gregorius loqui videtur ubi dicit: « Apud Tauros non interficiuntur hospites; » et, « Cervæ in virginis locum substituta. » Dein, Orestes, Agam. filius, Furiis perterritus, ad Tauros venit; quem ut advenam ad sacrificium destinarent. Cum ad Iphigeniam sacerdotem adduceretur, ab ea agnitus est (humum namque eburneum carnali suffectum gerebat) et ab ara remotus. Orestes assumpta sorore Iphigenia in Græciam est reversus.

Tradunt adolescentem aliquem Dionysi amore inflammatum, priusquam voti compos factus esset, etc. Phalli atque ithyphalli nihil fœdi habent in forma aut in re. In festo enim Dionysi, etc. Hoc autem in honorem Dionysi faciebant amasii, cui nomen Polyhymnus.

Cyprin eandem cum Aphrodite faciunt, de qua alibi Gregorius: « Non per impura mysteria Veneris quæ turpiter concepta, turpiter etiam culta, ut Græci ipsi fatentur. » Aphrodite ex pudevdis Urani nata esse

(1) Cod. hic Προσύμνοιο ut in edd. Sed corrigito: infra Πολύμνος.

της πορνικῆς μυστήρια τῆς αἰσχρῶς, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν Ἕλληνας, καὶ γεννωμένης καὶ τιμωμένης. Ἡ Αὐτὴ μὲν οὖν ἢ Ἀφροδίτῃ ἐκ τῶν αἰδολῶν τοῦ Οὐρανοῦ τὴν γέννησιν μυθεύεται ἔχειν. Ὁ γὰρ Κρόνος, φησὶν, ὁ υἱὸς τοῦ Οὐρανοῦ, λαβὼν τὸ δρέπανον ἀπέκοψε τοῦ ἰδίου πατρὸς τὰ αἰδοῖα καὶ ἔριψεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ταῦτα τὰ αἰδοῖα πεσόντα καὶ ἀφρὸν συνάξαντα, ἀπεκύησαν τὴν Ἀφροδίτην· διὸ καὶ Ἀφροδίτῃ καλεῖται ὡς ἐκ τοῦ ἀφροῦ καὶ τῆς καταδύσεως γενομένη. Ταύτῃ τοι καὶ τὴν γέννησιν αἰσχρῶν ἔχειν αὐτὴν καὶ τὴν τιμὴν ὁ μέγας ἀπεφήνατο θεολόγος. Ὁμοίως γὰρ αἱ τιμαὶ αὐτῆς δι' αἰσχουρίας καὶ αἱ ἔορταὶ δι' ἠδουπαθείας καὶ πορνείας ἐτελοῦντο· καὶ γὰρ καὶ τῆς πορνείας ταύτην γέροντες εἶναι τὴν Ἀφροδίτην φασι. Κύπρις δὲ λέγεται πᾶν τὸ καθ' ἡδονὴν συνουσιαστικόν, καὶ ἀφροδίσιον αὐτῆς.

278 *Κερδαλή, καὶ Λίνδος ἐρυθρίζουσι* ἱεροῖσι.

Κερδῶ καλεῖται ἡ ἀλώπηξ, ἔνθεν καὶ κερδαλὴ ἡ κωνηρία καὶ ἡ δολιότης· δόλιον γὰρ καὶ πονηρὸν τὸ ζῶον τοῦτο ἡ ἀλώπηξ. Πορνικὴν οὖν ἔορτην τιμᾶν τοὺς Ἕλληνας φησι πανούργως τὴν ἐπ' ὀνόματι Κύπριν· καὶ γὰρ αὐτὴ κυρίως τὸ πάθος τῆς πορνείας ἐτίμων. Λίνδος δὲ πόλις ἐστὶ παλαιὰ τῆς Ῥόδου. Ἐν ταύτῃ ἱερᾷ τῷ θύοντι καὶ θοινωμένῳ τὸν βούν οἱ θύοντες κατηρώντο καὶ διελοιδороῦντο καὶ ὑβρίζον ὑβρεὶς οὐχ ὀσίως.

281 *Ἐμπεδοκλείς, σὲ μὲν αὐτίκ' ἐτώσια φυν*
[*σιώοντα,*

282 *Καὶ βροτὸν Αἰτναίοιο πυρὸς κρητηρὸς ἔδειξαν,*

283 *Σάνδαλ' ἀποβρίσαντες ἑλαζρονόοιο θεοῖο*

284 *Χάλικε, καὶ σε βροτοῖσιν ἐπαισχέα πῖσιν*
[*ἔθηκας.*

Οὗτος Ἐμπεδοκλῆς Ἡυθαγόριος ἦν τῆν φιλοσοφίαν, Σικελιώτης τὸ γένος· βουλόμενος δὲ κενοδοξῆσαι, ὅτι δὴ ἀνιερώθη καὶ μετάρσιος γέγονεν εἰς οὐρανοὺς,

ἔβαλεν ἐαυτὸν ἐν τῷ ἀναδιδομένῳ πυρὶ τῆς Αἴτης· τοῦτο δὲ τὸ πῦρ ἔλεγον Ἕλληνας, οἱ τοῦ Ἥφαίστου κρατῆρες. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπώλετο ὑπὸ τοῦ πυρὸς· ὁ δὲ θεὸς βουληθεὶς δημοσιεῦσαι αὐτοῦ τὴν κενοδοξίαν, τὸ σάνδαλον αὐτοῦ ἀποπτυσθῆναι σῶον ἐκ τοῦ πυρὸς ἐποίησε, καὶ οὕτως ἐγνώσθη, ὅτι μετάρσιος μὲν οὐ γέγονε, κατεκάθη δὲ ἀξίως τῆς οἰκείας κενοδοξίας.

Ἥρακλεις (1), Ἐμπεδοκλίμῃ, Τροφώνιῃ, λήξατε
[*μύθου.*

Ἡδὴ μὲν ἡμῖν εἴρηται περὶ Νέσσου καὶ Ἥρακλέους ἐν τῷ ἐπ' ἄνω, ὅτι Δηλιανερὰ Νέσσος ὁ ἵπποκένταυρος τοξοθεὶς τοῦ οἰκείου δέδωκεν αἵματος, ἐπειπὼν αὐτῇ τοῦτο κατέχειν, καὶ εἰ ποτε τὸν Ἥρακλῆ συμβῆ ἄλλης ἐραστῆναι, τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ χρίσαι τοῦ αἵματος, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτῆς πῖθον ἐπαγαγεῖν· ὅπερ Δηλιανερὰ ποιήσασα, πυρίκαυστον τὸν Ἥρακλῆ· πεποίηκε. Καὶ γὰρ ὑψήψεν ἐκ τοῦ Νέσσου αἵματος τὸ ἱμάτιον, καὶ οὕτως ἑαυτὸν εἰς ποταμὸν καιόμενον ἔβαλε· θερμανθέντος δὲ τοῦ ποταμίου βρέματος, οὕτως ἀπώλετο παρὰ τὰς καλουμένας θερμοπόδας· ἔχει δὲ τὸ ἔπος· ἐπὶ λέξιως ὡδε·

Ἀμφιτροωνίδαιος μέγα κλέος, ἀλλ' ἔδ' αἴμῃ
Ἐίματι σαρκαφάγῳ κείνους ὁ παντολέτης.

Τροφώνιος δὲ καὶ Ἐμπεδοκτίμος ὑπῆρχον μὲν ἐκ τῆς Βοιωτίας πόλεως Λεβαδίας, μάνταις δὲ τὰς τέχνας· καὶ οὗτοι δὲ βουλόμενοι κενοδοξῆσαι καὶ δεῖξαι, ὅτι ἀνεληφθῆσαν, ἑαυτοὺς ἐν τισιν ὑποβρυχίοις ἔβαλον τόποις ἐπὶ τῷ τεχνάει καὶ μὴ εὔρεθῆναι αὐτῶν τὰ λείψανα· ἐγνώσθησαν δὲ, ὅτι ἐν σπηλαίοις ἀπέθανον, διὰ τὸ μαντεῖον φανῆναι τὸν τόπον. Ἔστι δὲ τις παραμυμία ἡ λέγουσα· Εἰς Τροφώνιου μεμάντευσαι· εἴρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἀγέλαστων καὶ ὠχρίωντων. Πᾶς γὰρ ὁ καταβαίνων εἰς τὸ μαντεῖον ἐκεῖνο, ἀγέλαστος ἀνῆει καὶ ὠχρίων διηνεκῶς· εἰλεγος δὲ ἦν οὗτος ἀ-

dicitur. Saturnus enim filius Urani patris pudenda ferro excisa in mare projecit, ex eorumque spuma Venerem emersisse dicunt, unde etiam nomen nacta sit. Theologus ostendere vult, hujus deae generationem et cultum pariter turpia esse. Quem enim ei cultum praestabant, is omni foelitate dedecoratus erat. Scimus enim Aphroditem fornicationis deam esse. Cyprus, quidquid volupe est et Venereum, designat.

Vulpes κερδῶ audit, quod epitheton malitiae et dolo congeminat. Et vere quidem vulpes animal est astutum ac dolosum. Festum meretricium igitur parum probe Cypridis nomini alligunt; nam ipsi minime oderant fornicationem. Urbs antiqua, Lindus, in Rhodo insula est. Ibi sacerdoti bovem mactanti epulantiq; convicia ingerbant et vocibus persequebantur insulsissimis.

Empedocles, Pythagoras discipulus, e Sicilia oriundus, gloriae stupide erat cupidus, quippe qui, in caelos ascendisse sese vulgo fidem facturus, in Aetnae tum maxime flammis evomentis crateras se dedit praecipitem. Ibi cum igne consumptus esset, Deus, ut illius vanitatem patefaceret, calcem quem portaverat ferreum, una cum flammis ejaculatus, non ad divos ascendisse philosophum, sed in Aetnae fornace igne periisse ostendit.

Jam diximus Nessum hippocentaurum vulneratum Dejanira de suo sanguine dedisse, monentem ut illum servaret, et, si quando Hercules aliam amaturus foret, ejus vestem illo sanguine tingeret quo ipsum ad sui amorem revocaret: quo facto Hercules accendit; qui cum Nessi sanguine vestem inflammasset, in flumen se projecit, et sic fluvio ebulliente, ad Thermopylas interiiit.

Trophonius et Empedotimus, ambo vates e Lebadia Bœotiae urbe oriundi, fidem populo facere volentes in caelos assumptos esse, in loca se stagnosa projecerunt; mori enim volebant, sed ita ut ipsorum plane nihil superesset vestigii. Compertum autem est postea, in speluncis eos mortuos esse, ut in loco ad vaticinandum idoneo. Est enim in proverbio: In Trophonii antro vaticinatus es, quod quidem de his dictum qui non ridebant, qui colore erant livi. Quisquis enim ibi locorum descendit, tristis et pallido ore revertitur. Digni vero fuerunt Trophonius et Ganymedes qui vaticinarentur, quod templum Apollini Delphico

(1) Est initium epigrammatis 86, apud Muratorium (in editione nova n. 70, p. 1135).

τῶν τούτων, οἱ ὠχρίαζαντες καὶ μηδέποτε ἐν τῷ ὕποδρυχίῳ γέλασαντες τεθνήκασιν. Ἡξιώθησαν δὲ Τροφώνιος καὶ Γανυμήδης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ μαντεύεσθαι διὰ τὸ κρίσαι αὐτοὺς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπὸ οἰκείων χρημάτων· μέμνηται δὲ τούτων καὶ ἀλλαχοῦ Γρηγόριος ὁ θεῖος ὡδε φάσκων· Καὶ Τροφώνιον κατὰ γῆς παίγνια καὶ μαντεύματα· ἐποιοῦν δὲ τελετάς τινας οἱ κατιόντες ἐν τῷ Τροφωνίου σπηλαίῳ μαντεύεσθαι, καὶ ὡς χρησιμωδηθέντες ἀνῆσαν ὠχροὶ καὶ ἀγέλαστοι.

287 Καὶ σύ γ' Ἀρισταῖον κενεαυγέος ὄφρ' ἄπιστε.

Καὶ οὗτος Ἀρισταῖος Βοιωτὸς ἦν Λεβαδίας ὁμοίως τῆς πόλεως, καὶ οὗτος τὸν ὅμοιον τῷ Τροφωνίῳ τρόπον ἀπώλετο κενοδοξήσας.

ΛΟΓΟΣ ΞΕ'.

Κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων (1).

41 Ἴσδὸν Πηνελόπης, τὸν ῥυῖε λυεν, ἡμαρ ὕφαιεν,
42 Ἐνδοῖο τὴν Ἐκάδην, ἔκτοτι τὴν Ἐλένην.

Πηνελόπη γυνὴ γέγονεν Ὀδυσσεύς· Ὀδυσσεὺς δὲ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον λέγεται πολλὰ πλανηθῆναι ἐπὶ χρόνον πολὺν. Συνήχθησαν οὖν μνηστορες ἐπὶ τὴν Πηνελόπην καὶ παρεκαθέζοντο ταύτῃ, ἥσθιον δὲ ἀπὸ τῶν Ὀδυσσεῶς κτημάτων. Ἔλεγον οὖν τῇ Πηνελόπῃ ἐπιλέξασθαι ὃν ἂν ἐθέλοι, καὶ τούτῃ συζυγῆναι· ἡ δὲ Πηνελόπη μαθοῦσα ζῆν τὸν Ὀδυσσεῶτα καὶ προσδεχομένη αὐτὸν, χιτῶνα ποικίλον ὑφαίνουσα, τοὺς μνηστήρας ὑπέκλεπτεν ἐπὶ χρόνον πολὺν. Ἐφη γὰρ αὐτοῖς, οἱ τὸν Ἴσδὸν ἀπαλλάσσουσα, μετὰ ταῦτα μνηστευθήσομαι. Οἱ μὲν οὖν τοῦτον ὑπέκλεπτοντο τὸν τρόπον, τὴν ἡμέραν καθεζόμενοι καὶ ὀρῶντες ὀφθαλμοῦσαν τὴν Πηνελόπην, αὕτη δὲ νυκτὸς ἀνισταμένη ἀνέλυεν ἄπερ ὕφαιεν ἐν ἡμέρᾳ. Ἐπὶ πολλὸ δὲ τοῦτο ποιοῦσα, φωραθῆναι λέγεται, καὶ τότε αὐτῇ πάντες ἐπιθέμενοι συνεγένοντο· ὅθεν συλλαβῶσα τίκτει τὸν Πάνα, διὸ καὶ Πᾶν ἐκάλει, καθὼς

ἐν τῷ ἔγ' λόγῳ εἶρηται. Ἐλένη δὲ ἐστὶ περὶ ἧς ὁ Τρωϊκὸς συνεκροτήθη πόλεμος πρὸς τοὺς Ἕλληνας· τὴν δὲ ἡ Ἐλένη. Καὶ γὰρ Μενελάου σύμβιος οὔσα, τῷ Πάριδι Ἀλεξάνδρῳ ἐπιμανεῖσα, σὺν αὐτῷ εἰς Ἴλιον γενομένη, τὰ μυρία δεῖνὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Τρωσὶ προεξένησεν· αὕτη δὲ πρὸς πόλεμον αὐτὸν Ἀλέξανδρον διεγείρει, καθὼς Ὅμηρος ὡς παρ' ἐκείνου φησὶν·

Ἐκτορ, ἐπεὶ με κατ' αἴσαν ἐνεῖκεσσις οὐδ' ὑπὲρ
αἴσαν,

Τὸν γὰρ τοὶ ἔρῳ, σὺ δὲ σύνθεο καὶ μὲν ἀκουσον,
(ὅτι ἐγὼ Τρώων τόσσον χόλω οὐδὲ νεμέσσει
Ἥμην ἐν θαλάμῳ, ἀλλ' ἔθελον ἄχρ' προτραπέσθαι.
Νῦν δὲ με παρεῖπτοσ' ἄλοχος μαλακοῖς ἐπέεσσιν
Ὀρμησ' ἐς πόλεμον (2).

Ἐκάδη δὲ μήτηρ μὲν ἐστὶν Ἐκτορος καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Πολυξένης, γυνὴ δὲ Πριάμου τοῦ Τρώων βασιλέως. Αὕτη δὲ σὺφρων τὰ μάλιστα καὶ τῶν θηλειῶν θειῶν προσφιλέη, ὡς αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν ἐστὶ Ὀμήρου δι' ἐπὶν·

Αὕτη δ' ἐς θάλαμον κατεβήσθε κηῶντα,
Ἐνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποικίλιοι, ἔργα γυναικῶν
Σιδωνίων, τὰς αὐτὸς Ἀλέξανδρος θεοειδὴς
Ἥγαγε Σιδωνίηθεν ἐπιπλῶς εὐρέα πόρτον,
Τὴν ὁδὸν ἦν Ἐλένην ἀνήγαγεν εὐπατέρειαν·
Τῶν ἐν' ἀειραμένη Ἐκάδη φέρε δῶρον Ἀθήνη,
Ὅς κάλλιπος ἦν ποικίλασιν ἠδὲ μέγιστος,
Ἄστῆρ δ' ὡς ἀπέλαμπε, ἔκειτο δὲ ρεῖλατος ἄλλων.
Βῆ δ' ἰέναι, πολλὰ δὲ μετασσεύοντο γεραιαὶ (3).

Τὸ δὲ λέγειν τὸν Θεολόγον ταῖς καλλωπιζομέναις γυναιξίν, ὅτι ἔσωθεν τὴν Ἐκάδην, καὶ ἔξωθεν τὴν Ἐλένην, τοῦτο ἐστὶν, ὅτι τὰς πορνικῶς καλλωπιζομένας ἀδύνατον ἐπαγγέλλεσθαι σωφροσύνην.

53 Κῆπος Ἀδωνίδος, ἡ δὲ τετὴ χάρις ὠλεστικαρκος.

Οὗτος Ἀδωνὶς ἐνομήσθη εἶναι θεός. Τοῦτον Ἰουλιανὸς ἔσεβεν, ὡς ἐν τοῖς στρηλιτευτικοῖς λόγοις ὁ θεὸς Γρηγόριος· Ἐφη· ἄνθρωπος δὲ ὢν τράσθη ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης· ἐφρονεῦθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀρεως, διὰ

de sua pecunia fecissent. De his loquens Gregorius alibi : Trophonii sub terra ludibria et oracula. Ii qui vaticinandi ergo in Trophonii antrum descendebant, mysteriosi aliquid faciebant, et redditis responsis tristes et pallidi reversi sunt.

Aristeu- Bœntius Lebadiam et ipse habuit patriam, et eodem quo Trophonius modo ambitionis pœnas dedit.

CARMEN LXV. Adversus mulieres vanas.

Penelope soror fuit Ulyssis, qui post bellum Trojanum multum et diu erravit. Convenerunt itaque proci ad eam et bona Ulyssis assiduè comessationibus consumeabant. Cum igitur Penelopæ proposuissent ut quævis eorum vellet, eligeret eique jungeretur, ipsa Ulysses vivum sciens eumque exspectans, opus textile incepti et proci per longum tempus deceptis verba dedit. Hoc opere confecto nubam, addens. Interdium Penelopen operi incumbentem viderunt; quæ noctu solvebat quod per diem contexerat. Cum postremo in fraude deprehensa esset, proci omnes ei vim intulerunt. Hinc Panem peperit a rei natura nomine accepto. Helenæ gratia bellum Trojanum contra Græcos exarsit. Meretrix autem Helena. Nam cum Menelao conjugata Parisi Alexandri amore incensa cum eo Trojam profecta innumerarum Græcis et Trojanis calamitatum causa exstitit; ipsa enim Alexandrum ad bellum exhortatur, teste Homero.

Hecuba mater est Hectoris, Alexandri et Polyxenæ, uxor vero Priami regis Trojanorum. Erat autem feminarum sapientissima deabusque charissima, ut ait Homerus.

Quando Theologus dicit vanis mulieribus, quia intus Hecuba, extrorsum Helena, innuit fieri non posse meretricie comptas rectum tramitem sequi.

Adonis deus habebatur, a Juliano quoque cultus, ut dicit Gregorius in orationibus suis invectivis. Cum autem vir esset, a Venere amatus est posteaque a Marte amulo obtruncatus. Nos quidem ignoramus utrum Adonis ob pulchritudinem vitam amiserit, an aliam ob causam. Amori succedere invidiam hui-

(1) Ed. nov. p. 568.

(2) *Iliad*. 7. vers. 335.

(3) *Ibid.* vers. 288 sqq.

τὸ ἀντρασθῆναι ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης τὸν Ἄρεα. Εἶτε τοίνυν οἰκτίρον ἔχοντα κάλλος τὸν Ἀδωνιν καὶ διὰ τοῦτο ἀπολέσθαι κατὰ τὸν ἀναβεηχότα λόγον φασίν Ἕλληνας, οὐκ Ἰσμεν· εἴτε καὶ κῆπον ἔχειν διολύττα τοὺς οἰκτίους καρπούς, οὐκ ἔχομεν λέγειν. Τὸ γὰρ ἐρασθέντα ζηλοτυπηθῆναι καὶ τοῦτον ἀπολέσθαι τὸν τρόπον, εἰς ὑπόνοιαν ἄγει τοιάνδε. Καλὸν δὲ τῶν στηλιτευτικῶν λόγων μνημονεύσαντες, τὴν δὲ ἦν Ἀδωνι; Ἰουλιανός, παραθέσθαι ὑπόθεσιν. Οὗτος γὰρ ὁ μυσαρὸς εἰς Γαλιλαίους τὸ τῶν Χριστιανῶν μετέθηκεν ὄνομα διαπαίζων τὴν θρησκείαν· Γρηγόριος δὲ ὁ θεοφόρος ἀντιδιαπαίζων ἀξίως τὸν ἀνόητον, διαφόροις ὀνόμασιν ἀποκαλεῖ· λέγει μὲν αὐτὸν εἰδωλιανόν, ὡς τοῖς εἰδύοις προσανέχοντα· Πισαῖον αὖθις, ὡς τὸν ἐν Πισιδίᾳ τιμώντα· Ζεὺς γὰρ ἐν Πίσᾳ τῇ πόλει τῆς Ἡλίδος ἐξαίρετως ἐτιμάτο· Ἀδωναῖον δὲ δὶκ τὸν Ἀδωνιν ὃν ἐτίμα καὶ ἔσεβε· καὶ Σίταυρον ἐπὶ τούτοις τὸν Ἰουλιανὸν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐπωνόμασεν, ὡς ὀλοκλήρους ταύρους τῷ Διὶ θυσιάζοντα καὶ κατακαίοντα.

Ἐδ Πῶς δὲ σὺ γ' εἶδος ἔχουσα κολοῖτον, εἴγε κολοῖτον

ἔβ Εὐπτερον ἀλλοτριόις ἀνθεσι μῦθος ἔχων,

ἔβ Αὐθις γυμνὸν ἔθηκε γελόιου.

Ἔστι τις μῦθος τοιόσδε· Κρίσις ἦν, φησί, περὶ κάλλους ὀρνέων, Ζεὺς δὲ διαιτητῆς ὑπῆρχε τῆς κρίσεως· ἦν δὲ ὀρισθεῖσα ἡμέρα ἐν ἣ ἔδει συναυλισθῆναι [παρὰ] τὸν Δία τὰ θρνεα· τῇ προτέρᾳ δὲ τῆς ὀρισθείσης ἡμέρας, παρὰ τῷ ποταμῷ φοιτήσαντα τὰ θρνεα, τοῖς νάμασιν ἀπενίζοντο τὰ πτερὰ, ἵνα τὸ φυσικὸν ἐκάστω διαλάμψῃ κάλλος· ὁ δὲ κολοῖδ; (ἔστι δὲ τοῦτο τὸ θρνεον εὐ μάλα μικρὸν μὲν τὸ σῶμα, ἀκαλλές δὲ τὸ εἶδος) τῶν ἐκπεσόντων παρὰ τοῖς ὕδασι πτερῶν περιθελὶς ἑαυτῷ, ἤκε καὶ αὐτὸς παρὰ τὸν Δία, ὡς ληφόμενος τοῦ κάλλους τὸ νικητήριον· ἀνέμου δὲ πνεύσαντος καὶ ἀποσκαπέσαντος τὰ ἀλλόφυλα τῶν πτερῶν, γυμνὸς εὐρέθη τοῦ κάλλους· ἔχων δὲ τὴν ἐκ

φύσεως αὐτῷ περικειμένην ἀμορφίαν, οὕτως τῆς αἰσχύνης ἀπέλασεν.

115 *Εἰ τάχα καὶ συρῶσιν ἐν σκοτίοις πέσοιεν*
106 *Εἰρηθόντες Κίρκη χρίσμασι θηροτόκοις.*

Αλήτου θυγάτηρ Κίρκη λέγεται, τοῖς δὲ ἰδίου πατρὸς ἄρμασιν ἐπ' ἐρήμων μετενεχθῆναι νῆσον. Αὕτη φαρμακίς τυγχάνουσα, βρώσιν τινα τοῖς παρεμπύπτουσι παρέχουσα, χοίρους, ὡς ὁ μῦθος, ἀπετέλει. Τῆδε καὶ Ὀδυσσεὺς ἐν τῇ πλάνῃ περιτυγχάνει, τοῖς δὲ χρίσμασιν οὐχ ἑάλω τῆς Κίρκης, φάρμακον ἔχων Ἑρμοῦ τοῦ πομποῦ. Τὰς τοίνυν καλλωπιζομένης γυναίκα; ὁ θεὸς Γρηγόριος τῇ Κίρκῃ ἀπεικάζει· ταῖς δὲ τούτων ἄρκουσι τοὺς ἐμπύπτοντας, χοίρους ὀνομάζει. Εἰργονται γὰρ ὡς τῆς Κίρκης τοῖς χρίσμασιν οἱ ταῖς γυναικείαις τερπόμενοι ζωγραφίαις ἐν συρῶσιν.

115 *Πανδῶρην ἐπέκουσι πυρὸς μιλεροῖο κλαπέντος*

116 *Ποιῆν ἡμερλοῖς ἀντικον ἐλθέμεται,*

117 *Ἄρτι πυρὸς, πῦρ ἄλλο καλοῦ κικόν, ὡς κα [γλέησι].*

Τὴν Πανδῶραν οἱ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, τὴν πρωτόπλαστον καλοῦσι γυναῖκα· Πανδῶραν δὲ φασὶ θεὰ τὸ πᾶσι δεδωρῆσθαι· ὥσπερ οὖν καὶ τὸν Νῶε λέγουσι Δευκαλίωνα, καὶ τὸν ἐπὶ τούτου κατακλυσμῶν μυθολογοῦντες παρεισάγουσιν. Ἔθος γὰρ αὐτοῖς, ὡς φθάσαντες εἴπομεν, τῶν θεοπνεύστων βιβλῶν ἀποτεμένει τὰς ἱστορίας, καὶ πρὸς τὸν οἰκτεῖον καταπλάττει μῦθον. Φατίν οὖν, ὅτι πῦρ ἦν πρὸ τῆς γυναικὸς ἐξ οὗ τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἦν μετασχεῖν. Ἐκλάπη οὖν τὸ πῦρ ὑπὸ Προμηθέως· οἱ οὖν θεοί, φησὶν, ἐποίησαν τὴν Πανδῶραν γυναῖκα, καὶ παρέσχον τοῖς ἀνθρώποις πῦρ ἄλλο ἀντὶ τοῦ κλαπέντος πυρὸς, ἵνα, φησὶν, τοὺς ἀνθρώπους ἐκκαίῃ, τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπινοήσαντες ταύτην, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατακάθειον ὑπέκκαυμα τὴν αὐτῆς φύσιν οὕτως ἐπινοήσαντες. Κεῖται πλατυτέρως ἀλλαχῶ.

que caedem, nihil est quod miremur. Sed libet referre, ex orat. stelit. Gregorii, unde nomen Julianus Adonis venerit. Hoc enim caput execrandum, impium, Galilaeos appellandos censuit Christianos; Gregorius autem Christo fidelis par pari referens, varia ei ingerit nomina: idolicum ab idolorum cultu; Pisanum a cultu Jovis Olympii; Pisae enim, urbs Elidis, praecipuo eum cultu prosequantur; Adonaeum propter Adoniam ab eo cultum; Sitaurum denique Gregorius eum appellat ob tauros integros ab eo caesos et crematos.

Legimus in fabulis: Lis fuit circa avium pulchritudinem, Jove causae arbitro. Indicta igitur fuit dies quo Jupiter aves congregaret. Prima igitur luce aves convenere ad flumen et undis alas laverunt; quo factum est, ut singularum pulchritudo reluceret. Graculus autem, avis perparva et minime pulchra, penis per aquas disseminatis se exornavit Jovemque adivit pulchritudinis pretium relaturus. Amante autem vento cum pennae alienae detegerentur, tandem pulchritudine destitutus est. Cum igitur natura nihil nisi deformitatem ei deputasset, pudendi locum reliquit amplissimum.

Circe Acetae regis filia esse perhibetur, paterno curru in desertam insulam delata. Cum autem venefica esset, esculentis aliquid ad se venientibus obtulit, unde homines porci fiebant. Postquam Ulysses quoque eo devenisset, nil mali a venefica passus est; Mercurii enim pharmaco munitus erat. Vanas igitur mulieres Gregorius cum Circe comparat, porcos nominandis qui ab iis irretiuntur. In suili includuntur ut Circes pharmaco infecti, quotquot tabulis luxuriosis pellicuntur.

Pandoram Graeci primam mulierem appellant. Pandora dia τὸ πᾶσι δεδωρῆσθαι. Sic Noe dicunt Deucalionem, cujus tempore diluvium accidisse fabulantur; solent enim, ut supra dictum, librorum inspiratorum historias mutuari, suisque fabulis immiscere. Dicunt igitur ignem ante mulierem fuisse, ignem vero a Prometheo furto subreptum, Pandoram a diis creatam ignemque alium hominibus datum fuisse, ut homines ureret, hac ultione contra ipsos sumpta, nolentes tamen cor eorum flammis tradere.

129 Οὐκ ἄφεις καὶ πρόσθε τὸν πατέρ' ὡς ἀπάτησεν
130 Ἄνδροφόνου φουτοῦ εὐχρως ἀγλαίη.

Μέμνηται τῆς κατὰ τὸν Ἄδῃμ παραβάσεως· ἔστι δὲ ἡ ἱστορία ἐν τῷ β' λόγῳ.

139 Τοῦτο δὲ καὶ πλέον ἐστὶ γελῶσιον, οἶδεν
[ἀκοσμεῖν]

140 Εἶδος ἔχουσα γυνή, καὶ πατεῖαι Δανάην.

Δανάη γυνὴ ἔστιν ἐρωμένη Διὸς, Ἀκριστοῦ μὲν θυγάτηρ, Περσείως δὲ μήτηρ· αὕτη δὲ τρόποις ἐμηχανᾶτο σπιθαζόμενη, αἰσχροῖς δὲ σχήμασι κλειζόμενη· διὸ ὁ Ζεὺς ὡς χρυσὸς αὐτῇ φαινόμενος συνεκάθευδεν αὐτῇ. Περιτιθεμένη γὰρ ἑαυτῇ τὸ χρυσίον ἢ Δανάη, εἶδος ἐστὶν ἐν ᾧ μετεμορφοῦτο ὁ Ζεὺς οὕτως εὐσχήμονι, καὶ γὰρ διεβρόντη τὸ χρυσίον, καὶ συνεγένετο αὐτῇ. Μιμείται τοίνυν τὴν Δανάην, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, γυνὴ καλλωπιζόμενη, κἄν εὐσχημον εἶδος ἔχη, προσεπινοοῦσα χρωματίαν τινα δι' ὧν τοὺς ἀνθρώπους ἐφέλικται, ὡς ἡ Δανάη.

153 Πυρθάνου', ὡς κενεῖη καὶ ἀνείδουσι ὑστερό-
[φανον]

154 Ἠχώ τις ποθέων, πλάθει' ὑπὲρ σκοπιῶν.

Ἦδη μὲν περὶ Πανὸς εἰρηται, ὡς αὐλητῆς ὢν τῶν ὁρέων τοῖς ἀντηχημασιν ἐτέρπετο τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς.

155 Καὶ μορφῆς ποθ' ἔης τις ἐράσσοτο, καὶ κατὰ
[πηγῆς]

156 Ἠλατ' ἐπ' εἰδώλῳ κάλλιος οὐλομένου.

Κεῖται μὲν ἐν τῷ ε' λόγῳ. Νάρκισσος οὗτος ἦν ὁ κυνηγέτης, δὲ ὢν χαρίεις τὴν ὄψιν ὑπεράγα, ὀργῶν τε τῇ Ἀφροδίτῃ, καὶ πιόμενος ἐπὶ πηγῇν ἔρχεται· τῆς οικίας δὲ μορφῆς ἐρασθεὶς τῆς πηγῆς κατεπύθησεν, ὁμοῦ τοῦ κάλλους τοῦ ὀλεθρίου τῷ εἰδώλῳ τὴν θάνατον ἐπισκασάμενος.

157 Ἀλλή δ' ἄν ποταμοῦ καλοῖς ἐπεμήνυτο βεί-
[θροισ']

158 Μαίνετο, οὐδ' ὄχθας ἦγ' ἀπέλειπε φίλας·

159 Λάπτει ὕδωρ, χεῖρσσιν ἀψύσσοτο, ἀφρόν
[ἐμαρπτεν']

160 Ἀλλ' οὐδ' ὡς πύρροις ὕδασι λίγη πόθοσ'.

161 Οὕτω τυφλὸν ἔρωσ καὶ ἀνδρῶσιον.

Ἦρα ποτὲ τοῖς ὕδατιν ἐπεμάνη· ἄλλοι δὲ τὴν Τυρῶν φασι τὸν ἐγχώριον ποταμὸν ἐρᾶν τὸν Ἐνιπέα, ἐνθα

γενομένη, ταῖς ἔχθαις τοῦ ποταμοῦ παρεκλιθέετο· φλεγόμενη δὲ ὑπὸ τοῦ πόθου, τὰ γέλωτος ἐπραττεν ἔργα, ἐπινεν ὕδωρ, ἤντηλε ταῖς χερσὶν, ἐκράτει προσεγγίζουσα, τὸν ἀφρόν ἐλούετο, διηντλετο καὶ τυχεῖν οὐκ ἠδύνατο τοῦ ποθομένου· οὐ γὰρ οἶόν τε συγγενέσθαι αὐτῇ τὸ ὕδωρ. Ὡς δὲ ταῦτα ἐποίησε, πλέον ἐξήπτετο, καὶ ὁ πυρῶεις ἔρωσ ἐν τοῖς ὕδατιν οὐκ ἤθελε παύσασθαι. Οὕτω, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τυφλὸν τι καὶ ἀδικον ἔρωσ λίαν, καὶ τὸν ἐμφορνα πολλακίς ἐξω τοῦ νοῦ βάλλων· τοῦτο δὲ φησι κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων, ὅτι διὰ πολλῶν τρόπων οἰστρηλατοῦνται, σπιθιζόμεναι, χρωματιζόμεναι, κοσμοῦμεναι, καὶ σωφροσύνην σχηματιζόμεναι, δι' αὐτῶν τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸν ἐγκάρδιον ὑποφαίνουσιν ἔρωτα. Κεῖται ἐν τῷ ρμβ' λόγῳ.

165 Πείθομαι ὡς ποτε ταῦρον ἀνὴρ σοφὸς ἦπαψε
[τέγγη]

166 Χρώμασι μορφώσας δονρυτέην δάμαλιν·

167 Ξείρος ἔρωσ, ἀπνόουσιν ἐπ' εἶδουσι, ἐμπνοα
[βαίνει]

168 Ὅπλοτε καὶ σὺ νέουσι μήσαιο τοῖον ἄγος.

Λόγος ἐστὶν, ὅτι τῶν ἀρχαίων τις σοφὸς ζωγράφος δάμαλιν ξυλίνην στήσας ἐξωγράφησεν, ὡς μὲν τις, ὅτι ὕδατων δαμάλεωσ τοῖς χρώμασιν ἐπιμίξας καὶ οὕτως σκευάσας ἔστησεν ὁμοῦ τὴν δάμαλιν τὴν ξυλίνην· ταῦρος δὲ ἐνεχθεὶς καὶ παραστάς ἐπεμαίνετο τῇ δαμάλει τῇ ξυλίνῃ ξένον ἔρωτα ἐπιδεικνύμενος. Φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι αἱ ζωγραφούμεναι γυναῖκες ψιμυθλοῖς καὶ ψυκαλοῖς καὶ χρώμασιν ἄλλοις τοὺς ἀνδρας ἐπισπῶνται πρὸς ἔρωτα. Εἰ γὰρ ἐπ' ἐβύχα μανίαν τῷ ταύρῳ τὰ τοιαῦτα πεποίηκεν, πόσω μᾶλλον ἐπ' ἀνδράσιν τῇ ἰμολεῖ περιεχομένοις σαρκί; 169 Ὅρφεὺς θῆρας ἐπειθε, σὺ δ' ἀνέρας, οἶσιν
[ὁμοῖος]

170 Θῆρσιν ἔστι νόος, θηλυμοσῆς τε βίος.

Κεῖται ἢ κατὰ τὴν Ὀρφέα διήγησιν ἐν τῷ ε' λόγῳ.

185 Πῶς δὲ σὺ τόσσον ἔρωτος ἐπ' ἀνδρῶσι κε-
[σὶν ἄρουσα]

186 Λυσιγάμοιο γύναι ἐπὶ μενεῖς κακίης;

Adami prævaricationem refert in carmine II.

Danae mulier a Jove amata, Acrisii filia Persei que mater, moribus haud integris artibusque malignis, Jovis sub pluvia aurea complexum læte passa est. Admisso namque auro, id est Jove, cum ipso concubuit. Danaen, ut ait Gregorius, imitantur mulieres ambitiosæ quæ, licet formæ non spernendæ, perfidis artibus viros alliciunt.

Pan, ut jam diximus, tibicen, tibiærum sono e montibus repercusso delectabatur.

Narcissus venator forma egregia præditus, Veneris amore captus ad fontem venit ut sitim expleret. Ibi cum faciem suam videret ex aquis resplendentem, in fontem insiluit, ibique pulchritudinis suæ fatuus admirator mortem oppetit.

Juno aliquando aquarum insano amore capta est; alii vero Tyro Enipeum fluvium adamasse dicunt, cujus ripis assidebat, ridicula prorsus faciens præ insania: bibebat, manibus lauricibat, quasi complectebatur, corpus lavabat, omnia denique in auxilium adhibuit, nec aqua potiri ac ad libidinem exsatiandam frui licebat. Hæc taliaque faciens amore non exstinxit ignesque inter nos aquis delere non valuit. Sic, divinus ait Gregorius, amor nimius res est cæca et iniqua et hominem demental. Dicit autem hæc contra mulieres quæ ornamentis se circumdant, et mille modis apparantur, comuntur, virtutem et castitatem simulant, libidinem qua ardent, manifestant artibus ipsis quibus irretire viros gestiunt.

Fama est veterem aliquem pictorem vaccam ligneam affabre factam exhibuisse, adhibita ad colores miscendos aqua, qua re vacce colorem mentiri volebat. Forte taurus intronissus vaccam ardere, amoneque monstrosam monstrare cœpit. Docet Gregorius mulieres depictas cerussa, purpura aliisque coloribus virorum amorem stimulare. Nam si taurus in inanimatum quid insanire potuit, quanto magis mulieres in viros eadem carne præditos ferentur!

Τὴν Ἀφροδίτην ἔφορον εἶναι φασὶ τῆς πορνείας καὶ τῶν ἐρωτικῶν ἀπάντων καὶ πρὸς ἡδονὴν σαρκῶς ὁρώντων· ὁθεν, ὡς Ὅμηρός φησι, τὴν Ἀφροδίτην ἔχειν τὰ πρὸς ἀπάτην ἐπιτηδεῖα πολλαχού τις ἂν ἴδοι, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ἥραν· μᾶλλον ὁ Ζεὺς Ὅμηρῳ μεμυθολόγηται τοῖς Τρωσὶν ἐχαρίζετο καὶ τοὺς Ἕλληνας ἠττάσθαι παρεσκευάζεν διὰ τὴν τῆς Θέτιδος ἱκετεῖαν ἔνεκεν Ἀχιλλεύς, ἵνα ζητήσωσιν αὐτὸν Ἕλληνες ἠττούμενοι· καὶ γὰρ ἦν παροξυσμὸς μεταξὺ Ἀχιλλεύς καὶ Ἀγαμέμνονο; ἔνεκεν Χρυσίτιδος καὶ Βρισητίδος. Χρῦσις γὰρ ἱερεὺς ὢν Ἀπόλλωνος παρῆν ἐπὶ ναύσταθμον τῶν Ἑλλήνων Χρυσίτῃα τὴν ἰδίαν λυτρωσόμενος παῖδα, γέρας Ἀγαμέμνονι δοθεῖσαν ὑφ' Ἑλλήνων· αὕτη γὰρ καὶ Βρισητίς ἢ τοῦ Ἀχιλλεύς ἐξαίρετοι τῆς αἰχμαλωσίας ὑπῆρχον νεάνιδες. Λύτρων δὲ πολλῶν ὑπὸ Χρῦσου παρεχομένων, Ἀγαμέμνων οὐ προσέσχεν, ἀλλὰ γὰρ ἠείμασεν τὸν ἱερέα πρὸς τούτους. Ὁ δὲ τῷ Ἀπόλλωνι κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐντυγχάνει· λοιμικῆς δὲ νόσου τὸ στρατόπεδον νεμομένης, Κάλχαντος ἀληθῆς διασφῆσαντος, Ἀγαμέμνων ἠναγκάζεται τὴν Χρυσίτῃα τῷ πατρὶ τῷ οικίῳ ἀποδοῦναι· διέστεικεν δὲ πρὸς Ἀχιλλέα, ὡς ἄτε Κάλχαντα τὸν χρησμὸν ὤρε φῆνας παρεσκευασμένον. Ἀφελεῖται οὖν τὴν Βρισητίδα τοῦ Ἀχιλλεύς, δι' ἣν εἰς λόγους καταστάντες διηνήθησαν. Ἀχιλλεύς δὲ κλαίοντος ἀντι τῆς κόρης, ἡ μήτηρ Θέτις ἀνελοῖεν λέγεται καὶ λόγοις αὐτὸν αἰμυλοῖς μεταβαλεῖν· εἰτ' ἔπειτα εἰς Ὀλυμπον ἀφικομένη τῷ Διὶ προσαγγέλλει τοῖς Τρωσὶν ἐπαμύναι, ὅπως Ἕλληνες ἠττούμενοι δεηθῶσιν Ἀχιλλεύς. Ζεὺς δὲ τῆς Θέτιδος τὴν ἱκετεῖαν δεξάμενος, ἐπὶ μὲν τῇ ὑποσχέσει κεκίνηκε τὰς ὀφρῦας, τὰς δὲ τρίχας τῆς κεφαλῆς σείτει κατανεύσει λέγεται, συγκινῆσαι τε τὸν οὐρανὸν ὅλον τῶν τριγῶν αὐτοῦ κινουμένων. Τῆς τοί-

ων Θέτιδος τὴν ἱκετεῖαν πληρῶσαι θέλων ὁ Ζεὺς καὶ εἰς πέρας ἄγων, τοῖς μὲν Τρωσὶν ἐβόηθει, τοῖς δὲ Ἕλλησι κακὰ ἐβουλεύετο. Φροντίζουσα δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡ Ἥρα βουλεύεται πρὸς μίξιν ἀπατήσαι τὸν Δία καὶ πρὸς ὑπνον καθελκύσαι, ὅπως καθευδόντος τοῦ Διὸς ἀβόηθτοι γενόμενοι Τρῶες τοῖς Ἕλλησιν ἠττηθῶσιν. Ταῦτα βουλευσαμένη λαμβάνει τὰ καλλωπίσματα ἐκ τοῦ κεστοῦ τῆς Ἀφροδίτης (ὁ δὲ κεστοὺς κἀφίον ἐστὶ τι, ἱμᾶς ποικίλος, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς κάλλος καὶ εὐμορφίαν καὶ χάριτας ἐναπόκεινται)· εἶτα κοσμησαμένη ἀνεισιν παρὰ τὸν Δία καὶ κινεῖ αὐτὸν πρὸς ἡδονὴν καὶ λαγνείαν. Καθέλκει οὖν αὐτὸν εἰς ὑπνον τριῶν ἡμερῶν· καθευδόντων δὲ, φησι, βοτάνας ἀνέδωκεν εὐώδεις ἡ γῆ, κρόκον φημι καὶ λωτὸν καὶ ὑάκινθον· ἔχει δὲ τὸ ἔπος ὕδα·

*Τοῖσι δ' ὑπὸ χθῶν δια φέρον νεοθηλέα ποιήν,
Λωτόν θ' ἐρήνητα ἰδὲ κρόκον ἠδ' ὑάκινθον·
Πυκνὸν καὶ μυλακὸν ἐς ἀπὸ χθοῦν ἐψὺς ἐερ-
[γεν] (1).*

Φησὶν οὖν ὁ θεοπέσιος Θεολόγος, ὅτι τὸν κεστοῦν τῆς Ἀφροδίτης ἐπιφέρεται γυνὴ τοιοῦτος σχηματισμένη καλλωπισμοῖς πρὸς ἀπάτην ἀνδρῶν καὶ λαγνείαν· ἡ δὲ τοιοῦτον κεστοῦν φέρουσα πῶς δύναται σωφρονεῖν, κἄν τοῦτο πολλάκις οἰηθεῖ; Ἀσυγαμον δὲ τὸν κεστοῦν καλεῖ· καὶ γὰρ τῶν πρὸς αἰσχρὰν μίξιν ὑπηρετῆς ἐστὶν καὶ πρόξενος· τὰ πρὸς ἀπάτην ἔχων κείμενα, ὡς φησὶν αὐτῇ Διομήδης τῇ Ἀφροδίτῃ·

*Εἶκε, Διὸς θυγάτηρ, πολέμου καὶ δηϊοτήτος!
Ἥ οὐχ ἄλις ὅτι γυνῆκας ἀνδραλωδῆς ἤπερο-
[πέσεις] (2);*

Γάμος δὲ οὐκ ἂν κληθεῖ τὸ δι' αἰσχρότητος τὴν σύστασιν ἔχον· λυεῖ τοιγαροῦν γαμικὸν θεσμὸν ἡ τοιαῦτα κερημένη γυνή.

Venerem rei meretriciae omniumque quae ad impuras voluptatis artes spectant patronam praedicant. Ipse Homerus Veneri, quaecumque seducendis ad turpes amores animis apta sunt, inesse, saepe dicit, in iis praesertim versibus quae de Junone loquuntur. Jupiter, eodem Homero teste, Trojanis favebat maxime, Graecorumque claudibus gardebat, Thetidis motus precibus Achillis gratia factis: lis namque inter Achillem et Agamemnonem propter Chryseiden et Briseiden intercedebat. Chryses enim sacerdos Apollinis ad classem venit Graecorum ad filiam quae Agamemnoni tradita fuerat rediendam; non audivit Agamemnon vocem supplicis, imo duris interpellavit verbis. Chryses, Graecos ulturus, Apollinem adiit. Pestis subito exorta cum Graecorum exercitum invasisset, Calchasque veridicus monuisset, rex patri filiam reddere coactus est; iram autem contra Achillem verit quasi is Calchantem subornasset ad oraculum reddendum, simulque eripit Achilli Briseiden, quae litis causa erat. Achilles lacrymas ob puellam ereptam fundens, matrem obviam habuit, quae verbis mitigantibus filii dolorem lenivit. Thetis deinde Jovem permovit ut Trojanis auxilio esset; sic enim fore ut Graeci Achille indigerent. Jupiter preces deae exaudivit, cujus in rei signum supercilia movit crinesque et sic totum tremefecit Olympum. Jupiter igitur, ut diximus, preces Thetidos exsequi volens, Trojanis succurrit, Graecis mala intulit. Juno deinceps Graecis favens Jovem ad somnum concubitumque perducere studuit ut eo dormiente res Trojana Graecorum armis succumberet. Talia mitans, ornamenta mutuata est e cesto Veneris (est autem capsula ubi quaecumque pulchritudini, formae, gratiae inserviunt includebantur), sicque ornata adiit Jovem cumque ad voluptatem et coeundum proflavit, dein somnum intulit trium dierum. Dum autem dormirent, terra plantas edidit bene olentes, crocum, lotum, hyacinthum.

Theologus summe venerandus dicit: Mulier Veneris cestum portat, quando hujusmodi ornamentis ad virorum libidinem excitandam induitur. Quomodo vero mulier hunc cestum portans prudens esse poterit? Hunc cestum dissolvere etiam concubium asserit; turpes enim amores fomentat, fraudum causa est et consiliarius, sicut Biomedes dicit Veneri.

Matrimonium justum nunquam dixeris concubinum; mulier autem talis vinculum matrimoniale solvit.

(1) *Iliad*, E, vers. 347.

(2) *Iliad*, E, 348.

221 Κελευτοί μὲν κρήνους γόνον Ῥήνοιο βέθοροι.

Οἱ Κελευτοὶ ἔθνος εἰσὶν ποταμῶς δὲ τῆς τούτων προσ-
παράκειται χιώρα Ῥήνος καλούμενος. Ἐν τοῖς
ὕδασι τοῦ Ῥήνου τὴν γονὴν διακρίνουσι· καὶ γὰρ
παρὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενοι, εἰ γνήσιός ἐστιν ὁ
παῖς ἢ ἄλλοτριος, τὸδε ὕδωρ σαφηνίζει τοῦτοις τὴν
γονὴν, καὶ εἰ μὲν νόθον ἐστὶ τὸ παιδίον . . . (1)

221 Ἐσθήρ εἶδος ἐτεύξεν ἐρῶσιμον, ἀλλὰ τι κίνησεν
222 Ἐργον ἀριπρεπῆς ἔθνος ἐμεινεν ὄλιον.

Ἐσθήρ τῶν Ουγατέρων ἦν Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς με-
οικεσίας Βαβυλωνός· αὕτη δὲ ὠραία ἦν τῷ εἶδει
σφῆδρα. Ἀταρξέρξης τοῖνον ὁ Περσῶν βασιλεὺς
ἐρασθεὶς αὐτῆς, εἰς γυναῖκα ταύτην προσελάβετο. Τῷ
ὄν Ἀταρξέρξει θύνασταιῶν τις ἦν Ἄμᾶν τοῦνομα,
ὃς αὐτοῦ τῆς βασιλείας εἶχεν τὰ δευτέρα. Ζήλω τοί-
νων βαλλόμενος τῷ πρὸς Ἰουδαίους Ἀμᾶν, πίθει τὸν
Ἀταρξέρξην πάντας ἀναιρεθῆναι τοὺς Ἰουδαίους.
Μαρδοχαῖός τις πρὸς γένους ἦν τῆ Ἐσθήρ, θνήρ φρό-
νιμος καὶ σοφὸς καὶ πνεύματος ἐμπλὴς θεοῦ. Τὰ-
κτῆς δὲ οὐσης τῆς ἡμέρας κἀὸ ἦν τὸ πρόσταγμα
πληροῦν ἀπαντας τοὺς ὀπ' αὐτῷ τέταγμένους ὁ βα-
σιλεὺς διετάξατο, τὴν Ἐσθήρ εἰς λόγους κίνησας ὁ
Μαρδοχαῖος πείθει καλλωπισσαμένην εἰς τὴν βασιλέα
παρ' Ἰθός· αὐτοπολλῶσι· ὁ γὰρ εἰ μὴ κέκλητο θυ-
νατὸν ἦν αὕτην ἀφικέσθαι. Ταύτην δὲ ποικίλως ἐστι-
ασμένην ὁ Ἀταρξέρξης ὀσατάμενος πρὸς αὐτὸν
ἀφικομένην, ἐκλυτος ὕψ' ἠδονῆς γεγωνὸς ἐξελιμπί-
θεν· ἢ δὲ πλέον ἐξάπειν αὐτὸν βουλομένη τούναντιον
ἀντεξελεύετο λυγίζομένη καὶ καταμαλακίζομένη· τού-
του δὲ ταύτης ἐπειλημμένου καὶ μὴ ποτε διαφωνήσοι
δωττομένου, φιλημασι τε καὶ ψήγμασι καὶ ὄσοις
ἔστιν ἀνακτάσθαι τοὺς ἐκλελυμένους· σχηματιζομέ-
νου, τῆς Ἐσθήρης τὸ ἀπὸρρήτον διαταφυσάσης, αὐ-
τίκα τὴν μὲν πρόσταξιν ἠκώρυσεν ὁ βασιλεὺς, μηδὲν

τῶν δογματισθέντων Ἰουδαίους πεποθέναι προσέξας-
τὸν δὲ ταύτης· αὐτῷ τῆς συμβουλίας Ἀμᾶν αἴτησεν
ξύλῳ κρεμάσας ἀπώλεσεν, πᾶσαν τὴν ἐκείνου ἀρχὴν
τῷ σοφῷ προσνεύμας Μαρδοχαῖω. Φηδὸν οὖν ὁ θεὸς
Γρηγόριος, ὅτι Ἐσθήρ καλλωπισσαμένη τὸ ἔθνος ἔσω-
σεν ὄλιον· ὁ γὰρ ἀπακτῆσαι ἀλλὰ ὄσασαι τὰς ψυχὰς
ἠγωνίατο. Τοῦτο δὲ καὶ Ἰουδοῖο ἐποίησεν Ὀλοφέρνηου
πολιορκούντος μετὰ πολλῆς δυνάμεως, τῆς πόλεως
ἐξεληθῦσα καὶ τοῖς πόλεμοι· ἐαυτὴν ἐπιδοῦσα, καλ-
λωπισσαμένη τε καὶ Ὀλοφέρνην δι' ἀπάτης ἀνελοῦσα,
καὶ τοῖς ὁμοφύλοις εὐραμένη σωτηρίαν.

223 Γράψε ποτ' ὄμματα πόρνης Ἰεζάβελ ἀφροδου-
| μεις,

224 Λοῦσέ γε μὴν πόρνως αἵματι πορνιδίω.

Αὕτη ἐστὶν Ἰεζάβελ ἡ τοῦ Ἀχαάβ γυνή, ἥς ἐμνή-
σθημεν ἐν τῷ κατὰ τὸν προφήτην Ἠλίαν διηγηματι.
Αὕτη μετὰ τὸ τὸν Ἀχαάβ ἀποθανεῖν, καὶ Ἠλίαν
μεταταθεῖναι, ἐτι ἐδαδλεῦεν, οὐδὲν ἔχουσα τὸν Ἰωράμ
τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα· ἦν δὲ τὸ τῆνικαῦτα ἠροφη-
τεῦν Ἐλισαῖος. Συνέθη τοῖνον τοὺς ἀρχοντας συν-
ηροῦσθαι ἐν Ῥεμμῶθ Γαλαάδ, ἐν οἷς ἦν Ἡοῦ τῶν
ἀρχόντων εἰς καθεζόμενος. Ἐλισαῖος τοῖνον ἀπ-
έστειλεν τὸ παιδάριον αὐτοῦ χρίσαι τὸν Ἡοῦ εἰς βα-
σιλέα ἐν μέσῳ τῶν ἀρχόντων· ὃς ἐλθὼν λέγει αὐτῷ·
Λόγος Κυρίου πρὸς σὲ, ἄρχων τῆς δυνάμεως· ὁ
δὲ ἐξάνεστη καὶ κατ' ἴδιαν σὺν αὐτῷ πορεύεται· καὶ
φησι· Τάδε λέγει Κύριος· Ἐχρισίω σε εἰς βασιλέα
ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔφυγε. Οἱ μὲν
οὖν ἐπυνθάνοντο τί ποτε ἦν ὁ λόγος· Ἡοῦ δὲ φησιν·
Ἀνήρ ἐστιν ἐξεστακῶς, τὰ καὶ τὰ φηδὸν, ἀπήγγελλέ
μοι· οἱ δὲ συνεστράφησαν ἐν ἑαυτοῖς (Κύριος γὰρ,
φησιν, ἠλλοίωσε τὰς καρδίας αὐτῶν), καὶ ἐδόσαν ἑκα-
στός, καὶ ἀναστάντες ἔχρισαν αὐτόν. Καὶ ἐδαολευ-
σεν Ἡοῦ ἐν Ῥεμμῶθ, καὶ πάντας ἀνεῖλεν παρα-

Celtarum terram Rhenus fluvius alluit, eujus aquae ad id consultae indicant utrum justis aliquis paren-
tilius natos sit, an uolitus habendus...

Esther una ex filiabus Israel tempore exilii Babylonici, egregia forma, Artaxerxi regi Persarum, quem
sui amore incendit, nupsit. Aman, vir a rege maximis rebus gerendis praepositus, et secundas in regno
partes gerens. Hic Judaeis invidens Artaxerxi persuadet ut omnes Judaeos interficeret. Mardocheus autem,
ex eadem qua Esther, gente, vir erat multa expertus, divinoque Spiritu repletus. Ubi dies venit qua rex
omnes regno gubernando praepositos congregaverat, Mardocheus Estheri persuasit ut ornata ultro ad
regem praeter consuetudinem intraret; non enim licebat regem convenire nisi vocaretur. Artaxerxes vi-
dens eam egregie ornata, pra voluptate non jam sui compos omnem iram deposuit. Illa magis eum
excitatura virium defectionem otiumque membrorum solutionem patitur; rex autem perterritus eam
manibus tollit, deficientemque vitibus oculis refovet, blanditiisque ejus animum revocare summa ope
nisus est. Esther postquam animi desiderium patefecisset, rex revocat edictum et Judaeos libertate frui
jubet. Auctorem porro istius proscriptionis Aman patibulo suspendit ejusque dignitatem in Mardo-
cheum transtulit. Gregorius observat verbis suis, Esther ornantem sese omnem Judaeorum gremium sal-
vasse: non eum ad seducendum; sed ad salvandum animas id fecisse. Judith idem fecit quo tempore
Holophercus cum magno exercitu urbem obsideret. Urbe enim egressa hostibus se tradidit, dein ornata
insidioso Holopherni circumveniens eum obtinuit, atque ita contribules in libertatem vindicavit.

Jezebel uxor est Achab de qua in historia Eliae mentionem fecimus. Achab mortuo et Elia a terra re-
moto, regnabat; vivente adhuc filio rege Israel. Tum temporis Eliseus propheta minus obibat. Cum igitur
principes in Ramoth Galaad congregarentur, inter quos Jehu sedebat, Eliseus puerum suum misit ut Jehu
regem ungeret in medio principum. Qui cum advenisset, dixit: Verbum Domini ad te, o princeps virtutis!
Ille igitur surrexit et solus cum eo abiit. Nuntius haec: Unxi te regem super Israel; quod cum dixisset,
reliquit eum. Deliberarunt caeteri quid esset istud verbum; Jehu respondit: Vir propheta est, et dixit
mibi hoc et illud; tum illi mutata mente (Deus enim ita voluit) exclamarunt ad unum omnes eumque
in medio upheerunt. Regnavit itaque Jehu in Ramoth, et omnes Baal sacerdotes interfecit eorumque altaria
destruxit. Juram cum eo curru vectum appropinquare accepisset, in aciem contra eum processit, acce-

1 IV Reg. ix, 3 sq.

(1) Aliquid deest.

χρῆμα τῶν ἱεραῖς τοῦ Βάαλ, καὶ τὰ θυσιαστήρια καθεῖλεν. Τοῦ δὲ Ἰωρὰμ ἀκούσαντος καὶ αὐτὸν ὀρώντος ἐπὶ τοῦ ἄρματος παραγενομένου, εἰς συνάντησίν τε παρατάξασθαι ἐξιόντος, πληγεὶς πέπτωκεν καὶ ἀπέθανεν. Ἰεζάβελ δὲ πόρνη οὖσα, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστιβίαστο, καὶ τὴν στολὴν ἠλλάξατο, ἐν ἐπίπτου παρέκυπτεν, ὀλέξαι τὸν Ἰοὺ βουλομένη· αὐτὸς δὲ παριῶν ἶδεν αὐτήν, καὶ προσέταξεν κατεαγῆναι ὅθεν δέκνυπτεν· καὶ οὕτως αὐτῆς διασκορπισθεῖσας τὴ μὲν αἷμα κύνες ἐλιξάν κατά τὴν Ἰδοῦ προφητεῖαν ἐν μερίδι τοῦ ἀμπελῶνος Ναβουθὲ οὐ ἀπέκτειναν· αἱ δὲ πόρνηαι τῶ ταύτης αἵματι παρὰ τὴν κρήνην ἐλούσαντο.

ΛΟΓΟΣ ΞΓ΄.

Πρὸς Ὀλυμπιάδα (1).

98 Παντός σοι μύθου καὶ ἔργματος ἔμπροσ εἰ-

[κῶν,

99 Θηλυτέρη Χειρώνης ὑπὸ προπόδεσσι γάμου,

100 Ἡ σ' ἐκ πατρὸς ἔδεκτο καὶ ἐπλασεν ἦθεσι

[κεδνοῖς·

101 Ἀυτοκασιγνήτη μὲν ἠμίμορος ἀρχιερός

102 Ἀμφιλόχου, τὸν ἔπειμα θεῶν θεκλή γε σὺν

[διγῆ.

Αὕτη ἐστὶν Ὀλυμπιάς ἡ κατὰ τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην, ἐπὶ μὲν τῶν χρόνων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου κόρη τυγχάνουσα παρθένος ἔτι, καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἐν ἀκρόασι γενέσθαι κατηξιωμένη· διόπερ καὶ εἰς τοσοῦτον ἀρετῆς ἐλήλακεν ὕψος, ὡς τοιαύτη γενέσθαι οἷον ἂν αὐτὴν ὁ τῶν θεοφόρων χορὴ μεγαλαυχεῖ. Καὶ γὰρ καὶ Βασίλειος ὁ θεῖος καὶ Γρηγόριος ὁ τούτου ἀδελφός τῆς Ὀλυμπιάδος μνήμην ποιοῦνται, πολλοὺς αὐτὴν ἔγκωμιόσι ἐξαίροντες, ὡς αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ Νυσαέως ἔστιν ἀκούσαι ἐν τῇ βίβλῳ τῶν *Εἰς τοὺς μακαρισμοὺς λόγων*. Αὕτη μὲν οὖν τῶν Γρηγορίου τοῦ μεγάλου θεολόγου λόγων ἰξωμένῃ,

μέλλουσα πρὸς γάμον συνάπτεσθαι ἀνδρὶ (τοῦτο γὰρ ὑπὸ τῶν γονέων ποιεῖν ἠναγκάζετο· καὶ γὰρ ἦσαν τῶν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ ὑφ' ἡλίω πλούτιω προέχοντες καὶ ἀξιωμασίν). ὁμοῦ τῶν θεῶν οὐκ ἐλιθάργησε διδασκαλιῶν. Τοῦτον οὖν τὸν λόγον δι' ἐπιῶν πρὸς αὐτὴν ὁ θεολόγος γεγράφηκεν. Πάσης δὲ σοφίας ἔμπειρος ἡ Ὀλυμπιάς, ὅπως χρὴ τῶ γάμῳ προσεῖναι καὶ συζῆν τῶ ἀνδρὶ. Ἰκανῶς οὖν καταρτήσας αὐτὴν ὑπόδειγμα, τὴν ἀδελφὴν Ἀμφιλόχου τοῦ τῆς Εἰκονιαίων ἐπισκόπου παράγει· αὕτη δὲ σοφὴ τὰ πάντα καὶ ταῖς κατὰ θεὸν ἀρεταῖς διαφαινούσα. ἡ καὶ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἦθεσι σεμνοῖς ὑποδεξαμένη διέπλεσεν· Ὡλυτέραν δὲ Χειρώνην ταύτην φησὶν ἐκ τοῦ κατὰ τὸν Ἀχιλλέα παραδείγματος μεγαλαυχοῦμενος. Ὅπως γὰρ τεχθεὶς, Χείρωνι τῶ ἱπποκενταύρω τροφῆ ὁμοῦ καὶ διδασκάλῳ παραδίδεται ὑπὸ θέτιδος τῆς μητρὸς. Ὁ οὖν Χείρων κυδῶν τὴν Ἀχιλλέα, τοῖς ὀπισθοῖσι αὐτοῦ μέρεσι, κατὰ τὸ ἱππικὸν ἐπικαθίσας ἔθος, ἐγύμναζεν τὰ πολεμικὰ καὶ μάλιστα διδάσκων τὴν τοξείαν· ὃν καὶ διέτρεφεν ἐλάφων μυελῶν καὶ ἄλλων ζώων· διὸ καὶ Ἀχιλλεὺς κέκληται μὴ μετασχῶν χειλοῦ· χειλὸς γὰρ ἡ χερσὸς ὑπάρχει τροφή. Τὴν τοίνυν ἀδελφὴν Ἀμφιλόχου Χειρώνην Ὡλυτέραν φησὶν, ὅσον ἐν γυναιξίν ὑπερέχουσιν, ἐκ τοῦ πατρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα δεξιαμένην καὶ σεμνοῖς ἦθεσι διαπλάσασαν. Ὡς γὰρ ὁ Χείρων ἔμπειρος ἦν τῶν πολεμικῶν, τοιοῦτον ἀνέδειξε τὸν Ἀχιλλέα παιδευόμενος ὡς ἦν· οὕτω δὲ καὶ αὐτὴ τῶν κατὰ θεὸν ἀρετῶν ἐργάτης τε οὖσα καὶ διδάσκαλος, τοιαύτην ἀνέδειξε τὴν Ὀλυμπιάδα· τοσοῦτον μεγάλους παιδοτρῖθαις τὸ προζυμένειν, μέγαν τὸν παιδαγωγούμενον ἀπεργάζεσθαι· ὡς ἔστιν ἀρχαίως ἐπιμνησθῆναι φράσεως, ὅτι μεγάλων διδασκάλων μεγάλοι γενέσονται καὶ οἱ μαθηταί. Ὡσπερ γὰρ ἀπαλῶς

plaque clade animam exspiravit. Jezabel, more meretricio oculos pinxit stibio, vesteque mutata ad fenestram stetit, ut Jehu seduceret. Illic qui eam praeteriens viderat, humi eam praecipitari jussit; atque quod Elias ei post necem Naboth praedixerat, evenit: canes istius feminae sanguinem lixerunt; meretrices vero ipsius sanguine ad fontem se laverunt.

CARMEN LXVI. Ad Olympiadem.

Olympias Jo. Chrysostomi ætate virgo sacris Gregorii theologi concionibus fructuatur, et, ob eximiam virtutem a sanctorum choro collaudata est. Basilus enim ejusque frater Gregorius honorifice de ea loquantur, ut patet ex opere Gregorii Nysseni *De beatitudinibus*. Hæc itaque virgo, quæ Gregorium concionantem audiverat, in eo erat ut matrimonium iniret (ita enim statuerant parentes divitiis et honoribus inter omnes illa ætate excellentes; sed multum absuit ut sancti viri præcepta negligeret. Gregorius ipse epistolam metricè conscriptam ei dedicavit, exponens qua ratione viro nuptiam se gerere deceat, eique ut virtutis exemplar sororem Amphiloehii, Iconii episcopi, proponeret; quæ virtutibus divinis ornata Olympiadem a teneris unguiculis ad bonos mores formandam suscepit. Achilles deinde historiam in memoriam revocat, qui ubi natus erat, Chironi hippocentauro nutriendus et simul edocendus a Thetide matre traditur. Chiron igitur alumnus suum in omnia exercitia bellica initiatus est et imprimis sagittandi artem edocuit. Nutrivit eundem cervorum aliarumque bestiarum medullis; unde etiam nomen Achilles, i. e. qui equorum pabulum non gustat (ἀ, γιλός). Sororem Amphiloehii nominat ut mulierum longe præstantissimam, quæ Olympiadem adolescentulam a patre acceptam ad res honestas formavit. Sicut enim Chiron rei bellicæ peritus Achillem talem, qualis erat ipse, fecit, ita illa quoque virtutum divinarum magistræ discipulam sui similem remisit. Constat enim magistrorum solertium commercium alumnis maximo opere prodesse, secundum vetus dictum: Magnorum doctorum magni evadunt discipuli. Sicut enim caseus calathi formam recipit, ita discipuli, prout ignavi sunt aut acrioris ingenii, magistrorum mores et habitus imitando expriment. — Olympiadis nepos fuit Seleucus, ad quem Amphiloehius epistolam versibus iambicis composuit; benignè enim adolescentem ad litterarum studium exhortatur.

(1) Ed. nov. p. 1065.

τυρός τοῦ καλᾶθου τὴν τύπον ἀναδέχεται, οὕτω δὴ τῶν διδασκάλων τοὺς τρήπου; καὶ τὴν ἔξιν, καθ' ἣν, εἴτε νοῦρολ, εἴτε διεγχερμένοι τύχοιεν οἱ μαθητευόμενοι ἀνατυποῦνται. Ταύτης δὲ τῆς Ὀλυμπιάδος ὁδελοφιδούς Ἐλέυκο; ἦν, πρὸς ὃν τὴν ἰαμδικὴν ἐπιστολὴν Ἀμφιλόχιος γεγράφηκεν (1), ὡς ἀπὸ συνηθείας ὄν. θαρρῶν τε καὶ τὸν νέον πρὸς λόγους διεγείρων, ἐν ἧ πρὸς τῷ τέλει τῆς Ὀλυμπιάδος μένηται διὰ ἐάμβων λέγων ὕδε·

*Τὴν σεμνότητος ἀγγελίας εἰ ἀσκήτεις
Ἐμφύυχον εἰκόνα πιστεύεις τε σφραγισμα
Ὀλυμπιάδου πρόσκειπτε τὴν σὴν τιτίθδα.*

Λέγει δὲ Γρηγόριος ὁ θεῖος σὺν Θέκλῃ τῇ ἀοιδίμῃ τὸν Ἀμφιλόχιον προπέμψαι. Καὶ γὰρ αὐτοῦ προτετελεύτηκεν, πρὸς γένους ὑπάρχων αὐτῷ· ἦν δὲ τῆς Εἰκοναίων ἐπίσκοπος, ὅθεν ἡ καλλινίκος ὠρμάτο μαθήτρια Παύλου, λέγου δὲ Θέκλα ἡ φλογος καὶ καλλιπάρθενος μάρτυς.

ΛΟΓΟΣ ΕΖ'. ΛΟΓΟΣ ΕΗ'.

Περὶ ἀρετῆς δι' ἐπῶν (2).

21 *Πινυθάρομ' Ἀλφειοῖο καλὸν ῥύον, ὡς διὰ πι-*

22 *Ἐρχεθ' ἀλλοῖς, μέγα θαῦμα, γλυκὺς πόρος, οὐδ'*
[*κρῆς*]
[*ἐπιμικτος.*]

Ἄλφειος ποταμὸς ἐστὶν τῆς Ἀρκαδίας· Ἀρκαδία δὲ πῆλις (χίμα) Πελοποννήσου· ἐστὶ δὲ πηγὴ ἐν Σικελίᾳ τῇ νήσῳ Ἀρέθουσα τὸνομα. Λέγεται οὖν, ὅτι ὁ ποταμὸς ἤρᾶσθη τῆς πηγῆς τῆς Ἀρεθούσης, καὶ ἔρασειεις διαδὸς τὸ πέλαγος ἀναδίδονται ἐν Σικελίᾳ παρὰ τὴν πηγὴν, μὴ συναναμιχθεὶς τῇ ἀλμυρίδι τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ καθαρὴν τὴν νᾶμα διαφυλάττων πρὸς τὴν ἐρωμένην. Ἐπειδὴ δὲ τῆς Ἀρκαδίας ἐμνήσθημεν, καλὸν καὶ τὸ κατὰ τὸν Ὅμηρον παραθέσθαι Ἀρκαδικὸν ζήτημα· καὶ γὰρ τούτου μένηται ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανοῦ *Στηλιτεντικοῖς* ὁ θεῖος Γρηγό-

ριος· Ὅμηρος ὁ ποιητὴς περὶ τὴν Ἀρκαδίαν γεγυώς, ἀλειῦσι φθειριζομένους περιέτευεν, καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς οὕτως·

Ἄνδρες ἀπ' Ἀρκαδίας ἀλιήτορες, ἦ ῥ' ἔχομεν τι,

Ἔστι δὲ ὁ νοῦς τῆς ἐρωτήσεως οὗτος· Ὁ Ἀρκαδὸς ἄνδρες, ἀλιεῖς τὴν τέχνην, ἄρα ἐθηράσαμεν τι; Οἱ δὲ ἀλιεῖς ἀπεκρίναντο τούτου τὸ ἔπος· ἦν δὲ πηρὸς Ὅμηρος τὰς ὄψεις· καὶ φασὶν οἱ ἀλιεῖς·

*Ὅσο' ἔχομεν λιπόμυσθαι, τὰ δ' οὐχ ἔλομεν φερῶ-
[μυσθα.*

Ὁ δὲ νοῦς τοῦ ἔπους οὗτός ἐστιν· Ὁ μὲν φθειρὰς ἐθηράσαμεν, οὐκ ἔχομεν· οὐδ' οὐκ ἰσχύσαμεν θηράσθαι, φέρομεν ἐν τοῖς ἱματίοις· οὐκ ἐνόησεν δὲ τὸ λεγόμενον ὁ Ὅμηρος, καὶ μικρὸν ἐκείσε γενόμενος ἀπὸ λύπης ἀπέθανεν. Φασὶ δὲ καὶ τὸν χρητὴν αὐτοῦ πρὸ τούτου δεδῶσθαι, ὅπταν αὐτῷ προταθεῖν ζήτημα, καὶ μὴ εὖροι, τεθνήξεσθαι τότε. Φασὶ δὲ καὶ περὶ Ἀριστοτέλους, ὅτι μαθητῆς γέγονεν Πλάτωνος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα περὶ τὸ φυσικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας ἐπιδούς, ἐσπούδασε πάντων τῶν μετὰ τὰ οὐράνια σώματα τὰς διτλάς εἰπεῖν καὶ τὰς φύσεις, οἷον γῆς, θαλάττης, ἀέρος, αἰθέρος, ζῶων, φυτῶν, ὕδατων, χιόνος, σεισμῶν, κομητῶν, πάντων ἀπλῶς. Οὗτος οὖν τὴν πάντων διερευνησάμενος φύσιν, ἐβουλήθη καὶ τὴν τοῦ Εὐρίπου φυσιολογῆσαι φύσιν· καὶ μὴ ἰσχύσας καταλαβεῖν, ἐρρύψεν ἑαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς θαλάσσης, τούτο ἐπιφθεγξάμενος· Ἐπειδὴ Ἀριστοτέλης οὐκ εἶλεν τὸν Εὐριππον, Εὐριπος ἐχέτω τὸν Ἀριστοτέλην· καὶ τέθηκεν οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ δὲ Εὐριπος τόπος ἐστὶ τῆς θαλάσσης μεταξὺ τῆς Εὐβοίας νήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς, ὅς ἐπτάκις τρέπεται τῆς ἡμέρας· κρέπεται δὲ τὸ ὕδωρ τὸ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῷ ὑποφεύγει καὶ οἰοεὶ ἀναροφείσθαι, καὶ πάλιν ἐξερευέσθαι, καὶ ἀναπληροῦσθαι τὸ ὕδωρ

Gregorius Amphiloichium venerandæ Thelæ simile quid misisse dicit. Prius enim, quam ipse, vita functus est. Erat autem Iconii episcopus, unde etiam Pauli discipula fortis, casta, virgo martyr prociat.

CARMINA LXVII, LXVIII. De virtute.

Alpheus fluvius notus Arcadiæ quæ Peloponnesi regio est. Fons est in Sicilia insula Arethusa nomine. Alpheum igitur dicunt amore Arethuse captum mare trajecisse et prope fontem Siculum emersisse. Non vero cum aqua marina se commiscuit, sed undam puram conservavit amasio fonti. Quoniam autem de Arcadia nobis sermo est, ea quæ Homerus de Arcadia dicit, referre juvat. De his enim Gregorius in suis contra Julianum sermonibus loquitur : Homerus, cum apud Arcades esset, piscatoribus occurrit pediculis, et eos sic interrogavit : « Viri piscatores ex Arcadia, habemusne aliquid ? » Hujus interrogationis sensus hic est : Arcades, viri piscatores, cepimusne aliquid ? Ad hoc illi : Quod habuimus, reliquimus ; et quod non cepimus, portamus. Sensus : quos quidem pediculos cepimus, jam non habemus ; quos autem capere nequimus, in vestibus portamus. Homerus sensum responsi non comprehendit, et postquam paulum temporis ibi versatus esset, mœreore vitam finivit. Sunt qui dicant, vaticinium et aliquando datum fuisse, quo die questionem aliquam propositam non solvisset, illico moriturum esse. — Constat Aristotelem Platonis discipulum fuisse, et in primis rebus physicis in quantum ad philosophiam attinent, studuisse idque cogisse, ut omnium quæ infra solem sunt, causas et naturam doceret, ut terræ, maris, aeris, ætheris, animalium, plantarum, pluviar, nivis, terræ motuum, cometarum, omnium, ut paucis dicam. Postquam omnium rerum naturam perscrutatus esset, Euripi quoque naturam investigare voluit, et cum non invenisset, in sinum Euripi præcipitavit exclamans : « Aristoteles Euripum non comprehendit ; comprehendat igitur Euripus Aristotelem : » et sic mortuus est. Euripus autem inter Eubœam et Atticam situs septies movetur fluendo et resfluendo, idque septies unoquoque die. Gregorius in orationibus contra Julianum utriusque, Homeri et Aristotelis mortem commemorat similem, siquidem Homerus ob questionem Arcadicam non solutam ; Aristoteles ob Euripum incomprehensum mortuus sit.

(1) Ergo etiam Cosmas iambicum illud tribuit Amphilochio ; quod sententiæ contradicit Billii tri-
(2) Ed. nov. p. 405.

πάλιν φησιν· τούτο δὲ γίνεται, ὡς εἶπον, ἐπτάκις τῆς ἡμέρας. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τοῖς Σηπτευτικοῖς, ὡς ἔμψω τεθνήσκασιν ἀπὸ κοινοῦ Ὅμηρος καὶ Ἀριστοτέλης· ὁ μὲν γὰρ Ὅμηρος διὰ τὸ Ἄρκαδικὸν τέθνηκεν ζήτημα, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης διὰ τὸ τοῦ Εὐρίπου ἀπόρημα.

ΛΟΓΟΣ ΞΘ'. ΛΟΓΟΣ ΥΨ'.

Εἰς ἐμμαντόν (1).

21 Καὶ πόρνοι κρατεῖν οὖσι λόγοι· τὸ δὲ φάσσανον, [αἱ, αἱ,
92 Τίς πῆξει Φινεὲς πορνοφόνῳ παλάμῃ;
23 Ζηλήμων ψυχὴν τε καὶ οὐνομα.

Ἦδη μὲν περὶ τῶν Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμανιτῶν ἐν τῷ δωδεκάτῳ εἰρηται ἡμῖν λόγῳ, ἐν ᾧ τὴν κατὰ τὸν νεκρομάντιν Βαλαὰμ καὶ τὴν τοῦ Βεῶρ Βαλαὰμ παραγόμεν ἱστορίαν, μνήμην τοῦ Φινεὲς ποθησόμενοι ζήλου· νῦν δὲ πλατυτέρως περὶ τούτου εὐκαιρον ἐκθέσθαι. Τὰς θυγατέρας οἱ Μωαβίται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἀνιοῦσιν ἐξ Αἰγύπτου, κατὰ τὴν αὐτῶν γενομένοις χώραν, εἰς ἀπάτην προβάλλονται κεκαλλωπισμένους· ὁ δὲ λαὸς ἐξεχύθη καὶ ἐπόρνευεν μετ' αὐτῶν, καὶ ἐτελοῦντο τῷ Βεελφεγῶρ θεῷ αὐτῶν. Γέγονεν οὖν θραῦσις ἐν τῷ λαῷ μεγάλη, καὶ τῆς ὀργῆς ἀναφεισθῆς ὁ λαὸς ἀοράτως πληττόμενος ἐπιπτεν. Φινεὲς οὖν υἱὸς Ἐλεάζαρ υἱοῦ Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως, κατὰ τινὰ λόγον· εἰσοδόντας θεασάμενος Ἰσραηλίτην (Ζαμβρὴ ἦν τοῦνομα), καὶ τὴν τοῦ ἀρχοντος Μαδιὰμ θυγατέρα, ζηλώσας, τὸν σιρομάστιν ἐλὼν ἀμφοτέρους ἐπ' ἀλλήλους βντας διέπειρεν, κατὰ γαστρός τὴν σιρομάστιν· διαμπερὲς, ὃ δὴ λέγεται, διέλαττα· οὗτω δὲ τὴν θραῦσιν κοπᾶσαι συμβέβηκεν, τοῦ Φινεὲς ἐξελασαμένου, καθὼς ψάλλει Δαβὶδ· Καὶ ἔστη Φινεὲς καὶ ἐξέλασσε, καὶ ἐκόπασεν ἠ θραῦσις, καὶ ἐλόγησθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· τοῦ Θεοῦ τῷ ζήλῳ

τοῦ Φινεὲς ἐξελεύεσθαι μεμαρτυρητότος. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, Αἱ, αἱ, θρηνητικῶς, ὅτι δὴ πόρνοι κρατοῦσι λόγοι τῶν τεμνόντων τὴν Τριάδα Ἀρετωνῶν, καὶ οὐδαὶς ἐστὶ Φινεὲς τὴν καρναίαν ἐξολοθρεῦσαι τῷ πορνοφόνῳ τῆς εὐσεβείας λόγῳ· καὶ γὰρ αὐτοῦ τῆς βασιλείδος ἐξεθόντος ὄφρυν ἐπαίρετο δυσσεβῆς.

Ἡ τις ἀρήξει

24 Δόγμασιν Ἑβραίοις κλησομένοις ἀδίκως.
25 Μωσῆς ἐκ δ' ἄλλεσας Αἰγύπτου αἰτίαι μύθοι·
Μωσῆς; χάριν ἡμῖν πλατέως ἐν τῷ β' εἰρηται λόγῳ· Μωσῆς; δὲ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἔπ' Αἰγυπτίου τυπτόμενόν τινα θεασάμενος, ζηλώσας, τὸν μὲν Αἰγύπτιον ἐπάταξεν, πέρας αὐτῷ τῆς κακίστης αὐθωρον παρασχόμενος, καὶ τοῖς ἐφεξῆς ὑπ' αὐτοῦ τὸν ὁμοιον μέλλουσι καταπονεῖσθαι τρόπον, τὴν ἐκείνου κακίστην ἀπαλλαγὴν λύτρωσιν εὐράμενος. Ὁ μὲν οὖν Θεοφάντωρ Γρηγόριος, ὡς φθάσαντες ἔφημεν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδομήτας, μαθὼν τοὺς τῆς εὐσεβείας ὑπασισταῖς τοιθορύζοντας αὐθις, καὶ τῶν εὐσεβῶν κατορχουμένους δογματῶν, ἐκ παραγώγου φησὶν, Τίς Φινεὲς τὸν πόρνον διώλεσε ἰερόν; Τίς κατὰ Μωυσεῖα τοῖς Ἑβραίοις δόγμασι, τοῦτ' ἐστὶ τοῖς εὐσεβῆσι καὶ γνησίοις βοηθήσει, τὸν Αἰγύπτιον λόγον, τῷ τῆσιν τὸν σκοτεινὸν καὶ συνεσιασμένον καὶ πῶρῳ τυγχάνοντα τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐξαφανίσας; Οὐ γὰρ Γρηγόριος ἐγώ, φησὶ, πάρεμι, ὅστις μόνος τοῦτο πράττειν. Οὐδὲν εἰληφῶς τὸ δύνασθαι, κέκτημαι· οὐδέ τις, φησὶ, τοσαύτην δόξαν δύνασθαι κητῆσθαι παρὰ τῷ μεγάλῳ λαῷ· τοσούτον ἢ τοῦ ἀνδρός δύναμις καὶ παρρησία, τῷ μὲν λόγῳ βροντῶσα, ταῖς δὲ πράξεσιν ἐξαστράπτουσα· ὃ γὰρ διὰ κενῆς αὐτῷ ταῦτ' εἰρηται. Καὶ γὰρ ὁσημέραι κατὰ γενεάν καὶ γενεάν Μωυσῆς μὲν ἐπὶ ζήλῳ

CARMINA LXIX, LXX. De semctipso.

Jam antea, in duodecimo carmine, de Moabit et Ammonitis diximus, ubi Balaam, et Balac, filii Beor, historiam narravimus, et de Phinees zelo mentionem fecimus; nunc vero fusius de hoc loquendi locus est et tempus. Cum filii Israel ex Aegypto migrassent et ad Moabitidem appropinquassent, Moabit ad illos seducendos filias suas imbro ornatas mittunt. Populus per omnes partes terrae diffusus fornicationi se dedit et deo Belphegor sacrificavit. Incidit igitur gravissima plaga in populum, et, ira divina inflammata, invisibili modo afflictus peribat.

Phinees, filius Eleazari, filii Aaronis, cum vidisset ingredientem in tabernaculum Israelitam (Zambre est nomen) cum filia principis Median, invidia tactus, arrepto pugio, amborum simul ventrem perfodit. Cesavit autem plaga post expiationem Phinees, secundum David psallentem: *S'et in Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, et reputatum est in justitiam*. Deo testificante, se placatum esse zelo Phinees. Dicit igitur divinus Gregorius: Heu! heu! voce lamentabili quia verba fornicaria Arianorum Trinitatem dirimunt, et nullus Phinees adest, qui pugione pietatis fornicationem rescindat. Nam ubi e regia exhibat, supercilium superborum more corrugabat.

De Moyse fusius locuti sumus in secundo carmine. Qui cum unum ex fratribus suis, filium Israel ab Aegypto percussum vidisset, ira adreptos Aegyptium occidit, vexationi sic sine imposta, et eorum, quae ipse postea passurus erat, punitionem anticipando exercuit. Cum divinus Gregorius, ut diximus antea, a Constantini urbe exsularet et impietatis patronos de novo mussitare et saram doctrinam peilibus calcare audivisset, dicit: Ubi alter Phinees ad destruendam fornicariam doctrinam? Quis, sicut Moyses Hebraeorum religioni, id est, quis piis et genoinis hominibus succurret, destruendo Aegyptiorum doctrinam obscuram, tenebrosam a lumine divino longe remotam? Nam Gregorius non dicit: Ego adsum, qui divinitus accepta potestate hoc nunc facere debeo, nec quisquam est qui hanc gloriam apud multitudinem acquirere possit; quantacunque sit viri potestas et audacia, verbo tonans, artibus fulgurans; non enim inessum haec ab eo dicta. Ut enim quotidie de generatione in generationem Moyses, Phinees et Elise ob

² Psal. cv, 50, 31.

(1) Ed. nov. p. 841.

καὶ Φινεὺς καὶ Ἡλίας μεγαλαυχούνται τῇ Γραφῇ
θαυροδοεῖσθαι, καὶ Γρηγόριος μόνος πάντων
τῶ λόγῳ προλάμπων δόξαν ἔχει μεγάλην παρὰ πάν-
τας ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ θαυμαζόμενος.

33 *Μηδ' ὡς Εὐρύπλοιο καλυπλάγκτιο βέβηρον*
34 *Τήνθε μετακλίνοι ἐνθα καὶ ἐνθα βέων.*

Τίς, φησὶ, τὴν πίστιν ἀμετάτρεπτον φυλάξει, μη-
δαμῶς αὐτὸς κατὰ τὸν Εὐριππον πολυπλανήτοισι βέυ-
μασι ταύτην μετατρέπων ὡς κάκειαις; Ὁ γὰρ Εὐ-
ριπος τόπος ἐστὶ τῆς θαλάσσης μεταξὺ τῆς Εὐβοίας
καὶ τῆς Ἀττικῆς, εἰς. *ut p.* 199. Τίς οὖν, φησὶν, ὁ
θεῖος Γρηγόριος, τὴν πίστιν δύναται ἄν ἀτρεπτον κα-
τασχῆν, μὴ τῶ Εὐρύπλω ἐξημιούμενος;

Sequentia continuatim leguntur in codice.

63 *Καὶ γὰρ (1) πρόσθ' ἐπέδησας Ἰώβ μέγαν,*
[ἀλλ' ἑδαμάσθης·

64 *Ὅς μιν ἀεθλοθέτης ἐστεφάνωσε μέγας.*

65 *Καὶ θῆκεν περιβύτων ἐπ' κτηνῶν νίκην,*

66 *Πάντα δ' ἔδωκεν ἔχειν διπλά τὰ οὐ κέδασας.*

Ἰώβ ἦν τις δίκαιος ἀνὴρ πλούσιος, ἐν ᾧ διάβολος
εἰς πειρασμὸν ἐξαιτήσας, τὰ μὲν ὑπάρχοντα αὐτοῦ
καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπόλωσεν διὰ κενῆς, αὐτὸν δὲ νόσῳ
περιέβαλε δεινοτάτῃ. Τοῦ γε μὴν εὐχαρίστως φέρον-
τος, ὁ μὲν διάβολος ἠτήθη ἡ περιβόητον δὲ τὴν νίκην
ὁ Θεὸς ποιησάμενος, διπλοῖς ἐτίμησεν ἅπασιν τὸν οὐ-
καὶ ἄλλο θεράποντα.

69 *Αἰζάρως ἐν νεκύσσειν ἐγὼ νέος, ἀλλὰ βήσορ,*

70 *Ἔγρεο, καὶ ἴτω σοῖσι λόγοισι νέκος.*

Κεῖται περὶ τοῦ Αἰζάρου ἐν τῶ α' λόγῳ.

71 *Αυσμηλὴς νέος εἰμι ὁ λέκτριος, ἀλλὰ βή-*
σορ,

72 *Πήγνυσο, καὶ κλίτην βήσομαι ὑβὶ φέρων.*

Κεῖται ἐν τῶ ε' λόγῳ.

73 *Σὼν κλέπτω θυσάνων παλάμαις ἄκος, ἀλλὰ*
[βέβηρον

74 *Αἵματος ἰσχε τάχος σαρξὶ μαραινομέταις.*

Ὁμοίως ἐν τῶ α' λόγῳ κεῖται περὶ τῆς αἰμορ-
ροσύνης.

75 *Σοὶ δ' ἀποκάμπτωμ' ἔγωγε τὸν λάχος ὡς Χαν-*
[καναία

76 *Γυρὸν ἔχουσα δέμας, ἀλλ' ἀνδρείμ' ἀναξ.*

Χαναναία τις ἦν γυνή, ἥς ἡ θυγάτηρ κακῶς ἔδει-
μονίζετο· ἡ προσελθοῦσα Χριστῷ, καὶ σωτηρίαν αἰ-
τούσα, τὴν δωρεὰν εἰσαναβάλλεται, μὴ δεῖν εἰπῶν,
τοὺς παῖδας ἀφέντα, τὸν ἄρτον διδόναι τοῖς κυναρίαις·
τῆς δὲ τοῖς ποσὶ προκυλινδουμένης Χριστοῦ, πειθα-
νὸν τε καὶ πίστεως γέμον, ὅτι δὴ τῶν ψυχῶν τῶν
πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυριῶν αὐτῶν
ἀπολαύουσι καὶ ἑνὲς ἀπίουσης, μὴ τοσαύτην ἐν
Ἰσραὴλ πίστιν ὄσων ἐν αὐτῇ μαρτυρήσας Ἰησοῦς εὐ-
ρησέσθαι, τὴν χάριν κατακλύει, μὴ μόνον τῆς δαιμο-
νικῆς λύμης τὸ θυγάτριον ἀπαλλάξας, ἀλλὰ καὶ αὐ-
τὴν τοῖς δαίμοσι φοδερὰν καταστήσας.

77 *Σοὶ δ' ὑπνος ἐπαί γλυκύς, ἀλλὰ πάχιστα·*

78 *Ἐγρεο καὶ στητῶ σοῖσι λόγοισι σάλος.*

Χριστὸς πλεόντων τῶν μαθητῶν ὑπνώσας ἐν τῷ
πλοῦ ἐκίθευδεν· πνευμάτων δὲ βιαίων καὶ θαλατ-
τίων κυμάτων τῇ ἀκάφῃ-προσηρηγμένων, οἱ μαθη-
ταὶ περιστάνας Ἰησοῦν ἀφυπνίζουσιν· ὅς ἀναστὰς
τοῖς ἀνέμοις ἐπετίμησεν καὶ τῇ θαλάσῃ· ἦν δὲ παρ-
αυτίκα γαλήνη.

Continuatim item sequentia in codice.

86 *Οὐδὲ τρίχες (2) ἰσχὺν ἔχουσι ἀλλήνην.*

Τοὺς βαθεῖς ἔλκοντας πύγωνα καὶ τοὺς χιτώνας
σύροντας καὶ σχήματι ταπεινῷ ἐνδυμάτων διαθρο-
πτομένους, Γρηγόριος ὁ θεῖος διασῶρων, φησὶν, Ἐπὶ
πύγωνα κτήσαιο μέγαν, ὧ οὗτος, καὶ σολοχιζαῖς
καὶ λίαν ἰδύτης ὑπάρχεις, ἀλλ' οὖν τοῖς ὀρώσιν ἄγ-
γελος εἶ· τοῦτο δὲ, φησὶ, πρὸς ἀρετὴν ἐπάρκιον ἔσται
κτῆμα τῷ βουλομένῳ· καὶ τριχῶν δύναμις λέγεται
μεγάλη, ὡς ἡ τοῦ Σαμφῶν, ὅς λέων ὡσεὶ ἐριφῶν δι-
εσπάτο, καὶ χιλιάδες ἦσαν ἀλώσιμοι τῆς αὐτοῦ χει-
ρὸς τὴν ἰσχὺν οὐκ ὑφιστάμεναι, καὶ πύλαι πόλεως
ἀνεββίπιζοντο, νοτοφορούμεναι, καὶ μοχλοὶ διεθρύ-
προντο, καὶ περίβολοι καθελεκοντο βίαν χειρῶν αὐ-

sanctitatem magis aestimantur in Scriptura, ita quoque Theologus, unus omnium, doctrina praefulget
caeteris, ideoque ab Ecclesia in admiratione habetur.

Quis inquit, fidem inconcussam custodiet, non, Euripi instar, huc et illuc, sicut unda mobilis, pertra-
ctus? Est autem Euripus mare inter Atticam atque Euboeam etc. Quis igitur, dicit Gregorius, fidem
constantem servare poterit, nec Euripo similis erit?

Iob vir justus et dives, diaboli tentationibus traditus possessiones suas, imo filios amisit, ipseque mor-
bo terribissimo affligebatur. Sed cum omnia haec aequo animo perferret, victus est diabolus. Deus, Jobi con-
stantiam remuneraturus, omnia quae prius habebat, in duplo reddidit.

Chananaea erat mulier, cujus filia a daemone vexabatur. Cum igitur accessisset ad Christum et ut filiam
sanaret ab eo petisset, Christus id unum dixit, non oportere, neglectis filiis, panem dari canibus. Illa ad
pedes Salvatoris prolapsa fideique plena respondit: Catelli quoque de micis edunt quae de dominorum
mensa cadunt. Tum Jesus, nunquam se tantam fidem in Israel invenisse testatus, quod mulier ab ipso
peti-rat, concessit, nec a daemone vexationibus solum filiam liberavit, sed eam daemone ipsi reformi-
danda reddidit.

Christus, cum discipulis navigans, somno in navicula indulset. Ventis autem cum maris undae vehe-
menter exagitarentur et jamjam in navim irruerent, discipuli circumstantes Jesum expergesecerunt. Qui
surgens imperavit ventis et mari, statimque facta est tranquillitas.

De barbis longis, promissis, de tunicis justo longioribus, de vestium ridicula forma ridere volens Gre-
gorius dicit: Si magna tibi barba, o sodes; si barbore loqueris, si vita tua mores receptos offendit, iis
tamen qui te vident angelus es: qui talis est, nihil ei ad virtutem deest. — Capillorum quoque virtus
magna dicitur, sicut Samsonis qui leonem hodi instar discerpit; qui sexcentos manibus domuit suis
vires effeminatos; qui urbis portas evulsas humeris portavit; a quo pessuli fracti sunt, pali e terra
extracti, vincula, clavi ferrei, nemine resistente, soluta,

(1) El. nov. p. 943.

(2) Ed. nov. p. 916.

τετηγχότες, δεσμά τε καὶ χάλκειοι διελεύοντο πάσσα-
λοι. Καὶ τῷ μὲν Ναζιραίῳ Σαμφῶν τοσαῦτα κήμη
κεχάριστο τῷ δὲ βουλομένων καὶ προστασίας λαοῦ
καὶ δόξης τῆς παρὰ πολλῶν τετυγχεῖναι, πύγων
ἐρχέσει βαθῦς, ἐξωμίς τε σύρουσα, καὶ χιτῶν τῆς
ζώνης διαβρέων, ὠχρότης ὀλίγη παρείδς, καὶ πλά-
γος αὐχῆν, καὶ κλεπτομένη φωνή, καὶ σκυλάκιον
σαίνισμα. καὶ τοῖς παραδυναστεύουσι λόγος ὅτι μά-
λιστα ὠπευτικὸς, καὶ τρόπος ὕψιμερος, καὶ βραχέα
λογίδια, τῆς Γραφῆς ἀποτμήματα· προσθήσομεν δὲ
τέρψην· χάριν καὶ ὀλιγοστά τροπάρια λιγυρώτατα.
Τὸν γὰρ τοιοῦτος θαύμασι προσεδιημένον τίς πα-
ραστήσει λόγος; Ὡν τὰ πάντα κεκονιαμένος τάφος
καὶ πλήρης μυδαλίων νεκρῶν· τοῖς ἀθλέτοις βιω-
τικοῖς ἀτερόμουτος οὐρανὸς κατοπεύεται, καὶ γε
σχηματιζόμενος ἀφελότητα, τηνικαῦτα μέγιστος ἀνα-
γορεύεται τῶν ἀσωμάτων ἀρχάγγελος.

ΛΟΓΟΣ ΟΥΓ'.

Εἰς ἀγαπητούς.

Ἦς θήσει (1) φλογίνην ρομφαίαν ἐμῷ παραδείσῳ;
Τίς δώσει μεγάλης παρθενίας φύλακα;

Φλογίνην ρομφαίαν ὁ θεὸς ἔταξε στρεφομένην φυ-
λάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τοῦ τῆς τρυφῆς
κτήματος τοῦ προπάτορος ἀπωσάμενος. Καὶ τὴν μὲν
ἱστορίαν ἐν τῷ β' λόγῳ κειμένην εὐρήσεις· τὴν δὲ
παρθενίαν θεῖον παραδείσῳ ἀπαικασμένην φησὶν ὁ
θεὸς Γρηγόριος· τίς θήσει φυλακὴν τῷ ἐμῷ παρα-
δείσῳ; τοῦτ' ἔστι τῇ θεοειδεῖ παρθενίᾳ, ὡς ἂν μὴ τις
βραμῶν τὸν καρπὸν προώριον ἀποσυλῆσει.

"Αρφερα πάντ' (2) ἀλείψεις, συνεισαχθὸν δὲ μά-
λιστα,

Μετῶδ' οὐκ ὕδωρ, παρθένε, πειθεῖ μοι.

Τὸν συνεισαχθὸν βίον τῷ πικρῷ τῆς Μετῶδ' ὕδατι

Hæc quidem omnia Samson Nazareus capillorum beneficio pergit. Quod si quis magistratus apud
populum ambit, si apud omnes in honore esse vult, barbaram promissam, tunicam humi cadentem,
zonam plurimum ad id proficere. Accedat genarum pallor, collum paulisper remissum, vox gracilis,
blanditiæ tantum non caninæ, vultus erga dominos servilis, habitus plus quam modestus, facete et brevi-
ter dicta, rei litterariæ simplicitas; accedant, delectantur ergo, metaphoræ delicatæ. Qui enim talis in
deliciis habet, unquamne respiciet? Hæc omnia sepulcra cadaveribus repleta. Dum enim a cæcis mun-
danis cælum sideribus ornatum suspicitur, tunc maximus spirituum prædicatur archangelus.

CARMEN LXXV. In dilectos.

Angelum cum gladio flammeo collocavit Deus ad custodiendam viam arboris scientiæ, postquam proto-
parentem e paradiso ejecisset. Id factum in secundo carmine relatum reperies. Gregorius virginitatem
cum paradiso comparat. Quis penet paradiso meo custodiam? id est, virginitati, quæ deitatis imaginem
refert; nemo ergo fructum immaturum gustet.

Vitam communem Gregorius cum aqua amara Merræ comparat. Lege hanc historiam in carmine
tertio.

CARMINA LXXVII, LXXVIII. In iudo quoque gravitas.

De heliconibus qui cogitat, rotundos eos cogitabit. Sunt qui effusius ridendo corpus curvant, qui luden-
tes indecoros saltus faciunt, qui inter saltandum in gyrum serantur. Est autem Helice urbs Bæotiæ mo-
rum dissolutione famosa. Daphnus eam appellat, ad puellam ab Apulline amatam alludens, et habitum quæ
plurimum immoderatum sequitur et lasciviam reprehensibilem significans. Tripodum furor inde vocitatur
quod in tripode saliant; in tripode enim calculi sortium subsultare dicuntur.

CARMEN LXXIX. Ad Philagrium atque de patientia.

Epictetus philosophus cum Lacedæmoniorum tyranno familiariter uteretur, hic crus ei vinciri iussit.
Tyrannus postea vineulis eum solvere volens, interrogat: Visne te solvam? Ad quæ philosophus: Num.

(1) Apud Muratorum epigramma 205 [nunc 16, editionis novæ p. 1181].

(2) Id. epigr. 211 [nunc 14, ed. nov. p. 1169].

Γρηγόριος ὁ θεὸς παραβάλλει· Μετῶδ' δὲ πηγήν
πικρὸν τὸ βεῖθρον ἀνεΐδου. Καίτοι δὲ ἡ παρούσα
ἱστορία ἐν τῷ γ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΟΥΓ'. ΛΟΓΟΣ ΟΠΓ.

"Οτι καὶ παιζειν ἔστι σεμνῶς (3).

Οἱ δ' Ἐλικῶνες

"Ἐφέετε, καὶ δάξναι, καὶ τριπόδωρ μανίαι.

Τὸ μὲν πρόχειρον τῆς ἐννοίας τοῦς Ἐλικῶνας νεεῖν.
ὀποτίθεται, τοῦς στρογγυλιστάς. Καὶ γὰρ ἐν τῷ γε-
λῶν ἀτάκτως καμαροῦνται τινες, καὶ ἐν τῷ ποίσειν
ἀσέμνωσ ἐξάλλονται, καὶ ὀργουμένοι γυρίζονται. Καὶ
Ἐλικὴ δὲ πόλις ἔστι τῆς Βουωτίας, ἐν ἣ πολλὴ τις
ἀσεμνότης ὑπῆρχεν. Δάξναι· δὲ φησὶν ὡς ἀπὸ τῆς
ἐρασθείσης κόρης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὴν ἀπὸ τοῦ
γέλωτος τοῦ ἀσέμνου σημαίνων οἶμαι διάξυσιν, καὶ
τὸν ἔκτοπον οἰστρον· Τριπόδων δὲ μανίας πάντως τὸ
κατὰ τὸν τρίποδα ἐξάλλεσθαι· καὶ γὰρ ἐν τῷ τρίποδι
τάς μαντικὰς ἐξάλλεσθαι ψήφους ὁ λόγος ἔχει.

ΛΟΓΟΣ ΟΘΓ.

Εἰς Φιλάγγιον καὶ πρὸς ὕπομονήν (4).

"Ἐστὶν Ἐπικτήσιο μέγα κλέος ἐν ἀρεταῖσι·

"Ἐστὶν Ἀναξάρχου ὧν ὁ μὲν ἀγγύμενος

Τὸ σκέλος οὐκ ἀλέγισον, ὁ δ' ἄλιον χειρὰς

ἔχοντος

Κοιπέμενος γ' ἔδδα· Πίσσεται τὸν θύλακον.

Ἐπικτήσιος φιλόσοφος ἦν. Οὗτος ἐδέθη τὸ σκέλος
ὑπὸ τοῦ τυράννου Λακεδαιμόνος καὶ διεβρήγγυτο τὸ
σκέλος· ὕστερον δὲ ἡβουλήθη ὁ τυράννος λύσαι αὐ-
τόν. Ἡρετο οὖν αὐτὸν οὕτως· θέλεις, ὦ Ἐπικτήτε,
λύσω σε; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Τί γάρ; δέδεμαι; ὡς τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ δῆθεν μὴ δεδεμένης. Ὡς λέγεται μὴ τὸ
σῶμα ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχειν, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ. Ὁμοίως
Ἀναξάρχος φιλόσοφος ἦν· οὗτος συσχεθεὶς ὑπὸ Ἀρ-
χελάου τοῦ τυράννου, καὶ βληθείς ἐν ὠμῳ, ἐπίσσετο

μογιῶν ξυλίω (πίστευσθαι δέ ἐστι, τὸ δίκην πιστά-
νης τυπεσθαι· ἔνθεν καὶ πιστάνη εἶρηται παρὰ τὸ
τύπεσθαι)· πιστόμενος δὲ τοῦτο ἔφη· Πίσσε τὸν
Ἄναξάρχου θύλακον· οὐ γὰρ πτίσσεις Ἄναξάρχον·
αἰνιττόμενος, ὅτι φιλόσοφος ἦθεν, τοῦ σώματος μη-
δένα λόγον ποιῆσθαι. Ὁ τοῖνον θεὸς Γρηγόριος τῷ
Φιλαγρίῳ κάμνον; θεϊνὸς ἐπὶ χρόνον πολλὸν τὸ σῶμα,
καὶ μηδὲν τούτου φροντίζοντι, χάριν τὰς παρούσας
παρηγάγεν ἱστορίας; δεικνύς τοῦ Φιλαγρίου τὸ τῆς
ψυχῆς εὐγενές, ὃς κάμνων, καὶ νόσῳ τραχόμενος, καὶ
τὸ σῶμα ἀχρειωθεὶς, ὁμῶς κατὰ ψυχῆν ἀνδρείως ἦν
καὶ ἐβρωμένος.

ΛΟΓΟΣ Π', ΛΟΓΟΣ ΠΛ', ΛΟΓΟΣ ΠΒ'.

Εἰς Γιγάντιον οικοδόμον (1).

Ἄλλος μὲν Βαβυλωνός ἐπίδηρον ἄρμωι τείχος,
Ἄλλος δ' Αἰγύπτου δειματο πυραμίδος.
Καὶ πόρτον κείος τι ἐπήλασε, καὶ διὰ γῆρας
Νῆας ἐσσεέλμους ἠγαγε Θρητικῆς.

Μέμνηται τούτων ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς Βα-
σίλειον τὸν θεῖον ἐπιτασίῳ, φάσκων ἐπὶ λέξεως
οὕτως· «Τί μοι πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἐπάπυλοι
Θῆβαι, καὶ Αἰγύπτιαι πυραμίδες, καὶ Μαυσώλου
Καρμὸς τάφος, καὶ Κολοσσὸν γαλκὸς ἀμετρος, καὶ
ναῶν μεγέθη καὶ κάλλη τὰ μηδὲν ἦντα; » Περὶ μὲν
οὖν τοῦ Μαυσώλου τάφου καὶ τῶν ναῶν εἰρήσεται
προϊόντος τοῦ λόγου· καὶ γὰρ ἐπὶ λέξεως μέμνηται
τούτων τοῖς ἐφεξῆς κατὰ τυμβωρύχων. Περὶ δὲ τῶν
ἐπταπύλων, καὶ Θηβῶν, καὶ πυραμίδων, καὶ τεί-
χεων, λεκτέον ἡμῖν· Ἐπτάπυλοι εἰσιν αἱ τῆς Ἑλ-
λάδος, αἱ ὑπὸ Ἀμφίονος καὶ Ζήθου κτισθεῖσαι διὰ
κιδάρας. Αἱ δὲ Αἰγύπτιαι Θῆβαι εἰσιν ἑκατοντάπυλοι·
μεγίστη δὲ πάλαι γέγονε, καὶ οὕτως μεγίστη ὥστε
ἑκατὸν ἔχειν τὰς πύλας. Τὰ δὲ Βαβυλωνία τεῖχη λέγεται
εἶναι ἰσχυρότατα· ἀπὸ γὰρ πλίνθου ὀπίτης καὶ ἀσφάλτου

λουμένης ἐκτίσθησαν· καὶ τὸ πλάτος ἔχοντα πολλὸν
τοσοῦτον, ὡς δύνασθαι ἐπ' αὐτοῦ τρέχειν καὶ ἄρματα
δι' ὀχημάτων· καὶ τὸ μῆκος δὲ πολλὸν καὶ τὴν περι-
φέρειαν ἔχουσι πολλήν. Αἱ δὲ πυραμίδες καὶ αὐταὶ
θεάματός εἰσιν ἄξια ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐκτισμέναί,
ἄστινας πυραμίδας οἱ μὲν Χριστιανὸν λέγομεν εἶναι
τὰ ὠρεῖα τοῦ Ἰωσήφ, ἔνθα τὸν σίτον ἀπέθετο τῶν
ἑπτὰ ἐτῶν τῆς εὐθηνίας. Οἴκοι γὰρ εἰσιν ὑπερμε-
γέθεις, περιθόλοις ἀξιαγάστοις πεπυκνωμένοι· Ἑλ-
ληνες δὲ τάφους τῶν βασιλέων εἶναι φασιν, ἴον ἔστιν
καὶ Ἡρόδοτος. Ὁ δὲ Κολοσσός; ἔστιν ὁ ἐν Ῥόδῳ ἀνα-
κείμενος τότε ἀνδρίας χαλκὸς λίαν θαυμαστὸς, ὑπερ-
μέγεθες, ὡς πινές; φασιν, ὀρθοκίοντα πηχέων ἔχων
τὸ ὕψος, εἰς δὲ τὸ πλάτος· τοῦτον δὲ καθεῖλον Ἄγα-
ρηνοὶ τὸν ἀνδριάντα ληϊζόμενοι τὴν Ῥωμανίαν, κατὰ
τοὺς χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ ἐν Συρακούσαις τῆς
Σικελίας ἀναιρεθέντος. Πεζὸς μὲν τὴν θάλασσαν
οὐδεὶς πως λέγεται σὺν ἀληθείᾳ διαλάσαι, πλὴν Μωυ-
σεως καὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα τηθησῆς εἰς
δύο· Χριστὸς δὲ, καὶ Χριστοῦ θελήσαντος Πέτρος,
ἦλθον διὰ κυμάτων πεζοποροῦντες. Τὸ δὲ διὰ ξηρᾶς
ναῦς ἀγαγεῖν τῆς Θράκης, πολλοὶ μὲν πρότερον πε-
ποιήκασιν, ἀλλὰ καὶ Κωνσταντίνος πέποιήκεν ὁ νέος
διὰ ξηρᾶς ἐλάσας τὰς ναῦς. Ἔστιν γὰρ περὶ τὴν
Θράκην τόπος ἐξ μελίων διάστημα ξηρᾶς ἔχων, καὶ
τῶν θαλασσῶν μεταξύ διιστῶν· ὅθεν εὐεπίδατος ἡ
Θράκη τοῖς Γότθοις· Γοθία δὲ τοῖς Θραξί [ὁμορος·]
καὶ Γόθοι μὲν ἐπόντες τὰς οικείας ναῦς (αὐταὶ δὲ
μονόξυλοι), διαπερῶσι πρὸς Θράκας· Θράκες δὲ πολ-
λάκις ἐντεῦθεν ἐπὶ Γοθίαν διὰ ξηρᾶς τὰς οικείας κα-
θέλκουσι ναῦς. Κύκλος ἐστὶ πολλὸς τῆς διὰ τῆς στενῆς
θαλάσσης εἴτε ἀνιούσιν ἢ κατιούσιν μέχρις αὐτόσσε· θά-
λασσα δὲ στενὴ ἐστὶν ἡ διὰ τῆς Ἀβύδου (πύλω; δὲ
τῆς Τρωάδος; αὐτῆ) ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλιν φέ-
ρουσα, κάκειθεν ἐπὶ τὴν Ποντικὴν παραπέμπουσα

ignatus sum? Nam anima non vinceta erat. Hinc etiam aliqui hominem non corpore, sed anima constare volunt. Simile quod Anaxarcho philosopho accidit. Ab Archelao enim tyranno in mortarium intrusus fuste ligneo tundebatur. Tunde, dixit, Anaxarchi saccum; ipsum enim Anaxarchum tundere nequis; innuens, ut verò philosophus, se nullam corporis rationem habere. Gregorius Philagrii causa qui tum gravi morbo vexatus non indignabatur, has historias narrat, Philagrii magnanimitatem laudans, qui morbo gravi oppressus, corpore extenuato jacens, animam fortem et virilem ostendebat.

CARMINA LXXX, LXXXI, LXXXII. In giganteum edificatorem.

Hæcce Gregorius in concione funebri divi Basilii refert: Quid ad me septem portæ Thebarum, pyramides Ægyptiæ, Mausoli Caris sepulcrum, statua ænea Colossi immensa; quid templorum magnitudo splendorque pro nihilo reputandus? De Mausoleo quidem æque templis postea sermo erit. De his enim disputandi gratia in sequentibus ubi de sepulcrorum effossoribus, dicuntur sumus. De septem autem Thebarum portis, de pyramidibus ac mœnibus aliquid nobis dicendum restat. Thebæ cum septem portis in Græcia sunt ab Amphione ac Zetho ad citharæ sonum ædificatæ; Ægyptiæ autem Thebæ centum portas habent. Grandissima enim olim hæc urbs centum portas habebat. Mœnia Babylonica fortissima suisæ dicuntur, latere cocto et bitumine liquido constructa, adeo lata ut quadrigæ plures ibi fronte commeare possent; altissima insuper et immensi circuitus.—Pyramides in Ægypto visu dignissimæ nobis Christianis horrea sunt ubi Joseph septem annorum pinguium frumenta deposuerat. Edificia enim sunt solito majora, claustris cincta miri. Græci econtra, inter quos Herodotus, regum sepulcra eas esse censent. Colossus in Rhodi insula statua ænea est spectatissima, octoginta cubitis alta, duodecim lata. Hanc statuum overterunt Agareni, cum Romaniam spoliarent, temporibus Constantini in Syracusarum urbe occisi.—Nemo sicco pede unquam mare trajecisse dicitur præter Moysem et filios Israel qui in duas partes scissum permeaverunt. Christus quoque et, Christo ita volente, Petrus pedibus in mari ambularunt. Naves in Thracia per siccum trahere multi olim conati sunt; sed et Constantinus Junior naves per siccum propulit. Est enim in Thracia locus sex milliariibus inter utrumque mare situs, qua Gotthi facile in Thraciam penetrant. Gotthia est vicina Thraciæ, et Gotthi navibus monoxylis consensu Thraciam sæpe adieunt. Thracæ vero sæpe naves per siccum in Gotthiam trahunt. Magnus per mare angustum transitus,

(1) Id. epigr. 225 [nunc 1, ed. nov. p. 1165].

θάλασσαν, μιλιῶν ἔχουσα διάστημα μικρῶ πρὸς τριακοσίω. Οὕτω μὲν οὖν, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τοσαῦτα Γιγάντιος δὴ λιθοβόρος ὑπάρχων, ἤρη τινάξας, κηπὸν μοι κατεσκεύασαν ἕκτος ὕδατων ἀρδευόμενα· λέγει δὲ τὸ τῆς ἀρετῆς εὐεργατον ὑπόδειγμα.

ΛΟΓΟΣ ΠΓ'. Εἰς Προαιρέσιον σοφιστήν (4), Βροντήν Ἀτθίς ἐνεκεν γεόκλυτον.

Οἱ τῶν Ἑλλήων ἀφοι τῆν βροντήν εἶναι φασιν ἀπὸ τῶν Κυκλωπίων. Λέγονται δὲ γενέσθαι οἱ Κύκλωπες ἐν τῇ Σικελίᾳ νήσῳ περὶ τὰ ὄρεα ταύτης, ποιμεικὸν βίον ἐπιτηδεύοντες βιαιότερον· λέγεται δὲ οὗτοι ἀνθρωποφάγοι τινές. Τούτων δὲ τρεῖς εἶναι φασιν τοὺς ἐξοχωτάτους, τὸν Βρόντην, τὸν Ἀστράπην, τὸν Ἀργην· οὗτοι δὲ, φασὶ, χαλκίεις ὄντες τὴν τέχνην, διὰ τῆς οὐκείας τέχνης τὴν βροντὴν κατεσκεύασαν τῷ Διὶ καὶ τῆν ἀστραπήν. Κύκλωπες δὲ ἔλεγοντο, ὡς μὲν Ἡρόδοτος, ὅτι ἕνα μόνον εἶχον κυκλοτερῆ ὀφθαλμόν. Ἄψ γὰρ ἐστὶν ὁ ὀφθαλμὸς, διὸ καὶ κύκλωψ, τοῦτ' ἐστὶ κυκλοτερῆ τὸν ὀφθαλμὸν ἔχων. Παλαίφατος δὲ Κύκλωπας αὐτοὺς καλεῖ, ὅτι κυκλοτερῆ τινα νῆσον ἔκων. Οὗτοι μὲν οὖν καὶ τοὺς Ἰδυσσεύς κατεδίωξαν ἑταίρους· γενόμενος δὲ κατ' ἑκείνων τὸν χώρον Ὀδυσσεύς ἐν τῇ πλάνῃ, Κύκλωπι περιτυχὼν, εἴργεται σὺν τοῖς ἑταίροις εἰς ἄντρον· ἐν ᾧ τὴν μὲν νύκτα ὁ Κύκλωψ σὺν τοῖς προβάτοις ἠύλιζετο, τὴν ἡμέραν δὲ λίθῳ μεγίστῳ φράττων τὰ πρόβατα ἐβοσκεν. Τῶν οὖν ἅμα τῷ Ὀδυσσεὶ καθειργμένων, καθήμεραν ἦσθιεν ἕνα, τὸν Ὀδυσσεῖα καταλιπὼν ἔσχατον, ἅτε δὴ χαρὴν καὶ προσηγέστερον. Αὐτὸς μὲν οὖν βακτηρίαν ὁ Κύκλωψ προσφάτως ἐπὶ τοῦ δρυμοῦ τμηθεῖσεν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἀποδέμενος, ἧς τὸ μέγεθος ὡς ἰσὸς νηὸς, ἔρχετο· καὶ δὴ

ταύτην Ὀδυσσεύς ἐξύνας, τὸν Κύκλωπα ἀπετύφλωσεν. Τοιούτῳ Κύκλωψ Ὀδυσσεὺς ἤρετο τοῦνομα· Ὀδυσσεύς δὲ, ὅστις λέγεται, ἀπεκρίνατο. Μέλδοντος δὲ τοῦ Κύκλωπος τὴν Ὀδυσσεῖα φαγεῖν, λαθὼν εἶπεν Ὀδυσσεὺς προσφέρει τῷ Κύκλωπι ἐπειπὼν· Κύκλωψ, λάβε καὶ πῖε ὄλην. Κύκλωψ οὖν ἐξέξμενος παρ' ἔθος πῖον ἐμεθύσθη· τῷ δὲ καθυβύοντι βαθὺ τὸ ζῦλον ἐπιβαλὼν ἀπετύφλωσεν ὁ Ὀδυσσεύς. Κύκλωψ οὖν ἀναβήσας καὶ μὴ βλέπων, ἀνὰ τὸ ἄντρον ταῖς χερσὶ τὸν Ὀδυσσεῖα ζητῶν οὐχ εἶπεν, ἀμφὶ τὰ μῆλα τούτου κρυπτομένου. Στάς δὲ Κύκλωψ πρὸς τῇ θύρᾳ τοῦ σπηλαίου τὸν λίθον ἀπασάμενος, καθ' ἕν ταῖς χερσὶ ἐξιοῦσι τοῖς προβάτοις ἐπιτιθεὶς τὰς χεῖρας· ἐπιμελῶς ἤρευετο· κριοῦ δὲ μεγίστου πῆς ἀγέλης παραηγουμένου τοῖς ἐρείς Ὀδυσσεύς ὑπὸ τὴν κοιλίαν προσθήσας ἑαυτὸν, οὕτω λαθὼν ἐξείει τοῦ σπηλαίου, πολλὰ τοῦ Κύκλωπος ὕστερον καταγέλασας· Κύκλωψ δὲ τῇ σκάφῃ τὸν Ὀδυσσεῖα γνοὺς ἐπιθάντα, πέτρας ἀποκινήσας ἐπ' αὐτὸν ἀψῆκεν, καὶ τὴν θάλασσαν διαναστήσας τῇ τῶν λίθων ὄρμῃ, σάλον αὐτοῖς ἐξέταράξεν. Ὀδυσσεύς οὖν χάρην τῷ Κύκλωπι καταθέμενος, ὡς εἰ σφενδοῦν ἐπιμείναι, ὀφθονεῖς Ἰθάκην ἐπειγόμενον ἐκπέμψειεν, τοῦ βάλλειεν ὁ Κύκλωψ ἐπαύσατο, μάλλον εὐεργετῆν ἢ ἀμύνεσθαι τὸν ἐχθρὸν ὑποτοπῆσας· φωνήσας δὲ φοδερὴν μετ' οἰωγῆς, ἅπαντας ὄφθον τοὺς Κύκλωπας συνελεγεμένους, καὶ τίς πυνθανομένων ἢ συμφορὰ καὶ πῶθεν, ὅστις με φονεύει, ὁ Κύκλωψ ἀπεκρίνατο. Εἰ οὖν οὗτις ὁ φονεύς ἐστίν, θεῶθεν εἶναι τούτῳ τὴν ὄργην οἱ Κύκλωπες ἐπειπόντες ἔχοντο. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι νεόκτυπον βροντὴν ἤγαγεν Ἀτθίς, εἶτα τὴν μούσῃ τῆς ξένης γλώττης Ἀτθίδος καὶ τὸ αὐ-

sive ascendas sive descendas. Mare porro angustum est inde ab Abydo usque ad Constantini urbem, atque inde ad mare Ponticum, paulo plus trecentis millibus passuum. Sic igitur, dicit Gregorius ejusmodi giganteus constructor, montibus commotis hortum mihi præparavit atque aquis irrigatum; inuit autem virtutis exemplar proficuum.

CARMEN LXXXIII. In Proheresium sophistam.

Viri Græcorum docti quoniam dicunt a Cyclopihus originem trahere. Cyclopes in insula Sicilia regiones montanas habitasse feruntur, vitam pastoralem degentes; insuper anthropophagi appellantur. Eorum in numero tres statura præcellunt, Brontes, Asteropes, Arges, qui, fabri cum sint ærarii, tonitrua et fulgura Jovi fabricarunt. Cyclopes secundum Hesiodum nominantur quod unum oculum in circuli modum habebant. Palæphatus autem cyclopes eos vocat, quod insulam circumlarem incolebant. Hi porro Ulyssis socios persecuti sunt; quo enim tempore Ulysses errans in eas regiones venisset et apud Cyclopem devotisset, in autrum cum sociis includitur, in quo Cyclope cum grege pernoctabat, interdiu autem, lapide maximo ad antri os obvoluto, gregem pascebat. E sociis cum Ulysses ita conclusis, homo monstrosus unum quotidie manucavit, Ulysses sibi reservans ultimum. Cyclops relicto in spelunca palo quem in querceto exciderat, et cujus altitudo navis maxime æquabat, discessit. Ulysses ejus ope præcauti, monstri oculum excæcavit; rogatusque nomen suum. Ὅστις nominor, respondit. Ubi per ordinem successions Ulysses manducandus esset, vinum Cyclopi offert dicens: Amabo, bibe. Cyclops cum præter consuetudinem bibisset, inebriatusque dormiret, palo eum excæcavit. Post ubi resipuisse seque cæcum sentiret, ad portam antri Ulysses manibus quærebat, nec invenit, quippe qui arietis abdomini se alligasset. Tum lapide amoto unaniquamque ovium egredientium investigabat, Ulysses, ut diximus, per domum exeunte; de quo postea multus rumor. Inimicum deinde nave conscensa aufugisse sentiens, saxa in navigantem jaculatus est atque ita maris fluctus sublevavit. Postremo Ulysses post tot tantaque rerum discrimina, cum Cyclops saxa jacere desiisset, credens ita se naviganti magis prodesse quam obesse, vociferatus cum ululatu omnes Cyclopes convocat; qui cum auctorem infortunii nosse vellent, ille, Ὅστις (nemo) me interficit, querentibus reponit. Si nemo te interficit, nomen aliquod divinum experiris; atque ita abierunt. Gregorius Proheresii eloquentiam vere Atticam cum tonitru comparat ejusque effectus contra Græciam fulgurare opinatur.

(4) Apud Murator. epigr. 1 [nunc 3, ed. nov. p. 110].

της σημαίνων πρὸς τὴν καλλιπέπειαν καὶ τέχνην ἐναρμόνιον, εἶτα τοὺς λόγους τοῦ οἰκείου σοφιστοῦ Προμαρσείου νεόκτυπον ὡς βροντὴν κατὰ τὴν Ἑλλάδα φερομένους, καὶ νέον τι βροντῶντας, ἀποσκοπήσας ταυτὰ φησι.

ΛΟΓΟΣ ΠΑ', ΛΟΓΟΣ ΠΕ'. *Εἰς Μαρτινιαρόν* (1).
Εἰ τις Τάνταλος ἔστιν ἐν ὕδασι ἀδος ἀπίστοις, Εἰ τις ὑπὲρ κρηλῆς πέτρος ἀεὶ φοβέων.

Τάνταλος υἱὸς ἦν τοῦ Διὸς. Οὗτος, ὡς Ἕλληνές φασιν, ἤξιωθη τῆς τραπέζης τῶν θεῶν, καὶ ἀξιωθείς ἐδομησίουσεν τὰ μυστήρια αὐτῶν, καὶ κολάζεται κλάσιν διὰ τοῦτο τοιάνδῃ· Ἐν τοῖς ὑπὸ γῆν δικαιοτηρίοις ἐστὶν ἔχων πέτραν ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ κάτω ὕδωρ πολὺ καὶ βλαστήματα καρποφόρα, καὶ ἤρται ὁ ἄβθος κατ' αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν θέλει πιεῖν ἐκ τοῦ παρακειμένου ὕδατος, σπῖπτει ἢ πέτρα ἐπάνω αὐτοῦ, καὶ τιμωρεῖται. Οὕτως οὖν λιμῶ καὶ δίψει τήκεται, ὁρῶν μὲν ἀφ' ὧν εἶδει φαγεῖν καὶ πιεῖν, μὴ δυνάμενος δὲ διὰ τὴν ἐπηρημένην αὐτῷ πέτραν. Μέννηται δὲ τοῦτων καὶ ἀλλαχοῦ Γρηγόριος ὁ θεῖος λέγων· Ἡ τὸ τοῦ μύθου πάσασθαι, ἀνυδρία ξηραίνεσθαι ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος.

Ἐαπτόμετόν τ' ὄρνισιν ἀήραον ἦπαρ ἀλιτροῦ,

Μέννηται τούτου καὶ ἀλλαχοῦ, κείρεσθαι λέγων τὸ ἦπαρ ὑπὸ τῶν ὄρνιθων· ἔστι δὲ ἢ κατὰ τὸν Προμηθεῖα ἱστορία. Προμηθεὺς οὗτος λέγεται κλέψαι τὸ πῦρ παρὰ τῶν θεῶν, καὶ ἐνεγκεῖν εἰς ἀνθρώπους, καὶ ὅτι περὶ τὰ κρέα τῆς θυσίας ἀπατήσας τὸν Δία, εἰς ὄργας ἐκίνησεν διττάς. Ζεὺς οὖν βουλόμενος αὐτὸν τιμωρῆσασθαι, ἐποίησεν ἀετὸν κατεσθλεῖν αὐτοῦ τὸ ἦπαρ, καὶ τὴν μὲν ἡμέραν κατήσθει τὸ ἦπαρ, τὴν δὲ νύκτα πάλιν ἀνεπληροῦτο, καὶ πάλιν ἤρχετο ὁ ἀετὸς καὶ ἤσθειν αὐτὸ, ἕως οὗ ὁ Ἡρακλῆς ἐλθὼν ἐτόξευσεν τοῦτο τὸ ὄρνειον. Ἀγήραον δὲ φησι κατ-

εσθίεσθαι δι' ὃν ἔφαμεν τρόπον, ὅτι κατὰ πάσαν νύκτα πληρούμενον, καθ' ἐκάστην ἡμέραν τοῦ Προμηθεῖως τὸ ἦπαρ ἠσθίετο. Ταύτων τεσσάρων ἱστοριῶν ὕφ' ἐν μέμνηται Γρηγόριος ὁ θεῖος ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν *Στηλιτευτικῶν* αὐτοῦ λόγων· φημι δὲ τῆς κατὰ τὸν Τάνταλον, ἐν οἷς αὐτὸν καὶ ἐπιγενεῖς τοῖς ὕδασι οὖσιν ξηραίνεσθαι φησιν, ὅτι τῆς γενεῖδος μὲν ἀπτεται τοῦ ὕδατος, δίψει δὲ φλεγόμενος πιεῖν οὐ δύναται διὰ τὸν τῆς ἐπηρημένης πέτρας φόβου· ὡσαύτως τῆς Ἰξίονος περιφορᾶς, περὶ ἧς ἡμῖν εἰρηται ἐν τῷ *Περὶ ψυχῆς* λόγῳ, ὅτι τῆς Ἥρας ὁ Ἰξίων ἐρασθεῖς, τροχῶν δεσμεῖται ὑπὸ Διὸς διηνεκῶς ροιζούμενος, καὶ τοῦτον κολαζόμενος τὸν τρόπον· εἶτα δὲ καὶ περὶ Προμηθεῖως, ὅτι τὸ πῦρ κλέψας καὶ τὸν Δία περὶ τὰ κρέα τῆς θυσίας ἀπατήσας, διηνεκῶς τὸ ἦπαρ ὑπ' ἀετῶν κατεσθιεται.

Καὶ πυρόεις ποταμὸς καὶ ζῶφος ἀθάνατος, Ταρτάρου τε μυχοὶ καὶ δαιμονες ἀγρίθυμοι.

Κεῖται περὶ Φλεγόντος καὶ Ζῶφου καὶ Ταρτάρου καὶ Κωκυτοῦ καὶ Ἀχέρωντος ἐν τῷ ἰδ' λόγῳ. Πλάτων γὰρ ὁ φιλόσοφος ἐν τῷ *Φαίδωνι* περὶ τούτων δεξήθη.

Ἄλλοι τε φοβιμένων τίσις εἰν αἰδῆ.

Τῆς Ἀητοῦς ἐρασθῆναι λέγεται Τιτυδῆς, καὶ ἐρασθεῖς αὐτῆς ἐκράτησεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρηδέμενου· Ἄρτεμις δὲ καὶ Ἀπόλλων παῖδες ὄντες τῆς Ἀητοῦς κατετόξευσαν αὐτὸν καὶ ἀναίλιον· καὶ νῦν, φησὶν, ἐν τῷ ἔδῃ ἔχει τὰ βέλη ἐμπεπαρμένα καὶ κολάζεται· καὶ τοῦτο ἔστιν ὃ φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος· Ἄλλοι τε φοβιμένων τίσις εἰν αἰδῆ.

Ὡς φοβεραὶ (2) ψυχῶν μάστιγες οὐχ ὀσίων· Ὄντος ἐμοῖσι λίθοισι φέρει στονόεντι σίδηρον, Οὗτος ἐμοί, φεῦ φεῦ, ποῦ δὲ λίθος Σιυύζου;

CARMINA LXXXIV, LXXXV. *Ad Martinianum.*

Tantalus, Jovis filius, ad eorum mensam, ut Græci dicunt, adhibitus est; sed postquam eorum arcana revelasset, hancce penam subiit. Ad inferos relegatus saxum capiti habet imminentem, infraque aquam copiosam et ramos frugiferos. Quando aquam bibere præsumit, saxum minatur. Sic itaque fame ac siti languet: cibus et potus adsunt, sed adest etiam saxum. Gregorius eorundem quoque meminit alio loco: fabulam docere, fieri posse, ut aliquis in mediis aquis ariditate languescat.

Passim dicit, hepar ab avibus corrodi; factum autem legitimus in Prometheo, qui ignem de caelo raptum hominibus detulisse fertur, et ob carnes inter sacrificandum dolose subreptas duplicem Jovis iram incurrisse. Hic ultionem ab eo sumpturus, aquilam misit, qui hepar miseri ita tunderet, ut quod interdum ablatum fuerat, noctu succresceret, donec Hercules avem telo occideret, tormentumque cessaret. Gregorius has quatuor narrationes singillatim memorat in suis contra Julianum orationibus; eam, inquam, quæ de Tantalo est, quem in mediis aquis sui languescere dicit. Aquam enim quasi manibus tangit miser siti laborans, sed ob saxum imminentem eam explere nequit; altera est de Ixione cum rota simul circumagitato de quo nos in sermone *De anima* verba fecimus, dicentes, Ixionem ob amorem Junonis rotæ alligatum una cum ea ad perpetuam circumvolutionem damnatum fuisse. Deinde Promethæus, cujus ob ignem subreptum et fraudem Jovi inter sacrificandum illatam pœna ea est ut hepar ejus quotidianis aquilæ morsibus corrodat. De Phlegethonte, de tenebris Tartareis, de Cocytæ atque Acheronte in decimo quarto carmine dictum est. Plato etiam philosophus de his in *Phædone* disseruit.

Tityum dicunt Latonæ amore captum illam veste arreptam capere voluisse. Artemis autem et Apollo, Latonæ liberi, ut ille eum transfoderunt. Sed nunc quoque, prosequitur, telis confoditur, et sic pœnas dat. Ili sunt quos Gregorius innuit dicens: Aliarumq; perditorum in inferno pœnæ.

Sisyphus ille criminosus qui multum in Jovem peccaverat, et, secundum fabulam, Asopo fluvio filiam suam a Jove raptam cum indicasset, quinque annis Mortem in vincula conjecit; et cum per hoc tempus nemo decederet, Mors soluta e vinculis cum rapuit, et in orco positum ita punivit. Jupiter eum condemnavit ut saxum prægrande in collem manibus volvendo tolleret; quod ubi in cacumine advenit, subito

(1) Apud Murator. carm. 3 [nunc 40, ed. nov. p. 1125]

(2) Apud Murator. epigr. 9 [nunc 46, ed. nov. p. 1125].

Πανούργος· ὁ Σίσυφος καὶ πολλὰ εἰς τὸν Δία ἀμαρτιῶν, ὡς ὁ μῦθος, τῷ μὲν Ἀσωπῷ ποταμῷ τὴν ἕνπερ αὐτοῦ Ζεὺς ἤρπασε· θυγατέρα δειξάς, χρόνους εἰ δεσμεύει τὸν θάνατον· μηδενὸς δὲ τοσοῦτον ἐπὶ χρόνον τελευτῶντος, λυθείς ὁ θάνατος αὐτὸν ἀφαιρείται· γενόμενος ἐν τοῖς ἄδου δὲ ταύτην ἔσχε τὴν τιμωρίαν· Λίθον αὐτὸν μέγαν ἀνακυλίνει ὁ Ζεὺς προσέταξεν ἐπὶ τὴν γεώλοφον· ὁ δὲ λίθος ἐπ' ἀκρῶν γενόμενος τῷ βουνῷ, αὐθις κατεκυλινδρῶντο, εἰς οὗ τὸ πῆλον κατελάμβανεν· ὁ δὲ Σίσυφος τοῦτον πάλιν ἀνάγων, μὲθ' αὐτῷ πολλῶν διηγετῆ τιμωρίαν ὑπέμεινεν.

ΛΟΓΟΣ ΠΖ', ΛΟΓΟΣ ΠΗ'. *Εἰς Εὐφῆμιον* (1).

Αἱ Χάριτες Μοῦσαι· Τι μέτρομεν; οὐκέτι ἄγαλμα Χειρῶν ἡμετέρων Εὐφῆμιος ἐν μερόπασσι;
Κ' αἱ Μοῦσαι Χαρίτεσσιν· Ἐπεὶ φθόνος ἐστὶν ἰδιότης.

Χαρίτες εἰσι τρεῖς, Παισιθέα, ἡ Πειθῶ, καὶ Εἰρήνη (2). Μοῦσαι δὲ ἐκ Διὸς καὶ Μημηροσύνης ἑννέα, Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ἐρατώ, Πολυμνία, Οὐρανίη, Καλλιόπη, ἥτις καὶ προέχει πασῶν. Ταύτης υἱὸν φημιζοῦσιν Ὀμηρον τὸν ποιητὴν Ἑλλήνων, ὃς τῶν ἄλλων παρ' αὐτοῖς ἐστὶν ἐπίσημος. Ταύτας δὲ πάντας μουσικοῦ τυγχάνειν ἐφόρους φασί· ταύτη καὶ μουσικὸν ἅπαν, τὸ τερπνὸν νομιζόμενον, καὶ μουσῶπνευστος ὁ περὶ τῶν τοιοῦτων δεξιότης· μουσῶπνευστος δὲ ὄργαν ὁ εὐμορφος. *Κάλλιμος* (3) *ἠτόκων Εὐφῆμιός, ὡς σε θανῶν περ Κάλλιμος ἐν χώροις χώρος δδ' Ἠλύσιος.*

Μέμνηται τῶν Ἠλυσιῶν πεδίων ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐν τῇ εἰς Βασιλείου τὸν θεῖον λόγῳ, φάσκων ἐπὶ λέξεως ὕδα· Ὀὐδὲν ὁ Μίνως ἐκείνος καὶ ὁ Ῥαδάμανθος, οὓς ἀσφοδελῶν λειμῶνιον καὶ Ἠλυσιῶν πεδίων ἐτέμνησαν Ἕλληνας. Πλάτων μὲν οὖν ὁ φιλόσοφος, ἐν τῷ *Φαίδωνι* περὶ Ταρτάρου καὶ Πυριφλεγέ-

οντος Κικωτοῦ τε καὶ Ἀχέροντος εἰπὼν, καὶ ὅτι τοὺς κακοὺς ἐκεῖσε δεῖ κολάζεσθαι, φησὶ καὶ περὶ τῶν ἀσφοδελῶν λειμῶνιον, καὶ Ἠλυσιῶν πεδίων, ὅτι δὴ τοὺς ἀρετῆ βεβιωκότας τοιοῦτος ὑποδέξεται χώρος. Τὸ μὲν οὖν Ἠλυσιῶν ἐστὶν ὄνομα τοῦ τόπου, οἷον αἰ ἀλύσιον καὶ ἀπολύσιον· τὸ δὲ τοῦ ἀσφοδελῶ, καὶ τοῦτο φησὶ τινὸς ἐστὶν ὄνομα, ὁσμήν ἔχοντος οὐ φαύλην καὶ τὸ ἄνθος ἐπιτερπέες. Ἕλληνας οὖν γασιν, ὅτι ὁ Μίνως καὶ ὁ Ῥαδάμανθος εἰς τοῦτον μετατέθησαν τὸν χώρον, ὡς εὐσεβεῖς. Λέγονται γὰρ οὗτοι Διὸς υἱοί, ὧν ὁ μὲν Μίνως νομοθετῆς ἦν, παρὰ τοῦ πατρὸς δεξάμενος τὴν νομοθετικὴν· ὁ δὲ Ῥαδάμανθος δίκαιος δικαστῆς, ὡς παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν δικαιοσύνην μαθὼν· εἰδὲ τοιοῦτοις αὐτοῖς μετὰ θάνατον τιμῶσι χώροις. Γρηγόριος δὲ ὁ θεὸς Βασιλεὺς τὸν μέγαν, ταῖς ὄντως ἀρεταῖς ἀπαστρέψαντα βουλομένου ὑπερεξῆραι καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν, Ὀὐδὲν, φησὶ, πρὸς τοῦτον ὁ Μίνως ἐκείνος καὶ ὁ Ῥαδάμανθος, οὓς τοσοῦτον ἐθαύμαζαν Ἕλληνας ἐπ' εὐσεβεῖα, ὡς καὶ τοιοῦτον αὐτοῖς μυθολογήσαι χώρον, φημί δὴ τὸν Ἠλύσιον καὶ ἀσφοδελῶν λειμῶνα. Καὶ μὲν τὸ Εὐφῆμιον νέον ὄνομα καὶ πολλαῖς ἀρεταῖς διαπρέξαντα κάλλιστον ἐν χώροις φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος· ὁ δὲ χώρος Ἠλύσιος, τοῦτ' ἐστὶν τερπνὸς τε ὁμοῦ καὶ τῶν πώποτε θαυμαζομένων οὐ δευτέρος.

ΛΟΓΟΙ ΠΘ', Ι', ΙΑ', ΙΒ', ΙΓ', ΙΔ', ΙΕ', ΙΖ', ΙΗ'.

Εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφόν (4).

Εἰ τινα δένδρον ἔθηκε γένος καὶ εἰ τινα πέτρην, Εἰ τις καὶ πηγὴ βρῦσεν ὀδισσομένη, Πέτραι καὶ ποταμοὶ καὶ δένδρα ἐκπρὸς πέλειωσθε Πάντες Καισαρίῳ γειτόνις ἡδὲ φίλοι.

Δένδρα μὲν ἔθηκεν ὁ ὀρθὸς τὰς τῷ Φαίθοντος ἀδελφάς· ὃς υἱὸς ὦν τοῦ Ἠλίου, ὡς ὁ μῦθος, ὀνητὴς.

de lapsu in planitiem cecidit. Sisyphus iterato labore et extenuato corpore, pœnam sempiternam dedit.

CARMINA LXXXVII, LXXXVIII. Ad Euphemium.

Gratiæ sunt tres, Pasithea, Pithon, Irene, Musæ, Jovis et Mnemosynes filia, sunt novem : Clío, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Erato, Polyimnia, Urania, et omnium prima Calliope, cujus filium dicitur Homerum qui apud Græcos maxime honoratur. Eas omnes artium ingenuarum præsidem prædicant. Ad Musas igitur pertinere putatur, quodquod gratum est, sive μουσῶπνευστος aliquis sit sive μουσῶπνευστος.

De campis Elysiis divus Gregorius in sermone *De divino Basilio* hæc dicit : Nullius pretii ille Minos et Rhadamanthus quos Græci in pratis florentibus Elysiisque campis honorant. Plato philosophus certe in *Phædone* disserens de Tartaro, de Pyriphlegethonte, de Coccyto et Acheronte dicit ibi malos pœnas subire ; de pratis item floridis et campis Elysiis loquitur ut de loco qui recipit eos qui in vita virtutem exercuerunt. Elysium itaque est nomen loci, sicut ἀλύσιον et ἀπολύσιον. Quod ad asphodelum attinet, nomen est plantæ odoris boni florem gignentis amœnissimum. In hunc igitur locum Græci Minoem et Rhadamanthum utpote viros probos translatos esse perhibent. Sunt autem Jovis filii : Minos legislator, leges condendi arte a patre accepta ; Rhadamanthus autem iudex justus, utpote a patre justum edoctus ; quare etiam mortuos eos inibi mortales venerantur. Gregorius porro Basilium Magnum qui virtutibus cunctis præfulserat, laudibus celebrare volens, dicit : Nihil cum illo comparati Minos, Rhadamanthus, quos Græci adeo venerati sunt virtutis gratia, ut eis campum Elysium et pratum semper florens assignarent. Gregorius Euphemium, adolescentem forma maxime egregium in istis locis commemoratum esse refert. Est autem campus elysius, locus perquam amœnus nullique, quoad pulchritudinem, secundus.

CARMINA LXXXIX-XCVIII. In Caesarium fratrem.

Luctus in arbores mutavit sorores Phaethontis, qui Solis filius mortalis et ætate florens rogavit patrem

(1) Apud eundem. epigr. 27 [nunc 35, ed. nov. p. 1121].

(2) Codex Πασιθέα, ex in lacuna, in qua recentior manus s. ripsit ἡ Πειθῶ καὶ Εἰρήνη.

(3) Apud Murator. epigr. 28 [nunc 36, ed. nov. p. 1121].

(4) Apud Murator. epigr. 61 [nunc 18, ed. nov. p. 1125].

νήπιος ὧν ἦται τὸν πατέρα τὸ πύρινον ἠνιοχῆται
 ἄρμα, καὶ λάμψαι τοῖς ἀνθρώποις· οὐκ ἰσχύσας δὲ
 οὐδὲ τὴν κατὰ τάξιν εὐρηκῶς ἐξανῦσαι πορείαν, ὡς
 ἔνοι, κεραυνωθεὶς ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐρρίφη, ὡς δὲ ἔτε-
 ροι, ὑπὸ τῆς ἀμέτρου φλογὸς τοῦ πυρίνου ἄρματος
 κατεκῆ. Τοῦτον αἱ ἀδελφαὶ ἐπέμβουον οἰκτρῶς· ἄ-
 ἐλεήσας ὁ Ζεὺς εἰς αἰγείρους μετέβαλεν. Αὐταὶ λέ-
 γονται καὶ μετὰ τὸ ἀποδενδρωθῆναι δακρῦειν ἤλε-
 κτρον ἐν τῷ Πακτώλῳ (ita cod.) ποταμῷ. Ἡ δὲ
 Νιδὴ ἐξ υἱοῦ καὶ ἐξ θυγατέρας ἐσχηκεῖα κατεκχυ-
 ᾶτο τῆς Λητοῦς, ὡς αὕτη μὲν δύο τέτοκεν τῷ Διὶ,
 αὕτη δὲ δώδεκα· ἀνθ' ὧν αἱ τῆς Λητοῦς ὀξυνθέντες
 Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἀπέκτειναν τοὺς ἐξ αὐτῆς· ἡ
 δὲ τῷ πένθει κατελίχτο. Ταύτην ὁ Ζεὺς οἰκτείρας,
 ἐκείνους μὲν ἔθαψεν, αὐτὴν δὲ εἰς λίθον μετέβαλεν,
 ἀφ' ἧς τῶν ὀφθαλμῶν πηγὰς δακρῶν ἐκρέειν φασὶν
 καὶ μέχρι τοῦ νῦν.

ΛΟΓΟΣ ΛΘ', ΛΟΓΟΣ Ρ'.

Εἰς τὸν πατέρα (1).

Μέμνηται Μωϋσῆως καὶ τῆς Βηθλεὲμ καὶ τῆς Χρι-
 στοῦ μεταμορφώσεως. Καίεται δὲ ἱστορίαι ἐν τοῖς
 ἥδῃ προλεχθεῖσιν.

ΛΟΓΟΣ ΡΑ'.

Εἰς τὴν μητέρα (2).

Σάρρα σοφὴ τίουσα γίλλον πόσιν.

Σάρρα μεμαρτύρηται τὸν Ἀβραάμ τετιμηκῆναι,
 καθὼς Πέτρος φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὡς Σάρρα τῷ
 Ἀβραάμ ὑπήκουσεν, κύριον αὐτὸν καλοῦσα. Καὶ
 γὰρ ἔτε πρὸς αὐτὴν περὶ τοῦ Ἰσαὰκ γέγονεν ἐπαγ-
 γέλμα, ὑπὸ τὴν σκητῆν οὔσα, λεγόντων ἀκούσασα
 πρὸς Ἀβραάμ τῶν ξενωθέντων αὐτοῖς ἀγγέλων περὶ
 τῆς συλλήψεως αὐτῆς, ἐγέλασεν, καὶ φησιν· Εἰ

οἴπω μὲν μοι γέγονεν ἄχρι τοῦ νῦν, ὁ δὲ κύριός
 μου πρεσβύτερος· διὸ καὶ ἠρήσατο μετέπειτα φο-
 βηθεῖσα, καὶ ὡς Οὐκ ἐγέλασα. λέγουσα· ὁμοῦ κατὰ
 τὸν καιρὸν εἰς ὥρας τὸν Ἰσαὰκ τέτοκεν.

Ἄννα σὺ δ' ὦλα γίλλον καὶ τέκες εὐξαμένη.

Καὶ νηῶ μιν ἔδωκας ἀγνὸν θεράποντα Σαμουὴλ.

Ἡ μὲν τοῦ Σαμουὴλ μήτηρ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ
 εὐξαμένη τῷ Θεῷ καὶ τεκούσα προσήνεγκεν· ἡ δὲ
 Νόνα τοῦ θείου Γρηγορίου ἡ μήτηρ καὶ τέτοκεν εὐ-
 ξαμένη, καὶ τῷ Θεῷ τουτοῖ τὸν μέγαν παρέσχεν
 ἀρχιερέα.

Ἡ δ' ἑτέρη κόλιποις Χριστὸν ἔδεκτο μέγαν.

Ἐτέρα ἐστὶν Ἄννα τῆς Θεοτόκου ἡ μήτηρ (3),
 ἣτις τὴν Μαριάμ διὰ τῆς προσευχῆς κηύασα, Χρι-
 στοῦ δι' αὐτῆς τὸν δυνάως μέγαν Θεὸν ἀνθρωπίνως τοῖς
 κόλιποις ὑπέδειξε. Μήτηρ μὲν οὖν Χριστοῦ Μαρία ἡ
 Θεοτόκος, Μαρίας δὲ μήτηρ Ἄννα, καὶ πατὴρ Ἰωα-
 κείμ.

Sequentia usque ad carn. 140 continuatim leguntur
 in codice.

Ἐμπεδόκλεις (4), σὲ μὲν ἀντίκ' ἐνώπιον φησὶ
 ἴωρα.

Καὶ βροτὸν Αἰτναλοιο πυρὸς κρητῆρας ἔδειξαν.

Ὁ Ἐμπεδοκλῆς βουλόμενος ἑαυτῷ Θεοῦ δόξαν περι-
 ποιήσασθαι, ἐν τῷ ἀναδιδομένῳ πυρὶ τῆς Αἴτνης βα-
 λῶν ἐκυτὸν ἀνηρέθη. Καίεται ἡ ἱστορία ἐν τῷ 58
 λόγῳ.

Νόννη δ' οὐ κρητῆρας ἐσήλατο, πρὸς δὲ τραπέζῃ
 Τῆ δὲ ποτ' εὐχομένη καθαρὸν θύος ἔνθεν ἀέρθη.
 Καὶ νῦν θηλυτέρησι μετατρέπει εὐσεδέεσσι
 Σουσάννῃ Μαρίας τε καὶ Ἄννας ἔρμα γυναικῶν.

Σουσάννα σώφρων οὔσα, χεῖρας ἀθεσμοτάτας ἐξ-
 ἔφυγεν ἱερῶν ἀκολάπτων. Καίεται ἐν τῷ γ' λόγῳ.
 Μαριάμ δὲ ἐστὶν ἡ Μωϋσῆως ἀδελφὴ καὶ Ἀαρῶν,

ut currum igneum sibi conducendum concederet. Imperitus autem artis currum regendi et paterna præcepta prudentia exsequendo impar, fulmine tactus ex alto cecidit, secundum alios autem flammis currus igniti consumptus est. Sororum fratrem amare Iugentium Jupiter misertus, in populos eas mutavit. Quo facto illæ electrum prope Pactolum lacrymando distillare dicuntur. — Niobe sex filiorum et totidem filiarum genitrix, Latonam præ se despiciebat quod duo pepererat Jovi, ipsa vero duodecim. Hinc Apollo et Diana indignati Niobæ liberos omnes trucidarunt, ipsamque dolentem, liberis sepultis, in lapidem mutaverunt matrem, cujus ex oculis fontes lacrymarum fluere perenniter fabulantur.

CARMINA XCIX, C. Ad patrem.

De Moysæ, de Bethlehæm, deque Christi transfiguratione sermo est. Quæ omnia supra memorata sunt.

CARMEN CI. Ad matrem.

Abraham constat a Sara uxore in maximo honore habitum fuisse, et Petrus apostolus dicit: Sara obediebat Abraham, dominum eum vocando. Ubi enim Isaac ex ea nascendus ei annuntiabatur, pone tentorium stans, angelos hospitio exceptos ea de re loquentes audiens risit, dicens: Nondum tale mihi obigit, et dominus meus vetulus est; ideo etiam præ timore negavit se risisse; sed nihilominus tempore et hora statutis Isaacum peperit.

Anna, mater Samuelis cum filium vovisset Domino, ubi pepererat, eum Deo obtulit; sed Nonna quoque, divi Gregorii mater, precibus suis efflagitavit filium a Deo, et postea magnum archipresbyterum Deo consecravit.

Altera Anna, Deiparæ mater, filiam Mariam precando adepta, Christum, vere Deum, per eam more humano in sinu suo concepit. Mater ergo Christi est Maria Deipara; Mariæ autem parentes Anna et Joachim.

Empedocles divino se honore circumdaturus in Ætnæ flammis se præcipitavit, et sic interiit.

¹ I Petr., III, 6.

(1) Apud Murator. epigr. 73, 78, 81 [nunc 57, 62, 65; ed. nov. p. 1131, 1133].

(2) Apud Murator. epigr. 84 [nunc 68, ed. nov. p. 1135].

(3) Ergo videtur corrigendus Muratorius, qui Annam hic intelligit illam piam vetulam, quæ Je-

sum parvulum in templo cum Simeone excepit. Certe hoc Cosmæ priscum testimonium pro Annavæ Virginis genitrice non est negligendum.

(4) Apud Murator. epigr. 85 [nunc 69, ed. nov. ibid.].

ἦτις μετὰ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ τὴν παντελῆ τῶν Αἰγυπτίων καθαίρειν, λαβοῦσα τὸ τύμπανον, πασῶν ἐξῆρχεν τῶν Ἰσραηλιτῶν, χορεύουσα καὶ τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ᾄδουσα· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐπιδόξω γὰρ δεδόξασται. Ἄννα δὲ ἔστιν ἡ τοῦ Σαμουὴλ μήτηρ, ἦτις τεκοῦσα, τῷ Κυρίῳ ἐξωμολογήσατο, Ἐστερεώθη, λέγουσα, ἡ καρδία μου ἐν Κυρίῳ· αἷς τὴν ἰδίαν συγκρίνει μητέρα Γρηγόριος, ἐπιπέτρ' εὐχομένη παρὰ τῆ βαίτ' τραπέζῃ, τῆς ζωῆς ἐλύθη τῆς ἐπικαίρου.

Ἁρακλῆς (1), Ἐμπροθύμια, Τροφόνιος, Λίξιατε
[μύθων (2),
Καὶ σὺ γ' Ἀρισταίον κσκεαυχέος ὄρβυς ἀπίστα.

Κεῖνται αἱ παροῦσαι ἱστορίαι ἐν τῷ 58 λόγῳ.

Φύμωσχων (3) θυσιῇ σκιοειδέα, οὐδὲ χιμάφρων,
Οὐδ' ἐ πρωτοκόων Νόννα ἔθηκε Θεῷ.
Ταῦτα νόμοις προτέροισιν δε' εἰκόνας, ἡ δ' ἄρ'
[αὐτὴν
ἄωκεν ἄλφρ βύτω μάρθαρε καὶ θαράτῳ.

Μόσχων θυσιαν καὶ χιμάφρων καὶ πρωτοκόων λύτρα τῷ Μωϋσῆ προσέταξεν ὁ Θεὸς νομοθετῶν διδόναι Θεῷ· Γρηγόριος δὲ φησιν, ὅτι τοῖς σκιοῦσι ταῦτα ἀναγκαῖα ἦν· νοῦν δὲ οἷον Νόννα πεποίηκεν ἐκτυτὴν τε καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν παῖδα καθιερώσασα τῷ Θεῷ. Πλοτίς Ἐρώχ (4) μετέθηκε καὶ Ἑλλαν.

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

ἄωκε Θεῷ θυσιῇ Ἀβραὰμ πατὴρ, ὡς δὲ θύγατρα
Κλεινὸς Ἰερθᾶς, ἀμφοτέροι μετ' ἄλφρ.

Ἡ μὲν ἱστορία τῆς Ἀβραὰμ θυσίας ἐν τῷ α' λόγῳ κεῖται. Ἡ δὲ τῆς Ἰερθᾶς θυσίας ἐξήγησις ἔστιν αὕτη· Τίχεται δὲ αὐτῷ καὶ Ἰερθᾶς ἀπὸ παλλακῆς, ἀνὴρ ἀμφοτεροδέξιος, σοφὸς τε καὶ θεῖου Πνεύματος καὶ δυνάμειος πλήρης. Τοῦτον οἱ ἀδελφοὶ ζήλωσαντες, ἀτίμως αὐτὸν ὡς παλλακῆς υἱὸν ἐξ-

αποστέλλουσι, πατρίδας αὐτὸν ἀπωσάμενοι κληρονομίας· ὁ δὲ ἀναστὰς, ἐπ' ἄλλοδαπῇ μετέπηγεν. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πόλιμος ἐφύετο τῶν Ἀμμαιτῶν, παρῆσάν τε τὸν Ἰσραὴλ κακωσάμενοι· ποιοθέντες δὲ καὶ γενόμενοι ἔντρομοι, τὸν Ἰερθᾶς συμμειχῆσαι σφισιν ἐξελιπάρουν. Αὐτὸς μὲν οὖν εὖ εἰδὼς τῇ μὲν κακίᾳ προσανέχειν, τοῖς ἀτίμοις δὲ μὴ προχειρῶς συνέπεσαι, κρεπόντως καὶ ὡς θέμις ἦν ἀπακρίνατο· Ἔμεις γὰρ με, φησὶν, μεμισήκατε καὶ παρ' ὁμῶν ἐξαιπεστάλατε, καὶ τῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀνάγκης ὁμῶν ἐρεῖτε· Δεῦρο καὶ πολέμησον τὸν πόλεμον ἡμῶν· οἱ δὲ τοῖς ῥήμασι καταεισεθίντες αὐτοῦ, συνιέντες τε, καὶ μέντοι πρὸς τὸν πόλεμον ἰκανὸν ὑπάρχοντα προγιγνώσκοντες, ὁμῶς ἡπίοις ῥήμασι κατεμύλασσον, αὐτὸν ἀρχεῖν μετὰ τὸν πόλεμον παντὸς Ἰσραὴλ ὑποσχόμενοι. Πειθεθέντος γοῦν καὶ πρὸς τὴν μάχην ἀφικομένου, οἱ μὲν πολέμοι κατὰ κράτος ἐτρέποντο· τοῦτῳ δὲ δι' εὐχῆς ἦν, τὸν πρώτως αὐτῷ συναντήσοντα τῶν οὐκ εὖ ἐπανόντι καθιεροῦν τῷ Θεῷ· μονόποις δὲ τοῦτῳ παρθένος ἦν ὅτι λίαν καλῆ, ἢ προσυπαντήσασα τῷ πατρὶ μετὰ χαρμοσύνης καὶ τυμπάνων, τῶν ἄλλων προγεῖτο· βαρῆ δὲ καὶ λίαν στενάχως ἐκ βῆθους ὀδυνηρῶν, Ὁ μοι, φησὶ, θύγατερ, ἔμπεδος ἔσθηκάς μοι· τὸ γὰρ στέμα μόνον περὶ σοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἤνοιξα, καὶ εὐὴρ σκόλωψ γέγονας ἐν ὀφθαλμοῖς μοι· οὐ γὰρ δυνησομαι τὴν εὐχὴν παραβῆναι. Ἡ δὲ νεανὶς ἀλύκῳ τε προδέσει καὶ ψυχῆς ἀνδρείωτι, Πληρώσαις, ἔφη, πάτερ, τὴν ὑπόσχουσι οὐ χάριν συνέτριψεν Κύριος τοῖς ἐχθροῦς ὑπὸ χειρᾶς σου· μικρὸν δὲ ταῖς συντεταραῖς ταύτην συνεῖναι φήσασα συγχωρῆσαι, τὴν παρθένον ἀνὰ τὰ ὄρη τεσσάρων κωντα ἡμερῶν κλαύσασα μετὰ τῶν παρθένων Ἰσραὴλ, πατρικῆς ὑπὸ χειρὸς ἐργασθεῖσα τῷ Θεῷ καθιερώθη.

Susanna femina casta manus impuras senum prayerum effugit. Adisis carm. III. — Maria, Moysis et Aaron soror, post transitum maris Rubri et stragem Aegyptiorum, cymbalo sumpto omnes Israelitas antecessit, saltans et ita canens : *Cante nus Domino : gloriosc enim magnificatus est* ¹. Anna, mater Samuelis, post partum filii Dominiū glorificavit, dicens : *Confirmatum est cor meum in Domino* ². His mulieribus Gregorius suam matrem comparat ; postquam enim ad mensam divinam preces fecisset, casu felici vita est defuncta.

Vitulorum et hælorum immolationem primogenitorum autem redemptionem Moysi Deus præceperat in honorem divinum. Gregorius autem dicit hæc necessaria esse iis qui sub umbra viverent. Et Nonna quidem legi satisfacit, se ipsam, maritum et prolem Deo consecrando.

Abrahami sacrificium in carm. III narratur. Historia vero Jephthe hæc est : Natus est Jephthe ex metrice, vir ambidexter, sapiens et Spiritu divino ac virtute abundans. Hunc fratres ut spurium expellentes, paternam hæreditate spoliaverunt ; quare in alia regione consedit. Paulo post bellum Ammonitarum exortum est, et hostem vastabundi terram invaserant. Territi igitur et trepidantes Jephthe obsecrati sunt ut ipsis auxilium esset. Hic autem malignitati resistere, et improbis non obtemperare edoctus, juræ respondit : *Nonne vos estis, qui odistis me, et ejecistis de domo patris mei, et nunc venistis ad me necessitate compulsi, dicentes : Veni, et præliare prælium nostrum* ³. Hoc ejus responso commoti et se juste reprehensos sentientes, ejus tamen fortitudinem suspicientes, ei persuaserunt, declarando, ipsum sub bellum reguatorum esse, ut belli summam capesseret. Cum igitur exercitum in aciem duceret, hostes vi repulsi sunt ; spondit itaque se consecraturum quem primum ex ædibus suis obviam habuerit. Habebat autem filiam unicam, egregia forma quæ patri obviam facta cum lætitia et tympanis alias omnes antecederat. Tum pater ex imo pectore gemens : *Heu, heu, filia mea, decepisti me ; aperui enim os meum ad Dominum ; et nunc omen facta es in oculis meis ; non enim votum prætergredi poterō* ⁴. Puella autem læto animo : *Implebis, inquit, pater, promissum, cujus gratia Dominus hostes sub manus tuas redegit* . Tum postulat ut cum sociabus esset aliquandiu, et virginitatem suam in montibus deservit ; postremo a patre Deo consecrata est. Matrem suam propriam Saraim vocat, siquidem ipse, ad exemplum Isaac, voti beneficio in lucem editas

¹ Gen. xviii, 12 sqq.

² Exod. xv, 1 sqq.

³ 1 Reg. ii, 1.

⁴ Jud. xi, 35 sqq.

(1) Id. epigr. 86 [nunc 70, ed. nov. p. 1135].
(2) Male μύθους apud Muratorium, cujus vide adn. Secundum casum more Græco posuit etiam Horatius, ii, od. 9, 17 :

Desine mollium querclarum.

(3) Id. epigr. 92 [nunc 76, ed. nov. p. 1129].

(4) Id. epigr. 108 [nunc 92, ed. nov. p. 1145].

Στήλη φέλη (1), πῶς τὸν σὸν Ἰσαὰκ Μπας, ἡ
[ποθέουσα]

τῶν Ἀβραὰμ κόλπων ὡς τάχος ἀντιτίσαι;

Στήλην τὴν ἰδίαν ἀποκαλεῖ μητέρα, διὰ τὸ αὐτὸν εἶς ἀπαγγελίας κατὰ τὸν Ἰσαὰκ τεθῆναι, καὶ τῷ Θεῷ καθιερωθῆναι. Κόλπους δὲ φησὶν Ἀβραὰμ οἷς ὁ πτωχὸς ἐπαναπαύσασθαι λέγεται. Κεῖται περὶ τῶν κόλπων τοῦ Ἀβραὰμ ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

Στήλη σοι (2) θανάτου μελιθεός ἦδε τράπεζα,
 Νόττα παρ' ἧ ἐλεύθης εὐχομένη ἄμματα.

Χρῆ εἶδέναι, ὅτι ὁ φόγος διὰ τῶν ἐγκωμιαστικῶν προέρχεται, ὅσον γένους, παιδείσεως καὶ πράξεων. Ἐδ γὰρ μὴ τι; εὐγενής, ἢ φρόνιμος, ἢ εὐτροπος εἴη, ψεκτὸς τοῖς πᾶσι κατέστηκεν. Στήλη δὲ διηγετικὴ ἐστὶ κατηγόρημα ἐπὶ τε τῶν εὐχόντων καὶ τῶν ἐναντίων, οἷον ὡς Ἀθηναῖοι τὸν Ἀρίθμιον Ἐξελίτην στρατιτεύουσιν, ὅτι διεφθέρειν τοὺς Ἕλληνας χρήμασιν ἐπὶ τὸ μᾶλλον ὑπακοῦσαι τῷ Πέρσῃ, ἀτιμώσαντες καὶ αὐτὸν καὶ ἅπαν αὐτοῦ τὸ γένος, ἄδειαν δεδωκότες ἐν τοῖς γράμμασι τῷ βουλομένῳ ἀνελεῖν αὐτὸν, ἐπιγράψαντες καὶ τὴν αἰτίαν ἐν στήλῃ, ἣτις ἦν αὐτῷ φόγος, Ὅτι, φησὶ, τὸν χρυσὸν τῶν ῥ' Μήδων εἰς Πελοπόννησον ἤγαγεν. Ὡσαύτως καὶ τῶν εὐεργετῶν ἀνεγράφησαν αἱ εὐεργεσίαι στῆλωθεῖσαι, ὡς περὶ τοῦ Βοσπορίτου Λεύκωνος τοῦ ἀρχοντος εὐεργεσία ἐν Ἀθήναις ἀνεγράφη. Στήλης δὲ ἄξιον τῆς ἰδίας μητρὸς τὸ τέλος φησὶν ὁ θεός Γρηγόριος, οὐχ ὡς ἂν τις ὑπολάβοι τὴν στήλῃν ἐπὶ φόγῳ, ἀλλ' ὥστε τὸν ἔπαινον εἰς τὸ διηγετικὸν ἀνακεῖσθαι. Στήλη δὲ ἐστὶν, ἢ λίθος, ἢ χαλκὸς ἐπιμήκης, τετράγωνος, ἐν ᾧ στῆλιτεύεται ὁ γραφόμενος, καθὼς ἐν τῷ κατὰ τυμβωρῶν λόγῳ φησὶν Στήλη γράψετε νεκροφόρον τοῖς μαυλίῳ· ἢ τὸ καλῶς ἐνταῦθα σημαίνων γραφῆναι.

ΔΟΥΟΙ ΡΡ', ΡΓ', ΡΔ', ΡΕ', ΡΖ', ΡΗ', ΡΘ', ΡΙ', ΡΙΑ', ΡΙΒ', ΡΙΓ', ΡΙΔ'.

Κατὰ τυμβωρῶν δι' ἐπῶν (3).

Ἐπεὶ βλοιο πέλει τάδε θαύματι, τείχος, ἀγαλμα,
 Κῆποι, πυρραμίδες, τῆδος, ἀγαλμα, τάφος.

Τείχος ἐστὶν τὸ Βαβυλῶνος ὅπερ ἐφημεν ἐπιδραμον τοῖς ἄρμασι· οἱ δὲ φασὶ τὸ Ῥώμης Καπετώλιον. Ἔστι γὰρ κτίσμα μέγα περιβόλαις συνεχόμενον, ἐν ᾧ πλήθη ζώδιων ἐστὶν, καὶ σημεῖον ἑκάστῳ τούτων ἦν ποτε· καὶ γὰρ φασὶ κώδωνας ἐκ χειρὸς ἀποκρεμασθῆναι τούτων. Ζώδιον δὲ κατ' ἔθνος ἦν ἅπαν, ὅπερ, φησὶν, ἐσήμαινεν διὰ τοῦ κώδωνος τὴν οὐπερ εἰκονίζει κίνησιν ἐστ' ὅτε πολεμικῆν ἔθνος· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα θαύματα ἔχει κατὰ Ῥώμην ἐστὶν. Ἄλλοι δὲ φασὶν ἐν Ἡρακλείῃ τυγγάνειν Ἴδρυμὰ τι κατὰ ἀμφιθέατρον, ἐν ᾧ καλλιστῆ μὲν καὶ Ὀαμασία τις ἐστὶν οἰκοδομη· ἔχει δὲ τι καὶ πλεον. Κατὰ γὰρ τὸ ἀκρότατον τῆς οἰασοῦν γωνίας τοῦ τείχους εἰ τις καθ' ἑαυτὸν τῷ λίθῳ μυστικῶς λόγον ἐπαφῆ, τὸν ἐτέρωθεν ἰσάμενον τηλαγωγῶς ῥήματος ἀκροῦσθαι φασὶν. Ἀγαλμα δὲ ἐστὶν ὁ ἐν Κολοσσαῖς τῇ λεγομένη Ῥόδῳ χαλκὸς ἀνδριάς, ὃν ὑπερμεγέθη τυγγάνοντα καθέλιον Ἀγαρῆνοι γεγονότες αὐτοῦ· οὗτος δὲ ὀδοποκοντάπηχως ἐλέγχετο εἶναι. Κῆποι δὲ εἰσὶν Ἀλικίνου καὶ Ἀδώνιδος· Ἀλικίνος δὲ τῶν Φαιακίων γέγονεν βασιλεὺς, φιλόξενος καὶ λαμπρὸς τις τοὺς τέ οικους καὶ κήπους καὶ τὰς εὐωχίας· ἢ γὰρ Ἀλικίνου πλοῦσια μάλιστα καὶ φιλότιμος τράπεζα. Πυρραμίδες δὲ οἱ παρ' ἡμῶν λεγόμενοι τοῦ Ἰωσήφ σιτοβολῶνες, τῆς κατ' Αἴγυπτον Βαβυλῶνος μικρῶν διεστηκότες. Ναὺς δὲ ὁ ἐν Κυζίκῳ τῇ πόλει· μέγας γὰρ οὗτος καὶ θαύματος ἄξιος· ὅς τῳ μὲν Ἀπολλωνίῳ πρότερον ἵδρυτο, ὑπ' αὐτοῦ δὲ προκρομασθῆναι Μα-

Deoque consecratus est. Sinum porro Abrahami nominat, quia in eo pauper recipitur. Videtis Abrahami historiam in carmine I.

Sciendum, vituperationem ex rebus invidia dignis nasci, ut genere, artibus liberalibus, fortiter factis. Nisi quis enim nobilis aut ingeniosus aut bonis moribus imbutus fuerit, omnibus contemptibilis est. Columna (στήλη) est monumentum perenne in memoriam bonorum æque ac pravorum. Sic Athenienses Arithmionem Exelitam in inscriptione lapidaria infamia notarunt, quod Græcos pecunia corrumpere voluisset, ut se Persarum regi dederent, ipsum et liberos ejus infamantes, et cuique volenti eum occidere permitterent, impunitate promissa, et columnæ punitionis causam insculpentes: quod C. poud. aur. a Medio in Peloponnesum attulerat. Sed bonorum quoque nomina memoria tradebantur; sic Bosporitæ Leuconis, qui archon fuerat, et cuius erga Athenienses bene facta isto modo notabantur. Columna denique dignum fuisse: matris suæ fluem dicit Gregorius, matronæ, quæ non vituperationem sed laudem meruisset. Est autem στήλη lapis aut æs quadrangulum in quo et facinus aut beneficium laudandum notatur, ut in sermone contra tumulorum violatores: *Utrinsecus in stela mortuorum tortorem scribite*, significans ibi honoris causa inscribenda esse nomina.

CARMINA CII—CXIV. *Contra sepulcrorum effosores.*

Mœnia Babylonis adeo lata esse diximus, ut plures ibi quadrigæ una commcare possent; item de Capitolio Romano referunt. Est autem ædificium grande vallibus circumdatum, ubi multitudo animalculorum est signatorum, et tintinnabulum portantium. Ζώδιον est in universon quidquid διὰ τοῦ κώδωνος significat motum hostilem vel alium nationis quam imagine exprimit. Sed et alia Romæ memorata digna. Sunt qui Hierosolymæ ædificium esse dicant et regione amphitheatri cum conclavi magnifico; huc accedit quod si quis stans adversum angulum muri vocem debilem secreto protulit, is qui akriussecus stat clare audit quod dicitur est. — Statua est ænea Colossis, Rhodi urbe, maxima, quam Agareni huc devenientes lumi æquarunt; octoginta ulnas longa fuit. — De hortis Alcinoi et Adonidis fama percrebuit. Erat autem Alcinoi rex Phæacum, hospitalitatis amans et in domibus, hortis, epulis conspicuus, mensa lauta, inquam. — Pyramides a nobis pro horreis habitæ parum a Babyonæ distabant. — Non prætereundum est

(1) Apud Murator. epigr. 106 [nunc 90, ed. nov. p. 1145].

(2) Id. epigr. 116 [nunc 110, ed. nov. p. 1147].

(3) Apud Murator. epigr. 140 [nunc 50, ed. nov. p. 1187].

ρίας ἴσασθαι μετὰ ταῦτα, ἤς κέκληται καὶ ἔστιν ἰξίωσε δ' ἄν τις, εἰ μὴ νεώτερον οἴηται, τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ναὸν τὸν πάλαι θαυμασιώτερον ὄντα θεαμάτων. Ἀγάλμα πάλιν ἔστιν τὸ ἐν Σμύρνῃ τοῦ Βελλεροφόντου, ὅπερ ἔστιν ἐπ' ὄχθημας ἐπὶ τὴν Θάλασσαν προκύπτων τοῦ ταίχους, ὃ τε Πήγασος ἵππος μικρὸν ἔπισθεν τοῦ ποδὸς κατεχόμενος, πολλάκις μὲν ἡρέμα σαλευούσης συνεπόμενος χειρὸς· προωθούμενος δὲ σὺν βίᾳ, μένων πάγιος καὶ ἀκράδαντος. Τάφος δὲ ἔστιν ὁ τοῦ Μουσώλου ἐν Κάραις, περὶ οὗ νῦν εἰρήσεται πλατυτέρως. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα νεώτερα καθέστηκεν, ἅτινα θαύματος ἀξιοῦσιν ἄνθρωποι· τὰς τε Ἐπταπόλους τῆς Ἑλλάδος ἃς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος ἐκκόλλησαν διὰ Κιθάρας, καὶ τὰς Θῆβας ἑκατοντάπολους, καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Φῆρον ἐπὶ τεσσάρων φάσκοντες ὑελίνων ἐστηρίχθαι παγούρων, εἰ γε ἀληθῶς, καὶ τούτων ἄλλα τινὰ νεώτερα γέγονεν ἐν τε δομηταῖς καὶ ναοῖς ἀγάμασι καὶ περιβόλοις καὶ λωετροῖς καὶ φοροστασίσι καὶ πράγμασι διαφόροις.

Μουσώλου (1) τάφος ἐστὶ πελώριος, ἀλλὰ Κάρεσσι Τίμων, οὗτις ἀπὲι τιμολέτης παλάμη.

Ὁ Μουσώλου τοῦ Καρὸς τάφος μέγιστός ἐστι. Μαύσωλο· γὰρ Καρίας γέγονε τύραννος· Καρία δὲ πρὸς τῇ Ἀσιανῇ χώρᾳ καὶ αὕτη μέγιστη τίς ἐστὶν ἐπαρχία, ἕως Τρωάδος διατείνουσα. Οὗτος οὖν ὁ Μαύσωλος τάφον ἐκδόμησεν ἑαυτῷ πολυανάλωτον ἐν χώματι τιμὴ καὶ λιμναζούσῃ λίμνῃ. Ἐνδον κειμένου τοῦ τάφου· γράφεται δὲ καὶ Καρικὸς τάφος, ἵνα ἢ κτητικὸς· γράφεται δὲ καὶ Καρὸς, ἵνα ἢ ἔθνικόν τοῦ Μανσώλου τοῦ Καρὸς ὁ Καρικὸς τάφος. Οὕτω γὰρ ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς Βασιλείου ἐὼν μέγαν λόγῳ, κτητικῶς φησι· Καὶ Μουσώλου Καρικὸς τάφος. Ἐν Κνίδι (ita cod.) δὲ ἄλλος τάφος

ἔστιν, Τίμωνος προσαγορευόμενος. Οὗτος πλούσιος μὲν ἦν ἐκ προγόνων, βραχὺς δὲ καὶ νέος τὴν ηλικίαν ὄρφανισθεὶς, τὸν προγονικὸν πλοῦτον διεσκόρπισεν συναναστρεφόμενος λούπαξιν· ὕστερον μέντοι πενωθεὶς, ὑπ' αὐτῶν κατεγέλατο τῶν τὴν αὐτοῦ καταναλωσάτων περιουσίαν· εἶτα πάλιν πλουτήσας, κάκετων οἰομένων κατ' ἔθος αὐτῷ κολλᾶσθαι, καὶ λόγοις ἐξαιρόντων εὐφῆμοις, καὶ φιλικῶς τῷ δοκεῖν ἐπιβουόντων, Χαῖρε, κύριε Τίμων, αὐτὸς ἑαυτῷ προσλαβὼν ἀπεκρίνατο· Χαῖρε, Τίμων, χαῖρε κύριε Τίμων, χαῖρε κύριε πολὺ Τίμων, χαῖρε τὸ ἐμὸν βαλάντιον· διὰ τοῦτου σημαίνων τῆς εὐπορίας εἶναι καὶ φρονήσεως τὴν τιμὴν ἀρμόδιαν, εἰδὼς τε τοὺς κόλακας μέχρι τότε κολακεύειν ἕως ὃ πλοῦτος ᾤετο, καὶ τρυφήν αὐτοῖς ἐμποιεῖ. Πτωχεύοντος γὰρ τοῦ πρὶν εὐεργετούτου, αὐτοὶ πρῶτοι τῶν συμφορῶν αὐτῷ παραίτιοι γίνονται. Τούτου δὲ τοίνυν τοῦ Τίμωνος τάφος ἔστιν ἐν Κνίδι τῆς αὐτοῦ μνημόσυνον ἀρετῆς. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τάφος ἐν Καλαβρίᾳ τοῦ καρατομηθέντος ναυάρχου· τοῦτον δὲ φασὶ σημαίνει πρῶτον τὴν Φαρίαν πόρον ἐν Κατάναις, διὰ τοῦ μεταξὺ Σικελίας καὶ Καλαβρίας διαβρέοντος πόρου· τοῦτου δὲ τὸν τάφον ἐξ' ὕψους ἀνακείμενον τιμῶσιν οἱ ναυτικοὶ, λυγαφίας τινὰς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιτελοῦντες, καὶ μάλα γε γανυμμένως εὐωγοῦμενοι.

Στήλαι (2) καὶ πλοκέντες ἐν οὐρεσιν, ἔργη γινώσκων.

Πρὸς τοὺς τιμωρούχους ὁ θεῖος Γρηγόριος ἀπεινόμενος, τὴ θαυμασιὰ προβάλλεται ἔργα, ὅτι δὴ ταῦτα μὲν ἐπὶ θαύμασι ζῶνται, οὐδεὶς δὲ πώποτε θαύματος ἔργον ἐπεβέβηκε, τάφον τινὰ καθελὼν· ὡς εἶναι νέον τὸ θαῦμα τοῖς κακῶς ἐπιτηδεύουσιν. Προστίθωσιν οὖν τοῖς τοῦ βίου θαύμασι καὶ τὰς στήλας,

Cyzici templum, magnum et spectatu dignum, Apollini constructum, quod Mariae fore, ab oraculo prædicabatur, ad quam re et nomine pertinet. Tamen aliquis templum quod Constantinopoli est, magnificentius dixerit. — Statua Bellerophontis est Smyrnæ, curru imposuit, simul mobilis et immobilis. — De Mausoleo, quod apud Cares est, nunc pluribus dicendum. Sed alia etiam monumenta recentiora existunt quæ inter miracula annuerantur: Thebæ cum septem portis quas Amphion et Zethus citharæ sonis construxerunt, Thebæ centum portis ornata; Pharos Alexandriae quæ quatuor paguris insistit, si verum dicunt, et alia quæ occurrunt in ædificiis, templis, statuis, vallis, balneis et aliis hujusmodi.

Mausoli Caris natione sepulcrum prægrande est. Mausolus Cariae tyrannus innotuit; Caria Asiam minorem attingit, provincia magna et quæ ad Troadem usque protenditur. Mausolus igitur magnis expensis tumulum sibi ædificavit in aggestu et loco paludoso, intusque sepulcrum. Scribitur etiam tumulus *καρικὸς* cum vi possessiva; Item *καρὸς* ad significandam vocem ethnicam. Sic divus Gregorius in oratione in Basilium magnum possessivo sensu *καρικὸς* dicit. — Cnidi alius cernitur tumulus; Timonis appellatur. Hic parentibus pecuniosis, natus iisque in tenera ætate orbis, patrimonium luxuriose vivendo dissipavit. Ubi pauper esset factus, ii ipsi qui ejus bona deglutiverant, eum ridebant. Postea dives redditus, irrisores, rati, eum pristinam vitam acturum esse, laudibus et blanditiis eum prosecuti sunt clamantes: Salve, Timon domine. Hic autem sibi ipse succlamabat: Salve, Timon, Salve, Timon domine, salve multum... mea crumena, significans honores divitiis et intelligentiæ accommodari solere, adulatores autem cum pecuniis avolare se optime scire. Dives enim pauper fit quia parasti divitias in egestatem mutasti. Hujus igitur Timonis sepulcrum Cnidi est, ut ejus prudentiam testetur. — Alius tumulus, *ναυαρχὸς* scilicet *κατάναις*, in Calabria est. Hic primus Phariūm prope Catanam fretum inter Siciliam et Catabriam monstrasse dicitur, quare nautæ ejus sepulcrum ignibus accensis et epularum apparatu honorant.

Adversus sepulcrorum effosores Gregorius invehens dicit, horum facta carminibus celebrari, nullo modo autem opus a tali violatore peractum laude dignum esse. — Mirabilis annumerat stelas, gigantum circa montes conamina, quæ singula licet jam memorata, hic repetere haud piget. Columnæ (στήλαι) sunt quæ Hercules a Gædibus cepit; in quo illud mirum est quod Herculis columnas, i. e. Gadium uricem, non

(1) Apud Murator. epigr. 147 [nunc 87, nov. ed. p. 1189].

(2) Apud Murator. epigr. 163 [nunc 76, ed. nov. p. 1195].

καὶ τῶν γιγάντων τὰ ἐν ὄρεσιν ἔργα, καὶ τούτων μὲν εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸν λόγον προκαταβεβλημένα, καὶ πάλιν εἰπεῖν οὐκ ὀκνητέον· Στῆλαι μὲν οὖν εἰσιν αἱ Ἡρακλῆς εἰληφεν παρὰ τῶν τὰ Γάδειρα κατοικοῦντων, θαυμαστόν τι τὸ μὴ πέρα τῶν Ἡρακλέους στῆλῶν, τοῦτ' ἐστὶ Γαδείρων, παρατὸν εἶναι· γιγάντων ἔργα δὲ τὰ κατὰ τοὺς Μολιονίδας. Τῆς γὰρ Μολιόντης δύο υἱοὶς Ὄσσον καὶ Ἐφιάλτην τεκούσης, οἱ κατ' ἐνιαυτὸν ἠβζανον κατὰ μὲν τὸ μῆκος πῆχυν ἕνα, κατὰ δὲ τὸ πλάτος σπιθαμῆν, λέγεται τούτους ὑβριστὰς γεγονέναι καὶ λίαν ὑπερηφάνους, οἱ τὴν Ὀσσαν τῷ Ἄθῳ βουλευσάμενοι ἐπιθεῖναι, τοῖς θεοῖς ἀντιᾶραι κατ' οὐρανὸν γενόμενοι προὔθυμήθησαν. Ἡ οὖν Ὀσσα καὶ ἡ Ἄθος δύο εἰσὶν ὄρη περὶ τὴν Θράκην, αἵτινα ἀλλήλοις ἐπιθεῖναι σκεψάμενους, καὶ δι' αὐτῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν οἰηθέντας, κεραυνωθέντας ἀποκίεσθαι τούτους ὁ μῦθος διαγορεύει. Ταῦτά φησιν ἔργα πεπληρωμένα τῶν γιγάντων ἐν ὄρεσιν ὁ θεὸς Γρηγόριος· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ὁ σκηπτὸς ἀντὶ τοῦ τολμήματος ὡς εἶθε καὶ τοῖς τυμβωρύχοις ἡ ὁμοία ὑπῆρχθη βίχη.

Δι. ποτε (1) Κύρος ἀναξ βασιλεῖον ὡς ἀνέφθε
Τύμβον, ἐπὶ χρυσῷ γράμμα τόδ' εὖρε μόνον·
Ὀλγειν ἀπλήστοιο τάφους χερσός.

Τῶν ἀρχαιοτέρων τις βασιλέων τάφον ἑαυτῷ δειμάμενος, πολλοὺς ἐπιστώσατο τρόποις πλήρη τοῦτον ὑπάρχειν χρυσοῦ· τῷ δὲ σκοπῷ ἦν τὴν ἀπληστίαν στήλιτεῦσαι τοῦ μέλλοντος αὐτὸν ἐπ' ἐλπίδι χρυσοῦ διανοήγειν· οὐδὲν ἐναπέκειτο δὲ τῷ τάφῳ πλὴν ἐπιγράμματος· ἐγγέγραπτο δέ· Ἀπλήστου χειρὸς τάφους ἀνοίγειν. Κύρος οὖν ὁ βασιλεὺς δελεασθεὶς τῇ περιφανεῖ τῆς ἐξωθεν τοῦ τάφου θεωρίας, ὡς ἐπὶ χρέ-

μασι τὸν τάφον ἀνέφθεν· εὐρηκῶς δὲ τῶν ἐλπιωθέντων οὐδὲν, τῆς οἰκείας πικροεξίας· ἐλεγχον τὴν ἐπιγραφὴν εὐράμενος, διὰ στόματος γέγονε πάντων ἐπὶ ἀπληστία.

Ὡς ἐπὶ (2) βουκεασίῃ γαῖαν ἀφείσα δίκη.

Ταύτην ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ ἱστορίαν παραθέμεθα· ἔστιν δὲ ἡ κατὰ τὸν βουβοῖνα Ἡρακλῆν καὶ θειοδάμαντα τὸν ἀροτῆρα καὶ τοὺς Δρύοπας.

Ἠλυθεν (3) εἰς ἀθήνη τις ὁ δ' ἑπτατο, ἄλλοις
[βλεσσε

Θῆρας· ὁ δὲ πλεκτὸν νιῖδι τεῖξε δόμον.

Μέμνηται πάλιν τῶν δοκηθέντων εἶναι θαυμαστῶν παρὰ ἀνθρώποις, οἵτι δὴ τοιοῦτον πεποιήκεν, ὁ τὸν τὰρον ἀναβήξας, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ στόματος πάντων ἐστὶν ἐπὶ λῶθῃ. Ὁ μὲν οὖν εἰς ἄδην ἐλθὼν, ἔστιν ὁ Πειρίθους, ὃς ἀπυγὸς ἐκλήθη. Κατελθὼν γὰρ εἰς τὸν ἄδην διὰ τὸ ἀρπάξει τοῦ Πλούτωνος τὴν Περσεφόνην, ἐδέθη κάτω παρὰ πέτραις τισὶν· ὁ δὲ Ἡρακλῆς κατελθὼν, θέλων λαβεῖν τὸν Πειρίθου, αὐτὸν μὲν ἀνέκλυσεν, αἱ δὲ πυγαὶ αὐτοῦ προσέμειναν τῇ πέτρῃ· ἐκλήθη οὖν ὁ Πειρίθους ἀπυγός. Αὐτὸς μὲν οὖν, ὡς ὁ μῦθος, κατήλθεν εἰς τὸν ἄδην, καὶ αὐτὸς ἐπετάσθη τοῦτον τὴν τρόπον, ἐλκυσαντος αὐτὸν τοῦ Ἡρακλέους. Μυθεῖται δὲ κίων τις εἶναι παρὰ τὰς πύλας τοῦ ἄδου, τρεῖς ἔχων κεφαλὰς, ὃς καὶ τρίκρανος καλεῖται καὶ τρικέρεβρος. Οὗτος τοὺς μὲν κατιόντας ἐν τῷ ἄδῃ σαίνει κολακεύων, τοὺς ἀνιόντας δὲ δεινῶς κατεσβίει· φύλαξ γὰρ τῶν πυλῶν εἶναι λέγεται τοῦ ἄδου. Ὁ οὖν Ἡρακλῆς κατελθὼν τῷ Πειρίθῳ τὴν Περσεφόνην συναρπάσαι, ἀνίων ἀπέκτανεν αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ Πειρίθου μνήμην ἠγάγομεν, ἀπυγὸν αὐτὸν εἰρηκῶτες (ἔστιν δὲ ἐν τῷ πρώτῳ Στήλιτευτικῷ λόγῳ περὶ τε τῶν ἀπύγων καὶ

licet superare. — Gigantum opera ad Moliones filios spectant. Moliono enim duos filios, Otum et Ephialdeum peperit, qui unoquoque anno cubitum unum in altitudinem, unam palmam in latitudinem crescebant, indeque altos spiritus sumebant; nam Ossam Atho imponere conati, diis ipsis bellum inferre presumebant. Sunt autem Ossa et Athos montes Thraciae, quos alium alii imponere tentantes inde in caelum ipsum ascensuri, ut putabant, fulmine tacti perierunt, testante fabula. Haecce igitur Gregorius a gigantibus peracta esse ait in montibus; sed audaciae poenam fulmine tacti dederunt. Utinam sepulcrorum violatores simile iudicium manerent!

Antiquorum quidam regum tumulum sibi construxit et, quacunq̄ posset ratione, illum auro plenum esse famam divulgavit. Ille autem fecit ut avaritiam ejus qui illud ob aurum aperire auleret, reprimeret. Inscriptum autem erat: Non nisi avarus tumulos aperit. — Cyrus rex, ad quem fama erat perlata, aurum insciens, sepulcrum aperuit. Cum autem nihil eorum quae speraverat, invenisset, excepta inscriptione memorata, quae ipsius avaritiam perstringebat, ab omnibus avarus est habitus.

Hanc historiam in tert. carm. narravimus; est autem de Hercule Buthæna, de Theodamante colono et de Dryopibus.

Rursus de iis loquitur quae hominibus mirabilia videntur, et sepulcrorum violatorem accusat, quod, spreto aliorum de se iudicio, sepulcrum aperuerit. In infernum descendit Pirithou cognomine ἄπυγος. Cum enim Proserpinam liberaturus in Orco esset, saxis quibus insederat adhesit, et cum Hercules eum inde avelleret, nates in saxis pependere, unde nomen. Fabula de cane tricipite narrat, portas inferni custodiente; hic ingredientibus in orcum canes blanditur, exeuntes vero crudeliter devorat. Hercules descendens, ut Pirithoo auxiliaretur, Cerberum obruncavit. — Quandoquidem de Pirithoo locuti sumus, ἀπύγων eum nominantes, reminiscendum est, Pirithoum sine clunibus esse, quae Herculi nigrae sunt. De diabolo enim sermo est fratribus circa omnia et ubique injuste agentibus, Passalo et Actemone. Vocantur quoque Cecropes ob indolis duritate, ut ait Dios commentator. Horum mater, Temnonis nomine, enim filiorum male facta in terris vidisset, eos monuit caverent ne in Herculem incidere. Quondam ubi Hercules sub arbore cubans dormiret atque arma ejus in herba jacerent, illi prope accedentes capere ea

(1) Apud Murator. epigr. 173 [nunc 84, ed. nov. f. 1197].

(2) Apud Murator. epigr. 173 [nunc 87, ed. nov.

p. 1199].

(3) Apud Murator. epigr. 177 [nunc 88, ed. no

ibid.]

μελαμπύγων τῷ θεῷ λόγος Γρηγορίου), τὸν μὲν ἀπυγόν τὸν Πειρίθου εἶναι ἰστέον, μελάμπυγον δὲ τὸν Ἡρακλῆν αὐτόν. Δύο γὰρ εἶναι τινὰς ἀδελφοὺς ὁ λόγος διαγορεύει κατὰ γῆν πᾶσαν ἐπιδεικνυμένους ἀδικίαν· ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἐλέγχετο Πάσσαλος, ὁ δὲ ἕτερος Ἀκλήμων· ἐλέγοντο δὲ καὶ Κέκροπος διὰ τὴν τῶν ἔργων δριμύτητα, ὡς φησι Δίος ὁ ὑπομνηματιστής. Τούτοις δὲ ἡ μήτηρ, Τεμνονίς τευνομα, ἑωρακυῖα κατὰ γῆν πολλὰ δεινὰ ἐργαζομένους, εἶπεν μὴ περιτυχὲν μελαμπύγῳ. Καὶ ποτε τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ δένδρον κοιμωμένου καὶ τῶν αὐτοῦ ὄπλων ἐπιτεκλιμένων τῷ φυτῷ, πλησιάζαντες οὗτοι τοῖς ὄπλοις ἐπιχειρήσαι ἠβουλήθησαν· εὐθύς δὲ ὁ Ἡρακλῆς αἰσθόμενος, λαθὺν αὐτοὺς κατακῆφαλα ἐπιέξῳλῳ δεσμεύσας ἐβάστασεν. Τότε οὖν ἐκείνιοι τῆς ἐντολῆς ἐμνήσθησαν τῆς ἑαυτῶν μητρὸς, ἑωρακότες κρεμάμενοι τοῦ Ἡρακλέους τὴν πυγὴν μέλαιναν ἐκ τῆς τῶν τριχῶν δασύτητος· καὶ πρὸς ἀλλήλους αὐτὸ τοῦτο διαλεγόμενοι, γέλωτα πολλὸν προσήψαν τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ εὐθύς αὐτοὺς καὶ τῶν δεσμῶν ἐλυτρώσατο καὶ ἀπέλυσεν. Ὁ δὲ κατασκυιάσας τῷ υἱῷ πλεκτὸν ὄφικον (1)... Ὁ δὲ τοὺς θῆρας ὠλέσας αὐτός ἐστιν Ἡρακλῆς, ὡς δοκεῖ τῷ μύθῳ. Θῆρας διέσπασε Σαμφῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Ναζαῖρατος· τὸν γὰρ λέοντα ταῖς χερσὶ διελέλεν ὡσεὶ ἔριφον· καὶ Δαβὶδ ἔτυπεν τὸν λέοντα, καὶ τοῦ φάρυγγος κατέχων ἀπέπνιξεν ἐν τῷ ποιμνίῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παιδάριον ὦν, καὶ τὴν ἄρκον ἔτυπεν καὶ ἀπέπνιγεν, καὶ τῶν στομάτων ἐκ μέσων αὐτῶν ἀπέσπα τὴν θῆραν. Καὶ Βαναῖας ὁ Καθασαηλίτης, ὁ παῖς Δαβὶδ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις χύονος ἐν λάκκῳ καταβὰς, τὸν λέοντα, γυμνὸς ὦν, ἀπέπνιξεν.

Χρυσὸς (3) μὲρ Ἀυθλοισιν (3) ἐπέκλυσε.

Κεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἐν τῷ νῦν λόγῳ, καὶ δεῖα μὲν ἄλλα περὶ τῶν ἐν βῆδου καλᾶσεων ὁ παρὶν μέμνηται λόγος τῶν τυμβωρύχων κατευχόμενος ἐν τοῖς ἡ·, πρὸλεχθεῖσι λόγοις εὐρήσεις ἅπαντα.

ΛΟΓΟΣ ΡΙΕ', ΛΟΓΟΣ ΡΙΖ'.

Περὶ ἐνανθρωπήσεως Χριστοῦ κατὰ Ἀπολιναρίου (4).

Ὁ παρὶν λόγος δογματικὸς ἐστὶν· μέμνηται δὲ τῆς Ἀδάμ διαπλάσεως καὶ παραβάσεως, καὶ τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, καὶ τῶν εἰς κοινὴν τοῦ γένους σωτηρίαν αὐτοῦ παθημάτων. Κεῖνται δὲ ἐν τοῖς προκειμένοις ταῦτα διαφόρως.

ΛΟΓΟΣ ΡΙΖ'.

Περὶ Προνοίας (5).

Ἢρῆ εἶδέναι, ὡς Ἐπίκουρος ὁ φιλόσοφος μὴ προνοεῖσθαι τὸν Θεὸν τῶν τῆδε πραγμάτων ἐδύσασεν· οὗτος δὲ τέλος παντὸς ἀγαθοῦ τὴν ἡδονὴν ἐτίθειτο. Καὶ οἱ μὲν νῦν ἐξηγηταὶ λέγουσι τίθεσθαι τὴν ἡδονὴν, οὐ τὴν ἀκάθαρτον, ἀλλὰ τὴν φυσικωτέτην κατάστασιν, καὶ τοῦτον οἱ φιλόσοφοι ἀποσκορακίζουσι καὶ ὡς μὴ λέγοντα Πρόνοιαν, καὶ ὡς τὴν ἡδονὴν τέλος ὀριζόμενον τοῦ καλοῦ, ἀλλ' οὐχὶ τὸ πρῶτον καὶ μόνον καλὸν, ὅπερ ἐστὶ Θεός. Χρῆ σημειώσασθαι, ὡς ὁ θεῖος Γρηγόριος τὸν Θεὸν πρῶτον καλὸν καὶ ἔσχατον ὀρεκτὸν ἀποκαλεῖ καὶ δυσόρεκτον· τὴν δὲ Πρόνοιαν Ἑλλήνων παλῶς ἐξαιρούσιν, τῇ φορᾷ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τοῖς ἀποτελεσματικῶς προδανέχοντες, τύχας καὶ γενέσεις καὶ εἰμαρμένας παρεισάγουσιν. Γρηγόριος οὖν ὁ θεῖος τὴν τῆς Προνοίας ἄρσιν ἀνταρσιν ἰσχυριζόμενος· εἶναι Θεὸν, τὸν Δαβὶδ παρεισάγει καὶ Μωυσῆν καὶ Ἐλισσαῖον, ὡς ἐφάσκων δι' ἰάμβων·

conati sunt. Hercules quem eorum conatus non fugiebat, aggressores capillis apprehensos arbori suspendit. Tuum moniti materni memores facti sunt videntes Herculis posteriora nigris crinibus obumbrata. De quo tunc plurima inter se colloquerentur, Herculi amplam ridendi materiam praeberunt, qui brevi post vinculis solutos dimisit. Cum filio suo domum... exstruxisset..... Ferarum occisor est ipse Hercules, teste fabula. Feras interemit etiam Samson, Dei Nazaraeus; manibus enim leonem in haedum strangulabat. David quoque leonem interemit, arrepto gutture eum suffocavit, idque cum admixtum puer gregem paternum pasceret; idem ursum suffocavit et praedam e media gula eripuit. Banaias Cabasaelita hierno tempore in foveam descendens leonem suffocavit. Ade. is. carm. LIX.

CARMINA CXV, CXVI. De incarnatione Christi adversus Apollinariūm.

Carmen hoc dogmaticum de Adami creatione et praevagatione et Christi incarnatione loquitur ejusque pro communi salute supplicii. De his omnibus passim in iis quae praecedunt, mentionem fecimus.

CARMEN CXVII. De Providentia.

Notandum. Epicurum philosophum existimasse Deum rebus terrestribus non providere. Idem finem summi boni in voluptate ponit. Sunt autem et nunc quidem maxime qui illum accusent quod voluptatem intelligat non illam quidem impuram, sed eam quae cum rebus naturalibus conjuncta est; sed nihilominus Epicurum coarguunt quasi Providentiam non in mente habuisset et quod voluptatem definit finem boni neque vero bonum ipsum et solium, quod est Deus. Gregorius, ut videmus, Deum primum et ultimum bonum concupisibile appellat. Graeci contra, sublata Providentia, omnia motui siderum et astrologiae concedentes, fortunam utramque, nativitatem et sortes docent. Divus igitur Gregorius Providentiam ejusque effectum affirmans, David, Moysen et Elisaeum argumentandi gratia allegat.

(1) Deest aliquid.

(2) Apud Murator. epig. 179[nunc 90, ed. nov. ibid].

(3) Male apud Muratorium Ρολοισι. Et quidem

in loco mox citato νῦν, εἰς Ἑλληνογ., vers. 263 s. 4. q.

(4) Ed. nov. p. 255.

(5) P. 229.

62 Δαυὶδ σε ταῦτα κειθέτω καὶ Μωϋσῆς,
 63 Ἐλίσσασός τε, οὐ τρέμων μεμνημένος·
 64 Ὁ μὲν κολασθεὶς ἐνδεῶς τοῖς πταίσμασιν,
 65 Ὁ δ' ἀντὶ μικρῶν καὶ Θεοῦ λαβῶν θέαν,
 66 Νόμος τε, καὶ τοσοῦτον ἐκτύπος στρατόν.
 67 Ὁ δ' ἐκ βρυχέας ὄθρως καὶ νηπίοις
 68 Πληγῆν τοσαύτην ἀντιοῦς παρ' ἑλαΐδα.

Ὁ μὲν Δαυὶδ μερικῶς ἐκολάσθη τοῖς πταίσμασιν, ἥνικα τὴν Οὐρίου γυναῖκα μοιχεύσας τὸν Οὐρίαν ἐφόνευσεν, τὸν ὁμοίον παθῶν τρόπον ὑπὸ τοῦ Ἄβεσσαλῶμ τοῦ ἰδίου υἱοῦ. Οὗτος γὰρ τὰς παλλακὰς αὐτοῦ ἐταπεινώσεν καὶ τοῦτον πρὸς βραχὺ τῆς βασιλείας ἀπέστησεν, ἐπ' ἀλλοδαπῆς αὐτὸν ἀπέλασας, ὡς ἐν τῷ 63 διεξήλομεν λόγῳ. Πάλιν τε κολάζεται τὸν λαόν Ἰσραὴλ ἀριθμήσας· καὶ γὰρ ἄγγελος παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν θραύσαι ἐν τῷ λαῷ. Τριῶν γὰρ αὐτῷ προταθέντων παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ λιμὴ διαφραῖναι τὴν γῆν, ἡ χερσὶν ἐχθρῶν καταπονεῖσθαι διωκόμενον, ἡ θανάτῳ τριῶν ὑποβληθῆσεσθαι ἡμερῶν· εἰς χεῖρας Θεοῦ παραδοῦς ἑαυτὸν, ἴδεν ἄγγελον ἐπασιμένον βομφαίαν καὶ θραύοντα· ἐξ ῥῶν δὲ πάρεργον ἦν ἐβδομήκοντα χιλιάδες ἀπὸ Δᾶν πεπτωκυῖαι καὶ ἕως Βηρσαβῆ· μικροῦ δὲ τὸν λαὸν εἰκὸς συντριβῆναι, εἰ μὴ σπεύσας Δαυὶδ ἐξωμολόγησατο, τὴν ὄργην ἐφελκυσάμενος· ὡς αὐτοῦ μὲν ἁμαρτόντος μὴ δεῖν ἐπὶ τὸν λαὸν τὴν θείαν ἐπενεχθῆσεσθαι μῆνιν· οὕτω δὲ καὶ θυσίαις τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι ταῖς ἐκ Σιών ἐξενεχθείσαις λέγεται παρὰ τὴν ἄλω τοῦ Ὁρνᾶ, δι' ὧν ἀπάντων πᾶσι τὸν Θεὸν ποιησάμενος, τὴν ὄργην ἀνεχαίτιζεν παραυτίκα. Μωϋσῆς δὲ μικρὰς ἀντιτιμᾶται προθέσεως τοσοῦτον, ὡς καὶ Θεὸν αὐτὸν φανεροῖς κατιδεῖν ὀφθαλμοῖς, καὶ τοσοῦτον προστασίαν δέξασθαι πλήθους καὶ τῶν μεγάλων τεράτων ὑπηρετῆσαι Θεῷ, καὶ

θεὸν ὁμῶς Φαραὼ χρηματίσαι. Οὐ γὰρ ἡ ζῆλον ἐνδιάθετον ἐπέδειξато πατάξας τὸν Αἰγύπτιον, καὶ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ συγκακονοχεῖσθαι τοῦ συμβασιλευθῆναι προκρίνας τοῖς Αἰγυπτίοις. Οὕτως Ἐλισσαῖος μικρὰς χάριν ὕθρεως, καὶ ὅτι λίαν εὐτελοῦς τοῖς νηπίοις ἀντιμετρήσας τοσαύτην ἀπανθρωπίαν, ἄρκους τοῦ δρυμοῦ τῷ λόγῳ προστάξας ἐξελθούσας ἀνηλεῶς τοὺς ἀθλοῦς σπαράξαι. Οὐ γὰρ πλὴν ἐκερτόμησαν αὐτὸν ἡ βοήσαντες· Ἀνάβαινε, φαλακρὲ, ἀνάβαινε· ὄπερ ἦν τῇ νηπιαζούσῃ συγγνωστὸν ἀδείξ, καὶ μέντοι τοσαύτης ἐπιρράθησαν αὐτίκα τῆς ἀπανθρωπίας, οὐχ ὡς τοῦ προφήτου ταῖς λουδορίαις τῶν παιδῶν προσεσχηκότος, ἀλλὰ τῆς μελλούσης αὐτοῖς ἐπιφύεσθαι πονηρίας πρὸ τοῦ βλαστῆσαι ριζῶθεν τὸν καρπὸν ἀποκείραντος, ὄπερ αὐτοῖς καὶ ψυχικῆς αἰτίον ὑπῆρχεν σωτηρίας. Οὐ γὰρ δὴ τις εἶποι ταῦτα συγκριλῶν τὴν κατὰ τινα γέννησιν ἐμοὶ ἡ εἰμαρμένην συμβῆναι, οὐδὲ τῇ φορᾷ καὶ τοῖς ἀστροῖς ἐπιτρέψει τοὺς οὐρανοὺς τοῦ παντός, ἀλλ' ὡς ὁ θεὸς ἀπέδειξεν Γρηγόριος τῷ Θεῷ τὴν πρόνοιαν παραχωρήσει, πιστεύσει τε τοῖς τῶν θείων κριμάτων πηδαλίοις οὐκίεσθαι καὶ περιστρέφεσθαι δὴ τὸ πᾶν.

ΛΟΓΟΣ ΠΙΗ'.

Ὅροι καχυμερεῖς (1).

Ὁ παρὼν λόγος ὀρίζεται πάντα τὰ ἴητα, σημαίνων ἐκάστου τὴν ποιότητα· ὁλοῖ δὲ δι' ἡν αἰτίαν ἕκαστον τῆς οἴας ἔτυχεν ἁτανωμάσθη προσηγορίας· περὶ δὲ τὰ τέλη μέμνηται τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς ἐκ Παρθένου γεννήσεως, καθ' ἑν ἕκαστον ὧν ἔδρασε καθ' ἡμᾶς γεγονώς, μέχρις αὐτοῦ τῆς δευτέρας ἐνώλεον παρουσίας. Καὶ κείνται ἐν τοῖς ἡδὴ προλεχθεῖσιν αἱ ἱστορίαι.

Davides multis adversitatibus afflictus est, postquam, Uriæ uxore stuprata, Uriam ipsum occidit: nam eandem fere ab Absalon filio postea passus est. Hic enim concubinas paternas sprexit, patrem e regno tantum non ejecit, in exterorum eum terram expellens, ut in carm. l. XIII narravimus. Alia ei pœna inflirta est propter populi censum; angelus enim a Deo missus plagas populo inflixit. Cum enim Deus tria ipsi proposuisset, ut aut cum populo fame premeretur, aut ab hostibus fugaretur, aut tertio die moreretur, in Dei potestatem se dedit, et angelum stricto gladio omnia vastantem vidit, ita ut sex horarum spatio a Dan usque ad Bersabe septuaginta millia cæsa sint, brevique totus populus extinctus perisset, nisi David iram divinam pœnitentiæ sua deprecatus esset, proflitando, cum ipse peccaverit, injustum fore si populus pro peccatis non suis plecteretur. Hostiis deinceps ex Sion allatis, ad aream Ornam Deum placavit. Quibus omnibus cum Deum sibi propitium reddidisset, iram divinam repente compeccavit. Moyses in obedientiæ præmium adeo honoratus est, ut Deum ipsum oculis videre ei liceret, et tantæ multitudinis dux esse dignus haberetur, addito miraculorum dono, quo et Deo et Pharaoni serviret. Nam Ægyptium percutiendo quanto zelo animatus esset monstravit, et cum populo Dei indigna pati maluit quam cum Ægyptiis regnare. Sic Eliseus parvæ causa injuriæ, quam tamen impanem relinquere noluit, pueros miseros ursis ex silva egressis immisericorditer dilacerandos tradidit. Nihil enim aliud quam conviciando clamaverant, *calve, ascende*. quod adolescentulorum petulantia condonandum erat; attamen hujus facti tam gravem vindictam passi sunt, non quod propheta eorum conviciis admodum iratus fuerit, sed ut malitiæ eorum radix evelleretur priusque fructus portaret funestos; quod etiam eorum animæ salutis profuit. Cave autem credas hæc fortuito et sorte quadam accidisse, neve astris universi gubernium attribuas, sed sicut Gregorius demonstravit, Dei providentiam agnosce et sic habeto, Dei iudicio et ductu omnia gubernari.

CARMEN CXVIII. Definitiones minus exactæ.

Hocce carmen omnia quæ sunt determinat, uniuscujusque qualitatem significans, atque ostendit, quam ob causam unumquodque tali vel tali nomine appelletur. Postremum de Incarnatione Christi loquitur, a Virginis ortu incipiens, et persequitur omnia quæ fecit, habitans inter nos usque ad secundum adventum gloriosum. Vide superiora.

¹ IV Reg. II, 23.

(1) Ed. nov. p. 960.

ΛΟΓΟΣ ΡΙΘ΄.

Περὶ ἀρετῆς (1).

206 Ἐξ ὧν στοια τς προσώπων ἀρετές,
207 Ἀκαθμίαι τς καὶ πλοκαὶ Πυρρῶντων,
208 Σκέψεις ἐφεξῆς τεχνιῶν ληρήματα.

Ξενοκράτης καὶ Ἀριστοτέλης Πλάτωνος γεγόνασι μαθηταί, οἵτινες αὐτοῦ καὶ τὴν διατριβὴν διεδέξαντο· καὶ ὁ μὲν Ξενοκράτης ἐποίησε τὴν Στωϊκὴν αἵρεσιν, Ἀριστοτέλης δὲ τὴν περιπατητικὴν αἵρεσιν. Εἰσι δὲ τῆς φιλοσοφίας οἱ ὄρισμοί, οἷον, ἐξ ὑποκειμένου, ἐκ τέλους, ἐξ ὑπεροχῆς, ἐξ ἔτυμολογίας, καὶ τὰ ἐξῆς· αἰθίς τε οἱ φερόμενοι εὐρέται τῶν ὀρισμῶν τῆς φιλοσοφίας, καὶ ὡς εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν διαιρεῖται, καὶ τὸ μὲν ὡς εἰς φυσιολογικὴν καὶ μαθηματικὴν καὶ θεωρητικὴν· τὸ δὲ εἰς ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν· καὶ τὸ μὲν τούτων εἰς ἀριθμητικὴν καὶ μουσικὴν καὶ γεωμετρικὴν καὶ ἀστρονομίαν, οἷον τὸ μαθηματικόν· τὸ δὲ εἰς νομοθετικὴν καὶ δικαστικὴν, οἷον τὸ πολιτικόν, καὶ ὅσα καθεξῆς ἑαυτοῦς συνιστῶντες ἐπεισήγαγον. Αἱ δὲ ἀκαθμίαι καὶ Πυρρῶντοι πλοκαί, εἰσὶν αὗται· λέγονται τινες Πυρρῶντοι ὑποτυπώσεις περὶ τῆς σκέψεως, οἷον περὶ τῶν λόγων τῆς σκέψεως ὀνομασιῶν αὐτῆς καὶ ἐνοσιῶν καὶ ἀρχῶν αὐτῆς, εἰ δογματίζει ὁ ἐπίσκοπος, εἰ αἵρεσιν ἔχει, εἰ φυσιολογεῖ, εἰ ἀναίρει τὰ φαινόμενα, τί τὸ κριτήριον τῆς σκέψεως, τί τὸ τέλος, τίνες οἱ ὀλοσχερεῖς τρόποι τῆς ἐποχῆς, τίνες οἱ δέκα τρόποι καὶ τίνες οἱ πέντε, τίνες αἱ σχεπτικαὶ φωναί, τίς ἡ οὐδὲν, τίς ἡ μᾶλλον, τίς ἡ ἀσάφεια, τί τὸ ἔξεστιν, καὶ τὸ τάχα, καὶ τὸ ἐπέχω, καὶ οὐδὲν ὀρίζω, τί τὸ πάντα ἀκαταλήπτως, ὅτι παντὶ λόγῳ λόγος ἴσος ἀντικείμεται, τίς ἡ ἐπισκεπτικὴ ὁδὸς ἐπὶ τὴν Ἡρακλείτου φιλοσοφίαν, εἰ διαφέρει τι ἡ Δημοκρίτου τῆς

σκέψεως, εἰ διαφέρει τι τῶν ἀκαθμιῶν ἢ σκέψης, εἰ ἡ κατὰ λατρικὴν ἐμπειρία, ἡ αὐτὴ ἐστὶν τῆ σκέψης, πόθεν ἀρκτέον τῆς πρὸς τοὺς δογματικούς ζητήσεως, τί τὸ κριτήριον, εἰ ἐστὶ κριτήριον ἀληθείας, εἰ τὸ ὑφ' οὗ, εἰ τὸ δι' οὗ, εἰ τὸ καθὼ, περὶ ἀληθοῦς καὶ ἀληθείας, εἰ τι ἀλλῆδες, εἰ τὸ σημεῖον, ἢ εἰ τι σημεῖον ἐνδεικτικόν, τίς ἡ ἀπόδειξις, τίνες αἱ δραστηρικαὶ ἀρχαί, τί θεός, τί τὸ αἴτιον, καὶ ἡ περὶ τὸν βίον τέχνη, τίνες αἱ ὕλκαὶ ἀρχαί, εἰ καταληπτὰ τὰ εἴματα, τίς ἡ κρῆσις, τίς ἡ κίνησις, περὶ τῆς μεταβλητικῆς κινήσεως, περὶ αὐξήσεως καὶ μειώσεως, περὶ ἀφαιρέσεως καὶ προθέσεως, περὶ μεταθέσεως, περὶ ὄλου καὶ μέρους, περὶ φυσικῆς μεταβολῆς, περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, περὶ τόπου, περὶ χρόνου, τί τὸ ἠθικόν μέρος, εἰ ἐστὶν τι τοῦτο φύσει, εἰ ἐστὶν τις περὶ τὸν βίον τέχνη, εἰ ὠφελεῖ τὸν ἔχοντα αὐτὴν, περὶ ἀριθμοῦ, εἰ ἐστὶ φύσει ἀγαθὸν καὶ κακὸν διάφορον. Αὗται μὲν αἱ τῶν Πυρρῶντων ὑποτυπώσεων πλοκαί· λῆρον δὲ ταύτας φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος. Παρεισάγουσι γὰρ Ἀριστοτέλην καὶ Ἐπίκουρον καὶ ἄλλους τῶν Στωϊκῶν, ὡς ἀπεφάναντο περὶ ἀκαταλήπτων· αὐθὺς Κλειτόμαχον καὶ Καρνεάδην καὶ λοιπῶν αἱ ζητήσεις τῶν ἀκαθμιαικῶν· αἱ τῶν σχεπτικῶν ἐφεξῆς, περὶ τῶν ἀνωτάτω τριῶν φιλοσοφῶν, τῆς δογματικῆς, τῆς ἀκαθμιαικῆς, καὶ τῆς σχεπτικῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι τὸν Πυρρῶνα περὶ τὴν σχεπτικὴν τῶν πρὸ αὐτοῦ σωματικῶτερον καὶ ἐπιφανέστερον προσεληλυθέναι τῆ σκέψης, ἦνται καὶ δύνανται ὀρίζονται καὶ πάθος, περὶ τῶν σχεπτομένων. Καὶ παύς ἂν εἴη λόγος τὰ ἐφεξῆς ἐν πλάτει ληρήματα διεξιέναι, ὅσα τε ἀπορεῖν οἷον τε καὶ ἀμηχανεῖν καὶ ἐνθουσιῶν καὶ ἐξοστηκέναι· ἅπαντα πάντα τεχνιῶν ὁ θεὸς Γρηγόριος ληρήματα ἀπεφάνετο.

218 Τίς οὐκ ἀκούει τὸν Στωϊκῆ τὸν κύνα;

CARMEN CXIX. De virtute.

Xenocrates atque Aristoteles Platonis discipuli magistrum in scholis condendis imitati sunt; Xenocrates enim Stoicam, Peripateticam Aristoteles sectam fundaverunt. Termini philosophici: objectum, finis, entientia, etymologia, etc. Hi igitur terminorum philoa. inventores ipsam in theoreticam et practicam diviserrunt; atque rursus illam, in physiologicam et mathematicam et speculativam; hanc in moralem, et politicam, et oeconomicam, ita rursus distribuentes: arithmeticam, musicam, geometriam, astronomiam, mathematicam; legislativam, judicalem, politicam, et quae alia in medium protulerunt. Systemata academiarum et Pyrrhoniemi haecce: Propositiones quaedam Pyrrhoniorem circa dubium versantur, circa formalis dubium experimentes, ideas et fundamenta illius: in quo haec inquiruntur: num is qui philosophatur dogmatice procedat; num sectam amplectatur; num in rebus naturalibus perscrutandis versetur; num ea quae in sensus cadunt, tollat. Quid porro dubii (philos. loq.) criterium? quid objectum? quinam modi integri habitationis? qui decem modi? qui quinque? qui termini dubium enuntiantes circa nihil, plus, obscurum, licitum? quid intelligendum per: fieri potest; haesit; nihil determino? quid: omnia incomprehensibilia? (ratiocinium enim a ratiocinio vincitur). Qua via rationali ad Heracliti philosophiam pervenitur? In quo a Democriti differit? Num ab Academiis differit scepticismus? Anne medicorum experientia cum scepticorum experientia congruit? quid est criterium? quid criterium veritatis? quid: a quo? per quod? secundum ens? quid verum? quid veritas? quid est signum? quid signum demonstrativum? demonstratio quid? quoniam sunt principia activa? quid Deus? quid causa? quid ars viveudi? quae principia materialia? num corpora comprehensibilia? quid temperamentum? quid motus? dein quaestio moveri potest de motu alterno, de incremento, de imminutione, de detractio, de additione, de transpositione, de toto et parte, de mutatione naturali; de ortu et obita, de loco, de tempore. Huc adde: quid est pars moralis? naturalis? Estne ars vivendi? Num ei, qui ea gaudet, prodest? quid numerus in quo bonum et malum, quoad naturam, differunt? Haec sunt propositiones Pyrrhoni discipulorum, quas Gregorius pro nugis habet. Nam Aristotelem inducunt et Epicurum et alios Stoicos de incomprehensibilibus disputantes. Adde Clitomachum, Carneadem; adde caeterorum academicorum quaestiones, item: scepticorum; trium porro philosophiarum quas supra nominavimus recordamini, dogmaticae, academicae, scepticae; in mentem porro veniat Pyrrhoni qui antecessoribus suis planius, clarius dubitavit. Scioius quidem eos

Θάλασσαν μὲν οὗτος ὑπέρχεν κυνικός. Κυνικοί λέγονται ὡς ἐκ μεταφορᾶς τοῦ κυνός· ἔχουσι γὰρ τὸ πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς ἔξω διακριτικόν. Οὗτος ἀκτῆσιαν εἰς τὸ ἀκρότατον ἀπαζόμενος· οὐ γὰρ ἡ μόνον βακτηρίαν ἐκέκτητο, οἶκον δὲ ὑπαίθρον ἐν μέσῳ τῆς πόλεως στρεπτόν πῖθον, καὶ τροφή αὐτῶν αὐτοσχέδιος. Ἐκε τούτων οὗτος, εἰτε τὸν ἀρχαίων κυνῶν τις βασιλεῖ προσελθὼν ἤξειο τροφῆς λαβεῖν εἰ· δίδωσι δὲ ὁ βασιλεὺς, εἰτε τιμῶν, εἰτε δοκιμάζων, ὅμως χρυσοῖο τάλαντον· ὁ δὲ διεξάμενος, ἄρτον ἀνησάμενος, περισσὸν ἔβριψεν ἐπειπῶν· *Λαβεῖν ἔγρηζον οὐδ' ἐδὴν ἀθροιστον εὐψρον*. Οὗτος μὲν οὖν εἰτε Διογένης ἐστίν, εἰτε ἄλλος, οὐκ ἴσμεν· ὅμως καὶ Διογένης πῖθον ἔχει διὰ τὸ κρύος, ἡμέρας δὲ ἐξῶν προσθεῖ τῷ ἡλίῳ. Ποτὲ γοῦν θερμαινόμενον αὐτοῦ, ἐπέστη Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν ἀποσκοπῶν αὐτῷ τοῦ μὴ θερμαινεσθαι· εἶπεν δὲ· *Τι βούλει σοι χάριτωμαι, ὦ ἀστέρες*· Ὁ δὲ εἶπεν· *Τὸ μικρὸν ἀπεκστήθαι μοι, ἵνα θερμανθῶ*. Καὶ τις ἄλλος Σωστάτης ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων φιλόσοφος ἴστατο φθειριζόμενος ἐν τινι τόπῳ ἐν ἡλίῳ· ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἀνωθεν ἀπὸ τινος ἀπόπτου θεασάμενος κατήβηκεν ἵνα αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια λάθοι· ὁ δὲ Σωστάτης εἶδὼν αὐτὸν εἰσῆλθεν εἰς κλάσμα πῖθου κειμένου, καὶ θασκρῖθη τὸν Πτολεμαῖον· ὕστερον δὲ τοῦτόν τινες εὖς ἀτυχῆ διεβάλλον. Ἄλλοι δὲ φασιν ὅτι αὐτὸς ὁ Πτολεμαῖος ἐπεφθέγγετο τὸ λαμβεῖον τοῦτο·

Θέλω τύχης σταλαγιῶν ἢ φρενῶν πῖθον·

αἰνιτιόμενος ὅτι ὁ πῖθος ἐκεῖνος μεσῶς ἐστὶ φρενῶν, καὶ ὅμως διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀτυχῆ οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτὸν ἢ πληθὺς τῶν φρενῶν. Οὐκ ἔρθως δὲ ταῦθ' ὑπεκλήφρασιν· φιλοσοφία γὰρ ἐστὶ τὸ πάντων ἀνώτερον τῶν ὀρωμένων κεκτῆσθαι τὸ φρόνημα· καὶ Γρηγόριος ὁ θεῖος ἀμέλει ταύτῃ τὸ φιλόσοφον ἐπικνεῖ τὸ καὶ βασιλείας αὐτῆς ὑπερανέστηχέναι τῷ λογισμῷ.

228 Κράτης δ' ὁμοίαι χρημάτων ὑπερτιθείς.
229 Αὐτὴν μεθείς τε μηλόδοτον τὴν οὐσίαν.

Κράτης Θεβαίος ἦν τῆς Βοιωτίας τὸ γένος. Οὗτος φιλοσοφῆσαι θέλων τὴν κυνικὴν φιλοσοφίαν, λαβὼν τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἔβριψεν τῷ δήμῳ κηρύξας οὕτως·· *Κράτης ἀπολύει τὰ Κράτητος, ἵνα μὴ τὰ Κράτητος κρατῆσει τὸν Κράτητα*· καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ εἴασεν γενέσθαι μηλόδοτα. Μηλόδοτον δὲ ἐστὶ χωρίον ἐν ᾧ ἀπολύονται τὰ πρόβατα εἰς τὸ βόσκεισθαι· μῆλα γὰρ τὰ πρόβατα κλωδύονται, ὅθεν καὶ μηλονόμοι οἱ ποιμένες, καὶ μηλωτὴ ἡ δορὰ τοῦ προβάτου.

236 Φασίν τὸν αὐτὸν, ὡς τινες δ' ἄλλοι τινὰ
237 τῶν φιλοσοφούντων ἐξ Ἰσου φρονήματος,
238 Πλέοντα τοῦ κλύδωνος ἀγριουμένου,
239 Ἐπειτα φόρτω τῆς νηὸς βαρουμένην,
240 Ἐπίπτεν προθύμως εἰς βυθὸν τὰ χρήματα·
241 Τοῦτον δ' ἐπικεῖν ἄξιον μνήμης λόγον·
242 Εὐγ', ὦ τύχη, μοι τῶν καλῶν διδάσκαλε,
243 Ὡς εἰς τρίβωνα βράδως συστέλλομαι.

Τὸν αὐτὸν Κράτητὰ φασιν, ὡς δὲ τινες Ἀντισθένην, ἄλλοι δὲ Ζήνωνα· κυνικοί δὲ φιλόσοφοι καὶ οὗτοι· ὅμως τούτων εἰς πλέων καὶ χειμῶνος συμβάντος, καὶ ναυαγίου γενομένου, εὐχαρίστως φέρων τὴν ἐσομένην αὐτῷ πενίαν, πρὸς τὴν τύχην ἐφθέγγετο· *Εὐγε, ὦ τύχη, χάρις σοι ὁμοιωτῷ, δεῖ τὴν ἐμὴν οὐσίαν ἀχρὶ τοῦ τρίβωνος περιόστησας*· ὡς τινῶν τῶν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐμπεφορτισμένων τῆ νηϊ.

214 Ἄλλος παρήκεν οὐσίαν τοῖς ἐκ γένους.

Τὸ μὲν τοῖς συγγενεῦσι τὴν οὐσίαν παραχωρῆσαι μικρὸν εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, καίπερ ὄν μέγιστον. Καὶ γὰρ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὡς ἐπὶ μεγάλῳ τὸν τοῦτο πεπονηκότα θαυμάζει, ὡς ἐξ αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς ἀκολουθίας ἐστὶ καταστοχάσασθαι· οἱ γὰρ πλείους τὸν ἐμφιλόσοφον οὐκ εἰδότες βίον, ὡς πάντων ἐστὶ τῶν ὀρωμένων ὑπερανέχων, τοῖς δοκοῦσι κατὰ τὸν βίον εὐδαίμοσιν ὑποσύρονται, ἀμέλει παρ' αὐτὰ τοῦ

zeperin definisse, potestatem, affectum. Longum esset omnia illorum deliramenta exsequi circa dubium, hesitationem, euhusiasmum, exstasim : quæ omnia Gregorius pro nugis artificiosius habet.

Diogenes philosophus fuit cynicus. Cynici voce a κύων transsumpta dicuntur, qua inter se et ab exteris discernuntur. Nihil omnium possidere, unica ei philosophia; præter baculum enim nihil gerebat; dolium vasaquidam in media urbe sub divo pro domicilio, cibis quo magis fortuitus, eo jucundior. Hic igitur aut alius quidam de canum grege regem adiit cibum petens. Rex sive honoris sive æstimationis gratia talentum dedit; quo accepto philosophus panem emit, et argenti reliquum humi projecit his verbis: Cibo ego, luxu facile carco! Utrum Diogenes iste fuerit an alius quisquam, ignoro. Diogenes frigidis gratia expellendi in cado habitabat, interdum soli se exponerat. Die quodam Alexander Macedo ante eum ita stetit ut solis lucem averteret, eique dixit: Quid vis, Diogenes, ut tibi gratificer? Ille: Pannalium a sole recedas, inquit, ut excedam. Alius quidam, Sostates nomine, sub Ptolemæis philosophus in sole stetit pedicatos captans. Quem cum Ptolemæus ex alto vidiasset, descendens eum ut regiam intraret, rogavit; Sostates autem, viso eo, in dolium fractum se recepit ne a Ptolemæo comeretur. Postremo non desiderat qui eum ob miseriam reprehenderent; alii dicunt Ptolemæum ipsum hunc versum pronuntiasse: Malo fortunæ secundæ guttiam quam ingenii dolium; quo innuit, illud dolium plenum esse ingenii, ob paupertatem inhabitantis nihil prodesset. In quo errabant; philosophia enim facultas est omnibus affectibus sive superiorem præstandi. Gregorius eam amore prosequitur philosophiam cujus lux ipsam regiam dignitatem superat.

Crates Thebanus, genere Bœotius, Cynicorum more philosophari volens, quæ bona possidebat populo distribuit exclamans: Crates quæ Cratetis sunt solvit, ne illa bona Cratetis Cratetem vinciant. Item agros suos incultos (μηλόδοτα) reliquit. Hoc nomine appellatur ager, ubi oves pascuntur; μῆλα enim oves, παλινομοί, pastores, μηλωτῆ, vellus.

Quæ modo narravimus, ab aliis ad Antisthenem aut Zenonem referuntur, qui et ipsi cynici sunt philosophi. Ex his unus cum navigaret et, exorta tempestate, in eo esset ut naufragium faceret, nullo modo perterritus imminentis paupertatis terriolicentis, ad fortunam conversus hæc dixit: Euge, Fortuna, gratias tibi ago quod substantiam meam ad pallium usque redelegisti! Pars enim eorum quæ possidebat avari impunita erat.

βίον ὑψηλὸν ἐπανελέσθαι τῶν τίνα συμβαίη πάντων· οἱ συγγενεῖς τυραννίδι τῆς ἐκείνου κρατεῖν οὐσίας ἀμιλλῶνται, μὴ δεῖν φάσκοντες τὸν φιλόσοφον χρημάτων ἀντιποιεῖσθαι, καὶ συνηγούρους τῆς ἀνοίας οὐκ ἄλιγους εὐρίσκουσιν. Οὐ τῆς τυχοῦσης οὖν ἀρετῆς ἐστὶν ὑπερφρονεῖν τυραννόμενον, εἴγε μάλιστα καὶ τοὺς τυραννεῖσθαι δύναται· ἂν πολλάκις ἰσχυρότερος εἶναι· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Γρηγόριος αἰνύσσεται παπονηθέναι φάσκων· Πρὶν τι λαβεῖν τίουσιν, ἀτὰρ στυγέουσι λαβόντες· καὶ πάλιν· Ἀρπαλέαις παλάμαις ἤρκεσα δυσμενέων· καὶ αὖθις· Τὰ δ' ἀλιτρῶν παλάμησιν ἄνωρία· θήκατο δαίμων. Ὁ μὲν οὖν φιλόσοφος οὐκ ἂν ποτε παρὰ τῶν μὴ τῶν αὐτῶν αὐτῷ τῆς φιλοσοφίας ἐπανηρημένον βίον νοουθετούμενος πεισθεῖη, κἂν ὅτι καλῶς ὑπέχειν δοκοῖη τὸ προπερόμενον· ὕβρις γὰρ παρὰ τῶν ἐμπαθεστέρων νοουθετεῖσθαι· εἰ γὰρ καλὸν ἐστὶ τὸ λεγόμενον, ἐχρῆν ἑαυτοῖς ἐπιλέγειν τὸ χρήσιμον· ἀνοίας γὰρ τῆς ἀνωτάτω τυφλώττοντας περὶ φωταυγίας ἑτέροις διαλέγεσθαι· καὶ πρὸς ἀνάδειψιν προτροπομένους ἄλλους σφᾶ· ἐν τυφλότητι διαμένειν.

245 Ἄλλος δ' ὑπερβάς ταῦτα ὡς ἀνθρώπινα,
246 Ἄπανθ' ὄσ' εἶχεν εἰς μίαν βῶλόν τινα
247 Χρυσὴν συνελών, ἔπειτ' ἀναχθεὶς εἰς βάθος
248 Βυθῷ δίδωσι τὴν ἀλαζόνα πλάνην,
249 Μὴ δεῖν γὰρ ἄλλω προξερθεῖν τὸ μὴ καλόν.

Οὗτος τὴν πᾶσαν ὑπάρξιν αὐτοῦ πιπράσας, καὶ συναγαγὼν τὸ χρυσίον εἰς μίαν βῶλον, ἀναχθεὶς κατὰ μέσης τῆς θαλάσσης, τῷ βυθῷ προσπίπτει τὴν βῶλον τοῦ χρυσοῦ, μὴ κρίνας ἄλλω παρασχεῖν, ὡς ἂν μὴ τοῦ καχοῦ πρόξενος ἄλλως γένηται· ἀλαζονεῖαν γὰρ ἔφασκεν τὴν ἀπὸ τοῦ πλοῦτου πλάνην ὑπάρχειν.

276 Δηλοῦσι σσημοῦσιν ἄρτοι κριθῖνοι
277 Ὑπεξιόντες, καὶ τραγῳδίας ἔπη,
278 Ὡς ἔν τι καὶ τὸδ' εὐστόχως εἰρημένον·
279 Ὡ ἔβρε, τυράννοις ἐκ ποδῶν μελισσοῦ.

Τυράννους οἶδεν ὁ Θεολόγος τοὺς θρασείας λόγους,

ὡς ἐκ τῆς τραγῳδίας· μάλιστα γὰρ οἱ τραγικοὶ τῇ τοιαύτῃ κέχρηται τροπῇ. Σησημοῦσι δὲ, φησὶ, κριθῖνοι ἄρτοι, τοῦτ' ἐστὶν εὐτελεῖς· τοῦτο δὲ παράδοσις ἐστὶν· τοιοῦτον μὲν ἐστὶν τὸ παρὰ τραγικοῖς, μᾶλλον δὲ κωμικοῖς λεγόμενον, ὅτι διὰ τῶν ἡδυτέρων ἄρτων τοὺς εὐτελεῖς ἀποφαιλλέουσιν ἄρτους. Καταπαίξει οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τῇ παραδόσει χρώμενος, τῷ διὰ τῆς στωμυλλίας τῆς ἡδονούσης ἐν τῷ φθέγγεσθαι ἀποφαιλλέειν τοὺς παρατυγχάνοντας διελέγγων αὐτούς· τοιοῦτος δὲ ἦν ὁ Διογένης. Αὐτὸς γὰρ τοὺς ξένους ὑπεξέστησεν, ἵνα εἴ τι Διογένης διὰ τῆς στωμυλλίας ἐπολεῖ ἀποχωρεῖν τοὺς τὴν σκῆαν αὐτῷ ἐμποιοῦντας· τοῖς τυράννοις δὲ ἀντὶ τοῦ λόγου τοῖς τυραννικοῖς, ποῶν ἀναχωρεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας. Σκοπὸς δὲ τῷ θεῷ Γρηγορίῳ ἀποδείξει μὴ κατ' ἀρετὴν τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς ταῦτα πεποημέναι, ἀλλὰ κατ' ἐπίδειξιν. «Τί γὰρ ἔδει, φησὶ, βωμῶν τε καὶ κηρυγμάτων ἐπὶ τοῦτοις, εἰ κατ' ἀρετῆς πόθον, ἀλλὰ μὴ φανητικῶντες ἔπραττον;»

280 Σέριν τε φεύγουσ' ἐκ μέσων ἡδυσομάτων,
281 Ὅψον πενήτωρ· ἀφρονὸς τε γῆς χάρις.
286 Καλὸν Κλεάνθους τὸ φρεαρ' καὶ Σωκράτους
287 Τὸ ζῆν πενήτῳ, τάλια δ' ὡς ἀσχημονα
288 Οἱ Χαριμίδι τε καὶ σκέπη τριβυλίῳ,
289 Ὑψ' οἷς τὰ θεῖα τοῖς νέοις ὁ γεννάδας
290 Συνῆν· μόνοι γὰρ οἱ καλλὶ νοήμονες.

Κλεάνθης καὶ αὐτὸς εἰς τῶν κυνικῶν φιλοσόφων. Οὗτος ἐν τινι φρέατι στήσας ἑαυτὸν ὑδρεύετο τοῖς παροῦσιν ὕδωρ, καὶ διδοὺς πιεῖν ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ἄρτον καὶ ἡσίειν· θαυμάζεται δὲ παρὰ τῶν φιλοσόφων καὶ αὐτὸς ὡς καρτερικὸς. Ὁ δὲ Σωκράτης φιλόσοφος ὢν περιήγεν τὴν ἀγορὰν, καὶ μεράκτια προετρέπετο ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ μάλιστα πρὸς φιλοσοφίαν ἐνόμιζεν εἶναι ἐπιτήδεια τὰ περικαλλῆ μεράκτια· τοὺς γὰρ εὐμόρφους οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν εἶναι καὶ εὐφρεῖς. Ἦν οὖν δόξα παρὰ Ἀθηναίοις, ὅτι παιδραστής ἦν ὁ Σωκράτης, διὰ τὸ ἐπιλέγεσθαι τοὺς εὐμόρφους. Εὐρίσκειται δὲ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Θεαιτήτῳ καὶ πανταχῇ οὕτως λέ-

Cognatis fortunam suam relinquere, multis quidem res nihili videtur, licet maxima sit. Gregorius certe majorem in modum admiratur eum qui illud facit, sicut ex rebus ipsis licet concludere. Namque plerique vitam philosophicam, quæ omnes res superat, ignorantes, iis qui felices esse videntur, blandiuntur. Cognati substantiam possessoris sibi appropinquare tentant, dicentes philosophiam bona terrestria affectare nefas esse, et stultitiæ advocatos non paucos reperiunt. Non cuique datur elato animo ferre tyrannidem, præcipue ubi resistendo par est: quod sibi accidisse refert Gregorius: Priusquam acceperunt, reverenter, cum acceperint, oderunt; et rursus: Rapacibus inserviri inimicorum manibus; et alibi: Peccatorum insidias prædam posuit diabolus. Philosophus igitur nunquam eos audiet qui vitam secundum aliam quam ipse, philosophiam instituerunt, quamvis quod offertur, pulchri speciem præ se ferat. A talibus edoceri probrum est. Ut dictum aliquid sit pulchrum, utile esse debet. Extrema est insipientiæ, cæcos de claritate lucis inter se disputare, et dum alios illuminare præsumunt, ipsi in cæcitate permanent.

Hic omnibus venditis postquam aurum in unam massam coegisset, in altum mare projicere maluit quam alii dare, vereus ne mali irritamentum fieret; superbiam enim a divitiis originem trahere credebatur.

Theologus sermones superbos tyrannos nuncupat, quales in tragediis habentur. Auctores enim tragici primi hoc genere usi sunt. Placentis sit, panes hordeacei, i. e. parvi pretii; ita docemur. Est autem mos apud tragicos, potius autem apud comicos, dicere, meliorum panum gratia eos qui minus boni sunt, contemni. Illud igitur Gregorius illis, traditione utens dicendo, eos verborum illecebris alios irretire solitos esse. Talis erat Diogenes; exteros enim alienabat, ne eos æmulos et testes parum commodos haberet, si quando quæ non essent suaviloquio mendacioque simulabat. Voluit autem Gregorius ostendere, non virtutis amore Græcos ista fecisse, sed per ostentationem. Ut quid enim aræ et auspicia, si virtutis studio, neque vero per ostentationem agebant?

Cleanthes et ipse cynicus ad puteum stans aquam volentibus hauriebat, et pro aqua panem accepit. Hujus viri constantia apud philosophos ipsos in admiratione habetur. Socrates philosophus in foro circumibat et adolescentes ad philosophiæ studium incitabat et quidem pulcherrimos quosque. Qui eum

γων, ὅτι Καλῶς ὁ Θεαίτητος, καὶ καλῶς ὁ Χαρμίδης. Ἐντικρυς οὖν ἐν τοῖς λόγοις ἔμφρασιν παρέχει ὁ Πλάτων, ὅτι Σωκράτης ὑποπευθεὶς τοιοῦτος εἶναι, διὰ τὰς τοιαύτας, ὡς εἰπεῖν, ἀντερωτήσεις, ὅτι Καλῶς μὲν εἶ, ἀλλ' οὐ τὴν ἔψιν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ὑπενοήθη δὲ ὅτι καὶ τῷ Ἀλκιβιάδῃ συγγίνεται κατὰ τὸν αἰσχρὸν ἔρωτα· οἱ δὲ περὶ Σωκράτους λέγουσιν, ὡς οὐ κατὰ τὸν ἔμπαθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον ἔρωτα. Ἄνυτος οὖν καὶ Μέλιτος ἠτιάσαντο τὸν Σωκράτην, ὡς δαιμόνια καινὰ παρεισφέροντα τῇ πολιτείᾳ. Κατεκρίθη οὖν ὡς διαφθειρὼν τοὺς νέους ἀποθανεῖν πίνοντα κύνειον, καὶ πῶν ἀπέθανεν. Σκέπας δὲ τριδωνίων φησὶ ὑφ' αἷς τοῖς νέοις συνῆν τὰ θεϊότερα, ὡς οἱ περὶ αὐτῶν· ἄλλοι δὲ φασιν τὰ αἰσχρότερα.

294 Ἀλκμαίονος δὲ τίς τόδ' ἀνέσει ποτέ,
295 Ὅς πρῶτ' Ἀθηναίων τῶν ἀοιδίμων φέρων,
296 Ἀπὸ γένει τε καὶ κράτει πένων μέγα,
297 Τοσοῦτον ὠφθη χρημάτων ἠετώμενος,
298 Ὅσον περ εἰκὸς ἦν φανῆναι κρείττονα.

Οὗτος Ἀλκμαίων Ἀθηναῖος ἦν, τὸ γένος ἐπίσημος, λίαν τὴν ἐλευθερίαν ἀεὶ φυλάττειν ἐθέλων τοῖς Ἀθηναίοις. Τυραννηθείσης οὖν τῆς πόλεως ὑπὸ Πεισιστράτου, μὴ φέρων ὀρᾶν δουλεύουσας τὰς Ἀθήνας ἐξῆλθεν οὗτος· καὶ δι' ἐξελθῶν μηχανάται, καὶ σκοπὸν εἶχεν, πῶς τὴν ἐλευθερίαν Ἀθηναίοις ἀποκαταστήσει. Ἀπελθὼν οὖν ἐν Δελφοῖς εἰς τὸ Ἀπολλῶνειον ἱερὸν, ἐκμισθοῦται παρὰ Δελφῶν τὰ ἱερὰ ἐπιμισθοφορᾶ· ἐκμισθωσάμενος δὲ καὶ ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν πάντας καὶ πάσας τὰς τοῦ Ἀπόλλωνος διακόνους, πείθει τὴν ἱερείαν τὴν Πυθίαν, ἵνα εἴ τις ποτε Λακεδαιμόνιος μαντευσόμενος εἰσέλθοι, μὴδὲν αὐτῷ λέγειν ἄλλο ἢ ὅτι τὰς Ἀθήνας ὑμῖν λέγει ἐλευθεροῦν ὁ θεός. Τούτου συνεχῶς καὶ πλειστάκις γενομένου, παρωρμήθησαν Λακεδαιμόνιοι, καὶ ἐξέβαλον ἐλθόντες ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τοὺς τυράννους. Μέγα οὖν κλέος ἔκτοτε ὁ Ἀλκμαίων ἀπηνέγκαστο, τὰς Ἀθήνας ἐλευθέρωσας. Ἄλλ' ὁ τοσοῦτος ὠφθη χρημάτων ἠετώ-

μενος· ἐλθὼν γὰρ ἐν Λυδία πρὸς τὸν Κροῖσον, ἐσχέτως γελᾶται παρὰ Λυδοῖς. Κροῖσος γὰρ ἐν ταμεῖῳ χρυσοῦ πάντα προβαίει, ἔχειν ὅσον βούλοιο τῶν ψηγμάτων τῷ Ἀλκμαίῳ προστάσει· ὁ δὲ τοὺς κόλπους πλήσας καὶ τὰς γνάθους καὶ τὴν κόμην τοῦ χρυσοῦ ἐξῆλθεν, καὶ τῆς ἀπληστίας ὅσον ἦν καταγελᾶσθαι τὸν χρυσοπάστον εἰκὸς ὑπὸ Λυδίων τῆς ἀμετρίας αὐτῶν διαπαίζοντων· διὸ φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος·

305 Προῆλθε Λυδοῖς πλούσιος γελόμενος.
306 Τί δ' ὁ Πλάτων σοι, καί περ ὦν σοφώτατος;
309 Ὅ μὲν καπῆλου δυστυχούς ἐξῆ βίον,
310 Πόνους διαντλῶν κέρδεσι θαλαττίους·
311 Ἐλαιον ἦν ὁ φόρτος. Οὐπω τοῦτ' ἴσως
312 Ἐρεῖς ἀπληστον, καὶ περίᾳ τι προσνέμεις.
313 Τὸ δὲ τραπέζας προσκυνεῖν τυραννικὰς
314 Πλάτωνα (φεῦ λόγων τε καὶ σεμνῶν τρέπων!)
315 Ἐὼ λέγειν, πράσιν τε καὶ οὐχὶ πράσιν·
316 Εἰ μὴ Λίβυς τις τῆς Πλάτωνος Ἑλλάδος
317 Ὄφθη γ' ἀμείνων καὶ μικρῶν τιμήματος
318 Δόξαν τε καὶ Πλάτωνος ὠνεῖται λόγους.

Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου καθάπτεται ὁ θεῖος Γρηγόριος ὡς καπηλικῶς ζήσαντος, πράσει γὰρ ἐνησχολεῖτο καὶ οὐ πράσει· τὴν ἐμπορίαν δὲ αὐτοῦ φησὶν ἔλαιον εἶναι. Τῆς οὖν ὄντως φιλοσοφίας ἀλλότριον τὸ ἐμπορεύεσθαι πραγματείας ἐστίν. Ὁ γὰρ ἐμπορευτῆς βαναυσώδης ἐστίν, ἀλλ' οὐ λόγιος. Καὶ γὰρ τῷ πρὸς λόγους ὄντως ἀφορῶντι δόξα μόνη γένοιτ' ἂν ἢ ἐκ τῶν λόγων· πῶς γὰρ ἂν ἐκεῖνος καὶ λόγιος εἴη πλοῦτῳ τὴν δόξαν θηρώμενος, ἀλλὰ μὴ καὶ πενία συζῶν ἐσχάτη, τῶν τὰ διαδήματα περιχειμένων τῇ σοφίᾳ λαμπρότερος κατοπτεύοιτο; Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν τὸν νοῦν τοῦ Θεολόγου· καὶ γὰρ φησὶν· Ἔστω πενία συγγνωστὸν πολλάκις ἢ ἐμπορία, ὅπερ οὐκ ἔστιν· ἀλλ' ἵνα, φησὶ, συγκαταθάσει χρησώμεθα, τίς ἂν ἐκεῖνον φιλόσοφον ὀρίσαιοτο τὸν τραπέζαις λίχναις κυνιδίων ἐντετηχότα δίκην, ἢ κ' ἂν γοῦν μοίρας ἀξιώσειεν ἐμφρόνως, σαίνοντα καθορῶν τοῖς ὡσεὶ κα-

egregia sunt forma, eos philosophi egregiae indolis esse dicunt. Quare Athenienses Socratem pæderastem esse divulgant quia formosissimos semper eligebat discipulos. Sed Plato in *Theæteto* et ubivis dicit: Pulcher Theætetus, pulcher Charmides. Palam igitur in dialogis Plato dicit, Socratem in istius vitii suspitionem incidisse propter hujusmodi locutiones: Pulcher es, sed non facie, sed anima. Cum Alcibiade quoque istiusmodi commercium habuisse putatur; alii vero de Socratis amore non carnali, sed puro et spiritali loquuntur. Anytus et Melitus Socratem incusarunt quod nova dæmonia in civitatem induceret. Condemnatus est igitur quasi adolescentes corrumpet, ad civitatem, quam hauriens mortuus est. Tunicas, quibus indutus cum adolescentibus conversabatur, purissimas fuisse, amici; cæteri pollutas affirmant.

Alcmæon Atheniensis, genere insignis et libertatis Athenis conservandæ perquam cupidus. Igitur cum urbs sub Pisistrato esset tyranno, Alcmæon Atheniensium servitutem indignè ferens, discessit, et libertatis Atheniensibus reddendæ rationes et vias inquiri. Profectus inde Delphos et in Apollinis templum ingressus, pretio conduxit, et cum tali modo omnes Dei ministros et ministras sub se haberet, Pythiæ sacerdoti suscit ut quoties Laco ad consulendum oraculum venisset, ei insinuaret quod Deus Athenas liberarum esse futuras juberet. Hoc oraculi monito excitati Athenas a tyrannibus liberarunt. Hinc liberatoris nomen Alcmæoni ab Atheniensibus inditum et magna ejus fuit gloria. Sed hic tantus vir avaritiæ deditus erat. Nam postquam in Lydiam ad Cræsum venisset, a Lydiis irrisus est supra modum. Cræsus enim qui aurum quod possidebat omne, in unum coarctaverat, Alcmæoni permisit quantum vellet, sumere; hic vero eum sinum, genas et comas auro impleisset, discessit; Lydii autem videntes eum sic quasi deauratum, insatiabilitatem hominis merito riserunt.

Gregorius divinus Platonem objurgat quod vitam cauponariam ageret: oleum autem vendebat. At verè philosophiæ repugnat commercium et mercatura. Mercator negotia exercet illiberalia, neque vero eloquentiam. Nam qui eloquentiæ vere studet, ex oratione ei oritur gloria. At quomodo eloquentis erit qui in divitiis gloriam positam putat? Nonne, in extrema paupertate vivens magis lucet quam qui diademate redimiti sunt? Sed mentem Theologi scrutemur. Mercaturam faciat egenus; quod non est. Sed ut ad minora descendamus: quis eum putabit philosophum esse qui ad epularum delicias canum more accurrit? An minime eum participem credit prudentiæ, cum videt adulantem eos qui erosi membri partem ut canis

ψήχας αὐτῷ προσρέπτουσιν, ἢ τινος ἀποκεκτισμένου κωλοῦ μοῖραν, τροφήν κυνῆς; ὃ δὲ φησι Γρηγόριος, ἔχαν λιμώττοτος. Εἰ γὰρ δεσπότην παθῶν τὸν φιλόσοφον ὁ τῆς ἀληθείας ἐπίσταται λόγος, τὸν κολία· ὑπόφορον ἀργυρωμένων οἰκοτρίβων τὸν οἰκότριβα φιλόσοφον χείρονα καταθήσεται· πρὸς δὲ τὰς δοκούσας σαθρὰς ἀπολογίας ἀρκετὸν εἰς ἀπόδειξιν τὸ καὶ βασιλέων αὐτῶν ἰσχυρότερον εἶναι καὶ παθῶν αὐτοκράτορα τὸν φιλόσοφον· οὐ γὰρ ἐστὶ μηχανῆ τοῖς ὅπως οὖν ἀμιλλωμένοις ἔλιν τὸν φιλόσοφον. Τὸ γὰρ κατὰ ψυχήν τρόπον τινὰ συμπλεγμένον αὐτῷ καὶ συνημμένον, οὐ βυθὸς, οὐ διωγμὸς, οὐ γυμνότης, οὐ μάλιστα, οὐδὲ μάχαιρα καθαρῖσαι δυνήσονται. Τοῖνον φιλόσοφος ἐκείνος κεκληῆσθαι καὶ λόγιος, ὃς καὶ θωπεύει καὶ πλούτου καὶ τῶν ἄλλων φημί τῶν πρὸς τὸ ἀβροδιαίτον ὑπέρτερος καθορᾶται· πρὸς δὲ καὶ γῆς κρατοῦντες ἐπιγόνται τύραννοι καὶ μεγιστάνες· ἀλλ' οὐχ ὡς ἐμπορίας εἵνεκα καὶ τραπέζης λίχνης ἡδυδύρων βεβαρημένης ὄψων καὶ κύλικος ἡδυπότου ταῖς τῶν πλουσίων ἀράχνης δίκην ἐντέτηκε γωνίας. Ὀρβρίζειν γὰρ, οὐχ ὁ πλούσιος, ἀλλ' ὁ σοφὸς καὶ τοὺς ἀπαιδεύτους ἢ Σολομῶντος βούλευται παροιμία. Καὶ μὴν καὶ Γρηγορίου τὸ θεσπεσιον ἱαμβὸς ἐστὶ καίριος γεγραμμένος· «Σοφῶν θύρας ἔκτριβε, πλουσίων δὲ μὴ.» Πῶς ἂν οὖν ὁ πρὸς δὲ ὀρβρίζειν ἄπαντας ἔδει καὶ φέρεσθαι, φερόμενος μᾶλλον καὶ τῶν ἀλογωτέρων ταῖς θύραις παρεδρεύων κληθείη φιλόσοφος; Ἡ τίνος καὶ γοῦν μοίρας λογιότητος μετεληγέναι πιστευθήσεται; Ἄλλ' ἴδωμεν τὴν ἱστορίαν· ἐστὶ δὲ καὶ κατὰ τὴν Πλάτωνος λιχνίαν. Πλάτων τοῖνον ὁ φιλόσοφος ἀκούων, ὅτι μεγαλοφυῆς ἐστὶν ὁ Διονύσιος ὁ τῆς Σικελίας τύραννος, ἐπλευσεν πρὸς αὐτόν· καὶ οἱ μὲν ἐξηγητὰι τοῦ Πλάτωνος οἱ νεώτεροί φασὶ διὰ δύο τοῦτον αἰτίας καταπλευσαι, τοῦ ἱστορησαι τὸ πῦρ τὸ ἐκ τῆς Αἴτης ἀναδιδόμενον, καὶ τοῦ πείσαι Διονύ-

σιον φιλοσοφῆσαι. Πολλοὶ δὲ τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων φασὶν, ὡς διὰ λιχνίαν πρὸς τὸν Διονύσιον ἀπῆλθεν ὁ Πλάτων· οἷς καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος μᾶλλον συντίθεται, καὶ οὐ τοῖς νεωτέροις Πλάτωνος ἐξηγηταῖς. Λέγει δὲ καὶ Ξενοφῶν εἰς τὴν πρὸς Αἰσχίνην ἐπιστολήν, ὡς διὰ λαίμαργίαν ὁ Πλάτων εἰς τὴν Σικελίαν πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον ἀπῆλθεν· ὅπερ φησὶ καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ἀλαχοῦ, ὅτι διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀρίστων Διονυσίων ἀπῆλθεν· καὶ ποιεῖται τακμήριον τὸ καὶ πρᾶθῆναι αὐτόν· ἐπράθη γὰρ τῷ βντι. Λαθῶν γὰρ αὐτόν ὁ Διονύσιος δέδωκε τῷ ναυάρχῳ Παλλίδι τῷ Λακεδαιμονίῳ τῷ τρηκαῦτα διάγοντι ἐκείσε· εἶτα ὁ Παλλίς ἔλθων εἰς Αἴγυπτον, πωλεῖ αὐτὸν πεντήκοντα μνῶν τῷ Ἀντικέρει.

319 Τοῦ δ' ἐκ Κυρήνης μέγα μὲν ἢ παρῆρησία·
320 Ὅμως δ' ἐμψε τῷ ἐλευθέρῳ τρωφῆν.
321 Βλάπτων τὸ πάλιν ἀλυμῶ τῷ δόγματι·
322 Μύρον γῆρ ἕζον σὺν πτόω κατέπνεε·
323 Τὸ δ' εὐχάριστον τοῦ τρόπου καὶ στωϊκῶν
324 Ὀδητῶν εἶχε λημμάτων.

Ξενοκράτης ὁ τοῦ Πλάτωνος μαθητῆς, ὁ τὴν Στωϊκὴν αἵρεσιν ποιήσας, σώφρων μὲν εἶναι λέγεται, ἀλλὰ τρωφῆτης· τοσοῦτον δὲ σώφρων εἶναι λέγεται ὁ Ξενοκράτης, ὅτι καὶ τρωφῶν οὐκ ἐκινεῖτο πρὸς τὰ ἀφροδισια. Διὰ τοῦτο οὗτος φησὶ τάσαι τὰ πάθη ὑπακούειν τῷ λόγῳ. Ὁ οὖν μακάριος Γρηγόριος ὡς λαίμαργου κατηγορεῖ αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Ξενοκράτους. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι τῷ ἐλευθέρῳ τὴν τρωφὴν ἐμψε, πείθει περὶ Ξενοκράτους εἰρησθαι. Ὡς ἂν δὲ μὴ τὴν ἱστορίαν ἀμφικρημον καταλίπομεν, εὐκαιρον καὶ περὶ τῆς στωικίας εἰπεῖν καὶ παρῆρησίας· τὸν γὰρ Διογένην αἰνίττεσθαι δοκεῖ μοι τῷ λόγῳ. Οὗτος γὰρ κυνικὸς ἐλέγετο φιλόσοφος· κυνικὸς δὲ ἐκλήθη ἀπὸ μεταφορῆς τῶν χερσαίων κυνῶν. Ὅσπερ γὰρ οἱ κύνες ἔχουσι τι καὶ οὗτοι καὶ φυλακτικὸν καὶ διακριτικὸν

projiciunt? Si enim veritatis sermo philosophum cupiditatibus servire videt, faciet ut philosophus intemperans pejor evadat quam ultimus servorum. Quod porro ad excusationem pertinet, id unum sufficit quod philosophus regibus ipsis fortior est, quia animi cupiditates moderatur. Nullo enim modo fieri potest ut philosophus in reprehensionem cadat, cujus constantiam nec abyssus, nec persecutio, nec flagella, nec gladius percutere valent. Philosophus igitur et sapiens vocabitur qui blanditias, divitias et alia hujusmodi contemnit, et ad quem nihilominus reges et optimates accurrunt. Ipse autem non commercii aut epularum hautarum aut poculorum vino dulci repletorum gratia divitum limina, araneæ instar frequentat. Proverbia Salomonis præcipiunt inereditos mane surgere; quod facere dives recusat. Bene Gregorius: Portas ad sapientum, non divitum. Quomodo igitur philosophus appelletur is, ad quem omnes expedit cursitare, si ipse portas stultorum frequentat? Num vel tantillum sanæ mentis habere censetur? Audi historiam de Platone guloso. Hic cum audisset Dionysium Siciliæ tyrannum magnitudine animi exollere, ad eum navigavit. Commentatores autem Platone recentiores ob duas potissimum causas illum adisse tyrannum, ut ignem Ætnæum exploraret et cum Dionysio de philosophia disputaret. Nulli autem et historici et antiquitatis philosophi Platonem iter ob gulositatem suscepisse dixerunt, quibus Gregorius divinus assentitur, recentiores Platonis prætereundo commentatores. Sed Xenophon quoque in sua ad Æschinam Epistola scribit Platonem ob gulositatem Dionysium adisse; imo Gregorius noster et ipse dicit eum eulinæ Dionysii odore allectum eo ivisse. Venditum porro Platonem esse constat. Dionysius enim eum dedit Pollidi Lacedæmonio, qui eum Anniceri quinquaginta minis vendidit.

Xenocrates, Platonis discipulus, sectæ Stoicæ auctor, ingenii acutè sed libidinosi fuisse dicitur, ita tamen ut libidines sponte refrænaret, persuasum habens, cupiditates rationi subjiciendas esse. Gregorius eum gulositatis incusat. Hæc de Xenocrate. Dicendo enim, cum liberalitate luxuriam junctam fuisse, ad Xenocratem alludit. Ut vero sermonem inchoatum exsequamur, e re erit de loquacitate et ingenuitate loquamur. Ad Diogenem alludere mihi quidem videtur, philosophum qui cynicus audiebatur a κύων. Quem admodum enim canes vigiles discernendi facultate præditi sunt, qua familiam ab exteris discernunt, ita quoque Diogenes: philosophiz enim dogmata observabat, et qui ad philosophiam apti essent ab ineptis discernerebat. Talis cum esset, quid mirum si lingua libere utelatur, reges, scios, omnem denique hominem honestatis amore increpabat, urbane, interdum etiam per jocum? Hoc respectu Gregorius eum appellat deceptorem potius quam philosophum. Fallacia namque est in ingenuitate vel urbanissima.

(διακρίνουσι γὰρ τοὺς οἰκείους τῶν ξένων καὶ φυλάττουσιν), οὕτω καὶ οὗτος ἐμιμείτο τὸ διακριτικὸν καὶ φυλακτικὸν, καὶ τὰ μὲν τῆς φιλοσοφίας ἐφύλαττεν δόγματα, διέκρινε δὲ τοὺς ἐπιτηδείου καὶ ἀνεπιτηδείου πρὸς φιλοσοφίαν. Οὗτος οὖν ὁ Διογένης τοιοῦτος ὢν, ἦν εἰκότως εὐπαθήσιμος· ἤλεγχε δὲ καὶ δυνάστας καὶ ἑλλογίμους, καὶ πάντα ἀνθρώπων, δῆθεν διὰ τὸ καλόν· ἐλέγχων δὲ, ἀστεϊότερον καὶ γελοιοδέστερον ἤλεγχεν. Πρὸς τοῦτο οὖν ἀποβλέπων ὁ θεὸς Γρηγόριος, ἀπατητικὸν αὐτοῦ μᾶλλον ἢ φιλόσοφον καλεῖ· στωμυλία γὰρ ἢ κατὰ ἀστεϊότητα προερχομένη, ἀπάτη.

Ὄδῳ ποιεῖ

325 Στολῇ γυναικῶν Ἀρχελαίου τοῦ σοφοῦ
326 Οὐκ οἶδ' ὅπως τε καὶ δι' ἣν τὴν αἰτίαν
327 Ἀφρομένου, Πλάτων μὲν οὐ προσήκατο,
328 Ἰαμβον εἰπὼν καλύτερον ἐξ Εὐριπίδου,
329 Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐκδύναμι στολῆν.
330 Ὡς δὲ τὸ διάρρημι ἤλθεν εἰς αὐτοῦ χέρας,
331 Φέροντος ἀνδρός, καὶ προθύμως λυμβάνει,
332 Καὶ τὴν ἰαμβου κομψότερ' ἰαμβίῳ
333 Βάλλει τόδ' εἰπὼν· Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν
334 Οὐσὰ γε σώφρονον οὐ διαφθαρήσεται.

Ταύτην οὐκ ἂν τις ἱστορίαν καλέσει, κατηγορίαν δέ. Καὶ γὰρ τὸ δράμα διηγείται, ὡς Ἀρχελαίου στολῆν γυναικείαν παρέχοντος, Πλάτων οὐ προσήκατο, Ἰαμβον ἐξ Εὐριπίδου φθισγέμενος· ὕστερον δὲ φέροντος ἀνδρός καὶ προσήκατο, καὶ τὴν ἰαμβου κομψότητα βάλλει ἰαμβεῖν, ὡς εἰ γε σώφρονον οὐ διαφθαρήσεται, γυναικείαν καλύτερον ἀμφιβαλλόμενος στολῆν· τοῦ λόγου σημαίνοντος τὸ τῆς λιγνείας αὐτοῦ καὶ τοῦ τρόπου τὸ πλεονεκτικόν· ταύτη γὰρ δουλοτρόπος ἢ φιλόσοφος φουραθήσεται.

335 Ὁ δὲ αὐτὸς Ἀρχελαίος, ὡς φαίνεται, ποιεῖ
336 Ἀθεῖν θελήσαντός τι τοῦ Σοφοκλέους,
337 Εὐριπίδῃ δίδωσι τῷ σοφωτάτῳ,
338 Τοσαῦτ' ἐπειπὼν· Σὺ μὲν ἄξιος δοκεῖς
339 Ζητεῖν, ἔμοιγε λυμβάνειν· Εὐριπίδης
340 Δεικνύς ὅπως ἀμύστην εὐγενῆς τρόπος.

Καὶ ταύτην κατηγορίαν εἰκότως ὑποληπτέον, ἢ συμπλέκεται καὶ τις ἔπαινος· ὡς ὁ μὲν Σοφοκλῆς

δουλοπρεπῶς ἦται λαβεῖν παρὰ τοῦ Ἀρχελαίου, ὁ δὲ τῷ μηδὲν αἰτήσαντι δίδωσιν Εὐριπίδῃ, κρῖνας ἐκείνον εἶναι μᾶλλον φιλόσοφον τὸν καὶ πρὸς τὰ δοκοῦντα δυσχερῆ καρτερικὸν καὶ ἀνάλωτον· τοῦτο δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ταῖς παρθενικαῖς ὑποθήκαις ὁ θεὸς εἰσάγει Γρηγόριος, ὡς φάσκων εἰ· ἐπών·

Μὴ σε δολώσῃ

Χρεῖώ, ἦτε τάχιστα καὶ ἔμφορα ζωῆτα δαμάσει (1).

Καὶ αὖθις·

Μάλα στενή σοι καὶ σκέπη τὸ φορτικόν

Ὅν μή ποτ' αἰσχρὸν εἶνεκεν πάθος (2).

341 Τάξας δὲ τοῖς Ἑλλησι τοὺς φόρους ποιεῖ

342 Ὁ Ἀντιμάχου, καὶ τὰλλα τῶν πρώτων φαίνεται

343 Ἐν δημοτωγίαις τε καὶ στρατηγίαις,

344 Τοσοῦτον ὥφθη χρημάτων ἀνώτερος,

345 Ὅσθ' ὅτι μὲν ἔσχε τόνουμ' ἐκ τῆς πράξεως

346 Δίκαιος ὢν τε καλοῦμενος εἰς ἔτι

347 Ἐκὼν παρήσω, τὰς δὲ παιδας ἢ πόλις

348 Ἐκδοῦσα τιμῆ χρημίαις πενίαν καλῆν

349 Ἀυτὸν τ' ἔθαψεν οὐκ ἔχονθ' ὄθεν ταφῆ.

Τὴν ἀρετὴν παριστῶν τοῦ ἀνδρός, φαίνεται, ὅτι καὶ στρατηγίας ἄγων καὶ δημοτωγίας καὶ φόρους τάξας χρημάτων ὑπερίδεν, ἐξ ὧν βουλομένων κτήσασθαι δυνατὸν ἦν· τοσοῦτον δὲ χρημάτων ἀνώτερος ὥφθη ὡς καὶ πενία συζῆν ἔσχατη. Τὰς τε γὰρ παιδας αὐτοῦ φιλοφρόνως τιμῆσασα χρημίαις ἢ πόλις ἀντὶ τῆς ἐναρέτου πενίας ἐκδέδωκεν, αὐτὸν τε κηδίας ἤξιωσε περιφανούς, οὐ κεκτημένον ὄθεν κηδευθεῖν. Καὶ τί γὰρ πλεόν ἢ δίκαιον εἰς ἔτι καὶ νῦν, αὐτὸν ἀναγορεύεσθαι τῆς ἀρετῆς ὁ τρόπος πεποίηκεν;

351 Ὡς μὴ παλαιῶς ἰσχυρίζοιμην μόνον

352 Πύρρον κρατήσας ἐν μάχῃ Φιδοῦριος·

353 Ἦν δὲ στρατηγὸς τῶν περιβλέπτων ἀγῶν,

354 Καὶ τοῖσδ' ἐνίκα μᾶλλον· Ὡς γὰρ εἰς στενὸν

355 Ὁ Πύρρος ἤλθεν ἑλπίδων ἐπισηπῶν

356 Χρυσῶν ταλάντων τὸν στρατηγὸν ἀρπάσει·

357 Ὁ δ' οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ' ὄμως ἐσπέισατο.

358 Ἐπει δ' ὁ Πύρρος, ὡς λέγουσ', εἰρηρική

359 Παῖζων πρὸς αὐτὸν, τῶν ἐνόκλων θηρίων

360 Ἐν τῶν ἐλέφανθ' ὑπερφυῖα τε καὶ μέγαν,

361 Οὐκῶ κατ' ὄψιν οἱ τέως ἔγνωσμένον,

362 Ἐδειξε βινός ὑπερφανείσης ἀθρόως,

363 Ὅθι' ἐπτοήθη, καὶ τόδ' εἶπεν ἰλιώσ·

364 Ὅ μ' οὔτε χρυσὸς ἔλεεν, οὔτε θηρίον.

Quæ sequitur historia, accusatio potius videri poterit Tradunt, Archelaum vestem muliebrem obtulisse Platoni recusanti et versum Euripideum recitanti; dein ubi virilem apportari jussisset, Platonem acceptam tulisse, versum illum scite retorquentem, ut indicaret, viro bono nequaquam notam iniuri, quavis muliebri veste induto. Hæc autem Platonis indolem ad gulositatem pronam indicaverint. Servilis enim animus ea in re æque ac liberalis dignoscitur.

Quæ sequuntur vituperationem æque ac laudationem continent. Sophocles Archelaum adiit aliquid rogitans; ille non petenti Euripidi dedit quod Sophocli refutavit, asserens, vere sapientem eum esse qui casus adversos patienter et fortū animo ferre didicerit. Hoc etiam alibi, in præceptis quæ virginibus dedit, exsequitur.

Aristidis virtutem celebrare volens dicit exercitiis eum præfuisse, populum rexisse, vectigalia administrasse, ex quibus omnibus rem familiarem augere licebat; adeo vero divitias contemnebat ut in summa paupertate vitam ageret. Filias ejus civitas munifice dotavit, patrem autem mortuum exsequiis honoravit, cum ipse unde efferretur non reliquisset. Quid enim hujus viri virtutem magis celebrare poterit quam justū cognomen per omne tempus?

Fabricius Romanorum ducem a probitate avertere voluit Pyrrhus. Cum enim post victoriam, auri talenta ei obtulisset ut eum corrumpere, Fabricius pecuniam negavit se accepturum esse. Et cum ele-

(1) Ex carmine cui titulus: *Præcepta ad virginēs* ed. nov. p. 339, ve s. 211, 212.

(2) Carmen *Ad virginem* vers. 15, 14, ed. nov. p. 384.

Βούλεται τὸν Φαβωρίνον καὶ αὐτὸς τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸν ἐκ ταύτης ὑπεξῆραι τῆς ἀρετῆς. Καὶ γὰρ φησι Πύρρῳ (τύραννος δὲ οὗτος κατακρατήσας ἐκείνου) χρυσοῦ ταλάντοις αὐτὸν οἰθηέντος ἀπατήσαι, οὔτε τὸ χρυσιὸν προσήκατο, καὶ πρὸς φιλοanthρωπίαν ἐπένευσεν. Καὶ δὴ τῶν ἐνόπλων θηρίων ἔλεφαντα προσχαρῶς τῷ Φαβωρίνῳ (1) αἰφνίδιον παραστήσας, οὐκ ἐξεδειμάτωσεν, ὡς ἄξιον εἶναι μνήμης τὸ παρὰ τοῦ Φαβωρίνου (2) λεχθὲν, ὡς οὕτε χρυσὸς με, βέλτιστε, οὔτε θηρίον εἶλεν.

374 Πένητος ἀνδρὸς οὐδὲν ἀθλιώτερον,
375 Ἄνευ δὲ χαλκοῦ Φοῖβος οὐ μαντεύεται.

Πολλοὺς μὲν τῶν χρημάτων ὑπερφρονήσαντας ἐπαίων ἀξιώσας ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὡσαύτως καὶ τῶν ἠττηθέντων ἀτε δουλοτρόπων καταπίψας, συμβουλίαν τινὰ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον προβαλλόμενος, πείθειν δοκεῖ τὸ φιλοσοφοῦντας μὴ χρημάτων ἠττᾶσθαι· πρὸς δὲ τὰς πολλῶν ἀφορῶν προαιρέσεις, ἠθικεύεται, τινὲς ἐξ αὐτῶν εἰσάγων ἀπολογίαν, ὡσεὶ καὶ πλεῖστα τούτων διεξέειποι, τῶν χρημάτων αὐτοῖς οὐκ ἂν γένοιτο τι προσιμώτερον· οὐ γὰρ γένος ἐστὶν γενέσει· ἢ γὰρ τροφή καὶ τοῦ πλοῦτου τὸ λήϊον, τοῦτο δὴ γένος· ἀλλ' οὐδὲ πένητος ἀνδρὸς ἀθλιώτερόν τι τῶν ὄντων εἶη, καὶ Φοῖβος αὐτὸς, καίπερ εἶναι θεὸς νομιζόμενος, ἄνευ χαλκοῦ οὐ μαντεύεται. Οὐ γὰρ τῷ Ἄλκμαίῳ τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν ὑπήρχθη, μὴ τὸ ἐν Δελφοῖς Ἀπολλώνειον μισθοφορίᾳ κρατήσαντι καὶ διὰ τῆς δόσεως τὴν Πυθίαν τὰ φίλα τούτῳ λέγειν, ὡς πάλιν θεοῦ χρησιμωδομένην πεπεικότι. Ταῦτα μὲν πρὸς τὸ τῆς ἀνθρωπίνης μογηρίας δυσκάθεκτον, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἡδονὴν ἐπιβρέπετε προῆχται τῷ θεολόγῳ. Τὸ γὰρ πενιχρῶς ζῆν μετ' ἐλευθερίας ἀμεινον εἶναι τοῦ πλοῦτῳ κακῶς διαχεισθαι βουλομένου τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου· τοῦμπαλιν τὸ πλουτεῖν ἀλό-

γως ἐν ἀφροσύνῃ προκριτέον τοῖς πλείοσι τοῦ φιλοσόφου βίου, καὶ αὐτάρκειας, καὶ τῆς μετὰ πτωχείας ἀρετῆς τε καὶ δικαιοσύνης τὴν ἐν πολυτελεῖ βλάβην τε καὶ ἀμαρτίαν ἐπ' ὀλίθρωτῆς οικίας αἰρούνται φυγῆς. Καίτῃ δὲ ἢ κατὰ τὸν Ἄλκμαίωνα ἱστορία πρὸ βραχέος· τὸ δὲ λεγόμενον, Ἄνευ χαλκοῦ Φοῖβος οὐ μαντεύεται, δημῶδὲς ἐστὶ καὶ ἀρχαῖον· Φοῖβον δὲ καλοῦσιν Ἑλλήνες τὸν Ἀπόλλωνα, οὐ καὶ τὰ μαντεῖα.

392 Σοφὸν πένητα μᾶλλον ἢ Μίδα κακόν.

Ὁ Μίδας οὗτος Φρυγίας ἦν βασιλεὺς· ἦν δὲ καὶ φιλάργυρος καὶ χρυσομανῆς τις, ὡς τὸ ἔργον ἐδύλωσεν. ΗἸέξατο οὖν ἴνα, οὐ ἂν ἄλγῃται, χρυσοὺς γένῃται. Εἰσηκούσθη οὗτος, καὶ οὐ ἂν ἤψατο ἢ χειρὶ ἢ στόματι, χρυσοὺς ἐγένετο, καὶ οὕτως πάντα μὲν ἦν αὐτῷ χρυσός· μὴ δυνάμενος δὲ φαγεῖν, ἀπώλετο. Καὶ γὰρ ἢ τροφή ἢ διδομένη αὐτῷ διὰ τοῦ στόματος ἀπεχρυσούτο· ἐφθάρη οὖν τῷ λιμῷ. Ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσιν, ὅτι χρησιμὸν λαβὼν ἐξήσεν· ἦν δὲ ὁ χρησιμὸς διελάσαι ἔρματι, καὶ ὅπου ἂν ἐπιστῇ τὸ ἔρμα στήναι, καὶ κίσει πάλιν· καὶ ἐποίησεν οὕτως, καὶ κτερίζει τὴν Ἀγκυραντῆς Γαλατίας· ἐστὶ δὲ ἄγκυρα σιδήριον πλοίου ποταμίου, ὅπερ ἐπισχῶν ἐστίζει τὸν Μίδα, καὶ οὕτως ἐκτίσθη ἡ πόλις καὶ ἐκλήθη Ἄγκυρα.

393 Ἀρεὶ δέ μοι Θεόγνις ὡς Λήηρον πλατύν.

394 Κρημνοὺς προτιμῶν τῆς ἀπορίας καὶ βυθούς,
395 Κακῶς δὲ Κύρῳ νομοθετῶν εἰς χρήματα.

Οὗτος Θεόγνις φιλόσοφος ἦν, ἦνθι κατὰ τοὺς καιροὺς Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως. Κύρος δὲ φιλόχρυσος ἦν καὶ τάφον ἐπὶ χρήμασιν ἀνοίξας, ἐντὸς οὐδὲν εὐρηκῶς πλέον στήλιτεύεται. Ὁ δὲ Θεόγνις κακὸς αὐτῷ νομοθέτης ἦν εἰς χρήματα, ταύτην ἀνθρώποις μόνην εὐδαίμονιαν ἰσχυρίζομενος, πλέον αὐτῷ τὸ πάθος ἀναφλέγων· ὅρον δὲ τίθησι τῆς πενίας κρημνοὺς καὶ βυθοὺς καὶ ἀγχόνην προκρίνειν ὡς τὰ μάλιστα.

phantus eximia magnitudinis Pyrrhi jussu subito astaret, minime eum perterruit, imo Fabricio ansam dedit dicendi : Nec aurum tuum, nec bellua me movere possunt.

Gregorius multos divitiarum contemptores laude dignos judicat, sed eos qui corruptelæ patent, ut animas serviles conspuat, dein bono publico consulturus probare nititur, philosophos a divitiarum amore prorsus alienos esse. Deinde ad multorum se conferens sententiam, unius pro multis exemplum producit, ut ostendat, pecuniam ab omnibus maximi haberi, sed revera nihil miserius pauperum. Apollo ipse, quamvis deus sit, non nisi mercede accepta vaticinatur; Alcæon patriam non potuit in libertatem vindicare, quia pecunia data Apollinem Delphicum, et Pythiam pretio soluto ad felicia augurandum adduxerit. Hæc Gregorius dicens respicit ad homines non coercentes malas cupiditates et nimis proclives ad voluptatem. Præstat enim vivere pauperem et liberum. Econtra a multis opes inepte meliores putantur quam vita philosophice mediocris, et virtuti sapientiæque præferunt malum et peccatum in opulentia ad ipsorum animæ detrimentum. Alcæonis historia jam supra narrata est. Dictum porro : « Apollo ipse non nisi data mercede vaticinatur » vetus est et in vulgus notum. Phœbus, cuius et oracula, a Græcis Apollinis loco nuncupatur.

Midas, Phrygiæ rex, argenti aurique avidissimus fuit, ut ex sequentibus patet. Expetiit ut quodcumque tetigerit aurum fieret. Exauditus est, et quodcumque manu aut ore tangebat, in aurum transformabatur. Itaque manducandi copia erepta, fame periit. Quidquid enim in os ingerebat alimenti, auri naturam assumpsit. Alii volunt, oraculi dati beneficio eum vitam continuasse ; molitius fuerat ut curru consensuo proficisceretur et illo stante et ipse moraretur conderetque urbem. Ita Ancyram condidit, Galatiæ urbem. Ἄγκυρα vero vectis est qua utuntur nautæ, et aqua excitatus Midas urbem Ancyræ nomine dictam condidit.

Theognis philosophus Cyri Persarum regis tempore florebat. Cyrus avaritia ductus sepulcrum aperuit, ubi pecuniæ loco. epigramma reperit. Theognis, divitias summum bonum existimans, Cyri cupiditateum auxit ; secundum eum paupertatem sequuntur præcipitia, vita laqueo finita.

Homerus fortunæ assecclam virtutem dixerat ; dein sententia mutata non ita se rem habere dixit, quan-

(1) Codex Φαβορίν. Dic potius Φαβρίκιον, hic et alibr.
(2) Cod. Φαβορίν.

396 Ὅμηρος, καὶ σὺ πῶς τοσοῦτον ἀστάτω
397 Πράγματα νέμεις, ὥστε φράσαι σου τῶν ἐπ' ὧν
398 Ὀμηδὸν εἶναι τὴν ἀρετὴν τῶν χρημάτων;

Ὅμηρος ὁ ποιητὴς, τῶν χρημάτων εἰπῶν τὴν ἀρετὴν ἀκόλουθον εἶναι, αὐτὸς αὖθις ἀπολογεῖται, ὡς οὐχ οὕτως ἔχων εἰρήνη, ἀλλ' ὡς τοὺς ἔχοντας οὕτως ἀόλιος. Ἀρκετὸν γὰρ πρὸς ἀπόδειξιν τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεύα· ὅς θυμὸς, ναυηγὸς καὶ ἀλήτης ἐσγάτως ἐκ θαλάσσης βίφεις, τοῖς συνεισιδόντες λόγους κατήδεσεν τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς Φαλαξίν καὶ τῷ Ἀλκινόῳ τιμιώτερος ἦν τῶν ἄλλων ἀπάντων.

409 Πλήρη γενέσθαι τῆς ἀμετρίας δίκην

410 Θόδος τίθησιν ὠνπερ ἤξιον τυχεῖν.

411 Ὁδ' χρυσὸς ἦν ἀβρωτός, ὃς δ' εἶχα νέκυς.

Κεῖται ἡ παρῴσα ἱστορία πρὸ βραχέος.

425 Αὐτὴ γε μήτηρ καὶ τάφος γεννημάτων,

426 Κόπτουσα τοὺς κόπτοντας, ὡς δίκην δίκην

4:7 Τοῦ πρωτοκλάστου γεύσεώς τε καὶ πλάνης.

Μεταγαγὼν τὴν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν διάλειψιν ἐπὶ τὴν ὄντως φιλοσοφίαν περὶ τῆς γῆς διαλέγεται, καὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἀρχόμενος ὡς ἡμῖν τοῖς πὰ θεῖα φιλοσοφοῦσιν γῆ τε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ περιττά, μόνη δὲ τῶν ἐλπίζομένων ὑπόστασις. Αὐτὴ γὰρ, φησὶν, ἡ γῆ καὶ μήτηρ καὶ τάφος ἐστὶ τῶν τέκνων, κόπτουσα τοὺς κόπτοντας αὐτὴν, ἀφ' οὗτῆς ἐντολῆς ὁ Ἀδάμ ἐπελάθετο καὶ τῆς πικρᾶς ἠτήθη βρώσεως.

468 Ἐδέμ τε καὶ παράδεισος εὐθαλῆς φυτοῖς

469 Πηγῆ τ' ἐς ἀρχὰς τέσσαρας τετμημένη.

Ἡ Ἐδέμ γῆ πηρὴ λέγεται· ὁ δὲ παράδεισός ἐστιν ἕν ὁ θεὸς ἐπύτευσεν ἐν Ἐδέμ, ἐν ᾧ καὶ τὸν Ἀδάμ ἔθετο, ὃν καὶ πηγὴ ἀναβαίνουσα ἐπότιζεν, ἥτις εἰς τέσσαρας ἀφορίζεται.

490 Τὸν πατριδρχὴν τὸν θεόπτην τὸν μέγαν

491 Οἴκου γένους τε πατρίδος ἐξελκύνσας

492 Ὁ τῶν μεγίστων οἰκονόμος μυστηρίων,

493 Εἰς γῆν μετήγαγ' εὐκόλως ἀλλοτρίαν

494 Ἐνὸν, πάροικον, ἀστερον, πλανώμενον·

495 Πίστις γὰρ ἦγεν ἑλλίδων τῶν μειζόνων.

Φησὶν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ· Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄρ σοι εἶπω

καὶ ἐξῆλθεν μὴ ἐπιτόταμος ποῦ ἀπέρχεται, καὶ καταεσχύνωσεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν Ἀβραάμ δὲ ἐκ Χαβρᾶν ὑπῆρχεν, τῆς πρὸς τῇ Μεσοποταμίᾳ Συρίας· πιστεύσας δὲ τῷ θεῷ, καὶ ταῖς μεγάλας ἐλπίσι τρεφόμενός τε καὶ στηριζόμενος, τῶν ἐπαγγελιῶν ἐπιτυχῶν, κληρονόμος θεοῦ ἀνεδειχθη.

496 Ἄρτον δ' Ἰακώβ καὶ σκέπην ἦντι μόνον,

497 Ὅρων ποταμῶν ποτ' εἰς μέσην, ὡς περ λόγος,

498 Εἰ καὶ πολυβρέμων ἐπάνεισιν ὕστερον.

Ἐκ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀποδιδράσκων Ἰακώβ, ὡς ἤδη λέλεκται, τῆς κατὰ τὴν κλίμακα θεοπτίας δι' ὑπνου πρότερον ἀξιώθεις, ἀναστὰς ἠβῆτο λέγων· Ἐὴν ἢ Κύριος ὁ θεὸς πατέρων μου ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ ἢ πορεύομαι, καὶ ὅψ μοι ἔδρον φοβεῖν καὶ ἰμάτιον περιβαλῆσθαι, καὶ ἀποστρέψαι με μετὰ σωτηρίας εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἔσται Κύριός μοι εἰς θεόν, καὶ ἡ στήλη ἦν ἔστησα, ἔσται μοι οἶκος θεοῦ· καὶ πάντων ὧν μοι δόξης, δεκάτην ἀποδοικατώσω αὐτά σοι. Ταῦτα μὲν εὐθέως ἔχρηστο· γενόμενος δὲ ἐν Χαβρᾶν πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ παρ' αὐτῷ κατοικήσας εἰκοσι χρόνους, τὴν τε Λίαν καὶ τὴν Ραχὴλ τὰς θυγατέρας Λάβαν ἀγόμενος ἑαυτῷ γυναῖκας, πολυταῖς καὶ πολυκτήμων τῆς Μεσοποταμίας ἐπάνεισιν, ὡς ἀλλαχοῦ πλατύτερον δηλωθήσεται.

500 Μωσῆς δ' εἰσω τοῦ γρόφου μόνος μόνος

501 Θεῷ προσωμίλησε, καὶ πλατὶ νόμον

502 Διπλοῦν ἐδέξατο, ᾧ λεὼν ἦγεν μέγαν,

503 Τότε οὐν μερίων ἦν κατέσχευεν ἐκ θεοῦ,

504 Ἄλλοις μὲν ἄλλη γῆν ἐμέτρησε ἔξῃνη,

505 Υἱοῖς δὲ Λευὶ κληρὸν οὐ νέμει μόνος·

506 Κληρὸς γὰρ αὐτοῖς ὁ κρᾶτιστος ἦν θεός.

Μωσῆς· εἰσω τῆς νεφέλης χωρήσας, καὶ τὴν νόμον δεξάμενος, πάσαις μὲν ταῖς φυλαῖς διὰ θείου προστάγματος ἐνεῖμεν κληρονομίαν, τὴν δὲ φυλὴν Λευὶ οὐ συνηριθμήσεν· ὁ γὰρ Κύριος μερὶς καὶ κληρὸς τοῖς Λευταῖς· οὗτοι δὲ τὰς ἀπαρχὰς καὶ δεκάτας τοῦ λαοῦ ἡγιάζοντο. Κεῖται ἐν τῷ 13' λόγῳ περὶ Μωσῆως.

doquidem cum virtute non raro conjuncta est miseria. Sufficiat unum Ulyssis exemplum, qui nudus, naufragus, errabundus, modo fluctibus in terram ejectus, diserte loquendo reginæ animum captavit, et Phœacibus atque Alcinoο charior, quam ceteri, fuit.

Ab externarum rerum contemplatione ad terrestrem philosophiam conversus, et a terrestribus rebus incipiens, nobis, res divinas tractantibus, demonstrat, quidquid sperare nobis liceat. Hæc namque terra genitrix est et tumulus liberorum, quos peperit, plectens qui ipsam plectunt, ex quo Adamus mandatum transgressus de fructu vetito gustavit.

Eden terra rubra dicitur; paradisis hortus quem Deus in Eden plantavit, et ubi Adamum posuit; quem fons quadruplex irrigabat.

Dixit Deus ad Abraham: *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstrabo tibi*¹. Et exiit nescius quo iret, et habitavit in terra promissionis, sicut advena. Abraham autem natus ex Haran, oppido prope Mesopotamiam Syriæ, quia credebatur in Deum, spe magna nutritus et confortatus; promissionum particeps factus, Dei hæres declaratus est.

Jacob fugiens et conspectu Esau fratris, ut jam dictum est, in somno scalam vilit, et surgens precatus est: *Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in via per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum, reversurusque fuero prospere ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste quem erezi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi*². Et cum oravisset, iter perrexit, pervenitque Haran ad Laban, matris suæ fratrem, et mansit apud eum viginti annis; Lia dein et Rachel Laban filias in matrimonium ductis, multos liberos multasque possessiones habens e Mesopotamia profectus est, ut alibi dicitur.

Moses in nubem ingressus legem accepit et jussu divino omnibus tribubus, Levi (cui Dominus ipsa pars hæreditatis) excepta, dispertivit hæreditatem. Levitæ autem primitias populi et decimas consecrabant. Leg. in libro de Moyse xi.

¹ Gen. xii, 1. ² Gen. xxviii, 20.

507 Ἰωραδὰδ δὲ παισὶν εἰσάγων ποτὲ
508 Ἀκτησίαν τε καὶ τὸν ὑψηλὸν βλον.

Κεῖται ἐν τῷ γ' λόγῳ.

522 Οὗτος μὲν οὖν τοιοῦτος· Ἥλιον δὲ ποῦ
523 θήσομεν, ὃν Κάρμηλος ἔτρεψε μέγας;

Ἥλιος ὁ Θεοσίτης εἰς τὸ Καρμήλιον ὄρος ἤτυχά-
ζων. τῷ Θεῷ προσωμίλει, καὶ τῶν μεγίστων θαυμά-
ζων ὧν ἐπεδείξατο Θεὸν ἔχων ἀμύνητορα καὶ συνήγο-
ρον, ὑπερβὰς τὰ ἀνθρώπινα, ζῶν μετετέθη πυρὸς
δραματι ὡς πρὸς οὐρανὸν ἀναβάς. Κεῖται ἐν τῷ γ'
λόγῳ ἡ ἐξήγησις.

552 Ἐλισσαίου τε κληρὸς ὃς παρ' Ἥλιου
553 Χάρις τε καὶ τὸ κλεινὸν ἐξ ὕψους δέρος.

Μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι τοῦ προφήτου Ἥλιου,
συνόντος αὐτῷ τοῦ γενεῖου μαθητοῦ Ἐλισσαίου,
φησὶν Ἥλιος· Αἰτήσαι τί ποιήσω σοι πρὶν με
ἀναληφθῆναι ἀπὸ σοῦ. Καὶ εἶπεν Ἐλισσαῖος·
Γεννηθῆτω δὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐπὶ σὲ δισωῶς ἐπ'
ἐμέ. Καὶ εἶπεν Ἥλιος· Ἐσκληρύνου τοῦ αἰτήσα-
σθαι. Καὶ εἶπεν· Ἐὰν ἴδῃς με ἀναλυμβανόμενον,
καὶ ἔσται σοι οὕτως· ἐὰν δὲ μὴ, οὐ μὴ γένηται·
καὶ ἐγένετο πορευομένων αὐτῶν ἐπορεύοντο καὶ
ὠμίλοντο, καὶ ἰδοὺ ἄρμα πυρὸς καὶ ἰπποὶ πυρὸς,
καὶ διεχώρησαν ἀπὰ μέσον ἀμφοτέρων, καὶ ἀν-
ελήφθη Ἥλιος ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν,
καὶ Ἐλισσαῖὸς ἑώρα καὶ ἔδῳα· Πάτερ, πάτερ,
ἄρμα Ἰσραὴλ, καὶ ἰππεὺς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἴδεν
αὐτὸν οὐκ ἔτι· καὶ ἐπελάβετο τῶν ἱματίων Ἐλισ-
σαῖδ, καὶ διέβηκεν ὑπὲρ εἰς δύο ρήγματα, καὶ
ἔψωσεν Ἥλιος τὴν μηλωτὴν, ἡ ἔπεσεν ἐπάνω-
θεν Ἐλισσαῖδ, καὶ ἐπέστρεψεν Ἐλισσαῖδ.

554 Ὁ δὲ πρὸ γαστρὸς ἱερὸς (ὦ τοῦ θαύματος!)
555 Πάτρωσ ἀκούεις τὸν Σαμουὴλ τὸν μέγιστον.

Κεῖται ἡ ἐξήγησις ἐν τῷ α' λόγῳ.

Ἄλλ' ἐπεὶ τῷ Θεολόγῳ σκοπὸς ἔστιν τὴν ἀρετὴν
τῶν ἁγίων ἀνθρώπων καὶ τὸν ἀπέριπτον ἀποδείξει βλον,

προσθήσομεν καὶ τοῦτο· Σαμουὴλ ὁ τοῦ Θεοῦ Ναζα-
ραῖος ἐν ἔτει πλείστοις κρίας τὸν Ἰσραὴλ, γενόμε-
νος κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐγκαινιζομένης τῆς Σαοὺλ
βασιλείας, λυπηθέντος αὐτοῦ εἶπεν ὁ Θεός· Μὴ
σκληρὸν σοι φανήτω· οὐ γὰρ σὲ ἐξουθενώσασιν.
ἀλλ' ἐμέ· μαρτυροῦντος δὲ τοῦ Θεοῦ τῷ προφήτῃ
πᾶρὰ καιρὸν ὥρας ἐν ἡμέραις θερισμοῦ πυρῶν,
ὕετος ἦν πολὺς καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ τὸν λαὸν
ἐκδειματοῦσαι, ὃς ἦν αὐτίκα τοῦ προφήτου ἰκέτης
τοῦ [τῶν] ἰλεῶν τὸν Θεὸν καταστῆται. Σαμουὴλ τοίνυν
τὴν τούτων μοχθηρίαν διελέγχετο, ὡς οὐκ ἀργυρίου,
ἢ χρυσοῦ, ἢ τινοσ τῶν αὐτῶν ἐπαθύμησεν, οὐδὲ δῶ-
ρον μέχρις ὑποδήματος εἰλήφει παρὰ τινος· καὶ γὰρ
φησιν· Ἰδοὺ συνήθροισται πᾶς Ἰσραὴλ ἀπὸ Δὰν
καὶ ἕως Βηρσαβέ· εἰπάτω δὴ, φησὶν, ἀνθρώποις
καὶ διελεγεῖτά με εἰ μέχρις ὑποδήματος παρὰ
τινος εἰλήφα· τοῦ δὲ λαοῦ καταεισεσθέντος ἕμα καὶ
πιποθέντος, καὶ πρὸς ἱκεσίαν ἀφορῶντος, αὐτὰς
φησιν· Μηδαμῶς μοι γένοιτο ἀμαρτεῖν ἐνώπιον
Κυρίου, τοῦ παρασιωπήσαι βοᾶν ὑπὲρ ὧμων
πρὸς Κύριον. Τοσοῦτον ἡ τοῦ Σαμουὴλ ἀρετὴ, το-
σοῦτου πλήθους παρόντος θαρρήσαι λέγειν, ὅτι μέχρι
ὑποδήματος οὐκ εἰληψε παρὰ τινος, κριτικὸς ὑπάρ-
χων καὶ πάντων καθηγούμενος· ὃς δι' εὐχῆς τὰς
βροντὰς καὶ ἀστραπὰς καὶ τοὺς ἀπέλους ὑετοὺς
θᾶπτον ἐπισχών, ἔδειξεν τὴν ἐπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ εὐ-
δοκίαν τε καὶ ἐπίπνοιαν.

539 Τίς ἦν Παλαιῶς καὶ Νέας μεταίχμιον
540 Θεοῦ Διαθηκῶν; Ὡς σικῆς καὶ σώματος.
541 Τὴν μὲν κατεργαστῆς δ' ἀνολίτων εἰσόδους;
542 Τίς φωτὸς ἄκρου προτρέχωρ λύχνος μέγας;
543 Τίς ἐν γεννητοῖς πρώτος (εὐ μάρτυς Θεός)
544 Ἐρημον ὦκει, καὶ ξέστην εἰς τροφήν.
545 Καρμήλιον δ' ἐσθημα δερματος τροφῆ
546 Ἐσφίγγει; ἔτρεψε τὸν Ἰωάννην λόγος.

Ἰωάννης ὁ θεοῦ προάγγελος, ἔρημον οἰκήσας,
ἀκρίδας εἶχε τὴν τροφήν καὶ μέλι ἄγριον, τὸ δὲ ἐν-

Elias Thesbita in Carmelo monte vitam solitariam degebat, cum Deo colloquebatur, in miraculis quæ patrabat, Deum habebat patronum et adiutorem, humanis rebus superior factus in curru igneo vectus in cælos ascendit. Leg. in carmine III.

Cum Elias propheta in eo esset ut in cælum attolleretur, Eliseo discipulo legitimo qui ipsum comitabatur, dixit: Postula quod vis ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Eliseus: Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus. Qui respondit: Rem difficilem postulasti: attamen si videris me, quando tollar a te, erit tibi quod petisti: si autem non videris, non erit. Cumque pergerent et incendentes sermocinarentur, ecce currus igneus, et equi ignei dividerunt utrumque: et ascendit Elias per turbinem in cælum. Eliseus autem videbat et clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus. Et non vidit eum amplius; apprehenditque vestimenta sua et scidit illu in duas partes. Et levavit pallium Eliæ quod ceciderat ei, atque reversus est¹.

Cum Theologo propositum sit, sanctorum virtutes et vitam intimam ante oculos ponere, adjicimus quæ sequuntur. Samuel Dei Nazaræus postquam per annos plurimos Israel gubernasset, in concione produit, ubi Sauli regnum renovaretur; et cum mœnore affligeretur, Deus ad eum dixit: Ne tibi hoc sit grave; non enim te abjecerunt, sed me². Cum Deus testificaretur prophete, tempore æstatis, messis tritici, imber densissimus, cum tonitru et fulgore, populum perterruit; confestim igitur prophetam supplicatus est, ut Dei clementiam sibi conciliaret. Saul horum malignitatem puniturus, nec argentum, nec aurum nec aliud quidpiam ab iis recepit, ne solem quidem sibi dari passus est. Dicit autem: « Ecce omnis Israel inde a Dan usque ad Bersabee; loquimini igitur et exprobetis, num ab aliquo usque ad solem accepimus. » Populus autem cum perterritus tremaret et ad preces descenderet, propheta dixit: Absit a me ut peccem coram Domino, et clamare desinam ad Dominum, ne irascatur vobis. Tanta fuit Samuelis probitas, ut coram multitudine dicere posset se ne solem quidem ab aliquo accepisse, cum judex esset et omnibus imperaret. Quod autem precibus suis tonitru, fulgora, pluviam adduxisset, in eo Dei gloriam et fortitudinem manifestavit.

¹ V Reg. II, 9 sqq. ² I Reg. VIII, 7 sqq.

δυμα αὐτοῦ τρίγες καμήλων, καὶ ζώνην δερματίνην εἶχεν περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ. Τοῦτ' ἦν προσήλθον τελῶναι καὶ στρατευόμενοι, τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ; ἐπειπεὶ καὶ ὑποθέσθαι ἀντιβολούντες· ὁ δὲ τοῖς μὲν τελώναις μὴδὲν ποιεῖν παρὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς διετάξατο. τοῖς δὲ στρατευομένοις μὴδὲν ἀδικεῖν καὶ τοῖς ὄφωνοις ἀρκεῖσθαι. Προσελθόντων δὲ καὶ ἐτέρων, πᾶσιν εἶπεν· Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ ὁ ἔχων ἄρτους οὕτως ποιεῖτω· καὶ χρυσίου ἀκτησίαν λόγῳ κηρύττων καὶ ἔργῳ βεβαίων, καὶ βίον νομοθετῶν τὸν κοινωνικόν.

548 *Τι δ' ἂν τις εἰποι πρὸς τὸν ἐκ τέχνης τροφῆν*
549 *Παῦλον πορίζοντ', ἢ τὸν ἐκ θερμῶν μόνων*
550 *Τρυφῶντα Πέτρον, τοὺς μεγάλους ἀποστόλων;*

Παῦλος μὲν ὁ θεῖος ἀπόστολος σκηνοποιὸς ἦν τὴν τέχνην. Φησὶ γάρ, ὅτι παρὰ τῷ Ἀκύλᾳ κατέμεινε, καὶ εἰργάζοντο ἀμφότεροι. Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. Οὗτος δὲ εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον ἐτίθη τὸ Εὐαγγέλιον, καθὼς ποῦ φησιν αὐτός· *Τίς οὖν μοῦ ἐστὶν ὁ μισθός, ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ μὴ καταχρησασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ;* καὶ πάλιν· *Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς ὄδοις μετ' ἐμοῦ αἱ χεῖρες αὐταὶ ὑπηρετήσαν· καὶ αὖθις· Ἐνυκτός καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενος πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν, οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ἄνδρας, διότι ἀγαπήτοι ἡμῖν ἐστῆθητε.* Πέτρος δὲ τῶν ἀποστόλων ἡ ἀκρότης, ἐκ θερμῶν ἐτρέφετο. Καὶ γὰρ προσενηχθέντων .. χρυσίου παρὰ τῆς .. ἅπαντα διαδοῦς, οὐδὲν ὑπαλίπετο. Καὶ δὴ καταλαβούσης ἐσπέρας, μὴ ἐρόντων αὐτῶν ὅθεν τὰς σωματικὰς πορίζονται χρεῖας, ἀσαφροῦ κειμένου θερμούς ὠνησάμενοι, τὴν φυσικὴν ἀνάγκην παρηγορήσαντο.

554 *Ἄλλοι καρῆκον συγγενεῦσιν ἀλλάδα*
555 *Καλούμενοι Θεῷ πρὸς ἄλλαν κρεττονα.*

Joannes, Christi præcursor, in deserto habitabat, locustis et melle silvestri vescens, pills camelorum vestitus, zonam gerens pelliceam circa lumbos. Venerunt ad eum publicani et milites quærentes qui ipsis faciendum ad salutem acquirendam. Et præcepit publicanis, ne vectigal justo majus perciperent; militibus ne cuiquam injuriam inferrent, stipendiis suis contenti. Cum vero alii accederent, dixit: *Qui habet duas tunicas det non habenti, et qui habet escas similiter faciat*¹. Sic auri contemptum verbis prædicavit, re autem exercuit, vitam communem commendavit.

Beatus Paulus scenofactoriam artem exercebat; dicit enim se in Aquilæ domo commorantem cum eo laborasse. Gratis Evangelium eum prædicasse ex ejus verbis vides: *Quæ est ergo merces mea, ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio*²? Et rursum: *Vos autem scitis quantum meæ inopiæ et meorum sociorum hæc manus sufficiant*³. Et insuper: *Nocte et die laborantes ne quemquam gravavimus, vobis desideramus offerre non solum Evangelium, verum etiam animas nostras, quia dilecti mei estis*⁴. Petrus, princeps apostolorum, lupinis vescabatur, et cum daret omnia... nihil reliquum erat. Vespere cum nihil haberent ad corpus curandum, lupinis asse emptis ventrem repleverunt.

Jacobus et Joannes filii tonitru, Jesu obvii fuere cum retia reficerent. Jam vero Petrum et Andream sibi adjunxerat, dicens: Sequimini, et faciam vos piscatores hominum. Postea Joannem et Jacobum ut se sequerentur rogavit; qui statim, nave et patre relictis, Christo adhæserunt, hominum piscationi, ut Christus præceperat, operam dantes.

Adolescens ad Jesum accessit et dixit⁵: *Magister bone, quid faciam ut habeam vitam æternam? Respondens Jesus dixit ei: Mandata nosti; dein decem mandata recitat.* Adolescenti, se hæc omnia observasse affirmanti, Jesus dixit: *Si vis perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo, et veni, sequere me.* Quo audito contristatus est adolescens, quia incupes erat. Quod videns Jesus dixit difficile esse ut dives in regnum veniat cælorum, addens, facilius esse ut camelus per foramen acus transeat, quam ut dives obtineat regnum cælorum.

Matthæus in telonio zedebat cum a Christo vocaretur dicente⁶: *Sequere me*; ille, relicto telonio, secutus

¹ Luc. iii, 11. ² I Cor. ix, 18. ³ Act. xx, 74. ⁴ I Thess. ii, 8, 9. ⁵ Luc. xviii, 18 sqq. ⁶ Matth. ix, 9 sqq.

Ἰάκωβος ἦν καὶ Ἰωάννης οἱ τῆς βροντῆς. Τοῦτους γὰρ εὐρίων Ἰησοῦς δίχτυα καταρτίζοντα, ἤδη Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν ταχτηνέυσας (φησὶ γάρ· *Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἄλιεις ἀνθρώπων*), τῶν δὲ ἀπελθόντων, αὖθις τὸν Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον εὐρών καὶ προσφωνήσας αὐτοῖς ἀκολουθεῖν, αὐτοῖς μὲν λέγεται τὸ πλοῖον ἀφέντα, καὶ τὸν πατέρα Ζεβεδαιον, ἀκολουθῆσαι καλοῦντι Χριστῷ, πάντας τε κατὰ τὸν Ἰησοῦ λόγον ἀνθρώπων ἄλιεις χρηματίσαι.

566 *Ὅρα τὸ μείζον· οὐδὲ τῷ νέῳ μαθεῖν*
567 *Χρήζοντι, πῶς ἂν τοῦ τελείου κατατύχοι·*
568 *Ἄλλω τὸ ἄκρον ἡ μόνω περιγράφει*
569 *Τὸ δεῖν ἅπαντα τὸς πένησι σκορπίσαι.*

Προσήλθεν τις νεανίσκος τῷ Ἰησοῦ, καὶ φησὶ· *Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;* Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· *Τὰς ἐντολάς οἶδας· καὶ ἀπλῶς διασαφήσας τοὺς ἐ λόγους τοῦ νόμου, καὶ τοῦ νεανίσκου ταῦτα πάντα φυλάξει μεγαλαυχούντος, φησὶν ὁ Χριστός· *Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρόν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι·* τοῦ δὲ νεανίσκου λυπηθέντος (περὶ κτημάτων γὰρ μάλιστα ἦν), Ἰησοῦς, ὡς δυσκόλως πλούσιος εἰσελευσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διαπρυσιῶς ἀπεψήνατο, μάλλον δὲ καὶ τῷ τῆς τρυμαλιᾶς βελώνης ὑποδείγματι, ὡς ὁπτιον ταύτης διελεύσεται κάμηλος, ἢ πλοῦσιος τὴν βασιλείαν κτήσεται τοῦ Θεοῦ, βεβαιώτερον διεσάφησεν.*

573 *Ὅτω τελείοι καὶ τελώνας εισόδη*
574 *Πάντα προθύμως τῷ Θεῷ δωρομένους·*
575 *Καὶ πειθέτω σε Ζακχαῖος, δε πλουτῶν κικῶς*
576 *Ὀκτώ πενήτων τῆδε ἡδικημένων*
577 *Πλουτεῖ τὸ πένησθαι καὶ ρύπον καθαίρεται.*

Ὁ μὲν Ματθαῖος τελώνης ὑπάρχων, φωνήσαντος αὐτῷ τοῦ Σωτῆρος, Ἀκολουθεῖ μοι, καταλιπὼν τὸ τελωνεῖον ἠκολούθησεν αὐτῷ. Ζακχαῖος δὲ, τελώνης καὶ αὐτὸς ὑπάρχων, καὶ παράγοντι Χριστῷ, διὰ τὸν

περὶ αὐτῶν ἄγχιον οὐκ ἔχων ὅπως τῆς θέας μετάσχοι (μικροφύης γὰρ τὴν ἡλικίαν ἦν), ἀνεῖσιν ἐπὶ συκομορίας· οὗ τὴν πίστιν Ἰησοῦς θεασάμενος, καὶ τὸν πόθον κατανοήσας, προσεφώνησεν, καὶ παρ' αὐτῶ ἔκτισθαι εἰς μαθητεῖαν ἐφελεύσατο. Ζαχαρίας γὰρ, οὗ ἔνεκεν Ἰησοῦς παρ' αὐτῶ ἔκτισθαι τὴν σωτηρίαν τῷ οἴκῳ παρέσχεον αὐτοῦ, πάντα τὰ ὑπάρχοντα πτωχοῖς καθυπέσχετο δώσειν· καὶ εἰ τινὸς τι ἔπειλατο, ἢ ἡδίκησεν, ἢ ἐπλεονέκτησεν, πενταπλάσιον ὁμολόγησεν ἀποτίσειν.

587 Ἐν πληθυσμῷ τὸ, Κύπρις, ἐν πεινώσι δ' οὐ.

Λέγεται Κύπρις ἡ Ἀφροδίτη, ἡ αὐτὴ καὶ Παφεία. Κρόνος δὲ, φησὶ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὰ αἰδοῖα, τοῦτ' ἔστι τοῦ Οὐρανοῦ, ὡς Ἕλληνας παραληροῦσιν, ἀπέβριψεν· τὰ δὲ κατὰ θαλάσσης πεσόντα συνήγαγον ἄφρον πολὺν, ἐξ οὗ γέγονεν ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ἐν Κύπρῳ ἐξεβράσθη. Λέγεται δὲ τῆς ἡδονῆς ἔφορος εἶναι καὶ τῶν κατὰ τοὺς σωματικῶς ἔρωτας μανιῶν Παφεία δὲ λέγεται, ὅτι ἐν Πάφῳ τέθαιπται μετὰ Κινύρου. Παντὸς οὖν αἰσχροῦ τὴν Ἀφροδίτην ἔφορον εἶναι φασιν. Ὁ τόνυν θεὸς Γρηγόριος φησιν, ὅτι ἐν τοῖς τρυφῶσι τὸ, Κύπρις, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς Ἀφροδίτης ἔργα, πορνείαι, καὶ ἡδοναί, καὶ αἰσχροτήτες· ἐν δὲ τοῖς ἔγκρατέυοις καὶ πεινώσιν, οὐδαμῶς.

597 Ὁρθῶς λέγει πρὸς Κερκιδῆς ὁ φιλιτατος
598 Τέλος τρυφῶντων αὐτὸς ἐσθίων ἄλλας,
599 Αὐτῆς τρυφῆς τε δ' ἀλυμῶν καταπτῶν;
600 Τίς δ' οὐκ ἐπαινεῖ τὸν τρυφῶντι τῷ νέφ
601 Φήσαντα, Πᾶσαι προτιθεῖς σου τὰς πέδας,
602 Ἐξαγρίων τε τὸ σπαράσσον θηρίον;
605 Κάκεινο δ' ὄλον Στωϊκῶν τῶν φιλιτάτων,
606 Ὡς ἄλλος ἄλλῃ σαρκίῳ τις προσλαλῶν.

Τὴν Στωϊκὴν διατριβὴν Ξενοκράτης ὁ Πλάτωνος μαθητὴς συνεστήσατο. Οὗτοι δὲ τοὺς ἐκ περιπάτου ἀμιλλῶμενοι καὶ γαστρός κατεῖχον καὶ ἡδονῆς, καὶ τὴν εἰς ἄκρον ἀκτισίαν ἠσπάζοντο. Τούτων τις ὡς ἄλλῃ τῷ ἰδίῳ προσδιαλεγόμενος σώματι, τὰς μὲν τρυφὰς προτιθεῖς εὐστόχως τῷ λόγῳ κατέπτυνεν, ὅτι

χρὴ τὸν φιλοσοφεῖν βουλομένον δι' ἐθελοῦμενος τοῖς ἀναγκαῖοις πρὸς χρεῖαν ἀρκεῖσθαι, δι' ὧν δυνατὸν τῶ ζωὸν διακρατηθῆναι μὴ λιμῶ διαφθαρήναι καὶ θανάτῳ, τὸ δὲ περιττὸν τῆς χρεῖας οὐ φιλοσόφοις, ἀλλὰ τοῖς κτηνώδεσιν ἀνθρώποις χαριτέον.

611 Ταῦτ' οὐκ ἀμείνω τῶν πάλαι βλακευμάτων
612 Σαρδανάπαλλον τοῦ Νίνου, ὃς ὦν ποιεῖ
613 Πλοῦτῳ τε λαμπρὸς καὶ τρυφῆ διεφθορῶς,
614 Ἐβούλετ' αὐτῷ καὶ γερᾶνου μηκίστερον
615 Λαιμὸν γενέσθαι ἡδονῆς μακρῶς χάριν.

Σαρδανάπαλλος οὗτος δὴ τρυφητῆς ὦν, τοσοῦτον ἀπληστος ἦν, ὥστε βούλεσθαι καὶ πρόθεσιν ἔχειν γερᾶνου λαιμὸν μηκίστερον κεκτῆσθαι· βλακεύματα δὲ φησιν ὁ θεὸς Γρηγόριος τὰς τῶν ἡθῶν καὶ τρόπων ἐκλύσεις· ταῦτα εἰκὸς τοῖς τρυφῶσι παρεῖσθαι.

616 Ὁ θεῖε Δαβὶδ, σοὶ δὲ διψῶντι φρέαρ
617 Γῆς ἀλλοφύλων καὶ ποτῶν κρατούμενον,
618 Ἐπεὶ δι' αἰμάτων τε καὶ μάχης τινὲς
619 Ὑψηλοῦντο τῷ πόθῳ, χερσὶν λαβῶν
620 Ἐσπείσας ὕδωρ· οὐ γὰρ ἐξ ἄλλοφύλων
621 Κακῶν ἐδέξω τὸν σὸν ἐκπλήσαι πόθον.

Ὁ μακάριος Δαβὶδ τοῖς ἀλλοφύλοις παρατασόμενος, ἐν ἀγρῷ αὐλιζόμενος, δι' ἐπιθυμίας γέγονε τοῦ ἐκ φρέατος Βηθλεὲμ ὕδατος. Τούτῳ μὲν οὖν κατὰ τινα θειοτέραν ἔνοιαν τὴν ἔφρασην γαγενῆσθαι φασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι. Χριστὸν γὰρ τὸν ἐν σπηλαίῳ Βηθλεὲμ διψῆσαι φασιν τὸν Δαβὶδ, καὶ τῆ περὶ τούτου φλέγεσθαι πόθῳ· ἡ δὲ ἱστορία ἐστὶν αὕτη· Δαβὶδ ἠύλλετο, τοῖς ἀλλοφύλοις παρατασόμενος· οὗτοι δὲ κύκλωθεν ἀμφὶ τὴν Βηθλεὲμ καθεζόμενοι, τὸ φρέαρ τοῖς Ἰσραηλιταῖς ἀνεπίδατον ἐποίουν. Τρεῖς δὲ νεανίαι τῆς ἐπιθυμίας τὸν βασιλέα θεραπεῦσαι τῇ τοῦ ὕδατος ἀρῶσει βουλομένοι, λάθρα τῆς παρεμβολῆς τῶν ἀλλοφύλων μέσης χωρησαντες, τοῖς ἰδίῳις ὄπλοις ἀπειργοντες τοὺς πολεμικοὺς, κάλπην ὕδατος ἀρυσάμενοι τοῦ ποθομένου φρέατος, αὐτοὺς τὴν παρεμβολὴν διασχίσαντες, τῷ

est Christum. Zachæus quoque publicanus cum Jesum transeuntem ob turbam comitantium videre non posset (erat enim statura brevis), in sicum ascendit. Hujus fide et desiderio cognitis Jesus cum ad se vocavit, et cum ab ipso hospitii jure exceptus fuisset, in discipulorum numerum ascivit. Zachæus enim, a quo hospes receptus Jesus salutem ejus domo impertitus erat, se omnia quæ haberet pauperibus distributurum esse, et si quem quolibet defraudasset, quintuplum redditurum promisit.

Cypris et Paphia Veneris nomina sunt. Saturnus patris Cæli pudenda excisa et, ut Græci fabulantur, in mare jacta et in spumam collecta Aphrodite originem dederunt, quæ inde in Cypro insula residebat. Remum venerarum patrona Paphia quoque appellatur, quia in Papho prope Cinyrum sepulta est. Venus omnibus turpitudinibus favere creditur; quare Gregorius dicit luxuriantibus Cypridem adesse, id est concubitum, fornicationem, et omne genus turpitudinis; nequaquam autem continentibus et esurientibus.

Scholæ stoicæ Xenocrates, Platonis discipulus, auctor est. Stoici cum Peripateticis de continentia et sobrietatis pretio certantes, nihil possidere, rerum summam esse affirmabant. Ex his unus, corpus proprium alloquens, voluptates conspuerat, dicens philosophari volentem rebus ad vitam necessariis contentum esse debere, quæ vel bestiis, ne pereant, sufficiant; superfluum insectari, ut faciunt pecora, et homines brutis haud meliores, philosopho indignum esse.

Sardanapalus, luxurie diffluens adeo insatiabilis fuit, ut guttur longius quam gruis sibi exoptarit libidinis ergo; hæc capitum male sani indicia Gregorius morum deperditionem esse judicavit.

Beatus David cum alienigenis prælians castris in agro positus sicut ardentem aqua fontis Bethlemitici extinguere gestiebat. Hoc desiderium ei venisse divinitus auctores ecclesiastici autumant. Arsise enim desiderio Christi in caverna Bethlemitica. Hæc ita se habent. David castra posuerat cum alienigenis dimicaturus, qui Bethleem cingentes puteum Israelitis reddebant inaccessibilem. Tres adolescentes, aquam a rege desideratam haurire cupientes, armati hostium in castra clandestine penetrant; tum haustos quos

βασιλεὶ Δαδίδ τὸ νῆμα προσφέρουσιν· δεξάμενος δὲ καὶ μὴ βουλευθεὶς ἐν αἵματι τῶν ἀνδρῶν ἐκπιεῖν, σπείσας τὸ νῆμα καρτερῶς εἶχετο τῆς ἐπιθυμίας ἄνω κείμενος.

652 *Πυρὸς δ' ἀπειλήν καὶ λέοντων χάσματα*
653 *Ἦνεγκαν, ὥστε μὴ βέβηλον ἐν ξένη*
654 *Τροφήν προσεσθαι βυρβάρων προστάγματι.*

Μέννηται τοῦ Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παιδῶν, ὡς τῆς βασιλικῆς τραπέζης τὴν ἰδωδὴν οὐ προσήξαντο. Κεῖται δὲ ἐν τῷ γ' λόγῳ ἡ ἐξήγησις.

655 *Ἄσ' οὐ δὲ Χριστῷ συμπλακεὶς ὁ Δυσμενῆς*
656 *Ἀπῆλθε σαρκὸς εὐγενούς ἡτετημέτος*
657 *Ἐκ τετραράκοντ' ἡσυχίας νυχθημέρων,*
658 *Ὡς μᾶλλον ἀσχύροιο τῆς πελίας σφαλεις,*
659 *Νόμος προήλθε τῆς φιλίας κενώσας.*

Χριστοῦ τεσσαράκοντα νηστεύσαντος ἡμέρας καὶ παινίσαντος, προσελθὼν ὁ διάβολος ἐπειρασεν αὐτὸν καταβαλεῖν· ἀπισθεὶς δὲ καὶ καταισχυνθεὶς, ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ μέχρις καιροῦ, καθὼς γέγραπται. Κεῖται δὲ περὶ τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῷ γ' λόγῳ.

675 *Τι ταῦτα; τὰς Ἀσὺ θυμῶν κίρως*
676 *Τὰς τῶν Ἀθηνῶν προσφαισίας ἀσμένως.*

Ἀεὶς ἀνὴρ οὕτω καλούμενος ἐν Ἀθήναις, τριῶν θυγατέρων ὑπῆρχε πατὴρ· λιμοῦ δὲ γενομένου ἐχρηματίσθησαν, ὡς εἰ ταύτας σφάζοιεν, τῆς φθορᾶς ἀπαλλαγῆσονται· τὰς δὲ μαθούσας, ἑαυταῖς χρῆσασθαι φασὶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῶν πολιτῶν, αἷς ἑορτὴν ἐπετελοῦν καὶ ὡς ἡρωίδας ἐσέβοντο. Καὶ περὶ Θεανοῦς δὲ τῆς Πυθαγορείας φασὶν, ὡς ὑπὸ τυράννου συσγεθείσα, τῆς πατρίδος ὡς εἰπεῖν τὰ ἀπόβροθῶν, τὴν γλῶσσαν ἀποδακνοῦσα ἐνέπτυσε τῷ τυράννῳ, μὴ θέλουσα καὶ ἀναγκαζομένη ἐξεπιπεῖν, ἀφαιρεθέντος τοῦ τῆς φωνῆς ὄργάνου. Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι πόρνας τὰς Πυθαγορείας κόρως ἐν τῷ πρὸς τὰς κυρθέτους λόγῳ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἀπεφῆματο.

677 *Μενοικεύς τε τὴν πρόθυμον εισφορὰν*
678 *Θηδῶν ὑπερβανόντος ὡς σώση πόλιν;*

Μενοικεύς Κρόντος ἐστὶν υἱὸς βασιλέως Θηδῶν. Πολεμουμένης οὖν τῆς ἰδίας πατρίδος τῶν Θηδῶν

ὑπὸ τῶν ἐπὶ στρατηγῶν, ἐχρησμοῖσθηεν *Τειρεσίας*, μάντης ὢν παρ' αὐτὰς, παύσειν τὸν πόλεμον καὶ ἐσεσθαι αὐτοῖς νίκην, εἰ τοῦ βασιλικοῦ γένους τῶν αὐτοχθόνων ἀναδοῦέντων ἐκ τῶν ὀδόντων τοῦ δράκοντός τις ἑαυτὸν δῶ πρὸς ἀναίρεσιν· δίχα δὲ τοῦ πατρὸς Κρόντος τοῦτο μαθὼν ὁ Μενοικεύς, ἑαυτὸν δίδωσι πρὸς ἀναίρεσιν.

679 *Κλεομβρότου τε τοῦ σοφοῦ τὸ τίμιον*
680 *Πήδημι ἀφ' ὕψους ὡς ἀπέλθοι σώματος,*
681 *Ἐπεὶ Πλάτωνος τῶν περὶ ψυχῆς λόγῳ*
682 *Πεισθεὶς ἔρωτι λύσεως κατεσχέθη;*

Κλεομβρότος Ἀμβρακιώτης τὸ γένος· πόλεως δὲ αὐτῷ τῆς παλαιᾶς Ἠπείρου· ἐντυχὼν οὕτος τῷ Φαίδωνι τῷ περὶ ψυχῆς διαλόγῳ Πλάτωνος, καὶ μαθὼν ὡς ἀμεινόν ἐστιν τῆς ψυχῆς ὁ χωρισμὸς τοῦ σώματος, ἔρρῳψεν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ τέθηγεν, ἵνα δῆθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξελευθούσα χωριζοῖ τοῦ σώματος.

683 *Λέγεις Ἐπικτήτου τε τὸ κλασθῆν σκέλος,*
684 *Πρὶν ἢ τι ρῆξαι ρῆμα δοῦλον τῆς βίας;*
687 *Πτισμόν τ' ἐν δλίμῳ τῶν Ἀραάφρου χερῶν;*

Κεῖνται ἐν τῷ οὐδ' λόγῳ αἱ ἱστορίαι.

691 *Καὶ Σωκράτους τὸ κώνειον φιλοτησίαν*
692 *Ἐκτὴν τοσοῦτον ἡδέως σοι σπαμμένην;*

Κεῖται πρὸ βραχείων.

757 *Πίσαν δὲ μοι σὺ καὶ κόριν τὴν Δελφικὴν*
758 *Ἀῦχει, Νεμῆαν τε, καὶ πλεον τὴν Ἰσθμίαν,*
759 *Δι' ὧν ἐξῆθαι δυστυχεῖς ἔσχον κλέος,*
760 *Ἄθλων τιθέντες μικρὰ καὶ μικρῶν πέρα (1),*
761 *Πυγμῆς πάλης τε καὶ δρόμου καὶ ἀλμάτων,*
762 *Ἄ μῆτε ρικῶν μῆτε ρικασθῆαι μέγχι·*
763 *Οὐ γὰρ θεὸς τὸν ἀθλον ἡ σωτηρία.*

Ἐν Πίσᾳ καὶ Δελφοῖς καὶ Νεμείοις καὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἑορταὶ τοῖς θεοῖς ἤγοντο καὶ ἀγῶνες· πανταχόθεν δὲ πάντες ἐφοίτων ἀγωνίσασθαι, καθ' ὃ πείρας ἑκαστος εἶχεν. Παντοίων τοίνυν ἀγῶνων ἀγομμένων, οἱ νικῶντες μεγάλως ἐδοξάζοντο. Ἄθλον δὲ ἐτίθετο καθ' ἑκαστον τῶν ἀγῶνων, ὡς ἐπὶ Πατρόκλου γέγονεν, πρῶτον ἵπποδρομίας, εἶτα πεζοδρομίας, πυγμῆς, πάλης, ἀλμάτων, ὀπλομαχίας, τοξευμάτων, ἀκοντίων, ἔστιν ὅτι καὶ ναυμαχίας, ἄρσεως, καὶ ὅμοις

petebant iatices regi obtulerunt. Rex accepit donum, sed, quod res sanguine steterat, aquam effudit, invicta a siti animo.

De Daniel loquitur et tribus pueris epulas regias repudiantibus. Adisis carm. III.

Christus cum quadraginta diebus jejunasset, esuriit; et accedens tentator ex alto eum deorsum praecipitare conatus est. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit usque ad tempus. Leg. in carn. III.

Leus, Atheniensis, trium filiarum pater erat, quarum immolatione oraculum dixerat, futurum esse ut fami quae tunc Athenis saeviebat, finis imponeretur. Quo audito virgines patriae civibusque se sacrificandas tradidere; in earum dein memoriam solemnia instituta sunt. Theano Pythagorica, a tyranno arcaea patefacere iussa, linguam mordicus ablatam in tyranni faciem expuisse fertur. Constat virgines Pythagoricas meretricum nomine fuisse designatas a S. Athanasio.

Menoeceus Creontis Thebarum regis filius. Quo tempore Thebae oppugnarentur a septem ducibus, Tiresias, belli finem fore, Thebanosque victoriam reportaturos esse dixit, si quis indigenarum et draconis dentibus natorum e stirpe regia se morti voveret. Quo audito Menoeceus clam patre sponte se morti obtulit.

Cleombrotus ex Ambracia oriundus, urbe Epiri, cum in Platonis Phaedone legisset, melius esse, si anima e corpore decederet, ex mœnibus se praecipitavit, ut rei ipsius experimentum faceret.

Pisae, Delphis, Nemeae et in Isthmo in deorum honorem festa celebrabantur ac certamina, ubi in suo quisque genere exercitabatur, victores autem summis honoribus afficiebantur. Praemium unicuique certaminum generi proponebatur, et, ut tempore Patrocli cursus equestris, pedestris, pugna, lucta, saltus vigo-

(1) Ita cod.

ἐπαδεικτιῶν ἔστιν τοὺς ἐντραχεῖς τὰ τοιαῦτα. Κατὰ τοὺς εἰρημένους δὲ τόπους τὰ τοιαῦτα ἐπιτελεῖτο· δὲ πανταχόθεν ἐφοίτων, οἱ μὲν ἀγωνισόμενοι, οἱ δὲ θεασόμενοι.

777 *Ξενοκράτην λέγουσιν, ὡς πόρνης τινὸς*
778 *Οἱ προσριφείσης ἐκ τινῶν περιωμένων*
779 *(Καὶ γὰρ καθυδὼν ρυκτὸς ἦν ἰκ' ἦσθετο),*
780 *Ὁδ' ἐπιτοίη τῷ ξέῳ τῆς ὑβρεως,*
781 *Ὁδ' ἐξανάστη καὶ φυγεῖν ἠγάσχετο.*

Ἡ παροῦσα ἱστορία τὴν ἰδίαν ἐξήγησιν ἔχει περὶ Ξενοκράτους καὶ τῆς αὐτῷ προσριφείσης πόρνης. Τοῦτω γὰρ τινες ὕβριν βουλόμενοι προσπορίσαι, ταύτην αὐτῷ προσέβριψαν· αὐτὸς δὲ αἰσθόμενος οὔτε ἀνέστη, οὔτε ταύτην ἀπεδιώξεν, ἀλλ' ἀκίνητος μέινων, ἔργῳ τὴν ἀπάθειαν ὑπέδειξεν, ὥστε τὴν πόρνην εἰπεῖν, ὅτι « Τί μοι πεποιθήκατε, νεκρῷ προσβρίψαντες ἀνδρὶ; » Ὅμως δὲ λαίμαργος ἦν· καὶ γὰρ ἀλλὰ τοῦ ὡς λαϊμάργου καθάπτεται ὁ θεὸς Γρηγόριος.

786 *Ἐπίκουρος ἠδονὴν μὲν ἠγωνίζετο*
787 *Εἶραι τὸ ἄλλο τῶν ἐμοὶ πονουμένων.*

Ἐπίκουρος φιλόσοφος γέγονεν· ὅστις μὴ προνοεῖσθαι τὸν θεὸν τῶν τῆδε πραγμάτων ἐδόξαζεν· οὗτος δὲ τέλος παντὸς ἀγαθοῦ τὴν ἠδονὴν ἐτίθετο· καὶ οἱ μὲν νέοι ἐξηγηταὶ φασιν, οὐ τὴν ἀκάθαρτον ἠδονὴν, ἀλλὰ τὴν φυσικωτάτην κατάστασιν· καὶ τοῦτον δὲ οἱ φιλόσοφοι ἀποσκορακίζουσιν, καὶ ὡς μὴ λέγοντα πρόνοιαν, καὶ ὅτι τὴν ἠδονὴν τέλος τίθεται, καὶ οὐ τὸ πρῶτιστον καὶ μόνον ἀγαθόν, ὅπερ ἔστιν ὁ θεός.

792 *Ὁδ' ὁ Πολέμων ἐμοίγε σιγηθήσεται·*
793 *Καὶ γὰρ τὸ θυμὸν τῶν ἀγῶν λαλουμένων.*

Ὁτός ὁ Πολέμων τὰ μὲν πρῶτα λάγνος γέγονεν καὶ φιλήδονος· οὐ γὰρ ἐν ἀνθρώποις αἰσχρότερον οἶόν τε ἦν ἢ λαγνότερον εὐρεῖν· τοσοῦτον δὲ ἤλασεν σωφροσύνης, ὥστε τινὸς ἐταιριζομένης νεανίσκῳ παρεπορεύνης κατὰ τινα πυλῶνα ἐφ' ὃν εἰκὼν ἀνέκειτο τοῦ Πολέμωνος, μελλούσης εἰσελπεῖν, τὸν Πολέμωνα

γεγραμμένον θεασαμένῳ, δρόμῳ φυγεῖν λέγεται τὴν ἑταῖραν, πτοήσασαν τοῦ Πολέμωνος τὴν θεωρίαν ἐκ μόνης τῆς γραφίδος· Πολέμων δὲ ἱστορεῖ τὰ καθ' Ἑλληνας, ὡς Ἰώσηπος καὶ Φίλων τὰ καθ' Ἑβραίους.

808 *Δι' ὧν ἀνέπρει φασὶν οὐ μάλ' ἠδύ τι*
809 *Τούτων λέγω δάματα, οὐ πολλὸς λόγος.*

Καὶ οὗτος Δίων σωφροσύνην ἀσκήσας, εἰς γάμους ἔλθων καὶ λέκτρα, ἀφροδιτικῶν ἀπειρος ὢν, μεταμνηθεὶς τῇ γυναικὶ φησιν· « Ἄ γύναι, οὐ γὰρ μοι τὴν νόσον ἐφρασας· » ἢ δὲ διεβεβαιοῦτο πάσων λογίζεσθαι τῶν ἀρρένων τὸ σύμπτωμα τοῦτο, ὅπερ ἦν τοῦ σεμνοῦ δῆλωμα τρόπου.

816 *Τίς οὐκ ἐπαυγεῖ τὸν Ἀλέξανδρον τότε,*
817 *Ὅς τὰς δαρείου παιδας ὡς ἠτημέτου*
818 *Εἰς χείρας εἴλιν, εὐπρεπεῖς εἶναι μαθῶν,*
819 *Εἰς ὄβρι οὐκ ἔδεξαι; εἶναι γὰρ κακόν,*
820 *Ἀνδρῶν κρατήσανθ', ἦσσοι' εἶναι παρθένω.*

Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν τὰς Δαρείου θυγατέρας αἰχμαλωτίδας λαθὼν, μαθὼν αὐτάς εὐπρεπεῖς· ὑπάρχειν, οὐδὲ θεάσασθαι κατηξίωσεν, ἐπιπέων· Ἀισχρὸν τοὺς ἀνδρας ἐλόγτας, ἐπὶ γυναικῶν ἠτηθήναι.

831 *Τίνων ἔρωτες, εἰπέ μοι, καὶ ἀρρένων;*
832 *Δεῖ γὰρ πλῆθον καὶ τοὺς θεοὺς ὁμῶν ἔχειν·*
833 *Τίνων Φρυγίσκοι μίρακες καὶ συμποταί*
834 *Ἐδιστον νέκταρ οἰνοχοοῦντες εἰσλύτως (1).*

Ὅπερ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι Τίς οἰνοχοεῖν βούλεται τὸν Γανυμήδην; Φρυγίσκος δὲ νεανίας ὁ Γανυμήδης, ὃν ἤρασεν ὁ Ζεὺς εἰς ἀπὸν μεταβληθεὶς. Καίτιαι δὲ ἢ παροῦσα ἐξήγησις ἐν τῷ γ' λόγῳ. Νέκταρ δὲ πόμα τῶν κατ' Ὀλυμπον ὑπάρχει θεῶν, ἡδύ τι καὶ ἐξαιρετόν, ὡς Ὅμηρός φησιν.

836 *Τίνων γάμων κλοπαὶ τε καὶ θεσμῶν ὕβρις*
837 *Θέατρον αἰσχρὸν καὶ γέλωεσ κεκλημέτοις (2);*
838 *Πῶς πάντα ποιοῦσ' αἱ γυναῖκες τὸν Δία,*
839 *Ταύρον, κεραιῶν, κόκκον, ἀνδρα, θηρίον,*
840 *Χρυσόν, δρόκοντα, τὰς ἔρωτες ἐκτάσεις (3)*
841 *Τὸν ὑπατόρ τε καὶ κάκιστον μνηστορα;*

bant. Arcu autem non minus utebantur; naumachiarum quoque et omnis generis certaminum bellicorum, spectacula edebantur. Quid mirum si undique, ut certatores, sic spectatores affluebant?

Xenocratem a meretrice aliquando re infecta discessisse ita narrat: cum aliqui opprobrium impingere vellent, meretricem ad eum miserunt; cum autem ad mulieris libidinem frigeret, illa: Ad hominem mortuum, dixit, me misistis! Eundem tamen gulosum fuisse tradunt, ut Gregorius aliquo in loco ejus mentionem faciens exposuit.

Epicurus philosophus Deum nullam rerum et hominum curam habere dixit. Idem summum bonum in voluptate posuit; non lasciviam quidem, sed ut a natura praescribitur, secundum recentium commentatorum opinionem. Philosophorum aliqui Epicurum carpunt quod Providentiam non admitteret, quod summum bonum in voluptate poneret, nec vero in Deo, qui est primum et supremum bonum.

Polemon homo ineunte aetate libidinosus ac voluptatibus deditus erat, quo vitio nullum est turpius. Postea autem continentiae famam adeptus est tantam, ut mulier stupri consuetudine cum juvene aliquo juncta, postquam Polemonis effigiem in aedium vestibulo vidisset, citato gradu aufugerit; tantum sola imago istius philosophi terroris in ejus animum injecit. Rerum Graecarum porro Polemon scriptor, sicut Josephus et Philo res ab Hebraeis gestas memoriae prodiderunt.

Dion continentiae spectatae homo uxorem dicens cum, rerum venerarum ignarus, in lectum nuptiale m intrasset, poenitentiae motus ad uxorem: Curram, dixit, illud mihi non ante declaravisti? Quae respondit, istud omnibus viris usa evenire; quod dicendo sinceritatis saltem specimen exhibuit.

Alexander Macedo postquam Darii filias cepisset easque venustas esse audiisset, ne videre quidem eas voluit, dicens, turpe esse, superari a puellis qui tot viros superarint.

Ganymedes, Jovis pocillator, Phryx, a Jove in aquilam mutato raptus est. Nectar est potus dulcis ad usum deorum, teste Homero,

(1) Ita cod.

(2) Ita cod.

(3) Ita cod.

Ταύρος ὁ Ζεὺς διὰ τὴν Εὐρώπην, κεραυνὸς διὰ τὴν Ἥραν, κύκνος διὰ τὴν Ἀθήναι, ἀνὴρ διὰ τὴν Σεμέλην, θήριον καὶ θράκων διὰ τὴν Ὀλυμπιάδα, χρυσὸς διὰ τὴν Δανάην. Κεῖνται δὲ πᾶσαι αἱ ἱστορίαι ἐν τῷ γ' λόγῳ.

842 *Τίς ἡδονῶν δέσποιναν ἠγείται θεόν;*
843 *Βωμοὺς τ' ἐγείρει καὶ βωοὺς παθήμασιν;*

Τὴν Ἀφροδίτην φασὶ τῶν ἡδονῶν ἔφορον, καὶ θεὸν αὐτὴν προσαγορεύουσιν Ἑλληνες, καὶ προσκυνοῦσιν ὡς ἡδονῆς δέσποιναν, κεστὸν αὐτῆι τινα τῆς τοιαύτης ἐνεργείας χαριζόμενοι, ἐν ᾧ τὰ τῶν ἐρώτων ἀποκαῖσθαι σεμνόνονται. Διὸ καὶ παντοίοις αὐτὴν ἐνόμασιν τιμῶσιν ἡδονῆς, οἷον ἀφροδίσια καλοῦσι τὴν συνουσίαν, ὡς ἐκ τῆς Ἀφροδίτης· κύπρις λέγουσι πάλιν, ὡς ἐκ τοῦ Κύπρις· καὶ γὰρ Κύπρις λέγεται καὶ Παιφεία, ὡς περὶ τούτων ἦδη παραλαχὺ λέλεκται.

844 *Τίνων δὲ νυκτὸς νυκτὸς ὄντως ἀξίαι*
845 *Σεμνῶς ἀτίμων συμβόλους τιμώμεναι;*

Τὸν Κελεόν φασιν καὶ τὸν Τριπόλεμον παρὰ τῆς Δήμητρος νυκτὸς τινὰς μαθεῖν τελετὰς αἰσχυρὰς καὶ ἀσελεγεῖς. Καίτῃ ἡ ἱστορία ἐν τῷ 58' λόγῳ.

846 *Ἰθύφαλλοι τε καὶ φαλὸς γέλωσ μέσος,*
847 *Θεὸν νέον μινύντες ἐν τοῖς πλάσμασιν,*
848 *Ἄ καὶ λεγόντων ἐγκαλύπτεσθαι πρέπειον.*

Τῷ Διονύσῳ ἑορτὴν ἄγοντες οἱ Ἕλληνες, φαλλοὺς ἐτίμων αὐτόν· φαλλὸς δὲ ἐκ δέρματος βουσίου σχῆμα αἰδοῦοῦ ἀνδρός. Τοῦτο περιετίθουν ἐν τοῖς τραγῆλοι; καὶ ἐν ταῖς μέσοις μηροῖς, καὶ ἐξωρχοῦντο, τιμῶντες ἐκ τούτου τὸν Διόνυσον· τὴν δὲ τιμὴν ταύτην ἦγον τῷ Διονύσῳ διὰ τοιαύτην αἰτίαν· Ἐκ Σεμέλης τῆς Κάδμου θυγατρὸς γεννᾶται ὁ Διόνυσος. Αὐτὴ κεραυνωθείσα ἐζητεῖτο ὑπὸ Διονύσου· περιπλανωμένη δὲ καὶ ζητοῦντι, Πολύμνος παῖς οὕτω λεγόμενος περιέτυχεν τῷ Διονύσῳ, καὶ ὑπέσχετο δεῖξιν αὐτῷ τὴν μητέρα, εἰ παιδεραστῆσαι αὐτόν· ὁ δὲ Διόνυσος ὑπέσχετο τοῦτο. Λέγει αὐτῷ ὁ Πολύμνος, ὅτι ἐν Λέρνῃ ἐστὶν ἡ Σεμέλη· εἶτα εἰσελθὼν ὁ Διόνυσος

ἐν τῇ θαλάσῃ ἵνα περάτῃ ἐν τῇ Λέρνῃ, συνηκολούθησεν αὐτῷ καὶ ὁ Πολύμνος· καὶ ὁ μὲν, φασὶν, ὡς θεὸς ἐσώθη, ὁ δὲ Πολύμνος τέθνηκεν· λυπηθεὶς δὲ ὁ Διόνυσος, ὅτι τέθνηκεν ὁ ἐραστὴς αὐτοῦ, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ αἰδοῖον ἐξύλιον σκυῖνον ἐξύλου πελεκίσσας κατεῖχεν ἀεὶ εἰς μνήμην, ὡς εἶπον, τοῦ Πολύμνου. Δι' αἰτίαν οὖν τοιαύτην τοῖς φαλλοῖς τιμῶσι τὸν Διόνυσον. Φαλλοὶ οὖν εἰσι πάντες· ἰθύφαλλοι δὲ οἱ ἐπὶ τῶν μηρῶν ἐπ' εὐθείας δεσμούμενοι.

849 *Ἐρμαφρόδιτοι Πάντες ἀσχημον γένος.*

Οὗτοι διψυεῖς ἐλέγοντο, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φύσιν ἔχοντες· μυθίζονται δὲ ὡς ἀπὸ Ἐρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότας.

850 *Θεοὶ τραγοσκελεῖς τε καὶ τράγοι τρόποι,*
851 *Ἰαπ' οἷς γάμων χορευτέραι καὶ παρθέναι*
852 *Συνεισφέρουσαι προῖκα πορνείας πόρον.*

Τὸν Πάνα Μενδητὰ καλοῦσιν Αἰγύπτιοι· ἐστὶ δὲ τραγόπους, ἢ τραγοπρόσωπος. Σέθενται δὲ τὸν Μενδητὰ, ἦγον τὸν Πάνα, ὥστε μὴ γέουσαι αἰγῶν, διὰ τὸ εἶδος ἔχγειν αἰγῶν τὸν θεόν. Ποιοῦσι δὲ τινὰς τελετὰς αἰσχυρὰς, ἐν αἷς τὸν Πάνα ἱστοροῦσιν αὐλοῦντα, καὶ παρθένους δὴθεν αἰσχυρῶς γυμνουμένας καὶ χορευούσας, καὶ τινὰ αἰσχυρὰ ταῦτα παρέπεται· διό φησι· Συνεισφέρουσαι προῖκα πορνείας πόρον.

853 *Ταῖς σφῶν δ' ἐταίραις τὴν Ἀφροδίτην σοφοὶ*
854 *Μορφοῦσιν, ὡς θεοῖτο τῷ σοφίσματι·*
855 *Καὶ Φειδίᾳ τῷ παιδικῷ ἐν τῷ δακτύλῳ*
856 *Τῆς παρθένου γραφέντα πάντ' ἀρκεῖ καλῶ-*

Φειδίας τὸ μὲν γένος λέγεται Συρακούσιος, ἄριστος ἀστρολόγος τὴν τέχνην, Ἀρχιμήδους πατήρ. Οὗτος ἀγαματοποιὸς ὢν, καὶ Διὸς ξάνον κατασκευάσας ἐπὶ θρόνον καθήμενον, ὅπερ λέγουσιν Διὸς Φειδιακοῦ.

856 *Πόρνας γαοῖς τε καὶ θεοῖς τιμωμέναις,*
857 *Εὐφροσύνην μέλαιναν ἐν τῷ θηρίῳ (1).*
858 *Σεμνὸν γὰρ ἦν καὶ τοῖνον ἐν γαοῖς μέσοις*
859 *Τὴν Ἑλλάδος δέσποιναν, ἦς λόγος πολὺς,*
860 *Ἐξ Ἰακάρων φθαρεῖσαν αἰσχυρῶν λαῖδα.*

Tauri formam induit Jupiter propter Europam; fulmen fuit Junonis, cycnus Letæ, vir Semelæ gratia; ob Olympiadem draco, ob Danæum aurum fuit.

Aphroditen voluptatum dicunt patronam Græci ipsamque adorant, cingulum ei circumdantes, quod ea quæ a se auorem spectant, inhabitant. Plura ei attribuunt nomina, sicut aphrodisiorum nomine coitus nominatur. Cyprus porro et Paphia vocatur, ut variis in locis memoravimus.

Cerëum dicunt et Triptolemmum a Cerere res mysteriosas easque turpissimas nocturno tempore didicisse.

In bacebanalibus Græci phallis Dionysium honorabant. Est autem phallus e rufa pelle membri virilis simulacrum, quod collo, cruri alligantes deam saltando colebant, idque ob hanc causam: Bacchus e Semelæ, Cadmi filia natus, matrem fulmine tactam requirebat, eique per terras errabundo obviam venit Polymnus, et promisit matrem se monstraturum, si se amasio uti vellet. Bacchus cum annuisset, ille Lernæ esse Semelæ dixit. Bacchus ubi mare ingressus esset ut Lernam pergeret, Polymnus se addidit socium; Bacchus incolumis evasit; socius moritur. Dionysius membrum virile e ligno ficulneo confectum per omnem tempus ad illius memoriam asservabat. Hæc phallorum cultus est origo et causa. Phallus, nomen commune; ithyphallus membrum significat medio cruri cum prostasi alligatum.

Hermaphroditum duarum sunt naturarum, patre Mercurio, matre Venere prognati.

Mendetis nomine Pan apud Ægyptios colitur, deus capripes, hirci faciem præ se ferens. Colitur autem ea lege, ut caprinam carnem non edant, quod deus caput gerit caprinum. Festa agunt turpitudine non carentia, quibus Panna tibiis canentem, virginisque corpus nudum turpiter exercentes et saltantes, rebus indecoris operam dantes, introducunt.

Phidias Syracensis natus, astrologorum princeps, Archimedis pater, statuarius fuit, qui Jovem Olympium in throno sedentem sculpsit.

(1) Ita se habet versiculus in codice; at in edd. Εὐφρῶν, Φρῶνῃν, λέανταν αἰγὸς Θηρίαν.

Λαί, πόρνη ἦν ἐξ Ἰγχαρίων· φθαρεῖσα κατή-
τησεν εἰς Κόρινθον, κάκεισε δημοσίως ἐταιριζομένη,
ἣ τῆς βίβως ὤρα πάντας τοὺς τῆς Ἑλλάδος εὐ-
πάτριδας ἐφείλετο, χρήματα πολλὰ παρεχομένης·
ἥς καὶ εἰκόνας καὶ ἐπιγράμματα πολλοὶ ἀνετίθεσαν,
νεοὶς τιμῶντες καὶ δημοσίοις τόποις.

911 *Τῶν Ναζιραίων τῶν νέων συστήματα*
912 *Πλήθοντα καὶ στίλλοντα τοῖς ἔθνοσιν καλοῖς,*
913 *Ἄ πυρθένοι τιμῶσιν μέχρις αἵματος.*

Ναζιραῖός ἐστιν ὁ τῷ Θεῷ ἀπειρωμένος, οἷος ἦν ὁ
Σαμουὴλ καὶ ὁ Σαμφών· νέους δὲ φησι Ναζιραίου
τὰ πλήθη τῶν παρθενουόντων καὶ ἀσκουμένων, ὧν
ἀπειρός ἐστιν ἀριθμὸς· ἐν ἀνδράσι καὶ γυναῖξι θεω-
ρούμενος.

914 *Τί σοι λέγοιμι ἄν θέκλαν, ἢ εἶν' ἢ τίνας,*
915 *Ὅσαι Θεῷ τὸ κάλλος ἐσφραγισμένον*
916 *Ἰθρεῖν θέλουσαι, κινδύνοισι προσέδραμον;*
Κεῖται ἡ περὶ Θέκλης ἐξήγησις ἐν τῷ γ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ PK'.

Γνώμαι τετραστικῶν (1).

3 *Κλέπτεις τὰ σαυτοῦ μὴ διδοῦς· καιροῦ χρόνου·*
4 *Ἀνανίας κειθέτω σε Σάπφειρά τε.*

Ἀνανία· καὶ Σάπφειρα κλέπται· τυγχάνοντες, ὑπὸ
Πέτρου τοῦ ὀποστολοῦ κατακριθέντες διεφθάρσαν.
Κεῖται ἐν τῷ γ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ PKA'.

Περὶ Παρθενίας (2).

20 *Τί μοι τὰ πόρρω; κειμέτω δ' ἑωσφόρω*
21 *Μὴ συγκαιτηγέθησαν ἀγγέλων χοροί;*
Ἐωσφόρος πεσὼν καὶ ἀστραπὴ λέγεται ὁ διάβολος.
Ὁ μὲν γὰρ Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ· *Πῶς ἔπεσεν ὁ*
ἑωσφόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; ὁ δὲ Κύριός φησιν·
Ἐθάρουν τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ πεσόντα. Κεῖται δὲ ἡ ἐξήγησις ἐν τῷ β' λόγῳ.
32 *Τί δ' οὐκ Ἰούδας ἦν φονεὺς τοῦ Δεσπότου;*
25 *Ἄλλ' οἱ μαθηταὶ δόξα· τοῦτο δ' οὐ σκοπεῖς;*
Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

44 *Ἄλλοι δὲ φενγέτωσαν, ὡς θῆρες ποτε,*
45 *Τὸ Σινὰ πλάξιν ἐρτυπουμένου νόμου.*
Κεῖται ἡ παρούσα ἐξήγησις ἐν τῷ ιβ' καὶ ἐν τῷ μβ'
λόγῳ.

Lais meretrix, Iccaris oriunda, Corinthum venit ibique publice corpore quaestum fecit; faciei venustate
Græcos omnes nobili genere ortos alliciebat, qui ipsius favorem magno pretio emebant; amplam porro
poetis et pictoribus materiam præbuit; honorata est in templis et locis publicis.

Nazaræus Deo est consecratus, ut Samuel, ut Samson; adolescentes autem dicit Gregorius multitudi-
nem caste et cum pietate viventium, quorum infinitus est numerus inter viros et mulieres.

Narratio de Thecla in III carmine legitur.

CARMEN CXX. Sententiæ tetrastichæ.

Ananias et Saphira furti convicti a Petro apostolo et damnati expirant.

CARMEN CXXI De virginitate.

Lucifer cadens et fulgur vocatur diabolus. De eo Isaias dixit: *Quomodo cecidit Lucifer qui mane orieba-
tur?* Dominus autem dixit: *Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem.*²

CARMEN CXXIII. Contra iracundiam.

Moses et Aaron, populi Israel prophetae et duces, jussi filios Israel a servitute Ægyptiaca liberare, ut
supra diximus, multis Ægyptios afflixerunt plagis; Deus enim signis et miraculis in ipsis fortis fuit. In
principio Aaron virgam coram Pharaone projecit, quæ in colubrum versa est; item Ægyptiorum male-
fici virgas suas projecerunt, quæ versæ sunt in serpentes; sed virga Aaronis devoravit virgas illorum,
¹ Isa. xiv, 12. ² Luc. x, 18.

) Ed. nov. p. 597.

49 *Ἄν δὲ προσδέη καμψάκης σοι πηγῶναι*
50 *Ἰδρεῖα τε δώσει πυθμένος γεωργίας.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἠλίαν καὶ τὴν Σεραφίταν χρι-
σαν ἱστορία ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ.

51 *Ἄρτοις τρέφονται πάντα μύριος λαός,*
52 *Πόσῳ σὺ μάλλον ἢ Θεοῦ παραστάτις;*

Κεῖται ἐν τῷ α' καὶ β' λόγῳ.

57 *Ἢ καὶ καιροῦν προθεῖσα τῷ Θεῷ σὺ γε*
58 *Ἀποστερήσεις, καὶ Σοδόμων ἢ Γυγούσα πῖρ*
59 *Παλινδρομήσεις; Μὴ ἴδως κυγῆς ἀλός.*

Κεῖται ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ.

62 *Χριστὴς τί γλώσσης ἐστὶν εὐτελέστερον,*
63 *Ψιλῆς τε διδράχμου τε τῶν ἀναστάτων*
64 *Ἄλλα κλαπέντα καὶ στρατὸν διώλεσεν.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Ἀχαρ ἐξήγησις ἐν τῷ ιβ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ PKB'.

Κατὰ θυμοῦ.

61 *Εὐθύς βέησον τῶν μαθητῶν ῥήματα·*
62 *Ἐπιστάτα, κλέδων μὲν δεινῶς ἀμφέπει,*
63 *Τίναξορ ἔπαρον καὶ σὸν ἐκώσσεις στόλον.*

Κεῖται ἐν τῷ ιθ' λόγῳ.

186 *Τίνας μάλιστα προσφιλέστατοι Θεῷ;*
187 *Τί πρῶτον ἢ μέγιστον ἐξησηκότες;*
188 *Μωῦσῆς ἐκεῖνος, Ἀαρῶν, οἱ φίλιτοι,*
189 *Δαβὶδ, Σαμουὴλ, εἶτα Πέτρος ὕστερον·*
190 *Οἱ μὲν γε μαστιχθεῖσαν Αἴγυπτον τόσαις*
191 *Πιληγαῖς ἀσωφρόνιστον εἶλον· ἀλλ' ἔμω*
192 *Φειδοὶ προσήγησθ' ὡς τῷ Φαραῶ θράσος,*
193 *Ἐως ἐπεκλύσθησαν ἐκ τῆς ὕδρευς,*
194 *Οἷς μὴ τὸ μακρόθυμον ἤνεργεν σέβας*
195 *Ὅς ἄν μάθωσι πάντες αἰδεῖσθαι τόδῃ.*

Μωῦσῆς καὶ Ἀαρῶν προφῆται· ὑπάρχοντες τοῦ
λαοῦ Ἰσραὴλ, καθηγοῦμενοι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τῆς
Αἴγυπτου κακώσεως ἐξεκλύσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ στα-
λέντες, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ διεξήλομεν λόγῳ, πολλὰς
μάστιξι τοὺς Αἴγυπτιοὺς ἐκάκωσαν, τοῦ Θεοῦ ση-
μείοις καὶ τέρασι συνεπισηύοντες αὐτοῖς. Πρῶτον
μὲν οὖν τὴν βάρδον ἀπέναντι Φαραῶ ῥήψας Ἀαρῶν
εἰς δράκοντα μετέβαλεν· ἐποίησαν δὲ ὡσαύτως καὶ
οἱ τῶν Αἴγυπτίων ἐπιστοδοὶ ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν,
καὶ τὰς ἰδίας ῥήψαντες βάρδους· εἰς ὅρας μετεποη-
σάν· ἀλλ' ἡ βάρδος ἡ τοῦ Ἀαρῶν τὰς ἐκείνων κατέ-
πιεν βάρδους, ὅθεν τὸ μὲν τέρας ἀνόνητον ἦν· τοῦ

Φαραῶ ἀνθρώπων ἐνός... τάξαντος, πλῆξαι; τῆ βλάβῃ
 ἐδ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ Μωϋσῆς εἰς αἷμα μετέβαλεν·
 εἶτα βατράχους ἡ γῆ ἀνέδωκεν ὀλεθρίους, καὶ σκνί-
 πες τὴν γῆν ἀμφεκάλυψαν καὶ τὸν ἀέρα· τῆς δὲ
 κυνομίας αὐτῆς ἡ τῶν Αἰγυπτίων γῆ πλήρης γέγο-
 νεν· καὶ τοῖς τετράποσιν· εἶτα θάνατος ἐπῆλθεν, καὶ
 φλυκτίδες πρὸς τοῦτοις ἀναζέουσαι τοῖς σώμασιν
 τῶν ἀνθρώπων· ἔβραζε δὲ χάλαζα πυρὶ σύμμικτος
 αὐτοῖς· ἐπὶ δὲ τοῦτοις ἀκρις ἐπελοῦσα, πᾶσαν βο-
 τάνην ἀπόλεσεν ἐν Αἰγύπτῳ· σκότος ἔπειτα ψπλα-
 φητὸν τὴν Αἰγύπτου κατεκάλυψεν· ὕστερον δὲ πᾶν
 πρωτότοκον ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους ἀπόλετο τῶν
 Αἰγυπτίων· Ἐπὶ μὲν οὖν ταῖς εἰρημνίαις πληγαῖς
 ἀσπυρόνιστος ἦν ὁ τῶν Αἰγυπτίων κρατῶν, φιλαν-
 θρώπως δὲ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν καθ' ἑκάστην βί-
 σσαν τοῖς Αἰγυπτίοις προσηγάγοντο, τὸν Θεὸν αὐ-
 τοῖς ὄλω προκαθιστώντας. Τοῖς δὲ τὸ φιλόδηρον
 ἀνοίας περισσοτέρας ἔγινετο ἀφορμή. Τῆς γὰρ μά-
 στιγος λωφούσης, αὐτίκα τῆς συμφορᾶς ἐπιλανθανό-
 μενοι, περισσοτέρως ἐμαίνοντο. Τέλος δὲ τοῦ λαοῦ
 τῆς αὐτῆν ἐκδημήσαντος χώρας, κατὰ τὴν ἔρημον
 ὀδητούμενοι, θράσει πολλῶν κρατούμενοι καὶ ἀνοία,
 κατεβίωκον ὅπως αὐτῶν, οὔτε τῶν πληγῶν ὧν πε-
 πείραντο μνημονεύοντες, οὔτε τὸν φαινόμενον εὐλα-
 θεθέντες καθηγεμόνα Πῦρ γὰρ αὐτῶν νύκτωρ προ-
 ηγεῖτο κίονος σχήματι κατὰ τὸν ἀέρα διατεινόμενον,
 καὶ νεφέλη συσκιάζουσα μεθ' ἡμέραν. Ἀμφὶ δὲ τὴν
 Ἐρυθρὰν στρατοπεδεύσαντες θάλασσαν δι' ὅλης
 ἡλίστησαν τῆς νυκτὸς, ἥσινος διαιρεθείσης ἐκ θείας
 προστάξεως, ὁ μὲν λαὸς μέσσην διελάσας πεζεύων
 τὴν θάλασσαν διαπορθμεύει, εἶχος ἐναυτοῦ ἀκεί-
 θεν ὁμοίως ἀποπαγέντων ἐκατέρωθεν τῶν ὑδάτων.
 Οἱ δὲ δὴ κακοδαίμονες ἀμφὶ τὸν Φαραῶ θρασυτέρη
 τοῦ διατετημημένου καθορμήσαντες πόντου, θάπτεον
 ὑποδρύλοι γεγονότες, παντελῶς κατεποντίσθησαν,

τοῦτο τέλος οἰκτρὸν τῆς ἀβουλίας εὐράμενοι. Δι-
 φησιν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐπάγων, ὡς κρείσσον κα-
 ταφρονεῖν θρασυτήτος ἢ φιλανθρωπίας ὡδὲ πως·
 Κρείσσον θρασὺν γὰρ ἢ πρῶτον περιφρονεῖν· καὶ γὰρ
 ἀμεινον χείρονος ἢ τοῦ φιλανθρώπου καταφρονεῖν.
 197 Αἰνῶ Σαμουὴλ ὁς ποθ' ὕβριν δυσφορῶν
 198 Πήξαντος αὐτῶ τῆν διπλοῖδα τοῦ Σαοῦλ,
 199 Εἶτ' ἀξιωθεὶς ὡστε συγγνώμην ἔχειν
 200 Ἀφῆκεν εὐθύς τῷ λόγῳ τῆν αἰτίαν.

Σαοὺλ ὁ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, ἦν μὲν υἱὸς Κίς,
 ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, ὃς ἐχρίσθη βασιλεὺς ὑπὸ Σα-
 μουὴλ τοῦ προφήτου. Τούτῳ θρασὺς ἦν πόλεμος πρὸς
 τοῦς Ἀμαληκίτας· ἀπίοντι δὲ, διὰ Σαμουὴλ προσ-
 ἔταξεν ὁ Θεὸς μὴ φείσασθαι τοῦ Ἀμαλήκ, μηδὲ
 κατοικτεῖραι πρεσβύτερον ἢ νεανίσκον αὐτοῦ, μήτε
 μὴν γυναῖκα καὶ παιδίον ὑπομάζιον· ἀλλ' ἄρδην
 ἅπαντας ἀπολέσαι, καὶ μὴν τοῦτοις καὶ τὴν ὑπαρξιν
 συναπολέσαι, μήτε δὲ ζωγῆσαι τῶν κτηνῶν αὐτῶν
 τι, μηδὲ βοῦς ἱερεῦσαι καὶ θρέμματα τῆς αὐτῶν
 προνομῆς, ἢ τῷ Θεῷ προσοῖσαι παντελῶς ἐνετεῖλατο.
 Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Σαοὺλ ἀκηκῶς, τούναντιον ἅπαν
 διεπράξατο. Καὶ γὰρ αὐτῶν τοὺς νεανίσκους ἤλεθ-
 σεν, καὶ καλλιστεύοντα τῶν κτηνῶν ἐζώγρησεν, καὶ
 τὴν ὑπαρξιν προσόνμευσεν· ἐλθόντι δὲ τῷ Σαμουὴλ
 εἰς συνάντησιν, ἐπειράτο λαθεῖν. Ὁ δὲ Σαμουὴλ,
 ἄτε προφήτης τὸ πᾶν ἐγνωκῶς, « Τίς ἢ φωνῆ, εἶπε
 τῷ Σαοὺλ, τῶν ποιμνίων ἡ ἐν τοῖς ὠσίν μου ἐρχο-
 μένη; » Καὶ Σαοὺλ· « Ἐξ Ἀμαλήκ, ἄπερ ἐνήνοχα
 οὔσαι τῷ Θεῷ σου, » φησίν. Ὁ δὲ Σαμουὴλ ἀπεκρί-
 νατο· « Μεματαίωσαι σφόδρα καὶ ἠγνόηκας· ἀγαθὸν
 γὰρ ὑπακοῆ ὑπὲρ θυσιῶν, καὶ νῦν μεματαίωσαι σύ. »
 Ταῦτα εἰπὼν ἐξάνεστη· Σαοὺλ δὲ τῆς διπλοῖδος Σα-
 μουὴλ ἐπελάβετο, ἡ δὲ διεβράγῃ· στραφεὶς δὲ πρὸς
 αὐτὸν ἀπεκρίνατο· « Διέβρηξεν Κύριος τὴν βασι-
 λείαν ἐκ χειρὸς σου. » Καὶ ἦν Σαμουὴλ πενθὼν ἐπ'
 αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας· ὁ δὲ Σαοὺλ τὸν προσφῆτην

unde eorum miraculam irritum evasit. Cum autem cor Pharaonis induresceret, Moyses virgam sustulit et aquam fluminis percussit quæ versa est in sanguinem; deinde terra protulit ranas nocivas, et scyniphea terram et aërem replerunt, muscæ autem agros Ægyptiorum oppluerunt, hominibus et quadrupedibus adhaerebant. Post hæc mors advenit et in corporibus hominum pustule pullularunt; accessit graudo flammis mistus; deia locustæ Ægyptum omnem devastarunt; dense tenebræ omnem regionem obtexerunt. Deinde omne primogenitum Ægypti, a primogenito hominis usque ad primogenitum pecudum interit. Sed cum nec omnibus his plagis cor Pharaonis moveretur, Moses et Aaron post singulas calamitates ad Deum accesserunt pro Ægyptiis deprecaturi; sed prophetarum humanitas Ægyptiorum dementia auxit. Quoties enim plaga cessaret, calamitatis oblit, inajore cum furore sæviebant. Postremo populum egressum magna cum audacia et imprudentia persecuti sunt per desertum iter facientes, plagarum quibus nuperrime afflicti fuerant, immemores, et clarum ducem haud timentes. Noctu populum præcedebat, ignis, columnæ instar in aere, interdum nubes. Castris juxta mare Rubrum positis tota nocte quieverunt et filii Israelis per medium mare, Dei jussu transierunt; erat enim mare sicut murus a dextra et a læva. Incantatores qui regem stipabant, mare divisum cum ingressi essent, subito immersa a fluctibus absorptique sunt, atque ita morte miserabili temeritatem suam expiarunt. Quamobrem Gregorius monet quantum benignitas præstet supplicis. Melius enim est nebulonem quam virum benignum parvi æstimare.

Saul, rex Israel, filius fuit Kis e tribu Benjamin, et a propheta Samuel rex unctus. Exortum tum est bellum grave contra Amalecitas; ad quod proficiscenti Deus mandavit per Samuel ne parceret Amalec, seni, nec mulieri, nec parvulo lactenti, sed omnes interliceret, supellectili cæterisque omnibus disperditis, nullam bestiam captaret, neque tantos immolaret, nisi Deo. His auditis, Saul aliter prorsus egit. Nam eorum adolescentibus pepercit, et optima armenta capavit et bona rapuit. Samuelem qui interim adventaverat effugere studuit. Propheta autem omne compertum habens: Quæ est, inquit Sauli, hæc vox gregum quæ resonat in auribus meis? Et Saul: De Amalec; nam necessaria apportio ad immolandum Deo. Respondit Samuel: In vanum operatus es, nescius; nam obedientia præstat victimæ. His dictis surrexit; Saul autem summum ejus pilius apprehensum laceravit. Ad quem se convertens Samuel dixit: Erripuit Dominus regnum e manu tua. — Ex eo tempore Samuel eum lugebat quotidie. Saul autem prophetam orabat et obsecratur ut coram senioribus populi eum laudaret. Propheta, misericordia motus, assensu

ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ δοξάσαι αὐτὸν ἐξελιπάροι. Καὶ δὴ συγκαταβάσει χρησάμενος ὁ προφήτης, ὑπὸ τε συμπαθείας κατακαμφθείς, αὐθις ὑποστρέψας τῷ λαῷ τὸν βασιλέα περιδοξὸν καταστήσας, ἐπειράτο δι' οἴκτου τὸν Θεὸν αὐτῷ καὶ πάλιν εὐμενῆ καταστήσαι. Ταῦτα μὲν ἡ τοῦ προφήτου συμπάθεια καὶ πραδότης· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἀδέκατος ὢν δικαστὴς καὶ προβλέπων, μὴ πενεθεῖν ἐπὶ Σαοὺλ τῷ Σαμουὴλ διετάξατο, τοῦ βασιλεύειν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ παρωσάμενος· ἀλλ' εἰς Βηθλεὲμ ἐξ αὐτῆς ἀπάραντα, τὸν υἱὸν Ἰεσσαὶ Δαβὶδ εἰς βασιλέα χρίσαι τὸν ἐν τῷ ποιμνίῳ προτέταξεν· καὶ γὰρ ἀγαθὸς τῷ Κυρίῳ.

202 Δαβὶδ ὑπομνήσθητι καὶ τῶν κρουμάτων,
 203 Ἐξ ὧν ποτηροῦ πνεύματος Σαοὺλ ποτε
 204 ἠλευθέρωσεν· εἶτ' ἀνημέμενος τυχῶν
 205 Φεύγων, ἀλύων τὸν περὶ ψυχῆς τρέχων (1)

206 Δοθέντος αὐτῷ τοῦ Σαοὺλ ἐφείσατο·
 207 Καὶ τοῦτο δις τε καὶ μῶρις σεσωσμένος·
 208 Ἡ διπλοῖς γνώρισμα τῆς ἐξουσίας
 209 Κεκαρμένη, φανὸς τε τοῦ κράτους κλακίς.

Πολλῶν ὁ Σαοὺλ εὐεργεσιῶν διὰ Δαβὶδ ἀπολαύσας, πολυτρόπως αὐτὸν ἐπεβούλευεν· ὁ δὲ τόπου ἀμείθων ἐκ τόπου, τοῦ μάτῃν ἐχθραίνοντος αὐτῷ τὴν κακίαν ἐξέκλιεν. Ποτὲ γοῦν οἱ Ζηφαῖοι (πόλις δὲ τῆς Χαναταίας Ζήφαι), πρὸς Σαοὺλ παραγενόμενοι, τὸν Δαβὶδ κρυπτόμενον παρ' αὐτοῦ καταμήνουσαν ἐν Ἐγγαδῇ. Καὶ δὴ Σαοὺλ ἐξ Ἰσραὴλ τρισχίλους ἐπιλεξάμενος ἄνδρας ἐκπορεύεται συλλαβεῖν αὐτὸν, καὶ γεώμενος ἐν σπηλαίῳ Σαοὺλ εἰσῆλθεν παρασκευάσασθαι· καὶ γε Δαβὶδ ἐνδότερον ἄμα τοῖς αὐτοῦ κρυπτόμενος ἦν· ὡς δὲ Σαοὺλ καὶ πάντες ὑπνωσαν οἱ περὶ αὐτὸν, παρώτρυνον τὸν Δαβὶδ οἱ περὶ αὐτὸν ἀναστάντα πατάξαι τὸν Σαοὺλ, ταύτην εἶναι φάσκοντες τὴν ἡμέραν, ἥ τὸν ἐχθρὸν εἰς χεῖρας ἀποκλείσειν

αὐτῷ τὸν Θεὸν προηγόρευται, ὡς ἂν αὐτῷ χρίσασθε κατ' ἀρέσκειαν· Δαβὶδ δὲ μηδαμῶς τοῦτο πράττειν ἐπωμόσατο τὸν Θεὸν, εἰ τὴν χεῖρα τοῦ διαφθεῖραι τὸν χριστὸν ἐποίσει Κυρίου· πλὴν ὅτι τῆς διπλοῖδος Σαοὺλ λαθρῶς ἀποκείρας τὸν εὐχέρωτον ἐφείσατο διαφθεῖραι, πλείους λόγους πεπεικῶς τοὺς συνόντας αὐτῷ μὴ δεῖν ὑπωσοῦν μὴδ' ὅσων τῷ χριστῷ Κυρίου τῷ βασιλεῖ λοιμῶς ἐπιέναι, μηδὲ χεῖρας αὐτῷ φονίους ἐπανατίειναι. Οὗτος εἶπεν· οἱ δὲ τοῖς λόγοις ὑπέκωνον, οὐδ' ἠπαύθησαν, ἀλλ' ἠσύχασαν. Ἀναστὴς δὲ Σαοὺλ τὸν Δαβὶδ προθυμούμενος συλλαβεῖν, εἶχετο τῆς ὁδοῦ· βραχὺ δὲ προΐει, καὶ Δαβὶδ κατὰ πόδα τοῦ σπηλαίου προσηθῆσας, καθάπερ ὑψιπέτης ἀετὸς περὶ δῶν ὑπεριπτάμενος χαμαιπετῶν ἔσται, καὶ λόγους προσεφώνει ταχυτάτοις τὸν βασιλέα, καὶ δὴ φησι· «Κύριε βασιλεῦ.» Σαοὺλ δὲ τὴν φωνὴν ἐπεγνωκῶς εἶναι τοῦ Δαβὶδ ἀπεστράφη· καὶ φησιν ὁ λαλῶν· «Τί τὸ ἀδίκημά μου, καὶ τί τὸ ἀμάρτημά μου ἐναντίον σου, ὅτι καταδίωκεις ἐπίσω μου, ὡς καταδίωκει ὁ νυκτικόραξ, καὶ δεσμεύεις τὴν ψυχὴν μου λαβεῖν αὐτήν; Ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ σου, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ βλέπουσι τῶν μετὰ σοῦ, ὡς ἀπέκλεισέν σε Κύριος εἰς τὰς χεῖράς μου ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ οἷα ἠθρολήθη ἀποκτείναι σε· καὶ τὸ πτερύγιόν Ἰδοῦ τῆς διπλοῖδος σου ἐν τῇ χεῖρὶ μου, καὶ οὐκ ἀπέκτακά σε· καὶ νῦν ἐπίσω τίνοσ καταδίωκεις σὺ βασιλεῦ Ἰσραὴλ; ὅπισθε κυνὸς τεθνηκότος ἢ ψύλλου ἐνός. Γένοιτο Κύριος εἰς κριτὴν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον σοῦ, ἡ δὲ χεῖρ μου οὐκ ἔσται ἐπὶ σέ, καθὼς λέγει ἡ παραβολὴ ἡ ἀρχαία, Ἐξ ἀνόμων ἐξελεύσεται πλημμύεα, ἡ δὲ χεῖρ μου οὐκ ἔσται ἐπὶ σέ.» Ταῦτα μὲν ὁ Δαβὶδ· Σαοὺλ δὲ κατανοήσας ἔκλαυσεν, καὶ φησι· «Φωνὴ σου αὕτη, τέκνον Δαβὶδ·» καὶ ἔκλαυσεν, καὶ εἶπεν Σαοὺλ· «Διναῖος σὺ ὑπὲρ ἐμέ, ὅτι ἀνταπέδωκάς μοι ἀγαθὰ, ἐγὼ δὲ ἀνταπέδωκά σοι πο-

est; et conversus ad populum magnificavit regem et ut ei propitium et benevolum Deum efficeret studuit. Quæ omnia propheta misericordiam et benignitatem designavit. Deus autem iudex justus et perspicax vetuit Samuelem ne postea lugeret eum quem expulerat, ne regnaret super Israel; sed mandavit ut iret Bethlehem, et in medio gregis filium Jesse Davidem regem ungeret; is enim complacuerat Deo.

Benevolentis multis a Davide affectus Saul, plus semel ei insidiatus est; hic autem ex alio in alium locum fugit, inimici insidias evitavit. Quondam Ziphæi (Ziphæ Chanaan urbs est) ad Saul venerunt nuntiantes, David apud ipsos latitare et morari in deserto Engaddi. Igitur Saul collectis tribus millibus delectorum virorum ex omni Israël profectus est ad eum comprehendendum. Et cum venisset ad speluncam, ingressus est ut alium exoneraret. David autem et qui cum eo, in ea spelunca reconditi erant. Saul et socii dum ibi dormiebant, socii exhortati sunt Davidem ut Saulem interficeret, hanc diem esse, dicentes, quod Deus pollicitus esset se Saulem in Davidis manus daturum esse. Davides nunquam se id facturum Domino juravit ut manum in unctum Dei injiceret. Tantummodo oram vestimenti Saulis clam atscidit, et quem facile capere poterat, ei pepercit, et suis diserte persuasit nefas esse, ut aliquid mali inferatur uncto Domini aut manus homicidæ ei injiciantur. Loquenti Davidi servi obtemperarunt et requieverunt. Saul surrexit ut Davidem prebenderet, lente progressus est. David autem et ipse e spelunca egressus, quasi aquila humiles aves superat verbis amicissimis compellavit Saulem, dicens: Domine, rex! Saul agnita voce Davidis reversus est; David autem: Quid mali feci? quid in te peccavi, et cur me etiam noctu persequeris, et insidiaris animæ meæ? Ecce hodie viderunt oculi tui et oculi comitantium te, quod Dominus te tradidit in manus meas, et non cogitavi de te occidendo. Cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea, et memento manum meam contra te non extendisse. Quem persequeris nunc, rex Israel? canem mortuorum insequeris, et pulicem. Sit Dominus iudex, et judicet inter te et me; sicut et in antiquo proverbio scriptum est: Ab impiis egredietur impietas; manus ergo mea non sit in te. Hæc ubi Davides dixisset, Saul gemens et cum lacrymis dixit: Vox hæc tua est, mi fili David; justior tu es quam ego; tu enim mihi tribuisti bona, ego autem mala tibi reddidi; et hodie annuntias quod tradidit me Dominus in manus tuam, et non occidisti me. Quod si quis invenit inimicum suum et dimittit eum in pace, Dominus ei retribuet, quomodo tu in me operatus es. Et nunc scio te regnaturum esse et habiturum in manu Israel: jura mihi nunc, te non ablaturum esse nomen meum post me e domo patris mei. Et jura-

^o I Reg. xxiv, 12 sqq.

^o) cta cod.

νηρά· καὶ νῦν ἀπήγγελάς μοι, ὡς ἀπέκλεισέν με Κύριος εἰς τὰς χεῖράς σου, καὶ οὐκ ἀπέκταχάς με· καὶ εἰ εὖροι τις τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ καὶ προπέμψοι αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, καὶ Κύριος ἀνταποδώσει αὐτῷ ἀγαθὰ ὡς τρόπον πεπονηκάς μοι· καὶ νῦν οἶδα ὅτι βασιλεύων βασιλεύσεις ἐν Ἰσραὴλ, καὶ στήσεται ἡ βασιλεία Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ σου, καὶ νῦν ὁμοσόν μοι, ὅτι οὐκ ἀφανίσεις τὸ ὄνομά μου μετ' ἐμέ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου. » Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ· καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ταυτὸ μὲν ἐποίησεν, καίτοι τὰ χειρίστα πεπονθῶς· ἀλλ' οὐκ ἀνῆκεν τὴν ἀπειλήν ἢ μὴ βουλευθεὶς συνίνασι τοῦ ἀγαθούνα Σαουλ, ἐπεὶ μηδαμῶς ἤρεμον ἢ μοχθηρία. Πάλιν δὲ στρατοπεδεύσας, ἐπ' αὐτὸν ἐκπορεύεται· καὶ δὴ λαμπηδῶσι τυπεὶς κατὰ κράνους ἡλιακαῖς ὑπὸ λαμπήνῃ ἐν ἀγρῷ, καθ' ἣν δὲ καὶ σκιάδιον· τῷ δὲ πρὸς κεφαλῆς ψυχροῦ πλήρης φακῆς ὕδατος ἦν καὶ ὄρου. Ὡς δὲ γλυκὺς τοὺς ἄμφ' αὐτὸν σὺν αὐτῷ κατεῖχεν ὕπνος, τὸν φακὸν ὁ Δαβὶδ ἀφελόμενος ὤχετο· καὶ τὸ ὄρου μικρὸν ἐν μέσῳ· καὶ τῶν βλεφάρων αὐτοῖς τὸν ὕπνον ἐξετίναξεν εὐκραῶν ἀνέμων συρίγματα ἤρεμαῖα, σὺν τέπειγες ἤχουσι· ἐξ ἀκρεμόνων· περὶ δὲ τὸν Σαουλ ἄλλοθεν ἄλλος περιστάδων τεύχεσιν ἀστράπτοντες περιεστῆκεισαν. Ὡς δ' ὁ πάνυ μάλιστα τῆς δυνάμεως καθηγούμενος Ἀβενήρ, ἔστι δὲ μάλα πλησιέστερον ὁ Δαβὶδ, ὀνειδείους τὸν Ἀβενήρ κατακερτομῶν ὁ γλυκύτερος· « Ἰσὶ, φησὶ, θανάτου πάντες ὑμεῖς, οἱ φυλάσσοντες τὸν κύριον ὑμῶν τὸν βασιλέα, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς διαφθεῖραι τὸν βασιλέα, καὶ οὐκ ἦν ὁ αἰσθανόμενος· καὶ νῦν τῶν παιδῶν ἐν διελοέτω, καὶ τὸν φακὸν τοῦ ὕδατος ἀνελέτω καὶ τὸ ὄρου, καὶ γίνεσθε εἰς υἱούς δυνάμεως, καὶ φυλάσσετε τὸν κύριον ὑμῶν τὸν βασιλέα. » Καὶ ταῦτα εἰπόντων, καὶ τὸ σκεῦος ἐπιδοῦς, καὶ πιστωσάμενος ἔργῳ τὸν βασιλέα, καὶ αὐθὺς εὐχέριωτον αὐτὸν καταστήσῃ, πρὸς ἑαυτὸν ἐκπορεύθη. Τρίτον ἄλλοτε πάλιν ὁ Σαουλ αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσας, καὶ γενόμενος σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ, φήμης ἐπικαταλαβούσης,

ὡς ἐπέθεντο ἀλλόφυλοι τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁποστράφας, οὐ προσέθετο τὸν Δαβὶδ εἶτι πολεμεῖν. Τὸν μὲν γὰρ αὐτίκα πόλεμος ὁ τῶν ἀλλοφύλων ἀλωτῶν ἀπειργάσατο· τὸν δὲ Δαβὶδ εἶχε μὲν ἡ Σικελὰς οὐ μακρὸν ἐπὶ χρόνον, εἶχε δὲ μετέπειτα Χεθρὼν τοῦ Ἰούδα σκήπτρου βασιλεύοντα· εἶχε δὲ τοῦτον πάντως ἡ θεῖα μετέπειτα πόλις Ἱερουσαλήμ Ἰσραὴλ βασιλεύοντα.

210 *Τι δεῖ λέγειν τὸν υἱὸν ὡς ἠνέσχετο*

211 *Τὸν πατροφόνην καὶ τῶν ἄρρων ἀπρεπῆ;*

212 *Ὅπου γ' ἐκείνον καὶ κλέει τεθνηκότα,*

213 *Θρήνοις τε πολλοῖς ἀνυκαλεῖ καὶ λόγους,*

214 *Τὸν μνηστῆρα τε τοῦ πάθους ἀμύνηται*

215 *Ὡς περ λαῶν τιν' ἐχθρὸν οὐκ εὐάγγελον.*

Κεῖται ἡ ἱστορία ἐν τῷ 57 λόγῳ.

218 *Ὡς καὶ προσάντης τῷ στρατῷ κατασταθεὶς,*

219 *Μικροῦ γενέσθαι τοῦ κράτους ἀλλότρου.*

Ὡς πενθῶν ἦν Δαβὶδ τὸν Ἀβεσσαλῶμ, μαθὼν ὁ στρατὸς ὑλάθειτο τὴν πύλην εἰσιεῖναι τῆς πόλεως, εἰ μὴ παρκατὰς Ἰωάβ ὁ τῆς δυνάμεως ἄρχων ἐπιπληκτικοῖς· βήμασι τὸν Δαβὶδ ἐπισθεν ἀναστάντα, τὸν στρατὸν τῆς ἀγαθῆς προθέσεως ἀποδέξασθαι καὶ συμμαχίας, ἢ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὸν Ἰσραὴλ τὴν ἡμέραν ἀποστήσασθαι, καὶ τοῦ κράτους ἀλλότρου αὐτὸν καταστήσῃ. Ταύτη δὲ τὸν Δαβὶδ εἰζῆντα, τοὺς πολεμιστὰς ἀποδέξασθαι λέγεται. Τοῦ δὲ τοσοῦτου πράγματος τῆς νίκης, τὴν Δαβὶδ συμπάθειαν, καὶ τῆς βασιλείας οικειοτέραν αὐτῷ τὴν φιλανθρωπίαν ἀποδείξει, σκοπὸς τῷ βίῳ Γρηγορίῳ.

220 *Τι δ' οὐ τὸν ὄβριστην Σεμεὶ ἐγκαρτερεῖ*

221 *Δύσφημον ἔντα τῷ κλέει τῆς εἰσόδου;*

Ὁ Δαβὶδ ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλῶμ ἀποδιδράσκων, λίθοις βάλλοντα τὸν Σεμεὶ πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ἔρου· Ἐλαιῶνος, καὶ πολλαῖς ὕβρεις δυσφημῶντα, φέρων ἤπιως, οὐ προσέσχευεν (ὁ δὲ Σεμεὶ τῶν οικείων ὑπήρχε Σαούλ)· βουλήθῃντι δὲ τῶν παιδῶν ἐντὶ διελθεῖν, καὶ ζῆσει τοῦ ζῆν τὸν ὄβριστην ἀπαλλάξαι, (τῶν δὲ Σαρουίας υἱὸν ταχύπους ἦν Ἀσαήλ), οὐ μόνον ἀπειργεῖται τῆς ὁρμῆς, ἀλλ' ἔζη

vit, et abiit unspquisque pro libito. Sic igitur fecit, quanquam pessima quaque esset passus. Rursus composito agmine adversus illum progressus est, et mediis in agris solis radios repercutiebant galea, et curius regalis quem vexillum obumbrabat, hasta et scyphus aqua plenus ad caput regis; dulcis regis serenos regemque ipsum tenebat somnus. Tulit David hastam et abiit; in medio stabat exigua hasta; nec e palpebris eorum somnum expulerunt lenis auræ lenti stridores, fritinnientibus super arborum ramis cicadis. Circum regem per alteinas vices excubabant custodes regii; dux autem exercitus totius Abner. Qui cum propius stetit, David severe increpavit Abnerum: Filii mortis estis, qui custoditis dominum vestrum regem; intravit enim unus ut interficeret regem, et vos non vidistis. Veniat nunc unus e servis regis et tollet scyphum et hastam, et estote filii fortes, et custodite dominum regem vestrum. Et cum hæc dixisset, scyphum reddidit et fidei pignus dedit regi, quem iterum capere facultas erat, et domum reversus est. Dein tertio Saul exercitum contra Davidem conscripsit et ei appropinquabat, cum fama exiit terram Israel ab alienigenis obsessam esse. Retroversus est igitur et destitit a Davide bello persequendo. In eo bello brevi victus est; David autem per aliquod tempus Sicelæ habitabat, et postea Hebron; postremo autem Jerusalem caput fuit regis Israel.

Exercitus cum audivisset Absalomum a patre defleri, portam urbis intrare hæsitavit. Tum Joab, dux copiarum, ingressus ad Davidem, verbis eum acerrimis exhortatus est ut exercitum ducendo fortitudinis exemplum daret; si n minus, alium ejus loco regnatorum, asseruit. Davides hujus vocem auscultasse et militum causam amplexis esse traditur. Divinus Gregorius hanc victoriam referens demonstrare conatur humanitatem ei quam regnum magis cordi fuisse.

David a facie Absalon fugiens cum de monte Olivarum descenderet, Simeï hominis ei subditi convicia et lapides in ipsum contumeliose missos patienter passus est; et cum unus e comitibus gladio insolentem perfolere vellet (Asael autem erat cursor), non solum ne faceret impedit, sed etiam severe increpans: « Quid, inquit, vobis mihi que commune, filii Sarvia? Sinite Semeï maledicere; Dominus enim præcepit

καὶ λόγοις ἀνιάζουσιν βάλλεται· εἰ τι μοι καὶ ὑμῖν, λέγοντος τοῦ Δαβὶδ, εἰ υἱοὶ Σκρῦτας; Ἄφετε τὸν Σεμεὶ καταράσασθαι τὸν Δαβὶδ, ὅτι Κύριος εἶπεν αὐτῷ, εἰ πως ἴδοι Κύριος τὴν ταπεινώσιν μου καὶ ἀποστρέψει μοι τὴν βασιλείαν, ἀντὶ τῆς κατάρας. Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ τοῦ Θεοῦ συνήθως εὐεργετήσαντος τὸν Δαβὶδ, ἐπανόντι καὶ πορθμύοντι τὸν Ἰορδάνην, ἰκέτης οἰκτρὸς ὁ Σεμεὶ παραστὰς, τὴν ἁμαρτίαν ἀναμνηστικῶν, τῆς φιλανθρωπίας ἀντιτυχεῖν ἐλιτάζετο· καὶ τῆς μὲν αὐτίκα παραπολαύσας, ὅτι μὴ χρῆσθαι εἶχε φρόνημα, μετὰ τὴν Δαβὶδ ἀποβίωσιν κακῶς τοῦ ζῆν τῷ Σολομῶντι περιτυχῶν ἀπηλλάγη.

222 Πέτρον δὲ ᾄδῃ τοῦ σοφοῦ τεθαύμακα,
 223 Ὡς μακροθύμως καὶ λαῶν νεανικῶς
 224 Ἦνεργε Παύλου τὴν καλὴν παρρησίαν,
 225 Καὶ ταῦτ' ἐν ᾧσιν τελικουτῶ καὶ τόσους
 226 Ἐπαινεταίς τε καὶ μαθηταῖς τοῦ λόγου.
 227 Ὁ συντρέπεις οὐ καλῶς ἦν ἔθνεσιν,
 228 Εἰ καὶ τὸδ' ᾄδῃ ὡφελήσῃ τὸν λόγον.

Παῦλος ὁ θεοπέσιος Γαλάταις ἐπιστέλλων τάδε φησὶν· Ὅτε ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ πρόσωπον ἀντέστην τῷ Κηφᾷ, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθειν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἔθνῶν συνήθειον· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστειλλον καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι· ὥστε καὶ Βαρνάβας συνυπήχθη τῇ ὑποκρίσει αὐτῶν. Ἀλλ' ὅτε ἴδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων· Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἔθνικῶς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς ζῆς, πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαῖσιν; Ταῦτα Παύλου φήσαντος, Πέτρος ὁ θαυμάσιος μάλα χαίρων ἀποδεξάμενος, τὸ μὲν σφάλμα διωρθώσατο (καὶ γὰρ ἀπτεται μῶμος καὶ τῶν ἀρίστων, ὡς εἶναι μόνου

Θεοῦ τὸ ἀνέγκλητον), τῆς δὲ παρρησίας τὸν Παῦλον ἐπαινεσας, φίλον εἶχεν ἐλέγχοντα, τῆς κενωδίστου προσλήψεως τὸ καλῶς ἔχον προτιμήσας. Οὐ γὰρ τὸ πρῶτος εἶναι καὶ τῶν ἄλλων θεολόγων ἀκρότατος (1), καίπερ τοσαύτην δόξαν κεκτημένος, ἀνεμέτρησεν τῇ τοῦ Παύλου παραινέσει.

231 Οὐκ ἂν παρέλθοιμ' οὐδὲ τὸ Στεφάνου καλόν,
 232 Ὅν οὐδ' ἀπαρχὴν μαρτύρων καὶ θυμάτων,
 233 Ἀλλοῖς ἐχώννυε', ἀλλ' ὁμως τοῦ θαύματος
 234 Μέσος λιθασμοῦ φθόγγος ἐξηκούετο·
 235 Αὐτὸς τε συγχώρησιν ὡς εὐεργεταίς
 236 Διδοὺς λιθασταῖς, τὸν Θεόν τ' αἰτούμενος.

Στέφανος γέγραπται πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως. Οὗτος πρῶτος διάκονος ἐπὶ τῆς χρεῖας ὅπου τῶν ἀποστόλων καταστάς, συνέχυνεν τοὺς Ἰουδαίους, ἀποδεικνύς τὸν Χριστὸν Ἰῶν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκλεκτόν. Τῶν δὲ τῷ Στεφάνῳ συμβαλλόντων (Λιθερινοὶ δὲ, καὶ Κυρηναῖοι, καὶ Ἀλεξανδρεῖς· οὗτοι, καὶ Κιλικεῖς, καὶ Ἀσιανοὶ), μὴ δυναμένων αὐτῶν ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ὃ ἐλάλει, μάρτυρας κατ' αὐτοῦ ψευδεῖς· ἐπὶ βλασφημίᾳ συστήσαμένων, ἀνάρπакτος ὁ Στέφανος μέσος ἦν ἐν τῷ συνεδρίῳ τῶν παρανόμων· ὅς πυθανομένῳ ἀρχιερεῖ περὶ τῶν λεγομένων, τῆς δημηγορίας ἀπαρξάμενος, καὶ τοῦ λέγειν καιρὸν λαβόμενος ἐπιτίθειον, τῶν μὲν κατηγορούντων ἐνέφραξε τὰ στόματα, τῇ δὲ μουσικῇ θεολογίᾳ τῆς εὐδοκίας ὄλον ἐπλήρωσεν τὸν ἀέρα. Τοῦτω δὲ τῶν οὐρανίων πυλῶν ἀναπατασθεσιῶν, αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὡς ἐφικτόν, ἦν ὁρατός· οἱ δὲ παρόντες κοινωνοὶ τῆς εὐφροσύνης, κατὰ γε Στεφάνου τὴν πρόβειν, ὑπ' ἡδονῆς τινος θειοτέρας τὴν θεωρίαν παραδηλοῦντες, ἢ μᾶλλον ἀποπλαγέντες, τὸν θεόπτην ὡς βλάσφημον κατεδίκαζον. Ὡς δὲ τῆς πόλεως ἐκώμενον (οἶα πάσχειν εἰκὸς τοὺς τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπηγμένους), πρὸ πυλῶν ὡς ἄρνα μεθ' ὄσους τοὺς σπα-

ei ut Davidi malediceret'; forte enim respicit Dominus afflictionem meam, et reddet mihi regnam pro maledictione hodierna. Et revera Deus inter alia beneficia hoc quoque in Davidem contulit, quod Jordanis aquas trajicienti obvium dedit Semeium qui ipsi peccata sua in memoriam revocaret et ad humanitatem exhortaretur. Sed Semei honestatis expertus, post Davidem defunctum a Salomone morte damnatus occisus est.

Beatus Paulus ita loquitur in Epistola ad Galatas: Cum venissem Antiochiam, in faciem Cephae restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat; cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcissione erant. Et simulationi ejus consentirent ceteri Judaei, ita ut et Barnabas duceretur ab iis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cum Judaeus sis, gentilitate viris, et non Judaeus: quomodo gentes cogis Judaizare? Cum haec dixisset Paulus, venerabilis Petrus laeto animo accipit et errorem emendavit (nam vel optimi falluntur, non autem falli unus Dei est proprium). Laudavit igitur ingenuitatem Pauli qui eum amici nomine reprehenderet et virtutem inani gloriae anteposuit. Licet enim primas inter theologos teneret, Pauli tamen reprehensionem admittere eum decebat.

Stephanus martyr plenus gratiae et fortitudinis, primus diaconus in ministerio ab apostolis constitutus, Judaeos confundebat demonstrando Jesum esse Dei dilectum Filium. Propterea adversarii ejus (Libertini, Cyrenenses, Alexandrini, Cilices, Asiani) cum spiritui et sapientiae ejus resistere non possent, falsos testes subornarunt qui eum calumniarentur. Stephanus ab iniuriis circumventus in caetu perversorum hominum stans et a sacerdotum principe de rebus quarum accusabatur, interrogatus, in concione, adeo tempeste prolocutus est, ut illorum incriminationes reprimeret, theologiae mysticae sapore omnes qui aderant imbuens. Et aperti caeli ei Deum ostenderunt; qui vero aderant martyris exstans male interpretati, vel potius rei miraculo obstupescati, Stephanum ad mortem damnatum ex urbe ut supplicii reis fiebat, cum tumultu, minis ac fremitu ejecerunt; ille autem adversariorum ferocitati maximam animi tranquillitatem et in Deo fiduciam opposuit; et cum eum lapidibus obruerent, non solum non maledixit iis, sed afflatu

¹ II Reg. xv. 10.   ² Gal. ii, 11-14.

(1) Aduotenus testimonium de Petri primatu.

ραγμούς, μέσον εἶχον τὸν Στέφανον, οἷαι ἀπειλαὶ βρυχωμένους καὶ τῶν χειλέων συωδῶς ἀπαφρίζοντας βλοσυρὸν, ὑπόδρα ἀτεινίζοντας ὑπ' ἐμπύρῳ τῷ βλέμματι καμῆλειον τετυργότας, πυκναῖς τε λίθων νιφάσι καταχωνύοντας, καὶ καθόλου τοῦ σώματος πάντοσε τοξέοντας ἀπρεπῶς, αὐτὸς ὄρων ὡς εὐεργέτας, οὐ μόνον κακοῖς οὐκ ἠμεΐφατο λόγοις τοὺς φονευτάς, ἀλλὰ γὰρ τῆς θείας ψυχῆς ὡς εὐώδες θυμίαμα τὴν ὑπὲρ τῶν φονευτῶν ἀμνησικακον προσευχὴν προπέμφας, οὕτω ταύτην παρεπομένην εἰς χεῖρας Θεοῦ παραδίδωκεν. Οὐκ ἂν δὲ παρέλθοιμι τὴν Λουκᾶ τοῦ θεσπεσίου γραφὴν, ἣ φησι, *Καὶ οἱ μαρτυρῆρας ἀπέθετο τὰ ἱμάτια παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου, καὶ ἐλιθοβάλλουν τὸν Στέφανον, ἐκικαλούμενον καὶ λέγοντα· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξαι τὸ πνευμά μου· καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη.*

257 Ταῦτ' οὐ προδήλιωσ τῆς Θεοῦ τυπώσεως,
258 Καὶ τῶν ἐκείνου καὶ παθῶν καὶ δογματῶν;
259 Ὅς ὠν θεός τε καὶ κερανῶν δεσπότης,
260 Ὡς ἀμνός ἦγετ' εἰς σφαγὴν ἀφωτῆρ.

Λέγεται θεομίμητος ὁ Στέφανος ταύτῃ. Καὶ γὰρ Ἰησοῦς τοῖς σταυροῦσι τὸν Πατέρα προκαριστάς, *Ἰησ, φησί, Πάτερ, ἄφεες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν.* Ὡς δὲ πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη κατὰ τὴν Ἡσαίου πρόβησιν, καὶ ὡς ἀμνός ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἠνέμψε τὸ στέμα αὐτοῦ.

260 Μεμνήσομαι δὲ καὶ τινῶν καὶ συντόμων·
261 Παιεῖν ἔμ. λ. λ. ὁ Σταγειρίτης τινὰ
262 Λαβῶν ἐπ' αἰσχροῖς καὶ κακοῖς ἐγκλήμασιν
263 Ἄνω δ' ὕψιστο ἐλθόντος ἠγικ' ἤσθετο,
264 Ἐστῆ καλαῶν τῷ πάθει ὡς δυσμερεῖ,
265 Μικρὸν δ' ἐπισχῶν εἶπεν ὡς σοφοῦ λόγον·
266 Καιρὸν πέπονθας, προστάτην ἔσχες χόλον.

Ματαγαγῶν ὁ Θεολόγος· πάλιν ἐπὶ τοὺς τῶν ἔξωθεν δοκούντας τὸν λόγον, τὸν Σταγειρίτην παρεισ-

ἀγει· οὗτος δὲ ὡς ἐπὶ κακαῖς πράξεσιν ἄλντα τινὰ μέλλων ἀνετάζειν, ὑπεισελθόντος θυμοῦ, μικρὸν ἐπισχῶν ὡς ἤσθετο, λόγον ἔφη σοφόν, Καιρὸν πέπονθας, ὡ οὗτος, ἐπιλέγων ἑαυτῷ, θυμὸν προστάτην ἔσχικώς· αἰσχρὸν φήσας κακῷ τὸ κακὸν πλήττειν, κρατεῖν τε δούλου τοῦ πάθους ἠττώμενον.

270 Οὕτως ἐκεῖνος· τὸν δ' Ἀλέξανδρον λόγος,
271 Εἰλότος αὐτῷ Παρμενίωνός ποτε.
272 Πόλις τιν' ἐξελόντι τῶν Ἑλληνίδων,
273 Εἶθ' ὁ δρᾶσαι τι πολλὰς σκοπομένῳ,
274 Ὡς εἶπερ ἦν ἐκεῖνος οὐκ ἐφείσατο,
275 Ἀλλ' οὐδ' ἔρωγ' ἄν, εἶπερ ἦν, φάναι, σὺ γὰρ
276 Σοὶ μὲν γὰρ ὠμότης, τὸ δὲ πρῶτον
277 Ἐμὸν· φεύγειν τε τὴν πόλιν τοὺς κινδύνους.

Τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου, ποτὲ μὲν ὡς σὺφρονος ὁ θεῖος Γρηγόριος μέμνηται, ποτὲ δὲ καὶ ὡς πρᾶου. Τοῦτῳ γὰρ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἄστυ πορθούντι, καὶ τρόποις μηχανωμένῳ λαβεῖν, τῷ Παρμενίῳ τινὰ τρόπον διαδρᾶσαι σκοπομένῳ, μηδαμῶς φείδεσθαι φήσαντος, ὡς εἶπερ αὐτὸς ὕπηρεν ὁ πολιορκῶν, ἀντεπάγει, μὴ δ' ἂν αὐτὸν, ἐκεῖνος εἶπερ ἦν, φάναι. Τοῦ μὲν γὰρ Παρμενίωνος τὴν ὠμότητα, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου τὸ πρῶτον, καὶ ταύτη τὴν πόλιν τοὺς κινδύνους μάλιστα διαδρᾶσαι, πρέπον οἶσθαι δεῖν· Ἄλλος δὲ περὶ αὐτοῦ φησιν, ὅτι Θηβαίους νωτεριζόντας, ἐπιστήσας τὸ στρατεύμα κατὰ κράτος αἶρει, ὅτι δὲ καὶ τὴν Πινδάρου οἰκίαν μόνην ἐκέλευσεν ἀπαθῆ διαφυλαχθῆναι, καὶ ὅστις δὲ ἦν αὐτῷ προσήκων αἰδοῖ τοῦ ποιητοῦ διεσώζετο.

278 Κάκεινο δ' ὄλον, ὡς ἐπαίων δέξιον·
279 Ἐλοιδόρει τις τὸν μέγαν Περικλέα,
280 Πολλοὶς ἐλαύρων καὶ κακοῖς ὄνειδεσιν,
281 Τῶν δ' οὐδὲ τιμῶν τις ἄχρισ ἐσπέρας·
282 Ὁ δ' ἠσυχῆ τὴν ὄβριον ὡς τιμὴν φέρειν·
283 Τέλος καμόντα καὶ βαλίζοντ' οἰκᾶδα
284 Προδραμῆς λύχνῳ, τὸν χόλον δ' ἀπέσβεσεν.

Ἐξηγηματικῶς ὁ θεῖος Γρηγόριος τὰς ιστορίας αὐτὰς ἐνταῦθα παρεισάγει. Τὸν μὲν γὰρ Περικλέα (φιλόσοφος δὲ) πολλοῖς ὄνειδεσι καὶ κακοῖς ἐλοιδόρει

divino impletus preces pro iis fecit, ne scelus in se commissum puniretur; et sic spiritum reddidit supremum. Sed hoc loco Lucæ venerabilis testimonium non est prætereundum, scribentis: *Testes deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus, et lapidabant Stephanum invocantem et dicentem: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Et cum hoc dixisset, obdormivit.*

Similis Dei in his est Stephanus. Christus enim pro tortoribus suis Patrem supplicans dixit: *Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Sicut ovis ad occisionem ductus est, secundum Isaia: verba: *et quasi agnus coram tondeute se obtulit, et non aperuit os suum.*

Theologus ad aliena exempla confugiens, Stagiritam introducit. Sic hominem criminis alicujus reum et in vincula conjectum interrogaturus, accedente ira, ubi resipisset, hæc ad se ipse dicit: *Solus, animus tuus singulariter est affectus: ira duce aliquid fecisti; dedecet, ubi injuria illata est, malum malo referre; nec convenit dominum servo imperare, si ipse cupiditatibus inservit.*

Alexandrum Mæcedonem ut præsentem commemorat divus Gregorius, et aliquando clementem. Nam cum Græciam aliquam urbem obsideret et rationes circumspiceret quibus ea potiri liceret, Parmenioni qui illam plane diruendam censebat, Alexander: *Et ego, si Parmenio essem, responderem, eam delerem. His verbis Parmenionis ferocitas et Alexandri humanitas designatur, et pericula quæ urbi imminebant, ante oculos ponuntur. Alius scribit, Alexandrum Thebas ob seditionem ibi ortam expugnatasque cepisse, et solus Pindari domum conservasse cognatosque poetæ incolumes dimisisse.*

Exemplis quæ rem dilucidant, utitur Gregorius. Pericles philosophus per totam diem contumeliose

τι; τῶν μάλιστα εὐτελῶν ζωῆσπέρας ἢ ἡ μάλιστα προπέμψει τὴν ὑβριστὴν κεκμηκότα λαμπρό: πυρ-
σούμενον, τὴν μὴνιν ὡδε τοῦ δυσσημοῦντος ὁ φιλό-
σοφος ἀποστέλλας.

285 Ἄλλος δ' ὑβριστὴν πλουσίαις ἐφ' ὑβρῶσιν
286 Προσθέτω ἀπειλήν, ὡς Ὁλοίμην παγκάκως,
287 Εἰ μὴ κακὸν κακῶς σε κτείνωμι σθένωρ,
288 Τοῦτοις ἀμείβεθ' ὡς φιλανθρώποις λόγοις.
289 Κἀγὼ γ' ὀλοίμην, εἰ σε μὴ θείην φίλον.

Ἄλλος τις φιλόσοφον πολλαῖς ὑβρῶσι περιβεβλη-
μένον, ὑστερον ἀπειλούμενος τάδε φησί· Γένοιτό μοι
καὶ τάδε προστεθείη, εἰ μὴ κακῶς σε, ὅση μοι
δύναμις, κατακτείνωμι· τοῦτοις δὲ τὸν φιλόσοφον
ἀποκρίθησθεσθαί λέγεται τοῖς φιλικῶς ῥήμασιν,
Κἀγὼ, φησὶν, ἀπολοίμην, εἰ μὴ σε φίλον ποιήσαιμι.

290 Κωνσταντίου δὲ (καὶ γὰρ εἰπεῖν ἀξίον)
298 Πολλοῖς δ' ἐπειπῶν καὶ τινα τοῖον λόγον·
299 Τί τῆς μελιτῆς ἐστὶν ἡμερώτερον·
300 Ἄλλ' οὐδ' ἐκείνη τῶν τρυγῶντων φειδεται·
301 Ἦκουσε· Πῶς οὐκ οἶδας, ὧ βέλτιστε σὺ,
302 Ὡς οὐδ' ἐκείνη κέντρον ἐστὶν ἀσφαλές·
303 Παιεῖ μὲν, αὐτὴ δ' εὐθέως ἀπόλλυται.

Κωνσταντίου υἱὸς γέγονε Κωνσταντίνου τοῦ Με-
γάλου βασιλέως Ῥωμαίων, ὃς ἦν τῶν πρότεροι βασι-
λευσάντων πράτατος. Τοῦτον παρώξυνε τῶν ἐπι-
δόξων τις μεγίστασι τιμαῖς ἐξαιρέμενος· προσθεῖς
δὲ πολλοῖς λόγοις, ὡς οὐδὲν εἴη τῆς μελισσῆς πρά-
τερον, ἀλλ' οὐδὲ τῶν τρυγῶντων αὐτὴ φειδεται,
πιθανώτερον ἤκουσεν, ὡς οὐδὲ αὐτῇ τῇ μελισσῇ τὸ
κέντρον ἐστὶν ἀσφαλές, παιεῖ μὲν γὰρ, αὐτὴ δὲ τῷ
κέντρῳ διόλλυται θάπτου.

494 Ὁ δ' ἐκ Σινώπης προσῶν ταῖς στέγας
495 Ἔρις ταύτας, ὡς λόγος· τί μὴ ὠμίνοσ;
496 Φέρειν τὰς ὑβρῶσι εὐκόλως ταῖς ὑβρῶσιν.

Λέγουσι τὸν Διογένην εἶναι τοῦτον, ὃς ταῖς ἐταιρι-
ζομένας προσφῶρων ὑβρῶσι, ὅπ' αὐτῶν ἀνθυβρίζετο.

Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐκείναις τοῦ μηδὲν αἰσχύνεσθαι σπου-
δαστότερον. Τοῦτο δὲ τὸν φιλόσοφον ποιεῖν λέγεται,
διὰ τὸ εἰοῖζειν ἕνεκεν ἑαυτῶν γενναίως τὰς ὑβρῶσι
ὑποφέρειν.

ΛΟΓΟΣ ΡΚΓ'.

Κατὰ πλεονεκτηῶντων πλουσίωρ (1).

131 Ἔξιν, ὃ δὴ λέγουσι, καὶ νεκρῶν τριχας.

(2).
Χριστῷ (3) συνεισελθόντα ληστὴν ἐκ
[ξύλου.

Ὁ μὲν ἄρτις τὴν Ἐβαν ἀπαθήσας τοῦ ξύλου μετα-
σχεῖν, οὐ ὁ Θεὸς μὴ φαγεῖν ἐνετελλάτο, ἐλπιδί τοῦ
θεοῦ χρηματίσαις δελεασθεῖσαι, καὶ δι' αὐτῆς τὴν
Ἄδὰμ, ἐξορίστους τοῦ παραδείσου πεποίηκεν, τάξας
τὴν φλογινην ῥομφαίαν τὴν σπερφεμένην φυλάσσειν
τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου.
Χριστοῦ οὖν σαρκὶ παθόντος ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων
σωτηρίας, τῶν συσταυρωθέντων αὐτῷ δύο κακούργων
πιστεύσας ὁ εἰς· Μνήσθητι μου, Κύριε, φησὶν, ὅταν
ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· Χριστὸς δὲ πρὸς αὐτὸν·
Ἄμην λέγω σοι, φησὶ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν
τῷ παραδείσῳ. Ταύτη τοι πρῶτος τὸν παραδῆσον
οἰκήσαι μετὰ τῶν πρωτοκλάτων ἐκδολῆν ὁ ληστὴς
λέγεται καὶ πεπίστευται.

Κρεμῶ σε (4) χαλκοῦν ὡς βλάβην ἐγὼν
[φύγω.

Τοῖς Ἰσραηλίταις πολυτρόπως τὸν Θεὸν παροργί-
ζουσι, πολλαῖς μὲν πληγαῖς παιδεύσας ὁ Θεὸς, πρὸς
δὲ καὶ ὕφεις αὐτοῖς ἐπαφήσας ἐμάστιζεν· ἀνηρεῖτο
δὲ παραχρημα πᾶς δακνόμενος ὑπὸ ὕφεις, ἀνθρω-
πίνης βοήθειας τὸν ἐλεθρον δξύτερον ἐπισπώμενος.
Φεισαμένου δὲ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, τὸν Μωϋσῆα
λέγεται προστάξαι χαλκοῦν ὄφιν ἐγκάρσιον ἰκρίφ-
κρεμάσαντα, τοῖς ἐγχριπτομένοις παρεγγυῆσαι τού-
τω προσέχειν, θάπτον τε τὸν ἐλεθρον διαδιδράσκειν.

venatus, calumniatorem face prælucente domum reducendum curavit, atque ita iram hominis impotentis
extinxit.

Philosophus verbis injuriosis male tractatus ab aliquo qui minas etiam addidit dicens: Pream ni te
morti dedam; At ego quoque, dixit, peream, ni te amicum faxim.

Constantius, Constantini M. Romanorum imperatoris, et clementissimi viri, filius fuit. Hunc aliquis qui
in magno honore erat constitutus et summis dignitatibus fungebatur, excitabat inter alia multa asserens,
quod nullum animal ape mitius esset, et tamen aculeo uteretur. His auditis reposuit, ne api quidem acu-
leum innocuum esse: pungit quidem apis, sed statim post velnus impactum commoritur.

Tradunt meretriculas a Diogene verbis probrosis aspersas eadem in illum retorsisse. Nullam enim
feminae impudicæ pudoris caram habent. Dicunt autem philosophum hæc fecisse, ut probrosis fortiter fe-
rendis assueficeret.

CARMEN CXV. Contra divites avaros.

Postquam Eva de fructu arboris prohibiti comedisset et Adamum ut idem faceret seduxisset, serpente
instigante, qui eos sicut deos futuros esse promiserat, e paradiso ejecti sunt, positusque ante hortum vo-
luptatis cherub cum gladio flammeo, qui aditum ad arborem scientiæ custodiret. Cum Christus, secundum
carnem, pro redemptione hominum torqueretur, unus e latronibus qui simul cum eo cruci affixi erant, fi-
dei plenus dixit: Domine, memineris mei, cum veneris in regnum tuum. Et dixit ei Jesus: Amen dico tibi,
hodie mecum eris in paradiso¹. Ideo latro, inde ab expulsione protoparentum, primus regni caelorum in-
cola dicitur et creditur.

Israelitas peccatores variis Deus plagis affecit, missis inter eos serpentibus, quorum morsu tactos nulla
ars humana salvare poterat. Postremo misericordia motus Deus Moysi serpentem æneum erigere præcepit,
ut, quicumque vulneratus illum inspexerit, extemplo a malo liberaretur.

¹ Luc. xxiii, 43.

(1) Ed. nov. p. 545.

(2) Desunt in cod. paginae quatuor.

(3) Ex carmine cui titulus: Lamentatio ad

Christum, ed. nov. p. 959:

(4) Ed. nov. p. 955.

*Tῶν σῶν (1) συνῶν πλήρωσον εισελθῶν
[βάθη.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν λεγεῶνα καὶ τοὺς χοίρους ἐξ-
ήγησις ἐν τῷ α' λόγῳ.

*Ἐπιστάτα (2), κλύδων με δεινὸς ἀμφέπει,
Τὸν σὸν μαθητὴν ἐξέτριπον πρὶν θάψω·
Μόνον κέλευσον, καὶ ζάλη τεθνήσκειται.*

Χριστοῦ καθεύδοντος ἐν τῷ πλοίῳ καὶ τῆς θαλάσ-
σης ἀγριουμένης, ταύτην οἱ μαθηταὶ τὴν φωνὴν τῷ
Δεσπότη προήγαγον· *Ἐπιστάτα, σώσον, ἀπολ-
λύθημεν.* Χριστὸς δὲ ἀναστὰς καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπι-
τιμήσας, γαλήνην ἐν τῇ θαλάσῃ πεποίηκεν.

ΛΟΓΟΣ ΡΑΓ'.

Εἰς τὴν νύσον (3).

*Καλεῖς, καλεῖς με, προστρέχω, δέδοικα δὲ
τὸ πῦρ, τὸ χάσμα, τὴν ξέσιν τοῦ πλουσίου·
Τίς Ἀβραάμ δύσει με τοῖς κόλλοις φέρων;*

Κεῖται περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου ἐν τῷ
α' λόγῳ.

Οὐχὶ πάτησιν σκορπιῶν ἐλπίζομεν;

Χριστὸς φησι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· *Ἰδοὺ δέδω-
κα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὕφρων καὶ σκορ-
πιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.*

*Ἰδοὺ τὰ θέρμα τὴν κολιμβήθραν ἔχω·
Ποῦ εἶ ἀγγελός μοι; δεῦρο, φαρμάκσοις ὕδωρ
Εἰ μὴ, σὺ, Σῶτερ, εἰπέ, καὶ πηγήσομαι.*

Κεῖται περὶ τῷ παραλύτῳ ἐν τῷ α' λόγῳ.

ΛΟΓΟΙ ΡΑΔ', ΡΑΕ', ΡΑΖ', ΡΑΖ', ΡΑΗ', ΡΑΘ'.

Ἡ. Πλου θαύματι (4).

Ἡ. Πλου θαύματα καθ' εἰρμὴν ἐξηγεῖται Γρηγόριος;
ὁ Θεολόγος· ἔστι δὲ τὸ σχῆμα οὐχ ἱστορίας, ἀλλ'
ἐξηγήσεως ἐν τάξει μεταφράσεως συντόμῳ λόγῳ καὶ
ἐμμέτρῳ· εἰσὶν δὲ τὰ θαύματα ὧδε· Ἐτραφὴν κόραξιν,
καὶ τὴν χήραν ἔθρεψεν τὴν Σιδωνίαν μικροῖς ὑπο-
λειμμασιν ἀλεύρου καὶ ἐλαίου, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς

ἐπὶ φουρήμασιν νεκρὸν ἀνεζωπύρισε, τὸν ὄμβρον δὲ
καὶ δρόσον ἀνέσχευε, τριῶν ἡμισυ χρόνων τὸν οὐρανὸν
ἀποκλείσας, τῇ θυσίᾳ δὲ ξένον πῦρ ἐπαφῆκεν, καὶ
τοὺς προφήτας ἀπέκτεινε τῆς αἰσχύνης, τεσσαρά-
κοντα δὲ ἡμέρας ἀγευστος διέμεινε, τροφῆς τε καὶ
ὑδατος ὑπὸ ἀγγέλου μετέσχευε, δύο δὲ παντηκοντάρ-
χους ἐφλεξε πανστρατιᾷ θελήσαντας αὐτὸν ἐλκύσαι,
διήλθεν τὸν Ἰορδάνην τεμὼν αὐτὸν τῇ μηλωτῇ, καὶ
πρὸς οὐρανὸν ἀνέπηε πυρὸς ἐπιβάς ἄρματι καὶ ἰπ-
ποῖς, ὁμοῦ δὲ τῇ μηλωτῇ καὶ τὴν χάριν Ἐλισσαίῳ
κατέλειπεν.

ΛΟΓΟΣ ΡΜ'.

Ἐλισσαίου θαύματα.

Ὅμοιος ὁ θεὸς Γρηγόριος Ἐλισσαίου διέξεισιν
ὧδε τὰ θαύματα· Διήλθεν τὸν Ἰορδάνην τῇ μηλωτῇ
τεμὼν, τὰς πηγὰς τοῖς ἄλσιν ἔθηκεν εὐτέκνους Ἰερι-
χοῦντος, τοὺς δὲ προπετεῖς παῖδας ὡς ὕβριστὰς Ἰη-
ροῖοις ἀπώλεσε, τῷ στρατῷ δὲ διψῶντι ἐξ Ἐδώμ
ὑδωρ ἐπήγαγε πότιμον, ἐκ δὲ χρέους ἐβρύσατο γυ-
ναῖκα, θαψιλῶς ἐλατὸν πηγάζοντος ἀφρονίαν παρασχό-
μενος, οὐκ ὄντα δὲ τῇ Σουναμίτιδι παιδα χαρίζεται,
καὶ θανόντα πάλιν ἐξανέστησεν, θάνατον ἐν τοῖς λέ-
θησιν ἐκ βοτάνης ἐπέσχευε, φθειραὶν μελλούσης τοὺς
ἐσθλιοντας, τοῖς δὲ μέλλουσιν ἐδοθήθησεν ἐνδεοτέρῳ
τροφῇ, Ναιμάν δὲ τὸν Σύρον τῆς λέπρας ἀποκαθάρας,
πέμπει τῷ Γιεζεὶ τὴν νόσον ὡς φιλαργύρῳ, τοῖς νύ-
τοις τὴν ἀξίνην πεσοῦσαν Ἰορδάνου τῶν βυθῶν ἀνελ-
κίσας παρεσκευάσεν ἐπιπολάζειν, τοὺς δὲ σύροντας
αὐτὸν ἐχθροὺς ἔλκων ἀβλεψίᾳ παρεπομένους ἔδωκεν
τοῖς Ἑβραίοις καὶ τούτους ἀπέλευσε ἀβλαβεῖς· προ-
εἶπεν εἶτα τῷ λαῷ τὴν εὐθηνίαν, καὶ τῶν λεπρῶν τὴν
ἐργασίαν, καὶ θανῶν ἠγειρεν νεκρὸν τῶν ὀστέων αὐ-
τοῦ καὶ μόνον ἀψάμενον.

Legitur de legione et de porcis in carm. 1.

Cum Jesus in navicula dormiret et fluctus maris valde agitentur, discipuli eum his verbis expergesce-
cerunt : *Magister, salva nos, perimus. Christus surrexit et imperavit ventis, et facta est proinuis maris
tranquillitas* ¹.

De divite et Lazaro v. in carm. 1.

CARMEN CXXXIII. *In morbum.*

Dixit Jesus discipulis suis : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et super om-
nem virtutem inimici* ².

CARMINA CXXXIV-CXXXIX. *Eliae miracula.*

Eliae miracula ex ordine exponit divinus Gregorius in opere quod forma commentarii versibus con-
scripti exstat. Sunt autem hæc : Primo ipse nutritus a corvis, viduam Sidoniam oleo et farina sustentavit :
filium porro ejusdem septies insufflando ad vitam revocavit ; rorem ac pluviam ne descenderent im-
pedivit, cælo per tres fere annos clauso ; ab holocausto ignem alienum removet ; prophetas mendaces et
falsos interfecit ; postquam quadraginta diebus jejunasset, panem ab angelo allatum edit, et aquam, eodem
dante, bibit ; duos quinquagenarios qui vim ei inferre volebant, igne cælesti immisso cum suis militibus
concrenavit ; Jordanem pallio ope divinis trajecit ; et curru igneo conscenso, æquis igneis vectus, in cæ-
lum ascendit, pallio et gratia Eliseo relictis.

CARMEN CXL. *Elisei miracula.*

Gregorius hæc narrat Elisei miracula : Jordanis aquas pallio divisas trajecit ; aquam Jerichontis
injecto sale sanavit ; pueros petulantis ursi permisit devorandos ; exercitui sitiienti aquam puram
ex Edom suppeditavit ; feminæ debitis obrutæ olei semper fluentis præbuit donum ; mulieri Suna-
mitidi puerum nasci permisit, et, cum demortuus esset, resuscitavit ; cibum ex herbis coctum qui mor-
tem edenibus daturus erat, emendavit ; Naaman Syrum a lepra purgat ; morbum Giezi in avaritiæ pœnam
immittit ; securim in Jordaniem lapsam eogit aquis innatare ; Hebræis tradidit hostes excæcos, postea
incolumes restituit ; populo abundantiam et lepræ curationem prædixit ; ipse mortuus mortuo, qui ejus
ossa tetigerat, vitam restituit.

¹ Matth. vii, 2. ² Luc. x, 19.

(1) Pag. 957.

(2) Ex *Oratione ad Christum*, p. 959.

(3) Ed. Tollii carm. 16 ; ed. nov. p. 989.

(4) Nov. edit. p. 265 sine distinctione cum se-
quenti.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΑ'.

Ἀκροστιχίς εἰς ἑμαυτὸν καὶ τοὺς φθοροῦντας (1).

Ἐπαλείφων ἑαυτὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ παραμυθούμενος ὁ θεὸς Γρηγόριος φησιν, ὡς ὁ μὲν Ἥσαϊα; κατεπρίσθη, τοὺς δὲ τρεῖς παῖδας ἐν ξένη τὸ πῦρ ὑπεδέξατο, τοὺς δὲ θηροὺς ὁ Δανιὴλ ἐβρίπτο, Παῦλος; δὲ καὶ Πέτρος ἐν Ῥώμῃ διήθλησαν, ὁ δὲ πρῶτος Ἰωάννης τῆς παρθένου ἐνεκεν κεφαλικὴν ὑπέστη τιμωρίαν. Κεῖνται δὲ τούτων αἱ ἐξηγήσεις ἐν τοῖς προκειμένοις.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΒ'. Εἰς ἑμαυτὸν (2).

Σίων ὁδοὶ πενθοῦσι τὸν νόμον λάτρην,
Λαὸν ποθοῦσαι ἡμέραις ἑορταίως.

Ἰερουλίας ὁ προφήτης τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀποικισθείσης ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ἐθρήνησεν, τὸν δὲ θρήνον τοῦτον Σίων ὁδοὶ πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ βλέπειν λαὸν ἐρχόμενον ἡμέραις ἑορταίως. Γρηγόριος δὲ ὁ θεὸς πνεθεῖν φησὶ τὸν λαὸν ὃν αὐτὸς ἐγέννησε τῇ Τριάδι καταρτίσας, παρὰ τὸ μὴ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀπολαύειν.

Βροντᾶτε (3) βύρσαις, ἀστραπαῖς ἐλλυχνίους
Ἠέμποιε', ἐγὼ δ' ἔδθησα καὶ πάντῃ λόγον.

Σαλμωνίδης Αἰδίου μὲν ἦν υἱός, βασιλεὺς δὲ Θετταλῶν. Οὗτος ἀσεβῆς εἰς θεοὺς γενόμενος, ὡς ὁ μῦθος φησὶ, προσάπτων ἄρμασι βύρσαις ξηρὰς τε καὶ σκληρὰς καὶ λέθητάς τινας μετὰ βυσσῶν, ἤχους ἀπετέλει κτύπων· μετὰ χεῖρας δὲ βαστάζων καιομένας λαμπάδας, ἐμεγαλαύχει καθάπερ Ζεὺς βροντᾶν τε καὶ ἀστράπτειν· ὅς ὑπὸ Διὸς κεραυνωθεὶς ἀνῆρέθη, καὶ κατέλιπεν θυγατέρα ἀφήλικα ὀνόματι Τυρώ. Αὕτη εραφείσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου πρὸς πατρὸς θεοῦ Κηφέως ἠράσθη τοῦ ἐγχωρίου ποταμοῦ Ἐνιπέως· τούτῃ δὲ

τῷ ποταμῷ ὀμοιωθεὶς Ποσειδῶν συνεγένετο ἀντὶ Ἐνιπέως τῇ Τύρῳ, καὶ συνέλαβεν Πελλίαν καὶ Νηλέα, καὶ εἶχεν τούτους ἐγκύους· ἐγαμήθη δὲ αὕτη ὑπὸ Κρηθῆως, τῇ δὲ ἀληθεῖς ἐκ Ποσειδῶνος· ὕστερον δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ Κρηθῆως ἔσχεν παῖδας ἢ Τυρώ. Τὸν μὲν οὖν Σαλμωνέα κατὰ μίμησιν τοῦ Διὸς ταῖς βύρσαις βροντᾶν καὶ ἀστράπτειν ἐν λυχνίᾳ, ὁ μῦθος διαγορεύει. Ταύτην δὲ τὴν ἱστορίαν ὁ θεὸς παρήγαγε Γρηγόριος, ἐπεὶ περ κατὰ μίμησιν αὐτοῦ πρὸς λόγους ἀπαγινόμενοι, καὶ πρὸς ἀντίθεσιν ὀρώντες, ἐβρόντων μὲν ὅσον βύρσαις ἔστι συγκρίναι πρὸς τὴν ἀληθῆ βροντῆν τὸν κτύπον, καὶ ὅσον ἐλλύχνιον φῶς πρὸς ἀστραπὴν ἑξαστράπτοντες, κατὰ σύγκρισιν τοῦ θεοῦ Γρηγορίου.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΓ'. Εἰς ἑμαυτὸν (4).

64 Ὅτις ἠγνόουν Ἰωάν, ὃς Θεοῦ λόγον

Ἐφωγαν, ἀλλ' ἐλήφθη

Κλύδωνι, κλήρω, θηρίῳ, γαστρὶ, βράσει.

Κεῖται ἢ κατὰ τὸν Ἰωάν ἐξήγησις ἐν τῷ α' λόγῳ.

77 Ὅς Ἀδάρον με τετραήμερον τάφω

Ἐξήγητες βοήσας.

Κεῖται ὁμοίως ἐν τῷ α' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΔ'. Εἰς κολυμβοὺς διαλογιστικὸς (5).

Πολλὰ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀμνῆσαι διαλεχθεὶς ὁ θεὸς Γρηγόριος ἐπάγει τὸ γεγραμμένον ὡς ἐπαπόρημα· τὸ δὲ ἐστίν· *Κυθ' ἑαυτοῦ ὀμοσεν Κύριος*· καὶ τὸ, *Ὀμοσεν Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτόν*· καὶ δὲ Παῦλος φησὶ, *Μάρτυς μου ἐστὶν ὁ Θεὸς ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου ἐν τῷ Ἐδαγγελίῳ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ*· καὶ ἀλλαχοῦ· *Ὅτις προφάσει πλεονεξίας Θεὸς μάρτυς*. Ταῦτα μὲν οὐκ ὀρκου σχῆμα κεκτῆσθαι Γρηγορίου φησὶν ὁ Θεολόγος, ἀλλὰ τρόπον πίστεως τὸ βεβαίαν εἶναι τὴν ἐπαγγελ-

CARMEN CXLI. Acrostichis in se ipsum et in invidios.

Gregorius dum se ad certamen accingit et adhortatur, refert, Isaiam serra dissectum, tres pueros in ignis fornacem missos, Danielem Iconibus objectum, Petrum et Paulum Romae martyres evasisse, et Joannem Domini praecursorem ob vocis libertatem necatum esse. Vide supra.

CARMEN CXLII. De seipsa.

Cum incolae Jerusalem ab Assyriis in captivitate abducerentur, Jeremias propheta lamentatus est: *Via Sion lugent eo quod non vident populum venientem ad solemnitatem*¹. Gregorius dicit se hunc populum quem cum Trinitate reconciliavit. lugere, quia experientiae fructum percepit nullum.

Salmoneus, Thessalorum rex, filius fuit Aëoli. Hunc, qua erat in deos impietate, fabulantur pellium siccarum acervos superinjectis lebetibus adunasse, ita ut, additis insuper lucernis accensis tonitru et fulguris simulacrum exprimeret. Hujus criminis ergo fulmine ictus pœnas dedit, relicta impubere filia, cui nomen Tyro. Hæc a patrele Cepheo educata, fluvium indigenam Enipeum adamavit; huic fluvio se assimilans Neptunus Tyronem, Enipei loco, compressit; unde Peliam et Neleum suscepit filios. In matrimonium deinceps ducta a Cretheo, revera autem a Neptuno, temporis intervallo Cretheo liberos dedit. Ita igitur fabula narrat, Salmonem pellibus siccis tonuisse, et lampadibus fulgurasse. Hanc Gregorius memorat historiam, verum tonitru cum simulacro ridiculo, et lumen lucernarum cum vero fulmine comparando, et ad eloquentiam referendo.

Historia de Jona in I carmine occurrit.

CARMEN CXLIV. Ad eos qui temere jurant.

Gregorius post multa argumenta quibus jurandum non esse demonstrat, locos aliquos Scripturæ ambiguos in medium fert: *Per seipsum juravit Dominus*; et, *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam*; dein Paulum dicentem: *Testis enim mihi est Deus cui servio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus*; et alibi: *Non ob ambitionem, testis est Deus*. Gregorius hic non juramentum videt sensu stricto, sed

¹ Thren. 1, 4.

(1) Ed. nov. p. 583.

(2) Tollii carm. 10, nov. ed. p. 670.

(3) Ed. Tollii carm. 5, ed. nov. p. 89.

(4) Ed. Tollii carm. 2, ed. nov. p. 964.

(5) Ed. nov. p. 495.

Μαν· λέγει δὲ εἶτι καὶ Πλάτων κέχρηται τισιν ὀνόμα-
σιν, ἐφ' οἷς ὁμνύειν ἐδόκει, καὶ μάλιστα τῇ πλατάνῳ·
τούς δὲ ἄλλους σοφοὺς, Μὰ τὸ δαιμόνιον, ὁμνύειν
ἐφησεν.

ΔΟΓΟΣ ΡΜΕ'. *Εἰς ἑμαυτὸν καὶ περὶ ἐπισκόπων* (1).

303 *Μὴ μοι τὰ Σέκστου, μὴδὲ Πύρρωνος πλέκε,*

304 *Χρῦσιππος εἴρει, μακρὰν δὲ Σταγειρίτης,*

305 *Μὴδὲ Πλάτωνος στέργε τὴν εὐγλωττίαν.*

Τῶν ἀπαιδευτῶν ὁ Θεολόγος καθαπτόμενος, κατ'
ἀντίφρασιν ταῦτα φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ μὲν ἄρχειν
καὶ καθηγεῖσθαι λαοῦ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, καὶ
τῆς ἀπαιδεύτου καὶ γλώσσης καὶ γνώμης ὑπεραπολο-
γούμενοι, τοὺς μκαρίους ἀποστόλους, ὡς ἄλιεῖς εἶεν,
εἰς μέσον προφέρουσιν, ἰκανῶς ἀποδείξας ὁ Θεολόγος
Γρηγόριος αὐτὸ τοῦτο τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος μὴ
ἄλλως εἰ μὴ τῷ διὰ γλώσσης τοῖς ἀποστόλοις ἐν εἶδει
πυρὸς ἐπιφοιτῆσαι δεδειχθῆαι, τελευταῖον αὐτῶν κατα-
μωκώμενος, *Μὴ τὰ Σέκστου*, φησὶ, πλέκε, μὴδὲ τὰ
Πύρρωνος, φθειρέσθω δὲ Χρῦσιππος, Πλάτωνος δὲ
μὴδὲν ἡ στωμίλλα, σὺ δὲ μοι, φησὶν, οἷς δοκεῖς προ-
καθέζεσθαι φιλοσόφει, καὶ τὴν λέξιν πεζεύων ἀγροί-
κοστόμει· μόνον δὲ διδάσκαε περὶ τῆς Τριάδος ὅπως
ἐνιζόμενη τέμνεται, καὶ τεμνομένη συνάπτεται, καὶ
δέξῃ περὶ Χριστοῦ παθημάτων, καὶ κόσμου τοῦ τε
μένοντος, τοῦ τε παριπταμένου, καὶ οἷς τὸν πρόεδρον
φιλοσοφεῖν εἶδει, δι' ὧν τε γνωρίζεσθαι μάλιστα.

430 *Σίμων Μάγος χθῆς, σήμερον Πέτρος Σίμων.*

Σίμων ὁ Μάγος ἀπὸ Γηθῶ τῆς κώμης ὑπῆρχεν.
Οὗτος δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τὸν λόγον ἐν Σα-
μαρείᾳ καταγγελλόμενον ἀκούσας ὑπὸ Φιλίππου τοῦ
ἀποστόλου καὶ πιστεύσας ἐβαπτίσθη· Πέτρῳ δὲ τοῖς
πιστοῖς ἐπιτιθεῖναι τὰς χεῖρας καὶ τῷ Πνεύματι τε-

λειοῦναι, προσελθὼν ὁ Σίμων μετ' ἐπιδόσεως χρημά-
των ἤτει τὴν χάριν λαβεῖν, ὡς ἂν ᾧ ἐπιθῆ τὰς χεῖρας·
ἐπέλθοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πέτρος δὲ προσατεκρί-
νατο· *Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἰς ἀπόλειψιν, εἶτι
τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων ἐνόμισας κτή-
σασθαι· οὐκ ἔστιν οὖν σοὶ μέρος οὐδὲ κλήρος ἐν
τῷ λόγῳ τούτῳ.* Πολλοῖς δὲ τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀγῶσιν
ἐναβλήσας ὁ θεῖος Ἀπόστολος, τέλος ἐν Ῥώμῃ τέχνη
μαγικῇ μεγαλαυχούμενον τὸν Σίμωνα μετεωρίζεσθαι,
δι' ἐντεῦξενος κοινῆς Πέτρος καὶ Παῦλος, παρόντος
Νέρωνος τοῦ βασιλέως, ἐξ ὕψους κατέβριψαν, ἄθλιον
ἀποδείξαντες μάγον τὸν ὡς Παράκλητον ἑαυτὸν μεγαλ-
αυχούντα. Τοῦτου παρομοίους τοὺς διὰ χρημάτων ἐπι-
σκοπῆς ἢ τινος προστασίας κρατοῦντας ὁ θαυμάσιος
κρίνας Θεολόγος, φησὶν, εἶτι χθῆς ὑπάρχων Σίμων
Μάγος, σήμερον ὡς τις Σίμων Πέτρος τοῦ δόγματος
δοκεῖ προκαθέζεσθαι.

434 *Πόθεν πένης ὦν, εἶθ' ὑπερβάλλων Κύρος*

435 *Τὸν Μῆδον, ἢ τὸν Κροῖσον, ἢ Μίδα, πόροις*

436 *Μετῆλθεῖς εἰς τὸ βῆμα καὶ κρατεῖς θρόνου;*

Κύρος Μῆδων βασιλεὺς ὑπῆρχεν πλούσιος σφόδρα·
Κροῖσος δὲ Λυδῖος ἦν πολύχρυσος ἄγαν. Ὁ δὲ Μίδα
Φρύξ· ἀλλ' ὅμως αὐτῷ πάντα χρυσὸς γέγονε δι' εὐ-
χῆς, δίκην αὐτῷ τῆς ἀμετρίας παρέχων. Κεῖνται δὲ
αἱ κατ' αὐτοῦ ἐξηγήσεις ἐν τοῖς ἡδῆ λεχθεῖσιν. Φησὶν
οἷν ὁ θεῖος Γρηγόριος· Πόθεν, ὦ οὗτος, πένης ὑπάρ-
χων τοὺς τοιοῦτους ὑπερβάλλων τῷ πλοῦτι μετῆλθεῖς
εἰς τὸ βῆμα καὶ κρατεῖς θρόνου, βίβη τὸ περισσὸν χει-
ρωσάμενος, ἵνα μὴ λέγω τὸ πᾶν;

457 *Γενοῦ Ζακχαῖος, τοῖς μὲν ἠδικημένοις*

458 *Μὴ πλεῖον, αὐτὸ τὸ κερδάλιον, εἰ δοκεῖ*

459 *Μόρον κατάθεῖς· οὐ γὰρ φέρεις τὸ τοῦ νόμου.*

potius formulam qua promissionis aut nuntii alicujus fides corroboratur. Addit, Platonem quoque certis
nominibus iurandi gratia uti, ut platoano; alios autem philosophos per genium jurare.

CARMEN CXLV. *De seipso, et de episcopis.*

Theologus in homines disciplinae expertes invehens per antiphrasim loquitur. His multitudini Imperare magna est res quae sine eloquentia, sine animi magnitudine perfici posse iis videtur; quare etiam apostolos titulo piscatorum nominant. Gregorius in hoc singularem Spiritus sancti gratiam videt qui sub specie linguae igneae in apostolos descendit; dein per irrisionem eos alloquitur: Valeat Sextus; valeat Pyrrho, cum eoque Plato disertus. Tu autem in iis, in quibus proficere aliquid videris, versare, et sermone utere a natura tibi concessio; expono mihi Trinitatem, dividendo eam et componendo. Christi passionem recanta, mundum et stabilem et vices subeuntem mihi dilucida: in his philosophum Christianum versari decet, per haec famam sibi acquirere poterit.

Simon Magus, in Gettho vico in lucem editus, Evangelium, a principio, in Samaria a Philippo apostolo audivit, fidemque amplexus baptizatus est. Ad Petrum igitur, qui manuum impositione Spiritum sanctum communicabat, accessit et, pecunia promissa, idem gratiae donum postulavit. Ad quem Petrus: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi sors in sermone isto*¹. Ita saepe alias contra hunc miserum verbis dimicavit Petrus; imo, Romae ubi per magiam in aere se sustulisset, Petrus et Paulus (sub Nerone imperatore) conjunctis precibus fecerunt ut ex alto praecipitaretur, quod iudicio fuit, illum temere et arroganter sese Paracletum jactasse. Cum hoc igitur eos, qui datis pecuniis episcopatu vel alia simili dignitate potiti erant, comparando, Gregorius dicit: « Heri Simon Magus, hodie ut alter Simon Petrus dogma profiteris. »

Cyrus, Medorum rex, divitiis conspicuus fuit; Cræsus autem et ipse auro maxime abundabat. Quid de Mida Phryge dicam? Huic omnia in aurum, sicut expetierat, versa, avaritiae poenam inflixerunt; sed de his jam supra dictum est. Gregorii sententia est: Unde tibi, qui pauper eras, venit, ut omnium divitiis superando nunc solium regum occupes, et vi plus quam sufficit, ne dicam, omnia, possideas?

¹ Act. xix, 20 seqq.

(1) Ed. nov. p. 779.

Φησὶ Ζαχαρίας· Καὶ εἰ τινὸς τι εἴληφα, ἢ ἀπε-
στέρησα, ἀποδώσω τετραπλάσιον. Σὺ δὲ, φησὶν ὁ
Θεολόγος, κἄν τὸ κεφάλαιον ἀπόδος, ὧ πλεονέκτα.
655 Ἐφοῦδ' τε σεμνὸν ἢ Σαμουὴλ διπλοῖς.

Γέγραπται, ὅτι τῷ Σαμουὴλ ἡ μήτηρ ἀνέφερεν δι-
πλοῦδα μικρὰν ἐν Σιλὼκῃ ἔνθα ἦν λειτουργῶν τῷ Κυ-
ρίῳ, καὶ ὅτι ἐφοῦδ' περιεβέβλητο· ἐφοῦδ' δὲ ἐστὶν ἐπι-
στρῖς, ὡς Ἀκύλας· ὡς δὲ Θεοδοτίων, ἐπιμῖς ἢ ἐξωμῖς.
662 Χωρὶς τὰ Μυστῶν καὶ Φρυγῶν ὄρισματα.

. . . . . (1) μνίου καὶ
καρτερικαὶς φυλακαῖς.

701 Γαλῆν καθίζει μῦθος εἰσω παστάδος·
702 Νύμφην γὰρ εἶχεν νυμφικῶς ἐσταλμένην·
706 Ἐπιδριμούσα δειπνὸν εἶχεν οὐ γάμον.
707 Τοιοῦτός ἐστι πᾶς νόθος διδάσκαλος.
721 Εἰ δ' οὕτως ἡμῖν καὶ πρόεδρος ὢν τύχοις,
722 Εἰ μὲν κἀκίστος καὶ ποτηρίας πλέως,
723 Τοῦτ' ἐστὶ καὶ τὸν ῥάμνον ἀρχειν τῶν ξύλων.

Γεδαιῶν ὁ κριτὴς ἐβδομήκοντα τίκει παῖδας, ἐξ
ἧν Ἀβιμέλεχ ἦν υἱὸς παλλακῆς Σικιμίτιδος. Οὗτος
πέλας τοῦς Σικιμίτας αὐτῷ συμμαχῆσαι, τοῦς ἀδελ-
φούς ἄπαντας ἐπὶ λίθον ἀπέκτεινεν ἕνα· Ἰωνάθαν
δὲ τῶν παίδων Γεδαιῶν ὁ νεώτερος ἐπὶ τὸ βροσ ἀνα-
δραμῶν διεσώθη· ἔστη δὲ, καὶ ταύτην τοῖς Σικιμίταις
τὴν παραβολὴν εἶπεν· Πορευόμενα, φησὶν, ἐπορεύθη
τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ χρῆσαι βασιλέα ἐφ' ἑαυτὰ
καὶ εἶπον τῇ ἐλαίᾳ· Δεῦρο βασιλεὺς ἐφ' ἡμῶν·
τῆς δὲ τῇ ποιότητι τοῦ ἰδίου καρποῦ τὴν βασι-
λεύειν οὐκ ἀντεξαγούσης, καὶ διὰ τοῦτο βασι-
λεύειν παραιτησαμένης, εἶπον τῇ ἀμπέλῳ· Δεῦρο
βασιλεὺς ἐφ' ἡμῶν· ὡς δὲ καὶ ταύτης παρρωσαμέ-
νης οὐκ ἀξίαν κρινάσης τῆς οὐκίας εὐφροσύνης
τὴν τῶν ἀκόρων ξύλων βασιλείαν, εἶπον τῇ
συκῇ· Δεῦρο βασιλευσόν ἐφ' ἡμᾶς. Ἀλλ' οὐδὲ

ταύτης τῷ τῆς ἰδίας γλυκύτητος καρπῷ τὴν ἐκεί-
νων ἀντιμετρούσης βασιλείαν, τῇ ῥάμνῳ προσε-
θόντα βασιλεύειν αὐτῶν ἐξητήσαντο. Ῥάμνος οὖν
ἐστὶν ἀκανθώδης φυτὸν καὶ ἀκαρπον, ὧ τὴν ἰδίαν ἐπέ-
τρεπον ἀρχὴν τὰ τοῦ δρυμοῦ ξύλα· παρεικάζει δὲ τῇ
ῥάμνῳ τὸν Ἀβιμέλεχ, τοὺς δὲ Σικιμίτας τοῖς τοῦ δρυ-
μοῦ ξύλοις· Καὶ εἰ μὴ, φησὶν ἡ παραβολή, ἐξέλθοι
πῦρ ἐκ τῆς ῥάμνον καὶ καταφάγεται τὰ ξύλα τοῦ
δρυμοῦ· ἢ ἐκ τῶν ξύλων, καὶ κατέδεται τὴν
ῥάμνον· ὃ καὶ γέγονεν. Τῶν γὰρ Σικιμιτῶν νεωτε-
ρισάντων κατὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ, ἐπ' αὐτοὺς στρατο-
πεδεύσας, φορτία ξύλων ἀρσθαι ἕκαστον προστά-
σει ὡς ἂν ἐμπρῆσει τὰ Σικίμα· οἱ δὲ Σικιμίταις ὄψθ
τὸν ἐν Σικίμοις ἐφυγον πύργον, ὅφ' ὄν γεγονώς ὁ Ἀβι-
μέλεχ, αὐτὸς μὲν ὑφῆψεν τὸ πῦρ, πᾶσαν τὴν πόλιν
κατεδαφίσας, ἐκ δὲ τοῦ τείχους πλάσμα μύλου γυνή
ρίψασα, κατὰ τῆς κεφαλῆς Ἀβιμέλεχ ἤνεγκεν, καὶ
ταύτην διαθλάσασα, ἀθλίως αὐτὸν τοῦ ζῆν ἀπήλλαξεν,
κατὰ τὴν Ἰωνάθαν παραβολὴν· καὶ γὰρ φησὶν, ὡς
Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ αὐτοῦ, τοὺς δὲ υἱοὺς Γεδαιῶν
ἀπέκτειναν ἐβδομήκοντα ἐφ' ἕνα λίθον· εἰὼ φησὶν
αὐτῶν κατευχόμενος· Ὅσοι πεποιθήσων ἐν ἀλη-
θείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, Κύριος ὀσφρανθεῖται τὴν ἰστίαν
αὐτῶν τὴν θυσίαν, καὶ χαρίσασθαι ἐπὶ τῷ Ἀβιμέ-
λεχ, κἀκείνος ἐπ' αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ, ἐξέλθοι πῦρ
ἐξ Ἀβιμέλεχ, καὶ καταφάγεται Σικίμα· καὶ ἐκ
Σικίμων, καὶ καταφάγεται τὸν Ἀβιμέλεχ. Ταῦτα
μὲν ἡ τοῦ Ἰωνάθαν παραβολή· Γρηγόριος δὲ ὁ θα-
μάσιος τὸ μῆδένα καρπὸν ἀρετῆς κεκτῆσθαι τοῖς
τηνικαῦτα τῶν Ἐκκλησιῶν προεδρεύειν ἀμιλλωμέ-
νους, ῥάμνον προσαγορεύει· τὸ δὲ χαλεπώτερον, ὅτι
καὶ τοὺς εὐθιγνομένους τῷ τῆς διδασκαλίας καρπῷ

Dicit Zachæus : *Ei si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum* ¹. At tu, ait Theologus, caput summæ saltem reddito, avarè!

Scriptum legitur matrem ad Samuelem Domino ministrantem in Silo diploidem cum ephod attulisse. Est autem ephod, secundum Aquilam, ephistris; secundum Theodotionem humerale vel exomis.

Gedeon iudex septuaginta habuit filios, inter quos Abimelech nothum e muliere Sichemita. Hic Siche-
mitas ut secum societatem inirent, adduxit et fratres omnes super uno lapide obtruncavit; Jonathan au-
tem, minimus e Gedeonis filiis in montanam aufugit regionem salvo corpore, Sichemitis hancce parabola-
m dixit : *Ierunt ligna ut ungerent super se regem, dixeruntque oliæ : Impera nobis; quæ cum pinguedinem suam et fructum proprium nollet deserere, recusavit. Dixerunt igitur ad vitem : Veni, et impera nobis; quæ respondit : Num possum descriere vinum, ut inter ligna infructuosa promotear? Dixerunt igitur ad ficum : Veni et regna super nos; quæ respondit se dulcedinem innatam fructus sui regnandi libidini non sacrificaturam esse. Adierunt igitur rhamnum. Porro rhamnus, cui arbores silvæ se subdere volebant, arbuscula est spinosa et sterilis. Rhamno comparat Abimelech, et lignis silvestribus viros Siche-
m. Sin minus, ait parabola, egrediatur ignis e rhamno, et consumat ligna silvæ; aut e lignis, et devoret rhamnum* ². Quod et factum est. Cum enim Sichemita contra Abimelech seditionem move-
rent, hic exercitum contra eos duxit, et ligna cædere omnibus imperavit, ut Sichem combusturus. Illi vero ad turrim confugerunt; ibi Abimelech igne iminiso totam urbem delavit. Femina autem saxo in caput regis misso, vitæ ejus finem imposuit, secundum Jonathan dictum : Pater meus Gedeon pro ls ael in manibus meis mortuus est; interfecistis autem filios ejus septuaginta super unum lapidem. Quapropter ait illis maledicendo : Si recte et absque vitio egistis, gratam habeat Dominus victimam vestram; sin minus, ignis exeat ex Abimelech, et devoret Sichem; et ex Sichem, et devoret Abimelech. Hæc quide-
m verba Jonathan. Gregorius venerandus rhamno comparat eos qui nullum virtutis fructum produ-
centes, summam in Ecclesia dignitates affectant. Gravissimum autem est quod scientia imbutos et gratia abundantes adoriuntur homines inculti, ex illorum modestia propriæ arrogantia materiam suppeditantes.

¹ Luc. xix, 8. ² Judic. ix, 8 sqq.

(1) Desunt in codice pagine quatuor.

καὶ πλουτοῦντας τῷ λόγῳ τῆς χάριτος ἀπυθούμενοι πολυτρόπως κακίζεῖν ἀγωνίζονται, τὴν ἐκείνων εὐλάβειαν τῆς οἰκείας ἀλαζονείας περισσοτέραν ὕλην κατασκευάζοντες οἱ ἀπαίδευτοι. Τῶν γὰρ ὄντως ὁσίων εὐλαβεῖα συζῆν προαιρουμένων, καὶ τοῦ μᾶλλον ἀρχεσθαι προτιμίωντων, καὶ τῷ τῆς Ἰδίας ἀρετῆς εὐφραινομένων καρπῷ, προπηδῶσιν οἱ ἀμαθεῖς, οἳ μὲν λέγοντες, οἳ δὲ πράττοντες, οἱ τῶν ἐπιδοξῶν κόλακες, ὥστε δόξης ἀντιτυχεῖν ἢ ἀνάξειο καθεστήκασιν.

721 *Εἰ θεοκράτιστος, αἰθὴς ἐν στύλῳ πυρός*
725 *Ἦρουμένη πορεύετ' Ἰσραὴλ μέγας.*

Στύλος πρὸς τὸν Ἰσραὴλ καθωδήγει προπορευόμενος αὐτοῦ. Στύλος δὲ πυρὸς ἐστίν, φησί, τοῖς ὀδηγούμενοις πρόεδρος εὐσεβῆς, θείαις ἀρεταῖς λόγῳ καὶ σοφίᾳ κεκοσμημένος.

728 *Πρωτεύς σοφιστῆς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων,*
729 *Ἦ καὶ Μελάμπος, ἢ τις ἄλλος ἀστατος,*
730 *Πᾶσιν τὰ πάντα ραβδίως τυπούμενος.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν Πρωτεῖα καὶ Μελάμποδα ἱστορία ἐν τῷ μς' λόγῳ· οὗτοι δὲ μάντις ὑπῆρχον μεταμορφούμενοι πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὡς εἰ μὴ τις εὐσεβῆς τῶν προεστώτων εἴη, τούτοις ἔοικε τοῖς ἄλλως ἄλλοτε πρὸς τὸν παρατυγχάνοντα πλαττομένοις.

741 *Ζεῦξίς τις, ἢ Πολύκλητος, ἢ τις Εὐφράτωρ,*
742 *Ἄλλ' ὅς μὲν ἀθηραῖς τε καὶ παντασκόιος*
743 *Βαρβαῖς ἀμορφα σώματ' ἐξεργάζεται·*
744 *Ὀν Καλλιμαχος, Κάλαις τ' ἦστην, ὡς δοκῶ,*
745 *Μόγισ γράφοντες εἰκόνας τῶν εἰκόνων·*
746 *Τοιοῦτός ἐστι πᾶς ἀνήρ πολύτροπος.*

(1) Ζεῦξις· ἐκείνος ἀριστος γραφῶν γενόμενος, τὰ μὲν δημῶδη καὶ κοινὰ οὐκ ἔγραφεν, ἢ ὅσα πάνυ ὀλίγα, ἥρωας, ἢ θεοὺς, ἢ πολέμους, αἱ δὲ καινοποιεῖν ἐπειράτο, καὶ τι ἀλλόκοτον ἐπινοήσας, ἐπ'

ἐκείνην τὴν τῆς τέχνης ἀκρίθειαν ἐπεδείκνυτο· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τολμήμασιν, καὶ θηλείαν ἵπποκένταυρον ὁ Ζεῦξις οὗτος ἐποίησεν, ἀνατρέφουσαν προσέτι παιδίῳ ἵπποκενταύρῳ διδύμῳ κομιδῆ νηπίῳ. Τῆς εἰκόνης ταύτης ἀντίγραφος νῦν ἐστὶ Ἀθήνησι, πρὸς αὐτὴν ἐκείνην ἀκριβεῖ τῆ στάθμῃ μετεννευγμένη· τὸ ἀρχέτυπον δὲ αὐτὸ Σύλλας ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐλέγετο μετὰ τῶν ἄλλων ἐς Ἰταλίαν πεπομφέναι· εἶτα περὶ Μαλέαν, οἶμαι, καταδύσης τῆς ὀκάδος ἀπολέσθαι ἅπαντα, καὶ τὴν γραφὴν· πλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν γε εἰκόνα τῆς εἰκόνης, ὡς οἶόν τε, δεῖξω τῷ λόγῳ· Ἐπὶ χλόης εὐθαλοῦς ἡ κένταυρος αὐτῆ πεποιτται, ὅλη μὲν τῇ ἵππῳ χαμαὶ κειμένη, καὶ ἀποτέτανται εἰς τοῦπίσω οἱ πόδες· τὸ δὲ γυναικεῖον ὅσον αὐτῆς, ἡρέμα ἐπήγερται καὶ ἐπ' ἀγκῶνός ἐστιν· οἱ δὲ πόδες οἱ ἐμπροσθεν οὐκ ἐτι καὶ αὐτοὶ ἀποτάθην οἶον ἐπὶ πλευρὰν κειμένης· ἀλλ' ὁ μὲν ὀκλάζοντι ἔοικε καμπύλος ὑπεσταλμένη τῇ ὀπλῇ, ὁ δ' Ἐμπαλιν ἐπανίσταται καὶ τοῦ ἐδάφους ἀντιλαμβάνεται οἶόν εἰσιν ἵπποι πειρώμενοι ἀναπηδῶν· τοῖν νεογνοῖν δὲ, τὸ μὲν ἄνω ἔχει αὐτῆ ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ στρέφει ἀνθρωπικῶς ἐπέχουσα τὸν γυναικεῖον μαστὸν, τὸ δὲ ἔτερον ἐκ τῆς ἵππου θηλάζει, εἰς τὸν πωλικὸν τρόπον ἄνω δὲ τῆς εἰκόνης οἶον ἀπὸ τινος σκοπῆς ἵπποκένταυρός τις ἀνὴρ ἐκείνης δηλαδὴ τῆς τὰ βρέφη ἀμφοτέρωθεν τιθηνουμένης, ἐπικύπτει γελῶν, οὐχ ὄλωσ φαινόμενος, ἀλλ' εἰς μέσον, τὸν ἵππολέοντος σκύμον ἔχων τῇ δεξιᾷ, καὶ ὅπερ αὐτὸν αἰκρῶν ὡς δεδειξαιτο τὰ βρέφη· τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ Ζεῦξιδος, ὅτι ἐν μιᾷ ὑποθέσει τὸ τοικίλιον τῆς τέχνης ὑπεδείχματο, τὸν μὲν ἵππον ἀγριον ὄμμα θηριώδες· τὴν δὲ ἵππον ἡμίτομον ὑπερβεν γυναικῶς· ὅσα δὲ τῶν νῶτων ἔξω, σατυρώδη· Ζεῦξιδος δὲ εἰκὸν ἀπεικάζει Γρηγόριος τῶν ἐπισκόπων περὶ τὴν γνώμην τὸ πολύτροπον καὶ ἀσύνθετον.

Dum enim vere religiosi pietati soli student, et fructibus virtutum suarum gaudent, homines rudes se in spectaculum dant, alia loquentes, alia facientes; procerum autem gratiam blandiendo aucupantur ut ipsi ad dignitatem, qua indigni sunt, ascendant.

Israeli columna viam prae monstrabat. Columna ignea iter facientibus est antistes pius, divinis virtutibus, mente et sapientia exornatus.

Historia de Melampode et Proteo in carmine XLVI legitur. Vates unus et alter, iis quos obvios habebant, variis induti formis apparebant. Gregorius haec: Si quis antistitium non est pius, similis est iis qui obviis modo hunc modo illum vultum monstrant.

Zeuxis, pictor celeberrimus, non quotidiana et vilia pinxit, aut supra modum trita, ut heroes, deos, praemia, sed nova quaesivit, et singularia, quibus solis solertiam impendere dignabatur. Sic hippocentaurum femellam pinxit, pullos duos nutrientem admodum tenellos. Hujus picturae exemplar nunc Athenis est illam quam Zeuxis fecerat, exacte exprimens. Hanc enim Sylla, Romanorum dux, in Italiam cum aliis misisse ferebatur; navis autem circa Maleam fracta est, et omnia, cum tabula ipsa interierunt; quam tamen ut ut potero, describam. Centaurus femina humi jacet super gramine spisso, pedibus retrorsum versis: muliebria e loco nativo promoti: pedes anteriores sic ut convenit bestiae inclinatae in latus; unus quidem, ealce retro versa subsultare videtur, alter gradivus ut equi saltum daturi. E geminis pullis alium submissis more humano mammis nutrit, alterum more equino. Sursum hippocentaurus mas femellam geminos lactantem cum risu respicit; ad medium usque corpus visibilis, a dextra leonem catulum habens. In hac Zeuxidis tabula id potissimum mirandum quod artis omnia genera uno obtutu discerni possunt: hinc equus torva tuens, illinc equa sensisecta; quod citra dorsum est, satyrum refert. Gregorius huic tabulae ingenium episcoporum versatile et instabile comparat.

(1) Iuxta Lucianum in Zeuxide.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΓ'. *Εἰς ἑμαυτὸν διὰ τὸ ἐμμέτρως λέγειν* (1).

486 Πάντων δ' ὑπομνήσας σε τῶν πρὶν θαυμά-
[των,

487 Οἷς τὴν μεγίστην χεῖρά σου γυωρίζομεν,

488 Πόντου βασιλέως Ἰσραὴλ ὠδευκός

489 Χειρῶν ἐπέρσει δυσμετῶν ἡττημένων.

Κεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἐν τοῖς ἤδη λεχθεῖσιν.

492 Σάλπιγξι τευχῶν καὶ δρόμῳ πορθομένων.

Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τὴν Ἱερικῶ πόλιν πορθήσας, ἐπτά ἰερεῖς καὶ σάλπιγγας τὰς αὐτάς ἐστησεν, ἐπὶ ἡμέρας ἐπτά σαλπίζοντας κύκλῳ τῆς πόλεως· ἐπτάκις δὲ τὴν πόλιν περιδραμόντων τῶν σαλπίζόντων, αὐτομάτως τὰ τεῖχη τῆς πόλεως κατεστράφη, καὶ παντελῶς ἀνεθεματίσθη.

200 Καὶ νῦν μαθητὴς ἐν σάλλῳ τείνασέ μοι

201 Τὸν ὕπνον, ἡ πέλενε, καὶ στήτω φόβος.

Κεῖνται ἐν διαφόροις λόγοις.

217 Πηγὴ τις, οἶμαι, πόντιος καθ' ὕδατων

218 Γλυκεῖα κικρῶν, ὥσπερ οὖν πιστεύεται.

Κεῖται περὶ τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ἀρεθούσης πηγῆς ἐν τῷ 5ῳ λόγῳ.

267 Οὐ γὰρ κρότων ἔμοιγε καὶ ψόφων λόγος,

268 Οὐδὲ βλακευμάτων τε καὶ λυγισμάτων,

269 Οἷς οἱ σοφοὶ χαιρουσιν ἐν πλῆθει νέων·

270 Πρῶτον δὲ τοῦτο φιλοσοφῆσαι προὔθεμην,

271 Ῥίψαι Θεῶ καὶ τέλλα καὶ κόνονας λήγων.

272 Ὅσοι παρέντες μηλοδότους τὰς οὐσίας

273 Ἡ χρυσὸν ἀθροίσαντες εἰς ἀλμης βυθούς.

Μέννηται Κράτητος τοῦ Θηβαίου, καὶ Διογένους, καὶ Ἀντισθένης. Κεῖται δὲ ἡ ἱστορία ἐν τῷ ριβ' λόγῳ.

292 Ἥλιαν εἶχον ἐν λόγῳ τὸν Θεοβλίτην,

293 Καὶ τὸν μέγαν Κάρμηλον, καὶ ξένην τροφήν

294 Τοῦ Προδρόμου τὸ κτήμα τὴν κρημλάν,

295 Παιδῶν Ἰωραυδῆ δὲ ἄσκειον βίον.

Κεῖνται αἱ παρούσαι ἱστορίαι ἐν τῷ α' λόγῳ.

710 Οὐχ αἰμά μ', οὐδὲ βάτραχος, οὐ σκιπῶν
[νέφος

713 Οὐ πρωτοκόων ἑλεθρος, ἔσχατον κακόν·

716 Καὶ πρὸς γ' Ἐρυθρὰς κλύσμα συγκλείσαν
[λεῶν

714 Ἐκαμψαν (2) ἡμᾶς· ταῦτα γὰρ τῶν ἀγρίων

715 Αἰγυπτίων μάλιστα ἐκδοόμεναι.

Κεῖνται αἱ παρούσαι πᾶσαι ἐξηγήσεις ἐν τοῖς προειρημένοις.

753 Ἄρης, ἀφρονον πῆμα, κοντώδες κακόν.

Τὸν Ἄρεά φασιν Ἕλληνες ἔφορον εἶναι τοῦ πολέμου καὶ ὀργὴν πνέοντα. Ἄφρονον δὲ βλάβην φησὶ καὶ κοντώδες κακόν, τὸ μὲν σχῆμα παραδηλῶν τὸ πολεμικόν, καὶ τὸ βλάπτειν μὴ βλεπόμενον· ὧδε γὰρ τὸν Ἄρεα σχηματίζει καὶ Ὀμηρος δι' ἐπῶν.

Ἦρξε δ' ἄρα σφιν Ἄρης καὶ πότνι Ἐγνώ,
Ἡ μὲν ἔχουσα κυδομὸν ἀναιδέα θηϊότητος,
Ἄρης δ' ἐν παλάμῃσιν πελώριον Ἰγχοσ ἐνώμια (3).
758 Χρυσοῦν ἐλίσειεν τὴν φιλόσοφον σισύνην.

808 Αἰγύπτιον τι' ἄλλον δῦνε Πρωτέα.

Τὴν κατὰ τὸν Πρωτέα καὶ Μελάμποδα ἐξήγηται· ἐν τῷ μς' λόγῳ παρεθέμεθα· λέγει δὲ αὐτὸν Αἰγύπτιον, ἐπειδὴ τὴν Φαρίαν ἔκτισε νῆσον· ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Μάξιμον αἰνιττομένους δι' ὃν ταῦτα φησὶ. Καὶ γὰρ Αἰγύπτιος ἦν καὶ τὸν τρόπον Πρωτεύς· ἀλλὰ τρόπος γὰρ καὶ τὸ εἶδος γέλωτες ἀνάπλεον κεκτημένος.

854 Κατάσκοποι μὲν πρῶτον οὐς τῆς ἐγκρίτου

855 Γῆς Ἰσραήλ τε ἐξέπεμψεν ὁ γεννάδικ,

856 Πλὴν οὐκ Ἰησοῦς οὐδὲ Καλλῆς οἱ σοφοί,

857 Ἄλλ' εἰ τις ὕβρις ἐν νέοις καὶ πρεσβύταις,

858 Ἄμμων, Ἀπάμμων, Ἄρποκρας, Στίπκας,
[Ῥόδων,

859 Ἀγούβις, Ἐρμανούβις, Αἰγύπτου θεοί·

840 Πιθηκόμορφοι καὶ κυνώδεις δαίμονες.

Κατασκόπους δώδεκα Μωυσῆς ἀπέστειλεν ἐκ Κάδδης τὴν τῶν Καναανίων διελεῖν καὶ κατασκοπεύσαι γῆν· ὣν ὑπῆρχον Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ Καλλῆς, ὁ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν δέκα τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ βαρυνόντων, ὡς δυσάλωτος ἢ τῆς ὑποσχέσεως γῆ, μόνος Ἰησοῦς καὶ Καλλῆς διαβρήξαντες τὰ ἰμάτια διεδεδαιούντο ταύτην εὐχεύοντο αὐτοῖς ἐσεσθαι, ἐνθα τάξαντες ἀρχὰς οἱ Ἰσραηλίται εἰς Αἰγύπτον ὑποστρέψαι κατηπέγοντο· τότε δὴ καθ' ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὁμῶσαι λέγεται μηδένα τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐξεληλυθόντων τὴν ἀγαθὴν ἐψεσθαι γῆν, πλὴν Ἰησοῦ καὶ Καλλῆς καὶ τῶν νηπίων, οἱ δεξιῶν αὐτῶν ἢ ἀριστερῶν οὐ γινώσκουσιν, τοῦτ' ἐστὶν ἡ καλὴ ἢ κακὴ. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι κατάσκοποι τῆς ἡμῶν ἦκασιν ἔλυσ-

CARMEN CXLVI. De seipso.

De hac re jam antea locuti sumus.

Josue, filius Nave cum Jerichuntem obsideret, septem sacerdotes cum buccinis jussit canentes septies urbem circumire. Quod ubi factum, muri illico corruerunt et civitas malo omine esse desiit.

Passim occurrit.

De Alpheo fluvio et Arethusa fonte vid. carm. LXVIII.

Cratetis Thebani mentionem facit, et Diogenis, et Antisthenis. Vid. carm. CXIX.

Græci Martem bello præesse et iram spirare tradunt. Dira necessitas et malum portentosum belli symbolum, detrimentum invisibile.

De Proteo et Melampode jam mentio facta est in carm. XLVII. In Ægypto eum natum perhibet quia Pharam insulam inhabitasse putatur; sed de Maximo loqui videtur. Ægyptius enim erat et, quod ad indolem, alter Proteus. Vultus ejus ridenti similis.

Exploratores duodecim misit Moyses e Cades ad cognoscendam terram Chauanæorum, inter quos Josue filium Nave, et Chaleb. Decem ex iis animum populi mærore impleverunt divulgando, terram promissionis occupatu esse difficillimam; Josue et Chaleb soli protestando, eam facilem expugnatu dixerunt. Igitur magistratibus constitutis Israelitæ in Ægyptum reverti voluerunt. Tunc Deus per se jurasse dicitur, ne unum quidem ex omnibus qui ex Ægypto excesserant, terram promissam esse visurum, excerpto

(1) Carmen De vita sua, ed. nov. p. 674.

(2) Alius ordo versuum in editis.

(3) Iliad. E, vers. 592 seq.

Θραίας, οὐ κατὰ τὸν Χαλεβ καὶ Ἰησοῦν τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ κατὰ τοὺς εἰρημένους Αἰγυπτίους μάγους καὶ τυράννους, τοῦτ' ἔστιν Ἀμμωνα καὶ Ἀπάμμωνα καὶ Ἄρποκραν καὶ Στίππαν καὶ Ῥόδωνα, Ἀνοῦβιν τε καὶ Ἑρμανοῦβιν τοὺς πιθηκομόρφους καὶ κυνώδεις Θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων. Ἀνοῦβιν μὲν οὖν τὸν Ἡρακλέα καλοῦσιν Αἰγύπτιοι, ἀθλήσεως καὶ στεράνων καὶ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσκήσεως ἔφορον ὄντα λέγοντες.

863 *Nῦν δ' ἤκεν ἡμῖν ἔλαφος ἀντὶ παρθένου.*

Ὅτε ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπόπλους τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τροίαν ἐγένετο, ἐν τῇ Αὐλίδι τῆς Βοιωτίας γινόμενης καὶ τῆς θυγατρὸς Ἀγαμέμνονος τῆς Ἰφιγένειας τῇ Ἀρτέμιδι ἐπιδοθείσης τυθῆναι, ἡ Ἄρτεμις ἐλέησασα τὴν παρθένον, ἀρπάζει μὲν αὐτὴν καὶ ἀποφέρει παρὰ Ταύροις ἐν Σκυθίᾳ, ἔλαφον δὲ ἀντὶ τῆς παρθένου φανῆναι ἐποίησεν, ἦντινα λαθόντες εὐθὺς οἱ Ἕλληνας ἔθυσαν· ἡ δὲ Ἰφιγένεια ἐν Σκυθίᾳ ἱέρεια ἦν τῆς Ἀρτέμιδος. Κεῖται δὲ ἐν τῷ 58' λόγῳ ἡ ἱστορία.

868 *Οἶνόν τις εἶπε συμπότης πάντων κρατεῖν,*

869 *Ἄλλος γυναικα, τὴν δ' ἀλήθειαν σοφός*

870 *Ἐγὼ δ' ἂν εἶπον χρυσοῦν ὡς ἔχει κράτος.*

Ἐσθρας δὲ συγγραφεὺς φησιν, ὅτι τρεῖς νεανίσκοι τῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ αἰχμαλωσίας τῷ βασιλεῖ Κύρω σπύδοντες πρὸς ἀλλήλους διαλεγόμενοι, ᾤμα σοφὸν προβάλλεσθαι τυποῦσιν ἕκαστον δι' οὗ δύναται ἂν ἐπαινεθῆσθαι. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος· Ὑπερισχύει, φησίν, ὁ οἶκος, καὶ τοῦτον ἱκανῶς ἀποδείξας ἰσχυρότερον ἀπάντων, εἰσήγησεν· ὁ δὲ δευτέρος ἐφη· Ὑπερισχύει γυνή· καὶ δὴ πολλὰ περὶ τοῦ μηδὲν γυναικὸς ἰσχυρότερον εἶναι προβαλλόμενος, ἔληξε τοῦ δημηγχερεῖν· ὁ δὲ τρίτος, ὃς καὶ σοφώτερος πέφημε, τὴν ἀλήθειαν πάντων ὑπερισχύειν ἀπεφήνατο, πολυτρόπως πάντων τῶν ἐν βίῳ κρατεῖν παραστήσας. Τοῦτω δὲ νενικηκότι χάριν ὁ βασιλεὺς κατέθετο τὸ παρ' αὐ-

τοῦ αἰτηθὲν ἔργῳ πληρώσας· τὸ δὲ ἦν τὸν λαὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀφῆναι, καὶ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμοις ναὸν σὺν τῇ πόλει ἀνοικοδομησάι. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ὑπερισχύειν ὁ εἰπὼν, παθὴν ἀποδέδεικται καὶ σοφός· ἐγὼ δ' ἂν τὸν χρυσοῦν εἴποιμι πάντων ὑπερισχύειν, ὃς καὶ τῆς ἀληθείας προτιμώμενος τὸ κράτος ἔχειν πειράται.

919 *Τριῶν ἐν αἷς ἔκειτο τὸ σθένειν ἅπαν,*

920 *Ὅσπερ λέγουσι, τῷ κριτῇ Σαμφῶν ποτε,*

921 *Ὅν ἡ κόμη προῦδωκεν ἐξυρημένη.*

Καθαπτόμενος ὁ θεὸς Γρηγόριος τοῦ κυνικοῦ Μαξίμου, ἐν οἰκισκῷ τινὸς χοραυλοῦ ἀποκαρῆντος (εἰς γὰρ πατριάρχας ἑαυτὸν ψηφισάμενος προσβάλλετο), φησὶν, ὅτι τοὺς εὐπρεπεῖς βοστρούχους ἀπέκειρεν, ἐν οἷς εἶχεν τὸ τυφοῦσθαι· ὧν ἐκκοπέτων οὐτε πατριάρχης ἦν, καὶ τῆς κόμης ἐστέρητο, δι' ἧς εἶχεν τὸ δύνασθαι πρὸς αἰσχρὰς ὑποθέσεις, χορευτρίαις συγγινόμενος, καὶ γάμων κόρδαξ χρηματίζων. Τὸ δὲ λέγειν, ὡς τὸν Σαμφῶν λόγος ἔχει, κατ' ἀντίφρασιν κεῖται. Οὐ γὰρ ὡς τοῦ θείου καθαπτόμενος Σαμφῶν, ἐκείνῳ παρεικάζει τὸν Μάξιμον, ἀλλ' ὅτι τὰς τρίχας πρὸς ὅπερ ἔφαμεν ἔχων, ἀπεστερεῖτο τούτων, καὶ τῶν ἐλπισθέντων διέμαρτεν· ἡ δὲ κατὰ τὸν ἱερὸν Σαμφῶν ἱστορία κεῖται ἐν τῷ 5' καὶ 6' λόγῳ.

1032 *Τὶ Διογένης τοιοῦτον, ἢ Ἀντισθένης;*

1033 *Τὶ δὲ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κράτης; διάπτυσ*

1034 *Τοὺς περιπάτους Πλάτωνος· οὐδὲν ἢ στοά·*

1035 *Ὁ Σώκρτες, τὰ πρῶτα μέχρι τοῦ φέροις·*

1036 *Φθέρημι· ἐγὼ τι πιστότερον τῆς Πυθίας.*

Κεῖται ἡ περὶ τούτων ἐξηγήσις ἐν τῷ ριβ' λόγῳ· ἡ δὲ τῆς Πυθίας εἰρηται μὲν ἐν τῷ 58' λόγῳ, λελέξεται δὲ καὶ νῦν πλατυτέρας· Φωκίς χώρα ἐστὶν ἐν Ἑλλάδι· ἐν αὐτῇ ἐστὶν πόλις καλουμένη Δελφοί· ἐν τῇ πόλει αὐτῇ ἐστὶν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὃ καλεῖται Πυθῶ· ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ ἦν ὁ τρίπους καὶ αἱ μαντικαὶ ψῆφοι ἐν τῇ φιάλῃ τοῦ τρίποδος. Ἦνίκα οὖν ὁ

Chaleb et Josue et parvulis eorum qui dextra a sinistra, id est bonum a malo non discernabant. Dicit igitur Gregorius, venisse exploratores ad libertatem nostram cognoscendam, viros non tales, quales Josue et Chaleb, sed quales Ægyptiorum magi et tyranni, Ammon, inquam, et Apammon, Harpocras, Stippas, Rhodon, Anubis, Hermanubis, dii cynocephali et dii simii. Anubium Ægyptii Herculem appellabant.

Quo tempore Græci, patria relicta, Trojam navigabant, Iphigenia, Agamemnonis filia, Aulide in eo erat ut immolaretur Arteniidi; sed dea virginem, ad Tauros transtulit in Scythia, cerva substituta, quam Græci extemplo immolarunt. Erat autem Iphigenia in Scythia sacerdos Dianæ.

Esdras rerum gestarum scriptor hæc narrat : Tres adolescentes in captivitate Israel Cyri regis spadones inter se dixerunt : Proferamus verbum doctum, et laudabitur qui sapientissimus in edisserendo inventus fuerit. Dixit primus : Fortissimum est vinum; et ubi clare affirmasset, siluit. Dixit secundus : Fortissimum femina. Quod ubi multis testimoniis probasset, vocem compressit. Tertius, isque sapientissimus, veritatem fortitudine omnibus præstare contendit, et multimode probavit veritatem in omnia dominari. Huic ergo victori rex postulare aliquid imperat repulsam non laturo. Tum votum aperuit ut populus a servitute liberaretur et templum Hierosolymis reædificaretur una cum civitate. Addit Gregorius illum qui veritati fortitudinis palmam attribuit, se sapientem præbuisse. Ego autem aurum prædominari existimo, quod vel in ipsam veritatem dominari præsumit.

Gregorius increpans Maximum cynicum in domo musici tonsi (inter patriarchas enim se numerare audebat) dicit, cirros eum venustissimos totondisse, de quibus superbire ei liceret, etc.

Quod porro de Samsone memorat, per antiphrasin dicit; non enim ei comparat Maximum quoad res divinas, sed quoad capillos, quibus amissis spe quam conceperat, frustratus est.

De Pythia jam disseruimus in carmine LXIV : nunc fusius dicemus. Phocis regio est Græciæ in qua Delpho urbs; ubi templum Apollini sacrum, quod vocatur Pythonis, cum tripode, et calculis sortium in ipso

μαντευόμενος ἠρώτα περι τῆς μαντείας, αἱ ψῆφοι ἤλλοντο καὶ ἐκινούοντο ἐν αὐτῇ. Τότε οὖν ἡ μάντις ἐνεφορεῖτο, καὶ ἔλεγεν ἃ ἤθελεν ὁ Ἀπολλών· ἐκαλεῖτο δὲ προφήτις; Πυθία.

1237 *Καιρὸς γὰρ παντός, ὡς ἀκούεις, πράγματός,*
 1238 *Μέτρον τ' ἄριστον τῶν σοφῶν ἐνὸς λόγου·*
 1239 *Χωρὶς τὰ Μουσῶν καὶ Φρυγῶν ὄρισματα,*
 1240 *Χωρὶς τὰ τῶν ἔξωθεν τῶν τ' ἐμῶν λόγων·*
 1241 *Τῶν μὲν γὰρ εἰσι πρὸς ἐπιδειξίην οἱ λόγοι*
 1242 *Ἐν μαιρακίσκων συνλόγοις καὶ πράγμασιν,*
 1243 *Ἐν οἷς μὲν οὐδὲν ἀτυχεῖν, ἢ τυγχάνειν.*

Τὸ, Καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι, καὶ μέτρον ἄριστον, Σολομώντός ἐστι τοῦ σοφωτάτου. Τὰ δὲ Μουσῶν καὶ Φρυγῶν ὄρισματα, αἰσχρὰ τυγχάνει. Μυσία γὰρ χώρα ἐστὶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ· καὶ γὰρ ἐνταῦθα κατὰ τῆς Καρίας ὄρη κατέτεμον ἑαυτοῦς, τελοῦμενοι τῇ Πέᾳ. Κεῖται δὲ ἐν τῷ ἔσθ' λόγῳ ἡ ἐξήγησις. Χωρὶς τὰ τῶν ἔξωθεν δὲ, φησὶ, καὶ τῶν ἐμῶν λόγων. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἐν πλάσμασι κεῖται καὶ ψευδεῖ, ἐν οἷς τοῦ ἀποτυχεῖν, ἢ τυχεῖν οὐδὲν μέτεστιν· οἱ δὲ ἡμέτεροι, φησὶ, λόγοι μετὰ τοῦ τυχεῖν καὶ τῆς ἀληθείας πολλὴν ποιοῦνται τὴν φροντίδα.

1360 *Ἐπει δ' ἔγωγέ τὸ καὶ τὸ πορφύρας κράτος*
 1361 *Κιρκιλῶδες ἤμεν τῆς σεβασμίας ἐσω,*
 1362 *Πάντων ἐπίρθη συμμηγῆς αἴρος Θεοῦ.*

Ἐξήγησιν ὁ θεὸς Γρηγόριος ποιούμενος, πορφύρας κράτος τὴν βασιλείαν ὀνομάζει· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν μὲν ἱστορία, ἀλλ' ἐξήγησις· ὅπως δὲ πορφύρας κράτος λέγεται, πρέπον εἰπεῖν· Ἐν Τύρῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κύων ποιμενικὴ πορευομένη, εὐρούσα κογχύλην ἔφαγεν· εἶτα τὸ αἷμα τῆς κογχύλης ἔθαψεν τῆς κυνὸς τὸ στόμα. Ὁ ποιμὴν νομίζων πεπληχθαι τὴν κύνα, λαθὼν ἔριον ἀπέμαζεν τὸ αἷμα τοῦ στόματος, καὶ εὔρηται μὲν ἡ κύων μηδὲν ἔχουσα, τὸ δὲ ἔριον τῆς πορφύρας ἀναδεεγμένον τὴν βαφήν· εἶτα ἐγκωκῶς, ὅτι τὸ κογχύλιον τοιαύτην ἔχει δύναμιν βαπτίζην, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ τοῦτο καὶ οὕτως συνέλεγον

ἐν τῇ θαλάσῃ τὰ κογχύλια, καὶ κατεσκεύασαν τὰς πορφύρας.

1404 *Ὅμως δ' ὀπισστέναζεν, ὡς φασι, γίγας*
 1405 *Βληθείς κεραυνῷ πρόσθεν Αἰτναίῳ πάγῳ,*
 1406 *Καιπὸν τε καὶ πύρ ἐκ βάθους ἠρεῦγετο.*

Τυφωδὲς ἐκατὼν κεφαλὰς δρακόντων ἔχειν ἰσχυροῦται, ὅς κατὰ τοῦ Διὸς ἐφθέγγετο, ὅν καὶ νεωτερίζων κατ' αὐτοῦ μέλλοντα κεραυνὸς πλείστοις μάλισ καταβαλὼν, δι' ὑπερβολὴν ἰσχύος ἧς ἐκέκτητο, οὐκ ἀρκεσθεὶς τούτοις τῷ Αἰτναίῳ ὑποτίθεισιν θρεῖ, ὅθεν τὴν μέχρι δεῦρο βοήν ἐκέισε γινομένην στεναγμῶν εἶναι μυθεύονται τούτου τοῦ γίγαντος. Τῷ τοῦ γίγαντος ὑποδείγματι δὲ χρυσάμενος ὁ θεὸς Γρηγόριος τῷ λόγῳ, ὅσον ἔστεινεν δέδειχεν ἡ βασιλεία πόλις τούτου στερισκομένη· καὶ γὰρ βοή τις τῶν ἀπὸ τοῦ δήμου λέγεται γεγονέναι, ὥσπερ συνεχέβαλλεῖς ἑαυτῷ τὴν Τριάδα.

1733 *Ἐξ οὗ τί γίνεθ'; Ἡ πολὺπλοκος κάλια*
 1734 *Εἰκὼν ἐν ὄφιοις· χρυσὸς, ἐξῆς ἀργυρος,*
 1735 *Χαλκὸς, σίδηρος, δοτρακὸν τὰ πρὸς πόδας*
 1736 *Δέδοικα μὴ τὰ πάντα λιμνήσει λίθος.*

Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς ἐνύπνιον ἐθεάσατο, καὶ τοῦτο ἐπιλαθόμενος, τοὺς μάγους καὶ τοὺς σοφοὺς καλέσας Βαβυλῶνος, ἐζήτηε παρ' αὐτῶν μαθεῖν εὐ ἐνύπνιον αὐτοῦ καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ· τῶν δὲ ἀπορῶντων εἰπεῖν, προστάσσει τῷ Ἀριῶχ' ἀρχόντι τῶν αὐτοῦ πάντας ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς μάγους Βαβυλῶνος. Ἀναιρουμένων δὲ αὐτῶν, παρῆστη Δανιὴλ τῆς ἀναιδοῦς αὐτὸν γνώμης ἀπελθῶν, ὑπισχνόμενος τῷ βασιλεῖ τὸ ἐνύπνιον διὰ Πνεύματος θεοῦ μετὰ τῆς συγκρίσεως διασαφῆσαι· καὶ στάς ἐπὶ τοῦ βασιλέως τὸ ἐνύπνιον διεσαφῆσεν· ἔφη δὲ· Ἴδεο, βασιλεῦ, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν κατὰ ἀρσένων σου, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσοῦ, ἀργυροὶ δὲ οἱ ὄφιοι, αἱ χεῖρες καὶ ἡ κοιλία χαλκοῦ, οἱ δὲ πόδες καὶ αἱ κνήμαι σιδήρου, οἱ δὲ δάκτυλοι δοτρακὸν ἀναμυγμένον. Ἐθεώρεις, φησὶν, ἕως οὗ λίθος ἐπιμή-

tripode. Quoties igitur oraculum consulabatur, calculi motu proprio saliebant. Tum vates inspirata pronuntiat quod Apollo suggerit. Prophetissæ nomen est Pythia.

Unicuique rei tempus est suum, et modus in rebus servandus. Mysorum et Phrygum turpia sunt instituta. Est Mysia regio Asiae, et ibi iuxta Cariae montes seipsos castrabant Rhææ mysteria celebrantes. Hæc commentarius in carmine LXIV reperitur, exceptis a externis nostrisque dissertationibus. Externa in mendacio et signentis sita sunt, quibus facile caremus.

Gregorius regnum appetat purpuram. Quod cum commentarius potius est quam historia, de purpura significato pauca præmittenda videntur. Ad maris ripam, in Tyri urbis regione, canis villaticus in muricem incidit, quo devorato, muricis tubro colore os tinxit. Pastor qui canem vulneratum suspicabatur, sanguinem, ut putabat, ex ore canino detersit. Ibi compertum est, non sanguine canem, sed colore bestiolæ tinctum esse pannum ad os detergendum adhibitum. Ita reperta muricis qualitate tinctoria, res in vulgus exiit, et ex eo tempore in littore maris conchyliæ colliguntur et purpura paratur.

Typhœum centum serpentina habuisse capita fabulantur. Jupiter, quem conviciis adortus erat, et contra quem seditionem movere erat ausus, fulmine tactum non sine difficultate eum humi præcipitavit, Ætnamque montem imposuit. Inde clamores perpetuo auditi, Typhœi gemitus, sic in fabula, creduntur. Hoc exemplo ostendere Gregorius vult, quantopere regia civitas illo orbata langueat; clamor enim e medio populi exortus est quasi Trinitati adversantis.

Nabuchodonosor rex, somnii quod habuerat, oblitus magos et sapientes Babylonis accessit et iussit ut ipsi somnium ejusque interpretationem indicarent. Quod cum inquirerent, Arioch, præfecto domus suæ præcepit ut sapientes et magos Babylonis interficeret. Quo facto, Daniel requisivit de lege et sententia et pollicitus est se interpretaturum esse somnia regis, auxiliante Deo qui mysteria revelat; tum coram rege ita somnium indicat: Tu, rex, videbas, et ecce ante faciem tuam statua, cujus caput ex auro, humeri

Θη ἄνευ χειρῶς, καὶ ἕως τῆς εἰκότος ἤλθεν, καὶ συνέτριψεν τὴν εἰκόνα, καὶ ἐπλήρωσε τὴν γῆν. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι τοσούτον συνήχθη τότε τὰ πράγματα, δημηγορήσαντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ῥθονοῦντας αὐτῷ τῆς προεδρίας, ὡς δοκεῖν τὴν εἰκόνα . . . συμμεμιγμένην δέδοικα μὴ πετάξει λιχμησας ὁ λίθος.

1757 *Μοαβίταις καὶ Ἀμμανίταις, οἷς οὐ πάλα*
1758 *Nūr εισιτη: ὄν ἔστιν εἰς ἐκκλησίαν.*

Κεῖται ἐν τῷ ιβ' λόγῳ.

1763 *Ὁ Λώτ ἐκείνος, πατριάρχης Ἀβραάμ,*
1764 *Ὁ μὲν βαδίζει, τὴν ἐναντίαν δ' ὄδε,*
1765 *Ὡς μὴ σθενοῦσθαι τῷ πλάτει τῆς κτήσεως.*

Κεῖται ἐν τῷ α' λόγῳ.

1802 *Φυσῶντες ἡμῖν ἐσπερίον τι καὶ τραχὺ,*
1803 *Τοῖς δ' ἀντεπῆει δῆμος Ἰλιόφρων,*
1804 *Κάπροι δ' ὄπως θήγοντες ἀγρίαν γένυν*
1805 *(Ὡς ἂν μιμήσομαι τι τῆς τραγωδίας.)*
1806 *Λοξὸν βλέποντες ἐμπύροις τοῖς δμμασιν.*

Ὁμηρος ὁ ποιητὴς Ἀλάντα τὸν Τελαμώνιον καὶ τὸν Πριαμίδην Ἐκτορα διαγωνιζομένους παρεισάγων, ἐκάστου τς αὐτῶν τὴν θρασύτητα παραστήσαι βουλόμενος, κάπροι μαινομένοις ἀπεικάζει. Τοῦ μὲν γὰρ Ἐκτορος εἰς ἀγῶνα τοὺς Ἑλλήνων ἀριστείας προκαλουμένον, διὰ τίνος θειοτέρας τὸ δοκεῖν ψήφου τοῦ Τελαμώνιος Ἀλάντα συνδιαγωνιζόμενον Ἐκτορι λόγος ἔχει. Πρῶτα μὲν οὖν τοῖς ἀκοντίοις ἀλλήλους λέγονται βαλεῖν, εἶτα λίθους, μετέπειτα πάλιν τοῖς ξίφεσιν. Ὡς οὖν ἔφαμεν, λέουσιν ἢ κάπροι τῶν ἡρώων τὸ θράσος ἀπεικάζει δι' ἐπῶν ὧδε λέγων.

Τῷ δ' ἐκπασαμένῳ δολίχ' ἔγχει χερσὶν ἄμ' ἄμφω,
Σύν ῥ' ἔπεσον λείουσιν εὐοϊκότες ὠμοφάγοισιν,
Ἢ σὺσι κάπρουσιν (1).

Ἐσπερίον δὲ φυσῶντας, τοὺς ἐκ τῆς δύσεως φησὶν παρόντας ἐπισκόπους. Ἰλιόφρονος δὲ λέγει κατὰ μίμησιν τῆς τραγωδίας· ὑπὲρ τῆς Ἰλίου γὰρ Ἐκτωρ μέγα φυσῶν τοῖς Δαναοῖς συνεπλέκετο.

1818 *Ἐγὼ τέως μὲν ὡς περ Ἴππος δέσμιος,*
1819 *Καί περ κακοῖς τε καὶ νόσφ' τετυρμυμένος,*

1820 *Ἐνδοῖν κροαίνων οὐκ ἐπαυσάμην πόδας,*
1821 *Ἐρρήξαι δεσμὰ τῆν τ' ἀφορμὴν ἀσμέτως.*

Δείκνυσι μὲν τὸ θερμὸν τῆς προθυμίας ἐκ τοῦ φυσικοῦ ὀρμήματος τοῦ ἵππου· μέμνηται δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τοιοῦτου τινὸς ἐν τῷ εἰς Βασιλείων τὸν θεῖον ἐπιτασίῳ. Φησὶ γὰρ, ὅτι καὶ ποιεῖ τὸν Ὀμηρικὸν ἵππον ὁ πόθος· καὶ ὧδε μὲν ἐποχὴν σημαίνει, ἐκεῖσε δὲ μάλλον ἀφραίν· ἔστι δὲ Ὀμηρικὸς ἵππος καθ' ὑπόδειγμα τοῦ Διομήδους ἢ προθυμίας. Τοῦ γὰρ ἤρωος τὴν ὀξύτητα καὶ τὴν περὶ τὸν πόλεμον θερμότητα βουλόμενος παραστήσαι διὰ ὑποδείγματος Ὀμηρος ἵππῳ ἀπεικάζει ἐπειπὼν ὅδε τὸ ἔπος·

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς Ἴππος ἀκοστήσας ἐπὶ γάστρῃ
Δεσμὴν ἀποβήξας θεῖε πεδίον (2).

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ ἔπος Ὀμηρος περὶ Ἀλεξάνδρου φησὶν τοῦ καὶ Πάριδος· οὐκ οἶδα δὲ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν δι' ἣν τις αἰτίαν εἰς Διομήδην μετέφρασεν· ὧδε γὰρ ἔχει τὸ ἔπος·

Ὡς υἱὸς Πρωμόιο Πάρις κατὰ Περγῆμον ἀκρῆς
Τεύχεσι παμζαίνων ὡς τ' ἠλέκτωρ, ἐβεθήκει
Καρχαίδων (3).

1858 *Ἐγὼ δ' Ἰωνῆς ὁ προφήτης γίγνομαι,*
1859 *Δίδωμι ἑμαυτὸν τῇ γῆ σωτηρίαν,*
1840 *Καί περ κλύθωνος τυγχάνων ἀνάλιος·*
1841 *Ἀραντες ἡμῖς ρήξατε κλήρου φορῶ·*
1842 *Κῆτός με δέξεται ἐκ βυθοῦ φιλόξενον.*

Κεῖται ἡ ἱστορία ἐν τῷ α' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΖ'. Πρὸς Μάξιμον (4).

15 *Μὴ καὶ σὺ μουστέπνευστος ἡμῖν ἀθρόως,*
16 *Ὡς περ λέγονται τῶν πάλα σοφῶν τινες;*
17 *Μὴ καὶ σὲ δάξτης ἐξέμηρέ τις κλάδος;*
18 *Ἢ μυτικῶν πέπλοιας ὑδάτων ἄφρων,*
19 *Ἐπειτα μέτρον ἰβ. λυσας ἄμετρος ὢν.*

Τὸ μὲν τοῦ στίχου μέτρον λέγουσι τινες τοῦτον ὑρῆσθαι τὸν τρόπον· Γυνὴ τις καλουμένη, ὡς μὲν τινες Σιδύλλα, ὡς δὲ ἄλλοι Φιμονόη, ὡς δὲ ἕτεροι Φιλύρα, ἐτίεσθη παρά τινος νεανίσκου· ἢ δὲ γυνὴ ὑβριστικώτερον ἠνέχθη πρὸς τὸν νεανίσκον, καὶ ὕβρισεν αὐτόν· ἦν δὲ ἡ λεχθεῖσα ὕβρις ἑμμετρος στίχος, καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ λόγου τῆς γραφῆς ἀρεσάσης

xx argento, manus et venter ex are; pedes et tibie e ferro; digiti ferrei et fictiles. Videbas ita, donec abscessus est lapis de monte sine manibus, et percussit statuam, et implevit omnem terram. 1. Gregorius igitur dicit, res tum eo redactas esse, cum ipse eos alloqueretur qui sibi invadebant, ut....

Homerus poeta Ajacem Telamonium et Hectorem Priami filium memorans, eorum audaciam deserturus apris comparat furiosis. Cum enim Hector Græcorum fortissimos ad certamen provocasset, non sine aliquo numine divino Ajax Telamonis filius cum illo congressus est. Primo quidem telis, dein lapidibus et gladiis se pretisse dicuntur. Cum Iconibus igitur et apris heroum fortitudo componitur.

Episcopi ab occidente semper vigilant. Ἰλιόφρων vox e tragœdiis sumpta. De Illo namque superbens Hector cum Græcis congressus est.

Ostendit ardorem desiderii e naturali impetu equi; sed alibi quoque eo alludit, in Epitaphio divi Basilii. Dicit enim: Apud Homerum quoque equus ardore est conspicuus, qui nunc refrenari, nunc stimulari debet. Est igitur similitudo inter equum qualem Homerus describit et Diomedem animosum. Hujus enim bellicosum animum et ardorem designare volens poeta cum equo comparat.

Hoc de Parido (qui et Alexander audit) Homerus canit; quidam ex historicis ad Diomedem, nescio quam ob causam refert.

CARMEN CXLVII. Ad Maximum.

Res metrica, ut quidam aiunt, hoc modo inventa est: Mulier nomine Sibylla, secundum alios Phimonoc, ut alii, Philyra, ab adolescente concussa contumeliam vehementiorem in eum retorsit, idque per versus

¹ Daniel II, 54 sq.

(1) *Iliad.* II, vers. 255.

(2) *Iliad.* Z, 503.

(3) *Ibid.* vers. 512 sqq.

(4) *Ed. nov.* p. 909.

τοῖς παρισταμένοις, τὸ μέτρον τοῦ στίχου ἔλαβον, καὶ οὕτως ἐτεχνώθη τὰ περὶ τοῦ στίχου. Μουσόπνευστος μὲν οὖν ἐστὶν Ὁμηρος, ὡς τινες. Ὑῖον γὰρ αὐτὸν ἀναγορεύουσι τῆς Καλλιόπης, ἥτις τῶν λοιπῶν προέχει· Μουσῶν· ὕψ' ἧς ἐμπνευσθῆναι λέγεται, τῇ τε καλλιεπείᾳ πάντα· τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς ὑπερβάλλειν, οἳ δὲ τὸν Ἡσιόδον φασι. Οὗτος γὰρ, φασί, ποιμὴν ὢν ἐν Ἀσκραίᾳ τῇ κώμῃ τῷ Ἐλικίῳ παρακειμένη τὰς Μούσας ἐθεάσατο· αἱ δὲ τοῦτον φιλοτιμούμεναι δάφνης αὐτῷ χαρίζονται κλάδον, δι' οὗ τὴν σοφίαν ἐπλούτησεν· Ἀσκραῖος δὲ διὰ τοῦτο Ἡσιόδος κέκληται, ἐπειδὴ φυγόπατρις διὰ πτωχίαν ὁ τοῦτου πατὴρ γενόμενος, Ἀσκραίῳ φηκε τὴν κώμην, μάντικῶν δὲ πέπωκεν ὕδατων.

21 Σαοὺλ προφήτης, Μάξιμος λογογράφος.

Τὸν Σαοὺλ ἐν προφήταις ἡ παραβολὴ ποιεῖ, καθὼς ἐν τῷ ἱβ' λόγῳ διεξηγήσομεν· τὸν δὲ Μάξιμον ἐν λογογράφοις ἀπαριθμεῖται Γρηγόριος διασύρων αὐτόν. Τοῦ γὰρ Μαξίμου, φησὶ, λοφογράφος γενόντος, τίς οὐκ ἂν εἴη λογογράφος; Τίς δὲ καθέξει τὴν χεῖρα, ἐπειπερ πολλοὶ εἰσὶν Μάξιμοι καὶ παράφοροι;

46 *Νῦν δ' Ὀρφεὺς ἡμῖν πάντα κινῶν δακτύλοις,*
57 *Ἡ τειχοποιὸς Ἀμφίων ἐκ κρονμάτων.*

Πολλαχοῦ περὶ τοῦ Ὀρφέως εἰρηται, ὅτι Θρᾶξ ἦν τὸ γένος· οὗτος δὲ κρούματι τῆς κιθάρας ἔλκειν λέγεται πάντα. Ὁ Ἀμφίων καὶ Ζῆθος διὰ κιθάρας λέγονται τὰς Ἑπταπόλους τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομησάσθαι.

ΛΟΓΟΣ ΡΜΗ'. Εἰς εὐγενῆ δύστροπον (1).

46 *Δύω δὲ ταῦτα τῆς βίου κωμωδίας,*
47 *Κατ' ἑστέριςται ζωῶν ἐν τῇ κέλευστον,*
48 *Καὶ γράμμα ποιεῖ τὸν κάκιστον εὐγενῆ.*

ΛΟΓΟΣ ΡΜΘ'. Κατὰ τυμβωρύχων (2).

*Φρὺξ ἦν ὁ Μίδα· ὡς δὲ πάντα χρυσὸν
ἔπει γενέσθαι, τυγχάνει, λιμῶ δὲ γε
θνήσκει μὲν, εὐχὴ πλούσιος θνήσκει δ' ὅμως.
Ὁ Μίδα· οὗτος Φρυγίας ἦν βασιλεὺς· ἦν δὲ φιλόρ-*

rhymicos; quos cum, qui adcrant, arte et ingeniose compo itos judicarent, ars versus faciendi vigere inter homines cepit.

Homerus a Musis inspiratus (μουσόπνευστος) a plurius vocatur. Filium eum faciunt Calliopes quæ prima est Musarum. Ab hac igitur inspiratum ore rotundo omnes Græcorum sapientes superasse dicunt. Alii idem de Hesiodo prædicant. Qui cum greges pasceret in Ascra vico ad pedes Heliconis sito, Musarum chorum frequentavit. Hæ in grati animi signum lauro poetam ut sapien-tiæ stimulo cinxerunt. Vocatur Hesiodus Aæcræus, quia pater ejus ob egestatem, patria relicta, vicum Ascram habitavit et e fonte sacro bibit.

Paulum inter prophetas communiter numerant, ut jam indicavimus; Maximum autem logographum facit Gregorius eum perstringendo. Cum enim Maximus logographum agit, quis logographi partibus agendis par non sit? Quis manui temperabit, cum tot sint Maximi et amentes?

Orpheum Thracem fuisse natione sæpe sæpius dictum est; notum etiam est, citharæ sono eum omnia attraxisse. Amphion quidem et Zethus citharæ ope Thebas ejusque septem portas struxisse memoriam produuntur.

CARMEN XLIX. In sepulcrorum violatores.

Midas Phrygiæ rex, argenti aurique cupidissimus fuit, ut videbinus. Votum fecit ut quidquid tetigerit, in aurum mutaretur; preces exaudite sunt; quidquid enim manu orare tangebatur, aurum evasit, ita ut tota rerum natura ei pro auri massa esset. Sic alimentum frustratus, fame perit; nam omnis cibus oī ejus ingestus in aurum transformatus, fecit ut inedia moreretur.

Typhæus daemon igneus, ardens; τύφοι enim vapores cum fumo. Τύφος est draco marinus. Osirida quoque dicunt a Typhone dilaceratum ut Dionysus a Titanibus. Hercules gigas nominatur; magnos enim labores perfecit. Otus porro et Ephialtes Martem male tractatum in mortuario æneo per tredecim menses inclusum tenebant. Typhæus gigas est Ætneus.

Leg. in carm. CXLV.

Omnia quæ hic narrantur, jam memorata sunt passim in carminibus.

CARMEN CLI. Ad meipsum.

Beelphegor deus est Moabitum atque Ammonitarum, cui sacrificavit populus Israel et extinctus est.

(1) Ed. nov. p. 542.
(2) P. 1180.
(3) P. 1182.

γυρος καὶ χρυσομανῆς τις, ὡς τὸ ἔργον ἐδέλωκεν. Ἡύξατο οὖν ἵνα οὐ ἐν ἀφῆται, χρυσοὺς γένηται. Εἰσηκούσθη οὗτος· καὶ οὐ ἐν ἤφατο, ἡ χεῖρ, ἡ στόματι, χρυσοὺς ἐγένετο· καὶ οὕτως πάντα μὲν ἦν αὐτῷ χρυσοὺς· φαγεῖν δὲ μὴ δυνάμενος ἀπώλετο. Καὶ γὰρ ἡ τροφή ἡ ἐιδωμένη αὐτῷ, διὰ τοῦ στόματος ἀπεχρυσούτο· ἐφάρθη οὖν τῷ λιμῷ.

Κεῖται ἀλλαχοῦ ἡ ἱστορία.

Σκεῖρων τις οὗτος, ἡ Τυφωεύς, ἡ γίγας (3).

Ἦκει τυραννῶν νεοτέρους, τύμβον τ' ἐμίον;

Τυφωεύς ἐστὶν δαίμων πυρώδης καὶ καυστικὸς· τύφοι γὰρ αἱ καύσεις εἰσὶν καὶ οἱ καπνοί. Τύφος δὲ δράκων ἐστὶν ἐνάλιος· λέγεται δὲ καὶ Ὀσίριν ὑπὸ τοῦ Τύφωτος διεσπαράχθαι, καθάπερ τὸν Διόνυσον ὑπὸ τῶν Τιτάνων, καθὼς ἐν τῷ 58' λόγῳ κεῖται περὶ τούτων. Γίγας δὲ πάντως ὁ Ἡρακλῆς λέγεται· τοὺς γὰρ μεγάλους ἄθλους αὐτὸν ἀνύσαι φασι· ἡ Ὄτος καὶ Ὀφιάτης οἱ τὸν Ἄρεα τυραννήσαντες καὶ τρισκαίδεκα μῆσιν ἐν κεράμῳ χαλκῷ καθειρξαντες δέσμιον· ἡ πάντως Πάσσαλος καὶ Ἀκλήμιον· ἐστὶ δὲ Τυφωεύς ὁ ἐν τῇ Ἀττηνί γίγας.

Κεῖται ἐν τῷ ρμ' λόγῳ ἡ ἱστορία.

ΛΟΓΟΣ ΡΝ'. Ἐνόδια (4).

7 *Ὅς με στύλω πυρός τε καὶ νέφους ἄγοι,*
8 *Ἐμίονο δὲ πότῳ, φέθρου δ' ἰστών λόφῳ,*
9 *Τρέβοι δ' ἀνωθεν καὶ κάτωθεν πλουσίως,*
10 *Σταυρός δὲ χερσὶν ἐκτυπούμενος θρόσσος.*

Πᾶσαι αἱ παρούσαι ἱστορίαι κεῖνται ἐν τοῖς ἡδὴ προλεχθεῖσιν, μάλιστα δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐνοδίοις τοῖς δι' ἐπὶν εἰρημένοις.

ΛΟΓΟΣ ΡΝΑ'. Εἰς ἐμαυτὸν (5).

89 *Βεελφεγὼρ σέβοτος, οὐ*
90 *Τὸν ὄντα δεσπότην.*

Βεελφεγὼρ θεὸς ἐστὶν Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν, ὃ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ πορνεύσας ἐτελέσθη.

Κεῖται ἐν τῷ ἱβ' λόγῳ.

ΛΟΓΟΣ ΠΝΒ'. Πρὸς τὴν ψυχὴν (1).

7 *Θέλεις τὰ Γύγῳ σοι*
8 *Τοῦ Λυδίου γενέσθαι;*
9 *Καὶ δακτύλῳ τυραννεῖν*
10 *Τὴν σφενδόνην ἐλίσσω,*
11 *Κρύπτουσαν εἰ κρύπτειο.*
12 *Φαίγουσαν εἰ φαίνοιτο;*

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν ταῖς Πολιτείαις (ἔστι δὲ οὕτως αὐτοῦ πραγματεία λεγομένη) εἰσφέρει τινὰ μῦθον· λέγει δὲ, ὅτι Γύγης τις ἦν ποιμὴν περὶ τὴν Λυδίαν. Οὗτος ποιμαίνων ἐν ὄρει τὰ πρόβατα, περιέτυχε σπηλαίῳ τινί, καὶ εἰσελθὼν ἐν αὐτῷ εὗρεν ἴππον χαλκοῦν, ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἴππῳ ἦν ἄνθρωπος νεκρὸς δακτύλιον χρυσοῦν περικείμενος, οὗ δακτυλίου ἡ κεφαλὴ στρεπτή ἦν καὶ ἐστρέφετο, ἦντινα κεφαλὴν καλεῖ σφενδόνην ὁ θεῖος Γρηγόριος. Ἐλαβεν οὖν, φησὶν, ὁ Γύγης τὸν δακτύλιον καὶ ἐξῆλθεν· καὶ ἤνικα μὲν ἐν τάξει ὁ δακτύλιος, ἐωρᾶτο ὑπὸ πάντων· ἤνικα δὲ τὴν σφενδόνην ἐστρεφεν τοῦ δακτυλίου, ἀφανὴς ἐγένετο πᾶσιν. Ὁ μὲν οὖν Πλάτων τοῦτον εἰσφέρει τὸν μῦθον αἰνιττόμενος, ὡς ὁ δίκαιος ἀνὴρ, κἄν τοῦ Γύγου λάβῃ τὸν δακτύλιον, ἵνα μὴ ὁρᾶται ὑπὸ τίνος, οὐδὲ οὕτως ὠφελὲν ἀδικεῖν. Δεῖ γὰρ τὸ καλὸν δι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν ἐπιτηδεύεσθαι, καὶ μὴ δι' ἄλλου· τινός. Ἐχων οὖν τοῦτον τὸν δακτύλιον ὁ Γύγης ἐλθὼν ἐπὶ τὰ βασίλεια τῶν Λυδῶν, καὶ ἀντιστρέψας τὴν σφενδόνην, ἐγένετο ἀφανὴς καὶ εἰσελθὼν ἀπέκτεινε τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἄλλως ἱστορεῖ τὰ κατὰ τὸν Γύγην, ὅτι κατ' ἐπιτροπὴν τῆς δεσποίνης ἀπέκτεινε τὸν Κανδαυλὴν, καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ.

43 *Θέλεις τὰ Μιδεῶ σοι,*
44 *Τοῦ πλουσίως θανόντος,*
45 *Ἦ χρυσὸς ἦν τὰ πάντα,*
46 *Χρυσὸν φέροντα λιμὸν*
47 *Ἐύχῃς δίκην ἀμέτρο;*

Κεῖται ἐν τῷ ριβ' λόγῳ.

47 *Διχμὴν θέλεις τινάσσειν*
48 *Ἠνέων Ἀρήϊόν τι;*
49 *Καὶ στέμματ' ἐξ ἀγώνων,*

50 *Θηροκτόνον τε κάρτος;*

Λέγουσι τὸν Ἄρεα τῶν πολέμων ἔφορον εἶναι, καὶ ὄργην πνέοντα. Οὕτως γὰρ φησὶ περὶ αὐτοῦ Ὀμηρος· Ἄρες, Ἄρες βροτολογιέ. Θηροκτόνον δὲ τὸν Ἡρακλέα φησὶν· οὗτος γὰρ διαφόρους λέγεται θηρας ὀλέσαι.

Κεῖται ἐν τῷ β' λόγῳ.

104 *Τὸ δ' ἔσθος ἢ καμήλων*
105 *Τρίχες νόμῳ δικαίων,*
106 *Ἢ καὶ δέρος, παλαιῆς*
107 *Γυμνώσεως κάλυμμα.*

Τὸν Ἰωάννην περιβεβῆσθαι τὸ ἔνδυμα λέγουσιν οἱ θεολόγοι ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ ἔχειν· ἡ παλαιὰ δὲ γύμνωσις ἐστὶν ἡ κατὰ τὸν Ἀδάμ.

ΛΟΓΟΣ ΠΝΓ'. Περὶ Παρθενίας (2).

23 *Ἀδάμ ἐν παραδείσῳ, Μωσῆς ἐν ὄρει Σινῶ,*
24 *Ἀσιτουργῶν Ζαχαρίας ὁ κατήρ τοῦ Προδρόμου.*

Τὴν παρθενίαν, φησὶν, ἐν εὐθέτοις ἐτίμων καιροῖς, ὁ μὲν Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ πρὸ τοῦ κτισθῆναι τὴν Εὐάν, μᾶλλον δὲ πρὸ τοῦ μετασχεῖν τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως· Μωσῆς δὲ ἐν ὄρει Σινῶ τὸν λαὸν καθαγνίζων καὶ συνουσίας ἀπειργων, καὶ Ζαχαρίας ἐν τῷ ναῷ λειτουργῶν.

33 *Καλῶς δεύεις, παρθένε, εἰς ἕρος ἀποσώζου,*
34 *Μὴ πρὸς Σόδομα βλάβης, μὴ στήλη πατῆς*
[ἀλόγ.

Κεῖται ἡ παρούσα ἱστορία ἐν τῷ α' καὶ β' λόγῳ.

47 *Ἐπεσον ἐσφόρος, ἀλλ' οὐρανὸς ἀγγέλλων·*
48 *Ἰούδας ἦν προδότης, οἱ δ' ἔνδεκα λαμπητῆρες.*

Κεῖνται ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ αἱ ἱστορίαι.

81 *Ἄφ' ἧς πείραν καὶ Χριστῷ προσήγγισεν ὁ*
[πειράων,
82 *Ἀίθους αἰτῶν εἰς ἄρτους πεινῶντα μετατρέψαι.*

Κεῖται ἡ κατὰ τὸν πειρασμὸν ἱστορία ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ.

85 *Οὐκ ἐκλείψει σοι καμψάκης ἐλαίου πιστευ-*
[ούση,

CARMEN CLII. Ad animam suam.

Plato philosophus in libro *De republica* (quod quidem peculiare est ejus operis nomen) fabulam narrat hancce: Gyges, pastor apud Lydios, cum forte oves in summo monte pasceret, in antrum incidit; ubi cum intrasset, equum obivium habuit ære confectum, cui iherat homo annulum portans æneum; sigillum annuli flexibile erat ac convertibile; fundæ nomen ei inditum a Gregorio. Hoc itaque annulo potitus Gyges foras ivit, visibilis omnibus, quando sigillum extrorsum spectabat; invisibilis idem, quando introrsum. Et Plato quidem hanc refert fabulam ut monstret viro justo, quantumvis annuli, qualis fuit Gygis, beneficio invisibilis redditus fuerit, ne sic quidem injuste agendi facultatem esse. Nam propter bonum ipsam neque vero aliorum quorumlibet hominum respectu bene agendum est. Cum hoc igitur annulo Gyges ad Lydios venit, fundaque, ut supra diximus, introrsum versa omnium oculos fallens regem interemit. Hæc opinio communis. Herodotus econtra Gygem reginæ instigatione, Candaule obruncato, ejus loco regnasse memorat.

Martem dicunt bello præsidere iraque inflammari. Hæc de eo apud Homerum leguntur: Mars, Mars, mortalium calamitas! Hercules ferarum intersector celebratur, quippe qui plura id generis animalia interemit.

Joannes, ut dicunt theologi, veste utebatur ex pilis camelorum consuta, zonam autem pelliceam circa lumbos gestabat. Nuditas secundum veterem Adæm interpretanda.

CARMEN CLIII. De virginitate.

Virginitatem melloribus diebus coluerunt, Adam quidem in paradiso, antequam Eva creata esset, et ante gustatam scientiæ arborem. Moses item in monte Sinai sanctificans populum a coitu prohibuit; insuper Zacharias sacerdotie fungens in templo.

86 Κόραξ σε θρέψει, καθάπερ Ἡλλαν ἐν ἐρήμῳ.
Κεῖται ὁμοίως ἡ ἱστορία ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ.
87 Ὁρφεὺς Θέκλαν ἐκ πυρός καὶ θηρίων φυγοῦσαν.
Κεῖται ὁμοίως ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ

88 Παῦλον μέγαν πεινῶντα, καὶ βιγούντα προ-
[θύμως.
Κεῖται ὁμοίως ἐν τῷ β' καὶ γ' λόγῳ.

ἌΛΛΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΙ.

Πασῶν μὲν τῶν ἐξῶθεν ἱστοριῶν, ὧν ἐν τοῖς ῥη-
τορικοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ θεὸς ἐμνημόνευσε Γρηγό-
ριος, τούτων αὐθις ἐν τοῖς ἐμέτρως εἰρημένοις αὐτῷ
μυσίαν ἐποίησατο, καὶ πλειόνων ἀσυγκρίτως· ὁμοί-
ων δὲ εἰσὶν ὀλίγαι ἱστορίαι ἐν τοῖς ῥητορικοῖς ἐμφε-

ρόμεναι, ὧν οὐκ ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν
ἐπῶν· καλὸν δὲ καὶ ταύτας ἐλογισάμεθα παραθέσθαι,
ὅπως ἂν μηδὲν τῶν παντελῶς αὐτῷ λελεγμένων ἀδη-
λον εἴη τοῖς τῆδε τῇ βίβλῳ φιλοπόνως ἐντυγχάνουσιν.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΕΜΦΕΡΟΜΕΝΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΡΗΤΟΡΙΚΟΙΣ ΛΟΓΟΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ὍΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΜΜΕΤΡΟΙΣ ΟΥ ΜΕΜΝΗΤΑΙ.

α'. Περὶ τῆς τῶν μάγων θυτικῆς προγνώσεως.

Μάγοι διὰ τῶν θυαίων ἔλεγον τὰς προγώσεις, διὰ
τῆς ἥπατοσκοπίας. Θύοντες γὰρ καὶ ἀνατέμνοντες,
τινὰ σημεῖα ἐθεώρουν ἐν τοῖς τομίαις καὶ ἐν τοῖς
ἥπασιν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, δι' ὧν ἔλεγον τὰ συμβη-
σόμενα· γένος δὲ Μήδων οἱ μάγοι, ἐξ ὧν οἱ ἥπατο-
σκόποι ἐξῆλθον.

β'. Περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀστρολογίας.

Οἱ Χαλδαῖοι, ὧν ἔστιν πρῶτος ὁ Ζαρούτρης, καὶ
μετ' αὐτὸν Ὀστάνης, ἐπέστησαν τῇ οὐρανίᾳ κινή-
σει, καὶ εἶπον ὡς τῇ τοιαύτῃ κινήσει τῶν οὐρανίων τὰ
περὶ τοὺς τικτομένους συμβαίνει· ἀπ' ὧν Χαλδαίων
ἔμαθον Ἕλληγες τὴν ἀστρολογίαν, καὶ τοὺς γεννω-
μένους ἤρξαντο ὑπὸ τὴν τῶν ἀστρων κίνησιν ἀναφέ-
ρειν.

γ'. Περὶ τῶν Θρακῶν καὶ Ὀρφείως.

Πρῶτοι πάντων ἀνθρώπων Θραῖκες ἤρξαντο θρη-
σκεύειν καὶ θεραπεύειν θεὸν, καὶ τελετὰς τελεῖν, καὶ
μυστήρια συγκροτεῖν, ἐξ ὧν Θρακῶν ἤκουσε τὸ θρη-
σκεύειν ἢ περὶ τὸ θεῖον εὐσέβεια. Πρῶτος δὲ πάν-
των Θρακῶν Ὀρφεὺς λέγεται εἰσηγήσασθαι τὰς τε-
λετὰς κατὰ τὸν τρόπον τῶν τελετῶν· οὗτος δὲ ἔστιν
ὁ Ὀρφεὺς ὁ λεγόμενος διὰ τῆς λύρας θέλγειν καὶ τὰ
ἄψυχα, καὶ ἐξημεροῦν τὰ ἀγρία διὰ τῶν κρουμάτων
τῆς λύρας.

δ'. Περὶ τοῦ Λυδίου ἄρματος.

Ἔστιν αὕτη παροιμία ἐπὶ τῶν ἐρίζειν ἐθελόντων
καὶ μὴ δυναμένων ἐφικέσθαι· ἔστι δὲ ἡ παροιμία·
Παρὰ Λύδιον ἄρμα θέει· παρήκται δὲ ἡ παροιμία
ἀπὸ τῶν Λυδίων ἀρμάτων ὡς ταχυτάτων ὄντων καὶ

Aliæ historiae.

Cunctorum historiarum, quarum in rhetoricis operibus suis divus Gregorius mentionem fecit, ad il-
larum memoriam lectoris animum revocavit in operibus quæ versibus persecutus est, plerasque vero
nullo ordine. Pauca vero sunt historiae, in illius rhetoricis operibus relatæ, non autem scriptæ in libro *Cer-
nium* ejus. E re igitur arbitrati sumus illas hic colligere, ut nihil quod scripsit incognitum maneat illis
qui huic libro studebunt.

HISTORIÆ RELATÆ IN OPERIBUS RHETORICIS DIVI GREGORII NON AUTEM IN ILLIUS CARMINIBUS.

1. De oraculis quæ magi e victimis percipiebant.

Magi in sacrificiis per jecinoris inspectionem futura prædicebant. Immolantes enim et secantes victimas,
in jecinore et aliis corporis partibus signa quædam distinguebant, quorum ope futura prædicebant. Magi
porro e quibus orti sunt qui extispicia instituerunt, e genere erant Medorum.

2. De Chaldæorum astrologia.

Chaldæi, interque eos Zarutres primus, deinde Ostanes, cæli siderumque motus contemplando recens
natorum sortem prædicebant. A Chaldæis Græci astrologiam didicerunt et horoscopium, ut dicunt, sistere
secundum siderum motum cœperunt.

3. De Thracibus et de Orpheo.

Primi mortalium Thracæ Deum colere precibus, ritum constituere, ad mysteria concelebranda conve-
nire cœperunt. Ab his quoque θρησκεῖα nomen rei inditum. Initiandi porro consuetudo ad Orpheum
refertur, eundem, quem lyra vel inanimata demulsiisse ferasque leniisse perhibent.

4. De curru Lydio.

In vulgus exiit dictum aliquod respectu eorum qui, dum alios æmulari volunt, minime tamen ad finem
propositum perveniunt: *Currum Lydium insectatur.* Sumptum est hoc dictum a curribus Lydiis,
utpote velocissimis, quosque cursu antevertere est difficillimum. Alii a Pelopis curru derivasse hanc locu-
tionem volunt, Lydiam ipsam, non Phrygiam, attribuentes patriam. Qui cum Œnomaum in curriculo super-
rasset, dicto: *Currum Lydium insectatur* originem dedit.

μη δυναμένον φρασθῆναι· ἄλλοι δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ Πέλοπος ἄρματος ἤκουσεν ἡ παροιμία. Τινὲς γὰρ λέγουσιν, ὅτι Πέλωψ Λύδιος ἦν, καὶ οὐχὶ Φρύξ. Τῷ οὖν ἰδίῳ ἄρματι ἐνίκησεν τὸν Οἰνόμαον, καὶ ἔκτοτε ἡ παροιμία παρήλθεν, *Παρά Λύδιον ἄρμα θέει.*

ε'. *Περὶ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου.*

Ὀρέστης οὗτός ἐστιν υἱὸς Ἀγαμέμνονος, φίλιαν δὲ τοσαύτην ἔσχεν πρὸς τὸν Πυλάδην, καὶ Πυλάδης πρὸς τὸν Ὀρέστην, ὥστε καὶ ἀποθανόντος Πυλάδου συγκατελεύθει τὸν Ὀρέστην μέχρις ἄθου.

ς'. *Περὶ τῆς λαβυρίνθου.*

Ἐν Κρήτῃ τῇ νήσῳ ἔστιν ὄρος, ἐν ᾧ σπήλαιον ἀνθρώπους καὶ δύσκολον περὶ τὴν κάθοδον, καὶ δυσχερὲς περὶ τὴν ἀνοδὸν, ἐν ᾧ λέγεται ὁ Μινώταυρος ἐμβληθῆναι. Ἐπεὶ οὖν δυσχερὲς τὸ ἐκθῆναι τοῦ λαβυρίνθου, νῦν ὁ θεὸς Γρηγόριος ἔλαβεν αὐτὴ ἐπὶ τῶν ἀφύπτων λόγων, ὧν οὐδεὶς ἐδύνατο ἐκφυγεῖν, ἀλλὰ πάντως ἤλισκετο. Ἐπιφέρει γὰρ καὶ τὰς ἄρκυς· εἰσὸς δὲ ἐστὶν δικτύου παχυσχοίνου, ὃ ἰσάσει πρὸς θῆραν ἄρκων ἢ ἐλάφων ἢ κατὰ τῶν ἰσχυροτέρων ζώων.

ζ'. *Περὶ τῶν Σκεδάσου θυγατέρων.*

Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ μετὰ τὸ κατὰ κράτος νικήσαι τοὺς Ἀθηναίους, ἤθροληθησαν καὶ τοὺς ἰδίους συμμάχους πολεμῆσαι, καὶ ὀρμήσαντες κατὰ Θηβαίων, πρὶν προσεγγίσειν πολεμῆσαι τῇ πόλει, γενόμενοι ἐν Λεύκτροις (πόλις δὲ Θηβαίων αὕτη), συμβαλόντες ἠττήθησαν, Ἐπαμινώνδου στρατηγῷ Θηδῶν εὐδοκίμασαντος. Τὸ δὲ πάθος τοῖς Λακεδαιμόνοις γέγονεν ἐν Λεύκτροις ἐξ αἰτίας τοιαύτης· Σκέδασος ἐν Λεύκτροις ὧν εἶχε

τρεις θυγατέρας· τινὲς δὲ τῶν Λακεδαιμονίων πάλαι παρ' αὐταῖς ἐπιξενωθέντες, μίξει τὰς κόρας ἐνύβρισαν. Φοβηθέντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι μήπως δημοσιεύσῃ τῷ ἰδίῳ πατρὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἀναίρουσιν αὐτάς. Ἐπανελθὼν οὖν ἐν τῇ οἰκίᾳ πόλει τοὺς Λεύκτροις ὁ Σκέδασος, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός καταγράσατο πᾶσι τοῖς Λακεδαιμονίοις παρ' αὐτὸν τὸν τάφον τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἀτυχεῖσαι· διδὲ καὶ ἡ ἀτυχία ἐφθασεν ἐν Λεύκτροις τοὺς Λακεδαιμονίους.

η'. *Περὶ τῶν Πυθαγορικῶν κνῆμων.*

Πυθαγόρειοι γένος φιλοσόφων ἐκ Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου. Οὗτοι δι' αἰνίγματος τὰ τῆς φιλοσοφίας ἐμάνθανον δόγματα. Παρεδίδοτο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ αἰνίγμα· *Κνῆμους μὴ ἐσθίειν*, τοῦτ' ἐστὶ μὴ προδιδόντας τὸ δίκαιον δωροδοκεῖσθαι χρημασιν. Οἱ γὰρ Ἀθήνησι πάλαι δικασταὶ ἀντὶ ψήφων κνῆμοις ἐχρῶντο πρὸς κατακρίσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Φησὶν οὖν ἐκ τῶν κνῆμων τῶν ἐκ τοῦ δικαστηρίου μὴδὲν ἐσθίειν.

θ'. *Περὶ Σκηπίωνος καὶ Ἐπαμινώνδου.*

Ὁ Ἐπαμινώνας Θηβαῖος ἦν τὸ γένος, μέγιστος στρατηγός, στρατηγήσας ἐν τῷ Λευκτρικῷ πολέμῳ, μαθητὴς γενόμενος Φιλολάου τοῦ Πυθαγορείου. Οὗτος πολεμῶν ἐνεκρατεύετο πάνυ καὶ ἀπὸ βρωμάτων καὶ ἀπὸ ἀφροδισίων καὶ πάσης ἡδυπαθείας· διδὲ καὶ μέγιστα κατὰ Λακεδαιμονίων ἔστησε ἐρόπαια. Ὁ δὲ Σκηπίων καὶ αὐτὸς στρατηγός Ῥωμαίων, ὅμοιος κατὰ τὴν βίαιαν τὸ ἦθος τῷ Ἐπαμινώνδῳ· ἠρίστευσε δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Καρχηδονίους πολέμοις, ὡς ἐκ τῆς νίκης τοῦ ἔθνους τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβεν, καὶ ἐκλήθη Σκηπίων Ἀφρικανός· Ἀφροὶ δὲ οἱ Καρχηδόνιοι λέγονται.

5. *De Oreste et Pylade.*

Orestes, Agamemnonis filius, Pyladem tanto amore diligebat vicissimque ab eo diligebatur, ut hunc mortuum ad inferos usque secutus sit.

6. *De labyrintho, etc.*

Mons est in Creta insula cum spelunca profunda, inaccessa adeuntibus, exeuntibus difficillima, in quam Minotaurum narrant fuisse conjectum. Ob hanc igitur labyrinthi naturam Gregorius hanc vocem usurpat, de sermonibus loquens inextricabilibus. Retia ipsa per analogiam inducit multiplicia, quibus ad venandos ursos, cervos, imo fortiora animalia captanda utuntur.

7. *De filiabus Scedasi.*

Lacedæmonii, victis bello Peloponnesiaco Atheniensibus, socios suos lacessituri, adversus Thebas bellum moverunt; sed antequam urbem expugnare possent, ad Leuctras, quod est Thebanorum ditionis oppidum, Epaminonda duce Thebanorum, magnam cladem passi sunt. Scedasus, qui Leuctrarum urbem habitabat, tres habebat filias. Accidit ut aliqui Lacedæmonii hospitio ab iis excepti eas constuprarint, timentesque ne puellæ debonestatæ patri rem revelarent, eas trucidarint. Inter hæc reversus Scedasus et de eo quod evenerat certior factus, juravit cunctis Lacedæmoniis prope ipsa filiarum sepulcra pereundum fore. Et hanc quidem ob causam Lacones ad Leuctras victi fugatique sunt.

8. *De fabis Pythagoricis.*

Pythagorei philosophi sunt Pythagoræ in Samo insula oriundi assectæ. Discebant autem philosophiæ præcepta more allegorico, ut: *Fabis non vesci*, i. e. rem justî viri ne prodas judicem corrupendo. Antiquitus enim Athenienses fabis in tribunalibus tesserarum loco utebantur. Inde præceptum: *Non vesci fabis judicialibus.*

9. *De Scipione et Epaminonda.*

E Thebanorum gente ortus Epaminondas, vir rei militaris peritissimus, Philolai Pythagorei discipulus exercitui Leuctris præfuit. Inter arma a gula, venere omnique mollitia remotus vixit; quo factum est ut Lacedæmonios pluries vinceret. Hanc Epaminondæ vitæ rationem secutus est Scipio, dux Romanorum italicis, in bellis Punicis victor Africanus cognominatus. Pœni enim et Afri nuncupantur.

δ'. *Περὶ Ἀντισθένης.*

Οὗτος Ἀντισθένης κυνικός ἦν φιλόσοφος, δεσφύεις καὶ πληγείς τὸ πρόσωπον, λαβὼν χαρτίον καὶ ἔγγράφας εἰς τὸν τύψαντα, ἐκόλλησεν εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ οὕτως περιεπάτει.

ια'. *Περὶ τοῦ ἐν Ῥώμῃ φιλοσόφου.*

Πολεμουμένης τῆς Ῥώμης ὑπὸ βαρβάρων, ἐπὶ... (1) τοῦ βασιλέως, φιλόσοφος τις στάς ὄλην τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὸν ἥλιον προσηύξατο, καὶ ἐπεσεν πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφλεξεν τοὺς βαρβάρους καὶ αὐτὸν τὸν φιλόσοφον.

ιβ'. *Περὶ τοῦ Ποτιδαίου.*

Ποτιδαία πόλις ἐστὶν ἐν τῇ Θράκῃ κειμένη· ἐν ταύτῃ φιλόσοφος ἦν· οὗτος ἐν χειμερινῷ καιρῷ παννύχιος, τοῦτ' ἐστὶν ὄλην τὴν νύκτα, εὐχόμενος, τσοσούτον, φησὶ, μετάρσιος γέγονε τὴν ψυχὴν, ὥστε μὴ αἰσθάνεσθαι τοῦ κρύους τοῦ χειμῶνος· ἔκστασιν δὲ λέγει τὸ ἐκστῆναι τὸν φιλόσοφον ἑαυτοῦ, καὶ ὡς εἶπον μετάρσιον γενέσθαι τὴν ψυχὴν.

ιγ'. *Περὶ τοῦ τριεσπέρου.*

Λέγεται ὁ Ἡρακλῆς διὰ τριῶν ἐσπερῶν κυθηθῆναι καὶ τεχθῆναι· τοιαῦτα γάρ τινα μυθεύουσιν περὶ αὐτοῦ. Ὁμοίως δὲ φασὶν τοῦτον αὐτὸν Ἡρακλέα ἐν μίᾳ νυκτὶ πάσαις ταῖς θεοσίου θυγατρῶναι μιγῆναι, καὶ παιδοποιῆσαι πάσας ἐξ αὐτοῦ· ὥστε διὰ ταῦτα καὶ θεοποιῆσαι αὐτὸν, καὶ τοῦτο τρισκαίδέκατον ἄθλον ὀνομάσαι· αἱ δὲ θεοσίου θυγατέρες πεντήκοντα ὑπῆρχον.

ιδ'. *Περὶ τοῦ ἱμάντος Ἀναξαγόρου.*

Desideratur historia hæc in codice.

ιε'. *Περὶ τῆς Ἐχέτου καὶ Φαλάριδος ἀπειθήριας.*

Ἐχέτος τῆς Ἠπείρου τύραννος ὑπῆρχεν. Οὗτος ὠμότατος ὢν, ἐπενόει παντοίας τιμωρίας καὶ κολαστήρια. Πρὸς τοῦτον οἱ θέλοντες ἀπειθῶς κολάσαι διέπεμπον, ὡς Ὅμηρος περὶ αὐτοῦ δι' ἐπὼν φησιν (2),

Εἰς Ἐχέτον βασιλῆα βροτῶν δηλήμονα πάντων.

Ὁ δὲ Φάλαρς τοιοῦτός τις ἐστὶν, καὶ οὗτος καινότερων κολαστηρίων γέγονεν εὐρέτης· ἦν δὲ τὸ γένος Σικελιώτης. Οὗτος Διονυσίῳ τῷ τυράννῳ χαρίζομενος ὄντι ὠμοτάτῳ καὶ τιμωρητικῷ, ἐπενόησεν βοῦν χαλοῦν, ἐν ᾧ ἔδει βάλλειν τοὺς κολαζομένους καὶ πῦρ ἀνακαίεσθαι, ἰνα, φησὶν, ἔνδον ὄντες καὶ καιόμενοι καὶ βοῶντες διατρεχούσης τῆς φωνῆς διὰ τοῦ στόματος τοῦ ταύρου, δέξῃ ὁ ταῦρος μυκηθμὸν ἀποτελεῖν καιόμενος. Τοῦτο δὲ τοῦ Φαλάριδος τὸ ἀπάνθρωπον θεασάμενος ὁ Διονύσιος, αὐτὸν τοῦτον ἐνέβαλεν εἰς τὸν βοῦν, καὶ καύσας ἀπέκτεινεν.

ισ'. *Περὶ τῆς Ἰλίδος κυνέης.*

Ὅμηρος ὁ ποιητὴς εἰσφέρει τὸν *Δία ἀορασίαν τινα* καὶ ἀφάνειαν ἐμποιήσαντα περὶ τοὺς Ἕλληνας, ὥστε μὴ ὀρᾶσθαι. Λέγει μυθικώτερον, ὅτι τὴν κυνέαν τοῦ Ἰδοῦ περιέβαλεν αὐτοῖς ὥστε μὴ ὀρᾶσθαι· ἡ δὲ κυνέα περικεφαλαία ἐστὶ τοῦ Ἰδοῦ, τοῦτ' ἐστὶν τοῦ Πλούτωνος· λέγει δὲ καὶ κυνέαν νέφος εἶναι τι, ἐν ᾧ κρύπτονται οἱ θεοί, φησὶν, ἀπ' ἀλλήλων.

ιζ'. *Περὶ Σάρθου καὶ Χαλκίδος.*

Item hæc historia deest in codice.

10. *De Antisthene.*

Antisthenes, philosophus cynicus a quodam in caput verberatus, nomen aggressoris schedulæ inscriptum fronti prælixit et ita in publicum prodiit.

11. *De quodam Romano philosopho.*

Urbe sub... imperatore oppugnata, philosophus quidam apricus in loco totum diem se exposuit, preces ad deos faciens. Tum ignis de cælo delapsus in hostes barbaros et ipsos et philosophum concremavit.

12. *De homine Potidæate.*

Potidææ, quæ urbs Thraciæ est, philosophus quidam vivebat, qui per totas noctes hibernas tanto fervore orabat, ut tempestatis inclementiam minime persentisceret. Quando philosophus in extasi est, animæ quasi raptum pati censetur.

13. *De tribus noctibus.*

Herculem per tres noctes procreatum et conceptum fuisse dicunt. Hoc namque modo quidam de eo fabulantur. Similiter eundem Herculem una nocte cum omnibus Thesti filibus coivisse omnesque ex se matres fecisse narrant, quod quidem opus decimum tertium Herculis in deos assumpti laborem autumant. Quinquaginta autem habebat filias Thestius.

14. *De flagello Anaxagoræ.*
(Deest.)

15. *De Echeti et Phalaridis crudelitate.*

Echetus tyrannus fuit Epiri; qui cum esset crudelissimus, multifaria excogitabat supplicia et cruciatus. Ad illum igitur mittebantur qui exquisitis tormentis cruciandi essent. Testis Homerus qui dicit:

Ad Echetum regem, omnium mortalium carnificem.

Phalaris quoque crudelis erat et inauditorum suppliciorum inventor. Dionysio et ipsi tyranno crudelissimo et suppliciorum amanti gratum aliquid facturus, bovem excogitavit æreum, in quem torquendi conjicerentur, ita ut, igne accenso, inclusorum qui ad flammam damnati essent, clamoribus bos ipse mugitus tollere videretur. Dionysius puniturus Phalaridis ferocitatem, in bovem ipsum conjecit et igne cremavit.

16. *De galea Ditis.*

Si Homero fides, Jupiter Græcos caligine velut nube circumdatos invisibiles reddidit. Dicit insuper, more poetico: Ditis galeam eorum capitū imposuit, quo invisibiles redderentur. Ditis autem qui dicit galeam, Plutonis dicit. Adde quod, secundum eundem, ista galea nubis instar est, qua cooperati dii se invicem non vident.

17. *De Xantho et Chalcide.*

(Hæc historia item deest in codice.)

(1) Etiam in Nonno edito desideratur imperatoris Romani nomen.

(2) *Odys.* Σ, 84.

ιη'. *Περὶ τοῦ Παλαμήδους.*

Ὁὗτος ὁ Παλαμήδης Εὐβοεὺς ὦν τὸ γένος (Εὐβοία δὲ νῆος ἀπάντικυ τῆς Ἀττικῆς ἐστίν), λέγεται πρῶτος ἐφρευεῖν τὸ ἀριθμεῖν καὶ ταβλίζειν καὶ πολλαῖς ἄλλαις κεκρήσθαι μεθοδεύαις. Οὗτος δὲ ὁ Παλαμήδης εἰς ἐστὶν τῶν στρατευσαμένων κατὰ τὴν Ἰλιον· ἀπέθανεν δὲ ἐν Τροίᾳ κατ' ἐπιβουλὴν Ὀδυσσεύς· Ὀδυσσεῖα γὰρ ἔσχεν ἐχθρὸν διὰ τοιαύτην αἰτίαν· τοῦ Ἀγαμέμνονος προτραφεμένου τὸν Ὀδυσσεῖα ἐπὶ τὴν Τροίαν ἐξοδόν, μὴ θέλων ἀπελθεῖν ὁ Ὀδυσσεύς, καὶ μανίαν προσποιησάμενος, καὶ βαλὼν θυόν, καὶ δῆθεν ἀροτριῶν ἐμμανίας προσποιήσας, ὁ Παλαμήδης ἠλεγξεν δὲ οὕτως· Τὸν Τηλέμαχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ προθεῖς πρὸ τοῦ ἀρότρου, εἶτα φθάσας ὁ Ὀδυσσεύς περὶ τὸ παιδίον ἐπήρεν τὸ ἀροτρον, ἵνα μὴ πλήξῃ τὸ παιδίον, καὶ ἐγνώσθη ὅτι νηφάλιός ἐστιν. Ταύτην οὖν τὴν μῆριν μηνιῶν ὁ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ Τροίᾳ, ποιεῖ πλαστὴν ἐπιστολὴν ὡς ἀπὸ Πριάμου πρὸς Παλαμήδην περὶ προδοσίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑποτίθεισιν ἐν τῇ τοῦ Παλαμήδους σκηνῇ· ὕστερον κατηγορίας γενόμενης κατὰ Παλαμήδους ὡς προδότου, ἠρέθη ἢ ἐπιστολή, καὶ τέθηκεν ὑπὸ Ἀγαμέμνονος καὶ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

ιβ'. *Περὶ τοῦ Ὀρφεύου.*

Ὁρφεύς λέγεται Θρηξὶ ἀπὸ γένους. Οὗτος θεολογῆσας τὰ Ἑλλήνων μυστήρια, ἐδίδαξεν πῶς τε καὶ δεῖ τιμᾶν τοὺς θεοὺς. Τοῦτο οὖν τὸ τιμᾶν θεοὺς, ἐκάλεσε θρησκείην· παρήχται δὲ ἀπὸ τοῦ οἰνοει θεοδερκεύειν, τοῦτ' ἐστὶν θεῶν ὄρα. Τὸ δὲ μυσθῆσθαι εἰρηται, ἢ παρὰ τὸ μυστήρια καὶ ἀπόρητα τελεῖσθαι, ἢ θεὰ τὸ μυσθῆσθαι τὰς αἰσθησεις καὶ ἐπέκεινα γινόμενους πάσης σωματικῆς φαντασίας, καὶ οὕτως εἰσδεχόμενους τὰς θείας ἐλλάμψεις.

κ'. *Περὶ τῆς ὄνειρομαντείας.*

Τελμισσὸς πόλις ἐστὶν Λυκίας, αὕτη δὲ παλαιολάτεια πόλις· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κροίσου. Οὗτοι λέγονται πρῶτοι τοὺς ὄνειρους εὐρεῖν καὶ διακρίνειν καὶ τὰ τέρατα. Ἔλεγον γὰρ, εἰ γέγονέν τι παράδοξον, ὅτι τότε σημαίνει, καὶ πάντως ὡς ἂν εἶπον συνθέβαινεν ἐξέρχεται.

κα'. *Περὶ τῆς οἰωνιστικῆς Σκηνοκράτους.*

Λέγονται πᾶσαν τὴν οἰωνιστικὴν οἱ Φρύγες εὐρεῖν· τῆς δὲ οἰωνιστικῆς τὸ μὲν ἐστὶν ὄνειροσκοπικόν, ὅπερ ἐξηῦρον Φρύγες, τὸ δὲ οἰκονοσκοπικόν, τὸ δὲ ἐνόδιον, τὸ δὲ χειροσκοπικόν, τὸ δὲ παλματικόν. Ὀνειροσκοπικόν οὖν ἐστὶν, ὅτ' ἂν πεπομένου τοῦδε ἢ τοῦδε τοῦ θριπτος, ἢ ἐμπρός, ἢ ὀπίσω, ἢ δεξιᾶ, ἢ ἀριστερᾶ, εἴπωμεν ὅτι τότε σημαίνει· λέγεται δὲ πρῶτος αὕτην ἐξευρηκέναι Τηλέγονος. Οἰκονοσκοπικόν δὲ ἐστὶν ὅτ' ἂν τὰ ἐν τῷ οἴκῳ συμβαίνοντα ἐξηγησῆται καὶ εἴπη, ὅτι τότε σημαίνει, ἐπειδὴ ἐν τῇ στέγῃ ἐφάνη γαλῆ, ἢ ὄφρις, ἢ μῦς, ἢ ἐκαίνωθη ἔλαιον, ἢ μέλι, ἢ οἶνος, ἢ ἄλλο τι, τότε σημαίνει· ταῦτα δὲ συνεγράψατο Σκηνοκράτης. Ἐνόδιον δὲ ἐστὶν, ὅτ' ἂν ἐξηγησῆται τὰ ἐν τῇ ὁδῷ ὑπαντῶντα, ὅτι Ἐάν σοι ὑπαντήσῃ τις τότε βασιτάζων, τότε συμβῆσεται· ἐάν ὁ δεῖνα, τότε· ἐάν ἀλώπεκι συναντήσῃ, ἢ δορκάδι, ἢ κόρακι ἢ ἐτέρῳ ζῴῳ, τότε συμβαίνει· ὅπερ ὁ Πόλλης συνεγράψατο. Χειροσκοπικόν δὲ ἐστὶν ὅτ' ἂν διὰ τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν καὶ τῶν βυτίων εἴπωμεν, ὅτι τότε αὐτῷ σημαίνει, ἢ ὅτι γαμεῖ, ἢ παιδοποιεῖ, ἢ τι τοιοῦτον· ὅπερ Ἐλενος συνεγράψατο. Παλματικόν δὲ ἐστὶν τὸ διὰ τῆς πάλσεως τοῦ σώματος γυμνιζόμενον· ὅσον ἐπάθη ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, τότε σημαίνει, ἢ ὤμος, ἢ μηρός· ὁ συνεγράψατο Ποσειδώνιος καὶ ἄλλοι πολλοί.

18. *De Palamede.*

Palamedes in Eubœa (quæ est insula ex adversum Athenas) natus, primus arithmetica et tesserarum luum invenisse perhibetur et multis aliis rebus ingeniose inventis usus esse. Idem e numero luit eorum qui ad Trojæ excidium profecti sunt. Perit autem insidiis Ulyssis ipsi infesti hanc ob causam. Cum Agamemnon contra Trojam profecturus Ulysses sibi comitem adjungere vellet, hic societatem recusavit dementiam simulando. Assumpto itaque asino arandi causa, animi alienati specimen editurus erat. Palamedes autem Ulyssis astutiam ut eluderet, Telemachum ejus filium ante aratrum ita posuit, ut arator non, nisi læso filio, progredi posset. Id quo minus faceret Ulysses, amoto tempestive aratro, demonstravit sanam ipsi mentem esse. Hanc contumeliam ulturus Ulysses, epistolam adulterinam quasi a Priamo ad Græcos prodendos missam in Palamedis tentorio dolose addidit. Deinde Palamedes proditoris accusatus ob hanc eandem epistolam, ab Agamemnone et omnibus Græcis morte damnatus perit.

19. *De cultu vulgo Græce dicto θρησκεία.*

Orpheus e Thracia oriundus Græcorum mysteria in formam, ut ita dicam, theologica redacta exhibuit docuitque quomodo colendi essent dii. Colere deos Græce θρησκεία nuncupatur, cujus verbi etymon est θεοδερκεύειν, hoc est, Deum videre. Μυσθῆσθαι porro dicitur de iis qui in mysteriis vel arcanis initiantur; vel de eis qui post initiationem omnem sensationem corporalem transcendendo sensum internum jam divinam aperiant illuminationibus.

20. *De somniorum interpretatione.*

Telmessus urbs est Lyciæ antiquissima, et celebris Cræsi jam temporibus. Telmessenses primi somnia et ostenta interpretati esse dicuntur, et revera interpretationis eorum facta responderunt.

21. *De arte Xenocratis auspicandi.*

Futura auspicanda prædicere Phryges primi calluerunt. Hujus artis a Phrygibus inventæ varia sunt genera. Alii futura prænoscent per avium et domuum inspectionem, alii vias, alii manuum lineamenta, alii denique intestinorum palpationes perscrutando. Auspicium est, ubi ex avium adverso vel averso, dextro vel sinistro volatu interpretandi argumenta ducimus. Hujus artis Telegonus auctor fuisse putatur. De domibus auguramur, ubi dicimus quid sibi velit v. c. mustela in lectis visa; quid ovis aut mus; quid significet oleum, mel, vinum, vel quidvis aliud innovatum; de quibus Xenocrates librum composuit. Augurium ex itinere ductum instituerit qui circa res ibi obvias perscrutatur, ex. c.: Ubi hominem hoc vel illud portantem obviam habueris, hoc vel illud eveniet; ubi vulpem obviam habueris, aut

κβ'. *Περὶ δουλοσπόρων Σκυθῶν καὶ μαστιγῶν.*

Τῶν νομάδων Σκυθῶν μέρος τι ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Σκυθίας πλανώμενον ἐπὶ ληστεία· εἶασαν δὲ τοὺς οἰκέτας οὗτοι μετὰ τῶν γυναϊκῶν τυρεῦσιν τὸ γάλα, τοὺς δὲ οἰκέτας αὐτῶν ἐξετύφλουν οἱ Σκύθαι, καὶ οὕτως παρεῖχον αὐτοῖς τυρεῦσιν. Χρόνου οὖν ἐγγενομένου, καὶ τῶν Σκυθῶν τῶν ἐξελθόντων μὴ ὑποστρεφόντων, αἱ γυναῖκες φοιτῶσι παρὰ τοῖς ἐκτυφλωθεῖσι δούλοις, καὶ συγγίνονται παῖδες ἀντὶ τῶν ἐξελθόντων Σκυθῶν· ἦσαν δὲ δούλοι κατὰ τὸ σπέρμα. Οἱ οὖν πάλαι ἐξελθόντες Σκύθαι ὑποστρέψαντες εὖρον τοὺς ἐκ τῶν δούλων γεννηθέντας ἡβήσαντας καὶ ἐναντιουμένους αὐτοῖς· καὶ γενομένου πολέμου μεταξὺ τῶν δουλοσπόρων καὶ τῶν ἐπανελθόντων Σκυθῶν, ἠτῶνται πάνυ οἱ ἐπανελθόντες. Τούτοις οὖν ἠττηθεῖσιν εἰς τις συνεβούλευσεν μὴ ὄπλοις αὐτοῖς πολεμῆσαι, ἀλλὰ διὰ μαστιγῶν. Τὸ γάρ δι' ὄπλων, φησὶ, πολεμῆσαι τινὰς ὡς ἀπὸ Ἰσων πρὸς Ἰσους ἐστὶν ὁ πόλεμος, τὸ δὲ διὰ μαστιγῶν αὐτοῖς ἐπέλθειν ὡς ἀπὸ δεσποτῶν εἰς δούλους ἐστίν. Οἱ οὖν δουλοσπόροι θεασάμενοι τοὺς Σκύθας μετὰ τῶν μαστιγῶν ὑπέκωψαν ὡς ἰβίους δεσπότηαις, καὶ οὕτως κατελύθη ὁ πόλεμος.

κγ'. *Περὶ τῶν Θετταλικῶν Ἰππῶν.*

Πᾶσα πόλις κατ' ἐξαίρετόν τι ἔσχειν ἰδίωμα, οἷον ἡ Θετταλῶν χώρα ἔσχει τοὺς ἵππους, ἡ τῶν Ἀθηναίων τὰ μέταλλα τοῦ ἀργυρίου, ἡ Ἰνδία τὴν χρυσεῖδα ψάμμον, ὡς καὶ ἡ Λακεδαιμονίων κύνας θηρευτικούς, ἔνθεν καὶ οἱ Λακωνικοὶ κύνας, καὶ γυναῖκας

capreolum, aut corrum, aut quodvis animal domesticum, illud accidet. De his quidem Polles librum scripsit. Chiromantia est, ubi de manuum lineamentis rugisque quid quodque significet pronuntiamus, ex. gr., num aliquis uxorem sit ducturus, liberos multos habiturus, alia. De his Helenus legendus. Aliud est genus, ubi e corporis membrorum palpitationibus aliquid argumentamur; v. c.: Oculus dexter palpitavit? En significationem. Item si humerus, aut femur. Hac de re Posidonius et alii multi scripserunt.

22. De servis Scytharum vernaculis.

Scytharum vitam errandam degentium pars quædam ad prædandum exierat, servis una cum uxoribus suis domi, casei conficiendi causa, relictis. Postea domini iisdem, dempto oculorum lumine, caseos formare permiserunt. Interjecto deinde tempore, ubi Scythæ ex itinere ocios reverti tardarent, conjuges ipsorum cum cæcis vernis coeunt, nasciturque Scythiis absentibus proles servili semine orta. Itaque Scythæ reversi prolem ex servis viribus et ætate augescentem invenerunt. In bello deinde spurios inter et dominos exortio, hi quidem vincuntur. Hæc cum ita essent, consilium receperunt alicujus mœnentis, non armis ipsis opus esse in servili bello, sed flagellis. Armis enim utendum esse, quando cum liberis et ingenuis dimicetur, fustibus autem quando adversus servos res sit gerenda. Igitur servi uli dominos fustibus armatos procedere vidissent, servili animo sese reddiderunt; isque belli finis fuit.

23. De Thessalicis equis.

Unaquæque civitas peculiare quid habebat, et Thessaliæ quidem regio equis suis exellebat, Attica argenti fodinis, India pulvere aureo; sic Lacedæmonii canibus venaticis (hinc canes Laconici) abundabant, itemque feminis impavidis. Arethusam fontem Sicilia habebat, cujus amore captus Alpheus fluvius, tracto mari prope Arethusam emicuit.

24. De Platone in libro De republica.

Docuit Plato philosophus, in libro *De rep.*, ejusmodi esse debeat civitas, quibus civibus constare, quibus institutis ac moribus gubernari: quæ quidem civitas in Platoni ingenio exstitit, nunquam autem reapse in vitam introducta est. In opere quidem Platónico hoc legere est: Assiduo nobis observandi sunt cives, ut eorum opiniones vixdum natas deprehendamus.

25. De opere cui titulus: Phanes, Heri et Pæus.

Inter Orphei poemata duo præcipue numerantur, sicut non pauca alia, in quibus Phanesi pudendum attribuitur clunibus adnatum. Vis generativæ eum præsidem perhibent; aliarum porro virium Heri et Pæum præsidem esse dicunt. Dicens autem: *Omnes devorans deos*, non de Heri aut Pæo loquitur, sed de Saturno, qui natos ex se devoravit devoratosque evomuisse dicitur. Lapidem saltem pro Jove devoravit, quo concocto, cæteros omnes evomuit.

26. De Oceano et Tethyde.

Hancce narrant poetæ fabulam: Omnium deorum Oceanus est pater, sicut Tethys mater, uterque bissexualis, quaræ etiã discordia inter eos intercedebat; Junone autem suadente, concordia et amicitia

ἀνδρείους καὶ ἀπτοήτους· ἔσχειν δὲ καὶ ἡ Σικελία τὴν Ἀρέθουσαν πηγὴν, ἥς ἐρασθεὶς ὁ Ἄλφειδς ποταμὸς, διαδύς τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἀρέθουσαν πηγὴν ἀνεδόθη.

κδ'. *Περὶ Πλάτωνος ἐν λόγοις πόλεως.*

Πλάτων ὁ φιλόσοφος συνεγράψατο σύνταγμα, ὄπερ *Πολιτείας* ἐπέγραψεν. Ἐν τούτῳ τῷ συντάγματι λέγει ὅποσαν δεῖ γενέσθαι πόλιν, καὶ ἐκ πόσων ἀνδρῶν συγκαμμένην, καὶ ποίοις ἔθεισι καὶ τρόποις πολιτευομένην· αὕτη δὲ αὐτῷ ἡ πόλις λόγῳ μόνον συνέστη, ἔργῳ δὲ οὔτε συνέστη, οὔτε ἐπολιτεύσατο. Ἐν ἐκείνῳ οὖν τῷ συντάγματι λέγει τούτο τὸ βήσιδιον, ὅτι Ὑποκείσθωσαν ἡμῖν οἱ πολλοὶ ἐν ἰδωμένῳ αὐτῶν κινουμένην τὴν ἐπίνοιαν.

κε'. *Περὶ τοῦ ὁ Φάνης καὶ ὁ Ἡρι καὶ ὁ Παῖος.*

Ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς ποιήμασιν εἰσηνέχθη τὰ δύο ταῦτα ποιήματα μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν, ὧν τὸν μὲν Φάνητα εἰσφέρει αἰδοῖον ἔχοντα ὀπίσω περὶ τὴν πυγὴν. Λέγουσι δὲ αὐτὸν ἔφορον εἶναι τῆς ζωογόνου δυνάμεως. Ὅμοιως δὲ καὶ τὸν Ἡρι καὶ Παῖον λέγουσιν ἑτέρας ἐφόρους δυνάμεως εἶναι. Περὶ δὲ τοῦ, ὁ πάντα καταπίνων θεοῦς, οὐ λέγει περὶ Ἡρι καὶ Παῖου, ἀλλὰ περὶ τοῦ Κρόνου. Λέγεται γάρ οὐς ἔτεκεν υἱοὺς, πάλιν καταπιεῖν, καὶ ἐμῆσαι οὐς ἦδη κατέπιεν. Λέγεται γάρ λίθον καταπιεῖν ἀντὶ τοῦ Διὸς, καὶ τοῦ λίθου κατελθόντος, ἐμῆσαι πάντας.

κς'. *Περὶ Ὀκεανοῦ καὶ Τέθνος.*

Τούτον εἰσφέρουσι τὸν μῦθον οἱ ποιηταί, ὅτι Ὀκεανὸς πατὴρ ἐστὶ πάντων τῶν θεῶν, ἡ δὲ Θέτυς

μήτηρ. Ἀνδρόγυνον δὲ ὁ Ὀκεανὸς καὶ ἡ Τέθυς, καὶ ὅτι πάλαι διέστησαν ἀπ' ἀλλήλων, διὰ δὲ δυσωπήσει· τῆς Ἡρας γίνεται πάλιν συνάφεια αὐτῶν καὶ φίλα. Ὁ δὲ μῦθος, φησὶν, αἰνίττεται, ὅτι ὁ Ὀκεανὸς μὲν ἔστιν ἡ ὑγρὰ φύσις· ἡ δὲ Τέθυς ἡ ξηρὰ, τουτέστιν ἡ γῆ· καὶ ὅτι πάλαι τῆς ὑγρᾶς φύσεως μὴ συγγινομένης τῇ γῆ, οὐδὲν ἐζωογονεῖτο, καὶ ἀπώλλυτο πάντα· εἶτα ἡ Ἡρα ὡς ἐφορος οὐσα τῆς συζεύξεως, καταλλάττει τὰ δύο στοιχεία, καὶ γίνεται λοιπὸν ζωογονία.

κζ'. *Περὶ τοῦ πολέμου τῶν Θεῶν.*

Ἄθηνά μὲν καὶ Ἡρα φροντίζουσαι τῶν Ἑλλήνων ἐπολέμουν πρὸς Ἀφροδίτην καὶ Ἄρεα φροντίζοντας τῶν Τρώων· εἴποις δὲ πολέμους καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν γιγάντων πρὸς τοὺς θεοὺς, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Τιτάνων πρὸς Διόνυσον.

κη'. *Περὶ τοῦ τῶν Αἰθιοπῶν ἄριστου.*

Ὁμηρὸς φησιν, ὅτι ὁ Ζεὺς ἀπέβηεν ἐν τῇ Αἰθιοπία ἐπ' ἄριστον. Οἱ γὰρ Αἰθιοπεῖς ἀριστοποιήσαντες ἐκάλεσαν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς σὺν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἄριστον τῶν Αἰθιοπῶν καὶ ἡ βλαίτα αὕτη· θυσία ἦν γινομένη τῷ Διὶ· τὰ δὲ ἔπη εἰσὶν ταῦτα (1).

Ζεὺς γὰρ ἐς Ὀκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιὸς ἐβη μετὰ δαίτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἐποντο.

κθ'. *Περὶ Ζωπύρου.*

Δαρεῖος ὁ Περσῶν βασιλεὺς πολιορκῶν τὴν Βαβυλῶνα ἐπὶ χρόνον πολὺν, καὶ δυσπορθήτου οὐσης αὐτῆς, καὶ ἀσπάλοντος ἐπὶ πολὺν καιρὸν, Ζώπυρὸς τις ἀνδρείος τὴν ψυχὴν, ὡς ἔδειξεν τὸ πρᾶγμα, καὶ

οὐκ ἄδοξος παρὰ τῷ Δαρείῳ, μηχανᾶται τοῖνυν· Κόφας ἑαυτοῦ τὴν βίνα καὶ τὰ ὤτα, καὶ μάλιστα ἑαυτὸν ξάνας δεινῶς, αὐτομολεῖ δὴθεν πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, ὡς δεινὰ πεπονηθὸς παρὰ τοῦ Δαρείου· εἶτα ἀπελθὼν, προσποιεῖται εὐνοίαν τοῖς Βαβυλωνίοις στρατηγῆσαι ὑπὲρ Βαβυλωνίων καὶ ἀνελεῖν πολλοὺς τοῦ Δαρείου· συνθεῖς δὲ σύνθημα μετὰ τοῦ Δαρείου· ἡμέραν ὠρισμένην, ἐν ἧ δεῖ αὐτὸν προσβαλεῖν τῇ Βαβυλῶνι, ἐν ταύτῃ πείθει τοὺς Βαβυλωνίους λαθεῖν τὰς κλεῖς τῶν πυλῶν· εἶτα λαθῶν ἤνοιξεν καὶ εἰσῆγαγεν τοὺς Πέρσας, καὶ οὕτως ἐχειρώθη ἡ Βαβυλῶν· ταῦτα δὲ Ἡρόδοτος ἐν τῇ γ' τῶν ἱστοριῶν φησι.

λ'. *Περὶ τοῦ, Ἐταίρου, καὶ τοῦ Προπίνειν.*

Ὁ Πλάτων καὶ πάντες οἱ φιλόσοφοι τοὺς γνησίους ἐραστὰς τῶν λόγων, ἑταίρους καλοῦσιν, οἷον φίλους. Ὁ οὖν Ἰουλιανὸς, ὡς δὴθεν φιλοσοφῆσας, οὐκ ἀπαυθαδιάζετο τῇ βασιλείᾳ, ἀλλ' ἐμιμείτο δὴθεν Πλάτωνα καὶ τοὺς ἄλλους, ἑταίρους πάντας καλῶν, καὶ πολὺ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς συνουσίαις ἦν. Τὸ δὲ προπίνειν τοῦτο ἔστιν· Πάντες οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς ἐπιτελοῦντες ἐορτὴν πάνδημον, ἐν φιάλαις ἢ χρυσαῖς, ἢ ἀργυραῖς κερυῶντες, ἐδέχοντο μὲν παρὰ τοῦ οἰνοχόου αὐτοῖ, ἀπέπινον δὲ μικρὸν ἐκ τῆς κύλικος, ὡς συμβόλου ἔντος τούτου φιλίας πολλῆς, καὶ τότε παρεῖχεν ὧ ἂν ἐβούλετο χαριζόμενος καὶ τὴν κύλικα, καὶ ἐκαλεῖτο μὲν αὐτὸ τοῦτο προπίνειν· ἡ δὲ ἡμέρα, φιλοτήσια. Τὸ δὲ λαρυγγίζειν μίμησις ἔστιν φωνῆς· ὅτ' ἂν τις ἐπιτερόμενος οἷς λέγει ἐπιθήσει τῇ φωνῇ, καὶ στενοὶ αὐτὴν, ὥστε δοκεῖν ἐν τῷ λαρυγγίῳ παρακατέχεσθαι.

est renata. Fabula autem nostra per Oceanum humiditatem, per Tethym siccitatem, i. e. terram continentem innuit. Quo certe tempore elementum humidum cum terra non coadunabatur, nihil prorsus signebatur, imo cuncta peribant. Dein Juno connubiorum dea, duobus unitis elementis, generationi locum dedit.

27. De bello deorum.

Minerva et Juno Græcorum tutrices contra Venerem Martemque qui Trojanorum causam agebant, præliabantur, atque hoc certamen gigantum contra deos aut Titanum adversus Bacchum pugnae haud inepte comparaveris.

28. De Æthiopum prandio.

Homerus Jovem ad Æthiopes iisse pransum dicit. Æthiopes enim Jovem cæterosque deos ad prandium appellarunt. Est autem prandium et cœna Æthiopum sacrificium Jovi oblatum. Poeta quidem hæc habet :

*Jupiter progressus est ad Oceanum ad probos Æthiopes,
Hesternus deambulavit post convivium, et secuti sunt illum omnes superi.*

29. De Zopyro.

Darius, rex Persarum, cum diutius jam obsideret Babylonem, urbem difficilem expugnatum, et indignè ferret hanc moram, Zopyrus, vir haud ignobilis, sicut postea apparuit, Darioque minime ingratus, talia machinatus est. Amputatis sibi nasu auribusque postquam corpus suum verberibus sædè dilaniasset, ad Babylonios transfugit, a Dario se dicitans ita sædè tractatum. Primum quidem favore Babyloniorum acquisito duxque eorum copiis præfectus non paucos Persarum interemit. Dein convenit inter ipsum et Darium ut die constituto Babylon traderetur. Igitur Zopyrus eo adduxit Babylonios ut sibi claves urbis traderent; quibus acceptis portas aperit Persis intrantibus; atque ita Babylon expugnata et capta est. Hæc Herodotus in tertio Historiarum libro narrat.

30. De more salutandi atque propinandi.

Plato et omnes philosophi sapientiæ vere studiosos, sodales, i. e. amicos, appellare solent. Julianus quoque philosophiæ studens de imperio minime superbiens, Platonem imitatus cæteros omnes appellabat amicos, eoque nomine in colloquiis frequenter utebatur. Propinandi mos ita se habet. Quotquot fuerunt olim reges publicis in solemnitatibus vinum in phialis aureis argenteisque mistum e pincernarum manu accipiebant, postquam aliquantulum prælibassent in magis amicitis signum, cyathum offerebant iis quos præ cæteris amabant, idque propinare dicebatur; dies festus ipse φιλοτήσια dicebat. Vox λαρυγγίζειν imitativa, quando aliquis iis quæ dicit lætus vocem ita modulatur ut λαρυγγίῳ videatur.

(1) II. A, 423.

λα. *Περὶ Ἑρακλῆος μάλνεται καὶ Μεγάρῃ.*

Μεγάρῃ οὕτω καλουμένη Κρέοντος τοῦ Θηβῶν βασιλέως θυγάτηρ ἐγαμήθη τῷ Ἑρακλεῖ, καὶ ἐπαδοποίησεν ἐξ αὐτῆς. Ἡ δὲ Ἑρα ἀπεχθῶς ἔχουσα πρὸς τὸν Ἑρακλέα διὰ πολλὰ, ἐνέβαλεν αὐτῷ μανίαν, καὶ μανεις ἀπέκτεινεν τὰ τέκνα αὐτοῦ τὰ ἐκ τῆς Μεγάρης.

λβ. *Περὶ τῶν κεκομμένων καὶ διεσπασμένων θεῶν.*

Αὕτη δοκεῖ εἶναι περὶ τῶν Τιτάνων καὶ Διονύσου ἢ ἱστορία· ἐστὶ δὲ τοιαύτη· Περσεφὸν γεννᾷ τὸν Ζαγραίον Διόνυσον, ἐκ τοῦ Διὸς συλλαβοῦσα αὐτόν.

Τοῦτον γεννηθέντα οἱ Τιτάνες (δαίμωνιων δὲ τάξις) φρονήσαντες τῷ Διονύσῳ, ὡς ἐκ Διὸς ἔχοντα τὴν γέννησιν, διασπαράσσουσιν αὐτόν. Ἄλλοι δὲ φασιν, ὅτι καθ' ὑπόθεσιν τῆς Ἑρας διεσπάσθη ὑπὸ τῶν Τιτάνων ὁ Διόνυσος. Καὶ περὶ μὲν τῶν διεσπασμένων θεῶν αὕτη καὶ περὶ τοῦ Διονύσου· περὶ δὲ τῶν κεκομμένων οὐδεμίαν τις φαίνεται ἡμῖν ἱστορία, ἢ περὶ τῶν γιγάντων. Αὐτοὶ γὰρ πολεμῆν θέλοντες τοῖς θεοῖς, οἱ θεοὶ ἀντιστρατευσάμενοι ἐπολέμησαν καὶ ἔκοψαν αὐτούς, ὑστερον τοῦ Διὸς καὶ τὸν κεραυνὸν αὐτοῖς ἐκπέμφαντες.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ὈΝ Ο ΘΕΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
ΕΦΥΣΙΟΛΟΓΗΣΕΝ

EN TOIS EMMETPOΣ AYTO EIPHMENOIS ΠΡΟΣΤΑΣΣΟΜΕΝΟΥ ΣΤΙΧΟΥ.

496 Αὐτὰρ ἐγὼ (1), εἰ καὶ με κακῆ κάλυψε μέ-

497 Καὶ δροφερὸν προπάρουθεν ἰὼν χέεν ἐχθρὸς
|λινα
|έμειο.

498 Σηπία ὡς ἐμόωσα καθ' ὕδατος, ἀλλὰ καὶ
|έμπης,

499 Τόσσον ἔτ' εἰσρόω καὶ δέρκομαι δόσσον
|δριστα.

Σηπία γένος ἐστὶν τῶν ἐναλίων· ἔχει δὲ φυσικὴν μελανίαν, ὥσπερ οὖν καὶ οἱ βρεῖς· ἀλλ' ἢ μὲν τῶν βρεῶν ἐστὶν ἀναιρετικὴ, τῆς δὲ σηπίας οὐκ ἐστὶ· μόνον δὲ καθ' ὕδατος χεομένη, τὸ περὶ αὐτὴν ὕδωρ θολοῖ. Ταύτην μὲν οὖν ἐπικουρον φυσικὴν κέκτηται τὴν μελανίαν, ὡς οἱ τὴν ἀσπίδα τῶν ἀμυντηρίων βελῶν ἀποτρεπτικὴν ἐν πολέμῳ. Καὶ γὰρ αὕτη τοῖς ἀλιευτικοῖς ἀγκιστροῖς ἐνοχλουμένη, καὶ τῶν θαλάμων ὥσπερ βραίως ἀφελκομένη, τὴν μελανίαν ἐμαί, ποσαύτην ἔχουσα τὴν ἀνέργειαν, ὡς τὸ περὶ αὐτὴν ἅπαν ὕδωρ διαγλύσαι· τῶν δὲ θηρευτῶν ἐκ τοῦ συγκεχῦσθαι τὸ δι' αὐτῆς ὕδωρ, ὅποι τὸ θήρατρον

ἐμβάλοιεν ἀπορούντων, αὕτη διὰ τῆς μελανίας τῶν ἀγρευόντων ἀποιδράσκει.

558 Οἶσιν ἄδην ἐδάμασσας ἐμὸν κέαρ, εἴτε με

559 Τινύμενος κακίης, εἴτ' ἀλγέσιν, ὡς δτε πῶλλον
|πικρῆς

560 Παντολοῖσι δρόμοισι καὶ ἡλιβάτοισι δαμάτων.

Πῶλος ἔθος ἐστὶν τοῖς σοφοῖς τὰ πολλὰ, ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, τὰς ἡμίονους καλεῖν· οὗτοι δὲ φυσικὸν ἔχουσι στρήνος. Ὁ μὲν γὰρ ἴππος, ὥσπερ δύναμιν ἔχει φυσικὴν, οὕτω καὶ πρᾶκτητα, τῆς εὐγενείας ὑπογράφων εἰκόνα· τὸ γὰρ εὐγενὲς εὐτροπον δηλονότι. Πῶλοι δὲ, τοῦτ' ἐστὶν ἡμίονοι, συγκεχυμένην ἔχουσι τὴν γέννησιν· ἴππων γὰρ καὶ ὄνων ἐξεγένοντο· πᾶν οὖν δυσγενὲς, δηλονότι καὶ δύστροπον. Φυσικὴν οὖν ἔχοντες, ὡς ἔφημεν, τῆς ἀθεμίτου, μᾶλλον δὲ παραφουῶς γεννήσεως τὴν ἀταξίαν, λακίλλουσι καὶ σπαράσσουσι τὸν ἐπιβάτην ὑποπτύοντες, καὶ τὸν ἐπιβάτην ἀπωθοῦμενοι, τὰ πολλὰ προσκαταρρήσσοντες. Πολλῆ δὲ βία κρατούμε-

31. *Hercules furiosus et Megara.*

Megara, Creontis Thebarum regis filia, connubio juncta Herculi liberos ex eo habuit. Juno autem multis de causis infensa Herculi, furorem ei injecit, et sic furens liberos quos e Megara susceperat, mactavit.

32. *De diis laceratis et sectis.*

De Titanibus et Baccho loqui videbor hæc narrans : Proserpina peperit Bacchum ex Jove Zagreum. Ægre ferentes Titanes, gens dira, quod ex Jove ipso natus esset, eum trucidarunt. Secundum alios Bacchus Junonis mandato occisus est a Titanibus. En exemplum dei lacerati, Bacchi dico. Quod ad secundum supplicium, per fulmen immissum attinet, soli gigantes talia passi occurrunt. Cum enim diis ipsis bellum intulissent, dii ad sui defensionem illos detruserunt; Jupiter autem fulmine immisso eos interemit.

COMMENTARIUM DE PHYSICIS REBUS
QUAS JUXTA ORDINEM
IN CARMINIBUS SUIS TRACTAVIT DIVVS GREGORIUS.

Sepia est ex genere piscium marinorum, nigro colore, ut serpentes; serpentes autem venefici, at nullo modo sepia, quippe quæ solummodo aquam, qua est circumdata, nigram reddit. Hæc res est ei pro aspide, qualis est eorum qui armis defensivis in pugna sese defendunt. Piscatoris enim hamo relenta inque cursu suo impedita, nigram evomit substantiam adeo fortem, ut aqua inde infecta nigrescat, venatorumque cum, ita conturbata aqua, non habeant quo retia tuto emittere possint, frustrentur. Interea sepia, aquæ nigrescentis venia piscantibus sese subducit.

Viris doctis non minus ac Scripturæ sacræ mos est mulos appellare equorum pullos; dura enim sunt indolis. Equus est fortis, mansuetus, robustus, idemque magnanimus, quod cuiusvis notum. Muli duplicem trahunt originem, ex equo scilicet et asino; inde duplex indoles; natura eorum non plane ferox est, sed potius male ordinata. Recalcitrare consueverunt equitemque humi projicere. Nihilominus si frenis eos domas ad currendum maxime idonei sunt, vel in viis minime opportunis, non tamen siue fuste aut

(1) Ex carmine *De rebus phys.*, ed. nov. p. 631.

νοι, παντοίοις ὁρμόις καὶ ἡλιθάτοις ἀνοδῖαις δαμάζονται, ῥοπαλοῖς μαστιζόμενοι, καὶ πικροτέροις ἀγόμενοι τρόποις. Τοιοῦτόν ἐστιν ὁ φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος· οἱ πειρασμοὶ τοῖς μὲν διὰ κακίαν, τοῖς δὲ δοκιμῇ τῆς ἀρετῆς ἐπαγόμενοι, πολυτρόπως Θεοῦ συγχωρήσει ἢ καὶ παροράσει.

608 *Ξεῖτην τερπάλην ὀλην ἔχον, ὡς δε πηγήν*
611 *Διψάλλη ψυχρὴν ἔλαφος σχεδὸν ἀνδρας*
[ἀρίστους.

Τὴν ἔλαφον ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων ἐπιποθεῖν ὁ θεὸς ἐφη Δαβὶδ· αὕτη δὲ φυσικὸν οὐκ ἔχει τὸ πρὸς τὰς πηγὰς ἐπιγεῖσθαι, τοῦ δὲ σβέσαι τὴν διψᾶν χάριν ἐπιτρέχει. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἐρήμοις διαιτωμένη, τῶν ἰσθῶν ἐρπετῶν τὴν γαστέρα πληροῖ, καὶ τῇ δίψῃ συγκαίεται· ψυχρὰν δὲ πηγὴν καταλαβοῦσα, τῆς ἐνδομύχου κούσως παρηγορεῖται. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι ποικίλων πειρασμῶν καὶ παθῶν ὑπεκαύμασιν τοῖς ἀναπεπλησμένοις, ὡς ταῖς ἐλάφοις ἐδ' ψυχρῶν, οὕτω δὴ καὶ τοῦτοις ἀνδρῶν ἀγαθῶν ὁ συνδυασμὸς γένοιτ' ἂν παρηγόρησις.

104 *Τὸν βροτὸν (1), ὄνπερ ἔτευξεν ἐοῦ θηήτορα*
[πόσμον,

105 *Ῥίζαν ἐμὴν, καὶ σπέρμα πολυσχιδέος βιδ-*
[ταῖο

106 *Ἄνδιχα μοιρήσας μεγάλη ζωαρέει χειρὶ*

107 *Πλευρὴν ἐκ λαγόνων μούνην ἔλε τὴν βα γυ-*
[ταῖα

108 *Δαιμάμετος, καὶ φίλτρον ἐνὶ πραπίδεσσι κε-*
[ρόσσας

109 *Ἄμφοτέροις, ἐξέηκεν ἐπ' ἀλλήλοισι φέρε-*
[σθαι,

110 *Ὁὐ πᾶσ' οὐδ' ἐπὶ πάντας, ὄρον δ' ἐπέθηκα*
[πόθοισι,

111 *Τὸν βα γάμον καλέουσιν, ὕλης ἀμέτροιο χα-*
[λιτόν.

Τὸν ἐπ' ἀλλήλοισι πόθον, τοῦ τε ἀνδρὸς φημι καὶ τῆς γυναικὸς, φυσικῶς ἀντεθεῖσθαι φησὶν ὁ θεολόγος ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τοιοῦτον, ὥστε καὶ μὴ βουλομένοι· αὐτοῖς, ὅμως ἐξ ἐμφύτου κινήσεως ἀλλεπαλλήλοισι ἐπιγεῖσθαι· οὐκ ἐπὶ πᾶσι δὲ, φησὶ, τοῦτ' ἐστίν, οὔτε πρὸς ἐκάστην τῶν θηλυτέρων τοῦ

ἀνδρὸς εἶναι τὴν ἐφραση, οὐδὲ πάλιν τῆς γυναικὸς ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἄρρεσιν, ὁροθέσιον δὲ θέμενος ὅπερ ἐστὶν κατὰ συζυγίαν, τὸν κτηνώδη κατ' ἀγέλην ὡδε τρόπον ἀποτρέπει. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις κτήνεσιν ἀφραδέουσιν ἐπαλλήλοισι τὸ μαινεσθαι παρέσχεν ἢ φύσις ἀγελήδον· ἀνθρώποις δὲ κατὰ συζυγίαν· καίτοι φυσικῶς ὁ πόθος ἐγκείμενος ὁροθετεῖται· καὶ τὸ μὲν φέρεσθαι πρὸς συνουσίαν φυσικῶς ἐγκτεται πᾶσι, τὸ δὲ μὴ κεχρῆσθαι ταῖς ὁρμαῖς, ἀλλ' ἐγκρατεῖν φύσεως καὶ βιάεσθαι, μόνως ἐστὶν ἀρετῆς καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν πολιτευομένων.

241 *Εἰ δ' ἔτεδν φοῖνιξι πόθου νόμος ὄψικμοισι*

242 *Πηγνυμένους θηλὸν τε καὶ ἄρρενα εἶλαρος*
[ὄρη

243 *Ἐροκόμων παλάμησι βρούειν βοτρυνώδεα*
[καρπὸν.

Τὸ μὲν ἐμφυλλίζεσθαι φυσικὸν οὐκ ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἄλλων φυτῶν· καὶ γὰρ παρ' ἐτέρων ἐμφυλλιζόμενα καὶ τὸν οἰκειὸν ἀποσώζει βλαστὸν, καὶ τὸν παρ' ἐτέρου δεῖκνυσιν ἐν ἑαυτῇ μεμερισμένως· ὁ δὲ φοῖνιξ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐκ τοῦ συγγενοῦς ἐμφυλλίζεσθαι φυσικὸν ἔχων τὸ μὴ δίχα τοῦ ἄρρενος τὸν καρπὸν ἀποτίκτειν. Οἱ γὰρ φυτοκόμοι ταῖς ἰδίαις χερσὶν κατὰ τινα τρόπον τῆς τοῦ φυτοῦ κορωνίδος διανοίγοντες ἀπόμοιραν εἰσβάλλουσιν ἄρρενος, ὥσπερ δὲ τὸ φυτὸν καταγᾶστριον ὑποδεχόμενον σπέρμα, κάντεῦθεν ἐγκυμονοῦν τὴν ἔγκαρπον τοκετὸν, ὡριον εὐκαίρως ἀποδίῃωσι.

244 *Εἰ δὲ καὶ ἐκ θυάδων λιθάκων λίθος εἰς ἐν*
[λιούσης

245 *Τικτεται, ὡς ἐρέπουσι λίθων ἐπίστορες ἀν-*
[δρες,

246 *Ἔστι καὶ ἀψύχοισι γάμος καὶ δεσμός ἐρωτος.*

Ὁ μὲν λίθος ἀψυχὸς ἐστὶ δηλαδὴ, καὶ ἀναίσθητος, οὔτε μίαν πρὸς τὰ ψυχικὰ τε καὶ αἰσθητὰ κοινωνίαν κεκτημένος· πολλὴ δὲ τις ἐν τοῖς λίθοις διαφορὰ, κατ' εἶδός φημι καὶ ἀφῆν. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλων εἰσὶν εὐχρώτεροι καὶ σκληρότεροι, καὶ μεζύους ἢ ἐλάττωες, πάντες ὅμως δὲ λίθοι. Τούτων γένος ἐστὶν φυ-

tormentis. Hæc nostra quoque est conditio, ut ait Gregorius. Tentationes quibus ad malum vel quibus ad bonum ducimur, sæpe aut permittit Deus aut saltem non impedit.

Cervum aquarum fontes desiderare dicit divus Davides. Neque vero naturale eidem est ad fontes festinare, sed currit ad eas sitis extinguendæ causa. In solitudine quidem vivens, reptilibus se ingurgitat virtutis, et siti consumitur; igitur ubi fontem reperit aquæ frigidæ, æstum quo intus laborat, refrigerat. Dicit igitur divus Gregorius, quod in tot et tantis tentationum cupiditatumque periculis, sicut cervi ad fontem, sic nos ad bonorum societatem confugere debemus, solamen inde reportaturi.

Mutuam concupiscentiam, viri nempe ac feminae, a natura ingenitam dicit Theologus, et quidem a principio fuisse talem, ut etiam volentes motu interno ad invicem trahantur. Nec tamen eadem omnium est concupiscentia; non enim vir ad omnes æque feminas, nec femina ad omnes æqualiter viros trahitur. Limites namque constituti sunt aliis in connubio, aliis in grege. Animalibus enim rationis expertibus coitus fit per gregis spatia, hominibus econtra in connubio. Quod si omnibus a natura inditum est proliæ condendæ studium, virtuti soli iisque qui non more bestiarum vivunt, datum est ejusmodi cupiditatem frangere, refrenare, naturam domare.

Oculorum insertio non omnibus æque convenit arboribus; aliæ enim hoc modo tractatæ peculiarem servant fructum, aliæ variam variorum germinum naturam exhibent. Non ita palma, cujus natura ita est composita, ut fructum sine mare producere nequeat, ubi simile simili inseritur. Rustici enim apicem plantæ alicujus secando aperientes, semen injiciunt masculum, unde planta semine immisso fructificata et gravida facta fructum maturum suo tempore dabit.

Lapis inanimus est et sensu destitutus ad res animatas sensibilesque. Plurimum inter sese lapides differunt, sive formam spectes sive tactum. Sunt enim alii visu pulchriores aut tactu duriores, alii majores, minores alii, omnes tamen lapides. Natura sunt agglutinabiles, seu sensibilitatem spectes seu mobilitatem. Duo namque lapides uniti tertium procreant animatum, in hoc imitantem naturam.

Testudo domus suæ portatrix corpus habet humidius, teneriusculum, tegumentumque gestat ostreæ

(1) Ex carmine *In laudem virginittatis*, ed. nov. p. 299.

σικόν ἢ κατ' αἰσθησιν, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ λέγειν ἐγρήν, κινούμενον ὁμως. Καὶ γὰρ σὺν ἀλλήλοις ἀποτιθέμενοι λίθακες δύο, τρίτον ἀπογεννώσιν, ὡσπερ τὴν ζωτικὴν ἐκμιμούμενοι φύσιν.

535 Οὐχ ὡς δὴ φερόοικον ὑπ' ἀγθεὶ ὀστρακώδεντι
536 Ἐλκουσαν μογερώς ὑγρὸν δέμας ἰχθεῖσι γω-
[θροῖς.

Φερόοικός ἐστὶν ἡ χελώνη. τὸ μὲν σῶμα διύγρον ἔχουσα καὶ ἀπαλώτερον, ὀστρακῶδές γε μὴν τὸ σκη-
νάδιον. Ἔχει μὲν σὺν ἐπικειμένον βάρος τῷ τρυφερῷ
σώματι, καὶ φυσικῶς συνεζευγμένον· ὅθεν καὶ νο-
θρώτερον βαδίζει, φυσικῶς ἐμποδιζομένη· ὅπερ οὖν
ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦμπαλιν ἐπὶ τῆς
χελώνης ἐστὶν ἰδεῖν. Ἡ μὲν γὰρ ἐλαφρὰ λέγεται
ψυχή, τὸ δὲ σῶμα μόλιβδος καταβαρούσα. Πειράται
γούν φυσικῶς καθέλκειν τὴν ἐλαφρὰν τὸ βαρύτερον·
ἔχει δὲ δύναμιν ἡ ψυχή κατὰ φύσιν ἀντεφέλκειν
τὸ σῶμα. Τὸ μὲν γὰρ ἀναίσθητον καθ' ἑαυτὸ θεω-
ρούμενον, ἡ δὲ λογικὴ τε καὶ νοερά τινὰ τρόπον καὶ
τοῦ σώματος δέσποισα· διὸ καὶ ποτε καθελκομένη
πάσχει τὸ παρὰ φύσιν. Ἡ δὲ χελώνη φυσικὸν ἔχει
τὸ κρατεῖσθαι, ὡσπερ ἐποχὴν τινα τὸ περιεχόμενον
ἠδεδυμένη σκηνάδιον· καὶ βαδίζει μὲν τὸ ζῆν καὶ
κινεῖσθαι, νοθρά δὲ τῆ φυσικῆ τοῦ βάρους ἀνάγκη·
ὅπερ οὖν, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, πάσχουσιν οἱ
γάμμυ προσομιλοῦντες, βαδίζουσιν μὲν ἐθέλοντες
πρὸς θεόν, νοθρότερον δὲ τῷ περιεχέσθαι τὴν γαμή-
λιον ἀχθιδόνα· τοῦτο γὰρ ἀποδείξει σκοπὸς τῷ θεο-
λόγῳ, τῷ κατὰ τὴν χελώνην ὑποδείγματι.

538 Οὐδ' ὡς ἀμφιβλοισι νόμος καὶ χέρσον ἔχουσιν
539 Καὶ μαλακοῖς γυῖουσιν ἐν ὕδασι γυκεὶ καὶ
[ήοι.

Ἀμφιβιδόν ἐστὶν ἅπαν ἐνυδρόχερσον, ὡς οἱ πεηδη-

τικοὶ βάρτραχοι καὶ παγοῦροι λοξοδρομοῦντες, ὅσα
τε βιοὶ τοῖς μαλακοῖς ὕδασι καὶ τῇ ἐρηφῇ διατεώ-
μενα. Καὶ γὰρ ὡσπερ εἰσὶν ἂ μὴ χωρὶς οἶόν τε ζῆν
ὕδατος, αἴθεις δ' ἅπερ ἐν ὕδασι ζῆν τῶν ἀμηχάνων·
οὕτω δὴ κατ' ἄμφω ζῆν ἔθηκε νόμος εἰσὶν ἅπερ, νό-
μος δὲ γενικῶς διατρέχων, φύσις ἐστὶν δηλονότι·
καὶ τούτους δὲ τοὺς γεγαμηκότας ἀπεικάζει Γρηγό-
ριος ὁ πανάριστος, πῆ μὲν τοῖς μαλακωτέροις τοῦ
γάμου τρόποις ἐντετηκότας· πῆ δὲ τοὺς κατ' ἀρετὴν
τραχυτάτου βίου τῆ στεννότητι προσανέχοντας, τῷ
πρὸς ἀρετὴν ἐπιπλάστω σχήματι μορφουμένους.

291 Ἀσπίδος οὐ μέγα τύμμα, δίδωσι δὲ γ' ἀδ-
[τικὴ πότμῳ (1)

292 Ὑπαναλέφ, καὶ τερπνὸς ἀναπνεῖουσιν ἐλεθρος.

Τῶν ἐχιδναίων γενῶν ἰοδόλων ἀσπίς μικρὸν μὲν
καθάπτεται τύπουσα, τοσαύτην δὲ τὴν ἐνέργειαν
ἔχει, ὡς ἦδονην ἠγεῖσθαι τὸν ἐλεθρον. Ὄσπερ οὖν οἱ
φωριῶντες ἦδονην ἐκ τοῦ πάθους κινιζόμενοι περι-
ποιοῦνται, τοῦ χυμοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἐπιφάνειαν
καὶ τοῦ αἵματος ἐπιτρέχοντος, οὕτω δὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ
τῆς ἀσπίδος τυπομένοις αἵμα κατακάρδιον ἐπιτρέ-
χει σὺν μελανίᾳ· τῆ μὲν οὖν ξέσει τοῦ σώματος,
καὶ τῆ τῶν φυσικῶν πόρων κινήσει, τὴν ἦδονην
προσγίνεσθαι, ἀναμφίβολον· ἐφέλκεται δὲ τὸν ὕπνον
θαλπόμενον καὶ τὸ σῶμα· καὶ γὰρ οἱ μεθύοντες,
ὑπνῳ βαθεῖ καταφέρονται ὑπὸ τῆς τοῦ οἴνου θερμύ-
τητος συγκαίμενοι, καὶ μικρὸν ἀνανήφοντες ἀμέλει
τῷ ψυχρῷ προσανέχουσιν ὕδατι τὴν προσγινομένην
παραμυθούμενοι δίψαν, οὐκ οἰνοποσίᾳ τὸ λοιπὸν, ἀλλ'
ὕδροποσίᾳ· τοσαύτη μὲν ἐκ φύσεως τῷ θηρίῳ καυ-
στικὴ πρόσεσι δύναμις, ὡς ἅμα τῷ τυπῆσαι τὸ
κατακάρδιον αἷμα διαθερμᾶναι, καὶ πρὸς ὕπνον
ἐφελκύσασθαι, καὶ τερπνὸν τοῖς ἀποφυγοῦσιν ἀπο-

aimile; unde sit ut pondus grave impositum ferat corpori molliori, difficilisque incedat isto pondere aggravata. In testudine igitur corporis animæque natura oculis subjicitur. Anima levis, corpus plumbeum. Corpus, utpote pars gravis, animam, partem leviolem, attrahere conatur. Habet autem anima facultatem corpus retrahendi. Quod enim in sensu non cadit, ex ipsius natura speculando comprehendimus; vis autem logica atque intellectualis corporis velut magistra est; quare etiam ubi in inum trahitur, vim contra naturam patitur. Testudo animal est facile superatu; quod enim ei superimpositum est legumentum, mirum quantum obstat; vivit igitur et movetur, sed lento gradu et gravate ob illud, quod diximus, impedimentum. Quod igitur dicit Gregorius, hoc est: Matrimonio juncti læto quidem gradu versus Deum procedunt, sed jugum matrimoniale molestias iis parat, et hoc quidem demonstrare vult Theologus, exemplo a testudine sumpto.

Amphibium est omne animal aquaticum ut ranæ salientes, ut paguri, oblique incedentes, quodcumque denique in aqua dulci degit et in continente. Quemadmodum enim sunt quæ extra aquam, et iterum quæ in aqua vivere nequeunt, ita reperiuntur quibus utrobique vivere proprium est. Fa lex generalis ipsa natura est. Gregorius eos qui matrimonio juncti sunt describit modo ut effeminatis moribus laborantes modo eos qui virtutis studio durissima quæque tentant, cum iis comparat qui speciem tantum virtutis præ se ferre satagunt.

E serpentem venenatorum genere vipera levi ictu vulnerat, sed tantam habet efficaciam ut mors illata voluptuosa videatur. Quemadmodum scabiosi, dum se scabunt, voluptatem ex morbo capiunt, ubi humor et sanguis cutem pervadit, ita iis etiam qui viperæ morsu tacti sunt, cruor niger subvenit. Certum porro est pruritu membrorum et meatuum naturalium affectione voluptatem quamdam enasci et dulcem corpori effundi somnum. Etenim ebrui quoque vini calore æstuanes alto tenentur somno, et paululum resipiscentes aquam frigidam, ut sitim extinguant, bibunt, vini immemores, aquam sitibundi adentes. Inest autem illi bestiæ tanta vis sanguinis ipso ictu cauterizandi, ut statim post vulnus cruor præcordialis percalescat, ad somnumque perducatur, atque ita moribundis lenem afferat mortem. Ita quoque, ait Gregorius noster, dæmon, qui brevem, ut videtur, voluptatem animæ aut exiguam vitæ curam ingerit, per somnum indolentem interimit.

Fabulantur phœnicem avem vivere absque sodalitiis, et exactis fere quingentis annis hoc modo mori:

(1) Ex carmine cui titulus: *Præcepta ad virgines*, ed. nov. p. 359.

ποῖσαι τὸν διεθρον· οὕτω μὲν οὖν, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, μικρὰν ἡδονὴν τῆ ψυχῇ τὸ δοκεῖν ἐνθέμενος ὁ δαίμων, ἢ τινα τῶν εὐτελῶν φροντίδα βιωτικὴν, τερπνῶς ἐν ὑπνῷ τῆ βραθυμίας καταφρονεῖ.

526 Ὡς δ' ὄρνιν φοίνικα φάτις θηήσκοντα νεάζειν

527 Ἐν πυρὶ τικτόμενον πολλῶν ἐτέων μετὰ

[κύκλου,

528 Γηραλέης κορίης ξεῖνον γόνον αὐτογενέθλον,

529 Ὡς οἱ γε θηήσκοντες ἀέλωιο τελέουσιν.

Φήμη τίς ἐστὶν περὶ φοίνικος ὄρνέου ὡς μόνον ἐστὶν, ζεῦγος μὴ κεκτημένον· τοῦτο δὲ κατὰ χρόνον τινα, (σχεδὸν) λέγουσι δὲ πεντακοσίων ἐτῶν, ἀποθνήσκειν τοῦτον τὸν τρόπον· Συλλέγει ξύλα θησαυρίζον εἰς ἓνα τόπον, ἐφ' ὃν ἀφ' ὕψους βοιζήθων καταφερόμενον ἀναβίδωσι πῦρ, ὅθεν ἀναφλέγεται πυρκαϊά· θνήσκει δὲ, φησὶ, συγκαίμενον, ἐκ τῆς κορίης δὲ πάλιν ἀναφύεται· τοῦτο δὲ μῦθος· ἐστὶν γραῶδης, Ἑλληνικῆς ἀπήχημα τερατολογίας· οὐδὲ γὰρ τοῖς κατὰ τὸν Νῶε πτηνοῖς ἢ κτήνεσι καὶ θηρίοις ἀπηριθμηταὶ τι· δύο δύο γὰρ ἢ ἑπτὰ ἑπτὰ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν κιβωτὸν ἀπετέθη τῶν πάντων, ἄρσεν καὶ θῆλυ· πᾶσα σὰρξ διεφώνησεν ἀπὸ τοῦ γενομένου κατακλισμοῦ, πλὴν τῶν ἐν τῇ κιβωτῷ· ὡς μῦθον εἶναι φάσμα τὸν περὶ τοῦ φοίνικος ὄρνέου λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἀληθὲς ὁ Θεολόγος τοῦτο παραιοῖται βέβαιον ἀποδεικνύς, ἀλλ' εἶναι, φησὶ, κατονομάζει· ταύτη δὲ τὸν κατὰ τοὺς παρθενεύοντας βίον ἐξεικονίζει· καὶ γὰρ ὡσπερ, φησὶν, ἔστι φήμη τὸν φοίνικα νεάζειν τικτόμενον ἐν πυρὶ πολλῶν μετὰ κύκλους ἐνιαυτῶν, οὕτω δὴ καὶ οἱ βιοῦντες κατ' ἀρετὴν ἀπαντες ἀποθνήσκοντες τοῖς ἐν κόσμῳ βιωτικοῖς, ἀθάνατοι γίνονται, τῷ πῶθι τοῦ δεσπότης Χριστοῦ πυρπολούμενοι.

Μηδὲ τῆ ζωῆ βαλέην ἐχενήϊδα σάρκα

Ἥ τε καὶ ἰεμέτην περ, ὅμως κατὰ τῆα πέδησεν.

Φησὶν ὁ πάνσοφος τὰ θεῖα Γρηγόριος ὅτι δεσμός ἐστὶν ἡ σὰρξ ἦτοι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς τοῖς κατὰ Θεὸν πολιτευομένοις· ἐκ παραγώγου δὲ τοῦτο φησὶ καὶ... ἐν θαλάσῃ δὴν καλοῦσιν ἐχενήϊδα, μικρὸς μὲν καὶ λίαν εὐτελέστατος, ᾧ κατὰ τῆς βράχης ὅστέον προσίδρυται, καὶ μάλα βραχὺ· φορτίδι δὲ περιτυγχάνων οὕτος μυριαγώγῳ σκληροῖς ἀνέμοις ἐλαυνομένη τῇ σκάφῃ προσπῆγγυσι τὸ κατὰ τῆς βράχης ὅστέον· ταύτην δὲ διεμποδίζει· καίπερ φορῶς ἔλκομένην, μὴ συγχωρῶν προβαίνειν περαιτέρω, καὶ τοῖς ἀσχετοῖς περ ὕδασι ἐπιπλέουσιν· τοσαύτην δυνάμιν εὐτελέστατος ὢν ἐκ φύσεως ἔλαχεν· οἷόν ἐστιν, ὁ θαυμασίος φησὶ Θεολόγος, τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καὶ μικρὰ φροντίς εἶναι δοκεῖ καὶ τῶν εὐτελῶν, ὅμως ἐπέχει τὴν ἰσχυρὴν καὶ ταχύτατον πλοῦν, καὶ τῆς ψυχῆς τὸν κατὰ Θεὸν δρόμον παρεμποδίζει.

534 Ὡς φύσι παμμήτειρα, σὰ δ' οὐκ ἐμὲ θαύματα

[λέξω,

535 Ὅσσα καὶ ἐν χέρσοισι καὶ ἐν πλάγησσιν

[ἔθηκας.

Τὴν φύσιν ὁ θεολόγος Γρηγόριος πάντων μητέρα φησὶ, καὶ γὰρ ἐστὶν πάντων γενέτις· πᾶν γὰρ ὁ πέφυκε τῶν ὄντων φύσις ἐστὶν, ὃ δὲ μὴ φύσις, ἀνύπαρκτον δηλονότι· τὰ σὰ δὲ θαύματα, φησὶν, ὡς φύσις μῆτερ ἀπάντων, διηγῆσομαι, ὅσα καὶ ἐν θαλάσῃ ἐποίησας καὶ ἐν τῇ γῆ.

536 Πυρθάνομι' ὡς περὸσσα τρυγῶν τρυγόνος

[φιλιῖου

537 Χηρωθεῖσ' ὁμόλεκτρον ἐδὸν ποθέουσα σαβ-

[ζρω,

538 Οὐδέχεται πόσει ἄλλον ἐῆς καθύπερθε κα-

[λιῆς

Ligna collecta in unum comportat locum; dein ex alto delapsus excitat ignem quo rogos incenditur, ibique perit, e cinere renascendus. Est autem hæc fabula anilis et superstitionis Græcorum complementum. Nam Noe temporibus nihil de avibus, armentis aut cæteris bestiis demitur: siquidem bina aut septena ex omnibus in arcam recepta sunt, mas et femina. Exstincta dehinc, orto diluvio, omni carne, exceptis iis qui in arca, sole clarius patet quidquid de phœnice narrant, meras nugas esse. Nullatenus enim Theologus hanc rem ut certam asserit et probatam, sed ut fama tralitam; nihilominus tamen cum cælibe vita componit, dicens: Quemadmodum fama est, phœnicem exacto multorum annorum spatio renovari natum in igne, ita etiam quicumque virtutis amore rebus mundanis abrenuntiant, immortales fiunt Christi Domini amore incensi.

Gregorius rerum divinarum peritissimus iis qui secundum Deum vitam instituere cupiunt, carnem vel carnis sensum ait impedimento esse. Ex deductione autem ea dicit... piscis in mari quem vocant remoram. Est quidem parvus ac minutissimus, spinam quam in dorso gerit brevissimam, grandi navi onerariæ vento violento agitatæ impingit, eamque licet secundo feratur vento profundiisque insideat aquis, quominus ultra progrediatur impedit. Tanta est vis bestiolæ exiguæ. Eadem est, admirandus dicit Gregorius, sensus carnalis conditio, qui quamvis leve et vile quid esse videatur, tamen cursum incitatum celerrimumque remoratur et animæ ad Deum festinantis cursum impedit.

Naturam Gregorius Theologus omnium matrem appellat, quia omnium est genitrix. Quodcumque enim procreatum est, ad naturam pertinet, ita ut quod non est de natura, omnino essentia careat. Ego autem, o natura omnium mater, mirabilia tua enarrabo, quæ in mari et in terra fecisti.

Turtur avis ex earum quæ puræ dicuntur ordine, castitate naturali summoque erga maritum amore eminet. Ubi primum virgo cum marito copulata est et commercio coniubiali delectata, illi soli adhæret, alium non admittit, nec viventi solum intemeratum conservat thalamum, sed mortuum aut captum eodem amore prosequitur. Non enim aliam avem in nidum recipit, semper ejus quem virgo admisit desiderio tenetur, de absente dolet, eum investigando circumerrat, quia vitam solitariam non sustinet, donec lugens et alta voce clamans, casto maris desiderio et ipsa capiatur eodemque quo ille fato intereat.

Cornix, avis nigra, inter impuras quidem recensetur, castitate autem innata non minus quam turtur præcellit; amisso enim dilecto virginitalis sodali, omnem avem masculam odio habet. Garrulam autem

"Ορνεον ἢ τρυγῶν τῶν καθαρῶν προσαγορευομένη, σωφροσύνην δὲ φυσικὴν ἔχει καὶ πολλὴν τὸν εἰς τὸν ὀμβρῶνον πόθον· αὐτὴ μὲν ἐκ παρθενίας αὐτῆς ἄρ-
 ρενι (1) συνάπτεται καὶ τῷ πρὸς αὐτὸ τέρπεται γάμψ, τοῦτω μόνῃ προσανεχομένη, δεύτερον οὐκ ἐπιδεχομένη· καὶ ζῶντι μὲν τὴν πρὸς τὸν ἀμίαντον κοίτην διαφυλάττει, θνήσκοντι δὲ καὶ θηρωμένῃ τῆς αὐτῆς ἔχεται φιλάς, οὐκ ἐπιδέχεται γὰρ ἕτερον ὄρνιν ὑπεράνω τῆς καλιᾶς, τὸν ἐκ παρθενίας ὀμβρῶ-
 γον ἐπιποθοῦσα, μὴ παρόντος δὲ συμπάσχουσα τρέ-
 πον, καὶ εἰς αἰσθησὶν ἐρχομένη πλανᾶται, στάσιν ἀνά τὰς ἐρήμους οὐκ ἔχουσα, μέχρις ἀλφῶ καὶ αὐτὴ τῷ πένθει, μακρὰ βροῦσα, σωφρόνως τῷ πόθῳ τοῦ ἀνδρὸς ἢ σοφῆ συνφειρομένη.

540 Οὐδὲ μὲν οὐ λακέρυζα μελάγχροος, ἀλλὰ

541 Ζῶει κορυδιῶ οὐκ ὀμβρῶ τμηθεῖσα κορώνη, [καὶ αὐτὴ
 542 Πάντα πόσιν στυγέουσα, ἐπὶν φλόρον ὄρνιν [ὀλέσση.

"Ορνεον ἢ κορώνη μέλαν τῶν ἀκαθάρτων προσαγο-
 ρευομένη, σωφροσύνην δὲ φυσικὴν ὡσπερ οὖν καὶ ἡ τρυγῶν κεκτημένη αὐτὴ· ἐπειδὴν γὰρ τὸν προσφιλεῖ καὶ παρθεσιν ὄρνιν ἀπολέσση, πάντα μισεῖ ἄρρην ὄρνιν· φλύαρον δὲ ταύτην ὁ θεολόγος φησὶν, οὐ τὸ (2) προσφυεὶς ἐνταῦθα καὶ φυσικῶς ὑποφαίνων· οἱ μὲν γὰρ κόρακες τὸ πολλὰ κράζειν ἅπαντες ἔχουσι πε-
 φυκός, ὡς αὐτὸς ἀλλαγοῦ τοῦτο δηλῶν ὁ θεολόγος φησὶ,

Δείπνον ἔθικαν ἀμετροβόαις κοράκεσσιν·
 ἢ δὲ πενθοῦσα κορώνη καὶ ξένον παρὰ τοὺς ὁμογε-
 νεῖς ὄρνεις κωκυῦσα, τοῦτον σεσημειῖται τὸν τρέ-
 πον· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων εὐτάκτως φωνοβολούντων, ἔξ ὧν τοῖς οἰωνοκόποις πρόσεστιν οἰωνίζεσθαι, μάλ-
 λον ἀνευδότης τῇ αὐτῇ καὶ ὡς ἐκ περιστάσεως λε-
 πτοτέρῃ φωνῇ τὸ πένθος κατασημαίνει, μηδεμίαν ἔχουσα στάσιν ἄσχετα περικράζουσα, πενθικὸν ὀλο-
 λίζουσα, ταῖς ὑποσυρομέναις φωναῖς καὶ ταῖς ἐκ τό-
 πων εἰς τόπους συνεχέσιν ἀμείψουσιν· οὕτω μὲν οὖν ἡ μελάγχροος ἀλλὰ σφύρων, τῷ πρὸς τὸν ὀμβρῶνον φιλτρῶν συνδιόλλυται κορώνη.

543 Ἰχθύσι δ' εἰναλλοισι νόμος, παύροις μὲν [ἀδυσμος

544 Ἀμφὶ γάμους, πολλοῖς δὲ σωφροσύνης τε [μέμηλε.

544 Καὶ θαλάμῳ, ἀλόχῳ τε· δίκη δὲ τε κἀν- [θῶδ' ἀνάσσει.

Τοὺς θαλασσίους ἰχθύας ὁ θεὸς Γρηγόριος περὶ τὴν γαμικὴν δρεξίν φυσιολογῶν, τοὺς μὲν φησὶν ἀδε-
 μίτους, τοὺς δὲ σωφροσύνης φροντίζοντας· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀγεληδὸν ἐπέρχονται τὸν οἶστρον φέρον-
 τες ἀσημάντους, οἱ δὲ φροντίζουσι περὶ γυναικῶν, καὶ παστάδας, τοῦτ' ἔστιν θαλάμους, κατασκευάζου-
 σιν ἑαυτοῖς, καὶ ὡσπερ αἰδοῦμενοι προφανῶς ἀνα-
 δεῖν (3) ἐπιμυθῆναι, κατὰ τοὺς θαλάμους εἰσιόντες ταῖς ἰδίαις μόνον συγγίνονται γαμεταῖς ἐπ' ἀλλήλοις
 τερπόμενοι καὶ τοῖς θαλάμοις προσκαρτεροῦντες καὶ μὴδὲν τῶν ἔξω μιγνύμενοι· δίκη δὲ, φησὶν ὁ θεὸς θεολόγος, παρ' αὐτοῖς βασιλεύει, καὶ γὰρ τοῖς πορ-
 νεύουσιν οὐ συμίγνυνται· μάχονται δὲ καὶ περὶ θαλάμων εἰκός, καὶ τοὺς ἀκρασίᾳ φύρδην ἐπιδύνας ἀποτρέπουσιν, φυσικὴν λαχόντες τὴν εἰς τοῦτο κατὰ-
 στασιν.

546 Ἄλλοι δ' οὐ πλεόνεσσιν ἐνὸς μογέουσι τῶ [κοισιν,

547 Ἄλλοι δ' εἰαρινῇ μόνῃ φιλότητι γάνυνται, 548 Καὶ πλεόνες, μέτρον δὲ φύσις ἐπέθηκε πῶ- [θουσι.

Τῶν μὲν οὖν ἰχθύων εἰσὶν οἵτινες ἀπαξ τίκτοντες ἀρκοῦνται, καὶ δευτέραις οὐκ ἐπιτρέχουσι συνου-
 σίαις· ὡσπερ τῇ φύσει δουλεύοντες, καὶ τὸ πλεόν παρὰ φύσιν ἡγούμενοι· μέτρον δὲ τοῦτοις τῶν πῶ-
 θων ἢ φύσις ἐπέθηκεν· οἱ δὲ πλείους τῶν ἰχθύων, κατὰ τὸν τοῦ ἑαρος καιρὸν ἐπιμαίνονται τοῖς γάμοις, τότε πρὸς συνουσίαν ὡσπερ ἐκ τῆς τῶν καιρῶν εὐ-
 κρασίας κινούμενοι, μένουσι δὲ τὸν ἐπιλοιπον χρόνον ἀφροδισίων ἄτερ, ὡς οὐκ ὄντος παρ' αὐτοῖς ἄρρηνος ἢ θηλείας διατελοῦντες.

559 Καιρὸς δ' αὖ φιλότητος ἐνηθεός ἐστιν ἄπασιν

560 Ἡερίοις ἀλλοῖς τε, καὶ ὄσσ' ἐπὶ γαῖαν ὀδεύει.

561 Οὐδ' ἐκτὸς προχέουσιν ὄρου φύσιν, ἀλλὰ [δέονται

562 Ὅρια μαργαίοντες ἐπὶν σφῆας εἶαρ ἐγείρη.

vocat illam Theologus, naturalem ejus indolem volens indicare. Omni namque corvino generi id propriam est ut multum voeiferetur, id quod alibi ipse Theologus dicit·

Epulas struzerunt corvis perquam garrulis.

Cornicem avem lugubrem inusitato more avibus ejusdem generis se immiscentem hoc modo se genere tradunt : Dum cætera aves concinne et modulate canunt, unde auguribus licet augurari, hæc indesinenter voce plus minus molli quem sentit luctum indicat sonos longiores emittendo, dum ipsa ex alio in alium locum errat, flebiliter cantans; atque ita cornix pulla castaque avis conjugis desiderio correpta emoritur.

Divinus Gregorius de nuptiarum natura disputans, piscium marinorum alios quidem dicit legibus carere, alios castitati studere. Alii enim catervatim in promiscuam voluptatem ruunt, alii connubia petunt et cubilia, id est, thalamos parant et cum præ pudore, ut videtur, palam coire recusant, illos ingressi non nisi cum conjugibus rem habent, et cum alienis coire nefas habent. Mos apud eos receptus observatur, dicit Theologus; non enim cum vulgivagis coeunt, imo pro thalamis dimicant, illegitimos aggressores inde repellentes, a natura ipsa in hoc adjuti.

Sunt pisces qui partu semel edito secundas nuptias non affectant: naturæ enim convenienter vivunt et quidquid ultra est præter naturam esse credunt. Et revera natura huic voluptatum generi limites præscripsit. Plurimi piscium verno tempore utpote ad hoc opportunissimo ad coitum concitantur, per reliquum tempus caste vivunt ita ut nec mares nec feminas apud eos inveniri dixeris.

(1) Cod. ὄρνιν.

(2) Leg. ὄσσιν.

(3) Lege ἀναίδην.

565 Καὶ ὁ μὲν μὴ γάμοισι γάμοισι,
566 Τοῖς δ' ἄλοχοι τε μέλουσι φίλοι, καὶ θεομῶν
ἔρωτος.
567 Οἰστόκος δ' ἄλλοισιν ἐπάρκιος ἐπλετο μίξις.

Φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος ὅτι καιρὸς ἐστὶν ἐπιτήδαιος πᾶσι τοῖς ἀερίοις καὶ ἐναλλοῖς καὶ ἐπιγίνοις τοῦ γάμου καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους μίξεως· οὐδὲν δὲ τῶν ὄρων τῆς φύσεως ἐξωθεν διεκχείει, οὐδὲ παρὰ τὸ συγγενὲς ἀλλογενεὶ μίγνυται· ὅρος δὲ φύσεώς ἐστὶν ἡ σπερματικὴ καταβολὴ τε καὶ δύναμις· οὐδὲν οὖν τῶν ἀπάντων παρὰ τὸν συγγενέστερον ὄρον τῆς φύσεως καταβάλλεται, δεσμοῦνται τρόπον τινὰ πάντα, μαινόμενα μὲν εὐκαιρῶς, ἐπειδὴ ἂν ὁ τοῦ ἔαρος καιρὸς διεγείρει, μετὰ τὸ τὴν φύσιν ἐξυπηρέτησασθαι δὲ ἐπεχόμενα· τὸ μὲν οὖν θῆλυ τῶν ἀρρέων ἐγκυμονῆσαν ἀποτρέχει· τοῦ δὲ θήλεως κατὰ χαστρὸς ἔχοντος, διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἀντιλαβόμενον, ἀποπηδᾷ τὸν ἀρρένα· διὸ καὶ τὴν γυναῖκα θηλυτέραν οἱ σοφοὶ προσηγόρευσαν· πασῶν γὰρ ἐν πάσῃ τῇ κτίσει θηλειῶν μετὰ τὴν σπερματικὴν σύλληψιν οὐκ ἔπιδεχόμενων τὸ ἄρσεν, ἡ γυνὴ τοῦτο ποιεῖν οὐ παραιτεῖται, καὶ μετὰ τὸ σὺλλαθεῖν ἐπιδεχομένη τὸν σπερματιστὴν ἄρσεν· καὶ πᾶν μὲν ἄλλο τι τῶν γενῶν θῆλυ προσαγορεύεται, θηλυτέρα δὲ ἡ γυνὴ τοῦτον ὡς ἐφημεν τὸν τρόπον. τοῦτ' ἐστὶν θηλείας θηλυκωτέρα· καὶ μέντοι τῶν ἀερίων καὶ χθονίων καὶ θαλασσιῶν εἰσὶν ἃ ταῖς θηλείαις ἀκρατῶς μίγδην ἐπιπιθῶσιν, οἷς δὲ φροντίς ἐστὶ καὶ γαμικῶν θαλάμων καὶ προσφίλων γαμετῶν· ἄλλοι δὲ πλὴν ἐνδὸς οὐ μοχθοῦσι τοκετοῦ, τῇ φύσει τὸ πρόσφορον χαριζόμενοι, καὶ αὐτῷ τοῦ δημιουργοῦ λόγου προστάγματι πειθαρχοῦντες, ὡς ἐντεῦθεν τὴν ἀκράτειαν παρὰ φύσιν εὐδελον εἰσενεχθεῖαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπάγει Γρηγόριος ὁ θεολόγος ὧδε φάσκων· Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀνοήτοις περὶ σωφροσύνης λόγος ἐστὶν, καὶ ταύτης μέλει τούτοις, ὦ ἄνθρωπε, τὸ πλάσμα τοῦ

θεοῦ κατ' εἰκόνα τιμηθεὶς οὐ σωφρονῶς ζήσαιο, καὶ τῶν ἀνοήτων ὑπερέκεινα θελήσας; παντὶ που θῆλον.

568 Ἄλλοις αὐτομάτῃ σαρκὸς δέσις οὐχ ὅπ' ἔρωτος

569 Θειοτέρου τὴν ὅτι σωφροσύνην καλλέουσιν.

570 Ἐμπαγε μὴν γέρας ἐστὶ θεῖσδοτος ἕβριος
ἔκπτος

571 Ζῶειν, εὐδιδωρτὰ τ' ἔχειν νόον, ἡδ' ἀτίνακτον.

Τοῖς μὲν, φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ἀφ' ἑαυτῆς ἡ σὰρξ δέδεται, τῶν πρὸς συνοσίαν μηδενὸς λόγον ποιουμένη· ταύτην δὲ σωφροσύνην οὐ λέγουσιν οἱ σοφοὶ· τὸ γὰρ παρὰ γνώμην ὡσπερ ἐξ ἀδυναμίας ἐγκρατεῖν ἦδονῆς, οὐκ ἂν κληθεῖη σωφροσύνη· τιμὴν δὲ καὶ δῶρον θεῖον ὁ θεολόγος καλεῖ τὸ ζῆν ὅπως οὐ χωρὶς ὑβρεως, καὶ τοῦ πάθους ἡρεμῆν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, καὶ τὸν νοῦν ἀσάλευτον ἔχειν· τὸ γὰρ μὴ πρὸς ἦδονῆς παρενοχλεῖσθαι, τὸν νοῦν ἀκλόνητον διαφυλάττει· σῶφρονες μὲν οὐκ εἰσὶ τινες οἱ φυσικῶς ἢ κατ' αἰτίαν τινὰ τῆς ἦδονῆς ἔστερημένοι· ζῶντες δὲ καθ' ὃν ἐφημεν τρόπον ἀτάραχοι, θεθεν γέρας ἔχουσι τοῦτο.

579 Οὐδὲ πυρὸς μαλεροῖο διατρέχει ἡθερ γαίης

580 Ἐκαίρουσα χθαμαλοῖσι ποσὶν τυτθῇ σαλαμάνδρῃ.

Τῶν ἐρπιστικῶν γενῶν εὐτελέστατον ἡ σαλαμάνδρα· τοσαύτην δὲ δύναμιν ἔχει φυσικὴν, ὡς πυρκαϊᾶν κατασθενύνει· καὶ γὰρ φλογὸς ἰσχυρᾶς ἀναριπιζομένης, μέση διαλλομένη, τοῖς εὐτελεστάτοις ποσὶν ὡσπερ σκιρτώσα, τὴν τοσαύτην σθένυνσι φλόγα, φυσικὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν κεκτημένη.

581 Ἰχθὺς δ' ἔμπυρος ἐστὶ, καὶ οὐ πυρὶ δάμνατ'
ἀπίστῳ

582 Ἐμπυρος, αἰθόμενος δὲ μέσης διαλύμπεται
ἀλμυρῆς.

Ἔστιν ἐν θαλάσῃ τις ἰχθὺς ἔμπυρος· οὗτος γὰρ μέσην διατρέχει τὴν θάλασσαν ἐπιπολάζων τοῖς ὑδασι ροιζηδόν· ὑφάπτεται δὲ ροιζούμενος, καὶ φλόγα πολλὴν ἀναριπίζει μέσος τῶν ὑδάτων· οὗτος μὲν οὖν

Divinus Gregorius dicit omnibus animalibus quæ in aere, in mari, in terra degunt, statum esse unionis congressusque tempus. Nihil citra naturæ voluntatem effundunt; nonnisi cum sui generis individuis congregantur. Natura autem finem propositum in seminis effusione et efficacia posuit. Et cum nihil præter naturæ voluntatem perditum ire possit, animalia secundum certas leges copulantur, æstro tempore perciti; post tempusque vernum, ubi naturæ satisfactum est, abstinentiam exercent. Et femina quidem quando concepit, mares fugit, et ubi se gravidam sentit, a consuetudine carnali prorsus recedit. Inde doctores feminam plus quam feminam dixerunt; dum enim omnes totius creationis feminæ, post conceptum, marem ultra non admittunt, uxor idem facere non vult, quippe quæ, etiam gravida facta, mariti complexum non recusat; unde fit ut, dum omnes omnium animalium feminæ hac appellatione designantur, uxor humana tantum plus quam femina habeatur. Ex animalibus aeriis, terrestribus, aquatilibus sunt quæ cum omnibus indiscriminatim coeant; aliis thalamus nuptialis et conjux unice dilecta curæ sunt; alia unum modo parium edunt, naturæ sic et Creatori satisfacta, et iudicio sunt, incontinentiam naturæ contrariam esse. Audi Gregorium hunc in modum loquentem: Si vel bruta continentiam vocem audiunt, tu homo, quem Creator secundum imaginem suam formavit, caste non vixeris, pejora quam bruta appetiveris?

Divinus Gregorius hæc ait: Sunt qui carnem sponte vinciam habeant, nullam coitum rationem habentes. Qui ita sunt, temperantes a viris sapientibus nequaquam appellantur. Resistere enim voluptatis illecebris sine consilio et propter impotentiam, continentia vocari nequit. Cæterum vivere sine probro et hac in re invictum a voluptatibus animi habere Theologus ornamentum et donum divinum nuncupat. Certe, qui voluptatibus resistit, mentem servat imperturbatam. Quare si quis vel natura vel de alia quapiam causa voluptatis expertus vivit, continens haberi nequit; tranquille vero, siotli diximus viventes, divinæ id gratiæ acceptum referre debent.

Salamandra reptillum minutissima tanta tamen vi a natura prædita est, ut rogam extinguere valeat. Etenim flammam transcurrans, imo pedibus perniciter persaltans, sine mora exstinguit.

Vivit in mari piscis quidam igneus, qui undas aquarum non sine strepitu pernatat, flammarum velut globum post se trahens et circumfundens. Ignitus igitur (ex se ipso autem flammam provocat) neque commixtus igne domatur, nec quocunque modo destruitur, sed vitam conservat, unaque cum cæteris piscibus in mari profundo versatur; a natura enim habet ut flammam proprio motu accendere valeat, ab igne

ἐμπυριζόμενος (οἰκοθεν γὰρ ἀναριπίζει τὴν φλόγα), οὔτε τῷ πυρὶ θαμάζεται συμφλεγόμενος, οὐδ' ὅπως ἔλωσται· μένει δὲ ζῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ἰχθύσιν ὑφέρων, καὶ τὸν βυθὸν διανηρόμενος συνδιαίτθεται, φυσικῆν ἔχων τὸ πυρὰν οἰκοθεν ἀναφλέγειν, ὑπὸ δὲ τοῦ πανδαμάτορος πυρὸς μὴ διόλυσθαι· μέσην δὲ τὴν θάλασσαν διατρέχων, τὰ μὲν παρατυγχάνοντα κύματα διασχίζει, μένει δὲ λαμπόμενος καὶ τοῖς πολλοῖς ὕδασι μὴ σβεννύμενος, τῇ καυστικῇ τῆς φύσεως ἐπιδοσεῖ τῶν θαλαττίων κυμάτων ἐπικρατῶν.

583 Οὐδὲ λίθος μάγνησιν σιδήρεον ὄλμον ἀνέλκει.

Λίθος ἐστὶν ὁ μαγνήτης· οὗτος φυσικῆν ἔχει δύναμιν ὥστε τὸν σίδηρον ἀνιμάσθαι· καὶ γὰρ ὑπεράνω τιθέμενος σιδήρου, τοῦτον ἀνέλκει, κἂν ὄλμος τε ᾖ, κἂν ὅτι τῶν βαρυτάτων καὶ μῆκοθεν τιθέμενος ὁμοίως ἐφέλκεται τοῦτον, φυσικῆν εἰς τοῦτο δύναμιν κεκτημένος.

584 Οὐδ' ἀδάμας ἀδάμαστος ὁδ' οὐ σέλας ἦκε σιδήρω.

Ὁ μὲν ἀδάμας λίθος ἐστὶν ἐξ αὐτῆς δηλῶν τῆς προσωνομασίας τὸ τῆς φύσεως ἀνυπότακτον καὶ στερεόν· οὗτος δὲ σιδήρῳ τῷ πανδαμάτορι τυπτόμενος μᾶλλον αὐτὸν ἀντιτύπτει· καὶ γὰρ ὡς κηρὸς ὁ ἀδάμας ἐπισείρεται· μολιδῶν δὲ τούναντιον θαμάζεται, θλάσται γὰρ, ἐπειδὴν αὐτῷ προστραγῆ.

585 Θεινόμενος, ἄλλος δὲ σελάσσειται ὕδατι βαίῳ.

586 Ὑδατι μὲν σέλας ἦκεν, ἀπηγυῖσθη δ' ἄρ' ἔλαιον.

Ἐνταῦθα (1) τυπτόμενος εἰς μέρος λόγου κεῖται τῷ περὶ τοῦ ἀδάμαντος στίχῳ προσκειμένου· ἡ δὲ ἄλλος... συντάξεως ἀρχὴν ὑποφαίνει· ἄλλος δὲ, φησὶ, σελάσσειται ὕδατι μικρῷ λίθος, τοῦτ' ἐστὶν ἄλλος· καὶ γὰρ ἐν τοῖς λίθοις γένος ἐστὶν ὅπερ ἀνάπτει βρανιζόμενον ὕδατι· ὅπως γὰρ προσεγγίζει τῷ βεῖθρῳ νοτιζόμενον, τοσοῦτον καιόμενον ἀποβάλλει τὴν λαμπηδόνα, προσφαύων δὲ τῷ ἔλαιῳ σβέννυται· τὸ μὲν λίθον ὄντα σελαγίζοντα παρὰ φύσιν κεκτημένος, τὸ δὲ τρέφειν τὸ πῦρ τῆ τοῦ ὕδατος φύσει καὶ τῷ ἔλαιῳ κατακοιμίζειν, ὑπὲρ φύσιν ἐπιτεκνύμενος.

587 Ὅσσα δ' αὖ καὶ τῶνδε θαυμάτερα θαύματα

588 Τίς κεν ἀριθμήσειεν, ἐπεὶ παρὰ πόλλ' ἀγορεύειν.

589 Παίζει γὰρ λόγος αἰπὺς ἐν εἶδεσι παντοδα-

590 Κιρὰς ὡς ἐθέλει κόσμον ἐδὴν ἐνθα καὶ ἐνθα.

591 Πᾶντα δ' ἀπὸ πλεόντων μωθίσομαι, ὧν τὰ μὲν

592 Ἐδρακον, ὧν δὲ βίβλοι, ὧν δ' ὄματα πλοτεν

ἔδωκαν.

Πολλῶν ὁ θεὸς Γρηγόριος φύσεις σκεψάμενος, καὶ τῷ λόγῳ προσθέμενος τοῦ δημιουργοῦ λόγου τὴν παμποικίλον θαυμάζει τέχνην, ὧδε λέγων· Ὅσα πάλιν καὶ τούτων πρότερα θαύματά εἰσιν, τίς ἂν διηγήσεται; ἢ τίς ἐξεριθμήσεται; ἐπειδὴ πάρεστι πολλὰ βουλομένοις ἡμῖν διηγήσασθαι· καίτοι γὰρ, τοῦτ' ἐστὶν εὐδρομεῖ καὶ τέρεται τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασιν ὁ ὑψηλὸς λόγος τοῦ θεοῦ, ἐν ταῖς παντοδαπαῖς μορφαῖς καὶ φύσεσιν διαχωρίσας τὸν κόσμον τῶν ἰθίων, ὡς ἠθέλησεν· πολλὰ δὲ, φησὶ, δυνάμενος διηγήσασθαι, ἐκ πολλῶν ὄλιγα διαγορευῶν, ὧν αὐτὸς μὲν αὐτόπτης ἐγενόμην τὰ πολλὰ, καὶ ὧν πιστωσὶν ἔλαβον βεβαίαν βίβλους ἐντύχων, καὶ δι' ἀκοῆς πληροφωρηθεὶς ἀληθέστατα.

593 Οὐχ εἰς μὲν ποταμοῖσι κάτω ῥόος ἐστὶν ἀπα-

594 Εἰς δὲ νόμος πελάσσειεν ἐπ' ἠήνοσσι γέ-

595 Εἰς δὲ πυρὸς φλογόεντος ἄνω δρόμος ἄλμισι

596 Ἄλλ' ἔμπης ποταμὸς κικρήν διανήχεται ἄλ-

597 Καὶ ποταμὸς περ ἐὼν, οὐδ' ὕδατι μίσγεται

598 Ναῦται δ' ἐκ πελάγους γλυκερὸν ποτὸν

599 Νῆμα ῥόφω πελάσσειεν ἐπειγομένῳ ποτὶ γαίαν.

Ὅρα μοι, φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅσον ἡ φύσις καὶ ἐν αὐτῷ βιάζεται τοῖς στοιχείοις τοὺς ἰδίους ὄρους ἀμειβούσα· τοῖς μὲν γὰρ ποταμοῖς εἰς τὸ πρᾶνὲς ὁ δρόμος ἐστὶν· βεῖ γὰρ ἐπὶ τὸ κατωφερὲς ἡ τοῦ ὕδατος φύσις· ἀλλὰ καὶ βεῖθρῳ σονερχόμενον μίσγεται βεῖθρον ἀκρατὲς ὃν τῆ φύσει καὶ ἄστατον·

autem qui omnia consumit minime lædatur. Medium autem mare trajectans undas obvias findit coruscans, nec aquarum copia exstinctus, ita ut ob id ipsum maris quasi dominator appareat.

Magnes lapis est ferrum atrahendi facultate præditus; namque ferro superimpositus id attractum sublevat, licet magni sit ponderis moles; imo ferrum procul positum ad se trahit, natura hoc volente.

Adamas lapis est ipsa denominatione indicans, quam sit rigidus et durus, quippe qui ferro omnia domante collisus contra dat ictus; nam uti ceram corpora permeat adamas; plumbo autem vincitur, quo percussus frangitur.

Hoc loco percussus ad orationis partem pertinet quæ versui de adamante subnectitur; alia vero... compositionis præses declarat; alius autem, inquit, lapis lucet in exigua aqua... est enim lapidum genus quod conspersum aqua refulget; quanto enim propius ad aquam accedit, eo majorem fulgorem projicit; cum cleo autem mistus exstinguitur, et demonstrat indolem suam: fulgere, non obstante natura lapidea; alere ignem aquæ opæ, denique oleo succumbere; quæ omnia præter naturam eveniunt.

Divinus Gregorius permultarum rerum naturam perscrutatus et ratiocinando complexus, rationis divinæ multifariam admiratur artem, his usus verbis: Quæ his antiquiora sunt miracula quisnam enarrabit, aut quis recenserebit? Multa sunt quæ nobis se offerunt enumeranda. Ludit enim, id est, delectatur suis operibus suprema Dei mens, variis formis et naturis implens mundum suum, prout voluit. Sed ex magna rerum quas referre possemus, copia, pauca quædam in medium profero, quorum magna ex parte ipse testis fui; quorum certam fidem mihi fecerunt libri, et de quibus auditu mihi persuasum est.

Advertas, quæso, ait Gregorius Theologus, quam strictas ipsis elementis leges imposuit; fluvii in præceps feruntur: aqua enim natura sua deorsum fertur; flumen flumini miscetur: aqua enim natura inconstantis et volubilis est; mare autem dum littoribus alliditur, sordes ejicit, veluti ex alto deorsum ad littora... Sic etiam ignis pro natura sua leviter saliendo sursum tendit; quantum enim succrescit, tantum

(1) Locus mutilatus.

ἡ δὲ θάλασσα τοῖς αἰγιαλοῖς ἀναβράζουσα τὸν σάλον ἐπιβρίπτει, ὡσπερ ἐξ ὕψους κατὰ πρᾶνοῦς ἐπὶ τοῖς αἰγιαλοῖς. . . σα· ὡς δὲ καὶ τοῦ πυρὸς ἡ φύσις ἀνατρέχει τοῖς κοίφους πηδήμασιν· ὅσον γὰρ αἰθίζεται, τοσοῦτο τὴν φλόγα ἀναριπίζει· καὶ τὸ μὲν πῦρ πηδᾷ· τοῖς δὲ κάτω προσέρπει τὸ ὕδωρ κινούμενον εὐδιαχύτοις· ἀλλ' ὅμως ὁ Ἄλφειός τῆς Ἀρκαδικῆς ἀπερσευγόμενος ποταμὸς πρὸς τὴν ἐν Σικελίᾳ πηγὴν, λέγω δὴ τὴν Ἀρέθουσαν, διὰ μέσης χωρεῖ τῆς θαλάσσης· τὸ δὲ ποτάμιον ὕδωρ οὐ συγκινῶνται τῷ θαλαττίῳ· ναῦται δὲ γλυκὺν πότον ὕδρευονται τῆς θαλάσσης, ἐν μέσῳ τοῖς ἐπειγομένοις ἐπὶ τὴν γῆν βρέμασιν τοῦ Ἄλφειοῦ τὴν ναῦν προσεγγίζοντες, καὶ γλυκὺν ἀρούμενον νδμα.

600 *Εὐβοίης δ' ἄρ' ὄπωπα θρασὺν πόρον οὐδ'*
[ἐπίφραστον]

601 *Πορθμὸν ἀλλοῦ κληῖδα παλισσῦτοισι βεβήροισι*

602 *Μαινόμενον, πόντος δὲ βέει καὶ βεῖθρον ἀνει-*
[σιν].

Πῶς, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, νόμος ἐστὶν ὡσπερ οὖν καὶ ἐστὶν ἐπὶ τῇ στενῇ τὸ θαλάττιον ἐπιγεσθαι κύμα; τῆς γε μὴν Εὐβοίας ὁ θρασὺς πόρος καὶ ἄγνωστος ἀνεῖται μᾶλλον· αὐτῷ μὲν οὖν ἐστὶ πέρασμα στενὴ θάλασσα, ὃ καὶ κληῖδα καλοῦσι θαλάσσης· οὗτος δὲ τοῖς ὀπισθορμητοῖς βρέμασιν ἀγριούμενος ἀνατρέχει· καὶ ἡ μὲν θάλασσα βέει, τὸ δὲ βεῖθρον ἀναποδιζόμενον, ὀπισθόρμητον ἀνατρέχει, τὴν φύσιν βραχέμενον τὴν κατωφερῆ· τοῦτο δὲ τινες προσαγορεύουσιν Χάρυβδιν ἢ ἄμπωτιν. Ἀριστοτέλης μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὰ πλείστα τῶν πνευμάτων φησὶ κινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, ὅφ' ὧν ἐμβάλλοντων ἀνοιδεῖν τὴν Ἀτλαντικὴν θάλασσαν, καὶ τὰς πλημμύρας κατασκευάζειν· ληγόντων δὲ ἀντιπεριπτωμένων ὑποδαίνειν, ὅπερ εἶναι τὴν ἄμπωτιν· οὗτω μὲν οὖν ὁ Ἀριστοτέλης φυσιολογεῖν ἔδοξεν· Συνθέας δὲ ὁ Μασσαλιώτης τῇ πληρώσει τῆς σεληνῆς τὰς πλημμύρας, τῇ δὲ ἐκλείψει τὰς ἀμπώτιδας Ἀτλαντικὴν ἀνέθεσιν· Τιμόθεος δὲ τοὺς ἐμβάλλοντας ποταμούς

εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν διὰ τῆς Κελτικῆς αἰτιάται, προουόντας μὲν ταῖς ἐφόδους καὶ πλημμυρεῖν ποιοῦντας, ὑφέλοντας δὲ ταῖς ἀνατομαίαις καὶ ἀμπώτιδας ἐργαζομένους· ὁ δὲ θεὸς Γρηγόριος ἀνεπινοήτων ψησι τὸν πόρον ἀνθρώποις, τοῖς ἐν τῇ χτίσει θαύμασι συναριθμῶν καὶ αὐτὸ, ὅτι πάντως βέει μὲν ὁ πόντος, τὸ δὲ βεῖθρον ἀνεισιν ὀπισθορμητοῖς βόθιοις ἐπειγόμενον.

603 *Ἄκεανός δ' οὖν ἔλκετ' ἀπὸ χθονός, εἰτ' ἐπὶ*
[χέρσον]

604 *Ἔρχετ' ἐπειγομένοισι μεταῖσων βόθιοισι,*
605 *Καὶ πεδίον καὶ πόντος ἐπ' ἠδὸς Κιμμεριοῖσιν.*

Ἄκεανός ἐστιν ὁ περικυκλῶν πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν· οὗτος μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπὶ τὴν γῆν ἔρχεται μεθορμῶν τοῖς κύμασι τοῖς ἐπειγομένοις, ἐπιέγεται μὲν ἐπὶ τὸ πεδίον, καὶ θάλασσαν τοῖς Κιμμεριοῖς αἰγιαλοῖς· Κιμμέριοι δὲ εἰσιν ἔθνος πρὸς τοῖς πέρασσι τῆς γῆς· ἀπὸ μὲν οὖν τῆς γῆς ὠκεανὸς ἐξεῖσιν πᾶσαν τὴν γῆν συμπεριέχων, εἰς δὲ τὴν θάλασσαν ἐπειγόμενος τοῖς βρέμασιν μεθορμᾷ πάλιν κατὰ τοὺς αἰγιαλοὺς φερόμενος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρεφόμενος, τὴν τε θάλασσαν καὶ τὴν πεδιάδα διατρέχων, οὔτε τῇ θαλάσῃ συγκέχεται, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται.

606 *Ἄλλος δ' αὖ βόος εἰσι πυρὸς φλόγας, εἰ*
[ἐταρὸν γε·]

607 *Αἰτναίων σκοπέλων ἀπερρεύεται ὀλέος ἀπι-*
[στος]

608 *Πῦρ ποταμὸς, τὰ δ' ἄμικτα, μίγη Χριστοῖο*
[θέλοτος].

Ἄλλος ἐστὶν ἐν Σικελίᾳ, ὅπερ Αἴτην καλοῦσιν, Ἕλληνας δὲ κρατῆρας Ἠφαίστου· ἐντεῦθεν πῦρ ἀναδίδεται, ποταμὸς δὲ κατὰ τὴν ὑπώρειάν ἐστι διατρέχων, ἐνθεν μὲν οὖν πολλάκις ἀναδιδόμενον τὸ πῦρ τῷ ποταμῷ συγκινῶνται, καὶ τὰ ἄμικτα μίγνυται· τὸ μὲν γὰρ πῦρ ἀκοινωνήτον ἐστὶ τῷ ὕδατι, μίγνυται δὲ καὶ συμζύρεται καὶ διατρέχει, συμμεμιγμένον ὕδωρ καὶ πῦρ ποταμηδὸν φερόμενα, θαῦμα μέγα, μέχρις αὐτῆς διατρέχοντα τῆς θαλάσσης.

in altum projicit flammam. Ignis igitur sursum ascendit, aqua vero deorsum fertur, ac facile humectandis miscetur; sed Alpheus fluvius, in Arcadiæ solo oriundus ad Siciliæ, i. e. Arethusæ fontem vadens medium mare trajicit, ita tamen ut fluviatiles cum marinis non misceantur aquæ; interea nautæ dulcem hauriunt in medio mari potum, navem dum ad Alpei ostia continentem versus propellunt, suavem haurientes potum.

Quænam lex, dicit divinus Gregorius, vult ut maris undæ in angustum coarctentur? Ac profecto ad Eubæam fretum vehemens et inexplicatum in altum attollitur. Ibi quidem maris fretum in angustum coarctatur, unde etiam *clavis* nomen induit. Hoc igitur fretum fluctibus retrogradis tumens ascendit; mare autem affluit et recedens attollitur. Natura enim aquæ in præceps fertur, id quod aliqui Charybdin vel refluxum vocitant. Aristoteles quidem plurimos ventos a sole excitari moverique asserit, quorum flamine mare Atlanticum intumescat et exundationes fiant; cessantibus autem ventis pontum retrocedere, et sic fieri refluxum. Hæc quidem Aristotelica opinatio. Syntheas Massiliensis lunæ incremento fluxum; defectui refluxum maris Atlantici attribuit; Timotheus putat fluvios per Celticum in Atlanticum mare effusos efficere ut ostia obstruantur, intumescant, sicque fluxum et refluxum producant. Divinus Gregorius rem inexplicabilem esse dicit hominibus fluxum et refluxum, imo rebus plane mirabilibus annumerat quod pontus moveatur et fluctus undarum impetu retrorsum ascendant.

Oceanus omnem terrarum ambit orbem, adeo ut a terra ad terram procedat impetuque aquarum fertur, ad continentemque et mare in littore Cimmerico comprimat. Cimmericorum autem populus in ultimis terræ finibus habitat. Hinc igitur Oceanus omnem terram circumfluens, in mari autem fluctuum impetu coarctatus ad littora denuo magna vi alliditur, deinde, ad se recurrens mare et terram circummeat, nec tamen cum mari confunditur, sed ad se redit.

Mons est in Sicilia, quem Ætnam vocant, Græci vero crateras Vulcani. Mons ignivomus est, habetque ad pedes fluvium quemdam; hinc ignis erumpens sæpe cum fluvio confunditur, et contraria miscentur, aqua nempe et ignis, mirabile dictum, ad mare usque junctim abeunt.

Cerasbolus fructus est perquam aridus, qui imbribus ad radices descendentibus haud emollitur,

- 609 *Οἶθα καὶ ἐν βαιοῖσιν ὁμοίῳ θαύματ' αἰεῖσαι·*
 610 *Ἔσται τις ἐν καρπίοισι κερασβόλος, ὡς ἐνέ-*
 [ποισιν,
 611 *Ὅς μῦθος τῶν ὄσσα φύει ζεῖδωρος ἄρουρα,*
 612 *Ἐσκληκός καὶ ἀτερκτον ἔχων ὄμμα, οὐδ'*
 [ἐνὶ γαίῃ
 613 *Λύεται, οὐδ' ὑμβροισι διαίνεται, ἀλλὰ πέπηγεν*
 614 *Αἰ' αἰετός, κερῶν στερνότερος ἤματα πάντα.*
 615 *Ὅν τὸ κέρας βέβληκε βόδι κέρας, εὐτ' ἀρο-*
 [τήρος
 616 *Δεξιτερῆ προχέησιν ἐὼν ἐς καρπὸν ἄρουραν.*
 617 *Ἐνθεν ὁ γ' ἐκ κερῶν καὶ ὄνομα καὶ φύσιν*
 [ἔσχεν.

Ὁ κερασβόλος κερπός ἐστιν κατάξηρος ἐν τῇ γῆ μηδαμῶς τοῖς ὑμβροῖς ἀπαλυνόμενος· οὗτος δὲ τοσαύτην ἐκ φύσεως ἐνέργειαν ἔχει, ὡς τὸ κέρας τοῦ βόδι ἐπιρρίπτειν, ἐπεὶ δ' ἀν ἀροτριῶν τοῦτ' περιτύχειν· διὸ καὶ κερασβόλος καλεῖται, τὴν φύσιν ἔχων ὡς ἀπὸ τῶν κερῶν ἀντίτυπον· τὴν ἐνέργειαν δὲ τοσαύτην, ὡς ἀποσπᾶν τοῦ περιτυγχάνοντος αὐτῷ βόδι τὸ δεξιὸν κέρας αὐτομάτως ἐν τῷ ἀροτριᾶν.

- 619 *Ταῦτα φύσις· σὺ δ' ἄκουε καὶ ὄσσο' ἐθέησατο*
 [τέχνη.
 620 *Ψῆρες μὲν λαλέουσιν ὁμοίον ἀνθρώποισιν,*
 621 *Φωνῆς ἀλλοτρῆς ζῆλμονες, ἦν ἐδίδαξεν*
 622 *Εἰδῶλον ξεστοῖο κατ' ἐσόπτρου φακῶν*
 623 *Ψηρός, κρυπταδίην τε τοῖς βπᾶ κερδαλέος*
 [φῶς.

Ἡ μὲν φύσις (προεῖρηται) διεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη τοσαῦτα κατορθῶσαι δεδύνηται. Τοὺς γὰρ ψήρας λαλεῖν ἐξεδίδαξεν· οἱ ψήρες οὗτοι δὲ γένους εἰσὶν ὄρνέων, φυσικῆν ἔχοντες ζῆλοτυπίαν· λαλοῦσι δὲ ζηλοῦντες τοῦτον τὸν τρόπον· οἱ γὰρ πανοῦργοι τῶν ἀνθρώπων καὶ σοφισταὶ ζωγραφοῦσι τὸ ὄρνεν αὐτὸ κατ' ἐσόπτρου φαινόμενον, ὡς δι' ἐξεσμένου κλωβοῦ, καὶ τῷ εἰδῶλῳ τὸ ζῶν παριστώσι· λαθραίως δὲ πανοῦργος ἀνήρ πέμπει φωνήν. Οἰόμενον προῆχθαι, φωνεῖ καὶ αὐτὸ, τὴν τοιαύτην τῷ δοκοῦντι φωνῇ ἀπηχοῦν, ὡς ἐνεχθεῖσαν ἀκήκοεν· οὕτω τε τῇ συνηθείᾳ τραυῶς λαλεῖν ἐκιδιάσκειται.

tantæque est duritiei, ut vel cornu bovinum retundat quod forte in cum incidit. Cerasboli nomen inde venit quod a natura aliquid cornibus simile habet, fortitudinem vero tantam, ut bovis inter arandum sibi obviam facti cornu evellere potis sit.

Natura, ut supra dictum est, dispesuit, ars autem talia perficere potuit: sturnos enim loqui docuit. Id genus avium æmulationem habent innatam, atque ita affectæ hocce modo ad loquendum alliciuntur. Homines callidi et ejusmodi artibus dediti avem ipsam effingunt in speculo apparentem, tum fere per apertam caveam imagini vivam associant avem; hoc facio vocem emittit aliquis in occulto. Avis se provocatam putans eandem conatur emittere vocem quam audierat, et sic mere æmulando loquetur assuescit.

Vocem corvi etiam subripiunt, id est imitantur. Loqui eos non tuto asserueris, vociferari eos non est dubium. Aucupes enim sunt qui corvis assidentes crocitantibus voce modo gracili modo plena præcununt, atque ita certamen alternans instituunt. Quæ de milvo fabula fertur, hæcce est: Milvorum genus antiquitas non erat musicæ expertis, cantum vero exercebat peculiarem; sic equorum hinnitu audito, vocem equinam imitari satagebant milvi, amittentes eam qua gaudebant et eam quam imitando exprimere gestiebant non consecuti, i. e. hinnire non didicerunt, cantare didicerunt. Fabula ipsa ad eos spectat qui rerum incongruarum curam agunt, cum hæcce affabulatione: Quicumque res non suas expetit, eas quas possidet amittit.

Psittacus avis est pulcherrima, magnifica, et pulchritudine non minus quam pavo superbiens, ita tamen ut, si pavo pulchritudine sola, ille insuper intellectu quodam gaudeat nativo. Vocem namque humanam edoctus dominos nominatim vocare et alias quasdam proferre locutiones discit, imo in cavea inclusus textili voce humana derepente emissa audientium animos mirum in modum stupefecit.

Reperiuntur homines qui tenues per acrem fanes tendunt et super iis sine ullo timore incedunt. Fuam-

- 624 *Καὶ κόρακες κλέπτουσιν ὄμω βπᾶ.*

Κλέπτουσι, φησὶ, φωνὴν καὶ οἱ κόρακες, τοῦτ' ἐστὶ μιμουῦνται. Περὶ μὲν οὖν τοῦ λαλεῖν, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀπόδειξις ἐναργῆς, τῶν κοράκων φωνῆς δὲ μέγιστα μὲν. Εἰσὶν γὰρ οἱ παρεσθήκασιν τοῖς κόραξιν ἐράζουσιν· οὗτοι δὲ τὴν φωνὴν εἰς λεπτότερον ἢ δασύτερον μεταβάλλουσιν, οἱ δὲ ζηλοῦσι τούτους, ὡσαύτως αὐτοῖς κατὰ τὴν φωνὴν ἀλλοιοῦμενοι τε καὶ παρεκκαζόμενοι. Μῦθος δὲ περὶ τοῦ ἰκτινός τοῦ ὄρνέου τοιούτος ἐστίν· οἱ γὰρ ἰκτινές, τοῦτο τὸ ὄρνεν, οὐκ ἔσαν, φησὶν, ἀνωθεν ἄμουσοι, μέλος δὲ εἶχον ἴδιον· ἔπαυον δὲ χρεμετιζόντων ἀκούσαντες, εἰς ἔρωτα ἤλθον τῆς ἐκείνων φωνῆς, καὶ μιμεῖσθαι πειρώμενοι, συναποβάλλουσι τοῖς εἶχον, ἀ μαθεῖν ἐπετήθευον. Χρεμετίζειν μὲν γὰρ οὐκ ἔμαθον, ἔδειν δὲ ἐπελάθοντο. Τοῦτο δὲ τοῖς τὰ μὴ προσήκοντα ζητοῦσι τοῦ μύθου τὸ αἰνιγμα· καὶ γὰρ ἐπάγει τὸ ἐπιμύθιον ὄδος· Ἄγει τῶν ὄντων τὴν στέρησιν ἢ τοῦ μὴ προσήκοντος ζητήσης.

Ἄς δ' ἐρατόχως

- 625 *Ψιττακὸς ἀγκυλόχειλος ἔσω πλεκτοῖο ὄμοιο*
 626 *Ἀνδρόμεον φώνησε, καὶ ἠπαξεν ἀνδρὸς*
 [ἀκούηρ.

Ὁ ψιττακὸς ὄρνεν ἐστὶν εὐεῖδης, ὑπερῆφανον μέγιστα, ὡς περ οὖν ὁ ταῖς τῷ κάλλι σεμνυνόμενος. Ἄλλ' ὁ μὲν ταῖς τὸ κάλλος ἐν τοῖς ὄρνέοις κέκτηται μόνον, ὁ δὲ ψιττακὸς καὶ τινα πρὸς τοῦτοις ἀσθησιν, ὡς ἐστὶν εἰπεῖν, φυσικῆν. Οὗτος ἀνθρωπίνην φωνὴν διδασκόμενος· μανθάνει γὰρ τοὺς δεσπότης προσαγορεύειν, καὶ τινὰς ἄλλους προφέρειν λόγους· ἐν πλεκτοῖς δὲ κλωβοῖς καθειργόμενος ἀνθρωπεῖαν φωνὴν ἀφινδιδιον προῖεμενος, τῶν ἀκουσάντων τὴν ἀκοὴν ἐξηπάτησεν.

- 627 *Ἐν ποσσὶν δὲ κάλως ἐπήγοροι, ὧν καθύ-*
 [περθεν.

Εἰσὶν ἐν ἀνθρώποις οἱ λεπτούς ἐφ' ὕψους κάλους διατείνοντες, καὶ δι' αὐτῶν βαδίζοντες ἀδεῶς, οὗς καὶ νευροβάτας καλοῦσι, τῇ τῆς νάβλης πρὸς τὸ σπαρτίον

ομοίωσι. Πολλά δὲ τῆ τέχνη καίζουσι κατ' αἶρος ἐπὶ σπάρτης· ἐκδιδύσκονται τοὺς χιτῶνας, εἶτα περιβάλλονται, καθέζονται, διανίστανται, ὀρχοῦνται, κινουῦνται, πηδῶσι, καὶ πολλὰ τοὺς ὄρωσι διὰ τῆς τέχνης ὑπογράφουσιν εὐκατάπληκτα.

628 *Στυγερὴ δὲ δι' ἥρος ἄρκος ὀδεύει.*
629 *Ἐρ δὲ δίκης ὠκυοῖσι δικασπόλος ὡς τις*
[*ἐχέφρων*]

630 *Ἐζομένη νόμισε δίκης ἰθεῖα τάλαντα,*
631 *Ὡς δοκέει παλάμησι, νόον δ' ἐψεύσατο καὶ*
[*θῆρ.*]

Πολλά μὲν φασιν περὶ τῆς ἄρκου γέλωτος ἄξια, καὶ ὅτι τῶν ἀγρίων ἐστὶν θηρίων ἐπιτηδείωτερον αὐτὸ πρὸς μάθην τῶν ἄλλων, οἱ τῶν ζῶων τὴν φύσιν σκεψάμενοι διαγράφοντες, ὡς μὲν ὀρχεῖται, καὶ παλαίει, καὶ γελωτοποιούς μετέρχεται τρόπους· οὕτω δὲ διὰ τοῦ αἶρος ὀδεύειν αὐτὴν ἀκηκόαμεν, ὅμοια τοῖς νευροδάταις ἐκ τέχνης ἐπιδεικνυμένην. Γρηγόριος δὲ ὁ πανάριστος ὡς καὶ δι' αἶρος ὀδεύει διηγόρευσε· τοσοῦτον ἢ τῶν ἀνθρώπων ἐπιστήμη καὶ τέχνη κατώρθωσεν, ὡς καὶ θῆρας παρασκευάσαι τῶν ἀνεφίπτων κατατολμῆν· αὕτη δὲ καὶ τοῖς δικαστικοῖς θρόνοις ἐγκαθημένη, κινεῖ τῆς δίκης τὰ ζυγὰ τὸ δοκεῖν ἐμφρόνως ταῖς χειρὸς σχεδιάζουσα, καὶ πάντα πλὴν τοῦ λαλεῖν ἐπιδείκνυσαι, ὅσα τοὺς δικαστὰς εἰκὸς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ τὸν νοῦν ἀνόητος θῆρ τὸν ἀνθρώπινον διαψεύδεται.

632 *Καὶ βροτὸς ἐξεδίδαξεν ἃ μὴ φύσις· ὡς δὲ*
[*λέοντος*]

633 *Ἐίδον ὑπὲρ νότοιο λεοντοκόμον βριαροῖο*
634 *Ἐζόμενον, θηρὸς δὲ μένος ὑπεδάμνατο χειρὶ,*
635 *Καί β' ὁ μὲν ἠνιόχευεν, ὁ δ' ἤγαστο βρυχα-*
[*λέος θῆρ*]
636 *Ῥίψας λοιγὸν ἄσθμα, καὶ ὄν σάινεσκεν*
[*ἀνάκτα.*]

Τοσαῦτα μὲν ἀνθρώπος ἐδίδαξεν, ὅσα φύσις οὐκ ἐδίδαξεν· ὁμοίως ὑπεράνω τοῦ λέοντος τοῦ βριαρωτάτου τὸν λεοντοκόμον ἐστὶν ἰδεῖν καθεζόμενον. Ὁ μὲν οὖν λέων, φύσιν κέκτηται βριαρότητα, τὴν δὲ δύναμιν

πολύ ἐστι καὶ τὴν καρδίαν ἀδάμαστος. Ἄλλ' ὁ τοσοῦτος ὡς πρόδατον ἀγεται τῆ τέχνη δαμαζόμενος τῶν ἀνθρώπων· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἔτι καὶ τὸν δεσπότην σαίνων κολακεῖ. Τοῦτο γὰρ αὐταῖς βίβησι παραλαβεῖν ὁ θεὸς ἐφη Γρηγόριος, καὶ τὸ φθαρτικὸν φύσιν αὐτὸν θυμὸν ὁ βρυχητῆς ἀποβαλλόμενος λέων, τὸν ἴδιον ἐκολάκευε δεσπότην, ὡς πῦλος εὐήθιος κατὰ νότου τὸν οἰκεῖον ἐπιφέρων παιδαγωγόν.

637 *Ὡς δὲ καὶ ἀργιόδοτα βαρὴν μετακίηται θῆρα*
638 *Ἰνδὸς ἄγει καθύπερθε παῖς ὀλίγῳ ὑπὸ κέντρῳ*
639 *Νωμῶν ὀλίγε τῆ δέμας κρατερὸν ἐλέφαντος,*
640 *Τολμηθεὶς δὲ πρώτος ἐμήσατο θῆρα δαμάσσαι,*
641 *Καὶ ζυγὸν ἀχρεῖ θῆκεν καὶ ἤρπυεν ἄρμα*
[*πέλωρον.*]

Τοῖς μὲν φυσιολόγοις πολὺς ἐστὶν ὁ περὶ τοῦ ἐλέφαντος λόγος· οὗτοι δὲ τὰ πολλὰ διημαρτήχασιν, ἀδήλου τῆς φύσεως τῶν πλειόνων καθεστῶσης. Ὁ δὲ θεὸς Γρηγόριος αὐτοῖς ἐγκαλλωπίζεται τοῖς φαινομένοις, δι' ὧν τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης τὸ μέγιστον σεμνύνει καὶ προσφυές. Φησὶν οὖν, ὅτι τὸν ἐλέφαντα θῆρα παῖς Ἰνδὸς ἄγει ὑπὸ μικρῷ κέντρῳ κινῶν, ὡσπερ ναῦν, τὸν ἰσχυρὸν τουτοῦ θῆρα καὶ πανάγριον. Ὅρα δὲ, φησὶν, ὅτι καὶ τολμηρὸς ἦν ἐκεῖνος ὁ ἀνθρώπος, ὅστις πρώτος ἐβουλεύσατο δαμάσαι τὸν ἐλέφαντα· καὶ γὰρ ἔδει μόνον θεασάμενον θάττον ἀποπηθῆσαι, καὶ μὴ τοῖς ἀνθρώποις ἀγαγεῖν τεράστιον δχημα· ὁ δ' οὐ μόνον οὐκ ἀπεπήδησεν ἀνθρώπος, ἀλλὰ καὶ ἤγαγεν, καὶ κυβερνᾷ, καθάπερ ναῦν, οἰακίζων οἱ θέλει τὸν θηρατὸν τεράστιον, ὑπὲρ νότον αὐτοῦ καθεζόμενος καὶ κεντριζων. Τοσαῦτα μὲν ἡ τέχνη τῶν ἀνθρώπων· σὺ δὲ, φησὶν, ὦ ἄνθρωπε, τοὺς θῆρας δαμαζομένους τῆ τέχνη βλέπων τῶν ἀνθρώπων, ἀπιστον ἔχεις νοῦν, τῆ παρθενίᾳ μὴ κατορθοῦσθαι ῥῆον τοῖς ἐθέλουσι ταυτὴν διαγορεύων· Ἄταγε τῆς ἀτοπίας! ὅτι λόγον ἔχων ἐγγὺς βοηθὸν, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, καὶ νοῦν κεκτημένος θεοειδῆ, τοῖς θηρίοις τὸ πλέον διανέμεις· εἰ θηρῶν μὲν τὴν δύναμιν ἑκαμψ

buli vocantur propter nervi et funis similitudinem. Multa scite in fune peragunt: vestes deponunt et induunt, sedent, surgunt, saltant, et multa perquam mira faciunt.

Multa de urso narrant plane risu digna, sed id quoque, eum aptissimum esse ad descendendum, siquidem secundum rerum naturalium perscrutatores saltat, luctatur, se in spectaculum dat ridentibus. Sed nunquam audivimus, eum in aere ambulare et funambulatorum artem imitari. Gregorius nihilominus eum in aere moveri asserit. Eo usque scientia et ars humana invaluit, ut vel feras insolita exsequi edocuerit. Revera animal in suggestu sedet, iustitiæ trutinam inclinat, intellectum manibus communicans, tantum non loquens, ut iudices humani, mentem vero humanam simulans.

Quæ natura non docet homo docet. Leonis ferocissimum moderator insidet. Leo natura est ferox, viribus polleat, indomitus; et tamen ductorem sicut ovis sequitur, arte humana perdomitus. Quid quod herum blanditiis mulcet? Divinus Gregorius se ipsum vidisse fidem facit leonem qui naturæ ferocis oblitus dominum suum adlabatur, et non aliter ac equus, ascensorem circumvehens.

Physiologi elephantum naturam multis verbis describentes in multis errores inciderunt; plurimarum enim rerum natura sensus nostros latet. Gregorius autem iis potissimum immoratur definiendis, in quibus ars atque industria humana præcipue præcellit. Apud Indos puer, inquit, tanquam navem, exigua virga regit immanem belluam viribus et ferocitate æque pollutam. Vides quanta fuerit ejus audacia qui primus elephantum perdomuit. Ad solum tantæ belluæ aspectum fugere oculus poterat homo, idque sine probro; sed non solum non aufugit, sed sicut navim gubernat et nutu suo ducit, et dorso insidens, virga regit. Vides artem efficacem. Et tu, homo, qui feras vides perdomitas, concupiscentiam carnalem vinci posse negas ab iis qui eam superare volunt? Prob pudor! Rationem habes, mentem habes Dei similem et brutis inferior es! Bestiarum ferocitatis regimini obedis, et tu ingenium docile nactus, loquelam, cum facultate sperandi habes, et naturæ præcepta recusas! Recordare eorum quæ ante diximus. Columba caste vivit, naturam vincendo cornix marito orba vidua degit; pisces coitu anniversario matrimonium colunt, uno partu contenti, Multa præter naturam accidere videntur: Salamandra minutissimis pedibus ignis flammam compeccit, nequaquam læsa; piscis igneus mare transnatat, igne suo non consumptus; magnes, licet sit

βία, σὺ δὲ νοῦν ἀδίδακτον κέκτησαι, καὶ τὸν λόγον ἔγγυς ἐπίκουρον, τῆ τε τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδι τρεφόμενος, βῆρον ταύτην βουλόμενος κατορθώσεως, ταύτην δὲ τῶν ὑπὲρ φύσιν οἰόμενος· καὶ γὰρ ἔστιν. Σκόπει τὰ προρηθέντα, ὡς ἡ τρυγῶν σωφρονεῖ, τῶν κατὰ φύσιν ἐπιλανθανομένη· κορώνη δὲ τὸν ἀνύβριστον ἀσπάξεται βίον, τὸν ὄρνιν αὐτῆς ἀπωλέσασα· ἰχθύες δὲ σεμνῶ τῷ γάμῳ προσομιλοῦσιν, ἀπαξ τοῦ χρόνου μαινόμενοι, καὶ μοχθοῦσιν οὐ πλεον ἑνὸς τοκετοῦ. Φυσικῶς τὰ πολλὰ τῶν ὑπὲρ φύσιν ἐκράτησεν, ὡς ἡ μικρὰ σαλαμάνδρα εὐτελεστάτους ποσὶν ἀποσβέννυσι φλόγα πυρός, τῶν φθοροποιῶν οὐδὲν ὑπομένουσα· καὶ τὴν θάλασσαν ἔμπυρος ἰχθύς διανήχεται, μὴ τῷ πυρὶ δαμαζόμενος· καὶ λίθος μαγνήτης, βραχύτατος ὢν, σιδήρεον ἄλμον ἀνέλκει· καὶ τύπτοντι σιδήρῳ βραχύτατος ὢν ὁ ἀδάμας εἰσελαύνει· καὶ λίθος ὕδατι καταλάμπεται, ἑλαίῳ δὲ σβέννυται· καὶ τὴν πικρὰν θάλασσαν ποταμὸς γλυκὺς διανήχεται μὴ μισγόμενος· καὶ τῆς Εὐβοίας ὁ πόντος βεῖ, καὶ τὸ βεῖθρον ὑπὲρ φύσιν ἀνατρέχει, τοῖς ὀπισθίοις ἀναποδιζόμενος· ὠκεανὸς δὲ ἀπὸ τῆς γῆς ἐπὶ τὴν θάλασσαν φερόμενος, εἰς τὴν γῆν πάλιν ἀνατρέχει· καὶ ποταμὸς καὶ πῦρ τῆς Αἴτης ἀπερευγόμενον μίγνυται· καὶ καρπὸς ὁ κερασθόλος ἐν γῆ κείμενος τοῖς θυμῶν οὐ λύεται, καρπὸς καίπερ ὑπάρχων, οὐδ' ὄλωσ ἀπαλύνεται· καὶ ψᾶρες φωνὴν πέμπουσιν· καὶ ψιττακὸς διδασκόμενος ἀνθρώπινον ἀποφθέγγεται· νευροβατοῦσι δὲ τέχνη μὲν ἀνθρώποι, κατ' ἀέρος φερόμενοι, τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ τοὺς θῆρας διδάσκουσιν, αὐτοὺς δὲ νοῦν διαφεύδουσαι, καὶ δικαστικὸν προκαθέζεσθαι τοῖς σχήμασιν ἐκπαιδεύουσιν· λέοντας παιδαγωγοῦσι, τῶν τεραστίων ἐλεφάντων ἐποχοῦμενοι. Ταῦτα τοίνυν ὁρῶν, ὦ ἀνθρώπε, μὴ τὸν ἐνάρετον δύσκολον ὑποπεύσεως βίον. Θεοῦ γὰρ συνεργεῖ τῶν ὑπὲρ φύσιν εὐκόλως ἐπιθήσῃ, σὺν ἐλπίσι χρησταῖς κουφίζόμενος.

Ἐκ τοῦ ιβ' λόγου (1).

- 18 Ἄλλ' ἔμψης τὰ με θυμὸς ἐποτρύνει καὶ ἀνάγει,
19 Φθέγγεσθαι, οὐκ ἐθέλων μὲν, ἀτὰρ λόγον ἔκ-
[τοθι ρήξω
20 Ψυχῆς, ὡς δεθεῖμα βιώμενον ἐνδοθι λάβρω
21 Πνεύματι καὶ σήραγγας ἐπιτρέχων οὐκ ἐπιόπτω
22 Καρχηλάσει, καὶ πού τι διεκρίπτει διαπέδοιο.
23 Ῥηγνυμένης ὠδίνος ἀνά στόμα· τοῖα πέπονθα.

Τὰ θερμὰ λουτρά τοῦτον εἶναι τὸν τρόπον φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Ὡς ὑπόκειται πλήθος ὑποχθόνιον· τοῦτο δὲ βιαζόμενον τὸ ὕδωρ στενωπῶν ὑποτρέχει, καὶ τῆ βία στενωχωρούμενον καχλάζει (πᾶν γὰρ βιαζόμενον πῦρ ἀποβάλλει), διεκρίπτει δὲ τῶν στενωπῶν ἀναθράζον καὶ πῦρ ἐρευγόμενον· εἰ δὲ τις ἄλλος περὶ τῶν θερμῶν λόγος· ἔστιν, πλάσμα τοῦτον ὑποληπτέον.

83 Πουλίποδες πέτρησιν ἐειδόμενοι χροῖα μύθω.
Πρὸς τοὺς ἀλλοτρόπους καὶ σχηματιζομένους εὐσέβειαν τοῦτό φησιν ὁ θεὸς Γρηγόριος, καὶ τοὺς ἐξομοιομένους τοῖς πράγμασιν. Οἱ γὰρ ὀκτάποδες παγοῦροι τὸ σῶμα ταῖς πέτραις ἐξομοιοῦσιν, ὡς δοκεῖν τοὺς θηράτορας τῆς πέτρας ἐξοχὴν εἶναι τὸ φαινόμενον.

Ἐκ τοῦ ιε' λόγου (2).

- 7 Πόρτις μὲν διάλυξεν ἐὼν κενθμόνα τεκούσης,
8 Καὶ σκυρίσι, γλυκερόν τ' ὄδιθα ἀνακραδέσει.
9 Καὶ τριετὴς ζυγὸν ἦρε, καὶ εἰρυσεν ἀχθος
[ἀπήνης,
10 Αὐχένα δ' αὐγενίῳ κάρτει μίξε μέγαν.

Πόρτις τὸ νεογνὸν λέγεται τῶν βοῶν, ἦνικα τὸν κρυπτήρα τῆς τεκούσης διολισθήσει, σκαίρει καὶ τὸν γλυκερὸν ἀνακρούει μαζόν· τριετὴς δὲ τὸν ζυγὸν ἔλκει τῆς ἀμάξης· διὸ καὶ δάμαλις τότε καλεῖται· τῷ κράτει δὲ τῷ αὐγενίῳ τὸν μέγαν ὑποτίθησιν αὐχένα.

- 11 Νεβρός δ' αἰολόδεμος ἐπὶ ἡν διαστράς ὀλισθηῖ,
12 Αὐτίκα μηρὸς ἕξ παρ ποδὶ θῆκε πόδα.
13 Φεύγει δ' ὀμοδόρους τε κύναις καὶ ἱακόν
[ἐλυζρόν,

tenuissimus, ferream attrahit massam; adamas, quamvis sit minimus ferro tundenti obtundit; lapis quidam in aqua fulget, oleo autem obscuratur; est ubi fluvius aquae dulcis in mare amarum perfluit, nec ei miscetur. Mare Euboicum fluit et refluit undis alternatim sibi succedentibus; oceanus autem a terra in mare, a mari in continentem fertur; Aëna aquam cum flammis mistam eructat; κερασθόλος in terra conditus pluvia non emollitur, licet a frugum genere sit; sturni vocem emittunt; psittacus, id edoctus, humanam loquelam imitatur; funambuli apud nos per aërem ambulare didicerunt, et artem intellectum fingendi, pro rostris sedendi ipsis bestiis monstrant. Leones educant, elephantos ut equos conscendunt. Quae omnia, cum vides, homo, noli putare vitam honestam difficilem esse; nam Deo auspice ea quae naturam transcendere videntur, facile superabis, meliora interim sperando.

EX CARMINE XII.

Gregorius thermas, i. e. balnea ita describit: Fons scaturiens e terra per aretum conductum surgit et vi coarctatus ebullit; ignis enim omnibus inest quae tali ratione vim patiuntur. Qui aliter de thermis senserit, mendax habendus est.

Contra eos qui instabiles sunt et virtutum simulatores, Gregorius invehitur. Scrabi octopedes corpus rupibus assimilant, ita ut venatores monticulos eminentes cernere sibi videantur.

EX CARMINE XV.

Πόρτις recens natus vitulus dicitur, ex quo uterum matris findit, prosilit et dulce lac mammaram sugit: Trimus δάμαλις vocatur, quando collum robustum accessit.

(1) Ed. nov. p. 825.

(2) P. 477.

14 Καὶ λόγμης πυκινῆς κεύεται ἐν λαγύσιν.

Ἡ ποικιλόδερμος ἔλαφος ἐπειδὴ ἀν τῆς τεκούσης διαλιθῆση, αὐτίκα παρὰ τὸν πόδα τῆς μητρὸς τὸν ἴδιον τίθησι πόδα· φεύγει δὲ καὶ τοὺς κύνας τοὺς ἀγρευτὰς, καὶ τοὺς κυνηγέτας, καὶ τὸν ἐλαφρὸν καὶ δραμαῖον ἔκπον, τοῖς ἄλλοις κρυπτομένη, καὶ παραχρήμα τοῦ τεχθῆναι τοσοῦτον ἰσχύει δραμεῖν, φύσιν λαγούσα πρὸς δρόμον ἐπιτηδεῖαν.

15 Ἄρκτοι δ', οὐλομένων τε σὺν γένος, ἤδη
[λέοντες]

16 Τίγρις τ' ἠγεμόσις παρδάλων τε γένος,
17 Αὐτίκα φρίξεν ἔθειραν, ἐπήν κε σίδηρον ἴδῃται,
18 Φρίξεν, καὶ κρατεροὺς ἄλλ' ἐπὶ θηρολέτας.

Οἱ προλελεγμένοι θῆρες ἀγριώτατοι, καὶ πρηνὴ πείραν πολλάκις λαβεῖν τὸν θυμὸν ἐμφυτον κεκτημένοι, πρὸς μὲν τὸ καλὸν εἰσὶν ἀνεπιτήδευτοι, πρὸς δὲ τὸ κακὸν ἔτοιμοι καὶ προχειρότατοι. Καὶ γὰρλέοντες, καὶ παρδάλοι, καὶ τίγρις, ἄρκτοι, καὶ σῦες ἀγριώτεροι, τὸν σίδηρον ἐπειδὴν ἴδοιεν ἀνορθοῦσι τὴν τρίχα, καὶ τοῖς ἰσχυροῖς ἐπιπηδῶσι θηρολέταις, ἐτοιμὴν ἔχοντες τὴν ὀρμὴν εἰς τὸ κακοποιῆσαι.

19 Ἄρτι δ' ἄπτερος ὄρνις, ἔδπτερος οὐ μετὰ δηρὸν,
20 Ἥρεα διενεὺσι πολλὸν ὑπερθε δόμον.

Ὁ μὲν ἄρτι ἄπτερος τῶν ὠν ἔξεισιν, ταχέως δὲ πετεροῦται καὶ περὶ τὸν ἀέρα ἀναστρέφεται, μηδένα μόνον ὑπομένων, ἀλλ' ἅμα τῷ γενέσθαι τὴν πρὸς τὸ ζῆν χολιζόμενος ἐπιτηδεύοιτα.

21 Σουθὴ δ' αὐτὴ μέλισσα λίπε σπέος, οἶκον
[ἔτευξεν]

Ἡ μέλισσα καὶ αὐτὴ τὸν ἴδιον οἶκον παραχρήμα τοῦ γλυκυτάτου μελιτος ἐπλήσεν, μηδὲν τὸ παράπαν μοχθήσασα· πάντα δὲ τρυφὰ τοῦ ἐνὸς ἔαρος ἔργον, τῆς γῆς αὐτοῖς πλουσίως τὴν τροφὴν χαριζομένης. Ὅσπερ δὲ χωρὶς πόνου παρήχθησαν, καὶ ζῶσιν ἀμογῆτι, τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμάς ἐξ αὐτῆς γεννήσεως εὐληφότες· οὕτω δὲ καὶ θνήσκουσιν ἀπόνως, μηδὲν λυπηρὸν ὑπομένοντες.

Cervus diversipellia ubi primum ex utero materno exiit, pedem prope matrem sistit; canes venaticos et venatores ipsos fugit, item equum alacrem et celerem, in silvis sese abiciens. Velociter currere ei vix nato a natura datum.

Animalia, de quibus hucusque diximus, ferocia præ cæteris prædita bonum aspernantur, ad malum quocunq̄ autem valde prona sunt. Leones, pantheræ, tigrides, ursi, apri, ferrum ubi viderint, crinibus, setis horrescunt, et venatores vel fortissimos cum dolo et malitia adoriuntur.

Avis implumis ex ovo prodit; sed brevi, pennis succrescentibus, in aere volitat; nullo labore fatigata, in ipsis natalibus, omnes vivendi conditiones impetrat.

Apis ubi domum suam dulcissimo melle replevit, laborare cessat; veris spatium ad istud faciendum sufficit, natura omnia ad victum necessaria copiose suppeditante. Quemadmodum autem laboris ignari sunt, sic sine sollicitudine vivunt; quibus enim ad vivendum opus habent, inde a vitæ principio iis suppetunt; quare etiam mortem oppellunt, ut levem, ita haud acerbam.

Vitæ molestias et vanitatem contemplan̄s Gregorius, volucres et bestias inducit, monstrando, earum vitam ab ærumnis plane alienam esse. Et aves quidem facillime gignuntur, et volatu cibum reperiunt; feras vero, statim ac in lucem eduntur, petræ et silvæ et rami non modo sine difficultate protegunt, sed et sanitatem eis dant et formam. Leo porro, rex animalium, prædam ex venatione repudiat, ventri modum imponit, et ubi bestiam aliquam interfecit, solo sanguine absorpto contentus est. Ita fit ut cum sanitate vivant et indefectæ abeant bestię ab omni ærumna quam homines patiuntur, alienæ. Iis nec pater et mater, nec amici aut cognati, ultima verba et mandata exspectantes, assident; non medici qui reliquas horas numerant; non qui crines rescant, non qui lacrymis vealibus defunctum prosequuntur. Animalia igitur, ut facillime nascuntur, ita vitam transigunt sine febre, sine morbis, et sine timore exspirant, imo alacriter decedunt.

27 Καὶ περὶ ὄρνιν ἐθρυσέταχον, καὶ ἄγκασθηρα,

28 Βαυὶ πονησαμένους, φροντὶς ἐπιματίη.

29 Ἄς δὲ μέγας καὶ θῆρι τὸν ἔκτανεν, ὡσπερ
[ἀκουσα,

30 Ἀψῆας, δαιτὸς ἐῆς λείψαν' ἀποστνύσει.

31 Ἄλλοτε μὲν δαίσιθ' ἑτερήμερος, ἄλλοτε δ'
[αὐτε

32 Ἀψῆ ποτὸν βριαρῶς, γαστέρι μέτρα φέρων.

33 Τοσσάτιον κείνοισιν ἀμοχθότερος βίος ἐστίν,

34 Πέτρη καὶ κλαδίων, οἶκος ἀεὶ σγέδιος·

35 Ἄρτεμῆς κρυτεροὶ περικαλλῆες, ἦν δὲ δαμάσση

36 Νούσος, νηπερθεῖς ἄλιμον ἀσθμα λίπον.

Συγκρίνων ὁ θεὸς Γρηγόριος τῆς εὐτελείας τὸν ἐπίμοχθον βίον, παρειασάγει τοὺς ὄρνεις καὶ θῆρας, δεικνύς, ὡς ἄπνοος αὐτοῖς τὸ πλείστον καθέστηκεν ὁ βίος. Οἱ μὲν γὰρ ὄρνεις ἀμόχθως γεννῶνται, τὸ δὲ περὶ αὐτοὺς τάχον τρέφει· τοὺς δὲ θῆρας τὸ τῆς ζωῆς αὐτοσχέδιον, αἱ τε πέτραι καὶ οἱ σύνδενδροι τέποι καὶ κλαδεῶνες, οὐ μόνον ἀπόνως φυλάττουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑγιεῖς καὶ περικαλλεῖς ἀπεργάζονται· λέων δὲ τῶν θηρίων ὁ βασιλικώτατος. τῆς ἰδίας θῆρας τὸ λείψανον ἀπεχθάνεται, τῇ γαστρὶ μέτρα φέρων, καὶ τοῦ φονευθέντος ὑπ' αὐτοῦ θηρὸς ὅσον ἐπαρκῆς ἀπαντῶν τοῦ αἵματος βριαρῶς. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ζῶσιν ὑγιεῖς καὶ θνήσκουσιν ἀπανθεῖς, μηδὲν ὑπομένοντες λυπηρὸν, ὡν ἄνθρωποι πάσχουσιν. Οὐ γὰρ γονεῖς αὐτοῖς καὶ φίλοι παρακάθηται, ἢ προσγονεῖς τῶν ἐσχάτων ρημάτων, ἢ διαταγμάτων ἐπιθυμοῦντες, οὐδ' ἱατροὶ τὸν καιρὸν τῆς ζωῆς κατασοφίζομενοι, οὐδὲ τὴν κόμην αὐτοῖς ἀποκείρονται, καὶ θρηνοῦσιν ἀνύποιστα, ταύτην μόνην τιμὴν τοῖς θνήσκουσιν ἐπιστάμενοι, καὶ τοῦτο γέρας αὐτοῖς χαριζόμενοι. θῆρες μὲν οὖν εἰς τὸν βίον ἀμόχθως παρήχθησαν, τοῦτον δὲ πάλιν ἀπόνως παρατρέχουσιν, οὐ πυρετῷ δαμαζόμενοι καὶ νόσους παμπικίλοις, ἀλλ' ἀδεῶς φθειρόμενοι, καὶ θαρσαλέως ἐκπνέοντες, ἀνδρείως τε διολλόμενοι.

41 Ἄθρει καὶ μερόπων δειλὸν γένος, ὡς κε τὸθ'
[εἰπῆς·

42 Ἢ δ' ἐτὸν μερόπων οὐδὲν ἀειδνότερον.

- 45 *Ροιῆς ἐγκυρόσ εἰμι, μόγη δέ με γείνατο μήτηρ·*
 44 *Ἐθρέφθη πολλοῖς καὶ συτηροῖς καμάτοις·*
 45 *Ἀγκῆς ἔχεν μήτηρ με γλυκὺν πόνον· αὐτῷφ*
     [ἐπειτα
 46 *Γαῖαν ἐπεξέδημν ἄλγηα τειρόμενος·*
 47 *Ἐρθερ ἔθην τετράκωλος ἐκ' οὐδοσ, ἔρθερ*
     [ἀέρθη
 48 *Ἰθμασιν ἐν τρομεροῖς κλεπτόμενος παλάμαισ.*
 49 *Ἐρθερ νοῦν ὑπέλαμπον ἀναυδέος ἴχθεισ*
     [φωνῆσ,
 50 *Ἐρθερ δ' αὐ μύθων δάκρυσ' ὑφ' ἠγεμόσιν.*
 51 *Εἰκοσέτης συναγερῶμενος καὶ πήμασι πολλοῖς*
 52 *Πρόσθερ ὑπηντίασα ὡς τις ἀεθλοφόρος.*

"Ορα, φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεωσ τὸ ἐπίπονον, ἵνα ἀληθῶσ εἴτησ· "Οὕτωσ τῶν ἀνθρώπων οὐδέν ἐστιν ἀσθενέστερον. Ἄπ' ἀγορεύστωσ γεγένημαι, πολλῷ δέ μόγη τέτοκεν ἡ μήτηρ με, πολλοῖσ δέ καὶ μισητοῖσ πόνοισ ἀνετρέφην, οἷον γαλακτοτροφούμενοσ, καὶ τὰ νηπιότητοσ πάσχων, ἀνεπιστημόνοσ κλαυθμυρίζόμενοσ, ἀηδιζόμενοσ, καὶ ταῖσ ἀγκῆλαισ τῆσ μητροσ γλυκὺσ πόνοσ ἐπιχειμένοσ· μετὰ ταῦτα τὴν γῆν ἐπεξέδημν ἐφ' ἔδρησ συρόμενοσ καὶ πολλοῖσ πόνοισ ἐνθεν καταπονούμενοσ, καὶ ταῖσ ἐκ τῆσ ἀνοίασ κινδυνεύων σωματικαῖσ συμφοραῖσ ἐκ τοῦ τὴν γῆν καθ' ἔδρησ ἐπιξέσθαι· τετράκωλοσ ἐπορεύθη, χερσὶ καὶ ποσὶ κατακαμπτόμενοσ κεκυφῶσ· ἐντεῦθεν ἤρθη ἐπὶ τῆσ γῆσ, συντρόμοισ βήμασι ταῖσ χερσὶν ὑποκλεπτόμενοσ· εἶτα τὸν νοῦν ἀμυδρῶσ ὑπέλαμπον, ψαλλίσμασιν, ἢ τισὶν ἀνοήτοισ κινήμασιν σμυννόμενοσ· ἐντεῦθεν ὑπὸ τοῖσ ἀρχουσι τῶν λόγων ἐπένωσα δάκρυα πολλὰ, μαστιζόμενοσ καὶ πολλὸν πόνον ἐκ τοῦ μανθάνειν καρπούμενοσ· πολλοῖσ καὶ θπήνητα κακοῖσ εἰκοσαετήσ γενόμενοσ, ἢ τέχναισ θαμαζόμενοσ, ἢ μόθοισ ὀδοποριῶν συντριβόμενοσ, ἢ νόσοισ πολυτρόπωσ μαχόμενοσ. Ταῦτα μὲν, φησὶν, ἤθη πέπονθεν ἀνὴρ εἰκοσαετήσ· τοιοδε ἐνεσσι, τὰ δὲ πάλιν ἐλπίζει· γαμετήσ καὶ παίδων φροντίσ, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀτυχιῶν τε καὶ ἐπιβούλων οὐληστον δόλοσ, κτήσισ, καὶ δασμογράφοι, καὶ φόροσ, καὶ φορολόγοσ

πικρῶσ, δικαστήρια, δικολογίαι, μᾶστιγεσ, ἀπειλαί, δεσποτήρια, συκοφαντίαι, δικαστήσ ἀπάνθρωποσ, καὶ δήμοισ ἀπαράτητοσ, πόλεμοι, φυγαί, καὶ θράσοσ βαρβαρικὸν, δούλιοσ ζυγὸσ ἐλευθερικὴν ἡμέραν ἀνμάζων, πικροῦ δεσπότοσ καθημερινὴ συμφορὰ, θαλασσοπορίαι, κίνδυνοι, ναυάγια, κλέπται, ληστοί γῆσ ἀποστερηταί, καὶ θαλάσσησ καταποντισταί, ξένησ θνεῖδοσ· χώρασ, ἀλλοτριωσισ δὲ πατρίδοσ. Πάντα ταῦτα τοῦ βλοῦ παίγνιον τοῦ ὀδνηροῦ· καὶ μέντοι καὶ τὰ δοκοῦντα τερπνὰ τοῖσ ἀνθρώποισ, οἷα κόροσ μὲν ὄβριστησ ἐστιν, καὶ βάροσ ὁ λαιμὸσ ἔχει τι μικρόν· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἡμαρα (ita cod.), τάφοσ ἢ γαστήρ, δυσωδίασ ἀεὶ πεπληρωμένοσ, τοῖσ γάμοισ αἰ μοιχεῖαι παρέπονται, τοῖσ τοκετοῖσ ἠλιτόμηνα καὶ παράσημα ἀμβλωθρίδιὰ τε ἐκπτώματα, καὶ παῖδεσ παράφοροι καὶ μογιλάλοι τῶν τεκόντων θνεῖδοσ, καὶ τῆσ ἀνθρωπίνησ γενεῆσ παίγνιον ἀειγέλαστον· μέριμνα μὲν ἢ πολυτεκνία, δυστεκνία δὲ λύπη, μόγησ ἢ πενία· πλοῦτοσ δὲ οὐ μόνον ἀθέβαιοσ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβούλοσ, τὸ κάλλοσ εὐδαλυτοσ ἔαροσ ἀνοσ, ἀρτι νέοσ βοδοειδήσ σφριγῶν τὸ σῶμα καὶ ἠθάσκων· εἶτα γέρων σκυθρωπὸσ ἐβρύτιδωμένοσ καὶ κεκυφῶσ. Τίσ ἡ δίκη, τί τὸ κέρδοσ τῆσ ἀνθρωπίνησ ζωῆσ; Εὐθέωσ ἀρχομένη μὲν ὁ τόποσ σκοτία τῆσ οὐκίησωσ· ἐρχομένη δὲ πρὸσ τὸ φῶσ, πρῶτον αὐτῷ τὸ δάκρυον γίνεται· πρὸ γὰρ ἀποδύρεται τοῖσ κατὰ τὸν βλοῦ ὀσοισ μέλλει κακοῖσ συναντησθαι· τῆσ μὲν τικτοῦσησ ὡσ ἐκ τάφοσ προέρχεται γαστήρ, ὀδεῖει δὲ τὸν βλοῦ τρέχων ἐπὶ τάφον ἐπὶ τοῖσ λαγόνασ τῆσ προμήτοροσ γῆσ· ἐκ δὲ τοῦ τάφοσ τῷ πυρὶ πολλὰκιεσ θάπτεται ἀποτόμωσ. Τὸ μὲν οὖν φίλτερον ἐν ἀνθρώποισ ἀπιστόν ἐστιν· ἀρτι φίλοσ, μετ' ὀλίγον ἐπιβούλοσ, σήμερον ἐπαινέτησ, κακήγοροσ αὔριον. Ταῦτα, φησὶν ὁ θεὸσ Γρηγόριοσ, εἰ τισ ἐπὶ πλάσטיγγοσ ταλαντεύει, πολλῶν εὐρήσει τὴν τῶν κακῶν πλάσטיγγα ἐπιδαρούσαν, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐμπάλιν κουφιζομένην. Οὕτω μὲν οὖν καὶ θηρίων καὶ πετεινῶν εὐτελέστεροσ ὁ ἐκτόσ ἡμῶν ἀνθρωποσ, καὶ

Vide, inquit Theologus, quantum ærumnarum hominum vitæ insit, et vere dices, homine nihil esse debilius. Mater cum multo labore me enixa est; dura nulla per adolescentiam pertuli; primus citius lac maternum; quæcunque molestiæ teneræ ætatis annos comitantur, expertus sum; febilis vagitus, fastidium non parvum matri a primis unguiculis paravi, in maternis ulnis repositus. Post hæc clitelæ in terra repentem inhibuerunt, ne quid detrimenti capesserem, periculaque innumera vitarem; quadrupes inde movere corpus cœpi; passus trepidos manuum cooperatio regebat; mentem dein excolere cum cœpis sem, per omnia errorum vestigia vacillavi. Ludimagistri lacrymas mihi plurimas intorserunt; sæpe vapulavi, et studiis dure insudavi. Viginti annos natum, tirocinium grave, corporis ex itinere lassitudines, morborum gravamina sibi succedentia sine intervallo vexarunt. Huc accedit uxor et liberorum cura, timor continuus ne vitæ miseris opprimerer; sollicitum tenebant res familiaris, censores, vectigal solvendum ejusque duri exactores, tribunalia, processus, verbera, minæ, carcer, delationes, iudex iniquus, lictor inexorabilis, bella, exsilia, barbarorum durities, jugum servile, liberalia studia e vita tollens, quotidianæ heri durissimi vexationes; navigationes, pericula omnis generis, naufragia, latrones, prædones, opprobrium in terra aliena. Hæc omnia quasi vitæ miserabilis ludibria. Quid ea commemorem quæ hominibus jucunda esse videntur? Satietas medium parat; epulæ lautæ ipsæ fastidium gignunt, sicut cætera: venter est sentina fetore repleta; matrimonium adulter foedat; partus non justus, abortus; liberi male sani, balbi, in parentum opprobrium nati generis humani risus continuus. Multos qui habet liberos, curis; qui male moratos, mœrore premitur. Paupertas angorem gignit; divitiæ ut instabiles, sic insidiosæ; pulchritudo flos vernus brevi flaccescens. Qui modo adolescens rufescens florebat, senex jam rugosus et durus incedit. Quæ sors, quod lucrum vitæ humanæ? Ubi in lucem homo editur, lacrymatur: deflet jam tum mala quæ per vitam experietur. E ventre ut e sepulcro prodit; vita ipsa iter est ad sepulcrum, in sinum terræ matris; sæpissime corpus igne consumitur. Huc adde hominum perfidiam. Heri amicus, hodie inimicus; hodie laudator, vituperator die crastino. Hæc, ait Gregorius, si in trutinâ expendas, malorum pondus gravius habebis, levius bonorum. Itaque homo corporeus bestius est

πάντων τῶν ἐν βίῳ μοχλοῦντες ἡμῶν ὁ βίος, ὅσον ἤσαν ἐνταῦθα, πλην εἰ μὴ θεὸς γένοιτο· ἂν τὸ προκείμενον, καὶ τῶν ἐν ἐλπίσι κειμένων ἀγαθῶν δι' ἀρετῆς ἢ ἀπολαύσεως, αἷς ἀναπνεῖ καὶ γέγηθεν ὁ ἔσω κατὰ θεὸν ἡμῶν ἄνθρωπος.

141 *Τολμησὼ τιτὰ μῦθον ἐτήτυμον, ὡς βα Θεοῖο*
142 *Παιγνιὸν ἔστι βροτῶς.*

Φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι λόγον ἐρῶ τολμηρὸν, ὡς παύριον ἔστιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπάγει τοῦτοις·

144 *Ἄζομαι ἐξαπίνης ἐξεφάρην ἕτερος.*

Τοῦτ' ἔστιν ἐντρέπομαι ταῖς μεθελικωύσεσιν ἐξαπίνης φαινόμενος ἕτερος οἶον νήπιος, παῖς, ἡδύσκων, νεόχνοος, νεανίας, ἀνήρ, ἡμιγέρων, γέρων, πολλαῖς μεταβολαῖς ἐλαυνόμενος.

153 *Ὡς πηγῆς ῥόος ἔστιν ἐπιδρομος, αἰθόμενον δὲ*
154 *Πῦρ ὁδὸν οἶδε μίαν ἀτροπον, ἄλλετ' ἄνω·*
155 *Ὡς μέγας ἔστι βροτῶς, καὶ ἀγγελος, ἦν*
[ἀπαίξας]

156 *Ὡσπερ βρις στικτοῦ γήραος ἐνθεν ἴσι.*

Φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι διπλοῦς ἔστιν ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγγεόμενος· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐκ γῆς συνέστη, καὶ νεύει πρὸς γῆν· ἡ δὲ ψυχὴ θειοτέρα ἔστιν ἐπιπορίας ἀπορροή· Ὡσπερ οὖν τῆς πηγῆς τὸ νεῦμα τοῖς ὀμαλωτέροις ἐπιδρομὸν ἔστιν, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα πρὸς τὰ βιωτικά καθελκόμενον φέρεται· ὡς δὲ τὸ πῦρ καιόμενον οὐδεμίαν οἶδεν ὁδὸν, ἀλλ' ἄνω πηδᾷ μὴ προτρεπόμενον· οὕτως ὁ κατὰ θεὸν ἄνθρωπος τῶν ἐπιγείων ἀφορμᾷ, πρὸς τὸ συγγενὲς ἐπειγόμενος πνεῦμα, τὴν βίον κατὰ τοῦ βίου καταλιμπάνων, ὡς οἱ ὄφεις τὸ κατώδυνον γῆρας τῆ καταστικτῶ συνεκδύονται δερματίδι· καὶ οἱ ὄφεις ἐπειδὴν γηράσῃσι, κατὰ τοὺς στενωποὺς ἐλοδύοντες ἀπεκδύονται τὴν δορᾶν, συνεκδύομενοι καὶ τὸ γῆρας· δερματι δὲ παρείκαται τοῦ ὄφεις τὸ κατὰστικτον τῆς ποικίλης ἀμαρτίας.

Ἐκ τοῦ 19^ο λόγου (1).

159 *Nūn γε μὲν οἷς τεκέσσι πατὴρ πτερόν, ὄλα*
[νεοσσοῖς]

160 *Αἰετὸς ὠκυπέτης πησίον ἰατάμενος*
161 *Ἰθύνει νεόπηκτον, ὅτ' ἠέρος ἐν λαγύρεσσιν*
162 *Διεύσονται οὐκω θαρσαλέη πτέρυγι.*

Φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὅτι τοῖς προβαίνειν ἀρχομένοις τῆς ἀρετῆς τῆ ὁδῷ, ἰθύντηρ ὁ πνευματικὸς καθίσταται πατήρ, καθάπερ τοῖς ἰδιοῖς νεοσσοῖς αἰετὸς πησίον ἰατάμενος καὶ τὸ πτερόν αὐτοῖς ἰθύνων, ὅτ' ἂν οὐκω θαρσαλέως ταῖς λαγύραις ἀναστρέφονται τοῦ αἰέρος. Καὶ γὰρ ὁ πατήρ προσπιτάμενος κλίνοντας μὲν ἀνορθοῖ, θαρρῆειν ταύτη δὲ παρασκευάζει.

Ἐκ τοῦ 2^ο λόγου (2).

1 *Ὁ πάτερ, εἰ μ' ἐφυσας, βαιὴ χάρις· ἡ γὰρ*
[ἀπάντων]

2 *Εἷς νόμος οὗτος, ἀνωθεν ὁμῶς μερόπων ἀλόγων*
[τῶν]

3 *Κάμπτεσθαι φιλότητι, λόγου δ' ἴσθητι σοφοῖο,*

4 *Τικτομένους τικτοῦτας ἐξημέριον βίον ἔλκειν,*

5 *Καὶ ζῶην φθινόθοτος ἐπ' ἀσταχύεσσιν εἴοισιν.*

Σκοπὸς οὗτος τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ, φυσικὸν παραστήσαι τὸ πρὸς τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν γονέων φίλτρον, καὶ ὡς μέχρι θανάτου καὶ μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος δικνεῖται· καὶ τοῦτο παρίστησιν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ὧν τε πάχουσιν καὶ ποιοῦσιν ὑπὲρ τῶν ἰδίων τέκνων οἱ γεγεννηκότες· παρειάγει δὲ τὴν ἀλογον πρῶτον φύσιν ὡς φάσκων, ὡς παρὰ παίδων πρὸς τοὺς τεκνόντας·

6 *Ἄλλ' ἐθρεψᾶς ἐπειτα, βῶν δὲ τε καὶ κρατε-*
[ροῖσιν]

7 *Ὁύθαθ' ὀποσκαίροτες ἀνακρούουσι καρήνοισ,*

8 *Μόσχοι τ' ἠδὲ φέρουσιν πόνον γλυκερῆς ὑπ'*
[ἀνάγκης].

Αἱ δαμάλεις ἐπειδὴν γεννήσῃσι, τὴν θηλὴν τοῖς νεογνοῖς προβαλλόμεναι δαφιλῶς τοῦ γάλακτος ἐμφοροῦσιν· οἱ δὲ μόσχοι κορσεθέντες ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς ἀνακρούουσιν τὸν μασθὸν ἀτακτοῦντες· οὐδὲν δὲ τῷ γένει τῶν θηλειῶν ἀπαλώτερον ἔστιν τοῦ μασθοῦ καὶ πολλὴν ὀδύνην ἐμποιοῦν· κἂν γὰρ πάθος κἂν πληγῆ, κἂν ὅ τι τῶν λυπηρῶν καθάφηται παντοίας

volatilibus inferior cum vita miseriarum plena luctatur; sed, cum Dei imago est, internus homo, melioris vitæ spe concepta, bonis futuris virtutem exercendo potietur.

Divinus Gregorius: Dicam, inquit, verbum audax et temerarium: Homo Dei ludibrium.

Erubescens quod tot vicibus sum subditus; nunc infantulus, nunc puer; adultus, pubes, adolescens, vir senescens, senex, quid multa? Tædet me harum mutationum.

Idem dicit: Homo duplici natura, anima et corpore constat. Corpus e terra formatum, pronum est; anima numinis divini spiraculum in se portat. Quemadmodum fontis aquæ in præceps feruntur, sic corpus ad terram proclive est. Et ut ignis aliam non novit viam quam quæ sursum ultro tendit, ita homo secundum Deum a terrenis versus spiritum sibi affinem assurgit, vita terrestri relicta, quemadmodum serpentes senectam ærumnosam una cum cute exuunt. Serpentes enim, cum senuerint, in recessu cute mutata senectam una exuunt. Cum hac cute peccatorum multiplicitas comparatur.

EX CARMINE LIX.

Gregorius theologus: Iis qui in virtutis via incedere cœperunt, pater spiritualis et moderator adiungendus est; sic aquila prope pullos volat, eorum volatum dirigit, donec per acrem alis tendere didicerint, pater enim præsentia sua labantes erigit, et eorum animum firmat.

CARMEN LXI.

Gregorius id agit, ut parentum erga liberos amorem usque ad mortem, dein animæ et corporis divisionem nobis ob oculos ponat; ceterum argumentum ex natura sumit eorum quæ pro liberis patiuntur faciuntve.

Vaccæ ubi pepererint, ubera vitulis præbent abundanter lactandis; hi ubera sugentes, capita non sine

(1) Ed. nov. p. 997.

(2) Ed. nov. p. 1037.

θήλης, κίνδυνον ἐμποιεῖ θανατηφόρον. Οὕτω μὲν οὖν οἱ μύσχοι τῶν μητρικῶν μασθῶν ἀτάκτως ταῖς κεφαλαῖς καταπτόμενοι, πολὺν αὐταῖς τὸν πόνον ἐμποιοῦσιν· αἱ δὲ καίπερ ἀλγοῦσαι δεινῶς, ὑπομένουσιν ἡμῶς, οὕτε τοὺς νεογνοὺς ἀποτρέψασαι, καὶ τὰς ἐκ τῶν πόνων ἀλγηδῶνας γενναίως ὑπομένουσιν, τῷ φίλτρῳ τῶν νεογνῶν κουφοτέρην τιθέμεναι τὴν ἀχθηδῶνα.

- 9 Ὅρνις δ' ἄπτερα τέκνα φίλης καθύπερθε
 10 Ἄμωι περιτῖζει, καὶ τείρεται ἐνθα καὶ ἐνθα,
 11 Μάστια δ' ἀλητεύουσα, τροφὸς κενεὴ καὶ ἀπαστος·
 12 Φίλτρῳ γὰρ συνέδησε φύσις τοκέας τε γόνους τε,
 13 Μνησαμένη τοκέων τότε φάρμακον, ὡς κε βαρύνει·
 14 Κουφοτάτοισι πόθοισιν ἐλαφρῶσιεν ἄντας.

Αἱ χελιδόνες μάλιστα, καὶ πᾶν ὄρνειον ἄλλο, πλήν τῶν κοράκων, ὑπεράνω τῆς καλιᾶς τῶν νεοσσῶν περιτῖζει καὶ καταπονείται, τῆδε κάκεισε περιπλανώμενον ὡς τροφήν κομίσαι τοῖς νεοσσοῖς, αὐτὸ μένον ἕγευστον καὶ κενόν· τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ, κενεὴ τροφὸς καὶ ἀπαστος, ὅτι πᾶν αἱ μητέρες τοῖς τέκνοις παραχωροῦσιν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς μεριζόμεναι δαῖτα· καὶ τῶν ἐπιβούλων εἴ τι προσερχέσθαι ἴδοιεν, τῶν νεοσσῶν περιπίπτανται καὶ συγνὸν ὑποτῖζουσι· τῷ φίλτρῳ γὰρ ἡ φύσις συνέδησε τοὺς γονεῖς τοῖς τέκνοις, καὶ τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν, ὑπόμνημα μάλλον δὲ παραμύθιον ἐνθεμένη, τὰς βλαβεράς ὡς ἀνλύπας τοῖς ἐλαφροῖς κουφίζουσι πόθοις. Οἱ δὲ κόρακες ἀσπλαγχνίας εἰκονίζουσι χαρακτῆρα· μόνοι γὰρ τῶν ἄλλων ὀρνέων ἀποτίκτοντες τοὺς νεοσσοὺς, καπαλιμπάνουσι ἀπρονοήτους, οὐδὲν αὐτοῖς τῶν πρὸς βίον φροντίζοντες· ταῦτ' αὖ φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ ἐν ταῖς πρὸς θεὸν μεγαληγορίαις· Ὁ δίδους τροφήν πάση σαρκὶ, καὶ τοῖς νεοσσοῖς τῶν κοράκων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν· ἀποδεικνύς τὴν θείαν καὶ μέχρις τῶν εὐτελῶν διοικοῦσαν πρόνοιαν· ἀπορηθέντες γὰρ οἱ τῶν κοράκων νεοσσοὶ τῇ καλιᾷ προσκαθήμενοι· χαίρουσιν τὸν θάνατον προσδεχόμενοι· καὶ δὴ τοῦτοις

- ἡ Θεοῦ πρόνοια κατὰ τοῦ στόματος ἀποδύφους ἐμπεσεῖν καὶ κύνοντας παρασκευάζει, μέχρις αὐτοῦς τὸ πτερὸν διαθρέψαντας τοῦ αἵρος λαγύσαι παραπέμψη.
 15 Τοῦτο καὶ δριμύτιον γένεθ' ἀπὸ τῆς μήτηρ.
 16 Ὡς δὲ κύνων σκυλάκεσσιν εἰσὶν, καὶ πτηνὰ νεοσσοῖς
 17 Δῆριν ἀγει, στικτὴ δὲ δίδουσαι ἀγριόθυμος
 18 Πάρδαλις ἐκ ξυλόχου, συνῶν δὲ τε μαίνεται
 19 Χαίτη δεινὴ σέλις, κέρης σέλις, ἀτμός ὀδοῦ
 20 Θηγομένων καναχιδῶν, γένυς δὲ τε βάλλεται
 21 Ἰεμένω τεκέσσιν ἀμνημένῃ δὲ δαμνῶναι·
 22 Οἰστρὸς γὰρ τὸ δ' ἐπεισε διδάκτοις νόμοισι.

Τῆς περὶ τὰ τέκνα χάριν φίλας ἢ μὲν δάμαλις δριμύτιον γίνεται περὶ τὸ μωχάριον αὐτῆς, ἐπειδὴν τῶν ἐπιβούλων προσεγγίζον κατανοήσῃ· οἱ δὲ κύνες περὶ τῶν νεογνῶν σκυλακίων ἄσχετα μαίνονται καὶ πικρὸν ἀμφυλάσκουσιν, ἴσον ἀνθρώποις καὶ θηρίοις ἐφορμῶντες ἰσχυροτέρους· τὰ δὲ πτηνὰ τῶν ἰδίων νεοσσῶν ὑπερμάχεται κατὰ γὰρ τὸ ἐγγωροῦν, ἅπαν κακὸν ἀποτρέποντα τούτων· ἡ δὲ κατάστικτος πάρδαλις ἀγριόθυμος τοῦ δριμυτοῦ διορμῆ τῶν ἰδίων σκύμων προπολεμούσα· λέαινα δριμυτάτη καὶ τοῖς προσεγγίζουσι κίνδυνον ἐπάγει θανατηφόρον, βρυχωμένη καὶ τῶν ἰδίων σκύμων τὴν ἐπιβουλήν ἀνακόπτουσα· τῶν ὀδοντῶν δὲ σάγγων ἡ δάμαλις μαίνεται, θρῖξ ὑποφρίσσουσα καὶ δεινὴ ἐκείνης, τῶν ὀφθαλμῶν δὲ καταλάμπεται πῦρ, τρισμὸς ὀδόντων ἐπὶ τούτοις ἠχητικῶς ἀκωνωμένων, εἶτα τὸ γένειον ἀφρῶν καταραινόμενον βάλλεται· πάντων προθυμουμένων τοῖς τέκνοις βοηθῆσαι ἢ ἀποθανεῖν· ὁ γὰρ πόθος ἐπειτα τούτοις ἀδιδάκτοις νόμοις, τοῦτ' ἐστὶ τοῖς φυσικοῖς.
 23 Σφήκες δ' αὐ πέτρησιν ἐνήμηνοι, ἦν τιν' ἴδων
 24 Πλησίον, οὐδὲ φέροντα κενὸν τεκέσσιν νεοσσοῖς
 25 Πετρήσιν ἐκχυμένοις, στρογγύλιος ἀθρόος ἀμύλιος
 26 Βομβεῦσιν, κέντροις δὲ πικροῖς βάλλουσιν ὀδίτην.

Οἱ σφήκες ταῖς τῶν πετρῶν παρακαθεζόμενοι τρίγλαις (αὐτοῖς γὰρ ἐμφωλεύουσιν), ἐπειδὴν ἴδοιεν

petulantia movent, immemores, ex omnibus corporis partibus eam delicatissimam esse, et læsu facilissimam. Nam seu dolor, seu vulnus, sive quidvis molesti attingat ubera, grave est periculum. Sic igitur vituli matris strenue dolorem quem amor maternus mirum in modum diminuit.

Hircundinum genus et omnes volucres, excepto corvo, super nido pullorum garrunt, nec unquam circumvolare cessant; cibum autem dum afferunt suis, ipsæ matres eo abstinent: hoc enim verba κενεθ' τρ. κ. τ. λ. significant, scilicet matres omnia dare natis, sui ipsarum oblitæ. Ubi autem insidias iis parari vident, pullos circumvolitant cum tristi murmure; amore enim particulari natura parentes cum liberis conjunctæ durities; soli enim inter aves recens ex ovibus progressos prorsus relinquunt nihilque iis alimentum præbent. Sic Davides in psalmis Deum laudans: Qui dat, inquit, omni carni escam et pullis corvorum invocantibus eum, et ostendens quod divina Providentia usque ad vilia multiplicetur. Exclusi enim nido, mortem læti exspectant; sed Dei Providentia ori eorum culices intromittit, donec, pennis firmatis, aerem penetrare valeant.

Vitulæ gratia amatæ vacca irascitur et furit, ubi quid insidiarum struitur. Canis quoque pro catulis tuentur et malum quodcumque ab iis avertunt. Panthera discolor ac ferox e silvis pro familia in bellum ruit; læna, omnium ferocissima, mortem iis minatur qui accedere audent hostili animo. Aprorum ira maxime metuenda; horret pilus, ex oculis quasi ignis micat, dentes cum stridore acri exacuuntur, maxilla spumam ejicit. Sic omnes bestię suis auxilio esse vel vitæ pretio volunt. Is amor, id studium a

Vespæ in rupium cavernis abditæ ubi viderint viatorem aliquid mali meditantem, pro suis sollicitæ

παροδίτην μηδὲν κακὸν αὐτοῖς ἐπιφερόμενον, τῶν νεόγων περιμελούμενοι, θάττον τῶν πετρῶν ἀπεκχυθέντες, στρατὸς ἀσχετος βόμβον καταπληκτικὸν ἀποτελοῦσι, πικροὶ δὲ κέντροι τὸν ἄθλιον βάλλοντες δόσιπτόρον πολλάκις καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλάσσοσι.

27 Ἔστι καὶ ἐν βυθίοσι πόθον νόμος, εἰ ἔσθω γε.
28 Δελφίς ἐναλλῶν βασιλευτάτος, ἦν τιν' ἴδεται
29 Θῆρ' ἄλλος ἠπεδανοῖσιν ἐπιπλώοντα τεκέσσειν,
30 Ἦν γέννη ἀπλώσας, εἰσω γόνον αὐθι ἔδεκτο,
31 Ἀδάπτωρ ὡς τιν' ἔδητιν, ὅπως μὴ θηροῖ γένοιτο.
32 Οὐδ' αὖ γε πρὶν κευθμῶνος ἀπέπτυσε φόρτον

[ἀπιστον,
33 Πρὶν θηρὸς κρατεροῖο φυγεῖν στονόεσσαρ
[ἀπειλήν.

34 Τῆμος δ' ἐκ λαγόνων ὠδῖν' ἠρεῦξάτο κούφην.

Τῶν ἐναλλῶν ὁ βασιλικώτατος δελφίνος εἰ τινα τῶν θαλασσίων θηρῶν τοῖς μικροῖς αὐτοῦ τέκνοις ἐπιπλέοντα ἴδῃ, τὴν ἰδίαν διαπλώσας σιαγόνα, τὰ τέκνα πάλιν ἐντὸς ὑποδέχεται καταπίνων ὡς περ βρῶσιν τινα, ὅπως ἂν τοῖς θηρίοις μὴ κατάθρωμα γένοιτο· οὗτος δὲ τοῦ κρυπτήρος, τοῦτ' ἔστιν τῆς κοιλίας, οὐδαμῶς ἀναδίδωσι τὸν βαρὺν ἐκεῖνον φόρτον καὶ παρὰ φύσιν ἐγκύμονα, πρὶν τοῦ κήτους τοῦ κρατεροῦ τὴν στενακτικὴν ἐκφύγη ἀπειλῆν· ὡς ἂν δὲ τὸ θηρίον παρελθοὶ καὶ τὸν κίνδυνον διαδράσει, τότε δὴ τῶν πλευρῶν τὸν βαρὺν ὡς ἐλαφρὸν ἐξεμεί τοκετὸν, τοσαύτην ἑδύνην πρὸς τὰ τέκνα φυσικῶ ὑφιστάμενος φίλτρῳ. Ταῦτά φησιν ὁ θεῖος Γρηγόριος, ὡς παρὰ παίδων πρὸς γονεῖς ἀποδεικνύοντα, πᾶν ὅπερ ἐπιμελές ἔστιν περὶ τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν, τοῦτο καὶ θηρίοις προσεῖναι καὶ πετεινοῖς καὶ ἰχθύσι καὶ πᾶσι τέκτοις κατὰ κόσμον περὶ τὸν ἴδιον τοκετόν. Τί οὖν ἔστιν περισσὸν ἐν ἀνθρώποις ὁ τοῖς τέκνοις παρὰ τὴν λοιπὴν κτίσιν καρποῦσθαι τοῖς ἀνθρώποις γένοιτ' ἂν περισπούδαστον, αὐτὸς διδάσκει δι' ὧν ἐπάγει, φάσκων ὡς παρὰ τῶν παίδων πρὸς τοὺς γονεῖς οὐ χρυσοῦν ποθῶ, οὐδὲ ἀργυροῦ, οὐδὲ τὰ σήρην

λεπτά καὶ παμποῖκιλα νήματα, οὐδὲ λίθους διαυγεῖς, οὐδὲ γῆν πολύμετρον κυμαίνουσαν καρποὺς ὁμοίαν τῆς Αἰγύπτου, οὐδὲ πλῆθος θεραπόντων καὶ τετραπόδων ἀγέλας· γάμος δὲ τοῖς θέλουσι φρονιζέσθω, δεσποῖναν ἄγων ὑψηλὴν καὶ τιμωμένην ἀχθηρόνα· καὶ θρόνος ἄλλοις ποθεῖσθω, καιροῦ φρύαγμα πίπτων, δὲ πολλοὺς πατῶν ὑπ' ὀλίγων πατεῖται πολλάκις καὶ χειροτέρων· οὐδὲν γὰρ βέβαιον ἐν ἀνθρώποις ὁ παρὰ τὰ κτήνη τοῖς τέκνοις ὁ δυνως γονεῖς περιποιήσασαιτο· πλὴν εἰ μὴ τῶν λόγων ἡ δύναμις τὸ φυσικὸν κάλλος τῆς εἰκόνος δι' οὗ τῆς κτηνώδους φύσεως καὶ θηριώδους ἡ ἀνθρωπεῖα μάλιστα διακρίεται· τίνες οἱ λόγοι δὲ, φησὶν ὁ αὐτὸς θεολόγος. Καλὴ μὲν τῆς ῥητορικῆς ἡ θερμὴ δύναμις ἐν τε δημηγορίαις καὶ ψήφοις δικαστικαῖς, καὶ λόγοις ἐγκωμιαστικοῖς· καλὸν δὲ τῆς ἱστορίας ἡ διάνοια πεπληρωμένη σύμμικτος γὰρ ἡ ἱστορία, σοφία πολλῶν, νοῦς ὑποθέσεων· οὐ μικρὸν δὲ τέχνη γραμματικὴ καὶ μάλα ἡ μέγιστον, λεπτινουσα τὸν νοῦν, καὶ τὴν βάρβαρον ἠχὴν ἐξελληνίζουσα, καὶ τῆς εὐγενοῦς γλώσσης καλλίστη βοηθός, καὶ τῆς λογικῆς τέχνης τὰ παλαισμάτα, ὑφ' οἷς τὸ ἀληθὲς κρύπτεται, ὁ τετριμμένος δὲ λόγος περιφανέστατον ἔθηκεν. Ὅσοι τοίνυν μὴ τούτοις τιμῶσι τοὺς παῖδας τοὺς ἰδίους, οὐδὲν ἄξιον τῆς εἰκόνος ἐπ' αὐτῶν διαπράττονται, καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου διακοσμῆσεως ἄλλοτριούσιν, οὐδὲν περισσὸν αὐτῶν νέμοντες τῶν προλεχθέντων θηρῶν, οὔτε τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ φθορᾷ περιττὸν ἐνοοῦμενοι· τί δὲ τὸ κέρδος τῆς παιδείσεως, αὐτὸς ὁ θεολόγος φησὶ· Πρῶτον μὲν τὸ τῆς κτηνώδους ἀνοίας φυσικῶς καὶ ὡς πρέπειον ἀνθρώποις ὑπερανέχειν· δεῦτερον τὸ λεπταῖς μερίμναις τὰ βῆθη τῆς σοφίας καταμανθάνειν, ὧν οἱ σοφοὶ κατεζήτησαν καὶ ταῖς βίβλοις συνέγραψαν· ὁ μὲν τούτου, τοῦ δὲ τίς, ἄλλος τῶν ἀερῶν καὶ θαλασσίων τὴν φυσικὴν κατανοήσαν-

ocinis erumpunt; fit agmen, fit bombus formidolosus, acutisque aculeis miserum viatorem non raro vita privant.

Animalium marinorum delphinus quasi rex ubi piscium aliquem liberis suis insidiantem vidit, illico ipse devorat ne hostium præda fiant. E latebra, i. e. ventre, non prius projicit molestem illud pondus, quam ceti immanis minas et periculum effugerit. Quod ubi recessit, tum e lumbis partum gravem educit, dolores atroces ob filiorum amorem passus. Hæc divinus dicit Gregorius ut ostendat quantum sit curæ parentibus pro filiis, tantum esse volatilibus, piscibus et quibuscumque cæteris animalibus erga suam progeniem. Hominibus in tota rerum natura nihil charius, nihil antiquius esse quam suos cuique liberos in sequentibus confirmat dicens: Parentes nihil plaris faciunt quam ex se natos, neque aurum, neque argentum, neque texta versicoloria, neque argentum signatum; adde gemmas, agros fertiles Ægypti, famulorum multitudinem, denique greges armentorum. Matrimonium ineani qui volunt; sæpe dominia superba ac molesta acquirunt. Solium regium occupandi ambitio alios teneat, aliquando ruiturum; multos enim pedibus calcat tyrannus, cui sæpe pejores domini succedunt. Nil firmum præter armenta parentes liberis relinquunt, nisi animi exculi studia corporisque eximias dotes quibus a brutis distinguimur. Quænam autem sint illa studia, idem theologus dicit. Placet sane rhetoricæ potentia in publicis concionibus, in sententiis judicialibus, in panegyricis quoque. Res pulchra est historia, ubi multorum sapientia et consiliorum prudentia cernitur. Non parva res etiam ars grammaticæ, imo maxima, siquidem ingenium acuit, sonos barbaros more Græcorum emollit, linguæ nobilissimum auxilium atque logices artificia, quibus veritas occultatur, sermo sincerus sæpissime revelat. Qui igitur istis rebus liberos suos non exornant, nihil quod se ipsis dignum sit faciunt, imo a studiis eos alienant, neque plus faciunt quam bruta, quibuscumque animi sensa turpia communia habent. Quis sit deinde eruditioris fructus, Gregorius ipse dicit. Primo quidem brutorum indolentiam abjicimus; deinde sapientiæ fundamenta perscrutiamur, et quæ philosophi in scriptis reliquerunt, perquirimus; alii enim alia tractarunt circa ærem, maria, terrena, cœlestia, imo quæ ad Deum ne fando quidem dicendum spectant, quomodo agat, quotendat, et quis ejus sit finis. Mundus omnia distributa secundum ordinem complectitur, nonnihil etiam occultum, quod penetrare acutioris ingenii hominibus datur. Qui si, quod pulchrum est, investigant, scientiæ face conducti procedunt, vivendi regulas Deo auspice sequentes; si Christum ducent et socium nacti erunt, pulchra sperandi copia eos consolabitur, vita pura et immortalis fruentur, non per spe-

τα; καὶ ἐπιγεῖων, ἐπὶ τούτοις καὶ διερευνησάμενοι καὶ τῶν οὐρανίων, πρὸς δὲ τὸ ἀφραστον τοῦ μεγάλου Θεοῦ δημιουργοῦ πῶς ἀγει καὶ ποῦ φέρει καὶ εἰς ὅ τι καταπαύει· τὸ δὲ πᾶν ὁ πολὺς ἐν τῇ διακοσμῆσει κόσμος ἔχων ἐν ἑαυτῷ πλῆον τι κεκρυμμένον, ὡς ἂν δὲ ταύτῃ διαπεράσασιν τῆν νεότητι τῷ πνεύματι τῷ θειοτέρῳ παρέξοιεν τὴν διάνοιαν, τὸ καλὸν ἀνιχνεύοντες καὶ ἐν φωτὶ τῆς γνώσεως διὰ παντὸς ὁδοιποροῦντες, καὶ τοῦ βίου κανόνα φέροντες ταῖς θείαις ἐπιπολαίαις, καὶ συνέμπορον ὁδηγὸν καὶ καλὸν βοηθὸν εὐράμενοι τὸν Χριστὸν, σὺν ἐλπίσιν ἐλαφραῖς ἐντεῦθεν κουφίζονται, τῆς καθαρᾶς δὲ τύχου καὶ ἀτελευτήτου ζωῆς, μηκέτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰγίγματι βλέποντες, ἀλλὰ τρανώς αὐτὴν κατοπτρεύοντες τὴν ἀληθειαν, ἥς ἀρχὴ καὶ τέλος Τριάς ἡ μονόσηπτος, εἰς Θεὸς, Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν φῶς τριλαμπῆς θεωρούμενον. Τοσοῦτον δὲ τῶν ἀπαιδευτῶν καθάπτεται Γρηγόριος ὁ πανάριστος τῶν πλοῦτιν καὶ μάλιστα κομώντων, ὡς πιθήκοις αὐτοὺς καὶ ὄνοις παραβάλλειν· φησὶ γάρ· Τίς χάρις ἐὰν πίθηκον ἔχεις ἀνθρωπόμορφον ὕβριν, χρυσοῖς σχοινοῖς περιγυρωθέντα τὸν τράχηλον; ποῖα δὲ χάρις ὄνυ χρυσοῦ τάλαντα βασιτάζειν; ὁ γὰρ ὄνος καὶ πολὺχρυσος ὦν ὄγκωται μόνον· οὐδὲ γὰρ χάρις ἐστὶν ξίφει μολιθδίνῳ κρύπτειν κολεοῖς ἀργυροῖς, ἅτινα μηδὲν ὄφελος τῷ πολέμῳ· πῆξ τοίνυν ὁ πλοῦτιν φυσώμενος ἀνθρώπος ἀπαιδευτος ὦν καὶ ἀνόητος, πίθηκός ἐστιν κεχρυσωμένος· ὄνος δὲ πολὺχρυσος ὄγκούμενος, καὶ ξίφος μολιθδίνον ἐν ἀργυραῖς φυλαττόμενον θήκαις. Καλὸν δὲ καὶ πρὸς τέρψιν, τῶν ἐπῶν ἐπὶ λέξεως μνημονεύσαι· φησὶν γάρ·

- 173 *Τίς χάρις ἦν σὺν πίθηκον ἔχεις βροτοσιδέα*
 [λύθην
 174 *Χρυσελοῖσι βρόχοισι δέρην περιγυρωθέντα;*
 175 *Ὁὐ γὰρ κόσμος ἀμειψῆ γελοῖον εἶδος ἐλάφρον.*
 176 *Τίς δὲ χάρις καθῶνι φέρειν χρυσοῖο τάλαντα;*
 177 *Καθῶν καὶ πολὺχρυσος ὦν ὄγκηθμὸν ἀδειει.*

- 178 *Ὁδδὲ χάρις μολιθδίο τετυγμένα γάσγανα*
 [κεῖθει
 179 *Ἀργυροῖς κολεοῖσι τὰ μὴ πολέμοισιν ἐνειαρ.*
 Ἡ μὲν οὖν παιδεύσις κόσμος ἐστὶ φυσικὸς τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἡ γνώσις, τιμὴ καὶ δόξα, καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ κάλλος εὐπρεπέστατον, βίος δὲ λαμπρὸς καὶ ἐνάρετος τῆς οὐρανοῦ πολιτείας χαρακτήρ ἀψευδέστατος.
 140 (1) *Αὐτὰρ ἐγὼ κέλομαι σε τὰ μὲν κάλλιστα*
 [ποθεῖντι
 141 *Ἐσπέσθαι καὶ χεῖρα φέρειν, αὐτέρ· εἰ δε κα-*
 [κοῖσι
 142 *Τερπολιμν παιδων μετῶν ἀπὸ τηλόθι βίβρον*
 143 *Ὡς νόθον, εὐγενέος Ῥήνου κρωθέντα βε-*
 [θροισ.
 144 *Τὸν καθαρῶν ἀετῶν ψευδῆ γόνον ἀκτινεύσειν.*

Εἰρηται μὲν περὶ τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ καὶ τῶν νόθων ἀετῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἱστοριῶν· εἰρήσεται δὲ κἀνταῦθα· μᾶλλον γὰρ ἀρμόζει τῇ φυσιολογίᾳ. Ῥήνος μὲν οὖν ποταμός ἐστιν, τοὺς νόθους παῖδας τῶν εὐγενῶν τοῖς ἰδίοις βέυμασι διακρίνων· ὁ δὲ ἀετὸς τοὺς τικτομένους νεοσσούς ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἡλίου δοκιμάζει, καὶ τοὺς μὲν γνησίους διατρέφει, πατρικῶς αὐτῶν καὶ κηδεμονικῶς προνοούμενος· ἐκρίπτει δὲ τοὺς νόθους καὶ τῆς καλιᾶς ἀποβάλλεται. Τινὲς μὲν οὖν φασὶν ὅτι σῶφρων ἐστὶν τὸ καθόλον μὴ πορνεύων, μηδὲ πρὸς τὸ συγγενὲς συναπτόμενος πλὴν τῆς συζύγου· ποῦ δὲ νόθον, μὴ μοιχεύειν ὑπόψυς τοῖς ἀετοῖς; ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦτο φασὶν (ἐστὶν δὲ πειθανδὸν τὸ λεγόμενον), ὅτι γούπες ἦ τινα τῶν ἄλλων ὀρνέων τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις τὴν τῶν ἀετῶν εὐγένειαν μνηστειόμενοι, τῶν οικείων ὦν λάθρα τῇ καλιᾷ προσρίπτουσι τῷ ἀετοῦ· συμβαίνει δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὀρνίθων τοῦτο γίνεσθαι· πολλάκις γὰρ χηνῶν καὶ περδίκων καὶ γυπῶν καὶ ἄλλων ὀρνέων ὑποτιθέασιν τῇ ὀρνῆ, τοῖς οικείοις δὲ συμβαίνουσα ὡς ἕκαττον εοικὸς ἐκβάλλει τῷ συγγενεῖ. Τοῦτο μὲν οὖν ἀετοὶ πάσχουσιν ζηλοτυπούμενοι· ὅθεν τὸ νόθον ὁ πατὴρ ἀετὸς ταῖς ἀκτίσι δοκιμάζει τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ἰδίας ἀποβάλλεται κα-

culum in ænigmate videntes, sed veritatem ipsam intuebuntur, cujus principium et finis Trinitas in unitate, unus Deus, Pater, Filius et Spiritus sanctus, unum lumen, triplici splendore fulgens. Gregorius homines rudes increpans, divitiis se gloriantes, cum simiis et asinis comparat dicendo: Quid juvat habere simium hominis opprobrium, catenis aureis vinctum? Quis honor est asino auri pondus portare? Nam etsi auro onustus sit, bestia est stultè rudens. Quodnam gladii plumbei pretium in vagina argentea reconditi, et cujus nullus est usus in bello? Igitur quicumque divitiis superbit, et ingenium habet rude et inexcultum, simius est inauratus, asinus multo auro onustus et rudens, ensis plumbeus in vagina argentea inclusus.

Doctrina hominis est ornamentum; et sane scientia honorem et gloriam comparat, et maxime est digna homine qui imago est Dei; vita autem candida et virtutibus ornata vocationis cœlestis signum est verissimum.

De Rheo fluvio et nothis aquilis mentio est in historiarum libro; placet nunc quidem addere quod requirit de utriusque natura. Rhenus fluvius ea est natura ut e fluctibus ejus liberos genuinos a nothis discernas. Aquila genuinos pullos ad solis radios probat probatosque nutrit, curam paternam impendens, nothos autem e nido expellit. Sunt qui dicant, aquilæ esse non fornicari, et non nisi cum conjuge misceri. Sed quomodo aquilæ nothos habere possunt, adulterio igitur rem probabilem, vultures et alias quasdam aves suis ipsorum natis aquilæ nobilitatem dare cupidas ova sua aquilæ nido injicere, ita ut non raro anserum, perdicum, vulturum aliarumque volucrum ova aquilæ nido injecta ab aquila non agnoscantur ut genuina proles, sed ad solis radios probentur et ejiciantur. Gregorius igitur dicit: Aquilæ liberos suos distinguunt eos servando aut ejiciendo; et alibi idem: Aquila ad solem visum

(4) Hic est ordo in codice.

λεῖς· πῶς δὲ, φησὶν ἀλλαχοῦ Γρηγόριος ὁ τρισόβλιος, οὐδ' ἀστοὶ τίκτουσι καὶ οὐς ῥίπτουσι νεοσσούς, δηλοῦντος τοῦ λόγου ὡς καὶ τῶν ἰδίων νεοσσῶν ἀπορρίπτουσι πολλάκις· καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ αὐτός· τὸ δ' αἰτιον βολαῖς μὲν ἡλίου φασὶν κρίνειν νεοσσῶν ὅψιν ἀετὸς πανσόφως, ἐξ ὧν νόθον μὲν καὶ τὸ μὴ γινώσκειται· καὶ τὸ μὲν ἐξέβριψε, τοῦ δ' ἔστι πατήρ· ἔ δ' αὐτὸς ἀετὸς καὶ τὸ γῆρας ἀποτίθεσθαι λέγεται, καὶ ἀναναέζειν, ὡς ὁ θεὸς Δαβὶδ· Ἀνακαινοσθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου.

212 Ὡς γάρ (1) ἐχιθναῖός γε γόνος διὰ γαστέρα
[βήξει
μῆνιοιο.

213 Μητρὸς ἀναθρώσκων, ποιητὴν πατρὸς οὐλο-
[μῆνιοιο.

Πολλὰ μὲν τῶν ἐχιθνῶν εἰσι τὰ γένη καὶ πάνδεινα θανατηφόρου τοῦ μεμεστωμένα· ἔστιν δὲ γένος ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔρπετοῖς ὅπερ μὴ πλέω τῶν δύο φασὶ γίνεσθαι· γίνονται δὲ ἀρβέν καὶ θήλυ. Ἐπειδὴν οὖν ὁ ἀρβὴν ἔχισ συνέληθη τῇ θηλείᾳ, παραυτὰ θνήσκει, τὴν οἰκείαν μὲν αὐτὸς ἐν τῇ θηλείᾳ μελανίαν ἐναποτιθέμενος καὶ τῆς ἐν αὐτῇ μελανίας αὐτὸς προσλαβόμενος· οὕτω μὲν οὖν ἐξ αὐτῆς διόλλυται τῆς συνουσίας· ἡ δὲ συλλαβοῦσα δύο κατὰ γαστρὸς ἄρσεν καὶ θήλυ διατρέφει, τρεφόμενα δὲ καὶ πρὸς τὸ φανερὸν ἐξιέναι μέλλοντα, τοῦ ὀλεθρίου πατρὸς αὐτῶν τιμωρίαν εἰσπράττουσιν τῇ συλλαβῶσιν, μὴ διὰ τῶν φυσικῶν ἐξιόντες μορίων, ἀλλὰ τὴν γαστέρα βιδρώσκοντες καὶ τὴν συλλαβοῦσαν διαφθείροντες εἰς τοῦμαζνὲς διακύπτουσι. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὅτι πᾶσα φύσις τοῖς τεκοῦσι χάριν φέρει τὴν πρέπουσαν· ὁ δὲ χάριν τοῖς γονεῦσι μὴ εἰδὼς ὁμοίως ἔστιν ταῖς μητροκτόνοις ἐχιθναῖς.

214 Εἰ δὲ σύ γ' ἀρσμενέσσιον ὑψήμενος εἰσρος
[ῶρη,

215 Τῆμος δετ πνοιαὶ γλυκερώτεραι εἰσι βρο-
[τοῖσιν,

216 Ἡ πυρὸν βάλλοντος ὑπὲρ κρατὸς ἡέλιου,

217 Μύθοισιν μογέοις πυκνὴν φρένα πᾶσαν.
[ἐρείδωρ.

pullorum probat, et nonnisi genuinorum se patrem gerit. Dicitur aquila senectutem deponere et rejuvenescere, sicut ait David: *Renovabitur sicut aquila juvenitus tua*¹.

Multa sunt viperarum genera saeva et veneno referta. Ex iis unum duobus tantum, mare et femina, constat. Quando igitur mas feminae conjungitur, statim moritur relicto in femella veneno; quae duobus in utero conceptis id patitur quod nascendis non viam naturalem aperit, quippe qui lacerato matris ventre in lucem eduntur. Dicit igitur Gregorius quod parentibus gratitudo debetur; nam ingratus erga parentes viperis matricidis comparandus est.

Cicadae solem amant et meridiano praesertim tempore canunt. Id porro cicadis cum omnibus volucribus est commune, ut cantu certent cum colloquentibus; quos ubi audierint, statim omnibus viribus acciunt et silvas voce sua replent, et certaminis ardore corpus fatigant.

Ex carmine LXV.

Gregorius pavonis exemplum inducit in mulieres fucatas et supra modum exornatas. Pavo enim collo aureo inflexo et circulo stellato agitato charam feminam ad amorem invitat, innata superbiens pulchritudine; e contra feminae fucatae faciunt; formae enim pulchritudine privatae, lucis et omnimodis coloribus se pingunt, et adolescentes his artificii pellicunt.

Volucrum regina aquila omnem avem parvam nido suo vicinam tuetur, ut omne nocivum avertens, sibi dignitatem et jus reservet, humiliores benigne tractandi. Sic Gregorius potentes vult minoribus suc-

¹ Psal. cxxi, 5.

(1) Ed. nov. p. 1049, *Nicobuli partis ad filium.*

(2) Ed. nov. p. 565.

(3) Ex carmine *De virtute*, vers. 36, ed. nov.

218 Τέττιγες λαλεγεῦντες ἄμ' ὀρνίθεσσιον ἀοιδοῖς,
219 Σὸν δέμας ἡδυθρόοισιν ἀναψύχοισιν ἀοιδαῖς,
250 Ἐς θήριν καλέοντες ἀοιδοσύνησιν ἑταίρων.

Οἱ τέττιγες τοῦ ἡλίου μὲν φίλοι εἰσὶν, ἀεὶ λαλοῦντες ἐκ μάλιστα θερμαίνοντες τοῦ ἡλίου· καὶ πᾶν ὄρνεον πολὺ λαλὸν ἔστιν ἐν τοῖς πλείοσιν· ἔχουσι μὲν οὖν τέττιγες καὶ τὰ ὄρνεα φυσικὸν ζῆλον πρὸς τοὺς μελετητικούς· ἐπειδὴν γάρ τις ὑπὸ τὸ ἄλσος τοῖς λόγοις προσομιλοῖ, τὰ μὲν ὄρνεα λιγυρὸν κελαδεῖ, τέττιγες δὲ λαλοῦντες ὅλον καταφωνοῦσι τὸ ἄλσος ταῖς ψαδαῖς, εἰς ἔριν προσκαλοῦμενοι τὸν ἑταῖρον, καὶ τὸ μοχθηρὸν σῶμα ταῖς ἡδυθρόοις ψαδαῖς ἀναψύχοντες.

¹ Ἐκ τοῦ ἔσ' λόγου (2).

79 Φασὶ ταῦ μέγαλαυχον ἐπήν περικλυκλον ἐγείρη

80 Ἀύχένα κυρτώσας χρῦσεον ἀστερόεις.

81 Κλάζειν θηλυτέρας φιλοτήσιον· εἰ δὲ σύ
[μορφῆν

82 Οὐ σφριγῶσι γράφεις ὄμμασι θαῦμα μ' ἔχει.

Πρὸς καλλωπιζομένας γυναῖκας ἦτοι ψιμυθίζομένας καὶ φυκαριζομένας τὸ τῶν ταῶν παράδειγμα παρειαγάγει Γρηγόριος· ὁ θαυμάσιος· ὁ γὰρ ταῦς τὸν χρῦσεον αὐχένα κυρτώσας, καὶ τὸν ἀστερώδη κύκλον ἐγείρας, φιλικὸν κλάζει τὸ θήλυ πρὸς ἔρωτα προτρεπόμενος, τῷ φυσικῷ σεμνυνόμενος κάλλει· τούναντιον ὅπερ ποιοῦσιν αἱ ζωγραφούμεναι γυναῖκες· τοῦ γὰρ φυσικοῦ κάλλους ἀμοιροῦσαι, ψιμυθίαι καὶ φυκαρίαι καὶ τρίμμασι ζωγραφοῦνται χρωσσόμεναι, καὶ τοὺς νέους τῇ τοιαύτῃ προκαλοῦμεναι θεωρίᾳ· τὸ γὰρ ἐπιτήδευμα, τῆς προαιρέσεως αὐτῶν γίνεται κατηγήρημα.

¹ Ὡς θήρ (3) κερδαλέος τις ἐπιχέσιν ἴχνια βάλλων
[λαρ

² Ὡς κερ θρηγῆρα καλοῦ πλάγξει δόλοισι.

Πένητος ἀνδρὸς (4) οὐδὲν ἀσφαλῆστερον.

Πρὸς τὸν Θεὸν νένευκε, καὶ μόρον βλέπει.

Σὺ δ' ἀγκαλλίζου· καὶ γὰρ αἰετὸς ὡς λόγος

Πολὺς κυλιᾷ λεπτόν ὄρνει ἀμφέπει.

Ὁ τῶν πετεινῶν βασιλεὺς ἀετὸς πάντα μικρὸν ὄρνει ὑπὸ τὴν αὐτοῦ καλιὰν οἰκοῦντα περιέπει, πᾶν βλαπτικὸν ἀποτρέπων, αὐτοῦ τε βασιλικῶς προϊστά-

μενος καὶ κηδεμονικῶς ἀντεχόμενος, φυσικὴν ἔχων τὴν εἰς τὸ καταβεβέστερον ἐπικουρίαν. Φησὶν οὖν ὁ θεὸς Γρηγόριος ὅτι χρῆ τὸν εὐσθενέστερον τῷ ἀδυνατῶ, καὶ τῷ πένητι τὸν πλούσιον ὀρέγειν χεῖρα, τὸν αὐτὸν αἰδομένους φυσικῶς τῶν μετριωτέρων ἀντεχόμενον· εἰ γὰρ ἀνήτηον ὄνειρον τοσοῦτον ἐκ φύσεως ἐπιδεικνύται, πόσον ὀφείλει πρὸς τὸ συγγενὲς νοερὸς ἀνθρώπου ἐπικλιθεῖσαι;

Ἐκ τοῦ ρκς' λόγου (1).

151 Δίψας τις ἐστὶ τῶν ἐχιδναίων γενῶν,
152 Τοῦτ' ὄσ' ἡ κρημὸς Αἰγύπτου φέρει.
153 Ταυτὴς τὸ τύμμα οἰοῦναι κλήσις λέγει.
154 Τὸ θηρίον γὰρ τοῦ πάθους ἐπώνυμον,
155 Πλῶν διὰ λλῦθ', ὅς τὸν ἰὸν ἔσπασεν
156 Εὐρῶν ἐπὶ βέθρον, χαρδὸν ἐμπροσθῶν ὄλος.

Πολλὰ μὲν καὶ διάφορα τῶν ἐχιδναίων γενῶν τὰ ἰσθόλα θηρία, πάντα δὲ θανατηφόρα. Τούτων κατὰ τὴν κρημὸν Αἰγύπτου γένος ἐστὶν καλούμενον δίψας· τῆς γὰρ ἐνεργείας τὴν ἐπωνυμίαν φέρει· καὶ γὰρ ἐγγρηπτουσά τινα, δίψαν ἐμποιεῖ τοσαύτην ὡς μὴ δύνασθαι τοῦ δίψου κόρον λαβεῖν· ὁ δὲ τὸν ἰὸν ἔσπασμένος, δεινῶς τὰ ἐντὸς ὑποσφυρόμενος, ἐνθαπερ ὕδωρ εὐροίππει χαίνων, ὄλον προθυμούμενος λαφύξαι τὸ βέθρον· τούτου δὲ τοῦ θηρίου καὶ Μωυσῆς μέμνηται λέγων ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ· Καὶ μετῆσθη Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου τοῦ διαγαγόντος σε διὰ τῆς φοβεραῖς ἐρήμου, ὃ ὄφις δάκνων καὶ σκορπίος καὶ δίψα.

Ἐκ τοῦ ρκζ' λόγου.

268 Ἔστιν τις (2) ὄφις σῆς φρενὸς σοφώτερος.
Πόσον Θεοῦ (3) μὲν εἰς χεῖρας μόνον βλέπει
Τοῦ καὶ διδόντος πατριῶς αἰτουμένου.
Αἰσχρὸν δὲ μὴδὲν τοῦ λαβεῖν δράσαι χάριτι,
Τὴν αἰμολάπτειν βδέλλα ἐμμιμουμένης.
Τὰ μὲν κρατοῦντα τοῖς δ' ἐρείδοντα φέρεται,
Τὰ δὲ βλέποντα οὐ καλοῖς ἐν ἑμνασίαι,
Τὰ δὲ κτυποῦντα ταῖς ὄρειων ἐλλίσαι,
Ἄει πλέον πένητα τῷ ποθουμένῳ.

currere, divitesque pauperibus donare, aquilam imitando. Si enim avis rationis expers id ultro facit, quanto magis homo rationis compos erga propinquum id facere debet!

Ex carmine CXXVI.

Multa et varia viperarum genera sunt venenosa et plerumque letifera; ex iis unum in Ægypto vocatur dipsas, ab effectu id nominis occupans; ubi enim arripuerit aliquem, tantam injicit sitium, ut eam extingueret prorsus nequeat. Qui veneno imbutus est, interius horrendum in modum siti consumitur, et ubicunque aquam invenit, totum rivum absumere gestit. Hujus bestię Moyses quoque meminit in Deuteronomio: *Memento Domini Dei tui qui duxit te per horrendam solitudinem, in qua serpens mordax et scorpio et sitis* ¹.

EX CARMINE CXXVII.

Sanguisuga in undis gignitur, sanguinis avida suapte natura. Etenim etsi brevissima, corpus arripit a quo sanguineum haurit, alvumque suum replet. Corpori aptata, modo sanguinem haurit, modo lambit, modo desiderat, nulla copia contenta. Mundanam æstimans vitam relative ad virtutem, Gregorius eam sanguisugę confert. Velut enim sanguisuga, eo quo dixit modo corporibus immissa, insatiabilis et implacabilis est, ita mundana vita, carnis voluptatibus aliisque excessibus nunquam satiatur et repletur. Hypocrisim divus Gregorius chamæleoni comparat, quod parvum inter reptantia animal, varie mutandi facultatem habet. Multos enim chamæleo colores induit; ita et hypocrita juxta occurrentiam falsis occultatur apparentiis. Talis ille ex opere maligni sæpe præmittitur. Illo enim invento utitur Satanas ad populi perniciem, Deo ita permittente. Mores illi quales inveniantur describit Theologus noster: exulta barba, humili habitu, collo inclinato, voce brevi et rapida, lento gradu incedit, insuper hęcilis videtur, sed non est nisi simulacrum æneum virtute destitutum, auro ad exterius vestitum. Etiam in hoc chamæleonem imitantur quod pluribus suos sermones fucant coloribus.

¹ Deut. viii, 14, 15.

(1) Ed. nov. p. 545.

(2) Ibid.

(3) Ex carmine cui titulus: *Comparatio vita-*

βδέλλα ἐστὶν ἡ ἐν τοῖς ὕδασι γινομένη· αἰμολάπτης δὲ φύσει ἐστὶν· καὶ γὰρ οὔσα βραχυτάτη λίαν, σώματος ἐπιλαβομένη, ροφᾷ τε αἷμα καὶ τὸν θύλακον ἀποτείνεται· τοῦ δὲ σώματος ἀποκρεμαμένη, τὸ μὲν ἀπεβρόχθησεν αἷμα, τὸ δὲ λάπτει, τὸ δὲ ἐλπίζει, κόρον οὐ λαμβάνουσα πώποτε· συγχρίνων δὲ τὸν κοσμικὸν βίον πρὸς τὸν ἐνάρετον, βδέλλη τούτον ἀπακάζει· ὥσπερ γὰρ ἡ βδέλλα καθ' ὅν ἐφη μὲν τρόπον τῶν σωμάτων ἐπιελιμμένη, δυσασπαστός ἐστιν καὶ ἀκόρεστος· οὕτως ὁ κοσμικὸς βίος πρὸς τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονὰς καὶ τὰς ἄλλας πλεονεξίας ἀκόρεστος ἔχει, καὶ δυσασπαστος πέφυκεν.

Τοιαυτ' ἐν (Α) ἡμῶν ἰσχύειν τὸν βάσκανον;
Ὀδτος σοφίσει' εὐστόχοις πορηρίαίς,
Ὅτ' ἀν δὴμόν τιν' ἡ πόλιν κλήξει θέλη,
Πρὸς οἷς ἐκάστου πειράται, καὶ σύντομον
Νόμον δίδωσι πορηρίας τὸν προστάτην.
Ἐπειτα χαλκὸς χρυσὸν ἡμφιεσμένος,
Ἡ καὶ χαμαιλέοντος ἔκστασις χροῶς,
Πῶγων, κατηφῆς ἦθος, ἀνχένος κλάσις,
Φωνὴ βραχεία, πιστὸς ἔσκευασμένος,
Νωθρὸν βάδισμα, πάντα, πλὴν φρενὸς, σοφός·

Τὴν ὑπόκρισιν ὁ θεὸς Γρηγόριος χαμαιλέοντι παραβάλλει· καὶ γὰρ ὁ χαμαιλέον (μικρὸν δὲ οὗτος ζῶν τῶν χερσαίων) φύσιν ἔχει τὸ μεταβάλλεσθαι πολυτρόπως. Πολλὰς οὖν χροῶς ἐναλλάσσει ὁ χαμαιλέον· ὡσαύτως ὁ ὑποκριτὴς πρὸς τὸ παρατυγῆαν σχηματίζεται· γίνεται δὲ τοιοῦτος προεστὼς ἐξ ἐνεργείας τοῦ Πονηροῦ· καὶ γὰρ τοιοῦτον εὐρῶν ὁ σατανᾶς εἰς βλάβην λαοῦ προβάλλεται συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ· λέγει δὲ καὶ τὸ ἦθος ὁ θεολόγος τοῦ τοιοῦτου ὅπολον εὐρίσκειται· ὁ μὲν πῶγων εὐγένειος, κατηφῆς δὲ τὸ ἦθος, ἀχὴν ὑποκεκλιμένος, βραχεία φωνὴ καὶ λεπτή, νωθρὸν βάδισμα· πρὸς τοῦτους οὗτος, φησὶν, ἔσκευασμένος πιστὸς καὶ χαλκὸς ἀνδρίας ἀψυχος, χρυσὴ τὴν ἐξωθεν ἡμφιεσμένος ἔψιν· αὐθὶς δὲ περὶ τῶν τοιοῦτων, φησὶ, χαμαιλέοντων τὸν τρόπον μιμούμενοι, πολλὰς τιθέντες τοῖς λόγοις ἀεὶ χροῶς.

rum, vers. 76 seq. ed. nov. p. 591.

(4) Carm. *De se ipso et de episcopis*, vers. 642 sqq., ed. Tollii carm. 1, ed. nov. p. 779.

Ταῦτ' εἶπον (1)· οἱ δ' ἐκρωσαν ἄλλος ἄλλοθεν,
 Δῆμος κολυών εἰς ἐν ἐσκευασμένους,
 Τύρβη γένων τις, κωιδὸν ἐργαστήριον,
 Λαίλαψ κόνιν σύρουσα, πνευμάτων στάσις,
 Οἷς οὐδ' ἄν ἤξιωσε τῶν τις ἐντελῶν
 Φόδω τε θείῳ καὶ θρόνῳ δοῦναι λόγον,
 "Ἀτακτα παφλάζουσιν ἡ σφηκῶν δίκην
 "ἄττουσιν εὐθύ τῶν προσώπων ἀθρόως.

Οἱ κολοιοὶ γένος ὀρνέων εὐτελέστατον· οὗτοι περὶ
 τὴν γῆν ἀναστρεφόμενοι (χαμαιπετεῖς γὰρ εἰσι), φυ-
 σικῶν ἔχουσι τὸ κράζειν ἀτάκτως· ἄλλοθεν ἄλλος· ὡσαύ-
 τως οἱ σφηκες ἔττουσι θερμαινόμενοι, καὶ περὶ τὰ πρόσω-
 πα τῶν ἀνθρώπων ὀρνυόμενοι τοὺς πικροὺς ἐκθλίβουσι

κέντροις· τούτοις δὲ τοῖς κολοιοῖς καὶ τοῖς σφηξὶ τοὺς
 ἀσυνέτους καὶ ἄνους ἀπαιδέτους παρεικάζει Γρη-
 γόριος ὁ σοφώτατος· οἱ γὰρ ἀπαιδευτοὶ τοῖς συνετοῖς
 ἐπιπηδῶσι, λόγους ἀνοίας πλήττοντες αὐτοὺς, καὶ ἄλ-
 λοθεν ἄλλος ἀσυνέτως κράζοντες καὶ ἀτάκτως· ὡς
 τῆς ἐν Ἐφέσῳ καταδρομῆς τῷ Παύλῳ μέμνηται Λου-
 κᾶς ὡδε φάσκων· "Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο τι ἐπεβόα· ἦν
 γὰρ ἡ ἐκκλησία σιγῆς κωιδῆ· ὡσαύτως ἐπὶ τῶν
 ἀναβαθμῶν τοῦτο πάσχει Παῦλος ὁ πανάγιος· τὴν δὲ
 τοιαύτην ἄνοιαν κολοιοῖς παραβάλλει Γρηγόριος ὁ θαυ-
 μάσιος, καὶ σφηξὶ τοῖς ἀκρίτως βρομβοῦσιν ἔμφρ τῶν
 ἀνθρώπων τὰ πρόσωπα θερμαινόμενοις.

Graculorum inter aves genus vilissimum; hi enim juxta terram volitantes (saltandi enim sunt), cro-
 citare indesinenter alii alio solent; vesperæ autem etiam volitant ardentes et in vultus hominum corruunt
 ensque parvis aculeis vulnerant. His ergo graculis et vespis insensatos et incultos comparat sapientis-
 simus Gregorius. Rudes enim homines in prudentes irruunt eosque imperitiam lacessant sermionibus, alii-
 que alio crocitant insensate et absque intermissione. Ita concursus in Epheso contra Paulum meminit
 Lucas his verbis: *Alii aliud clamabant, erat enim ecclesia confusa*¹, eo modo passus est Paulus in gra-
 dulis (in atrio templi). Hanc imperitiam graculis Gregorius comparat admirabilis, et vespis ardentibus
 circa hominum vultus bombum facientibus.

ΤΩΝ Τῷ ΘΕΟΛΟΓῷ ΓΡΗΓΟΡΙῷ ΠΕΦΥΣΙΟΛΟΓΗΜΕΝΩΝ

ΩΔΕ ΤΟ ΠΕΡΑΣ

ΚΟΣΜΑ ΑΧΡΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΠΟΝΗΜΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΟΥ

Sequitur amanuensis clausula hæc.

Τριάς μονὰς τρίφωτε, πανσθενεστάτη,
 Ἢ τρεῖς φέρουσα τὰς ὑποστάσεις μόνη,
 Τὴν οὐσίαν μίαν δὲ προσκυνουμένη,
 Ὡς ἡλίου φέροντος ἀκτίνα τρίτην·
 "Ἐν καὶ κράτος γὰρ καὶ σθένος θέλημά τε
 "Ἐν, οἶδαμεν σέβασθαι σὺς ἐξουσίας,
 Σὺ τὸν πόθῳ γράψαντα τῆδε τὴν βίβλον
 Κωνσταντίνου σώωσον ἐκ πάσης βλάβης.

¹ Act. xi, 32.

(1) Ex carmine *De vita sua*, vers. 1680 seqq., nov. edit. p. 674.

ΠΙΝΑΞ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΙΣΤΟΡΙΩΝ

ΩΝ ΕΝ Τῇ ΒΙΒΛῷ ΤΩΝ ΕΠΩΝ Ο ΘΕΙΟΣ ΕΜΝΗΣΘΗ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Τῶν τε ἐκ τῆς θεοκνεύστου Γραφῆς καὶ τῶν ἐξωθεν ἐκάστῳ λόγῳ (α).

Λόγος α'.

Περὶ τοῦ Ἀμαλήκ, ἐν ᾧ περὶ Μωϋσέως, Ἀαρών,
 Ἄβρ, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ 347.
 περὶ Δανιὴλ καὶ τῶν λεόντων 349.
 περὶ Ἰωνᾶ καὶ τοῦ κήτους *ibid.*
 περὶ τῶν τριῶν παιδῶν καὶ τῆς καμίνου *ibid.*
 περὶ τῶν μαθητῶν, καὶ τῆς ἐν θαλάσῃ τοῦ Σωτῆρος
 πεζοπορίας 350.
 περὶ τῶν ἐν διαφόροις πάθεισιν ὑπὸ Χριστοῦ θερα-
 πευθέντων *ibid.*
 περὶ Ἀδράστου καὶ Μενελάου 351.

περὶ Φαραῶ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν σκληρῶν ἔρ-
 γων 351.
 περὶ Βαβυλῶνος καὶ τῆς ἐκεῖ γῆς *ibid.*
 περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀφέσεως τοῦ λαοῦ
 352.
 περὶ τοῦ τοῖς ἰησοῦσι περιπεσόντος 353.
 περὶ φαρισαίου καὶ τοῦ τελῶνου *ibid.*
 περὶ Σαμουὴλ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἄννας *ibid.*
 περὶ Ἡλεί τοῦ ἱερέως καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ 354.
 περὶ τῆς θυσίας Ἀβραάμ *ibid.*
 περὶ Λωτ καὶ Σοδόμων 355.
 περὶ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου 356.

(α) Revocatur Lector ad columnas hujusce voluminis. EDIT. ΡΑΤ.

περὶ τῆς αἰμορροῦσης 338.
 περὶ τοῦ λεγεῶνος καὶ τῶν χοίρων *ibid.*
 περὶ τοῦ λεπροῦ 339.
 περὶ τοῦ τυφλοῦ Βαρτιμαίου *ibid.*
 περὶ τοῦ κωφεύοντος *ibid.*
 περὶ τοῦ ζητᾶν ἔχοντος χεῖρα *ibid.*
 περὶ τοῦ παραλύτου 360.
 περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθῶν *ibid.*
 περὶ τῆς τοῦ σάλου γαλήνης *ibid.*
 περὶ τῆς μεταμορφώσεως *ibid.*
 περὶ τοῦ παραλελυμένου 361.
 περὶ Λαζάρου τοῦ τετραήμερου *ibid.*
 περὶ τῆς συκῆς 362.
 περὶ παραδείματος Ἀμῶς τοῦ περὶ λέοντος, ἄρκου,
 ὄφως *ibid.*

Λόγος β'

Προοίμιον περὶ Τριᾶδος καὶ ἀγγέλων καὶ τῆς τοῦ κό-
 σμου δημιουργίας 352.
 περὶ τοῦ κατακλισμοῦ καὶ τῆς πυργοποιίας καὶ Σο-
 δόμων 363.
 περὶ Ἀδάμ καὶ Εὐας καὶ παραδείσου καὶ ἀπάτης
 364.
 περὶ Ἐνώχ καὶ Νῶε 366.
 περὶ Ἀβραάμ τοῦ πατριάρχου *ibid.*
 περὶ τοῦ ζήλου Μωυσέως καὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου φυγῆς
 καὶ ἐπανόδου *ibid.*
 περὶ Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως 369.
 περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ *ibid.*
 περὶ Σαμουὴλ καὶ κριτῶν 370.
 περὶ Δαβὶδ *ibid.*
 περὶ τῆς φιλοσοφίας Σολομῶντος *ibid.*
 περὶ Ἠλίου τοῦ Θεοδίτου *ibid.*
 περὶ Ἰωάννου τοῦ προδρόμου 371.
 περὶ τῶν ἰβ' μαθητῶν 372.
 περὶ τοῦ ζήλου Παύλου καὶ τῆς κλήσεως *ibid.*
 περὶ τῆς θέας ἐμπνεύσεως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῦ
 κατ' εἰκόνα 373.
 περὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐκ Πατρὸς ἀρρήτου καὶ ἀχρόνου
 γενήσεως *ibid.*
 περὶ τῶν ἐν νόμῳ τοκετῶν καὶ καθαρῶν *ibid.*
 περὶ καθαρῶν σωμάτων τῶν ἱερῶν *ibid.*
 περὶ τῆς Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου καθάρσεως
ibid.
 περὶ ἀγράντου Θεοτόκου καὶ τῆς ἀφύθρου Χριστοῦ
 κυήσεως *ibid.*
 περὶ τῶν Ἡρακλέους ἀγῶνων 375.
 περὶ τῆς Ἑλλήνων ἀπάτης καὶ ματαίας σοφίας 376.
 περὶ τῆς Ἀδάμ παραβάσεως καὶ τῆς καταδικῆς *ibid.*
 περὶ τῆς πονηρίας Κἄϊν καὶ τῶν Σοδομιτῶν, καὶ τῶν
 ἐπὶ τῆς πυργοποιίας, καὶ ὧν ὁ κατακλισμὸς ἐσβε-
 σεν 377.
 περὶ τῆς πονηρίας Φαραὶ *ibid.*
 περὶ τοῦ θράσου Ἀχαθ καὶ Ἰεζάβελ καὶ Ἀσου-
 ρίων 378.
 περὶ Ἡρώδου τοῦ τετράργου καὶ Ἡρωδιάδος καὶ τῆς
 ἀνατιρέσεως Ἰωάννου 379.
 περὶ Ἡρώδου τοῦ παιδοκτόνου 380.
 περὶ Ἄννα καὶ Καϊάφα καὶ τῶν φονεῶν Χριστοῦ
ibid.
 περὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἑβραίων διωκτῶν βασιλέων
ibid.
 περὶ τοῦ βδελυρωτάτου Ἰουλιανοῦ *ibid.*
 περὶ τῆς θεολογίας Πέτρου 381.
 περὶ τῆς δυνάμεως Παύλου 382.
 περὶ Κἄϊν καὶ Ἀβελ 383.
 περὶ Ἡσαῦ καὶ Ἰακώβ *ibid.*
 περὶ τῆς ἀπάτης Σολομῶντος 385.
 περὶ τῆς πτώσεως τοῦ διαβόλου 386.
 περὶ τῆς ἀπωλείας Ἰούδα Ἰσακαριώτου *ibid.*

Λόγος γ'

Περὶ Σοδόμων καὶ Σηγῶρ καὶ τῆς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ὄρε
 ἀναβάσεως 387.
 περὶ τῆς πηγῆς Μερρᾶς 388.
 περὶ Γλαύκου καὶ Διομήδους *ibid.*
 περὶ τῆς Ἀλκινόου τραπέζης καὶ Ὀδυσσεῶς 389.

περὶ τῶν φύλλων τῆς συκῆς, ὧν οἱ προπάτορες πε-
 ριεβάλοντο 389.
 περὶ τοῦ παρερῶνιμένου τῷ πλουσίῳ Λαζάρου *ibid.*
 περὶ Ἰωναθάβ *ibid.*
 περὶ τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ὁδηγοῦσης νεφέλης,
 καὶ τοῦ πύρινου στύλου 390.
 περὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς οὐρανοῦ τρο-
 φῆς *ibid.*
 περὶ τῆς βλυσάσης ὕδωρ πέτρας *ibid.*
 περὶ τῆς ἀποτροφῆς τοῦ Ἰορδάνου 391.
 περὶ τῆς στάσεως τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης *ibid.*
 περὶ τῶν σταυροτύπων χειρῶν Μιούτews *ibid.*
 περὶ τῶν ἐπιγεθέντων λέοντων 392.
 περὶ τῆς τροφῆς Ἠλίου καὶ κοράκων ὑπηρεσίας, καὶ
 τῆς Σαραφίθας χήρας *ibid.*
 περὶ τῆς ἀποχῆς τῶν βασιλικῶν ἐδεσμάτων, καὶ τῆς
 ἐγκρατείας Δανιὴλ καὶ τῶν γ' παιδῶν 395.
 περὶ Δανιὴλ καὶ Ἀμβακούμ *ibid.*
 περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου 394.
 περὶ τῆς Ἰωάννου τροφῆς *ibid.*
 περὶ Θέκλης, καὶ τοῦ πυρὸς, καὶ τῶν θηρῶν *ibid.*
 περὶ Σωσάννης καὶ Δανιὴλ καὶ τῶν ἀδίκων πρὸς
 τέρων. 395.
 περὶ ἀλλοιώσεως Παύλου 396.
 περὶ τῆς ἐν τρίτῳ οὐρανῷ ἀρπαγῆς *ibid.*
 περὶ τοῦ πειραζοῦ Ἰησοῦ 397.
 περὶ τῶν ἐν τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίους παραβολῶν *ibid.*
 περὶ Ὀφνεὶ καὶ Φινεὲς τῶν υἱῶν Ἠλεὶ 398.
 περὶ Ἱεροσολύμων καὶ Σαμαρείας *ibid.*
 περὶ Ἀνανίου καὶ Σαμφείρας τῶν κλεπτῶν 399.
 περὶ Ἄγαρ υἱοῦ Χαριμ τοῦ κλέπτου *ibid.*
 περὶ Ἡρακλέους καὶ Θειοδάμαντος καὶ τῶν Ἀρῶ-
 των 400.
 περὶ τῶν συναφθέντων ἀγγέλων ταῖς γυναξίν 401.
 περὶ τῆς Ἑλλήνων πλάνης καὶ τῶν ἐμπαθῶν θεῶν
 402.
 περὶ Ἐρμού τοῦ Κερδίου καὶ Κλέπτου καὶ Διλα-
 κρίωνος *ibid.*
 περὶ Διονύσου τοῦ ἀνδρογίνου *ibid.*
 περὶ Ἄρεος τοῦ μοιχοῦ καὶ τῶν Ἠφαίστου παγίδων
ibid.
 περὶ Διδὸς τοῦ πατραλώου 403.
 περὶ Κρόνου τοῦ μισοτέκνου *ibid.*
 περὶ Εὐρώπης, καὶ τῆς εἰς ταῦρον τοῦ Διδὸς μεταβο-
 λῆς 404.
 περὶ Δανάης, καὶ τῆς εἰς χρυσὸν τοῦ Διδὸς μεταβολῆς
ibid.
 περὶ Λήδας, καὶ τῆς εἰς κύκνον τοῦ Διδὸς μεταβολῆς
ibid.
 περὶ Ὀλυμπιάδος, καὶ τῆς εἰς θῆιν τοῦ Διδὸς μεταβο-
 λῆς *ibid.*
 περὶ Σεμέλης, καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπον τοῦ Διδὸς μετα-
 βολῆς καὶ τοῦ κεραυνοῦ *ibid.*
 περὶ Γανυμήδους, καὶ τῆς εἰς ἄετον τοῦ Διδὸς μεταβο-
 λῆς 405.
 περὶ τῆς αἰμορροῦσης ἐν στήματι εὐχῆς *ibid.*
 περὶ τῶν εὐαγγελικῶν παραβολῶν, *deest.*

Λόγ. δ', ε'.

Περὶ τοῦ πένθους Ἰακώβ εἰς τὸν Ἰωσήφ 406.
 περὶ τοῦ πένθους Ἰωσήφ εἰς τὸν πατέρα *ibid.*
 περὶ τοῦ πένθους Ἀβραάμ εἰς Σάρραν 407.
 περὶ τοῦ πένθους Ἰερεμίου τοῦ προφήτου *ibid.*
 περὶ τῆς νόσου Ἰώβ *ibid.*
 περὶ τῆς τῶν πρωτοπλάστων ἀπάτης καὶ τοῦ ὄφως
ibid.
 περὶ τοῦ λεγεῶνος *ibid.*
 περὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου *ibid.*
 περὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου καὶ τοῦ πνευματικοῦ *ibid.*

Λόγος ς'.

Περὶ Ἰώβ τοῦ δικαίου 408.
 περὶ τριῶν τελωνῶν 409.
 περὶ τριῶν παραλύτων *ibid.*
 περὶ τῶν γ' νεκρῶν ἐν Εὐαγγελίῳ 410.

Λόγος ζ'.

Περὶ Ἰωνᾶ καὶ τοῦ κήτους 411.
 περὶ Πριάμου, Ἀχιλλεύς, Ἐκτορος καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ
 πολέμου *ibid.*.
 περὶ τῶν γενεθλίων καὶ εὐωγῶν Ἑλλήνων 412.
 περὶ συνόδων γεράνων καὶ χηνῶν 413.
 περὶ κερκώπων τῶν δολίων, καὶ περὶ Πασσάλου καὶ
 Ἀκλήμονος τῶν ληστῶν *ibid.*

Λόγος η'.

Περὶ Ἀχιλλεύς, Αἴαντος, Διομήδους, Ἐκτορος, Ἡρα-
 κλέους 413.

Λόγος θ'.

Περὶ Ἰώβ καὶ τῶν πειρασμῶν 415.

Λόγος ι'.

Περὶ τῆς μελλούσης ἀναποδόσεως, καὶ τῶν ἀποκει-
 μένων τοῖς ἀμαρτωλοῖς κολάσεων 416.

Λόγος ια'.

Περὶ Βηθλεέμ 416.
 περὶ τῆς ἀποικίας Ἰερουσαλῆμ, *deest.*
 περὶ τῆς αἰχμαλωσίας κιβωτοῦ, *deest.*
 περὶ τῆς κλοπῆς τοῦ Ἰωσήφ, *deest.*

Λόγος ιβ'.

Περὶ τῆς Ἀδάμ ἀπάτης, *deest.*
 περὶ τῶν τεταγμένων τοῖς ἀκουσίως φονεύουσι φυγα-
 δευτηρίων πόλεων, *deest.*
 περὶ τοῦ μάννα, *deest.*
 περὶ τοῦ εἰ καὶ Σαοὺλ ἐν προφῆταις, *deest.*
 περὶ Μωϋσέως καὶ ἐστηκότων ὑπὸ τὸ ὄρος 417.
 περὶ τοῦ ἐμυτηρισμοῦ τῶν υἱῶν Ἀδρῶν *ibid.*
 περὶ τοῦ οἰκτροῦ τέλους Ἥλει καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ
 418.
 περὶ Ἰζᾶ καὶ τῆς κιβωτοῦ *ibid.*
 περὶ τῶν ἐρεισμάτων τοῦ ναοῦ 419.
 περὶ τῆς κιβωτοῦ καὶ τῆς μωρίας τῶν ἀλλοφύλων ἐν
 ταῖς ἔδραις, καὶ τῆς τιμῆς τῆς βασάνου *ibid.*
 περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ Ἰουδα 420.
 περὶ Ἱεροσολύμων καὶ Σαμαρείας *ibid.*
 περὶ τῶν Μωαβιτῶν, καὶ Ἀμμωνιτῶν, καὶ Βαλαάκ
 καὶ Βαλαάμ καὶ τῆς πορνείας τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν
 θυγατέρων Δώτ *ibid.*
 περὶ τῶν Γαθαωνιτῶν 425.
 περὶ τῶν Ἀευιτῶν *ibid.*
 περὶ τῆς Νῶε κιβωτοῦ *ibid.*
 περὶ τοῦ Σοδομικοῦ πυρὸς καὶ τῆς τούτου φυγῆς
ibid.

Λόγος ιγ'.

Περὶ τῆς Ἄρεως θρασυτήτος καὶ τῆς τούτου τρώ-
 σιας 424.
 περὶ Ἀθήνης καὶ τῆς Ἑλλήνων τερατολογίας 425.

Λόγος ιδ'.

Περὶ τῆς πικρᾶς βρώσεως καὶ τιμωρίας 426.
 περὶ τοῦ καταψύγοντος πυρὸς *ibid.*
 περὶ τῆς θείας εἰκόνης *ibid.*
 περὶ τοῦ θείου πλάσματος, καὶ τοῦ παραδείσου, καὶ
 τῆς ἐντολῆς 427.
 περὶ τοῦ κατακλισμοῦ *ibid.*
 περὶ τοῦ Σοδομικοῦ πυρὸς *ibid.*
 περὶ τοῦ νόμου *ibid.*
 περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας *ibid.*
 περὶ Ταρτάρου, καὶ Πυριφλεγέθοντος, καὶ Κωκυτοῦ,
 καὶ Ἀχέρωντος *ibid.*

Λόγος ιε'.

Περὶ Ἡρακλείτου καὶ Δημοκρίτου 428.
 περὶ κλαυθμοῦ καὶ γέλωτος *ibid.*
 περὶ Τρώων, καὶ Ἑλλήνων, καὶ Ἑλένης, καὶ τοῦ
 πολέμου *ibid.*
 περὶ τῆς τοῦ χοίρου κεφαλῆς καὶ τριχῶν, καὶ Κου-
 ρήτων, καὶ Αἰτωλῶν, καὶ Μελεάγρου 429.

περὶ Ἀχιλλεύς καὶ Αἴαντος τῶν Αἰακιδῶν καὶ τῆς
 αὐτῶν ἀναιρέσεως 430.
 περὶ Ἡρακλέους καὶ Νέσσου καὶ τοῦ σαρκοφάγου
 ἱματίου, καὶ αὐτοῦ ἀναιρέσεως *ibid.*
 περὶ Κροίσου τοῦ Λυδίου καὶ τοῦ Λοξία καὶ τοῦ χρη-
 σμοῦ καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ 432.
 περὶ Κύρου τοῦ Πέρσου, καὶ Ἀρταξέρξου, καὶ τῆς
 ἀναιρέσεως Κύρου 433.
 περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα καὶ τοῦ τέλους αὐ-
 τοῦ 434.
 περὶ Ἀγαμέμνονος βασιλέως, καὶ Ἰφρου τοῦ πτω-
 χου 435.
 περὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ῥωμαίων μεγάλου βασιλέως
 436.
 περὶ τῆς μελλούσης ἀναποδόσεως *ibid.*
 περὶ τῆς βρώσεως τοῦ ξύλου, καὶ ἀπάτης Ἀδάμ
ibid.
 περὶ τῆς Σολομῶντος ἀπάτης *ibid.*
 περὶ τῆς ἐκπτώσεως Ἰουδα *ibid.*

Λόγος ις' ιζ'.

Περὶ Ῥαῦβ τῆς πόρνης, καὶ τῶν κατασκόπων 437.
 περὶ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ φαρισαίου *ibid.*

Λόγος ιη' ιθ'.

Περὶ Ἀδάμ καὶ τῆς ἀπάτης 437.
 περὶ αἰμορρούσης 438.
 περὶ τῆς μετανοίας Ἀδάμ *ibid.*
 περὶ τῆς μετανοίας Μανασσῆ *ibid.*
 περὶ τῆς μετανοίας Δαβὶδ, καὶ περὶ Οὐρίου *ibid.*
 περὶ τῆς μετανοίας τῶν Νινευιτῶν 440.
 περὶ τῆς μετανοίας τοῦ ἀσώτου 441.
 περὶ τῆς μετανοίας τοῦ τελώνου *ibid.*
 περὶ τοῦ πλανηθέντος προδότη *ibid.*
 περὶ τῶν ἐ' λεπτῶν 442.
 περὶ τῶν πολυτρόπων ὑπὸ Χριστοῦ λαθέντων *ibid.*
 περὶ τοῦ κλύδωνος τῆς θαλάσσης καὶ τῆς τῶν μαθη-
 τῶν σωτηρίας *ibid.*

Λόγος κ'.

Περὶ τῆς Ἀδάμ βρώσεως καὶ τῆς ἀπάτης τοῦ θραεῶς
 442.

Λόγ. κϛ', κβ', κγ', κδ', κε', κς', κζ', κη', κθ', λ', λα',
 λβ', λγ', λδ', λε', λς', λζ', λη', λθ', μ', μα', μβ'.

Πάντες οἱ παρόντες λόγοι ἱστορικοὶ μὲν εἰσι· τοὺς γὰρ
 μαθητὰς καὶ πατριάρχας, καὶ μάλιστα Αἰγυπτίων,
 καὶ τὰς ἐνδοσθένους βίβλους, καὶ τὸν νόμον, καὶ
 τὰ θεῖα Εὐαγγέλια, καὶ τὰς παραβολὰς περιέχου-
 σιν ἐν τάξει μεταφράσεως, καὶ τὰς ὑπὸ Θεοῦ πρώτην
 καὶ ὑστερον τῇ Ἰσραὴλ ἐπαγγελίᾳ εὐεργεσίας
 442-448.

Λόγος μγ'.

Περὶ τῆς Τροίας, καὶ τῆς κατὰ τους Φαίακας· μολ-
 πῆς, καὶ Ὀδυσσεὺς 449.
 περὶ τῆς τοῦ σὸς κεφαλῆς, καὶ Ἡρακλέους 450.
 περὶ τῶν υἱῶν Ἀαρὶὸν *ibid.*
 περὶ Ὄζᾶ καὶ τῆς κιβωτοῦ *ibid.*

Λόγος μδ'.

Περὶ Πολυκράτους τοῦ Σαμίου καὶ τοῦ δακτυλλοῦ 450.

Λόγος με', μς'.

Περὶ Πρωτέως καὶ Μελέμπος 451.
 περὶ τῶν ὑπὸ Χριστοῦ σωθέντων 452.
 περὶ τῆς ἀπάτης Ἀδάμ *ibid.*

Λόγος μζ'.

Περὶ τῶν θαυμάτων τῶν διὰ Μωϋσέως ἐν σχηματι
 εὐχῆς 452.

Λόγος μη'.

Περὶ τῆς ἐν τῇ θεῖᾳ νομοθεσίᾳ παραφυλακῆς 451.

Λόγος μθ'.

Ὅτι Θεὸς καὶ ἀνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὅτι Δαβὶδ υἱὸς
 καὶ πλάστης Ἀδάμ 454.

περὶ τῆς ἀπογραφῆς Καίσαρος, καὶ τῆς ψάντης 457.
 περὶ τῶν Μάγων, καὶ τοῦ ἀστέρος *ibid.*
 περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς νίκης 456.
 περὶ τοῦ ἐσθίειν καὶ τρέφειν θυμαστώσας μυριάδας *ibid.*
 περὶ τοῦ ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας θαύματος *ibid.*
 περὶ τοῦ βαπτίσματος *ibid.*
 περὶ τοῦ ὑπνου Ἰησοῦ ἐν τῇ πλοίῳ, καὶ τοῦ σάλου *ibid.*
 περὶ τοῦ κεκημημένα: ἐκ τῆς ὁδοπορίας καὶ περὶ τῆς Σαμαρειτίδος 457.
 περὶ τῆς προσευχῆς Ἰησοῦ *ibid.*
 ὅτι θῦμα ὁ Χριστὸς καὶ ἀρχιερεὺς ἀνθρωπῶς τε καὶ Θεὸς Σωτήρ ὁ αὐτὸς *ibid.*

Λόγος ν'.

Περὶ τῶν πυρίνων γλωσσῶν καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος 457.
 περὶ τῆς γεννήσεως Εὐας καὶ Σὴθ ἐξ Ἀδάμ 458.

Λόγος νά.

Περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας 458.

Λόγος νβ'.

Περὶ τῆς Ἑλλήνων δόξης, καὶ περὶ ἀστρων καὶ ἀποτελεσματικῶν 458.
 περὶ ἀστράμας κινήσεως, καὶ τῶν ἀνατεθέντων ἀστρων, καὶ Ὀρίωνος, καὶ τῶν ἄλλων ὀνομάτων, καὶ τῶν εὐρετῶν τῆς ἀστρολογίας 459.
 περὶ τοῦ ἀστέρος Χριστοῦ 463.

Λόγος νγ'.

Περὶ τῶν λογικῶν φύσεων ἐξηγηματικὸς 464.

Λόγος νδ'.

Περὶ Ἰξίωνος 464.

Λόγοι νε', νς', ἐξηγηματικοὶ 465.

Λόγος νζ'.

Περὶ τῆς χρίσεως τοῦ αἵματος καὶ περὶ βαπτίσματος 466.

Λόγος νη'.

Περὶ τοῦ μελαίνειν τὴν χάρτην, καὶ περὶ Ἰστιαίου καὶ Ἀρισταγόρα, καὶ περὶ τῶν Ἀπολιναρίου ἐπῶν 466.

Λόγος νθ'.

Περὶ τῆς θυσίας Ἀδράμ 469.
 περὶ τῆς κλίμακος Ἰακώβ *ibid.*
 περὶ τῶν μυροφόρων καὶ τῶν παρθένων 470.
 περὶ εὐλαβῶν καὶ ὁσίων γυναικῶν *ibid.*
 περὶ τοῖς Λυβίοις ἐπικλύσαντος χρυσοῦν ποταμοῦ, καὶ τῶν χρυσοφόρων μυρμηκῶν 471.
 περὶ τοῦ φόρου καὶ τοῦ τελίσματος Ἰησοῦ καὶ Πέτρου 472.

Λόγος ξ'.

Περὶ Ἠλίου τοῦ προφήτου 473.
 περὶ Νῶε *ibid.*
 περὶ Ἐλισσαίου *ibid.*
 περὶ Ἰησοῦ, Γεδειῶν, Σαμψών, Βαράκ, Δεδόρρας, Δαβὶδ *ibid.*
 περὶ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουτοῦ 475.
 περὶ τοῦ φορολογηθῆναι Χριστὸν *ibid.*

Λόγος ξα'.

Περὶ Ἀχιλλέως, Αἰαντος, Μελεάγρου 476.
 περὶ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῆς λόγης *ibid.*
 περὶ Πέλοπος καὶ τοῦ ἐλεφαντίνου ὤμου *ibid.*
 περὶ σκήπτρου τοῦ παρὰ πατέρων εἰς παῖδας ὀδεύοντος *ibid.*
 περὶ Κέκροπος καὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ τέττιγος 477.
 περὶ τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ, καὶ Κυνὸσαργες καὶ τῶν ἀετῶν *ibid.*

Λόγος ξβ'.

Περὶ Αἰνείου καὶ Ἀγγίσιου, καὶ Αἰ-της, καὶ πατρὸς καὶ παιδὸς εὐλαβοῦς 478.
 περὶ τῆς Ὀρφείως κιθάρας 479.

περὶ τῆς Ἀμφίονος λύρας 480.
 περὶ Ἐρμού τοῦ πομποῦ, καὶ Ὀδυσσεως, καὶ Κίρκης, καὶ τῶν χοίρων *ibid.*
 περὶ τοῦ κεράσματος, Πολυδάμνας, καὶ Ἑλένης 481.
 περὶ Ὀδυσσεὺς τοῦ ναυαγοῦ καὶ τῆς βασιλοσύνης ἧ διελέχθη 482.
 περὶ τοῦ κιθαρινοῦ Ἀρείωνος καὶ δελφίνος *ibid.*
 περὶ τοῦ Πισαίου ἀγῶνος, *deest.*
 περὶ Γαδερῶν καὶ τῶν Ἡρακλείους στυλῶν, *deest.*

Λόγος ξγ'.

Περὶ Πολυκράτους τοῦ Σαμίου καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ, *deest.*
 περὶ τῆς τῆ εἰδιώλου ἀλούσης τῶν ἐν τῇ πηγῇ, καὶ περὶ Μαρσίου καὶ τῶν αὐλῶν, *deest.*
 περὶ Ἀγαυῆς τῆς τεκνοκτόνου, *deest.*
 περὶ Μηδείας τῆς πικρᾶς καὶ παιδοφόρου, *deest.*
 περὶ Ἀκταίωνος τοῦ θηρευτοῦ, *deest.*
 περὶ ἀσώτου υἱοῦ, *deest.*
 περὶ τοῦ πλανηθέντος προβάτου, *deest.*
 περὶ Μανασσῆ τοῦ βασιλέως, *deest.*
 περὶ τῆς Νινευῆ, *deest.*
 περὶ τοῦ τελώνου, *deest.*
 περὶ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουτοῦ, *deest.*
 περὶ Χείρωνος τοῦ ἵπποκενταύρου καὶ Ἀχιλλέως, *deest.*
 περὶ Πάνοπος καὶ Πριάμου, καὶ τῶν μνηστῆρων Πηνελόπης, *deest.*
 περὶ τῶν ἐννέα μουσῶν, *deest.*
 περὶ τῶν Ὀδρουσίων σκοπέλων, καὶ Ὀρφείως, *deest.*
 περὶ Σοδόμων καὶ Σηγῶρ τοῦ δρους, *deest.*
 περὶ τοῦ Ὀρφείως καὶ τῆς ἀπάτης, *deest.*
 περὶ Δαβὶδ, καὶ Ἀδεσσαλῶμ, καὶ Σαούλ, καὶ Ἰωνάθαν, καὶ τῆς ἐγγαττριμύθου, καὶ τοῦ Ἀμαληκίτου, καὶ τοῦ Ἰεδοσθέ 484.
 περὶ Διδὸς καὶ Κρόνου 485.
 περὶ δούλου τῶν υἱῶν Ἰακώβ, καὶ περὶ τοῦ Ἰωσήφ *ibid.*
 περὶ Ῥουβείμ, καὶ Βάλλας, καὶ Ἀδεσσαλῶμ *ibid.*
 περὶ τοῦ ἀμητοῦ Ἰωάβ οὐ ἐνέπρησεν Ἀδεσσαλῶμ 486.

Λόγος ξδ'.

Περὶ Μωϋσεως καὶ Ἀμαλῆκ 486.
 περὶ τῆς Ἑλλήνων ἀπάτης, καὶ τῆς Διδὸς δι' ἀσέλγειαν εἰς πάντα μεταβολῆς, καὶ περὶ πάντων ὧν εἰσὶν οἱ τῶν Ἑλλήνων θεοὶ *ibid.*
 περὶ φαλλῶν καὶ ἰθυοφάλλων, καὶ Διονύσου 487.
 περὶ τῶν ἀναυχέων *ibid.*
 περὶ ἡμιδρακόντων, καὶ Ἀθηνᾶς, καὶ Ἡφαίστου, καὶ Ἐριχθονίου 488.
 περὶ τῶν σπαρέντων καὶ αὐθήμερον ἀναφύετων γιγάντων καὶ θηρομιγῶν ἀνθρωπῶν *ibid.*
 περὶ πολυμόρφων ἀνδρῶν, καὶ Δημήτρας, καὶ Τριπολέμου, καὶ δρακόντων *ibid.*
 περὶ Ἐρμᾶ τοῦ διγλύφου 489.
 περὶ τῆς Σκύλλης *ibid.*
 περὶ Καρύδδεως καὶ ἀμπυτίδος 490.
 περὶ Ὀρφείως καὶ Θερακίων καὶ τοῦ θρησκευτῆν *ibid.*
 περὶ Ἀσκραίου, καὶ Χαλδαίων, καὶ θυσίας καὶ μαγείας καὶ φαρμακείας, καὶ περὶ ἀστρονομίας καὶ γεωμετρίας 491.
 περὶ τῆς Ἡσιόδου καλουμένης θεογονίας, ἐν ᾗ περὶ θωνυμῶν, καὶ τῆς Τιτανομαχίας, καὶ Κόττου καὶ Βριάρεως, καὶ τῶν ἑκατονταχειρῶν, καὶ περὶ Ἰόρας καὶ Χιμαίρας, καὶ Γοργόνων, καὶ τοῦ τρικερδέρου κυνὸς *ibid.*
 περὶ τῆς ἀστάτου ποιήσεως Ὀμήρου, καὶ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, καὶ περὶ τῶν Μολιονιδῶν, καὶ δῶλων ἐκ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως 493.
 περὶ Μουσαίου καὶ Αἰνίου 496.
 περὶ Ἐρμού τοῦ τρισαρσίου *ibid.*
 περὶ Σιδύλλης *ibid.*
 περὶ τοῦ κλέψαι τοὺς Ἑλληνας καὶ ἀποκίφαι τῶν θεοπνευστῶν βιβλῶν τινα, καὶ μυθεύσασθαι 497.
 περὶ Φοίβου Ἀπόλλωνος καὶ μαντείας 498.
 περὶ τῆς Κασταλλας πηγῆς 499.

περὶ Δάφνης 499.
 περὶ τῆς Δωδωναίας δρυὸς, καὶ τῶν ἀνιπτόδων Σελ-
 λῶν, καὶ τῶν μαντοφορομένων γυναικῶν, καὶ
 περὶ τοῦ λέβητος 500.
 περὶ Ἀμμωνος τοῦ κενεγράφου 501.
 περὶ Βραγχιδῶν καὶ Ἐπιδαύρου *ibid.*
 περὶ Κελεοῦ καὶ Τριποτόλου καὶ τῶν κρυπτῶν τε-
 λετῶν, καὶ Πλούτωνος, καὶ Περσεφόνης, καὶ Ἐλευ-
 σίνος *ibid.*
 περὶ αὐλῶν καὶ Φρυγίων 502.
 περὶ τῶν Κορυθάντων καὶ τῆς Διδὸς κλοπῆς, καὶ τῶν
 ἐν ὄπλοις μαινομένων, καὶ πυρρῆτικῆς ὀρχήσεως
 503.
 περὶ Διονύσου καὶ Βακχῶν, καὶ Σειληνῶν καὶ τοῦ
 μηρῆς ὀδίνων 504.
 περὶ Ἐκάτης καὶ τῶν κακῶν αὐτῆς φασμάτων 505.
 περὶ τοῦ Μιθραίου ναοῦ καὶ τῶν κολάσεων 506.
 περὶ τῆς γαλατίας ἀλλαγῆς *ibid.*
 περὶ Νεῖλου καὶ τῶν ἀνδρογύνων αἰσχυνῶν 507.
 περὶ Ἰσίδος τῆς καὶ Ἰούς *ibid.*
 περὶ Ὀστριδος *ibid.*
 περὶ Σαράπιδος 508.
 περὶ τοῦ πολυσάρκου μόσχου, καὶ Ἄπιδος, καὶ τῆς
 Μεμριτιῶν ἀνοίας *ibid.*
 περὶ Λακαίνης, καὶ τῶν ἐπιδωμιῶν μαστιγῶν *ibid.*
 περὶ τοῦ Γετικοῦ Ζαλμῶζου καὶ Ἀδάριδος 509.
 περὶ τῆς Ταύρων ξενοκτονίας 510.
 περὶ τοῦ ἐρασθέντος μειρακίου τοῦ Διονύσου *ibid.*
 περὶ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῶν πορνικῶν μυστηρίων
ibid.
 περὶ κερδάλης καὶ Αἰνδου 511.
 περὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ τῶν Αἰτναίων κρατήρων
 512.
 περὶ Ἡρακλέους καὶ Νέσσου *ibid.*
 περὶ Τροφωνίου καὶ Ἐμπεδοτίμου *ibid.*
 περὶ Ἀρισταίου 513.

Ἄλγος ξε'.

Περὶ τοῦ ἱστοῦ Πηνελόπης 513.
 περὶ Ἐκάτης καὶ Ἑλένης 514.
 περὶ Ἀδωνίδος κήπου *ibid.*
 περὶ τοῦ κολοῦ 515.
 περὶ τῶν ἐταίρων Ὀδυσσεύς, καὶ τῆς Κίρκης καὶ
 περὶ τῶν χοίρων 516.
 περὶ Πανδώρας καὶ τοῦ κλαπέντος πυρός. p. 188.
 περὶ τῆς ἀπάτης Εὔας *ibid.*
 περὶ Δανάης 517.
 περὶ τῆς τοῦ Πανδῆος κατὰ τὰ βρη Ἰδης φωνῆς *ibid.*
 περὶ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ ὀλεθροῦ εἰδύλου φωνῆς *ibid.*
 περὶ τῆς ἐπιμανείσης τοῖς ποταμίους ρεύμασιν 518.
 περὶ τῆς ξυλίνης δαμάλεως *ibid.*
 περὶ Ὀρφέως *ibid.*
 περὶ τοῦ τῆς Ἀφροδίτης κεστοῦ 519.
 περὶ Κελτῶν καὶ τοῦ Ἰήνου ποταμοῦ 521.
 περὶ τῆς Ἐσθήρ καὶ τοῦ ἐπαινετέου καλλωπισμοῦ
 αὐτῆς *ibid.*
 περὶ τῆς Ἰεζάβελ τῆς πόρνης καὶ τοῦ σιδησμοῦ αὐ-
 τῆς 522.

Ἄλγος ξς'.

Περὶ Χείρωνος καὶ Ἀχιλλεύς 524.

Ἄλγ. ξζ', ζη'.

Περὶ τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ἀρεθούσης πη-
 γῆς 525.

Ἄλγ. ξθ' καὶ σ'.

περὶ τοῦ ζήλου Φινεὶς τοῦ ἱερέως 527.
 περὶ Μωυσέως καὶ τοῦ Αἰγυπτίου οὐ ἀνεῖλεν 528.
 περὶ τοῦ πολυπλανήτου Εὐρίπου 529.

Ἄλγος σα'.

Περὶ Ἰώδ τοῦ δικαίου καὶ τῆς νίκης αὐτοῦ 529.
 περὶ Λαζάρου τοῦ τετραμήρου *ibid.*
 περὶ τοῦ παραλύτου *ibid.*
 περὶ τῆς Χανααναίας 530.
 περὶ τῆς ἐν τῷ πλοῦ καθευδήσεως Ἰησοῦ *ibid.*

Ἄλγ. σβ', σγ', σδ', σε', σς'.

Περὶ τῆς ἰσχύος Σαμφῶν καὶ τῶν τριγῶν 530.
 περὶ τῆς φλογίνης ρομφαίας 531.
 περὶ Μερβῆς τῆς πηγῆς *ibid.*

Ἄλγ. σζ', ση'.

Περὶ Ἐλικῶνος, δαφνῶν, καὶ τριπόδων 532.

Ἄλγος σθ'.

Περὶ Ἐπικτήτου καὶ Ἀναξάρχου 532.

Ἄλγ. π', πα', πβ'.

Περὶ τοῦ τείχους Βαθυλῶνος ἐν ᾧ περὶ τῶν Ἑπτα-
 πύλων καὶ Ἑκατονταπύλων 533.
 περὶ τῶν πυραμιδῶν *ibid.*
 περὶ τῶν διὰ γῆς ἐλασθεῖσων νηῶν *ibid.*

Ἄλγος πγ'.

Περὶ τῆς βροντῆς καὶ ἀστραπῆς, καὶ τῶν Κυκλώπων,
 καὶ περὶ Ὀδυσσεύς 535.

Ἄλγ. πδ', πε'.

Περὶ Ταντάλου 537.
 περὶ τοῦ χειρομένου ἦπαρ Προμηθέως, καὶ περὶ
 Τίτυου *ibid.*
 περὶ τῶν ἐν ἔδου κολάσεων *ibid.*
 περὶ τοῦ λίθου Σισύφου 539.

Ἄλγ. πς', πζ'.

Περὶ Χαρίτων καὶ Μουσῶν 539.
 περὶ τοῦ Ἥλυσιου χώρου, καὶ ἀσφοδελῶν λειμῶνων,
 καὶ περὶ Μίνως καὶ Ραδαμάνθους *ibid.*

Ἄλγ. πη', πθ', ι', ια', ιβ', ιγ', ιδ', ιε', ις', ιζ'. p. 215.

Ἄλγος ιη'.

Περὶ τοῦ ἐκ θρήνου δένδρου 540.
 περὶ τῆς βυσσῆς πηγῆς τοῖς ὄδυρομένοις *ibid.*

Ἄλγ. ιθ', ς', ρα'.

Περὶ Σάρβας καὶ Ἀβραάμ 541.
 περὶ Ἄννης καὶ Σαμουὴλ 542.
 περὶ Ἄννης τῆς μητρὸς τῆς Θεοτόκου *ibid.*
 περὶ Ἐμπεδοκλέους καὶ τῶν κρατήρων *ibid.*
 περὶ Σωσάννης, καὶ Μαρίας, καὶ Ἄννης *ibid.*
 περὶ Ἡρακλέους, Ἐμπεδοτίμου, Τροφωνίου, Ἀρι-
 στέως 543.
 περὶ τῆς σκιάδους θυσίας *ibid.*
 περὶ Ἐνώχ *ibid.*
 περὶ Ἀβραάμ *ibid.*
 περὶ τῆς Ἰεφθάε θυσίας *ibid.*
 περὶ τῆς στήλης τοῦ Ἐξελίτου καὶ Λεύκωκος 545.
 περὶ Σάρβας καὶ Ἰσαάκ *ibid.*

Ἄλγ. ρβ', ργ', ρδ', ρε', ρς', ρζ', ρη', ρθ', ρι', ρια',
 ριβ', ριγ', ριδ'.

Περὶ τῶν ἐπτά θεαμάτων 546.
 περὶ τοῦ Μωυσέως τάφου 547.
 περὶ τῶν στηλῶν Ἡρακλέους, καὶ τῶν ἔργων Ἦτου
 καὶ Ἐφιάλτου τῶν γιγάντων *ibid.*
 περὶ Κύρου τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ τάφου 548.
 περὶ τῆς βουκτασίας 549.
 περὶ τοῦ Πειρίθου, καὶ Περσεφόνης, καὶ Ἀπόγων,
 καὶ Μελαμπύγων 550.
 περὶ τοῦ ἐπικλύσαντος Λυδίοις χρυσοῦ *ibid.*

Ἄλγ. ρις', ρις', ριζ'.

Περὶ τοῦ ζήλου Μωυσέως καὶ τῆς πρὸς Θεὸν τιμῆς
 553.
 περὶ Δαβὶδ καὶ τῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ κολάσεως ἐπὶ
 τοῖς ἐπταισμένοις *ibid.*
 περὶ Ἐλισαίου καὶ τῶν ἀναιρεθέντων παιδίων ὑπὸ
 θηρίων 554.

Ἄλγ. ριη', ριθ'.

Περὶ Στωϊκῶν καὶ τῶν Πυρρῶνεσιων πλοκῶν 555.
 περὶ τοῦ Σινωπέως τοῦ κυνός, ἐν ᾧ περὶ Διογένηος
 καὶ Σωσάτου τῶν φιλοσόφων 557.

περὶ Κράτητος τοῦ Θηβαίου ἡΐ8.
 περὶ τοῦ πλείοντος Ἀντισθένης φιλοσόφου, καὶ τοῦ
 εἰς τριδώνιον περιστήναι αὐτόν *ibid.*
 περὶ τοῦ τὴν οὐσίαν τοῖς συγγενέσι παραχωρήσαντος
ibid.
 περὶ τοῦ τὴν ὑπαρξιν εἰς μίαν βῶλον χρυσίου συνα-
 γαγόντος καὶ βεβληκότες εἰς θάλασσαν 559.
 περὶ τῶν σησαμοῦντων κριθίνων ἄρτων, καὶ τῆς φυ-
 γούσης σέρβης ἐκ μέσου τῶν ἡδυσμάτων *ibid.*
 περὶ Κλεάνθους τοῦ φιλοσόφου 560.
 περὶ Σωκράτους καὶ τῶν Χαρμίδων *ibid.*
 περὶ Ἀλκμαίωνος 561.
 περὶ Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου καὶ Διονυσίου τοῦ τυ-
 ράννου 562.
 περὶ Ξενοκράτους, καὶ τῆς Διογένους στωμυλίας
 564.
 περὶ τῆς γυναικείας στυλῆς, ἧς Ἀρχέλαος δωρεῖται
 τῷ Πλάτῳ 565.
 περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀρχελάου, καὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐ-
 ριπίδου 566.
 περὶ Λυσιμάχου *ibid.*
 περὶ Πύρρου καὶ Φαθωρίνου 567.
 περὶ Φοίβου μαντευομένου 568.
 περὶ τοῦ Μίδου *ibid.*
 περὶ Θεόγνιδος καὶ ὧν τῷ Κύρῳ νομοθετεῖ *ibid.*
 περὶ τῆς εὐχῆς τοῦ Μίδου, καὶ τῆς κακίστης τοῦ ζῆν
 ἀπαλλαγῆς *ibid.*
 περὶ τοῦ λέγειν Ὀμηρον ὡς ἀρετὴ τοῖς χρήμασιν
 ἔπεται 569.
 περὶ Ἀδάμ καὶ τῶν ἐλπιζομένων ἡμῖν ἀγαθῶν
ibid.
 περὶ Ἐδέμ καὶ τοῦ εὐθαλοῦς παραδείσου καὶ τῶν ὄ-
 ποταμῶν *ibid.*
 περὶ τῆς κλήσεως Ἀβραάμ, καὶ κληρονομίας p. 247.
 περὶ τῆς εὐχῆς Ἰακώβ 570.
 περὶ Μωϋσέως, καὶ τῆς κληρονομίας τῶν υἱῶν
 Ἰσραήλ, καὶ περὶ Λευιτῶν *ibid.*
 περὶ Ἰωναδὰβ 571.
 περὶ Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου *ibid.*
 περὶ Ἐλισσαίου καὶ τῆς μηλωτῆς *ibid.*
 περὶ Σαμουὴλ, καὶ τῆς ἐκκλησίας Ἰσραήλ, καὶ τῶν
 θαυμάτων *ibid.*
 περὶ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου 572.
 περὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου, καὶ τοῦ διὰ τέχνης πο-
 ρισμού αὐτῷ 573.
 περὶ τοῦ θερμίους τρέφεσθαι τὸν ἀπόστολον Πέτρον
ibid.
 περὶ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου καὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάν-
 νου *ibid.*
 περὶ τοῦ προσελθόντος τῷ Ἰησοῦ νεανίσκου *ibid.*
 περὶ Ζαχαρίου τοῦ τελώνου *ibid.*
 περὶ τρυφῆς καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἦτοι τῆς Κύπριδος
 575.
 περὶ τοῦ τὸν νέον τρυφῶντα μεμψαμένου φιλοσόφου
ibid.
 περὶ τῆς πρὸς τὴν σάρκα διαλέξεως τῶν Στοικῶν
ibid.
 περὶ Κερκιδᾶ *ibid.*
 περὶ Σαρδαναπάλου τοῦ Νίνου 576.
 περὶ τῆς διψῆς Δαβὶδ καὶ τῆς ἐγκρατείας *ibid.*

περὶ τῆς ἐγκρατείας Δανιὴλ καὶ τῶν τριῶν παίδων
 577.
 περὶ τῆς νηστείας Ἰησοῦ, καὶ τοῦ πειρασμοῦ *ibid.*
 περὶ τῶν προσφαγεῖσιν Ἀθηναίων παρθένων, καὶ
 Θεανούς τῆς Πυθαγορίας *ibid.*
 περὶ τῆς προθυμίας Μενονικεύς τοῦ Θηβαίου *ibid.*
 περὶ τοῦ πηδῆματος Κλεομβρότου 578.
 περὶ τοῦ σκέλους Ἐπικτήτου *ibid.*
 περὶ τοῦ πτισμοῦ Ἀναξάρχου *ibid.*
 περὶ τοῦ κωνείου Σωκράτους *ibid.*
 περὶ Πίσσης, καὶ κόνεως Δελφικῆς, Νεμέας, καὶ πύ-
 ττος τῆς ἰσθμίας, καὶ τῶν δυστυχῶν ἐφήδων *ibid.*
 περὶ Ξενοκράτους, καὶ τῆς προσριφείσης αὐτῷ πόρ-
 νης, καὶ τῆς ὄσφαγίας 579.
 περὶ Ἐπικούρου καὶ ἡδουῆς *ibid.*
 περὶ Πολέμμωνος *ibid.*
 περὶ Δίωνος 580.
 περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν θυγατέρων Δαρείου *ibid.*
 περὶ Γανυμήδους, καὶ τῆς Διὸς εἰς αἰτὸν μεταβολῆς
ibid.
 περὶ τῆς εἰς πάντα τοῦ Διὸς μεταβολῆς διὰ γυναικας
 581.
 περὶ Ἀφροδίτης καὶ ἡδονῆς, καὶ ὧν αὐτὴν καλοῦσιν
ibid.
 περὶ τῶν μυστηρίων Ἐλευσίνος, ὧν παρὰ τῆς Δημῆ-
 τρας ὁ Κελεὸς μεμάρθηκε καὶ Τριπτόλεμος *ibid.*
 περὶ Διονύσου καὶ Πολυῦμνου *ibid.*
 περὶ Ἐρμαφροδίτων Πάνων 582.
 περὶ τραγοσκελῶν θεῶν καὶ παρθένων αἰσχροῶν *ibid.*
 περὶ Φειδίου, καὶ τῆς ἐν δακτύλῳ γραφῆς *ibid.*
 περὶ τῆς ἐν τῷ θηρίῳ εὐφροσύνης, καὶ τῆς δεσποί-
 νης Ἑλλάδος τῆς αἰσχροῦς Λαίδος 583.
 περὶ τῶν νέων Ναζιραίων ἦτοι ἀσκητῶν *ibid.*
 περὶ τῆς ὀσίας Θεκλής τῆς μάρτυρος *ibid.*

Λόγος ρκ'.

Περὶ Ἀνανίου καὶ Σαμφείρας 583.

Λόγος ρκα', ρκβ'.

Περὶ τῆς τοῦ διαβόλου ἐκπτώσεως 583.
 περὶ τῆς ἐκπτώσεως Ἰούδα *ibid.*
 περὶ τῶν θηρίων ὧν εἰργεῖ ὁ θεὸς νομοθετῶν *ibid.*
 περὶ Ἠλιοῦ, καὶ τῆς φιλοξένου χήρας 584.
 περὶ τῶν ε' ἄρτων *ibid.*
 περὶ τῆς ἐκ Σοδόμων φυγῆς *ibid.*
 περὶ Ἀχαρ καὶ τῆς χρυσῆς γλώσσης *ibid.*

Λόγος ρκγ', ρκδ', ρκε'.

Περὶ τοῦ τῶν μαθητῶν σώματος 584.
 περὶ Μωϋσέως, Ἀαρῶν, Δαβὶδ, Σαμουὴλ, Πέτρου τε
 καὶ Παύλου, ἐν ᾧ καὶ περὶ πρῶτοντος *ibid.*
 περὶ Σαμουὴλ καὶ Σαούλ 586.
 περὶ τῆς Παύλου παρῆρησίας, καὶ τῆς Πέτρου ταπει-
 νοφροσύνης 591.
 περὶ Δαβὶδ καὶ Ἀδουσσαλὼμ καὶ Ἰωάβ *ibid.*
 περὶ Δαβὶδ καὶ Σεμμελ *ibid.*
 περὶ τῆς ἀκακίας Στεφάνου 592.
 περὶ τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ μακροθυ-
 μίας 593.
 περὶ τοῦ Σταγειρίτου 594.
 περὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Παρμενίωνος *ibid.*

Reliqua desunt.

NICETÆ DAVIDIS

PARAPHRASIS

CARMINUM ARCANORUM S. GREGORII NAZ.

CURA ERNESTI DRONKE E CODICE CUSANO EDITA.

(Gottingæ 1840, 4°.)

PRÆFATIO.

Causam hujus libri emittendi dedit mihi codex bibliothecæ Cusanæ, qui, cum Nicetæ Davidis commentarium in omnia S. Gregorii Nazianzeni carmina, quæ ille sibi interpretanda delegit, totum contineat, ita comparatus est, ut controversiam de scriptore ejusque opere dirimere posse videatur. Etenim in magno scriptorum numero qui nomen Nicetæ ferunt (v. catalogum eorum in Fabricii Bibl. Gr. vol. VII, p. 747 ed. Harles.), duo sunt qui interpretationes in nonnulla Gregorii Nazianzeni opera scripserunt, alter Nicetas David, alter Nicetas cognomine Serron sive Serrariensis. De Niceta Davide, qui philosophus, historicus et rhetor appellatur, egit Martinus Hankius in libro De Byzantinarum rerum scriptoribus, c. 46, p. 258 sqq., a quo sua habet Fabricius l. l. Episcopus fuit Dadybræ (a), quæ urbs sita erat in Paphlagonia, unde Dadybrenus vel Paphlago cognominatur. Vixit sæculo nono, sed quo anno natus aut mortuus sit, ignoramus. Hoc constat eum mortem obiisse post annum 880; nam irruptionem illis temporibus a Saracenis in Siciliam factam atque eversionem Syracusarum ipse narrat in Vita Ignatii patriarchæ Cplitani. Præter Vitæ SS. Hyacinthi et Eustachii editas a F. Combefis. et præter Vitæ S. Ignatii patr. Cpl. actis concilii Cplitani quarti quod dicitur œcumenicum octavarum insertam scripsit interpretationem sive metaphrasim τῶν ἀποφθέτων ἐπὶ τῶν Gregorii Nazianzeni. Nicetas vero Serrariensis, qui ex episcopo Serrarum in Macedonia prima metropolita Heracleæ Ponti in Thracia factus sæculo undecimo ad finem vergente floruit (v. Fabricii Bibl. Gr. VIII, 431, et Creuzeri Meletemata e disciplina antiq., 1, 14), commentarium scripsit in sedecim orationes ejusdem theologi. Sed cum eodem appellentur nomine, factum est, ut etiam metaphrasis illa quæ est Davidis tribueretur Serrariensi (v. Creuzeri l. l. p. 59, n. 1, et Schæll. Histor. litt. Græc. ed. germ. cur. Schwarzio et Pindero, III, 176, n. 4); quod non miramur; nam neque primi editores neque postea quisquam quod sciam diligentius hanc rem investigavit. Fortasse hoc ζήτημα jam persolverunt monachi ordinis S. Benedicti, novissimi operum Gregorii Nazianzeni editores; sed editione eorum interrupta totus apparatus in secundam et tertiam partem latet in scriniis nescio cujus bibliothecæ (b).

Primum sub Nicetæ Davidis nomine prodiiit exegesis in Tetrasticha et monosticha Venetiis apud Franc. Zanetum a. 1563; hanc vero interpretationem non esse Nicetæ infra docebo. Tum Jacobus Billius archimandrita Michaelinus partem commentarii e codice cardinalis Sirlæti Latine edidit Parisiis a. 1575; sed auctorem modo Cyrum Dadybrensem modo Cyrum Nicetam Dadybrensem nominat, quod male fecit; nam κύριος non est nomen proprium sed honoris titulus pro κύριος; v. Barthii Advers. p. 1393, quem testem citavit Fabricius VIII, 431, et Villosion Notices des manuscr. de la Bibl. nation., VII, 422, Jacobio laudatus in indice Anthologie palatinæ, et Creuzeri Melet. I, 14. Præterea illum codicem, ex quo Billius commentarium in Tetrasticha edidit et qui diversus esse videtur a Sirlætiano, interpolatum fuisse conjicio ex iis quæ leguntur ad Tetrasticha 8, 11, 37, 47.

Dum Billius in Gallia novam Gregorii Nazianzeni operum editionem adornat, eundem laborem in Germania suscepti Joannes Leuvenclaus, atque is jam ante Billium verterat commentarium in sententias τετραστιχους, verum casu aliquo amiserat interpretationem neque ipsi ad manus fuit exemplar Græcum, de quo mora institui posset, ut ipse fatetur in præfatio tom. III editionis Latine, quæ prodiiit Basileæ ex officina

(a) Excidium urbis narratur in Nicetæ Choniatae Historia imperii Alexii Comneni, Isaaci Angeli fratris, I, 7, p. 824 ed. Imm. Bekkeri.

(b) Utrumque Nicetam pro uno et eodem habuerunt Benedictini editores. Vide præcedentis voluminis col. 17. EDIT.

Heroagiana per Eusebium Episcopium a. 1571 : sed quod rei caput est, scriptorem recte nominat Nicetam Davidem. Non multo post ex libro manuscripto bibliothecæ Augustanæ Græcæ paraphrasim in sex carmina Arcana sive in versus 482 (sunt vero numero 485) edidit Dav. Hæschelius Lugduni Batavorum a. 1591, quæ editio repetita est ab Joan. Hornschuchio Lipsiæ a. 1645; quos libros cum videre nondum mihi contigerit, nihil de metaphrasi quam continent statuere possum. Atque ex illo tempore res intacta mansit, donec ad quæstionem dissolvendam me impulit ille codex quem jam descripturus sum.

Ad ripas Mosellæ amænissimas, prope vicum Cues, domus est alendis senibus presbyteris a Nicolao Casano illo cardinale doctissimo exstructa, in cujus bibliotheca bona pars librorum, quos Nicolaus aut ipse scripserat aut in itineribus collegerat, adhuc asservatur, quanquam sæpe est spoliata. Numerus quidem librorum exiguus est, sed reperiuntur inter eos etiam boni et digni qui innotescant, licet non tales, quales se ibi reperitum esse speraverat Andr. Guil. Cramerus, cujus hac de re lepida exstat narratio in ipsius Chronicis domesticis, p. 145 sqq. De libris enim qui ad jus spectant meliora edocti sumus ab Eduardo Böcking jcto Bonn. v. d., v. Frid. Car. a Savigny librum Geschichte des römischen Rechts, etc., III, 8, ed. sec. Inter Græcos autem libros manuscriptos, quorum copia mihi nuper facta est per Martinium, v. rev., illius domus præfectum, fuit etiam codex, qui totam Nicetæ Davidis metaphrasim continet in omnia Gregorii Nazianzeni carmina, quæ ille interpretatus est. Membranaceus est atque ex foliis 138 formæ quadratæ constat; scriptus est ni fallor sæculo xi vel xii calligraphice, non tachygraphice quod vocant, summa litterarum elegantia summaque diligentia. Stiglis nullis usus est librarius; pauca tantum vocabula per abbreviaturam scripta sunt ut Ἰησοῦς, Χριστός, θεός, πνεῦμα, πατήρ, μήτηρ, ἄνθρωπος, σωτηρία et ab his derivata. Accentuum ratio eadem fere est quæ hodie observatur; quod ad spiritus attinet, duo rho deinceps posita nunquam illos sibi inscriptos habent, ut et in aliis codicibus et nunc scribitur; v. Bast. Comment. palæogr., 733. Iota quod subscriptum dicimus nunquam infra lineam, raro in ipso versu ponitur, plerumque omissum est, sed sunt verba quæ nunc caret tota subscripto, et in codice illud habent, ut ζῶον pro ζῶον, de qua scribendi ratione v. Bast. l. l. 719. Particulæ quædam compositæ per partes acerbuntur, v. c. ἔν' ἄν, ἐπ' ἦν, ἐπειδ' ἄν contra præpositio κατὰ cum quibusdam substantivis sæpe in unum vocabulum conjungitur, v. c. καταφύσιν. Itacismi vestigia pauca reperiuntur.

Folium primum incipit colore rubro : Νικήτα τοῦ καὶ δᾶδ δούλου τῷ χῦ τοῦ φιλοσόφου ἐξήγησις τῶν ἀπορρήτων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ λόγος α'. Προοίμιον. Οἱ μὲν παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφώτατοι εἶναι δέξαντες καὶ λογιώτατοι ἦνίχ' ἄν ταῖς ὑπὲρ τὸ βλεπόμενον καὶ τὴν αἰσθησιν θεωρίας, κτλ. Pag. 4, Περὶ ἀρχῶν. Οἱ τῆς κοσμικῆς σοφίας τὴν ἀκροτάτην καταλαβεῖν κατοιοῦμενοι περιωπὴν πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα εἰς τρεῖς τὰς κυριωτάτας καὶ πρωτίστας αἰτίας καὶ ἀρχὰς ἀναφέροντες ἐκπορροφούνται· ταύτας δὲ νοῦν καὶ ὕλην καὶ εἶδος καλοῦντες συνάρχους καὶ συναετίους τῶν πάντων ὑποτίθενται, κτλ. Pag. 16, Ἐξήγησις τῶν ἀπορρήτων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ λόγος β' Περὶ Υἱοῦ. Ἐκθέμενος περὶ ἀρχῶν ἢ ἀρχῆς, ταῦτον δὲ εἰπεῖν, περὶ τῆς τριαδικῆς μοναρχίας ὁ θαυμάσιος ἐπιτομώτατα διαλαβῶν καὶ τοὺς μὲν ἐριστάς εἰς διαλογισμοὺς παντάπασιν ἀφεῖς, κτλ. Pag. 30, Λόγος γ' Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Θεολογήσας ὁ θεοληπτότατος περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὅσα ἐξῆν αὐτῷ διειπεῖν ἐν ἀφράτῳ γοργότητι καὶ συντομίᾳ διὰ τῶν προπεποιημένων ἡρωϊκῶν ἐπῶν νῦν δὴ ἐπομένως, κτλ. Pag. 45, Περὶ κόσμου λόγος δ'. Pag. 61, Περὶ προνοίας λόγος ε'. Pag. 78, Περὶ τῶν λογικῶν οὐσιῶν λόγος ζ'.

Igitur ex hoc codice primum intelligimus, quot carmina Nicetas interpretatus fuerit; sunt autem præter tetrasticha numero xv; deinde numerum carminum, quæ ἀπόρρητα nominaverit, aliquanto majorem esse quam Billii numerum. Is enim octo tantum carmina ita inscriptis neque quidquam de hac re monuit, quanquam totum Nicetæ commentarium in manibus habuisse videtur sive in uno codice, cardinalis Sirléti codicem dico, sive in pluribus repertum, nam in annotatione respicit ad commentarium non solum in octo illa carmina, sed etiam in septem reliqua atque commentarium in Tetrasticha totum vertit. Ipsum vero Nicetam hæc carmina ἀπόρρητα appellasse, docere mihi videntur quæ de suo proposito scribit in proœmio fol. 2 v. cod. : Δι' ὃ καὶ ἡμεῖς οἱ πάντων ἔσχατοι καὶ μικρότεροι πρὸς τὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς προεσυτέρους καὶ διδασκάλους; τετιμημένον ἡμῖν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον τὸν νοῦν ἐπερῖδοντες ὡς τῆς ἡμετέρας καθηγεμόνα ψυχῆς καὶ ὡς περισσοτέρως; ἐκ τῶν αὐτοῦ θεολογιῶν οἰκοδομοῦμενοι ὀλλῆρους τινὰς ἐκ τῶν αὐτοῦ δυσφράστων καὶ δυσθεωρήτων λόγων ἦτοι θεοφράστων ἐπὶ τὰ ἀπορρητότερα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνεπίστα εἰς ἐξήγησιν προεθήκαμεν ἑαυτοῖς. Cum his compara quæ pag. 152 (col. 743) hujus libri leguntur. Cæterum ne illa quidem carmina, quæ Billius cognomine τῶν ἀπορρήτων insigniuit, in omnibus codicibus ita esse inscripta testatus est Carolus Bened. Hase, qui vir clarissimus et doctissimus a me rogatus, cum essem memor eorum quæ legi in præfatione ad Leonem Diaconum pag. xxix ed. Bonn., qua est humanitate in meum usum contulit omnes bibliothecæ Regiæ Parisiensis codices. Neque illam inscriptionem habet codex carminum Gregorii Bodæianus, quem Gaisfordius descripsit in Catalogo sive Notitia manuscriptorum qui ab E. D. Clarke comparati in bibliotheca Bodleiana asservantur p. 1, p. 23 sqq. Sed utcumque est, præter hæc carmina se alia nulla interpretatum esse ipse Nicetas affirmat in commentario ad Tetrasticha, v. pag. 151 (col. 757). Ex illis verbis jamdudum verisimile mihi videbatur interpretationem monostichorum atque

epigrammatum in laudem Basilii Magni, quæ Nicetæ Davidi in editione Veneta tribuitur, ipsius opus esse non posse; et Nicetam revera neque hujus auctorem esse neque interpretationis Tetrastichorum, quæ sub ipsius nomine in eodem libro etiam nunc circumfertur, (utraque autem ejusdem scriptoris est), postea ex ipso libro didici, quem bibliotheca Gottingensis intercedente E. L. a Lentsch v. d. mihi suppeditavit (a). Scilicet illos commentarios confecit Zonaras, ut ipse fatetur in proæmio fol. 3, ita tamen ut Nicetæ interpretationem longiore verborum circumscriptione utens etiam locis ex sacra Scriptura adhibitis sæpe augetet atque amplificaret, quin totas Nicetæ periodos suæ paraphrasi intexeret. Interdum duæ interpretationes exstant, quarum altera inscripta «ἑλλως» pars est interpretationis Nicetæ; nonnunquam varias quoque lectiones Zonaras notavit atque omnino potius grammaticæ partes agit quam interpretis; singula enim verba explicantur iisdem fere verbis quæ leguntur in ipsius atque aliorum textibus. In dissertatione supra laudata exhibui tales locos, qui non sine fructu conferri possint ab iis quibus lexica Græca curæ sunt. Hoc autem opusculum Zonaras senex composuit per otium, quo fruebatur monachus et quo usus est ad alios libros scribendos, de quibus vide Tittmanni prolegomena ad Zonaræ Lexicon, p. LXV. Sed redeo ad Nicetæ Davidis commentarium.

Cum ad patefaciendam Gregorii mentem sæpe abstrusam vere prosit, Billius autem singulis tantum locis eo in sermonem Latinum converso usus sit excepta interpretatione Tetrastichorum quam integram vertit: equidem, et quia Nicetæ oratio est satis elegans et munda, et ne quid justæ carminum interpretationi detrahatur, e codice Cusano Græcum commentarium typis describendum curavi omissa illa parte quam Dav. Hæschelius edidit. Textum codicis dedi integrum; nam sunt loci qui emendatione egeant, sed sine ope alterius libri corrigi non possint. Attamen sex illa carmina, quippe quæ cohæreant cum cæteris, ad eundem codicem recensita sine commentario post Nicetæ librum posui (b).

His addidi selecta quædam carmina, quæ reperiuntur in codice Gudiano Græco 97. Hunc enim codicem, de quo v. Fr. Ad. Eberti librum de bibliothecæ Guelferb. codd. Gr. p. 84 Schæremannus v. d. illius bibliothecæ præfectus ad me misit, cum in eo esset unum carmen, quod Nicetas inter arcana relatum interpretatus est. Hac vero occasione data etiam reliqua carminâ contuli. Periphrasis quam idem codex præbet ita est instituta, ut singuli versus explicentur verbis synonymis.

Reliqua subsidia quibus usus sum in textu carminum constituendo hæc sunt. Editio Aldi, qui primus maximam carminum partem edidit a. 1504. Nicetæ paraphrasis (Gr.) edita Venetiis a. 1563, de quo libro vide supra. Tetrastichorum editio cura Erhardi Hedenecci Basileæ a. 1577; denique Gregorii Naz. opera cum comm. Jacobi Billii, Coloniae, sumptibus Weidmanni 1690. Billius quanquam plures habuit codices, plerumque tamen sequitur Aldum ita ut nonnunquam errores quos emendaverat Aldus repeteret; atque in illa editione Coloniensi sive Lipsiensi typographi a vera scriptura sæpe denuo aberraverunt.

Scr. Confluentibus id. Jul. a. 1840.

(a) Librum in his regionibus rarissimum descripsi in dissertatione de Niceta Davide et Zonara pag. 9.

(b) Hæc nobis Gregorii integri editoribus erant omittenda. Ex his etiam versibus quos sibi explicandos assumit Nicetas, nonnisi primum retinimus, cum reliquos ad manum habeat Lector in nostra editione. Præterea Ernesti Dronke V. D. adnotationes quæ tantum ad Billii editionem spectant, cujus vitia cura qua par erat in nova Maurina recensione sunt emendata, cum jam parum aut nihil utilitatis habeant, ut plurimum omitimus. Edit.

NICETÆ DAVIDIS

PARAPHRASIS CARMINUM ARCANORUM S. GREGORII NAZ.

Νικητα τοῦ καὶ Δαυὶδ δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ φιλοσόφου, Ἐξηγησις τῶν ἀπορρήτων τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπιτῶν. Περὶ ψυχῆς (1) λόγος ζ'.

Ἐπομένως μετὰ τὴν τῶν οὐρανίων καὶ λογικῶν φύσεων καὶ ἀσωμάτων θεωρίαν, ὁδῶν προβαίνων ἐπὶ τὴν ταπεινότεραν καὶ προσυλωτέραν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐσίαν, τὴν θεωρίαν καὶ θεολογίαν, ὁ Θεολόγος:

Nicetæ qui et David, servi Jesu Christi, philosophi, commentarius arcanorum S. Gregorii Theologi carminum. De anima sermo 7.

Consequenter caelestium et rationabilium naturarum et incorporearum post contemplationem iter pergens, ad contemptibiliorem et materiae viciniorum humanæ animæ substantiam, contemplatio-

(1) Περὶ ψυχῆς. Edit. Billii Colon., II, p. 170; edit. Leuvencl., p. 1017 (Ed. nov. p. 244).

nem et theologiam Theologus transtulit spiritus et expositis primum eorum qui foris sunt sententiis et quasi nugas esse convictis; sic veram secundum Ecclesiam et Scripturas pure dedit doctrinam. Porro simplicibus admodum et a Deo vere inspiratis ratiociniis in initio disserens sic dicit :

- 1 *Anima, status est Dei, missionemque celestis*
2 *Pertulit cum terrestri, etc.*

Sicut in aliis affirmans theologus quod de materia quidem corpus sumpserit Deus, de seipso vero spiraculum, pronuntiat Creatorem condidisse hominem mixtum, sic et nunc in superioribus versibus affirmat animam emanationem esse Dei et spiraculum, quam ideo probat celestem quidem, sed patientem vel sustentem terrestri corporis commixtionem aut conjunctionem, et sicut lumen quoddam intelligens occultam esse et unitam carni sicut in caverna inclusam. Sed nihilominus divinæ cum sit naturæ, immortalis et incorruptibilis vere est. Non enim, inquit, dignum erat magni Dei cum sit imago, ipsam una cum reptilibus irrationalibusque bestiis mori et foede dissolvi, etiamsi peccatum illam cogat ad mortem et corruptionem.

- 7 *Neque ignis fervidi natura est, etc.*

Philosophorum qui dicuntur exoterici, alii ignem substantiam contenderunt animæ, alii aerem, alii sanguinis fontem per carnem totam currentem : nihil autem horum verum esse visum est : quomodo enim esset qui devorat ignis anima corporis quod devoratur ab ipso, qui consumit et destruit, anima ejus quod ab ipso destruitur? Sed nemo dicet aerem esse hominis animam semper respiratum et aspiratum et nunquam quiescentem; sanguinis vero fontem in omne currentem corporis membrum animam arbitrari, tanquam absurdissimum et stupidum refutare negligit. « Sed non harmonia » et quæ sequuntur. — Sed non ipsa, inquit, est harmonia elementorum e quibus coagmentatum est corpus, anima; non enim substantia quædam est producens per se ipsam elementorum compages, accidens et qualitas subsistens in hoc casu esset anima; aliter : non una est carnis et similitudinis immortalis natura. Quid enim de rebus æpius divisio ab invicem quoad substantiam? Et quid erit amplius bonis viris supra sortem insignium in malitia, si una existens compages, scilicet anima, sive optimos sive pessimos perficit? Deinde nonne irrationalibus rationabiles secundum naturam essent similes? Harmonia enim sicut in hominum, ita et in belluarum corporibus similiter conspicitur; et juxta verbum illud meliores essent omnes qui coagmentationem et corporis harmoniam sortiti essent magis egregiam et meliorem. Isti quidem talia vane de anima sermocinati

μετέθηκε νοῦς καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἕξω πρότερον δόξας προθεῖς περὶ αὐτῆς, καὶ ὡς εἰκαιουμβίας (2) ἀπελέγξας, οὕτως τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησιαστικῶς καὶ γραφικῶς ἀνεκάθηρε δόξαν· ἰσχυροτάτοις δὲ καὶ θεοπνεύστοις θεορῆμυσούναις (3) ἐν πρώτοις φυσιολογῶν οὕτω λέγει·

- 1 *Ψυχὴ δ' ἐστὶν ἄημα Θεοῦ καὶ μίξιν ἀπέτλη*
2 *Οὐρανίη χθονίου, κτλ.*

Ὡσπερ ἐν ἄλλοις θεηγορῶν ὁ θεοφάντωρ, παρὰ τῆς ὕλης μὲν τὸ σῶμα λαβεῖν τὸν Θεόν, παρ' ἑαυτοῦ δὲ πνοὴν ἐνθήμενον, μικτὸν θεοπίζει τὸν ἀνθρώπον δημιουργῆσαι· οὕτως καὶ νῦν διὰ τῶν προκειμένων ἐπιῶν θεηγορεῖ τὴν ψυχὴν ἄσμα εἶναι Θεοῦ καὶ πνοὴν (δι' ἃ καὶ οὐρανίαν ἀποφαινόμενος), ἀνατλήναι δὲ ἢ ἀνασχέσθαι τὴν τοῦ χθονίου σώματος μίξιν ἢ σύγκρασιν, καὶ ὡσπερ τι (4) φῶς νοερὸν οἷα σπηλαίῳ τῇ σαρκὶ συγκρυβῆναι καὶ συνενωθῆναι· ἀλλ' ὁμῶς θεῖα τὴν φύσιν οὕσα, καὶ ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος· ὅντως ἐπίει. Καὶ γὰρ οὐδ' ἦν, φησὶν, ἄξιον τοῦ μεγάλου Θεοῦ ταύτην εἰκόνα τυγχάνουσαν, τοῖς ἔρπετοις καὶ ἀλόγοις ὁμοίως κτηνέσιν καταθνήσκειν τε καὶ ἀκόσμως διαλύεσθαι, εἰ καὶ ἡ ἁμαρτία ταύτην ἐκιδιάζεται θανάτῳ ὑπαγαγεῖν καὶ διαφθορᾷ.

- 7 *Οὔτε πνὸς μαλεροῖο (5) πέλει φύσις, κτλ.*

Τῶν ἐξωτερικῶν φιλοσόφων λεγομένων οἱ μὲν πῦρ τὴν οὐσίαν ὑπάρχειν ἀπεφήναντο τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ ἄερα, ἄλλοι δὲ αἵματος χύσιν πᾶσαν τὴν σάρκα διατρέχουσαν· οὐδὲν δὲ τούτων εἰκοιεν ἀληθὲς εἶναι· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἴη τὸ δάπτειν τοῦ δαπτομένου, τὸ μαρτυκὸν καὶ λυμαντικὸν πῦρ τοῦ φθειρομένου θῆπ' αὐτοῦ σώματος ψυχῆ; Ἄλλ' οὐδ' ἂν τὸν ἄερα φαίη τις ἀνθρώπου ψυχὴν, ἀεὶ ἀποτινόμενον τε καὶ εἰσπνεόμενον καὶ ἡρεμοῦντα μηδέποτε· αἵματος δὲ χύσιν ἐπὶ πᾶν διατρέχουσαν μέλος τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ὑπονοεῖν, ὡς ἀλογώτατον ἢν καὶ κτηνώδες παρήσιν ἐλέγξει. « Ἄλλ' οὐδ' ἁρμονία » κ. τ. ἐξ. Ἄλλ' οὐδ' ἂν αὕτη, φησὶν, ἢ τῶν στοιχείων ἁρμονία, ἐξ ὧν τὸ σῶμα καθεστήκει, ψυχὴ· οὐ γὰρ οὐσία τίς ἐστὶν ὑφεστῶσα καθ' αὐτὴν ἢ τῶν στοιχείων κρᾶσις, συμβεβηκὸς δὲ καὶ ποιότης οὕσα, οὐκ οὐκ ἂν εἴη ψυχὴ· ἄλλως τε οὐ μὴ σαρκῶν ἐστὶ φύσις καὶ εἶδους ἀθανάτου. Πῶς γὰρ τὰ πλείωτα κατ' οὐσίαν ἀλλήλων διεστώτα; τί δὲ πλείον ἐσται τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἐπισημοτάτων ἐν κακίᾳ, ὧν μία οὕσα κρᾶσις, ἦγον ψυχὴ, ἢ κρείττους ἢ χειροῦς ἀπέτελεσεν; πῶς δ' οὐχὶ καὶ τοῖς ἀλόγοις οἱ λογικοὶ κατὰ φύσιν εἶεν οἱ αὐτοὶ; ἢ ἁρμονία γὰρ, ὡσπερ τοῖς ἀνθρώπων σώμασι, οὕτω καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων ὁμοίως ἐνορᾶται· κατὰ δὲ τοῦτον τὸν λόγον καὶ πάντες ἂν εἶεν βελτίους οἱ κρᾶσεως καὶ ἁρμονίας σωμάτων εὐμοιροῦντες εὐφροστέρας καὶ ἀμείνονος. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα περὶ ψυχῆς ἐκενολόγησαν· ἄλλοι δὲ τὰ ζωῆς αἴτια, ὧν ἀπόντων ἢ ψυχῆ τὸ σῶμα καταλείπει νεκρὸν, ταῦτ' εἶναι ψυχὴν ἀνθρώπου διωρίσαντο. « Φορδὴ δ' οὐποδὲ

(2) *Εἰκαιουμβίας*. V. de hoc vocabulo Hasium ad Leon. *Diac.* iv, p. 445 ed. Bonn.

(3) *Θεορῆμυσούναις*. Codex semper uno rho. V. Bast. *Comm. pal.*, p. 733 et 788.

(4) *Ὡσπερ τι*. Sic Codex. V. Godef. Hermannii lib. *De emend. rat. Gr.*, p. 70, et Car. Goetting. *De accent. l. Gr.*, p. 85 ed. sec.

(5) *Πῦρ μαλερόν*. V. *Ilías*, ix, 242.

σοι, κ) λέξις. Εί, ὧν ἀπόντων, ἄνθρωπος σθένεται, τοῦτο ἐστὶν αὐτῷ ψυχῇ, ὥρα σοι τὴν ἡμερήσιον τροφήν ψυχὴν σεαυτοῦ ἀποκαλεῖν· θνητὸν γὰρ ὄντα, τροφῆς ἄτερ ἀμήχανον παντάπασι ζῆν· ἔστι γὰρ παντὶ ζῶν συντηρητικὴ δύναμις ἡ ἡμερήσιος ἐδωδὴ. panem animam tuam vocare : mortalis enim cum esse : nam omni animali conservatrix est virtus quotidianus victus.

22 *Οἶδα δὲ καὶ λόγον ἄλλον, κτλ.*

Οἶδα, φησί, καὶ ἕτερον δόγμα παλαιῶν, καὶ τοῖς πάλαι μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφίᾳ ληρωδούμενον· ὅπερ οὐκ ἂν καταδιδαξαίμην, εἰκαῖον (6) καὶ ὑπόψυχρον ὄν. Φασὶ γὰρ προϋπάρχειν καθόλου τῶν ἀνθρώπων τὴν ψυχὴν, καὶ ταύτην κοινὴν εἶναι, καθὰ τῶν σωματικῶν στοιχείων ἕκαστον πᾶσιν ἀνθρώποις κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιμεριζομένην, δι' ὅλου δὲ τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς ἀέρος πλυνωμένην καὶ τῆς πρὸς τὰ σώματα δέσεως ἐφιεμένην. Εἰ δὲ τοῦτο δοθεῖη, πᾶσαν εἶναι ψυχὴν ὁμοίωτροπον, ὡς μὴ τὴν μὲν βελτίω, τὴν δὲ χείρω, καὶ τὴν μὲν εὐθεῖαν ἀνωμολογηθῆναι, τὴν δὲ δυστροπον καὶ ἀκολοῦν, ὡς ἀέρος δὲ φύσιν εἰσπνευστὴν τε καὶ ἐκπνευστὴν πᾶσι βροτοῖς καθεστάναι τὴν αὐτὴν, πάντες δὲ ἔσονται πᾶσι, καὶ ἔτι ζῶντες ἐν σώματι, καὶ γε μεταπνεόντες, εἴτουν ἀποδιοῦντες, πάντες ἐν πᾶσι κεῖσθαι ὑπονοηθήσονται, τῷ μίαν οἴεσθαι τῶν ὅλων ὑπάρχειν ψυχὴν· ἡ αὐτὴ δὲ, φησί, καὶ τοῦ ἀέρος ὑπάρχει ῥύσις ἄλλοι· ἐν ἄλλοις διαχυομένη τόποις. Εἰ δὲ λέγοις, ὡς οὐχ οὕτως ἡ ψυχὴ χεῖται ὡσπερ ὁ ἀήρ, ἐν ἐνὶ δὲ καὶ τῷ αὐτῷ χώρῳ διαμένει, πυνθάνομαί σε λοιπὸν, τί μὲν παρ' αὐτῆς μένουσα κατέσχευε, τί δὲ τὸ τοῖς μητρύοις σπλάγχνοις ζωογονούμενον ἢ κυοφορούμενον. Εἰ γὰρ ἐκτός με οὔσαν ἀποκελυμένην τοῦ σώματος καὶ ἐλευθέραν φήσειε τυχὸν ἡ ψυχὴ, ἡ μήτηρ μερίσασα προέσπασεν ἢ προσέπασατο, τί μὲν ἔσχε καθ' αὐτὸ μένον, τί δὲ τὸ ἐν κόλποις αὐτῆς ζῶν, καὶ εἰς τὸν ἐπώδυνον βίον καὶ πολύμοχθον ἐρχόμενον. Εἰ δὲ γε σὺ ταύτην καὶ πλεόνων τέκνων μήτέρα ὑποθείης, τετίμηκας ἄτιμον τιμὴν, πλεόνων ψυχῶν ταῖς δυσχερεῖαις τοῦ βίου καὶ τάλαιπωραῖς δακνομένων καὶ κολαζομένων αἰτίαν ταύτην ἀποδεικνύς.

32 *Οὐ πιτυτῶν ὄδω μῦθος, ἐτώσια παλγνια βίβλων, κτλ.*

Οὗτος μὲν, φησὶν, ὁ λόγος ὁ μίαν τοῖς ὅλοις ἀνθρώποις ἐπιμεριζόμενος, ὡς εἴρηται, ψυχὴν, ἀφροσύνης καὶ ἀνοίας μετρός· ἐτώσια δὲ καὶ μάταια καὶ παιδαριώδη παλγνια βίβλων ἀνατάττονται καὶ ὅσοι πολλὰ σώματα κατὰ τοὺς βίους τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, ἢ δι' ἀντάμειψιν ἀρετῆς ἢ δι' ἀμαρτίας ποινήν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀμείβειν ἐδόξασαν ψυχὴν. Καθάπερ γὰρ ἀνδρα τινὰ ἱματίοις περιστέλλοντες, καὶ αὐθις ἀκόσμως μετενδύοντες, καὶ ἀπὸ ἄλλου σώματος εἰς ἄλλο, οὐκ ἀνθρώπου μόνον, ἀλλὰ καὶ ζῶου ἀλόγου καὶ φυτοῦ πάλιν σῶμα μεταγίζοντες τὴν ψυχὴν, καὶ οὕτω κενολογοῦντες καὶ μάταια ληροῦντες οὐ συνιοῦσιν· καὶ ὡσπερ τὸν παλαιὸν ἐκείνον ἴξιονα οἱ μῦθοι πλάττουσιν εἰς θεὸν ἡμαρτηκότα, τροχῷ ἐνειρόμενον, καὶ ἀενάως (7) ἐν

sunt; alii vero, principia-vitæ, quibus deficientibus, anima corpus delinquit mortuum, hæc esse hominis animam affirmaverunt. « Esca vero nequaquam tibi » et seq. — Si quibus deficientibus homo exspirat, ista sunt ipsi anima, hora tibi quotidianum sis, absque alimento impossibile omnino tibi vivere.

22 *Novi et aliam sententiam, etc.*

Novi, ait, et aliam sententiam veterem, et olim superbientibus in sapientia usitatas ineptias, quas certe non docerem, quippe quod est inconsideratum, nulliusque pretii. Aiunt enim prorsus præexistere animam hominum, ipsamque communem elementorum corporeorum singulis esse, omnibus hominibus in die nativitatibus divisam, utpote quæ per æra ubique supra caput diffusa et junctionis cum corporibus avida. Quod si detur, omnem esse animam morum eorumdem, proinde non hanc meliorem, et illam pejorem, nec hanc rectam, illam vere morosam et perversam in confesso esse, sicut aeris natura ad aspirandum et respirandum omnibus mortalibus constat eadem, omnes erunt omnium et adhuc viventes in corpore et exspirantes; aut decedentes omnes in omnibus jacere existimabuntur ex sententia credentis universorum existere animam: eadem, ait, et aeris existit fluxio nunc in his, nunc in istis diffusa locis. Si autem dixeris: Non diffunditur anima sicut aer, in uno et eodem loco remanet, te interrogabo de cætero: Quid si apud se ipsam manens perstat? Quid e contra de concepto maternis in visceribus, quid de prægnata? Si me solutam corpore et liberam, dicere poterit anima, mater dividens projecit aut projicere coacta est, quid retinuit in se manens, quid vero quod in sinu ejus vivens atque in dolorosam vitam et ærurnosam accedens? Supponasque ipsam et numerosæ matrem prolis, pro honore ignominiam dedisti, qui multarum animarum ærurnis vitæ et miseriis oppressarum et tactarum causam illam ostendis.

32 *Vana librorum ludibria ac hominum minime sapientium est opinio, etc.*

Iste, inquit, unam universis hominibus attribuens, ut dictum est, divisam animam, sermo insaniam atque ineptiam redundans. Vanis et fatuis et puerilibus crepundiis libros composuerunt, quotquot multa corpora per veterum vitas virorum, bonorum et malorum, sive ob virtutis remunerationes, sive ob peccati pœnas, unam et eandem successively habitare opinati sunt animam. Namque sicut qui virum quemdam vestibibus operirent et iterum inordinate exuerent, ab alio corpore animam iterum in aliud transfundentes corpus, non tantum hominis, sed etiam animalis irrationabilis et plantæ, et sic vana loquentes, et stulta delirantes non intelligunt. Et sicut antiquum istum Ixionæ fabulæ depingunt in Deum cum peccavisset, ad rotam

(6) Cod. *εἰκαῖον*.

(7) *Ἀενάως*. Non omnia vera sunt quæ de

alligatum et jugiter in circulo volutum puniri; sicut etiam Tantalum alio modo impium aliter ad numinis placitum pœnas danteum, sic et isti miseram animam nunc ab homine in hominem, nunc et in belluæ aut cauis aut serpentis aut avis, deinde in piscis aut arboris corpus immittentes, secundum ipsorum arbitrariam et jugo impatientem mentem rursus in hominem redintegrant. Nec semel eandem in singula dictorum animalium inducunt animam, sed multoties, quandiu metempsychosis jubet orbis. Quousque delirabitis et vana loquimini? Quousque judicabitis et condemnabitis animam, in bestias et arbores et aves et pisces ejicientes eam? Ego vero, ait veri amicus sermo, nunquam vidi belluam sapientem verba proferentem, nec arborem loquentem audivi; garrulam cornicem arviculam vidi non philosophantem, semperque pisces mutos transnantes videmus undam.

43 Quod si postrema est animæ pœna, etc.

Absurdus de anima dictis si addatur adhuc pœnam ad extremum impie viventes manere, sicut isti dicunt, insana horum injustaque sunt vituperatio et judicium; etenim in incorpoream animadvertatur animam, mirum profecto: quomodo quæ cum corpore impie egit nuda pœnas luet? Si vero cum carne, cum qua, hominis, belluæ, pecudis, serpentis aut avis aut piscis, aut arboris aut ligni tradetur igne punienda? Insania! Et aliud citat maxime mirandum in dictis: nempe quod tot ligata fatis dicit anima: ab hominum corporibus in alia virorum seu mulierum, et rursus a mulierum corporibus in alia, et inde in variorum animalium et plantarum me ligasti corpora, ita ut multa me scientem et in experientia constitutam mutationum et cætenarum serie involvas, miror, inquit, vehementer. Quomodo e mea excidit memoria illud solum, scilicet nosse e qua pelle aut corpore in id in quo nunc jaceo deveni? In quibus primum mortua sum, et quæ nam post hæc discere exopto. Etenim ut videtur et jocosius dicam, meus victor et fabricator in animabus dives non est sicut in saccis, ideo propter corporum penuriam diversorum in figuras animalium transfundor. Delirium! Eheu! Aberratio longa, propriam vitam non cognoscere! Sane incredibilis hæc oblivionis abyssus, cum de prima in mundo habitatione quam habuit nullum memoriæ vestigium relinquatur in anima. « Nostrum intelligas » et seq. Refutatis pseudosapientium ineptiis, inquit divine sapiens, excellens de anima aggreddens documentum, nostrum et verum in aures tuas excipe, et parvum leporem suavitatemque miscebo in præsentī carmine. Et de

v. ἀένναος, ἀένναος, ἀείνω; nuper commentatus est Fix v. d. in editione Paris. *Thesauri Steph.*, fasc. III, p. 746, sed sola forma ἀένναος vera est. V. Hermannii *Opusc.* vol. VI, p. 287 prima syllaba producta v. Spitzn. de v. Hom. p. 75, et ita semper eribitur in nostro codice quoties redit. Locis ab

κύκλω περιστροφούμενον κολάζεσθαι· ὡς περ εἴη καὶ τὸν Τάνταλον ἄλλον ἡσεθηκότα τρόπον, ἄλλως τὴν θεήλατον τινύνασι δίκην· οὕτω καὶ οὗτος τὴν ἀθλίαν ψυχὴν ἐξ ἀνθρώπου ἔστι μὲν ἔτε εἰς ἀνθρώπου, ἔστι δ' ὅτε καὶ εἰς θῆρα καὶ κύνα καὶ ὄρνιν καὶ εἰς ὄρνιν. Ἐπειτα καὶ ἰχθὺν καὶ θάμνον μετασφαιματοῦντες, κατὰ τὸν αὐτόνομον αὐτῶν καὶ κακοδαίμονα νοῦν, αὐθις εἰς ἀνθρώπου μεταγούσι· καὶ οὐχ ἅπαξ τὴν αὐτὴν εἰς ἕκαστον τῶν εἰρημένων ζώων, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ἐπαισχνίνοσι ψυχὴν, ἐπειδὴν ὁ τῆς μετεψυχώσεως κελεύη κύκλος. Μέχρι τίνος ληρήσετε καὶ βαττολογήσετε; μέχρι τίνος καταδικάσετε καὶ κατακρινεῖτε τὴν ψυχὴν, εἰς θῆρας καὶ θάμνους καὶ ὄρνεις καὶ ἰχθῦς μεταφέροντες αὐτὴν; Ἐγὼ δὲ, φησὶν ὁ φιλαλήθης λόγος, οὐπώποτε εἶδον θηρὸς σοφοῦ φθειρομένου λόγον, οὐ θάμνον λαλοῦσης ἐπακήκοα· κορώνην δὲ λακκρῶσαν, κρῶζουσαν εἶδον, οὐ φιλοσοφῶσαν· αἰεὶ δὲ καὶ τοὺς ἰχθῦς ἀφώνους τὴν ὑγρὰν διαπλέονται δρῶμεν.

44 Et de caliditate anime, etc.

Et prorsus tois eirhmenois peri psychēs atēpous eti kai kolasis vsteron tois asebeōs bioteūtasin apōkate-tai, ōs ekēinoi phasin, mātaios toutōn kai ἄδικος ὁ ἐλεγκτὸς καὶ ἡ κατὰκρισις· εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀσάρκου καταδράμοι τῆς ψυχῆς, θαυμαστὸν ἂν εἴη τὸντο· πῶς μετὰ σώματος αὐτὴ ἀσεβήσασα, γυμνὴ δίκας ἀποτίνουσιν; εἰ δὲ μετὰ σαρκὸς, τῆς ποίας; τῆς ἀνθρωπίνης; τῆς θηριώδους; τῆς κτηνώδους; τῆς ὄρνιθους ἢ τῆς ὄρνιθους καὶ ἰχθυϊκῆς; ἢ τῆς θαμνώδους καὶ φυλώδους παραδοθήσεται τιμωρεῖσθαι τῷ πυρὶ; τῆς ματαιότητος. Καὶ ἄλλο δὲ φησι μέγιστον θαῦμα πρὸς τοὺς εἰρημένους. Ὅτι γὰρ ἡ πολυδέτος ψυχὴ, λέγει, ἐξ ἀνθρώπων σωμάτων εἰς ἀνδρῶνα ἢ καὶ γυναικεῖα, καὶ αὐθις ἐκ γυναικείων εἰς ἐκάτερα, καὶ ἐκ τούτων εἰς διαφόρων ζώων καὶ φυτῶν συνέδρησας σώματα, ὥστε πολλῶν με γνώστην πραγμάτων καὶ ἐπιστήμονα καταστήσαι ταῖς μεταβολαῖς καὶ τοῖς δεσμοῖς, ἀγαμαί, φησὶ, σφόδρα, πῶς τοῦτο μόνον τὰς ἐμάς παρεληλύθει φρένας, τὸ εἰδέναι ἐξ ὁποίας δορᾶς, ἢ τοῖς σώματός, εἰς τόδε, ὃ νῦν περικαίμαι, μετῆλθον· ἐν πόσει δὲ πρότερον προετηθήκειν, καὶ τίς ἂν γενοίμην μετὰ ταῦτα, μαθεῖν εἰδίψων. Ὡς γὰρ εἰοικεν, ἴν' εἴπω καὶ γελοῶς, ὃ ἐμὲς δέτης καὶ πλάστης, οὐχ ὡς περ τοὺς θυλάκους, οὕτως ἐπλούται καὶ ψυχαῖς, δι' ὃ τῶν σωμάτων σπάνει εἰς ἀλλοκότων ζώων μεταγίγχομαι μορφάς· τῆς μανίας. Ἄρα τοῦτο μικρὰς πλάνης, τὸ τὴν ἰδίαν βίωσιν ἀγνοεῖν; ὅντως ὑπερβολικῆς τοῦτο λήθης βυθός, τὸ τῆς προτέρας ἐν κόσμῳ πολιτείας, ἧς ἐπολιτεῖσται, μηδὲ τὸ τυχόν ἴχνος μνήμης ἐναπολαεῖσθαι τῆ ψυχῆ. « Ἡμέτερον δ' αἰοίς, » κ. ἐξ. Ἐπορραπίσας ὁ θεόςσοφος τὰς τῶν ψευδοσφῶν φληγαφίας· Ἐντεῦθεν, φησὶ, τὴν περὶ ψυχῆς ἀρίστην διδαχὴν τὴν ἀληθῆ καὶ

aliis laudatis adde Manethon. *Apotel.* i. 207. *Anthol. Palat.* i. 1, 19, 1. Forma contracta ἀείνω; nusquam reperitur; formam ἀένναος etiam ego puto librariis deberi; legitur etiam apud Xenophontem l. *De re dit.*, iv. 17, loco a Schneidero laudato, sed in *Thesaurō Steph.* prætermissio.

ἡμετέραν ἀναλαβῶν, ταῖς σαῖς ἐναπίθου ἀκοαῖς, μικρὰν δὲ τέρψιν καὶ ἡδύτητα τῇ παρουσίᾳ προσαναμίξομεν ᾧδῃ· καὶ τὴν περὶ ψυχῆς ὑμολογίαν ἢ θεολογίαν οὐκ ἀηδῆ τοῖς συνετῶς ἐπατεῖν ἐθέλουσι παραθυσόμεθα.

55 Ἦν ποτε, ἦν ὅτε κόσμον ἐπήξατο τοῦ λόγου
[αἰπύς, κτλ.]

Ἄνωθεν τὸν περὶ ψυχῆς λόγον ἀπ' ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ὁ θεὸς ἀναλαβόμενος ἱεροφάντης, ἦν ποτε, ἦν ὅτε, φησὶν, ὁ ὕψιστος τοῦ πρώτου τοῦ λόγου, τῇ πατρικῇ βουλήματι τὸν δλον τουτονὶ κόσμον ὑπέστησεν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι· εἶπεν γάρ, καὶ ὅσα καὶ οἷα τῆθέλησεν παρήχθη. Ὡς οὖν ἅπαντα πρῶτον, οὐρανὸς, γῆ, θάλασσα καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ὑποστάντα εἰς ἓνα κόσμον συνεκέκριτο, ἐξήτετο δὲ οἷόν τις κόσμος δευτέρος, τῆς τε μητρὸς τῶν ἀπάντων σοφίας ἐπιστήμων, καὶ τῶν ὁρατῶν καὶ ἐπιγείων ἀπάντων κατ' εἰκόνα τοῦ κτίστου θεοειδῆς βασιλεύς· δι' ὃ λέγει, « Ἦδῃ μὲν καθαροί, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οἱ μὲν καθαροὶ καὶ ἀθάνατοι τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων δίκασμοι, τὸν οὐράνιον διαλαχόντες χώρον, τὴν ἐμὴν ὄξαν διαιωνίως μέλλοντες ὀμνοῦσι· γῆ δὲ καὶ ὁ φαινόμενος ὅλος ὁτοσὶ κόσμος τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ ταῖς φυσικαῖς χάρισι τῶν ὁρατῶν ἠδόμενος καθωρατίζεται, ἐξ ἀμφοῖν δὲ τοῖν γενοῖν, ἀθανάτων φημι καὶ θνητῶν, ἤτοι λογικῶν καὶ ἀλόγων, νοήμονα μέτοχον κόσμου τοῦ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ ἤρεσέ μοι συμπῆξαι· τοῦτον δὲ εἶναι ἄνθρωπον μέσον οὐρανίων μεγέθους καὶ χθονίων ταπεινότητος, τῇ ὁράσει μὲν τοῖς ὁρατοῖς, τῷ νοῦ δὲ τοῖς νοητοῖς ἐπιβάλλοντα, καὶ ταῖς νοεραῖς θεωρίαις μυσταγωγούμενον καὶ περπόμενον, ἀγγελον ἄλλον, ἀπὸ γῆς ἤρεσε κατασκευάσαι, τῶν ἐμῶν ποιημάτων τε καὶ βουλευμάτων μύστην καὶ δοξαστήν.

angelum alterum qui super terram gaudium arbitretur fieri operum voluntatumque mearum sacerdotem et celebratorem.

70 Ὡς ἄρ' ἔφη, κτλ.

Ταῦτα μὲν ὁ δημιουργὸς Λόγος, οὐ λόγους ταπεινοῖς οὕτως ἔφη καὶ μεριστοῖς, νοήμασι δὲ ἐνιαίοις καὶ θεοπρεπέσιν, ὁμοῦ τε ταῦθ' οὕτω δρᾶν ἐνενόησε, καὶ ἔργον παρέστη τὸ ἐνόημα· καὶ παρὰ μὲν τῆς νεωστὶ γενομένης ὕλης τοῖς ἀθανάτοις αὐτοῦ δακτύλοις μερίδα χόδς, ὡς αὐτὸς οἶδεν, ἀνελήφως, τὴν ἐμὴν διεπλάσατο μορφήν, ἐν αὐτῇ δὲ μοῖραν τῆς ἰδίας ἀπορρήτως ἐνέθηκε ζωῆς (τοῦτο γὰρ τὸ, μοιρήσατο)· ἐνέπνευσε γὰρ πνεῦμα, ὃ δὴ ἀπόρροιά τις ἐστὶ τῆς ἀσωμάτου θεότητος καὶ ἀθεάτου. Ἐκ τε οὖν τοῦ χόδς τῆς σαρκὸς ἐμολὸ σχηματισθείσης, καὶ τῆς ψυχῆς δὲ μοι διὰ τῆς παντοκράτορος κτισθείσης πνοῆς, εἰς ἄνθρωπον, φησὶ, ἓνα συνεπάγην, εἰκῶν τοῦ ἀθανάτου γενόμενος θεοῦ, τῷ αὐτέξουσίῳ νῷ καὶ ἀρχικῷ· τοῦτοις γὰρ ἢ πρὸς τὸν Πλάστην ὁμοίωσις ὁρᾶται, καὶ ὁ ἐν ἀνθρώπῳ νοῦς ἀμφοτέρων τῆς τε ψυχῆς βασιλεύει καὶ τοῦ σώματος, δι' ὃ καὶ αυτοκράτωρ τῶν ἐν ἡμῖν ἀνηγόρευται παθῶν· ἐνεῦθεν καὶ πρὸς ἄμφω τοῖς βίους γῆινον καὶ οὐράνιον φυσικῶς ἐπιβρέπειν μοι δοκῶ, τὸν μὲν διὰ τὸ σῶμα, τὸν δὲ διὰ τὸ πνεῦμα στέργων, καὶ πρὸς ἑκάτερα ταῖς ἐπιθυμίαις διελκόμενος.

anima hymnum aut theologiam non injucundam iis qui prudenter intelligere volunt, exponemus.

55 Mundum olim condidit summæ mentis sublime
[verbum; etc.]

A principio sermonem de anima, ab initio generationis mundi divinus repetens sacramum revelator : Erat in principio. inquit, erat cum altissimum primæ intelligentiæ Verbum ad paternam voluntatem universum hunc mundum fecit de nihilo prorumpere in existentiam ; dixit enim, et quot et quanta voluit apparuerunt. Ubi primum ergo omnia, cœlum, terra, mare et in his existentia in unum mundum simul divisa sunt, quærebat quodammodo quis mundus alter in matre omnium sapientia peritus, et visibilium et terrestrium omnium rex esset in similitudine Dei exsistens, in similitudine Creatoris. Ideo dicit : « Jamjam puri » et seq. Et quidem puri ac immortales bonorum angelorum chori cœlestem sortiti locum meam gloriam constanter concelebrant : terra vero et visibilibus universus hicce mundus amœno de spectaculo animantium irrationabilium et venustatum physicarum gaudet et superbit. Ex duobus autem generibus, immortalium scilicet et mortalium, irrationabilium et rationabilium, prudentem participem mundi sive spiritualis sive sensibus corporeis obnoxii fingere mihi placet : scilicet hominem medium magnificentiæ inter cœlestium et terrestrium abjectionem, vultu quidem visibilibus, spiritu vero spiritalibus adjunctum, ipsum quoque intellectuales contemplationibus initiatum et complacentem,

angelum alterum qui super terram gaudium arbitretur fieri operum voluntatumque mearum sacerdotem et celebratorem.

70 Sis dixit, etc.

Hæc dixit mundi fabricator Verbum non vocibus vilibus et divisivis, sed cogitatione unica Deoque digna, simul atque sic facere cogitavit, et opus cogitata manifestavit, et de recens facta materia immortalibus digitis, partem terræ, sicut ipse novit, sumens, meam plasmavit formam in eaque propriæ vitæ partem arcane posuit ; hoc enim : *partitus est* ; namque inspiravit spiritum, qui inde emanatio quædam est incorporeæ invisibilisque deitatis. De terra ergo carne mea efficta et anima mihi per omnipotentem spiritum constituta, homo unus, inquit, compositus sum, imago immortalis Dei factus, libera et dominatrice intelligentia. Isis enim similitudo cum Creatore conspicitur quod in homine intelligentia in ambos regnet, nempe animam et corpus : itaque de seipsa dominans in nostros affectus denuntiatur. Inde ad utramque vitam quam sortitus sum, terrestrem et cœlestem pronus mihi videor, nunc corporis, nunc spiritus vitam fovens et ad alterutram voluptate tractus.

78 *Talis fuit primogeniti hominis colligatio, etc.*

In principio primi patris coagmentatio seu plasmatio et animatio iuxta dictum effectæ sunt modum; et ab origine ista usque ad finem, caro ex carne, anima ex anima oritur, corpus quidem e corporea visibiliter emanatione fit, anima vero modo incognito et invisibili in corporis sigmentum incidit. Quomodo hoc vel illud? Sicut solus novit qui primum affixit figuram terræ et spiritum dedit carni. Nisi tamen quis, inquit, sermonibus consentiens meis, confidenter hunc addat sermonem, multis sic docentibus obsequens, scilicet: Ergo et corpus quod primo plasmatum de terra est, per omnes ex ordine mortales immistum tanquam humana sit fluxio, et sicut ex ista primo plasmata radice ex alio alium habere hominem ex homine non cessat. Similiter et a Deo inspirata anima in corpora hominum creata, nuper facta et ipsa incidit et ingeritur et tanquam e radice primæ creationis hujus in multas et novas multiplicatur et in mortalia et similis aspectus corpora dividitur secundum voluntatem et efficaciam benedictis et jubentis ut crescant, et multiplicentur et repleant universam faciem terræ. καὶ σθένος τοῦ εὐλογοῦντος καὶ προστάττοντος ἀξάνειν τε καὶ πληθύνειν καὶ πληροῦν ἅπαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

91 *Propterea principatum intellectilem nacta*
| *est, etc.*

Cum e plasmato in principio a manu Dei cuncta ex ordine hominum corpora, communi germine et uatura originem ducant, cum ex primitus facta et genita primi parentis anima per analogiam et omnes mortalium animæ originem ducant modo simili, consequenter et intelligentem mentis præstantiam sortiuntur cunctæ. Postquam objectionem vidit sub his propositionibus reiectam divinus scriptor, nempe de motibus irrationabilibus et ineptis lactentium et infantium, victrici modo hanc explanat exemplo allato. Nam sicut in minusculis fistulis et perangustis validum flamen remanens exiguum et minus æquo plenam discrepantem emittit sonum quantacunque peritla præstet tibicen. Quando autem lata fistulæ et harmonice foratæ in manus peritii viri traduntur, tunc perfectam et canoram dant vocem. Sic et hominis anima in infantilibus imbecillis membris intellectu deficit, sed perfecta fiant et ipsa illustratur energia plene pollens et innato proprioque ingenio.

97 *Postquam autem suum condidit hominem im-*
| *mortalis Filius, etc.*

Deinde divinum Verbum, immortalis Unigenitus Patris cum ad imaginem suam hominem creavit, propter quid creavit? Ut haberet, inquit, hunc in novissimis diebus gloriæ propriæ fontem nova et sublimi adinventione: nimirum creator sit homo,

(8) *Σὰρξ μὲν... ἐκ ψυχῆς* expunxit Billius, quia pugnent cum verbis Gregorii *ψυχή δ' ἐπιμίσγεται αἴστωσ, quibus verbis significat animam corpori divinitus infundi.*

(9) *Laudat hunc locum Mich. Glycas Annal. p. 1, p. 159, 13, ed. Bonn. : Καθάπερ γὰρ μουσικὸς ἄρι-*

78 *Ἦθα μὲν ἀρχηγόνου βροτοῦ θέσις, κτλ.*

Ἦ μὲν ἐν ἀρχαῖς τοῦ προπάτορος θέσις, ἦτοι πλάσις καὶ ἐμπνευσις, τὸν εἰρημένον διεσκευάσθη τρέπον· ἐξ ἐκείνης δὲ τῆς ἀρχῆς ἄχρι τέλους σὰρξ μὲν ἐκ σαρκὸς, ψυχὴ δὲ βλαστουσα ἐκ ψυχῆς (8), τὸ σῶμα μὲν ἐκ τῆς σωματικῆς ῥύσεως ὁρατῶς, ἡ ψυχὴ δὲ ἀγκύστως καὶ ἀοράτως τῇ τοῦ σώματος διαπλάσει συνεισπίπτει· πῶς τοῦτο ἢ πῶς ἐκεῖνο; ὡς μόνος ὀδεν ὁ πρῶτον συνδῆσας τὴν εἰκόνα τῷ χολί καὶ πνεῦμα συνδεδηκῶς τῇ σαρκί· εἰ μὴ τις, φησί, τοῖς ἐμοῖς συνηγορῶν λόγοις καὶ τοῦτον θαρβῶλως προσθήσει τὸν λόγον, πολλοῖς οὕτω δογματίζουσι ἐσπόμενος, ὡς ἄρα καὶ τὸ σῶμα, τὸ πρῶτον πλαστὸν ἀπὸ γῆς, πρὸς τοὺς καθεξῆς βροτοὺς πάντας συγκαθόμενον, ὥσπερ ἀνδρομέα γίνεται ῥύσις, καὶ ὡς ἀπὸ τῆς πρωτοπλάστου ῥίζης ἐκείνης ἄλλοτε ἄλλον ἔχουσα βροτὸν ἐκ βροτοῦ οὐκ ἀπολήγει. Ἀναλόγως δὲ τοῦτω καὶ ἡ παρὰ Θεοῦ πνευσθεῖσα ψυχὴ, τοῖς τῶν ἀνθρώπων σώμασι πλαττομένοις, οἷα ἀρτιγέννητος, καὶ αὕτη συνεισπίπτει καὶ συνεξανθεῖ, καὶ ὥσπερ ἐκ σπέρματος τῆς ἀρχηγόνου ψυχῆς ἐκείνης εἰς πολλὰς καὶ ἀπείρους πληθύνεται, καὶ ἐν τοῖς θνητοῖς καὶ ὁμοειδέσι σώμασι καταμερίζεται, κατὰ βούλημα

91 *Τοῦνεκεν ἠγεσίην νοερίην λάχευ (9), κτλ.*

Ἐπειδὴ τῷ κατ' ἀρχαῖς χεῖρι Θεοῦ πλαστουρηθέντι πάντα καθεξῆς τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα συμφυῶ καὶ ὁμοούσια, τῇ πρωτοκτίστῳ δὲ ἡ πρωτογένῳ τοῦ προπάτορος ψυχῆ, ἀναλόγως καὶ πᾶσαι τῶν βροτῶν ἐκεῖθεν βλαστάνουσι καθ' ὁμοιότητα· διὰ τοῦτο καὶ τὴν νοεράν τοῦ νοδὸς ἠγεμονίαν ἅπασαι διαλατχάνουσι. Ἐπειδὴ δὲ ἀντίθετον εἶδε τῷδε τῷ λόγῳ ἀνακύπτουσαν ὁ θεηγόρος, τὴν ἀνόητον καὶ ἄλογον λέγω κίνησιν τῶν νηπίων καὶ βρεφῶν, παραδείγματι ταύτην πιθανῶς ἄγαν ἐπιλύεται. Ὡς γὰρ ἐν μικροτάτοις αὐλοῖς καὶ στενοπόροις πνεῦμα μέγα ἐναπολεψθέν, στενήν τε καὶ ἔκτροπον, ὁ ἐστὶ δόσηχον, ἀναβάλλει τὴν ἡχὴν, εἰ καὶ πᾶν ὁ αὐλητῆς ἐπιστήμων ὦν τύχοι· ἦνίκα δ' ἂν πλατεῖς οἱ αὐλοὶ καὶ συμμέτρως εὐρύποροι εἰς χεῖρας ἀνδρὸς τεχνίτου περιενεχθεῖεν, τότε δὴ τελείαν καὶ εὐρυθμον ἀφίσει τὴν φθαγγήν· οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, ἐν νηπιώδεσι μὲν ἀσθενοῦσα μέλεσι ἀνοηταίναι, τελειομένοις δὲ καὶ αὕτη τελείας τὰς ἐνεργείας καὶ πάντα τὸν οἰκίον συναλαμπτει σύμφυτον νοῦν.

97 *Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξεν ἐν βροτῶν ἀφίτος*
| *Ἰδός, κτλ.*

Ἐπειδὴ ὁ θεὸς Λόγος, ὁ ἀθάνατος τοῦ Πατρὸς Μονογενῆς, κατ' εἰκόνα ἰδίαν τὸν ἀνθρωπὸν ἐδημοῦργησε, τίνας ἐνεκεν; Ὡς ἂν, φησὶν, ἔχοι τοῦτον ἐν ἡμέραις ἐσχάταις δόξης ἰδίας ἀφορμὴν καινοπρεποῦς καὶ μεγαλοπρεποῦς, ὅτε δὴ τοῦ κτίσαντος ἀνθρωπι-

στος ἐν μὲν μικροῖς αὐλοῖς στενόν τε καὶ ἔκτροπον μέλος ἀπήχησεν, ἦνίκα δὲ εὐρυπόρους εὐρὴ αὐλοῦς, τότε τὴν αὐτοῦ τέχνην ὅλην ὑπέδειξεν· οὕτω καὶ ψυχὴ, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς ἐμμέτροις αὐτῶ διέξεισιν ἔπεισι, κ. τ. ἐξ.

σθόντος και νέου Ἀδὰμ γεγεννημένου, ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ θεὸς πίστεως ὄλον τὸ γήινον ἀμεύρα, καὶ τῷ οὐρανίῳ Θεῷ προσκολληθεὶς, Θεὸς αὐτῷ συνοδεύσει πρὸς τὸν οὐρανόν. Ταύτην μεταξὺ τοῦ λόγου τὴν αἰτίαν τῆς πλάσεως ὑπαινιχόμενος ἐπάγει· «Ὅτε μιν, οὐτ' ἀνήκεν ἐλεύθερον,» καὶ ἐξῆς· ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Ὡς οὕτε παντάπασιν ἐλεύθερον ἀφῆκεν τὸν ἄνθρωπον καὶ αὐτοδέσποτον (πῶς γὰρ καὶ ἦν ἀξίον ἔξω τῆς παντοκράτορος κείσθαι δεσποτείας;), οὕτε δὲ παντελῶς τοῦτον τρόπον ἀλόγων ἀνάγκης ὑπέζευξε ζυγός· τὸν φυσικὸν δὲ νόμον καὶ ἀγαθὰς ἐννοίας τῆ αὐτοῦ καρδίᾳ ἐγγραφέμενος, ἐν τοῖς μεσαιτάτοις τοῦ ἀειθαλοῦς παραδείσου ἀμφιτάλαντον τίθησι χωρίοις, καὶ ἀμφιρρέπῃ μὲν ὡς αὐτοκίνητον καὶ αὐτεξούσιον, γυμνὸν δὲ ὡς ἀπλοῦν καὶ ἀπόνηρον, διπλόης τε πάσης ἐλεύθερον καὶ ὑποκρίσεως· καὶ γὰρ ἔμοιγε κριτὴ ἡ θεόφθεγκτος ἀπεφῆναιτο φωνή· ὁ παράδεισος οὗτος οὐρανία χρηματίζει κατάστασις καὶ διαίτα ἀγιῶν νοῶν, οὗ δὴ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀρχαῖς ὁ πλάσας, γεωργὸν ἐννοῶν θείων καὶ λόγων δραστήριον ἐθήκατο.

107 Οἶον μιν ἀπέργε τελειοτέριον φυτοῖο, κτλ.

Ἐνὸς φυτοῦ μόνου τὴν γῆυσιν ἐκώλυσεν ὁ Πλαστοουργός. Εἰ μὲν τι καὶ ξύλου εἰδός τι ἦν ἐκεῖ τὸ τῷ πρωτοπλάστῳ ἀπηγορευμένον, τοῖς εἰποῦσιν οὐ διόσσομαι· θεωρίας δὲ μετάληψιν κρεῖττονος ἢ κατὰ τὴν ἔξιν Ἀδὰμ τὸ φυτὸν ἐκεῖνο νοεῖν καὶ πᾶν συνθήσομαι τῷ διδασκάλῳ. Αὕτη γὰρ, φησὶ, τελείαν ἐν ἑαυτῇ διάκρισιν τοῦ ἀγαθοῦ τε ἔχει καὶ τοῦ κακοῦ, κατὰ τὸν αὐτῆς μεταλαμβάνομένη καιρὸν· δι' ὃ οὐ τοῖς πρὸς Θεὸν ὀδεύειν ἀρχομένοις, ἦτοι νηπίοις καὶ ἀτελείσιν ἐν Χριστῷ, λυσitelῆς, ἀλλὰ τοῖς τὴν νοεράν προκοκοφῶσιν ἡλικίαν, καὶ εἰς μέτρον πνευματικῆς ἀναβάσεως ἐν θεωρίᾳ καὶ πράξει· Χριστοῦ κατηντηκόσιν, τοσοῦτον βερύουσα τοὺς ἀτελεῖς, ὅσον καὶ ἡ σερεὰ τροφή τοῦ γάλακτος ἐστὶ δεομένου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦ φρονεοῦ δαίμονος ἐπιβουλαῖς καὶ γυναικὸς παραινέσειν ἠττηθεῖς, τῆς ἀπειρημένης ἐκείνης γεύσεως πρὸ ὥρας καὶ παρὰ τὴν ἐντολὴν μετέσχε, τοὺς δερματίνους μὲν χιτῶνας, ἦτοι τὴν βαρεῖαν καὶ θνητὴν σάρκα, ἀντὶ τοῦ διαφανεστάτου καὶ λεπτοτάτου σώματος νεκροφόρος ἀμφιάσατο γεγώνως. Τῷ θνητῷ δὲ τοῦτον γενέσθαι, διακέκοπται μὲν ἡ ἀμαρτία τῷ θανάτῳ, ὡς μὴ δικαιώνει τὸ κακόν, καὶ τοῦτο δὲ ἔργον ἀγαθότητος Θεοῦ· αὐτὸς δὲ

117 Ἦλθε μὲν ἄλσος ἐκτός ἐπὶ χθόνα, τῆς [γένος ἦεν, κτλ.

Τοῦτο τῆς παραβολῆς τὸ κέρδος, καὶ ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἀπώνατο τῆς παραβάσεως ἀντάμειψιν, τὸ ἔξω πεσεῖν τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, σπλαγῆναι, καὶ ζωὴν ἐπώδυνον καὶ πολὺμοχθον κατακρίθηναι· τῷ ἐριτίμῳ δὲ τῆς ζωῆς ξύλῳ τῷ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείτου νοουμένῳ, ὃ δὴ τυχὸν ἡ ἀκραιφνεστάτη Θεοῦ θεωρία καὶ ἀκροτάτη τοῦ ἀκαταλήπτου γνώσις ἐστὶ, τοῦτῳ δὴ τῷ φυτῷ τὸν πύρινον αὐτοῦ ζῆλον, ὃν καὶ φλογίνην ῥομφαίαν ἡ θεία λέγει Γραφή καὶ Χερουβαὶμ (10) κατονομάζει, ἀγγελικὰς δυνάμεις

fit novus Adam; hinc vetus Adam per fidem omne terrenum immutat et Deus agglutinatus Deo caelesti, cum ipso pergens iter ascendit in caelum. Hanc in tractando causam plasmationis revelans pergit: «Nec eum libenter sivit liberum,» et seq. Id est, sicut non omnimode liberum permisit hominem et sui juris, — quomodo enim dignum fuisset hominem dominationis Omnipotentis exemptum stare? — nec omnino illum iugo necessitatis irrationabilium more revinxit; sed lege naturali et rectis cogitationibus in corde ipsius inscriptis, in mediis paradisi viridantis quae utraque aptum ponit regionibus, ad utraque quasi proclivem, qui affectuum esset compos, suiipsius arbitrii, ponit et nudum, qui simplex et absque malitia, liber esset ab omni duplicitate et hypocrisi. Mibi enim iudici vox a Deo certe insonuit: Paradisus iste caeleste firmamentum vocatur, et sanctorum spirituum vita, cujus in principio hominem Creator cultorem constituit, cogitationes sermonesque divinos operose observantem.

107 Una ei interdixit perfectiore arbore, etc.

Unius tantum fructus gustum vetuit Plasmator. Quod fuerit aliquid pulchrum in ligno hoc protoparenti prohibitum dicant alii, non contra invehar, sed considerationis allegoriam melioris quam secundum usum Adam illum intelligere fructum, profecto consentiam magistro: Quae allegoria, inquit, perfectum in se ipsa iudicium de bono et malo habet, accepta in ipsius tempore opportuno. Idcirco accedere ad Deum incipientibus, infantibus scilicet et imperfectis in Christo non expedit, sed aetate intelligenti provecis et iis qui ad altiorum spiritus mensuram in consideratione et operibus Christi pervenerunt. Haec vero tantum gravaus imperfectos quantum solidi cibi eos qui lacte adhuc indigent. Sed postquam invidi suasionibus diaboli et mulieris invitationibus victus, vetitum fructum ante tempus et praeter mandatum gustavit, pelliceis tunicis gravem et mortalem carnem quae successit nitido et fulgido corpori letifer vestivit, ipse sub his ad mortem designatus. Frangitur autem peccatum per mortem ita ut non sit aeternum malum, auctore optimo Deo: Homo vero ipse

117 Ejectus e paradiso venit in terram e qua ortus [erat, etc.

Hic fuit divisionis fructus, illud comparavit homo transgressione sua quod exciderit de paradiso in terram e qua sumptus est reversurus, ad vitam doloribus arumisque refertam damnatus, quin, circa pretiosissimum vitae lignum in medio paradiso intellectum quod esse potest purissima Dei contemplatio et sublimis incomprehensibilis Dei cognitio, circa hoc lignum, igneum ipsius zelum, quem flammeeum gladium divina dicit Scriptura et Cherubim vocat, angelicas virtutes dico et cœ-

(10) Χερουβαίμ. Sic codex.

lestes quæ indignos dividant et arceant, disposuit Deus, ne quis præproperus Adam et spiritui aptam horam præveniens, ne quis profanus aut malus, non abjectis antea saporibus poena dignis arboris concupiscentiæ carnalis, vitæ lignum appropinquare audeat. « Itaque a vehementibus, » et seq. Unde sit ut hiemalibus vehementibusque furentibus procellis in mari navigans homo et ab aestu expulsum in altum volutusque retro dedecore a via deducatur; deinde lenioribus ventis vela scaphæ permittens aut remigibus utens convenientibus multo labore spatium denavigat suum. Et nos, inquit, eodem modo, a Deo elongamur per inobedientiam sub spirituum malorum impetibus et peccato contundimur et morte; sed rursus Christus Jesus dirigit, cujus bonis angelis auxiliantibus et adjutantibus ad destinatum persequentes, vix adhuc et adjunctis non ignavis conatibus nostris pro pietate, viam ad Dei paradysum sursum dirigimus. Hæc fuit a primo parente superseminata in genus humanum quæ germinavit culpa; non in principio existens, quæ ex ordine in segetem abundantem letiferos dedit fructus, quibus nos plene purificans, o Christe Deus, per tuam benedictionem, justitia tua et pace et gratia reple nos, qui solus benedictus es et glorificatus in sæcula. Amen.

Commentarius arcanorum Magni Gregorii Theologi carminum; de Testamentis et Manifestatione Christi, sermo octavus.

Peracto dogmatico de anima sermone septimo excellenter a Deo ductus Gregorius inde ad duo testamenta, vetus et novum, aut ad legem Dei transit. Etenim in Scriptura lex per Moysen primitus data, atque gratia et veritas Evangelii secundo per Jesum Christum facta, una lex sunt spiritus vitæ qui in Jesu Christo me liberavit a lege peccati et mortis. Duo testamenta dicta sunt eo quod duobus temporibus, olim et nunc, et apud duos Israel, veterem et novum prolata sit lex. Aliis quidem potentia ejus in parabolis et figuris adumbrata est, utpote qui tardioris spiritus et imperfecti; novo vero populo clarius et Deo dignius, quasi esset eruditore oculo et perfectiori, evangelizati sunt in Christo Jesu regni cælorum splendores. Videamus ne vilis sit sermo, et heroicorum carminum atque elegantiarum Græcæ ardua plurimis ingeniis, pro posse nostræ, theologiæ divini sermocinantia quam minimum impares illustremus.

1 *Eia age et utriusque legis rationem expende, etc.*

Age, quasi cum altero colloquens divus, sermone de duplici lege perquire, inquit ipse animæ suæ: duplex enim est vetus et nova, manifestata

(11) Ἐγγίσει. In codice scriptum est ἐγγίσει, puncto litteræ ι superimposito, quod significat habitationem aut corruptionem. V. Bastii Comment.

φημι δὴ καὶ οὐρανίας, τοὺς ἀναξίους ἀποκλειούσας καὶ ἀποδιωσσέλλουσας διέταξεν ὁ Θεὸς, ὅπως μηδεὶς πρῶριος Ἀδάμ καὶ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ἄσπορος, μηδεὶς βέβηλος καὶ κακὸς, πρὶν ἢ τοῦ τῆς σαρκώδους ἐπιθυμίας φυτοῦ τὴν κολαστήριον γεῦσιν φυγεῖν, τῷ τῆς ζωῆς ἔγγίσει (11) φυτῷ. « Ὡς δ' ὅτε ἀήταις, » κ. τ. ἐξ. Ὅσπερ ὑπὸ χειμερινοῖς καὶ βιαίοις πνεύμασιν ἄνθρωπος πλέων τὴν θάλασσαν, καὶ τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἐκκρουσθεῖς, καὶ κλυδωνισθεῖς, εἰς τὰ ὀπίσω παλιννοσσοῦσας μετ' αἰσχύνῃς ἀπεστράφη, ἔπειτα πάλιν ἢ πρᾶυτέροις πνεύμασι τὰ ἰστία τοῦ πλοίου διείει, ἢ ἐρέταις χρησάμενος δοκίμοις, σὺν πολλῷ πόνῳ τὸν οἰκίον ἐξέπερανεν πλοῦν· τοῦτον, φησὶ, καὶ ἡμεῖς τὸν τρόπον τοῦ Θεοῦ μὲν ἐκπεσόντες διὰ παραβάσεως, πνευμάτων δὲ πονηρῶν ἐπιθέσεσι τῇ τε ἁμαρτίᾳ κατατριβόμενοι καὶ τῷ θανάτῳ, αὐθις δὲ Χριστοῦ Ἰησοῦ κυβερνήτου, τῶν ἀγαθῶν δὲ τοῦτου ἀγγέλων εὐστοχοῦντες βοηθῶν καὶ συνεργῶν, μόλις ὅσα σὺν οὐκ ἀγεννέσι τοῖς ἡμετέροις ὑπὲρ εὐσεβείας πῆνοις τὸν πρὸς ἄνω τοῦ Θεοῦ παράδεισον κατευθυνόμεθα πλοῦν. Τοιαύτη μὲν ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει νεόσπορος ἡ ἁμαρτία φρεῖσα, οὐκ ἀνάρχως οὕσα, διὰ τῶν καθεξῆς, εἰς στάχυν πολύχου τὸν ἐλευθεροτόκον αὐτῆς ἀνέδωκε καρπῶν, οὐ καὶ ἡμεῖς παντάπασιν ἀνακαθηράμενοι, Χριστὸν ὁ Θεὸς, τῆς σῆς εὐλογίας, τῆς σῆς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης καὶ χρηστότητος πληρωσόν, ὅτι μόνος εὐλογητὸς εἶ καὶ δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἐξήγησις τῶν ἀποφθήτων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ τῶν περὶ Διαθηκῶν καὶ ἐπιφανείας Χριστοῦ, λόγος η' (12)

Συντελέσας τοὺς δογματικούς περὶ ψυχῆς λόγους ζ', ὁ θεωρητικώτατος Γρηγόριος, ἐντεῦθεν περὶ τῶν δύο Διαθηκῶν, Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς, ἤτοι περὶ νόμου Θεοῦ, διαλαμβάνει. Ὁ τε γὰρ ἐν γράμματι νόμος διὰ Μωυσέως πρῶτον δεδομένος, ἢ τε χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου τὸ δεύτερον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγεννημένη, εἰς νόμος ἐστὶ τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, ὃς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου· δύο δὲ Διαθῆκαι εἰρηναίαι τῷ ἐν δυοῖν χρόνοις, πάλαι καὶ νῦν, καὶ δυοῖν Ἰσραὴλ τῷ παλαιῷ νενομοθετησθαι καὶ τῷ καινῷ, καὶ τῷ μὲν τὴν αὐτοῦ δύναμιν ὡς ἐν παραβολαῖς καὶ σκιαῖς ὑποτυπῶσαι παχυτέρω τὸν νοῦν ὄντι καὶ ἀτελεῖ, τῷ καινῷ δὲ λαφ' ἐμφανέστερον καὶ θεοπρεπέστερον ὡς ὄψωπεστέρω καὶ τελειότερω τὰς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανίων εὐαγγελίσασθαι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μαρμαρυγὰς. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἰσχυρολογίαν τῆς φράσεως, καὶ τῶν ἠρωτικῶν μέτρων καὶ λέξεων Ἑλληνικῶν τὸ δύσληπτον τοῖς πολλοῖς ὡς οἶοι τὲ ἐσμεν ὀμαλίσαντες, τῇ θεολογίᾳ τοῦ θεοφάντορος καταλαμπύμεθα.

1 Δεῦρ' ἄγε καὶ δισσοῖο νόμου λόγον ἐξερέμει, [κτλ.]

Ἄγε δὴ, φησὶν, ὡς πρὸς ἕτερον ὁ θεϊώτατος ἀποτεινόμενος, τὸν περὶ τοῦ διπλοῦ νόμου λόγον ἐξερέμεινα, τῇ ἑαυτοῦ διαλέγεται ψυχῇ· διπλοῦς γὰρ οὗτος,

palaeogr., p. 853. Itaque etiam scribi potest ἐγγίσει. (12) Arcan. VIII, p. 173 ed. Colon. [ed. nov. carm. 9 lib. 1, sect. 1, p. 24.]

ὡς παλαιὸς καὶ νέος ἐκφανεῖς, καὶ σκιαγραφῆσας μὲν αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐν Μωϋσῇ, τηλαυγέστερον δὲ τὴν αὐτοῦ δόξαν διὰ Ἰησοῦ ἀνακαλύψας Χριστοῦ· καὶ ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς Ἑβραῖοι δι' Ἀβραάμ καὶ τῶν πατέρων τὸν παμβασιλέα πρῶτον ἐπέγνωσαν Θεόν, εἰκότως καὶ πρῶτον τὸν νόμον ὑπεδέχοντο· καιροῖς δὲ ἰδίοις διὰ τοῦ Μωνογενοῦς εἰς τὰ ἄκρα εὐαγγελίζεσθαι τῆς γῆς. Ὅτι δὲ εἰς οὗτος ἐστὶν ὁ νόμος, ὡσπερ καὶ ὁ νομοθέτης, ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ, ἄξιον εἰδέναι, ὡς οὐκ ἐναντιούμενοι δόγμασιν ἢ παλιμβούλοις, καὶ ἄλλοι ἄλλαις διδασκαλαῖς ὁ Θεὸς τῶν γνώσεων τὸν ἄνθρωπον ἄγει πρὸς ἐπίγνωσιν, ὡσπερ τις ἀσύνητος καὶ παλιμβούλος ἀνὴρ ἐαυτῷ μαχόμενος, ἢ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἄλλα προσεπινοῶν· ἀπαγε τὴν χαμαίζηλον ὑπόληψιν ἀπὸ τοῦ τὰ πάντα πρὸ τῆς αὐτῶν γενέσεως ὠρισμένως καὶ ἀπαραιοτήτως ἐξεπισταμένου. Τοῦτο γὰρ καὶ ἀνθρώποις ποιεῖν ἢ πάσχειν ἐπονεῖδιστον.

8 Ἄλλ' ὅδ' ἐμὸς λόγος, κ. τ. ἐξ.

Τοῦτ' ἐστὶν Ὅυτος ὁ ἐμὸς λόγος καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πηρ' ἐμοῦ περὶ τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ φιλοῦ ἀνθρώπου κηδεμονίας καὶ βοηθείας διδασκαλία καὶ διάκρισις καὶ ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ τοῦ γράμματος εἰσῆχθη νόμος, τὰς εἰδωλολατρείας καταργῶν, καὶ ὅτι περ ἐν τούτῳ μὴδ' αὐτοῦ τοῦ παλαιοῦ, Ἰσραὴλ πρὸς τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀνανεῦσαι δυναμένου, αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνδρούμενος, καὶ τὸν τοῦ πνεύματος νόμον οἶα ῥόδον ἐν κάλυκι τῷ γράμματι κεκρυμμένον ἐξεκάλυψεν, καὶ τὸν πνευματικὸν Ἰσραὴλ τοῦ σαρκικοῦ τῇ θεανδρική ἐνδημίᾳ διημείψατο· οὗτος οὖν, φησὶν, ὁ ἐμὸς ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ λόγος, ἐν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστατον τοῖς ἔπεισι τούτοις πειράσομαι διασαφῆσαι.

9 *Λυσσίεις δτε πρῶτον Ἀδὰμ βάλεν ἐκ παραδείσου, κ. τ. ἐξ.*

Ὅτε ἀπ' ἀρχῆς λυσσώδης καὶ ἀνθρωποκτόνος ὄφεις διὰ τῆς ἀπειρημένης τοῦ διαεθοροῦ γούσεως καρποῦ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ἀπατήσας ἐξώθησε τοῦ παραδείσου, καθάπερ, φησὶν, ἐπὶ πολεμίων παρατάξεως, τοῦ στρατηγεῖν τεταγμένου πεπρωκότος, τὸν ἀνηγεμόνευτον τύπων στρατὸν ὁ δυσμενῆς καὶ κοντοῖς καὶ βέλεισι καὶ πᾶσιν ὅπλοις, κατευμεθεῖν ἀγωνίζεται τῶν ἡττωμένων, τὸν ὁμοιον τρόπον καὶ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς, τὸν πρῶτον Ἀδὰμ τροπωσάμενος καὶ ὑπαγαγόμενος τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ πάσας βεβλασθηκῶσι γενεᾶς, μηχανῇ πάσῃ συνεργαζόμενος τὴν ἁμαρτίαν, τῷ Ἰσὺ προστίμω καταδικάζει τοῦ θανάτου· αὐτοῦ γὰρ τοῦ Ὑψίστου ταῖς ἐπικλόποις αὐτοῦ καὶ κακομηχάνοις ἀπηρῆξας βουλαῖς, πρῶτον μὲν τοῦ αὐτοῦ διέστρεψεν ὀφθαλμοῖς, πρὸς τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς φανοτάτας (13) τῶν ἀστρῶν ἀγλαίας ἀτενίζοντα, τούτοις τὸ ὄφειλόμενον τῷ Κτιστῇ προσαναφέρειν σέβας· ἔπειτα πρὸς τὰς τῶν ἀποθανόντων μορφαῖς ἀποβλέπειν καὶ τὰ ἐδωλα, ἃ συγγενῶν πόθος χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ τισὶν ὕλαις ἄλλαις εὐκόσμως διεμόρφωσεν· μῦθος δὲ καὶ λόγος, ψευδῆς μὲν, ἀνεξέλεγκτος δὲ καὶ ἀεὶ τοῖς ἐπερχομένοις ἔτεσιν ταῖς ψευδοσεκείαις ἐπανεξόμενος, καὶ

et adumbrans potentiam suam ministrante Moysæ, illustrius vero gloriam suam revelans per Jesum Christum. Et postquam in principio Hebræi per Abraham et Patres omnium regem primi didicerunt Deum, similiter et primi legem acceperunt; tempore vero opportuno per Unigenitum evangelizatur usque ad novissimum terræ. Quod sit una hæc lex sicut unus et legislator in Veteri et in Novo Testamento, scire dignum est, unde non per dogmata inter se repugnantia aut variantia, nec per alia et alia instituta ducit Deus hominem ad cognitionem veritatum, viri instar cujus intellectus mobilis nec cuncta complectens, quique pugnat secum aut prioribus alia supercogitat. Procul reptans mens in terra, ab illo qui scienter et ante existentiam omnia præfixe et ullo absque errore perspicit. Talia facere et pati hominis est, ipsique ignominia.

8 *Sed meus hic sermo, et seq.*

Sensus est: Meus hic sermo, et a me hocce documentum et iudicium de zelo et auxilio hominum amatoris et sermonis finis enuntiare quod ab initio lata sit Scripturæ lex ad delendam idololatriam, et quod sub lege nullo apud veterem Israel ad legislatorem suum erigere se valentem, ipse homo factus et legem spiritus patefecit in Scriptura obnubilatam sicut rosam in calice clausam, et habitatione sua in nobis homo Deus, Israel carnalem mutavit in spiritualem. Ergo is, inquit, ab initio ad finem sermo meus de Incarnatione divini Verbi, ipsumque quam accuratissime carminibus istis delincare aggrediar.

9 *Postquam rabidus hostis primum hominem ejecit [e paradiso, etc.]*

Cum ab initio habens iram magnam et homicida serpens per vitam letiferi gustationem fructus primum decepsisset hominem exturbassetque a paradiso, quemadmodum mortuo in pugna duce qui imperabat, proelians hostis in exercitum duce orbam, contis, jaculis et quibuslibet armis in victos præstare certat, simili impetu et ipse Sathanæ fugatum primum Adam cum induxisset in peccatum et in omnia quæ ab eo oriuntur, omni opera ipsi adiutorem se præbet delictorum, et consocii in peccato sit accusator ad mortem. Nam astutis et nefariis consiliis ab Altissimo divisi illius oculis primo convertit ad cœli pulchritudinem, atque in fulgentissimas astrorum claritates intentum astris deferre debitam Creatori reverentiam fecit. Mox ad contemplandos morientium impulit vultus et imagines quæ auro aut argento aut aliis materiis eleganter effinxit parentium desiderium. Deinde commentum et sermo, mendax quidem, sed non improbatus et semper annis supervenientibus commentis auctus et in amicorum sermonibus non malis illustratus quasi fide dignus, insanam addidit adorationem. Sic ab initio idololatria in vitam

Locum pessime invecta est. Nec solum alienis in gentibus dictis modis corruptio manavit, imo et Hebræorum populus, sanctus propter Abraham reputatus, periens aut sensu carens non stetit obtemperans divinis prophetis lamentantibus et iratum in ipsos placantibus Deum: de quibus non semel antea ob idololatriam populi fuerunt qui sicut Moyses et Elias morti dederunt peccatores.

22 *Ne principes quidem Deum timebant, etc.*

Non vulgus tantum in Israel, non popellus et inconditus quisque dictis impietatibus commaculatus est, sed neque ipsi reges, inquit, et principes erga Deum patrum suorum pie se gerebant: illorum nempe plurimi quam pessimi nec lucis nec viridiorum umbræ nec montium cacuminibus nec regionum amœnis renuntiaverunt. Ipsi convenientes, altaria dæmonibus a se adoratis erigebant, filiosque et filias suas immolabant. His contaminati magni Dei indignationem in seipso incendebant et iram. Idcirco diversis servitutis et abductionis infortuniis traditi et pluries captivi ducti et ejecti iterum atque iterum exterminationi absolutæ ab ipsorum urbibus ejectioni dediti sunt multorum calamitate dierum. Ergo vetus Israel et quotquot secundum carnem prætermittent dictum reducem ad Deum tramitem, scilicet Christi mortem, incredulitate sua fracti sunt et a via deturbati.

26 *Ipsorum loco intravi ego, et seq.*

His carminibus, theologia in Apostolicas mentes nos inducit: namque sicut prius gentium incredulitate misericordiam Israel consecutus est fidens in Deum, sic rursus incredulo Israel gentes credentes salvabuntur in Christo; cum autem intraverit plenitudo gentium, tum rursus omnis Israel zelum habens credet et salvus fiet; sic enim alter pro altero bonum zelum habentes ambo populi ac credentes in sapientia Dei in eadem misericordia ad finem concludentur. Dicit ergo magister a facie gentium, quomodo fracto Israel, tanquam ramo propter incredulitatem, viam fidei ego ingressus sum, quæ via est zelum gressus et actus rectos dirigens, fide salutari iter pandens ad Christum in quem tandem credentes revertentur, eumque juxta primordiales prophetias requirent, postquam fructibus repleti fuerint incredulitatis et ferventis præ zelo et invidia insecutionis Gentium, quibus mutatio contigit ejectionis illis propter incredulitatem quorum loco per fidem hi intraverunt.

τού πρὸς τὰ ἔθνη πυρίσεων καὶ κακώσεων ἀναπληρωθῶσιν, ὧν καὶ διεμείφθησαν, αὐτοὶ μὲν ἐκδηθέντες δι' ἀπιστίαν, οἱ δὲ διὰ πίστιν εἰσεληλυθότες ἀντ' αὐτῶν.

(14) Cod. περιήψεν.

(15) Ἦδη δὲ... βουλήν ἐστιν. Hæc verba sibi parum arridere affirmat Billius. — Cod. ἱερῶν.

(16) Cod. κατεκτένωσαν.

(17) Edit. κατελιμπάνωσαν.

(18) Τῇ ἀπιστίᾳ, κ. τ. λ. V. Epist. ad Rom. xi, 20.

ἐν τοῖς τῶν φιλῶν οὐ κακοῖς πιστῶς ἀποδεικνύμενος, ἀλόγιστον περιήψεν (14) τὴν προσκύνησιν· οὕτως εἰδωλολατρεία τῷ τῶν ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς παρεμφθάρη βίβ. Καὶ οὐ μόνον οἱ ἐκ τῶν ἄλλων ἔθνῶν τοῖς εἰρημμένοις τρόποις κατεφθειρόντο, ἤδη δὲ καὶ Ἑβραίων ἱερῶν ἔθνος διὰ τὸν Ἀβραάμ νομισθὲν ὁλοῦν ἢ ἀπολωλεκὸς βουλήν ἐστιν (15) οὐχ ὑπεῖκον θείας προφῆταις ὀδυρομένοις καὶ ἐξιλιασμένοις τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ αὐτῶν, οἱ πολλάκις πρότερον διὰ τὰ εἰδωλολατρείας αὐτῶν, ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, κατεκτένωσαν (16) αὐτούς.

22 Οὐδὲ μὲν οὐ βασιλεῖς ἐτάφειον, κτλ.

Οὐ τὸ χυδαῖον τοῦ Ἰσραὴλ πληθὸς μόνον καὶ δημῶδες καὶ ἀσύνητον ταῖς εἰρημναις ἐθεθροῦτο ἀθεσῖαις, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ, φησὶν, οἱ βασιλεῖς καὶ ἀρχοὶ τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἠύλαβοντο· καὶ τούτων ἐὶ δὲ πλείους ὅτι μάλιστα κακοὶ οὐτε τὰ ἄλλα καὶ τῶν συνηρεφῶν τύπους ἐν παραδείσοις, οὔτε τὰς πῶ ὀρέων κορυφὰς καὶ τῶν χωρίων τερπνότητας κατελιμπάνωσαν (17)· οἱ δὲ συνόντες, καὶ θυσιαστήρια ταῖς ὑπ' αὐτῶν σεβομένης δαίμοσιν ἰδρύνοντες, υἱοὺς τῶ αὐτῶν ἐπέθοντο καὶ θυγατέρας, ἐν οἷς αὐτοὶ μειώμενοι τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἀγανάκτησιν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐξεκαλοῦντο καὶ τὴν ὀργὴν· καὶ διὰ ταῦτα διαφόροις αἰχμαλωτίας καὶ ἀπαγωγῆς τρόποις ἐκδήλωσαν, καὶ ποικίλως προνομιούμενοι, καὶ ἀφιέμενοι ὑστερον πανωλεθρίᾳ καὶ τῇ συντελεσμένη τῆς πόλεως αὐτῶν ἐρημώσει, πολυήμερῶ παρεδόθησαν συμφορᾷ. Ὁ μὲν οὖν παλαιὸς Ἰσραὴλ καὶ κατὰ σάρκα, τὸν εἰρημνὸν τρόπον ἀθετοῦντας, τῇ ἀπιστίᾳ (18) Χριστοῦ τὸ τελευταῖον ἐξεκλάσθησαν τε καὶ ἐξετινάχθησαν.

26

Ὁ δ' ἀντεισηλωθὼν ἔγωγε,

27 Ἀτραπιτὸν ζήλοιο ποδηγεσίη, κ. τ. εἰ.

Διὰ τῶν ἐπῶν δὲ τούτων ἡ θεολογία εἰς τὴν ἀποστολικὴν ἡμᾶς ἐννοίαν προάγει· καὶ γὰρ ὡς περὶ τῆ τῶν ἔθνῶν ἀπίθειαν πρότερον ὁ Ἰσραὴλ ἠλεείτο πιστεύων τῷ Θεῷ, οὕτω πάλιν τῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπιστίᾳ τὰ ἔθνη πιστεύσαντα σώζονται ἐν τῷ Χριστῷ· ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα (19) τῶν ἔθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πάλιν πᾶς Ἰσραὴλ ζηλώσας πιστεύσει καὶ σωθήσεται· οὕτω γὰρ ἀλλήλους οἱ δύο λαοὶ καλῶς ζηλοῦντες καὶ πιστεύοντες ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ, εἰς τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἐπὶ τέλει συγκλεισθήσονται. Φησὶν οὖν ὁ ἀδάσκαλος ἐκ προσώπου τῶν ἔθνῶν, ὡς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκκλασθέντος δι' ἀπίθειαν ἔγωγε τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως ἀντεισελήλυθα, ἥτις αὐτοῖς ἐστὶ ζήλου ποδηγία, καὶ χειραγωγία, πρὸς τὴν σωτήριον πίστιν ὀδοποιούσα τοῦ Χριστοῦ· ἧ καὶ πιστεύσαντες ὑπέπτε πρὸς αὐτὸν ἐπιστραφήσονται, καὶ κατὰ τὰ θεαρχικά (20) λόγια ἐπιζητήσουσιν, ἥντι' ἀν τῶν τῆς ἀπίθειας καρπῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ φθόνου

(19) Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα. κ. τ. λ. V. ib. xi, 25, 8.

(20) Θεαρχικά. Cod. θεάρχια. V. Thesaur. Steph. ed. Paris. s. v. Θεαρχικός, ubi alius locus Nicetæ Paphlagonis corrigitur.

31 Ἀλλὰ τὰ μὲν μετόπισθ' οἱ δ' ὡς νόμον εἶχον
[ἀτιμῶν, κτλ.]

Τὰ μὲν εἰρημένα, φησὶν ὁ τῆς θεοσοφίας λύχνος, ἢ τε τῶν ἐθνῶν ἀπάντων εἰσοδος εἰς Χριστὸν, ἢ τε τοῦ καταλείμματος Ἰσραὴλ διὰ ζήλου καὶ ἐπιστροφῆς πρὸς Θεὸν σωτηρία, ταῦτα μὲν ἐν ὑστέροις ἀποκαλυφθήσεται καιροῖς· κατὰ μέντοι τὸν πρῶτον τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσαντος καιρὸν τῶν ἐθνῶν μὲν ταῖς ἀθέτοις εἰδωλολατρειαῖς σφόδρα σφοδρῶς ἐβδελυγμένων, τῶν δὲ Ἰσραὴλ δὲ ταῖς τοῦ νόμου ποικιλίαις παραβάσειν ἀτιμούντων τὸν Θεόν, τότε δὴ τότε, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀπειρου χρηστότητος ἀναφανῆ, τοιαύτης ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει διειλήθει τιμῆς· εὐδοκίᾳ μὲν τοῦ ἀθανάτου Πατρὸς, τοῦ ἁγίου δὲ συνεργίᾳ Πνεύματος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅσον τῆς θεϊκῆς μοίρας κτίζων τὸν ἀνθρώπον ἐξ ἀρχῆς τῷ αὐτοῦ σώματι κατέθετο, τοῦτο ταῖς ψυχοφθόροις ἁμαρτίαις λελυμασμένον ὄρων, κατατυραννύοντα δὲ τῶν πάντων βροτῶν τὸν δράκοντα τὸν ἀποστάτην ἰδῶν, καὶ ἠλεηκῶς, οὐκέτι ἄλλοις τὴν ἀρβαστίαν ταύτην ἐφήσει βοηθεῖν· οὐ γὰρ αὐταρκῆς εἰς μεγάλων παθῶν θεραπείαν ἔλαμ μικρὸν· ὡς ἂν δὲ κληρονομίαν ἰδίαν ἐαυτῷ ἐξ ἀνθρώπων ὁ ἐκ Πατρὸς Υἱὸς ἀμήτωρ ἀναστήσεται, καὶ τὴν εἰκόνα ἐαυτοῦ τῆς τυραννικῆς ἀπολυτρώσεως κατοχή, ἐκένωσεν ἐαυτὸν Υἱὸς ἀνθρώπου διχα πατρὸς γεννώμενος ἡμῖν καινοπρεπῶς μὲν καὶ ξένως, ὅτι ἄτερ ἀνδρὸς, οὐ ξένως δὲ παντάπασιν, ὅτι ἐξ ἐμοῦ, οὗτος δὲ παρθενικῆς καὶ ἁγίας βροτούμενος μητρὸς, ὅλος ὅλον τὸν δι' ἁμαρτίας πεσόντα προσεβλήφεν Ἀδάμ, ἐν ὧν περιποιήσεται τὴν σωτηρίαν. Τοῦ δὲ χάριν ἀνθρωπίνους καὶ οὐκ ἀνθρωπίνους νόμους ἐξ ἀγνῶν καὶ παρθενικῶν σπλάγγων (ὡ θαῦμα ἅπτοστον βεβήλοισι βροτοῖσι!) ὁ ἀμβροτος βροτωθεὶς προῆλθε Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος, δύο φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον συνάγων, τὴν μὲν κρυπτομένην καὶ ἀθέατον, τὴν δ' ἀναφανδὸν ἀνθρώπων ὄρωμένην· ὧν ἡ μὲν Θεὸς ἦν τῷ ἀνάρχῳ γεννῶντι ὁμοούσιος, ἡ δὲ ἀνθρώπος ἔκτισται τῇ ἐν χρόνῳ τεκούσῃ καὶ ἡμῖν ὁμοφυῆς.

51 (21) Εἷς Θεὸς ἀμφοτέρωθεν, ἐπεὶ θεότητι κερα-

52 Καὶ βροτὸς ἐκ θεότητος ἀναξ καὶ Χριστὸς
[σθεὶς
ὑπέστη, κτλ.]

Εἷς Θεὸς ὁμολογουμένως ἐκ δύοιν φύσεων ὑπέστη ὁ Χριστός· ἡ γὰρ ἐν αὐτῷ βροτεία φύσις, τῇ θεότητι καθ' ὑπόστασιν συνενουμένη, καὶ ἡ θεότης παραδόξως τῇ ἀνθρωπότητι συγκριναμένη, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς καὶ Θεὸς καὶ ἄλλος νέος Ἀδάμ τὸν παλαιὸν ἐξιώμενος πιστεύεται, ὡς ὑπὸ παραπετάσματι δὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ προβλήματι κεκάλυπτο, πρῶτον μὲν ὅτι μὴ καθαρὰν αὐτοῦ τὴν θεότητα φέρειν οἶδόν τε, μηδὲ χωρητὸν εἶναι τοῦτον τοῖς ἐμπαιθεῖσι γυμνῇ προσεγγίσει· τῇ θεότητι· ἔπειτα ὡς ἂν τὸν ἀρχέκακον ὄφιν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ἀπάντων θηρίων νοητῶν κατοίονον, τῷ φαινομένῳ δελεάσας, τῇ οἰκειᾷ θεότητι ὡς ἐν ἀγκίστρῳ περιπεῖρη, καὶ ὡς Ἀδάμ μὲν αὐτῷ προσπηδήσαντα, ἐς Θεῷ δὲ ἀντιβολήσαντα, τοῦτον κατανικήσας καὶ βάζας ἐκτίλη τῆς ἀρχῆς. Ἐ τῷ περὶ κάρτος, κ. τ. ἐξ.

31 Verum hæc postea. Cum igitur Hebræi vilem
[habuissent legem, etc.]

Quæ enarrata sunt, ait sapientiæ Dei Incerna, sive populorum omnium transitus ad Christum, sive reliquiarum Israel salvatio per zelum et conversionem ad Deum, ultimis temporibus revelabuntur. Attamen primis manifestationis incarnati Salvatoris temporibus, cum hinc gentes odio valde essent præ illicita idololatria, inde vero Israel variis legis transgressionibus Deum inhonoraret, tunc ut thesaurus immensæ bonitatis illustraretur, tantum humana natura sortita est honorem: juxta æterni Patris beneplacitum, cooperante Spiritu sancto, Verbum, unigenitum Dei Filium, quam divinæ intelligentiæ scintillam ab initio creans hominem in ipsius corpore constituerat, eam letalibus erroribus evacuatam cernens, videns et tyrannice opprimentem omnes quotquot vivunt draconem apostatam, misericordia motus alios non sinit in tanta auxiliari infirmitate destitutis: non sufficit enim ad magnorum malorum curam leve remedium; nimirum, ut ex hominibus suscitaret sibi gentis hæredem suam. Filius Patris sine matre, ut imaginem suam redimeret a tyrannica possessione, exinanivit semetipsum Filius hominis sine patre nata nolis, novum super terram, alienigena quia sine viro, et non alienigena, quia natura mihi similis, ipse per Virginitatem sanctam matrem factus mortalis, totus totum Adam per peccatum lapsum assumpsit, ita ut omni homini salutem acquireret. Quamobrem juxta leges humani generis, et humano generi alienas, o sinu casto et virginali, o mirum supra fidem profanis mortalibus! æternus mortalis factus egressus est Deus simul et homo, duas naturas in unam personam adducens, quarum altera velata et invisibilis, altera palam cerneretur ab hominibus, illa Deus esset genitor ante omne principium consubstantialis, hæc homo per creationem esset, eam naturam cum matre quæ divinam prolem genuit in tempore nobiscumque sortiens.

51 Unus Deus utrinque, siquidem deitati mistus.

52 Et homo per deitatem rex et Christus existit; etc.

Unus Deus, duabus constans naturis ab hominibus prædicatur Christus. Namque in ipso natura mortalis divinitati secundum hypostasim unita et divinitas mirabiliter humanitati conjuncta, ecce rex, Deus, novus Adam alter, alterum veterem sanans creditur. Sic sub velamine hominis forma mysterio plena latebat, primo quidem, quia pura ejus divinitatem ferre nefas, neque cum affectionibus nostris simpliciter manifestata divinitas appropinquari potest. Deinde ut summum in malitia serpentem, qui putabatur callidissimus omnium animantium intelligentia præditorum, specie delusum proprio numine quasi bamo transfigeret, et eundem irruentem in Christum tanquam in Adamum, tanquam Deo autem cum obsecrationibus obviantem

victum et fractam evelleret ex imperio. «Forti armato» et seq. Ante eundem enim hominem Deum Christum victus draco pessinus prævalidam suam malitiam atque tyrannidem vidit fractam et comminutam, sicut maris fluctus contra asperam rupem immobiliter stantem inconcussam ruentes vorticosi franguntur et eliduntur.

60; *Cum prodiit Christus, terra et cælum ad ortum ejus*

61 *Movebantur, etc.*

Altissimi Dei unigenitum Verbum dicto modo factum est homo, et novus Adam ex casta et virum nesciente Virgine natus, Deus et homo, de se ipso fluens et existens manifestatus est nobis; Deus perfectus et perfectus homo prima hæc testimonia Deo digna dabat: nimirum ubi primum per nativitatem apparuit, statim cæli et terra contremuerunt: cæli militiæ cælestis multitudinem in gloriam et laudem nato miserunt; terra vero commota est surgente stella et Magos Persarum reges dona ferentes in Judæam ducente et in Bethleem, Parvulo qui natus est rex honorem et adorationem habituros. Hic ergo novæ et secundæ Christi mei generationis sermo, adeo purus, illustris Deoque dignus. Nihil in hoc invenitur verecundum aut indecorum aut quod sanctitati ejus non deceat. Peccato solo adhæreat dedecus et turpitude; sed cum Verbum Dei mortale factum est, non humani corporis influxus fuit, bene vero sanctificata per Spiritum carne matris sanctæ et virginis corpus anima rationali et intelligenti præditum sibi circumdedit et inde processit: porro ipsi quid probri aut dedecoris esset secundum carnem nasci lege naturæ cujus ipse creator erat, et piaculares pro me tolerare pœnas juxta legem cujus erat ipse legislator? Etenim quemadmodum omnia naturæ honori habens, naturam nostram absque peccato assumpsit, ita et statuta in lege omnia accepit, sive quasi pædagogus ipse sanctificatorum a seipso solvens debita, sive expiatoriam legem adimplens, et ideo cum lex ob infirmitatem cedebat perfectioni gratiæ quam attulit Evangelium suprema pia solvens, ut loquitur divinus scriptor.

72 *Postquam magni luminis præfulgente luce, etc.*

Ante fulgens solis lumen, ante Verbi vocem, amicus sponsi præcurrrens secundum nativitatem præcucurrit et evangelica prædicatione et regni cælorum annuntiatione, vox clamantis in deserto prope esse Deum et Christum meum, ad aures populorum concurrentium, et istos baptizans in Jordane ad parandum adventum ejus purificavit, et Ipse statim voce præcursoris nuntiatus et testimonium accipiens obviam venit Baptistæ et ab eobaptizatus est, majus quam Joannes a Spiritu Patris testimonium habuit. Ipse medius viam cucurrit duos inter populos, illum qui prope ex Israel, et istum qui a longe erat ex gentibus. Communis enim et angularis lapis electus et pretiosus Jesus Christus

Περὶ αὐτὸν γὰρ τὸν θεάνθρωπον Χριστὸν τὸ τῆς κτίσεως κακίας κράτος· καὶ τὴν τυραννίδα ὁ πανώλης ἔμελλε δρᾶσκων ἐαλωκῶς καταξέειν τε καὶ καταβράξειν, ὡσπερ θῆ καὶ θάλασσα παρὶ τραχεῖαν πέτραν καὶ ἰσχυρὴν καὶ ἀνένδοτον τὸ αὐτῆς· κύμα προσρήσσουσα περιέγνυται καὶ καταθραύεται.

60 Ὡς ἐξῆρθη, γαῖα δὲ καὶ οὐρανὸς ἀμφὶ γυνέθη

61 Σείσθη, κτλ.

Ὁ μὲν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ μονογενῆς Λόγος τὸν εἰρημένον ἀνδρωθεὶς τρόπον, καὶ νέος Ἀδὰμ ἐξ ἀγνῆς καὶ ἀνυμφεύτου κόρης γεγονῶς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, αὐτοπαγῆς ἢ αὐθυπόστατος ἐπέφανεν ἡμῖν· ὅτι δ' ὁ αὐτὸς καὶ Θεὸς τέλειος καὶ τέλειος ἄνθρωπος ἦν, πρῶτα τεκμήρια ταῦτα ἀξιοθεώτατα παρέσχετο. Καὶ γὰρ ἅμα πρῶτον διὰ γεννήσεως ἐπέφανε, καὶ ὁ οὐρανὸς εὐθὺς ἀνεσείσθη καὶ ἡ γῆ· οὐρανὸς μὲν πλήθους στρατιᾶς οὐρανιας εἰς δοξολογίαν καὶ αἰνεσιν προσημπε τῷ γεννωμένῳ, ἡ γῆ δὲ σεσάλευτο, ἀστέρος ἐξ ἀνατολῆς ἀνασχόντος, καὶ μάγοις τῶν Περσῶν βασιλεῦσι δωροφόροις εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν καθηγητημένου καὶ τὴν Βηθλεὲμ εἰς τὴν τοῦ νεογενοῦς βασιλέως προσκύνησιν καὶ τιμῆν. Ὁ μὲν οὖν τῆς νέας καὶ δευτέρας τοῦ ἔμου Χριστοῦ γεννήσεως λόγος οὗτος καὶ οὕτω καθαρὸς καὶ οὕτω λαμπρὸς καὶ θεοπρεπῆς· ἀσχημον δὲ ἢ ἀπρεπὲς καὶ τῆς ἀγιοπρεπείας αὐτοῦ ἀνάξιον οὐδὲν· μόνη γὰρ ἀσχημοσύνη καὶ ἀσχρότης ἢ ἀμαρτία ὑπάρχει δηλαδὴ· τῷ Λόγῳ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀνθρωπίνῃ σώματος ῥύσει βροτούμενῳ· αὐτὸς γὰρ ἐκείνος ἐκ σαρκὸς ἠγνισμένης τῷ Πνεύματι καὶ μητέρος ἀγίας καὶ παρθενικῆς ἑαυτῷ σῶμα ψυχῆ λογικῆ καὶ νοεῖν χρώμενον περιπηξάμενος προήλθεν· τούτῳ γ' οὖν ποῖος μῶμος ἢ αἵσχος κατὰ σάρκα γεννωμένῳ νόμῳ τῆς φύσεως, ἧς αὐτὸς δημιουργὸς ἦν, καὶ καθαρῶν ὑπὲρ ἔμου ἀνεχομένῳ κατὰ νόμον, οὐ νομοθέτης αὐτὸς ἦν; Καὶ γὰρ ὡσπερ τὰ τῆς φύσεως πάντα τιμῶν, τὴν ἡμῶν φύσιν χωρὶς ἀμαρτίας καταδέδεκτο· οὕτω καὶ τὰ προστεταγμένα τῷ νόμῳ πάντα κατεδέξατο, ἢ ὡς παιδαγωγῷ ὄντι τῶν ἡγιασμένων ὑπ' αὐτῷ τὰ θρεπτήρια ἀποτινύμενος, ἢ ὡς ὑποχωροῦντι διὰ τὴν ἀτέλειαν τῆ τῆς χάριτος τοῦ Ἐδωγγελοῦ τελειότητι τὰ προεκμπτῆρια, ὡς φησὶν ὁ θεόπνευστος, ἀφοσιούμενος.

72 Αὐτὰρ ἐπεὶ μεγάλου φάους ἐριλαμπὲι λύχνῳ, κτλ.

Ἐπεὶ δὲ, φησὶν ὁ θεολογικώτατος, τῷ φαινοτάτῳ λύχνῳ τοῦ ἡλίου, τῇ φωνῇ τοῦ Λόγου, τῷ φιλῳ τοῦ νυμφίου, προτρέχοντι κατὰ τὴν γέννησιν, προτρέχοντι κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασχὴν καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀνακῆρυσιν, καὶ ἐν ἐρήμῳ μέσῃ τὸν ἔμδν Θεὸν καὶ Χριστὸν ἐγγίξειν βῶντι πρὸς τοὺς ἐπ' αὐτὸν συντρέχοντας λαοὺς, οὗς καὶ βαπτίζων ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πρὸς τῆν ὑποδοχὴν ἐκείνου προεκάθαιρε, καὶ αὐτὸς εὐθέως λοιπὸν ὁ κηρυττόμενος καὶ μαρτυροῦμενος τῷ βαπτίζοντι παραστάς, καὶ βαπτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, μελλῶ δὲ τῆς Ἰωάννου τὴν πατρῶθεν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καταδεδεγμένος μαρτυρίαν, αὐτὸς μὲν τῶν δύο μέσος πεπόρευται λαῶν, τοῦ τε πλησίον ἐξ Ἰερουσαλὴμ καὶ τοῦ πόρρωθεν ἤκοντος ἐκ τῶν ἐθνῶν. Κοινὸς γὰρ

καὶ ἀκρογωνιαίος λίθος ἐκλεκτός καὶ ἔντιμος Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἐν τῇ Σιών ἐτέθη, ἐφ' ἑαυτὸν ἐκατέρου εἰς· ἐν συνδέειν τοὺς λαοὺς· ὡσπερ δὲ πνεῦμα ἦν ὁ αὐτός καὶ σὰρξ, οὕτω καὶ κάθαρται τοῖς ἀνθρώποις παρέχεται διττὴν, τὴν τε τοῦ ζῶντος Πνεύματος, ἣ καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος κάτωθεν παρέπεται, τὴν τε τοῦ αἵματος Χριστοῦ τοῦ ὑψέντος ὑπὲρ ἡμῶν ἐν τῷ σταυρῷ· τοῦτο ἐστὶ τὸ αἶμα ἡ τῆς διαθήκης τῆς καινῆς σφραγίς, ἡ δὲ βύσιόν τε καὶ λυτήριον τῶν τοῦ προπάτορός ἐστιν ἀρχηγῶν παθῶν, τοῦτο

82 *Et mēn dh mh treptōs ehn brotōs, all' adā-
[mautos, ktl.*

Ἐὶ ἀληθῶς ἦρα οὐ τρεπτὸς ἀλλὰ ἀτρεπτος καὶ ἀμετακλινήσκει ἐπὶ τὸ χεῖρον ἔργω πέπλασμαί, ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπότητος ἡ θεολόγησιν γλώσσᾳ φησι, μόνος ἂν ἐδεόμην τῆς σωτηριώδους τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς· ἢ περιφρουροῦσα καὶ σώζουσα εἰς μέγα ἂν με προήγεν ὑπόστασις δόξης τε καὶ τιμῆς· νῦν δὲ ἐπειδὴ οὐχ ὡς Θεὸν ἀμετάθετον, ἀλλ' ὡς ζῶν ἔκτισεν ἐμμετάθετον, ἀμφιρεπῆ τε κλιτὸν τε, ἐπ' ἀρετῆν τε καὶ κακίαν ὁμοίως βέπειν καὶ ἐπικλίνεσθαι, ὁποτέρως νεύσειε, δυνάμενον, διὰ τοῦτο καὶ πλείοσι βοηθήμασιν ὡς φιλάγαθος ὑποστηρίζει· τῶν βοηθημάτων δὲ ἐν καὶ τὸ κάλλιστον ἡ διὰ λουτροῦ καὶ βαπτίσματος χάρις ἐστίν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ τρόπῳ Ἑβραίων παῖδες ποτε ἄμνου ἀλόγου τῷ αἵματι τὰς τῶν οἰκιῶν ἀλείφοντες ἐν συντάγματι Κυρίου φιλίας, ὅτε πᾶν πρωτογενὲς ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους ἐν μιᾷ ἐξηγηροῦντο νυκτὶ, τότε οὗτοι τῷ τυπικῷ χρίσματι ἐκείνῳ τὴν ἀπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ λύμην διεδίδρασκον· οὕτω κάμολ τοῦ ἄμνου τοῦ Θεοῦ τοῦ τὴν ἁμαρτίαν αἴροντος τοῦ κόσμου τὸ πνεῦμα καὶ τὸ αἶμα Χριστοῦ, σφραγίς θεόβρυτος καὶ λαμα ἀλεξίκακον, τῷ τε νῷ καὶ τῷ σώματι ὡς οἴκου φιλίας νοητοῦ χριστομένου, χρηματίζει καὶ παντοίων ἀποτρόπαιον ἀποδείκνυται κακῶν. Τοῖς μὲν οὖν ὡς ἀτελεῖ καὶ νηπίοις τὸ τυπικῶς ἢ σκιωδῶς ἐκεῖ παρελημμένον χρίσμα τυπικῆν τε καὶ πρόσκαιρον εἶπουν σωματικῆν σωτηρίαν τοῖς χριστομένοις ὑπετείνετο· ἐνταῦθα δὲ ἡ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας εἰδομένη χάρις τοῦ Πνεύματος καὶ τὸ τοῦ φωτοδότου αἶμα Ἰησοῦ ἀρίστη γίνεται σφραγίς καὶ ἀσφάλεια μυστικῆς νοδὸς καὶ ψυχῆς καὶ σώματος, ὅθεν τις ἀρραβῶν ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀκαταλύτου βασιλείας, τοῖς ἀξίοις λαμβάνουσιν βραβευομένη· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ τοῦ ἄμνου τοῦ Θεοῦ χρίσματι, τοῦ βίου τῆς λύπης καὶ τῆς ἀπογνώσεως, καὶ δὴ καὶ τοῦ τῆς ἁμαρτίας βάρους κατὰ μικρὸν ἀνακουφισόμενοι, καὶ τὸν αὐχένα ἀνατείνοντες τῆς ψυχῆς, πρὸς τὴν οὐράνιον ζῶν τὰς πορείας κατευθυνόμεθα τοῦ νοῦ. Καὶ γὰρ ὡσπερ ὁδοιπόρος, ἐπιτηδελίου καταλύματος εὐμοιρηκῶς, καὶ τῶν κόπων ἀναπνεύσας, νεαρᾷ προθυμίᾳ καὶ συντονωτέρᾳ πρὸς τὸ ἐξῆς τῆς πορείας διανίσταται, οὕτω καὶ ὁ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ αἵματος ἐν αἰσθησί καρδίας καὶ πίστει βεβαίᾳ κατηξιωμένος τοῦ Χριστοῦ, τῶν τε λυπούντων ἀπάντων, τῶν τε βαρυνόντων νοσητῶς ἢ καὶ ὀρωμένως τὸ ἀχθος καὶ τῆς ἀκηδίας τὸν ὄγκον ἀπασχεαζόμενος καὶ ἀνανεούμενος, εὐσταλῶς τε καὶ πεποννημένως πρὸς τὰς ἀγαπητὰς τοῦ τῶν φώτων

in Sion positus est, in seipso utrumque adunans populum; et sicut erat ipse Spiritus et caro, sic hominibus duplicem purificationem præbet, alteram spiritus vitæ quem sequitur a terra baptismatis aqua, alteram sanguinis Christi super nos in cruce effusi: hic sanguis, novi testamenti sædus, piaculum et redemptio originalium macularum primi patris hoc pretium funditur purificationis totius mundi.

καὶ λύτερον ὑπὲρ ὅλου καθάρσεως κέχυται τοῦ κόσμου.

82 *Equidem si non essem homo inconstans, sed
immutabilis, etc.*

Siquidem vere versatilis sed et non versatilis nec cessans ad pejora pronus esse plasmatus sum ut homo, lingua theologi prædicat, solius egebam præcepti de Deo crucifixo: quod circumlegens et salvans me exaltat et ducit ad gloriæ et honoris summum. Sed nunc qui me creavit non sicut Deum immutabilem, bene vero sicut animam viventem mutationi obnoxium, utramque ad partem propensum et inclinatum; et similiter inclinationis et trahentis voluptatis ad virtutem æque ac ad malitiam quocunque sors esset, capacem, idcirco virtutum amator pluribus auxiliis confirmat: quorum auxiliorum unum pulchritudine præstat Gratia per lavacrum et baptisma. Et quemadmodum pueri Hebræorum olim agni ratione expertis sanguine domorum postes linitentes ad Domini jussionem, quando omne primogenitum in Ægypto ab homine usque ad pecus una nocte exterminatus est, tunc ipsi hac linitione figurativa plagam effugerunt exterminatoris; sic et mihi Agni Dei qui tollit peccatum mundi spiritus et sanguis Christi, signaculum a Deo oblatum et remedium mala corrigens, super intelligentiam et corpus quasi domus spiritualis postes linitur, valde proficiens, et sit tutela contra omnimoda mala: illis ergo utpote imperfectis et infantibus figuratim aut per umbram hic tradita linitio, figuratam et momentaneam et ideo corpoream salvationem linitis tribuebat. Apud nos vero per lavacrum regenerationis data Spiritus et illuminationis sanguis Jesu sit optimum signaculum et tutela mystica spiritus, animæ et corporis, pignus quoddam vitæ æternæ et regni quod nulla afflictione sineque desolatur, dignis decernitur qui recipiant. Etenim ubi primum super nos manat ipse Agni Dei sanguis, de profundis angoris et desperationis et præsertim de peccati onere erigentes nos, gubernaculum sustollimus animæ atque ad cœlestem vitam spiritus gressus dirigimus. Profecto sicut viator diversorior nactus opportunum a lassitudine acquiescit, moxque novo ardore alacrior ad iter residuum assurgit; sic et gratia sancti Spiritus et sanguine Christi dignatus qui corde intelligit et fide firmus est recreatus et renovatus ab oppressionem affigentium omnium et onerantium sive spiritualiter sive visibiliter, necnon a tumore acediae, alacriter et laborioso sicut cervus desiderat ad dilectas mansiones apud Patrem luminum. Et ne quis murmuret

hæc dona supereminencia assequi impossibile quasi nou omnibus pateret aditus ad hanc duplicem sanctificationem et ad Christi magnificentiam, statim excelsa vox prævenit respondens :

97 *Communis omnibus aer, communis et tellus,*
[et seq.]

Siquidem omnium consensu communis omnibus animantibus terræ et volucris ad usum vitalem aer explicatus ad aspirationem et halitum secundum naturam ; communis et tellus viam et vitam habitantibus omnibus suppeditans quos pariter dignatur fructibus suis, necnon patet mare natantibus in ea licet plus habere conetur nativa ambitio ; communis et aliis elementis et rebus superextensum universorum cælum, et sol et luna et cuncta convenientia adhuc et anni tempestates et horæ quæ vertentes æqualiter semper hominum vitæ præsto sunt ; et commune præbetur salutare lavacrum aquæ baptismatis quæ funditur et super infantes omnes fere splendores locum habent in mysterio. Spiritus autem et sanguinis, quod minus appretiat et confusius cernitur ab iis qui fide imperfecta accedunt et corde ignavo, magis e contra fulget et lucet puris et firmis, spiritus et sanguinis, inquam, ad perfectum finem, opus pure perfectum et divinum in ipsis præsto erit in Christo Jesu. Amen.

Commentarius arcanorum S. Gregorii Theologi carminum : De virtute humana. Sermo 9.

Valde contemplativum et philosophicum et divina Gregorii inspiratione dignum per carmina proposita de virtute humana ordinat divus scriptor sermonem, in quo omnem spiritus cationem et confidentiam animæ in seipsam castigat, necnon placendi hominibus sollicitudinem, e contra humilitatem et cogitationum modestiam commendat diligentibus veritatem. Et sic loquitur :

1 *Virtutem quidem desidero, verum hoc non me docuit,*

2 *Quænam illa sit et unde contigerit mihi, etc.*

Omnia entia ad boni proprii perfectionem tendunt : conformiter ipsorum essentia aut naturæ entia quæ simpliciter sunt esse appetunt, viventia vivere, germinantia germinare, scæ moventia moveri, sensibilia sentire, ratiocinantia autem ratiocinari et intelligentia tandem secundum illa quæ ad ipsorum progressum pertinent intelligere appetunt. Quæ inter homo istorum omnium particeps, si tamen ultra tendens perfectiorem Dei imaginem et similitudinem appeteret, præter alia desiderio incendiatur virtutis per quam summum bonorum sperat assequi. Virtus ergo maxime egregium bonorum ; quid enim melius, amoreque dignius ipsa cogitari potest, per quam initiatus conglutinatur

(23) *Carm. 58, p. 135 ed. Colon. [nunc Carm. 15, lib. 1, sect. 2, p. 405.]*

Πατὴρ ἀναπτέρουται μόνος· καὶ ἵνα μή τις ἀδύνατον εἶναι ὑποκρούσῃ τὰ θεαρχικά δῶρα ταῦτα λαβεῖν, μήτε γὰρ πᾶσιν προκείσθαι τὴν διπλὴν ταύτην κάθαρσιν καὶ τοῦ Χριστοῦ μεγαλοδωρεάν, εὐθὺς ἡ μεγαλόφωνος ἀπικρυνομένη λέγει βροντῇ·

97 *Ἐνός μὲν πάντεσσιν ἀήρ, ἑνῆ δέ τε γαῖα,*
[x. τ. ἐξ.]

Κοινὸς μὲν ὁμολογουμένως πᾶσι χειρταίος καὶ πτωχοῖς ζωοῖς εἰς διατριβὴν ὁ ἀήρ ὁμοίως ὑφαπλούμενος εἰς πνοὴν τε τὴν κατὰ φύσιν καὶ ἐκπνοὴν· κοινὴ δὲ καὶ ἡ γῆ ὄχημα πᾶσιν ἢ διαίτα τοῖς οἰκῶσιν ὑποθελημένη, καὶ τοῖς παρ' αὐτῆς ὡσαύτως δεξιουμένη καρποῖς, ὡσπερ καὶ ἡ θάλασσα τοῖς πλωτοῖς, εἰ καὶ τὸ πλεον αὐτῶν ἔχειν ἢ τῆς προαιρέσεως ἐκθεάζεται πλεονεξία· κοινὸς δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις στοιχείοις καὶ ὁ ὑπερτεταμένους τῶν ὄλων οὐρανός, ἡλιός τε καὶ σελήνη καὶ ὅσα ὄρια, εἴτουν ἀ τοῦ ἔτους ὄρια, κυκλικῶς καὶ ἰσοτιμῶς ἀεὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον περιελισσόμεναι· κοινὸν δὲ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τὸ σωτηριῶδες ὑπάρχει λουερόν, τοῦ μὲν οὖν ὕδατος τοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ αὐτοῖς διδομένου τοῖς νηπίοις, πάντες μονονοχὶ φάναί χωροῦσι τὸ μυστήριον, τοῦ Πνεύματος δὲ καὶ τοῦ αἵματος, ἀμυδρότερον μὲν καὶ σκωδέστερον τοῖς τὴν πίστιν ἀτελεστέροις ἢ τὸν βίον νωθροτέροις, λαμπρότερον δὲ καὶ φωτοφανέστερον τοῖς βεβαιωτέροις καὶ καθαρωτέροις ἐλλάμποντας καὶ θεουργοῦντας, εἰς τὸ τέλος αὐτῆ καθαρῶς ἡ τελεσιουργία ἢ θεουργία τούτοις παραστήσεται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Ἐξήγησις τῶν ἀπορήτων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπιων· Περὶ ἀρετῆς ἀνθρωπείας λόγος θ' (22).

Θεωρητικώτατον λόγον καὶ φιλοσοφώτατον καὶ τῆς Γρηγορίου τῷ ὄντι θεορῆμοσύνης ἄξιον διὰ τῶν προκειμένων τούτων ἐπιων περὶ ἀνθρωπίνης ὁ θεόληπτος διασκευάζεται ἀρετῆς, ἐν ᾗ πᾶσαν μὲν ὀφθῆσιν νοδὸς καὶ αὐταρέσκειαν ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν κολλάζει ψυχῆς, ταπεινοφροσύνην δὲ καὶ φρονήματος μετριότητά τοῖς ἐρασταῖς αὐτῆς περιποιεῖ· λέγει δὲ οὕτως·

1 *Τὴν ἀρετὴν ποθέω μὲν, ἀκαρ τόδε μ' οὐκ ἐδί-*
[δαξεν,

2 *Ἥτις δὴ τελέθει καὶ ἀπόθευ ἴξεν' ἐμοίγε, κτλ.*

Πάντα τὰ ὄντα τοῦ κατ' αὐτὰ ἐφίεται παναγάθου (23)· ἀναλόγως γὰρ τῆς αὐτῶν οὐσίας ἢ φύσεως τὰ ἀπλῶς μὲν ὄντα τοῦ εἶναι, τὰ ζῶντα δὲ τοῦ ζῆν, τὰ φυτικά δὲ τοῦ φύεσθαι, τὰ κινητικά δὲ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τὰ αἰσθητικά μὲν τοῦ αἰσθάνεσθαι, τὰ λογικά δὲ τοῦ λογίζεσθαι, καὶ τὰ νοητικά δηλαδὴ κατ' ἀναλογίαν τῆς αὐτῶν προκοπῆς ὀρέγεται τοῦ νοεῖν· ὁ ἀνθρώπος δὲ τῶν εἰρημένων πάντων μέτοχος ὢν, εἶγε πρὸς τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν ὑπερεκταίνοιο, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔτι καὶ τὴν ἔφρσιν προσλαμβάνει τῆς ἀρετῆς, δι' ἧς τοῦ ἀκροτάτου τῶν ἀγαθῶν (24) ἐλπίζει κατευστοχεῖν. Ἡ τοίνυν ἀρετὴ τῶν πάντων ἀγαθῶν οὕσα τὸ κάλλιστον· τί γὰρ ἂν καὶ ἐπινοηθεῖν κρεῖττον ἢ ἀξίεραστότερον αὐτῆς, δι' ἧς

(23) *Cod. π. 3ν ἀγαθῶν.*

(24) *Pro ἀγαθῶν in. col. scriptum ἀρετῶν.*

ὁ τελισκόμενος κολλᾶται Θεῷ, καὶ ἐν πνεῦμα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, αὐτῷ γίνεται; Καθ' ὅσον τοιγαροῦν ὕψηλόν τε καὶ νοερὸν καὶ τῆς πρώτης μακαριότητος πρόξενον τὸ χρῆμα πεπίστευται τῆς ἀρετῆς, κατὰ τοσοῦτον καὶ πολλὰ ἔχει τὰ πρὸς τὴν κατόρθωσιν ταύτης ἀνάγνη καὶ δυσχερῆ. Ἴνα γὰρ τὸν τοῦ δυσμενοῦς φθόνον παρῶ ἐπισκοπεῖν αἰεὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ πρὸς αὐτὴν ἀνιόντος; πειρωμένου, αὐτὴ ἢ κατ' αἰσθησιν ζωῆ, ὃ τε σύμφυτος τῆς ψυχῆς θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία, εἰ μὴ πνευματικῶ νόμῳ παιδευθέντα καὶ ταχθέντα, καταπιθῆ καὶ εὐήνια γένοιτο τῷ λογισμῷ, οὕτως ἂν ὁ ἐχθρὸς ἀποστραφείη, οὐδ' εἰλικρινῆς ἀνθρώπων κατορθωθείη ἀρετῆ· δι' ὃ καὶ ὁ τῷ ἔρωτι αὐτῆς κάτοχος φιλοσόφως εἰς ἑαυτὴν τὸν λόγον μετασηματίζειν, τὴν ἀρετὴν, φησὶ, ποθῶ μὲν, καὶ οὐκ ἀρνήσομαι· τοῦτο γὰρ καὶ πάντες οἱ τοῦ ὄντως ἔραστοι καλοῦ· ἀλλὰ τοῦτό με οὐκ ἐδίδαξε, τίς ποτε αὐτῆ, καὶ ὅθεν ἂν μοι προστεθείη, κομιδῇ ταύτης ἔχοντι τὴν θρεξιν· οὐ καὶ ἀνιῶμαι τῇ ἀτελότῃ ταύτης ἀλγυνόμενος· πᾶς γὰρ πῶθος ἀτέλεστος, ὀδύνη τῷ κακῆμένῳ τοῦτον χρηματίζει.

Et mēn dē καθαρὸς, κ. τ. ε.

Ἡ μὲν ἀληθὴς ἀρετὴ καὶ τῷ ὄντι καθαρὰ, τῷ πάσης κακίας καὶ ρυπαρίας σαρκὸς καὶ πνεύματος πάμπαν ἀπηλλάχθαι, ὕδατι προσέοικε καθαρωτάτῳ, καὶ ρεύματι κρήνης ἐξαλλομένου ζώσης, ἐξ οὐδεμιᾶς χειμερίων ὑδάτων, ἦτοι χειμάρθων, ἐπιμιξίας τὸ τοῦ νάματος θολουμένῳ διειδέσταν. Εἴπερ οὖν τις οὕτω καθαρὸς ἐστίν, ὡς ἀμύγη πάσης κακίας καὶ ἀμαρτίας ἀμίαντον τὴν αὐτοῦ τηρήσας ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, ἀθλόωτον δὲ τὴν σάρκα καὶ ἄρῃυπον, ζητῶ τίς ἂν οὗτος εἴη; εἰ γὰρ ἄστρα οὐ καθαρὰ ἀναντίον αὐτοῦ, κατὰ τὸ λόγιον, ἔα δὲ οἱ κατοικούντες οἰκίας πηλίνας· ἡ γὰρ ἐκ καρδίας ἰδίας βόρβορον ἀτόπων ἀναφέρει ἀνθρώπος λογισμῶν· αὐτὴ μία αἰτία τῆς κακίας· ἔπειτα σάρκα βαρεῖαν καὶ λιυώδη πρὸς τὸ γεῶδες βριθοῦσαν φρόνημα συνεφελκόμενος ρυπαίνεται· πρὸς δὲ καὶ τῷ ἄρχοντι τοῦ σκότους τῷ τῆς ἡμετέρας ἐχθρῷ σωτηρίας ἔξωθεν παροτρυνόμενος, καὶ πρὸς ἀμαρτίαν ὑφαπτόμενος, πῶς ἂν δυναίμην ἀκραιφνῆ προλοχεῖν τὴν ἀρετὴν;

Ἐπειδὴ οὖν φύσις εἰμὶ παγεῖσα.

Ἡ οὐχῶσπερ γάλα με ἡμελεῖς, φησὶν ὁ Ἰωδ, ἐτύρωσας δὲ με ἴσα τυρῷ, διὰ βίου τε μένοντος καὶ εὐμεταβόλου διεκτρέχω; οὐκ ἦν εἰκόλης (25), ἦτοι προσφυῆς, ἀρρευτῶν με Θεῷ βίον καὶ παντάπασιν ἀναμάρτητον βιοῦν.

Et d' οὐκ ἀργύρεος πάντη νόος, ἀλλ' ἐπίμικτος.

Εἰ δὲ τοῦτο, φησὶν, ἀληθές, καὶ ὁ τροπικῶς προσειρημένος ροῦς, ἦτοι βίος, οὐκ ἀργύρεος οὐδὲ δόκιμος παντελῶς καὶ καθαρὸς, ἐπιμίξια δὲ τῆς κακίας θλούμενος μαλύνεται καὶ ἀκόσμως καταχραίνεται, σοφώτατος, εἰ ἄξιον τὴν οὕτω διακειμένην ἔξιν καλεῖν ἀρετὴν· καὶ γὰρ κἀγὼ ὡδε κἀκαὶ τοῦ νοῦ περιείσσιον, καθαρὰν τέ τινα καὶ ἀκραιφνεστάτην βίωσιν ἐν τῇ ἐπίμικτον πρὸς κακίαν ὀνομάσαιμι.

16 *Ψυχρὴ μὲν χιόνος φύσις ἐπλετο ἀργυρῆ*
(τε (26), κ. τ. λ.

Οἶσα, φησὶν ὁ θεὸς τῶν ἐργῶν Θεοῦ ἐξηγητής,

(25) Cod. εἰκόλης εἰ μεθῶ.

Deo quocum unus spiritus juxta Apostolum efficitur? Quantum ergo supereminens et spiritualis et primæ beatitudinis promissionem habens quæstus virtutis creditur, tam multa ad ejus assecutionem ardua admodum et difficilia præbet. Namque ut Adversarii prætermittam invidiam pedetentim insequi propositum anhelantis ad virtutem conantis, ipsa vita qua sensibus indulgetur, et innata animæ fervor et concupiscentia, nisi a lege spiritus erudita et edocta, suadibilia et docibilia rationi flant, nullo modo Hostis fugabitur, nullatenus electa virtus hominem moderabit. Ideo ipsius amore philosophice flagrans, novo ordine seipsum alloquitur... Virtutem, inquit, cupio nec aversabor: sic enim cuncti reipsa boni amatores; sed non eruditus sum quæ sit et unde mihi hujus vehemens desiderium habenti adjiciatur. Illis doleo mœrens de virtutis imperfectione; etenim desiderium omnne quo non potior doloris rationem habet in desideranti. « Si autem purus, » et seq. Vera virtus et vere pura ab omni malitia et fœditate carnis et spiritus, æquiparatur purissimis undis et salientibus aquæ vivæ rivulis, quorum nulla aquarum imbrum mistio ne superficiem quidem inficit. Sit ergo aliquis adeo purus qui meram ab omni malitia et peccato servaverit animam atque mentem, qui nondam conciderit carnem et immaculatam, quis erit iste? quando astra non sunt munda a facie Dei, juxta divinum librum, quid de habitantibus domos luteas? Sive ex corde suo intempestivorum rationiorum homo proferat cœnum, hæc una malitiæ causa; siquidem carne gravi et lutosâ ad terrestres attractata cogitationes impulsus maculatur. Præterea ab extra a principe tenebrarum nostræ saluti infenso stimulatus et ad peccatum incensus quomodo puram virtutem præbere possem? « Cum sifons obrigescens. » Sive, Nonne sicut lac multisti me, inquit Job, et sicut caseum me coagulasti? Vitam transeuntem et mutationi obnoxiam curro, non decebat sane ex natura immutabilem me sicut Deum vitam et omnimode impeccabilem ducere. « Si non est omnino nitidus spiritus, sed et intermistus; » Si id verum est, inquit, si allegorice supra allatus vivus, scilicet vita nec nitida nec omnino probata et pura, sed in malitia miscetur et inficitur, et inordinate fœdatur, illud quomodo esset virtus? Agedum dic mihi, inquit sapiens, justamne est istius modi habitum vocare virtutem? Etenim sic ego spiritu rem volvens, puram et immaculatam vitam in homine videns qui nequeo, unde virtutem nominarem quæ malitia miscetur?

πῶς ἂν εἴη τοῦτο ἀρετῆ; φράσον δὲ μοι, φησὶν ὁ ἀνθρώπων μὴ δυνάμενος ἰδεῖν, ἀπορῶ, πῶς ἀρετὴν

16 *Frigidu quidem est nivis natura et candida, etc.*

Sic, ait divus operum Dei interpret, frigidam

(26) Billius ἀργυρῆ τε. Sed ἀργυρῆ, vocat...

nivis naturam et albam, ignis vero rubicundam et ardentem, quorum oppositæ qualitates sic omnino mistu impossibiles, ut qui conaretur ignem nive refrigerare, aut nivem igne calefacere, hæc prius destrueret quam misceret : quomodo autem in optima turpitudine penetravit ? quomodo super virtute crevit melitia ? quomodo in imaginem magni Dei malus boni imitator error infunditur et dedecus immiscet atque fœditatem ? Vere per virtutem ego Deus esse cupio, et pars tua et hæreditas tua, Deus. Multis de hoc disserentibus quæro et audio : Alphæus ille ex Arcadia in Siciliam manat flumen per amarus maris fluctus transmeans dulces aquas suas, quibus in transitu sal maris non miscetur ; et hoc mirandum valde, inquit, et stupendum, quod non alteratam nec corruptam dulcedinem suam trahat. Porro quod salis sapor ad dulcia aquarum, quod aeri nebula a terra se attollens, quod est corporibus morbus, hoc virtuti nox peccati ; dedecus nempe et ignominia est. Sæpe manus tendebam sursum supplices in oratione vel animi motus elatos ad cœlum et ad Altissimum, et humanarum rerum cogitatio superveniens retraxit et humi projecit. Aliter rursus divina videns Divinitatis superfulgentis, puram scintillam mihi, dixit, illuminantem nubem quæ aliunde supervenit, et pessimæ tenebræ splendentem lucem rejecerunt et contemplatio boni ex oculis aufugit, sic ex adverso venientem subito avolans me desicere fecit et comprimere, nam hoc significat ἐδάξεν, discerpit. « Quæ æmulatione, » quæ causa hujus contrarii eventus et discessus boni ? « Vel desiderari semper mihi, » et seq. Interrogans quæ causa discessus boni et difficultatis assequendi ipsius notionem primum quidem induxit quod ob supremam utilitatem Divinum semper desiderari desiderat, sitiens sitim provocare et potum præbens his qui ad bibendum currunt. Et illud ἐμοί, mihi, loco illius, secundum meam sententiam explicat : Hæc est, inquit, lex hominis : quemadmodum pater semper diligi et amantius a filiis suis requiri desiderat et exoptat, sic et excellentius hominum amator Deus ; quin et jam nobis magis expedit et melius sit, si nec sub manibus succedens, nec facilis sit incomprehensibilis visio. Nam sic ab alumnis non digne nec per multas in virtutis assecutione fatigationes nimis faciliter instructis, tanquam ab indignis gratia contempta avolat.

διὰ πολλῶν τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων προπεπαιδευ[α]μένων, βῆον ὡς ἀναξίω ἢ χάρις καταφρονηθεῖσα ἀποστήσεται.

33 *Hoc namque stabile est, in quo mens multum laboravit, etc.*

Dicto quod viro melius sit, si multo labore ad boni considerationem, multo labore ad conservationem deveniat, causam statim exposuit, dicens :

est Homericum ; sæpe autem hæc verba confunduntur, v. Jacobs, ad *Anthol. Palat.* 3, 609 ; Wernick. ad Tryphiod. 73, qui alium locum Gregorii

ψυχράν τε οὔσαν τὴν τῆς χιόνης φύσιν καὶ λευκὴν, ξανθὴν δὲ τὴν τοῦ πυρὸς καὶ θερμὴν, καὶ τὰς ἐναντίας ἐν τούτοις ποιότητες οὕτω παντελῶς ἀμιγείς, ὡς εἰ τις βιάσατο ψυχράναι μὲν τὸ πῦρ τῆς χιόνης, θερμάναι δὲ τὴν χιόνα τῷ πυρὶ, λυθῆναι πρότερον ταῦτα ἢ μίγηναι · πῶς δὲ τῷ κάλλει τὸ αἰσχος ἐπεισηλθεν ; πῶς τῇ ἀρετῇ ἢ κακίᾳ ἐπεφύη ; πῶς δὲ τῇ τοῦ μεγάλου Θεοῦ εἰκόνι ἢ κακόςηλος ἁμαρτὰς ἐπεισιπίπτουσα ἀτιμοὶ καὶ καταισχύνει, εἴπερ ἀληθῶς δι' ἀρετῆς ἔγωγε Θεός καὶ οὐδὲ κληρὸς εὐχομαι εἶναι καὶ κληρονομία ; Πυνθάνομαι πολλῶν ἐξηγουμένων ἀκούων, ὡς ἄρα Ἀλφειὸς ἐκεῖνος ὁ ἐξ Ἀρκαδίας ἐπὶ τὴν Σικελίαν βέων ποταμὸς ἐπὶ πολὺ τῆς πικρᾶς θαλάσσης τὸ γλυκὺ βέυμα τοῦ νάματος ἀνεπίμικτον τῆς θαλαττίας ἔλμης διεκβάλλει · καὶ τοῦτο θαύμα, φησὶ, μέγιστον καὶ ἐκπληξίον, εἴπερ ἀλώθητον αὐτοῦ τὴν γλυκύτητα καὶ ἀνύδριστον διεκπερᾶ · ὡς γὰρ ἡ ἔλμη λώθη ἐστὶ τῆς τοῦ ὕδατος γλυκύτητος, οὕτω τοῦ ἀέρος μὲν ἡ κάτωθεν ἀπὸ γῆς ἀνιούσα ἀχλὺς, τῶν σωμάτων δὲ ἡ νόσος, τῆς ἀρετῆς δὲ αὐτῆς ἢ τῆς ἁμαρτίας νύξ ἀτιμία καὶ ὑβρις ἐστίν. Πολλάκι παρὸν αἰερα πρὸς αἰθέρα ἢ τῆς χειρὸς ἐκπετάξω ἐν κῆ προσευχῇ ἢ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα πρὸς οὐρανὸν ὑψοῦντα καὶ τὸν Ὑψιστον, φρονεῖς παρεμπεσοῦσα τῶν ἀνθρωπίνων, καθέλκυσεν καὶ κατέβαλεν χαμαί. Ἄλλοτε πάλιν ὁ θεοπιτικώτατος τῆς ὑπερφανούς θεότητος καθαρὰν μοι, ἔφη, καταυγασάσης λαμπηδόνα, νέφος ἐπεισφρησάν ποθεν καὶ κάκιστος ζόφος διέκοψε τὴν ἑλλαμψίν · καὶ ἡ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ θεωρία ἐξ ὀφθαλμῶν ἀπήλθεν, ὧδε (27) προσιόντα διέδρα ἀφῶν ἀποπτὰ ἀπέκναισέ με, κατέθλυέ με · τοῦτο γὰρ τὸ, ἐδάξεν.

Τίς ὁ φθόνος ;

Τίς ἡ αἰτία τῆς τοῦ καλοῦ ἀτευξίας καὶ ἀπολισθήσεως ;

Ἡ ποθέεσθαι

Ἄλλ' ἐμοί, κ. τ. ἐξ.

Πυθόμενος τίς ἡ αἰτία τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀποφυγῆς καὶ τοῦ δύσληπτον τὴν αὐτοῦ καθεστάναι θεωρίαν, πρῶτον μὲν ἐπήγαγεν ὡς ὑπερβολῇ χρηστότητος τὸ θεῖον, ἀεὶ ποθεῖσθαι ποθεῖ, διψῶν τὸ διψᾶσθαι καὶ ποτιζόν τὸς πείνῃ προστρέχοντας · τὸ δὲ, ἐμοί, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, δηλοῖ. Τοῦτο δὲ, φησὶ, καὶ ἀνθρώπου νόμος ἐστίν · ὡς γὰρ πατήρ ἀεὶ ἀγαπᾶσθαι καὶ ζητεῖσθαι πρὸς τῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν ποθεῖ καὶ ἀπαιτεῖ, οὕτω καὶ ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος Θεός · αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἡμῖν λυσιτελέστερον καὶ κρείττον εἶναι, μὴ προχρίως μηδὲ βῆστα καταθεωρεῖν τὸν ἀκατάληπτον · οὕτω γὰρ τῶν μὴ ἀξίως μηδὲ

33 Τοῦτο γὰρ ἐμπεδόν ἐστίν, ὁ νοῦς κάμει, κ. τ. λ.

Ἐπὶ τὸν ὅτι βέλτιόν ἐστιν ἀνδρὶ κόμπη μὲν τὴν θεωρίαν λαβεῖν τοῦ ἀγαθοῦ, κόμπη δὲ φυλάξει, τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν εὐθύς, τοῦτο λέγων, Ἐμπεδόν ἐστίν, βέ-

Nazianzeni emendavit, et Wellauer. ad Apollon. Rhod. III, 835 ; IV, 474.

(27) Cod. ὧδέ.

βαιον καὶ ἀραρὸς καὶ μόνιμον τὸ μετὰ πόνου καὶ κόπου προσκτηθὲν τῷ νῦν καὶ φυλαχθὲν, ὡς περ τὸ προχειρῶς ληφθὲν εὐκαταφρόνητον ἅπαν καὶ εὐαπόβλητον καθίσταται.

Πολλάκι δ' αὐτὰ

Ἐσθλοῦ, κ. τ. ἐξ.

(28) Φασὶ τὸν λέοντα, ἐν ὧρᾳ βαδίζοντα χειμῶνος, καὶ τὰς τῶν θηρευτῶν ἐπιθέσεις διαφεύγοντα, τῷ οὐραίῳ τὰ ἰχνη τῶν οἰκείων ποδῶν ἐπικαλύπτειν τῇ χιόνι· τοιοῦτό τι κάναυθα τὸν διάβολον δρᾶν ὁ διδάσκαλός φησιν, ὅτι πολλάκις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ διάκρισιν ἐν διανοίᾳ ἀνδρὸς εὐσεβοῦς ὑποφανεῖσαν ὁ Ἐχθρὸς πανουργίαις ἰχνη βάλλων ἐπ' ἰχνησιν ἡμαύρωσε, καὶ λογισμοῖς σαρκίνους τοὺς πνευματικοὺς κακοῦργα παρακαλυπτόμενος, τὸν τοῦ ἀγαθοῦ θεωρὸν ἀποπλανᾷ· καὶ ἡ μὲν σὰρξ ἐμοὶ κατὰ τὴν ἀδτησ φύσιν τὰ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμεῖ, ἡ ἐντολὴ δὲ πνευματικῆ οὔσα τὰ τοῦ πνεύματος ὑπαγορεύει, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα παρακελεύεται· ἄλλο δ' ὁ φθόνος ὑποτίθεται τοῦ Πονηροῦ, ἄλλο δ' ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις τριῶν νόμοις ὁ αἰὼν καὶ ἡ πρόληψις τοῦ ἀνθρωπίνου ὑποβάλλει λογισμοῦ. « Ἐρῶ δ' ὁ στυγέω » καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος· *Οὐ γὰρ ὁ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ τοῦτο κολλᾷς καὶ ποιῶ*· καὶ ὁ ὡς ἀθέμιτον ἢ ἀδικον ἀποστύγῳ, τῇ φιληθονίᾳ ἢ τῷ φθόνῳ τοῦ Πονηροῦ κατεργάζομαι κλεπτόμενος, καὶ ἐνηθύνομαι τοῖς κακοῖς καὶ γελῶ τὸν ἐμὸν μόνον τοῖς μέλεσι τοῖς ἐμοῖς ἐνιδρυμένον, γελῶ γέλωτα κακῆς πεπληρωμένον χαρῆς καὶ ὄσον ἡ παροιμία λέγει τὸν σαρκῶνον· ἔστι γὰρ καὶ θάνατος ἡδύς ἢ ἁμαρτία. Οἱ γοῦν τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ πρὸς βραχὺ τεθλιμμένης ἐκκλινόντες τὸ ἀγρὸς, τὴν πλατείαν δὲ καὶ εὐρύχωρον ἀνθελόμενοι τῆς ἡδονῆς, τῆς ἠντως μὲν ζωῆς ὠλισθηρότερος, πρὸς τὴν ἀπώλειαν δὲ ἑαυτῶν αὐτομολοῦντες, κακὸχαρτον γέλωτα γελῶσι, καὶ τῷ ἑαυτῶν θανάτῳ ἐφηδυνόμενοι ἀναίσθητοῦσιν. « Νῦν χθαμαλός, κ. τ. ἐξ. Διὰ τούτων δὲ σαφέστερον τῶν ὑποκριτῶν τὸ ἀδέβαιον ἐπιμέμφεται καὶ ἀκατάστατον, Νῦν, λέγων, χθαμαλός τις ὑποκρίνομαι καὶ ταπεινός, νῦν δὲ πόλιν μετέωρος καὶ ὑψηλός, σήμερον τὴν ὕβριν ὑβριστῆς δεικνύμενος καὶ ἀλαζύν, καὶ ἄλλος ἐν ἄλλοις ἢ πρὸς τὴν παρακειμένην αὐτοῖς πέτραν τὴν χροιάν

45 *Δάκρυα θερμὰ χέων· ἡ δ' οὐ συνέρεισεν*
[*ἁμαρτίας, κ. τ. λ.*

Ἔτι καὶ διὰ τῶν προκειμένων τούτων ἱπῶν τὸ παλίμβολον καὶ ἀνιδρυτον διελέγχει τῶν ὑποκριτῶν. Καὶ γὰρ ποτε μὲν δάκρυον ἔχεον ἐξ ὀφθαλμῶν, ἡ ἁμαρτίας δὲ αὐτῶ οὐ συνεξέβρυσεν, ἀλλὰ δὲ ἀμπλακτικαῖς συνεχῶς ἐνεργουμέναις ἄλλα δάκρυα ἔνδον συναγείρω· τῆς γὰρ συνήθους προλήψεως τῶν κακῶν οὐκ ἀφιστάμενος, εἰκὴ τὰ φάρμακα τῆς λάσεως ἐκένωσα· πάλιν· *Τῇ σαρκὶ μὲν παρθενεύειν μοι δοκῶ, γυναικῶν συνουσίας ἀπεχόμενος, οὐ μάλα δὲ, φησὶν, εἶδα, εἰ καὶ αὐτῇ τῇ διανοίᾳ· πάλιν· Αἰδῶς ὑποδραμοῦσα εὐλαβῶς ἔστιν ὅτε μύειν ἀνέπεισας τὴν ὄρασιν, νοῦς δὲ ἀνανεύων μετὰ μικρῶν ἀνένειυσεν ἀναιδῶς· καὶ πρὸς τὴν τῶν ἄλλοτριῶν μὲν ἁμαρτιῶν ἀκρόα-*

(29) A quo scriptore hæc tradita sint nescio.

Firmum est, stabile decet et perstans, quod cum labore et fatigatione possedit spiritus et tutavit, dum omne quod facilius consequimur contemptibile a stimulat et dedignandum. « Sæpe iterum boni, » et seq. Narrant leonem hieme ambulantiem et venatorum aggressiones fugientem cauda pedum vestigia suorum nive supervestire, simile aliquid et ibi agere diabolus dicit magister; sæpe boni et mali distinctionem in pii viri mente claram Inimicus fallaciis vestigia vestigiis operiens obscuravit et rationibus carnalibus spiritualia malitiose cooperiens, cognitionem boni conturbat; et quidem caro in me secundum ipsius naturam quæ sunt carnis concupiscit; præceptum autem quippe quod spirituale quæ spiritualia sunt jubet, et ad voluntatem Dei impellit; aliud invidia suadet mali et ultra tres dictas leges æternitas, et præjudicium humani ratiocinii supponit. « Quod odi, facio, » prout dicit Apostolus; « Non enim quod volo, illud facio, sed quod odi, illud sæpe facio, » et quod tanquam injustum et iniquum detestor, voluptate aut invidia Mali deceptus facio et in malis delector, et rideo de morte mea membris meis insita, rideo risum pessimæ redundantem lætitiæ, qualem proverbium dicit sardonium; nam peccatum mors est quædam jucunda. Hi ergo qui ab angustæ viæ et aliquantisper arctæ injucundo se retrahunt, spatiosam voluptatis et latam viam antepontes, re ipsa a vita cadentes de sua ipsorum pernicie transfugæ infelicis gaudii risum rident et in propria morte sua lætantur sensu carentes. « Tum humi abjectus, » et seq. His verbis lucidius, quasi comædorum instabile et inordinatum arguit; Tum, ait, humi abjectus et vilis, tum iterum erectus et celsus, hodie arrogantiam et arrogantem contemnens et deprimens, cras ipse arrogans et venditor, et alius aliis in temporibus apparens, polyptorum naturam imitor, qui ad petram cui adhærent colorem accommodantes perquirunt decipiunt.

καὶ τοὺς ὑβριστὰς ἀτιμῶν καὶ διασύρων, αἰβριον αὐτῶς ὀρώμενος καιροῖς κατὰ τὴν τῶν πολυπόδων ἰδιότητα, μεταβάλλοντες τὸ θηρεῖον διαφεύγουσιν.

45 *Calida fluunt ex oculis lacrymæ, non peccata*
[*tum, etc.*

Ad hoc et per supra posita carmina ista instabile et inconstans arguit hominum comædis similitum: nam aliquando lacrymas fundebam ex oculis, nec una cum istis peccatum auferebatur, e contra aliis continuo commissis culpis aliarum lacrymarum intus causas coacervo: qui solita præsumptione malorum non abstinens, quæ remedia sanationi esse debebant, nullius esse feci effectus. Iterum: Carne virginis instar vivere mihi videor, continens mulieres non cognosco, qui non ideo magis novi, inquit, si et ipso corde sic gloriari merito possim. Iterum: Modestia pie accurrens locum habet suadetque oculos dejicere et post pusillum

animus supra erigitur et impudenter in altum aspicit. Et aliorum auditorus culpas solerti auditu, emissitibus oculis cum sim, ad mearum considerationem immemor sum et tenebrosus. Et adhuc iterum : Caelestis in sermonibus et grandibus verbis, mente et cogitationibus repto terrenus. « Sum sedatus et serenus; » serenus ego quando moderatus et suavis hominibus appareo, flante autem vel parum parva de causa ira, sicut mare fluctibus inflatus, et affligentem tumore aut etiam manibus alterna vice affligere opto, nec prius sedabor a motibus quin ira sedata sit et cessaverit, quando tumore quæ æstuabat consummato, nihil mirum erit si exstinguatur inflammatio.

56 *Sæpe etiam recte currentem cum spe optima*

57 *Et jam ultra mediam vulgaremque virtutem per-*

tingentem,

58 *Subito præcipitem ad ima dejecit pestifer inimicus.*

Sæpe, inquit divinus interpret, cum bona spe recta currentem et ad Deum bene accedentem et in media virtute tendentem, jam proximum perfectioni virum subito subintroiens malitia retrocedentemque evertens ad infimos virtutis gradus rejecit et ad noviciorum statum; namque sicut hi qui contra arenæ maris acervos ascendunt, simul ac mobilibus arenis et retro fugientibus pedem admovent, vestigio incerto titubant, atque si reptare et superare conati sint, nihil amplius, nisi quod in vanum labores et fatigationes consumunt, profecerunt: ita, inquit, et nos ad lethum persequens Inimicus, ubi primuni contra sabulum inconstantia cogitationum infertur mens nostra et ad boni assentionem desiderans advolat et accingere se tentat in virtutis via, nullam esse progressionem, vanum esse ardorem ostendit. Unde inquit: Hinc ascendo, pietatis gradum unum feliciter consecutum fuisse confidens, inde vero iterum retrocedens magis quam pridie a perfectione cecidi; quare reliquum est ut gemam desperatione et maestitia tactus et afflictus, meque miserans infelicem et calamitati succumbentem dicam, qui semper in virtutis viis currere confido, nec unquam ad ipsius metam pervenio, semper metu circumseptus magno ne bonum non attingam; per conatus et longos labores vix quidem, sed tandem destinatum asssecuturum me putavi, qui facillime præceps in malitiam cecidi. Iterum sæpe prolongatur mihi vita virtutis amatrix, inquit, solutionem a vita nolo conversionis spe, sanationem cupiens peccati, et permultos longæ vitæ dies, non minus malitia superabundo, nedum conversionem sanationemque inveniam a malo. Talis est hominum virtus cui secundum proprium sensum et studium se exercent et non in adjutorio J. Christi. « Ideo generi nostro, » et seq. Cum, inquit, sic instabilis et fundamento carens, sic infectus et imperfectus

σιν ὀξυφαθῆς γίνομαι καὶ ὀξυήκοος, πρὸς τὴν ἐπίσχεψιν δὲ τῶν ἰδίων ἀφεγγῆς καὶ ἐπιλήσμων· καὶ αὐτὸς πάλιν· Οὐράνιος μὲν ἐν λόγοις καὶ μεγαλοβήμοσύναις, ἐν φρεσὶ δὲ καὶ νοήμασι χαμερπῆς καὶ ἐπιχθόνιος. « Εἰμὶ γαληνῶν τε καὶ εὐδίου. » Γαληνός ἐστιν ὅτε καὶ ἐπεικτῆς καὶ πραῆς τοῖς ἀνθρώποις καθορώμενος· εἰ δὲ ποτε πνεῦμα ὀργῆς καὶ μικρῶν ἐκ μικρᾶς αἰτίας ἀντιπνεύσει, οἷάπερ θάλασσα κύμασι φυσιοῦμενος καὶ ὑβρεσι τὸν λυποῦντα ἢ καὶ χερσὶν ἀντιλυπεῖν ὀρεγόμενος, οὐ πρὶν κατεστόρεσα τὸ φύσημα πρὶν ἢ νηνεμίαν καὶ κατάπαυσιν γενομένην τοῦ θυμοῦ, ἤνικα δὴ τὴν ἀταξίαν ἐπιθεδεγμένου (2!) τοῦ θυμοειδοῦς, οὐδὲν θαυμαστὸν τὴν αὐτοῦ ἐξψῖν σθεσθῆναι.

56 *Πολλάκι δ' εὐδρομέοντα σὺν ἐλλωρησῶν ἀρί-*

στακι.

57 *Ἦδη καὶ μεσότης ἀρετῆς ὑπερκετείνοντα,*

58 *Ἐξαπίνης πάλιν ὀρσον ὑπὸ προπόδοσιν ἔθη-*

κεν, κ. τ. λ.

Πολλάκις, φησὶν ὁ θεολόγος, σὺν ἀγαθαῖς ἐλπίσιν ἄνδρα εὐθυδρομοῦντα, καὶ πρὸς θεὸν εὐδοχοῦμενον, καὶ ἐν μεσότητι τῆς ἀρετῆς ἐκτεινόμενον, καὶ ἐγγίζοντα πρὸς τὸ τέλειον, ἐξαπίναιως παραιοσθαρεῖσα κακία, καὶ ὀπισθόρμητον αὐτὸν ἀνατρέψασα, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν τῶν εἰσαγομένων κατὰστασιν ἐθήκατο. Καὶ γὰρ ὡςπερ οἱ κατὰ ψάμμου θαλασσίας τόπον ἀνάστη προσβαίνοντες, ἅμα τῷ προσπελάσαι τῷ ποδὶ, διαβρῆουσῆς αὐτῆς καὶ εἰς τοῦπίσω φερομένης, ἀστατοῦσι μὲν τοῦτοις τὰ ἴχνη, ἀναβρίχασθαι (30) δὲ καὶ προβαίνειν πειρώμενοι οὐδὲν πλέον τοῦ κόπους ἑαυτοῖς παρέχειν εἰκαίους ἀπώναντο· οὕτω, φησὶ, καὶ ὁ ὀλέθριος ἡμῶν Δυσμενῆς, ὡς κατὰ ψάμμου τῆς τῶν λογισμῶν ἀστασίας τῆς ἡμῶν διανοίας φερομένης, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ καλοῦ πτερουμένης, καὶ ἀνιέναι πειρωμένης τὸν οἶμον τῆς ἀρετῆς, ἀπρόσκοπον ἀποδείκνυσι τὴν προθυμίαν· δι' ὃ, φησὶ, πῆ μὲν ἀνέρχομαι, μέρος εὐσεβείας οἰόμενος κατορθοῦν, πῆ δὲ ἔμπαιιν ὀπισθόρμητος ἀπολοσθαίλω, μᾶλλον ἢ πρῶην τοῦ τελείου ἀποπεπωκώς· δι' ὃ καὶ ἀσχάλλω λοιπὸν καὶ ἀθημονίᾳ καὶ ἀπογνώσει ψηλαφόμενος καὶ κατοδινώμενος, δυσθάνατον ἑμαυτὸν καὶ ἄθλιον οἰκτιζόμενος ἀποκαλῶ, ὡς αἰ μὲν ὀδεύειν δοκῶν τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, οὐδέπω δὲ τὸ τέλος αὐτῆς πεφθακώς, αἰεὶ φόβῳ μεγάλῳ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀτευξίας περιστοιχιζόμενος· βίαν μὲν καὶ πόνοις μακροῖς μᾶλις τι κατορθοῦν νενόμικα, βῆστα δὲ ὡς καταπρανοῦς πρὸς κακίαν ἀπώλισθησά· πάλιν μηχανύεται μοι πολλάκις, ὁ φιλάρετός φησὶν, ἐγὼ δὲ τὴν λύσιν τῆς ζωῆς οὐ θέλω ἐλπίδι μετανοίας, τὸ τῆς ἀμαρτίας λαμα ποθῶν, ταῖς πολλαῖς δὲ τῆς μακροβιότητος ἡμέραις τὴν κακίαν οὐδὲν ἦστον πλεονάζων, οὔτε μετάνοιαν, οὔτε οὖν θεραπείαν εὐρίσκω τοῦ κακοῦ· καὶ ἡ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀρετὴ ἢ γε κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόληψιν καὶ σπουδῆν ἐπιτηδευομένη, καὶ οὐκ ἐν δυνάμει Ἰησοῦ, τοιαύτη.

Τούτοκεν ἡμετέρῃ γενεῇ, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ, φησὶν, οὕτως ἀβέβαιος καὶ ἀνίδρυτος,

(29) Bill. ex cod. Sirletii affert ἐπιθεασμένον et cum verba Græca corrupta esse existimet, legendum censet ἀποσιδιάσαιμι.

(30) Ἀναβρίχασθαι. Sic codex Bekker.; v. Anecd. xix, 27.

οὕτως ἀνήνυτος καὶ ἀτέλειος ὁ ὑπὲρ ἀρετῆς πόνος, καὶ κόπος Θεοῦ δυνάμειος δίχα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτηθεύμενος, τοῦτου γε δὴ χάριν τῇ καθ' ἡμᾶς τλαιπύρω γενεῇ ταύτῃ τοῦτο τὸ δόγμα προδιωμολογήσῃω καὶ προῦποκείσῃω τῷ νῷ.

68 Πρώτη μὲν Τριάδος καθαρὴ φύσις, κ. τ. λ.

Τοῦτο δόγμα τῆς θεολογικωτάτης τῷ ὄντι ἄξιον φρενῆς, πρώτην καθαρὰν φύσιν καὶ ἀρετῆς ἀπάσης πηγαίαν ἀρχὴν εἰδέναι, τὴν τρισυπόστατον θεότητα· εὐθύς δὲ μετ' αὐτὴν τὴν ἀγγελικὴν καὶ οὐρανίαν· τρίτη δὲ ἄρα φύσις μέτοχος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ὁ ἀνθρώπος, ὃς ἀμφιτάλαντος καὶ ἀμφιρέπτης ἐκτίσθη κατ' ἀρχάς· μεταξύ τῆς τε κατ' ἀρετὴν ζωῆς καὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀμαρτίαν θανάτου ἐστηκώς, καὶ μεγαλοπρεπὲς μὲν τέλος ἔχων τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου, τὸ εἶναι γενέσθαι Θεοῦ δηλαδὴ, ἐπιμοχθον δὲ καὶ ἐπίπονον κομιδῇ (31), εἶπερ κἂν ἐπὶ βραχὺ τὰς τῆς κακίας πύλας παρανοήσειεν· τοῦτο γὰρ ἄθλον τῆς ἐμῆς διανοίας ἐναρέτως βιούσης ὁ Ὑψίστος παρέχεται.

Κεῖνος δ' ἐστὶν ἄριστος, κ. τ. ἐξ.

Οὗτος ἄριστος, οὗτος ἐργάτης τέλειος ἀρετῆς, ὃς ἐν μέσῳ γενεᾶς σχολιάς καὶ κακῆς μέτριά τινα ἔχνη κακίας ἐπιφαίνει, θερμῷ δὲ τοῦ Ὑψίστου ἔρωτι πρὸς οὐρανὸν ἀνανεύων, συντεταμένως τρέχει, κατὰ νότου δὲ τὴν κακίαν διώκων ἐξωθεῖ, ὡσπερ τις ποτάμιος ροῦς ἄλλον τινὰ ροὴν τραχύν τε καὶ ἄγριον καὶ θολερὸν ἀποδιοπομπούμενος καὶ ἀποτρεπόμενος· εἰ δὲ ποτε καὶ παραμύγνυται τι κακίας, ὡσπερ τῷ καθαρῷ βρέματι τοῦ ὕδατος ἐκ τοῦ θολεροῦ τὸ τοῦ διειδούς ὑπερβάλλοντι νάματος, τὸ λιυῶδες ἀποκλύζεται, καὶ οὐκ ἐπιθλιθὼν τὴν τῆς ψυχῆς ὑποφαίνει ῥυπαρίαν· αὐτὴ μὲν τοῦ συνθέτου ἀνθρώπου ἀρετὴ τέλειά νενοήσῃ· τοῦτου δὲ τὸ πλέον ἐν τοῖς οὐρανόις νόοις πιστευέσῃω· εἰ δὲ τις ἐνταῦθα μετ' ἀνθρώπων βιούς Θεὸν ἰδεῖν κτηξίωθη, ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡσαίας, ἢ σάρκα βαρεῖαν κουφισθεὶς εἰς οὐρανὸν ἀναδεδραμήκει πρὸς Θεόν, ὡς Ἐνώχ τε αὐτὸς καὶ Ἥλιος (32), τοῦτο δόξα Θεοῦ καὶ τιμὴ δηλαδὴ· μέτρον δὲ τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ὑψώσεως λυσiteléstaton ἐπιθεβλήσθαι καὶ σωτηριώδες.

85 Εἰ δ' ἄγε τοι καὶ τοῦτον ἐγὼ λόγον ἐν φρεσὶ θήσω, 86 Πῶς κεν τῆς μεγάλης ἀρετῆς ἐπὶ τέλειον ἴκηαι, κ. τ. λ.

Εἶεν δὴ οὖν καὶ τοῦτον ἐγὼ τὸν λόγον ταῖς σαῖς παραθήσομαι φρεσίν, ἢ θεολόγος σαλπίζει φωνή. Τίς δὲ ὁ λόγος; Πῶς ἂν εἰς τελειότητα τῆς μεγάλης ἀφίκοιο ἀρετῆς, ἦτις μόνη καθαρὰ θυσία τῷ μόνῳ τῆν φύσιν ὑπάρχει καθαρῷ. Οὐκ οἶμαι δὲ, φησὶ, κατὰ τὸν παρόντα βίον τοῦ ἀκροτάτου καταδράξασθαι τέλους αὐτῆς· πολλὸς γὰρ ὁ καπνὸς, πολλὸς ὁ ζόφος ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος ἀγλύος τοῖς ὁμμασίν ἐπιχεχυμένος τοῦ νοῦ· ἀσπητὸν δὲ μοι ἄρα, εἰ καὶ μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ἐπιπροσθούντος νέφους ἀποσηξαμένῃ τὰ δακρυώδη κακὰ πάντα ἐντὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἀρετῆς καταληφθῆναι. Ἀλλὰ τίς ἢ αἰτία τῆς κατορθώσεως οὗτῆς; οὔτε γὰρ μόνον τοῦ Θεοῦ τοῦτο δῶρον ὑπάρχει· τὴν ἑαυτοῦ σεμνύοντος εἰκόνα· πᾶσι γὰρ ἂν κατὰ φύσιν ἀνθρώποις προσῆν, ὡς τὸ λογικὸν καὶ τὸ θνητὸν, καὶ λύοιτ' ἂν οὕτως τὸ αὐτοθελεῖς καὶ αὐτ-

(31) Cod. κομιδῇ, et sic infra semper.

labor ad acquirendam virtutem absque Dei adiutorio ab hominibus exerceatur, ideo nostro generi ad id usque misero illud dogma in animo defigatur et ante alia imprimatur.

68 Prima quidem Trinitatis pura natura, etc.

Reipsa theologicæ ingenii dignum illud dogma nosse, nempe primam puram naturam et omnium virtutis principium et fontem esse trinum personis Deum; quem immediate sequitur angelica et cœlestis; tertia natura boni et virtutis particeps homo qui ab initio ad duo suspensus et pronus creatus est: medius inter virtutis vitam et peccati mortem, et sublimem terminum habens vitæ virtute insignis, filium Dei realiter fieri, ærumnosum vero et molestum valde si vel minimum malitiæ portas aperiat. Illud enim bravium, intelligentia cum virtute vivente me ab Altissimo manet. «Iste est optimus,» et seq. Optimus ille, ille virtutis perfectus cultor, qui in natura perversa et mala levitia quædam malitiæ vestigia præbens, fervido Altissimi amore ad cœlum tendit, indesinenter volat, post tergum autem malitiam rejicit et fugat; quemadmodum currens flumen alium torrentem fragosum et tumultuosum propellit et rejicit; et si quid mali intermiseretur, velut cum purum flumen per turbidi alterius aquas trajicit limpidas sui ipsius undas, tunc quod limosum erat expurgatur, et revelat prius ignotas animæ sordes. Hominis compositi hæc virtus perfecta intelligatur; ipse autem magis in cœlestibus spiritibus confidat. Si quis autem hic cum hominibus vivens Deum videre dignatus fuerit, velut Moyses et Isaias, sive in carne gravi levior factus in cœlum ad Deum instar Enoch et Eliæ avolaverit, gloria et honor Deo soli, homines autem modestia in virtute et elatione maxime expedit supervestiri, idque salutare constat.

85 Age vero et hunc ego sermonem tuæ menti apponam, 86 Quomodo ad summæ virtutis culmen pervenias, etc.

Agedum et hunc sermonem mentibus tuis proponam, buccinat theologica vox: quis sermo? Quomodo ad perfectionem magnæ pervenies virtutis, quæ sola oblatio munda, soli puro ex natura sua stat. Non arbitror, inquit, me comprehendisse ipsius summum, quandiu in præsentis sum vita; nam multus fumus, tenebræ multæ, quæ e corporis nebulis extenduntur oculos mentis circumsepientes; bonum si postquam evanuerit nebula offusa, lugendis a malis omnibus expedito mihi contingat in Deum et in probatam virtutem induci. Sed quæ ad virtutem directionis causa? non enim solius Dei donum est ipsius imaginem glorificantis: omnibus secundum naturam hominibus aderat, sicut et rationis facultas et morti obnoxietas; destrueretur hoc verbum voluntarium et liberum arbitrium: necque

(32) Cod. Ἥλιος.

etiam desiderii nostri solius opus aut electionis : sed amborum simul agnoscenda necessitas et voluntatis nostræ et omnipotentioris Dei manus. Quemadmodum enim secundum naturam suam proposita non videt absque sole illuminante, quippe qui visum illuminat et primus ab illo cernitur : sic mens rationalis et per seipsam agens, ad virtutis exercitium confortante Deo supra se erigitur. « Duo quidem a magno Deo, » et seq. *Dux partes, prima et secunda a Deo in virtutem ducentes emanant, unam vero a nobis in ipsam inducere intelligendum est.*

98 *Ille me capacem efficit boni et vires suppeditat.*

Capacem virtutis et boni fecit Deus hominem cui boni semina impertivit : prima secundaque pars ab illo : potentiam et vires ad operandum et usque ad finem perseverantiam donat : nostrum autem viriliter bonum eligere. Itaque tanquam athleta quidam, nec expeditus quidem, nimis retardantibus corporis compedibus, ego per medium stadium ad metam curro, nec præmio nec corona carens, membra corporis conatibus luctisque consumo ; illaque nec virium mearum nec energie meæ opus, Christus mihi habitus et vita, Christus fortitudo mea et gloria et divitiæ et mira beatitudo. « Qui me considerantem et bene currentem. » Ille est : considerationem et exercitationem exponit ; quotquot ergo spiritum et fortitudinem sortiuntur suam esse Christum, hi ad virtutis opus diriguntur ; quotquot vero sine illo a seipsis agere conantur, stulti isti homines et omnes sunt crepundia debilia et corrupta, incredulitate et peccatis mortui lætentes, frustra vivere se astimantes. Si forte, inquit Theosophus, avem absque aere volantem, aut sine aqua natantem et volutantem se videris delphinum, et hominem videbis sine Christo in via virtutis et ad Christum bene currentem et metam assequentem. « Itaque ne coram me multum glorieris, » et seq. Cum, inquit, sine Jesu Christi potentia et operatione nihil possis facere, ne loquela superba erigaris, neque elatus in cogitationibus tuis te geras quasi prudentissimus et sapientissimus sis, neque virtute inferiori videns tumide te magnipendas quasi cunctos superes propior virtutis accedens ; nam summæ suprema virtutis, illud enim significat *τέρμα*, meta, non est qui prospere attingens fiat, non est qui perfectionem assequatur, qui non secundum Christum agonis finem et viam suam posuit. Adhuc ergo in carne vivens, intra metam manens neque stadium emensum, neque reipsa vitam assecutum esse te superbis verbis gloriaris.

113 *Neque nimium timeas, nec nimium confidas, etc.*

Deum viventem timere et revereri multum valet

(35) In scholiis Billius, codicibus suis repugnantis, pro *τρομέειν* proponere voluit *φρονέειν*, quia versus ita scribatur carm. 56 [nunc 38], vers. 61 *λίην*

εξούσιον· οὐτ' οὖν ἔργον τῆς ἡμετέρας μενοινῆς μόνης, ἤτοι προαιρέσεως· ἀμφοῖν δὲ ὁμολογουμένως χρεῶν, τῆς τε προθέσεως τῆς ἐμῆς καὶ κραταιοτέρας θεοῦ δεξιᾶς. Ὅσπερ γὰρ ἡ ὄρασις οὕτως ἂν κατὰ τὴν ἐξιν αὐτῆς καθορῶν τὰ ὁρατὰ τοῦ φωτίζοντος ἡλίου χωρὶς (αὐτὸς γὰρ φωτίζει τὴν ἔψιν καὶ πρῶτος ὄν' αὐτῆς ὁρᾶται), οὕτως ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ αὐτοκίνητος ἀπὸ θεοῦ ῥωννυμένη, πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς πρᾶξιν διανίσταται ἐξ ἑαυτῆς.

Δοιαὶ μὲν μεγάλοιον θεοῦ, κ. τ. ἐξ.

Δύο μὲν μοίρας, πρῶτην καὶ ὑστέραν, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς κατορθωσιν τῆς ἀρετῆς, μίαν δὲ εἰσφέρεισθαι νοητέον παρ' ἡμῶν.

98 *Κεῖνος δεκτὸν ἔθηκε καλοῦ καὶ κάρτος δόξαι, κ. τ. λ.*

Ὁ μὲν θεὸς δεκτικὸν ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ τὸν ἀνθρώπων ποιήσας, τὰ σπέρματα παρέσχε τοῦ ἀγαθοῦ· αὕτη πρῶτη· δευτέρα δὲ μοῖρα παρ' αὐτοῦ, κάρτος καὶ ἰσχὺν πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ ἀχρι τέλους ὑπομονὴν δωρεῖται· ἡμέτερον δὲ προθύμως αἰρεῖσθαι τάγαθόν. Καὶ τοῖσιν ἐγὼ τοῦ σταδίου μέσον ὁλά τι; ἀγωνιστῆς, καὶ οὐδ' ἑλαφρὸς ἄγαν, ταῖς τοῦ σώματος δὲ πέδαις βαρυνόμενος, καὶ τρέχων κατὰ σκοπὸν οὐκ ἀγέραςτος, οὐδὲ στεφάνων ἄτερ, τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῖς ἄλμασιν ἐκτρέβω καὶ ταῖς ἀγωνίαις· καὶ ταῦτα οὐ τῆς ἐμῆς ἰσχύος ἢ συνέσεως περᾶναι· Χριστὸς δέ μοι ἀναπνὴ καὶ ζωὴ, Χριστὸς μοι δυνάμις ἐστι καὶ δόξα καὶ πλοῦτος καὶ μακαριότης θαυμαστή. «Ὅτι μὲν καὶ ὠπήεντα καὶ εὐδρομόεντα,» τοῦτ' ἐστι θεωρητικὸν ἀποδείκνυσσι καὶ πρακτικόν. Ὅσοι μὲν οὖν ἀναπνῶν καὶ εὐσθένειαν εὐμοιροῦσι τὸν Χριστὸν, οὗτοι πρὸς τὸ ἔργον κατορθοῦνται τῆς ἀρετῆς· ὅσοι δ' ἐκείνου χωρὶς ἐξ ἑαυτῶν ἐπιχειροῦσι, μάταιοι οὗτοι ἄνθρωποι καὶ παύγια πάντες εἰσὶν ἐπικύρα καὶ φθαρτά, νεκροὶ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὀδοδότες, μάτην δὲ ζῆν ὑπολαμβάνοντες. Εἰ ποτε ἄρα, φησὶν ὁ θεόσοφος, ὕρην ἀέρος ἀπάνευθεν πετόμενον, ἢ χωρὶς ὕδατος ἁλιδρομον ἔρποντα θεθεώρηκας δελφίνα, καὶ ἄνδρα ἔψει ἄνευ Χριστοῦ πρὸς ἀρετὴν εὐδρομοῦντα καὶ τὸν Χριστὸν.

Τῷ μὴ μοι λίην μεγαλλίξω, κ. τ. ἐξ.

Ἐπειδὴ, φησὶ, χωρὶς Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δυνάμεως καὶ συνεργίας οὐ δύνασαι ποιεῖν οὐδὲν, μὴ μεγαλορῶνόμενοι, μηδ' ἐπὶ ταῖς σαῖς ὑψηλοφρόνει φρεσίν, ὡς φρονιμώτατος καὶ πάνσοφος ὢν, μηδὲ πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν ἐλαττούμενον ὄρῶν, εἰς ὕψος ἀρθῆς, ὡς πάντων ὑπερέχων καὶ τοῦ τελείου ἤκων ἐγγύς. Καὶ γὰρ τοῦ ἀκροτάτου τέλους τῆς ἀρετῆς (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ *τέρμα*) οὐκ ἐστὶν ἐπιτυχὴ γενέσθαι, οὐκ ἐστὶν ἐπιθῆναι τῆς τελειότητος τὸν μὴ τὸ τοῦ ἀγῶνος τέλος καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τεθεαμένον ὁδοῦ. Ἐτι οὖν ἐν σαρκὶ διαβιώσας, ἐνδὸς μένειν τοῦ *τέρματος*, καὶ μήπως τὸν δρόμον τετελεξέναι, μηδὲ τῆς ὄντως ἐπιλαβέσθαι μεγαλοφρόνει ζωῆς.

113 *λίην μὲν τρομέειν (35), λίην δέ τε μὴ βλεμαίνειν, κ. τ. λ.*

Τὸ μὲν τρέμειν θεὸν ζῶντα καὶ φοβεῖσθαι, λίην

μὲν φρονέειν, λίην δέ τε μὴ βλεμαίνειν. — Cod. βλεμαίνειν.

συμβάλλεται τῷ ἀγωνιζομένῳ· οὕτω γὰρ παντὸς φαύλου πράγματος ἀφέξεται· λίαν δὲ βλεμμαίνειν καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν ἀνευλαβῶς ἐξεστηκέναι οὐκ ἀσφαλές. Καὶ γὰρ τοῦτο ὑφ' οὗτος ἑαυτὸν ἔστιν ὡς ἡγγικότες Θεῷ· ἐξ οὗ καὶ εἰς αἰρέσεις ἀτόπους οὐκ ὀλίγοι ἐξετράπησαν, οἳ ἐψηλοφροσύνη πτώματος αἰτία· ὡσπερ καὶ ἑλπίς μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀνυψοί· ἀεὶ δὲ ταῖς μεγάλας ὑπερηφανίαις ἀντιτάσσεται καὶ ὀργίζεται ὁ Κύριος.

Μάρπτε τὸ μὲν, κ. τ. ἐξ.

Ὁ δὲ διὰ τούτων δηλοῖ, τοῦτ' εἶναι κεῖθαι· Ἄλλο μὲν τῶν θεῶν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος κράτει (34) χερσὶ νοηταῖς περιδρασσόμενος, ἄλλο δὲ προσδοκῶν τῇ ἐλπίδι ταμείου· τῷ ἀνεφίκτῳ δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν σὴν ἀξίαν ὑποχώρει εὐλαβούμενος· τοῦτο γὰρ σώφρωνος νοῦ καὶ φρονήσεως, τῆς ἰδίας βιώσεως ἐξεπίστασθαι τὰ μέτρα. Καὶ γὰρ ἴσον κακόν ἐστι καὶ ὁμοίως ἐπικινδύνον ἀπελπίζειν τε τὰ ἀγαθὰ (ἀπόγνωσις τοῦτο γάρ), καὶ θαρρῆν περισσῶς, ὡς εὐπετέες ἀριστον εἶναι καὶ τέλειον (θρασύ γάρ)· ἀμφοτέρω δὲ τοῦ καλοῦ διαμαρτάνων, τοῦ κακοῦ τὴν ἔδρῳσιν βεβαιώσαις σεαυτῷ.

Αἰεὶ σοὶ τὸ βέλεμον, κ. τ. ἐξ.

Ὁ δόκιμος τοξότης κατὰ σκοπὸν ἀεὶ βάλλειν τὸ βέλος ἀγωνίζεται· ὡσαύτως καὶ τῷ ἀγωνιστῇ προσήκει εὐστόχως ἀεὶ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν τῇ πράξει κατευθύνειν τῆς ἀρετῆς, ὡς μήθ' ὑπερβάλλειν τῆς σωτηριώδους ἐντολῆς (κενδοξον γάρ), μήτ' οὖν ἑλιπῶς ἐργάζεσθαι δοκεῖν· ῥάβθιμον γάρ. Ὑπερβολὴ γὰρ καὶ ἑλλειψίς ἐπίπαν ἀπεικτά, πρὸς ἀσυμμετρίαν διεκρίπτοντα· ὡσπερ καὶ τὸ βέλος, ἢ τὸν σκοπὸν ὑπερτεῖνον (35) τοῦ τοξέουτος, ἢ ἐντὸς αὐτοῦ πίπτον, ὁμοίως τοῦ δέοντος διαμαρτάνει· οὕτω κατὰ θεωρίαν, οὕτω κατὰ πράξιν.

126 Ἐν μεγαλοφρονείῃς (36), μέμνησ' ὄθεν ἐς βίον [ἡλθες, κ. τ. λ.]

Ἐπειδὴ μέγα τι κτήμα καὶ τίμιον ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ἀρετὴν, μάταιον δὲ καὶ οὐδὲν διὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν κακίαν μαρτυρεῖται, ἐάν, φησὶν ὁ κλεινὸς ἡμῶν μετὰ τὸν Χριστὸν καθηγητής, τῆς γῆ-νινης φύσεως ἐπιλαθόμενος καὶ βευστῆς, μεγαλοφρονήσης διὰ τὴν εἰκόνα, ἐγὼ σε τῆς γῆς ὀπομνήσω, ὄθεν παρῆλθες ἐς τὸν βίον, καὶ τί μὲν πρὸ τοῦ γενέσθαι, οἳ οὐδὲν, τί δὲ ἦσα τοῖς μητροῖς χωρίοις εἶε ἑγγεννόμενος· ῥύσις γὰρ κατ' ὀλίγον εἰς σάρκα πηγνυμένη. Ὑπομνήσω καὶ τί ἔση μετὰ ταῦτα· κόνης γὰρ πάντως καὶ σκόκληκος δαπάνη, τῶν ταιλαιπωροτάτων ἐν νεκροῖς πλέον ἔχων οὐδέν. Ἐάν δὲ, φησὶ, τὸ ὕψος ἀφελῆς περιθρῆν (ὅπερ οὐχὶ σὸν, ἀλλὰ τοῦ Πλάστου ἐστὶ τοῦ σοῦ), ὡς γῆνιος πεφυκὼς ἐξευτελλίζεις σεαυτὸν καὶ ταπεινοῖς, ἐγὼ σε ποίημα ἀναγορεύσω Θεοῦ· ἐκεῖθεν ἐπάγης, οὐράνιος διὰ τὸ πνεῦμα, γῆνιος δὲ διὰ τὴν σάρκα· θεὸς οὐκ ἄκτιστος, ἀλλὰ κτιστός· ἔργον ἀειμνηστον καὶ ἀνεπίληστον, τοῖς τοῦ Χριστοῦ πάθειν ἀφθαρτιζόμενον, καὶ εἰς ὄψαν αἰώνων καταπάνω καὶ ζωήν.

Τούτεκα μὴ σάρκεσσι χαρίζεο, κ. τ. ἐξ.

Τοιοῦτον γεγεννημένον, οὐράνιον ἄμα καὶ ἐπίγειον, οὐ βούλομαι σε, ὡ ἄνθρωπε, πάντα χαρίζεσθαι τῇ σαρκί· τὸ πλεῖον δὲ νέμειν ὡς κρείττονι τῷ πνεύ-

(34) Cod. κραταί.

(35) Cod. ὑπερτείνων.

pro militante; sic enim ab omni opere indigno se abstinelit. Multum extolli et in Dei notitiam absque reverentia penetrare, non totum; est enim illud superbientis in accedendo ad Deum; inde in haereses insanas non pauci erraverunt, quia superbia casus causa, sicut et spes cum humilitate exaltat: semper et audaci superbiae opponitur et irascitur Dominus. « Hoc cape, » et seq. Quod his ostendit, sic opinor: Aliud divinorum Spiritus charismatum cape manibus intellectualibus arripiens, aliud expectans in spem tibi ponas, quoad inaccessibleia et meritum tuum superantia, pie sentiens hæc missa fac; sapientis enim est mentis et prudentiæ appretiate nosse propriæ vitæ mediocrem ponderationem. Etenim simile malum et periculum par inest in desperando de bonis, quippe quod exspes est, et in audacter confidendo, quasi facile esset optimum fieri et perfectum, quod temerarium est: utrinque longe a bono errantem in te invalesceret malum. « Semper tibi sagitta, » et seq. Probatas sagittarius in signum semper sagittam emittere conatur: similiter et in spiritualibus militantis refert nunquam a proposito declinantem semper pias cogitationes ad virtutis praxim reducere, ita ut præcepta salutaria non elatione excedas, vanam enim gloriam affectares, neque acediose operari probes, pigrum enim esset: exsuperantia et acedia omnino vitanda in immoderantiam abeunt, siquidem vel supra signum sagitta vel infra cadat, pariter errat sagittarius a debito loco: ita est de consideratione, ita de praxi.

126 Si superbieris, in memoriam revoca unde in [vitam veneris, etc.]

Cum magna sit possessio et magni pretii homo quoad imaginem Dei et virtutem, quoad corpus vero et malitiam insanum nihilque esse probetur, ob imaginem Dei si superbias, inquit illustris noster in Christo concionator, terrenæ naturæ immemorem et caducæ te recordari faciam; terram de qua veniens in vitam sumptus es, et quid ante generationem fuisti, nisi nihilum, quid etiam eras in matre conceptus, vile quoddam in carnem coagulatum. Recordari faciam et quid eris post hæc, pulvis et vermium esca, nihil amplius habens quam mortuorum miserrimi. Si præstantiam, inquit, considerare desinens, quæ tua non est, sed Creatoris tui res est, te terrenum exstantem contempnas et despicias, ego te Dei opus prædicabo: ab ipso oriundus, cœlestis es spiritu, carne vero terrenus, deus non increatus sed creatus, opus semper memorabile, nulloque modo oblitterandum, passionum Christi gratia a corruptione liberatum et ad gloriam æternam incedens et vitam. « Itaque ne carni indulgeas, » et seq. Talem creatum, cœlestem simul et terrenum, per omnia nolo, o homo, indulgeas carni: majorem vero partem concedas spiritui utpote meliori, nec superflua vita

(36) Cod. μεγαλοφρονείεις. — Bill. μνήσω.

diligas, vanos in terra thesauros thesaurizans; imo templum spiritus meditationibus mundes cunctisque virtutibus meliorare studeas.

136 *Templum enim magni Dei est homo, etc.*

Dicens quod templum ornare oporteat et semper meliorare, quid templum Dei est, quod fecit Dominus? Cito profert hominem esse, qui a terra terrenisque cogitationibus incipiens ad Deum et cælum moveri, per spiritum sursum extollitur. Hoc ego, ait S. Theologus, omni opere et sermone bono, suavi odore fragrans ut serves, et Deo gratum probatumque custodias in æternum, suadeo; te hortor ad semper in mente habendum Christum regentem: sis semper non specie sed re et veritate purus, nec oculus ab externis judicans te talem arbitretur; et cave ne sicut minio coloribusque distincta navis aut aliis venustatibus insignibus decorata, quæ sic tumentia maria transmeat; ne, inquam, et tu coloribus virtutis ita teipsum inficiens et videntium admiratione honoratus et laudatus, in hypocrisis vitam consumens lateas: bonam validamque navim fabrica, quam fortissimam pollentemque Spiritus legibus atque Christi Jesu navis fabricatoris præceptis et dogmatibus compingas quasi clavis, et rapide atque nullo conatu tentatorum evadens fluctus ad serenos portus et patris tutissimas mansiones appellere possis.

145 *Quilibet tendat proficere, etc.*

Quoad præstantiam aut primum gradum, nullus a me edetur sermo, ait humilitatis S. commentator, quivis ante me præcurrat, a Deoque pluris æstimetur sicut ipsi beneplacitum videbitur, meum non est primos gradus diligere; tantum Deo subjecti estote omnes in mundo, si qui sapientes, si qui potentes, si qui divites et pauperes: quod omnibus reliquum est, a terra et a cordibus hominum ascendentes cogitationes, sinceræ et immotæ petrae aut firmamento veritatis, Christo adhæreant: præsertim illud mihi dixit æstimandum valde: nempe, sedenti in trono glorioso et a terra ad cælum in sacrificiis populos sancte erigenti, quantum tali æturo et periculo plenum est tenebrosis cogitationibus aut operibus Christum inhonorare, tantum decus tantaque mihi erit gloria, irreprensibili ad Deum accedenti. « Nam mensuras Dei, » et seq. Quod dicit, tale mihi videtur: nimirum quod secundum mensuram donationis Christi quam ab initio credentibus distribuit, et ipsis vita subsequetur. Et vice versa: secundum vitæ mensuram ipsorum et laborum mercedes a Deo occurrent; sic sapiens et juxta hanc legem securam et bene dispositam in virtutibus ducens vitam in corpore degis; non solum hoc tibi bonum, sed et deinceps, transacta tenebrosa vita tua et mortali quæ hodie fuit transitu soluto, cum optime apparatu, comitantibus

ματι, καὶ μὴ τὰ περισσὰ τοῦ βίου φιλεῖν, καὶ θησαυρίζειν ματαίως ἐπὶ γῆς θησαυρούς, τὸν ναὸν δὲ ταῖς ἀσκήσεσι καθαίρειν καὶ πάσαις βελτιοῦν ἀρεταῖς.

136 *Νηὸς γὰρ μέγαλοιο Θεοῦ βροτός, κ. τ. λ.*

Εἰπὼν ὅτι χρὴ κοσμεῖν τὸν ναὸν καὶ ἀεὶ βελτίω ποιεῖν, τίς τοῦ Θεοῦ ναὸς οὗτός ἐστιν, ὃν πεποίηκεν ὁ Κύριος, εὐθὺς ἐπάγει τὸν ἀνθρώπων εἶναι, ὃς ἀπὸ γῆς καὶ τοῦ γῆϊνου φρονήματος τῆς πρὸς Θεὸν καὶ τὸν οὐρανὸν ἀρξάμενος κινήσεως, διὰ πνεύματος αἱρεται ὑψοῦ. Τοῦτον ἐγὼ, φησὶν ὁ ἱερὸς θεολόγος, πᾶσιν ἔργοις καὶ λόγοις ἀγαθοῖς εὐώδη τηρεῖν, καὶ Θεῷ εὐάρεστον καὶ δίκαιον φυλάσσειν, εἰς ἀεὶ παραινῶ· ἀεὶ τε κατὰ νοῦν ἔχοντα τὸν Χριστὸν ἐνιδρυμένον, καὶ ἀεὶ ἀγνὸν ὄντα, οὐ δοκοῦντα, ἀληθεῖόν τε τῷ ὄντι, ἀλλ' οὐκ οἴησει ψιλλῇ νομιζόμενον τοιοῦτον εἶναι, ἐγὼ παρακαλεῖσθε· καὶ μὴ ὡς περ πλοῖον μίλιτω καὶ χρώμασι διανθίζόμενον, ἢ τισὶ ἄλλοις παρρησίοις κάλλεσιν ἀστράπτου, τοῖς τῆς θαλάσσης νότοις ἐπιπλεῖ· μὴ καὶ σὺ χρώμασιν οὕτω τῆς ἀρετῆς ποικίλλων ἑαυτὸν, καὶ ὑπὸ τῶν ὀρώντων θαυμαζόμενος καὶ ἐπαινούμενος, ἐν ὑποκρίσει διαλάβῃς ἐκπερῶν τὸν βίον· μίμου δὲ ναῦν ἀγαθὴν καὶ ἐσχυρὰν, κρατίστοις καὶ στεβροτάτοις τοῦ Πνεύματος νόμοις καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ ὡς ναυπηγοῦ δικαιοῦμασι καὶ δόγμασιν οἷα γόμφους ἤρμωσμένην (37) καὶ συμπεπιγμένην, δέξῃς τε καὶ εὐτόνωσ τὰ τῶν πειραζόντων διεκδύων κύματα, πρὸς τοὺς γαλιλιῶν ὄρους καὶ ἀκυμάντους τοῦ Πατρὸς καταπαύσις μονάς.

145 *Πᾶς μὲν τοι προπάροιθε, κ. τ. λ.*

Περὶ προτιμήσεως ἢ περὶ πρωτοκλισίας οὐδεὶς μοι λόγος, ὁ τῆς ταπεινοφροσύνης ὑποφῆτης λέγει· πᾶς ἔμπροσθέν μου προτρεχέτω καὶ προτετιμήσθω τῷ Θεῷ, ὡς ἂν παρασταίῃ ἀρεστόν. Οὐ γὰρ φιλοπρωτεύειν ἐμοίγε· μόνον δὲ τοῦ Θεοῦ ἅπαντες ἐξέχουσθε, πάντες ὅσοι κατὰ κόσμον σοφοί, ὅσοι δυνατοί, ὅσοι πλούσιοι καὶ πτωχοί· τὰ πάντων προμνήσια, οἱ ἀπὸ γῆς καὶ τῆς αὐτῶν καρδίας ἀναβαίνοντες λογισμοί, τοῦ ἀψεύστου καὶ ἀταλεύτου ἔρματος ἢ στηρίγματος τῆς ἀληθείας ἐξήφθωσαν Χριστοῦ· μάλιστα δὲ πάντων ἐμοὶ τοῦτο ἐφη προπεποδέστατον (38) ποιεῖν, ὡς ὑψιθρόνῃ τυγχάνοντι καὶ ἐν θυσίαις λαῶν ἱερῶν ἡγουμένῳ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς· ἢ τοσοῦτον βαρὺ καὶ κινδυνώδες ἐσχοτισμέναις ἐννοίαις ἢ πράξεσιν ἀτιμάζειν τὸν Χριστὸν, ὅσω μοι κλέος ἀγαθὸν ἔσται καὶ δόξα, ἐπειδὴν ἀμωμητῶς ἐγγίσω τῷ Θεῷ.

Καὶ γὰρ δὴ μέτροισι Θεοῦ, κ. τ. λ. εἰ.

Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτον εἶναι μοι δοκεῖ, ὅτι κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ τῆς ἐν ἀρχῇ (39) δεδωρημένης τοῖς πιστεύουσι καὶ ὁ βίος αὐτοῖς ἀκολουθεῖ· καὶ αὐτὸς πάλιν· Κατὰ τὰ μέτρα τοῦ βίου ἀναλόγως αὐτοῖς καὶ τὰ γέρα τῶν πόνων ἀπαντήσῃ πρὸς Θεοῦ. Οὕτω δὲ φρονῶν καὶ κατὰ τὸνδε τὸν τύπον ἐν ἀρεταῖς διαβιώσας, ἀσφαλῆ καὶ εὐάρεστον διαπερανεῖς τὴν ἐν σώματι ζωὴν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ μετέπειτα, τοῦ σκιώδους βίου σου τοῦδε καὶ φθαρτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ἐξόδου λυομένου, σὺν ἀρίστην ζουπῆ καὶ δὴγίᾳ ἐγ·

(37) Cod., ἤρμωσμένην καὶ συμπεπιγμένην.

(38) Cod., προπεποδέστατον.

(39) Cod., ἐναρχῆ.

γέλων Θεοῦ κρείττονι εἰς τὰς τῶν μακαρίων κατα-
παύσας σκηνάς, τὸν ἐστῶτα καὶ ἄλυτον σὺν αὐτοῖς
διαωνίως ἐν Πνεύματι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διαβιώσεις
βίον· ἢ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.
Περὶ ἀρετῆς ἀνθρωπίνης λόγος θ'.

Ἐξήγησις εἰς τὰ ἀπόρρητα τοῦ μεγάλου Γρηγο-
ρίου τοῦ Θεολόγου Ἐπιτὰ διὰ ἠρωλεγειῶν (40).
Περὶ φύσεως ἀνθρωπίνης. Λόγος ι'.

Φιλοσοφίας ὁ θεοσώφωτος περὶ τῆς ἀνθρωπίνης
ἀρετῆς, ὅσα ἡ τῶν ὄλων τεχνίτις (41) ὑπέροσφος
ἐδωρήσατο σοφία, διὰ τῶν προκειμένων τούτων
ἐπὶ περὶ αὐτῆς τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως διαλαμ-
βάνει, τὸ φθαρτὸν τε αὐτῆς καὶ οὐδαμῖν καὶ εὐμε-
τάβολον διακαμψομένου οὕτω λέγει·

1 Χθὼν (42) ἐμοῖς ἀχέεσσι τετρυμένος, κ. τ. λ.

Χθὼς καὶ πρῶτην, φησὶν ὁ θεόληπτος ἱεροφάντης,
ἰδίους ψυχῆς ἀλγεσιν, ἀνίαις τε καὶ ὀδύλαις κατα-
τρυχόμενος, πάντων ἀπομονωθείς ἐπὶ τι σκιερὸν
ἄλλος ἐκεῖμην, δακνόμενος τὴν ἀσθησιν καὶ κατα-
τηκόμενος· καὶ γὰρ μοι τοῦτο φίλον ἀεὶ ὥσπερ φάρ-
μακον λατήριον, ἐν αὐστηροῖς πάθεισιν ὀδυνωμένῳ τὸ
καθ' ἡσυχίαν ἐμαυτῷ προσλαλεῖν. Αὐραὶ δὲ λεπταὶ
ἠρέμα περιηχούσαι τὸν ἀέρα, ἅμα τοῖς ὠδικοῖς θρ-
νισιν ἄσμα κελαδοῦσι καλὸν καὶ τερπνὸν ἀπὸ τῶν
ἀκρεμόνων, καίπερ ἐκπνέοντι μοι τὴν ψυχὴν, θμῶς,
ὑπνον ἥδιστον ἐχαρίζοντο καὶ μαλακόν. Ἐκεῖ δὲ
φησὶ, καὶ οἱ τέττιγες οἱ τοῦ ἡλίου φίλοι, οἱ λιγυρὰν
καὶ ὀξείαν ἀπὸ τοῦ στήθους μελίζοντες τὴν φθογγὴν,
ἐπηχύντες ὄλον ἐπλήρουν τὸ ἄλσος· ἐκεῖνο τῆς φω-
νῆς· ψυχρὸν δὲ ἔδωρ ἠρέμα δι' ὄλου τοῦ ἄλσους
παραρρέον καὶ τοὺς ἐμοὺς ἐπέκλυζε πόδας· ἐμοὶ δὲ
θμῶς ἀπαράκλητος ἐτύγχανεν ἡ ψυχὴ. Καὶ γὰρ κρα-
ταιῶς τῇ λύπῃ συνεχόμενῃ, οὐδὲν ἤττον ἢ πρὶν γε-
νέσθαι ἐκεῖ· τῶν κατεπρόδόντων μὲν γὰρ καὶ θέλγειν
δοκούντων οὐδεὶς ἐμοὶ λόγος. Νοῦς γὰρ ἀνθρώπου,
πολλοῖς καὶ δριμέσι πόνοις καταβαρυνόμενος, οὐκ
ἐθέλει λοιπὸν παρακαλεῖσθαι οὐδὲ τέρψεως ἀνθρωπι-
νῆς ἔχεται οὐδεμιᾶς. Τοῖς τοῦ νοῦ δὲ κινήμασι καὶ
ταῖς τῶν ἐναντίων λογισμῶν πάλαι ἐν καρδίᾳ συστρε-
φόμενος καὶ περιδινόμενος ἐσκόπων.

47 Τίς γενόμεν; τίς δ' εἰμι; τί δ' ἔσομαι; οὐ
[σάφα οἶδα, κ. τ. λ.

Τίς, φησὶν, ἐγενόμεν, ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι
ἐλθὼν; τίς δὲ νῦν εἰμι, ἐπεὶ γεγενῆσθαι φημι; καὶ
τί μετὰ ταῦτα μάταιος γενήσομαι; καὶ γὰρ οὐτ'
αὐτὸς οἶδα σαφῶς, τίς ἡ κατ' ἀρχὰς εἰσόδος πρὸς τὸν
βίον, ἢ τίς προ[σ]κόπτων ἐνθεν ἀχρι τοῦ τέλους. Λυ-
θείς ἔπειτα τίς γενήσομαι, φράσον· καὶ γὰρ οὐτ'
αὐτὸς ἀκριδῶς ἐπίσταμαι, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖνος, ὅς
μᾶλλον ἐμοῦ σοφώτερος εὐχεται εἶναι· τῷ ἐπιπροσ-
θοῦντι δὲ σῶματι καὶ τῇ ἀγνοίᾳ οἷα νέφεα βαθεῖ τὸν
νοῦν κεκαλυμμένος, ὧδε κάκει περιπλανῶμαι, μα-

angelis Dei melius adhuc erit tibi, ac in leatorum
tabernacula requie fruiturus avolabis, et perma-
nenti stabiliq̄ æternitate cum ipsis in Spiritu, vives
in Christo Jesu, cui gloria in sæcula sæculorum.
Amen. De anima humana sermo 9.

Commentarius Arcanorum magni Gregorii Theologi
carminum distichorum, de natura humana ser-
mo 10.

40 Philosophans sapientissimus secundum Deum,
de humana virtute, quæ universorum doctrix perfecta
dedit sapientia, illa per hic proposita carmina de
natura hominum reassumit atque corruptionem ejus
et vilitatem et mobilitatem irridens sic loquitur :

4 Heri meis ærumnis confectus, etc.

Heri et nudius tertius, ait divinus interpres, a-
ngoribus animæ comitibus, miseris atque doloribus
implicatus, ab omnibus derelictus, umbroso in quo-
dam nemore jacebam, mentis mœrore confectus et
prostratus: placet enim semper mihi quasi reme-
dium sanans, cum durâ pascor, placide mecum con-
versari. Auræ leves dulci susurro per aera una cum
modulatricibus avibus cantilenas concinunt pulchras
et amœnas summis in ramis; inde mihi cogitationes
animæ exhalanti jucundum mollemque procrea-
bant somnum. Hic ergo, inquit, et solis amicæ
cicadæ canorum acutumque melos a pectore emit-
tententes resonanti totum lucum hunc voce comple-
bant; jucunde per totum lucum effusus frigidus ros
pedes meus madefaciebat, et in me nihilominus
anima nullo solatio levabatur, qui antequam huc
venirem mœstitiæ subjectus, mœstus valde et hic
remanebam. Nihil ad me de susurrantibus quæ
mulcentia videbantur; mens quippe hominis, multis
et acerbis laborans ægritudinibus solatium, nullum
admittit, nec ullis oblectamentis continetur huma-
nis: animi motibus et cogitationibus inter se relu-
clantibus corde volutatus, recollectus manebam.

47 Quis fuerim, quis sim, quid futurus sim, non
[clare perspicio, etc.

Quis factus sum, inquit, a non esse in esse trans-
iens? Quis et nunc sum, qui natus fuisse dicor? Et
post hæc vanus quid fiam? Nam nec ipse clare novi
quæ in principio via ad vitam, quæve inde cur-
rens præceps usque ad finem via; solutus deinde
quid fiam, dic: nam nec ipse accurate scio, sed nec
iste qui sapientior quam ego gloriatur esse. Invo-
lucro corporis et imprudentiæ quasi densa nube
mens mea obtenebratur et sic erro, insipientibus
jactatus cogitationibus et nihil firmum in intelli-

(40) Carm. XIII, p. 86, ed. Colon. p. 943, ed.
Leuvencl. Carm. nunc XIV, p. 469.

(41) Cou., τεχνίτις.

(42) Bill., χθὼς; utrumque Homericum. — Οἶος
ἀπ' ἄλλων: ita etiam locutus est Apoll. Rhod.
I, 60, et Tryphiod. 221, et fortasse alii quoque
imitantes illud Homericum, οἶος ἄνευθ' ἄλλων, *Iliad.*
xxii, 39, in eadem formula v. οἶος pro μοῦνος

usurparunt, quare non omni ex parte verum esse
puto, quod Wernickius dixit ad Tryphiod. v. 490.
Cæterum ad hunc locum, ni fallor, respexit Mo-
schopolus in scholiis ad Hesiod. O. et D. 11, quan-
quam Gregorius eadem formula utitur etiam Carm.
I, vers. 266; IV, 141; XLV, 22; L. 205; LIV, 7;
LVII, 7. Ed. nov pp 675, 359, 279, 1037, 298.
1075.

gentia accurate meditantī mea est nec in somniis meis, de his quæ nosse cupio: nam Deum nosse cupio et non est qui Deum comprehendat. Dixi: Sapiens efficiar, et sapientia longius recessit a me multo magis quam erat, et omnes isti contemptibiles et semper errantes corde, quibus crassæ istius carnis tenebrosa officit nebula interjacens. « Ille vero me est, » et seq. Ego, inquit, optime novi quod nec entium nec nascentium notionem accuratam ut oportet habeo: et hæc mea sapientia, scire quod nihil secure cognoscere possim. Quivis me sapientior, quem magis quam alios animæ decipit mendacium, quod est opinio mentis, temere et inconsiderate emittens fluxum verbum quo quæ nec vidit nec novit asserit homo. Et sic considerat: « Sum, dic quid est, » et seq. Tantum hic intendit divus interpretes sapientiam Ecclesiastæ explanare dicentis' vanitatem vanitatum et applicationem spiritus omnia; ita sane et Davidis sapientiam vanum hominem omnem canentem cum substantia ejus, qui non sit æstimandus ante plasmantis eum conspectum. Eadem fiducia audens philosophat et ipse interrogans: Dicis quod sim, profer et demonstra quid sit illud? Nam in tribus temporis partibus omnino cuncta videntur, in præsentī nempē, in futuro et in præterito; sed præteritum jam non est, quippe quod præterivit; futurum non existit; et quoad præsens, cogitationis tempus est et subito aufugit, antequam mens contemplari valuerit, ipsum verbo rapidius avolavit. Sicut tempus ipsum, sic ego cui sors una affigitur cum tempore. Idem enim ordo temporis, et eorum quæ in tempore versantur; ipso currente, eodem cursu involvuntur. Sic aliud existentie mæ cum tempore evanuit et aliud nunc possidere arbitror, sed aliud et me habiturum arbitratus fui, si tamen existens permanebo; nam mihi nihil certum, nihil stabile, nihil manens, nec similiter certus sum fore ut oculos injiciam in non firma nec certa, sed in perpetuo et indesinenter volutata quasi flumine turbido et ad perpetuum effluvium destinata.

29 Quid me horum esse dices? etc.

Dicens præsentī temporis parti et præteritæ et futuræ consortem hominis naturam quasi eandem cum tempore habentem, utraque continuo effluis, Quid inquit, horum trium esse me dicis natum? Et certe transit quod natus sim. Sed futurum? et illud nullo modo est. Sed nunc existentem? Sed nec illud est, spiritum præit, ut dictum est, ipsius effluum et transitorium. Dices ergo, His deficientibus quid tandem sum? Tu doce me, si in te sapientie sermo sit, aut docentem audi vanum esse omnem hominem et nihil ultra: et nunc me qui hæc profero, sequaris illic manens; vide ne a te latenter sub temporis puncto recedam. Abundanter tibi sermonem probabit fluminis exemplum: quem-

(43) Σοφίας, εἶπα, v. Eccle. vii, 24.

ταίαις περιφερόμενος ἐνομοίαις, καὶ οὐδὲν βέβαιον ἐν ἀκριβεῖ ἔχων καταλήξει οὐδ' ἐν ὄνειρῳ, ὡν εἶδέναι ποθῶ. Ποθῶ γὰρ θεὸν γινῶναι, καὶ αὐτὸν οὐκ ἔστι καταλαβεῖν· σοφίαν (43), εἶπα, σοφισθῆσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὅ ἦν (44)· καὶ πάντες οὗτοι ταπεινοὶ καὶ αἱ πλανώμενοι καρδίᾳ, οἷς ἡ τῆς παχέας ταύτης σαρκὸς σκοτεινὴ ἐπικρέματα ἢ ἐπίκειται ἀχλύς.

Κεῖνος δ' ἐστὶν ἐμῖο, κ. τ. ἐξ.

Ἐγὼ μὲν, φησὶν, οἶδα σαφῶς, ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων ἢ γενομένων ἀκριβῶς, καθ' ὃ δεῖ γινῶναι, οἶδα· καὶ τοῦτο ἢ ἐμὴ σοφία, τὸ εἶδέναι ὡς οὐκ ἔστιν ἀσφαλῶς εἶδέναι οὐδέν· ἐμοῦ δὲ σοφώτερος πᾶς, ὅν μᾶλλον τῶν ἄλλων τὸ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἀπατᾷ ψεῦδος, ὃ ἐστὶ νοδὸς οἰσῆσις εἰκῆ τε καὶ ἀπερισκέπτως ἀπερευγομένη λογύδρια, ἃ οὐκ οἶδεν καὶ ἃ οὐκ ἐπίσταται διαθεβαίουμένη. Σκοπεῖ δὲ οὕτως·

Εἰμὶ. Φράζε τί τοῦτο, κ. τ. ἐξ.

Ὅλος ἐνταυθοὶ τῷ θεητόρῳ σκοπὸς τὴν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ σοφίαν σαφηνίσαι, ματαιότητα λέγοντος ματαιοτήτων καὶ προαίρεσιν πνεύματος τὰ πάντα· ναὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ Δαβὶδ, μάτην πάντ' ἀνθρώπων εἶναι μελωδοῦντος, καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ ὡσεὶ οὐδὲν καθορᾶσθαι ἐν προσώπῳ τοῦ πλάσαντος αὐτόν. Ἰσοδύναμα τούτοις φιλοσοφῶν πυθνάνεται καὶ οὗτος· λέγεις ὅτι εἰμὶ· πρόσθεσ καὶ τί τοῦτο εἰ φάναι. Καὶ γὰρ ἐν τρισὶ μέρεσι χρόνου πάντως τὰ ἴδια ἐνορᾶται, ἐνεστῶτι δὴλον ὅτι καὶ μέλλοντι καὶ παρεληλυθότι. Τὸ μὲν οὖν παρεληλυθὸς οὐκ ἔστι· παρῆλθεν γὰρ· τὸ μέλλον δὲ οὐπω πάρεστι· τὸ ἐνεστῶς δὲ οὐ φθάσω νοῆσαι παρὸν, καὶ παρέδραμεν εὐθύς, οὐ φθάσω τῷ νῦν καταλαβεῖν· καὶ αὐτὸ θάττον ἢ λόγος οἴχεται ἀποπτάν. Οὕτως ὁ χρόνος αὐτὸς, οὕτως καὶ γῶ, ὅ ἢ τὸ εἶναι συμπαράρρητ' τῷ χρόνῳ· συστοιχεῖ γὰρ τῷ χρόνῳ τὰ ἐν χρόνῳ καὶ τῇ βῶθ' τούτου συνέπεται καὶ τῇ ἀπορῶσθι συναπορῶσει. Οὕτως ἄλλο μὲν τῆς ἐμῆς ὑπάρξεως τῷ χρόνῳ συναπῆλθεν, ἄλλο δὲ νῦν οἴομαι ὑπάρχειν, ἄλλο δ' ἔσεσθαι ὑπέλιφα, εἰ γε ἄρα καὶ ἔσομαι· οὐδὲν γὰρ ἔγωγε βέβαιον, οὐδὲν ἀραρὸς, οὐδὲ μόνιμον, οὐδὲ ὡσαύτως ἐστὼς ἔστι θεωρεῖν ἐν τῷ μὴ ἰδρυμένῳ, μὴδ' ἐστῶτι, ἀλλ' ἀενάως καὶ διηλεκτικῶς ὡς θολερῷ ποταμῷ κατεπειγομένη, καὶ τὸ βεῖν συνεχῶς χαρακτηριζομένη.

29 Τίπτει με τῶνδ' ἐρεῖσι; κ. τ. λ.

Εἰπὼν σύστοιχον εἶναι τῷ ἐνεστῶτι τοῦ χρόνου μέρει καὶ τῷ παρεληλυθότι καὶ τῷ μέλλοντι τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὡς συμφυρῶς αὐτῷ ἔχουσαν, καὶ αὐτῷ συνεχῶς συμπαράρρητους, Τί με, φησὶ, τῶν τριῶν ἐρεῖσι εἶναι; Ὡς γεγονότα; καὶ μὴν παρῆλθε τὸ γεγονός· ἀλλ' ὡς γενησόμενον; καὶ τοῦτο οὐπω ἔστιν· ἀλλ' ὡς νῦν ὑπάρχον; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστι, νοῦ θάττον, ὡς εἰρηται, παράρρητον τε καὶ παροδοῦον. Ἐρεῖσι οὖν· Καὶ τί λοιπὸν εἰμι ἐγώ; Σὺ δίδαξον, εἰ σοὶ λόγος ἐνεστὶ σοφίας· ἢ διδάσκου, ὅτι πλὴν μάτην πᾶς ἀνθρώπος· καὶ νῦν πρόσχε μοι ἐνταυθοὶ μένων, ὡς φθέγγομαι ταῦτα· ὅρα μὴ σε διαφύγω στιγμή διαλαθῶν χρόνου. Ἀποχρώντως δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ σοὶ παράδειγμα πιστώσεται τὸν λόγον. Ὡς

(44) Col., ὑπὲρ, ὃ ἦν· ἀνθρώπων, πάντες εἰσι.

γὰρ ἀμήχανον τὸν ποταμὸν περῶντα δις τῷ αὐτῷ
 ἔδασι τὴν πόδα βᾶσαι, οὕτως οὐδὲ τὸν αὐτὸν ἀνθρω-
 πον, ὃν πρῶτον εὐράκας, ἀπαρallάκτως ἐσαῦθις
 ἔβη τὸν αὐτόν. Καὶ γὰρ τῷ νῦ μὲν ἐν βουλεύμασι
 καὶ διανοήμασι συνεχῶς μεταβαλλόμενος, οἷα ἀνθρω-
 πος ἀνίδρυτος καταθεωρεῖται ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ που
 Θεὸς ὁ ὢν αἰεὶ καὶ τὸ ῥῆμα Κυρίου μένον ἐν αὐτῷ,
 τὸ ἐστὼς καταδείκνυσι καὶ μόνιμον, τῇ ψυχῇ δὲ ταῖς
 τε λαλιαῖς καὶ αἰσθήσεσι, ταῖς τε φαντασίαις καὶ
 ταῖς ὀρέξεσιν ἀδέβαιος καθορᾶται καὶ ἀστήρικτος,
 ἀενάφ κινήσει κατ' αὐτὰς διαμειθόμενος· τῷ σώματι
 δὲ πάλιν ταῖς τε μεταβάσεσι κατὰ τὸν τόπον, ταῖς
 τε διαθέσεσι καὶ ἔξει καὶ χροαῖς ἀλλοιούμενος καὶ
 αἰεὶ μετατρέπόμενος, ἀπαυστον ἔχει τὴν τροπὴν.
 Οὕτω μὲν κατὰ τὸ συνεχές τοῦ χρόνου καὶ ἀεὶ ῥυτον
 ἡ ἀνθρωπινὴ φύσις καταδείκνυται ματαία· κατὰ τὸ
 ὀλοσχερῶς δὲ ἡ παχυμερῶς θεωρούμενον, οὕτως
 σκεπτέον.

Ἦν πάρος ἐν χροῖ, κ. τ. ἐξ.

Ὅσπερ ὁ Λευὶ γέγραπται ἐν τῇ ὁσφύϊ τοῦ πατρὸς
 εἶναι Ἀβραάμ (45), οὕτως καὶ πᾶς ἀνθρώπος πρὸ τοῦ
 γεννηθῆναι, ἐν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φύσει νοούμε-
 νος, ἔπειτα εἰς τὴν ὑποδεξαμένην αὐτὸν μητέρα διὰ
 τῆς συνουσίας μεταβαίνων, κοινὸν μετὰ ταῦτα κρέας
 ἀμφοῖν τοῖς τεκοῦσιν ἐν τῇ μητρὶ γαστρὶ βρεφουρ-
 γούμενος καθίσταται· ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς βρεφουργίας,
 ἀδιάκριτος καὶ ἀδιάρθρωτος ὢν τὸ κρεάδιον, οὔτε
 βροτὸς, οὔτ' ἀνθρώπος δύναται καλεῖσθαι, αἰσχος ἀνεῖ-
 δεον ὢν καὶ ἀκαλλῆς, οὔτε λόγου μετεσχηχὸς, οὔτε
 νόος· ποῦ γὰρ ταῦτα παρὰ τῷ ἐμδρῦν τῷ ὡς ἐν
 τύμβῳ τῇ μητρικῇ νηδίῃ ἐνεχόμενον; ὡς ἐν τάφῳ
 γὰρ ταύτῃ περιελίπεται· δι' ὃ καὶ ἐπιφέρει· « Δισ-
 ταφές ζῶντες ἐπὶ φθορὰν »· ὁ ταλανιστικῶς τοῦτο
 λέγων καὶ ἐποικιζόμενος. Ὡς ἀπὸ τάφου γὰρ τῶν
 μητρῶν χωρίων ἐξιδόντες, καὶ ζῶντες, ὀδύμενοι ἐπὶ
 φθορὰν, ἡ ἐστὶ δεύτερος τάφος, καὶ τοῦ πεπηγότος
 σώματος διάλυσις· ἦν δὲ, φησὶν, ὠδεύσαμεν ὀδὸν,
 καὶ ζωὴν ἐν τῷ βίῳ ζῆσαι μετὰ σώματος ἐδόξαμεν,
 οὐδὲν ἄλλο μοι ἢ ἐτῶν διαπάνη, καὶ χρόνου κένωσις,
 ἦτοι παρέλευσις, δοκεῖ· αὕτη δὲ μοι καὶ ὀδυνηρὸν
 καὶ ἐπίπονον γῆρας καταχεῖ. Τοιαύτη μὲν ἡ ἐπίκηρος
 ζωὴ, ἀπὸ τάφου ἀρξαμένη καὶ καταλήγουσα εἰς τά-
 φον· εἰ δὲ με ἄλλος αἰὼν, καὶ ζωὴ ἀφθαρτος καὶ
 αἰυτος, καθὼς γέγραπται, λυθέντα τοῦ σώματος δια-
 δέχεται ἐκεῖ, σκέψαι, ὦ οὗτος, ὁ θεὸς φησὶν ἱερολό-
 γος, μὴ ποτε ἡ δοκοῦσα μὲν αὕτη ζωὴ ἔχη τέλος τὸν
 μόρον καὶ τὸν θάνατον, ἡ τελευτῆ δὲ ζωῆς ἀθανάτου
 ὀδοποιήσῃ σοι καὶ πρόξενος καθίσταται, ἔμπαλιν
 ἢ ὑπονοεῖς. Σὺ μὲν γὰρ τεθνᾶναι πάντως τὸν τελευ-
 τῶντα ὑποπτεύεις, ὁ δὲ τῷ λυθῆναι τῆς ζωῆς ταύτης,
 ἀριστα δηλαδὴ βιώσας, πρὸς τὴν ἀληθινὴν μετέβη
 ζωὴν.

43 Οὐδὲν ἔφυν, κ. τ. λ.

Ἀποδείξας ματαίαν καὶ οὐδαμινὴν τὴν τοῦ ἀνθρώ-
 που φύσιν, καὶ ὡσεὶ οὐδὲν οὖσαν τὴν ὑπόστασιν
 αὐτοῦ, ἀποδυσπετεῖ λοιπὸν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις καὶ ταῖς
 ἐπερχομέναις ἀνθρώπῳ συμφοραῖς, Οὐδὲν ἔφυν, λ.

admodum pronum flumen bis eadem aqua pedes
 tingere impossibile est, sic nec eundem hominem
 quem primo vidisti rursus eadem habitudine vide-
 bis. Nam quoad voluntatem, intentionibus et pro-
 positibus indesinenter mutans, immoderate instabilis
 homo in istis cernitur, donec Deus in æternum
 existens et in ipso manens Verbum Domini stabilia
 et perdurantia ostendat; quoad animam sensualem
 et vaniloquiis et affectionibus, phantasias et appet-
 itibus, inconstans apparet et diversus, perpetuis
 motibus in his immutatus; quoad corpus adhuc et
 statibus secundum occasiones et constitutione et
 colore vitali commutans et semper vicissitudinibus
 obnoxius, incessantem mobilitatem ostendit. Sic
 per assiduum tempus et semper fluens vanitatem
 præ se fert humana natura, sic considerata sive
 in toto, sive crassis in partibus. « Præsens eram
 in carne, » et seq. Quemadmodum scriptum est in
 lumbis Abraham patris fuisse Levi, sic et omnis
 homo antequam nascatur patris sui in natura con-
 ceptus, deinde in concipientem matrem per com-
 mercium transfens, inde communis caro amborum
 fit parentum in vulva matris feturatus; verum fetura
 in principio cum sit informis caro et quæ internosci
 nequeat, nec mortalis nec homo vocari potest,
 turpe aliquid sine lineamentis et sine decore est,
 sermone carens et intellectu; quomodo enim hæc
 essent in fetu quod quasi in sepulcro in vulva ma-
 tris coarctatur? Nam tanquam in tumulto ibi inclu-
 ditur, inde addit: « Bis sepulcrales viventes ad
 corruptionem, » adgemens his verbis atque lugendam
 vicem miserans. Nam quasi e tumba e maternis
 vicibus exeuntes et viventes iter agimus ad corrup-
 tionem quæ est alterum sepulcrum et coagulati
 corporis solutio; et quam, inquit, viam cucurrimus,
 quam vitam in sæculo degere cum corpore visi-
 sumus, hæc nihil nisi annorum impensa et tem-
 poris evacuatio aut consumptio a me æstimatur.
 Ipsa mihi effundit doloribus et ærumnis confertam
 senectutem. Ea est fatalis vita a tumba incipiens,
 ad tumbam desinens; si vero mundus alius, vita-
 que incorruptibilis et indissolubilis, sicut scriptum
 est, a corpore solutum me ibi recipit, vide, o tu,
 fatur divus sancta predicans, ne forte quæ apparet
 vita, finem, supplicium et mortem habeat, et vitæ
 præsentis finis iter tibi et causa adsit vitæ immor-
 talis longe aliter quam putas; tu quidem totaliter
 mori suspicaris morientem, qui autem ab hac vita
 solvendus optime omnino vixerit, ad veram trans-
 ibit vitam.

45 Nihil sum, etc.

Postquam vanam et nullius pretii hominis natu-
 ram demonstravit et tanquam nihilum substantiam
 ejus; minime facit reliquum de doloribus et super-
 venientibus in hominem calamitatibus dicens: Natus

(45) Alludit ad id quod ait Apostolus ad Hebr. vii, 5.

sum quasi nihil, nihil sum; et cur tot malis superabundanter confectus opprimor, quasi bene constans essem factura et valida et robusta? Etenim quemadmodum Deo et cœlestibus quod ad essentiam et potentiam et gloriam in excelsis et beatitudinem spectat indissolubile est et immutabile: sic et hominis naturæ indissolubile et adhærens est et immutabile infelicem esse semperque alios aliis vitæ ærumnis et miseriis urgeri. Ex quo primum e vulva matris exiens in terram cecidi, ploratus ab oculis emisi; mihi ergo manifestum profecto signum hoc est, hoc testimonium, quod et quantis obviam ero lugendis et malis qui priusquam vitam delibem, lacrymas ab oculis fundo. « Terram quamdam foris liberam, » et seq. Est, inquit, terra et insula in qua belluarum genus non vivit, et est locus tostus quo non appropinquat frigida nox; ærumnas autem vitæ et labores nemo gloriabitur quod intactus et indomitus hic subterfugerit. Sed quædam miseræ hominum vitæ dura recenset et dicit: Sunt debilitas et paupertas, corporis variæ infirmitates et vitæ necessariorum egestas, partus et triste fatum, aut dolores parientium et pro educatione prolis sese consumentium, odium et in proximum invidiæ, et injusti viri et scelerati ab egentibus necessaria vitæ rapientes, more belluarum in mari et super terram miseros consumunt, et omnem hanc vitam ærumnosam et doloribus affluentem hominibus inducunt. « Damna quidem et omnino, » et seq. Quod dicit, illud est: Mala quæ homines esse putant ac molesta, pleraque reputavi omnino injucunda et ærumnosa omnique solatio destituta; bonorum quæ eo nomine designantur molestia immune nullum profecto vidi, ex quo lethifera a ligno degustatio et homicidæ invidia amaram et acerbam mihi transgressionis poenam attulit. Έχοντα παραψυχὴν παρομαρτούσαν· τῶν αγαθῶν δὲ ἐν βίῳ κατονομασμένων οὐδὲν ἄμοιρον λύπης παντάπασι τεθέσθαι, ἀφ' οὗ ἡ ὀλεθρία τοῦ ξύλου γεύσις καὶ ὁ τοῦ ἀνδροκτόνου φθόνος πικρὰν μοι καὶ ἀλγυρὰν τὴν τῆς παραβάσεως τιμωρίαν ἐναπήμεσον.

59 *Hæc tibi, caro, dicta sint, non facile sanabili, etc.*

Ad te ergo, o caro, sanatu difficilem, immedicabilem forte hæc a nobis: nam hoste amœna te utor et semper militanti; hostis debita semper inimica placens caro, tum sæpe cooperans ad bona, tum ordinarie propensa ad malorum abyssum. Feræ blandienti mihi similis videris et adulanti, et interdum acerbè mordenti; et igni calefacienti similibo, sed et simul vehementer refrigeranti; quod insolitum, eoque magis mirum est, si forte ad finem totum mihi benevola fieres pacemque dares; tibi ergo, o caro, hæc dicta sint, sed et tibi animæ ipsi dicentur prout justum est. « Quis? Unde? aut quid es? » et seq. Quis et unde, et quid es secundum naturam, dic si habes; quis te mortuum ferentem aut corpus ferentem plasmavit? Quis undequaque oneratam et ad terram religatam catenis validis vitæ religavit? Quomodo commista es? Quomodo

γῶν, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἴνα τί τοσοῦτοις ταλαιπωροῦμαι κακοῖς, ἐνδραπανώμενος, ὥστε πεπηγὸς ὢν πρᾶγμα καὶ ἰσχυρὸν καὶ στερρόν; Καὶ γὰρ ὡσπερ θεῶ καὶ τοῖς θεοῖς τὸ κατ' οὐσίαν, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν τὴν ἀνωτάτω, καὶ μακαριότητα, ἀτρεπτόν τέ ἐστί καὶ ἀμετάβολον· οὕτως ἀνθρώπου φύσει τὸ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ εἰς τοῖς τοῦ βίου διαπονεῖσθαι ἄλλοτε ἄλλοις ἐπιπόνοις καὶ ἀλγυροῖς, ἀτρεπτον ὑπάρχει καὶ συμφυὲς καὶ ἀμετάθετον· ἐξ οὗ δὴ τὸ πρῶτον τῶν μητρικῶν λαγόνων ὀλισθαίνων, καὶ εἰς γῆν ἐκπεσὼν, δάκρυον ἀψῆκα τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ γὰρ μοι τοῦτ' ἐπὶ δηλαδὴ σύμβολον ἐναργές, τοῦτο γίνεται τεκμήριον, ὅσοις καὶ οἰοῖς μέλλω συναντῆσεσθαι λυπηροῖς καὶ κακοῖς, τὸ πρὶν ἢ τοῦ βίου ἄψασθαι δάκρυον ἐξ ὀφθαλμῶν ἀφεῖναι.

Χώρην μὲν τιν' ἄσθηρον, κ. τ. ἐξ.

Ἔστι, φησὶ, χώρα, καὶ νῆσος, ἐν ἣ θηρῶν ἐγγίωσιν οὐ διατίθεται φύσις· καὶ ἐστὶ τόπος κατακεκαυμένος, οὗ κρυερά οὐ προσεγγίζει νιφάς· τῶν λυπηρῶν δὲ τοῦ βίου καὶ τῶν μόχθων οὐδεὶς καυχῆσεται ὡς ἄδάμαστος καὶ ἀγευστος ἐναυθα διαφυγῶν. Ἄλλα τινὰ τὰ δυσχερῆ (46) τοῦ ταλαιπώρου τῶν ἀνθρώπων βίου κατ' εἶδος ἀναριθμεῖται, καὶ φησιν· Ἀδράνεια καὶ πενία, σώματος ἀρρώστια ποικίλαι καὶ ἐνδείαι τῶν ἐπιτηδίων πρὸς ζωὴν, τόκος καὶ μόρος, ἦτοι κακοπάθεια ταῖς τικτούσαις καὶ περὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν ἐκγόνων πονουμέναις, ἔχθος καὶ αἰ πρὸς τοὺς γειτονοῦντας ἔχθραι, καὶ ἀδικοὶ ἄνδρες καὶ ἀμαρτωλοὶ, τὰς πρὸς τὸ ζῆν τῶν ταπεινοτέρων ἀρπύζοντες ἀφορμὰς, ὅμοιον τρόπον τοῖς ἐν θαλάσῃ θηροῖ καὶ τῇ ξηρᾷ κατατρέχουσιν αὐτοὺς, καὶ πάντα τὸν βίον ἀλγυρὸν καὶ ἐπώδυνον τοῖς ἀνθρώποις καθιστῶσιν.

Πήματα μὲν καὶ πάμπαν, κ. τ. ἐξ.

Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τῶν παρ' ἀνθρώποις λεγομένων κακῶν καὶ δυσχερῶν πολλὰ κατενόησα παντελῶς ὄντα ἀτερπῆ καὶ λυπηρά, καὶ οὐδεμίαν ἐν βίῳ κατονομασμένων οὐδὲν ἄμοιρον λύπης παντάπασι τεθέσθαι, ἀφ' οὗ ἡ ὀλεθρία τοῦ ξύλου γεύσις καὶ ὁ τοῦ ἀνδροκτόνου φθόνος πικρὰν μοι καὶ ἀλγυρὰν τὴν

59 *Σοὶ μὲν δὴ, σῆρξ, τοῖα δυσσάλθει, κ. τ. λ.*

Πρὸς σὲ μὲν οὖν, ὦ σῆρξ, δυσσάλθει τε καὶ δυσσάτων ὑπάρχουσαν τοιαῦτα παρ' ἡμῶν· καὶ γὰρ ἐχθρῶ σοι εὐμενεῖ χρωμαι καὶ φιλοπολεμοῦντι εἰς. Φιλῆχθρος αἰεὶ δυσμενῆς, ἢ σῆρξ φίλος, τὸ μὲν συνεργὸς πρὸς τὰ καλὰ πολλάκις, τὸ δ' ἐκτόπως βριθουσα πρὸς κακῶν βάθος· θηρίῳ γὰρ εἰορνεῖται μοι δοκεῖς προσσαίνοντι μὲν κολακικῶς, δάκνουντι δ' ἐνίοτε πικρῶς, καὶ πυρὶ θερμαίνοντι παρομοιάσω, ἀλλ' αὐτῶ τοῦτ' καὶ ψύχοντι σφοδρῶς· ὃ καὶ παράδοξον, μείζον δὲ θαῦμα, εἰ ποτε κἂν ἐς ὑστερον τὸ ὄλον μοι εὐμενῆς γένοιτο καὶ εἰρηνεύοις. Σοὶ μὲν οὖν δὴ, ὦ σῆρξ, ταῦτα προσεῖρηθῶ· ἀλλὰ καὶ σοὶ τῇ ψυχῇ αὐτῇ τὰ καθήκοντα ρηθήσεται.

Τίς; πόθεν; ἢ τί πέλεις; κ. τ. ἐξ.

Τίς καὶ πόθεν καὶ τί κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆν εἰ, φράσον, εἰ σοὶ παρὸν· τίς δὲ σε νεκροφόρον, ἦτοι σωματοφόρον, ἐπιποίησται, στερεοῖς ἐν δεσμίαις τοῦ

(46) Codex ἀλλὰ τινὰ τὰ δυσχερῆ.

βλου καταδήσας πανταχόθεν βαρυνομένην καὶ συναικωσμένην εἰς γῆν; πῶς ἐμίγη; πῶς ἐκράθη, πνεῦμα οὔσα, τῷ βάρει τοῦ σώματος; πῶς δὲ νοῦς πέλουσα, σαρκὶ κραθῆναι κατεδέξω; κούφη δὲ τυγγάνωσα πῶς ἄχθος φέρεις; Ταῦτα γὰρ ἀντικείμενα ὡς ἐναντία ἀλλήλοις διαμάχεται.

69 *Εἰ μὲν δὲ σάρκεσσι ὁμόσπορος ἐς βίον ἦλ-
[θεος, κ. τ. λ.]*

Προσλαλήσας τῇ σαρκὶ πρῶτον, εἶτα τῇ ψυχῇ, ὅσα θεοληπτούμενον ἄνδρα προσλαλεῖν ἐγρήν, αὐτὸς πρὸς τὴν ψυχὴν περὶ τῆς κατ' αὐτὴν γενέσεως καὶ πρὸς τὸ σῶμα συγκράσεως διαλέγεται θεοφορούμενος, Εἰ μὲν ἅμα, λέγων, τῷ σώματι καὶ αὐτῇ, ὡ ψυχῆ, συσπειρομένη, τῇ μητρὶ γαστρὶ συγκατεβλήθη, καὶ οὕτω παρήλθες εἰς τὸν βίον, ὡ μοι τῆς συζυγίας διὰ μακροῦ ἀπολομένης! Καὶ γὰρ εἰκὼν εἶναι Θεοῦ φρονῶν καὶ μεγαλαυχῶν, μαργοσύνης αἰσχρᾶς καὶ ἀτίμου βέυσσεως ἀποτετέλεσμαι υἱός. Αἰσχύνομαι δὴ οὖν μητέρα τιμῆς, φημί δὴ τῆς εἰκότος, τὴν τῆς σαρκὸς ἀκόλαστον λέγων ἢ ὑπονοῶν ἐπιθυμίαν· εὐλαβοῦμαι καὶ δέδια μητέρα τῆς ψυχῆς τὴν βέυσσειν εἰπεῖν, ὅτι αὐτὴ μὲν ἐφθαρταί εἰς σῶμα παγεῖσα βροτοῦ, ὅς νῦν μὲν ὄραται βροτὸς γενεσιουργηθῆς, αὐτὸς δὲ οὐδὲ βροτὸς, ἀλλὰ κόνις ἐσόμενος τὸ τελευταῖον. Εἰ οὖν, ὡ ψυχῆ, τῇ σαρκὶ συγκατεσπάρης. μὴ ποτε καὶ συγκαταφθαρῆ[ς].

Εἰ δὲ σὺ γ' οὐρανίη τις, κ. τ. εἰ.

Εἰπερ, φησὶν, οὐχ ὁμόσπορος, ὡ ψυχῆ, γέγονας τῷ σώματι, ὡσπερ οὐδ' ὁμοφυῆς (πῶς γὰρ; ὅτι τὸ μὲν χούς καὶ ἐπάγη ἐκ χόδος, σὺ δὲ οὐρανίως κομπάζεις φύσεως εἶναι καὶ ἀφάρτου), ὅθεν ἐφυς, σαφήνισον ἡμῖν· εἰ μὲν Θεοῦ ἄγμα ἢ πνεῦμα, καὶ λόχος, ἦτοι κλήρος, ὡς οἶει, καὶ μερὶς, ρίψον ἀτασθαλίαν πᾶσαν ἀδικίας τε καὶ πονηρίαν, καὶ συνθήσομαι· καὶ γὰρ οὐδὲ ἐξέσται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ καθαροῦ φύσει μοῖραν ἢ ἀπόρροϊαν ὑπάρχουσαν, κακὴν εἶναι ἢ ρύπου καὶ ὀπωσοῦν ἐν μεθέξει καθεστάναι· οὐδὲ γὰρ σκοτός ἡλίου πέφυκεν ἐνέργημα, οὔτε πονηροῦ καὶ ζοφώδους πνεύματος φῶταυγον (47) πνεῦμα ἢ ἀγαθουργὸν ἐξέφυ· τὸ ὅμοιον γὰρ κατὰ φύσιν ὅμοιον γεννᾷ. Πῶς οὖν σὺ, ὡ ψυχῆ, ταῖς τοῦ Πονηροῦ κακαῖς ἐπιθέσεις τοσοῦτον τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ παρατρέπη καὶ παρεξελαύνη, καίπερ, ὡς φης, οὐρανίω καὶ ἀγαθῷ πνεύματι συγκεκραμένη; Καὶ γὰρ εἰ βοηθὸν ἔχουσα τοιοῦτον, ἐπὶ τοσοῦτον βρήθεις πρὸς τὴν γῆν καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ χεῖρον καταβρέπεις, τίς ἂν εἴης ἐστερημένη βοηθείας; Αἶ αἶ τῆς πανωλέθρου κακίας ἀμικτως πρὸς τὸ ἀγαθὸν διακειμένης!

Εἰ δ' οὐ μοι θεοῦ σὺ, κ. τ. εἰ.

Εἰ μὴ οὐρανία καὶ ἐκ τοῦ ὑπερουρανοῦ Θεοῦ ἢ σὴ φύσις καὶ οὐσίωσις, ὡ ψυχῆ, πέλει, δίδος μοι σφόδρα μέγα, καὶ ἀγωνία, καὶ φόδος ὑποτρέχει, μὴ ποτε κενῷ δοξασίῳ φυσιοῦμαι, καὶ γαυριάματι μετεωρίζομαι, εἰκὴ πλάσμα καὶ εἰκὼν Θεοῦ εἶναι μεγαλαυχῶν.

87 *Πλάσμα Θεοῦ παράδεισος, Ἐδέμ, κ. τ. λ.*

Εἰπὼν οὐρανίαν εἶναι τὴν ψυχὴν, ὡς πλάσμα Θεοῦ τοῦ ὑπερουρανοῦ, δι' ὃ καὶ βοηθουμένην ὕ-

spiritus cum sis, onere corporis domita es? Quomodo animus cum sis, imperium carnis coacta ex recipere? Pondere immunis quid pondus fers? Nam hæc sibi invicem contraria inter se repugnant.

69 *Quod si cum carnibus sata in vitam venisti, etc.*

Postquam carni primum, dein animæ, sicut Deo concitante loqui decebat virum, locutus est, iterum cum anima de ipsius natura et cum corpore de ejus mistura conversatur divino affatus: Siquidem, inquit, cum corpore et ipsa, o anima, inspirata e matris gremio existi et ad vitam venisti, væ mihi ob conjunctionem lente pereuntem? Nam imago Dei quod sim cogitans et glorians, dementiæ turpis et ignominiosæ originis perficior filius. Erubesco ergo matrem honoris, dico imaginis, infrenatam dicere aut suspicari carnis cupiditatem; pio affectu et tremente vereor matrem animæ influxionem memorare, quia ipsa quidem cum corruptione seminatur in corpus mortalis coagulata, qui nunc videtur mortalis creatus, postea vero jam non mortalis, sed pulvis futurus in finem. Si ergo, o anima, in carne seminata sis, vide ne simul corrumparis. « Si vero cœlestis tu... » et seq. Si, inquit, non ex simili origine, o anima, prodiisti, ac corpus, nec a simili loco genita es, quid? Illud quidem terra et sumptum est e terra, tu tamen cœlesti natura et incorrupta gloriaris? Unde orta es, indica mihi: si a Deo habitus et spiritus es, et pars aut hæreditas, ut opinaris, et portio, omnem malitiæ thesaurum et malignitatem projice, et consentiam. Etenim non licet boni et puri partem naturaliter aut emanationem esse malam aut quantum libet modo fecis participem esse. Nam nec tenebras genuit solis efficacia, nec mali et tenebrarum spiritus efficacia spiritum illuminantem et bona operantem genuit: nam simile sibi secundum naturam quælibet res gignit: quomodo ergo tu, o anima, in malos Mali conatus adeo a recta ratione et a bono declines et irrumperes, licet, ut dicis, cœlesti et bono spiritui commiscearis? Namque tali fruens auxiliante si tantum prosternaris in terram, sicque ad pejora te extendas, quid auxilio orbata remanebis? Eheu letalis malitiæ absque mistura pro bono impotentem jacentis! « Si non a Deo tu mihi, » et seq. Si non est cœlestis nec ab altissimo Deo natura tua et substantia, o anima, magnus valde timor et tremor et lucta occurrit, ne forte vana gloria tumeam et arrogantia me exaltem, creaturam et imaginem Dei me jactans.

87 *Figmentum Dei paradisis, Eden, etc.*

Dicens cœlestem animam tanquam Dei altissimi plasma, ideoque ab ipso adjutam, quædam inter

(47) *Φῶταυγον*, sic cod.; addubitavit hanc formam Schneiderus.

maxima auxilia quæ pro ipsa præstitit memorat. Primo ergo paradisum in Eden in animæ hominis favorem plantavit; et primum decus gloriamque perfudit in ipsum quem ad imaginem similitudinemque suam plasmavit; deinde in auxilium ipsi dedit mandatum quo observato immortalitatis et deificationis spes promittebatur. Admissa vero transgressione in irrequietam vitam istam, peccatis abundantem et mortalem inde lapsam noxiam, sic sine adjutorio non neglexit hominum amator. Diversis institutorum generibus sive generalioribus, sive magis specialibus impietates et impiorum in ipsum indigne acta juxta justitiam insecutus est: sic paulatim sui ipsius agnitionis instituta dabat; et aqua morti deditum inundavit mundum et fulguribus incendium spargentibus Sodomorum lasciviam in cinerem redegit. Deinde post hæc aliud remedium aut auxilium peccatoribus lex scripta per Moysem insinuavit. Quorum omnium fortissimum, Domino dignissimum et pietatem erga homines spirans, ipse in temporum plenitudine, sinum Patris non relinquens Filius unigenitus Dei, Verbum, supremam Dei naturam humanæ conjunxit, totus secundum hypostasim tota natura humana sese includens ineffabiliter, ita ut Deus impassibilis manens, passionibus meis a parte humana patiens, fortitudinem et vires mihi præberet, et me mortalem ipso consummante deum efficeret. Adeo ergo, ait anima a Deo illuminata et divina revelans, mihi præstitit ab optino boni amatore beneficiis, præpotentem ut et perillustrem habeo animam. Verum suum more qui se occidere quasi furunt, corde volenti in ferrum ruentes, ad mortem quæ ob peccatum nobis impendet præcipites festinamus.

Ecquod vitæ bonum Dei lux? et seq.

In iis quæ reperiuntur in hæc vita quid testificandum est bonum? Unanimitè respondebitur, lumen: Nam, inquit, vidit Deus lumen quod esset bonum; et quid aliud melius aut jucundius esset eorum quæ sunt in vita? Sed et ne ipse particeps sim aut fruam majori parte ipsius me invidiæ et odiosæ privant tenebræ, aciem oculorum obscurantes, nec mihi plus hujus remanet luminis si plè vivere reputor. Quinimo majus lumen videtur apud impios, unde me oculorum acie hebetem precatur idem cum illis visu prospere assequi, licet alia ex parte infirmitate laborem et onerem et ægrotans sim et jacens et abjectus: verum Dei timor me humilem diu noctuque cogitationibus conturbatum et consumptum facit.

Ille me superbus supinum impulit retro, et seq.

Ille superba vita et excelsa, illa mollis et crudelis et languida in voluptatibus, pede terens illa et a propensione in progressum reprimens me retro repellit: Dixi, inquit, et timores et metus et tremores quibus te torquet, Tartarum tenebrosam,

(48: Cod. νοσιλευόμενος.

αὐτοῦ, ὑπόμνησιν δι' ὀλίγων τῶν μεγίστων αὐτοῦ βοηθημάτων, ὧν ὑπὲρ αὐτῆς εἰργάσατο, ποιεῖται. Πρῶτον οὖν τὸν παράδεισον τὸν ἐν Ἑδέμ διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐφύτευσε ψυχὴν· καὶ πρῶτον μὲν κλέος αὐτῷ κατέχευε καὶ ὄξυν, κατ' εἰκόνα πλάσας ἰδίαν καὶ ὁμοίωσιν· ἔπειτα ἐντολὴν αὐτῷ δίδωκει εἰς βοήθειαν, ἥς τῆς ἀθανασίας ἐλπίς καὶ θεώσεως ἐπήγγελλτο· παραβάσεως δὲ γενομένης, καὶ εἰς τὸν ἐμπαθῆ τούτου βίον καὶ ἀμαρτητικὸν καὶ θνητὸν τοῦ παραβητικῆς ἐκεῖθεν ἄλισθησαντος, οὐδ' οὕτως αὐτὸν ὁ φιλόδηρως ἀδοξήσαντος παρῆιδεν, διαφόροις δὲ τρόποις παιδείας καθολικωτέροις καὶ μερικωτέροις τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθεσίας τῶν εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦντων ἐν δικαιοσύνῃ μετερχόμενος, οὕτω κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπίγνωσιν ἐπαιδαγωγεῖ· καὶ ἴδαι μὲν κατακλύσας τὸν κόσμον ὀλέθρῳ παραδέδωκε, κερουνοῖς δὲ πρηστηρίοις τὴν τῶν Σοδομικῶν ἐξετέμνωσεν ἀσέλγειαν· ἔπειτα μετὰ ταῦτα ἄλλο λαμα, ἦτοι βοήθημα, τοὺς ἀμαρτάνουσιν ὁ γραπτὸς νόμος διὰ Μωσέως παρεῖσθαι· τὸ πάντων κράτιστον, κυριώτατόν τε καὶ φιλανθρωπώτατον, αὐτὸς ἐν τῷ τῶν χρόνων πληρώματι τῶν πατρικῶν οὐ διαστάς κόλπῳν ὁ μονογενὴς Θεὸς Λόγος τὴν θεαρχικὴν φύσιν τῆ ἀνθρωπίνῃ συνεκέρασεν, ὅλος ὅλη καθ' ὑπόστασιν ἀπορρήτως συνενούμενος, ὅπως ἂν θεὸς ἀπαθὴς μένων, τοῖς ἐμοῖς δὲ πάθει τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει παθῶν, ἰσχύν τε μοι καὶ δύναμιν παράσχοι, καμὲ τὸν βροτὸν, θεὸν ἀποδείξειτε τελεσιουργήσας. Τοσοῦτον οὖν μοι, φησὶν ἡ θεοπικνωπότη ψυχὴ καὶ θεορῆμων, τῶν ὅπῃ τοῦ φιλαγάθου παρεσχημένων εὐεργετημάτων, ὅμως ἀδάμαστον ἔτι καὶ ὑπερήφανον ἔχω τὴν ψυχὴν· συὸν δὲ τρόπον αὐτοφόνῳ μανίᾳ καὶ καρδίας ἀθαιρέτῳ ῥοπῇ πρὸς τὴν σίδηρον, εἴτουν τὴν δι' ἀμαρτίας ἀπειλούμενον ἡμῖν θάνατον, σπουδῆ χωροῦμεν.

Τίπτε' ἀγαθὸν βίωτοιο; Θεοῦ φόδος, κ. τ. ἐξ.

Τί ποτέ ἐστι τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ μαρτυρούμενον καλόν; Πάντως συνομολογήσεις τὸ φῶς. Εἶδεν γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν· τί δ' ἂν καὶ εἴη ἄλλο βέλτιον ἢ ἡδὸν τοῖς ἐν τῷ βίῳ; ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ μεταλήψεως ἢ ἀπολαύσεως τὸ πλεον μέρος ἢ φθονερά με καὶ συγρητὴ ἀποστερεῖ σκοτία, τὸ ὄξυδερχὸς τῆς βλέψεως ἐξείργουσα, καὶ οὐδὲν ἐμοῖ τοῦ φωτὸς τοῦδε πλεον ὡς εὐσεβεῖν νομιζόμενῳ· μάλλον μὲν οὖν τὸ πλεον τοῖς ἀσεβοῦσιν ἐνορθοθεῖται, καμὲ ἀμβλυώττοντα ἐπεύχεται τοῦ ἰσοῦ αὐτοῖς τῆς βίως κατευστοχεῖν, καίπερ τῆλο ἀρῶστίᾳ τε κάμων καὶ νοσηλευόμενος (48), καὶ κατακείμενος, καὶ ὀλιγοψυχῶν· φόδος δὲ με Θεοῦ κατακάμπτει, ἡμεριναῖς τε φρονεῖσι καὶ νυκτεριναῖς δαπανώμενον καὶ κατατρυχόμενον.

Οὗτος ὁ βρισάυχην με καὶ ὑπτιος ὡσεν δαίσιω, [κ. τ. ἐξ.

Οὗτος ὁ ὑψάυχην βίος καὶ μετῴρος, ὁ ὑπτιος καὶ ἀνάληγτος καὶ ἀναπεπτωκὸς ταῖς ἡδοναῖς, λάξ ἐπιβάς οὗτος καὶ τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἀνακόψας εἰς τοῦπίσω με ἀπόσαστο· Εἶπον δὲ, φησὶ, καὶ τὰ δαίματα καὶ τοὺς φόδους καὶ τρέμους, οἷς σε κατα-

κάμπαι, Τάρταρον ἠερθέντα, σκοτεινὸν Ἄδου χῶρον
καὶ ἀλαμπῆ λίαν φαντάζεσθαι παρασκευάζει, Πυρι-
φλεγέθοντα οὐς δὴ φασιν Ἑλληνας, γένναν δὲ καὶ
πῦρ ἀσβεστον τὰ θεαρχικά (49) λόγια καλεῖ, ἱμά-
σθλας τε πρὸς αὐτοῖς, τιμωρίας φησὶ καὶ κολάσεις
καὶ δαιμόνας, τιμωρητικάς οἶμαι δυνάμεις, τῶν
ἡμετέρων πράκτορας ψυχῶν, τὰς ἡμῖν μὲν συνερ-
γούσας ἄρι πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, ἐν καιρῷ δὲ χρι-
σεως τιμωροῦσι μὲν ἐνδίκως, ὡς ἐπακολούθησαντας
αὐτῶν ταῖς ὑποβολαῖς, καὶ αὐταὶ δὲ ἐπὶ τὸ διπλά-
σιον συντιμωρηθῆσονται τοῖς ὑπευθύνοις, ὡς καὶ
συμβουλευσάμεναι τὰ τῷ Θεῷ στυγερὰ καὶ συμπρα-
ξάμεναι, δι' ἃ καὶ πράκτορες τῶν ἡμετέρων εἰρηγται
ψυχῶν. Ταῦτα δὲ, φησὶ, πάντα μῦθος μὲν λεγόμενα,
καὶ ὑπόθεσις γέλωτος καθίσταται τοῖς ἀσεβέσι· μόνον
δὲ τὸ κατὰ τὸ παρὸν ἡδὺ καὶ ἐράσιμιον αὐτοῖς νομι-
σθὲν ἀπριεῖ ἀγαπῶντες καὶ περιεχόμενοι, τῆς ἐν ἐλ-
πίσι βασάνου οὐδ' ἠγνινοῦν ποιοῦνται ἐπιστροφῆν.

Λόγος ἦν ἀλιτροῖς, κ. τ. ε.

Τοῦτ' οἶμαι τὸν θεοφόρον ἄνδρα διὰ τοῦδε παρα-
θελῶν τοῦ ἔπους, ὡς βέλτιον ἦν ἄρα καὶ λυσιτελεῖς
τοῖς ἀμαρτωλοῖς μὲν ἀτιμώρητα εἶναι κατὰ τὸν αἰῶνα
τὸν μέλλοντα καὶ πείραν τῆς ἐκεῖ κολάσεως μὴ λα-
θεῖν, εἴπερ ἐμὲ κατὰ τὸν παρόντα ταῖς τῆς κακίας
τοῦ βίου δυσχεραῖαις ἀσχάλλειν καὶ ἀνιδεῖναι· ἢ οὐ-
τως· Συνέφερε τοῖς ἐνόχοις, τῆς ἀμαρτίας ἀφθεῖσιν,
ἀπηλλάχθαι τῆς βασάνου, καὶ ἐμὲ (50) τοῖς τοῦ βίου
κακείας οὕτως ταλαιπωρεῖσθαι.

409 Ἀλλὰ τί μοι βροτέων, τί δέ μοι τόσον ἄλγε'
ἀσίθειν, κ. τ. λ.

Παραμυθίαν ταῖς αὐτοῦ συμφοραῖς καὶ τοῖς τοῦ
σώματος ἄλγεσιν ὁ ἱερώτατος ἐπινοῶν πρεσβύτης,
Ἴνα τί μοι, ἔφη, ἐπὶ τοσοῦτον τὰ τῶν ἀνθρώπων
δυσπραγχεῖν ὀδυρᾶ καὶ τὰς συμπίπτουσας ταλαι-
πωρίας καταλέγειν;

Πᾶσιν ἐπεστειν ἄχος.

Πᾶσι ζῶσις καὶ πᾶσι τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείαις
λύπη (51) καὶ ἐναντίωσις παρίσταται, οὐ μόνον δὲ,
ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀσωμάτοις αὐτοῖς· καὶ αὐτῇ (52) τῇ
ὑπερασσωμάτῳ Τριάδι τὸ ἀντίξουν καὶ ἀντικείμενον
παρομαρτεῖ. Καὶ γὰρ ἵνα τὰς τῶν ζῶων καὶ τῶν
ἄλλων παρῷ διαφθοράς, αὐτῇ ἢ γῆ τὸ στοιχεῖον οὐκ
ἀτίνακτος οὐδ' ἀσειστος παντελῶς καὶ ἀτρεμῆς·
πνεύματα δὲ κρυφαῖα αὐτῇ διαλαμβάνοντα, ὅταν
ἔκωθεν λάβῃ τῷ ἐνδεδισμον, ἐναντινάσσουνσι τε αὐτῇ
καὶ ὡς τῷ ἐπιτρέποντι φλιον ἐναντινάσσουνσι· καὶ αἱ
ῥαῖαι δὲ τοῦ ἔτους ταχυνῶς ἀλλήλαις ὑποχωροῦσαι τε
καὶ ὑπαπιῶσαι, τρόπον τινα ὑπ' ἀλλήλων ἀνατρέ-
πονται, χειμῶνος μὲν ὑπὸ θέρους διὰ τοῦ ἔαρος με-
σολαθοῦντος λυομένου, θέρους δὲ αὐτὸ διὰ τοῦ μεταξὺ
φθινοπώρου ἀφανιζομένου· ὡσπερ γε καὶ ἡμέραν
μὲν κατέπαυσε νύξ, νύκτα δ' ἀπώλεσεν ἢ ἕως
ἀνίσχουσα· πάλιν· Χειμῶν μὲν ἐπιγεγόμενος ζοφοὶ τὸν
αἴρα καὶ σποτάζει, ἥλιος δὲ λάμπας ἀστέρας ἀμαυ-
ροῖ· καὶ ἥλιμ μὲν νέφος ἐπιπροσθοῦν διακόπτει τὴν
εἰληγῆν (53), σελήνη δὲ φθιγούσα καὶ εἰς παντελῆ

obscurum Orci locum et absque lumine fantasma-
tibus abundare præparat, ignea flumina quorum
meminerunt Græci, gehennam et ignem inextin-
guibilem vocant prophetiæ divinæ, et flagella in
ipsis, pœnas dico et animadversiones et dæmo-
nes, punientes puto potestates, nostrarum execu-
tores animarum, quæ nobiscum cooperatæ sunt
recenter ad peccatum, in tempore vero iudicii juste
quidem puniunt eas quæ per instigationes ipsarum
comitatæ sunt; et ipsæ damnatorum duplices da-
bunt pœnas quæ suaserunt odiosa Deo unaque fe-
cerunt, unde nostrarum animarum executores dice-
re sunt. Hæc omnia, inquit, fabula dicuntur et
risu digna reponuntur ab impiis; tantum vero quod
præsens est dulce et jucundum judicantes fortiter
amant et ardent, dum tormenti a spe designati
nullam curam habent. « Melius erat sontibus, » et
seq. Id virum divinum demonstrasse per hæc car-
mina puto: Melius erat et magis expediebat pecca-
toribus impunita esse in vita futura mala nec quid-
quam de tormentis hisce experiri, licet in præsentī
sæculo ærumnis miseriarum vitæ angar et affligar
ego. Aut sic: Expedit sontibus qui a peccato soluti
sunt, a tormentis immunes transire, me sic in malis
vitæ relicto.

409 Sed quid mihi, quid tantopere necesse est mor-
[taliæ ærumnas canere? etc.

Consolationes inter adversa atque dolores cor-
poris meditans sanctissimus sacerdos: Cur, inquit,
adeo grandibus tristitia hominum condolere verbis
et miserias opprimentes repetere? « Omnibus adest
afflictio: omnibus animantibus et omnibus quæ in
mundo continentur afflictio et oppositio occurrit,
et non solum his, sed et item incorporeis enti-
bus. In ipsam etiam incorporea quæque superan-
tem Trinitatem insurgit contrarie incurrens et ja-
cens: si enim animantium aliorumque præter-
misero corruptiones, terra ipsa in elementis
suis nec inconcussa nec absque ulla agitatione
et quiete manet: spiritus ipsam clam inva-
dunt, quando ex alto dona suscepit ipsam agitant
et, quasi id permittenti placeat, peragitant. Et
velociter se invicem propellentes et prosequen-
tes horæ anni quodam modo inter se invicem
subvertuntur, expulso ab æstate hieme mediante
vere, æstate rursus per medium autumnum de-
cedente; similiter et diem cessare fecit nox;
noctem destruxit aurora surgens; rursus: Hiems
superveniens obscurat aera et tenebrat, sol reful-
gens astra pallescere facit et soli superveniens
nubes splendorem ejus frangit; luna decrescens
et ad plenum senium inclinans rursus vita crescit
sua et sicut recens nata contemplantur lucens; et

(49) Cod. θεάρχια, v. supra not. 20.

(50) Bill. in commentario pro καὶ ἐμὲ scribere
vult ἢ ἐμὲ, sed etiam supra Nicetas dixit εἴπερ,
quod non intelligo.

(51) Cod. λύπει.

(52) Cod. αὐτῆ.

(53) Cod. αἰγῆν.

Ipsum astris scintillans cœlum non totum quantum est unquam contemplari est, semper media parte tantum visibile est, et hemisphærio occultatur; et visibilia mundi elementa eodem modo mutantur; et tu, inquit, fascinator draco ipse, invidiæ pater et peccati radix ac fons, et tu, o Satana homicida, inter angelicos choros sicut inter astra lucifer lumine præstans apparens, deinde per tumorem in tenebras versus es, cœlestium tanquam opprobrium, tanquam abominatio habitantium evasisti; hinc ergo sint ista de natura creata: inde quid increata ingenitaque Trinitas, secundum essentialiam suam incommutabilis et immota; nunquid ipsa et omnino omnem præcludit oppositionem? Sed propitia mihi, propitia sis, Trinitas sancta aut summe sancta, inquit tuus sanctissimus piusque divina clamans, quæ nec ipsa penitus insipientium hominum evasisti loquacitatem: dicunt enim male tumentes temerarii quidam: In principio erat Pater, deinde magnum genuit Filium, deinde magni Dei Spiritum, quasi in graduum inæqualitate, secundum substantiæ mutationem. Sic diversiter ab hæreticis blasphematur. « Quo stabiles me auferens, » et seq. O pessima loquens lingua, quæ ad nefas et blasphemiam otio uteris, quo me auferens stabis a male dictis? ubi sollicitudo et grandis cogitationum stabit perplexitas; siste et irracionales compesce impetus, ori tuo pone custodiam et vide quantum essentiali suæ firmitate super omnia præstet Deus; et coram ipsius majestate inferiora cuncta reponas, indignam verbo veritatis te agnoscens; et cave ne ullo modo creaturis Creatorem assimiles, neve suspicaris vane creatum esse hominem: etenim palinodium cantans et priora carmina, his in sermonibus firmiter persto contendens me minime a Deo in vanum plasmatum. Verbum enim et ratiocinium pusillanimitatis et vilitatis humanæ est. Namque nunc quidem, inquit, ignorantia obscuritas et sollicitudinum vitæ nubes diffusa non sinit veritatem et vicissitudinis mutationisque causam lucide considerari: post hæc vero scientiæ sermo sicut lux veritatem desiderantibus exurgit, cujus lumine, inquit, clare intelliges quam pulchre et sapienter gubernentur universa ab omnium gubernatore et providente. Aut sicut lucein videns Deum, in ipso etiam illustris habens rerum notiones, aut sicut igne isto consumptus et tactus, scies omnia ab ipso fieri et justa et vera et utilia et fidelia. « Dum mihi hæc concinebat spiritus meus, » et seq. Dum talia ratiocinia in supradicto luceo isto concinens spiritus meus me prostratum et afflictum mulceret, et corpus sedatum reficeret, ego, inquit, serius post horam ab horto surgens in domum redibam: et interdum ridere me contingebat, si quis aliter quam supra dixi sentiat: etenim aliter sentiens quivis unica et primæ non sequitur ratiocinia veritatis, nec in ipsis stabilitatem et securitatem habet. Nunc igitur talium commiserans cæcitate

φθίσιν ἰούσα. ἀναζή πάλιν καὶ ὡς ἀρτιγέννητος βλέπεται φωτιζομένη· αὐτὸς δὲ ὁ ἀστεροφανῆς οὐρανὸς οὐχ ὅλος ὅσος ἐστὶ πώποτε κατώπται, ἀλλ' ὁ ἡμιφανῆς ὁράται καὶ τῷ ἡμισφαιρίῳ κατακέκρυπται· καὶ τὰ μὲν ὁρώμενα τοῦ κόσμου στοιχεῖα τόνδε τὸν τρόπον μετατρέπεται, καὶ σὺ δὲ, φησὶν, αὐτὸς, ὃ βάσκανε δράκον, ὃ πάτερ φθόνου καὶ ἁμαρτίας βίβα καὶ πηγῆ, καὶ σὺ, ὃ Σατᾶν ἀνθρωποκτόνε, ἐν τοῖς ἀγγελικοῖς χοροῖς ὡσπερ ἐν ἀστράσιν εὐσφόρος δεικνύμενος λαμπρότατος, εἶτα σκότος διὰ τὴν ἑπαρσιν γενόμενος, τῶν οὐρανῶν, ὡς αἰσχος, ὡς βδέλυγμα ἐξωλισθησας εἰκητηρίων. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς κτιστῆς φύσεως ἔχεται ταύτη· τί δὲ ἡ ἀκτιστος καὶ ἀγέννητος Τριάς καὶ κατὰ γε τὴν αὐτῆς φύσιν ἀναλλοίωτος καὶ ἀτρεπτος, ἀρὰ γε παντάπασιν κἀν αὐτῇ πᾶσαν διεξέφυγεν ἀντιλογίαν; Ἄλλ' ὤλωσ μοι, ὤλωσ γένοιτο, Τριάς ἅγια ἢ ὑπεραγία, ὁ ἀγιώτατός σου εὐλαβούμενος; ἐπιφθέγγεται ἱερολόγος, ὡς οὐδ' αὐτῇ πάντῃ τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων διέδρασας τὴν γλωσσασαλίαν. Φασὶ γὰρ τολμηταὶ κακῶς αὐθαδιζόμενοι· Πρῶτον ἦν ὁ Πατήρ, εἶτα τὸν μέγαν ἐγέννησεν Υἱὸν, ἔπειτα τὸ τοῦ μεγάλου Θεοῦ Πνεῦμα, ὡς ἐν βαθμῶν ἀνίσταται κατ' οὐσίας ὑπόδασιν τοῖς αἰρεσιώταις ποικίλως βλασφημεῖται.

Ποῖ στήσεις με φέρουσα, κ. τ. ἐξ.

Ἡ γλώσσα κακοφραδῆς, κακόσχολε καὶ βλάσφημε, ποῦ με φέρουσα στήσεις τῶν δυσφημιῶν; Ὅπου μέριμνα, καὶ βαθὺς νοημάτων Πιγγος προσίσταται. Ἰστασο τῆς ἀλογίστου ρύμης ἐπέχουσα σαυτὴν, τῷ στόματι σου τιθεμένη φυλακὴν καὶ εἰδοῦτα, ὡς ὑπερουσίως τῶν ὄντων ὑπεριδρῶνται κατὰ φύσιν ὁ Θεός· καὶ δεύτερα πάντα τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος ὑποχίρει, τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἠττωμένη, καὶ τοῖς κτίσμασι τὸν Κτίστην παντελῶς μὴ παρεικάζουσα, ἀλλὰ μηδ' ὅτι ματαίως τὸν ἀνθρώπον ἐκτίσεν ὑπονοήσης· καὶ γὰρ παλινῶδιαν, τὸ δὴ λεγόμενον, βδων ἴσταμαι, τοῖσδε τοῖς λόγοις ἐρεῖσθεις, ὡς ἤκιστά με εἰς κενὸν ἐδομιοῦργησεν ὁ Θεός· τοῦτο γὰρ ὀλιγοψυχίας καὶ ὀλιγοφροσύνης ἀνθρωπίνης βῆμά ἐστι καὶ λογισμός. Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, ζῆφος ἀγνοίας καὶ ἀχλὺς τῶν πραγμάτων κατακεχυμένη οὐκ ἐξ τῆν ἀληθείαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς αὐτῶν μεταβολῆς καὶ τροπῆς καθαρῶς καταθρεῖν· μετὰ ταῦτα δὲ λόγος γνώσεως ὡς φῶς τοῖς τῆς ἀληθείας ἐπιεμένοις ἀνατελεῖ, καὶ πάντα, φησὶ, τρανῶς κατανοήσεις, ὡς καλῶς καὶ σοφῶς οἰκονομεῖται τῷ τῶν ἀπάντων προμηθεῖ καὶ προνοητῇ· ἢ ὡς φῶς ὁρῶν τὴν θεὸν καὶ ἐν αὐτῷ τοὺς λόγους τῶν γινομένων καταφωτιζόμενος, ἢ ὡς πυρὶ τοῦτῳ διαπτόμενος καὶ κολαζόμενος, εἶση πάντα δι' αὐτοῦ γίνεσθαι καὶ δίκαια καὶ ἀληθινὰ καὶ λυσιτελῆ καὶ πιστά.

Ὡς μοι ταυτ' ἐπάεισε φίλος υἱός, κ. τ. ἐξ.

Ὡς τοὺς τοιοῦτους λογισμοὺς κατὰ τὸ εἰρημένον ἄλλος ἐκεῖνο ἀνακεκλιμένῳ καὶ τρυχωμένῳ ὁ φίλος υἱός καταπέδων μοι παρεμβεῖτο καὶ τὸ τοῦ σώματος ἐπέφε παραυθὲν, καγὼ, φησὶ, τῆς ὥρας ὀφείδιαναστῆς τοῦ παραδείσου εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανήειν, ἄλλοτε μὲν οὖν γελᾶν μοι τὸν ἄλλως ἢ οὕτως, ὡς προεῖρηται, φρονούντα ἐπήϊσι· καὶ γὰρ ἐτερόφρων ἄπας ὁ

μη τοῖς τῆς μιᾶς καὶ πρώτης ἀληθείας στοιχῶν λό-
γοις, καὶ αὐτοῖς ἀσφαλῶς ἐνιδρυμένοι. Πῆ μὲν οὖν
τῶν τοιούτων ταλανίζων τὴν ἄνοιαν ἐγέλων, πῆ δὲ
καὶ τῆ λύπη τὴν ψυχὴν ἐπυρπολοῦμεν· οὐ γὰρ κατὰ
τὸν Δημόκριτον ἄκρατος ὁ γέλως, ἀλλὰ κατὰ τὸν φι-
λόσοφον Ἰησοῦν καὶ τῆς ὄντως φιλοσοφίας ἀρχη-
γόν. Οὕτω μοι τοῦ νοῦ τοῖς λογισμοῖς, τῷ γέλωτι καὶ
τῇ λύπῃ ἀγαθοπρεπῶς μαχομένῃ καὶ μεριζομένῃ
ἐπανῆκον. Ταύτης τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡμᾶς διὰ τοῦ
θεολόγου σου, Χριστῆ Ἰησοῦ, καταξιώσας, καὶ τοῖς
αὐτοῖς λογισμοῖς καὶ λόγοις καὶ βόγμασιν ἐμπεδώσας καὶ καταρτισάμενος, τῆς οἷς ἀληθείας καὶ θεο-
σοφίας μετόχους ἀνάδειξον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. Περὶ φύσεως ἀνθρωπίνης λόγος ι'.

*Ἐξήγησις τῶν ἀποφθίτων τοῦ μεγάλου Γρηγο-
ρίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ τῶν Περὶ εὐτελείας τοῦ
ἐκτός ἀνθρώπου καὶ τῆς τῶν παρόντων ματαιώ-
τητος, λ. γος ια' (54).*

Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διὰ τῶν φθασάντων
τὰ εἰκότα φυσιολογίας ὁ φιλοσοφώτατος, νῦν δὴ τὰς
παρεπομένας αὐτῇ τλαιπωρίας, εὐτελείας τε καὶ
δυσπαθείας εὐταλίζων, κἀν τοῖς τῶν ὑψαυγενοῦν-
των τῆ φύσημα συστέλλων, οὕτω τὰς οὐθενίας αὐτῶν
ἄκρατῶς λέγων·

1 *Τίς γενόμεν; τίς δ' εἰμι; κ. τ. λ.*

Ἐνοήσας ὁ διορατικώτατος τὸ ἀέριτον καὶ εὐμε-
τάπτωτον τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας καὶ εὐρίπιστον, καὶ
δὴ καὶ τὸ ἀκιδνώτατον καὶ ἀδρανέστατον αὐτῆς τα-
λανίζων, ἀποδυσπετεῖ καὶ λέγει· Ὡ τίς ἐγενόμεν
κατ' ἀρχάς; τίς δὲ νῦν εἰμι; καὶ τί μετὰ [οὔ] πολὺν
ἔσομαι χρόνον; ποῦ δὲ καταλήξει καὶ ποῖ στήσεται
σοι τὸ μέγα τοῦτο πλάσμα, ὦ Δέσποτα, εἰ ἄρα καὶ
μέγα ἐστίν; Ἐμοὶ γὰρ δοκεῖν, ὁ διδάσκαλός φησιν,
ὡς οὐδὲν ὄντες οἱ ἄνθρωποι, μάτην ὄρρωμοί· ἐπι-
αιρόμεθα, εἴπερ τοῦτο μόνον ἐσμὲν ἄπερ ὁρᾶται τοῖς
πολλοῖς, καὶ ἄλλο πλεόν οὐδὲν τῆς βεούσης ἔχοιμεν
καὶ φθειρομένης ζωῆς.

Μόρτις μὲν, κ. τ. ἐξ.

Διὰ παραδειγμάτων πλειόνων τλαιπωροτέραν τὴν
ζωὴν τῶν ἀνθρώπων τῆς τῶν κτηνῶν καὶ θηρίων
καὶ αὐτῶν ἀποδείκνυσι πτηνῶν· λέγει δὲ· Ὡς ὁ μέ-
σος μὲν τὴν γαστέρα τῆς αὐτὸν τεκούσης διεκδύς,
ἀλλεται μὲν εὐθύς ἐπὶ γῆς, καὶ τὸν γλυκερὸν δὲ τῆς
γεννησάσης μαστὸν ἐκμυζᾷ παραυτὰ καὶ ἐκπιέζει,
τριετής δὲ γεγονὼς τὸν ζυγὸν ἀναλαμβάνει, καὶ σκλη-
ρὸν ἄχθος καὶ δύσοιστον ἐφελκυσάμενος, ἀμάξης τὸν
αὐχένα τὸν μέγαν, τὸν ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ λέγω
ζυγόν, τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ στιβαρῷ αὐχένι, ἦτοι τραχήλῳ,
συνέμιξε καὶ συνέδησεν· καὶ ὁ μὲν οὕτως. Ἐλάφου
δὲ μέσος ποικιλόδερμος, ἦνικ' ἂν τῆς μητρῶας ἐξ-
ολισθήσας διεκπίση γαστρός, εὐθύς παρὰ τῷ τῆς τε-
κούσης ποδὶ τὸν ἴδιον πόδα παρατίθῃσι, καὶ ποθεν
κνηγετῶν ὑποφανέντων αὐτίκα κύνες τε ὠμοδόρους
καὶ ὀρόμον ἵππων ὠκύτατον ἅμα μητρὶ διαδιδράσκων
ὁ νεογνός, ἐν ταῖς λαγόσι τῆς λόχμης κατεκρύθη·
ὡσαύτως δὲ καὶ ἄρκτηι, σίεσι καὶ ἄρριοι καὶ λέοντες,
παρδάλει; καὶ τίγρητες (55), ἀνέμοις τῆ τῶν ποδῶν
ταχυτέτι ἐοικότες, ὁμοῦ τε γεννῶνται καὶ αὐτίκα

ridebam, nunc mærore in anima conficiebar. Non
enim Democriti more merus risus, sed juxta ho-
minum amatorem Jesum et veræ philosophiæ ma-
gistrum. Sic ab agitato ratiociniis, visu et afflictio-
nibus convenienter tamen atque diviso spiritu ad
me redibam. Hac philosophia et nos per theologum
tuum, Christe Jesu, dignatus es, et iisdem ratio-
ciniis, sermonibus et dogmatibus colligasti, et ve-
ritatis tuæ atque sapientiæ perfectisti participes,
nos adhuc recipe in sæcula. Amen.

*Commentarius Arcanorum magni Gregorii Theologi
carminum : de vilitate exterioris hominis et vani-
tate presentium, sermo XI.*

De humana natura per apprimè supra dicta post-
quam studium adhibuit noster eximius philoso-
phus, nunc consecrarias miserias, et vilitates et
ærumnas parvipendens per hæc superbientium tu-
morem retundit, nullitatemque ipsorum sic empha-
tice deplorat, dicens :

1 *Quis natus sum ? quis sum ? etc.*

Meditatus perspicacissimus poeta naturam quæ
semper transit mobilis et mutationi obnoxia et certe
de ipsius vilissima et debilissima sorte gemitus, mo-
leste fert et dicit : O me, quis fui in principio ?
et quis nunc sum ? et nunquam post tempus quis
ero ? Quando vero cessabit et ubi stabit tibi illud
magnum opus, Dominator ? si tamen magnum est.
Meo enim judicio, ait magister, in vanum insolenter
elati qui nihil sumus homines inflamur ; qui re ipsa
illud tantum sumus quod plerique vident et nihil
amplius in fluente et ad corruptionem properante
vita habemus.

Vitula quidem, etc.

Per plura exempla miseriosem vitam hominum
quam jumentorum et belluarum et volucrum
ipsorum ostendit. Dicit : Vitulus quidem e ma-
tris utero prodiens, protinus super terram salit
et delectabilem matris mammam statim sugit et
pressat ; triennis vero factus, jugum accipit et
durum onus et arduum trahens, currus magnum
timonem, superpositum dico jugum forti collo
suo aut capiti junxit et colligatum habuit : sic
iste. Minulus autem maculis distinctus cum ex
utero matris prodiit, statim juxta genitricis
pedem suum constituit, et jam apparentibus venato-
ribus, protinus canes feroces et equorum quam
maxime pernecium cursum una cum matre vi-
tans, recens natus in salibus opacis sese occultat.
Similiter et ursi, et apri et leones, pantheræ et ti-
gres ventis præ pedum velocitate æquiparabiles,
ubi primum nascuntur, vix ferrum viderunt, et
statim rigent crines et toto collo jubæ, et subito
in eos qui venari volebant, ruunt. Et isti quidem

(54) Carm. XV, p. 88, ed. Colon. ; p. 946 ed. Leuvencl. ed. nov. p. 477.

(55) Τίγρητες. Sic codex pro τίγρεις s. τίγρι-

sic ab infantia in robustos venatores irruunt. σιθρον, φρίζαντες, κατά τῶν θηρεύειν ἐφορμῶσι βεβουλημένων· καὶ οἱ μὲν οὕτω νηπιῖθεν ἐπὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἐπάλλονται θηρατὰς.

19 *Avis primum implumis, etc.*

Sed quid aves? nonne et illi multo faciliorem magisque ærumnis expeditam quam homines sortiti sunt vitam? Namque statim ac ova fregerunt implumes, post tempus non longum alas induunt et multum in altum a mansione aera volitant. Et ipsa flava celebrata apis petram in qua manebat relinquit et in aere inter flores circumvolitat agri, idonea colligit domumque sibi accommodatam parat, et hexagonos alveolos ineffabili sapientia ceris coaptat et coagmentat, suavissimo fructu domum suam implens. Cuncta hæc, inquit, unius est veris opus. Et omnibus animantibus ultro producta sine labore a terra et abundans offertur esca: nec ultra maria lassantur iter facientes escarum gratia belluæ, sicut homines, nec terram colunt, nec ipsis sunt præfecti a victu, escas transportantes aut servantes, nec pincernæ scyphis merum iniscentes: ala qua hic volat avis, aptum, sine labore superabundantem, et idoneum offert cibum. Sed et quoad belluas ipsas, sylvarum recessus et montium latera et dumeta quotidianum paululum laborantibus præbent victum; dicunt et leonem qui magnam feram illico voravit, si quid forte remanserit in posterum, hesternam manducare dedignari; quandoque fit ut reposita ab anteriori die voraciter manducet et avide potum hauriat, ventri sic temperantiam afferens. Imo minus ærumnosa est pro animantibus vita quam pro hominibus, quod ipsis semper ad libitum et in viciniam est domus sive rupes sive ramus, et quidem bonæ et sanæ, solidæ et tutæ, pulchræ et jucundæ domus sunt; cum autem forte morbus opprimit, indelicta placide decedunt. Non enim alii circa alios stantes lacryuosis et tristibus carminibus dolent, non cæsariem, sicut mos est hominibus, propter amicorum mortem tondent, et quod exprimi vix potest, sine trepidatione et absque metu e vita decedunt belluæ, nullas iudicii aut pœnarum formidantes minas. ἐντεῦθεν οἱ θῆρες καὶ ἀφοβοὶ τὴν κατ' αὐτοὺς ὑπεκδύνουσι ζωὴν, οὐδεμίαν κρίσεως ἢ κολάσεως ὑποπιπύοντες ἀπειλήν.

41 *Inapice hominum miserum genus, etc.*

Cum, inquit, dicti in irrationalibus animantibus conspiciuntur mores, reliquum considerandum est, et quantis deploranda hominum figura exercitatur malis, ita ut ipse ante conspectum creatoris apparens dicas nihil debilius, nihil miserabilius alere terram quam hominem. Prima ergo vilitatis demonstratio quod in principio coagulatione conceptionis fit, multisque doloribus subjacente parturit et nutritur a matre; deinde lactatum super brachiis gestans mater circumducit sicut dulci oneri adhærens infanti; mox in strato positus supplodo, vagio doloribus pressus; inde quadrupedum more manibus

(56) Cod. καταλειπούσα, unde fortasse scribi potest καταλειπούσα.

τὴν ἔθειραν καὶ τοῦ τραχήλου τὴν λοφίαν, εἴπερ ἴδοιτο σιθρον, φρίζαντες, κατά τῶν θηρεύειν ἐφορμῶσι βεβουλημένων· καὶ οἱ μὲν οὕτω νηπιῖθεν ἐπὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἐπάλλονται θηρατὰς.

19 Ἄρτι δὲ ἀπτερος ὄρνις, κ. τ. λ.

Τί δαὶ οἱ ὄρνιθες; ἄρ' οὐ πολλῶν καὶ οὕτοι κουφοτέρων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀμοχθοτέρων εἰλήχασαι ζωὴν; Οἱ γὰρ ἄρτι τῶν ὠῶν ἐκτραγέντες ἀπτεροί, οὐ μετὰ πολὺ πτεροφυοῦντες χρόνον, κατὰ πολὺ τῆς οἰκίας ὑπερθε τὸν ἀέρα διαπέτανται· καὶ αὕτη δὲ ἡ ζουθή ἐπανομασμένη μέλισσα, τὸ πετρίδιον, ἐν ᾧ μεμνήθει, καταλείπουσα (56), καὶ ἐν ἡρὶ τὰ ἀνόητα περιπτωμένη τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ ἐπιτηδεῖα συλῶσα, οἶκον ἀντίθετον ἑαυτῇ κατασκευάζει, καὶ τὰς ἐξαγώνους σύριγγας ἐν σοφίᾳ ἀρρήτῳ τοῖς κηρίοις συνυφαίνουσα καὶ συμπηγνύουσα, γλυκυτάτου τὸν αὐτῆς ὄμοιο ἐμπύμπλησι (57) καρποῦ· ταῦτα δὲ φησι πάντα ἕρως ἐνδὸς ἔργα. Καὶ πᾶσι δὲ ζώοις αὐτομάτῃ καὶ ἀμοχθος ἀπὸ τῆς γῆς καὶ θαψιλῆς παρίσταται τροφή· καὶ οὐ διαποντίους ἀποδημίας ποιοῦσιν οἱ θῆρες τροφῆς χάριν καθάπερ ἀνθρώποι, οὐ γεωργοῦσι τὴν γῆν, οὐ ταμίαι σίτου αὐτοῖς καὶ σιτώναι καὶ σιταγῶλοι. οὐκ οἰνοχόοι κυπέλλοι τὸν οἶνον ἐγκιρῶσι· καὶ πτερὸν δὲ τὸν ὄρνιν ὡς κακεῖ περιπετόμενον τὴν ἀρμόδιον ἀπόνως προσεπορίσατο τῷ πτηνῷ βρῶσιν. Ἄλλὰ καὶ τοὺς θῆρας αὐτοὺς αἱ λόχμαι καὶ τὰ τῶν ὀρῶν κοίλα καὶ λάσια τὴν ἡμερήσιον μικρὰ πονησαμένοις παρέχεται τροφήν. Φασὶ δὲ καὶ λέοντα, τὸν μέγαν θῆρα, ἐν προσφάτῳ καταθεινῆσατο, εἴ τί ποτε τοῦτου λείψανον εἰς τὴν ἐξῆς ὑπολειφθεῖη. Ἐωλον ἐμφαγεῖν μὴ καταδέχεσθαι· ἔστι δ' ὅτι καὶ ἕτερον ἡμέρον ἐσθίων, βριαρῶς καὶ λάδρωσ τῷ ποτῷ χῆρται, μέτρα δ' οὐδ' ὄμως ἐπιβάλλει τῇ γαστρὶ· τοσοῦτον δὲ τοῖς ἄλλοις ζωῶν ἀπονότερος ὁ βίος τοῦ τῶν ἀνθρώπων πέλει, καὶ ὅσον καὶ οἶκος ἐκείνους ἐπὶ σχεδὸν καὶ αὐτόματος ἢ πέτρα ἢ κλαδέων, καὶ αὐτοὶ ἀτρεμεῖς καὶ ὑγίει, κρατεροὶ καὶ εὐσθενεῖς, περικαλλεῖς καὶ εὐειδεῖς· ὅταν δὲ ποτε καὶ νόσος κατακάμψῃ, ἀρρήνητοι ἐξέπνευσαν ἡσυχῇ. οὐδ' ἄλλος ἄλλοθεν περισταμένοι τούτους πενήθιμοι καὶ γοεροῖς μέλεισιν ἀπολοφύρονται, οὐ πλοκάμους, ὡς ἀνθρώποις ἔθος, ἐπὶ τῇ τῶν φίλων ἀποκαίρονται τελευτῇ· καὶ τὸ τῶν εἰρημένων μείζον ὅτι ἀταρβεῖς

41 Ἄθρει καὶ μερόπων δειλὸν γένος, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ φησὶ, τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς ἀλόγοις ἰθεωρήθη ζωῆς ἰδιώματα, σκεπτόν ἐπὶ τούτοις λοιπὸν, καὶ οἷος ἡ δειλία τῶν ἀνθρώπων μορφή ταλαιπωρεῖται κακοῖς, ὡς ἂν καὶ αὐτοὺς κατὰ τὸν ποιητὴν ἀποφηνάμενος εἴπῃ, ὡς οὐδὲν ἀκιδνότερον ἢ ἀθλιώτερον ἢ γῆ τοῦ ἀνθρώπου τρέφει. Πρώτη μὲν οὖν εὐτελείας ἔνδειξις, τὸ ροιῆς πηγνυμένης, ἧτοι βεῦσεως, εἶναι γόνον ἐν ἀρχαῖς, μόγῳ δὲ καὶ πολλῶν κακοπαθειῶν γεννάσθαι καὶ ἀνατρέφεσθαι τῆς μητρὸς· εἶτα γαλακτοτροφούμενον ἐπ' ἀγκαλῶν ἢ μητρὸς ὄχουσα περιάγει, ὡς γλυκεῖ πόνῳ προσέχουσα τῷ βρέφει· ἔπειτα πρὸς τῷ ἐδάφει τιθέμενος ἐπι-

(57) Ἐμπύμπλησι, sic codex. v. Lobeck, ad Phryn. p. 95.

ερίβω τὴν γῆν καὶ κλαυθυρίζω, τοῖς ἀλγεσι πονού-
μενος· ἐντεῦθεν τετραπλόων ὁμοιότητι χερσὶ καὶ
πόσῃ κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐπισύρομαι· πάλιν ἐντεῦθεν
ἄρθεις, καὶ τρομεροῖς ἔχουσι βηματίζειν ἐπιχειρῶν,
δειλῆ τῆς πτώσεως τὰς παλάμας διακλεπτόμενος
ἐκτέτακα· μετὰ ταῦτα φωνῆς ἀνάρθρου ψελλίσμασι
νοδὸς ἀνθρωπίνου ἔχουσι ἐπιφαίνεται· μετὰ ταῦτα καὶ
λόγος τῷ παιδί διαρθρούμενος, οὐκ ἀδακρυτὶ, ὕφ'
ἠγεμόσι δὲ τοῖς δάκρυσι κατὰ μικρὸν τῆς πρώτης
τρανοῦται.

Εικοσέτης συνήγριρα μένος, κ. τ. εἰξ.

Μόλις, φησὶν, εικοσαέτης γενόμενος, τὴν ἀνδρὶ
καθήκουσαν δύναμιν συνήθροισα· καὶ ὡσπερ τις ἀθλη-
τῆς ἐν θεάτρῳ τῷ βίῳ καταστάς, πολλοὶς ὄτι μάλιστα
πόνοις καὶ κόποις κατὰ πρόσωπον ἀντιβολοῦσι συν-
εκύρησα. Ἄλλο μὲν οὖν σε τῶν λυπούντων κατὰ τὸ
νῦν Οὐλίθον ἐπιτίθεται; Ἄλλο δ' ἀπῆλθε τῷ χρόνῳ
συμπαρηχητὸς, ἄλλοις δὲ, ὡ ψυχῇ, εὐ ἴσθι, τὸν βίον
περῶσα συναντήσεις ἐς τὸ ἐπίδον μοχθηροῖς· καὶ γὰρ
βίον περῶς ὡσπερ τινὲς ἐλκὸν ποταμοῦ ἀνάβρουν αὐ-
τὸν ἐκβιαζόμενος, ἔμπροσθεν ἢ αὐτὸς βούλει σε συνέλ-
κοντα, ἢ ὡς τι ρεῦμα θαλάσσης βίαιον, ὧδε κακεῖ
περιέλκον καὶ περισπῶν, ὃ δὴ πυκναῖς πνευμάτων
ἐμπτώσει ἀναδράττεται καὶ βριτίζεται. Πολλὰ μὲν
οὖν, φησὶν ὁ διδάσκαλος, ταῖς ἐαυτῶν ἀνοίαις καὶ
ἀφροσύναις ἐπόμενοι πειραζόμεθα· ὅσα δηλαδὴ ταῖς
ἀνοήτοις ἐπιθυμίαις καὶ βλαβεραῖς ὑπηρετούμε-
νοι ἐκτερυχόμεθα· πλείστα δ' ὅσα καὶ ὁ τῆς ἡμε-
τέρας πρὸς θεὸν νεύσεως καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν
ζωῆς Ἄντικείμενος ἐκ φθόνου καὶ βασκανίας ἐπινοεῖ
δυσχερῆ.

59 *Εἰ γὰρ κεν ὄσα τερπνὰ καὶ ὀππόσα λυγρὰ*
[βίοιο]

60 *Ἀντιπαλαρτεύεις, κ. τ. λ.*

Ἐπερ δὴ οὖν, φησὶν ὁ τῆς ἀληθείας καθηγῆτης,
τὰ χρηστὰ τοῦ βίου τοῦδε τοῖς λυπροῖς ἀντιπα-
λαρτεύεις σταθμώμενος ὡς ἐν ζυγῷ, κατὰ πολὺ ἂν
ἢ τῶν κακῶν πλάστιγγῃ βαρυνθεῖσα κατενεχθεῖ ἐπὶ
γῆν, ἢ δὲ τῶν ἀγαθῶν καὶ τερπνῶν ἐφ' ὕψος κου-
φισθεῖ πρὸς οὐρανόν· οὕτως, εἰπὼν, κατ' εἶδος ἀρι-
θμεῖται πρῶτον τὰ λυπηρὰ, θῆρις καὶ μάχαι τοῖς τὸν
θρόνον πολεμικοῖς, πόντος καὶ κίχθονοι τοῖς ναυτιλ-
λομένοις, ἄρουρα καὶ κόπωσις τοῖς γεωργοῖς, τοῖς
ἐμπορευόμενοις καὶ πλουτεῖν ἐθέλουσιν ἐπιβουλοὶ
ἄνδρες παρέπονται καὶ ληστρικοὶ· καὶ τοῖς εὐρυ-
δόαις μὲν καὶ πολυκτησιαῖς χαίρουσι δασμογράφοι
καὶ ἐξισουταί, καὶ τῶν φόρων πράκτορες ἀπαραίτητοι
παρίστανται. Τοῖς πολιτευομένοις δὲ καὶ περὶ βίβλου
καὶ λόγους σχολάζουσι ῥήτορες ἔστιν ὅτε δεινοὶ καὶ
συκοζάνται καὶ κριτῆς ἄδικος καὶ ἀρχῶν τὰς ψήφους
οὐκ εὐθείας διατιθεῖς. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐπαύδουνα τοῦ
ἐλευσίου βίου παίγνια, τῶν ματαίων ἀνθρώπων κατ-
ορχούμενα τῆς ζωῆς. Σκοπεῖν δὴ οὖν ἄξιον καὶ ἐπιτά
ἔστι τὰ τερπνὰ, κόρος καὶ γαστρὸς πλησμονῆ· καὶ
τοῦτο βαρὺ τε καὶ ἐπαχθές· ἄσμα καὶ γέλωτες· ἄλλο
παίγνιον· λαμπραὶ τύμβων κατασκευαῖ· αὐτὰ δὲ
πλήρεις ὀδωδόντων ὀρώνται νεκρῶν· ἔθνα περιεπού-
δαστα καὶ προγαμαῖαι δωρεαί, καὶ προῖξ, καὶ γάμος,
καὶ δεύτερος κολλάκις τοῦ πρώτου διακοπέντος τῷ

ac pedibus super solo repto; rursus inde surgens
et tremulo pede gradive tentans, præ casus metu
manus protendens pertento. Præterea linguæ titu-
lantis male articulatae vestigium spiritus humani
ostendunt, postea et sermo in puero emendatus non
sine lacrymis, ipsis rectoribus lacrymis, transeun-
tibus teneræ ætatis primis et secundis annis inci-
pit clare manifestari.

τε καὶ δευτέρας ἡλικίας παροδευούσης σαφῶς δια-

Vicesimum attingens annum fortitudinem collegi, etc.

Vix, inquit, viginti annos natus, fortitudinem viro
convenientem assecutus sum, et sicut athleta qui-
dam in vitæ theatro apparens multis et quam maxi-
mis laboribus et ærumnis obviam irruentibus oc-
curri. Aliud quidem dolore te in præsentī conte-
rens apponitur, aliud vero una cum tempore
simul fugit, aliis adhuc, o anima, certe id scias,
per vitam transiens in futurum duris obviam eris;
namque per vitam transis quasi per amnis cursum
te vi magna abripiens. Et rursus vel ipse
te trahenti assentis, vel sicut fluctus quidam
maris coactus, sic abripiens et avellens qui
iterum atque iterum ventorum flatibus turba-
tur et tumidus lit. Multum ergo, inquit magister,
nostris profanis cogitationibus et deliramentis in-
sequentibus tentamur: quam multis profecto in-
sanis et nocivis desideriis consumimur, tantum et
plus nostri erga Deum obsequii atque vitæ secun-
dum Christum Adversarius præ invidia suggestio-
nibus dolosis difficilia suscitatur.

59 *Etenim si omnia bona omniaque vitæ mala*
60 *Appenderis, etc.*

Si ergo, inquit orator juxta veritatem, com-
moda vitæ hujus calamitosis equiparaveris quasi
in bilance, malorum lancula premente pondere fe-
retur ad terrain, bonorum vero et jucundorum
lancula in altum alleviata ad cælum attolletur. Sic
dicens per species supputat primo calamitosa; rixæ
et prælia pro bellatoribus ex ipsorum conditione,
mare et pericula pro navigantibus, aratio et fati-
gatio pro agricolis, pro negotiatoribus et iis qui
divites volunt fieri sunt insidiantes viri et latro-
nes; et arroganter loquentibus et possessionibus
multis gaudentibus circumcurrunt exactores et
vectigalia imperantes et tributorum censum im-
ponentes quos nullo modo flexeris. Subnectit et ut
qui libris et eloquentiæ studia adhibent doctores
contingit ut sint formidandi et calumniatores, sunt
et judex injustus et princeps causas non recte pro-
nuntians. Et ista quidem ærumnosa miserandæ vitæ
crepundia, quibus stulti homines in ævo distinen-
tur. Considerare etiam dignum est quæ sint ju-
cunda, saturitas et ventris expletio; grave quoque
id est atque toleratu difficile; cantus et risus alia
crepundia; splendide sepulcrorum structuræ, et
ipsæ redundantes videntur mortuorum putoribus:
munuscula amatoris studiis oblata, donaque sup-

tias aucupantia, et dos et matrimonium, et primis morte abolitis secundæ nuptiæ, ipsas sequuntur adulteria et adulterarum venatores; infantes, sollicitudo inquieta pro patribus, namque sollicitudine semper urgentur parentes et anxietate ne quid mali natis occurrat; et venustas amata quidem sed infida: semper enim habenti anxietas est. Dedecus vero nec in suspitione, nec in timore, odiosum illud, et pro egregia prole anxietate cogitationes, semper enim sollicitudo cruciabit patres quomodo filii bene victuri sint, angor autem et dolor ob editam malo prolem insequetur. Et rursus, divitiarum et paupertas quæ duplex generant malum: divitiarum contumelia male utenti, paupertas, tribulatio et jugis labor. Ista omnia humana, inquit, similia pilæ quam pueriles manus vicissim alii ad alios dant et jaciunt torquentes et projicientes.

75 *Hæc igitur inspiciens mente discrucior, si quis optimum*

76 *Existimat quod plus habet boni quam mali.*

Hæc omnia, inquit admirabilis Theologus, mente alta recogitans, et quod multo plura tristitia in hominibus quam amœna, quia quæ jucundissima videntur plus ærumnæ quam eorum quæ vane bonum nuncupantur habent: hæc videns mente consumer super his qui optima credunt ea quibus bona malum et jucunda dolendum superant. Tu ergo quisquis sis, arguit tibi Gregorius, non ploras audiens quot in veteres inciderunt mala? Nescio enim, inquit, utrum plorabis an ridebis audiens quæ et agere placuit antiquis duobus viris philosophis et doctis quorum alter semper lugebat, Heraclitus nempe, alter, Democritus, indesinenter ridebat, quippe qui lacrymis sane et risibus digna æstimabant quæ plerique studiis insectantur. Quomodo enim digna lamentationibus aut risibus non gemuissent aut æstimavissent? hic Achivi et Troes alii in alios præliantes atque multo tempore invicem sese internecantes unius Helenæ meretricis gratia. Curetes et Ætoli pro capite et setis suillis pugnantes et sese invicem occidentes; illic magni Æacidum decus, nempe Ajacis et Achillis, sed et famosi isti quorum alter in medio hostium furente sua se manu occidit, alter in luxuriam se ingurgitans perit; quid et illustris Amphitryonis filius, Hercules omnium domitor, viribus belluas hominesque superans? Et ipse, ut aiunt, venenatam unicum cum induisset, domitus est introrsum crematus. Et quid hi, Cyrus et Cræsus reges, inquam, Persarum et Lydorum? Non hi solum, sed etiam isti quotquot heri et nudius tertius Romanorum et nostri reges, quis odibile fatum vitavit?

(58) Cod. ἀνύπκοτον.

(59) Ἀχιλλεύς. Sic codex uno lambda. V. Zonaram. Lex. Gudianum et Eustath. ad Hom. *Iliad.* A, 13: 15 ed. Lips.

(60) Bill. verba μαχλοσύνη ἐαλωκώς interpretatur: in adulterio deprehensus, atque Agamemnonem intelligit; sed egregie fallitur, nam et μαχλοσύνη, de quo vocabulo v. Suidas, tantum præpensionem ad Venerem significat, neque Agamemnonem

θανάτω. Τοῦτοις ἔπονται μοιχεῖαι καὶ μοιχῶν θηραταί. Παῖδες ὑπόπτον ἄχος τοῖς πατράσιν· καὶ γὰρ ὑποπτέουσιν αἰεὶ οἱ τεκόντες καὶ ἀγωνῶσι, μὴ τι τοῖς τέκνοις συναντήσῃσι πονηρόν· καὶ τὸ κάλλος μὲν φιλητόν, ἀπιστόν δέ· αἰεὶ γὰρ ὑποπιτεύεται τῇ ἔχοντι· τὸ αἰσχρὸν δὲ [τὸ] ἀνύπκοτον (58) μὲν καὶ ἀφοδόν, μισητόν δέ· καὶ τῇ εὐτεχνίᾳ μὲν φροντίδας αἰεὶ καὶ διαπρησεις τοῖς τοκεῦσι, πῶς ἂν οἱ παῖδες εὐ διαθιώσκων· ἀληθὴ δὲ καὶ ἰδύναται τῇ δυστεχνίᾳ παρακολουθοῦσι. Πλούτος δὲ αὐτὸ καὶ πένια δισοδὸν πέφυκε κακὸν· πλοῦτος μὲν ὕβρις τῷ κακῷ χρωμένῳ, πένια θλίψις καὶ διηνεχὴς πόσις. Ταῦτα δὲ καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἔθηκε, φησὶ, σφαῖρα νεωτέρων χερσὶν ἀμοιβαδὸν ἐξ ἄλλων εἰς ἄλλους ἀναποπεμπομένη καὶ μεταπίπτουσα.

75 Ταῦτ' οὖν εισορόω φρένα δάκτομαι, εἰ τις

76 Οἴεται, ἦ τὸ κακὸν πλεῖον ἀριστερέου.

Ταῦτα πάντα, ὁ θεοπέσιος φησὶ Θεολόγος, ἀναθεωρῶν τῇ διανοίᾳ, καὶ ὡς πολλῶν πλεῖω τὰ ἀνιάρτῃ ἐν ἀνθρώποις ἢ τὰ τεργνά, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἥδιστα δοκούντα πλεόν τοῦ νομιζομένου καλοῦ τὸ λυπὸν ἔχει, καὶ ταῦτα βλέπων ἐκτῆκομαι τὰς φρένας ἐπὶ τοῖς οἰομένους ἀριστα εἶναι, οἷς ὑπερβάλλει τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ λυπηρὸν τοῦ τεργνοῦ. Σὺ ὦν, ὦ οὗτος, διακατελέγχεται σοὶ ὁ Γρηγόριος, οὐ θαυμάσιος ἀκούων οἶα καὶ τοῖς; πάλαι συνέπιπτεν ἀληθρᾶ; Καὶ γὰρ οὐκ οἶδα, φησὶν, εἴτε θαυμάσιος εἴτε καὶ γελᾶσις ἀκούων, ἀ καὶ τοῖς πρότερον ποιεῖν ἤρρεσαν ἀμφοῖν ἀνδράσι φιλοσόφοις καὶ συνετοῖς, ὥστε τὸν μὲν αἰεὶ κλαίειν, τὸν Ἡράκλειτον, αἰεὶ δὲ τὸν Δημόκριτον γελᾶν, κλαυθμοῦ τε τῷ ὄντι καὶ γέλωτος ἄξια τὰ τοῖς πολλοῖς περισπούδαστα λογιζομένους. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἄξια θρήνων καὶ γέλωτος ἔπασχον καὶ ἔδρων; Ἀχαιοὶ μὲν καὶ Τρῶες ἀλλήλους ἐφορμῶντες, καὶ ἐπὶ πλείους χρόνους εἰνεκεν πόρνης μιᾶς τῆς Ἑλένης ἀλλήλοκτονοῦντες; Κουρηῆτες τε καὶ Αἰτωλοὶ περὶ κεφαλῆ καὶ θριβὴ χοιρέιας ἐκμεμαχόμενοι καὶ ὑπ' ἀλλήλων ἀναίρουμένοι; μέγα δὲ κύδος τῶν Αἰακιδῶν, Αἰαντὸς φημι καὶ Ἀχιλλεύς (59), ἀλλὰ καὶ οἱ περιθόητοι οὗτοι, ὁ μὲν ἐν μέσῳ τῶν δυσμενῶν μαυνομένη τῇ αὐτοῦ ἀνηρεῖτο χεῖρι, ὁ δὲ μαχλοσύνη διεφθάρη ἐαλωκώς (60). Τί δὲ ὁ περίφημος τοῦ Ἀμφιτρύωνος παῖς, Ἡρακλῆς ὁ παντοκράτης, καὶ θηρῶν καὶ ἀνθρώπων κατευμαγεθῶν; Καυτὸς, ὡς φασὶν, ἰμάτιον πεφαρμακευμένον περιβαλλόμενος ἐν αὐτῷ ἔδαμάσθη καταφλεγείς· τί δαὶ οἱ Κύροι καὶ Κροῖσοι, ἀνακτες, φημι, Περσῶν καὶ Λυδῶν; οὐ μὴν ἀλλὰ δὲ καὶ αὐτοὶ δοιοὶ χεῖροί τε καὶ πρῶϊζοι Ῥωμαίων τε καὶ ἡμῶν βασιλεῖς, τίς τὸν συγγητὸν ὑπεξέφυγεν

dici potest in adulterio deprehensus, neque Gregorius memoria lapsus est, ut ait Billius, sed illam fabulam sequitur de morte Achilli, quam ipse Billius nosse debebat ex Nonni monachi collectione et expositione historiarum, quarum meminit Gregorius in priore inveciva ad verus Julianum Apostatam; v. edit. Leuven. p. 807. Cfr. de hac fabula etiam Servius ad Virg. *Æn.* vi, 57.

μόρον; Ἀλλὰ καὶ σὲ, φησὶν, ὦ Ἀλέξανδρε, δράκοντος
 δε κομπάζεις υἱὸς εἶναι, τῷ ἀκατάσχετος εἶναι τὴν
 ἀλκὴν καὶ ἀνυπόστατος, καὶ σὲ μετὰ τὸ πᾶσαν σχεδὸν
 τὴν γῆν ἐπελθεῖν, οἶνος ἀμέτρως ἐναπέπνιξε ποθεῖς.
 Τί δὲ πλέον ἐν νεκροῖς βασιλεῦσιν ἠπένησι; μίᾳ πᾶσι
 κόνις, ἴσος πᾶσι καὶ ὁμοίος ὁ σκελετὸς, ὅσα γυμνά
 μόνον αὐτῷ τε τῷ ἥρωϊ Ἀτρείδῃ καὶ Ἴρω τῷ ἀλγο-
 δόρω καὶ ἐπαιτήσει ἄρτου διαζῶντι. Αὐτὸς τε,
 φησὶν, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ θεράπων οἰκέτης
 ἐμὸς, ὅστις τε ἀνόλθος καὶ ὅστις πολυλόθος καὶ βαρυ-
 κτήμων, οὐδὲν ἄλλο θανόντες ἔχουσι πλέον ἢ τὸν
 τάφον.

97 Καὶ τὰ μὲν ἐνθάδε τοῖα, τὰ δ' ἄλλοθι τίς κεν
 [ἐρίσχοι, κ. τ. λ.]

Ἔσα μὲν τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς μετὰ σώματος
 ὄδου καὶ τερπνά, τοιαῦτα, ὀλοσχερῶς εἰπεῖν, καὶ
 οὕτως ἔχοντα· τίς δ' ἂν ἐκλαλήσαι, φησὶ, τὰ ἄλλοθι
 τοῖς ἀδίκους ἀπειλούμενα, ἃ ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἀποκαλυ-
 πτομένη ἐπιδείξει; Πῦρ γὰρ ἐκεῖ βρόμεον, ἦγουν
 φοβερόν, καὶ γέεννα ἡπείληται καὶ σκότος ἐξώτερον
 τοῖς μακρυνομένοις καὶ πόρρω πίπτουσι τοῦ φωτός·
 ἐκεῖ καὶ σκόληξ ἀκόιμητος, τῆς ἡμετέρας κακίας
 ὑπόμνησις καὶ τοῦ συνειδότος ἡ νύξις καὶ κατὰ-
 γνωσις.

Λώϊοι, εἰ βίστειο, κ. τ. ἐξ.

Βέλτιον ἦν σοι καὶ λυσιτελοῦν μᾶλλον, ὦ τῆς
 κολάσεως ἐκείνης ὑπόδικε, εἰ μὴ τὰς εἰς τὸν βίον
 φερούσας ἐπέρασας ὁδοὺς. Καλὸν σοι μὴ γεννηθῆναι
 τὴν ἀρχὴν ἢ γεννηθῆναι καὶ πεπεραχότι τὸν βίον
 ὁμοίως θηρσὶν ἢ κτήνεσι λυθῆναι καὶ θανεῖν, ἢ ἵνα
 κὰν τῷ βίῳ τῶδε τοσοῦτοις κακοῖς ταιλαίπωρῃ καὶ
 ὑστερον πάλιν πολλῶν τῶν ἐνταῦθα χεῖρονα προσδέξῃ,
 καθ' ὅσον τὰ μὲν τέλος ἔχειν προσδοκᾷται, τὰ δ' ἀτε-
 λεύτητον ἐπάγειν τοῖς κολαζομένοις ποιήν. Ποῦ μοι,
 πάλιν φησὶν ὁ θεόληπτος, ἡ μεγάλη τοῦ πρωτοπλά-
 στου δόξα, ὅτι χειρὶ Θεοῦ καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα
 καὶ ὁμοίωσιν ἐπλάσθη, καὶ αὐτῇ μᾶζ γεύσει ξύλου
 ἀπειρημένη ἀπολώλει; ποῦ δὲ τοῦ Σαλομών ἡ σοφία
 καὶ τὸ κῦδος τῆς φρονήσεως; δεδάμασαι δὲ καὶ οὗ-
 τος καὶ ἠτίμωται γυναῖξίν. Ποῦ δὲ Ἰούδας ὁ τὸν
 δωδεκάριθμόν (61) ποτε τῶν ἀποστόλων χορὸν συμ-
 πληρῶν; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βραχέος ἕκατι κέρδους
 αἰώνιον σκότον ἀντηλλάξατο.

109 Χριστὲ ἀναξ, κ. τ. ἐ.

Δέομαι σου, φησὶν ὁ θεόπνευστος, ὦ μακάριε
 Χριστὲ καὶ παμβασιλεῦ, αὐτίκα νῦν ἀναστήσας ἡ
 μεταστήσας με τῶν τοῦ βίου συμφορῶν, τῷ σὺ δούλω
 τὴν ἴασιν παράσχω· καὶ γὰρ τοῦτο μόνον καλὸν τῷ
 ὄντι καὶ βέβαιον ἀνθρώποις ἀπάρχει παρὰ σοῦ, αἰ τῆς
 οὐρανιας ἐλπίδος βασιλείας, ἐν αἷς καμὲ μικρὸν τε
 ἀναπνεόντα ζῆσον, τὸ ἐλπίζομενον παρασχόν. Τῶν
 ἄλλων δὲ τοῦ βίου ποθεινῶν καὶ ἐραστῶν, ὧν πολὺς
 ὁ κέρως, πολλὴ ἡ πλημμύρα καὶ ἡ πλησμονή, ὅσα ἐπὶ
 γῆς ἐν ἀνθρώποις περισύρεται καὶ ποθεῖται καὶ
 ζητεῖται ἄλλοτε εἰς ἄλλους μεταριπτούμενα καὶ μετα-
 πίπτοντα, πάντα καταλιπεῖν ἐθέλω, πάντα ἀφήσειν
 εὐχομαι, ὅσον τὴν καλουμένην ἐπὶ γῆς πατρίδα, καὶ
 αὐτὴν τὴν ἀλλοδαπὴν καὶ ξένην, τοὺς τε περιμαχῆτους

(61) Δωδεκάριθμος fuxit Nonnus Paraphr. c. 15,

Sed etiam te, ait, o Alexander, qui te efferebas dra-
 conis filium, quasi invictus et indomabilis fortitu-
 dine habendus esses; te quoque pene omni pera-
 grata terra, vinum immoderanter domavit potatum!
 Et quid amplius est mortuis regibus quam pau-
 peribus? Una omnibus pulvis, simile omnibus et
 æquale cadaver, ossa nuda tantum herois Atridæ et
 Iri victu parci et mendicatio viventis pane. Ipse,
 inquit, Magnus Constantinus et qui mihi ministrat
 servus, et quicumque egenus sive opulentus et ma-
 gnas possessiones habens, omnes morientes nihil
 aliud, nihil amplius habent nisi sepulcrum.

97 Et quidem res in hac vita tales; quales vero in
 [alteru quis dixerit?]

Quam multa quidem in hoc mundo dum in cor-
 pore vivimus dolorosa sunt et amœna, tam multa
 absolute dicta sunt sic se habentia: quis vero, in-
 quit, narrabit quæ in justis in altero inveniunt,
 quæ ultima dies revelabit? Nam ibi ignis devorans
 terribilis vehementer, et gehenna impendet et te-
 nebræ exteriores pro his qui elongantur et longe a
 lumine cadunt; ibi et qui non dormit vermis, nos-
 træ malitiæ recordatio et conscientiæ aculeus et
 accusans morsus.

Melius erat si vitæ, etc.

Melius fuisset tibi et magni expeditisset, o qui
 hac animadversione dignus es, si vias quæ ad vi-
 tam ducunt non ingressus esses. Bonum tibi si
 natus non fuisses in initio, aut natum et vitam
 ingressum sicut belluas et jumenta mori et pu-
 trescere, quam ut hoc in ævo tot et tantis malis
 opprimaris, et novissime multo pejoribus adhuc
 patiendis subjaceas, quoad finem hæc habitura spe-
 rantur, illa vero pœnam damnatis æternam sunt
 adductura. Quo mihi, inquit divinus interpres,
 magna primi parentis gloria, qui manu Dei et ad
 ejus imaginem et similitudinem plasmatus est,
 quæ gloria unica e ligno gustatione corrupta pe-
 riit? Quo Salomonis sapientia et prudentiæ decus?
 Domitus est et ipse contemptibilisque factus per
 mulieres. Quo Judas qui duodenarium Apostolo-
 rum numerum complebat? Sed et ipse parvi lucri
 causa æternas obtinuit tenebras.

109 Christe rex, etc.

Obsecro te, ait inspiratus a Deo, o beato Christe,
 rex omnium, propera nunc erigens aut allevians
 me e vitæ calamitatibus; servo tuo medelam affer;
 namque illud tantum revera bonum et firmum a
 te in hominibus restat, spes regni cœlestis ad quod
 paululum aspirantem me vivere fac, sperata con-
 cedens. Quoad alia vero vitæ desiderabilia et ama-
 bilia, de quibus satietas multa, multa superfluitas
 et exuberantia, quotquot super terra circa homi-
 nes volutantur, et desiderio quæsituque sunt, alio
 in alios jactata et incidencia, cuncta relinquere
 volo, cuncta prætermittere precor, nempe illam
 quam in terra patriam vocamus, et ipsam hospi-
 talem et alienam plagam, et thronos circa quos ru-

126, ἀλλ' ὅτε νόσφι δωδεκάριθμος Ἰούδας, et 2, 67.

ἡ γὰρ ὡς ἔστιν, et gloriationem e solio procedentem, cum elatione et decore quæ ex eorum ambitione fuit, similiter et eos qui proximi sunt ex genere, et qui alieno, et qui pii æstimantur et implii, simplices et eos qui spiritu sinceri sunt et caudidi, et tectos malaque dolose agentes; omnium, precor, inveniar superior, et illorum qui sine invidia bonum oculum in nos intendunt, et istorum qui invidia tabescunt, malitia ipsismet ad mortem usque nociva, intus adversum nos sentientes.

Aliis amana vitæ, etc.

Allis sint auenciesima mundi magnipendentibus quæ dulcia sunt carni; ego vero fortiter hæc rejiciam tanquam animæ vincula. Hei mihi! Longæ vitæ diuturnis doloribus afflictus usquequo, inquit, in alimentis ventris et in simo delectabor? usquequo recipiam et ejiciam? namque quod sumitur ad vitam hominum bonum, oblectatio duplex est, primum in sumendo, deinde in rejiciendo, repleti alimentis, deinde expurgari, ita ut cellaria fructuum complere et evacuare oblectatio sit duplex, de die in diem mutata et vicissim transiens. Paululum, inquit, tanquam in transitu titillatum guttur, sicut vehiculo vel aquæductu, ventri cuncta et latrinis mittit. Postea perpendit et verum et congrui temporis vicissitudines et varietates: hiems frigus affert, æstas vero calorem spargit, ver hiemis vires supplet, et æstatis autumnus, sicut diebus noctes et noctibus iterum dies succedunt, duplicibus præsentis vitæ figuris vicissim immutatis et substitutis. Cur hæc dico? Cælum idem, terra, mare, et nihil novum et nihil recens, mihi, dicit Ecclesiastes, sub sole, nec quæcunque coagulata sunt et stant immutabilia sicut terra et quæ in ea sunt, nec quæcunque in orbem moventur, sicut cælum et hoc quod continet, in circum jugiter acta.

10 *Horum tædium; aliam mihi vitam, etc.*

Horum, inquit, sufficiens fuerit hucusque usus, transitoria videre me tædet, satis corruptibili mundo fructus sum: aliam mihi vitam, alium mundum, o Christe, tribue, propter quam vitam laboro et patior fortiter cuncta ferens ærumnosa, cuncta duræ vitæ adversa suffero, ad incorruptibilem et solutionis immunem tendens. Utinam mihi et mori contigisset cum maternis visceribus ligabar! Nam statim natum, quemadmodum tenebræ et tribulatio, ita læcrymæ comitabantur.

135 *Quæ vita? etc.*

Quæ vita? quid in ipsa, inquit, desiderabile est et amabile? Nonne quasi e sepulcro, e maternis visceribus exiens, ad alterum sepulcrum vado, ad mortem? E secundo autem illo nonne in igne iterum sepeliar in misericorditer pœnas impietatis præsentis ævi daturus? Et quantum vivere in voluptate mihi placet, tantum illic frui non fluminis torrente quam rapidissime fugientis omnino æquum

(62) Cod. δπώρα.

θρόνους καὶ τὸ ἀπόθρονον εὐχως, ἦτοι τὸ ἐπὶ τῇ αὐτῶν παραιτήσῃ καύχημα καὶ κλέος, ὁμοίως καὶ τοὺς ἐγγύς κατὰ γένος καὶ ἀλλογενεῖς, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς φημιζομένους καὶ ἀσεβεῖς, τοὺς τε ἀπλοῦς καὶ εὐθεῖς τὴν νοῦν καὶ φανεροὺς, τοὺς τε κρυπτοὺς καὶ δολίως κακουργοῦντας· πάντων ὑπέρτερος εὐχομαι γενέσθαι, τῶν τ' ἀδάσκανον ὄμμα καὶ ἐπιεικῆς ἡμῖν ἐπεριδόντων, τῶν τε φθονερῶν καὶ αὐτοφθόνων κακίᾳ ἐκτετακμένων ἔδον τῇ διανοίᾳ καθ' ἡμῶν.

Ἄλλοις τερπρὰ βίωσι, κ. τ. ἐξ.

Ἄλλοις ἔστω τὰ ἥδιστα τοῦ κόσμου τοῖς πολλοῖς τιμωμένοις τῆς σαρκὸς τὴν ἡδονήν, ἐγὼ δὲ ταύτην προθύμως ὡς δεσμὸν ἀποφεύξομαι ψυχῆς. Οἱμοὶ τοῦ μακροῦ βίου! μακροῖς ἄλλοις πονοῦμενος μέχρι τίνος. φησὶ, τοῖς τε βρώμασι τῆς γαστρὸς καὶ ταῖς κόπροις ἐμφιλοχρήσω; μέχρι τίνος δέξομαι καὶ ἀποβρίθσομαι; Καὶ γὰρ τὸ δοκοῦν ἅπαν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχειν ἀγαθὸν δίστομος χάρις ἐστὶ, λαβεῖν πρῶτον, εἶτα βίβλαι, πληρωθῆναι βρώσεως, εἶτα κενωθῆναι, ὡσπερ καὶ τὰ ταμεῖα τῶν καρπῶν πληροῦν καὶ κενῶν δίστομος ἐστὶ χάρις, ἡμέραν ἐφ' ἡμέρας ἐν μέτρῳ ὑπαλλαστομένη καὶ ὑπατιούσα. Μικρὰ μὲν, φησὶν, ὡς ἐν παρῶν τερπθεῖς ὁ λαίμυρ, ὡς ἐν ἀμάρα καὶ ἀγωγῷ τῇ γαστρὶ πάντα καὶ τῷ ἀφεδρῶνι παραπέμπει· σκόπει δὲ πρὸς τοῦτους καὶ τὸ τῶν στοιχείων καὶ τῶν καιρῶν ἀλλοιωτῶν καὶ τρεπτῶν· χειμῶν μὲν καταψύχει, θέρος δὲ αὐθις ἀναφλέγει, ἔαρ μὲν ἀμείβει τὴν χειμῶνα, ὁπώρα (62) δὲ τὸ θέρος, ὡσπερ τὰς ἡμέρας μὲν αἱ νύκτες, τὰς νύκτας δὲ αὐτὰ ἡμέραι, τὰ δισσὰ τοῦ παρόντος βίου φάσματα διαμεμβροῦσι καὶ ὑπαλλάττουσι. Τί ταῦτά φημι; Οὐρανὸς ὁ αὐτὸς, γῆ, θάλασσα, καὶ οὐδὲν νεώτερον καὶ οὐδὲν καινὸν ἐμοίγε, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, ὑπὸ τὸν ἥλιον, οὐθ' ὅσα πηκτὰ πέλει καὶ βέβηκεν ἀκίνητα ὡσπερ γῆ καὶ τὰ περὶ αὐτήν, οὐθ' ὅσα περιτρέπεται, ὡσπερ οὐρανὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐνθάως καὶ κυκλικῶς περιδινούμενα.

10 *Τῶν κόρος (65) · ἄλλοις ἐμοίγε βίωσι, κ. τ. λ.*

Τούτων, φησὶν, ἄλλοις ἐμοίγε τῶν ἀπολαύσεων, κενόρροισι τῶν τερπομένων τῆς ὁράσεως, ἀποκρώντας τοῦ φθαρτοῦ κόσμου κατετρέφουσα· ἄλλοις ἐμοὶ βίον καὶ κόσμον, ὦ Χριστέ, δίδου, δι' ὃν πονῶν καὶ κακοπαθῶν προθύμως πάντα φέρω τὰ ἀλγεῖνά, πάσα; ἀνατῶ συμφορὰς σκληροῦ βίου, πρὸς τὸν ἀφθαρτον καὶ ἀλυτον ἀφορῶν· αἴθε γὰρ μοι καὶ θανεῖν ἐξεγένετο, ἦνίκα μητρῶσις ἐνεδέσμευς σπλάγχθους· καὶ γὰρ εὐθύς γεννηθέντι ὡσπερ σκοτία καὶ θλίψις τὸ δάκρυον ἐπηκολοθεῖ.

135 *Τίς βίος; κ. τ. λ.*

Τίς ὁ βίος; τί δὲ τὸ τοῦτου, φησὶ, ποθεινὸν καὶ ἐραστόν; Οὐχ ὡσπερ ἐκ τάφου τῆς μητρῶας ἐξιών γαστρὸς ἐφ' ἕτερον τάφον ἰδού τὴν μετὰ τὴν τελευτήν; ἐκ τοῦ δευτέρου δὲ τοῦτου ἄρ' οὐκ ἐν τῷ πυρὶ ταφήσομαι πάλιν ἀνελεημόνως, δίκας τῆς ἐνταῦθα ἀσεβείας ἀποτινύς; αὐτὸ δ' ὅσον διαβιώσκων ἐν ἐσθλαθῆ μοι δοκῶ, ὅσον ἐνταυθοῖ κατατρυφῶν, οὐ ταταμοῦ βέβηματι δέξεται βέροντος κομιδῇ παρρησιῶν

(63) Cod. hoc loco τούτων κόρος.

ται. ποταμού ἀενάως τρέχοντος καὶ ἀεὶ ἐκ τῶν ὀπι-
σθεν ἰόντος, διηνεκῶς κινουμένου καὶ οὐδὲν ἔχοντος
ἐπιτύως, οὐδὲν μέρος αὐτοῦ πάγιον ἐπιδεικνύοντος· κόν-
ιν ὅλος καθίστηται ὁ βίος, τοῖς ἐμοῖς ὁμοίαις ἐμ-
πίπτουσα καὶ σκότος ἐμβάλλουσα τῷ νῷ, ὡς ἂν πόρ-
ρω Θεοῦ τῶν φωτισμῶν ἐκπεσὼν, καὶ τυφλῶν τρόπον
τοῖς τοίχους ψηλαφῶν, καὶ ὡδε κάκει τοῖς λογισμοῖς
περιπλανώμενος τῆς μεγάλης ἐν Χριστῷ ἀποτύχῳ
ζωῆς.

Τολμήσω τινὰ μῦθον, κ. τ. ἐξ.

Τολμηρὸν τινὰ λόγον ἐπειεὶ μοι διειπεῖν, ἀληθινὸν
δ' οὐν ὁμῶς, δι' ὃ καὶ τολμήσας ἀποφαινομαι, ὡς
Θεοῦ παύγιον (64) ὁ ἀνθρώπος, καὶ τοιοῦτον οἶον
τοῖς πάλαι κατὰ πόλεις τινὰς ἐπιτετῆδευτο· προ-
σωπεῖα γὰρ διασκευάζοντες πλουσιῶν, πενήτων, βασι-
λέων καὶ στρατιγῶν, σοφῶν καὶ ἰδιωτῶν, ἀνδρῶν
ὁμοίως καὶ γυναικῶν, καὶ ἐν θεάτροις παρόντες καὶ
ἐν σκηναῖς, ταῦτα οἱ προμελετήσαντες περιτιθέμε-
νοι, καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς καθὰ προσηκῆσαντο πράξιν
ἐπιπροσθεν πάντων ὑποκριθέντες, καὶ ἀκριβῶς ὡς
οἶόν τε κατὰ τὴν τῶν παλαιῶν ἱστορίαν διὰ μιμή-
σεως τὴν δραματούργιαν ἀποχωρῶντως ἐνδείξάμενοι,
οὕτω τῆς σκευῆς ἀπ' αὐτῶν ἀρθείσης, ὅστις ποτ'
ἦν αὐτῶν ἕκαστος ἀναφανέντες οἰκαδε ἐχώρουν.
Ἄσπυτως τοῖνον κὰν τῷ βίῳ ἄλλος ἄλλο τι ἐπιτη-
θευκα, πρὸς ὃ εὐφυῶς ἔχουσιν, ἀσκούμενοι, καὶ ὡς
ἐν σκηνῇ καὶ θεάτρῳ τὴν κατ' αὐτοὺς πράξιν τῆς
ἀρετῆς ἢ κακίας διὰ μιμήσεως ἐπιδείξάμενοι, ἐπει-
δὴν τὸ σχῆμα τούτους τοῦ κόσμου τῷ θανάτῳ πε-
ρριαιρεθῇ, ἐξαπίνης ὅποιοι κατὰ φύσιν εἰσὶν ἅπαντες
ἀναφανέντες, οὕτω γυμνοὶ πάσης ἐπικρύψεως ἐν-
τεῦθεν ἀποχωρῶντες ἀπίσιον ἐκεῖ. Τοιοῦτος ὁ βίος
τῶν τάλαιπῶρων βροτῶν· καὶ οἷς ἢ τοῦ ματαίου καὶ
ἐνειρῶδους κόσμου τοῦδε ἐλπίς ἐραστή καὶ περισπού-
δατος, τοὺς τε καλουμένους πλοῦτους, ἡδονὰς τε
καὶ τρυφὰς καὶ δόξας ἐπ' ὀλίγον τὴν τῆς ζωῆς χρόνον
κατατρυφῶντες (65) παιζέτωσαν καὶ παιζέσθωσαν.

147 Ἀντάρ ἐγὼ Χριστοῦ δεδραγμένος, etc.

Οἱ μὲν τὰ ἐπίγεια φρονούντες, καὶ τῶν βρόντων
ἀπρὸς ἀντιποιούμενοι, τὸν εἰρημένον τρόπον τὴν κατ'
αὐτοὺς πορευέσθωσαν ὁδὸν· ἐγὼ δὲ, ἢ χριστοφόρος
ψυχὴ λέγει, Χριστοῦ τῆς ἀγάπης καταδεδραγμένος
ὅποτε λήξω δεσμὸν ἐπὶ δεσμῷ προστιθείς, ἄχρις
ἂν τοῦ σαρκίνου τοῦδε βίου λυόμενος, τῷ τῶν ὀρε-
κτῶν ἀκροτάτῳ τελῶς προσδεθῶ. Καὶ γὰρ διπλοῦς
ὦν τὴν φύσιν, ἐπίγειος ἅμα καὶ οὐράνιος, τὸ σῶμα
μὲν ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς γῆς ἔχω διαρτισθῆναι, δι' ὃ καὶ
τῆς αὐτοῦ συγγενείας ἐπιέμενον νεύει πρὸς τὴν γῆν
τὴν ψυχὴν δὲ Θεοῦ πνεύματος ἀπόρροιαν καὶ μερίδα
κρείσσω ὑπάρχουσαν, καὶ αὐτὴν ὡς οἰκειῶν τῶν
θεῶν ἔχειν τὴν ἔφεσιν καὶ ἀεὶ τῶν πνευματικῶν
καὶ οὐρανίων ὠδίνειν τὴν ἐπιθυμίαν ἀγαθῶν.

Ὡς πηγῆς ῥόος ἐστίν, κ. τ. ἐξ.

Ὡςπερ ὁ πηγῆς ἐξαλλόμενος τοῦ ὕδατος ῥοῦς
κατὰ πρανοῦς τρέχει φυσικῶς ἐπὶ τὸ κάτωτας, πῦρ

videtur, fluminis perpetuo currentis et semper a
præterito redeuntis, jugiter agitati et nihil stabile
habentis, nullam ipsius partem firmam ostendentis.
Pulvis æstimanda est tota vita, meos obcæcans
oculos et tenebras intelligentiæ ingerens, ita ut
longe a Dei splendoribus cadens et cæcorum more
muros pertentans et sic ibi in ratiociniis errans,
magna in Christo vita frustrandus simi.

Audebo allegoriam quamdam, et seq.

Excedens quoddam verbum proferre mihi con-
venit et verum; idcirco audens exponam: Quasi
ludibrium Dei homo, et quemadmodum inter vete-
res quibusdam in civitatibus exercitatio erat, perso-
nas enim exhibebant divitum, pauperum, regum et
ducum, sapientium et insipientium, virorum simi-
liter et mulierum, etiam theatris assistebant et in
scenis; hæc qui curabant, personam agebant et
destinatam sicut exerciti fuerant actionem cor-
ram omnibus tractabant et accurate sicut decet,
juxta veterem historiam arte propria repræsentationem
sufficenter exsequabantur, sic officium ab ip-
sis susceptum prout ipsorum cujusque erat præ se
ferebant, deinde in domum recedebant. Sic ergo
et in vita alius aliud studium ad quod fert indoles
exercet et quasi in scena et theatro, quantum in se
est actionem virtutis aut nequitiae repræsentationis
instar ostendit, et postquam mundi figura pro ipsa
morte præterit, subito tales quales natura sunt
omnes apparentes, sic nudi ab omni fuco inde ce-
dunt et in locum destinatum abeunt; ea misero-
rum mortalium vita, et hi quibus insipientis et ina-
nis mundi hujus spes delectabilis est et omni ope
curaque exquirenda, ea quæ vocantur divitiæ et
voluptates et delicias et glorias modicum vitæ
tempus exaltantes, ludant et ludantur.

147 *Ego vero, Christum amplexus, etc.*

Qui quidem quæ super terram sunt sapient et
fluxa fortiter ambiunt dicto more, ipsis placitum
iter pergant. Ego vero, ait Christum portans
anima, Christi amori adhærens, non cessabo vin-
culum vinculo adjungens, quin carnali vita ista
soluta summo voto omnino configar. Namque du-
plex qui sum natura, terrenus simul et cœlestis,
corpus quidem hinc e terra habeo plasmatum;
ideoque affinitate propria cupiens tendit ad ter-
ram; animam vero Dei spiritus emanationem et
partem præcellentem, quam divinorum quasi ipsi
propriorum desideria tenent, semperque spiritua-
lium atque cœlestium appetitio honorum incendit.

Sicut fontis rivulus est, et seq.

Sicut fontis salientis undæ rivulus præceps na-
turaliter ad declivitatem currit, et ignis urens pro-

(64) Bill. animadvertit Gregorium hic alludere ad
Platonem, qui hominem veterem παύγιον θεῶν. Loci
sunt de Legg. l. 1, p. 644 (p. 219, 3 ed. Bekk.) et
l. vii, p. 603 C (p. 32, 5 ed. Bekk.) V. etiam supra

π. ἀρετῆς v. 103 et Boissonad. ad Gregorium Cy-
prium in Anecd. Gr. l. 345.

(65) Cod. κατατρυφῶντες.

priam inmutabiliter novit viam sæviens in altum, sic et homo magnus qui magis quæ Dei sunt quam quæ cælestis sunt sapit, et angelus esset, si serpentis instar, quasi senectutem maculosam passivum in arcta et angusta via cutem aut deformitatem apprimere rejiciens et spiritualem juventutem renovans, sic ad celos ascensionem nullo modo retrospiciendo perfecit.

O sacerdotes, stupete, etc.

O episcopi, vobis loquor, qui vocamini sacerdotes, nec vere estis ob invidiam in vobis dominantem, et o vicini miseri, qui dona aversamini et nos mala agere volentes suspicamini, frustra que et tanquam fortuito timetis, exsultate et stupete, vehementer gaudete : en morior omni sæculo, nec amplius me ut prius timebitis. Vos ergo per hæc quæ facitis atque de nobis cogitatis, vobis ipsis Regis regum Dei misericordiam intercluditis et oppulitis; ego vero hujus mundi cuncta vosque omnes linquens unam habeo meæ vitæ columnam illuminantem Christi crucem. Si igitur et inde exsul longe a vobis alio relegatus fuerim, et sacrificiorum cælestium superis in regionibus tetigerim altare, quo non appropriat malum latens invidia, ibi ergo collocatus et pro invidentibus ipsis, si ita loqui justum sit, invidiam nesciens orabo.

¶ *Quis sum? unde in vitam veni? etc.*

Adhuc et per expositos hos versus, valde philosophans sancta anima, stultitiam et insipientiam illorum qui indesinenter possessionibus defunctorum avide inhiant, reprimere tentat et docere eos qui audire volunt, vitæ præsentis transitorium et instabile et vilitatem. « Quis? Unde oriens in vitam veni? » dignum, inquit, quod primo mediter quia nihil sum, deinde uno verbo dicam, quia qui non eram per Dei altissimi providentiam ad conditionem existentis per nativitatem veni. Oportet etiam subsequentia prorsus considerare, nempe eam terra effluxerit, quis iterum ero resurgente pulvere meo sicut spero, quo statu me Creator agens ponet? Num sicut a mari et fluctibus, a vitæ impedimentis liberatus et tumultu, quasi in portum bonum me invchens salvabit? Namque multæ hujus vitæ plurimis miseriis obnoxie viæ sunt, et multi in vita corporali mores; alii in alios dolores et ærumnas alias inciderunt et nihil eorum quæ apud homines æstimantur bona immune omnino malitia et calamitate invenitur; optimum esset et votis dignum, si non præstaret molestorum pars parte duleium. Nam sic indagatur :

(66) Alludit ad istam nobis columnam, quæ Israelitis olim ex Ægypto egressis iter præmonstrabat, v. Exod. c. xiii. Bill.

(67) In codice nulla inscriptio est hujus carminis et Nicetas quoque hoc cum præcedenti conjunctum tanquam unum carmen interpretatur. In cod. Gud. fol. 36 r. inscribitur : Περὶ τῆς τῶν παρόντων μεταίτητος : apud Billium est carmen 15. Περὶ τῶν τοῦ βίου ὁδῶν. De vitæ itineribus (p. 945

δὲ φλογίζον τὴν ἰδίαν ἀμετατρόπως ὁδὸν οἴδεν ἀλλ' ἄλλο μὲν ἐπὶ τὸ ἀναρῆσαι· οὕτως καὶ ἀνθρώπος μέγας. Ἐς μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τὰ τοῦ σώματος φρονεῖ, οὕτως καὶ ἄγγελος ἂν εἴη, εἴγε καθάπερ ὄφεις οἶα γῆρας καταστάτικτον τὴν τῶν παθῶν διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ θεβλιμμένης λεβηθίδα, ἤτοι κλιβία. καλῶς ἀποξυσάμενος καὶ τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ἀνακακισθεὶς, οὕτως τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀμεταστρεπτὴν ἐξανύσασεν ἀνάβασιν.

¶ *Ὁ πάλλεσθ', ἱερῆς, κ. τ. ἐξ.*

Ὁ ἐπίσκοποι, ὑμῖν λέγω τοῖς καλουμένοις ἱερεῦσιν, οὐκ ἀληθῶς δὲ οἶσι τῷ ὑπὸ φθόνου τυραννεῖσθαι, ὡ καὶ γείτονας πονηροὶ, οἱ δωρᾶν μισοῦντες καὶ ὡς χακοποιεῖν ἡμᾶς βουλομένους ὑποπτέοντες καὶ δεδιότες εἰκὴ καὶ μάτην, ἀλλεσθε καὶ πάλλεσθε. χαίρειτε σφόδρα· ἰδοὺ ἐγὼ τέθνηκα παντὶ τῷ βίῳ καὶ οὐκ ἔμειπα με ὡς τὸ πρῶτον φοβηθήσεσθε. Ὑμεῖς μὲν οὖν, εἰ πράσσετε καὶ οἷς καθ' ἡμῶν διανοήσεσθε, τοῦ παμβασιλείως Θεοῦ τὸν ἔλεον καθ' αὐτοὺς ἀποφράσσετε καὶ ἀποκλείετε, ἐγὼ δὲ τάνθαδε πάντα καὶ πάντας ὑμᾶς ἀπολιπὼν, μόνον ἔχω τῆς ἐμῆς ζωῆς στυλον φαινὸν Χριστοῦ τὸν σταυρὸν (66)· εἰ δὲ καὶ μεταστῆς ἐντεῦθεν ἀφ' ὑμῶν μεταναστεύσαιμι, καὶ θυσίων οὐρανίων ἐπὶ τὸ ἄνω προσάψομαι θυσιαστήριον. ἐν ᾧ τὸ λανθάνον κακὸν ὁ φθόνος οὐκ ἐγγίζει, ἐκεῖ δὲ γεγρῶως καὶ ὑπὲρ τῶν φθονούτων αὐτῶν, εἴγε θεμιτὸν τοῦτο φάναι, ἀφθόνως ὑπερεῦξομαι.

¶ *Ὁ τίς; πόθεν ἐς βίον ἦλθον (67); κ. τ. λ.*

Ἔτι καὶ διὰ τῶν προκειμένων τούτων ἐπὶ τῆς φιλοσοφώτατῆς ψυχῆ καὶ ἁγία τὴν μεταίτητα καὶ ἀνοίαν τὴν περὶ τὴν κτῆσιν τῶν ἀπολλυμένων ἀκατασχέτως μεμνητόν ἀνακόπτειν, καὶ τὸ οὐδαμῶν, καὶ βευστόν, καὶ ἀβάθαιον τοῦ παρόντος βίου παιδεύει τοὺς ἀκούειν ἐθέλοντας πειράται. « Τίς; πόθεν ἐς βίον ἦλθον; » ἄξιον, φησὶν, ἔννοσέν πρῶτον, ὡς οὐδὲν ὦν, καὶ, καθάπερ εἶπεῖν, οὐκ ὦν, διὰ προνοίας Θεοῦ ὀπίσθου εἰς τὸ εἶναι διὰ γενέσεως προῆλθον· χρὴ δὲ καὶ τὰ μετέπειτα πάντως σκοπεῖν, ὡς ἐπειδὴν ἡ γῆ τὸ ἴδιον κατάσχη διαβρῦεν, τίς τάλιν ἔσομαι τῆς κόνης ἀνισταμένης μοι, καθὼ προσδοκῶ; εἰς ποῖαν δὲ με καταστάσει ἄγων ὁ Δημιουργὸς στήσει; ἄρα γὰρ ὡςπερ ἐκ θαλάσσης καὶ κλύδωνος τοῦ βίου τῆς περιολκῆς ἐλευθερώσας καὶ περιφορᾶς, ὡς εἰς λιμένα εὐδίου ἀποκαθιστῶν διασῶσει; Καὶ γὰρ πολλὰ μὲν τοῦ πολυπαθοῦς τούτου βίου αἱ ὁδοὶ καὶ τὰ πρὸς τὴν κατὰ σῶμα ζωὴν ἐπιτηδεύματα· ἄλλη δ' ἄλλοις ἄλγεσι καὶ παθήμασι συμφέρεται, καὶ οὐδὲν τῶν παρ' ἀνθρώποις νομιζομένων καλῶν ἀμοιρον πάντῃ κακίας καὶ μογθηρίας ἀποδείκνυται· ἀγαπητὸν δ' ἂν εἴη καὶ ἔργον εὐχῆς, εἰ μὴ κλείω μοῖραν τὰ λυπηρὰ τῶν ἡδῶν ἔχει. Σκόπει γὰρ οὕτως·

ed. Leuvenl. ed. nov. p. 485). Putat autem Billius Gregorium certare cum illo epigrammate, quod Posidippo vel Crateli adscribitur, in quo eujusque vitæ generis incommoda breviter describuntur. Duo vero sunt epigrammata, quæ cum hoc carmine comparari possint, unum Posidippi sive Platonis Comici, Anthol. Palat. IX, 539, alterum Metrodori, ibid. 560.

Ὁ πλοῦτος μὲν ἀπιστος, ὁ δὲ θρόνος ὄφρυς
[ὄφρυον].

Ἄπιστος μὲν ὁ πλοῦτος, ὅτι μὴ μόνιμος, μηδ' αἰ τοῖς ἔχουσι προσῶν, ἀλλ' ἐξαπινάτως τοὺς αὐτῷ πεποιθότας πολλὰκις καταλείπων, εἰς ἄλλους μετέρβη· ὁ θρόνος δὲ καὶ τὸ δοξάριον ὄφρυς ὀνειρώδης ἐστίν. Ὑπόληψις γὰρ κενὴ καὶ ὀησις ματαία, κατὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸν νοῦν ἄχρι τινὸς διαπαίζουσα τοῦ ἀρχοντος καὶ φουσιούσα, παραρρίπτει μὲν αὐτὸν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὡς ἐξ ὕπνου δὲ τῆς ὀνειρώξεως καὶ φαντασίας τῆς ἀρχῆς ἐκπεσὼν, οὐχ εὔρεν οὐδὲν, κατὰ τὴν Γραφήν, ἐν ταῖς χερσὶ αὐτοῦ. Τοῦτο μὲν τὸ ἀρχειν κατὰ τὴν κοσμικὴν παραφορὰν· τὸ ἀρχεσθαι δὲ πάλιν μόγος, καὶ κόπωσης, καὶ πόνος. Τὴν πενίαν δὲ τίς οὐκ οἶδε δουλοσύνην οὔσαν πικρὰν, καὶ εἰργμὸν, καὶ δεσμὸν ἀνιαρόν; Τί δὲ τὸ κάλλος τοῦ σώματος; Μικρὰ καὶ ἐλίγη τοῦτο χάρις ἀπραπῆς, λόγου θάττον τὴν ἔψιν τοῦ βλέποντος ἀπροδεύουσα καὶ φεύγουσα. Τί δὲ ἡ νεότης; τί δὲ ἡ πολιὰ; Οὐχ ἡ μὲν χρόνου βράτμα. τὴν ἀκμὴν ὡς ἄνθος εὐμάραντον τοῖς νέοις ὑποφαίνειν, ἡ πολιὰ δὲ δύσις βίου, ἦγουν τοῦ τῆς νεότητος ἄνθους ὑπάρχει μαρασμός; Ἄλλὰ καὶ οἱ λόγοι, φησὶ, πετρῶντες ὡς πετρῶν δικὴν ὅτι τάχιστα βρόντες καὶ ἀφιπτάμενοι, κλέος δὲ αὐτοῖς τίνι λόγῳ ὑπάρχει ὁ ἄψ; καὶ γὰρ οὗτος ὡσπερ διαφανῆς κατὰ φύσιν πέλων καὶ εἰσμός, τὸ φῶς μὲν καὶ χρώματα πάντα πρὸς τὴν ὄρασιν, ὁσμάς δὲ πάσας πρὸς τὸ τῆς ὀσφρησεως αἰσθητήριον διαπορθμεύει· οὕτω καὶ διηχῆς ὡν πρὸς τὴν ἀκοήν, τὸν τε λόγον καὶ πᾶσαν φωνὴν καὶ ψόφον παραπέμπει ὁ ἄψ. Οἱ εὐγενεῖς δὲ λεγόμενοι καὶ ἡ εὐγένεια τί ἄλλο ἢ παλαιὸν αἷμα ἔωλα καὶ πρόσκαιρα τιμηθὲν πέλει; βῶμῃ δὲ σαρκὸς καὶ ἰσχύς, τοῦτο καὶ σὺς ἀγρίου γαυρίαμα καθέστηκε· καὶ ὁ κόρος μὲν ὑβριστικῆς, τοῖς ἀπαιδεύτως τοῦτῳ κερημένοις ὑπόθεσις γίνεται ὑσομαχίας· ὁ γάμος δὲ δεσμὸς, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἐλευθερίας ἀλλοτριώσις· καὶ ἡ εὐτεκνία μὲν ἀναγκαῖα φροντίς καὶ ἀναγκαῖος, ἡ δυστεκνία δὲ ἀρῆωστια καὶ νόσος ἐστὶ ψυχῆς ἀπαρηγόρητος· καὶ αὐ πάλιν, αἱ ἀγοραὶ μὲν κακίας μελεδήματα καὶ φροντίσματα τυγχάνουσιν, αἱ καθ' ἡσυχίαν δὲ καὶ μόνωσιν διατριβαὶ ἀδρανειαὶ τέ εἰσι καὶ ἀπορίαι· πάλιν, αἱ τέχνηαι μὲν τῶν ἀγαν ταπεινῶν καὶ χαμαὶ ἐρχομένων καθεστήκασιν, στενὴ δὲ ἡ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐραυζομένη τροφή, ὡσπερ καὶ τὸ παρασιτεῖν ἀσχιστον· καὶ τὸ ἀροῦν μὲν τὴν γῆν καὶ γεωργεῖν κοπῶδες καὶ μοχθηρόν, τὸ πονοπορεῖν δὲ κινδυνωδέστατον καὶ τὸ τῆς ζωῆς αὐτοῖς πλεῖον ἐν τῷ ἔδῃ.

21 Ἡ πατρίδα δὲ βέρεθρον ἐόν· ξέλιγη δὲ τ' ἐνεῖδος.

Τί ἐστὶ πρὸς τοῖς εἰρημένοις; τί γλυκίον ἀνθρώποις ἢ θυμηρέστερον πατρίδος; Ἄλλὰ καὶ αὐτῆ, φησὶ, βέρεθρον ἴδιον, ἧτοι βόθρυος, καθίσταται, ἐν ἧ καταπατεῖται· καὶ ἐξουθενούται καὶ ὁ λίαν σπουδαῖος δοκῶν, τῷ γειτονικῷ ζῆλῳ καὶ φθόνῳ προδοθεὶς· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ ξένης καὶ ἀλλοδαπῆς βίου τὸν ἐνεῖον οὐ διαπέφυγεν. Οὕτω πάντα, καθάπαξ εἶπειν, τὰ ἐν ἀνθρώποις ἐράσματα καὶ ζηλωτὰ νομιζόμενα, εἰς μάταιον περιίσταται καὶ εἰς περιεπασμὸν πονηρόν, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν. Καὶ γὰρ χροῦς διὰ τὸ εὐ-

Divitiæ malefidæ et thronus somniorum fastigium.

Malefidæ quidem divitiæ, quia nec permanentes, nec semper his qui eas possident in promptu sunt, sed inopinate sæpe hos qui in ipsis confidentes deserentes ad alios transfluunt; thronus vero et gloriola fastigium sunt somnio simile. Nam existimatio vacua et fama vana a subjectis prædicatur, animum quodam in gradu illudens principis et superbire faciens; et avertit eum a recta ratione. Inde quasi a dormitionis somniis et a principatus phantasiis expergefactus nihil invenit, secundum Scripturam, in manibus suis; illud quidem, dominari juxta mundanam arrogantiam, subditum esse e contra labor et ærumna et molestia. Paupertatem autem quis non novit servituti aniaræ et carceri in vinculo acerbo laud imparem? Quid corporis pulchritudo? tenuis et brevis hæc splendor fulguris, verbo citius oculos videntis præteriens et fugiens. Quid et juvenus? quid senectus? Nonne illa temporis agitatio acie sua quasi flos mox marcescens juvenibus refulget, senectus vero vitæ spoliatio, floris juvenæ defloratio est? Sed et sermones, inquit, alati quasi pennarum ope quam citissime volant et transierunt; et decori ipsis quomodo est aer? Etiam iste natura perlucens cum sit et odoribus transmeabilis, lumen et colores omnes ad visum, et odores cunctos ad olfactum traducit. Sic et sonum transmittens ad auditum, sermonem cunctamque vocem atque fragorem adducit aer. Liberaliter nati, ut aiunt, quid sunt, quid aliud est clara origo nisi priscus sanguis heri et ad tempus honoratus? Robur carnis et vigor? id et apri gloriatio factum est. Et juvenis arrogans iis qui illo imperite utuntur belli adversus Deum fit occasio. Matrimonium autem vinculum est et a libertate naturali immutatio; et egregia proles necessaria sollicitudo quæ vitari nequit, et proles nequam mæstitia moribusque est animæ consolatione non levandus. Et rursum, munditiæ malitiæ meditationes et cogitationes sunt, in quiete et solitudine studia debilitates sunt et penuria. Rursum, artes apud nimis contemptos et humi jacentes consistunt, arctum et a proximo mendicatum alimentum, sicut et parasitari turpe valde; et arare terram atquo colere fatigatione abundat et sudoribus, navigare vero periculosissimum et navigantium vita plurima inferno proxima.

21 *Patria tellus, proprium barathrum; exera op[ro]brium.*

Quid adhuc, his dictis? quid hominibus dulcius aut amabilius quam patria? Sed et ipsa, inquit, fovea est vera et fossa, in qua pedibus teritur et vilipenditur etiam qui valde studiosus videtur erga eam, vicinorum æmulatione et invidia traditus; sed et vivat alius in terra hospitali et alienigena, objurgationem non vitavit. Sic cuncta, ut una vice dicam, quæ hominibus amabilia et concupiscibilia reputantur, in vanitatem recidunt et in occupationem pessimam, apud Ecclesiam. Nam quasi

apuma ex eo quod corruptibilia facillime effluant, deridentur; quasi phantasma, quia erranti cuidam et oculorum ludibriis similia; quasi ros, utpote quæ facile exsiccentur et paululum temporis maneat; quasi fenum, quia brevi flaccescere videntur; quasi ala ob ipsorum fugam et citissimam mutationem; quasi aura, eo quod post brevem fulgorem citissime evanescent; somnium præterea dicuntur quia instabilia et nullo modo firma et vacua sunt ea de quibus superbiunt homines. In Scripturis deridentur et vilipenduntur ista et maris fluctibus et fluviorum rapidis undis et vestigiis navis quæ mare transnatat, et ventorum flatibus et pulveri æquiparantur ista, quippe quæ semper fluxa, instabilia, infida et caduca a vere sapienti quovis æstimentur. Circulus enim semper movetur volviturque vita, similia cuncta undequaque torquens, simul stans et currens, quale cælum super nos moveri philosophantur nonnulli, solum nempè simul ac solidum, utpote quod in suo stet volubili cursu solidum. Namque in hoc stant et coagmentata sunt, quod solvuntur et moventur per anni tempora quæ aliter alia ferunt, quemadmodum et semper corrumpunt et ad finem agunt sive per dies sive per noctes vicissim immutantes aut renovantes in laboribus et fatigationibus, in morbis et mortibus, in casibus et cursibus, in abjectionibus et molestiis, in superbia et cogitationum moderantia.

Et hoc tuæ sors sapientiæ, o Verbum, et seq.

Et hoc tuæ, o Pater et Verbum, sapientiæ tuique zeli dignum erat cuncta instabilia, versatilia et mobilia esse quæcunque corporis in hoc mundo optabilia æstimentur, ita ut hoc cognoscentes et illa aspicientes, firmorum et apud te stabiliter manentium honorum in spiritu amplectamur desiderium. Cuncta, inquit sapiens, secundum speciem intelligentiæ alis adjunctus investigatus sum, de quibus prisci et juniores philosophati sunt: nihil miseriis hominum, id est vita hominum, ærumniosis aut laboriosis vidi. In his carnales cogitationes parvipendens vere spiritualis et despiciens Theologus spiritus cogitationes magnificat et Deo dignas extollit: quorum signum est crucem Christi tollere et post ipsum in tribulationibus et laboribus sequi; in lacrymis et gemitibus Dei spe liquefieri et super cælestis Triadis splendoribus confidere et a terrenis cogitationibus liberari per imaginis puritatem et incorruptionem. Porro vitam agere alienam ab humana, et pro cælestibus humana relinquere, in promptu id est optimo cuique homini, firmum et verum illud in Christo Jesu honorum principis. Amen.

Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ τῶν ἀγαθῶν χορηγῷ. Ἀμήν. Περὶ γος ια'.

Comment. Arcanorum Magni Gregorii Theologi carminum: Beatitudines et vitæ spiritualis regniæ. Sermo duodecimus.

Postquam commiseratus est et despexit humana, et hujus ævi jucunda cuncta parvipendit tanquam instabilia et mobilia, in quibus prudentia carnis

διάλυτον κωμωδεῖται καὶ φθαρτὸν, φάσμα δὲ διὰ τὸ πλάνον καὶ φαντασιῶδες, δρόσος δὲ διὰ τὸ εὐξέηραντον ἢ ὀλιγοχρόνιον, πνοὴ δὲ διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀναψύχειν δοκεῖν. περὶ δὲ διὰ τὴν ἀπόδρασιν καὶ ταχίστην ἀπαλλαγὴν, ἀτμίς δὲ διὰ τὸ πρὸς βραχὺ φανέντα θάπτον ἀφανίζεσθαι, θνεῖρος δὲ πρὸς τοῦτους διὰ τὸ ἀνίδρυτα καὶ ἀνυπόστατα καὶ κενὰ τὰ κατ' ἀνθρώπους εἶναι φρυάγματα. Ταῖς Γραφαῖς κωμωδεῖται καὶ ἐξουθενοῦται ταῦτα, καὶ κύμασι θαλάσσης, καὶ βρύμασι ποταμῶν, καὶ ἔχθεισι ποντοποροῦσης νηὸς, καὶ αὖραις ἀνέμων, καὶ κύνεσι, διὰ τὸ ἀείρουτον ἀδέθαιόν τε καὶ ἀπιστον καὶ ἀστατον τῇ ἀληθοσοφίᾳ πειραιάσθη. Κύκλος γὰρ ἀεικίνητος καὶ ἀείτροφος ὁ βίος ἐστίν, ὁμοία πάντα καὶ πάντοτε κυλιόμενος, ἐστὼς ἅμα καὶ τρέχων, ὅσον τὸν ἀνω οὐρανὸν φιλοσοφοῦσι, λυόμενον ἅμα καὶ πάγων τῶν ἐν τῷ κινεῖσθαι πεπηγένας. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μένει καὶ πίπτει γέν, ἐν τῷ λύεσθαι τε καὶ κινεῖσθαι ταῖς τε ὥραις τοῦ ἐνιαυτοῦ ἄλλοτε ἄλλα φερούσας, ὡσαύτως αἰεὶ καὶ φθειρούσας καὶ τελεσοφρούσας, ταῖς τε ἡμέραις καὶ νυξὶ τὰ καθ' ἕκαστον ἀλλοιούσας ἢ ἀνακαινούσας ἐν πόνοις καὶ κόποις, ἐν νόσοις καὶ θανάτοις, ἐν πτώσεσι καὶ εὐδρομίαις, ἐν ταπεινώσεσι καὶ λύπαις, ἐν ὑψώσεσι καὶ εὐφροσύναις.

Καὶ τὸδε τῆς γενέτης σοφίας, κ. τ. ε'.

Καὶ τοῦτο τῆς σῆς, ὦ Πάτερ καὶ Λόγε, σοφίας καὶ κηδεμονίας ὄξιν ἦν, πάντα ἀστὰ καὶ εὐπερίτρεπτα εἶναι καὶ ἀδέδαια τὰ τοῦ σώματος ἐν τῆδε τῷ κόσμῳ ποθητὰ, ὡς ἂν τοῦτο γνόντες, καὶ ταῦτα παριδόντες, τῶν ἐστῶτων καὶ παρὰ σοὶ ἀρρότως μενόντων ἀγαθῶν ἐν τῷ πνεύματι ἀσπασώμεθα τὴν ἔφεισιν. Πάντα, φησὶν ὁ θεόπνευστος, κατ' εἶδος τοῦ νοῦ πτέρυξι ἐπεσκεψάμην, ὅσα τε τοῖς πάλαι καὶ ὅσα τοῖς νέοις ἐφιλοσογήθη· οὐδὲν δὲ τῶν ἀνθρώπων ταλαιπωρότερον, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου μοχθηρότερον ἢ ἐπιπονώτερον, οὐχ ἑώρακα οὐδέν. Ἐν τούτοις τὸ σάρκινον φρόνημα κατασμικρύνει ὁ πνευματικὸς τῷ θυτὶ καὶ κατευτελλίσει θεολόγος, τὸ τοῦ πνεύματος φρόνημα μεγαλύνει καὶ θειάζων ἀνυψοῖ· τὰ τοῦτο δὲ εἶναι γνωρίσματα, τὸ τὸν σταυρὸν ἄραι Χριστοῦ, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἐν Ὀλίψει καὶ πόνοις ἀκολουθεῖν· τὸ ἐν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς ταῖς ἐλπίσι προστετηκέναι τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ τῆς ἐπουρανίας Τριάδος λάμψει πεποιοῦναι· καὶ λύεσθαι μὲν τοῦ γτῆνου φρονήματος τῇ ἀγνότητι καὶ ἀφθορίᾳ τῆς εἰκότος, ζῆν δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ξένον βίον, τὰ ἀνθρώπινα τῶν οὐρανίων διαμειθεμένους, τοῦτο ἐμπεδον ἀγαθῶ ἀνθρώπων καὶ βέλαιον καὶ ἀληθινὸν ἐν τῆς τῶν παρόντων εὐτελείας καὶ ματαιότητος λό-

Ἐξήγησις τῶν ἀπορήτων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπὶ τῶν (68). Μακαρισμοὶ καὶ ὕροι πνευματικῶ βίου. Λόγος ιβ'.

Ταλαιώσας καὶ κατασμικρύνει τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὰ τοῦ αἰῶνος τοῦτου τερπνὰ πάντα φαλλίσας ὡς ἀδέδαια καὶ ὑπερίτρεπτα, ἐν οἷς τὸ φρόνημα τῆς

σαρκὸς κραταιούμενον, τῷ Θεῷ ἀντιτάσσασθαι ἀπαυθαδιζέσθαι, διὰ τῶν προκειμένων τούτων ἐπὶν ὁ μακαριώτατος ἱερολόγος τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου τὰ κεφάλαια καὶ τοῦ φρονήματος τοῦ πνεύματος τῆν εἰς αἰεὶ διαμένουσαν δόξαν ὑπαυγάξει καὶ τὴν ἰσχὺν, τῷ θαρραλιωτάτῳ μὲν Ἰησοῦ ὁμοφρόνως καὶ ὁμοφώνως μακαρίζων, καὶ πλήρεις ἀγαθῶν ἀνακηρύττων τοὺς ἐν ἀληθείᾳ ζῶντας ἢ ζήσοντας (οὓς κάκεινος τοῦ εὐαγγελίου καταρχόμενος ἐμακάρισεν ὁ Χριστός), ὅρου δὲ τῷ ὄντι πνευματικοῦ βίου καὶ τελείου τιθείς ἑαυτῷ τῆς ἐν κόσμῳ καὶ τῷ σώματι τούτῳ ζωῆς, ἵνα καὶ τὴν ποιήσιν καὶ τὴν διδάξιν τῆς Δεσποτικῆς παραδείξειεν ἐντολής, οἷς ὁ Μέγας κληθεὶς ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ σαφῶς χαρακτηρίζεται· ἴδωμεν δὲ κεκομψευμένη λέξει, τὴν εὐαγγελικὴν θεολογίαν.

Ὁ Ἰδιος, ὅστις Ἐρημὸν ἔχει βίον, κ. τ. λ.

Οὗτος ἔμοιγε πρῶτως ὑπάρχει μακαριστός, ὁ θεομακαριστότατος θεοφθόγγος ἔπεσιν ἀποφαίνεται Γρηγόριος, ὃς τοῦ ματαίου τῶν ἀνθρώπων βίου ὑπανακχεωρηκῶς, ἀμικτόν τε καὶ ἀκοινῶνhton πρὸς ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλοὺς διαβιούς βίον, ἐθέλωσε τὸν ἑαυτοῦ νοῦν ἀχράντοις ἐφέσει ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁμιλίαις· μακάριος δὲ καὶ ὃς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῷ τόπῳ καὶ τῷ σώματι ἀναστρεφόμενος, τῇ εὐσταθείᾳ τοῦ νοῦ τὸ μονάζειν κατωρθώσατο, καὶ τῶν μυστηρίων ἐπιτηδεύματων ἀπαλλοτριούμενος ὄλην αὐτοῦ τὴν καρδίαν διὰ προσευχῆς συνήψε τῷ Θεῷ. Μακάριος, ὃς πάντων ὧν ποτε εἶχε κτημάτων ἢ χρημάτων ἀντινήσαστο Χριστὸν, καὶ μόνον ἑαυτῷ ὑπέλιπετο κτήμα τὸν σταυρὸν, ὧ καὶ ζῆ, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἄρας ὕψου, ἀμεταστρεπτῆ τῷ ἐσταυρωμένῳ ἀκαλουθεῖ. Μακάριος καὶ ὃς τῶν καθαρῶς αὐτῷ καὶ δικαίως προσγεγεννημένων κτήσεων κύριος ὧν, χεῖρα Θεοῦ φιλόανθρωπον μιμεῖται, τοῖς ἐνδέσειν ἰλαρῶς ἐπιδαφιλεύμενος, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πιστῶς ἀποδεικνύμενος, καὶ ὡς φρόνιμος οἰκονόμος· ἐπαινούμενος. Πρὸς τοῦτοις μακάριος ὁ τὸν παρθενικὸν τε καὶ δῆζυγα τῶν μακαρτάτων μεμιμημένος τρόπον· οἱ τῆς σαρκὸς πάσαν εὐπάθειαν καὶ τρυφὴν ἀποσεισάμενοι, τῇ τῶν παθῶν αὐτῆς ἀπονεκρῶσει ἐγγύς τῆς ἁγίας Θεότητος ἐν τῷ πνεύματι γεγέννηται. Μακάριος καὶ οὗτος μετ' ἑκείνου ὁ Θεομοῖος μὲν τοῦ γάμου καὶ νόμοις πρὸς ὄλιγον ὑπενοῦς, καὶ γε τὸ χρέος τῆς παιδοποιίας ἀφοσιωσάμενος, τὴν πλείω δὲ μοῖραν τοῦ ἔρωτος θυσάμενος Χριστῷ. Μακάριος, ὃς τὸ κράτος καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀναδεδεγμένος τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ τῆς θείας ἱεραρχίας καθηγεῖσθαι, ταῖς εὐαγεσάται· καὶ ἱεραῖς τελευτουργίαις τὸν Χριστὸν τοῖς ἀνθρώποις καταλλάττει καὶ ἐξίλειούται. Μακάριος ἔξ καὶ οὗτος, ὃς οὐ ποιμένος ἢ πατρὸς λόγον ἐπέχων, τέκνον δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ποίμνης ἐξοχύτατος ὧν, ὡς τὴν τῶν προνόμων χόρμαν λαχὼν καὶ τῶν ὑφειμένων καθηγούμενος, θρέμμα τελειότατον θπάρχει Χριστοῦ. Ἐτι πρὸς τοῖς εἰρημένους μακάριος τῷ ὄντι καὶ ζηλωτὸς, ὃς καθαρῶτατος καὶ ἀγνωστότου νοῦς ἔρωαῖς καὶ ὀρμημασιν, ἤτοι νοεραῖς θεωρίαις, εἰς ὑπερουρανίων καὶ ἀφράστων τῆς Τριάδος ἐλλάμψεων τὰ κάλλη καὶ τὰς λαμπρότητας καταστράπτειται

prævalens Deo resistere superbe contendit, per allata carmina ista beatissimus pro Deo sermoci-nator Evangelicæ legis capita et prudentiæ spiritus gloriam in æternum manentem illustrat et robur, cogitatione quidem eadem et voce qua summe di-vinus Jesus beatificat et bonis abundantes prædi-cat illos qui in veritate ambulant et ambulabunt, quos et ipse Evangelium inchoans beatificavit Christus, regulas vere spiritualis et perfectæ vitæ proponens sibi in diebus hujus mundi et corporis, ut facientem docentemque Dominica mandata se ostenderet : his Magnus vocatus ad regna cælorum aperte significatur. Videamus igitur compto eloquio evangelicum sermonem.

Beatus qui in solitudine degit, etc.

Ille mihi primo beatus apparet, declarat voce Deo digna Gregorius, beatudinis divinæ valde par-ticeps, qui a vana hominum vita gradatim retrocedens, se non jungens, nihilque commune habens cum impiis atque peccatoribus, vitam duxit, et puris desiderii ad Deum atque consortio suam deificavit mentem. Beatus et qui inter homines a loco et corpore se subtrahens ad bona spiritus intendit, solitudinem feliciter obtinuit et a detestandis apparatibus alienus factus, totum cor suum per preces Deo conjunxit. Beatus qui omnium quæ habuit possessionum aut bonorum pretio Christum acquisivit et sibi ipsi solam possessionem crucem reliquit, cui et vivit, quam et super humeros alte tollens nec retro aspiciens crucifixum sequitur. Beatus et qui bonorum quæ ipsi incorrupte et juste superadjecta sunt dominus, manum Dei erga homines munificam imitatur, egentibus hilaris et largus dator et in alienis fidelis inventus, et tan-quam prudens villicus laudatus. Super his beatus qui virginalem et cælibem beatissimorum imitatus est morem, qui carnis consuetudinem omnem de-liciasque abjecerunt, et carnis voluptatem morti-ficatione proximi Divinitatis castitatem amantis in spiritu facti sunt. Beatus et post istos qui a legibus moribusque matrimonii ad modicum tempus recedens, debitum prolem generandi remittit et ma-jorem amoris partem Christo consecrat. Beatus qui auctoritate et potestate super populum accepta ut ducat per sanctissimas mysticasque divinæ hierarchiæ disciplinas, Christo reconciliat homines, Salvatoremque propitium reddit. Beatus et ille qui pastoris aut patris morem non retinens, filius Ecclesiæ et ovilis præcellens est, optimarum pasce-ovium invenit et imbecilles ducit, perfectissimus ipse alumnus Christi. His dictis beatus adhuc vere et dignus cui invidetur, qui mundissimus, et cas-tissimi spiritus ardoribus et conatibus aut spiritua-libus meditationibus Trinitatis magnificentiarum super cælos et super omnem sermonem pulchritu-dines et splendores scrutatur, et penetrat lumine divino circumfusum. Beatus et qui operose bene-

que mandata servans manibus incessanter laborat et ipsum summum regem Christum operibus suis glorificat et multis statuitur spiritualis vitæ forma et exemplum.

21 *Sunt hæc omnia plenitudo cælestium torcularum, etc.*

Cunctæ, inquit divinus Pædagogus, animarum quæ beatæ dicuntur species, destinantur quæ cælestia illa repleant cellaria et promptuaria, id est mansiones apud Deum quas ad recipiendos animarum nostrarum fructus præparavit Pater, alia in aliam mansionem et requiem adducente virtute; nam pluribus Deo dignis vivendi rationibus plures paratæ sunt mansiones.

Beatus ille quem pauperem, etc.

Exinde beatitudines apud Evangelium singulas percurrit, beatum esse dicens illum quem pauperem cupiditatibus, id est cupiditatum expertem ostendit Spiritus sanctus, ipsorum enim sane esse regnum cælorum; secundo sermo beatum dicit qui præsentem vitam totam laudabilibus lacrymis affligens et abjectus et humiliatus agit; ipse enim consolationem ab alto obtinere merebitur. Deinde et qui cælestem escam sive justitiam insatiabiliter esurit, beatus, quia ea satiabitur. Deinde et quicumque in mansuetudine et lenitate et suavitate juxta Jesu mansuetudinem et humilitatem corde vivere se exercet beatus, utpote qui magnorum hæres cælestis et incorruptæ terræ bonorum. Præterea beatus et qui suis in visceribus magnam Dei misericordiam per imitationem et philanthropiam in proximum alit; beatus et qui cor ab omni inquinamento carnis ac spiritus mundat, videre merebitur Deum, sicut videre homini æquum est; etenim quasi per speculum, per mentis munditiam invisibilem videbit. Post hos beatus et qui veram Jesu pacem veritatis operibus quærit, quam qui non declinans insequitur et, quantum potuit, amplexus est, atque quo plures potest tot in ipsa reconciliat et belligerantes pacificat per ipsam, præcelsæ filiationis divinæ deificationisque dignus reputabitur. Summatim dicamus, beati juxta divina Dei Verbi oracula omnes qui persecutionem patiuntur propter pietatem et justitiam, omnes gratis odio habiti et contumeliose accepti et maledice, et qui omne genus molestiæ et dolorum et cruciatuum et mortis sustinuerunt propter Jesu Christi amorem, fidem et veritatem, et ad finem usque cum gratiarum actione passi sunt, quia ipsorum est regnum, horumque merces vere multa et ineffabilis in cælis.

Horum quam exoptabis, etc.

Sicut mansiones multæ apud cælestem Patrem creduntur, sic vivendi rationis diversæ multæ beatitudines ad illas mansiones ducunt. Adquam ergo semulam, inquit, quæ beatum efficiat, feliciter acceden-

καὶ φωτίζεται· μακάριος δὲ καὶ ὁ διὰ πράξεως ἀγαθῆς καὶ ἐνεργούσων τῶν ἐντολῶν φυλακῆς χειρὶ δραστηρικῶς διαπονούμενος, αὐτόν τε τὸν παμβασιλέα Χριστὸν τοὺς ἔργους τιμᾶ, καὶ πολλοὶ πνευματικῶ βίου νόμος καθίσταται.

21 *Πάντα τὰδ' οὐρανῶν πηρώματα ἐκλετο ληρωῶν, κ. τ. ε.*

Πάντα, φησὶν ὁ θεὸς διδάσκαλος, τὰ τῶν μακαριζομένων εἶδη ψυχῶν, ταῦτα πληρώματα τῶν οὐρανῶν ἐκείνων ὑπάρχει ληρῶν, ἦτοι μονῶν καὶ ἀποθηκῶν τοῦ Θεοῦ, ἃς ὑποδεκτρίας, εἴς τὸν ὑποδοχῆς, τοῦ καρποῦ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ὁ Πατήρ προητοιμάσατο, ἄλληλ' ἀρετῆς ἐπ' ἄλληλ' ἀγούσης χώραν καὶ κατάπαυσιν· πολλῶν γὰρ ἀξιοθῶν βίων πολλὰ προεστῆκασιν εὐτρεπεῖς μοναί.

Ὀλβιος ὁν πτωχόν, κ. τ. ε. ε.

Ἐντεῦθεν τοὺς παρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ τῶν ἐπῶν ἐπιτόμως διέξεισι μακαρισμοὺς, μακάριον εἶναι λέγων, ὃν πτωχὸν τοῖς πάθεσιν, ὃ ἐστὶν ἀπάθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπέφηνεν· τῶν τοιοῦτων γὰρ εἶναι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν δηλαδὴ. Δεύτερον δὲ ὁ λόγος μακαρίζει, ὃς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν πᾶσαν ἐπαινετῶ πένθει πενήτων, καὶ σκυθρωπάζων, καὶ ταπεινούμενος πορεύεται· οὗτος γὰρ καὶ τῆς ἀνωθεν παρακλήσεως ἀξιοθήσεται. Πρὸς οἷς καὶ ὁ τῆς οὐρανόστροφης ἡ δικαιοσύνης ἀκορέστως ἐρῶν μακάριος, ὅτι χορτασθήσεται αὐτῆς. Ἐφ' οἷς καὶ ὅστις ἐνηλίξ, εἴς τὸν προσηλεῖα καὶ ἐπιεικεία, κατὰ τὴν Ἰησοῦ πραότητα καὶ τῆς καρδίας ταπεινώσιν ἐξηρησμένος βιῶν, μακάριος, ὡς τῶν μεγάλων κληρονόμος τῆς οὐρανόστροφης καὶ ἀφάρτου γῆς ἀγαθῶν. Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ μακάριος καὶ ὁ τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ ἔσωσεν τοὺς πλησίον σπλάγγνος διὰ μιμήσεως καὶ τῆς κρῆς τοὺς πλησίον φιλανθρωπίας ἐπισπάται. Μακάριος καὶ ὁ τὴν καρδίαν παντός μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐκκαθηράμενος, ἰδεῖν καταξιοθήσεται Θεόν, ὡς ἀνθρώπων ἰδεῖν θεμιτόν· ὡς ἐν ἐσώπτῳ γὰρ τῇ τοῦ νοῦ καθαρότητι τὸν ἀόρατον κατόψεται. Μακάριος ἐπὶ τούτοις καὶ ὁ τὴν ἀληθῆ τοῦ Ἰησοῦ εἰρήνην ἔργους ζητῶν ἀληθείας, καὶ γε ταύτην εὐστόχως διώξας, καὶ ὡς οἶόν τ' ἦν καταλαβῶν, καὶ πλειστοῦς ὄσους καταλλάξας αὐτῇ καὶ ἐκπεπολεμημένους εἰρηνοποιήσας ἐν αὐτῇ, τῆς ἀκρας νιθεσίας καὶ θεώσεως ἀξιοθήσεται· καὶ συνόλωσ φάναι, μακάριος, κατὰ τὰ θεαρχικά τοῦ Θεοῦ λόγια, πάντες οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν εὐσεβείας; καὶ δικαιοσύνης, πάντες οἱ ἔωρσαν μισθέντες, καὶ ὀνειδιθέντες, καὶ λοιδορηθέντες, καὶ πᾶσαν πείραν δυσχερῶν, καὶ ὀδυνῶν, καὶ βασάνων, καὶ θανάτων ὑπὲρ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπης, καὶ πίστεως, καὶ ἀληθείας ὑποσθέντες, καὶ ἀχρι τέλους μετ' εὐχαριστίας ἀνελάντες, ὅτι τῶν τοιοῦτων ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ τούτων ὁ μισθὸς πολὺς ἀλτῶς καὶ ἀπειρος ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τούτων ἦν ἐθέλεις, κ. τ. ε.

Ὅσπερ μοναὶ πολλὰ παρὰ τῷ οὐρανῷ πεπίστευται Πατρὶ, οὕτω καὶ τῶν βίων αἱ διαφοραὶ πολλὰ τῶν τοῦ μακαρισμοῦ ἀναφερόντων πρὸς αὐτάς. Πρὸς ἦν οὖν τρέθον, φησὶ, τῶν μακαριζομένων

εὐφωῶς ἔχοντα σαυτὸν ὄρξῃ, ταύτην βάδιζε συντισκώ-
ταρον πλέον. Εἰ μὲν οὖν ἀπάσας οἶδ' ἔχει, κάλλιστον
τοῦτο καὶ πάντων τελειότατον· εἰ δ' ὀλίγας δυνατὸν,
δεύτερον τοῦτο καὶ τοῦ πρώτου καθορίζεται· εἰ δὲ
καὶ μίαν μόνην ἴναί τιν' ὁδῶν καθ' ὑπερβολὴν ἔξῃ,
καὶ τοῦτ' ἂν εἴη φίλον καὶ εὐάρεστον Θεῷ· πᾶσι δὲ
τοῖς κατὰ τὰς τῆς εὐσεβείας ὁδοῦς κατορθουμένοις,
τοῖς τε κρείττοσι καὶ τελειοτέροις, τοῖς τε ἥττοσι καὶ
ἀτελειότεροις, σταθμὰ, καὶ μέτρα βξια, καὶ μισθὸς
τῆς αὐτῶν προκοπῆς ἀναλόγως πρὸς τοῦ κριτοῦ τῶν
ἔργων ἡτοιμάσθη.

37 Καὶ Ῥαβὼ οὐκ εὐκοσμον ἔχεν βίον, κ. τ. λ.

Ὅτι μὲν διὰ μίαν ὁδὸν τῶν πρὸς τὰς ἀνω μονῶν
τοῦ Πατρὸς ἀναγοῦσιν καλῶς κατορθωθείσης οἶδεν
δικαιῶν τοὺς κατορθοῦντας ὁ Θεὸς, Ῥαβὼ τε, φησὶν,
ἡ πόρνη καὶ ὁ τελώνης μαρτυροῦσι. Τὴν μὲν γὰρ
ἔκοσμον τέλλα τυγχάνουσαν, κλεινὴν καὶ ἐπίσημον
ἢ ἀκροτάτη φιλοξενία ἀναδέδεικεν· ὁ τελώνης δὲ καὶ
αὐτὸς διὰ τῆς ἀμέμπτου ταπεινοφροσύνης τοῦ ἑαυτὸν
δικαιοῦντος ὑπερέσχε Φαρισαίου.

Βέλτερον ἀζυγίη, κ. τ. ἐξή.

Εἰπὼν, ὅτι δυνατὸν καὶ διὰ μίαν ὁδὸν καλῶς κα-
τορθουμένης τῶν οὐρανίων τιμῶν ἐπιλαβέσθαι σκηνῶν,
ἴνα μὴ τις οἰηθῇ τὴν ἀρετὴν τῇ κακίᾳ λεληθῶτως ἐπι-
μεμειγμένην, ὡς ἐπὶ τῶν ὑποκριτῶν ἔστιν ὄρξιν δύνα-
σθαι Θεοῦ κατεργάσασθαι δικαιοσύνην, εὐαγγελικῶς ὁ
διδάσκαλος τῆς διακρίσεως πνεύματι διασαφηνίζει
τὰ τοιαῦτα· εἶναι γὰρ ἀρίστους, ἀλλ' οὐ δοκεῖν, ὁ τοῦ
Πνεύματος νόμος βούλεται καὶ νομοθέτης· δι' ὃ
λέγει· Καλὸν ἢ ἀζυγία, καὶ τοῦ γάμου βέλτιον
εἶποιμ' ἂν, ἀλλ' ἢ ὄντως ἀζυγία καὶ παρθενία, ἐπι-
μηκτος δὲ τῆς κόσμου γινομένη, καὶ ταῖς παρεισάκτοις
ἢ ταῖς τὰ γῆνα φρονούσαις συναυλιζομένη, χεῖρων
τῆς τοῦ γάμου συζυγίας ἔστιν· δόκησιν γὰρ σωφρο-
σύνης τοῖς ἀνθρώποις ἐν τῷ φανερωθῆναι, ἀλλ' οὐκ ἀλή-
θειαν ἐν τῷ κρυπτῷ ἐπιδείκνυσαι Χριστῷ. Πάλιν·
Σώφρων μὲν ὁ βίος καὶ ὑψηλὸς καὶ ἐμφιλόσοφος τῶν
ἀκτημόνων καὶ ὀρεσιτρόφων μοναχῶν, καὶ αὐτοὺς
ἐκ πολλῶν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ τυφθέντας εἰς πτώμα
κατήνεγκεν ἢ οἰήσας. Οὐ γὰρ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν τοῖς
κρείττοσι παραμετροῦντες καὶ τελειοτέροις, ταπει-
νοῦνται· ἔστι δὲ ὅτε πρὸς τοὺς ταπεινοτέρους καὶ
χεῖρους τὴν αὐτῶν ἀσκήσιν συγκρίνοντες, καὶ ἐπαι-
ρόμενοι, ἐς ἁμαρτίαν καταβῆγγονται. Πολλῶν ἐκ
καὶ ζεοῦση θερμὸν φττοντες τῇ προθυμίᾳ τοῦ νόου,
ἀγρυμνάτων πύλων καὶ δυσχαλίνων ὁμοίότητι, καὶ
ἢ νηστείας ἀμέτρως, ἢ ἀγρυπνίας ἀκαίρως, ἢ τισιν
ἄλλαις ἐπιτηδεύουσι ὑπερφρόνησαντες, παρ' ὃ ἔδει
φρονεῖν, καὶ οὐ κατὰ τὸν ἀκτηρικὸν νόμον τὴν
πρᾶξιν μεταχειρισάμενοι τῆς ἀρετῆς, πόρρω τε
τῆς νόστης καὶ τῶν τῆς νίκης στεφάνων ἀπωλίσθη-
σαν. Τοῦτου δὲ χάριν, ὁ θαυμαστὸς οὗτος σύμβουλος
φησὶν· Ἡ ἐλαφροὺς πτέρυξιν ἐπαίρου τῆς γῆς καὶ
τῶν γυλίων περιστασίων καὶ ἐπιθυμιῶν δι' ἀκτη-
σίας τελείας καὶ ταπεινοφροσύνης ἀκροτάτης καὶ
τελειοτάτης ἀπαθείας, ἢ κάτω μένων καὶ ἐαυτὸν
ἐξουθενῶν καὶ φαυλίζων, μηδένα δὲ ἄλλον κρίνων ἢ
καταβιβάζων ἀσφαλῶς τρέχει, μὴ ποτε ἢ ἐπιθυμίας
ἀνοήτους, ἢ θυμῶν ἀλόγων, ἢ λογισμῶν ὑπερόγκων

tem te videas, in hacquam maxime incessanter perge-
si per omnes incedere queas, optimum et omnium
perfectissimum; si per paucas vales, inferius illud,
primaque conditione minus; si etiam unicam man-
sionem obtinere viarum ad summum possibile esset,
et id Deo placens et acceptum esset; omnibus autem
per pietatis vias recte currentibus et ardentioribus
et perfectioribus, remissioribus atque imperfectio-
ribus, statera et mensura æqua, et mercedes pro
ipsorum progressibus convenienter apud judicem
universorum parata sunt.

37 Rahab minus honestam ducebat vitam, etc.

Quod quidem per unicam viarum quæ ad supernas
Patris mansiones ducunt recte emensam judicaverit
Deus justificare bene incedentes, et Rahab, inquit,
meretrix et publicanus testes sunt. Illam enim
cætera inordinatam, celebrem et insignem perfecta
hospitalitas ostendit; publicanus vero et ipse per
irreprehensibilem humilitatem Pharisæo se justum
predicanti præstitit.

Melior cœlibatus, etc.

Dicens quod possibile est et per unam viam recte
emensam cœlestium in unum tabernaculorum sus-
cipi, ne quis cogitaret virtutem furtim malitia com-
misceri, sicut videre est apud comædos, quasi sic
posset agere justitia Dei, conformiter Evangelio
doctor in spiritu judicans hæc illustrat. Esse enim
optimos, sed non confidere, vult lex Spiritus et legi-
fer, ideo dicit: Bonus cœlibatus et matrimonio me-
lior dicendus, sed vere cœlibatus, sive virginitas,
mundo si commista fiat et furtive insinuatibus aut
terrestribus cogitationibus consociata, nuptiarum
conjunctione pejor est: speciem enim prudentiæ
hominibus extrinsecus, sed non veritatem in occulto
ostendit Christo. Rursus: Prudens vita et erecta et
philosopho digna pauperum et in montibus consis-
tentium monachorum, et ipsos sæpe de virtute
tumentes in casum abstulit præsumptio. Non enim
propriam virtutem melioribus comparantibus et per-
fectioribus humiliantur; accidit ut cum aljectio-
ribus et pejoribus morigerationem suam æquipa-
rantes et superbientes, in peccatum effundantur;
sæpe et ferventi zelo spiritus vehementes, indo-
mitorum equulorum et intractatorum instar, sive
jejuniis immoderatis, sive vigiliis inopportunis, sive
aliis quibusdam exercitationibus se extollentes ex-
tra modum et supra id quod oportebat, nec secun-
dum asceticam legem praxim exercentes virtutis,
procul a meta et a bravo perierunt; quomobrem
admirabilis ille consiliarius inquit: Vel levibus alis
exsurgo a terra et a terrestribus sollicitudinibus et
desideriis per paupertatem perfectam et humilitatem
optimam et summam cupiditatum exemptionem,
vel in infimo manens et te ipsum nibili faciens et
humilians, neminem etiam aliam judicans aut con-
demnans tuto curre ne forte vel desiderijs in-
sipientibus, vel impetibus irrationabilibus, vel
consiliis superbis præsumptionis, mentis alis in-

gravescens et ad terram præceps, casu miserando multisque digno lacrymis concidas.

53 *Parva navis quæ pluribus compacta clavis est,*
54 *Gravius fert onus magna cuius laxæ sunt*
[compages.

Dicens quod melius sit humi gradientem et humiliatum tuto currere, quam operibus supra vires incumbentem et se extollentem gravi casu concidere, exemplo dictum confirmavit. Videre est, inquit, parvam et angustam navem quæ, abundantibus clavis recte consoidata, plures merces transvehit quam magna navis et male colligata: sic et solitarius homo parvus et auctoritate minor, qui paucis imperare videtur, cui nomen minime magnum, et ipse quasi clavis abundantibus Spiritus protectus consiliis et intus divitias virtutum transvehens, enatat e spiritualibus piratis et absque periculo ævum transigit dignos Domino suo fructus afferens; dum alius alta de sanctitate cogitans et multos salvare præsumens, non absolute consiliis Spiritus se exercet quibus quasi ligaturis carens hæcque despiciens, forte inflatur laudibus adventitiis et multum sibi arrogat, subito facta agitatione spirituali irruentium dæmonum et consiliorum insipientium assurgente tempestate, periclitatur et perit, et quas portare divitias confidebat, hæc facile depiduntur et præcipitantur. Angustam portam quæ ad æternam vitam ducit, divina documenta docent, multas autem vias quæ ducunt ad ostium quasi tonitru vox divina prædicat, et hos per hanc, illos per illam ad incedendum invitat, prout unusquisque se natum et idoneum æstimat, tantum ne spatiosam et latam et ad perniciem ducentem, sed arctam et angustam teneant.

Neque una omnibus, etc.

Sicut, inquit, non una et eadem esca omnibus hominum conditionibus secundum naturam placens et apta, sed alii aliud alimentum appetunt: sic et Christianis non una et eadem vita omnibus est apta et jucunda: alii enim apostolicos mores quantum possunt imitari conantur, alii martyrum sortem desiderant; plerique asceticam vitam et spiritualem suscipientes, diversis habitibus et regulis illam sequi student. Sunt autem lacrymæ pro omnibus similiter et veræ secundum Deum compunctionis tristitia, vigiliæ et laudes et in precibus perseverantia et fervor, quibus modis et impurarum cupiditatum insania domatur et reprimuntur. Præterea et fastidium domandum est et vincendum, et adversus libidines pugnandum; adhuc et de omni opere et verbo quod facimus aut dicimus sub potente Christi manu humiliandum est cum pietate et jugi timore de venturo ipsius iudicii die. Hæc omnia, ait divinum Verbum, non aliis bona, et aliis non,

οίσησας, τοῦ νοῦ τὸ πτερὸν καταβαρυνόμενος (69), καὶ κατατεύσας εἰς γῆν, πτώμα ἀλεινὸν καὶ πολλῶν ἄξιον ὀδύρμων κατενεχθῆς.

53 *Νηὺς ὀλίγη γόμοισιν ἀρηραμένη πυκνοῖσι,*
54 *Φόρτον ἀγεί μεγάλης πλείονα τῆς ἀδέτου.*

Εἰπὼν κρεῖσσον εἶναι χαμαὶ βαίνοντα καὶ ταπεινόμενον ἀσφαλῶς τρέχειν, ἢ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐπιβάλλοντα καὶ ὑπεραινόμενον πτώματι καταπασεῖν, ὑποδείγματι ἐπιστώσατο τὸν λόγον. Ἔστι, φησὶν, ὀλίγη γαῦς καὶ μικρὰ καὶ αὕτη γόμοις πυκνοῖς ἀβηρότως ἡρμωσμένη, πλείονα τὰ ἀγώγιμα κομίζει τῆς μεγάλης καὶ ἀδέτου νηός. Οὕτω καὶ μονότροπος ἀνθρώπος, βραχύς τε καὶ ὀλίγος, καὶ ὀλίγων ἄρχειν δοκῶν, καὶ ἄνομα αὐτῷ οὐ μέγα, καὶ εὖτος οἱ γόμοις πυκνοῖς τοῦ Πνεύματος κατησφαλισμένος τοῖς λογισμοῖς, καὶ πλοῦτον ἔνδον ἐπιχομίζων τῶν ἀρετῶν, διαλανθάνει τε τοὺς νοητοὺς πειρατὰς, καὶ ἀκινδύνως τὸν βίον διαπεραιούμενος, ἀξία τῶ ἐαυτοῦ Δεσπότη καρποφορεῖ ἄλλος δὲ μέγα ἐπὶ ἀγίῳ φρονῶν, καὶ σώζειν πολλοὺς κατοιδόμενος, οὐ πᾶν δὲ τοῖς τοῦ Πνεύματος συγκεροτημένος λογισμοῖς, ἀδέτος δὲ τούτοις ὢν καὶ καταφρονῶν, εἰκὴ δὲ φυσιοῦμενος τοῖς ἐπαίνοις τῶν πλανητῶν καὶ ἀλαζνευόμενος, ἄνω ζάλης αὐτὸν νοητῆς, καὶ δειμῶν ἐμπτώσεως, καὶ λογισμῶν ἀπόπῳν καταλαβοῦσης τρικυμίας, κινδυνεύει, καὶ ἔλλυται, καὶ ἐν ἐνόμῳ πλοῦτον ἐπιφέρεσθαι, ἀγαιρεῖται βῆδως καὶ σκυλεύεται. Στανὴν μὲν τὴν πύλην τὴν εἰσάγουσαν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τὰ θεαρχικά (70) λόγιε διδάσκει, πολλὰς δὲ τὰς ὁδοὺς τὰς πρὸς αὐτὴν ἀναγούσας τὴν εἰσοδὸν ἢ θεηγόρος αὐτὴ βροντὴ ὑπαγορεύει, καὶ τοῖς μὲν τῆνδε, τοῖς δὲ τῆνδε βαδίζειν παραγγέλλει (71), καθ' ὃ τις ἐαυτὸν ἐμφυῶς ἔχοντα καὶ ἐπιτεθεῖς δοκιμάζοι, μόνον μὴ τῆς εὐρυχώρου καὶ πλατείας καὶ εἰς ἀπώλειαν ἀγούσης, ἀλλὰ τῆς στενῆς καὶ θεθλιμμένης ἐξεχομένου.

Ὁστε ἰη πάντεσσιν, κ. τ. ε.

Ὡστερ, φησὶν, οὐ μία καὶ ἡ αὕτη τροφὴ πάσας ἀνθρώπων ἔξει κατὰ φύσιν ἀρμόδιος καὶ ἑραστὴ, ἄλλοι δὲ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐδεστῶν μάλλον τὴν ἔρξιν συντείνουσιν· οὕτω καὶ Χριστιανοὶ οὐχ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς βίος ἅπασιν ἐστὶν ἀρμόδιος καὶ προσφιλές. Οἱ μὲν γὰρ τὸν ἀποστολικὸν ὡς οἶόν τε μιμεῖσθαι τρόπον ἐγχεροῦσιν· ἄλλοι δὲ τὸν μαρτυρικὸν ἐπιποθοῦσιν· οἱ πλείους δὲ τὸν ἀσκητικὸν βίον καὶ πνευματικὸν ἐπαναιρούμενοι, διαφόροις σχήμασι τοῦτον μετιέουσι σπουδάζουσι καὶ τρόποις. Δάκρυα δὲ πᾶσιν ὁμοῖα καὶ τὸ κατὰ θεὸν τῆς γνησίας μετανοίας πένθος, ἀγρυπνίαι τε καὶ δοξολογίαι καὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς καρτερίαι καὶ φιλοπονίαι, δι' ὧν καὶ ἡ τῶν ἀκαθάρτων παθῶν λύσσα κρατεῖται καὶ κατάγχεται. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸν κόρον αἰχμίζεῖν, ἥτοι πολεμεῖν καὶ ἀπομάχεσθαι τῇ ἀκρασίᾳ· ἐπὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἔργοις καὶ λόγοις, οἷς δρωμεν ἢ λαλοῦμεν, ὑπὸ τὴν κραταῖαν Χριστοῦ χεῖρα κείσθαι, εὐλαβομένου, καὶ τρέμοντας ἀεὶ τὴν ἐρχομένην

(69) Cod. καταβαρυνομένη (sic).

(70) Cod. θεαρχία; v. supra carm. 8, vers. 22-31.

(71) Cod. παραγάσει.

τῆς αὐτοῦ κρίσεως ἡμέραν. Ταῦτα πάντα , φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος, οὐ τοῖς μὲν, τοῖς δ' οὐ, ἀλλὰ πᾶσιν ἄριστα καὶ λυσιτελεῖ, καὶ ὁμοίως πᾶσιν ἀρμόδια πέφυκε Χριστιανοῖς. Εἰ δ' ἄκρην τελέως ἴως τρίβων, τοῦτ' ἔστιν, εἰ δὲ τὴν ἀκροτάτην καὶ τελειοτάτην κατὰ θεωρίαν φημί καὶ πράξιν τοῦ Χριστοῦ ὁδὸν διαβιώσης, οὐκέτι καθάπερ εἰς τῶν βροτῶν, ἀλλὰ τις οὐράνιος ἂν εἴησθε ἄνθρωπος τοῖς Γρηγορίου κατηρητισμένους νόμοις.

"Οροι βίου (72).

1 *"Ὁμοσα τὸν Λόγον αὐτόν, κ. τ. λ.*

Ἐπειδὴ οὐ ψιλοῖς καὶ ἀκάρποις λόγοις διδασκῆς ὁ πνευματικὸς νόμος ἐν τοῖς τελείοις παραδίδοται, ὥστερ ὁ Ἰησοῦς αὐτὸς ὁ τοῦ πνεύματος τελειότης καὶ νομοθέτης, ἔργους πρῶτον ποιήσας, οὕτω τοῖς λόγοις ἐδίδασκεν, οὕτω καὶ οἱ γνήσιοι τούτου δρώσι μαθηταί, οὕτω καὶ ὁ ἱεροτελεστικώτατος οὗτος τῶν θείων μύστης καὶ μυσταγωγός, ὑπογράφας τοὺς τῶν μακαρίων ὡς ἐν κεφαλαίοις βίους, ὕστερον δὲ τὸν τελειότατον ἐπενεγκῶν (φημί δὴ τὸ πάσας μὲν τῆς κακίας ὁδοῦς ἀποστυγεῖν, πρὸς πάσας δὲ Κυρίου κατωρθῶσθαι τὰς ἐντολάς), τὸν αὐτοῦ βίον λοιπὸν ὅρον καὶ νόμον παραδίδοσι· ναὶ δὴ καὶ τὰς εὐχὰς, ἃς ἤβησε Κύριος, τρηγίδα τῆς αὐτοῦ διδασκῆς καὶ τῆς εὐαγγελικῆς βιώσεως βεβαίωσιν προτιθῆσιν ἡμῖν, μονονοῦχι ταῦτα πᾶσιν ἐμβοῶν, ὅτι *Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστοῦ Ὁμοσα γὰρ καὶ ἔστησα, κατὰ τὸν ἱεροψάλτην Δαβὶδ, τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ.* Ὁμοσα τὸν Λόγον αὐτοῦ πρῶτον ἐπιμαρτυρόμενος, ὃς μοι καὶ θεὸς ἐστὶ μέγιστος, ἃς ἀθανάτου Πατρὸς ὦν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἀρχή, καὶ εἰκῶν ἀπαράλλακτος τοῦ ἀρχετύπου, ὃς ἐν Ἰση καὶ τῇ αὐτῇ φύσει τοῦ Γεννήτορος ὑπάρχων, εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον οὐρανῶθεν καθῆκεν ἀτρέπτως ἑαυτόν. Τοῦτον Ὁμοσα, φησὶ, τὸν Λόγον, καὶ τῷ ἐμῷ νῦν ἔστησα τὸν ὅρον τοῦ μήποτε πονηρὰ ἐνοήσῃσιν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἢ τὸν μέγαν Νοῦν καὶ Πατέρα ρίψῃσιν, εἴ-
 τῶν ἀτιμάσειν, τῷ μὴ ἴσῶν καὶ ἑαυτὸν ὁμοούσιον γεν-
 νῶν λέγειν, ἢ αὐτὸν ἀπειτῆσαι τὸν Λόγον ἀλλοτρίῳ λόγῳ ἀλλοτριούοντα τοῦτον τοῦ Πατρὸς. Κατὰ πρῶτον μὲν οὖν λόγον τοῦτον Ὁμοσα τὸν ὅρον περὶ τῆς ἐν ἐμοὶ πίστεως, εἰ τὴν μίαν καὶ ὑπερηνωμένην θεότητα τῆς ὑπερφώτου Τριάδος διακρίψαιμι, ῥοπαῖς καιρῶν πονηρῶν καὶ ἀρχόντων ἐπόμηνος νεύμασι ἀσεθῶν· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ὁμόσω περὶ φιλαρχίας, εἰ μεγάλη καθέδρα καὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείδος προεδρεῖξ ὁ ἐμὸς ποτε νοῦς παροιστρήσειεν, ἀλογί-
 στως ἐρῶν καὶ πρωτοκαθεδρίας ἀνεχόμενος, ἢ ἄλλων ἐπὶ ταῦτα βιαζομένων ἀλλοτρίοις πόθοις τὴν ἑαυτοῦ χεῖρα συνελκυσθῆναι παραβοῆην· ἔτι δὲ τρίτον ὁμω-
 κόκειν περὶ τοῦ πεποιθέναί ἐπ' ἀνθρώπους, εἰ ἐμ-
 προσθε τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τῆς βεβαίας πέτρας καὶ ἀσφαλῶς τὰ πιστεύματα καὶ τοὺς λογι-

sed omnibus optima et utilia et pariter omnibus idonea manent Christianis. Si tamen excellentem perfecte semitam teneas, id est, si summam et perfectissimam, secundum divinam meditationem, dico, et praxim Christi viam degeris, nusquam quasi unus mortalium, sed cœlestis quidam homo esses, legibus Gregorii conformis.

Vitæ Regulæ.

1 *Juravi Verbum ipsum, etc.*

Si quidem non vilibus et infructuosis verbis documenti, spiritualis lex in perfectis traditur, sicut Jesus ipse spiritum perficiens legibusque subjiciens, cum primo operibus fecisset sic verbis docuit, sic et veri ipsius faciunt discipuli, sic et sanctus ille arcanis iniitans, in mysteria divina penetrans et inducens, cum de beatorum vita scripsisset quasi per capita, novissime perfectissimum aggrediens — dico certe omnes malitiæ vias detestari et juxta omnia mandata dirigi — perfectissimi reliquam vitam, regulam et legem tradit, ergo preces quas Domino adhibuit, signaculum documenti ipsius et Evangelicæ vitæ confirmationem prodit nobis, sepe hæc clamans omnibus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1 Cor. xi, 1); nam *juravi et statui*, secundum Psalmistam David, *custodire judicia justitiæ* (Psal. cxviii, 106) *Christi*. *Juravi Verbum ejus primum obtestans Filium, qui mihi et Deus est maximus, ex immortalis Patre, sicut ex principio principium et imago verissima archetypi, qui cum sit in eadem et æquali natura cum Patre, in hominum vitam de cœlis seipsum absque mutatione descendit.* Supradictum, inquit, *Verbum juravi et in mea mente statui juramentum nunquam de Deo mala cogitandi, neve magnum Spiritum et Patrem destruem et inhonorem in dicendo, quod non æqualem ipsi et homoousium consubstantialem genuerit, neve ipsum despiciam Verbum alieno verbo si ipsum a Patre separaverim.* Quoad primum ergo verbum, hoc *jurandum juravi de fide quæ in me est, si unam et summe unitam divinitatem clarissimæ Trinitatis destruxerim durissimorum in momento temporum et dominantibus impiis, consensu obtemperans.* Quoad secundum verbum, *jurabo de ambitione, si ad magnam cathedram et præminentiam throni reginæ forte mens mea irruerit inconsiderate ambiens et primas sedes retinens, aut aliis ad ista omni ope atque opera enitentibus alienis desideriiis manum meam extendi affectaverim; adhuc et tertio juraveram de confidendo in hominibus, si coram Deo et Christo ejus, petra firma et tuta, fiduciam et consilia cordis afferens hominem habuerim auxiliatorem et adiutorem; postea juravi adhuc de arro-*

(72) Apud Billium carm. xvii, inscriptum *"Οροι ἢ ἐπαγγελία δ' ὅρκου, jusjurandum Gregorii*, p. 92 ed. Culon. p. 949 ed. Leuvencl. (ed. nov. p. 665, sub titulo *"Οροι Γρηγορίου*). In argumento autem quod præmisit commentario dicit Billius hoc car-

men in libro manuscripto connexum fuisse cum præcedente, quod ipse tamen non sine causa excusi codicis auctoritatem secutus distinguendum putaverit.

gantia, seu ferocitate animæ si forte bona faciente aut dicente quodam superbiæ ratiocinia præsumptu- serium, vel e contra malis et impiis occurrens si ignavum et remissum me præbuerim a facie eorum, absque exprobratione malitiam sinens. Juravi et de justitia atque remotione delectus personarum, si forte jus dicens declinaverim a rectitudine juxta legem, aut aliquid prætergressus fuerim de æquitate secundum justitiam, et si in me ob primatum, verenda sit oculorum extollentia in judicio innocentiis et pauperis. Unde et hanc regulam in juramentiis præbui de zelo nec laudabili nec sancto, si malos homines, inhumanos et pestilentes qui scopuli sunt atque perniciæ bonorum, quos opere et consiliis inducere et rapere tentant in impietatis barathrum in quo ipsi lætantur. Si ergo talibus tranquillis et prosperis ob vana inviderim et pacem peccatorum videns fere similia David doluerim, ita ut solvantur compagine spiritus in me ægre ferenti et a dextra via assurgenti et agitato. Deinde et illud juro, si invidia tabuerim aut forte tabuerit mens de vicini prosperitate dolens aut si proximi casum riserim, quasi ipse essem pede stabilis et bono præcellens, etiam aliis non sanctis nec juste agentibus. Hæc autem mihi juramentiis et regulis proponantur, si intus ira ferventi et tumentis mens obcæcata et supra sensum æstuans indecenter elata sit; si et lingua iræ insania raptæ absque freno et modo quod nefas est scurrilitates pro- uulerit; si et cor secreta sua de illecebris dissolutionem redolentibus non castigans desideria, pro corporum decore arserit et inflammatum fuerit, oculum lascivum et impudicum et stupri cupidum in talia furtim et voluptuose desigens; si quem oderim frustra et detestatus sim, nec juxta Dominica præcepta divinaque mandata quasi esset inter Dei inimicos et ad mortem evidenter peccantes; si hostem meum puniverim furtim et dolose aut palam. Adhuc expositis omnibus juramentiis et regulis quibus juravi et statui evangelice et digne Christo super terram me victurum; si vacuum a domo mea egeni manum dimiserim et pauperis, sive elemosyna et corporali indigentis subsidio, nec convenientia quantum facultas mihi est tribuerim, sive celestes sitierit et salutares sermones, nec avidam animam prout justum est abunde infundens expleverim, alii Christus et non mihi bonus sit et propitius, in se tremendum divinis sermonibus plenus pronuntiat Gregorius imprecans, adeo ut si de his quæ deprecatus sum hucusque juratis regulis, si quid, ait, horum contempserim transgressus, alios quidem diligat Christus tanquam sui imitatores, rectos et vere bonos, mei autem omnes usque ad hoc senectutis labores et fatigationes ventis rapti aboleantur et in oblivionis abyssos demergantur. His pronuntiat, brevi epilogo juramenta conclusit, his legibus, dicens, «*Definivi vitam meam. Et si desiderii ad finem pervenerim, immortalis, tibi gratiam.*» Ego quidem, inquit, his spiritus legibus et regulis

μοῦς τῆς καρδίας ἀναψάμενος, ἀνθρώπων τῶν ἐπίκουρόν μοι καὶ βοηθόν. Πρὸς τοῦτοις ὡμοσα πάλιν περὶ ὑπεροχίας ἢ στερεότητος ψυχῆς, εἰ ποτε τινος ἀγαθὰ δρώντος ἢ λαλοῦντος ἐν ὑπερηφανίας ὑπερπρονοίῃ λογισμῷ, ἢ ἀνάπαλιν κακοῖς καὶ ἀσθεσίαι περιτυχῶν, εἰ ἀδρανῆ καὶ ὑποστελλόμενον ἐμαυτὸν ἐνδειξαίμην ἐκ προσώπου αὐτῶν, ἀνεξέλεγκτον τὴν κακίαν ἀφιεῖς. Ὁμοσα καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀπροσωποληψίας, εἰ δίκην ποτε δικάζων παρατρέψαιμι τῆς κατὰ νόμον εὐθύτητος, ἢ τι παρακλίναμι τῆς κατὰ τὸ δίκαιον ἰσότητος. εἰ δέ μοι καὶ ὄργης ἀρχοντικῆ τιμηθεῖ ἐν κρίσει ὑπὲρ ὅτιον καὶ πτωχόν. Ἐπειτα καὶ τοῦτον τὸν ὄρον τοῖς ὄρκοις προσετίθην περὶ ζήλου οὐκ ἐπαινετοῦ οὐδ' εὐαγού, εἰ κακῶς ἄνδρας, ἀπηγεῖς τε καὶ λοιμούς, οἱ σκόπελοι καὶ κρημνοὶ εἰσι τῶν ἀγαθῶν, οἷς τε δρώσι καὶ οἷς συμβουλεύουσιν εἰς τὸν ὅμοιον ἑαυτοῖς τῆς ἀνομιᾶς βόθρον συνελκύντες. Εἰ οὖν τοῖς τοιούτοις γαληνῶντας κατὰ τὰ μάταια ἐξήλωσα, καὶ εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν ἔπαθον παρ' ὀλίγον τὸ τοῦ Δαβὶδ, ὡς ἐκχυθῆναι μοι τὰ τοῦ νοδὸς διαδήματα παραξυνομένη καὶ τῆς δεξιᾶς ὁδοῦ ἐξισταμένη καὶ σαλευομένη. Ἐπειτα ἠμῶν καὶ τοῦτο, εἰ φθόνος ἐξέτεξέ μοι ἢ ἐκτέξεῖ ποτε τὴν φρένα, ἐπὶ τοῖς εὐπραγίαισι τοῦ γέιτονος ἀνωμένη, ἢ εἰ γελάσαιμι τοῦ πέλας πτώμα, ὡς αὐτὸς ἔχων ἀπτωτον πόδα καὶ ἐρηρισμένον τῷ καλῷ, καὶ ταῦτα οὐχ ὅστων αὐτῶν οὐδὲ δίκαιων ἀρχόντων. Καὶ ταῦτα δέ μοι τοῖς ὄρκοις καὶ ὄροις προσετίθεισθα, εἰ θυμὸν ἐνδον κυμαίνοντι καὶ πλημμυροῦντι ὁ νοῦς καταπνιγέις ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀφρονευσάμενος ἀσχημονήσαι. Εἰ δὲ καὶ ἡ γλώσσα τῆ τοῦ θυμοῦ ἀλόγητα φερομένη ἀχαλινῶς τε καὶ προπετῶς ἢ μὴ δεῖ ἀποφθεγγέται λογύδρια· εἰ δὲ καὶ ἡ καρδία, τὴν κρύφιον αὐτῆς οὐ κολάσσαται περὶ τὰς λυομένας ὠραιότητας ἐπιθυμῶν, περὶ τὰ τῶν σωμάτων κάλλη πτοεῖται καὶ πυροῦται, μάχλον ὄμμα, καὶ ἀσελγῆς, καὶ πονηρὸν τοῦτοις κρυφαίως καὶ ἡδυσπαθῶς ἐπιστιρίζουσα. Εἰ δὲ καὶ τινα μάτην ἐχθραίνων καὶ οὐχὶ διὰ προστάγματος Δεσποτικῆ καὶ θείας ἐντολῆς ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχθρῶν καὶ πρὸς θάνατον προφανῶς ἀμαρτανόντων· εἰ δὲ καὶ ἐχθρὸν ἐμὸν τιμωρήσαιμι κρυφῆ καὶ δολίως ἢ ἀναφανδόν. Ἐτι πρὸς τῆς εἰρημίνους ἀπασιον ὄρκους καὶ ὄροις, οἷς ὡμοσα καὶ ἔστρεσα τοῦ εὐαγγελικῶς τε καὶ Χριστοπετῶς ἐπὶ γῆς διαθιού. εἰ κενὴν τῆς ἐμῆς οἰκίας χεῖρα ἐπαδεοῦς ἐποπέμψαιμι καὶ πένητος, ἢ ἐλεημοσύνης καὶ σωματικῆς χρήσουσιν ἐπικουρίας, εἰ μὴ τὰ προσήκοντα, καθ' ὃ ἰσχύος ἔχω, ἐπαρκέσαιμι. ἢ οὐρανίου λόγου καὶ σωτηριώδους διψῆ πιεζομένην ψυχὴν, εἰ μὴ καθ' ὃ θέμις ἐπιδαψιλευσάμενος ἐμπλήσαιμι. Ἄλλω Χριστὸς μᾶλλον ἐμοῦ εὐμένης τε εἴη καὶ Πέως, ὁ θεολογικώτατος ἑαυτῷ ἐπαρώμενος, τὸ φρικωδέστατον ἀποφαίνεται Γρηγόριος, ὡς, εἰ τι ὦν ἠξιάμην τῶν προεκτεθειμένων ἐνδρόκων ὄρων, εἰ τι, φησὶ, τοῦτων ἀθετήσαιμι παρενομῶν, ἄλλοις μὲν ἀγαθῶν καὶ Χριστὸς ὡς Χριστομιμήτοις οὔσι, καὶ εὐθέσι. καὶ τῷ ἐντι ἀγαθοῖς· ἐμοῦ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς πολιτείας ταύτης καμάτους καὶ πόνους αὔραι λαδοῦσαι ἀφανίσαιεν, καὶ λήθης παραδοῖεν βυθοῖς. Ταῦτα ἀποφθέ-

μενος, βραχέϊ επιλόγιμ συνέκλεισε τοὺς ὄρκους, Τοιοῦδε νόμοις, λέγων, ἔδησα ἐμὸν βίον· εἰ δὲ πόθοιο ἐς τέλος ἰκοίμην, Ἄφθιτα, σέο χάρις. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τοιοῦδε τοῦ Πνεύματος τοῖς νόμοις καὶ ὄροις τὸν ἑαυτοῦ βίον κατησφαλισάμην· εἰ δὲ τοῦ πόθου ἀξίον μοι τὸ τέλος ἀποβαίη, σοὶ ἡ δόξα καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ αἰνεσις τοῦ εἰωθῆτος τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Ἐξήγησις εἰς τὴν γνωμολογίαν τοῦ ἔπους τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἧς ἡ ἀκροστιχίς αὕτη (75).

Γνώμαι Γρηγορίου, διστιχοῦ εὐεπιη, Ἐσθλὸν ἄθυρμα νέοις καὶ χάρις ἐξοδίη.

Ἐτι πρὸς ταῖς ἑλλαις ἡμῶν ἐξηγήσει, ἃς ἐν τοῖς φθάσαι, διὰ τῆς τοῦ θεολόγου πρεσβείας καὶ χάριτος, τοῖς ἀπαρβήτοτεροις αὐτοῦ τῶν ἐπῶν κατεεινάμεθα, καὶ ταύτην ἡμῖν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐξηγητέον τὴν γνωμολογίαν. Ἔστι μὲν οὖν γνώμη, κατὰ τοὺς παλαιούς, λόγος κεφαλαϊώδης, προτρεπτικὸς ἢ ἀπυτρεπτικὸς. Οἱ μὲν οὖν τῶν θύραθεν φιλοσόφων καὶ βητόρων ἄριστοι καὶ νομοθετῶν νομιζόμενοι, τῆς αὐτῶν σοφίας καὶ ἀρετῆς ἀναλόγως καὶ πολυβήμονοι (74) πρὸς τοὺς οἰκειλοῦν καὶ γνωμοδοτοῦσι· τῶν καὶ ἡμᾶς δὲ θεολόγων ὁ κρᾶτιστος οὗτος καὶ ἱεροφαντικώτατος Γρηγόριος, πᾶσαν ἀποχρώντως τὴν ἀπὸ τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ ποιητῶν, καὶ τεχνικῶν ὑφέλειαν καρπωσάμενος, τῷ πρὸς πάσας αἰσῶν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας κατωρθῶσθαι, καὶ πᾶν τὸ σθένος τοῦ λόγου, καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ὕψος ἀκρωῶς προασκησάμενος, οὕτως ὑπὸ πάδας τῆς εὐαγγελικῆς φέρων ὑπέβριψε θεοσοφίας, καὶ ὅσον μὲν τῇ θεοπνευστῇ Γραφῇ καὶ τῇ ἀληθείᾳ τοῦ εὐαγγελίου συμφωνοῦν κατενόησε καὶ πρὸς θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ὁμογνωμονοῦν, οἰκείας εἰσηγήσει καὶ θεωρίας ὡς ἀληθείας συνήγορος ἐνέκρινέ τε τοῖς αὐτοῦ συνετάγμασι καὶ ἐγνωμοδότησεν· ὅσον δὲ εἰς μύθους καὶ πλάνας καὶ ἀπωλείας φέρον διέγνω βυθούς, διαπτύσας ἐς κόρακας ἀπεβρίβηατο. Ἐπὶ ταῖς ἑλλαις οὖν αὐτοῦ σωτηριωδεστάταις θεοβήμονοις ἐπι καὶ τὴν προκειμένην γνωμικὴν προστίθησιν ὑπὸ ἀκροστιχίδα πραγματεῖαν, ἣν καὶ ἀγαθὸν ἄθυρμα τῶν νέοις παραδίδόναι λέγει, ἀγαθὸν μὲν διὰ τὸ ὑφέλιμον τῆς συμβουλίας καὶ σωτηριώδες, παίγνιον δὲ διὰ τὸ κεκοιμημένον τῆς ποιητικῆς, ἦτοι μετρικῆς λέξεως καὶ φράσεως, ἐφ' οἷς οἶδε τοὺς νεωτέρους οὐχ ἡμιστα ἡδομένους καὶ φιλοτιμουμένους. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐξόδιον χάριν ἀπεκάλεσεν, ὡς τελευταῖον καὶ οἷον ἐνδιθέτον ἀπόφθεγμα τοῖς οἰκειοῖς φίλοις καὶ μύσταῖς χαριζόμενος.

1 Γυμνὸς ὄλος βιώτοιο τέμοις ἄλα, κ. τ. ἔ.

Ἐλάσσαν μὲν ὁμολογουμένως τὸν τοῦ κόσμου βίον Γραφικῶς ἀπακαλεῖ διὰ τε τὸ ἄστατον τούτου καὶ πολύστροφον καὶ ἀκατάστατον, διὰ τε τὸ ἀλμυρὸν καὶ πικρὸν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ δι' αὐτὴν θανάτου. Παρ-αγγέλλει (75) τοῖσιν ὁ σοφὸς τῶν ἡμετέρων κυβερνήτης ψυχῶν, γυμνοῦς τὴν θάλασσαν ταύτην ἡμᾶς διαπερῆν, τοῦτ' ἐστὶν ἀκτῆμονας καὶ ἀπράγμονας, κούφους καὶ ἐλαφροῦς ἐκκοιμηθῶν εἰδόμενους διὰ νόδους

vitam meam conclusi; si autem desiderio dignus mihi finis contigerit, tibi gloria, et gratia, et laus, incorruptibili et super omne quod est et unius ejusdemque substantiæ Trinitati, in sæcula sæculorum. Amen.

τῇ ἀφθάρτῳ καὶ ὑπερουσίῳ καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι εἰς

*Commentarius de sententioso carmine, seu Gnomo-
logia Magni Gregorii Theologi cujus hæc acro-
stichis :*

*Sententiæ Gregorii, disticha venustas,
Utilis lusus juvenibus, munus postremum.*

Adhuc post alia commentaria nostra quæ de ante datis a Theologo veneratione et gratia conspicuo arcanis carminum ipsius explicavimus, et a nobis in Spiritus virtute commentandum sententiosum carmen. Est ergo sententia secundum veteres sermo summarius, dissuasor aut suasorius; hinc optimi philosophorum et rhetorum extraneorum et legislatorum reputati sapientia sua et virtutibus, similiter et multa dicunt ad familiares et sensa exprimunt; inde autem theologorum apud nos optimus iste et divina pandens Gregorius omnia sufficienter de extraneis sapientibus, et poetis, et rhetoribus, utilia collegit ad dirigendum in cunctis illorum artibus et scientiis, et omnem sermonis nervum atque omnem humani ingenii elationem profunde meditatus, sic sub pedibus Evangelicæ quæ a Deo est Sapientiæ asserens subjecit, et quodcunque quidem divinitus inspirata Scripturæ et Evangelii veritati consentaneum intellexit et theoretice practiceque conformiter sensum, idoneis suasionibus et theoriis, quasi veritatis advocatus, admisit suis in compositionibus et sententiis recepit; quodcunque vero ad fabulas et erroris destructionisque abyssos ducens cognovit, respuit et ad aves rejecit; aliis ergo ipsius omnino salutaribus divinis colloquiis addens, adhuc et expositum sententiosum offert sub acrostichidis forma opus, quod bonum oblectamentum juvenibus dari dicit: bonum quidem utpote consiliis utilibus salutaribusque refertum, oblectamentum vero puerile, quia poetice aut metricæ locutionis et phrasis sit compertum, sicut juvenes novit non parum gaudere et gloriosum habere. Illud ergo et opus coronanteum gratiam nuncupavit quasi finale et obvium apophthegma idoneis amatoribus et mysticis jucundum parans.

1 *Nudus totus vitæ sulca pelagus, etc.*

Mare quidem convenienter hujus mundi vitam una cum Scripturâ vocat ob ipsius instabile et versatile et tumultuosum, atque ob acerbum et amarum peccati et per illud mortis; præscribit ergo sapiens nostrarum gubernator animarum, nudos mare illud transmeare, id est, pauperes et curis vitæ expeditos, leves et agiles transnatantibus similes præ spiritu precibus avolante, præ anima et

(75) *Carm.* 62, p. 146 ed. Colon.; p. 989 ed. Leuvencl. (ed. nov. p. 585).

(74) *Cod.* πολυρημ. et v. 23 *θεορημ.* V. *carm.* 7. sup.

(75) *Cod.* iterum παραγγέλει ut supra p. 113, 4.

corpore temperantibus nec onere gravibus; ne sicut navis nimis mundi materiis et cupiditatum oneribus instar mercium aggravata peccatis properes ad mortem, naufragium et in fluctus depressionem. Hoc quidem primum sententiosum præceptum. Secundum: semper ante oculos mortem habeamus hortatur, et quasi præsentem meminerimus in omnibus. Sic enim ipsa, inquit, in memoria servata, in vi sua absorbetur, et tu non horrendæ nec tremendæ nec molestæ, sed victæ et mansuetæ occurreris et dulci. Tertium: semper, ait, navem Deo tuum præpara spiritum; et corpus et animam per fidem non fictam et digna fide opera; sic enim Deum in intimo pectore firmamentum, et robur, et refugium magnum habebis. Insuper nosce teipsum, o optime, nec memoriam deponas conditionis tuæ, quod a Deo et ad ipsius imaginem plasmatus sis, et cognosce, quisquis fias, quod homo factus sis et non Deus e terra sumptus; caro enim, a Deo vere spiraculum accepisti, spiritus enim es; hoc sciens et plasmatorem honorabis ob gratiam, et elationem fugies ob terram; sic humiliatus ipse, prout justum est, exaltans autem benefactorem, faciliter ad bonum archetypum pervenies, in praxi teipsum humilians, in meditatione vero Creatorem exaltans et contemplan.

9 Dies ad diem te transmittit, etc.

Unaquæque dies præteriens sequenti te ducit diei; quisquis ergo levis et inconstans spiritu et non compactus, ligni levis instar a maris fluctu volutatur et jactatur, alias ad alia cogitata mutans et opera; dum qui constanti et firma sententia sicut petra verbo veritatis firmatur et consistit, indissolubilem et permanentem in seipso diem habet, humana transire ut volunt ab infra sinit, ipse vero diem unam stabilem super dierum humanorum millia et æternitatem unam perennem atque tempus non elabens habens Deum, firmiter et absque vicissitudine in ipso obfirmatur; — quomodo enim consideret in his qui abeunt et jam non sunt? — Nec in venientibus fiduciam habet et appropinquantibus, sciens quod pariter cum ipso hæc ibunt, transibunt et nusquam erunt. Qui ergo consistit in istis et sperat, sciat se in fluvio profuente confidere quod semper movetur et transit nec unquam firmum manere potest; verum cum duo hæc sint inter quæ appetantur bonum et malum, justum et injustum, vitam dico et sermonem, aut praxim, et theoriam, par mihi malum, inquit, vita et loquela criminosa. Etenim vita impura et scelerata et manens correctionis incapax, in hæreses mortales et sermones contaminatos et blasphemias præcipitat peccantem. Et sermo a fide deducens, hæresis fautor ad scelestissimam rapit vitam. In quocumque horum perseveret aliquis complacens sibi consequenter et in alterum cadet. *Contumelia cum qui impurus est, et seq.*

Sicut pura corpora et sancta ad sancta et pura accedere oportet et sacris fungi officiis, sic oportet

πετρούμενου προτευχαῖς, διὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἔγκρατους καὶ ἀδαρούς, ἵνα μὴ ὡς ναὺς ἀγαν εἰς ὕλας τοῦ κόσμου καὶ τὰ βάρη τῶν ἀγωγίμων παθῶν πεφορισμένη, ἐτοιμῶς ταῖς ἀμαρτίαις εἰς θάνατον καταδύοιτο καὶ καταποντίζοιτο. Τοῦτο μὲν πρῶτον παράγγελμα γνωμικόν· δεύτερον, αἰετὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν τὸν θάνατον παρεγγυῆ, καὶ ὡς αὐτοῦ παρεγγυῆτος μιμηθῆσθαι διὰ παντός. Οὕτω γὰρ, φησὶν, αὐτός τε μνημονεύμενος ἐξασθενεῖ καὶ σὺ σὺ φρικτῶ τούτῳ οὐδὲ φοβηρῶ καὶ χυλῶ, ἀλλ' ἤσταναι καὶ ἡμέρῳ ἀντιβολήσεις καὶ ἡδέε· τρίτον, αἰετὸν, φησὶ, ναὺν τῷ θεῷ τὸν σὸν κατασκευάζε νοῦν, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν δι' εὐκρινούς πίστεως καὶ ἀξίῃν τῆς πίστεως ἔργων δηλαδὴ· οὕτω γὰρ ἂν αὐτὸν ἐῖπον τῆς σῆς ἔχεις καρδίας, στήριγμα, κραταίωμα καὶ θάρσος μέγα. Πρὸς τοῦτους γινώθι σεαυτὸν, ὡ βέλτιστε, καὶ μὴ ἀγνοεῖ, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐκείνου εἰκόνα διεπλάσθη· καὶ ἐπιγίνωσκε, ὅτι ἐτύχθης, ὅτι ἀνθρώπος γέγονας, καὶ οὐ θεός, γῆθεν μὲν ληφθεὶς· σάρξ γάρ· θεόθεν δὲ ἐμπνευσθεὶς πνεῦμα γάρ. Τοῦτο οὖν εἰδὼς, καὶ τὸν Πλάστην τιμήσεις διὰ τὴν χάριν, καὶ τὴν ἔπαρσιν φεύξῃ διὰ τὸν χόρον· οὕτω δὲ ταπεινούμενος μὲν αὐτὸς, ὡς ἀξιότιος ἐστίν, ὑψῶν δὲ τὸν εὐεργέτην, βῆσθ' ἂν τοῦ ἀρχετύπου κατευστοχῆσαι καλοῦ, πράξει μὲν ἑαυτὸν ταπεινῶν, θεωρεῖ δὲ τὸν Ποιητὴν ὑψῶν καὶ θεωρῶν.

9 Ἡμερ ἐπ' ἡμερ ἀγει σε, etc.

Ἐκάστη ἡμέρα διουῶσα, τῇ ἐπιούσῃ προσάγει σε ἡμέρα. Ὅστις οὖν ἐλαφρὸς καὶ ἀδέβαιος πέλει τὸν νοῦν καὶ ἀπαγῆς, οἷα τι ξύλον κούφον ἐπὶ θαλαττίῳ κύματος κυλινθεταὶ καὶ μεταφέρεται. Ἄλλοτ' ἐπ' αἰετονοήματα μεθιστάμενος καὶ πράγματα· ὅς μὲντοι εὐπαγεῖ καὶ βεβαία γνώμη ὡς πέτρα τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ὄρωται καὶ πέπτῃεν, ἄλυτον ἔχει καὶ ἐστῶσιν ἐν ἑαυτῷ ἡμέραν, τὰ ἀνθρώπινα μὲν βεῖν, ὡς ἰθὺλοι, κάτω παριεῖς, αὐτὸς δὲ καὶ ἡμέραν μίαν ἀσάλευτον ὑπὲρ χιλιάδας τῶν ἀνθρωπίνων ἡμερῶν, καὶ αἰῶνα ἕνα ἀκατάλυτον καὶ χρόνον ἀρεστον ἔχων τὸν θεόν, παγίως ἡδρασταὶ καὶ ἀμεταθέτως ἐν αὐτῷ· (πῶς γὰρ τοῖς ἀπειθοῦσι, καὶ μηκέτι οὔσιν;) οὕτω δὲ τοῖς ἐπερχομένοις ἐπιστηρίζεται καὶ ἐπιούσιν, εἰδὼς ὡς καὶ ταῦτα ἅμα τε ἐλεύσεται καὶ ἀπαλεύσεται, καὶ οὐκέτι ἔσται. Τοῖνον ὁ τοῖς τοιοῦτοις τεποιθεὶς καὶ ἐπιπικρῶς, ἴστω βέυματι ποταμῷ πεπιστευκῶς, αἰετὸν μὲν κινουμένῳ καὶ παρερχομένῳ, οὐδέποτε στηριχθῆναι δυναμένῳ. Δυοὶν δὲ τούτων ὄντων, ὅς ὁ τε ἀγαθὸς καὶ κακός, ὁ τε δίκαιος καὶ ὁ ἀδίκος χαρακτηρίζεται, βίου φημι δὴ καὶ λόγου, ἦτοι πράξεως καὶ θεωρίας. Ἴσον ἐμοί, φησὶ, κακὸν βίος καὶ λόγος ἀλιτρός. Ὁ τε γὰρ βίος, ἀκάθαρτος ὢν, καὶ μαρδός, καὶ μένων ἀδιόρθωτος, εἰς ἀπωλείας αἰρέσεις καὶ λόγους ἐναγέας καὶ βλασφημίας ὑπολισθεῖ τὸν ἀμαρτάνοντα· ὁ τε λόγος, τῆς πίστεως ἐξοστραχισμένος, καὶ αἰρεσιώτης ὢν, εἰς μυσωρώτατον βίον κατασπᾷ. Ὅποτερῳ οὖν τούτων τις ἐπιμένει συνηδόμενος, ἀκολούθως καὶ τῷ ἑτέρῳ περιπέσει. *Υἱὸς ἀναγκῶν ὄντα, κ. τ. ε.*

Ὅσπερ τὰ καθαρὰ σώματα καὶ ἅγια τοῖς καθαρῶν καὶ ἀγίοις προσείναι χρή καὶ λειτουργεῖν, οὕτως ἁπλό-

λουθον και βέβηλα ὑπηρετεῖσθαι. Ὑβρις οὖν, φησι, και ἀτιμία Θεοῦ τὸν ἀνάγνυι χρώμενον βίω και ἐβδελυγμένον τοῖς θεοῖς προσηγγικένας και ἱερουργεῖν· τούτου δὲ δεινότερον ἅπαντα νεκρῶν εὐλαθεῖσθαι λειψάνα, τοῦτ' ἐστιν ἀγνὸν ὄντα, βεβήλους και αἰρετικοῖς πρόφασιν εὐλαβείας σεβασζόμενον ὑποκατακλίνεσθαι, και νεκροῖς οὖσιν ἐπικοινωνεῖν, τοῦ πρετέρου δεινότερον και ἀτοπώτερον.

17 Ἰστασο μήποθ' ὁδοιο καλῶν, κ. τ. ἐξ.

Ἐπ' ἄλλας μέτεισι γνώμας ὁ ἱεροτελεστικώτατος ἀνήρ, μήποτε στήναι τῶν καλῶν ἔργων ἔδοῦ παρεργυῶν, ἀλλ' ἀεικίνητον εἶναι πρὸς τὰ εὐάρεστα θεῶ· κακὸν δὲ εἶναι τὸ ἔρπειν εἰς βυθόν, τοῦτ' ἐστι τὸ συνελκύεσθαι τοῖς ἀμαρτωλοῖς, και τοῖς τὴν ἀδικίαν ἐργαζομένοις συναπόλλυσθαι. Ἴνα δὲ μὴ λέγης, πῶς τὸ μὴ στήναι τῆς ὁδοῦ παραινῶν, οὐ τὸ ἀνδρῶτον αὐθις και ἀστατον νομοθετεῖ, ἐπήγαγεν εὐθύς·

Σοὶ στάσις, ὅστις ἔδης, κ. τ. ἐξ.

Τοῦτο στάσις ἐπαινετὴ, τοῦτο ἴδρουσι ἐν τῷ ἀγαθῷ και μονῇ, τὸ ἐκτὸς τῆς κακίας γενόμενον ἠδράσθαι τῷ καλῷ, και ἰδρασθέντα μηδέποτε στήναι, εἴτουν ἐκκατῆσαι, ποιεῖν τὸ ἀγαθόν. *Τυφλὸς ὄρων*. Δοκεῖ (76) ὄρᾶν τῷ ὀφθαλμοῖς ἔχειν οἴεσθαι, ἀληθῶς δὲ τυφλὸς ἐστιν, ὃς τῆς ἰδίας κακίας και ἀμαρτίας τὸν δλεθρον οὐχ οἶδ' ἐστὶ κατανοεῖν· πῶς δ' ἂν τις και καταθεωρήσῃαι τουτοῖ τῆς ψυχῆς τὸν θάνατον, ἐὰν μὴ πρότερον εἰδῇ μαστεύειν και ἐξιχνιάζειν τοῦ νοσητοῦ θηρὸς ἢ διαδόλου τὰ νοήματα, και νοεροῖς ἔμμασιν, ἤγουν κρυπταῖς θεωρίαις, προκαταλαμβάνειν αὐτοῦ τὰς ἐνέδρας και τὰς φυλακὰς, κατὰ τὸ λόγιον, και οὕτω διακρούεσθαι αὐτοῦ τὰς ἐπιβουλὰς; Σὺ τοίνυν ὁ ἱατροῦ ἐπὶ τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς ἐπιθεόμενος, ἐὰν κατακρύπτων κατακρύψῃς αὐτὰ, ἐπασχυνόμενος ἐξομολογεῖσθαι τῷ θεῷ, οὐποτ' ἂν τὴν τῆς ἀμαρτίας δυσωδίαν τῆς ἰδίας καρδίας ἀποσυμψύξαι.

Σὸς λόγος, ἔργον ἐμαῖο, κ. τ. ἐξ.

Τοῦτο πρὸς τὸν θεῖον λόγον τὸν τὰς σωτηρίας ἡμῶν ἐντελλόμενον ἀποῦειν χρή. Ἐν μὲν οὖν, ὦ Κύριε, τὰ σωτηριώδη παραινεῖν και νομοθετεῖν, ἐμὸν δὲ δι' ἔργου παριστῆν ταῦτα. Ὅς οὖν, φησι, καλῶν ἔργων ἀπορεῖ, εὐεπίην ἐχέτω, ῥῆμα ἀπολογίας ἀγαθόν, τῆς πεινοφοροσύνης, μετανοίας, ὑποκτώσεως, ῥῆμα ἐλέου Θεοῦ προκαλητικόν, συμμαχοῦν εἰς συνηγορίαν ἡμῶν και ἀμφίθετον, ὃ ἐστὶ πρὸς ἀμφοτέρω συνεργουῶν, πρὸς τε τὴν τῆς ἀγανακτικῆς, τῆς ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ κινουμένης ἀποστροφῆν και πρὸς τὴν τῶν οἰκτιρμῶν τῶν ὑπεραγῶων ἐπιστροφῆν.

23 Ὑβριστῆς κόρος ἐστίν, κ. τ. ἐξ.

Ὁ κόρος μὲν τῶν τε βρωμάτων και χρημάτων και πάντων, ὅσα σώματος, ὕβριστῆς ἐστὶ και ἀγέρωχος και ἀλαζύν. Τοιοῦτος πᾶς ὁ πλουτεῖν ἀπλήστως ἐφίμενος· ἐγὼ δὲ σε, ὦ ἀριστε μυστῶν (ὁ ἱερὸς ὑποτίθεται μυσταγωγός), ἔργον ἔχειν ἀμμπτὸν βούλομαι και ἄπαστον τὴν τῆς ἀστρεφοῦς ἐπιμέλειαν ψυχῆς, τῆς δὲ τῷ λόγῳ Κυρίου τρεφομένης, πρὸς πῆξιν αὐτῆς και οἰκοδομὴν νοερὰν και τελε-

fanulum et profana ministrare. Contumelia ergo, inquit, et dedecus Dei eum qui impuram solet degere vitam et qui detestandus est, divinis admoveri et sacra conficere; sed magis horrendum est eundem cunctis mortuorum pie admoveri reliquis: id est, hominem innoxium cum profanis et hæreticis pietatis causa venerantem prosternere se et cum illis qui mortui sunt communicare horrendius et insanius est quam quod supra vituperatur.

17 *Nunquam subsistas in via virtutis, etc.*

Ad alias transit sententias, sanctissime perfectus vir, ne progredi cessetur in via honorum operum commendans, sed ut actuosus semper quisque sit ad ea quæ Deo placent; malum autem dicens repere ad infima, id est, repere cum peccatoribus et cum operantibus iniquitatem simul commori Sed ne objicias: quomodo qui ne progredi cessetur in via hortatur, non iterum de caduco et instabili pronuntiat, statim addit:

Constantia tua, quisquis incedis, et seq.

Hæc constantia laudabilis, hæc confirmatio in bono et mansio, si alienus a malitia factus firmetur et firmatus nequaquam cesset aut remittat e bono faciendo. (Cæcus videns.) Videre credit ex eo quod oculos habere reputet, is autem vere cæcus est qui propriæ malitiæ propriæque peccati ruinam non valet intelligere; et quomodo hanc animæ mortem consideraret, nisi prius noverit penetrare et investigare spiritualis bestię, seu diaboli cogitationes, et spiritualibus oculis, nempe secretis meditationibus ipsius insidias et vigilias prævenire juxta Scripturam, et ita ipsius tentationes vitare? Tu ergo medico in animæ morbis egens, si hos celans celaveris constiteri Deo erubescens, nequaquam peccati fetorem a corde tuo dissipabis.

ἀμαρτίας δυσωδίαν τῆς ἰδίας καρδίας ἀποσυμψύξαι.

Tuum verbum, opus a me, etc.

Id de divino verbo vias salutis nobis jubente audire oportet: Tuum ergo, o Domine, salutaria exhortari et præscribere, meum vero opere ista peragere: qui, inquit, bonis operibus eget, dulcisonum habeat, verbum apologiæ bonum, humilitatis, penitentię, compunctionis, verbum provocans diviniæ misericordiæ, nobiscum pugnans in defensionem, hinc et inde auxilians, id est, utrinque opportunum, et per indignationis de peccato concitata conversionem et per commiserationum omnino optimarum reversionem.

25 *Procaz est satietas, etc.*

Aviditas escrum et honorum et omnium quæ appetit corpus, contumelia est, arrogantia et vanitas: hac laborat quisquis ditescere insatiabiliter ardet. Ego vero, o optime, docet sanctus mysteriis initians, te irreprehensibile et perennæ opus agere volo, animæ semper alendæ curam, quippe quæ semper verbo divino alitur ad formationem et spirituales ædificationem et perfectionem, volo et te divitiis

unicam divinitatem comparare, sicut per speculum sincerum a spiritu conspicientem et in ipsum intuentem, cuncta autem et hunc corruptibilem mundum et quæ in eo multis æstimantur magna, araneorum telis fragilibus et vitialis similia despicere; namque cuncta omnino vitæ hominum bona extranea et aliena videntur, sola virtus humana est, solaque præsentis subsidium vitæ et utilitas animæ: hoc et ipsum incorruptum et immortale Dei verbum omnibus populis clamat, illasque convocat: agite, omnes, venite, ad Trinitatis super cælos exaltatæ cognitionem expergiscimini, et universum mundum et quæ in eo sunt tanquam aliena transeuntes, per verbum et contemplationem vestrum requirite bonum.

33 Ponite in hoc animum, quotquot vitæ sanctum
[conjugium alligavit,
34 Ut torcularibus cælestibus ampliosem fructum
[inferatis.

Hoc vobis verbum in spiritum reponere volo atque hanc vestris in cordibus auditam facere voluntatem. Quotquot quidem vitæ colligaverunt castæ et legitime nuptiæ, a vinculis cum facile non sit solvi, pro cælestibus receptaculis et ecclesiis Dei tanto plus fructum referre Deo debetis, quando plura vobis veniunt mundi bona: namque de prole quæ oritur ex vobis, et de possessionibus in terra et de fructuum omnium varietate optima offerre et reddere ei qui omnia dedit omnino oportet; quotquot autem in cælibatu et virginitate vivere eligentes animæ, magnum Dei verbum, quasi castæ sponsæ et spirituales et mundæ, amplecti pretiosum habeatis, cuncta Deo adducere, omnes fructus Christo reddere necesse est, nihil vobis ipsis reservantes, et periculum in aliquid seponendo Ananias et Sapphira ostendunt. *Splendor refulgens solitarius.* Omnis anima quæ solitariam vitam et virginalem et absque jugo vocit Domino et sic vivere eligit, splendor quidam et lux ardens videntibus apparere debet, sed dividentes vitam suam a mundo et hominibus mundanis et carnalibus quasi longe stantes et ab ipsorum commerciis ut plerique et meretricibus amoribus retrocedentes; sicut autem, inquit, fallax pulchritudo corporis et contumeliosa coloribus depicta qua vultum illinientes meretrices, suos decipiunt amatores, sic dedecus est Deoque odibile non cordibus ad Deum tendentibus, sed coloribus fucatis, et nigris vestibus et vultibus macilentis tantum solitariam virtutem et fidem affectare: hæc enim facile simulatam ornata et polita intus latentem turpitudinem arguant. Mihi, inquit spiritualis sponsi paranympus, ab intus pulchritudo cordis et secundum naturam spiritus venustas placet sicut et Deo virtus.

θάναουσαν ἐνθον ἀσχημοσύνην ἀπέλεγξαι· ἐμοὶ δὲ, φησὶν ὁ τοῦ νοητοῦ νυμφίου νυμφεστολὸς ἐδὲ κατὰ βάθος κάλλος τῆς καρδίας καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοδὸς ὠραύτης προσφιλῆς, ὡς καὶ Θεῷ ἀρετῆ.

σουργίαν, καὶ πλουτεῖν μὲν μόνην τὴν θεότητα ὡς ἐν ἐσόπτρῳ ταύτῃ ἐλικρινεῖ τῷ ἰδίῳ νῷ φανταζόμενον ἢ καταθεώμενον, πάντα δὲ τὸν φθαρτὸν τούτου κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μεγάλα τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα, ἴσα καὶ ἀραχναίους νήμασι τοῖς εὐδαιούτοις καὶ αἰθροτάτοις παρορᾶν. Καὶ γὰρ πάντα μὲν ἔφην ἐν τούτῳ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων ἀγαθὰ ἀλλότρια τὰ αὐτῶν καὶ ἐξωθεν ὀράται, μόνη δὲ ἡ ἀρετὴ ἀνθρωπίνη ἐστὶ, καὶ αὕτη μόνη τῆς ἐνταῦθα βιώσεως ἐνησί; ἐστὶ καὶ ὠφέλεια τῇ ψυχῇ. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτῶς ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος τοῦ Θεοῦ λόγος πᾶσι λαοῖς ἐμβοᾶ καὶ συγκαλεῖται· Δεῦρ' ἴτε, πάντες, ἔλθετε, πρὸς τὴν τῆς ὑπερουρανοῦ Τριάδος ἐπίγνωσιν ἐπιγεσθε, καὶ πάντα τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἀλλότρια ὄντα ὑπερβαίνοντες, διὰ λόγου καὶ θεωρίας ἡμῶν ὑμέτερον ἐκζητήσατε καλόν.

33 θέσθε νόον, βίῳ μὲν ὄσους γάμος ἀπὸ
[ἐδότη,
34 Ἀητοῖς οὐρανίαις πλεῖον καρπὸν ἀγειν.

Τοῦτον ὑμῖν τὸν λόγον ἐνθέσθαι βούλομαι τῷ νῷ καὶ ταύτῃ ταῖς ὑμετέραις καρδίαις ἐνωτισθῆναι τὴν βουλὴν. Ὅσους μὲν ἀγνὸς γάμος καὶ ἔννομος τῷ βίῳ συνέδησεν, ἐπεὶ μὴ βῆον ἀπολύεσθαι τῶν δεσμῶν, ταῖς οὐρανίαις ληνοῖς καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις κατὰ τοσοῦτον πλεῖον καρποφορεῖν ὀφείλετε Κυρίῳ, καθ' ὅσον καὶ πλεόντων ὑμῖν μέτεσι τῶν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀγαθῶν. Ἐκ τε γὰρ τῶν φροσμένων τέκων ἐξ ὑμῶν, ἐκ τε τῶν ἀπὸ τῆς γῆς περιουσιασμῶν καὶ τῆς τῶν καρπῶν ἀπάντων ποικιλίας τὰ κάλλιστον προσφέρειν καὶ καρποδοτεῖν τῷ δεδωκότι τὰ πάντα πάντως χρεῶν· ὅσαι δὲ ἀγαμίξ καὶ παρθενίξ ἢ αἰρετιστάμεναι ψυχὰι, τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ὡς ἀγναὶ νύμφαι καὶ νοεραὶ καὶ καθαραὶ, τοῦτον ἐπικαλιζέσθαι προελεσθε, πάντα Θεῷ προσάγειν, πάντα Χριστῷ προσῆκει καρποφορεῖν, μηδὲν ὑπολειπόμεναι· ἐαυταῖς· καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ νοσησασθαι τε κίνησιν ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ (77) Σάφειρα παραδεικνύτω.

Ἀγλή καμψανόσω μορδοροκος.

Πᾶσα ψυχὴ μονόροπον βίον καὶ παρθευκὴν καὶ ἄζυγα αὐξάμενη τῷ Κυρίῳ καὶ οὕτω βιῶν προελεμένη, ἀγλή τις καὶ φωτισμὸς παμφανῆς τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀφείλει καταδεικνύσθαι· ἀλλ' ἀποδιαστελλοῦσιν τὴν ἐαυτῶν ζωὴν τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοσμητικῶν ἐπιθρώπων καὶ σαρκικῶν, ὡς πόρρω καθιστάμεναι, καὶ τὰς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀπειρίας φιλοδότητας ἐκκλινούσαι· ὡς περὶ δὲ, φησὶ, ψευδὲς κάλλος σώματος καὶ ἐφύδριστον τὸ ἐν χρώμασι διανθισμένον, ὃ ἐταιρίστρια τοῖς αὐτῶν προσώποις ἐπαλειφούσαι, τοὺς αὐτῶν ἐραστὰς διακλανῶσιν· οὕτως ἐννομον καὶ θεοστυγῆς μὴ ἐν καρδίαις θεοφορομένης, ἀλλ' ἐν χρώμασιν ἀσκουμένων, καὶ μελανεφορίας, καὶ σχήμασι φιλοῖς μόνοις τὴν μοναδικὴν ἀρετὴν καὶ πίστιν ἐπιδεικνύσθαι. Ταῦτα γὰρ ἂν βῆδῶς τῶν ὑποκρινόμενων ἐκπλυθέντα καὶ ἀποξυσθέντα, τὴν λανθάνουσαν ἐνθον ἀσχημοσύνην ἀπέλεγξαι· ἐμοὶ δὲ, φησὶν ὁ τοῦ νοητοῦ νυμφίου νυμφεστολὸς ἐδὲ κατὰ βάθος κάλλος τῆς καρδίας καὶ ἡ φυσικὴ τοῦ νοδὸς ὠραύτης προσφιλῆς, ὡς καὶ Θεῷ ἀρετῆ.

41 Μήτε δικαιοσύνην τιν' ἀκαμπέα μήτε φρόνησιν
42 Ἀγκυλόεσσαρ ἔχειν.

Πάντα μέτρον, πάντα σταθμῶν τὰ τε ἤθη καὶ πάθη
βυθίζειν τῆς ψυχῆς, καὶ γε τὰς ἐν αὐτοῖς κατορ-
θουμένας τῶν ἀρετῶν διευθετεῖν χρῆ καὶ τάττειν καὶ
κοσμεῖν. Εἰ γὰρ καὶ καλὸν ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρό-
νησις (καλαὶ γὰρ καὶ τῶν ἀρετῶν αἱ κάλλισται
ὀνομαζοῦνται), ἀλλ' εἰ τις ὑπερβαλλόντως καὶ πλέον ἢ
δεῖ τὸ δίκαιον μετρίοι, εἰς ἀκαμπῆ καὶ ἀνελεήμονα
γνώμην διαπίπτων καὶ διαμαρτάνων τῆς ἐπεικειας,
ὡς οὐ δικαίως τὸ δίκαιον διώκων, οὐκ ἐπαινετὸς
ἔσται· πάλιν· Ἡ φρόνησις τὸ λυσιτελεῖς ἀεὶ καὶ συν-
οἶσον ἐπινοοῦμένη, εἰ μὴ μετὰ ἀπλότητος καὶ ὀρθοῦ
λόγου, ἀλλὰ σχολιότητος καὶ πρὸς ἄλλων ζημίαν ἴδιον
κέρδος ἐξευρίσκουσα, οὐκ οὐκ ἀρετὴ τοῦτ' ἂν εἴη·
οὐδ' ἐπαίνοιο μάλλον ἢ φόγου, καὶ διαβολῆς ἄξιον·
ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος αὐτῷ, φησὶ, νομάσθω, καὶ συμ-
μέτρως ἔχεται, καὶ μεριέσθω καλῶς· οὕτω γὰρ ἂν
ἀνδρία γένοιτο, καὶ ἀξία ἐπαίνοιο ἀρετὴ· εἰ δὲ γε πέρα
τοῦ θέοντος ἄττον ὑπερπέσοι, οὐκέτι ἀνδρία καὶ κρά-
τος, ἀλλὰ ὀρέσος ἔσται καὶ μωμητόν. Οὕτω καὶ ἡ σω-
φροσύνη οὐκ ἐν τῷ ἐμβριθῶς ἄγαν καὶ στιβαρῶς ἀεὶ
καὶ πρὸς πάντας τῷ ἐπιθυμητικῷ κεχρησθαι, ἀλλ'
ἔστιν ὅτε καὶ πρὸς τι τῶν ἐπιθυμητῶν γαληνῶς καὶ
ῥηκίως διακείσθαι σωφροσύνης ἔστιν. Καὶ ταῦτα μὲν
πρὸς τι καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα μετρίεσθω καιρῶν·
τὸν οὖν δὲ τοῦ Θεοῦ λογίσις ὑπανοίγειν καὶ ταῖς
θεαῖσι μελέταις ἀεὶ προσασχολεῖν κάλλιστόν τε καὶ
τελειότατον ταῖς θεοπνεύστοις ἱερολογίαις ἀπάσαις
μαρτυρεῖται· οὕτω γὰρ ἂν τις τῶν οὐρανίων νομί-
μων τοῦ πνεύματος· ἐπιστήμων καθεισότηκοι. Σπεύ-
δειν μὲν οὖν ἄριστον εἶναι, κάλλιστόν τε καὶ παγκλεῖς·
ἀρέσκειν δὲ μὴ πᾶσιν· οὐ γὰρ καὶ τοῖς κακοῖς δυνα-
τόν, ἀλλ' οἷς ἄξιον ἀρέσκειν, τοῖς ἀγαθοῖς δηλαδὴ·
κακοὺς γὰρ τέρπειν, δόξα ἐστὶ δυσκλεῖης καὶ θεομισῆς.
49 Δισυρὸν ἄριστον ἔδοντα, συνήγορον ἔμμεν'
[ἀλιτρώων].

Δισυρὸν ἄμα καὶ ἄδικον καὶ πονηρὸν, ἀγαθὸν ὄντα
ἄνδρα καὶ δίκαιον (78), συνήγορον ὀρεῖσθαι τῶν πο-
νηρῶν καὶ κακῶν. Καὶ γὰρ ὁμοιον, φησὶ, καὶ ἴσον
ὑπάρχει τὸ φιλοῦσθαι τοῖς κακοῖς καὶ σφισι συνηγο-
ρεῖν τῷ τῆς αὐτῶν κακίας ἐντός εἶναι καὶ ἐν ταῖς
ἐδοῖς αὐτῶν πορεύεσθαι. Πάλιν· Πυρὶ μὲν καὶ χωνευ-
τηρῶ τὸν χρυσὸν δαμάζεσθαι μεμαθήκαμεν καὶ δο-
κιμάζεσθαι· ἄνδρα δὲ ἀγαθὸν τοῖς ἄλγεσιν ἴσμεν καὶ
πῆνοις ταπεινοῦσθαι. Μὴ οὖν τὰς ἀλγηδόνας, ὡς οὗτος,
πολλὰκις δεδιώς, ὑπενεχθῆς τῇ ἀσεβείᾳ καὶ συνηγο-
ρῶν ὀφθῆς τοῖς κακοῖς. Οἶδα γὰρ, φησὶ, τὸ δι' εὐσεβεί-
αν ἄλγος κουφότερον ὂν τῆς εὐπαθείας τῶν ἀσε-
βῶν καὶ τὸ μετὰ Χριστοῦ πάσχειν, τοῦ μετὰ τῶν
Χριστομάχων τρυφᾶν αἰρετώτερον καὶ ἡδύτερον ὅτι
μάλιστα τῷ εὐσεβεῖ. Πάλιν· Ῥῥῆδιον ἂν εἴη καὶ τὸν
μέγαν ἀρνήσασθαι Θεὸν παντὶ τῷ ἐτοίμως ἔχοντι τὸν
οἰκτεῖον πατέρα ἀπαρνεῖσθαι· χρῆ δὲ, μὴ ὡς ψύσεως
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐσεβείας γενετήρα τούτου εἰδέ-
ναι τε καὶ τιμᾶν, εἰ μὴ τι γε προθύλως θεομαχεῖν
καταναγκάζοι· οὕτω γὰρ οὐκ ὡς εὐσεβείας γενετήν,
ἀλλ' ὡς ἀσεβείας συνήγορον εὐσεβεῖν βουλόμενος ἀπο-
τραφῆση.

(78) Cod. δίκων.

41 Nec justitiam inflexibilem, neque prudentiam
42 Callidam habeat.

Cuncta mensura, cuncta statera tum mores tum
affectus ponderare animæ et ordinata virtutum
bene disponere oportet et exornare; etsi enim
pulchrum sit justitia et prudentia, pulchræ enim et
virtutum pulcherrimæ celebrantur; sed si quis
sufficenter et amplius quam oportet justum affectet
in inflexibilem et immisericordem morem labitur
et peccat contra æquitatem, et ita injuste justitiam
persequens non erit laudabilis. Iterum: prudentia
utile semper et congruum affectans, si non in sim-
plicitate et recta ratione, sed in perversitate et per
alienum detrimentum lucrum proprium quærit,
num virtus erit illud? non laude magis quam vi-
tuperatione et accusatione digna; sed et fortitudo
ipsa reguletur et temperetur et bene distribuatur,
sic enim virilis animus fiet et laude digna virtus;
sin autem ultra id quod oportet propius incidat,
jam non virilis animus et fortitudo, sed temerarium
erit et vituperandum: sic et temperantia non in
graviter et lente, semper et ad omnia, cupiditati-
bus utendo, sed constat cum ad desideratum ali-
quid placide et tranquille paramur, hoc temperantia
est; et hæc relative et pro tempore apto mode-
rentur. Mentem autem Dei vocibus aperire et divi-
nis meditationibus semper exercere pulcherrimum
et perfectissimum esse, a Deo inspirata sancta elo-
quia testantur omnia: sic enim aliquis cœlestium
spiritus morum doctus appareret; studio inferri
ut simus optimi, pulcherrimum et valde gloriosum,
sed non bonum est placere omnibus, nam malis
placere non possibile est, bene vero iis qui digni
sunt, scilicet bonis; nam malos delectare gloria
est non bona et Deo odiosa.

49 Turpe est eum qui optimus est patronum esse
[nefariorum].

Turpe simul et injustum et molestum, si vir bo-
nus et justus advocatus videatur malorum; nam
congruum, inquit, et simile est amicitias cum ma-
lis jungere et ipsorum causas defendere illum qui
ab intus malitia similis ipsis est et per easdem vias
incedit. Iterum: Igne et conflatorio aurum elabo-
rari didicimus et probari, hominem autem bonum
tribulationibus et afflictionibus humiliari. Ne ergo,
o tu, tribulationes sæpius timens ad impietatem,
inclineris et defensor malorum videaris; novi enim,
inquit, tribulationem ob pietatem, leviolem esse
quam impiorum felicitatem et pati cum Chri-
sto magis quam cum inimicis Christi epulari eligen-
dum esse et quam maxime dulce pio homini. Ite-
rum: Facile esset et magnum negare Deum cuius
parato ad negandum proprium patrem. Oportet
autem non solum ut naturæ sed et ut pietatis geni-
torem illum agnoscere et honorare, nisi forte co-
gat in aliquo manifeste adversus Deum pugnare:
sic enim non ut pietatis genitorem, sed ut impie-
tatis patronum pie volens vivere vitares.

Vermes edunt omnia et seq.

Cuncta vermium pabulum, cuncta linearum esca ; tua vero ne in tumulo relinquant, non solum renuens magnificas exsequias, sed etiam arecendans dans carnes tuas per temperantiam et nuda inducens ossa in sepulcrum, ita ut in ipso sepulcro de nihilo lætentur vermes propter te ; honor tibi ad exitum nomen sit bonum ; illud enim tuum remanet, quod melius, juxta Scripturam, quam decem millia thesaurorum auri.

57 Hospitibus nostratibus parce.

Nostrates hospites vocat eos qui nobis sunt amici, populares et vicini, quibus æmulantibus et invidia, ut vicinorum mos est, semper laborantibus et insidiantibus, parcas et benigna pietate abstineas ipsorum fortiter reprehendere malitias, ne majori odio incensi magis discedant et elongentur a te ; maxime autem decedentes cohibearis arguere mortuos, qui omnia hic reliquerunt. Agedum, o homo, pro Deo, omnis sermonum meorum auditor, eia, universum hunc mundum inordinatum et malum, et omnia quæ in eo videntur, jucundissima aut pessima, amabilia aut detestanda et ærumnosa hic relinquant, et spiritus velum et rectitudinem intelligentiæ tuæ ad cœlestem viam pande. De cæteris, o vir cui Deus dat escam, quem divinis alit meditationibus, opera et studia semper optima suaviter et placide secundum Deum a te perficiantur et peragantur pro viribus tuis. Supereminens et omnia excedens Trinitas sancta ante oculos tuos præsens quam plurimis tuis cogitationibus digna tibi appareat, qui complacentiam sumas in terra viventium, et qui in lumine Patris luminum, splendorem ejusdem naturæ et gloriæ intuens, irisagium cum supernis in cœlo intelligentiis, tonante simul theologo et ipse exsultans concinas in sæcula sæculorum. Amen. Super arcanis magni Gregorii Theologi carminibus opus tredecimum.

Ejusdem Niceta, qui et David, sermi Jesu Christi, philosophi, interpretatio Tetrastichorum S. Gregorii Theologi quæ sic inscripsit :

Gregorii opus sum, tetrastichamque methodum sermo In sententiis spiritualibus, monumentum sapientiæ.

Longiora volebam sermonum opera protendens, de singulis carminum Theologi expositionibus condignum commentarium ordinare, simul mihi pergratum faciens gloriose incumbenti divinis hujus insignis ingenii meditationibus et sermonibus, simul et deinceps venientibus utilitatem contra vanas de istis quæstiones præstans, sed alius regalis et paterni præcepti recordatus sum : Fili mi, cave ne facias plures libros, quo enuntiato causam exponit, nempe quod non sit conclusio nec perfectio operum de infinita sapientia Dei, et afflictionem dicit spiritus et carnis, frequentem meditationem,

(79) In edit Colon. p. 156 ita inscripta sunt tetrasticha : Του αὐτοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου γνωμολογία τετράστιχος δι' ἰάμβων ; omissa est autem ipsius Gregorii inscriptio, servata in aliis tetrastichorum editionibus, ut in illa, quam ador-

Ἐἴτες ἐδουσαν ἅπαντα, κ. τ. ε.

Πάντα σητῶν δαπάνη, πάντα σκολήκων καθέστηκε βορά · οὐ δὲ τὰ σὰ μὴδ' αὐτοῖς τοῖς τάφοις καταλίποις, εὖ μόνον ἐνταφιασμὸν ἀπρηνημένους πολυτελεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἐκτίθεις τὰς σάρκας ἐγκρατεῖα καὶ γυμνὰ παραδούς ὁσαῦτ' ἐπὶ ταφῇ, ὡς ἂν μὴδ' ἐν αὐτῷ τῷ τάφῳ χαρεῖν οἱ σῆτες ἐπὶ σοί · τιμὴ δὲ σοι ἐξ-ὀδῖος ὄνομα ἔστω ἀγαθόν · αὐτὸ γάρ σοι παραμένει, ὅτι καὶ κρεῖσσον, κατὰ τὸ λόγιον, ἢ χλιῖοι θησαυροὶ χριστοῦ.

57 Σείνων ἡμεδαπῶν περιφαιδεο.

Σείνους ἡμεδαπῶς, τοὺς ἐγχωρίους φίλους καὶ γείτονάς φησιν · ὧν βασκαίνοντων καὶ φθόνῳ, καθὰ γείτοσι φίλον, ἀεὶ ἐπιθυμούντων καὶ λυπούντων περιφαιδῶν · καὶ εὐλαδῶν τὰς αὐτῶν ἰσχυρῶς ἐξελέγγει πονηρίας, ἵνα μὴ μᾶλλον μισήσαντες μᾶλλον ἀποφοιτήσωσι καὶ ἀπόλωνται ἐκ σοῦ · μάλιστα δὲ τῶν ἀποχοιμένων νεκρῶν ἄνεχε τὴν μέμνην, οἱ πάντα κατέλιπον ἐνταῦθα. Δεῦρο δὲ ὄν, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, πλὴς ὁ τῶν ἐμῶν λόγων ἀκροατής, ἀγε δὴ μοι πάντα τόνδε τὸν κόσμον τὸν ἀκοσμον καὶ πονηρὸν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ δοκῶντα ἤδιστα ἢ δυσχερῆ, ἔραστὰ ἢ ἀπευκτὰ καὶ λυπηρὰ ἐνταυθοῖ καταλεξέσας τὸ τοῦ νοῦ ἱστίον καὶ τὴν εὐθύτητα τῆς διανοίας σου πρὸς τὴν οὐράνιον διεκπέτασον ζωὴν · καὶ τὰ μὲν ἄλλα σοι, ὦ θεοτρεφὲς ἄνερ, ὁ τοῖς θεοῖς ἐντεθραμμένος θεωρήμασι, ἔργα τε καὶ σπουδαίσματα ἀεὶ ἄρστα ἤκὰ σοι καὶ ἡρέμα κατὰ θεὸν ἐξανείσθω καὶ ὡς ἐκικτὸν συμπεραίνεισθω · ἔξοχος δὲ καὶ καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν ἡ Τριάς ἡ ἅγια, πρὸ ὀφθαλμῶν σοι παρεστῶσα πολλῆς ὅτι μάλιστα τῆς φροντίδος ἀξιοῦσθω, ὅπως ἂν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ζώντων εὐηρεστικῶς, καὶ ἐν τῷ τοῦ ἀρχιφώτου φωτὶ Πατρὸς τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμόδοξον ἀγαζόμενος ἀπαύγασμα, τὸ τρισάγιον σὺν τοῖς ὑπερουρανίοις νόοις μελόδημα μετὰ τῆς θεολόγου βροντῆς καὶ αὐτὸς γηθόμενος συναναμείλῃς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Εἰς τὰ ἀπέρρητα τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐπιπρᾶξις ιγ'.

Τοῦ αὐτοῦ Νικητα, τοῦ καὶ Δαυὶδ, δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ φιλοσόφου ἐρμηνείαι τῶν Τετραστιχῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, οἷς ἐπέγραψεν οὕτως (79) ·

Γρηγορίου πόρος εἰμι, τετραστιχίην δὲ φυλάσσω Γνώμῃς πνευματικαῖς μητηδύοντο σοφίης.

Ἐβουλόμην μακροτέρως λόγων πραγματείας κατὰ τεινόμενος, πρὸς ἐκάστην ὑπόθεσιν τῶν ἐμμέτρων ἐπῶν τοῦ Θεολόγου τὴν ἀρμόζουσαν ἐξήγησιν ἀνατέτασθαι, ὁμοῦ μὲν ἑμαυτῷ χαρίζομαι ἐγκαλλωπιζόμενῳ τοῖς τῆς ἐκείνου μεγαλονοίας θεωρήμασι καὶ θεολογήμασι, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς ὀπισθεν ἰούσιν ὠφέλειαν ταῖς περὶ τούτων ἀδολοσχίαις προμηθοῦμενος · ἄλλης δὲ βασιλικῆς ὑπομνησεῖς καὶ πατρικῆς ἐντολῆς, Γιέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλὰ, παραγγελουσίας (80), καὶ τὸ αἰτιῶν ἐπαγαγούσης, τὸ μὴ εἶναι παρασμὸν ἢ συντέλειαν τῶν συνταγμάτων τῆς ἀπείρου σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ κόπωσιν μὲν λεγούσης

navit Erhardus Hedeneccius med. doct. cum Nonni paraphrasi Basileæ in officina Petri Pernæ a. 1577. — Ed. nov. p. 597 : Γνωμολογία τετράστιχος, *Tetrastichie sententiæ.*

(80) Cod. παραγγελουσίας, v. p. 120, 14.

ψυχῆς καὶ σαρκὸς τὴν ἀμετρίαν ὑπάρχειν τῆς μελέτης τὴν ἀπ' αὐτῆς δὲ ὠφέλειαν καὶ πάσης θεοπνεύστου Γραφῆς δύναμιν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον καὶ τῆς ἐντολῆς τήρησιν συγκεφαλαιουμένους ἐξείναι λαβεῖν. Τοιγάρτοι τῆς παραγγελίας, ταύτης ἀκροατάμενος, ἐφυλάξαμην ἐπιπλεῖον τῆς ἐξηγήσεως μετὰ τὴν τῶν ἀπορρήτων ἐπίσκεψιν εἶναι, τελευταίαν δὲ τῶν προκειμένων τετραστιχῶν τούτων τὴν γνωμολογίαν ἀποχρώντως ἡμᾶς οἰκοδομοῦσας πρὸς τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν ἐξηγησάμενος καταπαύσω.

1 *Πρᾶξιν προτιμήσεως ἢ θεωρίαν;*

2 *Ὅψις τελείων ἔργων, ἢ δὲ πλειόνων (81).*

Ἀποβλέψας ὁ μακαριώτατος πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θεωρίας τὴν ἀνάβασιν, καὶ τῆς μὲν τὸ καθαρτικὸν καὶ φωτιστικὸν τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν, τῆς δὲ τὸ τελετουργὸν καὶ θεουργὸν τῶν καρδιῶν καὶ νοῦν, καὶ γὰρ τὸ πρὸς υἰοθεσίαν καὶ σωτηρίαν ἀναγκαῖον τῶν ἀμφοτέρων ἐκθαυμάσας, Ποίαν τούτων, ἐξεδόησε, προτιμότεραν ποιήσεως, τὴν πρᾶξιν ἢ τὴν θεωρίαν; ὡς γὰρ δύο ὄντας ὀφθαλμοῦς τοῦ διὰ τῆς νοεῖας κλίμακος ἀναβαίνοντος πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοθενοῦς τε καὶ ὁμοτιμᾶς; πρὸς ἓν μόνον τὸ ὄντως ἀγαθὸν ὁρμῶντας, οὐκ ἔστι τὸν μὲν βρῆδως προτιμᾶν, τὸν δὲ ἤττονος λόγου καὶ τιμῆς ἀξιοῦν· ἄμφω γὰρ ὁμοίως αὐτοῦς τῆς ἀλλήλων βοηθείας ἐπιδοῦσθαι καὶ συνεργεῖν. Οὕτως ἡ πρᾶξις μὲν ὁδηγὸς γίνεται πρὸς θεωρίαν, ἢ θεωρία δὲ σφραγὶς τῇ πρᾶξει καὶ ἀσφάλεια καθίσταται, ὡς μὴ ἂν ποτε δύνασθαι τέλειον εἶναι τὸν τούτων ὀποιασοῦν ἀποστερούμενον. Ἄλλ' ἐπεὶ μὴ πᾶσιν ἀγίοις ἀνθρώποις οὖσιν ὁμοίως κατ' ἄμφω ἐνευδοκιμεῖν δυνατὸν, ἢ μὲν ὄψις καὶ καθαρὰ θεωρία τῶν τελείων ἐργασία, ἔστι, καθ' ὅσον καὶ μᾶλλον διὰ τῆς πρᾶξεως ἑαυτοῦς ἐκκαθηράμενοι, αὐτὸν τε τὸν Θεὸν καὶ τὰ θεῖα σαφέστερον ἀξιοῦνται καταθεωρεῖν· ἢ πρᾶξις δὲ τῶν πλεόνων καὶ τῆς ἀκρας τελειότητος ὑφειμένων, ὡς σωματικωτέρα μᾶλλον οὔσα καὶ ταπεινότερα, ἀναλόγως καὶ τῆς θεωρίας ἤττονος κατευστοχεῖ. Δεξιαὶ μὲν οὖν ἀμφοτέραι αὐταὶ καὶ Θεῶ φιλαι, πρὸς αὐτὴν τε τὴν Τριάδα ὁμοίως καὶ τὴν ἀνω κατάστασιν φέρουσαι· ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντες ὁμοίως καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τῶν χαρισμάτων ἀξιοῦνται, ἀλλ' ὅς μὲν οὕτως, ὅς δὲ οὕτως, Σὺ, φησὶν ὁ Θεὸς ἱεροτελεστής, πρὸς ἣν μᾶλλον ἑαυτὸν εὐφυῶς ἔχοντα καὶ εὐμαρῶς κατορθούμενον ὁρᾷς, εἴτε πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, εἴτε καὶ πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ λόγου τῆς ἱερᾶς πίστεως, πρὸς αὐτὴν τὸ πολὺ τῆς σπουδῆς νέμων ἐπεκτείνου καὶ κατενοδοῦ.

5 *Εἶρετό με τις πρόβλημα τῶν ἐκ πνεύματος.*

Ἀκολουθῶς τῇ πρώτῃ τετραστιχῇ καὶ ἡ δευτέρα ἐπακολουθεῖ· δείκνυσσι γὰρ ἀναγκαῖαν οὔσαν τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῆς θεωρίας, ὅτι καὶ δεῖ καθαρθέντα πρῶτον οὕτω τῆς ἀληθείας κατευστοχεῖν· καὶ εἰ μὴ ὁ νοῦς διὰ πάσης θεοφιλοῦς πρᾶξεως παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἀποσημη-

utilitatem autem in sapientia et omnis Scripturæ divinitus inspiratæ virtutem in timore Dei et in mandatorum observatione recolligentes posse suscipere. Ergo hujus præscripti auditor, curavi ne amplius in commentario considerans arcana procederem, finalem vero præsentium istorum tetrastichorum sententiis refertum sermonem commentantibus nobis cum ædificati fuerimus theoretice et practice, exponam et cessabo.

1 *Actionem præponas an contemplationem? etc.*

Contemplatus beatissimus et virtutis praxim et meditationis exaltationem, atque illius purgativam et illuminantem corporum et animarum efficaciam, hujus vero perficientem et a Deo manantem actionem in corda et spiritus miratus, sicut et utriusque necessitatem ut filii Dei et salvati fiamus, exclamat: Utram harum digniorem præferes, praxim aut meditationem? Namque quasi duos æstimabimus oculos illius qui in gradibus spiritualibus ad Deum viriliter et reverenter ascendit, ad unicum realiter bonum aspirantes quorum non est quod alterum magni pendamus, alterum vero minore laude et existimatione dignum pronuntiemus; alter enim vicissim alterius auxilio eget et cooperatione: sic praxis dux ad meditationem fit et meditatio sigillum praxi et tutatio statuitur, ita ut impossibile sit perfectum esse si alterutro careamus; sed cum non omnibus sanctis hominibus pariter per utrumque clarescere possibile sit, consideratio et pura meditatio perfectorum labor est, eo magis quod per praxim purificati, ipsum Deum et divina clarius meditari dignum judicant; verum praxis plerorumque et in summa perfectione remissorum corpori magis favet et humilitati et infra meditationem constituitur. Utraque secunda est et Deo placens, et ad ipsam Trinitatem similiter atque ad exaltationem ducit; siquidem non omnes parium et eorumdem charismatum gratiarum dignationem accipiunt, sed alius quidem sic, alius vero sic; tu, ait divinus perfectionis eruditor, ad quam magis te natum et prompte dispositum vides, sive ad praxim virtutis, sive ad meditationem sermonis sanctæ fidei, ad ipsam magis adhibens studium tende iterque dirige.

5 *Quætionem proposuit mihi quidam ex spiritualibus.*

Consequenter primum tetrastichum secundum subsequitur; ostendit enim necessariam esse praxim virtutis ad contemplationis assecutionem, quia oportet purificatum primo sic veritatem attingere, et nisi mens per omnem Deo gratam praxim omne carnis ac spiritus inquinamentum expunxerit, non

(81) Ed. Venet. ὄψις τελείων ἔργων, ἢ δὲ πλειόνων, quam lectionem ita interpretatur Zonaras fol. 5 v.: ἢ ὄψις, τούτεστιν ἢ θεωρία τῶν τελείων ἔργων· ἑλλήπης δὲ ὁ λόγος, λείποντος τούτεστι· τοῦτο δὲ τῆς

Ἀθόδως Ἔσιον διαλέκτου· τελείων δὲ ἔργων ἢ θεωρία ἔστιν, ὅτι δεῖ πρῶτον καθαρθῆναι τὸν νοῦν καὶ ἀπορραγῆναι τῆς τῶν γειρῶν σχέσεως καὶ οὕτω προσθῆναι τῇ θεωρίᾳ, κ. τ. ε.

poterit veræ sapientiæ et spiritualis visus, ut de-
cet, particeps fieri; ideo dicit: Percontetur mihi
aliquis spirituale studium mysticæ contemplationis
apprehendens, ego istum non mundo corde vi-
ventem, sed et turpibus maculatum videns, dico
non fandum esse studium hoc nisi prius teipsum
mundaveris. Et ille iterum: Si maculatus fui,
sed non nunc: hæc enim per sermonis contextum
subaudiuntur. Et ego ad illum: Si et nunc pru-
dentem te dicis, sit, sed nisi de veteribus maculis
mundatus fueris, nefas est tibi in mysteriis spiritus
sortem dare; namque oportet ut nunc per praxim
omne vituperium, omnem maculam spiritus pu-
rifies et animæ, et sic sublimis particeps fias
divinorum contemplationis. Et exemplum obvium
prorsusque idoneum in vase fetorem redolenti et
corrupto et non sincero nemo unguenti pretiosis-
simum infundit odorem.

9 *Nec obsiste nec cede omni sermone, etc.*

Postquam docuit necessarias ad perfectionem
esse pari ratione tum praxim, tum theoriam,
exinde de generali et universali philosophia tra-
ctat et virtute quæ quasi in figuris contemplationis
et praxim discernit. Quomodo ergo illæ diri-
gendæ sint aut quomodo agentem considerationem
offerre Deo oporteat per expositas ostendit sententias,
nec resistere omnibus sermonibus jurgiorum
amorem adversantem mouens, impio quod fieret
more, nec ergo omnibus pariter cedentem aurem
præbere, quod sine iudicio fieret; sed sciendum
de contemplatu et actu istis opponi et resistere
quæ novisti dicta aliena ab evangelica sapientia et
legislatione; ipsis autem comitem et subsequen-
tem adesse qui digne Spiritu sancto conversantur
tecum; et istis in mensura et quantum decet, resis-
tendum cum resistere bonum est, et consocium
te præbandum quantum comitem fieri convenit;
et ambobus quando opportunum est tempus sive
obsistendi sive consentiendi. Subditum esse Deo
præseribit potius quam dominari, scilicet bonum
esse per fidem adbærere Deo, omnem in ipso fidu-
ciam habentes, potius quam multis sermonibus do-
minari in ipsum et videri reluctantes. Quare? Quia
multa loquentis et sapere confidentis in multilo-
quio superfluo non deerit peccatum et omnis sermo
in adversum contra ipsum resistentiam afferret,
et molestum est hoc: contra vitam tranquillam et
spiritualem et actibus abundantem degenti, minus-
que verbo potenti quis obsistet aut adversarius stabit? Profecto aut nullus aut si quis est e condemna-
tis ille adversarius erit.

(82) Cod. φής.

(83) Sic Horatius: *Sincerum est nisi vas, quod-
cunque infundis accedit* (Epist. 1, 2, 54). Et Chris-
tus ipse in Evangelio (Matth. ix) vetat, ne vinum
novum in veteres utres mittatur. BILLIUS.

(84) Cod. προστάττει. Basil. πλείον. Venet. πλείον
ἔξέχου ἢ προστάττει. Zonaras fol. 7 v. ἔξέχου δὲ καὶ
ἐξήρτησο τοῦ Θεοῦ, πεποιθὸς μήτε ἐπὶ λόγων δυνά-
μει, μήτε ἐπ' εὐλογίας ἢ ἐπ' ἄλλω τινὶ ἢ ἐπὶ μόνῳ

χθεῖν, οὐκ ἂν δύναίτο τῆς ἀληθοσφίας καὶ πνευμα-
τικῆς ὁράσεως ὡς χρὴ μετασχεῖν· δι' ὃ λέγει· Ἐπι-
θετό τις ἐμοῦ πρόβλημα πνευματικὸν καὶ θεωρίας
ἐχόμενον μυστικῆς· ἐγὼ δὲ τοῦτον οὐχ ἀγνώως βιώοντα,
ἀλλὰ καὶ ἀσχεσι βυπῶντα εἰδώς, ἔρημ. Μὴ βρῆτε
εἶναι τὸ πρόβλημα, ἐάν μὴ πρώτον ἐκκαθαρθῆς· ὁ
δὲ πάλιν· Ἐἴ ποτε καὶ βυπῶν ἦν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νῦν·
ταῦτα γὰρ τῇ τοῦ λόγου συνυπακούεται ἀκολουθίᾳ·
καὶ γὰρ πρὸς αὐτόν· Ἐἴ καὶ νῦν σωφρονεῖν φῆς (83),
ἀλλ' ἐν μὴ καὶ τῶν πάλαι βυπῶν ἀποβρυφθῆς, οἱ
θέμις σοι τῶν τοῦ πνεύματος μυστηρίων μετασχεῖν·
δεῖ γὰρ σε νῦν διὰ πράξεως πάντα μῶμον καὶ σπιλον
νοῆς ἐκκαθηράμενον καὶ ψυχῆς, οὕτω τῆς ὑψηλῆς
ἐπήβολον εἶναι τῶν θεῶν θεωρίας. Καὶ τὸ περιβί-
γμα οἰκείον καὶ κομιδῇ προσφύς (85)· σκεῖν γὰρ
δυσωδίας ἀπόχοντι καὶ μεμιασμένῳ καὶ σαφῶς οὐδὲ;
ἂν τῇ τοῦ μύρου τιμαλφεστάτην καταπιστεύουσι εὐ-
ωδῖαν.

9 Μῆτε ἀντιτείνε πᾶσι μῆθ' ἔκου λόγους·

10 Ἄλλ' οἷς ἐπίστη καὶ δσον καὶ πηρῖκα·

11 Θεοῦ δὲ μᾶλλον ἐξέχου ἢ προστάττει (84)·

12 Λόγῳ παλαίῳ πᾶς λόγος, βίῳ δὲ τίς;

Διδάξας ἀναγκαίας οὐσας τῷ τελείῳ τὴν τε πρᾶξιν
ὁμοίως καὶ τὴν θεωρίαν, ἐντεῦθεν περὶ τῆς γενικῆς
καὶ καθόλου φιλοσοφίας διαλαμβάνει καὶ ἀρετῆς,
ἥτις ὡσπερ εἰς εἰσὴ θεωρίαν καὶ πρᾶξιν διαιρεῖται.
Πῶς οὖν αὐτὰς κατορθωτέον, ἢ πῶς ἐμπρακτον τὴν
θεωρίαν ἀποδιδόναι χρὴ τῷ Θεῷ (85), διὰ τῶν προ-
κειμένων ἐπιδείκνυσι γνωμῶν, μῆτε ἀντιτείνειν πᾶσα
λόγους φιλοεικῶς ἀντιτιθέμενον παραϊνῶν· ἀνυλαβῆς
γὰρ· μῆτε οὖν πᾶσιν ὁμοίως ὑπέχοντα τὸ οὐς ἐπι-
λοθεῖν· ἀδίκριτον γάρ· ἀλλ' εἰδέναι περὶ τῶν
θεωρητέων καὶ πρακτέων ἐκεῖνοις ἀντιτείνειν τε καὶ
ἀνθίστασθαι, οἷς οἰδας ἄλλοτρίως τῆς εὐαγγελικῆς
λεγομένοις θεοσοφίας καὶ νομοθεσίας, κίκαῖνοις ἐπι-
σθαι καὶ στοιχεῖν τοῖς ἀξίως τοῦ ἁγίου Πνεύματος
λαλομένοις πρὸς σέ, καὶ τούτοις ἐν μέτρῳ καὶ δσον
δεῖ καὶ ἀντιλέγειν, οἷς ἀντιτείνειν ἀξιον, καὶ ἐπισθαι
δσον ἀκολουθεῖν προσήκα, καὶ τούτων ἀμφοῖν ὀνηνί'
ἂν ἢ καιρὸς ἀντιβρῆσσεως ἢ ἀκολουθήσεως· Θεοῦ δὲ
μᾶλλον ἐξέχεσθαι ἢ προστατεῖν διακαλεύεται· καλὸν
εἶναι διὰ πίστεως ἐξηρῆσθαι τοῦ Θεοῦ, τὴν ἄλη
ἐπ' αὐτῷ πεποθῆσιν ἔχοντα, ἢ πολλοῖς λόγοις προ-
στατεῖν αὐτοῦ καὶ δθην ὑπερμαχεῖν. Τίνος ἔνεκεν;
Ὅτι τῷ πολλὰ λέγοντι καὶ σοφισομένῳ περιστά ἐκ
τῆς πολυλογίας οὐκ ἐπιλείπει μῶμος, καὶ πᾶς λόγος
εἰς ἀντίπαλον αὐτῷ παραστήσεται (86), καὶ τοῦτο πω-
νηρόν· βίῳ δὲ ἡσυχῳ καὶ πνευματικῳ καὶ τὰ πολλὰ
περὶ πρᾶξιν, ἦττον δὲ περὶ λόγον ποιουμένῳ τίς ἂ
ἀντιπαλαίων ἢ ἀντιδιατιθέμενος; πάντως ἢ οὐδαί
ἔσται ἢ καὶ οὗτος τῶν κατεγνωσμένων.

Θεῷ· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ, Θεοῦ δὲ πλείον ἐξέχου περὶ
προστάττει· παρὸς δηλαδὴ παρίστασο καὶ ὑπερμάχου
αὐτοῦ ἐν λόγοις.

(85) Cod. χρῆ τῷ θ. et supra ἢ scriptum νη.

(86) Παραστήσεται, sic etiam cod. Sirletti; Billius
manuū περιστήσεται; alique Nicetas vituperat, quod
non satis perspicue exponat, quæ sit mens Gregorii.

43 *Ἡ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ.*

Καλὸν ἢ σωπῆ, φησὶν ὁ θεὸς Διδάσκαλος, δὴλον ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐξασκεῖσθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ μή-πω ταύτην διδάσκειν κεκλημένοις· εἰ δὲ καὶ διδάσκειν ἐρωτικῶς ἔχουσιν ὄδοι, τῷ τρόπῳ μᾶλλον καὶ τῇ καταστάσει τῆς κατ' αὐτοὺς πολιτείας τὴν διδαχὴν ἐπιδεικνύτωσαν. Δυσὶν γὰρ χειρῶν ὄντων, βίου καὶ λόγου, οὐ δίκαιον οὐδ' εὐσεβὲς ἂν εἴη τῇ μιᾷ μὲν χειρὶ τοὺς μανθάνοντας ἐφέλκεσθαι, τῇ ἑτέρᾳ δὲ τούτους ἀπωθεῖσθαι· διὰ τοῦ βίου μὲν προτεινεῖν ἀμώμητον, λόγον δὲ ἰωμητόν· ἢ λόγῳ μὲν εὐθεῖ καὶ ὀρθοτόμῳ χρῆσθαι, βίῳ δὲ ρυπαίνεσθαι ἀνάγκῃ καὶ μοχθηρῶ. Καὶ γὰρ κράτιστον μὲν ἀμφοτέροις εὐδοκιμεῖν· εἰ δ' ἀμφοῖν ἀμήχανον, τῆς κατὰ πρᾶξιν καὶ βίον σεμνότητος μᾶλλον ἐπιμελητέον, καὶ ταύτῃ τοῦ λόγου τὸ λείπον ἀναπληρωτέον. Ὡς γὰρ ὁ ζωγράφος οὐ τοσοῦτον, φησὶ, τοῖς λόγοις ὅσον τοῖς ὑποδείγμασι τῶν ἀρχετύπων τοὺς ὑπ' αὐτῷ τὴν γραφικὴν μανθάνοντας ὠφελεῖ, οὕτως οἱ τὸν μονήρῃ βίον ἐν ἀμωμήτῳ πράξει κατορθοῦντες, ἐν τούτῳ μᾶλλον οἰκοδομοῦντες τοὺς ἐγγιζόντας, ἤτερον τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας ἐπιδέονται.

17 *Ὑμῖν λέγω μάλιστα τοῖς τοῦ βήματος,*

18 *Ὁφθαλμὸν εἶναι μὴ σκότους πεπλησμένον.*

Ὑμεῖς οἱ περὶ τὸ βῆμα καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἑαυτοὺς παρενείρειν καὶ εἰσθεῖν ἐκ φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας βιαζόμενοι, τῶν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως ἐνωτίζεσθε φωνῶν· ὑμῖν τοῖς τῶν ἱερῶν λαῶν ἐπισκόποις τὴν παραίνεσιν ταύτην ἐπιφθέγγομαι· μὴ ὀφθαλμοὶ πεπλησμένοι σκότους, ἀλλὰ πληρεῖς γίνεσθε φωτός· μὴ ἀδικίας ἢ ἀγνοίας ἢ ἀσεβείας, ἀλλὰ δικαιοσύνης καὶ γνώσεως καὶ εὐσεβείας ἀρχέτυπα γενήθητε· ἀνάγκη γὰρ τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, πρὸς ὑμᾶς ἀφορῶντας (87), εὐ τε καὶ ὡς ἑτέρως ἔχοντας ἐξομοιοῦσθαι τῇ μιμησει· ὑμεῖς γὰρ ἐστε λύχνος τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσπερ οὖν ὑμῶν ἀπλῶν ὄντων, καὶ φωτισιδῶν, καὶ καθαρῶν ὄλων, ἐν φωτὶ τὸ σῶμα πορεύεται καὶ κατευθύνει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· οὕτως ἑμπαλιν ζόφου ἀγνοσίας καὶ ἀμαρτίας ὑποκειμένων αἰτιάμασιν, ὅλη κακῶς πάσχει καὶ πονηρεύεται Ἐκκλησία. Εἰπὲρ οὖν, φησὶν, ὁ φῶς εἶναι θεοῦ καὶ ὀφθαλμὸς τῶν ὑπὸ χεῖρα πάντων, ἐν σκότῳ πορεύεται, αὐτὸς ὁ ἀεὶ τοῖς κακοῖς ἐνισχημένος λαὸς πάσῃ μᾶλλον τῇ κακίᾳ κατακρατηθήσεται;

21 *Ἄφωνον ἔργον κρείσσον ἀπράκτου λόγου (88).*

Κάλλιστον μὲν, φησὶν ὁ ἱεροφαντικώτατος, τῷ τε λόγῳ καὶ βίῳ τὸν Ἐκκλησίας ἀξίως προστατεῖν βουλόμενον προκατωρθώσθαι· τοῦ ἐνδὲς δὲ τούτων ὑστεροῦμενον, κρείσσον ἂν εἴη καὶ λυσαιτέλεστορον τῇ πράξει τῆς ἀρετῆς καὶ τῷ βίῳ ἢ μετὰ ἰδιωτείας καὶ ἀφωνίας λόγου μᾶλλον εὐδοκιμεῖν, ἢ λόγῳ ψιλῷ καὶ ἀκάρπῳ καὶ ἀπράκτῳ χρώμενον, εἰκὴ μεγαλοβόρημονεῖν καὶ διδάσκειν ἄλλους ὑπολαμβάνειν, ἅπερ οὐ δέδρακεν αὐτός. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι βίου μὲν χωρὶς τοῦ κατὰ τὴν πρᾶξιν τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς ἀρετῆς οὐδεὶς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ὄψηλός, οὐδεὶς ἐδοξάσθη ὡς ἐγγίσας Κυρίῳ καὶ ἁγιασθείς· τοῦ σεμνοῦ δὲ λόγου καὶ τερπνῶς καὶ

43 *Vel non doce vel doce moribus, etc.*

Bonum silentium, dicit divinus Magister, patet quod incipientibus se exercere ad virtutem et non vocatis ad ipsam docendam; et si docendi amore isti habeant, moribus potius et institutione agendi rationis documentum ostendant: duarum enim manuum instar datis vita et sermone, nec justum nec pium esset si una manu discentes traherentur, altera vero repellerentur; si per vitam quidem proponeretur irreprehensibile, sermone vero reprehensione dignum; aut sermone recto et sano polleres, vita vero maculareris non casta et per-versa: etenim summum est ambobus præstare; si ambobus præstare impossibile sit, gravitati secundum sermoni supplendum pro reliquo. Sicut enim pictor non tantum, inquit, per sermones quam per archetyporum exemplaria discipulis suis in pictura inservit, sic eremiticam vitam irreprehensibili praxi dirigentes eo magis illos qui ipsis approxinant ædificant minusque documentis per verba indigent.

47 *Vobis dico maxime, qui præsidetis,*

48 *Non sitis oculus tenebrarum plenus.*

Vos qui ad cathedram et ad sanctam mensam vosmetipsos insinuare et provehere præ elatione et ambitione conamini, magni et summi sacerdotis audite voces. Vobis sanctorum populorum episcopis exhortationem istam pandam; ne sitis oculi tenebris referti, sed lumine pleni fiat; ne injustitiæ aut imprudentiæ aut impietatis, sed justitiæ et scientiæ et pietatis archetypa fiat; necesse est enim ut populi qui sub manu vestra sunt vos considerent atque quasi vobis longe aliis similes fiant per imitationem. Estis enim lux corporis Ecclesiæ. Sicut ergo vobis simplicibus et lucentibus et de toto puris in lumine corpus graditur et suam viam dirigit, ita e contra vobis in tenebrarum ignorantia et peccati jacentibus vituperio, tota male patitur ac moleste fert Ecclesia. Si ergo, inquit, qui lux et oculus esse videtur omnium qui sub manu ejus sunt, in tenebris ambulat, iste qui semper malis est obvolutus populus quanto magis a malitia dominabitur.

21 *Opus sine verbo præstat verbo sine opere, etc.*

Pulcherrimum, inquit divinus et dignus vates, et verbo et vita primum præcellere eum qui Ecclesiæ digne vult præesse; sed altero horum carentem melius esset et utilius per virtutis praxim et vitam, cum ignorantia et verbi incapacitate nomen habere bonum quam sermone eleganti et infructuoso et inefficaci utentem grandia loqui et alios docturum se dare ea quæ non fecit doctor iste. Cur? Quia sine vita quæ est secundum mandatorum et virtutis praxim nemo a sæculo summus, nemo glorificabitur quasi Domino proximus et sanctificatus, dum sine sermone magnifico et auribus:

(87) Cod. ἀφορῶννας.

(88) Hos versus laudat Joannes Georg. in *Gnomol. V. Anecd. Gr. Boissonadi* I, 14.

suaviter et modulate sonanti sanctorum infinita millia celebrantur et celebrantur; non enim bene loquentium et elocutione compta commendatorum firmata est gratis, sed sancte et pie viventium.

25 *Donum Deo optimum sunt mores.*

Cum quidam more utantur impuro et lascivo, divitesque substantiam hujus mundi sortiti per bilarem honorum donationem Dei regnum emere arbitrentur; ad hanc ipsorum confidentiam divinum verbum exponit, donum esse Deo optimum, gratum et acceptabile, morem, id est, animi rectitudinem et munditiam, sed non honorum substantiam et terrestrium corruptibiliumque collationem. Parva enim hæc et Majestatis Excelsi indigna, quia si vel omnia quæ gignit terra, ex hypothesi, Domino obtuleris, nihil magnitudine dignum porrexeris; cuncta enim ipsius sunt et tanquam nihilum coram illo evidenter computantur: illum ergo fructum afferre dignum, quem et pauper et nihil habens de hoc mundo donare potest, scilicet, fidem per charitatem agentem, quam et a divitibus Deus offerri quaerit. Et quid significat illud:

26 *Mercedem meretricis castus non diridit?*

Omnis anima seipsam diabolo et mundo per carnales et indomitas concupiscentias tradens et de facultatibus quæ in potestate ejus sunt casto offerens Christo, dona prostitutionis ipsius mercedes porrigit, abominabiliaque immolat et Deo odibilia.

29 *Nihil unquam Deo, ne parvum quidem voveas:*

30 *Dei enim est antequam accipiat.*

Votum dicitur et vovisse non solum oratio et orare, sed et pollicitatio et polliceri aliquid Deo aut homini. Ne ergo quid Deo daturum te pollicearis villum et corruptibilium, qualia sunt cuncta in terra; hæc enim omnia, quæ nostra habere videmur, antequam suscipiamus nos ab ipso aut ipse suscipiat a nobis, eodem modo Dei sunt, utpote universorum conditoris et gubernatoris. Cur ergo Domino sua daturum te polliceberis opera aut bona? Et quod pejus est, et vovens non reddidisti. Ecclesiasten audire negligens dicentem, melius fuisse non vovisse quam voventem non reddere; quid ergo facis vovens et non reddens? aut furaris quæ tua sunt, si tamen dederimus quod tua sint, aut sacrilege rapis quæ sunt Dei, sicut Ananias seponens et Sapphira, et mentitus non hominibus, sed Deo? Et in loquendo, sermone suo miratus est Theologus hujus debiti insipientiam.

(89) Venet. σμικρῶν.

(90) Basil. ἐστιν, et λέγων κλέπτεις τ. σ. μη δούς (sic).

(91) Zonaras fol. 11 v.: Τὸ δὲ, καινοῦ χρόνου, οἱ μὲν μετὰ διφθόγγου τὸ καινοῦ. Ἐγραψαν, οἱ δὲ διὰ τοῦ ε ψιλοῦ· καὶ οἱ μὲν διὰ ψιλοῦ νοοῦσι τὸ ῥηθὸν οὕτως, ὅτι Ἐάν οὐκ ἀποδίδως τῷ Θεῷ τὸ τοιοῦτον κενὸν καὶ μάταιον καὶ οὐδαμινὸν χρέος, κλέπτεις

εὐρύθμως ταῖς ἀνοαῖς ἐνηχοῦμένου χωρὶς μυριάδης ἁγίων ἀναριθμητοὶ ὕψονται καὶ ὑψωθήσονται· καὶ γὰρ οὐ τῶν εὐλόγων καὶ εὐγλωττίαις κεκομψυμέναις κεχηρμένων καθέστηκεν ἡ χάρις, ἀλλὰ τῶν ἁγιοπρατῶν καὶ ὁσῶς πολιτευομένων.

25 *Δῶρον Θεῷ ἀλλιστόν ἐστιν ἐ τρόπος.*

Ἐπειδὴ τινες βίβη μὲν ἀνάγκη χριώνται καὶ ἀσελγεῖ, πλοῦσοι δὲ τὴν ὑπαρξίαν τυγχάνοντες, διὰ τῆς ἰλαρᾶς τῶν χρημάτων ἐπιδόσεως τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ὑπειλήφασιν ὠνεῖσθαι· πρὸς ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόληψιν ὁ ἱερὸς λόγος ἀποφαίνεται, δῶρον εἶναι Θεῷ κάλλιστον καὶ εὐάρεστον καὶ δεκτὸν τὸν τρόπον. ἦτοι τοῦ νοῦ τὴν εὐθύτητα καὶ καθαρότητα, ἀλλ' οὐ τῶν χρημάτων τὴν παρουσίαν καὶ τῶν γενηρῶν τὴν ἐπίδοσιν καὶ φθαρτῶν· μικρὰ γὰρ ταῦτα καὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ μεγαλειότητος ἀνάξια· ὅτι καὶ εἰ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἐξ ὑποδόσεως τῷ Κυρίῳ προσάξαις, οὐδὲν τῆς μεγαλοπρεπείας ὡς ἄξιον εἰσίοις· πάντα γὰρ αὐτοῦ ἐστί, καὶ εἰς οὐδὲν αὐτῷ λογίζονται θηλασθῆ. Τοῦτο οὖν ἄξιον καρποφορεῖν, ὃ καὶ πένης ὁ μὴδὲν τῶν ἀπὸ γῆς ἔχων δύναται διδοῖναι· τοῦτο δὲ ἐστὶ πίστις ἐνεργουμένη δι' ἀγάπης, ὃ δὴ καὶ πρὸς τῶν πλουσίων ὁ Θεὸς προσφέρειται ζητεῖ. Τί δὲ ἐστὶ τὸ,

26 *Μίσθωμα πόρνης ἀγνός οὐ μερίζεται;*

Πᾶσα ψυχὴ ἑαυτὴν μὲν τῷ διαβόλῳ καὶ τῷ κόσμῳ διὰ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας καὶ ἀκρατοῦς ἀποδομένη, ἐκ τῶν προστιθεμένων δὲ ταύτῃ περιουσιῶν τῷ ἁγνῷ προσφέρουσα Χριστῷ, τὰ τῆς πορνείας αὐτῆς μισθώματα δωροφοροῦσα, βδελυκτὰ θυσιάζει καὶ θεοσυγῆ.

29 *Μηδὲν ποτ' ἐβῆν μηδὲ τῶν μικρῶν* (89) *Θεῷ·*
30 *Θεοῦ γὰρ ἐστὶ πρὶν λαβεῖν· εἰ οὐκ λέγω* (90);
31 *Κλέπτεις τὰ σουτοῦ μὴ διευθῶς· καινοῦ*
[*χρόνου*] (91).

32 *Ἀνανίας σε πειθῆτω Σάπφειρά τε.*

Εὐχὴ λέγεται καὶ εὐξασθαι οὐ μόνον ἡ δέησις καὶ τὸ δεηθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπόσχασις καὶ τὸ υποσχέσθαι τι (92) Θεῷ ἢ ἀνθρώπῳ. Μηδὲν οὖν τῷ Θεῷ δώσειν ὑπισχνοῦ μηδὲ τῶν μικρῶν καὶ φθαρτῶν, ὅποια πάντα ἐστὶ τὰ ἀπὸ γῆς· ταῦτα γὰρ πάντα, ὅσα ἡμέτερα δοκοῦμεν ἔχειν, πρὶν ἢ ἡμᾶς λαβεῖν παρ' αὐτοῦ, ἢ ἐκείνον παρ' ἡμῶν, ὁμολογουμένως ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ, ὡς τῶν ὅλων δημιουργοῦ καὶ χορηγοῦ. Τί οὖν ἐπαγγέλλῃ Κυρίῳ δοῦναι τὰ αὐτοῦ κτίσματα ἢ κτήματα; καὶ τὸ χεῖρον. ὅτι καὶ εὐχόμενος οὐκ ἀποδίδως, παρακοῦον τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, ἀγαθὸν τὸ μὴ εὐξασθαι, λέγοντος, ἢ τὸ εὐξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. Τί οὖν δρᾶς εὐχόμενος καὶ μὴ ἀποδίδους, ἢ κλέπτεις τὰ σουτοῦ, εἰ γε δοθημεν εἶναι εἰ ταῦτα, ἢ ἱεροσυλεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, καθὼς Ἀνανίας νοσφιζόμενος καὶ Σάπφειρα, καὶ ψευδόμενος οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ Θεῷ; μεταξὺ δὲ τοῦ λόγου τὸ τοῦ χρέους ὁ λόγος ἐξεθαύμασε παράδοξον.

τὸ ἴδιον ἢ ἱεροσυλεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ· πάντα γὰρ οὐδὲν εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τὰ μέγιστα δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς, ὅπου γε καὶ πᾶσα δικαιοσύνη ἀνθρώπου ὡς βῆκος ὑποκαθημένης ἐστὶ παρ' αὐτῷ, κατὰ τὸν ἡμέτερον σοφόν.

(92) Cod. ὑποσχέσθαι τι, et v. 14 πάντα ἐστὶ.

33 *Πανήγυριν νόμιζε τόνδε τὸν βίον* (93).

Νόμι μοι, ὡ οὗτος (ἡ θεηγόρος σοι θεοπίζει γλώσσα), ὡσπερ ἐν τινι πανηγύρει τῷδε τῷ βίῳ ποιῆσθαι τὴν ἀναστροφήν. Ἐάν μὲν οὖν εἰδῆς πραγματεύεσθαι, κέρδος ἐντεῦθεν καὶ πλουτῆς σοι προσέσται· τούναυτιον δὲ, κακῶς μετιόντι τὴν πανήγυριν, ζημία καὶ πτωχεία. Πῶς οὖν πραγματεύσῃ καλῶς; Ἐπερ δὴ τὰ μεγάλα καὶ οὐράνια τῶν μικρῶν καὶ γηίνων ἀνταλλάξῃ, καὶ τὰ φθαρτὰ κατὰ φύσιν καὶ βρόντα προέμενος τὰ ἀβρῆστα κατακτήσῃ καὶ αἰδία. Ὅσα γὰρ πρὸς ἡδονὴν, καὶ τρυφήν, καὶ θεραπεσίαν πρόσκαιρον σώματος τοῖς τὰ ἐπίγεια φρονούσι σπουδάζεται, παρισίς· ὅσα δὲ πνευματικὰ καὶ θεῶ φίλα, ὅσα ἀγνά, ὅσα εὐφημα, εἰ τις ἀρετὴ καὶ εἰ τις ἔπαινος, ταῦτα παντὶ σθένει καὶ πάσῃ κατεργαζόμενος μηχανῇ, κάλλιστα πραγματεύσῃ καὶ τὰ μέγιστα κερδανεῖς· τῶν ἀκηράτων δὲ καὶ κατ' ἀρετὴν πράξεων παραμελῶν καὶ ὑπερφρονῶν, καὶ τὸ βλον θησαυρίζων, θησαυρίζεις τὰ ἀπολλύμενα ἐπὶ τῆς γῆς, δῆλον ὅτι ζημιωθήσῃ τὴν τοῖς σπουδαίοις ἀποκειμένην σωτηρίαν. Τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ βίου πανήγυρις, καὶ τὸν εἰρημένον τρόπον ἐπικερδῆς τε καὶ ἐπιζήμιος καθίσταται· ταύτης δὲ παρελθούσης, ἄλλος οὐκ ἂν εὐρεθῆῃ πραγματείας καιρὸς.

37 *Πολὺς μὲν ἔστιν ὁ προκειμένος δρόμος.*

Ὡς ἐξ ἀντιθέσεως τῆς εἰρημένης γνώμης ταύτην ἀκουστέον. Ἄλλ' ἔρεῖς, φησὶν, ὡς πολὺς ὁ δρόμος, ὁ χρόνος μακρὸς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνος καὶ κόπος σκληρὸς καὶ βαρὺς· καὶ τίς ὑπολείπει τὸν ἀγῶνα διαγωνισασθαι εἰς τέλος; ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν σκοπὸν, πρὸς δὲ τὴν τῶν πόνων ἀφόρα μισθοποδοσίαν· καὶ γὰρ πολὺ πλείων ἔστιν ὁ μισθός, οὐ διπλασίων ἢ τριπλασίων, ἀπειροπλασίων δὲ, καθ' ὅσον καὶ τὸ αἰδίως, εἴτουν (94) αἰωνίως, μένειν ἐν τῷ ἀγαθῷ τοῦ ἐν βράχει περαιομένου χρόνῳ λυπηροῦ. Σὺ οὖν μὴ πρὸς τὸ πᾶν ἔμα τὸ χρόνου τῆς ἐνεργουμένης ἀρετῆς ἐνωδύνως ἀφορῶν, καὶ τῷ δέει ἀποκναισθεὶς, καὶ ὠκλακῶς, ἀποπήδα τοῦ ἀγῶνος· οὐδὲ γὰρ (95) οἱ τὴν θάλασσαν πλεόντες, βλον ἔμα τὸ πέλαιος ὁρῶντες, καὶ ναυτιῶντες, εὐθὺς ἀναδύονται τὸν πλοῦν· ἀλλ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ τῆς πομπορίας κλέπτοντες διάστημα, ταῖς κατὰ μικρὸν μεταβάσει λαθανόντως τὸν προκειμένον αὐτοῖς βλον διαυλον ἐκπεραιούνται. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πείρα τίς ἐστὶ τοῦ Ἐχθροῦ καὶ κακομήχανος ἐπιβουλῆ, ἐν ἀρχαῖς τοῦ ἀγῶνος ὀλιγοψυχίαν ἐμποιοῦντος, καὶ ἀκηδίαν παρασκευάζοντος, καὶ εἰς τὴν ὀπίσω ἀνατρέποντος.

41 *Μὴ σφόδρα θαρρεῖν μηδ' ἀπελπίζειν ἄγαν.*

Μήτε λίαν τεθαρρηκῶς καὶ τοῦ προκειμένου τῆς ἀρετῆς ἀγῶνος ὡς πάντως περιεσόμενος τοῦ ἀντιπάλου κατακαυθῶ· θρασὺ γὰρ· μήτε· οὖν ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν σφόδρα μικροψύχως ἀπηλητικῶς πρὸς τὸν δρόμον ὑποχωρεῖν καὶ ὑποστέλλεσθαι· θειλδὸν γὰρ· καὶ ἀμφοτέρα ὡσαύτως ἐπισηαλή· καὶ γὰρ τὴ μὲν πλεόν ἢ δεῖ θαρσεῖν ἔκλυσιν οἰδὲν ἐμποιεῖν καὶ βραθυμίαν· τὸ δ' ἄγαν ἀνελπιστία καταφέρεσθαι προφανῆς τῆς ἀγωνίας ἀνατροπῆ καὶ ὑποχώρησις· σὺ οὖν, ὁ τῆς συμμετρίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἀλλεπτῆς παραγ-

33 *Nundinas esse hanc vitam existima.*

Cogita mihi, quisquis sis, pradicat tibi lingua quam inspirat Deus, sicut in scena quadam, in hac vita fieri curriculum: si operatum fuisse te cognoveris, lucrum exinde et divitiarum tibi erunt, econtra male negligentem scenam, detrimentum et paupertas erunt. Quomodo ergo bene operaberis? Si magna et caelestia parvis et terrestribus praeluleris, et corruptibilia de natura sua et fluxa negligens permanentia et aeterna acquiris; quotquot enim propter voluptatem et delicias et corporis transitoriam curam ab iis qui terrena sapiunt quaeruntur praetermittens, quaecunque autem spiritualia et Deo grata, quaecunque casta, quaecunque bonae famae, si qua virtus, si qua laus, haec omni ope et opera quaerens, optima operatus eris et maxima lucratus fueris; opera vero absque mistura et secundum virtutem negligens et despiciens; omnino thesaurizans thesaurizans peritura super terram, patet quod detrimentum patieris, deficiente fidelibus obvio salute. Ea est huius vitae figura, et juxta dictum morem lucranda et perdenda constat; praeterita autem jam non invenies aliud operationis tempus.

37 *Ingens quidem tibi propositus cursus.*

Quasi ex antithesi dictae sententiae haec audienda: Sed dices, inquit, quod multum curriculum, longum tempus et circa virtutem calor et fatigatio dura et gravia; et quis in agone contendere ad finem sustinebit? Sed ne metam, bene vero laborum mercedem consideres; namque multo major est merces, non duplex, aut triplex, sed supra modum multiplex et quantum semper et in aeternum in bono mansio praestat in brevis temporis transitoria molesta. Tu ergo ne omni tempore agentis in dolore virtutis intendens et metu confectus et lassatus pedem retrahas ab agone: non ii qui mare trajiciunt simul ac altum mare tenuerunt et nauseas experti, protinus a trajectu discedunt, sed de die in diem navigationis tempus quasi fraudantes paulatim per mutationes furtive statutum ipsis totum stadium trajiciunt; tentatio enim quaedam est hostis et ad malum insidiantis suggestio in agonis principiis, pusillanimitatem insinuat, acediam inducit et ad ea quae retro sunt reducit.

41 *Ne nimium confidas nec nimium desperes.*

Neque nimis audens et in praesenti de virtute agone tanquam omnino praestans contra hostem gloriaris, temerarie; neque e contra, iterum, vehementer praepusillanimitate desperes et inspecto stadio retrocedas et abeas, timide; utraque similiter periculosa: namque plus aequo confidere debilitationem et enervationem adducere solet, et nimis spe dejici aperta est ab agone conversio et fuga. Tu ergo, moderationis et virtutis te invitat magister, hinc dispositis tibi ad viam

(93) Est versus Menandri, *Sentent. singul.* 444.

(94) Cod. est' οὖν, ut semper; v. p. 5, 7.

(95) Cod. οἱ δὲ γάρ.

medilis dirigaris ad metam bonam, inde cohibe activitatem incessabiliter tui potens nec imperfecte præ pigritia remaneas. « Inde nec invidia. » Et si magnum quid quasi supra naturam secundum Deum tibi statuitur ad praxim, judicas, ne propter hoc stupens retrocedas; non enim invidia apud Deum qui bonum vere cum pietate et fide facere eligentem in vanum remittat et repellat. « Nec qui viæ inutilem reddat reliquum laborem. » Quod dicit, hoc mihi videtur esse: De vias in mundo agredientibus si ad viæ metam, ad perfectionem non adventat viator, inutilis labor sustentus, vana reputata est fatigatio: Qui ad Deum ascensiones per praxim et meditationem disponit, hinc, ut dictum est, jam correat, inde nunc corrigit, nunc spe sua prævenit, licet tamen ad summam perfectionem ascensionis ad Deum non perveniat, non desperet: non enim inutilis ipsi labor sicut illi qui a via declinat; in quantum progressus est tendens ad perfectionem et ad judicem supernæ vocationis appropinquans, per spem salutem obtinuit.

λειπομένη τῆς ὁδοῦ· ὅσον δὲ προκλήσας ἔφθη, τῷ δὲ τῆς ἐλπίδος τὴν σωτηρίαν ἐκομίσατο.

45 Ne calidius assilias.

Iterum sanctus virtutis legislator hortatur ne impetu irruas, neque petulanter operibus supra vires aut contemplationibus sublimibus extollaris; in quibus autem rebus aliquis per iudicium et cogitationes prudentes et confidentiam actus quos reputavit undequaque irreprehensibiles animadvertens cognoverit, in his decet ut stabiliter et sine mutatione permaneat, donec Deo dignius aliquid ab alto ipsi designetur; magis enim expedit humiliora multis æstimata eligentem parum in his progredi quam sublimia intempestive tum in gradibus sacris tum in aliis præ ambitione quærentem, mox progressus minuire et decidere et minorem fieri in bono: mali enim Deo auctore vocantur non qui infimum et humillimum inter homines sortiti sunt locum, sed qui zelo rationi non consentaneo seipsos exaltant præ superbia et humi cadunt præ petulantia.

49 Vel levis scintilla ingentem flammam accendit.

Quemadmodum seminum unumquodque minimum cum sit, ubi cecidit in terram et idoneum alimentum invenit et tumefactum est, in altitudinem paulatim crescit et juxta genus nunc multiplicatur, sicut et scintilla ex silice quod ferro cædimus minima, agitata in magnam prorupit flammam, sicut et viperæ venenum guttulæ simile latenter hominis corpus penetrat, mortem sæpe per morsum invehens; sic et peccatum parvum se primum insinuat et despicitur, mox paulatim progrediens et crescens magnum malum et animæ ruinam in eos qui illud admittunt infert. Hujus gratia mirandus consiliarius vel minimam apparentem culpam timendi dat consilium, et donec parva est et levis,

γέλλει, τὸ μὲν κατόρθου τῶν καθ' ὁδὸν σοὶ προκειμένων εἰς πέρας δεξιὸν ἄγων, τοῦ δ' ἔχου τῆς ἐργασίας ἀδιακόπως ἀντεχόμενος καὶ μὴ ἀτέλειστον δι' ὄκνον παραλιπῶν.

Τοῦ δ' οὐ φθόνος.

Εἰ καὶ μέγα τι ὄλον καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸ κατὰ θεὸν σοὶ προτεινόμενον εἰς πράξιν ὑποπτεύεται, μὴ διὰ τοῦτο ἀναβαλλόμενος εἰς τὰ ὀπίσω ὑποχώρει· οὐ γὰρ φθόνος παρὰ τῷ θεῷ, ὥστε τὸν μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως τὸ βντως ἀγαθὸν ποιεῖν προαιρούμενον ἀποσκορακίσαι καὶ ἀκώσασθαι.

Ὄχι ὡς ὁδοῦ τὸ λείπον ἀχρειοῦ πόρον.

Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον εἶναι μοι δοκοῦν· ἐπὶ μὲν τῶν τὰς ὁδοιπορίας ἐν κόσμῳ στελλομένων εἰ μὴ κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος ὁ ὁδοιπόρος καταλάβοι, ἀχρεῖος μὲν ὁ προλαβὼν πόνος, ἀνόητος δὲ νενόμισται ὁ κόπος· ὁ πρὸς θεὸν δὲ τὰς ἀνάβασεις διὰ πράξεως καὶ θεωρίας διατιθεὶς τὸ μὲν ὡσπερ εἰρήκει κατωρθωκῶς ἤδη, τὸ δὲ νυνὶ κατορθῶν, τὸ δὲ τῇ ἐλπίδι προκαταλαμβάνων, εἰ καὶ μὴ τοῦ ἀκροτάτου τέλους ἐπιβέβηκε τῆς πρὸς θεὸν ἀναγωγίας, μὴ ἀπογνώτω· οὐ γὰρ ἀχρεῖος αὐτῷ ὁ πόνος ὡς τῷ τέλει καὶ τῷ βραδείῳ τῆς ἀνω κλήσεως προσηγγικῶς,

45 Μὴ θερμὸν ἔττειν.

Πάλιν ὁ ἱερὸς τῆς ἀρετῆς νομοθέτης παραινεῖ μὴ θερμὸν ἔττειν, μὴδὲ προπετῶς ταῖς ὑπὲρ δύναμιν πράξεσιν ἢ θεωρίαις ὑπερφυσίαις ὑπερβαίρεισθαι· οἷς δ' ἂν τις ἐκ διακρίσεως καὶ λελογισμένης διανοίας καὶ πληροφορίας πανταγῶθεν τὸ ἁμωμον τῶν δοκιμαζομένων περισκεψάμενος καταμανθάνοι, ἐν αὐτοῖς ἀραρότως μένειν ὀφείλει καὶ δυσμεταθέτως, ἕως ἂν τι θεϊότερον ἀνωθεν ὑποφανῇ. Καὶ γὰρ λυσίτελὲ μᾶλλον τὸ ταπεινότερον τοῖς πολλοῖς νομισθὲν ἐκλεγόμενον, κατ' ὀλίγον προκόπτει ἐν αὐτῷ, ἢ τὸ ὑψηλὸν ἀκαίρως ἐπὶ τε βαθμῶν ἱερῶν, ἐπὶ τε τῶν ἄλλων ἐκ φιλαρχίας προεξιόμενον, εἶτα προκόπτειν ἐξαυνοῦντα, ἀποκόπτειν καὶ ἐλαττονοῦσθαι τοῦ καλοῦ. Οὗτοι γὰρ καὶ κακοὶ κυρίως ὀνομάζονται, οὐχ οἱ τὴν κάτω καὶ ταπεινοτάτην ἐν ἀνθρώποις διειληχτές τάξιν, ἀλλ' οἱ θερμότητι ἀλογιστῶ ἑαυτοὺς ὑψοῦντες ἐκ φιλοδοξίας, καὶ χαμᾶζε πίπτοντες ἐξ αὐθαθείας.

49 Σπινθήρ ἀνάπτει καὶ βραχὺς πολλὴν φλόγα.

Ὡσπερ τῶν σπερμάτων ἕκαστον βραχυτάτον ἐν, τῇ γῆ δὲ καταβλήθην, καὶ τῆς προσφουῶς τροφῆς ἐπιτυχὸν, καὶ αὐξηθὲν, εἰς μέγεθος πρόεισι κατὰ μικρὸν, καὶ εἰς πληθὸς ἤλικον ὅσον ἐπιβέβωσιν· οὕτω καὶ σπινθήρ ἐκ λίθου τῇ τοῦ σιδήρου παρατρῆμει ἐλάχιστος ἀποκαλλόμενος, εἰς μεγίστην ἀνεββεπίστη φλόγα· οὕτω καὶ σπέρμα τῆς ἐχθίνης, οἷά τις βραχυτάτη σταγὼν λεληθῶτως ἀνθρώπου σώματι ἐνιμμένη, θάνατον ἐνεποιεῖς πολλὰκις μικρὰ δὲ δηχθέντι. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἁμαρτία μικρὰ προσβαλοῦσα πρῶτον καὶ παροραθεῖσα, εἶτα κατ' ὀλίγον προάπτουσα καὶ αὐξουσα, μέγα κακὸν καὶ ψυχῆς ἐλεθρον τοῖς ταύτην ἐργαζομένοις ἐπιφέρει. Τούτου δὲ χάριν ὁ θαυμαστὸς σύμβουλος καὶ τὴν σμικροτάτην δοκῶ-

σαν ἀμαρτίαν ὑποπτεύειν συμβουλεύει, καὶ ἕως ὀλίγη ἔστι καὶ ἀδρανῆς, τὴν ἀπ' αὐτῆς φυλάττεσθαι λύμην, καὶ ἐξαναιρεῖν τῇ μετανοίᾳ, ἵνα μὴ χρονίσασα καὶ θύνασθῆις, εἰς ἀνάτατον καταλήξειε κακόν.

53 *Ἐρεῖνα σαυτὸν πλεῖον ἢ τὰ τῶν πέλας.*

Ἐπειδὴ πρόχειρον ἀνθρώποις αἰεὶ καὶ τοῦ λίαν τὰ ἀλλότρια περισκοπεῖν καλὰ τε ὄντα ἢ κακὰ, τῶν οικειῶν δὲ ὡς ἐπίπαν ὑπερορᾶν, παραινεῖ ὁ θεὸς τῶν εὐσεβῶς ἐθελόντων ζῆν καθηγητῆς μᾶλλον τὰ ἴδια ἀνερευνῆσθαι ἢ τὰ τῶν πέλας πολυπραγμονεῖν. Καὶ γὰρ τῇ τῶν ἰδίων πλημμυλείῳ ἐξερευνηθεὶς αὐτὸς ὁ ἑαυτὸν ἀνακρίνων ὠφέλιται, ὡς θριν κρυπτῶς τῇ αὐτοῦ καρδίᾳ ἐμφωλεύοντα ἐλέγχων, καὶ τῇ ἐξηγορίᾳ ἐξαναιρῶν τὴν ἀνομίαν· τὰ τοῦ πέλας δὲ διερευνόμενος καὶ ἀνακρίνων, ἐκείνῳ μὲν κέρδος προὔξενησε, ἑαυτὸν ἀσφαλιζόμενῳ διὰ τὴν ἐξέλεξιν καὶ τοῦ ἀμαρτάνειν ἴσως παυμένῳ, αὐτὸς δὲ ζημιούται, εἰ γὰρ ἔρα μὴ κηδεμονία, ἀλλὰ φθόνῳ καὶ πονηρίᾳ τὰ τοῦ γείτονος περιεργάζοιτο· δι' ὃ λέγει κρείσσων τὸν λογισμὸν τῶν πράξεων εἶναι καὶ ἀνάκρισιν ἤπερ τῶν χρημάτων. Ταῦτα μὲν γὰρ ὅσῳ κἂν λογίζῃ τὸν πλεονασμὸν, ὅσῳ κἂν ἐξακριθαζόμενος πληθύνει δοκῆς, τῆς φορᾶς ὄντα, ἄλλοτ' εἰς ἄλλους μεταβρέει, καὶ μετακινούμενα οὐ παραμένει σοι· ἢ τῶν πράξεων δὲ συζητήσις, καὶ τῶν λογισμῶν τῆς ψυχῆς διάκρισις καὶ κάθαρσις, εἰς ἀπάθειαν ἀγούσα, ἴσταται, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα διαμένει.

57 *Ὁ νοῦς ἀεὶ σοὶ καμίνεω τυπούμενος*

58 *Θεοὶς νοήμασιν τε καὶ βίου λόγους.*

Ἀκούμενοι οἱ τὸν ἀσκητικὸν καὶ κατ' ἀρετὴν βίον βιοῦν προαιρούμενοι, οἷα ὄρνθ' ὁ τῆς ἀρετῆς νομοθέτης εἰσηγείται. Τὸν μὲν νοῦν ἡμῖν (96) διηλεκτικῶς ἐμμέριμον εἶναι, τοῖς τε ἱεροῖς καὶ θεοῖς νοήμασιν ἀδολεσγόντα, καὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος ἐμμελετώντα, καὶ τούτοις τὸν βίον τυπούμενον καὶ κανονίζόμενον, πρὸς τε τὴν πράξιν κατορθοῦσθαι καὶ τὴν θεωρίαν· τῆς γλώσσης δὲ φελεσθαι καὶ ταύτης τὸ ἀκαρτέες ἀνακόπτειν παραγγέλλει, ὡς μὴ προχείρως μηδὲ προπετῶς αὐτὴν εἰς τὸ διδάσκειν ἢ δογματίζειν αὐθαδέλζεσθαι. Καὶ γὰρ ἀχαλίνως αὐτὴ πρὸς παντορημοσύνας ἐξανισταμένη, εἰς ἀπωλείας αἰρέσεις τοὺς μὴ τὴν ἀπ' αὐτῆς βλάβην εὐλαβομένους οἶδε γατασπᾶν καὶ εὐκόλως κινδύνους ὑποφέρειν τὴν ψυχὴν· καλῶς δὲ αὐτῆς κινουμένης, καὶ ὀρθοτόμως τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ἀποφθεγγομένης, εἰ μὴ καὶ ὁ βίος ἀμώμητος ὢν τύχοι, ἤττον τὸ ἀπὸ τῆς εὐγλωττίας κέρδος καὶ οὐ πολλὴ ἢ ὠφέλεια τοῖς ἀκούουσι παρίσταται.

61 *Ὅψις συνήρπασέν με, πλὴν ἀλλ' ἐσχέθη.*

Κανονίσας τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν ὁ θεοειδέστατος, ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐκάστη τῶν ψυχικῶν αἰσθήσεων βυθμίζει, Ὅψις, λέγων, συνήρπασεν ἐξαπιναίως σώματος κάλλος, ἀστραφθεῖσα τῶν ὄσα λίχνους θυμασιν ὑποπίπτει θαυμαστά· ὄρασις αὐτῆ πάσης αἰσθήσεως κυριωτέρα καὶ τιμιωτέρα, ὡς καὶ τοῦ καλλίονος τῶν αἰσθητῶν ἀπάντων οὕσα φωτὸς ἀντιληπτική. Αὐτὴ τοίνυν ἐξαίφνης (97) ἰδοῦσά τι σῶμα φεταυγῆς ἢ περικαλλῆς, συνήρπασέν με, ἐξέστησέ

(96) Cod. μὲν οὖν ἡμῖν.

ab ipsius damno cavendi et pœnitentia ipsam delendi, ne inveterata et validior facta in irremediabile desinat malum.

53 *Scrutare potius te ipsam quam res alienas.*

Siquidem sub manu semper est hominibus et gratum nimis aliena investigare tum bona tum mala, propria vero quasi universe nihil curare, hortatur divus magister eos qui pie volunt vivere ad propria magis indaganda quam proximi opera curiosius requirenda: propriarum enim per negligentiarum examen quisque se recognoscens utilitatem percipit, serpentem furtive in ipsius cor irrepentem detegens et confessione delictum rejiciens; qui vero opera proximi scrutatur et discernit, illi quidem lucrum acquirit seipsum tuenti propter objurgationem et a peccato simul cessanti; objurgator autem detrimentum patitur, si forte non zelo, sed invidia et malitia proximi opera indagaverit; itaque dicit meliorem rationem operum esse et percontationem quam divitiarum: harum enim quantum supputabis abundantiam, quantis curans effocari videberis, transitoria quæ sunt, aliæ ad alios effluent et agitatae non tibi remanebunt, operum vero comparatio et rationum animæ discretio et purificatio ad morigerationem ducens firmatur et in æternum permanet.

57 *Continuus tibi labor sit ut mens tua informetur*

58 *Divinis cogitationibus et salutaribus monitis.*

Audiamus, qui asceticam et juxta virtutem vitam elegimus, quæ suadet ut faciamus virtutis legislator. Spiritus nobis indesinenter sit sollicitus de sanctis et divinis cogitationibus conversari et quas gratiam spectant curet, atque secundum ista informet et instituat vitam dirigens ad praxim et meditationem; linguæ parcere et ipsius inordinatum reprimeret præscribit, ita ut nec facile nec petulantur erumpat in docendo aut dogmatizando: namque cum non refrænata movetur in omnem sermonem, in lethales hæreses illos qui non a delictis per ipsam præcavent novit inducere et facile periculis exponere animam; ipsa autem recte moveatur et bene sermonem pietatis proferat, sic reprehensibilis non est vita, minus est bonæ loquelæ lucrum nec multa utilitas audientibus præbetur.

61 *Aspectus me abripuit, sed tamen me cohibuit.*

Moderatus spiritum et linguam divinus doctor, exinde reliquos sensus naturales componit. Visus, inquit, subito rapuit corporum pulchritudinem illuminans, quantum miranda oculis concupiscentiæ obvia sunt. Visus ipse omnes sensus superans efficacia et reverentiæ necessitate, quippe qui omnium sensibilibus pulchriorem fulgorem percipit; visus ergo subito corpus quoddam fulgens aut perpulchrum cernens me rapuit, alienum me ab-

(97) Cod. ἐξαίφνης.

tulit, totum incendit ante conspectam pulchritudinem; sed repressus est, sed cohibitus est timore Dei et mandatorum recordatione, sic conversus est et extinctus est, ita ut in anima non remaneat representatio, sive vestigium aut umbra mali desiderii. Primus gradus, et absque peccato quia sit mera imago. Si autem imago stet et quæ conspicitur forma aut pulchritudo cum perturbatione in intelligentia inscribatur, secundus est gradus et semi-perfecta culpa vocatur; si tamen fugiatur consummata per experientiam culpa. Tres ergo isti gradus luctæ sunt spiritualis a communi inimico nostris animabus oblatis, imago, delectatio, experientia. Fortissimus est primo audito intentatam a sequentibus resistere; et si in secundum inducimur, secundo gradu bonum esset multa temperantia et prudenti animo utentes ruinam experientiae totalem vitare.

65 *Cera aures obstrue adversus pravos sermones.*

Quemadmodum per vitium quasi per fenestras cupiditatibus ad fornicationem allicientibus intrare in animam conantibus, qui prudenti utitur consilio obturat oculos et ab his divertit et alienatur, sic et per auditum allicere conante impudente, cera aures obtura, pronuntiat divus pater; ad amatoria verba et indecentia et turpia et cantiones meretricias allicit animam, cantionibus diabolicis ad voluptatem trahentibus omni ope diffluentem et effeminatum reddere spiritum vult auditas, quem tu omnino colhibe: Quemadmodum qui sirenarum prope mansiones canentium iter agentes, aures cera juxta poetas obturaverunt, sic et tu, inquit, surdo similis non audiens symphoniam fornicarie canentium, declina; solis autem pulchris et bonis Spiritus oraculis aurem semper admovens cordis, incumbas ad dicendum Deo laudis et orationis verbum et ad audiendum ab ipso sæpe quæ audire oportet; et interea ex his quæ ad Deum diceres, aut ex his quæ ab ipso audires, facere vel aliquid parvum, id evidenter præcepto et virtute dignum est.

69 *Non te valde dissolvant odores effeminati.*

Mundatis maculis quæ per visum et auditum in animam incidunt, quæ ab aliis sensibus consequuntur inquinamenta et labes purgat exhortans ad non nimis intumescendum. De his, nec nos effeminandos in suavitatibus odorum dissolutos et in varietatibus esculentorum mollitos et in contactu delectatos et furtive inductos, quibus comitem se dans intemperantia et incontinentia a Dei timore et mandatis elongant; his enim voluptatibus ignave succumbens et enervatus, dicit cupiditatibus exemptus sermo. In quo animæ questum et animi robur ostendes? Namque odoratus per odores excitatur, saporibus gustus ultra modum gaudet et inservit, lenia tactam recreant. Unde igitur quæ virum sanctumque dicent concipies? Hæc enim omnia animæ non virilis et femineæ et gentium peccatricum in terra

με, ὅλον ἐξήψε τοῦ θεωμένου κάλλους· ἀλλ' ἐπεσχέθη, ἀλλ' ἀνεκόπη φόβῳ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐντολῆς ὑπομνήσει· οὕτως ἀνετράπη τε καὶ ἀπολύει, ὡς μηδὲ εἰδῶλον, εἶπουν ἔχνος ἢ φάντασμα, ἐπιθυμίας κακῆς παραμείναι τῇ ψυχῇ. Τοῦτο πρῶτος βαθμὸς καὶ ἁμαρτίας χωρὶς, ὅτι ψιλὴ γέγονε προσβολή· ἐὰν δὲ εἰδῶλον στῆ καὶ τὸ τοῦ ὀφθέντος εἶδος ἢ κάλλος ἐπαθῶς ἢ διάνοια ἐαυτῇ ἐναπογράφηται, τοῦτο βαθμὸς δευτέρος καὶ ἡμιτελὲς ἁμαρτία χρηματίζει, εἴ γε ἔρα τὴν διὰ πείρας τελείαν ὑπαλύξαι ἁμαρτίαν. Τρεῖς οὖν οὗτοι βαθμοὶ εἰσι τῆς πάλης τῆς νοητῆς, ὑπὸ τοῦ κοινῷ Δυσμενοῦς ταῖς ἡμετέραις ὑποτεινόμενα ψυχῆς, προσβολή, φαντασία τε καὶ πείρα. Κράτιστον μὲν οὖν τὸν πρῶτον ἀποκρουσαμένους, ἀτίρατον μὲν τῶν ἐξῆς· εἰ δὲ καὶ τῶν δευτέρῳ δραπεχθεῖμεν, δευτέρον καλὸν ἂν εἴη, νήψει πολλῇ καὶ σώφρονι νῶ χρησαμένους, τὴν διὰ πείρας φυγεῖν πανώλεθραν.

65 *Κηρῷ τὰ ὄτα φράσσει πρὸς φαύλους λόγους.*

Ἐπερ, διὰ θυρίδος τῆς ὁράσεως τοῦ πάθους προσβάλλοντος τοῦ τῆς πορνείας ἐπεισέρειν τῇ ψυχῇ, ὁ σώφρονι χρώμενός τῶ λογισμῶ, τὴν ἔψιν ἀποκλείσας, ἐξ ἐαυτοῦ ταύτην ἀπερβράπισε καὶ διεκρούσατο· οὕτω καὶ δι' ἀκοῆς παραδύειν τῆς ἀναίδους ἐπιχειρούσης, κηρῷ φράσσει τὰ ὄτα, ὁ θεὸς Πατὴρ γωμοδοτεῖ· καὶ πρὸς ἐρωτικούς λόγους καὶ ἀσέμνους καὶ ἀσχήμονας, ναὶ δὴ καὶ ἕσματα πορνικὰ κατακυλοῦντα ψυχὴν, ὑδάς τε διαβολικὰς τερὸς ἡδονῆν ἐὸ δλον ἡρμωσμένας, θηλυνοῦσας τε καὶ καταχωνοῦσας τὸν νοῦν, παντάπασι τὴν ἀκοὴν ἀπαγαγῶν, ὥσπερ οἱ τὴν Σειρήνων παραδύοντες φθογγῆν, καὶ τὰ ὄτα κηρῷ, κατὰ τὴν ποιήσιν, ἐμφράττοντες, οὕτω καὶ σὺ, φησὶν, ὥσει κωφὸς οὐκ ἀκούων τὰ λυγίσματα τῶν μοιχικῶν ἐκτρέπου μελῶν, μόνους δὲ τοῖς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος τὸ οὖς ἀεὶ παραβάλλων τῆς καρδίας, καὶ εἰπεῖν πρὸς Θεὸν ἅμα αἰνέσεως καὶ προσευχῆς, καὶ ἀκούσαι παρ' αὐτοῦ πολλάκις, ἔπερ ἀκούειν χρωῶν, δίδου· καὶ μεταῦθ' δὲ, ὣν τέ τις πρὸς Θεὸν λόγοι, καὶ ὣν ἂν ἀκούει παρ' αὐτοῦ, καὶ ποιεῖν τι μικρὸν, ἀξίον δὴλον ὅτι τῆς ἐντολῆς καὶ τῆς ἀρετῆς.

69 *Μὴ λίαν ὀσμῶν ἐκλίωθι θηλυσμοσιν.*

Ἀνακαθάρας τὰς δε' ἔψως καὶ ἀκοῆς ἐμπιπτῶσας βλάβας τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἄλλων αἰσθησεων παρεπόμενα ῥύπη καὶ μολύσματα διακαθαίρει, παραινῶν μὴ λίαν ὑποχωνοῦσθαι κατ' αὐτάς καὶ θηλυνοῦσθαι, ἐν τε ταῖς τῶν ὀσμῶν ἡδύτησιν ἐκλυομένων, ἐν τε ταῖς τῶν ἔδεστων ποικιλίαις καταθειγμένων (98), ἐν τε ταῖς τῶν ἀπτῶν ὀμιλίαις γαρφαλιζομένους καὶ κλεπτομένους, οἷς ἀκρασία συνεξευγμένη καὶ ἀκολασία, τοῦ φόβου Θεοῦ μακρύνει καὶ τῆς ἐντολῆς. Τοῦτων γὰρ τῶν ἡδουπαθειῶν ἀγενῶς ὑποκατακλινόμενος καὶ θηλυνόμενος (ὁ ἀπαθὴς ἐφη λόγος), ἐν τίνι τὸ λῆμα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ τὴν στερρότητα ἐνόησαιο; Τοῖς ἀσμοῖς γὰρ τὴν ὀσφρησιν παθαινόμενος, τοῖς χυμοῖς δὲ τὴν γεῦσιν πέρα τοῦ δέοντος ἡδυνόμενος καὶ καταδουλούμενος, ταῖς λειψύτησι δὲ καταμαλακίζόμενος τὴν ἀφῆν, πῶς

ἂν ἀνδροπρεπές τι καὶ ἀγιοπρεπές ἐννοηθείης; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀνάνδρου ψυχῆς ἴδια, καὶ γυναικῶδη, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἔθνων ἐπὶ γῆς τὰ σπουδάσματα, οὐκ ἔν ἐν κοινὸν ἔχοντα πρὸς τὰ ἀββενωπά καὶ ἀνδρεία

studia, nihil commune habentia cum generosis atque virilibus eorum qui mancipium in caelis habent cogitationibus.

τῶν ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχόντων φρονήματα.

73 Δός, εἶπε γαστήρ.

Κολάσας τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων προσγινομένην ἀκρασίαν καὶ φιληδονίαν τῇ ψυχῇ, τὴν γαστριμαργίαν ἐν τούτοις, ὡς δραστηκωτάτην οὖσαν αἰτίαν τῆς πορνείας, ἐπικόπτων ὁ φιλοσοφώτατος, Δός, εἶπε γαστήρ, ὅσα ἡδέα ἐκ γῆς, ἐκ θαλάσσης, ἐξ ἀέρος, ὅσα βρωτὰ ἐπιδαψιλευμένη ἢ μεγαλόδωρος Θεῶν χεῖρ εἰς ἀπόλαυσιν ἐδώρησατο· ὅς, ἢ γαστήρ εἶπεν, κατεδιδρασκόμενα καὶ τούτοις ἀπλήστως ἐπεντυροφᾶν· ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτὴν, ὡς Ἐὰν σωφρόνως καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ τοῖς διδομένοις χρῆσθαι εἰδῆς, δώσω προθύμως, καθὼς θεμιστόν· ἂν δὲ μὴ σωφρόνως μὴδὲ συμμέτρως τῇ ἀπολαύσει κεχρημένη, πρὸς τὰ κάτω δὲ καὶ τὰ ὑπογάστρια πάθη συννεύουσα, ὑπέκκυμα πρὸς ἀσέβειαν καὶ ἕβριν λαμβάνης τοῦ πεποιησῆτος, πῶς θύσω; ἢ κόπρον μὲν, ἦτοι τὴν ἀναγκασίαν καὶ ἥς ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι, λήψῃ τροφήν, σπανίζουσαν δὲ καὶ οὐ θαψιλή, ὡς ἂν μὴ διὰ τὸν κόρον ἐκπυρομένη ἐξυθρίξοις· εἴποτε δὲ, φησὶ, σωφρονισθεῖσα τῇ ἐνδείᾳ, βαυτὴν τε κατάσχου, καὶ τὰς ἀλόγους ὀρέξεις τοῦ σώματος ἀνασειράζουσα καὶ ἀνακόπτουσα ταπεινωθείης, οὐ φθονήσομέν σοι καὶ τὴν ἀποχρῶσαν πλουσιώτερον ἐπιχορηγῆται τροφήν.

77 Γέλως γέλωτος εὐ φρονουσίῃ ἀξιος.

Ἀκολουθῶν ὁ σωφρονιστής τῶν νέων θεηγόρος, μετὰ τὸ ἐπικόψαι λαιμαργίαν, καὶ τὴν ἐπὶ ταῖς τραπέζαις κοιλιομασίαν, καὶ τὸν συνευγμένον αὐτοῖς γέλωτα πορνικῶν ἐπιβραβεῖται· καὶ πάντα μὲν γέλωτα γέλωτος ἀξίον εἶναι, οὐ μόνον ὡς παιδαρίους ἀπαιδεύτους προσήκοντα καὶ ἀνοήτους, οἷς ὅλος ὁ βίος καταγέλαστος, καὶ ἀκόλαστος, καὶ ἀκρατής, εὐτραπέλαις καὶ αἰσχρολογίαις ζῶσι καὶ ἡδοναῖς, οὐχ ἥκιστα δὲ τὸν πορνικῶν κατάπτυστον ἀποφαίνεται καὶ θεοστύγῃ καὶ βδελυκτῶν, ὡς καὶ ταλαυνισμοῦ τοῦ παρὰ τοῖς Εὐαγγελίοις ἀξίον, καὶ τῶν ἐν τῇ γέννηθῆναι καὶ ὀδύρων πρῆξενον. Ἔστι δὲ τῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ τῇ κρίσει δακρύων προοίμιον ἔρῃ ἀναγῆς τὸ ἐν αὐτῇ τῇ ἀτάκτῃ διαχύσει τοῦ ἀκόλαστου γέλωτος ἐξ ὑπερβαλλούσης καὶ σφοδρᾶς τῶν μοριῶν διατάσεως καὶ ἀποθλίψεως τῶν ὀφθαλμῶν ἔστιν ὅτι δάκρυον ἀποστάζον τοῖς πολλοῖς. Οὗτος μὲν εὖν τοῖς σώφροσι καταγέλαστος ὁ γέλωτος, ὡς ἐν τῷ γίνεσθαι μόνῃ δοκῶν εἶναι, καὶ μέλλον οὐκ ἔνι ἢ ὦν, περισπούδατος τοῖς ἄφροσι γίνεται· ἔστι δὲ καὶ οὐκίσιτος ὁ αὐτός, ὡς αἰωνίου πρῆξενος κλαυθμοῦ· δι' ὃ φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος, κρείσσον εἶναι καὶ βέλτιον ἔστι μάλιστα ἡθὸς κατηφῆς ἢ ταδρυμμένον καὶ ἀσέμνῳ γέλωτι διαχέμενον.

81 Κάλλος νόμιμα τὴν φρονῶν εὐκοσμίας.

Οἱ τὰ τῶν σωμάτων κάλλη περιεργαζόμενοι, καὶ τῆς ψυχῆς φίλτρον ἀναπτέρουντες πρὸς αὐτὰ, κατανοήσατε καὶ σύνετε, ὡς ματαίῳ καὶ ψευδωνύμῳ κάλλει ἐπαρθείσατε. Κάλλος γὰρ ἀληθῶς καὶ κυρίως

73 Da, inquit venter.

Postquam per sensus animæ adhærentem intemperantiam et voluptatum amorem objurgavit, gulam in istis tanquam efficacissimam fornicationis causam reprehendens valde philosophus vir, Da, inquit gaster, quotquot suavia de terra, de mari, de aere; quotquot alimenta abunde fundens magnifica Dei manus ad frendum sparsit. Da, inquit gaster, plenius gustavisse, et istis insatiabiliter repletum esse; et ego gastro: Si sapienter et ad Dei gloriam datis uti sciveris, sponte dabo quantum justum est; si autem non sapienter nec temperanter esculentis utens ad infimas et ventrales cupiditates declinans, incentivum ad lasciviam et Factoris injuriam affectas, quid dabo? Nisi finum, sane necessariam et sine qua vivere nequimus assumas escam, sed brevem et non abundantem, ne satianter impinguatus insolescas, si forte, inquit, jejunio prudens effectus teipsam cohibeas et irrationabiles appetitus corporis revocas et sanans humilis fias, non invidimus tibi sufficientem abundantiam escam præbere.

77 Risus risu dignus est cordatus.

Consequenter sapiens juvenum in divinis magister, postquam ingluviem objurgavit et sedentē ad mensas voracitatem, adjunctum ipsis risum luxuriosum reprehendit et risum omnem risu dignum ostendit, scilicet non solum tanquam puerorum insipientium et disciplina egentium partes, quibus universa vita ridicula et non castigata et licentior in scurrilitatibus et facetiis et voluptatibus viventibus, sed etiam non minus luxuriosum ostendit despiciendum et Deo odibilem et detestandum tanquam juxta Evangelia dignum gemitibus et fletibus in gehenna et dentium stridoribus ansam præbentem; est autem lacrymarum in æternitate et judicio proœmium potens videre in ista cachinnorum indisciplinatorum immoderata effusione superabundante et membrorum extensione, et pressione oculorum, unde quandoque lacryma multis stillat. Iste ergo sapientibus risu dignus risus quibus tantum videtur esse, et magis non est quam esse, et ab imprudentibus ardenti insectatione queritur. Est et miserandus iste tanquam æternorum gemituum auctor; idcirco, inquit sanctus sermo, melius est et expedit magis moribus taciturnis esse quam in deliciis effusum et in risibus qui ad rationem non pertinent.

81 Pulchritudinem existima mentis ornatum.

Qui corporum venustatem deperitis et animæ affectus ad istam cietis, sapite et intelligite, vanum est falsi nominis pulchritudinem animadvertite; pulchritudo enim vere et proprie, et est et nunc-

patur animorum ordinatio : pulcher est cordis candor et spiritus decencia, sed non illud proprie vocaretur pulchritudo quod hominum manus scripserunt aut delineaverunt ; corruptibile enim. Sed nec quod natura fluxit aut formavit ; mortale enim et marcescibile, tempore solvitur et in terram revertitur. Nec quod oculus e terra oriundus qui externa contemplatur, judicatur pulchrum, sed quodcumque prudentis spiritus meditatio intelligit, et divino Spiritui illuminanti consentit, id pulchrum et pulchritudo, id amabile nominari et æstimabile dignum prædicatur. Quemadmodum ergo pulchritudo non æstimanda in membrorum harmonia cum colore blando cum iis qui corporea tantum inspiciunt, sed in animæ morum institutione et symetria admiranda, omni excessu defestaque sublato, gratia Dei spiritus supra omnis coloris suavitate fulgente, sic et dedecus non in compto et in membrorum inæqualitate corporis, sed propter intelligentiæ confusionem et imprudentiam spiritus reputabitur.

85 *Mæstia venerunt, voluptates, fiducia, timores,*
86 *Divitiæ, paupertas, gloria, dedecus, throni :*
87 *Fluant ut volent. Nihil ex iis*
88 *Quæ transeunt tangit virum constantem.*

Mores incidere solent de rerum amatarum iactura et de rerum quæ sperantur et desiderantur adverso successu; delectationes e contra, cum juxta vota attingimus aut cum amata nobis occurrunt. Fiducia agitur cum juxta curriculum vita labitur et res occurrunt secundum intentionem; timores infelicitium contra spem obviantium et odientium in nos valentium : Divitiæ evenerunt superfluis abundantibus, et e contra paupertas imminutis et carentibus necessariis. Gloria, ab extraneis bona fama et propter honores hominum et tronos plausus, obscuritas, abjectio in his et in ignominiiis compunctio et condemnatio. Hæc omnia, ludibria vitæ et paululum jucunda aut molesta, vexantia aut placentia, exaltantia aut humiliantia, avolante somnio transeuntia præterimus, et sicut vellent venire aut abire, negligentes, horum assecutionem ne nobis assumamus quando hoc vel illud contigerit; percunt enim quam citissime illa quæ nullam habent firmitatem aut stabilitatem; hominis est vere philosophi et sapienter gravis et in veritatis sermonibus firmiter perstantis nec de dextris extolli et superbire pro spiritu acie, nec de sinistris apparentibus coarctari et animo cadere.

89 *Attolle te vita potius quam cogitatione, etc.*

Vita extollitur qui per diligentem mandatorum observantiam carnis superbiam mortificat et corpus humilitate fere domat; arrogantia vero extollitur qui non se a præsumptione mundat, sed vana hominum gloria effertur seque inter hypocritas constituit. Mortatur ergo divinus Gregorius ut vita extol-

καὶ ἐστὶ καὶ ὀνόμασαι ἡ εὐκοσμία τῶν φρενῶν· κάλλος ἐστὶν ἡ τῆς καρδίας ὠραιότης καὶ ἡ εὐπείθεια τοῦ νοῦ· ἀλλ' οὐ τοῦτο κυρίως ἂν ὀνομασθῆι κάλλος, ὃ χεῖρες ἀνθρώπου διαγράφουσι ἢ διατυποῦσι· φθαρτὸν γάρ· ἀλλ' οὐδ' ὃ φύσις ἐμδρῶσεν ἢ διέπλασε· θνητὸν γάρ καὶ εὐμάραντον, χρόνῳ λυόμενον καὶ εἰς χοῦν ἀφανιζόμενον· οὐδ' ὅπερ ὀφθαλμὸς γηγενοῦς ὃ τὸ ἐξῴθεν βλέπων διακρίνει ὡς καλόν· ἀλλ' ὅπερ σῶφρονος νοῦ θεωρίᾳ. Πνεύματι φωτιζομένου θελή, κατανοεῖται καὶ γνωρίζεται, τοῦτο καλὸν καὶ κάλλος, τοῦτο καὶ ἀγαπητὸν ἐξωμύμως καὶ ἐραστὸν προσαγορεύεται. Ὅσπερ οὖν τὸ κάλλος οὐκ ἐν τῇ τῶν μελῶν συμμετρίᾳ μετ' εὐχροίας τοῖς τὰ σωματικὰ μόνον βλέπουσιν ὀρώμενον, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἡθῶν τῆς ψυχῆς καταστάσει τε θεωρεῖται καὶ τῇ συμμετρίᾳ, πάσης μὲν ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως ἀποικομένης, χάριτος δὲ Θεοῦ Πνεύματος ὅπερ πλάσαν εὐχροίαν τῷ καλῷ περιλαμπύσης· οὕτω καὶ τὸ αἰσχος, οὐκ ἐν τῇ ἀκοσμίᾳ καὶ ἀνωμαλίᾳ τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐν τῇ τῆς διανοίας ἀκαταστασίᾳ καὶ ἀφροσύνῃ κριθήσεται τοῦ νοῦ.

85 *Λύπαι προσήλθον* (99), *ἡδοναί, θάβρη, φόβοι,*
86 *Πλοῦτος, πενία, δόξα, δύσκλησια, θρόνοι·*
87 *Ῥεῦσαι ὡς θέλουσιν· οὐδὲν ἀπτεται*
88 *τῶν οὐ μερόντων ἀνδρῶς εὐ βεδικτός.*

Λύπαι μὲν εἰώθασι συμπίπτειν ἐπὶ τε τῶν ἀγαπητῶν ταῖς ἀποδοαῖς, ἐπὶ τε τῶν ἐπιζόμενων ἐπιθυμητῶν ταῖς ἀτυξίαις· ἡδοναὶ δὲ ἐμπαλιν, ὅταν εὐστοχώμεν τοῖς κατ' εὐχὴν, ἢ ὅταν τοῖς ἐραστοῖς ἡμῖν περιτυγχάνωμεν. Καὶ θάβρη μὲν προσάσι κατὰ ῥοὴν φερομένου τοῦ βίου καὶ τῶν πραγμάτων ἀντιβολούντων κατὰ σκοπὸν· φόβοι δὲ ἀνάπαλιν τῶν παρ' ἐλπίδα δυσχερῶν ἀπαντῶντων καὶ τῶν ἐχθρανόντων ἡμῖν δυναστευόντων· καὶ πλοῦτος μὲν προσήλθε τῶν προσόντων ἐξάπινα πληθουμένων, πενία δὲ ἀδύς ἐλαττουμένων καὶ σπανιζόντων τῶν ἐπιτηδίων· καὶ δόξα μὲν τῶν ἐξῴθεν αἰ εὐφημίας καὶ ἢ ἐπὶ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς θρόνοις ἐπικρότησι, δύσκλησια δὲ ἡ ἀπόρρησις τοῦτων καὶ ἐπ' ἀτιμίας κατάνυξις καὶ κατὰ γνωσῖς. Ταῦτα πάντα παίγνια τοῦ βίου ὄντα, καὶ πρὸς ὄλιγον τέρποντα ἢ ἀνιώντα, τρύχοντα ἢ ἡδύνοντα, ὑψούντα ἢ ταπεινούντα, ἐνέου ἀφιπταμένου βεῖν παραχωρῶμεν, καὶ ὡς ἂν ἐθέλοιεν ἐπιέναι τε καὶ ἀπέναι παριέντες, τὴν τούτων προσέλευσιν μὴ προσποιώμεθα, ὅταν τοῦτο ἢ τοῦτο παρῆ· οἴχεται· γὰρ ὅτι τάχιστα στάσιν ἢ ἴδρουσιν κεκτημένα οὐδεμίαν· ἀνδρῶς δὲ φιλοσόφου τῷ ὄντι καὶ εὐ βεδικτός καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας λογίσι ἀρπρῶτος ἡδρασμένου, μήτε τοῖς δεξιῶς ἐπαίρειος καὶ ἀριστεροῖς δοκοῦσι συστέλλεσθαι καὶ καταπίπτειν.

89 *Ἵψου βίω τὸ πλεῖον ἢ φρονήματι.*

Ἵψοῦται τῷ βίῳ ὃ τῇ ἀκριβεῖ τῆς ἐντολῆς τηρήσει τὸ φρόνημα καταθανατώσας τῆς σαρκὸς καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ὄλιγου δεῖν ὑπερβάς· ὑψοῦται δὲ φρονήματι ὃ μὴ τῆς οἰξσεως καθαρώς ἐπιλαγμένος, ἀλλὰ τῷ κενῷ δοξαρίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπαυρόμενος καὶ ἑαυτὸν κατὰ τοὺς ὑποκρετὰς συν-

ιστών. Παραινεί τολύν ο θεώτατος Γρηγόριος ύψου-
σθαι μὲν τῷ βίῳ διὰ θεομιμησίας ἐγγίζοντας τῷ
πραεὶ καὶ ταπεινῷ τὴν καρδίαν Ἰησοῦ, ἀλλὰ μὴ τῷ
φρονήματι κατοιομένους καὶ καταφρονούντας ὑπερ-
αίρεσθαι· θεοὶ μὲν γὰρ ὁ βίος τῇ μιμήσει τοῦ Χρι-
στοῦ, τῇ μεγαλοφροσύνῃ δὲ μέγα πτώμα κατὰ τὰ
θεαρχικὰ μαρτύρια ἀκολουθεῖ. Πόθεν οὖν ἐπιτεύξη
τῆς ὑψούσης, ἥτοι θεούσης ταπεινοφροσύνης; ἢ τῷ
μὴ τοῖς μικροῖς ἑαυτὸν μετροῦντα καὶ πρὸς τοὺς
χαμαιζήλους συγκρίνοντα εἰκῆ ὑπερφρονεῖν καὶ με-
γαλοῤῥημονεῖν· ἢ γὰρ πρὸς τοὺς ἥττους ἑαυτοῦ
παραμέτρησης καὶ ἀντεξέτασις τὸ φρόνημα πάντως
κατὰ τὸν νοῦν ὡς τῶν πολλῶν ὑπερέχοντα μετεωρίζει·
Σὺ δὲ, φησί, πρὸς τὴν ἐντολὴν ἀφορῶν καὶ αὐτὸν τὸν
τάς σωτηρίας ἐντελλόμενον κἂν ἐπὶ πολλῶ τῶν ἐθνι-
κῶς ζώντων ἀρβῆς, κἂν πολλοῖς τῶν εὐ βιούντων
ὁμοιωθῆς ἐν ἀληθείᾳ, ὅψει κάτω κείμενον ἑαυτὸν καὶ
τῆς ἄκρας ἀπολειπόμενον τελειότητος.

93 Δόξαν δίωκε μήτε πᾶσαν μήτ' ἄγαν·
94 Κρείσσον γὰρ εἶναι τοῦ δοκεῖν.

Ἔστι δόξα καὶ φήμη εἰς ἀγαθὴ καὶ ἐπὶ πολλῷ
μέρος τοῦ κόσμου πρὸς καιρὸν χρομένη καὶ εἰς μά-
ταιον τὴν δεξαζομένην πληθυσμένη καὶ κενόν, ἢ ἐπὶ
βλάβῃ πλειόνων μεγαλύνειν οἶδεν ὁ ἐχθρός· καὶ ἔστι
δόξα τῶν ὁσίων βιούντων ἐπὶ τῆς γῆς κραταιομένη,
ἣτις καὶ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν δεξαζόντων πρὸς τοῦ
θεοῦ συγκροτεῖται καὶ ὑψοῦται· σὺ δὲ μήτε πᾶσαν
ἡγοῦ περισπούδαστον καὶ ἑαυτῷ προσαυξεῖν ἐπιζητεῖ
κατὰ τοὺς ὑποκριτάς καὶ δεσφαρεῖς, μήτ' οὖν αὐτῆς
τῆς δε' ἀρετῆς κοροουμένης ἄγαν ἀντέγου καὶ ἀντι-
ποιοῦ· τί γὰρ σοι καὶ τῇ ὑπολήψει τῶν πολλῶν, ὅ
τοῦ εἶναι πολλὸς ὁ λόγος; κρείσσον γὰρ ἀσυγκρίτως
τὸ εἶναι τοῦ δοκεῖν· εἰς τί οὖν σοι μέλει σπουδαίῳ
ὄντι τοῦ σπουδαίως εἶναι δοκεῖν; πλουσίῳ ὄντι καὶ
πάντων πλήρει ἀγαθῶν τί σοι μέλον, εἰ τοῦτ' ἀγνοοῦν-
τες ἀνθρώποι πένητά σε καὶ ἐνδεῆ ὑπολαμβάνουσιν;
Ὅτω καὶ θεῶ φρονῶντα ποτα σοι φρονεῖς, εἰ μὴ
τοῦτο ἴσασι πολλοί; Εἰ δ' ἄμετρος εἶ, πολλοὺς ἐθέλων
τοὺς ἐπαινετάς ἔχειν, ὥστε ταύτῃ πλείους οἰκοδο-
μεῖν εἰς ἀρετὴν, ἀλλὰ σὺ μὴ τὴν ματαιάν θήρευσ
δόξαν τὴν ἐκ τῶν εἰκῆ μακαριζόντων σε πλάνην
ἐγκωμιάζοντες, μηδὲ τὴν νέαν καὶ ἐξ ἀνθρωπίνων
ἀξιοματίων καὶ θρόνων προστιθεμένην καὶ τιμῶν.
Τί γὰρ κέρδος πῆθηκῃ, ἂν λέων νομισθῇ; Ὅτως οὐ-
δεμία ὄντις, ἐμπαθῆ ὄντα καὶ ἀτελῆ, ἀπαθῆ καὶ
τέλειον ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖν· οὐδεμία ὠφέλεια,
ἀνάξιον ὄντα βασιλείας ἢ ἱεραρχίας, ἄξιον νομιζε-
σθαι· ὥσπερ οὐδὲ πτωχὸν καὶ ἄρτου ἐπιδειτῆ τυγα-
νοντα, οὐδὲν ἔσται πρὸς κέρδος, χρυσοῦ θησαυροῦς
κεκτῆσθαι πολλοῖς ὑπονοούμενον.

97 Ἄφνει μὲν ἄλλοι, μὴ φρονεῖ δ' αἰνούμενος.

Ἄλλον μὲν, φησὶν ὁ μακάριος, ἐπαινεῖν ἐπ' εὐσε-
βείᾳ καὶ ἀρετῇ ὅπως ἂν κωλύσασιν, ἀλλὰ καὶ
παραινέσασιν· σὲ δὲ πρὸς ἄλλων ἐπαινούμενον, μὴ
μεγαλοφρονεῖν, μηδὲ τοῖς ἐπαινοῖς εἰκῆ φυσιοῦμενον
ὀψηλοφρονεῖν παρεγγυῶ. Δεδιέναι γὰρ ἄξιον καὶ
εὐλαθεῖσθαι, μήπως τῶν κοροουμένων ἐπαίνων
ὑστερῶν ἀπελεγχθῆς· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων
εὐφροσύνην οὐ πρόχειρον οὐδ' ἔτοιμον εἶναι σε ὁ τῆς

lamur per imitationem mlti et humili corde Christo
appropinquantes, sed caveamus ne confidentia tu-
mentes et superbientes nos magnificemus. Etenim
deificat vita Christi imitatrix, et animi extollentiae
juxta testimonia divina clades magna comitatur.
Unde ergo comparanda quae exallat seu deificat
humilitas? Hanc obtinebit qui non seipsam minimis
quibusque æquiparans et cum abjectis componens
temere superbiat et se magnificabit; namque cum
inferioribus æquiparatio sui et collatio intelligen-
tiam omnino et animum ad arrogantiam inducit,
quasi supra multos efferamur. Tu autem, inquit,
mandatum considerans et eum qui salutem injungit,
licet longe ethnice viventes superes, licet plurimis
bene viventium similis in veritate inveniaris, teipsum
humi jacentem videbis et longe a summa perfectione
distantem.

93 *Gloriam perseguere non omnem, nec vehementer* :
94 *Melius est enim esse quam videri.*

Est et gloria, est et fama bona et per mundi ma-
gnam partem opportune diffusa et insipienter atque
vane in hominibus aestimatis abundans, quam ad
multorum perniciem magnificare novit inimicus; et
est sancte viventium gloria super terram prævalens
quæ et ad ædificationem laudantium coram Deo
spectaculum est et exaltatio; tu autem nec omnem
judica studio dignam, qui tibi crescentem requiras
eam hypocritarum instar et gloriam aucupantium,
nec ergo ipsam propter virtutem applausam nimis
insectare ipsi obviam currens. Quid enim tibi pu-
blica existimatio, cui esse magna res est? Melius
enim est sine dubio esse quam videri. Quid ergo
tua interest, diligens qui sis, diligens si videaris?
Dives cum sis et omnibus bonis abundans, quid refert
si hoc ignorantes homines pauperem te et indi-
gentem existiment? Similiter amico Dei tibi quæ
cura, si illud non noverint multi? Si nimius es,
multos cupiens laudatores habere, quasi inde mul-
torum fuerit ædificatio ad virtutem, sed tu noli
vanam venari gloriam, errore hominum temere
beatificantium te involvens nec gloria nova ab hu-
manis dignationibus et thronis et honoribus deri-
vante. Quid enim lucrum simio, si leo credatur?
Similiter nulla utilitas, cupiditatibus obtempe-
rantem et imperfectum, hominibus tamen videri
morigeratum et perfectum; nulla utilitas, indignum
quemlibet, regia aut sacerdotali dignitate parem
æstimari, sicut nec pauperi et pane indigenti lucro
est, si auri thesauros multos possidens reputetur.

97 *Lauda quidem alium, at laudatus ne superbias, etc.*

Alium quidem, inquit beatus, laudare propter
pietatem et virtutem non prohiberem, sed et ad id
provocabo; te autem ab aliis laudato ne extollaris,
neve temere præ laudibus tumescas suadeo. Timen-
dum enim meritoque verendum est ne laudibus
celebratis minor arguaris; sed et ad aliorum præ-
conium non facilem nec promptum esse sermo san-
cti iudicii te præscribit: quemadmodum enim æsti-

matum te timere oportet ne laudibus indignus et gloria videaris, sic et tu laudans alium ne copiosius et libentius, priusquam experientia constet, ne studiosus in laudes immoreris, ne forte isto iniquitatis operario temporis in intervallo apparente, ruborem tibi infligas, quasi perperam, quæ non noveras, testans.

101 *Præstat male audire quam male dicere.*

Magis expedit mala audire, ait sanctus, et contumeliis affici et objurgari tolerabilissimum potius quam aliis hæc infligi a nobis. Cur? quia, si temere prorsus et frustra propter virtutem et pietatem cum impiis calumniose nobis pars datur, beatitudinum Dominicarum et cælestium præmiorum digni habemur; si autem cadentibus merito nobis de his quæ facimus conviciantur homines, sic nobis prosunt dedecora, per convicia ablutis et lavatis. Male vero loquentes et proximum injuriis lacerantes, si invidia aut odio virtutem colentium laboramus, miserabiles et damnati, quasi quosdam e minimis in Jesum credentibus scandalizantes judicabimur; quod si prave agentes merito vituperamus et juste redarguimus, finis omnimodo a Deo redarguetur. Siquidem, ut istis per objurgationem correctionis dederimus et compunctionis viam, et iis qui apud nos sunt intercluderimus mali societatem et participationem cum istis, irreprehensibiles absque condemnatione omni judicabimur; sin contra, ut zelum amarum et odium absque judicio sequamur, male loquimur, quomodo maledicentiæ aut insimulationis proximi vitabimus accusationem? Quid ergo faciendum? Quando quidam, inquit, in medium profert mentionem de proximo ad exprobandum et maledicendum, priusquam aurem saties et mulceas tuam, tunc tu fratris faciem tanquam telspum ad aculeatum verbum obnoxium opinans, et tibi ipsi et illi servies si sermonem obtreclantis æque feras.

105 *Prosperè navigans, ne glorieris antequam portum attigeris.*

Quemadmodum feliciter mare naviganti, licet in trajectu recte dirigatur navis, utpote incerto exitu, non tutum est gloriari, et ante retinaculum, ruidentem dico quo ad portum religatur navis, magnifice loqui non oportet, sic nec divitem secundum carnem, divitiarum considerare non expedit in incerto, obliviscentem eum qui dicit: Finem inspicere longæ vitæ; sic nec eum qui virtutibus bene proficit et charismatibus spiritualibus bene incedit et valide crescit, antequam requiem portus cælestis attigerit, grandiori voce uti non decet. Multorum enim per fluctus et tempestates maris salvatorum, cum ad portum appropinquarent, subito in profundum submersa est navis; et multi in irreprehensibilibus maribus digne luctantes aut exercitati visunt, qui occasione quadam levi et visu facili expositi periclitati sunt et a beatitudine superna defec-

(1) Cod. αναφάναντος.

λερδς διακρίσεως λόγος απαιτεί. Ὡς γὰρ εἰ δοξαζόμενον φοβεῖσθαι χρή, μὴ τῶν ἐπαίνων ἀνάξιος καὶ τῆς δόξης ὀφθῆς· οὕτω καὶ σὺ ἐγκωμιάζων ἄλλων μὴ ἀπληροφροσῆτως καὶ προχειρῶς, πρὶν ἢ τῇ κίψῃ διαγνοῖς ἀκριβέστερον, εἰς τοὺς ἐπαίνους καταστή, μῆπως τοῦτο κακίας ἐργάτου διὰ τοῦ χρόνου ἀναφανέντος; (1), αἰσχύνῃ αὐτὸς ὀφλήσης, ὡς ἀπαίμα, ἀ οὐκ ἦδεις, μαρτυρῶν.

101 *Kakῶς ἀκούειν κρείσσον ἢ λέγειν κακῶς.*

Λυσitteλεῖ μᾶλλον κακῶς ἀκούειν, εἶπεν ὁ ἅγιος, καὶ λοιδορεῖσθαι καὶ μωμοσκοπεῖσθαι συμφορώτατον ἢ ἄλλοις ταῦτ' ἐπηρεάζεσθαι πρὸς ἡμῶν. Τίνας ἐπικεν; Ὅτι, εἰ μὲν εἰπῆ πάντῃ καὶ μάτην δε' ἀρετῆν ἢ εὐσέβειαν τοῖς ἀσεβέσιν ἐνδιαβαλλοίμεθα, τῶν δεσποτικῶν πάντως μακαρισμῶν καὶ τῶν οὐρανίων μισθῶν καταξιοίμεθα· εἰ δὲ πταίοντες, ἀξίως ὦν πράττομεν (2) ὀνειδίζόμεθα, καὶ οὕτως ὠφελούμεθα, τὰ ἀσχητὰ ἔβρουν ἀποσηχόντες καὶ πλουρηνοί. Κακῶς δὲ λέγοντες καὶ τοὺς πέλεις διαλοιορῶμενοι, εἰ μὲν φθονοῦντες ἢ μισοῦντες τῶν κατορθούντων τὴν ἀρετῆν, ἀθλοιοὶ καὶ κατάκριτοι, ὡς τις τῶν μικρῶν τῶν Ἰησοῦ πιστευόντων σκανδαλίζοντες κριθοίμεθα· εἰ δὲ κακοπραγούντες, ἀξίως αὐτοῖς ψέγομεν, καὶ δικαίως ἐπιμεμρόμεθα, ὁ σκοπὸς πάντως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαλεγχθήσεται. Εἰ μὲν ὡστ' ἐκείνοις μὲν διὰ τῶν ἐλέγχων διορθώσεως δοῦναι καὶ μετανοίας ὁδόν, τοὺς μεθ' ἡμῶν δὲ τῆν κρὸς ἐπίλους ἐκκλεῖσαι κοινωνίαν τοῦ κακοῦ, ἀνεύθυνα ὅπως ἀν καὶ ἀμεμπτοὶ κριθέμεν· εἰ δ', ἕνα θυμὸν ἄλογον καὶ μῖσος θεραποσύμμεν ἄκριτον, κακολογοῦμεν, πῶς ἀν τὴν τῆς καταλαλιᾶς ἢ τοῦ πλησίον κατακρίσεως διαδράσαιμεν τὴν Ἐλεγεῖν; Τί οὖν ποιητέον; Ὅσοις τις, φρεῖ, προβάλλῃ τινὰ τῶν πλησίον εἰς τὸ κωφῆθαι καὶ διαλοιορῆσασθαι πρὸς τὸ ἐστίασαι καὶ καθυδῦναι σου τὴν ἀκοήν, τότε σὺ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ πρόσωπον ὡς σεαυτὸν εἰς κωμῆδιαν ἐκκείμενον ἕανοῦμενος, καὶ σεαυτὸν κάκεινον ὠφελήσεις, τῷ τῆς λοιδορίας δυσχεράνας λόγῳ.

105 *Μηδὲν μὲν' εἰπῆς εὐπλοῶν πρὸ πείσματος.*

Ὅσπερ τῷ εὐπλοῦντι κατὰ θάλασσαν, εἰ καὶ κατὰ ῥοὺν αὐτῷ κατευθύνοιο ἢ ναῦς, ἀδῆλου τοῦ τελος ἔντος, οὐκ ἀσφαλὲς τὸ μεγαλαυχεῖν, καὶ πρὸ τοῦ πείσματος, τοῦ σχοινίου φημί δὴ τοῦ πρὸς τὸν λιμένα τὸ σκάφος προσορμίζοντος, μεγαλορῆμονεῖν οὐ χρή· οὕτως οὐδὲ τὸν πλουτούντα κατὰ σάρκα, τῇ τοῦ πλοῦτου δεῖ πεποιθέναι ἀδηλόγητα, ἐπιλανθανόμενον τοῦ λέγοντος· Τέλος ὄρα μακροῦ βίου· οὕτως οὐδὲ τὸν ἐν ἀρεταῖς εὐθνηνοῦμενον, καὶ χαρίσματα πνευματικῶς εὐδοῦμενον, καὶ ἀναβάλλοντα, πρὸ τῆς εἰς τὸν ἕνω λιμένα καταπαύσεως μεγαλορῆμοσύνην χρῆσθαι. Πολλοὶ γὰρ ἐκ τρικυμίας καὶ ζάλης διασεσσωμένοις τοῦ πελάγους, πρὸς αὐτοῖς ἠγγικῶσι τοῖς λιμένσιν, ἄφνω κατέδου τὸ σκάφος εἰς βυθόν· καὶ πολλοὶ ἐν ἀμέμπτῳ δοκεῖν πολιτεία ἀγωνιζόμενοι; ἢ ἀσκουμένοις, ἐξ αἰτίας τινὸς ἀφανοῦς ἢ φανερᾶς προδεδομένοις, κινδυνεῦσαι καὶ τῆς ἕνω μακαριότη-

(2) Cod. ἀξίως ὦν πράττε.

τος εκπέσειν· ἀσφάλεια δὲ ἑκατέρους, τοῖς τε τὴν αἰσθητὴν ταυτηνὴ θάλασσαν, τοῖς τε τὴν νοητὴν διαπερώσι, μία, τὸ φοβεῖσθαι δεῖ καὶ προσέχειν ἑαυτοῖς, ὡς μήτε τοῖς κατὰ σάρκα κινδυνεύουσι τὰς τύχας ἐνειδίξωιν, μήτε τοῖς κατὰ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἁμαρτάνουσι καὶ ἀποκίπτουσιν ἐπιχειρεχάκως ἐπεμβαίνειν τε καὶ κατακρίνειν, ἀλλὰ ταῖς δυστυχίαις τῶν πέλας καὶ ταῖς συμφοραῖς τρέμοντας καὶ φρίσσοντας· ἑαυτοὺς κατασφαλίζεσθαι.

109 *Κρείσσον καλῶς βιοῦντα, κ. τ. λ.*

Ἦκουσα καλῶς βιοῦντων καὶ ἀξίως πολιτευομένων Θεοῦ προφητῶν καὶ πολλῶν ἀγιῶν ὑπὲρ τε τῆς ἑαυτῶν πτωχείας καὶ ταλαιπωρίας, ὑπὲρ τε τῆς τῶν πενήτων καταδυναστείας· καὶ θλίψεως, ἧς ὑπὸ τῶν ἀδικούντων αὐτοὺς ὑπομένουσι, διαπονομένους ὅτι μέλιστα, καὶ ἀποδυσπετοῦντας, καὶ τῆς μακροθυμίας Θεοῦ καταγογγύζοντας· ἑώρακα δὲ ἄλλους πᾶσιν ἐνευθουμένους τοῦ βίου καὶ κατασπαταλῶντας ἀγαθούς, οὐδὲν δὲ ἀρετῆς ἢ εὐαρεστήσεως ἄξιον κατακραττομένους τοῦ Θεοῦ, πλην ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντας καὶ ἐξομολογουμένους τῷ Κυρίῳ, ὅταν ἀγαθῶν ἔσονται. Κρείσσον οὖν (ὁ τῆς δικρίσεως ἀπεφθέγγετο φωστὴρ), καλῶς καὶ ἀγιοπρεπῶς πολιτευόμενον, καὶ βίῃ ἀμώμῃ πορευόμενον, μικρὸν τι παρῆρησιάζεσθαι διὰ τὴν πύρωσιν τῶν θλίψεων, καὶ μετρίως πως ἐπὶ τοῖς κρίμασι τοῦ Θεοῦ διαγογγύζειν, ἢ τοῖς ἔργοις τῆς ἀκρασίας καὶ πλεονεξίας καὶ ἀσελείας πάσης σχολάζοντας καὶ θάλλοντας, δικίας ἐν ἡμέρᾳ ἐφγάξεσθαι.

113 *Πρόου τὰ πάντα, καὶ Θεὸν κτῆσαι μόνον.*

Τρεῖς τάξεις τῶν ἐπὶ τῷ σωματικῷ πλούτῳ καὶ τῇ τῶν χρημάτων οἰκονομίᾳ δοκιμαζομένων ὁ θαυμάσιος ἐπιδείκνυσιν Γρηγόριος· πρώτην μὲν, καὶ τελείαν, καὶ τελείως προσήκουσαν, τὸ πάντα προέσθαι καὶ προπέμψαι τὰ προσόντα Θεῷ διὰ Χριστὸν καὶ τὴν ἐντολήν, ὥστε τοῦτον κατακτήσασθαι καὶ αὐτῷ μόνῳ καθαρῶς ζῆν· ἄλλοτρια γὰρ τὰ τε χρήματα καὶ κτήματα, ὡς ἔξωθεν ἡμῶν καὶ οὐχ ἡμέτερα ἕσπερ τὸ σῶμα, ἀλλὰ περὶ ἡμᾶς ὄντα, ὧν οἰκονόμοι καὶ μερισταὶ καθεστήκαμεν ἡμεῖς· κάλλιστον μὲν οὖν, καὶ θεοφιλέστατον, καὶ τέλειον, ἅπαντα προδόντας ταῦτα, μόνῳ πλουτεῖν καὶ ἀπερισπάστως ζῆν τῷ Θεῷ. Δευτέρη δὲ τάξις, τὰ πλεῖστον δοῦναι καὶ καλίω, τὰ ἐλάττω δὲ καὶ χεῖρω ταῖς ἑαυτοῦ χρείαις προσπορίζεσθαι καὶ τοῦτο ἐπαινετόν· εὐσεβὲς δὲ καὶ ἤττον φιλανθρώπινον κἂν τοῖς περιτεύουσιν εὐσεβεῖν, καὶ τὴν χρησιμότητα ἐρᾶν, καὶ τὸ μεγαλόψυχον τοῦτοις ἐπιδείκνυσθαι· τὸ δὲ κἂν τοῖς περιττοῖς φειδῶδον εἶναι καὶ γνίφωνα καὶ μικρόψυχον, ὡς εἰς χρυσὸν αὐτὰ διαμαίβειν, καὶ καταχωννύειν, ὡς εἰς ἀσεβῆς, καὶ ἀπανθρώπινον, καὶ ἔργον εἰδωλολατρίας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἄλλοτριῶν ἰκανώτατον ὄν, παρεσιώπησεν.

117 *Καλὸν τι σιγῶν ἀρκῶσαι καὶ τοῦ φθόρου.*

Τοῦτο καλὸν καὶ τῶν καλῶν κάλλιστον, τῶν τε σιγῶν ὑφαρπάζειν τὸν πλοῦτον καὶ τοῦ φθόρου, ὅφ' ὧν ἕκαστος πέφυκε διαθεῖρεσθαι καὶ ἄλλυσθαι· φείρεται

runt. Utrisque tutamen est, et iis qui sensibile et iis qui spirituale transmeant mare, timere semper et sibi circumspicere, exinde nec periclitantibus in carne casus exprobrare, nec adversus Spiritum Dei peccantibus et cadentibus improbe lætari et insultare accusatione; sed de calamitatibus proximi et infortuniis metuentes et timentes nos in tuto statuere oportet.

109 *Præstat bene viventem, etc.*

Audivi bene viventes et digne agentes Dei prophetas et sanctos multos de paupertate et miseria propria, et de pauperum oppressione et tribulatione quæ ab injustis sustinent, quam maxime lassatos ægrius ferentes et de longanimitate Dei murmurantes. Vidi et alios omnibus in vita abundantes et bonis effocatos, nihil vero virtute et beneplacito Dei dignum facientes, nisi quod in omni re gratias agunt et laudes Domino, cum cumulantur bonis. Melius ergo, dicit iudicii lux, optime et digne sanctis viventem et irreprehensibiles dies degentem temere paululum erumpere propter tribulationis æstum et cum moderatione quadam de Dei iudiciis marmurare, quam operibus intemperantiæ et ambitionis et lasciviæ omnis incumbentes et se delectantes, pœnas in die iudicii dare, licet nihil irrationabile operatos fuisse arbitrentur.

κρίσεως ἀποτινύναι, εἰ καὶ μὴδὲν ἀλόγως νομίζοιεν

113 *Projice omnia, et Deum posside solum.*

Tres usus rerum quæ in divitiis corporalibus et bonorum dispensatione æstimantur, mirandus ostendit Gregorius. Primus et perfectus et perfectis assuetus, omnia projicere et relinquere superflua propter Christum et mandatum ejus, ita ut eum possideamus et ipsi soli pure vivamus; aliena enim et bona et possessa quasi nobis externa et non nostra sicut corpus, sed circa nos versata, quorum administratores et dispensatores constituti sumus. Optimum est ergo et Deo placitum et perfectum, omnibus istis abjectis, soli Deo divitem esse et firmiter vivere. Secundus usus plura dare et pulchriora, et minora peioraque necessitatibus suis sibi retinere, hoc et laudabile. Pium autem et minus erga homines beneficium de superfluis pie agere et misericordiam operari et magnanimum se ostendere. Sed de superfluis parcum esse et avaram et tenuis animi, ita ut illa in aurum mutentur et abstrudantur, tanquam nimis impium et humanitati oppositum et idololatriæ opus, juxta Apostolum et valde aptum ad alienandum a Dei regno, sub silentio prætermisit.

117 *Præclarum est aliquid vermibus et invidia eripere.*

Pulchrum illud et pulchrorum pulcherrimum vermium subripere divitias et invidiæ, per quæ naturaliter divitiæ corrumpuntur et pereunt. Cor-

rumpuntur per vermes, quæcumque mortalia et putrescibilia et corruptibilia, per invidiam vero diripiuntur et pereunt aurum et argentum et quæcumque naturaliter vix corrumpuntur. Bonum igitur prævenire Christo fenerantem, et ipsum potius debitorem habere expedit magis quam omnes mundi divitias possidentem videri. Christus sic magnifice feneratores suos remunerare novit, ut et cælorum regnum illis qui cum fide fragmento panis Salvatorem nutriunt, retribuatur; nec aquæ frigidæ potum sine mercede esse apud ipsum confidentiam tibi afferat vidua ob duo obola, quæ in thesaurum misit, laudata. Quomodo igitur, inquit, fenerabimur Christo et Deo et nullius indigenti et in cælis ad dexteram Patris sedenti? Christum, respondet tibi theologice de eo tractans, et vestis, et nutris, et potioni invitas, et omni misericordia donas, opus tale præbens erga pauperem et egenum.

121 *Pauper accessit, deinde abiit spe frustratus.*

Hæc quidem interpretationem evidentem habent verba; nec tamen supervacaneum puto paululum de his conversari; namque etiam fide minima audientibus inserviet de his multa dicere: persuasum enim habere oportet quod iudicium nostrum nos nobismetipsis paramus. Quomodo et qua via? Paupere ad me veniente, inquit magister, et eleemosynis indigente, mox absque eleemosyna rejecto, metus et timor confestim adsunt ne forte et ego tua miseratione indigens adveniens, Christe, vacuus repellar juxta cordis mei duritatis leges, opus habens quidem benevolentiam inveniendi, eo autem non perveniens. Cur? Quia qui possum egeno stipem erogare et non erogo, quomodo ipse indigens mea vice recipiam? A Christo enim recipio an aliunde? Quid enim habes quod non accepisti, et ab ipso, ut patet? Qui ergo accepi, et per pauperem sollicitatus experimenti gratia, et præ iniquitate non erogo, quomodo iterum recipiam? Qui enim danti omnia dare tenax sordide recusat, nihil recipere speret, e contra igitur et quæ videtur habere ab eo auferenda sciat.

125. *Paupere viro nihil securus.*

Cum multi paupertatem vitandam, valde malam et detestandam ducant, ideo præsertim et egentibus subvenire nolunt, paupertatem suspicione attingentes, sapientissime divine conversans istorum inopiam consolatur et divitum animæ tenuitatem remedio curat dicens paupere nihil tutius, nihil timore et periculo liberius; non enim bona aut agros, aut gregum catervas aut servorum providet multitudinem, sumentia et instar somnii transitoria et pereuntia, solum Deum considerat, qui est, qui manet, qui naturæ providentiam præbet; ad quem jugiter tendit, proximum ipsum vi-

μὲν γὰρ ὑπὸ σκωληκῶν (3), ὅσα βρωτὰ, καὶ εὐσθητὰ, καὶ εὐφάρτα· ὑπὸ φθόνου δὲ διαρπύτται καὶ ἀπώλλυται χρυσὸς, καὶ ἄργυρος, καὶ ὅσα εὐφάρτα κατὰ φύσιν εἰσίν. Ἄγαθόν οὖν, τῷ Χριστῷ προσθάστας δανείσαι, καὶ αὐτὸν μᾶλλον ἔχειν χρωστὴν λυσισιλέστατον ἢ πάντα τοῦ κόσμου τὸν πλοῦτον κατέχειν δοκεῖν· ὃς οὕτω μεγαλοπρεπῶς οἶδεν ἀμειβεσθαι τοῖς δανειστὰς, ὡς καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς κλάσματι ἄρτου μετὰ πίστεως τοῦτον θρῆψαι χαρίζεται· καὶ ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ μὴ ἀμισθὸν εἶναι παρ' αὐτῷ πειθέτω σε καὶ χήρα διὰ δυοῖν ὀβολῶν καταβολῆς ἐπιανουμένη. Πῶς οὖν, φησὶ, δανεισῶμαι Χριστῷ, Θεῷ τε καὶ ἀνευθεὶ ἔντι, κἀν τοῖς οὐρανῶν τῷ Πατρὶ συγκαθημένῳ; Τὸν Χριστὸν (ἀποκρίνεται σοι ὃ ἐν αὐτῷ θεολογῶν) καὶ σκέπεις, καὶ τρέφεις, καὶ ποτίζεις, καὶ πάσης θεραπείας ἀξιολεῖ, συνῶν (4) ἐπὶ ποταχὸν καὶ πένητα, καὶ τόνδε τὸν τρόπον δεξιούμενος.

121 *Πένης προσῆλθεν, εἶτ' ἀπῆλθε μὴ τυχών.*

Ταῦτα μὲν σαφῆ τὴν ἐπιλυσιν ἔχει τὰ ῥητὰ, ὡ περιττόν δὲ ἡγοῦμαι μικρὸν ἐν αὐτοῖς ἀδολογεῖν· ἔσται γὰρ ἴσως τοῖς δυσπιστοῦς (5) ἀκούουσιν ὠφέλεια τὸ περὶ τούτων πολυρημονεῖν· καὶ γὰρ δεῖν πισπίσθαι, ὡς τὸ καθ' ἡμῶν κρῖμα ἡμεῖς αὐτοὶ ἐαυτοῖς προετοιμάζομεν. Πῶς καὶ τίνοι τρόπον; Πένητός μοι, φησὶν ὁ διδάσκαλος, προσερχομένου καὶ ἐλεημοσύνης ἐπιδομένου, εἶτ' ἀνελεημόνως ἀποπεμπομένου, ἕως παραυτὰ καὶ φόβος παρίσταται, μὴ ποτε κατὰ τοῦ σου ἐλέους ἐπιθεῖς προσερχόμενος, Χριστὲ, κενὸς ἀποπεμφθῶ κατὰ τοὺς τῆς ἐμῆς ἀπανθρωπίας νόμους, χρήζων μὲν τυχεῖν φιλανθρωπίας, ἀστοχῶν δὲ τίνος ἐνεκεν; ὅτι δυνάμενος δοῦναι τῷ ἐπιθεῖ ἐν ἔλεον, καὶ μὴ διδοῦς, πῶς ἐπιθεθεὶς αὐτὸς αἰδῆ πρόσειμι λαθεῖν; πρὸς Χριστοῦ γὰρ εἰληφός ἢ πέθεν; τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες ὅπλον ὅτι παρ' αὐτοῦ; Λαθὼν οὖν, καὶ διὰ τοῦ πένητος δεωμίας χάριν αἰτηθεὶς, καὶ ἀγνομωσύνη μὴ διδοῦς, πῶς πάλιν λήψομαι; ὃ γὰρ τῷ τὰ πάντα διδόντι δοῦναι κηπευόμενος, μηδὲν ἐλπίζετω λαθεῖν (6)· τοῖσιν οὖν μὲν οὖν καὶ ἂ δοκεῖ ἔχειν, ἀπαρτεῖσθαι προσδοκῶνται

125 *Πένητος ἀνδρὸς οὐδὲν ἀσφαλτέστερον.*

Ἐπειδὴ πολλοὶ τὴν πενίαν ὡς ἀπεικτόν καὶ μᾶλλον κακὸν καὶ ἀποτρόπαιον ἡγοῦνται, δι' ὃ μάλιστα καὶ τοῖς δεομένοις ἐπαρκεῖν οὐκ ἐθέλουσι, τὴν πασχίαν ὑποπτεύοντες, πάνυ σοφῶς ὁ θεορρήμων κἀκείνῳ τὴν ἔνδειαν παραμυθεῖται, καὶ τῶν πλοουσιῶν τὴν μικροφυλίαν ἐξιδίται, Πένητος, λέγων, ἀνδρὸς ἀσφαλτέστερον οὐδὲν, ἀφοδύτερον ἢ ἀκινδυνότερον εἶδέν· οὐ πρὸς χρήματα γὰρ ἢ κτήματα, ἢ κτηνῶν ἐπίελας, ἢ ἀνδραπέδων ὄργα περιουσιασμοῦς, τὰ βέβαια καὶ τὸν τρόπον οὐεῖρου παρατρέχοντα καὶ ἀπολλύμενα· κρῖ μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἀποσκοπεῖ, τὸν ἔντα, τὸν μένοντα, τὸν χρηστὸν φύσει· πρὸς τοῦτον δὲ νεύει, γρησῶν

(3) Cod. σκωληκῶν.

(4) Cod. συνῶν.

(5) Δυσπιστοῦς, sic codex.

(6) Zonaras fol. 25 r. ἢ τὸ, ὅ γὰρ τις οὐκ ἔδωκε,

νοηθήσεται καὶ οὕτως· ὅτινι γὰρ, ἡγοῦν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔδωκε τις ἐλεημοσύνην, μηδὲ ἐλπίζετω τοῖσιν τυχεῖν παρ' ἐκείνου, ἡγοῦν τοῦ ἀληθεῖναι παρ' αὐτοῦ, ἵνα γράφηται τὸ ὃ διὰ τοῦ ὅ μεγαλῆου.

αὐτὸν προορᾷ, παρ' οὗ τὴν ὀλίγην ἐν σώματι ἤλπισεν οικονομεῖσθαι ζωὴν, καὶ παρ' οὗ τὴν ἐν Πνεύματι αἰωνίως ζήσκειν προσδοκᾷ. Σὺ δὲ ὁ πλούτιον κομῶν, ὁ πᾶσι τοῦ κόσμου τοῖς ἀγαθοῖς ἐνευθηνοῦμενος, ὁ μέγας καὶ πολλὸς ἐν τῷ βίῳ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων νομιζόμενος, ἀγκαλιζοὺ τὸν μικρὸν τοῦτον καὶ πένητα καὶ πτωχόν, τρέφῃ καὶ σκέπων καὶ πάσης ξενίας μεταδίδους καὶ θεραπείας, ὡς αὐτὸν ὑποδεχόμενος τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τοῦ ὀρωμιένου πένητος τὸν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον Ἰησοῦν τοῖς κρυφαίοις τοῦ σοῦ νοῦ θαλάμοις διὰ πίστεως εἰσποικιζόμενος καὶ ἐνδεδυόμενος· καὶ ὡσπερ ὁ ἀετός, κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον, τὴν αὐτοῦ σκευάων νοσοῖαν, καὶ τοῖς νεοσοῖς ἐπιποθῶν· οὕτω καὶ εὖ πολλὸς ὑπάρχων τῇ περισσίῃ οἷα λεπτὸν ὄρνιν ἀμφέπων τὸν πένητα καὶ περισκέπων, ἐν αὐτῷ εὐρήσεις Χριστόν.

129 *Κρεῖσσον πενία μὴ δικαία κτήσεως.*

Ἠλίον καὶ διὰ τῶν προκειμένων τὸν πένητα μὲν παρακαλεῖ, τοῦ πλουσίου δὲ καταστέλλει τὴν ὄφρυν, κρεῖσσον εἶναι τι λέγων χρῆμα τὴν πενίαν τοῦ ἐξ ἀδικίας συνεστηκότος πλούτου, ὡσπερ γε καὶ νόσον σώματος βελτίω τε εἶναι τῷ νοσοῦντι καὶ Θεοῦ κρίμασι πιθευομένῃ λυσταλεστέραν κακῆς εὐεξίας τε καὶ ὑγείας. Τίς δ' ἂν ἡ κακὴ νοοῖτο εὐεξία, ἢ ἡ τοῖς ἀσελγείαις καὶ μαιφονίαις ἢ ἀδικίαις χαίρουσι παρ-επομένη; Καὶ γὰρ τῷ ἐκ σιτοδείας μὲν ἢ πενίας λιμῶ οὐδελὲς τῷ θανάτῳ περιπίπτει τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὐδὲ τῷ τοῦ σώματος βλάβος, τοῖς ἀμαρτωλοῖς δὲ καὶ τῷ ὄντι κακοῖς θάνατος καθέστηκεν ἢ ἀμαρτία.

133 *Τίς (7) δεσπότης ἢ δούλος, ἢ φαύλη τομή;*

Γνωμοδοτήσας ὁ φιλοσοφώτατος τὰ περὶ πενίας καὶ πλούτου εὐαγγελικῶς, ὡς ἐχρῆν, καὶ θεοσόφως, περὶ δεσποτείας λοιπὸν καὶ δουλείας τῷ πνευματικῷ νόμῳ καὶ ταῦτα διακρίνει, Τίς ἔστι δεσπότης, λέγων, τίς δὲ κατὰ φύσιν δούλος; Οὐκ ἐκτίσθη δεσπότης, οὐκ ἐκτίσθη δούλος ἀπ' ἀρχῆς· αὕτη φαύλη τομή, αὕτη διαίρεσις τυραννικῆ. Καὶ γὰρ ὡς εἰς πᾶσι πλάστης ὁμοίως, εἰς πᾶσι νόμος, κρίσις μία καὶ μία φύσις ἅπασιν ἀνθρώποις ἢ αὐτῇ· οὕτω καὶ δούλοι πάντες ὁμοίως ἀνθρώποι ὑφ' ἐνὶ Ποιητῇ καὶ δεσπότη ταταγμένοι τῷ Θεῷ. Σὺ οὖν, φησὶν ὁ φιλοσοφίας ἀρίστης καὶ ἀληθείας λόγων ἑραστής, ὑπὸ τῶν περιστάσεων οἰκετῶν ὑπηρετούμενος, μὴ σεαυτῷ μὲν τὴν δεσποτείαν, τοῖς δὲ τὴν δουλείαν ἀφορίζων, ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν ἐπιτολήσας, κατὰ τοῦ κοινῶ δεσπότητος τῶν ὄλων ἀπονοηθῆς· ἀλλὰ φρονῶν εἰς τὸ σωφρονεῖν καὶ γινώσκειν ἑαυτὸν, πάντας δὲ τοὺς ὑπηρετούμενους σοὶ συνδούλους καὶ κατὰ φύσιν ὁμοτίμους ὄρων, συνεργοῖς κέχρησο τοῦτο καὶ συνδικήνοσι πρὸς τὴν τοῦ δεσποτικῶς θελήματος ἐκλήρωσιν. Μὴ οὖν τὸ εὐγενὲς τοῦ τρόπου, καὶ κατὰ πρᾶξιν ἢ θεωρίαν μεγαλοφύες καὶ τίμιον, πρὸ τῆς ἀπὸ τοῦ σώματος λύσεως καὶ πρὸ τοῦ κατανικῆσαι τὸν κόσμον ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀκαίρως ὑφούμενος, εἰς ταπεινώτην ἀποστραφῆς· ἀλλ' ἴσταν τῶν τε σωματι-

det a quo pauca speravit pro corpore distribui necessaria vita, et vita in Spiritu æterna fructurum se exspectat. Tu vero divitiis fruens, omnibus mundi bonis abundans, magnus et multus in vita a plerisque hominibus æstimatus, in ulnas accipe parvulum istum, pauperem et egenum nutriens, operiens et omni hospitalitate cumulans atque servitium, quasi ipsum recipiens Christum, et per hunc quem vides pauperem latentem in eo Jesum in cordis tui penetralia per fidem hospitio recipe et colloca: et sicut aquila, juxta sanctum verbum, pullos suos mulcet ipsisque providet, sic et tu multus possessionibus existens tanquam debilem avem curans pauperem et fovens in ipso invenies Christum.

129 *Melior est paupertas injusta possessione.*

Rursum et per præsentia pauperem quidem consolatur, divitis vero reprimit arrogantiam, meliorem esse dicens paupertatem quam divitiarum ex injustitia constantes; quemadmodum morbus corporis melior est ægrotanti, et judicio Dei castigato utilior est quam valetudo mala et sanitas. Quæ autem æstimaretur mala valetudo, nisi ea quæ utentes luxuria et homicidiis et injustitiis lætantur? Namque fame panis et egentia nullus in animam mortem cadit, sed vix ullus in corporis mortem, peccatoribus autem et realiter malis mortem peccatum affert.

133. *Quis dominus, quis servus, nisi mala divi-
[sio?]*

Postquam sententiam exposuit Philosophus magnus de paupertate et divitiis evangelice ut oportebat, et pro Dei sapientia de heri et servi conditione ad spiritualem normam judicat dicens: Quis est herus et quis est natura servus? non conditus est herus, nec conditus est servus ab initio: sectio vilis ista, ista divisio tyrannica; sicut enim omnibus unus et idem plasmator, una lex omnibus, judicium unum et una natura omnibus hominibus eadem, sic et servi omnes similiter homines sub uno Plasmatore et Domino constituti sunt Deo. Tu ergo, dicit optimæ philosophiæ et veritatis sermonum amator, a famulis circumstantibus ministratus, ne tibi quidem heri conditionem, illis autem famulatum reservans, extolli supra id quod oportet audeas, ante communem universorum Dominum insipienter cogitans, sed bene sentiens ut sapiens sis et teipsum noveris, omnes ministrantes tibi servos et natura pari honore dignos videns, consociis in opere et servitio utere ad voluntatis Dominicæ observantiam. Ne ergo mores nobiles et ob praxim et considerationem egregiam indolem et honore dignam ante liberationem a corpore, et antequam victoriam adversus mundum consequaris, præ te ferre jactes, et intem-

(7) Ald. Ven. Basil. Colon. [et Bened.] τί. Ald. Venet. et Basil. ἢ pro ἡ, et post v. τομή nota interregulationis.

positive glorians in abjectionem dejiciaris, sed quando de obviantibus corporaliter obstaculis et spiritualibus malitiæ oppositionibus victor evadens solutus fueris, tunc ad Deum venies gloria decoratus magna.

137 *Servi autem quid, ac præcipue qui Dei servi sunt?*

Postquam legem dictis dominis posuit, humiliare se et conservis uti famulis, scientes quod et ipsi Dominum habent in cælis, ut isti talia audientes sicut pari dignos honore non insurgant in dominos, quid de famulis? pro vobis enim spiritualis legislator sermonem protrahit. Quid ergo vos, et præsertim qui Dei servi esse vultis? non indignum judicandum est dominis servire; et illud quomodo? non ad oculum obedienties sicut hominibus placentes, sed ex animo cum corde benevolente et fide, secundum apostolicum præscriptum, sicut Domino et non hominibus, sic dominis vestris inservientem honorem et famulatum date, nec exhibitionem famulatus erubescite; liberum enim et servum lex dirigit: qui dispositione animæ quæ Christo conveniat et consilio agens quod Deo conveniat, coram Deo et hominibus bona meditatur, ille reipsa liber est; qui autem cum dolo et malitia vitam degens suam, contra Deum et homines peccat contemptor, hic vere servus est castigandus. Igitur non malum est servum esse, sed peccare malum est, cum Christus ipse servus hominum verus sit, sed servitute realiter mala, peccato, eos qui in eum credunt tanquam Deus liberat.

141 *Pudeat te si malus audias, non vero si ignobilis.*

Adhuc eadem propositione pergens divinus illuminator suadet ne erubescas te vocatum audiens servum aut obscuræ prosapiæ hominem, ne exinde mutatus adversus eam qui contumeliam imponere videtur indignaris. Quid enim est prosapia et quis de nobili genere celebratus? Non qui jam pridem mortui sunt et in sepulcro putruerunt, nec isti quorum dispersa sunt juxta Scripturas ossa per infernum. Ut quid ergo grandia cogitares ob putredinem et fetentes? Sed malum et injustum te audiens aut impium exprobratum, erubescere, et per poenitentiam mutatus bonus fias in Christo, et sic ipse honoratus et per virtutem celebratus effectus, generi initium dabis et gloriatio in vitam venientibus post te eris, quod multo melius magis expedit tibi quam generis ultimum esse et per nimiam malitiam dedecus et abolitionem esse. Itaque si sis integer et bonus in omni pietate et virtute conspicuus, multo melius et honorabilius erit quam ex bonis et optimis ortus qui talis non sis.

145 *Dei solius rerumque divinarum insatiabilis esto.*

Est et aviditas laudabilis et desiderium insatiabile quo ardere oportet, quod divinus sermo ne repellamus incitat. Quid est istud? Ad Deum solum et divina insatiabiliter concupiscere. Ilæc am-

κώς ἐμποδοστατούντων καλυμμάτων, τῶν τε πνευματικῶν τῆς πονηρίας ἀντιθέσεων ὑπερναβάς. ἀπαλυθῆς, τότε πρὸς τὸν Θεὸν εἰσελεύσῃ μετὰ εὐφροσύνης τῆς μετώπιας.

137 *Οἱ δ' εἰκείται εἰ, καὶ μάλιστα οἱ Θεοῦ;*

Νομοθετήσας τοὺς λεγομένους δεσπότας ταπεινοφρονεῖν καὶ συνδούλους χρῆσθαι τοῖς οἰκείαις, εἰδότες ὅτι καὶ αὐτοὶ Κύριον ἔχουσιν ἐν οὐρανοῖς, ἵνα μὴ ταῦτ' ἀκούοντες ἐκείνοι, ὡς ὁμοτίμων καταπαρθῶσι τῶν δεσποτῶν, εἰ δὲ οἱ οἰκείται; πρὸς ὑμᾶς γὰρ ὁ πνευματικὸς νομοθέτης τὸν λόγον ἀποτελεῖται· εἰ οὖν ὑμεῖς, καὶ μάλιστα οἱ τοῦ Θεοῦ δούλοι τυγχάνετε ἐθέλοντες; Μὴ ἀπαξιοῦτε δουλεῖν τοῖς δεσπόταις; καὶ τοῦτο πῶς; Μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρώπων ἀρεσκοὶ, ἀλλ' ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας καὶ πίστεως, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραγγελίαν, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, οὕτω τοῖς κυρίαις ὑμῶν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ δουλείαν ἀποδίδετε, καὶ μὴ τὸ πρόσχημα τῆς δουλείας ἐπαισχύνεσθε· ἐλευθεροὶ γὰρ καὶ δούλων ὁ τρόπος ὀρίζεται. Ὅς μὲν Χριστοπρεπεῖ ψυχῆς διαθέσει καὶ γνώμῃ χρώμενος θεοσκεπτὴ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων προνοεῖται ἀγαθὰ, οὗτος ἐλευθερὸς τῷ ὄντι ἐστίν· ὁ δὲ δολῶς καὶ κακοτρόπως τὸν αὐτοῦ διαβιώσκων βίον, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀντιθέσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀμαρτανῶν καταφρονεῖ, οὗτος ἀληθῶς δούλος ὑπάρχει μαστιγίας. Οὐκ ἔστι τὸ δούλον εἶναι κακόν, τὸ ἀμαρτανεῖν δὲ, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς δούλος ἀνθρώπων ὤπται, ἀλλὰ καὶ τῆς ὄντως δουλείας κακῆς, τῆς ἀμαρτίας, τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας ὡς Θεὸς ἐλευθεροῖ.

141 *Κακὸς δ' ἀκούω ἀισχύρου, μὴ δυσχερῆς.*

Ἐτι τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐχόμενος ὁ θεορᾶντων παραίνει μὴ ἐπαισχύνεσθαι, δούλον ἀκούοντα ἢ δυσγενῆ, μὴδ' ἐπὶ τούτῳ διατρεπόμενον, κατὰ τοῦ ὀφείζοντος δοκοῦντος ἀγανακτεῖν. Τί γὰρ ἐστὶ γένος, καὶ τίς ὁ φημιζόμενος εὐγενῆς; Οὐχ οἱ πάλοι θανόντες καὶ ἐν τάφῳ σεσηπότες, οὐχ ὧν ἐσκορπίσθη, κατὰ τὴν Γραφήν, τὰ ὅσα παρὰ τὸν ἕδον· εἰ οὖν σοὶ καὶ τὸ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τῇ σαπρίᾳ καὶ τοῖς ὀδύσιν; Κακὸς δὲ καὶ ἀδικὸς ἀκούων ἢ ἀσεβῆς, αἰσχύρου, καὶ διὰ μετῴνοιας ἀλλοιούμενος ἀγαθούρου ἐν Χριστῷ, καὶ οὕτως αὐτὸς τιμηθεὶς, καὶ δι' ἀρετῆς γενόμενος ὁνομαστός, γένους προάρεσις καὶ καύχησις τοῖς εἰς τὸν βίον ἰούσιν ἔση μετὰ σέ, ὁ πολὺ βέλτιον καὶ λυσιτελεστέρον σοὶ ἐστίν, ἢ τὸ γένος λύειν καὶ δι' ὑπερβολῆν κακίας ἀτιμοῦν καὶ ἀφανίζειν· ὡσπερ καὶ τὸ αὐτὸν εἶναι καλὸν καὶ ἀγαθὸν δι' εὐσεβείας πάσης καὶ ἀρετῆς ἐπίσημον καθεστῆκότα, πολὺ βέλτιον καὶ τιμιώτερον, ἢ τὸ ἐξ ἀγαθῶν καὶ καλῶν βεβλαστηκότα μὴ τοιούτου εἶναι.

145 *Θεοῦ μόνου θεῶν τε ἀπληστῶς ἔχεσθαι.*

Ἔστι καὶ ἀπληστία ἐπαινετὴ καὶ ἐπιθυμία ἀκόρηστος δεητῆ, ἥς ὁ θεὸς λόγος ἀντέχεσθαι προτρέπτει. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Θεοῦ μόνου καὶ τῶν θεῶν ἀπληστῶς ἔρεσθαι· αὕτη πλεονεξία καλῆ, τὸ ἀεὶ ποθεῖν καὶ

ζητεῖν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὸν ἐπι προσδίδωσι μᾶλλον ἑαυτὸν· τοσοῦτον γὰρ ἀπέχει τοῦ ἀποτρέπεσθαι ἢ ἀποστρέφεισθαι τοὺς ἐγγίζοντας αὐτῷ, ὅτι καὶ μᾶλλον διψᾷ τὸ διψᾶσθαι, ὃ ἐστι ποθεῖ τὸ ποθεῖσθαι, καὶ φιλεῖ τὸ ἀγαπᾶσθαι, καὶ ἀφθόνως ἀεὶ ἑαυτὸν τοῖς ἐρασταῖς αὐτοῦ χαρίζεται· τοιοῦτο γὰρ ἡ ὑπεράγαθος ἀγαθαρχία, διὰ τῶν παναγάθων καὶ πνευματικῶν αὐτῆς δωρεῶν τοῖς ἀπληρώτως αὐτῆς ἐπιεμμένοις συνεισερχομένη. Ἐν τοῦτοις μόνους ἡ ἀπληστία καὶ πλεονεξία κάλλιστον ἐστὶ μάλιστα, καὶ ἀγοητεπρέστατον, καὶ τέλειον· ἐν τοῖς σωματικοῖς δὲ καὶ ζηλουμένοις πλουτοῖς καὶ δόξαις καὶ πᾶσι τοῖς βέουσι καὶ παρερχομένοις τοῦ νῦν αἰῶνος ἀγαθοῖς ἤττασθαι τε καὶ τὸ ἔλαττον ἔχειν, ἄξιον εὐμαρῶς ὑπομένοντα χάριν εἶδέναι τῇ ἀγαθῇ καὶ παντουρῆτῳ Προνοίᾳ.

149 *Mh πάντα νικᾶν, μηδ' αἰεὶ νικῶντιν εἶναι.*

Ὅσπερ ἐστὶν ἤττασθαι καλῶς καὶ κακῶς, οὕτως καὶ νικᾶν ἐνθέρμως καὶ ἀθέρμως· ἤτταται μὲν καλῶς ὁ φιλοσοφίᾳ ἀρίστη καὶ ταπεινοφροσύνη εὐαγγελικῇ πᾶσιν ὑπέικων τοῖς ἀδικοῦσι, καὶ μὴ ἀμυνόμενος τοὺς ἐπιηρέαζοντας αὐτόν· ἤτταται δὲ κακῶς καὶ ἀθλῶς ὁ ὑπὸ θυμοῦ ἢ ἐπιθυμίας ἀλόγου τυραννοῦ, μόνος, καὶ ἀγενῶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀπαγόμενος καὶ ἐκπολιορχούμενος· ὡσαύτως νικᾷ μὲν ἐνθέρμως καὶ ἀσφαλῶς ὁ τῷ ἀγαθῷ καὶ εὐαρέστῳ καὶ τελείῳ Θεοῦ θελήματι ἀκριτῶς ἀμετακινήτως ἰδρυμένος, νικᾷ δὲ ἀθέρμως καὶ σφαλερῶς ὁ τῷ τῆς ἀδικίας καὶ τυραννίδος κράτει κατεμυθεῖσθαι, καὶ τῶν ἀθῶων καθυπερτερῶν καὶ κατακτινύς. Σὺ οὖν, ὡ ἀγωνιστὰ τοῦ ἀλοθέτου Χριστοῦ, ὁ ἀλείπτῃς τῆς ἀρετῆς παρακαλεῖ, μὴ εἰς πάντα τὰ νομιζόμενα εἶναι ἀγαθὰ νικᾶν διαγωνίζου, ἀλλ' εἰς μόνα τὰ θνητῶς ὄντα καλὰ, τὰ θεῖα δηλαδὴ καὶ πνευματικὰ, καὶ εἰς ταῦτα μὴ αἰεὶ καὶ ἀκαιρῶς, ἀλλ' ὅταν ὁ δεκτὸς ἢ καιρὸς· κρείσσον γὰρ κρατεῖσθαι καὶ νικᾶσθαι, τῷ Ἰησοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὑποδείγματι ταπεινουμένων, ἢ νικᾶν καὶ κρατεῖν ἐπαυρομένους καὶ κατὰ τὴν τῶν ἀσεβῶν ἐξομολογίαν κατακυριεύειν τῶν εὐσεβῶν καὶ ταπεινῶν. Ἔστι, φησὶ, καὶ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ παλαιόντας ὄρῳ οὐ πάντως κρατούμενους τῷ κάτω πσεῖν· ὑποκατακλιθῆναι γὰρ ἐστὶν ὅτε δόξαντας τοῖς ἀντιπάλοις καὶ χαμάζε πσεῖν, εἴτ' ἐξαπναιῶς λάξ κατ' αὐτῶν ἐναλάμενοι καὶ ἀναθορόντες, ὑπέρθετοι τούτων καταδεικνύνται· οὕτως οἱ διὰ τὸν Χριστόν καὶ τὴν ἐντολὴν τοῖς τυραννεῖν εἰωθῶσιν ὑποκίπτοντες, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτῶν ὑπερνικῶσιν.

153 *Καὶ ζημιῶν τι· τοῦτο κέρδος πολλῶν.*

Ὅσπερ οὐκ εἰς πάντα οὐδ' αἰεὶ τὸ νικᾶν ἐπαινετὸν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ νικᾶσθαι (νικᾶν γὰρ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, ἀλλ' οὐ νικᾶσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ παραγγελλόμεθα)· οὕτως οὐδὲ τὸ κερδαίνειν αἰεὶ ἀγαθόν, ἢ κακόν τὸ ζημιῶσθαι· ἀνάπαλιν δὲ συμβαῖνον θεωρεῖται. Ὅσπερ γὰρ ἡ κακὴ νίκη, ἥτις ἔστι προφανής, ἥτις δὲ καλὴ, νίκη ὑπάγει ἀληθῆς· οὕτως κέρδος μὲν ἐστὶν ὅτε σωματικῶν ζημιά μεγίστη τῷ κερδαίνοντι, ζημία δὲ αὐθὺς εἰς κέρδος ἀπέβη τῷ ζημιουμένῳ. Καὶ γὰρ

bitio bona, semper desiderandi et quærendi faciem Dei Jacob in Christo Jesu qui susipientibus ipsum magis adhuc se tradit, tantum enim absistit ne ad alia se vertant qui ipsum appropinquant, ut magis sitiatur ut sit sitis de ipso, hoc est, desiderari desiderat, amat amari et ipsum amantibus absque invidia semper se largitur. Usque eo enim superexcellens principium omnis bonitatis per dona ex omni parte bona et spiritualia his qui insatiabiliter fontem bonitatis desiderant, se immiscet. In his solis donis insatiabilis aviditas et ambitio quam maxime bona est et sanctis conveniens et perfecta; in corporalibus vero et avidè quæsitis divitiis et gloria et omnibus fluentibus et transeuntibus ævi quod nunc est bonis, minoris partis et gradus esse, dignum est tolerare et gratias agere bonæ et omnium operatrici Providentiæ.

149 *Nec omnia, nec semper vincere studeas.*

Quemadmodum est vinci sive bene, sive male, sic est victoria legitime aut illicite: bene victus cedit qui philosophia optima et humilitate evangelica obtemperat omnibus injuste agentibus et de sibi nocentibus ultionem non exigit; male autem et miserabiliter vincitur quem ira et desideria a ratione aversa dominantur et ignave ad peccatum inducunt et expugnant. Pari modo legitime et tuto vincit qui in bona et placenti et perfecta Dei voluntate usque ad perfectionem absque immutatione confirmatur; vincit vero illicite et periculose qui injustitiæ et tyrannidis dominatione prævalet et innocentes opprimit et mactat. Tu ergo, o athleta Christi judicis in certamine, incitat virtutis institutor, ne in omnibus quæ putantur bona vincere certes, sed in his solis quæ bona revera sunt, scilicet divina et spiritualia; et in his ne semper et intempestive contendas, sed quando tempus est acceptabile. Melius est enim a Jesu et exemplis discipulorum ejus humiliatos vinci et superari, quam sese extollentes vincere et superare et ad impiorum normam in pios et humiles dominari. Est, inquit, et in mundo certantes videre non omnino victos eo quod inferioribus ceciderunt; evenit enim quando succubuisse hostibus visi sunt et humi jacuisse, qui subito pede insilientes in adversarios et surgentes superiores apparent; sic qui propter Christum et mandata sub iis qui tyrannidem exercere solent succumbunt, in humilitate sua vicerunt.

153 *Detrimentum aliquod patiare; id enim sæpe [lucrum est.]*

Sicut nec in omnibus nec semper vincere laudabile, sed nec vinci, namque ad vincendum in bono malum, non vero vinci a malo invitamur: sic nec lucrari semper bonum, aut malum detrimentum pati; et rursus quod evenit videmus. Quemadmodum enim mala victoria clades est evidens, clades vero bona vera victoria est, sic est lucrum quod de corporalibus magnum detrimentum affert lucranti, e contra detrimentum quod in

lucrum pro patienti versum est. Namque sicut plantarum germinationis superfina secantes, fructuum lucrum majus obinemus, sic corporalium sæpe detrimentum facere eligentes, in spiritualibus abundamus; et rursus in rebus materialibus lucrantes non bene et abundantes, res immateriales et manentes perdimus. Per quæ enim non juste vel etiam juste prævalet, qui non bene, sed injuste semper addentes augebimus divitias et in vanis superabundamus, materiam ignis iræ divinæ thesaurizamus et morbum corpori per intemperantiam in his acquirimus.

- 157 *Si nullam Deo pœnam debes,*
 158 *Nec ipse in debitores misericors sis;*
 159 *Verum si debiti tibi conscius es, prior ipse clementia utere.*
 160 *Miserationi enim misratio etiam apud Deum rependitur.*

De patientia et mansuetudine evangelice in istis a Deo procedens et loquens gratia admonet. Si noveris, inquit, quod purus et omnino irreprehensibilis nihil Deo debeas pœnæ, rationabiliter forte et tu absque misericordia cum debitoribus tuis tracta; si vero debitorem te agnoveris innumeris cogitationibus, verbis et operibus, profecto debes et patientem Deo fenerare erga conservum, mansuetudine Dominicæ iræ intolerabile placare, et miseratione erga proximum animadversionem avertens, benevolentiam erga te hominem sic benevolentia tua erga alios obtinere: misericordia enim et benignitate nobis ipsis misericordiam et benignitatem divinam attrahimus, eadem abundantia qua dedimus collatam nobis; et eadem mensura qua mensi fuimus nobis remetitur.

- 161 *Si quando injuria accenderit mentem tuam,*
 162 *Memento Christi ejusque vulnerum.*

Quando ab uno e vicinis injuria æstare facit et animum multum movens atque vehementer tumere faciens, magnum ut vero simile est malitiæ inflammationi incedium et tuam mentem ad vindictam adurit, confestim memento Christi: recordatione prompta et viva singe tibi ejus injurias et illusiones et flagella et vulnera quæ in cruce propter te passus est, et æquipara in spiritu qua mensura tui dolores retro dolores Domini relinquunt; cogita non solum dolorum differentiam, quomodo comparati tui minimam partem dolorum ipsius ostendunt, sed et personam recordare patientis, quia ipse Deus et magister, quia vel non quam minime, nec cogitatione nec lingua unquam peccavit. Tu vero et homo es et servus, et obnoxius multis milibus negligentis quotidie laberis, et sic talibus cogitationibus quasi aquis Salvatoris incantans et irrigans animam tuam, ardores afflictionis et iræ exstingue.

- 163 *Amor, ebrietas, livor, et dæmon, æqualia.*

Quatuor hæc summam apparere insipientiam et aberrationem spiritus ad pejora et immutationem inducentia cognoscendum est, amor corporum effrenatus et immoderatus et ardens, ebrietas et

ὡσπερ τὰ περιττὰ τῆς βλάστης τῶν φυτῶν περιτεμνόμενα, τὸ ἀπὸ τῆς εὐκαρτίας κέρδος πλέον ποριζόμενα· οὕτω τὰ σωματικὰ πολλάκις ζημιούσθαι προσιροῦμενοι, τοῖς πνευματικοῖς ἐνευθηνόμεθα· καὶ ἔμπαλιν, τοῖς ἀπὸ τῆς ὕλης κερδαίνοντες οὐ καλῶς καὶ πληθυνόμενοι, τὰ ἄλλα ζημιούμεθα καὶ μένοντα· ἐφ' οἷς γὰρ οὐ δικαίως ἢ καὶ δικαίως προέχομεν, εἴπερ οὐ καλῶς ἀλλ' ἀδίκως ἀεὶ προστιθέμεντες προσσέχομεν τὸν κλοῦτον καὶ μάτην ὑπερπλεονάζομεν, ὕλην μὲν τῷ πρὸς τῆς θείας ἀποθησαυρίζομεν ὄργης, ὥστων δὲ τῷ σωματι διατῆς ἀμετρίας ἐνταῦθα προξενούμεν.

- 157 *El μηδὲν ὄφραϊς τῷ Θεῷ τιμωρίας,*
 158 *Μηδ' αὐτὸς ἴσθι τοῖς ἑθλοῦσι συμπαιθής.*
 159 *El δ' οὐδὰς ὄφρων, καὶ πρὸ ὄργησον τὸ πρῶτον*

- 160 *Οὐκὼ γὰρ οὐκὼς καὶ Θεῷ σταθμίζεται.*

Περὶ ἀνεξικακίας καὶ πραότητος εὐαγγελικῶς ἐν τοῦτοις ἢ θεόβρυτος χάρις καὶ θεηγόρος νοθεύει. Ἐπερ οὐδὰς, φησὶν, ὡς καθαρὸν ὄν καὶ πάντη ἀναμάρτητος, οὐδὲν τῷ Θεῷ ὄφραϊς τιμωρίας, εὐλόγως τυχὸν καὶ αὐτὸς ἀσυμπαιθῶς κέχρησο τοῖς ὄφραϊταις τοῖς σοῖς· εἰ δὲ ὄφραϊτέτην σύννοδα· σαυτὸν ἐν ἀπίροισ τε λογισμοῖς καὶ λόγοις καὶ πράξεσι, πάντως ὄφραϊς καὶ τὸ ἀνεξικακὸν προδανείσειν τῷ Θεῷ, [τῇ] πρὸς τὸν σύνδουλον πραότητι τὸ πολὺ τῆς Δεσποτικῆς ὄργης ὑποτεμεῖν, καὶ τῇ συμπαιθεῖα τῇ πρὸς τὸν πλησίον ὑφαιρούμενος τὴν ἀγανάκτησιν, τὴν φιλανθρωπιαν οὕτω διὰ φιλανθρωπίας ἐπισπᾶσθαι· οὐκὼ γὰρ τὸν οὐκὼν καὶ ἐλέω τὸν ἑλεον ἑαυτοῖς τὸν θεῖον ἐφαλόμεθα, ἀναλόγως ᾧ δίδομεν ἀντισταθμιζόμενον ἡμῖν, καὶ ᾧ μέτρῳ μετροῦμεν ἀντιμετροῦμενον ἡμῖν.

- 161 *Ὅταν κοθ' ὄβρις ἐκκάη τῆς σῆς φρένα,*
 162 *Μνησθήσθι Χριστοῦ τῶν τ' ἐκείνου τραυμάτων.*

Ἦνικ' ἄν του ἐκ γειτόνων ἢ ὄβρις ἀναζήσασα, καὶ εἰς ὕψος ἀρθείσα μέγα, καὶ σφόδρα μετωρισθεῖσα, πολλῶν, ὡς εἰκὸς, τὴν τῆς κακίας ἀναρρίπισθ φέλη καὶ τὴν σὴν ἀνακαύση διάνοιαν πρὸς ἄμυσαν, ὑπομνήσθητι παραυτᾶ τοῦ Χριστοῦ, φαντασώθητι δι' ἐνεργοῦς μνημοσύνης· εὐθύς τῶν ὄβρων ἐκείνου καὶ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων καὶ τραυμάτων, ὧν ἐν σταυρῷ ὑπέσχε διὰ σὲ, καὶ ἀναλόγισαι ἐφ' νοῦ σου νοερώς, πόσῳ μέτρῳ τὰ σὰ πάθη τῶν Δεσποτικῶν ἀπολιμπάνεται· ἐνοήθητι μὴ τῶν παθημάτων μόνον τὴν διαφορὰν, ὡς τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν ἐκείνου παρητιθέμενα δεικνύται τὰ σὰ, ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσωπον μνήσθητι τοῦ πάσχοντος, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς καὶ Δεσπότης, καὶ οὐδ' ὅσον ὀλίγον οὐδ' ἐπ' ἐννοίας ἢ γλώσσης πώποτε ἁμαρτῶν, σὺ δὲ καὶ ἄνθρωπος καὶ δοῦλος καὶ ἐνοχος μυρίοις καθ' ἐκάστην ὑποπίπτων πλημμελήμασι, καὶ οὕτω δὴ ταῖς τοιαύταις τῶν λογαμῶν ἐννοίας ὡς ὕδασιν ἑαυτοῦ κατακᾶδων καὶ ἄρδων τὴν ψυχὴν, τὸ φλεγμαῖνον τῆς λύτης κατασθέσασα καὶ τῆς ὄργης.

- 163 *Ἐρωσ, μέθη, ζῆλος τε καὶ δαίμων ἴσα.*

Τέσσαρα ταῦτα, κεφαλαιωδῶς φάναι, παραφραστικῶς καὶ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκστάσεως τοῦ νοῦ γνωριστέον καὶ παρατροπῆς ποιητικὰ, ἔρωσ συμπάτων ἀκόλατος καὶ ἀκρατῆς καὶ μανιώδης, μέθη καὶ οὐ-

νοηλυγία, πρὸς δὲ καὶ ζῆλος φρονήδης, ὃς ἐστὶν ὀργῆς
ἐξαψίς καὶ λύσσα· ὡς πόρρω μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπο-
θιοικιζόμενα, δαίμονα δὲ τούτων ἕκαστον ἀνάπτειν
καὶ ἐπισπουδαστὴν κεκληρωμένον, οἷς ἂν ἐπισφρα-
γίσαιεν ἀφανῶς ἐπιτιθέμενον, τὴν φρόνησίν τούτοις
ἐπικλύζει, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον παραιρεῖται. Τίς οὖν
ἢ τούτων ἰασις καὶ θεραπεία; Τῆξις σώματος δι'
ἄκρας νηστείας τε καὶ ἀγρυπνίας, προσευχῆ διηνεκῆς
καὶ ἀνατεταμένη πρὸς τὸν Κύριον, δάκρυον ἐξ ἱερᾶς
καὶ εὐκρινοῦς κατανώξεως καὶ μετανοίας ἀποστά-
ζον τῶν ὀφθαλμῶν· ταῦτά ἐστι τῶν ἐμῶν νόσων
φάρμακα σωτήρια καὶ τῶν τῆς καρδίας ἀρρώστων
ἀλεξήτῃρια.

169 Ὁρκος δὲ φεῦγε πάντα (8-9).

Καθόλου τὸν ὄρκον ἀπόωτον καὶ ἀποτρόπαιον τὰ
τε ἱερὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ εὐαγγελικώτατος οὗτος
θεολόγος ἀποφαίνεται, πάντα φεύγειν ὄρκον παρεγ-
γυῶν, ὡς ἐπιορκίας ὑπάρχοντα πατέρα· τίς γάρ
ὄρκον καθάπαξ ἀπεχόμενος ἐπιώρκησε πώποτε; Ὁ
δὲ ὁμνῶν ἢ ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐκ τινος ἀκουσίτου βίας, ἢ
καταφρονήσεως καὶ Θεοῦ ἀφοβίας παρακινούμενος,
εἰς ἐπιορκίαν ἐπίπαν ὑποφέρεται, καὶ οὕτως ὁ ὄρκος
ἐπιορκίας γίνεται πατήρ. Ὁ μὲν οὖν παλαιὸς νόμος
ἀτελεστέροις προσδιαλεγόμενος ἐν θεοῖς καὶ δαίμοσιν,
οἷς ἐλάτρευον, ὁμνῶν ἐπιθισμένοις, ὡς περὶ τὰς ζωονο-
σίας εἰς ἑαυτὸν μεθιστᾷ τὰς εἰδωλολατρίας ἐπικώ-
πτων, οὕτω καὶ τοὺς ὄρκους, ἐπειδὴ καθάπαξ ἀνελεῖν
οὐκ εἶχε καιρὸν, μετὰ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν, εἰς εὐορκίαν
τὸν ὄρκον περιστήσιν· εὐκαιρῶς δὲ ἡ χάρις Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ὡς ὁ ἥλιος ἐξανατέλλουσα, καὶ τῷ ὑπερ-
βάλλοντι τῆς ἀληθείας φέγγει τὸν λύχρον τοῦ νόμου
καταργοῦσα ἐν τε τοῖς θεαρχικοῖς Εὐαγγέλοις, ἐν
τε τοῖς εὐαγγελικοῖς ἱερῶν ἀντίστοιχον, ὡς περὶ καθόλου
ζωοθυσίαν πᾶσαν, οὕτω καὶ πάντα ὄρκον φεύγειν
καθάπαξ παραγγέλλει. Πῶς οὖν, φησὶ, πείσομεν
τοὺς περὶ ὧν λαλοῦμεν ἀμφιδάλλοντας; Λόγῳ μὲν
ἄρετῃν βιώσεως καὶ ἀληθευτικῆς ἕξεως πιστουμένῳ
τοῦ λόγου τὴν ἀκρίθειαν, ἐτοίμως ἐνάξομεν εἰς συγ-
κατάθεσιν. Τίς γὰρ λόγον παρ' ἀνδρὸς ἀκούων, ἀλή-
θειαν ἀεὶ ποιῶντος καὶ λαλοῦντος, ἀντιλέγειν ἢ
ἀπιστεῖν ἔχοι; Καὶ γὰρ ᾧ φιλοψευδῆς ὁ τρόπος καὶ
φιλαμαρτήμων ὄλος ὁ βίος χρηματίζει, τούτῳ οὐδ'
ὁμνῶντι ῥῆσιν ἂν τις ἐμπιστεύσαι· οὕτως καὶ ἀρνη-
τῆς ἐστὶ καὶ ἐμπαικτικῆς Θεοῦ καὶ καταφρονητῆς, καὶ
τῆς ἀρνήσεως ἕλεγχος ἢ ψευδορκία. Εἰς τί γὰρ σοὶ
ὁμνῶνται τὸν Θεὸν καὶ τὸ φοβερὸν ὄνομα καὶ οὐρανίους
ἄπασιν νόοις φρικωδέστατον τε καὶ σεβασμώτατον
ἐπὶ ματαίοις παρελήφθαι; Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν εἰς
σωτηρίαν ἀναγκαίων σοὶ ὁ λόγος εἴη, ὁ τρόπος ἐν
μέσῳ παραλαμβανόμενος ἀποχρήσει τῷ ἀσεβεῖ πρὸς
πίστιν. Οὐδα καὶ πέπαισμα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ
πάλιν, Ἀληθεῖαν λέγω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐ ψεύδομαι,
ὁ τῆς ἀληθείας Ἀπόστολος φησὶν καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ
τὸν λόγον αὐτοῦ πιστοποιούμενος, πάντα δημῶδη
ὄρκον ἀποτρέπτει.

173 Τὶ χρηστότετος ὄγμα συντομώτατον;

Οἱ μὲν περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης λόγοι τοῖς

(8-9) Ὁρκος δὲ φεῦγε est hemistichium Menandri. Sentent. sirgul.

violentia, præterea invidia mortem medians quæ
est iræ incentivum et rabies; longe a bono remo-
vent, horum unumquodque dæmonem impellen-
tem et studiosum sortitum est clam agredientem
eos qui se his obsignari sinunt, quibus intelligentia
obnubilatur et recta ratio tollitur. Quæ ergo horum
medicina et cura? mortificatio corporis per jeju-
nium et vigiliis, precatio assidua et ad Dominum
prolixè supplex, lacrymæ e sancta et sincera com-
punctione et poenitentia ab oculis stillantes: hæc
sunt morborum meorum remedia salutaria et cor-
dis infirmitatum medela.

169 Omne jusjurandum fuge.

Profecto jusjurandum fugiendum et detestandum
tum sacra Evangelia, tum Evangelio valde consen-
tiens ille Theologus revelat, suadens ut jusjuran-
dum omne tanquam perjurii patrem vitemus; quis
enim a jurejurando semel abstinens pejeravit un-
quam? Sed qui jurat sive inscitia, sive violentia
quadam invita, sive contemptu sive timoris Dei
defectu motus, in perjurium plerumque inducitur, et
sic jusjurandum perjurii fit pater. Igitur lex vetus
imperfectis proposita, qui per deos et dæmones
quos adorabant jurare consueverant, mactationi-
bus animalium contra legem assimilat eos, idolo-
latræ reprimens; sic et juramenta, dum penitus
auferre non opportunum habuit, referens ad Deum,
ad religiosum jusjurandum restitit. Opportune
autem gratia Jesu Christi sicut sol oriens et vivi-
diori veritatis luce legis lucernam exsuperans, tum
in divinis Evangeliiis, tum in evangelicis doctori-
bus, sicut omnem animalium prorsus victimam,
sic et omne juramentum una lege explodere præ-
scribit. Quomodo ergo, inquit, fidem inter illos cum
quibus loquimur obtinebimus? Patet quidem quod
verbo vero stabiles et vivendi ratione secundum
virtutem et veracem morem fidem faciente, ser-
monis accurationi apte assequemur assensum.
Quis enim sermonem viri audiens semper verita-
tem facientis et dicentis, obsistendum aut dubi-
tandum habuerit? sit cui mos mendacium fovens
et peccatis tota vita indulgens, isti vel juranti non
facile confideret quisvis: ecce negans et irridens
Deum et contemptor, et negationem testatur fal-
sum juramentum. Ad quid enim tibi Deum jurare
et tremendum nomen, cælestibus omnibus intelli-
gentiis metuendum et reverendum, in vanum assu-
mere? Si de necessariis ad salutem tibi sermo est,
modus in medio propositus impio ad fidem suffi-
ciet. Novi et persuasum habeo in Christo Jesu; et
rursum, Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior,
dicit veritatis Apostolus (1 Tim. ii, 7); hoc modo
sermonem suum fide dignum reddens, omne com-
mune juramentum avertit.

175 Ecquod benignitate præceptum brevius?

Sermones de charitate et dilectione quos sancti

dilecti partim habuerunt, multi sunt, et supra numerum: uniuerso uero et summam de bonitate intelligendum, hæc est sententia abbreviata. Talis, inquit, sis amicis tuis et vicinis, quales eos vis esse tibi; simile illud evangelico præcepto pronuntiavit dicenti: *Omnia quæcunque uultis ut faciant uobis homines, et uos similiter facite illis* (Matth. vii, 12); consequenter et illud in Dominico præcepto statuitur, scilicet, omnia quæcunque uolitis a proximo fieri uobis, nec uos facite illis. Adhuc et post hoc bonitatis sententia magis abbreviata sunt passionis Christi quas propter nos adhuc impios perpeusus est, et quæcunque opprobria et uulnera in cruce tulit; quæ qui in memoria habet semper et ante oculos sibi proponit; mitis effectus et mala tolerare paratus ad charitatem erga proximum et dilectionem similiter excitatur.

177 *Fideli amico nihil par esse existima.*

Venalis est amicus mensæ et gaudii, iste infidus. Jam deficiente convivii iucunditate et uoluptatis delectantibus et ipse deficit. Est amicus quem egestas attrahit et ad iuxta sedendum allicit, infidus et iste, egestate enim abeunte et ipse confestim abiit. His prætermiſſis, est amicus propter uirtutem et Dei uerbum obuians, iste fidus quem non mensa aut conviuiorum illecebra ostendit (hoc scyphus), qui non egestatis causa assidens et parasitans, quæcunque ad gratiam et auris lenocinium uanum cum tuis qui ipsum diligunt, conversatur; sed quæcunque utilia sunt, quæcunque decent et coram Deo expediunt consulit. Hic amicus fidus quem tempestas et tentatio aut propter pietatem persecutio ostendit. Huic nihil est æquiparandum super terram, nihil honorabilius inter honorabilia, nihil inter amabilia amabilius digne testante uerbo sancto. Inimicitia igitur sæpe ex diversis casibus supervenientis, regulas dignum est amicitia nosse, et ponderé et tempore opportuno discordias discernere, amicitia autem limites minime cognoscere oportet. Ipsa est enim in Christi dilectione quæ nunquam excidit.

181 *Cætera videns oculus se non videt.*

Oculus corporis seipsum naturaliter videre nequit, quæ uero extra ipsum et circa ipsum sunt, quotquot coram eo adsunt, efficacia uisus comprehendit. Si quæ autem gramia aut albugo prodat et sanitati noccat, nec alia videre ualet sicut oportet. Eodem modo et hominis spiritus absque labore quæ subjacent uidet ueritatis contemplatione; proximi defectus et peccata aspicit aut investigat, nec sæpe iuste, ipsum obnubilantibus cupiditatibus propriis; quæ uero propria sunt eo magis cognoscere non peruenit, quanto magis propriis cupiditatibus incrassatus obæcatur. Ideo ad omnia tibi qui talis es opus est consiliario qui utile doceat et in recordationem faciendorum inducat; nam quæ corpus creauit sapientia et providentia

(10) Cod. δυνάμη.

λεροῖς θεολόγοις κατὰ μέρος ὑπαγορευόμενοι, πολλοί τε καθεστήχασαι καὶ ὑπὲρ ἀριθμῶν· ὀλοσχερῶς δὲ φάναι ἦτοι κεφαλαιωδῶς περὶ χρηστότητος διαλαθεῖν, τοῦτο ἐστὶ δόγμα συντομώτατον. Τοιοῦτος, ἔφη, γίνου τοῖς φίλοις σου καὶ γείτοσιν, ὁλους αὐτοὺς θέλεις γίνεσθαι πρὸς σέ· ἴσον δὲ τοῦτο τῷ εὐαγγελικῷ παραγγέλματι καθέστηκε, *Πάντα, ὅσα ἂν θέλητε ἴσα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι*, κελεύοντι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. Ἀκόλουθον δὲ καὶ τοῦτο προσθεῖναι τῇ Δοσποτικῇ παραγγέλμῳ, ὅτι Πάντα, ὅσα οὐ θέλετε παρὰ τῶν πέλας γίνεσθαι ὑμῖν, μηδὲ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. Ἐτι δὲ τούτου χρηστότητος δόγμα συντομώτερον αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη, ἃ ὑπὲρ ἡμῶν ἐτι ἔντων ἀσεβῶν ἀνέτηλ, καὶ ὅσα ὀνειδῆ καὶ τραύματα πρὸς τῷ σταυρῷ γενόμενος ὑπέσχεεν, ὃ ἐπὶ μνήμης ἔχων αἰεὶ καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν λαμβάνων παρὸν ὁμοῦ καὶ φιλαδελφίαν συνουθεῖται.

177 *Πιστοῦ φίλου νόμιμῳ μηδὲν ἀξίον.*

Ἔστι φίλος τραπέζης ὄνιος καὶ ἡδονῆς, καὶ οὗτος ἀπιστος· ἐπιλειποσύνη γὰρ τῆς τῶν συμποσίων χάριτος καὶ τέρψεως ἔδωπαθούς, καὶ αὐτὸς ἀπίστη. Ἔστι φίλος τῆς χρείας αὐτὸν ἐπελχομένης καὶ παρεδρεῖεν προτροπούσης, ἀπιστος δὲ καὶ αὐτός· ἅμα γὰρ ἡ χρεία παρήλαθε καὶ αὐτὸς αὐτῇ παραυτίας συναψχετο. Ἔστι πρὸς τοῖς εἰρημένιοις φίλος δι' ἀρετὴν καὶ Θεοῦ λόγον εὐρισκόμενος. Οὗτος πιστός, ἐν ᾧ τράπεζα ἢ συμποσίων χάρις ἀναδεικνύσιν (τοῦτο γὰρ ὁ κρατήρ), ὃς οὐ χρείας εἶνεκα παρεδρεῖων καὶ παρασιτῶν, ὅσα πρὸς χάριν καὶ ἀκούης τέρψιν μεταίαν τοῖς αὐτὸν φιλοῦσιν ἀποφθέγγεται, ἀλλ' ὅσα λυσιστελῆ, ὅσα σύμφορα καὶ κατὰ Θεὸν ὠφελούοντα συμβουλεύει· οὗτος φίλος πιστός, ἐν ζῆλῳ καὶ πειρασμῶς ἢ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀναδεικνύει διωγμῶς· τοῦ τοιοῦτου μηδὲν εἶναι ἀντάλλαγμα τῶν ἀπὸ γῆς, μηδὲν τῶν τιμῶν τιμιώτερον, μηδὲ τῶν ἐρασμῶν ἐρασμιώτερον ὃ ἐκρὸς λόγος ἀξίως μαρτυρεῖ. Ἐχθρας μὲν οὖν πολλάκις ἐκ συμπρωμάτων ποικίλων παρεμπιπούσης τῇ φιλίῳ, ἀξίον ὄρους εἶδέναι, καὶ μέτρω καὶ καιρῷ τῷ ἀξίω τὰς διαστάσεις κρίνειν· φιλίας δὲ ἀληθινῆς ὄρους ἤχιστα γινώσκειν χρῆ· ἢ αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τῇ ἐν Χριστῷ ἀγάπῃ, ἣτις οὐδέποτε ἐκπίπτει.

181 *Τὰ λεία βλέπων ὀφθαλμῶς αὐτὸν οὐ βλέπει.*

Ὁ μὲν ὀφθαλμῶς τοῦ σώματος αὐτὸν μὲν κατὰ φύσιν ἀδυνάτως ἔχει καθορῆν, τὰ ἔξω δὲ καὶ περὶ αὐτὸν, ὅσα καταυθὺ πρόκειται, τῇ ὀρατικῇ περιλαμβάνει δυνάμει (10) δηλαδὴ· ἐάν δὲ τις αὐτῷ λήμη ἢ θύλωσις ἐπιχυθῆ, καὶ πάθη, οὐδὲ τὰ λεία δυνάτως ἔχει καταορῆν ὡς χρῆ. Τὸν ὁμοῖον τρόπον καὶ ἀνθρώπου νοῦς ἀτελῶς καὶ φαύλως τὰ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας διακειμένου θεωρίαν, τὰ τῶν πλησίων μὲν ἀλαττώματα ἢ ἀμαρτήματα καταμαρῆνει ἢ περιμυρῆζεται, καὶ οὐδὲ ταῦτα πολλάκις ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἐμφύτων ὑφόμενος παθῶν· τὰ αὐτοῦ δὲ τοσοῦτον ἀγνοεῖ, ὅση καὶ μᾶλλον τοῖς οικείοις πάθει παχυνόμενος ἀμβλωπεῖ· δι' ὃ δὴ καὶ συμβούλου πρὸς ἀπαντα χρεῶν εἶναι τῷ τοιοῦτῳ, τὸ συνοῖσον ὑποτιθεμένου, καὶ εἰς ὑπόμνησιν τῶν πρακτικῶν ἐπαγέγοντος. Ἐκαὶ

γάρ και ἡ περὶ τὸ σῶμα δημιουργὸς σοφία και προμήθεια τῇ χειρὶ χεῖρα, και τῷ ποδὶ πόδα, και ὀφθαλμὸν τῷ ὀφθαλμῷ, και τὰλλα ὁμοίως, δύο δύο, ἐν κατέναντι τοῦ ἐνός, κατὰ τὸ λόγιον (11), εἰς βοήθειαν δέδωκε και συνεργίαν.

185 *Ei τοῖς καλοῖς ἐποιο νοουθετούμενος,*

186 *Οὐκ ἐντραπήσῃ τοῖς κακοῖς γελώμενος.*

Πάνυ καλὴν και ὠφελιμωτάτην και ταύτην ὁ θεὸς σοφος εισηγεῖται συμβουλίαν, Ἐπερ, λέγων, ὦ βέλτιστε, τοῖς καλοῖς τε κάγαθοῖς διδασκάλους νοουθετοῦσι τὸ οὖς ὑποσχῶν ἀκολουθήσειας, οὐκ ἂν τοῦ προσήκοντος ἀποσφραλεις, και τοῦ ὀρθοῦ παραβρῦεις λόγου, ὑπὸ τῶν κακῶν μετὰ ταῦτα γελώμενος διατραπέης. Τί οὖν, φαῖης ἂν ἰσως, ὦ διδάσκαλε, διαπραξαίμην, ὡς ἂν μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ μηδὲν ὦν εἰρηκας; Ὅταν ποτ' αἰσχροὺν ἐνοήσῃ, και τι τῶν ἀπειρημένων τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος διαπράξασθαι λογίξῃ, μὴ εἴπῃς· Νῦξ ἐστὶ, και τίς με ὀρᾷ; ἐπ' ἐρημίας και καταμόνας ἐγὼ, και ὁ ἐλέγχων οὐ πάρεστι (12)· μὴ οὕτω διανοηθεῖς, τῆς ἀτόπου πράξεως ἐπιτολήσῃς· πολλοὺς δὲ σοι παρεστῶτας. Και γὰρ παρεστᾶσιν ἄγγελοι τε πάντες και αὐτὸς ὁ Δεσπότης τῶν ἄγγελων· και οὕτως ὑπολογισάμενος τῷ νῷ μετὰ πιστεύως, και σεαυτὸν ἐντραπέεις, τοῦ ἐγχειρήματος ἀνακοπήσῃ, και μετὰ ταῦτα ὡς εὐεργετηθεὶς εὐχαριστήσεις.

189 *Ἄει προτίμα τοὺς καλοὺς τῶν μὴ καλῶν.*

Ἄει ὁ βίος καλοὺς ἔχει και κακοὺς, ἀει σπουδαίους και καταφρονητάς, πιστοὺς θεῷ και ἀπίστους, δικαίους και ἀδίκους, ἀληθινούς τε και ψευδεῖς. Σὺ οὖν κατὰ τὴν γενεάν σου τοὺς ἐκλεκτοὺς προτίμα τῶν στρεβλῶν, τοὺς εὐσεβεῖς τῶν ἀσεδῶν και τοὺς ἀληθινούς τῶν ὑποκριτῶν· κακοῖς δὲ ὁμιλῶν και συμπουσιαζόμενος και συναναστρεφόμενος, ὡς ὁ ἀπτόμενος πίσεως μολυνθήσεται, και ὁ κοινωνῶν ὑπερηφάνῳ ὁμοιωθήσεται αὐτῷ, κατὰ τὴν Γραφήν, οὕτω και σὺ τοῖς κακοῖς κολλώμενος, κακὸς ἔσῃ. Ἄλλ' ἐρείς τυχόν· Εὐεργέτης οὗτός ἐστιν ἐμὸς, και εὖ μοι πεποίηκε πολλάκις, και πῶς τούτου τὴν κοινωνίαν ἀποσεῖσομαι; Ἄκουε δὲ θεοῦ λόγου βροντῆς.

Κακοῦ παρ' ἀνδρὸς μήποτε χρηστὸν πάθῃς.

Παρ' ἀνδρὸς εἰς θεὸν ἐμπαροινούντος μηδὲν ἀγαθὸν ἐπιθυμῆσης παθεῖν, παρ' ἀνθρώπου ψευδομένου θεὸν, και ὑποκρίσει μόνῃ, και οὐκ ἀληθεῖα σεδομένου, μὴ ἐπιποθήσης δωρεᾶς· τοῦ γλώσση μόνῃ και χεῖλασιν εὐλογοῦντος τὸν θεὸν μὴ ζητήσης εὐλογίας. Και γὰρ ὁ λυσιτελήσουσί σοι· εἰ ζητεῖ συγγνώμην αὐτῷ ἴδουσαι ἐφ' οἷς παρνομοῖ· ἐπαινεῖσθαι ζητεῖ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἐαυτὸν τε προηγούμενος και πλείους ἄλλους ἀδικῶν, ἐνευλογεῖσθαι και συνηγορεῖσθαι ταῖς τῆς ἀδικίας αὐτοῦ ἐργοῖς τοὺς αὐτῷ προσιόντας και ὑπ' αὐτοῦ δῆθεν εὐεργετούμενους και ξενίζομένους τὰ βέοντα και ἀπολλύμενα, ὡς ἀπαραίτητον πρᾶττεται και ἀναγκαῖαν ὀφειλῆν· συγγνώμην αἰτεῖ πολλῶν και βαρυνταλάντων χρεῶν· εὐτελεστᾶτων δόσεων και ἐλαχίστων και μικρῶν τὴν ἄπειρον τοῦ θεοῦ χρηστότητα και τὴν ἀκατάληπτον θεκαιοσύνην ἐκπειράζων, και τοῖς ματαίοις ὁ μάταιος

(11) Nescio an intelligat illud Epicharmi (v. Platon *Axioteh.* p. 366), ἂ δὲ χεῖρ τῶν χεῖρα νίξει (ε. νίξει) aut illam sententiam, χεῖρ χεῖρα νίπτει

manu manum et pedi pedem et oculum oculo et alia similiter duo et duo, unum ex adverso alterius secundum scripturam in adiutorium et cooperationem dedit.

185 *Si bonus sequaris admonitus,*

186 *Pudori tibi non erit a malis irrideri.*

Valde bonum et utilissimum et istud commendat divine sapiens consilium, inquiring: O optime, si bonis et rectis magistris docentibus aurem admonens obtemperaveris, nunquam ab officio declinans et a recta via efrans, præterea a multis irrisus deviabis. Quid ergo, similiter dices, o magister, faciamne quid mihi accidat de his quæ dixisti? Quando forsitan turpe quid cogitas et vitiorum a lege spiritus aliquid committere meditaris, ne dicas, Nox est, et quis me videt? In deserto et sine arbitris sedeo et exprobrator abest. Ne sic reputans insipiens quoddam audeas; sunt enim multi assistentes, circumstant angeli omnes et ipse Rex angelorum, et sic cum fide conferens in animo et teipsum a propositis avocans cohibebis: deinde quasi beneficiis fruens gratias ages.

189 *Bonos semper præpone non bonis.*

Semper habet vita bonos et malos, semper diligentes et contemptores, Deo fideles et infideles, justos et injustos, veraces et mendaces. Tu ergo secundum conditionem tuam præ perversis honora electos, pios præ impiis et veridicos præ hypocritis; inter malos consortium et convivium et familiaritatem habens, sicut tangens picem inquinabitur, et communicans superbo similis ipsi juxta Scripturam fiet, et tu malis agglutinatus malus eris. Sed forte dices: Benefactor iste meus est et sæpe bene mihi fecit et quomodo ipsius societatem rejiciam? Audi divini verbi tonitru: « Malo a viro ne unquam beneficium accipias. » A viro qui præ ebrietate in Deum assurgit ne beneficium desideres accipere, ab homine in Deum mentienti et sola hypocrisi non veritate Deum reverenti ne cupias donum, ab illo qui lingua tantum et labiis benedicit Deum, ne quæras benedictiones; non enim expediet tibi quia veniam quærit dari propter illa per quæ peccat. Laudari quærit in desideriis animæ suæ, sibi primum et multis aliis injuste nocens, ex injustitiæ suæ operibus sibi exigit benedictionem tribui et protectionem a circumdantibus et ab his quibus palam beneficia contulit et hospitaliter egit de fluxis et pereuntibus negotiis, et exigit tanquam debitum necessarium et nullo modo dimittendum. Veniam petit multorum et gravium debitorum, vilissimis donis et minimis et parvis immensam Dei bonitatem et incomprehensibilem justitiam tentans, et vanis vanus cœlorum regnum emere arbitrans, et nihil illorum quæ requiruntur offerens, et

δάκτυλός τε δάκτυλον, Menandri *Sent. sing.* 543.

(12) Cod. παρέστα.

nullo modo digna opera coram Deo jactat, tamen et his benevolum eum, qui dat omnia, lucrari contendens, Deum non oblectat, sed e contra aliis peccatum suum commune reddit.

193 *Ego lucri aliquid ab adversario colligo.*

Est et apud hostes gratia, ait proverbium. Huic theologia simile dicit: Ego et ab hoste utilitatem percipio et lucrum vobis communico. Quid lucrum? Redargutiones eorum qui me oderunt et convicia observans et ipsorum objurgationes vitans ipse accuratius vitam dispono meam et vobis illud suadeo: Ut securius vivatis, et ne contemnatis vel levissimam a bono declinationem, non tantum propter mandatum, sed et propter maledicorum audaciam, cavendum nobis est omni diligentia. Remedium est injuria hostium, remedium affectus pravos cordis detergens, amarum quidem sicut et corporum purgativa: itaque illud veritus prohibeor ne in multis delinquam, et iterum voluptatem tanquam causam et adductricem objurgationis amaræ redarguo et rejicio.

ἡδονὴν ὡς αἰτίαν μοι καὶ πρόξενον τῆς τῶν ὀνειδισμῶν πικρίας γινομένην ἐπιμέμφομαι καὶ ἀποσινοῦμαι.

197 *Bonos remunera, malos despice.*

Simile puto tetrastichum istud apostolico mandato: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes* (Rom. xii, 18): cum bonis ergo, mansuetis et benevolis erga nos convenienter vicem referre justum est, sive per verba, sive per dona, sive per rectam conscientiam, aliter dignam reddere gratiam oportet; malos vero et perverse agentes et calumniantes nos despiciere, nihili facere, id est negligere oportet; sed etiam ipsis gratiam tribuere, eo quod nihil mali ab ipsis patiamur, licet affligere meditati sint; idcirco pacificum et placidum esse cum ipsis oportet; inde sequetur diuturnitate temporis et longanimitate quod eos suadeas qui boni fiant tua probitate victi; nemini enim malum pro malo reddens, bonitatem et mansuetudinem tanquam optimum illis impertiens donum, sic paululum meliorabis, et malos et molestos bonos tibi et probos perficies.

201 *Benignus esto omnibus, si potes.*

Si tanta tibi gratia ab Altissimo tributa est et vis, qui Deum imiteris quem omnibus celebramus optimum, et ipse fias omnibus bonus et utilis: quid enim sane imitatione Dei melius? Sed homo cum sis, quomodo poteris bonitati ipsi similis fieri et ad omnem pariter carnem misericordiam extendere et bonitatem? Simplici corde misericordiam et amorem habere et de salute omnium hominum studium sentire per Christi dilectionem erga nos possumus; sed benefacere omnibus hominibus homini impossibile omnino est; ideo dicit omnibus fieri utiles animo volenti homines diligentes; et praesertim proximis nostris, corde bono et sermonibus et operibus be-

τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐξαγοράζεσθαι οὐ μένος, καὶ μηδὲν ὧν ἐκεῖνος ζητεῖ παρεχόμενος, καὶ τὰ εὐδενὸς ἄξια παρ' αὐτῷ πλειστηριάζεται, καὶ τοῦτο τὸν διδόντα τὰ πάντα καταπραγματευόμενος θεὸν οὐκ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ ἄλλους κοινωνοὺς τῆς αὐτοῦ ἀμαρτίας συνεφέλικται.

193 Ἐγὼ τι κέρδος ἐκλέγω καὶ δυσμενοῦς.

Ἔστι καὶ παρ' ἐχθρῶν χάρις, ἡ παροιμία φησὶν ὅμοιον ταύτῃ καὶ ἡ θεολογία λέγει, Ἐγὼ καὶ ἐκ τοῦ δυσμενοῦς ὠφέλειαν καρποῦμαι καὶ τὸ κέρδος κοινοποιῶμαι πρὸς ὁμάδα. Ὅποσον δὲ τοῦτι τὸ κέρδος; Τὰς γὰρ παρὰ τῶν ἐχθραίνοντων μοι λαβὰς καὶ μέμψεις ὑποπτεῦω, καὶ τὰς αὐτῶν ἐπιλήψεις ἀποφεύγων, αὐτὸς τε ἀκριβέστερον τὸν ἑμαυτοῦ διευθετῶ βίον καὶ ὁμῖν αὐτὸ τοῦτο παραινῶ, ἀσφαλεστέρας βιοῦν καὶ μὴ καταφρονεῖν μηδὲ τῆς ἐλαχίστης διαμαρτίας τοῦ καλοῦ, εἰ καὶ μὴ διὰ τὴν ἐντολὴν τοσούτου, ἀλλὰ γε διὰ τὴν τῶν βασκανῶν λοιδορίαν πάση τηρητέον ἑαυτοῦς φυλακῆ. Φάρμακόν ἐστιν ὁ πρὸς τῶν ἐχθρῶν ὀνειδισμὸς, φάρμακον τῶν τῆς καρδίας παθῶν καθαρῆριον, πικρὸν δὲ ὄμιος, ὥσπερ καὶ τὰ τῶν σωματίων ῥυττικὰ· δι' ὃ καὶ δεδιώς τοῦτο συστέλλομαι τὰ πολλὰ παρανομεῖν, καὶ αὐ πάλιν τὴν

197 *Kalouς ἀμείβου, τοὺς κακοὺς περιφρόνει.*

Ὅμοιον ὄμαι τοῦτο τὸ τετράστιχον τῷ ἀποστολικῷ ἐκείνῳ παραγγέλματι, *Εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὁμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες*. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς καλοὺς καὶ ἐπαιεῖς καὶ εὖνοους ἡμῖν προσηκόντως ποιεῖσθαι δικαιοὺν τὰς ἀμοιβὰς, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε διὰ δώρων, εἴτε οὐδ' ἄλλως δι' ἀγαθῆς συνειδήσεως τὴν ἀξίαν ἀποτινύουαι χάριν χρεῶν· τοὺς κακοὺς δὲ καὶ πονηρευομένους καὶ βασκαίνοντας ἡμῖν περιφρονεῖν καὶ ἐξουθενεῖν, ὃ ἐστὶν ὑπερορθεῖν, χρῆ· ἀλλὰ καὶ τοῦτοισι χάριν εἰδέναι τῷ μηδὲν παθεῖν παρ' αὐτῶν κακῶν, εἰ καὶ ἔδοξαν λυπεῖν· δι' ὃ καὶ εἰρηνικῶς καὶ ἀμάχως διόν διακτεῖσθαι πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἂν τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τῇ μακροθυμίᾳ πείσῃ καὶ αὐτοὺς γενέσθαι χρηστοὺς, τῆς σῆς ἡττημένους καλοκάγαθιας. Μῆθεν γὰρ κακῶν ἀντὶ κακοῦ ἀποδοῦς, χρηστότητα δὲ καὶ ἐπιεικείαν ὡς καλλίστην αὐτοῖς ἐπιθραβεύων δωρεᾶν, οὕτω κατὰ μικρὸν ἀγαθυνεῖς, καὶ τοὺς κακοὺς καὶ πονηροὺς καλοὺς σεαυτῷ καὶ χρηστοὺς ἀποτελέσεις.

201 *Πᾶσι μὲν ἴσθι χρηστός, εἰ τοῦτο σθένος.*

Εἰ μὲν τοσαύτη σοι χάρις ἀνωθεν ἐπεθραβεύθη καὶ ἰσχύς, ὥστε θεὸν μιμεῖσθαι τὸν τοῖς σύμπασιν ἀνυμνούμενον χρηστὸν, καὶ αὐτὸς γίνου πρὸς πάντας ἀγαθὸς καὶ χρηστός· τί γὰρ τῆς ὕψους θεομμησίας ἀγαθώτερον ἂν εἴη; Ἄλλ' ἀνθρώπων ὄντα πῶς οἶόν τε τῇ ἀταγαθότητι ἐξομοιοῦσθαι, καὶ πρὸς πάντας ἐπ' ἴσθι σάρκα τὸν ἔλεον ἐπιχορηγεῖν καὶ τὴν χρηστότητα; Τὸ μὲν οὖν ἀπλῶς ἐλεεῖν, καὶ φιλεῖν, καὶ πάντων ἀνθρώπων ἀγαπᾶν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς δυνάμεθα φιλανθρωπίας· τῷ εὐεργετεῖν μὲν πάντας ἀνθρώπους ἀνθρώπων πάντας ἀμύχανον, δι' ὃ λέγει πᾶσι μὲν γίνεσθαι χρηστοὺς τῇ διαθέσει φιλανθρωπευομένους τῆς ψυχῆς

μέλιστα δὲ τοῖς ἐγγίζουσιν ἡμῖν, ὡς καὶ προθέσει καρδίας καὶ λόγοις καὶ πράγμασιν εὐεργετεῖν πολλὰ· μὴ δυναμένους ὁ ἱερὸς λόγος παραινέει· ἐγγίστε δὲ τοὺς τὸν τρόπον τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, ἢ τὸ κατὰ φύσιν γένος, ἢ καὶ τὸν τόπον γαιτηνῶντας τῆς οἰκήσεως διαγοραύει. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους οὖν τὴν χρηστότητα χρῆναι μᾶλλον ἐπιδεικνύσθαι. Τίνας ἔνεκεν; Καὶ πῶς γὰρ ἂν πιστευθείης τοῖς ξένοις, φησί, καὶ ἀλλοτρίως πρὸς σὲ διακειμένοις ἀγαθὸς εἶναι ἢ φιλοῦντος, τοῖς οἰκείοις ἀδικῶς δεικνύμενος; Ἐκείνοις μὲν γὰρ ξένοις οὖσιν ἴσως οὐδ' ὀφείλειν ἐρεῖς καλῶς εἶναι, τοῖς ἐγγίζουσι δὲ καθ' ὅποιον τῶν εἰρημένων τρόπον πάντως ὀφείλεις εἶναι περιδέξιος. Εἴπερ οὖν τούτοις οὐ δίκαιος καταλαμβάνη, τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ μακρὰν πόσον;

205 *Τι πάντα τὸν δύστηνον αἰτιώμεθα*
206 *Ἐχθρόν;*

Ὅτι οὐ χρὴ πάντα τρόπον τὸν δυσώνυμον αἰτιάσθαι Σατανᾶν, ὡς τῆς ἐν ἡμῖν ἀμαρτίας τὸ ὄλον αὐτὸν αἴτιον ὑπάρχοντα· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ ὡς ἀναιτίους ἑαυτοὺς ὑπολογιζόμενοι ἀκρατῶς τε καὶ ἀγαλλνῶς τῷ φιληδόνως βιοῦν, τὴν ἐξουσίαν ἐπιέντες, πρὸς πᾶσαν ὑποχαυνώμεθα παρανομίαν. Τί οὖν ποιητέον ἡμῖν ἢ πῶς ὑποληπτέον; Μᾶρφεσθαι μὲν ἢ τὸ πᾶν ἢ τὸ πλέον καὶ κατακρίνειν προσήκειν ἑαυτὸν, ὡς ἰδίᾳ ψυχῆς προαιρέσει, ἀλλ' οὐδεμῆ τι ἐξωθεν βίᾳ πρὸς τὴν κακίαν συνωθούμεθα, καὶ οὕτως πάντῃ ἑαυτοὺς ταπεινούντες καὶ ἐξουθενούντας σφόδρα, ἐλεούμεθα· τὸ πλέον δὲ ἑαυτοὺς, ἀλλ' οὐ τὸ ὄλον αἰτιώμενοι, καὶ οὕτως ἦττον μὲν ταπεινούμεθα, συγγνώμης δ' οὖν ὁμῶς καὶ ἐλέου ἀξιούμεθα. Εἶδέναι δὲ ἄξιον, ὡς τὸ πῦρ μὲν τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας παρ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἅπερ ἐν τῷ αὐτοκράτορι κείται λογισμῷ, πρὸς ὃ βούλεται ἀρετὴν τέ φημι καὶ κακίαν, οἰακίσειν τε καὶ διευθύνειν, καὶ ὑπανιέντων μὲν θελήματι καὶ ἐπιέντων ὑπάπτεισθαι τὸ πῦρ, ὃ Ἐχθρὸς ἐμφυσᾷ παρῶν, καὶ ἐξ ἐμεγάλῃν τούτο πολλὰκις ἀναβρίπτει φλόγα· ἐπιχόντων δὲ φιλοσοφίᾳ καὶ φιλοπονίᾳ, καὶ τῇ προσφυσί τῶν θακρῶν κατασθενύοντων ἐπιβροῆ, καὶ γε τούτο μαραινόντων ταῖς πρὸς τὸ οὐράνιον πῦρ τοῦ νοῦ ἀναγωγίαις, αὐτὸς τε ὁ ἐξανάπτων ἀπόλλυται Δυσμενῆς, καὶ ἡμεῖς ἐλευθερούμεθα.

209 *Μὴ σφόδρ' ἐπεσθαι παιγνίοις ἐνυπνίων.*

Πολλὴ καὶ ἀμύθητος ἡ τῶν ἐνυπνίων καθέστηκε διαφορά. Ἔστι μὲν ἐνυπνιον διὰ Πνεύματος ἀληθείας ἐνεργούμενον, οὐκ ἐν προφηταῖς καὶ ἁγίοις μόνον, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ ἐν βασιλευσὶ καὶ ἄρχουσιν γῆς, ὄρασιν τινα δι' αἰνίγματος ὑποτυποῦν, καὶ συνεσκιασμένως τὸ μέλλον τῷ ὄρῳντι προδηλοῦν· τούτο δὲ οὐ πολὺ οὐδὲ πολλάκις οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις συμβαίνει καθορᾶται. Ἔστι δὲ ἐνυπνια, μᾶλλον δὲ βυθὸς ἐνυπνίων ἀρρήτος, ἀπειρος, ἀδιεξίτητος, ὅναρ τοῖς ἀνθρώποις ὑπνοῦσιν ὑποπίπτων, ὃν ματαιότητα ματαιότητων κυρίως ἂν τις ὀνομάσαι· πάντα μὲν γὰρ τῷ ὄντι ματαιότης ὑπάρχει τὰ ἀνθρώπινα· τὰ δὲ τούτων ὀνειράτα ἢ ἀπὸ τοῦ θρησκευτοῦ μέρους τῆς ψυχῆς λαμβάνοντα τὴν ἀφορμὴν, ἢ ἀπὸ τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τῆς τῶν αἰσθητῶν ποιτικῆς

nefacere sæpe valentes, nos sanctum verbum hortatur; proximos vere et qui moribus vitæ secundum Deum, et qui natura et familia, et qui domo vicini sunt habitationis, supputat. Erga hujusmodi proximos magis bonitatem ostendere oportet, cur? Et quomodo fidem obtinebis ab aliis, inquit, et longe a te viventibus, quod bonus sis, aut charitatem habeas erga homines, qui proximis injustus appareres? Istitis quidem alienis nihil referre dices te esse bonum, erga proximos vero omni qua diximus, ratione omnino debes benevolens esse. Si igitur non justus apud ipsos inveniaris, alienis et his qui a longe sunt quomodo eris?

205 *Cur in omnibus miserum causemus*
206 *Inimicum?*

Quia non oportet omni modo sinistrum accusari Satanam quasi omnis peccati in nobis causa inveniat; hoc modo enim quasi innocuos nosmetipsos absolventes, in voluptatibus nec domitam nec refrenatam vitam degentes, nobis nimium indulgemus et secundum omnem præsumimus transgressionem. Quid ergo nobis faciendum, aut quomodo cogitandum? nostrum est nosmetipsos sive de toto sive de majori parte arguere et condemnare qui propria animi voluntate, sed nulla extranea violentia ad malum concitantur, et sic nosmetipsos humiles et contemptibiles agnoscimus omnique misericordia dignos reddimus. Qui vero majori parte, sed non totaliter nosmetipsos accusamus, sic minus humiliamur, veniam tamen et misericordiam pariter consequemur. Porro sciendum nobis est quomodo iræ ardor et concupiscentiæ in nobis naturaliter insitæ, ad ea quæ in intelligentia libera repræsentantur prout virtutem eligit aut nequitiam, gubernandus est et dirigendus. De diligenti voluntate remittentibus et desciscentibus astat inimicus ignem ardentem excitans, sæpeque in magnum incendium prorumpere facit; a resistentibus præ philosophia et diligentia, lacrymarum copiam adjungentibus et præ mentis ad ignem cœlestem elatione tabescentibus, ipse perit hostis qui incendere conabatur, et ipsi liberamur.

209 *Nec valde seceris ludibria somniorum.*

Multa et infinita somniorum species: est somnium quod operatus est veritatis Spiritus, non solum in prophetis et sanctis, sed etiam in regibus et principibus terræ, cum in ænigmate et confuse videnti futurum panditur; istud autem non multum nec sæpe nec in cujusque, sed in favorem dignorum contingit videri. Sunt somnia, vel potius somniorum fons est ineffabilis, immensus, incommeabilis, dormientibus visio hominibus advenit quam Domini more vanitatem vanitatum vocaret quivis. Cuncta enim vanitas reipsa humana sunt, sive ex alenda animæ parte occasionem accipientes, sive ex sensibili parte et sensibilibus varietate procedunt horum fictiones quas semper evigilans multifariam sensibilitate sibi ipsi effingi videt anima. Præ-

rum, quas intra se sibi informavit, reliquas in memoria turbatim et confuse secum in somnis reputans, et obscura somnia fingere illuditur et vagatur patens vanitatum vanitatibus. De quibus ergo, vel de quotidianis operibus et laboribus et sollicitudinibus vestigia quædam per sensuum sedationem imaginandi et intelligendi vis in anima semper mobilis et tabulas efformans, multifariam in requie vane et futiliter somniat; similia, etiam hominum agendi rationibus et per vitam studiis angeli per ipsorum dies comitantes, boni aut mali, veritatis aut mendacii amantes, diversarum specierum et formarum repræsentant somnia, aliter aliis: aliter illis qui in cordibus sese verbo et instructione exercent effigies præbent; aliter istis qui in deserto asceticum et solitarium sequuntur morem. De rebus quibus incumbunt occasiones et sumunt, tentant et variis modis in corporis dormitione animam vagari faciunt: uno verbo, analogiam inspiciamus earum quæ in omni loco ab hominibus frequentantur scientiarum et artium a sapientibus et insipientibus, dominatoribus et domitis, divitibus et pauperibus, dæmonium comitans, quod unusquisque ab infantia usque ad mortem sortitus est, nec per somnum illo modo relaxari, nec otio aut disciplinæ minorationi indulgere sinit intelligentem animam, sed tum illecebris naturalibus, ineptiis mirificis et formis fevioribus quam nives et elationibus vagari trahit; tum molestiis, terroribus,urbationibus nefandis, tremoribus et humiliationibus commovet et percellit. Idcirco ne nimis somniorum rugæ se terreat, commendat sublimis theologus, neque magnum quid malum bonumve revelantia metueret aut stupere, nec etiam extolli, vanaque spe in spiritu superbiere oportet. Insidiæ hæc multis sæpe ab Hoste paratæ sunt.

ἀγαθὸν παραδῆλοῦσι πτοεῖσθαι τε καὶ δειλῆν, ἢ μετρωρίζεσθαι καὶ ματαλαῖς ἐλπίσι φενακίζεσθαι τὰς φρένας· χρὴ ἔνεδρον γὰρ ταῦτα πολλοὺς πολλὰκις ὑπὸ τοῦ Ἐχθροῦ παρεσκευασθη.

213 *Præluceat spes laudabili omni exitui.*

Omnis actio et energia et omnis motus hominis sensum habentis finem proprium habet atque spem adjacentem ad quam tendens agens quisvis agit. Sic de corporalibus et mundanis, sic et de spiritualibus considerandum et de intellectualibus. Si igitur in mundi et vitæ hujus operibus necesse sit spem et finem prævenire propositam operam, multo magis sane de spiritualibus et rectis virtutis operibus spes præcedere debet et rerum finis operatarum prævideri ad quem agens tendit et dirigitur. Sic apostoli cursus metam prævidentes, nempe inter populos magnificare Christum currebant et dirigebantur; sic bravium aspicientes, testimonium de veritate Jesu, et pro ipsa moriendum, finem proponentes et victoriam referentes coronantur. Accedunt et ascetarum chori omnes, quotquot legitime Christum desideraverunt, per agendi rationem humilliozem, a cupiditatibus eximi cupientes et ad illum assequendum currentes, qui ad destinatum finem, sitim sperati contendebant. Si enim carna-

λιας, ἀπερ ἐγρηγορία δι' αἰσθήσεως πάσης πικρολοτρόπως ἐφαντασιώθη. Ταῦτα δὴ τὰ τῶν ὑπαρῆ ψυχῆ ἐμφανισθέντων αὐτῇ ἐγκαταλείμματα τῆ μνημονικῆ συγκεχυμένως καὶ ἀσαφῶς ἀναπεμπάζουσα καθ' ὕπνου, καὶ ἀμαυροῦς ὄνειρους ἀναπλάττουσα, διαπαίζεται καὶ πλανᾶται, περιχαίνουσα τὰς τῶν ματαιοτήτων ματαιότητα. Ἡ οὖν ἐκ τούτων, ἢ καὶ ἐξ ἔργων ἡμερινῶν καὶ πόνων καὶ φροντίδων ἀπηχηματὰ τινὰ τῇ τῶν αἰσθήσεων ἡμερμῆ ἢ φανταστικῆ καὶ λογικῆ τῆς ψυχῆς δύναμις, ἀεικίνητος ὄσα καὶ ὄνειρώσουσα, πολυτρόπως ἐν ὕπνοις ἀδολοεχει καὶ ματαιάζει· ἀναλόγως δὲ ταῖς τῶν ἀνθρώπων καταιάταις καὶ τοῖς κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεύμασι καὶ οἱ τῆ αὐτῶν ζωῆ παρεπόμενοι ἀγγελοι, ἀγαθοὶ ἢ πονηροὶ, φιλαλήθεις ἢ φιλοψευδεῖς, πολυειδῶς καὶ πολυμῶρφως ἀνατοποῦσι τὰ ἐνύπνια, ἄλλως μὲν τοῖς κατὰ πόλεις περὶ λόγους τε καὶ μαθήματα ἐσπουδακόσι τὰς φαντασίας σχηματίζοντες, ἄλλως δὲ τοῖς κατὰ τὰς ἐρήμους τὸν ἀσκητικὸν καὶ μοναῦλιον μετερχομένοι τρόπον. Ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς σπουδαζομένων τὰς ἀφορμὰς εἰληφότες, ἐκπειράζουσι καὶ πολυποικίλους τρόποις διαπλανῶσιν ἐν τῇ τοῦ σώματος ἀναπαύσει τὴν ψυχὴν· καὶ συνῶλως φάναι, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιτηδευομένων ἀνθρώποις ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἐν τε σοφοῖς καὶ ἰδιώταις. ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις, πλουτοῖς καὶ πένησι, τὸ ἐκάστω νηπιόθεν συγκεκληρωμένον ἄχρι τέλους δαιμόνιον παρεπόμενον, οὐδὲ καθ' ὕπνου ἀναπεπτωκέναι παντάπασι βρατιώνων τε καὶ ἀνέσεων ἐκλελεύσθαι διαφῆσι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς· ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἡδύτῃσι φυσικῆς καὶ βραμβασμοῖς ἀλλοκότοις καὶ ψυχροτέροις χιόνος φάσμασι καὶ ὕψωμασι διαπλανᾶ, ποτὲ δὲ ἀηθλαῖς καὶ φόβοις καὶ παραχαῖς ἀπεικταῖς καὶ τρόμοις καὶ ταπεινώμασι ἐξιστᾶ καὶ καταπτοεῖ. Διὰ τοῦτο μὴ λίαν τοῖς τῶν ἐνυπνίων παιγνίοις θροεῖσθαι· ὁ ὑψηλὸς θεολόγος παραγγέλλει, μήτ' οὖν ὡς μέγα τι κακὸν ἢ φρένας· χρὴ ἔνεδρον γὰρ ταῦτα πολλοὺς πολλὰκις ὑπὸ τοῦ Ἐχθροῦ παρεσκευασθη.

213 *Ἐλπίς προκείσθω δεξιῷ παντός τέλους.*

Πᾶσα πράξις καὶ ἐνέργεια, καὶ πᾶσα κίνησις ἀνθρώπου νοῦν ἔχοντος, σκοπὸν ἴδιον ἔχει καὶ ἐλπίδα προκειμένην, πρὸς τὴν ἀφορῶν ὁ ἐργαζόμενος ἐργάζεται· οὕτως ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς καὶ κοσμικοῖς, οὕτως ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς θεωρητέον καὶ τοῖς νοεροῖς καὶ λογικοῖς. Εἰ οὖν ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἔργων καὶ βιωτικῶν ἀνάγκη τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν σκοπὸν προηγεῖσθαι τῆς τῶν προκειμένων ἐργασίας, πολλῶ δὴ πῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν καὶ δεξιῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἢ ἐλπίς ὀφείλει προκείσθαι, καὶ ὁ τῶν πονουμένων σκοπὸς προθεωρεῖσθαι, πρὸς ὃν τὸν ἐργάτην ἀποσκοποῦντα κατευθύνεσθαι. Οὕτως ἀποστολοὶ τοῦ κατ' αὐτοὺς δρόμου τὸ τέλος προορῶντες, τὸ ἐν τοῖς ἔθνεσι μεγαλύναι τὸν Χριστὸν, ἔδραμον καὶ κατηύθυναν· οὕτως οἱ ἀθλοφόροι μαρτυρήσαντι τῇ ἀληθείᾳ Ἰησοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανεῖν σκοπῶν προσιθέμενοι, καὶ νικῶντες, στεφανοῦνται· ὡσαύτως καὶ ἀσκητῶν χοροὶ πάντες, ὅσοι γνησίως ἐπόθησαν Χριστὸν, διὰ τῆς ταπεινοτέρας ἀγωγῆς τῆς ἀπάθειας ἔρωντες, καὶ πρὸς αὐτὴν δραμόντες ἐν δόξῃ, κατ-

ευστοχοῦσι τοῦ ἐλπίζομένου. Εἰ γὰρ τὰ σάρκινα καὶ φθαρτὰ, πλοῦτος, φημί, καὶ ἡδονὴ καὶ δόξα, τοῖς τὰ ἐπίγεια φρονῶσιν εἰς ἐλπίδα προτιθέμενα τοῖς αὐτῶν συνεργοῦσιν ἐρασταῖς καὶ κατευθύνουσι, πῶς οὐ πολλῷ δικαιότερον καὶ τοῖς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἐργάταις τὴν κατὰ Θεὸν ἐλπίδα συνεργεῖν, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλησεως συντείνειν κατὰ τὸν σκοπὸν; ἀφόρτητον γὰρ ἄλλοις ἔμοιγε καὶ ἀνιερὸν οὐχ ἕκιστα παρίσταται νικωμένων ὑπὸ τοῦ καλοῦ. Εἰ γὰρ τὰ μωμητὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἔργα καὶ κακὰ συνεργοῦνται καὶ κατευοδῶνται, τὰ δεξιὰ δὲ καὶ ἀγαθὰ διαπίπτουσι τοῖς ἐργαζομένοις αὐτὰ καὶ ἀστοχοῦσι, πῶς ὁποῖω, φησὶ, τὴν ἕτην τοῦ καλοῦ;

217 Ἠγοῦ τύχης φρόνησιν ἀσφαλεστέραν.

Τύχη μὲν τὸ αὐτομάτως οὕτως καὶ λόγου χωρὶς συμβαίνειν ἐπεκλήθη, φρόνησις δὲ τὸ μετὰ λόγου ὀρθοῦ καὶ συνέσεως γινόμενον, ἐν ἧ καθάπερ πλοῖον ἐν θαλάσῃ τῷ ὀλακί πηδάλιουχεῖται καὶ τῷ λιμένι προσορμίζεται, οὕτως ὁ νοῦς ἐν τῇ φρονήσει τὰ ἦθη διακυβερνῶν τῆς ψυχῆς καὶ ὀλακίζων, πρὸς τὸν ἄνω λιμένα κατευθύνει. Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τῆς φρονήσεως ἡ ἀληθὴς σωτηρία τοῖς σωζομένοις ἐνεργεῖται, μὴ τῇ ἀλόγῳ πρόσεξι τύχῃ, καὶ τῇ κούφῃ καὶ ἀκρίτῳ τῶν λόγων καὶ τῶν λογισμῶν ματαιότητι περιφερόμενος φέρεται καὶ φέρου, τῇ τῶν ἀνθρώπων κυβείᾳ συνελεόμενος καὶ δελεαζόμενος· σφαλερὸν γάρ· ἀλλὰ τῆς παιδεύσεως τῆς ἐν τοῖς λόγοις, μᾶλλον δὲ τῆς παιδείας Κυρίου τῆς διὰ τῶν ἐντολῶν καὶ ἀρετῆς μηδὲν εἶναι κρείσσον ὑπονοεῖ, δι' ὧν ἡ ἀληθὴς φρόνησις καὶ ἀσφαλὴς σωτηρία τοῖς σωζομένοις περιγίνεται. Τάλλα μὲν γάρ, ὅσα τις ἂν καὶ ὀλοῖτο κεκτησθαι, κἂν κτήμα, κἂν χρῆμα, κἂν ἱματισμὸν εἰρηῆς πολυτελή, ναῶν τε οἰκοδομὰς καὶ κειμήλια καὶ μοναστήρια, καὶ καθάπερ εἰπεῖν, ὅσα ἀπὸ γῆς ἄλλοτε ἄλλοις, καὶ οὐ τοῖς ἔχον δοκοῦσιν ἐτοιμάζεται· μόνῃ δὲ ἡ παιδείσις οἰκεία τῶν κερτημένων μόνων ἐστὶ καὶ βιοῦσιν ἐνταῦθα εὐχρητέλους συνυπάρχουσα καὶ ἀποδιοῦσκουσι συνεπομένη.

221 Τὸ δραστηκὸν δαίμων μὴ τῷ δρῶν κακῶς,

222 Τῷ δ' εὖ τι ποιεῖν.

Εἰσὶν ἄνθρωποι θερμότατοι ἐν ἔργοις αὐτῶν καὶ δραστήριοι καὶ ἐνεργέστατοι· ὀξύτητι δὲ φύσεως χρώμενοι καὶ μεγαλοφύλα, χρησιμώτατοι κληίζονται πολλοῖς· οἱ καὶ βασιλείας, καὶ στρατοπεδαρχίας, καὶ ἡγεμονίας ἐν κόσμῳ διαφέροντες ἐπιπολῶ, ὡς θεοὶ τιμᾶσθαι πρὸς τῶν ὑποχειρίων ἀξιοῦσιν. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους ὁ θεόπνευστος νοῦς ἀποτεινόμενος, Μὴ τῷ δρῶν, ἔφη, κακῶς καὶ τῶν ἀσθενῶν κατατρέχειν καὶ πτωχῶν τὸ μεγαλοφυῶν ἐπιδεικνύουσι τὸ δραστηκὸν καὶ ἐνεργὲς, τῷ εὐεργετεῖν δὲ καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ τῶν ὀλων Θεοῦ τὸ καλὸν ποιεῖν καὶ ἀγαθόν. Τοῦτο καὶ θεὸν καὶ υἱὸν σε Θεοῦ δαίμωνσι δι' ὁμοιώσεως· τοῦτο ἐστὶ καὶ ἀνδρὸς εἰδότος τὸ συγγενὲς ἀνθρώπου· τοῦτο ἔργον ἐστὶ τὴν ἀνθρωπίνην ταλαιπωρίαν ἐγνωκότος, καὶ οὐχ ὑπεραιομένου κατὰ τοὺς ὕβριστάς καὶ ἀλαζίνιας, ἀλλὰ Χριστομιμήτως αὐτοῖς συγκαταβαίνοντος καὶ τὰς αὐτῶν ἀσθενείας διανέχοντος· τὸ ἀποκτείνειν δὲ καὶ πτωχίζειν καὶ ταλαιπωρεῖν, Θεοῦ μὲν οὐκ ἄξιον φιλανθρωπίας, θηρίων δὲ λοβόλων οἰκείον τὸ ἀπο-

lia et corruptibilia, divitiarum, inquam, et voluptas et gloria, iis qui terrestria cogitant in spem proposita, operationem concitant amatorum ipsisque directionem imprimunt, quomodo non multo justius et boni virtutisque operariis incitamentum erit spes in Deum, et eniti ad bravium supernae electionis juxta scopum faciet? Namque intolerabilis dolor et impatibilis mihi non minime incumbit victo a bono. Si enim noxia peccatorum opera et mala ipsis utilia sunt et bene prosperantur, recta autem et bona male succedunt operantibus et infeliciter peraguntur, quomodo boni adversum casum ferre poterō?

217 Fortuna prudentiam existima tutiorem.

Sors quidem quod sponte et indeliberate accidit vocatur, prudentia vero quod cum deliberatione fit et conscientia. Porro quemadmodum navis in mari per gubernaculum regitur et ad portum subducitur, sic spiritus prudentia fretus mores animae gubernat et clavum tenens ad supernum portum dirigit. Cum ergo per prudentiam salvatis cooperetur salus vera, ne irrationali cedas sorti nec futili et inconsideratae verborum et rationum vanitati jactatus te feras, nec ferri patiaris hominum vicissitudinibus raptus et illectus; periculosum enim, sed documentis in litteris, magisque disciplinis Domini secundum mandata et virtutem nihil melius esse reputa, per quae vera prudentia et tuta salus salvatis fit. De aliis vero rebus, quotquot possidere quis arbitrareretur, sive facultates sive bona sive opulentorum vestimentorum apparatus dixeris, templorum structuras et thesauros et monasteria, et uno verbo quaecunque super terram, alias aliis et iis qui non videntur ea habere in promptu sunt; sola disciplina propria est illorum solorum qui eam possident, et viventibus in hoc mundo consors usque ad finem est, decedentesque sequitur.

221 Potentiam tuam ostende, non male faciendo,

222 Sed bene faciendo.

Sunt homines ardentissimi in actibus suis et operarii et valde laborantes, ingenii acumine utentes et magnanimitate superiores a multis celebrantur, qui regia potestate et exercituum imperio et dominatione in mundo multum praestantes, tanquam dii a subditis honorari affectant: in quos tales procedens spiritus a Deo inspiratus dixit: Non in male faciendo et debiles pauperesque opprimendo ostendas te ad magna promptum et fortis opera, sed in benefaciendo, et ad Dei universorum imitationem bonum et rectum agendo: quod et deum et filium Dei te per similitudinem ostendit; hoc est viri scientis quid homini innotum est, hoc opus illius qui humanam miseriam novit nec extollitur more arrogantium et insolentium, sed ad Christi exemplar humilibus se accommodantis eorumque imbecillitates benigne sufferentis. Mactare vero et spoliare et ad miseriam redigere, Deum benivolentia dignum non est, venenatarum be-

stiarum proprium est occidere; raia venenata maris et scorpionæ clam virus evomentibus, facile morsis adstat fatum.

225 *Turpe est juvenem sene infirmiore*
226 *Esse, senemque juvene insipientiore.*

Quemadmodum juvenia et ætatis viriditate vigentem, sene decrepito debiliorem esse turpe videtur et incongruum, sic, inquit, et in ultima senectute pervenientem imprudentiorem juniore apparere, incongruum prorsus et indecens. Similiter senex vita et ætate provector factus sit omni sapientia et prudentia plenus, optimum et conveniens illud, juniorem vero et ante maturitatem, in ætatis non provector decursu sapientem se prebere et seniorum prudentiam habere, excellentissimum esset et omnium maxime conveniens.

229 *Semper quidem salutem operare.*

Omni tempore et omni hominis ætate bonum est viro salutem operari, quæ est, a malo declinare et bonum facere; præsertim appropinquante solutione a vita. Quid aliud majori sollicitudini esset pio viro et sensum habenti, quam præteritis culpas et maculas lacrymis et confessionibus mundare, et quæ ex injuria proveniunt, iis qui injuriam passi sunt, quæ vero a justo lucro cum recta moderatione Christo prius mittere, et sic fructuosa et sollicita pœnitentia judicem placare. Merces apparet, præco metam clamat: Apostoli et prophetæ et omnis divinus magister, pœnitentiam agite, magna prædicat voce. Quicumque aures audiendi habes, para ad metam opera tua; judicium prope est et in foribus adest iudex.

233 *Finis sermonis.*

Multis bonis et sapientibus verbis in anima edificationem et salutem a sancta et theologica lingua prolatis, hunc loquendi finem summam rectum et concisum sententiis et testimoniis suis apposuit, dicens, duplicem esse apostatandi a Deo morem, alterum opere, alterum verbo. Opere quidem igitur apostatantur a divinis qui secundum insipientem iotum hypocritæ, in corde suo si non lingua dicunt: Non est Deus; propterea corrupti sunt, et in iniquitatibus abominabiles facti sunt: hoc est opere apostatantur a Deo. Verbo autem apostolicam doctrinam et divinorum Patrum theologiam negant sive qui Judaicam in incredulitatem feruntur, sive qui ad gentilem polytheismum et impietatem inclinant, sive qui ad hæreticam perniciem impiamque aberrationem incidunt. Tu ergo undequaque circumspiciens de teipso, ne decipiaris ab hoste invisibiliter astanti et jugiter fortivis insidiis obsidenti et persequenti et in apostasiarum supradictarum barathrum venari te et perdere omni ope et opera conanti: hæc monet optimus Pater. Cave ergo ne ullo modo in ambabus apostasiis distinearis et impliceris, nec immundis te immisceas, ne forte ex

κτινύουσι· τῆς τε θαλαττίας τρυγόνος καὶ τοῦ σκερπίου λαθραῖως τὸν ἰὸν ἐνταπεμούντος, ῥῆστα παρῆστη τοῖς δηχθεῖσιν ὁ μῦθος.

225 *Αἰσχρὸν γέροντος ἀσθενέστερον*

226 *Εἶναι, γέροντα δ' ἀφρονέστερον νέου.*

Ὅσπερ τὸν νεότητι καὶ ἀκμῇ σφριγῶντα ἡλικίας, σαπροῦ γέροντος ἀδρανέστερον εἶναι, αἰσχρὸν ἂν ὄρωτο καὶ ἀνοικεῖον· οὕτω, φησί, καὶ τὸν εἰς ἔσχατον ἐληλακῶτα γήρους, ἀφρονέστερον τοῦ νεωτέρου τῷ χρόνῳ καταδεικνυσθαι, ἀνοικεῖον πάντη καὶ ἀνάρμοστον. Ὅμως ὁ γέρον μὲν καθ' ὥραν καὶ κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ἤκων ἡλικίαν, ἔστω πάνσοφος καὶ συνέσεως πλήρης· καὶ τοῦτο ἀγαθὸν τε καὶ εὐπρεπές· τὸν νεώτερον δὲ τῷ χρόνῳ καὶ πρὸ ὥρας ἐν τῷ τῆς ἡλικίας ἀτελεῖ σωφρονεῖν καὶ πρεσβυτικὴν σύνεσιν ἀνειληφέναι, τοῦτο κράτιστον ἂν εἴη καὶ πάντων εὐπρεπέστατον.

229 *Ἄει μὲν ἐργάζοιο τὴν σωτηρίαν.*

Κατὰ πάντα μὲν χρόνον καὶ πᾶσαν ἀνθρώπου ἡλικίαν, ἀγαθὸν ἀνδρὶ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν καταεργάζεσθαι, ἥτις ἐστίν, ἐκκλίνειν μὲν ἀπὸ κακοῦ, κοινεῖν δὲ τὸ ἀγαθόν, μάλιστα δὲ δι' τῆς τοῦ βίου λύσεως προσηγγικυίας. Τί ἂν ἄλλο εἴη περισπουδαστότερον τῷ εὐσεβεῖ καὶ νοῦν ἔχοντι, ἢ τὰ προὑπηρημένα ῥύπη καὶ μολύσματα θάκρουσι καὶ ἐξομολογήσασιν ἀνακαθαίρειν, καὶ τὰ ἐξ ἀδικίας μὲν τοῖς ἡμετέροις, τὰ ἐκ δικαίων δὲ πόρων προσγιγνώμενα διὰ τῶν μετρίων προπέμψαι τῷ Χριστῷ, καὶ οὕτως ἐγκάρπε καὶ μεμεριμημένη μετανόη ἐξελιγεῖσθαι τὸν κριτὴν. Τὸ γῆρας πάρεστιν, ὁ κήρυξ τὴν ἔξοδον ἐπιδοῶ· Ἀπόστολοι καὶ προφῆται καὶ πᾶς θεὸς διδάσκαλος, μετανοεῖτε, μεγάλη παραγγέλλει φωνή. Πᾶς ὁ ἔχων οὖς ἀκούειν, εὐτρέπεται πρὸς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου· ἡ γὰρ κρίσις ἐγγύς καὶ ἐπὶ θύραις Ἰησοῦ ὁ κριτής.

233 *Πέρας λόγου.*

Πολλῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ σοφῶν λόγων τῶν εἰς οἰκοδομὴν ψυχῆς καὶ σωτηρίαν ὅπῃ τῆς ἱερᾶς καὶ θεολόγου γλώσσης εἰρημένων, τοῦτο πέρας λόγου συγκεφαλαιούμενος ταῖς αὐτοῦ γνώμαις καὶ διαμαρτυρίαις δεξιὸν καὶ σύντομον ἐπέθηκε, διττὴν εἶναι λέγων τὴν ἀρνησιν Θεοῦ, τὴν μὲν ἐν ἔργῳ, τὴν δὲ ἐν λόγῳ. Ἐργῷ μὲν οὖν ἐξήρηται τὸ θεῖον ὡσπερ αἱ κατὰ τὸν ἄφρονα ἐκείνον ὑποκριταί, οἵτινες εἶπον ἐν καρδίᾳ, εἰ καὶ μὴ τῇ γλώσσῃ ἐαυτῶν, μὴ εἶναι Θεόν, δι' ὃ καὶ διεφθάρησαν καὶ ἐν ἀνομίαις ἐδδελύχθησαν· ἔργῳ μὲν οὕτως ἡ ἀρνησις ἐπιτελεῖται. Λόγῳ δὲ πάλιν τῷ τὴν ἀποστολικὴν διδασχὴν καὶ τῶν ὁσίων Πατέρων τὴν θεολογίαν ἀπαναίνεσθαι, ἢ πρὸς Ἰουδαϊκὴν ἀπίστιαν ὑποπερομένους, ἢ πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπνευόντας πολυθεῖαν καὶ ἀσέβειαν, ἢ πρὸς αἰρετικὴν ἀπώλειαν καὶ δυσσέβειαν ἐξολιθεῖν οὐκ ἔστιν. Σὺ οὖν πανταχόθεν σεαυτὸν περισκοπῶν, μὴ κλαπῆς ὑπὸ τοῦ Δυσμενοῦς ἀοράτως, καὶ αἰεὶ λαθρῶδεις παλαίσμασιν ἐνεδραύοντος, καὶ διώκοντος, καὶ εἰς βόθρον τῶν εἰρημένων ἀρνήσεων θηρεύσαι σε καὶ ἀπο [λέσαι] (13) πάσῃ μηχανωμένον σπουδῇ, ὃ ἀγαθώτατος Πατὴρ σου θεοεῖ. Πρόσεχε οὖν ἀμφοῖν τῶν ἀποστασιῶν παντάπασι ἀποδιαστῆλαισθαι καὶ ἀφορ-

(13) Litteræ quatuor aut quinque desiderantur.

ζεσθαι καὶ ἀκαθάρτων μὴ ἄπτεσθαι, μήπως τῇ πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ρυπωθεὶς ἐπιμύξῃ, ἐσχάτων καθαρῶν καὶ τοῦ ἐν πυρὶ βαπτίσματος καὶ τῆς βασιλείου τῶν ἀμαρτωλῶν δεηθῆς. Τσαύτην πρὸς τὴν τῶν τετραστίχων γνωμῶν ἐξηγήσιν τῆς θεολογικῆς φωνῆς καὶ διανοίας ταῖς αὐτοῦ πρὸςθεταῖς καὶ ἐλλάμψεσιν ἐν ἐπιτόμῳ διελοθέντες, δῶμεν δόξαν καὶ ἀνεσιν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Σὺ μὲν σύνοψιν πρακτικῆς θεωρίας (14)
Τετραστίχον βροντήσας ὑψίλην, Πάτερ·
Ἡμεῖς δ' ἀναπλώσαντες ἐν σοὶ τὸ σθένος
Αὐτῆς χάριν καὶ γνώσιν ἐπληθύναμεν.

(14) Exstat hoc tetrastichon etiam in ed. Venet. fol. 55. V. ita inscriptum : Στίχοι λαμβικὸι τοῦ φιλοσόφου κυρίου Νικήτα τοῦ καὶ Δαθιδ τοῦ ἐρμηνεύ-

impiorum commercio inquinatus, ultimis in expiationibus et igneo baptismate et peccatorum poenis sortem necessariam habeas. Talem tetrastichorum sententiis referorum commentarium paucisemensi, exponentes theologicum spiritum et intelligentiam ipsius splendore decoram, gloriam, laudem et gratiarum actionem demus Patri et Filio et sancto Spiritui, in sæcula sæculorum. Amen.

Tu quidem synopsis practicæ theorix
In tetrastichis tonans sublimem Patre dedisti ;
Nos vero explicantes tuum vigorem
Ejus operis gratiam et doctrinam multiplicavimus.

σάντος τὰ τετραστίχα καὶ τὰ λοιπὰ ἔπη τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου.

GREGORII NAZIANZENI CARMEN DE LIBRIS CANONICIS (15)

CUM ANONYMI INTERPRETATIONE

(Ex codice Typographæi Synodalis, in-fol. num. XXVIII, fol. 78, 79.)

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου
ἐκ τῶν συμμέτρων αὐτοῦ ποιημάτων,
Περὶ τοῦ, *Τίνα χρὴ ἀναγινώσκεισθαι βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης.*

Ὅφρα δὲ μὴ ξείνησι νόον κλέπτοιο βιβλοῖσι·
ἵνα δὲ μὴ ἄλλοτρίαις τὸν νοῦν ἀπατᾷ βιβλοῖσι.
Πολλὰ γὰρ τελέθουσι παρέγγραπτοι κακότητες·
Πολλὰ γὰρ ὑπάρχουσι ψευδῶς γεγραμμένα κακία.
Δέχου τοῦτον ἐμοῦ τὸν δεδοκίμασμένον, ἢ ἐξητασμένον, ἢ κεκυρωμένον, ὦ φίλε, ἀριθμῶν.
Ἱστορικὰ μὲν ἑασι βιβλοὶ δυοκαίδεκα πᾶσαι
Ἱστορίας περιέχουσαι μὲν εἰσι βιβλοὶ δώδεκα πᾶσαι.
Τῆς ἀρχαιοτέρας Ἑβραϊκῆς σοφίης·
Τῆς Παλαιᾶς δηλονότι Γραφῆς.
Πρωτίστη Γένεσις, εἶτ' Ἐξοδος, Λευιτικὸν τε·
Πρώτη Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν.
Ἐπειτ' Ἀριθμοὶ, εἶτα Δεύτερος νόμος·
Ἐπειτ' Ἰησοῦς καὶ Κριταί, Ρουθ ὀγδόη·
Ἡ δ' ἐνάτη δεκάτη τε βιβλοὶ Πράξεις βασιλῆων·
Εἰ γὰρ καὶ τέσσαρές εἰσι αἱ βιβλοὶ τῶν Βασιλειῶν, ἀλλ' εἰς δύο παραλαμβάνονται καὶ ἀριθμούνται·
Καὶ Παραλειπόμεναι, Ἐσχάτον Ἐζραν ἔχεις.
Καὶ αἱ δύο τῶν Παραλειπομένων, μία λογίζεται βιβλος.
Αἱ δὲ στιχηρὰ πέντε, ὧν πρῶτος Ἰώβ,
Ἐπειτα Δαθιδ, εἶτα τρεῖς Σολομώντειαι·
Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα καὶ Παροιμίαι.
Καὶ πένθ' ὁμοίως Πνεύματος προφητικῶ·
Μίαν μὲν εἰσιν ἐς γραφὴν οἱ δώδεκα·
Ἰσὴ, Ἀμώς τε καὶ Μιχαῖας ὁ τρίτος·
Ἐπειτ' Ἰωήλ, εἶτ' Ἰωνᾶς καὶ Ἀθδίας,
Ναούμ τε, Ἀθθακούμ τε καὶ Σοφονίας·
Ἀγγαῖος, εἶτα Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας.
Μία μὲν οἷδε· δευτέρα δ' Ἡσαΐας·
Ἐπειθ' ὁ κληθεὶς Ἱερεμίας ἐκ βρέφους·

(15) Ed. nov. p. 259.

ΠΑΤΡΟΛ. ΓΝ. XXXVIII.

27

Εἶς Ἰεζεκιήλ, καὶ Δανιήλου γάρεις.

Αἱ δώδεκα βιβλοὶ τῶν ἀπληριθμημένων ἄνω προφητῶν μία, φησι, λογίζεται. Τέσσαρες δὲ αἱ τῶν ἄλλων τεσσάρων προφητῶν βιβλοὶ, ἐκάστου μία λογιζομένη.

Ἀρχαίας μὲν ἔβηκα δύο καὶ εἴκοσι βιβλοὺς,

Τοῖς τῶν Ἑβραίων γράμμασιν ἀντιθέτους.

Ἀρχαίας μὲν, φησὶν, ἦτοι τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ἔγραφα βιβλοὺς εἴκοσι δύο, τοῖς τῶν Ἑβραίων γράμμασιν ἀντιθέτους, ἦσαν ἰσοθέτους καὶ ἰσαριθμοὺς λαμβάνεται γὰρ ἡ « ἀντι » πρόθεσις καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσού, ὡσπερ λέγομεν ἀντίτεχνον καὶ ὁμοίτηνον. Στοιχεῖα μὲν γὰρ τοῖς Ἑβραίοις εἴκοσι καὶ ἑξὶ λέγονται εἶναι.

Ἦδη δ' ἀρίθμει καὶ νέου μυστηρίου ·

Ματθαῖος μὲν ἔγραψεν Ἑβραίοις θαύματα Χριστοῦ ·

Μάρκος δ' Ἰταλίῃ. Λουκᾶς Ἀχαΐδι ·

Πᾶσι δ', Ἰωάννης κήρυξ μέγας οὐρανοφοίτης ·

Ἐπειτα Πράξεις τῶν σοφῶν ἀποστόλων.

Δέκα δὲ Παύλου τέσσαρες τ' Ἐπιστολαί.

Ἐπτὰ Καθολικαί, ὧν Ἰακώβου μία ·

Δύο δὲ Πέτρου, τρεῖς δ' Ἰωάννου πάλιν ·

Ἰούδα δ' ἐστὶν ἐξόδομη. Πάσας ἔχεις.

Εἴ τι δὲ τούτων ἐκτός, οὐκ ἐν γνησίοις.

Ἀπαραριθμῆσας καὶ τὰ τῆς Νέας Γραφῆς ὁ Ἅγιος βιβλία, ἐπήνεγκεν, ὅτι εἴ τι τούτων τῶν ἀπληριθμημένων ἔτι ἐστίν, οὐ γνήσιον λογίζεται, ἀλλὰ νόθον.

ANONYMI PARAPHRASIS EJUSDEM CARMINIS

Ex codice manuscripto bibliothecæ Sanctissimæ Synodî, num. LIII.

Pulchrum est sermonibus vacare spiritalibus, eosque mente et lingua in deliciis habere, et dominicæ legi assiduam impendere operam. Ex hoc enim licet tria sint oblata necesse est unum prosit. Nam vel laborum præmium a Deo accipimus, abditorum revelationem; vel, quod quidem perutile, divinis præceptis impellimur ad virtutem; vel tertio abstrahimur a terrestribus spiritalium cura et meditatione. Enimvero, sicut cum frumento simul crescit z' zania, et cum rosis gemmant spinæ, sic et cum authenticis sacrorum Librorum adulterini oriuntur; ne animo decipiari, nec adventitius quasi nostros ducas, ascriptum numerum, amice, discite a me, huncque accipiens et quasi proprium observans, alios repudia. Historici quidem sunt omnes libri veteris Hebræorum sapientiæ duodecim. Primus Genesis, Exodus deinde, post hæc Leviticus et Numeri; dein Legis complementum, seu Deuteronomium. Josue postea, dein Judices, octavusque Ruth historia. Libri duo Regum nonum et decimum complent numerum; dein Paralipomeni, Esdrasque ultimus. Sunt autem et versificati quinque, quorum primus Job labores, secundus David psalterion, tresque Salomonis, qui res naturæ sapit Ecclesiastes, divinum Canticum, et moralia Proverbia. Deinde prophetici sunt alii quinque: simul in unum librum congregati sunt duodecim, nempe Osee, Amos, Michæas, Joël, Jonas, Abdias, Nahum, Habacuc et Sophonias nonus, Aggæus, Zacharias et denique Malachias: qui quidem liber unus propheticus. Secundus autem Isaias maximus, deinde ab ætate prima vocatus Jeremias, post quem

Καλὸν καὶ λόγους ἐνασχολεῖσθαι πνευματικῶς, καὶ διανοεῖν καὶ γλώσση τούτοις ἐπεντυφᾶν, καὶ τῶ νόμῳ Κυρίου διαπαντὸς ἐμμελετᾶν. Τριῶν γὰρ ἐν γέ τι πάντων κερδαίνειν ἐπάναγκας ἐκ τούτου. Ἡ γὰρ τῶν πόνων ἐπαθλον ἐκ Θεοῦ λαμβάνομεν, τὴν τῶν κεκρυμμένων ἀποκάλυψιν, ἢ τοῦτο (16) λυσιτελές, τὸ κεντρίζεσθαι πρὸς ἀρετὴν θείοις προστάγμασιν, ἢ κατὰ τρίτον λόγον, ἀπαγόμεθα τῶν γηϊνῶν, τῇ περὶ τὰ πνευματικὰ μερίμνη καὶ σχολῇ. Ἐπεὶ δὲ, ὡσπερ τῷ σίτῳ συναναφύονται τὰ ζιζάνια, καὶ τοῖς ῥόδοις συνανατέλλουσιν ἀκανθαί, οὕτω καὶ ταῖς γνησίαις τῶν ἱερῶν βιβλῶν νόθοι συναναφίνονται. Ἴνα μὴ τὸν νόον παρακλαπήσῃ, καὶ ἀνθέξῃ τῶν ξένων, ὡς ἡμετέρων, τὸν ἔγκριτον ἀριθμὸν, ὧ φίλος, ἐξ ἐμοῦ μάνθανε, καὶ τοῦτον δεχόμενος, καὶ ὡς οἰκείον περιέπων, ἀποποιεῖ τὸ ἄλλότριον. Ἱστορικὰ μὲν εἰσὶν αἱ πᾶσαι βιβλοὶ τῆς παλαιᾶς τῶν Ἑβραίων σοφίας δύο πρὸς ταῖς δέκα. Πρώτη Γένεσις, Ἐξόδος μετέπειτα, μεθ' αὐτὴν τὸ Λευϊτικόν, καὶ ἐφεξῆς οἱ Ἀριθμοί. Εἶθ' ἡ καλουμένη Ἐπινομίς, ἦτοι τὸ δευτερονόμιον. Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα, μεθ' οὗ οἱ Κριταὶ καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ῥοῦθ ὀγδόη. Βιβλοὶ δύο τῶν Βασιλειῶν τὸν ἑνατον καὶ δεκάτον ἀποπληροῦσιν ἀριθμὸν. Μεθ' αὐτῶν τὰ Παραλειπόμενα καὶ ὁ Ἐσδρας ἔσχατος. Εἰσὶ δὲ καὶ στιχηροὶ καλούμεναι πέντε. ὧν ἡ πρώτη τὰ τοῦ Ἰωβ ἀόληματα, ἡ δευτέρα Δαβὶδ ψαλτήριον, καὶ Σολομώντειαι τρεῖς, ἡ τὰ φυσικὰ φιλοσοφῶν Ἐκκλησιαστής, τὸ θεολογικὸν Ἄσμα καὶ αἱ ἑθικαὶ Παροιμίαι. Ὡς (ἰ. πρὸς) δὲ καὶ τοῦ προφητικῶν χάρισματος ἕτεραι πέντε, ὁμοῦ μὲν εἰς μίαν συγκεφαλαιούμεναι βιβλίον αἱ δώδεκα. Λέγω δὲ τὸν Ὡσῆ, τὸν Ἀμώς, τὸν Μιχαῖαν, τὸν Ἰσηὴλ, τὸν Ἰωνῆν, τὸν Ἀβδίου, Ναοὺμ.

(16) Fort. τοῦτο τό.

Ἄμβρακόν καὶ Σοφονίαν ἑνατον, Ἄγγαϊον, Ζαχαρίαν καὶ Μαλαχίαν μετέπειτα. Αὕτη μὲν βίβλος μία προφητικὴ. Δευτέρα δὲ Ἡσαίας ὁ μέγιστος, ἔπειτα ὁ ἀπὸ βρέφους κληθεὶς Ἰερεμίας, μετ' αὐτὸν Ἰεζεκιήλ καὶ Δανιήλ ὕστερον. Παλαιὰς μὲν σοὶ ταύτας ἐξεθέμην βίβλους δύο πρὸς ταῖς εἴκοσι, ταῖς τῶν Ἑβραίων ἱσαριθμούς γραμμασιν. Ἦδη δὲ μοι δέχου καὶ ὅσα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Πρῶτος Ἑβραίοις συνεγράφατο Ματθαῖος ὁ ἱερός τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον. Δεύτερος ἐν Ἰταλίᾳ Μάρκος ὁ θεῖος. Τρίτος ἐν Ἀχαΐᾳ Λουκᾶς ὁ πάνσοφος. Ὁ δὲ γε τὰ οὐράνια βροντήσας Ἰωάννης κοινῇ πᾶσιν εὐηγγέλισατο. Μεθ' οὗς αἱ θεοσημεΐαι καὶ Πράξεις τῶν σοφῶν ἀποστόλων, καὶ Παύλου τοῦ θεοκρήρυκος Ἐπιστολαὶ δέκα καὶ τέσσαρες. Καὶ Καθολικαὶ ἑπτὰ, ὧν μία μὲν Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, δύο δὲ Πέτρου τοῦ Κορυφαίου, καὶ Ἰωάννου πάλιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ τρεῖς. Ἐβδόμη δ' ἐστὶν Ἰούδα τοῦ Ζηλωτοῦ. Πάσας ἔχεις τὰς ἐγκριμένας καὶ δεκτάς. Εἰ δὲ τις εὐρεθεῖ τούτων ἑκτός, οὐ μετὰ τῶν γνησίων τέτακται.

Ezechiel, ac Daniel ultimus. Veteres quidem tibi hos exposuimus libros duos supra viginti, pari ac Hebraicæ litteræ numero. Jam nunc autem a me accipe quot sint Novi Testamenti. Primum ad Hebræos cōscripsit Matthæus sanctus ipsum Evangelium; secundus in Italia Marcus divinus; tertius in Achaia Lucas omni sapientiâ præditus; atque caelestia tonans Joannes omnibus simul prædica- vit Evangelium. Post quos divina miracula actusque sapientium apostolorum, et Pauli Dei præconis Epistolæ decem et quatuor; et Catholicæ septem, quarum una quidem Jacobi fratris Dei, duæ autem Petri apostolorum principis, et Joannis rursus evangelistæ tres; septima vero est Judæ Zelotæ. Omnes habes approbatos acceptosque libros; si quis autem inveniretur præter illos, non authenticis ascribendus erit.

S. CÆSARIUS

GERMANUS FRATER B. GREGORII THEOLOGI.

NOTITIA.

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. VI, Proleg. p. III.)

I. Cæsarius, trium filiorum novissimus (a) quos ante episcopatum e conjuge Nonna lectissima femina susceperat Gregorius Nazianzi antistes, ingenio atque integritate plurimum præstitit. Domo egressus discendique ardore succensus Alexandriam se contulit, eo adhuc tempore doctrinarum omnium gymnasium haud immerito existimatam (b). Inde autem digressus, litteris jam humanioribus, præcipue vero philosophicis disciplinis egregie satis excultus, artisque medicinæ apprime gnarus, Constantinopolim perrexit, quo pariter Gregorius Theologus germanus ejus frater Athenis redire commigrarat. Ea porro in urbe regia magnam adeo nominis celebritatem brevi est consecutus (c), et ut publici honores nobileque matrimonium ac senatoria dignitas eidem fuerit oblata : quin et communi decreto ab imperatore Constantio, qui tunc in Italia degebat, per legatos petitum sit, ut principem urbem viro eruditiorum principe honestari veilet, atque ad cæteras ipsius laudes hanc accedere, ut Cæsario et medico et cive ornaretur, et καὶ τοῦτο προστεθῆναι πᾶσι τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς (πόλιως) διειργήμασι, τῷ Καίσαρι καλλωπιζέσθαι καὶ ἱατρῶ καὶ οἰκίῳ. Verum ille, his omnibus posthabitis, ac pietati erga parentes præ cæteris rationem habens, in patriam redeuntem fratrem suum Gregorium sequi maluit.

II. Deinceps vero cum jam doctrinæ suæ primitias patriæ urbi consecrasset, tum demum aulæ sese addixit, domusque angustæ archiater creatus est, quo tempore Julianus ὁ παραβάτης rerum potiebatur : invitiss plane ipsius parentibus, maxime vero fratre Gregorio, qui propterea gravissimas ad eundem litteras dedit (d). Morem gessit germano monumenti Cæsarius; ejusque consilio, postquam

egregium fidei Christianæ specimen coram imperatore apostata exhibuit (e), ex ejus aula pedem referens, ad suos revertitur. Porro sublato e medio Juliano, sub Valente quæstoris munere in Bithynia perfunctus esse auctor noster comperitur : qui proinde ad sui officii partes explendas dum Nicææ ageret, anno Christi 368 desinente, terre motu longe post hominum memoriam maximo urbe illa funditus eversa, ex tanto periculo solus idem ex illustribus viris aut certe cum admodum paucis divinitus servatus fuit, ipsis ruinis protectus (f). Et terræ quidem motu superior fuit, morbo vero non item : quo correptus, sacro tum demum suscepto baptismate, omniumque honorum suorum pauperibus relictis hæredibus, eadem in urbe paulo post supremum diem obiisse videtur. Quamvis enim varia sit virorum doctissimorum sententia de loco quo Cæsarius e vivis excessit ; aliis quidem ubi mortuus ille fuerit nusquam memoriæ profuturi asserentibus (g) ; aliis vero in patria ipsum decessisse apud sanctos parentes Gregorium episcopum et Nonnam existimantibus (h) : atamen ex Theologo ejus fratre constat (i). Cæsarium extra patriam, in medio munere, ἐν ἀρχῇ μέσῃ θνήσκει, ad superos evolasse, ejusque cineres ex Bithynia Nazianzum fuisse delatos (j).

...Κόλον ἐκ Βιθυνῶν δεξάμεθ' αὐτὸς πέδου.

Cinere e Bithyniæ solo te rursus suscepimus.

III. Maxima ingenii vi præstantem fuisse Cæsarium, omneque doctrinæ genus tanta animi contentione pertractasse, ut longo intervallo plerosque post se reliquerit, testis est locuples idem Gregorius (k) : « Omnia, inquit, ut unum excoluerat, et singula rursus ut omnia. Atque ut volucris ingenio præditos, studio et diligentia, ita studiosos

(a) Greg. Naz. orat. x [nunc vii], pag. 198, et carm. LIV [nunc viii] edit. Murat.

(b) Id. orat. vii, pag. 198.

(c) Id. ibid.

(d) Id. epist. xvii [nunc vii].

(e) Id. orat. x [nunc vii], pag. 198.

(f) Id. ibid.

(g) Bolland. *Act. SS. Febr.* tom. II, pag. 496, n. 6.

Tillem. *Mém. eccl.* tom. IX, pag. 396.

(h) Baron. ad ann. 368, § ix.

(i) Greg. Naz. carm. *De vita sua.* Opp. tom. II, vers. 370.

(j) Id. carm. LX [nunc xiv] edit. Murat.

(k) Id. orat. x [nunc vii], pag. 198, et carm. LVIII [nunc xii] edit. Murat.

et industrios, ingenii celeritate superabat : vel, ut rectius loquar, ingeniosos ingenio, et laboriosos studio, et eos qui utraque re pollebant, utraque præcellerat. Sub tanti ergo viri nomine *Dialogi* iv circumferuntur, in quibus præ cæteris abditissima theologiæ arcana reserantur. Ex antiquioribus ejusmodi opus Photio perlectum fuisse comperimus (l); qui *καφάλαια ἐκκλησιαστικῆ* ipsum appellat, ejusque scriptorem, Gregorium cui cognomentum *Theologus*, cum aliis agnoscit. Neque porro Suidam latuisse idem opus videtur, dum ait (m), *varia scripsisse itemque contra Græcos* Cæsarium, *ἔγραψε διάφορα καὶ κατὰ Ἑλλήνων*. Et recte quidem, licet aliter visum Tillemontio (n). Primum enim multijuga doctrina et eruditione referti noscuntur hi *Dialogi*; variisque contexti questionibus, non solum ex theologica facultate, sed etiam ex mathematicis ac philosophicis disciplinis haustis; in quibus excolendis adeo excelluisse Cæsarium, ut primas inter quosque doctissimos ferret, ex ejus fratre Gregorio modo intelleximus: proindeque auctorem nostrum *varia* litteris consiguasse, jure pronuntiaverit Suidas. Deinde vero *adversus Græcos* disputasse Cæsarium propterea dixerit idem lexicographus, quod ille fatum in primis astrologicum ex Bardesane copiose satis everterit (o).

IV. Photio præterea et Suidæ Michaelē Glycām

(l) Phot. *Bibl.* cod. ccx, p. m. 559.

(m) Suid. *Lexic.* tom II, pag. 288.

(n) Tillem. *Mém. eccl.* tom. IX, pag. 702, not. 12,

Sur S. Grég. de Naz.

(o) Cæsar. quæst. cix-cxi.

(p) Id. quæst. lxi.

(q) Id. quæst. cix.

(r) Mich. Glyc. *Annal. part. i*, pag. 80, et *part. ii*, p. 145 edit Paris.

(s) Greg. Naz. orat. x [nunc vii], pag. 166.

(t) Et in carmine olim 58, nunc 12, pag. 1113:

Πᾶσαν, ὄση σοφίη λεπτήσ φρενὸς ἐν μερόπεσσι

Ἀμὲρ γεωμετρίην, καὶ θέτιν οὐρανίων,

Καὶ λογικῆς τέχνης τὰ παλαιάματα, γραμματικὴν τε,

Ἡδ' ἱστορίην, ῥητορικῆς τε μένος,

Καὶ σάριος περὸντι νῦν μόνος καταμάρψας,

Αἶ ἀὶ πᾶσιν ὁμῶς νῦν κόνις ἐστ' ὄλητη.

Omnem, quæcumque est, sapientiam inter homines

[*subtilis mentis,*

Omnem circa geometriam, cælorumque posituram,

Et omnes logicæ collectationes, grammaticamque

Aut medicinam, rhetoricæque vin,

Cæsarius mente velocissima cum solus comprehen-

[*disset,*

Eheu! æqua cum omnibus sorte nunc cinis est

[*exiguus.*

Artes varias et disciplinas quibus operam Cæsarius dederat, hic habes. Et quod est ad geometriam ac astronomiam, audi Gregorium ipsum in orat. x de funere Cæsarii in hæc verba loquentem : *Γεωμετρίαν μὲν γε, καὶ ἀστρονομίαν, καὶ τῆς ἐπιχεινδύσου τοῖς ἄλλοις παιδεύσεως, ὅσον χρῆσιμον ἐκλεξάμενος, etc.* Atque ex geometria quidem, et astronomia, et doctrina aliis periculosa quam quidquid utile erat collegisset, etc. Prosequitur vero in eadem oratione *Theologus*, atque arithmetica medicinamque ante Cæsario ita perspectas fuisse affirmat, ut nemo ita ineptus, ac perversus foret, qui secundas illi daret, ac non bene secum agi duceret, si proximum Cæ-

subjecimus : quem duo loca, et alterum quidem de angelis (p), alterum vero de quarundam gentium moribus (q), ἀυτολεξεῖ excerpisse comperimus (r). Quid quod ipsemet Gregorius Nazianzenus Cæsarii fratris *Dialogorum* sinceritatem astruere merito existimatur? Nimirum ille *certamina enarrat* (s), *quæ suus germanus pro veritate suscepit, et sermones quos multos et frequentes et cum multis habuit, non argutos solum, sed etiam admodum rios et ardentes* : τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνῶν καὶ λόγους, οὓς πολλὰκις καὶ πρὸς πολλοὺς συνεστήσατο, οὐ λογικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ λίαν εὐσεβῶς τε καὶ διαπύρως. Quibus sane verbis Cæsarii questionum characteres expressos videas, quos paulo ante descripsimus (t). His quoque accedit codicum mss. auctoritas, quos excitant Lambecius (u) et Montfauconius (v) : ut propterea hinc etiam operis Cæsariani γνησιότης comprobetur. Plura in eandem sententiam, et quidem scitu digna, laudatus Lambecius l. c., inter quæ illud potissimum advertas velim, scilicet in ipsius operis inscriptione pro ἐπὶ ἔτη x' legere virum illum doctum (x), ἐπὶ ἔτη ε', hoc est annos vi pro xx. Unde objectio ea eliditur, quam primum ingerit Tillemontius (y). Reliqua vero quæ sive idem vir criticus sive alii adversus horum *Dialogorum* integritatem congerunt, ex iis demum quæ superius protulimus, satis esse diluta existimamus.

sario numerum obtineret primasque inter secundos ferret. Cæterum sub Cæsarii nostri nomine circumferuntur publicis sæpe typis editi *Dialogi* quatuor, in quæis abditissima theologiæ arcana pertractantur. Non esse tamen hunc solum S. Cæsario tribuendum, complurarium eruditorum, puta Bollandi ad diem xxv Februarii in ejus *Vita*, Dupinii, Cavei, etc., sententia est. Nam, inquit ii, cur Gregorius ejus frater singulas Cæsarii laudes, artesque omnes, quibus instructus fuerat, diligenter enumerans, theologiæ studiis vel leviter imbutum ipsum fuisse, nunquam pronuntavit? Quorsum Hieronymus in lib. *De script. eccles.* Cæsarium omisisset, Nazianzeni præceptoris olim sui fratrem, siquidem is tanta eruditi operis auctor fuisset? Quod igitur in reliquis Gregorii de Cæsario scriptis animadvertunt doctissimi viri, id ego in his carminibus clariis etiam considero. Geometriæ, astronomiæ, logicæ, grammaticæ, medicinæ ac rhetoricæ mentionem Gregorius facit, quibus Cæsarius vacaverat : cur, si theologiæ quoque operam dedit, de illa ne verbum quidem habet? Quis ergo non videat, levibus illos argumentis niti, qui Cæsario nostro *Dialogos* hosce adjudicant? Dissimulandum tamen non est, Lambecium in tom. IV *Bibliotheca Cæsarea*, codice CVII, eruditam hac de re disquisitionem instituisse, ubi non abjudicandis Cæsario *Dialogos* istos omnibus nervis contendit. Potior fortasse ratio in iis Nazianzeni verbis est sita, quibus de Cæsario agens memorat τοὺς περὶ ἀληθείας ἀγωνῶν, etc. Certe hæc ita questionem incertam dubiamque faciunt, ut Cæsarium *Dialogorum* illorum auctorem suspicari non temere quis possit. ΜΕΛΑΤΟΡΙ.

(u) Lambec. *Comment.* lib. iv, pag. 31.

(v) Montfauc. *Bibl. biblioth.* tom. I, pagg. 544 A, 589 B, 593 B, 685 B, et tom. II, pag. 1596 A.

(x) Lambec. l. c. pag. 47.

(y) Tillem. l. c. pag. 701.

V. Unam tamen adhuc addere libet, ex ipsomet auctore desumptum. Nimirum inquit ille (z): « Non quædam proprie mea levique proferam: sed quæcunque clarorum beatorumque Patrum præta pergrans, de illorum roseto collegi. » Οὐκ οὐκ αἰτῶ τινὰ ἡ αὐτοσχέδια φράσεων, ἀλλ' ὅσα τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων Πατρῶν τοὺς λειψῶνας ἐπέλιθον, τῆς ἐκείνων ῥοδωνίδος συνήγαγον. Hinc vero haud mirum, si ex Bardesane, Cyrillo Hierosolymitano aliisque vetustis auctoribus exscripta complura in Dialogis Cæsarii reperias. Si qua porro ex nonnullis scri-

ptoribus Cæsario posterioribus petita iisdem in Dialogis occurrant, ea demum librariorum licentia intexta jure arguas. De variis autem operis editionibus, præ cæteris consulendus Fabricius (aa). Nos illam secuti sumus, quam interprete Joanne Leuclavio evulgavit Fronto Duceus in Auctario Bibliothecæ Patrum Parisiensis. At eam multo emendatiorē typis excudendam curavimus: complura quippe loca integritati restituimus, adnotatis potissimum usi quæ in suis *Ecclesiæ Græcæ Monumentis* litteris consignavit doctissimus Cœlerius.

(z) Cæsar. quæst. I sub. fin.

(aa) Fabric. *Bibl. Gr.* tom. VII, pag. 542, et tom. IX, pag. 148.

ΚΑΙΣΑΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΝ ΔΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΟΜΑΙΜΟΝΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΕΣΣΑΡΕΣ.

Ἐπίσει προσαχθεῖσαι ἀπὸ Κωνσταντίου, Θεοχαρίστου, Ἀνδρέου, Γρηγορίου, Δόμνου, Ἰσιδώρου, Λεοντίου ἐπισκοπῆς Καισαρίῃ τῷ ἀδελφῷ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Ναζιανζῶν, ἀπηρτίκα ἐκρατήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει διδασκῶν ἐπὶ ἑτῆ εἰκοσι.

CÆSARII SAPIENTISSIMI VIRI

FRATRIS GREGORII THEOLOGI

DIALOGI QUATUOR.

Quibus continentur explicationes quarundam quæstionum de rebus gravibus propositarum Cæsario per Constantium, Theocharistum, Andream, Gregorium, Domnum, Isidorum, Leontium: quo tempore Cæsarius a secretis erat, et Constantinopoli docens, ex totos annos commorabatur.

DIALOGUS I.

INTERROGATIO I.

Qui navigant iugens et amplum mare, quam quidem diu secundis auris ex animi sententia vela faciunt, non sunt admodum vicinis de locis solliciti; sed si coæriatur adversus vehemensque ventus, qui tempestate concitata mortem paulo ante æcure navigantibus minuetur, tum vero tranquillum aliquem portum offerri sibi magno desiderio expectant. Itaque postquam oculos omnem ad terram objectam sibi circumtulcrunt, ac nusquam appel-

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Α'.

ἩΕΥΣΙΣ Α'.

Οἱ τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον διαπλέοντες θάλασσαν, ἕως μὲν ἐξ οὐρίας ἡδέως ποντοποροῦσι. μικρῶ τῶν παρακειμένων φροντίζουσιν· ἐπεὶ δ' ἂν ἐναντίος αὐτοῖς καὶ σφοδρὸς ἀντικνεύση ἀνεμος τὴν ζάλην διεγείρῃ, καὶ τὸν θάνατον ἀπειλῶν τοῖς πρὸ ὀλίγου ἀφόδως πλέουσι, τότε δὴ τὸν εὐδαίον ἐπιποθοῦσι λιμένα, καὶ πάσαν τὴν ἀντικρῶ κειμένην περισκοποῦντες, μηδαμῶ τε ἐνορμισθῆναι θυόμενοι, λοιπὸν ἐπὶ τὴν πλησίον, εἰ τύχοι, νῆσον ἐὶς τῶν

τηγάτων τὴν ὀλάδα ἰθύνουσι, παντὶ τρόπῳ τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς πραγματευόμενοι. Ταύτη δὲ πλησιάσαντες, καὶ ὑπὸ τὴν σκέπτῃ τῶν ἀκρωτηρίων ὑπυφύγοντες ἀπεύκτου θανάτου περισωθέντες, εὐχαριστήριους ἀναπέμπονται φωνὰς τῷ σωτηρι πάντων Θεῷ. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὦ φιλότεκνε Πάτερ, τὴν πολὺς ἀλον τοῦ βίου διαπλέοντες θάλασσαν, καὶ τοῖς κύμασι τῶν αἰρέσεων διαφόρως περιανλούμενοι, καὶ μηδαμῷ λιμένα λογικῶν εὐρίσκοντες, πρὸς τὴν σὴν ἔκταμεν ἀγάπην, δεόμενοι τὰ περὶ τῆς προσκυνητῆς καὶ ἀγίας Τριᾶδος, καὶ ἐτέρων κεφαλαίων τῆς ἀγίας Γραφῆς ἀκούσαι ἡμᾶς· ὅπως μὴ πλανώμεθα σύν τοῖς ματαίφροσιν, ἀλλ' ἐνισχυόμενοι τῇ ὑμῶν κατηχήσει, τῷ κοσμοῦ κλύδωνος κατὰ μικρὸν ἀφορητῆ ἑαυτοῖς ἀπαγάγωμεν, καὶ εἰς τὴν ἀκύμονα Χριστοῦ λιμένα τὸ ψυχικὸν σκάφος ἡμῶν εἰσελάσαι σπουδάσωμεν, τῇ σῇ μελιβρύτῳ νοουθεσίᾳ ἐπόμενοι.

Ἀπόκρισις.

Πολὺ μὲν ὑπερναβέβηκε καὶ ὑπερφέρεται τὴν ἔμην ἔνοιαν ἢ τῶν θείων Γραφῶν ἀκριβεστάτη διήγησις, μήπω καθαρθεῖσαν, μηδὲ τὸ πολυπαθὲς τῆς ἕλης ἀποθεμένην ἱμάτιον· οὕτε γὰρ οὐ δίκαιος δικαίῳ ἀνάκειμαι τῷ Θεῷ, βραθυμία κατακείμενος· οὕτε ὡς Δημιουργῷ καὶ πάντων καθηγῆτῇ πρυτάνει πρόσειμι παιδευθῆναι λόγους σωμάτων καὶ κρίσεως καὶ Προνοίας· οὕτε δ' ὡς Βασιλεῖ καὶ Δεσπότῃ ὁ τάλως περιστάμαι· γυμνῇ γὰρ κεφαλῇ μέχρι καὶ νῦν ἐκλιπαρεῖν αὐτὸν οὐκ ἰσχύω, τὰ τοῦ κόσμου περιφέρων εἰδῶλα, καὶ τῇ ἐκείνου σφαλερᾷ (1) καρθηραρούμενος, καὶ περὶ γῆν ἀραττόμενος. Καὶ συνελόντι φάναι, ὅταν πρὸς τὴν τῶν θείων ἰδῶ ὑπεροχὴν, αἰδῶς ἰλιγγίῳ, καὶ κραδαίνομαι, ὡσπερ οἱ ἐκ τινος ὑψηλῆς ἀκρωρείας εἰς ἀχανὲς κατακλύπτοντες πέλαγος, ἢ, αὐτὸ πάλιν, οἱ τὰς εἴψεις πεπληγότες, ἐν σταθιρᾷ μεσημβρίᾳ τοῦ ἡλίου τὸν οὐρανὸν διέπτευσοντος, ἀτενὲς αὐτὸν ἀδρῆσαι πειρώμενοι, ὑπερβολῇ τῶν μαρμαρυγῶν καὶ τῇ ἐκείθεν λαμπρότητι ἀμαυρούμενοι τὴν ἴρασιν. Δεῖν τοίνυν ᾠθήθη τῇ σιγῇ βοήθῳ χρῆσασθαι. Ἄλλ' ἵνα μὴ τῇ παντελεῖ κωφῶται βασκανίας ὑποπτος ὁμῖν εἰκότως γένωμαι, τὸ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοον τῇ εἰκαῖα σωπῇ διακρούμενος· — τοῦ μὲν θεσπεσίῳ Δαβὶδ μελιβδούντος· Πολλὰ ἐποίησας σὺ, Κύριε ὁ Θεὸς μου, τὰ θαυμάσιά σου· καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σου οὐκ ἔτι τις ὁμοιωθῆσεται· ἀπήγγελλε καὶ ἐλάλησα, ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμῶν. Καὶ πάλιν· Εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλη· ἰδοὺ τὰ χεῖρά μου οὐ μὴ κωλύσω, Κύριε· σὺ ἔγνων. Τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἐκρύψα ἐν τῇ καρδίᾳ μου· τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου εἶπα· οὐκ ἐκρύψα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς· σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύνης τοὺς οἰκτιρμούς σου ἀπ' ἡμῶν. Τοῦ δὲ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων εἰς ἐγγράφου καθολικῆς παρεγγυῶντος ἔτοιμον ὑπάρ-

lere se posse vident; quod unum restat, forte proximam aliquam ad insulam clavi adjumento dirigunt navem, ac nulla non ratione salutis suae consulunt. Ad eam delati propius, ubi horrendo moris e periculo servati, se in tutum sub promontoria receperunt; testes grati animi voces ad omnium servatorem Deum emittunt. Ita nos etiam, Pater optime, qui procellosum vitae hujus mare trajicimus, absurdarumque opinionum fluctibus multipliciter exhausti, nullum usquam rationis participem portum invenimus, ad benignitatem tuam nos conferimus; utque nos cum de adoranda sacrosanctaque Trinitate, tum aliis sacrarum litterarum capitibus audias, obsecramus: ne cum insipientibus circumveniamur, sed confirmati doctrina, et admonitioni suavissimae tuae obsecuti, e mundi hujus tempestate paulatim nosmet taciteque subducamus, et participem animi naviculum nostram in secretum ab omni fluctu Christi portum agere studeamus.

Responsio.

Meam vero intelligentiam accurata sacrarum litterarum explicatio longe excedit ac superat: quippe quae purgata necdum sit, crassaeque in nobis materici multis morbis obnoxiam vestem nondum deposuerit; nam socordia depressus, ad Deum qui justus est, ipse non justus erigi nequeo: non ipsum accedere mihi fas est, ut de corporenum et corporis expertium, de judicii, de Providentiae rationibus erudiar: cum et opifex, et dux, et gubernator sit omnium, non ut cum Rege ac Domino miser ipse versari possim: quippe qui capite nudo haecenus eum compellere audacter nequeo, cum mundi adhuc simulacra circumferam, et corrupta imagine quasi crapula gravatus, ad terram allidar. Ad summam, quoties divinarum rerum sublimitatem intueor, mox vertigine correptus tremo, illorum instar qui de excelso montis vertice in immensum mare prospectant; vel idem accidit mihi, quod illis qui dum et laesis oculis et puro meridie, sole caelum perequitate, immoto hunc vultu intueri conantur, vicia a nimia radiatorum copia et orto ab iis splendore, videndi facultatem amittunt. Quapropter equidem existimavi silentii ope mihi utendum esse. Verum ne, si prorsus sine mutus, invidiae merito meo me insimuletis, quasi qui facilitatem obsequendi vana taciturnitate repellam, — cum divinus ille David canat: *Multa tu, Domine, qui Deus es meus, admiranda fecisti; nemo tibi par esse cogitando potest; equidem haec annuntiavi ac protuli, supra omnem numerum amplificata sunt*¹. Item, *Magno in caetu justitiam annuntiari; ecce labia mea, Domine, non comprimam, sicut ipse nosti. Justitiam tuam meo in corde non occultavi; veritatem ac beneficium in salvando me tuum exposui; misericordiam et veritatem tuam frequente in concilio non celavi: tu quidem, Domine, miserationem tuam multiplicem nobis diu.*

¹ Psal. xxxix, 6.

(1) Locus mutilus. EDIT.

ne differo ⁹. Item cum princeps apostolus præcipiat, ut ad reddendum rationem ea de spe quam fovemus, ad quemvis de hac re sciscitantem paratissimus ²: Paulus etiam clarissime clamet ³, esse nobis ipsius vestigiis inhaerendum, imitandumque Christum: qui profecto et ipse divinitus præcepit ⁴, ut quæ gratis acceperimus, cum aliis vicissim gratis communicemus; omnesque vires in hoc contendamus, ut divina nobis in eum finem ab ipso credita talenta, quo augeantur, duplicemus, ne si vano hæc silentio tarquam in terra defoderimus, una cum pravo illo desiderio servo de quo proditum — metuendum mihi potius, quam silendum arbitror.

Est enim sapientiæ principium, Domini timor ¹: quemadmodum vates ille rerum divinarum prudens Davides loquitur. Præclarum sane, certo iudicio considerateque silere, ac mundo quidem quasi mutum ac crucifixum, in prædicatione vero divinorum operum ad omnes illustrem ac perpetuo vocalem esse. N. mirum et summa cum voluptate muti divinis in rebus erimus, et nihilominus eas absque silentio tractabimus, exorantes divinum Numen in iis sane quæ animo perniciem afferunt, his verbis: *Adhibeto, Domine, custodiam ori meo, et circum labia mea quoddam ostium, quo coetescantur: neve cor meum ad sermones pravos deflectere patiaris* ⁵. In illis vero, divina quæ sunt, et in quibus vivit animus: *Aperito labia mea, Domine, ac laudem tuam os meum annuntiabit* ⁶. Quamobrem merito ad interrogationes vestras iterum accingar, sic tamen, ut et Deum orationis nostræ ducem constituam, et vestris ad hæc supplicationibus innitar. Libet enim illos imitari, qui ludos equestres perlubenter spectant, Solent hi cursuum in certaminibus ad eos quos favore suo complectuntur, tametsi ad summam illi celeritatem nihil reliqui faciant, victoriæ tamen studio de sellis gradibusque superioribus quasi toto cum viscerum motu, acclamationibus uti; oculisque una cum cursu circumactis, aurigam (uti quidem arbitrantur ipsi) majorem ad impetum excitant. Quin et equos acclamando cohortantur, proque flagello manum ad eos protendant, et indice digito proximos sibi feriunt; neque malas tantum fricant, sed nonnunquam et dentem exacuunt, et vultu minantur, et totos se ad scâdij cursores erigunt, digitisque gesticulando quæ facere sibi ad consequendum præmium videantur, indicant. Atque hæc non eo faciunt, quod ad victoriam quidquam momenti afferant, sed suam erga illos qui decertant benevolentiam amoremque tam voce quam gestu expriment. Idem ut et ipse faciam, amici ac fratres, quos equidem maxime suspicio, neum me studium erga vos cogit. Nam apud vos qui agilitate virtutis stadium percurritis, et ad supernæ vocationis præmium crebris et expeditis saltibus contenditis, non quædam proprie mea levique pro-

χειν πρὸς ἀπολογίαὶν παντὶ τῶν πυθομένων περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος· καὶ Παύλου δὲ τοῦ ὑψηλοῦ θαυμάσιου βουόντος, κατ' ἴχνος αὐτοῦ βαίνειν, καὶ Χριστὸν μιμεῖσθαι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Χριστοῦ θεηγοροῦντος, θεωρεῖν εὐληφῆτας ὁμοίως παρέχειν, καὶ παντὶ σθένει διπλασιάζειν τὰ παρ' αὐτοῦ ἡμῖν ἐπὶ τοῦτο πιστευόμενα θεῖα τάλαντα, μὴ ἐκείνα τῇ εἰκαίᾳ σιγῇ οἰνεῖ ἐν χέρσῳ κατορύττοντες, ἅμα τῶ ἐν Εὐαγγελίῳ πονηρῶ καὶ ὀκνηρῶ οἰκέτῃ εἰς τὸ σκότος ἐκδιηθώμεν τὸ ἐξώτερον· — ἐνταῦθα οὖν ἄμεινον τῷ θεῷ, ἢ τῇ σιγῇ βοηθῶ χρήσασθαι.

Ἄρχῃ γὰρ σοφίας φόδος Κυρίου, φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θεῶν μελωδός. Καλὸν γὰρ τὸ σιωπῆν διακρίσει, καὶ λογισμῶν κρείττονι, καὶ οἰνεῖ κωφῶν καὶ ἐστρωμένον ὑπάρχειν τῶ κόσμῳ, ἐνεργῇ δὲ καὶ ἀφρογγον τῶν θεῶν ὄργανον. Οὕτως γὰρ συμβήσεται ἡμῖν ἢ τῶν θεοπεσιῶν ἐράσμιος κώφευσις καὶ ἀσχητος ὁμιλία, ὅταν ἐκλιπαροῦμεν τὸ θεῖον· ἐπὶ μὲν τῶν ψυχροθέρων βῶντες· *Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματι μου, καὶ ὄφραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου, καὶ μὴ ἐκκλίνης τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους ποτηρίας*· ἐπὶ δὲ τῶν θεῶν καὶ ζωοποιῶν· *Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν ἀρετὴν σου*, Εὐχόμενος ὡς ἀδελφὸς ἀποδύσασμαι πρὸς τὰς ὑμῶν πεύσεις, θεῶν κατηγερόνα τοῦ λόγου ποιούμενος, καὶ ταῖς ὑμῶν πρὸς ἀδελφὸν ἡμετέρας ἐπερειδόμενος. Ἡ ὡς τοῖς παρ' αὐτῶν σπουδαζόμενοι ἐν ταῖς ἀμίλλαις τῶν δρόμων, ἂν καὶ μηδὲν προθυμίας εἰς τὸ τάχος ἐλλίπωσιν, ὅμως τῇ περὶ τὴν νίκην σπουδῇ ἀνωθεν τῶν καθισμάτων καὶ βῆθρων ἐπιβῶσιν ἐξ εὐσπλαγγνίας αὐτῆς· καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῶ δρόμῳ συμπεριτάγοντες, διεγείρουσιν ὡς οἶονται, εἰς ἑξυτέραν ὁρμὴν τοῦ ἡνίοχου, ἐπιταγγάζοντες ἅμα τοῖς ἵπποις· καὶ ἀντὶ μάστιγος τὴν χεῖρα κατ' αὐτῶν παρατείνοντες, καὶ τῶ λιχανῶ δακτύλῳ τοῖς ἐχόμενοις παύοντες, καὶ τὴν παρῆν παρακινῶμενοι· πολλὰκις δὲ καὶ τῶν ἐδόντων παραθήγουσι, καὶ ἀπειλοῦσι, τῇ βλέμματι αὐτῶνδροι ἐπὶ τοὺς σταδιοδρομοῦντας διανιστάμενοι, χειροομοῦντες αὐτοῖς τὰ δοκοῦντα πρὸς τὸ ἐπαθλον· οὐχ ὅτι συντελεῖ πρὸς τὴν νίκην τὰ δρώμενα, ἀλλ' εὐνοίᾳ τῇ πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους, φωνῇ τε καὶ σχήματι τὸν πρὸς ἐχθρούς ἔρωτα διαγράφοντας. Ὅπερ καὶ αὐτὸς τῷ πρὸς ὑμᾶς πόθῳ ποιεῖν ἀναγκάζομαι, φίλων ἐμῶν καὶ ἀδελφῶν τιμώτατοι, ὡκυπόδως ἐνάρετον διαθέουσι στάδιον, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἡμῶν κλήσεως πυκνοῖς τε καὶ κούφοις συντεινομένοις τὰς ἀλμασι· οὐκ οἰκιστὰ τινα ἢ αὐτοσχέδια φράζων, ἀλλ' ὅσα τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων Πατρῶν τοὺς λιμῶνας ἐπελθὼν τῆς ἐκαίνων βωδωνιᾶς συνήγαγον· ὧν τὰ βόδα τῷ ἐκ πλευρᾶς ὑδατι τοῦ Θεοῦ καὶ λόγῳ σαρκωθέντος ἄρδεται, καὶ τῷ ζῆν ἐκείθεν αἵματι ἐρυθραίνονται· οἱ κόσμον ὅλον ἐνοδιάζονται λάμποντας καὶ ἀδουχοῦντες ὑπὲρ τοὺς φαστήρας τοῦ σπασίου

¹ Psal. xxxix, 10 12. ² 1 Pet. iii, 15. ³ Philipp. iii, 17. ⁴ Matth. x, 8. ⁵ Matth. xiv, 50. ⁶ Psal. x, 9. ⁷ Psal. cxi, 3, 4. ⁸ Psal. i, 17.

ματος, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· ὧν οὐδέποτε ἡ θρου-
αλλίς πίπτει, οὐδὲ ὁ λύχνος συντριβεται. οὐ διαπα-
νάται τὸ ἔλαιον, ἡ λυχνία οὐ σείεται, ὁ πυρὸς οὐ
μαραίνεται· ῥάβδον δὲ σταυρὸν περιφέρουσι, καὶ
πῆραν τὰ Εὐαγγέλια, καὶ τὴν ἀγάπην καλαῦροπά τε
καὶ σύριγγα, ἐν αὐτοῖς τὸ λογικὸν ποίμνιον τοῦ Χρι-
στοῦ νέμοντες. Πύθεσθε οὖν, ἀξιάγαστοι, περὶ ὧν
ἤκατε, τὰ θεῖα ἐκείνων σπέρματα παρὰ τῆς ἐμῆς
ἀσθενείας ἀμώμενοι.

ei lampas non quassatur, et flamma non exstinguitur; nam crucem gestant pro virga, Evangelia
pro pera, charitatem pro pedo ac fistula, quibus omnīus Christi gregem rationis participem pascunt.
Quamobrem, viri optimi, sic ea proponite, de quibus percunctatum accessistis, ut qui divina horum
semina messuri ex me, homine caeteroqui vili, sitis.

ΠΕΥΣΙΣ Β΄.

Ἐπεὶ ἤη τινὰς ἀλόγους καὶ βλασφημούς φωνὰς
κρρ' ἐνίων ἀκούομεν, περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, λεγόντων, κτιστὸν μὲν
εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ τῷ Πατρὶ ἀνόμοιον· τὸ δὲ Πνεῦμα
ἐν ὑπηρέτῳ καὶ ἀποστόλῳ τάξει τετάχθαι, καὶ εἶ-
διόλογότερας καὶ ταπεινότερας τὰς περὶ αὐτῶν δόξας
διαλαμπανόντων· ἀξιοῦμέν σου τὴν φιλότεκνον ἀγά-
πην δι' ἐπιτόμου ῥηθῆναι ἡμῖν ὡς ἔχει τὰ περὶ τῆς
θείας καὶ προσηκυντῆς Τριάδος.

Ἀποκρισις.

Ἡᾶσα δόσις ἀγυθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον
ἀνωθέρ ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν
φώτων· φησὶν ὁ θεὸς Ἰάκωβος· Ἄλλ' ἔρεῖς εἰκό-
τως· Ποῖον ἄρα φώτων; Κυρίως μὲν καὶ πρώτως
ἀληθινὸν φῶς ὁ Πατήρ, καθὼς φησὶν Ἰωάννης ὁ
θεολόγος· Καὶ ἀστὴ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἢ ἡκού-
σασμεν ἀπ' αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀναγγέ-
λομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία
οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτῷ οὐδεμίαν. Φῶς δὲ καὶ ὁ Υἱὸς,
καθὼς ὁ αὐτὸς φησὶν· Ἦν γὰρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν
ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
κόσμον. Αὐτὸ δὲ τὸ ἄβυλον καὶ ἀνύκτερον φῶς, τὸ
πάσης νοσερᾶς τε καὶ λογικῆς φύσεως φωτιστικὸν ἐν
Εὐαγγέλοις φησὶν· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου.
Φῶς δ' ὑπάρχειν καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμά φημι, συνάδων
τῷ θεοπασιῷ Δαβὶδ· Ἐν τῷ φωτὶ σου ὀφύμεθα
φῶς· Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὄρωμεν τὸν Υἱὸν
καὶ Θεόν· ἐν δὲ τῷ Υἱῷ, τὸν Πατέρα· ἐν ἀμφοῖν
δὲ, τὸ Πνεῦμα, καθὼς φησὶν ὁ Υἱὸς, Ὁ Πατήρ ἐν
ἐμοί, καθὼς ἐν τῷ Πατρὶ· καὶ, Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ,
ἑώρακε τὸν Πατέρα. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματός φησι,
Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπο-
ρευόμενον· Ἐν φωτὶ οὖν τῷ Πατρὶ, φῶς τὸν αὐτοῦ
Πατέρα καὶ λόγον ὄρωμεν· καὶ ἐν φωτὶ τῷ Υἱῷ, φῶς
τὸ Πνεῦμα ὄρωμεν. Εἰκότως οὖν νοσίσθω, τρεῖς ἐν
ἀλλήλοις φῶτα, ἀσυναλείπτως καὶ ἀχωρίστως ἡνω-
μένα· Ἄλλ' ὁ μὲν ἐπὶ πάντων Θεός, καὶ Πατήρ ὁ
παντοκράτωρ οὐ γεννητός, οὐκ αἰτιατός ὑπάρχει·
γεννητὸν δὲ καὶ αἰτία τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς πηγῆ
ποταμοῦ, ὡς ἀκτῖνος ἥλιος, ὡς φλογὸς τὸ πῦρ·
αἰτία μὲν, οὐ προγενεστέρα δέ· Ὅμοίως καὶ τὰ ἐξ
αὐτῶν αἰτια μὲν, οὐ μεταγενέστερα δέ· οὕτως καὶ

feram, sed quæcunque clarorum Patrum præta pera-
grans, de illorum roseto collegi: quorum rosæ aqua
latere Dei ac Verbi, qui carnem assumpsit, manante
rigantur et ab jugi sanguinis indidem orti rivo,
rubro colore tinguntur, totumque mundum suavi
odoris fragrantia replent: qui et splendore suo fir-
mamenti luminaria vincunt, et vitæ sermonem con-
tinent, quorum ellychnium nunquam decidit, et
lucerna non comminuitur, et oleum non absumitur,
nam crucem gestant pro virga, Evangelia
pro pera, charitatem pro pedo ac fistula, quibus omnīus Christi gregem rationis participem pascunt.
Quamobrem, viri optimi, sic ea proponite, de quibus percunctatum accessistis, ut qui divina horum
semina messuri ex me, homine caeteroqui vili, sitis.

INTERROGATIO II.

Quando igitur ex nonnullis voces quasdam ab-
horrentes a ratione et execrandas audimus, qui
et de unigena Dei Filio et de Spiritu sancto asserunt,
illum quidem creatum, Patrique dissimilem: hunc
vero ministri loco ac conditione esse, nonnullas
etiam his absurdiores abjectioresque de utroque
commenti opiniones: per eam te claritatem obse-
cramus, qua nos ut liberos tuos complecteris, ut
quid de divina et adoranda Trinitate sit statuen-
dum, breviter nobis exponas.

Responsio.

Omne bonum donum, munus omne perfectum de
supernis oritur, et a luminum Patre descendit, quem-
admodum divinus vir Jacobus inquit¹⁰. At qua-
limumnam, non immerito quæsieris, luminum?
Nimirum et proprium, et princeps, et verum lumen
est ipse Pater, sicut Joannes ille cognomento Theo-
logus his verbis scripsit: *Hæc est illa annuntiatio,
quam nosmet ex ipso, Filio scilicet, audivimus, Deum
esse lumen, et caliginem in ipso nullam esse*¹¹. Deinde
Filius quoque lumen est, sicut idem Joannes ait:
*Erat is lumen verum, quod venientem in hunc mun-
dum omnem hominem illuminat*¹². Quin et ipsum hoc
ab omni crassa materie caliginæque secretum lumen,
quod omnem naturam intelligentia præditam ac
rationis participem illuminat, in Evangelii inquit:
*Ego sum mundi lumen*¹³. Sanctum etiam Spiritum
lumen esse, divino Davidi assentientis ajo: *In
lumine, ait, tuo lumen videbimus*¹⁴. Nam in Deo ac
Patre Filium et ipsum Deum, atque in Filio Patrem,
Spiritum autem in utroque cernimus, quemad-
modum Filius ait: *Pater in me est, et ego in Patre*¹⁵.
Qui vidit me, Patrem vidit. De Spiritu vero in-
quit: *Spiritus veritatis, qui de Patre procedit*¹⁶.
Itaque in lumine, quod est Pater, lumen aliud,
nimirum ipsius Verbum ac Filium cernimus, et in
lumine quod est Filius, lumen Spiritum videmus.
Quamobrem ratione consentanea tria in seipsis
lumina intelligantur, omni sine tam confusione
quam separatione unita. Extra quam quod omni-
potens ille Deus ac Pater, qui supra universa est,
non est genitus, non ortus ab alio, tanquam causa:
genitor autem et causa ipsius Filii sicut fons flu-

¹⁰ Jac. i, 17. ¹¹ I Joan. i, 5. ¹² Joan. i, 9. ¹³ Joan. viii, 12. ¹⁴ Psal. xxxv, 10. ¹⁵ Joan. xiv, 9, 10.
¹⁶ Joan. xv, 26.

minis, sicut sol radii, sicut ignis flammæ. Horum ergo sicut sunt illa quidem causæ, non tamen hæc ortu præcedunt : sic Filius est quidem is a Patre, tanquam a causa et genitore, ab æterno ineffabiliter genitus : non tamen tempore posterior, non inferior potestate, non inæqualis majestate. Nimirum semper et in Patre, et ex Patre, et cum Patre existit, eique sine confusione, sine separatione, sine immutatione adest.

INTERROGATIO III.

Et qui potest is qui ex Patre genitus est, et exiit, cum Patre et in Patre existere? Nam quod semel est genitum, atque ab eo quo continebatur, exiit, quo pacto rursum erit in gignente?

Responsio.

Nimirum Filius ac Spiritus non hominum more per fluxionem sectionemve, aut dimensionem ex Patre prodierunt, sed ut ex fonte flumina, quæ quidem ex eo et in eo et cum eo sunt : ut ex sole radii qui in eo, et cum eo, et ex eo sunt : ut flamma et lux de igne, cum igne, in igne existunt. His enim rebus equidem usus hæc declaravi, obscure sane rem explicantibus, sed ab imagine tamen non prorsus abhorrentibus. Filius ergo qui est in Patre, de eodem prodiit, et cum Patre existit, et infinitis sæculis erit, quemadmodum ipse inquit : *Ego in Patre sum, et Pater est in me* ¹⁷. Quibus verbis et eandem utriusque naturam sive essentiam, et nulla ex parte diversam utriusque divinitatem, et parem denique potestatem esse significat. Rursum cum ait : *Ego de Patre sum egressus, atque in mundum veni* ¹⁸ : diversitatem proprietatemque personæ demonstrat. Porro divinus sanctissimusque Spiritus non ille quidem est genitus, sed procedit, atque eo ipso quod de Patre procedit, a Patre tanquam causa oritur. Davides quidem, sacrosanctæ Trinitatis enarrator, *Verbo Domini*, inquit, *constabilliti sunt caeli, et Spiritu oris ipsius omnis caelestis exercitus* ¹⁹. Quibus et illa Zachariæ verba sunt consentanea : *Robustæ sint Zorobabeli et Josedecei sacerdotis, et populi manus; quoniam ego vobiscum sum, et Verbum meum, et Spiritus meus. Hæc Domini omnipotentis verba sunt* ²⁰. Pater igitur non est genitus, Filius genitus, Spiritus procedit; quæ tria sunt in seipsis lumina; non confunduntur, lucent eodem lumine, lucent æternum, indivise per hypostasias sive personas distinguuntur, et sine confusione sunt unum essentia supernaturali, et conjunctione mentis vim superante, et distantia nullam dimensionem admittente. Atque tres hypostasias deitatis unam essentiam in totidem naturas non dividunt : ita unitas essentiae fontem illum deitatis tribus ostiis æternum fluentem, in unam sive personam sive hypostasin neque commiscet neque contrahit. Ergo et Pater lumen est, et Filius est lumen, et Spiritus itidem sanctus : et nihilo tamen minus hi tres unum lumen existunt, quod est supra omne tempus, et ante sæcula, et ex-

ὁ Υἱὸς· ἐξ αἰτίου καὶ γεννήτορος τοῦ Πατρὸς αἰῶνος ἀφράστως γεννηθεὶς, οὐ μεταγενέστερος δὲ χρόνῳ, οὐκ ἐλάσσων δυνάμει, οὐκ ἀνόμοιος δόξῃ· ἀεὶ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ ὡν, ἀσυναλείπτως, ἀχωρίστως, ἀμεταβλήτως ζυῶν τῷ γεννήτορι.

existit, eique sine confusione, sine separatione, sine

ΠΕΥΣΙΣ Γ.

Καὶ πῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ἐξεῶθεν, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ δύναται εἶναι; Τοῦ ἅπαξ γεννηθὲν καὶ προελθόν τοῦ ἔχοντος, πῶς ἄλλιν ἐν τῷ γεννήσαντι ἔσται;

Ἀποκρίσις.

Ἄλλ' οὐκ ἴσα βροτοῖς κατὰ βεῦσιν ἢ τομῆν, ἢ διάστασιν, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προῆλθον, ἀλλ' ὡς ἐκ κρήνης ποταμοί, ἐξ αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ καὶ σὺν αὐτῇ ὄντες· καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου αἱ μαρμαρυγαί, ἐν αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡ φλόξ καὶ τὸ φῶς, ἐκ τοῦ πυρός καὶ σὺν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἀμυδροῖς μὲν, ἐοικῶσι δὲ, τῇ εἰκόني χρησάμενος ἔφην. Τοῖνον ἐν τῷ Πατρὶ ὡν ἐξῆλθεν, καὶ σὺν τῷ Πατρὶ ὑπάρχει, καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας· καθὼς αὐτὸς φησιν· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πάτηρ ἐν ἐμοί· τὸ ταῦτόν τῆς οὐσίας καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς θεότητος καὶ ἰσοσθενῆς ἐκ τούτων δηλῶν. Καὶ ἄλλιν· Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἐλλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· τὸ ἕτερόν καὶ ἰδιάζον τοῦ προσώπου παριστῶν. Τὸ δὲ θεῖον καὶ πανάγιον Πνεῦμα, οὐ γεννητὸν μὲν, ἐκπορευτὸν δὲ, καὶ αἰτιατὸν ἐξ αἰτίου τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Ἄλλὰ καὶ Δαβὶδ, ὁ τῆς θείας Τριάδος ἐξηγητῆς, *Τῷ Δόγῳ Κυρίου*, φησιν, *οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματός αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ζαχαρίας δὲ τοὺτοῖς συμφωνῶν· Ἰσχυέτωσαν, φησιν, αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ, καὶ αἱ χεῖρες Ἰωσεδέκ τοῦ ἱερέως, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ· διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὁ Δόγος μου, καὶ τὸ Πνεῦμά μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.* Ἀγέννητος οὖν ὁ Πάτηρ, γεννητὸς ὁ Υἱὸς, ἐκπορευτὸν τὸ Πνεῦμα, ἐν ἀλλήλοις φῶτα· μήτε συναλειψόμενοι, ὁμόζωτοι, ἀείζωτοι, ἀδιαιρέτως χωριστοὶ μὲν ταῖς ὑποστάσεσιν ἢτε προσώποις, καὶ ἀσυναλείπτως ἐνούμενοι τῇ ὑπερουσίῳ οὐσίᾳ, καὶ ὑπὲρ νοῦν συναλειψ, καὶ διαστάσει ἀδιαστάτως. Καὶ οὕτε αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς τοσαύτας φύσεις τέμνουσι τὴν μίαν τῆς θεότητος οὐσίαν, οὕτε ἡ μία οὐσία εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συναλείθη, καὶ συναίρειται τὴν τρίστομον καὶ τρισαινναον κρήνην τῆς θεότητος. Φῶς τοῖνον ὁ Πάτηρ, φῶς ὁ Υἱὸς, φῶς τὸ θεῖον Πνεῦμα· ἀλλ' εἰ τρεῖς, ἐν ὑπάρχουσιν φῶς, ὑπὲρ χρόνον προαἰώνιον, ἀναρχον, τριπρόσωπον, τρισυπόστατον, τριέσποτον, τρίθρονον, τρίλαμπές, τριαυγές, ἰσολαμπές, ἀνάλωτον, ἀμειωτον, ἀνύκτερον, ἀχειρωτον, ἀλόγητον, μία οὐσία, μία συσθένεια, μία εὐκλεια, μία βασιλεία, μία θεότης, ἐν ὀλίγμα, ἕρμῃ

¹⁷ Joan. xv, 10. ¹⁸ Joan. xvi, 28. ¹⁹ Psal. lxxii, 6. ²⁰ Zach. iv, 6, 9.

καὶ πρόσταγμα ἡ πᾶσα ἐνότης καὶ ἰσότης καὶ ταυτέτης ἐν Τριάδι, πλὴν ἀγεννησίας καὶ γεννησιώσεως καὶ ἐκπορεύσεως, ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδιαζόντως οὐσίας καὶ ἐσομένης, οὐκ ἀρξαμένης, οὐ παυσαμένης, ἀλλ' αἰεὶ ὡσαύτως ἐχούσης καὶ ἀμεταβλήτου μενούσης. Ἄει γὰρ ὑπῆρχεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἅει ἡν Πατὴρ Παιδὸς μονογενοῦς, αὐδὴς ἐνοποστάτου, πάντα δρώσης, αἰεὶ ξυνόντος αὐτοῖς τοῦ θεοῦ Πνεύματος, καὶ συμπροσκυνουμένου παρὰ πάσης νοεράς τε καὶ λογικῆς φύσεως. Οὐ πρόγονός τις ἐξ αὐτῶν οὐδ' ἐπίγονος, οὐκ ἀδελφῶν, οὐ λήγων κατὰ τὸ αἰσθητῶν φῶς, ἢ τὰς ὑπερκοσμίου δυνάμεις ἂν ταῦτον μὲν τῇ οὐσίᾳ πᾶσαι ὑπάρχουσαι (ὁμοίως καὶ αἱ λογικαὶ βροτῶν ψυχαί, ταῦτ' ὑπάρχουσαι τῇ οὐσίᾳ πᾶσαι), αἱ μὲν τυγχάνουσι τάξεϊ, αἱ δὲ στάσει, ἕτεροι δὲ παραστάσει καὶ λειτουργίᾳ, ἐπιβολαῖς καὶ μεταβολαῖς καὶ μετατροπαῖς, αὐθαιρέτως πρὸς τὸ χεῖρον ἢ κρεῖττον βλέπουσαι, οὐκ ἀνάγκῃ δὲ φυσικῇ ἐκπίπτουσαι κατὰ τὸ μείζον καὶ ἥττον ἢ ἐν τούτοις τὸ διάφορον ἔχουσαι τῆς ὑπεροχῆς. Φῶς δὲ καὶ ὁ βροτὸς προσαγρευεται, φῶς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καλεῖται· φῶς καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀστρῶν χορεία κατανομάσται. Ἄλλὰ τῶν εἰρημένων πλείστων ὀλικῶν καὶ διαφορῶν φώτων, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ποιητῆς καὶ δημιουργοῦς ὑπάρχει τὸ ἀληθινὸν καὶ ἄβλον φῶς, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς καὶ Πατὴρ, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Παιδί καὶ θεῷ Πνεύματι ὁ ἀσώματος, ὁ ἀόρατος, ὁ ὑπερούσιος καὶ ὑπεράγνωτος, ὁ τοῦ μὲν Υἱοῦ γεννητῶρ, τοῦ δὲ Πνεύματος προβλεπτής, κατὰ φύσιν ἀφάρτος, ἀχρόνως, πρὸ τῶν αἰώνων ἢ οὐ γὰρ πρόγονον ἢ ἐπίγονον, οὐ προὑπάρχον ἢ ἐπίσεισάκτον τί ἐν τῇ θεῷ Τριάδι, οὐ προαιώνιον, οὐ τήμερον, οὐκ ἐπέκεινται. Τρία γὰρ ὑπάρχει αἰεὶ, τρία συνάγεται, τρία ξυνάναρχα, τρία ἐμπρακτα, τρία σύμπρακτα, τρία ἐμμορφα, τρία σύμμορφα, τρία ἐνεργά, τρία συνεργά, τρία ἐνοπστάτα, τρία συνυπόστατα, οὐ μεταβάλλόμενα καὶ μεταχωροῦντα, ἢ μιγνύμενα εἰς ἄλληλα. Ἄει γὰρ ὁ Πατὴρ, καὶ μόνον Πατὴρ, οὐχὶ καὶ Υἱός ἅει Υἱός ὁ Υἱός, καὶ μόνον Υἱός ἢ οὐχὶ καὶ ὁ Πατὴρ. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα, οὐτε Πατὴρ ἐστιν, οὐτε Υἱός ἢ ἀλλ' ἐκπορευτὸν ἀναλόγως. Ἀμεταβλήτως ἔχουσιν αἰεὶ τὸ ἐστώδες καὶ ἰδιόζων καὶ ὑπερτέλειον, κατὰ τὴν οἰκίαν ἑκάστου ὑπόστασιν Πατὴρ καὶ Υἱός καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάς ἐν μονάδι ἐστὶ τε καὶ νοεῖται, καὶ ὁμολογεῖται καὶ προσκυνεῖται, παρὰ τῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ οὐ σχήματι καὶ βλασφημίᾳ προσκυνούντων ὡς Ἄρειος, διαιρῶν καὶ ζυγοστατῶν, μείζον καὶ ἥττον ἐν τῇ θεῷ Τριάδι φανταζόμενος ἢ ὡς Σαβέλλιος συναλείφων καὶ συγχέων, υἱοπατορίαν μεμνηνῶς παιδεύων. Ἰσοσθενῆς τοίνυν ἡ θεῷ Τριάς, ἰσοκλήης, ἰσομεγέθης, μᾶλλον δὲ ὑπερκλήης, ὑπερμεγέθης, καὶ πάσης καταλήψεως ὑπερτέρα, ἐν μιᾷ θεότητι καὶ βασιλείᾳ, καὶ ῥώμῃ καὶ αὐθεντίᾳ, πάντα ἀκ μηδενὸς ὑποκειμένου φυσιογενήσασα, τὸ δ' ὅπως, ἔχει τὴν ἀκρίθειαν καταλείψωμεν Ὁυδελς γὰρ οἶδε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱόν τις ἐπίσταται, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ. Ἀποκαλύπτει δὲ βροτοῖς ἐπαίνους τὸ θεῖον Πνεῦμα. Οὐκοῦν ταῦτα τρία ἕντα, ὡς αἰζοντα, οὐ λήγοντα, οὐ κορυφούμενα, οὐ συνταγ-

pers principii, et personas tres habet, et tres hypostases, et tres Dominos, et thronos tres, et trinam lucem, et trinum splendorem et iucis æqualitatem; immutabile, nulli obnoxium Jiminutioni, caliginis expers, invictum, inter-aii minime subjectum; una essentia, potestas una, una gloria, unum regnum, una divinitas, una voluntas, actus, imperium. Denique nonnisi unitas, æqualitas, identitas est in Trinitate, extra proprietatem ingeni, et geniti, et procedentis: unaquaque hypostasi singillatim et existente, et exsistura; non aliquando orta, non desinente, sed eodem se modo semper habente, ac manente citra mutationem omnem. Semper enim exsistit Deus ac Pater, qui quidem semper est Pater unigenæ Filii, Verbi subsistentis, a quo facta sunt universa, quibus et divus ille Spiritus semper adest, unaque eum ipsis ab omnibus intelligentia rationeque præditis creatis adoratur. Nemo in his vel prior est natu, vel posterior; non accrescit, non imminuitur instar luminis, quod sub sensum cadit, vel instar earum quæ supra mundum sunt copiarum: quæ cum universæ natura sua idem existant (quemadmodum et animi hominum rationis participes idem natura sua sunt omnes), partim tamen ordine, partim statione, partim assistendi ministrandique munere differunt, ac per incrementa et mutationes et conversiones, libero animi consilio vel in melius vel deterius propendentes, non aliqua naturali necessitate magis minusve degenerant, excellentibus aliis alias secundum ea, quæ indicavimus, discrimina. Quin et homini luminis appellatio tribuitur, et soli, et lunæ, et vario reliquorum siderum choro: quorum tamen maximo numero luminum, de materie constantium, multisque partibus ac modis inter se diversorum auctor est et opifex verum illud et expers materiei lumen, nimirum Deus et Pater, qui est supra omnia, cum unigena Filio suo, divinoque Spiritu, incorporatus, sub aspectum non cadens, omni et natura et cognitione superior: qui Filium genuit, et Spiritum produxit ratione secundum naturam ineffabili, sine ullo tempore, ante sæcula: non enim quidquam vel majus vel minus natu, non quidquam prius existens adventitiumve divina in Trinitate vel anterinus est, vel est hodie, vel deinceps erit. Nimirum tria semper existunt, tria sunt ejusdem sanctitatis, tria simul expertia principii, tria agentia, tria simul agentia, in eadem forma, tria conformia, tria efficacia, tria effectationibus conjuncta, tria subsistentia, tria simul subsistentia, quæ non mutantur, neque transeunt, neque miscentur inter se. Nam semper existit Pater, et quidem solummodo Pater est, non etiam Filius; semper existit Filius, et quidem solummodo Filius est, non etiam Pater; similiterque divinus ille Spiritus nec Pater est, nec Filius; sed omni sine mutatione procedit: semper habent id quod singulis est peculiare, perfectione summa,

pro sua unusquisque hypostasi: nimirum Pater, Filius, Spiritus sanctus, in unitate Trinitas et est, et intelligitur, et proflitendo perhibetur, et adoratur ab iis qui vere, non speciei causa, vel blasphemice alocant ut Arius qui et Dei naturam distrabit, et ad trutinam revocat, et majus ac minus divina commiscet ac confundit, et υλοπατορῶν, hoc est, Patris Filiique confusionem singulari furore docet. Quapropter statuamus Trinitatem parem potentia, gloria, amplitudine, vel potius summa cum gloria et amplitudine, omnem animi perceptionem superantem; idque in una divina natura, regno, robore, libera potestate, quæ universam rerum naturam de nulla materie subiecta fabricata sit. Quomodo autem hæc sese habeant, id vero accurate pervestigare supersedeamus. Nam nemo novit Patrem nisi Filium, neque Filium quis novit nisi Pater¹¹. Mortalibus autem eos divus ille Spiritus patefacit. Atque in hunc modum hæc tria sic existent, ut nec accrescant, nec minuantur, nec altius insurgant, nec contrahantur, et singula ex se, vel a se, vel ad se, ratione ipsis consentanea, tam intelligantur quam credantur: quemadmodum seipsa patefaciunt lumen, ignis, spiritus. Quin et per alias, ut equidem arbitror, visionum comparationes et similitudines patefunt, prout dignus is habitus fuerit, qui divinas res tractat.

INTERROGATIO IV.

At enim qui Moyses scripsit, *Deus ille tuus, unus est Dominus*¹²; et in Annæ hyanno dicitur: *Non est quisquam sanctus, ut Dominus; non est quisquam justus, ut Deus noster; non est quisquam sanctus extra te*¹³; quin et ipse Christus ait: *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum; non inquit (Jesum) Deum*¹⁴?

Responsio.

Enimvero Christus his verbis a deitate seipsum non eximit, sed potius ad unius rerum principis ac Dei agnitionem nos in sublime ducit, ne mundi elementis amplius suppliciter addicti simus, ac Dei loco nostris conservis cultum divinum exhibentes, ad deorum multitudinem exorbitemus. Idcirco cum ait, *et quem misisti Jesum Christum, quemnam hunc esse dicit nisi Deum?* sicut et Joannes inquit: *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*¹⁵. Quibus sunt consentanea quæ Paulus de Christo scripsit: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia*¹⁶.

INTERROGATIO V.

Si ergo Patri æqualis est Filius, cur in Joannis et Pauli monumentis litterarum non adorationis eo cultu afficitur quo Pater, cui veri Dei appellationem illi tribuunt?

Responsio.

Ergone quisquam poterit universe receptam Joannis epistolam subvertere, quæ in extremo clamat: *Jesus Christus, hic verus Deus est, et vita æterna*¹⁷? Et alio quodam loco de Patre dicit, *Deus est lumen*¹⁸, neque adjicit vocem, *verum*. Ergone dicere audeamus Patrem non esse verum lumen?

INTERROGATIO VI.

Satis abs te Patris et Filii demonstrata est æqualitas. Quamobrem quod reliquum est, cupimus etiam de Spiritu sancto fateri opera tua, verum hunc Deum dici.

¹¹ Matth. xi, 27. ¹² Deut. vi, 4. ¹³ I Reg. ii, 2 apud LXX. ¹⁴ Joan. xvii, 3. ¹⁵ Joan. i, 18. ¹⁶ Rom. ix, 5. ¹⁷ I Joan. v, 20. ¹⁸ I Joan. i, 5.

(2) Συμφωνίον. An legendum συμφωνίαν? Edit.

μενα, ἐξ αὐτοῦ ἢ παρ' αὐτοῦ ἢ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα ἀξίως νοούμενα, καὶ ὁρθῶς πιστευόμενα· καθὼς ἐκπρὸς ἀποκαλύπτει φῶς, πῦρ, πνεῦμα, καὶ ἐτέρας, ὁμοιῶν ὁράσεων παραβολαῖς καὶ ὁμοιωτάσι, καθὼς ἄλλοις γινώσκουσιν τοὺς θεοὺς διακονοῦμενος.

Trinitate imaginatur: vel ut Sabellius, qui eandem Trinitatem Patris Filiique confusionem singulari furore docet. Quapropter statuamus Trinitatem parem potentia, gloria, amplitudine, vel potius summa cum gloria et amplitudine, omnem animi perceptionem superantem; idque in una divina natura, regno, robore, libera potestate, quæ universam rerum naturam de nulla materie subiecta fabricata sit. Quomodo autem hæc sese habeant, id vero accurate pervestigare supersedeamus. Nam nemo novit Patrem nisi Filium, neque Filium quis novit nisi Pater¹¹. Mortalibus autem eos divus ille Spiritus patefacit. Atque in hunc modum hæc tria sic existent, ut nec accrescant, nec minuantur, nec altius insurgant, nec contrahantur, et singula ex se, vel a se, vel ad se, ratione ipsis consentanea, tam intelligantur quam credantur: quemadmodum seipsa patefaciunt lumen, ignis, spiritus. Quin et per alias, ut equidem arbitror, visionum comparationes et similitudines patefunt, prout dignus is habitus fuerit, qui divinas res tractat.

ΠΕΥΣΙΣ Δ'.

Καὶ πῶς Μωϋσῆ; γράφει, Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἰς ἔστιν· ἐν δὲ τῇ ψαλμῶν, ἡ Ἄννα, Ὅτι εἷς ἔστιν ἄγιος ὡς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἔστι δικαίος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄγιος πλὴν σου· αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς λέγει, Ἴνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθῆ Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ οὐκ εἶπε, Θεός;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐχ ὑπεξάγων ἐκ τούτων τῆς θεότητος ὁ Χριστὸς τοιαυτὰ φησιν, εἰς μοναρχίαν δὲ καὶ θεογνωσίαν ἀνάγων ἡμᾶς μᾶλλον, ἵνα μηκέτι ὤμεν τοὺς στοιχείους τοῦ κόσμου ἱκετεύοντες, καὶ ἀντὶ Θεοῦ τοῖς συνδούλοις λατρεύοντες, καὶ εἰς πολυθεῖαν εἰδώλων ὑπερβόμενοι. Φησὶ γοῦν, Καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Τίνα τοῦτον, ἀλλ' ἢ Θεόν; καθὼς φησὶν ὁ Ἰωάννης· Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὃ ὢν ἐν τοῖς κτήσιν τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Συμφωνῶν δὲ τούτοις Παῦλος γράφων περὶ Χριστοῦ, Ὅν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὃ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.

ΠΕΥΣΙΣ Ε'.

Εἰ οὖν ἴσος τῷ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, διατί μὴ προσκυνεῖται τοῖς Ἰωάννου καὶ Παύλου γράμμασιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν; (sic.)

Ἀπόκρισις.

Ἄρ' οὖν οἶος ὑπάρχεις ὑποσπάσθαι τὴν καθολικὴν Ἰωάννου Ἐπιστολήν, πρὸς τῷ τέλει βούουσαν, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός καὶ ζωὴ αἰώνιος; Καὶ ἐτέρωθεν, περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς φησιν, ὅτι φῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ πρόσκειται τὸ ἀληθινόν. Τολμητέον ἄρα φῆσαι, μὴ εἶναι φῶς ἀληθινόν τὸν Πατέρα;

ΠΕΥΣΙΣ Σ'.

Περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἰκανῶς ἀπέδειξας τὴν ἰσότητα. Λοιπὸν δὲ, ἐπὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος συμφωνίαν τοῦ ἀληθινοῦ συμφωνίου (2).

Ἀπόκρισις.

Ἰκανὸς τούτου παιδευτὴς αὐτὸς ὁ Υἱός. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ ἀπέλθω, φησὶν, *ἐκεῖνος ἐργεταὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας.*

ΠΕΥΣΙΣ Ζ΄.

Καὶ ἡ Γραφή κτιστὸν δείκνυσιν τὸ Πνεῦμα, λέγουσα· *Κύριος στερεῶν βροντῆν, καὶ κτίζων πνεῦμα.*

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐ περὶ τοῦ θεοῦ ἐναυθῶνα Πνεύματός φησι τὸ γράμμα. Οὐ πρόκειται γὰρ τῷ κτιζομένῳ τὸ ἄριον· ἀλλὰ ψιλῶς φησι, *Κτίζων πνεῦμα*, τὸ ἐπὶ κινήσεως νεφῶν καὶ ἐνεργεῖαν (3) ὑποῦ πνέον, δι' οὗ καὶ ὁ τῆς βροντῆς εἰκότως ἀποτελεῖται ἤχος, ἐν ταῖς κοιλότητι τῶν νεφῶν ἐναπολαμβάνομένου τοῦ πνεύματος, καὶ τῇ διαβραγῇ καὶ πνοιᾷ κατακροτούντος τὰ ὑποκείμενα· κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν βροντῆσιν, ἣ κτήνησι πεφυκὸς ὑμέρος ἐξιτήλου καὶ διαφανοῦς πομφόλυγος· ὅτινα τὰ σοβαρὰ καὶ ἀπαλῆστα μετράκια κομίζόμενα, καὶ τῷ ἀέρι ἀναζηταίνοντα, τῷ σφῶν πνεύματι διατείνουσιν, εἴτα κρούσθη πατάξαντες τὴν τῆσθεως περιβραγῆς τοὺς περιεστώτας ἐκ ξυμπληρώσεως (sic) αὐτῆς καὶ βάθους καρδίας ἐθρόησαν.

ΠΕΥΣΙΣ Η΄.

Καὶ πῶς χειμῶνος τῶν αὐτῶν ὄντων πνευμάτων, καὶ σφοδρότερον μᾶλλον, οὐ γίνονται οἱ τῆς βροντῆς κτύποι;

Ἀπόκρισις.

Ἐπινοηζομένων τῶν νεφῶν καὶ μαλακουμένων τῇ τοῦ ἀέρος παχύτητι, καὶ ὀμιχλώδους καὶ ὑγρᾶς τῶν ἐγκραμμένων τῇ χέρσῃ κρηναίων τε καὶ ποταμίων ὑδάτων, οὐκ ἀποτελεῖται ὁ τῆς διαβραγῆς ἤχος· οὐ καὶ ὅλης μέντοι ἡπεῖρου ταῦτα συμβαίνει, ἀλλ' ἐν τοῖς χειμερίοις αὐτῆς κλίμασι μόνοις, κατὰ τὴν εἰκόνα σκυτάλης ἢ μεμβράνης· ἥλιος μὲν διαφυσσομένων, μηδὲ τὴν ἀρῆν ἀψοφον ἔχειν, νοτιζομένων δὲ, μηδὲ τῆς διαβραγῆς σημαίνει ἢ συστολήν. Πιλουμένου τοῖνον καὶ παχυνομένου τοῦ περὶ γῆν ἀέρος, δοκῶ μὴ ἐξικουέσθαι τὸν ἔκμαρον τῆς βροντῆς ἤχου. Εἰκότως νοεῖσθαι τὸ τοῦ ἀνέμου πνεῦμα κτίζεσθαι φάσκαι τὴν Γραφήν· διὸ καὶ τῇ βροντῇ συνετάσσεται.

tonitrus a: bitror. Debetis igitur existimare, Litteras sacras dicere, spiritum illum ventosum a Deo creari : qua ipsa de causa vox hae tonitruum conjuncta est.

ΠΕΥΣΙΣ Θ΄.

Καλῶς περὶ τοῦ Πνεύματος διδάχθέντες, τὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ προστεθῆναι παρακαλοῦμεν. Τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγόμενον, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ἔδωκε αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, περὶ αὐτοῦ εἰρηθεῖαι τινὲς διδάσκουσιν, ὅτι κτιστὸς καὶ τοῦ Πατρὸς ὕστερος.*

Ἀπόκρισις.

Περὶ μὲν τοῦ Υἱοῦ φησὶ κἀγὼ τὸ ῥῆμα, οὐ μέντοι περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἀλλὰ τῆς ἐκ Μαρίας αὐτοῦ σαρκός. Ἄκτιστος γὰρ θεότῃ, κτίζεται τῷ προσλήμματι. Οὐ γὰρ φησὶν ἡ θεία Γραφή περὶ τοῦ Πατρὸς, *Κτίζωνεὶς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἀλλ'*

²⁰ Joan. xvi, 7, 13. ²¹ Amos iv, 13. ²² Prov. viii, 22.

(3) *Ἐνεργεῖαν*. Forte leg. *ἐνεργείας*. EDIT.

Responsio.

Id vero Filius ipse nos abunde docet, cum ait : *Ego si abiero, veniet ille, qui Spiritus est veritatis*²⁰.

INTERROGATIO VII.

Atqui Litteræ sacræ Spiritum creatum esse significant, cum aiunt : *Qui solidum efficit tonitruum, et spiritum creat*²⁰.

Responsio.

At non hic de divino Spiritu sermo est. Nam spiritui creato sancti appellatio non adjicitur, sed nude dicitur : *qui spiritum creat* : nimirum qui stat in hoc, ut nubes commoveat et efficiat imbres, per quem et tonitrus sonum fieri consentaneum est, spiritu in concavitatibus nubium intercepto, et perruptione flatuque subjecta supplodente : prorsus uti fieri videmus in avium vel jumentorum vesica quæ tenui pellucidæque bullæ consimilis est. Hanc enim petulantem maleque morati pueri sumplam, et acre siccitam, suo spiritu extendunt, ac deinde clanculum eam ferientes, fragoris sono circumstantes toto cum viscerum motu et imo corde perterrefaciunt.

INTERROGATIO VIII.

Et qui fit, ut cum hiberno tempore sint iidem spiritus, imo etiam vehementiores, tonitruum tamen fragores illi non accidant ?

Responsio.

Cum nubes madidæ sunt, ac factæ molliores ob crassitatem aeris, et caliginosam humidamque aquarum evaporationem, tam quæ fontibus, quam quæ fluviiis continentur, et terræ mistæ sunt, strepitus ille fragoris orti de perruptione nubium non efficitur : quod quidem non ubivis terrarum accidere solet, sed tantum in climatibus ejus hiemi plus æquo subjectis. Ac licet hic imaginem de scutica membranave petere, quæ si a sole sunt arefactæ, ne contingi quidem extra strepitum possunt. Verum ubi maduerunt, sonum plane nullum edunt, sive adeo rumpantur, sive complicentur. Eodem modo si quasi luteus sit. crassusque circa terram aer, exaudiri non posse fluidum laxumque sonum illum

tonitrus a: bitror. Debetis igitur existimare, Litteras sacras dicere, spiritum illum ventosum a Deo creari :

INTERROGATIO IX.

Quando recte nos de Spiritu erudisti, petimus uti de Filio quædam adjicias. Quod enim sacris in litteris perscriptum legimus : *Dominus me creavit, initium viarum suarum ad opera sua*²¹. id de Filio plerique dictum volunt, esse videlicet huic creatum, ac Patre posteriorum.

Responsio.

Etiam ipse de Filio dictum illud accipio, non tamen de ipsius divinitate, sed de carne, quam ex Maria sumpsit. Increatus enim respectu divinitatis, ejus ratione creatur quod assumpsit. Nec enim Litteræ sacræ de Patre sic loquuntur, *Qui creat ho-*

nibus Unctum suum, sed, Qui annuntiat hominibus Unctum suum, Deum scilicet illum verum, immutabilem, non creatum, coæternum Patri, et cum eo subsistentem ante sæcula: de quo Joannes clamat, *Qui est in sinu Patris*²¹; et qui Mosem Pharaoni dicere jubet: non, Is qui conditus aliquando est (de sententia stolidorum quorumdam et insipientium), sed, *Qui est, ad te me ablegavit*²². Ipse denique de se per Paulum ait: *Christus qui est Deus super universa*²³.

INTERROGATIO X.

Imo de Patre scripsit hoc Moses, *Qui est, ad te me ablegavit*, non de Christo.

Responsio.

Equidem a vestra charitate peto, ne sacrorum Evangeliorum falsarii sitis, in quibus ipse Dominus hoc divinitus protulit: *Moses de me scripsit, et mihi testimonio est*²⁴. Igitur et Pater est existens ille, et Filius existit cum Patre, de Patre genitus, non confusus cum Patre, non existendi principium habens, sed existens cum Patre, tanquam natus Filius. Nec enim unquam ævum aliquod vel tempus vel temporis articulus fuit, quo Filius non existeret. Cæteroque num et ipse Pater erat alterius se prioris Patris? Quapropter simul Patrem profiteberis, et mox cum Patre unigenam dilectissimamque Filium. Nam qui se Patrem honore putant afficere, si dicant eum prius existisse, prorsus impii propterea sunt, quod tempus ante sæculorum opificem Christum statuunt. Etenim apud Deum nec ævo locus est, nec tempori, nec dierum conversionibus, nec puncto, nec minutis, nec oculi momento, sicuti nec informare secum mens ulla Trinitatis ineffabilis æternitatem potest: quippe si dicas, fuisse Patrem aliquando, cum Filius non existeret: ejus erat, obsecro, Pater, cum Filium non haberet? Quod si negas eum Patrem esse, simul ipsam ejus naturam in universum tollito. Quapropter credendum, esse Filium ejusdem essentiae cum Patre, non cum essentia Patris confusum, quemadmodum Sabellius delirabat. Nam horum alterum significationem personæ ac substantiæ habet, alterum plane blasphemum est: quando ea ratione Filius et Spiritus cum Patre commiscuntur, ac Trinitas in unitatem resolvitur: quod omnino divinis a legibus est alienum.

INTERROGATIO XI.

Quantum nos quidem deprehendimus, veneratione dignissime Pater, tres esse deos statuis: quo si exorbitabimus, in multitudinem incidemus. Eaque ratione fiet, ut nos doceas colere non unum principem Deum, sed multos.

Responsio.

Ego vero cum tres personas statuo, non divinam naturam divido, sed unitatem ejus constitendo, Trinitatem simplex imploro.

²¹ Joan. i, 18. ²² Exod. iii, 14. ²³ Rom. iv, 5.

Ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, τὸν ἀληθινὸν καὶ ἀτρικτον Θεὸν, τὸν ἀνάλλοιστον, τὸν ἀκτιστὸν τε καὶ συναίδιον τῷ Πατρὶ, πρὸ αἰῶνος ἕνωσιν ἔχοντα· Ἰωάννου μὲν βωόντος, Ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς· αὐτὸς Μωσῆϊ ἐντέλλεται ἔρεῖν τῷ Φαραῶ, οὐχ, Ὁ ποτε κτισθεὶς ἕκαστὰ τοῖς εἰκαιοβούλους καὶ ματαίωφρονας, ἀλλ', Ἐρῶτε, φησὶ, ἢ Ὁ ὢν ἀπέσταλλέ με. Ἄυτὸς δὲ περὶ ἑαυτοῦ ἐν Παύλῳ φησὶ, Χριστὸς ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός.

ΠΕΥΣΙΣ Γ.

Ἄλλὰ Μωϋσῆς περὶ τοῦ Πατρὸς ἔγραψε τὸ, Ὁ ὢν ἀπέσταλλέ με, οὐ γὰρ περὶ Χριστοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἄξιόν ὑμῶν τὴν ἀγάπην, μὴ παραχαράττειν τὰ Εὐαγγέλια, τοῦ Κυρίου ἐν αὐτοῖς θεηγορούντος, Μωϋσῆς ἔγραψε περὶ ἐμοῦ, καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. Ὡν τοίνυν ὁ Πατήρ, καὶ ὢν ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς, οὐ συναλοισθὲν τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀρξάμενος τὸ εἶναι, ἀλλὰ συνὸν τῷ Πατρὶ ὡς γνήσιος Υἱός. Οὐκ ἦν γὰρ ποτε αἶων, ἢ χρόνος, ἢ καιρὸς, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. Ἄρα καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ ἦν ἑτέρου Πατρὸς τοῦ πρὸ αὐτοῦ; Ἄμα τὸν Πατέρα ὁμολογήσεις, ἕνωμολογεῖς αὐθις τὸν μονογενῆ καὶ φιλιτατον Πατέρα. Οἱ γὰρ δοκοῦντες διὰ τῆς προὑπάρξεως τὸν Πατέρα τιμῆν, τέλειον ἀσεβοῦσι, χρόνον ἢ καιρὸν προτάττοντες τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων Χριστοῦ. Παρὰ Θεῶν γὰρ οὐκ αἶων, οὐ χρόνος, οὐκ ἡμερῶν περίοδοι, οὐ στιγμαὶ, οὐκ άτομοι, οὐ βιπή ὀφθαλμοῦ, οὐ διανοίᾳ φαντασθῆναι ὁλόν τε τῆς ἀφράστου Τριάδος τὸ ἀχρονον. Εἰ γὰρ φῆς ὅτι ἦν Πατήρ ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός, τίς ἄρα ὑπῆρχε Πατήρ μὴ ἦντος Υἱοῦ; Εἰ δ' αὖ κείν τὸν Πατέρα αὐτὸν μὴ ὑπάρχειν ὑποστάς εἶ, ἕνωσιν αὐτὸν καθόλου τὸ εἶναι. Πίστατε οὖν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, μὴ συνουσίον, κατὰ τὴν τοῦ Σεβέλλου παροινίαν. Τὸ μὲν γὰρ ὑπάρχει ὑποστάσεως δηλωτικόν, τὸ δὲ, βλασφημίας εἰς Πατέρα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ἀνακρινάμενων, καὶ εἰς μονεῖν τὴν Τριάδα ἀναλοισθῆς, ἕπερ ἀλλότριον παντεῶς; τῶν θεῶν ὑπάρχει νόμον.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΑ'.

Ἐξ ὧν εὐρίσκομεν, τριθεῖαν φρονεῖς, τιμωτάτα Πάτερ· εἰς ἦν ἐκπερόμενοι, εἰς πολλὰ ἐκπασοῦμεθα, καὶ οὐ μοναρχία, ἀλλὰ πολυθεῖα λατρεύειν παρασκευαζεις ἡμᾶς.

Ἀπόκρισις.

Ὅτι τὴν θεῶν φύσιν διαιρῶν, τρεῖς αὐτῆς ὑποστάσεις φημί, ἀλλ' ἐκείνης τὴν ἕνωσιν ὁμολογῶν, Τριθεῖα ποτινῶμαι δέομενος.

²⁴ Joan. v, 46

ΠΕΥΣΙΣ ΙΒ΄.

Τὸ δὲ λέγειν σε Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸν τὸν Υἱὸν, καὶ Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τριθεῖαν φανερώς διδάσκεις.

Ἀπόκρισις.

Τριάδα φημι τῆς αὐτῆς οὐσίας, τῆς αὐτῆς ῥύμης τε καὶ θεότητος. οὐκ αἰξουσαν ἢ μειουμένην καὶ λήγουσαν, οὐ προσθήκην τῷ ἀριθμῷ λαμβάνουσαν· εἰ καὶ σαρκὶ ἐνωθῆναι ὁ Λόγος ἠδύδωκεν, μηδὲν ἐπεισάγων τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριάδος. Μία οὖν ἐν Τριάδι σφραγίς καὶ σωτηρία, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ κτιστόν. Εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ Πατήρ, κτιστὸς δὲ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, κατὰ τοὺς Ἀρειανούς μύθους, καὶ τοὺς λοιποὺς ματαιόφρονας, τίνι λόγῳ συνήπται καὶ συνῶδεταί συγκεραννύμενον καὶ συνδοξαζόμενον τοῖς κτιστοῖς τὸ ἄκτιστον, ἐν τῇ σφραγίδι (5) τῆς μυστικῆς τελειότητος; Ἄρ' ὡς μὴ εἶπυ τε τοῦ Πατρὸς σὺ ζεῖν, καὶ προλαθόμενου βοῆθειαν τὰ δύο κτιστά; καὶ? quasi videlicet Pater salutem largiri non possit, assumpserit.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΓ΄.

Εἰ οὖν τρία τῆς Τριάδος πρόσωπα καὶ τρεῖς ὑποστάσεις, πάντως ἢ ὑποστάσις ἐν πρόσωπον ἂν εἴη, καὶ τὸ πρόσωπον ἐνυπόστατον. Ἐξ ὧν τρεῖς δηλοῦνται θεοί· ὅπερ ἀναιρῶν ὁ Ἀπόστολος γράφει, *Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα*· καὶ πρὸ τούτου Μωσῆς τῷ Ἰσραὴλ, *Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν*.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ μετὰ Μωσέως καὶ Παύλου, καὶ τῆς φωνῆς τῶν Χερουβιμ καὶ Σεραφίμ ἀκούσωμεν, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, ἀσιγήτως βοῶντων. Οὐ γὰρ δις ἢ τετρακίς τοῦτό φασί τὰ πνευματικά· ἐκεῖνα καὶ θεοφύρα ζῶα, οὐδ' αὖ πάλιν μονοφωνοῦσιν, ἢ, Ἄγιοι, ἅγιοι, φασιν, ἵνα μὴ τὸ ἐνικὸν πολυῶνυμον ἀποφαίνωσιν· ἀλλὰ τρία μὲν τὴν ἁγιασμὸν ἀσιγήτως ἀναφωνοῦσιν, ἐνικῶς δὲ ἀποφαίνονται· ἵνα μὴ πολυθεῖαν τοῖς νηπιόφροσιν ὑποσπείρωσιν.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΔ΄.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ γεγραμμένον, *ὅτι Τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ*; Εἰ ὁμοούσιος Τριάς, καὶ μία γνώσις καὶ ἐν θέλημα, καὶ μία αὐτῆς ἢ θεότης, καὶ οὐ κτιστόν τι καὶ ἀνόμοιον ἐν αὐτῇ, πῶς ἐρευνᾶν λέγεται τὸ Πνεῦμα τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀγνωσθῆναι; Εἰ γὰρ γινώσκει, οὐ χρὴ ἐρευνᾶν· ἀγνοίας γὰρ ἐστὶ τὸ ἐρευνᾶν.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἀγνοίη ἢ περιεργία, κατὰ Μακεδόνιον τὸν μεμηγῶτα, ἐρευνᾷ, ἀλλὰ γησιότητι. Ἐπειδὴν γὰρ ἐν τοῖς ἐναρέτοις καὶ ἐναγίοις βρωτῶν γένηται τὸ θεῖον καὶ πανάγιον Πνεῦμα, παρασκευάζει αὐτοὺς τὰ βάθη ἐρευνᾶν τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς προχείρου τοῦ γράμματος ἐξετά-

INTERROGATIO XII.

At cum Deum Patrem, Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum dicis, manifesto tres deos doces.

Responsio.

Imo Trinitatem profiteor unius et ejusdem essentialitatis, potestatis ac divinitatis ejusdem, quæ non augetur, vel deminuitur, vel deficit, nec incrementum numeri recipit. Quanquam enim Verbo placuit cum carne uniri, numero tamen Trinitatis haudquaquam aliquid addidit. Quapropter unicum est in Trinitate signaculum atque salus, et nihil in eadem creatum. Quippe si Pater est increatus, Filius autem creatus, itemque Spiritus, de sententia fabularum Arii reliquorumque dementium: quoniam, quæso, pacto creatis increatum conjunctum est et copulatum, ita ut pari honore gloriaque cum eo afficiatur in obsignatione perfectionis illius arca: ac propterea creata duo, quorum ope uteretur,

INTERROGATIO XIII.

Quod si ergo tres sunt Trinitatis personæ ac tres hypostases, omnino sequetur, hypostasim personam, ac personam vicissim hypostasim constituere; qua ratione tres dii significantur: id quod Apostolus refellere volens, in hæc verba scripsit: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma*²⁶; et ante ipsum Moses ad Israeliticis inquit: *Dominus Deus ille tuus, Dominus unus est*²⁷.

Responsio.

At præter Mosem et Paulum etiam cheruborum seraphorumque vocem illam audiamus, qua citra intermissionem clamant: *Sanctus, sanctus, sanctus*²⁸. Nam hoc non vel bis vel quater animalia illa spiritualia divinoque Numine plena proferunt, non item semel tantum efferunt; vel sancti, sancti, dicunt, ne quod unicum est, plures appellationes habere declarent; sed tribus sanctitatem perpetuo tribuunt; et singulari nihilominus utuntur numero, ne deorum multitudinem in animos rudium inserant.

INTERROGATIO XIV.

Quid igitur sibi vult, quod præscriptum legimus, *Spiritus scrutatur etiam Dei profunditates*²⁹? Si Trinitas unius et ejusdem est essentialitatis, si una cognitio, voluntas una, divinitas una, nec quidquam in ea creatum vel inæquale: quo tandem pacto scrutari Spiritus profunditates Dei, tanquam eas ignorans, dicitur? Quippe si eas cognitas habet, perscrutationis haud indiget; cum scrutari sit ignorantionis.

Responsio.

At non scrutatur ex ignorantione vel curiositate, quemadmodum furcens ille Macedonius tradit, sed nativa quadam ipsi proprietate. Nam cum divinus ille sanctissimusque Spiritus est in egregiis et sanctis hominibus, sic eos instruit, ut profundi-

²⁶ Ephes. iv, 5. ²⁷ Deut. vi, 4. ²⁸ Isa. vi, 3; Apoc. iv, 8. ²⁹ I Cor. ii, 10.

(5) Ἐν τῇ σφραγίδι. In obsignatione, hoc est in baptismo. Respicit fortasse auctor Ephes. I, 13, iv, 50.

tates Dei scrutentur, de faciliore ac obvia cuius Litterarum sacrarum indagatione subvehens ipsos ad sensum quemdam sublimiorem, dum in per-
scrutatione rerum diviniorem quasi ad fundum
mens penetrat, perque spiritus huiusmodi de huius
vitæ gurgite, piscem animi educit, continentem
ore staterem illum maximi pretii, adeoque Christum
Servatorem omnium. Sic enim et apostolus
illo princeps pro seipso et Christo animæ piscem
illis qui exigebant, dare iubetur³⁰, habentem staterem
Christum et fidei doctrinam in ore, profectamque
de profunditate cordis subvectionem et
laudem. *Ex profundis enim, inquit, clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam*³¹. Sed et
eximius ille Apostolus: *Nos, inquit, spiritum Dei accepimus, ut sciamus quæ a Deo donata sint nobis*³². Atque iterum inquit idem: *Nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum*³³. Et rursus
divinorum carminum auctor Davides: *Os meum, inquit, aperui, et spiritum attraxi*³⁴, nempe non aë-
rium, sed divinum, per quem abscondita de ad-
ventu uniti cum Deo hominis mille jam ante annos luculente declarat, canens Deo: *Obscura et abscondita sapientia tua nota fecisti mihi*³⁵.

INTERROGATIO XV.

Si Filius est Deus et æqualis Patri, quomodo ignorat ea quæ novit Pater? At vero ipse in Evangelio inquit: *Nemo novit diem, neque horam consummationis, neque angeli cælestes, neque Filius, nisi solus Pater*³⁶.

Responsio.

Solet humanis uti similitudinibus sacra Scriptura, et de rebus naturalibus sæpenumero quædam petit, ut cum in Evangelio inquit Dominus: *Simile est regnum cælorum fermento*³⁷, et *grano sinapis*³⁸. Paulus item ille sublimis, *Corpora, inquit, cælestia sunt, et corpora terrestria*³⁹. Et de rebus naturalibus sumptum etiam illud, quod ad Corinthios scribens, tibi citharæque meminit⁴⁰. Idcirco et ipse nunc a rebus nostris petita exili quadam similitudine utar. Num ignoraret mea ratio consilia mea? nullus hoc eorum, qui vel qualecunque disciplinam consecuti sunt, dicet. Quomodo igitur Dei et Patris Verbum ignorabit ejus consilia? cum dicat ipse, *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*⁴¹: nempe quod Deus est vita, quod est lux, quod est immortalitas, quod est incomprehensibilis. Et alibi ait: *Omnia mea tua sunt, Pater, et tua mea sunt*⁴². Si igitur omnia quæ Patris sunt, ipsius sunt: etiam cognitio quæ Patris est, omnino ipsius est; itaque Spiritus, ut paulo post latius dicetur.

INTERROGATIO XVI.

Num igitur, si dixero, *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*, etiam cognitionem habeo Patris, et consilium ejus novi?

³⁰ Matth. xvii, 26. ³¹ Psal. cxix, 1. ³² I Cor. ii, 12. ³³ ibid., 10. ³⁴ Psal. cxviii, 15. ³⁵ Psal. l, 8. ³⁶ Marc. xiii, 32. ³⁷ Matth. xiii, 33. ³⁸ ibid., 31. ³⁹ I Cor. xv, 40. ⁴⁰ I Cor. xiv, 7. ⁴¹ Jo. iii, xvi, 15. ⁴² Jean xvii, 10.

σεως, ἐπὶ τὴν ὑψηλοτέραν αὐτοῦ ἀνάγει διάνοιαν. τὴν ἐρευνῆν τῶν θεσιωτέρων, ὡς περ ἐν βυθῷ τινι γενομένης τῆς διανοίας, καὶ τῷ ἀγχιστῶ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ βιωτικοῦ βυθοῦ τὸν ἰχθὺν τῆς ψυχῆς ἀνάγειντος, ἔχοντα ἐν τῷ στόματι τὸν πολυτίμητον στατήρα, καὶ τοῦ παντός Σωτῆρα Χριστόν. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ Χριστοῦ τὸν τῆς ψυχῆς ἰχθὺν δοῦναι τοῖς ἀπαιτοῦσι προστάττεται, ἔχοντα τὸν στατήρα Χριστόν, καὶ τῆς πίστεως τὸν λόγον ἐν τῷ στόματι, καὶ τὴν ἐκ βέθοσ καρδίας ἀναγωγὴν καὶ ἀίνεσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος, Ἡμεῖς δὲ, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρυπθέντα ἡμῖν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶν Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Καὶ πάλιν λαθεὶς ὁ τῶν θεῶν μιλῶν δὲ: Τὸ στόμα μου, φησὶν, ἤνοιξα, καὶ ἐκλάυσεν πνεῦμα· οὐκ ἔλεον δὲ, ἀλλὰ τὸ θεῖον, δι' οὗ τὰ ἀπόκρυφα τῆς θεοσεβείας τοῦ Θεοῦ παρουσίας, πρὸ χιλιῶν ἔτων προαπεφάνητο, διαβρήδην τραγῶδων τῷ Θεῷ. Τὰ ἀθέλητα καὶ τὰ κρυφὰ τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΕ'.

Καὶ εἰ Θεὸς ὁ Υἱὸς καὶ ἴσος τῷ Πατρὶ, πῶς ἀγνοεῖ ἃ ὁ Πατὴρ γινώσκει; Αὐτὸς γὰρ ἐν Εὐαγγελίῳ λέγει, ὅτι Οὐδεὶς οἶδεν τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν τῆς συντελείας, οὐτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐτε ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος.

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ οὖν παραδείγμασι βροτῶν κεχρησθαι πέφυκεν ἡ θεία Γραφή, καὶ φυσιολογίαις πολλάκις, καθὼς, ἐν Εὐαγγελίῳ θεηγορῶν, φησὶν ὁ Κύριος, Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, καὶ κόκκῳ σινάπεως· καὶ Παῦλος δὲ ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν, Σώματα, φησὶν, ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· φυσιολογεῖ δὲ καὶ Κορινθίοις ἐπιστάλων, ἀπὸ σάλπιγγος, αὐλοῦ καὶ κιθάρας· καὶ γὰρ τοῖνον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀμυδρᾶ εἰκόνη χρῆσται. Ἄρ' οὖν ἀγνοεῖ ὁ ἐμὸς λόγος τὰ ἐμὰ βουλεύματα; Ἀλλ' οἷός τις τῶν ὁπωσοῦν παιδείας μετεπιγρότων ταῦτα ἐρεῖ. Πῶς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγος ἀγνοήσει τὰς ἐπινοίας βουλάς, φάσκων, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶ; τὸ Θεὸς ἡ ζωὴ, τὸ φῶς, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀκατάληπτον. Καὶ πάλιν, Καὶ πάντα τὰ ἐμὰ ἐὰν ἐστὶ, Πάτερ, καὶ τὰ ἐὰν ἐμὰ. Εἰ τοίνυν πάντα τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ ἡ γνώσις ἡ τοῦ Πατρὸς, πάντως αὐτοῦ ἐστὶ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς μετ' ἄλλισιν πλατυτέρως ῥηθῆσεται.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΓ'.

Τί οὖν, ἐπειδὴ ἐγὼ λέγω, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστὶν, ἄρα καὶ τὴν γνώσιν ἔχω τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν βουλήν αὐτοῦ οἶδα;

Ἀπόκρισις.

Ἐροίμι κἀγὼ ὑμᾶς, ἀξιάγαστοι, Τίς μεῖζων, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα ἐκείνη, ἢ ὁ Πατήρ;

ΠΕΥΣΙΣ ΙΖ'.

Ὁ Πατήρ δηλονότι, ὡς ἀρχὸς καὶ προαιώνιος καὶ ἀκατάληπτός τε καὶ πάντων ποιητής.

Ἀπόκρισις.

Εἰ τοίνυν μεῖζων ὁ Πατήρ τῆς ὥρας καὶ τῆς ἡμέρας καὶ πάντων, πῶς, τὸ μεῖζον ἐπιστάμενος ὁ Υἱὸς, τὸ ἔλασσον ἀγνοεῖ; καὶ τὸν ποιητὴν γινώσκων, καὶ συνεργῶν αὐτῷ ἐν πᾶσι, πῶς ἀγνοήσει τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποιηθέντα; Καθὼς γὰρ, φησί, *γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα*. Πῶς οὖν ἀγνοήσει τὸ ἦττον, ὃ τὸ μεῖζον ἐπιστάμενος;

ΠΕΥΣΙΣ ΙΠ'.

Ἄλλ' ἡμεῖς νομίζομεν, καὶ τοῦ Υἱοῦ μεῖζον εἶναι τὸν Πατέρα, καθὼς αὐτὸς φησιν· Ὁ Πατήρ μου μεῖζων μου ἐστίν.

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὅσιον οἴεσθε, μεῖζονα ὑπάρχειν τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, ἢ περιφερεία, ἢ ἄγκυα, ἢ χρόνῳ, ἢ καιρῷ, ἢ ἀξίᾳ, ἢ ῥώμῃ, ἢ θεότητι, ἢ μεγέθει, ἢ ὕψει. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐν τῇ θείᾳ Τριάδι. Ἄλλὰ καθὼς Πατήρ ὁ Πατήρ ἐστίν, οὕτως γνησιότητι ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα τιμᾷ. Οὐ γὰρ ἄγκυα φέρεται τὸ Θεῖον, οὐδ' ὑπερσυχος εἶ(6) τοῦ Παιδὸς ὁ Πατήρ· οὐ χρόνους ὑπόκειται, ἵνα ὑπέρχρονος ἢ ὁ γεννήτωρ τοῦ γεννηθέντος· οὐδ' αὖ πάλιν τῷ ὕψει μερικῶς τάττεται ὁ Πατήρ, πάντα περιέχων, ὑπ' οὐδενὸς δὲ περιεχόμενος, ἀμεγέθης ὑπάρχων καὶ ἀποσος.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΘ'.

Εἰ οὖν ἴσοι· τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὁ Υἱὸς, καὶ ὡς ἐκείνους· ἀγαθός, πῶς αὐτὸς λέγει, *Οὐδεὶς ἀγαθός ἐστι μὴ εἷς ὁ Θεός*;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἀρνούμενος ἑαυτὸν τῆς ἀγαθότητος, οὐδ' ὑπεκπερόμενος τῆς θεότητος μόνον φησὶν ἀγαθὸν ὑπάρχειν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Ἀκροτάτης δὲ στοργῆς καὶ ἀγαθότητος ἐναργεῆς ἀπόδειξις, τὸ μὴ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ ἀναφέρειν τὴν τιμὴν, φιλοπάτορας ἡμᾶς παιδεύων ὑπάρχειν. Αὐθαιρέτως γὰρ μετριάξων οὐ φιλοδοξεῖ, οὐδὲ τῷ ἀξιώματι κορυפוῦται κατὰ τοὺς σοδαροὺς καὶ ἀλαζόνας ἀμυδρᾶς ἐπιληλημμένους ἀρχῆς, διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀμειδὲς καὶ δυσπρόσβυτον τῆ τοῦ κήρυκος φωνῆ ἐξογκούμενοι, καὶ πρὸς ἀτίθασσον θῆρα μετατυπούμενοι· οὐχ ἡμερότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐξουσίαν κρίνοντας τῆς ἀλήκειου δόξης, εἰκότως ἐπαχθήσονται. Εἰ δὲ προχείρως πᾶν ἀγαθὸν ζωοποιεῖτε, πλείστους ἐν τῷ μέρει τούτῳ θεοὺς ἐξομεν, πολλαχῶς τῆς θείας Γραφῆς μετὰ Θεὸν βρώσης ὑπάρχειν καὶ ἕτερα ἀγαθὰ· πῆ μὲν φάσκουσα ἀγαθὸν πᾶσι πτωχὸν καὶ σοφὸν τὸν Σαμουὴλ, πῆ δὲ, ἀγαθὸς Σαούλ υἱὸς Κίσου, ὁ πρῶτος τοῦ Ἰσραὴλ ἀναξ. Καὶ τῆ Ἄνω ἀποδείξι καὶ στεμνωμένη φησὶν ὁ Ἐλκ-

Responsio.

Merito interrogem et ego vos, o præclari, Quis major? num dies et hora illa, an Pater?

INTERROGATIO XVII.

Pater utique, qui est absque principio, et sæculis omnibus prior, et incomprehensibilis, et omnium conditor.

Responsio.

Si ergo major Pater, quam hora et dies ille, et quidem major omnibus: quomodo majus cognoscens Filius, ignorabit minus? qui et conditorem cognoscit, et operatur cum ipso in omnibus, quomodo ignorabit a se facta? *Quemadmodum*, inquit, *novit me Pater, etiam ipse novi Patrem* ¹¹. Quomodo igitur ignorabit minus, qui novit id quod majus est?

INTERROGATIO XVIII.

Atqui nos arbitramur etiam Filio majorem esse Patrem, quemadmodum inquit ipse: *Pater meus major me est* ¹².

Responsio.

Non satis pie putatis majorem esse Filio Patrem, vel ambitus ratione, vel molis, vel temporis, vel dignitatis, vel roboris, vel divinitatis, vel magnitudinis, vel excellentiæ. Nihil enim ejusmodi in sancta Trinitate locum habet. Sed quatenus Pater, Pater est, legitimo quodam honore Filius Patrem afficit. Non enim mole quadam gestatur Divinitas, ut mole superet Filium Pater: neque tempori subjacet, ut prior tempore sit genitor genito: neque item sutlimitatis habita ratione separatim ponitur Pater, qui omnia complectatur, ipse a nullo comprehensus, ex pers magnitudinis et quantitatis.

INTERROGATIO XIX.

Si igitur æqualis Deo ac Patri Filius est, et bonus quemadmodum ille, quomodo inquit ipse, *Nemo bonus est, præter unum Deum* ¹³?

Responsio.

Non quod neget in semetipso bonitatem, neque de divinitate se eximens, solum inquit bonum esse Deum et Patrem. Summi nimirum amoris et bonitatis evidens argumentum est, non sibi, sed Patri deferre honorem, quo ipso nos amore parentes prosequi debere docet. Nam sponte de se modeste loquens, non inanam captat gloriam, neque dignitatis existimatione effertur, ut solent superbi et arrogantes, qui tenue ac obscurum imperium nacti eo ipso ad inamabiles mores, et omni a comitate in congressibus alienos per vocem præconis elati, immanem quamdam in feram mutantur, ideoque non ex mansuetudine ac humanitate perpetuæ gloriæ potestatem metientes, odium in sese non abs ro concitabunt. Quod si temere quodvis bonum deificabitis, plurimos in hac parte deos habituri sumus, multis in locis clamante Scriptura sacra, secundum Deum et alia quedam esse bona, verbi gratia, quum quodam ait in loco ¹⁴, bonum fuisse

¹¹ Joan. x, 15. ¹² Joan. xiv, 28. ¹³ Marc. x, 18.

(6) Εἰ. Lege ἐστι, vel, εἴη. Edit.

puerum et sapientem Samuelem : alibi vero ⁷¹, bonus erat Saul, filius Cisi, primus rex Israeliticorum. Et Annæ propter orbitatem ac sterilitatem ingemiscenti dicebat Elcana : *Quamobrem mæsto es animo ? Nonne bonus tibi sum ego præ decem liberis* ⁷² ? Sapiens autem in divinis Solomon : *Bonum est, inquit, in domum luctus ingredi* ⁷³. Et alibi dicitur : *Aperi cælum, thesaurum tuum bonum* ⁷⁴. Item, *Bonus sermo præstat munere* ⁷⁵. Item, *Bonus canis qui vivit, potior est leone mortuo* ⁷⁶. Quod si leo maxime vivat, non tamen Deus erit, sicuti nec canis quidem vivus, nisi forte de ethnicis loquamur, apud quos et fontes, et cæpæ, et flatus ventris non sine furore quodam inter deos referantur.

INTERROGATIO XX.

Quia supra pollicitus es, te latius dicturum de eo quod Christus norit diem illum, et horam consummationis, rationem ejus nobis reddito, nequando disputantibus nobis alio quodam modo nos superare queant, qui se nobis opponunt.

Responsio.

Est quidem jam de hoc breviter dictum ; sed nihilominus magni facio vestram multiplicem de eo quæstionem. Sanctum illud Verbum, vivens et per se subsistens, Rex universæ creaturæ, Patris Filius genuinus, *splendor gloriæ, et expressa imago substantiæ* ⁷⁷, cœternus, et in eodem sedens solio cum Patre, incorruptus judex viventium et mortuorum, vita de vita, lumen de lumine, sapientia de sapientia, ex divina scaturigine fons perennis, *flumen quod absque defectu manat divinis gratiæ donis, quod impetu suo lætificate civitatem Dei*, sicut est in cœrmine illo divino perscriptum ⁷⁸ : *radix Jesse*, sceptrum Davidis, *virga, et ortus ex ea divinus ille flos*, secundum vatem sacrum Isaiam ⁷⁹; ieo, rex de tribu Judæ, secundum mysteriorum doctorem Moysen ⁸⁰; rationalis, secundum Isaiam ⁸¹, ovis ; innocens agnus, secundum Jeremiam ⁸² in multis periclitatum, pro salute mundi immolatus ; lapis improbatus a Judæis, qui in caput anguli Ecclesiæ gentium est positus, et totam cœstem ejus ætæstructuram conservat, secundum Davidem divinarum carminum auctorem ⁸³ : *maximi consilii nuntius, Deus fortis*, ut inquit Isaias ⁸⁴; mortalis factus, manens Deus, non immutatus ratione naturæ, neque factus alius secundum divinitatem, Verbum illud incarnatum, et carne genitum, Verbum caro factum, quod tamen quod erat, mansit, non in hoc degenerans ratione naturæ (postquam enim intenuisset Joannes : *In principio erat Verbum* ⁸⁵, omnemque personuisset creaturam, infert : *Et Verbum caro factum est* ⁸⁶; quibus verbis Verbum fuisse ante æternitatem, et positum supra omne tempus Deum, in eadem solii gloria cum Patre ostendit et subsequentiis aliis, cum ait, *Caro factum est*, significat uniti cum Deo hominis ex Maria semper Virgine progressum) : vivens igitur

να, Τι λυπη; ουκ αγαθος σοι εγω υπερ δεκα τετρα; ; Ο δε των θειων σοφης Σολομων· 'Αγαθον, φησι, πορευεσθαι εις ολιγον κενθουσ. Καλ, 'Ανοιξον τον ουρανον, τον θησαυρον σου τον αγαθον. Καλ, 'Αγαθος λογος, υπερ δωμα· καλ, 'Αγαθος κων ων, υπερ λεοντα τεθνηκοτα· ει δε καλ εζη, ουκ αν εζη θεος, ωσπερ ουδ' ο ζων κων, ει μη παρ' 'Ελληνιστον, παρ' οίς κρηναι, κατ κρημυα, καλ γαστρος πνευμα· τα μεμηνοτωσ εκθειάζονται.

ΠΕΥΣΙΣ Κ'.

Ἐπειδὴ περ ἀνωτέρω ἐπηγγειλω πλατιτέρως λέγεσθαι περὶ τοῦ γινώσκειν τὸν Χριστὸν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς συντελείας, ἀπόδος ἡμῖν τὸν λόγον, μήποτε συζητούντων ἡμῶν, δυνηθῶσιν οἱ δι' ἐναντίας ἐτέρως ἡμῶν περιγενέσθαι.

Ἀπόκρισις.

Ἦδη ἐν ἐπιτόμῳ εἰρηται περὶ τούτου· ἄγαμαι δὲ ὑμῶν τὴν ποικίλην περὶ τούτου ζήτησιν. Ὁ τοίνυν ἅγιος Λόγος, ὁ ζῶν, καὶ ἐνοπόστατος, ὁ Βασιλεὺς πάνσης ἕμα κτίσεως, ὁ τοῦ Πατρὸς γνήσιος Υἱός, τὸ ἀκαύτωμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτηρ τῆς ὑποστάσεως, ὁ συναίδιος καὶ σύμβρονος τοῦ Πατρὸς, ὁ ἀδέκαστος κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν, ὁ ἐκ ζωῆς ζωῆ, ὁ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, ὁ ἐκ τῆς σοφίας σοφία. ὁ ἐκ τῆς θείας κρήνης πηγῆς ἀέννατος, ὁ πατρῶς ῥέων τὰ θεῖα αὐτοῦ χαρίσματα, ὁ τοῖς ὁρμήμασιν εὐφραίνων τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν θείαν μελωδίαν, ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσοῦ, τὸ σκήπτρον τοῦ Δαβὶδ, ἡ ῥάβδος, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς θεῖον ἄνθος κατὰ Ἠσαῖαν τὸν θεοσπέσιον, ὁ λέων, ὁ βασιλεὺς ὁ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ Μωσέα τὸν ἱεροφάντην, τὸ λογικὸν κατὰ Ἠσαῖαν πρόβατον, τὸ ἀκασον ἀρνίον, κατὰ Ἰερεμίαν τὸν πολυκένθρον, ὅπερ κόσμου σωτηρίας θυόμενον, ὁ λίθος ὁ ἀδόκιμος παρὰ Ἰουδαίους, ὁ εἰς κεφαλὴν γωνίας τῆς τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας θεθείς, καὶ πᾶσαν τοῦ θιάσου τὴν οἰκοδομὴν συντηρῶν, κατὰ Δαβὶδ τὸν μελωδόν, ὁ τῆς μερολήτης βουλήσ ἄγγελος, καὶ θεός ἰσχυρός, ὡς φησὶν Ἠσαῖας, ὁ βροτὸς γενόμενος, μένων θεός, μὴ τραπεὶς τὴν φύσιν, μὴ ἀλλοιωθείς τὴν θεότητα, ὁ σαρκωθείς Λόγος καὶ γεννηθείς ἐν σαρκί, ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος, κάκεινο μένας, οὐκ εἰς τοῦτο μεταπεσῶν τῇ φύσει (μετὰ γὰρ τὸ βροντῆσαι Ἰωάννην τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ πᾶσαν κατακτυπῆσαι τὴν κτίσιν, τότε ἐπάγει, Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, προσωπίου μὲν καὶ υπέρχρονον Θεοῦ σύμβρονον τῷ Πατρὶ τὸν Λόγον δεικνύς· τὸ δὲ, ἐγένετο, ὑστερον δηλῶν τὴν θεανδρικὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς ἀειπαίδος Μαρίας προέλευσιν)· ὁ τοίνυν ζῶν ἅγιος καὶ ἐνοπόστατος Λόγος, λαλῶν καὶ ἀκούων, οὕτως ἐν Εὐαγγελίοις θεηγορῶν φησὶν, Οὐθεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν ἢ τὴν ὥραν ἐκείνην, οὐτε ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐτε ὁ Υἱός· ὅπερ οἰκονομικῶς φησὶ· καθά

⁷⁷ 1 Reg. xiii, 4. ⁷⁸ 1 Reg. i, 8. ⁷⁹ Eccle. vii, 3. ⁸⁰ Num. xi, 6. ⁸¹ Prov. xv, 26. ⁸² Eccle. ix, 4. ⁸³ Heb. i, 5. ⁸⁴ Psal. xlv, 5. ⁸⁵ Isa. xi, 4. ⁸⁶ Gen. xlvii, 22. ⁸⁷ Isa. ix, 6. ⁸⁸ Joan. i, 4. ⁸⁹ ibid. 14.

γὰρ παρωχηκῶς ἔφη, εἰ παντὸς μεγέθους καὶ καταλήψεως ὑπέρτερον ὑπάρχοντα τὸν Πατέρα γινώσκων, πῶς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκελεῖν, ἀτμίδα ἤτοι χοῦν, καὶ ἔτι ἀδρανή καὶ ἀμυδρότερα πρὸς τὸ Θεῖον συγκρινόμενα, ἀγνοεῖ; διαβρήδην θεηγορῶν, Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἰς ἐπιγνώσκει. εἰ μὴ ὁ Πατήρ. Ὡς γὰρ μέγας ὁ Πατήρ γινώσκει τὸν Υἱόν, ὡς δὲ μέγιστος ὁ Παιὶς γινώσκει τὸν Γεννήτορα, καὶ ἰσομέγεθες τὸ θεῖον Πνεῦμα ὑπάρχον γινώσκει τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, ὑπ' ἀμφότερον γινώσκόμενον. Δύο δὲ γνώσεις, διττὴν καὶ εἰδησιν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς παιδεύομεθα· τὴν μὲν κατ' ἐνέργειαν, τὴν δὲ κατ' ἔψιν, καθὼς ἀμυδροῦς παραδείγμασι χρῆσάμενος ἀποβρήξω τὸν κάλων, εἰ τις ἀγνοεῖ, τῶν αἰρέσεων, ἀντισπώμενος ὑμᾶς τῆς βλασφημίου φάλαγγος. Οὕτως γὰρ αἰχμαλωτισθέντας βροτοὺς ὑπὸ τοῦ ποικίλου Βελιάρ, ἀντισχηματίζει Χριστὸς ἐπὶ σταυρῷ ὑψόμενος, κατὰ Δαβὶδ τὸν θεῖον μελωδόν. Προεῖδε γὰρ ὁ θεοπέσιος τὸ σωτήριον πάθος καὶ τὴν ἡμῶν αἰχμαλωσίαν, δι' ὧν φησιν· Ἀναβάς εἰς ὑψὸς ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν, ἔδωκας δόματα ἐν ἀνθρώποις. Τίνα ταῦτα; Τὴν εἰς Τριάδα πίστιν, καὶ τῶν μυστικῶν τελετῶν, καὶ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Ἐπάγει δ' αὐτὸς ἡ τῶν θεῶν μελωδία· Καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνώσαι. Τίνα ἔρα καὶ πῶ; Τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων ἐν τῇ θείᾳ σκηνῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπειθῶν γὰρ, παίων, καὶ σπαράττων λύκος Χριστιανούς, Παῦλος, ὁ νῦν τῆς Ἐκκλησίας στύλος, ἡ ὑψηλόφωνος τῆς πίστεως σάλπιγξ, ὁ πάλαι διώκων κακῶς, καλῶς τραπεὶς ἐκουσίως ὑπὲρ τῶν διωχθέντων μαστιζέται, ὁ παίων ραβδίζεται, ὁ ἀναιρῶν ὑπὲρ τῶν σφαγέντων αὐδαιρέτως καρατομείται, τῇ οὐρανῶθεν φωνῇ καὶ πληγῇ τῶν ἐψέων πρὸς ταῦτα μεταπεσὼν, ἀντὶ Σαύλου Παύλος ὑπὸ τοῦ ὠνησαμένου Χριστοῦ μετονομασθεὶς, ἵνα τὰ ἔθνη Χριστιανούς προσαγορεύῃ.

nunc Ecclesiae columna est, altisona fidei tuba; spontanea voluntate pro iis qui persecutionem patiuntur, flagellatur; percutiens, virgis caeditur; interfector, pro occisis lubens capite truncatur: per auditam caelitus vocem et oculorum plagam deinceps nominatur, ut gentibus Christianorum non en inderet.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ πρόκειμενον τῷ λόγῳ παλινδρομήσωμεν, ἐξουεῖρα τῇ ἔψει τῆς διανοίας χρώμενοι, πρὸς τὴν κατανόησιν τῆς διττῆς γνώσεως καὶ εἰδήσεως. Φησὶ γοῦν ἡ θεία Γραφή περὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Ἐβας, μετὰ τὸ ἐξορμισθῆναι αὐτοὺς τοῦ παραδείσου, αἰδομένους τοῦ ἀπηγορευμένου, Ἐγγὼ Ἀδάμ ἔβαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε. Τί οὖν ἐρῶμεν; ὅτι ἐν παραδείσῳ ἠγγόνει αὐτὴν ὁ φάσκων περὶ αὐτῆς, Τοῦτο νῦν ὁστὸν ἐκ τῶν ὁστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου; Ἄλλ' ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἐκεῖ μὲν τῇ ἔψει μόνῃ, ἐνταῦθα δὲ τῇ ἔψει καὶ ἐνεργείᾳ σωματικῇ. Καὶ Ἀβραάμ ἔγνω Σάρραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, οὐκ ἄγνωσμένην πρὸ τῆς μίξεως. Καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ φησὶν ἡ τῶν Βασιλειῶν πυκτικίς· Ἐγήρασε Δαβὶδ, καὶ ἔσκεπον αὐτὸν Ἰματίους, καὶ οὐκ ἐθερμαίνετο, καὶ ἐξήτουν παρθένον

illud sanctum et per se subsistens Verbum, loquens et audiens, in Evangelio divinitus illa verba protulit: *Nemo novit diem aut horam illam, nec angeli caelestes, neque Filius*⁷⁵: et quidem ratione administrationis suae, ac secundum peculiarem sensum ea protulit. Ut enim superius a nobis dictum est, si omni magnitudine et comprehensione perceptioneque superiorem Patrem cognoscit, quomodo diem et horam illam nesciret, quae sunt instar aurae pulverisque ejusdam, aut etiam levioris et tenuioris rei, si cum natura numinis illius divini comparentur? praesertim quum discrete dicat: *Nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium quisquam cognoscit, nisi Pater*⁷⁶. Ut enim magnus ille Pater novit Filium, utque maximus ille Filius novit Genitorem: ita et aequalis magnitudine Spiritus ille sanctus novit Patrem et Filium, ab utrisque cognitus. De duabus autem cognitionibus duplicique notitia sacris in Litteris docemur; quarum alia quidem secundum actum, alia vero secundum faciem existit, quemadmodum obscuris exemplis utens funem ignorantiae abruptam, ac vos a sectarum blasphemio agmine revocabo. Sic enim captus a versuto Belliale mortales, vicissim captivos sibi reddit Christus, exaltatus in cruce, secundum Davidem vatem divinum. Praevidebat enim sanctus ille vir salutarem passionem et captivitatem nostram: et idcirco inquit: *Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem; dedisti dona inter homines*⁷⁷. Quenam illa? fidem in Trinitatem, et rerum mysticarum sacram administrationem, et spem resurrectionis. Subjicit autem rursus canticum divinum: *Sed et inobedientes ad habitandum*⁷⁸. Quenam et ubi? Eos qui sunt ex Judaeis et gentibus, in sancto habitaculo Ecclesiae. Inobediens enim ille, terrificus et discerpens Christianos lupus erat Paulus, qui aliquando male persequabatur, recte conversus, patiuntur, flagellatur; percutiens, virgis caeditur; interfectus, pro occisis lubens capite truncatur: per auditam caelitus vocem et oculorum plagam deinceps nominatur, ut gentibus Christianorum

Sed enim ad propositum sermonem recurramus, acriore mentis aspectu utentes ad considerationem duplicis cognitionis et notitiae. Inquit igitur Scriptura sacra de Adamo et Eva, quod postquam ejecti essent et paradiso, degustato fructu interdicto, cognoverit Adamus Evam uxorem suam, quae, setu conceptio, pepererit⁷⁷. Quid igitur dicemus? an quod in paradiso non cognoverit eam, qui de ipsa dicebat: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*⁷⁸? Omnino cognovit eam, illic quidem solo aspectu, hic autem et aspectu et actu corporali. Sic etiam Abrahamus cognovit Saram uxorem suam, non incognitam ante commistionem. De Davide perscriptum est in libro de Regnis: *Consenuit Davides, et operuerunt eum vestibus, nec tamen calefiebat. Igitur quarebant virginem, quae cum ipso*

⁷⁵ Marc. XIII, 32. ⁷⁶ Math. XI, 27. ⁷⁷ Psal. LXXII, 19. ⁷⁸ ibid. ⁷⁹ Gen. IV, 1. ⁸⁰ Gen. II, 23.

*dormiret, et foveret eum. Et inventa est Abisa Sunamitis, quam non cognovit David dormientem secum*⁷⁰. Num igitur propter hoc dicemus, quod neque aspectu neque attractione cognoverit eam? Sæpe autem nos quoque dicimus ad eos, qui nobis propter mulieres crimen intentant, devotes nosmet, ac jurejurando purgantes, non novisse nos, sitne mulier illa, vel vir. Id quod actus quidem ratione dicere vere posse videmur, ex voce tamen et aspectu haud obscuram habemus maris vel feminæ cognitionem. Non ignorat igitur Filius diem et horam illam, cum omnia ejus signa prodigiaque terribilia prædicat, et quasi præsentem suis indiciis describat: verum noluit clarius respondere ad vanam illam quæstionem, adeoque prudenter omnibus ut ignota esset, instituit; quo nimirum quamlibet diem et horam illam esse arbitrantur, ad eam præparemur, et sobrie expectemus ipsam venientem, ad compensationem atque remunerationem certaminum hujus vitæ. Absit igitur procul ea dementia, quæ ignoracionem unius diei et horæ quodam cum delirio tribuit conditori sæculorum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ⁷¹, quemadmodum sanctus ille Apostolus loquitur.

INTERROGATIO XXI.

Quid igitur? num aliter illam cognoscit Pater, et aliter Filius?

Responsio.

Non aliam quidem dicimus cognitionem Patris, aliam vero Filii et Spiritus, sed aliud quidem actu præteritum, aliud vero in futurum reservatum. Cognoscit enim Pater illam horam duplici cognitione et actu; alia quidem quod tanquam opifex creavit, alia vero quod decreverit per unigenitum Filium judicare omnes. Cognoscit autem ipsam et Filius æqualiter cum Genitore, secundum scientiam et actum creationis, non tamen judicii. Nondum enim judicium exercuit, secretis iis qui vel inextincto igni, vel voluptati æternæ destinati sunt: id quod non ignorantia, sed longanimitatis est, correctionis tempus flagitiosis præbens. Quo quidem tempore quotquot a turpitudine non purgantur et evigilant, eorum miseriam decantans et deplorans Davides inquit: *Mutuum accipit peccator, et usuram non persolvet*⁷². Tempus hic scilicet divinæ longanimitatis significans, ac persolutionis voce intelligens pœnitentiam. Iterumque divinorum carminum auctor subjungit: *Justus autem miseretur, et dat*⁷³. Quibus in verbis Deus est qui dat; tempus autem pœnitentiæ est id quod datur. Mutuum enim dans Deus hominibus, vel raro, vel vix, vel nunquam recipit, usque ad finem debitoris exspectans persolutionem. Mutuum autem accipiens, propter proximos misericordiam rursus multiplicans retribuit, cum cito

συγκαθεύδουσιν αὐτῷ καὶ συνθάλασσειν. Καὶ εὐρέθη, φησὶν, Ἄβισσά ἡ Σωναμίτις, καὶ οὐκ ἔγνω αὐτὴν Δαβὶδ, συγκαθεύδουσαν αὐτῷ. Ἄρ' οὖν παρὰ τοῦτο ἐροῦμεν μὴδὲ τῇ βῆαι καὶ ἀφῆ γινώσκειν αὐτήν; Πολλάκις δὲ, καὶ ἡμεῖς φαμέν πρὸς τοὺς περὶ γυναικῶν ἐγκαλοῦντας, ἐπαρώμενοι αὐτοῖς, καὶ ἐξομνόμενοι μὴ ἐγνωκέναι αὐτήν γυναῖκα ὑπάρχειν ἢ ἄνδρα. Ἄπερ ἐπὶ μὲν τῆς ἐνεργείας ἀληθεύειν φωνώμεν, ἐκ δὲ τῆς φωνῆς καὶ βῆως πρόδηλον τὴν γνῶσιν τοῦ τε ἄρβενος καὶ θήλεος ἔχοντες. Οὐκ ἀγνωστὸν οὖν τὸν δὲ Υἱὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν ἐκείνην, πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ φέδητρα προφαίνων, καὶ οἶονεὶ παρούσαν αὐτὴν τοῖς γνωρίσμασι διαγράφων· ἀλλ' οὐκ ἐβούλετο σαφηνίζειν τὴν εἰκαίαν ἐρώτησιν, ἀγνωεῖσθαι δ' αὐτὴν πᾶσιν εἰκότως προμηθεύεται, ὥστε πᾶσαν ἡμέραν καὶ ὥραν, ἐκείνην οἰομένους, παρασκευάζεσθαι πρὸς αὐτήν, καὶ νηφόντως καρδοκεῖν αὐτὸν ἤκοντα πρὸς ἔκτισιν τῶν ἐπάθλων τοῦτε τοῦ βίου. Ἄπαγε τοῖνον τῆς ἀνοίας, ἀγνοίαν μὴδὲ ἡμέρας καὶ ὥρας καταληρῶν τοῦ ποιητοῦ τῶν αἰώνων, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ὑπάρχουσι, καθὼς φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος.

ΠΕΤΣΙΣ ΚΑ'.

Τι οὖν; ἄλλως μὲν γινώσκει ὁ Πατὴρ ἐκείνην, καὶ ἄλλως ὁ Υἱός;

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἕτεραν γνῶσιν φαμέν τοῦ Πατρὸς, θατέραν δὲ τοῦ Παιδὸς καὶ τοῦ Πνεύματος (7), ἀλλὰ τὸ μὲν πραχθὲν, τὸ δὲ ταμειωμένον. Γινώσκει γὰρ ὁ Πατὴρ ἐκείνην τῇ διττῇ γνῶσει καὶ πράξει, τῇ μὲν δημιουργήσας, τῇ δὲ κρίνας διὰ τοῦ γνησοῦ Παιδὸς κρίναι πάντας. Γινώσκει δ' αὐτὴν καὶ ὁ Υἱὸς Ἰσα τῷ γεννητορι κατ' εἰσῆσιν καὶ πράξιν δημιουργικὴν, οὐ μέντοι κριτικὴν· οὐπω γὰρ ἔκρινεν, τοὺς μὲν πυρὶ ἀσέστω, τοὺς δὲ τρωφῇ ἀλήκτω ἀποκρίνας. Οὐκ ἀγνοίας δὲ τοῦτο, ἀλλὰ μακροθυμίας, καιρὸν διορθώσεως τοῖς μοχθηροῖς παρεχομένης, ἐν ᾧ τοὺς μὴ καθαιρομένους τὸ αἶσχος καὶ ἐκνήφοντας ἐκτραπηδῶν καταυλιζῶν ὁ Δαβὶδ φησὶν· *Δαυεῖζεται ὁ ἁμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· δάνος τὸν καιρὸν τῆς θείας μακροθυμίας δηλῶν, ἔκτισιν δὲ τὴν μετάνοσιν. Καὶ αὖθις ὁ θεὸς ἐπάγει μελιπῶδες, Ὁ δὲ δικαίος οἰκτεῖται καὶ διδωσιν. Ὁ διδοὺς, θεὸς, τὸ διδόμενον, μεταμελείας καιρὸς· δαυεῖζων γὰρ θεὸς βροτοῖς, σπανίως ἢ μόγις, ἢ οὐδ' ὄλως ἀπολαμβάνει, μέχρι τέλους τοῦ ὀφείλοντος ἀναμένων τὴν ἔκτισιν· δανειζόμενος δὲ διὰ τοὺς πέλας τὸν ἔλεον, αὖθις πολλαπλάσιον ἀντιδιδωσιν, ὀξέως εὐεργετῶν, βραδύως κολάζειν εὐθῶς. Ἔτι γὰρ καὶ νῦν ἀσεβεῖς θεοσυτοῦσι, καὶ ἄπιστοι ταῖς θεωργίαις ἐπισκάζουσι, οὐδ' ἕτερον τῆς διανοίας τὰς βάσεις ἐρίζοντες, καὶ ἡ ἀδικία κρατεῖ, καὶ ὁ κριτὴς μακροθυμεῖ, ἕως τῆς δευτέρας πρὸς ἡμᾶς*

⁷⁰ III Reg. 1, 4, 3, 4. ⁷¹ Coloss. 11, 3. ⁷² Psal. xxvii, 21. ⁷³ ibid.

(7) Πνεύματος. Sic rescripsimus pro Πατρός quod exhibent editi. Atque ita legebat interpres. Nam Πνεύματος - Πατρός, Πνεύματι - Πατρί aliaque

hujusmodi, haud infrequenter librarii confundere consueverunt, ut præ cæteris observat Cotelerius Monum. Eccl. Gr. tom. II, p. 609.

φοιτήσεως, ἥτις ὑπάρχει τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας ἐκείνης ἢ πρακτικῆς τῆς κρίσεως γῶσις αὐτοῦ. in divinis operibus claudicant, neque ulla alia re mentis gressus firmant; adeoque iniquitas superat, et iudex longanimis est, usque ad secundum ad nos adventum, qui est diei et horæ illius nimirum iudicii exercendi cognitio.

quidem benefacere, tarde vero punire consueverit. Nunc enim adhuc impii oderunt Deum, et increduli

ΠΕΥΣΙΣ ΚΒ΄.

Καὶ πῶς αὐτὸς λέγει· *Πρὸς τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν, καὶ Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν*; ἐκ τούτου δεικνύς μὴ Ἰσὸς ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς, λέγων, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου*;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ μὴ πρὸς τὸ, ἥττον ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς τὸν Παῖδα, καταπέση ὑμῶν ἢ διάνοια, τῷ βήματι τῆς θεανδρικῆς αὐτοῦ οἰκονομίας προσκόπτουσα. Οὐ γὰρ πρὸ ταύτης φανέται φήσας ἐν τῇ Παλαιᾷ Πυκτῇ εἶτι ἀσώματος ὑπάρχων, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου*· καὶ σὰρξ δὲ ἐνωθεῖς, οὐχ ἥττον ὑπὸ τῶν προφητῶν θεολογεῖται· *Ἥσαίου μὲν βοῶντος· Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν καὶ ἐδόθη, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος, Θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, Ἐξουσιαστής, Ἄρχων εἰρήνης, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος*· τοῦ δὲ Δαβὶδ μελωδοῦντος τὴν δευτέραν αὐτοῦ θεανδρικὴν ἐπιφοίτησιν, ἐπὶ ὧσι καὶ ἀνταμείψει πάντας συναγεῖρουσαν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιπῆσεται. *Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ κροπορεύσεται, καὶ πάλιν αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα*, τοὺς αἰτίους πρὸς τιμωρίαν συναυνοῦσα, καὶ τῷ φρικώδει καὶ ἀκλινεῖ παριστώπα βήματι τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰκότως οὖν διὰ τὴν σεωματικὴν οἰκονομίαν φησὶ, *Πορεύομαι πρὸς τὸν Θεόν μου*· διὰ δὲ τὴν κατὰ φύσιν τῆς θείας ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως, *Πορεύομαι*, φησὶ, *πρὸς τὸν Πατέρα μου*. Θεὸς τοίνυν τῶν μαθητῶν καὶ Πατὴρ τοῦ Παιδὸς κατὰ φύσιν, Θεὸς δὲ τοῦ Υἱοῦ κατὰ σάρκα, καὶ Πατὴρ τῶν φοιτητῶν κατὰ χάριν.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΓ΄.

Καὶ πῶς περὶ τοῦ Πατρὸς γέγραπται, *Οὐ πεινάσει, οὐ διψήσει, οὐδὲ ἐστὶν ἐξέρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ*· περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἐπίνασε μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειρασθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ διψήσας ἐζητεῖ πλὴν παρὰ τῆς Σαμαριτιδος; πάλιν περὶ τοῦ Πατρὸς, *Οὐ κοιάσει, οὐ νυστάσει*, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ· ἐκοιτάσει δὲ Ἰησοῦς ἐκ τῆς ὁδοπορίας, καὶ ὑπνώττει ἐν τῷ πλοίῳ, ἅπερ οὐκ ἐστὶ Θεοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε σαυτὸν τῆς νηπιότητος, ἀνθρώπε. Οὐ μόνον γὰρ πεινῆσαι καταδέξατο ἐλθὼν ὁ ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἅγιος Λόγος, ἀλλὰ καὶ πέπονθε τῷ ἐξ ἡμῶν προσλήμματι, καὶ ὑπὸ ταφῆν τούτου γέγονε, πρῶτον μαστιχθεὶς τὸν νῶτον, καὶ δέσμιος τῇ ἐνώσει ἀναπεμφθεὶς Ἡρώδῃ ὑπὸ Πιλάτου. Εἰθ' οὕτως βαπτίζεται παρειαῖς καὶ ἐμπύεται. Ἄλλὰ καὶ ἐδάκρυσε, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος ἴδρωσε· καὶ ἐγένετο ὁ

INTERROGATIO XXII.

Quomodo vero inquit ipse: *Ad Deum meum et Deum vestrum, et Patrem meum et Patrem vestrum*⁸²? quo ostendit se non æqualem esse Patri, cum inquit; *Vado ad Deum meum*?

Responsio.

Nequaquam recidat eo mens nostra, ut putemus minorem esse Patre Filium, offensa hoc verbo, quod ratione administrationis uniti cum Deo hominis dicitur. Non enim ante hoc tempus eum constat sic locutum esse in Scriptura Veteri, cum adhuc esset incorporeus: *Vado ad Deum meum*. Imo etiam carni unito divinitas nihilominus a vatribus tribuitur, Isaia quidem clamante: *Puer natus est nobis, et datus est, cujus imperium super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus, magni consilii Nuntius, Admirabilis consiliarius, Deus fortis, Dominator, Princeps pacis, Pater futuri ævi*⁸³. Davides autem secundum uniti cum Deo hominis adventum canit, quo ad iudicium et retributionem omnes excitabuntur: *Deus noster manifesto veniet*⁸⁴; Deus, inquam, noster, nec tacite id fiet: *Ignis præcedet ante ipsum, et in circuitu ipsius vehemens procella*⁸⁵, impellens ad supplicium reos, quos terribili et incorrupto sistet tribunali ejus qui supra omnia existit, Dei scilicet ac Servatoris nostri Jesu Christi. Merito igitur propter administrationem in corpore suam, inquit, *Vado ad Deum meum*. Propter eam vero quæ secundum naturam divinæ ex Patre generationis est, *Vado*, inquit, *ad Patrem meum*. Deus igitur ille discipulorum est, et Pater Filii secundum naturam, et Deus idem Filii secundum gratiam.

INTERROGATIO XXIII.

Et qui sit, ut de Patre sit scriptum: *Non esuriet, non sitiet, neque est invenire sapientiam ejus*⁸⁷; de Filio autem, quod esurierit post quadraginta dies, tentatus in deserto, et quod sitierit, dum peteret a Samaritana potum? iterumque de Patre: *Non lassabitur, non dormitabit, neque dormiet custos Israelis*⁸⁸: at Jesus defatigatus est ex profectione, et dormivit in navi: quæ utique Deo non competunt?

Responsio.

Apaga sis cum hac tua dementia, mi homo. Non enim esurire modo sustinuit, per se subsistens illud vivum sanctumque Verbum, sed et passum est assumpta nostra natura, in qua et sepulturam subiit. Primum flagellis cæso dorso constrictum vinculis ad Herodem missum est a Pilato. Deinde colaphis in maxillas cæditur, et conspuitur. Sed et flevit, et in angore constitutum sudavit, *fuitque sudor*

⁸² Joan. xx, 17. ⁸³ Isa. ix, 6. ⁸⁴ Psal. cxix, 3.

⁸⁵ ibid. ⁸⁷ Eccli. xviii, 5. ⁸⁸ Psal, cxx, 4.

ejus tanquam guttæ sanguinis. Et apparuit angelus qui corroborabat eam, inquit divinus ille Lucas 90. Quin etiam velut ignorans de Lazaro quærebat, *Ubi posuistis eum* 91? Et de muliere profluvio sanguinis laborante, quæ clam per tactum sumbriæ abstulerat sanitatem: *Quis me tetigit* 92? inquit; et ad Judæos qui ipsum comprehensuri erant, *Quem quæritis* 93? ait. Et ad discipulos: *Quem me dicunt homines esse* 94? Item, *Quot panes habetis* 95? Cum nihil horum ignoraret, sicut exitus ipse rerum declarat: in Lazaro primum, quod ejus mortem prædicit, de quo apertius paulo post disseram, cum ad finem orationis me tempus compulerit; in muliere sanguinis profluvio laborante, contrectationis ipse sensus, et copiosum divinæ potestatis auxilium; in comprehensoribus, impetus et accessus causa, et horæ illius propinquitas, item quod interfecto dicit, *Ego sum* 96: in eo quod quærit, quis hominibus esse videretur, hoc ipsum, quod Petrum ob exactissimam firmissimamque confessionem beatum prædicat; in panibus, de exiguis et paucis ingens multitudo reliquiarum. Cum enim quinque tantum essent, quinque mille ad satietatem paverunt, ac præterea duodecim cophinos fragmentis repleverunt, postquam turba epulata erat, contacta et fractione illius aucti, qui in principio terræ mandaverat, ut triticum produceret, et aquis ut producerent omne genus nabile, ac quidquid ex eis nascitur.

INTERROGATIO XXIV.

Quod si perfectus Deus est Christus, quomodo inquit evangelista, *Puer Jesus crescebat ac spiritu confirmabatur, et proficiebat tam sapientia quam ætate* 97? Deus certe non crescit, neque proficit sapientia, neque confirmatur, ut antea infirmus.

Responsio.

Qui est sapientia et potentia Dei et Patris, ut inquit sanctus ille Apostolus 98, per dispensationem nostri similis incedit voluntaria demissione, sapientiam docens mortales, qui Adami plantavit aurem. Paulo autem superius oratione repetita, dilucidius ipsum demonstrabo Deum, qui citra conversionem et immutationem ullam propter nos mortales intans sit factus, et incrementum acceperit corporis, non divinitatis. Dicit igitur multa perpessus ille vates Hieremias: *Homo est; et quis cognoscat ipsum* 99? quo innuit, ipsum Deum esse, qui tamen ignoretur ab iis qui crassiore sunt intellectu, neque possunt per incredulitatem capere cognitionem ejus; veluti qui oculis ægri sunt, per imbecillitatem aspectum solis tolerare nequeunt. Si vero homo erat, quomodo non cognoscebatur, quemadmodum nos? Omnis enim homo plane cognoscitur aut ex parentibus, aut ex cognatis et consanguineis, aut denique ex contubernalibus et domesticis. Ex nullo igitur eorum quæ in nobis sunt,

ιδρώς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος, καὶ ὡφθη ἄγγελος, ἐνισχύων αὐτὸν, φησὶν ὁ θεὸς Λουκᾶς. Ἄλλ' ὡς ἀγνοῶν περὶ Λαζάρου ἤρετο, Ποῦ τοθεύκατε αὐτόν; Καὶ περὶ τῆς αἱμόρροου γυναικὸς, συλησάτης διὰ τοῦ κρασπέδου τὴν ἑσπιν, Τίς με ἤψατο; φησὶ. Καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας αὐτὸν Ἰουδαίους συλλαβεῖν, Τίνα ζητεῖτε; φησὶ. Καὶ τοῖς φοιτηταῖς φησὶ, Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; Πόσους ἄρτοι; ἔχετε; οὐθ' ἕτερον τούτων ἀγνοῶν, ὡς τὸ πέρασ τῶν δρωμένων παρίσται· τοῦ μὲν Λαζάρου ἡ θανάτου πρόβησις, περὶ ἧς λευκότερον μικρὸν ὑστερον διαλέξομαι, τῆς ὥρας ἐπὶ τὴν παῦλαν τοῦ λόγου συνωθούσης· περὶ δὲ τῆς αἱμόρροου, ἡ τῆς ψαύσεως αἰσθησις, καὶ ἡ τῆς δυνάμεως ἀφθονος ἐπικουρία· περὶ δὲ τῶν συλληπτόρων ἡ τῆς ἐφόδου πρόφασις, καὶ ἡ τῆς ὥρας ἐκείνης ἐγγύτης, καὶ τὸ εἶναι τοῖς μαιφόνοις, Ἐγὼ εἰμι· περὶ δὲ ὧν τοῖς βροτοῖς ἤρετο, ὁ τῷ Πέτρῳ ἐπὶ τῇ ἀκριβεστάτῃ καὶ ἀραρῶν ὁμολογία ἐπαχθεὶς μακαρισμὸς· περὶ δὲ τῶν ἄρτων, ἡ ἐξ ἀμυδρῶν καὶ βραχέων ἀπειρος πληθώρα τῶν λευφάνων· πέντε γὰρ ὄντες, πεντακισχιλίου εἰς κόρον διέθρεψαν, δώδεκα κοφίνους κλασμάτων μετὰ τὴν ἐστίασιν τοῦ βγλου πληρώσαντες, τῇ ἀφῆ καὶ κλάσει ἀδύδμενοι τοῦ προστάξαντος ἐν ἀρχῇ τῆ χέρσῳ πυρὸν βλασπῆσαι, καὶ τοῖς ὑδατιν ἐκθέρσαι πᾶν γένος πλωτῶν, καὶ πᾶν ὄτιον ἐξ αὐτῶν φύεται.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΔ'.

Καὶ εἰ τέλειός ἐστι Θεὸς ὁ Χριστὸς, πῶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· Τὸ δὲ παιδίον Ἰησοῦς ἠέξασε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία; Θεὸς οὐκ αὖξει οὐδὲ προκόπεται σοφία, οὐδὲ κραταιοῦται ὡς ἀσθενής.

Ἀπόκρισις.

Σοφία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὑπάρχων, καθὰ φησὶν ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος, οἰκονομικῶς κατ' ἡμᾶς διαφορετῶ, αὐθαίρετῳ μετριότητι σοφίαν παιδεύων βροτοῦς, ὁ τοῦ Ἀδάμ φτεύσας τὸ εὖς. Βραχὺ δὲ ἀναλαβὴν εἰς τὴν ἐπιμένην, σαφέστερον τὸν ἐμὸν ἀποδείξω Θεόν, ἀτρεπτικῶς καὶ ἀμεταβλήτως διὰ βροτοῦς βρέφος γενόμενον, καὶ αὖξῃσιν προσδεξάμενον σώματος, οὐ θεότητος. Φησὶ γοῦν ὁ πολυκίνδυνος τῶν προφητῶν Ἰερემίας, Ἀνθρωπὸς ἐστὶ, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ἐκ τούτου δηλῶν ὅτι Θεὸς ἐστὶ, λαυθάων τοὺς παχυτέρους τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ οἶους τε ὄντας δι' ἀπιστίαν χωρῆσαι τὴν γνώσιν, καθὰ τοῖς βαρυσωποῦντας, καὶ δι' ἀσθένειαν μὴ χωροῦντας τοῦ ἡλίου τὴν ὄψιν. Εἰ δὲ ἄνθρωπος ἦν, πῶς οὐκ ἐγινώσκετο καθ' ἡμᾶς; πᾶς γὰρ ἄνθρωπος γινώσεται πάντως, εἴτε ἀπὸ γεννητόρων, εἴτε ἀπὸ τῶν συγγενῶν καὶ ὀμμάτων, εἴτε ἀπὸ τῶν συσκήνων καὶ συνεστίων. Ἐξ οὐδενὸς τοίνυν τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ προφήτης αὐτὸν παριστῶν, φησὶν, Ἀνθρωπὸς ἐστὶ, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; ὅτι Θεὸς ὑπάρχων τοῦτο γενέσθαι ἠὲ δόκησε. Λιμὸν

90 Luc. xii, 44, 45. 91 Joan. xi, 54. 92 Luc. viii, 45. 93 Joan. xviii, 4. 94 Matth. xvi, 13 95 Matth. xv, 34. 96 Joan. xvii, 5. 97 Luc. ii, 40, 52. 98 I Cor. i, 24. 99 Jer. xvii, 9 sec. LXX.

ἐὰ καὶ δίσταν ὕδατος προσέται, τὰ τοῦ σώματος ἀδιά-
θλητα πάθη· Μανιχαίων λύων τὴν ματαιότητα, δό-
πτισιν καὶ φαντασίαν ποιουμένους τὴν οἰκονομίαν.

prehensionis; Manichæorum hæc ipso vanitatem
statuunt ipsius in carne administrationem.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΕ΄.

Ψυχὴν λέγεις ἔχειν τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, ἢ ἀντι-
ψυχῆς τὴν θεότητα ἐνεργεῖν; Πολλοὶ γὰρ τοῦτο λέ-
γουσι, καὶ πιθανὸν δοκεῖ.

Ἀπόκρισις.

Εὐθελὲς καὶ νηπιότητος, ἀψυχον οἶσθαι τὸ τοῦ
θεοῦ καὶ Λόγου σῶμα. Ἀμφοτέροις γὰρ ἐξ ὧν ἡ
βροτῶν φύσις συνίσταται, ὁ Λόγος ὑπερλόγως ἦνται,
ψυχῆ φησὶ καὶ σώματι, ἐκατέρῳ τμήματι εὐρωστίαν
ἐωρούμενος. Θεατέρου γὰρ αὐτοῦ λείποντος, ἀτελεῆς
ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ τοῦ σώματος ἐν φθορᾷ μένοντος,
ἢ τῆς ψυχῆς ἐν βδὴ κατεχομένης.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΓ΄.

Καὶ διὰ τί ὁ Ἰωάννης οὐ λέγει τοῦτο; Εἰπὼν γάρ,
Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,
οὐ προστίθεισιν, ὅτι καὶ ψυχὴ ἐγένετο, ἢ ὅτι ἔλαβε
ψυχὴν.

Ἀπόκρισις.

Εἰ ἀψυχον οἰηθῶμεν τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἔφετα
πάντως, παθητὴν ἀποφαίνειν τὴν θεότητα, ψυχῆς
δικτὴν ἐν τῇ σαρκὶ διήκουσαν, πεινῆ τε καὶ δίψης,
ὑπνῷ τε καὶ δάκρυσιν, ἀγωνία τε καὶ ἰδρώτι φυσικῶς
ὑποκύπτουσαν. Ἀκουστέον δὲ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ
περὶ τῆς θεανδρικῆς μελωδουμένης ψυχῆς, ἐκ προ-
σώπου αὐτοῦ ἐκείνου, Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν
ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν δσιὸν σου
ιδεῖν διαφθοράν. Αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις
φησὶν· Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ
πάλιν λαβεῖν αὐτήν· καὶ, Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιητὴρ ὁ
καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προ-
δάτων.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΖ΄.

Θυκοῦν καὶ ὁ Πατὴρ ψυχὴν ἔχει; Ἡσαίας γὰρ ἐκ
προσώπου αὐτοῦ, περὶ Χριστοῦ φησιν· Ἰδοὺ ὁ παῖς
μου ὃν ἠρετισάμην, ὁ ἀγαπητός μου εἰς ὃν εὐδό-
κησεν ἡ ψυχὴ μου. Εἰ ἰδοὺ ἐξ ὧν εἶπεν ὁ Υἱός, ψυ-
χὴν αὐτὸν νομίζεις ἔχειν, πάντως καὶ ἀπ' ὧν εἶπεν ὁ
Πατὴρ, ψυχὴν αὐτὸν λέγωμεν ἔχειν. Ἄλλ' ὁ Πατὴρ
οὐκ ἔχει, πάντως οὐδὲ ὁ Υἱός· εἰ δὲ ἔχει, ἐντεῦθεν
δεικνύται ἀνόμοιοι· ὑπάρχειν τῷ Πατρὶ.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἔχει ψυχὴν ὁ Πατὴρ, ἐπεὶ οὐδὲ σὰρκα
βροτῶν ὑπῆλθεν ἴσα τῷ Πατρὶ· οὐδὲ ἐπὶ σταυρὸν καὶ
ὀάνατον ἦκεν, δι' ὧν καὶ χρεῖα σαρκὸς τῷ Λόγῳ, ὑπ'
ἐκαίην κρατούμενῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἀντι θνητῶν,
ἀθανάτους καὶ μάκαρας ἀεὶ ἐσομένους βροτοὺς ἀπερ-
γαζομένῳ.

vates ipsum exprimens, inquit: *Homo est, et quis cognosceret eum?* Quoniam cum Deus esset, hoc tamen fieri voluit, famem et sitim æque admittit, quæ sunt corporis affectiones, expertes vitii ac refutans, qui opinionem et rem imaginariam esse

INTERROGATIO XXV.

Num animam tradis habere corpus Verbi, vel pro anima ipsa operatur divinitas? Hoc enim multi asserunt, et verisimile videtur.

Responsio.

Stoliditatis et dementiæ est, inanimatum putare Dei Verbi corpus. Utrisque enim quibus humana natura constat, Verbum unum est supra captum rationis nostræ, animæ inquam et corpori, utrique parti robor suppeditans. Alterutro enim si careat, inutile erit et alterum, et imperfecta salus nostra, dum vel manente in interitu corpore, vel anima ætenta in orco.

INTERROGATIO XXVI.

Quamobrem ergo Joannes id non indicat? Postquam enim dixisset, *In principio erat Verbum* ^{οο}, et, *Verbum caro factum est* ¹, non addit, quod etiam anima factam sit, aut quod animam sumpserit.

Responsio.

Si inanimatum esse cogitabimus Domini corpus, sequetur prorsus, passioni nos obnoxiam pronuntiare Divinitatem, animæ instar in carne se didentem, famem, sitim, somnum, lacrymas, angorem, sudoremque naturaliter perferentem. Audiatur autem Davides divinus ille vates, de anima personæ ex homine Deoque constantis, canens illius ipsius verbis: *Quoniam non derelinques animam meam in orco, neque permittes ut sanctus tuus videat corruptionem* ². Ipse vero Servator inquit in Evangelio: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus sumendi eam* ³. Item, *Ego sum pastor ille bonus, qui ponit animam suam pro ovibus* ⁴.

INTERROGATIO XXVII.

Num igitur et Pater animam habet? Isaias enim in ipsius persona, de Christo inquit: *Ecce servus meus quem elegi, dilectus meus qui gratus et acceptus est animæ meæ* ⁵. Si igitur ex iis quæ Filius loquitur, animam ipsum habere putas, omnino etiam ex iis quæ locutus est Pater, animam habere ipsum dixerimus. Quod si Pater non habet, nec Filius habebit. Sin autem habet, de hoc ipso liquet, quod Patri sit inæqualis.

Responsio.

At non habet animam Pater, quod neque carnem humanam subiit cum Filio, neque crucem et mortem, propter quæ Verbum carne opus habuit, ut illa assumpta pateretur, ac pro mortalibus immortales et æternum beatos homines efficeret.

^{οο} Joan. 1, 1. ¹ ibid. 14. ² Psal. xv, 10. ³ Joan. x, 18. ⁴ Joan. xi, 14. ⁵ Isa. xlii, 1.

INTERROGATIO XXVIII.

Sed quare non aperte Joannes et de anima dixit, quod assumpserit eam, sicut dicit de carne?

Responsio.

Num ergo, quia dicit Scriptura, quod fecerit Deus hominem, accepto de terra pulvere, nec addidit, quod fecerit caput, aut cerebrum, aut hepar, aut splenem, aut pulmonem: non quod cætera denique naturalia in nobis arcana fecerit, ideo privato esse, et illis carere nos putabimus, quia non quævis minuta nostræ naturæ organa Litteræ sacræ recensent? Ut igitur in consideratione nostri ex parte totum cognoscitur, sic et sanctum Deum Verbum tam animæ quam corpori unitum esse credamus, ne inanimatum divinum illud corpus arbitantes, Deo quasdam affectiones naturales tribuamus.

INTERROGATIO XXIX.

Sed quomodo æqualis Patri secundum divinitatem est Christus, angori et sudori obnoxius, et ab angelo confirmatus, quemadmodum de ipso Lucas inquit ⁶, de quibus supra quæstione mota eorum declarationem præteristi?

Responsio.

Per hæc manifesto docemur, non imaginariæ, nec hominum opinione, sed re ipsa potius nobiscum unitum esse vivum illud et per se subsistens sanctum Deum Verbum, excepto solo peccato atque vitio, quæ cadere divinam in naturam nequeunt; nam angeli animæ, sudare vero corporis esse dicimus; sanguineas autem guttas e carne effervescentes, puto, per emanantem liquorem, infusum nobis per aures venenam serpentis in transgressione divini in paradiso præcepti, per unionem Dei et Verbi a nostra natura abstergere, ne amplius sacrificiorum nidore et sanguine, filiorumque maculationibus a nobis colatur auctor ille malorum dæmon. Neque angelus corroborare, suumque creatorem confirmare mihi videtur. Quomodo enim famulus dominum confirmaret, aut spiritus petram corroboraret? Nam *petra erat Christus*, inquit divus ille Apostolus ⁷. Et rursus, *Qui facit angelos suos spiritus* ⁸. Item, *Absque omni controversia, minus a majore benedicitur et confirmatur* ⁹. Ex quibus merito intelligatur, propter novum et inauditum miraculum victoriæ Christi quod secuturum erat, victoriam quamdam speciem angelum exhibere, Mosis legislatoris verba reipsa declarantem, qui ante mille et plures annos exclamat ¹⁰: *Exsultate, celi, cum eo*, quoniam id quod dejectum erat ad superna reduxit; *et adorent ipsum omnes angeli Dei*, cum sua loca hominum accessione augeri cernant; *exsultate, gentes, cum populo ejus*, et quotquot ex gentibus Enocho, Noe, Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Josepho, Davidi, Christo et Ecclesiæ sunt additi, *quoniam sanguis filiorum ejus*, inquit, *vindicatur, et vindicabit, et retribuet ultionem inimicis, et odio*

ΠΕΥΣΙΣ ΚΒ΄.

Καὶ διὰ τί μὴ φανερώς εἶπεν Ἰωάννης, ὅτι καὶ ψυχὴν ἔλαβεν, ὡς περὶ τῆς σαρκὸς λέγει;

Ἀπόκρισις.

Ἄρ' οὖν, ἐπεὶ φησὶν ἡ Γραφή, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χροὺν ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν, καὶ οὐ προσέθηκεν, ὅτι ἐποίησε κεφαλὴν ἢ ἐγκέφαλον, οὐχ ἦπαρ, ἢ σπλῆνα καὶ πνεύμονα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν φυσικῶν μυστηρίων, παρὰ τοῦτο ἐρήμους καὶ ἀκτῆμονας ἔκειλεν ἑαυτοῦς οἰηθῶμεν, μὴ λεπτηγορούμεν τῆς Γραφῆς τὰ φυσικὰ ἡμῶν ὄργανα; Ὡς γοῦν ἐφ' ἡμῶν ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν διαγιγνώσκειται, οὕτως καὶ τὸν ἅγιον Θεὸν Λόγον ψυχῇ καὶ σώματι ἠνώσθαι πιστεύσωμεν· ἵνα μὴ ἀβύχον τὸ θεῖον σῶμα δοκούμεντες, τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν πάθη προσάψωμεν.

ΠΕΥΣΙΣ ΚΓ΄.

Καὶ πῶς ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ θεότητα ὁ Χριστὸς ἀγωνίζῃ καὶ ἰδρωτὶ συνεχόμενος, καὶ ὑπὸ ἀγγέλου ἐνισχυόμενος, καθὼς ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ λέγει; καὶ ἀνωτέρω γὰρ τούτων κινήθέντων παρέδραμες εἴην διασάφησιν;

Ἀπόκρισις.

Σαφῶς ἐκ τούτων παιδευόμεθα, οὐ φαντασίᾳ καὶ δοκῆσει, ἀληθεῖα δὲ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα ἠνώσθαι τὸν ζῶντα καὶ ἐνυπόστατον ἅγιον Θεὸν Λόγον, πλὴν μόνῃς τῆς ἀνοσιου κακίας· ἀνεπίδεκτον γὰρ αὐτῆς τὸ θεῖον. Τὸ γὰρ ἀγωνιᾶν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ ἰδρῶν, τοῦ σώματός φαμεν· τοὺς δὲ αἰμώδεις θρόμβους τῆς σαρκὸς ἐκτραπτομένους, δοκῶ, διὰ τῆς ἐκδιδομένης νοτίδος, τὸν ἐγγεθέοντα ἡμῖν δι' ἀκοῆς ἰὸν τοῦ ὄψεως, ἐπὶ τῇ παραβάσει τῆς θείας ἐν παραδείσῳ ἐντολῆς, τῇ ἐνώσει τοῦ Θεοῦ, καὶ Λόγου, τῆς φύσεως ἡμῶν ἐκμύζεσθαι· ὥστε μηκέτι κνίσεις καὶ αἵμασι καὶ παιδοκτονίαις ὕφ' ἡμῶν θρησκευέσθαι τὸν ἀρχέκακον δαίμονα. Οὐδὲ ἀγγελοῦ ἐπιβρώννυσιν, καὶ σθεναρὸν ἀποτελῶν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν ἐνισχύειν μοι δοκεῖ. Πῶς γὰρ οἰκίτης δεσπότην ἐνισχύουσιν, ἢ πνεῦμα πέτραν ὑποστηρηθήσειεν (sic); Ἡ γὰρ *πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς*, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν, *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα*· καὶ πάλιν, *Χωρὶς κτίσεως ἀντιλογίας τὸ ἕλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται καὶ ἐνισχύεται*. Ἐξ ὧν εἰκότως νοεῖσθαι ὅτι τὸ μέλλοντος παραδόξου τῆς νίκης Χριστοῦ ἐπινικίον τι σχῆμα τὸν ἄγγελον ποιῶν, ἔργῳ τὰ Μωσέως τοῦ νομοθέτου παριστῶντα βήματα, πρὸ χιλιῶν καὶ ἄνω χρόνων διαβρήδην βωόντος· *Εὐφράνηθητε, οὐρανοί, ἅμα αὐτῷ, ὅτι τὰ κάτω ἄνω ἀνήγαγε, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ, τὰς σφῶν χώρας προσθήκη βρωτῶν αὐξομένας ὀρῶντες· Εὐφράνηθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, οἱ ἐξ ἐθνῶν, τῷ Ἐνώχ, τῷ Ἀβραάμ, τῷ Ἰσαὰκ, τῷ Ἰωσήφ, τῷ Δαβὶδ, τῷ Χριστῷ, τῇ Ἐκκλησίᾳ προστιθέμενοι, ὅτι τὸ αἷμα τῶν ἁγίων αὐτοῦ, φησὶν, ἐκδικεῖται, καὶ ἐκδικήσεται, καὶ ἀνταποδώσει δικὴν τοῖς ἔχθροῖς, καὶ τοῖς μωσοῦσιν*

⁶ Luc. xii, 44, 45. ⁷ I Cor. x, 4. ⁸ Psal. c.ii, 4; Hebr. i, 7. ⁹ Hebr. vii, 7. ¹⁰ Deut. xxxii, 45
bcc. LXX

αὐτὸν ἀνταποδώσει, καὶ ἐκκαθαρίει Κύριος τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος, ἐπινικίως ἐνισχύων τῷ Χριστῷ, φησὶ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Καὶ πάλιν, ὡς νικητῆ ἅσάν κτίσιν ποτιῆσθαι αὐτῷ παιδεύων, φησὶν, Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κλῆψαι ἐκουρῶντων, καὶ ἐπιγελῶν, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται αὐτῷ. Συμφώνως δὲ τούτῳ βροντόταις Ἰωάννης, ἐπινικίως θεολογῶν τὸν Χριστὸν, φησὶ· Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενεὺς παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Τῷ δὲ ἀγγέλῳ ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐνισχύομεν ἐπινικίως τὸν Χριστὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας τῶν μυστικῶν τελετῆς βοῶντες, Ὅτι σὸν τὸ κράτος καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα. Ἰδοὺ τὸ ἐνικὸν τῆς θείας φύσεως τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ὅπερ νόμος καὶ τοῖς γυμνικῶς ἀγῶσιν, εἴτ' ἐν ωμαστικαῖς, τοὺς ἀνδρείους καὶ ῥωμαλέους τῶν ἀθλητῶν, ἦτοι παγκρατείας, τοὺς (8) ὑπὸ μειρακίων τινῶν καὶ κομιδῆ νέων, μηδέπω ἰούλοις τὰς παρειὰς σκιαζόμενων, ὑποφωτισθαι καὶ ἀλείφασθαι, ὥστε αὐτοὺς σφριγῶντας στερέωτέρωσ κατὰ τὸν ἀντιπάλῳν χωρεῖν· οὐχ ὅτι ῥώμης καὶ εὐσθενείας τοῖς ἀνδρείοις παρὰ τῶν ἀσθενεστέρων ἐντιθεμένης, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἀκολουθίας ἐκάστῳ δράματι προηγουμένων, Δεσποτίας πάντως νόμος ὑπὸ τῶν οἰκετῶν ἀλείφασθαι, καὶ θωπεύεσθαι· πλήρωμα δὲ νόμου Χριστὸς, ὁ πάντων ὁμοῦ Δεσπότης· νόμος δὲ ἀγγέλοις, τὸν σφὸν ποιητὴν καὶ δεσπότην θωπεύειν καὶ ὑποσαίνειν βοηθουμένους, οὐ βοηθοῦντας. Εἰ γὰρ τῆς παρ' ἐκείνων ἰσχύος ἔδειτο, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζόμενος ἐκείνης ἔδειθη. Ἄλλ' οὐδέ που τῇ Γραφῇ τοῦτο εἴρηται· Ἄγγελοι γὰρ, φησὶ, προσελθόντες οὐκ ἐβοήθουν, ἀλλὰ διεκόνουν αὐτῷ· ὅπερ ἐναργῆ τοῦ μὲν τὴν δεσποτείαν, τῶν δὲ τὴν οἰκετίαν παρῆσται. Κατὰ οὖν τὴν ἀποδοθέντα λόγον νοέσθω τὰ περὶ τοῦ ἀγγέλου. Οὕτε γὰρ τὰ ἅγια Χερουβὶμ ἁγιασμοῦ προσδίδονται ἐν οὐρανῷ τῇ θεῇ Τριάδι ἀσιγήτως τὸ Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, ὅταν ἀναφωνοῦσιν· οὐδ' αὖ πάλιν, ἡμῶν ἐν τρισαλίῳ, Ἄγιος ὁ Θεός, ἄγιος Ἰσχυρός, ἄγιος ἀθάνατος, ἐκβοῶντων, ἁγιασμὸν ἢ ἰσχὺν ἢ ἀθανασίαν τὸ θεῖον ἐνίεται.

ΠΕΥΣΙΣ Α'.

Ἰκανῶς περὶ τῶν θείων προσταχθέντων σοι παρ' ἡμῶν διδαχθέντες, τὰς τῶν ἀνοήτων δεόμεθα λοιπὸν ἐνατραπῆναι φωνάς. Λέγουσι γὰρ ἀγνοεῖν τὸν Σωτῆρα τὸ τοῦ Λαζάρου μῆμα, καὶ τὴν ἀψαμένην τοῦ κρασπέδου αἰμορροῦσαν γυναῖκα, καὶ ὅτι οὐδέ

¹¹ I Cor. i, 24. ¹² Philipp. ii, 10, 11. ¹³ Joan. i, 14. ¹⁴ Apoc. xii, 10. ¹⁵ Math. iv, 14.
¹⁶ Isa. vi, 3.

(8) Ἔτοι παγκρατείας, τούτ. Hoc comma, ἦτοι παγκρατείας, transferendum aucte τοῖς ἀνδρείοις,

prosequentibus ipsum retribuet, et expurgabit Dominus terram populi sui. Sed et eximius Apostolus victorioso in Christo se confirmans inquit: *Christus est Dei potentia et Dei sapientia* ¹¹. Et rursus tanquam ipsi victori omnem creaturam se suppliciter submittere docens, inquit: *In nomine Jesu Christi omne genu se flectet, caelestium et terrestrium; et omnis lingua confitebitur ei* ¹². Cum hoc autem consentiens filius ille tonitruum Joannes, de Christo victorioso concionatur, in hæc verba: *Et conspeximus gloriam ejus, gloriam velut Unigeniti a Patre, qui plenus est gratia et veritate* ¹³. Angelum autem et nos imitemur, quasi confirmantes victorioso Christum, tempore divinæ illius rerum mysticarum administrationis, clamantes: *Quia tua est potentia, et tuum est regnum, et potestas, et gloria* ¹⁴. Ecce unitatem divinæ naturæ, nempe Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Consimilis et in gymniciis certaminibus consuetudo est, sive in exercitiis corporum ac certaminibus, ut athletæ fortes atque robusti adolescentulorum et admodum juvenum, quibus adhuc nulla barbæ lanugine genæ conteguntur, acclamationibus excitentur et ungantur, quo vigore quodam aucti fortius in adversarios tendant. Non quod robor et fortitudo ab imbecillioribus suppeditetur fortibus, sed quod certa lege et ordine consueverint hæc præcedere. Domini quidem certe lex est, ut a famulis heri ungantur atque colantur; legis autem plenitudo est Christus, qui omnium in universum Dominus est; angelis vero proposita lex est, ut sapientem illum conditorem et herum suum studiose colant atque demulceant, et ab eo juventur, non eum ipsi juvent. Nam si illorum robore indigeret, multo magis in deserto, dum quadraginta dies a diabolo tentaretur, indiguisset. Verum id sacris in Litteris nusquam traditur. *Angeli enim accedentes, non auxiliabantur, sed ministrabant ei* ¹⁵. Id quod evidenter illius quidem dominium, horum autem subjectionem demonstrat. Secundum hanc igitur rationem expositam intelligantur ista de angelo. Neque enim sancti illi Cherubim quidpiam sanctitatis addentes in cælo sanctæ Trinitati, sine intermissione, *Sanctus, sanctus, sanctus, sanctus*, exclamant ¹⁶: neque itidem dum nos in hymno sanctissimo canimus, *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, vel sanctitatem aliquam, vel fortitudinem, vel immortalitatem divinitas recipit.*

INTERROGATIO XXX.

Satis de iis quæ a nobis explicare jussus eras, edocti sumus: quod reliquum est, rogamus ut insipientium quorumdam voces subvertantur. Dicunt enim Servatorem ignorare Lazari sepulcrum, et mulierem profluvio sanguinis obnoxiam, cum fim-

prætereaque delendus articulus τούτ, ante ὑπὸ μειρακίων. EDIT.

bram tangeret, non sensisse; præterea quod neque perfectus fuerit Deus: *Proficiebat enim, et confirmabatur sapientia, et ætate, et gratia, ut inquit Evangelium* 17.

Responsio.

Nolite committere ut quæ ratione administrationis in carne ab ipso dicta sunt, vobis occasione blasphemiarum præbeant: nempe, *Ubi posuistis ipsum* 18? aut, *Quis me tetigit* 19? aut, *Quem quæritis* 20? aut, *Quem me dicunt*? aut, quod *Puer crevit, et corroboratus est, et proficiebat sapientia et ætate* 21. Nihil enim horum ignorantiam criminis impingit ei, qui propter uos similis nostri factus est Deus Verbum. *Pater enim meus, inquit, usque ad hoc tempus operatur, et ego operor* 22. Non quod deficiat quidquam in condito a vobis universitatis huius officio, quasi imperfecta sint creata sub aspectum cadentia, sed operamur, eam quæ consentanea virtuti est vitam hominibus suggerentes cum Deo Patre nostro, idque per eos, qui ab ipso jam ex conditione deteriore confirmati sunt in meliorem. Pater idem interrogabat primum parentem nostrum Adamum, postquam deliquisset, *Ubi es* 23? Non ignorans ipsum latebras conatum quærere, vel quod oporteret terrore porcelli transgressorem, sed quasi ridens ac subsannans clandestinam ipsius subductionem, et temerarii consilii stoliditatem, quod mox post fructus vetiti degustationem occultare se vellet. Itaque compellat ipsum is, quem nihil latere potest: *Ubi es*, tu qui putasti futurum, ut consilio serpentis deus evaderes, ubinam es? *Ubi es*, qui incredulus fuisti Deo, et credidisti inimico? Ne te abscondas, inquit: non enim ignorat, te immortalis et beatam vitam exuisse. Similiter igitur et Filius, ubi clausus jaceret Lazarus, non ignorabat. Nam ea de causa jam totum ante biduum, priusquam in Lazari patriam Bethaniam perveniret, *Lazarus, inquit ad comites itineris, amicus noster dormit, et vado ut excitem eum* 24, qui ante totos quatuor dies mortuus setet. Quomodo igitur is qui ante accessum locorum ea quæ in iis locis acciderant norat, postquam corpore ad illa pervenit, ignorabat quæ præcognorat ipsius divinitas, secundum quam implebat universa? Nimirum certo quodam consilio quærebatur, ut ea occasione ipsum demonstrarent Judæi ad sepulcrum congregati, iidemque testes fierent resurrectionis ejus qui fuerat mortuus: quo pacto illius, cujus sudario caput erat obligatum, facies amictu lintei tecta, pedes vinculis sepulchralibus constricti, jam per calvariam cernentis, ore diducto corrupti, lingua oculisque diffluentis: quo igitur pacto hujus anima per vocem officis eminus attracta in corpus illud quod reliquerat, rursus immigrasset? Quomodo

τέλειος ἦν θεός· προέκοπτε γὰρ καὶ ἐκραιταίουτο σοφία, καὶ ἡλικία καὶ χάριτι, ὡς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἀποκρίσις.

Ἄλλὰ μὴ τὰ οἰκονομικῶς παρ' αὐτοῦ εἰρηρῖνα, πρόφασις βλασφημίας ὑμῖν γένηται, τὸ, *Ποῦ τεθείκατε αὐτόν;* ἢ, *Τίς μου ἠψάτο;* ἢ, *Τίνα ζητεῖτε;* ἢ, *Τίνα με λέγουσιν;* ἢ, ὅτι *Τὸ παιδίον ἠΐθετο, καὶ ἐκραιταίουτο, καὶ προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία.* Οὐδὲν γὰρ τούτων ἀγνοίας κατηγορεῖ, τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενομένῳ λόγῳ θεῷ· ἐκ τούτων δὲ μάλλον ἴσον τῷ Πατρὶ δεικνυμένῳ· Ὁ Πατὴρ γὰρ μου, φησὶν, ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κατ' ἐργάζομαι· οὐκ ἐκλείπωντός τινος τῆ παρ' ἡμῶν τοῦ παντός ἐγμιουργία, ἀτελοῦς τῆς κτίσεως ὀρωμένης· ἀλλ' ἐργαζόμεθα τὴν κατ' ἀρετὴν βίον, βροτοῖς ὑποτιθέμενοι τὸν ἕν θεῷ ἡμῶν Πατρὶ, διὰ τῶν ὑπ' ἐκείνου ἤδη ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβῶσθέντων. Ὁ Πατὴρ ἐπύθετο προκατόρος ἡμῶν παραβάτος Ἄδᾶμ, *Ποῦ εἶ;* οὐκ ἀγνοῶν λαθῆναι πειρασθαι, καὶ τὸ δεῖν κραδαίνεσθαι τὸν παραβάτην, ἀλλ' ὡσεὶ γελῶν καὶ χλευάζων αὐτοῦ τὴν ὑπαγωγὴν καὶ εὐθεσίαν τῆς ἀβουλίας, αὐτὸς τῆ ἀγορεύσει τοῦ ἀπηγορευμένου κρύπτεσθαι παιρωμένου. Πρὸς ἃν φησὶν ὁ ἄληστος, *Ποῦ εἶ,* ὁ δοκῶν ἐκθειάζεσθαι τῆ συμβουλῆ τοῦ δράκοντος; *Ποῦ εἶ,* ὁ ἀπειθήσας θεῷ καὶ πιστεύσας ἐθέρῳ; Μὴ κροῦπτον, φησὶν, οὐ γὰρ λήθη τὴν ἀκήρατον καὶ μακαρίαν ζωὴν ἐκδυσάμενοι. Ὁμοίως οὖν ὁ Υἱός, ποῦ θαίρετο Ἀδάμ οὐκ ἀγνοῶν· πρὸ δύο γὰρ ἡμερῶν τοῦ γθάσαι ἐν Βηθανίᾳ τῆ ἐνεργημένη Ἀδάμ, φησὶ τὸς ἐπομένους, *Ἀδάμ ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, καὶ πορεύομαι ἐξυπνῆσαι αὐτόν,* ἤδη τετρήμερον ὀδωδῶτα, νεκρὸν ὑπάρχοντα. Πῶς οὖν πρὸ τῶν τόπων τὰ ἐν τόποις συμβαίοντα ἐπιστάμενος, ἐπιβὰς ἐκείνους σώματι, ἀγνοήσῃ ἃ προέγνω θεότητι καθ' ἦν ἐπιπληροῖ τὰ σύμπαντα; Ἄλλ' οἰκονομικῶς ἤρετα, ὥστε προφάσει τοῦ ὑποδείξει Ἰουδαίῳ ἐπὶ τὸν τάφον συναγειρόμενοι, μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως τοῦ τεθνηκότος γένωνται· πῶς σουδαρίῳ μὲν τὴν κεφαλὴν δεδεμένος, καὶ τῆ περιβολῆ τῆς ἐθόνης τὰς θύεις κεκαλυμμένος, κειρίαις τὰς βάσεις πεπεδημένος, ἤδη τῆ κράνη δεδορκῶς, καὶ τῷ στόματι οσηρῶ (9) διεσφορῶς, τὴν γλῶτταν καὶ τὰς θύεις διεβρευκῶς· πῶς τῆ φωνῆ τοῦ δημιουργοῦ πῆρβῶθεν ἡ ψυχὴ ἔλαεται, καὶ τῷ ἀπολειφθέντι ἐνίσταται σώματι; πῶς συνειλημμένων τῶν βάσεων, πηδῶν τοῦ τάφου, ἐξεκρούετο ἀλώθητος καὶ ἀνελλιπῆς ὀρώμενος, τῆ φωνῆ τοῦ Λόγου ἐπιβῶννύμενος, καὶ βρηθῶ πρὸς τὴν ἔξοδον χρώμενος (10); Δοκεῖ δὲ μοι καὶ τῷ θανάτῳ μὴ οὐκ ἔσθαι πρὸς τὴν ὠκυτάτην ἔγερσιν, μὴ πῶς τῆ μελλήσει δευτέρας γενομένης ἐκ τοῦ Λόγου φωνῆς, πάντας ἀθρόως ἀπολύσει ἐκεῖ τελούντας· ὅπερ

17 Luc. II, 40, 52. 18 Joan. XI, 34. 19 Luc. VIII, 45. 20 Joan. XVII, 4. 21 Luc. II, 40, 52. 22 Joan. V, 17. 23 Gen. III, 9. 24 Joan. XI, 11.

(9) Σεσηρῶ Lege σεσηρῶτι. Εἰρη.

(10) Πῶς σουδαρίῳ... πῶς τῆ φωνῆ... χρώμενος; Legere mallem sine interrogatione. Enumeran-

tur enim, modo explicativo; circumstantiæ resurrectionis Lazari, quarum Judæos μάρτυρας γενέσθαι voluit Christus. Id.

καὶ μετὰ ἕξ ἡμέρας πέπονθεν ὁ δειλίας, τοῦ φωνούντος πρὸς παλινζῶσαν τοὺς νεκροὺς, πρὸς αὐτὸν φοιτήσαντος, κατὰ τὴν προφητείαν Ἰώβ, καὶ Ἠσαίου, τῶν θεσπεσιῶν, πρὸ γυλιῶν ἤδη χρόνων διαβρήθη βρώντων, τοῦ μὲν· Ἦλθεσ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐν δ' ἰχνησαὶν ἀθύσσου περιεπάτησας, ἀνοίγεται σοὶ φάσμα πόλιος θανάτου· πυλῶροι δὲ ἄδου ἰδόντες σε ἐπτήξαν. Συμφώνως δὲ τούτοις ὁ θεὸς Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελωδός· Ἄσασε τῷ Θεῷ, ὕδαλας τῷ ὄνόματι αὐτοῦ· ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιθεθηκόσι ἐπὶ θυμῶν· Κύριος βρομα αὐτοῦ. Ὁδοποιεῖν δὲ ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ παιδευόμεθα, καὶ οἰκοποιεῖν δι' ἠναρέτου πολιτείας, τὸ θεῖον ἐπιδρῶμενοι, μὴ καὶ ναὸς αὐτοῦ γινόμενοι, καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις, καὶ ἐν Παύλῳ θεηγορῶν, αὐτὸς ἀπεφήνατο. Δυσμῆ δὲ νοεῖται ἡ ἡμετέρα φύσις, καὶ τὸ ἐπίπονον τοῦ κόσμου χωρίον ταῖς ἡδοναῖς τῶν παθῶν σκιαζόμενον. Νοεῖται δὲ καὶ ὁ ἕδης. Ἐν οἷς τὸ ἄϋλον καὶ ἄκτιον φῶς ἠναστράψαν, πάντα πρὸς τὸ κρεῖττον μετεστοιχέλωσε, τὴν φύσιν ἀνεκαίνισε, τὸν κόσμον φαιδρῶνας, τὸν ἕδην σκυλεύσας πρὸς ἡμερότητα, καὶ τῶν ἐνεχομένων ἀπόλυσιν. Καὶ τὰ μὲν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἀμυδρῶς μοι ἔδοξε· τὰ δὲ τοῦ Ἰώβ, καὶ Ἠσαίου μετ' οὐ πολὺ ἀποδώσωμεν, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ὥρας νῦν ὑπερτιθέμενοι. Ἄμφω δὲ τὸ μέλλον, ὡς ἔδη παραγθὲν, ἐξεδόθησαν ἀραρότως, τὴν ἐκβασιν τῆς σφῶν προβήσεως ἐπιστάμενοι. Οἰκονομικῶς τοίνυν ἀγνοεῖν ὑπεκρίνετο πάσης ἡμᾶ κτίσεως γινώσκων ἀπόβρητα, θεὸς τῆς πύσεως πληθὸς συγκερθῆναι πρὸς τὴν ὑπόδειξιν, καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρηθῆναι μᾶλλον τὸ παράδοξον.

quo modo tecte mihi videtur innui a Davide. Verba autem Jobi et Isaie haud multo post explicabimus, nunc propter angustiam temporis ea differentes. Uterque autem id quod futurum erat, quasi jam factum pronuntiaverunt ratione conveniente, tanquam certi de vaticinii sui eventu. Secundum dispensationem igitur ignorare se simulavit, qui omnis in universam creaturæ cognoscit arcana, ut per interrogationem turba excitaretur ad monstrandum Lazarum, et ut ab ipsis inimicia tanto magis testimonium prodigiosæ rei perhiberetur.

ΠΕΥΣΙΣ ΑΑ΄.

Καλῶς τὸν περὶ Λαζάρου ἀκούσαντες λόγον, δεδῆμα ὑπὲρ τῆς αἰμοβροοῦσης γυναικὸς, ἐκ ταύτης τεκμαιρομένων περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Σωτῆρος ἐπερωτήσεων.

Ἀπόκρισις.

Καὶ ἐκ ταύτης παιδευόμεθα, ἴσον τὸν Παῖδα ὑπάρχειν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἀγνοεῖν, ἀλλ' οἰκονομικᾶ, κατ' ἐκεῖνον, πυθόμενον. Φησὶ γὰρ τῷ πρωτοφῶν Κάλιν, βασιανίαν τὸν ἀδελφὸν κτείναντι ἐπὶ τῇ προτιμήσει τῶν δώρων, ἐνδομυχοῦντος τοῦ φθόνου, καὶ θήγοντος τοῦ φθόνου τὸ φάσανον· Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ καιρὸν μεταβολῆς μαιφόνῳ μνώμενος. Ὁ δὲ, εἰς ἀπνοίαν χωρήσας, Μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμι ἐγὼ; φησὶν. Αὐθὺς δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ θεία φωνὴ ἐλέγχουσα, Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με· ἐξ ὧν δηλοῦται οὐκ ἀγνοεῖν, ἀλλὰ φιλανθρωπικᾶ τὴν πεῦσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ

item convolutis pedibus exsiliens sepulcro, egressus esset, dum illæsus et nulla corporis parte mutilatus cernitur, per vocem Verbi corroboratus, eoque ad egressum auxiliatore usus? Videtur autem mihi, ipsam quoque mortem quodammodo commoveri ad velocissimam istam excitationem, ne quando per cunctationem altera voce Verbi audita, mox universos apud se degentes solvere cogeretur: quale quiddam post sex dies accidit infelici, cum is qui ad reviviscendum vocat mortuos, ad mortem accederet, secundum divinorum vatum Jobi et Isaie prophetiam, ante mille annos luculente clamantium: *Ingressus es mare, et ambulasti in vestigiis abyssi; aperiuntur tibi cum terrore portæ mortis. Custodes januæ orci te videntes exhorruerunt*⁹⁰. His autem consentiens divinorum carminum auctor Davides inquit: *Cantate Deo, psallite ipsius nomini, viam parate ei, qui ingreditur ad occasum: Dominus nomen ei*⁹¹. Viam autem nos ipsos Domino parare docemur, domumque facere per sanctam vivendi rationem, Numen ad nos velut in sacrarium recipientes, mansio et templum ipsius facti, ut in Evangelio⁹² et Paulo⁹³ divinitus ipse docuit. Et intelligi per occasum potest natura nostra, et ærumnosa hujus mundi regio, quæ vitiorum voluptatibus obumbratur. Intelligi etiam potest orcus. Atque in his immaterialis et umbra carens illa lux irradians, omnia meliorem in statum redegit et transformavit. Naturam reparavit mundo illustrato, et orco spoliato, quo mitescat, et detentos apud se dimittat. Atque hoc quidem ali-

INTERROGATIO XXXI.

Satis bene hac de Lazaro ratione percepta, rogamus de muliere sanguinis profluvio laborante ut disseras, ut ex hac conjecturam faciamus etiam de cæteris interrogationibus Servatoris.

Responsio.

Per hanc quoque docemur, æqualem Filium esse Deo et Patri, nec ob ignorationem, sed ex dispensatione certoque consilio, Patrem imitando, quæ-rere. Inquit enim is ad primum homicidam Cainum, qui per invidiam interemit fratrem, propterea quod illius dona prælata essent, jam intus latente invidia, et gladium cædis exacuente: *Ubi est Abel frater tuus*⁹⁴? Non ignorans, sed relictus homicidæ occasionem pœnitentiæ suggerens. Ipse vero in amentiam versus: *Num custos ego*, inquit, *fratris mei sum*⁹⁵? Rursusque ipsam divina vox redarguens inquit⁹⁶: *Vox sanguinis fratris tui*

⁹⁰ Job xxxviii, 16, 17; Isa. xiv, 9. ⁹¹ Psal. lxxvii, 5. ⁹² Joan. xiv, 23. ⁹³ I Cor. iii, 16; vi, 16, ⁹⁴ Gen. iv, 9. ⁹⁵ ibid. ⁹⁶ ibid. 10.

clamat ad me. Ex quibus manifestum sit, non ex ignorantia, sed ex amore et bonitate qua erga hominem præditus est, interrogationem a Deo et Patre ad crudelem homicidam institutam fuisse. Ad eundem igitur modum et Filius, non quod ignoreret, sed ideo interrogavit, ne si ipse per se miraculum indicasset, crassioribus videretur superbiere: neque item ipso tacente, jacturam faceremus miraculi, certo consilio interrogatione usus est, ut ipsa progrediens, prædicaret ejus pœnæ ac mali liberationem, quæ per simbriæ attractionem facta erat. Inquit enim evangelista²²: *Videns mulier quod latere non posset, tremens venit, et adorans congenulabat.* Quin etiam ante adventum suum in carne ignorantiam præ se ferens, inquit ad Abrahamum: *Ubi est Sara uxor tua*²³? Quod si ignorasset, non sane reprehendisset eam, quæ in tabernaculo ridebat. Nam quod habetur, intra semet ipsam risisse Saram, modice ipsam risisse indicat. Confestimque trinus hospes a patriarcha susceptus, nominatim ipsam compellabat, eam quæ sterilis erat, secundam fore promittens. Finis autem promissionis erat, natus ex hac Isaacus. Non enim fragmentum, non creatura, non præterita, non præsentia, non futura, non quidquid nominari vel cogitari potest, Christum latet.

INTERROGATIO XXXII.

At quomodo ipse in ministri ordine et in famuli numero semet ipsum ponens dicit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*²⁴?

Responsio.

Verum oportet et eam vocem, quæ huic opposita est, a Christo audire: *Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater meus cælestis traxerit eum*²⁵.

INTERROGATIO XXXIII.

Sed non est idem, *per me*, et, *trahere*. Nam *per me*, ejus est qui subjectus est: *trahere* vero, qui propria potestate cogit.

Responsio.

Quid igitur est, quod ad Adamum Deus adducit animalia, ut videret quid vocaret ea, sicut inquit liber de creatione rerum²⁶? Num propterea audebis ministrum et famulum nominare Deum?

INTERROGATIO XXXIV.

Ergo si perfectus Deus erat Christus, quomodo sapientia et aetate ipsum proficere dicit Evangelium²⁷?

Responsio.

Non debemus illa applicare divinitati. Secundum illam enim neque crescit, neque deficit; non minuitur, non sit gloriosior, non major; non insistit, non contrahitur. Proficit vero roboratus et crescens secundum naturam nostram in servili forma. Non enim plenitudo divinitatis imminuta est, neque secundum profectum humanum Deus est.

²² Luc. vii, 47. ²³ Gen. xviii, 9. ²⁴ Joan. xiv, 6. ²⁵ Joan. vi, 44, 66. ²⁶ Gen. ii, 19. ²⁷ Luc. ii, 52.

καὶ Πατὴρ τῷ μαιφῶν προσάγεσθαι. Παρακλησῶν οὖν καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ ἀγνοῶν ἤρετο, ἀλλ' ἵνα μὴ δι' αὐτοῦ φήσας τὸ θαῦμα, δόξῃ τυφῶσθαι τοὺς παχυτέροις τὴν διάνοιαν· μὴ δ' αὖ πάλιν, σιωπῶντος, ζημωθῶμεν τὸ παράδοξον, οικονομικῶς τῇ πεύσει κέχρηται, ὅπως ἐκείνη προελθούσα κηρύξῃ τὴν ἐκ τῆς φάσεως τοῦ κρασπέδου γενομένην αὐτῇ λύσιν τῆς μάστιγος. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς, Ἰθούσα ἡ γυνὴ ὅτι οὐ λέληθεν, τρέμουσα ἦλθεν, καὶ προσεκύνη αὐτῷ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀλλὰ καὶ τῆς πρώτης ἐνσάρκου πρὸς ἡμᾶς φοιτήσεως ἀγνοίαν προσποιούμενος, φησὶ τῷ Ἀβραάμ, Πού Σάρρα ἡ γυνὴ σου; Εἰ δὲ ἠγνώει, οὐκ ἂν ἤλεγξεν ἐνδὸν ὑπάρχειν τῆς σκητῆς, καὶ μειδιᾶν. Τὸ γὰρ, Ἐγέλασεν ἐν ἑαυτῇ Σάρρα, μειδιῶσαν αὐτὴν θεοὶ. Καὶ ἀθρῶς ἐνερτιος ἐπιξενωθεὶς τῷ πατριάρχῃ, ἐκ προσηγορίας τὴν ξαναγὸν ἐπεζήτηι, στεῖραν ὑπάρχουσαν παιδοποιεῖν ἐπαγγελόμενος. Πέρασ δὲ τῆς ἐπαγγελίας, Ἰσαὰκ ἐκ ταύτης ἐκφυόμενος. Οὐ γὰρ πλάσμα, οὐ κλησις, οὐ παρψηκῶτα, οὐκ ἐνεστῶτα, οὐ μέλλοντα, οὐχ ὀτιοῦν φραζόμενον ἢ νοούμενον Χριστῷ λέληθε.

ΠΕΥΣΙΣ ΑΒ'.

Καὶ πῶς αὐτὸς ἐν διακόνου τάξει καὶ ὑπρέτου ἐαυτὸν ἐναριθμῶν λέγει, Οὐδεὶς ἐρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, -εἰ μὴ δι' ἐμοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ χρὴ καὶ ἀντίθετον ταύτης παρὰ Χριστοῦ ἀκούσαι φωνήν· Οὐδεὶς, φησὶν, ἐρχεται πρὸς με, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μου οὐράνιος ἐκλύσει αὐτόν.

ΠΕΥΣΙΣ ΑΓ'.

Ἄλλ' οὐ ταυτόν ἐστι, τὸ, δι' ἐμοῦ, καὶ τὸ, ἐκλύσει. Τὸ γὰρ, δι' ἐμοῦ, πειθοντός ἐστι· τὸ δὲ, ἐκλύειν, ἀναγκάζοντος τοῦ αὐθεντοῦντος.

Ἀπόκρισις.

Τὶ οὖν, ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ὁ θεὸς προσάγει τὰ κτήνη, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτὰ, φησὶν ὁ τῆς δημιουργίας λόγος; Τομῆσεις παρὰ τοῦτο διάκονον καὶ ὑπρέτην τὸν θεὸν ἀποφῆναι;

ΠΕΥΣΙΣ ΑΔ'.

Καὶ εἰ τέλειος ἦν θεὸς ὁ Χριστὸς, πῶς σοφία καὶ ἡλικία προκόπτειν αὐτὸν λέγει τὸ εὐαγγέλιον;

Ἀπόκρισις.

Μὴ τῇ θεότητι ἐκεῖνα προσάψωμεν. Οὐ γὰρ αὖτις κατ' ἐκείνην, οὐδὲ λήγει, οὐ μειοῦται, οὐ δοξάζεται, οὐ κορυφοῦται, οὐχ ὑψίσταται, οὐ συνάγεται. Προβαίνει δὲ κραταιούμενος, καὶ αὖτις τῇ καθ' ἡμᾶς δουλικῇ μορφῇ. Οὐ γὰρ πλήρωμα ἡλατῶθη τῆς θεότητος, οὐδὲ κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπων γέγονε θεός.

ΠΕΥΣΙΣ ΑΕ΄.

Και πῶς μὴ κτιστὸν εἶπομεν τὸν Υἱὸν, τοῦ Ἀποστόλου γράφοντος περὶ αὐτοῦ, *Δέξασθε τὸν ἀρχιερέα τῆς πίστεως ὑμῶν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιῆσαντι αὐτόν*; Καὶ, *Γνωστὸν ὑμῖν, πῶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐστινυρόσατε, Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε*. Καὶ Σολομών δὲ φησιν, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· *Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ*.

Ἀποκρίσις.

Καὶ ἀνωτέρω περὶ τούτων διαλαβῶν, τοῖς αὐτοῖς πάλιν κυλινδίσθαι ἀτοπίας ἂν εἴη, ἢ φιλοπαιδίας. Τὸ γὰρ, *ἐποίησεν αὐτόν*, καὶ, *ἐκτίσέ με*, τῇ σαρκὶ νοεῖσθαι δοκῶ ταῦτα. Ἰδρωμεν δὲ καὶ τὰς παραβολὰς μὴ ταῦτόν ὑπάρχειν τοῖς παραβαλλομένοις. Ἐν γὰρ τῷ τῆς Παροιμίας τεύχει ταχθὲν ἴσμεν τὸ, *Κύριος ἐκτίσέ με*. Παροιμία δὲ παρδιδία τίνα ὑπάρχει βήματα, οἶμος γὰρ ὁδὸς τῇ ἔξω παιδείᾳ νοεῖται ὥστε πάροδοι καὶ εἰκόνας τῶν πραγμάτων αἱ παραβολαὶ τυγχάνουσιν. Ὅμοια, γὰρ, ἐστὶν βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, φησὶν ὁ Κύριος. Πῶς τοίνυν ἐν κόκκῳ πάντων σπερμάτων ἀμυδροτέρῳ ἄπειρα πληθῆ, καὶ ὄμοιοι ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων χωρήσουσιν; Ἀλλὰ πάντως τῇ εἰκόνι ταύτῃ κέχρηται ὁ πάνσοφος Κύριος, ἢ διὰ τὴν εὐτελεῖ τῆς ἐκουσίτου πτωχείας, καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν βραχύτητα, συγκατάβασιν, δι' ἧς ἡμῖν σκιά, καὶ ἀνάψυξις τῶν ἀλγεῖνῶν τῆς παρουσίας ζωῆς γίνεται· ἢ διὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελικοῦ ποιμνίου μετριότητα, ἢ διὰ τὴν τῆς θεότητος τοῦ Λόγου δριμύτητα, δι' ἧς νιφάδες κινεῦνται θαυράτων τοῖς ἡδῶς καὶ ἀδρῶς δι' ἀρετῆς μετέχουσι τοῦ νοητοῦ τῆς μετανοίας σινάπεως· οὐ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐμφορούμενος μελωδεῖ, *Λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίτην μου, ἐν ἰάκρυσι μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω*. Καὶ πάλιν, *Δι' ἐξόδου ὕδατων κατέδυσαν οἱ ὄφθαλμοί μου*· ἢ διὰ τὴν μέλλουσαν θείαν κρίσιν δριμύτην ἐπάγεσθαι τοῖς ἠττημένοις τῷ χειρόνι, καθὼς πάντῃ ἢ θεία Πυκτὴ διαμαρτύρεται, καὶ ἢ τῶν ἔξω παιδεύσεις διὰ Πλάτωνος τοὺς ἐν πυρὶ κωκυτοὺς ἀπαιλεῖ. Ἡ δὲ τὴν ἀτμητον καὶ ἀδιαίρετον τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς ἔνωσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν, οὐδὲν λόγῳ ἢ ἐπινοίᾳ διαιρουμένην. Διεκπίπτει γὰρ αὐθις τῶν δακτύλων τῆς διανοίας τῶν διαιρούντων ὁ θεὸς τῆς βασιλείας κόκκῳ, βλασφήμων παλάμαις ἐγκλιεῖσθαι μὴδὲ ἔλας ἀνεχόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ σαφῶς τὸν παροιμιαστὴν Σολομώντᾳ τις ἐπίσταται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ φησὶν τὸ, *Κύριος ἐκτίσέ με*. Εἰ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ἐξεληφθῆ ἢ τοῦ Σοφοῦ ῥήσις, δοκεῖ μοι τὴν θεανδρικήν τοῦ Κυρίου σημαίνειν ἐπιφοίτησιν, φάσκων· *Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με*. Πῶς οὖν τὸ γεννώμενον θεμελιούται, πῶς δὲ τὸ κτιζόμενον γεν-

INTERROGATIO XXXV.

Quomodo vero non dicemus creatum esse Filium, de ipso in Epistola dicente Apostolo : *Suscipite pontificem fidei vestrae, qui fidelis est ei qui constituit ipsum*³⁹? Et, *Notum sit vobis, omnis domus Israel, quod hunc Jesum quem vos crucifixistis, Dominum et Christum Deus fecit*⁴⁰ Sed et Salomon inquit in persona Christi ad Deum et Patrem : *Dominus creavit me, initium viarum suarum ad opera sua*⁴¹.

Responsio.

Cum etiam in præcedentibus de iisdem tractaverim, iisdem rursus implicari absurditatis fuerit aut lusus puerilis. Nam quod inquit, *fecit ipsum*, et, *creavit me*, de carne intelligi puto. Videmus autem et similitudines non idem esse cum rebus assimilatis. Nam in Parœmiæ volumine positum esse scimus illud, *Dominus creavit me*. Parœmiæ autem allusiones quædam sunt, in verbis sitæ; οἶμος enim viam in externa doctrina significat. Quapropter et allusiones et imagines rerum sunt parabola. *Simile est regnum cælorum grano sinapis*, inquit Dominus⁴². Quomodo vero in grano sinapis omnium seminum minutissimo immensæ multitudines et nationes angelorum et archangelorum locum habebunt, nisi dicamus similitudine usum esse sapientissimum Dominum, idque vel propter humilem voluntariæ paupertatis et ad nostram tenuitatem demissionem, per quam nobis umbra et refrigerium sit dolorum præsentis vitæ; vel propter mediocritatem evangelici gregis, qui erat ab initio; vel propter divinitatis in Verbo acredinem, per quam cientur nives lacrymarum delicatis et molibus per virtutem intellectuali pœnitentiæ sinapi participantibus : quo et divinus vates Davides se satiatum canit : *Lavabo singulis noctibus lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*⁴³. Et rursus : *Decursibus aquarum submersi sunt oculi mei*⁴⁴. Vel propter futurum divinum iudicium, quod acerbum superveniet iis qui superati sunt a viliis : quemadmodum ubique divina pagina perhibet, et externæ doctrinæ per Platonem ululatus lugubres in igni futuros minantur. Vel propter indivisam et inseparabilem Verbi et carnis unionem, et unam hypostasin, nullo verbo aut cogitatione separabilem. Nam illico excidit divinum regni granum per digitos mentis eorum qui dividunt, blasphemorum manibus includi nequaquam sustinens. Sed neque manifesto quisquam scire potest, num Parœmiarum scriptor Salomon de Filio Dei loquatur, cum ait, *Dominus creavit me* : vel etiamsi sic accipiatur sapientis illius viri dictum, videtur mihi significare adventum uniti cum Deo hominis, cum ait : *Dominus creavit me, initium viarum suarum ad opera sua. Ante ævum me fundavit, et ante omnes*

³⁹ Hebr. iii, 1, 2. ⁴⁰ Act. ii, 36. ⁴¹ Prov. viii, 22. 436.

⁴² Matth. xiii, 31. ⁴³ Psal. vi, 7. ⁴⁴ Psal. cxviii,

*colles gignit me*⁴⁴. Quomodo igitur genitum fundatur? aut quomodo creatum gignitur? Nam creatum genitum non est, et genitum creatum non est. Aliud enim est illud, et aliud hoc. Utraque vero videmus esse Filium: increatum quidem divinitate, creatum vero humanitate. Est autem frequens mos sacræ Scripturæ, ea quæ nobis propria sunt, indicare primum, et deinceps antiquiora. Sic enim facit et divinus Matthæus, ex propinquioribus ordiens annuntiare nobis Evangelium de Christo. *Liber*, inquit⁴⁵, *generationis Jesu Christi, filii Davidis, filii Abrahami*: partim quidem Judæos alliciens, filios Abrahami sese falso prædicantes, et vane se jactantes propter viros sanctos, quorum vitæ rationem non imitabantur: partim vero rudiores per propinquiora in divinam cognitionem ducens, et in Evangelio deinde progrediens, orditur divina prædicare de Christo, quasi per scalam aliquam subducens ad diviniora nostrum intellectum. Inquit igitur rerum divinarum peritus ille Salomon: *Dominus creavit me, initium viarum suarum*: initium scilicet viæ justitiæ Evangelii, quod est secundum carnem nobis ex perpetuæ virginitatis matre Maria natiuitas Dei Verbi, quod *ante ævum me fundavit*. Antequam circularis esset hebdomada sæculi præsentis, sexta die anima in Adamo fundata est ab officio naturæ nostræ. Atque sic post sextam septima hujus sæculi constituitur dies, septies in semetipsam revoluta per totum præsens sæculum. Ad diviniora autem et antiquiora progrediens, inquit: *Ante omnes colles gignit me*: per colles, hoc loco, cælos vel certe eas quæ supra cælos sunt potestates significans. Non enim cæli, non angeli, non archangeli, non temporis qualitas aut quantitas, non sæculum, non aliud quidquam quod cogitari vel dici potest, antiquius est Filio. Nam ipse sæculorum conditor est, omniumque rerum et universum, aperte clamante Paulo: *Per quem et sæcula condidit*⁴⁶; et, *In ipso creata sunt universa tam aspectabilia quam inaspectabilia, quoniam omnia per ipsum facta sunt*⁴⁷. Creatur igitur ex Maria ratione carnis assumptæ, fundatur vero anima in creato corpore; utrisque autem unitus Verbo, creatus quidem cernitur homo, iacreatus autem intelligitur Deus ex iacreato Patre ac patrem non habente.

INTERROGATIO XXXVI.

At quomodo ipse Filius creatum semetipsum ostendit, dicens: *Ego sum ostium otium*⁴⁸, et *via*⁴⁹? Similiter et a prophetis creatus esse innuitur; ab Isaia quidem, cum *lapis offensionis* dicitur, et *petra scandali*⁵⁰; a Davide vero, columna ignis; et ab aliis, leo, ovis et alia quamplurima.

Responsio.

At cavendum ne litteræ dormitando incumbentes, nos ipsos a divinioribus secludamus. Nam, secundum eximium Apostolum, *littera occidit, spiritus*

vivat; Tò γὰρ κτιστὸν οὐ γεννητὸν, τὸ δὲ γεννητὸν, οὐ κτιστὸν· ἕτερον γὰρ ἐκεῖνο, ἄλλοτερον δὲ τοῦτο. Ἀμφότερα δὲ ὁρῶμεν ὄντα τὸν Υἱὸν· ἄκτιστον μὲν θεότητι, κτιστὸν δὲ ἀνθρωπότητι. Ἄλλ' ἔθος πολλοῦ τῆς θείας Γραφῆς τὰ ἐγγύτατα ἡμῖν πρῶτα σημαίνειν, καὶ τὰ ἀρχαῖα, δεύτερα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ματθαῖος ποιεῖ, ἐκ τῶν ἐγγυτέρων καὶ εὐληπτοτέρων ἀρχόμενος ἡμῖν τὸν Χριστὸν εὐαγγελίζεσθαι· *Βιβλὸς γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ*. τοῦτο μὲν Τουθαίους ἐπισπώμενος, τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ὑπάρχειν ψευδηγοροῦντας, καὶ σεμνυνομένους εἰκῆ τοῖς θεοσεβείοις, ὧν τε τὴν πολιτείαν οὐκ ἐμμεψάσαντο· τοῦτο δὲ νηπιάζοντος ἔτι τοῦ θιάσου ἐκ τῶν ἐγγυτέρων ἡμᾶς εἰς θεογενεσίαν ποδηγεῖ, καὶ προῖων τῷ Εὐαγγελίῳ θεολογεῖν τὸν Χριστὸν ἄρχεται, ὡς περ διὰ κλίμακος τινος ἀνέγων ἡμῶν πρὸς τὰ θεϊότερα τὴν διάνοιαν. Φησὶ γοῦν ὁ τῶν θείων σοφῶν Σολομῶν, *Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ*· ἀρχὴν γὰρ ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ κατὰ σάρκα ἡμῖν ἐκ τῆς ἀειπαίδος Μαρίας γενέσθαι τὸν Θεὸν Λόγον, ὃς *πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με*. Πρὸ τοῦ γενέσθαι τὴν κυκλικὴν ἑβδομάδα τοῦ παρόντος αἰῶνος, τῆς ἕκτης ἡμέρας ἡ ψυχὴ ἐν τῷ Ἀδάμ ἐθεμελίωθη παρὰ τοῦ οἰκοδόμου τῆς φύσεως ἡμῶν, καὶ οὕτως μετὰ τὴν ἕκτην ἡ ἐβδόμη τοῦ αἰῶνος δημιουργεῖται ἡμέρα ἑπτάκις ἀνακυκλουμένη εἰς αὐτὴν διὰ παντός τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος. Ἐπὶ δὲ τὰ θεϊότερα καὶ ἀρχαιότερα προῖων, φησὶ· *Πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γενεῖ με*· βουνούς ἐνταῦθα τοὺς οὐρανοὺς, ἦτοι τὰς ὑπὲρ αὐτοὺς δυνάμεις δηλῶν. Οὐκ οὐρανοὶ γὰρ, οὐκ ἄγγελοι, οὐκ ἀρχάγγελοι, οὐ καιρὸς, οὐ χρόνος, οὐκ αἶων, οὐκ ἕτερον τι νοούμενον ἢ φραζόμενον, προσβύτερον τοῦ Υἱοῦ. Αὐτὸς γὰρ ὑπάρχει ποιητὴς τῶν αἰῶνων καὶ πάντων ἡμεῶν· Παύλου μὲν διαβρήθη βῶντος τὸ, *Αἶ' οὐδὲν αἶωνας ἐποίησε*, καὶ τὸ, *Ἐν ἀετῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ὄρατα καὶ ἀόρατα, διὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο*. Κτίζεται οὖν ἐκ Μαρίας τῷ προσλήμματι, θεμελιούται δὲ ψυχὴ ἐν τῷ κτιζομένῳ σώματι, ἀμφοῖν δὲ ὁ Λόγος καταλλήλως ἐνωθεῖς, κτιστὸς μὲν ὁράται βροτῶς, ἄκτιστος δὲ νοεῖται Θεὸς, ἐξ ἀκτίστου Πατρὸς πατέρα μὴ ἔχοντος.

ΠΕΥΣΙΣ ΛΓ'.

Καὶ πῶς αὐτὸς ὁ Υἱὸς κτιστὸν αὐτὸν δεικνῶσι φάσκων, *Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων*, καὶ ἡ ὁδός; Ὅμοιος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν προφητικῶν κτιστὸς ὑποδεικνύται, ὑπὸ μὲν Ἰσαίου *λίθος προσκόμματος*, καὶ *πέτρα σκανδάλου*· ὑπὸ δὲ τοῦ Δαβὶδ, *στύλοπιρ*, ὑπ' ἑτέρων δὲ λέων, πρόβατον, καὶ ἕτερα πλείστα.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ μὴ τῷ γράμματι προσκαθεύδοντας σφᾶς τῶν θειοτέρων ἀποκλείσωμεν. Κατὰ γὰρ τὸν ὀψιλὸν Ἀπόστολον, *Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα*

⁴⁴ Prov. viii, 22, 23, 25. ⁴⁵ Matth. i, 1. ⁴⁶ Hebr. i, 2. ⁴⁷ Coloss. i, 7. ⁴⁸ Joan. x, 7. ⁴⁹ Joan. xiv, 6. ⁵⁰ Isa. viii, 14.

ζωοποιεῖ. Ἀνάπαλι δὲ φημί· Οὐ τὸ γράμμα ἀποκτείνει τοὺς ὀρθῶς ἀποσκοποῦντας, οὐδ' αὖ πάλιν ζωοποιεῖ τὸ πνεῦμα βλασφημοῦντας αὐτό. Τιμησόμεν οὖν τὸ πνεῦμα ὅπως νοήσωμεν τὸ γράμμα, τροπικῶς τὸν Ἰῶν θύραν καὶ ὄδον καὶ λίθον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν εἰκόνων ἐκδεχόμενοι· ὄδον νοοῦντες αὐτὸν, πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν θειοτέρων φέρουσαν· θύραν ἀνοιγομένην μὲν τοῖς διὰ τῶν ἀρετῶν σπεύδουσιν ἐντὸς γενέσθαι, πυγμαῖα παίοντες σφῶν τὰ στέρνα· στῦλος δὲ νοεῖσθαι ἐδραῖωμα ὑπάρχειν τῆς πίστεως ἡμῶν, ὑποστηρίζων ἅμα καὶ φέρων τὰ σύμπαντα· λίθος δὲ προσκόμματος ὑπάρχει ἀπίστοις, καὶ πέτρα σκανδάλου Ἰουδαίους, ἡμῖν δὲ λίθος τοῦ θεμελίου τῆς Ἐκκλησίας, πᾶσαν τὴν κρηπίδα συνέχων. Πέτρα, τὸ στερεὸν καὶ ἀπτῶτον τῆς ὁμολογίας, ἣ προσαραττόμενοι αἱ τρικυμῖαι τῶν αἰρέσεων, πρὸς ἀφρὸν αὐθις ἐκλύονται· σκῶληξ, καθῶς φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελψός. Ἡμῖν μὲν κατὰ τὸν ἐκ τῆς χέρσου σκῶληκα ἄνευ τινὸς πάθους ἢ συνουσίας, ἐκ τῆς ἀλείψιδος Μαρίας ἀπειρογάμως τικτόμενος, τοῖς δ' ἐναντίως σκῶλης τιμωρίας, ὑπο[τε]τραίνων καὶ ὑπεσθίων ἀλήκτως.

ΠΕΥΣΙΣ ΑΖ'.

Ἄλλ' ἐάν μὴ εἴπῃς αὐτὸν κτίσμα, ὑβρίζεις τὸν Πατέρα, πάθος αὐτῷ προσάπτων. Πᾶς γὰρ ὁ γεννῶν, ἐμπειθὴς πάντως ἔσται. Ἡ συστέλλεται γὰρ, ἣ πλατύνεται, ἣ τομῆν ἢ ρεῦσιν ὑφίσταται, ἣ ὀγκοῦται, ἣ ταπεινοῦται, ἣ τι πάντως ὑπομένει ὁ γεννῶν.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε τῆς τοιαύτης ληρωδίας, ἀξιμάστε! Οὐ γὰρ σῶμα τὸ θεῖον ὑπάρχει ὄγκῳ ἢ συστολῇ ὑπακείμενον, ἢ ρεῦσει ἢ τομῇ ἢ ὄλως πάθει τινὶ χειρούμενον. Καθὸ οὖν ὁ Πατὴρ πνεῦμα ὑπάρχων, τὸν Ἰῶν Θεὸν Λόγον πνευματικῶς, ἀχρότως, ἀφράστως γεγέννηκεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πλείστοις δοκεῖ ἡ ἔμφις τῆς ἀκοῆς πιστοτέρα, δεῖν ὤψθην καὶ ἀμυδρῶς χρῆσασθαι παραδείγμασιν, ἐπὶ τοῦ ἀπαθῶς γεννησθαι τὸ θεῖον, οὐ ρεῦσιν, οὐ τομῆν ὑφιστάμενον. Κτίσμα τοίνυν Θεοῦ ὑπάρχει ὁ ἥλιος, ἀφ' οὗ τινες ἐν ταῖς ἀοικήτοις ἐσχατιαῖς, πυρὸς λειπόμενοι πέττειν τὰ σῖτα, ἵπποφορβοὶ τε καὶ βουκόλοι, καὶ συφορβοὶ, καὶ ποιμένες, κύλικα ὕδατος καθαροῦ πληρώσαντες, καὶ τῇ ἀκτίνι τοῦ ἡλίου ἀντισχόντες, καὶ ὀνίδι ξηρᾷ ψαύσαντες τῇ ὑδροχόῃ, αὐθις τὸ πῦρ αὐτόθεν ἀπεσύληταν, οὐ τομῆν, οὐ ρεῦσιν, οὐκ ὄγκον, οὐ συστολήν τοῦ φωστῆρος ὑποστάντος· καὶ διὰ καθαρᾶς ὕδατος ἐν οἰκίαις διήκων, καὶ οἰονεῖ ἀπογεννῶν τὰς ἀκτῖνας κατὰ πάσης ἡπείρου ἀνελλιπῆς καὶ ἀμητος διὰ παντὸς ὁρᾶται. Ὅμοιος καὶ πυρὸς μυρίας ἐξάπτων λαμπάδας, οὐ ρεῦσιν, οὐ τομῆν ὑπέμεινε. Κι οὖν τέως ἀλώδητα ὑπάρχει ταῦτα, ἀπείρως τὸ θεῖον ὑπερτερεῖν τούτων καθ' ἑαυτοῦ πιστεύσομεν· ἀμίς γὰρ πρὸς ἐκεῖνο ὁμοῦ τὰ σύμπαντα. Γεγέννηκε τοίνυν ὁ Πατὴρ τὸν Παῖδα οὐ διὰ τομῆς ἢ ρεῦσεως, οὐ δι' ὄγκου καὶ συστολῆς· ἀλλ' ἀσώματος ὢν, ἀσώματον Λόγον ἐνυπόστατον ἀκούοντα καὶ

vero vivificat⁸¹. Vicissimque inquam ego : Si non occidit littera eos qui recte considerant, neque item vivificat spiritus blasphemantes ipsum. Honoremus igitur spiritum ut intelligamus litteram. Figurata Filium, ostium, et viam, et lapidem, et si quid aliud est ejusmodi similitudinem dici accipiamus : viam intelligentes ipsum, ut qui nos in cognitionem Patris divinarumque rerum ducat ; ostium est apertum iis qui per virtutes intus regenerari student, pugno frequenter percutientes pectora ; columna vero intelligatur firmamentum esse fidei nostræ, firmiter suffulciens et ferens simul universa ; lapis autem offensionis ineredulis est, et petra scandali Judæis ; nobis autem lapis fundamenti Ecclesiæ, totam basim continens. Petra, robor et firmitas confessionis, qua procellæ hæresum impugnatæ, in spumam rursus dissolvuntur ; vermis, quemadmodum Davides divinorum carminum auctor inquit⁸² : ac nobis quidem instar vermisex terra, absque aliquo affectu aut coitu, ex perpetuæ virginitatis matre Mariæ, absque nuptiali commistione natus ; adversariis autem vermīs supplicii, stimulans et depascens absque fine.

INTERROGATIO XXXVII.

Atqui nisi ipsum creaturam esse dixeris, contumelia Patrem afficis, affectum ei tribuens. Omnis enim qui generat, omnino erit obnoxius affectui. Aut enim contrahitur, aut dilatatur, aut sectionem derivationemve patitur, aut effertur, aut deprimitur, aut certe tale quid sustinet, qui generat.

Responsio.

Absit procul tale delirium, o præclare. Non enim divina natura corpus est, elationi aut contractioni subjectum, aut fluxui, aut sectioni, aut prorsus qualicumque affectui mancipatum. Quatenus igitur Pater spiritus est, Filium Deum Verbum spiritualiter absque tempore ineffabiliter genuit. At vero quia plerisque videtur visui potius quam auditui credendum, etiam facili aliquo exemplo utendum esse ratus sum in eo declarando, quod absque affectu Deus generet, non fluxum neque sectionem patiens. Creatura utique Dei est sol, quo aliqui in extremitatibus inhabitabilibus igne carentes utuntur ad coquendos cibos, equorumque pastores, et lumbulci, subulci et pastores alii, calicem aqua puræ implent, et radio solis obvertunt, aridoque immo admoto ad vas aquarium, illico ignem auferunt, cum interim nec sectionem, nec fluxum, nec tumorem, nec contractionem luminare ipsum patitur. Idem per purum vitrum in domiciliis penetrans, quasiq̄ radios gignens per universam terram, nihilominus absque defectu et absque sectione per omnia cernitur. Similiter et fax, etiamsi infinitas lampades accenderit, neque fluxum, neque sectionem patitur. Si igitur absque læsione sunt ista, in infinitum istis per omnia superiorem esse naturam divinam credamus. Nam simul in universum omnia in ipsam collata sunt instar venti te-

⁸¹ II Cor. iii, 6. ⁸² Psal. cxi, 7.

nus. Ergo genuit Pater Filium, non per sectionem aut fluxum, non per tumorem vel contractionem, sed incorporeus existens incorporeum Verbum ejusdem substantiæ, quod et audit et loquitur. Vani igitur illi et insipientes, qui cum ignominia honorant Patrem, ne audeant creatum pronuntiare Filium. Si enim, ut alunt, Pater generans patitur, etiam ego creantem fatigari dico. Unde igitur ortum dicemus Filium, ne Patrem aut pati, aut fatigari blasphemæ statuamus? Absit igitur a te, ut cum hac ignominia velis naturam divinam honorare. Nam qui Filium blasphemat, Patrem lapidat. Quemadmodum ipse in Evangelio sancte prædicat : *Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat* ⁹².

INTERROGATIO XXXVIII.

Sed quomodo dicunt aliqui, quod secundum electionem et gratiam Christus sit factus Dei Filius? Non enim inquit Pater, *Hic est Filius meus dilectus quem genui, sed quo delector* ⁹³. Et Isaias in persona Dei et Patris de Christo inquit : *Ecce Filius meus quem elegi, dilectus meus quo delectatur animus meus* ⁹⁴. Ad eundem modum et Solomo inquit, *Electus a decem millibus* ⁹⁵.

Responsio.

Ut videtur, Ariana laboras dementia, tanto conatu adversus veritatem contendens. Ostende igitur similes Christo, quos Pater approbaverit, ut Christum elegit solum. Nam si Filius est unigenitus, non habet fratrem aut æqualem, aut sibi ex opposito respondentem. Cecinit enim de ipso David ille divinus : *Quis assimilabitur Domino, inter filios Dei* ⁹⁶? Et deinceps : *Magnus et tremendus est, supra omnes qui sunt in circuitu ipsius* ⁹⁷. Tanquam nemo possit secundum gratiam aut secundum profectum conferri Deo Verbo, qui propter mortales hominem assumpsit, et merito electus est. Cum enim plurimæ et innumerabiles essent mulieres adhuc incorruptæ, solam tamen ex omnibus selegit Mariam, in ipsa ineffabiliter uniens sibi et copulans naturam nostram, quemadmodum divinus ille vates inquit : *Elegit nobis hæreditatem sibi pulchritudinem Jacobi, quam dilexit* ⁹⁸ : Mariam perpetuo manentem virginem significans, quæ nunquam ad generandum progressa fuerat, aut fetum in utero materno conceperat. Amplexus autem Pater eam quæ ex ipsa erat, incarnationem Verbi, e supernis acclamat : *Ecce Filius meus dilectus, quo delector* ⁹⁹. Quibus in verbis intelligit unicum illum ex se et ex perpetua virgine natum nobis Filium Deum, sibi et nobis consubstantialem, ipsi quidem divinitate, nobis vero ratione carnis assumptæ. Idem enim inter mortales apparens immortalis, spontanea voluntate mansit quod erat, cum conspiceretur id esse quod sum ego.

INTERROGATIO XXXIX.

Quomodo vero secundum profectum et dilectionem Apostolus ipsum ostendens Filium Dei, de

⁹² Joan. v. 23. ⁹³ Matth. iii, 17. ⁹⁴ Isa. xlii, 1. ⁹⁵ Cant. v, 10. ⁹⁶ Psal. lxxviii, 7. ⁹⁷ *ibid.* ⁹⁸ *Isal.*

xlvi, 5. ⁹⁹ Matth. iii, 17.

(11-12) Τὸ μὲν... τῆς δέ. Forte, τῷ μὲν... τοῖς δέ. Εἰσι.

φθειρόμενον. Οἱ οὖν ἀτίμως τιμῶντες τὸν Πατέρα, εἰκαιόβουλοι καὶ ματαιόφρονες, κτιστὸν μὴ τολμῶσαν ἀποφαίνειν τὸν Υἱόν. Εἰ γὰρ, καθὼς φησι, γεννῶντα πάσχειν τὸν Πατέρα, κἀγὼ φημι κτίζοντα κἀμνειν, πῶθεν δώσομεν τὸν Υἱόν, ἵνα μὴ τὸν Πατέρα πάσχοντα ἢ κἀμνοντα βλασφημήσωμεν; Ἄπαγε τοῖνον σαυτὸν, ἀτίμως τὸ θεῖον γεραίρων! Ὁ γὰρ τὸν Πατέρα βλασφημῶν, τὸν Πατέρα λιθάζει, καθὼς αὐτὸς ἐν Εὐαγγέλοις θεηγορεῖ· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμῶ.

Nam qui Filium blasphemat, Patrem lapidat. Quemadmodum ipse in Evangelio sancte prædicat : *Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat* ⁹².

ΠΕΥΣΙΣ ΑΗ'.

Καὶ πῶς τινὲς φασί, κατ' ἐκλογὴν καὶ χάριν τὸν Χριστὸν γενέσθαι Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Οὐ γὰρ λέγει ὁ Πατὴρ· Ὁδοῦς ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ἐγέννησα, ἀλλ', ἐν ᾧ ἠθρόκησα. Καὶ Ἡσαΐα; ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός λέγει περὶ Χριστοῦ· Ἰδοὺ ὁ Παῖς μου ἐν ἡρετισίᾳ μιν, ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ἐν ἠθρόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Ὁμοίως καὶ Σολομὼν λέγει· Ἐκκληλοισμένος ἀπὸ μυριάδος.

Ἀπόκρισις.

Ὡς εἶκει τῆς Ἀρείου παρουσίας ὑπάγει, τοσαύτη φιλονεικία κατὰ τῆς ἀπρεκίας χρώμενος. Δεῖξον τοῖνον τοὺς ὁμοίους Χριστοῦ, οὓς δοκιμάσας ὁ Πατὴρ, Χριστὸν ἐξελέξατο μόνον. Εἰ γὰρ μόνος Υἱὸς ὑπάγει μονογενῆς, οὐκ ἔχει ἀδελφὸν ἢ ἀντιπαράθετον. Ἐμελέθησε γὰρ περὶ αὐτοῦ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος· Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; καὶ μεθ' ἕτερα· Μέγας καὶ φοβερός ἐστὶν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλιω αὐτοῦ· ὡς μηδεὶς οἶου τε ὄντος τοῦ κατὰ χάριν ἢ προκοπὴν παραβάλλεσθαι τῷ Θεῷ Λόγῳ, διὰ βροτοῦς ἀνδρωθέντι καὶ εἰκότως ἐκλεχθέντι. Πλείστον γὰρ ὑπαρχουσῶν μυριάδων γυναικῶν εἴτι ἀφθόρων, μόνῃν ἐκ πασῶν Μαρρίαν ἀπέκρινεν, ἐν αὐτῇ ἀφράστως ἐνώσας ἑαυτῷ καὶ συμπλέξας τὰ ἡμέτερα, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς τραγῳδός· Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλοῦν Ἰακώβ, ἣν ἠγάπησεν· τὴν ἀείπαιδα Μαρρίαν δηλῶν, μηδέπω εἰς γένειον παρελθούσαν, ἐν νηδύϊ μητρὸς καταβληθεῖσαν. Ἀγάμενος δ' ὁ Πατὴρ τὴν ἐξ αὐτῆς τοῦ Λόγου σάρκωσιν, ἀνωθεν ἐπιβοᾷ· Ἰδοὺ ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἐθρόκησα· ἵνα τὸν παρ' αὐτοῦ καὶ τῆς Ἀείπαιδος γνωρίζων ἡμῖν Παῖδα Θεὸν, αὐτῷ καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, τὸ μὲν, θεώτηται, τῆς δὲ (11-12) τῷ προσλήμματι. Ὁμοθέωρος γὰρ θνητοῖς ἀθάνατος, αὐθαίρετως γενόμενος ἔμεινεν ὁ ἦν, ὁρώμενος ὅπερ εἰμι.

ΠΕΥΣΙΣ ΛΘ'.

Καὶ πῶς κατὰ προκοπὴν καὶ ἀγάπην ὁ Ἀπόστολος δεῖκνυς αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ Πατρὸς

λέγει. "Ὁς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτοῦ, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἐκ τούτων κατὰ προκοπὴν Υἱὸς Θεοῦ δευχθήσεται. Ἐτέρωθεν γὰρ ὁ αὐτὸς ἱερός Ἀπόστολος φησιν· "Ὅτι ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ· σημαίνων ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχειν τὸν Χριστόν, ὡς καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν. Ἀγάπη οὖν ὁ Πατήρ, ὁμοίως καὶ ὁ Υἱός· ὡς φῶς ἐκ φωτός, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀγάπη ἐξ ἀγάπης. Ὁ Θεὸς γὰρ ἀγάπη ἐστὶ, φησὶν ὁ Ἰωάννης. Πασσάσθωσαν τοίνυν οἱ τῆς Ἀρείου μανίας, κτίσμα τὸν κτίστην οἰόμενοι, οὐθ' ἑτέρας τῶν Διαθηκῶν τούτο βουλομένης. Τέσσαρα ἡμῖν ὑπάρχει· Εὐαγγέλια, κεφαλαίων χιλίων ἑκατὸν ἑξήκοντα δύο· καὶ ἀπ' ἅκρου μέχρι πέρατος ἐν αὐτοῖς Θεηγορῶν ὁ Υἱὸς περὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ Πατήρ περὶ τοῦ Παιδός, οὐθ' ἕτερος αὐτῶν φησιν, ὅτι Ἐκτίσα ἑμαυτῷ Υἱόν, ἢ αὖ πάλιν, ὅτι Ἐκτίσέ με ὁ Πατήρ.

ΠΕΥΣΙΣ Μ'.

Τί οὖν νομίζεις τὴν Παρθένον Μαρίαν, κτιστὴν ἢ ἀκτιστον; καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς σῶμα τοῦ Χριστοῦ; καὶ πῶς προσκυνεῖς τῷ Χριστῷ; Εἰ γὰρ κτιστὸν εἴπης, ὅπερ πάντα πάντως ἀνάγκη, δηλονότι κτίσματι προσκυνεῖς· εἰ δὲ μὴ προσκυνεῖς, ἀρῆ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γράφω Θεόττος τύπον· ἀπλή γὰρ καὶ ἀόρατος καὶ ἀνεύθεός ἐστι· τῆς σαρκὸς δὲ τὸν τύπον ἱστορῶν, προσκυνῶ θεοπρεπεῖ διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν.

Ἀπόκρισις.

Νῆ τὴν ἐμὴν ὑγείαν, οὐχ ὡς κτίσματι προσκυνεῖς Χριστῷ, ἀλλ' ὡς τῶν κτισμάτων ποιητὴν καὶ Θεόν. Ὅσπερ γὰρ τὸν βασιλέα σὺν τῇ ἀλουργίδι τιμῶμι μὲ προσκυνῆσει, οὐ χωρίζων αὐτὸν ἐκείνης. Ἢ σοι ἄρα δοκεῖ ἐρεῖν τῷ ἀνάκτορι· Ἀνάστηθι τοῦ θρόνου, ἵνα σε προσκυνήσω; ἢ, Ἐξέλθε τοῦ ναοῦ, ἵνα σε ὑμνήσω χωρὶς τῆς ἀψύχου ὕλης; Εἰ οὖν τὰ ἀψυχα τῷ ἐμφύχῳ συμπροσκυνεῖται καὶ τὰ εὐτελῆ, τῷ πάσης ὁμοῦ τῆς ὑψηλοῦ Δεσπότη, εἰκότως καὶ ὁ Λόγος σὺν τῷ ναῷ τοῦ σώματος, ὅπερ αὐτοῦ καὶ ἀλουργίδα φημι καὶ χιτῶνα καὶ θρόνον, μὲ προσκυνῆσει προσκυνηθήσεται.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΑ'.

Καὶ εἰ Θεός ἐστι μετὰ σώματος, πῶς αὐτὸς λέγει, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε; Εἰ οὖν Θεὸς ἦν, πάντες οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ εἶδον οὕτως.

Ἀπόκρισις.

Περὶ τοῦ Πατρὸς φησὶν ὁ Υἱός, ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Οὐ γὰρ εἶπε· Τὸν Υἱὸν Θεὸν ὄντα Λόγον καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Εἶδον μὲν προφηταὶ καὶ ἀπόστολοι καὶ ἕκαστος τῶν δικαίων Θεόν, ἀλλ' οὐδεὶς καθὼ ὑπάρχει τῇ φύσει καὶν οὐδὲς τε. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ φύσις χωροῦσα τὴν ἔψιν· ἐκάστη δὲ τῶν ἀξίων φαίνεται, οὐκ ἄνευ τινὸς πα-

¹ Col. 1, 13. ² II Thess. 11, 16. ³ Joan. 14, 8. ⁴ Joan. 1, 18.

PATROL. GR. XXXVIII.

Patre inquit: Qui eripuit nos ex potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis sue¹.

Responsio.

Verum ex his non ostendetur esse ipsum secundum profectum Filium Dei. Alibi enim idem inquit Apostolus, Quoniam Deus dilexit nos in Christo², significans dilectionem Dei et Patris esse Christum, quemadmodum et sapientiam et virtutem. Dilectio igitur est Pater, similiter et Filius, ut lumen ex lumine, et Deus ex Deo; et dilectio ex dilectione. Nam Deus est dilectio³, inquit Joannes. Cessent igitur Arianæ vesaniæ sectatores, qui creaturam creatorem putant, neutro Testamentorum id volente. Quatuor nobis sunt Evangelia, capita mille centum sexaginta duo; et ab initio ad finem usque in ipsis divinitus tradit doctrinam Filium de Patre, et Pater de Filio, et tamen neuter ipsorum inquit, Creavi mihi Filium, aut vice versa, Creavit me Pater.

INTERROGATIO XL.

Quid igitur statuis de Virgine Maria? num creatam, an incretam, et quod ex ea est corpus Christi? Et quomodo Christum adoras? Nam si ipsum creatum dixeris, id quod omnino necessum est, creaturam videlicet aliquam adoras. Si vero non adoras, negas Filium Dei. Non describo divinitatem secundum formam. Simplex enim est, et inaspectabilis, et forma carens. Carnis autem formam intuens, adoro Deum, ut par est, propter eam quæ secundum hypostasim est, unionem.

Responsio.

Per meam certe salutem, non ut creaturam adoro Christum, sed ut creaturarum opificem et Deum. Quemadmodum regem cum purpura honoro una et eadem veneratione, ipsum ab illa non separans. Alioqui num tibi videtur ad imperatorem dicendum esse, Surge de throno tuo, ut adorem te? aut, Egredere ex templo, ut te celebrem absque materia inanimata? Si ergo res inanimæ una cum animatis adorantur, et res omnino leves; merito utique et ejus qui omnium in universum quæ sub sole sunt, Dominus est, et Verbum illud, cum templo corporis, quod ipsum purpuram ejus voco et tunicam et solium, una adoratione adorabitur.

INTERROGATIO XLI.

Atqui si Deus est cum corpore, quomodo inquit ipse, Deum nemo vidit unquam⁴? Siquidem Deus erat, omnes qui cum illo id temporis fuerunt, viderunt ipsum.

Responsio.

De Patre loquitur Filius, cum ait, Deum nemo vidit unquam. Non enim inquit: Filium, qui Deus est Verbum, et homo factus, nemo vidit unquam. Viderunt quidem prophætæ et apostoli et omnes justi Deum; verum nullus quod est natura sua videre potest. Non enim est ulla natura quæ sit capax ejus aspectus. Unicuique vero apparet digno,

non sine aliquo velamento pro mensura puritatis ejus qui ei ministrat. Vidit proinde Jobus, sed per turbinem et nubes. Ante ipsum vero Abrahamus per angelum loquentem. Vidit Jacobus ut hominem secum luctantem. Moses in medio caliginis. Similiter et cætera sanctorum turba per ænigmata et velamenta. Viderunt et apostoli per carnem hominem factum Deum et Verbum. Eundem Filium et Dei et hominis unusquisque cernit pro mensura propriæ virtutis et roboris animæ, sicuti prout vel lucidi vel turbati sunt corporis oculi, alii quidem diu possunt solem directo intueri, alii vero imbecilliter, hæud ferentes fulgorem ejus luminaris neque incursum radiorum.

Videmus enim mare ab aliquo montis vertice vel colle, et cum veritate dicimus nos mare vidisse, cum superficiem pelagi solam, eamque tantum particulariter cernamus. Non enim ab eo quod apud nos est, plano prærupto litorum, in eam quæ e regione opposita est, speculam vis oculorum pertingere potest evanescens in aere. Neque item profunditatem ejus inumque fundum mens invenire potest. Semper enim ab eo quod putatur, aliud animus subit, quod contineat ejus eminentias, ne diffundatur aut diffluat; quatenus in immensum extenditur, intellectus noster, ut appareret, deficit. Cernimus autem et cælum non omnes similiter, sed quisque secundum vires oculorum. Neque enim mens ad extremitatem pertingit, neque propter resilientem a nobis illius fornix soliditatem prorsus accedere potest.

Cernimus igitur ea quæ sunt in eadem servitutis conditione, non secundum id quod sunt, sed secundum id quod percipimus. Sunt enim nobis proposita tum spectabilia tum inaspectabilia; et horum aliud quidem ex parte, aliud vero totum. Consimiliter et Deus et aspectabilis et inaspectabilis est hominibus: illud quidem ratione velamenti corporis per demissionem, hoc vero, naturaliter et immensitatis ratione. Non enim sustinet ignis propinquitatem stipulae et paleæ, cum ob ariditatem mox in terram resolvantur. Paululum enim in se divinitatem nudans Christus, in monte transformationis versavit columnas Ecclesiæ. Nam illico procidentibus Petrus et Jacobus et Joannes, ob timorem palpantes, propemodum colliquescerant igne divinitatis. Ad id autem nos ducens divus Apostolus, aperte clamat: Ex magnitudine creaturarum et pulchritudine, ratione quadam convenienter cernitur⁶⁶. Cum enim cælum et terram et nere nequeamus, quomodo conditorem nostrum videre secundum ipsius naturam poterimus?

INTERROGATIO XLII.

Postquam de Christo satis instructi sumus, cupimus pauca audire de Spiritu sancto, num æqualis sit Patri et Filio, propriæ potestatis auctoritate faciens et mandans quæ vult: et quare cum aqua et igne in Scriptura comparatur.

⁶⁶ Rom. i, 20.

(12*) Ἀφικνεῖται. Forte ἐφικν. Εἰσιτ.

ραπετάσματος πρὸς τὸ μέτρον τῆς καθάρσεως τοῦ διακονουμένου. Εἶδε τοίνυν Ἰωβ, ἀλλὰ διὰ λαλοῦστος καὶ νεφῶν· πρὸ αὐτοῦ δὲ, Ἀβραάμ, δι' ἀγγέλου φθεγγόμενον· εἶδεν Ἰακώβ, ὡς ἄνθρωπον μετ' αὐτοῦ παλαίοντα· Μωσῆς ἐν μέσῳ τοῦ γνόφου· ὁμοίως καὶ ὁ λοιπὸς τῶν θεσπεσίων ὁμιλος δι' αἰνιγμάτων καὶ παραπετασμάτων· εἶδον καὶ οἱ ἀπόστολοι, διὰ σπηλῆς ἀνδρωθέντες τὸν Θεὸν καὶ Λόγον, τὸν αὐτὸν Παῖδα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἕκαστος πρὸς τὸ μέτρον τῆς οἰκείας ἀρετῆς καὶ βίωσης ψυχικῆς· κατὰ τοὺς ἐβρώμενους ἢ τεθλωμένους τὰς τοῦ σώματος θύρας, τῶν μὲν ἐπὶ πολὺ δυναμένων τῷ ἡλίῳ ἀτελεῖν, τῶν δὲ ἀμυδρῶς μὴ φερόντων τὴν ἀστραπὴν τοῦ φωστῆρος, μηδὲ τὴν προσβολὴν τῶν μαρμαρυγῶν.

Ὁρῶμεν γὰρ τὴν θάλατταν ἀπ' ἀκρωρείας ἢ γυλόφου τινός, καὶ ἀληθεύομεν φάσκοντες ἐωρῆσθαι· τὴν γὰρ ἐπιφάνειαν τοῦ πελάγους μόνον, καὶ ταύτην μερικῶς ὁρῶντες. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν ἢ ἰδέσθαι ἢ ὄχθης, πρὸς τὴν ἀντικρὺ κειμένην σκοπιάν ἢ ὕψος δὴ οἶα τε, ἐναπολήγουσα τῷ ἄερι. Οὐδ' αὖ πάλιν τὸ κύτος αὐτῆς ἢ τὸν ἕκατον πυθμένα ὁ νοῦς εἰρᾶν οἶδός τε. Ἀεὶ γὰρ τοῦ νοουμένου ἕτερον ὑποθεμένῳ περιέχειν αὐτῆς τὰς ἐξοχὰς, πρὸς τὸ μὴ διακίσθαι ἢ καταρρῆναι, πρὸς τὸ κάτω εἰς ἀμήχανον εἰκότως τῆς διανοίας ἡμῶν ἐκπιπτούσης. Ὁρῶμεν δὲ καὶ τὸν οὐρανὸν ὁ πάντας ὁμοίως, ἀλλ' ἕκαστος πρὸς τὴν βώμην τοῦ ὄρους. Οὐτε γὰρ ἡ διάνοια τοῦ πέπετο· ἀφικνεῖται (12*), οὐδὲ προσεῖναι τῇ ἀντιτυπίᾳ τῆς ἀφίδος δύναται ἀκριβοῦς.

Ὁρῶμεν τοίνυν τὰ σύνδουλα, οὐ καθὸ πέφικεν, ἀλλὰ καθὸ χωροῦμεν. Ὁρατὰ γὰρ ἡμῖν πρόκειται καὶ ἀόρατα, τὸ μὲν μερικῶς, τὸ δὲ ὀλοσχερῶς. Παρὰ πλησίως καὶ τὸ θεῖον ὁρατὸν, καὶ ἀόρατον βροτῶν ὑπάρχει· τὸ μὲν, παραπετάσματος σώματος, συγκαταβατικῶς· τὸ δὲ ἀμήχανον φυσικῶς. Οὐ γὰρ ἡ καλὰ μὴ καὶ τὸ ἄχρουν ὑπομένει τοῦ πυρὸς τὴν ἐπιτήτητα, τῇ φρυγίᾳ εἰς γῆν διαφθειρόμενα. Βραχὺ γὰρ παραγυμνώσας ἑαυτῷ (13) τὴν θεότητα Χριστὸς, ἐπὶ τῶν ἔθρων τῆς μεταμορφώσεως, τοὺς στύλους τῆς Ἐκκλησίας ἐστέρωθησε. Πιστόντες γὰρ αὐθις Πέτρος, καὶ Ἰακώβος, καὶ Ἰωάννης, τῷ δεῖν κραδαινόμενοι, πρὸς τοῦτο δὲ φέρων καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, διαβήσαντες βροτῶν· Ἐκ γὰρ μεγέθους κτισμάτων καὶ καλλοῦς ἀναλόγως θεωρεῖται. Οὐρανοῦ γὰρ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης ἰδεῖν ὀλομερῶς τὴν φύσιν οὐ δυνατόμενοι, πῶς τὴν ποιητὴν ἑαυτῶν ἰδεῖν τῇ φύσει χωρήσομεν;

mare, ut secundum naturam sunt, in totum cernere nequeamus, quomodo conditorem nostrum videre secundum ipsius naturam poterimus?

ΠΕΡΥΣΙΣ ΜΒ΄.

Καλῶς περὶ Χριστοῦ διδασθέντες, δέδοθα ὡς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀκούσαι· εἰ Ἰσὸν ὑπάρχει τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, αὐθεντικῶς ποιῶν καὶ παρατάσσων ἢ βούλεται· καὶ διὰ τί ὕδατι καὶ πνεύματι τῆς Γραφῆς ὁμοιοῦται.

(13) Ἐαυτῷ. Forte ἑαυτοῦ, vel ἐν ἑαυτῷ. Ib.

Ἀπόκρισις.

Ἄκουε δὲ, ἀξιάγωστε, αὐθεντικῶς καὶ αὐτοκρατορικῶς τοῦ Πνεύματος προστάκτοντος, καὶ δρώντος Ἰσα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· Ἀφορίσιν δὲ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς, φησὶ τοῖς ἀποστόλοις. Συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ Υἱὸς τῷ Παύλῳ φησὶν· *Εἰσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ κἀκεῖ λαληθήσεται σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν*. Ἐτέρωθεν δὲ φασιν αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων· *Οὗτοι μὲν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, κατήλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν* Ὁμοίως ὁ Υἱὸς, Πορευθέντες, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· ὁμοίως οἱ ἀπόστολοι, Ἔδοξε, φασὶ, τῷ ἀγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν ἄλλο ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν πλὴν τῶν ἐπιτάξεων. Ὁμοίως ὁ Παῦλος φησὶ· *Ἀέθω δὲ, καὶ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναικα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι*. — *Διῆλθον*, φησὶ, *τὴν Φρυγίαν καὶ Γαλιτικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ*. Ὁμοίως ὁ Υἱὸς τοῖς ἀποστόλοις φησὶν· *Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθῆτε*. Ἀλλὰ καὶ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος, τῆς θείας Τριάδος ἔργον δεικνύς τὰ σύμπαντα, μελωδεῖ ἐν Ψαλμοῖς· *Τῷ Λόγῳ Κυρίου οὐ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν*· Κύριον τὸν Πατέρα δηλῶν, Λόγον δὲ τὸν Παῖδα, Πνεῦμα δὲ τὸ θεῖον Πνεῦμα. Συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ τῆς ὑπ' οὐρανῶν (13) θεῖος καθηγητὴς Παῦλος, φησὶ· *Διαίρεσις χωρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαίρεσις ἐνεργειῶν, ὃ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαίρεσις ἐνεργειῶν, ὃ δὲ αὐτὸς Θεός, ὃ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι*· τρία μὲν περιστῶν πρόσωπα, μίαν δὲ τὴν θεότητα, αὐθεντίαν τε καὶ βασιλείαν.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΓ'.

Προσθεῖναι τοῖς εἰρημένους παρακαλοῦμεν, διὰ τὶ ὕδατι καὶ πυρὶ παρεικάζεται ὑπὸ τῆς Γραφῆς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ εἰκῆ (14), οὐδ' ἀργῶς ἐκείνοις παραβάλλεται τὸ θεῖον Πνεῦμα. Χλοοποιὸν γάρ, καὶ ζωοποιὸν, καὶ θρεπτικὸν τὸ ὕδωρ ἐξ οὐρανῶν ὕμενον, καὶ πάντα παινῶν, καὶ πᾶσι δικνουμένον, μονοειδὲς μὲν ὑπάρχον, πολυτρόπως δὲ ἐνεργοῦν· ἐκ μῆδ' ἐκ κρήνης διάφορα γένη φυτῶν ἀρδονται. Ὁ δ' αὐτὸς ὑετὸς μονοειδὲς ὑπάρχων φύσει καὶ ὄψει, πολυτρόπως ἐνεργεῖται, ἐν μὲν κρίνῳ λευκός, ἐν δὲ ῥόδῳ ἐρυθρὸς ὀρώμενος, πόρφυρος ἐν ἰοῖς, κίρρος δ' ἐν κρόκῳ. Ἐπὶ τῆς συκῆς μονοειδὲς ὄμενος, ἑτεροειδῶς ἀποταλεῖται, γλυκὺς μὲν ἐν τῷ καρπῷ, στυφρὸς δὲ ἐν τῷ ἐκμυζομένῳ γάλακτι. Ὁ αὐτὸς ἐν ἀμπέλῳ μονοειδὲς ἐρχόμενος πινακάσεται, εἰς ἔλικας, εἰς βλαστούς, εἰς ἔμφρακας, εἰς βότρυας, εἰς οἶνον, εἰς πότον, καὶ συληθήσθην εἰπεῖν, ἐν πᾶσι πάντα γινόμενος. Μονοειδὲς

⁶⁶ Act. xiii, 2. ⁶⁷ Act. ix, 6. ⁶⁸ Act. xiii, 4. ⁶⁹ Matth. xxvii, 19. ⁷⁰ Act. xv, 28. ⁷¹ I Cor. vii, 40. ⁷² Act. xvi, 6. ⁷³ Matth. x, 5. ⁷⁴ Psal. xxxiii,

(13) Ἰπ' οὐρανῶν. Forte ὑπ' οὐρανόν, vel ὑπ' οὐρανόυς. Edit.

(14) Οὐκ εἰκῆ, κ. τ. λ. Hæc pene αὐτολεξεῖ de-

Responsio.

Audi proinde, o præclare, propria auctoritate et potestate Spiritum præcipientem et facientem æqualia cum Patre et Filio : *Segregate jam mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod vocavi eos*, inquit ad apostolos ⁶⁶. Consentiens autem cum hoc ad Paulum inquit Filius : *Ingredere in civitatem, et ibi dicetur tibi, quid tibi faciendum sit* ⁶⁷. Alibi autem dicunt Acta apostolorum : *Ii quidem emissi a Spiritu, abierunt Seleuciam* ⁶⁸. Ad eundem modum Filius : *Profecti docete omnes gentes* ⁶⁹. Consimiliter apostoli : *Visum est*, inquit, *Spiritui sancto et nobis, de nulla alia re vos admonendos, quam de necessariis illis* ⁷⁰. Similiter et Paulus inquit : *Dico autem non ego, sed Dominus, ne uxor separetur a viro* ⁷¹. *Peragrata*, inquit alius, *Phrygia et Galatica regione, prohibiti sunt a Spiritu, quominus doctrinam exponerent in Asia* ⁷². Ad eundem modum Filius ad apostolos inquit : *In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne ingrediamini* ⁷³. Sed et divinus ille Davides sacræ Trinitatis opus ostendens hæc universa, canit in Psalmis : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* ⁷⁴ : per Dominum, Patrem significans, per Verbum Filium ; per Spiritum denique, sanctum illum Spiritum. Cum hoc autem consentiens divinus ille omnium quæ sub cælis sunt, magister Paulus, inquit : *Divisiones donorum sunt, sed idem Spiritus : et divisiones ministeriorum, sed idem Dominus : et divisiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus* ⁷⁵ ; tres quidem exprimens personas, unam vero divinitatem, auctoritatem et regnum.

INTERROGATIO XLIII.

Quæsumus ut iis quæ hæcenus disseruisti, addas quare cum aqua et igne comparatur in Scriptura Spiritus sanctus.

Responsio.

Non frustra, neque abs re illis comparatur divinus Spiritus. Nam herbas producendi, et fovendi, et alendi vim habet aqua de cælis pluens, et omnia pinguefacit, omnibus sese miscens ; ac licet uniformis sit, multis tamen modis operatur, et ex una scaturigine diversa genera germinum rigantur. Eadem pluvia cum sit uniformis natura et aspectu, multifariam sese declarat efficacem ; in lilio quidem alba, in rosa vero rubra apparens, purpurea in violis, fulva in croco. Super ficum uniformis pluens, alterius formæ efficitur, dulcis quidem in fructu, acerba vero in expresso lacte. Eadem in vitem uniformis veniens, densatur in capreolos, in germina, in uvas, in botros, in vinum, in potum : et, ut summatim dicam, in omnibus omnia fit.

sumpta noscuntur ex Cyrilli Hierosolymitani Catechesi xvi, § 13. Quod quidem perspexit cl. Cyrillianorum editor Toutteus.

Uniformis cum sit, eorum a quibus suscipitur, naturæ unita, unicuique quod est commodum tribuit. Itidem et ignis uniformis cum sit, variis modis operatur, calefacit, purgat, concoquit, probat, illuminat, ardet. Ad eundem modum et sanctus Spiritus, cum sit unus, unius formæ et ejusdem modi, uniusque substantiæ, indivisus et absque defectu, unicuique dividit gratiam sicut vult. Uique in plantis fieri solet, ut quandiu quidem hiemis asperitas prævalet, infrugiferæ maneat: postquam vero pluviis rigatæ, sole soventur, renascuntur et germinant, sic et mortalium animæ, quandiu quidem hieme vitiorum delinunt, difficiles et omnis communionis expertes mores erga proximos ostendentes, mortuæ et infrugiferæ sunt. Cum autem divinam Spiritus pluviam per doctrinam institutionis susceperint, et turpitudinem quæ est ex vitiositate, absterserint, multisque affectibus obnoxium corporeæ molis vestimentum deposuerint, vox in eis suscitatur ratio, et quasi renascuntur per divinam rigationem et calorem spiritus, et fructum ferunt, secundum Domini sermonem, alius quidem tricesimum, alius vero sexagesimum, alius vero centesimum⁷⁶. Nam alii quidem ad sapientiam accommodat linguam, alii ad vaticinium, alii ad dæmonum expulsionem, alii ad declarationem rerum divinarum. Alium ad sobrie vivendum instruit, alium ad misericordiam, alium ad temperantiam confirmat. Alium ad martyrium ungit et excitat, ac diversus in alio esse videtur, cum ipse non sit alius, quemadmodum eximius ille et mentis vi præstans scribit Apostolus: *Unicuique, inquit, datur declaratio Spiritus, prout expedit. Nam alii quidem per Spiritum datur oratio sapientiæ, alii vero oratio scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii prodigiorum effectiões, alii vaticinatio, alii dijudicationes spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. Sed omnia hæc efficit unus ille et idem Spiritus, dispersiens peculiariter unicuique sicuti vult*⁷⁷. Quemadmodum igitur aqua vim habet producendi herbas, et putrefaciendi; ignis, urendi et illum-

INTERROGATIO XLIV.

Quia te medicum animæ deprehendimus, affatim demonstrationes adhibentem animis nostris medicinam, et ab errore asserentem, quæsumus ut adjicias ad præmissa de angelis, num aliqui sint eorum ordines, et quot, et quales sint natura, num item quæ futura sint scient.

Responsio.

Creati quidem sunt angeli, et obnoxii mutationi, spiritus rationales ad ministerium missi, quemadmodum inquit divinorum carminum auctor, et cum ipso Paulus consentiens: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignis flammam*⁷⁸; quibus verbis simul et naturam et majestatem eo-

⁷⁶ Matth. xiii, 8. ⁷⁷ I Cor. xii, 7-11. ⁷⁸ Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7.

(14') Πόσαι. Forte πόσα, vel πόσοι. Edit.

ὑπάρχων, τῇ τῶν ὑποδεχομένων φύσει ἐνούμενος, ἐκάστῃ πρόσφορον νέμει. Τὸ πῦρ πάλιν, μονοειδὲς ὑπάρχει, πολυτρόπως ἐνεργεῖ, θερμαίνει, καθαίρει, πέπτει, δοκιμάζεται, φωτίζει, φλέγει. Ὡσαύτως καὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα, ἐν ὑπάρχον, μονοειδὲς, μονότροπον, μονοούσιον, ἀδιαίρετον, ἀλώδητον, ἐκάστῃ διαίρει τὴν χάριν, καθὼς βούλεται· καὶ οἷον ἐπὶ τῶν φυτῶν γίνεσθαι πέφυκεν, ἕως μὲν τὸ ἀμειδὲς τοῦ χειμῶνος αὐτῶν ἐπικρατεῖ, ἀκαρπα μένει· ἐπειδὴν δὲ ἐν τῷ νοτιζόμενα, ἤλιῳ διαβάλλεται, ἀναθιοὶ καὶ βλαστάνει· οὕτω καὶ αἱ βροτῶν ψυχαὶ, ἕως μὲν τῷ τῆς κακίας χειμῶνι κατέχονται, τὸ ἀμειδὲς καὶ ἀποκινῶναι τὸ πρὸς τοὺς πέλας ἐπιδεικνύμεναι, νεκρὰ καὶ ἀκαρποὶ τυγχάνουσιν, ἐπὶ δ' ἂν τὸν θεῖον τοῦ Πνεύματος ὕδρον διὰ λόγου κατηχήσεως δέξωνται, καὶ ἐκ τῆς ἀπὸ κακίας ἀίσχος ἀποτριβῶνται, τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης ἰμάτιον ἀποθέμεναι, ἀθῆς ἀναζωπυροῦνται τὸ λογικόν, καὶ οἰοῦν ἀναθιοῦσι τῇ θεῇ νοτιδίᾳ καὶ θερμῇ τοῦ Πνεύματος, καὶ *Καρποφοροῦσι*, κατὰ τὴν θεηγορίαν, *ὁ μὲν τριάκοντα, ὁ δὲ ἐξήκοντα, ὁ δὲ ἑκατόν*. Τῷ μὲν γὰρ συγκύχρηται γλώττῃ εἰς σφίαν, τῷ δὲ εἰς προφητείαν, ἐτέρῳ δὲ εἰς δαιμόνων δραπέτειαν, θατέρῳ δὲ εἰς σαφήνειαν τῶν θειοτέρων, ἕτερον δὲ σωφρονεῖν παιδεύει, θάτερον δὲ ἐλεεῖν, ἄλλον πρὸς ἐγκράτειαν ῥώνουσιν, ἕτερον πρὸς μαρτύριον ἀλείπει καὶ ὑποφωνεῖ, θάτερον ἐν ἐτέρῳ φαινόμενον, αὐτὸ δὲ οὐχ ἕτερον· καθὼς ὁ ὀψήλδς ἐκεῖνος καὶ πολὺς τὴν διάνοιαν γράφει Ἀπόστολος· *Ἐκαστῇ φησὶ, δίδουαι ἡ φανερώσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον*. Ἡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδουαι λόγος σοφίας, ἀλλὰ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἀλλὰ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἀλλὰ δὲ προφητεία, ἀλλὰ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἐτέρῳ γένη γλωσσῶν, ἀλλὰ δὲ ἑρμηνεῖα γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῃ καθὼς βούλεται. Ὡσπερ γὰρ ὕδατος τὸ χλοοποιεῖν καὶ σῆπη[τ]ειν, καὶ πυρὸς καεῖν καὶ φωτίζειν· οὕτως καὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, εὐεργετεῖν καὶ κολάζειν.

herbas, et putrefaciendi; ignis, urendi et illum-

ΠΕΥΣΙΣ ΜΑΪ:

Ἰατρὸν σε ψυχικὸν εὐράμενοι, ἰκανῶς διὰ τῶν ἀποδείξεων θεραπεύοντα ἡμῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τῆς κλένης ρυόμενον, δεόμεθά σου προσθεῖναι τοῖς ῥηθεῖσι περὶ ἀγγέλων, καὶ εἰ τὰ γράμματα ἔστιν αὐτῶν, καὶ πόσαι (14'), καὶ τίνες τὴν φύσιν, καὶ εἰ τὰ μέλλοντα οἴδασι.

Ἀπόκρισις.

Κτιστοὶ μὲν οἱ ἀγγελοὶ καὶ τρεπτοὶ, πνεύματα λογικὰ εἰς διακονίας ἀποστελλόμενα, καθὼς φησὶν ὁ τῶν θεῶν μελωδὸς, καὶ μετ' αὐτὸν Παῦλος, ὁμοφώνως· *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα ἡμῶν τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν δηλοῦντες*. Ἐπεὶ δὲ τυ-

χανουσι τάγματα, καθὼς Ἰούδας ἔγραψε, καὶ ὁ ὑψή-
λδης ἐξαρθμύεται Ἄποστολος ὃ καὶ ἐπόμενοι οἱ τῆς
θείας τελειῆς ἱερεῖς ἀναφωνοῦσι Θεῷ· *Σὲ ὁμνοῦσιν*
ἄγγελοι, ἀρχάγγελιοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαί,
ἐξουσίαι, δυνάμεις. Ὅτι δὲ τραπετοί, ἐναργῆς
ἀπόδειξις· Ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπεῖς ἀρχέκακος διά-
θλος, συναποστήσας ἑαυτῷ ἱκανοὺς τῶν ἀγγέλων,
οὐ φύσει, ἀλλὰ γνώμῃ τραπέντας τῇ ὑποπορᾷ τοῦ
αἰῶν ἡγουμένου, αὐτῷ κατάλληλον τοῦ δράματος τὴν
προσηγορίαν δεξαμένου. Ἐκ γὰρ τοῦ διαβάλλειν τὸ
ἄμωλον φερωνύμως κέκληται διάβολος· Σατάν δὲ,
ἔκ τοῦ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἀντικεῖσθαι· διὸ καὶ τῶν
ὑπερκοσμίων κατήρρακται· καὶ ὑπὸ Ἰεζεκιήλ (15)
τοῦ θεσπεσίου τῶν Χερουβίμ ἐξηγητοῦ ὀνειδίζεται·
Ὡς ἐξέπεσας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ
πρῶτ' ἀνατέλλων; ὁμοῦ τὸ πυρῶδες καὶ φωτιστικόν
τῆς φύσεως, καὶ ἡγεμονικὸν τῆς τάξεως τῆ εἰκότι
τοῦ φωστῆρος παριστῶν. Συμφώνως δὲ τούτῳ Δανιήλ
τὴν μοχθηρίαν αὐτοῦ διαβάλλων, καὶ τὴν ὑπαγωγὴν
τῶν ἐπομένων φησὶν.

his exprimens. Cum hoc autem consentiens Danielus, nequitiam ejus traducit, et subductionem sectalorum exponit.

Ἄγνοοῦσι δὲ ἅμα βροτοὶ καὶ ἄγγελοι τὰ μέλλοντα·
μόνης γὰρ τῆς θείας Τριάδος γινώσκειν τὰ ὄντα,
καὶ προγινώσκειν τὰ ἐσόμενα. Διακονοῦσι δὲ ταύτῃ
καὶ ἡμῖν· τῇ μὲν θεοπρεπῶς δουλεύοντες, τοῖς δὲ
οἰκονομικῶς, πρὸς σωτηρίαν τὰ παρ' ἐκείνης προσ-
εστρόμενα· τοὺς μὲν ἀναιροῦντες διὰ κακίαν ἀδιόρ-
θωτον, ὅπως μὴ τῆς λύμης ἐμφορεῖσθαι τοὺς ἐγγί-
ζοντας· κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἱερῶν, οἱ πρὸ τοῦ
διασθεῖναι κατὰ παντὸς τοῦ σώματος τὴν τοῦ πάθους
λῶδην, καυτῆρι ἢ τομῇ τὴν ῥύμην ἀνακόπτοντες.
Ὅτι καὶ γεωργοὶ σπουδάζεται, ἕμα τῷ ἀνατεῖλαι
αὐθις ἐκρίζων τὰ ζιζάνια, μήποτε συμφυόμενα καὶ
ὑψόμενα, τὸν σίτον λυμήνωνται· καὶ ἀμπελοργοὶ
δὲ ἔτι ποδίζουσαν πρὶν περιπλακῆναι τῇ ἀμπέλῳ τὴν
ἀγχομένην ἀνασπῶσιν, ἢ τῇ δρεπάνῳ ὑποτέμνουσι,
πρὸς τὸ μὴ τὴν βότρυν λυμήνασθαι. Τοῦτο καὶ ὁ
γεωργὸς τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας
ἀμπελοργὸς ποιεῖν εἰσθεν· προγινώσκων τοῦ ὑπο-
τίθου τὴν ἄσθερίαν αὐξήσιν· καὶ ἅμα τῷ φῦναι
ἐκρίζων καὶ ἀνασπῶν τὸν ἑτέρους ἀνασπῶν μέλλοντα
δράμασι καὶ δόγμασι ἀπωλείας· ἢ διὰ τὸ κουφότερον
γενέσθαι τῷ ἀναιρουμένῳ τὴν ὀφειλομένην τῶν βε-
βιωμένων μάστιγα. Οἱ γὰρ ἐνταῦθα τὰς εὐθύνας ὑπ-
έχοντες, καὶ τὴν ἐκεῖ προαποτινούντες (15) ταμειου-
μένην δίκην, ἀμεθόδετοι δοκοῦσι μοι εἶσθαι ὑπὲρ
ἢ ἀπολελόγηται· οὐχ ὑπὲρ ὧν διαφόρως ἀνεῖλεν ὁ
μιαῖφονος, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ καὶ δι' οὗ τὴν ἐπὶ θανάτου
ἄρτίως ἐπάγεται. Ὁφθαλμὸν γὰρ ἀντὶ ὀφθαλμοῦ,
καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ τὸν ἐκχέοντα αἷμα ἀναι-
ρεῖσθαι ὁ θεὸς διακελεύεται νόμος.

ut oculum pendat pro oculo, dentem pro dente : item ut ille qui sanguinem effudit, interficiatur, lex divina præcipit.

Καὶ τὸ μὴ πάλιν αὐτοὺς ἐκτιμωρεῖσθαι ὑπὲρ ἐκεῖ-

rum significant. Septem vero sunt ordines, ut scripsit Judas⁷⁰, et eximius enumerat Apostolus⁷¹, quem et sequuntur sacri ministri officii divini, dum alta clamant voce ad Deum : *Te laudibus celebrant angeli, archangeli, throni, dominationes, principatus, potestates, virtutes.* Quod vero mutabiles sint, evidens est demonstratio : ad malum versus auctor ille mali diabolus, secum ad defectionem multos angelorum trahens, non natura, sed voluntate mutatos per ducis sui suggestionem, qui congruentem suo facto suscepit appellationem. Nam ab eo quod alios sui generis calumniatur, proprie nominatus est diabolus ; Satan vero ex eo quod Deo et hominibus adversatur ; quapropter etiam de locis illis ultramundanis ejectus est : et apud Ezechielum [Isaiam] divinum vatem Cheruborum, probris incessitur : *Quomodo decidisti de caelo, lucifer, qui mane criebaris*⁷² ? Simul et ignem lucentemque naturam ejus, et principatus dignitatem, in ordine, per similitudinem luminaris illius exprimens. Cum hoc autem consentiens Danielus, nequitiam ejus traducit, et subductionem

Ignorant autem una cum hominibus et angeli res futuras ; solius enim sanctæ Trinitatis est, omnia habere cognita, et præscire ea quæ futura sunt. Ministrant autem et huic et nobis : huic quidem, ut erga Deum par est, servientes ; nobis vero præstantes ea quæ ad salutem nostri certo consilio ipsi ab ea mandantur. Itaque nonnullos propter malitiam in qua nullus emendationi locus est, perimunt, ne proximi quique perniciæ implicentur, ut prudentes medici solent, qui, antequam per totum corpus diffundatur morbi vitium, cauterio aut sectione impetum ejus amputant. Id quod ab agricolis etiam studiose observatur, ut mox in exortu malas herbas eradicent, ne forte simul natæ et sursum tendentes, triticum opprimant. Sed et vinetores herbas vites suffocantem, dum adhuc tenera est, aut falce resecant, ne uva lædatur. Hoc et agricola ille nostræ naturæ et Ecclesiæ vinitor facere solet. Prævidens ejus qui adhuc lactens ab uberibus pendet, perniciosum incrementum, interim dum crescit, eradicat et evellit eum qui alios evulsurus erat per opera et doctrinas exaltiales. Aut propterea, ut sit levius ipso sublato flagellum aliis ob ea quæ in vita designarunt, debitum ; nam qui hic pœnas subeunt, et pœnam futuræ vitæ prævenientes dependunt, in eos mihi videtur non amplius inquisitum iri super iis de quibus satisfecerunt : non propter ea quæ varie commisit homicida, sed ob id cujus causa recens damnatus ad mortem ducitur,

Et ne rursus iidem afficiantur supplicio propter

⁷⁰ Judæ v, 6. ⁷¹ Ephes. i, 21 ; Coloss. i, 16. ⁷² Isa. xiv, 12.

(15) Ὑπὸ Ἰεζεκιήλ. Locus ab auctore citatus non existat apud Ezechielum, sed legitur Isa. xiv, 12.

(15) Προαποτινούντες. Forte προαποτινύντες. EDIT.

eadem delicta, aperte dicitur: *Non capiet ultionem Dominus bis de eodem*⁹². Neque enim hoc apud nos æquum est, sub duobus iudicibus puniri aliquem reum. Nam dum hic iudicamur, a Domino castigamur, ne cum mundo damnemur⁹³. Et eximius inquit Apostolus: *Quem diligit Dominus castigat, et corripit omnem filium quem suscipit*⁹⁴. Non alios quidem suscipit, alios vero rejicit; sed alii quidem hic, alii vero illic id faciunt, recipientes ipsum, aut repudiantes per ipsa mandata. Non enim via regia causam præbet offendentibus aut cadentibus, sed ipsimet dum oculis circumvagantur, et incautis pedibus incedunt. Tollunt igitur angeli eos qui in malitia perseverant, conservant vero eos qui ad virtutem sese convertunt. *Egressus enim est angelus Domini ex castris, et interfecit centum octoginta quinque millia alienigenarum*⁹⁵, inquit Litteræ sacræ. Item angelus suffocavit primogenita Ægypti. Et angelus impediēbat profectionem Balaami, euntis ad Balaacum, ut Israel exsecraretur, quem ubi conspexit jumentum, quod ipsum portabat, metu perhorrescens, substitit, humana voce vectorem reprehendens. Michaelus archangelus ad Jesum Nave filium mittitur; Gabrielus ad Danielum, ut interpretaretur ei somnia; ad Zachariam, ut annuntiaret Joannis nativitatem; ad matrem et semper manentem virginem Mariam, de Dei et Verbi conceptione; ad Tobiam Raphaelus mittitur, ad portandum ejus peram, et ad comitandum quatuordecim dies, uxoremque legitimam copulandum; et ad separandum ab interfectore dæmone eam quæ viro per ipsum juncta erat, et ad aperiendum oculos socero sponsæ, volucrum stercore cæcator, et expressa piscis bile restitutos. Sed et alia plurima angelorum invenies ministeria, in Abrahami vita, et Mosis, et Manoæ, apud Bethlehemum, et pastores, apud monumentum Christi, et in ejus ascensione.

INTERROGATIO XLV, XLVI.

Atqui si res futuras ignorant angeli, quomodo Danielo prædicit in Babylone Gabriel, post quadringentos octoginta tresque annos nasciturum Christum? Nam sexaginta novem hebdomadas, de quibus ad ipsum loquebatur, septuaginta annorum hebdomadas esse interpretes tradunt.

Responsio.

Sed non propria præscientia id indicavit; verum quæcumque angeli a superna sapientia discunt, illa dicunt. Sanctas enim res a sacra Trinitate discunt, et ab ipsis rursus homines, et ab hominibus alii loco inferiores quæ sequuntur.

INTERROGATIO XLVII.

Si ergo per doctrinam percipiunt, necesse est ipsos libellis et chartis uti more nostro. Voces enim et decreta non scripta mox oblivioni dantur. Nam si voces in memoria durabiles essent, non sane Moses in tabulis lapideis in monte ipsas scri-

ων, διαρρήθην βοῶ· Οὐκ ἐκδικήσῃ Κύριος δις ἐπὶ τὸ αὐτό. Οὐδὲ γὰρ παρ' ἡμῶν τοῦτο δίκαιον ὑπὸ θεῷ κριτῶν κολάζεσθαι τὸν κατὰδικον. Κρινόμενοι γὰρ ἐνταῦθα, ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ ἐν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν· καὶ φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος· Ὁν ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Οὐ τοὺς μὲν ἀποδέχεται, τοὺς δὲ ἀπωθεῖται· ἀλλ' οἱ μὲν ἐνταῦθα, οἱ δὲ ἐκεῖ τοῦτο ποιοῦσι, παραδεχόμενοι αὐτὸν, ἢ ἀποθούμενοι διὰ τῶν ἐντολῶν. Οὐ γὰρ αἰτία ἡ λεωφόρος τοῖς προσκόπτουσιν ἢ πίπτουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐξω ταύτης τὸν ὀφθαλμὸν περιάγοντες, καὶ ἀφυλάκτους ποσὶ βαδίζοντες. Ἀναιροῦσι τοίνυν ἄγγελοι πονηρίαι ἐμμένοντες, διασωζουσι δὲ τοὺς ἐπ' ἀρετὴν τρεπομένους. Ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος Κυρίου ἐκ τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἀνείλεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀλλοφύλων, φησὶν ἡ θεία Πυκτὴ· καὶ ἄγγελος, φησὶν, ἐπνιγε τὰ Αἰγύπτου πρωτότοκα, καὶ ἄγγελος εἶργε τῆς πορείας τὸν Βαλαάμ, πρὸς Βαλαάκ πειρευόμενον τὸν Ἰσραὴλ καταράσασθαι, ἵν' τὸ φέρον αὐτὸν ὑποζύγιον, θεασάμενον, τῷ δέξῃ πτήξαν συνεχάθισ, ἀνθρωπιᾶ φωνῇ τὸν ἐποχοῦμενον διελέγχον. Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος πρὸς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ ἀποπέλλεται· Γαβριὴλ πρὸς τὸν Δανιὴλ, διασαφηνίζει αὐτῷ τὰ ὄνειρατα· πρὸς Ζαχαρίαν, τὴν Ἰωάννου γένεσιν αὐτῷ εὐαγγελίσασθαι· πρὸς τὴν μητέρα ἀειπαῖδα Μαρίαν, περὶ τῆς τοῦ θεοῦ Λόγου συλλήψεως· πρὸς τὸν Τοβίτη ὁ Ῥαφαὴλ, τὴν πύραν αὐτοῦ βαστάσαι, καὶ συνοδεῦσαι τέτταρας καὶ δέκα ἡμέρας, καὶ γυναῖκα νομίμω συνάψαι, καὶ τοῦ ἀνδροκτόνου δαίμονος διαζεύξαι τὴν τῷ ἀνδρὶ συναφθεῖσαν, καὶ τοῦ κηδεστοῦ τῆς γημάσης ὀφθαλμοῦς ἀνοῖξαι πτηνῶν ἀφοδίᾳ πτηρωθέντας. Καὶ ἑτέρας πλείστας περὶ ἄγγέλων εὐρήσεις διακονίας ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ Μωσέως, καὶ Μανωῆ, ἐπὶ τῆς Βηθλεὲμ, καὶ τῶν ποιμένων, ἐπὶ τοῦ θείου μνήματος; καὶ ἀναλήψεως.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΕ, ΜΓ'.

Καὶ εἰ ἀγνοοῦσι τὰ μέλλοντα οἱ ἄγγελοι, πῶς πρόλεγει ὁ Γαβριὴλ ἐν Βαβυλῶνι τῷ Δανιὴλ, μετὰ υἱ' ἑτη γεννᾶσθαι τὸν Χριστόν; Τίς γὰρ ἐξήκοντα ἐννέα ἑβδομάδας, ἃς αὐτῷ εἶπεν, ἐτῶν ἑβδομήκοντα ὑπάρχειν αὐτὰς οἱ ἐρμηνεῖς διεσάφησαν.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ οἰκεία προγνώσει τοῦτο ἔφραξεν· ἀλλ' ὅσα παρὰ τῆς ἄνω σοφίας παιδεύονται, ἐκεῖνά φασιν. Ἄγγελοι γὰρ παρὰ τῆς θείας Τριᾶδος διδάσκονται, παρ' αὐτῶν δὲ ἄνθρωποι, παρ' ἡμῶν δὲ τὰ ἐπίμνενα.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΖ'.

Εἰ οὖν διδακτοὶ εἰσιν, ἀνάγκη αὐτοὺς δέλτοις καὶ χάρταις κεχρηθῆναι καθ' ἡμᾶς. Φωναὶ γὰρ καὶ ψῆφοι μὴ γραφόμεναι, ταχέως λήθη παραδίδονται. Εἰ γὰρ τῇ μνήμῃ παρέμενον αἱ φωναὶ, οὐκ ἂν Μωσῆς ἐν πλατῖ λιθίναις ἐπὶ τοῦ δρους γεγραμμένας αὐτῆς

⁹² Nahum 1, 9   ⁹³ I Cor. vi, 52.   ⁹⁴ Hebr. xii, 6.   ⁹⁵ Reg. xix, 35.

εόξατο· τούτων δὲ συντριβέντων, δευτέρων οὐκ ἂν ἐδέηθη, εἰ τὰ ἐν ταῖς πρώταις γραφέντα ἐμνημόνευε.

Ἀπόκρισις.

Μωσῆς μὲν ἐν ταῖς πλαξὶ δέκα λόγους θεῖων δογμάτων, χωρὶς λαευτηρίου ἢ γραφίδος θείῃ δακτύλῳ ἐντορευθέντας ἐδέξατο. Πῶς δ' ὁ αὐτὸς γέγραψεν, ἄπερ μόνῃ τῇ μνήμῃ κατασχὼν Θεοῦ φάσκοντος περὶ κόσμου γεννήσεως; πῶς δὲ μνήμῃ ἐντυπωσάμενος τὴν παραδειχθεῖσαν ἐπὶ τῆς ἀκρωσεως θεῖαν σκηπὴν διὰ τοῦ λόγου τὸν Βεσελεθλ ἐπαίδευσε, δι' ὕλης τὴν αὐτὸν μιμήσασθαι; πῶς δὲ καὶ πάντες οἱ θεσπίσαιοι προφήται καὶ ἀπόστολοι, οὐ διὰ μαθημάτων, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς ὁ Λόγος ἐνήχησε, καὶ τῇ μνήμῃ παρέθεντο, τῇ οἰκουμένη ἐκήρυττον, Γαλιλαῖοι παιδεύεται Ῥωμαίοις ἐπιφοιτῶντες, πρὸς ἕκαστον ἔθνος τῇ γλώττῃ μετατυπούμενοι; Πάρθοι γάρ, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη ἤκουον τῆς σφῶν διαλέκτου ἕκαστος λαλούντων τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ. Ἄπερ οὐ γραμματικῇ παιδείᾳ, ἀλλὰ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ἐκήρυττον. Ἐψθησαν γὰρ αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαί ὡσεὶ πυρὸς (πεντηκοστῇ δὲ τῆς ἀναστάσεως, δεκάτῃ δὲ τῆς ἀναλήψεως). *Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν*, φησὶν ὁ θεὸς Λουκᾶς, *ιστορῶν τὰ κατ' αὐτούς.* *Et sedit super unumquemque ipsorum* ⁶⁶, inquit divus Lucas, eorum enarrans gesta.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΗ'.

Εἰ ἀσώματοί εἰσιν οἱ ἄγγελοι, πῶς γυναιξὶ ἐμύγησαν, ἐξ ὧν προτῆρον οἱ γίγαντες; πῶς δὲ καὶ ἀνθρώποι τοῖς ἁγίοις φαίνονται, εἴπερ ἀσώματοί εἰσι; Φησὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή· *Καὶ εἰσῆλθον υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων*, ἐξ ὧν λέγουσιν τινες γεννηθῆναι τοὺς γίγαντας.

Ἀπόκρισις.

Ἀσώματοι μὲν οἱ ἄγγελοι καθ' ἡμᾶς· σῶμα δὲ καθ' ἑαυτούς, ὡς ἄνεμος, ἢ πῦρ, ἢ καπνὸς, ἢ ἀήρ. Σώματα γὰρ ὑπάρχουσι λεπτά καὶ αὐτὰ ἕξω τῆς ἡμετέρας παχύτητος· Σώματα γὰρ ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια, φησὶν ὁ ἱερεὺς· Ἀπόστολος. Ἄστοπον δὲ καὶ πάσης ἀνοίας, συγκαθεύδειν αὐτοὺς γυναιξὶν οἴεσθαι· ἐπεὶ ἂν καὶ δαίμονας συγκαθεύδειν γυναιξὶν οἴονται. Οὐ γὰρ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν τάξιν ἀπέλιπον· οὐδὲ τοῦ μεγέθους, ἀλλὰ τῆς παρρησίας ἀφήρηται. Βλασφημίας τοίνυν καὶ νηπιότητος ὑπάρχει τὸ οἴεσθαι ἀγγέλους θηλυμανεῖν. Οὐ περὶ τούτων γὰρ φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὅτι *Εἰσῆλθον οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων*· οὐδέπω γὰρ ἄγγελοι, υἱοὶ Θεοῦ προσαγορεύονται· ἀλλ' οἱ τοῦ Σηθ καὶ Ἐνὼς υἱοί, ὑπὸ τῶν κατ' ἐκείνους καιρῶν ἤρξαντο. Οὗτος γὰρ ἤρξατο πρῶτος ἐπικαλεῖσθαι Θεόν, φησὶν ἡ Γραφή. Καὶ τῷ Μωσῆϊ φησὶν ὁ Κύριος· Θεὸν δέδωκά σε τῷ Φαραῶ· καὶ περὶ τῶν θεῖων κριτῶν φησὶ· Θεοῦς οὐκ ἐρείς κακῶς, καὶ ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου. Εἰκότως οὖν, οἱ τοῦ Σηθ καὶ Ἐνὼς παῖδες, υἱοὶ Θεοῦ νοεῖσθωσαν· οἵτινες ἀκολασίᾳ ἀλόγους,

ptas accepisset, iisque contractis, allis non fuisset opus, siquidem eorum quæ in prioribus scripturis erant, memor fuisset.

Responsio.

Moses quidem in tabulis Decalogi divinorum decretorum absque cælatorio scriptoriove instrumento digito Dei exsculptas voces accepit. Quomodo vero idem perscripsit, de sola memoria prompta quæcunque Deus protulit de origine mundi? aut quomodo per memoriam expresso illo, quod demonstratum erat ipsi in monte tabernaculum divinum oratione sola Beseleelum docuit per materiam id imitari, quod erat expers materiæ? Quomodo item omnes divini vates et apostoli, non per disciplinas, sed quemadmodum in ipsis Verbum sonabat, licet aliquid in memoria reponerent, orbi terrarum prædicabant, Galilæi doctores cum Romanis consuetudinem habentes, lingua cuilibet genti conformes fiebant? Parthi enim, et Medi, et Elamitæ, et reliquæ gentes audiebant quisque sui sermonis forma profertentes ipsos amplitudinem rerum divinarum, quas non per disciplinam literariam, sed per efficacitatem ac vim quamdam spiritualem prædicabant. Conspectæ sunt enim in ipsis divinx lingue velut igneæ, nempe quinquagesima die a resurrectione, decima vero ab ascensione. *Et sedit super unumquemque ipsorum* ⁶⁶, inquit divus Lucas,

INTERROGATIO XLVIII.

Si incorporei sunt angeli, quomodo cum mulieribus consuetudinem habuerunt, ex quibus prognati gigantes? Quomodo item, ut homines, sanctis apparent, si quidem incorporei sunt? Inquit enim Scriptura sacra : *Et ingressi sunt filii Dei ad filias hominum* ⁶⁷, ex quibus aliqui aiunt natos esse gigantes.

Responsio.

Incorporei sunt angeli, ratione respectuque naturæ nostræ; corpus vero habent, secundum naturam suam, ut ventus, vel ignis, vel fumus, vel aer : corpora enim sunt subtilia, crassæ materiæ nostræ expertia. Quippe *corpora quædam sunt caelestia, quædam terrestria*, inquit sanctus ille Apostolus ⁶⁸. Absurdum vero et plane stultum fuerit, putare ipsos cubare cum mulieribus, sicut et dæmones dormire cum mulieribus existimantur : qui tamen laud naturam, sed statum reliquerunt ; neque magnitudine, sed libertate destituti sunt. Blasphemie igitur et stultitiæ est, putare quod angeli feminas depereant. Neque enim de his inquit Scriptura sacra, quod ingressi sint filii Dei ad filias hominum : nusquam enim angeli filii Dei appellantur, sed filii Sethi et Enosi per illas corrupti sunt. Deificari enim Sethus et Enosus illis temporibus cœperunt : quia *Sethus cepit primus invocare Deum*, inquit Scriptura ⁶⁹. Sed et Moysi inquit Dominus : *Deum te constitui Pharaoni* ⁷⁰. Et de divinis iudiciis inquit : *Diis non maledices, nec principibus populi* ⁷¹. Recto

⁶⁶ Act. iii, 3. ⁶⁷ Gen. vi, 2. ⁶⁸ I Cor. xv, 40.

⁶⁹ Gen. iv, 26.

⁷⁰ Exod. vii, 1.

⁷¹ Exod.

xxii, 28.

igitur filii Sethi et Enosi, filii Dei intelligendi sunt; qui per libidinem capti, ad filias Caini ingressi sunt, ex quorum mutua contaminatione nuptiali in vitam editi sunt gigantes, propter justum quidem robusti, propter Cainum autem mali. Et vero quoniam pacto mulieres cum angelis dormire poterant, quando viri ad illorum aspectum obstupuerunt, iique non vulgares, sed virtute præstantes? Hac enim de causa Danielus Gabrielis aspectum non sustinens, mox in terram cadebat, et præ metu tantum non colliquescerebat. Sed et Zacharias illum horruit, et ad primum aspectum mutus factus, timore palpitabat, linguæ usu carens usque ad Joannis nativitatem, nutibus tantum voluntatis placita significans. Id quod mihi videtur prænuntiare silentium legis et veteris cultus sacri, ad præstantioris adventum. Sed paulo post clarius ipsum sensum demonstrabimus. Præterea et mulierculæ ad Servatoris sepulcrum cum festinatione contententes, illorum angelorum aspectu obstupuerunt, et timore percussæ non annuntiarunt apostolis quæ sibi erant injuncta: *Invaserat enim ipsas tremor et stupor, ut nihil cuiquam dicerent* ⁹², inquit divus evangelista. Si igitur ne angelorum quidem demissionem viri magni sustinere potuerunt, quomodo teneræ mulieres illorum contrectationem aut concubitum ferre possent? Nequaquam enim satis firma est adversus vim propinquam stipula. Per scriptum sacris est in Litteris: *Vixit Adamus annos ducentos et triginta, genuitque filium ad similitudinem suam et secundum imaginem suam* ⁹³, hoc est, qualem habuit ab initio, quando factus est a Deo, imaginem et splendorem in facie, et vocavit nomen ejus *Sethus*, hoc est resuscitatio. Quoniam videbat in ipso pristinam et admirandam illam formam et gratiam renovatam, et splendorem sacrosancti Spiritus, quem videntes illius temporis homines Deum appellaverunt. Ac propterea Scriptura dicit, quod videntes filii Sethi filias hominum quæ erant ex genere Caini, acceperunt sibi eas in uxores. Participes enim et ipsi erant gratiæ sancti Spiritus, usque dum dixit Deus: *Non permanebit Spiritus meus in hominibus istis* ⁹⁴. Atque Sethus quidem ad quingentos quinque annos hanc talem formam retinuit.

INTERROGATIO XLIX.

Si versus ad deterius diabolus ex cælis decidit, supra se habens eos qui permanserunt immutabiles, quomodo ipsi licet cælis appropinquare, et cum angelis Deo assistere, ac deprecere Jobum? Inquit enim de ipso scripta historia: *Venerunt angeli Dei, et diabolus in medio ipsorum* ⁹⁵, et cætera.

Responsio.

Non quod possit in cælos ascendere, qui inde præcipitatus est ob furorem suum diabolus, aut cum angelis ad Deum accedere, aut ulla ex parte supra cælorum circumferentiam venire, hoc ita perscriptum est, sed quia divina natura quantitatis

⁹² Marc. xvi, 8. ⁹³ Gen. v, 3, sec. LXX. ⁹⁴ Gen. vi, 3. ⁹⁵ Job ii, 1.

(10) Προμηθῶν. Forte προμηθῆν. Id.

πρὸς τὰς θυγατέρας Καὶν εἰσῆλθον· ἐξ ὧν τῆς ἀκαλλήλου μαιγιαμίας ζωογονοῦνται οἱ γίγαντες, διὰ μὲν τὸν δίκαιον ἰσχυροί, διὰ δὲ τὸν Καὶν, πονηροί. Πῶς δὲ γυναῖκες ἀγγέλοις συγκαθεύδειν δυνήσονται, ὅπότεν ἄνδρες τὴν ἐκείνων ἐνάρκησαν ὄψιν, καὶ οὐχ οἱ τυχοῦντες, ἀλλ' ὑπερέχοντες; Δανιὴλ γοῦν τοῦ Γαβριὴλ τὴν ὄψιν μὴ χωρήσας, αὐθις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πεσὼν, χωνεύεσθαι τῷ ὄρει ἐκινδύνευεν· ἀλλὰ καὶ Ζαχαρίας ἐκείνον πτήξας, ἅμα τοῦ ἠρθῆναι κωφωθεὶς, τῷ φόβῳ κραδαίνεται, τῇ γλώττῃ πεδούμενος, μέχρι τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, νεύμασι μόνον σημαίνων τὰ ἐρούμενα· ὅπερ μοι δοκεῖ σιγᾶσθαι τὸν νόμον καὶ τὴν παλαιὰν τῶν ἱερῶν τελετὴν, προμηθῶν (16), τῇ παρουσίᾳ τοῦ κρείττονος· μικρὸν δ' ὕστερον ἐμφανεστερον τὸ νοηθὲν ἀποδείξομεν. Καὶ τὰ γύναια δὲ, ἐπὶ τὸ σωτήριον μνημα ὠκυποδοῦντα, τὴν ἐκείνων ἀγγέλων (17) ναρκήσαντα, καὶ τῷ ὄρει συσταλέντα, οὐκ ἀπήγγελλον τοῖς ἀποστόλοις τὰ προσταθέντα. *Εἶπε γὰρ αὐτὰς ὁ θεός, καὶ ἔκοστασις, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν ἔπος*, φησὶν ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς. Εἰ οὖν οὐδὲ συγκατάβασιν ἀγγέλων οἱ μεγάλοι ἐχώρησαν, πῶς εὐτελῆ γύναια τὴν ἐκείνων ἄφην ἢ συγκατεύνασιν φέρειν οἴατε; σθένει γὰρ οὐδαμῶς καλὰ μὴ πρὸς πυρὸς ἐγγύτητα. Φησὶν ἡ Γραφή· *Ἐξήσθη δὲ Ἄδαμ ἐτη σλ', καὶ ἐγέννησεν υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ* (τοῦτ' ἐστίν, ὅταν εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε γέγονεν ὑπὸ θεοῦ, εἰκόνα καὶ ἔκλαμψιν ἐπὶ τοῦ προσώπου), *καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σῆθ, τοῦτ' ἐστὶν ἐξανάστασιν*. Ἐπὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ ἀνακαινοθεῖσαν τὴν ἀρχαίαν καὶ παράδοξον ἐκείνην μορφήν, καὶ χάριν, καὶ ἑλλαμψὶν τοῦ παναγίου Πνεύματος· ὃν ἰδόντες οἱ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, θεὸν αὐτὸν προσηγόρευσαν. Καὶ διὰ τοῦτο λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἰδόντες υἱὸν τοῦ Σῆθ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, τὰς τοῦ γένους τοῦ Καὶν, ἔλαβον ἑαυτοὺς γυναῖκας. Μετεῖχον γὰρ καὶ αὐτοὶ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἕως εἶπεν ὁ θεός, ὅτι *Ὁὐ μὴ καταμείνη τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις*. Ὁ μέντοι Σῆθ ἐπὶ πεντακοσίους πέντε χρόνους διέμεινεν ἔχων τὴν τοιαύτην μορφήν.

ΠΕΥΣΙΣ ΜΘ΄.

Ἦι τραπεὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ διάβολος, τῶν οὐρανῶν κατέπεσε, κατὰ κεφαλῆς δ' ἔχων τοὺς μείνεντας ἀμεταθέτους, πῶς αὐτῷ ἔξιστιν ἐγγίξειν τοὺς οὐρανοὺς, καὶ μετ' ἀγγέλων θεῶν παρίστασθαι, καὶ ἐξαιτεῖν τὸν Ἰώδ; Φησὶ γὰρ ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία· *Καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ διάβολος ἦλθεν ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς*.

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ὅτι οἷός τε ὑπάρχει εἰς οὐρανοὺς ἀναβαίνειν ὁ ἐκεῖθεν ἐξοιστρήσας διάβολος, ἢ μετ' ἀγγέλων πρὸς θεὸν παραγίνεσθαι, ἢ ὅλως ὑπὲρ τὴν ἀψίδα τῶν οὐρανῶν γίνεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τὸ θεῖον, ἄποσον, καὶ ἀμέγεθες, καὶ ἀπεριληπτον ὑπάρχον, πίνθη πόρεσσι.

(17) Decesse videtur ὄψιν. Id.

καὶ πάντα πληροί. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν ἀστροῖς ταῖς ἀδύσοις, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελωδός. Ἐξ ὧν παιδευόμεθα, ὅτι ἐνώπιον αὐτοῦ ὑπάρχουσι, καὶ ὁρᾶσθαι αὐτῷ οὐ μόνον ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ διάβολον, καὶ δαίμονας, καὶ ἀνθρώπους, καὶ κτήνη, καὶ τὰ σύμπαντα. Καὶ γὰρ ἐπὶ γῆς ὄντες, Θεῷ παριστάμεθα· καθὼς φησὶν Ἥλιος ὁ θεσπέσιος· Ζῆ Κύριος, ὃ παρῆσθην ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. Εἰ γὰρ τῷ ἄερί πάντα ἐμπεριέχεται, πολλῷ μᾶλλον τῷ ἐκείνου ποιητῇ ἐναπειληπταί η̄ τετραφυῆς τῶν ὄλων κατάστασις, ἡ ἄσαρκος, νοερά τε καὶ λογική, ἡ αἰσθητὴ καὶ ἔνσαρκος, ἡ κτηνώδης καὶ ἄλογος, ἡ ἀψυχὸς καὶ ἀναισθητος. Πάντα γὰρ γυνᾶ καὶ τετραχλημισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος.

ΠΕΥΣΙΣ Ν΄.

Διατί Μωϋσῆς μὴ ἀπ' ἀγγέλων ἤρξατο καὶ τῶν ἄνω, τῆς συγγραφῆς· ἀλλὰ παραδραμῶν τοὺς δῆμους ἀγγέλων, καὶ τὰ ὑπερουράνια πάντα, ἀπ' οὐρανοῦ καὶ γῆς τοῦ συντάγματος ἤρξατο;

Ἀποκρίσις.

Ἀρμόττουσαν τοῖς καιροῖς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συμφέρουσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ γράμματος τέθεικε, προσφάτως Ἰουδαίων τῆς Αἰγύπτου ἀπαράντων, καὶ ἔναυλα ταῖς ἀκοαῖς τὰ τῆς ἐκείνων πλάνης ἐχόντων. Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀθέων τὸν οὐρανὸν, οἱ δὲ τὴν γῆν ἐθεοποίησαν, πνεύμασι καὶ νεφέλαις ἀλλοιούμενα καὶ τρεπόμενα. Ἔτεροι δὲ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ τὸ σέβας ἀπένεμον· ἱν' οἱ μὲν νύκτωρ, οἱ δὲ ἡμέρας τῇ δύσει τῶν φωστήρων ἄθει μείνωσιν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν νυκτὶ, καὶ ὀμίχλῃ, καὶ κόνει ἐπισκοτούμενοι ἐκθειάζουσιν· οἱ δὲ τὴν φθίνουσαν, καὶ εἰς τὸ βραχὺ ἀπολήγουσαν προσκυνοῦσιν. Ἔτεροι δὲ κρήνας καὶ ποταμοὺς θεολογοῦσιν, ἵνα ἐν θέρει μὲν λήγοντας, ἐν δὲ χειμῶνι κορυφούμενους καὶ ἐξοιδάινοντας τῇ πλημμύρᾳ, Θεοὺς ἔχωσιν. Θάτεροι δὲ τὸ πῦρ ὡς Θεὸν πεφρικασί· τὸ δ' ἐπιβολῇ ὕδατος σθεννύμενον, ἢ ἐνδείξ τῆς ὑποτραפוῦσης ὕλης μαραινόμενον. Ὡ τῆς ἀβουλίας! τὰ σφῶν αὐτελείστερα ἐκθειάζουσιν οἱ εἰκαιόβουλοι καὶ ματαιόφρονες, ὄντως Θεοῦ ὑπὸ τῆς πλάνης ἀπαγόμενοι. Δι' οὗς Μωϋσῆς, ὁ τῶν θείων συγγραφεὺς, καταλιπὼν τὰ ὑπερκόσμια, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τῆς ἐξηγήσεως ἄρχεται, διὰ τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρωμένων πωδηγῶν αὐτοὺς πρὸς τὰ νοερά, καὶ τὸν ἀόρατον ὄντως Θεόν. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν θεσπέσιοι τὸν Βαβυλωνίων Θεόν, δίκην πυροῦ τὸ πῦρ καταπατοῦντες, τὸ νάφθη, καὶ πίσση, καὶ κληματίδι κορυφούμενον, ὕδατι δὲ θανατούμενον, Εὐλογεῖτε, πάντῃ τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, φασίν, ἐπὶ τὸν αὐλόν τε καὶ ἀχειροποιήτον Θεόν Χαλδαίους τοὺς ἀθέους καθηγούμενοι, πάντας τοὺς Ἑλλήνας θεοῦς κτίσματα καὶ ἔργα ὑπάρχειν τοῦ ὄντως ἀληθ. οὐ καὶ ἀκτίστου Θεοῦ δηλοῦντες· Εὐλογεῖτε γὰρ,

et magnitudinis expers et incomprehensibilis, ubique praesens sit, et omnia impleat. Nam *Dens noster in caelo est et in terra, in mari et in omnibus abyssis*, inquit *Davidus* 96, *divinorum carminum auctor*. Ex quibus docemur in conspectu ejus esse, et conspici ab ipso non solum angelos, sed et diabolium et daemones, et homines, et jumenta, et simul in universum omnia. Quemadmodum *Elias* ille divinus ait: *Vivit Dominus, in cujus conspectu ego sto hodie* 97. Nam si aere omnia continentur, multo magis in illius conditore comprehensa est haec quadripartita naturae universitatis rerum constitutio, quarum una carnis est expers, intellectilis et rationalis, altera sensilis et carne praedita et rationalis, tertia animata et irrationalis, quarta inanimata et sensus expers. *Omnia enim nuda sunt et resupinata coram oculis ejus, nec est creatura occulta in conspectu ejus*, inquit *divus Apostolus* 98.

INTERROGATIO L.

Quare *Moses* non ab angelis, et ab iis quae sunt in supernis, exorsus est descriptionem, sed praeteritis angelorum nationibus, omnibusque quae supra caelos sunt, a caelo et terra contextum orsus est?

Responsio.

Conveniens temporibus et hominibus utile principium scripti sui statuit, quando id temporis ex Aegypto Judaei exierant, et insinuatō auribus illorum errores habebant. Nam alii quidem impiorum, caelum; alii vero terram deificaverunt: quae duo a ventis et nubibus mutantur. Alii autem soli et lunae venerationis cultum exhibuerunt, ut alii quidem noctu, alii vero interdiu per occasum luminarium impii manerent; nam hi quidem quae nocte et nebula et pulvere obscurantur, inter deos referunt; illi vero intereuntem, et paulo post desituram adorant. Alii item fontes et flumina deos esse asserunt, ut in aestate quidem desinentia, in hieme vero aucta et exundantia deos habeant. Alii vero ignem quasi deum metuunt, qui tamen infusa aqua exstinguitur, aut defectu nutrientis materiae marcescit. O demerentiam! quae se ipsa sunt abjectiora, deificanti vana et insipientes, a vero Deo per errorem abduci. Propter quos *Moses* rerum divinarum scriptor relictis ultramundanis, ab iis quae captui nostro sunt exposita, narrationem orditur, per sensilia et aspectabilia ducens ad intellectilia et ad inaspectabilem illum verumque Deum. Ad eundem modum et illi socii *Ananiae* divini hominis, *Babylonium* deum, supplicium fornacis et ignem conculcantes, qui naphtha et pice et sarmentis augebatur, aqua vero exstinguebatur, *Benedicite, omniu opera Domini, Dominum* 99, inquit. Ad immaterialem et nullis manibus factum Deum impios *Chaldaeos* per institutionem hanc ducentes, ac omnes gentilium deos creaturas et opera esse vere subsistentis et veri et increati Dei innuentes. *Benedicite*, inquit,

96 Psal. cxxiv, 6. 97 IV Reg. iii, 14. 98 Hebr. iv, 13. 99 Dan. iii, 57 seqq.

omnia opera Domini, Dominum; consequenter eo cantico demonstrantes, Deo simul in universum omnia ad serviendum esse obnoxia. *Benedicite* ipsum, aiunt, *angeli, cœli, aquæ, sol, luna, astra, ignis, terra, montes, colles, jumenta, bestię, reptilia, volatilia, et cætera* quæcunque gentiles in deorum numerum retulerunt.

INTERROGATIO LI.

Quomodo creavit Deus omnia, priusquam existeret materies qua uteretur?

Responsio.

Primo quidem die ex nullo subjecto materies produxit, simul cogitans, qualis unaquæque cussus debet esse materies. Deinde statim proferebat ea quæ cogitaverat. Atque hoc loco nolim te mihi delabi ad cogitationes, ut quærere velis quo id pacto sit factum; nam et volebat, et poterat omnia vis illa effectrix omnium. Ex iis vero quæ die condidit primo, deinde reliqua creata fecit, videlicet cœlum primum, non illud quod cernimus, sed supra positum, de quo Davides canit, *Cœlum cœli Domino*¹, ad modum domus duplicem fornacem habentis, intersepiens et discernens a terrestribus ultramundana, et veluti tabulato quodam dirimens.

INTERROGATIO LII.

Quare non scripsit Moses, quod fecerit Deus aquam, aut ignem, aut aera, ut de cœlo et terra arboribus et cæteris?

Responsio.

Num ergo, quia id etiam scriptum est, quod Deus, accepto pulvere terræ formaverit hominem, neque additum sit, quod ei fecerit oculos, aut aures, aut pedes, aut brachium; ideo putandum est a Deo non esse creata omnia naturæ organa, tum interna tum externa? Nimirum in iis quæ composita, et aliquando sejuncta sunt, ex præstantiore ipsam rem repræsentare sacra Scriptura solet. Quemadmodum divinorum carminum auctor inquit, *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*²: non utique a beatitudine mulieres excludens; sed cum eadem sit natura, ex principaliore carmen orditur. Ex iis igitur quæ in isto carmine præstantiora sunt, etiam de sequentibus iudicium fiat. Nam commemoratione cœli et terræ, universum hoc comprehenditur, aer, tenebræ, abyssus.

INTERROGATIO LIII.

Cur autem quasi viribus inferior Moses, non aggressus est scribere tenebrarum et abyssi creationem?

Responsio.

Enimvero quæ Moses præterit, quominus scriberet, non viribus destitutus fecit, sed exercitium nobis reliquit. Solomon scripsit in persona Filii

¹ Psal. cxxii, 16. ² Psal. i, 1.

(18) Ἰαπαρχούσας. Forte ὑπαρχούσας. Edit.

φασί, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον· ἀκολούθως τῇ μελωδίᾳ, δοῦλα Θεῷ παριστῶντες τὰ σύμπαντα, *Ἐύλογεῖτε, φάσκοντες, ἀγγελοι, οὐρανοι, ὕδατα, ἥλιος, σελήνη, ὄστρα, κύρ, γῆ, ὄρη, βουνοί, κτήνη, θηρία, ἔρπεντα, πετεινά, καὶ λοιπὰ ἕσα* Ἑλληνες ἐθεοποίησαν.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΑ΄.

Πῶς ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα; προὔπαρχούσῃ ὕλης χηρσάμενος, ἢ καὶ τὰς ὕλας αὐτὸς παρήγαγεν;

Ἀπόκρισις.

Τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου τὰς ὕλας παρήγαγεν, ἅμα τῷ νοῆσαι, ὅποιαν τινὰ χρῆ ὑπάρχειν ἐκάστου ὕλην, αὐτῆς παραστήσας ἑαυτῷ τὸ νοηθῆναι. Καὶ μὴ καταπέσης πρὸς λογισμοὺς, τυθόμενος τὸ πῶς. Ἐβουλήθη γὰρ καὶ ἔδυνήθη, δραστηκῶς δύναμις πάντων ὑπάρχουσα. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ μετασκευάσει τὰ λοιπὰ τῆς δημιουργίας ἐποίησεν οὐρανὸν πρῶτον, οὐ τὸν δρώμενον, ἀλλ' ὄψεσθαι μὲν, περὶ οὗ καὶ Δαβὶδ μελωδεῖ, *Οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ*, δικὴν διορόφου οἰκίας, διαγράψας καὶ ἀποκρίνας τῶν ἐπιγείων τὰ ὑπερκόσμη, καὶ ὡσεὶ ὑπερφῶ ἀπολαβόμενος.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΒ΄.

Διὰ τί μὴ ἔγραψε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς ὕδωρ, ἢ κύρ, ἢ ἀέρα, ὡς περὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ δένδρων, καὶ τῶν λοιπῶν;

Ἀπόκρισις.

Τί οὖν; ἐπεὶ γέγραπται, ὅτι λαβὼν ὁ Θεὸς χυτὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι ἐποίησεν αὐτῷ ὀφθαλμοὺς, ἢ ὠτα, ἢ βάσεις, ἢ βραχίονα, παρὰ τοῦτο οἰεσθαι χρῆ, παρὶ Θεοῦ μὴ κτισθῆναι πάντα τὰ τῆς φύσεως ὄργανα, ἐντός τε καὶ ἐκτός; Ἄλλ' ἐπὶ τῶν συνθέτων, καὶ λυομένων ποτὲ, ἐκ τοῦ τιμιωτέρου τοῦ δρᾶμα παριστῆναι ἢ θεία πέφυκε [φύσις] Γραφή· καθὼς καὶ ὁ τῶν θείων φησὶ μελωδός· *Μακάριος ἄνθρωπος οὗς ἐποφύθη ἐν βουλή ἁσθεῶν*. Οὐκ ἄρα τοῦ μακαρισμοῦ τὰς γυναίκας ἀποκλείσας, ἀλλὰ μίαις ὑπαρχούσας (18) τῆς φύσεως, ἐκ τοῦ ἡγεμονικωτέρου τῆς μελωδίας, τὰ ἐπόμενα τῆς δημιουργίας νοείσθω. Τῇ γὰρ ποιήσει τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τὸ πᾶν συμπεριέχεται, ἀήρ, σκότος καὶ ἀβυσσος.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΓ΄.

Τί οὖν ἀτονήσας Μωσῆς, οὐχ εἶλετο γράψαι τὴν σκότων καὶ ἀβύσσου κτίσιν;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' εἰπερ Μωσῆς παρέδραμεν, οὐκ ἀτονήσας, γράψαι, ἀλλὰ γυμνάσιον ἡμῖν καταλείψας· *Σολομὸν ἔγραψεν, ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φάσκων· Πρὸ τοῦ τὰς ἀβύσσους ποιῆσαι, ἄμην*

παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα ἡ δύναμις καὶ ἡ σοφία
Θεοῦ, Χριστός.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΔ'.

Ὁ ἀὴρ πότε γέγονε; Μὴ καὶ τοῦτον ἔχεις εἰπεῖν,
ὅτι Σολομῶν ἔγραψεν;

Ἀπόκρισις.

Ἄκουε δὴ Μωσέως φάσκοντος· Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ
ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Συμφώνως δὲ τούτῳ
ὁ Ἀμμῶς· Κύριος στερσῶν βροντὴν καὶ κίττων
πνεῦμα.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΕ'.

Ἄλλ' οὐ περὶ τοῦ ἀέρος λέγει, περὶ δὲ τοῦ ἁγίου
Πνεύματος μάλλον εἴρηται ὁ λόγος. Οὐ γὰρ ἄλλο λέ-
γομεν εἶναι ἢ προσαγορεύεσθαι πνεῦμα, πλὴν τὸ
ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀπόκρισις.

Δεός μοι τῇ κτίσει συγκαταριθμησαὶ τὸ ἄκτιστον·
πλὴν ὅμως οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἰρημένον, δέχομαι καὶ
τοῦτο, εἰκότως καὶ θεοπρεπῆς· νοούμενον, ἐπιφέρε-
σθαι τοῖς ὕδασι πρὸς ζωογονίαν, αὐτὰ συνθάλλοντος
δίκην ἐπικρατοῦσης βροχῆς, ζωτικὴν τινα δύναμιν
ἀνέντοσ (19) τοῖς ὑποθαλαπομένοις ὕδασι, πρὸς τὸ
ἐκδράσαι τὰ ἀπειρα τῶν ἰχθύων γένη.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΖ'.

Μαθεῖν πρὸς τούτοις δεόμεθα περὶ τῆς τοῦ πυρὸς
γενέσεως. Ὅστε γὰρ τῇ Γραφῇ εἴρηται, ὅτι εἶπεν ὁ
Θεός· Γενηθήτω πῦρ.

Ἀπόκρισις.

Πάντων μάλιστα ἐνεργεστέρα ἡ τοῦ πυρὸς φύσις,
συνυποστῆσα καὶ ἐμφωλεύουσα τῇ ποιήσει τῆς χέρσου
φαίνεται. Ὅσοι δ' ἂν πατάξῃς λίθον, ἀποκυεῖται
πῦρ, καὶ σιδήρων τριβομένων, ὁμοίως γίνεσθαι πέ-
φυκε, καὶ ξύλων συνθλιβομένων παραπλησίως ἀπο-
δείκνυται· ὡς ὁ τῆς ἀπήνης ἄξων δηλοῖ, τῷ πιεσιμῷ
τοῦ φόρτου διασμυχόμενος τῷ ἐγκραμένῳ πυρὶ.
Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ μύλων διακενῆς στρεφομένων,
θέξ τὸ πῦρ ἐξαλλόμενον· καθ' ὃν τὴν εἰκόνα, καὶ
τῶν νεφῶν παρατριβαί, τοῖς πνεύμασιν ἐλαυνομένων,
ἀστραπὴς ἀποτελεῖν εἰκότως. Πάντα γὰρ πυρὶ κέ-
κραιται, καθὼς Πέτρος φησιν, ὁ κλειδοῦχος τῆς βα-
σιλείας τῶν οὐρανῶν, οὕτω πως· Οἱ γὰρ νῦν οὐρανοὶ
καὶ ἡ γῆ πυρὶ τεθησαυρισμένοι εἰσι, τηρούμενοι
εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν
ἀνθρώπων.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΖ'.

Καὶ πῶς χειμῶνος, τῶν αὐτῶν ὄντων νεφῶν καὶ
ἀνέμων, οὐκ ἀστραπῆ, οὐ βροντὴ γίνεται;

Ἀπόκρισις.

Τὰ περὶ βροντῆς ἀνωτέρω πρὸς τὸ δοκοῦν μοι εἴ-
ρηται. Τὸ δὲ, χειμῶνος ἀστραπὴς μὴ ἐκφαίνεσθαι,
δεῖ τὴν τοῦ ἀέρος καχύτητα δοκῶ, καὶ τὴν διήκουσαν
νεφέλα τῶν νεφῶν. Οὐ γὰρ ὁμοίως τὸ ἀνικμον καὶ
ξηρὸν τῷ διαθρόχῳ καὶ ὑλώδει ἐν ταῖς παρατρίψεσι
φαίνεσθαι πέφυκεν, τοῦ μὲν παραφλεγόμενου, τοῦ δὲ
παρελισθαίνοντος.

² Prov. viii, 24, 30. ⁴ I Cor. i, 24. ⁵ Gen. i, 2.

(19) Ἀριέντος. Forte ἐνέντος. Ed.

ad Patrem loquentis : *Antequam abyssos faceret, eram apud ipsum, apte omnia disponens* ² : nimirum, *potentia et sapientia Dei, Christus* ⁵.

INTERROGATIO LIV.

Aer quando factus est? Num quod etiam de hoc scripserit Solomon, dicere potes?

Responsio.

Audi Mosem dicentem : *Et spiritus Dei ferebatur supra aquam* ². Cum hoc autem consentit et Amosus : *Dominus intendens tonitru, et creans spiritum* ⁵.

INTERROGATIO LV.

Verum non de hoc aere dicit, sed potius de Spiritu sancto dictum est id verbum. Non enim aliud dicimus esse aut vocari spiritum, quam ipsum Spiritum sacrosanctum.

Responsio.

Vereor ne cum creatura connumerem increatum. Verumtamen non negans hoc quod dictum est, admitto, et hunc, si ut par est, et Deo competit, intelligatur, ferri supra aquas, ad viventia producenda ipsas foventem, et instar incubantis gallinae vitalem quamdam vim immittentem aquis sub se fosis, ad producenda innumera piscium genera.

INTERROGATIO LVI.

Cupimus insuper ex te discere de ortu ignis. Nusquam enim in Scriptura legimus, quod dixerit Deus, Fiat ignis.

Responsio.

Omnium maxime efficax est natura ignis, videturque consistere et latitare in creatione terrae. Quando lapidem percusseris, ex eo concipitur ignis, et ferro colliso similiter effici solet. Sed et lignis collisis consimiliter conspicitur, ut ostendit axis in curru ex pressura oneris ardens per admistum ignem. Neque id tantum, sed et molae si circumaguntur ignes, apparet ignis exsiliens; ad quarum similitudinem et nubium collisiones ventis impulsarum efflicere fulgura consueverunt. Omnia enim igni mista sunt, ut inquit Petrus ille, *claves regni caelorum gestans, ad hunc fere modum : Nam caeli qui nunc sunt et terra, igni repositi sunt, et servantur in diem iudicii et perditionis impiorum hominum* ⁷.

INTERROGATIO LVII.

At qui sit ut hieme, cum eadem sunt nubes et venti, neque fulgur neque tonitru fiat?

Responsio.

Quod tonitru attinet, quid mihi videatur, supra dictum est. Quod vero fulgura non apparent hieme, propter aeris crassitudinem fieri puto, et propter penetrantem humorem nubium. Non enim quemadmodum quod siccum et aridum est, etiam madida et multam habentia materiem in collisionibus lucere solent; cum illud quidem per ignem incendatur, in hoc vero vis ejus flaccescat.

⁵ Amos iv, 13. ⁷ II Petr. iii, 7.

INTERROGATIO LVIII.

Satis quidem vera sunt quæ dicis : verum nos de fulgure quærimus, et de generatione ignis, ubi-
nam dixerit Deus, Fiat ignis.

Responsio.

Moses scribit : *Et dixit Deus : Fiat lux ; et facta est lux* ⁹ : videlicet ignis natura. Non enim solummodo is ignis est, qui apud nos est ; sed et supernæ illæ potestates ignis esse videntur, cognatæ ei qui apud nos est.

INTERROGATIO LIX.

Sed quomodo supernus ei qui apud nos est, cognatus est, cum ille quidem inexstinguibilis, hic autem exstinguibilis sit ?

Responsio.

Propemodum angelos et nostras animas similitudinem quamdam dico habere. Utraque enim sunt spiritus, a Deo suum ortum habentes. Illi quidem in corporibus nostris lampadum instar lucentes, et quasi extincti per separationem, agendi efficacitatem amittunt. Nam et a veteribus sapientibus homines appellatur φῶς, hoc est, lumen, propter vim rationis. Similiter et ignis dicuntur, ut paulo post demonstrabo, postquam oratio ad nostram generationem progressa fuerit. Angelos autem dico spiritus inexstinguibiles, non habentes corporalem disjunctionem aut copulationem. Porro animorum et angelorum similitudinem etiam tres illi sancti expresserunt pueri cum aiunt : *Benedicite, spiritus et animæ justorum, Dominum* ⁹. Et rursus in canticis Davides inquit : *Qui facit angelos suos spiritus* ¹⁰. Et similitudinem ipsorum ad animas nostras innuens inquit : *Velociter exaudi me, Domine, quia defecit spiritus meus* ¹¹.

INTERROGATIO LX.

Quomodo vero ignis apud nos habet vim urendi ligna et quamlibet materiam ; supernus autem non adurit aridas arbores, aut ovium vellera, vel capillos nostros soli expositos ?

Responsio.

Sit ipse hac in parte sol prædagogus noster, ac doceat nos tam sui, quam ejus qui apud nos est, ignis cognitionem. Nam sæpenumero aliqui caprarum, aut bubulci, aut pastores equorum in tabernaculis solitariis agentes, cum coquere carnes aut frumenta volunt, mundo vitreo vase aqua impleto, si ex opposito solarium radiorum id tenuerint, tetigerintque cum vase aquario solum aridum, a superno lumine ignem concipiunt.

INTERROGATIO LXI.

Tenebras quis fecit ? Num Deus ? an ab initio fuerunt ? Aut num diabolus eas fecit, ut adversarius lucis ? Arbitrantur enim plerique, quod ab initio fuerint ante mundum. Nusquam enim Moses dicit, quod aliquis tenebras fecerit, sed quod fuerint.

⁹ Gen. i, 3. ¹⁰ Dan. iii, 86. ¹¹ Psal. ciii, 4. ¹² Psal. cxlii, 7.

(19') Συγγενείς. Forte συγγενές. Edit.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΗ'.

Καλῶς μὲν ἔχει τὰ εἰρημμένα, ἀλλὰ ἡμῖν περὶ ἀστραπῆς ἢ ζήτηςις. Ἄλλα περὶ γενέσεως πυρὸς, ποῦ εἶπεν ὁ Θεὸς, Γενηθήτω πῦρ ;

Ἀπόκρισις.

Μωσῆς γράφει· *Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς*, ἢ τοῦ πυρὸς δηλονότι φύσις. (Ὁ γὰρ μόνον τὸ παρ' ἡμῖν πῦρ ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις πῦρ εἶναι μοι δοκοῦσι, συγγενεῖς (19') τοῦ παρ' ἡμῖν.

ΠΕΥΣΙΣ ΝΘ'.

Καὶ πῶς τὸ ἄνω τοῦ παρ' ἡμῖν ἐστι συγγενές, τοῦ μὲν ἀσθέστου ἵντος, τοῦ δὲ σθεννυμένου ;

Ἀπόκρισις.

Παραπλησίως ἀγγέλων καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τὸ ὅμοιον ἔχειν φημί. Ἀμφότερα γὰρ πνεύματα ὑπάρχει, παρὰ Θεοῦ τὴν γένεσιν ἔχοντα, τὰ μὲν ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν λαμπάδων δίκην φαίνοντα, καὶ οἰνοὶ σθεννύμενα τῇ διαζεύξει, τῆς ἐνεργείας κατέμμενα. Φῶς γὰρ καὶ βροτοὶ παρὰ τοῖς πάσαις σοφαῖς προσαγορεύονται, ὡς μικρὸν ὑστερον ἀποδείξω, τῷ λόγῳ προδόντος ἐπὶ τὴν ἡμετέραν γένεσιν. Τοῖς δ' ἀγγέλους φημί πνεύματα ἀσθεστά, μὴ ἔχοντα σωματικὴν συνάφειαν καὶ διάστασιν. Τὴν δὲ ψυχῶν καὶ ἀγγέλων ὁμοιότητα, καὶ οἱ τρεῖς ἅγιοι παρέστησαν πλῆδες, *Εὐλογεῖτε, φάσκοντες, πνεύματα καὶ ψυχὰς δικαίων, τὸν Κύριον*. Καὶ πάλιν ἐν μελεθίαις ὁ Δαβὶδ φησιν· *Ὁ ποιῶν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἀνέμματα*. Τὸ δ' ὅμοιον αὐτῶν πρὸς τὰς ἡμῶν ψυχὰς πιστῶν, φησὶ· *Ταχὺ εἰσάκουσόν μου, Κύριε, ἐξέλιπε τὸ πνεῦμά μου*.

ΠΕΥΣΙΣ Ξ'.

Καὶ πῶς τὸ παρ' ἡμῖν πῦρ, καυστικὸν ὑπάρχει τῶν ξύλων, καὶ πάσης ὕλης· τὸ δ' ἄνω οὐ φλέγει τὰ ἔρηθ τῶν δένδρων, ἢ τὰ ἔρια τῶν προβάτων, ἢ τὰς ἡμῶν τρίχας ἠλιωμένας ;

Ἀπόκρισις.

Ὁ ἥλιος μὲν παιδαγωγὸς γένεται, διδάσκων ἡμᾶς τοῦ οἴκελου πυρὸς καὶ τοῦ παρ' ἡμῖν τὴν συγγενεῖαν. Πολλάκις γὰρ τινες τῶν αἰπύλων ἢ βουκάλων ἢ ἱπποφορβῶν, ἐν σκηναῖς ἐπ' ἐρήμῳ διάγοντες, πίνουσι κρέα ἢ σῖτα βουλόμενοι, ὕδατος καθαροῦ σκεύους πληρώσαντες ὕδατος, καὶ ἀντικρὺ τῶν ἠλιακῶν ἀκτίων κρατήσαντες, εἰ ψαύσειαν τῇ ὑδροχῆσιν οὐδὲν ζηρᾶς, ἐκ τῆς ἀνωθεν φρυκτωρίας τὸ πῦρ ἐφύεταισαντο.

ΠΕΥΣΙΣ ΞΑ'.

Τὸ σκότος τίς ἐποίησε ; ἢ ἀρχίγονον (20) ἦν, ἢ ὁ διάβολος αὐτὸ ἐποίησεν, ὡς ἀπαντασίας τοῦ φωτός ; Νομίζομεν δὲ, ὅτι ἦν ἀρχαῖον πρὸ τοῦ κόσμου. Οὐδὲ μοῦ γὰρ λέγει Μωσῆς, ὅτι ἐποίησέ τις τὸ σκότος, ἀλλ' ὅτι ἦν.

(20) Ἀρχίγονον. Forte ἀρχέγονον. Iva

Ἀπόκρισις.

Ὅτε ὁ Θεὸς αὐτὸ ἐποίησεν, οὔτε ὁ διάβολος, οὔτε προὔπηρχε τοῦ ὁραμένου κόσμου· πᾶσαι γὰρ ἐν φωτὶ διήγον ἅλασκαί τῶν ἀγγέλων χοροὶ, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν κόσμον· ἀλλ' ὑπερταθέντος τοῦ οὐρανοῦ σώματος, ὡσπερ ἐκ φράγματός τινος τῆ ἀποσκιάσματος παρῦπέρη τὸ σκότος, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν σταθῆρᾷ μεσημβρίας, σκηνὴν ἐκ πυκνῆς τινος καὶ στεγανῆς ὕλης ἑαυτῷ περιπηξάμενος. Ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ναυτιλλομένων παιδευόμεθα, κατὰ τῆς ἐπομβρίας ὑπερτάσει δέξῃρων ἐπισκοποῦντων τὴν ὁλκάδα. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, δοκεῖ μοι, ἐκ τῆς ὀμιχλώδους ἀναθυμιάσεως τῆς ἀδύσσου παχυνομένης τῆς ἀγλῆος καὶ τῶν ἀτμῶν, τὸ σκότος συνίστασθαι πέφυκε. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς. Πρῶτῃ Θεοῦ φωνῇ φῶς ἐδημιούργησεν, ὅπερ καὶ ἡμέραν ἐκάλεσεν, ἥδεῖα τινὲ προσηγορίᾳ τιμήσας τὸ πρῶτον καὶ ἡμέρον. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἕτερα ἱστορήσασιν φῶτα παρ' αὐτοῦ γενομένα· οἶον, τὸ πῦρ ὡς τῷ Μωσῆ φανταζόμενον, ἥνικα τὴν βᾶτον ἔκαθεν, οὐ κατέκαιε δὲ, ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν· φῶς τὸ ἐν στήλῃ πυρὸς τοῦ Ἰσραὴλ προηγούμενον, καὶ ἡμερῶσαν τὴν ἔρημον· φῶς τὸ τοὺς ποιμένας περιαστρέψαν· φῶς τὸν Ἥλιον ἀρπάσαν ἐν τῷ πυρὸς ἄρματι, καὶ μὴ συμφλέξαν τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς τὸ τοὺς ποιμένας περιαστρέψαν, ἥνικα τὸ ἀχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐπεφοίτησε; Χριστός· φῶς τὸ τοῦ δραμόντος ἀστέρος ἐν Βηθλεὲμ, ἵνα καὶ Μάγους ὀδηγήσῃ, καὶ δορυφορήσῃ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς μεθ' ἡμῶν γενομένον· φῶς ἡ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ δρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στεβρότερα καὶ βῆσεως· φῶς ἡ Παῦλον περιαστρέψασα φαντασία, καὶ πληγῆ τῆς βῆσεως τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύουσα· φῶς καὶ ἐκείθεν λαμπρότης τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαμένοις, ἥνικα ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ὡς ὁ ἥλιος, ὧν ἴσταται ὁ Θεός, ἐν μέσῳ θεῶν καὶ βασιλέων διαστέλλων, καὶ διαιρῶν πρὸς ἀξίαν ἐκάστην τῶν βεβιωμένων τὰ ἔπαθλα τῆς ἐκείθεν μακαριότητος· φῶς καὶ ἡ τῷ προπάτορι ἡμῶν δοθεῖσα ἐν παραδείσῳ ἐντολὴ· Ἀύχρος γὰρ τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς πόδοις μου, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὁ τῶν θεῶν μελεδός. Φῶς ἐστὶν καὶ ἡ ἐν ἡμῖν τοῦ λόγου δύναμις, κατευθύνουσα ἡμῶν τὰ κατὰ Θεὸν διαθήματα· φῶς καὶ τὸ ὑπὲρ Θεοῦ μαρτυροῦσαν καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν πυρῶ τῆς θεότητος πατήσαν τὴν φλόγα τῆς πλάνης, ὡς οἱ περὶ Ἀνανίαν ἐν Βαβυλῶνι, ἐν μέσῳ καμίνου φλογὶ χορεύοντες, μηδὲ τῶν σαρκῶν αὐτοῖς φθειρομένων· φῶς παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμός· φῶς ὑπὲρ πάντα, ἡ ἐν τῇ εἰρήνῃ Τριάδι ἰσοκλήης καὶ ἀμώμητος πίστεως. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς. Καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεός τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτι.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΒ΄.

Τί φῶν; Ἄλλο ἴσθι φῶς, καὶ ἄλλο ἡμέρα; ἢ ἄλλο νῦς, καὶ ἄλλο σκότος;

¹² Gen. 1, 5. ¹³ Psal. cxviii 105. ¹⁴ Gen 1, 3,

(21) Ταῖς πόδοις... φῶς ἐστὶν. Hæc supplevimus ex interprete: desunt enim in textu codd. edito-

Responsio.

Neque Deus ipsas fecit, neque diabolus, neque prius fuerunt, quam aspectabilis hic mundus. Omnes enim angelorum chori carnis expertes agebant in luce, etiam antequam mundus fieret, sed superne extenso caelesti corpore, quasi ab septo quodam per obumbrationem tenebræ subierunt, quemadmodum si in alto meridie umbraculum ex densa aliqua solidaque materie circum se aliquis figat. Idem ex navigantibus discimus, qui adversus imbres expansione pellium obumbrant navem. Aut si hoc non est, videtur mihi ex nebulosa exhalatione abyssi densata caligine et vaporibus tenebras ortas esse. *Et dixit Deus: Fiat lux* ¹². Prima Dei vox lucem procreavit, quam et diem vocat, serena quadam appellatione exornans id quod placidum et mansuetum est. Possunt quidem et alia numerari lumina ab ipso facta, utpote lumen ignis Mosi apparens, quando rubum urebat, neque comburebat tamen, ut et naturam suam demonstraret, et vim notam faceret; lumen quod in columna ignis Israeliticis præcedebat, et mansuefaciebat desertum; lumen quod circumfulsit pastores; lumen quod Eliam rapuit in igneo curru, raptumque non combussit; lumen quod pastores circumfulsit, quando lumen expers temporis ad temporale venit, Christus; lumen apparentis stellæ in Bethlehema, ut et Magos in itinere duceret, et stiparet satellitio suo quod supra nos est lumen, apud nos natum; lumen, demonstrata discipulis in monte divinitas, paululum aspectu durior; lumen quod Paulum circumfulsit, plaga oculorum tenebras animæ sanans. Lumen est et futuræ vitæ splendor, in illis qui hic purgati sunt, quando lucebunt iusti ut sol, quorum Deus constituit in medio deorum et regum, disponens et dividens unicuique secundum dignitatem, et pro ratione exactæ vitæ præmia futuræ beatitudinis; lumen etiam, datum in paradiso primo parenti nostro præceptum. *Lucerna enim pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis* ¹³, inquit Davides, divinorum carminum auctor. Lumen est et rationis vis quæ in nobis existit, secundum Deum dirigens gressus nostros; lumen et id quod de Deo testimonium perhibuit, et quod ad ipsam sua face ducit, conculcata flamma erroris, ut Ananix socii in Babylone in media flamma camini choreas ducunt, etiam illæis ipsorum palliis mantentibus; lumen præterea, quo psuculari modo baptismi constat illustratio; lumen sunt ultra omnia, quibus in sancta Trinitate gloriosa et inculcata est fides. Itaque dixit Deus: *Fiat lux; et facta est lux. Et vocavit Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem* ¹⁴.

INTERROGATIO LXII.

Num igitur aliud est lux, et aliud dies; vel aliud nox, et aliud tenebræ?

rum, typhothæ, ut videtur, incuria ob vocem φῶς repetitam.

Responsio.

Quidquid latum et hilarum est, placidum merito appellatur; his vero contraria, nox nominantur. Sed et aliter mihi videtur per appellationem servitutem ipsorum significare, beneque dispositam cursus per vices constitutionem. Domini enim est nominatim vocare, famulorum vero obedire, et quasi voce, ordinis bona observatione respondere.

INTERROGATIO LXIII.

Quomodo erat terra inaspectabilis et inculta? num quasi semipfecta a Deo facta, aut quo tandem pacto?

Responsio.

Inaspectabilis erat terra et inculta, non natura, sed exornatione et facie, nondum segregatis aquis ad proprium locum, ut cerneretur ejus substantia, plantis exornaretur, et floribus coronaretur. Abyso namque super ipsam exundante, nondum erat fontium et fluminum distinctione cincta, neque variegata ad enutritionem eorum quæ divino præcepto ex ipsa producenda erant, animalium; quasi lugubri quadam veste abyssos circumdata, quemadmodum auctor ille carminum divinorum Davides inquit: *Abyssus veluti vestis opertorium ejus*¹⁵: Oceano scilicet instar annuli terram adhuc circumdante, sicut etiamnum hodie constat.

INTERROGATIO LXIV.

Quare autem Propheta non dixit in feminino genere, opertorium ejus: sed ejus, in masculino vel neutro?

Responsio.

Nihil in hoc descriminis est, si elementum pro terra subintelligatur. Neque item cum omnium animæ feminino genere appellentur, idcirco vel feminas vel mares esse concedemus animas. Sed et Christus sapientia et potentia et petra appellatur, cum sit Deus, Verbum et hominem. Intelligatur autem et alio modo. Invisibilis erat terra. Nondum enim erat ejus contemplator homo, neque ea quæ naturaliter ad ipsam prona se inclinant, assidueque ipsam spectant, balatum edentia animalium genera.

INTERROGATIO LXV.

Quid est secundum naturam firmamentum quod intermedium separat aquam, et aquam ultra-cælestem et marinam?

Responsio.

Primo quidem die cælum creabatur, quod situm est supra firmamentum; secundo vero id firmamentum, quod supra caput nostrum cernitur; quod alterius quam superius illud est naturæ.

INTERROGATIO LXVI.

Quomodo vero cum unius et ejusdem sint nominis, alterius et diversæ erunt naturæ?

Responsio.

Qui studiose et non perfunctorie litteram examinant, etiam in appellatione multum differentie deprehendunt. Aliud enim cælum, aliud vero est firmamentum. Proinde et ex ipsa appellatione di-

Ἀπόκρισις.

Πάν τὸ φαιδρὸν καὶ ἰλαρὸν, ἡμερον εἰκότως προσγορεύεται· τὰ δὲ ἐναντία τούτων νῦν ὀνομάζεται. Καὶ ἐτέρως δὲ μοι δοκεῖ διὰ τῆς κλήσεως τὴν θουλίαν αὐτῶν σημαίνεσθαι, καὶ τὴν εὐτακτον τοῦ δρόμου ἀλλήλοις ἀντιπαράδοσιν. Δεσπότην γὰρ τὸ ἐκ προσηγορίας καλεῖν, οἰκετῶν δὲ τὸ ὑπακούειν, καὶ οἶον ζωνῆ τῇ εὐταξίᾳ τοῦ δρόμου ἀποκρίνεσθαι.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΓ'.

Πῶς ἦν ἡ γῆ ἄορατος; καὶ ἀκατασκευάστος; ὡς ἡμιτελής παρὰ Θεοῦ γενομένη, ἢ πῶς;

Ἀπόκρισις.

Ἄορατος ἦν ἡ γῆ καὶ ἀκατασκευάστος, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ διακοσμησίᾳ καὶ εὐφεί, οὕτω τῶν ἰδῶτων ἀποκριθέντων πρὸς τὴν οἰκίαν χώραν, τοῦ ὀφθῆναι τὴν ταύτης οὐσίαν, καὶ διακοσμηθῆναι φυνῶ, καὶ ἀνθεσι στεφανωθῆναι. Τῆς γὰρ ἀδύσσου ἐπικλυζούσης αὐτὴν, οὐδέπω κρῆναις καὶ πταμοῖς ὑπῆρχε διεζωσμένη, πρὸς διατροφήν τῶν μελλόντων ἐξ αὐτῆς θεῖον προτάγματι ἀποθράττεσθαι ζῶων, οἷον πανθήρη τινὰ στολὴν τὴν ἄδυσσον περικειμένη, καθὼς καὶ Δαβὶδ φησιν, ὁ τῶν θεῶν μελεψῶς· Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιδόλαιον αὐτοῦ· τὸν Ὀκεανὸν δακτυλίον δίκην περιχεῖσθαι αὐτῇ δῆλον μέχρι τῆμερον.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΔ'.

Καὶ διατ! μὴ εἶπεν ὁ Προφήτης, Τὸ περιδόλαιον αὐτῆς, ἀλλ', αὐτοῦ;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τοῦτο ἐκείνου διόσει, στοιχείου νοουμένου τῆς γῆς. Οὐδ' αὖ πάλιν πάντων ψυχῶν θηλυκῶς προσγορευομένων, θῆλυ καὶ ἀρῆεν δύοσμεν ὑπάρχειν ψυχάς. Καὶ ὁ Χριστὸς σοφία, καὶ δύναμις, καὶ πέτρα προσγορεύεται, Θεὸς ὑπάρχων, καὶ Λόγος, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Νοεῖσθω δὲ ἐτέρως· Ἄορατος ὑπάρχει ἡ γῆ, οὕτω γὰρ ἦν ὁ Θεατὴς αὐτῆς ἄνθρωπος; οὐδὲ τὰ ὑπ' αὐτὴν φύσει κατανεύοντα, καὶ ἀπεινῶ; αὐτὴν ἐνερῶντα βληχόμενα τῶν ζῶων γένη.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΕ'.

Τί τὴν φύσιν ἐστὶ τὸ διαχωρίζον στερέωμα ἀνὰ μέσον ὕδατος, καὶ ὕδατος τοῦ ὑπερουρανοῦ καὶ θαλάσσιου;

Ἀπόκρισις.

Τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ, οὐρανὸς παρράγεται, ὁ ὑπερκειμένος τοῦ στερώματος· τῇ δευτέρᾳ δὲ, τὸ ὀρώμενον τοῦτο ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν στερέωμα, ἐτέρας δὲ παρὰ τοὺς ὑπερτεροῦντας ὑπάρχον τῆς φύσεως.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΣ'.

Καὶ πῶς μιάς καὶ τῆς αὐτῆς ὄντες ὀνομασίας, διλλῆς καὶ ἀλλῆς φύσεως ἔσονται;

Ἀπόκρισις.

Τοῖς φιλομαθῶς καὶ μὴ παρέργως τὸ γράμμα ἐξετάζουσι, καὶ ἐν τῇ προσηγορίᾳ πολὺ τὸ διαφέρον ἔχοντες εὐρεθήσονται· ἕτερον γὰρ οὐρανὸς, θῆτερον δὲ στερέωμα. Καὶ ἐξ αὐτῆς τοίνυν τῆς κλήσεως;

¹⁵ Psal. ciii, 6.

ταιδεὺμθα, στεφρότερας ὑπάρχειν φύσεως τῶν ἀοράτων τὸ ὀρώμενον. Μωσῆς μὲν γάρ φησιν· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. Ἐνταῦθα δὲ τὸ στεφρὸν φησὶ· Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Γενηθήτω στερέωμα. Καὶ Ἡσαίας παριστῶν τῶν μὲν τὸ λεπτὸν καὶ κουφότερον τῆς φύσεως, τοῦ δὲ στεγανώτερον καὶ παχὺ τοῦ σώματος, φησὶν· Ὁ στεγνώσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καπνὸν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκητὴν. Περὶ δὲ τοῦ ὀρωμένου φησὶν· Ὁ πῆξας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάρεν. Καὶ γὰρ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ἄνθρωπον προσαγορεύειν εἰσὼθεν ἢ θεία Γραφή· καὶ μιᾶς οὐσίας τῆς προσηγορίας, ὁ μὲν καρτερικὸς· καὶ ἀχθοφόρος ὑπάρχει, ὁ δὲ χαυνότερος ἦτοι κουφότερος, διανοία καὶ λόγῳ. Τῶν ὑπερκειμένων τοίνυν τὴν οὐσίαν σιωπῶν, ὡς ἂν ἐφικτὸν μοι, τοῦ ὀρωμένου τὴν φύσιν κρύσταλλον ὑπάρχειν φημι, θείῳ προστάγματι· παγὲν καὶ ῥωννύμενον φέρειν τὰ ὑπερκόσμια, κουφότερον (22) καὶ ἔξω τῆς ἡμετέρας ὄντα παχύτητος, ἀμφοτέρους δὲ ἀνέχσθαι ὑπὸ τῆς πάντα διακρατούσης καὶ φερούσης θείας δυνάμεως.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΖ΄.

Καὶ πῶς δύναται κρύσταλλον βαστάζειν καὶ διαχωρίζειν τὸ πολὺ καὶ ἄπειρον ἐκεῖνο ὕδωρ;

Ἀπόκρισις.

Πίσται κρατύνεσθαι τὰ Χριστιανῶν πέφυκεν· ἔπου γὰρ θεὸς βούλεται, ἡττάται ἢ φύσις παρὰ φύσιν δουλεύουσα. Οὕτως τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεθίσταται ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· οὕτω ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Νεῖλος φοινίττεται· οὕτω παρὰ φύσιν διαχεροῦται τὸ Ἐρυθραῖον πέλαγος, τειχῶν δίκην τῶν ἡμιτόμων πηγνυμένων τοῦ ὕδατος, καὶ ἐν ξηρῷ πυθμὲν ἀδρόχῳ ὁ λαὸς διαβαίνει. Ἔστω δὲ σοι τῆς ἀπιστίας σωφρονισμὸς ὁ θεοστογῆς Φαραὼ ποντοῦμενος. Ὁ γὰρ ἐκείνων ἐν τῇ αὐτῇ διαβάσει ὑποβρύχιον συγχύσας τοῖς κύμασι, πάλαι μὲν τὸν οὐρανὸν οἶα δέβρην τινὰ ἐξετίναξε, τῇ μὲν χέρσῳ ἐπικυρτώσας αὐτὸν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀδύσσου θεμελιώσας τοῖς κύμασι, καθὼς παιθεῖαι ὁ τῶν θείων μελωδὸς ἦδων· Ὁ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέβρην, ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ. Ἦκεν ἡμῖν, φησὶν, ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν σαρκοκορῶν, καὶ τὴν ὑγρὰν καὶ ἄστατον θάλατταν ἀνέκμοις πῶσιν ἐπιπορευόμενος.

ΠΕΥΣΙΣ ΕΗ΄.

Καὶ ἀνωτέρω ἦδη ἰδεήθημεν σοῦ μὴ ὡς ἀπίστους ἡμᾶς σχεῖν ἐρωτῶντας, ἀλλὰ ταῖς ἐκείνων φωναῖς χρωμένους παρὰ σοῦ οἰκοδομῆσθαι.

Ἀπόκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἀξίῳ τὴν ὑμετέραν ἀξιάγαστον ἀγχνίοναι, μὴ δ' ὅλως ἐπισκάζειν ἢ χωλεύειν τῇ βίασει τῆς διανοίας ἐπὶ τῆς ἀτρεκίας. Δώμεν δὲ εἰκόνα τῷ λόγῳ, ὡς ὑπερφύεσ τῆς γῆς τὸ ὕδωρ ἑκατὸν πήχεις· φῆσαι δὲ τὸν Θεόν· Γενηθήτω στερέωμα ἀπὸ μέσον τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀπὸ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος· παγῆναι δὲ αὐτὸς κρύσταλλον, καὶ ἀνέχειν τὸ ἡμισυ τῶν ὑδάτων· οἶον ἐπὶ τῆς

scimus, id quod cernitur solidioris esse natura, quam sint inaspectabilia. Moses siquidem inquit, *In principio fecit Deus cælum et terram* ¹⁶. Illic vero firmum illud nemorat, *Et dixit Deus: Fiat firmamentum* ¹⁷. Et Isaias asserens illorum quidem tenuitatem et levitatem naturæ, hujus vero soliditatem et crassitudinem corporis, inquit: *Qui firmavit cælum veluti fumum, et extendit ipsum veluti tabernaculum* ¹⁸. De eo vero quod cernitur, inquit: *Qui fixit cælum veluti cameram* ¹⁹. Etiam virum et mulierem, hominem appellare consuevit Scriptura sacra; cumque sit eadem appellatio, tamen ille quidem robustus et ad graviora ferenda validus est, hæc vero mollior et levior, tam intelligentia, quam oratione. Superiorum igitur substantiam silentio præteriens, quantum assequi possum, ejus quod cernitur naturam crystallinam inquam esse divino præcepto fixam et roboratam, ut facilius ferat ultramundana, idemque nostræ crassitudinis expertus esse. Utrosque vero cælos sustineri ab ea quæ omnia vincit et sustinet, divina virtute.

INTERROGATIO LXVII.

At quomodo potest crystallum portare et separare multam et infinitam illam aquam?

Responsio.

Per fidem apprehendi dogmata Christianorum solent. Nam ubi vult Deus, subjicitur natura præter naturam serviens. Sic aqua in vinum convertitur in Cana Galilææ; sic in Ægypto rubrum colorem accipit Nilus; sic præter naturam instar terræ permeabile sit mare Rubrum, instar murorum sectorum constabilita aqua, et in arido fundo non madente pertransit populus. Sit vero tibi incredulitatis castigatio exosus Deo Pharao, aquis marinis immersus; nam qui illum in eodem transitu submersum obruit fluctibus, idem olim velut pellem aliquam cælum extendit, supra terram quidem convexum ipsum elevans; super abyssum autem fundans, quemadmodum docet divinatorum carminum auctor: *Extendens cælum velut pellem, tegens aquis superiora ejus* ²⁰. Atque hic venit ad nos, inquit, temporibus extremis carnem gestans, et humidum instabileque mare siccis pedibus transiens.

INTERROGATIO LXVIII.

Atqui jam ante in præcedentibus rogavimus te, qui nos toleres, dum interrogamus, non ut increduli, sed quasi qui aliorum vocibus utentes, per te velimus ædificari.

Responsio.

Ego vero non abs re vestram eximiam subtilitatem oro, ne claudicetis gressu mentis in cognoscenda veritate. Dabimus autem verbi gratia similitudinem, quasi centum cubitis terram excedat aqua. Cum autem dixisset Deus: *Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat inter aquam et aquam* ²¹, constabilitum rursus fuisse crystallum, quod dimidium aquarum sustineat, quemadmodum in vitro

¹⁶ Gen. 1, 4. ¹⁷ ibid. 6. ¹⁸ Isa. xl, 22. ¹⁹ ibid.

²⁰ Psal. ciii, 2. ²¹ Gen. 1, 6.

(22) Κουφότερον. Forte κουφότερα. EDIT.

videre est, ex quo alius sit separatus calix qui discernat dupliciter quod infusum est. Major autem omni humana cogitatione est absolutissime sapiens operatrix illa vis Dei. Animadvertite vero evidentiuss exemplum de firmamento, non arte mortalium, sed divino consilio constitutum, et quasi doctrinæ gratia nobis propositum, unum ex quatuor fluminibus de paradisi fonte fluentibus, quod Phison a doctrina nostra, apud Græcos vero Ister, apud Romanos Danubius, et apud Gothos Dunabis appellatur; si hieme congelet et in lapideam duritiem mutetur mollis illa fluminis natura, ut ferre possit incedentes in eo armatos, et ad Romanorum, Illyriorum Thracumque suos transeuntium multitudinem. Ita sane etiam illud ipsum ex aqua stabilitum firmamentum. Subtius quidem alluitur subterlabente lumine, sed supra se fert equum et vectorem, aliquoties (ut cernitur) numero decies mille. Fit etiam aliquando, ut asperitate hiemis invalescente, et perseverante frigore, vehemens aqua e nubibus depluat, et per valles aut montium vertices, aut colles manans, ad fluminis firmamentum seratur: quod direptum respectu ejus quod superne fluit, quasi intercepto ex aquis firmamento, absque commistione confusioneque manet cum eo quod subest. Consimilia per nivem discimus, quæ excipitur a firmamento de quo dicimus, ita ut sit ipsum intermedium septum crystallinum, separans inter aquam et aquam, instar cœlestis firmamenti ab infernis et terrestribus superna et ultramundana discernentis. Dico autem infinitis modis fortius, quam hiems possit, divinum illud mandatum stabilivisse impositum capiti nostro firmamentuum.

INTERROGATIO LXIX.

Sed quare sunt aquæ supernæ? ut aliquis hauriat, aut bibat, aut naviget, aut potum præbeat alteri, aut quemnam propter alium talem usum?

Responsio.

Quia crystallum esse dixi firmamentum, recepturum erat subjectorum luminarium splendorem, solem inquam et lunam, et reliquum astrorum cœtum, ex igne naturam habentem. Ne igitur illorum ardore resolveretur quod fixum est, per id ab illo discevit infinitam illam aquam, veluti positam super humeros ejus ad refrigerandam inflammationem, et ad levigandam rotationem, ut illa humiditate crassius redditum resistere possit igni luminarium.

INTERROGATIO LXX.

Quomodo vero fieri potest ut glacies resistat igni, quæ nullo modo fert ignis propinquitatem, neque manus contractationem, neque auram calidiorem, neque ut veste legatur?

Responsio.

At non sunt illa ultramundana terrenis per omnia subjicienda; nam aliter quam pro nostra infirmitate, divina virtus omnia dispensat atque gu-

ύλου ἔστιν ἀθρῆσαι, ἐξ αὐτῆς ἐκείνην διαπεργεγμένην τὴν κύλικα, καὶ ἀποκρίνουσαν διχῶς τὸ ἐκχεόμενον. Μελίτων δὲ ἰάντως ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ἡ πάνσοφος τοῦ Θεοῦ δραστική δύναμις. Ὅρα δὲ μοι ἐναργέστερον ὑπόδειγμα περὶ τοῦ στερεώματος, οὗ τέχνη βροτῶν, ἀλλὰ θεία βουλή συνιστάμενον, καὶ οἶονεὶ διδασκαλεῖον ἡμῖν προκείμενον, τὸν ἓνα τῶν τεττάρων ἐκ τῆς ἐν παραδείσῳ κρήνης βέδντων ποταμῶν, τὸν Φυσῶνα, παρὰ τῇ καθ' ἡμᾶς Γραφῇ, παρ' Ἑλλήσι δὲ Ἴστρον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Δανούδιον, παρὰ δὲ Γότθοις Δούναβιν προσαγορευόμενον· χειμῶνος πηγνυμένου, καὶ εἰς λιθώδη ἀντιτυπίαν μεθισταμένης τῆς μαλακῆς τοῦ βέλθρου φύσεως, ὡς οἶαν τε φέρειν ἐπιπορευομένων πολεμίων, καὶ πρὸς τὰ Ῥωμαίων, Ἰλλυρία τε καὶ Θράκηια μέρη διαφοριζόντων πλήθος. Οὕτω τοι καὶ τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ ὕδατος παγὲν στερεώμα, ὑποκλύζεται μὲν τῷ ὑποκριθέντι βέλθρῳ, ὑπερστέγει δ' ἵππον καὶ ἀναβάτην, ἐν χιλιᾶσι δέκα πολλακίς ὀρώμενον. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῆς ἀμειδίᾳς τοῦ χειμῶνος ἐπικρατούσης, καὶ τοῦ κρύους μένοντος, λάθρον ὕδωρ ἀπὸ νεφῶν ὕμενον, καὶ διὰ τῶν χαρδρῶν ἢ ἀκρωριῶν καὶ γεωλόφων κατάρρηκτον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ στερεώματος φέρεσθαι. Ὅπερ διειργόμενον πρὸς τὸ ὑπερβέον (23) οἶον διαφράγματι τῷ ἐξ ὕδατων στερεώματι ἀμειδῆς τέως καὶ ἀσύγκριτον μένει πρὸς τὸ ὑποκείμενον. Παραπλήσια δὲ καὶ διὰ τῆς χιόνος παιδευόμεθα, ἐπιξενωμένης τῷ εἰρημένῳ στερεώματι· ὥστε ὑπάρχειν αὐτὸ μεταίχιμον διάφραγμα κρύσταλλον, διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος, δίχην τοῦ οὐρανοῦ στερεώματος, τῶν ἐπιγείων τὰ ὑπερκόσμια διακρίνοντος. Ἀπειροπλασίως δὲ καὶ ἀπαραδίητως χειμῶνος τὸ θεῖον πρόσταγμά φημι ἰσχυρότερον, πῆξαν τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν στερεώμα.

ΠΕΥΣΙΣ ΞΘ.

Καὶ διατί ἔρα τὰ θνω ὕδατα; ἵνα τις ὕδρευῆται, ἢ πίη, ἢ πλεῖσθη, ἢ ποτίσῃ τινά, ἢ ὅλως διὰ ποίαν χρείαν;

Ἀπόκρισις.

Ἐπεὶ κρύσταλλον ὑπάρχειν ἐφην τὸ στερεώμα, δεχέσθαι ἡμελλεν τὴν ὑπερκειμένην τῶν φωστήρων φρυκτωρίαν, ἡλιόν φημι, καὶ σελήνην καὶ τὴν λοιπὴν τῶν ἀστρῶν ὁμήγηριν, ἐκ πυρὸς τὴν φύσιν ἔχοντα. Ἴν' οὖν μὴ τῷ ἐκείνων πυρετῷ ἀναλυθῆ τὸ πεπηγός, δι' αὐτοῦ ἐκείνου ἀνέκρινε τὸ μυρίον ἐκείνο ὕδωρ ὑπὲρ νότοις αὐτοῦ καταψύχειν τὸν φλογμὸν, καὶ ἐπαλείψειν τὸ φέρον, ὅπως τῇ ἐκείθεν νοτίδι παχυνόμενον ἀντέχειν τῷ πυρὶ τῶν φωστήρων.

ΠΕΥΣΙΣ Ο'.

Καὶ πῶς δυνατὸν κρύσταλλον ἀντέχειν πυρὶ, ὅπερ οὐδὲ ὅλως φέρει ἐγγύτητα πυρὸς, οὐδὲ χειρὸς ψηλάφῃσιν, οὐδὲ πνοῆν θερμιότεραν, ἢ ἐπιβολὴν ἱματίου;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐ χρὴ τὰ ὑπερκόσμια περιγελοῖς καθόλου ὑποβάλλειν καταλλήλως γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενεῖς δύναμις πάντα διψκονόμηται, καὶ πρωτανεῖε. Ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τοίνυν ἀμυδροῖς παραδείγμασι χρώ-

(23) Ὑπερβέον. Forte ὑποβέον. Edit.

μανοι, φαρμὲν τὰ ὑπερκείμενα, λύχνῳ μικροτάτῳ ἐν οὐρανῷ μεγίστη φαίνοντα παραβάλλοντες τὸν βασιλέα τῶν φωστῆρων ἥλιον, πρὸς τὸ οὐράνιον σῶμα συγκρινόμενον· καὶ ὡσπερ ἐν δίσκῳ παμμεγέθει, βραχὺν ἀνθρακὰ τις ἐπιθέμενος, ἢ λύχνον ὑποκαίων, οὐ μόνον φλέξας ἢ χωνεύσας (24) τὸ ὑποκείμενον οὐχ οἷός τε εἶη, ἀλλὰ οὐδὲ θερμᾶναι τὸ σκευὸς ἰσχύσειεν. Πῶς οὖν λύχνος ἀμυδρὸς δυνήσεται ἀβυσσον πεπηγυῖαν λύσαι ἢ παραφλέξαι; πότε δὲ κύλιξ ἀπτουσα, οἷα τε θραύσαι χεიმῶνος κρύσθητα, φιλονεικούντος σβέσαι τὴν θρυαλλίδα τῷ παγετῷ, εἰς λίθον δὲ μετατυπῶσαι τὸ ἐνυπάρχον ὕδωρ καὶ ἔλαιον, τῆς ὑπερβολῆς τοῦ κρύους τὴν λαμπάδα ἀπομαρᾶντος; πῶς δὲ καὶ ἡ ἀμείαντος βοτάνη, καὶ ἀφλεκτος πάντη διαμένουσα; Ἄλλὰ καὶ σαλαμάνδραν ζῶον εὐτελὲς, πρὸς δὲ τῇ φύσει διαφέρων, ἔγνωμεν διὰ μέσης καμίνου πυρὸς ἐνσκαίρον, διαδιβάζον τε, καὶ μηδὲν παντελῶς ἐκ τῆς λυμαντικῆς τοῦ πυρὸς φύσεως ὑπομένον. Οὐδὲν τοίνυν ἥλιος παραβλάψειεν τὸν οὐρανὸν ὑποθέων· οὐ τὰς ἐωθινὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ τῶν θείων μαλωδός, φησὶν· *Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γῆρας δραμαῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἐξοδος αὐτοῦ.* Ἰδοὺ, *ἄκρον καὶ ἐξοδος· οὐ σφαῖρα δὲ καὶ ἀνοδος κυλιστική, ὡς δοκεῖ τοῖς εἰκαιολόγοις.* [Καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ, φησὶν, ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ (25)]. Καὶ τὸ κατάντημα καὶ ἄκρον, οὐ κἀνοδος καὶ ὑπόδουσις. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν νυμφικὴν ὠραιότητα τοῦ φωστῆρος ἴωμεν. Φησὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ Δαβὶδ· *Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ· τὸ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον εἰς ἐωθινῆς αὐτοῦ ἕψεως παριστῶν.* Μεσημβρινὸν γὰρ αὐτὸν διηπεύοντα τὸν οὐρανὸν, πολλάκις καὶ ἀποδιδράσκειν περιώμεθα, τὸ φλογῶδες αὐτοῦ μὴ φέροντες· ἅμα δὲ τοῦ ἀνίσχειν, τερπνὸς πᾶσιν ὑπάρχει· καὶ ὡσπερ νυμφίου δίκην ὀρώμενος, καὶ ἀπὸ τῆς ἕψας μέχρι τῆς ἐσπέρας ἀρθῶνος ἐπιβὰς, διὰ τὰς ἐκ τῶν μαρμαρυγῶν στροφάλιγγας διαλύει τῇ θαλασσίᾳ τὸ ἀμειδὲς τοῦ ἀέρος, καὶ τῇ γῆ πρὸς καρπογονίαν συνομιλῶν, συνόλων αὐτὴν, καὶ ἐγκαλούμενος (26) τὰ σπέρματα ἐκφύειν.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΑ΄.

Καὶ πῶς οὐ λύεται τὸ κρύσταλλον τῇ πυρώσει τοῦ ἡλίου, τοσοῦτου ὄντος θερμοῦ ἐμφαίνειν (27) ἡμᾶς αὐτὸν, μεσημβρίᾳ μὴ φέροντας αὐτοῦ τὴν φλόγα;

Ἀπόκρισις.

Θεοῦ βουλομένου σιωπάσθω τὸ πῶς· ἐπεὶ κατὰ ἐκτύπωσιν ἐροῦμι σοι· πῶς ἢ θάμνος ἐπὶ Μωσῆος ἐκφλογμένη, οὐ κατεφλέγετο, ἀλλ' οἷον ὄσον νοτιζομένη εὐθαλῆς μᾶλλον ἐδείκνυτο; πῶς δὲ οἱ βόστρυχοι καὶ τὰ σαράβαρα τῶν περὶ Ἀνανίαν, ἐν τῇ Χαλδαίῳ καμίνῳ, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔννεα πήχεις τῆς

²⁴ Psal. lxxvii, 6, 7.

(24) *Φλέξας ἢ χωνεύσας.* Forte φλέξαι ἢ χωνεύσαι. *Idit.*

(25) Quæ uncis includuntur, supplevimus e ver-

bernat. Ex iis igitur rebus quarum apud nos usus est, facilibus exemplis utentes, loquemur de iis quæ supra nos sunt. Lucernæ omnium minimæ in domo maxima lucenti conferimus regem luminarium solem, ad celestem corpus comparatum. Propterea ac si quis in disco permagno exiguum carbonem ponat, aut lucernam succendat, non solum comburere aut inflammare illum non poterit, verum ne vas quidem ipsum cal·facere quiverit. Quomodo igitur imbecillis lucerna poterit abyssum constabilitatem solvere aut comburere? Et qui calix attingendo lædere poterit frigus hiemis enitentis extinguere per gelu lucernæ ellychnium, et in lapidem convertere aquam quæ in eo est, et oleum, supra modum frigore lampadem debilitante? Quomodo vero amiantus herba ignem sustinere potest, in medium ipsius flammæ posita, omnisque adustionis expertus manens? Sed et salamandram vile animal, diversa ab igni natura, scimus per medium caminum in ignem insilire atque pertransire, nihil tamen prorsus per edacem naturam ignis lædi. Proinde neque sol læserit cœlum sub quo currit; cujus matutinas exortus describens divinatorum carminum auctor, inquit: *Ipse velut sponsus egrediens ex thalamo suo, assultabit ut gigas ad currendum viam suam, a summo cœli egressus ejus* ²⁵. Vides hic poni verba summi et egressus, non sphaeræ et ascensus circularis, ut aliquibus videtur vanas conjecturas sequentibus. *Et occursum ejus*, inquit, *usque ad summum cœli.* Vide rursus *occursum* et *summum*, non descensum et occasum. Sed enim ad sponsalem pulchritudinem hujus luminaris accedamus. Inquit enim de eo Davides: *Et ipse velut sponsus egrediens ex thalamo suo*, verbis hisce alacritatem et temperamentum aspectus ejus matutini exprimens. Nam cum meridionale cœlum percurrit, sæpenumero refugium querere tentamus, igneum calorem ejus non ferentes. Simul autem in exortu jucundus est omnibus, et velut sponsus aspicitur, et a tempore matutino ad vesperam usque perpetuo per radiorum suorum reflexiones dissolvit hac suæ facis luce injucunditatem aeris, aut cum terra ad excitandum fertilitatem quasi coit, eamque fovet, ad proferenda semina

INTERROGATIO LXXI.

At quomodo non solvitur glacies per solis inflammationem, cum tantus sit calor, ut plerique in meridie non ferant ejus flammam?

Responsio.

Quia tuum illud, Quomodo, quomodo non vult: jure et ego ex te quæsierim, quomodo rubus circa Mosen ardens non comburebatur, sed quasi rore aspersus magis etiam viridis cernebatur? Quomodo cæsaries et pallia sociorum Ananiz in fornace Chaldæorum, elevata ad quadraginta novem

sione Latina. *Id.*

(26) *Ἐγκαλούμενος.* Forte ἐγκαλούμενος. *Id.*

(27) *Ἐμφαίνειν.* Forte ὡς φεύγειν. *Id.*

cubitos flamma, intacta et illarsa manserunt, magis quam ignis lucentia? Ne vero putarent ii qui illam augebant stupa et pice et naphtha atque samentis, ipsos per præstigijs aut imaginariæ cohibuisse vim ignis edacem; Idcirco quæ cum eis intus exsultabat divinitas, facit ut per eos camini elevata flamma in terram excurrat, et eos qui procul ad quadraginta novem cubitos ab incendio sedebant, ministros et spectatores combureret, et in pulverem cineresque redigeret. Aut quomodo Elias in igneis quadrigis in cœlum subvolans, ab igni mansit illæsus, etiam ad suos usque pilos? Vel quomodo ex amianto herba ellychnium in lucernam positum, ad viginti annorum circuitum sufficit, solo oleo semper per lucernæ iguem evaporante, ipsa manente incorrupta? In Deo igitur quiescat illud, Quomodo. *Vox Domini perumpentis flammam ignis*, inquit carminum divinatorum auctor ²². Ad hunc enim modum in rubo deserti, et in fornace Babylonis, et in Elia vate, aliisque prodigijs edacem vim ignis mandatam divinum resecat, separans ea quæ apud nos inseparabilia sunt, et innuens futuri divini iudicii integritatem, ubi illuminatio quidem ignis æterni iustis tribuetur, inflammatio autem adversariis. *Nam dies illa in igni revelatur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit*, inquit eximius ille Apostolus ²³. Cum hoc autem consentiens Petrus divini ministerii princeps: *Qui nunc cæli sunt, ait, et terra, igni reconditi servantur in diem iudicii et retributionis* ²⁴. Servorum autem suorum sermones obsignans Dominus, inquit in Evangelio: *Tum Filius hominis mittet angelos suos ubique per terrarum orbem, et congregabunt peccatores e medio iustorum, et projicient ipsos in fornacem ignis* ²⁵. *καυράξουσιν τοὺς ἁματωλοὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός.*

INTERROGATIO LXXII.

Quid igitur? an nunquam abolebuntur cæli, nec luminarium illorum erit interitus?

Responsio.

Erit quidem creaturæ dissolutio, non omnimoda tamen sublatio, sed in melius transmutatio, quemadmodum ex Davide divino vate discimus, in hunc modum canente: *Ab initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum cæli sunt; ipsi intereunt, tu autem permanes* ²⁶. Et rursus de generatione subjiciens, inquit: *Et omnes ut vestimentum veterascent, et velut pallium circumvolves eos, et mutabuntur* ²⁷. Deficientibus igitur ultra cælestibus aquis, omnia simul liquescent abundantia ignis; nam stellæ cadent, ut de vite folia, inquit eximius ille inter vates Isaias ²⁸. In catholicis autem Epistolis Petrus inquit: *Elementa æstuantia solventur* ²⁹. Quod autem ad melius, et in statum deinceps non amplius desitutum omnia corroboranda sint, tradit

φλογὸς κορυφουμένης, ἀΨυστοὶ καὶ ἀμείωτοι διέμενον, μᾶλλον ὑπὲρ τὸ πῦρ ἀστράπτουτες; Ὅπως δὲ μὴ δόξοιεν ἐκείνην κορυφούντες στύπη, καὶ πίεση, καὶ νάφθη, καὶ κληματίδι, μαγεῖα τιλῆ φαντασίᾳ χαλινωθῆναι τὴν παμφάγον τοῦ πυρός δύναμιν, ἣ τοῖς ἔνδοσιν συγγαίρουσα θεϊότης οἰκονομεῖ τὴν ζωὴν τοῦ στομίου εἰς τὸ ἄνω διασφραγισμένην φιλόγα, ἐκδραμεῖν ἐπὶ τῆς χέρσου, καὶ τοὺς ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐννεὰ πηχῶν πόρῳ τῆς πυρκαϊᾶς καθεζομένου; ὑπηρέτας καὶ θεατὰς καταπλέξει, καὶ μέχρι κόνυς ἀποτεφρῶσαι. Πῶς δὲ Ἕλλας πυρίνῳ τεθρίππῳ εἰς οὐρανὸν ἀναπτερούμενος ἀφλεκτος διέμεινε μέχρι καὶ τῆς ἰδίας τριχός; Πῶς δὲ ἐκ τῆς ἀμιάντου βοτάνης θρυαλλὴς τῷ λύγῳ ἐντιθεμένη, εἴκοσι ἐτῶν περιόδου ἀρκεῖ, τοῦ ἐλαίου μόνου ἀεὶ ἐξατμιζομένου τῷ λυχνιαίῳ πυρὶ, αὐτῆς ἀφθόρου μενούσης; Πρεμείτω οὖν ἐπὶ Θεοῦ τὸ πῶς. *Φωνὴ Κυρίου διακόπτει φλόγα πυρός, φησὶν ὁ θεὸς μελωδός.* Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς θάμνου ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἐπὶ Ἡλίου τοῦ προφήτου, καὶ τῶν λοιπῶν τεραστίων τὴν φλεκτικὴν τοῦ πυρός δύναμιν διατέμνει τὸ θεῖον πρόσταγμα, καταλλήλως διαιροῦν τὸ παρ' ἡμῶν ἀδιαίρετον, ὑποδεικνύν τε τῆς μελλούσης θείας κρίσεως τὸ ἀδέκαστον, τὸ φωτιστικὸν μὲν τοῦ γεγεννηκοῦ πυρός δικαίους μέλλον ἀπονέμεσθαι, τὸ ἐφλεκτικὸν τοὺς ἐναντίους. *Ἡ γῆ, ἡμέρα ἐκείνη ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκδοσὺν τὸ ἔργον ἐπείδη ἐστὶ τὸ πῦρ δοκιμάσει,* φησὶν ὁ ὑψηλός Ἀπόστολος· συμφώνως δὲ τούτῳ Πέτρος ὁ τοῦ θιάσου κορυφαῖος· *Οἱ δὲ οὐρανὸς, φησὶν, οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ, πυρὶ τεθησαυρισμένοι εἰσι, τηρούμενοι εἰς ἡμέρας κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως.* Τῶν οικετῶν δὲ τοὺς λόγους ἐπισηραγίζων ὁ Κύριος, ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶ· *Τότε ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός.*

ΠΕΥΣΙΣ ΟΥ.

Τί οὖν; οὐδέποτε ἔσται λύσις τῶν οὐραγῶν, καὶ τῶν φωστήρων ἐκείνων ἀφανισμός;

Ἀπόκρισις.

Ἔσται μὲν τῆς κτίσεως διάλυσις, οὐ παντελής δὲ ἀφανισμός, ἀλλὰ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταποίησις· καθὼς ἐκ τοῦ θεοπεσιου Δαβὶδ παιδεύμεθα, μελωδούντος· *Κατ' ἀρχὴς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοὶ· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις.* Καὶ αὐθις ἐπάγων τὴν παλιγγενεσίαν, φησὶ· *Καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἔλξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῆσονται.* Ἀποληγόντων τοίνυν τῶν ὑπερουρανίων ὑδάτων, τνηκάδτα πάντα ἄρδην χωνευθήσεται τῇ ὑπερβολῇ τοῦ πυρός· οἱ γὰρ ἀστέρεις πασούνται, ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου, φησὶν ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλός Ἠσαῖας· *Ἐν δὲ Καθολικαῖς φωνῇ Πέτρος· Στοιχεῖα δὲ ναυσόμενα λυθήσονται.* Ὅτι δὲ πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ λοι-

²² Psal. xxviii, 7. ²³ I Cor. iii, 13. ²⁴ II Pet. iii, 7. ²⁵ Matth. xxiv, 32; xiii, 49, 50. ²⁶ Psal. cx, 37, 27. ²⁷ ibid. 27. ²⁸ Isa. xiv, 10. ²⁹ II Pet. iii, 10.

πὸν ἀδιάλειπτον τὰ πάντα μεταβρώσθησεται, φησὶν ὁ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων θεὸς μελωδός· Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινισθεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΓ'.

Οὐκοῦν καὶ ἡ θάλασσα λήξει ποτὲ ἐπὶ τῆς συντελείας, τοσαύτη οὖσα, καὶ τὰ ὑπερουράνια ἕδατα, [περὶ ὧν,] Ἄνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος γενηθήτω στερέωμα, φησὶν ὁ θεός;

Ἄποκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἐκ τοῦ ὕψους Ἡσαίου παιδεύμεθα, λήγειν τὴν θάλατταν καὶ ἀφανίζεσθαι ἐπὶ τῆς συντελείας· φησὶ γὰρ πρὸς τὸν θεὸν ὁ θεοπέσιος· Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ· Ἐρημώθησεν, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. Νοεῖσθα δὲ ἐκ μεταφορᾶς, ἄβυσσος μὲν κακίας ὁ διάβολος, ποταμοὶ δὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ῥέοντες δαίμονες, τῆς μὲν ἐπαφρώσεως ἡμῖν θανατηφόρα, τῶν δὲ, κυμάτων δίκην κοουφουμένων, καὶ ἐφαλλομένων ἡμῖν αἰεὶ διὰ τῶν πειρασμῶν. Ἄρχουσιν δὲ μόνον τῆ τοῦ παντός συστάσει φύσιν τῶν ὑδάτων ὁ Κτίστης ἐμηχανήσατο· οὐ μόνον δὲ τῆ καταψύξει τῶν ὑπερκόσμων ὑδάτων συντετθήσεται τὸ στερέωμα, ἀλλὰ καὶ τῆν ὁλόγα τῶν φωστῆρων πρὸς τὸ κάτω πέμπει, τῷ πεπηλημένῳ (28) αὐτοῦ σώματι τὸ ἀνωφερὲς τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ κάτω διακλῶν, καὶ εἰς ἀκτίνας διαχέων τῷ πεισμῷ, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἐν χερσὶν ἡμῶν λαμπάδος, ἄνωθεν πιεζομένης τῆς φλογὸς πίνακτι τινι ἢ τηγάνῳ, καὶ εἰς ἀκτίνας καὶ βολὰς διακλωμένης. Διὸ καὶ μετάρσιον τὸν ἥλιον ὁ πρὸ αὐτοῦ ἕλιος Χριστὸς ἐμηχανήσατο, ἐντεῦθεν τοῦ θέρους, ἐκεῖθεν δὲ χειμῶνος ἀνίσχοντα· ὅπως μὴ ἐπὶ πολλῷ τῷ ἐνὶ προσδιατρίβοντα κλίματι (29), λυμήνασθαι τὴν ἀψίδα τοῦ στερεώματος, ἢ παραφλέξει τι τῆς διακοσμήσεως.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΔ'.

Τί οὖν; ἄρα καὶ τὰ ὑπερκόσμια ὕδατα ὁμοίως τοῖς θαλαττιοῖς εἰσὶ πικρά τε καὶ ἀλμυρά, καὶ βαρέα ἢ βρωῶδη;

Ἄποκρισις.

Ἡμιόλιον τοῦ παντός ὕδατος τὸ ἀνακριθὲν, οὐ μέντοι πικρότατον, ἢ βαρύτατον, ἢ δυσωδέστατον, κατὰ τὸ θαλάττιον· τὸ μὲν γὰρ οὐ ψαῖει ὑποθέων ὁ ἕλιος, τὸ δὲ ἐπὶ πολλῷ ἐπιλάμπων ἐξατμίζει καὶ ἀνιμάται ἕσον γλυκύτατον τε καὶ πότιμον τῆ θαλάττη ἐγκρίνεται διὰ ποταμῶν καὶ χειμάρρων. Ὁρῶμεν γὰρ πολλάκις χώρας τεναγίδεις ἐν μιᾷ μεσημβρίᾳ ξηρὰς καὶ ἀνίκτους καταλειφθείσας τοῖς ἀτμοῖς, διακριθέντος τοῦ ὕδατος, καὶ τῆ ἀναφορᾶ ταῖς νεφέλαις ἐγχαθέντος, πάλιν τῆ γῆ ὥσπερ ἐκ σπόγγων ἐκμυζόμενον, καὶ εἰς ὑετὸν ἐξοικονομούμενον.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΕ'.

Τί οὖν; οἱ ὄμβροι ἐκ τῆς θαλάσσης χορηγούμενοι ταῖς νεφέλαις, πάλιν τῆ γῆ σκορπίζονται; καὶ πῶς

²¹ Psal. ciii, 30. ²² Gen. i, 6. ²³ Isa. xliii, 26.

(28) Πηληλιμένω. Legendum videtur πεπιλημένω concreto.

tam præsentium quam futurorum divinus ille vates, his verbis: *Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ* ²¹.

INTERROGATIO LXXIII.

Num et mare desinet aliquando in consummatione, cum tam magnum sit? num etiam ultracælestes aquæ, de quibus inquit Deus: *Exsistat inter aquam et aquam firmamentum* ²²?

Responsio.

Atqui satis, ut apparet, ab eximio Isaia docemur, mare deficere et evanescere in consummatione. Inquit enim ad Deum sanctus ille vates: *Qui dicis abyssos: Desolaberis, et flumina tua siccabo* ²³. Intelligantur autem metaphorice, abyssus quidem malitiæ, diabolus; flumina autem ex ipso et in ipsum fluentia, dæmones, quando illius quidem alluvies nobis letifera est; hi vero fluctuum instar elevantur, et semper insultant nobis per tentationes. Porro naturam aquarum Creator condidit, quæ solummodo sufficeret universi hujus constitutioni. Non solum autem ad refrigerium ultramundanarum aquarum reservatum est firmamentum, sed et flammam Deus luminarium ad inferiora mittit, propinquo suo corpore sursum tendentem ignem ad inferiora cogens, et in radios diffundens reflectionem, perinde ac si lampadem in manibus nostris tenentes, superne premamus flammam tabula vel patella, et in radios ac ejaculationes frangamus. Idcirco sublimem solem fecit ipso prior sol Christus; et hinc æstivum, illinc hibernum ortum, ne diutius in eodem immorando tractu, corrumpatur circumferentia firmamenti, aut aliqua pars orbis comburatur.

INTERROGATIO LXXIV.

Quidam igitur statuendum de aquis ultramundanis? num similes marinis sunt, amaræ et salsæ, et graves et muscosæ?

Responsio.

Dimidium est universæ aquæ, id quod supernas in partes est secretum, excepto quod non habet nimium illum amarorem, aut gravitatem aut fetorem, qui est in aqua marina; nam illam quidem non attingit subter ipsam currens sol, hanc autem perpetuo suo splendore permeans, per vapores haurit et subvehit quidquid omnium dulcissimum et potabile de fluminibus et torrentibus in mare excernitur. Videmus enim sæpenumero regiones aquarum copia inaccessas, uno meridie aridas et siccas relinqui, per vapores aqua separata, et per elevationem nubibus immista, unde rursus terræ quasi ex spongiis exprimitur, et in pluviam convertitur.

INTERROGATIO LXXV.

Num igitur imbres ex mari suppeditati nubibus, rursus super terram disperguntur? Atqui

(29) Κλίματι. Forte κλίματι. Edit.

quomodo potest tantum pondus et multitudo aquarum in nubes subvehi ?

Responsio.

Audi Davidem de Deo canentem : *Adducens nubes ab extremitate terræ, fulgura in pluviam fecit* ²⁶. Alius autem prophetarum inquit : *Qui advocat aquam maris, et effundit ipsam super faciem terræ; Dominus Deus omnipotens nomen ei* ²⁷. Nam collisione nubium per ventos impulsarum quæ pluviam ferunt, fulgura sunt.

INTERROGATIO LXXVI.

Quomodo vero, cum tam multis annis exhauriatur per elevationem pluviarum, et omnium participationem, non deficit aqua vel fontana, vel marina ?

Responsio.

Aqua fontana non deficit ex mari reddita, et in id rursus defluens per flumina atque torrentes. Propterea illud neque exundare potest, dum quod ex se est, in se recipit, quemadmodum docet rerum divinarum peritus ille Solomo : *Flumina cuncta in mare tendunt, neque mare impletur* ²⁸. Marina rursus non attenuatur propter retributionem quæ sit e supernis, qua id quod evaporavit per solem auctum destillat cœlitus, et exundat per rorem exhalationum aeris quotidie sursum tendentium evaporescens, ut sit in cubis balnearum per aeris evaporationem madefactis, et vicissim guttas in solum deficientibus. Etiam sæpnumero videre est æra crassum ex mari, fontibus et fluviis exhalare, qui nihil aliud quam aqua videtur esse.

INTERROGATIO LXXVII.

At quomodo ex mari potest esse fontana aut potabilis aqua, cum illa quidem amara et salsa sit, hæc vero dulces et potabiles paulo leviores ?

Responsio.

Nihil horum officere potest iis quæ hactenus dicta sunt. Nam per expressionem meatuum et obliquos exitus in scaturiendo, pondus illud cum amarore deponitur, et salsugo extenuatur, veluti si vinum aquæ mistum super spongiam vel purum panem fundatur, vinum quidem tanquam crassius intra panis meatus retinetur; aqua vero tanquam magis tenue quiddam et pellucidum, per meatus excolatur. Idem ostendit oleum aquæ mistum supra materias predictas fusum; nam hic etiam quod pinguius et crassius est, remanet, eo quod magis est tenue transeunte ac excreto.

INTERROGATIO LXXVIII.

Quod si res ita se habet, quare non ubique aqua de abyso sursum tendit, sed puteos fodientes haud vulgarem suscipimus laborem, interdum et miseriam mortem reportantes, in fodinis obruti ?

Responsio.

Imo verisimiliter ex puteis conicere licet, fonta-

²⁶ Psal. cxxiv, 7. ²⁷ Amos v, 8. ²⁸ Eccle. i, 7.

(50) Διακορίζειν. Forte διαχομίζειν. Edit.

ἄρα δυνατόν τοσούτον βάρος καὶ πληθὸς ὑδάτων ἐν νεφέλαις ἀνάγεσθαι ;

Ἀπόκρισις.

Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ περὶ Θεοῦ μελωδούντος · Ἄν-
ἄγων νεφέλας ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς, ἀστραπᾶς εἰς
ὑπερὸν ἐποίησεν. ²⁶ Ἄλλοι δὲ τῶν προφητῶν φησὶν ·
Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης αὐτὸ
ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς · Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντο-
κράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. Τῇ γὰρ παρατριβῇ τῶν νεφῶν
τοῖς πνεύμασιν ἐλαυνομένων διακονίζειν (30) τὸν
ἱετὴν, αἱ ἀστραπαὶ συμβαίνουσιν.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΥ΄.

Καὶ πῶς τοσούτοις ἔσται δαπανώμενον τῇ ἀναφορᾷ
τῶν ὑπερῶν καὶ τῇ πάντων μεταλήψει, οὐκ ἀνηλώθη τὸ
πηγαῖον ὕδωρ ἢ τὸ θαλάσσιον ;

Ἀπόκρισις.

Τὸ μὲν κρηναῖον οὐκ ἀπολήγει, ἐκ τῆς θαλάττης
ἀναδιδόμενον, καὶ εἰς αὐτὴν πάλιν βέον διὰ ποταμῶν
καὶ χειμάρρων · διὸ οὐδὲ πλημμυρεῖν οἶα τε, τὸ ἐξ
αὐτῆς εἰς ἑαυτὴν δεχομένη, καθὼς παιδεύει ὁ τῶν
θεῶν σοφὸς, Σολομῶν · Πάντες οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν
θάλασσαν πορεύονται, καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν
ἐμπικλαμένη · τὸ δὲ θαλάττιον οὐ βραχύνεται τῇ
ἀνωθεν ἀνταμίψει, τοῦ ἐξατμισθέντος τῷ ἡλίῳ αὐ-
ξοῦμενον, ἀποστάζοντος τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἐξιδρούοντος
τῇ δρόσῳ, τὸ διὰ τῶν ἀτμῶν τοῦ ἀέρος ὀσημέριον
ἀνασπώμενον, κατὰ τοὺς κύβους τῶν λουτρῶν τῇ
ἀναθυμιάσει τοῦ ἀέρος νοτιζομένου, καὶ ἀνθιδρούον-
των σταγόνας ἐπὶ τὸ ἕδαφος. Καὶ ἔστι πολλάκις
ἀθρῆσαι παχὺν ἄερα ἐκ τῆς θαλάττης ἢ τῶν κρηνῶν
καὶ ποταμῶν ἀναπνεόμενον, ὅπερ οὐχ ἕτερον ἢ ὕδωρ
ὑπάρχειν μοι δοκεῖ.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΥ΄.

Καὶ πῶς ἐκ τῆς θαλάσσης δύναται εἶναι τὸ πη-
γαῖον ἢ ποτάμιον ὕδωρ, τῆς μὲν πικρᾶς καὶ ἀ-
μυρᾶς οὐσης, τῶν δὲ γλυκῶν καὶ ποτίμων καὶ κω-
φοτέρων ;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων ἐπισκοπῆσαι τοῖς εἰρημένοις οἶόντι.
Τῇ γὰρ ἐκθλιβῇ τῶν πόρων καὶ τῇ σχολιοπορίᾳ τῆς
ἀναδύσεως τὸ βαρὺ καὶ πικρὸν ἀποτιθεσθαι, καὶ τὴν
ἄλμην ἐκλεπτύνεσθαι καθάπερ οἶνος ὕδατι κεκρα-
μένος, σπόγγῳ ἢ ἄρτῳ καθαρῷ ἐπιχεόμενος. Ὁ μὲν
ὡς παχύτερος, τοῖς πόροις τοῦ ὑποδεξαμένου ἐνέχε-
ται · τὸ δὲ ὡς λεπτότερον καὶ διαφανέστερον, τῶν
πόρων διεκμύζεται. Τὸ δ' αὐτὸ ἀποδείκνυσι καὶ τὸ
ὕδρειαῖον τοῖς εἰρημένοις ἐπιχεόμενον · τοῦ μὲν πῆ-
νος καὶ παχύτερος ἐμμένοντος, τοῦ δὲ λεπτοτέρου
διεκχρῶντος καὶ ἐκκρινόμενου.

ΠΕΥΣΙΣ ΟΠ΄.

Καὶ εἰ οὕτως ἐστὶ, διὰ τί μὴ πάντῃ τὸ ὕδωρ ἀνα-
δίδεται τῆς ἀδύσου, ἀλλὰ φρέατα ὀρύσσοντες, οὐ τὸν
τυχόντα εἰσάγομεν κάματον, πολλάκις καὶ ἐπὶ τὸν
οἴκτιστον ἐπαγόμενοι θάνατον, ἐπιχωννόμενοι ταῖς
ὀρύγμασιν ;

Ἀπόκρισις.

Καὶ μάλα εἰκότως ἐκ τῶν φρεάτων ἔστι τεκμήρια-

σθαι, τῆς ἀδύσσου ὑπάρχειν τὰ κρηναῖα ὕδατα, διὰ
 σωμαδεστέρων λαγόνων τῆς χέρσου ἀναδιδόμενα. Τὰ
 γὰρ μακρὰ ἐκ τῆς ἀδύσσου ἀνόδου διασκολιεύμενα
 τῶν πόρων, τὴν πικρίαν ἀποζέεται, καὶ τὴν ἀλμυρίδα
 ἀποτιθέμενα γλυκαίνονται. Τὸ δὲ φρεατιαῖον εἰκότως
 βαρύτερον, καὶ ἑναλμον, καὶ δύσποτον ὑπάρχει, διὰ
 τὸ πλησιάζειν τῇ ἀδύσσῳ τὸν πυθμένα, καὶ ὡσπερ
 κάθον τινὰ ἢ πῖθον ἐπινέχεσθαι τῇ ἀδύσσῳ, τὸν ὄθεν
 καὶ τῇ ἐγγυτέρᾳ ἀνόδῳ καὶ συντομωτέρᾳ ἐκφανείξ
 μὴ δύνασθαι τὴν θαλαττίαν πικρίαν ἀλμυρίδα, ἀλλὰ
 μέστωσ πῖν ἔχειν, τῷ μὲν κρηναίου βαρυτέρως, τοῦ
 δὲ θαλαττίου κουφοτέρως.

ΠΕΥΣΙΣ Θ΄.

Πῶς ἀνάγουσιν αἱ νεφέλαι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ; πῶς
 δὲ ἀναληφθὲν, οὐκ εὐθὺς ἐπιχείται; πῶς καὶ ἐν τίσιν
 μὲν τόποις βρέχει, ἐν τίσιν οὐ βρέχει;

Ἀπόκρισις.

Ἄκουσον τοῦ Δαβὶδ περὶ Θεοῦ μελωδοῦντος· *Συν-
 ἄγων ὡσει ἄσκηρ ὕδατα θαλάσσης· ἐτέρου δὲ λέ-
 γοντος· Δεσμεύων (31) ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων.*
 Πρὸ τούτων δὲ Ἰωβ, ὁ τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων καθ-
 ηγητῆς, πύργος καὶ πρῶβλος, φησὶ· *Καὶ οὐκ ἐββήγη
 νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ, τοῦ ὕδατος δηλονότι.* Νοε-
 σθω δὲ καὶ περὶ τῆς θσανδρικής τοῦ Σωτῆρος ἀναλή-
 ψεως. Νεφέλη γὰρ ὑπέθη τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, οὐ συνερ-
 γούσα πρὸς τὴν ἀνοδόν, ἀλλὰ δεικνύσα ἐκείνον ὑπάρ-
 χειν, τὸν διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν πάλαι μὲν τῷ Ἰωβ,
 μετ' αὐτὸν δὲ τῷ Μωσῆι φεγγύγμενον· πληρουμένων
 δὲ τῶν νεφῶν, σινοεὶ ἄσκηων ἢ σιφώνων τινῶν, ἀντὶ
 δεσμοῦ ἢ δακτύλου, ἢ τοῦ ἐκθλίβοντος πιεσμῶ τὸ
 ὕδωρ τοῦ σίφωνος, τὸ θεῖον αὐτοῖς ἐπίκειται πρό-
 σταγμα, καὶ τὴν εἰκόνα τῶν νῦν ἐμπόρων, καθιέντων
 μὲν ὡς ἐν βυθῷ τῷ σκευεῖ τὸν σίφωνα, καὶ πληρω-
 θέντα, ἐπὶ τῇ ἀντιθέσει τοῦ ἀντιχείρου ἀνάγεσθαι, καὶ
 διὰ πάσης τῆς οἰκίας ὡς διὰ κόσμου τὰς νεφέλας
 πλήρεις φέρεσθαι, ἐξοικονομείσθαι δὲ τὸ ἀναληφθὲν
 πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ ἀρυσάμενῳ, τῇ ἐπαγωγῇ καὶ ἀπο-
 θέσει τοῦ δακτύλου.

ΠΕΥΣΙΣ Π΄.

Πάντων περιεχομένων τῷ ὕδατι πρώην, καὶ ἀδύσσω
 καλυπτομένων, πῶς συνήχθη καὶ συνεχώρησεν, τοῦ
 Θεοῦ εἰπόντος, *Συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν
 μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρὰ;*

Ἀπόκρισις.

Ἡ τοῦ παντὸς δραστηκὴ θεία δύναμις, ὅτε συνείδε
 πρὸς μίαν συναγωγὴν ἀποκριθῆναι τὸ ὕδωρ, αἰθῆς
 καὶ τὸ μέλλον αὐτὸ ὑποδέχεσθαι χωρίον παρήγαγεν.
 Οὐδὲ γὰρ ἦν ἡ ἔξω Γαδερίων θάλαττα, οὐδὲ τὸ μέγα
 καὶ ἀτόλητον πλωτήρησι πέρατος, τὸ τὴν Βρεττανί-
 κην νῆσον καὶ τοὺς Ἑσπερίους Ἰβήρας περιπτυσσό-
 μενον· ἀλλὰ τότε τῆς χώρας τῷ θείῳ προστάγματι
 δημιουργηθείσης, ἐπ' αὐτὴν συνεδόθη τῶν ὕδατων τὰ
 πλῆθη.

³⁷ Psal. xxxii, 7. ³⁸ Job xxvi, 8. ³⁹ Job xxvi, 8, sec. LXX. ⁴⁰ Gen. i, 9.

(31) *Δεσμεύων*, κ. τ. λ. Hunc et mox sequentem
 locum, tanquam ex duobus sacris scriptoribus de-
 scriptum, recitat Cæsarius; cum tamen uterque

nas aquas ex abyssu esse per laxiores sinus terræ
 redditas. Nam procul ex abyssu tendentes, et tor-
 tuose per meatus manantes, fervidæ factæ amari-
 tudinem amittunt, et salsuginem deponentes dulce-
 scunt. Porro putealis, ut par est, gravior et sub-
 salsa, et parum potabilis est, propterea quod fun-
 dum abyssu propinquum habet, et tanquam cadus
 aut dolium innatat abyssu. Quo fit, ut propter pro-
 pinquiorem ascensum et breviorum exitum, ama-
 ram aquæ marinæ salsuginem æquare nequeat, sed
 medio quodam modo affecta sit, gravior quidem
 quam fontana, marina levior.

INTERROGATIO LXXIX.

Quomodo ferunt in sublimis nubes marinam
 aquam? aut quomodo sublata non mox effunditur
 in terram? quomodo item in quibusdam locis pluit,
 in quibusdam non pluit?

Responsio.

Audi de Deo canentem Davidem: *Qui congregat
 quasi utrem aquas maris*³⁷; alium item dicentem:
*Qui ligat aquam in aeris nubibus*³⁸. Ante hos autem
 Jobus certaminum divinorum magister, turris et
 propugnaculum, inquit: *Et non est rupta nubes sub
 ipsa*³⁹, scilicet aqua. Intelligatur autem idem etiam
 de deificatæ humanitatis Servatoris assumptione.
 Nubes enim subit sub pedes ejus, non adjuvans
 ascensionem, sed ut ostenderetur illum esse qui per
 turbinem et nubes olim quidem ad Jobum, post
 ipsum vero ad Mosem locutus esset, impletis vero
 nubibus velut utribus aut siphonibus, loco vinculi,
 aut digiti, aut siphonis premendo retinentis aquam,
 divinum ipsis incumbit mandatum, perinde ac mer-
 catores facere solent, cum demittunt in profundum
 vas siphonem, eoque impleto, opposito pollice re-
 ducunt, et per totam domum quasi per mundum
 ferunt plenas quasi nubes, et refertur in usus aqua
 sumpta, prout visum fuerit ei qui hausit, idque per
 impositionem et subtractionem digiti.

INTERROGATIO LXXX.

Cum omnia primum continerentur aqua, et
 abyssu legerentur, ubi congregata est, et quo con-
 cessit, dicente Deo, *Congregetur aqua in congrega-
 tionem unam, et appareat arida*⁴⁰?

Responsio.

Universi effectrix illa divina vis quando consti-
 tuit aquam secernere ad congregationem et locum
 unum, mox et locum ipsam recepturum condidit.
 Nondum enim erat illud extra Gadiram situm mare,
 neque magnum illud quod exhorrent nautæ pela-
 gus, quod Britannicam insulam et Hesperios Ibe-
 ras ambit, sed condita tunc divino mandato certa
 regione, ad ipsam simul aquarum multitudines con-
 fluxerunt.

occurrat Job xxvi, 8, juxta LXX, ubi sic legimus:
*Δεσμεύων ὕδωρ ἐν νεφέλαις αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐββήγη
 νέφος ὑποκάτωθεν αὐτοῦ.*

INTERROGATIO LXXXI.

Estne unum mare sive congregatio, vel multæ?

Responsio.

Una quidem est congregatio totius elementi, plures vero partes principaliores; nam stagna quæ ad Arctum, et quæcunque ad Græciæ spectantur mare, quæque Macedoniam et Bithyniam et Palæstinam obtinent, congregationes utique sunt, quas multitudinem aquæ habere nullus contradixerit: non tamen proprie maria esse dicimus, licet propemodum cum mari ob amaritudinem et salsuginem mistæ sint, qualis est Asphaltites lacus in Judæa, et Serbonites inter Ægyptum et Palæstinam ad desertum Arabicum extensus, itemque Hyrcaniam et Caspianam; et videmus a nonnullis ipsos esse descriptos. Oportet enim attendere descriptionibus geographicis eorum qui et viderunt, et scitu dignas res memoriæ prodiderunt. Nam occulte conservantur inter se et conjunguntur uno eoque maximo mari, quemadmodum Rubrum declarat mare, parte superiore cum Gadirico occulte conjunctum.

INTERROGATIO LXXXII.

At quomodo congregationes aquarum maria vocavit Dominus?

Responsio.

Sinus qui secundum suas species a circumjacente terra comprehensi sunt, maria Dominus appellavit, hoc est, mare Boreale, mare Australe, Eoum mare, et Hesperium mare alterum; præterea pelagi hujus vel illius peculiare appellationes, pontus Euxinus, et mare Hellesponticum, Ægæum et Ionium, Sardonium pelagus, et Siculum alterum, et Tyrrhænicum, et infinita marium nomina, quæ ut a nobis cuncta recensentur, præsentis non est temporis.

INTERROGATIO LXXXIII.

Quare Moses in principio Genesis terram nominat, inde rursus aridam? Annon enim aliud est arida, et aliud terra?

Responsio.

Nihil omnino mihi videtur ab arida differre terra: verum ne causam arefaciendi tribueremus soli, antiquiorem solis ortu ariditatem terræ opifex Deus declaravit, mox a principio desipientes ab ea vanitate revocans, ne solem deum facerent.

INTERROGATIO LXXXIV.

Quid est, quod Moses inquit: *Et vidit Deus quod esset bonum*? Quomodo omnium præsciens postquam fecisset, vidit quod bona esset lux? Nam si homines antequam quid faciant, sciunt bonumne vel malum sit futurum quod perficitur, quomodo Deus postquam fecisset, tunc demum vidit quod esset bonum, quasi non præcognoscens id quod facturum erat?

Responsio.

Non hoc volunt ista verba, delectabilem maris aspectum Deo visum fuisse. Nec enim opifex rerum

⁴¹ Gen. 1, 4, 10, 12, 18, 21, 25.

(32) *Τυγγάνουσαι*. Forte *τυγγάνουσι*. EDIT.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΑ'.

Μία ἐστὶ θάλασσα, ἥτοι ἡ συναγωγὴ ἢ πολιὰ;
Ἀπόκρισις.

Μία μὲν ἡ συναγωγὴ τοῦ στοιχείου παντός, πλείστα δὲ τὰ συστήματα. Αἷ τε γὰρ λίμναι αἱ κατὰ τὴν ἄρκτον, καὶ ὅσαι κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν ὄρωνται πόντον, τὴν τε Μακεδονίαν, Βιθυνίαν τε καὶ Παλαιστίνην κατέχουσαι, συναγωγὰι τυγγάνουσαι (32) δηλονότι· ἄς πλῆθος μὲν ἔχειν ὕδατος οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐ μὴν θαλάσσας κυρίως ὑπάρχειν αὐτάς φασιν, εἰ καὶ παραπλησίως τῇ θαλάττῃ τὸ πικρὸν καὶ ἀλμυρὸν ἐγκέκρανται, ὡς ἡ Ἀσφαλῆτις λίμνη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἡ Σερβονίτις μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης, τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον παρατείνουσα· εἰ καὶ τὴν Ὑρκανίαν καὶ τὴν Κασπίαν· ὄρωνται δὲ τινες περιγεγράφθαί αὐτάς. Ἀλλὰ χρὴ ταῖς τῶν ἱστορησάντων προσέχειν γεωγραφίας. Συντετήρηται γὰρ ἀφανῶς πρὸς ἀλλήλας, καὶ συνεστόμωται τῇ μιᾷ καὶ μεγίστῃ, καθὼς ἡ Ἐρυθρὰ παιδεύει θάλαττα, τῇ ἐπέκεινα Γαδείρων ἀφανῶς συναπτομένη.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΒ'.

Καὶ πῶς συστήματα τῶν ὑδάτων θαλάσσας ὁ Κύριος ἐκάλεσεν;

Ἀπόκρισις.

Τοὺς κόλπους τοὺς κατ' ἴδιον σχῆμα ὑπὸ τῆς περικειμένης γῆς περιληφθέντας, θαλάττα; ὁ Κύριος προσηγόρευσε, τοῦτ' ἐστίν, θάλαττα Βόρειος, θάλαττα Νότιος, Ἐψά θάλαττα, καὶ Ἐσπερία πάλιν ἑτέρα· καὶ προσηγορίαὶ πελάγων ἰδιάζουσαι, πόντος Εὐξείνου καὶ πρόποντος Ἑλλήσποντος, Αἰγαῖος καὶ Ἰωνικός, Σαρδονικὸν πέλαγος, καὶ Σικελικὸν ἕτερον, καὶ ἄλλο Τυρρηνικὸν, καὶ μυρία δνόματα πελαγῶν, ἅπαν ἡμῖν οὐ τοῦ παρόντος ἐξαριθμίσαι καιροῦ.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΓ'.

Διατί μὲν ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς Γενέσεως γῆν ὀνομάζει, ἐνταῦθα δὲ πάλιν ξηράν; Ἄρα μὴ ἄλλο ὑπάρχει ἡ ξηρὰ, ἄλλο δὲ ἡ γῆ;

Ἀπόκρισις.

Οὐδ' ὄλωσ μοι δοκεῖ παρηλλάχθαι τῆς ξηρᾶς ἡ γῆ, ἀλλ' ἵνα μὴ τῷ ἡλίῳ τὴν τοῦ ἀναξηραίνεω αἰτίαν προσθῶμεν, πρεσβυτέραν τῆς ἡλίου γενέσεως τὴν ξηρότητα τῆς γῆς ὁ δημιουργήσας Θεὸς ἀπεφήνατο· προαγαγὼν τοὺς ματαιόφρονας θεοποιεῖν τὸν ἥλιον.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΔ'.

Τί ἐστίν ὃ λέγει Μωσῆς, *Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν*; πῶς ὁ πάντων προγινώστης μετὰ τὸ ποιῆσαι εἶδεν, ὅτι καλὸν τὸ φῶς; Εἰ γὰρ ἀνθρωποι πρὸ τοῦ ποιῆσαι τι, ἐπίστανται ὅτι καλὸν ἢ κακὸν ἐστὶ τὸ ποιούμενον· πῶς ὁ Θεὸς μετὰ τὸ ποιῆσαι, ὅτι εἶδεν ὅτι καλὸν, ὡς μὴ προγινώσκων ὃ ἡμελλε ποιεῖν;

Ἀπόκρισις.

Οὐκ αὐτὸ τοῦτο, τερπνὴν τινα εἶπεν θαλάττης ὃ λόγος ἐνδείκνυται τῷ Θεῷ πεφυκέναι. Οὐ γὰρ ὀφθαλ-

μοι; ὁρᾶται κάλλη τῆς κτίσεως ὁ Ποιητής, ἀλλὰ τῆ ἀρρήτῳ σοφίᾳ θεωρεῖται γενόμενα · ὁ φάσκων τῷ Ἱερεμίᾳ· *Πρὸ τοῦ με πλῦσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαι σε, καὶ πρὸ τοῦ ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἠγάπηκά σε*· τῷ δὲ Ναθαναήλ, *Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον ζω-νῆσαι, ὅσα ὑπὸ τὴν σικκὴν εἶδόν σε* · ὁ τῷ Ἀβραάμ λέγων· *Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἔσται τῇ Σάρᾳ υἱός*· τοῖς δὲ Ἰουδαίοις, *Πρὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐγὼ εἰμι*. Καλὸν γὰρ θέαμα λευκαينوμένη θάλαττα, γαλήνης αὐτῇ σταθιρᾶς· ἦδὺ δὲ καὶ ὅταν πρωϊαῖς αὔραις τραχυνομένη τὰ νῶτα, πορφυρούσαν ἢ κυανῆν τοῖς ὄρωσι προβάλλεται, μηδὲ τύπτουσα βιαίως τὴν γείτονα χέρσον, μηδὲ τέλεον ἡρομῦσα· ἀλλ' οἷον εἰρηνικαῖς τισι περιπλοκαῖς τὰ χεῖλη αὐτῆς ἀσπαζομένη, πρὸς ἑαυτὴν πάλιν ἀποπηδῶσα. Καλὴ δὲ πάλιν δεδιώσα τὸ θεῖον πρόσταγμα· *Μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβίῃ*· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσονται σου τὰ κύματα. Ἦτις πρὸς ἔλσχον τῆς ἡμετέρας ἀγνωμοσύνης τὸ ἐπηρητημένον αὐτῇ δέος δηλοῦσα, βραχὺ διὰ τῶν κυμάτων παρεκδραμῶσα τὸν ὄρον, γραμμὴν τῶν φανερὰν τοῖς αἰγιαλοῖς ἐντυποῦσα, οἷον γλῶττῃ παρεγγυᾷ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὄρους τοῦ θεοῦ προστάγματος. Καλὴ δὲ ὅτι καὶ ποταμῶν ὑπάρχουσα μήτηρ, αὐτῇ πάλιν αὐτοῦς ὑποδέχεται, ἐντεῦθεν μὲν ἀποκύνουσα, ἐκείθεν δὲ ξεναγούσα. Καλὴ δὲ ὅτι καὶ τὰς πλείστον ἀλλήλων διεστώσας ἡπείρους τε καὶ πόλεις συνάπτει· δι' ἑαυτῆς, νωτοροοῦσα τὰς ὀκιάδας, καὶ ἀκώλυτον τοῖς ναυτίλοις, δι' ἐκείνων δὲ τοῖς λοιποῖς τὴν συντυχίαν παρεχομένη· καὶ ἱστορίας τῶν ἀγνοουμένων χαριζομένη, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπικουρούσα τοῖς δεομένοις, ἐξαγωγὴν καὶ ἀντίδοσιν ταῖς πόλεις ποιοῦμένη. Οὐ μὴν οὕτως δὲ καὶ θεῶν οἴεσθαι χρῆ, καλὴν καὶ ἡδέϊαν ὤρθαι τὴν θάλατταν, ἀλλὰ τὸ καλὸν ἐκεῖ τῷ λόγῳ τῆς δημιουργίας κρίνεται. Ὅμοιος δὲ χρῆ καὶ περὶ τοῦ φωτός καὶ τῶν λοιπῶν διαλαβεῖν.

et jucundum illi visum sit mare, sed bonum de quo modum et de luce et cæteris existimandum est.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΕ'.

Πῶς τοῦ Μωσέως γράψαντος, ὅτι εἶπεν ὁ Θεός· *Βλαστήσάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπείρων σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ἐμοῖότητι, καὶ ξύλον κίρπιμον, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος*· βλέπομεν πολλὰ τῶν φυτῶν παντέλως ἄκαρπα, καὶ μηδὲ σπέρμα ἔχοντα; Ποῖον γὰρ αἰγείρος ἔχει καρπὸν, ἢ ἐλάτη, ἢ πεύκη, ἢ κάλαμος; ποῖον δὲ σπέρμα ἔχει σκόροδον, ἢ ῥόδον, ἢ κρόκος, ἢ ἀμπέλος, ἢ μυρική, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀκάρπων;

Ἀπόκρισις.

Εἰ τις φιλομαθῶς καὶ πεπονημένως ἀναπτύξει τὰ θεῖα, εὐρήσει πάντα ἀνελλιπῶς τῷ θεῷ θελήματι παραστάντα. Αἰγείρος γὰρ παρέχει καρπὸν, κλονισμὸν πρὸς τὴν ἐκάστου ἡμῶν χρείαν, τὸ φύλλον εἰς κτηνοτροφίαν χειμῶνος ἀποτιθέμενον· τὸ ἐκ τοῦ μόσχου ἔλαιον τοῖς ἀρρώστοις παρέχόμενον, ὅπερ αἰγείρδιον τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεται· ἀνεὶ δὲ σπέρματος οἱ κλάδοι τῆς αἰγείρου κατορυττόμενοι· ῥι-

intuetur oculis pulchritudinem creatorum, sed ineffabili sapientia contemplatur ea quæ sunt : qui ad Jeremiam inquit : *Antequam te formarem in utero, novi te, et antequam egredereris ex alvo matris, sanctificavi te* ⁴²; ad Nathanaelem autem : *Antequam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, videbam te* ⁴³; qui dicit Abrahamo : *Ad tempus illud habebit Sara filium* ⁴⁴; Judæis autem : *Ante Abrahamum ego sum* ⁴⁵. Pulchrum enim spectaculum mare albicans, cum ipsum constans tenet tranquillitas. Jucundum item est, quando ad auras matutinas horridum dorso purpureo cæruleove spectantibus objicitur, neque violenter propinquam terram pulsat, neque penitus quiescens, sed pacificis quibusdam amplexibus littora sua salutans, ad semetipsum resilit. Pulchrum item, quod divinum præceptum reveretur, *Huc usque venies, et non transgrediere, sed in semetipso collidentur tui fluctus* ⁴⁶. Idem ad reprehensionem temeritatis stoliditatisque nostræ inditum sibi metum ostendit, ne paululum quidem fluctibus ultra terminum excurrens, conspicuum littoribus lineam imprimens, quasi lingua mandat ne transgrediatur terminum mandati divini. Pulchrum quoque, quod cum fluminum sit mater, ipsa eadem rursus suscipit, hinc quidem quasi in lucem proferens, illinc vero recipiens quasi hospites. Pulchrum vero, quod et plurimum inter se dissitas continentis terras et urbes præ se conjungit, ac ferens in sua summitate naves, nullumque præbens impedimentum nautis, partim quidem nautis, partim vero cæteris commercium præbet. Sed et eorum quæ ignoantur, varis cognitionis beneficium largitur, et in felus necessariis subvenit indigentibus, exportandi et vicissim reddendi commoditatem civitatibus præstans. Non tamen sic et de Deo putandum est, quod bonum vel pulchrum ibi habetur, ratione opificii judicatur. Ad eundem

INTERROGATIO LXXXV.

Quomodo scripsit Moses, quod dixerit Dominus : *Progerminet terra herbam graminis, quæ seminet semen secundum genus et secundum similitudinem suam, et lignum fructiferum, cujus in se sit semen secundum genus* ⁴⁷ : cum tamen videamus multas plantas prorsus infrugiferas, quæ neque semen habent? Quemnam enim fructum habet alnus, aut abies, aut pinus silvestris, aut arundo? Quale item semen habet allium, aut rosa, aut crocus, aut vitis, aut myrica aliaque innumera infrugifera?

Responsio.

Si quis diligenter et accurate explicet res divinas, inveniet omnia absque defectu divina voluntate producta. Alnus enim fructum præbet in ramis ad uniuscujusque nostrum necessitatem; folium repositum facit ad nutrienda in hieute pecora : ex fructicante stolone oleum quod præbetur infirmis, quod a multis oleum alni nuncupatur. Vice autem

⁴² Jer. i, 5. ⁴³ Joan. i, 48. ⁴⁴ Gen. xviii, 10, ⁴⁵ Joan. viii, 58. ⁴⁶ Job xxxviii, 11. ⁴⁷ Gen. i, 11.

seminis rami alni defossi radices agunt. Ad eundem vero modum et abies, et arbor picea ramusculis et defractis surculis genus augent. Rosa autem, aut allium, aut crocus, partim quidem ad odoris fragrantiam conducunt, partim ut commisceantur degeneranti vino siceræ poteribus, unguentariis item ad conficiendum artificiose sufflitum, et medicis ad collyria, in cibo sumptum. Sed et aquæ poteribus aquam innoxiam præstant. Arundo vero fructum fert, comam quidem ad spongias, reliquum vero ad instrumenta scriptoria. Utrumque autem radicem suppullulationibus genus augent.

INTERROGATIO LXXXVI.

Quare quasi naturaliter cohærent cum bonis mala, corruptibilia cum vita nostra, cum tritico zizanium et cicuta, cum rosis spinæ, cum cæferis nutrimentis helleborum, et aconitum, et mandragora, et succus papaveris, quæ nostram vitam tollunt?

Responsio.

Num igitur relicta pro utilibus gratiarum actione, crimen intentabimus Opifici, quod quædam nobis ad discrimen, quædam vero utiliter nascuntur? Aut non reputabimus illud, quod non omnia propter ventrem nostrum condita sunt? Alqui nobis quidem deputati cibi omnibus in promptu et cognitu faciles sunt. Unumquodvis vero nascentium peculiarem quamdam in creatione rationem implet. Ne enim læderet venenatus taurinus sanguis, non debuit id animal produci vel carere sanguine, cuius robore in tam multis indiget vita nostra? Atqui ad cavenda perniciose tibi ratio sufficit. Annon enim oves et capræ norunt refugere quæ vitæ suæ perniciosas sunt, solo olfactu noxia dijudicantes? Tibi autem cui et ratio adest, et ars medicinæ, quæ quod est salubre, suppeditat, et præcedentium experientia, perniciosorum fugam suggerens, difficile crit declinare mortifera? Nihil autem horum inutiliter aut ab re natum est, sed aut nobis aut pecoribus ad utilitatem tributum; nam cicuta quidem sturni pasuntur, helleboro vero coturnices, utriusque noxæ immunis quadam dispositione naturæ: per mandragoram autem somnum infirmis inducunt medici; succo papaveris corporum vehementes dolores sopiunt; jam vero et cicuta quidam rabiem appellatum sustulerunt, et helleboro multos diuturnos morbos extirparunt. Quare quod putamus inimicum esse nostræ naturæ, id nobis in augmentum gratiarum actionis accessit.

INTERROGATIO LXXXVII.

Quare de herba et arboribus, *Progerminet terra*, inquit; de pecoribus autem et bestiis, *Producat*? Annon aliquam dissonantiam habet, utrisque ex eodem provenientibus ventre?

Responsio.

Quandoquidem germina et fructus quotannis germinatura erant, et in terra remansura, in ipsam, velut in sinu matris defluentibus floribus desinen-

ζούονται. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐλάτη καὶ πύκη. τοῖς κλονίσμασι, καὶ ἀποσπάδες τὸ γένος αὐξοῦσι. Τὸ δὲ βῆδον ἢ σκόροδον ἢ κρόκος, τὰ μὲν τὴν εὐωδίαν, καὶ τῷ καταμύγνυσθαι νοθομένην τῷ ὀνυ τοῖς σικεροπόταις· ὁ μυρεφόσις πάλιν φιλοτεχνεῖται εἰς θυμίαμα, καὶ ἰατροῖς εἰς κόλληρα, ἔνθεν ἐσθιόμενον. Καὶ τοῖς ὑδροπόταις τὸ ἀβαθεῖς τοῦ ὕδατος παρεχόμενον. Ὁ δὲ κάλαμος καρποροεῖ τὴν μὲν κόμην εἰς σπόγγους, τὸ δὲ λοιπὸν εἰς γραφίδας. Ἄμφω δὲ ἐν ταῖς παρεκφύσεσι τῶν ριζῶν τὸ γένος πληθύνουσι.

Utrumque autem radicem suppullulationibus genus

ΠΕΥΣΙΣ ΠΓ΄.

Διατί συμφύονται τοῖς καλοῖς τὰ κακὰ, καὶ φθαρτικὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν, μετὰ τοῦ σίτου τὸ ζιζάνιον καὶ τὸ κώνειον, μετὰ τῶν βῆδων οἱ ἐρίθιοι, μετὰ τῶν λοιπῶν τροφίμων ἑλλέβορος, καὶ ἀκόνιτος, καὶ μανδραγόρας, καὶ ὁ τῆς μῆκωνος ὥπλις, ἄπερ ἀναιροῦσι τὴν ζωὴν ἡμῶν;

Ἀπόκρισις.

Τί οὖν ἀφέντες τὴν ἐπὶ τοῖς χρήσιμοις εὐχαριστίαν, ἐγκαλέσωμεν τῷ Δημιουργῷ ἐπὶ τῶν ἡμῶν πρὸς διάκρισιν καὶ τινων συμφερόντως ἐκφυέντων; Ἐκεῖνο δὲ οὐ λογισώμεθα, ὅτι οὐ πάντα τῆς γαστρὸς ἔνεκεν τῆς ἡμετέρας δεδημιούργηται; ἀλλ' ἡμῶν μὲν αἱ ἀποτεταγμένοι τροφαὶ πρόχειροι καὶ πᾶσιν εὐγνωστοί, ἕκαστον δὲ τῶν γινομένων ἴδιόν τινα λόγον ἐν τῇ κτίσει πληροῖ. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ σοὶ δηλητήριον ταύριον αἷμα, οὐκ ὀφείλει παραχθῆναι τὸ ζῶον, ἢ ἀναιμιον ὑπάρχειν, οὐ τῆς ἰσχύος πρὸς τοσαῦτα ἡμῶν ὁ βίος ἐπιδέεται; Ἀλλὰ σοὶ μὲν αὐτάρκης ὁ ἔμφυτος λόγος πρὸς τὴν τῶν ὀλεθρίων φυλακὴν. Οὐ δὴπου γὰρ πρόβατα καὶ αἴγες ἴσασιν ἀποφεύγειν τὰ φθαρτικὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν, μόνῃ τῇ ὀσφρήσει τὰ βλαβερὰ διακρίνοντα; σοὶ δὲ ᾧ καὶ λόγος πάρεστι καὶ λατρικὴ τέχνη τὸ χρήσιμον ἐκπορίζουσα, καὶ ἡ τῶν προλαθόντων πείρα, τῶν ὀλεθρίων τὴν φυγὴν ὑπαγορεύουσα, χαλεπὸν ἐκκλίνας τὰ δηλητήρια; Οὐδὲν δὲ ἐκείνων ἀργῶς ἢ ἀνωφελῶς ἐξεφύη· ἀλλ' ἢ ἡμῶν ἢ τοῖς κτίνεσι πρὸς τὸ συμφέρον ἐξεδόθη. Τὸ μὲν γὰρ κώνειον οἱ ψᾶρες βόσκονται, τὸ ἑλλέβορον οἱ ἄρτυγες, ἄμφω τῆς βλάβης ἀνεπίδεκτοι τῇ κατασκευῇ τῆς φύσεως· διὰ δὲ τοῦ μανδραγόρου ὕπνον ἰατροὶ ταῖς ἀσθενείαις ἐπάγουσι· τῷ δὲ ὀπίω τὰς σφραγῆς δόνας τῶν σωμάτων κατευνάζουσιν· ἡδὴ δὲ τινες τῷ κωνεῖω καὶ τὸ λυσσωδες τῶν ὀρέξων κατεμάραναν, καὶ τῷ ἑλλέβορῳ πολλὰ τῶν χρονίων παθῶν ἐξεμύχλευσαν. Ὡστε ὁ δοκοῦμεν πολέμιον τῇ φύσει ἡμῶν πεφυκέναι, τοῦτο ἡμῶν εἰς προσθήκην εὐχαριστίας περιελήλυθεν.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΔ΄.

Διατί ἐπὶ μὲν τῆς βοτάνης, καὶ τῶν δένδρων, *Βλαστησάτω ἡ γῆ*, ἐπὶ δὲ τῶν κτηνῶν καὶ θηρίων, *Ἐξαγαγέτω*; Ἄρα μὴ τίνα διαφωνίαν ἔχει, ἀμφοτέρων τῆς αὐτῆς προερχομένων γαστρῶς;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ τὰ βλαστήματα καὶ οἱ καρποὶ κατ' ἐνιαυτὸν βλαστάνειν ἡμελῶν καὶ παραμένειν τῇ γῆ, εἰς αὐτὴν ὥσπερ ἐν κόλπῳ μητρὸς, τῇ ἀνορθοῖα κατα-

λήγοντα. ἑαυτῆς δὲ πάλιν ἀποκινούμενα· τὰ δὲ ζῶα ἔπαξ αὐτῆς ἀποθρασυθέντα, οὐκ ἔτι ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν διαδόχων ἀποκύεται.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΗ΄.

Διατί μὴ τὸν οὐρανὸν, ὡς πρῶτον ὑπ’ αὐτοῦ γενόμενον διεκόσμησεν, ἀλλὰ τὴν μετ’ ἐκείνου δημιουργηθεῖσαν γῆν προετίμησεν; Ἐδεῖ δὲ κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς γενέσεως ἐπαχθῆναι τὴν διακόσμησιν.

Ἀπόκρισις.

Διὰ τὴν μέλλουσαν ἀνακύπτειν πολύθεον πλάνην, τὴν καὶ νῦν κατέχουσιν τοὺς πολλοὺς, ἥλιον ἀντὶ Θεοῦ σέβοντας, καὶ ἀθέους ἐν νυκτὶ ὑπάρχοντας, τῇ ἐκείνου δύσει· μὴ ποτε νομισθῶσιν οἱ καρποὶ τῆ τοῦ ἡλίου θέρμῃ ἐκβληθέντες τῆς γῆς πέπτεσθαι, καὶ οὐ τῇ πάντα πρυτανευούσῃ θεῖα βῶμῃ τελειοῦσθαι ἕκαστον πρὸς τὸ ὑπ’ ἐκείνης ὀρισθὲν μέγεθος. Ἡ αὖ πάλιν μὴ ποτε ἀρχηγὸν καὶ πατέρα φωτὸς τὸν ἥλιον οἰηθῶσι τινες, διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα τῆς οὐρανόου ἢ τῆς γῆς διακόσμησις.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΘ΄.

Καὶ διὰ τί μὴ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, τῆς ἀδύσσου ἔτι ἐπαχούσης τὰ ἐπουράνια, καὶ μήπω συναχθείσης πρὸς μίαν συναγωγὴν, μὴ ἐποίησεν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέραι;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειὶ οὐδέπω ἦν τὸ στερέωμα ἐν ᾧ οἱ φωστῆρες ἤμελλον ἀνατίθεσθαι. Ἐν ἀρχῇ γάρ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν· οὐ τὸν ὀρωμένον, ἀλλὰ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ ὀρωμένου.

ΠΕΥΣΙΣ Ι΄.

Τί οὖν καὶ πλῆθος λέγεις οὐρανῶν ὑπάρχειν ὑπερῶν τοῦ στερεώματος;

Ἀπόκρισις.

Ἀριθμὸν μὲν οὐδεὶς τῶν θεσπέσιων πώποτε ἀπεφῆκατο πλὴν τοῦ ὑψηλοῦ Ἀποστόλου, ἕως τρίτου διαπεφοιτηκέναι βωῶντος· οὐ μέντοι μέχρις αὐτῶν στήσας τὸν ἀριθμὸν. Τὸ γὰρ φῆσαι ἀρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ, δι’ ἄρθρου τοῦ, ἕως, ὑψηλῆκατο ὑπερκεῖσθαι καὶ ἑτέρους τῶν τριῶν. Καὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός, *Αἰρεῖτε τὸν Κύριον*, φησὶν, *ἐκ τῶν οὐρανῶν*· καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀνανίαν θεσπέσιοι, *Εὐλογεῖτε*, φασὶν, *οἱ οὐρανοὶ Κυρίου, τὸν Κύριον*· ἄμφω τὸν ἀριθμὸν διὰ τοῦ πνεύματος σωπήσαντες. Τί γὰρ ἡμᾶς ὀνήσει τὸν κορυφαῖον καὶ ὑπέρτερον τοῦ ἀριθμοῦ γινώσκειν οὐρανῶν, μηδὲ τοῦ πρώτου, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς ἡμῶν, ἐπιβῆναι τῇ διαβολῇ βουλομένους, ὅλη βαρομένους καὶ πάθει, τὸ διανοητικὸν ἡμαυρωμένοι, πρὸς τὰ κάτω καὶ χαμαὶ κείμενα κεχηνότες;

ΠΕΥΣΙΣ ΙΑ΄.

Τί οὖν; ἄλλο νομίζεις τῇ φύσει τὸν ὑπερκείμενον παρὰ τὸν ὀρωμένον τοῦτον καὶ στερέωμα λεγόμενον;

Ἀπόκρισις.

Λεπτοτέρας αὐτοὺς ὑπάρχειν οὐσίας φημι παρὰ τὸν ὑστερούμενον, ὡς ὑπερτερύοντας, καὶ κορυφετέ-

ria, et ex ipsa rursus enascentia; animalia vero semel ab ipsa producta, non amplius ex ipsa, sed a succedentibus procreantur.

INTERROGATIO LXXXVIII.

Quare non cœlum tanquam primum a se creatum exornavit, sed ejus quæ post illud condita est, terræ priorem curam habuit, cum tamen secundum consequentiam creationis deberet addita fuisse cœlo primum exornatio?

Responsio.

Propter errorem de multitudine deorum qui oriurus erat, qui etiam nunc apud multos obtinet, qui solem pro deo colunt, cum noctu ad illius occasum sint impii, ne existimaretur fructus calore solis productos a terra digeri, et non ab omnium moderatrice divina potentia unumquodque perfici ad eam quæ ab illa definita est, magnitudinem, vel etiam, ne auctorem et patrem lucis solem putarent aliqui, eam ob causam terra prius quam cœlum est exornata.

INTERROGATIO LXXXIX.

Et quare non die primo, abysso adhuc obtinente cœlestia, nondumque congregata aqua ad congregationem unam, fecit solem et lunam et stellas?

Responsio.

Eo quod nondum erat firmamentum in quo luminaria erant reponenda. *In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum et terram* ⁴⁹. Non id quod cernitur, sed supra id quod cernitur, constitutum.

INTERROGATIO XC.

Num et multitudinem dicis cœlorum esse supra firmamentum?

Responsio.

Numerum quidem nullus sanctorum unquam pronuntiavit, excepto eximio Apostolo, qui ad tertium se pervenisse clamat ⁵⁰. Non tamen in eo numerum ipsorum collocat; nam quod inquit se raptum in tertium cœlum usque, per articulum, usque, subinnuit etiam alios supra tres constitutos esse. Et Davides divinorum auctor carminum, *Laudate Dominum ex cœlis*, inquit ⁵¹. Et socii Ananix divini, *Benedicite*, inquit, *cœli Domini, Dominum* ⁵¹: utriusque numerum per spiritum sublimantes. Quid enim nos juvabit summum, et numero superioris scire cœlum, cum ne id quidem quod est ante et super capita nostra, conscendere mente velimus, materie crassa gravati et affectibus, id quod mente percipi potest, obscurantes, inferioribus et humi positis semper inhiantes?

INTERROGATIO XCI.

Quid igitur? num aliud secundum naturam putas id quod supra positum est, ab eo quod cernimus, et firmamentum dicimus?

Responsio.

Subtilioris illa esse substantiæ dico ab eo quo secundum est, tanquam superiora et leviora velut

⁴⁹ Gen. i, 1. ⁵⁰ II Cor. xii, 2. ⁵¹ Psal. cxlviii, 1. ⁵¹ Dan. iii, 59.

bullæ in glacie enascentes. Id autem quod cernitur, densius, propter gestationem ultramundanorum ⁶². *Laudate enim Deum in firmamento virtutis suæ, inquit Davides* ⁶³. Cum hoc autem consentiunt Ananizæ socii qui canunt, *Sis benedictus, inquit, in firmamento cæli* ⁶⁴. Ante hos autem Moses indicavit, aliud quidem esse quod initio mundi factum est cælum primo die, aliud vero quod secundo firmamentum. Nam illic quidem, *In principio, inquit, fecit Deus cælum et terram* ⁶⁵; hic autem, *Et dixit Deus: Fiat firmamentum* ⁶⁶, alterius et naturæ et usus.

INTERROGATIO XCH.

Quomodo vero non delabuntur per præruptam compagem firmamenti aquæ, quæ supra ipsum sunt?

Responsio.

Non omnino concavæ sunt summitates, sed æquales et planæ, velut balnearum tectum et sub antris structuræ docent; quæ inferne quidem aspectæ, convexæ visuntur, superne vero apparentes, declives et planæ et habitabiles sunt. Ad eundem modum et divinæ protensiones, inferne concavæ videntur in supernis esse; superne supinæ et æquales sunt, ad se recipientes præclaros in Ecclesiis viros. Non enim eo modo quo mortales, operatur Deus, neque eadem ratione, aut nunc hoc, nunc aliud fundamentum ponit; sed supra molle concameravit gravius; instabili autem et diffuenti crassum et materiale prævalet. Atqui sub cælo quidem æra et eminentiam abyssi expandit, terræ vero aquas inseruit, sulj levioribus graviora conspici imperans. Utraque vero ex divinorum carminum auctore discimus: *Qui stabilis in aquis superiora ejus, qui ponit in nube ascensum suum* ⁶⁷. Et post alia: *Confitemini, inquit, Domino, qui firmavit terram super aquis* ⁶⁸. Atque architecti quidem pro magnitudine domorum in altum ædificantes proportione altitudinis respondentia fundamenta subdunt; et navium structores decem millium capacem navem fabricantes, congruentem ponderi mercium carinam conglutinant. At Deus meus primo fastigium superne extendit, atque sic demum fundamentum supposuit: primum vela expandit, ita demum navem hujus creaturæ subtilis fabricatus est, quasi in ponto ferentem procellosam hanc et instabilem vitam, quæ neque læta durabilia, neque tristia possidendo perseverare potest, usquequo tranquillum consummationis portum subierit ex præsentis turbini procella. O miraculum! Quomodo solubili innatat terra? Quomodo per liquidum non penetrat grave? Quomodo montes in molli non submerguntur? Oblitus sum mei ad Deum dicens: Quomodo? Quis enim intelliget quo pariete contineatur abysus, aut quis extremus ejus fundus et angiportus inferiora continens? ad immensa enim et infinita deficit meus intellectus, dum sic procedit, præter

ρους, ὡς πομφόλυγας ἐπὶ χρυστάλλου πεφυκότα· τὸν δὲ ὀρώμενον, στεγανώτερον διὰ τὸ φέρειν τὰ ὑπερκότμια. Αἰνεῖτε γὰρ τὸν Θεὸν ἐν στερεώματι δυνάμεως αὐτοῦ, φησὶν ὁ Δαβὶδ· συμφώνως δὲ τούτω οἱ περὶ Ἀνανίαν ἔδοντες, Ἐὐλογημένος εἰ, φασιν, ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ. Πρὸ δὲ τούτων Μωσῆς ἐδήλωσεν, ἔπερον μὲν ὑπάρχειν τὸν ἐν ἀρχῇ κόσμου γενόμενον οὐρανὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, θάτερον δὲ τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ στερέωμα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, Ἐν ἀρχῇ, φησὶν, ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐνταῦθα δὲ, Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς· Γενηθήτω στερέωμιν, ἐτέρας καὶ φύσεως καὶ χροσεως.

ΠΕΥΣΙΣ ΛΒ'.

Καὶ πῶς οὐ κατολισθαίνει τῆς σκυρωτῆς πίξεως τοῦ στερεώματος τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ ὕδατα;

Ἀπόκρισις.

Οὐ πάντως κύβος τὰ νῶτα ὑπάρχει, ἀλλ' ἴσος καὶ ὁμαλὸς, καθὼς ὁ τῶν λουτρῶν ὄροφος καὶ τῶν ὑπ' ἀντρων οἰκοδομὰ παιδείουσι, τῇ μὲν κάτωθεν ἕξει κυβητὰ ἱστορούμενα, τῇ δὲ ἄνωθεν ἐπιφανεία, πρῆν τε καὶ ἰσόπεδα καὶ ἐποικουμένα. Ὡσαύτως καὶ τὰ θεῖα προτενίσματα κάτωθεν κοίλα πρὸς τὸ ἄνω φαινόμενα, ἄνωθεν ὑπτία καὶ ὁμαλὰ, ἐπειναζόμενα τοῖς σπουδαίοις τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχοντας. Οὐ γὰρ παραπλησίως βροτῶν ἐργάζεταί Θεός, οὐδὲ ἀναλόγως ἢ καταλλήλως θεμελίους τῇ κτίσει ὑποτίθεται· ἀλλὰ τῷ μαλακῷ τὸ βαρύτατον ἐπεκαμάρωσεν, τῷ δὲ ἀσπίτῳ καὶ ῥέοντι τὸ παχὺ καὶ ὑλῶδες περικρατεῖ· τῷ μὲν οὐρανῷ τὸν ἰσὸν καὶ τὸν ἐξοχῆς τῆς ἀδύσου ὑφαπλώσας, τῇ δὲ χέρσῳ τὰ ὕδατα ὑποκρίνας, τοῖς κουφωτέροις τὰ βαρύτερα φαίνεσθαι προταναύων· ἐκάτερα δὲ ὑπὸ τοῦ μελιβοῦ τῶν θείων παιδεύομεθα· Ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ, ὁ τιθεὶς ῥέστη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ· καὶ μεθ' ἕτερα, Ἐξομολογήσθε, φησὶ, τῷ Κυρίῳ τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Καὶ οἰκοδόμοι μὲν μεγέθει οἰκῶν εἰς ὕψος οἰκοδομοῦντες, ἀναλόγως τοῦ ὕψους τοὺς θεμελίους ὑποτίθενται· καὶ ναυπηγοὶ κυρτοφόρον ὀγκῶδα τεκταινόμενοι, καὶ συμβαίνουσιν τῷ βάρει τῶν ἀγωγίμων τὴν τρέπιν πῆγνυνται· ὁ δὲ Θεὸς μου πρῶτον τὴν ὄροφὴν ὑπερέτεινε, καὶ εἰς οὕτως τὸν θεμέλιον ὑπέθηκε· πρῶτον τὰ ἰστῖα ὑπερήλωσεν, εἰθ' οὕτως τὴν ναῦν τῆς κτίσεως ὑπερχνήσατο πομποποροῦσαν τὸ κλυθύνιον ταύτης, καὶ ῥέουσαν ζωὴν, τὴν μὴδὲ τὰ φαίδρα μόνιμα, μὴδὲ τὰ λυπηρὰ διαρκῆ κεκτημένην, μέχρως ἂν πρὸς τὸν ἐνδιδόν τῆς συντελείας πορθμὸν ὑπεξέλθῃ τῆς ζῆλης τὰ νῦν. Ὡ τοῦ θαύματος! πῶς τῷ φθαρκτικῷ ἢ χέρσῳ ἐπινηχεται; πῶς οὖν οὐ διαδύνει ἢ βαρεία τῷ ῥέοντι; πῶς τῷ μαλακῷ τὰ ἤρη οὐ γίνεται ὑποβρύχια; Ἀέληθα ἑμαυτὸν ἐπὶ Θεοῦ φάσκων τὸ πῶς. Τίς γὰρ εἴσεται; τίς γὰρ τειχίῳ ἢ ἀδυσσοσ περιέχεται, ἢ τίς ὁ ἔσχατος αὐτῆς πλομῆν καὶ στενωπὸς τὸ κάτω συνέχων; Εἰς ἀμήχανα γὰρ καὶ ἀπέραντα ἐκπίπτει μὴ τῆς διάνοια, ἐκείνου ἐμβατεύουσα, αἰ τοῖς εὐρεσκομήνοισι βάθοις καὶ ὑπερέπειμασιν ἐπινοοῦσα ἕτερα·

⁶² Psal. CL, 4. ⁶³ Dan. III, 56. ⁶⁴ Gen. I, 1. ⁶⁵ ibid. 6. ⁶⁶ Psal. CIII, 3. ⁶⁷ Psal. CXXXV, 4, 6.

ἀλλ' ἐπεδέθη αὐτῆς ἡ οὐδενία, τοῦ Σολομῶντος ἐπι-
 τοῆσαντος· Ὑψηλότερά σου μὴ ζῆται, καὶ βυθύ-
 τερά σου μὴ ἐξέταξε. Ἄ προσετάγη σοι, ταῦτα
 διανοοῦ, πιστεύων τὴν συνεκτικὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν
 βώμην πάντα διακρατεῖν, καὶ σώζειν, καὶ διὰ πάντων
 ἦκειν, καὶ πρυτανεύειν τὰ σύμπαντα.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΓ'.

Πόθεν ἐγένοντο οἱ φωστῆρες ἥλιος καὶ σελήνη καὶ
 ὁ τῶν ἄστρων χορὸς; οἷ μὲν Θεοῦ τὸ ἔργον, οἶδαμεν,
 ἀλλὰ τὴν οὐσίαν ἐπιζητοῦμεν.

Ἀπόκρισις.

Ἐκ τοῦ πρωτογόνου φωτὸς δοκεῖ μοι τοὺς φωστῆ-
 ρας ὑπάρχειν. Τὴν γὰρ ὕλην τοῦ φωτὸς παράγων ὁ
 Θεὸς, φησί· Γενηθίτω φως, καὶ ἐγένετο φῶς. Μετασκευάζων δὲ πρὸς τὰς διαφόρους ἕψεις τὴν ὕλην,
 φησί· Γενηθήτωσαν φωστῆρες. Ὡς εἰ τις πρότερον
 προβάλλοι τοῦ χρυσοῦ μάξαν, ταύτην δὲ εἰς νομί-
 σματα κερματίσας, δύο ὑπερέχειν τῷ μεγέθει ποιήσῃ,
 καὶ ἐπὶ δίσκου παμμεγέθους κατακολλήσῃ, καὶ τῇ
 ὕροφῃ τῆς οἰκίας ὑπαρτήσῃ, τέρπων μὲν τὰς ἕψεις
 τῶν ἱστορούντων, ἀθανάτους δὲ ποιῶν τὰς μνήμας
 τῆς σφῶν ἀγγινοίας· πόρρω δὲ τοῦ στερεώματος
 ποιήσας αὐτούς, τότε ὑπέθηκεν αὐτῷ. Φησὶ γὰρ αὐ-
 τὸς ὁ πῶν θεῶν Μωσῆς· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
 τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους· Ἐνταῦθά μοι
 πῆξεν τὴν ἀκοήν, ἀξιάγαστε. Ἐν γὰρ τῇ λέξει τὸ
 σαφὲς παραστήσω τῆς ἔξω τοῦ στερεώματος τῶν
 φωστῆρων γενέσεως· φησὶ γὰρ Μωσῆς· Καὶ ἔθετο
 αὐτούς· ἐν τῷ οὐρανῷ· δηλῶν κάτω, ἢ ἔξω τῆς
 ὀροφῆς τοὺς πίνακας· αὐτῶν γράφων· καὶ εἶθ' οὕτως
 ὑποτίθενται αὐτῷ.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΔ'.

Ὅμοῦ τοὺς δύο ἔπηξεν, ἢ ἀλλήλων αὐτούς διέ-
 στησεν;

Ἀπόκρισις.

Καὶ μετὰ τὴν τῆς γῆς διακόσμησιν ὁ ἥλιος παρῆ-
 χθη, ἵνα μὴ φωτὸς ἀρχηγὸν αὐτὸν τινες ὀνομάσωσι,
 μήτε τῶν ἐκ γῆς φουμένων δημιουργόν. Πρῶτον μὲν
 γὰρ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις παρῆχθη· τῇ δ' δὲ ἡμέρᾳ τὸ
 ἡλιακὸν τοῦ σώματος ὄχημα εἶναι τῷ πρωτογόνῳ
 φωτὶ παρεσκευάσται, ὥσπερ τις λύχνος διὰ ἐπιτεθη-
 σόμενον αὐτῷ πῦρ. Ὡσπερ δὲ ἕτερον μὲν ἡ λευκότης,
 ἕτερον δὲ τὸ λελευκασμένον σῶμα· οὕτως καὶ ταῦτα
 διάφορα ὄντα ἦνουνται, εἰ καὶ ἀδιαίρετά εἰσιν. Ἄλλ'
 ἄτινα ἡμῖν τῇ ἐπινοίᾳ εἰδὼ χωριστὰ, ταῦτα τῇ ἐν-
 εργείᾳ διόστανται τῇ δυνάμει τοῦ ποιήσαντος· ὅς καὶ
 τὴν καυστικὴν δυνάμιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ τῆς λαμπρό-
 τητος διεχώρισεν, ὡς ἐν τῇ βάτῳ καὶ ἐν τῇ καμίνῳ
 τῶν τριῶν παιδῶν οἶόν τι ἀκούομεν, καὶ τὸ ἐν τῇ φο-
 θερᾷ κρίσει πῦρ τοὺς δικαίους φωτίζειν, καὶ πτωχῶν
 τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὡς μαρτυρεῖ Δαβὶδ· Φωνὴ Κυρίου
 διακόπτοντος φλόγα πυρὸς. Ἐκ δὲ τῶν περὶ σε-
 λήνην παθῶν τῶν ζητουμένων κατάληψις· λήγουσα
 γὰρ, οὐ τῷ παντὶ αὐτῆς σώματι δαπανᾶται, ἀλλὰ τῷ
 περιειμένῳ φῶς ἀποτιθεμένην, καὶ προσλαμβάνειν

inventas sedes imas et bases insuper alias excogitans, ultra quas quod succurrat nihil est; Solomone inclamante, *Sublimiora te ne quaeras, et profundiora te ne scruteris* 59. Quæ tibi mandata sunt, illa cogita, credens conservatricem universi divini- nam potentiam omnia sustentare et conservare, et omnia penetrare, ad gubernandum in universa omnia.

INTERROGATIO XCIII.

Unde facta sunt luminaria sol et luna, et astrorum cætus? Quod Dei quidem sit opificium scimus, sed de substantia quaerimus.

Responsio.

Ex primigenia luce mihi videntur luminaria esse. Nam materia lucis producens Deus, inquit, *Fiat lux, et facta est lux* 60. Transmutans autem in varias species materiam, inquit, *Fiant luminaria* 60. Veluti si quis primum promat massam auri, quam in numismata secans, duo præcellere magnitudine faciat, et in orbe permagno conjungat, domusque tecto applicet; oblectans quidem aspicientium oculos, immortalia vero faciens monumenta suæ industriæ; ipsaque procul a firmamento removens, deinceps illi subjecit. Inquit enim ipse divinatorum enarrator Moses, *Et fecit Deus luminaria magna* 61. Hic mihi attentas aures præbe, o præclare. Nam ex ipsa elocutione manifestum faciam, luminarium creationem extra firmamentum esse. Inquit enim Moses, *Et posuit ea in caelo* 62, inferiora significans, aut extra tectum orbis ipsorum describens, sicque deinde ei subjecta esse.

INTERROGATIO XCIV.

Num simul illa duo constabilivit, aut a se invicem disjuncti?

Responsio.

Etiam post terræ exornationem sol productus est, ne ipsum aliqui lucis auctorem nominarent, neve de terra nascentium opificem. Primum enim lucis natura producta est. Quarto vero die solaris corporis currus primigeniæ luci paratus est, velut aliqua lucerna propter impositum sibi ignem. Quemadmodum autem aliud quidem est albedo, aliud vero dealbatum corpus: sic et hæc diversa cum sint, unita sunt, licet discreta sint. Enimvero quæ opinione nostra sunt separabilia, operatione differunt, virtute ejus qui fecit. Qui et urendi vinum in igne a splendore separavit, velut in rubo et in fornace trium puerorum, cujusmodi et in terribili judicio audimus ignem fore, qui justos quidem illuminet, comburat vero peccatores. Quemadmodum testatur David: *Vox Domini perumpentis flammam ignis* 63. Eorum vero quæ de passionibus lunæ quaeruntur, brevis comprehensio est, quod decre- scens non toto corpore suo consumatur, sed circumjaccante luce deposita, rursusque assumpta, de-

59 Eccli. iii, 22. 60 Gen. i, 3. 61 ibid. 14. 62 ibid. 16. 63 ibid. 17. 64 Psal. xxviii, 7.

trementi et incrementi species præbeat. Potest enim in aere puro videri ejus obscuratio tanta circumferentia circumscripta, quanta in pleniluniis est. Idem intelligas de sole, nisi quod hic quod semel accepit, id inseparabile habet; illa vero assidue induitur et exiit. Et hæc de sole dicta creduntur. Porro situm eorum ex Mosaico scripto intelligamus. Inquit enim: *Et fecit Deus duo luminaria magna, et posuit ea in firmamento: luminare magnum in dominium diei, et luminare minus in dominium noctis*⁴⁶. Ergo sibi invicem e regione opposita locavit, illum quidem in regione matutina, hanc vero in vespertina. Et illum quidem qui diei præesset: hanc vero quæ nocti. Ut sibi ex opposito currentes, ille quidem per diem nocturnum, hæc autem per noctem diurnam, ad eundem pertingant ortum. Ut inclinante die, hæc in summum ortus matutini veniat, agens velut regina, splendore noctem exhilarans. Ille vero tenebris ingravescentibus ad idem centrum appellens, veluti rex præsentia sua regionem omnem quæ sub cælo est, illustret. Ut sit illius quidem ortus, hujus occasus; et hujus præsentia, illius subtractio. Ut perficiatur illud, *Dominentur diei et nocti*⁴⁷.

INTERROGATIO XCV.

Quomodo cum elapsi essent dies ab ortu rerum quatuor, plena erat luna, et totum mundum illustrabat, non aliter ac si dies quindecim elapsi fuissent? Quomodo vero hodie cum itidem quatruiduana est, non similiter per noctem illuminat mundum?

Responsio.

Quatruiduana quidem respectu præcedentis conservorum ortus dicitur, non quasi quatruiduana fuerit, quæ postmodum creata apparuit. Enimvero cum condita est, perfecta erat. Non enim debuit mutilatum, aut semiperfectum esse divinum opus. Quod autem nunc non talis conspicitur, quando quatruiduana est, ne quæstione quidem dignum arbitrator, si nostram imaginem consideremus. Perfectus enim prius pater noster Adamus creatus, perfectam quoque vitæ consortem accipit. Atqui videmus illorum posteros non eandem servare æqualitatem magnitudinis, neque item ad generandum progredi, nisi prius processu temporis ad debitam pervenerint magnitudinem. Posteaquam autem hanc assecuti fuerint, interventu mortis in terram rursus desinunt. Paulo post vero per resurrectionem renascuntur, deposito et denuo induto corpore, juxta lunæ similitudinem. Undecim autem dies quibus superavit solem, non substantia, sed natura rependit ei, per quemlibet mensem dies viginti novem et dimidium numerans, et trecentos quinquaginta quatuor dies absolvens per anni circuitum, secundum Hebræam supputationem. Non enim norunt illi menses Romanorum, qui apud nos sunt, solam sequentes lunam.

πάλιν, ἐλαττώσεως καὶ αὐξήσεως τὰς φαντασίας περιέχεται. Ἐξεσι γὰρ ἐν καθαρῷ τῷ ἀέρι ἰδεῖν τὸ ἀλαμπές αὐτῆς, ὑπὸ τοσαύτης ἀψίδος περιγραφόμενον, ὁπόσης ἐν πανσελήνοις. Τοιοῦτον νόει ἐπὶ τοῦ ἡλίου· πλὴν, ὁ μὲν ἅπαξ λαβὼν, ἀχώριστον ἔχει αὐτὴν· ἡ δὲ συνεχῶς ἀμφιαζομένη καὶ ἀποδουμένη. Καὶ τὰ περὶ τοῦ ἡλίου εἰρημένα πιστοῦται. Ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ γράμματος τὴν θέσιν αὐτῶν νοήσωμεν· φησὶ γάρ· *Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσονα, εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός*. Ἀντιπροσώπους τοίνυν ἀλλήλων αὐτοὺς ἔθετο, τὴν μὲν ἐν τῇ ἑῴᾳ, τὴν δὲ ἐν τῇ ἑσπέρᾳ, ἐκείνον μὲν τῆς ἡμέρας ἀρχεῖν, ταύτην δὲ τῆς νυκτός· ἵνα ἑαυτοῖς ἀντιθέοντες, ὁ μὲν διὰ τοῦ ἡμερονυκτείου, ἡ δὲ διὰ τοῦ νυχθημέρου, ἐπὶ τὴν μίαν φθάσῃ ἀνατολῆν· ὅπως ἡμέρας κλινοῦσης, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ ἀκρον τῆς ἑῴας γέννηται οἰονεὶ βασιλεῖσα ἔχουσα, καὶ ταῖς αὐγαῖς τὴν νύκτα φαιδρύνουσα· ὁ δὲ τοῦ σκότους ὑπονοστοῦντος ἐπὶ τὸ αὐτὸ κέντρον ἐλάσσης, οἷον ἀναξ τῇ προεδρίᾳ τὴν ὄν· οὐρανὸν καταστράπτει, ὥστε ὑπάρχειν ἐκεῖνον μὲν τὴν ἀνατολὴν, ταύτης δύσιν· ταύτης δὲ τὴν προεδρίαν, ἐκεῖνου ὑποστολὴν, ὅπως πληρωθῇ τὸ, *Ἀρχέτωσαν τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς νυκτός*.

ΠΕΥΣΙΣ ΛΕ'.

Πῶς τεταρταία οὖσα τότε, πανσεληνος ἦν, πάντα τὴν κόσμον καταυγάζουσα, ὁμοίως τοῦ πέντε καὶ δεκαταία γενέσθαι; πῶς δὲ σήμερον τεταρταία πάλιν οὖσα, οὐχ ὁμοίως διὰ νυκτός καταλάμπει τὸν κόσμον;

Ἀποκρίσις.

Τετραήμερος μὲν παρὰ τὴν προηγουμένην τῶν συνδούλων γένεσιν λέγεται. Οὐχ ὡς δὲ τέτταρας μὲν ἔχουσα ἡμέρας, κτισθεῖσα ὑστερον ἐξεφάνη, ἀλλ' ἠνίκα ἐδημιουργήθη, τελεία ὑπῆρχεν· οὐ γὰρ ἔδει ἡμεροτηριασμένον ἢ ἡμιτελὲς ὑπάρχειν τὸ θεῖον ὄραμα. Τὸ δὲ μὴ τοιαύτην νῦν τεταρτοῦσαν ὁρᾶσθαι, οὐδὲ ζητήσεως ἄξιον οἶμαι, τῆς ἡμετέρας εἰκόνης ἐν αὐτῇ ὁραμένης. Τέλειος γὰρ ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ δημιουργηθεὶς, τελείαν καὶ τοῦ βίου κοινωνὸν κομίζεσθαι· καὶ ὀρώμεν τοὺς ἐκεῖνον διαδόχους μὴ τὴν ἰσότητά σῶζειν τοῦ ἐκεῖνον μεγέθους, αὐθις τοῦ εἰς γένεσιν παρελθεῖν, πρὶν ἢ διὰ τῆς τῶν χρόνων παραδρομῆς ἐπ' ἐκεῖνο φθάσῃ τὸ μέγεθος· ἐπειδὴν δ' ἐν τούτῳ γέννηται, διὰ θανάτου πάλιν εἰς γῆν ἀπολήγει· μετὰ βραχὺ δὲ πάλιν τῇ ἀναστάσει γεννᾶται, ἀποτιθέμενος καὶ ἐπαμφερινόμενος τὸ σῶμα κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς φαίνακος. Τὰς δὲ ἑνδεκα ἐκεῖνας ἡμέρας ὅς ἐπλεονέκτησε τὸν ἥλιον, οὐ τῇ ὑπάρξει, ἀλλὰ τῇ φύσει ἀποτίνουσιν αὐτῷ, δι' ἐκάστου μηνὸς εἰκοσιεννέα ἡμισυ ἡμερῶν ἀριθμουμένη, καὶ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἡμέρας ἀποτελοῦσα τῇ περιόδῳ τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν Ἑβραϊδα ψῆφον. Οὐ γὰρ ἴσασιν ἐκεῖνοι τοὺς καθ' ἡμᾶς Ῥωμαίων μῆνας, τῇ μῆνι ἐπόμενον μὲν.

⁴⁶ Gen. i, 16, 17. ⁴⁷ ibid. 18.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΓ'.

Τί ἐστι τὸ, "Ἐστῶσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἔνιαυτούς; Ἐπειδὴ τινες λέγουσι πολλὰ ἐκ τῶν στοιχείων τεκμαίρεσθαι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως.

Ἀποκρίσις.

Οἱ μὲν ματαιόφρονες ἀστρολογίας τὴν σφῶν γέ-
λεσι ἐπιγράφουσιν. Ὅτι δὲ οὐχ οἶδόν τε ἀπὸ ἀστρων
σημειώσασθαι τι περὶ τῆς βροτῶν ζωῆς, μαρτυρεῖ
Ἰσαΐας, φάσκων· Ἀναστῆντες οἱ ἀστρολόγοι
τοῦ οὐρανοῦ, οἱ βλέποντες εἰς τοὺς ἀστέρας, καὶ
ἀναγγελλάτωσαν τί σοι μέλλει γίνεσθαι. Μικρὸν
δὲ ὑστερον πλατύτερον ἐκθήσομαι τοὺς ἐκείνων μύ-
θους. Τὰ δὲ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἀστρων
εἰκότως λεχθεῖν, θυμφοί, πνεύματα, χειμῶνες, ἔαρ.
Ταῦτα ἐκ τῶν ἀστρων παιδεύομεθα, Θεοῦ φιλανθρω-
πίαν· ὅπως ὁ ναυτίλος ἔρων τὸ σημεῖον, ἐπὶ λιμένα
οὐκίτας τὴν ναῦν, ἀποδράσῃ τὸ ναυάγιον· ἵνα ὁ γη-
πῶνος τῷ ἔττισίῳ σημεῖον ἐπόμενος, διασκάψῃ τὴν
ἀρουραν· ἵνα ὁ ὀδίτης βραχεῖ ἐν τῷ πανδοχείῳ μέ-
νας διαφύγῃ τῆς ἐπομβρίας ἤτοι χαλάζης τὴν ἔροδον.
Γίνεται σημεῖα καὶ πολέμων καὶ εἰρήνης· ταῦτα καὶ
ὁ Σωτὴρ ἐβεβαίωσε θεηγορῶν πρὸς Ἰουδαίους.

ΠΕΥΣΙΣ ΙΔ'.

Τί οὖν; αὐτὸ νομίζεις ὑπάρχειν καιρὸν καὶ σημεῖον
καὶ χρόνον; καὶ πῶς τὴν διαφορὰν δηλοῦσα ἡ Γραφή
λέγει· Καὶ Ἐστῶσαν εἰς σημεῖα, καὶ εἰς καιροὺς,
καὶ εἰς ἡμέρας, καὶ εἰς ἔνιαυτούς;

Ἀποκρίσις.

"Ἐτερον μὲν χρόνος, θάτερον δὲ καιρὸς· τὸ μὲν γὰρ
μήκος ὑπάρχει σημαντικόν, τὸ δὲ εὐκαιρίας. Οὐ γὰρ
φαμεν· Χρόνος ἐπέστη ἀμνητοῦ ἢ τρυγητοῦ, ἀλλὰ,
καιρὸς· οὐδὲ, Χρόνος γῆμαι τὴν νεάνιν, ἀλλὰ, και-
ρὸς· τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ταῦτα παιδεύοντος. Ση-
μεῖα δὲ τῶν ἀστρων τάδε φημί· ἀνατολὴν πλειάδος,
ἀρχὴν ἀμνητοῦ καὶ ποταπορίας· δύσιν δὲ, τοῦναντιον·
ἢ μὲν γὰρ συνάγει, ἢ δὲ σκορπίζει ταῖς ἀρούραις τὰ
σπέρματα. Τὸ δὲ, εἰς ἡμέραν, τὴν ἐκ περιόδου τῆς
ἑβδομάδος, ἡμέραν τοῦ σαββατισμοῦ φημι. Πᾶσα γὰρ
ἐορτὴ, ἀνοχὴν τῶν πόνων ἔχουσα. Σάββατον παρ'
Ἑβραίοις προσαγορεύεται· ὅπερ αὐτοῖς παρὰ τὸν
ἑβδομαδικὸν κύκλον τρεῖς τοῦ ἔτους ἐπιτελεῖται. Πολ-
λάκις παρὰ τὸ κύριον Σάββατον. Ἡμέρα γὰρ Σαβ-
βάτου καὶ ἡ Ἀζυμοφορία· ὁμοίως τῆς Πεντηκοστῆς·
ὡσαύτως ἢ τῆς Σκηνοπηγίας· καὶ ἔξω τῆς κυρίως
Σαββάτου διὰ τῆς χρονικῆς περιόδου εἰ ἐμπέσῃ αὐ-
τοῖς ἢ ἐορτῇ, Σάββατον ἡμέραν προσαγορεύουσιν·
ὅπερ σαφηνίζων ὁ ὑψηλὸς Ματθαῖος, Δευτερο-
πρώτῳ (33), φησὶ, Σαββάτω· τὴν ἡμέραν δηλῶν
τὴν μετὰ τὸ κύριον Σάββατον αὐτοῖς δι' ἐορτῆς ἀργου-
μένην. Μῆνας τοίνυν ἢ ἐσλήθη ἀποτελεῖ, ἔνιαυτούς
δὲ ἥλιος· ἢ μὲν ἐκ περιόδου ἡμερῶν πληρηφαῖς
γενομένη, ὁ δὲ ἐκ περιόδου μηνῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ

⁶⁶ Gen. 1, 16. ⁶⁷ Isa. xlvi, 13. ⁶⁸ Luc. vi, 1.

(33) Δευτεροπρώτῳ. Lapsus memoria hic videtur Cæsarius. Hanc enim vocem unus Lucas vi, 1, usurpat.

INTERROGATIO XCVI.

Quid est hoc, *Sint in signa et in tempora, et in dies, et in annos*⁶⁶? Si quidem asserunt aliqui multa ex principiis istis judicari de humana nativitate.

Responsio.

Circumscribunt quidem suam nativitatem astrologis supputationibus vani homines. Quod vero ex astris non possint quidquam portendere de mortalium vita, testatur Isaias, dicens: *Surgant astrologi cæli qui stellas intuentur, et annuntient tibi quid futurum sit*⁶⁷. Sed paulo post latius illorum fabulas explicabo. Signa vero cæli et astrorum merito recenseantur, imbres, flatus, tempestates, ver. Hæc ex astris discimus per Dei erga genus humanum bonitatem, ut in mari nauta, signum videns, ad portum navem dirigens, naufragium effugiat, ut agricola anniversarium etesiarum signum secutus, fodiat arvom, ut viator in diversorio minus diu moratus eflugiat ingruentem imbrem aut grandinem; sunt signa et belli et pacis, quæ ad Judæos concionans confirmavit Servator.

INTERROGATIO XCVII.

Quid igitur? num idem putas esse temporis articulum et signum et tempus? atqui quomodo Scriptura differentiam indicans, inquit: *Et sint in signa, et in tempora, et in dies, et in annos*?

Responsio.

Aliud quidem est tempus, aliud vero temporis articulus. Nam illud quidem prolixioris spatii significationem habet, hoc vero opportunitatis. Neque enim dicimus: *Instat spatium temporis messis, aut vindemiæ, sed opportunitas; neque spatium temporis ut nubat puella, sed tempestivum est: quæ quidem nos sapiens ille docet Salomon. Signa autem astrorum illa dico: ortum quidem Pleiadis, initium messis et navigationis; occasum vero, diversum. Nam ille quidem congregat, hic vero spargit in arvis semina. Illud autem, in diem, quæ periodo septimanæ constat, diem sabbatismi dicit. Omnia enim festa laborum intermissionem habentia, sabbatum apud Hebræos appellantur: quorum ab ipsis præter hebdomadarium cyclum tria in anno perficiuntur. Aliquoties etiam præterquam proprie dictum Sabbatum. Dies enim Sabbati erat et tempus quo vescebantur infermentatis: similiter et Pentecostes: ad eundem modum et Scenopægiæ. Et extra proprie Sabbatum dictum, si temporis periodo incidat ipsis festum, Sabbatum diem appellant; quod declarans eximius apostolus Matthæus, *Sabbato secundo primo*, inquit⁶⁸: eum diem significans, qui post Sabbatum proprium*

ipsum per festum otio vacabat. Proinde menses luna perficit, annos autem sol : illa quidem per periodum dierum plena facta : hic autem ex periodo mensium in eodem centro ortus matutini constitutus, conversiones servans æquinoclii, ætatis et autumnii.

INTERROGATIO XCVIII.

Estne sphaera cælum, aut hemisphaerium, quod actum circulari motu solem sub terram ferat, aut alio modo cursum ei tribuat ?

Responsio.

In his utrisque ab eximio Isaia institutamur, qui clamat : *Qui constituit cælum velut laquear, et extendit ipsum velut pellem* ⁶⁹. Quod igitur consistit, non movetur circulariter : quod expansum est, non subitus fertur. Principium igitur habet cælum et terminum. Non enim inquit Scriptura, ascendit sol, sed, *Egressus est supra terram, et Lot ingressus est Segorem* ⁷⁰ : non globum, sed laquear esse confirmans. Et Davides inquit in carminibus : *A vertice caeli egressus ejus; non ascensus; et occursum ejus usque ad summum caeli* ⁷¹; non autem descensus ejus, aut occasus, ne ipsum percurrentem circulariter moveri faciat. Et iterum : *Ei ipse, inquit, velut sponsus, non ascendens, sed, exiens ex thalamo suo* ⁷². Ipse vero concionatur Dominus, *Mittet, inquit, angelos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ab extremo caeli usque ad extremum ejus* ⁷³.

INTERROGATIO XCIX.

Quomodo igitur occidit sol, si non fertur sub terram ? et quinam locus est qui radios ejus inumbrat ?

Responsio.

Peragratis celeri cursu caelestibus terminis, postquam latus quoddam, boreale nempe clima, subiecit, elevante se Cappadocum solo, inumbratur quidem radiorum fulgor per silvas et aquas ex superna repressione firmamenti, perfractis ad latera radiis, et per eminentiam terræ luce ipsius exclusa, idque secundum prius exhibitam similitudinem lampædis cujus apud nos usus est, si testa fax comprimatur, et aliqua ex parte inumbretur, ad aliquod liberum latus lux recedit. Hoc modo etiam sol pervenit ad orientem, occulte borealem plagam permeans. Estque nobis illustris testis in rebus divinis sapiens Solomon : *Oritur, inquit, sol, et occidit; ortus per occasum graditur, et gyrans circulariter fertur ad aquilonem, et in locum suum redit* ⁷⁴. Aspice proinde ipsum per meridiem currentem, et plagam borealem circumeuntem, ut intra præscriptum ab oriente feratur.

INTERROGATIO C.

Si absque intermissione cursus ejus est, quomodo ætate quidem majores nobis dies efficit, hieme vero minores ?

Responsio.

Eo quod non ab eodem centro semper procedit ;

⁶⁹ Isa. xi, 22, sec. LXX. ⁷⁰ Gen. xix, 23. ⁷¹ Psal. xviii, 7 ⁷² ibid. 6. ⁷³ Matth. xxiv, 51.

κέντρου τῆς ἐψᾶς καθιστάμενος, τὰς τροπὰς φυλάσσων ἡμερησίας θέρους τε καὶ φθινοπώρου.

constitutus, conversiones servans æquinoclii, ætatis et autumnii.

ΠΕΥΣΙΣ LII.

Σφαῖρα ἐστὶν ὁ οὐρανός. ἢ ἡμισφαῖριον κυλιόμενον τὸν ἥλιον, ὑπὸ τὴν γῆν φέρον, ἢ ἄλλως αὐτῷ τὸν δρόμον παραχωρῶν ;

Ἀποκρίσις.

Ἄμφω τῷ ὑψηλῷ Ἡσαΐα στοιχῆσωμεν, διαβήτην βοῶντι· Ὁ στήσας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν, καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκητῆρ. Τὸ ἐσθὺς οὐκ οὐ κυλινδεῖται· τὸ διαταθὲν οὐχ ὑποφέρεται. Ἀρχὴν τοίνυν ἔχει οὐρανός, καὶ πέρας. Οὐ γὰρ φησὶν ἡ Γραφή, Ἀνῆλθεν ὁ ἥλιος, ἀλλ', Ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνω εἰσῆλθεν εἰς Σητόρ· οὐ τὴν σφαῖραν, ἀλλὰ τὴν καμάραν βεβαιώσα. Καὶ Δαβὶδ φησὶν ἐν μελωδίαις· Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ· οὐχὶ δὲ ἡ ἔκδοσις· Καὶ τὸ κατὰ τὴν ἡμετέραν αὐτοῦ ἕως ἄκρου, οὐχὶ δὲ ἡ κάθοδος αὐτοῦ ἢ ἡ κατάβουσις· ἵνα μὴ σφαιροκύλιτον καταστήσῃ αὐτὸν διαθέοντα· καὶ πάλιν, Καὶ αὐτὸς, φησὶν, ὡς νεφέλιος, οὐκ, ἀνερχόμενος, ἀλλ' ἐκπορευόμενος ἐκ πύλου αὐτοῦ. Αὐτὸς θετηγορῶν ὁ Κύριος, Ἀποστελεῖ, φησὶ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, μετὰ σάλπιγγος καὶ φωνῆς μεγάλης, καὶ συνάξουσιν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου αὐτοῦ.

ΠΕΥΣΙΣ LIII.

Πῶς οὖν δύνηι ὁ ἥλιος, εἰ μὴ ὑπὸ γῆν φέρεται; καὶ τίς τόπος ὁ τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ σκιαζῶν ;

Ἀποκρίσις.

Ἀκουομένης τὰ οὐράνια τέρματα, καὶ ὑπὸ τινι τοίχῳ, τὸ βόρειον γενόμενον κλίμα, ὑπερανεστῶτα τοῦ Καππαδοκίων ἐδάφους, ἀποσκιάζεται μὲν τὴν ἀστραπὴν τῶν ἀκτῖνων ταῖς λήχμασι καὶ τοῖς ὕδασι. τῷ ὑπερτεροῦντι πιεσμῷ τοῦ στερεώματος, διεκλωμένων τῶν μαρμαρυγῶν ἐπὶ τὰ πλάγια, καὶ τῇ ὑπεροχῇ τῆς χέρσου τὴν φαῦσιν εἰργόμενος, κατὰ τὴν προεκδοθεῖσαν εἰκόνα τῆς παρ' ἡμῖν λαμπάδος· ἔνωθεν τηγάμῃ ὀστράκῃ τινὶ τοῦ πυρσοῦ πιεζομένου, καὶ ἐμπροσθέν τινι σκιαζομένου, ἐπὶ τὸ ἐλευθέρῳ λοιπὸν τῶν πλαγίων τῆς λαμπρότητος χωρούσης. Καταλαμβάνει οὗτος ὁ φωστῆρ τὴν ἐψᾶν, κρύδδην περιθέων τὸ βόρειον μέρος· καὶ μάρτυς ἡμῖν ἀξιάγαστος ὁ τῶν θείων σοφῶν Σολομών. Ἀνατέλλει γὰρ, φησὶν, ὁ ἥλιος καὶ δύνηι· ἀνατέλλων πορεύεται κατὰ δύσιν, καὶ κυκλῶν κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἔλκει. Ἄθρει δὲ οὖν αὐτὸν τὴν μεσημβρίαν διαθέοντα, καὶ τὸν βορρᾶν κυκλοῦντα, ἵνα ἐμπροθέσμως ἐπὶ ἐψᾶς γένηται.

ΠΕΥΣΙΣ LIV.

Εἰ ἀπαυστος αὐτοῦ ἐστὶν ὁ δρόμος, πῶς θέρους μὲν μεγάλας ἡμῖν τὰς ἡμέρας ἐργάζεται, χειμῶνος δὲ μικροτέρας ;

Ἀποκρίσις.

Ἐπεὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κέντρου δεῖ προδεῖσιν, ἀλλ'

⁷⁴ Psal. xviii, 7 ⁷⁵ ibid. 6. ⁷⁶ Matth. xxiv, 51.

ἔγγυς τὴν μεσημβρίαν γενόμενος, οὐ τὴν ὑψηλὴν, ἀλλὰ τὴν πλαγίαν ἐλθὼν, βραχυτέρας τὰς ἡμέρας ἐργάζεται. Δύνας δὲ τῷ ἄκρῳ τοῦ ἑσπερίου κλίματος, κυκλοῖ διὰ τῆς νυκτὸς πᾶσαν τὴν δύσιν καὶ Ἄρκτον, καὶ τὴν ἑώραν, ὅπως φθάσῃ πάλιν τὸ ἄκρον τῆς μεσημβρίας, ἔκειθεν πάλιν τῆς ἡμερινῆς ὑκότητας ἀρχόμενος. Ὅθεν εἰκότως συμβαίνει τὴν νύκτα μηκύνεσθαι, τὴν δὲ ἡμέραν βραχύνεσθαι. Ὅταν δὲ ἰσομερῶς διὰ μέσου ἰππηλατεῖ τὸν αἰθέρα, ἰσημερίαν ἐργάζεται. Θέρους δὲ πάλιν κλίνας ἐπὶ τὸ βόρειον ὑψοῦται, τῆς μὲν νυκτὸς ὑπαιρούμενος, τῆ δὲ ἡμέρα προστιθέμενος διὰ τοῦ βραχυτέρου ἐν τῇ νυκτὶ κύκλου. Ἢ δὲ σελήνη, οὐ τέλειον μειουμένη ἀλίσκεται, ἀλλὰ σκιαζεται τοῦ δίσκου κατὰ μέρος, καὶ ἔστιν ἀθρῆσαι φθίνουσαν αὐτὴν καὶ λήγουσαν ὑπὸ τὸ νέφος σκιαζομένην, οἷον εἰκόνα παραπετάσματι βόμβυκος. Πάλιν δ' ἐπαμφερινυμένη τὸ φῶς, συνελκομένου τοῦ παραπληρωματος, δίκην βασιλίδος πρόεισιν, ἐναργῆς εἰκὼν ὑπάρχουσα τῆς ἡμετέρας φύσεως, γεννωμένη, αὐξομένη, πληρουμένη, φθίνουσα, ἐλαττουμένη, δύνουσα, οὐ τέλειον δὲ ἀπολλυμένη. Παραπλησίως καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα, αὐξομεν, πληρούμεθα ἐν γῆρει, εἴθ' οὕτως λήγομεν τῇ ὥρᾳ τῆς βίσεως, φθίνομεν τῇ εὐχολίᾳ καὶ εὐανθίᾳ τῆς παρσιᾶς, τὸ ἐρυθρὸν ὠχρίωμενοι. Ἐλαττούμεθα τὴν ῥώμην τοῦ σώματος, κυρτοδατεῖν ἀρχόμενοι, καὶ βακτηρίζῃ ὑπεριδεσθαι, πρὸς γῆν νενευκότες, καὶ διὰ τοῦ σχήματος αὐτὴν μαρτυρούμενοι Ἰδοῦ παραγίνομαι. Θνήσκομεν, καὶ εἰς αὐτὴν ἀπολήγομεν σώματι, οὐκ ἀπολλύμενοι πνεύματι. Ἄλλὰ μικρὸν ὑστερον τὸ ἀποτεθὲν ἱμάτιον τῆς σαρκὸς ἡ ψυχὴ πάλιν περιβάλλεται. Οὐ γὰρ ἐγὼ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἡ ψυχὴ, ἐμὸν δὲ τὸ σῶμα καὶ ὅσα τῆς χέρσου ἐκφύεται ὄθεν καὶ τοῦτο. Πάλιν δὲ μετὰ τὴν λήξιν γεννᾶται ἡ φαίναξ, οἶονε ἀναδιούσα τῇ βίῃ παρισταμένη. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐν τάφῳ λήξαντες πάλιν ἀναστρεσόμεθα, οἶονε παλιγγενέμοιο, κατὰ τὴν θεηγορίαν Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ σαλιγγενεσίᾳ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν τὸν καιρὸν ἐκ τούτου δηλῶν.

⁷⁰ Matth. xix, 28.

sed prope meridiem constitutus, non altam, sed obliquam incedens viam, breviores nobis dies efficit. Occidens vero in summo plagæ vespertinae ambit per noctem omnem occidentem, et Arctum, et orientem, quo perveniat rursus ad summum meridiem, inde rursus diurnum celerem cursum incipiens. Unde, ~~omni~~ constat, accidit ut nox longior, dies vero brevior efficiatur. Quando vero æqualiter per medium agit æthera, æquinoctium perficit. Æstate vero rursus ad borealem vergens plagam elevatur; ac nocti quidem aufert, addit vero diei per brevioris noctis circulum. Luna autem non prorsus per imminutionem deficere deprehenditur, sed ex parte orbis inumbratur: ipsamque aspicere licet decrescens atque deficientem sub nube obscuratam, quæ veluti veste bombycina rursus induta luce, attracto complemento, instar reginæ procedit. Estque evidens imago nostræ naturæ nascens, crescens, plena, decrescens, imminuta, occidens, non tamen prorsus intercidens. Consimiliter et nos nascimur, crescimus, ad plenitudinem evadimus in senectute: ita deinde deficimus vigore faciei, decrescimus elegantia coloris, et gratia floris in vultu, rubori pallorem introducentes. Imminuimur corporis robore, incipientes incedere curvi, et inniti baculo, ad terram inclinari, et ipso habitu ipsam obstantes: Ecce adsum. Morimur, et in ipsam desinimus corpore, non tamen intercidentes spiritu, sed paulo post deposito carnis pallio rursus anima vestitur. Non enim ego sum corpus, sed ego quidem anima, meum autem hoc corpus, et quæcumque ex terra nascuntur: unde et hoc rursus post interitum nascitur, ut luna quæ veluti reviviscens, sub aspectum omnibus venit. Quandoquidem et nos in sepulcro intereuntes, rursus resurgemus, quasi renati secundum verbum illud divinum: Quando venerit Filius hominis in regeneratione ⁷⁰: quo nostræ resurrectionis tempus significatur.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Β΄

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑ΄.

¹ Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν σου χθὲς πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας εἰπόντος, ἀψυχον εἶναι τὴν γῆν· εἰ ἀψυχὸς ἐστὶ, πῶς ἀπογεννᾷ τὰ ἐμφυα, βοῦν, πρόβατον, λέοντα, δράκοντα, καὶ τὰ ἐξῆς γένη κτηνῶν καὶ ἔρπετων καὶ θηρίων καὶ τῶν λοιπῶν;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων, ἐμψυχον γῆν σοὶ ἀποδείκνυσιν· ἐπεὶ οὕτως δώσομεν πάντως καὶ τὴν ἄμπελον μετὰ τῶν βοτάνων ὑπολανθάνουσαν, ἀθρόως ἀναδοθῆναι· καὶ τὸν φοίνικα καρπῷ πλήρη ὑποφύοντα τῇ γῆ, ἀθρόως ἀναπηθῆσαι πρὸς τὴν ἐκφάνειαν· ἢ τὸν πυρῶν (34) πλήρη στάχυν καὶ πρὸς ἀμυγλῶν ἑτοιμῶν,

(34) Πυρῶν. Forte πυρῶν. Εἶπ.

DIALOGUS II.

INTERROGATIO CI.

Quandoquidem audivimus heri te ad eos qui quæsierant, dicentem, inanimatam esse terram; si inanima est, quomodo generat animata, bovem, ovem, leonem, draconem et cætera genera pecorum, et reptilium, et bestiarum?

Responsio.

Nihil horum animatam terram esse demonstrat: siquidem hoc modo concedemus omnino et vitem cum botris delitescens, confestim proferri; et palmam arborem fructum plenum proferentem sub terra mox exsilire ut appareat; aut tu triticum plenam spicam et ad messem paratam subtilus pro-

tendat, rursusque divino præcepto oriatur. Verum non habet rationem similitudo. Nam si terra animata ex eo est, quod animata profert, se ipsam anima destituit. Nam qui animam educit, sive suam sive proximi, mortuus omnino et exanimis est, vitalem causam ejiciens.

INTERROGATIO CII

Num igitur, quandoquidem homines viventia et animata generant, edito in lucem infante inanimus relictus est?

Responsio.

Verum nihil aliud quam organum homo generat, animam autem immittit Deus. Nusquam enim in Scriptura dictum est: Producat mulier animam viventem; neque quod Eva concipiens, aut Sara, aut Elisabetha produxerit animam, sed quod genuerit infantem puerum. Cur cæteroqui plurimæ matres generant sola corpora, anima destituta, si quidem poterant animatum producere setum? Aut quare setum mortuum enixæ, super eo lugent et plorant, et non mox animam induunt mortuo: si quidem denuo fas erat animam generare? Quomodo vero quodvis animatum ferro dissectum aut laniatum, mox sanguinem profundit instar torrentis, et circumquaque rubefacit subjectum? terra vero arata pastinoque dissecta, et in puteum effossa non clamat, non reddit sanguinem, non rubefit, non contradicit percussoribus, ut animata omnia solent? Quomodo vero allium et cepæ, aut aliæ plantæ cultro vel falce amputatæ sanguine non perfunduntur, si quidem animatæ sunt secundum Manichæos vaniloquos et stultos, qui fetidam maledicentiam in suis animabus circumferunt? Omne autem animalum terrenum et marinum omnino erit et sanguinem habens. Non igitur animata terra est, neque quidquam plantarum, aut luminarium. Nusquam enim de his inquit pagina sacra, quod inspiraverit ipsis flatum vitæ, quemadmodum inquit de homine. Absit igitur a te procul quæso illorum dementia et delirium. Omne enim animal sibi simile generat, bos bovem, similiter et equus equum, et caprea, et tigris, et oneribus portandis destinata jumenta, bestiarumque crudivora, unumquodlibet suam naturam eamque solam generat. Quomodo igitur terra cum unius naturæ sit, tot queat animas generare alterius generis et inæqualium animalium, nisi divino mandato animarentur quæ inde producuntur? Quomodo vero et aquæ eidem divino jussui obnoxia, cum sint unius naturæ mollis et fluxæ, innumera genera natutillium animatorum, cæterorumque et aliorum piscium cartilagineorum in uno temporis momento consimiliter cum terra excreverunt? Qui res mollis et fluida produxit corpora animata, solidaque et lapidea, in abyso fluitantia, adæquata montibus magnitudine, cujusmodi sunt phocæ, balenæ, priones, gauri, etc., horribilia dictu et aspectu in profundo degentia animalia, quorum non est præsentis tem-

ὑποκεχῶσθαι, καὶ αὐτὸς τῶν θεῶν προστάγματι ἀνατελλαντα. Ἄλλ' οὐκ ἔχει λόγον ἡ παροιμία. Εἰ γὰρ ἐμψυχος ἡ χέρσος ἐκ τοῦ ἀποθρόσαι τὰ ἐμψυχα. Ἐρημὸν οὖν ἐαυτὴν κατέλιπε τῆς ψυχῆς. Ὅ γὰρ ἐξάρτων ψυχὴν, εἰτε τὴν φετέραν, εἰτε τοῦ πάλας, νεκρὸς καὶ ἀψυχος πάντως ὑπάρχει, τὸ ζωτικὸν αἴτιον ἐκβαλὼν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΒ΄.

Τί οὖν; ἔπειδὴ ἄνθρωποι ζῶντα καὶ ἐμψυχα γεννώσιν, ἄρα προελθόντος τοῦ βρέφους ἀψυχος καταλείφθη;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος ὄργανον γεννᾷ, τὴν δὲ ψυχὴν τὸ θεῖον ἐνίησιν. Οὐδέπω γὰρ τῇ Γραφῇ εἰρηται· Ἐξγαγάτω ἡ γυνὴ ψυχὴν ζῶσαν· οὐδ' ὅτι συλλαβοῦσα Εὐα, ἢ Σάρρα, ἢ Ἐλισάβετ ἐξήγαγε ψυχὴν, ἀλλ' ὅτι ἐγέννησε παιδίον. Διὰ τὸ δὲ ἄρα πλείσται μητέρες ψυχῆς ἔρημα ἀποκίουσι μόνῃ τὰ σώματα, εἴπερ ἦν αὐταῖς δυνατὸν ἐμψυχον ἀποκίειν τὸ ἐμβρυον; διὰ τὸ δὲ νεκροτοκοῦσαι, ἐπιχωκίουσι καὶ ὀλοφύρονται, καὶ μὴ αὐτὸς τὴν ψυχὴν τῶν νεκρῶ ἐντιθέσασιν, εἴπερ ἦν αὐταῖς θεμιτὸν ψυχὴν ἀπογεννᾶν; πῶς δὲ παντὸς ἐμψύχου σιδήρῳ τεμνομένου ἢ ἀμυσομένου, αὐτὸς τὸ αἷμα προχέεται κρουνηδόν, καὶ περιφοιτεῖται τὸ ὑποκείμενον· ἢ δὲ χέρσος ἀρουμένη, καὶ λίστην διαιρουμένη, καὶ εἰς φέαρ ὀρυττομένη, οὐ βοᾷ, οὐχ αἰμοδράγει, οὐ περιφοιτεῖται, οὐ καματοῖ τοὺς πάλοντα, καθάπερ τὰ ἐμψυχα πάντα πέφυκε; πῶς δὲ τὰ σκόροδα, ἢ κρίμματα, ἢ τὰ λοιπὰ τῶν φυτῶν μαχαίρῃ ἢ δρεπάνῃ τεμνόμενα, οὐχ αἰμάττεται, εἴπερ ἐμψυχα ὑπάρχει, κατὰ Μανιχαίου τοὺς εἰκαιολόγους καὶ ματαιόφρονας, τοὺς τὴν ἐκείνων δῶσοδμον κακοσημίαν ἐν ταῖς σφῶν ψυχαῖς περιφέροντας; Πᾶν δὲ ἐμψυχον χερσαῖόν τε καὶ ἐνάλιον πάντως ἔσται καὶ ἐναιμον. Οὐκ ἐμψυχος τοῖνον ἡ γῆ, οὐδέ τι τῶν φυτῶν, ἢ φωστήριον. Οὐδέπω γὰρ περὶ τούτων φησὶν ἡ θεία Πικτή, ὅτι ἐνεψύησεν αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς καθάπερ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου φησὶν. Ἄπαγε οὖν τῆς ἐκείνων παροιμίας, καὶ φρανήτιδος, ἀξιώ. Πᾶν γὰρ ζῶον ἐαυτῷ ὁμοιον γεννᾷ, βοῦς βοῦν, καὶ ἵππος ὁμοίως, καὶ δορκὰς καὶ τίγρις καὶ τὰ ἀγθοφόρα τῶν ὑποζυγίων, καὶ αἰμοδῶρα τῶν θηρίων, ἕκαστον τῆς οἰκείας φύσεως καὶ μόνης ὑπάρχει γεννητικόν. Πᾶς οὖν ἡ χέρσος οἷα τὰ ἦν μιᾶς ὑπάρχοντα φύσεως, τοσαύτας ἀπογεννῆται ψυχὰς, ἀλλογενῶν καὶ ἀνομόλων ζῶων, εἰ μὴ τῷ θεῶν προστάγματι ἐμψυχοῦτο τὰ ἐκδρατιόμενα; πῶς δὲ καὶ τὰ ὕδατα τῷ αὐτῷ ὑπέκοντα θεσπίσματος, μιᾶς ὑπάρχοντα φύσεως, μαλακῆς τε καὶ ρυτῆς, μυρία γένη πλωτῶν ἐμψύχων, κητῶν τε καὶ σελαχῶν, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ὁμοίως τῇ γῆ ἐξωμόρφατο; ἢ μαλακῆς τε καὶ ρυτῆς σώματα ἐμψυχομένα, στερεὰ τε καὶ πετρῶδη ἐνηχηόμενα τῇ ἀδύσσει, ἔρπει τῷ μεγέθει περισοῦμενα, φύκαι καὶ φάλαιναι, πρίονες καὶ γαῦροι, καὶ τὰ λοιπὰ φρικώδη τῇ κλήσει καὶ ὄψει ἐμβόδια ζῶα, ἅπερ οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ἀνερημνεῖον; Πᾶς οὖν, εἴπερ μία φύσις ἐμψυχος τὸ ὕδωρ, ἀναριθμητὰ ἐξέβρωσε (35) γένη πλωτῶν τε καὶ πτηνῶν ἑτεροφυῆ, καὶ ἑταρῶν καὶ ἀμφίδια, νῦν μὲν ἐπὶ τῆς χέρσου, νῦν δὲ ἐν τῷ

ὕδασι διαιωόμενα, οἱ Νειλῶσι τῆς Αἰγύπτου προκί-
 δεῖλοι, οἱ ἐσπέριοι Φουσινῆται κυνοπόταμοι, οἱ Εὐφρα-
 τῆσιοι γρύπες, οἱ τελαμαχῆσιοι βάτραχοι, οἱ παρ' ἡμῖν
 ἔχθιοι, καὶ κύκνοι; Καὶ μυρία τις εὐρήσειε τῶν ἀμ-
 φιβίων γένη, νῦν μὲν ἐπὶ τῶν λειμῶνων καὶ μεδίμων
 σπερμολογούντα, ἢ ποηφαγούντα, ἅμα τοῖς χειρ-
 σαλοῖς ζώοις· νῦν δὲ ἐν τοῖς ὕδασι τὰ λεπτότερα τῶν
 πλωτῶν εἰσνηγόμενα κατεσθίειν, ὅπερ καὶ τὰ αἰμο-
 δόρα τῶν χειρσαίων ποιεῖν πέφυκεν.
 phibiorum genera, quæ nunc quidem in pratis et medimnis semina colligunt, aut herbas comedunt, una
 cum terrestribus animalibus : nunc vero in aquis natantia leviores fluviatilium cibos comedunt : quod
 et crudivora ex terrestribus facere solent.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον τοὺς οὐρακας τοῦ λόγου
 τρέψωμεν, τοῖς προφητικοῖς ἐπόμειοι δόγμασιν. Οὐ-
 θέτω γὰρ ἐμφυχον τὴν γῆν ἀποφαίνονται, ἀλλὰ θεῖα
 βώμη καὶ πνεύματι ἐμφυχοῦσθαι τὰ ἐκείνης ἀπο-
 θράσματα· τοῦ μὲν θεοσεπίου Δαβὶδ μελωδοῦντος·
 Ἄποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται·
 τοῦ δὲ Ἰσαίου ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ διαβήθη
 βῶντος· Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας οὐρανὸν καὶ τὴν
 γῆν, καὶ διδοὺς προὐρ ζωῆς τοῖς κατοῦσιν αὐτήν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΓ.

Οὐδὲν μυκώμενον, ἢ ὠρυόμενον, ἀψυχον λέγομεν
 ὑπάρχειν· πῶς ὠρυῖται (36) ἡ γῆ, εἴπερ ἀψυχός
 ἐστι, καὶ μυκᾶται σειομένη;

Ἀπόκρισις.

Ὅμοίως τῇ θαλάττῃ τοῖς ὑπογείοις πνεύμασι διογ-
 πουμένη, οἷον βοῖζόν τινα ἢ μυκηθμὸν ἀποδίδωσι.
 Καὶ γὰρ ἐκείνη πολλάκις τῇ ἀναθυμιάσει τοῦ βυθοῦ
 σαλευομένη καὶ ἐξοδαίνουσα, ἦχον ἀποτελεῖ, προσ-
 αραττομένη ἐαυτὴν τρικυμίας· τοῦ δὲ πνεύματος
 ἡρεμοῦντος εἰ (37) ἀψυχός· βώωσα δὲ καὶ κοιμημένη,
 βαθεῖαν ἔχει γαλήνην. Ἡ δοκεῖτε τὰς ὕδριας, ἢ τοὺς
 πίθους, ἐμφύχα ὑπάρχειν, ὧν ἀκούομεν βοιζούντων
 καὶ μυκωμένων τῇ τοῦ ἀερίου πνεύματος διαφορῆ-
 σει; Σφαττομένης δὲ τῆς αἰγὸς καὶ πτησσομένης
 πάντῃ (38) δῆλον ἀψυχον ὑπάρχειν τὸ κύνδιον· εἰς
 ἀσπὸν δ' ἐξερρασθέντος, καὶ πνεύματι διαταθέντος,
 εἶτα πάλιν τῷ πιεσμῷ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐκπνεόμε-
 νος, πῶς βοῖζόν τινα, ἢ μυκηθμὸν ἀποδίδωσιν ὁ
 ἀψυχός; Πῶς δὲ πάλιν τῷ μουσικῷ ὑποπνεόν ὄργα-
 νῳ, τῇ ποδηγίᾳ τοῦ ἀστάτους ἐφεστῶτος πᾶν μέλος
 διακεχυμένον, γοερὸν τε καὶ ὑπεινὸν διὰ τῶν αὐλῶν
 ἐκφωνῆ; Ἄρ' οὖν τὰς τοῦτο ἐμφύχους ἐροῦμεν
 πᾶς ὑποπνεομένης παρὰ μουσικοῖς ὄργανοις τῇ βρο-
 τῶν ἐπινοίᾳ; τὰς δὲ κινυρικός χορδὰς, καὶ τὰς τυμ-
 πανικός δάφρους τινύσας καὶ βομβούσας, καὶ μυκω-
 μένας τῇ ἐπαφῇ καὶ τῷ πληκτρῷ τοῦ κατέχοντος;
 Οὕτως μοι νόει καὶ τὴν γῆν ἐνεργαίᾳ τινὸς ἐτέρου
 μυκωμένην καὶ σειομένην.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΔ.

Πῶς οὖν οἱ τρεῖς παῖδες πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐμφυ-
 χον παριστώσιν, φέοντες ἐν τῇ καμίνῳ, Ἐύλογεῖτε,
 πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ

⁷⁶ Psal. ciii, 30. ⁷⁷ Isa. xlii, 5.

(36) Ὄρνυται. Forte ὠρύεται. EDIT.
 (37) Εἰ. Forte ἐστὶ. Ib.

poris expositio? Quomodo igitur, si quidem una
 natura animata est aqua, innumera effluerunt ge-
 nera natatiliū et volatiliū, aliter nascentia, et
 aliter viventia, et quidem diverso victu viventia :
 nunc quidem super terram, nunc vero in aquis vi-
 ctum quærentia? Niliaci sunt in Ægypto croco-
 dili; ad occidentalem Physonem canes fluminei;
 Euphratæi gryphes, palustres ranæ, et apud nos
 echini et cygni. Atque innumera quis invenerit am-

Sed ad propositum sermonem gubernacula ver-
 tamus, prophetica secuti dogmata. Nusquam enim
 terram animatam pronuntiant, sed divina virtute
 et spiritu animari ex ipsa pullulantia, divino qui-
 dem Davide canente, *Mittes Spiritum tuum, et crea-*
*buntur*⁷⁶ : Isaiā vero velut in persona Dei manife-
 sto clamante : *Ego Deus qui feci cælum et terram,*
*et qui do flatum vitæ omnibus calcantibus eam*⁷⁷.

INTERROGATIO CIII.

Nihil quod mugit aut rugit, inanimum esse dici-
 mus; quomodo igitur rugit terra, si quidem inan-
 imata est, et quomodo mugit quando concutitur?

Responsio.

Similiter ac mare subterraneis spiribus intu-
 mescens, quasi stridorē aliquem aut mugitum
 reddit. Etenim illud sæpenumero evaporante pro-
 fundi æstu commotum et exundans, sonitum effi-
 cit, allidens semetipsum procellis vehementiori-
 bus. Quiescente vero flatu, velut inanimatum haud
 clamat, sed sopitum profunditatis tranquillitatem
 habet. Cæteroque num putatis aquaria vasa vel do-
 lia animata esse, quæ audimus stridentia et mu-
 gientia, cum penetrat aerius spiritus? occisa vero
 capra et excoriata, cuius constat ipsam pellem
 inanimam esse; in utrem vero cute commutata et
 spiritu distenta, deinde rursus compressione ma-
 num nostrarum emissio flatu, quomodo stridorē
 quemdam aut mugitum reddit inanimata? Quomodo
 item musico serviens instrumento, ductu hominis
 varie illo utentis quodvis carmen efficitur, ac tam
 lugubriter quam remisse per fistulas resonat? Num
 igitur animatas dicemus quod inflatas musicis in-
 sonant instrumentis hominum excogitatione? Item
 citbararum chordas, et tympanorum pelles tinni-
 tus et sonos edunt, perque tactum ejus a quo te-
 nentur, strepunt. Ad hunc modum cogita et ter-
 ram, per alterius alicujus operationem, mugire et
 concuti.

INTERROGATIO CIV.

Quomodo igitur tres illi pueri omnem creatu-
 ram animatam innuunt, canentes in fornace : *Be-*
nedicite, omnia opera Domini, Dominam, celebrate et

(38) Πτησσομένης πάντῃ. Forte πιεσσομένης,
 παντί. Ib.

exaltate ipsum in sæcula. Benedicite, angeli, cæli, terra, sol, luna, astra, rores, pluvia nivales, glacies, nives, lux, tenebræ, noctes, dies, montes, colles, mare, flumina ⁷⁸, et omnia quæ sequuntur? Nam hoc esse illa animata significatur.

Responsio.

At non omnia animata ostendit esse illorum sanctorum hymnus, præter homines, etiam bestias et cetos et cætera terrestria et aquatilia. Angeli enim benedicunt ut rationales spiritus et ministeriales; cæli autem, non sermone et voce, sed suppeditatione imbrium et firma constitutione; sol autem et luna, exortu et mutua vicissitudine cursus et radiorum ejaculationibus. Præterea processione ordinata lucifer quidem diem annuntiat, hesperus vero diversum. Pleias conspecta securitatem navigantibus pollicetur; occidens vero contrarium. . . . aliquando quidem ad matutinas, aliquando vero ad vespertinas partes axem flectens, noctem et lucem significat. Terra vero fructibus benigniter fovens mortales, laudat Dominum. Mare prosperitate profectionum, et lignis permeabile, piscesque nobis proferens et conservans, Dominum laudat. Animalia autem bruta, et homines: nos quidem cum ratione laudes offerimus, illa autem portantia laudantes et vota facientes, ordinate ab illis gubernata et in timore cohibita, Dominum prædicant; nihil enim minus quam pro nobis ipsis, etiam pro jumentis orare consuevimus.

INTERROGATIO CV.

Si in firmamento fixa sunt astra et luminaria, consistit autem immobile, ut dicitur, cælum, quomodo currit per ipsum sol et luna, non secantes ipsius substantiam? quomodo item in glacie figi potest ignis, ita ut non solvatur?

Responsio.

Non sunt fixa, sed sub firmamento aptata, et feruntur quidem in æthere levitate naturæ, currunt vero sub firmamento: illius quidem refrigeratione secundum proportionem ad inferiora compulsa, verum aeris subjecta crassitudine sublata. Omnibus enim creatis levior est ignis natura, ideoque angeli etiam hanc sortiti sunt. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos, ignis flammam* ⁷⁹, inquit in melodiis Davides. In Epistolis autem Paulus: *Aera superant luminaria levitate ignis. Penitus autem ad firmamentum appellere, aut ejus aliquam partem inflammare non possunt, propter aspirans desuper frigus cælestium aquarum.*

INTERROGATIO CVI.

At quomodo ventorum violentia in astra non impingunt, aut impediuntur cursu?

Responsio.

Spirant inferne flatus, et sub sole feruntur nubes, ut in alto meridie videre licet, quomodo nu-

⁷⁸ Dan. iii, 57 seqq. ⁷⁹ Psal. ciii, 4.

(39) *Ἀπὴροια*. Leg. ἀπὴνη, *currus*: constellatio.
(40) *Ἐλεγχον*. Forte ἔλαχον. Edit.

ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλογοῦτε, ἄγγελοι, οὐρανοί, γῆ, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, θρόνοι, τριπέτοι, πάγοι, χιόνες, ψῶς, σκότος, τύπτες, ἡμέραι, καὶ ἔρη καὶ βουνοί, θάλασσαί καὶ ποταμοί, καὶ πάντα ἃ καθ' ἑξῆς ἐμφύχα παριστώσιν;

Ἀπόκρισις

Ἄλλ' οὐ πάντα ἐμφύχα δεῖκνυσιν ὁ τῶν θεσπίων ὕμνος, πλὴν ἀνθρώπων, θηρίων καὶ τῶν κητῶν. καὶ τῶν λοιπῶν χερσαίων τε καὶ ἐνύδρων. Ἄγγελος γὰρ εὐλογοῦσιν, ὡς λογικὰ πνεύματα καὶ λειτουργικά· οὐρανοὶ δὲ οὐ λόγῳ καὶ φωνῇ, ἀλλὰ τῇ χορηγίᾳ τῶν ὑμῶν καὶ τῇ ἔδραφᾳ στάσει, ἥλιος δὲ καὶ σελήνη τῇ ἀνατολῇ καὶ ἀντιπαράθεσι τοῦ θρόνου. καὶ ταῖς βολαῖς τῶν ἀκτίνων. Ἄρα δὲ τῇ εὐτάκτῳ χορείᾳ φωσφόρος μὲν ἀνίσχων τὴν ἡμέραν εὐαγγελίζεται, ἔσπερος δὲ τὸναντιον. Πλειὰς ὀρωμένη, τὸ ἀκίνδυνον τοῖς ναυτιλοῖς ἐπαγγέλλεται· δύνουσα δὲ, τὸναντιον. Ἡ ἀπὴροια (39), ποτὲ μὲν ἐπὶ τὰ ἑσπέρια τὸν ἀξονα τρέπουσα, νυκτὸς καὶ ἐπιφασίας ὑπάρχει σημαντικῆ· γῆ δὲ, τοῖς ἐκφοροῖς δεξιουμένη βροτοῦς, ὑμνεῖ τὸν Κύριον. Θάλασσα καλωδίως καὶ ξύλοις πεζουμένη, καὶ ἰχθὺν ἡμῖν ἀποκίουσα καὶ φοροῦσα, ὑμνεῖ τὸν Κύριον· τὰ δὲ ἄλογα ζῶα καὶ ἀνθρωποι, οἱ μὲν διὰ τοῦ λόγου τοὺς ὕμνους ἀναξέρομεν, τὰ δὲ τοὺς ὑμνοῦντας φέροντα εὐξομένους, εὐτάκτως ἠνωχούμενα, καὶ φόβῳ χαλινούμενα, ὑμνεῖ τὸν Κύριον. Οὐδὲν γὰρ ἤττον, ὡς ὑπὲρ αὐτῶν, κτημάτων εὐχόμεθα.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΕ.

Εἰ ἐν τῷ στερεώματι πεπήγασι τὰ ἄστρα καὶ οἱ φωστῆρες, ἴσταται δὲ ἀκίνητος, ὡς λέγεις, ὁ οὐρανός· πῶς τρέχει δι' αὐτοῦ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, μὴ ἐμνοντες αὐτοῦ τὴν οὐσίαν; πῶς δὲ καὶ δυνατὸν ἐμπαγῆναι πῦρ, ἐκείνου μὴ λυομένου;

Ἀπόκρισις.

Οὐ πεπήγασι, ἀλλ' ὑπὴρτηνται τοῦ στερεώματος ἐποχούμενοι μὲν τῷ αἰθέρι κουφότητι φύσεως, ὑπεθέοντες δὲ τοῦ στερεώματος· τῇ μὲν ἐκείνου καταψύξει ἀναλόγως πρὸς τὸ κάτω συνωθούμενοι, τῇ δὲ ὑποκειμένη τοῦ ἀέρος παχύτητι ἀνεχόμενοι. Πάντων γὰρ κτιστῶν κουφοτέρα ἡ τοῦ πυρὸς ὑπάρχει φύσις· διὸ καὶ ἄγγελοι ταύτης ἐλεγχον (40). Ὁ ποιῶν γὰρ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα, φησὶν ἐν μελωδίᾳ ὁ Δαβὶδ· ἐν Ἐπιστολαῖς δὲ ὁ Παῦλος· *Τὸν ἀέρα οὐδ' ὑπερπιπταται ὁ φωστῆρες κουφότητι φύσεως* (41). Πρὸςβαλεῖν δὲ τῷ στερεώματι, ἢ παραχυνεῦσαι αὐτοῦ τι, οὐχ οἶοί τε καθεστήκασι τῇ ὑπερπνεοῦσῃ ψυχρότητι τῶν οὐρανίων ὑδάτων.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΓ'.

Καὶ πῶς τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ τοῖς ἀστροῖς οὐ προσκρούονται, ἢ τὸν δρόμον οὐ κωλύονται;

Ἀπόκρισις.

Ἵποπνευμαστὲ τὰ πνεύματα, καὶ αἱ νεφέλαι ὑποφέρονται τοῦ ἡλίου, ὡς ἔστιν ἀρῆσαι ἐν σταθῆρ!

(41) *Τὸν ἀέρα... φύσεως*. Hæc verba in Epistolis Paulinis nusquam exstant.

μεσημβρία, νεφῶν κινουμένων ὑποσκιάζεσθαι τὸν ἥλιον ὑπερικτάμενον· ἢ δὲ τοῦ πνεύματος βία πρόσ- γαιος τυγχάνουσα, εἰκότως ἐκμοχλεύει τὴν ἄβυσσον, καὶ πάσσει τὸν ἀέρα κόνει. Πῶς δὲ ἡ τῶν πνευμάτων βία ἕνα οἰκίσκον, ἢ λίθον κινήσει οὐχ ὅσα τε ὑπάρ- χουσα, κινήσει ποτέ, ἢ μεθιδρούσει τὸν πάσης πόλεως μαγέθει ὑπεσέχοντα ἥλιον, ἢ τοῖς ἀστροῖς προσσάβρα- ξειεν;

ΠΕΥΣΙΣ ΡΖ.

Εἰ μὴδὲν πρὸς τὴν ἀναγέννησιν συντελοῦσιν οἱ ἀστέρες, οὐδὲ ἔστιν ἐκείθιν τὰ ἡμέτερα στοχάσασθαι, πῶς τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ ἀστήρ ἐπανέτειλεν, ὀδη- γὸς τοῖς Μάγοις γενόμενος; πῶς δ' ἐκείνοι βασιλικὸν ἐπιγύοντες τὸν ἀστέρα, πρὸς τὴν ἰδοιοπρίαν ἐκινήθη- σαν, προσκυνῆσαι τὸ παιδίον ὑπὸ τοῦ ἀστέρος ἐπει- γόμενοι;

Ἀπόκρισις.

Σαμαριτῶν καὶ Σαδδουκαίων ἀγγέλους μὴ δεχο- μένων, εἰκότως ἀστέρα τὸν ἄγγελον ὁ θεὸς εὐαγγε- λιστῆς φησιν. Ἄλλως τε δὲ καὶ τὸ σέβας τῶν ἀστρον, εἰς Χριστὸν ἐπισπώμενος, τῆς πολυθέου πλάνης ἀπ- άγων βροτούς, ὡς ἀστέρα τὸν ἄγγελον ὀδηγὸν τῆς προσκυνήσεως τίθησιν. Οὐ γὰρ ἐτέρως οἱ Μάγοι εἰς προσκύνησιν συνηγέρθησαν, ἢ ἐν φαντασίᾳ τοῦ σφῶν σεβάσματος. Ἀτονώτερας δὲ καὶ ἀνισχύρου τῆς μα- γείας γινομένης, τῇ θεανδρικῇ γεννήσει τοῦ θεμελιώ- σαντος τοὺς ἀστέρας, καὶ τάξιν αὐτοῖς ὄρισαντος, αἰσθόμενοι οἱ ἐκείνοι πλανώμενοι Χαλδαῖοι, καὶ ἀνα- σφαλσαντες ποτιδῶσαι λυτῆρι τῆς πλάνης, αὐτο- μολοῦσιν, εὐαγγελιστὰ καὶ πρῶτοι κήρυκες ἰθύνων τῆς θεανδρικῆς ἐπιφοιτήσεως. Ἀναστάντες οὖν, τῆς προφητείας τοῦ ὑψηλοῦ Ἡσαίου ἑπαύοντες, βωϊόντος· *Παῖδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλῆς ἄγγε- λος, θαυμαστός σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός, Ἐξου- σιωστής, Ἀρχὴν εἰρήνης, Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.* Τὰ δὲ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ θεοπα- εῖου προφανθέντα, καὶ μὴ ἀκούσαντες ἔργῳ παρ- ἔδωκαν, τοὺς νόμῳ καὶ προφήτῃς σχολάζοντας ἀνοήτους Ἰουδαίους, τῇ πίστει προβαίνοντες. Ὅτι δὲ οὐκ ἀστήρ, ἀλλὰ νοερά τις καὶ λογικὴ ὑπῆρχε δύνα- μεις ὁ τῶν Μάγων καθηγγητής, ἐξ αὐτῆς παιδευόμεθα τῆς ἐκείνου κινήσεώς τε καὶ στάσεως. Τῶν γὰρ ἀστέ- ρων οἱ μὲν ἀεικίνητοι, οὐκ ἤρεμουσι τῆς κινήσεως· οἱ δὲ ἰστάμενοι οὐ κινούνται. Οὗτος δὲ ἀμφιδέξιος φαίνεται, κινούμενος καὶ ἰστάμενος, καὶ ἀποκρυπτό- μενος τοὺς ὀδηγούμενους· ὅπως πυθομένων αὐτῶν, *Ποῦ ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;* ταραχθῆ ὁ Ἡρώδης, καὶ πᾶσα Ἱερουσόλυμα, καὶ διαδοθηθῆ ὁ θεοῦ τόκος καὶ θρῦλλόμενος ὑπὸ τῶν Μάγων, τοῦ καθηγγεμένου αὐτοῖς ἀποκρυβέντος. Πάλιν δὲ ἀναφα- νεὶς, ἐλθὼν ἔστη ἐπὶ τοῦ ἀντροῦ, οὗ ἦν τὸ παιδίον, φησιν ὁ ὑψηλὸς Ματθαῖος. Εἰ γὰρ μὴ ἐκ διαιρημά- των ἐφάνη, οὐκ ἂν ἐσεῖσθη Ἱερουσόλυμα τῇ πύσει τῶν Μάγων, οὐκ ἂν ἐθυμώθη Ἡρώδης περὶ βασιλείας ἀποῦν· ἢ (42) νοερά τις καὶ λογικὴ δύναμις ὁ ἀστήρ

bibus agitatis supervolans inumbretur sol. Flatus autem violentia terræ contermina cum sit, merito commovet abyssum, et in aera spargit pulverem. Quomodo vero flatuum vis exiguam aliquam domum aut lapidem movere cum non possit, movebit aliquando vel transferet solem quavis civitate majorem, aut ad astra collidet?

INTERROGATIO CVII.

Si nihil ad hominum nativitatem conferunt stellæ, neque possunt inde indagari quæ nobis accidunt, quomodo in nativitate Christi exorta est, quæ Magis dux viæ fieret? At quomodo illi regalem agnoscentes stellam, ad iter suscipiendum moti sunt, ad adorandum puerum per stellam deducti?

Responsio.

Quia Samaritani et Sadducæi angelos non recipiebant, merito stellam angelum divus evangelista vocat. Sed et cultum astris impensum ad Christum trahens, a multorum deorum errore mortales reducendo, velut stellam ponit angelum, viæ adorationis ducem. Non enim alia re Magi ad adorationem excitati sunt, quam opinione sui cultus. Cum autem remissior et infirmior magis facta fuisset per deificati hominis nativitatem, qui stellam fundaverat, et ordinem ipsis præscripserat, re intellecta errantes illi Chaldæi, confirmato ad supplicandum animo expiato errore, sua eunt sponte, tanquam evangelistæ et primum præcones gentium de divini hominis adventu. Surgentes igitur propheta eximii Isaïæ audita, clamant: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus, Admirabilis consiliarius, Magni consilii nuntius, Deus fortis, Dominator, Princeps pacis, Pater futuri sæculi*⁹⁰. Hoc autem cum ante quingentos annos ab illo viro sancto prædictum fuisset, licet illi non audivissent, tamen re ipsa demonstrarunt, legi et prophetis vacantes, Judæos intelligentiæ expertes esse, atque ita in fide pergunt. Quod vero non stella, sed intellectilis quædam et rationalis potestas fuerit ille Magorum dux, ex ipsa discimus tum motione tum institutione. Nam stellarum illæ quidem quæ semper sunt mobiles nunquam a motu quiescunt; quæ vero fixæ sunt, non moventur. Hæc autem utrumque recipere videtur, nimirum quæ et mobilis esset et fixa, atque etiam ab iis qui ducebantur, sese subduceret: ita ut interrogantibus ipsis: *Ubi est natus ille rex Judæorum*⁹¹? turbatus sit rex Herodes et tota Hierosolyma, et divulgatus divinus partus, lateque sparsus a Magis, propter ademptum viæ ducem. Rursus autem apprensus, constitit supra antrum ubi infans erat, inquit eximius Matthæus; nam nisi per intermissionem apparuisset, non fuisset commota Hierosolyma inter- rogatione Magorum, neque irritatus fuisset He-

⁹⁰ Isa. ix, 6. ⁹¹ Matth. ii, 2.

(42) H. Forte ei. Ed. T.

rodes, de rege audiens. Nisi intellectillis aliqua et rationalis potentia illa stella fuisset, non utique ejus qui natus erat, ministram se declarasset. Nunc autem quod circa reges fieri solet, vocat quidem et præcedens divinus hic cursor deducit ad regem aliquos; postquam vero ad portam latioris plateæ venerint, vocatos ad limina stare jubet, usque dum adventum ipsorum regi significaverit, sicque deinceps ad ipsos reversus, ad lectum aureum et ad regem intus sedentem deducit. Ita hic stella quidem conspicitur, angelus autem esse intelligitur, et gentium dux. Quænam cæteroqui vobis videtur esse maxima stella? Num sol? Omnino dices maximum esse sidus soleni. Quis igitur eum est in medio cælo constitutus, dicere queat, quamnam urbium aut vicorum præcise ostendat, aut quamnam domum quasi digito designet? Compara igitur stellam cum sole, velut muscam vinariam ad elephantem, et astrum divinum ad omnium maximam civitatem, veluti cum camelo culicem. Si igitur non scimus quam maximarum urbium designet superæ imminens ille luminarium rex, quomodo stellam exiguam ostendere speluncam dicam, si non angelus fuit, propinquum terræ in sublimi iter faciens, et Dominum indicans? Facessant igitur hinc cum sua dementia, qui stellam una cum uniuscujusque nostrum nativitate oriri putant, fabulosi nugatores, cum eodem moriente stellam quoque dedecere delirantes. Cum enim duo tantum homines essent in mundo, Adamus inquam et Eva, plenum erat astris cælum. Rursusque sublatis per aquas tempore gigantum omnibus animatis naturis, præter eos octo qui cum divino Noa servati sunt, non simul ablata sunt astra cum illis qui aqua delecti sunt, neque vel paululum a suo recesserunt ordine.

INTERROGATIO CVIII.

Quomodo verò Scriptura astrologum dicit Abrahamum? aut quomodo et alios invenimus plurimos, qui ex astris multa quæ sunt apud nos prædicant, veluti quod hic infans adultus, in homicidam evasurus sit, aut adulterum; ille vero in sobrium et modestiorem et fortunatum, beneficio sideris?

Responsio.

Patriarcham quidem Abrahamum historia astronomum vocans, nusquam ponit ipsum pro diis habuisse vel coluisse stellas. Verum ad agriculturam, et imbres, et siccitates tempestatesque ipse observasse patriarcha creditur, ut qui patre genitus esset genitili Thare, et cum Chaldæis versatus, qui multitudinem deorum credebant. Non enim juxta

(43) *Πλατῶν πλατειῶν*. Foris πλατῶν παλατιῶν, vel πλατῶν παλ. EDIT.

(44) *Ἐμπίδα*. Prioris editiones *ἔμπιδα* quæ quidem vox nihil huc facit: est enim *ἔμπιδα*, Hesychio auctore, ἐπιτηδῆ, ἀληθῆ, βέβαια, ἰσχυρά, ἀμετάλλακτα, ἀσφαλῆ. Hinc Leunclavius hiatus in sua versione relinquens, locum sic effert: *Compara igitur stellam cum sole, velut ... ad elephantem*. Mendum itaque sustulit Croius *Observ. in Nov. Test.* cap. xxviii, rescribens *ἔμπιδα*. Hesychio autem *ἔμπις*

ἐγνωρίση, οὐκ ἂν οὐκέτις τοῦ γεννηθέντος ἐδεχθη. Νῦν δὲ, ὅπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων ὁρᾶσθαι πέφυκε, φωνεῖ μὲν καὶ προηγεῖται ὁ θεὸς κοῦρσορ ἐπὶ τῶν βασιλέα τινάς· ἐπὶ δ' ἂν ἐπὶ τῆς πόλης τῶν πλατειῶν πλατειῶν (43) γίνωσκται, ἀφήσει τοὺς κληθέντας ἐπὶ τῶν προαυλιῶν ἐστάναι, μέχρις ἂν μηνύσῃ τῷ βασιλεὶ τὴν αὐτῶν παρουσίαν· εἰθ' οὕτως πάλιν αὐτοῖς ἀναφανείς, ἐπὶ τὸν χρυσοφόρον καὶ τὸν βασιλέα καθεζόμενον προηγεῖται, ἀστὴρ μὲν φαινόμενος, ἀγγελος δὲ νοούμενος ἐθνῶν ἡγήγης. Ἄλλως δὲ, τίς ὁμῶν δοκεῖ μείζων ὑπάρχειν ὁ ἀστὴρ, ἢ ὁ ἥλιος; Ἐρεῖς δὲ πάντως· Ὁ ἥλιος. Τίς οὖν, μεσουρανοῦντες αὐτοῦ, εἰπεῖν οἶδ' τε ὑπάρχει ποίαν τῶν πόλεων ἢ κωμῶν δι' ἀκριθείας καταμηνύει, ἢ τίνα οἶκον ὡς περ δακτύλιον σημαινεῖ; Σύγκρινον τολῶν ἀστέρα πρὸς ἥλιον, ὡς ἐμπίδα (44) πρὸς ἐλέφαντα, καὶ τὸ θεῖον ἄστρον πρὸς τὴν πασῶν μείζονα πόλιν, ὡς πρὸς κάμηλον κίονωπα. Εἰ οὖν οὐ γινώσκωμεν ποίαν τῶν μεγίστων πόλεων καταμηνύει ὑπερστώς ὁ τῶν φωστῆρων ἀναξ, πῶς τὸν ἀμυδρὸν ἀστέρα καταμηνύσει τὸ σπηλαιοῦν φησωμεν, εἰ μὴ ἀγγελος ὑπέρχεν πρόσγειον τὴν ἀκροπορίαν ποιούμενος, καὶ μηνύων τὴν δεσποτείαν; Πανσάσθωσαν τῆς παροιίας· οἱ ἀστέρα ἐπανατέλλειν τῆ ἐκάστου ἡμῶν γενέσει οὐόμενοι, μυθολέτχαι τινὲς ὑπάρχοντες, καὶ συνεκλείπειν τῷ θνήσκοντι τὸν ἀστέρα ληροῦντες. Δύο γὰρ ἀνθρώπων ἔντων ἐν κόσμῳ, τοῦ Ἀδάμ φημι καὶ τῆς Ἑύας. ὁ οὐρανὸς ἀστρων ἐπικλήρωτο. Ὑδατι δὲ πάλιν ἀφανισθείσης ἐπὶ τῶν γιγάντων πάσης ἐμφύχου φύσεως, πλην ἐγγύου τοῦ θεοσκεοῦ Νῦε περισωθέντος, οὐ συναπλήθη τὰ ἀστρα τοῖς ἐκτριβεῖσι τῷ ὕδατι, οὐδὲ βραχὺ τῆς οὐραίας ταρκενικήθη τάξεως.

ΠΕΤΕΙΣ ΠΗ.

Καὶ πῶς ἡ Γραφὴ ἀστρολόγον τὸν Ἀβραάμ λέγει; πῶς δὲ καὶ ἑτέρους πλείστους εὐρίσκομεν, ἀπὸ ἀστρων πολλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς λέγοντας, ὅτι φονικὸν ἀπαθήσεται τὸ παιδίον ἀξάνόμενον, ἢ μοιχόν· τὸ δὲ ἕτερον, νηφάλιον, καὶ σωφρονέστερον, καὶ εὐτυχές, διὰ τὸ ἀστρον;

Ἀπόκρισις.

Ἡ μὲν ἱστορία τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ ἀστρονόμον φάσκουσα, οὐδέπω αὐτὸν θεοποιεῖν ἢ σέβειν τοῖς ἀστέρας παρίστησιν, ἀλλὰ πρὸς γεωργίας καὶ ἐπιμελείας αὐχμούς τε καὶ χειμῶνας προσέχειν αὐτοῖς ὁ πατριάρχης πιστεύεται· καὶ ταῦτα πατὴρ ὑπάρχων Ἕλληνας τοῦ Θάρρα, καὶ Καλδαίους συνδιόγων πολυθεῖαν πυρέττουσιν. Οὐ γὰρ κατὰ ἀστρονομίαν,

dicitur κῶνωψ, ἢ εἶδος ζώου, παρὰ τοῖς ὕδασι γενόμενον [f. γεννώμ.] ὁμοιον κῶνωπι, μείζον δέ. Croii restitutio probatur Cotelerio in not. ad cap. 19 *epist. S. Ignatii M. ad Magnesianos*, versionemque Leunclavianam ita supplet, prout elidimus: *Compara igitur stellam cum sole, velut muscam vinariam ad elephantem*. Neque aliter Græbius, *Spic. SS. Patr.* tom. I, pag. 357, licet Croii et Cotelerii haud meminisset.

ἀλλὰ θεοσέβειαν πρῶτον ἐαυτῷ, εἴθ' οὕτως Ἰσαὰκ τῷ παιδί, τὸ σιδήριον τῆς περιτομῆς τεθηγμένον ἐπήγαγεν. Οὐδὲ κατὰ ἀστρονομίαν, ἀλλὰ θεηγορίαν, ἐκ τῆς ἀγόνου καὶ παρῆλικος συμβίου τὴν ἐκείνου γέννησιν ἐπιστώσατο· περὶ ἧς ἐκ νέας καὶ ἤδη σφριγώσης τῆς ἡλικίας, μέχρις αὐτῆς πολιᾶς καὶ βαθυτάτου γήρους, ἀλλήλοισι συγκαθεύδοντες, οὐδέπω ἀστρονομίαις ἐπειθοντο. Οὐδ' αὖ πάλιν τοῦ ἀστροτέκτονος τὸν παῖδα πειρασιτικῶς αὐτὸν θύειν προστάξαντος, οὐδ' ἄστροις ἐπόμηνος, ἀλλὰ Θεῷ παιθόμενος, τὴν Χαλδαίαν τῇ Μεσοποταμίᾳ Συρίας ἀμείβεται. Ἄξιῷ δέ σου τὴν ἀγγίνοιαν, ἀξίεραστε Κωνσταντίε, τῆς παρουσίας θείας· ὀμηγύρευε πρὸς τὴν ἀκράσιν βραχὺ σιωπῶσης, τὴν κατὰ σὲ ἀστρονομικὴν ἡμῶν γένεσιν διηγῆσασθαί μοι, καὶ ἦτις αὐτῶν ὑπάρχει κρίσις καὶ συμπλοκή· οὕτω τῇ θεῖα βώμῃ τε καὶ σοφίᾳ καθαιρουμένων τῶν παρὰ σοῦ δονουμένων δογμάτων, πάλιν διὰ νήψεως καὶ παιδείας κρειττόνων ὑπὸ σοῦ ἀνεγειρομένων, ὡς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ Ἀποστόλου, καθαιρεθέντων μὲν τὸν νομικῶν, ἀνθυψωθέντων δὲ τῶν εὐαγγελικῶν, τῆς δὲ κακίας καταβράσεισης καὶ κτιζομένης ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ εἰρήνης σοι πρὸς τὰ ἐμὰ γινομένης δόγματα, καὶ τῶν συνεγερόντων ἐπὶ τὴν ἀκοὴν τοῦ λόγου ἀλωθήτως ἀποφοιτώντων, μηδὲν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαγομένων κακίας· ἐπάγει μὲν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελιρῶδες· Ἀυτὴ ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου· ἐπιβοήθειε δὲ καὶ ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλός· Ἦσαας· ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κελίωρ κακὰ ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΘ'.

Τῆς ὀμετέρας ἀγιστύνης λέγειν μοι ἐπιτρεπούσης, ἐπειθεὶν τοῦ λόγου ἔρχομαι, οὐ λυμήνασθαι τοὺς παρόντας, ἀλλ' ἀποθέσθαι τὴν λύμην βουλόματος. Αὐτίκα γοῦν Ἄρης (45) κέντρον λαθὼν, οἰκίῳ οἴκῳ ἐκ τετραγώνου ἐπιθεωρῶν Κρόνον σὺν Ἑρμῇ ἐπὶ κέντρον, Σελήνη· ἐπ' αὐτὸν πλήρους ἀρχομένης (46), ἐπὶ ἡμερινῆς γεννήσεως, ἐκτελεῖ ἀνθρωφόνους καὶ κτεινομένους, ἐπιμούτας (47) καὶ αἰμοπότας, μεθύσους, λάγνους, δαιμονῶντας, μυστηρίων ἀποκρῶν Ἰστορίας, μάγους θύτας, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, ἐξιρέτως μτδενός τῶν ἀγαθοποιῶν ἀστέρων ἐπιθεωροῦντος. Αὐτὸς δὲ πάλιν Ἄρης πρὸς Ἀφροδίτην σχῆμα τετράγωνον, μοιρικῶς ἐπὶ κέντρον μὴ ἐπιθεωροῦντός εἶνος ἀγαθοποιοῦ, μοιχοῦς ἀποτελεῖ, ἀδελφαῖς καὶ μητράσι μιγνυμένους. Κύπρις σὺν Μήνῃ ἐν ὀρίοις καὶ οἰκίαις Κρόνου, σὺν Κρόνῳ, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρσος, ἀποτελεῖ γυναῖκας γεωργοὺς καὶ οἰκοδόμους, καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔργων ἐπιστήμονας, καὶ κοινοῦσθαι καὶ συγκαθεύδειν οἷς δ' ἂν βούλοιντο, καὶ μὴ κωλύεσθαι ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνδρῶν. Ἀνδρείους σὺν

leges siderum, sed juxta pietatem in Deum primum sibi met ipsi, et deinceps Isaaco filio circumcissionis acutum cultrum adhibuit. Neque secundum astronomiam, sed divinam promissionem ex sterili et decrepita consorte sobolem se procreaturum credidit, cum qua ab adolescentia et florenti ætate usque ad ipsam canitiem et extremam senectutem versatus erat. Nunquam certe astronomiæ paruit. ne tunc quidem, cum astrorum opifex per tentationem filium immolare præcepisset. Neque astra seque, sed Deo obediens, Chaldæam cum Mesopotamia Syriæ permutat. Obsecro autem acumen illud tuum, præclarissime Constanti, ut in præsentī sacro cœtu paululum auscultandi gratia tacente, astronomicam genesim nostram quam tu statuis, explices mihi, quænam siderum sit tam mistio quam conjunctio, donec divina virtute ac sapientia subversis, quæ a te agitantur, dogmatis, rursus per sobrietatem et doctrinam melioribus in te excitatis, quemadmodum et ab excelso Apostolo dicitur, demolitis legalibus, et vicissim exaltatis Evangelicis, nequitia fracta, et in melius restituta, paceque cum meis dogmatis reconciliata, et illis qui una ad audiendum hunc sermonem excitati sunt, illæsis abeuntibus, nec improbitatis gentilitiæ quidquam secum asportantibus: Davides quidem auctor ille divinatorum carminum subjiciat: *Hæc est mutatio dexteræ Altissimi*⁹⁹; eximius autem vates Isaias acclamet in persona Dei: *Ego sum Deus, ille qui facit pacem et mala in melius revocat*⁹⁹.

INTERROGATIO CIX.

Facta mihi dicendi potestate a sanctitate vestra, orationem auspicabor, non ut corrumpam præsentēs, sed uti rem perniciosam abjecturus. Quando igitur Mars centrum tenens in domo sua, quadrato aspectu cum Mercurio centrum lunæ quæ plena esse incipit, in generatione diurna intuetur, efficit homicidas et interfectores, juramentorum usurpatores et potiores sanguinis, ebrios, effeminatos, demoniacas notitias absconditorum mysteriorum scrutantes, magos sacrificos et quæ sunt istis similia: si præsertim nullius alterius benedictæ stellæ aspectus sit. Rursus idem Mars intuens Venerem aspectu quadrato, si non sit aspectus alicujus stellæ beneficæ in centro, adulteros efficit, rem cum sororibus et matribus habentes. Venus cum luna in finibus et domibus Saturni, accedente Saturno, approbante Marte, efficit mulieres agrorum cultrices et architecturæ omniumque virilium operum gnaras, consuetudinem habentes et concumbentes cum quibus voluerint, nihil impediens in hoc eas maritis.

⁹⁹ Psal. LXXVI, 11. ⁹⁹ Isa. XLV, 7.

(45) Αὐτίκα γοῦν Ἄρης. Quæ hæc in *Interrog.* 109 et sequente 110 habet Casarius, excerpit seu potius descripsit ex *Recognitionum Clementinarum* lib. IX, cap. 17 seqq. seu ex Bardesanis dialogo *De fate*, cujus insigne fragmentum nobis servavit Eusebius *Interp. Evang.* lib. VI, cap. 10.

(46) Ἀρχομένης. Legit Cotelerius ἐρχομένης, lo-

cumque integrum sic reddit: *Cum igitur Mars centrum tenens, in domo sua ex tetragono respexit Saturnum, luna veniente super eum plena, in genesi diurna, etc.*

(47) Ἐπιμούτας. Vel ἐπιμύτας, verti etiam potest *perjuros*. COTEL.

Viriles autem efficit mulieres in Capricorno, in Aquario, sed in re venerea infelices. In viris autem efficitur contrarium, si cum Marte sit in Ariete. Quo fit, ut nequeant vel metu, vel alicujus minis, vel arte continere libidines, propter inclinationem astrorum.

Responsio.

Admodum scite gentilitii erroris enuntiasti fabulas. Vicissim igitur et ego audacter aggrediar ea quae a te dicta sunt, et fundae vel arcus vice sermone utens refellere conabor, ne ad Martem et Venerem, nostras stellas, caedium causas referas. Prius autem obsecro, ut discere velis, posse hominem, si quidem velit, libidines et actiones vel castigare vel penitus excutere. Atque equidem excutere soleo per conscientiae flagella et per memoriam inevitabilis iudicii, quod vitia prohibet. Sed et principum leges, ante tentata tormenta, et angustias, atque catapultarum supplicia, solo auditu rerum terribilium quae sunt in compensatione delictorum, modestum reddere possunt hominem intemperantem, et obtundere lascivientem vigorem juventutis in qualibet Regione, sive scriptae sint, sive non scriptae, tam apud nos quam gentes. Nam apud aliquos lex scripta, apud alios vero consuetudo valet. Legibus enim qui destituti sunt, patrios mores pro legibus ducunt. Quorum primi Seres sunt, qui terrae extrema habitantes, pro lege habent patriam consuetudinem, ne quis scortetur, neve praedetur, ne quis adulterium committat, ne statuas adoret, ne daemones veneretur, ne prorsus apud ipsos imago sit, aut scortum, aut adultera, aut praedo, aut homicida, aut fur. Et tamen nullius horum liberam potestatem coegit illa, de qua tu dicis, lucens igne Martis stella: neque vi compulsi quemquam ipsorum interficere gladio proximum, aut lapide percutere. Non Venus cum Marte persuasit ipsi ut furiose ruat in uxorem vicini: si vel toto die medium caeli Mars obtineat. Nihilominus praevalet apud Seres astrorum necessitati lex patria. Lex autem et Bactrianis est sive Bragmanis, a majoribus accepta disciplina: Ne quid mactent, neque inanima gustent, ne vino simpliciter, aut . . . . . utantur, Deum meum reverentes, licet sint vicini ipsis Indi caedibus polluti et vino dediti, qui porcorum silvestrium aut suum instar cum insania feminas deperire solent, et affectibus indulgere. In Hesperiiis autem regionibus ultra Indos, habitant quidem qui hospites devorant, et advenasificarum a caede ipsos avertere potuit, usque in hodiernum diem.

Alia Chaldaeis, et Babylois consuetudo est, ut matres in uxores ducant, sorores violent, erga

(48) *Kakodulmonas en 'Aφροδίτη.* Lego cum Coelesterio, κακοδαίμονους 'Αφροδίτη. Viragines itaque efficit feminas in Capricorno, in Aquario cacodæmon Venus. Sic sane infra ipsemet Caesarius.

(49) *Βραγματός.* Malim cum Vigero Βραχμανός. Scilicet apud Caesarium hic τὸ χ in γ, succisa tibie parte, decurtatum fuerit. Nam sub hujus Responsionis finem legimus Βραχμάνος. Et in sequente Βραχμάνος.

ἀποτελεῖ γυναῖκας ἐν αἰγοκέρω, ὄμορμον, κακοδαίμονας ἐν 'Αφροδίτῃ (48). 'Ἐπ' ἀνδρῶν δὲ τοῖναντίον σὺν 'Ἀρεῖ οὐσα, ἐν κριῦ. 'Ὅθεν οὐχ οἶόν τε φόβῳ ἢ τινος ἀπειλῇ ἢ μηχανῇ ἐπισχεῖν τὰς ἐπιθυμίας διὰ τὴν τῶν ἀστρῶν ἀποκλήρωσιν.

'Απόκρισις.

'Ἐπιστημόνας πάνυ τῆς 'Ελλήνων κλήνης τοὺς μήθους ἀπήγγειλας. Αὐθις οὖν κατῷ θαρραλέως ἀποδύσομαι πρὸς τὰ ὑπὸ σοῦ ρηθέντα, καὶ σφενδόνη ἢ τοξείῃ τῷ λόγῳ χρώμενος, καθελθαι πειράσομαι 'Ἄρει καὶ 'Αφροδίτῃ τοὺς ἡμετέρους ἀστέρας, ὅπως μὴ ἀστροκτονίας γένεσιν ἐπισημίση. Πρῶτερον δὲ ἐξῶ παιδευθῆναι σε, οἶδόν τε ὑπάρχειν, τὸν βουλόμενον τὰς ἐπιθυμίας καὶ ἐνεργείας ἢ κολάζειν, ἢ παντελῶς ἀποσεισέσθαι. Σείω δὲ ἐκ τοῦ συνειδότητος αἰκισμομένου, καὶ μνήμη τοῦ ἀκλινοῦς κριτηρίου, τῶν κακῶν εἰρηγομένου. 'Ἄλλὰ καὶ οἱ τῶν ἀρχόντων νόμοι οἶόν τε πρὸ τῆς πείρας τῶν στρεβλωτηρίων, καὶ τηγάνων, καὶ καταπειτῶν, τῇ ἀκοῇ καὶ μόνῃ τῶν φοβερῶν τῆς κακίας ἀνταμείψεως, σφρονησάσαι τὴν ἀκόλαστον, καὶ ἀμδύνασι τὴν σφριγγῶσαν ἀκμὴν τῆς νεότητος, ἐν ἐκάστῃ χώρῃ, ἐγγράφως ἢ ἀγράφως ὑπάρχοντας παρ' ἡμῖν τε καὶ ἔθνεσιν· ἐν τοῖς μὲν τὸ γράμμα, ἐν τοῖς δὲ ἡ συνθήθεια. Νόμος γὰρ ἀνόμοιοι τὰ πάτρα δοκεῖ· ὧν πρῶτοι Σῆρες, οἱ τὸ ἄκρον τῆς χέρου οἰκοῦντες, νόμον ἔχοντες τὸ πατρῶον ἔθος, μὴ ἐταρρίζεσθαι, μὴδ' οὐλαῖν, μὴ μοιχᾶσθαι, μὴ ἐξόνοκος πρῶκυνεῖν, ἢ προτιδῶσθαι δαίμοσι, μὴδ' ὄλωσιν ἐν αἰετῇ ὑπάρχειν ἐβδωλον, ἢ ἐταίραν ἢ μοιχαλίδα, οὐ σὺλῆτην, οὐ φονέα, οὐ λωποδύτην· καὶ ὁμοῦ οἰδὼς τὸ αὐτεξούσιον ἠνάγκασεν ὁ τοῦ κατὰ σὲ κυριλεμπῆς 'Ἄρεως ἀστήρ, οὐδὲ ἐδιάσατό τινα αὐτῶν φασγῆν τὸν πέλας ἀναιρεῖν, ἢ λίθῳ πατάξαι· οὐκ 'Αφροδίτη σὺν 'Ἀρει ἐπέσειεν αὐτοὺς ἐπιλυττήσαι τῇ γυναικί τῷ γείτονος· πανημέριον μεσουρανοῦντος τοῦ 'Ἄρεως καὶ ὁμοῦ ἰσχυρότερος τῆς ἀνάγκης τῶν ἀστρῶν παρ' Σηρῶν ὁ πατριος νόμος. Νόμος δὲ καὶ παρὰ Βακτριανῶν, ἦτοι Βραχμανῶν (49), ἢ ἐκ προγόνων παιδεία, μὴ μεθύειν, μὴδὲ ἀψύχων ἀπογεύεσθαι, οὐκ οἶνον ἀπλοῦ ἢ νόθου (50) μετέχειν, θεῶν τὸν ἐμὸν δεδουκῆτας· καίτοι τῶν παρακειμένων αὐτοῖς 'Ἰνδῶν μαιφονούντων, καὶ οἰνοφλυγούντων, καὶ μονιῶν ἀγρίων ἢ σὺν δίκην θηλυμανούντων, καὶ τῷ πάθει κραδαίνουμένων. 'Ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις κλίμασιν ἐνδοτέρῳ τῶν ἔκεισε 'Ἰνδῶν, ξενοδόροι τινὲς ὑπάρχοντες, τοὺς ἐπὶ ἡλυδας ἀναιροῦντες ἐσθίουσι, καὶ οὐδεὶς τῶν ἀγαθῶν ποιῶν ἀστέρων τῆς μαιφονίας αὐτοὺς ἀπωσθῆναι ἰσχυσε μέχρι τῆμερον.

interficientes comedunt. Neque ulla stellarum beneficentiam comedunt. Neque ulla stellarum beneficentiam comedunt.

'Ἐτερος νόμος Καλδαίους τε καὶ Βαβυλωνίους μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοφθορεῖν, καὶ ταῖς σφῶν παισίν

(50) *Ὀίνου ἀπλοῦ ἢ νόθου.* Vim vocis νόθου hic loco usurpatæ Caesario, non est assecutus interpres, adeoque versionem multam exhibet. Bardesanes quem auctor exscribit, hic habet, οἶνον καὶ σίκερα (σίκερα) μὴ γεύόμενοι. Hinc Caesarii verba lux redidita: quae proinde sic vertentur: Ne vino meo aut fectilio utantur.

ἐπιμαίνεσθαι, καὶ μαιφθορεῖν· εἰ καὶ πόρρω τῆς ἐνεγκαμένης γέωνται, καὶ τοῖς σφῶν κεχρηῖσθαι νόμοις, φανερώς καὶ λεληθότως διακελευόμενοι· ἐξ ὧν τινες αὐτῶν μέχρι καὶ νῦν ὑπάρχουσι ἐν Μήδοις καὶ Πάρθοις καὶ Ἐλαμίταις καὶ Αἰγυπτίοις, ἐν Φρυγίᾳ καὶ Γαλάταις, ἐν τισὶ κώμαις μαιδιούντες. Καὶ οὐδέπω Κύπρις σὺν Μήνῃ ἐν ὄρειοις καὶ οἴκοις Κρόνου ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρεως ἐν ταῖς πάντων αὐτῶν γενέσεσιν εὐρίσκεισθαι οἷα τε. Θάτερος δὲ παρὰ Γήλαις (51) νόμος, γυναῖκας γεωργεῖν καὶ οἰκοδομεῖν, καὶ τὰ ἀνδρῶν πράττειν, ἀλλὰ καὶ κοινωνεῖν οἷς δ' ἂν βούλωνται τῶν ἐπιηλύδων, οὐκ ἐπιτιμώμεναι ὑπὸ τῶν προεχόντων ἀνδρῶν, οὐδὲ ζηλούμεναι. Οὐ μωρίζονται δὲ, οὐδὲ φυκίους τὴν ὄψιν νοθεύονται, σφῶν παρειὰς ἐπιχωρῶνῶσαι, καθὼς αἱ παρ' ἡμῶν ἀλλότριαι ὑποδύουσαι προσωπεῖον. Οἱ δὲ ἄνδρες σιβάζονται ἐσθῆτι μαλακῇ, καὶ ἀνοδοάφω περιβολῇ. Ὑπάρχουσι δ' ἐν αὐταῖς καὶ πολεμικώταται, καὶ θηροῦσαι τὰ μὴ λαν ἰσχυρὰ τῶν θηρίων. Πῶς οὖν πᾶσαι αἱ Γήλων γυναῖκες, οὐκ ἔλαχον αἰγούκερῶν ἢ ὑδροκόφω, κακοδαιμονοῦσι (52) τῇ Κύπριδι; οὐτ' αὖ πάλιν οἱ ἄνδρες αὐτῶν ἔλαχον ἐν κριῶ σὺν Ἄρει τὴν Ἀφροδίτην, ἐνθα τοὺς ἀνδρείους καὶ σπατάλους φαθιν οἱ τῇ γνώμῃ Χαλδαῖοι; Ἐν δὲ Σούσοις τῆς Βαβυλωνίας αἱ γυναῖκες παντὶ μύρῳ διαφέροντι καὶ κόσμῳ χρώνται, ὑπερστῶμαί, καὶ φαιδρώς προϊοῦσαι σὺν βλοσυρίᾳ καὶ διαχύσει πολλῇ· πᾶσι δὲ Ἑλληνικῶν ἀδελῶς τε καὶ ἀναιδῶς συγκαθεύδουσιν, ἀρχουσαι μᾶλλον τῶν οἰκείων ἀνδρῶν· καὶ οὐ πάντως ἐν πάσῃ γενέσει τῶν Σουσιδίων γυναικῶν μεσουρανεῖ μετὰ Διὸς καὶ Ἄρεως ἐν Διὸς ὄρειοις ἢ Ἀφροδίτῃ. Ἐν δὲ τῇ ἑβρῶ οἱ ἀβρῆνοφοροῦντες, οἱ παρὰ Χριστιανοῖς, ἐὰν γνωσθῶσιν ὑπὸ τῶν ὁμαίμων ἀφειδῶς τιμωροῦνται. Ἐν Βρετανίᾳ πλεῖστοι ἄνδρες μὴ συγκαθεύδουσι γυναικί· ὡσαύτως καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἐν ἑταιρίζονται ἀνδρί.

suos liberos insaniant eosque polluant. Et si procul a patria sint, suis utuntur legibus, aperte et privatim admoniti. Ex quibus aliqui etiamnum degunt inter Medos et Parthos, et Elamitas, et Aegyptios, inter Phryges et Galatas, in quibusdam pagis impie viventes, etiamsi nunquam Venus cum Luna in sinibus et mansionibus Saturni, adjuvante Marte, in omnium ipsorum nativitatibus inveniri queat. Alia isem apud Gelas lex, ut mulieres agros quidem colant et aedificent et opera virilia faciant, sed consuetudinem habeant cum quibuscunque velint peregrinis, nulla increpatione virorum qui ipsis praesunt, neque aemulatione impedita. Non unguntur autem odoramentis, neque fucō in facie inficiuntur, ut genas pingant, quemadmodum apud nos uxores alienae quae faciei medicamenta quaedam adhibent. Viri vero induuntur ad pedes demissa veste molli, et tincto amictu. Sunt autem inter ipsas etiam bellicosissimae, et venantur feras, quibus vix aliae sunt fortiores. Quomodo igitur non omnes Gelarum mulieres sortitae sunt Capricornum, aut Aquarium, infausto loco posita Venere? Aut vice versa cur non ipsorum viri sortiti sunt in Ariete cum Marte Venerem, ubi viriles et molles aiunt esse, qui cum Chaldaeis sentiunt? Babylonici autem Susis mulieres omnis generis unguento pretioso, et ornatu utuntur, ministris instructae hilariter in publicum procedunt, cum immodestia vultus et hilaritate magna. Cum omnibus eadem advenis absque timore et pudore concumbunt, imperantes potius propriis viris. Neque tamen in omni nativitate Susidum mulierum, medium caeli cum Jove et Marte in sinibus Jovis Venus tenet. In orientali autem plaga paedicones sunt, qui apud Christianos, si deprehendantur ab ipsis consanguineis, nullo parcente, supplicio afficiuntur. In Britannia plurimi viri cum unica concumbunt muliere. Similiter et multae mulieres uni junguntur viro.

Utuntur denique patriis moribus gentes, veluti lege, citra morsum animi et molestiam. Amazones ne viros quidem habent, sed animalium brutorum ritu semel in anno circa vernum aequinoctium suis sinibus egressae, et cum viris qui sunt in vicinia coeuntes, quasi conventum aliquem publicum et festum tempus id coitus ducunt. Ex quibus postquam praegnantae factae sunt, domum simul omnes remeant. Tempore vero partuum edendorum, prolem quidem masculam interimunt, femellam vero conservant et lactant accurate. Absurdum autem est credere, in conceptione quidem masculini seminis Martem cum Saturno ea hora aequaliter sortiri, in feminini autem nunquam. Quo cateroqui pacto in eodem noctis dieive momento seminibus in alvos excipientes jactis, rursusque simul quasi ex eodem utero progredientibus, alii quidem fetus interimuntur, simul atque vitam degustarunt, ab homicidis matribus leto dati, antequam lac traxerint

(51) Παρὰ Γήλαις. Bardesanes παρὰ Γέλοις, apud Gelas.

(52) Κακοδαιμονοῦσι. Forte κακοδαιμονοῦσῃ. Εβριτ.

(53) Ἐαρικίην. Forte ἑαρικήν. Id.

(54) Τοῦ ἄμα. Forte τῷ ἄμα vel ἄμα τῷ. Id.

aut vocem ediderint; alii vero in vita manent, et mala legibus præscripta amplectuntur? Aut quomodo eodem tempore mulieres apud nos et concipiunt et pariunt plurimæ, gemelloque partu edito, ambos infantes conservant, nullo astro cogente ut interimant, aut solo allidant, ut eos e vita tollant, velut Amazones miseris sætus suos necant, sed suam potius cervicem pro illorum eade obfisciant, lactentiumque infantum vitam magis quam se ipsas ament?

Quod si Mercurius, ut dicitis, cum Venere in suis mansionibus existens efficit fictores, pictores, nummularios; in mansionibus autem Veneris, unguentarios, cantores, mimos, poetas: qui sit ut apud Elios et Saracenos, et apud eos qui sunt in Libya superiore, apud Mauros item qui juxta littora et ripas Oceani habitant, et in ulteriore Germania, et in Sarmatia superiore, et in Scythia, et apud omnes nationes quæ a Pontò procul dissitæ sunt, inveniri non possit nummularius, aut fictor, aut pictor, non architectus, non cantor, non actor poematum, ut apud nos? Quare Mercurius et Venus id non contulerunt etiam apud ipsos nato, ut assequatur ea studiorum et morum exercitia, quæ apud eos non sunt? Medi data opera omnes adhuc spirantes ægrotos canibus escam citra commiserationem obfisciant. Atque hi Medi anne cum Luna Martem, ut vos loqui soletis, in diurna nativitate in Cancro sortiti sunt? Indi cadavera mortuorum igni in cineres redigunt, et cum eis quorundam uxores comburunt. Atqui nequaquam omnes igni absumptæ uxores Indorum, aut adhuc viventes, sortitæ sunt tempore nocturni parentum suorum coitus, cum Marte solem, in partibus Martis noctu non lucentem. Germanorum complures strangulatione se viva spoliant; non tamen omnino major pars Germanorum, lunam et horam interceptam a Saturno et Marte habent. Verum in omni gente si interdum homines nati fuerint, non meliores pejoresve erunt æcundum astrorum conjunctionem, ut vos dicitis, sed in unaquaque regione leges quædam et patriæ consuetudines prævalent, ex quibus propria jus, et quid nobis omnibus faciendum sit, omnes discimus. Non enim potest de vestra sententia, genesis cogere Sceres ut interficiant, aut Brachmanes ad vorandum carnes siceramve potandum, aut Persas ne cum matribus matrimonia jungant, et sorores violent; aut Indos ne igni mortuos tradant; aut Medos, ne canibus obfisciant morituros; aut Parthos, ne multa conjugia contrahant; aut Mesopotamios, ut sint valde temperantes; aut Græcos, ne corporibus exercendis occupati sint; aut barbaras gentes, ut cum illis quæ a Græcis prædicantur, commercium habere velint. Verum, ut dixi jam

ἐν ταυτῷ καιρῷ αἱ παρ' ἡμῖν γυναῖκες καὶ συλλαβάνουσαι καὶ ἀποκίουσαι πλείσται, καὶ διτοκοῦσαι ἄμφω τὰ βρέφη περιποιῶνται (55), μὴδὲν ὅπῃ τῶν ἄστρον βιαζόμεναι διαφθεῖρειν, ἢ τῷ ἑκάστῃ προσαρᾶττειν, καὶ τῇ γῆ προσαναλύειν, ὡς Ἀμαζόνες τὰ δεῖλαια· ἀλλὰ τὸν σφῶν εὐχένα τῆς ἐκείνων σφαγῆς προῦπαχούσας, ἐαυτὰς μᾶλλον ἢ τὰ ὑπὸτιτθα τοῦ ζῆν ἰμειρόμενα ἀπορῥήγγυσθαι;

Εἰ δὲ καὶ Ἑρμῆς, ὡς φατε, μετὰ Ἀφροδίτης ἐν οἴκοις ἰδίους ἐπιτελεῖ πλάστας, ζωγράφους, κερματιστάς· ἐν οἴκοις δὲ Ἀφροδίτης, μυροφύους, φωνασιούς, ὑποκριτάς, ποιητάς· παρὰ δὲ Ἥλειοις (56) καὶ Σαρακηνοῖς, καὶ τοῖς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Λιβύῃ, καὶ Μαιύροις κατὰ τοὺς ἡῖόνας (57) καὶ θῦβας τοῦ Ὀκεανοῦ ποταμοῦ οἰκοῦσι, καὶ ἐν τῇ ἐξωτέρᾳ Γερμανίᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ Σαρματίᾳ, καὶ ἐν Σκυθίᾳ, καὶ πᾶσι ἐν τοῖς ἐξωτικῶς μέρεσι τοῦ Πόντου ἔθνεσιν, οὐχ οἶόν τε εὐρεῖν κολλυδοστῆν, ἢ πλάστην, ἢ ζωγράφον, οὐκ ἀρχιτέκτονα, οὐ φωνασκόν, οὐχ ὑποκριτὴν ποιημάτων, ὡς παρ' ἡμῖν· διὰ τι Ἑρμῆς καὶ Ἀφροδίτη οὐ παρέσχον, κατ' ἐναυτὸν ἐπιτυχεῖν γεννωμένῳ τοῖς ἐκλείπουσι παρ' αὐτοῖς ἐπιτηδεύμασι; Μῆδοι δὲ πάντες μετὰ σπουδῆς εἰ ἐμπνεόντας τοὺς κἀμνοντας κυσὶ βορῆν προτιθέασιν ἀναλήγτως. Σὺν τῇ Μήνῃ, ὡς φατε, τὸν Ἄρεα ἐπὶ ἡμερινῆς γενέσεως ἐν καρτεῖν Μῆδοι ἔλαχον; Ἰνδοὶ τοὺς νεκροὺς ἐαυτῶν τεφροποιοῦσι πυρὶ· μεθ' ὧν καταφλέγουσὶ τιμῶν τὰς συμβίους· καὶ οὐ δῆπου πᾶσαι αἱ πυριάλωτοι Ἰνδῶν γυναῖκες, ἢ αἱ ζῶσαι, ἔλαχον ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς συνελύσεως τῶν γονέων σὺν Ἄρει τὸν Ἥλιον, ἐν νυκτὶ μὴ φαίνοντα ἐν μοῖραις Ἄρεως. Γερμανῶν δ' οἱ πλείους ἀγρόνη τὸ ζῆν ἀμείβονται· καὶ οὐ πάντως τὸ πᾶνθος Γερμανῶν τὴν Σελήνην καὶ τὴν ὥραν μεσολαμβανομένης ὑπὸ Κρόνου καὶ Ἄρεως ἔχουσιν. Ἄλλ', εἰ παντὶ ἔθνει ἡμέραι βροτοῖς γένονται, οὐ κρεῖττονες ἢ χειρόνες κατὰ ἄστρον συμπλοκῆν, ὡς ὑμεῖς φατε, ἀλλ' ἐν ἐκάστῃ χώρα νόμοι τινὲς καὶ πάτρια ἔθη κρατεῖ, ἐξ ὧν τὸ αὐτεφροσύναι καὶ τὸ εἶ· ἡμῖν τὰ πρακτεῖα ὑπάρχειν παιδεύομεθα πάντες. Οὐ γὰρ οἷα τε ἡ καθ' ὑμᾶς γενέσεις ἀναγκάσαι Σῆρας ἀνακεῖν, ἢ Βραχμῆνας κρεωδορεῖν καὶ σικροποτεῖν, ἢ Πέρσας μὴ μητρογαμεῖν καὶ ἀδελφοφθορεῖν, ἢ Ἰνδοὺς μὴ πυρὶ διδόνει τοὺς νεκροὺς, ἢ Μῆδους μὴ κυσὶ τοὺς θνησμένους προτιθέναι, ἢ Πάρθους μὴ πολυγαμεῖν, ἢ τοὺς Μεσοποταμίτας μὴ ἄκρωσ σωφρονεῖν, ἢ Ἑλλήνας μὴ σωμασκαίεσθαι, ἢ τὰ βάρβαρα ἔθη ταῖς ὑφ' Ἑλλήνων προσαγορευόμεναις κοινωνεῖν· ἀλλ' ὡς προέφη, ἕκαστος βροτῶν χρεῖται τῇ τοῦ νόμου ἐλευθερίᾳ, ἐκ τῶν ἄστρον μυσθουργόμενα καθ' Ἑλληνας παραπεμπόμενος, τῷ ἐκ τῶν νόμων θεῷ, ἢ τῷ ἐξ ἔθνεος ἔθει πατρῶν τῶν φασίλων εἰργόμενος. Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἀρεστῶν ὑπάσχοισι προαιρετικῶν, καὶ Σαραχ. Nec satis noti quos *Eltus* Cæsarius nominat. Forte τοὺς ἀπὸ τῆς Ἥλειος intelligit, quasi Stephanus πρὸς τῇ Αἰγυπτίᾳ, urbem esse ait. *Vicia*. (57) *Τοὺς ἡῖόνας*. Forte τὰς ἡῖόν. *ἔλ*.

(55) *Περιποιῶνται*. Emendationem Cotelierianam profertur ex *Monum. Eccl. Gr.* tom. II, pag. 557, quam contextus confirmat. Vulgo περιπατοῦνται, *proculcant*.

(56) *Παρὰ δὲ Ἥλειοις*. Bardesanes παρὰ Ταῖνοις

αι δὲ περιστατικαί, ἀνάγκη ἐπὶ τὸ κρεῖττον χωροῦν-
τες τοῦ ζητουμένου ὑπὸ τῶν νόμων.

propter legum metam omittit, aut propter consuetudinem patriam gentis a vitis abstinet. Nam virtutum
aliae sunt ex libera voluntatis electione, aliae vero ex circumstantiis ejus qui necessitate coactus accedit
ad melius, utpote legibus ita poscentibus.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΓ.

Ἄλλ' ἐπὶ τὰ ἕντων τῆ γενέσει ἡμῶν ἀνακειμένων
ἀστέρων, εἰς ἐπὶ λέγομεν κλίματα τὴν γῆν διαιρέ-
σθαι, καὶ ἀρχεσθαι ἕκαστον κλίμα ὑφ' ἑνὸς τῶν
ἀστέρων, καὶ πρὸς ἐκείνων συμπλοκάς ἀρχεσθαι, καὶ
ἀποτελεῖσθαι τοὺς ἀρχομένους ὅπερ νόμον τινὲς τὴν
τοῦ ἀστρου ἐνέργειαν λέγουσιν.

Ἀπόκρισις.

Καὶ πῶς εἰ ἐπιταχῶς διαίρεται ἡ οἰκουμένη, ἐν
μεγ' μαρίδι πολλοὺς καὶ διαφόρους νόμους εὐρίσκομεν;
καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ μόνον κατὰ τοὺς ἀστέρας, οὕτε δις
ἕξ κατὰ τοὺς ζωδιακοὺς (58), οὐδ' αὖ πάλιν τριάκοντα
ἕξ κατὰ τοὺς δεκάκτους (59), ἀλλὰ μῆρες μνημονεύον-
ται νόμοι, πάλαι ἀμειφθέντες, καὶ νῦν ὑπάρχοντες.
Πῶς δὲ ἐν ταυτῷ τμήματι τοὺς ἀνθρωποβόρους Ἰν-
δοὺς, καὶ τοὺς ἐμφύχων καὶ βοῆνης ἀπάσης ἀπεχομέ-
νους Βραχμαίους οἰκοῦντας ὀρώμεν; πῶς δὲ οἱ ἐν
Βαβυλῶνι ὅποι δ' ἂν γίνονται, τῆ μαιγαμιά τῶν
ὀμαίμων παρονοῦσι; πῶς δ' ἐν ἐτέρῳ τμήματι ὄντες
οἱ Σκλαυηνοὶ καὶ Φυσωνίται, οἱ καὶ Δανοῦδιοι προσ-
αγορευόμενοι, οἱ μὲν γυναικομαστοβοροῦσιν ἡδέως,
διὲ τὸ πεπληρῶσθαι τοῦ γάλακτος, μῦν δίκην τοὺς
ὑποπίθους ταῖς πέτραις ἐπαράττοντες· οἱ δὲ καὶ
τῆς νομίμης καὶ ἀδιαβλήτου κρεωδορίας ἀπέχονται;
καὶ οἱ μὲν ὑπάρχουσιν αὐθάβεις, αὐτόνομοι, ἀνηγε-
μόνευτοι, συνεχῶς ἀναιροῦντες, συνεσιόμενοι ἢ συν-
οδεύοντες, τῶν σφῶν ἡγεμόνα καὶ ἀρχοντα, ἀλύπεκας
καὶ τὰς ἐνδρύμους κάττας καὶ μονιοὺς ἐσθίνοντες, καὶ
τῆ λύκων ὠρυγῆ σφᾶς προσκαλοῦμενοι· οἱ δὲ καὶ
ἀδδφραγίας ἀπέχονται, καὶ τῷ τυχόντι ὑποταττόμε-
νοι καὶ ὑπαίκοντες;

Καὶ πολὺς ὁ λόγος περὶ Αἰγυπτῶν, καὶ Νό-
ρων, καὶ Γάλλων τῶν ἑσπερίων, τῶν Ἑρμαϊκῆς καὶ
Κρονικῆς ἀμοιροῦντων ἐπιστήμης τῶν ἀστρων. Πόσοι
βασιλεῖς καὶ ἀρχοντες παρῆγαγον τοὺς κακῶς καιμέ-
νοὺς νόμους, αὐτοὶ τὸ δοκοῦν νομοθετοῦντες! ἢ αὖ
πάλιν τοὺς κρεῖττονας οἱ ἐναντιοὶ ἀπάσαντο, ὑπ' οὐ-
δενὸς τῶν ἀστρων πρὸς τὰ αἰρεθέντα εἰργόμενοι! Ἐν
δὲ φάναί βούλομαι. ὃ καὶ τῶν ἀπίστων πάντων ἀπορ-
ράβηι τὰ στόματα· Ἰουδαῖοι πάντας τὴν διὰ Μωϋ-
σέως δεξάμενοι νόμον, πᾶν ἄρβην λογικῶν αὐτοῖς γι-
νόμενον εἴη ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνοντες αἱμάττουσιν·
ἀπὸ δὲ τοῦ αἰῶνος, οὐδεὶς Ἑλλήνων ἢ Χριστιανῶν
περιτομὴν ἐδέξατο· κλειστῶν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλή-
νων καὶ Χριστιανῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς μῆνας καὶ
ἐβδομάδας καὶ ἡμέρας καὶ ὥρας γεννωμένων, Ἄρης
ἢ Ἑρμῆς ἢ Κῦπρις ἢ ὁ λοιπὸς Ἑλλήνων μῦθος, ἐνὸς
κύκλου ἐμπεριέχοντες εἰς πάντα, καὶ μηδενὸς ὑπὸ
ἀστέρων βιαζομένου. Οὐ γὰρ πάντες Ἑλληνες ἢ

ante, quivis hominum suæ legis libertate utitur, et
quæ ex astris secundum Græcos fabulose ficta sunt,

ante, quivis hominum suæ legis libertate utitur, et
quæ ex astris secundum Græcos fabulose ficta sunt,

INTERRÓGATIO CX.

Atqui cum sint septem uniuscujusque nostrum
nativitati deputatæ stellæ, in septem plagas terram
divisam esse dicimus, atque quamlibet plagam gu-
bernari ab una stellarum illarum, et secundum il-
larum conjunctionem duci et perfici subjectos :
quam efficacitatem stellæ aliqui legem vocant.

Responsio.

Si in septem plagas dividitur orbis, quomodo in
una parte multas atque diversas leges invenimus?
Neque septem modo secundum numerum stellarum,
neque duodecim secundum zodiaci signa, neque
item triginta sex secundum decanos, sed innumeræ
commemorantur leges, quæ olim mutatæ sunt, et
nunc vigent. Quomodo vero in eadem sectione
anthropophagos Indos, et ab animatis omnique
mactatione abstinentes Brachmanes habitare cer-
nimus? Quomodo Babylonii misti pollutis nuptiis
consanguineorum delirant? Aut quomodo in se-
ctione alia ejusdem tractus Sclaveni et Physonitæ
qui et Danubiani appellatur, alii quidem ubera
mulierum libenter comedunt, quod plena lacte
fuerint, instar murium infantes saxi allidentes;
alii vero etiam a legitimo et irreprehensibili car-
nium esu abstinent? Qui eorum alii præfracti sunt,
suo jure viventes absque cujusquam imperio, ac
nonnunquam comedentem secum vel iter facien-
tem principem suum interficientes, vulpes et sil-
vestres feles porcosque comedentes, et luporum
ululatu se provocantes; alii vero a voracitate ab-
stinent, et cuivis principi se subjicientes obo-
diunt?

Multa certe commemorantur de Longobardis et
Noris et Gallis occidentalibus, tanquam ignaris
Mercurialis et Saturninæ de astris scientiæ. Quot
reges et principes sustulerunt male latis leges,
ipsi sua placita sancientes? aut e diverso, meliores
repudiarunt ab his diversi, a nullo astro in decre-
tis sibi placitis impediti? Unum autem proferam
quod incredulorum omnium ora quasi alapa cæ-
det: Judæi omnes lege quam Moses tulit recepta,
omnem setum marem participem rationis ipsis na-
tum, octavo die circumcidentes, sanguine perfun-
dunt. A sæculo autem nullus Græcorum aut Chri-
stianorum circumcisionem recepit, licet plurimi
Judæi et Græci et Christiani iisdem mensibus et
hebdomadibus et diebus et horis nati sint. Nihil
ergo Mars facit aut Mercurius, aut Venus, aut re-
liqua Græcorum fabula, uno circulo complectente
omnia: nullusque ab astris vi cogitur. Annon

(58) Ζωδιακοῦς. Forte ζωδιακοῦς. ΕΡΙΤ.

(59) Κατὰ τοὺς δεκάκτους. Utiq. Duodecim enim in Zodiaco signa. Signi autem cujusque partes a Genethliacis triginta constitutæ, ac tres in decu-

rias tributæ: quarum principes, Decani, ex Romanæ militiæ usu nominati: omnes proinde triginta sex. VIGER.

enim Græci aut Judæi aut Christiani eadem die vel hora, in maternum jacti sunt uterum, et simul in lucem editi? Quomodo igitur plurimis ipsorum Christo adjunctis, patrio abnegato errore, non posuit ei terrenæ parti dominans stella ipsos arcere ab vera in Deum pietate?

INTERROGATIO CXI.

At nobis dum de astris loquimur, non est sermo de fide, sed de moribus et ratione vivendi, et inde pendente actione, præterea de constitutione corporis. Nam quorum sub Ariete nativitas est, crispis sunt crinibus, gratiosi et magnamini, quia principis officio fungitur Aries: etiam liberæ voluntatis electionem habent, siquidem et Aries, deposito absque dolore vellere, rursus a natura vestitur. Subjectus autem Tauro, ærumnosus est, et servilis: taurus enim sub jugo est. Qui est sub Scorpione percussor est, propter eam quæ ab illis bestiis sumitur similitudinem. Nam et Libræ subjectus est justus, propter nostrarum librarum æqualitatem.

Responsio.

O gentilitiam dementiam! quid enim istis fuerit magis ridiculum? Nam Aries unde deliri nativitatem hominis repetunt, cæli duodecima pars est, in quo sol means, verna signa ingreditur. Sed et Libra, et Taurus, et Scorpium, et similiter horum quodvis duodecima portio est, et pars cæli in Zodiaco, quem vocant, circulo. Quomodo igitur inde mortalibus præcedentes causas existere dicunt, dum ex iis quæ apud nos balant, mores ipsis designantur? Animal enim ad impartendum facile, Aries est: non quod hujusce moris effectrix sit ea pars cæli, sed quod ovis a creatore talem naturam accepit. Atque ex astris quidem satagis ostendere genesis nostram, id vero per balatus persuadere conaris. Siquidem a talibus animalibus cælum gestatum tales habet morum causas: omnino et ipsum subjectum est alienis potestatibus, nimirum potestatibus astrorum; astra vero animalium, pendentes ab ipsis causas habentia. Si vero ridiculum hoc est, magis ridiculum illud erit, ex iis quæ nihil inter se commune habent, inducere velle probabilitatem eorum quæ de nativitate dicuntur. Quomodo enim quotidie innumerabiliter mutantur stellarum aspectus? Nam planetæ, ut sunt, semper mobiles appellantur. Atque alii quidem citius assequuntur se invicem, alii vero periodos eadem hora facient tardiores. Aliquoties etiam se invicem aspicientes, mox occultantur. Quod si ex natura ipsis bonum et malum adest, omnino ad opificem causa mali a nobis refertur. Quod si liberæ voluntatis electione moventur, primum quidem erunt animalia prædita libera voluntate, solutis et liberæ

Ἰουδαῖοι ἢ Χριστιανοὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ ὥρᾳ ἐν τῇ μητρὶ κατεβλήθησαν νηδύϊ· οὐδ' αὖ πάλιν πάντες ἅμα ἀπεκυήθησαν. Πῶς οὖν οἱ πλείστοι αὐτῶν Χριστῷ συνέθεντο, τὴν πατρίαν ἀρνησάμενοι πλάνη, μὴ ἰσχύσαντος τοῦ ἀρχόντος ἀστέρος τῆς χειραλω μερίδος ἐμποδίσαι αὐτοὺς πρὸς θεοσέδειαν;

ΠΕΡΣΙΣ ΠΙΑ'.

Ἄλλ' οὐ περὶ πίστεως ἡμῖν ὁ περὶ ἀστρων λόγος, ἀλλ' ἤθους καὶ πολιτείας καὶ πράξεως ἐκείθεν ἀρμοζομένης, εἰ δὲ καὶ τῆς σωματικῆς καταστάσεως. Οἱ γὰρ κριεὶ τὴν γένεσιν ἔχοντες, οὐλοὶ τὴν τρίχα ἀποτελοῦνται, χαροποὶ (60) καὶ μεγαλόφρονες, ἐπειδὴ ἡγεμονικὸν ὁ κριεὶς· ἀλλὰ καὶ προαιρετικοὶ, ἐπειδὴ καὶ ὁ κριεὶς ἀποτίθεται ἀλύπως τὸ ἔριον, καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπευδύεται. Ὁ δὲ ταυριανὸς, κληπαθῆς καὶ δουλικός· ὑπὸ ζυγὸν γὰρ ὁ ταῦρος. Ὁ δὲ σκορπιανὸς, πλῆκτης, διὰ τὴν πρὸς τὸ θηρίον ὁμοίωσιν. Ὁ γὰρ ζυγιανὸς, δίκαιος, διὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἰσότητα τῶν ζυγῶν.

Ἀπόκρισις.

Ὡ τῆς Ἑλληνικῆς! τί γὰρ ἂν γένοιτο τούτων καταγελαστότερον; Ὁ γὰρ κριεὶς, ἀπ' οὗ τὴν γένεσιν τοῦ ἀνθρώπου ληροῦσιν, οὐρανοῦ μέρος ὑπάρχει τὸ δωδέκατον· ἐν ᾧ φθάνων ὁ ἥλιος τῶν ἀερινῶν (61) σημείων ἄπτεται· καὶ ζυγὸν, καὶ ταῦρος, καὶ σκορπίος, ὁμοίως τούτων ἕκαστον δωδέκατον μόριον ὑπάρχει μέρος τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ζωδιακοῦ λεγομένου κύκλου. Πῶς οὖν ἐκείθεν τὰς προηγουμένας αἰτίας φάσκοντες βροτοῖς ὑπάρχειν, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βληχωμένων τὰ ἦθη αὐτοῖς χαρακτηρίζεται; Εὐμετάδοτον γὰρ κριεὶς, οὐκ ἐπειδὴ τοιοῦτου ἤθους (62) ποιητικὸν ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπεὶ τοιαύτης ἔλαχε τὸ πρόθετον φύσεως παρὰ τοῦ κτίσαντος. Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀστρων σπεύδεις ἡμῶν τὴν γένεσιν παριστῆν, ἐκ δὲ τῶν βληχημάτων πείθειν ἐπιχειρεῖς. Εἰ μὲν παρὰ τῶν ζώων ὁ οὐρανὸς κομισάμενος ἔχει τὰς ἀφορμὰς τοιαύτας τῶν ἠθῶν, ὑπόκειται καὶ αὐτὸς πάντως ἀλοτριαις ἀρχαῖς, αὐτὸς μὲν ταῖς τῶν ἀστρων, ἐκεῖνα δὲ τῶν ζώων, ἐξ αὐτῶν ἔχοντα τὰς αἰτίας ἀπρισμασμένας (63). Εἰ δὲ καταγέλαστον τοῦτο, καταγελαστότερον τὸ ἐκ τῶν μηδὲν κοινωνούντων ἐπάγειν ἐπιχειρεῖν τῶν λόγων τὰς πιθανότητας περὶ γένεσεως. Πῶς γὰρ ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας μυριάκις ἀμίβεται τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα; Ἀεικίνητοι γὰρ ὄντες οἱ πλανῆται προσαγορευόμενοι, καὶ οἱ μὲν ὀπίσθον ἐπικαταλαμβάνοντες ἀλλήλους, οἱ δὲ βραδυτέρως τὰς περιόδους ποιοῦμενοι ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὥρας, πάλαι καὶ ὁρῶσιν ἀλλήλους καὶ ἀποκρύπτονται. Εἰ δὲ καὶ ἐκ φύσεως αὐτοῖς τὸ ἀγαθὸν καὶ χεῖρον, ἐκ τὴν Δημιουργὸν ἢ αἰτία τοῦ κακοῦ παρ' ἡμῶν ἀναφέρεται πάντως. Εἰ δὲ προαιρέσει κινήθηται, πρῶτον μὲν ἔσται ζῶα προαιρετικὰ λελυμένα καὶ αὐτοκρα-

(60) *Χαροποὶ*. Forte *χαροποί*. Edit.

(61) *Ἀερινῶν*. Leg. *ἐαρινῶν*. Id.

(62) *Ἡθους*. Inepte in Vulgatis ἤχους, ubi sic locus redditur: Non quod Arietis sonum edat ea pars cæli, At ἤθους veram lectionem docere debuisset

interpretem, tum sensus, tum ἠθῶν quod mox sequitur, ut monuit doctissimus Cotelerius *Monum. Eccl. Gr. tom. II, pag. 530.*

(63) *Ἀπρητισμένας*. Forte *ἀπρητημένας*. Edit.

τορικαί; ὀρμαῖς κεχρημένα· ὅπερ μανίας ὑπάρχει καὶ ἀνοίας ἐσχάτης, τὴν Δημιουργὸν βλασφημεῖν, καὶ τῶν ἀψύχων καταφύδεται.

Πῶς δὲ οἱ κριῶ τὴν γένεσιν ἔχοντες, οὐλοὶ καὶ χαρποὶ, καὶ προαιρετικοὶ, καὶ ποριστικοί; Ὑρῶμεν πολλοὺς οὐλοὺς μὲν τὴν τρίχα, τυφλοὺς δὲ καὶ οὐκ εὐπόρους, οὐδὲ προαιρετικούς, ἀλλ' ἰταμούς, καὶ θυπόρους, καὶ ρυπήμονας (64), καὶ βακοφόρους ἀγύρτας, θύραν ἐκ θύρας ἀμειβόμενος, τῆς ἐφημέρου τροφῆς ἔνεκεν. Πῶς δὲ οἱ φαλακροὶ ἢ καὶ ἀπλόκομοι, ἢ ἀμβλωποὶ τάναντία ἔχουσι, πλοῦτον καὶ ἀφθονίαν καὶ ἡμερίαν, σπανίως τοῖς φίλοις ὀμαίμοις συναγειρόμενοι; Ποσάκις δὲ τῆς ἡμέρας, ἢ τῆς νυκτός, οἱ τῶν βασιλικῶν γενέσεω ἀποτελοῦνται σχηματισμοί! δ. ἅ τ' ἢ μὴ ἐφ' ἐκάστην γεννῶνται βασιλεῖς; ἢ πῶς πάλιν πατρικαὶ αὐτοῖς ὑπάρχουσιν αἱ τῆς βασιλείας διαδοχαί; Οὐ δὴπου γὰρ ἕκαστος τῶν βασιλέων παρτετηρημένος εἰς τὸ βασιλικὸν τῶν ἀστρῶν σχῆμα διὰ τῆς πρὸς τὴν σύμβιον κοινωνίας τοῦ ἐναρμόσαι οὐδὲ τε· ὅτε γὰρ τις κύριος τοῦ τοιοῦτου. Πῶς οὖν Ἰσραὴλ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Ἰωαθάμ βασιλέα, Ἰωαθάμ δὲ τὸν Ἀχάζ, Ἀχάζ δὲ τὸν Ἐζεκιάν, οὗτος δὲ τὸν Μανασσῆν, οὗτος δὲ τὸν Ἀμμῶς, οὗτος δὲ τὸν Ἰωσάβ, οὗτος δὲ τὸν Ἰωαχάζ, ἕκαστος βασιλεὺς βασιλέα; καὶ οὐδὲς ἐν αὐτοῖς οἰκετικῆ συνέτυχεν ὥρα γεννήσεως. Ἐπειτα εἰ καὶ τῶν κατὰ κακίαν καὶ ἀρετὴν ἐνεργημάτων οὐκ ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχουσιν αἱ ἀρχαί, ἀλλ' ἐκ τῆς γεννήσεως αἱ ἀνάγκαι, περιττοὶ μὲν οἱ νομοθέται τὰ αἰρετὰ καὶ φευκτὰ ἡμῖν ἐρίζοντες, περιττοὶ δὲ οἱ δικασταὶ ἀρετὴν μετατιμῶντες (65), κακίαν δὲ κολάζοντες. Οὐ γὰρ τοῦ κλέπτου ἢ τοῦ φονέως τὸ ἀδικίμα, οἷς γε οὐδὲ βουλομένοις κρατεῖν τῆς χειρὸς οἶόν τε, διὰ τὴν ἐπὶ τὰς πράξεις κατεπεῖγουσαν αὐτοῦς ἀστρονομίαν, καὶ τὴν ἐκ τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκην ἐπιχειρήσῃν.

bere possunt, propter urgentem ipsos ad ea facta, astrorum legem, et propter impositam sibi ex fato necessitatem.

Διελέξω δ' αὐτοὺς καὶ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων καθόλου μεταβολῆς. Πρὸ γὰρ τῆς θεανδρικής ἐπιφοιτήσεως, πάντων ἔθνῶν εἰδωλομανούντων, καὶ διὰ πάσης χοροῦντων ἀσεβείας, μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ θεανδρῶ, διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἢ πρὸς θεοσέβειαν γέγονε μεθίδρυσις τῆς πλάνης μὲν ἐκποδῶν γενομένης, ἀρετῆς δὲ τιμωμένης, τῆς αὐτῆς τῶν ἀστρῶν μενούσης ὀφείως τε καὶ στάσεως, ἐξ Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων καὶ ἔθνῶν πλείστων ἐπιστραφέντων, καὶ Χριστῶ συνδεμένων. Πού οὖν οἱ πρῶτον καταναγκάζοντες αὐτοὺς ἀστέρες, εἰδῶλοις ποτνεισθαι (65); πού δὲ λαμβάνειν ἐδόξουν οἱ νῦν πρὸς θεοσέβειαν αὐτοὺς ἐπισπόμενοι; Εἰ δὲ μήτε ἀφαίρεσις, μήτε προσθήκη τῆ χωρὶς (66) τῶν ἀστρῶν γέγονεν, ἄκοντες ὁμολογήσωσιν, οὐκ ἐκ τίνος εἰμαρμένης ἢ ἀνάγκης, ἀρετὴν ἢ κακίαν ἐμδιοτεύεσθαι ἢ αἰρεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκάστου αὐτέξουσίου προαιρέσεως ἐπὶ αἰρεθέντα χωρῶντος. Ὅπερ σαφῶς ὁ ὕψηλός παριστῶν Ἰσαίας διαβόηδον βοᾷ ἐκ προσώπου τοῦ

potestatis motibus utentia : id quod extremæ insanix atque dementiæ fuerit, cum blasphemia conjunctum opificis, et cum mendacio de inanimatis.

Quomodo autem, qui ad Arietem suam nativitatem referunt, crispis et gratiosi, et liberæ voluntatis, et divites sunt? Videmus multos quidem crinibus crispis, qui tamen cæci sunt et minime divites, neque libera præditi voluntatis electione, sed improbi, ad quæstum faciendum inepti, et sordidi, et pannosi, et circumforanei, qui januam cum janua mutant quotidiani victus adipiscendi gratia. Quomodo autem qui calvi sunt, vel etiam crine simplici aut hebetæ visu, diversum habent, divitias nimirum et abundantiam atque quietem, raro cum amicis consanguineis congregientes? Quoties autem die vel nocte regiarum nativitatum perficiuntur figurationes, quare non qualibet vice reges nascuntur? Aut quomodo patriæ ipsis intercedunt regni successiones? Nimirum non quivis rex regiam astrorum figurationem per coitum cum consorte tori, filio applicandam observare potuit. Neque enim quisquam eam rem habet in potestate sua. Quomodo igitur Ozias rex genuit Joathamum regem, Joathamus vero Achazum, Achazus autem Ezechiam? Hic vero Manassem, et is Amosum, ille vero Josiam, hic autem Joachasum, unusquisque rex regem? et quidem nullus eorum in servilem nativitatis horam incidit. Deinde si vitiosarum et virtuti consentaneorum actionum non ex nobis principia pendent, sed ex necessitatibus nativitatis : superflui sunt legum latores qui secunda fugiendaque nobis definiunt, superflui iudices, qui virtutem quidem honorant, improbitatem vero puniunt. Neque enim furis aut homicidæ ea injuria est, qui nequidem, si velint, manum cohibere possunt, propter urgentem ipsos ad ea facta, astrorum legem, et propter impositam sibi ex fato

Refutabo autem ipsos etiam ex universalium rerum mutatione. Nam cum ante adventum divini illius hominis omnes gentes cultui astrorum dedite essent et in omni incederent impietate, post accessum divini hominis, per evangelicam prædicationem, ad pietatem facta transitio est, amolito quidem errore, virtute autem in pretio habita, eodem astrorum manente cum aspectu tum constitutione : ex Græcis, et Judæis, et gentibus quamplurimis conversis, et Christo adjunctis. Ubi igitur priores stellæ, quæ cogebant ante idola suppliciter procumbere? Ubi latitare videbantur, quæ nunc ad pietatem ipsos pertrahunt? Si vero neque ademptio neque additio regioni astrorum contigit, vel inviti fatebuntur, non ex aliquo fato vel necessitate virtutem improbitatemve viventibus inseri aut decerni, sed ex uniuscujusque libera potestatis electione unumquemque se ad ea quæ elegit, conferre. Id quod manifeste eximius ostendens Isaias, luculenter cla-

(64) *Ῥυπήμονας*. Cotelierius Monum. Eccl. Gr. tom. III, pag. 660, describit *ρυπείμονας*. Sic et infra *Interrog.* c. viii pro *ρυπώμοισιν* legit *ρυπείμοισιν*.

(64) *Μετατιμῶντες*. Lege μὲν *τιμῶντες*. EDIT.
(65) *Ποτνεισθαι*. Forte *ποτνιάσθαι*. ID.
(66) *Χωρὶς*. Forte *χωρὶς*. ID.

mat in persona Dei : Si volueritis et auscultaveritis mihi, bona terræ comedetis ; si vero nolueritis, neque auscultaveritis mihi, gladius vos devorabil : nam os Domini locutum est ista ⁶⁵. Ipse vero in Evangelio concionans Dominus inquit : Hierosolyma, Hierosolyma, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare vos sub alas meas, quemadmodum gallina congregat pullos suos, et nolulistis ⁶⁶ ! Ad voluntatem unius : ujusque referens sequenda aut vitanda, et non ad necessitatem fati aut legis astrorum. Non enim peccatores nos esse duceret, si illorum insidiis essemus expositi.

INTERROGATIO CXII.

Quod si nullo vel beneficio vel injuria ex astris afficiuntur homines, quomodo Evangelium lunaticos vocat epilepticos, spumantes et sese lacerantes ?

Responsio.

Lunaticos vocat secundum vulgarem multorum sententiam, qui id quod altius est audire non possunt. Quandoquidem enim lunæ et soli et astris venerationis cultum exhibebant homines vani, volens ipsos a sua tanquam perniciosa opinione revocare, etiam dæmoniacorum causam ostendit lunam, ut illi supplicantes languidiore facti, ab ejus veneratione resiliunt. Non enim in perniciem mortalium luminaria universitatis architectus extruxit Christus, sed immunus spiritus observans in ipsis talem speciem, ad seducendum aliquos subduxit, ut inconstantes et parum frugi mortales ad præstigiatos et ad eos abeant sponte, qui a Jove nutriti videntur, nimirum per incantationum occasionem, et spem levandi malum. Sæpe numero autem videmus et canes lateenter in nos irruere ; neque tamen dicimus lunam causam esse morsus aut motus animalis. Et servi sæpe numero cum toto luna lumine splendet, ad capiendum fugam surgunt, et ejus auxilio ad celeritatem utuntur. Num igitur causam temeritatis fugitivi dicimus lunam ? Sæpe numero item et effeminatus homo nocturnas tenebras veritus domi dormire cogitur ; luna vero per noctem lucente, citius ad prostibulum instar equi lascive prosiliens, hinniens, et currens, ad scortum lætus venit. Num igitur itineris scelerati causa est luna, quæ divino præcepto terras cælo subjectas illustrat ? Cohibe quæso temetipsum a lunatica dementia : dæmones enim illi qui faciles capti sunt, tacite in animos iuserere consueverunt, ut non solum luminaria malorum causas esse asserant, sed ipsum etiam opificem velut malorum et exitiosorum factorem calumniantur. Qui vero fidem illis adhibent, non Deum sed cinerem adorant in parricida, eo qui

θεοῦ· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσετέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· εἰ δὲ μὴ θέλητε, καὶ μὴ εἰσακούσετέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίῳ, θεηγῶν ὁ Κύριος, φησὶν· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτενοῦσα (67) τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀποσταλμένους, ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν ὑμᾶς ὑπὸ τὰς πτέρυγας μου, ὃν τρόπον ὄρνις συνάγει τὰ νεσσὶά αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠθέλησατε ! ἐπὶ τὸ θέλειν ἐκάστου ἀναφέρειν τὰ αἰρετὰ, ἢ φευκτὰ, καὶ οὐκ ἐπ' ἀνάγκη ἐμαρμένης ἢ ἀστρονομίας. Οὐ γὰρ ἠγγήσατο ἡμᾶς ἀμαρτάνοντας, εἴπερ τῆς ἐκείνων μεθοδείας ὑπεκείμεθα.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΒ.

Καὶ εἰ μὴδὲν ἐκ τῶν ἀστρον εὐεργετῶνται, ἢ ἀδικοῦνται οἱ ἄνθρωποι, πῶς τὸ Εὐαγγέλιον σεληνιαζομένους λέγει τοὺς ἐπιληπτικούς, ἀφροῦντας καὶ ῥησομένους ;

Ἀποκρίσις.

Σεληνιαζομένους φησὶ, κατὰ τὴν πρόχειρον τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν, μὴ χωροῦντων ἀκοῦσαι τὸ ὑψηλότερον. Ἐπεὶ γὰρ σελήνη, καὶ ἡλίω, καὶ ἀστρῶν τὸ σέβας ἀπένεμον οἱ ματαιόφρονες, βουλόμενος αὐτοὺς ἀπαγαγεῖν τῆς οικείας δόξης, ὡς ἐπὶ βλάβῃ (68), καὶ αἰτίαν τῶν δαιμονούντων τὴν σελήνην ὑπηρείνει· ὅπως ναρχήσαντες οἱ ἐκείνη ποτηνώμενοι, ἀποπτέθωσι τοῦ εἰκαίου σεβάσματος. Οὐ γὰρ ἐπὶ λύμῃ βροτῶν τοὺς φωστῆρας ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων ἐδείματο Χριστὸς, ἀλλ' ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐπιτηροῦν αὐτοῖς τὸ τοιούδε σχῆμα, ἐπιτωθάζειν τισὶν ὑπαγόμενον, τοὺς εὐρίπους καὶ ἀνερίστους βροτῶν ἐπὶ γόνιτας καὶ διοτρεφεῖς αὐτομολεῖν, προσφάσει ἐπακοῆς καὶ τοῦ διοχλοῦντος ἀναχωχῆς. Πολλάκις δὲ ὀρώμεν κύννας κρύβδην ἐφαλλομένους ἡμῖν, καὶ οὐ φαμεν τὴν σελήνην αἰτίαν τοῦ δῆγματος, ἢ τῆς τοῦ ζώου κινήσεως. Καὶ οἰκείτης πολλάκις, πληρηφραῶς ὑπαρχούσης, πρὸς δραπέτειαν ἠγγέθη, τῷ ἐκείνης φωτὶ βοθηῖ πρὸς ἀκυποδῖαν χρώμενος. Ἄρ' οὖν αἰτιασώμεθα τῆς δυσουλίας τοῦ ὑποδράντος τὴν φαίνακα ; Καὶ ὁ λάγνος πολλάκις τὸ νύκτιον σκότος δεδιώς, οἶκον καθυδεῖν ἐπείγεται· τῇ δὲ σελήνῃ καταυαζομένης τῆς νυκτὸς, θάττον ἐπὶ τὸ χαμαιτυπεῖον, ἵππου δίκην κροαίων, χρεμετίζων καὶ θέων, ἦκεν ἐπισκαίρων τῇ ἑταίρῃ. Ἄρ' οὖν τῆς μαιαδίας αἰτία ἡ γῆ ὑπ' οὐρανὸν καταλάμπουσα θεῖω προστάγματι ; Εἴργε σαυτὸν τῆς σεληνικῆς (69) παροινίας. Τοῖς γὰρ εὐάλωτοις δαίμονες ὑποσπείρειν εἰώθασιν, οὐ μόνον τοὺς φωστῆρας αἰτιασθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Δημιουργὸν ὡς φαῦλον καὶ φαρτικῶν ποιητὴν διαβάλλειν· οἱ δὲ τούτοις πειθόμενοι, οὐ Θεῷ ἀλλὰ σποδῷ προσκυνοῦσι, διὰ τοῦ πατραλοῦ (70) καὶ τῶν οικείων τέκνων τοὺς γάμους φθειραντος, καὶ ἐν τάφῳ παρὰ Κρητὶ φθαρέντος· Ἐπερ οὐκ ἔστι θεοῦ. Οὐ μὴν ἀλλὰ

⁶⁵ Isa. i, 19 20. ⁶⁶ Matth. xxiii, 37.

(67) Ἀποκτενοῦσα. Forte ἀποκταίνουσα. Edit.

(68) Ὡς ἐπὶ βλάβῃ. Forte ὡς ἐπιδαβοῦς. Id.

(69) Σεληνικῆς. Forte σεληνιαζῆς. Id.

(70) Διὰ τοῦ πατρ. Hic Casarii locus ex Recognitionum Clementinarum lib. x, cap. 25 seqq. for-

malus, pessime a librariis acceptus fuit. Sic enim in vulgatis legitur, διὰ τοῦ πατραλοῖα ... παραχρῆσει φθαρ. Hic vero nihil vidit interpret. Locum, prout citidimus, restituit rehiditque Cotelierius ad Recognition. l. c. qui et suspicatur pro διὰ legendum Δις,

καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου παιδας ἐξεθείασαν οἱ θεοὶ καὶ ματαιόφρονες· ἐν μὲν τῇ Ἐρμουπόλει τὸν ἐπὶ τῷ χεῖρον ἀνερμήνευτον Ἐρμῆν εἰς κόνην διαλυθέντα· ἐν Κόπρω τὴν Κύπριν κόπρω ἐν τάφῳ κειμένην· ἐν δὲ Θράκη, Ἄρην, τὸν τῆς ἀρᾶς ἐπάνωμον· ἐξ ἧς ἡμῖν, ἐκ τοῦ θυσαίου (71) Ἡσαῦ, Διονύσιος ὁ Ἄρεοπαγίτης ἀνέταίτε, τῶν θείων ἀποστολῶν γενόμενος φοιτητής. Πρὸς δὲ τοῖς Καυσαίοις ὕρσει Κρόνος, μᾶλλον δὲ υἱὸς ὑπὸ τῶν ὄνων προσεκυνήθη, ἀνακράζων καὶ ὀγκώμενος καθ' Ἑλλήνων. Ἐν Θήβαις Διόνυσος τοῖς σέβουσι ψυχῆς καὶ σώματος ὑπάρχων πάθος ἀνίστατον καὶ δύσοδμον. Ἐν Τύρῳ Ἡρακλῆς (72), μᾶλλον δὲ ἡράκλῆς, πυριάλωτος γενόμενος διὰ κακίαν, ὑπὸ τῶν ἀδίων ἐκθειάζεται. Ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπιός, ὁ ταῖς φρεσὶ νῆπιος, ὑπὸ τῶν νηπιωτέρων καὶ ἀνοήτων θεῶν προσηγορεύθη. Καὶ Σύροι μὲν οἱ φερώνυμοι σαρπητοὶ, τὸν τοῦ ἄδου ἐπάνωμον Ἄδωνιν ἐξεθείασαν κακῶς· Αἰγύπτιοι δὲ τὸν συρόμενον καὶ γεωπετῆ Ὅσιριν· Ἡλιεῖς ἐλεεινοὶ τὸν Ἐκτορα (75), μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀλέκτορα χρηστόν. Οἱ ἐν Λεύκῃ τῇ νήσῳ τὸν Ἰκαχον (74) Ἀχιλλῆα. Πόντιοι (75) τὸν πατραλοῖαν Πάτροκλον ἀπαθέωσαν. Ῥόδιοι τὸν εἰκῆμαχον Μακεδόνα (76), καὶ Ἰταροὶ θατέρους, ἐν τάφῳ κόνην κειμένην αἰθουσι, τέλειον ἀσπεύοντες· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ἐν Θεῶν τοῦ ζῆν ἀπερβράγη. Ὀντὰς παροινας ὑπεξηγεσθαι, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ὑπάρχει· εἰ δὲ τίς ἀποῦσιν βούλεται τοὺς ἐκείνων λήρους, πῦθέσθω Ὀρφείως καὶ Ἡσίοδου τῶν συγγραφέων τῆς ἐκείνων μυθοποιίας, ἔμοι τοῦ λοιποῦ σιωπῆν χαριούμενος.

non est praesentis temporis. Si vero quis illorum de illorum fabulis, mihi vero reliqua tacendi facultatem concedat.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΓ'.

Οὐχ Ἑλλήνων ὑπερμαχῶν πρὸς σὲ διατεινόμεαι, Πάτερ, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων ὄπλα παρὰ τῆς σῆς πολυμαθείας περιθέσθαι βουλόμενος. Πῶς τοίνυν λέγεις μηδὲν αὐτομάτως γίνεσθαι, μηδὲ ἔξω τῆς θέας δυνάμει; Ἰδοῦ (77) τῆς Ἰρεως ὀρωμένης ἀκριβῆ περὶ φέρειαν ἐχούσης, καὶ πάντοθεν ἴσην, οἷαν ἀληθῶς οὐδὲ νοῦς περιγράψαι δύναται· καὶ ὄμως ὀρωμεν δεπ' οὐδενὸς αὐτῆν γινομένην, ἀλλ' αὐτομάτως συνισταμένην.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ αὐτοματισμὸν ὅλα τε παρεισάξαι ἢ τῆς Ἰρεως ὀστάσις. Ἐπὶ τύπῳ γὰρ τοῦ στερεώματος οἷον σπαρτίον κόκκινον ἐπὶ δίσκου διατείνεται. Εἰ γὰρ καὶ ὁ τύπος ἐκτυπῶν τὰ ἴδια νῦν ὑπάρχει, ἀλλ' οὖν

(71) *Θυσαίου*. Anpe θυσαίωνος? Interpres veritit quasi legisset ὀσθηίου. Eοιτ.

(72) *Ἐν Τύρῳ Ἡρακλῆς*, x. τ. λ. Cotelerio ad *Recognit.* lib. x. cap. 24, hic Cæsarii locus ita ex Etymologico Magno intelligendus videbatur, quod Ἡρακλῆς potius sit ἐν ἕρῳ seu ἕρῳ ἀκλῆς, in terra inglorius, quam ἕρας seu ἕρας κλέος, terra gloria. Verum deinceps mutata sententia, hæc habet V. C. Monument. Eccl. Gr. tom. III, pag. 636: *Apud Cæsarium Ἡρακλῆς, πυρακλῆς, ut nunc conjicio, qui aliter alias. En verba Cæsarii, ἐν Τύρῳ Ἡρακλῆς μᾶλλον δὲ ἡρακλῆς (ἡμιορρες ἀρακλῆς, ἀπομιναβίλις), πυριάλωτος γενόμενος διὰ κακίαν, ὑπὸ τῶν ἀδίων ἐκθειάζεται. Hoc est, juxta meam opinionem, non Janonis gloria, sed gloria ignis, a quo captus et consumptus fuit. Hæc ille.*

(75) *Ἐκτορα*. Non vidit interpres, perperam

liberorum suorum matrimonia corruptit, atque in sepulcro apud Cretenses computruit: id quod non est dei. Nec hoc contenti, etiam ex illo natos liberos inter deos retulerunt impii et vani; Hermupoli quidem Mercurium, cujus exponi oratione flagitia nequeunt, in pulverem redactum; in Cypro vero Vencrem, et stercore veluti sepulcro sitam; in Thracia Martem, ab exsecratione cognominatum; ex qua nobis, velut ex immorigero Esavo, Dionysius Arcopagita ortus est, divorum apostolorum discipulus. Apud Caucasios autem montes Saturnus, imo vero asinus ab asinis adoratus, rudens et clamans adversus ipsos ethnicos. Thebis Bacchus, colentibus se tam animæ quam corporis morbus insanabilis et fetens. In Tyro Hercules, potius alominabilis, qui igni consumptus propter improbitatem, ab impiis inter deos refertur. In Epidaurō Æsculapinus mente puer, ab insipientioribus et imperitis deus appellatur. Et Syri, qui nomine conveniente farces potius sunt, orci cognominem Adonim male inter deos retulerunt. Ægyptii repentem humi et terræ adfixum Osiriu, Elienses miseri Hectorem, nequidem gallum gallinaceum bonum. Qui in insula Leuca sunt, Icachum Achillem, Pontii parricidam Patroclum inter deos retulerunt. Rhodii temerarium pugnatores Macedonem, et alii alios, pulverem scilicet in sepulcro jacentem colunt, prorsus impie agentes. Nullus enim ipsorum in Deo vitam finit. Quorum vesaniam enumerare nugas audire cupit, quærat Orphea et Hesiodum

INTERROGATIO CXIII.

Non pro Græcis depugnans adversus te contendō, mi Pater, sed armis adversus illos per tuam multiplicem doctrinam indui volo. Quomodo igitur inquis nihil fortuito fieri, neque extra divinam potestatem? Ecce cælesti arcu apparente, absolutam habet is circumferentiam, et undique æqualem, cujusmodi revera ne mens quidem scribere queat; et tamen videmus ipsum a nullo eandi, sed fortuito existere.

Responsio.

Non potest casum fortuitum inducere iridis constitutio. Nam in figura firmamenti veluti coccineus funis in orbem extenditur. Quippe si est ficticia mens, sua quædam effluens, utique qui ficticem

editum in vulgatis Νέκτορα.

(74) *Ἰκαχον*. Non intelligo quid sit Ἰκαχον Ἀχιλλῆα. Substitui posset ἀϊκαχον. Covel. ad *Recognit.* lib. x. cap. 25.

(75) *Πόντιοι*. Legimus quidem in *Recognit.* lib. x. cap. 25, *Apud Pontum, Patroclum*. Verum auctor *Clementinarum*, hom. vi. cap. 22 habet, *Πάτροκλον, Ὀπώντιοι*. Atque hanc lectionem Cæsario restituendam, cum Cotelerio existimarem.

(76) *Τὸν εἰκῆμαχον Μακεδ.* Editi τὸν εἰκῆμα. Unde joculariter veritit interpres *Icemachum Macedonem*. Tu serio, *temerarium pugnatores* intellige. Covel. l. c.

(77) *Ἰδοῦ*, x. τ. λ. Hæc mutuatus est Cæsarius ex *Recognit.* lib. viii cap. 41, ut ad eum locum monuit Cotelerius.

hanc fecit, etiam intellectilem fabricavit, in ea diffusurus aut subactus, quæ ipsi placent. Neque enim igne liquefactum plumbum, aut cera, aut calx, si alicujus rei formæ infundatur, et fiat id quod artificii visum fuerit, idcirco fortuito casu existere videbitur, quando manu artificis per formam id quod placuerat, effectum est. Ad hunc sane modum intelligatur et iridis ortus in vehementioribus tempestatibus, quasi signum securitatis mundo exhibitæ, quod non amplius sint submergenda aquisque tollenda quæ sub cælo sunt. *Ponam enim, inquit Deus, in nube mea arcum meum vobis in signum*⁸⁶. Sol quidem instar cucurbitulæ sanguisugæ radorum ejaculationibus humidum ex nubibus, velut ex aliquo corpore ad se trahit, et sursum vehit pluviam veluti fluxum quemdam, qui supra bases fertur. Est autem iris triformis. Nam partim quidem rubra, partim cærulea, partim instar herbæ viridis est; et pacem, et sapientiam, et potentiam, et Verbum, et Deum universitatis rerum omnium, in sanguine et aqua et spiritu in mundum venire significans: baptismi quidem aqua omnem creaturam per Jordanis fluxus a turpitudine abluentem; Spiritu autem sancto eos qui mente intelliguntur submergentem gigantes. Cæterum post terrestrem idolorum et dæmonum suffocationem et diluvium, sanguine signum salutis nobis datum est, veræ illius conciliationis et pacis Dei ac Verbi velut ante in figura, sic nunc carne extenti, ut qui sit evidens signum propitiationis et securitatis a dæmonum diluvio nobis factus, ex illorum procella hos ad se trahens, cum inquit: *Postquam exaltatus fuero a terra, in cruce videlicet, omnes traham ad meipsum*⁸⁷. Et iterum inquit: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici*⁸⁸. *Tres item hujus testes esse, inquit eximius ille Joannes, sanguinem et aquam, et spiritum, et hos tres unum esse*⁸⁹. Circiter horam enim nonam emissio clamore Jesus emisit spiritum animæ. Nam divinus ille spiritus in animo corpori unitus erat, et similiter animæ inhabitanti contemperatus. Nam si aerius spiritus utrisque adest, multo magis divinus utrique parti aderat, cum sit inseparabilis et expers quantitatis. Lancea vero percusso ipsius latere, *exivit sanguis et aqua: et qui vidit testimonium perhibuit, et verum est testimonium ejus*, inquit eximius ille Joannes⁹⁰. Sanguis autem et aqua de hoc divino et perenni fonte scaturit, propter judicantem Pilatum, et alios acclamantes: *Tolle, tolle, crucifige ipsum*⁹¹. Nam Pilatus quidem amovebat a se mortis Domini sanguinem; Judæi vero damnationem ex ea secuturam in se transferentes clamabant: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*⁹². Quod et nos peramanter dicimus, non eodem cum ipsis affectu; nam illi velut hominem intuebantur, qui a nobis Deus

γε ὁ τὸν τύπον δράσας, νοητὸν ἐτερεῖντο, ἐκ' αὐτῶν διαχεῖν ἢ ἀναμάττειν μέλλων τὰ αἰρούμενα. Οὐ γὰρ ὁ πυρὶ ταχεῖς μόλιθος ἢ κηρὸς, ἢ χαλκός, τύπων τινὸς ἐπιχεόμενος, καὶ τὸ ἐκείθεν σχῆμα ἀναματτόμενος, καὶ τὸ δοκοῦν τῷ τεχνίτῃ γινόμενος, παρὰ τοῦ τῷ αὐτομάτως συστήναι δόξῃ; ἀλλὰ τῇ χειρὶ τοῦ τεχνίτου διὰ τοῦ τύπου τὸ αἰρεθὲν ἀποτελοῦμενος. Οὕτω δὴ νοεῖσθω ἢ τῆς ἱερωῦς σύστασις ἐν ταῖς σφοδραῖς ὑεταῖς, ὅσον εἰς σημεῖον ἀφοβίας τῶ κόσμῳ παρεχομένης, μὴ πάλιν ἀποκλύζεσθαι καὶ ὑδροφορεῖσθαι τὰ ὑπουράνια. Θίξω γάρ, φησὶν ὁ Θεός, ἐν τῇ νεφέλῃ μου τὸ τόξον εἰς σημεῖον ὀμίην. Ἔστιν οὖν ὁ ἥλιος σκίασὶς δίκην ταῖς τῶν ἀκτίνων βολαῖς τὸ ὑγρὸν τῶν νεφῶν, ὡς περ ἐκ σώματός τινος ἐπισπνιόμενος, καὶ ἀνέλκων τὸν ὑετὸν ὡς περ βεῦμα ἐπὶ τὰ βάσεις φερόμενος. Τρίμορφος δὲ ἡ ἱερίς, τὸ μὲν ἐρυθρὸν, τὸ δὲ ἀερύδες, τὸ δὲ πᾶσαν ὑπάρχουσα χλοονή, τὴν εἰρήνην, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ ἄθρον, καὶ θεὸν τῶν ὄλων, ἐν αἵματι, καὶ ὕδατι, καὶ πνεύματι, κόσμῳ ἐπιφοιτῶν προμηνύουσα, ὕδατι μὲν τοῦ βαπτίσματος πᾶσαν κτίσιν διὰ τῶν Ἰορδάνου βεβρωθῶν τοῦ αἰσχου ἀποκλύζοντα, Πνεύματι δὲ ἁεὶ τῶν νοητῶν καταποντοῦντα γήραντας. Μετὰ δὲ τὴν περιγειον τῶν εἰδῶλων καὶ δαιμόνων καταπνευγμέν καὶ ἀποκλυσιν, τὸ δι' αἵματος σημεῖον σωτηρίας ἡμῶν δόδοται, τῆς ἀληθοῦς ἱερωῦς καὶ εἰρήνης τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, ὡς περ ἐπὶ τύπων διὰ σαρκὸς ἐκταθέντος, ἐναργὲς σημεῖον ἱερωῦς καὶ ἀφοβίας κατακλυσμοῦ δαιμόνων ἡμῶν γινόμενος, ἐκ τῆς ἐκείνων καταιγίδος ἡμᾶς ἐπισπασάμενος, φάσκων· Ὅταν ὑψώθῃ ἀπὸ τῆς γῆς (ἐπὶ σταυρῷ δηλονότι), πάντας ἐλκύνω πρὸς ἐμαυτὸν. Καὶ πάλιν φησὶν· Ἰδοὺ δέδοκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὕδρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ τρεῖς ὑπάρχειν τοῦτο μαρτυρας, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, τὸ αἷμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ τρεῖς ἐν εἰσι. Περὶ γὰρ τὴν ἐναντήν ὥραν κράξας ὁ Ἰησοῦς ἀψῆκε τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ θεῖον καὶ ἀψύχῳ τῷ σώματι ἦντο· ὁμοίως καὶ τῇ ψυχῇ ἐνδημούσῃ ἀνεκκράτο. Εἰ γὰρ τὸ ἀέριον πνεῦμα ἀμφοῖν ξυνοπέρχει, πολὺ μᾶλλον τὸ θεῖον ἐκατέρῳ τμήματι συνέεται, ἀδαιρέτον ὑπάρχον καὶ ἄποσον. Λόγῃ δὲ τις νύξας τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, Ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ ἔωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινὴ ἐστὶν αὐτοῦ ἡ μαρτυρία, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης. Αἷμα καὶ ὕδωρ τῆς θείας καὶ ἀεννάου κρήνης ἐκδίδονται διὰ τὸν κρινόντα Πιλᾶτον καὶ τοὺς ἐπιβοῶντας· Ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν· τοῦ μὲν ἀποβρῦψαμένου (78) τῆς Κυριοκτονίας τὸ αἷμα· τῶν δὲ ἀντεσπασμένων τὴν ἐκείθεν κατάκρυσιν· Βοᾶτω αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἀξιεράστως φαμέν, οὐ τῇ αὐτῇ ἐκείνοις διαθέσει. Ἐκείνοι γὰρ ὡς βροτὸν ἐσκόπησαν τὸν παρ' ἡμῶν θεὸν τῶν ὄλων προσκωούμενον· ὡς περ οὐχ οἱ σοφοὶ τῶν ἱατρῶν, τὸ ἐκ τῆς κορυφῆς ἐπὶ τὰς βῆφεις βεῦμα φερόμενον ἀναχόπτουσι. διὰ τῆς ἱερωῦς τὴν ὕδατων ἐπί-

⁸⁶ Gen ix, 13. ⁸⁷ Joan. xii, 32. ⁸⁸ Luc. x, 19. ⁸⁹ I Joan. v, 8. ⁹⁰ Joan. xii, 34. ⁹¹ ibid. 45. ⁹² Matth. xxvii, 25.

(78) Ἀποβρῦψαμένον. Forte ἀποβρῦψαμένον. EDIT.

χρυσιν, ὡς ἐπὶ τύπῳ τινὶ διατεινομένην τῷ ὑποκει-
μένην τοῦ ἡλίου δίκην σικύας, διὰ τῶν ἀκτίνων τὰ
νέφη συνάγοντος, καὶ ὡσπερ καυτήρι τῷ θερμῷ τὰς
ὄδονόχους φλέβας ἀναξηραίνοντος.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΑ΄.

Τὸ μὲν ἀρχέγονον σκότος εἶπας· τῇ διατάσει τοῦ
οὐρανοῦ γεγονέναι σώματος, καὶ εὖ ἔχει περὶ τούτου.
Πῶς δὲ τὴν νύκτα ὀρῶμεν αὐτομάτως γινομένην, οὐ-
δενὶ τόπῳ (79) ἐκτυπούμενην;

Ἀπόκρισις.

Ἀνωτέρω μὲν τὸν περὶ νυκτὸς ἀποδέδωκα λόγον·
ἀμυδρῶ δὲ καὶ νῦν εἰκόνι χρησάμενος ἀποδείξω, μὴ
αὐτομάτως αὐτὴν συνίστασθαι, μηδὲ ἐξω τῆς θείας
χειρὸς. Ὡσπερ γὰρ οἱ πύργοι ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων
ἐγείρονται, καὶ τὰ λαξευτὰ ἢ χυνευτὰ ὑπὸ τεχνίτου
χειρὸς διαγλύφεται, τὰ δὲ αὐτῶν ἀποσκιάζματα οὐχ
ὑπὸ τεχνίτου γίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν παρ'
ἐκείνων γενομένων ἀποτελεῖται· εἰ οὖν καὶ θάτερα
θατέροις τινὰ παρῳφίσταται τύπῳ τινὸς ἐκτυπούμενα,
ἀλλ' οὖν γε οἱ τύποι ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τεχνίτου χειρὸς
γεγόνασιν· καὶ ἡ νύξ τοῖνον οὐκ αὐτομάτῃ συνίσταται,
ἀλλὰ τῆς χέρσου ὑπάρχει ἀποσκίασμα, καθὼς μικρὸν
ὑστερον ἀποδείξω, νῦν ἡμᾶς τοῦ καιροῦ ἐπὶ τὴν
θεῖαν τῶν μυστικῶν τελετῶν συνωθοῦντος, καὶ τοῦ
θείου παραδοκοῦντος.

(79) Τόπῳ. Forte τύπῳ. Ed.

universi hujus adoratur; prorsus ut periti medici
non recidunt a vertice delatum ad oculos fluxum,
ita per iridem aquarum infusionem velut in forma
quadam extentam in subjecto sole, instar cucurbitulæ
per radios nubes congregante, ac veluti calido
cauterio aquam fundentes venas exsiccante.

INTERROGATIO CXIV.

Tenebras quidem primigenias dixisti per separa-
tionem cælestis corporis esse factas, quod quidem
recte dicitur. Quomodo vero noctem videmus spon-
te fieri, nulla forma expressam?

Responsio.

Supra quidem de nocte rationem reddidi, et
nunc obscura similitudine utens demonstrabo non
fortuito ipsam existisse, neque extra divinam ma-
num. Quemadmodum turres ab ædificantibus ex-
struuntur, et sculpta vel conflata per artificis ma-
num perpoliuntur; ab ipsis autem umbræ redditæ
non ab artifice fieri solent, sed per ea quæ ab illis
facta sunt efficiuntur. Proinde si alia quædam cum
aliis existere solent, forma alicujus expressa :
utique et formæ ab initio manu opificis factæ sunt.
Ideoque nox quoque non per se existit, sed umbra
terræ est, quemadmodum paulo post demonstrabo,
quando nos modo ratio temporis ad peragenda
sacra mysteria, sancto cætu nos exspectanté,
compellit.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Γ΄.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΕ΄.

Χθὲς τῆς ὥρας κατεπειγούσης, σήμερον ἡμῖν τὰ
λείψανα τῆς τραπέζης ἐκείνης ἀπόδος, τὰ περὶ νυ-
κτὸς ἡμῖν πλατυτέρας σαφηνίζων, καὶ διὰ τί ἡ ἀρχέ-
γονος ἡμέρα, οὐ πρώτη παρὰ τῆς Γραφῆς εἰρηται,
ἀλλὰ μία· ὅπερ ἀνοικειον πρὸς τὰς ἐπιγόνους μοι
φαίνεται. Εἰ γὰρ δευτέρα καὶ τρίτη αἱ μετ' αὐτὴν
ἐνομάζονται, ἀκολουθότερον ἦν κατάρχουσαν αὐτῶν
πρώτην καὶ οὐχὶ μίαν λεχθῆναι.

Ἀπόκρισις.

Τὸ ἡμερονύκτιον μίαν φησὶν ἡμέραν, τῷ ἐπικρα-
τεστέρω τοῦ παντὸς διαστήματος, τῶν εἰκοσιτεσσάρων
ὥρῶν τὸ κῦρος ἀπένειμεν. Οὕτω γὰρ φράζειν εἶωθε
πολλαχῶς ἡ θεία Πικτή, ἐν τῇ ἀριθμῆσει τοῦ χρόνου
ἡμέρας ἀριθμοῦσα, οὐχὶ δὲ καὶ νύκτας. Ἀκούεις δὴ
τοῦ θείου μελωδοῦ· *Αἱ ἡμέραι ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς
ἑβδομήκοντα ἔτη.* Πρὸ τούτου δὲ Ἰακώβ ὁ πατριάρχ-
ης φησὶν· *Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς μου μικραὶ καὶ
πονηραὶ.* Πάλιν δὲ ὁ τῶν θείων μελωδός φησι· *Καὶ
τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου, πάσαις τὰς ἡμέ-
ρας τῆς ζωῆς μου.* Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς εὐαγ-

DIALOGUS III.

INTERROGATIO CXV.

Quia tempus heri plus æquo nos urgebat, hodie
nobis illius mensæ reliquias exponito, quæque de
nocte tractanda veniunt, latius nobis edissere; et
quare *dies illa* primigenia non sit prima sæcris in
Litteris dicta, sed *una* ⁹⁹. Id quod mihi minus con-
venire videtur ad eas quæ post ortæ sunt. Nam si
secunda et tertia fuere, quæ post istam nominantur,
convenientius erat, eam quæ harum erat exor-
dium, primam, non unam, dici.

Responsio.

Diem cum nocte conjunctam, diem vocat auctor
historiæ, potiorique parti totius intervalli viginti
quatuor horarum, primas partes tribuit. Sic enim
multis in locis divina pagina loqui consuevit, in
supputatione temporis dies numerans, non noctes.
Audis quid dicat divinorum ille carminum auctor :
Dies annorum nostrorum annos septuaginta ¹⁰⁰ con-
tinent. Ante hunc autem Jacobus ille patriarcha
inquit : *Dies vitæ meæ pauci et mali* ¹⁰¹. Rursus
idem auctor divinorum carminum inquit : *Ut ha-
bitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ* ¹⁰².

⁹⁹ Gen. 1, 5. ¹⁰⁰ Psal. LXXIX, 10. ¹⁰¹ Gen. XLVIII, 9. ¹⁰² Psal. XXII, 6.

Quin et divus inquit evangelista : *Ante sex dies Paschæ venit Jesus in Bethaniam* 97. Et Dominus ipse divinitus suos alloquens ait : *Scitis post biduum actum iri Pascha* 98. Quapropter quæ nunc in specie narrationis tradita sunt, pro lege in sequentibus habeantur : *Et fuit, inquit, vesper at fuit mane, dies unus* 99 : cum dies jam ante præcessisset, exstitit vesper, ex vespere vero nox, ex nocte autem mane, ubi jam unius diei finis est, quæ per viginti quatuor horas diei potiore partem silii vindicat, subaudita videlicet nocte sub appellatione diei, per viginti quatuor horas. Quo fit ut etiam tempore conversionum solis æstivarum, quæ solstitia vocant, noctem dies intervallis excedat. At tempore quod æquinoctio destinatum est, prorsus oportet utrasque æquales esse, vicissim a se invicem auferentes id quod deest. Sed et cœli facies, rursus ad eandem reversa constitutionem, una dies merito appellatur; quemadmodum in terra fieri solet, ut interjectum ab uno florum proventu ad alium, tempus, annus vocetur. Quamobrem quoties vesper et mane secundum solis circuitum mundum occupat, non in tempore majore quam unius diei spatio, significetur dies una cum nocte conjunctus, et luminarium ad priorem constitutionem reversio. Vel potius tribui plus debere mihi videtur illi rationi, quæ secreto traditur. Quod nimirum qui temporis naturam fecit Deus, in mensuras ejus et signa, dierum intervalla ordinaverit, ipsumque per hebdomadam dimeticus, semper hebdomadam in semetipsam revolvi jubet, temporis hoc modo dinumerans motum, sicut hebdomadam rursus explet dies, septies in semetipsam revoluta. Id autem circularis est figura, a semetipso incipere, et in semetipsum desinere : quod scilicet etiam ævi proprium est; et in semet ipsum reverti nusquam terminatum. Propterea caput temporis non primam dierum, sed unam nominavit, ut ipsa appellatione cognationem cum ævo haberet. Quandoquidem enim unitatis, et ejus quod communionis ad aliud expert est, notam nobis ostendit, proprie et convenienter appellata est una, cum ipsa in seipsa per omne sæculum in seipsam revolvatur.

INTERROGATIO CXVI.

Et quonam pacto Litteræ sacræ multa esse sæcula demonstrantes, sæcula vocant sæculorum? Et Davides in fine psalmi dicit : *Confitemini Domino, cœli, quoniam in omnia sæcula misericordia ejus* 1? Et rursus idem : *Exaltabo te, Deus meus, rex meus, et benedicam nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi* 2? Ecce tria sæcula in centesimo quadragesimo quarto psalmo. Sed et in iis quæ dicuntur a sacrorum ministris, Deo gratiarum actionem offerentibus, et imperium in omnia tribuentibus, hæc proferri audimus : *Imperium et regnum, et potestas.*

97 Joan. xii, 1. 98 Matth. xxvi, 2. 99 Gen. 1, 5.

(80) Ἀνακυκλοῦσθαι, πάλιν. Leg. ἀνακυκλοῦσθαι, καὶ πάλιν, vel ἀνακυκλωμένην, πάλιν. Edit.

γελιστὴς φησιν· *Πρὸ 85 ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν. Αὐτὸς δὲ θεηγορῶν, φησιν· Οἴδατε, ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται. Ὡς τὰ νῦν ἐν ἱστορίᾳ εἶδει παραδοθέντα, νομοθεσία ὑπάρχει πρὸς τὰ ἐξῆς· Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία· δηλονότι προσηγορίας τῆς ἡμέρας ἐγένετο ἑσπέρα, ἐκ δὲ τῆς ἑσπέρας, νύξ, ἐκ δὲ τῆς νυκτὸς πρωΐ, ἔνθα παρατεῖται ἡ μία ἡμέρα, διὰ τῶν τεττάρων καὶ εἰκοσι ὥρων τῆς μιᾶς ἡμέρας τὸ κύρος ἔχουσα, συνυπακουμένης δηλονότι τῆς νυκτὸς τῇ ἡμέρᾳ διὰ τῶν εἰσοσισσοῦρων ὥρων. Ὡστε καὶ ἐν ταῖς τροπαῖς τοῦ ἡλίου συμβαίνει ταύτην ἐκείνης ὑπερβαίνειν τοῖς διαστήμασι. Ἀλλὰ τότε ἀφωρισμένῳ χρόνῳ τῆς ἱσμερίας, ἐκ πάντως ἰσομοίρους τυγχάνειν ἀμφοτέρας, ἀντιστοιχίας παρ' ἀλλήλων τὸ λείπον. Καὶ ἡ τοῦ οὐρανοῦ ἔξις ἐπὶ τὴν αὐτὴν πάλιν ἀποκατάστασιν, μία ἡμέρα εἰκότως τρεσαγορεύεται· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆρα γίνεται πάφυκον, ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνθοφορίας ἐπὶ τὴν αὐτὴν, ἐνιαυτὸν ἐνομάζεσθαι. Ὡστε οὖν δοῦναι ἑσπέρα καὶ πρωΐ κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου περίοδον ἐπιλαμβάνει τὸν κόσμον, μὴ ἐν πλείονι καιρῷ, ἀλλ' ἐν μιᾶς ἡμέρας διαστήματι σημαίνεσθαι τὸ ἡμερονύκτιον, καὶ τὴν αὐτὴν τῶν φωστῆρων ἀποκατάστασιν· ἡ μᾶλλον [ἡ] κυριώτερός μοι δοκεῖ ὁ ἐν ἀπορρήτοις παραδόχμνος· ὅτι ὁ τῆν τοῦ χρόνου φύσιν κατασκευάσας θεὸς, μέτρα αὐτῶν καὶ σημεῖα τὰ τῶν ἡμερῶν ἐκαστὴ διαστήματα· καὶ ἐβδομάδι αὐτὸν ἐκμετρήσας, εἰ τὴν ἐβδομάδα εἰς αὐτὴν ἀνακυκλοῦσθαι κελεύει, ἐξαριθμῶν τοῦ χρόνου τὴν κίνησιν· τὴν ἐβδομάδα δὲ εἰς αὐτὴν ἀνακυκλοῦσθαι, πάλιν (80) ἐκπληροῦν τὴν μιᾶν ἡμέραν, ἐπτάκις αὐτὴν εἰς αὐτὴν ἀναστρέψουσαν. Τοῦτο δὲ κυκλικὸν ὑπάρχει σχῆμα, ἀφ' ἐαυτοῦ ἀρχεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸ καταλήγειν· ὁ δὲ καὶ τοῦ αἰῶνος ἴδιον, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναστρέφειν μηδαμῶν περατούμενον. Διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ χρόνου, οὐ πρώτῃν ἡμερῶν, ἀλλὰ μιᾶν ὠνόμασεν, ὅπως τῇ προσηγορίᾳ τὸ συγγενὲς ἔχη πρὸς τὸν αἰῶνα. Τοῦ γὰρ μοναχοῦ καὶ ἀκονωνήτου πρὸς ἕτερον τὸν χαρακτήρα δεικνύσα, οἰκειῶς καὶ προσφυῶς προσηγορεύθη μία, αὐτὴ ἐν αὐτῇ διὰ παντὸς αἰῶνος ἀνακυκλωμένη ἐξ αὐτῆν.*

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΣ.

Καὶ πῶς ἡ Γραφὴ πολλοὺς αἰῶνας ἐμφαίνουσα, λέγει αἰῶνας αἰῶνων; καὶ Δαβὶδ πρὸς τῷ τέλει τοῦ ψαλμοῦ φησιν· *Ἐξομολογείσθαι (81) τῷ Κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ;* καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς· *Ἐγνώσω σε, ὁ θεὸς ὁ βασιλεὺς μου, καὶ ἐλογίσω τὸ ὄνομα σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος;* Ἐδὸς τρεῖς αἰῶνες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ. Ἀλλὰ καὶ τῶν παρὰ τῶν ἱερῶν ἀκούομεν τῷ θεῷ εὐχαριστίαν ἀναφέροντων, καὶ τὸ κράτος κατὰ πάντων ἀπονεμόντων, ὅτε φασί· *Τὸ κράτος, καὶ ἡ*

1 Psal. cxxxv, 26. 2 Psal. cxxvii, 1.

(81) Ἐξομολογείσθαι. Leg. ἐξομολογήσθε. lb.

βασιλεία, καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ὧς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἐκ τούτων πολλοὺς αἰῶνας ἀριθμεῖν παιδεύμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀμείψεις πραγμάτων καὶ καταστάσεων, οὐ περιγραφὰς δὲ καὶ πέρατα, ἢ διαδοχὰς αἰώνων. Ἡμέρα γὰρ Κυρίου μεγάλη καὶ ἐπιφανής, φησὶν ὁ προφήτης· καὶ πάλιν, Ἴνα τί ὑμῖν ζητεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου; καὶ αὕτη σκότος, καὶ οὐ φῶς· σκότος δηλονότι τοῖς ἀξίοις, ἐπεὶ ἀνέσπερον καὶ ἀδιάδοχον τὴν ἡμέραν ἐκείνην οἶδεν ὁ λόγος· ἦν καὶ ὀγδόη ὁ τῶν θεῶν μελωδὸς προσηγόρευσεν, Ἐπὲρ τῆς ὀγδόης ἐπισημάνας τῶν ἑαυτοῦ ψαλμῶν (81^ο), ἕτερον δὲ, γραφῆ, Ἐπὲρ κληρονομώσης, ὡς ταύτης καὶ μόνης τὰς λοιπὰς κληρονομώσης ἡμέρας, τοῖς ἀπεράντοις καὶ ἀτμήτοις διαστήμασι, τὸ δὲ κατὰ πάντων κύρος ἀναδησαμένης, διὰ τὸ ὑπερτερεῖν καὶ ἔξω κείσθαι τοῦ ἑβδοματικῆς τούτου κύκλου. Ὅστε κὰν ἡμέραν φῆσω, κὰν αἰῶνα, τὴν αὐτὴν φημι ἔννοιαν. Ἐἴτε γὰρ ἡμέρα εἴη, μία ἔσται, καὶ οὐ πολλαί· εἴτε αἰὼν προσαγορεύω (82^ο), μοναχὸς ἂν εἴη καὶ ἀπέραντος. Πρὸς τὴν μέλλουσαν οὖν ζωὴν ἀνάγων ἡμῶν τὴν ἔννοιαν, μίαν ἔγραψε τὴν εἰκόνα τοῦ παντὸς αἰῶνος Μωσῆς ὁ ἱεροφάντης, τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἡμερῶν, τὴν ὀμήλικα τοῦ φωτός, τὴν θεῖαν καὶ σεπτὴν Κυριακὴν, τὴν τῆ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου τετιμημένην.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΖ'.

Ἐπειδὴ λέγουσὶ τινες ἔπαιοιδαίς καὶ γοητεῖαις τὴν σελήνην κατάγεισθαι οὐρανόθεν· καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνθρωπότητος τῆ φήμῃ ταύτῃ κρατηθῆναι, σίδηρον καὶ χαλκὸν χρούοντες, ὡσπερ ἐν ἐσχάταις γενομένην τῷ ἤχῳ, τῆς πλάνης αὐτὴν ἐπανάγεισθαι νομίζουσιν.

Ἀπόκρισις.

Μῦθοί τινες καταγέλαστοι ὑπὸ γραῶν κωθωνισομένων πάντῃ διεδόθησαν παραληρούμενοι, μαγαυεῖαις τισὶ τῆς οἰκείας ἔδρας ἀποκινεῖσθαι, καὶ πρὸς γῆν αὐτὴν φέρεσθαι, καὶ ψηλαφᾶσθαι· ὅπερ πάσης ἀλογίας καὶ τῆς ἐσχάτης ἀπονοίας ὑπάρχον μοι δοκεῖ τὸν θεῖον παρακρούεσθαι μελωδόν, ἔδοντα· Σελήνην, καὶ ἀστέρων ἀσὺθεμελιώσας. Ποῖος δὲ ἄρα τύπος κατασπασθεῖσαν αὐτὴν ὑπεδέξατο; Ἦς δι' ἀμυδρὰς εἰκόνας ἀποδείξω τὸ μέγεθος τοῖς εἰκαιοδούλοις· Αἰ κατὰ τὴν οἰκουμένην πόλεις πλεῖστον ἀλλήλων διεστώσαι ταῖς κατὰ τὴν ἔψαν κειμέναις καὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ διαφόροις τῆς χέρσου ἄμμοτοιμαίς καὶ ὄχθαις, ἰσομοίρως πᾶσαι τὸ σεληνιαῖον φῶς ὑποδέχονται, ὅπερ τοῖς ἀρτίφροσιν ἰκανὸν πάσαις αὐτὴν ἀντιπρόσωπον καὶ ὑπερμεγέθη τυγχάνειν. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦν, πάντως ἂν τοὺς ἐπ' εὐθείας κατεφώτισε μόνους, τοῖς δὲ τὸ εὖρος αὐτῆς ὑπερπίπτουσιν ἐγκεκλιμέναις αὐγαῖς, διὰ τῶν πλαγιῶν παραθέουσα, προσέβαλεν

^ο Joel II, 1 sec. LXX. ^ο Amos V, 18. ^ο Psal. VI, 1; XI, 1. ^ο Psal. V, 1. ^ο Psal. VIII, 4.

(81^ο) Τῶν . . . ψαλμῶν. Anne τὸν . . . ψαλμόν? EDIT.

et gloria Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Responsio.

At ex istis non docemur multa numerare sæcula, sed et mutationes rerum et statuum, non circumscriptiones et terminos aut successiones sæculorum. Dies enim Domini magnus et illustris, inquit propheta ^ο. Et iterum: At quid vobis prodest quærere diem Domini? etiam ipsa erit caligo, non lux ^ο. Caligo scilicet iis qui sic merentur, siquidem absque vespere ac successione diem illam fore scimus, quam et octavam divinorum carminum auctor appellavit: Pro octava psalmos suos inscribens ^ο. Alium item psalmum inscribit: Pro ea quæ hæreditatem accipit ^ο: quasi hæc sola reliquarum dierum sit hæres, per infinita et expertia sectionum ullarum spatia cunctiarum rerum imperio redimita: propterea quod superior sit, et extra septenarium hunc circulum posita. Quamobrem sive diem appellavero, sive sæculum et ævum: eodem utrumque proferetur intellectu. Sive enim dies fuerit, una erit, et non multæ; sive sæculum appelletur, unicum quid fuerit, et absque termino. Ad futuram igitur vitam subducens nostrum intellectum, unam diem dixit interpretes ille rerum sacrarum Moses, ut quæ sit imago totius æternitatis, primitiæ dierum, coæva lucis, divina demique ac veneranda illa Dominica, quæ etiam ex Domini resurrectione honorem peculiarem est consecuta.

INTERROGATIO CXVII.

Quomodo dicunt aliqui, incantamentis et præstigiis lunam cælo detrabi? Maxima certe generis humani pars bujus rei fama persuasi et occupati, ferrum et æs pulsando, tanquam e potestate egresam per strepitum ab errore liberari putant.

Responsio.

Fabulæ quædam ridiculæ ab auniculis somniantibus ubique disseminatæ sunt, quarum delirium est, imposturis quibusdam propria sede lunam moveri, et ad ipsam terram ferri et contractari. Id quod omnis absurditatis et extremæ dementiæ plenum refutare mihi, divinorum ille carminum auctor videtur, cum canit: Lunam et stellas tu fundasti ^ο. Qualis autem locus, quæso, detractam ipsam unquam excepit? eujus exili quadam imagine magnitudinem vanis illis hominibus demonstrabo. Quæ per orbem terrarum suat urbes, plurimum a se invicem secundum orientalem et occidentalem plagam distatæ sunt, ac diversis viarum sectionibus editisque locis sejunctæ. Nihilominus æqualiter omnes lunare lumen suscipiunt. Id quod cordatis sufficit, omnibus ipsam urbibus obversam, et eximæ magnitudinis esse. Nisi enim sic comparata res foret, omnino eos illustraret solos, qui recta

(82) Αἰὼν προσαγορεύω. Fort. αἰῶνα προσαγορεύω. Id.

ipsi opponerentur : qui vero ad latus siti essent, eos inclinatis depressisque radiis oblique prætercurrens tantum attingeret. Non minus enim alia ratione eadem de hac declarabuntur. Si quando igitur ab excelso montis vertice campum conspiceres ingentem et planum, quantæ, obsecro, magnitudinis esse tibi viderentur boum juga? quantæ, aratores? quantæ, bubulcus aliquis cum mille boum armento, aut innumerus agnorum grex ad paludem balans? quantæ, ferociens equorum armentum, et in pratis exsultans? An non tibi formicis exiliores viderentur? Quod si etiam e specula vel aliquo colle ad amplissimum pelagus conversus, defixos in mare oculos conjiceres, quantæ tibi magnitudinis esse viderentur Insulæ vel maximæ? quantæ, onerata quæpiam infinitis mercibus navis cum albis velis cæruleo invecta mari? An non quavis columba exiliorem tibi speciem aspectumque exhiberet, visu in aere assumpto, et evanescente ob intervallum, quo minus accurate ipsam oculis comprehendat? Itidem nonnulli in locis montes sunt maximi, qui in profunditatibus ambiuntur per convalles, et torrentium alveis cinguntur, ad quorum eminentias levis fluxusque visus fertur, et solam attingit superficiem, cum interjacentes concavitates penetrare et inspicere propter imbecillitatem nequeat. An non etiam quadratæ, et ad nubes altitudine pertingentes turre, humiles et rotundæ multis videntur ratione intervalli? Proinde nisi eximie magnum sit lunare corpus, non sane similiter omnibus ubique simili luce conspiceretur, amplitudine sua universæ terræ non cedens, simulque manifestam et his qui procul a terra in mari navigant, magnitudinis speciem præbens, et radiis suis lucens.

INTERROGATIO CXVIII.

Quid igitur sibi vult, quod sanguinea sit aliquoties, et variatur atque dissipatur?

Responsio.

Equidem hoc aspectu puto bellicas effusiones sanguinis significari, aut per subvectionem obfuscata a terra aeris turbidam reddi ejus lucem et splendorem, variarique per pulverem hunc speciem ipsius, donec provecta pulverulentum fæliginosumque locum evaserit : partim enim pinguis et densa, partim adusta et cinerea est terra, nonnulli in locis denique crassior et gravior est. Unde videtur, pulvere circumdatam lunam mutari. Sæpe quidem fieri videmus, ut fumi exhalatio, vel pulvis nimis aliquid apud nos obscuret, et procella vel nebula solares radios hebetet. Vel potius causa omnium est evidentissima, quod cum soror sit solis, et ejusdem matris Sapientia filia, nempe Christi, non ferat quæ inferuntur ipsi ab impiis contumeliæ, quemadmodum et sol idem in suo diurno cursu demonstravit caligine puniens vesanam Judæorum et Deum necantem phalangem, contractioneque radiorum fugiens, ne aspiceret creatorem suum ligno

(82') *Μέσαι*. Forte μέν σοι. EDIT.

(83') *Ἐβρίγμένα*. Forte ἔβρηγμένα, vel ἔβρηγμένας. Id.

(85') *Ἐμπαρείς*. Anne ἔμπερείς; Id.

(84') *Αἰμορροίας*. Al. αἰμορρίας. Sic et sub initium sequentis Interrogat. cxix, ἀποφυτῶσαν pro

ἀν. Οὐδὲν ἦττον καὶ ἐτέρως τὰ περὶ ταύτης σαφηνισθήσεται. Εἴποτε οὖν ἀφ' ὕψηλῆς ἀκρωρείας πάλιν ἐθέσω πολὺ καὶ ὑπτιον, ἤλικα μὲν σοι τῶν βῶν κατεφάνη τὰ ζεύγη; πηλίκοι δὲ οἱ ἀροτήρες, ἢ σὺν τῇ χηλιόμῃθι ὀβουκόλος, ἢ τὸ μυρίαμον ἐπὶ τοῦ ἔλους βληχόμενον; πηλίχη δὲ ἡ τῶν ἑπτῶν ἀγέλη γαυρώσα, καὶ ἐπὶ τῶν λευκῶνων σκαίρουσα; εἰ μὴ σοι μυρμικῶν ἀμυδρότεροι ἔδοξαν; Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σκοπιᾶς ἢ γεωλόφου τινὸς ἐπὶ μέγιστον πέλαιος τετραμμένος, τῇ θαλάττῃ τὰς θύεις ἐπέβαλες, ἤλικαι μέσαι (82') ἔδξαν τῶν νῆσων αἱ μέγιστα; πηλίχη δὲ σοι ὠράθη μία τῶν μυριοφόρων ὀλακῶν, λευκοῖς ἰστίοις ὑπὲρ κυανῆς ποντοποροῦσα θαλάσσης; εἰ μὴ πάσης περιστέρως ἀμυδρότερον σοι τὴν ἱστορίαν παρέλγει, ἐνδοσπανωμένης τῷ ἀέρι τῆς θύρας, καὶ ἐξιτηλουμένης τῷ διαστήματι, πρὸς τὴν ἀκριβῆ καταπόσιν; Ἡδὲ δὲ που καὶ τῶν ὀρέων τὰ μέγιστα, βαθείαις ἐβρίγμένα (83) φάραξιν καὶ χαράδραις περιφέρεται καὶ λεῖα ἢ θύεις ὑποτίθεται, ταῖς ἐξοχαῖς ἦτοι ἐπιφανελαῖς προσδόλουσα μόνας, ταῖς δὲ μεταξὺ κολήτησιν ἐμυδῆσαι καὶ ἀναθῆσαι δι' ἄτονίαν μὴ δυναμένη. Οὐ δὲ τετράγωνοι καὶ νεφομήχεις τῶν πύργων, χθαμαλοὶ τε καὶ ἔμπερείς (85) δοκοῦσι πολλοὶ τῷ διαστήματι; Ὅστε εἰ μὴ παμμέγεθος ὑπῆρχε τὸ σιληναῖον σῶμα, οὐκ ἂν ὁμοίως πᾶσι πάντοθεν ἰσοφαῖς ἐφαίνετο, τῆς χέρσου πάσης τῷ εὐραὶ μὴ δευτεροῦσα, ἐναρτῆ ἄμα καὶ τοῖς πύργω ταύτης ποντοποροῦσα τοῦ μεγέθους τὴν θύην παρεχομένη καὶ ἀγάζουσα.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΗ'.

Τί οὖν βούλεται τὸ ὑφαίμον αὐτὴν πάλαις γίνεσθαι, καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ σκορπίζεσθαι;

Ἀπόκρισις.

Τῷ σχήματι τούτῳ οἶμαι, πολεμικὰς αἰμορροίας (84) σημαίνεσθαι, ἢ τῷ ἀναβρίτισμῷ τοῦ ἀπὸ τῆς αἰθαλομένου ἀέρος ἐπιβολοῦσθαι αὐτῆς τὴν φαῖσιν καὶ λαμπρότητα, καὶ ἀλλοιοῦσθαι τῷ χροὶ τὴν ἐξιν, μέχρις ἂν διεπνεύουσα, ἐξω τοῦ ἐκκόνου (84) καὶ ἐθαλώδους τόπου γένηται. Πῆ μὲν γὰρ πίων καὶ παγυτέρα, πῆ δὲ διακεκαυμένη καὶ τεφρώδης, ἐτίρωθι δὲ ὑλικῆ καὶ βαρυτέρα ἢ χέρσου πέφυκεν. Ὅθεν δοκεῖ μοι, κονιζομένην αὐτὴν ἀλλοιοῦσθαι· πάλαις δὲ, καὶ καπνοῦ ἀναθυμιάσις, ἢ κόνις πλεονάζουσα, τὸ παρ' ἡμῶν ἡμαύρωσε, καὶ καταγίς ἢ ὀμίχλη τὰς ἡλιακάς ἀκτίνας ἤμβλυεν. Ἡ μᾶλλον τὸ εἶναι ἐναργέστερον· οἶον, ἀδελφὴν τυγχάνουσαν τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς αὐτοῦ μητρὸς τῆς Σοφίας, Χριστοῦ, μὴ φέρειν τὰς εἰς αὐτὸν δρωμένους ὑπὸ τῶν ἀθίων ὕδρεις· ὅπερ ἐκεῖνος ἐν τῷ κατ' αὐτὸν ἡμερινῷ δρόμῳ ἐπέδειξεν, σκότῳ παίων τὴν φρενίτιδα καὶ Θεοκτόνον Ἰουδαίων φάλαγγα, τῇ συστολῇ τῶν ἀκτίων φεύγων ἱστορεῖται τὸν σφῶν ποιητὴν ζύλω καθηλούμενον τῷ προσλήμ- ἀποφοιτῶσαν ex solemnī permutatione oi et v, ut advertit Cotelierius *Monum. Eccl. Gr.* tom. II, pag. 538, permutatis in hanc sententiam veterum scripturum locis in medium adductis.

(84') *Ἐκκόνου*. Forte ἐγκόνου, pulverulentum EDIT.

ματι, καὶ δόρατι ἀμυσσόμενον. Τοῦτό μοι δοκεῖ
 ὄρασθαι ὑπὸ τῆς φαίνακος, τὸν ἀδελφὸν μιμουμένης,
 ἐν τῇ κατ' αὐτῆς νυχταίῳ δρόμῳ, τῶν ἐπὶ τύμβους
 καὶ βωμοὺς αὐτομολούτων γοήτων, καὶ τῶν ἐκεῖ τολ-
 μωμένων μαιφονιών καὶ παιδοσφαγιῶν, καὶ σπλάγ-
 χνων οἰκειῶν κατατομιῶν, ὧν ἐπὶ τῶν ἡπάτων σπαι-
 ρόντων οἱ μαιφῶνοι τῷ αἵματι χραίνονται. Ὡν τὸ
 ἄθεον εἰκότως ἐτραγυδῶν Δαβὶδ ὁ Θεσπέσιος, φησί·
*Καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας
 αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις, καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶον,
 αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων ὧν ἔθυσαν τοῖς
 ἡλυπατοῖς Χαναάν· καὶ μεθ' ἕτερα τὸν ἀμητὸν αὐ-
 τοῖς τῶν οἰκειῶν σπερμάτων φησί· Καὶ ὠργίσθη
 θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐβδελύξατο
 τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.* Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν πλεί-
 στοι τῷ Ἑλληνικῷ ζῳφῷ ἐπισκοτούμενοι, καὶ ληθη-
 θῶτως τῇ προγονικῇ πλάνῃ ὑποκύπτοντες, καὶ τῇ
 πάλαι τῶν λογισμῶν μαιφονίᾳ, ἐπὶ γεωλόφοις, ἢ καὶ
 τύμβοις, ἢ μνήμασι νύκτας (85) ἀποσχολάζοντες,
 κνίσσαις καὶ αἵμασι τοὺς δαίμονας θεραπεύοντες,
 οἴκοι ποτνιώμενοι ἐφ' οἷς χρ. . . . μέντοι καθιεμένη
 ἡ φαίναξ αὐτὴν ἰλυγγιᾶ καὶ πτήσσει καὶ συγκαλύπτει-
 ται, τῷ νέφει ἐνδύνουσα, καὶ ἀπαξίουσα ἐπιβαλεῖν
 τοῖς ἀναξίοις τὸ φάος, κατ' εἰκόνα τοῦ ἀδελφοῦ·
 ὥσπερ ἐξ ἀπόπτου ἢ ἀκρωρείας οὐρανόθεν τῇ ἀλ-
 λουίῳσι ἐπιθῶσα, καὶ σκότῳ παῖουσα καὶ εἰργουσα
 τοὺς μαιφῶνους τοῦ ἀθέου δράματος.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΘ'.

Εἰ οὐκ ἀνόμιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῷ Πατρὶ καὶ
 Θεῷ, ἀλλ' Ἰσος κατὰ πάντα καὶ ὁμοῖμος, καὶ τῆς
 αὐτῆς φύσεως, πῶς αὐτὸς λέγει, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπε-
 λος, καὶ ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός; Οὐ γὰρ [ἡ] αὐτὴ
 φύσις ἐστὶ γεωργοῦ καὶ ἀμπέλου· ἡ μὲν γὰρ ὑπάρ-
 χει λογικὴ καὶ ἐμφυχός, ἡ δὲ ἄλογος καὶ ἀψυχός.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ ἐπαίνῳ σὴν ἀστατοῦσαν τὴν ἀγγίνοιαν, καὶ
 πολλάκις ἔξω τῶν προκειμένων ἀποφειτώσαν, καὶ τῇ
 ἀλλοκότῳ πύσει με διαστρέφουσαν. Καὶ εἰ μὲν βου-
 λόμενος τοῦτο ποιεῖς, ἐπίγνωνθι γινωσκόμενος· εἰ δ'
 ἀπλῶ; τὰ φύμενα τῇ διανοίᾳ προζέρεις, συγγνώμην
 ἔχε, κάμοι ταύτην δωρούμενος. Τὰ δὲ Χριστιανῶν,
 πίπτει κρατύνεται, καὶ οὐ συλλογισμοῖς, δι' ὧν οἱ
 πλείστοι τῶν φρενῶν ἐξετινάχθησαν. Ἄρα γὰρ Παῦ-
 λος καὶ Ἀπολλῶς ἑτέρας ὑπῆρχον παρὰ τὴν Ἐκκλη-
 σίαν φύσεως; Γράφει γὰρ τῷ θιάσῳ τῆς Ἐκκλησίας
 ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν· Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς
 ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἤρξανεν. Ἄρ' οὖν ἀψυχός
 καὶ ἄλογος ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ Παύλου φυτευσομένη καὶ
 Ἀπολλῶ ποτιζομένη τῇ τῶν ἐνθῶν ἀρδείᾳ καὶ
 ἐνιδρύσει;

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚ'.

Διατὶ προέδωκεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰῶβ τῷ διαβόλῳ,
 αὐτὸς μαρτυρῶν αὐτοῦ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἀληθινῇ

° Psal. cv, 37, 38. ° ibid. 40. ° Joan. xv, 1. ° I Cor. iii, 6.

(85) Νύκτας. Forte νυκτός. Edit.

clavis affixum ratione assumpti, et hasta vulnera-
 tum. Idem ergo mihi videtur agi a luna fratrem imi-
 tante, dum tempore nocturni cursus ejus ad se-
 pulcra et aras eunt præstigiatores, et illic perpe-
 trantur cædes ac puerorum mactationes, et visce-
 rum propriorum dissectiones, quorum sanguine
 palpitantibus adhuc jecinoribus impij parricidæ
 polluuntur. Quorum impietatem non abs re tragice
 velut exponens Davides ille divinus, inquit: *Et
 mactaverunt filios suos et filias suas dæmoniis: et
 effuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum
 suorum et filiarum, quem inmolaverunt sculpsilibus
 Chanaanæorum*°. Et post alia, messem ejus sementis
 ipsi indicans, ait: *Et iratus est furore Dominus
 super populum suum, et abominatus est hæreditatem
 suam*°. Quandoquidem igitur nunc quoque plurimi
 gentilitia caligine involuti, clanculum majorum
 suorum errori se submitunt, priscam cogitatio-
 num cædem in collibus aut sepulcris aut monu-
 mentis noctu exercent, nidoribus et sanguine dæ-
 mones venerantur, quos ipsos etiam domi supplices
 adorant: idcirco luna, quanquam se non dimittat,
 præ dolore tamen æstuat, exhorret, abdit sese, nu-
 bem induens, fratris exemplo splendorem suum
 indignis largiri dedignatur, cœlitus velut ex aliqua
 specula vel sublimi loco, per ipsam immutationem
 sui clamans et caligine puniens atque coercens ho-
 micidas ab impio facinore.

INTERROGATIO CXIX.

Si non est inæqualis Dei Filius Deo et Patrὶ
 sed par in omnibus, et ejusdem honoris ejusdemque
 naturæ, quomodo inquit ipse: *Ego sum vitis, et
 Pater meus agricola*°? Non enim eadem natura est
 vitis et agricolæ, cum hæc quidem sit rationalis et
 animata, illa vero rationis expers et inanima.

Responsio.

Non laudo tuam inconstantem sagacitatem, quæ
 multum et extra propositum exorbitat, et aliena
 quæstione me distrahit. Et si quidem volens id
 facis, agnoscito me hoc animadvertere. Sin vero
 simpliciter in mente genita profers, veniam tibi
 dari scito, quam et mihi vicissim benigne largie-
 ris. Christianorum quidem certe dogmata fide cou-
 finentur et fulciuntur, non ratiocinationibus, per
 quas plurimi prorsus mentem amiserunt. Num enim
 diversæ Paulus et Apollus erant, respectu Eccle-
 siæ, naturæ? Scribit enim sacro cœtui Ecclesiæ
 mentis intelligentia sublimi præditus ille Aposto-
 lus: *Ego plantavi, Apollus rigavit, ac Deus incre-
 mentum dedit*°. Num igitur inanima et rationis
 expers erat Ecclesia a Paulo plantata, et ab Apollo
 rigata, per irrigationem et insitionem præce-
 ptorum?

INTERROGATIO CXX.

Quare Deus diabolo Jobum tradidit, cum tamen
 ipse testimonium illius justitiæ perhibeat, et veræ

atque irreprehensibili vivendi rationi? Simul da veniam non cohærenti cum superioribus interrogationi. Non enim tentandi gratia hoc facio.

Responsio.

Non ipsum, sed quæ ipsius erant, non tradidit, æd concessit, exercens Jobum ipsum ad fortitudinem, et abducens per res luteas carnis expertem adversarium a tentatione hominis justi.

INTERROGATIO CXXI.

Recte dixisti, non ipsum, sed quæ ipsius erant, tradita fuisse. Quid igitur? an non ipse erat qui vermibus perfodiebatur, et ab eis comedebatur, et saniam testa radebat?

Responsio.

Minime per corporea vulnera lædebat animus: nec vermes, licet utrem perforarent, intus repositum thesaurum adoriri poterant. Non enim corpus Jobus erat, sed Jobus erat ipsa vis animi rationis particeps; Jobi vero, corpus; corporis, res aliæ terrestres cognatæ. Nam in anima rationali mens est scientiæ rationalis capax. Quod autem rationis est expertis, sensu caret et luteum est. Nihilominus propter commistionem eorum quæ diversi sunt generis, et unionem animalium rationalium, merito appellatur homo. Concedit igitur Deus hosti externa, ut innotescant omnibus interiora regis sceptra, suis fulgoribus obscurantia purpuram spectabilem et diadema. Præerat enim solus regioni Usitarum cum imperio, priusquam a vermibus perforaretur carnis ipsius domicilium, et illustraretur orbis per declaratum in ipso patientiam. Denudatur ergo strenua viri virtus cum existimaret hostis eum copia facultatum mirificè delectari, ac illarum cura velut assentando corruptum Deo dicturum convicium. Quapropter exposcit ipsius facultates, quibus postquam spoliasset ipsum, et a scopo aberrasset, concutit, charissimis liberis una cum ipso convivium celebrantibus, totam donum, ac repente mensam in sepulcrum tumultuarium commutat. Infecta autem re, cum turpitudine sic etiam repulsus, alias admovet divini civitati machinas, cujus cives cogitationes erant, iterum adversus hostem in aciem progredientes. Nam postquam omnibus spoliasset hominem justum diabolus, neque flexisset ad blasphemiam (hoc enim erat, quod summo studio quærebat), ipsummet deinceps exposcit, et ad Deum inquit: *Mitte manum tuam, et tange carnes ejus et ossa ejus, ac vide num in faciem tibi non tam benedicturus sis, quam maledicturus* ¹² ¶ Conflidens autem viro justo qui corda scrutatur Deus, et omnem affectum misericordię prætextum depunit, ne putaretur a diabolo parce tangendus justus, simulque fretus pugile suo, et illius adversarium vituperans, quasi carne et sanguine inferior ille

¹² Job 11, 5.

(85) Οὐκ. . . οὐ παρέδωκεν. Delenda videtur secunda negatio, repetita fortasse ex postrema syllaba præcedentis αὐτοῦ. Verum ἐπέχω. Interdum enim hæc particula πνευματικῶς usurpatur, ut docet Bu-

καὶ ἀμέμπτω πολιτείᾳ; καὶ συγγῆρησον τῇ ἀνασκο-
λοῦθῃ ἐρωτησίᾳ· ὃ γὰρ πειράζων τοῦτο ποιῶ.

Ἀποκρίσις.

Οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τ' αὐτοῦ, οὐ παρέδωκεν (85). ἀλλὰ συνεχώρησεν, γυμνάζων πρὸς ἀνδρείαν, καὶ ἐπάγων διὰ πηλοῦ τὸν ἄσαρκον ἀνταγωνιστὴν τοῦ δικαίου.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΚΑ'.

Καλῶς εἴρηκας, μὴ αὐτὸν, ἀλλὰ τ' αὐτοῦ παρα-
δεδοῦσθαι. Τί οὖν; οὐκ αὐτὸς οὖν (86) ὁ τοῖς σκώληξι
συνηλούμενος (87), καὶ ὑπ' αὐτῶν κατεσθιόμενος, καὶ
τὸν ἰχθῦρα ξέων ὀστράκῳ;

Ἀποκρίσις.

Οὐδὲν τῇ σωματικῇ τρώσει τὴν ψυχὴν ἐτρώθη·
οὐδ' αὐτὸν θύλακον διατρήσαντες, τῷ ἐγκειμένῳ θη-
σαυρῷ προσθαλεῖν ἰσχυσαν. Οὐ γὰρ Ἰώβ τὸ σῶμα,
ἀλλὰ Ἰώβ τὸ λογικόν, ἐκείνου δὲ τὸ σῶμα, τούτου
δὲ τὰ ἐκ γῆς σύμφυλα. Εἰ μὲν γὰρ ψυχὴ λογικὴ οὐ
καὶ ἐπιστήμη, λογικὴ τε καὶ δεκτικὴ, τὸ δὲ ἄλογον,
ἀναίσθητον καὶ πηλῶδες· ἀλλὰ τῇ συγκράσει τῶν
ἐτερογενῶν καὶ ἐνώσει ζώων λογικῶν προσαγορεύ-
εται εἰκότως ὁ βροτός. Συγχωρεῖ οὖν ὁ θεὸς τῷ πολε-
μίῳ τὰ ἔξω, ὅπως γνωσθῆ ἅπασιν τὰ ἐνδότερα τοῦ βα-
σιλέως σκῆπτρα ἐπισκοτοῦντα ταῖς ἀστραπαῖς τῆς
ὀρωμένης ἀλουργίδας καὶ διάδημα. Μόνης γὰρ τῆς
Αὐσιτῶν χώρας ἐβασίλευε, πρὶν τοῖς ἐρπετοῖς διατρη-
θῆναι τῆς σαρκὸς τὰς καλύδας, καὶ ἀστραφθῆναι
τὴν οἰκουμένην τῇ ἐκείθεν ὑπομονῇ. Παρηγμνοῦται
οὖν τῆς γενναίας, τοῦ πολεμίου δοκούτος τῇ περιου-
σίᾳ ἐπιγάννουσθαι τῶν κτημάτων, καὶ τῇ ἐκείνων
θεραπείᾳ θωπευόμενον μὴ βλασφημεῖν. Αὐτὸ ἐξαιτεῖται
μὲν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἐκείνων δὲ γυμνώσας αὐ-
τὸν, καὶ ἀστοχῆσας τοῦ σκοποῦ, ἐπικατασεῖται τοῖς
φιλάτοις παισὶ συνεσθιομένοις τὴν οἰκίαν, αὐτοσχέ-
διον τάφον αὐτοῖς τὴν τράπεζαν ἐργασάμενος. Ἄπρα-
κτος δὲ καὶ οὕτως μετ' αἰσχύνῃς ἀποκρουσθεὶς, λα-
πὸν τῇ θείᾳ πόλει προσάγει τὰ μηχανήματα· ἧς εἰ
πολιταὶ λογισμοὶ αὐθις τῷ πολεμίῳ παρατάσσονται.
Μετὰ γὰρ τὴν πάντα ἀφελέσθαι τοῦ δικαίου ὁ διάβολος,
καὶ μὴ κλίνας αὐτὸν εἰς βλασφημίαν (τούτο γὰρ αὐτῷ
καὶ μόνον ἦν περισπούδαστον), αὐτὸν λοιπὸν ἐκείων
ἐξαιτεῖ, καὶ φησὶ τῷ θεῷ· Ἄπόστειλον τὴν χεῖρά
σου, καὶ ἄγει τὸν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ὀστέων
αὐτοῦ, εἰ μὴν εἰς πρόσωπόν σου εὐλογῆσει, ὡς πρὸς
βλασφημίᾳ. Θαρβῶν δὲ τῷ δικαίῳ ὁ τὰς καρδίας
ἐμβατεῦον θεός, καὶ πᾶσαν προσπάθειαν ἣ φειδῶς
πρόφασιν περιαιρούμενος, μὴ ποτε νομισθῆ τῷ δι-
εὐλόῳ φειδομένης ἄψασθαι τοῦ δικαίου· ἅμα δὲ πρὸς
θαρβῶν τῷ οἰκίῳ ἀγωνιστῇ, καὶ οὐνείδων αὐτοῦ
τὸν ἀντίπαλον, ὡς σαρκὶ καὶ αἵματι ἠττώμενον τὸν
ἄσαρκον, τὸν καυχώμενον καὶ λέγοντα· Τῇ ἰσχύϊ μου
ποιήσω, καὶ τῇ χεῖρὶ μου καθελῶ ὄρια ἐθνῶν, καὶ
τὴν οἰκουμένην ὅλην περιλήψομαι, καὶ ἀρῶ ἐς

dæus Comment. ling. Gr. p. m. 432.

(86) Οὐκ. Forte ἦν. Edit.

(87) Συνηλούμενος. Forte συνευλούμενος. Id.

ἐγκαταλειμμένα ὦν. Ἐπάνω τῶν ἀστρῶν ἀνα-
θήσομαι, θήσω ἐπὶ τῶν νεφελῶν τὸν θρόνον μου,
καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. Οἰνοὶ γελῶν αὐ-
τοῦ τὴν ἀλαζονείαν ὁ θεὸς, καὶ φάσκων· Τί κομπά-
ζεις, ὦ μαρὰ διάβολε; ἰδοὺ εἰς τῶν οἰκετῶν μου
πήλινος, χοϊκός, εὐτελής, τὴν φύσιν βροτὸς, οὐκ ἀγ-
γελος (ὑβρις γὰρ ἀγγέλω πρὸς σὲ ἀγωνίζεσθαι, τὸν
μηδὲ πηλοῦ περιεσόμενον)· Ἰδοὺ, φησὶ, παραδίδομεν
αὐτὸν ἐν τῇ χειρὶ σου, οἰνοὶ δέσμιον καὶ κάτω κελ-
μενον. Εἰ ἄρα περιέση αὐτοῦ τῆς ὑψηλῆς διανοίας,
πολιορκῶν αὐτὸν καὶ τοξεύων ἐν τῷ σώματι. Καὶ τί
μετὰ ταῦτα; οἰνοὶ βέλως στεφρότερος προσπεσῶν
ἀπεκρούσθη ἀπρακτος ὁ ἀλαζῶν καὶ θεὸς ὑπάρχει
οἰόμενος σαρκὶ ἡττηθεὶς καὶ αἵματι. Οὐ γὰρ ἰσχυσε
πολιορκῶν καὶ τοξεύων τὴν θείαν τὸν σώματος πό-
λιν, ἢ τίνα τῶν πολιτῶν λογισμῶν χειρώσασθαι· οὐδὲ
τῶν ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ στόματός τίνα ἀναιρεῖν. Ἐν
τούτοις γὰρ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, οὐδὲ ἐν
τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ ἤμαρταν Ἰωδ ἐναντίον Κυρίου.
Ἄλλὰ βλασφημῆσαι ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ πολε-
μίου, τὸναντίον ἐποίησεν, φάσκων, Κύριος ἔδωκε,
Κύριος ἀφέλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ
ἔγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐβλοημένον εἰς
τοὺς αἰῶνας. Οὐ προδίδεται οὖν, ἀλλὰ προβάλλεται
ἀγνωιστῆς καὶ παιδαυτῆς ἀνδρείας, καὶ ἐν τοῖς ἀλ-
γεινοῖς τοῦ βίου εὐχαριστίας.

*abstulit; ut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum in sæcula*¹⁵. Non prodiit igitur, sed proponitur ut pugil et magister fortitudinis, et gratiarum actionis in adversitatibus hujus vitæ.

Τέτταρας οὖν παιδείας τρόπους ἴσμεν· Τὴν μὲν
δι' ἀμαρτίας ἡμῖν πρὸς διόρθωσιν ἐπαγομένην (Πολ-
λαὶ γὰρ αἱ μαστίγες τοῦ ἀμαρτωλοῦ, φησὶν ὁ Δαβὶδ),
τὴν δὲ δι' ὑπερηφανίας καὶ τύφου καθαίρεισιν, τὴν
οἰδῆσιν ἢ·οι κορυφῶσιν τῆς ψυχῆς καταστέλλουσιν·
Ἐπερηφάνους γὰρ Κύριος ἀντιτάσσεται. Ἔτεροι
δὲ διαλανθάνουσιν ἀρετὴν καὶ ἀνδρείαν πρὸς τὸ μι-
μήσασθαι τοὺς ὀρῶντας. Οὐδεὶς γὰρ ἄπει λύγρον
καὶ τίθησιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μέδιον ἢ τὴν κλίτην,
ἀλλὰ ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἴνα φαίη πᾶσι τοῖς ἐν
τῇ οἰκίᾳ, φησὶν ὁ Κύριος· οἰνοὶ λέγων, Διὰ τοῦτο
πυρσοῦ δίκην ἐξῆψα τὸν Ἰωδ, καὶ ἔξω τοῦ ἀπτεος
ἐπὶ λυχνίαν τῆς κοπρίας ἐθέμην, φαίνεσιν πᾶσι τοῖς
ἐν τῇ οἰκουμένῃ. Τὴν δὲ παντελῆ κατάλειψιν παρὰ
θεοῦ δι' ἐσχάτην κακίαν καὶ ἀμυγῆ καθόλου τοῦ
κρείττονος· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ καὶ τοῦ Ναβουχο-
δονόσορ καὶ Ἰούδα συμβέβηκεν, ἀπώλεια παραδοθῆ-
ναι διὰ ἀμετάθετον πονηρίαν. Ἀποστρέψω γὰρ τὸ
πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, καὶ δειξω τί ἔσται αὐτοῖς
ἐπ' ἐσχάτων, φησὶν ὁ θεὸς διὰ τῆς Μωσέως γλώττης.
Ἄλλ' οὖν γε τῇ παιδείᾳ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἀνασφῆ-
λαντα, καὶ τῆς παρουσίας ἐκνήψαντα οὐκ ἀπωθεῖται
ὁ ἀπώσθεος θεός· ἀλλὰ πάλιν αὐτῷ τὴν βασιλείαν
ἀπέδωκεν, ἀλουργίβι φαιδύνας καὶ διαδήματι.

ΠΕΥΤΕΣ ΡΚΒ.

Πόσας ἡμέρας διέτριψεν ὁ Ἀδάμ ἐν τῷ παραδείσῳ;
ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἱστορούντων τὰ κατ' αὐτὸν, οἱ μὲν
λέγουσιν, ἔξ ἡμέρας· διὸ, φησὶ, ἔκτη ἡμέρᾳ ἦλθεν

¹⁵ Isa. x, 13, 14. ¹⁶ Isa. xiv, 13, 14. ¹⁷ Job II, 6. ¹⁸ Job I, 21. ¹⁹ Psal. xxxi, 10. ²⁰ Jac. iv, 6; I Pet. v, 5. ²¹ Matth. v, 15. ²² Deut. xxxii, 20, sec. LXX.

foret, qui carnis erat expertus et gloriabatur sique dicebat: *Robore meo faciam, et manu mea destruam terminos gentium, et orbem terrarum totum capiam, et tollam veluti derelicta ova*¹⁵. Ascendam supra sidera, ponam supra nubes solium meum, et ero similis Altissimo¹⁶. Quasi ergo ridens ipsius arrogantiam Deus, inquit: Quid, o miser diabole, gloriaris? Ecce unus est hic servorum meorum, isque luteus, pulvereus, vilis a natura mortalisque homo, non angelus (turpe nimirum fuerit cum angelo te certare, qui ne quidem luto superior eris). *Ecce, inquit, trado ipsum in manum tuam*¹⁷, quasi victum et prostratum. Vide num excelsum illius animum superare possis, expugnans ipsum et in corpore jaculis confignis. Quid secundum hæc sit? veluti jaculum validius invectus, repulsus est infecta re superbus et arrogans ille, quique se deum esse putabat, a carne superatus est et sanguine. Non enim potuit oppugnando sagittisque feriendo divinam corporis illius civitatem, aut aliquem civium, nempe cogitationum, capere, neque quemquam in portis oris occidere. In omnibus enim illis quæ acciderunt ei, non admisit ullum peccatum Jobus labiis suis adversus Dominum; sed hoste impellente, ut Deo convicium faceret, diverso se modo gerebat, dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit in sæcula*¹⁸. Non prodiit igitur, sed proponitur ut pugil et magister fortitudinis, et gratiarum actionis in adversitatibus hujus vitæ.

Quatuor igitur modos castigationis scimus. Nam alia quidem propter peccata nobis ad correctionem adhibetur (*Multa enim flagella sunt peccatoris*¹⁹, inquit Davides). Alia vero superbiam et fastum dejicit, hoc est, elevationem ac tumorem animi comprimunt. *Superbis enim Dominus resistit*²⁰. Alii autem latentem virtutem et fortitudinem ostendunt, ut eam spectatores imitentur. *Nullus enim accendit lucernam, et ponit eam subter modium aut lectum, sed super candelabrum: ut luceat omnibus qui sunt in domo, inquit Dominus*²¹: quasi dicat: Propter hoc instar facis accendi Jobum, et extra civitatem super candelabrum stercoreum posui, ut luceat omnibus in orbe terrarum. Alia denique castigatio est, in universum a Deo deseri propter extremam nequitiam et improbitatem, cui nihil omnino admistum est boni: quod et Pharaoni, et Nabuchodonosori, et Judæ contigit, ut in exitium traderentur propter inemendabilem malitiam. *Avertum enim ab ipsis faciem meam, et ostendam quid cum ipsis futurum sit in novissimis, inquit Deus per linguam Mosis*²². Verumtamen Nabuchodonosorem per disciplinam cautiosem redditum, et ex temulentia sobrium factum non rejicit qui rejectus ab ipso erat, Deus: sed rursus illi regnum restituit, purpura exhilarans ipsum et diademate.

INTERROGATIO CXXII.

Quot dies in paradiso exegit Adamus? Siquidem multi qui ejus gesta memoriæ produnt, partim quidem tradunt dies sex; ideoque, ut aiunt, sexto die

venit Servator. Alii vero sex tantum dicunt horas; ideoque sexta hora crucifixus Servator. Alii quadraginta dies asserunt, quos in paradiso habitaverit, et in deliciis egerit, unde propter transgressionem expulsus sit: quos aiunt retulisse Christum et compensasse, quo tempore per quadraginta dies neque comedit neque bibit, in deserto a diabolo velut homo tentatus.

Responsio.

Quod quadraginta dierum tempus attinet, id vero et ipse jam antea tradidi, ac videtur mihi haud absimile vero esse. Nam hoc imitans sacer Ecclesiæ nostræ cœtus, semel per totum anni ambitum, cum abstinentia severissima tam ciborum quam rerum jejunat, pristinam paradisi patriam, et desiderabilem illius victum desiderio maximo expetens. Nimirum vicissim cunctis primi parentis nostri debitis Christus se subiecit. Cum ille dicto non fuerit audiens, vicissim hic obediit usque ad crucem et mortem. Ille tentatus per Evam, cum illa jam a tentatore superata esset, gustavit de vetitis: hic tentatus jejunat, compensans quadraginta exactos in paradiso dies a primo parente nostro Adamo, et pro deliciis ad inopiam nos excitans. Ille deus fieri volens, frustratus spe sua, etiam id mutatus amisit quod prius erat, ex immortali mortalis factus, et ex beato damnatus: hic pro illo mortalis fit, manens Deus, ratione naturæ non mutatus, neque factus alius ratione divinitatis. Ille ex paradiso in hunc ærumnosum laboriosumque locum expulsus est: hic ejus causa de cœlis adveniens, illius assumit vitam, pro luce inaccessa tenebrosam hanc et obscuram speluncam habitans: vice intellectilium et ratione præditorum animalium, animalibus ratione carentibus circumdatus: loco potestatum omnium a quibus gestabatur, in ulnis sanctæ quidem mulieris et cujus intacta perpetuaque virginitas esset, communis tamen nobiscum naturæ, portatus: pro angelicis hymnis et canticis, petitus calumniis, quasi dæmonium haberet, et per dæmoniorum principem dæmonia ejiceret, et populum seduceret; cæteroquin a pueris Hebræorum celebratus, clamantibus: *Benedictus qui venit in nomine Domini* ²¹. Pro loco virginis, nimirum Evæ, perpetuam virginem sanctam matrem suam suscitavit: pro illius pœna, huic salutem per proprium servum Gabrielum misit, in hac savans quæ illa deliquerat. Pro ligno transgressionis lignum resurrectionis in medio terræ, salutarem crucem suam fixit. Quemadmodum inquit ille carminum divinatorum auctor Davides: *Deus noster qui est ante sæcula, salutem operatus est in medio terræ* ²². Pro non illo quidem naturaliter, sed per transgressionem letifero cibo, naturam suam divinam nostræ uniens, cibus vivificus medio in aere pendens omnibus propositus est, et ab omnibus percipitur, ipse nihilominus

²¹ Matth. xxi, 9; Marc. xi, 10; Joan. x, 45. ²² Psal. lxxiii, 12.

(88) Deest aliquid forsanne legendum: ... βουληθείς, αποτυχών δε της ελπίδος, nisi aliter locum resarcire velis. EDIT.

ὁ Σωτήρ. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ἕξ μόνον ὥρας· διὰ καὶ ἕκτη ὥρᾳ ἐσταυρώθη ὁ Σωτήρ. Ἔτεροι δὲ τεσσαράκοντα λέγουσιν ἡμέρας ἐνδιδαιτηθέντα τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐντρυφήσαντα, ἐξωσθηῖναι τῇ παραβάσει· ἡς, φησὶν, ἀντείσάγων ὁ Χριστὸς καὶ ἀντισηκῶν οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν, τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειραζόμενος ὡς ἄνθρωπος.

Ἀπόκρισις.

Τούτον μὲν τῆς τεσσαρακοστῆς τὸν τρόπον κατὰ ἡδὴ προέφην· καὶ οὐ δοκεῖ μοι ἀπεικὸς ὑπάρχειν. Ταῦτα γὰρ ἐπομένη ἡ θεία τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ὁμήγυρις, ἅπαξ διὰ πάσης τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς περιόδου σὺν σφοδρότατῃ ἀποχῇ βρωμάτων καὶ πραγμάτων νηστεύει, τὴν ἀρχαίαν τοῦ παραδείσου ἐπιζητούσα πατρίδα, καὶ τὴν ἐκεῖ ἱμετρομένην διαίταν. Ἀνθυπέθη γὰρ πᾶσι τοῖς τοῦ προπάτορος ἡμῶν ἐφήμισιν ὁ Χριστὸς. Ἐκεῖνος γὰρ παρακούσαντος, ἀνθυπακοῦει οὗτος μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου. Ἐκεῖνος πειραζόμενος διὰ τῆς Εὐσας ἡδὴ ἠτημένης τῷ πειράζοντι, τῶν ἀπηγορευμένων ἀπεγύεσαστο· οὗτος πειραζόμενος, νηστεύει ἀντιπρυτανεύων τὰς ἐν παραδείσῳ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἄδὰμ, ἀντεγείρων τῇ τρυφῇ τὴν ἐνδειαν· ἐκεῖνος θεὸς γενέσθαι βουληθείς δὲ (88), καὶ ὑπὲρ ἦν, ἐτρέπη, ἕξ ἀθανάτου θνητὸς γενόμενος, καὶ ἐκ μάκαρος κατὰκριτος· οὗτος ὑπὲρ ἐκεῖνου βροτὸς γίνεται, μένων θεός, μὴ τραπέις τὴν φύσιν, μὴ ἀλλοιωθεὶς τὴν θεότητα. Ἐκεῖνος ἐκ παραδείσου εἰς τὸ ἐμπροθέως καὶ ἐπίπονον τοῦτο ἐξοικίσθη χωρίον· οὗτος ὑπὲρ ἐκεῖνου ἐξ οὐρανῶν ἐπιφοιτήσας, τὸν ἐκεῖνος ἀναλαμβάνεται βίον, ἀντὶ φωτὸς τοῦ ἀπροσίτου τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀφεγγὲς ἄντρον οἰκῶν· ἀντὶ τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν ζώων, ζῶις ἀλόγοις κυκλούμενος· ἀντὶ πασῶν φερουσῶν δυνάμεων, ἀγκάλαις γυναικὸς ἁγίας μὲν, ἀγράντου καὶ ἀειπαίδος, τῆς δὲ κοινῆς ἡμῶν φύσεως, φερόμενος· ἀντὶ ἀγγελικῶν ὕμνων καὶ ᾠδῶν, συκοφαντούμενος, δαιμόνιον ἔχειν, καὶ ἐν τῷ ἄρῳντι δαιμόνιον ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, καὶ πλανᾶν τοὺς δηλοῦς· παισὶν Ἑβραίων ἀνομοῦμενος βούωντων, *Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνόματι Κυρίου*. Ἀντὶ παρθένου τῆς Εὐσας ἀειπαίδα τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μητέρα ἀντήγειρεν· ἀντὶ τοῦ ἐκεῖνης ἐπιτιμίου, ταύτῃ τὸ, *Χαῖρε*, διὰ τοῦ οἰκείου δούλου Γαβριεὶλ ἀπέστειλεν, ἐν ταύτῃ τὰ ἐκεῖνης ἀκούμενος· ἀντὶ ξύλου παραβάσεως, ξύλον ἀναστάσεως ἐν μέσῳ τῆς γῆς, τὸν σωτήριον αὐτοῦ σταυρὸν ἐπηξεν. Καθὼς φησὶν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός· *Ὁ δὲ πρὸ αἰώνων θεὸς ἡμῶν εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς*· ἀντὶ τῆς οὐ φύσει ἀλλὰ παρακοῇ θανατηφόρου ἐδωδῆς, τὴν αὐτοῦ θείαν φύσιν τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσας, ζωηφόρος ἐδωδὴ πρόκειται κατὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πάντων μετεχόμενος, καὶ μένων ὁ αὐτὸς ἀληκτος, ὁ ὑπὲρ τῶν κατακρίτων κατακριθεὶς ἐκουσίως, ὡς θεὸς καὶ βροτὸς ὁ αὐτός. Ὡσπερ οὖν καὶ χολὴν ἐψωμίσθη καὶ ὄξει ἄρδεται, ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἄδὰμ βρώσεως

θεανδρῶς ἀποτινύς αὐτοῦ τὰ ἐφλήματα· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὰς τεσσαράκοντα ὑπὲρ τοσούτων ἀντιστοιχοῦσθαι ἡμέρας· ἐγὼ δὲ τῆς ἐκεῖνων ἐξάδος καὶ τῆς ἑμῆς τετρακοστῆς, τὸν ἕκ τινων οὐκ ἀσῆμων γενόντων εἰς ἡμᾶς διαφοιτήσαντα περὶ τούτου λόγου μᾶλλον ἀποδέχομαι, ἢ τὴν τοῦ ὑψηλοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων βεβαιούμενον, τὸν πλείονα χρόνον ἐν παραδείσῳ μακαρίως ζῆσαι τὸν προπάτορα ἡμῶν. Ἐκ προσώπου γὰρ αὐτοῦ ὁ θεὸς Ἀπόστολος διαβήθη βῶξ, Ἐγὼ δὲ ἔζωω χωρὶς νόμου ποτέ. Οὐκ ἄρα δὲ Παῦλος προὔπηρχε τοῦ νόμου, ὁ ἑσχατος πάντων τῶν τοῦ νόμου φοιτητῶν, οὐδ' αὖ πάλιν χωρὶς τούτου ποτέ νόμου ἦν ἢ ἐγένετο. Καὶ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττων τὰς νομικὰς μαρτυρίας πάντη παρατίθειν, ἀλλ' ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ἀποδουρούμενος εἰκότως, φησὶν, Ἐγὼ δὲ ἔζωω χωρὶς νόμου ποτέ. Σαφέστερον δὲ παριστᾷ ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ταῦτα βῶων· λευκαίνει τὸ νόημα, οὐκ εἶν νόμον ἀλλ' ἐντολὴν φάσκων, τὴν δοθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ δηλονότι· Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ὡσανεὶ δοθείσης, ἡ ἀμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, φησὶ, τῇ διὰ παρακοῆς ἐκπτώσει τῆς μακαρίας ζωῆς· ὡς δῆλον ὑπάρχειν, μὴ αὐτίκα τοῦ γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ, δοθῆναι τὴν ἐντολὴν, ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ἀόριστον δέ.

nampe subiiciens : Veniente vero mandato (quasi dicat, dato), peccatum revixit ; ego autem mortuus sum²², videlicet per inobedientiam excidendo beata vita. De quo jam perspicuum est, non mox atque factus erat Adamus, præceptum datum fuisse, sed post aliquod tempus, quod tamen minime definitum habemus.

Quæ sequuntur, usque ad interrogantis personæ verba, non Cæsarii sunt, sed Gregorii Nysseni, amici et coætanei eius : inserta huic libro per aliquem, qui suæ memoriæ consulere vellet, et uno loco duorum scriptorum explicationes habere. Deprehendimus consimilia deinceps quoque occurrere, ubi nos suis locis, quæ inserta sint, iudicabimus. Sunt autem hæc descripta e libro Nysseni, qui est De hominis opificio, cap. 19, 20, sed multum variant.

Ἡ δοθεῖσα ἐντολὴ ἐν παραδείσῳ τῷ Ἀδὰμ παρὰ τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ἐκ τοῦ παντὸς ξύλου μεταλήψεως, καὶ τῆς ἀπογῆς τοῦ ξύλου τοῦ ἀπηγορευμένου· τοῦτο ἐστὶ τὸ ξύλον τὸ περιληπτικὸν παντὸς ἀγαθοῦ, ᾧ ὄνομά ἐστι τὸ πᾶν. Αὐτό ἐστὶ τὸ ὄντως ὄν ἀγαθόν, περὶ οὗ Δαβὶδ λέγει, Κατατύφωσον τοῦ Κυρίου· Σολομὼν δὲ τὴν Σοφίαν, ἥτις ἐστὶν ὁ Κύριος, ξύλον ζωῆς ὀνομάζων. Οὐκοῦν ταῦτόν ἐστιν τὸ τῆς ζωῆς ξύλον τῷ πᾶν ξύλον, οὗ τὴν βρῶσιν ὁ Θεὸς προτρέπεται. Ἀντιδιαρεῖ δὲ τούτῳ τὸ ἕτερον ξύλον, οὗ ἡ βρῶσις οὐκ ἰδιαζόντως καλοῦ ἢ κακοῦ, ἀλλὰ σύμμικτος· ἦν κωλύει μὲν ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, συμβουλεύει δὲ ὁ ὄψις, ἵνα τῷ θανάτῳ κατασκευάσῃ τὴν εἰσοδόν. Συμμέμικται δὲ διὰ τῶν ἐναντίων ὁ καρπὸς τοῦ ἀπηγορευμένου ξύλου κατὰ τοῦτον τὸν λόγον· ὅτι οὐ γυμνὸν πρόκειται τὸ κακὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν φαινόμενον· ἢ γὰρ ἀπρακτος ἂν ἦν ἡ κακία μηδενὶ κερχωσμένη καλῶ τῷ ἐφελκομένῳ τὸν ἀπατώμενον πρὸς ἐπιθυμίαν αὐτοῦ. Νῦν δὲ σύμμικτός ἐστιν ἐν τῷ βᾶθει τὸν κεκρυμμένον βλεθρον ἔχουσα, ἐν δὲ τῇ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτῃ καλοῦ τινα φαντασίαν παραδεικνύουσα. Οὕτω τὰ ἀμαρτήματα ἐγκεκρυμμένην ἔχοντα τὴν διαφθοράν, αἰρετὰ τοῖς ἀνεπισκέπτοις γίνεται, ἀν' ἀγαθὸν σπουδάουσιν ἐξ ἀπάτης, καὶ ἐπὶ τὸ καλὸν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ τὰς αἰσθησεὶς εὐφραίνοντα· κρύβουσι, καὶ τῆς ὁμωνύμου,

æternus manens. Pro damnatis damnatus est sua sponte, tanquam Deus et idem homo. Quemadmodum igitur felle pastus aceto rigatur, ejus cibi causa quem Adamus sumpserat, dum homo in divina natura illius debita dependit : ita mihi videntur et hi quadraginta dies pro totidem diebus rependi. Sed tamen pro illorum numero senario et meo quadragenario, profectam ad nos a quibusdam haud obscuris senibus de hoc rationem, cujus fundamentum, eximii Apostoli verbis nititur, recipere malo ; quod nimirum longiore temporis spatio in paradiso beate primus ille parens noster vixerit. Nam in ejus persona divus Apostolus aperte clamat : Ego vero vivebam absque lege aliquando²³. Non fuit utique Paulus ante legem, qui fuit omnium discipulorum legis postremus. Neque item aliquando absque hac erat aut fuit. Nam et Evangelium prædicans legalia testimonia ubique adducit : nimirum in Adami persona merito conqueritur, dicens : Ego vero vivebam absque lege aliquando. Manifestus autem declarat hæc in persona se Adami proferre, cum ad illustrandum horum verborum intellectum, non amplius inde legem, sed præceptum vocat quod Adamo datum erat, hæc

Porro datum illud Adamo præceptum in paradiso divinitus, spectabat fruitionem omnis ligni, et abstinentiam a ligno vetito. Hoc illud est lignum, quod complectitur omne bonum, cui nomen est, omne. Hoc nimirum illud vere bonum est, de quo Davides inquit : Oblectare in Domino²⁴. Et Solomon, Sapientiam, quæ est Dominus, lignum vitæ nominat²⁵. Proinde idem est cum ligno vitæ illud, Omne lignum²⁶, ad cujus fruitionem Deus exhortatur. Ex opposito vero discernit ab hoc aliud lignum, cujus fructio non est proprie boni vel mali, sed commista : quam prohibet quidem princeps vitæ, suadet vero serpens ut morti adiutium pareat. Mistus est autem per contraria fructus ligni vetiti, hac ratione, quod non nude nobis propositum est malum secundum propriam naturam apprensens ; nam irrita foret malitia, nullo colorata bono, quod hominem deceptum ad concupiscentiam sui pelliceret. Nunc autem mista est, in fundo habens absconditam perniciem, in apparente vero parte speciem quamdam boni ostentans. Ita peccata occultum interitum intra se habentia, incautis accepta fiunt, studiosè usurpata pro bono ex deceptione : et inter bona multa quæ sensus exhilarant, referuntur propter communionem nominis, tum ejus quod re vera bonum est, tum quod bonum esse putatur. Qua-

²² Rom. vii, 9. ²³ ibid. 9, 10. ²⁴ Psal. xxxvi,

4. ²⁵ Prov. iii, 18. ²⁶ Gen. ii, 16.

propter tam ad malum quam ad bonum facta concupiscentia, boni et mali cognitio nominata est. Neque absolute malum dicitur, eo quod bono ornatum sit, neque pure bonum, eo quod subtile malum sit absconditum. Nam quod vere bonum est, simplex est; malum autem, varium, dum aliud atque aliud putatur, et per experientiam aliud deprehenditur. Propterea ostendit serpens pravum peccati fructum, non monstrato manifeste malo, sicut a natura habebat. Alias enim homo evidenti malo deceptus non fuisset. Itaque cum per quamdam speciem id quod apparebat, splendide exornasset, apud quam fidem mereri posset mulieri se conspiciendum præbet. *Et vidit, inquit Moses, mulier quod bonum esset lignum in cibum* ²⁹. Cum vero manducatio illa mortis sit mater facta, sic est cognitio boni et mali lignum illud nominatum, quod per malam letiferorum compositionem adjunctum mel habuit, quia quatenus quidem suaviter afficit sensum, bonum esse videtur; at quatenus perdit attingentem ac fruentem, prorsus postremum sit malum.

INTERROGATIO CXXIII.

Peccatum, inobedientia omnisque vitiositas nominatur. Ante Adamum autem nullus hominum peccavit; neque enim erat. A quonam igitur perpetratum prius, erat mortuum, et revixit veniente mandato ³⁰? nam duorum illorum necessarium erit sequatur alterum; aut statuere te peccati naturam quamdam esse; aut perpetratum ipsum fuisse ab aliquo ante Adamum.

Responsio.

Aperte cum dictione naturæ malorum. Peccatum mihi videtur esse omnis adversus virtutem resistendi conatus et repugnantia. Id autem dico diabolum esse, non natura, sed voluntate ad deterius conversum. Nam ab eo quod calumniatur apud Deum angelorum choros, convenienti nomine vocatus est diabolus, cum prius esset angelus princeps. Ex ultramundanis autem locis præcipitatus, re ipsa Dei fuit inimicus, nondum adhuc factio aspectabili mundo, cumque nondum esset homo, qui postea ab ipso seductus est. Postquam autem homo conditus est, mox Deum apud Adamum calumniari cœpit, invidiæ crimen ipsi impingens; Adamoque relicto, primum tanquam infirmiore, Evam aggreditur, et inquit: *Quid est quod dixit Deus: Ne comederitis de omni ligno paradisi* ³¹? Simulatas affert quæstiones ille pestifer, ut ex ea disceret, qualis ea foret arbor, cujus cibum prohibuisset Dominus. Neque enim sciebat, de quanam arborum, ac cujus gratia præceptum datum esset. Illa vero simplicissima, et antehac natura minime vel vitata vel adulterata, quidnam ille spectaret ignorans, letalem sibi plagam infert; inquit enim: *De omni quidem ligni in paradiso fructu comeditimus, de ligno autem in medio paradisi non comeditimus* ³¹. Tum ille Deum incusans, ait: *Novit Deus, quod quocunque die ex eo comederitis, aperientur*

τοῦ τε θντος καὶ τοῦ δοκοῦντος καλοῦ. Τοῦτου χάριν ἢ πρὸς τὸ κακὸν ὡς πρὸς τὸ ἀγαθὸν γινωμένη ἐπιθυμία, καλοῦ καὶ κακοῦ γινώσις ὀνομάσθη, οὔτε ἀπολύτως κακὸν, διότι περιτρήσεται τῷ καλῷ, οὔτε καθαρῶς ἀγαθόν, διότι ὑποκέρπυται τὸ κακόν. Τὸ γὰρ θντως ἀγαθόν, ἀπλοῦν ἐστὶ, τὸ δὲ κακόν, ποικίλον, ἄλλο νομιζόμενον, καὶ ἕτερον διὰ τῆς πείρας ἀναφαινόμενον. Διὰ τοῦτο προδείκνυσιν ὁ ὄφις τὸν πονηρὸν τῆς ἁμαρτίας καρπὸν, οὐχ ὡς εἶχε φύσεως τὸ κακὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς ὑποδείξας· οὐ γὰρ ἂν ἠπατήθη ὁ ἄνθρωπος τῷ προδήλῳ κακῷ. Ἀλλὰ διὰ τίνος ὥρας τὸ φαινόμενον ἀγλασας, πιθανὸς ἐφάνη τῇ γυναικί. Καλεῖδς, φησὶν, ἡ γυνὴ οὐτε καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρώσιν. Εἰ δὲ βρώσις ἐκεῖνη, θανάτου μήτηρ ἐγένετο· οὕτω γνωστὸν καλοῦ καὶ κακοῦ τὸ ξύλον ὀνομάσθη ἐκεῖνο, τὸ κατὰ τὴν τῶν δηλητηρίων κάκην, τὴν παραρτηθεῖσαν τῷ μέλιτι· ὃ καθὼ μὲν γλυκαίνει τὴν ἀσθησιν καλὸν εἶναι δοκεῖ, καθὼ δὲ φθείρει τὸν προσσφάμενον, κακὸν παντὸς ἐσχατὸν γίνεται.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΓ'.

Ἄμαρτία ἢ παρακοή καὶ πᾶσα κακία ὀνομάζεται, πρὸ δὲ τοῦ Ἀδάμ οὐδεὶς ἀνθρώπων ἠμαρταν· οὐτα γὰρ ἦν. Ὑπὸ τίνος οὖν πραχθεῖσα προὔπηρχε νεκρά, καὶ ἀνέζησεν ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς; τῶν δύο γὰρ τὸ ἕτερον, ἢ φύσιν ὑποτίθεσθαι ἁμαρτίας ὑπάρχειν, ἢ πραχθεῖσαν αὐτὴν ὑπὸ τίνος πρὸ τοῦ Ἀδάμ.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε φύσιν λέγειν τῶν κακῶν· ἁμαρτία δὲ μοι δοκεῖ πᾶσα τοῦ κρείττονος ἀντίστασις καὶ ἀντιπαράταξις. Ταύτην δὲ φημι ὑπάρχειν τὸν διάβολον, οὐ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπέντα. Ἐκ γὰρ τοῦ διαβάλλειν Θεῷ τὰς τῶν ἀγγέλων χορείας, φερωνύμως ἐκλήθη διάβολος, ὑπάρχων ἀρχάγγελος. Τῶν δὲ ὑπερκοσμίων καταβραχεῖς, ὑπῆρχε τῇ πράξει ἐχθρὸς, μήπω γενομένου τοῦ ὄρατου τοῦτου κόσμου, μηδὲ ὑπάρχοντος τοῦ παρ' αὐτοῦ ὑπαχθέντος ἀνθρώπου. Γενομένου δὲ αὐθις διαβάλλει τῷ Ἀδάμ τὸν Θεὸν, βασκανίας αὐτῷ καταληρῶν, καὶ ἀφελὸς τὸν Ἀδάμ, πρῶτον ἀσθενεστέρα τῇ εὐφροσύνῃ ἐρχεται, καὶ φησι, *Τι οὐ εἶπεν ὁ Θεὸς μὴ φάγετε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ*; Εἰρωνικὰς δὲ προσάγει τὰς πεύσεις ὁ ἀλιτήριος, ἵνα παρ' ἐκεῖνης παιδευθῆ ποῖον τὸ φυτόν, οὐ τὴν βρώσιν ἐκώλυσεν ὁ Κύριος. Οὐ γὰρ ἠπίστατο τίνι τῶν φυτῶν ἢ τίνος χάριν ἢ ἐντολὴ ἐπήρηται. Ἡ δὲ ἀπλουστάτη καὶ τέως ἀνόθευτος φύσις ἀγνοοῦσα τὸ σκοπούμενον, καιρίαν ἑαυτῇ πληγὴν δίδωσι. Φησὶ γὰρ, *Ἀπὸ παντὸς μὲν γὰρ ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγεσθε, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου οὐ φάγεσθε*. Ὁ δὲ φησι διαβάλλων τὸν Θεὸν, *Εἶδεν ὁ Θεός, οὐτι μὲν ἦν ἡμέρα φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιγίσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσσησθε ὡς θεοί, γνωσκόντες καλὸν καὶ πονηρὸν*, καὶ διὰ τοῦτο ἐκώλυσεν. Πείθει οὕτως τὴν

²⁹ Gen. III, 6.³⁰ Rom. VII, 9.³¹ Gen. III, 1.³² ibid. 2.

τάλαιναν ἔδουαι τοῦ ἀπηγορευμένου, καὶ δι' ἐκείνης χειροῦται τὸν ἄνδρα, ὀρεγομένους θεότητος. Γυμνώσας τοίνυν αὐτοὺς καὶ ὡν εἶχοντο ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας καὶ μακαριότητος, ἀνέζητε τῇ πράξει ὁ μισόθεος καὶ ἀνθρωποκτόνος· καὶ αἰθίς διαβάλλει Θεῷ τὸν ἄνθρωπον παραβάνα. Γράφει δὲ Μωσῆς ὁ θεόπτης καὶ θεῖος νομοθέτης, τῆς διαβολῆς αὐτοῦ τὰ ῥήματα· ἐν ᾧ δὴ ἐκτραγῶδῶν τὸν δόλιον. Φησὶ γοῦν διαβάλλων Θεῷ τὸν Ἄδᾶμ ὁ διάβολος· *Καὶ ἔφαθεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος.* Ἐλιπάνθη γὰρ, φησὶν, *ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε Θεὸν τὸν σοιήσαντα αὐτὸν, καὶ ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτήρος αὐτοῦ.* Τοῦτο γὰρ καὶ τῷ Ἰακώβ ἐποίησεν, εἰς κρεωβορίαν καὶ παροινίαν αὐτὸν ἐκκυλλίσας, εἰθ' οὕτως εἰς εἰδωλολατρείαν αὐτοὺς καταβράξας καθ' ὧν Μωσῆς τὸν Ἄευν ἐξοπλίσας, εἰκοσιτρεῖς χιλιάδας τοῦ Ἰακώβ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ δίκην χόρτου ἐδρέψατο. Ἄλλ' ὅμως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ἀτρέπτως κατὰ τὸν διαβληθέντα γενόμενος, ἐπεφοίτησεν ἡμῖν τὸν πολέμιον χειρώσασθαι, ἐν θῆᾳ τοῦ ἀπατηθέντος ἀληθῶς γενόμενος, ἵνα μὴ δῶ φάσκω τὸν Ἐχθρὸν, ὅτι βροτοῖς πολεμήσας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἤττηται, αὐτὸς βροτὸς γίνεται μένων Θεός, καὶ ἦκει πολεμῶν ὑπὲρ βροτῶν. Ὅπερ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν ἤδη ὁ τῶν θείων μελωδὸς Δαβὶδ προεφήτευσεν· *Εὐλογημένος γὰρ, φησὶν, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.* Τίς οὗτος, ὧ θεσπέσιε; Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Καὶ τίνος χάριν ὁ Θεὸς βροτὸς γίνεται, ὧ Δαβὶδ; Τοῦ καταλύσαι ἔχθρὸν, φησὶν, καὶ ἐκδικητὴν τὸν διάβολον. Διαβάλλει γὰρ Θεῷ τὰ πάντα, καὶ ἄλλοις ἐκείνων, καὶ ἐκατέρωθεν τὴν ἐκδικησὶν ὑποτίθεται. Ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰώβ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀμφικίως ποιεῖ· Θεῷ μὲν φάσκων, *Μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰώβ τὸν Θεόν, ἣ ἐν περιουσίᾳ πολλῇ θωπευόμενος καὶ τρυφῶν; Τῷ δὲ Ἰώβ φησὶν, Πῦρ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέδετό σου πάντα.* Καὶ αἰθίς φησὶ τῷ Θεῷ, *Οὐ μὴν ἀλλὰ ἀπόστειλον τὴν χειρὰ σου, καὶ ἀψάι τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ·* καὶ αἰθίς τῷ Ἰώβ, *διὰ τῆς συμβίου, Ἔως πότε διακαρτερήσεις αἰθίριος ἐπὶ τῆς κοπρίας; ἀλλ' εἰπέ τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά, καὶ ἀπαλλάττει (89) τῶν συνεχόντων δεινῶν.* Τοῦτον οὖν ἔχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν καθαιρῶν ὁ Κύριος τῇ θεανδρικῇ αὐτοῦ ἐπιφοιτήσει, φησὶν· *Ἰδοὺ σθένος ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ.* *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici* 90.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΔ'.

Καὶ εἰ καθεῖλε τὸν ἔχθρὸν ὁ Κύριος, τίς ἡμῖν πολεμεῖ ἐκάστοις, καὶ πειρασμοῖς ἀδοχῆτοις καὶ ἀμαρτήμασι περιβάλλει;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ καὶ οἶός τε ὧν παντελῆ αὐτοῦ ἀφανισμῶν καὶ ἀναίρεσιν ποιήσασθαι, οὐκ ἠβουλήθη, διὰ τὸ μὴ

⁸⁹ Gen. iii, 5. ⁹⁰ Deut. xxx, 15. ⁹¹ Psal. cxvii, 4, 5. ⁹² ibid. 9. ⁹³ Luc. x, 19.

(89) Καὶ ἀπαλλάττει. Sic. An rescribendum ἀπαλλάττου? Ceterum hæc verba in Bibliis non

oculi vestri, et eritis tanquam dii, scientes bonum et malum 89, ideoque prohibuit. Hoc modo persuadet miseræ, ut quod vetitum erat comederet, et per illam capit virum: appetentem utrumque divinitatem. Postquam igitur spoliavit ipsos etiam iis que habebant, nimirum immortalitate, incorruptibilitate et beatitudine: re ipsa reviviscit hostis ille Dei et homicida; moxque apud Deum, hominem qui transgressus erat, accusat. Exponit autem Moses, ille Dei spectator et legislator divinus, ipsa calumniæ diaboli verba, fraudulentum illum tragice describens. His enim diabolus apud ipsum verbis Adamum coram Deo incusans utitur: *Et comedit Jacobus, et saturatus est, et recalcitravit dilectus. Impinguatus enim est, inquit, et incrassatus est, dilatatus est, et dereliquit Deum conditorem suum, et recessit a Deo servatore suo* 90. Hoc enim et Jacobi posteris fecit, cum eos ad saturitatem carnis et vinolentiam flexisset, ac deinde ad idololatriam præcipitasset: de quibus Moses, cum armasset Levitas, viginti tria millia Jacobitarum uno die in deserto graminis instar demessuit. Nihilominus humani generis amator Deus, erga eum qui accusatus erat, haudquaquam mutatus, ad nos venit ut hostem caperet, in ejus forma qui deceptus erat, vere natus. Atque ne hosti occasionem daret dicendi, Mortales oppugnans a Deo superatus sum: ipse mortalis fit, manens Deus, et venit ut pro mortalibus hominibus pugnet. Id quod jam ante quingentos annos prædixerat vates ille divinatorumque carminum auctor Davides: *Benedictus enim, inquit, qui venit in nomine Domini* 91. Quisnam est ille, vates divine? *Dominus Deus, et apparuit nobis* 92. At cujus gratia Deus mortalis fit, mi Davides? Ad destruendum, inquit, inimicum et exactorem diabolum. Criminalur enim apud Deum omnia, et apud alios illum, et utrisque ultionem suggerit. Id quod et erga Jobum, et erga Deum utrinque malitiose facit. Ad Deum quidem dicens: *Num gratis colit Jobus Deum* 93, aut in multa facultatum possessione fovetur atque deliciatur? Ad Jobum autem inquit: *Ignis de celo decidit, et absumpsit omnes facultates tuas* 94. Iterumque inquit ad Deum: *Non tantum hoc, sed mitte manum tuam, et tange ossa ejus et carnes ejus* 95. Et iterum ad Jobum per vitæ consortem: *Quandiu perseverabis sub dio in stercore? quin dic verbum aliquod ad Dominum, et morere, ut libereris a malis quæ te detinent* 96. Hunc igitur inimicum et exactorem tollens Dominus per divinitatis in carnem adventum, inquit:

INTERROGATIO CXXIV.

Quod si sustulit inimicum Dominus, quis nostrum quemlibet oppugnat, et tentationibus improvis atque peccatis involvit?

Responsio.

Atqui licet Deus omnimodam ejus extinctionem atque sublationem facere posset, noluit hoc tamen

26. ⁹⁰ ibid. 27. ⁹¹ Job i, 9. ⁹² ibid. 16. ⁹³ Job ii,

exstant. LXX habent: . . . ἀλλ' εἰπὼν τι ῥῆμα εἰς Κύριον, καὶ τελευτά. Εἰπὶ.

ne nos inhonorati relinqueremur in futura sempiterna vita, si non esset aliquis nobis hic adversarius, adversus quem decertantes velut in stadio præsentis vitæ, remunerationis tempore coronas assequeremur. Percusso autem capite draconis, totum qui post ipsum trahitur comitatum leto dedit, saltem exiguo quodam in ipso motu relicto, ad exercitium nostrum atque virtutis declarationem. Aliquoties enim et nos percusso serpentis capite, arreptem tractum corporis pueris ferendum relinquimus, simul ipsos ut audaces et adversus feras alacres sint, condorefacinus. Neque enim vel adversus porcos potestatem dæmones habent, quemadmodum sacra Evangelii scriptura docet⁴. Nam ante divinam Christi permissionem, non sunt ausi tangere gregem porcorum Gergesinorum. Permittit autem ipsis Dominus non ut una cum subulcis submergerent gregem, sed ut iis omissis, quo capessere fugam possent, in bruta egredierentur: evidenter nos docens, quod nisi per ipsius divinam et omnia complectentem potestatem custodiremur, vel consimiliter, vel etiam pejus, quam erga porcos, erga nos affecti dæmones forent, qui in hujus vitæ mari periculose navigamus.

INTERROGATIO CXXV.

Cum nosset Deus, quod Adamus præceptum transgressurus esset, cur illud ei dedit? vel denique quare transgressorem damnavit morte?

Responsio.

Atqui nisi præceptum, velut præmium certaminis et luctæ statuisset, ac permisisset in arbitrii sui potestate adversarium, non coronaretur, neque de prædicaretur victor. Quod si non mandasset præcepti observationem, et mortem transgressionis pœnam non minatus fuisset, merito in eum qui legem posuit, culpam retulisses. Si vero post mandatum lapsus est, et cecidit factus inobediens, superatum accusa, non eum qui certamen proposuit. Item secundum aliam rationem: Quemadmodum Adamum præcognoscebat transgressurum, similiter præsciebat posteros ejus præstatione præceptorum ab ipso velut victores deprædicatum et coronatum iri; alios quidem tempore pacis per declarationem probatæ cum virtute vitæ, alios autem tempore persecutionum per perseverantiam pro ipso usque ad mortem. Præcognoscebat enim Abelum justum fore, similiter et Sethum; Enochum transferendum, ne videret mortem; Noam justum futurum; Abrahamum radicem fidei fore, ac patrem multarum gentium. Præterea quod Isaacus servus suus strenuus declarandus esset, præsciebat; quod Jacobus ipsum velut hominem in lucta superaturus esset, et quod tempore soluturus esset latum nervum tacto ejus femore; quod propter temperantiam in custodia carcerique Josephus habitaturus esset; quod factis suis regnum obtenturus; quod ad ducendum exercitum et ferendam legem Moses idoneus futurus esset; quod Jesus Nave filius hostium tropæa ca-

ἀγράστους ἡμᾶς καταλειφθῆναι ἐν τῇ μελλούσῃ ἀτίδῳ ζωῇ, μὴ ὄντος ἡμῖν ἐνταυθὰ τινος ἀντιπάλου, πρὸς ὃν ἀγωνιζομένους οἰοῦν ἐν σταδίῳ τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἐν τῇ ἀμείψῃ ταύτης στεφάνων ἐπιτυχεῖν. Πλήξας δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὅλον τὸν ξυνεπόμενον ὄλκον συναπενέκρωσε, ἀμυδρὰν τινὰ κίνησιν ἐν αὐτῷ καταλείψας, πρὸς γυμνασίαν ἡμῶν καὶ ἀρετῆς ἐπίδειξιν. Πολλάκις γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν κεφαλὴν τοῦ θφωος πλήξαντες, τὸν ἐφέροντα ὄλκον τοῖς παισὶ παλεῖν ἐπιτρέπομεν, ἕμα θαρρῆν καὶ θηρολεκεῖν αὐτοὺς παιδεύοντες. Οὕτε γὰρ σὺν ἐξουσιάξιν οἱ δαίμονες, καθὼς ἡ θεία τῶν εὐαγγελικῶν παιδεύει Πυκτῆ. Πρὸ γὰρ τῆς θείας Χριστοῦ συγχωρήσεως, οὐκ ἐτόλμησαν ψαῦσαι τῆς τῶν Γεργεσιῶν ἀγέλης σὺν. Ἐπιτρέπει δὲ αὐτοῖς ὁ Κύριος, οὐχ ἕμα τῶν συοφορδῶν ποντῶσαι τὴν ἀγίην, ἀλλ' ἐκείνους ἐᾶσαι δρασιμῷ χρῆσασθαι, κατὰ τὰ τῶν ἀλόγων χωρησαί. Ἐναργῶς παιδεύων ἡμᾶς, ὡς εἰ μὴ τῇ θεῷ αὐτοῦ καὶ περιεκτικῇ πάντων δυνάμει ἐρρουρούμεθα, παραπλησίως ἢ καὶ χεῖρω τῶν σὺν οἱ δαίμονες διετίθεντο ἡμᾶς ναυτιλλομένους ἢ θαλασσεύοντας.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΕ'.

Γινώσκων ὁ Θεὸς ὅτι μέλλει παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδάμ, διατί αὐτῷ ἔδωκεν αὐτήν, ἢ πάλιν παραβάνα διατί θανάτῳ κατέκρινεν;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' εἰ μὴ ἔστησεν ὁ Θεὸς βραβεῖον καὶ πάλαισμα τὴν ἐντολὴν, καὶ ἔλασεν αὐτεξούσιον τὸν ἀνταγωνιστὴν, οὐκ ἔστεφανοῦτο, οὐδὲ ἀνεκηρύττετο. Εἰ δὲ καὶ μὴ παρεγγύησε φυλάξασθαι, καὶ θάνατον τῇ παραβάσει ἠπειλησεν, εἰκότως ἦτιῶ τὸν θέμενον. Εἰ δὲ μετὰ τὴν παρεγγυήν, ὤλισθεν καὶ πέπτωκε παρακούσας, τοῦ ἠττωμένου κατηγορεῖ, καὶ μὴ τῷ θεμένοιο τὸν ἀγῶνα. Ἐτέρως τε δὲ, ὡσπερ τὸν Ἀδὰμ προσεγίνωσκεν παραδησόμενον, ὁμοίως προηπίστη τοὺς ἐκγόνους αὐτοῦ τῇ κατορθώσει τῶν ἐντολῶν ἀνακηρύττεσθαι, καὶ στεφανοῦσθαι παρ' αὐτοῦ. τοῖς μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης δι' ἐπιδείξεως ἐναρέτου βίου, τοὺς δὲ ἐν καιρῷ διωγμῶν, διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ μέγχι θανάτου ἐνοστάσεως. Προεγίνωσκε γὰρ τὸν Ἀβὲλ δικαιοῦσθαι, τὸν Σὴθ ὁμοίως, τὸν Ἐνὼχ μεταστῆσθαι, μὴ ἰδεῖν θάνατον, τὸν Νῶε δικαιοθήσασθαι, τὸν Ἀβραὰμ ρίζαν τῆς πίστεως γίνεσθαι, καὶ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν. Ὅτι Ἰσαὰκ δούλος αὐτοῦ ἐνάρετος ἀναδειχθήσεται, προσεγίνωσκεν ὅτι Ἰακώβ αὐτὸν ἐν τῇ πάλλῃ κρατήσῃ ὡς βροτὸν, καὶ ναρκήσῃ ἀφαιμένου τοῦ μηροῦ τὸ πλατύνουρον ὅτι Ἰωσήφ διὰ σφροσύνην φρουρὰν οἰκήσῃ, ὅτι διὰ τῶν ἔργων βασιλείας κρατήσῃ ὅτι Μωσῆς πρὸς στρατηγίαν καὶ νομοθεσίαν ἐπιτίθειος φυθήσεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ σὺ Ναυῆ πολεμίων χειρώσεται τρόπαια, καὶ δουλώσῃ Γαθαωνίτας, ὅτι Δαβὶδ πρόμυχον ἀλλοφύλων, κατέφρακτον κνημίδας καὶ χορῶν γιγαντικῆν περιεμμενον, ἀσπίδα καὶ δόρυ ἐχοντα, καὶ ὄλον σιδηράφρον ὑπάρχοντα, μιᾷ σφενδονήσῃ λίθου εἰς γῆν κατα-

⁴ Matth. viii, 30, 32.

βράζει, καὶ μετὰ βραχὺ βασιλεύσει, καὶ πολλὰ περὶ αὐτοῦ προφητεύσει. Προεγίνωσκεν, ἀποστόλων, προφητῶν, μαρτύρων, διδασκάλων, καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ἐκείνου βλαστάνειν θίασον· καὶ συνελθόντα φάναι, οὐκ ἔδει ἐπὶ τοῦ ἐνδὸς εὐθελεῖ καὶ τροπῇ πᾶσιν ἀποκλεισθῆναι τὸ στάδιον, καὶ τοὺς ἀγῶνας σθεσθῆναι, καὶ τὴν ἀνδρείαν κρυθῆναι, καὶ ἀργεῖν τὰ ἔπαυλα.

ad Ecclesiam pertinentium ex illo germinaturum oportebat propter unius ignaviam et defectionem tudinemque occultari, et victoriæ cessare præmia.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΚΖ΄.

Πῶς λέγων ὁ Σωτῆρ, ὅτι Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲ θέλει ζωοποιεῖ, ἐλθὼν ἐπὶ Λαζάρου οὐκ αὐθεντικῶς ἐγείρει αὐτόν, ἀλλὰ παρακαλεῖ τὸν Πατέρα, λέγων, Πάτερ, δόξα σοι τοῦ τῶν Υἱῶν· καὶ οὕτως φωνεῖ ἐκ νεκρῶν τὸν Λάζαρον;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων τῆς ἐξουσίας ἢ αὐθεντίας αὐτὸν ἀφαιρεῖται. Φησὶ γάρ, Διὰ τὸν παρεστῶτα δχλον, εἶπον ἵνα πιστεύσωσι. Τί δ' ἐπάγει αὐθις, Ἴνα καὶ ὁ Υἱὸς σου δοξάσῃ σε; Ἀρ' οὖν δόξης παρὰ τοῦ Υἱοῦ προσδεῖται ὁ Πατὴρ; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐδόξα-σεν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα· φα-νερωῦντες ἡμῖν τὸ ἐαυτῶν ὁμόγνωμον καὶ ὁμόδοξον. Πῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μειζόνων αὐθεντιῶν πάντῃ ὁ Υἱὸς, ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων τῆς πατρικῆς δεῖται, ὡς φησὶ, ἐπιτροπῆς ἢ βοηθείας; Κολάζων γάρ καὶ εὐεργετῶν, οὐδαμοῦ τὸν Πατέρα ἐπικαλεῖται· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Πρὸς δὲ τὸ ἕτερον μέρος, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηρμημένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Τῷ παραλύτῳ φησὶν, Ἐγέρθεις ἄρῶν σου τὸν κράββατον, καὶ ὑπάγε εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐτέρῳ πάλιν, Σοὶ λέγω, νεανίσκε, ἐγέρθητι ἐκ νεκρῶν. Ὡσαύτως τῇ θυγατρὶ τοῦ ἀρχισυναγῶγου θαυροῦ φησὶ, Τὸ κοράσιον, ἀνάστηθι· τῷ δὲ λεπρῷ ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν καθήλωκεν ἐκτείνας τὴν χεῖρα, φησὶ, Θέλω, καθαρισθῆτι· καὶ αὐθις τὸ πάθος δραπετεύει φυγαδευθὲν τῷ θεῷ θελήματι. Ἐπιτιμῶν δὲ φησὶ, Σοὶ λέγω, τῷ ποτηρῷ δαιμονίῳ, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. Καταστέλλει πάλιν ἐπιτιμῶν κορυφομένην τὴν ἄβυσσον· αὐτάνδρους δὲ πόλεις κατακρίνων, μετ' ἐξουσίας φησὶν, Οὐαὶ σοι, Χωραζὴν, οὐαὶ σοι, Βηθσαϊδᾶ, καὶ σὺ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως ἄβυθου καταβήσῃ. Καὶ τὴν παλαιὰν καθαιρῶν Ἱερουσαλήμ, φησὶν, Οὐ μὴ μείρη λίθος ἐπὶ λίθον ἐπ' αὐτῇ, ὅπερ γενόμενον ὀρώμεν. Πῶς οὖν ἐπὶ τούτων τῶν μειζόνων μηδαμοῦ τὸν Πατέρα ἐπικαλεσάμενος, ἢ τῆς παρ' ἐκείνου ἰσχύος δεόμενος, ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων πατρόςθεν τὰς εὐεργεσίας δανειζόμενος τιὺς κάμνοντας ἀκέεται; Ἄπαγε οὖν, ἀξιάγαστε, τῆς τοιαύτης περὶ Χριστοῦ ἐννοίας. Οὐ γὰρ καθ' ὑστέρησιν αὐθεντίας ἢ βώμης ἐν τισι

pturus, et in servitute redactus esset Gabaonitas; quod Davides propugnatorem alienigenarum armatum tibialibus, et galea gigantea circumdatum, scutum et hastam habentem, totum undique ferreum, jactu lapidis unico ex funda in terram prostraturus, et paulo post regnaturus, et multa de se vaticinaturus esset. Præcognoscebat, apostolorum prophetarum, martyrum, doctorum cæterorumque sacrum cœtum; et, ut breviter omnia dicam, non omnibus claudi stadium, et aboleri certamina, forti

INTERROGATIO CXXVI.

Qui sit ut cum dicat Servator, quod *quemadmodum Pater excitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat* ⁴²; ad Lazarum veniens, non excitet ipsum potestate propria, sed invocet Patrem, dicens: *Pater, glorifica Filium tuum* ⁴³, sicque revocet ex mortuis Lazarum?

Responsio.

Nihil horum ipsi quidquam potestatis vel auctoritatis adimit. Inquit enim: *Propter astantem turbam dixi, ut credant* ⁴⁴. Quid vero rursus subjungit, *Ut et Filius te glorificet*? Nunquid igitur indiget gloria, quam consequatur a Filio, Pater? Nequaquam. Sed glorificavit Pater Filium, et Filius Patrem, manifestantes nobis suum consensum et æqualitatem gloriæ. Quomodo vero in majoribus prorsus auctoritate sua faciens omnia Filius, in minoribus paternalia indiget, ut ais, permissione vel auxilio? Puniens enim et benefaciens nusquam Patrem invocat. Nam, *Venite, inquit, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum inde usque ab jactis fundamentis mundi* ⁴⁵. Ad alteram autem partem, *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* ⁴⁶. Ad paralyticum inquit; *Surge, tolle tuum grabbatum, et abi in domum tuam* ⁴⁷. Alibi rursus: *Tibi dico, adolescens, surge ex mortuis* ⁴⁸. Similiter et filiiæ principis synagogæ defunctæ inquit: *Puella, surge* ⁴⁹. Leproso autem a vertice ad pedes usque ulceribus pleno, extenta manu, *Volo, inquit, mundus esto* ⁵⁰: ubi recedit morbus, divina voluntate fugatus. Cum increpatione item inquit: *Tibi dico, malo dæmoni, exi ab eo* ⁵¹. Cohibet etiam increpatione tumidam abyssum. Et cum viris urbes condemnans, cum potestate inquit: *Væ tibi, Chorazin, væ tibi, Bethsaida; et tu, Capernaum, quæ es in cælum usque exaltata, usque ad inferos descendes* ⁵². Et veterem tollens Hierosolymam, inquit: *Non manebit in ea lapis super lapide* ⁵³. Id quod factum cernimus. Quomodo igitur in majoribus istis nusquam invocato Patre, aut indigens ab ipso collatis viribus, in minoribus a Patre beneficia quasi mutuo sumens, medetur laborantibus? Absit igitur procul a te, o præclarissime, talis de Christo cogitatio! Non enim secundum defectum auctoritatis aut roboris in quibusdam locis Patrem alloquitur, sed

⁴² Joan. v, 21. ⁴³ Joan. xi, 41. ⁴⁴ Joan. xi, 42. ⁴⁵ Matth. xxv, 31. ⁴⁶ ibid. 41. ⁴⁷ Matth. ix, 6. ⁴⁸ Luc. vii, 14. ⁴⁹ Luc. viii, 5. ⁵⁰ Matth. viii, 5; Marc. i, 41; Luc. v, 13. ⁵¹ Marc. i, 25. ⁵² Luc. s, 13, 15. ⁵³ Luc. xix, 44.

ubique is ei propositus scopus est, ut ad humilitatem nos instruat, et superbiæ fastum nobis adimat: utque nobis nullo modo permittamus, ut quæ agenda sunt, ante ipsius ductum inchoemus, sed omnis tam sermouis quam actionis ab ipso primordia capiamus.

INTERROGATIO CXXVII.

Quomodo vero dicit Apostolus, ipsum Patri subjiendum, ut majori videlicet? Nam qui omnia, inquit, *subjecit ei, tunc et ipse subjicietur illi, qui ipsi omnia subjecit*⁵⁴. Quomodo igitur potest æqualis esse Patri, cum constet minorem subjici majori?

Responsio.

Ille ipse nobis eximius et divinus præco inspicendus est, qui hoc loco magis carnaliter disserit ad rudiores, nec adhuc animæ sensibus exercitatos ad dijudicationem sublimiorum doctrinarum. *Quicumque in Christum baptizati estis, inquit, Christum induistis*⁵⁵. Quibus in verbis ecclesiasticum intelligit cœtum, qui Christum gestat. Cum autem modo subjiciantur ei per fidem gentes, nondum integræ esse subjectionem Ecclesiæ gentium admittit. Necdum enim plenitudo gentium ingressa est, ut ipse ait Apostolus⁵⁶: sed quotidie sanctus ille cœtus accessione credentium subjectionem recipit, non aliter ac si Christus ipse recipiat. Quando autem plenitudo gentium ingressa fuerit, et absolutam integræque subjectionem habuerit Ecclesiæ, quæ est Christus secundum carnem, tunc et ipse totus exercitus subjicietur ei, qui subjecti ipsi (nimirum Christo secundum carnem) omnia. Itaque per dictum hoc quod scripsit ad rudiores, non omnem revelat ipsius Christi propriæ potestatis auctoritatem et divinitatem, quæ nihil agit contra Patrem. Quando vero apud eos disserit qui perfectiores sunt intelligentia, quasi solidiorem quemdam præter lacteum et puerilem cibum, quo lactentes infantes cibantur, apponit; et a rebus diviniore institutionem contexens, paulatim admittit auctoritatis potestatisque Christi velamenta, et æqualem gloriam, æqualem potentiam, liberumque prorsus ex se Deum esse ipsum demonstrat, luculenter clamans: *Expectamus Filium ejus e cœlis, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut fiat conforme corpori gloriæ suæ, per efficaciam potestatis ejus, ut possit et ipse subjicere sibi omnia*⁵⁷. Et alibi inquit: *Quoniam Deus erat in Christo, mundum sibi ipsi reconcilians*⁵⁸. Ecce ambobus istis in locis, quod sibi ipsi subjiciat, indicatur. Segregato igitur temetipsum a tali dementia, cum semet declarat Apostolus, nec omnia tradat eodem scripto, sed pro ratione uniuscujusque scribat, et quasi manu ad perfectionem ducat.

INTERROGATIO CXXVIII.

Cum igitur Deus sit Christus et æqualis Patri, cur hic ipse Apostolus Patrem quidem scribit esse Deum, Filium autem Dominum? Nec parum huc

τόποις τῷ Πατρὶ προσδιιάγεται· ἀλλὰ σκοπὸς αὐτῷ πάντη τὰ ταπεινοφροσύνης παιδεύσαι ἡμᾶς, καὶ τὴν κορύφωσιν τῆς ὑπερηφανίας ἀποτρέψαι ἡμῶν, καὶ μηδαμῶς ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν τὰ πρακτέα πρὸς τῆς αὐτοῦ καθηγῆσεως, ἀλλὰ παντὸς λόγου καὶ δράματος αὐτὸν ποιῆσθαι προσίμιον.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΖ'.

Καὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος ὑποταγῆσθαι αὐτὸν τῷ Πατρὶ λέγει, δηλονότι ὡς μείζων; Ὅταν γάρ, φησιν, ὑποταγῆ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτίς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. Πῶς οὖν δύναται ὁμοίος ὑπάρχειν τῷ Πατρὶ; ὄντων γάρ, ὅτι ἐλάσσων τῷ μείζονι ὑποτάσσεται.

Ἀπόκρισις.

Αὐτὸν ἐκεῖνον ἀρεῖν δεῖ τὸν ὑψηλὸν ἱεροκήρυκα· ἐνταῦθα μὲν σαρκωδέστερον διαλεγόμενον πρὸς τοὺς νηπιωτέρους, καὶ μήπω γεγυμνασμένους τὰ ψυχικὰ αἰσθητήρια πρὸς διάκρισιν ὑψηλοτέρων δογμάτων. Ὅσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, φησὶ, Χριστὸν ἐεδούσασθε· οἵτινες ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὑπάρχει ὁμοίος Χριστὸν φορῶν. Νῦν δὲ ὑποτασσομένον αὐτῷ ἐν τῇ πίστει ἐθνῶν, ὅσον οὐ παντελῆ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἐθνῶν δεξάμενος τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω γάρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσῆλθε, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος αὐτός. Ἄλλ' ἐκάστης ἡμέρας ὁ θεσπὸς τῇ προσθήκῃ τῶν πιστευόντων τὴν ὑποταγὴν δέχεται, ὡσανεὶ Χριστὸς ὁ δεχόμενος. Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ ἀνυπελείπτον σχολῆ τὴν ὑποταγὴν ἢ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ Χριστὸς κατὰ σάρκα, τότε καὶ αὐτὴ κτιστατικῶς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῇ (ὡσανεὶ αὐτῷ Χριστῷ κατὰ σάρκα) τὰ πάντα. Τῷ οὖν πρὸς τοὺς νηπιωτέρους γράμματι, οὐ πᾶσαν ἐκκαλύπτει αὐτοῦ Χριστοῦ τὴν αὐθεντίαν καὶ θεότητα, τοῦ μὴ ἀντίθεον αὐτὸν οἰηθῆναι ἢ ἀντιπράττοντα τῷ Πατρὶ. Ὅτινήκα δὲ πρὸς τελειοτέρους τὴν αἰσθησὶν διαλέγεται, ὅσον στερρότεραν παρὰ τὴν γαλακτώδη καὶ νηπίαν τροφὴν παρατίθει τοῖς ὑποτίτοις ἀπὸ τῶν θειοτέρων τὴν καθῆγησιν ἐριθούμενος, ἡρέμα συνέλκων τῆς αὐθεντίας Χριστοῦ τὰ παραπετάσματα, καὶ ἰσοκλήτε καὶ ἰσοσθενῆ, αὐτεφροσῖον αὐτὸν θεὸν ἀποδείκνυσιν, διαρθήδην βοῶν, Ἄναμένομεν αὐτὸν Ἰδὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐρέθειαν τοῦ κράτους αὐτοῦ, τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα. Καὶ ἐτέρωθι φησιν· Ὡς ὅτι ὁ θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ, κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων. Ἰδὸν ἡμῶν τοῖς χωρίοις τὸ ἑαυτῷ ὑποτάττειν πρόκειται. Εἴργε οὖν σαυτὸν τῆς νηπιότητος, ἑαυτὸν ἐρμηνεύοντος τοῦ Ἀποστόλου, οὐ τῷ ἴσῳ δὲ γράμματι πάντα ἐκπαιδεύοντος, ἀλλὰ προσφῆρος ἐκάστῳ ἐπιστέλλοντος, καὶ οἰοεὶ χειραγωγόντος πρὸς τελείωσιν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΗ'.

Εἰ οὖν θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ ἴσος τῷ Πατρὶ, διὰ τί αὐτὸς οὗτος ὁ Ἀπόστολος, τὸν μὲν Πατέρα γράζει θεόν, τὸν δὲ Ἰδὸν Κύριον; Οὐ μικρῶς δὲ μοι συ-

⁵⁴ I Cor. xv, 27, 28. ⁵⁵ Galat. iii, 27. ⁵⁶ Rom. xi, 25. ⁵⁷ Philipp. iii, 20, 21. ⁵⁸ II Cor. v, 19.

ηγορῶν φαίνοι λέγων, Ὅτι θεός ἦν ἐν Χριστῷ, πῶς μὴ αὐτῷ καταλλάσσω· οὐχ ὁ Χριστός, ἀλλ' ὁ ἐνοικῶν αὐτῷ θεός.

Ἀπόκρισις.

Πάσης ὑπέρτερον δυνάμειος καὶ κυριότητος, ἰσοκλετῆ ὄντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἔγωγέ φημι τὸν Θεὸν Χριστόν. Οὐδὲ γὰρ τὸ Κύριον εἰρησθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Ἀποστόλου, ἀφαιρεῖται αὐτὸν τῆς θεότητος. Οὐδ' αὖ πάλιν τὸ θεός, ἐν Χριστῷ ἐνοικούμενον αὐτὸν δεῖκνυσιν· ὡς γὰρ ἐξ αὐτοῦ τούτου καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ὑψηλοῦ Ἰσαίου παιδεύομεθα. Ὁ μὲν γὰρ πάλαι προφητεύων περὶ Χριστοῦ φησι, *Καὶ οἱ Σεβωίμ ἀνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σέ διαθήσονται, καὶ σοὺ ἔσονται δοῦλοι, καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι, δεδεμένοι χειροπέδαις, ὅτι ἐν σοὶ θεός ἐστι. Καὶ ἀναιρῶν τὴν κατὰ σέ ἐνοίκησιν, αὐθις ἐπάγει, Καὶ θεός οὐκ ἐστὶ πληρὸς σοῦ· σὺ γὰρ εἶ θεός ἡμῶν, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ θεός τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ.* Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης ἤδει· ἐτῶν φησι, *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ θεός ἰσχυρός, ἐξουσιαστής.* Ὁ δὲ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν Παῦλός φησι, *Χριστός ὢν ἐπὶ πάντων θεός, εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.* Τὸ δὲ, *Κύριος, ἱεροφάντης* δεῖκνυσι Δαβὶδ, μὴ ἔξω ὑπάρχειν τῆς θεότητος. Τὴν γὰρ θεανδρικὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου ἑνσαρκὸν ἐπιφοίτησιν προμελεψῶν φησιν, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, θεός Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν.* Πάντη δὲ τῆ Παλαιᾶ Πυκτῆ τὸν Πατέρα Κύριον οἱ θεοσέπσιοι προφηταί φασιν· Ἰσαίας μὲν ὑψηλός, *Τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ.* Ἰερεμίας δὲ ὁ πολυκινδύνος, *Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ.* Ἰεζεκιὴλ δὲ ὁ τῶν Χερουβὶμ ἐξηγητής, *Τάδε λέγει Κύριος Ἀδωνάι.* Κύριος, ὁμοίως καὶ Δανιὴλ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν. Οὐδὲ γὰρ Παῦλος φάσκων, *Εἷς θεός ὁ Πατήρ, ἔξω αὐτὸν τῆς κυριότητος τίθησιν, ἢ πάλιν λέγων, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἔξω αὐτὸν τῆς θεότητος δεῖκνυσιν.* Οὐδ' αὖ πάλιν θεγορῶν ὁ Υἱός, *Ἐπὶ τῇ πέτρα ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, ἔμμοιρον τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πατέρα δεῖκνυσιν.* Πάντα γὰρ τὰ ἐμὰ, φησι, *σὰ ἐστὶ, Πάτερ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ.* Πάντη δὲ τῆ θεῖα Πυκτῆ τὸ θεός καὶ τὸ Κύριος ἡνωταί. Ταυτάνωμον δὲ καὶ ταυτόδοξον ὑπάρχειν καὶ τὸ θεῖον καὶ πανάγιον Πνεῦμα, καὶ τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου παιδεύομεθα ἐπιστέλλοντος· Ὁ γὰρ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. Τοῖς οὖν ὀξυνοῦσι περὶ τὴν θεῖαν Γραφήν, οὐ δόξει ποτὲ διαφανεῖν ἢ διαμείχεσθαι αὐτῇ, νῦν μὲν τὰ θεϊότερα, νῦν δὲ τὴν συγκατάθεσιν κηρύττουσα πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ ὑψηλοῦ ἀρμοστομένη· οἷον ἐφιλότιμος μήτηρ καταλήλως τοὺς παῖδας ἐκτρέφουσα, τοὺς μὲν ἐπιπαλοῦς τῶν ὑποτίθων, οἷον ἐπιγάλα ποτιζουσα, τοὺς δὲ ἐκφοιτήσαντας τῆς νηπίας καταστάσεως, λαχάνους ὑπεκτρέφουσα, τοῖς δὲ τελειοτέροις ἄρτον κομίζουσα. Πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους φησιν ὁ ὑψηλός Ἀπόστολος, *Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα, οὐπω*

mibi facere videtur, quod inquit : *Quoniam Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi.* Non faciebat hoc Christus, sed inhabitans in ipso Deus.

Responsio.

Equidem aio Christum esse Deum supra omnes potestates et dominatus, æqualem gloria Deo et Patri. Neque enim propterea quod Dominus a sublimi dictus sit Apostolo, divinitas ipsi adimitur. Neque item alterum illud, *Deus*, a Deo fuisse ipsum inhabitatum indicat : quemadmodum per huic ipsum Apostolum, prout ex hoc ipso, et per ætate priorem ipso sublimem Isaiam docemur. Nam hic olim de Christo vaticinans, inquit : *Et viri Seboim eximii ad te transibunt, et erunt servi tui, et post te sequentur vincti manicis, quoniam in te Deus est*⁶⁰. Tollensque eam de qua tu dicis inhabitationem, rursus subjungit : *Et non est Deus præter te : tu enim es Deus noster, et nesciebamus, Deus Israel salvator*⁶¹. Et rursus idem vates ante..... annos inquit : *Puer natus est nobis et filius, et vocabitur nomen ejus Deus fortis, Dominator*⁶². Sublimi autem mente præditus Paulus inquit, *Christus qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen*⁶³. Illud autem quod Dominus dicitur, Psaltes divinus Davides ostendit, non extra divinitatem esse; nam conjuncti cum Deo hominis, Dei et Verbi in carne adventum in suis prædicans carminibus, inquit : *Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, et apparuit nobis*⁶⁴. Utique autem in Scriptura Veteri Patrem Dominum prophetæ divini vocant. Esaias quidem ille eximius cum ait : *Hæc dicit Dominus sabaoth*⁶⁵. Hieremias vero multa perpressus, *Hæc dicit Dominus omnipotens*⁶⁶. Ezechielus autem enarrator ille cherubim : *Hæc dicit Dominus Adonai*⁶⁷. Similiter et Danielus, et cæteri vates. Neque enim Paulus cum inquit, *Unus est Deus Pater*⁶⁸, ipsum extra dominationem ponit, vel vice versa, cum inquit : *Unus Dominus Jesus Christus*⁶⁹, ipsum extra divinitatem esse significat. Neque item cum ipse Filius concionatur : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*⁷⁰, expertem Ecclesiæ Patrem ostendit : *Omnia enim mea, inquit, tua sunt, Pater, et tua mea sunt*⁷¹. Nimirum ubique sacris in Litteris hæc duo vocabula, nempe *Deus* et *Dominus* juncta sunt. Ejusdem vero nominis ejusdem gloriæ et divinum atque sacrosanctum Spiritum esse ex divo discimus Apostolo, scribente in hæc verba : *Dominus spiritus est*⁷². Illis igitur qui divinis in Litteris perspicaces sunt, nunquam eæ videbuntur a se dissentire, vel sibi repugnare; cum nunc quidem divinitate, nunc autem humilliora prædicantes, auditoris intellectui sese accommodant, veluti liberorum facit amans mater, conveniente quadam ratione liberos educans, quæ alios quidem adhuc teneros, velut infantes lacte potat; eos vero qui infantia statum

⁶⁰ Isa. xlv, 14. ⁶¹ ibid. 15. ⁶² Isa. ix, 6. ⁶³ Rom. ix, 5. ⁶⁴ Psal. cxvii, 27. ⁶⁵ Isa. v, 9 sec. LXX. ⁶⁶ Jerem. xxxii, 14 sec. LXX. ⁶⁷ Ezech. xii, 28 sec. LXX. ⁶⁸ I Cor. viii, 9. ⁶⁹ ibid. ⁷⁰ Matth. xvi, 18. ⁷¹ I Cor. xiii, 17.

egressi sunt, oleribus nutrit, perfectioribusque panem porrigit; nam ad utrosque inquit eximius ille Apostolus: *Lacte potavi vos, non cibo; nondum enim hoc vesci poteratis, imo ne nunc quidem potestis*⁷². Ad alios autem sermonem dirigens: *Qui infirmus est, oleribus vescitur*⁷³, inquit; quæ veluti media quadam, quod atinet cogitationes, ratione admodum ii qui jam perfecti sunt institutione, propter

INTERROGATIO CXXIX.

Quomodo vero terminis subjiciens Apostolus regnum Christi, scribit, *Oportet ipsum regnare usquedum posuerit inimicos ejus sub pedes ejus*⁷⁴? Quod quidem aliqui interpretati, tradiderunt, quod post hujus mundi finem, prætereunte regno Christi, ipsoque in Patrem redeunte, futurus sit *omnia in omnibus Deus*, sicut inquit Apostolus⁷⁵.

Responsio.

Illos mihi videtur deplorare Hieremias dicens: *Quis dabit aquam capiti meo, et oculis meis fontem lacrymarum, et lugebo nocte et die vulneratos populi mei*⁷⁶? qui clausurunt aures, nullam divini sermonis rationem habentes, qui aperte clamat: *Filius manet in æternum*⁷⁷. Adversalitur eis acerbis dementiæ refutator Danielus, vir exoptatissimus, dicens: *Contemplabar in visione nocturna, et ecce in nubibus cæli velut Filius hominis veniebat*⁷⁸. Et paulo post inquit: *Potestas ejus potestas æterna est, quæ non præteribit, et regnum ejus non interibit*⁷⁹. Similiter et Davides divinatorum auctor ille carminum: *Thronus tuus, o Deus, in sæculum sæculi: virga rectitudinis, virga regni tui*⁸⁰. Et post alia: *Ab initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi interibunt, tu autem permanes, et es idem, et anni tui non deficient*⁸¹. Quæ de Domino exponens sublimis ille intelligentia Paulus, ipsum ubique scribit opificem, et regem, et Deum ante sæcula et in sæcula. Præterea Moses Dei spectator et legislator divinus in fine Cantici Mariæ scribit: *Dominus regnans in sæculum et sæculum*⁸². Christum denique jam Dominum esse proflitemur. Ne igitur ex eo quod hic dicitur: *Usquedum et usquequo*, aliquando finem habiturum regnum Christi nugentur, male intelligentes quæ bene sunt dicta. Nam ex ipsa Apostoli voce redarguitur ipsorum vanitas. *Regnavit enim mors ab Adamo ad Mosem usque*, inquit⁸³. Num igitur ad illum usque tantum regnavit, aut etiam ultra? Nimirum in multas illa generationes imperium suum extendit: quam denique omnem rationalem ætatem pervadentem, Christum evertit, adversus illam robore mortales circumdans, ipse morti mors factus. Et quia de Mose magnifice sentiebant Judæi, præ illo cæteros contententes, ipsumque deum esse putantes, quod ne sepulcrum quidem ejus inveniatur usque in hodiernum diem, quodque una

γὰρ ἡδύνασθε· ἀλλ' οὐδὲ ἐτι νῦν δύνασθε. Πρὸς δὲ ἐτέρους ἀποτεινόμενος, Ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχαρα ἐσθίει, φησί· τὰ μέσως νοσημάτων ἔχοντα, μὴ οὐδὲ τε ὡν ἄρτῳ τρέφεσθαι κατὰ τοὺς ἡδὴ τῇ παιδείᾳ τελείους, διὰ τὸ ἀπλοῦν ἐτι τῆς διανοίας καὶ ἀσθηρικτον.

affecta sunt, cum talis pane vesci iequat, quem tenerum et infirmum adhuc intellectum.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΚΘ΄.

Καὶ πῶς ὄροις ὑποβαλὼν ὁ Ἀπόστολος τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, γράφει, Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῆ τὸς ἐχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ; Ὅπερ οἱ ἐρμηνεύσαντες ἐξέδωκαν, ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου περαιουμένης τῆς βασιλείας Χριστοῦ, αὐτοῦ δὲ εἰς τὸν Πατέρα ἀναλῦοντος, ἔσται τὰ πάντα ἐν πάσιν ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος.

Ἀπόκρισις.

Ἐκείνους δοκεῖ μοι Ἱερεμίας ἀποδουρόμενος φάσκειν, *Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρῶν, καὶ κλαῖσομαι ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοὺς τετραυματισμένους τοῦ λαοῦ μου; τοὺς μίσαντας τὰ ὤτα, καὶ μηδένα λόγον τῆς θεηγορίας ποιουμένους, διαβήθη βούσση, Ὁ Υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀντικαταστήσεται αὐτοῖς πικρὸς τῆς παροινίας ἔλεγχος Δανιὴλ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, φάσκων, Ἐσθῶρου ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος. Καὶ μετὰ βραχέα φησιν, Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διασθαρῆσεται. Ὁμοίως Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, βάθρος ἐσθῆτος ἢ βάθρος τῆς βασιλείας σου. Καὶ μεθ' ἑτέρα· Καταρχὰς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ ὁ αὐτός, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ἄπερ εἰς τὸν Κύριον ἐρμηνεύων Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τῆν διάνοιαν, πάντῃ ἐπιστέλλων δημουργόν, καὶ βασιλέα καὶ Θεὸν πρὸ αἰῶνων καὶ ἐπ' αἰῶνα. Καὶ ἐτι ταῦτα δὲ Μωσῆς ὁ θεόπτης καὶ θεῖος νομοθέτης ἐν τῷ τέλει τῆς ψόδης Μαρίας γράφει, Κύριος βασιλεύων τῶν αἰώνων καὶ ἐπ' αἰώνων. Καὶ ἐτι, Κύριος δὲ ὁ Χριστός, καὶ παρ' ἡμῶν ἡδὴ ὁμολογεῖται. Μὴ οὖν ἐκ τοῦ ἄχρις οὗ, τέλος ἔχειν ποτὲ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, ληρείτως ἐκκῶς νοούντες τὰ καλῶς περασμένα. Ἐκ γὰρ τῆς ἀτῆς τοῦ Ἀποστόλου φωνῆς διελέγχεται αὐτῶν ἢ εἰκασιβουλία. Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσῆως, φησὶν. Ἄρ' οὖν μέχρις ἐκείνου ἐβασίλευσε, ἢ καὶ ἐπέκεινα; Εἰς πολλὰς γενεὰς ἐκτείνας τὸ κράτος· ὃν διὰ πάσης λογικῆς ἡλικίας θέοντα Χριστὸς ὑπεσκέλιος, τὸ κατ' ἐκείνου κράτος βροτοῦς ἀναδήσας, αὐτὸς τῷ θανάτῳ γενόμενος θάνατος· τοὺς μέγα τι ἐπὶ Μωσῆϊ φρονούντας*

⁷² I Cor. III, 2. ⁷³ Rom. XIV, 2. ⁷⁴ I Cor. XV, 25. ⁷⁵ Dan. VII, 13. ⁷⁶ Jerem. IX, 1. ⁷⁷ I Cor. XV, 25. ⁷⁸ Dan. VII, 13. ⁷⁹ Ibid. 14. ⁸⁰ Psal. XLIV, 7. ⁸¹ Rom. V, 14.

⁸² Ibid. 28. ⁸³ Jerem. IX, 1. ⁸⁴ Ios. VIII, 33. ⁸⁵ Psal. CI, 28-29. ⁸⁶ Exod. XV, 18 sec. LXX.

Ἰουδαίους καὶ ἐξουθενούντας, καὶ Θεὸν αὐτὸν ὑπάρχειν αἰομένους, διὰ τὸ μηδὲ τάφον αὐτοῦ εὐρίσκεισθαι μέχρι τήμερον, καὶ ὅταν ἅμα Ἡλίου τοῦ προφήτου ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας παρέστη Χριστῷ μεταμορφωθέντι· ὥστε μὲν δοκεῖν αὐτοὺς εἶναι ζῆν αὐτὸν Ἰσα Ἡλίου μετατεθέντα ἐν σαρκί· καταστέλλων αὐτῶν τὸ φύσημα, καὶ τὴν φλεγμονὴν τῆς εἰκασίας περὶ τὸν ἄνδρα δόξης, θνητὸν ἀποδεικνύς αὐτὸν, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως, οἷον εἰ δακτυλοδεικτῶν αὐτὸν καὶ φάσκαι, θνητὸς ὑπάρχων *ἔθανε Μωσῆς*, τί κομπάζετε; ὦ Ἰουδαῖοι; καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ ἐπιλεγῶν αὐτοὺς, *Μέχρι γὰρ σήμερον, ἠντίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται*. Ἄρ' οὖν μέχρι Παύλου μόνον ἦ καὶ μέχρι συντελείας αὐτῆς Ἰουδαῖοι τυφλώττουσι; Πάλιν δ' ὁ αὐτὸς ἐπιστέλλων Κορινθίοις φησὶν· *Ἄχρη καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ*. Ἄρ' οὐ μέχρι Κορίνθου μόνως, ἦ καὶ ἀπὸ τῆς ἐφθασίας μέχρι τῶν ἐσπερίων ἐφθασεν ὠκυποδῶν κύκλι τὸ Ἰλλυρικόν, καὶ μέχρις αὐτῆς Ῥώμης καταντῶν ἐκήρυττε; Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ· *Παρακαλοῦντες ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀχρη οὐδ' τὸ σήμερον καλεῖται*. Ἄλλὰ καὶ Δαβὶδ προείπεν ὁ θεσπέσιος, *Σήμερον ἐὰν τῆς φωτῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, τοῦ Θεοῦ δηλονότι, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ*. Μέχρι τοῖς οὖν Δαβὶδ μόνως ἀναγκαῖα ἄρα ἦ τῆς θείας φωτῆς ὑπακοή; Ὡς τῆς παροινίας τῶν εἰκῆ σοφῶν! αὐτοὶ μὲν Χριστοῦ ὑπάρχοντες δημιουργήματα μετὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα ἀθάρατοι καὶ ἀθάνατοι ἀνιστάμενοι διὰ παντὸς μένωμεν, αὐτὸς δὲ ἄρα ὁ τοῦ παντὸς ἀρχιτέκτων καὶ πρύτανις, εἰς Πατέρα παλινοστήσας οὐκ ἔσται; Πῶς δὲ καὶ βασιλεύειν αἰδίως καὶ ἀθανάτως σὺν αὐτῷ βροτοὶς ἐπαγγέλλεται, αὐτὰ ἐκείνου ἀφαιρουμένου, καὶ πέρας τὴν βασιλείαν ἀποθεμένου, κατὰ τοὺς καταιόφρονας; Ἄλλ' ἄπαγε τῆς ἀτοπίας, ἀξιώ. Ἐλέγει γὰρ αὐτοὺς ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Δαβὶδ περὶ τῆς Χριστοῦ μελῶδων βασιλείας, *Ἐξομολογησάσθωσάν σοι, Κύριε, πάντα τὰ ἔργα σου*. ἔργον δὲ Χριστοῦ τὰ σύμπαντα, καθὼς φησιν ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης, ὅτι· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν Χριστός*. καὶ ὅτι *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο*. Καὶ πάλιν Δαβὶδ, *Ἡ βασιλεία σου, φησὶ, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ*. Συμφώνως δὲ Γαβριὴλ τοῦτο φησὶ τῆς ἀπεράντου βασιλείας Χριστοῦ διάκονος διαβήθη βροτῶν, *Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος*. Οὐ χρόνων τοίνυν περιοριστικῶν ὑπάρχει τὸ εἰλωθῶς πολλαχῶς τῆς θείας πεφῶσθαι Γραφῆς, τὸ [γὰρ] ἀχρη οὐ, ἦ τήμερον. Παρὰ γὰρ Θεῷ ἀνέσπερος καὶ μία ἡμέρα πᾶς ὁ αἰὼν. Ὁμοίως καὶ ἐξῆς ταῖς νοεραῖς καὶ λογικαῖς δυνάμεσιν, ἐπεὶ ἀδιάρχορον νυκτὶ τὸ ὑπερκόσμιον φῶς.

cum Elia propheta in cacumine montis astiterit Christo transformato, ita ut ipsi putent eum adhuc vivere et in carne, quemadmodum et Eliam, translatum : horum inflationem contrahens tumoremque vanæ de hoc viro opinionis, mortalem ostendit ipsum et ejusdem nobiscum naturæ, quasi digito demonstrans eum, et dicens : *Mortuus est Moses* ⁶⁴, qui mortalis erat, quid gloriamini, o Judæi? Rursusque idem inquit redarguens ipsos : *In hodiernum usque diem, quando legitur Moses, velum ipsorum cordi impositum est* ⁶⁵. Num igitur usque ad tempora Pauli tantum, an ad ipsam consummationem usque Judæi cæcutiunt? Rursus idem ad Corinthios scribens, inquit : *Etiā usque ad vos pervenimus cum Evangelio Christi* ⁶⁶. Num igitur tantum Corinthum usque, an ab orientalibus ad occidentales usque pervenit, velocique cursu circumiens Illyricum, Romam usque delatus prædicavit? Et iterum idem inquit : *Exhortantes vos invicem quotidie, quoad hodiernus dies vocatur* ⁶⁷. Id quod antea quocumque vates divinus Davides protulerat : *Hodie si vocem ejus audiveritis, nempe Dei, ne induretis corda vestra sicut in exacerbatione, in die tentationis in deserto* ⁶⁸. Num igitur illis tantum, qui fuerunt ad tempora Davidis, necessaria fuit divinæ vocis obedientia? O dementia vanorum sapientum! Nos quidem qui ipsius Christi sumus opificia, post præsens sæculum incorruptibiles et immortales resurgentes, semper manemus; ipse autem totius universitatis architectus et gubernator, in Patrem reversus, non amplius erit? Quomodo vero regnum ipsi æternum et immortale inter homines promittitur, si quidem hoc spoliatur, ac post certos quosdam temporis terminos id deponet, quemadmodum homines illi vana mente præditi volunt? Sed a te procul, obsecro, absit talis absurditas. Redarguet enim ipsos in Veteri quidem Testamento Davides de Christi regno canens : *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua* ⁶⁹. Opus autem Christi sunt in univ ersum omnia, quemadmodum inquit sublimis ille Joannes : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ⁷⁰ : qui quidem caro factum est, et habitavit in nobis Christus ⁷¹. Idem : *Omnia per ipsum facta sunt* ⁷². Et rursus Davides inquit : *Regnum tuum regnum omnium sæculorum, et dominium tuum durat in omnem generationem et generationem* ⁷³. Cum hoc autem consentiens Gabrielus illius nunquam finiendi regni Christi minister diserte clamet : *Et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis* ⁷⁴. Non igitur temporum determinatorum est, quod consueto more multis in locis sacræ Scripturæ dictum est, *usque, donec*, et *hodie*. Apud Deum enim vespere carens et unicus dies est tota æternitas. Similiter et omnibus intellectibus ac rationalibus illis potestatibus, quoniam a nulla sequente nocte ultramundana lux excipitur.

⁶⁴ Dent. xxxiv, 5. ⁶⁵ II Cor. iii, 15. ⁶⁶ II Cor. x, 14. ⁶⁷ Hebr. iii, 13. ⁶⁸ Psal. xciv, 8. ⁶⁹ Psal. cxxiv, 10. ⁷⁰ Joan. i, 1. ⁷¹ ibid. 14. ⁷² ibid. 5. ⁷³ Psal. cxxiv, 13. ⁷⁴ Luc. i, 33.

INTERROGATIO CXXX.

Atqui si Patri æqualis est, quomodo inquit ipse, *Nihil potest Filius facere a semet ipso, nisi quod viderit facientem Patrem* 90 ?

Responsio.

Ejusdem dementiae est, ad hunc modum erga Dei Filium unigenitum affectum esse. Sequitur enim omnino duplicem statuendam esse creationem; aliam quidem Patris jam perfectam, aliam vero Filii quæ adhuc perficiatur, et paulatim progrediatur, ac ad imitationem creationis paternæ condatur. Ostendant igitur nobis Arianæ insaniam sectatores duos soles et duas faces lunares, et discernant nobis quinam sol Patris sit, aut qui sit Filii; quæ sit luna Patris, quæ Filii. Similiter autem et de terra et mari merito quæsiro. Quomodo item vera dicit filius ille tonitruum Joannes, qui doctrinam de Verbo incarnatum ex ipsius sinu per derivationem hausit, et quasi divinus calix impletus ex perenni fonte, verbum illud, *Omnia per ipsum facta sunt* 91, in omnem soli subjectam terram pluit, quasi dicere vellet ad nullum exemplar aut simulacrum respicientem Filium omnia facere? At quem, obsecro, Filium? Qui nostræ naturæ unicus est in utero perpetuæ virginis Mariæ, adeoque unigenitus ille Dei Filius missus a Patre, qui nasceretur e muliere, quemadmodum divinus ille docet Apostolus. Ubi igitur, aut quando conspexerat Patrem incarnatum, et natum, et crucifixum, et sepultum, et ex morte resuscitatum, ut hæc ipsius exemplo ageret? Ubi vero Patrem audiens, consimiliter inquit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus sumendi eam* 92? Item, *Quia nullus adimit eam mihi, sed ego pono eam ex me ipso* 93? Ubi vero Patrem conspexit jumento vectum, et ad illius imitationem Hierosolymam asino insidens venit? Ut summam dicam, ad nihil respiciens Filius, ea quæ dicta sunt facere solitus fuit. Neque enim Adamum formans, et ex illo Evam faciens, alium quempiam rationis participem, masculum aut feminam, a Patre condi viderat, ad quem suum fabricaret; sed cum esset opifex per se, adeoque liberrimus universitatis hujus Deus, ante incarnationem et post illam idem, qui et velle facere omnia poterat, ne ipsum Dei adversarium Patris oppressorem arbitrarentur, qui erga ipsum cæcutiunt, inquit: *Nihil potest facere Filius a se ipso, nisi quod videt Patrem facientem* 94. Simul et de amore parentibus debito nos commonefacit.

INTERROGATIO CXXXI.

Quomodo autem Jacobo et Joanni, Zebedæi filiiis consecutum cum ipso petentibus, inquit: *Sedere a dextera et a sinistra, non est meum dare, sed quibus paratum est a Patre meo* 95? Quare non tanquam propria præditus auctoritate, dixit: Quibus paravi; aut, Quibus voluero; sed ad Patrem ipsos relegat? Id autem non est alicujus libere agentis.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑ'.

Καί ἐι τοῦ Πατρὸς Ἰσος, πῶς αὐτὸς λέγει, *Οὐδὲν δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἔαν μὴτι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα*;

Ἀποκρίσις.

Πάσης ἀνοίας τὸ οὕτως περὶ τὸν Θεοῦ Παῖδα μονογενῆ Θεὸν διακρίσθαι. Ἐφέται γὰρ ὄντως διττὴν οἴεσθαι πᾶσαν τὴν κτίσιν, τὴν μὲν τοῦ Πατρὸς ἤδη ἀπηρτισμένην, τὴν δὲ τοῦ Υἱοῦ ἔτι δρωμένην, καὶ κατὰ μέρος εἰσαγομένην, κατὰ μίμησιν τῆς πατρῷας τεκταινομένην. Δειξάτωσαν τοίνυν ἡμῖν οἱ τῆς Ἀρείου μανίας δύο ἡλίους καὶ δύο φαίνακας, καὶ διακρινάτωσαν ἡμῖν ποῖος ὁ τοῦ Πατρὸς, τίς δ' ὁ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ποῖα ἡ τοῦ Πατρὸς μήνη, τίς δὲ ἡ τοῦ Παιδὸς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς χέρσου καὶ τῆς θαλάσσης εἰκότως ζητήσω. Πῶς δὲ καὶ ἀληθεύσει ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης, ὁ τὸν λόγον περὶ τοῦ Λόγου σαρκωθέντος τῇ ἐκεί ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ μετακλήσει ἀρυσάμενος, καὶ οἰοῦνθεὶς κρατῆρ ἀπὸ κρήνης ἀνάσσω πληρωθεὶς, καὶ τὸ, *Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο*, ἐξομθρίσας τῇ ὕφ' ἡλίψ· ὡς πρὸς μηδένα ἀρχέτωσιν τινα ἢ παράδειγμα ὀρώντα τὸν Υἱὸν πάντα δρᾶν; Τίς δὲ ἄρα; Ὁ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἐνωθεὶς ἐν τῇ νηδί τῆς Ἀειπαιδός, ἢ πάντως ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς, ἀπσταλαῖς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆναι ὑπὸ γυναικὸς, καθὼς ὁ θεὸς παιδεύει Ἀπόστολος. Ποῦ οὖν ἡ πότε ἀθρήσας τὸν Πατέρα σαρκωθέντα καὶ τεχθέντα, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα κατ' ἐκεῖνα διεπράξατο; Ποῦ δὲ τοῦ Γεννητορὸς ἐπαύων παραπλησίως φησὶν, *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖραι τὴν ψυχὴν μου, καὶ πάλιν λαλεῖν αὐτήν*; καὶ ὅτι *Οὐδεὶς ἄρειν αὐτὴν ἀπ' ἑμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἄφ' ἑαυτοῦ*; Ποῦ δὲ τὸν Πατέρα ἀθρήσας ὑποζυγίῳ ἐποχοῦμενον, κατ' ἐκείνον, εἰς Ἱερουσαλὴμ ἦν καθεζόμενος ἦκε; Καὶ συλλεθῆναι εἰπεῖν, πρὸς οὐδὲν ἀφορῶν ὁ Υἱὸς τὰ ῥηθέντα δρᾶν εἴωθεν. Οὐτε γὰρ τὸν Ἀδὰμ πλάττων, καὶ ἐξ ἐκείνου τὴν Ἐβαν δημιουργῶν, ἕτερον λογικὸν ἄρσεν ἢ θῆλυ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γεγονὸς ἔώρα, πρὸς ἐκεῖνο τὸ οἰκεῖον ἀποτεχνοῦμενος· ἀλλ' αὐθέντης ὑπάρχων δημιουργός, καὶ αὐτεξούσιος τῶν ὄλων θεός, πρὸ σαρκώσεως, καὶ μετ' ἐκείνην ὁ αὐτός βουλευθῆναι πάντα δρᾶν οἶός τε ἦν. Ἴνα οὖν μὴ ἀντίθεον αὐτὸν ἢ πατρούμαν οἰηθῶσιν οἱ πρὸς αὐτὸν ἀμδλύττοντες, φησὶν· *Οὐδὲν δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἔαν μὴτι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα*· ἅμα δὲ καὶ φιλοπατορίαν ἡμᾶς παιδεύων.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΑ'.

Καὶ πῶς Ἰακώβω καὶ Ἰωάννῃ τοῖς υἱοῖς Ζεβεδαιοῦ συγκαθεδρίαν αἰτοῦσά φησι, *Τὸ καθίσει ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ ἐπιρῶν μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου*. Διατί μὴ ὡς αὐθέντης εἶπεν, *Οἷς ἠτοίμασα, ἢ οἷς θελήσω*; ἀλλ' ἐπὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἀπεπέμφατο; Τούτο δὲ οὐκ ἔστιν αὐτεξουσίου.

90 Joan. v, 19. 91 Joan. i, 3. 92 Joan. x, 18.

93 ibid. 94 Joan. v, 19. 95 Matth. xx, 23.

Ἀποκρίσις.

Ὁδὸς ὡς μὴ οἷός τε παρασχεῖν, ἀπέπατο, ἀλλ' αὐλόγησεν τινὲ ἀποφάσι καταστέλλει αὐτῶν τὴν οἰδησιν, καὶ τὴν κατὰ τῶν συμφοιτητῶν κορυφῶσιν, δι' ἐκείνων καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονίζων, καὶ τὸν σμύχοντα αὐτοὺς ἀτοπον ἔρωτα τῶν πρωτείων μαραινῶν τῷ πληκτικῷ τῆς ἀποφάσεως. Οὐ γὰρ φησιν, ὅτι Πατὴρ ἔχει ὑμῖν πάντως ἢ Πατὴρ, ἀλλ', *Ὅς ἠτοίμασται ποιοῦσιν*, ὑπονότων αὐτοὺς πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀνδρίαν· πρῶτον τὴν εὐνοίαν ἐπιδειξάσθαι, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύσασθαι, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἕως θανάτου ἐνστασιν καὶ ἀναίρεσιν. Οὕτω γὰρ, φησὶ, τὰ ἅμα ἐκηρύξατε, καὶ πῶς τὰς φωνὰς κηρύττειν ἡμεῖς ἔσθε, οὐδέπω βασιθεύοντες ὑπὲρ ἐμοῦ; Ἀποδύσαθε τοίνυν πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ σταδίῳ, κατέλιθετε ἔπι τὸ σκάμμα, αὐτομολήσατε, ἀχείρωτοι μείνατε, καὶ ἅμα τῷ λυθῆναι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ θέατρον, ἐγὼ ὑμῖν ἐπαθλα τοὺς θρόνους αὐθις παρέχομαι, νῦν δ' ὑμᾶς εὐκρίτως ἀποσελομαι· τοῦ Πατρὸς φάσκοντος ἐκείνοις δωρεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἑτέρως οἶόν τε ὁμῶν τὴν μητέρα καὶ ὑμᾶς διοχλοῦντας ἀποκρούσασθαι. Ἡ κατὰ τοὺς παρασχεῖν τι πρὸ καιροῦ τοῖς αἰτούσι μὴ βουλομένους, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὲ τὴν αὐθεντίαν ὑπάρχειν προσωπευομένους, μήπως κομισάμενοι, ῥαθυμότεροι πρὸς τὴν εὐνοίαν καὶ ἀνδρίαν γέωνται, ἀρκοῦμενοι τῷ δοθέντι, μηκέτι πονεῖν βουλόμενοι. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεύοντες ποιεῖν εἰώθασιν, προεδρίας ἢ στρατηγίας παρὰ τινῶν ἐκλιπαροῦμενοι· κύριοι μὲν τοῦ δοῦναι ὑπάρχοντες, πρὸ καιροῦ δὲ μὴ βουλόμενοι, ἕτερος ἑτέρου τὴν ἐξουσίαν ἀποτιθέμενοι, τῇ παραδοχῇ τῆς ὑπεροχῆς τοὺς ἰκέτας ὑπὲρ τῆς βασιλείας διεγείροντες, καὶ ἀμιλλᾶσθαι αὐτοὺς ἀλλήλοις, καὶ σφιγρῶν καὶ παραθήγασθαι κατὰ τῶν πολεμίων παρασκευάζοντες. Ἐτέρως τε δὲ ἐπεὶ ἐδόκουν αὐτὴν τὴν ἐπὶ γῆς πρόσκαιρον βασιλείαν βασιλεύειν, φησὶν αὐτοῖς, *Ὅκ οἰδατε εἰ αἰτεῖσθε· ὡσαυτε*, Ἐκνήψατε, ὦ φοιτηταί μου, ἀνάδητε τῇ διανοίᾳ ἐν τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ, μὴ περὶ τὰ περιπτάμενα δίκην νυκτερινοῦ φάσματος, μὴ περὶ τὰ χαμαίζηλα ἴτα γεγηθότες· μήποτε καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς μου ἀκούσητε, Ὅκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι ἀπλῶς, ἀλλ' ὑμῖν ἀπειτῆσαι τὴν τῶν ἀγῶνων καὶ ἰδρωτῶν ἀντάμειψιν. Ἄγαμαι γὰρ ὀφείλειν ὑμῖν εὐνοίας, ἢ ἐγκαλεῖν ῥαθυμίας. Ὅκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Πατρὸς μου ἀπλῶς τοῖς αἰτηῦσιν, ἐπεὶ ἂν φονεῖς καὶ μοιχοὶ καὶ πᾶς μοθηρὸς καὶ ἀκόλαστος αἰτοῦντες μοὶ συγκαθίσονται. Ὅκ ἔστιν ἡμέτερον, τοῦ δοῦναι εἰκῆ, καὶ παραχαράξαι τὸ δίκαιον. Δικαιοκρίτου γὰρ τὸ πρὸς ἀξίαν ἐκάστῳ ἀπονέμειν, καὶ μὴ τοὺς ἰδρωτῶντας παραιδεῖν, καὶ ῥαθυμῶς παρασχεῖν. Εἰ τοίνυν τῶν θρόνων ἔραττε, τοὺς ἀγῶνας οὐκ ἀγνοεῖτε, πρὸς οὓς ὀφείλετε ἀποδύσασθαι· μὴ τῷ τρίβωνι καὶ τῇ ὑπῆρη καὶ τῇ βακτηρίᾳ μόνους ἐναδρυνόμενοι, ἀλλὰ τοῖς πόνους τοὺς θρόνους ἐξουνοῦμενοι, καὶ τὸ κριτήριον ἰεσοῦμενοι.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΑΤ.

Καὶ εἰ ὡς ὁ Πατὴρ δυνάμενος καὶ αὐταξούσιος ὁ

° Matth. ix, 22.

ΡΑ ΤΡΟΛ-ΓΗ. XXXVIII.

Responsio.

Non quasi præstando non esset, denegavit, sed prudenti quodam prætextu ad modestiam revocat ipsorum fastum, et adversus condiscipulos elationem: per illos etiam reliquos castigans, et accensum in ipsis absurdum amorem primatus extinguens terrore denegationis. Non enim dicit: Omnino largitur id vobis Pater, sed, *quibus paratum est* laborantibus, exstimulans ipsos ad virtutem et fortitudinem, ut primum benevolentiam demonstrarent, ad certamina semet accingerent, pro ipso ad mortem usque constanter perseverarent. Nondum enim, inquit, aliis mea prædicastis: et quo tandem pacto voces annuntiare desideratis, nondum pro me colaphis cæsi? Proinde expeditimini ad certamina in stadio, descendite in theatri caveam, alacres incedite, invicti manete, et quamprimum præsentis sæculi theatrum solutum fuerit, ego mox vobis illa solia tanquam præmia certaminis largiar. Nunc autem vos merito rejicio. Dabuntur iis quibus Pater jusserit. Neque enim alio modo vestra mater et vos cum hac vestra molestia repelli potestis. Aut agit eo modo, quo solent qui aliquid ante tempus præstare volunt, sed alii alicui potestatis auctoritatem esse simulant, ne quando receperint, segiores ad alacritatem et fortitudinem fiant, contenti eo quod datum est, non amplius laborare volentes. Sic enim et qui in terris regnant, facere consuevere, quando ab ipsis aliqui dignitates præsidum et officia, vel imperia rei militaris efflagitant, licet penes ipsos sit, ante tempus tamen dare volentes, alius ad alium id potestatis referunt, expectatione dignitatis ministros pro regno excitantes, utque inter se certent, et enitantur acriores adversus hostes feri, eos præparantes. Vel etiam alia ratione, quia putabant ipsum temporale regnum in terra administratum, ait illis: *Necitis quid petitis*: quasi dicat: Evigilate, queso, discipuli mei, ascendite mente in meum regnum; non ex iis quæ instar nocturni spectri circumvolitant, neque de sordibus humi jacentibus voluptatem capite, ne quando a Patre quoque meo audiat: Non est meum simpliciter dare, sed a vobis vicissim exigere certaminum et sudorum compensationem. Malo enim vobis debere propter benevolentiam alacritatem, quam accusare socordiam. Non est meum dare, at neque Patris mei simpliciter petentibus: siquidem occisores, et adulteri, et quivis flagitiosus et intemperans, si petant, mecum sessori essent. Non est nostrum dare temere, et depravare quod justum est. Justi enim judicis est unicuique pro dignitate meriti tribuere, non negligere laborantes, ac ignavis aliquid largiri. Proinde si thronos amatis, nolite ignorare certamina, ad quæ capessenda debetis expediri. Neque pallio tantum, et barba, baculoque convenit vos delicate gloriari, sed laboribus thronos redimite, judiciumque placate.

INTERROGATIO CXXXII.

Quod si perinde ac Pater, potens et sui juris est

Filius, quomodo terretur cruce, Patremque rogat, dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me poculum hoc*? Nimirum non ejus est qui suo agat jure, neque spontaneæ voluntatis, ad alium confugere in necessitatibus, ac velut indigum, illius auxilium implorare.

Responsio.

Letale vulnus et hinc infligi divina manu illis vana mente præditis puto, cum ejusdem potestatis etiam nunc cum Patre Filium esse demonstratum sit, nec quidquam prorsus ejus auctoritati adimi per eas voces quæ ab ipso per simulationem editæ sunt. Quandoquidem enim ægre recipiebatur unitæ cum Deo humanitatis ipsius adventus, propter nimiam humilitatem et erga homines benevolentiam fidem superans, propositum illi fuit non divinitatis potentia propulsare malignum dæmonem, neque principali potestate evertere ipsius aciem, sed mansuetudine potius et diuturna patientia condemnare adversarium reluctantem; nam si venisset usus potestate naturali, nihil admiratione dignum facere visus fuisset, si adversus angelum defectorem decertasset Deus: imo diversum potius accidisset, et in arrogantiam extulisset diabolium, quasi Deo par fuisset adversarius. Merito igitur humana utens humilitate, deprimit ipsius elationem, et victoriæ tropæum nobis asserit: nam si, cum ab initio seductus fuerit homo, non per aliquem qui homo esse videretur, tametsi re ipsa Deus foret, capius esset ipse vicissim prædo, præclarum hoc facinus humano generi tributum non fuisset. Nunc cum in natura tam divina quam humana factum illud Verbum ad nos venerit, et in forma capti hostem ipsum ceperit: tanquam Deus imperium nobis in ipsum dedit, divinitus illa verba pronuntians: *Ecco dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici* ¹.

INTERROGATIO CXXIII.

Quis est igitur, qui crucifixus est, imo qui deprecatur, et inquit: *Pater, si fieri potest, transeat a me poculum hoc*? ²

Responsio.

Nec Deus, nec homo seorsum. Nudus enim homo nos servare non potuisset, Deus vero nudus pati nequit. Quamobrem fecit hoc unus ex ambobus, per concursum et unionem naturarum ex perpetua Virgine natus ille Homo-Deus. qui nihilominus quod erat, servavit. Idem Deus, idem homo, neutra separata natura, crucem conscendit. Ideoque alias quidem divino, alias vero humano more loquens, convenienter se tempori accommodat. Nunc quidem hostie se extollente per verba et signa Deum se subjectis declarat, rursus vero ipso accedente et attentius inspiciente, num vere Deus esset, qui aliquatenus esse apparebat, et..... ad certamina et luctam, rursus mortalia præ se fert, ne forte expavescens adversarium refugeret usque ad crucem et mortem ipsum oppugnare: in quo uno sola Homo-Dei victoria sita erat.

Υἱός, πῶς φοβείται τὸν σταυρὸν, καὶ δέεται τοῦ Πάτρως, λέγων· Πάτερ, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ; Τοῦτο δὲ οὐκ αὐθεντίας ἐστὶν οὐδὲ ἐκουσίουτος, τὸ πρὸς ἕτερον καταφεύγειν ἐν ταῖς ἀνάγκαις, καὶ τῆς ἐκείνου δεῖσθαι βοήθειας.

Ἀπόκρισις.

Καιρῖαν οἶμαι πληγὴν ταῖς μεταίφροσι καὶ ἐνταῦθεν ἐπάγεσθαι ὑπὸ τῆς θείας χειρὸς, ἰσοσθενοῦς καὶ νῦν πρὸς τὸν Γεννήτορα δεικνουμένου, καὶ μηδεμιᾶς ὑπάρχειν αὐθεντίας ἀναίρειν ἐκ τῶν καθ' ὑπόκρισιν γινομένων αὐτοῦ φωνῶν. Ἐπεὶ γὰρ δυσπαράδεκτος ἦν ἡ θεανδρική αὐτοῦ ἐπιφοίτησις, ὑπερβολῇ μετρητῆτος καὶ φιλανθρωπίας ἀπιστομένη· σκοπὸς ἦν αὐτῷ οὐ ῥώμῃ θειότητος ἀμύνασθαι τὸν ἀλάστορα, οὐκ ἐξουσιαστικῶς καθελεῖν αὐτοῦ τὴν φάλαγγα· πραότητι δὲ μᾶλλον καὶ μακροθυμίᾳ κατακρίνει τὸν ἀντίπαλον. Εἰ γὰρ τῇ φυσικῇ ἰσχυρῇ χρώμενος ἦκεν, ἔδοξεν ἂν μηδὲν ἀξιοθαύμαστον δρᾶν, θεὸς πρὸς ἀγγελὸν ἀποστάτην ἀγωνιζόμενος. Τὸ δ' ἐναντίον, ἐπῆρεν ἂν μᾶλλον τὸν διάβολον εἰς ἀπώνησαν, ὡς ἀνταγωνιστὴν Θεῷ γινωσκόμενον. Εἰκότως οὖν ἐβροτιῶν χρώμενος εὐτέλεια καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ φρόνημα, καὶ τῆς νίκης τὸ τρόποσιον ἡμῖν περιποιεῖ. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου κατ' ἀρχὰς ὑπαχθέντος, μὴ διὰ τῷ αὐτοῦ ὀρωμένου, Θεοῦ δὲ νοουμένου, ἐχειρώθη ὁ πορθήσας, ἔδοξεν ἂν ἀλλοτριῦσθαι ἡμῶν τοῦ γένους τὸ κατόρθωμα. Θεανδρική δὲ φύσει ὁ ἅγιος Λόγος ἐπιφοιτήσας, καὶ ἔφηε τοῦ ἀλόγους ἠτήσας τὸν πόλεμον, τὸ κατ' ἐκείνου κράτος ἡμῖν, ἅτε θεὸς παρεῖχετο, θεηγῶν, Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω δράκων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου.

ipsam dedit, divinitus illa verba pronuntians: *Ecco dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici* ¹.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΓ'.

Τίς οὖν ἐστὶν ὁ σταυρούμενος, μᾶλλον δὲ παραιτούμενος, καὶ λέγων, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο;

Ἀπόκρισις.

Οὐθέτερος καθ' αὐτόν. Βροτὸς γὰρ ψιλὸς οὐδὲν οὐχ οἶός τε· θεὸς δὲ γυμνὸς πάσχειν οὐ πέφυκεν. Ἄλλ' εἰς ἐξ ἀφοῖν τῇ συνόδῳ καὶ ἐνώσει τῶν φύσεων, ὁ ἐκ τῆς Ἀειπαίδος τεχθεὶς θεάνδρος, ἀλώδητον αὐτὴν διατηρήσας, ὁ αὐτὸς θεός, ὁ αὐτὸς βροτός, οὐθ' ἑτέρας ἀποκριθείσης φύσεως τὸν σταυρὸν ἀναβαίνοντος. Διὸ πῆ μὲν θείως, πῆ δὲ ἀνθρωπίνως φράζων καταλλήλως τῷ καιρῷ ἀρμόττεται. Νῦν μὲν τοῦ ἔχθρου μετεωριζομένου, διὰ τῶν λόγων καὶ σημείων Θεὸν αὐτὸν ἀποδείκνυσαι πρὸς τὸ ὑπῆκουσ· πάλιν δὲ αὐτοῦ ἐπιφοιτοῦντος καὶ ἐναντιάζοντος εἰ ἀληθῶς Θεός ὑπάρχει ὁ ὑποφαίνων καὶ..... πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸ σκάμμα, αὐτὸς τὰ βροτῶν ὑπακρίνεται, μήπως πτῆξας ὁ δι' ἐναντίας ἀποδρᾶτῆ μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου καταγωνισασθαι· ἐν ᾧ τὸ πᾶν τῆς θεανδρικῆς νίκης ἤρτητο.

¹ Matth. xxvi, 59. ² Luc. x, 19. ³ Matth. xxvi, 59.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΑΔ'.

Καί διατί ἐλθὼν μεῖ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐσταυρώθη θαρρῶν τῇ ἑαυτοῦ ἰσχυί· ἀλλὰ ποτὲ μὲν πτωχός, ποτὲ δὲ φαιδρός διαγιγνεται; διὰ τί καὶ δειλίαν ὑποκρίνεται Θεὸς ὢν;

Ἀπόκρισις.

Ἐπει οὐδ' ἐχθρός φανερώς τοῖς προπάτορσιν ἡμῶν ἐν παραδείσῳ ἔφασεν, ἐπεὶ ἂν ἐφυλάξαντο τὴν ὑποσπορὰν καὶ τὸν εἰσθον· νῦν δὲ κρύπτει μὲν ἐν τῷ ὄφει τὴν φύσιν, ἐνωθεὶς αὐτῷ, καὶ φησι τῇ ταλαίνῃ· Ἥθ' ἂν ἡμέρῃ φάγεσθε τοῦ ἀπηγορευμένου, ἐσσεσθε ὡς θεοί. Καὶ συνελόντι φάναί, διὰ τῶν ἐξῆς, δολερῶς τῆς μακαρίας αὐτοῦ ἀπήγαγε ζωῆς. Ῥήμασι τοίνυν δολεροῖς ἀπατήσας, ῥήμασι θεϊκοῖς ἤπατήθη ὁ δειλίας ἐχθρός. Οὐ τοίνυν ἐκεῖ ὄφει ψιλός, οὐδὲ διάβολος γυμνός, οὐδὲ ἐνταῦθα βροτὸς ψιλός, οὐδὲ Θεὸς γυμνός. Οὐδ' αὖ πάλιν δειλιεῖ, ἀλλὰ σαφῶς λύει τοῦ μωροῦ τὸ σόφισμα. Ἄθρει δὴ οὖν τὸ ἀυθαίρετον καὶ ῥωμαλέον τῆς καθ' ὑπόκριτιν δειλίας. Ὅταν αὐτῷ ἐπῆλθον οὐ σιλλήπτους Ἰουδαῖοι, πηρώσας αὐτοῦς φησὶ· *Τίνα ζητεῖτε;* Τῶν δὲ εἰρηκότων Ἰησοῦν ζητεῖν, αὐθὺς δείκνυσι τὸ ἐκούσιον, καὶ φησὶν αὐτοῖς, *Ἴδοὺ ἐγὼ εἰμι, καὶ ὁἴσθητε ἔπειτα τοῖς ζητοῦσι.* Τίς οὖν εἰργεν αὐτὸν διαπτήναι τοὺς γυπάς; τίς ἐκώλυεν ἐκφοιτῆσαι τῶν πηρωθέντων, φάσκοντα, *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν;* Πῶς δὲ καὶ Πέτρῳ πληκτικῶς ἐπιτιμήσαντι αὐτῷ ἀποκαλούμενος τὸν σταυρὸν αὐτῷ ἀπευχόμενος; *Φησὶ γὰρ τῷ ἀγαπητῷ, Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.* Ὁσπερ, Ἐπου μοι καὶ μὴ προπήδα ἀγνοῶν τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῇ ἔψει τῆς σαρκὸς περικλύμενος. Πῶς γὰρ δεῖσω θάνατον ἢ ἀθάνατος ζωῆ; Πῶς πάθος ἀπεύξομαι ὁ λυτῆρ τῶν παθῶν; ὁ ἀφῆ χειρὸς τυφλοῦς ἰασάμενος, ὁ ῥήματι ψιλῷ παρειμένους σθενώσας, καὶ φέρειν τοὺς φέροντας σχιμποδας ποιήσας, ὁ κρήνας αἱμάτων κρασπέδους ξηράνας, καὶ λεπρούς τὴν λῶδην ἀποδύσας, ὁ λεγεῶνας δαιμόνων προστάγματι φυγαδεύσας, ὁ τὴν ἄδυσσον δίκην χέρσου πατήσας; ὁ σωπῆν αὐτὴν καὶ φιμοῦσθαι κορυφουμένην καὶ ἀραττομένην ποιήσας, ὁ τοῖς πνεύμασι τὴν χεῖρα πρὸς ἡρεμίαν ἐκτείνας, δι' ὧν τὴν ὀδῆσιν καὶ τὸν ὄalon ὑπέμενον· ὁ πέντε ἄρτοις πεντακισχιλοῦς εἰς κόρον ἐστιασάμενος, καὶ τοῖς ἐκείθεν λειψάνοις δεκαδύο πληρώσας κοφίνο· ὁ Λάζαρον τετραήμερον ὀδωδέτα, πρὸς παλινζῶσαν ἐκ τάφου ἀλώδητον φωνήσας· ὁ πῶν ἔλων δημιουργός καὶ Θεός, ζωὴ καὶ ἀνάστασις αὐτὸς ὑπάρχων. Ὑποκρίνομαι θεός καὶ μετριότητα τῇ παραβολῇ τῆς σαρκὸς, θηρεῦσαι τὸν ἐράκοντα βουλόμενος, τὸν ὑπ' ἐμοῦ μὲν ἐμπαίζόμενον, βροτοῖς δὲ ἐμπαίζοντα διάβολον. Ἄλιεὺς γὰρ ὑπάρχων καὶ ἀγχιετρον ἔμαυτὸν καθήκα ἐν τῷ βυθῷ τοῦδε βλου, περιθῆμενος σκύλληκα τὴν ἀλύσαν βροτῶν σάρκα, αὐτὸς ὄφ' ἑαυτοῦ κατ' ἐκείνοὺς ἀτρέπτως γενόμενος Ἄδᾶμ· καὶ ὡς ἄλιεὺς νῦν μὲν ὑποσαίνων καὶ ὑφέλων ἐν τῷ βυθῷ δεδομένον τὸ ἀγκριστον, νῦν δ' ἤρε-

INTERROGATIO CXXXIV.

Et quare veniens non manifeste crucifixus est, confusus sua ipsius fortitudine, sed aliquando quidem inops, aliquando vero splendidus est? Quare item formidinem præ se fert, cum Deus esset?

Responsio.

Quoniam neque ipse inimicus manifeste primos parentes nostros in paradiso aggressus est, qui ceteroquin a depravatione ac lapsu sibi cavissent, sed occultabat in serpentis specie suam naturam, illi unitus; et dicebat ad miseram: *Quocumque die comederitis de arbore vetita, eritis tanquam dii*⁶. Et, ut breviter omnia proferam quæ ibi sequuntur, dolose ipsos ab illa beata vita seduxit, proinde qui verbis dotosis decepit, verbis divinis deceptus est infelix hostis. Non igitur illic nudus erat serpens, neque diabolus nudus; neque hic homo nudus, nec Deus nudus. Nec item formidolosus est, sed aperte stulti dolum inutilem reddit. Vide mihi libertatem et robur timoris quem præ se ferebat, cum ipsum invaderent eum comprehensuri Judæi. Nam cæcitate percussos interrogat: *Quem queritis?* Illi vero postquam dixissent se Jesum querere, rursus ostendit ipsis spontaneam voluntatem, et ait: *Ecce ego sum*⁷. Atque confestim sequitur se querentes. Quis impedire potuisset quominus celeritate avolandi superaret vultures? quis prohibuisset quominus eludendo excæcatos evaderet, qui de se aiebat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et rursus sumendi eam*⁸? Quomodo vero et Petro se objurganti ad animum revocat crucem a se expeti? Inquit enim ad eum ceteroqui dilectum: *Abi post me, Satana, quoniam non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum*⁹. Quasi dicat, Sequere me, et noli resillire, ignorans dispensationem, specie carnis deceptus. Quomodo enim formidabo mortem, qui sum aliud nihil quam vita immortalis? Quomodo passionem deprecabor, qui a passionibus libero, qui tactu manus sanavi cæcos, qui nudo verbo firmavi paralyticos, et feci ut ferrent grabbata quibus antea gestabantur, qui fontes sanguinum sifibris siccavi, et a leprosis maculam abstersi, qui legiones dæmonum mandato fugavi, abyssum instar terræ calcavi, ipsamque tumidam et elatam ailero ac obmutescere feci, qui ad ventos manum pro tranquillitate extendi, per quos etiam fluctus procellamque sustinebam; qui quinque panibus quinque millia ad satietatem cibavi, et inde reliquitis sublatis duodecim cophinos implevi; qui Lazarum, diebus quatuor setentem, ad reviviscendum ex monumento vocavi illæsum; qui omnium opifex et Deus, vita et resurrectio sum. Præ me fero metum et humilitatem, per assimilationem carnis captare volens draconem, et a me quidem illulum, mortallibus autem illudentem diabolum. Piscator enim cum sim, etiam hamum, nempe meipsum demisi

⁶ Gen. iii, 5. ⁷ Joan. xviii, 4. ⁸ ibid. 5. ⁹ Joan. x, 18. ¹⁰ Marc. viii, 35.

in profundum hujus vitæ, circumdatus veluti ver-
me, assumpta mortalium carne, ipse per meipsum
consimilis ipsis, citra mutationem tamen factus
Adamus. Et velut piscator, nunc quidem blande
demitto et subtraho in profundo datum hamum;
nunc vero quietum teneo, appropinquante pisce
homicida quem observo, ne qua territus resiliat.
Quapropter et per servum meum Davidem inquam:
*Ego vero sum vermis, et non homo*¹¹. Quemadmo-
dum enim ille ex terra absque aliqua conjunctione
carnem accipit, et in vitam producitur: consimili-
ter et ego ex ea quæ semper est virgo absque ali-
qua commistione et conjunctione viri, incarnatus,
naturaliter factus sum homo, manens Deus. Qua-
propter ait multa pericula perpessus ille vates Je-
remias, videns prophetica visione decipiendum
deceptorem, et quasi deridens ipsius fremitum et
arrogantiam, ante annos quingentos et longius
etiam, de me: *Homo est, et quis cognoscit eum*¹²?
quasi dicat, quod qui Deus est, per dispensationem
propter nos homo factus sit, sapienter deludere in
malitia sapientem volens, implens prophetiam ge-
nerosi Jobi dicentis: *Duces dracones hamo*¹³. Idem
rursus percurrens¹⁴, et illic captos liberans. Et iterum
janitores inferni te videntes inhorruerunt¹⁵.

INTERROGATIO CXXXV.

Num igitur illusorem dicis Christum, et quod
dolo superaverit diabolus?

Responsio.

Nihil id præter decorum. Siquidem et ipse ante-
quam unitus homini Deus esset, conspectus ab in-
terprete rerum divinarum Mose, inquit: *Vides in
quam multis illuserim Ægyptiis*¹⁶? Similiter illudit
incarnatum intellectili Pharaoni cum toto exercitū
suo Ægyptiacorum dæmonum, invisibiliter flagel-
lato et submerso ipso, per id quod inquit, *Pater, si
feri potest, transeat a me poculum hoc*¹⁷. O pocu-
lum diabolos vulnerans, dæmonas fugans, peccata
ventilans, peccatores expians, æternam vitam ope-
rans! Homo igitur re ipsa Deus Verbum factus,
immutabiliter omnia cum veritate prosecutus est
humana, *excepto peccato*¹⁸. Sic tempore passionis
deprecatur poculum, non metuens id quod jam an-
tea voluerat, sed nos instruens, in pericula non
insiliendum esse, sed adventantia fortiter ac virili-
ter esse excipienda. Ideo crucem per meditationem
ætinatam certo consilio deprecabatur quidem;
exhibitam vero super humeros tanquam victor tol-
lens, ibat sponte, in ea clavis affigendus. Simul
autem omnibus acclamare convenit, quæ a Davide
divino decantata sunt: *Quam valde magnifica sunt
opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti*¹⁹.
Similiter magniloquus et eximius ille Apostolus di-
recte clamat: *O profunditatem divinitatum et sa-
pientie et cognitionis Dei! Quam inscrutabilia judi-
cia sunt ejus, et impervestigabiles ejus viæ! Quis
enim cognovit mentem Domini? aut quis fuit ei con-*

μον, ἐγγίζοντος τοῦ σκοποῦμένου ἰχθύος ἀνθρωποκτό-
νου, μήπως δείσας ἀποπηδήσῃ. Διδὸ καὶ φημι διὰ τοῦ
πατρὸς μου Δαβὶδ. Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ
ἄνθρωπος. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος ἐκ τῆς γῆς χωρὶς
τινος συμπλοκῆς σαρκούται καὶ ζωογονεῖται, παρα-
πλησίως γὰρ ἐκ τῆς Ἀεὶπαίδος χωρὶς μίξεως τινος
καὶ συμπλοκῆς ἀνδρὸς σαρκωθείς, αὐτοφυῶς γέγονα
βροτὸς μένων Θεός. Διδὸ φησὶν Ἱερεμίας ὁ τῶν προ-
φητῶν πολυκινδύνου, ὁρῶν προφητικῶν ὄμματι ἀπα-
τᾶσθαι μέλλειν τὸν ἀπατεῶνα, οἷον εἰ γελῶν αὐτοῦ τὸ
φρύαγμα καὶ τὴν ἄνοιαν, πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν καὶ
ἄνω, φησὶν περὶ ἐμοῦ· Ἀνθρώπος ἐστὶ, καὶ τίς
γνώσκει αὐτόν; ὡς εἰπεῖν, ὅτι Θεός ἐστιν, οἰκono-
μικῶς δὲ ἡμᾶς γενόμενος, σοφῶς μωρῶναι τὸν ἐν
κακίᾳ σοφὸν προαιρούμενος, πληρῶν τοῦ γενναίου
Ἰωδ τὴν προφητείαν, φάσκουσιν, Ἄξεις δρᾶκοντα
ἐν ἀγκύστῳ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, Ἐν τῷ τόπῳ τῆς
ἀδύσσου περιπατήσας, τὰ καταχθόνια περιθέων,
καὶ τοὺς ἐκεῖ αἰχμαλώτους ἐλευθερῶν· καὶ πάλιν
ὁ αὐτός φησὶν, Ἀνοιγήσονται δὲ σοὶ φρένες πύλαι
θανάτου· πυλωροὶ δὲ ἔδου ἰδόντες σὲ ἐστη-
ξαν.

rursus ait: *Semitas abyssi perambulasti, subterra-*
idem inquit: *Aperientur tibi terrore portæ mortis:*

ΠΕΥΣΙΣ ΠΑΡΕΪ.

Τί οὖν ἐμπαίκτην λέγεις τὸν Χριστόν, καὶ ὄδωφ
ἤτῃσαντα τὸν διάβολον;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν ἀπεικός. Καὶ γὰρ αὐτὸς πρὸ τῆς θεανδρικῆς
ὕψους ὀφθαλμοῖς τῷ ἱεροφάντῃ Μωσέϊ, φησὶν αὐτῷ,
Ὅρα ὅσα ἐμπέπαικα τοῖς Αἰγυπτίοις; Ὡσαύτως
ἐμπαίξει σαρκωθείς τὸν νοσητὸν Φαραὼ πανστρατιᾶ
τῶν αὐτοῦ Αἰγυπτίων δαιμόνων, ἀοράτως μαστιγῶν
καὶ ποντώσας αὐτόν, διὰ τοῦ φάσκειν, Πάτερ, εἰ θυ-
νατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ.
Ἡ ποτήριον διαβόλου τρωτήριον, δαιμόνων φυγαθευ-
τήριον, ἀμαρτιῶν λιχμητήριον, ἀμαρτωλῶν ἱλαστή-
ριον, ζωῆς αἰωνίου ἐργαστήριον! Ἀνθρώπος τοίνυν
κατὰ ἀλήθειαν ὁ Θεὸς Λόγος γενόμενος, ἀτρέπτως,
πάντα σὺν ἀληθείᾳ τὰ βροτῶν διεξήλαθε, πλην τῆς
ἄνοστου κακίας· οὕτως καὶ ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ
παραίτεται τὸ ποτήριον, οὐ δεδοκίως ὅπερ ἐβούλετο
ἤδη, ἀλλὰ παιδεύων, μὴ δεῖν τοῖς κινδύνοις ἐπιπηδῆν,
ἐπελθόντας δὲ καρτερῶς καὶ ἀνδρείως δέχεσθαι. Διδὸ
μελετώμενος μὲν τὸν σταυρὸν οἰκονομικῶς παρ-
ητεῖτο, ἀποφανθέντα δὲ ἐπ' ὤμων ὡς νικηφόρος λαδῶν
ἠύτομόλοι, ἐπ' αὐτῷ καθηλούσθαι αὐθαίρετως φοι-
τῶν. Ἀρμόττει δὲ πᾶσιν ὁμοῦ ἀναδοῆσαι τὰ ὑπὸ τοῦ
θεσπεσίου Δαβὶδ μελωδούμενα· Ὅς ἐμεγαλύνθη τὰ
ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ἀνα-
φωνῶν ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος διαβρήδην βοᾷ· Ὁ βᾶ-
θος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς
ἀνεξέρευνήτητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνία-
στοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;
ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἔγένετο; ὡς τῆς ἀνοίας,
οἱ θεσπέσιοι ἀπορούσιν, οἱ τυχόντες ζητοῦσιν· οὐκ

¹¹ Psal. xxi, 7. ¹² Jer. xvii, 9, sec. LXX. ¹³ LXX. ¹⁴ Job xxxviii, 17, sec. LXX. ¹⁵ Exod. x, 43. ¹⁶ Psal. xci, 6.

Joh xl, 20, sec. LXX. ¹⁷ Job xxxviii, 16, sec. LXX. ¹⁸ Matth. xxvi, 29. ¹⁹ Heb. iv,

πάσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία καὶ λογισμῶν κίνησις· χαίρει γὰρ τὸ Θεῖον ἀπλῆ τῆ πίστει τιμώμενον.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΖ'.

Πάντων καλῶς διεκρινθηθέντων ἡμῖν, ἐεόμεθα λοιπὸν τὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως μαθεῖν. Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ σμικρύνει καὶ εὐτελεῖζει τὸν ἄνθρωπον, λέγων ἐν τῷ ὄγδω ψαλμῷ· *Κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗτι μμιρήσκη αὐτοῦ*; Ἐν δὲ τῷ τριακοστῷ ὄγδω ψαλμῷ, *Πλὴν μάταιος ὡς ἄνθρωπος*. Ἐν δὲ τῷ ρμγ' ψαλμῷ, *Κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗτι ἐγνώσθη αὐτῷ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, οὗτι λογίζη αὐτόν*; Ἄνθρωπος ματαιότῃ ὠμοιώθη, φησίν. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Σολομῶν μεγαλύνει τὸν ἄνθρωπον, καὶ σεμνύνει λέγων· *Μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιον*. Εἰ οὖν τῷ πατρὶ ὑπάρχει ἀσύμφωνος, πῶς οἱ λοιποὶ τῶν προφητῶν συμφωνήσουσιν;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων οἷον τα δεῖξαι ἀσύμφωνα τὰ τῶν θεοφάντων ῥήματα, φιλομαθῶς ἀδολεσχοῦμενα, καὶ ἔξω παχείας διαίτης νηφόντως θεωρούμενα. Πρᾶξις γὰρ θεωρίας ἐπίθεσις. Ὁ μὲν τοίνυν τὴν φύσιν ἡμῶν, ὃ δὲ τὴν τιμὴν παρίστησιν, ἦν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰλήφαμεν, παρὰ πάσαν τὴν κτίσιν θειὰς χερσὶ γενόμενοι. Ἀναπτύξας τὸ πρῶτον Μωσέως τεύχος ἐκάτερα παιδευθῆσθ· ὅτι ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεὸς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. Ἐν τῷ, *Ἐλαβε καὶ ἔπλασε*, τὰ τῆς τιμῆς γινώσκεται· ἐπ' οὐδενὶ τῶν κτιστῶν ῥηθὲν, πλὴν ἐπὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου· ἐν δὲ τῷ ληφθέντι χοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, τὸ εὐτελὲς τῆς φύσεως ἡμῶν παιδευόμεθα, ὅτι γῆ καὶ χοῦς ὑπάρχοντες, τὰ μηδενὸς ἀξία, καὶ εὐδίαλυτα.

terra, vilitatem nostræ naturæ discimus, quod terra et pulvis sumus, quæ nullius momenti sunt, et facile intereunt.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΖ'.

Πῶς οὖν μέγα καὶ τίμιον ἄνθρωπος, εἰ εὐτελής ὑπάρχει καὶ εὐδίαλυτος, μυρρίοις πάθεισι καὶ ἀνάγκαις ὑποκαίμενος;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ (90) πρὸς τὴν φύσιν ἀφόρα μόνην, σὺναπτει δὲ ταύτῃ καὶ τὴν τιμὴν. Τὸ γὰρ εὐδίαλυτον καὶ ὠκύμορον τῆ φύσει ἀπένεμον, μετὰ τὴν ἐκτροπὴν τῆς πάλαι μακαρίας ἐν παραδείσῳ διαγωγῆς ἡμῖν ἐπεισφρήσαντα, διὰ τῆς παραβάσεως. Μετὰ γὰρ τὴν ὀλεθρίαν ἐδωδὴν, τῆς ἀποφάσεως ὁ τάλας ἀκήκοι· *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ*, τῷ ἐχθρῷ μάλλον ἢ Θεῷ ὑπακούσας.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΗ'.

Τί δηλοῖ ὁ Δαυὶδ λέγων τῷ Θεῷ· *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με*; Ἄρα ἕτερον τι σημαίνει τὴν πλάσιν, καὶ ἄλλο τὴν ποίησιν; Ἐκ δὲ τού-

siliarius ⁹⁰? O demeritiam! Sancti hæsitant, vulgares movent quæstiones. Proinde conticescat omnis contentio, et motus cogitationum. Gaudet enim divinum illud Numen, se simpliciter fide honorari.

INTERROGATIO CXXXVI.

Quandoquidem hæc omnia præclare ac dilucide nobis explicuisti, quod reliquum est, cupimus e quæ ad nostram naturam pertinent, discere. Ac Davides quidem extenuat ac vilipendit hominem, dicens in octavo psalmo: *Domine, quid est homo, quod memor es ejus*⁹¹? Psalmo vero tricesimo octavo: *Verumtamen vanitas est omnis homo*⁹². Et psalmo centesimo quadragesimo tertio: *Domine, quid est homo, quod ei notus factus es, aut filius hominis quod reputas eum? Homo vanitatis similis factus est*, inquit⁹³. Filius autem ejus Salomon, magnifice deprædicat et cohonestat hominem, dicens: *Magnnum quiddam et pretiosum est homo*⁹⁴. Si igitur a patre dissentit, quomodo consentient vates reliqui?

Responsio.

Nihil horum probare potest, inter se dissonare hominum fatidicorum verba, si quidem studiose examinata, et minus pingui judicio sobrie considerata fuerint. Actio enim ad contemplationem quidam velut ascensus est. Proinde alius quidem naturam nostram, alius vero dignitatem demonstrat, quam a Deo universorum creatore accepimus præ omni creatura, divinis manibus facti. Revoluta primo volumine Mosis, utrumque discas: quod acceperit pulverem de terra Deus, et formaverit hominem, et inspiraverit in faciem ejus flatum vitæ. Ex eo quod dicitur: *Accepit et formavit*⁹⁵, quæ ad dignitatem pertinent cognoscuntur, cum hoc de nulla creaturarum dictum sit, nisi de solo homine. Ex eo autem, quod acceptus est pulvis de terra, vilitatem nostræ naturæ discimus, quod terra et pulvis sumus, quæ nullius momenti sunt, et facile intereunt.

INTERROGATIO CXXXVII.

Quomodo igitur magnum et pretiosum quiddam est homo, si vilis est et facile dissolvitur, infinitis perturbationibus et necessitatibus obnoxius?

Responsio.

Cum ad naturam respicis solam, conjunge cum hac et dignitatem. Nam vilitatem et breve fatum naturæ illa tribuerunt, quæ post degenerationem a pristina beataque in paradiso conversatione nos invaserunt per transgressionem. Nam post illam perniciosam manducationem, hanc vocem miser ille audivit: *Terra es, et in terram redibis*⁹⁶, obediencia inimico potius quam Deo præstita.

INTERROGATIO CXXXVIII.

Quid innuit Davides, dicens ad Deum: *Manus tuæ fecerunt me et formaverunt me*⁹⁷? Num aliud significat per formationem, et aliud per faciendi

⁹⁰ Rom. xi, 33, 34. ⁹¹ Psal. viii, 5. ⁹² Psal. cxxviii, 6. ⁹³ Psal. cxliiii, 3, 4. ⁹⁴ Prov. xx, 6, sec. lxx. ⁹⁵ Gen. ii, 7. ⁹⁶ Gen. iii, 19. ⁹⁷ Psal. cxviii, 75.

verbum? Ex eo autem duplicis esse naturæ nos intelligeremus. Quales item manus dicendæ sunt in Deo?

Responsio.

Faciendi verbum de anima mihi videtur intelligendum: formationis autem, de multiplici fictione corporis. Manus vero Dei et Patris, Filium et Spiritum dico, ad quos etiam inquit: *Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem nostram*²⁸. Quantumvis vero dicat historia, quod acceperit Deus pulverem de terra, formaveritque hominem, tamen ex aspectu et ipsarum rerum consuetudine denotatur et illud quod sub oculos non cadit; nam voluntatis hæc operatio prorsus est, non manuum formatio. Verumtamen manuum figmentum ad dignitatem naturæ dictum est. Quandoquidem et id, quod factus ad imaginem Dei dicitur, non ad imitationem naturæ (neque enim quisquam eloqui queat, quantum sit discrepantiæ), sed ad notas principatus et libertatis referri debet.

INTERROGATIO CXXXIX.

Quid igitur? num membra attribuis Numini secundum nostram imaginem, aures et brachia et crura ipsum habere significans?

Responsio.

Paululum in his consequenter et ordine exponendis est immorandum, ne confusione quæstionis a sententia aberremus. Ad verticem vero nostri ortus, per orationis scalam recta conscendamus. *Magnum et pretiosum quiddam est homo*²⁹, qui et olim et nunc ex rebus vilibus habet ortum. Cum enim possit Deus ex ære vel ferro vel adamante vel lapide facere hominem, ex pulvere potius ipsum fabricavit olim, hodie vero ex tenui ac fluxo excremento. De his manifesta est incomprehensibilis et intellectum superans efficacia sapientiæ ipsius. Neque subsannet aut derideat me vestræ charitatis acumen, si exactioris cognitionis gratia summam oratione attigero superficiem naturalium mysteriorum nostri ortus. Neque enim divina dedignatur Scriptura horum meminisse, cum loquitur de filio Judæ cum Thamare dormiente. Præterea de mulierum purificationibus, de seminis fluxum patiente..... sedentem, de novam et conjugem purgante. Sed et eximius Apostolus masculos corrumpentium virorum, et masculorum more sese depereuntium mulierum meminit, ad Romanos scribens³⁰. Dejicitur itaque in feminam a mare frigida quædam humoris ebullitio, eaque commista cum objecto humore sanguineo a muliere reddito, coagulatur a frigidioris viri excremento, quemadmodum inquit vituperationis expers et verax Dei testimonio perhibitus ille Jobus, qui in sui corporis læsione ad Deum loquitur: *Nonne sicut lac me mulsisti, et velut caseum coagulasti? Pelle et carnibus induisti me, ossibus et nervis compedisti me: vitam et misericordiam apposuisti mihi*³¹; naturam simul et proprias vires ejus propriamque potestatem demonstrans. *Vitam autem et mise-*

του διφυεῖς ἐαυτοὺς νοοῦμεν. Ποῖας δὲ ἄρα χεῖρας χρῆ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ;

Ἀποκρίσις.

Τὴν ποιήσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μοι δοκεῖ νοεῖσθαι, τὴν δὲ πλάσιν ἐπὶ τῆς σωματικῆς πολυπλασίας. Χεῖρας δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμά φημι, πρὸς οὓς καὶ φησὶ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν*. Εἰ δὲ καὶ ἡ ἱστορία φησιν, ὅτι λαβὼν ὁ Θεὸς χεῖν ἀπὸ τῆς γῆς, ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, τῇ δοκίμῃ καὶ τῇ συνθεῖα τῶν πραγμάτων τὸ ἀόρατον τῆς ἐνεργείας παραδηλοῖ. Βουλῆσεως γὰρ ἐνεργεῖα τὸ πᾶν, οὐχὶ ἐξ χειρῶν πλάσας τὸ κατασκευάσασα. Πλὴν χειρῶν πλάσμα, εἰς τιμὴν τῆς φύσεως προσηγόρευται. Ἐπεὶ καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ οὐκ εἰς μίμησιν φύσεως (οὐδὲ γὰρ φάναι ὅσον τε ὅσον ἀπέδει), ἀλλ' εἰς χαρακτῆρα ἀρχῆς τε καὶ ἐλευθεριότητος.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΑΘ'.

Τί οὖν; μελογραφεῖς τὸ θεῖον πρὸς τὴν ἡμετέραν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ὧσα καὶ βραχίονας καὶ σκέλη ἔχειν αὐτὸν δηλῶν;

Ἀποκρίσις.

Βραχὺ ἐπισηεῖν περὶ τούτων εἰκὸς, ἀκαλούσως καὶ κατ' ἔπος ἐκτιθεμένων· μήπως τῇ ἀταξίᾳ τῆς πεύσεως διασφαλόμεν τῆς ἀποφάσεως. Ἐπὶ δὲ τὴν κορυφὴν τῆς σφῶν γενέσεως διὰ τῆς τοῦ λόγου κλίμακος εὐθυπορήσωμεν. *Μέγα ἄνθρωπος καὶ τίμιος*, ὁ πάλαι καὶ νῦν ἐξ εὐτελῶν ἔχων τὴν γένεσιν. Οὐδὲ τε γὰρ ὦν ὁ Θεὸς ἐκ χαλκοῦ, ἢ σιδήρου, ἢ ἀδάμαντος, ἢ λίθου δράσαι βροτῶν, ἐκ χόδς μᾶλλον αὐτὸν ἐδουλοῦργησέ πάλαι, τήμερον δὲ ἐξ ἀμυδροτέρας καὶ βυτῆς ἀποκρίσεως. Ἐκ τούτων δηλον τὸ ἀκατάληπτον, καὶ ὑπὲρ ἔνοιαν τῆς δραστηκῆς αὐτοῦ σοφίας. Ἄλλὰ μὴ χλευαζέτω, μηδὲ γελάτω με ἡ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀγκύλιος, ἀκριβείας χάριν ἀκροθιγῶς ἀπτόμενον τῷ λόγῳ τῶν φυσικῶς μυστηρίων τῆς ἡμετέρας γενέσεως. Οὕτε γὰρ ἡ θεῖα ἀπαξίω Γραφῆ τούτων μεμνησθαι ἐπὶ τοῦ παιδὸς Ἰουδα τῇ θάμαρ συγκαθεύδοντος, καὶ ἐπὶ τῶν νομικῶν καθαρῶν τὸν γονορρύη . . . . . καθημένῃν καὶ τὴν νεόλογον καθαιρούσα. Ἄλλὰ καὶ ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος, ἀβρενοφθορούτων ἀνδρῶν, καὶ ἀβρενομανουσῶν γυναικῶν, Ῥωμαίους ἐπιτελλῶν μέμνηται. Κατεδάλλεται τοίνυν ἐπὶ τὸ θῆλυ ὑπὸ τοῦ ἀβρενος, ψυχρῆ τις ἀπόδρασις· ἀνακραθεῖσα δὲ τῷ ἀντικαταβληθέντι λύθρῳ ὑπὸ τοῦ γυναίου, τυροῦται ὑπὸ τῆς ψυχροτέρας τοῦ ἀνδρὸς ἀποκρίσεως, καθῶς φησιν ὁ παρὰ Θεοῦ ἀμεμπτος καὶ ἀληθινὸς ὑπάρχων μαρτυρηθεὶς Ἰωβ. Οὕτως ἐν τῇ τρώσει τοῦ σώματος πρὸς θεὸν διαλέγεται· *Οὐχ ὡς γάλα με ἠμελξας, ἐτύρωσας δὲ με Ἰσα τυρῶ, δέρμι καὶ κρέας ἐτέλυνσας με, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις ἐσείρας με, ζῶην καὶ εἶσος ἔθου παρ' ἐμοί; τὴν φύσιν ἕμα καὶ τὸ αὐτοκρατεῖς αὐτῆς καὶ αὐτεξούσιον παριστῶν. Ζῶην δὲ, φησὶ, καὶ εἶσος ἔθου παρ' ἐμοί· ὦταν, ἔν ἐμαὶ ἔθου*

²⁸ Gen. 1, 26. ²⁹ Prov. xx, 6, sec. LXX. ³⁰ Rom. 1, 26, 27. ³¹ Job x, 10-12.

ζῆν καὶ ἐλεεῖν ἑμαυτὸν διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ φυλακῆς τῶν σῶν ἐντολῶν· ἢ ἀναιρεῖν ἑμαυτὸν τῇ παρακοῇ, καὶ μὴ ἐλεεῖσθαι εἰκότως τιμωρούμενον, τῷ ἔχθρῳ μᾶλλον ἢ τῷ δημιουργῷ προσθέμενον. Ὅτερ ὁ προπάτωρ ἡμῶν δράσας μὴ ἐλεῶν ἑαυτὸν, οἰονε φάσγανον τὴν ὀλεθρῆσαν συμφορὰν καθ' ἑαυτοῦ παραδεξάμενος, ἀναιρεθεὶς ἐκείνη καὶ ἐξ ἀθανάτου θνητὸς γενόμενος ἔρχετο. Συμμύοντων τοίνυν πάντων αἰσθητηρίων καὶ αἰσθήσεω ἀμφω τῶν προσώπων, καὶ οἰονε ἀνακιρναμένων καὶ φυραμένων ἀλλήλοις τῶν σωμάτων ἐν τῇ μίξει, ἐκμαγεῖον τοῦ προσώπου ἢ ἀπρόβητος καταβολὴ γίνεται, ὃ πρῶτον δοθὲν καὶ ἐπικρατέστερον σπέρμα· ὄθεν καὶ πρὸς ἀμίαν καὶ ὁμοίωσιν ὁ χαρακτήρ ἐντυποῦται ἐκείνου ἢ ταύτης. Οὕτως οὖν ἢ τοῦ ἀβρένος καταβολὴ ψυχρὰ τις ὑπάρχουσα καὶ ὀστοειδής, εἰς ὀστέων καὶ νεύρων μεταποιεῖται βῶμην, στεβρουμενὴ καταλλήλως τῷ ἀποκρίναντι· τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ γυναιου ἐν τῇ συνουσίᾳ ἀντιιδόμενον αἷμα θερμὸν κατὰ φύσιν ὑπάρχον, ὑπὲρ τοῦ ψυχροῦ παγὲν εἰς σάρκα μεθίσταται. Ἡ δὲ σὰρξ ζωτικὴν τινα δύναμιν θεοθεν ἐμπνεομένη ζωογονεῖται. Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιήσας τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐκ' αὐτῆς, καὶ διδοὺς ἀνοήν ζωῆς πᾶσι τοῖς κατοῦσιν αὐτήν, φησὶν ὁ θεός.

Inspiratam, vivificatur. Ego enim sum qui feci terram, et hominem ex ea, quique dat statum vitæ omnibus qui ambulant in ea, inquit Deus²².

Alter hic locus est ex iis quorum paulo ante mentionem feci. Nam adjecta fuisse arbitror hæc ab aliquo, qui cum Cæsarii sententiæ conjunctam eodem loco philosophorum etiam exterorum opinionem de formatione hominis habere vellet.

Λόγος ἐκ τῶν ἔξω.

Ἡ φύσις ἐνυπόκειται τῷ σπέρματι· ἢ γὰρ ἐν τούτῳ δύναμις, ἐπειδὴν ἀρχεται κινεῖσθαι, φύσις ὀνομάζεται, διὰ τὸ φύσει καὶ γενεῖν. Τρέφεται δὲ ἐκ τῆς ἐν τῷ σώματι τροφῆς· ὡς οὐδὲ τροφὴ ἀνευ ὕλης. Κινεῖται δὲ εἰς ἑαυτὴν ἐκπέπουσα τὰς τροφάς· ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς συντελοῦσα τὰς ἀναδόσεις. Δυνάμεις δὲ τῆς φύσεως τρεῖς, ἢ γεννητικὴ, ἢ τις τοῦ σπέρματος προεληθε λόγους· ἢ ἀξητικὴ, ἔχουσα τὴν κατὰ χρόνον κίνησιν· καὶ ἢ θρεπτικὴ, τῆς τροφῆς τὴν ἐξεργασίαν. Διήκουσι δὲ διὰ παντός τοῦ σώματος ἢ θρεπτικὴ καὶ ἀξητικὴ· ἢ δὲ γεννητικὴ ἐν τοῖς παραστατικοῖς μόνον τοῖς περιεκτικοῖς τοῦ σπέρματος· κατασχολεῖται δὲ ἢ φύσις τὰ πρῶτα περὶ τροφὴν καὶ πνεῦμα. Πνεῦμα ἐνθερμον ἐξ αὐτοῦ κινούμενον κατὰ τοὺς σπερματικοὺς λόγους, γένων τε καὶ τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον ἐν χρόνοις καὶ μεγέθεσιν ὀρισμένους.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜ.

Συνυπάρχειν ἡμεῖς λέγομεν τὴν ψυχὴν τῇ παρὰ τοῦ ἀνδρός καταβολῇ, καὶ ζῶν καὶ ἐμψυχον ὑπάρχειν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ ζῶντος καὶ ἐμψυχωμένου σώματος αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἡμετέρας, καὶ ὡσπερ αἱ τῶν δένδρων ἀποσπάδες, αἱ τὸ ἐκάστου σπέρμα ἔχουσι, τὴν ἐξ ὧν ἀφῆρηθησαν ζωτικὴν δύναμιν. Εἰ γὰρ τὸ θερμὸν τὸ αἷμα, καὶ τὸ ζῶν ἀπὸ τοῦ ἀνδρός σπέρμα· αἱ καὶ οὐχ ὁμοίως τῷ αἵματι πάντως, ἔχουσι τὸ ζω-

ricordiam apposuisti mihi, inquit, quasi dicat, tu me posuisti ut viverem, et ut misererem mei ipsius per obedientiam et observationem tuorum mandatorum; aut ut perimerem meipsum per inobedientiam; neque misericordiam consequerem, merito pœnas dependens, inimico potius quam opifitici adhærens. Id quod primus noster parens fecit, qui non misertus sui ipsius, veluti gladium ipsam perditionem consultricem adversus semetipsum suscepit, illoque interfectus est, et ex immortalis mortalis factus periit. Cum igitur clausis omnibus sensuum sedibus et ipsis ambarum personarum sensibus, quasique contemperatis atque permistis inter se corporibus in coitu, ineffabile sit initium, videlicet faciei expressio, de excreto primum potioreque semine, unde ad delineationem et similitudinem, figura vel semine vel viri exprimitur: atque hoc modo cum viri excrementum frigidum quodammodo sit et osseum, in ossium et nervorum commutatur robur, pro ratione illius qui excrevit soliditatem habens. Quod autem a muliere in concubitu vicissim redditum est, cum calidus sit natura sanguis, a frigido condensatum, in sanguinem convertitur. Caro autem per vitalem quamdam vim divinitus

Caro autem per vitalem quamdam vim divinitus

Verba de libris exterorum descripta.

Natura inest semini. Nam quæ est in eo vis, quando moveri cœperit, natura nominatur, propterea quod nascendo producit et general. Nutritur autem alimento quod est in corpore, quemadmodum neque nutrimentum absque materia est. Movetur autem in semetipsam, cibos concoquens, et per semetipsam perficiens digestionem. Facultates vero naturæ tres sunt: generans, de qua jam antea dictum in mentione seminis; augescens, quæ habet motum secundum tempus; et nutriens, ad quam cibi confectio pertinet. Per universum autem corpus nutriens et augescens facultates sese didunt; generans vero tantum sita est in geminis testibus semen continentibus. Occupata autem est natura primum circa cibum et spiritum; qui spiritus interna vi calidus, ut qui per se movetur secundum id quod dictum est de semine, gignit et absolvit hominem temporibus et magnitudinibus definitis.

INTERROGATIO CXL.

Simul existere nos animam dicimus cum eo quod a viro excernitur, et vivum animatumque quiddam est, quandoquidem et a vivente et animato corpore causa ac origo nostri ortus est, quemadmodum et ab arboribus avulsi rami, qui uniuscujusque semen habent, vitalem facultatem earum a quibus sumpti sunt, continent. Nam si calidus est sanguis, etiam vivum illud semen viri calidum est; ac licet san-

²² Isa. XLII, 5.

guina non omnes similiter dispositi sint, tamen vitalem quamdam causam habent, quæ est anima. Propter tenuitatem autem et exiguitatem constitutionis primi diei, cum non possit suas operationes perfecte declarare propter subtilitatem ejus quod est dejectum, ... quo deinceps augescente in alvo materna, et in carnem verso, et inde verso in fetum, una augetur; sicque demum perfecte anima suas declarare effectiones, et apparere cum perfecto jam corpore potest.

Responsio.

Absit ut existere animam cum semine cogitemus. Nam quo pacto simul exstitisse cum Adamo putabimus animam, qui absque conjunctione aliqua vel procreatione factus fuit? Nam si ex viro animam simul exerui concesserimus, sequetur omnino, etiam Dei Verbi incarnati animam ex semine unitam corpori. id quod fuerit extremæ dementiæ ac blasphemici, ingentem merentis pœnam. Eadem ex vesania sequetur, pœnas daturus potius, quam præmia certaminum coronasque reportaturos, qui scortationem fugiunt, et fortiter adversus ipsam decertantes, ac propter regnum cœlorum semetipsos continentia castrantes, quemadmodum inquit Dominus²², animas intra semetipsos suffocant, et una cum terrenis interimunt membris, sua sobrietate deteriores evadentes quam sint effeminati et voluptati dediti. Num igitur et Paulus ille sublimi præditus intellectu manebit inhonoratus, pœnasque pendet quasi qui supplicia nobis animarumque necesse conciliaverit, tam re ipsa quam verbis docens, et scribens universo orbi, fugiendam esse scortationem et mulierem non tangendam, si fieri queat? Quare igitur et scortatorem Corinthium punivit, in se suffocatum animam ad vitam emittentem? Quare item seminis fluxu laborantem lex purificari et aqua submergi præcepit, si videlicet arctata nimis anima de ejus lumbis progressa est? Qualiumnam vero plantarum fructuumque ramos, aut semen accepit Deus, quibus ab initio terram exornavit? Quomodo Sara cum Abrahamo ad centesimum ab adolescentia cubans annum, idemque semen excipiens, nunquam invenit animatum esse illud excrementum, nisi divino præcepto, ut nasceretur Isaacus unigenitus filius centum natis annos? Et quomodo Anna cum Helcana lecti consuetudinem habens pluribus annis, nunquam in utero animatum excrementum suscepit, priusquam in sacrarium veniret, Numenque pro fecunditate exorasset? Cujus supplicii precatioe Deus suscepta, quæ multis quidem temporibus de se judicaverat se vitalem fetum nunquam parituram, velut inanimam materiam sequenti concubitu consueti more dejectam animavit, et eximum illum divinumque Samuelum formavit, quem post pueritiæ infantis lactentis statum, sancto illi Deo qui sanctum puerum præbuerat, tunica amictum mater obtulit, a cunabulis Deo consecratum? Quomodo item anus egregia Elisabeta a tenera et

τικόν αἴτιον, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ. Διὰ δὲ τὸ εὐτέλεις καὶ οὐδαμῖν τῆς πρώτης ἡμέρας καταστάσεως μὴ δυναμένη τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας τελείως ἐπιδείκνυσθαι, διὰ τὴν εὐτέλεις τῆς καταβολῆς, αὐξομένης δὲ ταύτης ἐν τῇ γαστρὶ καὶ εἰς σάρκα τρεπομένης, ἐκείθεν εἰς βρέφος τρεπομένης συναΐζεσθαι, καὶ τελείως ἐπιδείκνυσθαι τὴν ψυχὴν τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας, καὶ συνεκφραίνεσθαι τελειομένου τοῦ σώματος.

Ἀπόκρισις.

Ἄπαγε συνύπαρξιν νοεῖν τῶν ψυχῶν. Πόθεν γὰρ συνύπαρξιν τῷ Ἀδὰμ τὴν ψυχὴν νοήσωμεν, ἀνευ συμπλοκῆς τινος ἢ σπορᾶς δημιουργηθέντι; Εἰ γὰρ συναποκρίνασθαι ἐκ τοῦ ἀνδρός τὴν ψυχὴν ἔδομεν, ἔφεται πάντως καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου σαρκοθέντος ψυχὴν ἐκ σπορᾶς ὑποτιθεσθαι, ἠνωμένην τῷ σώματι ὅπερ ἐστὶν ἐσχάτης ἀνοίας, καὶ βλασφημίας, ἀπέραντον ἐχούσης κόλασιν. Ἐκ δὲ τῆς παροικίας ταύτης δίκας μᾶλλον τίσουσιν, ἢ ἐπάθλα καὶ στεφάνους κομίσονται, οἱ τὴν πορνείαν φεύγοντες, καὶ γενναίως κατ' αὐτῆς ἀγωνιζόμενοι, καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἑαυτοὺς ἐγκρατεῖα εὐνουχιζόντες, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος, ψυχὰς ἑαυτοῖς ἐγκαταπνέγοντες καὶ συνεκρούοντας τοῖς ἐπιγείοις μέλεσιν, ἤττονας μᾶλλον τῇ σωφροσύνῃ καὶ ἀγνεῖ τῶν λαγῶν καὶ φιληδόνων ἀποβαίνοντες. Ἄρα δὲ καὶ Παῦλος ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν ἀναγέραςτος μείνη, καὶ εὐθύνας ἀποτίσῃ, ὡς τιμωρίας ἡμῖν προξενήσας καὶ ψυχοκτονίας ἔργῳ καὶ λόγῳ παιδεύων καὶ ἐπιτελλῶν τῇ οἰκουμένῃ, φεύγειν τὴν πορνείαν, καὶ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι, εἰ οἶόν τε; Διατί δὲ καὶ τὸν πορνεύσαντα Κορινθίον ἐτιμωρήσατο, ἐμπνιγομένην αὐτῷ ψυχὴν πρὸς ζωὴν προίεμενον; Διατί δ' ἄρα καὶ τὸν γονοβρύτῃ ὁ νόμος καθαίρεσθαι καὶ ὕδατι ἀποκλύζεσθαι προσέταξεν, εἰ ἄρα ψυχὴ ἐνστενουμένη αὐτοῦ τῇ ὁσφύτι προσεῆλυθεν; Ποίων δ' ἄρα φρετῶν ἢ καρπῶν ἀποσπάδας, ἢ σπέρμα λαβῶν ὁ Θεὸς ἐν ἀρχῇ τὴν γῆν κατεκόσμησεν; Πῶς δὲ Σάρρα τῷ Ἀβραάμ εἰς ἑκατὸν ἐκ παιδὸς συγκαθεύδουσα ἐτη, καὶ τὴν αὐτῆν ὑποδεχομένη καταβολὴν, οὐδέπω ἐμψυχον εὔρε τὸ ἀπόκριμα θεῷ προστάγματι, καὶ γενέσθαι (sic) Ἰσαὰκ μονογενῆς παῖς τοῖς ἑκατονταεταῖς; Πῶς δὲ Ἄννα τῷ Ἐλκανᾷ συγκλινομένη ἐφ' ἑκανοῖς ἔττειν, οὐπω κατὰ γαστρὸς ἐμψυχομένην τὴν καταβολὴν ἐδέχετο, πρὶν εἰς τὸ ἱερὸν φοιτῆσαι, καὶ τὸ θεῖον ἐκλιπαρῆσαι παιδογονίας ἕνεκεν; Ἦς τὸ θεῖον τὴν ἱκετείαν προσδεξάμενον, τὴν πολλοῖς μὲν χρόνοις κατακρινομένην αὐτῇ μηδέποτε ζωογονουμένην, ὡς ἄψυχον ὕλην τῇ ἐπιούσῃ συγκατεσυνάσει εἰωθότως καταδληθεῖσαν ἐνεψύχωσε, καὶ τὸν ὑψηλὸν Σαμουὴλ ἱερὸν διετύπωσεν, ὃν ἐκ νηπίας καὶ ὑπὸ τίτθου καταστάσεως ἀποβράγεντα, τῷ παρασχομένῳ ἱερῷ τὸν ἱερὸν παῖδα, διπλοῦδι περιστείλασα ἡ μήτηρ προξενήνοχεν ἐκ σπαργάνων θεῷ καθιερώσασα; Πῶς δὲ καὶ ἡ καλογαυὸς Ἐλισάβετ ἐξ ἀπαλῆς καὶ σφραγίσσης ἡλικίας τῷ συνήλικι Ζαχαρίᾳ συγκαθεύδουσα, εἰς αὐτὴν πολὺν ἐλάσαντες, καὶ τῶν γαμικῶν ὡς

²² Matth. xix, 12.

ἀπειπάμενοι νόμων, οὐδέποτε ζώσης συγκράσεως ἐπέτυχον, πρὶν τῆ τοῦ ἀγγέλου φωνῆ ψυχωθῆναι τὴν ἐν τῆ ὀσφύϊ καιμένην ὕλην· ἥς παρ' ἐκατέρων συγκαταβληθείσης, καὶ εἰς σάρκα παγείσης, οἶονε λατόμου τινὸς χειρὶ ἐξ ὄρους ἢ μεταλλοῦ ἀποσπασθέντος λίθου, καὶ τῆ καθ' ἡμέραν λαβεῖα διαγλυφομένου, μέχρις ἂν πρὸς τὸ ἐρῶσθὲν τοῦ ἀνδριάντος φθάσῃ ἐκτύπωμα; Οὕτω τῆ ἀρρήτου μηχανῆ, ἢ ποτε ἐν τοῖς πρεσβύταις ἄψυχος, καὶ εἰδεχθῆς ὕλη εἰς Ἰωάννην διαγλυφεται, καὶ δι . . . τὸν Βαπτιστὴν καὶ πρόδρομον. Σιωπάσθω οὖν ἡ τῶν ψυχῶν μυθευομένη συνῦπαρξις ἐν τῇ ἀπαφρίσει τοῦ ἄβρενος. Πῶς γὰρ ἡ ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος τῷ φθαρτῷ καὶ εἰδεχθαί συνυπάρχει; Πῶς γὰρ ἡ ἀμείνουσ καὶ κρείττονος φύσεως ἐκ τῆς ἥττους καὶ χειρόνος τὴν αἰτίαν ἔχει εἰς τὴν βίου πρόδον; Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον ὕπονοεῖν ἐν φθορᾷ αὐτὴν κατασπείρεσθαι, τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος περὶ τοῦ σώματος, *Σπείρεται ἐν φθορᾷ, θείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, σπείρεται σῶμα ψυχικόν, οὐχὶ δὲ ψυχὴ*; Τὸ γὰρ ψυχικὸν ἀντὶ τοῦ ἰδίου τῆς ψυχῆς ὑπάρχοντος ὄργανον. Ἡρεμείτω δὲ καὶ ἡ ληρομένη μεθύπαρξις. Ἄμα γὰρ τοῦ νοῆσαι θεόν, ὁποῖόν τι χρὴ ὑπάρχειν ἕκαστον, αὐθις καὶ ἡ ὕλη πάρασει καὶ τὰ ἄσπερα τῆς ἐκάστου ὑπάρξεως τῷ θεῷ συμπαρείσει δραστικῶ βουλήματι. Οὕτω γὰρ προῦπαρξιν ἢ μεθύπαρξιν ψυχῶν ἡ θεῖα παιδεύει Πυκτῆ, ἵνα μὴ πρεσβύτης καὶ νέος αὐτὸς ἑαυτοῦ οἰηθῆ ὁ ἀνθρώπος· ἀλλ' ἄμα τοῦ φῆσαι, *Καὶ λαβὼν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπλασε τὸν ἀνθρώπον*, θάττον ἐπέχει, *καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν*. Οὕτω οὖν ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν, οὕτω τὸ σῶμα ὑπάρχει ἀνθρώπος. Ἐκατέρων γὰρ τὴν συνάφειαν καὶ ἔνωσιν ἀπηρτίσθαι βροτῶν ὁ τῶν θεῶν συγγραφεὺς Μωσῆς ἀπεφῆνατο.

factus est homo in animam viventem ²⁵. Neque igitur anima per se, neque corpus est homo, cum utriusque copulatione ac unione perfectum esse hominem divinorum scriptorum auctor ille Moses declaraverit.

Ἄλλ' ἐπὶ τὰ θεῶν ἀπέθηνεν τοῦ λόγου, πάλιν φοιτήσωμεν. Τῷ ψυχρῷ παγὲν τὸ αἷμα εἰς σάρκα μετασταται· ζύζομένην δὲ ταῖς κατὰ μέρος τῶν σιτηρίων ποιότητων αὐτῇ ἐνιζομένων ὑπὸ τοῦ διδόντος τροφῆν πᾶση σάρκι, καθὼς φησι Δαβὶδ ὁ τῶν θεῶν μελωδός. *Καὶ ὡσπερ θαλάτταιαι σάρκες, οἰοσι ἐν νηδύϊ ταῖς τῶν ὀστρέων καὶ κτενῶν κάλυξι τρεφόμεναι, ζωτικὴν μὲν θεόθεν ἔχουσαι δύναμιν, σκαίρουσαι, πᾶλλουσαι, στόματος ἢ ἀκοῆς ἢ ὀδόντων ἢ γευστικῶν ὄργάνων ἄμοιροι καὶ ἀδιάρθρωτοι, μόνῃ δὲ τῇ ἐνιζομένη τῶν ὀδάτων νοτίδι τρεφόμεναι.* Ἄλλ' ἐκεῖνα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος μένει διηνηκῶς, τοιαύτης παρὰ τοῦ θεοῦ προστάγματος λαχόντα φύσεως· ἡ δὲ τῆς ἡμετέρας γενέσεως ἀφορμὴ βραχεῖα μὲν τις ὑπάρχουσα κατὰ τὴν πρώτην τῶν σπερμάτων σύγκρασιν, ταῖς κατὰ μέρος προσθήκαις τῶν εἰσκρινομένων σιτηρίων ποιότητων περιῦφαινομένη καὶ διογκουμένη ἀρρήτως διαμορφοῦται τῇ νοερᾷ καὶ ἀρετῆς θεῖα χειρὶ τοῦ ἐκ χοδὸς διαπλάσαντος ἡμῶν τὸν προκάτορα. Εἶθ' οὕτως ἐν τῇ παρολκῇ ἐναμανηταίου χρόνου, τελειουργηθὲν τὸ βρέφος θεῖα βώμη, τῇ βώ-

florida ætate cum cœliano Zacharia cubans ad ipsam usque canitiem, cum quidem matrimonialibus legibus non renuntiarent, nunquam tamen sunt assecuti commisionem vivam, priusquam angeli voce animaretur in lumbo jacens materies, ab utrisque secreta et in carnem solidata, quasi cujusdam lapicidæ manu a monte vel metallo re-vulso lapide, et quotidiana cœlatura exsculpto, usque duu perfectam effigiem statuæ consequatur? Sic et ineffabili arte materies quæ quondam in senibus erat inanima et informis, in Joannem exsculptur, et..... Baptistam et præcursorem. Proinde cesset fabulosum illud commentum de existentia animarum in semine, dum illud a mare excernitur. Quomodo enim res incorruptibilis et immortalis cum corruptibili et informi existeret? Quomodo item anima quæ melioris et præstantioris est naturæ, ex deteriore ac viliori causam ortus in vitam haberet? Quomodo non absurdum sit, putare animam in corruptione procreari, cum de corpore dicat Apostolus: *Seritur in corruptione, suscitatur in incorruptibilitate: seritur item corpus animale* ²⁴, non autem anima? Nam animale dicitur, tanquam animæ proprium, cum corpus animæ sit organum. Desinat etiam delirium de eo, quod deinceps primum existat. Nam simul atque Deus cogitat, qualemnam oporteat unumquolibet esse, mox etiam materies adest, et..... uniuscujusque naturæ cum efficacitate divinæ voluntatis concurrunt. Neque enim vel prius existere, vel existere posterius animas divinæ Litteræ docent, ne senex et juvenis idem sui ipsius respectu putaretur homo, sed simul ac dictum esset: *Accepto Deus pulvere de terra formavit hominem, festinum subjungitur: Et inspiravit in faciem ejus flatum vitæ, et*

Sed ad ea unde digressi sumus, revertamur. Sanguis frigiditate solidatus in carnem transmutatur. Crescit autem pro ratione nutrientium qualitatatum cum ipsa unitarum, ab eo qui cibum dat omni carni ²⁵, quemadmodum inquit Davides, carminum divinorum auctor. Quemadmodum et carnes marinæ, velut in utero, in ostrearum et pectinum marinorum testis nutritæ, vitalem divinitus habent vim salientes et vibrantes sese, cum oris, auditus, dentium atque gustus organorum sint expertes, et articulis careant, ac solo aquarum humore nutriantur. Sed tamen illa in eadem forma perpetuo manent, talem divino jussu naturam sortita. Nostræ autem generationis causa, licet exigua quædam sit ad priuam seminum comissionem, particularibus additamentis ingestarum nutrientium qualitatatum quasi contexta et augescens ineffabiliter formatur per intellectilem et invisibilem Dei manum, qui ex pulvere formavit primum nostrum parentem. Sicque deinde mora temporis novem mensium, perfecte absolutus divina vi fu-

²⁴ I Cor. xv, 42, 44. ²⁵ Gen. ii, 7. ²⁶ Psal. cxix, 23.

tus, per robur gestantis uteri nutritur. Non quasi non possit universorum opifex exiguum illud in matrice defectum nostri initium, vel etiam absque illo, quemadmodum omnia ex nulla subjecta materia produxit, nos mox perfectos et absolutos formare, velut Adamum, ideoque indigeat mora temporis novem mensium in imperfectis fetibus, sed ut instar pellis aut membranæ per factam paulatim formationem intus jacentis, major fiat uterus, et intus saliente fetu, femellæ organa extendantur. Non enim caperent infantem absolutum, si mox illis imponeretur. Habetque locum hic, quod ii faciunt, quo exiguo et quidem sicco utre multa complecti volentes, cum subigendo et extendendo firmiorem capacioremq̃ reddunt. Sic igitur mihi videtur, quæcunque ossea sunt et nervosa, ex maris excremento roborari: quæcunque vero sanguinea et carnosa, ex eo quod femina contribuit, consolidari: ac dicens mox sequi divinum illud verbum et opus: *Crescite et multiplicamini, et replete terram* 27, sicut inquit ad primos parentes nostros Deus, simul dicens ipse, et faciens nos crescere quidem in definitam ab ipso corporis magnitudinem, multiplicari autem posteris, et implere terram. Ex illis autem ipsis protoplastis discimus quæ ex uno quolibet ipsorum in procreatione liberorum concurrant. Ex Adamo osse lateris ablati, et in feminam facto divina manu, simul copulatio et unio naturæ declaratur.

Secundum hæc scire debemus, inesse nobis secundum elementorum..... partem aliquam calidi et frigidi, et alterius quod restat peris, nimirum humidi atque sicci. Nam terra ex qua nos Opifex produxit cum omnibus hisce mista esse mihi videtur: ipsa quidem arida appellata, humido autem innatans, ignem vero in saxis, et ferro, et lignis abditum habens, et aera per ipsam universam diditum, eamque soventem. Formato in utero fetu, et ad articulatam membrorum commissuram obscura humidaque materia exsculpta, nutritur deinceps et crescit unumquodlibet membrorum pro qualitate illorum quæ matris alvum intra recipiuntur, sicut in agricultura fieri solet, ex nubibus imbre, aut elicum rivis arva subjecta rigantibus. Sit autem hortus aliquis de quo sermo habeatur, infinitas plantarum species enutrients, diversæ tum speciei tum formæ, in uno atque eodem ordine, similiter irrigans illas una quædam esto aquæ natura: nihilominus eorum quæ nutriuntur, proprietas in diversas humorem illum qualitates transmutat. Nam idem ille humor amarescit in absinthio, in liquorem vero letalem in cicuta transit, et aliud alii sit unus et idem, in croco, in balsamo, in papavere, quorum aliud quidem calefacit, aliud refrigerat, aliud vero mediam habet qualitatem. In lauro, in odorato junco, et aliis similibus aromata

μη τῆς φερούσης ἐκθυλακοῦται νηδύος· οὐχ ὡς μηλοῦ τε τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ἑσίων τὴν ἀμυδρὰν ἐκείνην ἐν τῇ μήτρᾳ καταδληθεῖσαν ἀφορμὴν ἢ καὶ χωρὶς ἐκείνης, ὡς πάντα ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου παρήγαγε, τελείους ἡμᾶς αὔθις καὶ ἀπηρτισμένους κλάττειν, κατὰ τὸν Ἀδάμ, καὶ τούτου χάριν δεῖσθαι τῆς παρολκῆς τοῦ ἐναμηνιαίου χρόνου ἐπὶ τῶν ἐμβρύων· ἀλλ' ὡσπερ δέβριν τινὰ ἢ ὕμνα τῇ κατὰ μέρος διαμορφώσει τοῦ ἐγχειμένου διογκοῦσθαι τὴν γαστέρα, καὶ διατείνεσθαι τῷ ἐνοκαίροντι. Οὐ γὰρ ἐχώρουν τῆς θηλείας τὰ ἔργα ἀπηρτισμένον τὸν παῖδα, ἀθρόως αὐτοῖς ἐντεθῆναι· εἰκότως τοῦτο θρώωνται καὶ τῶν ἐν βραχυτάτῳ καὶ ἀύχημῳ θυλάκῳ καταβάλλεσθαι τε πλείω πειρωμένων τῇ μαλαγῇ καὶ διατάττει καρτερόν καὶ τοῦ πλείονος χωροῦν αὐτὸν ἀπειργασμένων. Καθὼς οὖν δοκεῖ μοι, ὅσα ὀστώδη καὶ νευρώδη ἐκ τῆς τοῦ ἀρρένος ἀποκρίσεως στεροῦσθαι, ὅσα δὲ αἰμώδη καὶ σαρκώδη ἐκ τῆς θηλυκῆς ἀντιδόσεως συμπηγνυσθαι. Καὶ αὔθις τοῦτο ἐπακολουθεῖν τὸ θεῖον ῥῆμα καὶ δράμα, *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*, φησὶ τοῖς πρῶτόνοις ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἅμα φάσκων αὐτοῖς καὶ ποιῶν ἡμᾶς αὐξάνεσθαι μὲν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ ὠρισμένον τοῦ σώματος μέγεθος, πληθύνεσθαι δὲ τοῖς ἐκγόνοις, καὶ πληροῦσθαι τὴν γῆν. Ἐξ αὐτῶν δὲ τούτων τῶν πρωτοπλάστων παιδευόμεθα, τὰ ἐξ ἐκάστου αὐτῶν εἰς τὴν τεκνογονίαν συνερχόμενα, ἐκ μὲν τοῦ Ἀδάμ τοῦ ὀστέου τῆς πλευρᾶς ἀφαιρεθέντος, εἰς δὲ γυναῖκα τούτου δημιουργηθέντος ὑπὸ τῆς θείας χειρὸς, ὁμοῦ τὴν συνάφειαν καὶ ἕνωσιν τῆς φύσεως δηλοῦσης, καὶ τὰ ἐξ ἐκάστου τὴν παιδοποιίαν συμβαίνοντα.

Ἐκ δὲ τούτων νοεῖσθαι ἐνυπάρχεν ἡμῖν τῶν στοιχειωδῶς . . . θεωρουμένων τὴν μοῖραν τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψύχοντος, καὶ τῆς ἐτέρας συζυγίας, τῆς κατὰ τὸ ὕγρον τε καὶ ξηρὸν νοουμένης. Ἡ γὰρ γῆ ἐξ ἧς ἡμᾶς ὁ Δημιουργὸς παρήγαγε, τῷ παντὶ κεκρᾶσθαι μοι δοκεῖ, ξηρὰ μὲν αὐτῇ προσαγορευομένη, τῇ δὲ ὕγρᾳ ἐπινηχομένη· τὸ δὲ πῦρ ἐν πέτραις καὶ σιδήρῳ καὶ ξύλῳ ἐγκαχυμένον, τὸν δὲ ἀέρα διὰ παντὸς διήκοντα αὐτῆς, καὶ συνθάλλοντα. Διατυπωθέντος δὲ ἐν τῇ νηδίῳ τοῦ βρέφους, καὶ πρὸς τελείαν διάρθρωσιν τῆς ἀσῆμου καὶ ἀνδρου ὕλης διαγλυφείσης, τρέφεται λοιπὸν καὶ αὐξεται τῶν μελῶν ἕκαστον τῇ ποιότητι τῶν ἐπισκρινόμενων τῇ γαστρὶ τῆς φερούσης· οὐνοὶ κατὰ τὴν γεωργίαν πέφυκε γίνεσθαι ἐκ νεφῶν ἐπομβρίας, ἢ ὀχέτων ἐπιβροῆς διαθροχούσης τὸ ὑποκείμενον. Κῆπος δὲ τις ὑποκείσθω τῷ λόγῳ μυρίας φυτῶν ιδέας ἐν ἑαυτῷ τρέφων ἀλλόπτους καὶ ἑτεροσχῆμους κατὰ τὸν αὐτὸν ἕνα χρόνῳ· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πλανίουσα ταῦτα μία τις ὑπάρχει τοῦ ὕδατος φύσις, ἣ δὲ τῶν τρεφομένων ἰδιότης εἰς διαφόρους τὸ ὕγρον μετέβαλε ποιότητας. Τὸ γὰρ αὐτὸ πικραίνεται μὲν ἐν τῇ ἀψίνθῳ, εἰς φθοροποιὸν δὲ χυμὸν ἐν τῷ κωνεῳ μεθίσταται, καὶ ἔσπερον ἑτέρον γίνεται τὸ ἐν, ἐν κρόκῳ, ἐν βαλοάμῳ, ἐν μηκωνί. Τὸ μὲν γὰρ ἐκθερμαίνεται, τὸ δὲ καταψύχεται, τὸ δὲ μέσην ἔχει ποιότητα. Ἐν δάφνῃ δὲ καὶ σχοίνῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις ἀρωματοφόροις τροχὴ γίνεται, ἐν αὐτῇ

27 Gen. 1, 28.

δὲ καὶ ὄχη καταγλυκαίνεται, καὶ διὰ τῆς ἀμπέλου εἰς οἶνον καὶ τὸν βότρυον μεθίσταται, ἐν τῷ μῆλι χυμαίνεται; ἐν τῷ κρίνῳ λευκαίνεται, ἐν τῷ λιχουαίνεται. Τοιοῦτόν τι καὶ κατὰ τὸν ἐμφύγον τοῦ σώματος ἡμῶν κήπον θαυματουργεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ παρὰ τοῦ Δεσπότου τῆς φύσεως, ὅσα δὲ, καὶ χόνδροι, φλέβες, ἀρτηρίαί, νεύρα, σύνδεσμοι, σάρκες, δέρμα, πιμελαί, τρίχες, ἀδένες, ὄνυχες, ὀφθαλμοί, μυκτῆρες, ὤτα, καὶ μυρία πρὸς τοῦτοις ἀπ' ἀλλήλων διιστάμενα· μία δὲ τῆς τροφῆς ἰδέα πάντα καταλλήλως τῇ ἑαυτῶν τρέφεται φύσει· ὡς ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων τὴν τροφήν προσβαλοῦσαν, ὅπερ ἂν ἐπελάσῃ κατ' ἐκεῖνο ἀλλοιοῦσθαι, οἰκείαν καὶ προσφυῆ τῇ τοῦ μέρους ἰδιότητι γινομένην. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν γένοιτο, τῷ ὄρατικῷ μέρει συγκατεκράθη, τὸν ὕμνα ὑπαλείφων τοῦ ὅρατος· καὶ τοῖς ἀκουστικοῖς μέρει διενεζάνων συμπεριτονοῦται τῇ ἀκοῇ, καὶ τὰ χεῖλη νοτίζων, οἶον δέριά τινα οὐκ ἐξ καταφρυχθῆναι, καὶ γενέσθαι ἐξίτηλα· καὶ ἐν ὀστέῳ πηγνυται, καὶ ἐν μυελῷ ἀπαλύεται· ἐν τῷ νεύρῳ τονοῦται, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ συνεπιτείνεται, καὶ εἰς ὄνυχα διαβαίνει, καὶ εἰς τρίχας γένεσιν λεπτοουργεῖται τοῖς καταλλήλοις ἀμφοῖς. Καὶ εἰ μὲν διὰ σχολίων ἐξαμιζέται πόρων, οὐλοτέρους καὶ ἐλικτοῦς ἀποτελεῖ τοὺς βόστρυχας· εἰ δὲ δι' εὐθέων καὶ ἀπλωτέρων, ἀπλοῦς καὶ νήματος δίχην, διὰ τῶν ἀμῶν τριχουμένου τοῦ ἐκ τῶν σιτῶν διζάνοντος ὕγρου· εἰ δὲ διὰ θερμότερων τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἥπατος αἱ ἀναθυμιάσεις ἐπὶ τὴν κράνην ἐξαμιζονται, φαλακροῦν πέφυκε, τοῦ ψυχροῦ ἐπιλείποντος· τοῦ δὲ θερμοῦ ἐπικρατοῦντος, καταφρύττεσθαι καὶ τριχορρεῖν. Ἄλλ' ὅτως εὐκαίρον ἡμῖν χρῆμα, γλυκύ τε καὶ ἀξιάγαστον καὶ τοῦ παντός ἄξιον λόγου, τὸν σφῶν δεσπότην καὶ πρύτανιν γεραίρειν, τῷ θεοσεπίῳ Δαβὶδ συμμελεψδεῖν, Ὡς ἐμμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε πάντα ἐν σοφίᾳ ἐπολήσας. Τίς γὰρ λαλήσει τὰς θυναστέας τοῦ Κυρίου ἢ τίς διηγῆσεται; Τίς γὰρ ἐπίξεται λόγος παραστήσαι; Πῶς γὰρ ἐξ ἑτεροῦσι καὶ διαφόρων, μίαν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐδημιούργησε, καὶ οὐ διαφεύγει θάτερον θατέρου τὴν κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν, πρὸ τῶν παρὰ σοῦ ὄρων τῆς ἐκάστου ζωῆς· ἀλλ' ἀφθόνως διεικνέεται μέχρι πέρατων τῷ θνητῷ ἢ ἀθάνατος· καὶ πάλιν μακρὰν χαίρειν ἀφήσει τῇ συνημμένῃ τῷ σώματι, πειθομένη τῆς διαστάσεως τῷ προστάγματι; Τίς δὲ μὴ ἐκπλαγῆσεται ἐκ χοδῶν ὄρων τὸσαῦτα μέλη καὶ μέρη τοῦ σώματος, διάφορα ὅσα (91) κατάλληλα, στροφαῖς καὶ τόρνοις συμπεδλημένα, ὡς σαρκῶν ὑπερλείματα, καὶ πρὸς πᾶσαν εὐκόλα κίνησιν, ἔπερ ὡς ὑπὸ μίᾳ γραμμῆς πάσας ἀποσώζειν τὰς ἀλογίας, μέλη μέλεσιν ἰσόρροπα, δεξιὰ χεῖρ ἰσομήκης τε λεία, καὶ δάκτυλος δακτύλῳ, καὶ ταρσὸς ταρσῷ, καὶ βάσις βάσει, καὶ τὰ καθ' ἕνασπον. pari longitudine cum læva, digitus cum digito, planta cum planta, pes cum pede, itidemque compa-

rata sunt alia singula.
Ἄλλ' εἰκότως ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς σφῶν δημιουργίας τῷ λόγῳ ἀναδράμωμεν, ἐκεῖθεν ἐπὶ τὰς πρόποδας καὶ τὰ πέδιλα φοιτώντας· μᾶλλον δὲ καὶ ἐξ

⁹⁰ Psal. ciii, 24. ⁹¹ Psal. cv, 2.

(91) Ὡσαῦτά κατάλλ. Hæc et quæ sequuntur desumpsisse Cæsarium ex *Recognit.* lib. viii, cap. 29, non dubitat Cotelericus l. c.

ferentibus in fragrantiam commutatur, in ficu et pyro dulcescit, per vitem in vinum et botrum mutatur, in pomo rubescit, in lilio albescit, in viola fit cæruleus. Tale quiddam et in animato corporis horto mirabiliter a natura efficitur, imo vero a naturæ Domino. Ossa sunt hic, cartilagines, venæ, arteriæ, nervi, ligamina, carnes, cutis, arvina, pili, tonsillæ, ungues, oculi, nares, aures, et præter hæc infinita quædam alia, inter se diversæ, cum sit unica nutrimenti species, qua omnia convenienter pro sua natura nutriuntur, ita ut unicuique subjectorum applicata alimenta, in ejus naturam mutantur, ad quod deferuntur, ac propriam partis ejus proprietatem induunt. Nam si ad oculum alinomia pervenerit, parti cernenti mista membranam oculi rigat. Et auditus partibus insidens, circumrotatur ad auditum. Et labra humectans, veluti pelliculas quasdam, non sinit ea siccari et exarescere. In osse durescit, in medulla mollescit. In nervo roboratur, in superficie una extenditur, in unguem desinit, in capilli generatione per humores convenientes attenuatur. Ac si quidem per tortuosos meatus fiat evaporatio, crispiores implicatosque crines efficit: si vero per rectos et teneriores, simplices et extentes instar filii, per evaporationes in capillos commutato illo humore, qui ex cibis residet. Si vero per calidiores cordis et jecinoris partes evaporationes in caput exhalant, calvitium fieri solet, ob frigoris defectum. Superante namque calore, exsiccari constat ac defluere crines. Enimvero res opportuna et suavis, et admiratione digna omni que prædicatione fuerit, nostrum hic nos Dominum et gubernatorem celebrare, ac una cum Davide divino vate canere: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! cuncta sapienter fecisti. Quis enim possit eloqui potentias Domini, aut quis enarrabit? Quis assequetur sermo, ut hæc exprimat? Quomodo enim ex iis quæ diversæ substantiæ sunt et inter se differunt, unam naturam nostram condidit; neque refugit alterum ab alterius communione vel unione, ante positos a te unicuique vitæ terminos, sed ad finem usque natura immortalis cum mortali degit; rursusque longum valedicit conjunctæ corpori, obediens imperio separationis? Quis vero non obstupescat, ex pulvere facta videns tot membra partesque corporis, convenientia inter se ossa, vertebrae et juncturarum tornis inter se commissa, quæ veluti carnum adminicula fulcraque sunt, et ad omnem habilia motum, quasi que ad unam sita lineam, ut quæcunque parum sunt rationi consentanea, removeant? Sunt item membra cum membris velut in æquilibrio posita: dextera manus planta cum planta, pes cum pede, itidemque compa-*

Sed est operæ pretium ut ad verticem nostræ creationis oratione recurramus, inde ad pedes et talaria devenientes. Quin ab ipsa jam, si fieri queat,

anima ordiamur. Considera igitur, obsecro, teipsum, et neminis adhibens expositionem, qua de totius universitatis opificio conditorem investigates, in teipso, velut in parvo mundo, ineffabilem Dei sapientiam perspicies. Atque ante omnia incorporeum esse mihi considera Deum, ex tua ipsius incorporea anima, nullo circumscriptum loco, siquidem neque mens nostra prius habet localem circumscriptiōnem, sed per corporis conjunctionem in loco est. Eandem inaspectabilem esse fateberis ex eadem imagine ratiocinatione ducta : sese non subjicientem carnis oculis, non colore, non forma, neque alia quadam corporali figura expressam, sed ex efficacia sua, eaque sola cognitam. Quapropter ne in Deo quidem eam quæ fit per oculos, considerationem ipsius naturæ quærito, nisi quatenus per obscuram quamdam ulterius progrediare demissionem, et ita quidem ut non fiat hoc extra velamentum aliquod. Neque enim ab ipsis quidem cherubim ratione naturæ cernitur, objectione alarum obumbrantibus faciem, propterea quod ejus ipsi non sint capaces. Proinde menti et fidei permessa consideratione, Dei contemplator eris, videns tantum, quantum recesseris ab hac crassa vitæ ratione, et ad spiritualem accesseris, admiratus ipsius sapientiam : quomodo videlicet animam inserat corpori, usque ad extremitates ejus extendens ipsam, et plurimum inter se dissidentia membra ad unam quasi conspirationem ac societatem ducens. Considera mihi, quodnam ab anima carni insit robur, et quænam a carne ad animam reflectatur affectio mutua. Quomodo quasi suum efficiat ex incorporea vita corpus, et particeps dolorum ex corpore fiat, ipsa corporis expers. Quomodo hoc læso, illa clamet, quomodo illa feliciter agente, corpus vegetum sit, et pulchrius evadat. O præclaram conjunctionem, o admirabilem unionem, o sapientiam ejus qui univit! Quis enim eloqui queat, quales penus quasque conditoria disciplinarum ea fabricaverit, ne obscurantur vetera per cognitionem eorum quæ præter illa reperiuntur, neve arceantur aliquo septo eorum quæ quotidie audiuntur, quominus exponat hodie quis ante quinquaginta annos auditum sermonem, sed distinctas et inconfusas servari recordationes institutionis, velut in saxo sculptas? Quomodo ad carnales residens affectus, propriæ pulchritudinis florem amittat, et vice versa, profectam a vitiositate turpitudinem virtute repurgans, recurat ad similitudinem creatoris. Inquit enim ipse in Evangelio : *Amen dico vobis, si duo super terram consenserint in idem* ⁴⁰; animam indicans et corpus, dominam et famulam; *si consenserint in idem* : caro quidem serviens, anima autem in virtute progressus facies, ne nimia austeritate depressa gravetur et laboribus renuntiet famula : neque vice versa ad vitiosas affectiones et volupta-

αὐτῆς ἦδη τῆς ψυχῆς εἰ οἶόν τε, ἀπαρξώμεθα. Θέα μοι τοίνυν αὐτῶν, καὶ οὐδεὶς δεήσει ἐκ τῆς τῶν ἁλῶν κατασκευῆς τὸν Δημιουργὸν ἐξηγεῖσθαι, ἀλλ' ἐν αὐτῶ οἶον ἐν βραχεὶ κόσμου τὴν ἀφραστον κατέβηκε τοῦ Θεοῦ σοφίαν. Καὶ πρὸ γὰρ ἀπάντων, ἀσωμάτων μοι νόει τὸ θεῖον ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀσωμάτου ψυχῆς, μηδενὶ περιγραφόμενον τόπῳ· ἐπεὶ οὐδ' ἡμέτερος νοῦς προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ σώματος συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται. Ἄφραστον ὑπάρχειν ὁμολογεῖ ἐκ τῆς αὐτῆς εἰκόνας τεκμαιρόμενος, μὴ ὑπέικουσαν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, οὐ χρώματι, οὐ σχήματι, οὐδ' ἑτέρῳ τινὶ χαρακτηριστῆρι σωματικῶ ἀπεικαζομένην, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ μόνης γνωριζομένην. Ὡστε μὴδ' ἐπὶ Θεοῦ ζήτηε τὴν δ' ὀφθαλμῶν κατανόησιν αὐτοῦ τῆς φύσεως, πλὴν ἀμυδρὰς πρὸς χωρὶς συγκαταθέσεως, καὶ οὕτως οὐκ ἔξω τινὸς παραπίστασματος. Οὐδ' αὐτοῖς γὰρ κατὰ φύσιν ὁρᾶται τοῖς Χερουδιμ, τῇ προβολῇ τῶν πτερυγῶν σκιαζομένων τὴν ὄψιν, διὰ τὸ ἀχώρητον αὐτῆς. Τῇ διανοίᾳ τοίνυν καὶ πίστει ἐπιτρέψας τὴν κατανόησιν, ἔση θεόπτης τοσοῦτον, ὅσον ἀπέβης τῆς ὀλικῆς πολιτείας καὶ ἐπέβης πνευματικῆς, θαυμάζων αὐτοῦ τὴν σοφίαν· πῶς τὴν ψυχὴν ἐγκρίνει τῷ σώματι μέχρι περᾶτων αὐτοῦ διάγων αὐτήν, καὶ τὰ πλείστον (92) ἀλλήλων διεστώτα μέλη, πρὸς μίαν σύμπνοιαν καὶ κοινωνίαν ἄγων. Σκόπει δέ μοι τίς ἡ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῇ σαρκὶ ἐνιζάνουσα ῥώμη· τίς δ' ἡ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῇ ψυχῇ ἀνακλωμένη συμπάθεια. Πῶς σφραγίζεται ἐκ τῆς ἀσωμάτου ζωῆς τὸ σῶμα, ἀναμάτταται δὲ ἐκ τοῦ σώματος ἀλγηδόνας ἡ ἀσώματος. Πῶς τοῦτου αἰκίζομένου ἐκείνη βοᾷ· πῶς ἐκείνης εὐδαιμονούσης αὐτὴ σφριγᾷ καὶ ὠραίζεται. Ὡ τῆς καλῆς συναφείας, ὧ τῆς θαυμαστικῆς ἐνώσεως, ὧ τῆς σοφίας τοῦ ἐνώσαντος. Τίς γὰρ οἶός τε φῆσαι ποία ταμεια ἦτοι ἀποθήκας τῶν μαθημάτων αὐτὴ ἐτεκτήνατο, ὥστε μὴ ἐπισκοπεῖσθαι τὰ πάλαι τῇ γνώσει τῶν ἐπεισάκτων, μὴδ' εἰργεσθαι τινὶ διαφράγματι τῶν ἐκάστης ἡμέρας ἀκουομένων, σήμερον ἀπαγγεῖλαι τὸν πρὸ πεντήκοντα χρόνων ἀκουσθέντα λόγον· ἀλλ' εὐκρινεῖς καὶ ἀσυγχότους οἴζειν τὰς μνήμας τῆς παιδεύσεως, οἶον ἐν πέτρᾳ κεχαραγμένας. Πῶς δὲ πρὸς τὰ σαρκικὰ ὑπολισθαίνουσα πάθη τὸ οἰκτεῖον ἀπανθίζεται κάλλος· πάλιν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἴσχος ἀρετῆ καθαιρούμενη, πρὸς τὴν ὁμολοῖσιν ἀνατρέχει τοῦ κτίσαντος. Αὐτὸς γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐὰν δύο ἐπὶ τῆς γῆς συμφωνήσωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ (τὴν ψυχὴν ἐμφαίνων καὶ τὸ σῶμα, τὴν κυρίαν καὶ τὴν οἰκέτιν), ἐὰν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἡ μὲν σὰρξ δουλεύουσα, ἡ δὲ ψυχὴ ἐν ἀρετῇ προβαίνουσα· ὅπως μὴ τῇ ὑπερβαλλούσῃ σκληρουχίᾳ καταπονείσθαι καὶ ἀπολέγασθαι τοὺς πόνους τὴν οἰκέτιν· μήτ' αὖ πάλιν ὑπὸ ταύτης πρὸς πάθη καὶ φιληδονίαν τὴν κυρίαν καταφέρεσθαι· ἀλλὰ συμφώνως τῷ Ἰσῷ τῆς ἀρετῆς κανόνι συμπαραθέειν ἀλλήλοις, καὶ συμπάρεσθαι. Ἐὰν γὰρ συμφωνήσωσιν

⁴⁰ Matth. xviii, 19.

(92) Καὶ τὰ πλείστον. Libenter rescripserim πλείστον. ΕΔΙΤ.

τὰ δύο ταῦτα, ἢ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, *περὶ παν-*
τός οὗ ἐὰν ἀκτῆσονται, γενήσεται αὐτοῖς, φησὶν
 ὁ Κύριος. Εἰ μὲν παρ' αὐτοῦ αἰτούμεν, δηλονότι
 ἀγαθὰ, γενήσεται. Εἰ δὲ τῷ διαθόλῳ δι' ἀμελεστέ-
 ρου καὶ ἐμπαθοῦς βίου προσχωρήσωμεν, ὅπερ μοι
 δοκεῖ αἰτησὶν ὑπάρχειν τὸ ὑπόφορον αὐτῷ γίνεσθαι,
 σκολιὰ πάντως ἀποδῆσεται ἡμῖν καὶ χαλεπὰ τὰ ἐπι-
 τηδεύματα.

esse petitio qua quis ei tributarius fiat : omnino
 nostra.

Ἀψώμεθα τοίνυν, εἰ δοκεῖ, καὶ τῆς τοῦ σώματος
 κατασκευῆς καὶ διαρθρώσεως, θαυμάζοντες τὸν σο-
 φὸν τοῦ παντός ἀρχιτέκτονα Θεόν· πῶς ἀρμόδιον
 αὐτῶν καταγώγιον τῇ λογικῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδει-
 ματο, καὶ μόνον τῶν ὑπ' οὐρανὸν ζώων, ὄρθιον τὸν
 ἄνθρωπον παρήγαγεν, ἐξ αὐτοῦ παιδεύων τοῦ σχή-
 ματος, ἐκ τῆς ἄνω συγγενείας ἔχειν ἡμᾶς τὴν ζωὴν.
 Τὰ γὰρ ἄλογα πάντα κάτω πρὸς τὴν γαστέρα νέ-
 νευκα· βροτοὶ δὲ μόνως αὐτοφύης καὶ ἔτοιμος πρὸς
 οὐρανὸν ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ ὑπάρχειν φιλήδονον
 μηδὲ κάτω νεύειν τοῖς πάθεισιν, ἀλλὰ διανεστῶτα
 ὑπάρχειν καὶ πρὸς τὰ ἄνω βλέπειν, ἔχειν τὴν κίνη-
 σιν. Ἐπειτα τὴν κεφαλὴν οἰοεὶ ἐπὶ γεωλόφου τοῦ
 σώματος θέμενος, ἐν αὐτῇ τὰς τιμὰς τῶν αἰσθήσεων
 καθιδρύσαστο. Τὸν μὲν ἐγκέφαλον μηδὲ κύλικα πλη-
 ρῶσαι κενωθέντα οἰονται· σοφίαν δὲ Δημιουργοῦ πε-
 πιστευμένου καὶ σύνεσιν τοῦ Θεοῦ βουλή καὶ συνέσει
 τεκτανημένου τὰ σύμπαντα. Ὅτι δὲ καὶ μέγιστόν τι
 πρὸς τὸ ζῆν ὁ ἐγκέφαλος, ἐναργῆς τὸ ἐξ ἐναντίας
 συμβαίνειν δηλοῖ· εἰ γὰρ τρώσιν ἢ ῥήξιν ὁ περιέχων
 αὐτὸν ὕμην ὑποσταίη, αὐθὺς ἔπειτα παρὰ πόδας τῇ
 τρώσει ὁ θάνατος, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀκαρὲς τῆς φύσεως
 ἀντεχούσης τῷ πάθει· ὥσπερ ἐν ταῖς ὑπ' ἄντροις
 οἰκοδομαῖς, ἢ ἐν τοῖς τῶν λουτρῶν ὄρφοις, ὁ τὸ
 πᾶν τῆς οἰκοδομῆς συνέχων εἰς ὑπάρχει κορυφαῖος
 λίθος, ἐγκεκροτημένος τῷ θόλῳ, ἐν σφῆνα οἱ οἰκο-
 δομῆς προσαγορεύουσιν· οὗ δὴ διαβράχεντος ἢ ἀπο-
 κρουσθέντος αὐθὺς συγκατασεισθῆ τὸ ὅλον. Κάνουσι
 τῶν φωστῆρων οἱ μέγιστοι Ἥλιος καὶ Σελήνη, τὰ
 ὑπερουράνια ἐν τῷ ἡμερονυκτικῷ παραθέοντες. Ὁ
 νοῦς δ' ὁ ἡμέτερος ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ,
 ἅμα τῆς κάτω κτίσεως καὶ τὰ ὑπερκόσμη περιπο-
 λεῖ, ὁρῶν αὐτὰ περιθέων ἀκάματον, ὡς ἄθλος
 ἀδῆλως ἀδῆλα περιθερῶν. Βραχεῖς τε καὶ ἀδρανεῖς
 δοκοῦσιν οἱ βόστρυχοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρὸς εὐκα-
 σμίαν τῇ δέρβει τῆς κρήνης ἐμπεφύκασιν, ἀποσο-
 βούντες αὖραις τῶν ζώων τὰ λεπτότερα τοῖς φαλα-
 κροῖς ὄντα πολέμα, ἀεὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπισσοβίαν
 κινούντες. Ἀλλὰ καὶ πρὸς χειμῶνος κρυμνὸν, καὶ
 ἡλίου φλογμὸν, αἱ τρίχες ἀντέχουσιν, οἰοεὶ ἄλσος ἢ
 ὄρυμνος τὸ ὑποκαίμενον σκιάζουσαι, καὶ τὴν ἐπομ-
 θριαν δεχόμεναι. Ὁφθαλμοὶ τὴν ὑψηλοτάτην σκοπιὰν
 ἔλαχον, καὶ δύο μόνως τυγχάνοντες, πᾶσαν ὄρωσι
 τὴν διακρίσασθαι, ὥστε μηδὲν αὐτοῦς ἐπισκοτεῖν τῶν
 αἰματικῶν νόμων· ἀλλὰ βραχεῖα προβολῆ τῶν
 ὀφρῶν ὑποκαθήμενοι, ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐξοχῆς πρὸς
 τὸ εὐθὲς ἀποτελίνονται, καὶ ὅσον ἀκίσιν ἢ βαφίσιν ταῖς
 ἀκάνθαις τὰ λεπτὰ τῶν ζώων ἀποσελόνται, καὶ τῇ
 συνεχεῖ τῶν βλεφάρων κινήσει τὰς κόρας συντη-

tem per hanc deficiatur domina, sed ut cum con-
 sensu pari virtutis regula inter sese currant una,
 seque comitentur. Nam si consenserint ista duo,
 continget eis, inquit Dominus, siquidem ab ipso
 petierimus, bona videlicet, contingent. Si vero per
 negligentiosem et pravis affectibus obnoxiam vitam
 ad diabolium recesserimus : id quod mihi videtur
 perplexum habebunt et difficilem exitum instituta

Proinde attingamus, si ita videtur, etiam corpo-
 ris opificium et articulata commissuram, admi-
 rantes sapientem architectum universi Deum, quo
 pacto conveniens et aptum hospitium animæ ratio-
 nali optimus artifex ædificaverit, et solum inter ea
 quæ cælo subjecta sunt animalia, erectum hominem
 produxerit, per ipsam docens formam, ex cognatione
 superna nos vitam habere. Nam expertia ratio-
 nis omnia deorsum ventrem versus se inclinant,
 hominibus autem solis a natura data et expedita
 contigit ad cælum suspectio, ne sit voluptati dedi-
 tus, neque deorsum per vitia vergat, sed ut erectus
 sit et ad superna spectanda moveatur. Deinde caput
 velut in colle corporis ponens, in eo pretiosas sen-
 suum sedes collocavit. Cerebrum ne quidem implere
 calicem vacuum posse plerique putant, cui ta-
 men sapientia et prudentia opificis est credita Dei,
 qui consilio et prudentia fabricavit universa. Quod
 autem maximum quiddam ad vitam emolumentum
 afferat cerebrum, evidenter si quid adversum acci-
 dat, ostendit. Nam si vulnere vel ruptura continens
 ipsum membrana lædatur, mox e vulnere sequitur
 præsens mors, ne quidem ad momentum temporis
 dolori resistente natura : quemadmodum in subterra-
 neis structuris, aut in balneorum tectis, qui totum
 continet ædificii, unus est summus lapis, infixus ipsi
 tholo, quem cuneum opifices ædium appellant, quo
 perfracto vel revulso, illico concussum est totum.
 Laborant maxima luminaria sol et luna, cœlestes pla-
 gas intra diem et noctem percurrentia. Mens autem
 nostra in puncto, in momento oculi una cum inferis
 creatis ambit et ultramundana, cursu in ipsis in-
 defesso discurrens, velutique latens latenter latentia
 circumspiciens. Parvi et imbecilles videntur pili,
 verum et ipsi ad venustatem cuti capitis innati
 sunt, arcentes lenioribus ventis animalia munitiora
 calvis infesta, qui propterea semper manus suas ad
 arcendum ea movent. Quin etiam hiemis frigori et
 solis ardori pili resistunt, veluti nemus quoddam
 vel densa silva partem subjectam obumbrantes, et
 imbrem excipientes. Oculi excelsissimam speculam
 sortiti sunt, cumque duo tantum sint, nihilominus
 omnem cernunt mundi hujus ornatum, ita ut ipsis
 nihil rerum corporearum officiat, sed sub parvo
 superciliorum propugnaculo constituti, ex emi-
 nentia superiore directio extenduntur, et velut acu-
 bus aut subulis, nempe spinis minuta animalia ex-
 cutiunt, et continuo palpebrarum motu pupillas
 conservant, ardorem solis quasi ventilatione qua-

dam mitigantes. Eadem cum sint tanquam a calentibus usurpata oculorum velamina deflectunt intemperantiæ lasciviæque mortem, de qua Jeremias inter divinos vates multa pericula perpeusus contestans, ait: *Ascendit per fenestras mors*⁴¹. Non enim modo corpus intactum, sed et oculorum radii servandi sunt incorrupti, neque ipsis ullo modo permittendum, ut impudenter irruant, et in alienæ pulchritudinis formas involent, ne ab aspectu ad ipsum actum ruamus. Nam secundum Domini sermonem, *Qui inspexerit mulierem ad concupiscendum eam, jam adulterium cum ipsa commisit in corde suo*⁴². Quapropter virgines esse debent oculorum pupulæ, quæ idem cum virginibus nominis ornamentum sortitæ sunt. Sæpe numero enim quæ intra palpebras virgo erat pupilla, per ipsarum diductionem vagumque motum suum nutus et cogitatio scortationis facta est.

Exiguum quiddam inter omnia membra nostra est auris. Sed et istas exornat vicinum cymbalum, eisque solis inter creata cætera Dei mysteria creduntur. Estque auris tota in rotundum sinuoseque tornata, ne citius ingrediatur sermo, sed spatio longioris temporis imminutus, per ipsam excavationem prohibeat quominus ad imum materia mendaciæ penetret, sed una cum maledicentiæ stercoribus in partibus remaneat; nam virtutis quidem est in eo qui loquitur, non dicere falsa: in eo qui audit, probare quomodo quælibet dicta videantur, num quid affectus vel amici vel repugnantis admistum sit. Nam alter quidem non cernit acutum, alter autem prorsus non videt. Quod si alterutro horum defectuum ratio corrupta est, iudicio mentis quod in nobis est puniri et a pravitate repurgari debet per veritatem, quæ tortoris officio fungatur. Hoc enim docens de divino et fortissimo athleta Jobo historia inquit: *Mens quidem et auris verba dijudicat; guttur autem escas gustat*⁴³. Cum hoc autem consentiens divinatorum ille carminum auctor Davides inquit: *Eum qui clanculum mentiebatur de proximo suo, persequer*⁴⁴. Ipse autem universitatis hujusce Deus, servorum obsignans verba, in Evangelio inquit: *Estote nummularii probi, dijudicantes a bono quod adulterinum est*. Non ut instar nummulariorum sonum explorando excipiamus, sed ut ponderantes pronuntiata illorum qui colloquuntur, et eventus factorum, ad justam potius propendamus trutinam. Aurium enim et linguarum magnum quoddam periculum est: cum exiguum sit mombrum lingua, mendaciæ et veritatis, vel potius salutis et perditionis est officina, *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*⁴⁵, et: *Lingua mea loquetur justitiam*, inquit divinatorum auctor carminum⁴⁶; et idem rursus: *Linguis suis dolose agebant*⁴⁷; et: *Lingua eorum sicut ser-*

ρούσι, τὸν φλογμὸν τοῦ ἡλίου διαβρῆπιζόμενοι. Τὰ δ' αὐτὰ οἷον θερῶσι καταπατάσματα αὐτῶν ὑπάρχοντα, ἐκκλίνουσιν τὸν τῆς ἀκολασίας θάνατον· ὃν Ἰερεμίας ὁ τῶν προφητῶν πολυκίβνυος μαρτυρόμενος, φησὶν, Ἀρέθῃ θάνατος διὰ τῶν θυρίδων. Οὐ μόνον γὰρ τὸ σῶμα ἀνέπαφον, ἀλλὰ καὶ τὰς βολὰς τῶν ὀφθαλμῶν δεῖ παρθενεύειν καὶ μηδαμῶς ἐπιτρέπειν αὐταῖς ἀναιδῶς ἐφορμᾶν καὶ περιπίπτασθαι τοῖς ἀλλοτρίοις κάλλεσιν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς θέας. ἐπὶ τῆν πρᾶξιν ὀρμησῶμεν. Κατὰ γὰρ τὴν θεηγορίαν, Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν. ἤρῃ ἐμοίχευσε αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Παρθενεύειν οὖν χρὴ τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν. Ἰσωνυμίαν τῶν παρθένων τετιμημένας. Πολλάκις γὰρ ἡ ἐμπαρθενεύουσα τοῖς βλεφάροις κόρη, τῇ διαστολῇ αὐτῶν καὶ ἐκυτῆς περιστροφῇ, νεῦμα καὶ νόημα πορνείας τὸ ἀντικρυς ἐγένετο.

Κολοδὸν ἐκ πάντων ἡμῶν τῶν μελῶν τὸ οὖς κεχάλκευται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ διακοσμεῖ τὸ περικείμενον κύμβαλον, καὶ μόνον τῆς δημουργίας θαρβέται: τοῦ θεοῦ μυστήρια, εἰκοσιεὶς ἐκτορευθὲν δι' ἑαυτοῦ, ὥστε μὴ θῆτον εἰσδύοντες τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν πλείονι χρόνῳ ἐλαττουμένου τῇ τορεῖᾳ ἐπὶ τὸ βάθος τὴν ἕλην τοῦ ψεύδους, ἅμα τῶν τῆς κατηγορίας σκυβάλων προσκαταλείψαι ταῖς ἔχθαις. Ἀρετῆς γὰρ τοῦ μὴ φράζοντος μὴ ψευδηγορεῖν, τοῦ δὲ ἀκούοντος δοκιμάζειν τὰ φάσματα, εἰ μὴδὲν προσπαθείας πάθος ἐγγέκραται. Ἡ μὲν γὰρ οὐκ ὀξυωπεῖ, ἡ δὲ ὡλεως οὐχ ὀρᾷ· εἰ δ' ὀποτέρας λῶθῃ ὁ λόγος διέφθαρται, τῷ ἐν ἡμῖν κριτηρίῳ τῆς διανοίας τιμωρεῖν αὐτὸν καὶ ἀποξέειν τῆς κακίας, οἶονεὶ δημῶ τῇ ἀληθείᾳ. Τοῦτο γὰρ παιδεύουσα ἡ κατὰ τὸν θεοπέσιον καὶ ἀνδρείδατον ἀγωνιστὴν Ἰωὴ ιστορία φησὶν· Νοῦς μὲν καὶ οὖς ῥήματα διακρίνει, λάρυγξ δὲ σίτα γεύεται. Συμφώνως δὲ τούτῳ Δαβὶδ, ὁ τῶν θείων μελωδός, φησὶ· Τὸν καταλαλοῦντα λόθρα τοῦ πλῆστορος αὐτοῦ, τοῦτορ ἐξεδιωκον. Ὁ δὲ τῶν ὄλων θεός τῶν οικετῶν ἐπισφραγίζων τὰ ῥήματα, ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ, Γίνεσθε τραπέζιται (93) δοκιμοί, διακρίνοντες ἐκ τοῦ δοκίμου τὸ κίβδηλον. Οὐχ ἵνα δικὴν τῶν κολυθιστῶν κομπήσαντες τὴν ἴχον δεξώμεθα, ἀλλ' ἵνα σταθμίζοντες τὰς ἀποφάσεις τῶν προσδιελογεμένων, καὶ τὰς ἐκβάσεις τῶν πρᾶττομένων, ἐπὶ τὴν δικαίαν μέλλον βέβωμεν πλάστιγγα. Ὡτῶν γὰρ καὶ γλωτῶν πολὺς τις ὁ κίνδυνος, βραχὺ ὑπάρχουσα μέλος, ψεύδους καὶ ἀληθείας, ἡ μέλλον σωτηρίας καὶ ἀπωλείας τυγχάνουσα ἐργαστήριον. Ἡ γλώσσά μου κάλαμος γραμματέως δρυγράφου, καὶ, Ἡ γλώσσά μου λαλήσει δικαιοσύνην, φησὶν ὁ τῶν θείων μελωδός. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός, Ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδόλευσαν, καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν ὡσεὶ ὄρυγος, ἰδὲ ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν. Συμφώνως δὲ τῷ πετρῷ ὁ τῶν θείων σοφός Σολομῶν φησὶ, Ζωὴ γὰρ καὶ

⁴¹ Jer. ix, 21. ⁴² Matth. v, 28. ⁴³ Job xii, 11. ⁴⁴ Psal. c, 5. ⁴⁵ Psal. xliii, 2. ⁴⁶ Psal. xxxiv, 52.

(93) *Γίνεσθε τραπέζ.* De hoc celebri dicto, nusquam in sacris Litteris exstante, plura vide sis apud Cotelerium ad *Constit. Apost.* lib. ii, cap. 36,

qui et illud inter alia multa observat, hunc (α-επ) locum ex Palladii *De vita Chrysostomi* cap. 8, scriptoris Cæsario recentioris, fuisse effectum.

θάνατος ἐν χειρὶ γλώσσης ὥσανε ἀντὶ χειρὸς τὸν λόγον, ἀντὶ φασγάνου τὸν δόλον, φονέα παριστῶν, καὶ ἐν μιᾷ μερίδι τὸν ἀνδροφόνον καὶ τὸν δόλιον, τὸ θεῖον ἐψηφίσαστο, καθὼς φησι διὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ, "Ἄρθρα αἱμάτων καὶ δόλιον βδελύσσεται Κύριος. Ὁ δὲ θεῖψ βδελυκτὸς πάντως καὶ τιμωρητὸς ὡς ὁ παραβριφείας σίδηρος ὑπὸ τοῦ τοῦ δαπανώμενος, καὶ ξύλον ἢ ἐσθῆς ρυπαρὰ τυγχάνοντα καὶ βδελυκτὰ τῷ δεσπότη ὑπὸ τοῦ ἐγκαιμένου αἰσχούς καταφθείρεται ἢ ὡσπερ οἶκος τῇ ἐγκαταλείψει τοῦ ἐνοικοῦντος ἐρημύμενος κατὰ μέρος φθείρεται ἢ παραπλησίως μοι δοκεῖ καὶ βροτὸς θεῖψ βδελυκτὸς τῇ θείᾳ ἀποστροφῇ ὑπὸ τῶν ἐγκεκραμένων αὐτῷ κακῶν κακούμενος τιμωρεῖσθαι, τῆς ἀποφάσεως, τῆς, Ἄπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταγραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καταλλήλως τῶν ἡμαρτημένων ἐμπροσθοῦς τοῖς ἀκουσομένοις. Τότε τοὺς μὲν οἰνεῖ ἄνθραξ ἐν ἀχύροις ἐμπροσθῶν διασμήχει καὶ διαφλέγει αἰωνίως, μήτε φθείρουσα, μήτε φθειρομένη διὰ τὸ ἀφθάρτους ἡμᾶς ἐκ τάφων ἀνίστασθαι· τοὺς μὲν δὲ καλοῦς ἐν ἀδείᾳ καὶ ἀναπαύσει, καὶ πάση ἐξουσίᾳ μένειν ἀφθάρτους διαιωνίζοντας, τοὺς δὲ ἁμαρτησαντας αἰωνίως τιμωρουμένους, μὴ φθειρεσθαι, ἀλλὰ περιεῖναι ἐν τοῖς ἀφωρισμένοις τόποις, ἀσχάλλοντας, ἀμχανοῦντας, ἀδημονοῦντας, ἀλγοῦντας, ὄλοφυρομένους, τρυχομένους, κωκυόνας, δακνομένους, τιλομένους, ἀλαλάζοντας, ἀραττομένους, μηδὲν λοιπὸν δυναμένους, τὴν νῦν καιρὸν τῆς μετανοίας παρωσαμένους, τοῖς δεομένοις τὰ ἑαυτῶν, ἑαυτοῖς δὲ τὰ τοῦ θεοῦ σπλάγχνα ἀποκλείσαντας. Ἀντίλωος γὰρ ἡ κρίσις τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος, φησὶν ἢ θεία φωνή· τοῖς δὲ καὶ σκότος ἐν ἐξυτέροις ἐλαύνων τόποις ἢ τοῦ κριτοῦ ἀπόφασις γίνεται, τοὺς αἰτίους ματτιγοῦσα καὶ ἐξελαίνουσα ὡς ἡ κατ' Αἴγυπτον ἱστορία παιδεύει· μιάς μὲν γινομένης τῆς θείας ἀποφάσεως, καταλλήλως δὲ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκούοντων ἀρμοττομένης· Αἴγυπτίους μὲν ἐν τῷ Φαραῶν τιμωροῦσα, Ἰσραηλίτας δὲ τῷ Μωσεί διασώζουσα. Τοῖς μὲν γὰρ φοινίξας τὸν Νεῖλον αἶμα ἀπέδειξε πρὸς τιμωρίαν δέψους, τοῖς δὲ ὕδωρ αἴκτων φύσιν ἐφύλαξε, τοῖς μὲν τὸ ἡμερινὸν φάος εἰς σκότος ψηλαφητὸν μετέστησε, τοῖς δὲ ἐπὶ τοῖς ὄροις τὸ φῶς διεφύλαξε· τοῖς μὲν τὸ Ἐρυθραῖον πέλαγος πρὸς διάβασιν διεχέρωσε, τοῖς δὲ αὐτὸ ἐπισυνάψασα, οἰχεσθαι ὑποδρυχίους φθαρέντας κατέλιπε. Παραπλησίως καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίων καμίνου, μιάς ἐνεργούσης ἀποφάσεως, οἱ μὲν τρεῖς Ἑβραῖοι παῖδες οἰνεῖ ἐν μέσῃ δρόμῳ τῇ φλογὶ διέσκαλλον ὑμνοῦντες, οἱ δὲ τῇ ὑποβολῇ τῆς βλῆς ὑποτρέφοντες καὶ ἐπὶ τσασαράκοντα ἐννέα πήχεις κορυφούντες τὴν φλόγα, ὑπ' αὐτῆς θάπτον μέχρι κόνεως κατεφλέχθησαν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν χέρσον ἴσμεν τῷ θείῳ πειδομένην προστάγματι, διασχούσαν τὸν Δαθάν καὶ Ἄθειρων πρὸς τιμωρίαν ἐνυποδέξασθαι, τοὺς δ' ἀναίτιους φέρειν κατὰ φύσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ὄρῳ. Οὕτω δὲ καὶ τὸν δύστηνον Κάλν, ταῖς ἀκοαῖς ἐμπροσθοῦσα ἢ θεία ἀπόφασις, τιμωρεῖται λέγουσα,

·*pentis, venenum aspidum sub labiis eorum*⁴⁰. *Asentitur et patri divinarum rerum peritus Salomon his verbis: Vita enim et mors in manu linguæ*⁴¹: quasi pro manu sermonem, pro gladio dolum, homicidam in medium producat Deus, in eodem loco ac numero homicidam et dolosum ponit, quemadmodum et magni Davidis ore dixit: *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus*⁴². Quem vero censet abominandum Deus, is plane supplicio multandus est. Quemadmodum et ferrum abjectum, a rubigine exesum, et lignum aut vestis quæ abominanda sunt domino suo, a sordibus quibus scatent, absumuntur; aut, quemadmodum domus, quod inquilino sit destituta particulatim destruitur. Pari ratione mihi videtur et mortalis, qui abominationi est Deo ex aversione divina malis oppressus quibus inquinatus est puniri, cum in eos sententia lata fuerit illa qui audienti: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum*⁴³, qui pro meritis eorum quæ admiserint peccatorum plectentur. Tum vero alios quidem tanquam in paleas incidens carbo perpurgat et exurit in perpetuum, neque corrumpens, neque corrupta. propterea quod ex sepulcris nos incorruptibiles exurgemus. Justi autem in securitate ac requie, omni libertate donati permanent in perpetuum immortales. Qui vero se peccatis obstrinxerunt, dum suppliciis puniuntur æternis, nec corrumpuntur nec intereunt, sed in designatis locis super sortes permanent, mœrentes, in angustias redacti, tristes, dolentes, lamentantes, excruciiati, lugentes, afflicti, ululantes, vexati, nihil deinceps agere valentes, qui præsens penitentia tempus rejecerunt, qui pauperibus facultates suas, sibi vero divina misericordia viscera ocluserunt. *Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam*, inquit divina vox⁴⁴: alios autem et tenebras in exterioribus vexant locis, ex sententia quæ reos flagellat et exagitat, prout historia de Ægyptiis nos edocet⁴⁵, dum una quidam fertur a Deo sententia, sed ad propositum tamen ac meritum eorum qui audiunt accommodatur. Nam Ægyptios quidem in Pharaone castigat, Israelitas autem Moysi conservat incolumes, siquidem illis Nilum rubro colore perfusum in sanguinem vertit, ut siti punirentur, his vero integram aquæ naturam illibatamque servavit; illis quidem lucem divinam in tenebras mutavit palpabiles, his vero intra limites suos lucem conservavit; illis Erythræum mare ut transiri posset, in continentem convertit, his vero rursus coalescens illud objecit, ut in illud ingressi fluctibus immersi perierint. Pari ratione in fornace quoque Babylonica⁴⁶ cum una sententia operaretur, tres quidem Hebræi pueri tanquam in medio rore in flamma tripudiant, et hymnos canebant; at qui eam materia injecta fovebant, et ad altitudinem quadraginta novem cubitorum evehebant, confestim ab ipsa combusti atque in cineres sunt

⁴⁰ Psal. cxxxix, 4. ⁴¹ Prov. xviii, 21. ⁴² Psal. v, 7. ⁴³ Matth. xxv, 41. ⁴⁴ Jac. ii, 13. ⁴⁵ Exod. vii, 20. ⁴⁶ Dan. iii, 20.

redacti. Eodem pacto scimus terram divino parentem mandato diductam et hiantem Dathan et Abiron in pœnam absorptos excepisse⁵⁵; cæteros autem innoxios more solito eodem loco, eadem die atque eadem hora sustentasse. Sic et miserum Cain sententia divina in ejus insidens aures punivit dicens: *Geniens et tremens eris super terram*⁵⁶, et statim res ipsa verba secuta est, eumque instabili tremore ac lugubri gemitu ex intimo corde atque unguibus ducto primum homicidam in mundo fratrisque percussorem punivit, nec tamen e medio sustulit, quamvis mori percuperet, et exelamaret: *Ei erit, omnis qui invenerit me, occidat me.* Cui respondens pronuntiavit Deus: *Non sic: etenim signum posui super te, ne occidas te omnis qui te invenerit.*

Timeamus igitur vindicem illum ignem tormentorum, et vermem, et tenebras, quæ ne sanctis quidem parcunt, quorum fuerit vita in sæculo contaminata. Sic enim per Ezechielem inquit Deus: *Transite, et percutite, et a sanctis meis incipite*⁵⁷. *Si ergo justus vix salvator, impius et peccator ubi parebit*⁵⁸? inquit divinarum rerum peritus Salomon⁵⁹, ut ab incuria nos eximat. Ne igitur curam nostri abjiciamus baptismo freti; nec propter sacrorum participationem mysteriorum leviori nos supplicio tunc puniendos arbitremur. Nihil enim nobis illic ea proderunt, quæ hic contumeliose tractavimus, ac temere præter dignitatem participavimus. *Qui enim manducat et bibit indigne Dei Verbi potiones, in judicium sibi manducat et bibit*, inquit sublimis Apostolus⁶⁰; et idem rursus: *Circumcisio quidem proderit, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est*⁶¹, qui minime pro dignitate ipsius vixeris. Idemque rursus: *Non auditores legis, sed factores legis a Deo justificantur*⁶². Omnibus igitur, qui eruditione aliqua vel leviter tincti sint, manifestum est a circumcisione baptismum tanquam a figura fuisse adumbratum, ac legis loco veneranda nobis fidelibus Evangelia tradita esse, quod confirmans in Evangelii Dominus, ait: *Amen dico vobis, non omnes qui dicunt mihi: Domine, Domine, intrabunt in regnum cælorum, sed qui faciunt voluntatem meam. Multi enim mihi dicent in illa die: Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et morbos sanavimus? et dicam illis: Nescio vos; discedite a me, maledicti, operarii iniquitatis, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*⁶³.

Pares autem Christiani etiam plurimi fidelium mihi videntur esse, inter quos plane sit etiam Judas apostolus, qui et signa fecit, et infirmos sanavit, priusquam adversus Christum universorum Deum furiose debaccharetur. Sed et Simon ille qui a Petro et Paulo pulsus fuit, et plurimi Galatarum, qui postquam signa et prodigia et sanationes elidissent, ac vaticinandi dona consecuti fuissent, rursus sub errorem sunt reversi, pristinae improbitati ad hærentes, quibus scribens eximius ille terræ

Στένων και τρέμων ἔσθ' ἐπὶ τῆς γῆς, και αὐτὸς ἡ πείρα τῷ λόγῳ ἐπικολοῦθησε, τιμωροῦσα μὲν πάντων ἀσάτων και στεναγμῶ θρηνώδει ἐκ καρδίας και ὀνύχων, ἀναστῶσα τὸν πρῶτον ἐν κόσμῳ φονεὺ ἀδελφοκτόνον Καὶν, οὐκ ἀναίρουσα δὲ τοῦτον θανεῖν ἰμευρόμενον, και βοῶντα, "Ἔσται, πῶς ὁ ἐθρίσκω με ἀποκτενεῖ με" πρὸς τὸν θεῖον ἀποφαίνεται. Οὐχ οὕτως· σημεῖον γὰρ ἐθέμην ἐπὶ σοί, τοῦ μὴ ἀνελεῖν σε πάντα τὸν ἐθρίσκοντα.

Δείσωμεν τοίνυν πῦρ κολαστήριον, και σκόληνα, και σκότος, μηδὲ τῶν ἁγίων φειδόμενον μολυνομένην τῷ βίῳ. Φητὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιηλ ὁ Θεός, *Διέλθετε και κόψατε, και ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἀρξασθε.* *Εἰ οὖν ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀμαρτωλὸς και ἀσεβὴς πῶς φανεῖται;* φησὶν ὁ τῶν θεῶν σοφὸς Σολομὸν τῆς ἀμελείας διεγερῶν ἡμᾶς. Μὴ οὖν σὺν ἀμελήσωμεν τῷ βαπτίσματι ἐπηρεϊδόμενοι και τῆ μετοχῆ τῶν θεῶν μυστηρίων, κουφοτέρων ἡμῖν οἰόμενοι τὴν κόλασιν ἐπάγεσθαι τότε. Οὐ γὰρ τι ἐπέτα ἡμᾶς ἐκεῖ, ἐνταῦθα ὑβρίζόμενα και ἀδειῶς παρ' ἔξῃ μετεχόμενα. Ὁ γὰρ ἀναξίως ἐσθίων και πίνων τῶν τοῦ Θεοῦ και Λόγου κραμάτων, εἰς κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, και πίνει, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος. Και πάλιν ὁ αὐτὸς, *Περιομὴ μὲν ὠφελεῖ τὸν νόμον πράσεως, εἰ δὲ νόμου παραβάτης ᾖ, ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονε, μὴ ἐπιείκως αὐτῆς βιώσαντι.* Και πάλιν ὁ αὐτὸς: *Οὐχ οἱ κερσαται τοῦ νόμου, ἀλλ' οἱ ποιηταί τοῦ νόμου δικαιοῦσονται παρὰ τοῦ Θεοῦ.* Πᾶσι δὲ τοῖς ὁμοιοῦν παιδείας μετεληφθεῖσι ἔθλον, ἀντίτυπον τῆς περιτομῆς ὑπάρχειν τὸ σωτήριον βάπτισμα· ὁμοίως δὲ και ἀντὶ τοῦ νόμου, τὰ σεπτὰ Εὐαγγέλια δεδόσθαι ἡμῖν τοῖς πιστοῖς· ἄπερ βεβαιῶν ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις, φησὶν· *Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐχὶ πάντες οἱ λέγοντές μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημά μου.* Πολλοὶ γὰρ ἐροῦσι μοι ἐν ἐκείτῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε, οὐχὶ τῷ ὀνόματι σου δαιμόνια ἐξέβαλουμεν, και νόσους ἐθεραπεύσαμεν; και ἔρω ἀποτοῖς, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ παρηραμένοι, ἐργάται τῆς ἀνομιᾶς, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ και τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Τοιούτους δὲ Χριστιανούς και τὸ πλῆθος τῶν ἐσθῶν μοι δοκεῖ ὑπάρχειν, ἐν οἷς εἶη πάντως και Ἰούδας ὁ ἀπόστολος, σημεῖα πεποιηκώς και ἄσθενούντας ἀχεσάμενος, πρὸ τοῦ ἐμπαροινῆσαι τῷ Θεῷ τῶν ὄλων Χριστῷ. Ἀλλὰ και Σίμων ὁ ὑπὸ Πέτρον και Παύλου τυμπανισθεὶς, και πλεῖστοι Γαλατῶν εἰ μετὰ τὸ σημεῖα και τέρατα και ἰάσεις ἐνεργῆσαι και προφητείας χαρισμάτων ἀξιώθηται, πάλιν ὑπὸ τὴν πλάνην ὑπονοστήσαντες και τῇ πρώτῃ κακία συνθέμενοι, οἷς ἐπιστέλλων ὁ ὑψηλὸς τῆς ὑψ' ἡλίου καθηγγέτης, φησὶν,

⁵⁵ Num. xxvi, 9. ⁵⁶ Gen. iv, 12. ⁵⁷ Ezech. ix, 6. ⁵⁸ I Pet. iv, 18. ⁵⁹ Prov. xi, 31. ⁶⁰ I Cor. xi, 22. ⁶¹ Rom. ii, 25. ⁶² ibid. 13. ⁶³ Matth. vii, 20-22; Luc. xiii, 27.

Ἡ Γαλιταὶ ἀνόητοι, τίς ὑμᾶς ἐδύσκαλεν; Καλῶς ἐτρέφετε, τίς ὑμᾶς ἐπέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πελθεσθαι; Τοὺς τοιοῦτους, καθὼς προέφην, δοκεῖ μοι μηδὲν ἀπώνασθαι τοῦ βαπτίσματος εἰ καὶ φήσουσιν Χριστῷ κρῖνοντι, Κύρις, ἐν τῷ σῶ ὀνόματι δυνάμεις ἐποιήσαμεν, καὶ δαιμόνια ἐξεβάλλομεν, καὶ νοσοῦντας ἐθεραπεύσαμεν· οἷς τὴν πληκτικὴν καὶ δριμυτείαν καὶ κωκυτῶν πλήρη ἔδωκεν ἀπόφασιν Χριστός, ὃ τῷ ἔλεει αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς ἐκείνης ἀπάγων, ὑπὸ τῶν ἀμώμων ἁγίων αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκλιταρούμενος. Ἄσεβεις γὰρ ἐν κρίσει οὐκ ἀναστήσονται, φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός. Συμφώνως δὲ τούτῳ ὁ ὑψηλὸς τῶν προφητῶν Ἰσαίας φησὶν, Ἀρθήτω ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. Ἄπερ βεβαίως ὁ ἱερὸς Παῦλος φησὶν· Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, ἀλλὰ τὴν παντελῆ τοῦ Θεοῦ ἐγκατάλειψιν αὐτῶν καὶ ἀποτροφῆν, καὶ τὴν εἰς ἀπεράντους αἰῶνας τιμωρίαν. Ταῦτό δὲ καὶ οἱ προφῆται δηλοῦσιν, οὐκ εἰς κρίσιν παραστήσονται ἀνισταμένους ἀσεβείς, ἀλλ' εἰς κατάκριον αὐθις ἀπαχθήσονται ἅμα τῷ ἡγεμόνι αὐτῶν διαβόλῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ τέμνον νόμοι τὸν πρόδηλον φονέα, ἢ μοιχὸν τῆς ἐρατικῆς ἐκφωνήσαντες, μακρηγορίζ κρῖνουσιν ἐν δόξῃ τῆς φρενικῆς ὁμηγύρεως, ἐκείνην δὲ ἐκείνου σωφρονίζοντες. Ἐνὸς γὰρ μέλους τεμνομένου, ἢ καιομένου ἐν τῷ σώματι, τὸ ὅλον τῷ μέρει συγχραδαίνεται καὶ συναλείει· καὶ ἐνὸς πολλάκις οἰκέτου αἰκισομένου, πᾶσα τῶν οἰκετῶν ἡ φάλαγξ πηχίσσουσα διέρθωσιν κατὰ διάνοιαν ὑπισχνείται, καὶ μὴ ψαύειν τῶν ἀπερσυνόμενων· δι' ὧν ἐκείνους τοὺς ἀλαγεινοὺς περιεβώγει θεηλάτῳ ὀργῇ ἐπὶ τὴν δίκην ἐλκόμενος. Τοῦτό μοι νόμι οἰκονομεῖσθαι παρὰ Θεῷ ἐν μυριάδῳ πόλει, μίᾳς τιμωρουμένης οἰκίας, τῶν ἡμαρτημένων τὴν δίκην ἐνταῦθα ὑπέχουσαν, πρὸς νῆψιν καὶ διόρθωσιν τῶν λοιπῶν συναστειῶν καὶ πασῶν πόλεων. Ἄσεβων γὰρ καταπιπτόντων, δίκαιοι ἐμφοβοὶ γίνονται, φησὶν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομῶν.

Καὶ ὅτι οὐδὲν ἰσχύει ἐπὶ τῆς ἀκλινοῦς καὶ ἀδεκάστου κρίσεως τὸ ἅγιον βάπτισμα, τοὺς ἐνταῦθα αὐτὸ πολιτεία κακίστη καθυβρίζοντας, καὶ ἀναξίως τῆς ἐπωνυμίας Χριστοῦ διάγοντας, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ Ἀποστόλου, λευκοτέρως τῶν ῥηθέντων νῦν παιδεύμεθα, διαρρήθην βοῶντος· Ἄθετήσας τις νόμον Μωσέως, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσι χωρὶς οἰκτιρῶν ἀποθνήσκει. Πόσω μᾶλλον χειρότος ἀξιοθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ ἅμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος; Καταπατεῖ δὲ τοῦ Θεοῦ Παῖδα Λόγον Θεόν, ὃ τὰ μυστικὰ αὐτοῦ κράματα ἀδεῶς χερσὶ πλεονεκτούσας καὶ κατὰ τοῦ πέλας ἐπαυρομέναις δεχόμενος, ἴσα κοινῷ ἄρτι καὶ οἴνω τιθέμενος ἃ ἐν τοῖς πιστοῖς διανοίας ὄμμασιν ἐνθεωρεῖται Θεός. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τεμνόμενος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίκτομον, καὶ εὐκρινόμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἀμῶν τε

totius subjectæ soli doctor inquit : *O stulti Galatæ, quis vos fascinavit? Currebatis bene, quis vos impedit, ne crederetis veritati?* Tales, quemadmodum antea dixi, mihi videntur nihil ex baptismo utilitatis habituri, etiamsi Christo iudici dicturi sint : *Domine, nonne tuo nomine prodigia fecimus, et dæmonia eiecimus, et infirmos sanavimus?* quibus letale et terribile, et luctus plenum responsum jam dedit Christus, a quo per misericordiam suam nos omnes vindicet, per inculpatores sanetos suos pro nobis exoratus. *Impii enim in iudicio non resurgent*, inquit Davides divinarum carminum auctor⁶⁴. Cum hoc autem consentiens eximius inter vates Isaias inquit : *Auferatur impius, ne videat gloriam Domini*⁶⁵. Quæ confirmans divus Paulus, ait : *Quicumque absque lege peccaverunt, etiam absque lege peribunt*⁶⁶, videlicet penitus eos deserente Deo et aversante ipsos, et supplicio nullis sæculorum terminis finiendo afficiente. Idem et prophetæ indicant, ad iudicium non sistendos resurgentes impios, sed ad condemnationem illico abducendos una cum principe suo diabolo. Neque enim hujus etiam vitæ leges manifestum homicidam vel adulterum, postquam ex carcere accessit, longa oratione damnant in conspectu formidabilis cætus, quem ejus exemplo castigant. Cum enim unum membrum resecatur, aut uritur in corpore, totum cum parte concutitur et condolet. Et aliquoties uno casu flagris famulo, tota famulorum cohors extimescens, emendationem sibi pollicetur in animo, et quod tangere nolit res interdictas, propter quas ille tam tristibus flagris undique conscissus sit, divinitus immissa ira ad iudicium pertractus. Tale quid scias geri a Deo in populo civitate, cum una familia supplicio afficitur, quæ delictorum poenam luit, ad castigationem et correctionem cæterorum civium et civitatum omnium. *Impiis enim cadentibus, timor inculitur justis*, inquit divinarum rerum peritus ille Salomon.

Quod autem nihil in inevitabili et incorrupto illo iudicio profuturum sit sacrum baptismum iis, qui hic illud per pessimam vivendi rationem contumelia affecerunt, et indigne cognomine Christi vixerunt, de eximio Apostolo dilucidius, quam ex his quæ dicta sunt hactenus, discimus, diserte clamante : *Qui aspernatus fuerit legem Moysi, per duos tresque testes convictus absque ulla misericordia moritur : multo magis pejore dignus habebit supplicio, qui Filium Dei conculcaverit et sanguinem testamenti seu temporariam habuerit*⁶⁷. Conculcat autem Dei Filium et Verbum Dei, qui mystica ejus pocula intrepide manibus rapacibus et adversus proximum elevatis sumit, veluti communem panem et vinum reputans, quæ in fidelibus mentis oculis sunt ipse Deus. *Virus enim est sermo Dei, et efficax, et penetrantior quovis gladio utrinque incidente, et pertinens usque ad divisionem animæ et corporis, com-*

⁶⁴ Galat. III, 1. ⁶⁵ Galat. V, 7. ⁶⁶ Psal. I, 5. ⁶⁷ Isa. XXVI, 10, sec. LXX. ⁶⁸ Rom. II, 12. ⁶⁹ Hebr. X, 28, 29.

*pagumique et medullarum, et discretor cogitationum et mentis conceptorum*⁷⁰, quemadmodum ipse per Paulum inquit. Nam neutro modo perit, etiamsi partim clavis configatur, partim fluit. Nec item absumitur, cum perinde ut aer ab omnibus percipitur, et nihilominus maneat Deus idem, haud imminutus. Verba autem Pauli Dominus obsignans, et pari cum incredulis supplicio afficiendos ostendens, qui nomine quidem Christiani, re vero mali sunt, et per temulentiam negligunt salutem suam, inquit in Evangelio : *Si dixerit in corde suo servus ille : Cunctatur dominus meus venire, simulque cæperit percutere conservos, et edere atque bibere cum conservis ebriis : Amen dico vobis, veniet dominus servi illius die quo non exspectat, et hora qua ignorat, et dissecat eum, et ponet partem ipsius cum incredulis*⁷¹. Dissecati servum non corporaliter intelligamus, (nam imperitum hoc foret ac ridiculum) sed per spoliationem spiritualium donorum et baptismatis, et erga ipsum libertatis, dissecati a Domino damuandos intelligamus. Non enim fieri potest, ut qui Christo adhærent, ac veluti milites illius obsignati signaculo sunt et zona militiæ ipsius cincti, puniantur, nisi prius illis spoliati sint. Quemadmodum et præsentibus hodie leges docent, reos milites non prius affici debere supplicio, quam illis zona sit adempta : quo significatur, symbolo militiæ ipsis ablato, more privatorum a carnifice puniri posse. Evidentiore vero similitudine utens, quid hæc divina dissectio sit, ostendam. Nam qui sublimis solium Christi administrant pontifices, si in aliquo lapsu sit consecratorum quispiam in ipsorum cœtu, non prius ipsum pœnis subjiciunt, quam divinis a sacris eum removerint, et illorum privatus sit symbolis. Eo pacto spoliatum pro uno ex laicis habent. Per quam ademptionem indicatur dissectio de qua dictum est, et per connumerationem ejus cum gregariis et vilibus, portio cum incredulis declaratur. Id quod et Davides carminum ille divinorum auctor longe ante innotuit, ita testificans : *Vota facite, et reddite Domino Deo vestro ; omnes in circuitu ejus dona afferant terribili et auferenti spiritus magnatum*⁷².

Nolim vero quisquam arbitretur de animarum ablatione carmen illud accipiendum esse. Non enim gubernantium modo, sed et eorum qui gubernantur, et dominorum, et servorum, plane ipse indit et aufert animalis spiritus. Nimirum dicitur de anima, imo de spiritualibus donis, et de baptismate. Magnates vero mihi videntur esse ac domini infidelium fideles, a Dei Verbo quod erat in principio, id consecuti, ut dominantur etiam ipsis dæmonibus. Nihil enim isti ab illis habebunt discriminis, eodem consensu adversantes Deo et Christianos oppugnantes. Quos ut imperio premant et proculcent, divinus ille Davides multo ante pre-

και μυελῶν, και διακριτικὸς ἐνθυμήσεων και ἐννοιῶν· καθὼς αὐτὸς διὰ Παύλου φησὶν. Οὐδέτερου γὰρ ἐξεκρούσθη· τοῦ μὲν καθηλουμένου, τοῦ δὲ βέοντος, οὐδ' αὖ πάλιν δαπανᾶται, κατὰ τὸν ἀέρα ὑπὸ πάντων μεταχόμενος, και μὲνων ὁ αὐτὸς ἀμείντος Θεός. Τὰ δὲ Παύλου ἐπισφραγίζων, και ἴσα τῶν ἀπίστων δεικνύς τιμωρήσασθαι τοὺς κλήσει μὲν Χριστιανούς, ἔργῳ δὲ πονηροὺς, και παροινίξ τῆς σφῆν ἀμελοῦντων σωτηρίας. Ἐν Εὐαγγέλοις φησὶν· Ἐὰν δὲ εἴπῃ ἐν ἑαυτῷ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, *Χρονίζω ἐκὺριός μου τοῦ ἐλθεῖν, και ἀρξεται τύπτειν τοὺς συνδούλους, ἐσθίειν τε και πίνειν μετὰ τῶν συνδούλων μεθύοντων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἔξει κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ κροδοκῆ, και ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γνώσκει, και διχοτομήσει αὐτὸν, και θήσει τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων. Διχοτομῆσθαι τὸν οἰκείτην μὴ σωματικῶς νοήσωμεν (ἀμαθίας γὰρ τοῦτο και γέλωτος), ἀλλὰ τὴ ἀφαιρέσει τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων και τῷ βαπτίσματος, και τῆς πρὸς αὐτὸν παρῆρησίας, διχοτομῆσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοὺς κρηθησομένους ἡμῶν νοήσωμεν. Οὐ γὰρ οἶόν τε τοὺς Χριστῷ συνθεμῶσ και οἶον στρατιώτας κατασημανθέντας τῇ ἐπίσημο σφραγίδι, και τῇ ζώνῃ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς διελαλημένους τιμωρῆσθαι, μὴ πρότερον ἐκείνων ἀποφραγέντας, καθὼς και οἱ τῆμερον νόμοι παιδαῦσοι τοὺς αἰτίους τῶν στρατιωτῶν μὴ πρότερον τιμωρῆσθαι, πρὶν τῆς ζώνης ἀποφραγῆναι, τῆς συμβόλου τῆς στρατιᾶς, και τῇ ἐκείνης ἀφαιρέσει ἴσα τῶν ἡδυστῶν καταξαινεσθαι τῷ ἡμῶν. Ἐναργαστέρα δ' εἰκόνη χρησάμενος παραστήσω τὴν θείαν διχοτομίαν. Οἱ γὰρ τὸν ὑψηλὸν τοῦ Χριστοῦ διέποντας θρόνον ἀρχιεραῖς, τοῦ θιάσου ἐν ὀλίθῳ τινὸς τῶν ἱερωμένων γενεῆν, οὐ πρότερον αὐτὸν εἰς τὰς δικαίας διδάσει, πρὶν τῆς θείας ἀποβῆσαι τελετῆς, τὰ ἐκείνης ἀφαιρούμενη σύμβολα· και οὕτως καθαιρεθῆναι ἵνα τῶν λαϊκῶν ἡγεῖσθαι. Δι' ὧν τῆς ἀφαιρέσεως δηλοῦται ἡ ῥηθεία διχοτομία, και τῇ συγκαταλέξει τοῦ ἀγγελίου ἢ μετὰ τῶν ἀπίστων μερῆς. Ὅπερ και Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδῶν προηγήσατο, διαμαρτυρούμενος οὕτως, *Ἐξέσθες, και ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν* (94)· *πάντες οἱ κύκλοι αὐτοῦ ὀλοσσοὶ διῶρα τῷ σοφῶρῳ και ἀφαιρουμένῳ πνεύματι ἀρχόντων.**

Μηδεὶς δὲ οἰεσθῶ περὶ ψυχῶν ἀφαιρέσεως ἔχειν τὴν μελωδίαν (οὐκ ἀρχόντων γὰρ μόνον, ἀλλὰ και ἀρχομένων και δεσποτῶν και οἰκείων, πάντως αὐτὸς ἐντίθησι και ἀφαιρεῖται τὰ ψυχικὰ πνεύματα), ἀλλὰ πάντως περὶ τῶν ψυχικῶν, μᾶλλον και πνευματικῶν χαρισμάτων και τοῦ βαπτίσματος. Ἀρχοντες ἔμοι δοκοῦσι και κύριοι τῶν ἀπίστων οἱ πιστοὶ, κατὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ Λόγου Θεοῦ τὸ ἀρχεῖν κατ' αὐτῶν και δαιμόνων (95). Οὐδὲν γὰρ οὔτοι ἐκείνων διοίσομαι, ὁμογνώμων· Θεῷ ἀντικαίμενοι και Χριστιανοὶς πολυμῶντες. Οὐς τὸ ἀρχεῖν και πατεῖν αὐτοὺς ὁ θεοφῶρ Δαβὶδ προσπευχόμενος ἀξιοῖ τὸ θεῖον οὕτως· *Ἐταστήσεις αὐτοὺς ἀρχοντας ἐπὶ πάσων τῶν γῆν.*

⁷⁰ Hebr. iv, 12. ⁷¹ Luc. xii, 45, 46. ⁷² Psal. lxxv, 12, 13.

(94) *Τῷ Θεῷ ὑμῶν*. LXX ἡμῶν. Sed Vulg. *vestro*, quæ tamen subdit *affertis*.

(95) *Δαιμόνων*. Deest hic verbum *ἐσέξιμενοι* aut *εὐληφότες*, vel quid simile.

Μητηθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ἐπακούσας δὲ τοῦ προφήτου ὁ Θεὸς καὶ Λόγος, ἐξ ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ ἐκείνων κόσμῳ ἐπαφοίτησε· καὶ θεηγορῶν ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ πρὸς ἡμᾶς, *Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον*, καὶ, *Ἰδοὺ, δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄψεω καὶ σκοπῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου*· ἥτις ὑπάρχει πᾶσα αἵρεσις (96). Ἐν πάσῃ δὲ γενεᾷ καὶ γενεᾷ μνημονεύομεν τοῦ ὀνόματος Χριστοῦ ἄρχοντες τῶν ἐναντίων καὶ κύριοι ὑπ' ἐκείνου καταστάσαντες διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ δοθέντος ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος. Ἄπερ ἀναρέτως βιοῦντες γεραίρειν σπουδάσωμεν, μηδένα σπῆλον ἢ μῦθον αὐτοῖς ἐξ ἀκαθάρτου πολιτείας προστερίθοντες, μήποτε κρινῶν Ἰησοῦς διχοτομήσῃ ἡμᾶς, καὶ μετὰ τῶν ἀρχομένων ἀπίστων συναπολέσῃ, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ἀποβρῆξας τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος καὶ βαπτίσματος. Οὐχ ὡς τινι δὲ τῶν μυθολόγων ἔδοξεν (96'), ἀκοῆς μὲν θέλγοντι, ψυχᾶς δὲ οὐ τρέφοντι, πέρας ἔξει ἢ τῶν ἁμαρτωλῶν τιμωρία ἐκ τοῦ αἰώνιον μόνον φησάσι τὸν Κύριον τὸν κολαστήριον πῦρ, καὶ οὐκ αἰώνιον αἰώνων. Οὐκ ἐπειδὴ γὰρ ὁ προφήτης φησιν, *Εἰς τῶν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ*, παρὰ τοῦτο μέχρι τινὸς τὸν Θεὸν καὶ Λόγον ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπάρχειν νοήσωμεν, μετὰ δὲ τὸν αἰῶνα ἐκφοιτῶν τῶν οὐρανῶν. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς φησὶ, *Καὶ ἡ ἀλήθεια Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα*. Ἄρ' οὖν μετὰ τινα χρονικὴν πάροδον οὐκ ἔσται ἀληθινὸς ὁ Κύριος, κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ τῆς ὀργῆς ἐκωνύμου; Αὐτὸς δ' ἐν Εὐαγγελίοις ὁ κριτὴς φησὶ τοῖς θεοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις, *Καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*. Ἄρ' οὖν ἕως χρόνου συνέσεσθαι αὐτὸν τοῖς ἁγίοις ὑπονοήσωμεν, ἢ μᾶλλον αἰδίως καὶ ἀπεράντως; Πῶς δὲ οὐκ ἐσχάτης ὑπάρχει φρονητείας, πέρας τοῦ αἰῶνος ὑποτίθεσθαι, καὶ μέχρις ἐκείνου τιμωρηθέντα τὸν διάβολον ἅμα τῶν προσαπελασθέντων μαθητῶν ἀνθρώπων, ἐλευθεροῦσθαι τῶν ἀλγεινῶν κηκέτι κολαζομένων; Τὸ ἐξ ἀντιθέτου γὰρ πάντως δίκαιος συμβήσεται, μέχρι τινὸς αἰῶνος μακαρίως βίωσασι, καὶ ἐν ἀδείᾳ πάλιν θνήσκειν ἢ τι ὑπομένειν, περαιομένον τοῦ κατ' αὐτοὺς αἰῶνος. Τοῦς μὲν γὰρ εἰς ζωὴν αἰώνιον, τοὺς δὲ εἰς κόλασιν αἰώνιον πορεύεσθαι ὁ κριτὴς ἀπεφῆνατο. Ἀνάγκη οὖν περαιομένης ἐκείνων τῆς κολάσεως περαιοῦσθαι καὶ τούτων τὴν ζωὴν, καθὼς φασιν οἱ τῆς ὄντως ἐστερημένοι ζωῆς, τῶν ἐγκρατῶν τὰς χεῖρας ἐκλύοντες, εἰς πέρας κολάσεως αὐτοὺς μεταωρίζοντες.

volunt homines vera vita privati, qui manus vincitorum solvunt, ac futurum supplicii finem prædicando animos eorum effecerunt.

Πολλὸ δὲ τῶν περὶ τῆς γλώττης προκειμένων τῆ ῥύμη τοῦ λόγου ἀποφοιτήσαντες, πάλιν ἐπ' αὐτὴν ὠκυπέδησamen. Ὄτων γὰρ καὶ γλωττῶν μέγας ὁ κίνδυνος. Διὸ καὶ ταύτην ὑπὸ δύο χειλέων φρουρεῖ-

⁹⁶ Psal. cxiv, 17, 18. ^{96'} Joan. xvi, 33. ⁹⁷ Luc. x, 19. ⁹⁸ Psal. cxviii, 89. ⁹⁹ Psal. cxvi, 2.

(96) Αἵρεσις. In vulgatis αἵρεσις, quæ sane lectio contextui repugnat. Emendatio debetur Colet., *Mon. Eccl. Gr.* tom. II, p. 542.

(96') Ὡς τινι τῶν μυθολόγων ἔδοξεν. Auctor

cibus a Deo verbis hinc contendit : *Constitues ipsos principes super universam terram. Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione* ⁹⁶. Exaudito autem vate, Deus Verbum deinceps homo factus vati similis in mundum venit, et sancte prædicans in Evangelio inquit ad nos : *Confidite, ego sum qui vici mundum* ^{96'}. Item, *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici* ⁹⁷; quæ quidem est omnis hæresis. In omni generatione et generatione memores sumus nominis Christi, principes adversariorum et Domini ab illo constituti per baptismum, et per Spiritum sanctum in baptismo nobis datum : quæ quidem duo, virtutis ex præscripto vivendo, honorare studeamus, nulla labe vel macula per impuram vivendi rationem ipsa aspergentes, ne quando judicans nos Jesus dissecet, et cum subjectis incredulis perdat æterno igni, ablato spirituali dono et baptisate. Non ut cuidam vano nugatori videtur, aures quidem mulcenti, sed non nutrienti animas, quod finem sit habiturum peccatorum supplicium, propterea quod simpliciter tantum æternum dixerit Dominus ignem supplicii, non æternum in æternitates. Non enim propterea quod inquit vates, *In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in celo* ⁹⁸ : ideo aliquosque Deum et Verbum in cælo esse intelligamus, post sæculum autem cælis egredi. Et iterum inquit idem : *Veritas Domini manet in æternum* ⁹⁹. Num igitur post aliquem temporis progressum non erit verax Dominus, secundum dementia ejus, qui ab ira cognominatus est? Etiam ipse in Evangelio inquit ad sanctos suos apostolos : *Equidem vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* ⁹⁶. Num igitur ad tempus modo cum suis sanctis ipsum fore suspicabimur? an potius æternum et absque fine? Quomodo vero non est extremæ insanix, terminum æternitatis constituere, et eo usque pœnis excruciatum diabolum una cum adjunctis sibi flagitiosis hominibus dicere deinceps a cruciatibus liberandum, nec amplius puniendum? Contrarium enim prorsus eveniet justis, postquam ad aliquod sæculum beate vixerint, ut in securitate rursus moriantur, vel aliquid paliantur, nempe peracto suo sæculo; nam hos quidem in vitam æternam, illos autem ad æternum supplicium abituros iudex pronuntiat. Necesse igitur est, ut peracto illorum supplicio, terminetur et horum vita, quemadmodum

Verum ab iis quæ orationi nostræ proposita erant, impetu quasi quodam sermonis nos abripiente digressi, ad eamdem celeri cursu redeamus. Aurium videlicet linguarumque magnum periculum

hic Origenem carpit : quem paulo post manifestius indicat inquit, τοῦ τῆς ὀργῆς ἐκωνόμου : ab ὀργῆς nimirum Ὀριγένους deducens. EDIT. PARIS.

est. Quapropter et linguam sub duobus labiis custodiri Deus sapienter instituit, intra dentium firmitermentum ipsam constringens, ut tam accurata adhibita custodia a facili motu cohiberetur. Nam cum in humido sita sit, aliquando quidem maledicendo foetorem movet, aliquando vero benedicendo acaturū hymnorum concentum offerens Deo. Cum Davide igitur canere debemus: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium munitum circum labia mea* 79. Quippe cum tenera sit et volubilis, faciles habet in voce deflexiones, ab omni voce ipsa differens. Garrula enim est hirundo, et perpetuum strepit. Dulce vero quiddam turtur sonat, et solitudinis est amans. Cicada sonum exilem, veluti per fistulam edit; clangit voce grus, columba murmurat, ursa suspirat et vocem mollem habet; mugiens taurus instar tubæ; leo rugitu suo solitudinem concutit; elicit ad se vitulum mugiens juvenca; crocitanes clamores corvi populum perturbantes emittunt; carmen luctuosum bubonis est, nuptiale vero tibia sonat, mortiferum tuba, saltatorium lyra, tripudiorum tympanum. Omnia vero in universum a dulcisona hominum voce superantur. Ubi enim in ipsis est nostræ linguæ significantia, vel perspicuitas, vel accuratus ille sonus, vel concinnitas, vel suavitas? Hirundines columbarum murmur gemebundum non intelligunt, neque grues anserum, neque noctua seleucidis, aut alcyonis, aut pavonis; neque reliqua animantia bruta voces alienigenas norunt, sed neque nos illas interpretari vel declarare possumus. Quis enim sciet quid leo significet rugiens, quid idem taurus mugiens, quid vero balantes inter hædos oves? Omnia vero hominum facundiæ cognoscunt significantiam. Vocantibus enim pastoribus accedant oves, minantibus autem rursus secedunt. Caprario clamante, hirci a frugibus resiliunt, et ex arvis declinant; similiter equus et mulus et asellus, quando ad dextram quidem, aut quando ad sinistram eundem est, humana lingua instruuntur. Canes autem ad latratum proslidentes, si inclamet herus, extimescunt, et illico ad quiescendum sedantur. Considera vero mihi et suam errantem, ac voce pastoris ab errore recurrentem. Aliquoties etiam canis capreae insistentis cursu, postquam longius a venatore recesserit, si fistulae sibilum eminus audiverit, latratu vicissim respondet, invocans auxilium ejus a quo fuit emissus. Aspice vero et columbarum convolutus, quomodo fistulae sibilo audito ejus qui eas possidet, instar nubis ad columbarias turres devolent. Omne item instrumentum musicum ad linguæ nostræ sonos percussione manus aptatur. Estque vere admirabile, quomodo cum tam parva sit atque tenera, duplicem tamen facultatem habeat, gustandi nimirum habitu, et discernendi tum natura tum disciplina, idque per sapientiam ejus qui ipsam creavit, ad omnem sufficienter sermonis motum et gustum. Qui vero per eam non peccat, is rir

σθαι τὸ θεῖον ἐσοφίσαστο· ἐνδοτέρω τοῦ τῶν ὀδόντων ἐρείσματος αὐτὴν ἐναποθήσας, ἐν ἀσφαλοῦς τοῦ φρουρίου τυγχάνοντος τῆς εὐκόλλας σωφρονίζηται. Ἐν ὕψῳ γὰρ κειμένη, ποτὶ μὲν λοιδορούσα κινεῖ δυσωδίαν, ποτὶ δὲ εὐλογοῦσα, πηγάζει ὑμνωδίας θεῶ ἀναφέρουσα. Κατὰ Δαβὶδ τοίνυν τὸν θεοσέβων ἕδειν ὀφειλομέν, Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματι μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου· ἀπαλὴ γὰρ ὄσα καὶ εὐστροφος ῥέους ἔχει τὰς ἐπιρροπὰς τῆ φωνῆ, πάσης φωνῆς διαφέρουσα. Ἄλλος μὲν γὰρ ἡ χελιδὼν καὶ ἀειφογγος, γλυκύφωνος δὲ ἡ τρυγὼν καὶ φιλέρημος, ὁ τέτις συριγγόφωνος βραχὺς, κλαγγόφωνος ὁ γέραςος, ἡ περιστέρα γογγύστρις, ἡ ἄρκτος στεναρὰ ἐκδεδυκῶσα καὶ ὑπουλος· μυκαρὸς δὲ ταῦρος κατὰ σάλπιγγα· ὁ δὲ λέων βρυκτικὸς διασεισὼν τὴν ἔρημον· ἔλκει πρὸς ἑαυτὴν τὸν μέσχον μυκαμένη δάμαλις· κραυγὰς οἱ κόρακες δημοθορούτους ἀφιδσιν· μέλος γοερὸν τῷ νυκτικόρακι πέφυκεν· γαμικὸν δὲ ἔχει ὁ αὐλὸς, φονικὸν ἡ σάλπιγξ, ὄρηστικὸν ἡ πῆττος, χορευτικὸν δὲ καὶ τὸ τύμπανον. Πάντα δὲ ὁμοῦ τῆς βροτῶν ἡδυσφωνίας λείπεται. Ποῦ γὰρ ἐν αὐτοῖς τῆς ἡμετέρας γλώττης τὸ εὐσημον, ἡ τρανὸν, ἡ εὐμελὲς, ἡ εὐρυθμον καὶ ἡδύτατον; Δι χελιδόνες τῶν περιστερῶν τὸν γογγυσμὸν ἀνα ἴσασιν, οὐδὲ γέραςος τῶν χηνῶν, οὐδὲ γλαυκὴ τῆς σελευκίδος, ἡ ἀλκυόνος ἡ ταῦνος, οὐδὲ τὰ λοιπὰ τῶν ἀλόγων τὰς ἀλλογενεῖς φωνὰς ἐπιστάνται, ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς ἐκείνας ἐρμηνεύειν ἡ σαφηνίζειν πεφύκαμεν. Τίς γὰρ εἴσεται τί μὲν ὁ λέων σημαίνει βρυχώμενος, τί δὲ ὁ ταῦρος μυκόμενος; τί δὲ βληχόμενα μεταφί τῶν ἐρίφων τὰ πρόβατα; Πάντα δὲ τῆς βροτῶν ἐγγλωττίας ἐπιγινώσκει τὸ εὐσημον. Καλοῦντων γὰρ τῶν ποιμένων, ἐγγίξει τὰ πρόβατα, ἀπαιλοῦντων δὲ, αὐθις ὑποχωρεῖ. Τοῦ αἰπλοῦ ἐπιπλαγγάζοντος οἱ τράγοι τῶν καρπῶν ἀφαλῶνται, καὶ τῶν ἀρουρῶν ἐκχλίνουσι. Ὅσαυτος καὶ Ἰσπος καὶ ἡμίονος καὶ βοῦς καὶ ὑποζῳιον, πότε μὲν δεξιὰ, πότε δὲ ἐσώνυμα ὀφείλει πορεύεσθαι, τῆ βροτῶν γλώττῃ παιδεύεται. Κύνες δὲ πρὸς ὕλακὴν ἐξαλλόμενοι τῆ ἐπακοῇ τοῦ ἡχοῦντος πτήσαντες, θάττον πρὸς ἡραμίαν κομίζονται. Θέα δὲ μοι καὶ σὺν πλανωμένην, τῆ δὲ φωνῆ τοῦ νέμοντος τῆς πλάνης ἐπαναθέουσαν. Κύνων δὲ πολλαῖς δορυκὰ ἐπιθέων καὶ πόρρω τοῦ θηρολέκτου συναπεφίτης· τὸν δὲ συριγμὸν ἐπακούσας, ὕλακὴ ἀνταπεκρίνατο, ἐπιθώμενος βοθηεῖαν παρὰ τοῦ ἐπαποστελλάντος. Ἄθρει δὲ καὶ τῶν περιστερῶν ἐς συμπτήματα, πῶς τοῦ συριγμοῦ ἐπακούσαι τοῦ ἡχοῦντος νεφθὸν ἐπὶ τὰς βάρβεις καθίπτανται. Πᾶν δὲ μουσικὸν ὄργανον πρὸς τὰ τῆς γλώττης ἡμῶν ἀπυχήματα τῆ πληγῆ τῆς χειρὸς εὐθύνεται. Καὶ ἐνταῦθα θαυμαστόν, πῶς ἡ βραχεῖα καὶ ἀπαλὴ διττῆς ἐκφυγείας ὑπάρχει, γεωστικῆ ἕξεως καὶ διακριτικῆ φύσεως τε καὶ παιδείας, τῆ σοφίᾳ τοῦ δημιουργήσαντος, πρὸς πᾶσαν ἀρχοῦσα λόγου κινήσιν τε καὶ γεῦσιν. Ὅ δὲ ἐν αὐτῇ μὴ ἀμαρτάνων, οὐτος ἀπὸ μέρους, δυνατὸς χαλιναγωγεῖσθαι καὶ ἄλλο το σῶμα, φησὶν ἐπιστέλλων τῇ ὕψ' ἑλίψ ὁ θεός Ἰάκωβος. Ὅδόντες καὶ ὁμοῦ συνεργούντες ἐκείνη πρὸς

79 Psal. cxi, 3.

διάλεκτον, ἰσχυράν αὐτῆ παρεχόμενοι πρὸς τὸν λόγον τὴν ἀντίρρησην, οἷον ἐπὶ πληκτροῦ χορδαῖς κινυρῆς προσκρουομένης αὐτῆς. Ὅμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρετῆται παφύκασιν, οἱ μὲν τέμνοντες, οἱ δὲ λεπτόνουντες. Τομῆς μὲν οἱ ἔμπροσθεν, μύλοι δὲ οἱ ἐνδότεροι, διὰ τὸ ἀπολεπτύνειν καὶ λεαίνειν τὰ προσαγόμενα καταλλήλως καλούμενοι. Ἡ δὲ ρίς ταῖς παρειαῖς μεσιτεύουσα, ἐφέλεκται μὲν καὶ ἀντιδίδωσι τὸν ἀέρα, ἐξοχετεύουσα καὶ τὸν ἐκ τῶν κρανίων ἰχώρα, τὸ εὐώδες ἐπισπασμένη, τὸ δ' ἐναντίον μυσσαστομένη· ἰούλοις δὲ τὰς παρελάς σκιάζουσα, ἤνικα τὴν μαιρακοειδῆ καὶ ἄστατον ἠλικίαν τῆ καθεσπύση ἀμειψόμεν, τὰ πρὸς τὸ ζῆν περισκοποῦντες· θηλοῦσης, οἶμαι, τῆς φύσεως μέχρι τότε μόνον αὐξάνεσθαι, καὶ τῶν πόων ἐκείθεν ἀπτεσθαι.

patem cum robusta permutamus, ad ea quæ ad vitæ necessitatem pertinent, animum adjicientes, inveniēte (ut arbitrator) natura, eo tantum usque

*magnus est, qui potest quasi freno cohibere etiam totum corpus*⁸⁰, inquit scribens ad quoslibet sub sole divus ille Jacobus. Dentes quidem una cum illa cooperantur ad sermonis scitam pronuntiationem, firmam illi præbentes ad sermonem exprimendum repercussionem, veluti si plectrum chordis citharæ affidatur. Simul autem et cibi ministri sunt; alii quidem incidentes, alii vero attenuantes. Atque incisionis quidem priores sunt, molares autem interiores, sic appellati apto vocabulo, quod extenuent et comminuant ingesta. Nasus autem inter genas medium tenens, attrahit et reddit aera, derivans ex capite liquorem, et bonum quidem odorem attrahens, contrarium autem rejiciens. Prima vero barba genas tegit, quando puerilem et infirmam vitæ necessitatem pertinent, animum adjicientes, hominem crescere, et inde labores capessere.

Εὐκαίρον τοίνυν συμμελερθεῖν ἡμᾶς τῷ Δαθιδ, ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐν οὕτω βραχεῖᾳ τῆ κεφαλῇ πάσας ἡμῖν τὰς τιμιωτέρας αἰσθήσεις ἐνθέμενος, ὄρασιν, ἀκοήν, γεύσιν, ἔσφρησιν, ἔγγυς ἀλλήλων ὁμόρους δομῆσας, μηδετέρας αὐτῶν ἐπισκοτούσας τῆ ἐνεργείᾳ τῆς γελτονος. Οὐδ' αὖ πάλιν πρὸς ταῦταις ἡμῖν ὑπάρχουσι, πλὴν τῆς διὰ τῶν χειρῶν ἀφῆς. Εὐ. . . . ρος ὁ αὐχὴν καὶ σύμμετρος, ἀλλὰ δι' αὐτὸν οὐρανόπτης ὁ ἀνθρώπος· ἡ εἰκὼν ὁ ὀρθὸς πρόσωπος· οἷον στύλῳ κεφαλῇ ἐπερηρσιμένη· κεφαλῇ καταλλήλως τῆ συνεργείᾳ τοῦ ἀχένος κλινομένη καὶ ἀνανεούουσα. Πέντε δεξιᾷ χειρὶ, τοσοῦτοι δὲ καὶ τῆ λαῖψ ὑπάρχοντες δάκτυλοι· ἐν αὐτοῖς δὲ τὴν χέρσον τέμνομεν, τὰ ὄρη μεταλλεύομεν, τὰς κρήνας ἀντλοῦμεν, ποταμούς μεταρρυθίζομεν. Δι' αὐτῶν κλωδίους καὶ ξύλους ποτοποροῦμεν τὴν ἄβυσσον, καταλλήλως τοῦ πνεύματος τὰ ἰστία τῆς ντῆς ἀνέλομεν, καὶ τοὺς οὐλακας ἰθύνομεν, θῆρας ἀνημέρους ζωγροῦμεν καὶ τιθασσεύομεν, κήτη σαγηνεύομεν βουνοῖς καὶ ὄρεσι μεγέθει παραπλήσια, καὶ ἐψεῖ φοβερά· τὸν ἀέρα τρυγῶμεν, τοὺς καλάμοις τοῦ ἰξῆ τὰ ἀερόδια χειροῦμενοι. Τὸ δὲ πῦρ οὕτως μὲν σφοδρὸν τὴν ὄρμη, φοβερόν δὲ τὴν ἀφῆν, λυμαντικόν τε καὶ βίαιον τὴν κίνησιν τῷ ἡμετέρῳ σκοπῷ ὑπουργεῖν βιαζόμεθα, καὶ τῆ ἐκάστον γνώμη συμμεταβάλλεσθαι. Ἐν αὐτοῖς δὲ καὶ πόλεις ἐγείρομεν, καὶ ἐπάλλεσι καὶ τειχίοις περιβάλλομεν, σφενδόνας καὶ τόξους καὶ ἑτέροις ἀμυντηριοῖς αὐτάς καθοπλίζοντες. Βραχὺ μὲν καὶ περιφερὲς καὶ ἀδιάρθρωτον τὸ τῆς καρδίας ὑπάρχει ὄργανον· ἐν αὐτῷ δὲ καὶ τῷ ἐγκεφάλῳ, περὶ Θεοῦ, ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, οὐρανοῦ, γῆς, θαλάττης καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως βουλευόμεθα· οἷον ἐπὶ ταμεῖου ἢ φρουρίου ὑπάρχοντος τῆς ζωτικῆς ἐν ἡμῖν αἰτίας καὶ βίωσιν τοῦ περικαρδίου πνεύματος. Ἐπεὶ οὖν κρήνην τινὰ καὶ ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας ζωῆς μετὰ Θεὸν τὴν καρδίαν ἡμῖν ἔδοξεν ὑπάρχειν, ἀφ' ἧς αὐλοειδεῖς πόροι πολυειδῶς, ἕτερος δι' ἑτέρου διαφυόμενοι ὄλοφ τῷ σώματι, τὸ θερμὸν καὶ πυρῶδες διαχέουσι πνεῦμα· ἵπειδὴ πάντως καὶ τροφὴν ἔδει τινὰ τῷ θερμῷ συμ-

Tempestivum proinde, ut cum Davide canamus : *Quam valde magnifica sunt opera tua ! omnia in sapientia fecisti*⁸¹ : in capite usque adeo parvo omnes præstantiores sensus nostros collocans, visum, auditum, gustum, olfactum, prope inter se confines ædificans, utque neuter illorum operatione sua vicino sibi officiat. Neque item præter hos alii nobis sunt, præter tactum manus. Agilis cervix est et proportione congruens, per quam et cælum versus spectat homo, imago illa erectæ faciei, veluti columnæ innitente capite, quod convenienter quadam ratione per cooperationem cervicis sese vel demittit, vel sursum levat. Quinque dexteræ manui totidemque sinistrae digiti sunt, quibus et terram secamus, e montibus metalla effodimus, fontes haurimus, flumina dirigimus. Per ipsos funibus et lignis navigamus abyssum, ex opposito flatus vela navis subducimus et gubernaculum dirigimus. Indomitas feræ capimus vivas et cicuramus, cætos ipsos capimus, colles et montes magnitudine æquantes, et aspectu terribiles. Aera per eosdem quasi vindemiamus, calamis visci viventes in aere volucres capientes. Ignem etiam adeo vehementem impetu, terribilem tactu, populabundum et violentum motu, nostro proposito servire cogimus, et ad uniuscujusque voluntatem se accommodare. Per hos et civitates exstruimus, et propugnaculis murisque communimus, fundis et arcibus et aliis ad defendendum idoneis armis instruimus. Parvum quidem, et rotundum articuloque carens cordis est organum, in ipso tamen et cerebro, de Deo, angelis et archangelis, cælo, terra, mari, et de omni in universum creatura deliberamus, veluti promus aut custos vitalis in nobis causæ et roboris sit spiritus, qui circa cor est. Cor quidem certe fontem aliquem et principium nostræ vitæ post Deum esse putamus ; a quo meatus fistulis consimiles multipliciter alius per alium ductus, universo corpori calidum et igneum spiritum diffundunt. Quia autem omnino et nutrimentum aliquod oportuit adesse calori a na-

⁸⁰ Jac. III, 2. ⁸¹ Psal. CIII, 24.

tura (non enim per semetipsum manet ignis qui nobis inest, nisi vicissim nutriatur) : ideo et sanguinis fistulæ, velut ex aliquo fonte ab hepate promanantes, calidum illum spiritum per totum corpus comitantur, ne alterum altero destitutum, naturam vilio accidente corrumpat.

Quoniam vero solum omnis indigentia expers est divinum illud Numen, egestas autem mortalis aliunde assumptis indiget ad sui constitutionem: idcirco cum sanguinis fons sit hepar, nutrimenti subsidium ei necessarium est. Quod enim per id nobis ingestum est, sanguinis ex hepate scaturiginem reddit. Quemadmodum in monte nix, proprio humore fontes ad montis radices auget, per profundum sensim proprium humorem ad inferiores venas deprimens. Spiritus autem cordi per proximum infertur viscus, quod pulmonis quidem viscus appellatur, aeris autem receptaculum est, per insertam arteriam ad os pertingentem externum spiritum respirando attrahens. Atque hujus in medio cor involutum, semper movetur, consimiliter ut est ignis natura, quale quid in officinis ærariis videas, ex adjacente pulmone spiritum ad se trahens, impletisque per diductionem sui cavitatibus, calorem suum arteriis vicinis præbens, perpetuo motu efflat, partim extrinsecus aliquid per sui diductionem in proprias concavitates attrahens, partim ex se per compressionem in arterias excernens, ac velut in fornace per calorem naturalem colliquationem quamdam et coctionem efficiens, tanquam ex aliquo fusorio vase ad cæteros meatus materiam transfundit. Postquam autem crassum a tenui discevit, quidquid crassius est in intestina repellit, tenuia vero et a sordibus secreta ad portas hepatis defert. Ebulliens autem illud calore, humidum intus deponit, et quod igni cognatum est, in sanguinem ruheo infectum colore mutat. Quæ autem vim mediam quamdam habent, ea per quamdam misturam temperatamque unita corpori, nutriunt atque conservant per evaporationes cerebrum, a quo rursus purius ac subtilius attenuata digestaque illa exhalatio, subliniit continentem cerebrum membranam, quæ superne ad inferiora instar fistulæ sese spargens, per conjunctas ordine sibi spinæ vertebrae, semetipsam et contentam in se medullam perducens, in verenda desinit, estque omnibus ossium et compagum commissuris musculorumque principii, veluti gubernatrix quædam, indens singulis motum atque quietem.

Sed ad propositum revertamur. Quoniam quam maxime præcipuum et necessarium vitæ nostræ membrum cor est, ideo præ omnibus nostris organis cum primis ipsum communivit Opifex, robustioribus circumquaque munitionibus ipso in tuto collocato, et septo circumdato; retro quidem dorso et humerorum scapulis, ab utroque vero latere costarum situ et complexu, ne medium facile aliquid patiat, effecit. Ab anteriore autem parte

παρῆναι παρὰ τῆς φύσεως (οὐ γὰρ πέφυκε τὸ παρῆναι πῦρ μένειν ἀφ' ἑαυτοῦ μὴ διὰ τοῦ καταλλήλου τρεφόμενον)· διὸ καὶ τοῦ αἵματος ὄχεται, καθάπερ ἐκ κρήνης τινὸς τοῦ ἥπατος ἀφορμισθέντες τῷ θερμῷ πνεύματι, δι' ὄλου τοῦ σώματος συμπαροδεύουσιν, ὡς ἂν μὴ μονοῦθεν τοῦ ἐτέρου τὸ ἕταρον διαφθεῖρη τῆν φύσιν πάθος γενόμενον.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἀπροσδεῖς τὸ θεῖον, ἡ δὲ πωχεῖα βροτῶν τῶν ἐξωθεν ἐπεισάκτων δεῖται πρὸς σύστασιν εἰ γὰρ πηγὴ τοῦ αἵματος ὑπάρχει τὸ ἥπαρ, ἡ τῆς τροφῆς χορηγία ἀναγκαῖα καθέστηκεν. Τὸ γὰρ ἐπισταγόμενον ἡμῖν διὰ ταύτης, τὸ αἷμα βρῦειν ἐκ τοῦ ἥπατος οἰδῶσι. Καθάπερ ἡ ἐπὶ τοῦ θροῦς χίων διὰ τῆς οἰκαίας ἰκμάδος τὰς ὑπὸ τὴν ὑπὲρρειαν αἰθήρα κρήνας, διὰ τοῦ βάθους τὸ οἰκαῖον ὑγρὸν λεληθῶσιν ἐπὶ τὰς κάτω φλέβας συνθλίβουσα. Τὸ δὲ ἐγκράβον πνεῦμα διὰ τοῦ γέφυρου εἰσάγεται σπλάγγου, πᾶσιμονος μὲν προσαγορευομένου, δοχείου δὲ ὑπάρχοντος τοῦ ἄερος, διὰ τῆς ἐγκλειμένης ἀρτηρίας τῆς ἐπὶ τὸ στόμα διηκούσης, τὸ ἐξωθεν πνεῦμα ταῖς ἀναπνοαῖς ἐφεκόμενον. Ὡ μὲσως ἡ καρδία ἐναιλημμένη ἀεικίνητος, παραπλησίως τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως, οἷον τι δράκην ἐν τοῖς χαλκείοις, ἐφ' οὗς ἔλκει τὸ πρὸς ἑαυτὴν ἐκ τοῦ παρακειμένου πνεύματος κίτρομένη τῆ διαστολῆ τὰς κοιλότητας, καὶ τὸ πυρῶδες ἐκτῆς ἐκπορίζουσα ταῖς ἐχομέναις ἀρτηρίαις· ἀεικινήτως ἐκπνεῖ, τὸ μὲν ἐξωθεν διαστελλομένη εἰς τὰς οἰκίας κοιλότητας ἔλκει, τὸ δὲ παρ' ἑαυτῆς διὰ τῆς συμπύξεως ταῖς ἀρτηρίαις ἐκκρίνει· ὥσπερ δὲ ἐν χωνετηρίῳ διὰ τῆς φυσικῆς θερμότητος σύντηξιν τινα καὶ πέψιν τῆς ὕλης ποιοῦμένη, οἰονεῖ ἐκ χονῆς τινὸς πρὸς τοὺς ἐφεξῆς πόρους μεταχεῖ. Τὸ παρὸν δὲ τοῦ λεπτοῦ διακρίνασα τὴν ὕλην τοῖς ἐντέροις ἀπώσατο, τὸ λεπτόν καὶ εἰλικρινὲς ἐπὶ τὰς πύλας τοῦ ἥπατος ἔδωκεν. Ἀναξέουσα δὲ τῷ θερμῷ τὸ ὑγρὸν ἐναποτίθεται, αὐτὸ τὸ συγγενὲς τοῦ πυρὸς εἰς αἷμα τὸ ὑγρὸν καταφοινίξασα, τὰ δὲ παρ' ἐτέρας δυνάμεις διὰ τὴν μίξεώς τε καὶ συγκράσεως· ἐνωθέντα τῷ σώματι διὰ τοῦ αἵματος, ὑποτρέφει τε καὶ συνίστησι διὰ τῶν αἰτῶν τὸν ἐγκέφαλον, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπὶ τὸ καθαρώτερον ἐκλεπτυνομένη ἡ ἀπ' ἐκείνου ἀνάδοσις, ἡ ἀλείφει τὸν περιεκτικὸν τοῦ ἐγκεφάλου ὕμηναν, ὡς ἐνωθεν ἐπὶ τὸ βάθος αἰλοσιδῶς διηκῶν, διὰ τῶν καθέτης σφονδύλων ἑαυτὸν τε καὶ τὸν ἐγκείμενον μυελὸν ἐξεζάγων, διὰ τῆς ὑπόσεως συναπολήγει ἐπὶ τὰ αἰθρία, πάσαις ὀστέων καὶ ἀρμονιῶν συμβολαῖς, καὶ μῦσιν ἀρχαῖς οἷός τις ἡνίοχος αὐταῖς ἐνδιδῶς τῆς καθ' ἕκαστον κινήσεώς τε καὶ στάσεως.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανήξωμεν. Ὅτι τὸ κυριώτατον καὶ ἀναγκαῖον ἡμῶν τῆς ζωῆς ἡ καρδία ὑπάρχει· διὸ καὶ παρὰ πάντα ἡμῶν τὰ ὄργανα, μᾶλλον αὐτὴν ὁ δημιουργὸς κατησφαλίσαστο ταῖς ἐν κύκλῳ τῶν στερεώτερον περιοχαῖς ὀχυρώσας αὐτὴν καὶ περιυφράξας· καθότι μὲν τῆς ὑπόσεως καὶ τῆς ἀμυγλάταις· καθ' ἑκάτερον δὲ πλάγιον, τῆς τῶν κλειρῶν θέσεως περιπτύξας, δυσπαθεῖς τὸ μέσον ἀπειργάσατο· Ἐν δὲ τοῖς ἐμπροσθεν τὸ στέρνον καὶ τὴν στήλην

τῆς κλειδῶς προσετήσατο· πάντοθεν αὐτῇ τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ τῶν ἐξωθεν διοχλοῦντων φυλάξας. Ἰδίως δὲ καὶ περὶ τοῦ πνεύμονος φύσεως διὰ βραχέων φήσωμεν. Τῷ θώρακι τοίνυν οὗτος ἐνηρημένος, γομφώδης ὑπάρχει καὶ μαλακὸς καὶ πολλὴ ἀραιὸς τε καὶ εἰδ-
 χθῆς· πάσας δὲ τὰς ἑαυτοῦ κυκλότητας συναναστο-
 μωμέναις ἔχων πρὸς τὸν πυθμένα τῆς ἀρτηρίας, συν-
 αγόμενος μὲν καὶ συμπέπτων τὸ ἐναπολειφθὲν τοῖς
 κόλποις πνεῦμα, ἀνάγκη ἐκπιέζων προεῖτο. Ἰποχω-
 ρῶν δὲ καὶ ἀνοιγόμενος ἐπισπᾶται τῇ βίᾳ πρὸς τὸ
 κινούμενον διὰ τῆς ὀλικῆς τὸν ἀέρα, καὶ τῇ συνεχεῖ
 κινήσει τῇ καρδίᾳ περιδουόμενος, τὸ φλογώδες αὐ-
 τῆς καὶ διάπυρον τῷ ῥιπισμῷ διακρούεται. Ὅσον γὰρ
 φλῆξ μὴ διαπνέουσα ὑπὸ τοῦ οἰκείου καπνοῦ σβέννυ-
 ται, καὶ τὸ ζῶον μὴ διαπνέον τῷ πνεύμονι τὸ περι-
 κάρδιον ἑαυτοῦ πῦρ. Διὸ περιδουόμενος τῇ καρδίᾳ
 καὶ πραιταῖς αὐραῖς κολακεύων, εὐθαλὲς καὶ ἐβρω-
 μένον τὸ ζῶον δεικνυσιν. Ἐν αὐτῇ γὰρ καὶ μόνῃ τὸ
 ζωτικὸν αἴτιον ἰδρῶσθαι μοι δοκεῖ. Τὸ δὲ ἦπαρ καὶ
 αὐτὸ θερμὸν ὑπάρχον πρὸς τὴν τῶν ἐγκρινομένων
 πέψιν τε καὶ ἐξαιμάτωσιν τῷ δεξιῷ ἐνήρηται μέρει·
 οὗ καταψυχθέντος, ἀλλοίωσις μὲν τῷ προσώπῳ αὐθις
 ἐπιγίνεται, σπασμὸς δὲ καὶ ἀδυναμία κατὰ μέρος.
 Τῷ δὲ εὐνώμῳ ὁ σπλὴν ἐμπέφυκεν ἅμα τε ὑφέλων
 καὶ διακρίνων τὸ ὑλῶδες τοῦ αἵματος· καταγλυκαι-
 νόμενος δὲ κορυφούται ἅμα καὶ πυρούται ἐκθαίνων
 τοὺς ἑαυτοῦ ὄρους, καὶ διατειγίζων τὰς πέψεις, πολύ-
 σαρκον μὲν φαίνεσθαι ποιεῖ, ὠχρῶν δὲ καὶ ἀδυνα-
 μίαν κατὰ μέρος ἐπάγει. Ἐντέρων δὲ ἕλιγμοὶ καὶ
 συμπλοκαὶ περὶ τὴν γαστέρα· ὅπως τῇ σχολῇ πε-
 ρισαγωγῇ χρόνῳ παρακατέχεσθαι τὴν τροφήν τοῖς
 σπλάγγχοις· ὡς ἂν μὴ δι' εὐθύτητα τοῦ πόρου,
 βραδίως καὶ αὐθις ἐκκρινομένης ἀνακινόη τὸ ζῶον
 πρὸς θρεξίν, μηδέποτε ἀπαγόμενον τῆς τοιαύτης
 ἀσχολίας, κατὰ τὴν τῶν ἀλόγων φύσιν. Ὑμενώδεις
 δὲ οἴκους τῇ φορᾷ τῶν ὑγρῶν, ὁ Δημιουργὸς ὑπε-
 τεγήσατο διὰ τῶν ἀοράτων πόρων, κατὰ μέρος ἐπι-
 σπωμαίνων τὸ ὑγρὸν, ὅπως μὴ τῇ ἀθρόᾳ ἐξυδατώσει
 καὶ ἀναξηρασίᾳ διψεῖ ἐνεδρευθῆναι τὸ ζῶον, ἀλλὰ
 κατὰ μέρος ἐξοικονομεῖσθαι τὸ ἀρυσθὲν μέχρι καιροῦ
 τινος. Σκέλη δὲ ἡμῖν διηρθρωμένα στροφαῖς καὶ
 τόρμοις συμβεβημένα, οἰοεὶ στύλοι ἀχθοφόροι, τὸ
 ὄλον ἐπηρεισμένοι σῶμα· ἐπικεφαλίδαι μὲν τὸ γόνυ
 ἔχοντες, βάσις δὲ τὸν ἀστράγαλον, εὐσταλῆ καὶ
 ἔτοιμα πρὸς πᾶσαν ὑπάρχοντα κίνησιν, προσευχῆν
 τε καὶ ποτνίαν, δρόμον τε καὶ ἄλλατα. Οἱ δὲ πόδες
 ἡμῖν τυλῶτεροι παντὸς τοῦ ὑπερρεπόμενου σώματος
 κατεσκευάσθησαν, τῇ χέρσῳ διὰ παντὸς κρούεσθαι
 μέλλοντες, οἰοεὶ ὀγκίνους πρὸς διάδασιν τοῖς δακτύ-
 λους συνεργούμενοι· οὗς κρυμῶ ἢ λάθῃ τινὶ ἀποβάλλ-
 οντες, μογιθαδεῖς γινόμεθα.

Τίς δὲ παραστήσει λόγος τὴν ἐντὸς ἡμῶν τοῦ Δη-
 μουργοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν; τὰς τε συντήσεις καὶ
 ὑμενώδεις σύριγγας, τὰς τῶν ἰῶν περιπλοκάς, καὶ
 νεύρων τόνους καὶ ὁστέων στερεότητα, καὶ ὁδοὺς καὶ
 τρίβους τινὰς ἀφανῶς διοικονομούσας τὰ ἐγκρινόμενα,
 διὰ μίθης συμπλοίας τοῦ σώματος, ὀλικῆς πνεύμα-

pectus et clavis juncturam præposuit, undique
 adhibita custodia, qua ab externis perturbationibus
 tutum redderetur. Peculiariter autem et de pulmo-
 nis natura paucis disseramus. Est hic pectori apte
 conjunctus, recurvus et mollis, et admodum rarus
 et specie parum elegans; omnesque circuitus suos
 veluti per ostia quedam exeuntes habens ad arte-
 riæ fundum, cogens et constringens in sinibus spi-
 ritum relictum, quem necessario comprimens emit-
 tit. Cum rursus autem explicat semet ac aperitur,
 violenter aera attrahit ad id quod movetur, et as-
 siduo motu circum cor agitatus, inflammationem
 et fervorem ejus ventilatione sua propellit. Quem-
 admodum enim flamma respiratione carens pro-
 prio fumo exstinguitur, ita et animal non perfans
 pulmone ignem cordis emoritur. Igitur cum pulmo
 circum cor agitur, et levibus auris ipsum demul-
 cet, vegetum et robustum animal efficit. In ipso
 enim, et quidem solo vitalis causa mihi videtur
 sita esse. Jecur autem et ipsum calidum, ad eorum-
 quæ ingeruntur, concoctionem et sanguinis effectio-
 nem, in dextra cordi adjunctum est parte: quo
 nimium refrigerato, in facie fit illico quedam mu-
 tatio accedente paulatim spasmo et debilitate. Sini-
 stræ vero parti splen inest, sanguinem subtrahens,
 et discernens id quod crassius est a sanguine; qui
 si dulcior fiat, inflatur et incenditur, terminos suos
 transgrediens et obstruens meatus, carnosum qui-
 dem hominem apparere facit, pallorem tamen, et
 paulatim debilitatem secum affert. Præterea intesti-
 norum convolutiones et nexus circa ventrem sunt,
 ut tortuoso ductu, temporis aliquo spatio detinea-
 tur in visceribus cibus, ne propter meatus rectitu-
 dinem facile et illico egestus, excitet animal ad
 appetitum, a tali occupatione nunquam abducen-
 dum secundum naturam brutorum. Vomicilia item
 ex membranis facta ad humorum gestationem Opi-
 fex condidit, quæ per subtilissimos et aspectum
 fugientes meatus paulatim attrahunt humorem, ne
 subita exundatione et exsiccatione sitis insidietur
 animali, sed paulatim certa dispensatione quod
 haustum est, ad aliquod tempus retentum expel-
 latur. Ad hæc crura nobis sunt articulis commissa,
 vertebrae et juncturarum cavitatibus conjuncta,
 quasi columnæ ad ferenda onera, quibus toto cor-
 pore innitimur. Atque his columnis capituli loco
 est genu, basis vero talus: suntque crura expedita
 et prompta ad omnem motum, adorationem et ve-
 nationem, cursum et saltus. Etiam pedes nobis
 callosiores omni alio superimposito corpore facti
 sunt, qui terram semper pulsaturi essent, ad inces-
 alia jactura amittentes, ad gradiendum tardi effi-
 cimus.

Quenam autem exprimet oratio declaratam in
 membris nostris interioribus Opificis sapientiam et
 potestatem? meatus et membranas cavernas, ve-
 narum complexionem, nervorum intensionem, ossium
 firmitatem, vias atque semitas
 distribuentes quæ ingerunt

quasi conspirationem membrorum totius corporis, item attractiones spiritus, aquæductus sanguinis, domicilium caloris, sedem frigoris, alia denique de quibus medicina commentata est, quorum explicationem iis relinquam qui medicinam studiose didicerunt.

Sancti viri, Gregorii Nysseni locus ex capite quo tradit, unam et eandem existendi causam esse iam animæ quam corporis (97).

Quemadmodum de tritico dicimus, omnem potestate in spica formam ejus esse, herbam, calammum, medias juncturas, fructum, aristas, et nihil horum ratione naturæ vel prius esse, vel deinceps naturæ seminis accedere, sed ordine naturali ea quæ recensuimus, prodire: sic et humanam sationem comparatam esse dicimus, ita ut in ortus ejus principio simul ipsa naturæ vis seratur, quæ deinceps explicetur, et patebat per naturalem seriem, primo quidem Dei voluntate fundamento quasi jacto, deinde generationis causis accedentibus. Quemadmodum enim in eo quod ad producendum hominem in officina naturæ deponitur, membra singula corporis cerni nequeunt ante factam formationem: ita neque animæ proprietates in eodem animadverti possunt, priusquam progrediantur in actum. Et quemadmodum impositum illud ex insita sibi vi facultateque in articulos et viscera formatur, sic et de anima intelligitur. Nam si forma hominis, qui producendus est, in eo potestate est, latet autem propter obscuritatem, ita rerum serie poscente: etiam anima in eo est, licet nunc quidem non appareat; apparebit autem una cum corporali incremento promovens. Quandoquidem autem vis quædam ex animato et vivente ad conceptionem egerit, non putabis inanimam esse quod in vitam prodit; et quemadmodum illud quod in eo corporeum est, non carnem dicimus, nec ossa, nec pilos et cætera, sed vi et potestate horum unumquodque esse: ita et de eo quod ad animam pertinet, nondum vim rationalem, non affectus moventem neque appetentem, et cætera quæ ad animam pertinent in illo dicimus esse, sed cum corporis opificio etiam animæ operationes augeri. Præcedit autem in hac prima ejus structura, augescens nutriensque facultas sola. Neque enim plus capit suscipientis exiguitas. Deinde in eo qui in lucem prodiit, sentiendi beneficium viget, et in adultiore rationalis elucet facultas, non tota tamen confestim, sed cum organi perfectione crescit, quantum subjecti facultas ejus est capax. Constat igitur anima non carere, quod a vivente avulsum corpore ad animalis naturam impositum est in officina naturæ.

Sciendum autem, quod si quidem hoc pacto seres habet, talem e viro fluxionem tum demum fieri, cum Deus hominem generari voluerit. Sin autem, inutiliter effluere, tametsi extraneorum quispiam hoc fortassis absurdum dicet. Volunt enim

(97) Cap. 29 libri *De hominis opificio*, quoad sensum.

(97*) Ἰστέον, κ. τ. λ. Ἡὰς Caesarii non sunt, uti

τος, ὑδραγωγίας αἵματος, οἰκῆσιν τοῦ θερμοῦ, ἐστίαςιν τοῦ ψυχροῦ, καὶ ὅσα ἱατρικῆ πεφλοσώθηται· ὦν τὸν λόγον καταλείψω τὰς περὶ αὐτὴν ἐσχαλάκοσιν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἀπὸ τοῦ δεῖ μῶσ καὶ ἡ αὐτὴ αἰτία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐπάρεως.

Ὅσπερ ἐν τῷ σίτῳ φαμέν ἅπαν εἶναι τῇ δυνάμει τὸ κατὰ τὸν στάχυν εἶδος, τὸν χόρτον, τὴν καλὰμην, τὰς δὲ μέσου ζώνας, τὸν καρπὸν, τοὺς ἀθήρας, καὶ οὐδὲν τούτων ἐν τῷ τῆς φύσεως λόγῳ προὑπάρχειν, ἢ προσγίνεσθαι τῇ φύσει τοῦ σπέρματος· ἀλλὰ τάξει φυσικῇ τὰ εἰρημένα φανερούσθαι· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπορᾶς, φαμέν ἐν τῇ τῆς συστάσεως ἀφορμῇ. συνεσπαρμένην τὴν τῆς φύσεως δυνάμιν· ἐξαπλοῦσθαι δὲ καὶ φανερούσθαι διὰ τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας, κατὰ μὲν τὸ α' Θεοῦ βουλῆματι καταβληθείσαν, κατὰ δὲ τὸ β' ἐν ταῖς τῆς γενέσεως ἀφορμαῖς συνισταμένην. Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι τὴν καταδιανθρώπησιν ἰδεῖν ἐν τῷ πρὸς σὺλληψιν τοῦ σώματος ἐντιθεμένῳ, πρὸ τῆς διαπλάσεως· οὕτως οὐδὲ τὰς τῆς ψυχῆς ἰδιότητας ἐν τῷ αὐτῷ δυνατὸν ἔστι κατανοῆσαι, πρὶν προελθεῖν εἰς ἐνέργειαν. Καὶ ὡσπερ τὸ ἐντεθὲν ἐκεῖνο ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμει πρὸς ἄρῶρα καὶ σπλάγγνα σχηματίζεται· οὕτω καὶ περὶ ψυχῆς νοεῖται. Εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶδος τοῦ μέλλοντος συνίστασθαι ἀνθρώπου, ἐν ἐκεῖνῃ ἔστι τῇ δυνάμει, λαμβάνει δὲ διὰ τὸ πρὸς τῆς ἀκολουθίας ἀδηλον, καὶ ἡ ψυχὴ ἔστιν ἐν ἐκεῖνῳ καὶ μὴ φαινομένη. Ἐπιτίθειται δὲ τῇ σωματικῇ αὐξήσει συμπροϊούσα. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἐμφύχου καὶ ζώντος ἡ πρὸς τὴν σὺλληψιν ἐκκρίνεσθαι δυνάμεις, οὐ τὸ ἀψυχον εἶναι τὸ εἰς ζωὴν προτιμένον, καὶ ὡσπερ κατὰ τὸ σωματικὸν αὐτοῦ, οὐ σάρκα φαμέν αὐτὸ καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει ἕκαστον τοῦ εἶναι· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ψυχικοῦ, οὕτω τὸ λογικὸν, οὐ τὸ θυμικὸν, οὐδὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ ψυχὴν ἐν ἐκεῖνῳ εἶναι, ἀλλὰ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἐνεργείας συναυξήνεσθαι. Προηγείται δὲ ἐν πρώτῃ κατασκευῇ ἡ αὐξητικὴ τε καὶ θεραπευτικὴ μόνῃ δυνάμει. Οὐ γὰρ χωρεῖ πλὴν ἡ τοῦ δεχομένου βραχυτης. Εἴτα προελθόντι εἰς φῶς, ἡ αἰσθητικὴ χάρις ἐπανθεῖ, ἀνθρωθέντι δὲ ἡ λογικὴ διαλάμπει δυνάμει· οὐ πλῆτα δὲ ἀθρόως, ἀλλὰ τῇ τοῦ ὄργάνου τελειώσει συναύξουσα, ὅσον χωρεῖ τοῦ ὑποκειμένου ἡ δυνάμει. Ἀδηλον οὖν ὡς οὐκ ἀψυχον τὸ ἐκ τοῦ ζώντος ἀποσπασθὲν σῶματος, πρὸς τὴν τοῦ ζώου φύσιν ἐνετέθη τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς φύσεως.

(97*) Ἰστέον δὲ, εἰ οὕτως ἔχει, τότε τοιαύτη γίνεσθαι ἡ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἔκροια, ὅτε ὁ Θεὸς θελήσει γενέσθαι ἀνθρωπον· εἰ δὲ μὴ, ἔστι κωφὴ· εἰ καὶ ἔξω τοῦτο εἰκότως λαλεῖ τις τῶν ἔξω, συμβάλλεσθαι τὸ θῆλυ πρὸς ζωογονίαν τῷ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐκ-

nec Nysseni, sed aliter, ad sententiam Nysseni quædam adjicientis. ΕΔΙΤ. ΡΑΒΙΣ.

ρέοντι, ὡς ποιητικῶ αἰτίῳ, καθάπερ τινὰ ὕλην παρεχόμενον τὴν τῶν καταμητιῶν παισὶν ὑγρασίαν, οἷάπερ τινὰ χαλκὸν τῷ ἀνδριαντοποιῶ. Οὐδὲν γὰρ προτεταί η ἡ γυνὴ σπέρμα, ἀλλ' ἀχρηστὸν τι ὑγρὸν συμβεβηκὸς τοῖς τόποις. Ἔστι δὲ τὸ τοῦ ἄρρενος σπέρμα οὐκ ἀποθνήσκον ἀλλ' ἀρχὴν κινήσεως ἐμποιοῦν, ὡςπερ ἐπὶ τῆς πιτύρας ὀρώμεν τῆς συναγοῦσης τὸ γάλα. Οὕτω καὶ τὸ σπέρμα πεσὼν εἰς τὴν ὑγρὰν μίσγεται τῷ καθαρωτέρῳ τῆς θηλείας περιττώματι. Τὸ δὲ συστάει ἐν τῇ μήτρᾳ λέγει καὶ ψυχῆς μετέχειν, οὐ τελείας δὲ, ἀλλὰ τῆς θρεπτικῆς. Καθάπερ γὰρ τὰ φυτὰ ἐν τῇ γῆ, οὕτω ζῆν καὶ τὸ ἐμβρυον, ῥίζῃ χρώμενον τῷ ὀμφαλῶ ἐκ τῆς μήτρας τὴν ὀλίγην τῆς τροφῆς ποιεῖσθαι. Ἐξιδὼν δὲ καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐπικτᾶται, καὶ αὐξὸν συναύξεται αὐτῷ καὶ ἡ λογικὴ καὶ νοερά ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ψυχῆς τι μόριον τὸ λεγόμενον ζωτικὸν θερμὸν, ἀναλογοῦν τῇ θερμότητι τοῦ ἡλίου· ἐπειδὴ ἐκεῖνη ζωτικὴν ἔχουσα δύναμιν ζωογονεῖ. Διατυπῶνται δὲ πρῶτον ἡ καρδία, ἥτις καὶ τελευτήν φθεῖρεται. Ἄσάτωσ καὶ τὰ λοιπὰ ἐντόσθια πρὸ τῶν ἐκτὸς διαρροῦνται, καὶ μᾶλλον τὰ ἄνω τοῦ διαζώματος. Ἐσχημάτιζται δὲ ἐν τῇ μήτρᾳ ὁ ἄνθρωπος, τὴν μὲν βίνα μέσον τῶν γόνάτων ἔχων, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τοῖς γόνασιν. Ἐνισχύειν δὲ τὸ ἐμβρυον ἀρχεται, ὅτε ἡ ἀνακοπή τῶν καταμητιῶν ἐπὶ τοὺς μαστοὺς εἰς γάλα μεταβάλλεται. Ἰστανται αὐτίκα ταῖς γυναίξιν αἱ ναυταὶ καὶ οἱ ἔμετοι· ἄρρεν δὲ γίνεται, εἰ πεπεμμένον ἐστὶ τὸ τοῦ ἄρρενος σπέρμα. Ὅθεν οἱ νέοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὡς ἐπιπολὺ θηλυγόνοι· τὸν δὲ πλεονασμὸν ἢ τὴν λιψὴν γίνεσθαι ἐν τισὶ μορφοῖς παρὰ τὴν τῆς ὕλης ἑλλειψὴν ἢ πλεονασμὸν· τὴν δὲ τοῦ σπέρματος ἔκκρισιν ἐκ τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν γίνεσθαι τόπων, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ κοιλαίνεσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πλείεστα συνουσιαζόντων. Συγκινεῖται δὲ τῇ διανοξῇ ἢ μήτρα, ὡς καὶ τὸ τοῦ ἄρρενος αἰδοῖον· ποτὲ δὲ καὶ ἀπροαιρέτως· διδῶμα δὲ γίνεται κατὰ σχίσιν τοῦ σπέρματος ἐν τῇ μήτρᾳ· εἰ μὲν πεπεμμένον, ἄρρενα δύο, εἰ δὲ μὴ, τούναντιον. Γίνονται δὲ καὶ κατ' ἐπισύλληψιν· ὅθεν πολλάκις καὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ γίνεται. Τρόφιμον δὲ γάλα, τὸ παχὺ καὶ κερρόν· καὶ δῆλον ἐκ τῶν τυρῶν. Δι' ἐπιτὰς μητῶν γυνὴ πολλάκις, ὡς ἐπιπολὺ δὲ ἐννεά, πολλάκις δὲ ε', προσλαβοῦσα, καὶ ἐκ τοῦ αἰ' μάλιστα ποτέ. Ἡ ζῆ, ἢ τέξει τὸν κελούμενον μύλον, ὅς ἐστι σάρξ σκληρὰ, ἢ κινδυνεύσει. Περὶ τὰ δεκατέσσαρα ἔτη μεταβάλλουσι τὰς ἑξέσεις οἱ ἄρρενες καὶ αἱ θῆλειαι· ἐξ εὐεκτῶν κακοεὐεκτοὶ γινόμενοι, καὶ τούναντιον. Τότε καὶ ταῖς θηλείαις τὰ κατὰ μῆνας ἀρχεται, τοῖς δὲ ἄρρεσι τὸ σπέρμα, καὶ ἡ φωνὴ βαρύνεται· οἱ μαστοὶ δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα αὐξάνονται· δύσχερος δὲ ἡ γυνὴ ἐὰν θῆλυ κυῆσαι μέλλῃ.

ex bene affectis male dispositi sunt, vel e diverso semen, et vox fit gravior. Ubera item et verenda paritura est.

Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης.

Ἢ δὲ τοῦ νοῦ πρὸς τὴ σῶμα κοινωνία ἀφραστὸν τε καὶ ἀκατανόητον τὴν συνέφαιαν ἔχει· οὕτε ἐντός

illi conferre aliquod feminam ad vitalem procreationem ad id quod a viro excernitur, tanquam si causæ efficienti aliquam materiam præbeat, videlicet menstruorum aliquam humorum partem, veluti quoddam æs statuario. Nullum enim semen emittit mulier, sed inutilem quemdam humorem in locis muliebribus existentem. Est autem maris semen quasi opifex, et principium motus efficit, quemadmodum in coagulo videmus, quod lac coagit. Sic enim et semen in ventrem incidens, miscetur cum purissima feminæ superfluitate. Quod autem in matrice existit, etiam dicunt animæ particeps esse, non illius quidem perfectæ, sed nutritis. Quemadmodum enim plantas in terra, ita et fetum vivere, radice utentem umbilico, per quem ex matrice attractio cibi fiat. In lucem autem egressus, etiam sentientem animam consequitur, crescensque cum corpore crescente augetur et rationalis ac intellectilis illa facultas animæ. Est enim in semine animæ particula quædam, quæ vitalis calor dicitur, conformis calori solis: si quidem ille vitalem vim habet, et vitalem fetum generat. Formatur autem primum cor, quod et postremum interit. Similiter et reliqua interna ante externa disponuntur, et cum primis ea quæ sunt supra circumferuntur. Formatus autem in matrice homo, nasum quidem medium inter genua habet, oculos vero supra genua. Robustior autem fieri fetus incipit, quando inhibita menstrua in uberibus in lac mutantur. Quo quidem tempore mox linem in mulieribus habent nauseæ, et vomitus. Generatur autem mas, si percoctum est maris semen, unde juvenes et senes plerumque femellas procreant. Abundantiam autem vel defectum fieri volunt in quibusdam partibus, propter materiæ defectum aut abundantiam. Seminis autem egestionem ex locis circa caput fieri manifestum ex eo est, quod eorum oculi cavantur, qui multum coeunt. Movetur etiam cum mente cogitationeque matrix, quemadmodum et veretrum viri. Aliquando item sponte gemelli generantur, per divisionem seminis in matrice: ac si quidem id percoctum fuerit, duo masculi: sin minus, diversum. Præterea per superfetationem generantur, unde aliquoties et masculus et femella simul nascuntur. Plurimum vero nutrit lac spissum et lultum, ut ex caseis constat. Mulier fetum gestat ad menses septem aliquando, plerumque ad novem, sæpenumero ad decem postquam concepit, vix autem post undecimum. Fetus in lucem editus aut vivit, aut pariet mulier quod mola vocatur, quæ est caro dura, aut periclitabitur. Circa annum decimum quartum mutant corporis habitus tam mares quam femellæ; et tunc et femellis menstrua incipiunt, maribus vero crescunt. Pallet denique mulier, quæ femellam paritura est.

Ex eodem Gregorio Nysseno.

Mentis autem ad corpus communio ineffabilem et incomprehensibilem intellectu conjunctionem habet,

quæ neque intus est (98) (neque enim miscetur corpori quod incorporeum est) : neque circumfusa est (non enim circumscribitur incorporeum a corporibus) : sed modo quodam incredibili et intelligentiam nostram superante mens appropinquans et applicata naturæ, et in ipsa, et circa ipsam existit, sic tamen ut explicari vel cogitatione comprehendendi modus nequeat, nisi quod in statu suo recte affecta natura, etiam mens efficax est ; si vero vitium ali-quod circa istam contingat, claudicat eatenus etiam motus intellectus.

Operæ pretium est scire, cujus rei gratia et terra nascentium germīna in ortu rerum præcedant, post quæ producta sunt animantia bruta, et post illa demum homo. Non solum quod herba quidem animalibus est utilis, et propter hominem existit pecorum copia, tanquam illi ministratura, sed quod hic eam quæ de anima est, philosophiam nobis tradat Moses. Explicari autem oratione talis rerum distinctio potest : Res universæ partim intellectiles sunt, partim corporeæ. Omittantur autem nunc intellectiles. Corporeæ partim efficacitatis vitalis participes sunt, partim expertes omnino vitæ. Rursus vitale corpus partim quidem sensibile, partim vero sensus est expertus. Rursus sensibile, aliud quidem rationale, aliud autem rationis est expertus. A minoribus igitur ad id quod perfectum est, natura progreditur. Ideoque post inaniam materiam, quasi gradus quosdam formæ animalium, naturalem hanc vitam existitisse dicit legislator, in naturalium germinatione præexistentem, utpote vim nutrientem et augescentem, sicque deinde subjicit, et sentiendi facultatem, quæ in animalibus est, etiam ejus participem quæ ante ipsam fuit. Siquidem quæ per carnem vivunt, etiam absque intellectili natura esse possunt. Rationale autem existere non potest, nisi cum sentiente commistum sit. Ideo postremus factus est homo. Ex omni enim specie animarum temperatum est animal rationale ; nutritur enim secundum speciem animæ quæ est in plantis ; augescenti vero facultati sentiens a natura adjuncta est ; in sentiente demum intellectilis naturæ efficacitas elucet. Unde etiam proprie rationalis anima et intellectilis dicitur, quæ per omnia sese didit. Nam in rationali etiam reliqua comprehendit, cum in sentiente vegetativa sit, quæ vegetativa tantum in rebus crassis existit. Verum et ista propter vitalem efficaciam abusive animæ vocantur.

Sciendum quod quæ facta sunt ad id simpliciter ut vivamus, sunt cerebrum, cor et pulmo, hepar et venter. Horum enim aliquo læso, necessario moritur animal. Oculi autem, manus et pedes, ad id ut bene vivamus, facta sunt. His enim læsis, vivit quidem animal, non autem bene. Alia denique ad propagationem posteritatis pertinent.

Postremus post creationem a Deo productus est homo. Non quod velut vilis inter postrema abjectus sit, sed par erat principem ante subditos non

οὔσα (οὐ γὰρ ἐγκρατεῖται σώματι τὸ ἀσώματον), οὐκ ἐκτὸς περιέχουσα (οὐ γὰρ περιέχεται τὸ ἀσώματον ὑπὸ σωμάτων), ἀλλὰ κατὰ τινα τρόπον ἀμήχανόν τι καὶ ἀνεπινοήτων ἐγγιζῶν ὁ νοῦς τῇ φύσει καὶ προσαιτόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν θεωρεῖται, ἀλλ' ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, οὐδὲ νοῆσαι, πληρὸν ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς εἰρμόν εὐδοουμένης τῆς φύσεως, καὶ ὁ νοῦς ἐνεργῆς γίνεταί· εἰ πλημμέλημα περὶ ταύτην συμπέσοι, σκάζει κατ' ἐκεῖνο καὶ τῆς διαβολῆς ἢ κίνησις.

Εἰδέναι χρὴ τίνος χάριν ἐπὶ γῆς ἢ βλάστη τῶν ἐπι γῆς φουομένων προηγείται, ἐπιγίνεται δὲ τὰ ἄλλα τῶν ζῶων, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος. Οὐ μόνον οὖν ἡ μὲν πᾶσα χρησιμὸς τοῖς ζῴοις, διὰ δὲ τὸν ἄνθρωπον τὰ βοτάνια, ὡς ὑπηρετεῖν μέλλοντα· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ ψυχῆς φιλοσοφίαν ὁ Μωσῆς παραδίδωσιν. Ἐπι δὲ ἡ τοῦ λόγου διαίρεσις τοιαύτη· τῶν ὄντων, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ σωματικὸν ἔστιν. Ἐστῶσαν ἄν ἄν τὰ περὶ τοῦ νοητοῦ. Τοῦ δὲ σωματικοῦ, τὸ μὲν μετέχει ζωτικῆς ἐνεργείας, τὸ δὲ ἀμοιρεῖ καθόλου ζωῆς. Πάλιν τοῦ ζωτικοῦ σώματος, τὸ μὲν αἰσθητὸν, τὸ δὲ ἀναίσθητον· καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ, τὸ μὲν λογικόν, τὸ δὲ ἄλογον. Ἀπὸ τῶν μικροτέρων ἐπὶ τὸ εἰλεῖον ἢ φύσις ποιεῖται τὴν ἄνοδον. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐψυχον ὕλην, οἶον ὑπόθεσθαι τινὰ τῆς τῶν ἀψυχῶν ἰδέας τὴν φυσικὴν ταύτην ζῶων συστήναι λέγει ὁ νομοθέτης, ἐν τῇ τῶν φυτῶν βλάστη προῦποστασαν, ἣν τε τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν, εἰς οὗτας ἐπάγει καὶ τὴν ἐν τοῖς ζῴοις αἰσθητικὴν, μετέχουσαν καὶ τῆς περὶ αὐτῆς. Ἐπειδὴ τὰ διὰ σαρκὸς ζῶντα καὶ δίχα τῆς νοερᾶς φύσεως δύναται εἶναι· τὸ δὲ λογικὸν οὐ δύναται, εἰ μὴ τῶν αἰσθητικῶν συγκραθεῖ. Διὰ τοῦτο τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος. Διὰ πάσης γὰρ ἰδέας τῶν ὁμωνύμων λεγομένων ψυχῶν ἀνακρινόμενοι τὸ λογικὸν ζῶον. Τρέφεται καὶ κατὰ τὸ φυσικὸν τῆς ψυχῆς εἶδος. Τῇ δὲ αὐξητικῇ δυνάμει ἢ αἰσθητικῇ προσφύει· εἶτα τῇ αἰσθητικῇ ἢ τῆς νοερᾶς οὐσίας διελαμψεν ἐνεργεῖα. Ὅθεν καὶ κυρίως λογικὴ ψυχὴ καὶ νοερὰ λέγεται, ἢ διὰ πάντων διεξουσα. Ἐν μὲν γὰρ τῶν λογικῶν καὶ τὰ λοιπὰ περιέλαβεν, ἐν δὲ τῶν αἰσθητικῶν καὶ τὸ φυσικὸν πάντως ἐστὶ, τὸ δὲ φυσικὸν περὶ τὸ ὕλικόν θε. . . . . πληρὸν καὶ ταῦτα διὰ τὴν ζωτικὴν ἐνεργεῖαν, καταχρηστικῶς ψυχῆς ὀνομάζονται.

Ἰστέον οὖν τὰ γεγονότα πρὸς τὸ ἀπλῶς ζῆν ἡμᾶς εἶσιν, ἐγκέφαλος, καρδία καὶ πνεύμων, ἥπαρ καὶ γαστήρ. Καὶ τίνος γὰρ τούτων παθόντος, ἐξ ἀνάγκης τὸ ζῶον τελευτᾷ· ὀφθαλμοὶ δὲ καὶ χεῖρες καὶ πόδες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἡμᾶς γεγόνασι. Τούτων γὰρ παθόντων, ζῆν μὲν τὸ ζῶον, οὐ καλῶς δέ. Ἄλλα δὲ πρὸς διαδοχὴν τῶν ἐπιγινομένων εἶσι.

Τελευταῖος μετὰ τὴν κτίσιν ἐκ Θεοῦ παρήχθη ὁ ἄνθρωπος. Οὐχ ὡς ἀπόβλητος ἐν ἐσχάτοις ἀποβλήσει· ἀλλ' εἰκότως ἦν τὸν ἀρχόντα πρὸ τῶν ἀρχόντων

(98) Ex libro *De hominis officio* passim, sed omnia commista et aliis verbis exoressa. Vide cap. 29, 8, 30, 2, 7, etc.

ών μὴ ἀναφανῆναι· μηδὲ πρὸ τὴν πανδαισίαν εὐερεπισθῆναι, εἰσοικισθῆναι τὸν δαιτυμόνα.

Τιμιωτέρα δὲ πάσης φαινομένης τῆς κτίσεως ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις. Ἡ μὲν γὰρ κτίσις ὑπὸ Θεοῦ ἀποσχεδιάσθη, ὁμοῦ τῷ προστάγματι συστάσα· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, [βουλῆς] βουλή προηγείται, καὶ πάντα περὶ αὐτοῦ προδιασκοπεῖται ὁ λόγος· εἶπα γὰρ ὁ Θεός, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, καὶ τὰ ἐξῆς τὰ περὶ αὐτοῦ· ὡς πρὸ τῆς γενέσεως τὴν ἀξίαν αὐτὸν λαβεῖν. Διὸ καὶ ὕλην τῆς αὐτοῦ συστάσεως προητοίμασε καὶ πρὸς ποῖον ἀρχέτυπον τὴν ὁμοιότητα ἔξει, διανοήσατο. Τὴν ἀνθρωπίνην οὖν φύσιν ὁ ἀριστότεχνος Θεός, ὅσον τι ὄργανον εἰς βασιλείας... ἐπιτήδειον, ἐδημιούργησε, τοῖς τε κατὰ ψυχὴν προτερήμασι, καὶ αὐτῷ τῷ τοῦ σώματος σχήματι. Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τὸ βασιλικὸν δεικνυσιν, ἀδέσποτος ὅσα, καὶ αὐτεξούσιος, ὡς εἰκὼν Θεοῦ κοινωνοῦσα τῷ ἀρχετύπῳ, ἀντὶ βασιλικῶν ἀμφίων τὴν λαμπρότητα ἐνδεδυμένη τῶν ἀρετῶν, καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος μὴ μετέχουσα.

Μία δὲ δύναμις ἀντιληπτικὴ τῶν πραγμάτων αὐτὸς ὁ τῷ ἀνθρώπῳ ἐγκαίμενος νοῦς· ὁ δὲ ἐκάστου τῶν αἰσθητηρίων διεξίω, καὶ τῶν ὄντων ἐπιδρασσόμενος, εἶδόν τις χαρακτῆρ τῆς τοῦ Θεοῦ μίσε οὐσίας, τῶν ποιημάτων ποιημάτων ἐνεργητικός. Ἐπιστομιζέσθωσαν οἱ λέγοντες ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ, *Ποιήσωμεν*, εἰπὼν, καὶ διὰ τῆς πληθυντικῆς σημασίας, τὴν ἅγιαν Τριάδα δηλώσας, οὐκ ἂν τῆς εἰκῶνος μοναδικῆς ἐμνημόνευσεν, εἴπερ ἀνομοίως εἶχε πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· ἀδύνατον γὰρ μίαν εἰκόνα διαφόροις ὁμοιωθῆναι μορφαῖς· εἰ γὰρ διάφοροι ἦσαν αἱ φύσεις, διαφόρους καὶ τὰς εἰκόνας ἀνεστήσαντο.

Γυμνὸς δὲ τῶν ἐκ τῆς φύσεως ὄπλων καὶ προκαλυμμάτων ὁ ἀνθρώπος, οὐ κέρασι καθωπλισμένος, οὐκ ὀνύχων ἀκμαῖς, οὐκ ὀδοῦσιν, ἢ κέντρῳ ἰώδει, ἢ τριχῶν περιβολῇ, ἢ περωτῶς, οὐ ταχύπους, οὐδὲ πολύσαρκος· καὶ ταῦτα μέλλων ἄρχειν, οἰκείοις αὐτὸν ὄπλοις πεφράχθαι· ἐχρῆν· ἄλλα εἰκότως· εἰ γὰρ οὕτως εἶχε, θηριώδεις τις ἂν ἦν καὶ δυσάντητος, καὶ τὴν κατὰ ἄλλων παρῆδεν ἀρχὴν, τῆς συνεργείας ἀκείνων μὴ δεόμενος. Νῦν δὲ τὸ δοκοῦν ἐπιθεῖς τῆς φύσεως, ἀφορμὴ πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ὑποχειρίων ἔστί. Διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ ὁ βοῦς ὑπὸ ζυγῶν εἰσῆχθη, ὁ ἵππος ἐπεδαμάσθη, ἢ ἐπιστασία τῶν προβάτων διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν προσαγωγὰς, τὰ ἀχθοφόρα ζῶα ὑπέζευκται. Ὁ κύων διὰ τῆς τῶν ὀδόντων λαβῆς, τὸ καταγωνίζεσθαι τινα παρέσχε τῶν ζώων· κεράτων καὶ ὀνύχων ἰσχυρότερος ἐπιενόηται ὁ σίδηρος. Ἰππρετοῦσι δὲ καὶ τὰ ὄρνεα, καὶ τὸ πτεῖλον αὐτῶν· καὶ ἐκ δερμάτων τῶν ζώων τὸ εὐτριπτον τῶν ποδῶν ἡμῶν διετηρήθη.

Τὸ δὲ ὄρθρον σχῆμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἱ χεῖρες τῆς ἀξίας δεικνύουσι τὴν διαφορὰν, τῶν ἄλλων ζώων ὑποκυποπόντων, πόδας ἔχόντων κατὰ ἔμπροσθεν

prodire, neque antequam omnigenis refertum epulis convivium appareretur, introduci convivatorem.

Pretiosior autem est humana natura omni creatura quæ oculis cernitur. Nam cætera quidem creata a Deo quasi ex tempore facta sunt, simul cum mandato exhibita: in hominis autem structura consultatio præcedit, omniaque de eo prius considerata ratio: dixit enim Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem* ²⁸, et quæ de eo sequuntur; ut etiam ante ortum suum homo dignitatem suam obtineret. Ideo et materiem de qua conderetur, præparavit, et ad quale exemplar similitudinem habiturus esset, perpendit. Humanam igitur naturam optimus artifex Deus velut organum ad regni administrationem idoneum fabricavit, et animæ privilegiis et forma corporis donavit. Siquidem anima regalem majestatem ostendit, nullius dominio subjecta, et propriæ potestatis, tanquam imago Dei, communia cum archetypo quædam habens, pro regalibus palliis induta splendore virtutum, et cum plebeia vilitate nihil participans.

Porro una perceptrix rerum facultas homini est insita, nimirum mens, quæ per singulas sensuum sedes discurrens et res omnes apprehendens, ac velut exemplum et imago unicæ substantiæ divinæ, variarum operationum effectrix est. Sileant qui dicunt inæqualem Patri Filium, vel Spiritum sanctum secundum substantiam: nam qui dixit, *Faciamus*, idque plurali significatione, sanctam Trinitatem manifeste ostendit; neque imaginis singulari numero mentionem fecisset, si ad archetypum inæqualis fuisset: nequit enim fieri ut imago una diversis formis respondeat; nam si diversæ fuissent naturæ, diversas etiam imagines condidissent.

Nudus autem, et a naturæ armis ac munitionibus destitutus est homo, non cornibus armatus, non unguium acie, non dentibus aut aculeo venenato, nullo pilorum operimento, non alatus, non pedibus celer, neque carnosus: at vero illum qui imperatorus erat, propriis armis oportebat esse instructum; verum non abs re aliter res habet. Si enim sic comparatus foret, ferinus aliquis et occursu terribilis esset, aliorumque negligeret imperium, illorum adjunctrice opera non indigens. Nunc autem id quod videtur deesse naturæ, occasio est ad capessendum in subjecta imperium. Ideo ab ipso bos jugo subactus est, equus domitus, ovium cura habita propter proventus qui ex ipsis percipiuntur, animalia denique bajulandis oneribus idonea jugo subacta sunt. Canis ad quædam animalia dentium apprehensione obtinenda datus est: cornibus et unguibus fortius quiddam excogitatum est ferrum. Inserviunt item aves et pennæ ipsarum; et ex animalium pelibus consuto calceo pedum nostrorum teneritati consulitur.

Recta etiam hominis facies, et manus dignitatis præstantiam ostendunt præ cæteris animalibus deorsum spectantibus, quæ pedes habent etiam ad

²⁸ Gen. 1, 26.

anteriora membra, propterea quod fulcro illa indigerent. Cooperantur autem manus ad omnem necessitatem tam bello quam pace, et in usu sormonis et in scribendis litteris. Adaptamus enim voces etiam per ipsarum figuram, ita ut proprium quiddam rationalis naturæ manus sint. Quod si manibus homo careret, ad similitudinem quadrupedum, ad id utique comparata facies esset propter cibi necessitatem, ut ad cibum extenderetur, simul exiles forent nares; unde necessario consequeretur, ut peregrinam quoque vocem haberet.

Organicum autem ad rationis usum paratum est corpus. Quandoquidem enim intellectilis quædam et incorporea res mens est, tali opus habuit officio, ut per aliquam artificiosam rationem motum suum manifestaret, instar plectri vocales partes tangens. Duplex autem est hujus organi effectus, alius quidem soni, alius vero auditus. Et ille quidem semper aliquid emittit, auditus autem perpetuo recipit. Estque dignam admiratione, quomodo confusio nulla fiat per eos qui per ipsum ingerunt sermones et cogitationes. Id quod etiam in oculorum efficacitate locum habet. Nam per hos mens ea quæ sunt extra corpus apprehendit: unumquodlibet autem eorum quæ intro recipiuntur, mens examinans, convenientibus cognitionis locis reponit, aliquoties ex diversis sensuum sedibus unam cognitionem excitans, rursusque ex uno aliquo sensu varia percipiens; nam si quis audiverit nomen mellis, idque viderit, olfeceritque et tetigerit atque gustaverit, rem unam per universas sensuum facultates cognovit. Varias vero voces per unicum auditum percipit, et per visum diversi generis res considerat, videlicet album et nigrum, et fuscum.

Aliud vero quiddam quam sensus mens est: si enim idem esset, cum aliquo ipsorum haberet cognitionem, cum simplex sit; nunc autem in variis sensus sparsa est, et per unum quemlibet efficaciter agit, in unitate varium quiddam existens, et in varietate unum. Ideo cognitionem effugit ejus natura, et ea ipsa re quod cognosci nequeat, incomprehensibilem illam naturam ejus repræsentat, qui eam secundum imaginem propriam fecit.

Ei quandoquidem velut instrumentum quoddam musicum corpus factum est; quemadmodum canendi peritus vitiatō instrumento suam artem demonstrare nequit: ita et mens per universum organum vagando, per consentaneas sibi efficacitates unumquodlibet membrorum attingens, in iis quidem qui naturaliter affecti sunt, proprium effectum habet, in infirmis autem inefficax est: non enim partem quidem attingit, partem vero deserit.

Quemadmodum item mens ornatur pulchritudine primi exemplaris divini, veluti ejus caractere exaltata: sic et natura a mente administrata ornatur, contineturque rursus ab hac crassities nostræ substantiæ, circa quam cernitur natura. Ut autem mens virorum deformitate obscurata divinam pulchritudinem non admittit, nisi repurgata fuerit: ita quo-

κῶλα, διὰ δὲ τὸ δεῖσθαι τοῦ ὑπερβόντος. Συνεργούσι δὲ αἱ χεῖρες κατὰ πᾶσαν χρεῖαν ἐπὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην, καὶ τῇ τοῦ λόγου χρεῖᾳ, καὶ ἐν τοῖς γράμμασιν. Ἐναρμόζομεν γὰρ τὰς φωνὰς καὶ διὰ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ὥστε καὶ ἴδιον τῆς λογικῆς φύσεως αἱ χεῖρές εἰσιν. Εἰ δὲ ἡμοῖροι τῶν χειρῶν ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὁμοιότητα τῶν τετραπόδων κατασκευάσθη ἂν τὸ πρόσωπον διὰ τὴν τῆς τροφῆς χρεῖαν, ὡς προμήκη τὴν μορφήν εἶναι, καὶ τοὺς μυκτῆρας ἀπολεπτύνεσθαι· ὡς ἐπάναγκας εἶναι καὶ τὴν φωνὴν ἀλλόκοτον ἔχειν.

Ὅργανικὸν δὲ κατασκευάσθη τὸ σῶμα πρὸς τὴν τοῦ λόγου χρεῖαν. Ἐπεὶ νοερὸν τι χρῆμα, καὶ ἀσωματὸν ἐστὶν ὁ νοῦς, τῆς τοιαύτης ἐδεῖθη κατασκευῆς, ἵνα διὰ τινος ἐπινοίας τὴν κίνησιν αὐτοῦ φανεροί, πλήκτρον δίκην τῶν φωνητικῶν μορίων ἀπτόμενος. Διπλῆ δὲ περὶ τὸ ὄργανον ἡ ἐνέργεια· ἡ μὲν ἡχητικὴ, ἡ δὲ ἀκουστικὴ· ἡ μὲν αἰεὶ τι προλεταί, ἡ δὲ ἀκοῆ δεχομένη διηνεκῶς, καὶ θαῦμα πῶς σύγχυσσι οὐ γίνεται ἐπὶ τοῖς δι' αὐτῆς εἰσαγομένους λόγοις τε καὶ νοήμασι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἔκταν ἐνεργείας γίνεται. Καὶ διὰ τούτων γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἔξω τοῦ σώματος ἐπιδράσεται· ἕκαστον δὲ τῶν εἰσαγομένων ὁ νοῦς ἐξετάζων τοῖς καταλλήλοις τῆς γνώσεως τόποις ἐναποτίθεται, πολλάκις ἐκ διαφόρων αἰσθητηρίων μίαν γνώσιν συνεγείρων· πάλιν δ' ἐκ μιᾶς τῶν αἰσθήσεων ποικίλα καταλαμβάνων· ἀπόσας γὰρ τῆς τοῦ ὄνματος τοῦ μέλιτος, καὶ ἰδὼν αὐτὸ, καὶ ἀσφραγθεῖς, καὶ ἀψάμενος, καὶ γευσάμενος, ἐν πρᾶγμα δι' ὅλων τῶν αἰσθητηρίων ἐγνώρισε. Ποικίλας δὲ φωνὰς διὰ μιᾶς τῆς ἀκοῆς ἐπίγνω· καὶ διὰ τῆς ὁράσεως ἑτερογενῶν θεωρίας κατέλαβε, λευκῶ τε καὶ μέλανος, καὶ φαιού.

Ἄλλο δὲ παρὰ τὰς αἰσθήσεις ἐστὶν ὁ νοῦς· εἰ γὰρ ταῦτόν ἦν τῇ αἰσθήσει, πρὸς μίαν αὐτῶν ἔχοι ἐν οἰκειότητι, ἀπλοῦς ὢν· νῦν δὲ εἰς τὴν αἰσθητικὴν πολυμέρειαν διασπειρόμενος, καὶ δι' ἑκάστης ἐνεργῶν, ἐν μονότητι τὸ ποικίλον, ἐν ποικίλῳ τὸ ἓν· διὰ καὶ διαφεύγει τὴν γνώσιν ἡ φύσις αὐτοῦ· καὶ τῷ κατ' αὐτὸν ἀγνώστῳ, τὴν ἀκατάληπτον φύσιν τοῦ κατ' εἰκόνα οἰκείαν ποιήσαντος αὐτὸν παριστῶν.

Ἐπεὶ δὲ ὡς τι μουσικὸν ὄργανον τὸ σῶμα δεημιούργηται· ὡς ἀδυνατεῖ ὁ μελωδεὶν ἐπιστάμενος, δεῖξαι τὴν τέχνην εἰς τὴν τοῦ ὄργάνου ἀχρησίαν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς διήκων δι' ὅλου τοῦ ὄργάνου ταῖς νοητικαῖς ἐνεργείαις, ἑκάστου τῶν μελῶν προσεπτόμενος, ἐπὶ τῶν μὲν κατὰ φύσιν διακειμένων τὸ ἔκταν ἐνήργησεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀσθενούντων ἠπράκτησεν· οὐ γὰρ μέρους ἄπτεται, μέρους δὲ ἀφίσταται.

Ὅσπερ δὲ κατακοσμεῖται ὁ νοῦς τῇ ὁμοιώσει τοῦ πρωτοτύπου θεοῦ κάλλους, οἷόν τι κάτοπρον τῷ ἐμφαινόμενῳ χαρακτῆρι μορφοῦμενον· οὕτω καὶ ἡ φύσις ὑπὸ τοῦ νοῦς οἰκονομουμένη κοσμεῖται· συνέχεται δὲ πάλιν ὑπ' αὐτῆς τὸ ὄλικόν τῆς ὑποστάσεως, περὶ ἣν θεωρεῖται ἡ φύσις. Ὅσπερ δὲ ὁ νοῦς ὑπὸ τῆς ἀμορφίας τῶν παθῶν ζοφωθεῖς, ἀδεκτος γίνεται τοῦ

θείου κάλλους, εἰ μὴ ἐκκαθαρθῆ· οὕτω καὶ ἡ ἐν τῇ ὑποστάσει νοουμένη φύσις κατὰ τι παθοῦσα, τὴν τοῦ νοῦ ἐνεργεῖαν εὐ δύναται δέξασθαι, εἰ μὴ εἰς τὴν προτέραν ἐπανεέλθῃ ὕγιασαν.

Δεικνύται δὲ καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ νοῦς τῆς φύσεως ἔχεται. Συνεστῶσης μὲν γάρ, καὶ ἐργηγορίας, ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται· παρεθείσης δὲ τῷ ὕπνῳ μένει ἀκίνητος· τὰς δὲ καθ' ὕπνον φαντασίας, ἰνδάλματά τινα τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργείας οἰόμεθα· ἐν ἀτόποις γάρ καὶ ἀμηχάνοις πολλάκις εἶναι τις δοκεῖ· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο ἐν ἐργηγόρσει· γίνονται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἡθῶν καταστάσεώς τισιν, καὶ ἄλλα μὲν τοῦ ἀνδρείου, ἄλλα δὲ τοῦ δειλοῦ τὰ φαντάσματα· ἄλλα τοῦ ἀκολάστου, καὶ ἄλλα τοῦ σώφρονος, τοῦ μεταδοτικοῦ τε καὶ ἀπλήστου· παραμένει γάρ τῷ μνημονικῷ τῆς ψυχῆς τῶν ἐφημεριῶν ἐπιτηδευμάτων τὰ ἀπηχήματα· πολλάκις δὲ καὶ πρὸς τὰς ποιᾶς σωματικῶν διαθέσεις ὄνειροι γίνονται· οὕτω γάρ ὁ διψώδης ἐν πηγαῖς εἶναι δοκεῖ, καὶ εὐχάιος ὁ τροφῆς προσδεόμενος· καὶ ἀπλῶς πολύτεροπος ἡ τῶν ὄνειρων ὄψις ἐστὶ, ματαῖα δὲ· ὁ γὰρ νοῦς τῇ ἀπραξίᾳ τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ ὕπνου συγκαλυφθεὶς, οὕτε ἐκλάμπειν δὲ αὐτῶν δύναται, οὕτε παντελῶς κατασβέννυται. Εἰ δὲ καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου Φαραῶ, καὶ ὁ Ναβουδοноσορ δι' ἐνυπνίων εἰς τὴν τῶν μελλόντων γνώσιν ὀδηγοῦνται, δι' ἕτερον ψικονομήθη τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα φανερωθῆ ἡ κεκρυμμένη τῶν ἀγίων σοφία.

Ἰστέον δὲ ὅτι τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸ σωματικὸν κοινωνία ἀφραστον καὶ ἀνεπινόητον τὴν συνάφειαν ἔχει. Καὶ τοῦτο προεγράφη.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΑ.

Καλῶς πάνυ τῶν περιάνθρωπουδιευκρινηθέντων ἡμῖν, ποῦ σοι δοκεῖ ὑπάρχειν ὁ παράδεισος; ἐν οὐρανῷ, ἢ ἐπὶ γῆς; Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσιν ὑπάρχειν ἐπουράνιον νοητὸν, οἱ δὲ ἐπίγειον αἰσθητὸν.

Ἀπόκρισις.

Ἐμοὶ αἰσθητὸς δοκεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ γῆς· σαφῶς καὶ φανερῶς διαβρήδην τοῦτο βούουσης τῆς Θεῆας Γραφῆς.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΒ.

Τί οὖν βούλεται Παῦλος λέγων, *Οἶδα ἄνθρωπον, πρὸ ἐτῶν δεκαεσσάρων, εἶτε ἐν σώματι, εἶτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν· καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἀρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἀκηροῦτα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἔξδεν ἀθρώπων λαλήσαι; ἔξ ὧν δηλοῦται ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχειν τὸν παράδεισον· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἄρπαγέντα εἰς τρίτον οὐρανὸν, ἀλλ' ἐπὶ καταβάντα εἰς τὸν παράδεισον· ἀλλ' ἐν τῇ ἀρπαγῇ ἀμφοτέρων ἐμνήσθη.*

Ἀπόκρισις.

Ἄλλ' οὐκ ἐν μιᾷ συντομίᾳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν παράδεισον συναπεφάνετο. Εἶδον γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπον ἀρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ πά-

que natura alicui vitiositati obnoxia, mentis operationem suscipere non potest, nisi ad pristinam redierit sanitatem.

Præterea ostenditur per hoc, quod a natura pendet mens. Cum enim illa consistit et excitata est, etiam hæc efficax est et movetur: composita autem somno, manet immobilis. Porro res imaginarias quæ per somnum fiunt, simulacra quædam ejus quæ est in mente operationis, esse putamus; in locis enim insolitis et perplexis aliquoties aliqua sibi videtur esse, quod in vigilante neutiquam accideret. Accidunt autem hæc aliquibus et a morum constitutione, suntque alia fortis, alia meticulosi phantasmata, alia intemperantis, alia sobrii, præterea et liberalis, et ejus qui insatiabilis est; remanent enim in animæ reminescente sede diurnorum exercitiorum quasi sonitus relictæ: aliquoties etiam secundum corporearum qualitatum dispositiones insomnia fiunt. Sic enim sitibundus ad fontes esse sibi videtur; et in conviviis, qui cibi indigus est. Denique multiplex somniorum species est, sed vana; nam mens cessante sensuum actu per somnum contacta, neque per ipsos elucere potest, neque prorsus exstinguitur. Quod autem rex Ægypti Pharaon, et Nabuchodonosor per insomnia ad eorum cognitionem ducuntur, quæ futura erant, id propter aliud a Deo dispensatum est, ut manifestaretur abscondita sanctorum sapientia.

Sciendum vero, ejus quod est intellectile ad corpoream communionem, ineffabilem et intellectu incomprehensibilem conjunctionem habere. Atque hoc etiam in præmissis scriptum est.

INTERROGATIO CXXI.

Quando percommode nobis exposuisti ea quæ ad hominem pertinent: ubi tibi videtur esse paradisos, an in cælo, vel terra? Nam alii quidem ipsum dicunt esse cælestem et intellectilem, alii vero terrestrem ac sensilem.

Responsio.

Mihi sensilis esse videtur, et in terra; luculente ac manifeste disertèque id tradentibus Litteris sacris.

INTERROGATIO CXXII.

Quid igitur sibi vult Paulus, dicens: *Novi hominem, ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus novit; et novi hujusmodi hominem raptum in paradisos, et audisse arcana verba, quæ fas non sit homini loqui* ²²? Quibus indicatur in cælis esse paradisos. Non enim dixit, se raptum in tertium usque cælum, et inde descendisse in paradisos; sed in raptu utrorumque meminit.

Responsio.

At non uno compendio cælum et paradisos simul definivit. *Novi enim, inquit, hominem raptum, usque in tertium cælum, et denuo, In paradi-*

²² II Cor. XII, 2-4.

sum. Necessario igitur vestra contra vos usurpanda mihi vox est, sicque deinde ad articuli quæstionem redeundum: dicitis enim ipsum non dixisse, quod descenderit, sed quod raptus fuerit in paradysum; et inde abstulerit, ut apparet, clarissimorum patrum doctrinas. Quandoquidem enim non dixit se ascendisse in paradysum, sed eo raptum esse, annon ascendit? Si vero ascendit cum raperetur, constat quod et descenderit in paradiso raptus. Inquit enim, *Et novi hujusmodi hominem raptum in paradysum.*

INTERROGATIO CXLIII.

Sed quia supra nos cælum cernitur, constat ipsum ascensu usum esse, ut supra ipsum esset, ubi et paradysum intelligimus.

Responsio.

Cur igitur non utrumque complexus, inquit, *Et novi hujusmodi hominem raptum in cælum et paradysum?* sed interjecto articulo loca distinctit, dicens: *Et novi hujusmodi hominem raptum in tertium usque cælum, et rursus, raptum in paradysum.* Illud autem, *et rursus*, ad alium aliquem locum transfert: ad similitudinem montis declivi campo circumdati, in quo si quis esse velit, per ingressum in campum facile in eum perveniet; si vero primo conscendere montem voluerit, et ex eo in campum venire, omnino necessarium est ut ab excelso deveniat in planum. Consimiliter puto divum Apostolum primum quidem cælos ingressum, inde in paradysum devolasse deinde. Fide autem dignus ante Paulum testis rerum divinarum peritus ille Solomo, sensilem super terram paradysum indicans: *Descendit*, inquit, *frater meus in hortum suum*⁸⁴, simul Domini significans divinum in carnem adventum, et Pauli in ipso præmonstrans descensum ex cælis, postquam supra ipsos a terra raptus esset. Frater autem Solomonis et Pauli secundum carnem est Christus, qui in hortum suum descendit. Et rursus alia ratione ipsorum frater, quod ambo Synagogæ alumni facti, circumcisionis cultrum sub jugo legis tolerarunt.

INTERROGATIO CXLIII*.

Quid igitur? Num Servatorem Christum non in cælis, sed in terra putas, animam, dum crucifigeretur, apud Deum deponere, dicentem: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*⁸⁵? Et ad latronem, *Hodie mecum eris in paradiso*⁸⁶? Si igitur in cælo est Deus et Pater Christi, omnino illic et paradysus erit, in quem Christus se promisit introducturum latronem secum crucifixum.

Responsio.

Blasphemum et extremæ dementiæ mihi videtur esse, in cælo vel paradiso tantum, et non ubique divinum Numen esse arbitrari: in omnibus enim existens, omnia quoque complectitur, cælestia, terrestria, subterranea: proinde et in orcum ingre-

λιν, *Εἰς τὸν παράδεισον.* Ἀνάγκη οὖν τῇ ὑμετέρῃ καθ' ὑμῶν χρῆσασθαι φωνῇ, εἴθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ζήτησιν τοῦ ἄρθρου φοιτῆσαι· πατὴρ γὰρ μὴ εἰρηκέναι αὐτὸν, καταβάντα, ἀλλ' ἀρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον, ἐκ τούτου ἀποσειόμενον, ὡς δοκεῖ, τὰς τῶν ἀδελφῶν πατρῶν παιδείας. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔφη ἀναβάντα, ἀλλ' ἀρπαγέντα, παρὰ τοῦτο ἄρ' οὐκ ἀναβέβηκεν; Εἰ δὲ ἀναβέβηκεν ἀρπαγείς, δηλονότι καὶ καταβέβηκεν ἐν παραδείσῳ ἀρπαγείς. Καὶ οἶδα γὰρ, φησί, τὸν τοιοῦτον ἀθρώπων ἀρπαγέντα εἰς τὸν παράδεισον.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΓ'.

Ἄλλ' ὑπεράνω ἡμῶν δρώμενος οὐρανὸς, θεῶν ἀναβάσει αὐτὸν χρῆσάμενον, ὑπεράνω αὐτοῦ γενέσθαι, ἔνθα καὶ τὸν παράδεισον νοοῦμεν.

Ἀπόκρισις.

Διὰ τί οὖν μὴ συνελὼν ἔφη, *Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἀθρώπων ἀρπαγέντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παράδεισον*; ἀλλὰ τῇ μεσαμβολῇ τοῦ ἄρθρου, ἐ χωρία διέστησε, φάσκων, *Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἀθρώπων ἀρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ· καὶ πάλιν, ἀρπαγέντα εἰς παράδεισον*· τὸ δὲ, καὶ πάλιν, ἐφ' ἕτερον τόπον τινα μετέστησεν· κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ πρανεῖ πεδίῳ κυκλουμένου δρους, ἐν ᾧ τις γενέσθαι ἀγάμενος, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ κλίβου πορείας, εὐμαρῶς τούτῳ ἐπιφοιτᾷ· εἰ δὲ βουληθεῖς πρῶτον ἐπιβῆναι τῷ ὄρει, ἐξ αὐτοῦ δὲ τῷ πεδίῳ, πᾶσα ἀνάγκη ἐκ τοῦ ὕψηλοῦ ἐπὶ τὸ πρανεὶ αὐτὸν παραγενέσθαι. Παραπλησίως δοκῶ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον, πρῶτον μὲν τοὺς οὐρανὸς ἐπιφοιτήσαντα, ἐκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον καταπίπτειναι. Ἀξιόπιστος δὲ πρὸ Παύλου μάρτυς ὁ τῶν θείων σοφῶν Σολομών, αἰσθητὸν καὶ ἐπὶ γῆς δηλῶν τὸν παράδεισον· *Κατέβη γὰρ, φησὶν, ὁ ἀδελφιδός μου εἰς τὸν κήπον αὐτοῦ, ἐμοῦ τὴν τοῦ Κυρίου σημαίνων θεανδρικτὴν ἐπιφοιτήσιν, καὶ τὴν Παύλου ἐν αὐτῷ προφαίνων κατέβασιν ἐξ οὐρανοῦ, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἀρπαγὴν· ἀδελφός δὲ Σολομώντος καὶ Παύλου κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ καταβὰς. Καὶ πάλιν ἕτερος ἀδελφός αὐτῶν, ἄμφω τῆς συναγωγῆς ὑπότιτθοι γενόμενοι, καὶ τῆς περιτομῆς ἐκ σιδηρίου καρτερήσαντες, καὶ τῷ ζυγῷ τοῦ νόμου.*

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΓ'.

Τί οὖν; Σωτήρα Χριστὸν οὐκ ἐν οὐρανοῖς, ἀλλ' ἐπὶ γῆς νομίζεις τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σταυροῦσθαι περιτίθεσθαι, λέγοντα, *Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθω τὸ πνεῦμά μου*· καὶ πρὸς τὸν ληστήν, *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ*; Εἰ οὖν ἐν οὐρανῷ ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ τὸν ληστήν εἰσάγειν ὁ Χριστός ἐπηγγεῖλατο συσταυρούμενον αὐτῷ.

Ἀπόκρισις.

Βλάσφημον, καὶ πάσης ἀνοίας μοι δοκεῖ, ἐν οὐρανῷ ἢ παραδείσῳ μόνον, καὶ μὴ πάντῃ τὸ θεῖον οἰεσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ ὑπάρχον, καὶ πάντων ἐστὶ περιεκτικὸν οὐρανόων τε καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· ὥστε οὖν καὶ ἐν τῷ βῆθ φοιτήσασιν τὴν τοῦ

⁸⁴ Caut. vi, 1, sec. LXX. ⁸⁵ Luc. xxiii, 46

⁸⁶ ibid. 43.

Θεοῦ καὶ Λόγου σαρκωθέντος ψυχὴν, ἐν ταῖς πα-
 τέραις χερσὶν αὐτὴν ὑπάρχειν φαμέν· ἐν παραδείσῳ
 δὲ γινόμενον Χριστὸν τῇ θεότητι, καὶ τοῦ ληστοῦ τὴν
 ψυχὴν συνεπαγόμενον· καὶ οὕτως ταῖς τοῦ Γενή-
 τορος παλάμαις ἐνδαιτιάσθαι αὐτὸν ὁμολογοῦμεν.
 Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν
 ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις,
 φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός· καὶ πάλιν, Ὅτι ἐν
 τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ πάλιν ὁ
 αὐτός, Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ·
 ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾄδην, πάρει. Εἰ δὲ ὁ οὐρανὸς
 πάντων ἔστιν ὑπέρτερος, ἕδης δὲ τῶν ὄλων βαθύτε-
 ρος, ἐν τούτοις δὲ τὸ θεῖον ὑπάρχει, ἕμα τε καὶ πάντα
 περιέχειν βούσιν ὅι θεοπέσισι, δηλονότι καὶ ὁ Χριστὸς
 τῇ θεότητι πάντη συμπάρων τῷ Πατρὶ, ἐν ταῖς χερ-
 σὶν αὐτοῦ παρατίθεται τὴν ψυχὴν. Εἰ γὰρ ψυχὰι
 δικαίων ἐν χειρὶ Κυρίου, καθὼς ψησὶν ὁ Προφήτης,
 πολλῷ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου· παρ' οὗ ἐπιγίγον
 καὶ αἰσθητὸν ὑπάρχειν τὸν παράδεισον παιδευόμεθα·
 οὐ γὰρ φησὶ τῷ ἐπὶ ξύλου συναπηρωρημένῳ ληστῇ,
 Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ; Ἀντεισ-
 ἀγει τοίνυν ἐν παραδείσῳ ὁ τὸν ληστὴν Ἀδάμ ἐξ-
 ερίσας, τὸν δυσμενῆ ληστὴν ἐλεήσας.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΔ'.

Τὶ οὖν βούλεται Ἡσαίας, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ
 λέγων, Ἐπὶ τῶν χειρῶν μου ἐζωγράφησά σου τὰ
 τεῖχη; ἕπερ νοοῦμεν περὶ τοῦ παραδείσου λέγεσθαι.
 Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ τούτου δηλῶν γράφει, Ἡ δὲ ἄνω
 Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἔστιν; ἥτις ἔστιν μήτηρ
 ἡμῶν· ἤντινα οὐκ ἄλλην δοκοῦμεν, ἢ τὸν παρά-
 δεισον.

Ἀποκρίσις.

Συνηγορεῖν μᾶλλον ἢ κατηγορεῖν μοι εἰκότατε, ἀντὶ
 παραδείσου φυτοκόμου καὶ φρουροπόρου πόλιν καὶ
 τεῖχη μοι παράγοντες. Τίς δὲ καὶ ὁμωνυμία παρα-
 δεισου καὶ Ἱερουσαλήμ, ἢ οὐρανοῦ καὶ τῆς Ἐδέμ,
 ἐν ἣ τὸν παράδεισον Μωσῆς ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον δη-
 λοῖ, τράσων, Καὶ ἐρύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον
 ἐν Ἐδέμ κατὰ ἀνατολάς· οὐχὶ δὲ ἐν οὐρανῷ κατὰ
 ἀνατολάς· Καὶ πηγῆ, φησὶν, ἀναβαίνει ἐξ Ἐδέμ
 ποτιζεῖν τὸν παράδεισον· οὐχὶ δὲ καταβαίνει ἐξ οὐ-
 ρανοῦ· Καὶ ποταμός ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ, οὐχὶ
 δὲ κάτεισιν ἐξ οὐρανῶν· Οὗτος, φησὶ, μερίζεται εἰς
 τέσσαρας ἀρχάς, οὐχὶ δὲ καταβρεῖ εἰς ἀρχὰς τέσσα-
 ρας; Ποῦ δὲ ἐν οὐρανῷ συκαί, φοίνικες, καὶ βόαι,
 καὶ τὰ λοιπὰ, οἷς παράδεισος πυκάζεται, καὶ θάλλειν
 πέφυκε; Ποῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς κρήνη καὶ ποταμοί, καὶ
 φυτὴν παραβάσεως; Ἄκουε τοίνυν τοῦ συγγραφέως
 τοῦς ἐκ μιᾶς κρήνης ἀποβρέοντας τέσσαρας ποτα-
 μούς· προσαγορευόντος, καὶ οἶνετ δακτυλοδεικτούντος
 αὐτοῦς τῇ προσηγορίᾳ. Καὶ ὄνομα τῷ ἐνὶ Φεισσῶν.
 Οὗτος δὲ τὴν Αἰθιοπίαν, φησὶ, καὶ τὴν Ἰνδικὴν
 παροδεύων, Γάγγης παρ' αὐτῶν προσαγορεύεται·
 παρὰ δὲ Ἑλλήσιν Ἴστρος· καὶ Ἰνδὸς ποταμός·
 παρὰ δὲ Ἰλλυριοῖς καὶ Ῥιπιανοῖς τοῖς παρικοῖς τοῦ
 Ἰστροῦ, Δανούδης· παρὰ δὲ Γόθοις Δουναυτίς·
 πᾶσαν δὲ τὴν γῆν Εὐρῶτα κυκλῶν, τὴν δευτέραν Αἰ-

dientem Dei et Verbi incarnati carnem in paternis
 manibus esse dicimus. In paradiso autem fuisse
 Christum divinitate, et una latronis animam addu-
 xisse, sicque in Genitoris manibus ipsum fuisse
 confitemur. Deus enim noster in caelo, et in terra, et
 in mari, et in omnibus abyssis⁸⁷, inquit Davides di-
 vinitatem ille carminum auctor : et rursus : Quo-
 niam in manu ejus sunt fines terrae⁸⁸; et iterum in-
 quit idem : Si in caelum ascendero, tu illic es; si
 descendero in orcum, tu ades⁸⁹. Quod si caelum
 omnium est summum, orcus autem omnium infim-
 mus, et in iis Numen est, simulque ipsum omnia
 continere clamant viri divini : constat, quod et
 Christus divinitate ubique praesens Patri, nihilomi-
 nus in manibus ejus deposuerit animam. Si enim
 animae justorum in manu Domini⁹⁰, quemadmodum
 inquit Propheta, multo magis Dei et Verbi, de quo
 terrestrem et sensilem esse paradikum docemur; non
 enim inquit ad latronem in ligno secum suspen-
 sum, Hodie tecum eris in paradiso? Reducit igitur
 in paradikum qui latronem Adamum in exsilium egerat,
 inimicum latronem, cujus misertus erat.

INTERROGATIO CXLIV.

Quid igitur sibi vult Isaias, in persona Dei di-
 cens : In manibus meis depinxi muros tuos⁹¹? Id
 quod de paradiso dici intelligimus. Sed et Aposto-
 lus idem his verbis indicat, Quae sursum est, Hiero-
 solyma, libera est, quae est mater nostra⁹². Eam
 vero nullam putamus aliam, quam paradikum.

Responsio.

Patrocinari potius quam adversari mihi vide-
 mini pro paradiso arboribus consito et poma custo-
 diente, civitatem et muros mihi adducentes. Est au-
 tem etiam aequivocatio paradisi et Hierosolymae,
 vel caeli et Edem, ubi paradikum a Deo factum Mo-
 ses indicat, dicens : Et plantavit Deus paradikum in
 Edem ad orientem⁹³ : non autem in caelo ad orien-
 tem. Et fons, inquit, ascendit ex Edem ad irrigan-
 dum paradikum⁹⁴ : non autem, descendit ex caelo.
 Et fluvius egreditur ex Edem⁹⁵, non autem, descen-
 dit ex caelis. Hic, inquit, dividitur in quatuor prin-
 cipia⁹⁶, non autem, deorsum fluit in quatuor capita.
 Ubi autem in caelo sunt fici, palmae, mala punica,
 caetera quae paradikus plurima continet, et quibus
 floret naturaliter? Ubi vero in caelo fons et flumina
 et arbor transgressionis? Audi igitur historiae au-
 ctorem ex uno fonte quatuor flumina effluentia pro-
 nuntiantem, et ea quasi digito demonstrantem per
 ipsam appellationem. Et uni nomen Phison⁹⁷. Hic
 vero Aethiopiā, inquit, et Indiam praeteriens,
 Ganges ab ipsis appellatur⁹⁸. Apud Graecos autem
 Ister et Indus fluvius dicitur. Apud Illyrios autem
 et Ripianos accolae fluminis, Danubis; apud Gothos
 vero Dunautis. Omnem vero terram Evilat circum-
 iens, secutidam videlicet Aethiopiā et partes Ely-

⁸⁷ Psal. cxxiiv, 6. ⁸⁸ Psal. xciv, 4. ⁸⁹ Psal. cxxxviii, 8. ⁹⁰ Sap. iiii, 1. ⁹¹ Isa. xlix, 16. ⁹² Gal. iv, 26. ⁹³ Gen. ii, 8. ⁹⁴ ibid. 6. ⁹⁵ ibid. 10. ⁹⁶ ibid. ⁹⁷ ibid. 11. ⁹⁸ ibid. 13.

marum, percurrensque primam Æthiopiā, sic deinde rursus effusus ad austrum et occidentem intra Gadira, in celebrem illum effunditur Oceanum.

INTERROGATIO CXLV.

Ne sermōni finem hic imponas, benigne Pater, sed secundi fluminis impetum sermone describens, perfecte nos exhilara.

Responsio.

Secundus Gchon est, qui apud Ægyptios Nilus appellatur, totam inundans leniter et irrigans quotannis Ægyptum: navibus autem transitum per vela præbens, arationis opera fieri permittit, et aquatilia se terrestribus aggregare, quorum alia quidem herbis vescuntur, alia vero vescuntur caribus: maximam autem præterlabens Æthiopiā, per minorem fluit, perque Anumetam, et Blemmyam, et Auxumetam, et partes Thebaidis et Ægypti, sic deinde in mare effunditur. Jeremias inter alios vates multa expertus certamina a redivo in Ægyptum iuhibens furiosum Israelē, diserte clamat: *Quid tibi cum Ægypto, ut turbatam bibas aquam*?? Hoc est, aquam Nili turbulentam.

INTERROGATIO CXLVI.

Quæsumus ne graveris propter temporis brevitate etiam ea paucis edisserere quæ ad tertium fluvium pertinent, unde oriatur, et ubi desinat.

Responsio.

Qui post secundum ex eadem scaturigine procedit, Tigris a divina appellatur Scriptura¹, manans quidem recta versus Syros, pertransiensque partes Orientis, ad immensum spatium terram subit, rursusque emergit in Armenia, dividiturque in regione Assyriorum.

INTERROGATIO CXLVII.

Ut solitum hoc de oratione tua gaudium percipiamus, etiam quartum nobis flumen describere velis.

Responsio.

Ex eodem utero exundans quartus est Euphrates² ille celebris, qui etiam Indicos quosdam paradisi fructus foliaque annuo suo trahens, ad nos transvehit. Qui similiter, ut alter, ex eadem scaturigine fluens, subterraneus aliquosque labitur, et redundat juxta Armeniam, unde manat per Babylonem. A navigantibus autem quilibet horum transitur immensa ferentibus onera navibus, post subterraneam refusionem ad ulteriora, tanquam ad paradisi per occultos illos meatus contendere volentibus. Verum ad loca inaccessa pervenire frustra conati, per adversi fluminis navigationem, vel littora legendo itinere terrestri saltem indagare aditum a se ipsos tentarunt. Ex quibus Ægyptii quidam aquæ potores et seminibus videntes, neque crasso victu nostro ab incunabulis utentes, diversorum seminum commeatu comparato, et multis impletis navibus, expeditum potum ex eo

οπίαν και τὰ μέρη τῶν Ἑλυμαίων, και ἐκθέων τὴν πρώτην Αἰθιοπίαν, εἰθ' οὕτως ἐκρέων ἐπὶ τὰ νότια και τὴν ἐσπέραν ἔσθθεν Γαδίρων, εἰς τὸν ἁθόητον ἐκκρίνεται Ἰκεανόν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΕ'.

Μὴ ἐνταῦθα παύσῃ τοῦ λέγειν, φιλότεκνε Πάτερ, ἀλλὰ και τοῦ δευτέρου ἡμῖν ποταμοῦ τὴν ὄρμη τῷ λόγῳ διαγράψων, τελειῶς εὐφραϊνε.

Ἀπόκρισις.

Δεύτερος Γεῶν ὑπάρχει, ὁ παρ' Αἰγυπτίους Νεῖλος προσαγορευόμενος, πᾶσαν ἐπικλύζων πρὸς και ἀρδεύων κατ' ἔτος τὴν Αἰγυπτὸν· ναοὶ δὲ πορούμενος μεταξὺ τῶν ἀρμένων, τοῖς ἀρότοις ἐπιτρέπει ἐργάζεσθαι, και τὰ ἔνυδρα τοῖς χειρσίοις συναγελάεσθαι, τὰ μὲν ποιηθοροῦντα, τὰ δὲ κρηθοροῦντα· τὴν δὲ μεγίστην ἐπιθέων Αἰθιοπίαν, διαβρεῖ τὴν ἐλάσσονα, Ἄνουμήτην τε και Βλεμμύαν, και Αὐξουμήτην, και τὰ μέρη τῆς Θηβαίδος και Αἰγύπτου, εἰθ' οὕτως εἰς τὴν θάλασσαν ταύτην ἐκκρίνεται. Ἰερμίας ὁ τῶν προφητῶν πολυάθλος τῆς ἐπ' Αἰγυπτὸν παλινδρομίας εἰργων τὸν φρενόλωσον Ἰσαήλ, διαβρήθη βοῶν, *Τί σοὶ και τῇ Αἰγύπτῳ τοῦ πιεῖν ὕδωρ θελωμένον*; Τοῦ Νεῖλου ὕδωρ θολόν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΖ'.

Δεόμεθά σου μὴ ὀκνήσαι διὰ βραχὺ τῆς ὥρας, ἀλλὰ δὲ ἐπιτόμου εἰπεῖν και τὰ περι τοῦ τρίτου βεύματος, πόθεν ἀρχεται, και ποῦ καταλείπει.

Ἀπόκρισις.

Ὁ μετα τὸν δεῦτερον τῆς αὐτῆς ὄδροχῆς προερχόμενος, Τίγρις ὑπὸ τῆς θείας προσαγορεύεται Γραφῆς, πορευόμενος μὲν κατ' ἐναντίας Συρίων, διακοιτῶν δὲ τὰ μέρη τῆς Ἑφρας, δύνει ὑπὸ τὴν χέρσον ἐπάπειρον, και ἀναπαράλλει πάλιν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, διατεμνόμενος ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων χώρῃ.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΤ'.

Πλειῶς ἡμᾶς εὐφραίνων τῷ λόγῳ, και τοῦ τετάρτου ἡμῖν τὴν ὄρμη εἰπεῖν καταζῆτων.

Ἀπόκρισις.

Ὁ τῆς αὐτῆς νηδῶς ἐκκυμαινόμενος τέταρτος ὑπάρχει Εὐφράτης ὁ διαβόητος· ὁ και Ἰνδικὰς τινος τῆς τοῦ παραδείσου φθινοπωρείας και φυλλορῆς τῆ βείθρου ἐπισυρόμενος, και διακομιζῶν ἡμῖν ὁμοίως τῷ ὁμοκρήνῳ ἐφ' ἱκανὸν ὑπόγειος καθιστάμενος, ἀναβλύζων πάλιν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκείθεν διαβλύζει τὴν Βαβυλῶνα. Ναοισπορεῖται δὲ τούτων ἐκστος μυριοφόρος ὀκάσιν, μετα τὴν ὑπόγειον χλωσιν εἰς τὰ ἐπέκεινα· ὅσον ἐπὶ τὸν παράδεισον τῇ καταβῆσει ἀποσφάλλοντες· και ἀνεπίδατα ποιούντες, τῆς διὰ τοῦ ἀνάπλου, ἧ τῆς τῶν ἡδύων παραδρομῆς διὰ χέρσου ἰχνεύειν πειρωμένοις τὴν ἐπ' αὐτὸν πορεῖαν. Ἐξ ὧν τινες τῆς Αἰγύπτου ὄδροπόται και σπερμῶδοροι ἐξω τῆς καδ' ἡμᾶς παχείας διαίτης ἐκ σπαργάνων ὑπάρχοντες, ἐπιτισιάμενοι σπερμάτων διαφορὰς, και πληρώσαντες ἱκανὰς τῶν νηδῶν, τὸ δὲ φέρον αὐτοῖς βείθρον ἔτοιμον πότον ἔχοντες, τῷ αὐτῷ και τὰ ὄσπρια δεύοντες· και πρὸς ἰδωδὴν ἰξευμερί-

¹ Jerem. II, 18. ² Gen. II, 14. ³ ibid.

ζοντες αβτοῖς, διὰ τοῦ παραθέοντος Γείων. Νελιου δὲ παρ' αὐτοῖς προσαγορευομένου ἀναπλέοντες, ἐπειρῶντων τῷ βέλθῳ χειραγωγούμενοι ἐδρίσκειν τὸν μετὰ τὸν Ἀδάμ πᾶσιν ἀθάτον παράδεισον· ἐπὶ μῆριστον δὲ ἀνανηξάμενοι χρόνον, καὶ ἔξω τῆς οἰκουμένης γενόμενοι, καὶ ἐν ἀμηχάνοις τῷ πυρὶ τοῦ ἡλίου καταπλέγοντο, καὶ τοῦ βέματος ἐκείθεν παφλάζοντος, οὐδ' ἄκροις τοῖς δακτύλοις ἢ χεῖλεσι ψαύειν λοιπὸν τοῦ πότου δυνάμενοι, ἐπὶ τὴν ὄθεν ἀπενήξαντο τὸς οὐρανοὺς ἰθύνοντες, τῇ ἐνεγκαμένη εἰσεπομισθῆσαν· μηδ' ὅτι οὖν τῶν σιτηρῶν ἐπαγοόμενοι, τῷ μακρῷ ἐνδραπανθέντων χρόνῳ, ὡς τινες Αἰγυπτίων ἱστορήσαν. Οἱ δὲ ἀστοχήσαντες πλωτῆρες τοῦ μακαρίου θεάματος, ἐναργῶς τὰ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος ἐπαίδευσθησαν· *Βαθυτέρα σου μὴ ἐρεύνα, καὶ ὕψηλότερά σου μὴ ἐξέταξ· ἢ προσετίγη σοι, ταῦτα διανοοῦ.* Εἰ δὲ κατὰ Ὀριγένην τὸν ἀνοσιώτατον, οὐκ ἐπὶ γῆς ὁ παράδεισος, πῶς εἰς τὴν ἱστορίαν ἐκείνου Αἰγυπτὸς πέμπομε; πῶς δὲ καὶ Μωϋσῆς ὁ τῶν θείων πρώτος συγγραφεὺς φησιν, *Καὶ κατέβη Κύριος εἰς τὸν παράδεισον, οὐχὶ δὲ, Ἀνέβη; Καὶ ἐστήγαγε Κύριος τὸν Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, οὐχὶ δὲ, Ἀνήγαγεν; Εἰ δὲ οὐκ ἐπὶ γῆς ὁ παράδεισος, κατὰ τὸν μυθολόγον, οὐδὲ ἡ κρήνη τετραχῶς διαιρουμένη, πόθεν οὖν προχέεται Γεῶν, Φεισῶν, Τίγρις, Εὐφράτης. Πού δὲ ἐν οὐρανοῖς συκῆ, ἢ σταφυλὴ, οἷς παραδάντες περιστεύλαντο; Εἰ δὲ οὐκ αἰσθητὸν, καὶ παρ' ἡμῖν τὸ χωρίον, οὐδὲ συκῆ πάντως· εἰ δ' οὐκ ὑπάρχει τὸ φυτόν, οὐ βεδράκασιν οἱ προπάτορες· εἰ δὲ οὐκ ἔδοντο, οὐ παρέβησαν, οὐδ' ὑπάρχει ὁ Ἀδὰμ, οὐδὲ ἔξ ἐκείνου ἡ Εὐα, οὐδὲ ἔξ ἀφοῖν ἡμεῖς, οὐθ' ἕτερος καθ' ἡμᾶς.* apud nos ea regio : ne quidem omnino in ea ficus erat. Si non erat arbor in ea, non etiam comederunt. primi parentes : quod si non comederunt, neque transgressi sunt : nec exiit Adamus, neque ex illo Eva, neque ex ambobus nos, neque alijus post nos.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΗ'.

Τί οὖν; τὸν διάβολον οὐ νομίζεις τοῦ οὐρανοῦ ἐκπιπτῶνά; Ὅσπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνου, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγομεν, τὴν ἐκπτώσιν δηλονότι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀπόκρισις.

Ἀναμφίβλως φάμεν τῶν ὑπερκοσμίων καταβρωγῆναι τὸν ἀρχέκακον δαίμονα, τοῦ θεωροῦ τῶν Χερουδιμ Ἰεζεκιήλ (98) αὐτὸν ἀποδουρόμενον, καὶ φάσκοντος, *Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος;* Συμφῶνως δὲ τῷ οἰκίτῃ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος, *Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ·* ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀδάμ, οὐδέπου τῆς θείας Πυκτῆς τοῦτο κείμενον εὐρεθῆσεται. Εἰ γὰρ καὶ ἡ συνθεαία φησι τὸ ἐξέπεσε περὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μετὰ τὴν ἐκπτώσιν φησι τοῦ Ἀδάμ, οὐ μέντοι πρόκεινται οἱ οὐρανοὶ τῇ ἐκπτώσει, καθὼς ἐπὶ τοῦ Βελιάλ. *Ἐκπτώσιν δὲ φάμεν καὶ τὸ ἐκ πλοῦτου καὶ περιφανεῖας εἰς πτωχείαν ἐλάσαι, καὶ τὴν ἐξ ἀρετῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑπονόστησιν, καὶ τὴν ἐκ παρθενίας ἐπὶ λαγυεῖαν ἀφορμῆν, καὶ τὴν λῆξιν τοῦ σώματος.* Ἄρ' οὖν τῶν οὐρανῶν ἐκπιπτώσασιν οὗτοι; Οὐδα-

quod ipsos portabat, flumine habentes, eodemque et legumina madefacientes, et sibi ad cibum emollientes, per prætorcurrentem Geonem, apud ipsos autem Nitum appellatum, navigantes, tentarunt fluminis ductu invenire post Adamum nemini visum paradysum. Postquam autem tempore longissimo navigarunt, et extra habitabilem orbem delati sunt, in difficilibus locis igne solis adrebantur, flumineque illic toto fervente, cum ne quidem summis digitis aut labiis illud amplius attingere possent, ad eam unde navigio venerant terram gubernacula dirigentes, in patriam delati sunt, non reportantes quidquam comestus, omnibus longo temporis spatio absumptis, ut aliqui Ægyptiorum tradiderunt. Cæterum hi nautæ qui a beato illo spectaculo aberrarunt, clarissime sapientis illius Salomonis verba didicerunt : *Profundiora te ne scrutaris, et sublimiora te ne inquiras : quæ tibi mandata sunt, illa cogita*^a. Quod si secundum Origenem illum impium non est in terra paradysus, quamobrem suos homines ad illum inspiciendum Ægyptus ablegavit ? Quomodo item Moses primus ille scriptor rerum divinarum inquit : *Et descendit Dominus in paradysum* : non autem, ascendit ? *Et introduxit Dominus Adamum in paradysum*^b : non autem, subvexit ? Præterea, si non est in terra paradysus, ut vaniloquus ille nugatur, neque fons ille quadripartito divisus, unde diffunditur Geon, Phison, Tigris, Euphrates. Ubi autem in cælis ficus, aut uva, quorum consutis foliis homines illi primi post lapsum sese tegebant ? Jam si neque sensilis est, neque

INTERROGATIO CXLVIII.

Quid igitur ? an diabolus non putas excidisse cælo ? Quemadmodum enim de illo, sic et de homine dicimus, lapsum videlicet ex cælis.

Responsio.

Procul dubio dicimus ex ultramundanis præcipitatum auctorem illum mali dæmonem, spectatore cheruborum Ezechielio ipsum deplorante, atque dicente : *Quomodo excidit cælo Lucifer* ?^c Consentiens autem cum servo in Evangelio Dominus, inquit : *Videbam Satanam veluti fulgur de cælo cadentem*^d. De Adæmo autem hoc nusquam in divinis Litteris positum invenietur. Quamquam enim consuetudo verbum *excidendi* usurpet de homine, itemque vocabulum lapsus de Adæmo : non tamen præpositum est cæli nomen ante casum, quemadmodum de Belialo. Et verbo *excidere* utimur etiam, cum ex divitiis et splendore ad paupertatem quis devenit, vel a virtute ad vitia redit, vel ex virginitate ad scortationem ruit, vel cum corpus interit. Num igitur ex cælis exciderunt illi ? Nequaquam : enim-

^a Eccli. iii, 22. ^b Gen. ii, 15. ^c Isa. xiv, 12. ^d Luc. x, 18.

(98) Ἰεζεκιήλ. Memoria lapsu Ezechiellem pro Isala citavit auctor.

vero utendum existimo divinarum Litterarum subsidio, et ex sacro scriptore Moysæ demonstrationes præferendas. Inquit autem is: *Et posuit Deus hominem, ut coleret et custodiret paradisum*⁷. A quoniam, quæso, ipsum custodire debet, siquidem in cœlis angeli ignorant furari? Ursus vero poma devorans, aut sus, aut singularis in cœlis non sunt, nec erinaceus ille, qui gramine vescitur; nec item vulpes apum alveare perfodiens, ipsarumque sonos perturbans, aut favos devorans; non leo crudivorus, non rapax lupus, non aquila vel gryphus, non aliud quid eorum quæ sunt apud nos, in cœlis est, quæ vel solam increpationem Adami extimescentia, tangere vel accedere paradisum verebantur. Omnia enim ad ipsius intremiscebant vocem ante transgressionem. De transgresso autem inquit: *Et ejecit ipsos ex paradiso*⁸, non autem dejecit: *Et collocavit ipsos*, inquit, non infra, sed e regione paradisi. *Et posuit cherubos, et flammeum gladium versatilem ad custodiendum, non ascensum, sed ingressum ad lignum vitæ*⁹. Versatilem autem ipsum inquit, ad feriendum eminus ad id accedentia, sive animantia bruta, sive dæmonia: quemadmodum facere solent agrorum custodes, clamore tam volatiles quam quadrupedes bestias arcentes a vineis et ficetis, agitatione autem gladii qui in manibus est, illiusque fulgore homines eminus venientes ad direptionem frugum, perterrent. Aliquoties item fundæ agitatione jacto lapide, eminus advenientem prædonem metu percullunt.

INTERROGATIO CXLIX.

Quid tibi videntur esse pellicæ tunicæ, quibus post lapsum Adamum et Evam Dominus induit? Audivimus enim quemdam præclare dicentem, quod homo mens rationalis fuerit, et animal incorporeum rationale. Postquam autem peccavit, per inobedientiam erga Deum exhibitam, separatam esse mortuamque mentem, et animam ideo vocatam esse, quod frige factus calor mentis amplius remanere non poterit, et ministrare supernis, sed hoc corpus induisse, quod pelliceam tunicam vocat Scriptura, ad supplicium circumdatam ei qui peccaverat, ut ei veluti carcer et poena sit. Ideo et Deum rogarunt sancti, ut morerentur et liberarentur ab hoc supplicio. Davides quidem dicit: *Educes carcere animam meam*¹⁰. Paulus autem: *Miser ego homo, quis me eripiet ex corpore mortis hujus*¹¹? Jobus denique incessanter mortem optabat, non amplius fectens in corpore pellicæ tunicæ supplicium.

Responsio.

Illud jam ante suspicans in præcedentibus dixi, vos idem sentire cum venenatis pestiferisque Origenis dogmatibus, quæ simpliciores decipiunt. Neque enim in cœlo peccantes animæ condemnatae sunt, ut in corpore punirentur, non amplius valentes obire ultramundani ministerii sacrum officium. Nam si ad correctionem et castigationem istis corporibus

μῶς· ἀλλὰ δεῖν ὤφθην τῇ θείᾳ Γραφῇ βοηθῶ χρῆσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ἱερογράφου Μωϋσεως ἀποδείξαι παρέχεσθαι. Φησὶ γοῦν· *Καὶ ἔθετο ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν τὸν παράδεισον*. Ἀπὸ τίνος οὖν ἄρα φυλάσσειν αὐτὸν ὄφθαλμοι ἐπερ ἐν οὐρανοῖς ἀγγελοὶ κλέπτειν οὐκ ἴσασιν; Ἄρχεπυ δὲ ὄπισθοδρομῶς, ἢ ἕς, ἢ μονίως. ἐν οὐρανοῖς οὐκ ὑπάρχει· οὐδὲ χοιρόγρυλλος ποτηράγος· οὐδὲ ἀλώπηξ τοὺς σίμβλους τῶν μελιττῶν διορύττων, καὶ αἱ βόμβους αὐτῶν διαλύων, ἢ κατεσθίων τὰ κηρία· οὐ λέων αἰμοδόρος, οὐ λύκος ἄρπαξ, οὐκ ἄετις, ἢ γρῦξ· οὐκ ἕτερον τι τῶν παρ' ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἀ καὶ μόνην τὴν ἐπιτιμῆσιν τοῦ Ἀδάμ φέροντα ψάσειν ἢ παρεμβαλεῖν τῷ παραδείσῳ ἰδέσθαι. Πάντα γὰρ αὐτοῦ ἔτρεμον τὴν φωνὴν πρὸ τῆς παραδάσεως· παραδάσαντα δὲ φησὶ· *Καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς τοῦ παραδείσου*, οὐχὶ δὲ, *κατέβαλε*. *Καὶ κατέκρινεν αὐτοὺς*, φησὶ, οὐχ ὑποκάτω, ἀλλ' ἀπέραντι τὸν παραδείσον· καὶ ἔθετο τὸν Χερουβὶμ, καὶ τὴν ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν αὐτὴν ἄνοδον, ἀλλὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς. Στρεφομένην δὲ αὐτὴν φησὶ, πρὸς τὴν πύρρωθεν κατάπληξιν τῶν ἐπαυτομολούντων ἢ ἀλόγων, ἦτοι δαιμόνων· οὐδὲν τι ὄφθαλμοῖς εἰδῆσθαι, ἢ μὲν βοῆ τὰ πτηνὰ τε καὶ τετράποδα εἰρηνοῦς αἰσθητῶν ἀμπελώνων καὶ σικυηράτων· τῇ δὲ περιστροφῇ αὐτῶν ἐν χερσὶ φασγάνου, καὶ τῇ ἐκεῖθεν ἀστραπῇ βροχῶν· ἐπι πύρρωθεν ἦσαν ἐπι ληστείας τῶν καρπῶν κατέπληξεν· πολλάκις δὲ καὶ σφενδόνης περιστροφῇ τῷ ἐκεῖθεν βληθέντι λίσσῳ, πύρρωθεν τὸν ἐπίμαχον συλῶτην κατεπέτησεν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΜΘ΄.

Τί σοι δοκοῦσιν οἱ δερμάτινοι χιτῶνες, οὓς μετὰ τὴν ἐκπτώσιν, τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐάν ὁ Κύριος ἐπέθεσε; Ἀκηκόαμεν γὰρ τίνος καλῶς λέγοντος, ἡ νοῦς λογικῆς ὑπάρχων ὁ ἄνθρωπος, καὶ ζῶον ἀνίματον λογικόν, μετὰ δὲ τὸ ἁμαρτῆν παρακούσαντα Θεῷ ἀφορισθῆναι τὸν ἀποφυχθέντα νοῦν, καὶ φυγῆν διὰ τοῦτον κληθῆναι, διὰ τὸ φυγῆν τὸ θερμὸν τοῦ νοῦ μηκέτι δύνασθαι παραμένειν, καὶ συλλειτουργεῖν τοῖς ἄνω· ἀλλ' ἐνδύσθαι τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ ἑρμάτινον χιτῶνα λέγει ἡ Γραφή, πρὸς τιμωρίαν πεπρωθέντα τῷ ἁμαρτάνοντι, καὶ ὡς περ κλάσιν αἰῶνα καὶ φυλακὴν ὑπάρχοντα· διὸ καὶ ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι ἀποθανεῖν καὶ βυθῆναι τῆς τιμωρίας; ὁ μὲν Δαβὶδ λέγων, *Ἐξήγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου*· ὁ δὲ Παῦλος, *Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* ὁ δὲ Ἰωὴ ἀπαύστως τὸν θάνατον τῆς γῆς μηκέτι φέρων τὴν ἐν τῷ σώματι τοῦ δερμάτινου χιτῶνος κλάσιν.

Ἀποκρίσις.

Ἦδη ἀνωτέρω αἰσθόμενος ἔφην, ὑμᾶς τὰ θεοφρονεῖν δηλητήρια καὶ φθοροποιὰ δόγματα, τῶν ἀπλουστερόντων σκελίζοντα. Οὐ γὰρ κατ' οὐρανὸν ἁμαρτοῦσαι ψυχὰς ἐν σώματι κατεκρίθησαν τιμωρίας· ἀλλὰ μηκέτι δυνάμεναι συμπεριπολεῖν τῇ ὑπερκοσμικῇ τῆς ζωῆς. Εἰ γὰρ πρὸς διόρθωσιν καὶ νῆψιν τοῦ σώματος τούτοις κατεκλείσθησαν, πῶς ἐν τούτῳ βαρύτερόν

⁷ Gen. ii, 15. ⁸ Gen. iii, 24. ⁹ ibid. sec. LXX.

¹⁰ Psal. cxli, 8. ¹¹ Rom. vii, 24.

ἁμαρτάνουσιν ; Ὁ δὲ ἐν φρουρίῳ τιμωρούμενος δη-
λονότι καὶ βουλόμενος ἁμαρτεῖν, οὐχ οἶός τε ὑπάρ-
χει· διὰ τί δὲ ἄρα καὶ τοὺς δαίμονας ἅμα τῷ δια-
βόλῳ νοῦς ὑπάρχοντας καὶ ἀσωμάτους, ἁμαρτήσαν-
τας καὶ τῶν οὐρανῶν καταβράγέντας, μὴ ἐν σώ-
μασι καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς νῆψιν καὶ διάρθρωσιν
κατησφαλισατο ; Ἄρα δὲ καὶ Μωσῆς τῷ λαῷ ἐπευ-
χόμενος, χηλιοπλασίους καὶ ἀναριθμήτους γενέσθαι
ὡς τὴν ψάμμον τῆς θαλάττης, ἐβούλετο τοσαύτας
νοεράς δυνάμεις κατ' οὐρανὸν ἁμαρτούσας καταβλη-
θῆναι πρὸς σώματα, εἰς προσθήκην τῶν ἐπιγείων ;
Καὶ Ἄννα δὲ ἡ θεόφρων περὶ παιδοποιίας ἐκλιπα-
ροῦσα τὸ θεῖον, ἄρα εἰδετο νοεράν καὶ ἀτόματον
δύναμιν τῶν οὐρανῶν ἐκπεσεῖν, ἐν ἑκείνῃ γεννήσῃ
βροτόν ; Ἡ αὖ πάλιν Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελωδός,
τοῖς ἐναρέτοις ἐπευχόμενος τὸ, *Καὶ Ἰδοὺς υἱοὺς τῶν
υἰῶν σου*, ἄρα ἱμεῖρετο τῇ ἐκπτώσει τῶν ὑπερκο-
σμίων δυνάμεων τοῦ δικαίου τὸ γένος πληθύνεσθαι ;
Εἰ δ' ἁμαρτούσας κατ' οὐρανὸν ψυχὰς πρὸς τιμω-
ρίαν τοῖς ἡμετέροις συνέδησε σώμασι, διὰ τί καὶ τὰς
μηδὲν ἁμαρτούσας παραπλησίως ἐκείναις κατέκρινεν,
ἐν σώμασιν αὐτὰς τιμωρούμενος κατ' ἐκείνας ; Ἰδοὺ
γάρ αὐτὸς μαρτυρεῖ περὶ τοῦ μεγάλου Ἰώβ, πρὸ
τοῦ καὶ τῆς κατὰ διαβόλου ἀνδρείας, φάσκων, *Οὐκ
ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπος κατὰ τὸν θεράποντά
μου Ἰώβ, δίκαιος, καὶ ἀληθινός, ἀμεμπτος,
θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς ποτηροῦ πρᾶ-
γματος*.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝ΄.

Ἄλλ' Ἰδοὺ τί εἶπας εἰρηκῆναι τὸν θεόν, ὅτι οὐκ
ἔστιν ἀνθρώπος τῶν ἐπὶ γῆς· ὅπερ δηλοῦντός ἐστιν
ὑπάρχειν ἐτέρους ἀνθρώπους νοητοὺς ἐν οὐρανῷ, ἐξ
ῶν ἁμαρτήσας Ἰώβ, σώματι πρὸς τιμωρίαν συνεδέθη·
καὶ δι' ἀρετῆς ἀποκαθαρθεὶς, πρὸ τῆς πληγῆς μαρ-
τυρεῖται ὑπὸ τοῦ θεοῦ δικαιοτέρος ὑπάρχειν τῶν
ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, οὐ μέντοι τῶν ἐν οὐρανοῖς.

Ἀπόκρισις.

Ὅψις καὶ ἀφή ἀκοῆς πιστοτέρα μοι δοκεῖ· ἐάσω-
μαν τοῖνων τὰ εἰχῆ καὶ ἀναποδείκτως ἀκουόμενα,
καὶ μᾶλλον ψηλαφῆσωμεν τὰ ὄρωμανα. Οὐ γὰρ οἶός
τε εἰ ἀποδείξει ἐκ τῆς περὶ τοῦ Ἰώβ θείας φωνῆς,
ἐτέρους παρὰ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρ-
χειν ἀνθρώπους νοητοὺς· ἄθρει δὴ οὖν, καὶ ψηλά-
φησον τὰ ὑπ' ἐμοῦ σοὶ ἐναργῶς παρὰ τῆς θείας φω-
νῆς παραδιδόμενα. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς παρωχηκόσι χρό-
νοις, πρῶτος δικαίων ὑπῆρξεν Ἄβελ, μετ' ἐκεῖνον
Σῆθ, εἶτα Ἐνώχ, Νῶε, εἶτα Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ
Ἰακώβ· οὗτοι δὲ πάντες κοιμηθέντες, ὑπὸ γῆν ἐτύγ-
χανον, μόνου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τῶν ἐπὶ γῆς
βροτῶν δικαίων τοῦ Ἰώβ τυγχάνοντος· ὡς καὶ τοῦ
Λῶε ἐν τῇ πενταπόλει Σοδόμων, μόνου ἐναρέτου ;
βιοῦντος, δικαίως τὸν ἐκείνων ἐκφυγεῖν θάνατον.
Τῶν οὖν προκοιμηθέντων δικαίων ὑπὸ γῆν τυγα-
νάντων, μόνος τῶν ἐπὶ γῆς δίκαιος ὑπῆρχεν Ἰώβ.
Ὅτι δὲ οὐχ ἁμαρτῶν κατ' οὐρανοὺς καὶ κατάκριτος,
σώματι συναφθεὶς, ἐπὶ δικαιοσύνην ἤλασε, τοῖς μετ'
ἐκεῖνον παιδεύμεθα. Ποίαν γὰρ ἐπιδειξάμενος ἀρετῆν

¹⁰ Psal. cxxvii, 6. ¹¹ Job i, 6, 8.

inclusæ sunt, quomodo in hoc gravius peccant?
Qui vero in custodia punitur, constat quod etiamsi
velit peccare, non possit. Cur autem non et dæmo-
nes una cum diabolo, cum sint mentes et incor-
porei, postquam peccaverunt et ex cælis precipi-
tati sunt, non in corpore, quemadmodum nos, etiam
ipsos ad sobrietatem et correctionem confirmavit?
Num vero etiam Moses populo superveniens, ut es-
sent infiniti et innumerabiles, velut arena maris,
volebat tot intellectiles potestates in cælo peccantes
ad corpora dejici, in augmentum eorum qui erant
in terris? Et Anna religiosa femina pro fecunditate
Numen exorans, num rogabat ut intellectiles et in-
corporea potestas ex cælis caderet, quo ipsa homi-
nem generaret? Aut Davides divinum ille car-
minum auctor, pro piis illud votum faciens: *Et ri-
deas filios filiorum tuorum*¹⁰, num cupiebat per la-
psum ultramundanarum potestatum justii genus
multiplicari? Quod si animas quæ in cælo peccave-
runt, ad supplicium nostris colligavit corporibus;
cur etiam eas quæ non peccaverunt, consimiliter
cum illis condemnavit, in corporibus ipsas puniens
quemadmodum et illas? Ecce enim quomodo ipse
testatur de magno Jobo, ante ostensam adversus
diabolum fortitudinem: *Non est in terra quisquam
homo similis servo meo Jobo, qui justus est et verax,
inculpatus, pius, abstinens ab omni re mala*¹¹.

INTERROGATIO CL.

Sed vide quid dixeris, dixisse Deum, quod non
sit homo in terra: quod est ejus qui innuit, alios
esse homines intellectiles in cælo, ex quorum nu-
mero Jobus, postquam peccavit, corpori ad suppli-
cium colligatus est, et per virtutem repurgatus, an-
te plagam testimonium accepit a Deo, quod justior
sit illis hominibus qui sunt in terra, non tamen
illis qui sunt in cælis.

Responsio.

Visus et tactus mihi videntur auditu magis fide
digna esse. Proinde relinquamus, quæ frustra et
absque demonstratione audiuntur, et potius con-
tractemus quæ videntur. Neque enim demonstrare
potes ex divina voce de Jobo, alios præter eos qui
sunt in terra, in cælis esse homines intellectiles.
Aspice igitur, et palpa quæ tibi a me evidenter de
divina voce ex voce divina traduntur. Quandoqui-
dem enim præteritis temporibus primus justorum
fuit Abelus, post illum Sethus, deinde Enochus,
Noe, Abrahamus, Isaacus, Jacobus, cum illi omnes
obdormiissent, et sub terra essent, solus illis tem-
poribus, inter eos homines qui in terris erant,
justus erat Jobus, sicut et Lothus in quinque civi-
tatibus Sodomorum solus integre vivens, merito
illorum mortem effugiebat. Illi igitur justii qui jam
ante obdormierant, cum sub terra essent, solus
inter eos qui super terram erant, justus fuit Jobus.
Quod autem non in cælis peccando condemnatus,
corpori copulatus, justitiam assecutus sit, ex his

qui post illum fuerunt, docemur. Quali enim virtute demonstrata Jeremias ille divinus, antequam ex utero egrederetur, sanctus testimonio Dei perhibetur? Quanam re præstita Joannes in utero adhuc gestatus apud eum qui adhuc similiter gestabatur, Filium et Verbum in alvo perpetuæ Virginis, eam libertatem adeptus est, quam et exsiliens indicavit? Quod si item, ut dicitis, absque peccatis in cælis fuerunt, cujus gratia quemadmodum et condemnati, corpore circumdati sunt? Procul abigat Christus eos qui animas prius existere cogitant, et ipsius animam ratione mentis frigate dicere audeant.

INTERROGATIO CLI.

• Quid igitur? si non prius existens in cælis anima, postquam peccavit, in præsentem est expulsa vitam, per copulationem cum corpore generationemque, quomodo Davides id deplorans inquit: *Ecce enim, in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* ¹⁴?

Responsio.

• Nihil hoc Origenis nugæ confirmare potest. Nam quod Davides ait, *Ecce in iniquitatibus conceptus sum*, denotat ipsum captum et infectum concupiscentia cecidisse in flagitium, et adulterii tristitia perpetrata, illico cædem conjunxisse. Indicat ergo se lugere quod a concupiscentia superatus, captus iniquitate sit, lege præcipiente, *Non occides, Non concupisces uxorem proximi tui* ¹⁵. Illud autem, *In peccatis concepit me mater mea*, etiam hodie contingere solet. Matres enim quamplurimæ non ex dilectione, sicut Sara, vel Rebecca, vel Anna, vel Elisabetha, cum conjugibus cubant, sed ob jurgia, æmulationes, corpore quidem se submittentem, sed immorigeræ voluntate manentes, aliquando fetus concipiunt. Id quod et Davides suspicatur, se ab initio ex ejusmodi contentione conceptum. Ab omni autem peccato liberam, et vituperio superiorem eam quæ legi consentanea est, copulationem et procreationem liberorum ostendit Dominus, dum ex Adam quidem mulierem fecit: quo docet per ipsam conjunctorum unionem, et procreationem liberorum ex illis se amplecti, ideoque de ea quæ per ipsum est copulatione inquit: *Crescite et multiplicamini, et implete terram, et dominamini ei* ¹⁶. Eadem autem denuo vivendi una rationem honorans, in Cana Galilææ suo accessu et convivii societate ornat; idque magis etiam ut demonstraret, honorarium munus donat, vinum ex aqua factum. Et in Evangelio divinitus hæc proferens, inquit: *Propter hoc deseret homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ, et erunt duo in carne una* ¹⁷. Et per Paulum inquit: *Honorabile conjugium, et cubile impollutum; scortatores autem et adulteros judicabit Deus* ¹⁸, nimirum hic ipse Christus. Nam *Pater judicat neminem, sed omne iudicium Filio dedit* ¹⁹. Non in iniquitatibus igitur, ad exemplum Christi, fit conceptio nostra. Nam in utero Jeremias sanctificatus est, Joannes cum gaudio singulari exsiliit. Verbum illud denique, qui etiam Deus est, homo

Ἱερεμίας ὁ θεοπέσιος πρὸ τοῦ ἐξελεῖν τῆς γῆδος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖται; Τί δὲ θράσος Ἰωάννης ἐν τῇ μήτρᾳ ἐτι φερόμενος πρὸς τὸν ὁμοίω; φερόμενον Υἱὸν καὶ Λόγον ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Ἀσιμαίας, παρβήσιαν εὐρατο, ἦν σακάρων ἐδῆλωσεν; Εἰ δ' αὖ πάλιν, καθὼς φατε, ἀναμάρτητοι κατ' οὐρανοὺς ὑπέχον, τίνας χάριν ἴσα τοῖς κατακρίτοις σώμασι περιέθεντο; Ἀπαγε, Χριστὸς, τοὺς προὑπαρξέντων ληροῦναι; ψυχῶν, ἵνα ψυχὴν ἀποψυχθέντα νοῦν φάναι ταλμῆσαι.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΑ΄.

Τί οὖν; εἰ οὐ προὑπάρχουσα ἡ ψυχὴ κατ' οὐρανοὺς, ὑστερον ἀμαρτήσασα, εἰς τὸν παρόντα ἐξουσίη βιον, διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπλοκῆς καὶ γυναικείας, πῶς ὁ Δαβὶδ τοῦτο ἀποδύρομενος, λέγει: *Καὶ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνετέθη, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσθησε με ἡ μήτηρ μου;*

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων βεβαιῶσαι τοὺς Ὀριγένους φερόμενος οἶόν τε. Τὸ γὰρ, *Ἰθὺς ἐν ἀνομίαις συνετέθη, φησὶ τὸν Δαβὶδ, τὸν συλληφθέντα καὶ ἀμαρτήντα τῇ ἐπιθυμίᾳ, πασειν ἐν τῇ ἀνομίᾳ, καὶ τὸ ἄγος ἐργασάμενον τῆς μοιχείας, αὐτὸς συναίμα καὶ τὴν μιαιφονίαν*· δηλοῖ αὐτὸν ἀποδύρεσθαι κρατήματα ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας, ἀλῶναι ἐν τῇ ἀνομίᾳ, τοῦ σώματος παρεγγυῶντος, *Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου*. Τὸ δὲ, *Ἐν ἀμαρτίαις ἐκίσθησε με ἡ μήτηρ μου*, καὶ μέχρι τήμερον συμβαίνει πέφυκεν· αἱ γὰρ πλεῖστοι μητέρες οὐκ ἐξ ἀγνότητος ὡς Σάρρα, ἢ Ρεβέκκα, ἢ Ἄννα, ἢ Ἐλισάβετ, τοῖς συμβίοις συγκαθεύδουσιν, ἀλλ' ἐριθείαι, καὶ μοιχαίαι, καὶ ζηλοτυπίας, συγκλινομένην μὲν σώματα ἀκλινεῖς δὲ καὶ ἀνυπεικτοὶ προαιρέσει μένουσαι, ἐκίσσονται πολλάκις τὰ ἐμβρυα. Ὅπερ καὶ ὁ Δαβὶδ ὑπένοι, ἐκ τοιαύτης ἐρεσχέλλας αὐτὸν καταρχῆς τῶν γονέων συνενεχθῆναι. Ἐλευθέραν δὲ πάσης ἀμαρτίας, καὶ ἀνωτέραν ἐγκλήματος τὴν κατὰ νόμον συνάφειαν καὶ παιδογονίαν ἀποδεικνύς ὁ Κύριος, ἐκ μὲν τοῦ Ἀδάμ τὴν γυναῖκα ἐδημιούργησε, τὴν μὲν χριτὸν δὲ αὐτοῦ συναπτομένων παιδεύων τὴν ἐκείνην, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων παιδοποιῶν ἀγάμενος, φησὶ τῇ δὲ αὐτοῦ συναφείᾳ, *Ἀδὲ ἀνασθῆς καὶ πληθύνῃσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς*. Τὴν δ' αὐτὴν πάλιν τιμῶν συμβῶσιν, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας φαιδρύνει τῇ πρὸς αὐτὴν φαιθήσει καὶ συνεσιτάσει, ἀπὸδειξιν τοῦ γένους, τὸ ληρόν ὠρησάμενος, οἶνον ἐξ ὕδατος· καὶ ἐν Ἐβουζαίλοις θεηγορῶν φησιν, *Ἐνεκεν τούτου καταλείψατο ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*. Καὶ ἐν Παύλῳ φησὶ, *Τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· ἄφρονες δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός, αὐτὸς οὗτος ὁ Χριστός*. Ὁ γὰρ Πατὴρ κρινεῖ οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κλῆσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Οὐκ ἐν ἀνομίαις οὖν κατὰ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἡ σύλληψις ἡμῶν· ἐν γαστρὶ γὰρ Ἱερεμίας ἠγάσθη, Ἰωάννης ἐν ἀγαλλιάσει ἐκείνη

¹⁴ Psal. l, 7. ¹⁵ Exod. xx, 13, 17. ¹⁶ Gen. i, 23.

¹⁷ Matth. xix, 5. ¹⁸ Hebr. xiii, 4. ¹⁹ Joan. v, 22.

σεν, ὁ Λόγος καὶ Θεὸς, βροτὸς γέγονεν ἐξ ἀπόρρητου συλλήψεως. Οὐ διὰ τὰς ψυχὰς τοίνυν τὰ σώματα· οὐδ' ἕτερον γὰρ ἑτέρου προγενέστερον· ἀλλ' ἄμφω ἀφράστως δι' ἀγαθότητα, ἐν ἀκαρεῖ Θεὸς ἐδημιούργησεν. Ἐκτραπέντα δὲ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ γυμνωθέντα τῆς θεότητος, πάλιν δι' ἀγαθότητα δέβρει περιέσειε, εἰς στεγάνῳ περιέπων τὸ ἀπᾶλλον τοῦ σώματος, ἄρτι ἐξω γενόμενον τῆς ἐν παραδείσῳ τρυφῆς καὶ τῆς θείας περιβολῆς, ἄρτι τῶν πόνων ἀπτόμενον, τῆς ἐπιπόνου ζωῆς καὶ ἰδρώτος ἐν πείρᾳ γενόμενον· οὐ προὑπαρξεν τοίνυν, οὐ συνὑπαρξεν, οὐ μεθὑπαρξεν, ὅσιν παιδεύειν· ἵνα μὴ τὸ μὲν ἐκπίπτειν ψυχὰς τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐνείρῃσθαι σώμασιν ἀπατηθῶμεν· τὸ δὲ, τοὺς παρθενεύοντας, καὶ τοὺς ἐγκρατεῖς, καὶ τοὺς γονορβυεῖς ψυχοκτόνους βλασφημήσωμεν, ἐν τῇ ὁσφύϊ καὶ τῷ σπέρματι τὰς ψυχὰς κατεμπνίγοντας. Πόρρω δ' ἀφ' ἄλλου καὶ τῶν ληρούντων μεθὑπαρξεν· οὐ γὰρ πρεσβύτερος καὶ νεώτερος αὐτὸς αὐτοῦ βροτὸς.

(*Hæc etiam de alio sunt adjecta; nam Maximus Philosophus Christianus post Cæsarium visit.*)

Τοῦ ἁγίου Μαξίμου.

Ἐπειδὴ ὁ προηγούμενος σκοπὸς τοῦ Θεοῦ ἦν, μὴ δὴ γάμου γίνεσθαι ἡμᾶς καὶ φθορᾶς· ἢ δὲ παράδεισος τὸν γάμον εἰσήγαγε· διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐξ Ἀδάμ, ὑποπίπτοντες τῇ τοῦ προπάτορος καταδίχῃ, ἐν ἀνομίαις συλλαμβάνονται. Τὸ δὲ, Ἐν ἀμαρτίαις ἐκίστησέ με ἡ μήτηρ μου, ὅτι προμήτωρ Ἐβα πρώτη ἐκίστησε τὴν ἡδονὴν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς κισσῶσθαι λέγομεν ἐν ἀμαρτίαις, ὡς ὑποπίπτοντες τῇ ἐκείνης καταδίχῃ.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΓ.

Τί οὖν; βυρσοτόμον ἢ ζωοθύτην ὑφείλομεν νοεῖν τὸν Θεόν, ἵνα τὸν Ἀδάμ ἐνδύσῃ τοὺς χιτῶνας δερματίνους;

Ἀπόκρισις.

Ἐροίμην σε καὶ ἐγὼ, ὦ φιλονεικώτατε, τί εὐμαρτέστερον καὶ εὐκοπώτερον, οὐρανὸν ἐξ ὑδάτων πῆξαι, καὶ γῆν ἐπ' ἀλύσῃ θεμελιώσαι, καὶ τὸ μυρίον ὕδωρ ἐν μιᾷ συναγωγῇ συναλλάσαι, καὶ τῷ καταλλήλῳ ἕκαστον διακοσμήσαι, ἔστρωσι μὲν καταστῆναι τὸν οὐρανὸν, φυτῶς δὲ ποικίλαι τὴν χέρσον, πλωτοῖς δὲ τεχνῶσαι τὴν θάλατταν, ἢ δέβρην συνεῖραι, καὶ περιστεῖλαι τὸν γυμνωθέντα; πλάσαι τὸ ζῶον ἢ ἀμφιάσαι; θάλατταν διαχερῶσαι τῷ προσταγμάτι, καὶ ἐξακοσίας ἀνδρῶν χιλιάδας σὺν γυναίξϊ καὶ τέκνοις ἀνέγκοις ποσὶ διαβιδάσαι, ἢ χιτῶσι προσταγμάτι περιστεῖλαι τοὺς θεομένους; ῥῆξαι ἀκρότομον, καὶ ὕδωρ πηγάσαι, ἀνακῆσαι τὸ Ἰορδάνου ρεῖθρον, καὶ λαὸν διαγαγεῖν, ἢ τὸ γυμνὸν περιβάσαι; ἀνακῆσαι χοῦν, νευρῶσαι καὶ ψυχῶσαι, ἢ ἀμφιάσαι τὸ ἐξ αὐτοῦ λογικόν;

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΓ.

Εἰπέ οὖν ἡμῖν τίς ὁ θύσας, καὶ τί τὸ τυθὲν ζῶον, εἰ οὐ τὰ δέρματα, καὶ τίς ὁ ῥάψας αὐτόν; Εἰ γὰρ περὶ τούτων ἀποδῶς τὸν λόγον, ἀνάγκη ἡμῶς μηκέτι τίς παρὰ σοῦ λεγομένοις ἐνδοιάξειν.

factus est per ineffabilem conceptionem. Proinde non sunt corpora propter animas, neque alterum altero generatione prius est, sed utraque ineffabiliter propter bonitatem Deus in momento fabricavit. Abalienatum autem a bono, divinitateque nudatum rursus propter bonitatem contexit, solida pelle ornans, cum teneritas jam extra paradisi voluptatem divinamque munitionem esset, et jam labores capesseret, laboriosamque vitam atque sudorem experiretur. Proinde neque prius existentem, neque coexistentem neque postexistentem animam pietas docet, ne partim delabi ex cœlis animas et insensu corporibus falso existimemus, partim servantes castitatem, et temperantes, aut seminis fluxum patientes, velut animarum occisores calumniemur, in lumbo et semine animas suffocantes. Longe etiam mihi velim ab ea resiliis opinione, quod corpore posterior sit anima; non enim seipso vel major vel minor ætate est homo.

Ex sancto Maximo.

Quandoquidem principalis Dei scopus erat, non per conjugium et corruptionem nos generari, transgressio autem conjugium introduxit: ideo omnes qui ex Adam subjecti sunt primi parentis nostri condemnationi, in iniquitatibus concipiuntur. Illud autem *In peccatis concepit me mater mea*, docet quod prima parens Eva prima concupiverit voluptatem. Propterea et nos dicimur in peccatis concipi, tanquam illius condemnationi subjecti.

INTERROGATIO CLII.

Nun igitur vel lanionem vel coriarium debemus existimare Deum, ut Adamum induceret pelliceis tunicis?

Responsio.

Merito et ego ex te quaesierim, contentiosissime, quid levius et facilius, cœlum ex aquis firmasse, terram super abyssum fundasse, et infinitam aquam in unam congregationem coegisse, ratione conveniente unum quodlibet exornasse; astris quidem illustrasse cœlum, plantis autem variegasse terram, aqualibus scaturire fecisse mare, an pellem connectere et contegere nudum? fingere animal, aut vestire? mare instar terræ permeabile fecisse præcepto, et sexcenta virorum millia cum mulieribus, et liberis siccis pedibus traduxisse, aut tunicis præcepto contexisse indigos? rupisse saxum, et aquæ fontem produxisse? rescasse Jordanis amnem, populumque perduxisse, aut nudos operuisse? pulverem nervis firmasse et animasse, an ex pulvere factum rationis particeps animal vestivisse?

INTERROGATIO CLIII.

Ostende igitur nobis, quaeso, quis fuerit ille qui maclavit, et quodnam maclatum animal, unde pelles fuerunt, et quis ille qui eas consuerit? Nam si de his rationem reddideris, necessarium erit non amplius de tuis dictis ambigere.

Responsio.

Ostendite igitur et vos convivii structorem, et animalia mactata, et quis eorum numerus quibus celebris ille rubefactus est Nilus, et confestim tantum flumen in sanguinem mutatum, per Deum Mosi obediens, ubi præterea carnes tam immensæ navigationis pecorum, per quæ in sanguinem navigabilis transformatus est amnis? Quomodo item sanctus et per se subsistens vivus Deus, ac Verbum carnem gestans, et pro nobis ex monumento resurgens, in ipso relictis indumentis, non est nuncius conspectus? Quis est qui præbeat, qui consuat, quis est qui cooperat cooperientem universa? Quod si illa per divinam ejus adfuerunt voluntatem, credamus etiam primos parentes nostros per hanc amictos esse pellibus; non enim secundum illius vaniloqui opinionem, corpora nostra ex pelles sunt, quibus postquam de velitis comederant, animæ circumdatae sunt; nam ante esum et transgressionem formatio corporum descripta est, sed et costa in mulierem Adamo facta ante transgressionem ablata est, cum in experte corporis costam statuere absurdum sit. Quæ item necessitas ipsos coegit foliis fici contegi, si erant incorporei?

INTERROGATIO CLIV.

Ex magno Davide discimus, animas ante corpora esse. Inquit enim ad Deum: *Manus tuæ fecerunt me* (animam intelligens) *et formaverunt me* ²⁰, (corpus videlicet).

Responsio.

Non minor erat Davide magnus ille Jobus in justitia, neque minore septus potentia. Celebris enim et hic rex fuit, et par ei cum Davide justitiæ veritatisque testimonium a Deo perhibitum est. At hic ait ad Deum: *Manus tuæ fecerunt me* ²¹. Et rursus: *Memento quod lutum me formasti* ²². Num igitur propterea quod priore loco ponitur formatio, dicemus ante animam corpus esse? aut formationis ab ipso mentione facta, et factura non addita, ideo ipsum inanimatum dicemus, vel aliter? Quandoquidem inquit Moses divinus ille creationis descriptor, quod accepto Deus pulvere terræ formaverit hominem, et non addidit quod eadem hora et momento ipsum perfecit, num idcirco prius quidem existitisse verticem, loco secundo autem oculos, tertio collum, et postremo tandem talos et pedes putabimus? Apagesis cum ejusmodi delirio. Unde enim sciemus, quod non a plantis aut lingua orsus sit nostram creationem optimus et sapientissimus artifex Deus?

INTERROGATIO CLV.

Qua in re tibi videtur homo esse factus ad imaginem Dei? Num in anima, tanquam spiritu et re inaspectabili, an in corpore multiplex est?

Responsio.

In neutro, præterquam in animæ immortalitate. Et in eo, quod omnibus dominatur: neque tamen in his etiam servat exactam ad Deum qualitatem et si-

Ἀπόκρισις.

Δείξατε οὖν καὶ ὑμεῖς τὸν καινουργηθέντα ζῶα, καὶ τίς ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν· ἐξ ἑνὸς ἐκδοτήτος πεφοίνικται Νεῖλος, καὶ ἀθρόως τὸ καινουργεῖμα εἰς αἷμα μετέστη, διὰ Θεοῦ τῷ Μωσῇ καθήμενον; Ποῦ τὰ κρέα τῆς ἀπείρου κτηνοτροφίας, ἢ ὦν εἰς αἷμα τὸ ναυσιπόρον μετέρου βεῖθρον; Πῶς ἔστι καὶ ὁ ἀγιος καὶ αὐθυπόστατος, ζῶν Θεός, καὶ λόγος σαρκοφορῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τάρου ἀναπνεύμενος, ἐν αὐτῷ καταλείψας τὰ ἄμφοτερά, ὡς γυνὴ ὠράθη; Τίς ὁ παρασχόμενος, τίς ὁ βλάστης, τίς ὁ παραβαλὼν τὸν περιβόλον τοῦ παντός; Εἰ δὲ ταῦτα ἡμεῖς αὐτοῦ παραπέστη βουλῆματι, πεισθώμεν καὶ τοὺς προπάτορας ἡμῶν τοῦτω περιβληθῆναι τὰς ἐπιβρῆεις· οὐ γὰρ κατὰ τὸν εἰκατολέσχην τὰ σώματα ἡμῶναι δέβρεις ὑπάρχουσιν, ἅς μετὰ τὸ εἶδεναι τῶν ἀπυγορευμένων αἱ ψυχαὶ περιέθεντο· πρὸ γὰρ τῆς βρώσεως καὶ τῆς παραβάσεως, ἡ κλάσις τῶν οσμάτων ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὴν πλευρὰν εἰς γυνῆα ὁ Ἄδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως ἀφῆρέθη· ἐπὶ δὲ ἑσπόμενον πλευρὰν ἀπεικὸς ὀσθεῖται. Τίς δ' αὐτοῦ; καὶ ἀνάγκη φύλλα σωτῆς περιβελῆσθαι, εἰ ὑπῆρχον ἑσπόμενοι;

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΔ'.

Ἐκ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ μανθάνομεν, τὰς ψυχὰς προγενεστέρων ὑπάρχειν τῶν σωμάτων. Λέγει γὰρ πρὸς Θεόν, *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με* (τὴν ψυχὴν λέγων) *καὶ ἐπλασάν με* (τὸ σῶμα θελονόντι).

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἤττων τοῦ Δαβὶδ ὁ μέγας Ἰωβ ἐν δικαιοσύνῃ οὐδ' ἐν περιβολῇ δυνάμει· βασιλεὺς γὰρ καὶ ὄνος διαθρόλλητος, καὶ Ἰσα τῷ Θεῷ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας ὑπὸ Θεοῦ μαρτυρούμενος. Φησὶ δὲ τῷ Θεῷ· *Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με*· καὶ πάλιν, *Μνήσθημι ὅτι πηλὸν με ἐπλασας*. Ἄρ' οὖν παρὰ τοῦτο τῆς πλάσεως προταγείσης, ἐρούμεν προϋπάρχειν τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα; ἢ αὖ πάλιν, τῆς πλάσεως παρ' αὐτῆς βηθείσης, τῆς δὲ ποιήσεως οὐ προσταθείσης, ἄρ' οὖν παρὰ τοῦτο ἐρούμεν αὐτὸν, ἑτέρως τε; Ἐπὶ οὖν Μωσῆς ὁ θεῶς συγγραφεὺς τῆς κτίσεως, *καὶ λαβὼν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον* καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι αὐθωρὶ καὶ ἐν ἀτόμῳ ὡς αὐτὸν ἀπήρτισεν· προϋπάρχειν μὲν τὴν κορυφὴν, ἐκτερεῦειν δὲ τὰς ὕψεις, τριτεύειν δὲ τὸν αὐχένα, καὶ μεθυπάρχειν τὰ σφυρὰ καὶ τὰς βάσεις, παρὰ τοῦτο νοήσωμεν; Ἄπαγε τῆς φλυαρίας! πόθεν γὰρ εἰσόμεθα, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν παλμάτων, ἢ τῆς γυναικὸς ἤρξατο ἡμῶν τῆς δημιουργίας ὁ ἀριστότεχος καὶ πάνσοφος Θεός;

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΕ'.

Ἐν τίνι σοι δοκεῖ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ἐν τῇ ψυχῇ ὡς πνεῦμα οὐσῆ καὶ ἀσώματος ἢ ἐν τῷ σώματι πολυπλασίαν;

Ἀπόκρισις.

Ἐν οὐδετέρῳ, πληρὴ ἐν τῷ ἀθανάτῳ τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τῷ πάντων ἀρχῆν αὐτόν· οὐδ' ἐν τοῖσι μέρτεσι αὐτῆς τὴν ἀκριβῆ πρὸς τὸ Θεῖον ἰσότητα καὶ

²⁰ Psal. cxxviii, 73. ²¹ Job x, 8. ²² ibid. 9.

ὁμοίωσιν· ἄμφω γὰρ κτιστά, ἢ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ σύνθετα τῇ πρὸς ἄλληλα συναφείᾳ καὶ κοινωνίᾳ· συνθέσει δὲ πάντως ἔπεται διάστασις, καὶ διαίρεσις· τὸ δὲ Θεῖον ἀσύνητον ὑπάρχει καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀσχημάτιστον, αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ μένον, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον. Οὐδ' αὖ πάλιν ἐν τῷ ἀρχικῷ σῶζει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνης τὴν ὁμοίωσιν. Οὐ γὰρ ἰσοκλεῆς τῷ ἔγγειροῦντι ὁ κομιζόμενος. Ὁ μὲν γὰρ παρέχων, ἀπροσδεῆς ὑπάρχει πάντως οὐ παρέχθεν· ὁ δὲ ὑποδεχόμενος ἐνδεῆς ὑπάρχει παντὸς τοῦ δοθέντος. Καὶ ὁ μὲν παρὰ Θεοῦ τῶν συνδούλων ἄρχειν ἐτάγη· ὁ δὲ Θεὸς παρ' οὐδενὸς, αὐτοκράτωρ τε καὶ παντοκράτωρ ὑπάρχων.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΓ΄.

Ἄλλ' ἕκαστον καθ' ἑαυτὴ σκόπησον, τὴν τε ψυχὴν ἰδίως, καὶ σῶμα ἐτέρως· καὶ ἀπόδος ἡμῖν ἐν ᾧ δοκεῖς τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ.

Ἀποκρισις.

Οὐδέτερον τοῦ ἐτέρου διακριθὲν ὑπάρχει βροτὸς, ἢ μὲν γὰρ πνεῦμα, οὐκ ἄνθρωπος· ἢ δὲ πηλὸς, ἔλογος καὶ ἀναίσθητος· ἐξ ἄμφοιν δὲ εἰς ἀποτελεῖται βροτὸς· καὶ ἡ μὲν ἀλλοιῶσει καὶ τροπαῖς ὑπόκειται, τὰ μὲν ἐπιπλανητομένη, τὰ δὲ μνημονεύουσα, ἐν ἀφρονίᾳ πραγμάτων γανυμένη, καὶ βλοσυρὸς ὑπάρχουσα, ποτινωμένη δὲ καὶ σκυθρωπὸς ἐν ἐνδείᾳ, πῆ μὲν σεμνὰ, πῆ δὲ ἀκόλαστα λογιζομένη, νῦν μὲν δίκαια, νῦν δὲ ἀδίκαια προαιρουμένη, νῦν μὲν φιλόανθρωπος, νῦν δὲ ἀπάνθρωπος γινομένη, ἐν ἀκαρεῖ ὀργιζομένη, καὶ ἐν ἀτόμῳ ἡμερουμένη, μερισμοῖς καὶ μεταβολαῖς ὑπέικουσα, καθὼς φησιν ὁ ὕψηλός· Ἀπόστολος, διαβρήθην βῶν· Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπεργίης, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, καὶ δικνούμενος ἀχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, καὶ διακριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ διανοιών. Πῶς οὖν οἷα τε εἰκὼν ὑπάρχει, τοῦ ἀναλλοιώτου Θεοῦ μερισμοῖς ὑποπίπτουσα, καὶ διακρινομένη τὰς ἐνθυμήσεις καὶ ἐννοίας, οὐ μόνον ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ προφητῶν πολλάκις τὰ διὰ βᾶθους ἐλεγχόμενη; Θεοῦ δὲ τὴν βουλὴν ἢ ἐνθύμησιν τίς καταλήφεται, τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου βούωντος· Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; Εἰ οὖν τὸ κυριώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου συγκράματος, ἡ ψυχὴ, ἀπελείφθη τῆς θείας εἰκόνης καὶ ὁμοιότητος, πόσῃ μᾶλλον ἐκεῖνης πόρρω φανήσεται ἢ τοῦ σώματος παραβολῇ; Τὸ μὲν γὰρ ὅσον ὑπάρχει ἀφάρτον, τὸ δὲ σῶμα φαρτὸν· τὸ μὲν ἀμέγεθες καὶ ἀπασον, τὸ δὲ βραχὺ καὶ περιληπτὸν· τὸ μὲν ἀκατάληπτον καὶ ἀφῆ, καὶ τὸ δὲ ἀπὸν καὶ βῶδες· τὸ μὲν ἀσώματον καὶ ἀϋλον, παντὸς ὕφους μετέωρον, καὶ ὑπέρτερον, τὸ δὲ βραχὺ καὶ ὕλικον, γεωπετὲς καὶ χθαμαλὸν, περὶ τὰ κάτω καλινδούμενον· τὸ μὲν οὐκ αὖξει, οὐ λήγει, οὐκ ὕφεται, οὐ μειοῦται· μὴ τοίνυν ἔσο τοῖς κάτω πεπεισμένος, μηδὲ μελογραφῶς τὸ Θεῖον, ἐπαίων Θεοῦ φάσκοντος, ὅτι Ἄρω εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ἑμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ ἐρῶ· καὶ πάλιν, Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἢ ἐξ ἣν ἔκτισται·

multitudinem; utraque enim creata sunt, tam anima quam corpus, et composita mutua copulatione et communionem. Compositionem autem prorsus sequitur separatio atque divisio. Deus autem incompositus est et indivisibilis, et nulla expressus forma, ipse per seipsum manens, et semper eodem modo affectus. Neque item in dominatu servat ad archetypum imaginis similitudinem. Non enim ejusdem honoris est cum datore his qui accipit. Nam qui prebet, omnino non indigus est ejus quod dedit. Qui autem recit, indigus ejus est quod datum est. Et hic quidem a Deo conservis dominari jussus est: Deus autem a nemine, cum ipse per se sit propriae potestatis Dominus, et omnipotens.

INTERROGATIO CLVI.

At unumquodlibet per se considera, seorsum animam, et ex altera parte corpus; et expone nobis in quo putes esse id quod est secundum imaginem Dei.

Responsio.

Neutrum ab altero separatum est homo: nam aliud quidem spiritus, non homo; aliud vero lutum rationis et sensus expers: ex utrisque autem unus perficitur homo. Atque illa quidem alterationi et mutationibus obnoxia est, alia quidem obliuiscens, alia vero in memoria retinens, et in multitudine rerum laeta et truculenta in alios, demissa autem et teretica cum indiget. Alias quidem honesta et gravis, alias vero lasciva cogitans; nunc quidem justa, nunc autem injusta eligens; nunc quidem benigna, nunc vero inhumana; in temporis momento irascens, et in puncto placata, divisionibus et mutationibus obnoxia, quemadmodum inquit eximius ille Apostolus, diserte clamans: *Virus est sermo Dei et efficax, ac penetrantior quovis gladio utrinque incidente, et pertingens usque ad divisionem spiritus et animae, et discretor cogitationum et intentionum*²². Quomodo igitur potest imago esse immutabilis Dei divisionibus obnoxia, et cujus dijudicantur cogitationes et intentiones, non solum a Deo, sed etiam ab ejus vatibus, aliquoties etiam de reconditis convicta? Consilium autem cogitationemve Dei quis deprehendet, divo Apostolo clamante: *Quis cognovit mentem Domini, aut ei fuit a consiliis*²³? Si igitur quod magis est proprium humane compositionis, ipsa nempe anima, distat ab imagine similitudineque divina: quanto magis ab illa longe distare apparebit comparatio corporis? Nam horum alterum incorruptibile est, alterum autem corruptibile, et illud quidem magnitudinis et quantitatis expers est, hoc autem exiguum et comprehensibile. Illud quidem incomprehensibile tactu, hoc autem tangi potest ac fluxum est; illud incorporeum et expers materiae crassae, omni altitudine sublimius et supereminentius; hoc autem exiguum et certae quantitatis, in terra repens et humile, circa haec inferiora versans. Illud denique non crescit, non desinit, non subsidet, non minuitur. Proinde tu quidem inferioribus his acquiescas,

²² Hebr. iv, 12. ²³ Rom. xi, 34.

neque Numen membris circumscriptis, audiens Deum dicentem: *Tollam in cælum manum meam, et jarabo, atque dicam* ²⁰. Et rursus: *Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum* ²¹. Iterumque prophetam dicentem: *Qui mensus est cælum palmo, et terram pugno* ²². Et alibi, quod digito exsculpsit tabulas lapideas ²³, quas Dei spectatori Mosi tradidit. Neque quod inquit Davides ille divinorum carminum auctor: *Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me* ²⁴; et: *Ad me respice, et miserere mei* ²⁵: idcirco formam assignes Numini, membris ipsum et organo describens. Si enim ventus spirans ubique præsens est, et aer in æe complectitur universa, quanto magis ille, qui ipsum spirare jussit, et ventos flantes congregavit? Solium complectitur sedentem, at Deus incomprehensibilis est. Quod si et terram scabellum habet, quomodo dum incedimus, aut aramus, aut ab oriente ad occidentem currimus, imperatorum jussu equos agentes et compellentes, non allidimur ad ipsius pedes? Quomodo vero cum cælus palmo mensus est, et superne insidet, rursus in cælum, inquit, effert manum? Quomodo vero tantis digitis absque ascia tabulas polivit, absque stylo sculpsit, et in eis legem perscriptam legislatori tradidit? Mentem igitur vel sero tandem recipe, et oculis mentis aspice ista cogitationes tantum et figuras esse, idque considera ex vili et exigua ad Numen comparatione.

Mare omnia magnitudine superans elementa, velut ex cædo gutta est, et universa veluti stilla sunt, si ad divinum illud pelagus conferantur: quemadmodum inquit Propheta ²⁶. Verumtamen cum simplex quiddam sit, nullaque forma præditum, clamat absque ore, currit absque pedibus; insilit, et ad festinandum absque tibiis insurgit; detinet navigantes, non habens manus; in sublime elevatur absque alis; suffocat multos absque vola vel digitis, aut nexibus; insonat et exspuit labiis carens; rupibus allidit absque brachiis, elevans immensa ferentes onera naves; absque dentibus devorat, et vicinam terram excavat. Si vero cum simplex quiddam natura sit et fluxum, ista facere solet: quanto magis præstare potest hæc is, qui hujus intolerabilem violentiam atque tyrannidem paucissima arena refrenavit, et quasi ferreo muro circa ipsum posuit terminum? Per fluctus enim ad exterioriorem regionem impetum faciens, arena quasi freno inhibetur, et in spumam impetu resoluta, ad seipsum revertitur. Similiter et spiritus venti, licet simplex sit, flans fistulat absque labiis, tecta dejicit absque brachiis, vindemiat fructus, arbores quatiendo absque manibus, dejiciens; excutit et fervescit veluti fornax abyssum, et quæ sunt in fundo in superficiem transponit, non ventilabro, non sarculo utens; nititur ex adverso, et resistens inhibet a cursu ingentes naves, pectoribus et humeris carens. Alias autem albatas instar ovium impellit in pelago velut in prato vel campo, non bastili

τῶν ποδῶν μου· καὶ πάλιν τοῦ προφήτου λέγοντα· Ὁ μετρήσας τὸν οὐρανὸν σταθμῆ, καὶ τὴν γῆν διακί· καὶ ἐτέρωθεν, ὅτι δακτύλῳ χαράξας πλάκας λιθίνους τῷ θεόπτη Μωσῆ ἐνεχείρισε. Μηδ' ὁ τι φησὶ Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μέλιτος· Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσόν μου· καὶ, Ἐκλιθεὶς ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐλέησόν με, παρὰ τοῦτο σχηματίζεις τὸ θεῖον, μέλεσιν αὐτὸ καὶ ὄργανῳ διαγράφων. Εἰ γὰρ ὁ ἀνεμος πνέων πάντῃ πάρεστι, καὶ ὁ ἀήρ ἐμπιπεί· τὰ σύμπαντα, πόσῳ μᾶλλον ὁ τὸ πνεῖν αὐτῷ ἐπιπέξας, καὶ πνέοντα συνάξας; Ὁ θρόνος περιέχει τὴν καθήμενον, τὸ δὲ θεῖον ἀπεριληπτόν. Εἰ δὲ καὶ τὴν γῆν ἔχει ὑποπόδιον, πῶς βαθίζοντες, ἢ ἀρούντες, ἢ ἀπὸ τῆς ἕψας ἐπὶ τὴν Ἐστέραν θέοντες, βασιλικῆς προστάγμασιν ἰππηλατοῦντες, καὶ συνοδοῦντες, εὐπροσαρτάτομεθα αὐτοῦ τοῖς ποσίν; Πῶς δὲ σταθμῆ τὸν οὐρανὸν μετρήσας, καὶ ἀνω καθήμενος, πῶς εἰς οὐρανὸν φησὶν ἀφρεῖν τὴν χεῖρα; Πῶς δὲ ἐν παντί τοις δακτύλοις χωρὶς ἀξίνης πλάκας ἐλάξευσε; χωρὶς γραφίδος ἐτόρευσε; καὶ τῷ νομοθέτῃ ἐν αἰσὶ τὸν νόμον γράψας ἐπιδέδωκεν; Ἀνασφύλας τάντην κἄν ὄψε, ὀφθαλμῷ διανοίας ἀθρεῖ δὴ νοήματα ὑπάρχοντα ταῦτα, ἢ σχήματα, καὶ θέα μοι ἐξ οὐρανοῦ καὶ βραχείας πρὸς τὸ θεῖον παραβολῆς.

Ἡ θάλαττα μεγέθει πάντων ὑπερέχουσα τῶν σωματικῶν· ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς βανίς τὰ σύμπαντα πρὸς τὸ θεῖον ὑπάρχει συγκρούματα πέλαιος, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης· ἀλλ' ὅν ὄρεα ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ ἀσχημάτιστος, βῆσ' ἡμεῖς στόματος, τρέχει ἀνευ ποδῶν, ἐφέλλεται καὶ ἐπιπυθάζει ἀνευ σκελῶν οὐδαινοῦσα· κατέχει τοὺς πῶν τῆρας μὴ κεκτημένη χεῖρας· εἰς ὕψος μετεφερίζεται ἀνευ πτερῶν· πνίγει πολλοὺς ἀνευ ταρσῶν ἢ δακτύλων, ἢ ἀγκυλῶν· σιαιλίζει καὶ ἀποπτύει, χειρῶν ἐρημος· προσαρτάται ταῖς πέτραις ἀνευ βραχιόνων, ἐπαίρουσα τὰς μυριοφόρους ὀγκώδας· χωρὶς ὀφθαλμῶν ὕπεσθι καὶ ὑποτρύνει τὴν γαίτονα χέρον. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς φύσιν καὶ βούδης. ταῦτα ὄρεα εἰδὸν, πόσῳ μᾶλλον ὁ ταύτης τὴν ἀπόρητον βίαν καὶ τυρανίδα βραχυτάτῳ ψάμμῳ χαλινώσας, καὶ οἶνοι σιδήρου τείχει αὐτὴν περιορίζας; Ἐφορμῶσα γὰρ εἰς τῶν κυμάτων ἐπὶ τὴν ἔξω χώραν, οἶνοι χαλινῶν τῆ ψάμμῳ κρουομένη, εἰς ἀπὸν τὴν ὄρητον διαλύσασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπανήκειν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ἀνεμίον πνεῦμα ἀπλοῦν ὑπάρχον, πνέων συρρίζει ἀνευ χειλῶν, ὀρθῶς καθαίρει ἀνευ βραχιόνων, τρυγᾷ τοὺς καρποὺς κατασειὸν τὰ φυτὰ ἀνευ χειρῶν· ἐκμοχλεύει καὶ ἀναδράττει ὡσπερ χαλκίον τὴν ἄβυσσον· καὶ τὰ ἐν τῷ πυθμένι τῆ ἐπιφανείᾳ διατίθεται, οὐ πνέει, εὐσκαπάνη χρώμενον, ἀντιρίζεται, καὶ ἀντιδαῖνον εἰσφέρει τοῦ ὄρου τοὺς μυριοφόρους τῶν νηῶν, στέρωσιν καὶ ὤμων ἄμοιρον· ἑτέρας δὲ λευχειμονούσας, διατηροδοῦσιν ἐλαύνει, ὡσπερ ἐπὶ λειμῶνι ἢ πῶβῃ τῷ πελάγει, οὐ σειρομάσθη, οὐ βῆκτρον παῖον, ἐρυθραίνει

²⁰ Deut. xxxii, 40. ²¹ Isa. lxxvi, 1. ²² Isa. xl, 12. ²³ Deut. ix, 10. ²⁴ Psal. lxxv, 1. ²⁵ Psal. xxiv, 19; lxxxv, 16. ²⁶ Isa. xl, 15.

εὐς λίαν ὠχρῶσας βροτοπορίας, οὐδενὶ φυκίῳ πάσ-
σον αὐτάς. Εἰ οὖν θάλαττα καὶ ἀνεμος τῶν μὲν συν-
δούλων πάντων μεγέθει ὑπερέχοντα, κώκωτος δὲ ἢ
ἐμπιδος, ἢ κόκκου σινάπιδος, ἢ τινος βραχυτέρου τάξιν
ἐπέχοντα πρὸς τὸ θεῖον συγκρινόμενα, βοᾶ, ὠκυποδεῖ,
ἐπιτωβάξει, κρατεῖ, εἰργει τοῦ πρῶσω, χειρῶν καὶ
σχημάτων ἔρημα, εὐεργετῆ, καλᾶζει, πλουτίζει, ποντι-
ζει, ἔγει, ἀπάγει, σὺ διὰ τί σχηματίζεις τὸ θεῖον, ὦ ἀξι-
έραστε, καὶ μελογραφεῖς τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀσύνητον, καὶ
ἀσχημάτιστον, ἀκούων, *Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου*·
καὶ πάλιν, *Ἐπίβλεψον ἐς' ἐμέ· καὶ πάλιν, Ἐξακού-
σθει με, Κύριε, τὴν χειρὰ σου ἐξ ὕψους, ἐξελοῦ
με, καὶ ῥύσαι με*, καὶ ὅσα τοιαῦτα; Ἄπαγε τοίγυν
ἐν ψυχῇ ἢ σώματι ὀρίζεσθαι βροτοὺς κατ' εἰκόνα
θεοῦ ὑπάρχειν. Πῶς γὰρ τὰ εὐχειρωτά καὶ ἀλλοιοῦ-
μενα, εἰκὸς ἔσται τῷ θεῷ παραβάλλειν, τῷ διὰ τοῦ
προφήτου βοῶντι, *Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοιωμῶ;*
Anias homines esse factos ad imaginem Dei. Quomodo enim comprehensu facilia et mutabilia conveniet
ei assimilare, qui clamat per prophetam: *Ego sum, et non mutator* 22?

Οὕτε (99) ὁ θεὸς ψεύδεται λόγος κατ' εἰκόνα θεοῦ
εἰπὼν γεγενῆσθαι τὸν ἀνθρώπον· οὕτε ἡ ἐλασιῆ τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως καταμωρία τῇ μακαριότητι τῆς
ἀπαθοῦς θεότητος καλωμοιωται· ἀνάγκη γὰρ ἐπὶ
τῇ συγκρίσει, ἢ παθητὸν τὸ θεῖον, ἢ ἀπαθὲς εἶναι
τὸ ἀνθρώπινον. Ἐξεταστέον οὖν πῶς ὅμοιον τῷ θεῷ
ὠνόμασται τὸ ἀνθρώπινον. Φησὶν ἡ Γραφή· *Καὶ
ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ
ἐποίησεν αὐτόν*. Πάλιν ἐπαναλαμβάνει· *Ἀρσεν καὶ
θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς*. Ὅπερ καὶ ἄλλοτριον θεοῦ
ἔστιν· καὶ λοιπὸν, ἡ εἰκὼν οὐκ ἔχει τὸ τῷ πρωτοτύ-
που ὁμοιωμα· ἢ δὲ λύσις τούτου τοιαύτη· Διπλῆ τίς
ἔστιν ἡ τῆς φύσεως ἡμῶν κατασκευὴ· ἢ μὲν νοερά,
ἦτις καὶ ἐν μεθέξει πάντων ἀγαθῶν οὐσα, κατ'
εἰκόνα θεοῦ γενέσθαι λέγεται· ἢ δὲ πρὸς τὴν τοῦ
ἄρρενος καὶ θήλεος μεμερισμένη διαφορὰν. Ἐπειδὴ
δὲ μόνον τὸ θεῖον ἀτρεπτον, τὸ δὲ ἡμέτερον τρεπτόν
(ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γὰρ ἤρξατο), ὁ πρὸ τῆς γενέσεως
τὰ πάντα εἰδώς, προγόνος πρὸς ὃ τι βέπει ἢ αὐτεξ-
ούσιος τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως κινήσεις, ἐπι-
τεχνᾶται τῇ εἰκόνι τὴν κατὰ τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ δια-
φορὰν. Εἰπὼν δὲ ὁ λόγος ὅτι ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν
ἀνθρώπον, τῷ καθολικῷ ὀνόματι, καὶ τῷ ἀορίστῳ
τῆς σημασίας ἅπαν συμπεριέλαβε τὸ ἀνθρώπινον·
οὐ γὰρ συνωνομάσθη τῷ κτίσματι νῦν ὁ Ἀδάμ, καθὼς
ἐν τοῖς ἐφεξῆς, ἀλλὰ ὁ καθόλου ἀνθρώπος. Διὸ οὐδὲ
ἐν τῷ Ἀδάμ μόνῳ τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ γενέσθαι ἔστιν
ἰδεῖν, ἀλλ' ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ· ὁμοίως γὰρ ἔχει ὁ
τε πρῶτος κατασκευασθεὶς, καὶ ὁ τελευταῖος πάντων
γενησόμενος. Ὁ γοῦν ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον διὰ τῆς
προγνωστικῆς κατανοήσεως ἐνεργείας, καὶ τῇ ἰσαγ-
γέλῳ λήξει τιμήσας, ἐπειδὴ προεῖδε μὴ εὐθυπο-
ροῦσαν πρὸς τὸ καλὸν τὴν ἀνθρωπίνην προαίρε-
σιν, ὡς ἂν μὴ κολοβωθῇ τὸ τῶν ἀνθρωπίνων
ψυχῶν πλῆθος, ἐκπεσῶν ἐκείνου τοῦ τρόπου καθ'
ὃν οἱ ἄγγελοι πρὸς πληθὸς ἠξήθησαν, τὴν κατ-
ἄλληλον τοῖς εἰς ἀμαρτίας ἐξολοσθησάσαι τῆς αὐξή-

vel baculo feriens; rubefacit valde pallentia homi-
nibus transportandis parata navigia, nullo ipsa
luco varians. Si igitur mare et ventus, conservie
quidem omnibus magnitudine præstantia, culicis
autem vel mullionis, vel grani sinapis, aut alicujus
rei minoris locum obtinentia, si cum Deo conferan-
tur, clamant, velocia sunt, insectantur, fortiter
vincunt, progressum impediunt, manibus et formis
carentia, benefaciunt, puniunt, divitias conferunt,
submergunt ponto, ducunt, abducunt, cur tu, vir
præclarissime ac nobis chare, formam tribuis et ascribis membra Numini simplici et incomposito,
et nulla forma expresso, dum audis: *Inclina, Do-
mine, aurem tuam, et exaudi me* 23? Item: *Et re-
spice ad me* 24, et: *Mitte manum tuam ex alto, et
eripe atque libera me* 25; et quæ sunt ejusmodi alia.
Proinde absit ut secundum animam aut corpus de-

Neque vero divina sermo falsus est, dicens se-
cundum imaginem Dei factum esse hominem, ne-
que miserabilis humanæ naturæ infelicitas beatitatis
affectionum expertis divinitatis est similis. In ho-
rum namque collatione necessum est, aut passibilem
esse divinitatem, aut humanitatem impassibilem. Et
proinde disquirendum est, quomodo humanitas di-
vinitati similis dicta sit. Scriptura inquit: *Et fecit
Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit eum*.
Deinde subjicit: *Marem et feminam fecit ipsos* 26. Id
quod a Deo alienum est. Proinde hujus respectu ima-
ge non habet primi exemplaris similitudinem. Hu-
jus autem solutio talis quædam est: Duplex quæ-
dam est naturæ nostræ structura: alia quidem in-
tellectilis, quæ cum in omnium honorum participa-
tione sit, secundum imaginem Dei dicitur esse
facta; alia autem in maris et feminæ differentiam
divisa. Quandoquidem autem sola divinitas immu-
tabilis est, nostra vero natura mutabilis (cepit enim
esse de nihilo), qui ante generationem omnium
præcius erat, præcognito ad quid declinata
esset propria potestate præditus humanæ voluntatis
motus, adhibet opificio imaginis eam, quæ est in
mare et femina, differentiam. Cum dicitur autem,
quod fecerit Deus hominem, universali et indeter-
minato nomine significationis universam com-
plexus est humanitatem: non enim una cum crea-
to nunc mentio fit Adami, quemadmodum in sequen-
tibus, sed homo nominatur universe. Ideo neque in
solo Adamo structuram quæ secundum imaginem
Dei est, videre licet, sed in quovis homine. Simi-
liter enim affectus est qui primus est factus, et qui
postremus omnium futurus est. Qui igitur omnem
humanitatem per præcognoscentem vim facultate-
temque suam consideraverat, et pari cum angelis
sorte honoraverat, quandoquidem prævidebat non
recte ingressuram in bono humanam voluntatem,

22 Psal. lxxxv, 1. 23 Psal. cxliiii, 7. 24 ibid. 46.

25 Malach. iii, 6. 26 Gen. i, 26.

(99) Οὕτε κ. τ. λ. Παφιδία ab aliis temere ad-
jecta ad finem verborum Cæsarii. Sunt autem hæc
Nysseni. De hominis structura, cap. 17 et alius
passim.

ne diminueretur: humanarum animarum multitudo declinans ab illo modo quo angeli creverunt in multitudinem, in peccata prolapsis convenientem præparat incrementi rationem, pro angelica conversatione, brutum ac rationis expertem propagationis modum humanæ naturæ tribuens, quemadmodum inquit Davides: *Homo, cum esset in honore, non intellexit* ²⁶. Unde cum jumentis et pecoribus affinitas illa nostra, sæpenumero melius contegit deteriore, si quis animum ad vitia detraxerit. Nam ad vitiositatem accedens mentis efficacia, multiplicem rerum absurdarum procreationem instituit. Si vero a ratione nihil opis et auxilii vitiositas habuerit, statim dissolvitur. In beata igitur illa natura maris et feminæ discrimen nullum est. Quapropter cum hominem ad imaginem sui concederet, non augescendi sequæ amplificandi vim homini addidit, sed cum in marem ac feminam eum distingueret, inquit: *Crescite et multiplicamini, et implete terram* ²⁷, et quæ sequuntur, qua quidem voce prius etiam ad animalia bruta Deus usus fuerat. Si enim istiusmodi vox dicta fuisset, quando id quod secundum imaginem est, fecit, non utique animali generatione indiguissemus. Idcirco autem congruens hominum creationi tempus destinavit, ut uba cum animarum productione, quæ ante determinatæ sunt, ipsum completeretur, tumque utrumque cessaret, atque ita fieret hujus universi reformatio ac generis humani mutatio, a terreno in id quod passionis experta est, et æternum. Sciendum quod imago quidem Dei est quæ in tota humanitate perfectionem habuit. Inquit enim, quod fecerit Deus hominem, non Adamum. Postquam autem addidisset humanæ naturæ proprietates, videlicet marem et feminam, tunc et nomen Adami adjecit, quod terrestre signum significat, in lingua Hebræa, sicut Paulus Græca voce *pulveream* ipsum nominat ²⁸.

INTERROGATIO CLVII.

Idem nobis videtur esse mens et anima. Quod enim est oculus in corpore, id omnino mens in anima inaspectabili est, et ipsa inaspectabilis, invisibilis existens. Itaque scire cupimus, an mens sit secundum imaginem Dei.

Responsio.

Ne mens quidem et anima secundum meam determinationem idem sunt. Quod si ipsam etiam aliud quiddam ab anima diversum ratio demonstraverit, neque sic erit imago Dei, quæ corruptioni et mutabilitati subest, quemadmodum inquit sublimi mente præditus Apostolus: *Cantabo spiritu, cantabo et mente* ²⁹, spiritum animam esse definiens, mentem autem ejus principalem et gubernatricem vim, cui obediens et velut regi in capite præsidenti sublimi duci interna cordis consilia deferens, multis captu difficilis est, repugnans cogitationi cogitatione superveniente, et per considerationem demerentis. *Ex corde enim egredimur cogitationes malæ* ³⁰, inquit Dominus. Si igitur impugante nos cogitatione ex corde, opposuerimus supervenientem

σεως κατασκευάζει ἐκίνοισιν ἀντι τῆς ἀγγελικῆς διαγωγῆς τὴν κτηνώδη καὶ ἀλογον τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς τροπὴν ἐμπροστίας τῆ ἀνθρωπότητι, ὡς λέγει Δαβὶδ, καὶ Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνήκεν. Ὅθεν ἡ πρὸς τὸ κτηνώδες συγγένεια ἡμῶν συγκαλύπτει πολλάκις τὸ κρεῖττον τῶ χειρόν, ἐπειδὴν τις πρὸς τὰ πάθη τὸν νοῦν καθελκύσῃ. Τὴν γὰρ παρὰ τοῦ νοῦς συνέργειαν δούς τῶ πάθει, πολύχουν ἀπειργάσατο τῶν ἀτόπων τὴν γένεσιν. Εἰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ λογισμοῦ συμμαχίαν οὐχ ἔξει τὸ πάθος, ταχέως διαλύεται. Τῇ μέντοι μακαρίᾳ φύσει ἡ κατὰ ἄρρην καὶ θῆλυ διαφορά οὐκ ἔστιν, ὅθεν οὐδ' ὅτε τὸ κατ' εἰκόνα ἐποίησε, τότε τὴν τοῦ ἀεζήνεσθαι καὶ κληθῆναι δύνανται τῶ ἀνθρώπῳ προσέθηκεν· ἀλλ' ὅτε διέκρινε τῇ κατὰ τὸ ἄρρην καὶ θῆλυ διαφορᾷ, τότε φησὶν, *Ἀεζήνεσθε καὶ κληθῆνεσθε*, καὶ τὰ ἐξῆς· *πρότερον ἐπὶ τῶν ἀλόγων παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς τοιαύτης φωνῆς ῥηθίσεως· εἰ γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐβρέθη, ὅτε τὸ κατ' εἰκόνα ἐποίησεν, οὐκ ἂν τῆς ζωώδους γεννήσεως προσεδεθήμεν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν σύμμετρον τῶν ἀνθρώπων χρόνον κατενόησεν τῇ κατασκευῇ, ὥστε τῇ παρόδῳ τῶν προορισθεῶν ψυχῶν συναπαρτηθῆναι αὐτῶν· καὶ τότε στήναι ἀμφοτέραι, καὶ οὕτως τὴν τοῦ παντὸς ἀναστοιχίαν γενέσθαι, καὶ ἀμειψίν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐκ τοῦ γαϊώδους ἐπὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ αἰδιον. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἡ μὲν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐν πάσῃ τῇ ἀνθρωπότητι τὸ τέλος ἔσχεν· εἶπε γὰρ καὶ, ὅτι καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, οὐκὶ τὸν Ἀδὰμ. Μετὰ δὲ τὸ ἐπαγαγεῖν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἰδιώματα, ἦγον τὸ ἄρρην καὶ θῆλυ, τότε ἐπωνόμασεν αὐτὸν Ἀδὰμ, ἦτοι γῆινον πλάσμα, Ἑβραϊστὶ· καθὼς ὁ Παῦλος διὰ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς *χοικὸν* αὐτὸν ὀνομάζει.*

τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὰ ἰδιώματα, ἦγον τὸ ἄρρην καὶ θῆλυ, τότε ἐπωνόμασεν αὐτὸν Ἀδὰμ, ἦτοι γῆινον πλάσμα, Ἑβραϊστὶ· καθὼς ὁ Παῦλος διὰ τῆς Ἑλλάδος φωνῆς *χοικὸν* αὐτὸν ὀνομάζει.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΖ.

Ταυτὸν ἡμῖν δοκεῖ ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ. Ὁ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῶ σώματι ὢν, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάντως νοῦς ἐν τῇ ἀόρατῃ ψυχῇ, ἀόρατος ὢν καὶ αὐτός· ἐπεὶ ἠρωτήσαμεν εἰ ὁ νοῦς ὑπάρχει κατ' εἰκόνα Θεοῦ.

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ κατὰ γε τὸν ἐμὸν ὄρον ταυτὸν ὑπάρχει. Εἰ δὲ καὶ ἕτερον τι παρὰ τὴν ψυχὴν, ὁ λόγος αὐτὸν ἀποδείξει, οὐδ' οὕτως εἰκὼν ἔσται τοῦ Θεοῦ, ὁ φθορᾷ καὶ ἀλλοιώσει κρατούμενος, καθὼς φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος· *Ψαλιὸν τῷ πνεύματι, ψαλιὸν καὶ τῷ νοῖ*· πνεῦμα τὴν ψυχὴν ὀριζόμενος, νοῦν δὲ τὸν αὐτῆς ἡγεμόνα, καὶ πρόταξιν· ἢ ὑπεκίονα, καὶ ὡσπερ βασιλεὶ τῶ ἐν τῇ κεφαλῇ προκαθημένῳ ὀψηλῶ ἡγεμόνι τὰ ἐγκάρδια βουλευμάτα ἀναφέρουσα, δυσάλωτος τοῖς πολλοῖς γίνεσθαι· ἀντιστρατεύουσα τὸν ἐπιλογισμὸν τῶ λογισμῶ, καὶ τὴν ἐπίνοιαν τῇ ἀκονοίᾳ. *Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πορνῆροι*, φησὶν ὁ Κύριος. Ἐάν οὖν πολιορκούντος ἡμᾶς τοῦ ἐκ τῆς καρδίας λογισμοῦ, ἀντιτάξωμεν τὴν ἐπιλογισμὸν ἐκ τοῦ νοῦ, οἶον ἐκ βασιλείας κατα-

²⁶ Psal. XLVIII, 13, 21. ²⁷ Gen. I, 28. ²⁸ I Cor. xv, 48. ²⁹ I Cor. XIV, 15. ³⁰ Matt. xv, 19.

πεμφθάντα νόμον, θάττον ἡρεμεῖ τὸ πάθος· καὶ ἐν τῇ ἀπονοίᾳ τὴν ἐπίνοιαν ἐπεισάγωμεν, αὐθις κατεάσσεται ἡ οἰδῆσις τῆς ὑπεροφίας· καὶ ὁ βρασμὸς τοῦ θυμοῦ κατευνάζεται περὶ τὸ δύστηνον σῶμα παφλάζων. Ἀπόνοια γὰρ ἀπουσία ὑπάρχει τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς ἀπωθουμένης αὐτοῦ τὴν καθήγησιν ἐν τοῖς πρακτέοις, καὶ προσχωρούσης τῷ ὑποφθῆ. Ἐπίνοια δὲ ὑπάρχει ἐπιφοίτησις καὶ ἐπαγωγὴ τοῦ νοῦ· καὶ νουθέτησις ἡ θέσις τοῦ νοῦ· ἦν ἐντίθενται οἱ καθήγηται τοῖς φοιτηταῖς, νουθετοῦντες αὐτούς.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΗ΄.

Τί οὖν; οἱ μὴδὲν μαθόντες, τὸν νοῦν οὐκ ἔχουσιν;

Ἀπόκρισις.

Ἐχουσι μὲν, εὐλοχαιοὶ δὲ τοῖς βυψώμοσιν (1), ἢ βρακαμφιοῖς, ἐσθῆτι μὲν περιχειμένοις, διεβρωγῶτι δὲ καὶ ἀτίμῳ. Ὅτι οὖν ἕτερον παρὰ τὴν ψυχὴν ὑπάρχει τὸν νοῦν, ἀξιοπίστῳ μάρτυρι τῷ Ἀποστόλῳ χρησάμενος, ἀνωτέρω ἀπέδειξα. Εἰ δὲ ἐναργεστέραν ἰσως καταδεικτεῖτε ἀπόφασιν, ἀθρήσατέ μοι τοὺς μαυνομένους καὶ ἐκφρονας, τὰς μὲν ψυχὰς ἔχοντας, τὸν δὲ νοῦν μὴ ἔχοντας· ὅπερ ὑπάρχει ἀπόνοια· ἀποσφαλέντος αὐτοῖς τοῦ νοῦ, ὀχληρῶ τινι παρωσθέντος. Θέλω μοι καὶ τοὺς ὑποτίθους, ἐμφύχους μὲν, νοῦν δὲ μὴ ἔχοντας, οὐπω τῆς νουθεσίας αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ γενομένης, διὰ τὸ ἀτελὲς καὶ ἀναπιδικτον τῆς φύσεως· ἃ καὶ παρὰ τὴν τοῦ νοῦ ἀπουσίαν, πολλάκις φασγάνῳ περιχαίνοντα, ἢ ὀδῶν, ἢ τινος κακοῦ ὡς ἀγαθοῦ ἀπαρυσάμενα, θάττον οἰκτιστον ἀπηνέγκαντο θάνατον, βίᾳ τοῦ ζῆν ἀποβράγαντα τῇ ἀπονοίᾳ.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΝΘ΄.

Οὐκοῦν, εἰ τῆς ψυχῆς ἡγεμὼν ὁ νοῦς ὑπάρχει, καὶ τῇ μὲν παρουσίᾳ τούτου σωζόμεθα, τῇ δὲ ἀπουσίᾳ μηδαιμῶς· πάντως ἡμῖν ἐν τούτῳ ὑπάρχει τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὡς σωτήριον.

Ἀπόκρισις.

Εἰ καὶ ἡγεμὼνα τῆς ψυχῆς ἔφη τὸν νοῦν, ἀλλ' αὐθις παρὰ τόπον ἔφη, μὴδ' αὐτὸν ὑπάρχειν κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἔσται εἰκὼν τοῦ ἀφάρτου ὁ φθαρτὸς καὶ εὐχείρωτος, ὁ αἰχμάλωτος τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἀτρέπτου μένοντος; Ὁ γὰρ τὴν παρωθούμενος, ἢ τοῦ αἰρεθέντος τὴν ἐξουσίαν οὐ μόνος ἔχων, ἀλλ' ὑποχωρῶν, ἢ συγκαταπίπτων τῷ χεῖρονι, οὐκ ἂν ἔσται εἰκὼν τοῦ ἀκλινοῦς καὶ ἀχειρώτου. Τούτοις δὲ ὁ νοῦς ἐν παραδείσῳ ὑπέκλυψεν, ἢ ὑπεχώρησε τῇ συμβουλῇ τοῦ βρασμοῦ, ἢ ἀπεισθεῖς ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἢ συγκαταπεσὼν αὐτῇ. Ὅπερ δηλῶν ὁ ὑψηλόνους Ἀπόστολος φησι· *Φοβοῦμαι μὴ πάλιν ἐλθὼν ὁ βρασις ἀπατήσῃ τινὰς ὑμῶν, καὶ φθασῇ τὰ νοήματα ὑμῶν*· ἐτέρωθεν δὲ τοὺς ἡδη ἀλόντας κωμωδῶν φησιν· *Ἄνθρωποι καταφθαρμένοι τὸν*

cogitationem ex mente, tanquam a lege emissam legem, citius quiescit affectus; et si dementiae considerationem superinduxerimus, illico desinet inflatio arrogantiae, et effervescentia irae consopitur circa corpus infelix ubique fervens. Dementia enim absentia mentis est, anima repellente ejus disciplinam in rebus agendis, et accedente ad alium magistrum. Consideratio autem est accessus et mansuetudo mentis, et admonitio est quasi mentis positio, quam induunt praecipitantes discipulis, dum ipsos admonent.

INTERROGATIO CLVIII.

Num igitur qui nihil didicerunt, mentem non habent?

Responsio.

Habent quidem, sed squaloribus aut indumento lacero vestitis similes, qui veste quidem amicti sunt, sed corrupta et ignominiosa. Porro quod aliud quiddam, quam anima, sit mens, fide digno usus teste Apostolo, supra demonstravi. Quod si evidentiores expectatis demonstrationem, considerate mihi insanos et mente captos, qui animas quidem habent, mentem non habent; id quod est dementia, quando in ipsis aberravit mens, aut aliqua perturbatione excussa est. Aspice item lactentes infantes, animatos quidem, sed mentem non habentes, nondum admonitionem divinitus consecutos, propter imperfectionem, et quod ejus nondum est capax natura: qui et propter absentiam mentis aliquoties gladio aut vitro inhiant, aut aliquid mali velut bonum exhaustientes, mox luctuosissimam reportarunt mortem, vita violenter ablata per dementia.

INTERROGATIO CLIX.

Si igitur animae gubernatrix vis est mens, et praesentia quidem hujus servamur, absentia vero nequaquam: omnino nobis in ea est id quod secundum imaginem Dei est, tanquam in eo quod salutem praestat.

Responsio.

Licet animae gubernatricem vix dixerim mentem, itidem tamen alibi dixi, neque hanc esse secundum imaginem Dei. Quomodo enim erit imago incorruptibilis ea quae corruptibilis est et captu facilis, captiva robusti, et semper similiter immutabilis manentis? Nam quae per aliud excutitur aut degravatur, aut ejus quod voluit potestatem non sola habens, sed quae declinat, aut succumbit deteriori, non erit imago ejus qui non flecitur et incomprehensibilis est. Istis autem mens in paradiso succubuit, aut post ista deflexit consilio serpentis, aut repulsa ab anima, aut cum ipsa concidens. Id quod sublimi mente praeditus Apostolus significans inquit: *Metuo ne rursus veniens serpens deceperit aliquos vestrum, et corruperit sensus vestros* ¹¹. Alibi

¹¹ II Cor. xi, 3.

(1) Βυψώμοσιν. Hic legendum βυψείμοσιν innotet Cotelerius, ut superius innuimus ad *Interrog.* cxl, not. 64.

autem eos qui jam capti sunt lamentatus, inquit : *Homines corrupti mente, reprobi circa fidem* ⁴². Et *cursus* inquit idem : *Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum reddentem me legi peccati* ⁴³. Quomodo igitur erit imago Dei immutabilis, carentis omni defectu et incomprehensibilis, quæ e diverso superata, aut succubuit, aut una cum anima cecidit, et in transgressionem prolapsa est?

INTERROGATIO CLX.

In quo igitur tibi videtur imaginem Dei nos habere, an omnino nos ei dissimiles ostendis?

Responsio.

Id quidem, quod *secundum similitudinem* dicitur, paulo post demonstrabo, pro virili divinam sequens Scripturam. Quod autem *secundum imaginem* dicitur, quemadmodum prædixi, in immortalitate positum et in dominatione animæ mihi videtur, non aliter quam ut prædictum est. Aiunt enim Litteræ divinæ : *Et factus est homo in animam viventem* ⁴⁴ : hoc est, immortalem. Id quod in præcedentibus clarius inquit : *Et dixit Deus : Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem nostram, et dominetur piscibus maris et volucris cali, et pecoribus et bestiis et reptilibus terræ* ⁴⁵. In eo igitur quod dominamur omni creaturæ quæ sub cælo est, et in immortalitate animæ id quod secundum imaginem Dei est, habemus. Super quibus velut obstupescens de ineffabili bonitate Dei Davides carminum divinarum auctor inquit : *Domine, quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis quod invisis eum* ⁴⁶? Consentiens autem cum patre peritus ille rerum divinarum Salomo inquit : *Domine, quid est homo quod magnificasti eum, aut quod visitas mentem quæ in ipso est* ⁴⁷? Et iterum inquit Davides : *Omnia subiecisti pedibus ejus, oves et boves omnes, insuper et pecora campi, volatilia cæli, et pisces maris, per marinas semitas ingredientes* ⁴⁸.

Secundum imaginem intelligitur secundum rationem et intellectum et propriam potestatem, secundum id quod mens gignit sermonem, et spiritum producit; secundum dominandi potestatem. In his et angeli secundum imaginem sunt; abundantius autem homines, secundum id quod ingenitus est Adamus, genitus Sethus, procedens Eva, secundum id quod naturaliter dominatur : naturaliter enim imperat corpori anima. Et secundum id quod conjungit universam creaturam. In Deo enim unitur omnis creatura, et in homine. Vinculum enim est intellectus et sensilis creaturæ. Et quod secundum imaginem nasciturus erat Filius Dei; non enim angelus, sed homo factus est.

Quemadmodum rex aliquis quæ magnam ædifica-

⁴² II Timoth. iii, 8. ⁴³ Rom. vii, 23. ⁴⁴ Gen. ii, 7. LXX. ⁴⁵ Psal. viii, 8, 9.

(1) Ἐτάρωθι ... κατὰ τὴν πίστιν. Hunc locum omisit interpres. In textu autem Paullino, editi vitiose, ἂν κατέφθ ... ἀδόκιμον.

(2) Φήσω. An legendum φήσαν? Edit.

(3) Σολομών. Memoriam lapsu Salomoni tribuit

νοῦν, ἀδόκιμοι κατὰ τὴν πίστιν (1). Καὶ πάλιν ὁ αὐτός: Ὁρῶ δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ μου, καὶ ἀγμάλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας. Πῶς οὖν ἔσται εἰκὼν Θεοῦ τοῦ ἀτρέπτου καὶ ἀλωδότην καὶ ἀχειρώτου, ὁ τὸ ἐναντίον ἡττηθείς, ἢ ὑποχωρήσας, ἢ συγκαταπεσὼν τῇ ψυχῇ, καὶ εἰς παράδειον ἐξολοσθήσας;

ΠΕΥΣΙΣ ΡΕ΄.

Ἐν τίνι οὖν σοι δοκεῖ τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχειν ἡμᾶς, εἰ ὅπως ἐκείνης ἡμᾶς ἀνομοίους ἐπιδεικνύεις; Ἀπόκρισις.

Τὸ μὲν κατ' ὁμοίωσιν μικρὸν ὑπερον ἀποδώσω, κατὰ δύναμιν τῷ θεῷ ἐπόμενος γράμματι. Τὸ δὲ κατ' εἰκόνα, ὡς προέφη, ἐν τῷ ἀνήτην καὶ ἀρχικῆ τῆς ψυχῆς μοι δοκεῖ, οὐχ ἕτερος δὲ ἢ ὡς περιηρηται· φησὶ γὰρ τὸ θεῖον Γράμμα· Καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀντὶ τοῦ ἀθανάτου. Τὸ πρὸ τούτου μάλλον φήσω (2). Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάττης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν τῆς γῆς. Ἐν τῷ ἔρχειν τοίνυν πάσης κτίσεως ὑπορανοῦ, καὶ ἐν τῷ ἀθανάτῳ τῆς ψυχῆς, τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχομεν ὑπὲρ ὧν οἶονεῖ ἐκπληττόμενος τὴν ἀφατον τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα Δαβὶδ ὁ τῶν θείων μελετῶν φησὶ· Κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗ ἐπισκέπτεται αὐτοῦ; ἢ οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗ ἐπισκέπτεται αὐτοῦ; Συμφώνως δὲ τῷ πατρὶ Σολομών (3) ὁ τῶν θείων σοφός· Κύριε, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗ ἐμεγάλυνας αὐτόν, ἢ οὗ ἐπισκέπτεται τὸν νοῦν εἰς αὐτόν; Καὶ αὖθις ὁ Δαβὶδ· Πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, πρὶντα καὶ βόας ἀπάσας, ἐτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπερευόμενα τριβῶν θαλάσσης.

Τὸ κατ' εἰκόνα (4) νοεῖται, κατὰ τὸ λογικὸν καὶ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον· κατὰ τὸ γεννᾶν τὸν νόον λόγον, καὶ προβάλλειν πνεῦμα κατὰ τὸ ἀρχικόν· ἐν τούτοις καὶ οἱ ἄγγελοι κατ' εἰκόνα· ἐκ περιουσίας δὲ οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὸ ἀγέννητον τοῦ Ἀδὰμ. τὸ γεννητὸν τοῦ Σηθ, τὸ ἐκπορευτὸν τῆς Εὕας, κατὰ τὸ φύσει ἀρχικόν· φύσει γὰρ κρατεῖ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ. Καὶ κατὰ τὸ συνάγειν πᾶσαν τὴν κτίσιν· ἐν τῷ θεῷ γὰρ ἐνοῦται πᾶσα ἡ κτίσις, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· σύνδεσμος γὰρ ἐστὶ νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως. Καὶ ὅτι κατ' εἰκόνα ἢ ἐμελλεν γενέσθαι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἄγγελος, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐγένετο.

Ὅσπερ τις βασιλεὺς πόλιν ποιήσας μεγάλην, εἰ-

⁴⁶ Gen. i, 26. ⁴⁷ Psal. viii, 5. ⁴⁸ Job vii, 16, sec.

hunc locum Cæsarius. Exstat enim Job vii, 16, sec. LXX.

(4) Τὸ κατ' εἰκόνα. Hæc aliunde descripta sunt, et Cæsarianis inserta. Edit. Paris.

κῶνα αὐτοῦ μέσον αὐτῆς ἴστησιν, ἵνα τιμῆ τὰ εἰς δόξαν ἐκείνων· οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ποιήσας, κατ' εἰκόνα αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε· κατ' εἰκόνα δὲ, διὰ τὸ δεκτικὸν εἶναι ἀρετῆς καὶ ἀγαθότητος· φησὶ γάρ· *Γίνεσθε ἄγιοι, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι*· καὶ ὁ Ἀπόστολος· *Καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκού, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου*. Οὐ δοκεῖ μοι δὲ κατὰ τὸ ἄρχειν, ἐπεὶ καὶ οἱ ἄγγελοι ἄρχικαὶ ἐξουσίαι λέγονται· καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο κατ' εἰκόνα λέγονται Θεοῦ. Πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγων, *Ὁ ἀνήρ ἐστι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἡ δὲ γυνή, δόξα ἀνδρός*· τὸ, ὁμοίτιμον τῷ ἀνδρὶ γενέσθαι τὴν γυναῖκα, ἡρωτηρεῖσθαι δὲ αὐτῇ τὰ τῆς τιμῆς μετὰ τὴν παράδοσιν δηλοῖ· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, ἴσως ἐκ παραλλήλου, ὡς τὸ, *Ἐκοιμήθη, καὶ ὕπνωσα*· καὶ τὸ, *Μακάριος ὁ συνίων ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα*, ἐλέχθη.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΑ'.

Καὶ διὰ τί ἄρα τῶν ἰχθύων ἄρχειν ἐτάχθημεν καὶ τῶν πετεινῶν, καὶ οὕτως κτηνῶν, καὶ θηρίων [καὶ πεταινῶν] καὶ ἔρπετων;

Ἀπόκρισις.

Πρῶτον τῶν ἀσθενεστέρων ἔδωκε κατατολμᾶν, καὶ οὕτως θαρσύνων τὰ τῶν ἰσχυροτέρων κρατεῖν θηρῶν· ἢ ὅτι πρῶτον ἐκ τῶν ὑδάτων τὸ νηκτὸν καὶ πτηνὸν προῆλθε γένος· εἶθ' οὕτως ἐξεβράσθη τῆς χέρσου τὰ θηρία, καὶ κτήνη καὶ ἔρπετά. Τὰ οὖν πρόγονα εἰκότως καὶ πρῶτα εἰς δουλείαν βροτοῖς παρεσχέθη.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΒ'.

Καὶ πῶς ἐσμεν ἄρχοντες κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἔρπετων, ὅποταν λέων, ἄρκτος, λύκος, ὄφις, σκορπιός, πάντα ἡμῖν ἐπανίσταται, τὰ μὲν σκαράξαι, τὰ δὲ πλῆξαι καὶ διὰ τοῦ ἰοῦ ἡμᾶς θανατῶσαι βουλόμενα;

Ἀπόκρισις.

Ἀνωτέρω που, καθόσον οἶός τέ εἰμι, περὶ τούτου ἀπεφηνάμην· καὶ περιτολογίας μοι δοκεῖ τοῖς αὐτοῖς ἐγκαλινδεῖσθαι, μὴδὲ τῆς ὥρας ἐχούσης.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΓ'.

Ἀνωτέρω εἶπας, ὅτι πρὸ τῆς ἁμαρτίας πάντα ἡμῖν τὰ θηρία καὶ ἔρπετά ὑπέκυπτε, καὶ ἐφοβεῖτο· μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν, ἐκπεσόντων ἡμῶν τῆς ἀρχῆς, πάντα ἡμῖν ἐπαναστῆναι, καὶ οὕτως ἔχειν ἀπέδειξας. Νῦν δὲ ζητοῦμεν ἀκοῦσαι διὰ τί μὴ καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ποταμῶν, καὶ ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ νεφῶν ἄρχομεν, εἰ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐσμεν· ὁ γὰρ Θεὸς, πάντων ἀρχή.

Ἀπόκρισις.

Ὁ περὶ τῶν θηρίων καὶ ἐπὶ τούτοις ἀρμόττει λόγος· οἱ γὰρ τὴν εἰκόνα ἅμα παραχαράζαντες διὰ τὸ ὑπαχθῆναι τῷ χειρόνι, μὴδὲ τῆς ἀρχῆς ἐκπεπτωκότες, καὶ τούτων ὑπῆρχον ἄρχοντες.

vit civitatem, in ejus modium imaginem suam stetit, ut honoretur in honorem sui: ita et Deus postquam mandum fecisset, secundum imaginem suam hominem fecit: secundum imaginem autem, quod capax esset virtutis et bonitatis: inquit enim: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*⁴⁰; et Apostolus: *Quemadmodum gestavimus imaginem terreni, gestemus et imaginem celestis*⁴¹. Non videtur autem mihi secundum dominium, siquidem et angeli, principatus et potestates dicantur, et sol et luna dominari diei et nocti; neque tamen ideo secundum imaginem Dei facta dicuntur. Rursus inquit Apostolus: *Vir est secundum imaginem Dei, mulier autem gloria viri est*⁴², quod ejusdem honoris cum viro femina fuerit, amisit autem honorem post transgressionem, significans; *secundum similitudinem* autem forte pro eodem dicitur, ut hoc: *Dormivi et sopitus sum*⁴³; et ut illud: *Beatus qui intellectum habet super pauperem et egenum*⁴⁴.

INTERROGATIO CLXI.

Quare vero primum piscibus dominari præceptum est et volucris, ac deinceps jumentis, bestiis et reptilibus?

Responsio.

Primum in infirmiora dedit audaciam, ut sic deinceps confidentior factus etiam fortioribus bestiis dominaretur; aut quod primum ex aquis nativitate volatilisque genus prodiit, deinceps ex terra productæ sunt bestię, et jumenta et reptilia. Primum igitur nata merito quoque primum sunt hominum servituti subjecta.

INTERROGATIO CLXII.

Et quomodo sumus domini, cum ex jumentis et bestiis, et reptilibus quandoque leo, ursus, lupo, serpens, scorpius, omnia denique adversus surgunt, partim quidem discernere, partim vero percutere, ac veneno nos necare volentia?

Responsio.

In superioribus alicubi, quantum meæ facultatis est, id declaravi; supervacaneumque mihi videtur iisdem implicari, cum tempus non suppetat.

INTERROGATIO CLXIII.

In superioribus dixisti, quod omnes bestię et reptilia ante peccatum se nobis submiserint, et nos reverita sint; post transgressionem autem, postquam nos ex dominandi potestate excidimus, omnia adversus nos insurgant: sicque rem habere demonstrasti. Nunc autem audire quærimus, cur non et cœlo, et terræ, et mari, et fluminibus, soli et lunæ, et nubibus dominemur, si secundum imaginem Dei sumus: Deus enim omnibus imperat.

Responsio.

Quod dictum de bestiis est, etiam istis convenit; nam qui mox depravarunt imaginem per subjectionem deterioris, nisi imperio excidissent, etiam istorum domini fuissent.

⁴⁰ Levit. xi, 44. ⁴¹ I Cor. xv, 49. ⁴² I Cor. xi, 7. ⁴³ Psal. v, 6. ⁴⁴ Psal. xl, 2.

INTERROGATIO CLXIV.

Num igitur si cœlo præcepisset ut plueret, aut terræ ut aliquid produceret, obedivissent? aut soli ut exoriretur, num exortus fuisset? aut mari ut siccaretur, aut fluvio ut interromperetur et non flueret, num obediissent?

Responsio.

De hoc cape evidentes demonstrationes. Moses divinus ille legislator percussione virgæ Rubro interrupto mari, et per medium sectis aquæ partibus instar murorum firmatis, sexcenta millia virorum in abyssi sicco fundo siccis pedibus traduxit. Et haud diu post exercitu aquam quærente in solitudine aquarum experte, baculo percussa rupe, e vestigio fluvium effudit inundantem desertum. Similiter Jesus Nave filius, illum successor, celebri amne Jordanis diviso, eundem trajicit populum, duodecim lapides ex ripa fluminis populo præcipiens ut tolleret, quos cernimus in hodiernum usque diem, eo locorum profecti. Idem cum præcepisset soli cœlum percurrenti, defixit ipsum in eo loco usque ad sequentem diem et eandem horam, cum tantummodo dixisset: *Consistat sol juxta Gabaonem, et luna juxta vallem Elonem* ⁹⁶; loca quædam significans, usque dum hostes sternerent, et victoriæ tropæum erigerent. Considera vero et Eliam illum divinum, solo verbo ex cœlis ignem deducentem super missum ad se a rege quinquagenarium, cui inquit: *Si ego sum homo Dei, descendat ignis ex cœlo, et absumat te et quinquaginta milites tuos* ⁹⁷. Mox autem et e vestigio superveniens flamma eam cohortem militum in cineres rededit. Rursus idem zelo Dei correptus, castigare volens astrorum cultui deditum populum, tres et dimidium anuum imbriferis nubibus verbo firmatis, perseveravit morte punire Deo repugnantem populum, pluviis interceptis. Inquit enim: *Vivit Dominus, si erit pluvia super terram, nisi per os meum* ⁹⁸; quasi dicat, quando mihi visum fuerit. Cum autem in cœlum equitaturus, et ignis quadrigis assumendus esset, cum ad Jordanem pervenisset, cum ipsum pallio percussisset, flumen divisit, sicco pede una cum Eliseo pertransiit, ascendit solus igneum curram, et inde per acra vadens, tunicam ad discipulum abiecit, abiitque vivus usque in hodiernum diem. Considera item in Testamento Novo mundi dominos et principes, quomodo Petrus quidem ex nubibus dejecit Simonem; Paulus autem tertio cœlo calcato, et inde paradiso, judicat angelos qui defecerunt. Et ut omnia summam dicam, qui imaginem malis actionibus non macularunt, neque imperio exciderunt, omnibus imperant et dominantur cœlestibus.

INTERROGATIO CLXV.

Bene nobis expositis iis quæ dicenda de imagine sunt, rogamus ut adjicias etiam id quod est secundum similitudinem. Quare cum dixisset Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem et similitudi-*

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΔ'.

Ἄρ' οὖν, εἰ ἐπέταξε τῷ οὐρανῷ, ἐβρεχεν; ἢ τῇ γῆ βλαστῆσαι τι, ὑπήκουεν; ἢ τῷ ἡλίῳ ἀνατελεῖν, ἀνέτειλεν; ἢ τῇ θαλάσῃ ἐξηραθῆναι, ἢ τῷ ποταμῷ ἀνακοπῆναι, καὶ μὴ βεῖν, ἄρα ὑπήκουον:

Ἀπόκρισις.

Κομίζου περὶ τούτου ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις. Μωσῆς τοίνυν ὁ θεὸς νομοθέτης πληγῇ βάρβδου τὸ Ἐρυθραῖον διακλύσας πέλαγος, καὶ δίκην τειγῶν τὰ ἡμίτομα πήξας τοῦ ὕδατος, ἑξακοσίας ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ξηρῷ τῷ πυθμένι τῆς ἀδύσσου ἀνίκμοις ποσὶ διεβίβασε· καὶ μετὰ ὀλίγον, ὕδωρ τοῦ στρατοῦ ζητήσαντος κατὰ τὴν ἐρημον, ἀμοιρον νοτίδος ἀκρότομον βακτηρίῃ πατάξας, ποταμὸν αὖθις ἐξέχεε τὴν ἐρημον κατακλύζοντα. Ὡσαύτως Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ τούτου διάδοχος, τὸ πολυθρύλλητον Ἰορδάνου βεῖθρον διαστήσας, τὸν αὐτὸν διάγειε λαὸν· δώδεκα λίθους ἐκ τῆς κρηπίδος τοῦ βεύματος ἀνελέσθαι τῷ λαῷ διαταξάμενος· οὗς ὀρῶμεν μέχρι τήμερον οἱ ἐκεῖ φαιτῶντες· ὁ αὐτὸς ἐπιτάξας τῷ ἡλίῳ τὸν οὐρανὸν διεθέοντι, κατέπηξεν αὐτὸν ἐν τῷ τόπῳ μέχρι τῆς ἐποῦσης ἡμέρας καὶ τῆς αὐτῆς ὥρας, φήσας μόνον, *Στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαὼν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ Γαβρυγγα Ἐλώμ, τόπους τινὰς δηλῶν, μέχρι τοὺς πολλοὺς τρέψασθαι καὶ χεῖραι νίκης τρέπαιον*. Θέα μοι καὶ Ἥλιον τὸν θεοπέσιον, λόγῳ ψιλῷ ἐξ οὐρανῶν πῦρ κατὰγοντα ἐπὶ τὸν ἀποσταλέντα πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως πενητήκονταρχον, ᾧ φησὶν· *Εἰ ἀγῶ ἀθροῦσθε τοῦ θεοῦ, καταβήτω πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλωσάτω σε, καὶ τοὺς πενητήκοντά σου*· αὐτίκα δὲ παρὰ πόδας ἡ φλόξ ἐπελευθούσα, τὴν σπιρραν τῶν στρατιωτῶν ἀπηθάλωσε. Πάλιν ὁ αὐτὸς ζήλιος θεοῦ κρατούμενος, τιμωρῆσαι τὸν εἰδωλοκίτρην λαὸν βουλόμενος, τρεῖς καὶ ἡμισυ χρόνους τὰς ἡμεροφόρους νεφέλας βῆματι στεῖρωσας, ἔμενε θανάτῳ παιῶν θεομάχων λαὸν, τοὺς ὑετοῦς ἀνακόψας. Φησὶ γάρ, *Ζῆ Κύριος, εἰ ἔσται ὑετὸς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὴ διὰ στέματός μου*· ὡσαύτι, Ὅταν μοι δέξη. Τὸν οὐρανὸν δὲ μέλλων ἱππηλατεῖν, καὶ πυρίῳ τεθριππῷ ἀναλαμβάνεσθαι, ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην φθάσας, τὴν μελωτὴν πλήξας, τὸ βεῖθρον διέστησε, καὶ ἀβρόχῳ ποδὶ ἄμα τῷ Ἐλισαίῳ διαφοιτήσας, ἐπιδαίνει μόνος τῷ πυρίνῳ ὄχηματι· ἐκείθεν ἀεροπορῶν, δέβριν τῷ μαθητῇ ἐπιβρέψας ἀπῆλθε, ζῶν μέχρι τήμερον. Θέα δὲ μοι πάλιν καὶ τοὺς τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ κόσμου κυρίους καὶ ἀρχοντας· πῶς ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τῶν νεφῶν καταράττει τὸν Σίμωνα· ὁ δὲ Παῦλος τὸν τρίτον οὐρανὸν πατήσας, κάκειθεν τὸν παράδεισον, κρίνει καὶ ἀγγέλους ἀποστατήσαντας· καὶ συνελόντα φάναι, εἰ τὴν εἰκόνα δυσπραγίας μὴ μωμῆσαντες, μηδὲ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσόντες, πάντων ἀρχουσι καὶ δεσπόζουσι τῶν ἐπουρανίων.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΕ'.

Καλῶς τὰ περὶ τῆς εἰκόνης ἡμῖν ἐκθέμενον, ἀξιωμένον προστεθῆναι ταύτῃ τῷ κατ' ὁμοίωσιν· καὶ διὰ τὴν εἰπὼν ὁ θεὸς, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν*· τὸ μὲν κατ' εἰκόνα,

⁹⁶ Jos. x, 12. ⁹⁷ IV Reg. ix, 12. ⁹⁸ III Reg. xvii, 1.

ἔδωκε· τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, ἐσιώπησε. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή, *Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ οὐ πρόσκειται ὅτι καθ' ὁμοίωσιν.*

Ἀπόκρισις.

Μη βουλόμενον τὸ Θεῖον ἀργούς καὶ βραβύμους διαδιδόν ἡμᾶς, παραπλησίως συῶν, ἢ μονιῶν, ἢ προβάτων, καὶ τῶν λοιπῶν ἐρημικῶν ἀλόγων, μηδ' αὐτὸν πάλιν ἀμίσθους γεραίρειν ἡμᾶς ἀναξίως, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κατέλιπεν ἐξουσίᾳ ἐξομοιοῦσθαι αὐτῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν μιμήσεως, καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν κατορθώσεως καὶ ἐπιδείξεως, ὅπως τῇ περὶ τὸν πέλας κηδεμονίᾳ ἐξομοιωθῶμεν αὐτῷ, καθόσον οἶόν τε τῇ βροτῶν φύσει πρὸς Θεὸν ἀμιλλᾶσθαι· *Γίνου γὰρ ὄφρα νοῖς ὡς πατήρ, καὶ ἀντὶ ἀνδρός τῇ μητρὶ αὐτῶν, φησὶν ὁ τῶν θείων σοφὸς Σολομών· αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· καὶ πάλιν· Μακάριοι οἱ εὐφρονοῖοι, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται. Καὶ πάλιν, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραῖός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐδῆρσθε ἀνάπανσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Γενώμεθα σὺν φιλάνθρωποι καὶ ἐλεήμονες, αὐτοὶ ἐλλείους δεόμενοι, οἰκτεριζώμενοι τὴν εὐπαθεῖν δεόμενοι· τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς δεομένοις εὐποιῶν, εἰ ποιήσωμεν ὁ παθεῖν θέλομεν· ποιεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ὃ δ' ἂν ποιήσωμεν.*

ΠΕΥΣΙΣ ΡΞΓ'.

Ἄλλ' οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον μέλονται δι' ἀρετῆς ἐξομοιοῦσθαι ἡμῖν· ἀλλ' εὐθέως τέλειον καὶ ἀπηρτισμένον εἶναι δημιουργεῖν αὐτόν. Ἄρ' οὐν ἄλλως μὲν εἶπε, ἄλλως δὲ ἐποίησεν;

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲν τούτων ὑστεροβουλίας κατηγορεῖ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ σπινθήρα τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος ἡμῖν ἐγκατέλιπεν, ὥστε διὰ μιμήσεως πρὸς τὸν ἐκείνου πυρσὸν ἀμιλλᾶσθαι· ἕτερος δὲ οὐκ ὑπῆρχεν ἔτι ὁ ὑπὸ τοῦ παραγομένου αὐθις ὀφελίων εὐπαθεῖν· τὸ δὲ μέλλον, τοῖς ἐξ ἐκείνου προϊούσιν εἰκότως ἀπένειμεν. Σκοπήσωμεν δὲ καὶ ἑτέρως τὰ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, οὐδὲν τῶν εἰρημένων παραγραφόμενοι, ἀλλ' ἐκ περιουσίας τὰς ἀποδείξεις περιποιούμενοι. Φησὶ γὰρ ὁ Θεός, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν, τὸ μέλλον ὡς ἤδη παρὸν ἐπιστάμενος· καὶ πρὸ τοῦ ἔρᾶσθαι τὰ πάντα, προγινώσκων ἐκάστου τὴν ἐκβασιν· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακώβ, πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτούς ἐν τῇ μητρὶ φησὶν ἡ γῆ, ἢ τῆς πατρικῆς ἀποκριθῆναι ὀσφύος· φάσκων διὰ τοῦ Μαλαχίου· *Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰερεμίου λέγων· Πρὸ τοῦ σε κλάσαι ἐν κοιλίᾳ, ἐπιστάμαι σε, καὶ πρὸ τοῦ ἐξελεῖν ἐκ μήτρας, ἠγάπα σε· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰουδα, προφαίλων αὐτοῦ τὴν προδοσίαν, μηδὲ τῶν γονέων αὐτοῦ ἐπὶ ὑπαρχόντων, φησὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ· *Ὁ ἐσθλὸν ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ περρισιμόν· ὡς ἐπὶ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου διὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ· *Καὶ οἱ ἐπαι-****

nem nostram 57 : id quidem quod secundum imaginem est repeliit, id autem quod secundum similitudinem est, tacuit? Inquit enim Scriptura : *Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit ipsum, marem et feminam fecit eos* 58 : et non est additum, quod secundum similitudinem.

Responsio.

Quia noluit Deus nos desides et socordes vitam agere, instar suum aut porcorum silvestrium, aut ovium et cæterorum ratione carentium animalium, neque item nullam mercedem meritis, indigne honorare; in nostra potestate reliquit, ut assimilemur ipsi per imitationem erga illum, et per virtutum correctionem et demonstrationem, ut erga proximum sedulitate assimilemur ipsi, quantum ab humana natura contendente ad Deum præstari potest. Nam : *Esto pupillis ut pater, et ipsorum matri pro viro*, inquit rerum divinarum peritus ille Salomo 59. Ille autem in Evangelio Dominus inquit : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* 60. Et iterum : *Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur* 61. Item : *Discite a me quod mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* 62. Simus ergo benefici et misericordes; ipsi misericordiæ indigi miseremur ejus, qui benefici afflicti rogat. Hoc enim beneficio Deus rogantes afflicti, si fecerimus quod nobis fieri volumus. Facit enim nobis Deus, quodcumque nos aliis fecerimus.

INTERROGATIO CLXVI.

Atqui non dixit Deus : *Faciamus hominem nobis per virtutem assimilandum, sed statim perfectum et absolutum dixit se ipsum facere. Num igitur aliter quidem dixit, aliter autem fecit.*

Responsio.

Nihil horum arguit in Deo mutationem sententiæ, sed in urbis scintillam amoris erga se reliquit, ut per imitationem ad illius faciem contendamus. Alius enim nondum erat, qui ab eo qui producebatur, mox esset oblectandus. Futurum autem merito illis, qui ex illo progressuri erant, tribuit. Consideremus autem etiam alio modo, nihil eorum quæ de imagine et similitudine dicta sunt, depravantes, sed ex abundanti demonstrationes quasdam petentes. Inquit enim Deus : *Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem nostram. Futurum velut jam præsens sciebat, et antequam faceret omnia, præcognoscens uniuscujusque exitum. Quemadmodum de Esauo et Jacobo, antequam conciperentur in utero materno, aut antequam excernerentur e lumbis paterno, dicens per Malachiam : *Jacobum dilexi : Esauum vero odio habui* 63. Sicut et de Jeremia dicit : *Antequam te formarem in utero, novi te, et antequam e matrice egredereris, sanctificavi te* 64. Sicut et de Juda præmonstrans ipsius proditionem, cum adhuc ne quidem parente ipsius essent, inquit per Davidem illum divinurum vatem : *Qui mecum edit panes, magnum instituit adversus me dolum* 65. Sicut et de principe aposto-*

57 Gen. i, 26. 58 ibid. 27. 59 Eccli. iv, 10. 60 Matth. v, 7. 61 ibid. 9. 62 Matth. xi, 29. 63 Malach. i, 2. 64 Jerem. i, 5. 65 Psal. xl, 10.

lorum Petro per eundem divinum vatem Davidem ait : *Qui me laudabant, jurabant adversus me* ⁶⁶. Simulque prædicit omnium fugam : *Amici mei et proximi mei adversus me appropinquaverunt et steterunt, et proximi mei steterunt eminus* ⁶⁷; qui nondum e lumbis fuerant rejecti, neque in carnem coagulati, imo nondum parentes, aut proavos habebant. Sed et salutarem suam crucem velut jam erectam, et super eam clavis affixum longe antè demonstrans, inquit : *Perfoderunt manus meas et pedes meos, enumeraverunt omnia ossa mea* ⁶⁸, ubi clavos in me transfigant. Et ut summam omnia dicam, multis in locis divinæ Scripturæ audimus loqui Deum de futuris velut jam præsentibus, aut præteritis et peractis, quæ secundum prædestinationem certo eventura sunt : quemadmodum inquit eximius ille Apostolus : *Quoniam quas præsciverat, eosdem et præfinivit, conformes imaginis Filii sui, ut ipse sit primogenitus inter multos fratres* ⁶⁹.

Cum igitur certo sciret primorum parentum nostrorum seductionem et lapsum in inobedientiam, et quod in postremo sæculorum tempore unigenitus Dei Filius homo nasciturus esset, propter homines ob suam separationem periclitantes, id quod præfinivit declarari mihi videtur per id quod inquit : *Faciamus hominem secundum imaginem nostram et similitudinem*. Quasi dicat, licet sero, tamen propter ipsum nascar secundum ipsum, de experte nuptialis consuetudinis et semper virgine absque semine corpus assumens, in præsepi rationis expertium animalium reponendus, ab experte rationis conditione ipsum revocans. Oportet enim me fieri quod est, et ipsum facere quod sum : inhabitare tenebrosam et luce carens antrum hujus vite, ut ipse cælum inhabitet; fasciis ligari, ut ille solvatur a vinculis mortis; crescere corpore, ut crescat divinitate; me baptizari oportet, et abluere squaloribus obsitum, tentari et vincere adversarium, et subijcere superato. Esuriam pro eo, qui male comedit, ego nutriens universa. Sitiam pro condemnato, qui pluviam præbeo, et in carne inambulo abyssum. Volens vinculis constringar, et solvam præter animi voluntatem ligatum. Illudar, et conviciis exponar, ut ab opprobrio virorum liberetur qui transgressus est sexus muliebris. Creator ipse conspuar in carnis faciem, ut creati abstergam faciem. Colaphis cædar a servo ego angelorum Dominus, ut in libertatem asseram sub servitute peccati redactum. Nam colapho manumittunt servos domini, simul atque percusserint a servitute eximentes. Spinis corcæbor, qui paradysum plantavi, ut eradicentur mortalium spinæ. Felle cibabor, et aceto rigabor, ratione carnis assumptæ, omnem abstergens humanæ naturæ amaritudinem. Qui Israeli manna præbui, aram et crucem conscendam, ut corpore transfigar incorporeus, at propter homines eo circumdatus. Idem

νοῦντές με κατ' ἐμοῦ ἑμυνον· καὶ πάντων ἄρῶν ἐν θρασυμῶν· οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν, καὶ ἐστησαν· καὶ οἱ ἐγγιστά μου, ἀπὸ μακρόθεν ἐστησαν, οἱ μήπω τῆς ὀσφύος προβληθέντες, μηδ' εἰς σάρκα τυρωθέντες. ἀλλ' οὐδέπω τοὺς γονεῖς ἢ προγόνους ἔχοντες. Ἄλλὰ καὶ τὸν σωτήριον ἑαυτοῦ σταυρόν, ὡς ἤδη παγέντα, καὶ ἐπ' αὐτῷ καθηλωθέντα προσφαίνων· Ὁρυξαν χεῖρας μου καὶ πόδας μου, ἐξηριθμήσαν πάντα τὰ ὀστά μου, ποῦ τοὺς ἴλους μου διαπερονήσουσι. Καὶ συλλήθδην εἰπεῖν, πολλοῦ τῆς θείας Γραφῆς ἀκούομεν, τὸ θεῖον φεγγόμενον περὶ τῶν μελλόντων ὡς ἤδη παρόντων, ἢ παρωχρότων καὶ παρχθέντων, τῷ προορισμῷ πάντως ἐκδησόμενα, καθὼς φησιν ὁ ἁγίολος Ἀπόστολος, Ὅτι οὗτος ἀπρόγνω καὶ προῶνσε συμμόρφους τῆς εἰκότος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

Σαφῶς οὖν ἐπιστάμενος τῶν προγόνων ἡμῶν τῆν ὑπερωγῆν, καὶ τὸν εἰς παρακοήν διέσθον· καὶ ὅτι ἡμελλεν ἐπ' ἐσχάτου τῶν αἰώνων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παις βροτὸς ὑπ' ἑαυτοῦ γίνεσθαι, διὰ βροτῶς κινδυνεύοντας τὴν ἀπ' αὐτοῦ διδασκασιν, ὁ προῶνισε, τοῦτο δοκεῖ μοι ἀποφαίνεσθαι, διὰ τοῦ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοιωσιν*· ὡς εἰπεῖν, κἀν ὀψέ ποτε, δι' αὐτὸν κατ' αὐτὸν γενήσομαι, ἐξ ἀπειρογάμου ἀετιπαιδός, ἀσπῆρος σωματώμενος· ἐν φάτην ἀλόγων ἀνακλιθήσομαι, τῆς ἀλογίας αὐτὸν ἀνακαλούμενος· δεῖ γὰρ με γενέσθαι ὑπερ ἐστὶ, καὶ δρᾶσαι αὐτὸν ὑπερ ἐμὶ· οἰκῆσαι τὸ ἄντρον τὸ σκοτεινὸν, καὶ ἀφεγγῆ αὐτοῦ βίον, ἵν' ἐκεῖνος οἰκῆσῃ τὸν οὐρανόν· σπαργάνοις δεθῆναι, ὅπως ἐκεῖνος λυθῆ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· αὐξήσθαι σῶματι, ἵνα αὐξήσῃ θεότητι· δεῖ με βαπτισθῆναι, καὶ ἀπαλοῦσαι τὸν ρυπαρόντα· πειρασθῆναι, καὶ νικήσαι τὸν ἀντίπαλον, καὶ ὑποτάξαι τῷ ἡττωμένῳ· πενήσῃ ὑπὲρ τοῦ κακῶς ἐδομένου, ὁ τρέφων τὰ σύμπαντα· διψῆσῃ ὑπὲρ τοῦ κατακρίτου, ὁ ὑπερὸν παρεχόμενος, καὶ ἐν σαρκὶ πεζεύων τὴν ἄδυσσον. Βουλήσει δεθῆσομαι, καὶ λύσω τὸν ἀβουλήτως δεθέντα· ἐμπαυχθήσομαι καὶ ὄνειδισθήσομαι, ἵνα ρυσθῆ τοῦ ὄνειδους τῶν ἀνθρώπων τὸ παραδὸν γύναιον. Ὁ πλάστῃς ἐμπυσθήσομαι τῆς σαρκὸς τὰς ὕψεις, ἵνα τὸ πλάσθέντος ἀποσμήξω τὸ πρόσωπον· βαπτισθήσομαι ὑπὸ τοῦ οἰκέτου ὁ τῶν ἀγγέλων Κύριος, ἵν' ἐλευθερώσω τὸν δουλωθέντα τῇ ἀμαρτίᾳ· βαπτῆ γὰρ ἐλευθεροῦσι τοὺς οἰκέτας οἱ κύριοι, ἅμα τοῦ παῖσαι τῆς δουλείας ἀπελευθόντες. Ἀκάνθαις στεφανωθήσομαι ὁ φυτεύσας τὸν παράδεισον, ἵν' ἐκριζωθῶσι βροτῶν αἱ ἀκανθαί. Κοιθῆ ψωμισθήσομαι, καὶ δεῖ ἀρβευθήσομαι, τῷ προσλήμματι πᾶσαν ἐκμυζαίνων τὴν πικρίαν τῆς βροτῶν φύσεως. Ὁ τὸ μάννα τῷ Ἰσραὴλ παρασχόμενος, ἐπὶ βωμῶν καὶ σταυρῶν φοιτήσῃ, τὸ σῶμα καθηλωθῆναι ὁ ἀσέματος· διὰ βροτῶς δὲ τοῦτο περιθέμενος, τούτῳ παρὰ Τουδαίου κρατούμενος ὁ ἀκράτητος, τούτῳ θανατούμενος ὁ ἀθάνατος, τῷ θανάτῳ βίαντος·

⁶⁶ Psal. ci, 9. ⁶⁷ Psal. xxxvii, 12. ⁶⁸ Psal. xxi, 17, 18. ⁶⁹ Rom. viii, 29.

τούτω ταφῆσομαι διὰ τοὺς ἐν ἄδη τυγχάνοντας·
τούτω ολονεὶ πέτρα πατάξω ἐκείνου πύλας, ἐξάγων
πεπεδημένους ἐν ἀνδρείῳ, καθὼς φησιν ὁ Δαβὶδ ὁ
οικέτης μου· τούτω εἰς οὐρανοὺς ἀναβήσομαι, μὴ
χρῆζων ἀναβάσεως, ὁ πληρῶν τὰ σύμπαντα· τούτω
ἐκ δεξιῶν καθήσομαι τοῦ ἀσχηματίστου Πατρὸς, ὁ
κατ' αὐτὸν ἀσχημάτιστος· τούτο κατ' εἰκόνα καὶ
ὁμοίωσιν τοῦ ὕπ' ἐμοῦ γενομένου γενέσθαι ἐπ' ἐσχά-
του τῶν χρόνων ἡδόκησα, προωρίσας ἐμαυτῷ τῆς
δημιουργίας τὸ ἐσόμενον. Εἰ τοίνυν δοκεῖ σοι βέλαιος
τῆς εἰκόνης καὶ ὁμοιώσεως λόγος, ἡρμενεύτω ἡ περὶ
ταύτης τοῦ λοιποῦ ζήτησις.
futurum erit. Quid si tibi videtur certa hæc de
amplius de ea percunctari.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΕΖ'.

Τί οὖν, ἡ Τριάς ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησεν; Οὐ
γὰρ εἶπεν ὁ Θεός, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰ-
κόνα καὶ ὁμοίωσιν*, ἀλλὰ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον
κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν*, οὐκ ἐμὴν, ἀλλ' ἡμετέ-
ραν.

Ἀποκρίσις.

Εἰ τοὺς ἐξῆς τῷ λόγῳ ἐπιβῆναι θελήσωμεν, ἐαυ-
τὴν πάντως ἡ θεηγορία διασαφῆσαι, λέγουσα, *Καὶ
ἐποίησεν*, οὐχὶ ἐποίησαν, ὁ Θεός, οὐχ οἱ θεοὶ, τὸν
ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ, οὐχὶ θεῶν. Διὰ οὖν
τοῦ *Ποιήσωμεν*, τὰ τρία σημαίνεται πρόσωπα τῆς
Θεότητος· διὰ δὲ τοῦ *Ἐποίησεν*, τὸ ἐνικὸν τῆς φύ-
σεως καὶ τῆς βουλῆς, καὶ τοῦ δράματος. Ὡς καὶ ἐξ
αὐτῆς ἔγνωμεν τῆς δημιουργίας ἡμῶν. *Καὶ ἐποίησε
γὰρ ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον*, ἐνταῦθα τὸ ἐνικὸν τῆς
φύσεως πάντων βροτῶν παριστῶν· *Ἄρσεν καὶ θῆλυ
ἐποίησεν αὐτούς*· ἐνταῦθα πρόσωπα δηλῶν. Καὶ
ἐτέρωθι φησιν, *Ἐξάλειψα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς
γῆς ὅν ἐποίησα*· καίτοιγε πλείστα μυριάδες ἄν-
θρώπων ὀπίηρχον, οἱ ἐπὶ Νῶε κατακλισθέντες, εἰ καὶ
ἐνικὸν τὸ ῥῆμα· ἐτέρωθι δὲ τὸν Φαραωνίων πανστρα-
τιᾶ βυθισμὸν τραγυδοῦσα ἡ θεία τῆς Μαρίας ψῆδη,
Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, φησιν, *ἐνδόξως γὰρ δεδόξα-
σται Ἰσραὴλ καὶ ἀναβάτην ἐβρίψεν εἰς θάλασσαν*·
τὸ πλῆθος τῆς ἑππου ἐνικῶς, καὶ τοῦ στρατοῦ πάλιν
ὡσαύτως μελιψήσασα, πάντων καταποθέντων τῷ
Ἐρυθραίῳ πελάγει, ἅμα τῷ δυστήνῃ αὐτῶν ἄνακτι·
πρὸς δὲ τὸν Μωσέα φησιν, *Ἐγὼ ὁ Θεός Ἀβραάμ,
καὶ ὁ Θεός Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεός Ἰακώβ*· διὰ μὲν τὸ
Ἐγὼ τὸ ἐνικὸν καὶ ταῦτον δηλοῦσα ἡ θεία Τριάς·
διὰ δὲ τὸ τρεῖς τὸ Θεός φωνᾶσα (δ), τὰς τρεῖς ἐαυ-
τῆς ὑποστάσεις, καὶ πρόσωπα παριστώσα· ἅπασί μὲν
τὸ *Ἐγὼ*, τρίτον δὲ τὸ Θεός φθιγγαμένη· ἀλλὰ καὶ
ἡ πᾶσιν ἄφατος καὶ ἀπόρρητος, ἐκ τῆς ἀειπαιδος
Μαρίας ἐν σαρκὶ θεανδρική θεοφάνεια, τοῦ μὲν Πα-
τρὸς βουληθέντος, τοῦ δὲ Υἱοῦ σαρκωθέντος, τοῦ δὲ
Πνεύματος συνεργήσαντος, φαίεν ἂν γεγονῆναι· οὐκ
ἀτονίᾳ τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸ δρᾶμα, ἀλλὰ πᾶσι συμφωνίᾳ
τε καὶ ἐνότῃ καὶ ταυτότῃ τῆς μίθς βουλῆς τε καὶ
αὐθεντίας, καὶ βασιλείας τῆς ἐν Τριάδι, εἰώθεν ἡ
Γραφή τριχῶς τὰ πολλὰ τῆς θεουργίας διαιρεῖν· τὰ

faciam ab Judæis comprehensus Incomprehensibilis,
idem mortuus immortalis, morti mors : idcirco
sepeliar propter eos, qui in orco sunt : idcirco
veluti saxum aliquod percutiam illius portas, edu-
cens vinclos in fortitudine, quemadmodum inquit
Davides servus meus ⁷⁰. Idcirco cælos ascendam,
non indigenus ascensione, tanquam implens uni-
versa. Idcirco a dextris sedebō nulla forma expressi
Patris, et ipse ad illius similitudinem nulla forma
expressus. Hoc secundum imaginem et similitudi-
nem ejus qui a me factus est, postremis temporibus
feri placet, qui constitui mihi ipsi quod in opificio
imagine et similitudine oratio, desine deinceps

INTERROGATIO CLXVII.

Quid igitur? Num Trinitas incarnata et homo
facta est? Non enim dixit Deus, *Faciamus homi-
nem secundum imaginem* : sed, *Faciamus hominem
secundum imaginem et similitudinem* non meam, sed
nostram.

Responsio.

Si in iis quæ ordine in eo sermone sequuntur,
ingredi voluerimus, semetipsum plane divinus ser-
mo declarabit, dicens : *Et fecit*, non fecerunt :
Deus, non dii, *hominem secundum imaginem Dei*,
non deorum. Per id igitur quod inquit, *Faciamus*,
tres indicantur personæ divinitatis; per id autem
quod inquit, *Fecit*, unitas naturæ et consilii et
operis, quemadmodum et ex nostra creatione co-
gnovimus. Nam quod inquit, *Et fecit Deus hominem*,
unitatem naturæ omnium hominum demonstrat :
Masculum et feminam fecit eos, personas indicat.
Et alibi inquit : *Debeo hominem de terra quem
feci* ⁷¹. Atqui plurimæ myriades hominum erant
qui temporibus Noe diluvio mersi sunt, licet singu-
lare verbum sit. Alibi item totius Pharaonici
exercitus submersionem canens sacrum illud Mariæ
carmen : *Cantemus Domino*, inquit, *gloriose enim
glorificatus est : equum et ascensorem dejecit in
mare* ⁷². Multitudinem equitatus singulariter, iu-
demque exercitus similiter decantans, omnibus in
Rubro mari submersis una cum infelici rege suo.
Ad Mosem autem inquit : *Ego Deus Abrahami, et
Deus Isaaci, et Deus Jacobi* ⁷³. Per illud quidem,
Ego, unitatem et identitatem suam significans sacra
Trinitas; per id vero quod ter *Deus* dixit, tres suas
hypostases et personas demonstrans; semel qui-
dem *Ego*, ter autem *Deus* dicens. Sed et ea quæ
omnibus est ineffabilis et abscondita, ex Maria sem-
per virgine uniti cum Deo hominis in carnē sancta
apparitio, Patris quidem qui voluit, Filii vero qui
incarnatus est, Spiritus sancti autem qui cooperatus
est, fuisse dici queat. Non propter ineffacitatem
unius ad perficiendum id opus, sed propter integrum
consensum, et unitatem, et identitatem unius con-
sillii, et auctoritatis, et regni in Trinitate, solet

⁷⁰ Psal. LXXII, 9. ⁷¹ Gen. vi, 7. ⁷² Exod. xv, 1, 21. ⁷³ Exod. III, 15, 16.

(δ) Τρεῖς... φωνᾶσα. An legendum τρεῖς... φωνήσασα vel φωνοῦσα? EDIT.

Scriptura tripartito multa divinæ operationis dividere; Veteris quidem Testamenti opera ad Patrem referens, Novi vero ad Dei Filium Christum, et quæ nunc in præsentem divinitus sunt, ad Spiritum sanctum.

INTERROGATIO CLXVIII.

At non dixit Deus, Faciamus hominem secundum imaginem et similitudinem, in qua aliquando futurus sum, sed jam constantem et perfectam indicat, dicens: *Et fecit Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit ipsum*: quæ quidem Mosis verba sunt.

Responsio.

Nisi data opera contendere volentes perturbarentur in iis quæ dicta sunt, non abs re viderentur mihi ea quæ hanc imaginem concernunt, apte respondere ad sanctam apparitionem Verbi apud nos factam, testimonium perhibente mihi multi in locis ante multorum temporum annos prophético cœtu, qui post se futuram Verbi in carne vitam velut jam præsentem prædicat. Isaias quidem vatum excellentissimus diserte clamat: *Puer natus est nobis, et datus est, et vocabitur nomen ejus Deus fortis*⁷⁶, necdum matre ejus secundum carnem ac semper virgine existentiam assecutum. Alius etiam quingentos et amplius annos ante uniti cum Deo hominis et Verbi exaltationem, velut qui jam crucifixus esset, et e monumento resurrexisset astantem rogabat: *Quidnam illa vulnera per medias manus tuas*⁷⁷? Cui Deus nondum incarnatus, vatem nihilominus confirmans, velut ista jam facta essent, inquit: *Hæc sunt vulnera, quibus affectus sum in domo dilecti mei*⁷⁸. Davides autem carminum ille divinorum auctor ante mille jam annos veluti præsentem, aut præteritam ipsius in corpore ad caelos ascensionem cecinit: *Ascendit Deus in júbilo, Dominus in voce tubæ*⁷⁹.

INTERROGATIO CLXIX.

At quomodo in superioribus rejecisti eos, qui membra Deo ascribunt, et humana forma præditum dicunt, et rursus idem asseris ipsum esse sicut nos?

Responsio.

Non esse, sed nasci dixi, unitum et anima et corpore nostris. Siquidem ipsum sanctum Verbum nostri simile factum est, et vitam inter nos ageus, cum esset quod erat, et cerneretur quod non erat, inquit ad sacrum apostolorum cœtum, panem distribuens: *Accipite, comedite de hoc omnes: hoc est corpus meum*⁸⁰: nondum immolatum carue; et, *Accipite, bibite: hic est sanguis meus*⁸¹: nondum vulneratum in cruce per lanceam in latere. Et videmus sanctum illum panem hodie in ara incruenta tempore divini et mystici officii, in impolluta propositum mensa, non tamen similem imaginem salutiferi corporis Dei et Verbi; neque item immisto ipsius sanguini, una cum pane propositum poculum vini. Non membrorum articulata distinctioni, non carnali et sanguineæ qualitati, non invisibili et abscondite unitæ cum ipso formæ experti divini-

μὲν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τὸν Πατέρα ἀνάγοντα· τὰ δὲ τῆς Νέας, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ Παῖδα Χριστὸν τὰ δὲ ἐνεστῶτως θείως δρώμενα εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΕΗ'.

'Ἄλλ' οὐκ εἶπεν ὁ Θεὸς, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ἣν μέλλω ποτε γίνεσθαι· ἀλλ' ἤδη ἐστῶσαν καὶ ἀπηρτισμένην ἐμφαίνει, λέγων· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, λέγει Μωσῆς.

'Απόκρισις.

Εἰ μὴ φιλονεικεῖν βουλημένοι κεραίνονται πρὸς τὰ ῥηθέντα, δοκεῖ μοι εἰκότως ἀνηρτησθαι τὰ τῆς εἰκότος τῆ καθ' ἡμᾶς θεοφανείᾳ τοῦ Λόγου, συμμετρούσης μοι πολλαχοῦ τῆς προφητικῆς δηγήσεως πρὸ πολλῶν τῶν χρόνων, τὴν μετ' αὐτοὺς μέλλουσαν ἔσσεσθαι σαρκόφορον τοῦ Λόγου βίωσιν, ὡς ἦδη ἐνεστῶσαν κηρύττοντες. Ἡσαίας μὲν ὁ τῶν προφητῶν ὑψηλότατος διαβρήθη·ν βῶϊον, *Παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, καὶ ἐδόθη, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεὸς ἰσχυρὸς*· οὐδὲ τῆς κατὰ σάρκα μητέρος αὐτοῦ καὶ ἀσιταίος, εἰς τὸ εἶναι ἐτι παραχθείσης. Ἐπις δὲ πρὸ πεντακοσίων καὶ ἄνω χρόνων τῆς θεανθρωπίας τοῦ Λόγου βίως, ὡς ἦδη σταυρωθέντα, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀναστάντα, καὶ παριστάμενον ἡρώτα· *Ποῦ αἱ πληγαὶ ἀπὸ μέσσοι τῶν χειρῶν σου*; Πρὸς ἐν τῷ θεῷ μὴπω σαρκωθέν, κρατῦνον ἐκ τῶν πληγῶν, ὡς ἦδη ἐκβεβηκότα, φησὶν, *Αὐταὶ αἱ πληγαὶ αἷς ἐπλήρηται ἐν τῷ σίκαυ τοῦ ἀγαπητοῦ μου*. Δεδῖ δὲ ὁ τῶν θείων μελωδὸς πρὸ χιλίων ἦδη χρόνων, ὡς ἐνεστῶσαν ἢ παρφηκυῖαν τὴν εἰς οὐρανοῦς αὐτοῦ σωματωθέντος ἄνοδον ἐτραγήδησεν· *Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος*.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΕΘ'.

Καὶ πῶς ἀνωτέρω ἀποκηρύξας τοὺς μελογράφοντας τὸ θεῖον, καὶ ἀνθρωπόμορφον λέγοντας, πῶν αὐτοὺς ἀποκρίνη καθ' ἡμᾶς αὐτὸ ὑπάρχειν;

'Απόκρισις.

Οὐχ ὑπάρχειν, ἀλλὰ γίνεσθαι ἐφ' ἡμῶν ψυχῇ τε καὶ σώματι τοῖς ἡμετέροις· ἐπεὶ καὶ ὁ εὐτὸς ὁ ἅγιος Λόγος καθ' ἡμᾶς γενόμενος, καὶ συμβιωτεύων ἡμῖν, ὡν ἕπερ ἦν, καὶ δρώμενος ἐπερ οἷα ἦν, φησὶ τῷ θιάσῳ τῶν ἀποστόλων, ἄρτον ἐπιδαψῶν· *Λάβετε, φάγετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου· μὴπω τυθεὶς τῇ σαρκί· καὶ, Λάβετε, πίετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, μὴπω τρωθὲς ἐκ σταυρῷ δόρει τῆν πικυράν*. Καὶ δρώμεν τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἄρτον τῆμερον ἐν τῷ ἀναιμάκτῳ θυσιαστηρίῳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας καὶ μουσικῆς ταύτης, ἐπὶ τῆς ἀγράντου προτιθέμενον τραπέζης· ἢ εὐκρίτως δὲ τῇ εἰκόνι τοῦ σωτηρίου σώματος τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου· μηδὲ τῷ ἐγκεκραμένῳ αὐτῷ αἵματι ἐκ συμπροτιθέμενον τῷ ἄρτι ποτήριον τοῦ οἴνου· οὐ τῆ τῶν μελῶν διαθρῶσει, οὐ τῇ σαρκετῇ καὶ αἱματὶ ποιότητι· οὐ τῇ ἀοράτῳ καὶ ἀφανῶς ἡνωμένη ὄψῃ

⁷⁶ Isa. ix, 6. ⁷⁷ Zach. xiv, 6. ⁷⁸ ibid. ⁷⁹ Psal. xlv, 6. ⁸⁰ Matth. xxvi, 26. ⁸¹ ibid. 27, 28.

ματίστω θεότητι· τὸ μὲν γὰρ ἔναιμον, ἔμφυχον, κατάνευρον, ἐρυθρὸν, διηρθρωμένον, ποικίλαις ἀρτηρίαις καὶ φλέβαις . . . χόμενον, οἷς καὶ ὁ δημιουργὸς Λόγος διαπέλεκται μέχρι τριχῶν καὶ δυνύων· Θεοῦ γὰρ τρίχα φημι τὴν Χριστοῦ, ὁμοίως καὶ πόδας καὶ ὄνυχας, καὶ αἷμα καὶ ὕδωρ. Δι' ἐμὲ γὰρ τοῖς ἐμοῖς ὁ Λόγος ἦνωται· καὶ ἔστι τὸ μὲν ἕρσιον, διηρθρωμένον, πορευτικὸν, δραστηκὸν, τὸ δὲ περιφερές, ἀνάρθρωτον, ἔμφυχον, ἄναιμον, ἀκίνητον, οὐβ-ετέρω ἑοικὸς, οὐ τῷ ὄρωμένῳ τοῦ ἀοράτου θεότητι, πιστεύομεν δὲ ὅμως τῇ θεηγορίᾳ, καὶ οὐχ ὡς ὅμοιον, ἢ ἴσον· ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀραρότως αὐτὸ ὑπάρχειν τὸ θεῖον σῶμα, τὸ ἐπὶ τῆς θέας τραπέζης ἱερουργούμενον, καὶ τῷ θιάσῳ πάντῃ ἀτμήτως διαιρούμενον, καὶ ἀλήτεως μετεχόμενον. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἥλιος λήγει τοῖς θεομένοις τὸ φέγγος παρέχων· οὐδὲ θάλαττα διὰ τοῦ ἄλλοις μετεχομένη τοῦ κύτους ὑφέται· οὐδὲ τὸ πῦρ πυρίας ὑφάπτων λαμπάδας μαραινεται, ἢ μειοῦται, μὴ λείποντος τοῦ ὑποστρέφοντος, καὶ τὸν πυρὸν ἐγειρόντος· οὐδ' αὖ πάλιν ὁ ἄηρ τῇ ἀναπνοῇ πάντων ἐμφύχων βραχύνεται. Καὶ πάλιν, Ὁ μὴ πιστεύων, φησὶν, εἰς ἐμὲ, ἤδη κέρριται, μήπου κρίνας τινά. Ὁ δὲ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· μή-που δὲ εὐλιφότες αὐτὴν οἱ πιστεύοντες, μέχρι ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐμπαθοῦς καὶ ὀλιώδους· ἐκ ταύτης γὰρ ἐπ' ἐκείνην διαβαίνομεν. Ἀλλὰ τῇ θεηγορίᾳ πιστεύοντες, καὶ τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἔχοντες, ὡς ἤδη ἐγκαθεστῶτες αὐτῇ διακείμεθα. Ὁμοίως νοοῦντες καὶ τὸν περὶ τῆς εἰκόνης λόγον, τῷ προορισμῷ καθ' ἡμᾶς τῆς τοῦ Λόγου μορφώσεως τε καὶ γεννήσεως καὶ βιοτεύσεως ἀπαρτίζεσθαι, ἀπόουσης αὐτοῦ τῆς ἀνοσιτου κακίας.

dictionem quamdam Dei Verbi formationem et nativitatem, vitam denique nostram similem declarare; sic tamen ut omnis vitiositas excludatur.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΘ'.

Ὀύχουν, εἰ προῦρισεν ἑαυτῷ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ Θεός, ἀναίτιοι εἰσιν οἱ σταυρώσαντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἀπόκρισις.

Ἀναίτιοι ὑπῆρχον, εἰ μὴ προηγορευθῆ αὐτοῖς διὰ νόμου καὶ προφητῶν, οὐκ ἄλλοφύλων, ἀλλὰ συγγενῶν καὶ ὁμαίμων, καὶ συναδολεσχῶν τῆς νομικῆς παιδείας, ἀπέχουσαι τῆς κατὰ Χριστὸν θεοκτονίας, καὶ μὴ παρανομίᾳ ἀλόγως τὸν Λόγον διὰ σαρκὸς ἀναιρούοντας· οὐδὲν διὰ τῆς εἰκαλοεσχίας ἀπώναντο, ἀνόμως τῷ νόμῳ χρῆσάμενοι· οὐ γὰρ νόμῳ προσλωμένοι, καὶ ἐκ παιδὸς αὐτὸν κατηγούμενοι, ἐν ἀμαθείᾳ, μᾶλλον δὲ ἀπωλείᾳ πολυθέντες, ἐκείνων ἰθέτησαν· τὰ δὲ ἄνομα ἔθνη, μήτε νόμῳ συντραφέντα, μήτε τοῦτον κατηγθέντα, εὐνόμησαν, ἑαυτοῖς νόμος γενόμενοι, καὶ τὸν σφῶν ποιητὴν ἀγάμενοι, ἐκ μόνων τῶν παρ' αὐτοῦ δρωμένων, Θεὸν ὑπάρχειν αὐτὸν πιστεύοντα.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΟΑ'.

Ἐπειδὴ ἀνωτέρω εἶπας ἐν τῇ τῶν ἀρετῶν τελειώσει ἐξομοιοῦσθαι ἡμᾶς τῷ Θεῷ, καὶ ἐπηγγελῶ λέγειν

tati. Illud enim sanguinem continet, animatum, rubrum, et articulatum est, et variis arteriis atque venis distinctum, quibus et opifex ille Verbum variegatus erat usque ad pilos et ungues. Comam enim Dei voco Christi comam, similiter et pedes et ungues, et sanguinem, et aquam. Propter me enim meis unitum est Verbum. Estque hoc quidem erectum artubus compositum, incedendi vim habens et agendi: illud autem rotundum, non articulatum, inanimatum, sanguine carens, immobile, et neutro simile: non ei qui cernitur, et invisibilis est divinitate. Credimus nihilominus secundum sermonem divinum, etiamsi non sit simile vel æquale, proprie tamen et convenienter id esse corpus divinum, quod in divina mensa sancte consecratur, et universo cœtui sacro absque sectione dividitur, et absque defectu participatur. Neque enim sol desinit indignis lucem præbere, neque mare per salem participatum, usque ad fundum exhauritur, neque ignis infinitas succedens faces languescit aut minuitur, non deficiunt eo quod subest, et flammam excitat. Neque item aer omnium animatorum respiratione imminuitur. Rursus ait, *Qui non credit in me, jam condemnatus est*⁶⁰: cum nondum judicasset quemquam. *Qui vero credit in me, habet vitam æternam*⁶¹, ea nondum recepta ab iis qui credunt, donec hac afflictibus obnoxia et crassa vita liberati fuerim. Ex hac enim ad illam transimus. Sed sermoni divino credentes, futurumque certo tenentes, veluti si jam in ea constituti simus, ita sumus affecti. Similiter intelligamus et eam qui de hac imagine est, sermonem, per prædicationem, vitam denique nostram similem declarare.

INTERROGATIO CLXX.

Ergo si sibi prælinivit humanæ carnis assumptionem Deus, culpa carent Judæi qui ipsum crucifixerunt.

Responsio.

Caruissent culpa, si non prædictum ipsis fuisset per legem et prophetas, non alicuigenas, sed cognatos et consanguineos, et in eodem exercitio legalis disciplinæ constitutos, quo abstinerent a Dei in Christo nece, et ne contra legem agerent, absque ratione Verbum per carnem occidentes. Ideo nihil ex vanis illis garritis utilitatis perceperunt, lege illegitime usi. Non enim legi adherentes, et a puero in ea instituti, in incitia, imo perditione ænescentes illum rejecissent. At gentes quibus lex lata non fuit, et quæ in lege educatæ non erant neque in ea institutæ, bene et legitime vixerunt, sibi metipsis lex factæ, suumque conditorem amplexæ, ex iis solis quæ ab ipso facta sunt, Deum ipsum esse crediderunt.

INTERROGATIO CLXXI.

Quandoquidem in præcedentibus dixisti, in virtutum perfectione nos assimilari Deo, teque dictu-

⁶⁰ Joan. III, 18. ⁶¹ Joan. VI, 47.

rum recepisti, quoniam id per virtutes pacto fiat: a te petimus, primum dici nobis, quæ sit perfecta virtus.

Responsio.

Admirabiliter, o charum caput, et præcise quærens, quis perfectus virtutis finis sit, demonstras te vigilantè ad illum respicere, et quasi (si quidem inventum sit quod desideratur) eum tuæ ipsius vitæ proprium facere velis. At ego in utroque pariter hæsito. Id enim vel oratione complecti vel demonstrare, quod ratio cognoverit, etiam meum intellectum superare dico. Fortassis autem et omnes qui virtute claruerunt, ejus perfectionem se assequi non posse fatebuntur. Perfectio enim in aliis quidem omnibus quæcunque sensu metimur, terminis quibusdam finitis percipitur, velut in quantitate continua et discreta. Omnis enim in quantitate mensura, propriis quibusdam terminis continetur. Ubi qui ad cubitum respicit, aut ad numeri decadem, cognoscit et id unde cœpit, et in quo desinit, in quo scilicet existere perfectio solet. In virtute autem unicum ab Apostolo perfectionis terminum didicimus, quod ipsa infinita sit, et omni carens termino; nam magnus ille ac sublimi præditus mente per hanc perpetuo currens, nunquam ad ea quæ priora sunt, extendere se cessavit. Neque enim satis tutam putabat esse a cursu institutionem; nullum enim bonum propria natura terminatur, sed per comparationem contrarii omnino finitur: quemadmodum vita morte, lux tenebris et robur infirmitate. Quemadmodum igitur finis vitæ principium mortis est, et solis occasus principium caliginis, et bonæ valetudinis amissio principium infirmitatis, sic cursus virtutis institio principium sit cursus vitiosi. Ideo recte dixi, nullis terminis propriis subjectam esse virtutem. Nam quod terminis comprehenditur, non est virtus. Virtutem vero perfectam, et indeterminatam, et infinitam, magnitudinis et quantitatis expertem, et omni comprehensione superiorem, Deum dico, qui proprie et principaliter est bonus, cujus natura bonitas est et immensissima virtus. Quandoquidem igitur nullus alius est virtutis terminus, quam vitiositatis oppositio, numen autem divinum contrarii non capax est, et infinitum: etiam is qui virtutem obit, idem omnino et Dei particeps est, qui absoluta est virtus: adeoque terminum non habet. Necessario denique etiam ejus qui participat, cupiditas cum infinito concurrens, et una sese extendens, institutionem a cursu nunquam habebit. Infinita igitur quidem ipse Deus est.

INTERROGATIO CLXXII.

Et quomodo quis viam aut opus aggrediatur, quorum finem et perfectionem exspectare sibi que

(6) Τοῖς ἔμπρ. ἐπεκτεινόμενος ἐληξεν. Respiciat hic Cæsarius ad Philipp. iii, 13, 14, ubi sic legitur: "Ἐν δὲ, τὰ μὲν ὀπίω ἐπιλανθάνομενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens; ad suum vero quæ sunt priora, extendens meipsum, ad

ποίη τρόπῳ τὰ περὶ ἀρετῶν, δεόμεθ' σου πρώτων λαχθῆναι ἡμῖν, τίς δὲ τέλειος τῆς ἀρετῆς ὄρος.

Ἀπόκρισις.

Θαυμασιῶς, ὦ φίλη κεφαλή, καὶ συντόμως ζητῶν τίς ὁ τέλειος τῆς ἀρετῆς ὄρος, εἰδείξας ἐρηγηγῶς πρὸς ἐκείνον ὄραν, καὶ ὡς (εἰπερ εὐρηθεῖται τῷ λόγῳ τὸ ποθοῦμενον) εἰς τὸν σαυτοῦ σφετερισσασθαι τοῦτον βλον. Ἐγὼ δὲ ἐπ' ἀμφοῖν ἐπ' ἰσῆς ἀμειχανῶ· τὸ γὰρ περιλαθεῖν ἢ δεῖξαι, ὅπερ ἂν ὁ λόγος κατανοήσῃ, ὑπὲρ τὴν ἐμὴν φημι ὑπάρχειν ἐννοῖαν· ἴσως δὲ καὶ πάντες οἱ κατ' ἀρετὴν ἀστράπτοντες, ἀνέριπτον αὐτοῖς ὑπάρχειν τὴν τελειότητα ὁμολογήσουσιν. Ἡ γὰρ τελειότης ἐπὶ μὲν τῶν ἐτέρων πάντων ὅσα τῆ ἀσθησει μετρεῖται, περᾶσι τῶν ὠρισμένων διαλαμβάνεται, ὅσον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ διαρισμένου. Πᾶν γὰρ τὸ ἐν ποσότητι μέτρον, οἰκείως τῶν ὄρων ἐμπεριέχεται. Καὶ ὁ πρὸς τὸν πῆχυν βέλτων, ἢ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ δεκάδα, γινώσκει τὸ ἀπὸ τίνος ἀρξάμενος, καὶ εἰς τίνα κατέληξεν· ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ τέλειον ἔχειν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς ἓνα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου τελειότητος ὄρον ἐπαίδευσθημεν, τὸ ὑπάρχειν αὐτὴν ἀόριστον καὶ ἀπεράττων. Ὁ γὰρ πολλὸς ἐκείνος καὶ ὕψηλός τὴν διάνοιαν ἀεὶ διὰ ταύτης θέων, οὐδέποτε τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος ἐληξεν (6). Οὐδὲ γὰρ ἀσφαλεστάτην ἦτο τὴν τοῦ ὄρου στάσιν· οὐδὲν γὰρ ἀγαθὸν τῆ οἰκείᾳ φύσει ὀρίζεται· τῆ δὲ ἀντιπαράθεσι τοῦ ἐναντίου περὶ πάντων, ὡς ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ, καὶ τὸ φῶς τῷ σκότει καὶ ἡ βρώμη τῆ ἀρρώστια. Ὡστερ ὄν τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἀρχὴ θανάτου ἐστὶ, καὶ ἡλίου δούτις ἀρχὴ σκότους, καὶ ἡ τῆς εὐθανείας ἐκκοτῆ ἀρχὴ ἀσθενείας· οὕτως τοῦ κατ' ἀρετὴν ὄρου ἢ στάσις, ἀρχὴ τοῦ τῆς κακίας γίνεσθαι ὄρου. Οὐκοῦν εὖ ἔσθη μὴ ἔροισ ὑποκεισθαι οἰκείως τὴν ἀρετὴν· τὸ γὰρ πέρασ διαλαμβάνομενον οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ· ἀρετὴν δὲ τέλειον, ἀπεράστων, καὶ ἀόριστον, ἀμειγθῆ τε καὶ ἀπειρον, πάσης καταλήψεως ὑπέρτερον τὸ θεῖον φημι, τὸ κυρίως καὶ πρώτως ἀγαθὸν, ὃ ἡ φύσις ἀσθενείας ὑπάρχει ἢ ἀπεράττως ἀρετῆ. Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀρετῆς ὄρος πλὴν κακίας ἀντιπαράθεσις, ἀπαράτασ δὲ τοῦ ἐναντίου τὸ θεῖον καὶ ἀόριστον· ὃ δὲ τὴν ἀρετὴν μετῶν, πάντως θεοῦ καὶ αὐτὸς μετῆει· αὐτὸς γὰρ ὑπάρχει παντελῆς ἀρετῆ· τοῦτο δὲ ὄρον οὐκ ἔχει ἀναγκαίως καὶ ἡ τοῦ μετέχοντος ἐπιθυμία τῶν ἀρετῶν συμπαράθεσασ, καὶ συμπαρκατεινόμενη, σῆπεν ὠδέπω ἔξει τοῦ ὄρου. Ἀόριστος ὄν καὶ ἀπεράττως ἡ παντελῆς ἀρετῆ νοεῖσθω, ἥτις ὑπάρχει τῷ θεῷ.

et immensissima absoluta virtus intelligatur, quæ

ΠΕΡΥΣΙ ΠΟΒ.

Καὶ πῶς τις ἰδοῦ ἢ ἔργῳ ἐπιδῆσεται, ὅν ἐπὶ πέρασ καὶ ἡ τελειότης αὐτῷ ἀπροσδόκητος; Πῶς δὲ

destinatum persequor. At in vulgato Cæsario placuit editorum vitiosa hujusmodi lectio ἐπεκτεινόμενος ἐληξεν, cum hac interpretatione, nunquam ad alterum se pervenisse dicit. Textum emendatum eorum versionem restitutam proferimus ex Cotelorio M. num. Eccl. Gr. tom. II, p. 672.

καὶ μεταλθοῦ τὴν ἀρετὴν ἀπελπίζων τῆς τελειότη-
τος;

Ἀπόκρισις.

Ἄλλὰ μὴ, ἐπειδὴ τὸ ζητούμενον ἀληπτον ὁ λό-
γος ἔδειξεν, τῆς ἐνδεχομένης ἀρετῆς ἀμελήσωμεν,
τῆς παντελῶς θεηγορούσης, *Γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ
Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν.* Οὐ πάντως
τῆ ἀπαρβλήτῳ, καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν θεῖζ
φύσει ἡμᾶς συναποτείνεσθαι διακαλειόμενος· ἀμῆ-
χανον γάρ· ἀλλὰ τὸ ἐκείνης μιμεῖσθαι φιλόνηρω-
πον, καὶ εὐπρόσιτον, καὶ πανάγαθον· πᾶσαν περὶ
τὸν πλάσ εὐσεπλαγγίαν ἐπιδεικνύμενοι, κἂν ἐχθρὸς
ὑπάρχη καὶ ἐπίβουλος· πάντα γὰρ πᾶσιν ἐπικουρεῖ
τὸ θεῖον, καὶ ἀφθόνως πηγάζει· προλαμβάνωμεν
δωρεαῖς τὰς τῶν συμπερόντων αἰτήσεις, παρ' οὐδε-
νός δὲ κατ' ἀξίαν τιμώμενοι. Μετέλθωμεν τοίνυν
καθ' ὅσον οἶόν τε τὴν ἀρετὴν, κόφους τε καὶ πυκνοὺς
τοῖς ἄλλοις πρὸς αὐτὴν συναλλόμενοι, εἰ καὶ τῆς
κορυφῆς ἐφικέσθαι ἀμῆχανον. Ἐπεὶ γὰρ τῶν καλ-
λίστων καὶ μὴ τοῦ παντὸς τυχεῖν οἶός τε ἦν, τὸ καὶ
μέρους ἐπιτυχεῖν, κέρδος ὑπάρχει οὐ τὸ τυχόν· ἐπεὶ
γὰρ τὴν κρήνην, ἢ τὴν ὑδρίαν ἐκπιεῖν οὐχ οἶός τε
ἔσμεν, ἀρ' οὐκ ὀφειλομεν τῆ ἐγγυροσύμῃ μετουσίε τὸν
φλογμὸν τοῦ βίβουσι ἀκίεσασθαι; ἢ ὅτι ὅλον τὸν ἀέρα
σπᾶσαι ἀμῆχανον, παρὰ τοῦτο οὐδ' ἀναπνεῖν ὀφειλο-
μεν; ἢ ὅτι πᾶσαν τὴν διαλεκτικὴν οὐκ ἐπιστάμεθα,
οὐδ' ὅπως φράζειν ὀφειλομεν; Πᾶσαν τοίνυν ἐπιδει-
κτόν σπουδὴν μὴ πάντῃ ἐκπεσεῖν τῆς ἐνδεχομένης
τελειότητος· ἀλλὰ τοσοῦτον αὐτὴν περιπτύξασθαι,
ὅσον ἡμῖν καὶ ὑπὲρ τὴν δύναμιν· ἐπαίνεται γὰρ αὐ-
τῆς τὸ πλέονέκτημα. Διὸ τελειότης δοκεῖ μοι ἀρετῆς
τὸ σπαύδειν αἰεὶ ἐν τῷ καλῷ τὸ πλέον εἶχειν, καὶ
δικαιοσύνη βαρεῖν τὴν ἀδικίαν. Ἀπορβήτως γὰρ τῆ
διακρίσει τῆς θεϊότητος ἀντιστοιχουμένων, καὶ ἀν-
τιμετρουμένων ἐν ἀκαρεῖ τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων,
διὰ τοῦ ὑπερεκπίπτοντος καλοῦ τε καὶ χείρονος τὰς
ἀμοιβάς κομιζόμενοι, πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀποκρι-
νώμεθα, συγγεραίρεσθαι, ἢ συντιμωρεῖσθαι μέλ-
λοντες.

momento temporis iis quæ ab uno quolibet in hac vita facta sunt, prout vel virtus vel vitiositas superaverit, remunerationem reportantes, ad nostri similes aggregabimur, una cum aliis aut honorandi præmio, aut efficiendi supplicio.

ΠΕΥΤΕΙΣ ΡΟΓ.

Τίνα τὰ εἶδη τῆς ἀρετῆς, καὶ πόσα; καὶ εἰ δυνα-
τὸν διὰ μίαν αὐτῶν κατορθῶσαι; Οὐ γὰρ πάντες
τὰς πάσας δύνανται κατορθῶσαι. Ἴσως γὰρ τις
ξεκρίσει τινὰς διὰ πέναν οὐ δύναται, ἐγκρατεῦσθαι
καὶ σωφρονεῖν δύναται, ἢ ὑπομένειν ἐν πειρασμοῖς,
ἢ διδάσκειν τὰ εὐσεβῆ. Ἄλλος δὲ μεταδίδωσι τοῖς
πένησι τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν· ἄλλος δὲ διακονεῖ
δωρεάν. Τί οὖν; Διὰ μίαν τούτων οὐ δύναται ἀπαλ-
λαγήναι τῆς αἰωνίου κρίσεως;

Ἀπόκρισις.

Πᾶσα μὲν ἀρετὴ περισπουδάστος ὑπάρχει τοῖς τὸ
λογικὸν μὴ ἀμαυρωθεῖσιν ὑπὸ τῆς ὕλης, παρὰ τε
ποῖς ἀρτίφροσιν ἀληθῶς. Πᾶσα δὲ κακία βδελυκτῆ,

polliceri non potest? Quomodo vero virtutem capesset aliquis de ejus perfectione desperans?

Responsio.

Ne, quandoquidem id quod in quæstione propo-
situm est incomprehensum oratio nostra demon-
stravit, virtutem quæ perfici potest negligamus,
quæ plane sancte concionatur, *Estote perfecti,
quemadmodum Pater vester cælestis perfectus est*⁶².
Quibus verbis non cum omnino incomparabili,
et rationem intellectumque superante divina na-
tura nosmet ut extendamus jubet (id enim fieri
nequit), sed ut illius imitemur benignitatem et fa-
cilitatem, omnimodamque bonitatem et omnem
erga proximum intimæ miserationis affectum
ostendamus, etiamsi sit inimicus et insidiator.
Omnia enim omnibus suppeditat Deus, et affa-
tum quasi de fonte quodam manare facit. Præ-
veniamus donis utilium rerum petitiones, a ne-
mine secundum dignitatem honorati. Capessamus
igitur pro viribus virtutem, levibus et crebris ad
ipsam saltibus assilientes, etiamsi ad summum
pertingere nequaquam possimus. Nam in iis quæ
præ cæteris pulchra sunt, ipsum totum licet con-
sequi nequeas, vel partem assequi lucrum haud
vulgare est. Etenim si maxime fontem aut vas
aquarium ebibere non possumus, num propterea
non debemus concessa fruitione mederi ardori
sitis? Aut quia ut universum aerem attrahamus
fieri non potest, ideo neque respirare debemus?
Aut quia totam disserendi artem non scimus, ne
prorsus quidem fari debemus? Omne igitur stu-
dium adhibendum, ne excidamus ea perfectione
quæ contingere potest. Quin ipsam tanto magis
amplecti debemus, quanto viribus nostris superior
est; laudabilis enim est ejus copiosior possessio.
Ideo mihi videtur perfectio virtutis, si quis semper
festinet, ut in bono plus habeat, et justitia injus-
tiam deprimat. Ineffabiliter enim per judicium di-
vinum ad trutinam appensis ponderatisque mo-

INTERROGATIO CLXXIII.

Quæ sunt species virtutis, et quot? aut num
fieri potest ut ipsam recte per unam aliquam
perficiamus? Non enim quilibet possunt quaslibet
præstare. Fortassis enim sit, ut quis aliquos pro-
pter paupertatem hospitio excipere nequeat, qui
tamen temperans et sobrius esse potest, aut susti-
nere tentationes, aut docere pietatem. Alius item
largitur pauperibus ad vitam necessaria: alius
gratis ministrat. Quid igitur? num per istarum
unam aliquam æterno supplicio liberari non po-
test?

Responsio.

Omnis quidem virtus excolenda est iis, quibus
rationis vis a crassis rebus obscurata non est,
et apud eos qui vere sunt sanæ mentis. Omnis

⁶² Math. v, 48.

autem vitiositas abominanda, utpote quæ virtutis adversaria est, nostræ repugnans naturæ. Porro virtutis aliqui species quatuor esse dixerunt, fortitudinem, prudentiam, temperantiam et justitiam: quæ pulchra quidem sunt, sed humi repunt et innatant terræ, suntque demissiora quam celestis illa sublimitas. Fortitudinem enim diserunt, quæ vitis resistat; temperantiam, adversus affectus robor et victoriam; prudentiam, in civitatibus optimam rem publicarum constitutionem; justitiam, quæ laudabiliter curat vitæ cujusque sortem. Ideo putarunt ordinem quemdam se sancire, si cohibuissent modi excessum in eo quod in utramque partem nimium est: sublimius autem aliquid neque cogitare neque eloqui potuerunt, et quantum in ipsis fuit, virtutem in iis tantum quæ cernuntur, incluserunt, nihil arbitantes ipsam habere vel sublime, vel quod cælorum decori simile sit. Nos autem præceptorem eximium illum Apostolum habemus, multas quidem virtutis species recensentem, tres autem præ cæteris omnibus insignes, fidem, spem, charitatem⁸². Quarum fides quidem dat hominibus ea quæ supra naturam sunt, intellectibus ascribens eam qui adhuc circumdatus est indumento crassæ materiæ multis affectionibus obnoxio. Nam quæ angelorum et reliquorum carne carentium ordines ignorarunt, horum humi affixis et in terra versantibus hominibus scientiam largitur fides, et instruit eos, adducens mentem ad regalem et nulla forma expressum thronum, et per exquisitum refulgentemque splendorem principii expertis et incorruptæ naturæ caliginem sensuum depellens, et si quid crassum et nubilosum ex illis est, a mente postquam abstersit, facit ut adjuncti socii nihil absurdi credant commissum, priorum oblivione per ablutionem et lavacrum facta, quasi semper virgo et incontaminata apprens.

INTERROGATIO CLXXIV.

Quid sibi vult Dominus, cum ait: *A diebus autem Joannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*⁸³? Scimus autem quod omnis (violentia) condemnatione et maledictione digna sit: quomodo igitur intelligemus hoc Domini dictum?

Responsio.

Quia Joannes primus ejus temporis regni cælorum adventum hominibus annuntiavit, et Servator deinceps advenit; qui firmiter et sincere credunt, per summum exercitium et laboriosam vitam terminos naturæ transcendentes, et ad affectuum mortificationem translati in corpore, et ex eo obstacula supervolantes, mortificantes concupiscentias corporis, per angustam et laboriosorem viam in virtutibus ingredientem, se violenti cogunt, ad præmium supernæ vocationis compellentes, ut inquit divus Apostolus⁸⁴.

INTERROGATIO CLXXV.

Quid significat Dominus, de eodem Joanne dicens:

⁸² I Cor. x. 11, 13. ⁸³ Matth. xi, 12. ⁸⁴ Philipp. iii, 11.

οἷα δὲ ἀντίπαλος Ἰσταμῆνι τοῦ κρείττονος, κατὰ τῆς ἡμετέρας ἀγωνιζομένη φύσεως. Ἀρετῆς οὖν εἰδη τέταρτά τινες ἔφρασαν· τὰ δὲ ὑπάρχειν, Ἀιδρεῖαν, Φρόνησιν, Σωφροσύνην, καὶ Δικαιοσύνην· ἅπερ καλὰ μὲν τυγχάνει, χθαμαλὰ δὲ ἔρπει, καί ἐπι τῆς χέρσου νήχεται, κατώτερα τυγχάνοντα τῆς οὐρανίου ἀβύδος· ἀνδρείαν γὰρ φήσαντες, τὴν τῆς ὕλης ἀντίμαχον· καὶ σωφροσύνην, τὸ κατὰ τῶν παθῶν κράτος καὶ νίκην· φρόνησιν δὲ, τὴν ἐν ταῖς κάλεσιν ἀριστοκρατίαν· δικαιοσύνην δὲ, τὴν κἀδμον τοῦ βίου μερίδα. Ὡς γε ἔροντο τάξιν τινὰ νομοθετοῦντας, χαλκῶσαντες τὴν ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πλείονος ἀμετρίαν· ὀψιλήτερον δὲ τι μῆτε νοῆσαι, μῆτε ἐκφάναι οἷοί τε· τό τε ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἀρετῆς τοῖς ὀρωμένοις περιέκλεισαν μόνον, μηδὲν οἰηθέντες αὐτὴν ἔχειν ὀψιλήν τε, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν εὐνοσμίαις ἐφάμιλλον. Ἡμεῖς δὲ καθηγεμόνα τὸν ὀψιλήν Ἀπόστολον ἔχοντες, πολλὰ μὲν εἰδη ἀρετῆς ἀπειθιμώμενον, τρεῖς πάντων ἐξαιρέτα, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην· ὧν ἡ μὲν πίστις δωρεῖται βροτοῖς τὰ ὑπὲρ φύσιν, τοῖς νοητοῖς καταγράφουσα τὴν εἰ περικείμενον τὸ πολυπαθὲς τῆς ὕλης περιβάδιον. Ἄ γὰρ αἱ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν λοιπῶν ἀσάρκων τάξεις ἠγνόησαν, τούτων τοῖς χαμαικόροις καὶ ἐπι γῆς καλινδουμένοις βροτοῖς τὴν ἐπιστήμην εἰσιστείται ἡ πίστις, καὶ ὑποδείκνυσαι προσάγουσα τὴν διάνοιαν τῆ βασιλικῆς τε καὶ ἀσχηματίστῃ θρόνῳ· καὶ ἀκριβῆ ἐναστράπτουσα τὴν αἴγλην τῆς ἀνάργου καὶ ἀκράτου φύσεως, τῇ ἐκεῖθεν ἀτραπητῇ τὴν ἀχλὺν τῶν αἰσθησῶν ἀπελαύνουσα, καὶ εἰ τι καχὺ καὶ νεφώδες τῶν τῆδε τοῦ νοῦ ἀπολήσασα, παρέχει ἐταιριζομένη οὐδὲν ἀποπον πιστεύειν πεπράχθαι, τῶν προτέρων ἀμνηστίαν καὶ ἀπόντησιν ἐπ' λουτρῷ πεισιταμένη· καὶ οἷονεῖ ἀέπαις καὶ ἀμωμος ἀναφανεῖσα.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΟΔ'.

Τί βούλεται λέγων ὁ Κύριος, Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ αἱ βιασθαὶ ἀραπύουσιν αὐτήν; Οἴδαμεν δὲ ὅτι πάσης κλίσεως καὶ κατάρας ἐστὶν ἄξιος. Πῶς οὖν ἄρα νοήσομεν τὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα;

Ἀπόκρισις.

Ἰωάννου πρώτου αὐθήμερον ἦκειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν βροτοῖς καταγγελλαντος, καὶ τοῦ Σωτῆρος θάπτου ἐπιστάντος· οἱ ἀραρότως καὶ εἰλικρινῶς πιστεύοντες, δι' ἀκρατῆς ἀσκήσεως καὶ ἀληθοῦς τοὺς ὄρους τῆς φύσεως ὑπερβαίνοντες, καὶ πρὸς τὸ ἀπαθὲς μετισταμένοι ἐν σώματι, καὶ τὰ ἐκ τούτων κλύματα ὑπεριπτάμενοι, νεκρούντες τὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος, διὰ τῆς στενῆς καὶ πονηικωτέρας οὐδοῦ τὰς ἀρεταῖς βαίνοντες, σφᾶς βιάζονται, πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως ἐπειγόμενοι, ὡς φησὶν ἱερὸς Ἀπόστολος:

ΠΕΥΣΙΣ ΡΟΕ'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος λέγων περὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάν-

νου, *Και εὐ θέλετε δέξασθα., εὐτός ἐστιν Ἴλλιας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι;* Ὁδᾶμεν δὲ ὅτι Ἰωάννην Ἡρώδης ἀπέτεμεν· καὶ πῶς πάλιν Ἴλλιας αὐτὸς οὗτος γενήσεται;

Ἀπόκρισις.

Ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἁλλίου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἀποσταλέντα ἐν τῇ θεανδρικῇ ἐπιφοιτήσει, Ἁλλίαν εὐκρίτως προσαγορεύει, διὰ τε τῆς χάριτος τὴν ἰσότητα, καὶ τῆς οικονομίας τὸ ἐφάμιλλον. Ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος τῶν δύο Διαθηκῶν γέγονεν Ἰωάννης· τέλος μὲν τοῦ νόμου, ἀρχὴ τῶν Εὐαγγελίων, τοῦτ' ἐστιν, ἑτέρας παρὰ τὴν νομικὴν ἀγωγὴν τε καὶ πολιτείαν καθηγητής. Ὁμοίως καὶ Ἁλλίαν παραδοκῶμεν ἐν τῇ θεανδρικῇ δευτέρῃ Χριστοῦ ἐπιφοιτήσει βραχὺ τι προήκοντα, πέρασ μὲν ὑπάρχειν τῆς ἐνεστώσης ἀγωγῆς τε καὶ ζωῆς, ἀρχὴν δὲ τῆς μελλούσης· κατὰ δὲ Ἰωάννην καὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ Ἡρώδου ὑπὲρ ἀτρεκειᾶς μαιφονοῦμενον.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΟΓῆ.

Πῶς μεῖζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής; Καὶ εὐ προφήτης ἦν, τί περισσότερον εἶχε προφήτου; ὅτι οὕτως λέγει ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις. Διὰ τί δ' ἄρα μεῖζων πάντων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος μαρτυρηθείς, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα Ζαχαρίαν ἐφίμωσεν;

Ἀπόκρισις.

Ποικίλη μοι δοκεῖ ἡ περὶ τούτου διασάφησις· καὶ πρὸ γε πάντων ὁμῶν αὐτῶν ὁμολογούντων, μεῖζων πάντων βροτῶν, καὶ ὑψηλότερος προφητῶν, ὑπὸ τοῦ Κυρίου μαρτυρηθείσας ἐν Ἰωάννην, οὐκ ἔχομεν λόγον τοῦ ζῶντος Λόγου ἀνώτερον, μαρτυροῦντα τῇ βοῶσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῇ, *Ἐτοιμάζειν τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιεῖν τὰς τρίβους αὐτοῦ.* Ἀλλὰ τὰς ἀφορμὰς περὶ τῆς φωνῆς Ἀπὸ τοῦ Λόγου κομισάμενοι, λόγον, οὐθετέρου κατ' ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ δυνάμειν ἐμὴν περὶ ἐκάστου ἀποδώσω. Μεῖζων τοίνυν πάντων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννης, ὅτι ἐν τῇ μητρὶ νηδύϊ ὑπάρχων ἔτι, καὶ μή που τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ψαύσας, προσητέυσε τῇ μητρὶ γλώττῃ ὄργανῳ χρησάμενος, καὶ ἐν σκότει λαμβάνων, τὸ φῶς ἐν γαστρὶ τῆς ἀέλπιδος Μαρίας σαρκούμενον οὐκ ἠγνόησε· τὴν ἀστραπὴν οἶνε! δι' ὅπῃς τινος τοῦ τῆς φερούσης στόματος, τῇ περιπτύξει καὶ φιλήματι τῆς θεοφόρου νεάνιδος σπασάμενος, ἄρθει τῇ μητρὶ γλώττῃ ἀναδόχη, *Πόθεν μοι τοῦτο, Ἰνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρὸς μέ;* Ὁ εὐγνώμων οὐκέτις ἐπέγω τὸν Δεσπότην· καὶ σκαίρων ἐξάλλασθαι τῆς γαστρὸς, πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου ἀπειλεῖται προφθάσαι τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἐτοιμάσαι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα λουτρόν. Πλεονεκτη; ἔτι προφητῶν, τῷ καὶ αὐτὸν ἀθρήσαι ἐν σαρκὶ τὸν προφητευόμενον, καὶ τῆς ἐκεῖνου κορυφῆς ψαῦσαι, ἧς τρέμει τὰ σύμπαντα, ὃν πάντες πατριάρχαι καὶ προφῆται δι' ὀνείρων ἢ αἰνιγματῶν μόνων ἐφαντάσθησαν, πρὸ τῆς θεανδρικῆς τοῦ Λόγου θεωφανείας τὸν βίον ἀμειψάτες. Τὸ δὲ κωφεῦσαι τὸν Ζαχαρίαν, τὴν γέννησιν τοῦ παιδὸς εὐαγγελισθέντα οὐ κατ' ἐκπλη-

Et si vultis recipere, hic est Elias qui venturus est⁶⁶? Scimus autem, quod Joannem Herodes decollavit, et quomodo rursus Elias hic idem erit?

Responsio.

In spiritu et virtute Elize ante se missum in suo uniti cum Deo hominis adventu Eliam merito appellat. Item propter gratiæ æqualitatem et administrationis similitudinem. Principium enim et finis duorum Testamentorum fuit Joannes: finis quidem legis, principium vero Evangelii, hoc est, alterius quam legalis institutionis et vitæ magister. Similiter et Eliam expectamus in secundo uniti cum Deo hominis Christi adventu, paululum præcedentem, qui ostendat finem quidem esse præsentis institutionis et vitæ, principium autem futuræ. Quem admodum autem necatus est Joannes, ita et ipsum ab intellectili Herode propter veritatem interficiendum credimus.

INTERROGATIO CLXXVI.

Quomodo major inter natos ex mulieribus Joannes Baptista est⁶⁷? Et si propheta fuit, quid amplius habuit quam propheta? sic enim dicit Dominus in Evangelio. Quare autem major omnium testimonio Servatoris perhibitus est, qui suo ipsius patris os obturavit?

Responsio.

Varia mihi de hoc videtur esse declaratio. Et quidem ante omnia vobismetipsis fatentibus, quod major omnibus mortalibus et excelsior prophetis testimonio Domini perhibebatur Joannes: non habemus verbum vivente Verbo præcellentius, quod testimonio est voci in deserto clamanti: *Parate vias Domini, et rectas facite semitas ejus⁶⁸.* Sed occasionibus de voce a Verbo sumptis, rationem ex neutrius quidem dignitate, pro mea tamen virili de singulis reddam. Major ergo omnibus inter natos mulierum Joannes, quod cum adhuc in utero materno esset, nostramque vitam nondum attingisset, vaticinatus sit, instrumento materna lingua usus, et in tenebris latens, lumen in alvo semper virginis Mariæ incarnatum non ignoravit, fulgore veluti per foramen aliquod, per os ejus quæ gestabat, amplexu et osculo Deum exstantis puellæ hausto, elevatus materna lingua exclamavit: *Unde mihi hoc, ut mater Domini mei veniat ad me⁶⁹?* Gratus servus Domini cognovit, et gestiens exsultare in ventre ad ministerium verbi impellitur, ad præveniendum ad Jordanem, et parandum ipsi secundum carnem quod pro nobis erat, lacrum. Major autem prophetis est, quod ipsum de quo illi vaticinabantur, vidit in carne, illiusque verticem tetigit, quo contremiscunt universa, quem omnes patriarchæ et prophetæ per somnia aut ænigmata tantum imaginati sunt, ante uniti cum Deo hominis Verbi divinam apparitionem vita defuncti. Quod autem mutus factus est Zacharias, postquam illi filii procreatio annuntiata fuisset, id non ex consternatione conspecti a se

⁶⁶ Matth. xi, 14. ⁶⁷ ibid. 11. ⁶⁸ Matth. iii, 3. ⁶⁹ Luc. i, 43.

angeli profectum dico (consueta enim illorum visio ei, qui pure legi in officio sancto serviebat); sed per typum illius silentii sequitur silentium legis. Nato vero puero lingua patris rursus restituta est, significans e silentio et sterilitate atque senio vocem generari: hoc est, ex antiquata et ad senium redacta sterilique facta lege, ac infecunditate Judæorum qui eam acceperant, neque quidquam ex prophetarum vaticiniis utilitatis perceperant, neque intellexerant Judaicam Dei et Verbi secundum naturam nostram nativitatem reipsa evenire, et illius matrem secundum carnem ex ipsis progredi.

INTERROGATIO CLXXVII.

Et quomodo cum Christus ipsum omnibus majorem testetur, rursus idem dicit: *Qui autem minor est in regno cælorum, major ipso est* ⁹⁰?

Responsio.

Ne hoc quidem citra duplicem et varium intellectum est accipiendum; triplicem enim nobis hæc verba sensum referunt: Unum quidem, quod minor ipso secundum carnem ipse Dominus esset, cum semestri tempore post illius conceptionem inhabitaverit perpetuæ virginitatis matrem, ex illa corpore circumdatus, secundum unionem indivulsus et a commistione liber, quemadmodum ex magno illo Gabrielo discimus, qui Deiparæ id annuntiat. Inquit enim: *Ecce Elisabeth cognata tua etiam ipsa concepit filium in senectute sua; et hic ei sextus mensis est* ⁹¹. Minor item est Joanne cum homo cernitur, major autem cum Deus esse intelligitur Christus. His autem cedit angelorum Joannis respectu excellentia; nam qui omnibus angelis putatur ordine et natura minor in regno cælorum, major ipso est secundum naturam et generationem: Joannem enim ille vilis Herodes decollavit, unus autem angelus qui illis omnibus minor est, infinitos Herodes in temporis momento percussisset et perdidisset. Unus enim angelus egressus ex castris, Isaïæ et Ezechia tempore, centum octoginta quinque millia alienigenarum hostium in temporis puncto prostravit perimens. Quem vero nobis alium tertius exhibet sensus? quis minor quidem in regno cælorum, major autem Joanne? omnino eum, qui a Domino *filius tonitrui* ⁹² cognominatus est, Joannem Theologum. Ille enim cum multo timore etiam jussus tangere Verbi verticem carnem gestantis non audebat; hic autem plus omnibus libertatis habens, in divina cœna in sinu Domini recumbens, paulo post super ipsum sanctum uniti cum Deo hominis pectus sese reclinat, ut Evangelium docet ⁹³, de eo qui ipsum proditurus erat, quærens. Innuerat enim ei Petrus, ut sciscitaretur quisnam esset qui ipsum proderet. Non mater quæ pepererat, non Josephus qui nominabatur, attamen pater ejus non erat; non Joannes Ba-

ξιν τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἀγγέλου φημί (ἐν συνθείᾳ γὰρ ἦν τῆς ἐκείνων βίβως, καθαρῶς τῷ νόμῳ Ἰσραηλιτῶν), ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς ἐκείνου σιγῆς ἢ τοῦ νόμου ἔπεται σιγή. Τικτομένου δὲ τοῦ παιδὸς ἡ γλώττις τοῦ πατρὸς αὐθις ἀπεκαθίστατο· δηλοῦσα ἀπὸ τῆς σιγῆς, καὶ στειρώσεως, καὶ γήρου, τὴν φωνὴν ἵκτεσθαι· τοῦτ' ἐστὶν ἐκ τοῦ παλαιωθέντος, καὶ καταγηράσαντος, καὶ στειρότητος νόμου τῇ ἀκαρπιά τῶν δεξαμένων Ἰουδαίων, οὐδὲν ἐκ τῶν προφητικῶν προρρήσεων ἀπαναμένων, οὐδὲ συνιόντων τὴν Ἰουδαϊκὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου καθ' ἡμᾶς γέννησιν εἰς ἔργον ἔλθειν· καὶ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα εἰ ἐκείνων προελθεῖν.

HEΥΣΙΕ ΡΟΖ'.

Καὶ πῶς μείζονα πάντων αὐτὸν ὑπάρχειν ὁ Χριστὸς μαρτυρῶν, πάλιν αὐτὸς λέγει, *Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστίν.*

Ἀπόκρισις.

Οὐδὲ τοῦτο ἔξω διπλῆς (7) καὶ ποικίλλας τὸ νόημα· τριπλῆν γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος ἐμφαίνει διάνοιαν· τὴν μὲν, ὅτι μικρότερος αὐτοῦ κατὰ σάρκα αὐτὸς ὁ Κύριος, μετὰ ἐξαμηναῖον χρόνον τῆς ἐκείνου συλλήψεως οὗτος οἰκῆσας τὴν Ἀεῖπαιδα, τὸ ἐξ ἐκείνης σωμα περιτιθέμενος καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον καὶ μέρους ἐλεύθερον, καθὼς ἐκ τοῦ μεγάλου Γαβριὴλ παιδευόμεθα, εὐαγγελιζομένου τὴν θεοτόκον. Φησὶ γὰρ, *Ἰδοὺ Ἐλισαβὲτ ἡ γυνὴ σου καὶ αὐτὴ συνελήφθη υἱὸν ἐν γήρᾳ, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος αὐτῇ.* Μικρότερός ἐστιν Ἰωάννου βροτὸς ὀρώμενος, μείζων δὲ, Θεὸς νοούμενος ὁ Χριστὸς. Δευτερεύει δὲ τοῦτος ἢ τῶν ἀγγέλων πρὸς Ἰωάννην ὑπεροχῇ. Ὁ γὰρ πάντων ἀγγέλων δοκῶν ἔσχατος τῇ τάξει, καὶ τῇ φύσει βραχυτέρος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ὑπάρχει κατὰ φύσιν καὶ γέννησιν· Ἰωάννην γὰρ ὀυτέλης Ἡρώδης ἀπέτεμεν· εἰς δὲ ὁ ἀγγελὸς ὁ πάντων μικρότερος μύριος Ἡρώδεις ἐν ἀκαρπείᾳ πατήρι καὶ ἀπολέσσει. Εἰς γὰρ ἀγγελὸς ἐξεληθὼν ἐκ τῆς παρεμβολῆς, ἐπὶ τοῦ Ἡσαίου καὶ Ἐζεχίου, ἐκπὴν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν πολεμίων ἐν ἀτόμῳ ἐδρέψατο ἀνελῶν. Τίνα δὲ ἡμῖν ἕτερον ἢ τρίτην παρίστησι διάνοια, μικρότερον μὲν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζονα δὲ Ἰωάννου; ἢ πάντως τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὸν μετακληθέντα *Υἱὸν βροτῆς*, Ἰωάννην τὸν θεολόγον. Ἐκεῖνος γὰρ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους καὶ προσταττόμενος ψαῦσαι τῆς τοῦ Λόγου κορυφῆς σαρκοφοροῦντος, οὐκ ἐθάρρει. Οὗτος δὲ πάντων πλεονεκτῶν παρρησία, ἐν τῷ θεῷ δείτῳ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Κυρίου ἀνακλιθεὶς, μετὰ βραχὺ ὑπ' αὐτὸ τὸ ἅγιον τοῦ θεάνδρου στέρνον μετακαλινεῖται, καθὼς παιδεύει τὸ εὐαγγέλιον, περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτὸν παραδιδόμην πυθόμενος· ἔνευε γὰρ αὐτῷ ὁ Πέτρος μαθεῖν τίς ἔρα ἢ ὁ διδοὺς αὐτόν. Οὐ μήτηρ ἢ τεκοῦσα, οὐκ Ἰωσήφ ὀνομαζόμενος, οὐκ ἦν δὲ πατήρ αὐτοῦ· οὐκ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, οὐκ ἀγγελὸς, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐδ' ἕτερός τις ἀνθρωθέντος τοῦ Θεοῦ

⁹⁰ Matth. xi, 11. ⁹¹ Luc. i, 56. ⁹² Matth. iii, 17.

⁹³ Joan. xiii, 23-25; xxi, 20.

(7) Διπλῆς. Legendum jubet διπλῆς cl. Cotele-rius *Monum. eccl. Gr.* tom. II, pag. 577, quemadmodum infra in *Respons. ad Interrog. clxxxix*, ubi

legimus in eadem sententiam: *ἔχει δὲ καὶ πᾶσι διπλόην τὸ νόημα.*

καὶ Λόγον ἐτόλμησε προσφῶσαι τοῦ φρικώδους ἐκείνου στήθους, ἐφ' οὗ οὗτος ὁ Ἰωάννης, οἷα πατήρ ἐφ' ἑαυτῷ διαχόμενος ἀνέκειτο· ἐκείθεν τὸν περὶ τοῦ Λόγου λόγον ἀρυσάμενος· καὶ δὴ τοῖς ὑπ' οὐρανοῦ βροντήσας τὸ, *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος*. Ἐκείνος τὸ θεῖον καὶ πανάγιον Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐθεάσατο μόνον, ἐπὶ τὸν Λόγον σαρκὶ βαπτισθέντα ἐξ οὐρανῶν ἐπιπτάμενον. Οὗτος δὲ ἐν εἶδει γλώττης πυρὸς ἐπὶ τῆς οικείας ἐδέξατο κεφαλῆς, ἅμα τοῖς συμφορηταῖς, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, καθὼς ὁ μέγας Λουκᾶς τὰς Πράξεις γράφων τῶν ἀποστόλων ἱστορήσεν· ἐκείνος κατατομείται δι' ἐταίραν ἀκόλαστον ἀδελφόμεγα, τὴν Ἡρώδου γυναῖκα, γενομένην τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· οὗτος ὑπὲρ τοῦ Κυρίου τὸν τάφον οἰκήσας κατακρηθαίς, ὑστερον τελευτᾷ. Ἐκείνος ἐδάπτισε μόνον τοὺς προσόντας, Πνεῦμα δὲ θεῖον οὐδὲν παρασχέιν οἶός τε ἦν· διὸ τοὺς ὑπ' ἐκείνου βαπτισθέντας, εἴτος ἅμα καὶ οἱ λοιποὶ ἀνεδάπτισον οἱ ἀπόστολοι πρὸς τελειωσιν, καὶ ἡσιροθεοῦντες, Πνεύματος ἀγίου μεταδίδουν τοῖς πιστοῖς εἰς σημεῖων καὶ τεράτων ἐπίδειξιν. Ἐκείνος μείζων πάντων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπάρχειν ἐμαρτυρήθη παρὰ τοῦ μείζονος· οὗτος φῶς τοῦ κόσμου ἐκλήθη παρὰ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἀγεννήτου καὶ αἰ ἐντος Θεοῦ μεγάλου φωτός. Ἐκείνος τὸν βίον ἡμῶν μηδὲν σημεῖον πεποιηκώς, μηδ' ὄλωσ θυματουργήσας, καθὼς φησὶ περὶ αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, μηδὲ τι ἀκούσας τῶν ἐκεῖ μελλόντων αὐτῷ· οὗτος συγκαθίζεσθαι Χριστῷ, καὶ νεύματι αὐτοῦ κρῖνειν τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, παρὰ Χριστοῦ πεπηγορῶντος ἐπήγγελται ἅμα τοῖς δώδεκα. Ἐκείνος οὐδαμοῦ μακαρίζεται, καὶ μέγας ὑπάρχειν ἐν βροτοῖς· οὗτος ἀπόδειξιν λαμβάνων τοῦ μείζονος ὑπάρχειν, ὑπὸ τοῦ μάκαρος Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς φησὶν αὐτοῖς· *Ἀμήν λέγω ὑμῖν, πολλοὶ προφήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν· ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, οἵτις βλέπετε, καὶ τὰ ὤτα, οἵτις ἀκούετε*. Προφήτην δὲ καὶ δίκαιον τὸν Ἰωάννην ὑπάρχειν πάντες πιστεύομεν. Ἐκείνος ἐγγίσασαν τῇ οικίᾳ μητρὶ τὴν τοῦ ἀπάτορος ἐνταῦθα μητέρα δεῖσας, ἔσκαυρεν ἐξάλλεσθαι, τῆς φεροῦσης κινδυνεύων, μὴ φέρων τὴν πυρφόρον ἐγγίζουσαν· τοῦτον δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ συνίστησι καὶ παρατίθεται τῇ οικίᾳ μητρὶ ὁ κατ' οὐσίαν ἀμήτωρ, καὶ κατ' οἰκονομίαν ἀπάτωρ. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους τῷ σταυρῷ παρεστῶσιν, ἀτενίσας τῷ Ἰωάννῃ, φησὶ τῇ ἀγάμῳ καὶ μητρὶ, *Ἰδοὺ ὁ υἱός σου, ἀνάπαλιν δὲ πρὸς ἐκείνον, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· ἕταρον θατέρῳ ἀνθ' ἑαυτοῦ συνιστῶν, καὶ ἑκατέρων τὴν ἀμείωτον καὶ ἀνέπαφον παρθένον δημηγορεῖται θεομάχου πανηγύρεως.*

ἰδόμενος rursus ad illum, *Ecce mater tua* ⁹⁰: alterum alteri pro semetipso commendans, utriusque incontaminatam et intactam virginitatem perhibente etiam illo caelo, qui Deo repugnat.

Καὶ συνελόντα φάναι, Χριστὸς ὑπάρχει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ὁ οὖν κατὰ νόμον τελειὸς καὶ ἀκριβὴς Ἰωάννης ἤττων μοι δοκεῖ τῶν εἰς τὸν θάνατον τοῦ

pista, non angelus, non archangelus, neque alius quisquam incarnati Dei et Verbi ausus fuit attingere illud formidabile pectus, super quo hic Joannes velut pater super filium diffusus recubuit, inde de Verbo verbum hausit, atque omnibus sub caelo intonuit illud: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ⁹⁴. Ille divinum et sacrosanctum Spiritum in specie columbae vidit tantum super Verbum in carne baptizatum ex caelis volentem: hic autem specie linguae ignis super suum ipsius proprium accepit caput una cum condiscipulis in die Pentecostes, quemadmodum magnus ille Lucas Acta scribens de apostolis memoriae prodidit ⁹⁵. Ille capite truncatur propter lascivum scortum, quod cum fratribus rem habebat, Herodis uxorem, quae fuerat antea fratris ejus; hic condemnatus qui pro Domino ad sepulcrum migraret, deinceps moritur. Ille baptizabat tantum ad se accedentes, Spiritum autem sanctum nemini praestare poterat: quamobrem eos qui ab ipso baptizati erant, hic et reliqui apostoli rebaptizabant ad perfectionem, imponentesque manus Spiritum sanctum largiebantur fidelibus, ad signorum et prodigiorum editionem. Ille major omnibus inter natos mulierum esse testimonio majoris perhibitus est; hic lumen mundi vocatus a vera, et ingenita, et semper existente magna illa luce. Ille o vita excessit nullo facto signo, neque prorsus ullo edito miraculo, quemadmodum de ipso perhibet Evangelium ⁹⁶, neque quoquam audito eorum quae sibi illic futura erant; hic una cum Christo sedere, et suo nutu judicare tribus Israelis a Christo predicante promissionem accepit una cum duodecim. Ille nusquam beatus pronuntiatur, licet magnus esset inter homines; hic demonstrationem accipit ejus, quod major sit, a beato Deo et Servatore nostro Jesu Christo, qui inquit ipsis: *Amen dico vobis, multi prophetae et iusti desideraverunt videre quae videtis, et non viderunt, et audire quae auditis, et non audierunt. Vestri autem beati sunt oculi quia videtis, et aures quia auditis* ⁹⁷. Quod Joannes propheta sit, omnes credimus. Ille appropinquante matri suae ea quae gestabat filium sive patre, matrem reverit, gestit exsiliendo, ac velut imminente sibi a praegnanate periculo, non ferebat eam quae facem gestabat propius accedere; hunc autem in eodem loco statuit, et commendat matri propriae qui secundum substantiam matrem non habebat, et secundum dispensationem erat absque patre. Tempore salutiferae passionis cruci astantibus, intentis in Joannem oculis, inquit ei quae sola absque nuptiali consuetudine mater est, *Ecce filius tuus* ⁹⁸:

Et ut summam dicam, Christus est regnum caelorum. Qui igitur secundum legem perfectus et absolutus erat Joannes, minor mihi videtur iis qui

⁹⁰ Joan. 1, 4. ⁹¹ Act. 11, 3. ⁹² Joan. 1, 41. ⁹³ Matth. 13, 16, 17. ⁹⁴ Joan. 1, 12, 26. ⁹⁵ ibid. 27.

in mortem Domini baptizati sunt. *Nihil enim perfecit lex, ut inquit magnus in lege et eximius in Evangelio Apostolus, in omnium experientia constitutus* ¹. Ergo in generatione sua, et suis temporibus major erat omnibus Joannes. Siquidem repugnaret sibi ipsi Deus ad Solomonem quidem dicens: *Sicut non fuit ante te, et post te non surget qui sit similis tibi* ². De Joanne autem, quod non surrexerit inter natos ex mulieribus major eo. Secundum legem major erat et absolutior omnibus. Præstantiores autem sunt apostoli. Non enim inquit Dominus, quod non *surrecturus sit* major eo, sed quod non *surrexit*, tanquam suis temporibus. Ante utrosque autem illos inquit ad diabolium Deus: *Num observasti mente tua servam meum Jobum, quoniam non est super terram homo sicut ipse* ³? Et ad Moysen inquit: *Novi te præ cunctis hominibus, et invenisti gratiam coram me* ⁴. Sicut igitur magnus cum esset suis temporibus Enochus translatus est, et sicut Noe justus erat suis temporibus, in arca cum octo servatus, mundo per diluvium submerso: quemadmodum item magnus erat Lot, qui solus conservatus est incensa Sodomorum Pentapoli: ita et Joannes major omnibus fuit secundum legem suis temporibus.

INTERROGATIO CLXXXVIII.

De quibusnam dicit Dominus, *Amen dico vobis, sunt quidam hic stantium, qui non gustabunt mortem, donec viderint Filium hominis venientem in gloria sua* ⁵? Quidam enim dicunt de Joanne Theologo ipsum locutum fuisse, quod non moriatur usque ad secundum adventum Christi.

Responsio.

Cum jam instituisset se comitantes discipulos, ut mortem contemnerent, et fortiter se expedirent ad subeunda pro ipso pericula; ipsorum abscondita ingreditur, et inveniens ipsos adhuc claudicantes, efficere conatur ut tandem abjicerent quæ ab ipsis anxie expectabantur, excitans et unguendo quasi parans ipsos promissione beatæ vitæ ad magnanimam cum ipso usque ad mortem unionem. Cernebat enim ipsos inconstantes, velut arundines vento quassatas: id quod etiam Judas ille Iscariotes ante necessitatem aut persecutionem aliquam flagellationemque, veritus futura, et avaritiam secutus, et impetu spiritus semetipsum amantis captus, declaravit, qui Dominum vendidit. Eodem idem passionis tempore, qui Ballilam extimescebat, summus ille apostolus ter cum jurejurando Dominum abnegavit, licet nox lacrymarum medicinam adhibuerit. Utque summam omnium dicam, ad palmam crucis ipso eunte, spiritus timiditatis in ipsis confractus, omnes usu fugæ sibi consulere fecit, permittique prius ipsum interfici, quam prædicarent ea

Κυρίου βαπτισθέντων· Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, καθὼς φησὶν ὁ πολὺς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ὀφθελὸς ἐν Εὐαγγελίοις Ἀπόστολος, πάντων ἐν πείρᾳ καθιετός. Ἐν τῇ γενεᾷ οὖν αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶ μελῶν πάντων ἦν ὁ Ἰωάννης· ἐπεὶ ἄρα διαμάχεται ἑαυτῷ τὸ θεῖον, πρὸς μὲν τὸν Σολομῶνα φάσκει, Ὡς· οὐ γέγονεν ἔμπροσθέν σου, καὶ μετὰ σὲ οὐκ ἀναστήσεται ὁμοίός σου. Περὶ δὲ Ἰωάννου, καὶ οὐκ ἐγγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μελῶν αὐτοῦ· κατὰ τὸν νόμον οὖν μελῶν ἦν, καὶ ἀκριβέστερος πάντων· ἀμείνωνες δὲ ὑπάρχουσιν οἱ ἀπόστολοι· οὐ γὰρ φησὶν ὁ Κύριος, οὐκ ἐγγήγερται μελῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγήγερται, ὥσπερ ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ. Πρὸ ἀμφοῖν δὲ τούτων, πρὸς τὸν διάβολόν φησὶν ὁ Θεός, Προσέσχεος τῇ διαβολῇ σου κατὰ τοῦ θεράποντός μου Ἰῶβ, οὐκ ἐστὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπος κατ' αὐτόν; Καὶ πρὸς τὸν Μωσέα φησὶν, Πρὸς ἀπαρτίας (8) ἀνθρώπους ἔγνωσε, καὶ εἶδρες χάριν ἐνώπιόν μου. Ὡςπερ οὖν μέγας ὑπάρχων ἐπὶ τοῖς καιροῖς αὐτοῦ Ἐνὼχ μετατέθη· καὶ ὥσπερ δίκαιος ὢν ἐν τοῖς χρόνοις αὐτοῦ Νῶε, ἐν τῇ κιβωτῇ ὀρθοῦς διεσώθη, τοῦ κόσμου κατακλισθέντος· καὶ ὥσπερ μέγας τυγχάνων ὁ Λὼτ μόνος περιεσώθη, τῆς Πενταπόλεως Σοδῶμων ἐπιπρηθείσης· οὕτως καὶ Ἰωάννης μελῶν πάντων ὑπῆρχε κατὰ νόμον ἐν τοῖς καιροῖς αὐτοῦ.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΟΗ΄.

Περὶ τίνων λέγει ὁ Κύριος, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε κοιτηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γινώσκονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν δόξῃ αὐτοῦ; Τινὲς γὰρ λέγουσι περὶ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἰρηκεῖν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ἕως τῆς δευτέρας Χριστοῦ παρουσίας.

Ἀπόκρισις.

Παιδεύσας ἤδη τοὺς ἐπομένους αὐτῷ φοιτητὰς θανάτου καταφρονεῖν, καὶ ἀνδρείως ἀποδύεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, ἐμβατεύων αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα, καὶ εὐρίσκων ἐτι ἐπισκάζοντας, καὶ ἐπαμφοτερίζοντας, περιρᾶται ὅπως ἀποδάλλει αὐτοῖς τὰ παραδεδόκημενα, διεγείρων καὶ ὀπαλείφων αὐτοὺς τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς μακροβίας, πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶ ἕως θανάτου μεγαλόψυχον ἔνωσιν. Ἐώρα γὰρ αὐτοὺς εὐρίπους, ὁσπερ καλὰ μὲν πνεύματι σαλευομένους· ὅπερ καὶ πρὸ τίνος ἀνάγκης, ἢ διωγμοῦ, ἢ αἰχμῆς, δείσας τὰ μέλλοντα, καὶ φιλαργυρίσας, τῇ προσβολῇ τοῦ τῆς φιλαυτίας πνεύματος ἄλοῦς, τὸν Κύριον ἀπέδοτο Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. Κατὰ δὲ τὸν αὐτόν τοῦ πάθους καιρὸν, τὴν Βαλλίλαν πτήξας ὁ κερυφαῖος, τρις μεθ' ὅρκου τὸν Κύριον ἠρνήσατο, εἰ καὶ αὐτοῖς ἐκ τῶν θακρῶν ἐπήγαγεν ἰατρειάν. Καὶ συνελθόντα φάναι, ἐπὶ τὸν σκόλοπα τοῦ σταυροῦ φαιδῶντος αὐτοῦ, τὸ τῆς δειλίας πνεῦμα ἐκράγετ' αὐτοῖς· πάντας δρασημῶ χρήσασθαι παρεσκεύασε· καὶ συγγράει ἀναιρεθῆναι, πρὶν κηρύξει τὰ περὶ αὐτοῦ. Δὲ καὶ φησὶ τοῖς συλλαβοῦσιν, Εἰ ἀμὰ ζητεῖτε, ὁρᾶτε

¹ Heb. vii, 19.

² III Reg. iii, 12. II Paral. i, 12.

³ Job i, 8.

⁴ Exod. xxxiii, 12.

⁵ Matth. xvi, 28.

(8) Πρὸς ἀπαρτίας. Legendum παρὰ πάντας conjicit Cotelerius Monum. eccl. Gr. tom. III, pag. 558.

τούτους ὑπάγειν· προγινώσκων τοίνυν αὐτῶν τὸν δραγμὸν καὶ τὸν σάλον, ὑποστηρίζει αὐτοὺς τῇ ἐπαγγελίᾳ, καὶ μερικῶς παραχυμοῖ αὐτήν, δι' ἀμυδροῦ τὸ ὅλον πιστοποιούμενος. Ὅπερ μὴ χωρήσαντες, ἐν τῷ παρόντι ἀλόντες, ἐπὶ τῆς χέρσου μικροῦ δεῖν ἔχωνεύοντο. Παραλαβὼν γὰρ μεθ' ἑξ ἡμερῶν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἐφ' ὑψηλῆς ἀκρωρείας, μεταμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἰμάτια αὐτοῦ ἦν ὡς τὸ φῶς, φησὶν ὁ θεὸς Ματθαῖος. Ἐνταῦθα οὖν θεάσαντο, πρὸ τοῦ θανάτου γεύσασθαι, τὸν ὕδιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καθὼς ἀνωτέρω αὐτοῖς ἐπηγγεῖλατο. Καίπερ οὐ γυμνὴ φωνεῖσα ἡ θεότης, ἀλλ' ἠνωμένη τοῖς ἡμετέροις, εἰς γῆν αὐτοὺς κατέβαλε τῷ ἀστέκῳ τῆς ὕψους, παιδεύων αὐτούς, ὡς εἰ ἐβούλετο Χριστὸς φανεσθαι, καθὼς πέφυκε, πάντα ἄρδην ἔχωνεύετο, ἀχωρήτῳ ὕψει, οἰονεὶ κηρὸς ἐγγύτητι πυρὸς, τηκόμενα. Παρέστησε δ' αὐτοῖς Μωσῆν καὶ Ἠλίαν, τοὺς δύο τῶν δικαίων ὕψηλους ἀκρωτήρας συλλαλοῦντας· δεικνύς οὐ μόνον τῶν ἐπιγειῶν δεσπόζειν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ὑποχθονίων· καὶ μὴ μόνον τεθρημέρους, ὡς τὸν Λάζαρον, ἢ αὐθημέρους, ὡς τὸν παῖδα τῆς χήρας, ἀλλὰ καὶ χιλιωντῶτας (9) νεκρούς, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος φθαρέντας. καὶ μέχρι κόνιος λυθέντας, προστάγματι παριστᾶν ἑαυτῷ ζῶντας καὶ ἐβρωμένους· οὗς τε. Ποιεῖ δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, παριστῶν μὴ ἀπὸ τούτων οἶον δι' ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας τιθέντα, ὑπὸ τῷ Πατρὶ ἐχεν καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀρίστον, καὶ αὐτεξούσιος ὑπάρχειν αὐτός. Αἰδὲ καὶ ἑτεροτρόπως ἀλλήλων τὸν βίον ἀμειψάντας παριστᾶ ἑαυτῷ, δεικνύς τὸ πρὸ τάφου καὶ ἀναστάσεως, ζῶντων καὶ νεκρῶν κυριεῦειν· Μωσῆα μὲν τῷ κοινῷ πᾶσιν θανάτῳ ἤδη τοῦ βίου ἀπαγαγῶν· Ἠλίαν πυρὶν τεθρίππῳ οἰονεὶ εἰς οὐρανούς, ἐν ὁράτῳ τῆς χέρσου μεταστήσας τόπῳ· τὸν μὲν ἐκ τῶν καταχθονίων ἀγαγῶν· τὸν δὲ ἐκ τῆς ὑποδεξαμένης ζῶντων χώρας καλέσας, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἑαυτῷ παρέστησεν. Ἐτι δὲ αὐτοῦ συλλογίζοντος αὐτοῖς, φησὶν ὁ μέγας Ματθαῖος, καὶ ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτοῖς, καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, Οὐδέτερός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε· τοῦ δὲ Πατρὸς διὰ τῆς νεφέλης οὕτω παρεγγυῶντος, θᾶττον οἱ μὲν τῶν θεσπεσιῶν ἀπέχοντο· οἱ δὲ πεπτῶκασιν, τῇ ἀστέκῳ φωνῇ μύσαντες, ἰν' ὁ ἐστὼς ἐπὶ σχήματος μόνος φανῆ Παῖς γνήσιος, ἀγαπητός, ὁμοούσιος, θαρσαλέως συνομιλῶν τῷ Πατρὶ. Ἐπὶ γὰρ θεοῦ καὶ βασιλικῷ σιλεντίῳ τοὺς μὲν θεραπεύοντων ἀποίχεσθαι, τοὺς δὲ κατεποχότας παραμένειν καὶ σιωπᾶν, τιμᾶν τὸ σιλεντίον. Οὐκ ἔγευσαντο τοίνυν θανάτου οἱ τοῦ Κυρίου φοιτηταὶ ἕως ἂν εἶδον τὸν ὕδιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, σὺχ ὡς ἦν, ἀλλ' ὡς ἐχώρουν· καὶ ταῦτα τρεῖς μόνον οἱ διορατικώτεροι καὶ ἀμείνονες τοῦ θιάσου· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος, *Εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστῶτων, οὐχὶ πάντες, οἵτινες οὐ μὴ γέυσονται θανάτου, ἕως ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ἀμυδρῶς θεασά-*

quæ ipsum concernebant. Ideo et his qui comprehendebant ipsum, inquit: *Si me queritis, sinite hoc abire* *. Proinde cum præsciret ipsorum perturbationem fluctuationemque, obfirmat ipsos promissione, eamque ex parte denudat, de tota perobscure fidem faciens: cujus in præsentia cum non essent capaces, in terram propemodum semet abdebant: *Assumptis enim post sex dies Petro et Jacobo et Joanne in altum montis verticem, transformatus est coram ipsis, splendidique facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus erant sicut lux*, inquit divus ille Matthæus †. Hic igitur antequam gustarent mortem, conspexerunt Filium hominis in gloria sua, sicut ipsis antea promiserat. Ac tametsi non apparuerit nuda divinitas, sed unita membris nostris, in terram tamen ipsos dejecit intolerabili vultus splendore, docens ipsos, quod si voluisset Christus apparere sicut est, omnia prorsus colliquefacta fuissent, ad comprehendendum intolerabili aspectu, instar coræ propinquitate solis, liquescencia. Exhibuit autem eis Mosem et Eliam, duos illos eximios justorum proceres secum colloquentes, ostendens se non modo super terram, sed et jam sub terra constitutis dominari: et non tantum quadruido, ut Lazarum, aut eodem die mortuos, ut filium viduæ: sed etiam ante mille annos extinctos, et eos qui a sæculo interierunt et in pulverem soluti sunt, mandato suo coram se sistere vivos et valentes posse. Facit autem ista ante passionem et resurrectionem, demonstrans non istud se per patientiam et fortitudinem tanquam testimonio probatum a Patre habere in omnia imperium, sed propriæ potestatis esse. Ideo diversis modis, et aliter atque aliter vita defunctos sibi sistit, ostendens ante sepulturam et resurrectionem se vivis et mortuis imperare, qui Mosem quidem communi omnibus morte de vita sustulisset, Eliam autem igneis quadrigis velut in cœlos ad invisibilem terræ locum transtulisset; illum quidem ab inferis reductum, hunc autem ex viventium regione quæ illis suscipiendis deputata est, vocatum, in oculi momento ad se statuit. *Adhuc autem ipso colloquente cum eis*, inquit magnus ille Matthæus, *ecce nubes lucida obumbravit ipsos, et e nube vox audita est, dicens: Illic est Filius meus dilectus, ipsum audite* *. Porro Patre per nubem ita mandante, mox illi viri sancti discesserunt; qui vero sub intolerabili nube sese occultaverant, fecerunt ut qui stabat transformatus, solus appareret Filius ille germanus, dilectus, consubstantialis, cum fiducia cum Patre colloquens. Nam ad divinam et regale silentium conveniebat alios quidem famulorum secedere; adductos autem præterire, et tacere atque venerari silentium. Non gustaverunt ergo mortem Christi discipuli, donec viderunt Filium hominis in gloria sua, non ut erat, sed ut capiebant, idque tres tantum ex cœtu sacro perspicaciores et præstantiores. Inquit enim Dominus: *Sunt*

* Joan. xviii, 8. † Matth. xvii, 1, 2. * Matth. xvii, 5.

(9) Χιλιωντῶτας. Sic, pro χιλιαταῖς, vel χιλιάτας. Edit.

quidam hic stantium, non omnes, qui non gustabunt mortem, donec viderint regnum Dei⁹: quo obscure tantum viso propemodum vitam amiserunt. Joannes igitur et omnes apostoli, et prophetæ e vita excesserunt præter Enochum et Eliam, qui soli adhuc in carne esse perhibentur, paulo post etiam ipsi interficiendi.

INTERROGATIO CLXXIX.

Et quomodo Petro de Joanne evangelista dicit Dominus: *Quod si voluero ipsum manere donec venio, quid ad te*¹⁰? Id quod indicat ipsum vivere usque ad consummationem.

Responsio.

Ipsa Joannes in Evangelio suo id circa finem declaravit, dicens: *Et cum hoc dixisset, dicit ei, hoc est Petro: Sequere me. Conversus autem Petrus vidit discipulum quem diligebat Jesus, sequentem, qui idem et in cœna recubuit super pectus ejus; et dixit: Domine, quis est qui prodit te? Hunc videns Petrus, dicit ad Jesum: Domine, hic autem quid? Dicit ei Jesus: Si ipsum voluero manere donec venio, quid ad te*¹¹? Quandoquidem enim ipsos piscantes offenderat, Petrum admonuit, ut se sequeretur. Volebat autem ille et condiscipulum una cum ipsis proliciaci, dicitque ad Jesum, *Domine, hic autem quid?* quem indicare volens Jesus, debere apud mare manere, inquit, *Si voluero ipsum manere donec venio, quid ad te?*

⁹ Luc. ix, 27. ¹⁰ Joan. xxi, 23. ¹¹ ibid. 18, 21.

μενοι, μικροῦ δεῖν τῆς ζωῆς ἀπεβράβησαν. Ἰωάννης τοῖνον, καὶ πάντες ἀπόστολοι, καὶ προφῆται τοῦ ζῆν ἀπῆλθον, πλὴν Ἐνώχ καὶ Ἠλίου, οἵτινες μόνον ἐν σαρκὶ ὑπάρχειν ἔτι διαγορευόνται, μικρὸν ὑστερον καὶ αὐτοὶ θανατούμενοι.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΘΘ.

Καὶ πῶς τῷ Πέτρῳ λέγει ὁ Κύριος παρὰ Ἰωάννη τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι Ἐὰν θέλω αὐτὸν μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; ὅπερ δείκνυσιν αὐτὸν ζῆν.

Ἀπόκρισις.

Αὐτὸς Ἰωάννης ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν Εὐαγγελίῳ πρὸς τῷ τέλει, διασάφησε τοῦτο, φάσκων· Καὶ τοῦτο εἰπὼν λέγει αὐτῷ, τοῦτ' ἐστὶ τῷ Πέτρῳ, Ἀκολούθει μοι· ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀκολουθοῦντα, ὃς καὶ ἠέπεσεν ἐν τῷ δειπνῶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Κύριε, τίς ἔστιν ὁ παροσθιδούς σε; Τοῦτον ἰδὼν ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰησοῦ, Κύριε, ὅπως εἶ, τί; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; Ἐπεὶ οὖν ἀλυσιτάς αὐτοὺς κατελιγῶς, τῷ Πέτρῳ ἐθέσπισεν ἐπισθεῖ αὐτῷ· ἐβούλετο δ' ἐκείνος καὶ τὸν συμφοιτητὴν αὐτοῖς συμπορευθῆναι· φησὶ τῷ Ἰησοῦ, Κύριε, ὅπως εἶ, τί; ὃν θεσπίσας Ἰησοῦς μένειν ἐπὶ τῆς ἄλλης, φησὶν, Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ;

DIALOGUS IV.

INTERROGATIO CLXXX.

Cupimus ex te discere, quomodo intelligatur parabola fermenti. Non enim parva nobis heri de hac quaestio fuit.

Responsio.

Dupliciter mihi videtur intelligenda ea parabolica oratio. Verum ipsa primum recitata, deinde considerationem ejus inferamus. *Simile est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier prudens abscondit in farinae sata tria, donec fermentatum est totum*¹². Fermento mihi videtur doctrinam et fidem in se comparare Dominus, mulieri autem Ecclesiam suam, *quam et dilexit, quemadmodum inquit divus Apostolus*¹³. Farinae vero sata tria, tres Noe filios, Semum, Chamum et Japhetum, ex quibus solis post diluvium omnes prodierunt gentes, quae nunc in Ecclesia congregantur: quibus doctrina praedicationis et fides veluti fermentum immista, totam gentium farinam, quae constat ex tribus Noe satis ratione praeditis, fermentavit ad cultum Dei. Quod si aliter dicta audire placet, fermentum intelligatur venerandum et divinum corpus Dei, quod

¹² Matth. xiii, 33. ¹³ Ephes. v, 25.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ Δ'.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΓ.

Πῶς νοεῖται ἡ τῆς ζύμης παραβολή, μαθεῖν βούλομαι. Οὐ γὰρ μικρὰ ἡμῖν ζητήσις περὶ ταύτης χρεῖς γέγονε.

Ἀπόκρισις.

Διχῶς μοι δοκεῖ νοεῖσθαι ἡ παραβολικὴ θεηγορία· ἀλλὰ πρῶτον αὐτὴν ἐκείνην ψήσαντες, οὕτως τὴν διέσκεψιν αὐτῆς ἐπάγωμεν. Ὁμολογεῖται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμη, ἢν λαβοῦσα γυνὴ μικρὰ ἐκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐξυμῆθη ὁ ἰσθμὸς. Ζύμη δοκεῖ μοι διδασκαλίαν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραβάλλειν ὁ Κύριος· γυναικὶ δὲ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἢν καὶ ἠγάπησεν, καθὼς φησὶν ὁ ἑρμηνεύτης Ἀπόστολος. Ἀλεύρου δὲ σάτα τρία, τοὺς τρεῖς τοῦ Νῶε παῖδας, τὸν Σήμ, τὸν Χάμ, τὸν Ἰαφέτ· εἰδὼν μόνον μετὰ τὸν κατακλυσμὸν πάντα προῆλθε τὰ ἔθνη τὰ νῦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συναγειρόμενα· οἳ ἡ καθήγησις τοῦ κηρυχθέντος, καὶ ἡ πίστις, οἶνε ζύμη ἐμψυραθίσασα, τὸ ὅλον τῶν ἔθνων ἄλευρον, τὸ ἐκ τοῦ Νῶε τριῶν σάτων λογικῶν, ἐζύμωσε πρὸς τὴν θεοσέβειαν. Εἰ δὲ καὶ ἐτέρως τὰ βηθέντα ἀκούειν θεοῦ, ζύμη νοεῖσθαι τὸ σεπτὸν καὶ θεῖον σῶμα τοῦ θεοῦ

καὶ Λόγου· ὅπερ ἐν τῇ νηδύϊ τῆς Ἀειπαίδος ἐαυτῷ περιεπλάσατο, ἀνευ σποράς περιυφαινούμενος, καὶ ἀνούμενος ψυχῇ τε καὶ σώματι· οὐ μὴν ἀλλὰ γυνὴ φρονίμη εὐκρίτως ὁ αὐτὸς νοεῖσθω ἅγιος καὶ ζῶν, ἐνυπόστατος Θεὸς Λόγος, διὰ τὸ θῆλυ τῆς προσηγορίας· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία, φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος· Ἀλεύρου δὲ σάτα τρία, πρῶτον μὲν ἡ πᾶσα βρωτῶν φύσις, δεύτερον δὲ ὁ θάνατος, μετὰ τοῦτο ὁ ἄδης· ἐν ᾧ ἐγκρυφθὲν διὰ ταφῆς τὸ θεῖον σῶμα, ἔφυρε πάντα εἰς ἀνάστασιν καὶ ζωὴν. Ἄκουσ δὲ καὶ ἐτέρως· σάτα τρία, τὸ βάπτισμα, τὰ Ἐβγγέλια, τὰ μυστήρια. Καὶ ἄλλως νοεῖσθω, ἀπόστολοι, προφῆται, διδάσκαλοι· καὶ ἐτέρως παρρηκίτα, ἐνεστώτα, μέλλοντα. Οὐ γὰρ μόνους τοὺς παρόντας σαρκωθεὶς ὁ Λόγος ὤνησε, ἀλλὰ καὶ τοὺς προκοιμηθέντας θανάτῳ ἀνέστησε, καὶ ἡμῶν τοῖς ἐπιγόνοις ἔλπιδα ἀναστάσεως ἐδώρησατο καὶ ζωὴν· δι' ὧν ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἐαυτῷ συνανέστησεν, αὐτὸς μὲν εἰς οὐρανοὺς φοιτήσας, ἐκεῖνους δὲ τῇ χώρῃ ζώντων μετοικήσας, ἐνθα Ἐνώχ καὶ Ἑλίας τυγχάνει, μακρῆτι ταβνηξομένους.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΗΛ'.

Ἐπειδὴ κόρος ἡμῶν οὐδεὶς τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Θείας Γραφῆς γίνεται, ἀλλ' αἱ αὐτῶν ἀκούειν ποθεύμεν· διατάφισον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῆς σαγήνης, πολλὴν ἐπὶ σαυτῷ συνάγων τὴν μισθὸν, καὶ ἡμῖν ἔφελες. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος, Μακάριος ὁς ποιήσει καὶ διδάξει μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων· καὶ πάλιν, τὸν σιωπῆ καταυρίζαντα τὸ παρ' αὐτοῦ τάλαντον τοῦ λόγου, οὐκ ἀτιμώρητον εἶασεν.

Ἀπόκρισις.

Ἄδελφά τῶν εἰρημένων καὶ τὰ ἐν ταύτῃ μοι δοκεῖ τῇ παραβολῇ· Ὅμοια γὰρ ἐστὶν ἡ βουσιλαία τῶν οὐρανῶν σαγήνη βληθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγούση. Ἦρ ὅτε ἐπληρώθη ἀναδιβάσαντες ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, καὶ καθίσαντες συνέλεξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγρία, τὰ δὲ σαπρὰ ἐξω ἔβαλον, φησὶν ὁ Κύριος. Τὴν εὐαγγελικὴν κατάστασιν σαγήνη δοκεῖ μοι ἀπεικάζειν· ἦν οἱ θεοὶ ἀπόστολοι μετὰ τὸ φῆσαι αὐτοῖς τὸν Κύριον, εἰκνυσίν, Ἄκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἄλιους ἀνθρώπων· ἀλόγων γὰρ ἰχθύων ἀγρευτά ἐπὶ ἔρχον οἱ πλείστοι, κλέξαντες καὶ συνείραντες ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καθῆκαν, καὶ οἰοῦντο ἐν θαλάττῃ τῷ παρόντι βλεψ, λογικοὺς ἀντ' ἀλόγων σαγγενέοντες, καὶ τῶς μὲν ἐκ παντὸς γένους συναγείρουσι, πονηροὺς τε καὶ ἀγαθοὺς, δικαίους καὶ ἀμαρτωλοὺς, συγκλείοντες τῇ θείᾳ σαγήνῃ τοῦ κηρύγματος, καὶ ἀδικρίτως τῶς θαλαττεύουσιν οἱ θεσπῆσιοι, τῷ γράμματι καὶ πνεύματι. Τῷ γὰρ σώματι τῶν κλειόνων ἔπισει. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ὑψηλὸς τῶν προφητῶν Ἡσαίας πρὸς πεντακοσίων ἤδη ἀνέβησε· Καὶ συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνός, καὶ κάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ· καὶ βοὺς καὶ ὄνος ὁμοῦ φάγονται ἀχυρὰ, καὶ μοσχάριον καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται· καὶ κριὸν μακρὸν ἄξει ἀντὶ τὸ

in utero intactæ Virginis sibi circumdandum formavit, absque semine contextus et unitus tam animæ quam corpori. Præterea mulier prudens esse merito ipse intelligatur, sanctus ille ac vivus, perque se subsistens Deus Verbum, propter femininam appellationem. *Christus enim Dei potentia, et Dei sapientia est*, inquit divus Apostolus ¹⁴. *Farinæ autem sata tria, primum quidem universa mortalium natura, deinde mors, postea orcus: in quo absconditum per sepulturam divinum corpus fermentavit omnia in resurrectionem et vitam. Audi etiam alio modo, esse tria sata, baptismum, Evangelia, mysteria. Aliter item intelligantur apostoli, vates et doctores. Et aliter, præterita, præsentia et futura. Non enim propter præsertes incarnatus (iis solis) profuit, sed et præcedentes a morte resuscitavit, et posteris spem resurrectionis vitamque donavit; propter quod a mortuis suscitatus, secum quosdam resuscitavit, et ipse quidem cælos est ingressus, illos autem in regionem viventium transtulit, ubi Enochus et Elias sunt, non amplius morituros.*

INTERROGATIO CLXXXI.

Quandoquidem nulla nobis interpretationum divinæ Scripturæ satietas est, sed semper eas audire desideramus; declara nobis parabolan sagenæ: multam et tibi mercedem contrahens, et nobis utilitatem. Dicit enim Dominus ¹⁵, *Beatus qui fecerit et docuerit unum præceptorum istorum: rursusque qui silentio defoderat acceptum ab ipso talentum sermonis, impunitum non reliquit.*

Responsio.

Germana mihi videntur prioribus etiam ea quæ in hac parabola dicta sunt. *Simile enim est regnum cælorum sagenæ in mare projectæ, et ex omni genere contrahenti. Qua cum impleta esset, retracta in litus, sedentes collegerunt bona in vasa, putrida autem foras ejecerunt* ¹⁶. Evangelicum statum mihi videtur representare sagenam, quam acceperunt apostoli divini, postquam ipsis dixisset Dominus: *Sequitur me, et faciam vos piscatores hominum* ¹⁷. Irrationalium enim piscium plerique ipsorum fuerant captatores. Hi nexas et contractas ex Veteri et Novo Testamento sagenas demiserunt, et velut in mari, in præsentī vita, rationales pro ratione carentibus in retia concludentes, hactenus ex omni genere contrahunt, tam malos quam bonos, justos et peccatores, concludentes eos divina sagena prædicationis; et absque discrimine adhuc in mari laborant viri sancti, tam littera quam spiritu. Nam corpore a plerisque absunt. Id autem eximius inter vates Isaias jam ante quingentos annos exclamavit: *Una cum agno pascetur lupus, et cum hædo conquiescet pardalis, et bos et asinus una paleas comedent, et vitulus et leo una pascentur, et puer parvus ducet ea* ¹⁸, nullam separationem spiritualis cætus fore significans. In eo enim simul rebus di-

¹⁴ I Cor. i, 24. ¹⁵ Matth. v, 19. ¹⁶ Matth. xiii, 47, 48. ¹⁷ Matth. iv, 19. ¹⁸ Isa. xi, 6, 7.

visis pascimur, tam raptores quam homicidæ, mansueti et immites, a parvo puero ducti : de quo alibi idem inquit : *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus Deus fortis, dominator* ¹⁹. Quando vero consummationis tempus advenierit, retrahent eam in littus, et secundum nutum Christi una cum angelis separationem eorum quæ insunt facientes, flagitiosos ex medio iustorum segregabunt.

INTERROGATIO CLXXXII.

Quid significat Dominus, Petro mandans, ut abeat et hamum mittat, et aperto ore piscis primum egressi, inventum staterem det pro se et illo, iis qui exigunt censum et didrachma ²⁰?

Responsio.

Non extra duplicem sensum etiam ista mihi dicta videntur. Staterem enim quem Petrus ex profundo in pisce accipere jussus est hamo, nostram formam puto, quæ velut in profundo, utpote in hac vita contacta affectibus, et submersa fluctibus peccati, fluctuat. Sin minus hoc, eam detentionem nostri, quæ in orco per mortem facta est, quam in semetipso ad primum exemplar Domini revocat, pro se et Petro dari staterem jubens, tanquam nostri similis homo factus, nostris affectibus obnoxius, et ad dandum tributum requisitus, excepto quod vitiositati non cessit, nec obsequens factus est, vel declinans ad deterius. Pro se autem et Petro staterem præbens, pro Ecclesia voluntarius patitur. Dicit enim ei : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam* ²¹. Per semetipsum autem docet ipsam. Ædificatio enim animarum, reum divinarum institutio est, lapidem habens in caput anguli primarium magistrum omnium, nempe Christum, de quo inquit carminum ille divinator auctor : *Lapidem quem repronaverunt ædificantes, per legem nimirum Judæi, hic factus est in caput anguli* ²². Et rursus idem in persona lapidis inquit : *In capite libri scriptum est de me* ²³. Id quod Joannes revelavit, dum clamat, *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ²⁴, videlicet carni unitum, et per semetipsum erudiens eum per illa quæ de pisce dicta sunt et de statere, neque regi neque principi resistendum, citra noxam aliquid præcipienti, sed æquo animo se tributo submittendum. Simul et Deum se his ipsis demonstravit. Unde enim ipsi cognoscere licuisset, si homo erat secundum temulentiam eorum qui ipsius divinitatem impugnant, quod piscis in profundo staterem haberet in ore, et quod non in carne, sed in ore teneretur? Deinde, quod primus ille ad hamum esset adducendus? et num sua sponte piscis accedens ad hamum veniret, sicque Dei esset, utpote qui prædixisset capturam animalis staterem in aperto ore tenentis?

ἀδιάκριτον ἐμφανίων τῆς πνευματικῆς δηγηρῶσεως. Ὅμοῦ γὰρ ἐν αὐτῇ τὰ θεῖα νεμόμεθα, οἱ τε ἄρπαγες, καὶ φονικοὶ, καὶ πράξεις καὶ ἀνήμεροί, ὑπὸ μικροῦ παιδίου ἀγόμενοι· περὶ οὗ ἐτέρωθεν ὁ αὐτός, *Παῖδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θεὸς Ἰσχυρός, ἔξουσιαστής*. Ἐπειδὴν δὲ ὁ τῆς συντελείας ἐπιστῆ καίρῳ, ἀναβάσσουσιν αὐτὴν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ νεύματι Χριστοῦ ἅμα ἀγγέλοις τὴν διάκρισιν τῶν ἐνότων ποιούμενοι, τοὺς μοχθηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων ἀφορίζουσι.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΩΒ'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος τῷ Πέτρῳ κελεύων πορευθῆναι καὶ βαλεῖν ἄγκιστρον, καὶ τοῦ ἀναβάτος πρώτου ἰχθύος ἀνοῦξαι τὸ στόμα, καὶ τὸν εὐρισκόμενον στατήρα δοῦναι ἀνθ' ἑαυτοῦ κάκεινου, τοῖς ἀπαιτοῦσι τὸν κῆνσον καὶ τὰ δίδραχμα ;

Ἀπόκρισις.

Ὅχι ἐξω διχονοίας καὶ τὰδε μοι δοκῶ. Τὸν γὰρ στατήρα, ὃν ὁ Πέτρος ἐκ τοῦ βυθοῦ ἐν τῷ ἰχθύϊ λαβεῖν προσετάγη τῷ ἀγκίστρῳ, μορφήν ἡμῶν ἐκείνῳ, οἷον ἐν βυθῷ τῷ βίῳ καλυπτομένην τοῖς πάθεσι, καὶ ὑποδύχον κυμάτων ἀμαρτίας κυμαίνειν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, τὴν ἐν ᾗδη κατοχῇ ἡμῶν γενομένην διὰ θανάτου, ἣν ἐν αὐτῷ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἀνακαλεῖται ὁ Κύριος, ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ Πέτρου δοθῆναι τὸν στατήρα διακελευόμενος, ὡς γενόμενος καθ' ἡμᾶς βροτός, τοῖς ἡμῶν πάθεσιν ὑποκείμενος, καὶ φορολογούμενος, πλήρῃ τῇ ἀνοσίῳ κακίᾳ μείνας ἀνυπείκτης, καὶ ἀκλίνης τῷ χεῖρονι. Ἀνθ' ἑαυτοῦ δὲ καὶ Πέτρου τὸν στατήρα παρεχόμενος, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας πάσχει ἐκείνῳ. Φησὶ γὰρ αὐτῷ, *Ὅτι εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν δι' ἐκείνου δὲ παιδεύων αὐτὴν*. Οἰκοδομὴ γὰρ ψυχῶν ἢ τῶν θεῶν ὑπάρχει παλθεύσις, λίθον ἔχουσα εἰς κεφαλὴν γωνίας τὸν καθηγεμόνα πάντων Χριστόν· περὶ οὗ φησιν ὁ τῶν θεῶν μελωδός· *Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, διὰ τοῦ νόμου Ἰουδαίου, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας*· καὶ πάλιν ὁ αὐτός, ἐκ προσώπου τοῦ λίθου ἐφη, *Ἐν κεφαλῇ βίβλου γέγραπται περὶ ἐμοῦ*. Ὁ Ἰωάννης ἀναβλύσας, βοᾷ· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ὁ σαρκὶ ἐνωθεὶς, καὶ δι' ἑαυτοῦ παιδεύων αὐτὴν, διὰ τῶν περὶ τοῦ ἰχθύος εἰρημένων, καὶ τοῦ στατήρος, μηδὲ βασιλεὶ τῇ ἀρχῇ ἀντιτάττεσθαι, ἀβλαβῶς ἐπιτάττοντι, ἀλλ' εὐγνωμόνως φορολογεῖσθαι*. Ἄμα δὲ καὶ Θεὸν ἑαυτὸν τοῖς αὐτοῖς ἀποδεικνύς· πῶθεν γὰρ αὐτῷ γινώσκων, εἰπερ βροτός ὤπηρχε, κατὰ τὴν τῶν θεομάχων παρονίαν, ὅτι ἰχθύς ἐν τῷ βυθῷ στατήρα ἔχει ἐν τῷ στόματι, καὶ ὅτι οὐ τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ τῷ στόματι ἔχεται; Ἐπειτα δὲ καὶ ὅτι πρῶτος ἐκείνος τῷ ἀγκίστρῳ ἀχθήσεται; καὶ εἰ μὲν αὐτόμολος ὁ ἰχθύς ἐπὶ τὸ ἀγκιστρον ἔχει, καὶ οὕτως Θεοῦ τὸ προφῆναι τὴν ἄλωσιν τοῦ ζώου τὸν στατήρα ἐπαγαγμένου; Εἰ δὲ, ὅπερ ἀληθέστερον, ἀσπράτῳ θεοῦ τῇ βώμῃ ἦγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἀγκιστρον, ἐκείνος ἀλλ' ὄν; ὤπηρχεν, ὁ τῷ κῆτι ἐπιτάξας δέξασθαι μὲν τὸν

¹⁹ Isa. ix, 6. ²⁰ Matth. xvi, 26. ²¹ Matth. xvi, 18. ²² Psal. cxvii, 22. ²³ Psal. xxix, 8. ²⁴ Joan. i, 1.

Ἰωνᾶν, ἀπαθῆ θέ φρουρησάι τριήμερον ἐν τῷ βυθῷ, καὶ οὕτως πῶον καὶ ἐρρωμένον ἐπὶ τῆς χέρσου ἐξομώρεσθαι πάλιν. Εἰ μὲν ὁ ἰχθύς τὸν στατήρα..... ἐν τῷ βυθῷ λαδῶν ἐπὶ τῆν.... ἐνήχητο· καὶ πρῶτος αὐτὸς θεὸς ὑπάρχει ὁ προφάνας. Τί φησιν; Ὁ ἰχθύς πρῶτος πάντων τῶν ὁμογενῶν ἀλώεται. Εἰ δέ, ἔπαρ κυριώτερον, κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῆς τῆς χρείας, ὁ πάντα ἐκ μὴ ὄντων ὑποστησάμενος, ποιήσας τὸν στατήρα τῷ νηκτῷ ἐνέθετο, καὶ ἤλασε πρὸς τὸν ἀλία· σαφῶς ἐκεῖνος ὑπάρχει τῷ Πέτρῳ θεοπίστας βάλλειν ἐν τῇ θαλάττῃ τὸ ἀγκιστρον, περὶ οὗ ὁ ἀναξ ἄμα καὶ τῶν θείων μαλωδός φησιν· Ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις, πάντα ἴσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν.

inquit : *Deus potest in caelo, et in terra, et in marinis, et in omnibus abyssi, quaecunque voluit, fecit* ²⁰.

HEΥΣΙΣ ΠΗΓ.

Τὶ βουλόμενος ὁ Κύριος, τὴν συκὴν ἐξήρανε, καὶ κατηράσατο αὐτήν, μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν εἰς τὸν αἰῶνα; Οὐ γὰρ ἔξω τινὸς νοήματος ἐποίησε τοῦτο.

Ἀπάντησις.

Μὴ ἀπλῶς αὐτὸν καταρᾶσθαι καὶ ξηρᾶναι τὸ φυτόν φησαί τις. Παιδεύειν γὰρ διὰ τούτου βούλεται τὴν θεομάχον συναγωγὴν Ἰουδαίων, ὅτι δυνατὸς καὶ τιμωρεῖν, ἀλλ' ὡς ἀγαθός, οὐ βούλεται. Οὐδενὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ὄρωντες ἀμυνόμενον, εὐεργετεῖν αὐτὸν μόνον ὑπελάμβανον δύνασθαι, οὐ μὲν τὴν τιμωρεῖν. Ἐκ τῆς ἀψύχου τοίνυν φύσεως πισθεῖται τὴν θεοσυγῆ συναγωγῆν, ὅτι καὶ κολάζει τότε, ἀλλὰ τέως ἀνέχεται, καὶ ξηραίνει τὴν ἀψυχον συκὴν, ἵνα καταρᾶσθαι τὴν ἄθεον συναγωγῆν..... τὴν ἀκαρπίαν ὄρων, καὶ ἐρημίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι οὐ μὴ μείνη λίθος ἐπὶ λίθου ἐν αὐτῇ. Ὡς δὴ συκὴ τοὺς φυσικοὺς καμάτους, οὐδ' ἡ συναγωγὴ τοὺς νομικοὺς. Τιμωρεῖται οὖν ἡ ἀψυχος, ἵνα καρποφορήσῃ πίστιν ἢ ἄθεος. Ἐπεὶ τις ἀγνοεῖ καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς νηδέος καὶ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐν βασιλείῳ διατιθέμενος, καὶ ἄπειρος γεωργίας, ὅτι συκὴ λεπίσως καρπὸν οὐκ ἔχει; Ἄλλ' ὡς ἔφην, εἰκόνι τῷ φυτῷ κέχρηται πλείστων ἐνεκεν. Πρῶτον μὲν δεικνύς ὅτι οὐδὲς τε ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ παρόντι τοὺς πονηροὺς τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ἐπέχει τέως τὴν δύναμιν, ἐνδιδοὺς ἐκάστῳ πρὸς μετάγνωσιν, καθὼς φησιν ὁ θεὸς τραγωδός· Ὁ θεὸς κριτὴς δίκαιος, ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν· ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσῃ, τὴν τιμωρητικὴν φάσκιον δύναμιν. Θεοῦ γὰρ ἀληθῶς τὸ ξηρᾶναι ῥήματι ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀναθάλαι ξύλον ξηρὸν, καθὼς φησιν Ἐζεχιήλ ὁ τῶν χειροῦν ἐπιθετῆς· ὁ ξηρᾶνας τὴν συκὴν προστάγματι, αὐτὸς πρὸ χιλίων ἐτῶν τῆς καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ γενέσεως τὴν ξηρᾶν, καὶ ἀψυχον Μωσέως βακτηρίαν ἐν τῇ χειρὶ ἐχομένην, ἀθρόως εἰς δράκοντα ἐψύχωσεν. Οὐ τὴν ἔψην ναρκήσας ἐφαλλομένου, δραπετεύειν ἐπειράτο ὁ θεοπέσιος, εἰ μὴ αὐθις αὐτὸν ὁ ζωοποιήσας πάλιν ῥάβδον ἀπέδειξε· φησὶ γὰρ αὐτῷ ὁ περὶ τῆς ταφῆς

Si vero, quod verius est, invisibili divinitatis virtute duxit ipsum ad hamum, is vere fuit, qui ecto praecepit, ut susciperet quidem Jonam, illasum autem custodiret in profundo, sicque salvum et incolamem in terram rursus egeret. Si quidem piscis ille statere (jacente) in profundo accepto, ad laqueum natabat, et primus ipse Deus est, qui eum praemonstravit. Quid enim inquit? Piscis primus omnium sui generis capietur. Vel quod potius et magis est consentaneum, ipsius necessitatis tempore is qui omnia ex nihilo produxit, facto statere, ipsum in piscem natatilem imposuit, et ad piscatorem flexit, qui quidem manifeste ille est, qui Petro praecipit hamum in mare jacere: de quo rex ille simul, et divinorum carminum auctor

INTERROGATIO CLXXXIII.

Quid Dominus volens, sicum arefecit, et exsecratus est eam, ne amplius fructum ferret in aeternum ²¹? Non enim id praeter aliquod consilium fecit.

Responsio.

Ne simpliciter ipsum exsecratum esse et arefuisse arborem eam quisquam putet. Nam per id docere voluit, quod Deo repugnantem Synagogam Judaeorum etiam punire possit, sed tanquam bonus non velit. Nam cum ipsum a nemine poenas exigere cerneret, existimabant ipsum tantummodo posse benefacere, non autem punire. Per inanimatam igitur naturam persuadet inimicis Deo Synagogae, quod et punire velit, sed adhuc dum toleret, ac arefaciat sicum inanimatam, simulque ut aridam faciat impiam Synagogam, demonstrat ei sterilitatem, quo viderent (suum) sterilitatem et desolationem quodque non mansurus esset lapis super lapidem. Ut autem ea sicus naturales fructus (non ferret), ita neque Synagogae legales. Punitur itaque inanimata, ut proferat fidei fructum impia. Quis enim ignorat, etiamsi vel ab ineunte aetate ac teneris usqueculis in oculis regum vixerit, et ignarus agriculturae sit, sicam per hiemem fructum non habere? Verum et dixi, vice imaginis ea arbore usus est pluriam gratia. Primum quidem ostendit, quod possit vel etiam in praesenti vita malos afficere supplicio, sed etiamnum cohibeat potentiam, concedens unicuique tempus ad resipiscentiam, quemadmodum inquit tragicus ille divinus: *Deus justus est iudex, fortis et longanimitis, nec inducit iram quotidie. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit* ²²: ultricem vim per hanc vocem indicans. Nam illud vere est Dei, *Arefacere verbo lignum viride, et ex arido rursus facere lignum viride*, ut inquit Ezechielus ille spectator cheruborum ²³. Et qui arefecit sicum mandato, idem mille annis ante suam secundum nostram naturam nativitatem, aridum et inanimatum Mosis baculum

²⁰ Psal. cxxxiv. 6. ²¹ Matth. xxi, 19. ²² Psal. vii. 12, 13. ²³ Ezech. xvii, 24.

in manu detentum, confestim in colubrum animavit, ad cuius assilientis aspectum torpens ille vir divinus refugere tentabat, nisi mox qui vividcaverat ipsam, rursus virgam, demonstrasset. Inquit enim ad ipsum is qui de Lazari sepultura quaerit: *Quid hoc est quod est in manu tua? Ille vero respondens, Virga* ¹⁰. Rursusque vox Dei inquit, *Projice eam abs te super terram* ¹¹. Projecta vero coluber fiebat, assiliens ei qui projecerat. Illo autem recedente, dicit ei Deus, *Extende manum tuam, et apprehende caudam ejus* ¹²: quo facto, restituit animal in id quod erat ante mutationem. Quemadmodum et iis qui ad Lazarum vincium pertinebant, inquit: *Solvite ipsum, et sinite abire* ¹³. Quibus verbis illum valetudini restituit, postquam corruptus erat et scetebat, ut esset id quod antequam mortem gustasset, erat. Similiter et aridum foliorumque viriditate carentem Aaronis baculum, sine labore et absque humore terræve complexu, in una nocte folia et baccas producere fecit, quo facto sacerdotii exhibuit illi demonstrationem. Idem vero qui eam virgam virore circumdedit absque plantatione, semetipsum incorporavit absque copulatione. *Egredietur enim virga de radice Jesse* ¹⁴. Jesse autem homo erat, pater magni Davidis. Necesse igitur erat ex animata radice, etiam animatam intelligere virgam, de qua loquitur magnus ille Isaias. Quæ divinus revelavit Apostolus, diserte clamans: *Habemus pontificem magnum, qui penetravit caelos* ¹⁵. Hic autem Hierosolymam veniens, haud ita longo tempore post, pro nobis crucem sponte sua subit, simul nudo verbo confestim arborem arefacit: ostendens quod ille ipse sit, qui eam et nasci jusserit: et quod præcipere possit ligno crucis ut fulmine feriat se affligentes, quodque patiarer afflixus ut Deus, qualia patitur homo in carne. Euntibus autem ipsis Hierosolymam *mesuriit in via Jesus, et videns ficum, venit ad eam, quærens fructum, et non invenit, quemadmodum inquit divus evangelista* ¹⁶. Figurata autem intelligatur per viam præsens vita, quam vivens et sanctum illud Verbum ad similitudinem nostri natum corporaliter ambulat, et loca mutat, ubique divinitus præsens. Intellectiliter autem esuriebat nostram salutem, præcipue vero Judæorum. Venit ad ficum, utpote ad Synagogam, quærens ex ea non sensiles ficus, sed intellectilem ex lege ac prophetis, dulcemque fecunditatem. Nam consimiliter ut in ficu grana insunt, ita et in Synagoga divina præcepta de quibus animæ participans dulcescit. Sed non invenit Jesus fructum in ea, nisi folia tantum legalium et propheticorum instrumentorum, eaque per transgressionem mandatorum divinatorum veluti folia ficus a Judæis in irrationalem naturam conversis

¹⁰ Exod. iv 2. ¹¹ ibid. 3. ¹² ibid. 4. ¹³ Joan. xi, 44. ¹⁴ Isa. xi, 1. ¹⁵ Hebr. iv, 14. ¹⁶ Matth. iv, 18, 19; Marc. xi, 13.

(10) Τοῖς. Legendum videtur τούτοις. Edit.

(11) Ἀφλῶν. Cotelerius Monum. eccl. Gr. tom. II, pag. 358, observat et solemnem permutationem et

Λαζάρου πυθόμενος, *Τι τοῦτο ἐν τῇ χειρὶ σου; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Ῥάβδος. Καὶ αὐθις θεία φωνή, Ῥιψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν· ῤιψείσα δὲ, ἐράκων ἐγένετο, ἐφαλλομένη τῷ προιεμένῳ· τοῦ δὲ ἀπεκρήσαντος, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου αὐτοῦ· γενομένου δὲ, εἰς ἐκεῖνο ἀποκατέστη τὸ ζῶον, ὅπερ ἦν πρὸ τῆς θηριώσεως γεόμενον. Κατὰ τὸν δῆσαντὰ φησι τοῖς περὶ τὸν Λάζαρον· Ἀύσατε αὐτὸν, καὶ ἄρατε ὑπάγειν, τοῖς (10) ἐκεῖνον μεταβρώσας τὸν διεβρωσῆκα, καὶ ὀδοδότα, ὅπερ ἦν πρὸ τοῦ θανάτου γεύσασθαι. Ὅμοίως καὶ τὴν ξηρὰν καὶ ἀφλῶν (11) τοῦ Ἀραβικηρίου, ἀμογητὶ χωρὶς νοτίου ἢ γῆς πτώξω, ἐν μιᾷ νυκτὶ φύλλα καὶ κάρυα βλαστῆσαι ποιήσας, τῆς ἱερωσύνης αὐτῷ παρέσχετο ἀπόδειξιν. Ὁ δ' αὖτις τὴν ῥάβδον περιφύσας χωρὶς φυτείας, ἐαυτὸν ἐαυμάτωσε χωρὶς συζυγίας· Ἐξελεύσεται γὰρ ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί· Ἰεσσαί δὲ βροτὸς ὑπάρχει πατὴρ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ. Ἀνάγκη οὖν ἐξ ἐμψύχου ρίζης ἐμψύχον νοεῖν καὶ τὴν ῥάβδον· περὶ ἧς τὰ μὲν φησὶν ὁ ὕψηλος Ἡσαΐα· ἄπερ ἀνακαλίψας ὁ θεοφόρος Ἀπόστολος διαβρήδην βοᾷ· Ἐχομεν ἀρχιερεῖα μέγα, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς· οὗτος δὲ εἰς Ἰεροσόλυμα φοιτῶν μετ' οὐ πολλῶν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν αὐθαιρέτως ὑψίσταται, ῥήματι ψιψῶ ἀθρόως τὸ φυτόν ἐξήρανε, δεκτικὸς αὐτὸς ὑπάρχει ὁ καὶ φῦναι κελεύσας, καὶ οὐ οἶός τε ὑπάρχει προστάξει τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ, κεραινωσάσαι τοὺς καθηλωμένους· φέρει δὲ ὡς θεὸς καθηλωμένος· οἷα βροτὸς τῇ σαρκί. Φοιτῶντων δὲ αὐτῶν εἰς Ἰεροσόλυμα ἐπειρασεν ἐν τῇ ὁδῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἰδὼν συκῆν ἦεν ἐπ' αὐτὴν ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εἶδεν, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς εὐαγγελιστῆς. Τροπικῶς δὲ νοεῖσθαι οὐδὲ, ὁ παρὼν βίος, ὃν ὁ ζῶν καὶ ἅγιος λόγος καθ' ἡμᾶς γεόμενος σωματικῶς βαδίζει, καὶ τόπους ἀμύσει, πάντη παρὼν θεϊκῶς· νοητῶς δὲ πεινῶν τὴν πάντων σωτηρίαν, ἐξαιρέτως δὲ Ἰουδαίων, ἦεν ἐπὶ τὴν συκῆν, ὡσανεὶ τὴν Συναγωγὴν, ζητῶν ἐξ αὐτῆς καρπὸν οὐκ αἰσθητῶν σύκων, ἀλλὰ τὸν νοητὸν, τὴν ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν γλυκεῖαν καρπιφορίαν παραπλησίως τῶν ἐν τῷ σύκῳ κόκκων ἐγκειμένων τῇ Συναγωγῇ τῶν θεῶν ἐντολῶν, ἐξ ὧν μετέχουσα ἡ ψυχὴ καταγλυκαίνεται· ἀλλ' οὐκ εἶδεν ὁ Ἰησοῦς καρπὸν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ μόνον φύλλα τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν τεύχεων, καὶ αὐτὰ τῇ παραβάσει τῶν θεῶν οἰνεῖ φύλλα συκῆς ὑπὸ τῶν εἰς ἀλογίαν τραπεύοντων Ἰουδαίων ἀδεῶς πατούμενα. Ἐτήνος γὰρ ὑπάρχει βιβλιοφόρος ἡ κυριοκτονέουσα συναγωγὴ· ἡ τὴν βασιλεῖα ἀνελοῦσα, τὸν δὲ στρατιωτικὴν τιμῶσα, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἀχμαλωτισθεῖσα πολλάκις, καὶ οὐκ αὐτὴ καὶ ὑπόφορος γενομένη· ἡ ἀναγινώσκουσα, καὶ μὴ ἐπιγινώσκουσα· ἡ τὸ γράμμα κρατοῦσα, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀγνοοῦσα. Τὴν διαθήκην ἔχουσα, καὶ τῆς εὐνοίας ἀπέχουσα· ἧς μόνος ὁ Χριστὸς ἀνήρ προσαγορεύεσθαι, εἰ ἐταιριζομένης, βουλόμενος, φησὶ δὲ· Ὁσπὲρ τοῦ προ-*

u heic scriptum ἀφλῶν, et mox περιφύσας pro περιφλούσας. Ut superius ad *nterr. cxviii* animadvertimus.

φήτου. Ἄδτη οὐκ ἦ γυνή μου, καὶ γὰρ οὐκ ἀνήρ αὐ-
της. Ἔτερος δὲ τῶν θεοσεβῶν, τὴν αἰτίαν λέγων
βοᾷ· Οὗτοι οὐκ ἀνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ, καὶ γὰρ
ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἀπο-
κληρονόμος τοίνυν ἡ ἀκαρπος συκῆ, μᾶλλον δὲ συν-
αγωγὴ· ἦν διὰ μοιχείαν ὁ τῆς εὐσεβείας ἀρνεῖται λό-
γος· ταύτην καὶ ἀπὸ τῆς κληρονομίας ἀπαίρει γει-
νόμος.

circet ipsam alii adhaerentem, dicit per Oream prophetam. *Ipsa non uxor mea, et ego non ejus maritus*³⁶. Alius vero vatum causam indicans, clamat : *Isti non perstiterunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus omnipotens*³⁷. Exheredata est igitur sterilis ficus, imo vero Synagoga, quampropter adul-
terium sermo pietatis abnegat, et ab hæreditate lex arceat.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΔ'.

Ἐπεὶ οὐδεὶς ἡμῖν κόρος τῆς σῆς εὐφραδίας, μα-
θεῖν δεόμεθα καὶ τὴν τῶν ἀληθόντων, καὶ τοῦ μύλω-
νος παραβολὴν, ἀγροῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δύο ὄντων.
Λέγει γὰρ ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ Κύριος· Τότε δύο ἔσον-
ται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἰς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἰς
ἀφίεται· δύο ἀλήθουσιν ἐν τῷ μύλῳ, μία πα-
ραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

Ἀπόκρισις.

Ἐν ἀμφοῖν τὰ αὐτὰ δηλοῦται συμβῆσθαι κατὰ
τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὸν τῆς δευτέρας παρ-
ουσίας. Ἄγρῳ μὲν τὸν κόσμον παραβάλλεται, κα-
θὼς αὐτὸς ἐτέρωθι φησιν, ὅτι Ἄγρος ἔστιν ὁ κό-
σμος, οἱ δὲ θεριστὰι οἱ ἄγγελοι· μύλωνι δὲ ἀπει-
κάζων τὴν ἄστυον τοῦ βίου περιφορὰν, καὶ τὸ πολυ-
στροφον τῶν ἐν αὐτῷ δρωμένων, ὡς τὸν μύλωνα,
ἀεικινήτως καὶ ἀσάτως ἡμῖν περιθέοντα, καὶ πρὸ τοῦ
ἀλήθεσθαι ἐν ἡμῖν ἕτερον ἐξ ἐτέρου ἀμείβοντα· τοὺς
δὲ ἐν αὐτῷ ἀλήθοντας, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθομέ-
νους, τοὺς μὲν παραλαμβανόμενους, τοὺς δὲ ἀφιεμέ-
νους, ἡμᾶς ἠλοῖ, τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι τήμερον
ἀλήθοντας· καὶ τοὺς μὲν θανάτῳ ἀπαγομένους, τοὺς
δὲ τῶς ἀφιεμένους, καὶ ἐν ἀκαρεῖ, ἐν ἀτόμῳ, πρὸς
ἀφθαρσίαν μετισταμένους, καθὼς φησιν ὁ ὑψηλὸς
κῆρυξ Ἀπόστολος· Ἰδοὺ μοστήμιον ἡμῖν λέγω·
Πάντες μὲν οὐ κοιμηθήσομεθα, πάντες δὲ ἀλλα-
γησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ
ἐσχάτῃ σάλπιγγι. Οἱ τοίνυν θνήσκοντες οἰοῦντο τοῦ
μύλωνος λαμβάνονται· οἱ δὲ περιλειπόμενοι, ἀφιεν-
ται. Ἐν αὐτῷ δὲ φωνούσης ἅμα καὶ διανοούσης τῆς
θείας σάλπιγγος τοὺς ἀπ' αἰῶνος κοιμηθέντας, αὐθις
ὁ ἀκλινὴς καὶ ἀδέκαστος προκαθίσταται κριτῆς, ἐκά-
στω πρὸς ἀξίαν τῶν βεβωμένων ἀνταμιδόμενος,
καθὼς φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Τοὺς μὲν καθ'
ἔκαστον ἔργου ἀγαθοῦ, καὶ τὰ ἔξῃς.

quod inquit divus ille Apostolus : *alios quidem*

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΕ'.

Περὶ τίνων λέγει ὁ Δαβὶδ, Ἄνθρωποι ἀνήρθουσιν
ἀπ' αὐτοῦ :

Ἀπόκρισις.

Τὸ θεῖον πολλοῦ τῆς θείας Γραφῆς πῦρ αὐλον
κατονομάζεται· αἱ οὖν τῶν ἀγγέλων χορεῖται, καὶ τῶν
δικαίων αἱ ψυχαί, τῇ διὰ καθαρότητος πρὸς τὸν θεὸν
ἄγγύτῃ, ἐκφλογούμενοι ἀνθρακες εἰκότως προσ-

conculcata. Jumentum enim libris onustum, est
interfectrix Domini Synagoga. Quæ regem quidem
sustulit, militem autem honoravit : a quo sæpius
in captivitatem est abducta, sæpe item serva et
tributaria facta : quæ legit, et non intelligit ; quæ
litteram habet, et rem ignorat ; quæ testamentum
habet, et a recta legis obedientia longe abest. Cujus
solutus Christus maritum se appellari volens, qui

*Ipsa non uxor mea, et ego non ejus maritus*³⁶. Alius vero vatum causam indicans, clamat : *Isti non perstiterunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus omnipotens*³⁷. Exheredata est igitur sterilis ficus, imo vero Synagoga, quampropter adul-
terium sermo pietatis abnegat, et ab hæreditate lex arceat.

INTERROGATIO CLXXXIV.

Quia tua eloquentia satiari non possumus, cupi-
mus intelligere et moientium et molæ parabolam,
et eam quæ de agro est, et de duobus, qui in eo
sunt. Inquit enim in Evangelio Dominus. *Tunc duo erunt in agro, unus assumitur, et unus relinqui-
tur : duæ molentes in mola, una assumitur, et una
relinquitur*³⁸.

Responsio.

In utrisque eadem eventura significantur tem-
pore resurrectionis et secundi adventus Christi.
Agro quidem mundum comparat, quemadmodum
ipse alibi inquit, quod *ager sit mundus, messores
autem angeli*³⁹. Molæ autem similem facit instabi-
lem hujus vitæ rotationem, et volubilitatem eorum
quæ in eo fiunt, quæ velut molæ perpetuo motu,
semperque instabiliter circumcurrentia, et ante-
quam molita sint, in nobis aliud ex alio (invicem)
alternant. In ea vero alternatim variatos, vel potius
ab ipsa molitos, alios quidem assumendos, alios
vero relinquendos, nos significat, quotquot ab Ada-
mo in hodiernum usque diem molunt. Atque horum
alios quidem morte ablatos, alios autem adhuc
relictos, in momento, in temporis puncto ad incor-
ruptibilitatem esse transfereudos, quemadmodum
inquit eximius ille præco Apostolus : *Ecce vobis
mysterium dico : Unnes quidem non obdormiemus,
omnes autem immutabimur, in puncto, in momento
oculi ad extremam tubam*⁴⁰. Itaque qui mortui sunt,
instar molæ accipiantur ; qui vero sunt residui, re-
linquuntur. Simul vocem edente et excitante tuba
divina eos qui a sæculo obdormierunt, mox ille
qui neque flexitur neque muneribus corrumpitur,
præsides judex, unicuique secundum dignitatem
eorum quæ in vita gesta sunt, retribuens, quemad-
modum *tolerantiam operis boni*⁴¹, et quæ se-

INTERROGATIO CLXXXV.

De quibus inquit David, *Carbones accensi sunt
ab eo*⁴² ?

Responsio.

Multis in locis sacræ Scripturæ Deus, ignis expers
materiei cognominatur. Angelorum igitur chori et
animæ justorum, propinquitate ad Deum per puri-
tatem, inflammati carbonibus merito appellantur,

³⁶ Osee ii, 2. ³⁷ Jerem. xxxi, 32, sec. LXX. ³⁸ Matth. xxiv, 40, 41. ³⁹ Matth. xiii, 38, 39. ⁴⁰ I Cor. xv, 51, 52. ⁴¹ Rom. ii, 7. ⁴² Psal. xvii, 9.

instar luminarium in mundo lucentes, verbum vitæ continent. Duplicem enim scimus ignis vim et effectum, adurentem et illuminantem; vere quidem attingentibus illuminantem, contemptum autem et intrepide adurentem et purgantem. Nam immoderata ejus propinquitas urit, mediocri vero distantia illuminat. Plurimos enim incurabiles morbos cauterio reprimere solent periti medici: licet Deus non perdat, sed aliter conflit et repurget a turpitudine in gestis vitæ contracta: si quidem per poenitentiam ad corationem propensus est is, qui morbo tenetur. Sin autem infirmus ex hac lamentabili vita excesserit, uritur quidem, at non comburitur, semper igne divino cruciatus, in immortalis deinceps et incorruptibili corpore. *Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, et hoc mortale induere immortalitatem*⁴²; ut reportet unusquisque quod gessit per corpus⁴³, inquit eximius ille Apostolus. Itaque hic est tempus medicinæ, illic reddendæ rationis: hic sanitatis, illic supplicii; hic divinæ longanimitatis tempus est, illic inevitabilis et justii iudicii.

INTERROGATIO CLXXXVI.

Quomodo intelligitur, cuius meminit Evangelium, securis infrugiferas arbores excindens?

Responsio.

Infrugiferum Judæorum cernens voluntatis propositum Joannes, infrugiferis arboribus ipsos assimilavit, ad radicem illorum positam securim deuuntians⁴⁴, brevem et acutam viventis Verbi discretionem, qua omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur et in ignem projicitur. Huc item tendit divus Apostolus, qui inquit: *Vitus est sermo Dei et efficax, et penetrantior quovis gladio utrinque incidente*⁴⁵: dissectricem prædicationis virtutem significans.

INTERROGATIO CLXXXVII.

Quid Dominus significat, cum inquit: *Cujus ventilabrum in manu ejus, et repurgabit aream suam; et triticum quidem congregabit in horreum, paleam autem comburet igni inexstinguibili*⁴⁶?

Responsio.

Ventilabrum mihi videtur incorruptum Dei iudicium, unumquemlibet quasi per legem Dei ad congruentem sibi secundum gesta vitæ locum discernens. Aream autem intelligo universorum populorum in terrarum orbe Ecclesiam, et ex mortuis universorum hominum resurrectionem; in qua eos quidem qui sunt instar paleæ et instabiles, quovis vento peccati jactati, et leves et infrugiferi fuerunt, instar ventilabri decretum divinum in ignem elevat ad æternum incendium. Qui vero velut triticum nutritores proximorum fuerunt, et recte virtutem perfecerunt, illos in horreum comportat conveniens, quod et mansionem salutarem appellat.

⁴² I Cor. xv, 53. ⁴³ II Cor. v, 10. ⁴⁴ Matth. iii, 10. ⁴⁵ Heb. iv, 12. ⁴⁶ Matth. iii, 12.

(12) *Ἐθθνήσαντας*. Coterius Monum. Eccl. (r. tom. II, pag. 537, corrigendum statuit *εὐθνήσαντας*, et virtute abundarunt. Videsis eruditorum

ἀγορεύονται, φωστήρων δικην ἐν κόσμῳ φαινόμενοι, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Διττῆς γὰρ ἴσμεν τοῦ πυρὸς ἐνεργείας, καυστικὸν τε, καὶ φωτιστικὸν· τοῖς δὲ ἐντως ψαύουσι, φωτιστικὸν· τοῖς δὲ καταφρόνως καὶ ἀδεδῶς, καυστικὸν καὶ καθαρτικὸν· ἡ ἡμετρος γὰρ αὐτοῦ ἐγγύτης καυστικῆ· ἡ δὲ μετρία διάστασις φωτιστικῆ· πλεῖστα γὰρ τῶν δυσιατίων παθῶν καυστικῆ ἀναστῆλλαιν τεψύκασιν οἱ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμονες· καὶ εἰ δὲ τὸ θεῖον οὐκ ἀπολλύων, ἀλλὰ ἀναγωνεύων καὶ ἀποκαθαίρων τοῦ αἵτιους τῶν βεβιωμένων, εἰπερ δὲ μετανοίας πρὸς ἀκασμὸν βέψει ὁ τῷ πάθει κεκρατημένος· εἰ δ' ἀσθενῶν ἀπέλλοι τῆς παρούσης ἰατρικῆς ζωῆς, καλεῖται μὲν, οὐ κατακαλεῖται δὲ, αἰδίως τῷ θεῷ πυρὶ τιμωρούμενος, ἐν ἀθανάτῳ λοιπὸν καὶ ἀθάρατον σώματι. Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθάρτου, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀσθάρτου· ἵνα κομισθῆται ἕκαστος πρὸς ὃ ἐραρεῖ διὰ τοῦ σώματος, φησὶν ὁ ὑψηλὸς Ἀπόστολος. Ἐνταῦθα οὖν ὑπάρχει τὰ τῆς ἱατρικῆς, ἐκεῖ τὰ τῆς ἀπολογίας· ἐνταῦθα τὰ τῆς ὑγείας, ἐκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας· ἐνταῦθα τὰ τῆς θείας μακροθυμίας, ἐκεῖ τὰ τῆς ἀκλινοῦς δικαιοκρισίας.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΣΤ΄.

Πῶς νοεῖται ἡδε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἄξιν, τὰ ἄκαρπα ἐκκόπτουσα;

Ἀπόκρισις.

Τὴν ἄκαρπον Ἰουδαίων θεωρῶν Ἰωάννης προέλασιν, φωτὸς ἀκάρποις αὐτοῦς ἀπέκασε, πρὸς τὴν ῥίζαν αὐτῶν κείσθαι τὴν ἄξινην ἀποφηνάμενος, τὴν σύντομον καὶ τεθηγμένην τοῦ ζῶντος λόγου διαίτησιν· ὑφ' ἧς πᾶν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καὶν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Πρὸς τῷτο δὲ φέρων καὶ αὐτοῖς ὁ θεὸς Ἀπόστολὸς φησιν, *ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὄψου πᾶσαν μάχην διστομον*, τὴν τμητικὴν τοῦ πύργου δηλῶν δύναμιν.

ΠΕΥΣΙΣ ΠΙΣΤ'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος λέγων, *Ὅδὸ τὸν πῦρ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαρίσει τὴν ἄλωα αὐτοῦ, καὶ τὸν μὲν σῖτον συναρᾷ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσθέστω;*

Ἀπόκρισις.

Πῶς μοι δοκεῖ ἡ ἀδέκαστος τοῦ θεοῦ χρεῖς, ἐκαστον εἶον διὰ νόμου τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν κατάλληλον τῶν βεβιωμένων χώραν ἀποκρίνουσα. Ἄλωα δὲ καὶ τὴν πᾶνδημον τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν πανάνθρωπον ἀνάστασιν· ἐν ἧ τοῖς μὲν ἄχυροῖς, καὶ εὐρίπου, παντὶ ἀνέμῳ ἄκαρποις ἀπισθέντας, καὶ κόφυας καὶ ἀκάρπους γεωμόνους, πῦρ δὲ τῆς θείας ψῆφου τῷ πυρὶ διαπεπῆσαι εἰ καῦσιν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἴσμε πυροῦ θρησκευτικῶς τὰς πέλας γενομένους, καὶ ἀρετὴν εὐθνήσαντας (12), εἰς ἀποθήκην συγκομίζει κατάλληλον· ἣν καὶ μόνῃ προσαγορεύει σωτήριον. Ἐκεῖ γὰρ ἐντως ὑπάρχει ἡ μόνῃ ἡμῶν. Ἡ γὰρ παρούσα ζωὴ οὐ μόνῃ, ἀλλὰ

observationes ad Hesychium noviss. edit. τ. 5. Ἐθθνήσαντας.

ακηγή μοι δοκεῖ, σὺν τῇ πῆξει ἔχουσα καὶ τὴν καθ-
αίρεισιν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΠΗ.

Ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀποκρίσεως λαβόντες, δεόμεθά
σου εἰπεῖν, διὰ τί τῶν ἐκκλησιῶν πολλάκις καὶ εὐσε-
βῶν ἀνθρώπων ὀρώμεν πτώσιν, καὶ ἀφανισμοῦ διὰ
σεισμοῦ, ἢ βροντῆς, ἢ ἐτέρας ἀπειλῆς γιγνομένην,
ὡς τοῖς ἁμαρτωλοῖς;

Ἀπόκρισις.

Ἐκ τῆς θείας Πυκτῆς τὰ περὶ τούτων παιδευόμεθα·
εἰ γὰρ τῆς θείας κιβωτοῦ οὐκ ἐφείσατο ὁ Κύριος,
ἀλλ' ἀπέδοτο αὐτὴν ἀλλοφύλοις σὺν ἱερεῦσιν αὐτῆς
ἀνομήσασιν, καὶ πῶλιν ἁγίαν τὴν Ἱερουσαλήμ κατέ-
σκαψε, καὶ χειροῦσι δόξης τοῦ Ἰασηρίου καθείλε,
καὶ στολὴν θεῖαν διέβηξε, καὶ χαρίσματα τὰ θεῖα,
καὶ προφητείαν, καὶ δῆλωσιν, καὶ ἐφῶδ, καὶ λόγιον,
καὶ τὸ ἐξ ἀκηράτου χρυσοῦ πέταλον, ἀρρήτους ἔχον
χαρακτῆρας, καὶ λοιπὰ τῆς τελετῆς ἐν ἔθνεσιν εἰς
καταπάτημα καὶ λαφύριαν ἐξέδοτο, ἐπὶ κατακρίσει
τῶν ἀνομησάντων τότε· οὐδὲ τῶν νῦν αὐτοῦ ἀνακτό-
ρων φεῖδεται, οὐδὲ τῶν ἐνόνητων ἀρρήτων, καὶ ἀχράν-
των μυστηρίων· δόξος ἐμβαλὼν τοῖς πταλοῦσιν, ἀπη-
νετέραν παραδοκεῖν τιμωρίαν, τῇ πονηρίᾳ ἐμμένον-
τας. Ὑλολυγέτω γὰρ πῖνυς διὰ πέπτωκε κέδροσ,
φησὶν Ἱερεμίας (13)· τοῦτ' ἔστιν, Ἰσχυρῶν καὶ ἁγίων
καταεσσομένων, τὰ ἐν τῇ γῆ ἀσθενέστερα παιδευέσθω.
Ὅπερ ἀνάπαλιν φράζων ὁ τῶν θεῶν σοφὸς Σολομῶν,
Ἰασεβῶν καταπιπτότων δίκαιοι δειλοὶ γίνονται.
Οὐ γὰρ ὀπλῶν ἀχμαί, καὶ κράνος, καὶ θώραξ, ἢ κνη-
μιδες, ἀσφαλῆ πονηροῖς τὴν ζωὴν παρέξουσιν, λωπο-
δυτοῦσι, καὶ τὰς λεωφόρους ἐνεδρεῦουσιν. Πολλοὶ
γὰρ δυσάλωτοι φρασάμενοι ἐλεεινῶς τοῦ ζῆν ἀπερ-
βάγησαν, παρ' ἡμῖν μὲν ἀνάγραπτοι, Ὀρθὸς καὶ
Ζεβεὲ, καὶ Σαλμανᾶ, καὶ Ἀδιμελὲχ, καὶ Γολιάθ, καὶ
Ἀβεσσαλώμ, καὶ ὅσοι κατ' ἐκείνους· παρὰ δὲ τοῖς
ἔξω, Ἐκτορας καὶ Αἰαντες, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ ῥώμῃ
φυσώμενοι Λακεδαμόνιοι· ἐπεὶ οὐκ ἔχον σύνδρομον
τῆς εὐσθενεῖας τὸ δίκαιον. Πρὸ τοῦ οὖν θεοῦ ἡμᾶς
διὰ πονηρίαν πολεμοῖς ἀποδῶται, ἢ τὰς ἐκκλησίας
ἐπικατασίση, ἁμαρτάνουσι τῆς σφῶν ἀδικίας πολε-
μήσωμεν, καὶ τῷ δῆμῳ τῆς ἁμαρτίας, στρατόπεδον
εὐσθενεῖας ἀνθοσιλωμεν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΠΘ.

Τί βούλεται ὁ Κύριος λέγων, εὐνοεῖν τῷ ἀντιδίῳ,
ὅταν ἐσμεν ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ; Οὐ γὰρ πάντως
τοὺς συνοδούοντας ἡμῖν ἔχομεν.

Ἀπόκρισις.

Καλὴ μὲν, καὶ ἀπλή, καὶ πρόχειρος εὐνοία, τοῦ
μὴ μνηστῆν, μηδὲ σπεύδειν ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικήσαντα·
φησὶ γὰρ αὐτὸς, Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν,
καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ εὐχέσθε
ὅτι οὗτοι καταρωμένων ὑμῖν, καὶ, Μηδενὶ κακὸν
ἀντι κακοῦ ἀποδίδοτε, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἔχει δὲ

Illic enim vere est mansio nostra. Nam praesens
vita, non mansio nostra, sed tabernaculum esse
mihi videtur, quod una cum fixatione etiam destru-
tionem habet.

INTERROGATIO CLXXXVIII.

Occasionem ex responsione nacti, te quaesumus
ut dicas, quare ecclesiarum saepenumero et piorum
hominum videmus casum et interitum per terrae-
motum, aut fulmen, aut per aliam indignationem
accidere, ut peccatoribus?

Responsio.

Ex divina Scriptura de istis docemur: nam si
divinae arcae non pepercit Deus, sed ipsam alieni-
genis tradidit cum sacerdotibus ejus, qui inique
egerant: et civitatem sanctam Hierosolyman solo
aequavit; et cherubos gloriae propitiatorii sustulit,
et stolam sanctam dirupit, divinaque charismata,
et prophetiam et declarationem, et ephod et ratio-
nale, et ex auro puro laminam, arcanos habentem
characteres, et reliqua sancti ministerii, gentibus
tradidit in conculcationem et direptionem, tunc
praevaleantibus impiis: ne nunc quidem suis templis
parcit, neque in iis contentis ineffabilibus et incon-
taminatis mysteriis; timorem injiciens offendenti-
bus, ut severius expectent supplicium, si in ma-
litia perseveraverint. Nam *Ululei pinus, quoniam
cecidit cedrus*⁴⁸, inquit Jeremias. Hoc est, Fortibus
et sanctis sublatis, quae in terra infirmiora sunt,
erudiantur. Quod itidem tradit hisce verbis peritus
ille rerum divinarum Solomo, *Impiis cadentibus,*
justi timidi fiunt. Non enim armorum cuspides, et
galea, et thorax aut tibialia securam flagitiosis vi-
tam praestabunt, praedatoribus et publicas vias obsi-
dentibus. Multi enim capti difficiles putati, miserabi-
liter vita privati sunt; apud nos quidem litteris
proditii, Orebus, et Zelus, et Zebeas, et Salmana,
et Abimelehus, et Goliathus, et Absalom, et qui-
cunque similes illis fuere; apud exteros autem,
Hectores, et Ajaces, et ipsi qui propter fortitudinem
inflati erant Lacedaemonii, quoniam non habebant
cum robore conjunctam justitiam. Itaque prius-
quam nos Deus hostibus tradat, aut ecclesias con-
culciat, cum peccatoribus propter suam injustitiam
certemus, et populum pro peccato, vallo pietatis
armemus.

INTERROGATIO CLXXXIX.

Quid sibi vult Dominus dicens, ut benevolentiam
habeamus cum adversario dum sumus in via cum
ipso⁴⁹? Non enim semper nobiscum iter facientes
habemus.

Responsio.

Bona quidem et simplex et prompta est benevo-
lencia, ne succenseat, ne festinet ad ulciscendum
eum qui laesit. Inquit enim ipse, *Diligite inimicos
vestros, benefacite iis qui vos odio prosequuntur, et
orate pro devotentibus vos*⁵⁰; et, *Nemini malum
pro malo reddite*⁵¹, et quaecumque sunt hujusmodi.

⁴⁸ Zach. xi, 2. ⁴⁹ Matth. v, 23. ⁵⁰ ibid. 44. ⁵¹ Rom. xi, 17.

(13) Φησὶν Ἱερεμίας. Non Jeremias, sed Zachariae xi, 2, locus exstat ab auctore citatus.

Habet autem hoc dictum duplicem quemdam sensum, latentem eos qui crassiore sunt intellectu. Potest enim et domi desidens, et procul ab urbanis tumultibus remotus in extremis recessibus agens habere adversarium. Itaque benevolentiam cum adversario habens, melius et acutius illum intelligere jubet, adversarium quidem corporis appetitum adversus spiritum divine decenterque desinens; vim autem ipsam vitam inuens, a genere nostro inordinate recedentem. Benevolentiam vero velocem sensum corporeæ insurrectionis dicit, qui simul ut appetitus motus fuerit, illico intelligere debet, et quasi freno divino timore refrenare, ne quando si iisdem mandatis nos submiserimus et indigna fecerimus superna vocatione, tradamur ab illis iudici, quando venerit ad retribuendum unicuique secundum dignitatem eorum quæ in vita gessit. Ne igitur promissionem litteræ sufficere putemus ad salutem neglecto opere: neque per tactum incontaminati sacrificii appropinquare Deo nos imaginemur: nam facere quom loqui Deo convenientius esse, Deus demonstrat.

INTERROGATIO CXC.

Quid est, quod dicit Dominus, *Quod si dexter oculus tuus offendit te, erue ipsum et projice abs te; et si dextra tua manus offendit te amputa eam et projice abs te* ²²?

Responsio.

Oculo et manui dexteræ, Christus oculus nulli somno succumbens, et dextera Dei et Patris, propinquitatem consanguineorum, vel etiam amicus accommodos merito assimilavit, per quos quæ mandata sunt facimus, non aliter quam corporis membris, ad omnem ipsis cooperationem utentes, et una cum ipsis nos moventes. Quando itaque aliquis eorum nobis auctor scandalum sit, peccato involvens; et nobis quidem convicium, sibi autem ignominiam affert et opprobrium; mox illum excindere et domo pelkere proculque a nobis abjicere divinus homo præcipit, ne quando instar pestis depascatur corporis erectum robur bene habentibus et sanis, suam ipsius odoratus malevolentiam. Ne igitur prætextu philosophiæ veram philosophiam quæ Christus est despiciamus, qui immobilem et nullam adulationem admittentem requirit animum. Inquit enim Paulus vera sapientia plenus: *Christus Dei sapientia est* ²³, non sermonem tantum, sed et vitam ornans.

INTERROGATIO CXCI.

Quid significat Dominus, cum nos similiter ut maledictus serpens sapere jubet, dicens: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbæ* ²⁴?

Responsio.

Prudentes nos esse vult Dominus ut serpentes, in omni periculo aut tentatione caput conservantes, quod est *Christus*, quemadmodum inquit Apосто-

καὶ τινὰ διπλόην τὸ νόημα, λαμβάνουσαν τοὺς παχύτερους τὴν διάνοιαν· ἔστι γὰρ καὶ οἰκοὶ καθήμενοι, καὶ πόρρω τῶν ἀστικῶν θορύβων ἐπ' ἐσχατῆς ἀγῶντα, ἔχειν ἀντίδικον. Τὸ οὖν εὐνοεῖν τῷ ἀντίδικῳ, κρειττόνως καὶ ὀξύτερως ἐκείνου νοεῖν διακρίνεται· ἀντίδικον δὲ τὴν τοῦ σώματος ὄρεξιν πρὸς τὸ πνεῦμα θεοπρεπῶς ὀρισθῆναι· ὁδὸν δὲ τὸν βίον αἰκτιώμενος, παρὰ τοῦ γένους ἡμῶν ἀτάκτως διαφοριώμενος· εὐνοίαν δὲ τὴν ὀξείαν αἰσθησιν τῆς τοῦ σώματος ἐκ-αναστάσεως φησιν, ἅμα τοῦ κινήθῃαι τὴν ὄρεξιν, θάπτον νοεῖσθαι ὀφειλουσαν, καὶ οἰοεῖ χαλιῶ τῷ θεῷ φόδῳ ἀνασειράζεσθαι, μὴ ποτε τοῖς αὐτοῖς ἐπιτάγμασιν ὑποκύψαντες, καὶ ἀνάξια τῆς ἑω κλήσεως δράσαντες, παραδοθῶμεν ὑπ' ἐκείνων τῷ κριτῇ, ὅταν παραγίνεται ἐκαστῷ πρὸς ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἀπομείψασθαι. Μὴ οὖν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ γράμματος ἀρκεῖν οἰηθῶμεν πρὸς σωτηρίαν, ἀμειψόμενοι τοῦ δράματος, μηδὲ τῷ ψαύειν τῆς ἀναμάκτου βυστίας, ἐγγίζειν θεῷ φανασθῶμεν. Τὸ γὰρ πράττειν θεοπρεπῶς μᾶλλον ἢ τὸ φράζειν θεὸς ἐμφανίζεται.

ΠΕΤΣΣ ΡΓ'.

Τί λέγει δὲ λέγει ὁ Κύριος, ὅτι· *Ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζῃ σε, ἐξέλε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σου· καὶ ἐὰν ἡ χεὶρ σου ἡ δεξιὰ σκανδαλίζῃ σε, ἐκκόψου αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σου;*

Ἀπόκρισις.

Ὁφθαλμῷ καὶ χειρὶ δεξιᾷ, Χριστὸς ὁ αὐπνός ὀφθαλμὸς, καὶ δεξιὰ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὴν ἐγγύτητα τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπιτηδίου εὐκότως παρεῖκασε, δι' ὧν τὰ ἐρεθίστα δρῶμεν, οἰοεῖ τοῖς τοῦ σώματος μέλεσι πρὸς πᾶσαν ἀνάγκην συνέργειαν χρώμενοι καὶ συγκινούμενοι. Ὅταν ὅν τις αὐτῶν σκανδαλὸν ἡμῖν αἴτιος γίνεται, ἀμαρτίᾳ ἐγκαλινδύμενος, ἡμῖν μὲν λοιδορίαν, αὐτῷ δ' ἀτιμίαν φέρων, καὶ θνεδο·θάπτον ἐκτεμεῖν ἐκείνου, καὶ τῆς οἰκίας εἰργεῖν, καὶ πόρρω βαλεῖν ἐαυτῶν ὁ θναῖνος διακελεύεται, μὴ ποτε δίκην λοιμοῦ νεμηθῇ τὴν τοῦ σώματος γαυρότητα, τοῖς εὐκτετοῖσι καὶ ἐρῶμένως τῆς οἰκίας τὴν ἐκτουτο ὀσφρησας κενόνοισιν. Εἰ οὖν προφάσει φιλοσοφίας, τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ἦτις ὑπάρχει Χριστὸς, ὑπερίδωμεν· ἀκλινοῦς γὰρ καὶ ἀθωπεύτου δεῖται διανοίας· φησὶ γὰρ Παῦλος ὁ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἐμπλεως· *Χριστὸς γὰρ θεοῦ δῶταμις, καὶ θεοῦ σοφία*, οὐ τὸν λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν βίῳ σημνύουσα.

ΠΕΤΣΣ ΡΔ'.

Τί σημαίνει ὁ Κύριος, τῷ κατηραμένῳ εἶπαι ἡμᾶς· *Ἔστω φρονεῖν κελεύων· Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ εἶς, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περισσευαί;*

Ἀπόκρισις.

Φρονίμους ἡμᾶς ὑπάρχειν ὁ Κύριος βούλεται κατὰ τὸν ἔψιν, ἐν παντὶ δεινῷ ἢ πειρασμῷ τὴν κεφαλὴν συντηροῦντας, ἦτις ἔστιν ὁ Χριστὸς, καθὼς φησὶ

²² Matth. v, 29, 30. ²³ I Cor. i, 24. ²⁴ Matth. x, 16.

dem olim in ea quæ ex arca divina a Noa emissa columba factum, quæ ad divinum illum virum reversa est, ramum olivæ cum foliis ferens. Per ramum quidem lignosam legem, per pingue folium autem semper virentem Evangelii doctrinam ferens. Nam omnes gentes compleræ Ecclesiæ nostræ imago fuit omnigena Noæ arca, innatantis pelago fluentis et instabilis hujus vitæ, undique procellarum circumfusæ nostræ Ecclesia. Per serpentem paradiso excidimus, per columbam Spiritus, in cælos subducti sumus. In hujus quippe forma Spiritus sanctus omnium virtutum apex in Jordane super Jesum devolvit. Illum quidem Filium Dei naturalem et non adoptivum demonstrans, nobis autem simplicitatem et innocentiam afferens. Ne ergo simpliciter ut serpens ad seducendum homines prudentes simus, sed ad benefaciendum recte sapiamus: (inquit enim benevolus ille præstantique mente pæditus Apostolus: *Non ait sapiendum modo, sed ad recte sapiendum* ⁷⁷: et rursum idem, *Volo autem vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum* ⁷⁸;) neque laudibus elati et inflati, neque vituperiis dejecti et animo concidentis. Non enim potest verbis læsus et obtestans, et in iram intolerabilem erumpens, operarius fieri dominicæ vineæ. Eum namque qui in unam percussus maxillam, etiam alteram præbet, definit quod pondus diei præsentis sæculi et æstum in eo tentationum fortiter ferat, Dominus, tanquam omne opus laboriosum sui mandati prompte impleverit. Nec enim ipse tempore spontanæ passionis a famulo percussus vindicavit, qui ab innumeris angelis ministrabatur. Ad quem contendens ab Judæis quinquies quadragenis una minus plagis affectus, mansuete suscepit, longanimitatem docens similem Deo, virtutem vere nominatam, cujus qui particeps est, ab iracundia procul abst. Quandoquidem igitur omnimoda virtus Deus est, merito longanimis appellatur, tanquam ab animositate longe distans. Quam etiam externæ disciplinæ sectatores honorarunt. Socrates quidem Atticorum dogmatum legislator, percussus non vindicavit; Antisthenes autem a quodam conviciatore in faciem percussus, cum nihil dixisset, abiit, solo percussoris nomine fronti inscripto, ne insanum vel ebrium suspicarentur ipsum ii qui viderant. Epicteti vero crure a moroso domino convulso, multis philosophis silentii et in periculis occasio doctrinæ fuit. Is enim qui philosophiæ operam dederat, dominus heri sui demonstratus est. Ne igitur deficiamus contumeliis affecti, sed nostri omniumque Opificis vestigiis ingredientes, etiamsi servus alienus fuerit qui alamp impeggerit, divinum verbum et nos dicamus ei: *Si quidem male locutus sum, testare de malo; sin bene, cur me cædis* ⁷⁹? Sic enim magnanimitate veluti sagitta adversarius vulnerabitur, et mutata præpropera linguæ sententiæque temeritate, gratiam tibi habebit lanquam auctori traditæ in melius mutationis. Non

αποσταλίστης περισσεύς γενόμενος, ἢ πρὸς τὴν θεοσπέσιον ἐπανεστὶ, κάρφος ἐλαίας φύλλων φέρουσα· διὰ μὲν τοῦ κάρφους τὸν ξυλιώδη νόμον, διὰ δὲ τοῦ πίονος φύλλου τὴν ἀειθαλή των Εὐαγγελίων διδασκαλίαν φέρουσα. Τῆς γὰρ πανένθου ἡμῶν Ἐκκλησίας εἰκὼν ὑπῆρχεν ἡ παγγενὴς τοῦ Νῶε κιβωτός, ἐπινηχομένη τῷ πελάγει τῆς βεούσης καὶ ἀστάτου ταύτης ζωῆς, πάντοθεν τῷ κλύδωνι τῶν πειρασμῶν περιαντλουμένης ἡμῶν τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ θρεῦς τοῦ παραδείσου ἐκπεπτῶκαμεν· διὰ τῆς περισσεύς τοῦ Πνεύματος εἰς οὐρανὸς ἀνῆχθημεν· ἐν γὰρ τῷ εἶδει ταύτης τῆ θεοῦ Πνεύμα ἡ κορώνη των ἀρετῶν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν κατέπετ· ἐκείνου μὲν Παῖδα Θεοῦ φυσικῶν, καὶ οὐ θετὴν ἀποδεικνύουσα· ἡμῖν δὲ τὸ ἀκακὸν καὶ ἀκέραιον κομιζούσα. Μὴ τοίνυν μόνων κατὰ τὸν ὄψιν εἰς τὸ πλανῆσαι βροτῶς φρονήσωμεν, ἀλλ' εἰς τὸ εὐεργετῆσαι εὐφρονήσωμεν (φησὶ γὰρ ὁ εὐφρων τε καὶ πολύνους Ἀπόστολος, *Οὐκ εἰς τὸ φρονεῖν μόνον, ἀλλ' εἰς τὸ σωφρονεῖν* καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς, *Θέλω μὲν ὑμᾶς σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκέραιους εἰς τὸ κακόν*)· μὴ δ' ἐγκωμοῖς ἐπαίρομενοι καὶ ἐξογκούμενοι· μὴ δὲ φόβοις θαλλόμενοι καὶ ἀλύοντες. Οὐ γὰρ οἷόν τε λόγος τρωθέντα καὶ ποτινιόμενον, καὶ πρὸς ὄργην ἀχτην ἐκφερόμενον, ἐργάτην γενέσθαι τοῦ δεσποτικῶ ἀπελῶνος. Τὸν γὰρ τὴν μίαν σταγόνα παιόμενον, καὶ τὴν ἑτέραν προΐεμενον, ἐκείνον ὀρίζεται τὸ βάρος τῆς ἡμέρας τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος, καὶ τὴν κεύματα των ἐν αὐτῷ πειρασμῶν γενναίως φέρειν ὁ Κύριος, ὡς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπίπονον τῆς ἐντολῆς προύμενης ἐκπληρώσαντα. Εἰ γὰρ αὐτὸς παρ' αὐτὸν κερὴν τοῦ αὐθαίρετου πάθους ὑπὸ οἰκέτου παιόμενος οὐκ ἠμίνατο, μυριάσιον ἀγγέλων δουλευόμενος. Πρὸς δὲ ἄμικλῶμενος, τὰς παρὰ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσάρωντα παρὰ μίαν ἐμφορηθεὶς, ἡπίως ἐδέξατο, μακροθυμίαν παιδεύων Ἰσα θεῶν, ἀρετὴν φερώνυμον, ἧς ὁ μετέχων μακρὰν ὀπὸ θυμοῦ γίνεται. Ἐπεὶ οὖν ἡ παντελὴς ἀρετὴ θεὸς ὑπάρχει, εἰκότως μακροθυμὸς προσγορεύεται, ὡς μακρὰν ὑπάρχων θυμοῦ. Ἦν καὶ οἱ τῆς ἕξω παιδείας ἐτιμήθησαν· Σωκράτης μὲν Ἀπικῶν δογμάτων νομοθέτης παισθεὶς, οὐκ ἠμίνατο· Ἀντισθένης ὑπὸ τινος τῶν ὄβρισιων συντριβὴς τὸ πρόσωπον, μὴδὲν φήσας ὕχεται, τὴν προστορολίαν μόνον τοῦ πατάξαντος ἐπιγράφας τῷ μετώπῳ. Διὰ τὸ μὴ δαιμονῶντα ἢ πάροινον τοὺς θεωμένους ὑποπετεύεσθαι. Ἐπιτετήτου δὲ τὸ σκέλος ὑπὸ τοῦ μοχθηροῦ δεσπότηου πηρωθὲν, πολλοὶ τῶν φιλοσόφων σιωπῆς ἐν τοῖς κινδύνους γέγονε παιδευτήριον. Δεσπότης γὰρ τοῦ δεσπότηντος ἀπεδείχθη φιλοσοφίας. Μὴ οὖν ἀλλύωμεν ὄβριττόμενοι, ἀλλὰ τοῦ σφῶν καὶ πάντων Δημιουργοῦ κατ' ἔχρος βαίνοντες, καὶ οἰκτιρῆς ἀλλότριος ἢ ὁ βαπίσας, ἐθ θεῖον ῥῆμα καὶ ἡμᾶς φήσωμεν αὐτῷ· *Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μωπρίτησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, εἰ με θέρεις*; Οὕτως γὰρ οἰονεὶ βέλει τῇ μεγαλοφυχίῃ ὁ δὲ ἰσωντίας τρωθῆσεται, καὶ τῆς προπετοῦς γλώττης καὶ γνώμης μετακληθεὶς, χάρην σοι εἴσεται ὡς αἰτίῳ τῆς ἀλλοιώσεως, παιδευθεὶς μὴ ποτινιῶσθαι, καὶ

⁷⁷ Rom. xii, 3. ⁷⁸ Rom. xvi, 19. ⁷⁹ Joan. xviii, 25.

ἄλλοι . . . πρὸς τοὺς ἥττονας πόρους τῶν μεγάλων μισθῶν ὀρεγόμενοι, ἀλλὰ στέργειν καὶ τοὺς μειζύνας, ὡς οὐχ ἑτέρως δηνάριον κομιούμενοι, εἰ μὴ κόπων ταλειότητι μαρτυρούμενοι. Οὐκ ἄξια δὲ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκυλύπτεσθαι δόξαν, τῆσιν ὁ πλεῖστα διὰ Χριστὸν πεπονθώς, καὶ πάντα δι' αὐτὸν σκύβαλα ἡγησάμενος τὰ κινδύνα, ὑψηλός Ἀπόστολος.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΓ.

Τί ἐστιν ὃ λέγει ἡ Κύριος, Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι· καὶ ἡ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, ἡ δὲ εἰς τὰ πετρώδη, ἄλλα δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ τὰ μὲν παρὰ τὴν ὁδόν, ἦλθε τὰ πετρώδη τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτὰ· τὰ δὲ εἰς τὰ πετρώδη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς, μηδὲ ῥίζαν, ἀνατελλάντα ἐξηράνθη· τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν συνεπλήγησαν· καὶ ὅσα περὶ τούτων διεξέρχεται ὁ λόγος;

Ἀπόκρισις.

Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι· ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστός, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός· οὗτος γὰρ ὑπάρχει ὁ σπορεύς τῶν σωτηρίων ἡμῶν. Σπέρμα δὲ αὐτοῦ, θεῖος καὶ ζωοποιὸς λόγος· ἄρουρα δὲ, ἡ ἀνθρωπότης πᾶσα· βόες, οἱ ἄπόστολοι· ἄροτρον, ὁ σταυρός· ζυγός, ἡ ὁμόνοια· ζεύγη, ἡ γλυκεία ἀγάπη συνδεσμοῦσα καὶ ὑποκλίνουσα τοὺς αὐχένας τῶν θεοπασιῶν. Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι, οὐ πυρὸν, ἢ κρήνην, οὐχ ἑτερόν τι τῶν γῆινων, καὶ περὶ γαστέρα· ἀλλὰ πίστιν ἐπὶ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἐπιβία ἀναστάσεως, καὶ ἀγάπην εἰς Θεὸν καὶ τὸν πέλας ἀνυπόκριτον. Ἐξῆλθεν ὁ σπορεύς Χριστός, ἔχων δέκα ζεύγη βοῶν, καθὼς φησιν ὁ ὑψηλός· Ἡσαίας· Οὐ γὰρ . . . δέκα ζεύγη βοῶν ποιήσαι κεράμιον ἓν (14); Δέκα δὲ ζεύγη βοῶν λογικά, τὸν θίασον τῶν ἀποστόλων δηλοῖ· δώδεκα μὲν τοὺς πρὸ τοῦ πάθους· ἑπτὰ δὲ τοὺς περὶ Στέφανον μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν, ὑπὸ τῶν δώδεκα ἀναβρῆθέντων· εἰκοστὸν δὲ τὸν ἐξ οὐρανῶν ἀκηκοῦτα, Σαούλ, Σαούλ, εἰ μὲ διώκεις; τὸν αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ διωκομένου κατὰ τοῦ ὁμοφύλου Ἰσραὴλ μεταταξάμενος, καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀνθοπλασιάζαμενος. Οὗτο· οὐν ὁ λογικὸς τοῦ σπορέως εἰκοσι βόες, τὴν βροτῶν διασκάψαντες ψυχικὴν ἄρουραν, διὰ Χριστοῦ κατέσπειραν τῇ ὑφ' ἧλίω τῇ εἰς αὐτὸν πίστιν· ποιήσαντες ὄλον τὸ γεῶδες ἡμῶν φύραμα κεράμιον ἓν, δεκτικὸν τῶν θείων κρημάτων, καὶ τοῦ αἵματος, καὶ τοῦ ὕδατος τῶν προχυθέντων ἐπὶ σταυροῦ, τῇ ἀμύξει τοῦ δόρατος ἐκ τοῦ κεραμίου τοῦ θείου σώματος. Αὐτὸς γὰρ σπορεύς, αὐτὸς κεραμεὺς τοῦ ἡμετέρου φύραματος ὁ Χριστός· πρὸ σαρκώσεως μὲν ἡμᾶς ἐκ μὴ ὄντων δημιουργήσας· βυπωθέντας δὲ, καὶ τοῦ χείρονος γενομένους δεκτικούς, διὰ θανάτου συντρίψας πάλιν ἀναπλάττει, καὶ διὰ τὸ μένειν τοῦ λοιποῦ κακίας ἀπαράδεκτους· αὐτὸς γὰρ ἀμίκτης καὶ ἀσυγγύτως κατακρινάται τῷ πλάσματι, ἀθανάτους ἀεὶ ἔσομένους δράσας ἡμᾶς ἐνώ-

queruli simus aut deficiamus ad minores labores, siquidem magna præmia appetimus, sed et majores amemus, tanquam alias denarium non reportaturi, nisi perfectionis laborum testimonium habentes. Non sunt autem pares passiones præsentis temporis ad gloriam quæ revelabitur ⁶⁰, inquit qui plurima propter Christum passus est, omniaque propter ipsum præsentia pro quisquis/iis habuit ⁶¹, eximius ille Apostolus.

INTERROGATIO CXIII.

Quid est quod dicit Dominus : *Exiit qui seminabat ad seminandum, et alia quidem ceciderunt juxta viam, alia vero in loca petrosa, alii autem in spinas. Et quæ juxta viam quidem, venerunt volucres cæli, et devorarunt : quæ autem in petrosa, propterea quod terræ profunditatem non habebant neque radicem, postquam exorta sunt, exaruerunt : quæ vero in spinas, unu suffocata sunt* ⁶²; et quæcumque de his sermo prosequitur?

Responsio.

Exiit qui seminabat ad seminandum. Exiit a Patre Christus, ante sæcula Deus. Ille enim est sator salutis nostræ. Semen autem ipsius, divinus et vivificus sermo : arvum, universa humanitas : boves, apostoli : aratrum, crux : jugum, concordia : jugatio, dulcis dilectio, colligans et subdens sanctorum cervices. *Exiit qui seminabat ad seminandum, non triticum aut hordeum, non aliud aliquid terrenorum, vel si qua insuper alia : sed fidem in Patrem et Filium et sanctum Spiritum, spem resurrectionis, et dilectionem in Deum et proximum non simulatam.* Exiit sator Christus, habens juga apostolos, ut inquit Isaias : *Non enim per decem juga boum fecerunt amphoram unam* ⁶³? Decem autem juga bouum rationalia, sacrum cœtum apostolorum significant, duodecim quidem ante passionem : septem item cum Stephano post divinam resurrectionem sub duodecim electis : vigesimum autem eum qui ex cœlis audivit, *Saule, Saule, quid me persequeris* ⁶⁴? qui rursus pro eo quem persecutus fuerat adversus contribulem Israel, in aliam aciem transcribitur, et ad bellum vicissim armatur. Illi itaque rationales satoris illius viginti boves, mortalium effuderunt animale arvum, per Christum disseminaverunt unicuique sub sole eam quæ est in ipsum fidem, facta tota terrena massa nostra amphora una, capace divinarum misturarum et sanguinis et aquæ, effusorum in cruce per apertionem lanceæ ex vase fictili divini corporis. Ipse enim sator, ipse sigulus nostræ massæ Christus : qui ante incarnationem quidem nos ex nihilo creavit, contaminatos autem et inde deterioris capaces factos, per mortem contritos relingit, et per perseverantiam in posterum efficit nullius malitiæ capaces. Ipse siquidem absque mistione et absque confusione contemperatur cum figmento, immor-

⁶⁰ Rom. viii, 18. ⁶¹ Philipp. iii, 8. ⁶² Matth. xiii, 5-7. ⁶³ Isa. v, 10. ⁶⁴ Act. ix, 4.

(14) Οὐ γὰρ . . . δέκα ζ. Aliter apud LXX Isaiæ v, 10, sic ninivum : Οὐ γὰρ ἐργῶνται δέκα ζεύγη

βοῶν, ποιήσει κεράμιον ἓν. Vulg.: *Decem enim jngera vinearum facient lagunculam unam.*

tales semper nos esse futuros efficiens vi unionis cum nostris et habitu nostro. Atque ipse fictile vas est quod ex nostra testa secundum carnem factum est, habens viventem et salientem aquam suæ divinitatis, quod veluti ferens Joannes per prædicationem baptismatis, clamabat, conspecto Jesu : *Ece agnus Dei qui tollit peccatum mundi* ⁶⁰, cruce et profusione sanguinis et aquæ. De quo item ipse Jesus interrogatus a discipulis, ubi ipsi pascha legale pararent, inquit : *Abite in civitatem, et occurret vobis homo fictile vas aquæ gestans : et ei dicite : Magister dixit* ⁶¹, *Apud te facio pascha cum discipulis meis. Et ostendet vobis cœnaculum stratum magnum, et illic parate* ⁶². Atque facta quidem sunt hæc sensilliter. Intelligantur autem figurate : Homo quidem gestans fictile vas aquæ, Joannes Baptista, prædicans poenitiæ baptismum et baptizans. Civitas autem superna Hierusalem, cujus cives Joannes et cætera justorum et sanctorum turba. Cœnaculum vero stratum splendido lapide cælum, animalibus quibusdam et formis varietate astrorum figuratum, ad cujus similitudinem regale apud nos pavimentum lapidum varietate stratum. Quod autem lobus apostolos comparavit propheta, manifeste demonstrat Paulus divini vicenarii præcipuus, dicens ⁶³ : *Scriptum est : Non obligabis os bovi trituranti. Rursusque infert, Num boum cura est Deo? omnino de nobis dicit : propter nos enim scriptum est. Sed ad sublimem Isaiam redeamus, prophetiam apud ipsum exstantem secuti : Non operantia decem juga boum factura esse amphoram unam* ⁶⁴ : rursusque subjungit : *Et qui seminat artabas sex, metet tres modios. Num igitur tantum frustrationem aliquando fore consebimus, ut qui seminaverit artabas sex, tantummodo tres recipiat modios? Non enim inquit, tres artabas faciet, sed tres modios, exiguum quid habentes. Verum in interius litteræ velamentum ingredientibus, inveniemus omnino id secundum ista futurum. Sex igitur artabas quibus Ecclesiæ conscribitur arvum rationale mortaliū, esse quatuor quidem divini sermonis libros, quintam autem sanctorum Acta, sextam vero unico volumine contentas eximii apostoli Pauli quatuordecim Epistolæ : ex quibus et per quas fructum fert sacer cœtus institutione antistitum in divinis consuetus, tres modios, fidem in Patrem et Filium et Spiritum sanctum. *Exivit enim qui seminabat ad seminandum, non triticum ex quo panis fit, sed fidem vivificam, at non in omnibus.**

(Quædam enim juxta viam cadunt, quæ via est Christus). Nam inquit ipse : *Ego sum via vitæ* ⁶⁵. Non ergo procul a via sunt Ariani : quemadmodum et Græci et Judæi, neque item in via sunt, sed juxta viam, id est prope Christum. Quippe quod Christum confitentur, facit ut prope viam sint : quod vero minorem et inæqualem blasphemant, id ex vivente via ipsos ejicit. Quapropter et volatilia cæli, diaboli exercitus advolantes, colligunt semina divina ex corde reproborum. Ipse etenim Dominus quod præcipit, id omnino et facere solet, dicens : *Nolite projicere sanctum meum canibus, neque projicere margaritas meas coram porcis* ⁶⁶. Et rursus : *Tollite, inquit, ab ipso talentum, et date ei qui habet talenta decem. Omni*

σει τῶν ἡμετέρων καὶ ἔψει τῇ καθ' ἡμᾶς. Καὶ αὐτὸς ὑπάρχει τὸ κεράμιον τὸ ἐκ τοῦ ἡμετέρου δοσρέπου κατὰ σάρκα γενόμενον, καὶ ἔχον τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ τῆς αὐτοῦ θεότητος. Ὅπως οἰνεὶ φέρονθ' Ἰωάννης τῶν κηρύγματι τοῦ βαπτίσματος ἔδδα, θεοσάμενος τὸν Ἰησοῦν· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἰρων τῆρ ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου, σταυρῷ καὶ προχύσει αἵματος καὶ ὕδατος. Περὶ οὗ πάλιν ὁ Ἰησοῦς πυθόμενος τοῖς φοιτηταῖς, τοῦ αὐτῷ τὸ Πάσχα ἐνομικῶν ἐτοιμάσειεν, φησὶν αὐτοῖς· Ἀπέλθετε εἰς τὴνδε τὴν πόλιν, καὶ ἀπαρτήσει ὑμῖν ἀνθρώπος βαστάζων κεράμιον ὕδατος· καὶ εἰπατε αὐτῷ, Ὁ διδάσκαλος εἶπε, Πρὸς σὲ ποῶ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου· καὶ ὑποδείξει ὑμῖν ἀνθρώπον μέγα ἐστρωμένον· κάκει ἐτοιμάσατε· καὶ γήτοι μὲν ταῦτα αἰσθητῶς· νοεῖσθω δὲ τροπικῶς· Ἄηρ μὲν βαστάζων τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος, Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς, κηρύττων μετανοίας· βάπτισμα καὶ βαπτίζων. Πόλις δὲ ἡ ἀνω Ἰερουσαλὴμ, ἧς πόλις αἰσθητῆς, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν δικαίων ὄμιλος καὶ ἁγίων. Ἀνώγειον δὲ ἐστρωμένον λαμπρῶ ψηφίῳ, ὁ οὐρανός, ζῶα τε τινα καὶ σχήματα τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἀστρῶν ὑπομορφούμενος, κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν βασιλικὸν ἕδωρος, τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψηφίδος κατεστρωμένον. Ὅτι δὲ βουθὸς τοῖς ἀποστόλοις ὁ προφήτης παρεῖται, σαφῶς παρίσται Παῦλος ὁ τῆς θείας εἰκοσιᾶτης ἐξείρετος, φάσκων· *Γέγραπται, Οὐ σφιμώσετε βοῖν ἀλωῶντα*· καὶ αὐθὺς ἐπάγων, *Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ; Ἀλλὰ πάντως περὶ ἡμῶν λέγει δι' ἡμῶν γὰρ γέγραπται. Ἀλλ' ἐπὶ τὸν ὄψηθὸν Ἡσαῖαν πάλιν φοιτήσωμεν, τῇ παρ' αὐτοῦ προφητείᾳ ἐπιμνησθῶν· Οὐ γὰρ ἐργῶνται δέκα ἑξήτη βοῶν ποιῆσαι κεράμιον ἓν· καὶ αὐθὺς ἐπάγει, *Καὶ ὁ σπεῖρον ἀρτάβας ἕξ, θερίσει μέτρα τρία. Ἀρ' οὖν τοσαύτην ἀποχλίαν ὑποθώμεθα γενέσθαι ποτὲ, ὥστε σπαρθεῖσιν ἀρτάβας ἕξ, μόνον τρία ἀποτίσειν μέτρα; Οὐ γὰρ φησι, τρεῖς ἀρτάβας ποιήσει, ἀλλὰ τρία μέτρα, βραχὺ τι ἔχοντα. Ἀλλ' εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ γράμματος καταπέτασμα παρισυδύοντες, εὐρήσομεν πάντως τὸ διὰ τούτων ἐσόμενον. Ἐξ τούτων ἀρτάβας, αἱ τῆς Ἐκκλησίας καταστρίβεται ἄρουρα λογικῆ βρωτῶν, τέτταρας μὲν τὰς τῆς θεηγορίας πικρὰς, πῆπτῃν δὲ τὴν τῶν θεσπεσιῶν Πράξιν· ἐκτὴν δὲ τὴν τοῦ ὄψηθου Παύλου μονότευχον δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν· ἕξ ὧν καὶ δι' ὧν καρποφορεῖ ὁ θάλασος τῆς κατὰ ἡγήσει τῶν ἡγουμένων, τὰ θεῖα καταστρίβόμενος τρία μέτρα, τὴν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα πιστίν. Ἐξῆλθε γὰρ ὁ σπεῖρον τοῦ σπεῖρου, οὐ πυρὸν ἀρτοποιῶν, ἀλλὰ πιστίν ζωοποιῶν· ἀλλ' οὐκ εἰ παῖσι. ****

⁶⁰ Joan. i, 29. ⁶¹ Marc. xiv, 13-15; Luc. xxii, 10-12. ⁶² Matth. xxvi, 18. ⁶³ I Cor. ix, 9, 10; I Tim. v, 18; Deut. xxv, 4. ⁶⁴ Isa. v, 10 sec. LXX. ⁶⁵ Joan. xiv, 6. ⁶⁶ Matth. vii, 6.

eum habenti fidem rectam, dabitur et adjicietur: ab eo autem qui non habet fidem, spem et charitatem in Deum, etiam id quod videtur habere, auferetur⁷¹, inquit Dominus. Hoc est quod ipso frui non possint, nisi omni virtute sint perfecti, qui recta fide Deum non colunt. Sicut inquit ipse: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*⁷². Vocat autem nomine, ut puto, incredulorum etiam male credentes, et impios sectatores hæresum. Porro qui in spinosis sunt, Eunomiani mihi videntur, quos propter blasphemiam Anomæos plurimi appellant. Nam quod debacchantes creaturam et cogitationem audent nugari Christum esse, id velut spinæ suffocat eos, et non permittit germinari et perfici fide. Competit etiam idem sermo quibusdam Ecclesiæ nostræ, qui curis vite et spinis negotiorum se suffocant, neque concedunt in se vigere, aut perfectam producere rerum divinarum naturam. Alia autem ceciderunt non super petram, sed super petrosa. *Petra enim Christus est*⁷³, quemadmodum inquit divus Paulus. Petrosi vero mihi esse videntur obtusum habentes et obedire nescium cor, quod tenerius quidem est quam lapis, durius autem quam propria natura. Talis enim naturæ semen est, tenerius quidem lapide, durius autem terra. Cui comparat Dominus Deo inimicos Macedonios, et Marathonios (15), qui Spiritum blasphemant, et ipsum creatum esse falso asserunt, implacabilem sibi contrahentes Domini denuntiationem. Inquit enim: *Qui dixerit verbum adversus Filium hominis, remittetur illi; qui vero dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur ei, nequa hic neque in saculo futuro*⁷⁴. Neque igitur terra sunt bona et frugifera, tenens semen sicut Christiani; neque item solida petra sunt, qui exsculpentur a doctoribus in structuram sacri cœtus. Quod enim confitentur Dei Filium Jesum Christum similem secundum substantiam Patri, ostendit ipsos molliores esse: quod autem negant Deum esse Spiritum sanctum, ipsos ambigere et ex parte validos circa totum cœcutire, Creatorem cum creatura connumerantes, et de Domino pariter et servo peperam sentientes. Quos a Christianismo secludens Apostolus inquit: *Si quis spiritum Christi non habet, is non est ejus*⁷⁵. *Et alia*, inquit Dominus, *ceciderunt in terram bonam, et dabant fructum, alia quidem trigecuplum, alia vero sexagecuplum, alia vero centuplum*⁷⁶. Terræ bonæ rectissimum et bene sentiens cor, et voluntatis propositam comparans, repurgatum ab hæreticis spinis, et germinans: primum quidem herbam fidei, deinde spicam spei crescentem, tum maturum fructum dilectionis perfectæ exhibens. Hæc enim et divus Apostolus præcipua esse ostendit, fidem, spem, charitatem⁷⁷. Qui igitur credit, facit triginta; qui vero sperat, facit sexaginta; qui vero in dilectione perfecta est, centupla per perfectionem facit opera, quæ sunt acceptissima Deo. Qui ex uno semine tertium reddidit fructum Deum honorans, Ecclesiam exaltans, semetipsum delicias, cum spiritu se componens, animæ providens, corpori imperans, in terra glorificatus, ex mortuis resurgens, in cœlis requiescit. Qui perfectus in Trinitate, fidelis est, mansuetus, facilis erga omnes et modestus, misericors, benignus, justus, corpus contemnens, divina exercens, cœlestia esuriens, in imagine cum mortalibus degens, et figura super terram apparens; ideo trigecupla fructificat, tanquam inter homines agens: sexagecupla autem, veluti cum angelis ministrans: centupla vero, tanquam cum Deo conversans: per unctionem olei sancti dans fructum in trigecuplis; per baptismum autem in sexagecuplis; per unguenti sacrum ministerium in centuplis. Qui credit in Patrem, profert triginta, qui in Filium, sexaginta, qui in Spiritum, centum. . . . . Quo enim putant imminuere Spiritum divinum, hoc magis ipsum extollunt et ornant, numero præponentes ipsum Patri et Filio, male et imprudenter. Qui enim credit, non in Spiritum, sed in Patrem credit primum, deinde in Filium, atque tum in consummatorem Trinitatis Spiritum sanctum. Quemadmodum et divinorum ille carminum auctor, opificium Trinitatis significans esse universa, inquit: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ipsius, omnis virtus eorum*⁷⁸. Dominum Patrem, Verbum Filium, Spiritum autem sanctum illum et consummatorem sacræ Trinitatis appellans. Cujus propriam potestatis auctoritatem significans Dominus, postquam a mortuis surrexisset, inquit discipulis suis: *Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*⁷⁹, auctoritate videlicet Spiritus quem accipitis, divinitus vobis dantis potestatem remittendi peccata. Ne igitur cum hæreticis corruamus, qui a regina Austri condemnabuntur⁸⁰, per ignaviam in exercenda virtute. Hæc enim fama sapientiæ a fi-

⁷¹ Matth. xxv, 28, 29. ⁷² Marc. xvi, 16. ⁷³ I Cor. x, 4. ⁷⁴ Matth. xii, 32. ⁷⁵ Rom. viii, 9. ⁷⁶ Matth. xiii, 23; Marc. iv, 8. ⁷⁷ I Cor. xiii, 13. ⁷⁸ Psal. xxxii, 6. ⁷⁹ Joan. xx, 22, 23. ⁸⁰ Matth. xii, 42.

(15) *Marathonios*. Sic legimus cum Cotelerio *Monum. Eccl. Gr.* tom. III, pag. 635. Vulgo, *Marathonios*.

nibus terræ ad Solomonem pervenire properavit : istis autem Christus hodierno tempore clamans evigilare et aspicere id pro e re ipsorum est, non persuasit. Et illam quidem verba et rumores ad salutem velocem reddiderunt; hos autem aspectus et operatio Dei, et Verbi incarnati, nequaquam meliores reddiderunt.

INTERROGATIO CXCIV.

Secundum litteram intelligitur tantum, aut num aliam aliquam considerationem habet interrogatio Petri et responsum Domini? illo quidem interrogante, *Quoties si peccaverit in me frater meus, remittam ei? num septies* ⁹³? Hoc autem abundanter respondente, *Amen dico tibi, non tantum septies, sed septuagies septies.*

Responsio.

Pulchra quidem et facilis responsio, conferens utriusque remissionem, cum ei qui peccavit, tum ei contra quem commissum est aliquid. Illi quidem in quibus deliquit, veniam petenti; huic autem in gratiam recipienti, tanquam iisdem obnoxio. Nihil enim est quod cadere et capi nequeat, præter solam primæ et incompositæ sacræ Trinitatis in unitate naturam. Inquit enim divinum oraculum: *Quis gloriabitur castam se habere animam? aut quis libere dicit, se purum esse a peccato* ⁹⁴? Antè hoc autem Jobus ille divinus, turris inconcussa, qui percutienti diabolo et affectibus non cessit, adamantinum laquear, diserte clamat: *Nullus a peccato purus est, si vel uno tantummodo die super terram duraverit vita ejus* ⁹⁵. Vita autem hominis non fuerit ex utero in vitam progressus, sed post corporis incrementum intellectus perfectio principium est consultationis circa vitam. Quandoquidem igitur futurum erat ut Petro crederentur claves regni cælorum, et ecclesiasticus cætus (claudere autem intellige potestatem remittendi peccata, nam pro clave linguam habuit aperientem cælum claudentemque; id quod et nobis est lingua, aperire nobis ipsis aut claudere cælum; illo quidem, iis qui digna, hoc vero, illis qui indigna Deo locuti sunt, contingente), potestatem igitur remittendi peccata cum se accepturum speraret, Dominum interrogat, *Quoties si peccaverit in me frater meus, remittam illi? Num septies? Cujus autem gratia non quater, aut decies, aut ulterius quærit, sed usque septies? Videtur mihi ipsum de homicida latenter instrui velle: num venia per baptismum et pœnitentiam dignus habeatur, qui septem peccata incurrit, qui primus in mundo homicidium patravit Cainus, et totidem damnatus suppliciiis se invicem suscipientibus ex cæde peccatis. Primus enim inter homines Cainus dolose egit, primus homicidium fecit, primus mentitus est Deo, quærenti de interfecto, primus parentibus luctum et lamentationem induxit occiso fratre, primus invidiam et livorem peperit, primus fructuum primitias malitiose obtulit, primus terra sanguine polluta, execrationis ei conciliator fuit. Porro septem*

σθαι μέλλουσι, ῥαθυμῆα τοῦ κρείττονος· τῆ μὲν γὰρ ἀκοῆ σοφίας ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς Σολομῶντα ἐκπητῆναι παρώτρυνε· τοῦτοις δὲ Χριστὸς ἡμῶν ἐμθοῶν, νῆψαι καὶ βιάσθαι πρὸς τὸ συμφέρον οὐκ ἔπεισε· καὶ τὴν μὲν λόγῳ καὶ φῆμαι πρὸς σωτηρίαν ἐπέτρωσαν· τοὺς δὲ, ὕψις καὶ πρᾶξις τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου σαρκωθέντος, οὐδαμῶς ἐβελτίωσαν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΛΔ'.

Τῷ γράμματι νοεῖται μόνον, ἢ καὶ ἑτέραν ἔχει τινὰ θεωρίαν ἢ τοῦ Πέτρου ἐρώτησις, καὶ ἢ τοῦ Κυρίου ἀπόκρισις; τοῦ μὲν ἐρωτῶντος, *Ποσάκις, ἐὰν ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις;* τοῦ δὲ πλουσίως ἀποκριναμένου, *Ἄμην λέγω σοι, οὐ μόνον ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομήκοντα ἐπτάκις.*

Ἀπόκρισις.

Καλὴ μὲν καὶ πρόχειρος ἢ ἀπόκρισις, συμφέρουσα ἑκατέρους, τῷ τε ἁμαρτάνοντι, καὶ τῷ πλημμελούμενῳ· τῷ μὲν ἐπ' οἷς ἔπαισιε, συγκνώμης αἰτουμένῳ· τῷ δὲ παρεχόμενῳ, ὡς τοῖς αὐτῶς ὑποκειμένῳ. Οὐδὲν γὰρ ὁ ἄπειτον καὶ ἀγέλωντον, πλὴν μόνης τῆς πρώτης καὶ ἀσυνθέτου θείας Τριᾶδος ἐν μονάδι φύσις. Φησὶ γὰρ τὸ θεοφόρον λόγιον· *Τίς κενυχήσεται ἀγῆν ἔχει καρδίαν; ἢ τίς κερβησιᾶσεται καθαρὸς εἶναι ἁμαρτίας;* Πρὸ τούτων δὲ Ἰωδὸ ὁ θεοπέσιος, ὁ κύριος ὁ ἄσειστος, ὁ τῷ παλόντι διαδόχῳ καὶ τοῖς πάθεσιν ἀνικεῖτος, ὁ ἀδαμάντινος σαρκὸς διαβήθην βοᾷ· *Ὁδὲ καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας, εἰ καὶ μία ἡμέρα ἢ ζωὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.* Βίος δὲ βροτοῦ οὐχ ἢ ἐκ νηδύος εἰς τὸν βίον πρόδος· ἀλλὰ μετὰ τὴν σωματικὴν ἀξίησιν, καὶ τῶν ἑνόσιας τελειωσιν, ἀρχὴ τῆς περὶ τὸν βίον διασχέψεως. Ἐπεὶ οὖν ὁ Πέτρος ἡμῶν πιστεύεσθαι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θίασον (κλεῖν δὲ μοι νοεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας· ἀντὶ γὰρ κλεῖσθαι τὴν γλῶτταν ἐκέκτητο, ἀνοίγνυσαν τὸν οὐρανὸν, καὶ κλειούσαν· τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ὑπάρχει γλῶττη, ἀνοίγειν ἑαυτοῖς, ἢ κλείειν τὸν οὐρανὸν, τὸ μὲν, θεία, τὸ δὲ, ἀνάξια τοῦ Θεοῦ φθειρομένοις συμβαλόντα) τὴν ἐξουσίαν τοῖνον τοῦ συγχωρεῖν ἁμαρτίας κομίζεσθαι καραδοκίῳν, τοῦ Κυρίου πυνθάνεται, *Ποσάκις, ἐὰν ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἐπτάκις;* Τίνος δὲ χάριν οὐ τετράκις, ἢ δεκάκις καὶ ἄνω πυνθάνεται, ἀλλ' ἕως ἐπτάκις; Δοκεῖ μοι περὶ τοῦ φονεῶς λεληθότως μαθεῖν ἱμερόμενος, εἰπερ συγκνώμης διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας ἀξιοῦται ὁ τοῖς ἐπτά περιεπεσῶν ἁμαρτήμασι, πρῶτος ἐν κόσμῳ φονεύσας Καῖν· καὶ τῶν αὐταῖς κατακριθείς τιμωρῖαις, καταλλήλως τοῖς ἐκ μαιφονίας συνυφεστώσιν ἁμαρτήμασι· πρῶτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὁ Καῖν ἐδολεύσατο, πρῶτος ἐφόνευσεν, πρῶτος Θεῷ ὑπέσαστο πυθομένῳ περὶ τοῦ ἀναιρεθίνουτος, πρῶτος γονεῦσι πένης ὁ κωκυτὸν ἐπήγετο, κτείνας τὸν ἀδελφόν, πρῶτος βασκανίαν καὶ φθόνον ὤδινε, πρῶτος τῶν γεννημάτων τὰς ἀπαρχὰς κτηρῶς προσενηνοχε, πρῶτος τὴν γῆν αἵματι μίανθαι κατάρας αὐτῇ πρόξενος γέγονε. Τοῖς δὲ ἐπτά τούτοις ἐν τῷ μαιφόνῳ δράμασιν, ἰσάριθμος καὶ τιμωρῖα

⁹³ Matth. xviii, 21, 22. ⁹⁴ Prov. xx, 9, sec. LXX.

⁹⁵ Job xiv, 4, 5 sec. LXX.

ἔπο τῆς θείας φωνῆς ἐπάγεται: στείρωσις καὶ ἀκαρπία τῆς γῆς, μηκέτι δεξιουμένη τὸν μαιφόνον στεναγμὸς καὶ κλῆνος ὄλου τοῦ σώματος. Ἄλλ' ἀριθμῶ καὶ τιμωρίαν πειρᾶσθαι δεῖν ψήθην. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ, μία κλάσις. Ἐργάζου τὴν γῆν, δευτέρα αὐτῆ· ἀνάγκη γάρ τινι ἀρβήτῳ αὐτὸν συνέταξε, καταπειγούσῃ προσταλαιπωρεῖν, τῇ γῇ μοχεῖν. Καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι σοὶ τὴν ἰσχὴν αὐτῆς· τρίτη κλάσις, πονεῖν, καὶ μηδὲν ἐκ τῶν πόνων καρπίζεσθαι. Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐκ τῆς γῆς· ταῖς τρισὶ δύο προστιθῆσι τιμωρίας ἡ θεία ψῆφος, στεναγμὸν διηνεκῆ, καὶ τρέμον ἀπαυστον, ὡς μηδὲ τροφήν τῷ στόματι. ἢ ποτὸν προσάγειν οἶόν τε, ἀστατούσης τῆς μαιφόνου δεξιᾶς, κακῶς τῇ προτέρᾳ ἰσχύϊ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ χρησαμένης, καὶ τῇ βίωσει ἀρρωστίαν πριαμένης. Ἐκτὴ τιμωρία, τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν τῆς πρὸς Θεὸν αὐτὸν παρβήσιας. Δεινὴ γάρ καὶ βαρυτάτη ἡ κλάσις, πάντα ἔχουσα τὰ ἀμυντήρια, ἢ τοῦ Θεοῦ ἀποστροφή· ὑπὲρ ἧς ἀποδουρόμενος ὁ ἐν πείρᾳ ταύτης γενόμενος, θάνατον ἐξαίτεται, λυσιτελεῖν αὐτῷ μᾶλλον εἰδώς, ἢ ζῆν ἀποβληθέντα Θεοῦ. Καὶ φησιν, *Εἰ ἐκβάλλεις με τῆς γῆς, τοῦτ' ἔστιν, εἰ μηκέτι τῶν ἐκφοριῶν αὐτῆς ἀπολαύειν μέλλω, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθίσσομαι*· εἰ τῶν κατὰ τῆς γῆς ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν ἐστέρημαι, καὶ αὐτῷ σοὶ ὀργιζομένῳ ἐμφανίσαι οὐ δύναμαι. Καὶ ἔσται, φησὶ, πᾶς ὁ εὐρυσκῶν με ἀποκτενεῖ με· κρεῖττον γὰρ θανεῖν με ἢ ζῆν κακῶς τιμωρούμενον. Πρὸς δὲ ὁ Κύριός φησιν· *Οὐχ οὕτως· ἐθέμητ' γὰρ σημεῖον ἐπὶ σοὶ, τοῦ μὴ ἀνελεῖν σε πάντα τὸν εὐρυσκοντά σε*. Ἐβδόμη αὐτῆ τιμωρία, τὸ μὴ ἀξιοῦσθαι θανάτου, πᾶσαν ἀισχύνην καὶ δόξαν λόντος· ἀλλὰ μένειν τιμωρούμενον, καὶ τῷ σημεῖῳ στυλιτευόμενον, αὐτὸν ὑπάργχειν τῶν κακῶν ἐν βροτοῖς ἀρχηγόν. . . .

turpitudinem et opinionis gloriam solvente, sed manere cruciatui obnoxium, et signo notatum illum, qui malorum inter homines auctor erat.

Gravissimum enim suppliciorum ratione præditus est turpitude, quam sordibus divinum decretum minatur, dicens: *Resurgent alii quidem ad vitam æternam, alii autem in turpitudinem et opprobrium æternum* 90. Quandoquidem igitur septem inhæserant homicidæ mala, totidem etiam suppliciis damnatus est. Sciebat itaque Petrus quod septimum diem honorandum Dominus destinaverat, in eo requiescens et ab operibus suis cessans: et quod non aliam, sed hanc honorasset, in ea legem dans, quodque sabbatum propter cessationem ab operibus vacasset: et quod venerandus sit, et peculiarem significationem ferat septenarius numerus, in quo scenopegiæ tubæ, in quo dies expiationis: septimus apud ipsos annus remissionis in pretio habitus, sex annis terram arantes, conserentes et metentes, septimo quiescere sinentes, integramque manere, ex ea sponte nascentibus contentos. Septem annis servitutem serviens famulus libertatem adipiscetur. Præterito annuæ septimanæ tempore, septuagenarii captivi ex Babylone liberati sunt. Peculiariter item a sacro cœtu Christigeræ Ecclesiæ nostræ usurpatur septenaria beneficentia. *Septies enim in die laudavi te*, inquit Davides 91, carminum divinorum auctor. Diei quidem nomine præsens significans sæculum: septies autem ipsum per hebdomadem revolvi. *Isaias* 92 septem enumerat spiritualia dona. *Et septem (16) oculi Domini*, inquit 93. Id quod et Solomon ait, *Sapientia ædificavit sibi domum, et suffulsit columnas septem* 94. *Sapientiam autem Christum esse*, divus Apostolus interpretatus est. Domus autem hujus cælum et Ecclesia. In illo quidem septem columnæ angelici ordines, in hac autem Stephani et Philippi collegæ apostolorum septem diaconi. Et rursus alius sanctorum vatum inquit, *Septies cadet justus, et resurget* 95. Non aliter autem quam per poenitentiam. Septimus ab Adamo Enochus translatus, non vidit mortem, id docente transpositione, ex corruptibili et morti obnoxia vita in immortalem et omnibus ærumnis carentem locum transferri Ecclesiam. Ex diluvio item, solum servatur intellectilem Noa Christum gubernatorem habens. Septimus

90 Gen. iv, 11, 12. 91 ibid., 14. 92 ibid., 15. 93 Dan. xii, 2. 94 Psal. cxviii, 164. 95 Zach. iii, 9.

96 Prov. ix, 1. 97 1 Cor. i, 24. 98 Prov. xxiv, 16.

(16) *Isaias*. . . *Et septem*, etc. Hic locus non exstat apud *Isaiam*, sed occurrit *Zach.* iii, 9.

ab Abrahamo Moses legislator divinus exhibitus est, mutatio vitæ, iniquitatis sublatio, ad bonam constitutionem legum ascensus. In septem hebdomadis annorum insignem Deus jubileum dedit, quo tanquam sabbato frueretur, et cessaret terra ab aratione, a debitis autem solverentur debitores. Septuagesima et septima generatione ab Adamo Christus nascitur, quemadmodum per genealogiam divus Lucas demonstrat. Quandoquidem igitur Scriptura numerum remissionis peccatorum in septenario definit, cum hebdomade autem præsens ævum extenditur, septem quidem diebus ab Opifice integre perfectum, septenaria vero vicissitudine velut semper in se revolutum : habet remissionem peccatorum per penitentiam, qui ad correctionem et sobrietatem inclinatur, castigatam a Deo. Ideoque putans Petrus, quod difficillime, si Domini decretum sit in hoc hebdomadario sæculo, remittatur illud homicidæ septuplex flagitium et crimen, inquit ad Dominum, *Quoties, si peccaverit in me frater meus, remittam illi? num septies?* Quasi dicat, Num etiamsi homicidium paraverit, remittam ei penitentem? Dominus autem benignitatem ei commendans, inquit : *Non modo septies, sed etiam septuagies septies.* Illud, ut arbitror, docens, quod non modo is qui æmel homicidium fecit, et septem illis malis subjacet, recipi debeat si penitet; sed is, qui jam semel quodammodo Deum abnegavit, quod gravius est cæde septuagies septies commissa, recipiendus sit, veniamque danda penitenti et lugenti. Propter quæ ista menti adumbrantur, et ut diffidens his Petrus ejusmodi veniam consequatur, qui absque venia fore putabat utrumque, et nunquam per penitentiam dignos habendos benignitate : permittit ipsum cadere Dominus septies, propter percussum pontificis servum et amputatam ejus aurem. Intentione enim interfecit, nisi *qui plantavit aurem audisset, et qui formavit oculum animadvertisset* ⁹⁵. Qui paulo ante cæci oculos aperuerat, et quidem ejus qui nunquam aspexerat lucem, hic percussi aurem mox restituit tactu manus, utrisque miraculose tanquam a Deo factis. Septuagies autem septies per questionem Ballilæ ter ipsum abnegasse dictum esse vocæ gallinæ. Remisit autem ista, et non amplius recordatus est, ferventer ipso et amare super abnegatione lugente et lacrymas fundente, ut quorum ipse veniam consecutus esset in lapsu constitutus, etiam proximis resipiscentibus similiter præstaret. Communiamus igitur nos ipsos, ne penitentiam negligamus. Vix enim, quæ est ex hac, procedit consummatio. Quia propter melius mihi videtur, omnibus viribus a corruptibilibus abstinere, quam letiferis impletos dolere et tristari et conflictari, et medicum invocare postquam aculeo peccati percussi sumus. E diverso si contigerit ut per abreptionem aliquam labamur, ne desperemus de expiatione neque de remissione, neque cum revocati sumus, segniter agamus, sed quam primum a deteriore resiliamus, et virtutum suggestionem apprehendamus, vestimentum et sensum lavemus, et res terrenas tanquam quæ suffocent, fugiamus; ad pristinam sublimem illam conversationem veniamus; aures ad divina dogmata inclinemus; eorum quæ humi repunt, obliviscamur, et arcem virtutum directionem possideamus, et tabulis cordis divinam legem insculpamus, facti divinitus sculpta tabula.

INTERROGATIO CXCIV.

Quamobrem ergo tam enormiter lapsus sanctus ille vir Petrus, et veniam consecutus, ipse quoque veniam non dedit Ananias et Sapphiræ, sed in una hora utrosque occidit verbo, licet nullus esset ipsorum lapsus, respectu illius abnegationis? Aurum absconderant proprium, non alienum : vel, etiamsi alienum fuisset, non est par peccatum privatarum rerum parvum quiddam abscondisse, et abnegasse Jesum.

Responsio.

Non dementia est, primarii illius adversus sontes terror, sed præciæ disciplinæ plurima mortalium salvantis vitia. Quandoquidem igitur semel Deo dedicatum aurum sacrilegio vulneratus alienaverat, interrogatusque negaverat : idcirco ille qui fuerat exorsus spargere evangelica semina, moxque simul exortas malas herbas conspexerat, prudenter eas illi eo sustulit, ne forte simul crescentes triticum vastarent. Nam in angustia amaritudinis ipsum

* παγῆς τινος διλσθῆσαι, μὴ ἀπογνῶμεν τῆς καθάρσεως, μηδὲ τῆς ἀφέσεως· μηδ' ἀνακληθέντες ῥηνομήσωμεν, ἀλλὰ θάττον τοῦ χεῖρονος ἀποπηθήσωμεν, καὶ τῆς μηνύσεως τῶν ἀρετῶν ἀψώμεθα· ἐσθῆτα καὶ ἀλσθῆσιν πλύνωμεν· τὴν ὕλην ὡς συμπνύγουσαν φύγωμεν· πρὸς τὴν πόλιν ὑψηλὴν πολιτείαν φοιτήσωμεν· τὴν ἀκοὴν τοῖς θεοῖς δόγμασι κλίνωμεν· τῶν χαμαιζήλων ἐπιλαθώμεθα· τὴν ἀκρόπολιν τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγάπην κτησώμεθα· καὶ ταῖς πλατῆ τῆς καρδίας τὸν θεὸν νόμον ἐγγαράξωμεν, πύξιον γενόμενοι θεότευκτον.

ΠΕΡΥΣΙ ΡΙΞ'.

Διὰ τί οὖν τοιαῦτα πταίσεσ ὁ ἅγιος Πέτρος, καὶ συγχωρηθεὶς, μὴ καὶ αὐτὸς συνεχώρησε τῷ Ἀνανίᾳ καὶ τῇ Σαπφείρῃ, ἀλλ' ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἀμφοτέρους ῥηματι ἐθανάτωσε; καίτοι γε μηδεὶς ἄνθρωπος τοῦ πταίσματος ὅσον πρὸς τὴν ἐκείνου ἀρνησιν μεθ' ἑρῶν χρυσοῦ διὰ ἀπέκρυψαν ἰδίῳ, οὐκ ἀλλοτρίῳ· εἰ δὲ καὶ ἀλλότριον ἦν, οὐκ ἔστιν ἴσον, τῶν ἰδίων μικρὸν ἀποκρύψαι, καὶ τὸ ἀρνήσασθαι τὴν Ἰησοῦν.

Ἀπόκρισις.

Οὐκ ἀπονοίας ὑπάρχει ὁ τοῦ κορυφαίου κατὰ τῶν ὑπευθύνων φόβος, ἀλλὰ παιδεύσεως προγνωστικῆς τῆς πλείστα βροτῶν ἀκεομένης πάθη. Ἐπεὶ οὖν τοῦ ἀπειθεῖ ἀνατεθέντος χρυσοῦ, ἱεροσυλλὰ τραθεὶς ἐνοστύσατο, ἐρωτηθεὶς δὲ ἠρνήσατο· τότε ἀρξάμενος καταβάλλεσθαι τὰ εὐαγγελικὰ σπέρματα, καὶ ἀλλοτρίως παρανατελιαντα ἐωρακῶς τὰ ζιζάνια, σοφῶς ἐπιθεῖσθαι θάττον ἀνέστειλε, μὴ ποτε συναυξήμενα τὸν πύξιον λυμήνηται· ἐν γὰρ συνδέσμῳ πικρίας αὐτὸν ὑπὸ

⁹⁵ Psal. xciii. 9.

χειν ὡς τὸν Σίμωνα καὶ ἀμετάθετον τοῦ λοιποῦ πρὸς τὰ κρείττονα. Ἐδέετο γὰρ συγχωρηθῆναι τὸ ἄγος, μὴ συμφωνούσης τῆς καρδίας τοῖς χεῖλεσι, καθὼς φησιν ὁ τῶν θείων μελῶδς περὶ τοῦ Ἰσραήλ. *Καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐφύεσαντο αὐτῷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εἰθέα μετ' αὐτοῦ· οὐδὲ ἐπιστάθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ.* Οὕτω γὰρ καὶ οἱ τῆς λατρείας ἐπιστήμονες δρᾶν εἰώθασιν, ἐπειδὴν τινα ἄκρων τοῦ σώματος πάθει ἀνιάτω χρητηθῆ, αὔθις ἐκτέμνονται τῆς χειρὸς, ἢ τοῦ ποδὸς τὸν δάκτυλον, πρὸ τοῦ ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέλη διαγεθῆναι τὴν λύθην· ὁμοίως δὲ καὶ Μωσῆς· ὁ θεοπέσιος τὰ τοῦ νόμου ἐκ προοιμίῶν θεώμενος, παρωτρούμενός τε, ἐπὶ βραχεῖ ἀμαρτήματι καταλευσθῆναι ἐν σαββάτῳ ξυλλογούντα προσέταξε, τοῦτο θεὸν γεγραφὸς ἀποφίνασθαι· ἐπὶ μεγάλῳ γὰρ καὶ μετρίῳ ἢ παράδοσις κρῖνεται, καθὼς φησιν ὁ Κύριος. ὅτι *Ἐὰν ὅλον τὸν νόμον πληρώσῃ τις, πείραξίς ἐστιν ἐν ἐμοί, γέροντες πάντων ἐνοχος*· οὐκ ἀφανισθείσης αὐτοῦ πάσης ἀρετῆς (ἄδικον γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς βραχέα περὶ τῆς θείας δικαιοκρασίας νοοῦσιν εἰκότως δέξειεν), ἀλλ' ἐνοχός μοι δοκεῖ γίνεσθαι πάντων ὑποσπώμενος, ... κτησιν ἐνδὸς ἄγους, καὶ ἀντιμέτρῃσιν πᾶσιν ἐνεχόμενος, ἢ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῆς οὐσίας ὑποτεμνόμενος, ἢ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν ὑποσπώμενος. Ὁ τοίνυν μὴ παντελῶς ἑαυτοῦ ἀποργός, καὶ ὀλοσχερῶς τῷ χεῖρον προσθέμενος, ἀλλὰ καὶ σπανιάκις προσάγων θεῷ ἀρετὴν, καὶ οἰκτείρων τὸν πέλας, ὠφείλει μὲν ἐκείνῳ ὑπὲρ ὧν ἔπαισται· ὀφείλεται δὲ παρ' αὐτοῦ, ὑπὲρ ὧν εὐρηγετῆθ· ὑποσπώμενος τοίνυν τῆς ἀντιμετρήσεως, πρὸς τὴν τοῦ περιτεύοντος χώραν ἀποκρίνεται· τοῦτο δὲ καὶ παρ' ἡμῖν συμβαίνειν πολλακίς ἐγνωμεν, ὀφείλειν ἡμᾶς ἕκαστον δηνάρια, ὀφείλομένων ἡμῖν τριάκοντα. Ὡσπερ οὖν ὁ τοῦ νομισματοῦ ὀφειλέτης πάντων ἐνοχος ὑπάρχει τῷ δανείσαντι, μέχρι τῆς ἐκτίσεως τοῦ ὀφλήματος· οὕτως ὁ χρεωστούμενος παρὰ θεοῦ ὑπὲρ χιλίων κατορθωμάτων, ὀφείλειν δὲ περὶ ἐνδὸς παραπτώματος, πάντων ἐνοχος ὑπάρχει, μέχρι τοῦ γενέσθαι λογοθέσιον τῆς ἐκάστου οἰκονομίας. Παράδοσις γὰρ ἐπὶ μικρῷ καὶ μείζονι κρῖνεται, ἐν συγκρίσει τὸ διάφορον ἔχουσα. Σπεύσωμεν τοίνυν ἐν τῷ καλῷ τὸ πλῆρον ἔχειν, δικαιοσύνην τὴν ἀδικίαν βαροῦντας.

ΠΕΡΥΣΙΣ ΡΙΣ'.

Εἰ ἀφευκτος συντέλεια τοῦ κόσμου, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, πῶς αὐτὸς λέγει, *Τότε ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ θώματος μὴ καταβήτω ἄρα τι ἐκ τῆς οὐκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρέψάτω ἄρα τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ;* Καὶ πάλιν λέγει, *Ἄλλ' εὐχεσθε ἵνα γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν ἐν σαββάτῳ ἢ ἐν χειμῶνι· οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχοῦσαις καὶ θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.* Ἄρ' ὅτι συμβῆθ' ἕτερος γενέσθαι, ἐν Κυριακῇ ἢ δευτέρῃ τὴν συντέλειαν, δυνατόν λαθεῖν, ἢ φυγεῖν; Διὰ τί δ' ἄρα τοσοῦτου βντος ὄχλου καὶ δήμου τότε, μόνας τὰς ἐν γαστρὶ ἐχοῦσας καὶ θηλαζούσας ἐκ πάντων ἐταῖανισε, καὶ ἀπωδύρατο,

esse, quemadmodum Simonem, et incorrigibilem in posterum ad meliora videbat. Neque enim facultas erat concedendi scelus, non consentiente cum labiis corde, sicut inquit de Israele carminum ille divinatorum auctor: *Et dilexerunt ipsum ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem ipsorum non erat rectum cum eo, et in testamento ejus fideles non fuerunt* 95. Sic enim et periti medici facere solent, quando extremo corpore tenetur aliquis incurabili morbo, mox resecant a manu vel pede digitum, antequam ad reliqua membra diffundatur labes. Similiter autem et Moses vir divinus ad præcepta legis primitus facta consideratione excitans, ob leve delictum lapidibus obrui eum qui ligna legerat in sabbato, præcepit, idque Deum denuntiassè scripsit. Nam in magno et mediocri transgressio 96 judicatur, quemadmodum inquit Dominus, quod *Si totam legem impleverit aliquis, offenderit autem in uno, factus est omnium reus* 97. Non quod omnis ejus virtus evanuerit (injustum enim id vel his, qui leviter de divino justoque judicio sentiunt, merito videatur), sed reus militi videtur fieri omnium, qui recesserit ab uno, se pœnæ unius sceleris et compensationi omnium obnoxium faciens; aut quod ex illorum ipsorum corpore excidit, aut ab ipsorum numero recessit. Qui ergo non prorsus de semetipso desperaverit, et plane deteriori adictus fuerit, sed vel raro obtulerit Deo virtutem, et proximi misertus fuerit, debet quidem illi in quibus offeudit; debetur autem vicissim ipsi in quibus benefecit. Subtracta igitur compensatione, ad ejus quod redundat, locum decernitur. Id quod etiam apud nos sæpenumero accidere cognovimus, si debeamus nos centum denaria, nobisque debeantur triginta. Quemadmodum igitur pecuniæ debitor de omnibus obligatus est creditori, usque ad debiti persolutionem: ita cui debetur apud Deum pro mille recte factis, ipse vero unius delicti debitor est, reus est omnium, donec ratio subducitur uniuscujusque dispensationis. Transgressio enim in parvo et majori judicatur, in comparatione differentiam habens. Enitatur igitur, qui plus habeamus in bono, injustitiam justitia deprimentes.

INTERROGATIO CXCVI.

Si inevitabilis est consummatio mundi, et adventus Christi: quomodo inquit ipse, *Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat ad tollendum aliquid ex domo sua, et qui in agro est, ne revertatur ad tollendum vestimentum suum* 98? Et iterum inquit, *Sed orate ne fiat fuga vestra in sabbato, vel in hieme. Væ autem prægnantibus et lactantibus in illis diebus* 99. Num quasi si contingat æstate, vel dominica, vel alia die consummatio, possimus latere vel fugere? Cur autem cum tanta sit futura turba, tantisque populus, solas prægnantes et lactantes ex omnibus miseris pronuntiavit atque deploravit, quasi propter partum?

95 Psal. LXXVII, 36, 37. 96 Luc. XVI, 10. 97 Jac. II, 10. 98 Matth. XXIV, 16-18. 99 ibid. 19, 20.

Num quod ad partum perventuræ non sint, vel quasi graviori supplicio afflictiendæ?

Responsio.

Futuram Judæorum fugam præmonstrans, ipsi ad montes fugere præcipit Dominus. Nam post Vespasianum Titus superveniens, prorsus æquavit solo desolavitque Hierosolimam, male perditis Judæis; viris quidem gladio prostratis, infantibus vero recens natis pavimento allisis, prægnantibusque dissectis, omni perditione et interitu inimicum Deo genus delevit. Sabbato vero id accidit capta civitate, omnibusque domi vacantibus propter otium sabbati: hieme item, nullus ipsorum effugere captivitatem interitumque poterat. Qui vero in tecto erat, latitare tentabat, nihil eorum quæ infra erant tollere volens, præstabilius esse vivere, quam aliquid habere ducens. Qui autem in agro, non modo quinad domum reverteretur manebat, sed et ulterius abire cogebatur, incensam et captam civitatem cernens. Quod si per sublimiorem intellectum ad nostra, ut par est, sermonem applicari vultis: *Qui in Judæa sunt, ad montes fugiant*: qui in pietate firmi sunt, (id enim Judæa ex interpretatione sonant) ad sublime refugium, nempe Christum, respiciant, sub ejus confessione custodiant. *Qui vero in tecto est, ne descendat ad tollendum aliquid ex domo sua*: qui præsentem contempla umbratili vita, omnique hic conculcato tabernaculo, superior evasit hac vita, relegatis internis affectibus, ne quid eorum secum trahat, non timorem, non animi angustiam, non vanam gloriam, non opum amorem: quæ sunt ab alto descensus. *Qui in agro est, non revertatur ad tollendum vestimentum suum*. Qui veterem exiit hominem, et carnalibus renuntiavit, novum gestet, qui ipsum ad innovationem Dei renouavit, ac cæno repurgavit: in hoc enim habebit virtutem ad omne consilium invictam. Nulla igitur perturbatio agnatorumve mutui doloris affectus a Christi nos dilectione abstrahat. Neque enim Christus cum a matre et fratribus quæreretur, vocationem admisit, cum apud auditores salutiferam doctrinam exorsus esset, docens spiritualia carnalibus esse potiora. Ad eundem modum ipsius quoque discipuli, relicta mensarum observatione, pietatis sermonem potius capessere voluerunt, non verbis tantum sapienter docentes, sed et factis instituentes. Nam bene loqui, lyræ vel cymbalo simile est: utiliter autem agere, cum angelorum natura conjunctum est.

INTERROGATIO CXCVII.

At erit eis reversio ad consummationem mundi, et quando qui sunt ex gentibus omnes crediderint, tunc et residuum ex Judæis convertetur? Dicit enim in Evangelio Dominus: *Quoniam habeo et alias oves, quæ non sunt ex hoc ovili; oportet me et illas adducere, ut fiat unus grex et unus pastor*¹. Et Apostolus cum hoc consentiens inquit: *Quando pleni-*

ώς διὰ τὸν τόκον; Ἄρα τοῦ μὴ φθάσαι αὐτὰς ἀποτεκεῖν, ἢ ὡς βαρυτέρως μελλούσας τιμωρεῖσθαι;

Ἀποκρισις.

Τὴν μελλούσαν Ἰουδαίους φυγὴν προφαίνων αὐτὸς ὁ Κύριος, ἐπὶ τὰ θρηδραπετεῦσιν παρεγγυῶ· μετὰ γὰρ Οὐεσπασιανὸν ἐπιστὰς Τίτος παντελῶς κατέσκαψε καὶ ἠρήμωσε τὰ Ἱεροσόλυμα, κακῶς ἐλέσας Ἰουδαίους, τοὺς μὲν ἄνδρας ῥομφαίᾳ θρεψάμενος, τὰ δ' ἀρτιγενῆ βρέφη τῷ ἐδάφει προσαράξας, τὰς δὲ κωφορούσας ἀνατέμνων, παντὶ ὀλέθρῳ καὶ ἀφανισμῷ ἐθεομάχων γένος ἐξέτριψε. Σαββάτῳ καταληθεισῆς τῆς πόλεως, καὶ πάντων οἴκοι σχολιζόντων διὰ τὴν κατὰ τὸ σάββατον ἄργιαν, ὄντος δὲ καὶ χειμῶνος, οὐδεὶς αὐτῶν διαδρᾶναι τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν καταγωγὴν ἠδυνήθη. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος λαυθάνειν ἐπιρᾶτο, μηδὲν τῶν κάτω ἄραι βουλόμενος, τιμώτερον τὸ ζῆν ἢ τὸ ἔχειν ἠγούμενος. Ὁ δὲ ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐ μόνον ἀνεπίστροφος ἐπὶ τὸν οἶκον ἔμενε, ἀλλὰ καὶ πορρωτέρω φοιτᾶν ἠπέλεγτο, τὸν ἐμπρησθῆναι, καὶ τὴν ἄλωσιν ὀρῶν τῆς πόλεως. Εἰ δὲ καὶ κατ' ἀναγωγὴν πρὸς τὰ ἡμέτερα μεθαρμοσθῆναι τὴν λόγον εἰκότως βούλεσται· Ὁ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γευγέτωσιν εἰς τὴν θρησ, οἱ ἐν εὐσεβείᾳ ἔδραλοι (τοῦτο γὰρ Ἰουδαία ἐρμηνεύεται), ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν καταφυγὴν Χριστὸν ἀγοράτωσαν, ὑπὸ τῆς σφῶν ὁμολογίας φρουρούμενοι. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω ἄρα τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ· ὁ τῆς παρουσίας περιφρονήσας σκώδους ζωῆς, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνταῦθα καταπατήσας σκηνὴν, καὶ ὑψηλὸς τῷ βίῳ γενόμενος, καὶ τὰ ἔνοικα πάθη ἀποπεμφάμενος, μηδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπισπάσθω, μὴ δέος, μὴ ἀθυμίαν, μὴ ὄδξαν κενὴν, μὴ θρεῖν πλοῦτου, ἀπερ' ἀφ' ὕψους ὑπάρχει κατάδρασις. Ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ μὴ ἐπιστρέψάτω ἄρα τὸ ἰμάτιον αὐτοῦ· ὁ τὸν παλαιὸν ἀπεκδυσάμενος ἄνθρωπον, καὶ τὴν σαρκίνοις ἀποταξάμενος, τὸν νέον φορεῖτω, ἧς αὐτὸν εἰς καίνωσιν Θεοῦ ἀνεκαίνισεν, καὶ τῆς ἰλύος ἐξεκθάραρον· ἐν τούτῳ γὰρ ἔξει τὸ πρὸς πᾶσαν βουλὴν ἀχείρωτον. Μηδεὶς οὖν θύρβος, ἢ προσγενῶν συμπάθεια τῆς Χριστοῦ ἀπορῆξεί ἀγάπης. Οὕτε γὰρ Χριστὸς ὑπὸ τῆς μητέρος καὶ τῶν ἀδελφῶν ζητούμενος τὴν κλῆσιν προσήκατο, σωτηρίων δογμάτων τὰς ἀκροαταῖς ἀπαρξάμενος, παιδεύων τῶν σαρκικῶν ὑπάρχειν τὰ πνευματικὰ προτιμώτερα. Οὕτω καὶ οἱ αὐτοῦ φοιτηταί, τῶν τραπέζων καταλιπόντες τὴν ἐπίσκεψιν, τῆς εὐσεβείας μάλλον τὸν λόγον μετεχειρίσαντο, οὐ λόγους μόνον σοφιστεύοντες, ἀλλὰ καὶ δράμασι παιδεύοντες. Τὸ γὰρ καλῶς φράζειν, λύρα ἢ κυμβάλῳ παρέοικε· τὸ δὲ χρηστῶς πράττειν, ἀγγέλοις συμπέφυκεν.

ΠΕΥΣΙΣ ΡΙΖ'.

Ἄλλὰ πάλιν ἔσται αὐτῶν ἀνάκλησις περὶ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου, ὅταν οἱ ἐξ ἔθνων πάντες πιστεύσωσι, τότε λοιπὸν καὶ ἐξ Ἰουδαίας ἐπιστρέψουσιν. Λέγει γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, Ὅτι ἔχω καὶ ἄλλου πρόβατα, ἃ οὐκ εἰσὶν ἐκ τῆς ποιμνῆς ταύτης· δεῖ με κἀκεῖνα ἀγαγεῖν, ἵνα γένηται μία ποιμνῆ, καὶ εἰς ποιμνὴν· καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τούτῳ

¹ Joan. x, 16.

συμφωνῶν λέγει· Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

Ἀπόκρισις.

Οὐδέπω πεισθήσομαι, Ἰουδαίους ἀνακλιθήσεσθαι· οὐδὲ γὰρ ταῦτα παιδεύει ὁ Κύριος, οὐδ' ὁ ὑψηλῶν Ἀπόστολος, διὰ τῶν ὀρθῶς μὲν παρ' αὐτῶν εἰρημίων, κακῶς δὲ παρὰ σοῦ νοηθέντων ἅμα καὶ φρασθέντων. Τὸ γὰρ φῆσαι τὸν Κύριον, Ὅτι ἔγω καὶ ἄλλα πρόβουτα, δηλονότι ἡμᾶς, ἀ οὐκ εἰσὶν ἐκ τῆς ποιμνης ταύτης (ὡσανεὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς), ὣν πρώτη ὑπῆρχεν ἡ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις. Εἶτα οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, καὶ σὺν αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτοὺς ἐξ Ἰουδαίας πιστοί. Οὐπω γὰρ ὑπῆρχεν ἡ ἐξ ἐθνῶν πρὸ τοῦ σωτηρίου πάθους, διὰ τὸ μήπω κηρυχθῆναι ἡμῖν, μηδὲ βαπτισθῆναι ἡμᾶς, ὅπερ μετὰ τὴν ἀνάστασιν διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ Χριστὸς δρᾶσας τῆ ἐξ Ἰουδαίων πιστῆ ποιμνῆ ἡμᾶς ἐπεισήγαγε· καὶ ἐσμέν ἅπαντες οἱ πιστοὶ μία ποιμνὴ ἐνὶ ποιμένῳ, τῷ ἀρχιερεῖ καὶ ἀρχιποιμένῳ Χριστῷ· ποιμαινόμενοι καὶ φρουρούμενοι. Εἰς γὰρ Κύριος, *μία πίστις, ἓν βάπτισμα*, φησὶν ὁ μὲν τοῦ ἀρχιποιμένου μαθητῆς, τῆς δ' ὑπ' οὐρανὸν καθηγητῆς ὑψηλῶς Ἀπόστολος· ὅς καὶ φησιν· Ὅταν δὲ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, οὐκ Ἰουδαίους περὶ τὴν συντέλειαν σώζεσθαι καὶ ἀναφωνεῖσθαι δηλῶν, ἀλλὰ τοὺς καθαρῶς διανοίας, καὶ πίστει θεὸν ὀρῶντας. Τοῦτο γὰρ Ἰσραὴλ παρὰ πάντων καὶ αὐτῶν Ἰουδαίων ἐρμηνεύεται, *Νοῦς ὀρῶν Θεοῦ*. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰουδαίας, οὗτοι Ἰσραὴλ· οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα· τοῦτ' ἔστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα Θεοῦ, φησὶν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· καὶ πάλιν ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ, *Πολλοὶ κλητοί, ὡσανεὶ Ἰσραηλίται καὶ Χριστιανοί· ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί, ὡσανεὶ οἱ σωζόμενοι*. Ὅταν οὖν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, τοῦτ' ἔστιν ἡ πάνδημος Ἐκκλησία, εἰσέλθῃ, δηλονότι εἰς κρίσιν· τότε πᾶς Ἰσραὴλ (ὁ νοῦς ὀρῶν τὸν Θεόν), ὅπερ ἐστὶ πᾶς βροτὸς, διὰ πίστεως καὶ εὐσεβείας γινώσιν ἔχων Θεοῦ, σωθήσεται.

tudo gentium ingressa fuerit, tunc omnis Israel servabitur°.

Responsio.

Nunquam persuadebor, Judæos revocandos. Neque enim id docet Dominus, neque eximius ille Apostolus, per ea quæ recte quidem ab ipsis dicta sunt, male autem a te tum intellecta, tum prolata. Nam quod dixit Dominus, *Quoniam et alias oves habeo*, constat nos dici, qui non sumus ex eo ovili, utpote Judaico, quorum prima fuit manifestatio Domini: videlicet dierum apostolorum, et cum ipsis atque per ipsos conversorum fidelium Judæorum. Nondum enim id quod ex gentibus constat, fuit ante salutarem passionem, eo quod nondum esset prædicatum nobis, neque baptizati essemus: id quod post resurrectionem per apostolos suos Christus effecit, nosque ad fidele Judæorum ovile simul induxit, sumusque omnes fideles unus grex sub uno pastore, summo pontifice, summoque pastore Christo pasti et custoditi. *Unus enim Dominus, una fides, unum baptismum*, inquit is, qui summi quidem pastoris discipulus, cujusvis vero sub caelo magister est, eximius Apostolus, qui idem inquit: *Quando plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel servabitur*°, non Judæos circa consummationem servandos et revocandos significans, sed qui per puritatem mentis et per fidem vident Deum. Nil enim esse *Israelem*, ab omnibus atque etiam ab ipsis Judæis exponitur, *Mentem nimirum cernentem Deum*. *Non enim omnes qui ex Israele, sunt Israel, neque quod sunt semen Abrahami, omnes filii sunt: sed in Isaaco vocabitur tibi semen: hoc est, non ii qui filii carnis sunt, iidem et filii Dei*, inquit idem Apostolus°. Iterumque Dominus inquit in Evangelio: *Multi sunt vocati, utpote Israelitæ et Christiani, pauci vero electi*°, utpote illi qui servantur. *Quando igitur plenitudo gentium, hoc est, universos populos complexa Ecclesia, intraverit, in judicium videlicet: tunc omnis Israel, mens videlicet Deum cernens, hoc est, omnis homo, per fidem et pietatem Dei cognitionem habens, salvus erit*.

° Rom. xi, 25, 26. ° Ephes. iv, 5. ° Rom. ix, 6-8. ° Matth. xx, 16; xxii, 4.

INDICES⁽¹⁾

SIMILIA

Quibus Gregorius Nazianzenus in suis Epistolis et Carminibus est usus ordine litterario digesta.

- A**
- Amor virginitatis in Gregorio, et scintilla in stipula,* 633, v. 27.
Amor Dei, et aqua in canali, 351, v. 251.
*Amor in unum tendens, et amussim adhibens arte-
 sez,* 329, v. 554.
Anastasia plebs, et una semi-natura, 845, v. 44.
*Anima in Christo, sicut stella ante solem et lucer-
 na ante magnum rogam,* 89, C.
Anima et tibia, 247, v. 90.
*Anima a Diabolo prostrata, et pinus dejecta, aut pla-
 tanus,* 654, v. 529.
Anima et trigæ tribus equis tractæ, 944, v. 10.
*Apollinaristæ animam Christo denegantes, et vir læso
 hominis oculo, ac pede insuper offenso, pedi me-
 dicinam adhibens, oculum autem incuratum relin-
 quens,* 90, D.
*Apollinaristæ iidem, et sutores, quæ in pellibus cras-
 siora sunt, abradentes,* 91, A.
Avarus, et hydropticus, 437, v. 440.
Avarus, et dipsas, 553, v. 451.
*Audacia velamen justitiæ, et sepia atramentum ex
 imo vomens,* 737, v. 1199.
*Aurum injuste collectum, et tectus atque obscurus
 Igramus,* 47, C.
- B**
- Bona terrena, et arunarum telæ,* 583, xxx, v. 27.
*Bonis externis se effereus, et simia aureus torques
 gerens, aut asinus talenta auri gestans, aut plum-
 beus ensis in vagina argentea,* 1045, v. 173.
Bonus, sed ignobilis, et rosa ex spinis orta, 543, v.
 35.
- C**
- Cæsaricus, et quercus dejecta,* 641, v. 487.
Calamitas, et tellus imbrum impetu raptata, 677,
 v. 20.
Canities, et hiems, 357, v. 701.
*Carnales, et testudines, atque oblique gradientes can-
 cri, ac serpentes tortuosi,* 357, v. 712.
Cælibes, et navis, 313, v. 278.
*Concionatores ad ostentationem concionantes, et hi-
 striones et funambuli,* 853, v. 76.
Corpus, et sanguis, 987, v. 138.
- D**
- Dæmon, et pisces esca trahens,* 653, v. 50.
Deus, et fulgur, 309, v. 377.
Deo adhærens et carni, ac amphibius, 327, v. 538.
Desiderium, et scintilla in stipula, 933, vr 267.
*Dignitates humanæ, et somnia, aut flumen, aut um-
 bra, aut tenebræ, aut navis,* 653, v. 91.
*Dimidiatum Deo dans officium, et choreæ indulgens,
 aut navigans simul et pedibus iter agens,* 351, v.
 238.
Divina tractaturus, et viator trajecturus flumen, 237,
 v. 50.
Divitiæ, et scortum, 1001, v. 47.
- E**
- Ecclesiæ imperium, ac speciosa scena,* 81, B.
Ecclesia Nazianzæna, et navis tempestale jactata,
 873, v. 49.
Episcopus et lucerna, 55, D.
*Epistolæ gratia simplex, et aquila non patiens
 esse pulchra,* 47, D.
*Eusebius Cæsariensis, et vir altera manu demulcens,
 altera malam feriens, aut convellens domus fun-
 damenta, et parietes pingens, atque externas per-
 tes exornans,* 47, B.
Exemplar vitiosum, et rixus per declivia currens,
 799, v. 349.
- F**
- Felicitas, et navis vestigia,* 633, v. 94.
- G**
- Gregorius, et umbræ corporum,* 47, C.
*Gregorius, et sordidissima vasa et instrumenta, atque
 adminicula quæ fornicibus supponuntur, a simul
 atque structura firmata ac compacta est, subduci
 et pro nihilo haberi solent,* 45, B.
*Gregorius, et retrimenta, et quisquiliæ, glama et flu-
 ctus marini,* 77, B.
Gregorius et Jonas, 113, D, 114, A, 771, v. 1838.
*Gregorius episcopatum linquere optans, et equus im-
 patiens,* 771, v. 1818.
Gregorius, et leo implicatus venatorum laqueis, 993,
 v. 17.
Gregorius Nyssenus, et sol atque stellæ, 75, B.
- H**
- Homo post peccatum originale, et navigans magni ri-
 remorum,* 29, v. 123.
*Homo sui ignarus, et oculi alia cernentes, scriptos
 autem minime,* 425, C.
- I**
- Ignari, et pisces,* 339, v. 18.
Improbi, et qui lapidem in cælum jaciunt, 355, v.
 671.
Improbis quiescens, et nubes freta grandine, 729, v.
 1024.
Infamatores mutui, et fluctus reciprocantes, 157, A.
 B.
Infelicitas, et amarum pharmacum, 235, v. 400.
Ira, et sera, 513, v. 92.
Ira, et ignis, 543, v. 47.
Ira, et rubigo, 1033, v. 287.

(1) Revocatur Lector ad numeros graudiores in textu expressos, qui paginas editionis Maurinæ representant.

Ira patris, et flamma stipulæ, 1035, v. 314
Iris, et substantiæ mente prædita, 235, v. 1
Judas et malus navigator, 335, v. 684
Juventus, et flores, 337, v. 701
L
Labia, et rosæ, 343, v. 80
Lector veterum, et apis industria, 1091, v. 38
Lingua, et fons, 889, v. 95
Lingua, et ramus, 894, v. 139
Lingua, et equus currens, et telum paratissimum, 883, v. 16
Lingua compressa, et ramus obliquus ad rectum reductus, 894, v. 119
Lingua, et flamma, et fluvius, 889, v. 117

M
Mali, feræ, mare, bellum, ignis, 631, I, v. 19
Mali, et ægroti, aves transfixæ unguibus accipitris, 1023, v. 92
Maritus exandescens, et bellua manu et verbis sedanda, 1063, v. 24
Maximus, et canis, 723, v. 809
Maximo orationes, quod asino lyra, et fluctus bobus, et jugum animalibus marinis, 911, v. 43
Mens, et chorda, 903, v. 37
Misericordia, et ignitum ferrum, quod multis lapidis icibus non indiget, ut insitus ignis in apertum proferatur, 126, A
Miseriis afflictus nimium, et equuleus, terroribus non ussuefactus, et ascensorem suum dejiciens, 178, C
Morbus, et catena, 109, C
Mulier fucata, et pavo, 569, v. 79
Mulier, et draco, atque aspis, 595, v. 117
Mulier fucata, et idolum, 567, v. 48
Mulier fucata, et graculus alienis plumis indutus, 567, v. 55
Mundus, et pulsio, nubes, procella, cinis, aer, 1165, v. 36

O
Opes, et maris fluctus, 1091, v. 20
Orationes caute legendæ, et spinæ cavendæ inter rosas, 1093, v. 60

P
Pater bonus, et aquila, 1005, v. 159
Periculum proximi, et ignis vicinus, et pinus juxta cedrum quassalam, et pugna propinqua, 377, v. 205
Perturbationibus agitated, ac homo qui relicto leone in ursam incurrit, et hanc fugiens a serpente percussus, 665, v. 616
Pietas insita, et ardor ignis in lapidibus, 327, v. 510

Plausus, et strepitus sagittæ sine vestigio, sonus conplosæ manus, 983, v. 51
Populus verbo Dei orbatu, et infans depulsus ab ubere, 945, v. 29
Præses cum bono ministro, sicut gubernator cum bono proreta, 131, C
Princeps cum malis ministris, et gubernator cum malis remigibus, 62, A
Propensio ad vitium, et cursus fluminis, 1079, v. 186
Probi et improbi, ac aurum et lapides, 21, A
Pulchritudo commentitia, et rete expansum volatiliu gregi, 569, v. 89

S
Sermones stulti, et sonitus maris prementes littora, non pingua reddentes prata, 593, v. 89
Sententia quæ tacetur, et rosa folliculo tecta; quæ profertur, quasi rosa effundens suavitatem, et pulchritudinem detegens, 793, v. 278
Suicida, et equus ultra metam efferens pedem, 1001, v. 105
Superbus, et draco, 549, v. 100

T
Tempus, et nubula quædam, cui cedendum est, 52, D
Tempus, et tessera, 979, LXXXV, v. 11
Terrenæ res, et tessera, 881, v. 57
Trinitas, et sol cum radiis, et flumina duo ex uno fonte manantia, 199, A
Trinitas, et fax, et sermo, et fulgur, 217, v. 61

V
Virginitas, et bilanz, 335, v. 65
Virginitas, et margarita, et Lucifer, et columba, et lilium, et tranquillitas in mari, 377, v. 655
Virginitas, et pictor, 309, v. 189
Virgo, et rosa in spinis, 383, v. 70
Virgo puritatem amans, et polypus saxo adhærens, aut avis nido, 366, v. 460
Virtus inter ærumnas, et rosa inter spinas, 351, v. 208

Vita et navigatio, 331, v. 577
Vita, et fulgur, 1121, XXXII, v. 2
Vita, et herba marcescens, ficta felicitas, male impressum vestigium, 1163, v. 10
Vita, et pulvis, 491, v. 1
Vita, et trochus, 495, v. 137
Vita, et fumus, aut somnium, aut flos, 493 XIX, v. 15
Vita, et mundiciæ, 599, v. 53
Vita, et Euripus, 973, LXXXVIII, v. 1
Vitæ tempus, et dimicatio, 138, C
Vitæ prosperitas, et boves, atque hydropticus, 235, v. 68

PROVERBIA

Quæ scite et apposite citavit D. Gregorius Nazianzenus.

Æthiopes inter album esse mira res est, 457, v. 824
Calvus cum ariete obversa fronte congredi non debet, 158, B
Cicadæ. Sciendum an cicadæ solo rore alantur, 23, C
Clandos currentes videre, 63, C
Crabronem in seipsum non irritare, 458, B
Crinea mortuorum rescare, 551, v. 134
Cygni cantabunt, cum graculi tacuerint, 103, B
Dictum, factum, 809, v. 538

Et Faber est Fabro, Figulo Figulusque molestus, 160, C
Fluminis cursus ri non cohibendus, 145, C
Gades ultra mare non potest trajici, 142, A
Graculus Graculo assidet, 487, B
Graculorum alia sublimitas, alia aquilarum, 815, v. 673
Graculi aquilarum volatum explorantes, 30, B
Hircos mulgere, 591, v. 45
Indi. Non curare de negotio magis quam de iis qui apud Indos geruntur, 60, C

Lapidem funiculo admovere, 33, A
Lapidem ad eundem bis impingere dementibus solum
tribuit parantia, 129, C
Leo. Non placet, ut simii floreat et celebres sint,
Leones autem quiescant, 130, C
Leo ab ungue agnoscitur, 413, v. 6
Leo ex simia non mittendus, 559, v. 290
Leo nunc, ante simia, 905, v. 80
Margaritis rupes præstantiores sunt, et corvi lusciniis
angustiores, 13, B
Mirræ et Siloæ fluentia separata, 815, v. 663
Mysorum et Phrygum fines separati, 739, v. 1240
 815 v. 662

Mysorum et Lydorum separatæ termini, 429, v. 293
Navigii proram convertere, 76, B
Pellem præteri, lupum inspicere, 781, v. 38
Persona sub aliena res suas ludere, 180, A
Rosas e spinis legere, 150, A. 425, v. 216
Saul dilectissimus inter prophetas, 801, v. 401
 889, v. 99
Simia blandiens quantum differat a leone rugiente,
 821, v. 771
Sus inspectans epulas, novit mensæ terminos non
confundere, 591, v. 46
Ver non facit una hirundo, nec senem crinis unus,
 405, v. 243

INDEX EPISTOLARUM S. GREGORII

In quo novus ordo cum veteri comparatur.

Littera O indicat epistolas ex orationibus desumptas; B illas quæ ex editione S. Basili fuerunt depreempte; C unam, quæ mutuata fuit Cotelerio in notis ad S. Barnabam; verba autem Sup. Frederici Morelli Supplementum, quod paginis non distinguitur.

Novus ordo.		Vetus ordo.					
Epist.	Pag.	Epist.	Pag.	I.			
I.	1 Basilio sodali.	V.	769	LII.	46 Nicobulo.	XXXIII.	797
II.	2 Eidem.	VI.	770	LIII.	48 Eidem.	CCIX.	965
III.	2 Evagrio.	CLIII.	870	LIV.	48 Eidem.	CCVIII.	902
IV.	3 Basilio.	VII.	770	LIV.	49 Eidem.	III.	769
V.	5 Eidem.	VIII.	772	LVI.	49 Eidem.	CLIV.	871
VI.	6 Eidem.	IX.	774	LVII.	49 Theclæ.	CC.	897
VII.	7 Cæsario.	XVII.	779	LVIII.	50 Eidem.	B. CCCXXI.	—
VIII.	8 Basilio.	XI.	775	LIX.	50 Basilio.	XXVI.	788
IX.	9 Amphilochio.	CLIX.	875	LIX.	53 Eidem.	XXVII.	791
X.	9 Candidiano.	CXCIV.	891	LX.	54 Eidem.	IV.	769
XI.	12 Gregorio Nysseno.	XLIII.	804	LXI.	54 Aerio et Alypio.	LXXX.	853
XII.	15 Nicobulo.	CLV.	871	LXII.	56 Amphilochio Ieo-	CLXII.	875
XIII.	14 Amphilochio.	CLX.	873	LXIII.	niensi.		
XIV.	15 Cæsario.	CV.	848	LXIII.	56 Amphilochio patri.	CLXI.	874
XV.	16 Lolliano.	CXC.	893	LXIV.	58 Eusebio Samosat.	XXVIII.	792
XVI.	16 Eusebio Cæsariensi.	CXCV.	893	LXV.	58 Eidem.	XXX.	794
		XX.	783	LXVI.	60 Eidem.	CLV.	900
				LXVII.	60 Iuliano.	CLXVI.	876
XVII.	17 Eidem.	CLXIX.	877	LXVIII.	61 Eidem.	CLXVIII.	877
XVIII.	18 Eidem.	CLXX.	878	LXIX.	62 Eidem.	CLXVII.	877
XIX.	18 Basilio.	XIX.	782	LXX.	62 Eutropio.	CXXXVII.	863
XX.	19 Cæsario.	XVI.	778	LXXI.	63 Eidem.	CXXXVIII.	864
XXI.	20 Sophronio præfecto.			LXXII.	64 Gregorio Nysseno.	XXXV.	799
		CVII.	880	LXXIII.	64 Eidem.	XXXVI.	799
XXII.	21 Eidem.	CX.	851	LXXIV.	64 Eidem.	CXLII.	862
XXIII.	21 Cæsario.	EVI.	849	LXXV.	65 Vitaliano.	CXLV.	867
XXIV.	22 Themistio.	CXL.	866	LXXVI.	65 Gregorio Nysseno.	XXXVII.	799
XXV.	23 Amphilochio.	XII.	776	LXXVII.	66 Theodoro.	LXXXI.	853
XXVI.	23 Eidem.	XIII.	776	LXXVIII.	69 Theoteco.	CXCVIII.	855
XXVII.	23 Eidem.	CLXIII.	875	LXXIX.	70 Simplicio.	XXXVIII.	800
XXVIII.	24 Eidem.	CCXLI.	891	LXXX.	72 Eudoxio Rhetori.	XXXIX.	802
XXIX.	24 Sophronio præsid.	XVIII.	781	LXXXI.	73 Gregorio Nysseno.	XXXIV.	798
XXX.	26 Philagrio.	XL.	802	LXXXII.	75 Alypio.	CXLVIII.	869
XXXI.	26 Eidem.	LXX.	826	LXXXIII.	74 Eidem.	CXLIX.	869
XXXII.	27 Eidem.	LXIV.	821	LXXXIV.	74 Eidem.	CLI.	870
XXXIII.	29 Eidem.	LXVII.	825	LXXXV.	74 Eidem.	CLII.	870
XXXIV.	30 Eidem.	LXVI.	824	LXXXVI.	75 Eidem.	CL.	868
XXXV.	31 Eidem.	LXVIII.	826	LXXXVII.	76 Philagrio.	LXV.	865
XXXVI.	32 Eidem.	LXIX.	826	LXXXVIII.	77 Nectario C. P.	C. in notis S. Barn.	
XXXVII.	32 Sophronio.	CVIII.	850	LXXXIX.	77 Bosphorio Colonien-	CXLL.	866
XXXVIII.	33 Themistio.	CXXXIX.	865		si.		
XXXIX.	33 Sophronio.	CIX.	851	XC.	78 Procopio.	LVI.	814
XL.	34 Basilio Magno.	XXI.	784	XCI.	79 Nectario C. P.	LI.	813
XLI.	35 Ad Cæsarienses.	XXII.	785	XCH.	79 Philagrio.	XLI.	865
XLII.	37 Eusebio Samosatensi.	B. XLVII.	808	XCHII.	79 Sophronio præfecto.		
				XCIV.	80 Amazonio.	LIX.	816
XLIII.	38 Ad Episcopos.	XXIII.	786	XCIV.	80 Leontie.	LXXXIII.	829
XLIV.	39 Eusebio Samosat.	XXIX.	792	XCIV.	81 Hypatio.	CIII.	848
XLV.	40 Basilio.	XXIV.	787	XCVI.	81 Herculiano.	CXII.	800
XLVI.	41 Eidem.	X.	775	XCVII.	81 Ad eos qui rempubli-	CLVI.	871
XLVII.	42 Eidem.	XXV.	788	XCVIII.	cam administrant.	CXCVII.	865
XLVIII.	42 Eidem.	XXXI.	795				
XLIX.	44 Eidem.	XXXII.	796	XCIX	83 Homophronio.	CCXXXVII.	867

C.	82 Gigantio.	CCXXXIX.	Sup.	CLXXIV.	143 Rudoxio Rhetori.	CXV.	853
CI.	83 Ad Cleodonium pre- sbyterum.	O. LI.	757	CLXXV.	145 Eidem.	CXVI.	854
CIH.	95 Ad emndem.	O. LII.	745	CLXXVI.	144 Eidem.	CXVII.	854
CIV.	98 Palladio.	CCXXVIII.	914	CLXXVII.	145 Eidem.	CXIX.	855
CV.	99 Olympio.	CLXXIV.	879	CLXXVIII.	146 Eidem.	LXIII.	819
CVI.	100 Eidem.	CLXXIII.	879	CLXXIX.	147 Eidem.	CXX.	855
CVII.	100 Cleodonio.	CLXXVII.	881	CLXXX.	148 Eidem.	CXXI.	856
CVIII.	100 Eidem.	XCVI.	847	CLXXXI.	148 Saturnino.	CXXXII.	862
CIX.	101 Eidem.	XCIII.	847	CLXXXII.	149 Gregorio Nysseno.	XLII.	805
CX.	101 Palladio.	XCVII.	847	CLXXXIII.	150 Theodoro Episco- po.	CCXXV.	911
CXI.	101 Eulatio.	CCXXXI.	915	CLXXXIV.	152 Amphilochio.	CLXIV.	875
CXII.	101 Celeusio.	CII.	848	CLXXXV.	152 Nectario.	CCXXVII.	913
CXIII.	102 Eidem.	LXXIV.	830	CLXXXVI.	154 Eidem.	LII.	812
CXIV.	102 Eidem.	LXXV.	830	CLXXXVII.	154 Eudoxio.	CXVIII.	835
CXV.	102 Eidem.	I.	767	CLXXXVIII.	155 Stagirio.	CLXXXVIII.	887
CXVI.	103 Theodoro.	LXXXVII.	845	CLXXXIX.	155 Eustochio Sophi- sta.	CXI.	852
CXVII.	103 Eulatio.	XCIX.	847	CXC.	156 Eidem.	LXI.	817
CXVIII.	104 Eidem.	C.	818	XCXI.	158 Eidem.	LXII.	819
CXIX.	104 Palladio.	CI.	818	XCII.	158 Stagirio.	CXCI.	889
CXX.	104 Helladio.	CCXXX.	915	XCIII.	159 Procopio.	LVI.	815
CXXI.	105 Theodoro	LIV.	815	XCIV.	160 Eidem.	LVIII.	815
CXXII.	105 Eidem.	CCXX.	908	XCIV.	160 Gregorio prasidi.	XIV.	805
CXXIII.	106 Eidem.	XC.	844	CXCV.	161 Ecebolio.	XIV.	806
CXXIV.	106 Eidem.	CCXXI.	915	CXCVI.	162 Gregorio Nysseno	XC.	846
CXXV.	106 Olympio.	LXXXIV.	842	CXCVII.	163 Nemesio.	CLXXXIII.	885
CXXVI.	107 Eidem.	LXXXVII.	831	CXCVIII.	164 Eidem.	LXXIX.	832
CXXVII.	108 Helladio.	CLXXXVIII.	882	CXCIX.	165 Eidem.	CLXXXIV.	886
CXXVIII.	109 Procopio.	CCXXXIV.	Sup.	CC.	168 Eidem.	CLXXXV.	886
CXXIX.	109 Eidem.	CLVII.	872	CCI.	168 Ad Nectarium CP.	O. XLVI.	721
CXXX.	110 Eidem.	CLVIII.	872	CCII.	169 Valentiniano.	CXCVI.	894
CXXXI.	111 Olympio.	LV.	814	CCIII.	170 Adelphio.	CXXXVIII.	839
CXXXII.	111 Saturnino.	LXXVI.	850	CCIV.	172 Eidem.	CXXIX.	860
CXXXIII.	112 Victori.	LXXII.	829	CCV.	172 Eidem.	CXXX.	860
CXXXIV.	113 Eidem.	CXXXIII.	882	CCVI.	174 Jacobo.	CLVI.	867
CXXXV.	113 Sophronio præfe- cto.	CXXXIV.	865	CCVII.	175 Eidem.	CLVII.	864
CXXXVI.	114 Modario exercitus duci.	LX.	816	CCVIII.	175 Castori.	XIII.	845
CXXXVII.	114 Eidem.	CCX.	863	CCIX.	176 Eidem.	XCIV.	845
CXXXVIII.	115 Bosporio Colonien- si.	CCXI.	863	CCXII.	176 Cyriaco.	CCXXXII.	Sup.
CXXXIX.	116 Theodoro.	CCXII.	864	CCXIII.	177 Sacerdoti.	CCXII.	905
CXL.	117 Olympio.	CXXXVI.	864	CCXIII.	177 Eidem.	CCXIV.	905
CXLI.	118 Eidem.	XIV.	777	CCXIV.	177 Eidem.	CCV.	906
CXLII.	120 Eidem.	CCXV.	866	CCXV.	178 Eidem.	CCXIII.	903
CXLIII.	121 Eidem.	LXXVIII.	852	CCXVI.	179 Eudocio.	CCXXXV.	Sup.
CXLIV.	121 Eidem.	XLIX.	809	CCXVII.	179 Eidem.	CCXXIV.	911
CXLV.	122 Veriano.	CLXX.	879	CCXVIII.	180 Eidem.	CCXXXVI.	Sup.
CXLVI.	123 Olympio.	CLXXV.	880	CCXIX.	181 Helladio.	CCXVII.	906
CXLVII.	124 Asterio.	CLXXVI.	881	CCXX.	182 Eidem.	CCXVII.	907
CXLVIII.	125 Eidem.	CLXXXI.	884	CCXXI.	185 Ilomophonio.	CCXXXVII.	Sup.
CXLIX.	126 Georgio.	CLXXXIX.	882	CCXXII.	184 Theclæ.	CCII.	899
CL.	127 Asterio.	XLVII.	808	CCXXIII.	185 Eidem.	CCI.	897
CLI.	127 Nectario.	XLVIII.	808	CCXXIV.	187 Africano.	XLVI.	807
CLII.	128 Theodoro.	CLXXXII.	885	CCXXV.	187 Ellebicho.	CXXIII.	857
CLIII.	129 Bosporio Colonien- si.	CXXVI.	858	CCXXVI.	188 Anysio.	CLXIV.	867
CLIV.	129 Olympio.	CXXVII.	915	CCXXVII.	188 Urso.	CXXII.	856
CLV.	130 Asterio.	LXXXVIII.	845	CCXXVIII.	189 Pansophio.	CXII.	852
CLVI.	131 Eidem.	XV.	778	CCXXIX.	189 Eidem.	CCIII.	852
CLVII.	131 Theodoro.	L.	811	CCXXX.	189 Theodosio , vel Theodoro.	CLXIV.	853
CLVIII.	132 Eulatio.	CXXV.	857	CCXXXI.	190 Ensebio amico.	CLXXI.	878
CLIX.	133 Theodoro.	CXXVII.	858	CCXXXII.	191 Diocli.	CXIII.	890
CLX.	135 Eidem.	LXXXIII.	842	CCXXXIII.	191 Ablabio.	CXXI.	862
CLXI.	135 Eidem.	CCXXXII.	915	CCXXXIV.	192 Olympiano.	CLXV.	877
CLXII.	134 Eidem.	LXXXII.	844	CCXXXV.	192 Adamantio.	CXCIX.	896
CLXIII.	134 Eidem.	LXXXV.	842	CCXXXVI.	195 Libanio Sophista.	CCIII.	899
CLXIV.	136 Timotheo.	LXXXVI.	842	CCXXXVII.	195 Macedonio.	CXXIV.	857
CLXV.	136 Eidem.	LXXXIX.	844	CCXXXVIII.	194 Fratemitati Sanna- badensi.	CLXXX.	885
CLXVI.	138 Eidem.	CCXIX.	908	CCXXXIX.	195 Epiphania.	CIV.	818
CLXVII.	138 Helladio.	CLXXXVII.	887	CCXL.	195 Meletio.	CXLIH.	867
CLXVIII.	139 Photio.	CLXXXIX.	889	CCXLI.	195 Abugrio.	CCXLII.	Sup.
CLXIX.	139 Strategio.	CXC.	889	CCXLII.	196 Petro.	CLXXXVI.	887
CLXX.	140 Palladio.	CCXVIII.	907	CCXLIII.	196 Ad Evagrium mon- achum de Divi- nitate.	O. XLV.	717
CLXXI.	140 Amphilochio.	XCI.	845		201 Testamentum san- cti Gregorii.		Sup.
CLXXII.	140 Helladio.	XCII.	845				
CLXXIII.	141 Postumiano	CCXXIX.	915				
		CCXL.	Sup.				
		LIII.	815				
		LXXI.	827				

INDEX EPISTOLARUM S. GREGORII

In quo vetus ordo cum novo comparatur.

Vetus ordo.		Novus ordo.						
Epist.	Pag.	Epist.	Pag.					
I.	767	Celestio præsidi.		LXX.	826	Eidem.	XXXI.	96
II.	768	Nicobulo.		LXXI.	827	Postumiano.	CLXXIII	141
III.	769	Eidem.		LXXII.	829	Saturnino.	CXXIII.	111
IV.	769	Magno Basilio.		LXXIII.	829	Amazonio.	XCIV.	80
V.	769	Eidem.		LXXIV.	830	Celestio.	CXII.	101
VI.	770	Eidem.		LXXV.	830	Eidem.	CXIII.	100
VII.	770	Eidem.		LXXVI.	830	Olympio.	CXXI.	111
VIII.	772	Eidem.		LXXVII.	831	Eidem.	CXXV.	106
IX.	774	Eidem.		LXXVIII.	833	Eidem.	CXL.	117
X.	775	Eidem.		LXXIX.	833	Nemesto.	CXCIV.	164
XI.	775	Eidem.		LXXX.	835	Aerio et Alypio.	LXI.	54
XII.	776	Amphilochio.		LXXXI.	835	Theodoro Tyanea-	LXXVII	66
XIII.	776	Eidem.				si.		
XIV.	777	Bosporio Colonien-		LXXXII.	841	Eidem.	CLIX.	123
		si.		LXXXIII.	842	Eidem.	CLVII.	131
XV.	778	Eidem.		LXXXIV.	842	Eidem.	CXXIV.	106
XVI.	778	Cesario fratri.		LXXXV.	842	Eidem.	CLX.	135
XVII.	779	Eidem.		LXXXVI.	842	Eidem.	CLXI.	135
XVIII.	781	Sopronio præsidi.		LXXXVII.	843	Eidem.	CXV.	105
XIX.	782	Basilio.		LXXXVIII.	843	Eidem.	CLII.	126
XX.	783	Eusebio Cæsarten-		LXXXIX.	844	Eidem.	CLXII.	134
		si.		XC.	844	Eidem.	CXXII.	105
XXI.	784	Basilio.		XCI.	845	Photio.	CLXVIII	139
XXII.	785	Ad Cæsarienses.		XCII.	845	Strategio.	CLXIX.	139
XXIII.	786	Ad Episcopos.		XCIII.	845	Castori.	CCIX.	175
XXIV.	787	Basilio.		XCIV.	845	Eidem.	CCX.	176
XXV.	788	Eidem.		XCIV.	846	Gregorio Nysseno.	CXCVII	163
XXVI.	788	Eidem.		XCVI.	847	Cledonto.	CVII.	100
XXVII.	791	Eidem.		XCVII.	847	Eidem.	CIX.	101
XXVIII.	792	Eusebio Samosaten-		XCVIII.	847	Eidem.	CVIII.	100
		si.		XCIX.	847	Eulatio.	CVI.	105
XXIX.	792	Eidem.		C.	848	Eidem.	CXVII.	104
XXX.	794	Eidem.		CI.	848	Eidem.	CXVIII.	104
XXXI.	795	Basilio.		CII.	848	Eidem.	CX.	101
XXXII.	796	Eidem.		CIII.	848	Leontio.	XCIV.	80
XXXIII.	797	Eidem.		CIV.	848	Epiphantio.	CCXXXIX.	125
XXXIV.	798	Gregorio Nysseno.		CV.	848	Cæsario.	XIV.	15
XXXV.	799	Eidem.		CVI.	849	Eidem.	XXIII.	21
XXXVI.	799	Eidem.		CVII.	850	Sopronio princi-	XXI.	20
XXXVII.	799	Eidem.				pi.		
XXXVIII.	800	Simplicitatis hæreti-		CVIII.	850	Eidem.	XXXVII.	32
		ca.		CIX.	851	Eidem.	XXXIX.	33
XXXIX.	802	Eudoxio rhetori.		CX.	851	Eidem.	XXII.	21
XL.	802	Philagrio.		CXI.	852	Eustochio sophi-	CLXXXIX.	135
XLI.	803	Eidem.				stas		
XLII.	803	Gregorio Nysseno.		CXII.	853	Pansophio.	CCXXVIII.	199
XLIII.	804	Eidem.		CXIII.	853	Eidem.	CCXXIX.	199
XLIV.	805	Gregorio præsidi.		CXIV.	853	Theodosio, vel	CCXXX.	189
XLV.	806	Ecebolio.				Theodoro.		
XLVI.	807	Africano.		CXV.	855	Eudoxio rhetori.	CLXXIV.	142
XLVII.	808	Asterio.		CXVI.	854	Eidem.	CLXXV.	143
XLVIII.	808	Eidem.		CXVII.	854	Eidem.	CLXXVI.	144
XLIX.	809	Olympio.		CXVIII.	855	Photio.	CLXXXVII	154
L.	811	Eidem.		CXIX.	855	Incerto, (Eudoxio	CLXXXVII.	145
LI.	812	Nectario CP.				rhetori).		
LII.	812	Eidem.		CXX.	855	Eidem.	CLXXXIX.	147
LIII.	813	Helladio.		CXXI.	856	Eidem.	CLXXX.	146
LIV.	813	Eidem.		CXXII.	856	Urso.	CCXXVII.	186
LV.	814	Procopio.		CXXIII.	857	Ellebio.	CCXXIV.	187
LVI.	814	Eidem.		CXXIV.	857	Macedonio.	CCXXXVU	195
LVII.	815	Eidem.		CXXV.	857	Asterio.	CLV.	130
LVIII.	815	Eidem.		CXXVI.	858	Eidem.	CL.	127
LIX.	816	Sopronio præsidi.		CXXVII.	858	Eidem.	CLVI.	131
LX.	817	Eidem.		CXXVIII.	859	Adelphio.	CCIV.	170
LXI.	817	Eustachio sophi-		CXXIX.	860	Eidem.	CCV.	172
		stas.						
LXII.	819	Eidem.		CXXX.	860	Eidem.	CCVI.	173
LXIII.	821	Philagrio.		CXXXI.	862	Abiatio.	CCXXXIII.	191
LXIV.	823	Eidem.		CXXXII.	862	Saturnino.	CLXXXI.	148
LXV.	824	Eidem.		CXXXIII.	862	Victorio.	CLXXXII.	148
LXVI.	825	Eidem.		CXXXIV.	863	Eidem.	CXXXIII.	149
LXVII.	826	Eidem.		CXXXV.	863	Eidem.	CXXXIV.	149
LXVIII.	826	Eidem.						
LXIX.	826	Eidem.		CXXXVI.	863	Modario exercitus	CXXXV.	144
				CXXXVII.		duci.		
				CXXXVIII.	864	Eidem.	CXXXVI.	144
				CXXXIX.	864	Eutropio.	LXX.	63
					864	Eidem.	LXXI.	63
					865	Themistio.	XXXVIII.	33

CXL.	866 Eidem.	XXIV.	32	CCIII.	899 Libanio sophista.	CCXXVf	187
CXLI.	866 Bosporio Colonien- si.	LXXXIX.	77	CCIV.	900 Eusebio Samosatensi	LXVI.	190
CXLII.	866 Gregorio Nysseno.	LXXIV.	64	CCV.	900 Gregorio. Inter Ba- silianas	CLXIX.	—
CXLIII.	867 Meletio.	CCXL.	195	CCVI.	901 Eidem. lb.	CLXXI.	—
CXLIV.	867 Anyasio.	CCXXVI.	188	CCVII.	902 Glycerio. lb.	CLXXI.	—
CXLV.	867 Vitaliano.	LXXV.	65	CCVIII.	902 Nicobulo.	LII.	48
CXLVI.	867 Jacobo.	CCVII.	174	CCIX.	906 Eidem.	LI.	46
CXLVII.	868 Eidem.	CCVIII.	175	CCX.	904 Eulancio. Inter Ba- silianas	CCVIII.	—
CXLVIII.	869 Alypio.	LXXXII.	73	CCXI.	904 Olympio. Eadem est ac CLXV supra.	—	—
CXLIX.	869 Eidem.	LXXXIII.	74	CCXII.	905 Sacerdoti.	CCXII.	177
CL.	869 Eidem.	LXXXIV.	75	CCXIII.	905 Eidem.	CCXV.	178
CLI.	870 Eidem.	LXXXV.	74	CCXIV.	905 Eidem.	CCXIII.	177
CLII.	870 Eidem.	LXXXV.	74	CCXV.	906 Eidem.	CCXIV.	177
CLIII.	870 Evagrio.	III.	2	CCXVI.	906 Helladio.	CCXIX.	181
CLIV.	871 Nicobulo.	LV.	49	CCXVII.	907 Eidem.	CCXX.	182
CLV.	871 Eidem.	XII.	15	CCXVIII.	907 Eidem.	CLXXVII.	188
CLVI.	872 Herculiano.	XCVII.	81	CCXIX.	908 Theodoro	CLXIII.	184
CLVII.	872 Procopio.	CXXVIII.	109	CCXX.	908 Eidem.	CXXI.	105
CLVIII.	873 Eidem.	CXXIX.	109	CCXXI.	909 Eidem.	CXXIV.	106
CLIX.	873 Amphilocho Ico- niensi.	IX.	9	CCXXII.	909 Eidem.	CXXXIX.	116
CLXI.	875 Eidem.	XIII.	14	CCXXIII.	910 Adelphio. Eadem est ac CXXVIII.	—	—
CLXII.	874 Amphilocho patri. ulensi.	LXIII.	56	CCXXIV.	911 Eudocio.	CCXVII.	179
CLXIII.	875 Amphilocho Ico- niensi.	LXII.	56	CCXXV.	911 Theodoro Tyanensi	CLXXXIII.	150
CLXIV.	875 Eidem.	XXVII.	25	CCXXVI.	915 Nectario C. P.	CLI.	127
CLXV.	875 Eutropio (aut potius Amphilocho).	CLXXXIV.	152	CCXXVII.	915 Eidem.	CLXXXV.	179
CLXVI.	876 Olympiano.	CCXXIV	192	CCXXVIII.	914 Palladio.	CHI.	198
CLXVII.	876 Juliano.	LXVII.	60	CCXXIX.	915 Eidem.	CLXX.	140
CLXVIII.	877 Eidem.	LXIX.	62	CCXXX.	915 Eidem.	CXIX.	104
CLXIX.	877 Eusebio Cassariensi.	LXVIII.	61	CCXXXI.	915 Eidem.	CX.	101
CLXX.	878 Eidem.	XVII.	17	CCXXXII.	915 Euladio.	CLVIII	152
CLXXI.	878 Eusebio amico.	XVIII.	18	APPENDIX MORELLI. (Deest paginarum ordo.			
CLXXII.	878 Eusebio amico.	CCXXI.	190	CCXXXIII.	— Cyriaco.	CCXI.	176
CLXXIII.	879 Olympio.	CXLII.	120	CCXXXIV.	— Helladio.	CXXVII.	180
CLXXIV.	879 Eidem.	CV.	99	CCXXXV.	— Eudocio.	CCXVI.	179
CLXXV.	879 Eidem.	CIV.	98	CCXXXVI.	— Eidem.	CCXVIII.	180
CLXXVI.	880 Eidem.	CXLIII.	121	CCXXXVII.	— Homophronio.	CXXI.	185
CLXXVII.	881 Eidem.	CLXIV.	121	CCXXXVIII.	— Gigantio, aut (po- tius Homophro- nio.)	XCIX.	82
CLXXVIII.	881 Eidem.	CVI.	100	CCXXXIX	—	—	—
CLXXIX.	882 Eidem.	CXVII.	107	—	Kidem, id est, Gi- gantio.	—	82
CLXXX.	882 Eidem.	CXVI.	107	CCXL.	— Amphilocho.	CLXXI.	140
CLXXXI.	883 Fraternali Sanna- badensi.	CLXVI.	123	CCXLI.	— Eidem.	XXVIII.	21
CLXXXII.	884 Veriano.	CXXVIII.	194	CCXLII.	— Abugrio.	CCXLI.	195
CLXXXIII.	885 Georgio.	CXLV.	122	EPISTOLAE DESUMPTAE EX ORATIONIBUS.			
CLXXXIV.	885 Nemesio.	CXLIX.	126	O. XLV.	717 Ad Evagrium mo- nachum de Divi- nitale.	CCXLIII.	196
CLXXXV.	886 Eidem.	CXCVIII.	163	O. XLVI.	721 Ad Nectarium CP.	CCII.	166
CLXXXVI.	886 Eidem.	CC.	163	O. LI.	737 Ad Cleodionum pre- sbyterum.	CI.	85
CLXXXVII.	887 Petro.	CCI.	166	O. LII.	745 Eidem.	CII.	93
CLXXXVIII.	887 Timotheo.	CCXLI.	196	EPISTOLAE MUTUATAE EX EDITIONE BASILIANA.			
CLXXXIX.	887 Stagiro.	CLXIV.	155	B. XLVII.	Eusebio Samosa- tensi.	XLII.	57
CXC.	888 Timotheo.	CLXXXVIII.	153	B. CCCXI.	Thecla.	LVII.	50
CXCI.	889 Eidem.	CLXV.	156	EX COTELERIS NOTIS AD SANCTUM BARNABAM.			
CXCII.	889 Eidem.	CLXVI.	158	— —	Nectario CP.	LXXXVIII.	77
CXCIII.	890 Hypatio.	CLXVII.	158	— —	EX TOM. I BELLII.		
CXCIV.	890 Diocli.	XCVI.	81	Ad calcem.	Testamentum san- cti Gregorii.		201
CXCV.	891 Candidiano.	CCXXXII.	191				
CXCVI.	893 Lolliano.	X.	9				
CXCVII.	894 Valentiniano.	XV.	16				
CXCVIII.	895 Ad reipublicam admi- nistratores.	CCIII.	169				
CXCIX.	895 Theoteco.	XCVIII.	81				
CC.	896 Adamantio.	LXXVIII.	69				
CCI.	897 Thecla.	CCXXIV.	192				
CCII.	897 Eidem.	LVI.	49				
	899 Eidem.	CXXIII.	185				
		CXXII.	184				

INDEX EPISTOLARUM JUXTA ORDINEM LITTERARUM DIGESTUS.

Ablatio, cccxiii, 191.	Amazonio, xciv, 89.
Abugrio, cccli, 195.	Amphilocho leonienensi patri, lxxv, 56.
Adamantio, cccxv, 192.	Amphilocho leonienensi episcopo, ix, 9. xiii, 11.
Adelphio, ccv, 170. ccv, 172. ccvi, 172.	xiv, 25. xvi, 25. xxv, 25. xxviii, 21. lxx, 56.
Administratores reipublicae, xcvi, 81.	clxxi, 140. clxxxv, 152.
Aerio et Alypio, lxi, 54.	Anyasio, cccxvi, 182.
Africano, cccxv, 187.	Asterio, ccxlv, 124. cclviii, 125. cl, 127. clv, 130.
Alypio, lxxxv, 73. lxxxv, 74. lxxxv, 74. lxxxv,	clvi, 131.
74. lxxxvi, 75.	Basilio Magno, i, 1. ii, 2. iv, 5. v. 5. vi 6. viii,

8. * xix, 19. * xl, 54. * xlv, 40. xlvi, 41. * xlvii, 42. * xlviii, 42. xlix, 44. * l, 44. lviii, 50. * lix, 53. * lx, 54. Posporio Coloniensi episcopo, lxxxix, 77. * cxxxviii, 115. * cliii, 129.
- Candidiano, x, 9.
- Cæsario fratri, vii, 7. * xiv, 15. * xx, 19. * xxiii, 21. Cæsariensibus, xii, 33.
- Castori, ccix, 175. * ccx, 176.
- Celeusio præsidi, cxii, 101. * cxiii, 102. * cxiv, 102.
- Cledonio, ci, 83. * cii, 83. * cvii, 100. * cviii, 100. * cix, 101.
- Cyriaco, ccxi, 176.
- Diocli, ccxxxii, 161.
- Ecebolio, ccxvi, 191.
- Ellebicho, ccxxv, 187.
- Epiphanio, ccxxix, 193.
- Episcopis, cxliii, 58.
- Eudocio, ccxvi, 179. * ccxvii, 179. * ccxviii, 180.
- Eudoxio rhetori, lxxx, 72. * clxxxiv, 142. * clxxxv, 145. * clxxxvi, 144. * clxxxvii, 145. * clxxxviii, 145. * clxxxix, 147. * clix, 148. * clxxxvii, 154.
- Eulatio, cxi, 101. * cxvi, 103. * cxvii, 104. * cxviii, 104. * cxviii, 132.
- Eusebio Cæsariensi, xvi, 16. * xvii, 17. * xviii, 18.
- Eusebio Samosatensi, xliii, 57. * xliii, 59. * lxiv, 58. * lxv, 58. * lxvi, 60.
- Eusebio amico, ccxxxi, 190.
- Eustochio sophistæ, clxxxix, 155. * cxc, 156. * cxc, 158.
- Evagri, iii, 2.
- Eutropio, lxx, 62. * lxxi, 65.
- Fraternitati Sannabadensi, ccxxxviii, 194.
- Georgio, cxliii, 126.
- Gigantio, c, 82.
- Gregorio Nysseno, xi, 12. * lxxxii, 64. * lxxxiii, 64. * lxxxiv, 64. * lxxxvi, 65. * lxxxvi, 65. * lxxxvii, 75. * clxxxii, 149. * cxcviii, 162.
- Gregorio præsidi, cxcv, 160.
- Herculiano, xcvi, 81.
- Helladio, cxx, 104. * cxxvii, 108. * clxxvii, 158. * clxxxii, 161. * ccxix, 181. * ccxx, 182.
- Homophronio, cxix, 82. * ccxxi, 185.
- Hypatio, xcvi, 81.
- Jacobo, ccvii, 174. * ccviii, 175.
- Juliano, lxviii, 60. * lxviii, 61. * lxx, 62.
- Leontio, xc, 80.
- Libanio sophistæ, ccxxxi, 193.
- Lolliano, xv, 16.
- Macedonio, ccxxxvii, 195.
- Meletio, ccl, 198.
- Modario exercitus duci, cxxxvi, 114. * cxxxvii, 114.
- Nectario Constantinopolitano episcopo, lxxxviii, 77. * xci, 78. * cli, 127. * clxxxv, 152. * clxxxvi, 151. * ccc, 166.
- Nemesio, cxcviii, 165. * cxcix, 164. * cc, 163. * cc, 166.
- Nicobulo, xii, 13. * li, 46. * lv, 47. * lvi, 47. * lvii, 40. * lv, 49.
- Olympiano, ccxxxiv, 192.
- Olympio, civ, 98. * cv, 99. * cvi, 100. * cxv, 108. * cxvii, 107. * cxxxii, 111. * cxl, 117. * cxli, 118. * cxlii, 120. * cxliii, 121. * cxliii, 121. * cxliii, 125. * cxv, 129.
- Palladio, ciii, 98. * cx, 101. * cxix, 104. * clxx, 140.
- Pausophio, ccxxxviii, 189. * ccxxxix, 189.
- Petro, cxliii, 196.
- Philagrio, xxx, 26. * xxxi, 26. * xxxii, 27. * xxxiii, 29. * xxxiv, 30. * xxxv, 31. * xxxvi, 32. * xxxvii, 33. * xxxviii, 34.
- Photio, clxxviii, 159.
- Postumiano, clxxxiii, 141.
- Procopio, xc, 78. * cxxxviii, 109. * cxxxix, 109. cxli, 110. * cxliii, 152. * cxciv, 160.
- Sacerdoti, ccxii, 177. * ccxiii, 177. * ccxiv, 177. * ccv, 178.
- Saturnino, cxxxii, 111. * clxxxii, 148.
- Simplicio, lxxxii, 70.
- Sophronio præfeto, xxi, 20. * xliii, 21. * xliii, 24. * xxxviii, 32. * xxxix, 35. * xcvi, 79. * cxxxv, 115.
- Stagirio, clxxxviii, 155. * cxc, 158.
- Strategio, clxxx, 159.
- Theclæ, lvi, 49. * lvii, 50. * ccxxii, 184. ccxxiii, 185.
- Themistio, cxiv, 22. * xxxviii, 52.
- Theodoro Tyanensi episcopo, lxviii, 66. * cxv, 103. * cxii, 103. * cxliii, 105. * cxxxii, 106. * cxxxiv, 106. * cxli, 128. * cxliii, 151. * cxliii, 153. * cxli, 155. * cxli, 155. * cxliii, 154. * cxliii, 154. * clxxxiii, 150.
- Theodoro forte alii, cxxxix, 116.
- Theodosio, vel Theodoro, ccxxx, 189.
- Theoteco, lxxxviii, 69.
- Timotheo, clxv, 156. * clxv, 156. * clxvi, 158.
- Valentiniano, ccii, 169.
- Veriano, cxlv, 122.
- Victori, cxxxiii, 112. * cxxxiv, 115.
- Vitaliano, lxxx, 63.
- Urso, ccxxxvii, 188.

INDEX POEMATUM S. GREGORII

In quo novus ordo cum veteri comparatur.

Cum Billii editio sit indigesta congeries, in qua nullus ordo status possit, et altunde Index in principio positus fere semper falsis paginarum numeris decipiat, necessarium Benedictinis visum est, omnia in secundo volumine contenta poemata continua numerorum serie distinguere, ut videre est in indice sequenti. Hinc nobis sequendus fuit institutus a doctis editoribus ordo, qui ut facilius dignoscatur, veros paginarum numeros superaddidimus.

LIBER I. POEMATATA THEOLOGICA.

SECTIO I, POEMATATA DOGMATICA.

Novus ordo.		Vetus ordo.					
Carm.	Pag.	Carm.	Pag.				
I.	207 De Patre.	B. LXX.	161	VIII.	211 De anima.	B. LXXVI	170
II.	209 De Filio.	B. LXXI.	161	IX.	249 De Testamentis et Adventu Christi.	B. LXXVII.	175
III.	215 De Spiritu sancto.	B. LXXII.	163	X.	253 De Incarnatione adversus Apollinarianum.	B. CLXI.	247
IV.	219 De Mundo.	B. LXXIII.	163	XI.	259 De Christi Incarnatione.	M. CCXXIV.	211
V.	225 De Providentia.	B. LXXIV.	167	XII.	259 De veris Scripturæ libris.	B. XXXIV.	98
VI.	229 De eodem argumento.	B. CXXIV.	188	XIII.	263 Patriarchæ filii Jacob.	B. XXXVII	99
VII.	235 De Substantiis mente prædiitis.	B. LXXV.	168	XIV.	265 Plagæ Ægypti.	B. XXXV.	99
				XV.	265 Moysis Decalogus.	B. XXXVI.	99

XVI.	265 Ellæ et Elisæi miracula.	B. CLIV.	201	VIII.	391 Comparatio vitarum.	B. CLVI.	220
XVII.	265 Epigramma in templum Ellæ quod Χηρσιον appellabatur.	B. CXXVI.	195	IX.	405 De Virtute.	B. LIX.	153
XVIII.	267 De Christi Genealogia.	B. XXXIX.	90	X.	415 De Virtute.	B. CLV.	201
XIX.	273 Discipuli Christi duodecim.	B. XXXVIII.	99	XI.	467 Dialogus cum Mendo.	B. CL.	179
XX.	273 Miracula Christi secundum Matthæum.	B. XL.	101	XII.	467 De humanæ Naturæ fragilitate.	B. XXV.	95
XXI.	275 Miracula Christi secundum Marcum.	B. XLIV.	103	XIII.	469 De eodem argumento.	B. XXVI.	95
XXII.	275 Miracula Christi secundum Lucam.	B. XLIII.	102	XIV.	469 De humana natura.	B. XIV.	86
XXIII.	277 Miracula Christi secundum Joannem.	B. XLII.	102	XV.	477 De externali hominis villitate.	B. XV.	88
XXIV.	277 Parabolæ Christi et Enigmata secundum Matthæum.	B. XLI.	102	XVI.	485 De Vitæ itineribus.	B. XVI.	90
XXV.	279 Parabolæ Christi secundum Marcum.	B. CCXXVII.	215	XVII.	487 Variorum vitæ generum Beatitudines.	B. CIII.	179
XXVI.	279 Parabolæ Christi secundum Lucam.	B. XLV.	105	XVIII.	491 De Vita humana.	B. XVII.	91
XXVII.	281 Parabolæ Christi secundum omnes Evangelistas.	B. XLVI.	105	XIX.	493 De eodem argumento.	B. LXVII.	155
XXVIII.	287 Tempestas a Christo sedata.	B. CIV.	179	XX.	495 De Desiderio.	B. CXV.	181
XXIX.	287 Hymnus ad Deum.	B. CLXVIII.	232	XXI.	495 De Morie charorum.	B. CXVI.	191
XXX.	287 Hymnus alius ad Deum.	B. CXXI.	185	XXII.	495 De falsis amicis.	B. CXVII.	182
XXXI.	289 Hymnus alius.	T. XV.	91	XXIII.	495 De eodem argumento.	B. CXVIII.	182
XXXII.	291 Hymnus vespertinus.	T. XVI.	97	XXIV.	495 Dialogus adversus eos qui frequenter jurant.	B. CLVII.	124
XXXIII.	295 Actio gratiarum.	T. XIII.	95	XXV.	511 Adversus Iram.	B. CLVIII.	229
XXXIV.	295 Alia gratiarum Actio.	T. XIV.	95	XXVI.	511 In Nobilem male mortatum.	B. LIII.	126
XXXV.	295 Precatio ante Scripturæ lectionem.	T. XII.	95	XXVII.	515 De eodem argumento.	B. CLXV.	251
XXXVI.	295 Precatio ante iter suscipiendum.	B. LIV.	127	XXVIII.	515 Adversus opum amantes.	B. CLIX.	257
XXXVII.	297 Alia de prospero itinere Precatio.	M. CLXXXV.	165	XXIX.	565 Adversus mulieres se nimis ornantes.	B. LXIV.	147
XXXVIII.	297 Alia Precatio.	M. CLXXXVI.	170	XXX.	585 Monostichæ sententiæ, iambicæ et acrostichæ.	B. CXXII.	186
SECTIO II POEMATIA MORALIA.							
I.	299 In laudem Virginittis.	B. III.	42	XXXI.	585 Diatichæ sententiæ.	B. LXIII.	146
II.	339 Præcepta ad Virgines.	B. IV.	55	XXXII.	589 Alia generis ejusdem sententiæ.	B. LXVI.	155
III.	379 Exhortatio ad Virgines.	B. CLXXIV.	255	XXXIII.	597 Tetrastichæ sententiæ.	B. LXXIX.	156
IV.	385 Ad Virginem.	B. CXIX.	182	XXXIV.	611 Definitiones minus exactæ.	B. CXXXVII.	198
V.	385 Ad Monachos in monasterio degentes.	M. CCX.	194	XXXV.	625 De philosophica Paupertate.	B. CXXX.	196
VI.	387 De Pudicitia.	B. LXVIII.	175	XXXVI.	625 De eodem argumento.	M. CC.	183
VII.	389 De Castitate.	B. CLXVII.	252	XXXVII.	627 De Patientia.	M. CXC.	179
						B. CXIV.	181
				XXXVIII.	727 De eodem argumento.	B. CXC.	179
				XXXIX.	627 De Fortuna et Prudentia.	B. LXVIII.	156
				XL.	629 De rerum humanarum vanitate.	B. CLXXVI.	508
						B. CLXXVII.	503

LIBER II. POEMATIA HISTORICA.

SECTIO I. POEMATIA QUÆ SPECTANT IPSUM GREGORIUM.							
I.	631 De rebus suis.	B. II.	51	XIV.	857 De seipso et adversus invidos.	B. CXXIII.	187
II.	608 Gregorii iurandum.	B. XVIII.	92	XV.	841 De seipso post reditum ex urbe CP.	B. LVIII.	151
III.	667 Itinerarium Constantinopolit.	T. XVII.	99	XVI.	843 Somnium de Anastasia.	B. X.	70
IV.	669 De seipso.	M. CXCIV.	177	XVII.	849 De diversis vitæ generibus, et adversus falsos Episcopos.	B. XLJ.	79
V.	669 Ad plebem Anastasiæ.	T. XIX.	105				
VI.	671 Ad eosdem.	M. CXCI.	175	XVIII.	849 In invidos.	T. III.	83
VII.	671 Vale ad inimicos dictum.	B. IX.	91	XIX.	857 Querela de suis calamitatibus.	B. VI.	75
VIII.	671 In invidos.	B. CLXIV.	251	XX.	865 Oratio ad Christum in morbo.	B. CIX.	180
IX.	675 In eosdem.	T. IV.	85			B. CX.	180
X.	675 Ad Constantinopolitanos.	T. VII.	83	XXI.	865 In diabolum.	T. XVIII.	101
XI.	675 De Vita sua.	B. XIII.	85	XXII.	865 Carmen supplex.	B. XXX.	97
XII.	779 De seipso, et de Episcopis.	B. I.	1	XXIII.	865 In secessionem.	B. CXIII.	181
XIII.	823 Ad Episcopos.	T. I.	4	XXIV.	867 Precatio matutina.	B. LXXXIII.	176
				XXV.	867 Precatio vespertina.	B. LXXXIV.	176
				XXVI.	867 Precatio postridiana.	B. LXXXV.	177

XLV.	1125 Aliud.	M. VIII.	11	CXXIV.	1161 In Philtatum.	M. XLV.	43
XLVI.	1125 Aliud.	M. IX.	11	CXXV.	1161 In Gregorium.	M. CXXXIII.	134
XLVII.	1127 Aliud.	M. X.	12	CXXVI.	1161 In Maxentium.	M. CXXXIV.	135
XLVIII.	1127 Aliud.	M. XI.	13	CXXVII.	1161 Aliud.	M. CXXXV.	136
XLIX.	1127 Aliud.	M. XII.	13	CXXVIII.	1161 In Eupraxium.	M. LI.	46
L.	1127 Aliud.	M. XIII.	14	CXXIX.	1163 In Paulum.	M. CV.	179
LI.	1127 Aliud.	M. XIV.	15	EPIGRAMMATA.			
LII.	1127 Aliud.	M. XV.	16	I.	1163 In Gigantium domo- rum edificatorem.	M. CCXXV.	215
LIII.	1129 Aliud.	M. XVI.	16	II.	1163 Aliud.	B. CVI.	180
LIV.	1129 In Emmeliam, ma- trem magni Basi- lii.	M. CXXX.	126	III.	1163 In Eupraxios.	M. CLXXXIV.	168
				IV.	1163 In Philagrium, et ad Patientiam.	M. CXCVI.	180
LV.	1129 In patrem.	M. LXXI.	67	V.	1167 Aliud.	M. CXCVII.	182
LVI.	1129 Aliud.	M. LXXII.	68	VI.	1167 Aliud.	M. CXCVIII.	182
LVII.	1131 Aliud.	M. LXXIII.	70	VII.	1167 In maledicum.	M. CLXXXVII.	171
LVIII.	1131 Aliud.	M. LXXIV.	71	VIII.	1167 Aliud.	M. CLXXXVIII.	171
LIX.	1131 Aliud.	M. LXXV.	72	IX.	1167 Aliud.	M. CLXXXIX.	172
LX.	1131 Aliud.	M. LXXVI.	73	X.	1167 In Agapetos.	M. CCI.	184
LXI.	1131 Aliud.	M. LXXVII.	74	XI.	1169 Aliud.	M. CCII.	186
LXII.	1133 Aliud.	M. LXXVIII.	74	XII.	1169 Aliud.	M. CCIII.	187
LXIII.	1133 Aliud.	M. LXXIX.	75	XIII.	1169 Aliud.	M. CCIX.	193
LXIV.	1133 Aliud.	M. LXXX.	76	XIV.	1169 Aliud.	M. CCXI.	193
LXV.	1133 Aliud.	M. LXXXI.	77	XV.	1169 De Synisactis.	M. CCIV.	187
LXVI.	1133 In matrem ex altari assumptam.	M. LXXXII.	77	XVI.	1171 Aliud.	M. CCV.	189
LXVII.	1135 Aliud.	M. LXXXIII.	81	XVII.	1171 Ad Virginem.	M. CCVI.	191
LXVIII.	1135 Aliud.	M. LXXXIV.	82	XVIII.	1173 Aliud.	M. CCVIII.	192
LXIX.	1135 Aliud.	M. LXXXV.	83	XIX.	1173 Ad Monachos.	M. CCVII.	192
LXX.	1135 Aliud.	M. LXXXVI.	85	XX.	1173 Aliud.	M. CCII.	197
LXXI.	1137 Aliud.	M. LXXXVII.	88	XXI.	1173 Quod propter lapsos non decet criminari castos.	M. CCXIII.	198
LXXII.	1137 Aliud.	M. LXXXVIII.	89	XXII.	1175 Aliud.	M. CCIV.	200
LXXIII.	1137 Aliud.	M. LXXXIX.	89	XXIII.	1175 Aliud.	M. CCXV.	200
LXXIV.	1137 Aliud.	M. LXXXIX.	89	XXIV.	1175 De Nuptiis.	M. CCXVI.	201
LXXV.	1137 Aliud.	M. XC.	90	XXV.	1175 Quod et honeste joca- ri licet.	M. CCXVII.	202
LXXVI.	1137 Aliud.	M. XCI.	91	XXVI.	1177 Ad eos qui in Marty- rum basilicis gentio indulgent.	M. CCXVIII.	203
LXXVII.	1139 Aliud.	M. XCII.	91	XXVII.	1177 Aliud.	M. CCXIX.	204
LXXVIII.	1139 Aliud.	M. XCIII.	92	XXVIII.	1177 Aliud.	M. CCXX.	205
LXXIX.	1139 Aliud.	M. XCIV.	92	XXIX.	1177 Aliud.	M. CCXXI.	206
LXXX.	1139 Aliud.	M. XCV.	94	XXX.	1179 De Idolorum templo in ecclesiam eua- ngelico.	M. CCXXVI.	214
LXXXI.	1141 Aliud.	M. XCVI.	94	XXXI.	1179 In sepulcrorum effo- sures.	B. CXXXVIII.	202
LXXXII.	1141 Aliud.	M. XCVII.	94	XXXII.	1179 Aliud.	B. CXXXIX.	202
LXXXIII.	1141 Aliud.	M. XCVIII.	95	XXXIII.	1179 Aliud.	B. CXL.	202
LXXXIV.	1141 Aliud.	M. XCIX.	95	XXXIV.	1181 Aliud.	B. CXLI.	203
LXXXV.	1141 Aliud.	M. C.	98	XXXV.	1181 Aliud.	B. CXLII.	205
LXXXVI.	1141 Aliud.	M. CI.	97	XXXVI.	1181 Aliud.	B. CXLIII.	203
LXXXVII.	1143 Aliud.	M. CII.	97	XXXVII.	1181 Aliud.	B. CXLIV.	205
LXXXVIII.	1143 Aliud.	M. CIII.	90	XXXVIII.	1181 Aliud.	B. CXLV.	205
LXXXIX.	1143 Aliud.	M. CIV.	98	XXXIX.	1181 Aliud.	B. CXLVI.	205
XC.	1145 Aliud.	M. CV.	98	XL.	1181 Aliud.	B. CXLVII.	205
XCI.	1145 Aliud.	M. CVI.	99	XLI.	1183 Aliud.	B. CXLVIII.	205
XCII.	1145 Aliud.	M. CVII.	100	XLII.	1183 Aliud.	B. CXLIX.	205
XCIII.	1145 Aliud.	M. CVIII.	101	XLIII.	1183 Aliud.	B. CL.	205
XCIV.	1145 Aliud.	M. CIX.	102	XLIV.	1183 Aliud.	B. CLI.	205
XCV.	1145 Aliud.	M. CX.	102	XLV.	1183 Aliud.	B. CLII.	205
XCVI.	1145 Aliud.	M. CXI.	103	XLVI.	1183 Aliud.	B. CLIII.	205
XCVII.	1145 Aliud.	M. CXII.	104	XLVII.	1185 Aliud.	M. CXXXVII.	215
XCVIII.	1147 Aliud.	M. CXIII.	105	XLVIII.	1185 Aliud.	M. CXXXVIII.	216
XCIX.	1147 Aliud.	M. CXIV.	105	XLIX.	1185 Aliud.	M. CXXXIX.	141
C.	1147 Aliud.	M. CXV.	106	L.	1187 Aliud.	M. CXL.	142
CI.	1149 Parentum mortuo- rum prosopopeia.	M. CXVI.	107	LI.	1187 Aliud.	M. CXLI.	143
		M. CXVII.	110	LII.	1187 Aliud.	M. CXLII.	143
CII.	1149 Alia.	M. CXVIII.	111	LIII.	1187 Aliud.	M. CXLIII.	144
CIII.	1149 In Amphiloctium.	M. CXIX.	28	LIV.	1187 Aliud.	M. CXLIV.	144
CIV.	1151 Aliud.	M. CXX.	29	LV.	1187 Aliud.	M. CXLV.	145
CV.	1151 In Amphiloctium a- lium.	M. CXXI.	30	LVI.	1189 Aliud.	M. CXLVI.	145
				LVII.	1189 Aliud.	M. CXLVII.	146
CVI.	1151 Aliud.	M. CXXII.	32	LVIII.	1189 Aliud.	M. CXLVIII.	146
CVII.	1151 Aliud.	M. CXXIII.	35	LIX.	1189 Aliud.	M. CXLIX.	147
CVIII.	1151 Aliud.	M. CXXIV.	34	LX.	1189 Aliud.	M. CL.	147
CIX.	1153 Aliud.	M. CXXV.	34	LXI.	1189 Aliud.	M. CLI.	148
CX.	1153 In Bassum.	M. CXXVI.	41	XLII.	1191 Aliud.	M. CLII.	148
CXI.	1153 Aliud.	M. CXXVII.	41	XLIII.	1191 Aliud.	M. CLIII.	149
CXII.	1153 In Nicomedem.	M. CXXVIII.	36	XLIV.	1191 Aliud.	M. CLIV.	149
CXIII.	1153 Aliud.	M. CXXIX.	37	XLV.	1191 Aliud.	M. CLV.	150
CXIV.	1153 Aliud.	M. CXXX.	37	XLVI.	1191 Aliud.	M. CLVI.	150
CXV.	1153 In Carterium.	M. CXXXI.	37	XLVII.	1191 Aliud.	M. CLVII.	150
CXVI.	1155 Aliud.	M. XL.	39	XLVIII.	1193 Aliud.	M. CLVIII.	151
CXVII.	1155 Aliud.	M. XLI.	40	LXIX.	1193 Aliud.	M. CLIX.	151
CXVIII.	1155 Aliud.	M. XLII.	40	LXX.	1193 Aliud.	M. CLX.	152
CXIX.	1153 Basilii magni epita- phia.	M. XLV.	132	LXXI.	1195 Aliud.	M. CLXI.	152
CXX.	1159 In Macrinam S. Basi- lii sororem.	M. CXXXI.	130				
CXXI.	1159 In Eusebium et Basi- liam.	M. XLVI.	42				
CXXII.	1159 In Georgium.	M. L.	45				
CXXIII.	1159 In Theosebiam ma- gna Basilii soro- rem.	M. CXXXII.	131				

LXXII.	1195	In sepulcrorum effusa.	M. CLXI.	153	LXXXV.	1199	Aliud	M. CLXXIV.	159
LXXIII.	1195	Aliud.	M. CLXII.	154	LXXXVI.	1199	Aliud.	M. CLXXV.	159
LXXIV.	1195	Aliud.	M. CLXIII.	154	LXXXVII.	1199	Aliud.	M. CLXXVI.	160
LXXV.	1195	Aliud.	M. CLXIV.	154	LXXXVIII.	1199	Aliud.	M. CLXXVII.	160
LXXVI.	1195	Aliud.	M. CLXV.	155	LXXXIX.	1199	Aliud.	M. CLXXVIII.	161
LXXVII.	1195	Aliud.	M. CLXVI.	155	XC.	1199	Aliud.	M. CLXXIX.	161
LXXVIII.	1195	Aliud.	M. CLXVII.	155	XCI.	1201	Aliud.	M. CLXXX.	162
LXXIX.	1195	Aliud.	M. CLXVIII.	156	XCI.	1201	Aliud.	M. CLXXXI.	162
LXXX.	1197	Aliud.	M. CLXIX.	156	XCI.	1201	Aliud.	M. CLXXXII.	162
LXXXI.	1197	Aliud.	M. CLXX.	157	XCIV.	1205	Aliud.	M. CLXXXIII.	162
LXXXII.	1197	Aliud.	M. CLXXI.	157					
LXXXIII.	1197	Aliud.	M. CLXXII.	158					
LXXXIV.	1197	Aliud.	M. CLXXIII.	158					

APPENDIX.

— 1207 Christus patiens. B. — 23

INDEX POEMATUM S. GREGORII

IN QUO VETUS ORDO CUM NOVO COMPARATUR.

Cum in Sectione secunda Libri secundi juxta novum ordinem tres iterum occurrant divisiones, quarum prima Carmina, secunda Epitaphia, tertia autem Epigrammata complectitur, Carmina cum littera c, Epitaphia cum crucis signo †, Epigrammata vero cum stella *, distingimus.

EDITIO BILLIANA.

Vetus ordo.		Novus ordo.								
Carm.	Pag.	Lib. Sect.	Carm.	Pag.	XVI.	90	De vitæ itinere.	I II	XVI.	455
I.	1	Vita Gregorii Naz.	II I XI.	675	XVII.	91	Beatitudines et spiritualis vitæ regula.	I II	XVII.	457
II.	51	De rebus suis.	II I I.	629	XVIII.	92	Jusjurandum Gregorii.	II I II.		668
III.	42	In laudem Virginitatis.	I II I.	399	XIX.	95	Adversus Carnem.	II I	XLVI.	957
IV.	55	Præcepta ad Virgines.	I II II.	399	XX.	95	Adversus Diabolum.	II I	LIV.	953
V.	68	De animarum calamitatibus.	II I XLV.	919	XXI.	94	Sese, cohortatur ut ad Deum mentem convertat.	II I	LXXXV	977
VI.	75	De suis calamitatibus.	II I XIX.	857	XXII.	94	Carmen quo diabolum avertit, ac Christum invocat.	II I	LV.	955
VII.	75	De hujus vitæ vanitate atque incertitudine communique omnium fine.	I II XXXII.	879	XXIII.	95	Luctus.	II I	XLIX.	915
VIII.	76	Ærumnassus luget: et Christum obsecrat ut sibi vitæ finem afferat.	II I XLII.	911	XXIV.	95	Ad animam.	II I	LXXXI	977
IX.	77	Ad seipsum per interrogationem et responsum.	II I XLIII.	913	XXV.	95	De Naturæ humanæ fragilitate.	I II	XII.	467
X.	78	Insomnium de Anastasiæ templo, quod ipse Constantinopolis fixit.	II I XVI.	845	XXVI.	96	Aliud.	I II	XIII.	469
XI.	79	De diversis vitæ generibus et adversus falsos episcopos.	II I XVII.	849	XXVII.	95	De Dei desiderio.	II I	LXXXVII.	981
XII.	81	Ad Episcopos.	II I XIII.	821	XXVIII.	96	Carmen lugubre pro sua anima.	II I LI.		949
XIII.	85	Ad Constantinopolitanos et ipsam urbem.	II I X.	675	XXIX.	97	Luctus.	II I	XXVII.	867
XIV.	86	De humana Natura.	I II XIV.	469	XXX.	97	Carmen simplex.	II I	XI.	863
XV.	89	De externi hominis vilitate, ac præsentium rerum vanitate.	I II XV.	477	XXXI.	97	Epitaphium et epitome vitæ ipsius.	II I	XCI.	991
					XXXII.	98	Carmen penitentiale et deprecativum.	II I	LXXXIII.	971
					XXXIII.	98	Adversus Diabolum.	II I	LVII.	953
					XXXIV.	98	De veris et germanis Scripturæ libris.	I I	XII.	259
					XXXV.	99	Ægypti plagæ.	I I	XIV.	263
					XXXVI.	99	Moyseis Decalogus.	I I	XV.	263
					XXXVII.	99	De duodecim Patriarchia.	I I	XIII.	265

1315		VETUS ORDO CUM NOVO COLLATUS.				1218		
XXXVIII.	99 De duodecim Apostolis.	I I	XIX.	275	LXVI.	158 Sententia distichis iambicis constantia.	I II XXXII	580
XXXIX.	99 De Christi Genealogia.	I I	XVIII.	267				
XL.	101 Miracula Christi secundum Matthaeum.	I I	XX.	275	LXVII.	158 De Vita humana.	I II XIX.	405
XLI.	102 Christi Parabola et aenigmata secundum Matthaeum.	I I	XXIV.	277	LXVIII.	156 De Fortuna et Prudentia (providentia.)	I II XXXIX.	627
					LXIX.	156 Tetrasticha.	I II XXXIII	507
XLII.	102 Christi Miracula secundum Joannem.	I I	XXIII.	277	LXX.	161 De principiis, seu principio (de Patre).	I II I.	207
XLIII.	102 Secundum Lucam.	I I	XXII.	275	LXXI.	161 De Filio.	I I II.	209
XLIV.	105 Secundum Marcum.	I I	XXI.	275	LXXII.	163 De Spiritu sancto.	I I III	217
XLV.	105 Parabola secundum Lucam.	I I	XXVI.	279	LXXIII.	168 De Mundo.	I I IV.	219
					LXXIV.	167 De Providentia.	I I V.	225
XLVI.	105 Parabola quatuor Evangelistarum.	I I	XVII.	261	LXXV.	168 De Substantiis mente praeditis.	I I VII.	233
XLVII.	105 Ad Monachos in coenobio degentes.	I II	V.	585	LXXVI.	170 De Anima.	I I VIII	241
					LXXVII.	173 De Testamentis et adventu Christi.	I I IX.	249
XLVIII.	106 Ad Hellenium pro Monachis exhortatorium.	II II	I. c.	997	LXXVIII.	175 De Pudicitia.	I II VI.	247
					LXXIX.	178 Ad suam animam.	II I LXXVII.	975
XLIX	111 Ad Julianum.	II II	II. c.	1017	LXXX.	176 Supplicatio ad Christum.	II I LXI.	959
L.	112 Ad Nicobulum patrem, Nicobuli filii nomine.	II II	IV. c.	1057	LXXXI.	176 Lamentatio ad Christum.	II I LXIII.	959
					LXXXII.	176 Alia oratio ad Christum.	II I LXIX.	969
LI.	115 Nicobuli patris ad filium.	II II	V. c.	1049	LXXXIII.	176 Precatio matutina.	II I XXIV.	867
					LXXXIV.	176 Precatio vespertina.	II I XXV.	867
LII.	120 Ad Vitalium, filiorum nomine.	II II	III. c.	1017	LXXXV.	177 Oratio postridiana.	II I XXVI.	867
					LXXXVI.	177 Ad seipsum.	II I LXXX.	975
LIII.	126 In Divitem male moratum.	I II	XXVI.	541	LXXXVII.	177 Aliud ad Christum.	II I LXIV.	959
					LXXXVIII.	177 Ad Diabolum.	I I LVIII.	957
LIV.	127 Precatio ad Christum peregre profecturi.	I I	XXXVI.	295	LXXXIX.	177 Ad eundem.	I I LVI.	955
					XC.	177 Ad animam suam.	I I LXXXIX.	978
LV.	128 De silentio quod jesu tempore coluit.	II I	XXXIV.	283	XCI.	177 Lamentatio.	I I LXV.	961
					XCII.	177 Lamentatio altera ad Christum.	I I LXVI.	961
LVI.	131 Hymni ad Christum post silentium in Paschate.	II I	XXXVIII.	897	XCIII.	177 Alia lamentatio.	I I LXI.	959
					XCIV.	178 Ad Diabolum.	I I LIX.	957
					XCIV.	178 Aliud ad Diabolum.	I I LX.	957
LVII.	133 Paracleticum carmen ad Olympiadem virginem nobilem.	II II	VI. c.	1063	XCVI.	178 Lamentatio ad Christum.	I I LXXV.	971
					XCVII.	178 Alia lamentatio.	I I LXXVI.	973
LVIII.	134 Descriptio post reditum ex urbe Constantinopolitana.	II I	IV.	841	XCVIII.	178 Precatio in morbo.	I I LXXI.	969
					XCIX.	178 Lamentatio.	I I LII.	951
					C.	178 Alia lamentatio.	I I LIII.	953
LIX.	135 De virtute humana.	I II	IX.	405	CI.	179 Sermo castitatis cum mundo.	I II XI.	467
LX.	136 Ad sanctos Monachos.	II I	XLIV.	913	CII.	179 In vitam exitum.	II I LXXXII.	962
LXI.	138 Ad Diabolum in morbo.	II I	L.	945	CIII.	179 De Vita humana.	I II XXVIII.	291
LXII.	140 Ad Nemesium.	II II	VII. c.	1071	CIV.	179 Heroici versus (tempestas a Christo sedata).	I I XXVIII	287
LXIII.	146 Sententiae distichis versibus constantia.	I II	XXXI.	585				
					CV.	179 Pauli epistolam epistolam.	II II CXXXIX.	1163
LXIV.	147 Ad veros Meliores ambrosianos neque adornantes et excelsos.	I II	XXIX.	565	CVI.	180 Ad Sycitanos eremitas.	II II II.	1165
					CVII.	180 De Paternia.	II I XXIX.	569
					CVIII.	180 Adornantes.	II I LXXXVI.	964
					CIX.	180 Oratio ad Christum in morbo.		
LXV.	152 In unguis.	II II	CXX.	1125	CX.	180 Oratio ad Christum in morbo.	II I XX.	865

CXI.	180	Ejusdem elegiacum.	II	I	XXVIII.	869	CXXXIX.	202	Aliud.	II	II	XXXII.	1179
CXII.	181	Oratio ad Christum.	II	I	LXXVII.	975	CXL.	203	Aliud.	II	II	XXXIII.	1179
CXIII.	181	In recessionem.	II	I	XXIII.	865	CXLI.	203	Aliud.	II	II	XXXIV.	1181
CXIV.	181	De Patientia.	I	II	XXXVII.	637	CXLII.	203	Aliud.	II	II	XXXV.	1181
CXV.	181	De desiderio.	I	II	XX.	495	CXLIII.	203	Aliud.	II	II	XXXVI.	1181
CXVI.	181	De morte charorum.	I	II	XXI.	495	CXLIV.	203	Aliud.	II	II	XXXVII.	1181
CXVII.	182	De malis Amicis.	I	II	XXII.	495	CXLV.	203	Aliud.	II	II	XXXVIII.	1181
CXVIII.	182	De eadem re.	I	II	XXIII.	495	CXLVI.	203	Aliud.	II	II	XXXIX.	1181
CXIX.	182	Ad Virginem.	I	II	IV.	585	CXLVII.	203	Aliud.	II	II	XL.	1181
CXX.	182	Ad suam animam, carmen Anacreonticum.	II	I	LXXXVIII.	985	CXLVIII.	203	Aliud.	II	II	XLI.	1185
CXXI.	185	Hymnus ad Deum.	I	I	XXX.	287	CXLIX.	203	Aliud.	II	II	XLII.	1185
CXXII.	186	Monosticha secundum ordinem alphabeti.	I	II	XXX.	585	CL.	203	Aliud.	II	II	XLIII.	1185
CXXIII.	187	De seipso adversus invidios.	II	I	XIV.	657	CLI.	203	Aliud.	II	II	XLIV.	1185
CXXIV.	188	De Providentia.	I	I	VI.	239	CLII.	203	Aliud.	II	II	XLV.	1185
CXXV.	190	Ad Seleucum.	II	II	VIII. c.	1089	CLIII.	203	Aliud.	II	II	XLVI.	1185
CXXVI.	190	Epigramma in templum Eliae, quod ^{prophetas} appellabatur.	I	I	XVII.	265	CLIV.	204	Eliae miracula.	I	I	XVI.	285
CXXVII.	190	Ad Christum.	II	I	LXXIV.	97.	CLV.	204	De virtute.	I	II	X.	415
CXXVIII.	190	Ad eumdem. (Idem est ac XCIX).	—	—	—	—	CLVI.	220	Comparatio vitarum.	I	II	VIII.	591
CXXIX.	190	Adversus brutam animam partem, vel, ut in alio libro, ad suam animam.	II	I	XLVII.	911	CLVII.	224	Dialogus adversus eos qui frequenter jurant.	I	II	XXIV.	591
CXXX.	196	De philosophica Paupertate.	I	II	XXXV.	625	CLVIII.	229	Adversus iram.	I	II	XXV.	611
CXXXI.	197	Admonitio ad seipsum. (Idem est ac CVIII, CXIII).	—	—	—	—	CLIX.	237	Adversus opum amantes.	I	II	XXVIII.	585
CXXXII.	197	Ad Deum. (Idem est ac CXIII).	—	—	—	—	CLX.	245	De seipso.	II	I	XXX.	671
CXXXIII.	197	Vitae finem optat.	II	I	XXXI.	877	CLXI.	247	Senarii adversus Apollinariu[m] de incarnatione, sive assumpti hominis mysterio.	I	I	X.	585
CXXXIV.	197	De seipso.	II	I	LXVI.	961	CLXII.	248	In suos versus.	II	I	XXXIII.	991
CXXXV.	197	Ad Christum.	—	—	—	—	CLXIII.	249	Ad maximum Iambici.	II	I	XII.	991
CXXXVI.	198	Ad Diabolum. (Idem est ac XCIII).	—	—	—	—	CLXIV.	251	Ad non amicos.	II	I	VII.	611
CXXXVII.	198	Definitiones minus exactae.	I	II	XXXIV.	611	CLXV.	251	In nobilem male moratum.	I	II	XXVII.	545
CXXXVIII.	202	In sepulcrorum effossoribus.	II	II	XXXI.	1179	CLXVI.	251	In invidios.	II	I	XI.	997
							CLXVII.	252	De Castitate, Anacreontici.	I	II	VII.	589
							CLXVIII.	252	Hymnus ad Deum.	I	II	XXIX.	287
							CLXIX.	252	Ad Christum. (Idem est ac CII).	—	—	—	—
							CLXX.	252	Ejusdem.	II	I	XLVIII.	945
							CLXXI.	252	Aliud. (Idem est ac CXIII.)	—	—	—	—
							CLXXII.	252	Aliud.	II	I	LXX.	923
							CLXXIII.	253	Christus patiens tragi-comedia.	—	—	Appendix.	1285
							CLXXIV.	299	Ad Virgines exhortatio. (Lat.)	I	II	III.	579
							CLXXV.	301	De Episcopia. (Lat.)	II	I	XII.	779
							CLXXVI.	308	Aliud. (Lat.)	I	II	XL.	689
							CLXXVII.	308	Aliud. (Lat.)	I	II	XL.	689

EDITIO TOLLII.

I.	3	De seipso et adversus Episcopos.	II	I	XII.	779							
II.	74	De seipso.	II	I	LXVIII.	961	XIII.	94	carmine heroto.				
III.	82	In invidios.	II	I	XVIII.	855		94	Precatio, carmine herotico.	I		XXXIII.	9
IV.	84	Aliud.	II	I	VIII.	671	XIV.	94	Alla.	I	I	XXXIV.	126
V.	84	Aliud.	II	I	XXXVI.	895	XV.	96	Confessio et gratiarum actio carmine elegiaco.	I	I	XXXI.	269
VI.	86	Aliud.	II	I	XXXVII.	897	XVI.	96	Hymnus vespertinus.	I	I	XXXII.	281
VII.	88	Aliud.	II	I	IX.	673	XVII.	98	Carmen liturgiarum.	II	I	III.	661
VIII.	88	Aliud.	II	I	XXXV.	895							
IX.	90	Ad plebem Anastasiae.	II	I	V.	669							
X.	90	Aliud.	II	I	VI.	671							
XI.	92	Aliud.	II	I	XXXI.	877							
XII.	92	Invocatio,	I	I	XXXV.	205							

XVIII.	100 In diabolom.	II I	XXI.	863	logi verba,		
XIX.	100 In morbum.	II I	IV.	669	cum animam		
XX.	104 Ultima Theo-	II I	LXXXIX.	969	expiraret.	II I	XCIX.

EDITIO MURATORII.

I.	1 In Prohsre-				LXVII.	62 Allud.	II II	XXI†.	1118
	sium sophis-	II II	V†	1109	LXVIII.	63 In Gorge-			
II.	5 In Thespesium					ntum.	II II	XXII†.	1117
	grammati-	II II	IV†.	1109	LXIX.	64 Allud.	II II	XXIII†.	1117
III.	5 In Martinia-				LXX.	65 Allud.	II II	XXIV†.	1117
	num.	II II	XI†.	1123	LXXI.	67 In patrem.	II II	LV†.	1129
IV.	6 Allud.	II II	XL†.	1123	LXXII.	68 Allud.	II II	LVI†.	1129
V.	8 Allud.	II II	XLII†.	1123	LXXIII.	70 Allud.	II II	LVII†.	1131
VI.	10 Allud.	II II	XLIII†.	1123	LXXIV.	71 Allud.	II II	LVIII†.	1131
VII.	10 Allud.	II II	XLIV†.	1123	LXXV.	72 Allud.	II II	LIX†.	1131
VIII.	11 Allud.	II II	XLV†.	1123	LXXVI.	73 Allud.	II II	LX†.	1131
IX.	11 Allud.	II II	XLVI†.	1123	LXXVII.	74 Allud.	II II	LXI†.	1131
X.	12 Allud.	II II	XLVII†.	1127	LXXVIII.	74 Allud.	II II	LXII†.	1135
XI.	13 Allud.	II II	XLVIII†.	1127	LXXIX.	75 Allud.	II II	LXIII†.	1135
XII.	15 Allud.	II II	XLIX.	1127	LXXX.	76 Allud.	II II	LXIV†.	1135
XIII.	14 Allud.	II II	L†.	1127	LXXXI.	77 Allud.	II II	LV†.	1135
XIV.	15 Allud.	II II	L†.	1127	LXXXII.	77 In matrem ex			
XV.	16 Allud.	II II	LII†.	1127		altari assum-			
XVI.	16 Allud.	II II	LIII†.	1129	LXXXIII.	plam.	II II	LXVI†.	1135
XVII.	17 In Liviam.	II II	XXV†.	1117	LXXXIV.	81 Allud.	II II	LXVII†.	1135
XVIII.	19 Allud.	II II	XXVI†.	1117	LXXXV.	82 Allud.	II II	LXVIII†.	1135
XIX.	20 Allud.	II II	XXVII†.	1119	LXXXVI.	83 Allud.	II II	LIX†.	1135
XX.	20 In Euphe-				LXXXVII.	85 Allud.	II II	LXX†.	1135
	miom.	II II	XXVIII†.	1119	LXXXVIII.	88 Allud.	II II	LXXI†.	1137
XXI.	22 Allud.	II II	XXIX†.	1119	LXXXIX.	89 Allud.	II II	LXXII†.	1137
XXII.	23 Allud.	II II	XXX†.	1119	XC.	90 Allud.	II II	LXXIII†.	1137
XXIII.	24 Allud.	II II	XXXI†.	1119	XCI.	91 Allud.	II II	LXXIV†.	1137
XXIV.	24 Allud.	II II	XXXII†.	1121	XCII.	91 Allud.	II II	LXXV†.	1139
XXV.	25 Allud.	II II	XXXIII†.	1121	XCIII.	92 Allud.	II II	LXXVI†.	1139
XXVI.	25 Allud.	II II	XXXIV†.	1121	XCIV.	92 Allud.	II II	LXXVII†.	1139
XXVII.	26 Allud.	II II	XXXV.	1121	XCV.	94 Allud.	II II	LXXIX†.	1139
XXVIII.	26 Allud.	II II	XXXVI.	1121	XCVI.	94 Allud.	II II	LXXX†.	1141
XXIX.	26 In Amphilo-				XCVII.	94 Allud.	II II	LXXXI†.	1141
	chium.	II II	CII†.	1149	XCVIII.	95 Allud.	II II	LXXXII†.	1141
XXX.	29 Allud.	II II	CII†.	1149	XCIX.	95 Allud.	II II	LXXXIII†.	1141
XXXI.	50 In Amphilo-				C.	96 Allud.	II II	LXXXIV†.	1141
	chlum allum.	II II	CV†.	1151	CI.	97 Allud.	II II	LXXXV†.	1141
XXXII.	52 Allud.	II II	CV†.	1151	CII.	97 Allud.	II II	LXXXVI†.	1143
XXXIII.	53 Allud.	II II	CVII†.	1151	CIII.	98 Allud.	II II	LXXXVII†.	1143
XXXIV.	54 Allud.	II II	CVIII†.	1151	CIV.	98 Allud.	II II	LXXXVIII†.	1143
XXXV.	54 In Nicome-				CV.	98 Allud.	II II	LXXXIX†.	1143
	dem.	II II	CX†.	1153	CVI.	99 Allud.	II II	XC†.	1143
XXXVII.	36 Allud.	II II	CX†.	1153	CVII.	100 Allud.	II II	XC†.	1143
XXXVIII.	37 Allud.	II II	CXIII†.	1153	CVIII.	101 Allud.	II II	XC†.	1143
XXXIX.	37 In Carterium.				CIX.	102 Allud.	II II	XCII†.	1143
XL.	39 Allud.	II II	CXV†.	1153	CX.	102 Allud.	II II	XCIV†.	1143
XLI.	40 Allud.	II II	CXVI†.	1153	CXI.	103 Allud.	II II	XCIV†.	1143
XLII.	40 Allud.	II II	CXVII†.	1153	CXII.	104 Allud.	II II	XCIV†.	1143
XLIII.	41 In Bassum.				CXIII.	105 Allud.	II II	XCIV†.	1143
XLIV.	41 Allud.	II II	CX†.	1153	CXIV.	105 Allud.	II II	XCVIII†.	1147
XLV.	42 In Pbillattum.				CXV.	106 Allud.	II II	XCIX†.	1147
XLVI.	42 In Ensebium				CXVI.	107 Allud.	II II	C†.	1147
	et Bastissam.	II II	CXXI†.	1159	CXVII.	110 Parentum mor-			
XLVII.	45 In Helladium.					tuorum propo-			
XLVIII.	44 Allud.	II II	XXXVIII†.	1123	CXVIII.	111 Aha.	II II	C†.	1149
XLIX.	45 Allud.	II II	XXXIX†.	1123	CXIX.	113 In ipsorum			
L.	45 In Georgium.					omnium sep-			
LI.	46 In Eupra-				CXX.	pulcrum.	II I	XCI.	991
	xium.	II II	CXXVIII†.	1161		114 Quis primus		XC.	1173
LII.	49 In Casarium.					et quis post-			
LIII.	50 Allud.	II II	VI†.	1111		ea e vivis ex-			
LIV.	51 Allud.	II II	VII†.	1111	CXXI.	115 In seipsum	II I	XCIII.	993
LV.	52 Allud.	II II	IX†.	1111	CXXII.	119 Allud.	II I	XCIV.	993
LVI.	52 Allud.	II II	X†.	1111	CXXIII.	119 Allud.	II I	XCVI.	993
LVII.	53 Allud.	II II	XI†.	1113	CXXIV.	120 Allud.	II I	XCVII.	993
LVIII.	53 Allud.	II II	XII†.	1113	CXXV.	121 Allud.	II I	XCVIII.	993
LIX.	53 Allud.	II II	XIII†.	1113	CXXVI.	122 Allud.	II I	XCIV.	993
LX.	56 Allud.	II II	XIV†.	1113	CXXVII.	123 In Naucra-			
LXI.	57 Allud.	II II	XV†.	1113		tium magol			
LXII.	58 Allud.	II II	XVI†.	1113		Basilii fra-			
LXIII.	59 Allud.	II II	XVII†.	1113		irem.	II II	I†.	1209
LXIV.	59 Allud.	II II	XVIII†.	1113	CXXVIII.	126 Allud.	II II	II†.	1149
LXV.	60 Allud.	II II	XIX†.	1113	CXXIX.	126 Allud.	II II	III†.	1169
LXVI.	61 Allud.	II II	XX†.	1113					

CXXX.	126 In Emmeliam matrem ma- gni Basilii.	II II LIV†.	1129	CLXXXIX.	172 In maleficium.	II II IX.	1167
CXXXI.	130 In Macrinam S. Basilii sororem.	II II CXX†.	1159	CXC.	172 In patientiam	I II XXXVII.	637
CXXXII.	131 In Theosebiam magnum Basilii sororem.	II II CXX†.	1159	CXCI.	173 De seipso.	II I IV.	640
CXXXIII.	134 In Gregorium.	II II CXXV†.	1161	CXCII.	174 Ad Deum.	II I LXXXVI.	975
CXXXIV.	135 In Maxentium.	II II CXXV†.	1161	CXCIII.	175 De demonum pagis.	II I LXXXIII.	977
CXXXV.	136 Aliud.	II II CXXVII†.	1161	CXCIV.	177 Lambi. (Itine- rarium Con- stantinopoli- tanum).	II I II.	657
CXXXVI.	137 Ad animam suam.	II I LXXXII.	977	CXCV.	179 In toleran- tiam.	I II XXXVIII.	637
CXXXVII.	138 In effodientes sepulcra pra- textu marty- rum.	II II XLVII.	1185	CXCVI.	180 In Philagrium et ad tole- rantiam.	II II IV.	1165
CXXXVIII.	139 Aliud.	II II XLVIII.	1185	CXCVII.	182 Aliud.	II II V.	1167
CXXXIX.	141 Aliud.	II II XLIX.	1185	CXCVIII.	182 Aliud.	II II VI.	1167
CXL.	142 Aliud.	II II L.	1187	CXCIX.	182 Aliud.	II II XXI.	1119
CXLI.	143 Aliud.	II II LI.	1187	CC.	183 In paupertate philosop- hiam.	I II XXXVI.	635
CXLII.	143 Aliud.	II II LII.	1187	CCI.	184 In Agapetos.	II II X.	1167
CXLIII.	144 Aliud.	II II LIII.	1187	CCII.	186 Aliud.	II II XI.	1169
CXLIV.	144 Aliud.	II II LIV.	1187	CCIII.	187 Aliud.	II II XII.	1169
CXLV.	145 Aliud.	II II LV.	1187	CCIV.	187 De Synisactis.	II II XV.	1169
CXLVI.	145 Aliud.	II II LVI.	1189	CCV.	189 Aliud.	II II XVI.	1171
CXLVII.	146 Aliud.	II II LVII.	1189	CCVI.	191 Ad virginem.	II II XVII.	1171
CXLVIII.	146 Aliud.	II II LVIII.	1189	CCVII.	192 Ad monachos.	II II XIX.	1173
CXLIX.	147 Aliud.	II II LIX.	1189	CCVIII.	192 Aliud (ad vir- ginem).	II II XVIII.	1173
CL.	147 Aliud.	II II LX.	1189	CCIX.	193 Aliud.	II II XIII.	1169
CLI.	148 Aliud.	II II LXI.	1189	CCX.	194 Aliud.	I II IV.	385
CLII.	148 Aliud.	II II LXII.	1191	CCXI.	195 Aliud.	II II XIV.	1169
CLIII.	149 Aliud.	II II LXIII.	1191	CCXII.	197 Ad monachos.	II II XX.	1173
CLIV.	149 Aliud.	II II LXIV.	1191	CCXIII.	198 Quod propter lapsos non debet crimi- nari castos.	II II XXI.	1173
CLV.	150 Aliud.	II II LXV.	1191	CCXIV.	200 Aliud.	II II XXII.	1173
CLVI.	150 Aliud.	II II LXVI.	1191	CCXV.	200 Aliud.	II II XXIII.	1173
CLVII.	150 Aliud.	II II LXVII.	1191	CCXVI.	201 De nuptiis.	II II XXIV.	1173
CLVIII.	151 Aliud.	II II LXVIII.	1193	CCXVII.	202 Quod et ho- meste joci licet.	II II XXV.	1173
CLIX.	151 Aliud.	II II LXIX.	1193	CCXVIII.	203 De iis qui in martyrum basilicis ge- nio indulgent.	II II XXVI.	1177
CLX.	152 Aliud.	II II LXX.	1193	CCXIX.	204 Aliud.	II II XXVII.	1177
CLXI.	153 Aliud.	II II LXXI-LXXII. id.	1193	CCXX.	205 Aliud.	II II XXVIII.	1177
CLXII.	154 Aliud.	II II LXXIII.	1193	CCXXI.	206 Aliud.	II II XXIX.	1177
CLXIII.	154 Aliud.	II II LXXIV.	1193	CCXXII.	207 Aliud.	II II LXXXIX.	989
CLXIV.	154 Aliud.	II II LXXV.	1193	CCXXIII.	207 Aliud.	II II LXXXIX.	989
CLXV.	155 Aliud.	II II LXXVI.	1193	CCXXIV.	211 De Inerna- tione.	I I XI.	520
CLXVI.	155 Aliud.	II II LXXVII.	1193	CCXXV.	215 Ad Gigantium demorum a- dificatorem.	II II I.	1163
CLXVII.	155 Aliud.	II II LXXVIII.	1193	CCXXVI.	214 Epigramma in Ecclesiam, quæ ubi ma- nebat, ab ip- so transfor- mata fuit; erat enim idolorum tem- plum.	II II XXX.	1179
CLXVIII.	156 Aliud.	II II LXXIX.	1193	CCXXVII.	215 Parabola.	I I XXV.	979
CLXIX.	156 Aliud.	II II LXXX.	1197	CCXXVIII.	216 Lamentatio.	II I LXXXIV.	979
CLXX.	157 Aliud.	II II LXXXI.	1197				
CLXXI.	157 Aliud.	II II LXXXII.	1197				
CLXXII.	158 Aliud.	II II LXXXIII.	1197				
CLXXIII.	158 Aliud.	II II LXXXIV.	1197				
CLXXIV.	159 Aliud.	II II LXXXV.	1199				
CLXXV.	159 Aliud.	II II LXXXVI.	1199				
CLXXVI.	160 Aliud.	II II LXXXVII.	1199				
CLXXVII.	160 Aliud.	II II LXXXVIII.	1199				
CLXXVIII.	161 Aliud.	II II LXXXIX.	1199				
CLXXIX.	161 Aliud.	II II XC.	1199				
CLXXX.	162 Aliud.	II II XCI.	1201				
CLXXXI.	164 Aliud.	II II XCII.	1201				
CLXXXII.	164 Aliud.	II II XCIII.	1201				
CLXXXIII.	168 Aliud.	II II XCIV.	1205				
CLXXXIV.	168 In Eupraxios.	II II III.	1165				
CLXXXV.	169 Ad Christum servatorem.	I I XXXVI.	296				
CLXXXVI.	170 Aliud.	I I XXXVII.	296				
CLXXXVII.	171 In maledicum.	II II VII.	1167				
CLXXXVIII.	171 Aliud.	II II VIII.	1167				

INDEX ANALYTICUS

Primus numerus paginas indicat editionis Maurinæ quæ in nostro textu typis crassioribus representantur; si sequatur alter numerus cum præfixa litterula v., versum signal; si demum plures in eadem pagina occurrant pares versuum numeri, distinguuntur cum numero Romano, qui carmen indigiat.

A

Aaron magnus, 815, v. 678. Aaron fidelis sacerdos, 315, v. 316. Aaronis mansuetudo, 521, v. 184 etc. Aaronis virga, quæ floruerat, in Arca servabatur, 6. Mors ejus filiorum, 831, v. 124 etc.

Abacuc liber canonicus, 261, v. 23, 1105, v. 280. Abarkhis Scythæ sagitta, 417, v. 50, 51.

Abdiæ liber canonicus, 261, v. 22, 1105, v. 278.

Abliabium monet Gregorius, ne, dum cupit sophista esse, virtutis oblitus, nihil sit nisi sophista, 191, 192.

Abnegatio Dei duplex, verbo et actione, 611, v. 233 etc.

Abraham Deo filium obtulit, 515, v. 511, 512, 1145, xciv, v. 1. Abraham lex secunda, secundum vitæ simplicis exemplum, 459, v. 489. Abrahami sacrificium, 655, v. 440 etc. Abraham sinus, 685, v. 580, 581. Abrahami sinum cupit Gregorius, 991, v. 37. Abraham sacrificium æmulatus est Nicomedes, dans filios Deo, 1005, v. 143, 146.

Absalonem (erga) magna Davidis clementia, 1035, v. 521 etc.

Abugrio Gregorius fausta precatur, et illum laudat, 193, 196.

Accusare quemquam tutum non est, 99.

Acerbitates tolerare, ærumnæ est imminutio, 78. Acerbitates hujus vitæ in futuris bonis sunt absconditæ, 188.

Achabi audacia, 523, v. 451.

Achan furtum toti nocuit genti, 563, v. 455 etc. Achan ob furtum, Hebræorum fugatur exercitus, 589, v. 62 etc.

Achillis equi Patroclis mortem lugentes, 138.

Actæon a canibus pro fera lanatus, 1021, v. 60 etc.

Actio. Non perinde oratio plerosque movet, atque Actio quæ taciti cujusdam monitoris instar est, 66. Non agendum, nisi postquam est deliberatum, 179. Actio beata, 499, v. 19, 20. Actibus suis quisque metiuntur proximum, 901, v. 29, 30. Actio et contemplatio, 597, xxxiii, v. 1, etc. Actio, quid? 617, v. 131. Actio cum contemplatione jungenda, 1101, v. 214 etc.

Actoris filii, corporibus et arte gemini, currum celeberrimi ductores, 151.

Actus Apostolorum. *Vide* Apostolorum Gesta.

Adamantio rhetoricæ libros postulanti rescribit Gregorius postulandum esse potius sacræ Scripturæ libros, 192. Eos tamen illi concedit, 192. Illum exhortatur ad Dei metum, 193, 195.

Adamas, lapis indomitus, 573, v. 584 etc.

Adamus non ex dimidia parte lapsus est, 87, 875, v. 169, 170. In Adamo semina peccavit, 90. In paradysum collocatus, ut operaretur, 247, v. 105, 106. Perfectorum arbore interdictus, 247, v. 105, 106, 107. Dolis inimici et uxoris consilio gustante tempus fructum homicidam, unde pellicea tunica indutus et morti obnoxius eiecitur a paradyso, 247, v. 107, 112 etc., 249, v. 9, 307, v. 156 etc., 485, v. 110, 571, v. 129 etc., 755, v. 960, 827, v. 44, 45, 923, v. 99 etc., 1015, v. 345 etc. Adamus costæ suæ conjunctus, 511, v. 226. Homines ex Adamo mortui, 1023, v. 164.

Adelphus officiosæ salutis Gregorius, laudibus effert, et votis prosequitur, 170, 171 etc. Se ad eum venturum pollicetur, 170, 171 etc. Quod promissum non implevisset, se excusat, 172. Illum torpente et misere prolapsam amore mulierum, erigere et corrigere conatur, 172, 173. Illi exprobrat raptas virgines et feminas Deo consecratas, 175.

Administratores reipublicæ objurgat Gregorius, quod Theotecnium diaconum sibi charum vitigalem fecissent, 81, 82.

Adonidis hortus, 597, v. 53.

Adulatio Verbo non est amica, 997, v. 5, 6

Adulteris pavor, 885, v. 29.

Adversa nobis aliquando mittit Deus, ut alios erudiat, 661, v. 564 etc.

Adversitas probis est luctatio aut tentatio, 627, xxxvii, v. 5 etc., 627, xxxviii, v. 3 etc.

Æacidarum mors, 481, v. 85, 86.

Æger. Quod ægrum est curari debet, non obteri atque confringi, 126. Qui æger est, ejus qui integra valetudine utitur, medicam manum requirit, 157. Ægrotantium visitatio unum est ex præceptorum numero, 105.

Ægypti plagæ decem, 263, xiv, v. 1 etc., 713, v. 740 etc. Semper animo revolvendæ, ut magna Dei timeatur potentia, 263, v. 1, 2. Ægypto mundus comparatur, 865, xxii, v. 4, 5.

Ægyptii dedecora adorantes, 425, v. 193, 194. Ægyptiorum primogeniti necantur, 253, v. 90, 91.

Ægyptiorum episcoporum levitas, 715, v. 747. Ægyptii exploratores mittuntur Constantinopolim, miseri et venales, 719, v. 834 etc.

Æneas patrem suum sustulit ex hostibus, 1055, v. 186.

Ærumnæ hujus vitæ ac miseræ sunt paucae, si cum futuræ vitæ spe conferantur, 184. In ærumnis Dei consilium et dispensationem sublimius, quam vulgus solet, accipere debemus, 184. Ærumnas, peccati poenam esse, humiliter confitetur Gregorius, 859, v. 35, 36.

Æterna sola sunt appetenda, 881, v. 51 etc.

Æthiopes inter, album esse, mira res est, 837, v. 824 etc.

Ætnæ scopulis igneus fluvius emanat, 575, v. 606 etc. Ætnæ crateres Empedoclem prodiderunt mortalem, 1087, v. 281 etc., 1153, lxxi, v. 112.

Ætoli et Curetes de apri capite pugnant, 481, v. 83, 84.

Ævum, quid? 211, v. 14. Ævum sempiternum thesauriza, 595, v. 79, 80.

Aer, quid? 211, v. 19.

Aerium et Alypium hortatur Gregorius, ut pecuniam ecclesiis a matre defuncta relictam exsolvant, 54, etc.

Africanum non invisens propter valetudinem, per Nicobulum se excusat Gregorius, 187.

Affectus naturales non improbandi, 531, v. 359 etc.

Afflictiones turpi salutis præferendæ, 865, xxiii, v. 8, 9. Afflictus qui juvat, juvat seipsum, 1027, v. 160.

Agamemnon mortem non effugit, 481, v. 94.

Agapetos et Agapetas cum dilectis viventibus exagitat Gregorius, 1167, x, v. 1 etc., 1169, xi, xii, xiii, xiv, xv, 1171, xvi, 1175, xx, v. 1 etc. Bigamus magis laudandus quam Agapetus, 1169, xiv, v. 5 etc. Agapeti aut ignem habent, aut ignis indicia, 1175, xx, v. 9.

Agave filii dilecti interemptrix, 1021, v. 54 etc.

Ager emissariis victimis preparatus in veteri lege, 827, v. 60. Ager sanguinis, ubi effusum est pretium ejus, qui est sine pretio, 827, v. 61 etc.

Aggæl liber canonicus, 261, v. 21, 1105, v. 281.

Agricultura, labor, 487, v. 19, 20.

Alacritas, quid? 613, v. 58.

Alcinou mensa delictis referta, 5. Alcinou nemus, 1023, v. 141. Alcinou regi eloquentia placet Ulysses, 1061, v. 212, 215.

Alcmæonis avaritia, 429, v. 294 etc.

Alexander, ut Atheniensibus placeret, liberalior erat atque magnificentior, et propterea regni sui theatrum Athenas nunquam non appellabat, 155. Alexandri castitas, 457, v. 818 etc. Alexandri mansuetudo, 525, v. 270 etc. Alexander vino perditus, 481, v. 91, 92.

Alexandriæ aliquid doctrinæ decerpit Gregorius, 681, v. 127, 128. Alexandria, levis civitas, malis referta, fervor insanus, Arie mater, 705, v. 576 etc. Alexandria, magna civitas, commercii opulenta, 1061, v. 228, 229.

Aloydæ gigantes, 14.

Alphabetum hebraicum constat viginti duabus litteris, quibus concordat numerus librorum Scripturae, 261, v. 29.

Alpheus amnis per mare salsum fuit, et dulcem aquam servat, 403, v. 22 etc.

Alypiana sororis Gregorii filia, a marito Nicobolo, ut parva, cavillis agitur, 13. Gregorius ejus suscipit patrociniū, 15. Alypiana, quam filiam charissimam vocat, liberis, reliquit Gregorius omnes Caesaris fratris vestes, 205.

Alypiana virgo, virginitatem proteassa, proposito firmiter adheret, 152.

Alypium et Aerium hortatur Gregorius ut pecuniam Ecclesiae a matre defuncta relictam exsolvant, 54 etc. Alypio familiam suam a Palladio vexatam commendat, 75, 74. Eidem commendat Fortunatum diaconum, 74. Et comprehyterum Lactantium, 74. Illum cum sorore ad precationem invitat, 75 etc. Alypius Simplicis maritus, 174. Viduam et pupillos moriens in cura et sollicitudine versantes reliquit, 175.

Amalec transitu Israelē areet, 44. Amalec vincitur, Moysae manus extendente, 651, 1, v. 1 etc.

Amazonia virgo, Gregorii propinqua, a quo Theodoro Tyanensi commendatur, 155.

Amazonium Gregorius commendat Sophronio, 35. Magnae eruditionis dat specimen Amazonius, 35. Hunc amicum in numero exilium habet Gregorius, 80.

Amibitio, quid? 615, v. 95.

Amicitiae in supremo gradu aliquid tribuens, laude dignus est, 12. Amicitia a parentibus traducta, 14. Haec amicitiae lex est, ut omnia sint communia, tam tristia, quam laeta et jucunda, 16. Ubi amplior est vitae consuetudo, illic quoque amplius est experimentum: ubi autem uberius est experimentum, illic etiam perfectius est testimonium, 31. Praestat conjunctionis et amicitiae, quam dissidit ac vitae solutionis arbitrum esse, 152. Amicitiae officia minime prohibenda, 152. Amicitia benigna et facilis est, 154. Ultra amicitiae fines accusare minime convenit, 154. Fideliter ac sinceritatis in colenda amicitia magis habenda est ratio, quam omnium aliarum rerum in unum congeratarum, 171. Amicitia, ea quae inter se disjuncta et remota sunt propinqua efficit, 189. Amicitia pura minimeque fucata, rara et in paucis invenitur, 190. Morum similitudo amicitias maxime congerat firmioresque reddit, 190. Amicitiam fovet studiorum consensio, 687, v. 557.

Amicus. Amico nil praestantius, 593, v. 97. Verus amicus, 607, v. 177 etc. Amici eorum quae sunt in vita pulcherrimum, 98. Amicus laeta et fausta cupere decet, 55. Amici prohi omnes et honesti, 55. Amicis res communes, 77. Amicis res amicum charae, 589, v. 26, 27. Amicus id quod suave est, non debet solus consequi, sed et labores ac molestias ex parte suscipere, 77. Amicorum disjunctio Gregorium vividius afficit, quam injuria sibi illata, 80. Suave est amicos salutare, suavius autem per amicos, 188. Gregorius in beneficiis ab amicis accipientibus haudquaquam insaturabilis, 195. Amicorum condolentis maximum est in dolore solatium, 1067, v. 44, 42.

Amici falsi, quantum graves sunt, 495, xxii, v. 1 etc., 494, xxiii, v. 1 etc. Amici multi sese profitentur ad calices, rarus autem erit seris tractanti, 11. Amicis pauperibus clausa divitum fores, 589, v. 29. Improbis homo nunquam amicus sit, 589, v. 98. Amicis minime fidentium, 44. Amici ad levissimam afflictionem amicorum animo cohorrescunt, et eos deserunt, 665, v. 606. Amicos despiciere non est aequum, 961, lxxvii, v. 5.

Ammon, Aegyptius deus, deus vaniloquus, 719, v. 838, 1065, v. 258.

Ammonitis olim vetitus templi ingressus, 855, v. 184, 185.

Amor Dei, quid? 619, v. 160, 161. Amor Christi omnes affectus mortales sopit, ut olim sanguinis fluxum Haemorrhoidae cobibuit, 567, v. 508 etc. Vis amoris Christi in persecutionibus, 569, v. 515 etc. Amor in unum tendens firmus est, 529, v. 550, 551. Sic amor in Christum tendens propius Christo adjungitur, 529, v. 560 etc. Amor Dei pulchros amantes reddit, 529, v. 570.

Amor, quid? 615, v. 42. Amor caecus, 575, v. 161. Amor aërius vitio non caret, 575, v. 172. Origo impudens amoris impudens aspectus, 575, v. 172, 185. Amor sursum tendat, 551, v. 251 etc. Non furandus adulterinus vitae amor, 555, v. 278. Amor nostra omnia communia facit, 64. Amor suadet audaciam, 689, v. 252. Amor magnam vim habet, cui potestas inest, 695, v. 541. Amos liber canonicus, 261, v. 21, 1103, v. 277.

Amphilochius (pater), maritus Liviae, Amphilochii Icolensis parens, Nonnae frater, 1149, civ, v. 1 etc. Filius Philitali et Gorgoniae, 1151, cvii, v. 4. Huic consolatur

Gregorius de filio ad episcopatum assumpto, 56. Amphilochius, amissa Livia conjuge, pro uxore egregia et prudente infelix sepulchrum habet, 1117, xiv, v. 5, 6. Vir doctus, nobilis, omnium tutela, et divini verbi praeco, 1151, civ, v. 1 etc. Senex moritur, filios meliores pareatibus ipse iniquens, 1151, civ, v. 8, 6. Ad uxorem et filios apposuit cor suum beatam senectutem adeptus, 1151, civ, v. 2 etc. Hunc Gregorius laudat, orationi orationem, quam ab eo edidicerat, rependens, 1151, civ, v. 1, 2, 5, 6, 11, 12. Amphilochius, qui in litulo falso dicitur *alter*, pulchrum rhetoricae delubrum, et Musis et Gratiis charus, 1151, civ, cv, v. 1 etc. Diocæsarea oriundus fuit, 1151, civ, cv, v. 4, cvii, v. 1 etc. Hoc mortuus; commortuus est eloquentia, 1151, cvii, v. 5, 4. Moritur extra patriam, 1151, cvii, v. 5, 4. Illo defuncto, oratores loqui audeat, 1151, cvii, v. 1, 2. Omnes Cappadocas eloquentia superavit, 1155, cix, v. 1, 2.

Amphilochius (filius) primo fori iudicis occupatum, deinde vero Iconiensem episcopum, precatur Gregorium ut Euthalio diacono opem ferat, 9. Illi commendat Nicholum filium sororis suae maritum, 14. Amphilochius commendatur Sophronio praefecto, 21 etc. Calumnias pro pecunia agitatur, 21 etc. Eundem offert Gregorius Casario praefecto, 21 etc. Commendatur iterum Themistio, 22. Amphilochius vir philosophus, eam nihil inique admiserit, negotia et molestias habet, 22. Ab eo olera peti Gregorius, 25. Quod pasca miserit, exprobrat, 23. Illi minter frumentum continere, unde periculum fiat (Orizales) regioni, 25. Amphilochio Glaucom commendatur Gregorius, 24. Illum laudat et ejus sacrosanctis sacrificiis se commendat, 140. Illi gratulatur, quod Parnassum usque ad vindicandam Bosphori episcopi causam, fuerit profectus, 152. Rem complere, suscepto longiori itinere, adhortatur, 152. Amphilochio emptionem Canonatorum fundi redintegrari jubet in Testamento Gregorius, 205. Testamenta Gregorii subscribit Amphilochius, 204. Amphilochius, vir pius, precibus morbo depellens, frustra orat Vitalianum pro filio, 1051, v. 242 etc. Misti illum Gregorius ad Deum cum sancta Thecla, 1069, v. 102. Magnanimus fuit veritatis praeco, 1069, v. 105.

Amphonia lyra erat eloquentia, 1059, v. 195, 196.

Ananis et Sapphira peccatum, 565, v. 432, 433.

Anastasiae plebs Gregorio charissima, 687, v. 1. Haec sermone suorum acholam vehementer desiderat, 687, v. 1 etc. In ea fides mortua a Gregorio resuscitata, 687, v. 4, 5. Eam deserant et praedicatore destitutum loget Gregorius, 669, vi, v. 1 etc. Anastasiae templum orthodoxorum, 751, v. 1079 etc. Anastasia dormienti Gregorio in somnio exhibetur, 845, v. 1 etc. Unde Anastasiae nomen, 845, v. 5, 6. Anastasiam pereuntem deflet Gregorius, 869, xxvii, v. 12 etc.

Anaxarchus, manibus in mortario contusis, carnes Anaxarchi culeum tundere jubebat, quasi Anaxarchus ipse minime contunderetur, hoc est philosophi anima, 2, 29, 449, v. 688 etc., 1185, iv, v. 3 etc.

Angellae dominarum sunt imagines, 579, v. 250.

Angelus, quid? 611, v. 4. Angelorum natura et officia, 501, v. 50 etc. 501, v. 58, 257, v. 22 etc. Primum locum obtinent post Deum, 259, v. 50. Lumina secunda sunt post Trinitatem, 299, v. 19, 407, v. 68, 69. Sunt lux Dei, 899, v. 23, 24. Angeli thronum Dei circumstant laudantes, 295, xxxiv, v. 4 etc., 887, v. 79, 80. Angeli non perfecti, si cum Deo comparantur, 68. Angeli splendidi, for ma carentes, circa solum Dei versantes, ignis et spiritus per aërem currentes, 257, v. 15 etc. Impeccabiles non sunt creati, 257, v. 20. Haeret Gregorius pertimescent Angelos qui Deo assistant vitio subijcere, 257, v. 30 etc. Angelus ad vitium difficile flecitur, homo facile, 259, v. 54. Angeli, conjugii expertes, 299, v. 14, 501, v. 33. Dolorum cibus, 501, v. 44. Angelorum panis Verbi cibis, 447, v. 625 etc. Angelorum natura populis declaranda, 795, v. 312.

Angelus bonus, sit comes in via, 297, v. 20 etc. Angelus bonus, dux vitae, 667, iii, v. 5 etc.

Angelus lapsus homines suum in peccatum conatur involvere, 259, v. 56 etc. Cecidit cum multis quos improbus esse docuit, 259, v. 169. Invidet pio summi Regis chorus, 259, v. 71. Angelo malo caleante nil detractum angelum gratiae, 1175, xxii, v. 1, 2. Angeli mulieribus committunt graecum signum, 567, v. 491 etc.

Anguis frigulus, calore solutus, sinum recipientem volnerat, 987, v. 158.

Anima, quid? 615, v. 23, 24. Anima tametsi semina femineo appelletur, ab omni tamen feminea natura remota est, 196. Quamvis insitiam cogitationum multitudinem pariat, nec cogitationum passione dividitur, nec eorum penuria premitur, 198. Anima divinitus partitela, lucis inditita, 221, v. 52, 53. Flatus Dei, 241, v. 1. Dei

Atraculum, 319, v. 394, 467, v. 8. Deo deflexit, 417, v. 59 etc. Dei status, melliorum partem semper cupit, 483, v. 151 etc. Materie mixta, 241, v. 1. Divina et immortalis, 241, v. 3 etc. Non est ignis, nec aer, nec sanguinis harmonia, 241, v. 7, 8 etc., 243, v. 9 etc. Falsa de anima opiniones confutantur, 243, v. 18 etc. Non est anima quaedam universalis ad sensum Manicheorum, 243, v. 23 etc. Non migrat e corpore in corpus ut vult Pythagoras, 243, v. 33 etc. Vera doctrina de anima, 243, v. 53 etc. Anima carui immiscetur modo incognito, 245, v. 79. Animæ ex anima propagatio, 247, v. 82 etc. An ex traduce? 473, v. 63 etc. Anima non statim vires suas exerit, sed comparatur tibicini modo exilibus libris, motu grandioribus utenti, 247, v. 91 etc. Anima interrogatur quæ, et unde, et quamnam sit, 473, v. 63 etc. Anima cadaverifera, 473, v. 64 etc. Si cælestis est anima, unde orta? An status Dei est? 473, v. 73, etc. Si non ex Deo orta, quæ origo? 473, v. 85 etc. Animæ nihil anteponendum, 69. Animæ et corporis ratio populis exponenda, 793, v. 365. Animæ regere datur, 941, v. 9. Trigæ comparatur, tribus equis tractæ, nempe ratione, ira, et libidine, quantum prima libere dimittenda, secunda moderanda, tertia domanda, 741, v. 10 etc. Anima ægra vicina sit Deo, 19. Animæ puræ solius gratum est sacrificium, 103, v. 256.

Animam suam luget Gregorius, 949, iv, v. 1 etc. Hanc et objurgat, 941, v. 1 etc. Quis gemitus dignus anima quam occidit serpens, 951, v. 10, 11. Animam hortatur Gregorius, ut meditetur quæ ad se, ad Deum, ad mundi orduem, ad suum ultimum spectant, 975, lxxviii, v. 1 etc. Animam excitat, ut diaboli fraudes caveat, 975, lxxxix, v. 1 etc. Animam jubet sursum aspicere, et mundi oblivione cupere, ne caræ ad vitium trahatur, 977, lxxxi, v. 1 etc. Hanc carui adhaerere prohibet, 979, lxxxv, v. 1 etc. Ad ea petit, quid postulet, 983, lxxxviii, v. 1 etc. Non dabit illi vitam commoda, 985, lxxxviii, v. 7 etc. Sed ut agilem avem ad æthera deducat, 983, v. 85 etc.

Animas sanctorum sentire res nostras persuasum habebat Gregorius, 186. Animæ justorum thronum Dei laudantes circumstant, 293, xxxiv, v. 8 etc. *Vide Mens.*

Animalium naturalis erga prolem amor, 1037, iv, v. 1 etc. Animalia pro prole pugnant, 1037, iv, v. 15 etc., 1051, v. 28 etc. Animalia Deum non incursent, si rocem habent, quod talia vel talia sunt creatura, 1053, v. 88 etc. Animalium non decet adorare imagines, 1073, v. 51 etc.

Animus mensuræ corporis non subijcitur, 13, 14. Animal magnitudine præditus est amicorum potius libertatem, quam inimicorum blanditias amplecti, 18. Animus a perturbationum servitute liber et immuvis conservandus est, 183. Animus ad sentiendum acrior, vermis est ossium, 783, v. 108, 109. Animus dolore concitit Gregorius, 945, v. 135, 136.

Anna sacerdos detestabilis, 323, v. 486.

Anna, mater Samuelis filium Deo consecrat, 363, v. 463, 1133, lxxviii, v. 4, 5.

Anna vidua Christum brachiis suscipit, 1133, lxxviii, v. 6.

Annæ duæ, mulieribus columen, 1133, lxxiv, v. 6.

Anthimus, Tyanorum episcopus, Marius vocatur, 43. Cum eo bellum gerere recusat Gregorius, re Basilio relicta, 43. Illum, ad se Sasimorum stabilendam sælis episcopalis causa venientem, insectatur, 43 etc. Anthimus Sasimorum paludes invadit, reluctantie Gregorio, 46.

Anthimum Procopio præfecto commendat Gregorius, 109.

Anthropolatras e tholicos vocant Apollinaristæ, 89.

Antichristus, quid? 623, v. 243.

Antimachus prolixus, 49.

Antistites sancti beati, 489, v. 13, 14. Antistitem similitates hæreticis aditum aperiunt, 875, v. 133 etc. *Vide Episcopus.*

Antitrophe, 531, v. 386.

Anubis, Ægyptius Deus, 719, v. 839.

Anysio bene valenti æger gratulatur Gregorius, 188.

Anysius Urso mellora de Gregorii sanitate nuntiat, 188.

Apamamas dicitur Ægyptius deus 729, v. 838.

Apeuzinsemum prædium male a Metelio possessum mortuus declarat Gregorius, 203.

Aper pro sua pugnat prole, 1039, v. 18 etc., 1051, v. 50.

Apes. Apum opera et victus, 477, v. 21 etc. Apis imitantia, in legendo, 1191, v. 41 etc.

Apis vitulus obesissimus, 1083, v. 271.

Apocalypsis Joannis a quibusdam admittitur, sed rejicitur a pluribus, 1103, v. 316 etc.

Apollinaristæ Christum dicebant hominem dominicum, 88. Illum mentis expertem asserabant, 85, 87, 88, 91, 93,

707, v. 608 etc., 737, v. 1185, 861, v. 70 etc., 875, v. 166 etc. Ejus loco divinitatem sufficere putabant, 88, 93. Mariam deiparam non agnoscebant, 85. Dicebant Christum per eam, quasi per canalem fluxisse, 85. Asserabant primo hominem formatum fuisse, et deinde Deum subitisse, 85. Volebant duos filios, unum ex Patre, alterum ex matre, 85. Fingeant divinitatem in eo, velut in propheta per gratiam, non per essentiam fuisse operatam, 86. Crucifixum non adorabant, 86. Christum filium adoptivum aut adscriptivum habebant, 86. Sanctam carnem nunc depositam et divinitate vacuum mentiebantur, 86. Dicebant carnem Christi e celo descendisse, non a nobis esse, 87. Christum duo perfecta continere posse negabant, 88. Mentem damnatam a salute excludabant, 89. Vorantur a Gregorio sarcolatæ, 89. Seu carnis cultores 257, v. 28. Hanc incarnationis asserabant causam ut Deus incomprehensibilis, comprehenderetur, ac sub carne, quasi sub velo quodam cum hominibus versaretur, 90. Refelluntur, 83, 97. Dicebant, remota carne, per solam voluntatem Deum salutem potuisse afferre, 90. Secundum Judicium, secundam circumcisionem, et secunda sacrificia invehunt, 91. Eorum in dicendo fallacia, 94. Deum dicebant incarnatum eo sensu, quod fuerit cum hominibus versatus, 95. Secum ipsi pugnant, 95. Opinione potius quam veritate carnis inducunt, quæ nihil passa sit eorum etiam cum peccato vacant, 96. Dicebant adorandum esse non hominem deiferum, sed Deum carnisferum, 96. Quæ Christi sunt male dividunt, 97. Catholicos criminantur quasi duas naturas dissociatas admittant in Christo, 97. Apollinaristæ contra decreta Imperialia sibi episcopos constituunt, 107 etc. Contra eorum ausus civilem potestatem invocat Gregorius, 107 etc. Invocat et Theodori Tyanensis auxilium, 128. Omnium ecclesiarum calamitatum acerbissima, Apollinaristarum licentia, 167. Apollinaristarum errore ne Nazianzena ecclesia inficiatur sollicitus Gregorius, 83, v. 64 etc.

Apollinaris. Ijus hæresis, 81. Damaso in occidentali Synodo damnata, 84, not. (f). Eius in Trinitatem error, 92. Eam constare dicit ex magno, et majore, et maximo, 84. Scala hæc est non in celum subvehens, sed e celo dejiciens, 84. Nova psalteria et Davidi contrarium sonum edentia scripserat, quæ pro tertio testamento habebantur, 93. Apollinarii libellus hæreticam omnem pravitatem excedens, 167. Docet carnalem naturam in Filio a principio esse, 168. Christum hominem mente muline præditum esse asserit, sed deitate naturam mentis supplere, 168. Unigenitum Deum mortalem dicit, et propria divinitate passum et mortuum, 168.

Apollo yaticinatur mortem deorum jam extinctorum, 1083, v. 233 etc.

Apostoli duodecim, 273, xix, v. 1 etc. Eorum nomina, 263, xix, v. 1 etc. Apostolorum successus, 443, v. 532, 533. Eorum charitas, 443, v. 252, 253 etc. Omnia pro Christo relinquunt, 443, v. 853 etc. Cur eos pauperes Christus elegerit, 443, v. 580 etc. Apostoli publicani et peccatores, ut eo majus sit doctrinæ miraculum, 789, v. 192 etc. Apostoli minime vocandi sunt tudes et imperitii, 791, v. 250 etc. Quomodo sapientes convincantur Apostoli absque doctrina, 791, v. 238 etc. Eorum doctrina a Spiritu, 791, v. 245 etc.

Apostolorum templum Constantiâtopoli erectum, 847, v. 59 etc.

Apostolorum gesta, liber canonicus, 261, v. 54, 1103, v. 296, 297.

Appetitus. Quorum major est appetitus, ea diutius comprimuntur, 499, v. 103, 104.

Aqua, quid? 211, v. 18. Aqua dulcis non mixta amaræ in mari, quod utramque volvit, 375, v. 397 etc. Aqua potio optima, 591, v. 31.

Aquilarum volatum græculi explorantes, 30. Aquilæ pulcherrimum fuit, quod non putrefere esse pulchra, 47. Qui aquila esse potest, parvi pendere debet inter græculos numerari, 146. Aquilæ aquilis delectantur, 187. Aquila cæstus sui indignos projicit, 343, v. 35. Aquila probat pullos solis radiis, 799, v. 371 etc. Aquillarum alia sublimitas, alia græculorum, 815, v. 672. Aquila prope pullos volitans, alas difflit recens concinnalas, cum in aeris spatii fluctuant nondum fidenti volatu, 1005, v. 159 etc.

Aralearum filis res humane comparantur, 629, xl, v. 1 etc. Aralearum telis potentes mali, 893, xxxvi, v. 2.

Arbitrii libertas, 419, v. 122 etc. Arbitrium liberum, quid? 615, v. 57.

Arbor scientiæ boni et mali Adamo prohibita, 247, v. 107 etc. Arbor vitæ quasi sub igneo pessulo servata ne quis homo accedat, 249, v. 122.

Arborum inстар quidam stabant, quadraginta diebus, hybernis nivibus percussis, 927, v. 130 etc.

Arca Noe mundi diluivum sola effugit, 731, v. 1081, 1082, 871, xxx, v. 40 etc. Salutis origo, 835, v. 206.

Arca Dei Philistæis immista, 847, v. 69. Arca occidit eum, qui inclinatam eam tetigerat, 889, v. 101, 102.

Archelaus vestem muliebrem donat Platoni, qui eam recusat, 451, v. 324 etc. Dat Euripidi aliquid quod Sophocles postulabat, v. 355 etc.

Arenam supra ædificata domus, 277, xxiv, v. 1.

Ariani Christum inartimatum hominem audent, ut divinitati passionem tribuant, 87. Ariarum audacia ecclesias colligentium, 167. Ariarum syllaba, 451, v. 728 etc.

Ariani catholicis paucitatem objectabant, 753, v. 1495 etc.

Arianæ prædium, ex Rhigini bonis ad Gregorii domum advenerat, 292. Illud testamentum donat Theologus Gregorio diacono et Eustathio monacho, 202.

Aristæus non Deus, sed homo, 1087, v. 266, 287. Aristæi vana jactantis supercilium, 1135, lx, v. 2.

Aristidis laus, 451, v. 341 etc.

Aristippus lepidissimus, 429, v. 507.

Aristophane popularis gubernationis peritia potior Democritus, 146.

Aristotelis de beatitudine, non virtuti solum, sed et facultatibus terrenis attributa, sententia non probatur, 28.

Aristotelis epistolas quas Olympiano judici commodaverat ab eodem repositi Gregorius, 192. Aristoteleis labyrinthi, 415, v. 48, 49. Aristotelis mansuetudo, 425, v. 561 etc.

Arius impius, Trinitatem non colendam asserit, 705, v. 578 etc. Divinitatem Filii negat, 737, v. 1181 etc. Arii error paganos imitatus, 1199, v. 205. Dei essentiam dividens, 1101, v. 207.

Armenia optimorum virorum, imo et virginum ferax, 1011, v. 277 etc.

Arrogantia, quid? 615, v. 85.

Ars, quid? 617, v. 134. Ars docet quod natura negavit, 375, v. 652. Artes sunt abjectorum hominum, 487, v. 18. Ars opifex altera, 713, v. 756. Artes exigui essent pretii, si tantum volenti adesset possessio, 809, v. 564, 565.

Artificio carere summi artificii est, 148.

Ascensio Christi nos sursum evehit, 623, v. 221.

Aser patriarcha, 263, xii, v. 3.

Asinus urbanus non plurius sit, quam qui vire degit, 821, v. 784, 785. Asinus auri talenta gestaus, 1047, v. 176, 177.

Aspectabilium rerum pulchritudo tanquam mensa nobis opposita, 1033, v. 68 etc.

Asterium, præfecti Cappadociæ assessorem precatur Gregorius, ut Nicolinum injuste pro famulis vexatum vindicet, 121, 125, 126. Multas ad eum litteras, quæ perierunt, scripserat Gregorius, 127. Georgium diaconum illi commendat Theologus, 127. Asterium cum Olympio præfecto a Cappadocia discedentem fleibus et laudibus prosequitur, 130, 131. Illum laudat, quod præsidis adiutor, et publicis deditus commodis, locum tamen det officii amicitia, 131 etc. Asterium et ejus fratres, quos sacram riam appellat, Hellenio commendat Gregorius, 1047, v. t. 139 etc.

Astra. In asirorum motibus confidentes invehit Gregorius, 231, v. 10. Astra non adoranda, utpote Dei conditoris opificia, 1073, v. 59, etc.

Astræa, bove caso, in culum avolat, 567, v. 485.

Astrologorum ars, visa stella Christi ortus prænuntia, penitus concidit, 229, v. 56 etc.

Athei, 423, v. 186, 187, 735, v. 1152, 1153.

Athenæ litteris florentes, 683, v. 211. Athenarum lex de cognoscenda juvenum vocatione, 145. Athenæ decus Græciæ, 1073, v. 44.

Atheniensium legatio ad Lacedæmonios, 78. Ejusdem accessus, 78.

Athletarum inanes circa pulverem labores, 1045, v. 154 etc.

Attica luscina, 1061, v. 226.

Audacia, quid? 613, v. 85.

Augiæ stabulum fimo congesto plenum, 5.

Augusti jussu census factus, 269, v. 82.

Aulicorum mores, 749, v. 1424 etc.

Aures cera claudendæ, 583, xxx, v. 10. Aures claudendæ ad turpia, 601, v. 65 etc. In aure quam in lingua minus est periculi, 463, v. 969, 741, v. 1254. Auribus sit ostium, 921, v. 53.

Aures a Christo curatæ, 663, v. 588.

Aurigarum vana luctationes, 1015, v. 155 etc.

Aurum vim magnam habet, ad persuadendum efficac, 597, v. 143, 144, 721, v. 870. Aurum injuste collectum appellat Gregorius teetum et occultum tyrannum, 117.

Auro copiosior cinis, 323, v. 465. Auro nil pejus, 1201,

xc1, v. 4. Auri nefanda cupiditas, 1203, xcw, v. 30.

Avaritia, quid? 617, v. 120. Avaritia omnibus imposita, sed præsertim iis qui sunt Spiritus, 753, v. 489, 490.

Avari boni coacervantis parabola, 279, xxi, v. 9, 10.

Avari hirudini similes, 335, v. 79 etc. Avari semper egent, 595, v. 83. Avarus hydropico similis, 457, v. 446. Avarum miseria, 437, v. 480 etc. Avari leoni similes, 547, v. 54 etc. Avari suos lenones habent, 549, v. 67. Avarorum crudelitas, 549, v. 74 etc. Avari iis similes qui mortuorum crines secant, 531, v. 134. Avari dipsadi similes, 533, v. 131 etc. Avarorum objectionibus respondet Gregorius, 539, v. 278 etc. Avari soli idololatræ vocantur, 561, v. 571 etc. Avaros quanta circumveniunt incommoda, 833, v. 51 etc.

Aviditas. Quod majorem venerationem habet, avidius quoque expellitur, 62, 63.

Avis aerem secans pennis instruitur, 477, v. 19 etc. Avem memo rido incidit, aut in aere volantem miseratur, sed a nido lapsam, vel ab accipitre lamatam, 1033, v. 92 etc. Avis matris pro parvulis cura, 137, iv, v. 9 etc., 1037, v. 16, 1031, v. 30.

B

Babylon fugienda, 631, v. 354 etc. Babylonis perniciosa, 1165, i, v. 1. Babytonici pueri flammam effugiant, 931, ii, v. 55.

Bacchantes circa prolem Semeles in montibus errantes, 1085, v. 264.

Baptisma Christi signum nostræ purgationis, 621, v. 200.

Baptisma, quid? 623, v. 226 etc., 623, 257. In baptismo trina deitas fulgentem reprodicit hominem, 217, v. 46. Duplex baptisma, spiritus et sanguinis, 233, v. 78, 79, 635, v. 226 etc., 1037, v. 340, 1043, v. 200. Ut communis aer, et communis terra, ita commune mortalibus salutiferum Baptisma, 235, v. 97 etc. Baptismi communicationem illicent mali, 593, v. 75, 76.

Barba oim apprehensa, ut aliqua peteretur gratia, 833, v. 65, 66, 1057, v. 340, 1043, v. 100.

Bartimæus cæcus videt lumen, 275, xxi, v. 11, 15.

Basilisus Gregorio exprobratur, sicut aliis Philippis, 45.

Basilissa, Xolorum alumna, cum Eusebio et Nonna sepulta, 1159, cxxi, v. 1 etc. Georgii germana corpore et mente, 1159, cxxii, v. 3, 4.

Basilius, Cæsariensis episcopus, arcta cum Gregorii amicitia conjunctus, 687, v. 225 etc. Ejus ab Athenis discessus, 687, v. 212 etc. In desertum Ponti secedit, 685, v. 355 etc., 1011, v. 293.

Basilius ad conventus ab Eusebio Cæsariensi non vocatur, 16. Vocandum illum ostendit Gregorius, 17 etc. Vocatur a Gregorio quatenus Eusebium Cæsariensem, deprecatrix et evocatrix litteras jamjam misurum, averterat vel veniens, vel scribens, 19. Bezeleil comparatur, 19.

Basilium carna cum oleribus exapiendus, 25. Hunc minus cautum et circumspicuum objurgat, 51. Inimicrepat, quod se ad metropolitani arbeni, ficta infirmitate, vocasset, cum de creando episcopo ageretur, 51. Multos fletus a Gregorii oculis hac simulatione elicit, 31. Hunc hortatur, quatenus intermedios tumultus, et prava suspiciones fugat, 55.

Basilium, nomine patris, ad Cæsariensem episcopatum promovendum curat Gregorius, 35, 36, etc. Basilium omnibus antefereudus, utpote vita et sermone probatus, et sic contra hæreticorum prurium stare potens, 36 etc. Ejusdem commendatio ad Eusebium Samosatensem directæ, 37, 38. Electionem Basilii iterum urget, scribens ad episcopos, nomine patris, Gregorius, 38 etc.

Basilio in episcopatum Cæsariensem electo gratulatur Gregorius, 40. Ad eum non statim advolat propter obrectatorum linguas, 40. Basilio, propter invidiam, a sophistica quadam curiositate negotia exhibentur, 42. Adfutura se promittit Gregorius, ut illi aliquid consilii imperiat, et utilitatem ipse capiat, 42.

Basilium Gregorius acriter insectatur, propter oblatum Sasimorum episcopatum, 42, 43 etc. Plebis ob hanc causam in Basilium sermonationes, 43 etc. Eidem Gregorius exprobrat omnia ad sui ipsius gloriam trahere, 44. Hunc propter episcoporum molitiones iterum arguit, 44, 45 etc. Eundem accusat, quasi ostentationis gloriaque nimio studio teneretur, velut metropolitani, 44. Alie ejusdem eadem de re querimoniam, 635, v. 346 etc.

Basilium ut in fide parum fortis accusatus, 51. Insimulatus quasi de Spiritu sancti divinitate parum catholice sentiret et loqueretur, 51, 33 etc. Gregorio vindicatur, 82 etc. Basilium propter epistolas movere affectum leni-

re- tentat Gregorius, 53 etc. Plum invisere non potest Gregorius, propter matrem morbo laborantem, 54. De Basilii morte scribit Gregorius, 65. Basilium per totum vite curriculum hoc unum ineditatus fuerat, ut praeceus foret ad Dominum, 65. Basilii morte, defensa et spolata Ecclesia, 65. Basilii mortem luget acriter Gregorius, 72.

Basilii laus, 41 etc., 50, 52, 687, v. 221 etc., 1011, v. 295 etc., 1155, cxxx, v. 1 etc. Basilium solus pene veritatis igniculus, ac vitalis facultas, 52. Alter post magnum Aaronem, noctales cum immortalis orans conjungit, 1013, v. 501 etc. Nuntius veritatis oculus Christianorum, Ponti et Cappadocum decus, 1157, v. 21 etc. Christi magna gloria, columnen sacerdotum, defensor veritatis, 1157, v. 33, 51. Tonitruum erat ejus oratio, fulgur autem vita, 1157, v. 40. Octo annis pii populi habenas tenuit, 1159, v. 35.

Bassus, Christo amicus, latronum manu extra patriam opprimitur, 1153, cx, v. 1 etc. Cappadocibus magnum reliquit nomen, quod celebrat Gregorius, 1153, v. 3 etc. Carterium filium, velut Abraham, suscipit, 1153, cxi, v. 1, 2.

Beatitudo, quid? 623, v. 254. Beatitudo, juxta Aristotelem, est aeternae actio secundum virtutem, 28. Sordide autem et abjecte bonorum abundantiam adjunxit, 28. Probanda magis Stoicorum sententia, qui res externas nihilum ad beatitudinem impediendum asserere dicunt, 28. Haec humanae felicitatis meta est, ipsa beatitudo, 112. Quae iuxta Gregorium sint beatitudines, 487, v. 1 etc. Beatitudines evangelicae, 489, v. 25 etc.

Beelphégor colunt carnis adoratores, 873, v. 87 etc. Belias, vel Belial, Beliae cavenda invidia, 581, v. 62. Belias vocatur diabolus, qui gessit omnes vorare, 619, v. 515 etc. Belial dicitur diabolus et latro, 919, xlv, v. 15 etc. 929, v. 184, 935, v. 324.

Belluarum vana et crudelia certamina, 1045, v. 149, etc.

Bellum intestinum carnis et mentis, 925, v. 65 etc. Beneficiens imitator est Dei, 585, xxx, v. 3. Beneficiens illis, sibi benefacit ac thesaurum parat, 1011, v. 281 etc.

Beneficentia in quo maxime consistat, 1025, v. 99 etc. Beneficia qui accipit, memor esse debet, non qui ea contulit, 697, v. 453, 456.

Benignitas prompta est et propensa ad ignoscendum, 65. Benignitate nihil celerius, 67. Nullis finibus circumscriptor benignitas, 154. Benignitatis Dei haec series: primum leges sancit, deinde jubet, pollicetur, minatur, increpat, poenas intendit, colibet; minatur rursus; cum actus fuerit, plagam infert, et id paulatim, viam scilicet emendationis aperiens, 68.

Benjamin patriarcha, 265, xiii, v. 3.

Beseleelis spiritus in Ecclesia excitandus, 19. Bethleem, ex virgine nascitur in praesepe Christus, 269, v. 55 etc. Huc facta olim promissio, 1011, v. 274, 275. Bethleem parva Christum tamen tulit, 1153, lxii, v. 2.

Bilance exigua caeli possessio libratur, 1015, v. 335, 356.

Bilis a Deo data est, ut dometur, 551, v. 354 etc. Bispemia, quid? 617, v. 106.

Bona hujus mundi, velut in talorum situ, alias ad alios transiuntur atque immutantur, 171. Bona temporalia parvi pendenda, 6, 3, v. 85 etc. Bona alia aliis Deus largitur, 857, v. 26 etc. Bonorum mundi, mali quoque sunt participes, 985, v. 60 etc. Bonis externis qui gloriatur similis est simiae sub humana forma, cujus collum aurei torques ambiunt, 1047, v. 173, 174. Aut asino auri talenta gestanti, qui licet auro coopertus, rugitus edit, 1047, v. 176, 177. Aut plumbeis ensibus, qui prorsus inutiles, argenteis vaginis conduntur, 1047, v. 178, 179.

Boni non ita nascuntur, sed tales evadunt, Spiritu et doctrina formante, 527, v. 506, 507. Boni gloria Dei sunt, 555, v. 677. Boni probantur adversis, 587, v. 51, 52. Honorum montis parendum, 607, v. 183, 186. Boni, sicut et mali, in terra non sunt stabiles, 657, v. 462 etc. Optimus ille est qui rectam carpit viam, 657, v. 479 etc. Melius est videri malus, cum bouis sis, quam optimus, cum sis pessimus, 659, v. 514 etc. Boni sunt praeda malorum, 717, v. 796. Bonus vir fraudi patet, 717, v. 806. Bonorum calamitas, et prosperitas malorum multum incommoli parit, 821, v. 789 etc. Bonorum et malorum separati termini, 1175, xxiii, v. 3. Bonis in terra cur plurius evadunt mala, malis vero nulla, 913, lxii, v. 10.

Bonum unum stabile hominibus, hinc discedere tollendo crucem, 487, v. 35, 34. Nihil admittendum turpe, nec a bono desistendum, 541, v. 45, 46. Boni non tam faciliis quam mali communicatio, 767, v. 1759, 805, v. 511.

Bos. Pulchra similitudo a bovis ducta, 255, v. 68 etc.

Bosporio, Coloniensi episcopo, denuntiat Gregorius se licet invitum Ecclesiae Nazianzenae curam susceperit, 115 etc. Illum objurgat quasi supplantatus ob continuandam Ecclesiae Nazianzenae curam, 129. Bosporium ab episcopo insectatum excusat et defendit, 151. Ab Amphilocho eius causa vindicatur, 152. Ejus causa commendatur Nectario, Constantinopolitano episcopo, 153 etc. Bosporius, vir pius, precibus morbos depellens, frustra rogat Vitalianum pro illius, 1051, v. 242 etc.

Branchidae Christo cedunt, 1085, v. 70.

Briarei rapaces manus, 853, v. 70.

Bruta animalia sine metu moriuntur, 479, v. 35 etc.

C

Caberina, praedium a Castore pauperum domus donatum, 176.

Caecis visus a Christo redditus, 275, v. 11, 275, v. 27, 28, 275, xxi, v. 12-16, 277, xxii, v. 18, 275, v. 8, 665, v. 587, 588.

Caedes duplex, 615, v. 115, 116.

Caesarea Cappadociae, Basilii patria, 2. Urbs ubi angustum aliquid spirabat, et sol accipiebatur ad certum modum, 2. Deliciis et opibus pollens, 2. Habens caupo-nes et quicquid turpe et improbum urbes ferunt, 2.

Caesarienses, nomine patris, hortatur Gregorius ad eligendum Basilium in episcopate munus, 55 etc., 56 etc.

Caesariensis Ecclesia omnium fere ecclesiarum mater, 56. Multos habet principatu dignos, 56. A dignis praesulibus olim gubernata, 56.

Caesarius Gregorii frater. Hunc Juliani aetate adhaerentem Gregorius exagitat, 7. Quam grave detrimentum illi hic demoranti imminerebat, 8. Nicææ terrae motum evadit, 641, v. 175, 176, 1113, xv, v. 1, 2. Illi inter has ruinas quasi miraculose salvo gratulatur Gregorius, 19 etc. Caesarius moritur, 695, v. 368 etc. Moritur primus ex Gregorii proximis, 991, xc, v. 1. Morbo, vitæ rapitur, 1115, xv, v. 3, 4. Moritur in Bithynia, 1113, xiv. Cum matre defunctus tumulatur, 991, xci, v. 3, 4. De morte ejus queritur Gregorius, 72. Post ejus mortem hostes impetum faciunt in ejus facultates, 25 etc., 641, v. 183 etc., 695, v. 571 etc. Sophronio defuncti res commendantur, 25, etc. (Caesarii mors curas Gregorii auget, 639, v. 165 etc. Pecuniam perdidit partim in terræ motu Nicææ partim a latronibus, 641, v. 172 etc. Caesarius Gregorium fratrem, ut patrem colebat, 645, v. 217 etc. Non defuit Gregorius ejus direpta bona, quæ communita cum pauperibus habere cupiebat, sed animam suam super omnia dedit, 645, v. 221 etc. Caesarii mortui laudes, 24, 25, 611, 177 etc., 1111-1115, vi-xxii. Geometria, logica, grammatica, medicina, rhetorica, et elemosynis inclamit, 641, v. 177 etc., 1115, xii. Caesario extincto, dolore correpta est imperatoris aula, et Cappadoces cecidere animis, 1115, xvii, v. 1, 2. A martyribus ut suscipiatur in limbo orat Gregorius, 1115, xx. Ipsum invocat, 641, v. 177 etc.

Caesarius Constantinopolis olim praefectus. Huic Gregorius consobrinos suos Helladium et Euladium, injusta pro praedio patientes, commendat, 15 etc.

Cain nequam, 525, v. 418. Cain et Abel ex uno parente, 525, v. 492.

Caiphas detestabilis, 525, v. 486.

Calais pravus pictor, 819, v. 744.

Calamitas secundis rebus magis est expetenda, 20. Calamitates pro Christo susceptae laboresque pro veritate exhausti beatum efficiunt, 59. Calamitates piis et impiis communes, 559, v. 278 etc. Calamitates multas passo, multa cognoscere contingit, 677, v. 18, 19. Calamitatibus afflicti sibi meliora non promittunt, 657, v. 167, 168. Calamitates piorum infirmos offendunt, quasi nullum pietatis praemium habeant, et fortuita sit hujus mundi compages, nec res humanas Deus regat, 919, v. 95 etc. Calamitates hominum variae, 1019, v. 24 etc. Calamitatum nemo expers, 1021, v. 40 etc.

Calch ad explorandam terram promissam deputatur, 719, v. 854 etc.

Callimachus poeta, 191, 193.

Callimachus pravus pictor, 819, v. 744.

Calumnia, quid? 615, v. 105. A calumniis cavendum, 131. Vulgi hominum linguae simplicioribus quibusque celerime calumniae struunt, 35.

Calvus cum ariete obversa fronte congredi non debet, 158.

Canes nuptiarum miraculum, 277, xxiii, v. 3, 4.

Canceri oblique gradiuntur, 595, v. 121, 122.

Candidianus praefectus, et paganus, a Gregorio amplissime laudatur, 9, etc. Gentilis religiose, 11. Ardentissime optat Gregorius, ut ad Deum religionemque se converterat, 12.

Canis pro catulis sollicitudo, 1057, iv, v. 16. Canom ordo laudatur ad cadavera collectorum, 597, v. 141, 142.

Canities aliquid habet prudentius et solertius, 35. Cantities jocatur, sed lusus gravis, immista Christi simplicitate, 1175, xxii, v. 1, 2.

Canonici libri Antiqui Frederis, 261, v. 9 etc., 1103, v. 264 etc. Canonici libri Novi Testamenti, 261, v. 30 etc., 1103, v. 285 etc.

Canotolorum fundi emptioem Amphiochio episcopo redintegrari vult in testamento Gregorius, 203.

Canticum canticorum, Salomonis opus, liber canonicus, 261, v. 18, 1103, v. 275.

Canillene turpes vitandæ, 1095, v. 100.

Cantor cantori adjungitur, 160.

Cappadocia Cæsarium exstirpavit, 1115, xvii, v. 1, 2. Equis celebris, 1115, xxi, v. 4 et not. Luget Euphemium, 1421, v. 4.

Captivitas Babylonica, 847, v. 66, 67.

Carbala, Gregorii prædicatorum, a quo discedit ob adductas in viciniam feminas, 169.

Caritas ad Dei cognitionem plus valet, quam scientia, 465, v. 914 etc.

Caritas fraterna. Nemo sibi tantum vivit, sed proximo, 43.

Carmine pectoris robur effeminantia, fugienda, 1095, v. 101.

Carnales suas augent compedes, 445, v. 602.

Carnifices nil grave agunt, quia legibus deserviunt, 132.

Caro. Carni non indulgendum, 345, v. 60. Carnem aliqui domant sua sponte, non ex amore Dei, 571, v. 568, 569. Caro aliud, aliud lex præcipit, 407, v. 57. Carnem objugat quidam Stoicus, 44, v. v. 601 etc. Caro hostis blandus, 475, v. 59. Caro domanda, 585, xxx, v. 7. Carnis adoratores Beelphegor colunt, 875, v. 87 etc. Carnem afflictere obesam utilissimum est, 919, v. 45, 44. Carnes crassas et ventrem prominentem porta angusta non capit, 919, v. 49, 50. Carnis et mentis bellum intestinum, 925, v. 65 etc. Lex carnis mala et malis gaudens, 925, v. 71 etc. Carnis et mentis pugna, 925, v. 89 etc. Pharmaca ad subigendam carnem, 925, v. 121, etc. Caro nec rationibus pareat, nec laboribus domatur, 927, v. 165 etc. Carni homo sociatur, ut domina coquo suo, 985, v. 78, 79.

Carnem suam gravioribus verbis exagitat Gregorius, 937, xxvi, v. 1 etc. A carne possit Gregorius quid velit, 937, xxvi, v. 74 etc. Non illi dabit vitæ ludibria, sed solum que necessaria ad vitam servandam, 937, v. 80 etc. *Vide*. Christus incarnatus.

Cartierius supra carnem evectus Hellenio commendatur a Gregorio, 1003, v. 139 etc. Cartierius, Bassi filius, cum patre sepultus, 1135, cxi, v. 2. Gregorii juventutis gubernacula rexit, et eum vitæ incorporeæ alligavit, 1135, v. 3 etc. Tutela fuit optima juvenum, 1135, v. 7, 8. Mortuus est, quia illum voluit sacrum cantorem celestis chorus, 1135, cxvi, v. 4. Nicomedis fuit pietatis socius, 1135, cxvii, v. 1, 2. In tellure Xolorum sepelitur, 1135, cxviii, v. 1, 2. Vocatur crucifer, 1135.

Castalia cruci cedat, 1085, v. 256.

Castitatis præclara remedia, 345, v. 62 etc. Cum animalibus rationis expertibus temperantia pudicitiaque sit aliqua cura, absurdum est hominem a Deo ad ipsius imaginem effectum, toto vitæ curriculo integram castitatem tueri et conservare non posse, 571, v. 557 etc. Castitas hominem æquat angelis, 389, vii, v. 3, 4. Castitas virginalis et conjugalis, 389, vii, etc. Castitatis laus, 458, v. 775 etc., 461, v. 898 etc. Cohortatio ad castitatem amplectendam, 581, v. 507 etc.

Castus criminari non decet propter lapsos, 1175, xxi, v. 1 etc., 1175, xxii, v. 1 etc., 1175, xxiii, v. 1 etc.

Castorem, ut sibi Sacerdotem reddat, precatur Gregorius, 175. Illum rogat, ut dominam communem sororem, forte Theclam, quam citissime ad sese remittat, 176. Liliandus et Catherina prædia pauperum domui a Castore donata, 176.

Cataractæ Nili et Catadupa, 4.

Catechesis, quid? 625, v. 251.

Causis subtilis, effectus tolluntur, 827, v. 311 etc.

Cecropidis e terra geniti, super capillos cicadam terræ filiam gestabant, 1045, v. 150.

Cedere. Non semper cedendum, 597, v. 9 etc.

Cedrus cum quassatur, pinus quoniam modo secuta, 877, v. 207, 208.

Celebritas publica amat aeris serenitatem, 713, v. 4584.

Celestius presbyter ad Theodorum Tyranensem a Gregorio mittitur, 128.

Celestium, ut videtur, urbis Nazianzi præfectum reprehendit Gregorius, quod sacra jejunia non servet, et fæda spectacula proponat, 101, 102. Celestium loquariorum hominem taciturnus Gregorius egregie carpit et imdet, 102 etc.

Census celeritimus malorum magister, 595, v. 95. Censuræ iudicii tempore Christus nascitur, 1015, v. 557, 558, 1017, 11, v. 15, 16.

Centurionis famulus a Christo sanatus, 375, xi, v. 4, 277, xxii, v. 5.

Cera ferro facile imprimitur, ferrum autem difficiliter, adamus autem nulla re, 175.

Cercidas lepidus citatur, 445, v. 598.

Cete efficit Deus sanctorum oratorium, 711, v. 677.

Chaldaei astrologi, 425, v. 190 etc. Chaldaei Providentiæ hostes, cultoresque astrorum, 755, v. 1157, 1158.

Chananeæ filiam liberat Christus a demone, 375, v. 19, 20, 275, v. 9, 10. Chananeam male confundit Gregorius cum muliere inclinata quæ sursum non poterat respicere, 947, v. 75, 76 et not. in eundem versum.

Chaos egregia descriptio, 501, v. 28 etc.

Chareti versus citatur de continentia, 445, v. 486.

Charisma, quid? 625, v. 250.

Charybdis perniciosa et immitis, 1079, v. 150.

Chiro formula sapiens, 1027, v. 197, 1069, v. 99.

Chorda tensa amat remitti, 905, v. 42.

Christiani ex urbibus in urbes migrare jussi sunt, 178. Christiani veri a vana gloria alieni, 429, v. 482 et cetera. Christianorum virtus describitur, 447, v. 636 etc. eorum voluntariæ afflictiones, 447, v. 647 etc. Persecutiones Christianis utiles, 451, v. 707 etc. Christiani non unum vitæ genus convenit, 491, v. 60 etc. Christiani quanta perferunt invicem animo, 569, v. 515 etc. Morientes semper vivunt, 569, v. 529 etc. Christianus respirare annu licet, 917, v. 17, 18. Iis una lex, unus Deus, vocatio eadem, 917, v. 19. Christi numerum doctrina purissima, qui divina informati fibris, tum prophetarum, tum Christi ipsius, et ejus discipulorum verbis edocti, purgato corde, Deum vident: qui cælestium rerum perit, divinitus collustrat ad superna contendant, 1077, v. 115 etc. Christianorum religio ducem non habet fabulam, 1079, v. 147 etc.

Christianismus, quid? 621, v. 185 etc.

Christus mundi creator, 505, v. 64 etc. Christus Moyse legem in Labulis scripsit, 207, v. 12, 15. Christi divinitas et perfectiones, 897, xxxvii, v. 5 etc. Per eum cuncta facta sunt, 899, v. 41 etc. Lux ejus angeli, gloria homo, 899, v. 83. Sol, astra, luna, quæ alternis vicibus vivit et occidit, et sursum pleno lumine revertitur, stella errantes et fixæ opus sunt sapientiæ Christi, quam etiam prædicant, 899, v. 45 etc. In veteri lege paucis manifestata Christi divinitas, 214, iii, v. 17.

Christi incarnatio populis explicanda, 795, v. 56, 507. Christus incarnatus, 295, xxxv, v. 6 etc., 621, v. 189 etc. Quare? 251, v. 31 etc. Homo factus, ut veterem Adam sub velamine carnis sanaret, et diabolum vinceret, 251, v. 55 etc. Christus incarnatus novam hominibus viam aperit, 295, xxxvi, v. 12 etc. Christus ut sanet agrorum, naturam adsumpsit, 507, v. 159 etc. Christus immortalis et mortalis, carnem adsumpsit, ad expianda hominum peccata, 899, v. 27 etc. Servæ formam accepit, et mortem gustavit, et vitam iterum consecutus est, immortalis Patris imago, ut nos salvaret, 921, v. 27 etc. Propter peccatores humanam naturam adsumpsit et mortuus est, 1025, v. 102 etc.

Christus Deus et homo, 85, 86, 215, v. 60 etc., 255, v. 25, 295, xxxii, v. 5, etc., 295, xxxvi, v. 14, 507, v. 19 etc., 631, v. 14, 709, v. 646 etc., 1081, v. 180 etc. Christus ex cælo veniens, gloriam suam in mortalibus visceribus evacuans fit Deus homo, 795, v. 306, 507. In Christo quod delitescit, et quod delitatur, unus est Deus, 257, v. 61. Christus Verbi templum, 1081, v. 185. Vocatus ab Apollinaristis homo dominicus, 85.

Christus totum hominem, excepto peccato, adsumpsit, corpore et mente prædium, 87, 255, v. 1 etc., 257, v. 41, 707, v. 605 etc., 1081, v. 199, 200. Non mentis experti juxta errorem Apollinaristarum, 85, 87, 88, 94, 95. Non primum formatus homo fuit, et postea Deus subit, 85. Non in Christo duo filii, alter ex Patre, alter ex matre, 85, 94. Divinitas in eo non est operata, velut in prophetis, sed copulata secundum essentiam, 86. Non filius adoptivus, aut adscriptivus, nec ex operibus perfectus est, 86. Profecit in quantum se patefecit, 86. Carnem accepit, non divinitate vacuum, 86. Venit aliquando cum corpore, 86, 87. Post resurrectionem contractus fuit, 86, 87. Discipulis in monte apparuit, 86, 87. Carnem habuit, non que a Deo descendit, sed que ex nobis adsumpta

est, 86, 87. Non hominis locum picturam habuit, 86, 87. Non divinitatem mentis solum habuit, 88, 95. Non alter ejus ergo nos amore testari poterat, quam ex eo quod caro in memori fuerit, et ad deteriorum nostri partem se ipse demiserit, 91. Incarnatus est eo quod carnem assumpserit, non quod inter homines fuerit conversatus, 95. Non opinionem carnis, sed veritatem habuit, omnia passus quæ peccato vacant, 96. Totum hominem totus venit salvare, 251, v. 43, 44. Minime dicendum cum Apollinaristis adorandum esse non hominem deiferum, sed Deum carnisferum, 96. Christus non dividendus, 97, 134. Non alter ex Deo, alter ex virgine, 707, v. 631 etc. Nil, ut Deus, patitur eorum quæ carni accidunt, 709, v. 644 etc. Invehitur Gregorius in eos qui Verbum Christum propter homines creatum asserbant, 215, v. 51 etc.

Christus in casta virgine concipitur, 253, v. 21, 22. Et nascitur, 94, 231, v. 43 etc., 269, v. 37 etc., 507, v. 147, 579, v. 50, 621, v. 193, 194, 1079, v. 172 etc. Christus a sinu virginis ortus est, Deus-Homo Spiritu magni Dei coagmentatus, 1081, v. 180 etc. Christus e pura matris alvo prodiens non est pollutus, 1083, v. 277 etc. Ineffabilis ejus natiuitas ex virgine, 257, v. 49 etc. Non per Mariam, quasi per canalē, fluxit, 85. Nil fœdum in ejus generatione, 253, v. 63. Ejus generationis ex virgine modus, 253, v. 67 etc. Ex desponsata muliere natus est, 317, v. 334 etc. Censuræ indicii tempore nascitur, 1015, v. 357, 358. Natus in Bethleem, 1233, LXII, v. 2. Fascis involutus, 621, v. 196. Ad ejus ortum omnia mota sunt, et celestis chorus insonuit, 253, v. 60, 61. Magi ad eum stella duce adveniunt, 253, v. 62, 63. Stella ortus annuntiat, 229, v. 53 etc. Ejus genealogia duplex exponitur, et a difficultatibus vindicatur, 267, xvii, v. 1 etc.

Christi baptisma, 621, v. 200, 201. Jejunium, 621, v. 202. Tentatio a diabolo, 351, v. 213 etc., 383, v. 81, 82, 621, v. 203. Quidquid lex præcipit, perficit Christus, 253, v. 70. Christus solvit tributum, et præbet servitutis solutum, 1015, v. 359, 340. Ejus mansuetudo, 523, v. 237 etc. Christi discipuli duodecim, 273, xix, v. 1 etc. Ejus miracula secundum Matthæum, 273, xx, v. 1 etc. Secundum Marcum, 273, xxi, v. 1 etc. Secundum Lucam, 273, xxii, v. 1 etc. Secundum Joannem, 277, xxiii, v. 1 etc. Christi parabola secundum Matthæum, 277, xxiv, v. 1 etc. Secundum Marcum, 279, xxv, v. 1 etc. Secundum Lucam, 279, xxvi, v. 1 etc. Secundum omnes evangelistas, 281, xxvii, v. 1 etc. Christus liberat discipulos tempestate jactatos, 631, i, v. 10 etc. Morbos animæ et corporis sanat, 631, 13. Christi res quid signent, 621, v. 194 etc. Christus in monte transfiguratus, 1133, lxxv, v. 1.

Christi passio, 213, v. 75 etc., 307, v. 167, 293, xxxiii, v. 7, 295, xxxv, v. 9, 307, v. 167 etc., 621, v. 204 etc. Ut regenerari renurgamus, 929, v. 181 etc. Ejus mortis effectus, 625, v. 220. Agnus pro nobis occisus, 235, v. 75 etc. Sanguinem pro nobis fudit, 253, v. 80, 81. Fixus cruci manibus deicidit, 235, v. 11. In redemptionis pretium se Deo obtulit, ut nos servitio extimeret, 239, v. 68 etc. Christus omnia occupavit ab orbis finibus ad usque fines terræ, colligans suis manibus, quas in cruce expandit, 1079, v. 169 etc. Mortens imperium mortis sustulit, 1083, v. 227 etc. Ut crucifixus, est adorandus, 86. Per ea quæ passus est ad patientiam nos excitat, 745, v. 1322. Christus quibusdam, frustra clavibus transfixus est, cum nomen habeant, non a Deo, sed ab hominibus, 833, v. 154 etc. Quam ingrati qui Christum, ob ea quæ passus est, deprimunt, 213, v. 57 etc. Christus omnes pariter vult salvos fieri, 717, v. 19, 20.

Christi resurrectio, 213, v. 75 etc., 275, v. 37, 38, 277, xxii, v. 20, xxiii, v. 10, 11, 293, xxxiii, v. 8 etc., 297, v. 15, 625, v. 220, 899, v. 59 etc. Ad vitam mortuus rediit, ut meis vitis melderetur, 1079, v. 172 etc. Eiusdem ascensio, 625, v. 222. Judex venturus, 297, v. 16. Judex justus, sed mihi, 989, v. 13, 14. Christus ubique celebris, semperque labentibus annis. Et celebrior, 1087, v. 291 etc. Christi nomine fugantur dæmones, 1075, v. 80 etc.

Christus sequendus, a quo saltem accipimus, 19. Christus omne bonum hominibus, 293, xxvi, v. 1, 297, xxxvii, v. 2. Lumen hominum, 865, xxii, v. 1. Mortalibus malorum depulsor, 293, xxxv, v. 5. Vitæ lumen exitum præ cæteris donum ab axe celesti, 1049, v. 3, 4. Vitæ et studiorum dux esse debet, 1061, v. 265. Christi amoris aculeus omnium dulcissimus, 1073, v. 53 etc. Christum habere melius quam omnes facultates, 907, v. 30, 31. Christus omnibus emendus, 457, v. 465.

Christus Gregorio pingitur, 935, xvii, v. 2. Christus Gregorio magnæ opes, 977, lxxxii, v. 5. Christi miracula in se innovari postulat Gregorius, 665, v. 581 etc., 947, v. 69 etc. Christum precatur Gregorius, 631, i, v. 17 etc., 869, xxviii, v. 1 etc., 881, xxxii, v. 1 etc., 939, lxii, v. 1 etc.,

939, lxiii, v. 1 etc., 939, lxiv, v. 1 etc., 969, lxx, v. 1 etc., 969, lxxi, v. 1 etc., 989, v. 1 etc. Orat pro se et ecclesia Constantinopolitana, 985, v. 69 etc. Postulat ut Christus se a tempestate liberet, 967, lxxix, v. 1 etc. Ab eo unam vitam expetit, 975, lxxvi, v. 1, etc., 973, lxxxvii, v. 1 etc.

Cibus mediocri optimus, 591, v. 37. Cicadæ solo rore, juxta fabulam, alebantur, 25. Cilicio vestitæ virgines, 1009, v. 235. Ciminerii Pontici sole carentes, 5. Semestri nocte damnati, 5.

Cinis auro copiosior, 323, v. 465. Circuitus Græcorum ex eodem stellarum motu recurrens, 92.

Circulator quisvis populo decepto dominatur, 597, v. 137.

Citharæ modulis Saul a maligno spiritu liberatur, 905, v. 88, 89.

Civitates, ait Plato, non ante malorum finem habituræ sunt, quam philosophia cum potentia conjuncta sit, 22.

Clavi Christi, confixio nostri peccati, 621, v. 207.

Cleanthis puteus, 429, v. 285 etc.

Cledonius presbyter Iconii, brevem quamdam fidei regulam amico animo a Gregorio exigit, 93. Cledonium Helenio commendat Gregorius, virum admirabilis pietatis, 1005, v. 120 etc. Testamento Gregorii subscribit Cledonius, 201.

Cleombroti præclarus ex alto saltus, 469, v. 630 etc.

Clerici tempore Gregorii plurimi immunitatibus fruebantur, 61. Ut a tributis solvantur expostulat Gregorius, 61. Objurgat exactores, quod Nazianzenum diaconum sibi carum fecerat vertigalem, 81, 82.

Carilibus, quid? 621, v. 176. Carilibus vitæ futuræ præludium, 655, v. 456. Ejus status perfectio, 655 etc. *Vide* Virginitas.

Cælibes minori Dei auxilio egent, 515, v. 285, 286. Cælibem vitam agere beatum, 869, lxxvii, v. 1, 2. *Vide* Virgo.

Cælum, quid? 611, v. 10. Cælum spectare, caducis temporibus, magna res est, 415, v. 15 etc. In cælo multæ mansiones, 489, v. 21. Definitæ sedes pro dignitate ejusque, 489, v. 55 etc. Cæli possessio exigua bilance libratur, 1015, v. 335, 336. Cælum igneo curru ascendit Elias, 265, v. xvi, 12 etc.

Cæmæ parabola, 279, xxiv, v. 15.

Cænobitica vita viris et mulieribus eximia est, modo longo separatur intervallo, 383, v. 1, etc.

Cogitatio malo quomodo pellenda, 607, v. 187, 188.

Cognatio spiritualis corpoream antecellit, 163.

Colatrodactus. *Vide* Agapetus et Synisactus.

Colloquia prava corrumpunt bonos mores, 1093, v. 76.

Colocynthis. E colocynthide venenum depellit Eliseus, 263, xvi, v. 22.

Coloni mali interfectores domini sui, 281, xxvi, 22.

Columna lucis per noctem, columna nubis per diem, dux Hebræorum, 349, v. 164 etc., 667, 111, v. 7, 817, v. 721, 725.

Comitas, quid? 615, v. 108.

Commiseratio magnam ad levandum dolorem vim habet, 137. Commiserationis duplex fructus, 1027, v. 137 etc.

Computationes aliis relinquit Gregorius, 925, v. 129.

Compuccionis modus est mensura temporis in penitentia, 135.

Concilia. Sæpe in unum coire, nec tamen ullum malorum finem reperire, verum in multis semper tumultus adjungere, majoris est infamiae, 114. *Vide* Synodus.

Concilium Constantinopolitanum. *Vide* Constantinopolis.

Concionatores qui ad ostentationem et gloriam solam, non ad auditorum utilitatem concionantur, histrionibus et funambulis similes sunt, 833, v. 76 etc.

Concordia. Ut ad concordiam permagni momenti est doloris societas, sic ad consilium animorum consensus et concordia, 176.

Confessio peccati sæpe sola salutem attulit, et amarissimis lacrymis noxas absternit, 1025, v. 118 etc.

Confidentia differt a temeritate, 587, v. 43, 44. Confidentia nimia est fugienda, 599, v. 41 etc. Confidentia ut impudentia, si modum excedat, 1053, v. 76.

Conjugatæ torcularibus cælestium ampliore fructum afferre debent, 587, v. 33, 34.

Conjugium adversus incontinentiam remedium, 579, v. 20. Bonum est, 587, v. vi, v. 1 etc. Est vinculum, 487, v. 13. Facit omnia communia, 1065, v. 23. Connubium mul-

lube: probri, 1069, xiv, v. 3. Beatum sanctum conubium, 489, v. 11, 12. Coniugii expertes celestes nature, 935, v. 285 etc. Terrenæ illud appetunt, 935, v. 291 etc. Est carnis æstusque libidinis servitus, licet radix virginitalis, 379, v. 25, 26. Est moles crassa et plena corruptionis, 587, v. 6.

Coniugii commoda, 511, v. 215 etc., 531, v. 592 etc. A Filio Dei institutum, 511, v. 225 etc., 1069, v. 89 etc. Mortalibus utile, ramorum radix, vite præsidium, 511, v. 254 etc. Coniugium leges urbibus, et ipsas urbes condidit, artes attulit, domos implevit, 313, v. 247 etc. Non a Deo abduci, sed magis incitat conjugatum Deus, quia major eget auxilio, 515, v. 276 etc. Pius omnibus oim placuit, 515, v. 296 etc. Connubii soboles, ex quo prophetæ, reges, patriarchæ, martyres, 515, v. 299 etc. Ex eo et mulieres insignes pietate, 517, v. 350 etc. Caribiles ipsi ex conjugio nascuntur, 517, v. 557 etc.

Coniugii incommoda, 529, v. 545 etc., 535, v. 625 etc., 583, v. 75 etc. Coniugio urbes, fora, ceramina, non sunt tribuenda, 521, v. 429 etc. Si gloritur sapientibus ex se genitis, debet quoque maiorum in se recipere non iam, 525, v. 446 etc. Coniugium longius a Christo aberrat, innumeris sollicitudinibus occupatur, nec quidpiam divini attingit, 529, v. 545 etc. Mensa, escæ, vestes, ornatus, potus, cubile ejus qui virginitatem aut conjugium amplexus est, 531, v. 609 etc. Calamitas in novo coniugio, mors sponsi, thalamus sepulchrum, 535, v. 631 etc. Partus dolores; natû extincti in sinu matris, 535, v. 645 etc. Antè justos rænesse nati, 535, v. 648 etc. Coniugium sollicitum, est de compare et rebus carissimis, 587, v. 6 etc. Saepè adulterio fœdatur, 535, v. 661 etc. 387, v. 25 etc.

Coniugium et virginitas aliquando desciunt a seipsis et mentiuntur, 537, v. 709 etc. Coniugium a virginitate vincitur, 539, v. 728 etc. Coniugium casum præstat ancipiti virginitati, 561, v. 411, 412. Qui castitatem in conjugio sectatur cum virginibus est comparandus, 569, vii, v. 8, 6, 391, v. 7, 8. A conjugio abhorret Gregorius, 935, v. 285 etc.

Coniunctiones, non nuptiales, damnantur, 365, v. 459 etc.

Connubium. *Vide* Coniugium.

Conscientia scrutanda potius quam res aliorum, 601, v. 195 etc. Conscientia malorum accusatrix, 401, v. 195, 196.

Consideratio, quid? 615, v. 68.

Consiliarius in omnibus adhibendus, 607, v. 181 etc. Consilium boni tres dicitur, experientia, amor et libertas, 421, v. 157, etc.

Consilium præsumptum ineanti sibi pariter succedendum et amicum, 12.

Consolatione indignus alium consolari non tentat, 37. Consolationis rationes, 156, 157 etc., 185 etc. Consolationis misera quorundam, 619, v. 505 etc.

Constantinopolis nova Roma, 675, x, v. 4, 5, 675, xi, v. 15, 16, 705, v. 562 etc. Constantinopolis in profundo jacuit, perditionis propter hæreticorum impetates, 705, v. 575 etc. Miser hujus civitatis status, cum in hanc venit Gregorius, 705, v. 585 etc. Constantinopoli episcopus prædicatur Gregorius, annuente rege, et populo postulante, 741, v. 1275 etc. Constantinopoli congregatur concilium, 755, v. 1511 etc. Hic præsidet Meletius Antiochenus, vir omni virtute ornatus, 755, v. 1514 etc. Gregorius in sede hujus urbis constituitur, 755, v. 1525. Constantinopolis magnis ornata templis, 847, v. 55 etc. Templum, in ea Apostolorum, 847, v. 59 etc.

Constantinus mortem non effugit, 481, v. 95.

Constantinus. Ejus mansuetudo, 527, v. 290 etc.

Consuetudo legis locum obtinet, 501, v. 155. Consuetudinem cum piis habet Gregorius, 935, v. 277 etc.

Consummatio, quid? 625, v. 253, 254.

Contemplatio et actio, 597, xxxvii, v. 1 etc. Contemplatio beata, 489, v. 17, 18. Contemplatio cum actione jungenda, 1101, v. 214 etc.

Contemptus mundi. Nemo omnia habere potest, at omnia contemnere licet, 457, v. 452 etc.

Contentio in verbis, quid? 619, v. 147, 148.

Continentia, quid? 615, v. 100. *Vide* Frugalitas vite.

Contraria contrariis adversantur, 591, v. 56.

Contumelia, quid? 615, v. 100.

Convicium quid? 615, v. 101.

Cornix conjugè viduata alium non admittit maritum, 363, v. 540 etc.

Cornuactum semen, quid? 375, v. 610 etc.

Corupthos non laudat Gregorius, 156. Qui siq, 156, vol. (f).

Corona splinea Christi et indumentum purpureum inimicopotestatis expoliatio, 621, v. 204, 205.

Corpus, quid? 211, v. 21. Corpus la'e servandum quale est conditum, 577, v. 219, 220. Hostis blandus, 475, v. 59. In terra in terram vergit, 483, v. 141, 150. Interit, vel morbo, vel senectute confertum, 28. Mentem ad ima flecit, 417, v. 66 etc. Corpus mentis tenetur, 645, v. 294. Corporis et animæ ratio populis exponenda, 793, v. 515. Corpus, Dei figmentum, læque, fetidum, debitum proicit Gregorius, 973, lxxvii, v. 8 etc.

Corvi humanam vocem imitantur, 575, v. 624. Corvi paucunt filium, 263, xvi, v. 2, 411, v. 535.

Corybantes Dictæi Christo cedant, 1085, v. 263.

Crabrouem in seipsum irritare non juvat, 158.

Crapula, quid? 615, v. 114. Crapula animum turbat, 591, v. 52.

Cratetis virtus, 425, v. 228 etc. Eiusdem humanæ gloriæ cupiditas, 427, v. 271.

Creationis mundi egregia descriptio, 305, v. 61 etc. Hæc et hominis, 305, 79 etc. Pariter et semine, 505, v. 100 etc. Creatio rerum, 417, v. 96 etc.

Creatura rationalis, 419, v. 99 etc. Creatura irrationalis, 419, v. 106 etc. Creatura non gloriatur coram Deo, 450.

Creta ferarum ignora, 471, v. 49.

Criminatio, quid? 615, v. 103.

Crimis mortuorum rescere, proverbium his congruum, quos urit insatiabilis cupiditas, 551, v. 136.

Cruis trisite fatum non effugit, 481, v. 89, 90. Cruis divitis clarus, 801, v. 435.

Cruis trophæum, 621, v. 206. Cruis pauper opulente ferenda, 457, v. 466; 487, v. 53, 54. Crucem timent malus, 595, v. 76. Cruis nostrum præsidium, 265, lxxvi, v. 8. Hominem eripit mundo, 571, v. 565. Lucida vitæ columna, 485, v. 160, 161. Crucis signum iræ remedium, 555, v. 418 etc. Crucis signum, audaciam inimici frangit, 669, 111, v. 10, 11. Crucem omnia meliunt; crucem ubique gestat Gregorius, in membris, in corde, in itinere, 955, xv, v. 9 etc. Cruce diabolum ferre minatur, 955, lvi, v. 6, 7. Cruce Gregorio evulsus vitæ, 957, lxi, v. 4. Inversam mugnum constringens Deo offert, 957, lxi, v. 5. Hæc pertimescit et fugit diabolus, 957, lxi, v. 6, 1075, v. 85 etc.

Cruis amplectenda, ut malum sistamus, 675, lxxxv, v. 4. Cruis dulcis sarcina, que nos salvos facit, 957, v. 5, 4. Crucis ferenda studio omnia sua pauperibus deit Gregorius, 1017, 11, v. 19, 20. Christus fides terræ cultuque manibus suis quas in cruce expandit, 1079, v. 189 etc. Crucem carnalibus suis veneratur Sibylla, 1085, v. 246.

Cubile piæ cogitationes deferat, 291, v. 59 etc. Culicum plaga in Ægypto, 265, xiv, v. 5.

Cultoris Dei admiranda effigies, 809, v. 576 etc.

Cupiditas, quid? 613, v. 41. Cupiditas inexplata animum exerciat, 405, v. 5.

Cura, quid? 615, v. 67. Cura fugiendæ, 595, v. 101, 102.

Cura hominum ærugo, 839, v. 65.

Curetes et Ætoli de aprici capite pugnant, 481, v. 65, 81.

Cybeles Gallææ ululatus, 1085, v. 267.

Cygnus. Cygnorum et hirundinum fabula propollat, 102 etc. Cygni cantant cum graculi tacuerint, 105.

Cygnus argutus mortem suam deplorat, 1057, v. 508, 510.

Cynegirus, 191, 195.

Cynici dictum, 427, v. 280 etc.

Cynomyorum plaga in Ægypto, 265, xiv, v. 6.

Cypris in satietate, 444, v. 588.

Cyriacus religiosus honorat, et pauperibus benigne facit, 176. Illum rogat Gregorius, ut pauperum hospitalium domum, cui præerat Sacerdos, et cui duo prædia dixerat Castor, ab omni injuria et insultu liberet, 176, 177.

Cyrus Medus divitis et potentia clarus, 415, v. 54, 55, 801, v. 454. Cyrus triste fatum non effugit, 481, v. 89, 90. Regnum appetens tumulum, auri causa, scriptam invenit avaritiæ sententiam, 1197, lxxxiv, v. 1 etc.

D

Dæmon, quis? 211, v. 5 etc. Dæmonum improbitas, qui ad quævis scelera impellunt, 239, v. 75 etc., 241, v. 76 etc. Et malis delectantur, 1097, v. 165. Dæmonum exercitus et duxuales, 1097, v. 82 etc. Christus Dæmonem nec plane solvit, nec prorsus astrinxit, 261, v. 85 etc. Primum hominem eiecit e Paradiso, gustu arboris homicidæ, 249, v. 9 etc. Quomodo homines convertit ad idololatriam, 249, v. 15 etc. Dæmon deceptus, dum Christum ut hominem aggreditur, totas illi nequitiæ vires effudit, quemadmodum ductus maris franguntur ad scopulos, 251, v. 57 etc., 551, v. 215 etc. Dæmones a Christo in porcos mittuntur, 273, v. 7. Dæmon mutus a Christo eja-

cius, 275, v. 11, 12, 275, xxi, v. 11. Capti a dæmonio manant, 275, v. xiv, 275, xxi, v. 5 etc., 275, xxii, v. 8, 275, v. 15 etc., 279, xxv, v. 7, 285, v. 77. Dæmon cum aliis septem in donum suam revertitur, 279, xxvi, v. 8, 9. Dæmones Christi nomine, et crucis signo fugantur, 1075, v. 80 etc. Dæmonibus olim parabantur opiparæ mensæ, 1177, xxviii, v. 1. Dæmonis futura supplicia, 241, v. 92 etc. *Vide* Diabolus.

Damasus, Roma: episcopus, fidem litteris apostolicam a Vitalio exposulat, 91. Vitalium et asceas Apollinariæ, fraude eorum deceptus, in Ecclesiam recipit, et deinde veritatis certior factus, a cætu Ecclesiæ abdicat, 96.

Damnus, quid? 617, v. 122.

Dan patriarcha, 265, xii, v. 3.

Daniel projectus leonibus et liberatus, 349, v. 181 etc., 651, i, v. 3 etc., 709, v. 675, 841, v. 64, 981, ii, v. 35. Pariter servari postulat Gregorius, 967, v. 85, etc. Danielis liber canonicus, 261, v. 27, 1105, v. 285.

Daphne Christo cedit, 1085, v. 256.

David malorum causa quibus res prospere cedunt, æstuat mœroreque conficitur, 50. Futura præmia prospiciens perturbationi desinit, 51. Davidem Hierosolymis leprosi excludunt, 41. David patientiæ exemplar proponitur, 185 etc. David angitur primum et deinde illuminatur circa Providentiæ mysterium, 251, v. 26 etc. David habet peras impares culpæ, 255, v. 64. David inter reges celebrissimus, 317, v. 520. Davidis silentiæ temperantia, 445, v. 617 etc. Davidis mansuetudo, 521, v. 188 etc., 523, v. 202 etc., 1055, v. 518 etc. David a Deo scelere exsolutus, 959, v. 42. David citharam pulsans contra diabolum, 959, lxiv, v. 2.

Debacchatio, quid? 617, v. 115.

Debita remittenda, ut et ipse remittat Deus, 607, v. 157 etc.

Decalogus Moysis, 265, xv, v. 1 etc.

Defectio, quid? 623, v. 246 etc.

Deformitas, quid? 613, v. 55. Quæ vera deformitas, 603, v. 81.

Defunctis (pro) exorandum, 1159, cxxi, v. 5, 4.

Deitatem invisibilem sola ratione fas est apprehendere, 1077, v. 117.

Delectatio. Quibus rebus quisque delectatur, easdem etiam tacens suadet, 159.

Deliberatio. Præus deliberandum, deinde agendum, 179.

Deliciae sunt aliquando honestæ in sordidis vestibis, 585, v. 525, 526. Deliciae sunt, deliciis minime frui, 595, v. 91.

Deliciae inter, quodnam magis Deo displiceat inquirat Gregorius, 839, v. 36 etc.

Delphus, mari assuetus, in aere moritur, 467, v. 11. Delphini erga prolem amor, 1059, v. 27 etc. Delphinus celebrem vehit cantorem, 1061, v. 254 etc.

Democritus popularis gubernationis peritiam potior Aristophane, 116. Democritus semper ridens res humanas, 481, v. 79 etc.

Demosthenis animus, 415, v. 40. Demosthenis librum ad Philagrium ægotantem mittit Gregorius, 27.

Descriptio orbis, divinae inscriptionis figura, 621, v. 194, 195.

Desiderium quam grave sit cupienti, 495, xx, v. 1 etc. Desiderium judiciorum pictor, 861, v. 76. Desiderii merces est, desiderii metam consequi, 1077, v. 22.

Desperatio, quid? 619, v. 159. Desperatio vitanda, 261, v. 508 etc., 599, v. 41 etc.

Deus, quis? 417, v. 90, 611, v. 1. De Deo veræ doctrinæ compendium, 1099, v. 195 etc. Deum esse natura docet, 425, v. 189. Deus unus, 219, v. 5. Deus exers principii, 221, v. 59. Deus nil majus, 495, xxiv, v. 10 etc. Nil Deo natura simile, 495, xxiv, 20 etc. Deo nil venerabilius, 72. Quid autem munus conditum faciebat Deus, 225, v. 60 etc. Deus summum lumen et origo luminis, 257, v. 6 etc. Deus primum bonum, 279, v. 47 etc. Bonum solum et pereunne, 147. Deus ineffabilis et nulli notus, 287, v. 1 etc. Deus primum lumen, et omnibus inaccessum, 297, v. 15 etc. De mentem et investigabilia consilia nemo scrutari potest, 509, v. 72 etc. Obscure solum Deus hic conspici potest, 417, v. 95, 94. Deus cogitari potest, sed non verbis explicari, 465, v. 951 etc. Quid sit Deus, sciri non potest, 465, v. 946 etc. Dei plena cognitio humanorum votorum finis, 1033, v. 286. Charitas ad Dei cognitionem plus valet quam scientia, 465, v. 984 etc. Cur Deus non omnia voluerit hominum cognitioni patere, 227, v. 59 etc. Cur Deus mentem sui cupidam effugiat, 277, v. 10, 11, 406, v. 2 etc., 465, v. 959, 960.

Deus immutabilis est, 259, v. 35, 571, v. 582 etc. Deum nulla res fugit, etiam si veritatis fucum faciamus, ut spe-

ciosior sit apud multitudinem prætextus, 115. Novit omnium rationes vitæ dispensator, 178, 251, v. 54 etc. Omnia Deo sunt, præsentia, quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, 225, v. 70, 71. Deo nil potest abscondi, 659, v. 518 etc. 1025, v. 105 etc. Deo omnia patent, 961, lxxvii, v. 576. Rerum rationes hominibus, non Deo ignotæ, 251, v. 54 etc. Deo nil justius, 121. Deo firmum et stabile tribuendum, 217, v. 69. Dei misericordie exempla, 959, v. 39 etc., 1025, v. 105 etc. Deus mortalem non spernit, cui mortuus est, quem secum susceperat, et cui iterum veniet judicaturus, 1019, v. 8 etc. Dei mensuræ nostris æquantur mensuris, et qualia metimur, talia Deus reppendit, 1013, v. 529, etc., 1017, u, v. 11, 12. Dei sunt omnia, 4051, v. 255. Deus omnium rerum finis, 585, xxx, v. 1. Deus principium et finis totius vitæ, his qui recte sapiunt, 247, v. 1 etc., 1089, viii, v. 6, 7. Deo nullus verba dedit, qui sapientes sapientius constringit, 805, v. 484, 485. Cur Deo ira tribuatur, 551, v. 591 etc. Deus iudex et pater, 561, v. 315 etc. Deus virgo, 299, v. 14.

Deus omnium creator, 291, v. 7 etc., 295, xxxiii, v. 1, 291, xxxiv, v. 1, etc., 291, v. 12. Deus hominem creaturæ divinitatis testem, regem terræ, gloriam sui Creatoris, 1085, v. 216 etc. A Deo sunt omnia, 287, xxx, v. 1 etc. A Deo ortum duximus, ad Deum migrabimus, 181. Dei proprium est creaturis benefacere, 225, v. 80 etc. Deum nemo potest arguere, quod creatum non bonis omnibus ditaverit, 1051, v. 489 etc. Deus non nos perpetuo deserit, nec rectam doctrinam persecutionibus vexari patitur, 59. Deus res nostras moderatur, 57, 116. Unus regit universitatem rerum, 251, v. 20 etc., 949, v. 99, 180, 1041, v. 175 etc. Hominem constantibus legibus regit, 249, v. 1 etc. Dux sunt Dei partes ad opera bona: hominem boni capacem efficit, et vires suppeditat, 409, v. 96 etc. Perspicaces oculos et prosperos cursus præstat Deus, sine quo nihil sunt homines, nisi ludibria vana et viva cadavera, 409, v. 102 etc. Quæcumque a Deo, nobis recte eveniunt, 160, 285, v. 75.

Deo nihil præferendum, 44. Illi omnis agitationis et cogitationis rationem reddendam habemus, 125. Nisi Dei memore coerceat, parva aut nulla sermonum vis, 175. Dei metus, quem ab omnibus et ubique coli oportet, vanitatem superare debet, 195. Deus diligendus, 589, v. 15. Deus primo timeudus, et ejus desiderium habendum, 1089, viii, v. 5. Unum Deum spectare, et in eo spes omnes defixas habere, tutum est, 55. Deo omnes adhæreant, tanquam anchoræ firmissimæ, 415, v. 145 etc. Deo cuiuscumque rei primitias consecrare justum et pium est, 54. Deus operis omnis et sermonis patronus nobis est proponendus, 171. Deum in omnibus tum prosperis, tum adversis laudant boni, 1055, v. 65, 61. Deus tum in agri tudine, tum in iis quæ dolorem spectant, in consilium adhibendus, 50. Dei contemptus vitandus est, 561, v. 508 etc. Cum Deo consilium cape, et ab officio minime aberrabis, 148. Deum possidere, et in rem possessionemque Dei ex necessitudine cum ea et ascensu transire, omnium pulcherrimum est, 177. Deo se datus, Deum accipit, 425, v. 177, 178. Dei solius homo sit insatiabilis, 605, v. 145 etc. Omnia a Deo cum gratiarum actione recipienda, 585, v. 16. Deo non dimidiare serviendum, 851, v. 220 etc. Præstat Deo cor maclare pauca ferentem, quam cum omnibus sacrificiis cum mente sordida honorare, 1051, v. 251. Deus vult solus amari, 921, v. 42, 45. Deus primus diligendus est, 1065, v. 12. Deus omnia iis quos sui amantes habet procurat, 171. Deus malis ignis est, lux bonis, 215, iii, v. 52. Deus bonus unicum solatum, 401, v. 205 etc. Bonum est Deo soli nolescere, 285, v. 72, 75.

Deum non colere res est miseranda, 465, v. 942. A Deo excidere poena maxima, 421, v. 151. Nihil grave nisi a Deo et a divinis deerrare, 178. Dei legibus repugnare nemini convenit, 809, v. 52. Dei vocem quidam sequuntur et audiunt, 655, v. 43 etc. Quibus res maxime in manu sunt, his potissimum, Deus et ipsius auxilium curæ esse debet, 188.

Deus magnus seris alieni dissolutor, 62. Deus fieri est præmium virtutis, 147, 421, v. 141 etc. Aliud Deus, aliud livor præcipit, 407, v. 58. Qui Deum ignorat non dicendum sapienter, 425, v. 181 etc. Sensibilia nobis Dei prospectum adimunt, 465, v. 957, etc. In disputationibus de Deo, quomodo quis gerere se debeat, 465, v. 965 etc.

Deum precator Gregorius in exitum vitæ, 969, lxxii, v. 1 etc. Dei misericordiam implorat, 971, lxxiii, v. 5 etc. Dei justitiam reformidat, 971, lxxiii, v. 7, etc.

Deuteronomium, liber canonicus, 261, v. 12, 1105, v. 266. Diabolus Belias dicitur, et Belial, et latro, quia omnes vorare gestit, 649, v. 543 etc., 919, xlv, v. 15 etc., 929, v. 181, 935, v. 524, 935, lv, v. 5. Pharaon vocatur, 865,

xxi. v. 4. 865. xxii. v. 5. Diaboli epitheta, 953, lv. v. 1 etc. Diabolus homicida, perditia gratia, odit humanum genus, 225, v. 47 etc. Auctor hominis casus, 225, v. 50. Adamum e paradiso expulit, 953, lv. v. 6 etc. Primis parentibus mortem intulit, 953, lv. v. 3, 6. Diabolus vulneravit ligno scientiam et totam pervasit humanam naturam, 255, v. 16 etc. Eius in hominem odium, 933, v. 324 etc. Diaboli variae fraudes, 335, v. 112 etc., 505, v. 161, 613, v. 51 etc., 957, v. 351 etc., 957, lviii. v. 2 etc., 975, lxxxix. v. 1 etc., 975, lxxxix. v. 1, 2, 977, lxxxiii. v. 1 etc. Quocunque voluerit efficitur, mortis sophista, et novus Proteus, 977, lxxxiii. v. 5 etc. Quo majorem videt animam pietatem, eo majori ira effervescit, 977, lxxxiii. v. 15 etc. In angelum lucis aliquoties convertitur, 957, v. 333, 336. Minimis primo vitis illabitur; deinde ad maiora impellit, 953, lv. v. 10 etc. Nemo nisi Iristum adiutorem habeat Diaboli tela effugere potest, 335, v. 270, 271. Quo tendant diaboli conatus, 943, l. v. 1 etc. Diabolus malis pastoribus maxime utitur ad perdendas animas, 815, v. 642 etc. Discordiam inter Christianos duces concitavit, ut eos vinceret, 827, v. 40 etc.

Diabolus morbo vexat Gregorium, 945, l. v. 5 etc. In diabolum invehitur Gregorius, et illum a se depellit, 943, l. v. 1 etc., 953, lv. v. 1 etc., 955, lv. v. 1 etc., 955, lvi. v. 1 etc., 955, lvii. v. 1 etc., 957, lviii. v. 1 etc., 957, lix. v. 1 etc., 957, lx. v. 1 etc. Orat ut ab eo liberetur, 863, v. 1 etc., 865, xii. v. 1 etc., 939, lxii. v. 1 etc., 939, lxiii. v. 1 etc., 759, lxiv. v. 1 etc., 961, lxv. v. 1, etc., 961, lxvi. v. 1 etc. Eum cruce ferire minatur Gregorius, 953, lv. v. 10, lv. v. 6, 7. In eum irrepit diabolus subdolis artibus, 957, lviii. v. 2 etc.

Viaconi stabant in ecclesia, cum vestibus splendidis, imago claritatis angelice, 845, v. 11, 12.

Diacitas, quid? 617, v. 109.

Diel et nocuis vices, 291, v. 21 etc. Dies operibus additus, 291, v. 27, 28. Excitat ad diem aeternum assequendum, 291, v. 29 etc. Dies eadem miserum efficit et beatum, 1019, v. 50.

Dierum aeternorum in conubio habenda ratio, 1069, v. 87, 88.

Dies Dominicus omnia verbi et operis sanctis est firmamentum, 1155, lxvi. v. 1, 2.

Dignitates humanae somnia, 635, v. 88, etc. Item comparantur fumipi, et umbræ aut tenebris, 635, v. 91 etc.

Dii ethnicorum impudici, turpes et ridiculi, 457, v. 831 etc., 1075, v. 91 etc., 1077, v. 103 etc. Sa-pe longævus escam præbueret corvis, 1077, v. 127 etc. De diis scripta vana sunt signimenta, lacrymis digna, et vitanda ut dolosa retia, 1091, v. 55 etc. Ridiculi dii gentium sunt aspernandi, 1095, v. 57 etc.

Dilectio totius doctrinæ Christianæ caput est, 17. Dilectio proximi, quid? 617, v. 164.

Dilectus et Dilecta vocabantur inupti et Innuptæ simul conviventes, 1171, xv. v. 9, 15, 171, xvi. v. 4, 5, 15.

Diluvium hominibus inutile, 505, v. 152.

Dilicare majus est quam ad perfectiorem caritatem alio adhortari, 158.

Dioecæsarea eadem ac Nazianzum, 118, not. (g) Ab ea destruenda Olympium deterrere conatur Gregorius, 118 etc. Dioecæsarea, non magna Cappadocum civitas, sed Gregorii Theologi patria, 857, v. 25, 26, 1015, v. 565. Dioecæsarea, Amphiloicii patria, quem defunctum luget, 1151, cv. v. 4, 1151, cvi. v. 1, 2. Parvum quidem oppidum, sed magnum virum dedit tribunalibus juris, 1151, cvi.

Diocli de filiis nuptiis gratulatur Gregorius, 191.

Diogenes Sinopenis ex philosophiæ præscripto nihil possidebat, 81, 82. Diogenis virtus, 425, v. 218 etc. Diogenes scortis convicia ingerere solebat, ut ex earum contumeliis contumelias ferre disceret, 537, v. 494 etc.

Dionis uxoris mira castitas, 455, v. 808 etc.

Dionysius censor de oratore Lysia ait, quod artificio carere summi artificii est, 148.

Dipsas, vipera sitim partens, 553, v. 151 etc.

Discipulos indoctos elegit Christus, ut quisvis dicat: Hæc est Dei victoria, 1071, v. 23 etc. Discipulus Domini probro non fuit Judas traditor, 1173, xxii. v. 2, 3.

Dissidia Christianorum quam exitiosa, 761, v. 1645 etc.

Dives recti sive immolati, nec Deum laudat, 393, v. 66 etc. Divites moribus obnoxii, 397, v. 127 etc. Et superbia, 399, v. 159. Antithesis divitum et pauperum, 399, v. 155 etc. Divitum incerti hæredes, 851, v. 119 etc. Divites ridet pupilorum exprobrationes et ipsam Dei vindictam, 593, v. 65, 66. Divitibus non curæ est, unde pauperes vivunt, 895, v. 70. Divitem esse moribus præstat quam opulentum, viii. v. 13, 11.

Divitis mali parabola, 365, v. 385 etc. Divitis mali ignem et ardorem timet Gregorius, 991, v. 55, 56.

Divitiae sunt infidæ, 885, v. 92, 485, v. 9. Earum incommoda, 593, v. 66 etc. Divitiae fidentes, 457, v. 442 etc. Quæ veræ divitiæ, 457, 449 etc., 1091, v. 24 etc. Divitiæ improbe, egestate suat pejores, 585, xxx. v. 4. Divitiæ pessimis præstantior est sapiens paupertas, 1063, v. 269.

Divitiarum vanitas, 549, v. 102 etc. Divitiae summo vaniores, 591, v. 39, 40. Divitiæ non sunt sine labore, 885, v. 31 etc. Divitiæ scortis similes, 1091, v. 15 etc.

Divortium legibus Christianis contrarium, 122. Divortium confirmare, est odium sibi conficere, 122. Doctrinam quid, 617, v. 127. Doctrina tunc præstantior, 609, v. 219, 220. Doctrina fiat exemplo et moribus, 599, v. 15 etc. Doctrina quæ populis exponenda, 795, v. 509 etc.

Dogmatum custos sit Christianus, 1101, v. 211.

Dolor est animæ et corporis colluctatio, 28. Dolor nihil ingeniosum, 31. Mali potius ob infernum doctorem legendi, quam boni ob externum, 31. Doloris acerbis nimia non est probanda, 156. Præsens dolor, omnibus gravissimus videri solet, 519, v. 156. Dolor eorum qui magno sunt adiecti, ipsis mercede caret; at dolor eorum qui Domino servantur merces sua constat, 185. Doloris consolationes, 156, 157 etc. Ut ad concordiam permagnum momenti est doloris societas, sic ad consilium sanorum consensio et concordia, 176. Commodum in dolore pharmacum, Deum se futura vitæ spes in animum revocat, 185. Qui Deo promiserimus, quid, cum ad philosophiam accederemus, spe nobis fixerimus, cogitandum ubi resamur in dolore, 186. Doloris medicina est vel aeri verba facere, 825, v. 26. Dolenti igitur sciendum est, ea quæ dolentis sunt loquenti, 161.

Domus supra petram aut arenam fundata parabola, 279, xxvi. v. 2, 281, xxvii. v. 1, 2, 559, v. 571, 572. Domus firmiter structa residentem præstat, 849, v. 10.

Drachmæ iuventutis parabola, 281, xxvi. v. 15, 285, v. 82.

Duplitem animum lex aversatur, 845, v. 669, 670.

Dux. Duces male agentes sequitur populus, qui sua ductore in vitium facile sclectitur, 855, v. 164, 165.

Dyas mortalis vocatur conubium, 1173, xi. v. 4.

R

Rhetorica, quid? 617, v. 112.

Ecclesia corpus Christi, 36. Persecutionibus crevit, 827, v. 49, 50. Diaboli actu quassata, 827, v. 40 etc. Illi summa cura et sollicitudine prospiciendum, 36. Ecclesia relicta a defunctis bona fideliter exsolvenda, 54 etc. Ecclesie tristis status tempore Gregorii, 677, v. 20 etc. Ecclesia olim geus præstantissima, sed, tempore Gregorii, dissidiis lacerata, 295, v. 27 etc. Ecclesie imperium occupat Gregorius speciosam scenam, 81. Ecclesie solas afflictiones desset Gregorius, 167. De ecclesie fæde perturbatis anxius et sollicitus est Gregorius, 111.

Ecclesiastes, Salomonis opus, liber canonicus, 261, v. 48, 1105, v. 275.

Ecclesiastica potestas incrementum imperium, 197.

Ecebolius vir bonitate sciens, 161. Illi Nicoboli viduam, suam sororem, et ejus liberum, commendat Gregorius, 181, 162.

Echo qui propinquam habere existimant, per opposita voces decipiuntur, 166. Ecbus amator quidam, 573, v. 123, 124.

Edom. Rex Edome, sistentis exercituli aquarum rivos edocit Elias, 265, xvi. v. 18, 19.

Educatio Gregorii, qualis, 923, v. 205 etc.

Effectus tolluntur, subitatis causis, 527, v. 311 etc.

Efficacitas, quid? 617, v. 153.

Egestas cito domat virum prudentem, 551, v. 212. Egestas gravis, sed gravior, improba opulentia, 585, xii. v. 4.

Elaphio notario, muscuscula cum viginti aureis in testamento relinquit Gregorius, 205.

Electi, fidi Manichæorum discipuli, 91.

Eleemosyna facienda, 605, v. 413 etc. Eiusdem fructus, 605, 117 etc.

Elephantem puer regit et gubernat, 575, v. 637 etc.

Eleusius episcopus a Macedonianis constitutus, 167.

Eleusina noctis obscurnitates Christo celant, 168, v. 261.

Eli sacerdotis et ejus filiorum pœna et interitus, 661, v. 128 etc.

Elias Thesbitis Carmeli incolæ, 691, v. 992, 393. Eius miracula, 265, xvi. v. 2 etc., 411, v. 525 etc. Eli paupertas, 265. A corvis pascebat, 149, v. 170, 265, xii. v. 2, 585, v. 86. Vivit pluribus diebus nil degustans, 265, xii. v. 8, 9. Imbre quem cubiburat, terram alluit, 1017, v. 1. A vidua Sareptæ hospitiis susceptus, 265, xii. v.

4 etc. Hanc anam pascit Sidoranus, 549, v. 172 etc. Igne interimit zeplinus quinquagenarios duces, 265, xvi, v. 10. Igneo curru, fide raptus, ascendit in celum, 265, xvi, v. 11, 319, v. 322, 951, l. v. 32, 1145, v. 1, 1147, c. v. 1. Elisæo reliquit pallium et spatium, 265, xvi, v. 13. Ellæ templum, quod *ἄγῳ* vocabatur, 265, xvii, Tit; Ellenichus. Ab eo Gregorius postulat, ut Mamanti presbytero, militis Ullo, missionem donet, 187, 188.

Eloquentiæ laus, 1057, v. 165 etc. Eloquentia regit animi motus, iram compeccit, dolores lenit, 1059, v. 182 etc. Reges et populos movet, 1059, v. 188. Eloquentia erat Orphei cithara, et Amphionia lyra, 1059, v. 195 etc. Erat et remedium quod Mercurius dedit Ulyssi, 1059, v. 196 etc. Quod Polydamna dedit Heleusæ, 1059, v. 200 etc. Eloquentia venationem conciliat, 1059, v. 207 etc. Livore qui pteroscque infestat, superior est, 1061, v. 214 etc. Posthabenda vitæ probitati, 1063, v. 272. Eloquentiæ studio citius finem imponit Gregorius, 10. Eloquentia fideles ab infidelibus superatos non concedit, 905, v. 48 etc.

Eloqui id præstat, quod animum ægre habet, quam quiescere, perinde atque eloqui nesciamus 156.

Elisæus levi affectus injuria, magnam infligit plagam, 265, v. 67, 68. Eius miracula, 265, xvi, 14 etc. Jordanem pertransit divis aquis, 265, xvi, u. 15. Fontes sale fertiles reddit civitati, 265, xvi, v. 16. Pueros conviciores ferarum morsibus necat, 265, xvi, v. 17. Silitenti exercitui rivus ex Edome ducit, 265, xvi, v. 18. Viduam a creditoribus liberat, fontibus olei, 265, xvi, v. 19, 20. Summittit filium resuscitat, 265, xvi, v. 20, 21. Venenum depellit ex herba, et plurimos fame laborantes reficit, 265, xvi, v. 22, 25. Naaman mundat, et Giezi lepra inficit, 265, xvi, v. 24, 25. Securam ab aquis trahit, 265, xvi, v. 25, 26. Syros excæcos tradit hostibus, 265, xvi, v. 27, 28. Cibos exercitui apponi jubet, Syrorum opera, 265, xvi, v. 28, 29. Mortuos mortuum suscitavit, 265, xvi, v. 29, 30. Elisæus Elisæ hæres, 441, v. 555, 554.

Emmella, seu Emmelium, mater magni Basilii, sacerdotis compar, et trium sacerdotum parens, atque aliorum, qui sicut velut exercitus celestium, 1129, lrv, v. 1 etc. Macrina mater, 1159, cxv, v. 2. Item et Theosebæ, 1159, cxviii, v. 1.

Empedoclem inaniter tumentem, mortalem prodiderunt *Ætnæ* crateres, soleas ejicientes, 1087, v. 281 etc., 1135, lxxix, v. 1, 2.

Empedocles inanis cessat a fabulis, 1087, v. 286, 1135, lxx, v. 1.

Empusa, monstrum dæmoniacum, 911, v. 1, 2 et not.

Empyrus, piscis ignitus, medio mari effulgens, 371, v. 581, 582.

Enceladus gigas fulmine lectus, in monte *Ætna* fumum et ignem evomens, 749, v. 1404 etc.

Encomia bonæ præsidis, 9 etc.

Enoch fide translatus, 315, v. 509, 1145, v. 1.

Ensis plumbeus, vaginis licet argenteis conditus, est in bello inutilis, 1047, v. 178, 179.

Epiceuri providentiâ negant aut terminis circumscribunt, 423, v. 188, 189.

Epicurus voluptatis assertor, 455, v. 787 etc. Sed voluptati minime deditus, 455, v. 790 etc.

Epictetus, cum cruce ipsi stringeretur ac distorqueretur, velut in alieno corpore philosophabatur, 28, 29, 449, v. 684 etc., 1165, iv, v. 1.

Epidaurus superciliosus Christo cedit, 1085, v. 259.

Epiphanius ad amicitiam certamen, juvenem senex provocat Gregorius, 195.

Episcopatus non est res pessima, 707, v. 180. Episcopali dignitati non obstat corporis infirmitas, quia non athleta, sed doctor eligitur, 38.

Episcopus lucerna est Ecclesiæ, 35. Episcopi Ecclesiæ præsides, virtutis ministri, quibus impositum est animas divino pabulo alere, 677, v. 30, 31. Utrolibet modo se habeat Episcopus, omnino vel periculo, vel salutis participes sit Ecclesia necesse est, 35, 36. Grandæ opus ejusdem electio, 35 etc. Episcopus non facile manus imponat præscribit Apostolus, 807, v. 517 etc. Fieri non debet Episcopus sine prævia præparatione, 809, v. 519 etc. Non per sodalitia et cognationes episcoporum electio expendenda, 36. In episcoporum electione absint factiones et dissidia, 39. Laus egregiorum præsulum, 831, v. 21 etc. Turpe sit episcopus sit fidelibus virtute inferior, 809, v. 570 etc.

Episcopi mali effigies, 811, v. 610 etc. Episcopi mali fugiendi, 761, v. 55 etc. Episcopis malis præsertim utitur diabolus ad perdendas animas, 815, v. 642 etc. Quæ tinguenda pravis episcopis parva, 831, v. 116 etc. Episcoporum malorum judicium participavit Gregorius, 767, v. 1756 etc.

Episcopi, quam corrupti, Gregorii tempore, 677, v. 27 etc., 797, v. 357 etc. Episcoporum dissidia, 755, v. 1516 etc. 857, xiv, v. 4 etc., 843, v. 36. Quidam aliorum rixis ad commodum suum abutebantur, 757, v. 1566 etc. Queritur Gregorius de nonnullis episcopis, qui communem concordiam dirimebant, et fidei causam privatis contentionibus posteriorem habebant, 76. Episcopi *Ægyptii*, viri pessimi, parvo pretio venales, qui plures deos venderent, si plures essent, 719, v. 837 etc. Episcoporum juniorum in concilio Constantinopolitano levitas, quibus tamen assentiunt senes, 765, v. 1680 etc. Variæ functiones notantur quibus ante episcopatum isti abjecte incubuerant, 787 v. 152 etc. Quanti momenti tunc erat episcoporum delectus, 789, v. 183 etc. Nulla inter episcopos hujus temporis et Apostolos statuenda comparatio, 789, v. 192 etc. Sint episcopi ignari, deformes, bubulci, modo fidem habeant, et virtutem, et miracula Apostolorum, 789, v. 199 etc. Episcopi inconstantes et potestati servientes, 797, v. 553 etc. Qui loqui nesciunt, vellent linguam disertiorum, 797, v. 544 etc. Episcopi constituti sine delectu, 799, v. 371 etc. Eorum electio aliarum, jactus; in cubis sunt res diviniæ, 799, v. 396. Res comica et theatrica, 799, v. 397 etc. Istorum episcoporum reputatio et stupenda mutatio, 801, v. 402 etc. Divites sunt et tyranni, 801, v. 452 etc. Lavacro non plane expurgantur, 803, v. 442 etc. Fama mala laborantes, fidei non possunt prodesse, 807, v. 529 etc. Eorumdem superba ignorantia, 807, v. 544 etc. Episcopophyocrita, 813, v. 647 etc. Episcopi quanti et quam parvi, 825, v. 1 etc. Episcopos subito ex mundana vita adsurgentes, et de thronis decedentes per frontem carpi Gregorius, 829, v. 75 etc. Diversa studia malorum præsulum: alii certant de sedibus, et hi utinam juste plectantur ut *Gethæi*; alii inter utrosque divisi, Orientem et Occidentem commovent, 853, v. 145 etc. Levitas quorundam episcoporum, 851, v. 13 etc. Episcopi magnatum mensis servilliter epulabantur, 855, v. 59 etc. Quanta erat eorum capacitas in conviviis, 855, v. 71 etc.

Episcoporum contra seipsum insidias, Sasimorum throni causa exaggerat Gregorius, 45. Rixa de Gregorii ordinatione, 771, v. 1807 etc. Episcopi invidia rapti, Gregorio infensi, 785, v. 156 etc. Eorum collatio acerba et aculeata, 831, v. 104 etc. Episcopos se persecutionibus cuncta terræ bonâ dimittit Gregorius, 821, v. 797 etc. Illos ad concordiam hortatur, 825, v. 825 etc. Omnem episcoporum conventum fugit Gregorius, quia minus erat depulsi malorum, quam accessio et incrementum, 110. Cum coeunt, metuendum est, ne Synodus sinistrum exitum habeat, 112. Eorum Synodos vocat Concilia grorum et aserum, 855, v. 91, 92.

Epistolæ alie longiores, alie breviores 46. Modus et epistoliarum utilitas, 46. Rebus non litteris aestimanda epistolæ longitudo, 49. Oportet immoderatum in utrisque tenorem fugiendo, modum assequi, 46. Optima et pulcherrime scripta epistolæ, quæ et indocto persuadet et erudito, 47. Tertia duo epistoliarum est gratia, 47. Jociis, aasis, dictis, et anigmatibus, sicut purpuris in textura utendum, 47. Ab epistolis absint affectatio, 47. Epistolæ sunt umbra sermonis et cognationis, 79, 80. Epistolas suas quas tanquam scribendis exemplaria postularat Nicobulus, mittit Gregorius, 48 etc. Basilii Epistolæ primas concedit, 48. Suas epistolæ Epiphanio offert ut amicitiam dexteram Gregorius, 195. Epistolæ Eusebii Samosatensis laudantur, 60.

Epistolæ catholice septem, canonicæ a quibusdam prædicantur, 1105, v. 510, 511. Alii admittunt solummodo tres, Jacobi unam, Petri unam, Judæ unam, 1105, v. 511 etc. Alii tres Joannis, duas Petri, et unam Judæ, 1105, v. 514, 515.

Equuleus. Alii eadem patiuntur ac equulei, qui quod assuefacti non sint terribior, ad strepitus exasperati, ascensorea suos deturbant atque excutunt, 178.

Equus velox et freni impatientis, 855, v. 105. Equus victor ultra metam currit, nec frenis jam coercetur, 1001, v. 105 etc. Equi super funes gradientes, 375, v. 627, 628. Equitandi artem qui didicerit a cantandi studio interdicitur, 146.

Esau improbus, Isaacides, 525, v. 494.

Esdræ libri duo canonici, 261, v. 15, 1105, v. 270.

Esther ornat corpus, sed ad salutem gentis, 581, v. 291, 292. Esther, liber canonicus juxta nonnullos, 1105, v. 288.

Ethica mores informat, 1041, v. 67 etc.

Ethnicorum philosophorum virtutes, 425, v. 214 etc. Ethnici humanæ gloriæ cupidi, 427, v. 270 etc. Voluptatibus ventris indulgebant, 427, v. 272 etc. Turpe ab Ethnicis Christianum vinci, 525, v. 258, 259. *Vide Gentiles.*

- Eucharistiae sacramentum 581, v. 298, 299.
- Eucherio (Flavio) consule, testamentum scribit Gregorius, 201.
- Eudocium Sacerdoti male infensum Gregorius rogat ut ad se veniens pacem cum illo componat, 179. Illum partim excusans, partim arguens ad concordiam cohortatur, 179, 180, 181 etc.
- Eudoxius celebris rhetor, 32, 35.
- Eudoxius, praecedentis filius, et pariter rhetor, Sophronio commendatur a Gregorio, 32. Iterum Themistio, 35. Illi Nicoluli filius commendat, 142, 143 etc. Praecipue Nicolulum (filium), quem segnitia laborantem ut exciet rogat, 142, 143, 144. Sibi succentem compositi Eudoxium Gregorius, et ipsi rursus Nicolulum tradit, 143, 144 etc. Eudoxium de iambis ejusdam Valentini iratum jocatur Gregorius, 143, 144. Nicolulum rursus illi commendat, 145. Illum hortatur ut contemptis opibus, splendore, plausibus, et toto dicendi genere, philosophiam amplectatur, et Deo adhaereat, 145, 146, 147 etc. Jam illum permotum, ut Deum arctissime complectatur perurget Gregorius, 145, 146, 147, 148. Illum commendat Saturnino, 148. De Nicolulo magna et miranda scribenti non credit Gregorius, nisi documento praebito, 151.
- Eudoxius Arianus. Ejus discipulorum audacia ecclesias colligentem, 167.
- Eugeniae nepis jus ad hereditatem obeundam Theodoro Tyacensi commendat Gregorius, 125. Eugeniae in testamento nullam haberi rationem vult Gregorius, ut cujus vita reprehensione non vacet, 202, 205.
- Eulalius primo chorepiscopus, deinde Nazianzenus episcopus, frater Heladii, et Gregorii consobrinus. Hunc, cum Helladii fratre, commendat Gregorius Amphilochio, 15. Et Lolliano, 16 etc. et Hellenio, 1003, v. 129 etc. Dicitur solitudinis atque immo dico jejuniu deditus, 101. Ad Theodorum Tyauensem a Gregorio mittitur, 128. Gregorio in selem Nazianzenam sullicitur, zeigis-sissimus episcopus, cujus manus immori cuperet Gregorius, 149. Huic rationem reddit de sermo Alypiane virginis proposito, 152. Fratrem suum Helladium sepelit Eulalius, 1123, xxxvii, v. 3, 4.
- Eunomiani Deum discludit, 875, v. 161 etc.
- Eunomius detrimenti loco ducit, nisi omnes in perniciem suam et exitium pertraxerit, 167.
- Euphemias locus sic dictus ab Euphemio ibi defuncto, 1121, xxxvi, v. 5 etc. Euphemiamem usque protiscitur Gregorius, 162.
- Euphemius Amphilochei et Liviae filius, Amphilochio fratri conjunctissimus, 1119, xxviii, v. 1 etc. Hunc Gregorius illum vocat, 74. Illum commendat Palladio, 98. Euphemius orborum negotiis praefectus, 98. Sanguine Gregorio propinquus, 98. Theodosii, vel Theodori filius Evopiae, congratulante Gregorio, conjungitur, 189, 190. Illum ignaviae condemnat, quod praedium Apenzinsenum male a Meletio possessum, non recuperet, 205. Rhetor et cantor, 1119, xxxi, v. 1. Nuper pubescens, et amores ad thalamos invitans perit, 1119, v. 3 etc., 1121, xxxiii, xxxiv. Viginti annos natus, graecam et latinam musam pervolans, humo traditur, 1119, xxx. Aureae aetatis reliquit, et ideo non dñi inter mortales versatus, 1119, xxxi, Transit ut fulgur, 1121, xxxii. Cappadocum decus, 1121, xxxiii. Gratiis et Musis carus, 1121, xxiv, xxv. Cuncta natura luceat Euphemium, 1121, xxxvi. Dat nomen suum regioni, qua mortuus est, 1121.
- Euphranor celebris pictor, 819, v. 711.
- Euphro famosa meretrix, 859, v. 869.
- Enpraxius Gregorio carus, 59. Eupraxius Asianzenae telluris pontifex, Gregorii amicus, aetate par et synodita, 1161, cxxxviii, v. 1 etc.
- Eupraxium, Theophili fratrem, testamento suo manumittit, donat et illi Gregorius nummos quinque, 202.
- Eupraxii duo, diversi a praecedentibus, Gregorii sacerdotis ministri, 1163, iii, v. 1 etc.
- Euripides citatur, 12, 427, v. 279.
- Euripus. Euripi auidax meatus et ineffabile fretum, 375, v. 600 etc., 797, v. 538, 843, v. 53. Euripi motus alternantes rerum humatarum imago, 687, v., 470, 471.
- Eusebius Caesariensis. Hunc rogat Gregorius, ut Basilium in amicitiam receptum, ad conventus spirituales vocet, 17, 18. Aliunde se non venturum asserit, 17, 18. Venturum autem postea pollicetur, 18. Eusebius ad similitates componendas propensior, 19. Deprecatrices et evocatrices ad Basilium literas missurus creditur, 19.
- Eusebius Samosatensis a Gregorio, nomine patris, vocatur Caesarian, ad consultationem de episcopi creatione, 37 etc. Huic, ejusdem nomine, commendatur Basilii electio, 57, 58. Huic iterum Basilii electionem, et commendat Gregorius, 40. Patrem suum, Caesariam profectum, quo jam Eusebius de venerat, ipsius praebit et raris adjuvandum offert, 40. Vir magnus, multas gratias pro Evangelii fide perferens, et magno persecutionibus vexatus, magnam denique sibi ipsi apud justissimum Deum libertatem per calamitatum perpressionem comparans, 38. Ejus praebit se commendat Gregorius, 38. Eusebius epistolae non modo utilitati erant, sed etiam gloriationi apud multos, atque ornamenta, 60. Ejus laudes canit Gregorius, 39, 60.
- Eusebius, Xolorum alumnus, Gregorii et Basilissae frater, cum Basilissa et Nonna sepultus, 1159, cxi, v. 1 etc.
- Eustathius monachus pauperum curator a Gregorio in testamento instituitur, 201. Illi simul et Gregorio diacono donat Arianzi praedium, 202.
- Eustochius sophista. Illi praclarum juvenem Proinojum commendat, 155. Illum a gre ferentem quod Nicolulus ad audiendum Stagirium se contulisset, demacet et exagitat, 156, 157, 158. Hujus maledictis se non curari declarat, et simul monet, ut linguam coerceat, 156, 157, 158.
- Eustratium Olympio commendat Gregorius, 100.
- Euthalius diaconus ut a tribulis eximat, ab Amphilochio postulat Gregorius, 9. Philadelphium vinculis a pagis obtrivisse incusatur, 126.
- Eutropius Asiae aliquando proconsul, et forte breviter historiae romanae scriptor, 62. Argum. Gregorii congressum expetit, et expetit, 62 etc. A Gregorio laudatur, 61. In colendis amicitiae officii studiosus, 63.
- Evagrio (Flavio) consule testamentum scribit Gregorius, 201.
- Evagrius sophista. Huic de filio gratulatur Gregorius, 2.
- Evagrius diaconus, an idem sit ac filius praecedentis, dici non potest, 2. Argum. Evagrii comministro ad philosophiam strenue accedente, delectatur Gregorius, 189. Evagrii diacono munuscula cum triginta aureis in testamento relinquunt Gregorius, 205.
- Evagrio monacho scripta Epistola dubius, vel etiam spuris Gregorii fetus, 196. Questionem proposuit de Trinitatis natura, utrum simplex sit an composita, 198 etc.
- Evae. Per Evam homo e paradiso expulsus, 160. Eva a costa Adam, 561, v. 517. Evam virili animo a se propeverunt virgines, 1009, v. 255, 254.
- Evandrum non tam senectute quam prudentia casum Hellenio commendat Gregorius, 1007, v. 191, 192.
- Evangelistae quatuor, 261, v. 51 etc.
- Evangelium, quid? 623, v. 252. Evangelia quatuor, 1105, v. 290, 291.
- Evopia conjux Euphemio data, 190 etc.
- Exempla mala, mala excusatio, 557, v. 224 etc. Exempla sanctorum noscenda, 583, xxx, v. 3. Exempla promorum celerrime fingimur, honorum quidem minus, et malorum, ut plurimum, 817, v. 718 etc.
- Exemplar villosum rivus per declivia currens, 799, v. 569, 570.
- Exercitus laudandus, non pulcher, sed bellicosus, 810, v. 9.
- Exhortatio ad abjicienda terrena, et vitam expedita auscipiendam, 337, v. 712 etc.
- Exodus, liber canonicus, 261, v. 11, 1105, v. 361.
- Exorcismus, quid? 623, v. 256.
- Experientia mater prudentiae, 179, 837, xv, v. 1 etc.
- Expulatio, quid? 619, v. 141.
- Exploratores terrae sanctae a Moysse missi, viri superates, 719, v. 834 etc. Exploratores ab Aegypto Constantinopolim contra Gregorium missi, miseri et venales, 719.
- Expurgatio integra non est, nisi ab his, quae allium sunt, abstineas, 805, v. 468, 469.
- Ezechielis liber canonicus, 261, v. 27, 1103, v. 285, 296.

F

- Faber fabro invidet, 160.
- Fabricii laus, 451, v. 352 etc. Pulchrum ejus dictum, 433, v. 358 etc.
- Facere. Ad ea quae sunt potius animum adhibere oportet quam ad ea quae dicuntur, 148. Non fac alteri, quod tibi fieri non vis, 589, v. 19, 20, 607, v. 173 etc.
- Facies coloribus depicta corporis animi index est, et interiorum animi affectionum accusatrix, 581, v. 57 etc.
- Facundia rerum terrestrium prima tenet, 1037, v. 158 etc. Ejus laus, 1057, v. 165.

Fama bonorum nuntia, 198. Famae bonae vel malae, initio vitae, sibi quisque fundamenta jactit, 175. Fama bona bonorum ideè judicator, 807, v. 531, 552. Famam multum respiciunt, licet veritatem noverint, 1021, v. 70, 71.

Fame laborantes, exigua dape reficit Elisæus, 265, xvi, 22, 25.

Famulos regere quantæ molestiæ, 639, v. 143 etc. Famulorum mores, 639.

Fastus, quid? 615, v. 83. Fastus mundanorum brevis, 917, v. 11 etc.

Fatum, quid? 625, v. 226. Ab arditas sententiæ qua Fatum asseritur, 227, v. 45 etc. In Fati defensores invenitur Gregorius, 251, v. 9 etc.

Fel Christi, gustus pomæ compensatio, 621, v. 209.

Felicitas. Nec Felicitas nec infelicitas fixa et stabilis nobis permanet, 21. Potentia, opes, fama et existimatio ad majorem Felicitatem aditum nuntiant, 174. Felicitas humana levissimis navis simillima vestigiis, quæ dum antea signatur, posterius delentur, 653, v. 94, 95.

Fellis in thoro nuptiali positæ fabula, 817, v. 701 etc.

Feminae creatio, 505, v. 100 etc. Datur homini in amabilem adiutorium, 305. Feminarum decus est radium ferre, colum tenere, ac telæ assidere, 14. Femina de rebus divinis pauca loqui debet, et plura audire, et id tremebunda mente et sancte, 357, v. 506 etc. Ad domesticum feminarum imperium ita se proripit Gregorius, ut ad viciuperius impetus, 169, 170. Feminae christianæ exemplar, 14.

Feræ fetus suos amant, pro eis contremiscunt et decertant, 1025, v. 129 etc.

Feruenti in fariua parabola, 277, xxiv, v. 5, 279, xxvi, v. 14.

Ferrum percussum accendit lapides, 593, v. 75.

Fervor. Quod incipit fervidius est, et fervore spiritus multa prestare potest, quæ officij sunt, sed et in multis deerrare ignorantia, 179. Fervore spiritus omnia facillima, 755, v. 1531.

Ficulnea, quæ fructus adhuc ferre potest, siccitate non est attendenda, 68.

Ficum aridam facit Christus, 275, v. 51, 52; 275, xxi, v. 15, 16; 663, v. 584, 595. Ficus sterilis parabola, 279, xxvi, v. 80.

Fideli viro nil magis credulum, 725, v. 984 etc.

Fides, quid? 619, v. 155 etc. Tempore Gregorij fides proptarum cuique contentionum telum erat, 44. Fides christiana et scriptis consignata, et verbis expressa, 84. Fides simplex et nihil perscrutans assensus, 231, v. 40.

Fides aurea catena, 657, v. 118. Fides simplex ad salutem sufficit, 739, v. 1225 etc. In eos qui medios se in fide præbent invenitur Gregorius, 763, v. 1710 etc. Fidei bonum bona fama judicatur, 807, v. 531, 552. Fidem ratione temporum et principum plurimi malabant, 843, v. 51 etc. Fides in Deum perit ex hominibus, 875, v. 129, 150.

Fides humana. Fidem adhibet quisque facilius his rebus quas vult, 155. Fidem facit opus, 509, v. 272. Fidem cuius rei dare, quam omnibus negare melius est, 745, v. 1548, 1549.

Fiducia omnibus non habenda, 385, xxx, v. 11, 12.

Figulus figulo invidet, 160.

Filii parentes sunt vinculum, 565, v. 476.

Filius Dei, Deus unigenitus, 209, v. 129 etc. In Filio Dei venerandus sanguis qui vitorum nostrorum expiatio fuit, 209, n, v. 1. 2. A Patre Filius, expertis temporis, imago exemplaris, Patris æqualis, et Patris gloria, 206, v. 7. Ex Patre sine principio Filius rex, 259, v. 20, 21. Filius immortalis, magnum lumen similis luminis, Dei sapientia, imago Patri æqualis, Deus et homo, 665, v. 625 etc. Filii duo non sunt, unus ex Deo, alter ex virgine, 707, v. 651 etc. Vide Verbum, Christus.

Filii prodigi parabola, 281, xxvi, v. 16, 285, v. 83 etc. Filium super prodigium pater lacrymas fundit, et ejus miserator, 939, v. 41, 1025, v. 103 etc.

Filiorum in vitæ missorum parabola, 279, xxiv, v. 15, 285, v. 36 etc.

Filios ut paternorum bonorum, ita etiam paternæ amicitia hæredes esse convenit, 145. Homines, sive boni, sive mali, ignorant quales filii sint ex ipsis nascituri, 525, v. 476 etc. Qui oves filios aut filiam primitivis spicarum et uvarum sacratiorem offert victimam, 565, v. 465 etc. Filio cum patre non expositandum, 589, v. 47, 18. Filios nullos habere satius est, quam stultos habere, 501, v. 41, 42. Deus in filiis dat hominibus adjumentum, quo tremulos artus sustentent, 637, v. 111 etc. Filium adhuc impulserim extinctum luget mater, 949, u, v. 6 etc. Filiorum virtus a parentibus, imo a Deo fuit, 105, v. 156 etc. Filius pater velut deus a Deo datus est, in hominum decus et honorem, 1017, m, v. 1 etc. Filii gloria vel ignominia patris sunt, prout boni vel mali fue-

rint, 1025, v. 86 etc. Christo non placet patrem unum et filium mitem esse, aliis vero asperum; et sæpe filios præ aliis dilectos malis afficit, 1029, v. 221 etc. Filiorum erga parentes varia facinora, 1033, v. 297 etc. In filiis mortui parentes reviviscunt, 1037, v. 5. Quid parentes a filiis, et quid filii a parentibus debeant expectare, 1047, v. 183 etc. Filii est patri infirmo manum præ baculo præbere, 1055, v. 85, 81.

Finis, quid? 617, v. 156. Finis humanorum vectorum Dei plena cognitio, 1055, v. 286.

Firmitas animi lenitate temperetur, 11.

Fluminis cursus non est vi cohibendus, 145. Fluminis amatrix quædam, juxta fabulam, 575, v. 157 etc. Fluminis cursum disticte est sistere, 1079, v. 156.

Follis ahenus aere plenus, 719, v. 850.

Fontes sale fertiles Elisæus reddit civitati, 265, xvi, v. 16.

Formæ venustas marcescit, 585, v. 91.

Formicæ ludis aurum afferunt, 1011, v. 265, 266.

Fortitudo, quid? 613, v. 54. De fortitudine, 449, v. 676 etc. Fortitudo, quod prudentia solertior excogitavit, facie exsequitur, 117.

Fortuita non est mundi natura, 225, v. 1 etc.

Fortuna, quid? 623, v. 264. Fortunæ guttam aliquis ingans præferbat mentis dolio, 627, xxxix, v. 1, 2. Sapiens guttam mentis potiorem habet quam dolium fortunæ, 627, xxxix, v. 3, 4.

Fortunatorum insulæ, 4.

Fortunatus diacopus, vir probus, Gregorij amicus, 74.

Illum Alypio commendat, 74.

Forum est malitiæ exercitatio, 487, v. 17.

Frater apud Hebræos fratris viduam ducere cogebatur, 269, xviii, v. 20 etc.

Frigiditas vitæ et parcimonia, 443, v. 580 etc. In honore fuit et apud Barbaros, 445, v. 582 etc. Sed maxime apud Christianos, 447, v. 636 etc.

Fuci vilitas et incommoda, 587, v. 25 etc. Fucum inter se mulieres celant, 575, v. 141 etc. Preat qui prima fuce pinxit signum Dei, et coloribus impudentiam adjunxit, 579, v. 275 etc. Mulieres fuce gaudent, ut plurimum, parum pudicæ, 581, v. 290.

Fundamentum pressimum, vel optimum præsentis in vita jacitur, 1013, v. 353, 354.

Furor, quid? 615, v. 45.

Fuscus color est albi et nigri mixta natura, 1169, xv, v. 1.

G

Gad patriarcha, 265, xiii, v. 5.

Gades ultra, mare ab hominibus non posse trajici asserit Pindarus, 142.

Ganymedes vinum diis fundens, 457, v. 854, 855.

Garrullitas animo odiosa sapientibus, 819, v. 756.

Genealogia Christi duplex, 267, xviii, v. 1 etc., 269, v. 271.

Generationis Verbi modus, 299, v. 20 etc. Generationis divinæ mysterium nullis exemplis exprimi potest, 210, v. 25. Utcumque adumbratur, 210, v. 15 etc.

Genesis liber canonicus, 261, v. 11, 1105, v. 261.

Genes Hebræorum locum occupantur, 261, v. 26 etc.

Gentilium recordia, 1075, v. 86 etc. Deos flagitiosos colunt Gentiles, ut suorum flagitiorum habeant patronos, 1075. Villis ipsis sacra instituerunt, ut non solum impunitum, sed etiam laudabile sit vitium, 1075, v. 99 etc. Vanam excusationem præferunt, suam dicentes theologiam jocosam tantum fabulis constare, quæ latentem sensum celant, 1077, v. 150 etc. Si fabulæ dii, statuas projiciant; si non fabulæ, erubescant, 1079, v. 160 etc. Eibnici tenebras relinquunt, et adveniente promisso tempore, adsint et vivant, 1085, v. 234 etc. Forum scriptores plurima ex sacris Scripturis in sua volumina transtulerunt; alii lucis expertes, alii quasi fulgore quodam perstricti, eo statim orbati sunt, 1085, 239 etc. Doctrinæ christianæ tandem aliquando cedant gentiles, et idola abjiciant et cætera omnia signa, quæ falsorum deorum cultores prædicant, nec jam auctoritate valeant apud homines stolidos, 1085, v. 252 etc.

Genus humanum. Generis humani inconstantia et levitas, 407, v. 402 etc. Genus humanum instar fluvii decurrit, 1069, v. 92 etc.

Geometriæ demonstrationes, 90.

Georgius diacopus. Hunc pro condiacono Philadelphio ab Euthalio vexato supplicat Gregorius, 126. Illum commendat Asterio, 127. Et Nectario, 127, 128.

Georgius cum Basilissa germana sepultus, 1159, cxix, v. 1 etc.

Georgius Paspasinus. Vide Paspasinus.

Gethæorum pœna plectantur episcopi de thronis lit-

gantes, opiat Gregorius, 855, v. 149, 150.
 Giezi lepram immittit Elisæus, 265, xvi, v. 25.
 Gigantes ab Angelis producti finguntur, 367, v. 492.
 Gigantio scribit Gregorius, 82. Aliiter vocatur Sigantius, 82. Argum. Domorum ædificator, 1165, v. 1 etc. *Vide Sigantius.*
 Gladiolatorum ludum quam improbi, 1093, v. 114 etc.
 Gladio et Spiritui nil commune, 155.
 Glaucum Amphilocho Iconiensi commendat Gregorius, 21.
 Gloria, aer, 487, v. 45. Gloria vana, quid? 516, v. 98. Gloria præterit, 385, v. 91. Glorie vanæ Ethnici dediti, 437, v. 270, 271. Ab ea alieni sunt veri Christiani, 429, v. 482 etc. Glorie cupiditas fugienda, 589, v. 9, 10. Gloria summa pro pietate, desecrare alicui, 871, xix, v. 19 etc. Glorie sempiternæ, non transitorie cura habenda, 595, v. 113, 114. Quæ vera gloria sectanda, 603, v. 95 etc. Non gloriantur priusquam ratis sit in postu, 603, v. 105 etc.
 Gloriola vilis et despicibilis, ex qua plus capiat dedecoris quisquam, si eam reportet atque superbiat, quam si irrideat vana hujus scenæ ludicra, et augas theatricas, 147.
 Gorgonia, seu Gorgoniam, Gregorii soror, emlestis sacerdos vitæ, 1117, xxii. Philatii uxor et Amphilocho mortui, 1151, cvii, v. 3, 4. Secunda ex Gregorii proximis mortui, 991, xc, v. 1, 2. Nihil terræ reliquit, præter ossa, 1117, xxiii. Alypium conjugem defuncta rapuit ex improvviso, caelo induens, 1117, xxiv.
 Graculi aquilarum volatum explorantes, 50. Graculi cum lacervant, cygni cantantur, 103. Qui aquila esse potest, paviperdere debet inter graculos numerari, 146. Graculus gra ulu assidet, 187. Graculi alienis plumis induti fabula, 567, v. 55 etc. Graculorum alia sublimitas, alia aquilarum, 815, v. 672.
 Græcus et Barbarus, corporum non animorum discrimen; locorum distantia, non morum ac voluntatum, 144. Græci deos autores criminum finire et ipsis templa ædificaverunt, 367, v. 491 etc. Græci fabularum inventores, 423, v. 194 etc.
 Grammatica sermonem et barbarum sonum expolit, 1041, v. 65, 66.
 Grandinis plaga in Ægypto, 265, xiv, v. 9.
 Gratia nequaquam angusta, nec locus circumscripta, 35. Non est pusilla, 178. Eam Deus dat voluntatis, 979, lxxxiii, v. 28. Hanc improbi faciunt delicias, 875, v. 95, 96.
 Gratia gratiam semper provocat, 125. Eo major est gratia, quo majori alacritate conceditur, 154.
 Gratularum actio, 295, xxxii, 1 etc., 295, xxxiv, v. 1 etc.
 Gregorius, pater Theologi, episcopus Nazianzenus, prius oleaster, deinde in olivam insitus, 657, v. 125 etc. Id est primo ethnicus, 929, v. 115 etc. Deinde ovis et pastor, 931, v. 217. Ex amaro vocatus oleastro, ductor gregis efficitur, qui neque ovium novissima, 1429, lvi, v. 1 etc., 1151, lxx, v. 1, 2. Tarde venit ad vineam, sed labore omnes superavit, 931, v. 219, 220. Et majorem habuit mercedem, 1151, lx, v. 3, 4. Cum longe esset, gratia ad episcopatum vocatus est, 1151, lvii, v. 3, 4.
 Gregorius pater, omnibus etiam extraneis mirabilis episcopus, 859, v. 55. Novus Moyses, alter Aaron, 657, t. 128. Ut Moyses arcam Dei vocis auditor, 1151, lvii, v. 1, 2. Ejus laudes, 677, v. 51 etc. Ejus dolor, cum filius Cæsarius Julianus adductus remaneret, 7. Cæsariensibus auctor est, ut Basilium ad episcopale munus adsumat, 35, 36 etc. Filium Gregorium ad presbyteratum assurget facit, 595, v. 358 etc. Ad episcopatum auctoritate eundem cogit, 697, v. 425. Illum ad participandam ecclesiæ Nazianzenæ curam incitat, 701, v. 495 etc., 859, v. 53 etc. Patris ad filium verba, 859, v. 502 etc. Idem ecclesiæ ab hæresibus integram servat, 875, v. 45 etc. Tempium Deo erexit, et filium dedit sacerdotem puræ Hærestem Triadi, 1151, lviii.
 Gregorius pater, sanctæ uxoris conjux, et filii sacerdotis genitor, 1129, lxxi, v. 3 etc. Hunc ab Hælleno honorari postulat Theologus 1013, v. 317, etc. Tertius et Theologi proximis mortui, 991, xc, v. 2. Centum annos natus, et quadraginta annis in episcopatu exacti, clarus Triadis interpres, dulcem somnum carpit, 1129, lv. Beatus, senectute bona, bonis filius donatus, pontifex, et pontificis pater mortui, 1151, lx, v. 1, 2. Non sanctæ radicia germen, sed sancti conjugii caput, et trium liberorum, abut plenus terrestrium et celestium annorum, 1151, lxi. Gratiam et Spiritus splendorem mortuus in filium effudit, 1135, lxxii. Parvum sortitus esse gregem, sed optimum, quem filium commendat, 1135, lxxiii, lxxiv. Christus refulsit intellectui Gregorii, qui fugiens idolorum noctem, suis

sacrificiis populum suum usque adhuc regit, 1455, lxxv. Gregorium patrem mortuum invocat Theologus, 1111, lxxxi, v. 1 etc. Patrem mortem patri habere opiat, 1153, lxxxv, v. 1, 2. Gregorius pater, cum Nonna conjuge, Gregorio filio pro prosopopœiam fausta precatur, 1110, c, v. 1 etc. cii, v. 1 etc.

Gregorius Theologus, præcedentis filius, quo pater et qua matre natus, 657, v. 117, 991, xxi, v. 3 etc. Deo præcipuus antequam nascere, 823, v. 805. Divino somno pueri nomen designatur, 663, v. 429, 430. Matris precibus datus, et a matre Deo consecratus, ut Samuel, 658, v. 425, 679, v. 68 etc., 929, v. 197, 991, v. 3 etc., 995, xcii, v. 1, 995, xciv, v. 3. Eiusdem pueruli manus ex Libris Deo consecratur a matre, 663, v. 429, 430. Habet domi clarissima exempla, 679, v. 94. Mortuus sacra cruce servatur, 993, xcii, v. 3, et *not.* A parentibus pie educatur, 929, v. 209, etc. A pia matre fidem percipit, 657, v. 117, etc. Desiderio matris suæ adhuc puer obtempert, 655, v. 450. Ejus adolescentia, 929, v. 205 etc. Mens ejus ut casus recens concretus informatur, 931, v. 227, 228. Illic Deus amorem virginitalis somnio colesti illuminat, 653, v. 450 etc. 825, v. 806, 929, v. 301, 212, 931, v. 259, 991, xcii, v. 5, 6, 995, xcii, v. 3, 995, xcvi, v. 1. Cito amorem virginitalis visionem conceptum profert Gregorius in medium, 935, v. 271 etc. Cum piis consuetudinibus habet, 955, v. 277 etc. A prima ætate regiam vitam carpit, 687, v. 488. Sacri Libri illi sola cura, 645, v. 275 etc. Gaudet libris Dei causam defendentibus, 681, v. 96. Doctrinam comparat, 687, v. 489. Cur profanis disciplinis student, 681, v. 112 etc. Alexandria relicta, quo studii causa venat, et versus Græciam navigans, tempestate jectatur, 647, v. 507, etc. 681, v. 124 etc. 991, xcii, v. 7, 995, xcvi, v. 7. A Phœnicibus mercatoribus servatur, 685, v. 150 etc. Mortem timens corpoream, animæ mortem omnium lapitatus magis perhorrescit, 683, v. 162 etc. Eius oratio in periculo, 685, v. 193 etc. Sedata divinitus tempestate Rhodum prætergressus, ad Æginum portum appellit, deinde Athenas adit et litteras, 685, v. 202 etc.

Gregorii Athenis studentis vita sancta cum Basilio, 665, v. 211 etc. Arcta ejus cum Basilio amicitia, qua omnia sunt communita, 687, v. 221 etc. Eius a Basilio proferente separatio, 687, v. 242 etc. Gregorium anax, subles, magistri, precibus, lacrymis, vi retineat, 687, v. 247 etc. Inanis gloriæ minime studiosus, 689, v. 267 etc. De optimo vitam instituto consilium suscipit, 689, v. 277 etc. Inter vitam contemplativam et activam fluctuat, 689, v. 284 etc. Mediam viam tenet, 691, v. 302 etc. Pietas Gregorii erga parentes, 691, v. 312 etc. Ideo Basilio facta promissiones in solitudinem Pontum abeundi latere cogitur, 1. Illi incans exprobrat Cæsareæ Cappadocæ incommoda, 2. Hortatur ut pre-byterii iugum sibi impostum patienter ferat, 8. Cæsarium fratrem ut ab aula discedat hortatur, 7 etc.

Gregorius virginitalis cultor, 407, v. 48 etc. Nuptis abiecit, 635, v. 61, 61, 955, v. 285 etc. Omnia terra loca custodit, 483, v. 113 etc. Voluptates alia libenter renouat, 485, v. 119 etc. Gustato lacte caelesti, ad voluptates mundi redire nequit, 955, v. 299 etc. Omnia ludibria seculi respuit, 955, v. 303 etc. Vestes sericas, messam pinguem, magnas domos, musicam, unguenta nil curat, 635, v. 65 etc. Optimæ Gregorii divitiis maza, sal, maza sine apparatu, aqua et Christus erigena, 635, v. 73, etc. Gloria ab eo contempta, 635, v. 85 etc. Sic et humane dignitatis, 635, v. 89 etc. Solius doctrinæ fit studiosus, 635, v. 98 etc. Ipsam Deo subiecit, 637, v. 98 etc. Fugit mundum, odium non effugit, 657, v. 102 etc. Proes, gemitus, noctes insomnes illi sunt delicias, 617, v. 27, etc. Ex quo rebus mundi vale dixit, ut ecclesiæ serretur, mundo mortuus fuit, et ipse mundus, 611, v. 194 etc. Optat Gregorius ante malos eventus corpus abdicare in latæbris, ut solus habitaret, Christum solum meditari, 645, v. 261 etc. Invitus tamen in corruptionem mundi trahitur, a qua non parva mentis pars laeditur, 657, v. 493 etc. Gregorii prima molestia famulos regere, 659, v. 145 etc. Secunda rem familiarum administrare, tribunos solvere, et lites sustinere, 659, v. 147 etc.

Gregorius de ecclesiasticis dignitatibus nil cogitans, a patre presbyter iuvitus creatur, 8, 605, v. 330 etc. In Pontum fugit, 695, v. 318 etc. Gregorii cum Basilio in Practica solitudine degentis angelica vita, 6. Diversi labores quibus eo loci incumbant, 5, 6. Eorumdem contraria, 3. Illi cordi erat pedestris philosophia et humi depressa, 4. Derelictam solitudinem non cessavit desiderare, et celebrans affectu ei senium infudit, 651, v. 360 etc. A patre rogatus redit, veritus ne paternus amor in ualedictionem excideret, 695, v. 357 etc. Cæsarium mortuum et eum direptas divitas deplorat, 695, v. 368 etc. Minus laqueus delectat ejus direpta bona, quam ejus animam, 645, v.

291 etc. Gregorius rapaces fert manus, 991, xcn. v. 8. Graviores sunt ipsius curæ post fratris mortem, 639, v. 163 etc. Ab eo colebatur ut pater, 643, v. 220. Morbo ipse laborat, 51, 52.

Gregorius Eusebium Samosatensem, Cæsaream, ad consultationem de episcopi creatione nomine patris vocat, 57 etc. Basilii electionem illi commendat, 57. Ejus laudes celebrat, 59. Patrem suum Cæsaream profectum, quo jam Eusebius venerat, preclius et curis adjuvandum offert, 40. Basilii laudes decantat, et preces efflagitat, 58 etc. Eiusdem personam et epistolam celebrat, 60. Gregorius episcopus ad electionem episcopi Cæsariensis conventibus exprobrat, nomine patris, indecoram illorum erga se agendi rationem, 98 etc. Promittit tamen adesse, si ad electionem Basilii conveniant, 98. Basilio in episcopatum assumptum gratulatur, 40. Non statim aivolat propter obreclatorem linguas, 40. Se illi adfuturum promittit, ut aliquid consilii imperiat, et utilitatem ipse capiat, 42.

Gregorius Basilium acriter objurgat propter oblatum Sasimorum episcopatum, 42, 43 etc., 693, v. 366 etc. Cum Mario Anthimo, Tyanorum episcopo, bellum gerere recusat, 45. Illum insectatur pro stabiendi Sasimorum sede venientem, 45 etc. Gregorio maxima actio erat otium, 44. Gregorii contra Basilium criminationes, 44, 45, 46. De ecclesia Nazianzena relicta se excusat, 76. Quas ob causas se ab ejus cura subduxerit, exponit, 116. Animam suam effervescentem complimit Gregorius, 697, v. 414. Cum Basilio unanimis sacra fert, 993, xcn. v. 8. Gregorius et Basilii in fide parum fortes circa Spiritus sancti divinitatem accusantur, 51, 52 etc. Basilium vindicat Gregorius, 51 etc. Illum propter epistolam mureore affectum lenire tentat, 53 etc. Patri morbo laboranti assidens Basilium non potest invisere, 54 etc. Num laudat, 41 etc. 50, 52. Gregorius iterum fugit, 701, v. 490, 491. A patre, post Sasimorum episcopatum, ad particiendam ecclesie Nazianzenæ curam, incitatur, 701, v. 493 etc. Gregorii patris ad filium verba, 701, v. 502 etc. Propter imminentes Apollinaristas se ecclesie Nazianzenæ curam suscepturum pollicetur, 113 etc. Patris voto credit, 701, v. 518 etc. Patris magni sedem non contempsit, 859, v. 51 etc. Cur eam regendam assumpsit, 859, v. 53 etc. Verbum et Spiritum prædicat, 859, v. 53. Parva licet gutta, magnum lamen populum irrigat, 859, v. 60. Sollicitus ne Nazianzena ecclesia Apollinaristarum errore inficiatur, pastoritiam sculam in adiutorium vocat, 859, v. 61 etc. 875, v. 49 etc. A populo ad episcopatum cogitur, 861, v. 68 etc. Presbyteri Gregorio infensi, 875, v. 67 etc. Dolet Gregorius maxime a sapientibus, qui se amicos simulabant, deceptum esse, 875, v. 115 etc. Dei benignitatem imitatus est, 173, v. 141, 142. Se his deceptum queritur, 877, xxx, v. 1 etc. Non Naziani Sasimorum episcopo creatus fuit, 149, 150, 151.

Gregorius patris et matris senectutem curat, 1157, lxxii, v. 2, 3, 1149, ci, v. 2; 1157, ci, v. 3 etc. Dolet de morte patris, 56. Nichil antiquius habebat, quam illi exæquias persolvere, 57. Patrem et matrem post discessum invocat, quibus salvetur, 1141, lxxxi, v. 1 etc. Gregorio per prosopopœiam fausta precatur parentes mortui, 1149, ci, v. 1 etc. cu, v. 1 etc. Gregorius, mortuo patre, nullum proptus episcopale munus exerceat in Nazianzena ecclesia, 703, v. 526 etc. Ut hospes et peregrinus ecclesie Nazianzenæ curam gessit, testibus episcopis, 703, v. 536 etc. Parentibus mortuis, relicto Nazianzo, Seleuciam se confert Gregorius, 703, v. 545 etc. Ad monasterium Sanctæ Thelæ confugit, 703. Mortem Basilii luget, 65, etc., 72. Morbo iterum et molestis vexatur, 65.

Gregorius Constantinopolim profecturus, Deo iter suum commendat, 667, iii, v. 1 etc. Constantinopolim venit invitus, laceratam hæresibus civitatem, 705, v. 573 etc. Juniori Romæ Trinitatem advenit, 935, xcn, v. 9. Male excipitur, quasi duos induceret deos, 709, v. 652 etc. Lapidibus inter sacra petitur, 66, 709, v. 665 etc. 995, xcn, v. 10. Deliciae sunt Gregorio, 709, v. 669. Injuriis sacris illatas graviores ac proprias injurias existimat, 66. Patiens patientiam commendat, 69. Elegans descriptio calamitatum, quæ patitur, 73. Se contemptum queritur, 78. Ad iudices trahitur, 78, v. 668 etc. Favente Christo, dimittitur ab ethnicis iudicibus, 78, v. 678 etc. Improbiorum in Gregorium invidia, 711, v. 679 etc. Gregorio obijcitur, quod aliis se in omnibus præferre videatur, 711, v. 703 etc. Gregorius objecta diluit, 715, v. 721 etc. Cardi postulat, ut Moses, ita ut salvus sit populus, 715, v. 725 etc. Quanta deinceps patitur mala, ob levitatem Ægyptiorum, 715, v. 740 etc. Maximum tentat illum expellere a sede Constantinopolitana, 713, v. 750 etc. A malo presbytero vexatur, 717, v. 824 etc. Mittuntur contra eum ex Ægypto exploratores miseri et venales, 719, v. 831 etc. Maximum pseudopiscopum ordinatum

acriter objurgat, 721, v. 837 etc. Levitatis notam propoliat Gregorius, 725, v. 954 etc. Se deceptum fatetur, et veniam petit; sed error excusabilis, 725, 974 etc. Timor Gregorium rebus celestibus addit, 729, v. 1037 etc.

Gregorius vult recedere, 729, v. 1044 etc. Se aliquid hominis pati fatetur, 729, v. 1035. Oratione presentire dat discessum, 729, v. 1037 etc. Studia civium omnium, ut retineant Gregorium, 751, v. 1062 etc. Episcopatum non legitime collatum illo recusante, in Anastasiam templum confluentis populus postulat ut saltem maneat, et ferat auxilium, 751, v. 1071 etc. A baptismo suscepto in uratus Gregorius, promittit se remanere donec veniant episcopi, 755, v. 1101 etc. Alii aliis de causis favebant Gregorio, 733, v. 1117 etc. Gregorii sermonibus delectabantur catholici, ipsi et hæretici, 735, v. 1137 etc. Quomodo doctrina sana omnes et prætatis verbis imbuebat, 841, v. 13 etc. Ab omni verborum asperitate et maledicentia temperabat, 757, v. 1191 etc. Illam utebatur oratione, ut decet Christum discipulum, qui durus non fuit, 757, v. 1201 etc. Suos a disputandi libidine, ad piæ vitæ studium revocat, 757, v. 1208 etc. Divitis oraculi nutritus Gregorius, scitus agricola habebatur, 741, v. 1258 etc. Magnus et varius ejus laboris fructus, 741, v. 1262 etc. Theodosius Constantinopolim veniens, Gregorium honorifice excipit, 741, v. 1278 etc. Ab imperatore in episcopatum Constantinopolitanum advocatur, 745, v. 1311 etc. Raptante et applaudente populo, in templo constituitur, 743, v. 1320 etc. Serenitas turbato aeri subito redit, 745, v. 1355 etc. Populus poscit, ut Gregorius ecclesie Constantinopolitane prædicatur, 747, v. 1371 etc. Gregorii ad plebem a terius lingua oratio, 747, v. 1385 etc. Hæretici Gregorius quomodo prosequatur quæ dicenda supersunt, 747, v. 1396 etc. Cur Gregorius lenitate erga hostes uteretur, 749, v. 1407 etc. Aulicorum est moribus alienus, 749, v. 1424. Rare in aulam prodrens veneracionem sibi conciliat, 749, v. 1452 etc. Constantinopoli tamen imperatoris est commensalis, 857, v. 59 etc. Mitis et benelicus Gregorius jurat quos potest, æteli eximit, 751, v. 1458 etc. Juvenis ad Gregorii eadem subornatus, veniam petit et obtinet, 751, v. 1445 etc. Renit ecclesiasticis rationibus præficere quæstorem latum, 753, v. 1473 etc. A concilio Constantinopolitano in sedem hujus urbis constituitur, 753, v. 1511 etc. Episcopatum non renuit Gregorius, ea spe adductus, quod disidentes male episcopos conciliaret, 755, v. 1535 etc. Hinc episcopatum tenet, populo, pastoribus, et Spiritu advocantibus, 965, v. 47, 48. Nulla humana cupiditate huc adductus est, 965, v. 49 etc. Mortuo Meletio, et de ejus successione agnibus episcopis, Gregorius agit ut Orientales et Occidentales conciliet, 759, v. 1591 etc. Censet Meletio non dandum successorem, sed expectandam Paulini mortem, 761, v. 1624 etc. Alium sibi subrogari cupit Gregorius, 763, v. 1671 etc. Juvenum episcoporum murmur et clamitatio; in eorum sententiam senes eunt, 765, v. 1680 etc. Eos irridet Gregorius, 765. Ironica ejus oratio adversus instantes, 765, v. 1725 etc. Morbo domi Gregorius detinetur, 767, v. 1745, 1746. Recessum mediat, 767, v. 1747 etc. Incidit in pastores non amicos, 991, xcn, v. 9. Malorum præsulum iudicium parvipendit, 767, v. 1759 etc. Quibus artibus tentatur Gregorius ab episcopis, 767, v. 1766 etc. Nunquam suæ prodes salutem, 769, v. 1774 etc. E multitudine paulatim se subleat Gregorius, mutato domicilio, sermonibus et conventibus valere jussit, 769, v. 1777 etc. Piæ plebis preces ad Gregorium, 769, v. 1787 etc. Riva inter episcopos de Gregorii ordinatione, 771, v. 1807 etc. Verba Gregorii ad episcopos, 771, v. 1827 etc. Ad pacem eos hortatur, 771, v. 1834 etc. Pro salute navis, in mare, ut Jonas, demergi postulat, 115, 114, 771, v. 1838 etc. E cœtu se eripit partim gaudio, partim merore affectus, 775, v. 1856 etc. In episcopatu manere non vult, 851, v. 44 etc. Theodosium adit, 775, v. 1871 etc. Unum ab eo postulat, nempe licentiam abeundi, 775, v. 1881 etc. Cur odio habeatur, 775, v. 1891, 1892. Abeundi potestate impetrata, suos consolatur, 775, v. 1905 etc. Iterum victus, sed corona redimitus, habet, vice throni Drum, et amicos Deo plenos, 777, v. 1920 etc. Oratur illis, 991, xcn, v. 10. Cædit calamitatibus, 991. Ecclesiis dat laurymas, 777, v. 1945 etc. Precatur ut vita sua perveniat ad corum, 777, v. 1947 etc. Constantinii urbe ejectus supercilium abussisse dicitur, 963, v. 13, 14. Morum patrorum ac legum productor corruptor, 965, v. 15 etc. Magnus evictus throni pauperes despiciere incusatur, 965, v. 59 etc.

Gregorius præcavit ne videatur in convicia dilabi, 779, v. 48 etc. Jampridem lapidibus aptus et habilis est, 781, v. 52. Doctrinas aversatur quibus est vita contraria, 781, v. 40. Scribendo solatium inquirit, 781, v. 48 etc. Narrat quomodo avulsus fuerit a bonis quæ rerum divinarum contemplatio, mundi contemptus et carnis affectio pro-

erant, 733, v. 71 etc. Obtestationibus et precibus cessit Gregorius, ut crimen arrogantiae fugeret, 733, v. 90 etc. Prospera Gregorii predicatio Constantinopoli, 745, v. 114 etc. Ironice alloquitur episcopos sibi iustos, 783, v. 136 etc. Projicitur velut onus quoddam ex gravata nave, 787, v. 144 etc. Episcopos malos exagitat, 787, v. 144 etc. Multum laboravit, ut doctrinam assequeretur, 793, v. 288 etc. Quae deoanda sunt, exponit Gregorius, 793, v. 301 etc. Carpit episcopos temporis et potestatis servientes, 797, v. 333 etc. Paucos dies senectutis in tutum collocare satius aestimat, 821, v. 792 etc. Invidiam cedit, et seipsum contrahit, 81. Ad Deum se convertit, cui soli vivit et spirat, 823, v. 803, 804. Episcopos ad concordiam hortatur, et ut alter alteri infirmitates dimittat, quibus orhis misere perturbatur, 823, v. 823 etc. De improbitate inimicorum gaudet, quae eum ab episcopatu liberat, 80. In ærumnis superabundat gaudio, eo quod fieri dignatus sit præco veritatis, 83. Cum episcopatu Constantinopolitano cessit, ex gravi et aspera tempestate ad tranquillum quemdam et tutum portum se appulisse autumabat, 112. Apollinarium et eius assecras confutat, 83, 97. Contra hunc hæreticum psalmos versibus comprehensas scribere pollicetur, 95. Illi paucae sunt, sed selectae virgines, 1011, v. 261, 262. Hanc illi Deus gratiam dedit, ut illi sit ampla turba pietatis amans, 1011, v. 271, 272.

Gregorius quamvis ab episcopis male habitus sermonem profert, nec potest continere dolorem, 825, v. 14 etc. In pravos episcopos invenitur, 43, 76 etc. 823, v. 14. Timet penas malis præsulibus præpara as, 831, v. 116 etc. Christi auxilium implorat, ut ei faveat in secessu, 833, v. 159 etc. Queritur se dudum pugnare contra hæreticos et pravos pastores, 823, v. 141, 142. Significat se, si sua non persuadeat oratio, throni, aut operum, aut consilio participem non futurum, non navigationis et viae comitem, 833, v. 198 etc. Dissidia componere studens, ubertur, 837, v. 16 etc. 843, v. 43, 44. Lapides non timet, 859, v. 32 etc. Trinitatis inrepleus asserit, 839, v. 33 etc. Constantinopolim relinquere nihil habens, nihil relinquens, cuius desiderio cruciatur, 841, v. 1 etc. Trinitatem invocari et sistat bellum, 845, v. 43 etc. Non jam amplius in conciliis gruum et auserum vult esse collega, 855, v. 91, 92.

Gregorius Anastasiam somnando sibi videtur, 843, v. 1 etc. Quo ordine stabat inter clerum et populum, 845, v. 7 etc. Varia erga illum plebis studia, 845, v. 22 etc. Sermones ejus de Trinitate, triplici coruscante pulchritudine, 845, v. 29 etc. Iis auditis alii solo animo murmurabant, alii voce indignationem testabantur, alii aperte repugnabant, 845, v. 35 etc. Excusso somno, Gregorii somnium evanescit, solo dolore remanente, 847, v. 47 etc. Quantum dolor, et quantum caræ Anastasie desiderium, 847, v. 65 etc. Virginum, viduarum, orphanorum, mendicorum, et amicitiae nunquam se obliturum significat Gregorius 849, v. 83 etc. Valè dicit omnibus, 849, v. 93 etc.

Gregorius libenter thronis cedit cum Deo locutus, cum modo Trinitas prædicetur, 669, iv, v. 1 etc. Plebem Anastasie alloquens, eam desiderio prosequitur, 669, v. 1 etc. Eam olim sermonibus suis confluentem, nunc autem latrore destitutam luget, 669, vi, v. 1 etc. Rugit, ut leo, liberos ab aliis ereptos videns, et favente Trinitate iterum rugiet, 669, v. 7 etc. Discedens vale ad iunctos dicit, 669, vii, v. 1 etc. A Trinitate, quam predicans comparavit invidiam, salutem implorat, 669, v. 1, 2. Omnia vocat in puræ doctrinae testimonium, 669, v. 3, 4. In invidios ita invenitur, ut Christo se subiciat, 669, v. 3 etc.

Gregorius sacerdotes nobiles, urbem Constantinopolitanam, viros pios contestatur, se iniqua ab invidis perpessus, sede ejectione post longa certamina, 673, x, v. 1 etc. Eius crimen fuit amor pacis, et quod neutri parti faverit, nec Christo potius quidquam habuerit; propterea ejectionis est a sede in quam a Deo evectus fuerat, 673, v. 19 etc. Gardet relicta urbe, aula, sacerdotibus, se vitam tranquillam quam optabat, acturum, 675, v. 23 etc. Lætitia exultat, quod invidiam fugerit et tempestatem, et portum subierit, ubi deinceps silentium Deo offerat instar victimæ, 675, v. 31 etc. Gregorius invidiæ cedens tranquille philosophatur, 156. Nil aliud illi curæ est quam discussus, ad quem se colligit et comparat, 139. Gregorium Nysseum revertiorem facit sibi non invito, sed postulanti suffectum fuisse in sedem Nazianzenam Euladium, 149 etc. Theodoro episcopo scribens suam a Nazianzo secessionem excusat, 159 etc. Rogat ut severitas sua calumnias non oneret, 150. Solas Ecclesie afflictiones, quamvis obruta calamitatis anima, deflet, 166, 167. Injuria affectus, ab his, qui eum injuria affecerant, liberatur, 178.

Gregorii gemitus. Dolorem illi solis vult aperire, quibus communis amor, et malum commune, 613, v. 240 etc. Invidiæ patet, 637, v. 496 etc. Queritur animam suam a

diabolo dejectam, 661, v. 359 etc. Ærumnis contritus, rogat ad se Lazarum mitti, qui digitis lumentis ardens flamma refrigeret linguam, 663, v. 574 etc. Non usure aut illis gloriatur, 663, v. 601 etc. Nec amicitias nec cognatas celestatur, 665, v. 603 Cognatos sibi mors repuit, 663, v. 606. Amici autem parum fideles, 665 etc. Queritur se in ira oppressum ex utero matris, 857, xix, v. 10 etc. 861, v. 33 etc. 867, xxvii, v. 1 etc. 911, xxi, v. 1 etc. Orientis et Occidentis sit caucilena, 857, xix, v. 20, 21. Eius decus ærumnis, 857, v. 29. Ærumnas suas peccatorum pressu esse confitetur, 859, v. 33 etc. Quid invidiam ipsi contulerit, et attulerit ei molestias agnoscat, 159, v. 43 etc. Gloria in altum extulit Gregorium, et depressit in terram, 859, v. 47 etc. Illi gemitus operis loco existit, 869, xiv, v. 7. Gregorii zelus illi odium inflavit, 871, xix, v. 1. Quantis vexatur malis, 883, xxxiii, v. 1 etc. Luidia quamvis mortuus premitur, 907, v. 8. Ærumnarum starum creatam a Deo requirit, 913, v. 10 etc. Ingemiscit quod a amicis etiam multa perferat, vitæque possit solutionem, 913, v. 22. Gregorio omnia perire, eloquentia, iustitia, gloria, robur, 913, xxi, v. 1 etc. Etiam patria eiusi privatur, 915, xxi, v. 7 etc. Dubitat utrum mori an vivere potius optare debeat; pavor utrinque, 469, xii, v. 5. Non curat utrum suum corpus tumulo sepeliatur, 469, v. 11 etc. Gravia perituli, sed adversarii graviora, 951, li, v. 1 etc. 953, lvi, v. 1 etc. Invidia pressus, g gloria cupit invidia carentem, 813, v. 1 etc. Queritur quod sua mater se talis ærumnosum generet, 981, lxxxvi, v. 1 etc. Gregorius ærumnas et morbus, 981, v. 9, 10. Dolet quod non tantum valeat prædicare, quantum cuperet, 981, v. 14. Non an matris sue uterum incubasset, si Deus se ex mundi cetera erutum in vitam meliorem transferat, 981, v. 19 etc.

Gregorii in diabolum diatribæ, 933, lvi, v. 1 etc. 951, lv, v. 1 etc.; 953, lvi, v. 1 etc.; 953, lvi, v. 1 etc.; 957, lvi, v. 1 etc.; 957, lvi, v. 1 etc.; 957, lvi, v. 1 etc. Caput diaboli vult craterere, et eum abneum suspendere, ut conspiciens vitet notam, 957, lvi, v. 3 etc. Hunc oburgat, et ejus detegit fraudes, 957, lxxxiii, v. 1 etc.

Gregorii virtutes. Gregorius Nicenæ fidei adhaerens, 93. Circa fidem impugnatus se defendit, 92, 95, 94, 96. Illi quam pura fuerit in defendendis Ecclesie dogmatibus intentio, 91, 92, 93, 97. Jurat se nunquam Tradis filium abjecturum, 663, u, v. 1 etc. Nec magnas appetiturum sedes, aut appetentibus adfuturum, 667, v. 9, 10. Nec in minem Deo antepositurum, 667, v. 11, 12. Nec prosperis superbum, nec infortunatum futurum ex adversis, 667, v. 13, 15. Nec injusta judicaturum, 667, v. 13, 16. Nec delecturum a recta semita propter pacem malorum, et horum scopolos, 667, v. 17, 18. Nec lioni merenti traditurum, 667, v. 19. Nec cadentium lapsum irrisurum, 667, v. 20. Nec ira, nec lingua, nec lascivis peccatorum perulis, 667, v. 21, 22. Nec odio, nec vindicta inimicos percuturum, 667, 23, 24. Nec pauperis manum aut mentem sibi celestis verbi laborantem vacuum dimissurum, 667, v. 23, 26. Illi opabilis erat perpeti quilibet in carne, quam spiritualiter offendi, et multis esse offensam, 117. Gregorius rebus terrenis non erat alligatus, sed in quantum ineluctabilis necessitas cogebat, 170. Inquiri quis fuerit, quis sit, quis futurus sit, 469, xiv, v. 11 etc. Mundo mortuus est, 997, v. 2. Gravioribus verbis carnem suam exagitat, 937, xvi, v. 1 etc. Postulat ut rabium suam compescat, et in servitute se eam redaturum, ut apprehensa Christi simbria, proterritatem reprimat, ministur, 939, v. 19 etc. Lacrymarum fontem implorat ut flammam refrigeret, 939, v. 27 etc. Carnem pro intentione donat, 939, v. 31 etc. A carne petit quid velit, 981, v. 76 etc. Non dabit illi vitæ ludibria, sed que ad vitam servandam necessaria, 959, v. 80 etc. Queritur carnalis alligatum esse, et vitæ miseræ astrictum, cum pro Dei sit, 863, xxii, v. 13 etc. Pharmaca ejus ut carum subigat, 923, v. 121 etc. Gregorius plorat super animam suam, 919, xlv, v. 1 etc., 949, li, v. 1 etc. Divinam virginem extinctam luget, 919, xlv, v. 8. Queritur se in data Dei non observasse, quod de peccato prima hominis est intelligendum, 921, v. 30 etc. Quo fugat nebulam vitium fugiat, 951, v. 23 etc. Linguam, oculos et alia membra frenari sibi optat, 951, v. 43 etc. Deum orat pro anima et corpore, ut alterum alteri subiciatur, scilicet de gratia, 925, v. 111 etc. Aliis reliquit mundi ludera, 945, v. 129 etc. Mortuus vult, urines fugit et homines; cum terra habitat, 925, v. 129. Est sine calcibus et sine locis, 925, v. 143. Pro lecto habet paleam, pro stragula sacrum, 925, v. 145 etc. Senectus Gregorii morbis optulatur, 925, v. 162. Multi eum turbines invidiam exasperant, 927, v. 17. Caro tamen usque rebelis est, 927, v. 165 etc. Gregorius humilitas, 72, 77. Assumit se peregrino Jerichobano,

651, v. 586 etc. Item et publicano, 653, v. 595 etc. Vitæ reliquias offert, 861, v. 85. Optat esse quartus publicanus, 861, v. 91 etc. Quartus paralyticus, 861, v. 94-95. Quartus ex mortuis ad vitam revocatus, v. 96 etc. Mortem optat, 879, xxxi, v. 5 etc. Absinthii cupit gustum habere, 879, v. 9. Columba vel hirundo esse cupit, ut fugiat in desertum, 879, xxxii, v. 1 etc. Magnus est speculator, 879, v. 15.

Gregorius linguam constringit, cnr, 885, xxxiv, v. 1 etc., 977, lxxviii, v. 1. Primum quiete mentem firmare studuit, solus ab hominibus remotus, 885, v. 7 etc. Deinde ut disceret sermonibus modum imponere, ab omnibus abstinentio, 885, v. 9 etc. Quæ non canat, quæ vero canat Gregorius sacerdos, modulante lingua, iustar citharæ, 887, v. 69 etc. Linguam puris puram sacrificiis servat, 889, v. 93 etc. Præcipuus sermonis impetus excessisse modum complectens, silentium sibi imperavit tunc Quadragesimæ tempore, 891, v. 125 etc. Alla sententi Gregorii causa, 891, v. 151. Inter sodales excellerat Gregorius, Christum habens ducem, et fidem adamanter firmiorem, armis unilique sepius, 891, v. 155 etc. Sacris Litteris studuit, 893, v. 158. Hinc professorum librorum exsunt sanguinem, 893, v. 159, 160. Carnem et passiones Deo subdit, 833, v. 161 etc. Senectute et morbis gravatus linguam habens indomitam, silentio eam domare voluit, 895, v. 175 etc. Neminem lesit, 895, v. 179 etc. Ipsi lingua nocuit, et amicorum omnium confluxit inviviam, 895, v. 187 etc. Linguam ad sententiam hortatur, 895, v. 190, 191. Christum rogat, ut inviviam comprimat et ipsam a malis linguis liberet, 895, v. 205 etc. Deum thesaurum habet, 895, xxxv, v. 5. Spe lenit molestias, 895, v. 6 etc. Ligavit omnino vocem, 897, xxxvi, v. 5. Intus loquitur, mentem Dei mysteriis infirmans, 897, xxxvii, v. 7 etc. Alium tenet silentium, lapides contemnens, 895, v. 11, 12. Post silentium linguam solvit Gregorius in Paschate, hymnum Christo offerens, tanquam victimam sanctam, 897, xxxviii, v. 1 etc., 901, v. 49. Christo vivit, loquitur, viva est victima: ipsi linguam devinxit ac solvit, has sibi primitias, suum carmen offert, 899, v. 29 etc. Rogat ut loquatur quæ decet, 899, v. 55 etc.

Gregorius Christum omnibus præfert facultatibus, 907, v. 50 etc. Illi Christus magis opes, 977, lxxxi, v. 5. Tanquam dives exagitur, quia habebat hortum, 915, xlv, v. 1 etc. Quæ ejus in solitudine studia, 915, v. 5 etc. Bonus monachus laudat, et malus insectatur, 919, v. 7 etc. Deum solum dimissis vitæ commodis amplexatur, 859, v. 40 etc. Fit Christi hæreditas, et templum, et victima, deinde deus, permista divinitatis anima, 755, lvi, v. 16 etc. Crucem ubique gessat Gregorius, in membris, in corde, in itinere, 955, lv, v. 11, 12. Mundo vale dicit et cælum appetit, 955, v. 20 etc. Animam suam Christo tradidit, 957, lvi, v. 5, 1. De se loquentes nimis curat, 965, v. 28 etc. Animam suam exhortatur, ut meditetur quæ ad se, ad Deum, ad mundi ordinem, ad finem ultimum spectant, 975, lxxvii, v. 1 etc. Hanc excitat ut fraudes diaboli caveat, 975, lxxix, v. 1 etc., 975, lxxx, v. 1 etc. Hanc jubet sursum aspicere et mundi oblivionem capere, nec carne ad vitium trahatur, 977, lxxxi, v. 1 etc., 977, lxxxii, v. 1 etc. Hanc carni adhaerere prohibet, 979, lxxxv, v. 1 etc. Gregorii sors Deus, 981, lxxxvi, v. 9. Ab anima petit quid postulet, 985, lxxxviii, v. 1 etc. Non vult illi dare vitæ commoda, 985, v. 7 etc. Sed ut agili mævæ ad aethera deducere, 985, v. 65 etc. Solus divitiis habet spem cælestem, 993, xcvi, v. 4. In cælum recipi ab angelis postulat, 993, xcix, v. 1 etc. Studio ferendus crucis omnia sua pauperibus dedit, 1017, u, v. 19, 20. Gregorius jam senex semper vigilat et lacerat corpus, ut animam ab igne eripiat, 1167, v. 1 etc. Timet ignem et ardorem divitis, et sinum Abrahami cupit, 991, v. 35 etc. Unum timet tribunal Dei, 915, xlv, v. 28 etc. Christo soli confidit, 635, v. 896, 663, v. 632 etc. Vitæ finem ardentè expetit, 485, v. 120 etc. Christum et crucem amplectitur, 485, v. 160 etc. Gregorius quomodo Pascha celebrat, 101. Purioris Paschæ desiderio tenetur, 103. Ad ductis in viciniam leminis, relicto laborum fructu, abscedit quasi per Evam et paradiso expulsus, 169, 170. Gregorius impositione manuum morbos sanabat, 949, v. 105 etc. Sæpe solo Christi nomine fugabat demones, 1075, v. 80 etc.

Gregorii orationes. Orat Christum ut eum ab insidiis mundi et diaboli liberet, 655, v. 27 etc., 865, xxi, v. 1 etc., 955, lvi, v. 1 etc., 959, lxxii, v. 1 etc., 959, lxxiv, v. 1 etc., 961, lxxv, v. 1 etc., 961, lxxvi, v. 1 etc. Ut ipsum salvet, 961, lxxvii, v. 1 etc. Ut adversus inimicos opem ferat, 661, v. 547 etc. Ut suas querimonias benigne perferat, 877, xix, v. 1 etc. A Pharaone et Ægypto liberari postulat, et vitam facilem parari, ut ad terram sacram perveniat, 865, xxi, v. 1 etc. Quid orat mane, vespere et postridie, 867,

xiv-xxvi. Christi opem rursus implorat, 869, xxviii, v. 1 etc., 881, xxxii, v. 1 etc. Orat pro se et pro Ecclesia Constantinopolitana, 965, v. 69 etc. Postulat resuscitari, ut Lazarus, servari a leonibus, ut Daniel, 967, v. 77 etc. A tempestate liberari preatur, 967, lxxix, v. 1 etc. Dei misericordiam implorat, et vitæ bonas reliquias sibi concedi postulat, 971, lxxxi, v. 3, 6. Orat Trinitatem ut a diabolo non retro abducatur, 955, v. 513 etc. Orat Deum ut senium servet, et solum molestis sollicitudinibus in regnum cælestem inducat, 957, v. 515 etc.

Gregorii dotes. Gregorius tres habet boni consilii dotes: experientiam, amorem et libertatem, 421, v. 157 etc. Scribere Gregorio dederat natura, ut aquæ dedit fluere et igni calefacere, 911, v. 55 etc. Non ad gratiam auditorum concionatur, 833, v. 75 etc. Utrinque acuto sermone a verbo donatur, 935, xciii, v. 4. Rerum divinarum et humanarum gnarus a Deo effectus, loquitur quæ sacerdotem decent, præconem veritatis, 1071, vii, v. 18 etc. Gloria amans quæ ex eloquentia surgit, eam tamen ad pedes Christi prostravit, 1073, v. 45 etc. Ineptus sui temporis scriptores exagitat, 901, xxxix, v. 1 etc. Hujus est consilium ut abjecto quolibet sermone, assistat a Spiritu sancto Scripturis incumbant, 901, v. 8 etc. Consilium Gregorii in condendis versibus non gloria consequi, 901, v. 22 etc. Primum ut imperantiam frenet, pauca exarans, 905, v. 53 etc. Deinde ut juvenibus gratum præbeat pharmacum, 905, v. 57 etc. Tertio ut indecens æmuletur, 905, v. 47 etc. Ejus castima aia ex sacris, alia ex profanis, bonorum laus, malorum reprehensio, 905, v. 65 etc. Suam in condendis versibus curam contra adversarios vindicat, 905, v. 69 etc. Gregorius non lingua Romanus erat, nec calebat doctrinam Italianam, 141.

Gregorius morbo vexatur, 78. Ab infirmitate paululum recreatur, 78. Rursus ægrotat, 99, 100. 841, v. 15, 839, v. 63, 64, 995, xciii, v. 8. Morbo ab episcopatu eum liberante gaudet, 80. Sibi ægroto curam et officium debere asserit, 103. Aerem turbulentiorem propter infirmitatem timet, 106. Xanxialis thermis uti cepit, 107. Sed inutiliter, 107. Ita prava utitur valetudine, ut de ipsa vita malam spem habeat, morbo tanquam catenis vincitus, 189. Quotidie fere extrinsecus afflat spiritus, 110. Hoc tibi gravius sit, quod cum æger sit, ægrotare non credatur, 111. Morbus illum progredi non sinit, 118. Morbus vinci nequit, 120. Gregorii morbo partem aliquam suscepti Dei causa labores contulerant, 120. Illum u oculus restrictum tenet, et ab Ecclesiæ gubernaculis celerius abducit, 128. Effectum habet Gregorius et emortuum corpus, 149. Infirmitas eum pigriorem elicit, 150. Valde laborans Nectarii successoris sui preces expostulat, 153. Ut solem nubes obscurat, ita Gregorium morbus, atque invidium hoc corpusculum et ergastulum, 160. Dolet de prava et maligna caruncula, qua multis malis afflictor, 161. Sanctorum martyrum celebrat ob morbum interesse nequit, 162. Hinc migrare cupit, 162. Infirmitate detinetur, 164, 172, 174, 187, 188. Illum morbus velut pedibus devinctum tenet, atque ad multa torpidum, aut etiam plane immobilem reddit, 176. Optaret bene valere, ut synodo cum Homophonio interesset, 185. Parumper et morbo rescitur, 188. Illi tanta vitæ inest scintilla, quanta ad respirationem solam sufficiat, 196. Senectute, et morbo, et vitæ actæ ac dissolutæ et vitæ metu ac sollicitudine laborat Gregorius, 196. Morbum insanabilem a diabolo factum agnoscit, 977, lxxxiii, v. 17 etc. Testamentum scribit Flavio Eucherio et Flavio Evagrius consiliis, 201.

Gregorius vivis anima, carne mortuus, 945, lxxvii, v. 1 etc. Queritur se in cælum propterantem corpore retineri, nec illum patere exitum, 945, lxxix, v. 1. Rogat in cælestem chorum adscribi, 945, v. 7, 8. Diabolum objurat, qui eum morbo deperire tentabat, 945, l, v. 1 etc. Lugens senectutis ponderi morbum adiunctum, 945, v. 13 etc. Gregorius gemit, ut leo impatiens venatorum laqueis, 945, v. 17 etc. Lugens se a Christo derelictum, 945, v. 25 etc. Dolet se morbo impediri quomodo vigiliis nocturnis, psalorum cantibus alternis inter sit, etsacris operetur ac missæ sacrificium celebret, magnis Christi admittis passionibus, 945, v. 41 etc. Libros relictos et interruptos sermones queritur, 945, v. 53. Diabolo cedere nescius, 947, v. 27 etc. Alter Job, alter Lazarus, 837, xix, v. 51, 947, v. 65 etc. Alter paralyticus, 947, v. 71, 72. Miracula Christi in se innovari postulat, 665, v. 381 etc., 947, v. 75 etc. Non tam morbi doloribus angitur, quam quod timeat, ne qui parum in fide stabiles sunt, causam offensionis hinc trahant, 947, v. 1. 85 etc. Se in omnibus Christi subijcit, 949, v. 117, 118.

Gregorii ad Christum in morbo orationes, 863, xx, v. 1 etc. 969, lxxi, v. 1 etc., 989, lxxxix, v. 1 etc. Optat rursus stare, ut salutis fiat iterum præco, 865, xx, v. 4, 5. Quæ illi ad patientiam in morbo servandam argumenta,

869, xxix, v. 1 etc. Auxilium Dei contra diabolum poscit, iudicium timens et tamen mortis dissolutionem cupiens, 869, lxx, v. 1 etc. Precatur in exitu vitæ, 969, lxxii, v. 1 etc. Dei misericordiam implorat, et vitæ bonas sibi reliquias concedi postulat, 971, lxxiii, v. 3, 6. Dei iustitiam reformidat, 971, v. 7, 8. Stans inter peccatum et poenam mori desiderat, antequam fiat peior, 975, lxxvii, v. 1 etc. Præsentem fastidit vitam et æternam optat habere, 975, lxxvii, v. 1 etc. 993, xciv, v. 3, 6. Per morbum et dolores gratum est illi Christum obtinere, 979, lxxxiv, v. 6, 7. In diem moritur, 989, lxxxix, v. 22.

Gregorius cum patre tumulum habere debet, 991, xci, v. 1, 2. Nomen et thronum, et tumulum habuit cum patre, 993, xcvi, v. 1, 2. Inter celestem choream cælum habet, 995, xcix, v. 1 etc. Gregorii epitaphia, 991-995, xcii-xcix. Gregorius matrimonium non iunctus cum Theobesia Basilii sorore, 1159, cxxiii, v. 1 etc. et not.

Gregorius Nyssenus. Hunc non sine piorum offensione rhetoricam profitentem ad lectionem sacrorum librorum revocat Theologus, 12 etc. illum cõfultu locõrum sagacum exemplo solis et planetarum consolatur, 75. Gregorius Nyssenum tertiorum facit sibi non invito, sed postulanti successum fuisse in sedem Nazianzenam Eulalium, 149 etc. illum laudans, de Theobesia sororis morte consolatur, 162, etc.

Gregorius Diaconus, sancti Gregorii quondam domesticus et manumissus, pauperum curator ab eodem in testamento instituitur, 201. Imo et unicus hæres, sed ea conditione, ut omnia Ecclesiæ Nazianzenæ restituat, 201. Illi et Eustathio monacho donat Ariand prædium, 202. Et insuper aureos quinquaginta, 202.

Gregorius præses. Huic Theologus commendat sororem suam Nicolai uxorem et ejus filios, 160 etc. illum hortatur, ut clarum et celebrem sibi magistratum per beneficentiam erga se ipsum reddat, 161.

Gregorius alter (quis sit dubitatur) Gregorium juvenem, suum nepotem, sepelit, 1161, cxxv, v. 1 etc.

Gregorius juvenis præcedentes nepos ab eo sepelitur, 1161, cxxv, v. 1 etc.

Gubernator vectores multos servat, 151. Gubernator peritus tempestates vitat, 591, v. 53, 54. Nihil prodest bonum gubernatorem esse, si malis utatur remigibus, 62.

Gula indulgentes escam vermibus copiosorem parant, 309, v. 540 etc.

Gustui non indulgendum, 601, v. 70.

Gyges Lydius. Ejus opes et annulus, 415, v. 51 etc. Annulo verso vel tegebatur, vel monstrabatur, 963, lxxxviii, v. 7 etc.

H

Habacuc. *Vide* Abacuc.

Habitus, quid? 617, v. 152. Habitus est alter fctor, quem difficile est eradicare et procul abjicere, 805, v. 490, 491. Habitus pravi, accusationes priorum pessimorum vulnerum, 805, v. 496 etc.

Hæredis interfectorem parabota, 283, v. 42.

Hæreticorum vani depinguntur conatus, 61. Eorum circa Ecclesiam novandi libido, 83. Hæretici pravam suam sententiam simplicioribus animis per versutiores et improbiore infundunt et de Catholicis falso comminiscuntur, tanquam idem ac illi sentiant et sapiant, 84. Hæretici a littera decipiuntur et Scripturæ morêm ignorant, 90. Hæreticorum fugienda societas, 92. Apud electos suos sententiam suam totam aperiunt, publice vero plia quasdam dictiones confitentur, 94. Hæretici ex novitate sua confutantur, 97. Licentia promulgandi sua dogmata hæreticis concessa, Ecclesiæ doctrinæ condemnatio, 168. Hæreticis aditum aperiunt antistitum similitates, 873, v. 155 etc.

Harpocras vocatur Ægyptius deus, 719, v. 838.

Hebraei in idololatriam prolapsi, monita prophetarum et minas non curantes, iram Dei concitarunt, 219, v. 19 etc. Gentibus cesserunt locum, postea ad Deum reversuri, 211, v. 26 etc. Hebraei tinctis cruote postibus, mortem effugiunt, 233, v. 86 etc. Hebraei ducti in igne et nebula, 295, xxxvi, v. 3, 297, xxxviii, v. 1, 317, v. 161 etc. Hebraei scriptam Epistolam nonnulli dicunt esse spuram, nec recte dicunt, 1105, v. 208, 209.

Hecata nocturnæ pernicioosa spectra, 1085, v. 263.

Hecubam interne refert mulier fucata, 567, v. 42.

Helenam externe refert mulier fucata, 567, v. 42. Helenæ dat Polydama remedium, quod est eloquentia, 2039, v. 200 etc.

Heli, sacerdos, quia filios hand acriter et vehementer objurat, vehementer ipse accusatus est, et sceleris illorum pius pater poenas luit, 172. Heli filii patris contempnunt mandatum, 361, v. 408, 407. Heli filii protervi, 655, v. 451 etc.

Heli, Josephi pater secundum legem, 260, v. 29 etc. Heicon, quid? 1175, xxv, v. 3, 4 et not.

Heliodorum laudans Hellenio commendat Gregorius, 1007, v. 205, 204.

Helladius Cæsariensis episcopus. Huic Gregorius Nicholus commendat, 108, 158, 159. Missas ab eo fecit stibolis delectatur, 141. Ejus precibus recomendat, 111. Cum incensat contentioso querere ambitu que eius sunt, 150. Helladio scribens, sacerdotis causam luetur, 181, 182, 183.

Helladius Eulalii frater et Gregorii consobrinus. Huic Amphilochio quondam Constantinopolis prefecto commendat Gregorius, 15 etc. Eumdem commendat Lolliano, 16 etc. Et Hellenio, 1003, v. 129 etc. Juvenis moritur et a fratre sepelitur, 1125, xxxvii, xxxviii, xxxix.

Hellenius monachus expellit Gregorii sermonum robur, 997, v. 1. Ejus genus, opes, facultiam et fratris deus non laudat Gregorius, 997, v. 7 etc. Sed illum divinis præceptis meliorem reddere studet, 997, 13, 14. Illum pro monachis adprecat, 997, v. 15 etc. Huic inter alios Cleodionius commendat, 1003, v. 121 etc. Et Eulalium cum Helladio fratre, 1003, v. 129, etc. Et Carterium, 1003, v. 141, 142. Et Nicomædem, qui omnes filios suos Deo dicavit, 1003, v. 145 etc. Et Theognium jam oristia attingentem, 1005, v. 171 etc. Evandrum non tam seculite quam prudentia canum, 1007, v. 191, 192. Aetrium et eius duos fratres, 1007, v. 193 etc. Philadelphium et Macrobiûm, 1007, v. 197 etc. Rheginum, Leontium, Heliodorum, pios homines, 1007, v. 203 etc. Huic orat Basilium nomine et senioris patris, ut in vicajalibus monachis faveat, 1011, v. 293 etc. illum vocat Armenia deus, 1015, v. 359.

Hellones, quorum dens venter est, 1095, v. 113.

Hemorrholssa Christo sanata, 273, v. 9, 278, xii, v. 4, 7, 277, xiii, v. 9, 567, v. 510 etc., 662, v. 584, 947, v. 75, 74.

Heraclitus semper iugens res humanas, 481, v. 79 etc. Hercules veste venenosâ domitus, 481, v. 87, 88. Magad inter homines, 151. Iolaum scruum habet crismolum 151. Hydram debellat, 151. Hercules cesserat a fabulis, 1065, v. 286, 1087, 1135, lx, v. 1.

Herculianus scribit Gregorius, 81.

Hermanubis, Ægyptius deus, 719, v. 838.

Hermes cum duplici vultu pictus, 1077, v. 136.

Herodes Joannis Baptistæ interfector, 525, v. 432 etc.

Herodes infantium occisor, 525, v. 451.

Hesiodus Ascræus Persi fratri canit, 1063, v. 211, 212.

Hesiodus citatur, 15, 160. Sub nomine Homeri, 433, v. 396 etc.

Hilarus, episcopus Isauria, testamento Gregorii subscript, 204.

Hinnulus recens natus canes et equos fugit, 471, v. 11 etc.

Hircos mulgere, proverbium, 591, v. 45, 46.

Hirundinum et cygnorum fabula proponitur, 102 etc.

Historia conferta quædam sapientia, et mens multiplex, 1041, v. 61, 62.

Homerus poeta, 415, v. 42. Breviliquus, 49. Trojan et prælia canit, 1083, v. 2, 42. Homeri adductor auctoritas, 5, 63, 131, 158, 156, 157. Homero male tribuit Gregorius Hesiodi verbum, 453, v. 398 etc. et not.

Homo, quis, 483, v. 1 etc., 611, v. 20. Ejus creatio, 245, v. 55 etc., 419, v. 109 etc. Ejus creatiois egressa descriptio, 303, v. 79 etc. Qualis creatus est in principio, 247, v. 97 etc. Ex terra fit spiritu factus, 221, v. 52, 53, v. 96, 483, v. 149 etc., 1051, v. 43, 44. Homo parvi mundus, 419, v. 115. Quæ homini cum brutis communia, 971, lxxiv, v. 5 etc. Dei immortalis est imago, 305, v. 96, 97, 1073, v. 52. Magnum Dei signum, et imago Deo ad Deum perveniens, 919, xxix, v. 9 etc. Est gloria Christi et præco divini splendoris, 899, v. 25, 26. Huic Deus creavit sua divinitatis testem, regem terræ, gloriam sui Creatoris, 1083, v. 216 etc. Homo post Deum et angelos tertium locum occupat, 239, v. 57. Angelus est alter, 503, v. 90. Beneficia homini a Deo collata, 473, v. 85 etc., 929, v. 187 etc. Quis fuit, quis est, quis futurus est, 469, xiv, v. 17 etc. Qua ratione templum Dei edificet, 411, v. 156 etc. Corpus est, cum male vivit; deus adoptivus, cum pietatem colit, 1051, v. 45. Homines omnes unius progenies sunt, et ad unum omnes tendunt, 325, v. 450 etc. Hominem Deus boni capacem efficit et viti suppeditat; ipse velut cursor in medio currit, Christus habens pro afflatu, pro amplissimis divitiis, 409, v. 85 etc. Perspicaces oculos et prosperos cursus præstat Deus, et ne quo nihil sunt homines nisi iudicia vana, et vera condavera, 409, v. 102 etc. Magnus inter homines, 151 in finem facile succeditur, 239, v. 57. Cur homo vitam presentem et futuram diligat, 245, v. 76, 77.

Homines nullis cogitationibus aut penis a peccato deterrantur, 505, v. 151 etc. Hominum pervicacia, quæ nec ratione nascentibus indita, nec lege scripta in tabulis, nec demum Christi passionibus moveatur, 927, v. 175 etc. Varia in res turpes et inanes hominum studia, 1043, v. 49 etc.

Homium miseria depingitur, 479, v. 41 etc., 483, v. 130 etc., 1019, v. 24 etc. Homium vita pecudum ac beluarum vita miserior, 477, v. 1 etc. Nil homini firmum præter calamitates, 471, v. 44 etc., 1039, v. 51. Hominis duplex sepulchrum, 471, v. 37 etc.

Homines etiam Dei accepti diversa utuntur navigatione, 863, xxiii, v. 1, 2. Qua de causa, solus scit Deus, 863, v. 3 etc. Omnibus hominibus una caligo, una domus; hoc uno præstant superbi, quod insigniorem luctum et sepulchrum consequuntur, 881, v. 38 etc.

Homo internus et externus, 29. Carnalis et spiritalis, 623, v. 242, 243. Homo et sepulchro ad sepulchrum tendit, 483, v. 133, 134. Homo Dei ludus, 483, v. 141, 142. Hominiibus omnia labor, 487, v. 22. Homine nihil imbecillius, 487, v. 32. Homo terra est, et illi omnis terra sepulchrum, 391, v. 45, 46.

Homo Dominicus. Hominem Dominicum Apollinaristæ Christum appellabatur, 83.

Homophonium vitæ anachoreticæ deditum, fieri ut Joannem Baptistam et Heliam Carmeli incolam, optat Gregorius, 82. Homophrouius ad synodum vocat Gregorium, 183. Illum laudans Gregorius precatur ut, sacerdoti susceat, ne despondeat animum, 185.

Hospitalitas, quid, 619, v. 166.

Humilitas, quid, 617, v. 86. Humilitas iræ remedium, 335, v. 427 etc. Humilibus Deus dat gratiam, 1011, v. 273 etc.

Hydra bellus sæva et multis capitibus prædita, ab Hercule et Iolao debellata, 131.

Hydropici tumor minime laudandus, 235, v. 99.

Hydropis tumorem depellit Christus, 277, xxii, v. 16.

Hymnus, quid, 619, v. 144. Hymnus ad Deum, 287, xxix, v. 1 etc., 287, xxx, v. 1 etc., 289, xxxi, v. 1 etc.

Hymnus vesperinus, 291, xxxi, v. 1 etc.

Hypatio se tantillum duntaxat potitum dolet Gregorius, 81.

Hyperechinum Victori commendat Gregorius, 113.

Hypocrisis, quid, 615, v. 87, 919, v. 165. Hypocrisis fugiendus, 887, v. 39, 40. Hypocrisis malorum pessima, 817, v. 696.

Hypocritæ elegans descriptio, 813, v. 645 etc.

I

Icario, illustrissimo viro, scripserat Gregorius litteram quæ non exstat, 111.

Idololatria. Quomodo ad idololatriam diabolus homines convertit, 219, v. 9 etc. Ipsi Hebræi in idololatriam sunt prolapsi, 219, v. 19 etc.

Idolis inclinari hominem Dei imaginem nefas est, 1073, v. 51 etc. Quam vana sint idola et contemnenda ostendit Gregorius, 1073. Idola omnia Christi venerando sanguine periere, 1087, v. 279, 280. Idolorum templum in ecclesiam transformatum, 1179, xxx, v. 1 etc.

Ignavia, quid, 615, v. 17. Ignavos homines terrent umbræ rerum, 391, v. 60.

Ignis, quid, 211, v. 17. Per ignem aliquando res humane judicabuntur, 80. Ignis imbres, 503, v. 152. Ignis solet ad ligna currere, 395, v. 104. Ignis vicinus, proxime domus res est incensa, 877, v. 205, 206. Ignis prope stipulam non est tutum, 1169, xii, v. 1.

Ignorantia plurimum valet ad fiduciam, 739, v. 1617. Ignorantia minus malum quam improbitas, 797, v. 330 etc.

Illadem, Philagrio postulanti, amisisse latetur Gregorius, 27.

Illiberalitas, quid, 615, v. 90.

Imago divina quomodo incorrupta maneat, 959, lxi.

Imago Dei est homo, 1073, v. 52.

Imperii optimi lex est metu potius quam supplicis improbos coercere, 187. Multorum imperium æquale nullis imperio, 219, v. 81 etc.

Impii penas non sustinent, 535, v. 210 etc. Æreum impiorum dorsum, 534, v. 212 etc. Impii neglectis aliorum virtutibus, vitia sola intuentur, 557, v. 219 etc.

Imprecationes, quid, 511, v. 159 etc.

Improbis facile non flecitur, 717, v. 818. Improbis vere est rationis expertus, 727, v. 991. Improbis nunquam quiescit; serpit, licet prohibeatur, 729, v. 1028, 1029.

Improbis qui non est, ne improbitatem quidem subodoratur, 22. Improbis homines, culpas suas in eos, a quibus arguntur, amant convertere, 153. Improbos metu potius quam supplicis coercere, imperii optimi lex est,

187. Contra improbos nullum est remedium, 535, v. 205 etc. Improbis sunt ad res honestas ferrei, ad turpius mas cerei, 557, v. 222. Improbis laus est a malo desistere, 561, v. 350, 351. Improbis amant malorum, quæ ab ipsis fiunt, in eos qui patiuntur, causas detorque, 677, v. 46, 47. Improborum vitanda societas, 1063, v. 267 etc. Nullum vitæ genus ab improborum injuria liberum est, 79. Improbis et probis nullum discrimen tempore Gregorii, 833, v. 166 etc.

Impudentia, quid, 618, v. 75.

Incarnationis Christi causa et modus, 231, v. 31 etc., 235, v. 1 etc., 259, xi, v. 3 etc., 307, v. 139 etc.

Incendium ingens fit ex parva scintilla, 938, v. 271 etc.

Inconstantia rerum humanarum, 657, v. 467 etc.

Incorporeum et intelligibile nullum est proprium nomen, 196.

Incuria, quid, 615, v. 70.

Incus maxima non timet ictus, 391, v. 86, 87.

Indis formicæ aurum afferunt, 1011, v. 285, 286.

Indoles, quid, 617, v. 123.

Indolentia nimia non est probanda, 136.

Infamare alium ac vicissim infamari, mira hujus rei facilitas, perinde ac fluctus reciprocantis, 157.

Infantiam in rerum gerendarum consilium præstat adhibere, 175.

Infirmas virtutis materia, 29. In infirmitate piis situm est robur, 569, v. 531.

Infirmos sæpe necessitas ipsa pugnas efficit, 44.

Ingluvies reprimenda, 601, v. 75 etc.

Inimicus. Ex inimico utilitas, 609, v. 193 etc.

Iniquis nihil miserius, 399, v. 170.

Iniquitas, quid, 621, v. 183.

Injuria. Nullum vitæ genus ab improborum injuria liberum est, 79. Injuriam acceptam tolerare divinum est et ad probitatem adducit, 67. Eam condonando, veniam et ipsi consequimur, 67. Qui injuriæ ultionem querit, sibi ipsi insidias tendit, 69. Multa sunt in quibus si qui læduntur beneficium accipiunt, et contra illi qui beneficium accipiunt, injuria infertur, 113. Placidum esse facile est, cum nulla infertur injuria, 407, v. 51 etc. Injurias ingentibus ignoscendum est, 537, v. 472 etc., 609, v. 197 etc. Injuriarum tenax recordatio, 613, v. 44, 45. Injuriam ferre æquo animo non est facile, 857, xiv, v. 22. Maxime ridiculum est vel potius miserandum, quod iidem et injuria afficiantur et accusentur, 43.

Injustitia, quid, 615, v. 60.

Inopiam amplecti propter futuræ vitæ opes, pulcherrimus est questus, 55.

Inquinamentum, quid, 619, v. 174.

Insociabilis mista, Deo volente, 373, v. 608.

Insolentia, quid, 615, v. 96.

Intemperantia, quid, 615, v. 58.

Invidia, quid, 617, v. 71. Invidiæ eo magis thronus est expositus, quo est sublimior, 63. Invidia deprimit ea quæ alte assurgunt, 693, v. 335. Invidiæ luctæ æquo animo ferendæ, 871, xxx, v. 23, 26. Invidia affectionum justissima, labefacit quos possidet, 963, v. 8, 9. Invidia corruptrix nunquam quiescit, 733, v. 1506. Quiescit post facta, 907, v. 6.

Invidiæ patet Gregorius, 637, v. 496 etc., 671, vii, v. 1 etc., 671, viii, v. 2, 711, v. 679 etc., 839, v. 45 etc., 843, v. 87 etc., 989, v. 23 etc. Invidia cujusdam presbyteri in Gregorium, 717, v. 824 etc. Invidia Gregorio cuncta rapuit, 913, xiiii, v. 1 etc. Invidia pressus Gregorius, gloriam cupit invidia earentem, 835, v. 1 etc. Rogat Christum, ut invidiam comprimat, 895, v. 205 etc. Gregorium etiam mortuum premit, 907, v. 9.

Invideri gloria est, invidere magnum dedecus, 583, xxx, v. 22.

Invidos exagitat Gregorius, 671, viii, 673, ix, 834, xviii, v. 1, etc.

Iolao socius Herculis certaminum, 131.

Ira, quid, 613, v. 44. Cur ira Deo tribuatur, 531, v. 371 etc. Ira spirante, alii ex aliis fluctibus excitantur, 503, v. 157, 158. Iræ irascitur Gregorius, 511, xxv, v. 1.

Ira domesticæ dæmonis, 511. Juramenti radix, 513, v. 6 etc. Ad umbras inflammatur, 513, v. 12 etc. Igni similis, 513, v. 17 etc. Aut feræ omnia devorant, 513, v. 22 etc. Quid veteres de ira senserint, 513, v. 31 etc. Ira primum mentem obruit, 515, v. 61 etc. Sola nequit occulari, 515, v. 76 etc. Consilio caret, 395, v. 113, 116. Nudum malum, 517, v. 83. In aliena ira videndum quam turpis sit, 517, v. 85 etc. Iræ descriptio, 517, v. 93 etc. Iræ peior est insaniam, 519, v. 152. Temulentia ira levior, 521, v. 160 etc. Iræ parens est acerba cæditis, 329, v. 318. Iræ ante solis occasum deponenda, 529, v. 345 etc. Zeli armatura iræ moderate spirans, 531, v. 562. Iræ piorum proprie iræ

non sunt, 533, v. 399 etc. Quam difficile iræ mederi, 521, v. 168 etc. Iræ remedium exempla marsuetorum, 521, v. 185 etc. Sed maxime lex Dei, 527, v. 304 etc. Initio iræ quid faciendum, 515, v. 51 etc. Ira nil reticere scit, 533, v. 438. In ira consilium ab hoste capiendum, 458, v. 466 etc. Objectionibus occurrit Gregorius, quibus ira male excusatur, 531, v. 454 etc., 537, v. 472 etc. Ira jociis frangenda, 537, v. 505 etc. Ira res dulcis, cum ipsi quis irascitur, 539, v. 513 etc. Ira perciti diabolum imitantur, 539, v. 517 etc. Ira comprimitur, cum domatur lingua, 891, v. 153 etc. Ira frenanda, 583, xxx, v. 8, 589, v. 21, 22. Equus moderandus, 941, v. 10 etc. Adjuncta libidine, cuncta perturbat, 941, v. 13 etc. Ira rodit animam, ut ferrum latens rubigo, 1033, v. 287, 288. Alia iræ remedia. Primum ad Deum confugere, 533, v. 415 etc. Secundum, crucis signum, 533, v. 418 etc. Animus adversus iram præmonendus, 533, v. 421 etc. Tertium remedium, humilitas, 533, v. 427 etc. Quartum, presentiam illi ducere, 533, v. 439 etc. Quintum, vera emendanda, contemnenda falsa, 533, v. 433 etc. Iram adjurat Gregorius, 539, v. 325 etc. Ira patris in filios brevior, 1033, v. 314. Iras aliis nonnulli accendunt, et ex eorum similitate suas ipsi lucrantur delicias, 180.

Iracundia et inestitia oculo carent, ac præsertim cum jure ac merito quis stomachatur, 69. Iracundia vir levis remedium, 759, v. 1516.

Irati descriptio, 517, v. 93 etc. Iratus omnibus infestus, 517, v. 18 etc. Iratus gigas videri vult, cum sit simius, 519, v. 154. Irati rabies in Deum, 521, v. 170. Iratus reprimentes impetit, 521, v. 178 etc. Qua ratione irascenti quispiam non irascitur, 533, v. 411 etc.

Iridis descriptio, 235, v. 1 etc.

Irus mortuus Agamemnoni similis, 481, v. 94.

Isaías populo duro metum incutit, 207, v. 18, 19. Isaías liber canonicus, 261, v. 25, 1103, v. 284.

Isariotes. *Vide* Judas.

Isidis et Osiridis magnitus luctuosi, 1085, v. 269.

Israel per mare graditur, hostibus peremptis, 683, v. 188 etc.

Issachar patriarcha, 263, xiii, v. 4.

Iter quomodo Deo commendandum, 667, iii, v. 1 etc.

Ithyphallidii paganorum impudici, 1077, v. 104.

Itis illius Terei, regis Thraciæ, patri epulandus propositus, 102, et not.

J

Jacob patriarcharum pater, 263, xxii, v. 1. Jacob præstantissimus Isacides, 325, v. 494. Jacob panem et vestes tantummodo petens, dives est factus, 459, v. 496 etc. Jacobi scala, 1007, v. 183 etc.

Jacobus apostolus. Ejus Epistola una, 261, v. 36. Estne canonica, 1105, v. 311, 312.

Jacobus Josephi pater secundum naturam, 260, v. 30, 31.

Jacobus, qui scribit Gregorius. Huic Simpliciam Alipii uxorem commendat, 174 etc.

Jacobus forte allus, cui eandem Gregorius commendat, 173.

Jactantia, quid, 615, v. 82.

Jactura nonnunquam lucrum est, 607, v. 163 etc.

Jairi filia a Christo suscitata, 273, v. 40, 275, xxi, v. 7, 277, xxii, v. 8, 9.

Jejunium Christi unctio ante pugnam cum hoste, 621, v. 202. Jejunia sacra non servare, inique agere est, 101. Jejunia veterum justorum, 447, v. 629 etc. Jejunium quadraginta dierum ex lege Christi, 881, xxxiv, v. 5. Jejunia monachorum, 999, v. 63, 64. Jejunii silentium servat Gregorius, 881, xxxiv, v. 1 etc. Jejunii purgatur anima, 881, v. 5.

Jephthæ filiam Deo obtulit, 1145, xxiv, v. 1, 2.

Jeremias liber canonicus, 261, v. 26, 1105, v. 285.

Jerichuntinus peregrinus, 651, v. 367 etc. Quid hac imagine occultetur, ignoret se fatetur Gregorius, 651, v. 378, 379. Parabolam tamen ad se accommodat, 651, v. 386 etc.

Jerichuntis muri tubis et cursu vastati, 683, v. 192.

Jesus sodomiticum ignem postulantibus discipulis non acquiescit, 67. Maichi aurem amputatam a Petro, restituit, 67. Fratris lapsio septuagies septies parcere jubet, 67. *Vide* Christus.

Jezebel pingit oculos, sed fornicaria, 581, v. 293, 294.

Joannes Baptista, Christi præcursor, medius inter duos populos, 233, v. 72 etc., 317, v. 323, 324, 325, v. 418 etc., 441, v. 540 etc. Locusta et mel cibum ejus, 249, v. 167 etc.

Joannes apostolus, recte dicitur filius tonitruum, quia ma-

in sonuit Dei Verbum, 1103, v. 291, 295. Evan-

gelium scripsit omnibus, 261, v. 33. Ejus Evangelium canonicum, 1105, v. 292. Primum sublimitate sermonis, 1105, v. 293. Tres reliquit Epistolas, 261, v. 37. Summa canonice, 1103, v. 310 etc. Apocalypsis Joannis a quibusdam velut canonica admittitur, sed rejicitur a pluribus, 1103, v. 316 etc.

Joannes Nazianzenus lector et notarius, exscribit et edit Gregorii testamentum, 204.

Job patriarcha. Ejus dolores, 29. Pro corona certat, 235, v. 106. Suaelet patientiam, 627, xxxvii, v. 9, 637, xxxviii, v. 5. Vincit diabolum, 947, v. 63 etc. Jobi liber versus constans et canonicus, 261, v. 16 1103, v. 272. Gregorius Job novus in ærumnis, 857, v. 31, 947, v. 63 etc.

Jocari licet honeste, 1173, xxiv, v. 1 etc.

Joel liber canonicus, 261, v. 22, 1103, v. 278.

Jonadab ad filios monita, 347, v. 132 etc., 411, v. 508 etc. Ejus filiorum vita sine apparatu, 691, v. 295.

Jonas Gregorius se assinnat, qui in pelagus projectus tempestatem sedavit, 115, 114, 771, v. 1838 etc. Jonas fera marina e visceribus evomit, 249, v. 184 etc., 651, v. 6 etc. Jonas in visceribus feræ inclusus, 853, v. 53 etc. Jonas castus tenebroam mortem in ventre celi effugit, 951, li, v. 34. Dei verbum effugit, sed captus est tempestate, sorte, bestia, ejectione, unde evasit præco, 965, v. 63 etc. Jonas typhus trium dierum passionis, 1103, v. 279.

Jonæ liber canonicus, 261, v. 22, 1103, v. 278.

Jordanis cursum coram Hebræis suspendit, 295, xxxv, v. 9 etc., 319, v. 169, 170. Jordanem pallio divisum trajicit Elias, 265, xvi, v. 11. Idem facit Eliseus, 265, v. 15.

Joseph patriarcha, 265, v. 5. Joseph patri subreptus, 817, v. 70.

Joseph, Mariæ sponsus, quomodo duorum patrum filius sit, 260, xxvi, v. 19.

Josue solis cursum cohibet, 315, v. 377, 378. Josue ad explorandam terram promissam mittitur, 719, v. 834 etc. Josue liber canonicus, 261, v. 13, 1103, v. 267.

Judaei Christi carnifices, 735, v. 1159, 1160.

Judaismus, quid, 621, v. 185.

Judas patriarcha, 263, xiii, v. 2.

Judas apostolus. Ejus Epistola una, 261, v. 31. Estne canonica, 1105, v. 315.

Judas Isariotes, proditor, 325, v. 487. Deicida, 853, v. 177. Judas eadendo nullum discipulum intulit opprobrium, 535, v. 681 etc. 587, v. 22, 23, 1173, xxii, v. 5, 4. Judas exiguum ob lucrum peccavit, 463, v. 107, 108.

Judex iniquus videm se præbet clementem in Evangelio post diuturnam et importunam supplicationem, 184. Judices accusandi, quod, quæ pro tribunali damnant, eodem, cum audiunt, laudant, 157. Judicium corruptela, 639, v. 154 etc.

Judices, liber canonicus, 261, v. 13, 1103, v. 267.

Judicium, quid, 618, v. 69. Judicium supremum, 625, v. 254 etc. Judicium extremi consideratio et dormitalem terret, 401, v. 189 etc. In Judicio Dei repositurum fructus eorum qui seminaverunt, 421, v. 131 etc. Judicii extremi memoria, 563, v. 340 etc. Quomodo vitandi ejus terrores, 563, v. 340 etc. Judicii diem timet Gregorius, 639, v. 526 etc.

Judicela malorum non curanda, 311, v. 48 etc. Judicia perversa profereutes vere sunt homicidæ, 779, v. 14 etc.

Julianus apostata et persecutor, ejus cadaver quasi ebullire videtur, 323, v. 457 etc.

Julianus exagrandis tributis præfectus. Hunc rogat Gregorius, ut clericos suos eximat a tributis, 61. Et velle tudinario Diocæsareæ foveat, 1017, u, v. 1 etc. Julianus Nicobulo infensus, 60. Ejus cum Nicobulo dissensionem minime amplectitur, 60. Julianus sacrosanctis parentibus natus cum divino timore adoleverat, 61. Gregorio postulata concedit, 62. Clarus erat sanguine, litteris, possessionibus, forma, 1017, u, v. 25 etc.

Jupiter libidinibus causa varias formas induit, 367, v. 499 etc., 457, v. 339 etc. Jovis facinora, 1073, v. 53 etc.

Juramentum est rata eiqui interrogavit et credidit facti fides, 133. Est eorum quæ visa sunt sensus, 509, v. 288. Obligare putandum est, licet chirographo non sit obligatum, 153 etc. Juramentum, ubi adest necessitas, licitum, 504, v. 109, 110. Gregorius non prohibet quominus alter dei licentiam jurandi ad se liberandum a periculo, 307, v. 243, 244. Quomodo Scripturæ tradunt Deum jurasse, 865, v. 201 etc. Quid de Juramento statuerit lex verus et sui nova, 505, v. 213 etc. Juramentum Pauli, asseveratio rebus maximi momenti mixta, ut sit inviolabilis, 507, v. 235 etc. Juramentum est veluti tutus quidam mediator, 497, v. 33. Juramentis nil pejus, 493, xxiv, v. 1 etc. Ideo est fugiendum, 607, v. 169 etc. Si quis in juramenti consuetudine

udinem venerit, difficile corrigitur, 493, v. 53 etc. Per suam ipsius salutem jurare periculosum est, 493, v. 63 etc. Qui jurat per Deum, Deum poscit fidei suæ mediatorum, 499, v. 71 etc. Viris probis juramento non est opus, 499, v. 87, 88. Qui sæpe jurant, non habent fidem, etiamsi vera dicant, 499, v. 91 etc. Ex juramento, pecunias lucrum quærere, admodum turpe, 501, v. 113, 116. Quænam juramenta maxime fugienda, 501, v. 125 etc. Qui juramentum emittit, fidem sibi adhiberi putat, rum denegatur maxime, 503, v. 165, 166. Multitudo juramentorum indicium est denegari fidem, 503, v. 171 etc. Juramenta quævis usurpare, res valde calamitosa, 503, v. 185 etc., 503, v. 193 etc. Ira juramentum non levius facit, sed gravius, 507, v. 253. etc. Juramentum scriptum, 507, v. 245, etc. Juramentum non presentibus sacris Libris, nihil minus culpandum, cum Deus, non codex, præstet venerationem in juramento, 507, v. 250 etc. Quidvis potius quam juramentum subdole excusatur, 509, v. 263 etc. Juramentum mala consummatio Cammæ exitialis, 511, v. 501, 505. Platonis juramentum, 511, v. 506 etc. Juramentum per Dæmonium, universonum juramentum est, 511, v. 215 etc.

Jusjurandum dare et accipere pessimum, 593, v. 77, 78.

Vide Juramentum.

Justitia, quid, 613, v. 59. Melius est parva cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate, 55. Justitiæ libra a Deo committitur, 1017, n, v. 5, 6.

Juvenes Babylonici ab igne servati, 705, v. 675.

Juvenis evangelicus omnia relinquere docetur, 443, v. 567 etc.

Juvenis in cædem Gregorii subornatus, veniam petit et obtinet, 751, v. 1445 etc.

Juvenis qualis esse debeat, 1089, v. 8 etc. Juvenem decet temperantia, 611, v. 225 etc. Juvenum inordinatus fervor, 681, v. 121 etc. Juvenes imbecillum ducunt, quod leue est, et virile, quod furiosum, 749, v. 1410, 1411.

Juventus fervor temporis, 485, v. 11, 12. Juventute plus habet senectus, 1049, v. v. 8. Juventutis coercendus impetus, 1053, v. 108.

I

Laboribus sua merces constat, 77. Stabile est quod multo labore est comparatum, 406, v. 33. Labor sæpe sedavit labores, 593, v. 109, 110. Labor nil potest sine Deo, 515, v. 128. Labor perfectus perfectam habet mercedem, 779, v. 6.

Lacæna misera, ad cujus aram verberibus se invicem proscindebant juvenes, 1085, v. 272, 273.

Lacedæmonii accipiunt legationem ab Atheniensibus, 78. Eorum responsio, 78.

Laconis dictum, 14.

Laconismus est de plurimis rebus pauca scribere syllabas, 49.

Lacrymarum vim profundit Gregorius, 925, v. 126. Sunt quibus esca lacrymis mista, 927, v. 149. Lacrymarum fontem implorat Gregorius, 939, v. 27 etc. Lacrymæ solum peccatori remedium, 951, v. 12.

Lætitia quid, 615, v. 65.

Lais, famosa meretrix, 859, v. 869.

Lamis, locus ubi monachi degabant, et quem invisit Gregorius, 103.

Lapicida solers, clauso altero oculo, amussim certo assequitur, 529, v. 534 etc.

Lapidationes suas commemorat Gregorius, 80, 907, v. 21, 709, v. 665 etc.

Lapitem funiculo admove, 55. Lapidem ad eundem bis impingere demeritis solum tribuit parcemia, 129.

Laqueus. Super latentes laqueos semper incedimus, 339, v. 370.

Lar. Qui a Lare fiduciam non habet, nequit alios objurgare, 7.

Lascivia mire solers est ad comminiscenda mala, 172.

Latroes duo in Passione, 621, v. 210, 211. Latro paradisi cum Christo ingressus est de ligno crucis, 959, LXIII, v. 8.

Lavacrum, id est Baptisma. Lavacri gratia quid conferat, 253, v. 87 etc. Lavacrum non penitus abstergit mores, sed lapsus, 509, v. 279. Lavacrum est diuturnarum lacrymarum et corporis afflictationum, 509, v. 287. Lavacrum est expurgatio germinum quæ pullulant ex moribus, non ipsorum habitum, 803, v. 449, 450. Est delictio eorum quæ peccavimus, non eorum quæ peccamus, 803, v. 475, 476. Lavacrum veretur Diabolus, 657, LX, v. 10.

Laudatio quid, 519, v. 142.

Laus quid, 619, v. 143. Laudes nos promovere debent, ut meliores evadamus, erubescentes videlicet non tales in se præbere, quales esse a se arbitrantur, 156. Laude dignæ res agendæ, non tamen laudis amore, 211, v. 47 etc.

Ex laudibus non superbiendum, 603, v. 97, 98. Laudes aliis non temere tribuendæ, 603, v. 99, 100. Laus a propinquis profecta non caret suspitione, 1057, v. 163.

Lazarus a Christo suscitatus, 277, xxii, v. 9, 861, v. 98, 967, v. 77 etc. Similiter suscitari postulat Gregorius, 917, v. 69, 70.

Lazari mendicantis parabola, 231, xxvi, v. 18, 235, v. 90, 91, 563, v. 566 etc. Lazaro ad janam jacenti dandæ micæ, 1017, n, v. 14, 1025, v. 149 etc. Lazarum ad se mitti rogat Gregorius, 663, v. 576, etc.

Leæna, famosa meretrix, 459, v. 869.

Leæna generosa occisos catulos desinet, 847, v. 71, 72.

Legio dæmoniorum in Evangelio dicta, 663, v. 585, 586, 953, v. 7 etc.

Lenitas quid, 613, v. 47. Lenitas et facilitas dominis fraudi esse non debent, 72. Lenitas pravos homines minime inflectit, 107. Lenitate abuti periculosum, 521, v. 194, 195. Lenitatis duplex fructus, 529, v. 341 etc.

Leo. Non placet ut simii floreat et celebres sint, leones autem quiescant, 136. Leo homini paret, 373, v. 632 etc. Leo ab ungue agnoscitur, 413, v. 6. Leonis ad ferrum jubam arrigunt, 477, v. 15 etc. Leo prædæ suæ reliquas fastidit, 477, v. 29 etc. Leo ex simia non metiendus, 559, v. 290. Leone relicto, aliquis aliquando in ursam incurrit, et in serpentem, 663, v. 616 etc. Leo rugiens quantum differat a simia blanditiæ, 821, v. 771. Leo nunc, ante simia, 905, v. 80. Leonis qui curam gerit, non robore domat iram bellus, sed manu permulceus et blandis verbis, 1063, v. 26 etc.

Leontium presbyterum Olympio præfecto commendat Gregorius, 121. Et Hellenio, 1007, v. 203, 204.

Leos, Orphæ filius. Lei filia pro patria moriuntur, 449, v. 676 etc., et *not.*

Leopores exarrent foliorum strepitus, 591, v. 59.

Lepra a Christo sanata, 273, xx, v. 3, 275, xxi, v. 3, 275, xxii, v. 3, 277, xxii, v. 17, 279, xxv, v. 9, 663, v. 587.

Leprosorum opera cibos exercitui apponit Elysæus, 265, xvi, v. 28, 29. Leprosi a Christo mundati, 539, v. 47, etc.

Levi patriarcha, 263, xii, v. 2. Levi et ejus filii commissæ cura tabernaculi, 835, v. 188 etc.

Levitarum hæreditas, 441, v. 505 etc.

Leviticus, liber canonicus, 261, v. 11, 1105, v. 263.

Lex vetus umbriserat involuta, 233, v. 69. A Christo adimpleta, ipso veniente recedit, 253, v. 70, 71. Lex scripta, 507, v. 113. In corde scribendæ leges, quas Deus scripsit in tabulis, 265, xv, v. 1, 2.

Lex nova tendit ad perfectius, 505, v. 219. Leges Christianæ discrepant a legibus humanis, 69. Benignæ sunt et humanæ, 69. Lex aliud, aliud caro præcipit, 407, v. 37.

Lex prima et secunda populis exponenda, 793, v. 505, 506.

Lex ecclesiastica. Hac nihil est venerabilius, 72.

Lex humana. Humanæ leges acerbæ sunt, atque ad cruorem usque grassantur, 69. Leges sine metu custodiendæ, 591, v. 51, 52. Legibus involvetur ad suam perniciem qui legem non legitime sancti, 593, v. 68, 69.

Lex carnis et spiritus. Lex duplex: altera bona, et bonis gaudet; altera mala, et malis delectatur, 923, v. 71 etc. Lex carnis, 923, v. 75 etc. Lex spiritus, 923, v. 83 etc. His legibus certantibus supervenit Spiritus Dei, et menti dat opem, et solvit corporis tumultum, 923, v. 89 etc.

Libanio seipsum, nomine matris suæ commendat Gregorius, 193.

Liberorum copia, cura necessaria, 487, v. 43, 16.

Libertas hominis in principio creationis qualis fuerit, 247, v. 97 etc.

Libidinem frenare sapientia est, 583, xxx, v. 20. Libido, equus domandus, 941, v. 10 etc. Adjuncta ira cuncta turbat, 941, v. 13 etc.

Libri divini sunt utiliores ac aptiores quam rhetoricæ tractatus, 192. Libri Christianorum sacrosancti, 1077, v. 113. A sancto Spiritu afflati, 1099, v. 183. Antiqui federis libri canonici, nempe primi tantum et Hebraici canonici, juxta sanctum Gregorium, 1103, v. 261 etc. Novi Testamenti, libri canonici, 1105, v. 289 etc. *Vide* Scriptura Sacra.

Lindus convicia miscens sacris, 1085, v. 278.

Lingua. Linguae libertatem, 45. Lingua nihil præstantius, si malos, 36, 57. Lingua sæpius mala, 36, 57. Lingua ad omnia peccata, 345, v. 36, 57.

nus est per cui, 165, v. 960, 741, v. 1254. Lingua coercenda, 601, v. 59, 60. Lingua uhlil perniciosus hominibus, 885, v. 25. Est equus semper currens, et telum paratissimum, 885, v. 26. Hanc nihil cohibet, 885, v. 37, 58. Linguae sagitta omnes ferit, nec parit ulli, 885, v. 39 etc. Sapientiae arcem tenet qui linguam domuerit, 887, v. 46. Lingua eromit omne conuictiorum genus, 887, v. 47 etc. Rixas et dissidia parit, 887, v. 57 etc. Linguae inconstantia, 887, v. 63, 64. Lingua stultis omnibus exitiosa, maxime ministris celestis sacrificii, 887, v. 67, 68. Sermo simul atque e lingua erupit, supra modum furit, nec reuertitur, 889, v. 117, 118. Lingua domita, ira comprimitur, 891, v. 153 etc. Lingua vitii dimidium est hominibus, 921, v. 45 etc. Lingua non admittit cœnum, 939, lxi, v. 6. Lingua nihil est volubilis, 963, v. 51. Linguam frenet præsertim mulier ne marito inuisa fiat, 1069, v. 80. Lingua procax et innocentibus sæpe noxam intulit, 1069, v. 81.

Linguam ligauit Gregorius, 881, xxxiv, v. 1 etc., 977, lxxxvii, v. 1. Lingua nocuit Gregorio, et amicorum omnium conflagrat inuidiam, 893, v. 187 etc. Rogat Christum Gregorius, ut ipsum a malis linguis liberet, 895, v. 205 etc.

Linguarum diuisio, 305, v. 150.

Lingua a Christo soluta, 663, v. 589, 590.

Linus deos carminibus effert, 1083, v. 245.

Lirandus, prædium a Castore pauperum domui donatum, 176.

Lis. Lites fugiendæ, quæ accendunt iras, 595, v. 107, 108. Litiu sollicitudines quantæ, 639, v. 152 etc.

Litteræ apud multos nihil venerabilius, 60. Qui Litterarum studia colentes, vitium addiscunt, gravissima injuria afficiuntur, 157. Litteris sacris incumbendum, 1099, v. 185.

Livia, Amphiloehii uxor, adhuc formosa et iuuenis morte rapitur, 1117, xxv, xxvi. Cum filio Euphemio sepulta, 1117, xxv, v. 5. A filiorum triade, et marito Amphilocho sepebitur, 1119, xxvii, v. 5, 6. Ejus laudes, 1119, v. 1 etc.

Livorem nihil effugit, 21, 150. Livore laborantem Eustochium sophistam demulcet et exagitat Gregorius, 156 etc., 157 et 158. Livor nil potest sine Deo, 595, v. 127. A nobis nullum habet munus quo placetur, 1021, v. 46. Eloquentiæ cedit, 1061, v. 215. Qui sint illi quos livor insectatur, 1061, v. 216 etc. Vide Invidia.

Locustarum plaga in Ægypto, 265, xiv, v. 10.

Logica veritatem delitescentem disputatione profert in lucem, 1041, v. 65, 66.

Lolliano Gregorius Helladium et Rulalium consobrinos suos commendat, 16 etc.

Louganimitas, quid, 613, v. 46.

Lotophagi, Africanus populus, 5.

Lucas, in texendo genealogiam Christi, Nathani nepotes recensuit, 267, xvii, v. 14. Christi genus enarrat iuxta legem, 269, v. 54. Generationem ducit Christi ab Adamo ad Jesum, 269, v. 60, 271, v. 61 etc. Lucas Pauli intimus, 275, xxi, v. 2, 279, xxv, v. 6. Lucæ Evangelium canonicum, 261, v. 52, 1105, v. 291. Hoc scripsit Græcis, 275, xxii, v. 1. Lucas auctor est canonici libri Actuum apostolorum, 1105, v. 296, 297.

Lucerna Israelis nequaquam exstinguetur, etiamsi Mali ventis flabellatur, 183.

Lucernæ super candelabrum parabola, 283, v. 71.

Lucianum compresbyterum Alypio commendat Gregorius, 74.

Lucifer fuit primo angelus, 335, v. 680. Ejus lapsus, fidellium angelorum decori non nocuit, 535, v. 680, 681; 587, vi, v. 20, 21. Lucifer angelus malus, 1175, xxii, v. 1. Vide Angelus lapsus.

Lucrum, quid, 617, v. 121.

Luctus dicitur quemdam mutasse in arborum, alium in lapidem, et fontes fluxisse lugentes, 1115, xviii, v. 1, 2. Luctus Gregorii ad Deum, 863, xxvii, v. 1 etc.

Ludere. Ludendi aliquando inem et balbutiendi puerili more facere non oportet, et ad veram eruditionem aspirare, 192.

Ludi gladiatorum quam improbi, 1093, v. 114 etc. Quæ mala pariant Ludi equestres et curules, 1097, v. 150, etc.

Lues iumentorum, Ægypti plaga, 265, xiv, v. 7.

Lumen sub modio additum candelabro imponendum, 159.

Luna. Ejus cursus interruptus, 205, xxxvi, v. 9, 515, v. 517. Luna quæ alternis vicibus vivit et occidit, et rursus pleno lumine reuertitur, opus est Christi, 809, v. 17, 18.

¹ unaticus a Christo sanatus, 275, v. 25, 26.

Lupum inspicit quandoque qui pellem præterit, 761, v. 58.

Lusciniæ tristes moduli, 1087, v. 309, 310.

Lustratio, quid, 619, v. 175.

Lex duplex, 611, v. 12.

Lycurgus legum conditor, 415, v. 41.

Lydiæ opes, 1011, v. 265, 264.

Lydorum et Mysorum terminis sint separati, 439, v. 295.

Lysia. De Lysia oratore ait Dionysius censor, quod artificio carere summi artificii est, 148.

M

Macedoniani episcoporum sibi ipsis nomen antiscisci, 167.

Macedonius, cui scribit Gregorius. Huic de acceptis beneficiis gratias agit, 193.

Macedonius hæreticus. Macedonius Spiritum creatum asserbat, 737, v. 1180.

Macrina sancti Basilii soror, Emmelii primogenita, omnium virorum oculis vivens latuit, sed mortua omnium linguis fertur, 1159, cxx, v. 1 etc.

Macrobiu, quem suum alumnum vocat, Hellenio commendat Gregorius, 1007, v. 198 etc.

Macula levis, in piis gravior videtur, quam in mundi cultoribus grave crimen, 585, v. 525 etc.

Magi stella ad Christum nascentem adducentur, 229, v. 55 etc. 229, 255, v. 62, 63. Magi signant Genitulum ingressum, 621, v. 199.

Magna superans, facile parva superabis, 885, v. 15 etc. Magnanimitas, quid, 615, v. 95.

Magnes validissimum ferrum ad se trahit, 81, 571, v. 583, 571, v. 97, 98, 1081, v. 108.

Magnificentia, quid, 615 v. 91.

Magnitudine animi præditus amicorum potius libertatem, quam luicorum blanditias amplectitur, 18.

Malachia liber canonicus, 261, v. 24, 1105, v. 282.

Malcho Jesus aurem restituit, 67.

Male quibus est, populus favet, 711, v. 660.

Maledictum, quid, 6, 7, v. 107. Maledicta quomodo ferenda, 158.

Maledictum exagitat Gregorius, 1167, vii, viii, ix.

Malum morale. Hoc non pugnat cum Deo, 221, v. 22.

Malum a Deo non est, nec principio carens, 359, v. 42 etc. Omnes ad malum sunt paratiore, 317, v. 125, 134.

Fraude Demonis ex bono nascitur malum, 353, v. 257, 258. Mali facilius est quam boni communicatio, 761, v. 1759, 805, v. 511.

Malum physicum. Mala propria malis alienis animam adiciendi spatium non præbet, 56. Malorum experientia humanitatem ac misericordiam docet, 121. Malis trangi non debemus, quia transeunt, 347, v. 145 etc. Mala omnibus communia, 475, v. 110 etc. Mala bonis præponderant, 479, v. 59 etc. Malum occultum lenius est, 513, v. 62.

Malis delectari est perfectioris militiæ, 659, v. 511. Malorum priorum satis est nobis, 807, v. 521. Malis malis cavendum, ne peiores fiamus, 896, xxxv, v. 11, 12. Mala suntne poenæ peccati, an vitæ carbones, quibus juxta purgantur, 915, xxii, v. 12 etc. Malis delectantur Demorum exercitus, 1097, v. 165. Mali summa vis, solutio illorum, 451, v. 721.

Malus homo. Mali bonis benefaciunt, iis ansam præbendo sese rebus celestibus addicendi, 82. Mali cultores suos male diligunt et sub aliena persona res suas ludunt, 160.

Mali plures sunt quam boni, 522, v. 463, 466. Utile est qui malos inicit oculos, 353, v. 248, 249. Mali in terris bonis sunt feliciores, 475, v. 97 etc. Mali futuras poenæ ludibrio habent, 475, v. 105 etc. Malis melius fuisse si nati non essent, vel ad totum interissent, 481, v. 101 etc. Malis placere turpis gloria, 587, v. 47, 48. Mali fugiendi, et ab his munus non accipiendum, 607, v. 189 etc., 1093, v. 65 etc. Sunt fera, mare, bellum, igræ, 651, i, v. 19, 20. Oderunt Deum amantes, nec iudicium contremiscunt, 651, v. 21 etc. Mali, sicut nec boni, in terra sunt stabiles, 657, v. 472 etc. Melius est videri malus, cum bonus ab quam optimus, cum pessimus sis, 639, v. 514 etc. Malorum præia sunt boni, 717, v. 796. Malum non esse, non satis est, 805, v. 451. Malorum prosperitas, et calamitas bonorum, multum incommodi parit, 821, v. 789 etc. Malis quid nulla eveniunt mala, bonis autem plurima, 915, xxi, v. 10 etc. Mali alios inficere conantur, ut plures habeant oculos criminum, 1095, v. 75, 74. Malorum et bonorum separati termini, 1175, xxii, v. 3.

Mamanti presbytero, militis filio, missionem dari ab Ellebicho postulat Gregorius, 187, 188.

Manasses a Deo purgatus, 939, v. 41. Præcipue propter peccati confessionem, 1025, v. 125 etc.

Mandatum, quid, 621, v. 162.

- Manetis calligo**, 221, v. 21. Ejus systema confutat Gregorius, 221 etc.
- Manichæorum de corpore Christi deliria**, 86, 87. Fidos habebant discipulos quos *Electos* vocabant, 94. Manichæorum de anima opinio, 243, v. 23 etc. Manichæi gaudentes tenebris, 735, v. 1175.
- Manna e celo data**, 295, xxxvi, v. 3, 297, xxxviii, v. 3, 349, v. 167, 353, v. 159 etc.
- Mansuetudo nos caros Deo reddit**, 521, v. 186 etc. Mansuetudinem coluerunt Moyses, Aaron, David, Samuel, Petrus, 521, v. 188 etc. Necnon et Stephanus protomartyr, 535, v. 251 etc. Imo et ipse Christus, 525, v. 257 etc. Mansuetudinem coluerunt etiam ethnici, 525, v. 263 etc. Mansuetudo Aristotelis, 525, v. 260 etc. Alexandri, 525, v. 270 etc. Periclia, 527, v. 279 etc. Constantii, 525, v. 290 etc. Mansuetudinis præceptum et merces, 529, v. 535 etc. Mansuetudo, Dei imitatio, 539, v. 516.
- Manus**. Manuum opus, ut puræ ad celum tollantur, 921, v. 55, 56. Manus non accipiat malum, 959, xxi, v. 7. Manus Christi expansæ omnium complexio, 621, v. 208.
- Manus arida a Christo sanata**, 275, v. 13, 275, xxi, v. 4, 8, 275, xxi, v. 4, 663, v. 589.
- Maratho apud Græcos celebris**, 191, 195.
- Marcellinus diaconus pauperum curator a Gregorio in testamento instituitur**, 201.
- Marcionitas tres naturas statuunt immobiles**, 735, v. 1171, 1172.
- Marcus Petro addictus**, 275, xxi, v. 2, 279, xxv, v. 5. Marcus Christi narrat miracula, 275, xxi, v. 1 etc. Marci Evangelium canonicum, 1105, v. 291. Hoc scripsit Italis, 261, v. 52, 573, xxi, v. 1.
- Mare apertum ante Hebræos**, 295, xxxvi, v. 3, 4, 297, xxxviii, v. 1, 2, 249, v. 167.
- Mare super ambulat Christus**, 275, v. 17, 277, xxiii, v. 6, 7, 297, v. 17, 663, v. 591, 592. Illud placat, 275, v. 18, 275, xxi, v. 5, 277, xxii, v. 8, 297, v. 18, 663, v. 591, 592.
- Margaritæ parabola**, 279, xxiv, v. 7, 281, xxvii, v. 18 etc. Margaritæ pusilla, sell' gemmis imperat, 1133, lxiii, v. 1.
- Maria Deipara**, 85. Non per eam Christus, tanquam per canalē fluxit, 85. Dei Filius ex Patre primum, deinde ex Maria virgine natus, 251, v. 43 etc. 269, v. 57, etc. 709, v. 197. Ejus generationis ex Virgine modus, 253, v. 67 etc. Ex Virgine Christi natiuitas ineffabilis, 277, v. 49 etc. Maria Bethleem in præsepio parit mundi regem, 257, v. 57, 58. Christi mater purissima, 307, v. 147, 1079, v. 172 etc. Mater et templum, 1081, v. 180 etc. Maria Christo inferior, omnibus aliis superior, 337, v. 693 etc. Maria columen mulierum, 1133, lxix, v. 6.
- Maritus Gregorius carpit stolidus, qui uxoriibus suis furum adhibere permittunt**, 571, v. 100 etc. Alii tam stolidi sunt, ut de ornatu mulierum contendant, et superare gestant, 571, v. 109 etc. Maritum, post Deum, debet uxor venerari ac diligere, 1065, v. 12 etc. Marito exandescenti cedat mulier, 1065, v. 24 etc. Maritus mulieri plus quam diuites, 1065, v. 50. Marito curæ sint negotia externa, 1067, v. 46. Marito in doloreposito uxor est portus, 1067, v. 44.
- Martiniâul sepulchrum nemo audeat violare, sed hoc omnes venerentur**, 1125, xl, xli, 1125, xlv, xlvi, 1127, xlviii, l, li, lii, 1129, lxi. Illo extincto gemit Italia et Sicilia, 1125, xli. Cunctis honoratus, sit tamen exiguis pulvis, 1125, xliii. Poeta, rhetor et iudex, navali et terrestri pugna celebris, 1125, xliii. Beatus in senectute bona, sine morbo, moritur, in aula primas ferens, 1127, xliv. Vivis utilis, et mortuus potens, 1127, xlviii. Cappalocum magnum decus, armis Siciliam tenuit et Africam, 1127, xlviii.
- Martyres**. Ab iis quæ martyribus sunt consecrata abstinentium, ne sibi labes ac perniciēs afferatur, 170. Martyrum laus, 453, v. 738 etc. Martyribus a cræ choreæ, 581, v. 501 etc. Et panegyricæ orationes, 915, v. 81, 82. Forum vel sola recordatio salutaris, 535, v. 752. Miracula ipsorum sepulchris patrata, 553, v. 753 etc. Martyres verbo Verbum honorarunt, et sanguine sanguinem, 827, v. 56 etc. Martyrum in basilicis genio indulgentes insectatur Gregorius, 1177, xxvi, xxvii, xxviii, xxix, 1185, xlviii, v. 7 etc. Martyribus grati conventus, causa virtutis, 1177, xxvii, v. 1 etc. A martyribus intemperantia aliena, 1177, v. 6. Martyribus boni unum est, dedecus expellere animæ, et consumere lacrymis piaguedinem, 1177, xxix, v. 3, 4. Martyrum prætextu non effodienda sepulcra, 1185, xlviii, xlviii.
- Mater**. Matrem honore afficere plium ac sanctum est, 82. Mater filium adhuc impuberem existinctum gemit, 949, v. 6 etc. Matri ægrotae adsidet Gregorius, 51.
- Materia**, quæ, 211, v. 8, 9. Materiæ et formarum Græcæ inanis fabula, 219, v. 3, 4.
- Materna benedictio filiorum domos fulcit**, 53.
- Matrimonium**, quid, 621, v. 175. Matrimonium in optimum quemque suum fieri optat Gregorius, 160. Circa matrimonium faustas gratulationes, 189, 190, 191. Matrimonium instituitur, ut frenum desiderii, 505, v. 108 etc. Quandiū et quo tempore necessarium mundo fuit, 505, v. 117 etc. Matrimonii encomium, 591, viii, v. 1 etc. Elegans matrimonii periphrasis, 591, v. 12, 13. Legis tempore matrimonium celibatui præferebatur, 591, v. 23 etc. Matrimonii incommoda, 595, v. 37 etc. Matrimonio, ut vite cælibi, sua est corona, 1005, v. 148. *Vide* Conjugium et Connubium.
- Matronæ et tectis aurem inclinantes, cum prædicaret Gregorius**, 845, v. 19, 20.
- Matthæus publicanus, sed venerabilis**, 791, v. 220, 861, v. 92. Matthæus genealogus Christi textit a Salomontidibus, 267, xvii, v. 13. Divino afflatus Spiritu, 267. Christi genus secundum naturam enarravit, 269, v. 35. Narrat miracula Christi, 273, xx, v. 1 etc. Matthæi Evangelium canonicum, 1105, v. 291. Scripsit hoc Hebræis, 261, v. 51.
- Mausoli sepulchrum ingens, Caribus venerandum**, 1189, lvii, v. 2, 2.
- Maxentius sanguine illustris, regis in aula degens, superbia exaltatus, a Deo vacante, dejicitur, et sancte vivit ac moritur**, 1161, cxxvi, v. 1 etc. Duram confecit viam vitæ, uide palpat Gregorii cor, 1161, cxxvi, v. 1 etc.
- Maximus pseudoepiscopus Constantinopolitanus**. Maximus horrenda descriptio, 715, v. 750 etc. 907, v. 16 etc. Constantinopolim venit, ut Gregorium sede deturbet, 715, v. 773 etc. Alter Proteus, 717, v. 808 etc. Presbyterum quemdam e Thasso venientem, auro emungit, 721, v. 875 etc. Nocturna Maximi et tumultuaria ordinatio, 721, v. 887 etc. Dolor civium de iis quæ contigerant, 721, v. 897 etc. Canum nequissimus ordinatur, tonsus, sed non ligatus, 725, v. 809 etc. Ridet Gregorius in ejus comam, 725, v. 915 etc. Ejus notatur hypocrisis, 725, v. 962, 963. Urbe ejectus Theodosium adit, 725, v. 999 etc. Bine iterum ejectus in Alexandria rursus infert pestem, et Petrum Alexandrinum aggreditur, 727, v. 109 etc. Alexandria expellitur, et quiescere videtur, 729, v. 1021 etc. Hunc sibi prælatum queritur Gregorius, 907, v. 20 etc. Maximum acriter insectatur, 909, v. 1 etc. Quomodo a Masis afflatus, subito versus condere potuit, 909, v. 15 etc. Saul propheta, Maximus illorum scriptor, 909, v. 21. Maximi procacia irridetur, 909, v. 32 etc. Ejus ignorantia, 911, v. 39 etc. Cantina et stulta vivendi ratio, 911, v. 45. Orationes illi, quod asino lyræ, 911. Quod bobus fluctus, quod jugum animalibus marinis, 911, v. 44, 45. Orpheus et Amphion per irrationem dicitur, 911, v. 46, 47. Annum ævgnus est, 911, v. 49 etc. Scribit contra Gregorium, 911, v. 55. Dignus non est contra quem scribatur; nemo enim sanus cum cane congregitur, 911, v. 62 etc.
- Medea filiorum suorum interemptrix**, 1021, v. 58, 59.
- Medicina levis, non est idonea gravibus morbis**, 251, v. 38, 39, 307, v. 143, 144.
- Medico non illudendum**, 561, v. 306. A medicis hoc lucratus est Gregorius, ut Christo nihil superius arbitraretur, 989, v. 4 etc. Medici non sanis, sed ægrotis remedia adhibent, 1025, v. 91, 92. Medicus solers acerbitatem remediorum suavitate temperat, 1045, v. 154 etc.
- Mediocritas optima, dicit Sapiens**, 127.
- Medium in dolore tenendum**, 136, 137.
- Meletius, Antiochenus episcopus**. Hunc ad amicitiam litteris fovendam excitat Gregorius, 195. Quantis virtutibus ornatus, 755, v. 1514 etc. Mellis erat et nomen et mores, 755, v. 1521. Multa passus, divini Spiritus causa, licet illum extranea manus aliqua in re surripuit, 755, v. 1522 etc. Mors Meletii, 757, v. 1572 etc. Ejus exequiæ, 757, v. 1579 etc. De ejus successore agunt episcopi, 759, v. 1583 etc. Meletio mortuo censet Gregorius non dandum successorem, sed expectandam Paulini mortem, 761, v. 1624 etc.
- Meletius Gregorii propinquus**. Hunc male possidentem Apenzinsenum prædium, arguit in testamento Gregorius, 203.
- Membra omnia moderanda**, 921, v. 44 etc.
- Memoria, quid?** 613, v. 32.
- Mendacium, quid?** 619, v. 147.
- Menæci voluntaria devotio**, 449, v. 278 etc.
- Mens, quid**, 615, v. 37. Mentes omnium pervadere non est nostrum, 71. Mens hominis non perfecta, si cum Deo comparetur, 88. In se non absolute perfecta, sed in quantum principatum tenet in animum et corpus, 89. Damnata et ideo a Christo assumpta, 89. In Adam peccavit, 89. Mens hominis, divinitatis imago, 291, v. 13 etc. Mentis opus sursum ferri, 417, v. 62 etc. Corpus mentem ad ima flectit, 417, v. 66 etc. Quis piæ mentis scopus, 417, v.

22 e c. Mens pura Dei domicilium, 465, v. 973. Mens in homine omnia gubernat, 516, v. 47, 48. Mens Dei templum fit, 583, xxx, v. 3, 6. Mens informanda, 601, v. 57, 58. Mens edulis demersa, explicandi se spatium non habet, 811, v. 617. Mens ad Christum evecta, libera est, 853, v. 57, 58. Mentis et corporis bellum Intestinum, 923, v. 63 etc. Lex mentis aut spiritus bona et bonis gaudens, 923, v. 71 etc. Carnis et mentis pugna, 923, v. 91 etc. Quandoque mens carnem sequitur non volens, 923, v. 93 etc. Aegra deplorat mens peccati primi hominis tristes sequelas, 923, v. 99 etc. Mentis corpus ut subjiciatur, orat Gregorius, 923, v. 111 etc. Mens vana, fons malorum, non scaturiat, 939, lxi, v. 5. Mentis solius pulchrum est sacrificium, 977, lxxxiii, v. 4. Mens hominis est velocior, 1091, v. 48.

Mensa sacra, quid, 623, v. 226, 227. Mensa sacra, cui assistit Gregorius, 863, xxii, v. 17, 863, xxiv, v. 6. Mensa sacra contempta, 873, v. 91 etc. 881, xxxiii, v. 17. Mensae sacrae terga non vertenda, 1133, lxxvi, v. 7.

Mensurae Dei nostris aequantur mensuris, et qualia metitur, talia Deus reppendit, 1013, v. 529 etc.

Merces perfecta datur perfecto labori, 779, v. 6.

Mercurius dat Ulyssii remedium, quod est eloquentia, 1039, v. 196 etc. Mercurius Trismegista religioni Christianae fert opem carminibus, 1083, v. 245, 246.

Meretrices multae ab ethnicis aris decoratae, 459, v. 867 etc.

Merra et Siloa, separata fluentia, 813, v. 663. *Vide* Mirra.

Metempsychosis Pythagorica confutatur, 245, v. 32 etc.

Metere. Metellum talia, qualia seminavimus, 691, v. 520 etc.

Metus Dei maximum omnium bonorum, 2. Metus Dei magnus magister, 676, v. 67. Metus, doctrina valde opportuna, 683, v. 145.

Michaë liber canonicus, 261, v. 21, 1103, v. 278.

Midæ fabula, 433, v. 407 etc. 533, v. 148 etc. Midas divitiis clarus, 801, v. 433 etc. Midas aurum sebaat omnia, 983, lxxxviii, v. 13 etc. 1181, xxxiv, v. 1 etc.

Miles. Militibus quid promissum, 529, v. 523 etc.

Millenariorum errores, Ethnicæ abortus temulentiae et erroris, 877, v. 177 etc.

Miltiades, Marathonii bellans, 191.

Mimorum jocosæ atapa, 1043, v. 159, 160. Mimi turpitudinis administri, 1093, v. 83 etc. Viri effeminati, lasciviae anigma, et griphus libidinis, 1093, v. 90 etc.

Minarum servis datarum parabola, 231, xxvi, 21, 287, v. 104 etc.

Ministorum sacrorum qui Deo adstant, commodis consulendum, 9. Iis imperatores immunitatem a vectigalibus concesserant, 9.

Mirabilia mundi septem, 1187, v. 1 etc.

Miracula Christi secundum Matthaeum, 273, xx, v. 1 etc. Secundum Marcum, 273, xxi, v. 1 etc. Secundum Lucam, xxi, v. 1 etc. Secundum Joannem, 277, xxiii, v. 1 etc. Miracula Christi in se innovari rogat Gregorius, 663, v. 581 etc. 947, v. 69 etc.

Mirra. Mirrae amarulenta aqua, 1169, xiv, v. 2. *Vide* Merra.

Miseratio, quid, 617, v. 124. Miseratio invidiâ tutor est, 393, v. 50. Miseratio omnium animi affectuum suavissimus, 645, v. 270 etc.

Misericordia, quid, 617, v. 123. Ex facilitate et misericordia nullum rebus detrimentum inferitur, 120. Malorum experientia humanitatem ac misericordiam docet, 121. Misericordiae Dei exempla, 939, v. 39 etc. 1023, v. 103 etc. Misericors sibi misericordiam conciliat, 583, xxx, v. 6.

Mitibus quid promissum, 529, v. 523 etc.

Mitræi scelerata facinora, 1083, v. 266.

Moabitibus olim velitus templi ingressus, 853, v. 181.

Modarium exercitus praefectum obscuro Gregorius, ut concordiam inter episcopos componat, 111. Eidem Theodorum militem commendat, 111.

Moestitia est semper ubi Christus est, 191. Modestia omnibus amica, 747, v. 1390.

Modum multi tenere nesciunt, 131. Modum tenere optimum est; immoderatio pessima res est, 223, v. 86. Modus optimus, 387, v. 42, 739, v. 1239.

Moror in imo pectore compressus, est veluti morbus quidam malignus et suppuridus, 17. Quo minorem ex rebus molestias mororem concipimus, eo minus sunt molestiae, 61. Brevis et exiguus moror plus utilitatis habet, quam ea quae sunt jucunda, 172. Morore confectus animus omnia laeta fastidit, 469, xiv, v. 11 etc. Morores resectutem pariunt ante tempus, 593, v. 93. Medicina Gregorii in morore animi alloqui, 469, xiv, v. 1 etc.

Molestiarum nihil est quod homo non ferat, 176.

Moni lapis, 10. Momus fericus a tergo, 311, v. 56.

Momus amarus injiciens oculos, 353, v. 216, 217. Momus obtretractor, 1015, v. 568.

Monachorum vita, 461, v. 908 etc. Monachus fugienda mulierum cohabitatio, 1173, xix, v. 1 etc. Dicitur Nazaraei, 461, v. 913. Eorum nocturnae preces, 461, v. 919 etc. Angeli terrestres coelestibus in psalmodia respondentes, 463, v. 923. Monachi vita subtilitas, 491, v. 43, 44. Praclarus est splendor monachus, si bonus, 587, v. 37, 38. Monachorum piorum studia, 915, v. 5 etc. Bonis monachis, plenam libertatem dari postulat Gregorius, 997, v. 23 etc. Piorum monachorum vita, 997, v. 27 etc. 1007, v. 203 etc. Eorum a mundi bonis abnegatio, 997, v. 32 etc. Unio intima cum Deo, 999, v. 43 etc. Horum penitentia et jejunia, 999, v. 53 etc. Item et silentium, 999, v. 67 etc. Monachi cujusdam singularis vivendi ratio: quis ille sit stylites, non docet historia, 999, v. 69 etc. Eiusdem mira tolerantia, 1001, v. 75 etc. Monachi sancti astra carne induta, immortalis Dei sigilla, 1007, v. 205 etc.

Monachi mali quomodo advenas excipiant et cum ipsis agant, 1001, v. 85 etc. Mortem sibi consciscunt, quibus ignosci postulat Gregorius, 1001, v. 101 etc. Fictos monachos Gregorius insectatur, 917, v. 23 etc. Monachi, si non monachorum vitam ducunt, et agapetibus cohabitent, non sunt monachi, 1137, xx, v. 1, 2.

Monasterium, quid? 621, v. 178.

Monastica vita, morum est, non corporum, 693, v. 329.

Montanistæ, Montani spiritum nefande honorant, 733, v. 1174 etc.

Morbus haberi debet tanquam nullis quaedam disciplina, 27. Morbus cum sapientia conjunctus praestantior est effrenata prosperitate, 31. Morbos tanquam virtutis explorationem, non quasi materiam et humorum intemperiam accipere debet Christianus, 79. Idonea gravibus morbus non est levis medicina, 231, v. 38, 39, 307, v. 143, 144. Morbus omnis rationis medicamentis comprimitur, 499, v. 96 etc. Morbi a Diabolo suscitati, 977, lxxxii, v. 17 etc. 989, lxxxix, v. 1, 16. Morbus impuris medicina, justis lucta et victoria, 979, lxxxiv, v. 4, 5. Per morbum gratum est Deum obtinere, v. 7, 8. Morbus est stimulus ad Dei timorem, 989, lxxxix, v. 10. Morbo laborantibus, non vero integris, remedia adhibent medici, 1023, v. 91, 92. Solatia in morbo, 869, xxviii, v. 1 etc.

Morbo vexatur Gregorius, 78, 99, 100, 811, v. 15, 659, v. 63, 64, 913, l, v. 1 etc. 993, xcvm, v. 8 etc. Eius morbo orationes ad Deum, 863, xx, v. 1 etc. 949, v. 101 etc. 989, lxxxix, v. 1 etc. Morbos impositione manuum sanat Gregorius, 949, v. 103 etc.

Mores, quid? 617, v. 136. Mores sunt genus, 543, xxvii, v. 10. Moribus nil ad persuadendum efficacius, 831, v. 775. Mores bonos corrumpunt colloquia prava, 1063, v. 70.

Mors quid? 613, v. 26. Mors, una malorum depulsio, 73. Mors acerba hominis hostie viventis et cras morituri, nec ad nos reversuri, 118. Post mortem omnes aequales sunt, servi et reges, 347, v. 143, 144. Mors aequat omnia, 461, v. 93 etc. Mortem sibi nemo infert debet, 447, v. 627, 628. Hoc est insanla, 1001, v. 101 etc. Post mortem nulla in malorum medela, 469, v. 7, 8. Quanta mala malis addit, 481, v. 98 etc. Mors omnium finis, 951, l, v. 13 etc. Mors semper ante oculos habenda, ut dulcis fiat, 383, xxi, v. 5, 4. Mors et vita nullum habent medium, 1169, xv, v. 2. Mors carorum gravis, sed gradus habet, 833, xxi, v. 1 etc. Mortis duplex porta, 653, v. 37. Post mortem saluta janua clausa est hominibus, 647, v. 302 etc.

Mors Christi mortis nostrae abolitio, 623, v. 219.

Mortales miseri vantis infantur, somniis illusi diurnis et illudentes, 879, xxxii, v. 10 etc. Mortalium pauci fortis sunt animo, qui accipiant libenter omnes eventus, 617, v. 91, 92.

Mortificationis commoda, 393, v. 96 etc.

Mortui suscitati ab Elia, 265, xvi, v. 3, 6. Ab Elia, 265, xvi, v. 20, 21, 263, v. 29, 50. A Christo, 663, v. 313, 591, 861, v. 96 etc. Mortui suscitati in morte Christi, 273, v. 36.

Mos inveteratus vim legis obtinet, 703, v. 383.

Moyses infantitudo tyranni decretum effugit, 931, l, v. 33. Laudatur ob interfectum Aegyptium, 67. Magis laudatur, quod sororem Mariam lepra laborantem precibus suis sanaverat, 67. Moyses Pharaonis deus, sed Dei famulus, 89. Moyses legem Christum in tabulis scripsit, 207, v. 11, 12. Moyses populo duro metum incantit, 207, v. 18, 19. Ex Aegypto populum educit, 313, v. 313 etc. Moyses extendit manus in formam crucis, 349, v. 170, 1073, v. 85. Hoc manus extendente, vincitur Amalec, 233, xxxv, v. 7, 8, 631, v. 1 etc. Cum solo Deo loquens, legem dat, et terram dividit, 439, v. 500 etc. Moyses manusueto, 611, v. 128 etc. Et humilitas, 1101, v. 219 etc. Moysi datum mandatum ut solus intra nubem accederet, ceteri prae-

starent, 851, v. 116 etc. Moyses e caelo magnum nutrit populum, 1017, n. v. 4. Moyses poræ vocis arcanæ fuit auditor, 1141, xvii, v. 1. 2. Pro levibus culpis graviter puniatur, 233, v. 65, 66. Moyses quis suppetias feret dogmatibus conculcatis, 841, v. 23 etc.

Mulleres. Mulierem a Dæmone curvatam Christus sanat, 277, xxii, v. 14, 15.

Mulierem ungentem pedes unguento Christus mundat verbo, 277, xxii, v. 7.

Mulierem Alypi sororem, ad precationem invitat Gregorius, non metuens ne criminetur, 75.

Mulierum amor quam funestus, 172, 173 etc. Mulierem oantibus dominari quidam dixit, 721, v. 869. Periculosa mulieris cum juvenibus colloquia, 569, v. 93, 96. In alienam mulierem oculos conjicere lex nostra vetat, 375, v. 181 etc. Mulier duplicem habet malitiam draconis et aspidis, 595, v. 117, 118. Mulierum et virorum discrepant oblectamenta, 601, v. 72.

Mulieres se nimis orantes insequitur Gregorius, 565, xxix, v. 1 etc. Mulieres sexibus coloribus facies suas inungent, jam non facies, sed larvas gestant, 565, v. 4. Dei oburgatio ad mulieres fucatas, 567, v. 45 etc. Mulier fucata, idolum, 567, v. 648. Similis est graculo alienis plumis induto, 567, v. 35 etc. Timere debet quod graculo accidit, 567, v. 37 etc. Qualis mulier fucata, cum senectus rugis formam contraxit, 569, v. 61 etc. Mulieres fucatas pavoni similes, 569, v. 89 etc. Pandoræ filias sunt omnes mulieres impudentes, 571, v. 125. Non aurum gemmis intextum, non collare aut alia hujusmodi sunt ornatus in mulieribus nobilibus, 577, v. 227 etc. 1065, v. 3 etc. Mulieres luco gaudentes, ut plurimum, parum pudicæ, 581, v. 290. Mulieribus turpe masculos mores proferre, 593, v. 83, 84.

Mulierum sapientia est nulla re se esse, sed matrimonii legibus parere, 1065, v. 21 etc. Mulier cedat excaescenti marito; non enim qui leonis curam gerit, iram dumtaxat robore, sed manu permulcens et blandis verbis, 1063, v. 21 etc. Nunquam detrimentum ullum exprobrat viro, 1063, v. 29 etc. Mulieres præsertim decet simplicitas, 1067, v. 57. Communes voluptates et dolores cum marito habeat, 1067, v. 58 etc. Viro in doloreposito mulier est partus, 1067, v. 44. Radio et lanæ dei operam, et versetur in meditatione divinorum oraculorum, 1067, v. 45, 46, 579, v. 265 etc. Raro exeat, et publica festa fugiat, 1067, v. 47 etc. Ad honestos et laudabiles cultus cum prudentibus feminis se conferat, ut egregium aliquem sermonem in animo insculpat, quo vel vita corrigantur, vel virtutes augeantur, 1067, v. 51 etc. Non nisi a propinquis, et sapientibus, et sacerdote videatur, 1067, v. 54, 55. Fugiat et mulieres e superbas, quarum meretricia facies, 1067, v. 56, 57. Hæc laudantur mulieres, quas viri nequidem norunt, 1067, v. 63. Non propter ad nuptiale convivium, nec ad natale, 1067, v. 65 etc. Non privatas comotationes domi exciet, ne præsentii quidem marito, 1067, v. 67, 68. A gula caveat, 1069, v. 69, 70. Non cachinnis, nec iræ indulgeat, 1067, v. 69 etc. Aures ornatum habeant non in margaritis, sed in bonis sermonibus, 1066, v. 74 etc. Mulier ad aspectum viri erubescat, 1057, v. 77 etc. Linguam frenet, 1067, v. 80 etc. Carni etiam in licitis modum imponat, 1067, v. 86, 87. Sacrorum dierum marito rationem suadeat, 1067, v. 87 etc.

Mundorum brevis fastus, 917, v. 11 etc.

Mundus physicus, quid? 611, v. 2. De mundo absurda profanorum opinio, 219, v. 1 etc. Mundus Deo non est æternus, 225, v. 55 etc. Ejus compages non est fortuita, 949, v. 98. Mundum Deus, seu Verbum creavit, 225, v. 1 etc. 245, v. 54 etc. Ejus creationis elegans descriptio, 505, v. 64 etc. Non alius mundi rector, quam ejus conditor, 227, v. 14, 15. Sideribus non gubernatur, 227, v. 15 etc. Summa ratio omnimodis figuris ludit, commixtum hinc inde totum, sicut et parvit, mundum vestiens, 373, v. 589 etc. Mundum alloquitur Gregorius, 467, xi, v. 1 etc. Ejusdem mobilitas, 167. Se ab eo jactari queritur, cum tantus sit factus Christi manu, 467, xi, v. 1 etc.

Mundus duplex, angelicus et humanus, 225, v. 84 etc.

Mundi gloria, quid, 457, v. 438 etc. Nulla mundi voluptas pura, 471, v. 55 etc. Mundi bonorum vanitas, 485, v. 5 etc. Mundi bona quare instabilia, 487, v. 29, 50. Sunt aranearum telis similia, 585, xxx, v. 27, 28. Mundus omnis fugiendus, et æterna sola sunt appetenda, 881, v. 51 etc. Mundus pulvis, nubes, procella, cinis, aer, 1163, v. 56 etc. Mundi bona et ludicra aliis relinquitur Gregorius, 483, v. 113 etc., 925, v. 129 etc., 935, v. 303 etc. Mundo vale dicit Gregorius, 935, lv, v. 23 24. Mundo alieni monachi, 997, v. 52 etc.

Munera quæ Deo grata, 207, v. 6, 7. Munera subvertunt sapientes, 593, v. 91, 92.

Museus deos carminibus effert, 1083, v. 245.

Myronis juvenca, 573, v. 165 etc.

Mysorum et Lydorum termini sicut separati, 429, v. 295. Mysorum et Phrygum fines separati, 739, v. 1240, 815, v. 662.

Mysterium, quid, 623, v. 229.

N

Naaman Syrum a lepra mundat Eliseus, 265, xvi, v. 24.

Nabuchodonosoris statua lapide ventilata, 767, v. 1733 etc.

Nahum propheta liber canonicus, 261, v. 25, 1153, v. 280.

Naim viduæ filius suscitatur, 277, xxii, v. 6.

Narcissus formæ propriæ amator, 573, v. 155, 166, 1021, v. 52 etc.

Nathan peccatores arguens, 815, v. 687.

Natura, quæ, 611, v. 5. Ea plurimum recte succedunt, quæ natura duce aggredimur, et ea quæ invita natura suscipiuntur, spem frustrari solent, 145. Naturæ miracula, 569, v. 552 etc. Alia et usura prodigia, 573, v. 587 etc. Similia in parvis seminiibus miracula, 573, v. 609 etc. Arte hominis ad statum perfectionem adducitur, 573, v. 619 etc. Natura propria unamquamque rem distinguit, 545, v. 12 etc. Naturæ vis inferenda, 595, v. 123, 124. Natura difficile mutatur, 817, v. 708. Natura omnibus non eadem est, sed alia bona, alia autem mala, alia ex duobus permista, 1035, v. 117 etc.

Naturæ duæ in unum Christum coeunt, 709, v. 630.

Naucratus frater magni Basilii, puræ vitæ norma, piscando aquis demersus interit, 1109, i, 11, 111.

Navigantes. Non magnum est e terra de navigantibus judicium ferre, 138. Navigantium major pars in inferno, 487, v. 20.

Navilis proficisci nequit Gregorius morbo impeditus, 172. Apud Navilos Adelpium visitaverat, 172.

Navis laudanda, non elegans, sed solida, 849, v. 5 etc.

Nautilus piscis, cum tempestatem senserit, in se ipsum colligit, 76.

Nazaræi recentes vocantur monachi, 461, v. 913.

Nazianzi catholica ecclesiæ omnem substantiam testamento consecrat Gregorius, 201. Nazianum eadem ac Diocæsarea, 128, et not. Vide Diocæsarea.

Nazianzæ ecclesiæ, ne errore Apollinaristarum inficeretur, sollicitus Gregorius, 839, v. 64 etc.

Nectarius Constantinopolitanus episcopus. Nectario ad Constantinopolitanum episcopatum adsumpto gratulatur Gregorius, 77, 78. Precatur ut Deus sacerdotium ejus ab omni calumnia et vexatione vacuum gubernet, 79. Eidem Pancratium commendat, 79. Illum rogat ut Georgium, variis calamitatibus afflictum, domesticorum comiti commendet, 127, 128. Nectarium laudans, illi Bosphori causam commendat, 152, 153 etc. Illi neptem suam commendat prolixius, 154 etc. Nectarium oburgat Gregorius, quod Apollinaristas conventus habere patitur, 167. Eum mysteriis divinis instructum et eruditum prædicat, 167. Illum exhortatur ut de Apollinaristarum licentia querelas ad imperatorem deferat, 169.

Negatio, quid, 619, v. 153.

Nemesius primo caudicus, deinde Cappadociæ præfectus, et status honoratus, sed paganus, 1071, vii, v. 1 etc., et *Argum.* Nemesium rogat Gregorius, ne Valentiano multam irroget, sed opem ferat ejus calamitati, 164 etc. Illum rogat, ut Theodosius venerabilis patrio solo migrare conetur, 165. Nemesium ex prefectura decedentem laudibus et votis prosequitur, 165, 166. Eum transeuntem non vitiosæ dolet, 166. Plurimæ ad Nemesium epistolæ perierunt, 164. Hunc hortatur Gregorius, ut ad religionem Christianam accedat, 1071, vii, v. 1 etc. Rogat ut suis verbis auditum præbeat, quæ blandis et fallacibus tam sæpe præbuit, 1073, v. 27 etc. Carnea offert Nemesio, manus suæ donum jucundissimum, quod solum ipsi superest ex possessionibus, 1087, v. 306 etc. Christifero manans ore, a Deo conditum, offert, rogans ut excipiat quam rependit vicem pro omnibus sibi ab eo collatis, 1087, v. 309 etc. Illum exhortatur ut a Cappadocia discedat, non divitiis auctus, sed Christi fide, ita ut paginis cælestibus inscribatur, 1089, v. 318 etc.

Nephtalim patriarcha, 263, xiii, v. 5.

Nicomæ fidei contra Arianos editæ nihil præferendum, 95.

Nicobulus pater, filia sororis Gregorii maritus, ad quem Gregorius scribit, 15. Illi quod uxorem suam, ut parvam, castilaretur exprobrat Gregorius, 15. In tumultibus inopinatis versatus Amphilochio commendatur, 14. Commendatur iterum Sophronio prefecto, 20. Laconismum docetur, 49. Nicobulus Juliano infensus, 60. Nicobulum

Gregorius commendat Olympio, 108. Item et Helladio, 108, 138, 139. Nicobulus a quibusdam vehementius accusatur, ob hoc unicum scelus quod propter Gregorium invidiosus sit et liberior, 125. Illum apud Olympium, cuius æquitate invocata, defendit, 121, 124 etc. Eum ob famulos vexatum vindicari ab Asterio expositulat, 124, 125, 126. Nicobulus omnibus superior lingua, auribus et ingenio, 1043, v. 115 etc. Magnis assistens imperatoribus inter strenuos bellatores laudem tulit, 1045, v. 118 etc. Litteris autem celebrior evasit, 1045, 123 etc. Filio respondet doctrinam sciscitanti, 1049, v. 1 etc. Optat filio aliquanto plus pudoris, quam cuius specimen edidit patri, 1049, v. 16, 17. Nunquam ita patri ipse locutus est, 1049, v. 18 etc. Filii audaciam ventis diffundens, desiderium eius, patris lenitate excipit, 1055, v. 114, 115. Ejus desiderio assentitur, 1061, v. 222 etc. Fausta omnia filio precat, 1061, v. 250 etc. Filium, quamvis fervidum, excitat, veluti senex athleta, 1065, v. 251 etc. Patris ad filium proficiscentem monita, 1065, v. 264 etc.

Nicobuli filios commendat Gregorius Theodoro Tyansenis, 152. Ad urbem proficiscuntur ut discant artem scribendi celeriter, 152. Eosdem Eudoxio rhetori commendat Gregorius, 142, 145 etc. Nicobulo mortuo, viduam ejus, et suam sororem, cum ejusdem filii Gregorio prædidi commendat Theologus, 161. Ita et Ecebolio, 162.

Nicobulus filius. Nicobulus Gregorii nepos, a patre, Gregorii pena, poscit ut in celebrem academiā, studii causa, mittatur, 1057, iv, v. 1 etc. Aliquid a patre petit vita data præstantius, 1059, v. 57 etc. Non aurum, non argentum, non pretiosos lapides, aut alia poscit, 1059, v. 42 etc. Unam pro omnibus cupit doctrinam, 1041, v. 38 etc. Post juvenilis ætatis studia, diviniore Spiritui animam tradere, et sacrarum Litterarum studio incumbere sibi proponit, 1041, v. 77 etc. Gregorii avunculi, et matris suæ exemplum affert, 1041, v. 89 etc. Moveri se ait exemplo patris, qui eloquentia pollebat, et aliis præclaris dotibus, sed præcipue litteris, 1043, v. 113 etc. Postulat ut desiderio annuat pater: si autem malum appetat, e filiorum numero abiciatur, 1043, v. 110 etc. Se multis opibus, natu maximis et primis, præstantiorem asserit, 1047, v. 191 etc. Patrem hoc nomine indignum judicat, si pecuniam filio præponat, aut muliebri erga illum desiderium foveat, 1047, v. 194 etc. Rogat ut ipsi sit deus pro homine, 1049, v. 199. Matrem interpellat, ut ipsi auxilietur, 1049, v. 204 etc. Nicobulo segnitie quodammodo laboranti, studium ut suum et diligentiam opponat, Eudoxium incitat Gregorius, 145, 144. Nicobulum illi iterum tradit, ut rhetoricum opus patri, sophisticum autem sibi largiatur, 145, 144, 145. De Nicobulo magna et admiranda scribit Eudoxius, quæ credere non vult Gregorius nisi præbito documento, 154, 155. Illum iterum commendat Stagiro, 155. Ad illum audiendum se confert, sed non de sententia Gregorii, 156. Stagirium rogat ut Nicobulum Eustochio cerat, 158. Per Nicobulum apud Africanum se excusat, 187.

Nicomedem, qui omnes filios Deo dicavit, Helleno commendat Gregorius, 1005, v. 145 etc. Nuptias inquit præclaras, et filii multa præcepta virtutis tradidit, et, quod majus est, morum exempla, 1005, v. 147 etc. Nicomedeæ templum Deo ædificavit, 1155, cxii, v. 3, cxiii, v. 2. Seipsium Deo obtulit primum, deinde virginitatem filiorum, 1155, v. 3, 4. De cælo populum suum regit cum duobus inclytis filiis, 1155, civ, v. 3, 4. Iterum vitam inclytam fuerat amplexus, 1155, v. 1. Carterium habet pietatis socium, 155, cxvii, v. 1, 2.

Nilus Ægypto dat opes, 1011, v. 266, 267. Nilus frugum dator, 1085, v. 267, 268.

Nimetas ubique odiosa, 547, v. 64.

Ninive humi prostrata servatur, 939, v. 45. Maxime propter peccati confessionem, 1025, v. 124 etc.

Nobiles effecere divitias, non probitas, 545, xxvii, v. 29.

Nobilitas vera, quæ? 393, v. 43 etc., 541, xxvi, v. 1 etc., 545, xxvii, v. 1 etc. Nobilitas terrena parvipendenda, 435, v. 417 etc. Vetus sanguis, 487, v. 13, 14. Sola nobilitas est rerum probitas, 545, v. 34. Nobilitas vera, virtus, 608, v. 141 etc. Nobilitate pietas est præstantior, 1033, v. 280, 281.

Noctus fabula egregia, 557, v. 255 etc. •

Noce mundum ex aquis servavit, 518, v. 329 etc., 1017, ii, v. 2.

Nomina sanctorum antiquis data Christianis, 1023, v. 79, 80.

Nonna, Gregorii Theologi mater, Philtati filia, 1147, xcix, v. 2. Pius parentibus orta, nihilo est inferior sanctissimis mulieribus, 921, v. 221 etc. Fidem filii commicat, 637, v. 117 etc. Eum a Deo precibus obtinet,

929, v. 198 etc. Filium precibus assecutum, Deo primum offert quam daretur, 679, v. 68 etc. Huic Deo consecrat, 655, v. 424 etc., 929, v. 198 etc., 1158, lxxvii, v. 4 etc. Nihil nato habet præstantius, 1155. Nonna laudes, 657, v. 117 etc., 679, v. 57 etc. Omnes filios amarit, Gregorium autem super omnes, utpote quem ipsa lactaverat, 1157, lxxi, v. 4 etc., lxxii, v. 1. Pontium filis sedis, 1159, lxxvii, v. 6, 7. Sponsum adducit ad fidem, 1158, lxxviii, v. 1 etc. Morbum amarum ab eo avertit, 1159, lxxviii, v. 9, 10.

Nonna diem Dominicum summo honore prosequatur, 1153, lxvi, v. 1, 2. Item et templum Dei, 1153, v. 4. Lacrymas sæpe fundebat quam sola cruce congebat, 1153, v. 5, 6. Nunquam terga vertit ad sacram mensam, 1153, v. 7. Nunquam in ore sermo profanus aut risus mollis, 1153, v. 8, 9. Ejus pietas, 1153, lxxv, v. 1 etc. Altera Sara, 1143, xc, v. 1. Anna altera, 1143. Altera Susanna, Maria altera, 1143, lxxix, v. 6. Masalo animo vitam secut viam, Christifera, crucis cultrix, mundi contemptrix, 1143, lxx, v. 4 etc. Nonna omnes virtute superavit, 1157, lxxii, v. 1 etc. Radicis sanctæ genua, præsulis conjux, sanctæ prolis mater, 1157, lxxiv, v. 1 etc., 1143, xci, v. 1, 2. Deo se dedit tota vita et morte, 1159, lxxvi, v. 9, 10. Martyribus non inferior, 1143, xc, v. 1, 2. Nunquam labra miscuit imperis labris, neque gentili manu puram manum usque ad cibam, 1143, xcii, v. 1-2.

Nonna quarta ex Gregorii Theologi proximis moritur, 991, xc, v. 2, 3. Moritur in templo, orans moritur, 1155-1145, lxxv-c. Eundem tumulum habet cum filio Cæsario, 991, xc, v. 3, 4. Parem illi mortem habere optat Theologus, 1141, lxxv, v. 1, 2. Hanc invocata, qua salvetur, 1141, lxxxi, v. 1 etc. Nonna cum marito Gregorio, Gregorio filio per prosopopœiam fusa preteritur, 1149, ci, v. 1 etc., cu, v. 1 etc.

Nonna Gregorii Theologi neptis. Hujus in testamento nullam haberi vult Gregorius rationem, ut cojæ vitæ reprehensione non vacet, 203.

Novati vanum supercilium, 757, v. 1175.

Nox. Noctis et diei vices, 291, v. 21. Non laborum quies, 291, v. 25, 26. Noctis vicio diurnis curis similia, 647, v. 291. Noctes insomnes trahit Gregorius, 925, v. 127, 128.

Noxæ vel levissimæ sunt cavendæ, 553, v. 293, 601, v. 49 etc.

Nuditatis turpis primi peccati sequela, 925, v. 103.

Numerus, liber canonicus, 261, v. 12, 1103, v. 26.

Nuptias. Preces donum optimam, pulcherrimumque nuptiis possit offerri, 160. Nuptias Christus interat, 191. Oportet ut quemadmodum cætera omnia, sic etiam Christianorum nuptias modestas sint et compositas, 191. Nuptias res legitima et honorabilis, sed adhuc carni servit, 117, xv, v. 15. Nuptias nodus gravior, 1173, lxxv, v. 5, 6.

Nuptiarum parabola, 285, v. 43 etc., 361, v. 389 etc. E nuptiis revertenti Christo vigilandum, 279, lxxv, v. 9, 10.

O

Obitus sanctorum Christianis gaudii ac lætitiæ argumentum, 194.

Objurgatio nimia impudentiam parit, 1055, v. 309, 310.

Oblationes, quid, 623, v. 238.

Oblivio, quid, 613, 55.

Obtrectationes aliorum iniquo animo ferendæ, 663, v. 101 etc.

Oculi alia cernentes, seipsos minime cernunt, 183. Oculus licet perspicax, aspectabili non videt sine suis lumine, 409, v. 93 etc. Oculos cor sequitur cæcitas, 585, v. 20. Oculi cohibendi, 585, xxx, v. 9. Oculis ait ostium, 921, v. 51. Oculi virginei servandi, 1068, v. 115.

Odiū, quid, 619, v. 162.

Officio cedere culpa caret, 77.

Offacti non indulgendum, 601, v. 69.

Olor senex canit canticum in discessu, 903, v. 35 etc. Olympianus judex. Ab hoc optimo et eloquentissimo oratore librum, quem commodaverat, Aristotelis epistolæ continentem, reposcit Gregorius ne integritatem testare videatur, 192.

Olympias, matrona Romana. Olympiadis pupillis interesse non potest Gregorius, 159. Adest quantum ad voluntatem, juvenes et dextras inter se jungens, 159. Olympiadis carmen nuptiale mittit Gregorius, et aptissimum dat monita, 1065, vi, v. 1 etc. A Theodosia junior bonis moribus fuerat instructa, 1069, v. 97 etc.

Olympius, Cappadociæ præfectus. Huic miseram et viduam Philumenam commendat Gregorius, 97 et 154.

lum, 99. Similiter et Eustratium, 100. Ab eo petit ut exhibeatur Apollinarista, 106, 107 etc. Eidem commendat Nicobulum patrem, 108. Illum laudat, 111, 117. Illi Aurelium commendat militem, 111, 117. Olympium contra Nazianzenos ob seditionem iratum, a destruendâ urbis proposito deterrere conatur, 118 etc., 120. Et pro beneficiis susceptis gratulatur Gregorius, 121. Pro Leonio presbytero deprecans patronam adhibet ipsius Olympi conjugem, 121. Eidem scribit de Valeriani filia, quæ a marito per divortium discedere volebat, quod improbat, 121, 122. Illi Nicobulum patrem, quem nonnulli vehementius accusabant, vindicandum commendat, 123, 124 etc. Olympium, a præfectura discedentem Cappadociæ, stibus et laudibus prosequitur, 129, 130. Operariorum parabola, 279, xxiv, v. 12, 285, v. 52 etc. Ope. Opum potestas, 593, v. 46 etc. Ope vitii magistræ, 595, v. 102 etc. Ope sancte administratæ, 489, v. 7. 8. Opum amantes phreneticis similes, 545, xxviii, v. 1 etc. Alienis bonis invident, 545, v. 21 etc. Pauperibus calumpniantur, 547, v. 52 etc. Illos devorant ut leo, 547, v. 52 etc. Modum nesciunt, 547, v. 35 etc. Opum nulla satietas, 553, v. 174 etc. Venenum est opibus vana amplificatio, 553, v. 187 etc. Ope veribus non relinquenda, 547, v. 55, 56. Ope temporales non diligendæ, 593, v. 81, 82. Opum natura nihil firmitatis habet, 1089, v. 21 etc. Optimus, episcopus Antiochenus, testamento Gregorii subscribit, 204. Opus cum sermone connectendum, 171. Dux sunt partes Dei ad bona opera, prima et postrema, una media hominis, 409, v. 96 etc. Opus sine verbo, præstat verbo sine opere, 599, v. 21 etc. Oratio Gregorii ad Deum, 857, xix, v. 1 etc., 957, v. 455 etc. Ad Trinitatem, 955, v. 515 etc. Ad Christum, 969, xxviii, v. 1 etc., 881, xxxiii, v. 1 etc., 959, lxii, v. 1 etc., 881, lxiii, v. 1 etc., 881, lxiv, v. 1 etc., 961, lxv, v. 1 etc., 961, lxvi, v. 1 etc., 961, lxvii, v. 1 etc., 965, v. 71 etc., 967, lxx, v. 1 etc., 969, lxx, v. 1 etc., 971, lxxiii, v. 1 etc., 971, lxxiv, v. 1 etc., 971, lxxv, v. 1 etc., 975, lxxvi, v. 1 etc., 975, lxxvii, v. 1 etc. Ad Christum, in periculo, 685, v. 195 etc. Ad Christum in morbo, 863, xx, v. 1 etc., 949, v. 101 etc., 969, lxxi, v. 1 etc. In exitum vitæ, 969, lxxii, v. 1 etc. Orationalis lanx et funis contrahendus, 1055, v. 106. Orator improbus leges labefaciat, 595, v. 65. Bonus orator continua est harmonia, 595, 64. Orbitas est morbus, 487, v. 16. Ordo robori præferendus, ipse et robur, 595, v. 99, 160. Origines *Philocalia*, 105. Orpheus ferax et lapides flectebat, 575, v. 169, 1029, v. 215, 214, 1085, v. 241. Orpheus cithara erat eloquentia, 1089, v. 195, 194. Ortus mortalibus duplex, unus ex carne, 1031, v. 260 etc. Alter ex Spiritu sancto, 1035, v. 263, 264. Tertius, cum lacrymis et cordis dolore anima crimine abstergitur, 1035, v. 265, 266. Primum dant parentes, secundum Deus, tertium nos ipsi, 1035, v. 267 etc. Osee liber canonicus, 261, v. 21, 1105, v. 277. Oisiridis et Isidis mugitus luctuosi, 1085, v. 349. Ossa nuda vitæ præsentis vanitatem coarguunt, 593, v. 119, 120. Ostentationis plus fortasse est ac pietatis in his qui auro et argento Deum honorant, 79. Ostracina ab incolis non postulatur aqua, 25. Otium Gregorio maxima actio erat, 44. Ovis errabundæ parabola, 279, xxiv, v. 10, 281, xxv, v. 15, 1025, v. 111 etc. Ovium et hælorum separatio, 279, v. 18, 283, v. 67 etc. 283, v. 82. Oza percussus a Deo propter arcam intempestive sustentatam, 831, v. 156, 157. Oziata regio oleribus ferax, 25.

P

Palladius sacrarum largitionum primo comes, et deinde ad summam dignitatem evehctus. Hinc Gregorius Euphemium commendat, 98. Et Sacerdotem, 140. Palladium alter Gregorii famuliam dilaniat incursibus, 13. Pallor insigne est virgini ornamentum, 581, 55. Palmis allicomnis luesit lex amoris et connubii imago, 511, v. 259 etc. Paludatus, quid, 75, et not. Pancratium Nectario commendat Gregorius, 79. Pandin Progues et Philomelæ pater, 112, et not. Pandoræ fabula, 571, v. 115 etc. Pandoræ filia sunt omnes mulieres impudentes, 571, v. 125. Paucæ a Christo multiplicati, 275, v. 15, 16, 275, v. 21,

22, 275, xxi, v. 8, 11, 12, 277, xxii, v. 111 etc., 277 xxiii, v. 6, 693, v. 591. Panes postulantis parabola, 279, xxvi, v. 6, 7. Panis alienus est angustus, 487, v. 19. Pansophio Gregorius gratulatur de Evagrio ad philosophiam strenue accedente, et illum sibi amicum inde fieri, 189. Quanquam loco remotus, semper ipsi amicitia propinquus est, 189. Panthera pugnat pro parvulis, 1051, v. 30. Parabolæ Christi secundum Matthæum, 277, xxiv, v. 1 etc. Secundum Marcum, 279, xxv, v. 1 etc. Secundum Lucam, 279, xxvi, v. 1 etc. Secundum omnes evangelistas, 281, xxii, v. 1 etc. Paradisus. In paradisum primus homo collocatus, 247, v. 105, 106. E paradiso eiectus, 247, v. 115 etc., 249, v. 9. Paradisus, lex prima, primum simplicis vitæ exemplum, 459, v. 488 etc. Paradisum cum Christo ingressus est latro de ligno crucis, 959, lxiii, v. 8. Paradisum, unde eiectus est, ingredi optat Gregorius, 959, v. 5 etc. Paralipomenon libri canonici, 261, v. 16, 1105, v. 269. Paralyticus a Christo sanatus, 275, v. 8, 275, xxi, v. 4, 275, v. 5, 277, xxiii, v. 5, 279, xxv, v. 9. Paralytici tres in Evangelio, 861, v. 94, 95. Paralyticus novus Gregorius, 947, v. 71, 72. Pardalis pro prole dimicat, 1059, v. 18 etc. Pardi ad ferrum jubam arrigunt, 477, v. 15 etc. Parentis primi letibalis gustus, 455, v. 426, 427. Parentes colendi, 589, v. 15, 691, v. 515, 1053, v. 65, etc. Lex quæ illos colere jubet sodalitates et familiaritates legi anteponenda, 1. Quid filiis apprecari debeant, 105. Optima parentibus monita, 365, v. 446 etc. Parentes filie sunt vinculum, 565, v. 476. Parentum erga filios amor, 1037, iv, v. 1 etc., 1051, v. 25 etc. Parentes mortui in filiis reviviscunt, 1037, iv, v. 5. Quid parentes a filiis, et quid filii a parentibus debeant expectare, 1047, v. 183 etc. Parentes et filios amore natura colligavit, legibus, quæ nisi serventur de tota vita humana actum est, 1051, v. 25 etc. Parentes secunda in procreatione filiorum instrumenta, 1051, v. 41, 42. Parnassum usque proficiscitur Amphiloichus episcopus, ut causam Bosphori Colouienis propugnet, 152. Paræciæ. De paræciis agitatae quæstiones, 151, 153. Parva superans, non semper magna superabit, 885, v. 19, 20. Parvos superare non magna laus, 539, v. 15 etc. Parvum non est, quod magnum asserit, 545, xxx, v. 19. Parvulorum cædes signat abolitionem figurarum, 621, v. 197. Paschæ dies mysticum futurorum bonorum symbolum, 101. In festo Paschæ, dabatur munera, 104. Paspasium (Georgius) juramentum non scripto consignatum, ut nullum existimans, ab eo se liberum credebat, et ideo a Gregorio damnatur, 154, 155 etc. Passiones Christi benignitatem docent, 607, v. 176. Pastinaca facile necat, 609, v. 224. Pastor bonus ovem errantem insequitur, 1025, v. 111 etc. Pastorum munia et pavor, 865, xxiii, v. 17 etc. Pastores ubi sunt mali, non mirum populos delinquere, cum vix boni sint, qui bonos habent præsuales, 875, v. 98 etc. Patil facillius est, quam prodesse, 837, xiv, v. 19. Patientiæ encomium, 627, xxxvii, v. 1 etc., 627, xxxviii, v. 1 etc. Patientia in morbo, 869, xix, v. 1 etc. Patientiam docet dura perferræ, 875, v. 111, 112. Pater Deus. Unus Deus Pater, principii expertus, 209, v. 25 etc. Nil ante Patrem, aut Patre majus, qui omnia in se habet, 209, v. 5, 6. A Patre Filius, 209, v. 7. Pater omnipotens et ingentis, 665, v. 623, 624. Patris, qui filiis mala non dat, parabola, 285, v. 95 etc. Patres honorandi, 587, v. 55 etc. Pater filiis datus est a Deo, velut Deus, in hominum decus et honorem, 1017, iii, v. 1 etc. Patrum gloria virtus filiorum, 2. Patris benevolentia par inter liberos, 190. Virga patris filio venerabilis, 255, v. 103 etc. Patres, carnis tantum sunt patres, 519, v. 392 etc. Patri non exprobandum, quod carni serviens nos genuerit, 1049, v. 18 etc. Plus leves corporum nævi filiorum, patres contrastant, quam gravia animarum vitia, 321, v. 400 etc. Cum patre filio non expositandum, 589, v. 17, 18. Patris admonitio optima est, 1049, v. v. 1065, v. 2. Patris ultimæ admonitiones hærent in lima mente, 855, v. 812 etc. Patris gloria vel ignominia sunt filii, prout boni vel mali fuerint, 1025, v. 86 etc. Christo non placet Patrem uni e filiis mitem esse, aliis vero asperum; et sæpe filios præ cæteris dilectos malis afficit, 1029, v. 221 etc. Patris indignatio abruptum vitium, 1051, v. 231, 232. Patris ira brevis, 1035, v. 514. Patrum

et illorum communis gloria et ignominia, 1045, v. 147, 148. Patris admonitio optima est, 1049, v. 1063, v. 2. Patri jucundum a filio superari, 1049, v. 11 etc. Non hominum tantum filii sumus, sed etiam Dei, cujus patres sunt organa, et secundas in gignendo partes habent, 1081, v. 40 etc. Præstat severum patrem perferre, quam ab illis bene tractari, 1053, v. 81, 82. Nihil, quam patri defuncto exequias persolvere, antiquius habebat Gregorius, 57.

Patria vera, quæ, 435, v. 428 etc. Patria communis omnium mater, 52. Patrium solum illi habent, nos autem superam civitatem, 59. Patria tellus proprium barathrum, 487, v. 20.

Patriarchæ duodecim, 263, xiii, v. 1 etc.

Patrocli mortem lugent Achillis equi, 158.

Paulinus, Antiochensis episcopus. Paulini mortem expectandam censet Gregorius, priusquam Meletio detur successor, 761, v. 1624 etc.

Paulus Apostolus. Pauli quatuordecim Epistolæ canonicæ, 261, v. 35, 1105, v. 298 etc. Paulus in cælum evertus, 517, v. 328. Paulus divinus, 325, v. 488. Paulus potens in malo et in bono, 525, v. 498 etc. Pauli certamina, 351, v. 202 etc. Paulus famem et frigus atacriter pertulit, 585, v. 88. Paulus ex arte victum parabat, 448, v. 549, 550. Paulus quomodo juravit, 508, v. 225 etc. Pauli in reprehendendo Petro libertas, 525, v. 223 etc. Paulus Romæ martyrio affectus, 841, v. 65.

Paulus quidam in Gregorium contumeliosus, 68.

Paulum alterum Olympio commendat Gregorius, 99.

Paulus, incertum quis sit, 1163, cxxix, *tit* et *not*. Ejus cadaver in tumulo parens intulit, 1165, v. 15 etc. Hunc, ut surculum, excidit prius, et ut plantam tenellam præcidit Pluto ante tempus, 1165, v. 22 etc. Rogat, ut eruatur a pona novil ardentis, 1165, v. 44 etc.

Pauperes. Pauperum ad nuptias vocatorum parabola, 279, xxvi, v. 14.

Pauperibus exigua magna sunt, 25. Pauperes hoc nomine, et quidem magno, superiore conditione sunt, quod etiam si alioqui injuriam inferant, ob calamitatem tamen hominibus misericordiam movent, 68. Pauper fures non timet, 595, v. 60 etc. Paupere nil securius, 595. Adversa facillius ferunt pauperes quam divites, 595, v. 86 etc. Pauperes divitibus robustiores, 597, v. 116 etc. Pauperum mors nullis molestiam parit, 599, v. 150 etc. Superbia divites gravius tentat quam pauperes, 599, v. 159 etc. Antithesis divitum et pauperum, 599, v. 163 etc. Pauperes Dei manu sunt facti; ob id magni pretii et venerabiles, 561, v. 322 etc. Pauper sapiens diviti cupiditatibus servienti præponendus, 625, xxxv, v. 5 etc. Pauperibus natura comparatur, ut non magnifice de se sentiant, 595, v. 69, 70. Pauper non contemnendus, 595, v. 125, 126. Pauperum securitas, 605, v. 125 etc. Pauperibus de nostro dandum, 561, v. 320, 321. Talis se præbet Deus erga hominem, qualis ipse erga pauperes, 55. Durus erga pauperes, Deum experietur durum, 605, v. 121 etc. Pauperibus danda elemosyna, maxime ab episcopis, 805, v. 460 etc. Pauperibus alendis tres curatores instituit in suo testamento Gregorius, 201. His omnia destinata, 205.

Paupertatis commoda, 595, v. 49 etc. Paupertas Christiana commendatur, 457, v. 457-578. Paupertas pedica, 485, v. 10. Paupertas voluntaria, 486, v. 5, 6, xxx, v. 1, 2. Paupertas honesta præstat iniquis divitiis, 605, v. 151 etc., 555, v. 145, 1065, v. 260. Paupertas philosophica, 625, xxxv, v. 4 etc., 625, xxxvi, v. 1 etc. Paupertas sacra est instar amplissimæ hereditatis, 1005, v. 167.

Pavonis mos et superbia, 569, v. 89 etc.

Peccatorem Deus plagis et bonis ad vitam revocat, 929, v. 189, 190. Placet peccator; unum hoc peccatori remedium, 951, v. 12. Propter peccatores Christus naturam humanam adsumpsit, et mortuus est, 1025, v. 102 etc. Peccatoribus sæpe rex septenis vicibus repetitis pepercit, 1025, v. 121, 122.

Peccatum, quid, 619, v. 172, 179. Peccatum primi hominis, 925, v. 99 etc., 1015, v. 545 etc. Peccati principium a nobis fluxit; incrementum a diabolo, 225, v. 51 etc. Peccatum originis, damnum semper ex recenti semine virescens, ab Adamo a quo totius iniquitatis spica in miseros homines est propagata, 249, v. 128, 129. Variæ peccati originalis vel levioris imagines, 555, v. 28 etc. Peccatum una molestia, 157. Nihil fœdum præter peccatum, 255, v. 65. Peccatum nos a Deo separat, 401, v. 184. Quo plures sunt vitæ dies, eo plura contrahuntur peccata, 407, v. 66. Quibus peccatis venia debeat, 557, v. 250 etc. Dei solius est non peccare, 557, v. 255. Peccata difficiliter remittuntur in lege nova, quam in veteri, 559, v. 265 etc. Peccati gradus, 601, v. 61 etc. Gravius peccant, qui in præstantissimo vitæ genere peccant, 405,

v. 225 etc. Peccatum alienius non est ordini ascribendum, 405, v. 227 etc. Peccati culpa nobis tribuenda, 609, v. 205 etc. Peccati poena sunt ærumæ, 859, v. 35, 36.

Pecunia causa plures sunt mali, 501, v. 119. Pecunia amore alii ex aliis fluctibus excitantur, 505, v. 157 etc. Totus inde agitur mundus, 699, v. 461, 462.

Pegasus volucris equus, 417, v. 50.

Pelopidas humerus indicat, 52. Pelopis humerum Pelopidas habere cupiebant, 1045, v. 128.

Penelopes tela, 567, v. 41.

Pentateuchus, 1105, v. 264.

Peregrini honorandi, 585, xxx, v. 14.

Perfectio. Ad perfectionem quisque tendat, 115, v. 145.

Perfectus nemo fit, nisi prævia præparatione, 609, v. 555 etc.

Perculis mansuetudo, 527, v. 279 etc.

Periculum. Alios se Deo inter pericula, alios post pericula exhibere non decet, 19. Periculum securitate potius est, et calamitas secundis rebus magis expectanda, 20. Absurdum est extra pericula philosophari, tempore autem in agente philosophia expertes apparere, 28. Pii honesta pericula salutis anteposunt, 451, v. 712 etc.

Perjurium gurgitum est maximum, 497, v. 58 etc. Fidei suæ negatio, 499, v. 77 etc. Res omnium pessima, 499, v. 85, 84.

Persæ sic dicti ab Achæmene rege, 1015, v. 150 et *not*.

Persecutiones Christianis utiles, 461, v. 707 etc.

Persecutores Deum piis arripere student, 451, v. 751, 752.

Perseverantia in bono sectanda, 589, v. 11, 12.

Persuasionem mentes, quam vi cogere æquius, 745, v. 1235, 1294.

Pes. Pedes a Christo firmati, 663, v. 590. Pedum opus, ut per viam platum incendant, 921, v. 57, 58. Pedes sustentantur pudicitiam, 1049, v. 81, 85.

Petra Hebræis fundit aquarum fluentia, 295, xxxv, 5, 6, 297, xxxvii, v. 4, 349, v. 168. Petrarum luxura in passione, petrarum propugnatrix, 625, v. 215.

Petrus apostolus, discipulorum caput, 791, v. 222. Petri socrus a Christo sanata, 275, xx, v. 5, 275, xxi, v. 5, 275, xxii, v. 5, 279, xxv, v. 9. Petro (petræ quæ rumpi non potest), Ecclesiæ commissa clavis, 525, v. 468, 469. Petrus solis ex lupinis delicia degustabat, 445, v. 350, 551. Petri mansuetudo, 525, v. 222 etc. Petrus Romæ martyrio affectus, 841, v. 65. Ejus Epistolæ dum, 261, v. 57, 1105, v. 510 etc.

Petrus Alexandrinus episcopus. Hunc levitatem approbat Gregorius, 719, v. 856 etc. Hunc Maximus aggressus, 727, v. 1015 etc. Petri preces senex Gregorius et morti proximus expostulat, 196.

Petrus Vitalianus. Vide Vitalianus.

Phæacibus Ulysses eloquentia augustus apparet, 1061, v. 212.

Pharao aquis obrutus, 295, xxxvi, v. 4. Scelerum inventor, 525, v. 451. Pharaonis venedici, Ægyptii magi, 615, v. 674, 679.

Pharisæi et publicani parabola, 281, xxvi, v. 20, 285, v. 92, 95, 285, 653, v. 895 etc.

Pharisæi minutis pii præceptis, 755, v. 1161.

Pharmacum amarum sapiens sanat, 235, v. 109.

Phidias amores suos in annulo scribens, 859, v. 863, 864.

Philadelphus ab Enthelio diacono vinculis et plagis male vexatur, 126. Philadelphum, quem cor suum vocat, Hellenico commendat Gregorius, 1007, v. 197.

Philagrio suum de Cæsarii fratris morte dolorem aperit Gregorius, 26. Illum precatur ut sapiens ad se litteras dirigat, 26. Philagrio morbo correptus animo et corpore defectus nimium videtur, 27. Illum corroborari nititur Gregorius, 27 etc. Eidem calamitates philosophus tolerant gratulatur, 27. Ad illum mittit Demosthenicum librum, non vero, quam miserat, illadem, 27. Iterum ad patientiam incitatur Philagrus, 28 etc. Hunc curæ nimis erga prædium, et nimis laboris in infirma valetudine insimulatum excurat Gregorius, morbo nec immoderate, nec avaritæ studio agat, 29, 50. Philagrus de rebus optime ratiocinatur, 29, 50. Eo omnes etiam ad res suas constituendas præceptore ac consultore, privatim et publice utuntur, 29, 50. In Matæa ægrotat, 50. Psalmi septuagesimi secundi enarrationem a Gregorio expocit, 50. Pro loquente, quasi stimulis lectu excitatus, et manus ad cælum tendens precatur, 51. Gregorium ex præceptore discipulum habet, 51. Morbo laborantem Gregorium per patientiam ad patientiam adhortatur, 51. Illum invidens magno, sed vano, valetudinarius desiderio tenetur Gregorius, 76. Philagrium ipsum morbo laborantem ad patientiam ad-

latur, 76. Philagrius patientiæ in morbo exemplar, 1165, iv, v. 1 etc., 1167, v. 1 etc., 1167, vi, v. 1 etc. Philagrius perdidit formam corporis, anima ratione prædita non deteriorum, 1115, xxi, v. 1, 2.

Philocalia Origenis, 103.

Philosophia, quid, 189. Philosophari extra pericula, tempore autem id exigente, philosophia expertes apparere absurdum est, 28, 186. Facilius est in alienis quam in propriis philosophari, 29. Summa philosophiæ tempus est in calamitatibus fortem præstare animum, atque ita cum iis qui mærorem inferunt decertare, 49. Philosophia et prosperitate utitur moderate, et calamitatem fert honeste, 65. Qui philosophiæ animum adjungit, aspera et difficultia sperare debet, 177. Philosophiæ multæ sunt exercitationes, 181. Tristitia philosophiæ materies, 185.

Philosophus paganus prolapsi sodalis vicem luget, scribens: Mihi mortuus es, 15. Philosophi nil indignum est patientium, 178.

Philoxenis luxus, 445, v. 612 etc.

Philumena misera et vidua Olympio commendatur a Gregorio, 99.

Philitatus Nonnæ pater, 1147, xcix, v. 1. Amphiochii pater et Gorgoniæ maritus, 1151, cvii, v. 4.

Philitatus adolescens moritur, magni magnus moderator populi, 1161, cxvii, v. 1, 2.

Phinees zelotes dictus ob Madianitem et stupratorem ejus interfectum, 67. Majorem laudem tulit, quod pro populo in scelus collapsio preces fudit, 67. Phinees quis meretricios sermones gladio transiget, 841, v. 21 etc.

Phocas Vitalicus. *Vide* Vitalisus.

Phoeniciæ urbs incluta, legum sedes Romanarum, 1061, v. 226, 227.

Phœnix renascens ex pulvere, 369, v. 526 etc.

Pholio sophistiæ Gregorius omnia quæ habet, sua esse declarat, et vicissim, 159.

Phreæticorum descriptio, 515, xxviii, v. 7 etc.

Phrygum et Mysorum fines separati, 759, v. 1240, 815, 662.

Phrynes, famosa meretrix, 459, v. 869.

Physica, rerum naturalium cognitio, 1040, v. 69 etc.

Pictorum astus sacrilegus sua scorta pingentes, 459, v. 861 etc. Pictor optimus est, qui sinceræ et veras formas tabulis exprimit, 849, v. 1, 2.

Pietas, quid, 619, v. 152. Pietatis præposterum studium multis fraudifuit, 491, v. 47, 48. Pietas nobilitate est præstantior, 1035, v. 281, 282.

Pigritia, quid, 615, v. 78.

Pinarius citatur, 9, 10, 103, 112.

Pinus aqua dejecta, 659, v. 529 etc. Pinus quoniam modo secura, cum cæcis quassatur, 877, v. 207, 208.

Piscus pulvis, 1063, v. 255.

Piscationis parabola, 279, xxv, v. 9, 285, v. 29.

Piscibus maris sua lex est circa nuptias, 369, v. 515 etc. Piscibus necem inferat sub esca, 655, v. 56. Pisces ipsi suam amant prolem, 1039, v. 27 etc., 1051, v. 30.

Pius. Pius Deus eripi nequit, 529, v. 356. Piorum calamitas prosperitati impiorum præferenda, 603, v. 109 etc.

Platanus aqua dejecta, 659, v. 529 etc.

Plato citatur, 22, 27, 146. Plato perstringitur, 221, v. 21 etc. Plato mercaturam exercet, 429, v. 509 etc. Sicutas mensas sequitur, 429, v. 515 etc. Plato venditur, 451, v. 515 etc. Ad allo accipit libenter vestem, quam a sapiente Archelao noluerat accipere, 451, v. 519 etc. Platonis lingua mel stillans, 415, v. 43, 44. Platonis de anima liber, 444, v. 682. Platonis juramentum per platanum, 511, v. 506 etc.

Plautus, strepitus sagittæ sine vestigio, sonus complossæ manus, 943, v. 51 etc.

Plebs in ecclesia effusa circa cancellos, prædicante Gregorio, 845, v. 15, 14. Ejus ardor ad audientium verbum Dei, 845, v. 15 etc.

Pluvia ab Elia primum detinetur, deinde dimittitur, 285, xvi, v. 6, 7.

Pœna major timenda est admittentibus majora crimina, 851, v. 134, 135.

Pœnitentia, quid, 625, v. 255. Pœnitentia, optima animæ medicina, 649, v. 548 etc. Pœnitentia et mortificationes quorumdam monachorum, 999, v. 55 etc. Pœnitentia Gregorii, 927, v. 141 etc. Alia pœnitentiæ exempla, 927, v. 148 etc.

Pœsis mæroris medicina, juvenum oblectans adhortatio, 675, xi, v. 6 etc., 905, v. 90 etc. Pœsis Scripturis divinis non aliena, 905, v. 82 etc. Gregorio familiaris, nec immerito, 905, v. 100 etc.

Pœta malus irridetur, 905, v. 69 etc.

Polemo libidinum victor, 455, v. 795 etc. Polemonis

effigies meretricem fugat, 455, v. 802 etc.

Polycletus, celeber pictor, 819, v. 741.

Polycrates anulum in mare dejectum, in piscis visceribus reperit, 895, v. 195, etc., 1021, v. 42 etc.

Polydamna, Thonis uxor, dat Helenæ remedium, quod est eloquentia, 1059, v. 200 etc.

Polypi color in fabulis celebratus, 867, v. 54, 829, v. 85. Polypus linquens thalamum, 847, v. 74.

Polytheos (in) invehitur Gregorius, 229, v. 5, 6. Polythei, multitudinem deorum inducentes, 755, v. 1155 etc. Pondera nobis Deus talia rependit, qualia et ipsi aliis pendimus, 1017, ii, v. 11, 12.

Ponticam solitudinem, Basilii secessum, cavillis consecratur Gregorius, 3, 4.

Pontus Gregorii patria, et amica tellus, 911, xlii, v. 1 etc.

Populus omnino est bonorum confusio, 597, v. 158. Populus collectio hominum ad Dei cultum, 625, v. 224.

Porcorum in mare demersorum miraculum, 663, v. 585, 985, lv, v. 7 etc., 985, lvi, v. 4, 5.

Postumianum prætorii præfectum laudat Gregorius, et rogat ut potestate sua ad conciliandam pacem ecclesiæ, et eos qui dissidia exercent coercendos utatur, 141, 142 etc.

Potentia paucorum est, 585, v. 95. Ad flagitium prompta, 595, v. 95, 96. Non nocendo, sed juvando ostendenda, 609, v. 221 etc. Plerumque hominem facit deteriorem, 799, v. 585.

Potestas habenda, non ut in peccantes animadvertatur, sed ut caveatur, ne omnino peccent, 10. Potestas insipientem efficit deteriorem, 815, v. 656.

Præceps animus vitandus, 599, v. 45 etc.

Præceptoris oculus tacita disciplina est, 159.

Præceptorum. Præceptorum effector sit Christianus, 1101, v. 215.

Præcursoris natale ab angelo nuntiatur, 269, v. 40. Præcursoris cibus insolitus, 691, v. 293, 264. Præcursor Domini occisus est ob verum dicendi libertatem, 841, v. 66.

Præmia parantur iis qui pro Deo laborant, 151.

Præsentium rerum contemptum maximum bonorum, 2. Præsentium rerum inconstantia et inæqualitas ad Deum et futura debent nos reducere, 24. Res præsentis tanquam umbras et ænigmata præterite docet sermo divinus, 157. Non præsentia, sed futura, fidei sunt promissa, 251, v. 41 etc. Cur præsentis prosperitas veteribus concessa, 255, v. 55 etc. Præsentibus bonis non debemus delectari, quia brevi relinquenda sunt, 547, v. 145 etc. Præsentia sunt fumus et cinis, 615, v. 212, 215.

Præses bonus laudibus ornatur, 9 etc. Egregia laus præsidis, metum detrimenti experientem incutere, 164.

Præsules lucere debent, 599, v. 17 etc. *Vide* Episcopos.

Præcatio, quid, 619, v. 159. Præcatio ante Scripturæ lectionem, 295, xxxv, v. 1 etc. Præcatio ante iter suscipiendum, 295, xxxvi, v. 1 etc. Alia præcatio de prospero itinere, 297, xxxvii, v. 1 etc. Alia, 297, xxxviii, v. 1 etc. Præcatio matutina, 867, xxiv, v. 1 etc. Præcatio vespertina, 857, xxv, v. 1 etc. Præcatio postridiana, 867, xxvi, v. 1 etc. *Vide* Oratio.

Preces locis minime definitæ ac circumscriptæ, 190.

Presbyteri contumelia non afficiendi, 46. Presbyteri, ovilis duces, ætas selecta, sub episcopo sedebant, 845, v. 9, 10. Secundos thronos tenent, 875, v. 67 etc.

Presbyteri cujusdam invidia in Gregorio, 717, v. 824 etc.

Priapi turpitudines, 857, v. 843 etc. Priapum ligneum adamans Prosymni formosi deus, 1085, v. 276.

Primitias cujuscuque rei Deo consecrare justum ac pium est, 54.

Primogenitorum mors in Ægypto, 265, xiv, v. 12.

Principatus plurimorum, est nullius principatus, 767, v. 1741.

Principium, totius rei dimidium est, 148. Principii præclari præclarus finis, 589, v. 1, 2. Principium egregium vitæ puritas, 589, v. 3, 4.

Privati sancti, beati sunt, 489, v. 13, 16.

Probitatis studiosus, ejus amatore oblectatur, 187. Probitas et mores nævos quoscunque tegunt, 789, v. 208.

Probus. Probi et improbi non eodem modo nec æque dignoscuntur, ac aurum et lapides, 21. Probi et improbi tempore Gregorii nullum discrimen, 853, v. 166 etc.

Procella a Christo sefata, 275, v. 6.

Proconesæ tabulæ, 721, v. 877.

Procopio præfecto Anthimum commendat Gregorius, 109. illum pro condiacono Eugenio deprecatur, 109, 110. Apud illum se excusat, quod Olympiadis nuptiis non interfuerit, 159.

Prodigalitas, quid, 615, v. 89.
 Prohæresius sophista, Atticæ decus ob facundiam, fato cedit, 1109, v.
 Proles, cur expetenda? 1071, v. 108 etc.
 Promethei jecur ab avibus laceratur, 1123, xl, v. 3.
 Prænotium, præclarum juvenem, Eustochio sophistæ commendat Gregorius, 153.
 Propærio laud ubique laudanda est, 121.
 Prophetæ divini, 1077, v. 113.
 Prophetia, quid, 623, v. 231.
 Propinquorum causa expostulare erubescit Gregorius, sed ob generis connexionem, et illorum vitæ institutum, hoc ipsum facere non detrectat, 13. Propinqui meliori conditione sunt quam alieni, 175. Propinquis præcipue beneficiendum, 609, v. 201 etc.
 Proreta bonus, velut navis oculus, 151.
 Prosperitas. Qui novit majora his quæ videntur sapere, minus laudat hujus vitæ prosperitatem, 253, v. 85, 84.
 Prosperitas injuria non caret metu, 433, v. 388.
 Prosymni formosi Deus Priapum ligneum adamans, 1085, v. 276.
 Proteus Ægyptius, 717, v. 808. Formas mutans, 817, v. 728. Proteus alter, dæmon, 967, lxxxv, v. 10.
 Proverbia Salomonis, liber canonicus, 261, v. 18, 1103, v. 274.
 Providentia, quid, 625, v. 265. De Providentia vera exponitur sententia, 227, v. 34 etc. In Providentiam negantes invenitur Gregorius, 229, v. 7 etc. Sublata Providentia Deus tollitur, 231, v. 16. Providentia omnia reguntur, 249, v. 8, 289, xxx, v. 14, 15, 1041, v. 75 etc. Providentia populi exponenda, 795, v. 303, 304. Providentiam ridet nequissimi, 967, v. 98 etc.
 Prudentia, quid, 615, v. 61. Prudentia in prædicanda veritate a Basilio adhibita, 52. Censebat Gregorius temporari, quasi nebulæ cuidam, non nihil cedendum, ut graviora mala impedirentur, 52. Præstantius est nostros per veritatem teneri, quam per aliquam œconomiam eos labefactare, nec interim alienos assumere, 53. Prudentia, quæ facienda sunt excogitat; forsitudo, quod est excogitatum, facile exsequitur, 117. Prudentiæ laus, 463, v. 929 etc. Sine illa nil laudabile, 463, v. 930. Prudentia tutor est fortuna, 609, v. 217 etc.
 Psalmus, quid, 619, v. 145. Psalmorum cantus alternus, 945, v. 41 etc. Psalmorum liber canonicus, modulatum animæ remedium, 261, v. 17, 1103, v. 273.
 Paltiaci sic apte loquuntur, ut homines fallant, 575, v. 624 etc.
 Publicani et Pharisæi parabola, 281, xxvi, v. 20, 285, v. 92, 93, 653, v. 593 etc. Publicanus in templo lacrymas fundens, 861, v. 92. Veniam peccati confessione obtinet, 1025, v. 125, 126. Publicani a Christo non rejecti, 939, v. 45. Publicano assimilati se Gregorius, 653, v. 412 etc. Publicani tres in Evangelio, 861, v. 91 etc.
 Pudor, quid? 615, v. 74. Pudor est flos venustus, 581, v. 55. Pudore deposito, flagitia omnia orluntur, 1067, v. 50.
 Puella recens nupta sublatum luget sponsum, 939, li, v. 1 etc.
 Pueri tres Hebræi in fornace, 549, v. 177 etc. 651, v. 8, 9.
 Pueros conviciatores ferarum morsibus necat Elyscus, 263, xvi, v. 17.
 Pugna longius arcenda, nisi propinqua desideretur, 877, v. 209, 210.
 Pulchritudo, quid, 601, v. 81 etc. 615, v. 52. Pulchritudo, levis gratia, 483, v. 11. Pulchritudo si eam natura dedit, non est occultanda pigmentis, 565, v. 17. Si non dedit, secunda deformitas fugienda quæ manibus comparatur, quam terra producit, 565, v. 21 etc. Juvat occultare domi membrorum elegantiam, quam commentitiam nefario prodere, 569, v. 87, 88. Nativa pulchritudo marito sufficit, commentitia autem prostat, ut rete volatilium gregi, 569, v. 89, 90. Pulchritudini non credendum quæ morbo et tempore deletur, 573, v. 135 etc. Nulla alia pulchritudo, quam naturalis, 577, v. 212. Pulchritudo spiritualis curanda est, 1065, v. 9 etc.
 Puritas vitæ scientiam debet antecire, 597, v. 5 etc.
 Purgatorii ignis lenis, 975, lxxv, 7 et *not.*
 Purpureum Christi indumentum inimici potestatis expoliatio, 621, v. 204, 205.
 Purus minime est, qui ex pura alvo non prodiit, 1085, v. 220, 221. Purum ab impuro capi non potest, 1083, v. 221.
 Pusillanimitas, quid, 615, v. 94. Contra Pusillanimitatem remedium, 411, v. 130 etc.
 Pyrrhionum labyrinthi, 417, v. 59.
 Pyrrhus frustra Fabricium corrumpere auro et terrere tentat, 453, v. 354 etc.

Pythagoras Samius bove ex argilla confecto sacrificium offert, 163, 164.

Q

Quæstus malus calamitatis pignus, 433, v. 585 etc.
 Quercu excelsa dejecta, omnes circumstantes ejus ramos diripiunt, 641, v. 187, 168. Quercus oracula Christo cedant, 1085, v. 256.
 Quies est imbecillitas, 487, v. 17, 18. Quies cœlesti sapientiæ cognata, 999, v. 58.

R

Rabab illustris hospitalitatis amore facta est, 480, v. 57, 58.
 Ramus obliquus manibus paulatim inflexus, rectos stat, nec jam in pristinum revertitur vitium, 891, v. 119 etc.
 Ranarum plaga in Ægypto, 265, xiv, v. 4.
 Ratio, quid, 615, v. 29. Rationis experti nihil apud summam Rationem, tamen ita nobis videatur, 52. Rationis omnis morbus comprimitur, 499, v. 96 etc. Ratione omnia vinci possunt, 301, v. 136. Ratio rerum honorum magistra, 551, v. 364. Ratio sui lumen et dux vitæ, 583, xxx, v. 11. Ratione sola deitatem invisibilem fas est apprehendere, 1077, v. 117. Ratio in pluribus non est integra, qui vanis hærentes opinionibus, veritatem non curant, 1073, v. 206, 207.
 Ratiocinatio, quid, 615, v. 40.
 Rechabitarum vita, monastica imago, 547, v. 152 etc.
 Regianus homo scleratus et avarius, 109, 110.
 Regnum cœlestis, quid? 625, v. 158, 159.
 Reguli filius a Christo sanatus, 277, xxiii, v. 4.
 Regum libri quatuor, canonici, 261, v. 16, 1103, v. 268.
 Reliquiarum sacrarum honor, 455, v. 744 etc.
 Remedia adhibent medici ægrotis, non bene habeantibus, 1025, v. 91, 92.
 Reprehensio, quid, 615, v. 75. Alia reprehensio laterna, alia accusatio odii plena, 180.
 Repugnare. Non semper repugnandum, 597, v. 9 etc.
 Resurrectio Christi nostra ab inferno liberatio, 625, v. 220.
 Resurrectio mortuorum in passione, mortuorum translatio in cœlum, 625, v. 214, 215.
 Resurrectionis argumentum fides redidiva, 783, v. 1124, 1125. Resurrectionis doctrina populis exponenda, 795, v. 319 etc.
 Reus. Reus conscientia potius quam vindicta torquetur operæ pretium est, 68.
 Rhegius, vir ex cuius bonis Arlanzi prædium ad Gregorii domum advenerat, 202. Rheginum in altis gradibus Hellenio commendat Gregorius, 1007, v. 205.
 Rhetores erubescere necii, 146.
 Rhetoricæ vis ignea, 1041, v. 59, 60.
 Rhodios (in) pluit aurum, 1199, xc, v. 1.
 Rhodon, Ægyptius deus, 719, v. 858.
 Risus, quid, 617, v. 109. Risus coercendus, 589, v. 13, 601, v. 77 etc.
 Rixas lingua parit, 887, v. 51 etc.
 Rogare pro seipso, quamquam utilius atque condescenditius, humiliter tamen et abjectius, 124.
 Rogatio, quid, 619, 158.
 Roma vetus, quoad fidem, Occidentem devinciens militari doctrina, ut quæ universis præsidet, 705, v. 567 etc.
 Roma Petri et Pauli martyrio consecrata, 841, v. 63.
 Roma nova. Vide Constantinopolis.
 Rosa folliculo tecta, non pulchra, nec odora, sed zephyris rupta, 793, v. 273 etc. Rosæ legenda, 1093, v. 61.
 Ruben patriarcha, 265, xiii, v. 2.
 Ruboris ingeni origo, juxta fabulam, 575, v. 189 etc.
 Signum quo boni et mali discernuntur, 575, v. 200. Mali ad nullam turpitudinem, boni autem citò erubescunt, 575, v. 206. Unicus rubor est amabilis, qui ex pudore nascitur, quem pictor noster pinxit, 579, v. 255, 256.
 Russionæ virgini et propinquo testamento reliquæ Gregorius unde vivat et ubi habitat, 202.
 Ruth liber canonicus, 261, v. 13, 1103, v. 268.

S

Sabelliani Trinitatem contrahunt, aut naturam dividunt, 757, v. 1176, 1177.
 Sabellii error ad Judæos respiciens, 1099, v. 204. Sabellius contumeliosus personas, 1099, v. 206.
 Sacerdos, vir eximus, Gregorio charissimus. Sacerdos Gregorius commendat Strategio, 139. Et Palladio, 140. Taxotem, ut sibi Sacerdotem reddat, precatur Gregorius, 175 illum in juventute canum salutat, 177. Imminentis tentationi videtur præparare, 177. Ut de accepta injuria

Deo gratias agat, exhortatur, 177, 178. Amotum ab administratione ptochotrophii ad carlum usque evehit Gregorius, 177, 178. Illum, ad Eudocium scribens, tuetur, 179, 180, 181. Idem fecit scribens ad Helladium, 181, 182 etc. 183. Homiphronium precatur, ut Sacerdoti suadeat ne despondeat autumum, sed tristitia pro philosophiæ subiecto accipiat, 183. De Sacerdotis morte sororem Theclam consolatur, 184 etc. Sacerdos sincerus Dei adstes et minister, 184.

Sacerdos, sive presbyter. Sacerdotes veteres certis temporibus ab opere matrimonii abstinere, 321, v. 416, 417. Ignis alienus, sacerdotis (Aarons) perdidit olim filios, 589, v. 99, 100. Sacerdotis lingua meditata Dominum excitat agrotantes, 110. Ejus verbo Verbum attrahitur, et incurvata sectione sercat corpus et sanguinem Dominicum, vocem adhibens pro gladio, 140. Sacerdoti quidquid honoris confertur, ipsi Deo redditur, 175. Sacerdotes laudandi, 589, v. 16. Sacerdotis munia, 623, v. 237, 819, v. 750 etc. 825, v. 1 etc. Sacerdos organum Dei, 887, v. 69. Quæ canat sacerdos, 887, v. 70 etc. Canit inter alta legem Dei, mundi facinora, et consilia, 889, v. 87 etc. Cavere debent sacerdotes, ne quid absonum et discrepans lingua personet, 889, v. 91, 92.

Sacerdotium, quid? 623, v. 227, 228.
Sacrificium Eliæ, 263, xvi, v. 7 etc. Sacrificia sancta, 913, v. 49, 50. Sacrificium cordis Deo gratissimum, 1031, v. 251 etc. Animæ puræ solius grater est sacrificium, quo sæpe divitem superat pauper, 1031, v. 256, 257.

Sadducæi angelos, spiritus, resurrectionem, et prophetarum Scripturas abnegantes, 755, v. 1162, 1165.

Sagacitas vera, in quo sita sit? 717, v. 789, 790.

Sagenæ parabola, 279, xxiv, v. 9, 281, xxvii, v. 24 etc.

Salamandra per ignem ardentem currit, 571, v. 579, 580.

Salamina, locus celebris apud Græcos, 191, 193.

Salomon sapientiæ præcipuum decus, 517, v. 321. Salomon in primordiis sapiens, postea pessimus ob mulieres, 525, v. 496, 497, 483, v. 106. Salomon Ecclesiastæ auctor, 148. Salomon auctor est Proverbiorum, Ecclesiastæ, et Cantici canticorum, 1103, v. 274, 275.

Salus petenda, 561, v. 315, 316. Salutis studium, unica doctrina, 415, v. 23, 24. Salutis porta post mortem clausa est hominibus, 617, v. 502 etc. Salutis viæ multæ, 759, v. 1225 etc. Simplex fides ad salutem sufficit, 759, v. 1228, 1229. Salutis turpi afflictiones præferendæ, 865, xxi, v. 819.

Samaritanus pius erga Jerichuntium peregrinum, 651, v. 374 etc.

Samsonis in coma robur, 723, v. 919 etc.

Samuel a matre Anna infans Deo offertur, 565, v. 463.

441, v. 555 etc. 655, v. 451, 432. Ungit reges, 515, v. 519.

441, v. 555 etc. Samuelis mansuetudo, 521, v. 188 etc.

Samuelis diplomis, 613, v. 653.

Sanctitas, quid? 619, v. 171.

Sanctorum animas sentire res nostras persuasum habebat Gregorius, 186. Sanctorum obitus his, qui ex Evangelii præcepto coniectos in veritate oculos habent, gaudii ac lætitiæ argumentum, 194. Sanctorum virtutes nostram vitam informare debent, 194. Sanctis honor habitus, omnibus placet, 1011, v. 293 etc. Sancti invocandi, 1137, v. 23, 24.

Sanguinis plaga in Ægypto, 263, xiv, v. 3.

Sanguis et aqua ex latere Christi fluentia, duplici baptismi aquæ et sanguinis figura, 623, v. 216 etc.

Sanitas appellanda est exigua in melius inclinatio, 188.

Sanitate nullæ divitiæ potiores, 593, v. 86, 87.

Sauabadæ beati Leucadii fratritatem de Abbatis morte consolatur Gregorius, 194, 195.

Sapientes non dicendi, qui Deum ignorant, 425, v. 181 etc. 425, v. 197 etc. Sapientium, non locupletum, terenda limina, 583, xxx, v. 18. Sapientis mens omnia gravia vital, 591, v. 51. Vim non timet, 591, v. 58.

Sapientia, quid? 615, v. 62. Quid officii sit Sapientia perspicere, primæ honorum hominum classis est: alium recte mouentem sequi, secundi ordinis est, 13. Sapientiam perspicere funiculo metiri non oportet, 46. Sapientiæ arcem tenet, qui linguam domuerit, 887, v. 46.

Sapphiræ et Ananiæ peccatum, 563, v. 432, 433.

Sara sapiens dilectum coluit sponsum, 1135, lxviii, v. 1.

Sarcrolatas Apollinaristas vocat Gregorius, 89.

Saritanapall luxus, 445, v. 612 etc.

Sareptæ viduus ab Elia pascur, 265, xvi, v. 2 etc. Ejus filius suscitatur, 265, v. 3, 6. Hospes nuncupatur Elia, 265, xvii, v. 1 etc. Hospitalitatis pretium recipi, 267, xvii, 7.

Sasimorum ad episcopatum a Basilio et ipso patre cogitur Gregorius, 693, v. 388 etc. Sasimorum descriptio, 697, v. 439 etc.

Satan. Vide Dæmon, Diabolus, Angelus malus.

Battelas suspecta, utpote, quæ suavitatem extinguit, et

pulchris omnibus reus adversetur, 123. Satietas est prociat, 487, v. 15. Satietas est rerum omnium tam bonarum, quam malarum, 561, v. 329, 1037, v. 348, 1065, v. 18, 19. Satietas nulla deducit ad temperantiam, 593, v. 103.

Saturitatis fœtus, 549, v. 86 etc.

Saturnino Eudoxium rhetorem filium commendat Gregorius, 148.

Saul Samuelis pallium lacerat, 521, v. 197 etc. Saulis odium in David, 523, v. 202 etc. Saul dilectissimus inter prophetas, 801, v. 401, 829, v. 99. Saul a maligno spiritu agitalus, liberatur modulis citharæ, 905, v. 88, 89.

Scaudali offendiculum ponere nefas ante eos qui natura ad malum procliviores sunt, et his occasionem præbere de nobis sinistre partim suspicandi, partim loquendi, 13.

Sceptici, 425, v. 207 etc.

Scientia, quid? 617, v. 153. Scientia boni et mali rudioribus haud conducibilis, 217, v. 109 etc. Scientia maxima hominibus gloria, 589, v. 7. Malum iis qui illa male utuntur, 589, v. 8. Scientiæ puritas antependenda, 597, v. 5 etc. Scientia profana, sacræ ancilla esse debet, 1101, v. 210.

Scintilla levis flammam recondit, 601, v. 49. Scintilla ex parva fit incendium, 933, v. 271 etc.

Sciron fabulosus, 1183, lxvii, v. 1.

Scopus, quid? 619, v. 137.

Scorpio lætie necat, 609, v. 224. Scorpiones calcare sperat Christianus, 989, v. 18.

Scortis pudor est pudore affici, 537, v. 492. Scortis Diogenes convicia ingerere solitus, 537, v. 494 etc.

Scribere. Ars scribendi celeriter, 132.

Scripta veterum caute legendæ; apud imitanda, 1091, v. 55 etc. De iis lex optima, 1091 etc.

Scriptores inepti, tempore Gregorii, 901, xxxix, v. 1 etc. Consilium Gregorii est ut, abjecto quolibet sermone, amatis a sancto Spiritu Scripturis incumbant, 901, v. 8.

Scripturæ sacræ utilitas, 259, xv, v. 1 etc. Scripturæ veteris libri historici duodecim, 261, v. 10 etc. Libri verbis scripti quinque, 261, v. 16 etc. Libri prophetici quinque, in quorum numero sunt duodecim prophetæ minores, 261. Veteris Testamenti libri omnes duo et viginti, 261, v. 28. In Novo Testamento sunt quatuor Evangelistæ, quorum Matthæus scripsit Hebræis, Marcus Italis, Lucas Græcis, Joannes omnibus, 261, v. 31 etc. Pauli quatuordecim Epistolæ, 261, v. 55. Epistolæ Catholicæ septem, 261, v. 56 etc. Quidquid est extra hunc numerum, non est ex germanis Scripturis, 261, v. 59. Scripturarum canon certissimus, 1103, v. 261 etc. Scripturarum sacer et purus liber, 295, xxv, v. 10. Scripturæ divinitus sunt inspiratæ, 295, v. 11. Scriptura sacra fons dulcis, 425, v. 165 etc. Scripturis divinis incumbendum, 901, v. 8 etc. In Scripturis plura metro scripta, 905, v. 82 etc. Scripturæ sacræ duplex sensus, alius externus, alius spiritualis, qui obscurus, 1079, v. 158 etc. Cuiusmodi? 1079, v. 140, 141. Ex sacris Scripturis ethnici scriptores plura suffragati sunt, 1085, v. 259 etc. Non omnis liber qui Scripturæ nomen præfert, pro certo habendus; sunt qui falso præferunt, 1103, v. 252 etc.

Scyllæ scopuli, 1079, v. 148.

Securim ex imo Jordanis vado trahit Elisæus, 265, xvi, v. 25, 26. Securis viri robur auget, 1047, v. 187.

Seditio populi manus potentium cædibus inquinavit, 1099, v. 175, 174.

Seleucum salutæ Gregorius, præclaræ radiis ramum, 1089, viii, v. 1 etc. Illum sapientibus informat monitis, 1089 etc. Ipsi scripsit Gregorius Iamborum tres centurias, tres decadas, et tres monadas, 1107, v. 338 etc. et *Not.*

Semei maledicus in David, 823, v. 220, 221.

Semen. Seminum parabola, 277, xxiv, v. 3, 4 279, xxv, v. 2, 3, 279. xxvi, v. 4, 5, 281, xxvii, v. 5 etc. 561, v. 373 etc.

Senectus vitæ occasus, 483, v. 12. Senectutis optima sunt monita, 559, v. 5. Senectus loquax, 575, v. 188. Senectutis grave pondus, 943, l, v. 13 etc. Senectus pius habet ac juvenis, 1049, v. 7, 8.

Senis est cantities, aliquando tamen juvenis, sene robusto permanente, 337, v. 701 etc. Senem crinis unus non facit, 403, v. 243. Senes reverendi, 589, v. 16. Senem sapientia decet, 611, v. 225. Senibus potissimum salutis studio incumbendum, 611, v. 229.

Sensus, quid? 613, v. 51. Sensus in errorem impellunt, 811, v. 607.

Sensus Scripturæ duplex, externus et internus, 1079, v. 158 etc.

Septa atramentum ex imo vomens, 737, v. 1199.

Sepulcrorum effossos exagitat Gregorius, 1123, xl, xl, 1125, xlv, 1125, xlvii, 1127, xlvii, xlviii, li, 1129, liii, 1179 1203, xxxi-xciv.

Serapis lignum aridum, 1083, v. 270

Serenitas, quid? 619, v. 107, 108. Serenitatem amat publica celebritas, 745, v. 1556.
 Sermo, quid? 613, v. 30. Sermonum eximia nota, quod erudiant in sententiis, 48. Sermo ab omni tum nasculo, tum femineo corpore remotus, 198. Non junctus a parente anima, in audientium animis simul est, 198. Sermo otiosus arcendus, 589, v. 14. Sermo dulcis, 589, v. 25, 24. Sermo facundus, 589, v. 25, 26. Sermones stulti, sonitus maris, prementes littora, non pinguis redentes prata, 893, v. 89, 90. Sermo bonus et malus, 617, v. 128, 129. Sermo Dei omnem humanæ mentis mutabilem Sermonem superat, 637, v. 100, 101. Circa sermones maxima adhibenda cautio, sive eos proferendo, sive eos audiendo, 741, v. 1250 etc. Sermo duplex, dictiones et sententiæ, 795, v. 267 etc. Sermo interior pluris faciendus quam exterior, 795, v. 272, 275. Sermonis in simplicitate philosophandum, 795, v. 284 etc. Sermo simul atque e lingua erupit, supra modum furit, nec revertitur, instar flammæ, vel fluvii, 889, v. 117, 118. Sermones etiam Paganorum plura faciendi, 1095, v. 57 etc. Sermonibus Gregorii plebs exultabat, 945, v. 51 etc.
 Serpens. A serpente morsum neminem alloquit sustinet, nisi a serpente morsum, 615, v. 255 etc. In serpente alloquendo, leonem et ursam fugientes incurrimus, 665, v. 616.
 Servitus vera, quæ? 544, xxvi, v. 29. Servitus aperta dedecore pejor, 875, v. 81, 82.
 Servi vigilantis et non vigilantis, quando dominus revertitur e nuptiis, parabola, 279, xxiv, v. 11, 283, v. 62.
 Servi mali conservo non condonantis parabola, 285, v. 86.
 Servorum hæredem occidentium parabola, 279, xxiv, v. 13, 279, xxv, v. 4, 283, v. 42.
 Servus Simpliciæ ad episcopatum sine matronæ licentia evehitur, 70 etc. Ejus pretium dominæ restituere proponit Gregorius, 70, 71.
 Servorum et herorum icem pater ac Deus, nec dignitatibus jus definitur, 72. Multi eorum, quibus præsumunt, Servi, 129. Mali Servi est dominum ardentem colere, et eundem cum cædit durum arbitrari, 255, v. 110, 111. Servi pro conservis habendi, 605, v. 135, etc. Servorum officia, 605, v. 137 etc. Christus ipse Servus, licet salvator, 605, v. 140.
 Sicariis labor plurimus, 885, v. 29.
 Sidera, quæ? 611, v. 11. Sideribus mundus non gubernatur, 227, v. 15 etc.
 Siderum animum pascit Elias, 549, v. 172 etc.
 Sigantium eremitam cum absentem non reperisset, ardentius videre optat Gregorius, 1165, n, v. 1 etc. *Vide Gigantius.*
 Signum, quid? 625, v. 240.
 Silentii præmium ab omni periculo vacuum, 78, 155.
 Silentium sapientis evagatione præstat, 821, v. 765. Qui didicit omnino silere, discat recte loqui, 891, v. 128. Silentium quorundam monachorum, 999, v. 67 etc.
 Silentium eibi imponit Gregorius toto Quadragesimæ tempore; cur? 100, 101, 885, xxiv, v. 1 etc., 895, xxxv, v. 1 etc., 895, xxvi, v. 1 etc., 897, v. 1 etc. Silentii causam aperit, 100. Silentium Silentio, legi Christi adhaerens, docet, 101. Silentium ne damnetur, admonet, 102, 108. Silentio finem imponit Gregorius, 103, 104 etc., 897, v. 1.
 Silosæ et Mirræ separata fluenta, 815, v. 665.
 Simeon patriarcha, 263, xii, v. 2.
 Simius. Non placet ut Simii floreat et celebres sint, leones autem quiescant, 156. Eum Simia leo non metuetur, 539, v. 290. Simiæ nil prodest, si videatur leo, 605, v. 96. Simia blandiens quantum differat a leone rugiente, 521, v. 771. Simiæ quiescant, 895, xxxv, v. 9. Simia modo, nunc leo, 905, v. 80. Simiæ aureos torques gestanti, simillis est homo qui bonis externis gloriatur, 1047, v. 175, 174.
 Simplicia, dives matrona, sed hæresis suspecta, 70, *Argum.* Eam hortatur Gregorius, ut servum suum ad episcopii dignitatem sine matronæ licentia evectum, Deo et Ecclesiæ concedat, 70. Hoc Basilii memoria, quem Simplicia reverebatur, obtinere satagit Gregorius, 70.
 Simplicia, Alypii quondam uxor. Utrum eadem sit ac præcedens dubitatur, 174, *Argum.* Eam de pupillis laborantem Jacobo commendat, 174 etc. Eandem iterum communit Jacobo, sed alii, ut videtur, 175.
 Simplicitas, quid? 615, v. 63. Simplicitas ubi est, prope sunt omnia, 877, v. 225 etc.
 Simulati, bicolori vesti similes, 875, v. 75 etc.
 Simultas, quid? 619, v. 169, 170.
 Sinapis parabola, 277, xlii, v. 5, 279, xxv, v. 4, 279, xxvi, v. 14, 271, xxvii, v. 15, 16.
 Sisoe philosophica, 715, v. 758.
 Sisyphus lapis, 1125, xl, v. 2, 1125, xlvii, v. 4.
 Socrates ab Atheniensibus ad mortem damnatus et carcerem incolens, de corpore, tanquam de alio carcere, a discipulis disserebat, 29. Oblatam cicutam perhiben-

ter accepit, perinde ac non letale poculum acciperet, sed propinando amicos ad potandum invitavit, 29, 619, v. 292.
 Sodomorum crimen, 323, v. 448. Ex Sodomis profugus non debet ad Sodomam respicere, 341, v. 51 etc. Sodomorum ad cinerem justus non convertitur, 657, v. 480.
 Sol opus est sapientie Christi, 899, v. 15, 16. Solis radius ad quos accesserit adfert lucem, 1085, v. 223, 224. Solem nullæ inquinant sordes, 1085, v. 226.
 Solis statio, 295, xxxvi, v. 9, 515, v. 517, 519, v. 169.
 Solon legum conditor, 415, v. 41.
 Somnia non curanda, 609, v. 209 etc. Somnium nocturnum ludus, 845, v. 21. In Somnis Gregorius amorem virginitalis accipit, 825, v. 806, 929, v. 201, 202, 931, v. 229, 991, xlii, v. 6, 993, xcvi, v. 5, 995, xcvi, v. 1. Ejus mirificum Somnium, 931, v. 229 etc.
 Sophistæ maledicta, 158. Sophistas irridet et sagittat Gregorius, 191, 192.
 Sophisticæ obretractationes et maledicentia, 157. Sophisticæ non minute, sed strenue persequenda, 192, 193.
 Sophonias liber canonicus, 261, v. 25, 1103, v. 261.
 Sophronio Constantinopolitano præfecto Nicobulum, sororis filium, commendat Gregorius, 20. Illius dignitatem minus metuit, quam ipsius moribus consistit, 20. Eidem commendat Amphilochoium, 21. Iterum ejus patri-cinium Eudoxio, Eudoxii rhetoris filio, conciliat, 52. Patria patronus, multos beneficio addidit, 52. Amazonio ejusdem expostulat præsidium, 53, 54. Illum invisendi desiderio tenetur Gregorius, 79. Eundem hortatur ad componendas episcoporum controversias, 113 etc.
 Sordes, quid? 615, v. 92.
 Spartiata lancea indicat, 52. Spartiata paterna lancea cupidi, 1045, v. 127, et not.
 Speciei non inhaerendum, ne res effluat, 585, xxi, v. 12.
 Spectacula fœda proponere, seipsum traducere est, 102.
 Spectacula fugienda, 1095, v. 78 etc.
 Spes, quid? 619, v. 158. Spes sturnum somnium, 549, v. 75. Spes in omnibus actionibus proponenda, 609, v. 215 etc. Spes antiquas veni auferunt, 701, v. 485. Spes lenit molestias, 895, xxxv, v. 6. Spes celestes, unum bonum stabile hominibus, 483, v. 111, 112.
 Speusippus lepidus, 429, v. 58.
 Spinæ cavendæ, 1095, v. 61.
 Spoliari præclare satius est, quam prave possidere, 765, v. 1659.
 Sponsare. Dulce onus excutit, qui filiam sponsat, 160.
 Sponsam morte sublato loget virgo recens nupta, 949, li, v. 1 etc.
 Spiritus sanctus. De Spiritu sancto in concilio Nicæno nondum plene dictum, quia hæc questio nondum excitata fuerat, 94. Spiritus sanctus Deus est, 94, 209, v. 35 etc., 289, xxx, v. 23, 839, v. 53 etc., 839, v. 58. Qui aliter ce-sent, alieni sunt ab Ecclesia Catholica, 94. Non ut pre-dens qui divinitatem Spiritus sancti in Scripturis Veteris Testamenti expresse dictam requirit, 215, v. 10 etc. In veteri lege divinitas Spiritus sancti, post divinitatem Patris et Filii manifestata, 215, v. 21 etc. A baptismi forma divinitas Spiritus sancti assertur, 217, v. 47 etc. Spiritus sine principio, 291, v. 4. Spiritus sanctus vitam omnibus subministrat, 293, xxxii, v. 4. Spiritus ex Patre similis procedit, 299, v. 28. Spiritus a Patre procedens, matris nostræ lumen, 665, v. 650, 651. Spiritum præstat Gregorius, 871, xxx, v. 15, 16.
 Spiritus lex et bellum contra carnem. *Vide* Lex et Mens.
 Spiritus terrenus prospectum Dei eripit, 921, v. 29, 40.
 Stagirio sophistæ Nicobulum Gregorius commendat, 155. Ad illum audiendum, non ex Gregorii sententia recesserat, 156. Illum rogat ut Nicobulum Eustochio hore laboranti cedat, 158, 159 etc. Precatur ut contra Eustochium pugnant lingua exercere cesset, 159.
 Stare pessimum est, 341, v. 29.
 Statio nocturna, ubi Christiani stantes cantabant alternatim, 945, v. 41 etc.
 Statue magnorum virorum civitatibus ornamento sunt apud posteros, 1071, v. 13 etc.
 Stella nova Christi nativitate annuntians, astrologorum solertiam exsuperans, 229, v. 55 etc. Adducit Magos ad Christum, 253, v. 62, 63. Stella signal adoratum a creaturis Numen, 621, v. 194.
 Stellæ errantes et fixæ opus sunt sapientie Christi, 669, v. 21, 22.
 Stephanus protomartyris mansuetudo, 525, v. 231 etc.
 Stippas, Aegyptius deus, 719, v. 858.
 Stoici superciliosi, 423, v. 206. Stoicorum probatur sententia de beatitudine, quam non impedit a rebus externis dicunt, 28. Stoici oburgatio ad carnem, 645, v. 404.
 Strategium et ejus domum laudibus effert Gregorius, 159. Illi Sacerdotem commendat, 159.
 Strophis hujus vitæ saturatum se dicit Gregorius, 141.

Strymon Amphipolitanus, Macedoniae fluvius, 4.
 Studium, quid? 613, v. 76. Studiorum consensio fovet amicitiam, 687, v. 263. Studis bonis incumbendum, 1090, v. 183, 184.
 Stultitia, quid? 617, v. 110.
 Stultus. Stulti erudiendi, ut forte fiant sapientes, 205, v. 71, 72. Stultus inter facie excellunt pessimi, 1047, v. 163.
 Stuprum duplex, 617, v. 117 etc.
 Sturni loquuntur, ut homines, 375, v. 620 etc.
 Suasione et ratione pulcherrime vincere ac vinci, 737, v. 1204 etc.
 Suavitas nil abjectum habeat, 11.
 Sunamitidi filium dat, et vitæ reddidit mortuum Elisæus, 263, xvi, v. 20, 21.
 Superbia, quid? 615, v. 81. Superbia facile mentibus plis innascitur, 661, v. 561 etc. Superbia non sinit edificare, facile suadens ea te habere quibus cares, 807, v. 517, 548. Superbia omnium domitrix, 1007, v. 202. Contra superbiam remedium, 411, v. 126 etc.
 Superbos Deus repellit, gementibus favens, 539, v. 9. Superborum præsumptio, 339, v. 17 etc. Superbi draconi similes, cuius squamæ aliæ super alias incumbunt, 349, v. 100, 101. Superbi hoc uno cæteris præstant, quod insigniorem luctum et sepulcrum consequuntur, 881, v. 38.
 Superstitio, quid? 619, v. 151.
 Sus inspectans epulas parantem, novis mensæ terminos non confundere, 391, v. 46, 47. Sues horrescunt, uno sub clamante, 509, v. 272, 273.
 Susanna castitatis amore liberata, 349, v. 195 etc. Susanna, columen mulierum, 1135, lxx, v. 6.
 Suspicio. Ad Suspicionem velox est quilibet erga alios ex propriis rebus, 1171, xv, v. 7, 8. Suspicio non injicienda, 1171, xvi, v. 2.
 Sutores, quæ in pellibus crassiora sunt abradunt, 91.
 Sybaritanæ mensæ, 417, v. 53.
 Sibylla crucem carminibus veneratur, 1083, v. 216, 217.
 Symplicitas, quid? 617, v. 104.
 Synecdochen (per) aliquando loquitur Scriptura, 91.
 Synisæctus virgini vitandus, 1169, xiv, v. 1, 2. Synisæctis ne quidem parcunt lapides, 1169, v. 5, 6. Hos exagitat Gregorius, 1169, xv, 1171, xvi. Synisæctos incertum, utrum luter conjugatos, an inter cælibes numerandi sint, 1171, xv, v. 3 etc.
 Synodus occidentalis, 84. Quæ ejus auctoritas, 84. Synodos et conventus procul salutat Gregorius, cum sæpe molesta sint, 106.
 Syros, qui eum venerant comprehensuri, obcæcatos, hostibus tradit Elisæus, 263, xvi, v. 27, 28.

T

Tacere aliquid dicendum satius est, quam aliquid tacendum loqui, 1055, v. 109 etc. 1069, v. 82, 83.
 Tactui non indulgendum, 601, v. 70.
 Talentorum parabola, 279, xxiv, v. 16, 285, v. 101 etc. Talos in altero ævo veritit Deus, 859, v. 53, 54.
 Tantalus. Hujus ad fabulam alludit Gregorius, 4. Tantalus inter Indias sicut aquas, 1123, xl, v. 1.
 Tartarus fabula, 1203, xciv, v. 1.
 Tauro-Scytharum exitiosum hospitibus sacrificium, 1083, v. 275.
 Telchinas non laudat Gregorius, 156. Qui sint? 156.
 Telemachus, 191.
 Temerarii coercendi, 591, v. 49, 50.
 Temperantia, quid? 615, v. 57. Temperantia Gregorio cum Virginitate apparet, 931, v. 229 etc.
 Tempestas a Christo sedata, 287, xxviii, v. 1 etc.
 Tempestatis memoria in prospera navigatione retinenda, 583, xxx, v. 15. Tempestate jactatur Gregorius, 647, v. 507 etc., 681, v. 124 etc.
 Templum, quid? 621, v. 224. E templo Christus ejecit omnia piacula, 275, v. 30.
 Tempus, quid? 211, v. 15. Temporis difficultate et molestia sublimior se præbeat, qui laude dignus vult evadere, 11. Tempus habent omnia, 739, v. 1258, 1045, v. 103 etc. Tempore nihil mutabitur, 767, v. 1729. Tempus omnia veritit, velut tesseras, 979, lxxxv, v. 11. Tempus hominum magister, 1041, v. 56, 57. Tempus arripiendum, quod adveniens apprehendere est, præterlapsum querere luant opera, 1045, v. 101, 102. Scientiarum opportunum est hominibus tempus, cum calidiora vident mentium studia, 1043, v. 107. Tempus peritiam, postea sapientiam parit, 1049, v. v. 8, 9.
 Temulentia ira levior, 531, v. 160 etc.
 Tenebræ, quid? 611, v. 13, 625, v. 260. Tenebrarum nulla substantia, 221, v. 41 etc.
 Tenebrarum plaga in Ægypto, 263, xiv, v. 11.
 Tenebræ factæ dum Christus penderet in cruce, 275, v. 33, 34. Tenebræ Passionis, luctus Christi, 621, v. v. 213.

Tentatio. Non probatum quod tentationis expertus est, sed quod exploratum est in negotiis, hoc probatum magis, ut in camino aurum, 177.
 Tentatio Christi, exploratio divinæ unitatis, 621, v. 203.
 Tereus rex Thraciæ, Progne maritus, et Philomelæ raptor, 102, et not.
 Terra stabilis est, sed vertigine laborantibus infida, 367, v. 506. Terræ triplicem vim novit agricola, cum alia sit fertilis, alia sterilis, alia spinarum et frumenti ferax, 1033, v. 120, 121.
 Terræ motus in morte Christi, 275, v. 35. Terræ motu lotus Oriens concutitur, 649, v. 322 etc.
 Tesseriis similes versantur res terrenæ, 881, v. 57, 58, 979, lxxxv, v. 11.
 Testamenta gemina ingentes habent divitias, 1099, v. 186. Vetus et Novum, 1099, v. 187, 188. Non erit tertium, 1099, 189.
 Testamentum suum moriturus scribit Gregorius, cuius manet exemplar, 201, etc.
 Theatra fugientia, 1093, v. 78 etc. Coaduntur rebæ spurcissimis, 1093, v. 108 etc.
 Thecla (sancta) ab igne liberata et a feris, 249, v. 190 etc., 383, v. 86. Ejus virtus, 461, v. 916 etc. Thecla sancta est apud Deum, 1069, v. 102.
 Theclæ (Sanctæ) monasterium in Seleucia, ad quod confugit Gregorius, ut episcopatum devitet, 703, v. 545.
 Theclam mulierem pietate insignem, Sacerdotis sororem, ad patientiam hortatur Gregorius, 49. Vinum ab ea petit, his qui ecclesiam construebant distribuendum, 50. Hanc forte a Castore repetit cum Domina communis sororis nomine, 179. Theclam consolatur Gregorius de morte fratris Sacerdotis, 184 etc. Dei ancilla et bonorum primitiæ Thecla, 179. Eam invisit Gregorius, 183. Soli Deo consecratam laudat, 185. Illam iterum ob mortem fratris, et secutas inde vexationes consolatur, 185 etc., 186 etc., 187.
 Themistius episcopus Adrianopolis testamento Gregorii subscribit, 204.
 Themistius, rex sermonum, 22. Amphilocheia i. li commendat Gregorius, 22. Eruditione celebris, 32.
 Theodorum Tyaneusem ad patientiam hortatur Gregorius, 16 etc. Theodoro Philocalium Origenis mittit Gregorius, 105. Eidem episcopo significat se ab ecclesiæ Nazianzenæ gubernaculo secedere, et hujus curam ipsi incumbere, 128 etc. Illum obiurgat, nec ideo cessat Nicubuli filios commendans, 151, 152. Illi Amazoniam propinquam commendat, 153. Item et jus Eugenii ad hæreditatem obeundam, 155. Et significat se dictæ in quemdam hominem sententiæ acquiescere, 153. Pias illi iterum commendat matronas, 154. Ad eum de juramento Gregorii Paspasini scribit, 155 etc.
 Theodoro episcopo (dubitatur an Tyanensi) excusat Gregorius suam a Nazianzena ecclesiæ secessionem, 150 etc., et *Argum.*, 151 etc. Illius nunquam præsentia usus, sed forma solum et opinio illustratus, illum per litteras alloquitur, 150.
 Theodoro (alteri) se ecclesiæ Nazianzenæ curam suscipitur pollicetur Gregorius, 116.
 Theodorum militem Modario exercitus præfecto commendat Gregorius, 114.
 Theodorus. *Vide* Theodosius.
 Theodostia femina Chironis comparata, et Amphilochei germana soror, exemplar virtutum a Gregorio proponitur Olympiati, quam bonis moribus instruxerat, 1069, v. 97.
 Theodosius, vel Theodorus, cui Gregorius de matrimonio e. us illæ cum Euphemio suo cognato gratulatur, 180, 190.
 Theodosium (incertum an idem sit) venerabilem Nemesio commendat Gregorius, ne patrio solo migrare, relictis orphanis, cogatur, 165.
 Theodosius episcopus Iliæ Gregorii testamento subscribit, 204.
 Theodosium notarium suum testamento manumittit Gregorius, et illi donat aureos quinque, 202.
 Theodosius imperator. Hunc adit Maximus, et expellitur, 725, v. 999 etc. Theodosius, oppressis barbaris, Constantinopolim venit, vir bonus, quod ad religionem pertinet, qui simplex vulgus continere posset, 741, v. 1278 etc. Gregorium honorifice exipit, 745, v. 1505 etc. Ejus ad Gregorium verba, 745, v. 1311, 1312. Theodosium adit Gregorius, ab sede abdicatus, 775, v. 1871 etc. Theodosius postulatam abeundi gratiam illi concedit, 775, v. 1881.
 Theodulus episcopus Apameæ testamento Gregorii subscribit, 204.
 Theodulo condiacono munuscula cum viginti aureis la testamento reliquit Gregorius, 205.
 Theognium monachum, qui in terra constitutus celestia jam attingit, Hollenio commendat Gregorius, 1015, v.

171 etc. Postremus ingressus longo priores intervallo prævit, 1015, v. 79 etc.

Theognis. Ejus dictum, 14. Et deliramenta, 435, v. 593.

Theophilo puero manumisso, relinquit in testamento Gregorius aureos quinque, 202.

Theoria, quid? 617, v. 130.

Theosebia, magni Basilii et sancti Gregorii Nysseni soror, in caelestia domicilia tanquam aræ acervus tempestive devectus recondita, 162. Ecclesiae decus, Christi ornamento, feminarum fiducia, 163. Animi immortales columnæ in quibus Theosebiæ memoria vigeat, 165. Beatæ illius femine memoriam pro delictis habet Gregorius, 165. Dicitur Gregorius magut compar, id est, diaco-nissæ. columnæ feminarum piarum, 1159, cxxiii, v. 1 etc.

Theotectum injuria affectum ad patientiam Gregorius hortatur, 69 etc. Ne baptismi gratiam recens acceptam cruore contaminet, auctor est, 69.

Theotectus diaconus. Incertum an idem sit ac superior, 81. Arguit. Dicitur martyr sacerdos, 82. Illum ab exactoribus Nazianzenis veratium defendit Gregorius, 81, 82.

Thesauri absconditi parabola, 277, xxiv, v. 6, 7, 281, xxv, v. 23.

Thespius grammaticus, gemente Attici, tumulatur, 1109, xv.

Tiberina, Gregorii recessus, 2. Locus luti et hiemis incommunis expositus, 2.

Tig. is ad ferrum jubam arrigit, 477, v. 15 etc.

Timiditas, quid? 613, v. 56.

Timores prudentibus viris valde commodi et salutares, 19. Non est a Deo timor qui mentes compede necit, 545, v. 59. Timor Dei omnium bonorum magister, 599, v. 161, 162. Timor sæpe salutis initium, 425, v. 172. Timor perpetuus, perpetua pœna, 451, v. 722, 725.

Timotheum laudat Gregorius, et illum incitat ut viriliter pro Trinitate deceret, 136 etc. Illum nescio quam calamitatem minime philosophico animo ferentem objurgat et erigit, 156, 137 etc. Eum ad familiares libros redire hortatur, 156. Illum haud parum profecisse a-serit, eo quod pudorem senserit doloris loco, 158. Luculentas, et ambitiosas, ac nonnihil etiam aculeatas litteras ad Gregorium scripserat, 158.

Tironibus perfecta doctrina non est tempestiva, 215, 111, v. 19, 20.

Torpedinem tangere, 741, v. 1236.

Transigatur Christus, 275, v. 23, 24, 275, xxi, v. 13, 277, xxii, v. 12.

Trapezite Christianis imitandi, 829, v. 874 etc.

Trias. Vide Trinitas.

Tribus sacerdotalis et regalis apud Hebræos aliquando miscebantur, 269, v. 44, 43.

Tributum hominibus parit superblam, 659, v. 148 etc.

Tributum ipse Christus solvit, præbens servitutis solatium, 1015, v. 539, 540. Tributorum libra, a Deo com-nissa, sit æquabilis, 1017, u, v. 5, 6.

Trige anima comparatur. Vide Anima.

Trinitas unus Deus, 289, xxxi, v. 3, 291, v. 3, 6. Trinitas unicum lumen, 26, v. 1948. Trinitas indivisa, 219, v. 71 etc. In Trinitate monarchia est, non polyar-chia, 219, v. 79, 80, 289, xxx, v. 23, 26. Trinitas una, et trina unitas, 711, v. 658, 659, 659, v. 42. Trinitas cum unitate docenda, 795, v. 709 etc. Triplici coruscans pulchritudine, 845, v. 29, 30. Trinitas, una in tribus luminibus gloria, 851, v. 56 etc. Trinitas in unum colligata, 887, v. 78. Purum lumen colens in unum, 981, lxxxv, v. 14, 637, xcix, v. 49. Splendor æqualiter lu-cens, 981, lxxxvii, v. 16. Trinitas trilucida, 997, xcix, v. 2. Divinitas uno cultu adoranda, unum lumen in tribus æqualibus splendoribus, 1011, v. 87, 88. In Trini-tate una natura, immensa, increata, expers temporis, bona, libera, pariter colenda, unus Deus in tribus lu-minibus mundum gubernans, 217, v. 41 etc. Ex unitate Trias, et ex Triade unitas, 217, v. 60. Triadis unum ro-bur, una mens, una gloria, unum imperium, 219, v. 87, 88.

Trinitatis tres personæ, 897, xxxvii, v. 5 etc. Trinitatis personis distincta, unitas natura, 1099, v. 195 etc. In Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud, ne vel personas confundamus, vel distinguamus substantiam, 88. Una Patris, et Filii, et Spiritus sancti agnoscenda divinitas, 94. Patris, et Filii, et Spiritus sancti recte dicitur essentia, quam natura, 196. Simplex est an composita, 196 et 197. Divina et simplex Dei essentia Individua et unius modi est, 198. Tres personæ nun-quam separatæ, 199, 219, v. 71. Ut inter mentem, et cogitationem, et animam nulla est sectio, sic neque inter Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, 199. Quod evoluitur exemplo solis et radii, 199. Et exemplo duo-rum luminum ex uno fonte manantium, 199 etc. Non tamen puram Trinitatis ideam dare possunt exempla

rivi, aut facis, aut sermonis, aut fulguris, 217, v. 44 etc.

Trinitas conjuncta est absque confusione, distincta abs-que sectione, 1101, v. 211, 212.

Trinitatis confessio, 465, v. 988 etc. Ejusdem doctrina fidelis, 665, v. 622 etc. Trinitatis germana adorata, thesaurus immutabilis et invidiæ expers, 82. Trias an-tiquæ fidei fons, 663, v. 1794, 1705. Trinitatis gloriam decantant animæ caelestes, 859, v. 23, 24. Trinitatem non colendam asserit Arius, 705, v. 579. Maxime ta-men est colenda, 587, v. 61. Nequidem Trinitas ho-minum linguas effugit, 475, v. 119 etc. Trinitatis glo-rificatio, 289, xxxi, v. 1 etc., 291, v. 45 etc. Ejusdem invocatio, 577, v. 681 etc. A Trinitate, quam prædicam comparavit invidiam, salutem petit Gregorius, 669, vii, v. 1, 2. Hanc iterum orat, 935, v. 313 etc.

Trinitas prima virgo, 399, v. 20. Ejus natura pura, 501, v. 29, 50, 407, v. 68.

Tristitia, quid, 615, v. 66.

Trochus velut, a principio motus est mundus, 225, v. 4, 5.

Trojæ expugniatio, 415, v. 34.

Trophonius cessat a fabulâ, 1087, v. 286, 1135, lx, v. 1.

Turrus Babel, 525, v. 448.

Turtur, conjugæ viduata, illum non admittit mar-tum, 369, v. 536 etc.

Tyrphus fabulosus, 1183, xliii, v. 1.

Tyrrhenicæ tubæ, 10.

U

Ulceribus Egyptii torquentur, 265, xiv, v. 8.

Ultio. Contra desiderium ultionis remedium, exemplum Christi, 607, v. 161 etc.

Ulysses virtutis laus, 435, v. 401 etc. Ulysses arripit elo-quentiam, remedium, a Mercurio, 1059, v. 196 etc. Ulyssa eloquentia sibi venerationem conciliat, 1059, v. 208.

Umbra nihil est imbecillius, 759, v. 1245.

Unio intima cum Deo monachis familiarissima, 990, v. 45 etc.

Unitas, id est virginitas, angelicæ imago gloriæ, 1175, xx, v. 3.

Unguenti fragrantia odorem his, quibus commista est, communicat, 1083, v. 224, 225. Sordibus non inquiat, 1083, v. 226, 227.

Urbes extruere, quam laborantes delere honestius, 118 Urbes perfugii homicidis dispositæ in lege veteri, 827, v. 59.

Ursa per aera incedens, et sedens ut iudex, 513, v. 628 etc. Urst ad ferrum jubar arriunt, 477, v. 15 etc. In ursam aliquando et in serpentem, relicto leone, incurri-mus, 665, v. 616 etc.

Urst vellet Gregorius frui charitate, sed importunitatis notam subire timet, 188.

Uter clausus musto effervescent, 719, v. 848.

Uvæ seminata pulchra descriptio, 845, v. 41 etc.

Uxor et liberi magna commiserationis pigora, 99.

Uxori vir est vinculum, 365, v. 476. Uxor honoris-tem pondus, 1059, v. 46, 47. Uxor Deum primum, deinde vi-rum debet venerari ac diligere, 1065, v. 12 etc.

V

Vaccæ pro vitulis cura, 1057, iv, v. 6 etc., 1037, v. 15 etc., 1051, v. 50.

Valentinianum ne multa afficiat, sed ejus calamitati ferat opem, Nemesium rogat Gregorius, 164 etc. Illum objurgat, quod adductus in suam viciniam femitulis, ipsum abscedere coegerit, 169. Ut caste vivat, precatur, 170.

Valentinus male perdidit, qui lambos expuit, unde succenset Eudoxius rhetor, 144.

Valetudinis cura et corporis infirmitas non leve ad philosophiam pondus habet, juxta Platonem, 146.

Vanitas rerum humanarum, 629, xl, v. 1 etc.

Velle aliquid magnum ad fallendum vim habet, 198.

Velum templi scissum in morte Christi, 275, v. 24.

Ventiam ventis nobis comparare debemus, 67, 69.

Ventris exquisita ingluvies, 445, v. 569 etc. Ventris crassities obstruit subtilitatem mentis, 691, v. 35. Ven-tris petulantiam reprimat cibi parcitas, 811, v. 592, 593.

Ventri claustrum imponendum, 925, v. 125. Vide Cula.

Venus. Venerem Ethnicis vocantur libidinem, et vitia sua prætextu divinitatis colerent, 457, v. 851 etc.

Venustus decora, quam habet natura, 795, v. 299, 599.

Ver non facit una hirundo, 405, v. 242, 243.

Verbum. Verbum æternum, coævum Patri, 255, v. 13 etc. Verbum pari honore venerandum ac Pater, 53, xi, v. 1, 2. Verbum incarnatum pari honore veneran-dum, ac Verbum non incarnatum, 259, v. 3, 4. Verbum Dei Filius et Deus, 289, xxx, v. 17, 293, xxxi, v. 1. Æquale parenti, 289, xxx, v. 18, 19. Verbum Dei lumen ex lumine, 291, v. 2, 5. Verbum æ principio principium

Imago Paris, cui et æquale est, 665, n. v. 5 etc. Verbi divinitatem et perfectionem exaltat Gregorius, 837, xxxviii, v. 5 etc. Verbum mortalibus mixtum, ut nos Deo misceat, 259, xi, v. 7, 8. Verbum propria generationis auctor, 255, v. 66, 255, 69. Verbum sublime mundi creator, 245, v. 53 etc., 255, v. 14 etc., 289, xxx, v. 16, 203, xxxii, v. 5. A Verbo Dei mundi partus relectus, 225, v. 76. Ab eo divisi mundus angelicus et humanus, 225, v. 86 etc. Omnia ab eo reguntur, 227, v. 35 etc., 915, v. 18, 19, 1087, v. 302, 305. A Verbo rerum rationes non ignotæ, 251, v. 34, 219, v. 6. Hoc sapientiæ Verbi, ut omnia instabilia sint, nempe ut amore stabilitum flagremus, 487, v. 29, 30. Verbum est præses Verbi, 619, v. 157.

Veriani filia a marito vult discedere, 121, 122. Veriano auctor est Gregorius, ut divortium minime confirmet, legibus Christianis contrarium, 122. Ejus discessioni manus dare recusat, 122, 123. Ejus filia, propter pudorem a parentibus incussum, credere non vult, ut pote quæ non satis libera, iis verba, marito autem lacrymas tribuat, 123.

Veritas, quid, 619, v. 146. Veritate nil fortius, 152. Metuendum est, ne verborum lenocinio veritas convellatur, 154. Dux de eadem re contrariæ doctrinæ nequeat esse veræ, 168. Veritatem omnibus dominari dicit Sapiens, 721, v. 869. Veritatem plures non curant, 1881, v. 206, 207. Veritatis via arcta, de qua exorbitantes eadum in præcipitum, 1099, v. 200 etc.

Versus ex divinis auctoribus desumpti, 433, v. 567 etc. Versutia, quid, 615, v. 64. Versutus homo, qualis, 819, v. 759 etc.

Vespe pro tenera prole sollicitudo, 1059, v. 25 etc.; 1051, v. 30.

Via lata et facilis improborum, honorum vero prærupta, 325, v. 467 etc. Via vitæ non una omnibus, 1035, v. 116. Prima est lata, multorum vestigiis trita, et ducit ad tartarum, 1035, v. 125 etc. Secunda est arcta, a paucis trita; angusta est, et ad cælum ducit, 1055, v. 128 etc. Tertia, quæ media est, nec multum laboriosa et gloriosa, mediam habet mercedem, 1057, v. 154 etc. Viam latam sequuntur omnes mali, 1057, v. 158 etc. Viam bonam sequuntur, quorum vita non est in terra, 1057, v. 144 etc. Tertiam vitæ viam tenet, qui contraxit matrimonium, et variis curis vitæ distractus, se totum pietati dare non potest, 1057, v. 154 etc. Via veritatis arcta est, 1099, v. 200 etc. Via media tenenda est, 1101, v. 208.

Viatoris in manus prædonum incidentis parabola, 279, xvi, v. 5, 6, 285, v. 78 etc.

Victorem laudans Gregorius eum adhortatur, ut ad extinguendum Ecclesiæ conflagrantis incendium se accingat, 112. Eidem Hyperechium commendat, 115.

Viduum fontibus olei a creditoribus liberat Elyseus, 265, xvi, v. 19, 20.

Vidue impensius efflagitantis parabola, 281, xxvi, v. 19, 285, v. 94, 95.

Vigiliæ sacræ, 915, v. 41 etc.

Villici infidelis parabola, 281, xxvi, v. 17.

Vincere. Vincit honeste, quam male vincere, spiritum obsistendo, potius habendum est, 72, 605, v. 149 etc.

In mala pugna qui vincit, inferior est, 519, v. 144. Vincere in omnibus nequaquam gloriosum est, 761, v. 1636.

Vineam, maceria effracta, omnes crudeliter vindemiant, 641, v. 189 etc.

Vinum cum consilio bibendum docet Salomon, 148. Vinum immoderatum et luxuriosum, 591, v. 53, 54. Vinum libidinem excitat, 595, v. 105, 106. Vinum compositior dicit omnibus dominari, 721, v. 868.

Violentia volentes persuadet, et cogit etiam gigantes, 597, v. 455, 456.

Viperæ semen sæpe mortem infert, 601, v. 50. Viperinus fetus, ventrem matris corrodit, 1059, v. 112, 115.

Vir est uxori vinculum, 565, v. 476. Viri mulierum eas, quas rideat, facies honore prosequuntur, 575, v. 149, 150. Virorum et mulierum discrepant oblectamenta, 601, v. 72.

Virga instruit cor, 593, v. 74.

Virginitatis laus, 299, v. 1 etc., 591, viii, v. 1 etc.

Virginitas est præstantissimum vitæ humanæ donum, 299, v. 5. Cum angelis juncta, 501, v. 51. Virginitas primo in paucis visa sub lege, post Christum natum ex Virgine, illuxit splendida, 509, v. 189 etc., 579, v. 22 etc.

Tantum Virginitas præstat nuptiis, quantum anima præstat corpori, 579, v. 205, 206. Virginitatis pulchra descriptio, 517, v. 342 etc. Virginitatis Dei donum, 517, v. 555. Nihil illi curæ quam Deum amare et ad ipsum tendere, 517, v. 555. Virginitas conjugio melior, 587, vi, v. 5 etc., 405, v. 245 etc., 489, v. 41, 429, 1171, v. v. 14. Unde præstat nuptiis Virginitas, 527, v. 520 etc. Tota est Deo addicta, 527, v. 535 etc. Nihil inter

Christum et carnem partitur, 527, v. 537. Sobole filii molliore efflorescit, 537, v. 540, 541. Virginitas, abjecto mundo, Christo adhæret, nec alio oculo conjicit, sed dulci vinculo hujus pulchritudinis cupida constringitur, 529, v. 565 etc. Virginitas pro parentibus habet eos, a quibus edocta est virtutem; pro filiis quos ipsa docuit; pro sponso quo afflicta gaudet, qui cælibes præcipue complectitur, Christum, 531, v. 596 etc. Mensa, potus, esca, vestes, ornatus, cubile ejus qui colit Virginitatem, 531, v. 609 etc. Virginitatis pars melior, et vita, altius protrahit ad Deum in cælo regnantiem, 535, v. 631 etc. A Virginitate deterrere non debet, si quis ei forte maculam inusserit, 535, v. 636 etc., 587, vi, v. 14 etc. Virginitatis victoria, est victoria conjugii, ex quo nascuntur virgines, 537, v. 687 etc. Virginitas et conjugium aliquando desciscunt a seipsis et mentiuntur, 537, v. 709 etc. Virginitas vincit conjugium, 539, v. 720 etc. Quanto Virginitas præstat conjugio, tanto Virginitati ancipiti castum conjugium, 563, v. 411 etc. Appetentium Virginitatem animus explorandus, 567, v. 480. Virginitas sit undique munita, 575, v. 655 etc. Virginitati approprium infundere non fas est, 567, v. 508. Margarita, lucifer, columba, oliva, lilium, tranquillitas in mari, dicitur Virginitas, 577, v. 655 etc. Virginitas vitæ angelicæ imago, 579, v. 6. Plurima Virginitatis pharmaca, 581, v. 58 etc. Virginitati Christus curæ est, 587, vi, v. 8. Virginitas beata, 489, v. 9, 10.

Virginitatis cultor Gregorius, 407, v. 408 etc. Virginitatis amore accenditur Gregorius mirifica visione, 929, v. 201, 202, 931, v. 229, 991, xci, v. 5, 6. Virginitatis imago qualis Gregorio apparet et quid illi declarat, 991.

Virgo prima, Trinitas, 299, v. 20. Virgines Deus et angeli, 587, vi, v. 5. Virgo Dei sponsa, 581, v. 515, 516. Christus Virginitis sponsum, ipsius castitatis zelotypus, 585, v. 68. Virgo plus est quam vidua, 549, v. 60.

Virgo, oculis, auribus, et lingua Virgo esse debet, 545, v. 74 etc. Virgo sit palam et occulte, 1173, xvii, v. 1. Silentium Virginem decet, 513, v. 80 etc. Sericas vestes auro textas et alta ornamenta Virgines his debent relinquere, quæ pietos vultus ostendant, turpia simulacra, lasciviam monumenta et tacita argumenta, 545, v. 85 etc. Virginitas modestia, 545, v. 93 etc. Virorum contubernia sunt Virgini fugienda, maxime introductiliorum, 545, v. 96 etc., 585, iv, v. 2, 3, 585, v. 15 etc., 589, v. 40, 1167, 1173, x-xvii. Facta ea de re excusatio profitor et exploditur, 517, v. 125 etc. Virginem cum parentibus degere nulla invidia, 585, v. 241 etc. Ne gloriatur Virgo de virginitate, si cor aliis affectibus aperiat, 555, v. 255 etc. Caveunda Virginitibus vel leves noxæ, 255, v. 272 etc. Vinum Virginitis probrum, 255, v. 297. Ira, ebrietas, et Daemon Virginitis idem sunt, 589, v. 57 etc. Virginem cavere decet et a sordidissimis vestibus, quibus aliquid mali inesse potest, 255, v. 299 etc. Pauca Virgo loquatur, vel de Deo, 557, v. 306 etc.

Radius, lana, sacrorum librorum meditatio, cantica divina, curæ sint Virgini, 557, v. 520 etc. Alienos thalamos, domos, menus, tumultus, adulationes fugat, 577, v. 525 etc. Ponat ipsi hospitalitati modos, 557, v. 552 etc. Cantium veneretur, sed vitæ juvenes, 599, v. 559 etc. Veneretur imprimis Deum, et sacerdotem, vitæ suæ ducem, 559, v. 546 etc. Rebus omnibus mortua sit, 559, v. 550. Hæc laude digna, quam viri non norunt, novit autem solus Deus, 559, v. 555, 551. Pietatem colat humilis, 559, v. 535 etc. Caritatem sine invidia servet, providentiæ submissa, 559, v. 558 etc. Ultima omnia respiciat, 559, v. 562 etc. Virgines præcepta audiant, nec ea contemnant, ut filii Hei, 561, v. 402 etc. Nuptis Christi timor, amor autem inuuptis, 565, v. 477. Virgo ornatum omnem et quæcunque vitæ grata abijcit, in solo Christo consistat, et eum in suum cubiculum introducat, 577, v. 658 etc. Virgo semper habeat Christum adiutorem et sponsum, 1165, xi, v. 1.

Virgo a quo cavere, et quid agere debeat, 581, v. 49 etc., 585, iv, v. 1 etc. 587, vi, v. 26 etc. Virgini una sit cura ad Deum semper respicere, 585, v. 79 etc. Virgo sicut rosa in spinis versatur, 585, v. 70. Virginitas vigilandum, 585, v. 97 etc. Casta sit oculis, 585, iv, v. 1, 2. Infamiam vitet, 585, v. 5 etc. Linguis improborum devitet, 1165, xi, v. 4 etc., 1171, xv, v. 7 etc., 1171, xvi, v. 11 etc. Virgo Angelis coæquata non vitam suam contumelia afficiat, 1171, xvii, v. 1 etc. Virgines deum omnia Deo, 587, v. 55, 56. Quomodo Virginitatem Christus sit excepturus, 577, v. 666 etc.

Virgo non tam connubium querit, quam suis remedium malis, 255, v. 259 etc. Virginitatis cupidæ ad nubendum cogendæ non sunt Virgines, 565, v. 457 etc. Cupida viri a nuptiis non prohibenda, nec Deo adhærens in viri domum compellenda, 503, v. 478, 479.

Virgines Deo sacræ. Earum vivendi ratio, 1009, v. 225 etc. Gregorii sunt gregis decus et lumen clarissimum, 1009, v. 229, 250. Illis mens excelsa; virum animo Evam a se projecerunt; cilio vestimentum, preces, gemitus, lacrymas, vigilas amant, infirmitatis oblitæ, 1009, v. 253 etc. Animi robur feminas viris æquales reddit, ut sapientia, ita et corpore, 1009, v. 243, 246. Virgines ex cælo Christum deduxerunt ex Virgine natum, et ex tumulo exsistentem feminis primas viderunt, 1009, v. 247 etc. Multæ Virgines in universa terra, tempore Gregorii, aut in sodalitate vivebant, aut parentibus ægrotis adsidebant, commune vitæ cælestis desiderium profluentes, 1009, v. 235 etc. Quantum crimen Virginis quæ ad nuptias convolat, 363, v. 420 etc. Virgines et feminas Deo consecratas rapere, quam grave et acerbum, 173. Virgines et tectis aurem incliñantes, cum prædicaret Gregorius, 848, v. 19, 20.

Virginium parabola, 279, xxiv, v. 16, 263, 51, 361, v. 578.

Virtus, quid, 615, v. 49. Virtuti nil anteponendum, 511, xxvi, v. 6. Nullum Deo gratius donum quam Virtus, 599, v. 25 etc. Virtus vera nobilitas, 663, v. 141 etc. Nil eximium præter Virtutem, 1083, v. 210. In Virtutis laude omnes consentiunt, 425, v. 209 etc. Virtus male dicitur pecuniæ pedisequa, 435, v. 393 etc. Virtus non expenditur, 13. Virtus nonnullis in altum collocat, 129. Virtus una lætitia, 157. Virtutis præmium est deum fieri, 147. Cum Virtute vincere liceat, vitio superari, aut etiam superare, non est sapientia, 157. Virtutis cultum amplecti debet is, cui satis ad victum sunt amplæ facultates, 157. Virtutes sanctorum vitam nostram informare debent, 194. Virtus et vitium vicina sunt, 281, xxvii, v. 13, 14. Virtus ærumnis, ut rosa spinis obsepta, 351, v. 203, 209. Virtutes viris et mulieribus communes, 575, v. 648 etc. Nulla hominis Virtus ab omni labe pura, 405, v. 4 etc. Quomodo ad summum Virtutis culmen perveniat, quæ sola puro Deo pura est hostia, quod in vita non contingit, 409, v. 85 etc. Non Dei duntaxat, donum est Virtus, sed curæ hominis; nec solum voluntatis hominis, sed magnæ Dei potentis, 409, v. 90 etc. Par quoddam malum Virtutis spem abicere, vel nimiam habere fiduciam, tanquam facile sit esse optimum, 411, v. 118 etc. In via Virtutis ne subsistas, 585, xxx, v. 17, 18. Paulatim in Virtute progrediendum est, 599, v. 37 etc. In Virtutis certamine fugienda confidentia nimia et desperatio, 599, v. 41 etc. Virtus suspecta ex præteritis moribus, 801, v. 429. Virtutem quicumque honorat, ad Virtutis studium accendit, 1013, v. 513, 514. Pauci tendunt ad Virtutem, 1079, v. 153. Virtus sectanda, ut post mortem beata vita reperitur, 1165, v. 2, 3.

Visceribus paternis qui incitatur, uti patientis nequit, 172.

Visibilibus (ex) invisibilia homines intelligunt, 1075, v. 66.

Vita, quid, 615, v. 25. Vita, inquit Plato, mortis meditatio debet esse, 27. Vita præsens exigua est, et nullius præti, 69. Vitæ tempus dimitto est, 138. Vita tota est carbones pedibus, 559, v. 569. Vita peccatis molesta, 469, xiii, v. 7. Vita hæc mors est, 471, v. 41, 42. Vita pluribus malis et tenebris plena, 479, v. 51 etc., 781, v. 49 etc. Vita tractus infidus, 781, v. 53, 56. Vita hæc, velut objecto pulvere, Christi lucem nobis admittit, 483, v. 137 etc. Nullum Vitæ genus ærumnarum experts, 483, v. 5 etc. Vita præsens pulvis et instabilitas, 491, v. 1 etc. Trocho similis, 493, xix, v. 1 etc. Non est aliud quam fumus, aut somnium, aut flos, 493, v. 8, 9. Vita præsens est instar nundinarum, 599, v. 53 etc. Vitæ spinis ipsi justii punguntur, 633, v. 50 etc. Vitæ incertissimæ magnum mare, Verbo duce, traficimus, et scopulos effugimus, 663, v. 575 etc. Vitæ humanæ vanitas, 879, v. 27 etc. Vitæ humanæ finis, quæ evabit passio Christi, 921, v. 27 etc. Vita præsens ærumnosa, sursum ac deorsum fertur velut Euripus, 975, lxxvii, v. 1 etc. Vitæ fluctus quorsum evadat nemo novit, 1019, v. 20 etc. Vitæ procella huc et illuc agit cinerem omnibus infidum, 1041, v. 55, 54. Breves sunt Vitæ iucunditates, 1073, v. 40. Vitæ finis incertus, 1163, v. 1. Vita est herba marcescens, ficta felicitas, male impressum vestigium, 1163, v. 10 etc. Vita et mors nullum habent medium, 1169, xv, v. 2. Vitæ finis quomodo optandus, 913, xlii, v. 22 etc., 973, lxxvi, v. 1 etc., 975, lxxvii, v. 1 etc., 991, v. 38 etc.

Vitæ ratio quieta et a negotiis semota, actuosæ vitæ splendore præstantior est, 111. Vitæ Christianæ perfectio, 459, v. 881 etc. Vita ad Dei legem est exigenda, 603, v. 89 etc. Vita solitaria, 487, v. 1, 2. Vita communis, 487, v. 3, 4. Vitæ lucrum quotidie mori, 583, xxx, v. 2. Vita optimæ nil contrarium admittas, 591, v. 55, 56. Vita hominum duplex, alia immortalis et pura, alia

peissima et infirma, 849, v. 11 etc. Vita pura et ad vitam reditus a Christo est, 939, v. 37, 38. Non una Vita vitæ, 1055, v. 116. Vitæ probitati eloquentia posthabenda, 1063, v. 272. Vita pia sideribus splendet clarior, 1197, v. 528. Vitam optimiorum æmulari prudentia est viri, 1143, v. 94, 95. Vitæ impleta pura, 421, v. 144 etc. Vita improborum barathris est plena, 639, v. 137 etc.

Vitam æternam capere exoptat Gregorius, 975, lxxvii, v. 4, 5.

Vitalianum patrem leves ob causas filii suis infensum, ipsorum nomine, placare nititur Gregorius, 1017, m, v. 1 etc. Vitalianus bonis parentibus ortus, 1019, v. 13. Deo carus, 1019, v. 15, 16. Odio erga filios suos sum faber miseris, 1019, v. 17 etc. Omnia Vitaliano Deus dedit præter filiorum amorem, 1019, v. 34 etc. Filios suis se patrem et suavem præbent, qui filios tam male habebat, 1027, v. 163 etc. Defunctam filiorum iustorum matrem habebat, 1027, v. 171 etc. Multi crassanguinei et vicini intererat nuptiis filie, a quibus filii Vitaliani erant exclusi, 1027, v. 181 etc. Vitaliani filiorum lamentatio, 1029, v. 189 etc. Nec filios, nec filias ipsas diligit Vitalianus, quas fert in manibus, quibus odium omnium parit, 1029, v. 218 etc. Vitalianus monita Gregorii, Bosphori, Amphiloehii, etc., pro filiis aspernatur, 1031, v. 240 etc. Vitaliani laus, 1033, v. 268 etc. Vitalianus filios oderat, quia sibi erant merito inferiores, 1035, v. 333 etc.

Vitalianus (Petrus) præcedentis filius ad patrem iratum Gregorii calamo scribit, veniam modis omnibus implorat, 1017, m, v. 1 etc., 1033, v. 790.

Vitalianus (Phocas) præced. frater idem agit, 1025, v. 792.

Vitalius, postulante Damaso, Romæ episcopo, sacem suam litteris consignatam edit, 94. Ejus doctrinam primum probat, deinde repudiat Gregorius: quare, 94, 96.

Vitium, quid, 615, v. 50. Qui a Vitio liber est ad suspicandum Vitium senior esse consuevit, 54. Na quid anquam in Vitio parvum ducas; parva cavando, deteriora vitabis, 335, v. 272 etc. Optimus, qui paucioribus Vitis obnoxius est, 409, v. 74 etc. Vitii vel exigua remissio non parvi æstimanda, 513, v. 28 etc. Nil turpe præter Vitium, 535, v. 446, 1083, v. 209, 210. Vitium cæcitate oculis adfert, 573, v. 148. Facilis ad Vitium cursus, 578, v. 176. Vita non celanda, 585, xxx, v. 21, 22. Vitius omnis quidam dedit, 633, v. 38 etc. Vitium est circumpositum, et late fuscum, et regnum ejus inevitabile, 941, li, v. 23 etc. Vitius primo minimis diabolus nostris pectoribus illabitur; deinde ad majora impellit, 983, lii, v. 10 etc. Vitius ipsis Gentiles sacra instituerunt, ut non solum impunitum, sed laudabile sit vitium, 1075, v. 99 etc. Maxima pars hominum ad vitium prona, 1079, v. 154, 155. Vitiorum remedia, 607, v. 163 etc., 939, v. 27, etc.

Vitulus ex alvo matris exsilit et saltat, 477, v. 7, 8.

Voluntas, quid, 615, v. 53. Voluntas non tota iudicandi regula, 673, xi, v. 5. Voluntas Dei dat gratiam; dat enim velle et perficere, 979, lxxxiii, v. 23 etc.

Voluptatis non tantum adfert res iucundas, cum adest, quantum macroris, cum abscedit, 150. Voluptatis Deus aspiritates necit, 157. Nulla mundi voluptas pura, 471, v. 55 etc. Voluptates vitæ extenuat Gregorius, 479, v. 67 etc. Illas aliis libenter relinquit, 483, v. 119 etc. Voluptas proclivis voluptati indulgentibus, 593, v. 83, 86. Voluptatis omnibus indulgentem mox aggrediuntur calamitates, 781, v. 60 etc.

Votum, quid, 619, v. 140. Vota fideliter redd., 599, v. 29. Vulnerare. Qui vulneravit, ipse medebitur, 137.

Vultures currunt circa cadavera, 577, 242

X

Xanxaridis thermis uti cogitur Gregorius, 107

Xenocratis continentia, 455, v. 778 etc.

Xerxis platanus aurea, 6.

Xolorum tellus, ubi Castorius sepellitur, 1154, cxviii, v. 1, 2. Ensebil et Basilissæ patria, 1159, cxxi, v. 1, 2

Z

Zabulon patriarcha, 265, xii, v. 5.

Zachæus publicanus, 861, v. 93. Zachæus paupertate ditescit, dms munera pauperibus, 843, v. 376 etc. Zachæus ille quos defraudaverat, plus restituit, 803, v. 457, 458.

Zacharias proph. liber canonicus, 261, v. 24, 1103, v. 281.

Zacharias, Joannis pater, non prius genuit illum quam absolvisset mysteria, 531, v. 418 etc.

Zamolxis Geticus, sagittam mittens per turbam, 1045.

Zelotypia, quid, 615, v. 80, 81.

Zelus, quid, 615, v. 70. Zeli armatura, iracunda moderate spirans, 331, v. 562.

Zeuxis celeberr pictor, 819, v. 711.

Zizaniorum parabola, 277, xxv, v. 4, 279, xxv, v. 5, 281, xxvii, v. 7 etc., 369, v. 376 etc.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUÆ IN APPENDICE CONTINENTUR.

Adamus uxoris persuasionone deceptus, 1209, v. 8 etc., 1211, v. 575 etc. Per fraudem serpentis ab horto expulsus, 1503, v. 1614 etc.

Angelus primus Delparæ apparens supra lapidem sepulcri, 1325, v. 2052 etc. Angelus secundus sedens ad dexteram tumuli, manifestat Christi resurrectionem, 1329, v. 2122 etc.

Aqua fluit cum sanguine e latere Christi, 1271, v. 1079 etc., 1271, v. 1103 etc., 1277, v. 1211 etc.

Aræbum felices populi, 1299, v. 1586, 1587.

Arcanum hosti nemo detegit, 1331, v. 2164.

Asiam ad salsum mare Græcis et Barbaris simul jacere aiunt, 1299, v. 1589, 1590.

Avaritia omnium malorum radix, 1227, v. 528.

Bactrianorum muri, 1299, v. 1585.

Barabbas sceleratus dimittitur, 1251, v. 401 etc.

Beatus est nemo lege naturæ, 1267, v. 1016 etc.

Calamitates leviter ferendæ, 1267, v. 1030.

Canæ nuptiæ, 1235, v. 456, 457.

Christianorum effigies, 1509, v. 1738 etc.

Christus patiens, Tragedia Gregorio non rite adscripta, 1205, *Morii*. Nec Apollinario, 1205. Probabilis autem Gregorio Antiocheni episcopo, 1205. Euripidis more scripta, 1207, v. 3. Christi immaculata natiuitas, 1207, v. 6. Vide Mariæ Virginias. Christi ultima coma, 1217, v. 133 etc. Discipulorum pedes abluunt, 1217, v. 155. Egreditur in montem Olivarum, 1217, v. 157. Christo in horto oranti, male tribuitur vox alibi facta: *Et glorificavi, et iterum glorificabo*, 1217, v. 161 etc. A Juda osculo trahitur, 1219, v. 173 etc., 1225, v. 267 etc., 1249, v. 708 etc. A discipulis derelinquitur, 1249, v. 185. A Petro negatur, 1249, v. 186. Furori Judæorum exponitur, 1229, v. 341 etc. Coram Pilato interrogatur, 1251, v. 392 etc. Barabbas postponitur, 1251, v. 400 etc. Pilatus huic plebis clamoribus concedit, 1251, v. 403 etc. Extra portam trahitur, 1251, v. 415 etc. In Lithostrotos crucifixus dicitur, 1245, v. 657 etc. Supponitur arundine caput percussus, postea quam cruci affixus est, 1247, v. 667, 668, et not. Felle potatur, 1247, v. 669, 670. Varia adstantium erga crucifixum studia, 1247, v. 671 etc. Innocens patitur, 1249, v. 700 etc. Mariam matrem Joanni, Joannem filium Mariæ assignat, 1249, v. 727 etc. Suo exemplo Mariam ad patientiam hortatur, 1249, v. 730 etc. Alia Christi morientis ad Matrem verba, 1251, v. 761 etc., 1253, v. 796 etc. Petro, Matre postulante, culpam remittit, 1253, v. 820 etc. Matrem e medio inimicorum abiecit, hortatur, cuncta illi postulata concedens, 1253, v. 851 etc. Clamans moritur, 1257, v. 843. Mors Christi voluntaria, 1261, v. 333, 1263, v. 933, 1503, v. 1661, 1509, v. 1768, 1766, 1511, v. 1778 etc., 1925, v. 2006 etc. Ejus mortis causa, 1925, v. 934 etc., 1303, v. 1637 etc. Christus tertia die debuit resurgere, 1241, v. 587 etc., 1263, v. 934 etc., 1265, v. 979 etc., 1265, v. 1005 etc., 1301, v. 1623, 1303, v. 1631. Miracula facta in ejus morte, 1265, v. 993 etc., 1271, v. 1107 etc., 1277, v. 1202 etc., 1275, v. 1501, 1503. Ex ejus latere fluunt simul sanguis et aqua, 1271, v. 1079 etc., 1271, v. 1103 etc., 1277, v. 1211 etc. A feriente agnoscutur Filius Dei, 1271, v. 1096 etc., 1279, v. 1220, 1221. Et ab aliis, 1273, v. 1115. Christi divinitas ex miraculis manifesta, 1287, v. 1364 etc. Christus ad inferos descendit, mortuos liberatur, 1287, v. 1382 etc., 1295, v. 1504 etc., 1307, v. 1728 etc., 1515, v. 3023 etc. Christi mysteria ante prædicta, 1287, v. 1386 etc. A Josepho, Nicodemo, et Joanne a cruce deponitur, 1281, v. 1287 etc. A Matre in ulnas suscipitur tenera cum allocutione, 1285, v. 1506 etc. A supradictis sepelitur, 1293, v. 1495 etc. Ejus sepulchrum custodibus et sigillo munitur, 1315, v. 1869 etc. Corruptioni non potest esse obnoxius, nec a morte retineri, 1517, v. 1916 etc. Ejus ex tumulo resurrectio, 1325, v. 2028 etc. Christus Mariæ se manifestat priusquam cæteris mulieribus, 1527, v. 2094 etc. Quomodo resurrexit, 1333, v. 2191 etc. Christus iterum se manifestat discipulis suis, intrans in domum januis clausis, et ostendit manus et pedes, 1349, v. 2194 etc. Mittit apostolos, et Spiritus pollicetur adventum, 1351, v. 2309 etc. Oratio ad Christum ex mortuis excitatum, 1351, v. 2309 etc. Christus redibit peccatores judicaturus, 1221, v. 1213 etc. Christus Homo-Deus, 1295, v. 1489, 1297, v. 1534, 1297, v. 1541, 1303, v. 1635 etc., 1511, v. 1792. Christus manifeste Deus, 1207, v. 1582 etc.

Cleophas Christum videt in via Emmaus, et in domo Mariæ Marci parentis visa enarrat, 1347, v. 2468 etc.

Conjugi magna salus, cum conjux a conjuge non dissiadet, 1211, v. 32 etc.

Custodes tumuli veniunt ad sacerdotes, Christi resurrectionem annuntiantes, 1333, v. 2191 etc. Ad mendacium impelluntur, datis muneribus, 1333, v. 2221 etc. Licet ejus divinitati reddant testimonium, 1335, v. 2215, 1335, v. 2242 etc. Principum consilio acquiescunt, 1337, v. 2285 etc. Pilatum adeunt, et coram illo mendacium confirmant, 1339, v. 2292 etc. Impuniti dimittuntur, 1343, v. 2341 etc. Miraculum tamen secreto annuntiant, 1343, v. 2380 etc. Quam vanum eorum commentum, 1343, v. 2386 etc.

Deus existit fortis, supremus, et justus, 1291, v. 1442.

Diaboli astutia primam parentem decipientis, 1209, v. 1 etc., 1241, v. 575 etc.

Discipuli Christum omnes deserunt, 1219, v. 185.

Euripidis more scripta Tragedia, *Christus patiens*, 1207, v. 5. Sæpius citatur per imitationem, 1207, et *alibi*.

Evæ peccatum, 1209, v. 3 etc., 1241, v. 575 etc., 1249, v. 718, 719. Factum ex superbia, 1283, v. 1540 etc.

Jerusalem, flammis tradenda, 1277, v. 1196, 1289, v. 1409. Jerosolymam luget Maria factam deicidarum speluncam, 1299, v. 1594 etc.

Inferos (In) descendit Christus mortuos liberaturus, 1287, v. 1382 etc., 1295, v. 1504 etc.

Joannes Baptista, prophetarum maximus, a plebe Hebræorum morti falso dicitur traditus, 1287, v. 1286, et not. Ejus vestimentum et cibus, 1289, v. 1395 etc.

Joannes Evangelista, discipulus Domini dilectissimus, 1207, v. 7. Discipulus virgo, 1207, v. 29, 1275, v. 1154, 1155, 1207, v. 1165. Solus Christum sequitur fideliter, 1219, v. 187. Joannes datur Mariæ filius, 1249, v. 727 etc., 1265, v. 983, 984, 1277, v. 1200, 1301, v. 1615, 1616, 1200, v. 1629. Cum Josepho et Nicodemo sepulturæ Christi adlaborat, 1275, v. 1154 etc., 1283, v. 1505 etc. Divina mysteria clare exponit, 1261, v. 933 etc., 1277, v. 1199 et c., 1303, v. 1634 etc. 1307, v. 1709 etc. Joannes cum Petro ad tumulum currit, 1315, v. 2412 etc.

Jonas in ventre piscis, Christi figura, 1289, v. 1399, 1400.

Josephus Mariæ vir datus ab universo senatu, ut vindex foret castitatis, et pædagogus Christi, 1285, v. 1350 etc.

Josephus ab Arimathæa Christum sepulturus venit, 1273, v. 1133 etc. Cognationem cum Christo dicitur non habere, 1275, v. 1158, 1159. Idem dicitur et contra habere, 1281, v. 1281, 1282. Mariæ verba, ut eam ad Christi sepulturam hortetur, 1279, v. 1246 etc. Cum Nicodemo corpus Christi mortuum e cruce dimittit, 1281, v. 1257 etc. Et tumulo condit, 1287, v. 1376 etc., 1293, v. 1465 etc. Judicia Dei contra Jerusalem timet, 1305, v. 1697 etc. De Christi divinitate dubitans adhuc productur, 1309, v. 1767.

Judas Iscariotes. Ejus proditio, 1217, v. 156 etc., 1219, v. 175 etc., 1249, v. 708 etc. Judæa facta allocutio ab angelo vel ab homine, 1249, v. 188 etc. Funebris ejus mors prædicatur, 1221, v. 251 etc. A Maria durioribus verbis exagitur, 1223, v. 272 etc. Quæ beneficia a Domino suscepit, 1225, v. 302 etc. Vindictam non effugit, licet criminis prelium projecerit, 1289, v. 1406, 1407, 1289, v. 1414 etc. Ejus supplicii prædicatio, 1305, v. 1697 etc. Furæ suspensus misere ejulans moritur, 1289, v. 1426 etc. Jos'o iudicio percussus est, 1291, v. 1433 etc. Quia, quod arcanum erat, ad ludibrium exposuit in medio hostium, 1331, v. 2140 etc.

Judei ob Christi mortem multandi et e terra ejiciendi, 1297, v. 1558 etc., 1303, v. 1665 etc., 1307, v. 1709 etc.

Lacrymæ gratiam a Deo obtinent et peccatorum solvunt vinculum, 1223, v. 823, 826.

Lithostrotos male pro Calvario dicitur, 1245, v. 658.

Lydorum gloriosæ urbes, 1299, v. 1584.

Malus vir nullo signo corporis potest discerni, 1229, v. 549, 550.

Maria, Mater Dei, in æde sacra educata, 1285, v. 1546 etc. Angeli manibus nutritur, 1285, v. 1549. Ab universo senatu viro modesto trahitur, qui foret vindex castitatis, 1285, v. 1350 etc. Maria mater virgo, 1207, v. 6. Luget tempore passionis, cur? 1207, v. 8 etc. Sine peccato primi hominis, parens Domini non existisset, 1207, v. 24 etc., 1209, v. 23 etc. Peccatum primi hominis deplorat, 1207, v. 1 etc. Gladium Simeonis persentit, 1207, v. 2, 30. Est pariens, et non pariens, partu qui rationem su-

peral, partum experta sine partu, laboris experta, corruptelæ et passionis, 1211, v. 62 etc., 1215, v. 419, 1255, v. 428 etc., 1257, v. 512 etc., 1241, v. 560 etc., 1255, v. 769, 1261, v. 914, 1265, v. 986 etc., 1267, v. 1021 etc., 1285, v. 1545, 1285, v. 1555 etc., 1297, v. 1545, 1297, v. 1549 etc. Mariæ virginitas obstetricis manu dicitur comprobata, 1241, v. 565, 568. Ejus gaudium in Annuntiatione, 1215, v. 71 etc. Maria veneranda ab omnibus terrarum incolis casta vocatur, 1215, v. 101 etc. Vult noctu currere ut videat Filium mala, 1151, v. 88 etc. Dubitans inducitur de morte Filii, qui, ut æternus, mori non potest, 1215, v. 111 etc., 1255, v. 426, 427, 1255, v. 459, 440, 1245, v. 654, etc. Durioribus verbis Judam exagitans producit, 1258, v. 266 etc., 1255, v. 473, 475, 1245, v. 611, 1247, v. 697 etc., 1251, v. 754, 755, 1259, v. 900 etc. Credere videtur mortem Christi contrariam esse angeli verbis, 1255, v. 449, 450. Ipsa mortem timere videtur, 1215, v. 107, 1255, v. 174 etc., 1257, v. 505. Mater Dei, 1241, v. 573 etc., 1215, v. 599, 1285, v. 909, 1285, v. 1558. Maria spe dolens sustentatur, 1229, v. 354 etc., 1245, v. 592 etc., 1245, v. 613 etc., 1245, v. 621, 1259, v. 876, 1259, v. 891 etc., 1299, v. 1401, 1402. Melum exueas pergit ad Calvarium, 1247, v. 690 etc. Mater Joanni datur, 1249, v. 727 etc., 1285, v. 985, 984, 1277, v. 1200, 1501, v. 1615, 1616. Hanc ad patientiam Christus moriens hortatur, 1249, v. 730 etc. Mariæ preces ad Christum morientem spe, dolore et indignatione contra reos permixtæ, 1251, v. 758 etc., 1255, v. 767 etc., 1255, v. 802 etc. Petri gratiam postulat et impetrat, 1255, v. 815 etc. Hanc Christus abire hortatur, omnia illi concedens, 1255, v. 854 etc. Verba Mariæ ad Christum mortuum, 1257, v. 848 etc. Hæc consona prophetiis agnoscit, 1257, v. 867. Mariæ maximi honores concessi in universa terra, 1265, v. 962 etc. Cæteris mortalibus Maria sapientior, 1269, v. 1045. Perire exoptat delectas, 1269, v. 1059 etc. Filium sepelire cupit, 1275, v. 1121 etc. Cædit gemens ante crucem, 1279, v. 1225. Ejus lamentationes, 1279, v. 1226 etc. Josephum et Nicodemum hortatur ad sepeliendum Christum, 1279, v. 1246 etc., 1291, v. 1445 etc. Vult Filium ipsa sepelire, 1281, v. 1272 etc. Christum in ulnas mortuum suscipit, illum alloquens tenere, 1285, v. 1508 etc. Mariæ allocutio ad Christum sepultum, 1295, v. 1505 etc. Sepulcrum linquit, 1301, v. 1609 etc. Lugens somno non indulget, 1515, v. 1815 etc. Magdalenam mittit ad explorandum tumulum, 1319, v. 1930 etc. Eam sequitur, 1521, v. 1986 etc. Sepulcrum invenit absque custodibus, 1525, v. 2031 etc. Et lapidem revolutum, 1525, v. 2040 etc. Angelum videt supra lapidem, 1525, v. 2025 etc. Hinc bis adit sepulcrum, 1545, v. 2418 etc. Facta a Magdalene rursus narrari jubet, 1547, v. 2451 etc. Christum resurgentem prima omnium vidit, 1527, v. 2094 etc. Ejus pedes amplectitur, 1527, v. 2099, 2100. Eum verbis piissimis alloquitur, 1529, v. 2405 etc. Ad sepulcrum seilit, et secundu[m] videt angelum ad dexteram tumuli, 1529, v. 2122 etc. Christi resurrectionis varias ediscit circumstantias, 1535, v. 2185 etc. Venit in domum Mariæ, Marci parentis, ubi audit disserentes discipulos Emmaus, 1549, v. 2494. Oratio ad Mariam, et ejus euconium, 1555, v. 2569.

Maria Magdalene a multis liberatur demonibus, 1519, v. 1945. Mittitur ad tumulum explorandum a Maria Christi matre, 1519, v. 1950 etc. Vid. MARIA MATRÆ, circa fin. Maria, Marci parens, 1501, v. 1612. In ejus domum conveniunt discipuli et sanctæ mulieres, 1549, v. 2477 etc. Matre nulla magis misera mulier, cum natum videt mortuum, 1267, v. 1019 etc. Medorum hiemalis terra, 1299, v. 1586, 1587. Miracula in morte Domini facta, 1265, v. 993 etc., 1271, v. 4107 etc., 1277, v. 1202 etc. Mortem perdidit Christus potius quam mortuus est, 1259, v. 897. Mulieres lacrymis faciles, 1259, v. 725, 726, 1251, v. 748. Naularum in tempestate agendi ratio, 1245, v. 622 etc. Nicodemus, nocturnus discipulus, venit Christum sepulturus, 1275, v. 1135. Verba Mariæ, ut eum ad hoc opus adhortetur, 1279, v. 1246 etc. Cum Josepho corpus Christi a cruce demittit, 1281, v. 1257 etc. Et sepulcrum aromatibus a se allatis condere studet, 1287, v. 1578 etc., 1295, v. 1465 etc. Parentalia, inanis pompa viventium, 1291, v. 1449 etc. Peccatum originale, 1209, v. 1 etc. Ejus pænas, 1209, v. 10 etc. Christum in terram venire, quodam modo cogit, 1209, v. 20 etc. Persarum aprici campi, 1299, v. 1585. Petrus Christum negat, 1219, v. 185. Ejus dolor, et gratia a Maria postulata et impetrata, 1255, v. 809 etc. Petro nuntianda Christi resurrectio duorum angelorum jussu, 1527, v. 2066, 1527, v. 2086, 1529, v. 2129, 1529, v. 2153. Petrus cum Joanne venit ad sepulcrum, 1545, v. 2412. Phrygum aprici campi, 1299, v. 1555. Pilatus Christum interrogat, salvare vult, sed postea populo clamantem crucifigendum concedit, 1251, v. 591 etc. Vindictam non effugiet, licet manus abluerit, 1289, v. 1406, 1407, 1289, v. 1410 etc. Mentibus sepulcri custodibus, imo et sacerdotibus illos defendentibus a grege dat fidem, 1539, v. 2292 etc. Rem principum arbitratu relinquit, 1545, v. 2571, 2572. Populus aulæ, præsertim cum dominatur, 1525, v. 2052. Sacerdotum principes, milites in custodiam Christi sepulcro datos ad mendacium impellunt, 1535, v. 2191 etc. Minas intentant, 1537, v. 2267 etc. Dant munera, 1557, v. 2280. Illos coram Pilato tutos faciunt, 1539, v. 2292 etc. Causam obtinent, 1545, v. 2571 etc. Sacrificia vera sunt accensus zelus, spiritus contritus, modestus amor et præfervidus, 1215, v. 85 etc. Sanguis et aqua fluunt et latere Christi, 1271, v. 1079 etc., 1271, v. 1102 etc., 1277, v. 1211 etc. Sepulcrum Christi datum a Nicodemo, 1287, v. 4576. Custodibus et sigillo munitum, 1515, v. 1869 etc. A Maria bis invisitur, 1525, v. 2028 etc., 1529, v. 2122 etc. Sepultura, ex illis officii præstatio amicis impensa, 1267, v. 1180. Simons gladius pectus Mariæ transfigit, 1209, v. 29, 50. Superbia primi peccati causa, 1285, v. 1540 etc. Sylvam montanam litteris implere, 1285, v. 1292, 1295. Tragœdia. Vide *Christus patiens*. Verbum Dei esse Maria sit homo, 1241, v. 575 etc.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. GREGORIUS THEOLOGUS, ARCHIEPISCOPUS CONSTANTINOPOLITANUS.

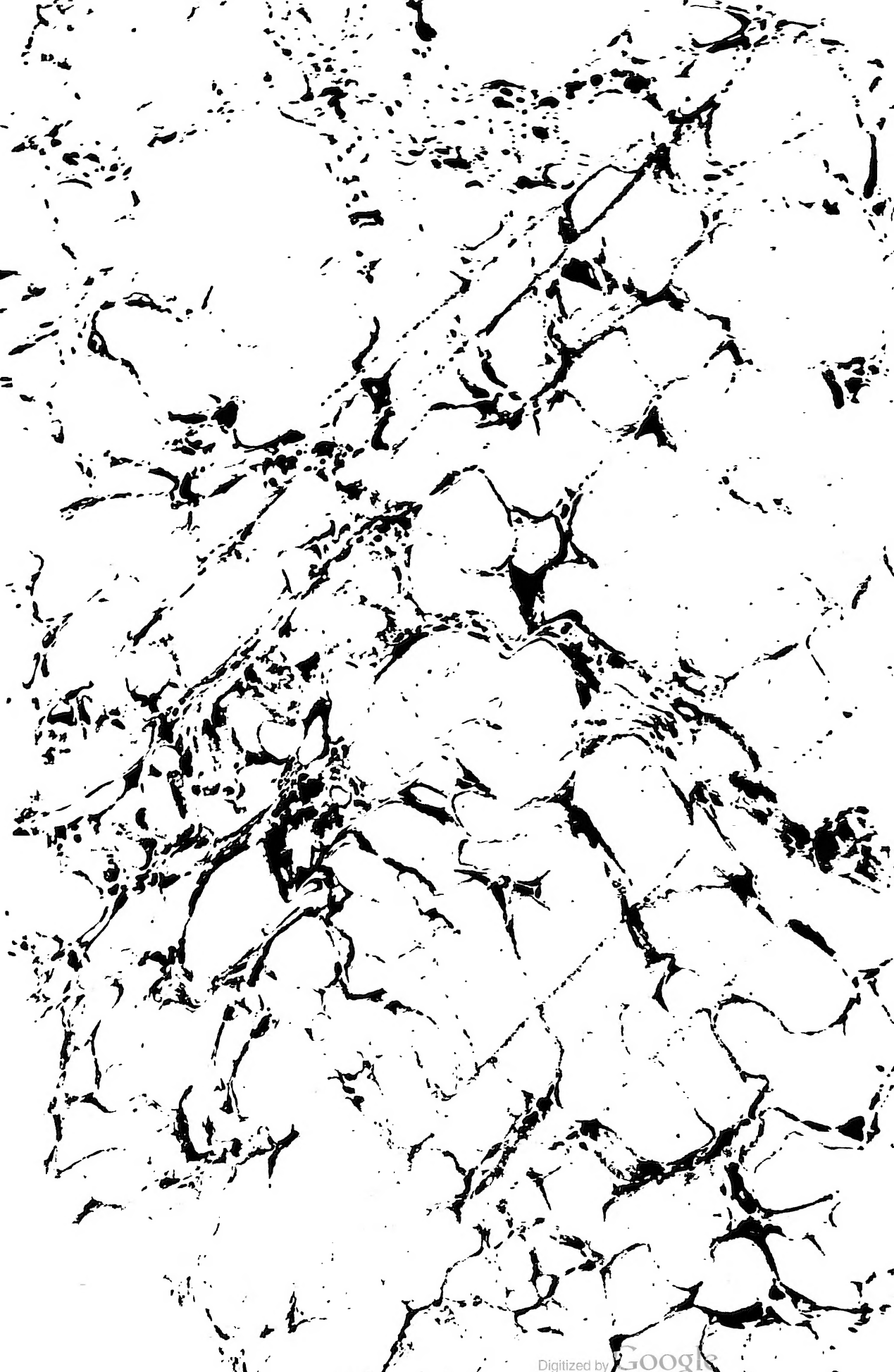
<i>Monitum in Epitaphiis et Epigrammata.</i>	9
EPITAPHIA.	11
EPIGRAMMATA.	82
APPENDIX AD CARMINA.	151
<i>Monitum novi editoris in Tragœdiam sequentem.</i>	151
CHRISTUS PATIENS, tragoedia.	154
COSMAS HIÉROSOLYMITANUS	
Præfatio Ang. Mai.	510
Commentarii in Carmina S. Gregorii Nazianzeni,	511
Historiæ.	548
Historiæ relatæ in operibus rhetoricis.	619
De rebus physicis.	651
NICETAS DAVID.	
Præfatio	681

Paraphrasis Nicetæ Davidis in Carmina arcana S. Gregorii.	686
Carmina de libris canonicis.	812
Paraphrasis anonymi ejusdem Carminis.	815

S. CÆSARIUS, FRATER S. GREGORII.

Notitia.	547
DIALOGI QUATUOR.	851
Dialogus I.	851
Dialogus II.	366
Dialogus III.	978
Dialogus IV.	1151
SIMILIA quibus Gregorius Nazianzenus usus est in suis Epistolis et Carminibus.	419
PROVERBIA quæ scilicet et apposite citavit Greg.	419
Indices.	419

BR
60
.P4
v.38

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.

